ALPHONSI
TOSTATI
HISPANI
EPISCOPI ABVLENSIS
PHILOSOPHI THEOLOGI,

Ac Pontificij Iuris, Cæſareique conſultiſſimi, necnon linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritiſſimi

Commentaria in Secundam Partem PARLIPOMENON;

ANTEQVAM IMPRIMERENTVR CORRECTA, DVM EXCVDERENTVR *diligenter reuiſa, ac demum impreſſa a quamplurimis erroribus expurgata.*

Addito Quadruplici Indice copioſiſſimo, fideliſſimoq;

PER R. P. F. PAVLINVM BERTI LVCENSEM ORD. EREMIT.
S. Auguſt. Congregat. Lombardiæ Sacræ Theologiæ Lectorem, & S. Iacobi Florentiæ Priorem,

Ad COSMVM II. Magnum Hetruriæ Ducem IV.

EMANUELE VITTORIO BIBLIOTEC

VENETIIS, M DC XV.
De Licentia, Superiorum, & cum Priuilegijs.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS
COMMENTARIORVM IN LIBRVM SECVNDVM PARALIPOMENON.

PRÆFATIO.

PLVRIMAS continentem ambiguitates, & ampliſſimas diuagationes, ſyluamq; Hebraicorum nominum Primum Librum Paralipomenon magnis cum laboribus hucuſque, Deo donante, exponendo tranſegimus. Quare veluti graui fœnore liberati, conſequens eſt, vt ad ſecundum eiuſdem Paralipomenon Librum manum mittamus, pro cuius procemiali prælibatione aliqua dubia expedienda ſunt.

De ordine Librorum Paralipomenon. Quæſt. I.

QVæritur primò de ordine iſtorum Librorum duorum, an ſit inter eos ordo continuum, vel ſit aliqua anticipatio, vel recapitulatio. Et an iſta, quæ habentur hic, fuerint facta immediatè poſt præcedentia. Dicendum, quòd hic eſt ordo continuus, quia præcedenti Libro actum eſt de ſolis geſtis Dauid, & in eius morte liber conſummatus eſt. In iſto autem agitur de regno Salomonis, & aliorum, qui regnauerunt poſt ipſum: ideo ordo continuus eſt. Ad ſecundum dicendum, quòd iſta, quæ habentur hic fuerunt facta non immediatè poſt præcedentia, ſed interiecto aliquanto tempore. Pro quo ſciendum, quòd viuente Dauid, vnctus eſt Salomon bis in regem. Primò quando ægrotabat Dauid, & Adonias ſe fecit vngi in regem, iuſſit eadem die Dauid, vt vngeretur Salomon 3. Reg. 1. & poſt aliquantum tempus facta ordinatione ſacerdotum, & Leuitarum, fecit congregari principes regni, & filios ſuos quando obtulerunt munera pro ædificatione templi: & fecit Dauid vngi Salomonem ſecundò in regem, vt patet præcedenti lib. cap. vlt. Poſt hæc mortuus eſt Dauid, & cùm pertranſiſſet aliquantum tempus Adonias conabatur per cauillationem vſurpare regnum Salomonis, petendo Abiſag in vxorem: & fecit illum Salomonem eadem die occidi 3. Reg. 2. Et poſt hoc iuſſit occidi Ioab, qui erat particeps eiuſdem coniurationis: & cùm fugiſſet ad templum Domini, & tenuiſſet altare, fecit eum ibi occidi Salomon eod. cap. Conſecratus eſt autem poſtea in Pontificem Sadoc, & eiectus eſt Abiathar: occiſus eſt Semei poſt tres annos a principio regni Salomonis, eod. cap. Et poſt hæc confirmatum eſt regnum Salomonis occiſis

Salomon bis vnctus in regem.

omnibus hoſtibus ſuis,& impedientibus eum; accepitque vxorem filiam Pharaonis regis Ægypti 3.Reg.3. Et poſt hæc aſcendit in Gabaon, vbi erat tabernaculum Domini ad orandum,eod.cap.& de iſta aſcenſione in Gabaon incipit hiſtoria huius ſecundi libri,vt patet in principio literæ. Et ſic omnia iſta, quæ narrata ſunt,omittuntur hic inter finem præcedentis libri,& principium huius,& habentur 3. Reg. 1. & 2. Fuit igitur ad minus tempus trium annorum inter ea, quæ habentur in fine præcedentis libri,& principium huius:quia regnum Salomonis non fuit confirmatum, nec aſcendit ipſe in Gabaon vſquequo iam tranſierant de regno ſuo tres anni, vt probatum eſt 3.Reg.Et ſic non fuerunt immediate iſta poſt illa,quæ habentur in fine præcedentis libri.

Quantũ tẽpus intercesserit inter ea, quæ facta ſũt in præ. libri, et quæ facta ſũt in iſto

De diuiſione iſtorum Librorum. Quæſt. II.

QVæritur vlterius, quare liber iſte diuiſus eſt in duos libros: nam apud Hebræos vnicus liber eſt. Reſpondendum, quòd Hebræi habent iſtum tanquam vnicum librum, qui vocatur apud eos Dibrehaiamim, ideſt, verba dierum,vt ait Hyero.in Prologo Galeato,& in pri.Prologo ſuper iſtum librũ,qui incipit: Si ſeptuaginta & tamen nos diuiſimus illum in duos libros, quia etiam apud Hebræos multi alij ſunt libri in vno volumine, qui apud nos diuiduntur; ſicut patet de libris Reg. Nam Hebræi habent illos in duobus voluminibus,ſcilicet,librum Samuelis,& Malachim.1.Reg.Nos autem diuiſimus illos in quatuor,vt patet per Hyerony. in Prologo Galeato. Sic etiam Græci illos diuiſos habent:& ipſos imitatur Eccleſia Latinorum in diuiſione,& ordine. Cauſa autem diuiſionis fuit magnitudo voluminis,ſ.ſi totus Liber Paralip. eſſet vnicus,eſſet magnus,quia etiam duo libri ſunt ſatis magni, ideo diuiſerunt illum in duas partes. Etiam ad hoc cõferebat diuerſitas materiæ.Nam omnia,quę ſupra habentur pertinebãt ad Dauid:quę autem ſequuntur pertinent ad alios:ideo conueniens fuit,vt diuideretur liber. Cùm autem deberet diuidi liber, rationabilius fuit diuidi per locum iſtum, quam per alium,ſicut declarabitur ſeq.quæſt. Apud Latinos autem cauſa præcipua diuiſionis libri iſtius fuit imitatio Græcorum. Nam ipſi diuiſerunt eum in duas partes, & Latini curauerunt ſequi Græcos in diuiſionibus librorum, & ordinatione eorum, quia in hoc fuerunt rationabiliter ſe habentes. Cauſa autem motiua Græcorum ad diuidendum præcipuè vř fuiſſe magnitudo voluminis, quia non cõſueuerunt tam magnos libros fieri.

Ratio diuiſionis libri Paralip. apud Græcos.

Cur non fuerit diuiſus Liber Paralipomenon in quatuor libros. Quæſt. III.

QVæritur vlterius, cùm iſte liber Paralipom. diuiſus fuerit, quare non fuit diuiſus in quatuor libros. Nam debuiſſet diuidi in quatuor,quia in libro Paralip. tractantur omnia illa,quæ habentur in libris Reg. & tamen illi diuiſi fuerunt per quatuor libros,ideo etiam iſte diuidi debuiſſet. Reſpondendum, quòd non debuit diuidi in quatuor partes propter multa. Primò ex diuiſionis Hebraicæ diſſimilitudine.Nam nos diuidimus Lib.Reg. in quatuor partes,qui apud Hebræos in duas diuiſus eſt,quia quædam pars vocatur liber Samuelis, & alia Malachim.1.liber Reg. Iſte tamen liber Paralipom. ſiue Dibrehaiamim apud Hebræos vnicus eſt: ideo nõ debuit diuidi apud nos in tot partes, ſicut liber Reg. Secunda cauſa eſt propter magnitudinem voluminis. Nam liber iſte apud Græcos in duas partes diuiſus eſt propter magnitudinem ſuam: Liber autem totus Regum eſt valde maior quàm

iſte,

iſte, ideo non debuit iſte propter magnitudinem in tot partes ſicut ille diuidi. Et patet hoc, quia multa continentur in libris Reg. quæ non ſunt in Paralip. Nam liber primus Reg. eſt maior omnium quatuor. Et tamen nihil eorum, quæ continentur in illo tractatur in libro Paralipom. Etiam quia alia geſta, quæ continentur in ſecundo, tertio, & quarto libris Reg. plenius continentur ibi quam hic, cùm iſte liber ſolùm ſit introductus ad ſupplendum quædam, quæ nõ habebantur plenè in lib. Reg. Item in libris Reg. ponitur mixtim hiſtoria Reg. Iuda, & Iſrael. In hoc autem continetur ſola hiſtoria Reg. iuda: ideo neceſſe eſt, quòd ſit minor liber Paralip. Tertia cauſa fuit, & præcipua, quia dato quòd liber iſte deberet diuidi in quatuor partes paruulas, non eſſet locus, per quem cõuenienter diuideretur: quod patet conſideranti diuiſionem quatuor librorum Reg. Nam primus liber Reg. cõuenienter diuiditur ab alijs: quia ille continet tempus ſolius regni Saulis. Secundus autem diuiditur à tertio, & quarto: quia ſecundus cõtinet hiſtoriam ſolius temporis Dauid, & ſequentes continent hiſtorias Reg. ſequentium. Tertius diuiditur à quarto, quia tertius continet ſtatum regni iuda, & iſrael quandiu floruit. Quartus autem deſcribit ſtatum eorundem regnorum, quando vtrunq; corruere cœpit, vt declaratum eſt in prologo quarti Reg. Liber autem Paralip. non potuit ſic diuidi, quia non ponuntur hic geſta Saulis, quæ pertinent ad primum lib. Reg. Etiam non ponitur hic tanta enarratio calamitatum, & proſperitatum regnorum iudæ, & iſrael, vt diſtinguantur libri duo per calamitatem, & proſperitatem. Item dato quòd vellemus diſtinguere lib Paralipom. in multas partes, primus liber non debebat diuidi: quia totus ille eſt de geſtis Dauid, vel de factis tempore eius præter quædam præambula poſita in principio libri, quæ per ſe librum complere nequeunt. Et ſic debebat eſſe vnicus liber, ſicut liber ſecundus regum eſt vnicus, quia totus agit de geſtis Dauid, & de factis tempore eius. Iſte autem ſecundus diuidendus erat in multas partes, ſi fortè eum diuidere vellemus. Sed non poteſt fieri, quia non ſunt loca conuenientia, per quæ eum diuidere poſſimus ſaltem in tres partes; quia ea, quæ continentur ab iſto loco vſq; ad finẽ libri continentur in 3. & 4. Reg. Et ſic ad plus diuidi debebat in duos libros iſte. Sed nõ poteſt conuenienter, quia non continentur tot, & tanta in iſto libro ſicut in illis duobus. Etiam illud, in quo fit ſectio libri 3. & 4. Reg. ſ. in hiſtoria Ochoziæ, & præuaricatione regis Moab, non continetur in iſto libro, quia in Paralip. non agitur de ſtatu regni iuda. & iſrael: ſicut in libris Reg. ſed ſolum de ſtatu regni iuda. Non ergo debuit diuidi liber Paralip. in quatuor partes, ſicut liber Reg. ſed ſufficit diuidi illum in duas, ſcilicet, quòd prima pars contineret hiſtoriam Dauid, & eorum, quæ erant in tẽpore ſuo. Secunda autem cõtineret particulas hiſtoriarum omnium regum iuda ſequentium. & ſic factum eſt hic. Vnde in fine præcedentis libri dictum eſt de morte Dauid: hic autem incipit de regno Salomonis, & continuantur hiſtoriæ aliorum regum iuda.

Ratio diuiſionis lib. Reg.

Quare non fuit poſitus iſte liber vt hiſtoria. Quæſt. IV.

QVæritur vlterius, cùm Liber Paralip. ſit ſuppletiuus eorum, quę omittuntur in alijs libris, & potiſſimè in libris Reg. vt innuit Hyeron. in epiſtola ad Paulinũ cap. 7. & in prologo Galeato, & in libris Reg. ponitur hiſtoria Regum iuda, & iſrael, vnde debebat poni vt hiſtoria, vel ſuppletiones aliquæ circa hiſtoriam Regum iſrael, cur non ponitur. Aliquis dicet, quòd etiam ponuntur ſuppletiones circa hiſtorias regum iſrael, quod patet, quia infra 18. ponitur hiſtoria de bello Achab contra Ramoth Galaad: & infra 2. ponitur hiſtoria de nauibus Ochoziæ regis iſrael

fra-

fractis in Aſiongaber; & infra 12. ponitur hiſtoria de Iehu rege Iſrael occidente Ocheziam regem Iuda, & ſic de multis alijs. Nam inf. 25. ponitur bellum Ioas regis Iſrael cum Amaſia: & inf. 28. de rege iſraele contra Achaz regem Iudæ. Dicendum tamen, quòd iſtæ non ſunt suppletiones particularum omiſſarum in hiſtorijs regum Iſrael, quod patet. Primò quia iſtæ particulæ hiſtoriarum non ponuntur inquantum ſunt partes hiſtoriarum regum iſrael, ſed inquantum pertinent ad reges Iuda: nam aliquando erant aliqua facta, vel bella, quæ tractabantur inter reges iuda, & iſrael, & tunc illa pertinebant ad reges Iuda: & recitantur hic tanquam pertinentia ad reges Iuda. Et patet hoc, quòd in omnibus, quæ in iſto libro enarrantur de pertinentibus ad reges iſrael, reperietur etiam, quòd pertinent ad reges iuda. Patet in primo de bello Achaz, quod habetur inf. 18. nam non ponitur, niſi quia in illo bello fuit cum Achab ipſe Ioſaphat rex Iſrael, quem Deus miraculosè liberauit in bello. Item infra 13. ponitur bellum Ieroboam regis primi Iſrael, eo quòd illud geſtum eſt cum Abia rege Iuda, vt patet ibidem. Item infra 20. ponitur de fractione nauium Ochoziæ in Aſiongaber, quia cum eis quoq; fractæ ſunt naues Ioſaphat regis Iuda, eo quòd voluit communicare homini impio. Item inf. 22. ponitur de factis Iehu, quia ipſe occidit Ochoziam regem iuda: quod patet, quia nihil ponitur ibi de geſtis eius, niſi hoc, licèt multa fuerint, vt patet 4. Reg. 9. & 10. Item inf. 25. ponitur de bello Ioas regis iſrael: quia illud geſtum eſt cum Amaſia rege iudæ, vt patet ibidem. Item inf. 28. ponitur de rege iſrael, & de iſraelitis pugnantibus, quia illi nocuerunt valde regno iuda tempore Achaz regis iuda, vt patet ibidem. Non ergo ponuntur hic iſtæ particulæ hiſtoriarum tanquam pertinentes ad reges iſrael: ſed tanquam pertinentes ad reges iuda. Et ſignum eſt, quia aliàs ponerentur aliquæ aliæ particulæ hiſtoriarum regum iſrael, quæ nullo modo pertinerent ad reges iuda. Et tamen nullæ tales ponuntur. Secundò patet, quia ſi ponerentur in hoc libro suppletiones hiſtoriarum regni iſrael, ſicut regni iudæ, ponerentur multæ, & in multis locis, cum multæ ſint illæ hiſtoriæ: & tamen non ponuntur, niſi rariſſimæ: & in paucis locis, & paruæ: ergo non fuit intentio ſcriptoris libri huius facere ſuppletiones illas. Confirmatur hoc, quia in libris Reg. poſtquam diuiſum eſt regnum in regnum iſrael, & iuda, vt patet 3. Reg. 11. texitur hiſtoria vtriuſq; regni in ipſo libro, & in toto quarto Reg. & tanta diuagatio, & occupatio eſt circa hiſtorias regni iſrael. Et interdum maior, vt patet diſcurrendo illos duos libros. In libro tamen iſto reſpectiuè nihil tangitur de ſuppletione hiſtoriarum regum iſrael, ideo non intendit auctor hoc facere. Aliquis dicet, quòd facit in iſto libro ſcriptor ſuppletionem hiſtoriarum regum iſrael: & tamen pauca poſuit de illis, eo quòd pauca deficiebant de illis hiſtorijs, quæ ſupplenda eſſent. De hiſtorijs autem regum iuda deerant multa, & facta eſt magna ſuppletio. Dicendum quòd non ſtat, quia manifeſtum eſt, quòd in hiſtorijs regum iſrael multa defecerunt, quæ non habentur hic: quod patet 3. Reg. 14. & 15. & 16. vbi ſæpe remittimur pro eis, quæ dimiſſa ſunt ad librum Sermonum dierum regum iſrael: & tamen nihil de illis dicitur hic, cum ibi agatur de Nadab filio Ieroboam: & de Baaſa, & Ela, & Zambri, & Amri, de quibus nihil tangitur in libro iſto: & generaliter conſuetum eſt in 3. & 4. lib. Reg. vt cùm finitur narratio de aliquo rege iuda, remittitur pro reſiduis ad librum dierum regum iuda; & finita narratione de aliquo rege iſrael; remittitur ad librum ſermonum dierum regum iſrael: & tamen non ponitur hic de quolibet rege iſrael aliquid ad hoc, quòd ponatur omnes ſuppletiones hiſtoriæ regum iſrael: ergo non ponuntur omnes ſuppletiones hiſtoriarum regum iſrael: & ſic non intendit ſcriptor ponere illas. Dicendum igitur, quòd in iſto libro voluit

ponere

ponere Eſdras ſuppletiones hiſtoriarum regum Iuda:& nihil tangere de Regibus Iſrael,niſi inquantum hiſtoriæ aliquæ regum Iſrael pertinebant ad Reges Iuda, ſicut ſupra declaratum eſt. Et ratio huius eſt,quia iſte liber non fuit introductus in ſacra ſcriptura de intentione principali,ſed ſolum ad bene eſſe,ſcilicet ad ſupplendum quædam omiſſa,ſine quibus non ſatis intelligeretur ſacra ſcriptura,ſed maneret aliqua ambiguitas. Iſtas autem ſuppletiones non curauit facere Eſdras, niſi in rebus dignioribus,& magis neceſſarijs. Eſt autem hiſtoria Regum Iuda dignior,& magis neceſſaria. Nam iſte eſt liber ſacræ ſcripturę, & ponit hiſtorias populi Dei. Regnum autem Iuda erat populus Dei,& quãquam aliqui declinarẽt ad idola,manſit tamen ſemper ibi cultus veri Dei. Regnum autem Iſrael omnino declinauit ad idolatriam,& tranſlati ſunt omnes in Aſſyrios: vnde nec fuerunt poſtea populus Dei,& ſic Eſdras non curauit ſupplere hiſtorias pertinentes ad Reges Iſrael,quia illi iam non pertinebant ad populum Dei,ita vt de illis aliquid ſacra ſcriptura dicere deberet. Sed dicetur; cur in libris Regum poſita fuit hiſtoria Regum Iſrael,ſicut Regum Iuda; cum Eſdras hic de illa nihil repetere velit? Reſpondendum,quod hoc fuit propter duo. Primum fuit,quia tempore,quo ſcribebantur libri Reg. vt aliqui volunt,erant Iſraelitæ pertinentes aliqualiter ad populum Dei,ſcilicet quædam pars deciſa de populo Dei, quæ redire poterat ad cærimonias, & conuerſiones populi Dei; & tamen tempore Eſdræ ſcribentis librum iſtum poſt captiuitatem Babylonis non erat Iſrael populus Dei, nec erat vlla ſpes de conuerſione; ergo non curauit Eſdras ſcribere aliquid de Iſraelitis. Iſta ratio videtur quibuſdam conueniens, & tamen non conuenit,quia fuit ſcriptus liber Regum per Ieremiam, qui fuit tempore captiuitatis Babylonis, vt probatum eſt in Prologo ſupra Tertium Regum, & tunc non erant Iſraelitæ populus Dei nec erat de illis vlla ſpes, quia iam erant tranſlati in Aſſyrios nunquam redituri,ſicut prædixerat Oſee propheta. Secunda eſt & melior,ſcilicet quod conueniens fuit deſcribi in libris Regum hiſtoriam Regum Iſrael, & populi Dei, quia licet non fuerunt populus Dei tempore,quo liber ſcribebatur, tamen aliquando fuerunt,ſcilicet antequam diuideretur Regnum,cum eſſet vnus populus. Vnde conueniens erat,quod deſcriberetur hiſtoria Regum Iſrael: quia fuerunt aliquãdo vnus populus Iuda,& Iſrael, ideo vt non putaretur ſemper vnus populus, debuit deſcribi diuiſio; & ne crederetur,quod poſtea redirent ad vnitatem, conueniens fuit,quod deſcriberetur ſtatus,& proceſſus regni Iſrael, vſquequo ducti ſunt Iſraelitæ in Aſſyrios nunquam redituri. Et ſic factum eſt,vt patet in 3.& 4. Reg. vſque ad 17.cap.4. vbi agitur de tranſlatione eorum;& illud ſufficiens fuit, ne ignoraretur ſtatus illius populi. Iſte autem liber non fuit introductus ad ſciendum aliquid de nouo,ſed ad plenè ſciendum auferendo omnem ambiguitatem per ſuppletionem defectuum. Et tamen non erat opus haberi tam exactiſſimam cognitionem de regno Iſrael, ideo non fuit conueniens hic iterari aliquid, & ſuppleri de ſtatu illius regni. Status autem regni Iuda erat magis neceſſarius quam iſtud regnum fuit,cum eſſet populus Dei: ideo circa ſtatum eius debuit fieri ſuppletio omiſſarum hiſtoriarum; & ſic factum eſt hic.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS

In librum ſecundum Paralipomenon Commentaria.

CAPITVLVM PRIMVM.

CONfortatus eſt ergo Salomõ filius Dauid in Regno ſuo, & Dominus erat cum eo, et magnificauit eum in excelſum. Præcepitq; Salomõ vniuerſo Iſraeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Iſrael, et principibus familiarũ: et abijt cũ vniuerſa multitudine in excelſum Gabaon, vbi erat tabernaculum fœderis Domini, quod fecit Moyſes famulus Dei in ſolitudine. Arcam autem Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim in locum, quem præparauerat ei, & vbi fixerat illi tabernaculum, hoc eſt in Ieruſalem. Altare quoq; æneum, quod fabricatus fuerat Beſeleel filius Vri filij Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini, quod & requiſiuit Salomon, & omnis Eccleſia. Aſcenditque Salomon ad altare æneum coram tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hoſtias

Confortatus. Hic incipit ſecundus liber Paralipomenõ, in quo Eſdras ſcriptor eius repetit, & ſupplet omiſſa in libro 3. & 4. Reg. quantũ ad illa, quæ pertinent ad Reges Iuda, nullã faciendo mentionẽ de Regib. Iſrael, ſicut declaratũ eſt ſupra in prologo. Et agitur hic de geſtis multorũ Regum, quorũ primus eſt Salomon. Et ſm̃ hoc liber iſte prima ſui diuiſione diuiditur in duas partes, quia primò ponũtur Salomonis geſta. Secundò Roboã filij eius, & ſucceſſoris facta infra c. 10. Prima diuiditur in duas, quia primò ponitur de operib. Salomonis erga Deũ, ſecũdo de operib. eius circa ſeipſum, infra 8. c. Nam regnũ cõfirmatur, & beatitudo tẽporalis, ſi eã particulã boni, q̃ nobis cõmunicatur, Deo aſſcribamus, et ſecundũ eã ipſum colere nitamur. Sic fuit de Salomone, quia in principio Regni ſui occupauit ſe circa opera cultus diuini fabricando templũ: deinde ad ea, q̃ ad honorẽ, & vtilitatem ſuã pertinebant, conuerſus eſt. Prima in duas, quia Salomõ intromiſit ſe ad ædificationẽ, & ad hanc ſunt aliqua præſuppoſita neceſſaria. Primò ponitur id qđ eſt præcedẽs, apparatio. Secunda ipſa fabricatio, infra 3. cap. vbi iã incipit ædificare. Prima adhuc in duas, ſecundum ꝙ ſunt duæ diſpoſitiones neceſſariæ, vna remota, & præueniens, & alia coniuncta, & conſequens. Prima eſt prudentia in regente ad hoc, vt ſciat diſponere, quid ſit, quod ĩ opere fabricari debeat: Et qđ ſit neceſſariũ ad fabricationẽ. Secundũ eſt collectio ipſarũ materiarũ, & artificum neceſſariorũ ad opus. Primũ ponitur hic, vbi agitur de ſapientia data Salomoni in ſomnijs, ſm̃ quam ipſe ſciuit diſponere omnia, q̃ fieri debebant in templo. Secundũ eſt in ſequenti capitulo, vbi ponitur congregatio materiæ, & artificũ. Prima in duas: quia primò ponitur Salomoni facta reuelatio. Secundò reuelationis executio: ibi. *Congregauitque*. Nam promiſit Deus Salomoni in ſomnijs, ꝙ quia ſapientiã petiuerat, daret ẽt illi diuitias, & potentiã: ideo ponitur hic de multitudine diuitiarũ, quas cõgregauit. Prima adhuc in duas, quia primò ponitur apparatio ad reuelationẽ. Secundo ipſa reuelatio ibi. *Ecce autem in ipſa nocte*. Circa primũ dr̃. *Confortatus eſt ergo Salomon filius Dauid in regno ſuo*. Iſtud eſt cõtinuatio ad finẽ præcedentis libri, A quia ibi dictũ eſt, ꝙ viuẽte Dauid Salomõ cõſtitutus eſt in Regẽ. Hic aũt dr̃, ꝙ cõfortatus eſt in regno ſuo, ſ. ſubiecit illud ſibi totũ. Et oẽs faciebãt volũtatẽ eius. Iſtud aũt cõe eſt oĩbus Regib. quia qñ nouiter cõſtituũtur Reges, nõ ſunt adhuc cõfortati in regno: quia non ſunt adhuc oĩa plenè eis ſubiecta, vel nõ diſponũtur oĩa per manũ ſuã: & cũ oĩa reduxerint ad manũ ſuã, & oẽs ſubditi eis obediãt, dñr cõfortari in regno: ita fuit de Salomone. Sed ꝑ quid fuerit iſta cõfortatio, dicetur infra in quadã ſequẽti qõne. Et notatur in hoc tẽpus, in quo factũ eſt, qđ habetur hic. Nã hic habetur de ſapiẽtia data Salomoni à Deo in ſomnijs. Et ponitur tẽpus, qñ factũ eſt, ſ. qñ erat B iam Salomõ cõfortatus in regno. Quãto autẽ tp̃e durauerit anteq̃ eſſet cõfirmatus in regno, & daretur ſibi ſapiẽtia iſta: declarabitur infra in ſecũda qõne. *Et Dominus erat cum eo*. Scilicet dirigendo oĩa negocia eius proſpere: quia, quicquid incipiebat, proſpere eueniebat. Etiã põt intelligi, ꝙ Dñs erat cũ eo quantũ ad gratiam gratũ facientem. Nam in principio regni ſui fuit valdè bonus, & nõ declinauit à vijs Dauid patris ſui, 3. Reg. 3. cap. & neceſſario eſſet tunc in gratia: in ſenectute aũt deprauatũ eſt cor eius per mulieres, 3. Reg. 11. c. Et ſic Dñs erat cũ eo, quia in charitate erat. Quõ aũt apparebat Deũ eſſe cũ Salomone, magis declarabitur infra in tertia qõne. C *Et magnificauit eum in excelſum*. Ideſt, dedit ei excellẽtiam magnã. Iſta fuit in ſapiẽtia, diuitijs, & potentia, de qua declarabitur infra in quarta quæſtione. *Præcepitque*. Præcedentia ponuntur per modum præambuli ad ea, quæ infra ſequuntur de actibus Salomonis, quia illa ſignificant ſtatum Salomonis: & tempus, quo facta fuit, quæ ſequuntur. Et apponitur hic apparatio ad reuelationem faciendam Salomoni. Illa autem fuit in Gabaon, quando in ſomnijs data eſt ei ſapientia. Et ad hoc præmittitur apparatus, ſcilicet, quomodo Salomon iuerit in Gabaon, & ad quid iuerit, ſcilicet ad offerendum Domino ſacrificium. Et cur iuerit, ſcilicet; quia erat ibi altare, quod fecerat Moyſes, in quo ſecundum legem offerri debebant ſacrificia. Et dicitur. D *Præcepitque Salomon vniuerſo Iſrael*. Scilicet, præcepit omnibus, vt ſe pararent ad aſcendendum cum eo in Gabaon. An vero fuerit totus Iſrael, vel aliqua pars in Gabaon cum Salomone, infra dicetur in quinta quæſtione. *Tribunis, & centurionibus*. Iſtud ponitur expoſitiuè, & non per modum copulationis: quia vniuerſus Iſrael, & tribuni, & centuriones non differunt, cum tribuni, & centuriones ſint quædam partes totius Iſrael. Sed ponitur totus Iſrael ad comprehendẽdum communitatem: deinde explicatur magis particulariter, qui erant iſti, qui iuerunt in Gabaon cum Salomone. Vocantur tribuni principes ſuper mille viros: centuriones principes ſuper centum. Qui autem erant iſti, infra de E clarabitur. *Et ducibus*. Iſti erant principes militiæ: qui erant parati ad bellum, quando opus eſſet pugnare. Vel fortè iſti erant duces, qui ſeruiebant Salomoni per duodecim menſes, ſicut infra declarabitur. *Omnis Iſrael*. Supra ponebatur vniuerſus populus Iſrael. Hic ponitur omnis Iſrael. Et tamen eſt differentia, quia ſupra ponebatur pro toto Iſrael in generali, includendo tam principes quam ſubditos, & ipſum vulgus. Et ob hoc poſtea ponuntur ſpecies principum, ſcilicet tribuni, & centuriones, & iudices, & principes familiarum. Hic autem ponitur rurſus, & omnis Iſrael. Et capi-

Quõ regnũ cõfirmetur.

Sapiẽtia in ſõnijs Salomoni data.

Quo tp̃e Reges oẽs in regno ſuo cõfortati dicũtur.

tur ſpecialiter pro vulgo, vt diſtinguatur à principibus, quia iam omnes principes poſiti erant. *Et principibus familiarum* Quælibet enim familia habebat vnum principem in Iſrael. Et iſti principes erant viri honorati, quia erant maximi in ipſis familiis. Vnde non intelliguntur nomine vulgi. De iis autem infra magis declarabitur. *Et abijt cum vniuerſa multitudine.* Scilicet, Salomon habuit in comitatu ſuo eundo in Gabaon totam iſtam multitudinem. Et vocatur tota multitudo intelligendo tam principes quàm vulgares, cum omnes ſupra poſiti fuerint. *In excelſum Gabaon.* Id eſt in vrbem Gabaon, quæ vocatur excelſum, quia ibi erat altare Domini, & offerebantur ſacrificia. Aliqui errant in hoc putantes, quòd vocetur excelſum Gabaon, quia erat ciuitas poſita in loco excelſo, ſcilicet in montibus. Sed falſum eſt, quia vocatur excelſum, quia erat ibi altare. Nam omnia loca, in quibus erant altaria vocantur excelſa. Sic patet de Regibus Iuda, qui boni erant; nam dicitur de illis, quòd erant boni, & tamen excelſa non abſtulerunt, ſed adhuc immolabat populus in excelſis: vt patet de Rege Aſa 3. Reg. 15. capit. & de Amaſia 4. Reg. 14. capit. & de Ozia 4 Reg. 15. cap. Et de aliis dicitur, quòd abſtulerũt excelſa, ſicut de Ezechia Rege, & de Ioſia 4. Reg. 18. & 23. & infra 30. & 34. capit. Manifeſtum eſt tamen, quod ibi non poſſunt accipi excelſa pro locis excelſis, ſcilicet collibus, & montibus, quia illa excelſa non poterant auferri, nec auferenda erant: & tamẽ laudantur quidam Reges, quia abſtulerunt excelſa, & alij vituperantur, quia non ea abſtulerunt. Ergo non ſunt excelſa ipſi montes, ſed altaria, in quibus adolebatur incenſum, & fiebãt ſacrificia. Et hoc patet ex prędictis locis: quia cum dicitur de aliquo Rege, quod excelſa non abſtulit, Sequitur: ſed adhuc populus immolabat, & adolebat in excelſis. Et ſic erat Gabaon excelſum, quia ibi immolabatur, cũ eſſet ibi altare Domini. Et patet hoc clarius 3. Reg. 3. cap. vbi ponitur hiſtoria iſtius capituli, & dicitur: Abijt quippe in Gabaon, vt immolaret ibi: illud quippe erat excelſum maximum, ſcilicet illud erat excelſum maximæ venerationis, quia erat ibi templum Domini. Erat autem Gabaon quædam ciuitas in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue 18. cap. Et ibi erat piſcina, & ager fortium, in quo vigintiquatuor viri fortiſſimi mutuis vulneribus conciderunt 2. Reg. 2. capitulo. *Vbi erat tabernaculum fœderis Dei.* Iſtud erat tabernaculum portatile, quod de vno loco ad alterum portabatur: & factum fuit iſtud in deſerto, & durauit vſus eius vſque ad fabricationem tabernaculi, ſiue templi Salomonis. Conſiderandum autem circa hoc, quod tabernaculum accipitur hic largè pro tabernaculo, & atrio: quia tabernaculum, & atrium diſtincta ſunt, vt colligitur Exo. 27. cap. cum tabernaculum ſit intra atrium. Eſt autem tabernaculum quædam domus portatilis quadrangula, ſcilicet triginta cubitorũ longitudine, & decem cubitorum latitudine, & erat facta de tabulis in tribus lateribus, ſcilicet Meridiano, Aquilonari, & Occidentali. Ante autem Orientale latus erat porta, & operiebatur quodam tentorio, quod trahebatur ante fores ad ingrediendum, & poſtea claudebatur extendendo illud tentorium. Et tectum illius tabernaculi habebat quatuor operimenta, ſcilicet de cortinis factis vario opere, & de ſagis cilicinis, & de pellibus arietum rubricatis: & de pellibus hyacinthinis. Exo. 26. cap. Intra iſtud tabernaculum erant vaſa ſacra, in quibus miniſtrabatur, ſcilicet candelabrum, & menſa propoſitionis, & altare thymiamatum, & arca fœderis, & extra tabernaculum ad portam eius erat altare holocauſtorum, in quo cremabãtur carnes, vel adipes ſacrificiorum. Et ibi erat etiam labrum æneum. Iſtud autem tabernaculum portabatur de loco ad locum, quandocunque mouebantur filij Iſrael per deſertum. Etiam poſtquam intrauerunt in terram Chanaan mouebatur de loco ad locum, quia nondum Deus determinauerat ſibi locum, in quo firmiter maneret tabernaculum ſuum. Vnde prius fuit in Silo, deinde in Nobe, poſtea in Gabaon, deinde in Ieruſalem: vt declaratum fuit primo Regum ſeptimo capitulo. Et nunc erat in Gabaon, quan-

Excelſa quæ ſint.

Deſcriptio tabernaculi.

F doccepit regnare Salomon, & ſic fuit illuc ad offerendum ibi ſacrificia. Vocatur autem iſtud tabernaculum fœderis. Et vocatur arca fœderis, quia in illa cuſtodiebantur tabulæ legis, ſcilicet decalogi, ſuper cuius obſeruatione fuerat factum fœdus inter Deum & populum, vt patet Exodi 19 & 24. capitulo. *Quod fecerat Moyſes.* Id eſt iuſſerat fieri: nam ipſe non fabricauit, ſed iuſſit artificibus, vt facerent. Quod patet, quia Deus elegit duos artifices, qui fecerunt omnia opera tabernaculi, ſcilicet Beſeleel, & Ooliab. Exod. trigeſimoprimo, & trigeſimoquinto, & trigeſimoſexto capitulo. Poterat tamen adhuc ipſe dici facere illud, quia dirigebat artifices in fabricando, quia ipſe dicebat eis quid facere deberent, & ipſe acceperat à Deo in monte exemplar iuxta quod facere debebat. Vnde dixit ei Deus: inſpice, & G fac iuxta exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt, Exodi vigeſimoquinto capitulo *Famulus Dei.* Vocatur famulus Dei per excellentiam, quoniam ipſe tempore ſuo fuit magis acceptus Deo, quam omnes alij, vt patet Numer. 12. ſcilicet: at nõ talis Moyſes ſeruus meus, qui in tota domo mea fideliſſimus eſt: facie ad faciem loquor ei, & nõ per ænigmata, & figuras Deum videt: & ſic vocatur homo Dei ſæpè in Sacra Scriptura, vt patet Ioſue primo, & Malach. quarto. capitulo. *In ſolitudine.* Fabricatum eſt tabernaculum iſtud in deſerto, quia Moyſes non fuit niſi in deſerto: nam Moyſes exiuit de Aegypto cum Hebræis, & antequam inde exiret, nihil factum eſt pertinens ad cultum Dei, cum nondum populus accepiſſet legem, nec eſſet factus ſpecialiter populus Dei. De deſerto autem non exiuit Moyſes, ſed an- H no quadrageſimo ab exitu de Aegypto mortuus eſt in ſolitudine, & non permiſſum eſt ſibi, vt introiret in terram Chanaan trans Iordanem, vt patet Deuteron. tertio, & trigeſimoprimo, & trigeſimoquarto, & Numer. 27. capitulis, & ſic quidquid fecit Moyſes neceſſe erat, vt in deſerto fieret. Factum fuit autem iſtud in deſerto Sinai: nam ibi factum eſt quidquid pertinebat ad cultum Dei. Factum eſt autem anno primo ab exitu de Aegypto. Quod patet, quia anno primo ab exitu de Aegypto menſe tertio prima die menſis, venerunt Iſraelitæ in deſertum Sinai, Exod. decimonono capitulo, & ibi poſt tres dies, vt colligitur ex litera, vel poſt ſex, vt alij volunt, data fuit lex, vt patet ibidem. Et poſt paucum tempus, confirmata lege, Moyſes aſcendit in montis cacumen ad Deum: & ſtetit ibi cum eo quadraginta diebus, I & totidem noctibus: accepitque tabulas legis, & fregit illas, Exod. vigeſimoquarto, & trigeſimoſecundo cap. & rurſus aſcendit ad Deum, & ſtetit cum eo aliis quadraginta diebus, & totidem noctibus, deditque ei alias tabulas ad inſtar primarum, Exod. 34. & Deuteron. 5. cap. & tunc etiam dixit ei de fabricatione tabernaculi, & aliorũ vaſorũ ſuorũ: ſicut patet Exod. a cap. 25. vſque ad 33. & cum deſcendit Moyſes ſecunda vice de monte, incepit cum diligentia fabricare opus ſanctuarij, Exod. 34. & 35. cap. & fuit iſtud opus finitum antè finem eiuſdem anni, vel ſaltem in fine eiuſdem. Nam prima die anni ſecundi ab exitu de Aegypto erectum eſt tabernaculum, & poſita fuerunt omnia vaſa in locis ſuis, vt patet Exod. vltimo, cap. Vnde fabricatio eius in pauco tem- K pore conſummata eſt, ſcilicet, non in ſeptem menſibus, vel quaſi, vt declaratum eſt Exod. 19. & 24. *Arcam autem Dei adduxerat Dauid, de Cariathiarim.* Erat arca Dei in Cariathiarim, & Dauid adduxit eam inde in Ieruſalem, ſicut declarabitur infra in quadam quæſtione. Vocatur arca Dei ad differẽtiam aliarum arcarum, quæ non erant ſanctuarij. Vel vocatur arca Dei ſpecialiter, quia ſpecialiter pertinebat ad Deũ: & hoc quia erat ibi fœdus Dei, quod fecerat cum Iſraelitis de obſeruanda lege, vt ſupra dictum eſt. Etiam ſpecialis, quia in illa arca erat Deus magis quam in aliquo loco ſanctuarij. Nam ſuper arcæ operculum, quod vocabatur propitiatoriũ, erat inter alas duorum Cherubim Deus ſedens ſecundum opinionem Iudæorum. Et ſic dicitur, ſedere ſuper Cherubim, 2. Reg. 5. c. & Pſal. 79. & patet per hoc: quia ibi audiebatur vox loquentis, & reſpondentis ad omnia in-

Vt habitum fuerat lex Moyſi, vt quadrage.

inquiſita: & ille reſpondens putabatur eſſe Deus, licèt non erat. Quod patet Num. 7. cap. quod cum Moyſes dubitaret de aliquo, & vellet habere reſponſum, introibat in ſancta ſanctorum, & audiebat vocem loquentis ad ſe deſuper propitiatorio inter alas Cherubin. Erat tamen Angelus ille, qui loquebatur: ſicut ibi probatum eſt, quia Deus loqui non poteſt: & ob hoc putabatur Arca eſſe diuina res, & erat in maiori veneratione quam aliquid aliud de toto ſanctuario. Et etiam erat in loco magis occulto, quià ipſa ſola erat intra ſancta ſanctorū poſt velum. Reliqua autem vaſa erant in parte anteriori, & exteriori tabernaculi, vt colligitur Exod. 26. c. & ſic rectè vocatur Arca Dei. Eſt autem Cariathiarim ciuitas q̄dam in ſorte Iudæ: Ioſue 15. cap. *In locum quem parauerat ei.* Dauid deſiderans Dei cultum augere, voluit trāſferre Arcam Dei, quæ erat in Cariathiarim ad alium locum honorabiliorem: & parauit ei locum in Ieruſalem. *Vbi fixerat illi tabernaculum, hoc eſt in Ieruſalem.* Habebat Dauid domus pulchras cedrinas in Ieruſalem, vt patet præcedenti libro cap. 17. Quandam autem illarū ſeparauit, & ibi poſuit tabernaculum de pellibus hyacinthinis, vbi poneret Arcam: & ibi manſit multo tempore, vt patet præcedenti libro cap. 15. & 16. *Altare autem aneū, quod fabricatus fuerat Beſeleel filius Vri filij Hur, ibi erat.* Scilicet, in Gabaon, quo iuit Salomon nūc, erat altare æneum, quod fecerat Beſeleel. Iſte fuit præcipuus artifex in opere ſanctuarii, in deſerto. Eum enim elegit Dominus, & repleuit prudentia, & ſapientia artis, ſicut dicitur Exo. 32. cap. & ei commiſſum eſt totum opus cum ſocio Ooliab. *Coram tabernaculo Domini.* Scilicet, altare illud erat coram tabernaculo: id eſt ante fores eius, quia non introducebatur in illud: cuius cauſa ponetur infra in quadam quæſtione. Vocatur æneum, non quod totum eſſet de ære, quia parietes eius de lignis ſectim erant, Exod. 27. cap. Sed erat opertum laminis æneis opere reticulato, vt patet ibidem. *Quod requiſiuit Salomon, & omnis Eccleſia.* Scilicet, ad requirendū illud altare venerat Salomon, & tota Eccleſia, ſiue multitudo Iudæorum. Nam motiuum Salomonis veniendi in Gabaon fuit ad offerendum ſacrificium in altari illo. *Aſcenditque Salomon ad altare æneum.* Scilicet, aſcendit ad appropinquandum altari, vt offerret ſacrificia: Non tamen faciebat ipſe cęrimonias ſacrificiorum in altari: quia hoc ad ſolos ſacerdotes pertinebat, ſed offerebat illis animalia, quę ipſi immolare deberent. *Coram tabernaculo fœderis Domini.* Scilicet, quod ante portam tabernaculi erat ad latus Aquilonare, vt colligitur Leuit. 1. c. *Et obtulit in eo mille hoſtias.* Id eſt, obtulit mille animalia, vt ibi cremarentur carnes vel ſaltem adipes eorum. De iſtis animalibus, quod genus ſacrificij factum fuerit, ſcilicet, an holocauſtum, vel hoſtia pacifica, vel pro peccato, declarabitur infra in quæſtione decima quinta.

Deus loqui non poteſt.

Quomodo confortatus ſit Salomon in Regno ſuo. Quæſt. I.

QVæritur circa prædicta, quomodo Salomon confortatus eſt in regno ſuo: vel quid eſt quod fecit per quod confortabatur in regno: Dicendum, quòd pacificare regnum ad hoc, quod totum ſit ſub poteſtate Regis, & nullus ei repugnet, eſt confortari. Iſtud autem non conuenit Regibus a principio, quia non habent omnia ad plenum ſub manu ſua, niſi procedente tempore. Cum autem omnia hæc reducta fuerunt ad manum Salomonis, dictus eſt ipſe confortatus in regno. Pro quo ſciendum, quòd ante mortem Dauid cum iam eſſet ſenex, erat quædam contentio inter filios, quis regnaret. Adonias autem erat maior cęteris, & pulcher atque valdè dilectus à Dauid, & fecerat ſibi currum, & equites, dicebatque, ego regnabo. Dauid autem licet videret inſolentiam huius, non corripuit eum, quia tenere eum diligebat. Poſtquam autem Dauid erat in lecto, & videbatur morti propinquus: Adonias, neſciente Dauid, fecit ſe vngi in Regem, habens ſecum multos fautores, ſcilicet Ioab principē militiæ, & Abiathar ſacerdotem ſum-

A mum. Cognito autem hoc Dauid, fecit eadem die vngi Salomonem in Regem 3. Reg. 1. cap. Et quia iſta vnctio fuerat facta in diſcordia, ne poſt mortem Dauid oriretur controuerſia inter filios ſuos: & Adonias prætenderet ſe habere ius ex vnctione ſua, cōcordauit Dauid omnes filios ſuos, vt obedirent Salomoni: & omnes principes regni ſui induxit ad hoc. Quo facto fecit Salomonē vngi altera vice. Et factum eſt hoc viuente Dauid, vt patet præcedenti lib. cap. vltimo. Sed adhuc hoc facto nō manſit plenè pacificum regnum in manu Salomonis. Nam Adonias cum Ioab, & Abiathar tractabat, quomodo poſſet Salomonem expellere de regno, & ad hoc petiuit Abiſag adoleſcentulam Dauid in vxorem 3. Reg. 2. cap. Et tunc Salomon fecit occidi Adoniam fratrem ſuum, tanquam inſidiantem ſibi. Ioab quoque principem militię fecit occidi, & Abiathar ſacerdotem fautorem Adoniæ exilio tradidit, iubens, vt maneret ſemper
B in Anathoth: & nunquam rediret ad Curiam Regis, eodem cap. Et tunc excluſis inſidiatoribus ſuis, confortatum eſt regnum in manu eius, quia iam non manebat aliquis, qui ei repugnaret. Iſtud autem factum erat, q̄n Salomon aſcendit in Gabaon. Ideo dicitur, quòd confortatum eſt regnum in manu Salomonis.

Quo tempore iuit Salomon in Gabaon. Quæſt. II.

QVæritur vlterius, quo tempore iuit Salomon in Gabaon, de quo hic dicitur, ſcilicet quo anno, vel tempore regni ſui. Dicendum, quòd factum eſt poſtquā confirmauit ſibi regnum, occidendo aduerſarios ſuos. Et fuit hoc antequam inciperet ædificare templum. Pa-
C tet hoc ex ordine literæ hic. Nam prius ponitur hic confortatio regni: deinde quomodo iuerit in Gabaon: poſtea infra 3. capit. incipitur ædificatio templi. Et patet etiam magis ex ordine literæ tertij libri Regum: quia à principio vſque ad tertium capit. ponitur confirmatio regni, delendo aduerſarios: in cap. 3. ponitur, quod iuerit Salomon in Gabaon. & in 6. ponitur de ædificatione templi. Dicendum autem, quòd fuit hoc in tertio anno regni Salomonis, vel in quarti anni principio. Quod patet, quia 3. Reg. 3. capit. ponitur, quod confirmato Regno iuit Salomon in Gabaon, & confirmatio non fuit vſque poſt tres annos finitos: ideo finito tertio anno fuit iſtud. Patet hoc, quia cōfirmatio Regni Salomonis fuit,
D poſtquam occidit omnes aduerſantes ſibi, & patri ſuo Dauid, ſcilicet Adoniam, Ioab, & Semei. Fuit tamen occiſus Semei tribus annis poſt principium regni Salomonis. Nam Salomon in principio regni ſui dixit Semei, quod non exiret de Ieruſalem, & poſt tres annos fugerunt ſerui Semei in Geth, & iuit, vt reduceret eos: & tunc Salomon occidit eum, quia fecit contra mandatum ſuum, tertio Regum 2. cap. Et ſic ad minus tres anni erant elapſi, antequam confirmatum eſſet regnum Salomonis, & poſt confirmationem iſtam Salomon iuit in Gabaon, vt hic dicitur. Aliquis autem dicet, quòd licet pateat, quod fuerit iſtud poſt confirmationem regni, tamen non apparet, an paruo tēpore, vel magno poſt confirmationem regni factum fuerit iſtud: & ſic poterat eſſe, quòd anno decimo, vel duodecimo regni Salomonis
E fuerit iſtud. Dicendum, quòd non ſteti; ſed illico poſt confirmationē Regni fuerit: quod patet, quia fuit iſtud, antequam inciperetur ædificatio templi, vt patet ex ordine literæ hic, & tertio Reg. à principio vſque ad ſextum cap. Et tamen cępta eſt ædificatio templi in principio anni quarti regni Salomonis, vt patet tertio Regum ſexto cap. Ergo in principio anni quarti ipſius fuit hoc. In iſto autem libro omittuntur omnia, quæ habentur tertio Regum 1. & 2. cap. eo quòd ibi plene poſita ſunt, & non oportebat illa repeti. Et ſic factum eſt de multis alijs, quæ non tanguntur in hoc libro, & ponuntur in 3. & 4. Regum.

Quomodo Dominus eſſet cum Salomone, Quæſt. III.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod Dominus erat cum Salomone, & per quid cognoſcebatur, quòd Dominus erat cum eo? Dicendum, quòd poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, quod erat cum eo gratificando eum: ſic dicitur eſſe Deus cũ omnibus illis, qui ſunt in charitate acceptando opera eorum. Alio modo eſt Deus cum aliquo dirigendo opera eius ad proſperum euentum. Primo modo poteſt dici, ꝙ erat Dominus cum Salomone: ſcilicet per gratiam. Nam ſi quis eſt in charitate, Deus eſt in eo. Iuxta illud prima Ioan. 4. ſcilicet. Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. G Et non ſolum eſt Deus in eo, imò etiam eſt idem cum Deo, vt patet ſecunda ad Corinth. ſexto cap. Qui diligit Deum, vnus ſpiritus eſt cum eo. Salomon autem erat iſto tempore in charitate, ideo erat Deus cum eo. Patet hoc, quia Salomon à principio fuit a Deo dilectus, vſquequo peruerſum eſt cor ſuum per mulieres: nam antequam naſceretur Deus, dilexerat eum dicens: ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, ſecundò Regum ſeptimo cap. & præcedenti lib. cap. decimoſeptimo. Et in natiuitate ſua oſtendit, quod diligebat eum: nam cum mater ſua impoſuiſſet ei nomen Salomon, miſit Deus Nathan Prophetam ad ponendum ei aliud nomen: vocauitque eum Ididia: quod eſt, amabilis Domino, & ſubditur ibi cauſa, ſ. eo ꝙ diligeret eum Deus, 2. Regum duodecimo cap. Deinde ſemper fuit vir laudabilis. H Nam poſtquam factus eſt Rex, vſquequo confirmatum eſt regnum in manu eius, non peccauerat: quia tertio Regum tertio cap. dicitur: Dilexit Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patris ſui. Erat ergo in charitate, cũ Deum diligeret. Et ſic nũc Deus erat cum eo. Iſte modus eſt verus, & ſatis conueniens, ſed non eſt iſte, quem intendit litera, quia hic agitur de confortatione regni, quæ erat bonum temporale, ideo ꝙ Deus eſſet cum eo debet intelligi ſecundum relationem ad bona temporalia. Et dicendum quod Deus dicitur eſſe cum aliquo, quando facit eum proſperari in omnibus actibus ſuis: nam bona iſta temporalia, & quæcunque proſperitas, licèt abſolute parua: ſi bona ſunt, à Deo tamen ſunt. Et quia non poteſt homo illa habere ſine diuina diſpoſitione: quando alicui iſta abundanter eueniunt, dicitur ille Deum habere placatum, & Deus eſſe cum eo. Et potiſſimè homines dicunt Deum eſſe cũ aliquo, quando proſperitas ſua euenit ſine labore, & in magna quantitate, quia tunc non poſſumus illud attribuere humanæ induſtriæ vel labori, quia nõ perueniunt ad tantum: ideo oportet reduci in aliquam cauſam ſuperiorem, ſ. in Deum. Et ſic voluit ꝙ Deus det illa bona ſpecialiter quæ ſic hominibus eueniunt. Et iſta fuit intentio populorum ab antiquo, ſic patet de Abimelech Rege Geraræ, & Philiſthinis, qui viderunt Iſaac ſubito multiplicatum in diuitijs, & putauerunt Deum eſſe cum eo, dicentes; vidimus Deum eſſe tecum, ideo diximus, ſit pactum & iuramentum inter nos, ne noceas nobis, ſicut nec nos quidquam tuorum attigimus: Geneſis 26. cap. Patet etiam de Ioſeph, in cuius manu negocia proſperabãtur: K & propter hoc Dominus ſuus putauit Deum eſſe cũ eo, Geneſis 39. cap. ſcilicet, Fuitque Dominus cum eo, & erat vir in cunctis proſperè agens, habitabatque in domo Domini ſui, qui optime nouerat Deum eſſe cum eo: & omnia, quæ gereret, ab eo dirigi in manu illius. De Salomone autem ſic fuit in exordio regni: nam incipiebat res magnas, & difficiles, & omnes ei proſperè eueniebant. Habebat namque Adoniam fratrem ſuum, & Ioab principem militiæ, & Abiathar ſacerdotem inſidiatores ſuos ad expellẽdum eum de regno, qui erant viri potentes: & tñ ipſe eos occidit, & ceteros ſibi pacificauit 3. Reg. 2. cap. Et hæc faciliter fecit nihil mali paſſus, ideo Deus erat cum eo. Et iſtud eſt quod intẽdit litera. Etiam Salomon in breui tempore ad magnas diuitias, poteſtatem, ſapientiam, & terrena bona ac temporalia peruenit, ad q̃ alij ſic peruenire non poſſent, ideo Deus erat cum eo.

Quo Deus ſit cum illis qui ſunt in charitate.

Nihil bonum, neque temporale, liberè homo habere poteſt abſque diuina diſpoſitione.

F *Quid erat illud, in quo Deus magnificauit Salomonem. Quæſt. IV.*

QVæritur vlterius, cum dicitur hic, quòd Deus magnificauit Salomonẽ in excelſum: quid erat iſtud, in quo illum magnificauit. Aliqui reſpondent quòd fuerunt diuitiæ. Nam Salomon peruenit ad tantas diuitias, vt nullus Regum, qui fuerant ante eum tot diuitias habuiſſet, 3. Reg. 3. capit. etiam magnificatus eſt in gloria throni ſui, & ædificiorum, & miniſtrorum: & totius apparatus domeſtici. Nullus enim Regum talem apparatum habuit; vnde regina Saba videns ordinem miniſtrorum Salomonis, & omnia, quæ erant in domo ſua, admirata eſt, nec iam habebat ſpiritum: tertio Reg. 9. cap. Et G quia ſuperauit etiam alios homines ſapientia, quia nullus tam ſapiens fuit antè eum, nec poſt eum 3. Reg. 3. & 4. cap. Etiam magnificatus eſt in latitudinem cordis: ſicut dicitur 3. Reg. 4. c. Dedit Deus Salomoni latitudinẽ cordis, ſicut arenam, quæ eſt in littore maris. In omnib. ijs magnificatus eſt ſuper alios homines. Sed obijcietur, quòd non intelligatur de hoc, quia licet Salomõ habuerit omnia bona, tñ non habuerat aliquod iſtorum in excellentia hoc tpe, anteq̃ iret Salomon in Gabaon: & tñ tunc Salomon non peruenerat ad magnas diuitias, quia iſtas obtinuit Salomon mittendo in Ophir, & in Tharſis, & ad alias inſulas, vt patet 3. Reg. 10. & infra 9. cap. Et iſtud non faciebat Salomon adhuc, quia nũc incipiebat regnare, cum nunc confortaretur regnum eius. Eodẽ modo apparet de gloria ſua quia gloria euenit Salomo- H ni ex duobus: ſcilicet ex ſapientia, & ex diuitijs, vt colligitur 3. Reg. 3. cap. nam maxima gloria ſua erat in ordinatione rei familiaris, & iſtud ad prudentiam pertinet. Et tamen Salomon nondum habuerat diuitias in abundantia, vt ſupra dictum eſt. Etiam nondum habuerat ſapientiam, vt mox dicetur: ideo non erat magnificatus in gloria. Etiam non erat magnificatus in ſapientia, quia nõ collata fuerat ſibi a Deo, quia collata eſt quando fuit in Gabaon, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 3. c. Reſponderi poteſt dupliciter: vno modo, quòd Salomon magnificatus fuerit in excelſum per omnia iſta, quæ nominata ſunt. Et cum obijcitur, quòd nondum Salomon iſta habuerat, concedendum eſt. Ponitur tamen hic per anticipationem, quia hic agitur de ſtatu Salomonis, qui reſpicit totum tempus eius, & poſtea dicitur de geſtis ipſius. I Et ſæpe in Scriptura fit talis anticipatio, & recapitulatio. Alio modo poteſt intelligi, quod Salomon magnificatus eſſet non per aliquid iſtorum, ſed ſolum per confirmationem regni. Nam cum non eſſet regnum confirmatum, non erat Salomon magnæ gloriæ, nec poteſtatis. Cum autem fuit confirmatum, fuit ipſe potens, & exaltatus nimis ſuper omnes de regno ſuo. Primus tamen ſenſus conuenientior eſt.

Quomodo iuit Salomon cum vniuerſa multitudine Iſrael in Gabaon. Quæſt. V.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur, ꝙ Salomõ iuit cum vniuerſa multitudine Iſrael in Gabaon. Nam non videtur veriſimile, quod ad eundum in Gabaon haberet ſecum totam multitudinem Iſrael comitantem. K Aliquis dicet, ꝙ Salomon ſecum tulit multitudinem totam ad honorem feſtiuitatis, quam facere volebat, nam obtulit mille hoſtias, vt patet in litera. Et vt melius, & ſolemnius fieret iſta feſtiuitas, habuit ſecum totam multitudinem. Dicendum tamen, quòd hoc non eſt intelligendum, quòd omnino totam multitudinẽ Iſrael duxerit ſecum Salomon, ita vt nullus maneret in aliquo loco certo in Iſrael, ſed irent omnes cum Salomone, quia tanta multitudo erat ſuperuacua, nec poſſet commode illuc ire, quia neceſſe erat, vt aliquis tantæ multitudini miniſtraret, & alia erant negocia, vel opera, quæ omitti non poterant, ita vt omnes irent cum Salomone. Sed dicendum, quòd Salomon vocauit de toto Iſrael viros excellentiores, vtpote tribunos, centuriones, duces, & iudices, & de reliquo populo magnam multitudinẽ, &

ſtrendo ſecum iſtos dicebatur ferre totam multitudinē, quia in Scriptura iſti termini totus, vel omnis non tenēt vim ſuam, ita quòd faciant diſtributionem pro omnibus partibus integralibus, vel ſubiectis, ſed accipiuntur pro multis. Et interdum minor pars vocatur omnis, ſcilicet, minor pars populi totus populus. Iſtud tamen prouenit ex modo loquendi popularium, qui non ſeruant iſtas diſtributiones, & Sacra Scriptura ſequitur modum loquendi vulgarium. Cauſa autem, quare Salomon tantam multitudinem ſecum tulit, non videtur fuiſſe ad honorem regalem, quia ipſe tanta multitudine ſemper conſtipatus incederet, ſed fuit ex cauſa ſpeciali. ſcilicet voluit facere feſtiuitatem magnam in Gabaon. Et quia feſtiuitas maximè ſolemnitatem ex præſentia multitudinis. Nam vbi pauci ſunt, etiamſi multæ cæremoniæ teneantur, nō eſt magna ſolēnitas: ipſe voluit tamen habere ſecum magnam multitudinem, & honorabilem, ſcilicet, quæ erat præcipua in Iſrael. Quod autem voluerit facere feſtiuitatem, patet, quia obtulit mille hoſtias, & tamē iſta erat oblatio valde excellens, ideo non erat quotidiana, ſed ſpecialis pertinens ad magnam feſtiuitatem. Patet etiam quia Salomon, cum haberet locum offerendi Domino in Ieruſalem coram Arca, vbi Dauid pater eius faciebat ſacrificia, noluit ibi offerre nunc, ſed iuit in Gabaon ad offerendum. Item patet quia iſtud ſemel tātum eſſe factum legitur. Et tamen ſi non eſſet opus magnæ feſtiuitatis, ſæpe fieret. Voluit ergo facere Salomon aliquam magnam ſolemnitatem in Gabaon, & ad hoc ſecū tulit totam iſtam multitudinem. Sic enim fecit Dauid, quando voluit facere ſolemnitatem magnam in portatione Arcæ, cum portauit eam de Cariathiarim in domum Obededom, ſiue de domo Obededom in domum ſuam. Nam congregauit tunc totum Iſrael, vt patet ſecundo Regum ſexto cap. & præcedenti libro capit. decimotertio, & decimoquinto. Cauſa autem, quare Salomō faceret iſtam ſolemnitatem magnam, & offerret tam magnificas hoſtias, videtur fuiſſe ad reddendum Deo gratias de collato beneficio. Nam in principio regni ſui erat in quadam anxietate propter magnos inſidiatores, quos habebat. Deus autem dederat eum omnes ſub pedibus eius, & pacificauerat regnum ſibi: ideo pro tanto beneficio volebat gratias agere, & obtulit mille hoſtias. Iſta cauſa, licet non exprimatur in litera: colligitur tamen ex ordine eius, quia ſupra dicitur, quod confirmatum fuit regnum in manu Salomonis, & ſubditur, quod iuerit in Gabaon illico: ideo videtur, quod propter illud factum fuerit: cum idem ordo ponatur hic & 3. Reg. cap. 3.

Cauſa quare Salomō tantam ſecum tulit multitudinem in Gabaon.

De Tribunis, & Centurionibus, qui erant cum Salomone. Quæſt. VI.

QVæritur vlterius, de iſtis Tribunis, & Centurionibus, qui fuerunt cum Salomone, qui eſſent. Aliqui volunt, quòd erant iſti de ſucceſſoribus illorum Tribunorum, & Cēturionum, qui conſtituti ſunt in deſerto propter conſilium Iethro Exodi 18. cap. Et poſtea putant, quòd iſti habuerunt ſucceſſores alios, & durauit ille ordo vſque ad tempus Salomonis. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat. Primò, quia ille ordo non potuit durare, poſtquā Iſraelitæ cœperunt habitare in terra Chanaan diſtincti per loca, ſicut in deſerto, quia in deſerto erat totus populus vna multitudo, quæ poterat conuenienter diuidi per Tribunos, Centuriones, Quinquagenarios, & Decanos. Poſtquam autem fuerunt in terra Chanaan diſtincti per loca, non poterat fieri iſta diuiſio, quia in aliquibus locis eſſent Decani, qui non haberent Quinquagenarium, eo quòd non erant quinque Decani, & alibi eſſent Centuriones non habentes Tribunum, & ſic de ceteris, ideo non manſit iſte ordo. Secundò patet, quia hic ponuntur Centuriones, & Tribuni, deinde Iudices: & tamen Centuriones & Tribuni, qui erant in deſerto, & conſtituti fuerunt per Moyſen, erant Iudices, vt patet Exod. 18. & Deut. 1. cap. Et iſti non erant Iudices, cum ponantur Iudices ab eis diſtincti, ergo non erant de illis Tribunis, & Centurionibus. Tertio patet, quia illi

A Centuriones, & Tribuni poſiti fuerant ad iudicandum, vt dictum eſt, & tamen non manſerunt Iudices in terra Chanaan in populo Iſrael, quales erant in deſerto, ſed mutatus fuit ordo eorum, vt ait Ioſephus 4. Antiquitat. Ideò non manſerunt aliqui ſucceſſores illorū Centurionum, & Tribunorum poſt introitū in terram Chanaan: Dicendum ergo, quod iſti Centuriones & Tribuni erant Principes exercitus, nō quidem Principes maximi, ſed alij minores. Pro quo ſciendum, quòd ad hoc, vt eſſet ordinatus exercitus Dauid, ipſe diuiſerat illū per partes ponendo quamlibet partem ſub Duce ſuo immediato, vt ſcirent omnes, cui deberent obedire, & non eſſet multitudo inordinata. Et ſic diuidebat exercitū per Decanos, Tribunos, & Centuriones: & quilibet iſtorum habebat curam de ſubiectis ſibi, & illi ſolum Principem ſuum B reſpiciebant. Sic patet 2. Reg. 18. cap. quando Dauid inſtruxit bellum cōtra filium ſuum Abſalon: Nam diuiſit populum per Tribunos, Centuriones: & deinde totam multitudinem ſic diuiſam dedit ſub manu trium maximorum Principum, vt patet ibidem. Hunc modum habebat Salomon filius eius, ideo habebat Centuriones, Tribunos, & Quinquagenarios, qui erant Principes pro tempore belli, & tamen ſemper manebant in illo principatu, licet non eſſet bellum, & iſti Principes conſtituebantur etiam ſuper aliqua officia Regis: ſicut Dauid habebat Principes ſubſtantiæ ſuæ, ſcilicet œconomos præcedenti lib. capit. 27. Et alij erant Tribuni, & Centuriones: eod. Lib. cap. 18. Iſtos autem vocauit nunc Salomon ad eundum in Gabaon, quia erant viri honorabiles.

Diviſio exercitus David.

C *Quæ eſſent iſti Duces. Quæſt. VII.*

QVæritur vlterius, de Ducibus, de quibus hic dicitur, qui eſſent. Aliquis dicet, quòd iſti erant Centuriones, & Tribuni, qui præerāt partibus exercitus, vt declaratum eſt præcedenti quæſtione. Sed dicetur, quòd non ſtat, quia hic diſtinguuntur Duces, & Tribuni, & Centuriones, quia primo ponuntur Centuriones, & Tribuni, & deinde Duces. Aliquis dicet, quòd eſſent illi Duces duodecim viri, qui prouidebāt domui Salomonis, quantū ad omnia neceſſaria per duodecim menſes anni, & quilibet prouidebat vno menſe. Habebat autem quilibet iſtorum certam partem terræ ſibi ſubiectam, de qua colligebat reditus Regis, & de illis prouidebat domui Regis vno mēſe, de quibus patet tertio Regum quarto cap. D Et iſte modus ſatis conueniens eſt. Alio modo poteſt dici, quòd iſti Duces erant duodecim Principes turmarū. Pro quo ſciendum, quòd Dauid habebat duodecim Principes turmarum ſuarum, per quos erat tota multitudo diſtincte ſubiecta, & ſub quolibet eorum erant vigintiquatuor millia virorum, & miniſtrabat quilibet iſtorum vno menſe coram Rege manendo ſemper in curia, vt patet præcedenti libro vigeſimo ſeptimo capitulo. Ita credendum eſt de Salomone, cum gloria regni ſui non eſſet minor, quam gloria regni Dauid, imo maior, quod ipſe haberet iſtos duodecim Principes turmarum, & iſti vocarentur Duces. Alio modo poteſt intelligi, quod iſti eſſent Principes belli. Ita quod Salomon aliquos viros aſſignaſſet, vt eſſent Principes bellorum, vt ibi eſſent magnæ poteſtatis. Sed aliquis obijciet, quòd non ſtet, E quia ſupra ponebantur Tribuni, & Centuriones: & iſti erant Principes exercitus, cum per eos diſtinctus eſſet exercitus, vt ſupra declaratum eſt. Dicendum, quod non ſtet, quia illi erant Principes exercitus, ſed non Principes ſummi, vnde non propriè vocantur Duces: ſic patet 2. Regum 18. cap. in bello, quod fecerūt ſerui Dauid contra Abſalon: tamen Dauid diuiſit totum populum per centuriones, & tribunos, & poſtea tradidit totum populum in manu trium ducum. Et ſic centuriones, & tribuni non vocantur ibi duces. Ita poterant nunc eſſe duces belli, & non eſſent centuriones, nec tribuni, & tamen eſt, quia erant maiores quam centuriones, & tribuni, cum tribuni ſolum præſint mille viris, & tales duces præerant magnæ multitudini.

De iudicibus, de quibus hic habetur. Quæſt. VIII.

Quō inceperunt iudices Iſrael.

QVæritur vlterius de iudicibus, de quibus hic dicitur, qui erant. Reſpondendum ꝙ iudices in Iſrael cęperunt hoc modo. Nam antequam Iſraelitæ exirēt de Aegypto, non erat vnus populus, ſed erant ſerui Aegyptiorum, & non habebant per ſe iudices tanquā diſtinctus populus. Vel ſi aliquos iudices habebant, illi erant poſiti ab Aegyptijs. Cum autem exierunt Iſraelitæ de Aegypto, venerunt in libertatem, & tunc cęperunt eſſe populus. Et quia Moyſes fuit tunc ductor eorū, & princeps in exitu de Aegypto, ipſe etiam ſolus erat iudex. Et quia populus erat valde multus, erant cauſæ multæ, nec poterat eas diffinire Moyſes: vnde ſedebat Moyſes ad iudicandum à mane vſque ad veſperam: & tamē nō G poterat explere diffinitionem cauſarum. Cum autem venit eius ſocer Iethro ſacerdos Madian, viditque eum ſic affligi, ait: ſtulto labore conſumeris tu & populus, qui tecum eſt; ſupra vires tuas negocium eſt, ſolus non poteris illud ſuſtinere: & tunc conſuluit ei, quód acciperet alios coniudices, faciendo ꝙ diſtingueret totum populum per decanos, quinquagenarios, centuriones, et tribunos, & illi iudicarent in rebus paruis, & Moyſes in reb. magnis, & in illis, quæ ad Deum pertinebant: & etiā ꝙ deuoluerentur ad eum quæcunq; cauſæ per appellationem. Exod. 18. Fuit autem facta iſta ordinatio Iudicum anno primo ab exitu de Aegypto in principio anni, ſcilicet, quando venerunt Iſraelitæ menſe tertio in deſertum Sinai, vt declaratum eſt eodem cap. Deinde manſit iſte ordo Iudicum. Sed adhuc non ſuffecit hoc Moyſi, quia H cauſæ graues vrgebant eum; ita vt ſolus non poſſet illas ſuſtinere. Et cum oraret Deum, quód occideret eum, vel ſolueret de hoc labore, dedit ei Deus ſeptuaginta ſeniores conſocios, qui haberent ſpiritum prophericū, & adiuuarent Moyſen in cauſis arduis, & factum eſt iſtud in ſepulchris concupiſcentiæ: Numeri 11. Et fuit anno ſecundo ab exitu de Aegypto. Nam vſque ad Cadesbarne peruenerunt Iſraelitæ illo ſecundo anno, vt declaratum eſt Num. 13. & 33. & durauit iſte ordo ſeptuaginta ſeniorum cum quinquagenarijs, decanis, centurionibus & tribunis vſque ad introitum terræ Chanaan: & cum moriebatur quiſpiam iſtorum, ſubrogabatur alius loco eius. Cum autem Iſraelitæ cęperunt habitare diſtinctè per loca terræ Chanaan, ceſſauit ordo centurionum, tribunorum, quinquagenariorum, & decanorum: vt proba I tum eſt ſupra in quadam quęſtione, quia nō poterat ibi competenter ſeruari iſte ordo. Manſit autē ordo ſeptuaginta ſeniorum, quos inſtituerat Moyſes, & fuerunt tūc duo ordines Iudicum. Quidam iudices fuerunt magni, ad quos cauſæ vltimatè deuoluebantur. Alij autem erāt iudices minores diſtincti per ſingula loca. De iudicibus minoribus dicendum, quód in quolibet loco erant conſtituti aliqui iudices oriundi de ipſo loco, ſecundum exigentiam loci, multi, vel pauci. Et quia iſti erant laici, qui non erant multum dediti ſtudio legis, & conſequenter non erant nimis introducti circa leges forales, dabantur Leuitæ in aſſeſſores, ſ. cuilibet iudici duo Leuitæ, vt ait Ioſephus quarto antiquitatum. Et hoc veriſimile eſt, quia ad iudicium Leuitarum pendebat totus ſtatus populi, vt patet infra trigeſimoquinto; ſcilicet Leuitis quo K que ad quorum eruditionem omnis Iſrael ſanctificabatur. Et infra decimonono Sacerdotibus, & Leuitis commiſſa eſt cura iudicandi a Rege Ioſaphat. Iſti iudices minores iudicabant in omnibus cauſis tam ciuilibus, quam criminalibus: & tamen per appellationem deuoluebantur cauſæ ad alios iudices maiores. Iſti namque iudices minores ſucceſſerant loco decanorum, quinquagenariorum, centurionum, & tribunorum. Loco autem Moyſi, & ſeptuaginta ſeniorum ſucceſſerunt alij iudices, qui vocabantur domus iudicij, vel conſilij: & vocabantur ſeniores. Erant autem iſti ſeptuaginta iudices, qui credun tur eſſe de ſacerdotibus, & Leuitis, vel, vt aliqui volunt, erant de laicis: & princeps eorum erat ſummus ſacerdos, ſicut Moyſes erat princeps ſeptuaginta ſeniorum in F deſerto: & iſti omnes conueniebant ad concilium celebrandum, & audiendum cauſas in quadam domo, quæ erat in templo Salomonis: ſcilicet in atrio eius ad latus meridianum. Sic dicitur præcedenti Lib. cap. 26. ſcilicet, quód domus ſeniorum, & concilij erat ad auſtrum: & erant Leuitæ cuſtodes eius. Omnes iſti ſeniores erant iudices: ſed nō̄ omnes ſententiabant, ſed ſolus ſacerdos, vel ille, qui tenebat locum eius: & alij concordabāt, vt colligitur Deuteronomio 17. Et ſi quis non obediret illi ſententiæ, occidebatur: nec erat vltra appellandum. Iſte ordo iudicum manſit ſemper: vſquequo Ieruſalem deſtructa eſt per Romanos poſt mortem Chriſti: nam Chriſtus ab iſto ordine iudicum morte condemnatus eſt. Sic dicit Ioſephus 18. Antiquitatum: & patet apud omnes Euangeliſtas, qui dicunt Chriſtū præſentatum corā Caipha, & ſenioribus: & quō illi loquebantur contra Chriſtum. Iſti autem iudices de ſecundo ordine erant viri potentes & honorabiles in toto Iſrael, ideo iſtos ſaltē nūc conuocauerat Salomon ad eundum in Gabaon.

Oēs ſeniores iudices iudicabant, ſed non ſententiabant.

Ordo ſeptuaginta ſeniorum.

Minores iudices.

De principibus familiarum de quibus hic habetur. Quæſt. IX.

QVæritur vlterius, qui erant iſti principes familiarū, de quibus hic dicitur. Et dicendum quód familia accipitur dupliciter, aliquando largè, & aliquando ſtrictè. Largè vocatur familia quæcunque cognatio, & ſic tribus vocatur familia. Aliquādo accipitur familia pro quadam cognatione, quæ eſt ſub tribu, & eſt minor aliqualiter quam tribus, & ſic quælibet tribus diuiditur H per certas familias, vt infra dicetur. Accipiendo primo modo dicendum, quód principes familiarum erāt duodecim, & in qualibet erat vnus princeps. Iſti principes erant ſecundum ordinem natiuitatis, ſcilicet quód illi, qui deſcendebant directè a capite tribus per lineam primogenitorum eſſet princeps, & iſte ſemper erat vnicus in qualibet tribu, quia impoſſibile erat multos ſimul primogenitos eſſe, & deſcēdiſſe ſemper per lineam primogenitorum a capite eiuſdem tribus, vel familiæ: vt patet intuenti: cum non poſſint eiuſdem hominis eſſe multi primogeniti. Iſti autem principes tribuum erant viri honorabiles nimis, nam in toto populo non erant alij honorabiliores. Quod patet, nam in exitu de Aegypto quando dedicatum eſt tabernaculum iſti principes I obtulerunt munera ſua per duodecim dies, ſcilicet quilibet vno die, & de reliquo populo non fit mentio aliqua, quód obtulerit, vt patet Nume. 7. cap. Accipiendo familiam ſtrictè dicendum, quód multi erant principes familiarum, quia multæ erant familiæ. Nam ſub qualibet tribu erant duæ, vel tres, aut plures tribus, & nomina iſtarum familiarum, & quot, & quæ erant ſub qualibet tribu habetur Numeri 26. Iſtæ autem familiæ nominabantur a filijs, vel nepotib. illorum, à quibus nominabatur tribus, vtpote a Iuda filio Iacob nominata fuit vna tribus, & ſub iſta tribu fuerunt quinque familiæ. Nam habuit Iudas quinque filios, ſ. Her, Onan, Sella. Phares, & Zaram. Her, & Onā mortui ſunt ſine ſemine, Gen. 38. Manſerunt tres, & ab eo nominatę ſunt tres familiæ, ſ. Phareſitarum, Zareitarum, Sellaitarum. Habuit autē Iu K das duos nepotes, ſ. Efrō & Amul filios Phares: & ab illis nominatæ ſunt aliæ duæ familiæ, ſ. Efronitarum, & Amulitarum. Et de his Numeri. 26. cap. Sic de qualibet alia tribu ponuntur ibi familiæ eius: & deriuantur iſtę à capitibus immediatis ſub capitibus tribuum. In qualibet autem iſtarum familiarum erat vnus princeps, & iſti principes deriuantur per lineas primogenitorum à capitibus familiarum, ſicut ſupra diximus de principib. tribuum. Et nunc dicēdum, ꝙ principes familiarū poſſunt hic accipi vtroque modo. Et tamen, quia principes tribuum erant honorabiliores, quam principes omnium familiarum, veriſimilius erat, quód principes tribuū veniſſent cum Salomone in Gabaon, quam principes familiarum. Ideo dicendum, quod vel accipiuntur principes familiarū pro ſolis principibus tribuum, vel pro principibus

Familia dupliciter accipitur.

Principes qui erāt ſecūdū ordinē natiuitatis.

bus tribuũ & familiarum ſimul extendendo nomẽ familiæ ad omnẽ cognationem. Quod autẽ accipiatur pro ſolis principibus familiarum, non eſt inconueniens, quia non omitterentur principes tribuum.

Quare nunc Salomon iuit in Gabaon. Quæſt. X.

QVæritur vlterius, quare Salomon iuit nunc in Gabaon ad offerendum ibi. Aliquis dicet, ꝙ iam ad hoc ſupra reſponſum eſt, ſcilicet, ꝙ iuit ad faciendum ſolemnitatem pro beneficio ſuſcepto de confirmatione regni in manu eius. Dicendum ꝙ hoc non ſufficit, quia ſi vellet Salomon facere ſolẽnitatem, poterat facere iſtam in Ieruſalem: imò excellentius, quia Ieruſalem erat glorioſior vrbs quam Gabaon. Etiam ſi vellet Deo gratias
B reddere pro ſuſcepto beneficio, poterat etiam ſacrificia facere in Ieruſalem, quæ faciebat in Gabaon. Dicendum ꝙ voluit ire Salomon in Gabaon, quia volebat offerre ſacrificium: ſicut litera innuit, ꝙ Salomon, & totus populus requiſiuerunt altare Domini, quod erat in Gabaon, & aſcendit Salomon ad offerendum in eo. Cum autem dicitur, quòd poterat offerre ſacrificia in Ieruſalam, ſicut in Gabaon. Dicendum quod non poterat ita licitè offerre, ſicut in Gabaon. Pro quo ſciendum, quod Deus iuſſerat Le. 17 & Deute. 12. quod ſacrificia non fierent in aliquo loco, niſi ſuper altare holocauſtorum ad oſtiũ tabernaculi: & ſi quis foris immolaret, eſſet reus ac ſi ſanguinem effudiſſet: & cum nunc eſſet ſanctuarium Domini in Gabaon, & ibi eſſet altare, non licebat in alijs
C locis offerre; & quando quis offerret in alijs locis, licèt Deo immolaret, & ex deuotione ageret, peccaret tanquam tranſgreſſor legis. Ideo cum nunc Salomon vellet Deo pro beneficio ſuſcepto gratiarum actiones reddere, voluit ſacrificare in loco Deo accepto, & ſic venit in Gabaon: & ſi aliquando Salomon in alijs locis offerebat, licet bono animo faceret, reprehenſibilis erat. Sic enim dicitur 3. Re. 3. quòd dilexit Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patris ſui, excepto, quòd in excelſis immolabat, & adolebat incenſum. Iſta reſponſio eſt ſatis rationabilis: ſed adhuc non ſtat, quia poterat licitè offerre Salomon in Ieruſalem coram arca. Nam manebat in Ieruſalem in domo Dauid, vbi ipſe poſuerat eam: ſicut in litera patet. Et ibi Dauid immolabat holocauſta, & totus Iſrael coram arca, vt patet præcedenti
D Lib. cap. 16. & ibi declaratum eſt: quod licitum erat coram arca immolari: non ergo venit ad immolandum in Gabaon, tanquam in quocunque alio loco immolare peccatum eſſet. Dici poteſt dupliciter: vno modo, quòd licèt licitum eſſet coram arca immolare: tamen magis licitum erat, & meritorium coram tabernaculo ſuper altare holocauſtorum, quia offerre ſuper altare holocauſtorum erat regulare, cum ex legis pręcepto fieret: offerre autem coram arca exiſtente extra ſanctuarium erat extraordinarium. Melius ergo erat offerre ſuper altare holocauſtorum. Iſtud videtur innui. 3. Regum 3. cum dicitur de Salomone, quod iuerit in Gabaon ad offerendum. Nam ſignatur, quod in illo bene egerit: & offeren-
E do in alijs locis male faciebât, vel non tam bene, cum dicatur, quod dilexit Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patris ſui, excepto quod in excelſis immolabat. Secundò poteſt dici, & forte melius, quod licèt Salomoni liceret immolare in Ieruſalem coram arca, tamen ex voto immolauit in tabernaculo Gabaon. Quia ad maiorem deuotionem interdum vouent homines ire ad aliqua loca non conſueta: ſic enim Abſalom vouit offerre Domino in Hebron, cum eſſet in Geſſur. Et licet poſtea eſſet in Ieruſalem, vbi licitè offerre poterat, dixit Dauid patri ſuo, quod daret ei licentiam eundi in Hebron ad ſacrificandum, quia vouerat hoc 2. Regum 5. Ita ergo nunc de Salomone credi poteſt, quòd ipſe vouerit facere ſacrificia in Gabaon, ideo illuc iuerit.

Ad maiorem deuotionem interdũ voluit homines ire ad aliqua loca inſueta

A *De quibuſdam verbis hic dictis, ſcilicet quòd Dauid duxerat arcam &c. Quæſt. X I.*

QVæritur vlterius, quare dicitur hic, quòd Dauid duxerat Arcam de Cariathiarim in Ieruſalem in locum, quem præparauerat, quia iſtud non videtur ad propoſitum. Nam hic dicitur de Salomone eunte in Gabaon, & cauſa eundi fuit, quia erat ibi tabernaculum Domini. Extraneum autem erat ad hoc, quod Arca eſſet in Ieruſalem: ideo non videtur, quare ponatur hic. Reſpondendum quòd poteſt poni vno modo ad tollendum dubium. Nam diceret aliquis, ad quid ibat Salomon ad offerendum in Gabaon, quia cum in Ieruſalem eſſet arca Domini, coram illa poterat licitè immolari, & non oporteret ire in alium locum, ideo forte aliquis pu-
B taret, quod etiam arca Domini tranſlata eſſet in Gabaon, ſicut tabernaculum, & ſic non eſſet iam licitum offerre in Ieruſalem: cum ibi non eſſet tabernaculum, nec arca. Dixit ergo Scriptura, quod licet eſſet tabernaculum in Gabaon, erat arca in Ieruſalem. Secundo poteſt dici, ꝙ hoc dictum eſt ad tollendum aliud dubium, quod oriebatur ex præcepto legis: nam Deus iuſſerat arcam poni in tabernaculo intra ſancta ſanctorum, & ibi manere, Exod. 26. Num. 7. & Leui. 16. & ad Hebræ. 9. vbicunque ergo diceretur eſſe arca, putaretur eſſe tabernaculum: & vbicũque eſſe tabernaculum putaretur eſſe arca: & quia dicebatur, quod erat tabernaculum in Gabaon, putaretur etiam, quod ibi erat arca, & iam non eſſet licitum offerre in Ieruſalem. Vel cum diceretur, ꝙ erat arca in Ie-
C ruſalem, putaretur etiam ibi eſſe tabernaculum, & ſic nõ haberet cauſam Salomon eundi in Gabaon; ideo declarauit Scriptura, quomodo iſta eſſent ſeparata, ſcilicet tabernaculum in Gabaon, & arca in Ieruſalem. Et propter hoc ponitur hic limitatio circa vtrunque. Nam dicitur quod erat arca in Ieruſalem in loco, quem ei præparauerat Dauid, ſcilicet in tabernaculo, quod fixerat, vt non putetur, quod illud tabernaculum, in quo erat, eſſet tabernaculum Domini, quod fecerat Moyſes. Et cum dicitur, ꝙ iuit Salomon in Gabaon ad tabernaculum Domini, dixit in tabernaculum, quod fecerat Moyſes famulus Dei in ſolitudine, ne putaretur, ꝙ illud tabernaculũ eſſet aliud factum voluntate humana in Gabaon ad colendum ibi, quia tunc Salomon non haberet cauſam eundi in Gabaon ad offerendum holocauſta.

D *Quomodo Dauid portauerit arcam Dei de Cariathiarim in domum ſuam. Quæſt. XII.*

QVæritur vlterius, quomodo Dauid portauit arcam Dei de Cariathiarim in domũ ſuam: & quomodo tabernaculum, & arca erãt diſiuncta. Reſpondendum, ꝙ ad intelligentiam huius pręſupponendum eſt, ſ. ꝙ arca, & tabernaculum ſemper debebat eſſe ſimul. Nam Deus iuſſerat, ꝙ arca eſſet intra ſancta ſanctorum, & ibi cuſtodiretur in loco ſecretiſſimo: Exo. 16. & ibi manſit a principio conſtructionis ſuæ. Nam cum Moyſes conſtruxit tabernaculũ, prima die, qua erexit illud, ſ. prima die anni ſecundi ab exitu de Aegypto poſuit arcam poſt velũ,
E quod erat locus ſancti ſanctorũ: Exo. vlt. & ibi manebat ſemper, niſi qñ mouenda erant caſtra Iſraelitarũ de loco ad locum, & tunc quælibet pars ſanctuarij per ſe portabatur, & vaſa etiam per ſe, & cum hoc fieri deberet introibat ſacerdos magnus, & minores in ſancta ſanctorũ, & velabant arcam, tradebantq; eam velatam Leuitis ad portandum, & cum portata eſſet ad locum, in quo caſtra figẽda eſſent, erigebatur ſanctuarium & ponebatur arca in ſancta ſanctorũ: & tunc Sacerdotes velamina auferebant, & manebat nuda, & ſedebat tunc gloria Domini ſuper illã inter alas Cherubim ad loquendũ, & reſpondendũ de dubijs, quę inquireret Moyſes, vt patet Num. 4. & 7. poſtea aũt erat ibi, quouſque iterum caſtra mouẽda forent: & iſto modo ſe habuit arca toto tempore quadraginta annorũ, quibus Iſraelitæ manſerunt in deſerto. Cum autem introierunt in terrã Chanaan, manſit arca in Galgalis lõgo tempore, vt declaratum eſt Ioſue. 10. Fuit aũt iſta prima manſio, quam habuerũt Iſraelitæ poſt in-

troitũ in terram Chanaan,& tranſitũ Iordanis, & ibi ceſſauit manna, quod Iſraelitæ per quadraginta annos comederant,& cęperũt comedere de frugib. terræ. Ibi etiã celebrauerunt phaſe,& circũciſi ſunt oẽs Hebręi, qui in deſerto nõ fuerunt circũciſi: & poſuerunt ibi duodecim lapides, quos tulerant de Iordane in memoriã æternã; vt patet Ioſue 4.& 5. Manſit aũt ibi Arca longo tẽpore, & rarò ab illo loco mouebatur, quia caſtra manebãt in Galgalis, licet Iſraelitæ pugnatores irent ad pugnandũ per diuerſa loca terræ Chanaan. Cũ autem Iſraelitę accepiſſent iam multa loca de terra Chanaã, in quib. habitarẽt, venerunt, vt figerent tabernaculum Dñi in vrbe Silo. Ioſue. 18. Et eſt illa apud Sichem in ſorte tribus Ephraim, vt patet Iud. 22. Et manſit ibi tabernaculum cum Arca, & omnibus vaſis ſuis vſque ad tempus Heli ſummi ſacerdotis. Nam tunc cum pugnarent Iſraelitæ cõtra Philiſthinos, fecerunt, vt portaretur Arca Dei ad caſtra, vt adiuuaret Iſraelitas: quam portauerunt duo viri peſſimi filij Heli ſacerdotis magni: & inito certamine terga vertit Iſrael,& cæſus eſt a Philiſthinis, perieruntq; triginta millia virorũ die illa, & capta eſt Arca Dei a Philiſthinis inter alia ſpolia belli. 1. Reg. 4. Tũc manſit tabernaculũ ſine Arca, nec vnq̃ poſtea reducta eſt ad illud, quia iſtud nunq̃ factũ eſt, vſquequo ędificatum eſt templum Salomonis, & illuc portata eſt Arca; tñ iam ceſſauerat vſus tabernaculi Moyſis. Pro quo ſciendum, ꝙ iſto medio tempore Arca,& tabernaculum Moyſis mutata ſunt per diuerſa loca, licet vnum non eſſet cũ altero, & fuit illud tempus annorum ferè nonaginta duorũ. Quod patet, quia qñ Arca capta eſt a Philiſthinis auditu illo mortuus eſt Heli ſacerdos, & iudex corruẽs de ſella ſua H primo Regum 4. poſt eum fuit iudex Samuel cuius tẽpora computantur ſimul cum temporibus Saulis, quia coinciderunt cum eis in aliquo:& attribuuntur omnia iſta tempora Sauli, ſcilicet 40. anni, vt patet Actum 13. Poſt Saulẽ regnauit Dauid alijs quadraginta annis, & ſunt octoginta: poſt Dauid regnauit Salomon, qui ędificare cępit templum anno quarto regni ſui,& finiuit anno vndecimo 3. Reg. 6.& ſic ſunt ſimul anni nonaginta vnus, vel duo: tot enim fuerunt anni, quibus manſit Arca extra ſanctuarium: nam illico vt conſummatum eſt templum Salomonis, introducta eſt illuc Arca, vt patet 3. Regũ 8. & infra 5. Nunc autem conſiderandum eſt, in quibus locis ſtetit iſto medio tempore Arca, & in quibus ſtetit tabernaculum Moyſis. Et primo de Arca. Dicendũ quòd I Arca cum capta eſt in bello à Philiſthinis, portata eſt in Azotum vrbem eorum, & poſita eſt in templo Dagon 1. Regum, 5. Et cùm manſiſſet ibi nocte prima, inuentus eſt Dagon Deus Philiſthinorum iacere ad pedes arcæ. Sequenti autem die ſacerdotes reſtituerunt Dagon in locum ſuum, & tamen ipſa nocte ſecunda repertus eſt Dagon fractis palmis, & pedibus truncus totus iacere in limine portæ. Tunc cognoſcentes virtutes Dei Philiſthini ipſi noluerunt, vt maneret Arca Dei in templo Dagon in Azoto, & tranſtulerunt eam ad aliam vrbem: inflixerat autem plagam Deus Philiſthinis, ſcilicet quòd prominebant extales eorum, ſiue inteſtina, quaſi rupto ventre; & mures innumerabiles ebulliebant de terra, q mordebant Philiſthinos in extalibus, & moriebantur plurimi. Iſta autem plaga ſequebatur in K quacumque vrbe Philiſthinorum, in quam introducebatur Arca, & ceſſabat in illa, de qua portabatur. Ideo cum portaretur in vrbem Acharon, clamauerũt Acharonitæ in cęlum, dicentes: Adduxerũt ad nos Arcam Dei, vt interficiat nos,& populum noſtrum. Et ſic nulla ciuitas, vel locus Philiſthinorum volebat recipere Arcam in ſe timore mortis. Gethęi autẽ qui inter ceteros Philiſthinos animoſiores fuerunt ad tolerandã plagã: cõſilio inito fecerunt ſibi ſedes pelliceas, ſcilicet, fęmoralia, vt mures nõ poſſent eos mordere. Sed nec iſtud profuit, quia cum neceſſe eſſet emittere ſtercora mures corrodebant inteſtina,& quanto magis ipſi ſe muniebant, tanto acrior erat plaga, quia non naturaliter, ſed a Deo infligebatur. De his omnibus, 1. Reg. 5. in his anguſtijs, & plaga duriſſima manſerunt Philiſthini ſepte menſibus. Et cum

Vbi ſtetit Arca antequã in tẽplũ Salomonis adduceretur.

F iam eſſet intolerabile malum: conſilio habito deliberauerunt mittere Philiſthini Arcam in terra Iſrael, & pro peccato ſuo obtulerunt ei quinque mures aureos, & quinque figuras anorum, ſcilicet, poſteriorum ſuorũ, vt ceſſaret ab eis plaga. Et ad capiendam experientiam an iſta plaga veniſſet a Deo Iſrael, vel naturaliter accidiſſet: dixerunt ſacerdotes, & diuini Philiſthinorum, quòd acciperent duas vaccas fœtas, & vitulos earum recludentes domi vnirent eas ad plauſtrum, ſuperimponerentque Arcam Domini. Et ſi illæ vaccæ directè procederent in terram Iſrael nullo dirigente eas, ſcirent certiſſimè, quòd Deus Iſrael percuſſerat eos: ſi autem non procederent directè, non remitterent Arcam: quia credere deberent quòd iſta plaga naturaliter euenuiſſet. Quod factum eſt, & impoſita arca ſuper plauſtrum, vaccæ fœtæ ibant mugientes, & tamen nullo dirigente ibant per viam terræ Iſrael in vrbem Bethſames. Satrapæ autem G Philiſthinorum, vt viderent euentum rei, ſequebantur plauſtrum, quouſque venirent vaccæ in agrum Bethſames vbi erant Bethſamitæ metentes triticum, qui receperunt arcam cum gaudio magno: quod videntes ſatrapæ Philiſthinorum, iam certi, quòd Deus Iſrael percuſſiſſet eos, reuerſi ſunt in terram ſuam. Bethſamitæ autem fecerunt feſtum magnum recepta arca, quæ ſeptem menſibus perdita extiterat: & immolauerunt vaccas portantes plauſtrum: & ipſum plauſtrũ ſuccenderunt: ſed cũ incautè,& irreuerẽter ſe habuiſſent circa eã. ſ. quia viderunt eam nudam, vel aperuerãt illam, vt quidã volunt: mortui ſunt quinquaginta millia de Bethſamitis: & ſeptuaginta viri de plebe. De his omnibus 1. Reg. 6. quod videntes Bethſamitæ conqueſti ſunt,& noluerunt tenere apud ſe arcam Dei, dicentes: Quis poterit ſtare in conſpectu Dei ſancti huius? & quis ad eũ aſcẽdet à nobis? Miſeruntque nuncios ad viros vrbis Cariathiarim, quæ eſt in ſorte Iuda, dicentes, ꝙ venirent pro arca Dei, quã reduxerunt Philiſthini: & illi venientes portauerunt eam in Cariathiarim,& intulerunt eam in domum Aminadab ſacerdotis, qui habitabat in Gabaa, ſiue Colle vrbis Cariathiarim: & ſanctificauerunt filium eius Eleazarum ad cuſtodiendum. De his patet 1. Reg. 7. Manſit autem arca in Cariathiarim longo tempore, ſ. pluſquã quadraginta octo annis: vſquequo regnauit Dauid ſuper totum Iſrael; nam cum eſſet Dauid Rex ſuper totũ Iſrael, conuocauit totum populum, vt ducerent arcam de domo Aminadab de Gabaa, ſiue Cariathiarim, vt pa I tet 2. Reg. 6.& præcedenti libro cap. 13. Iſtud fuit tempus ad minus quadraginta octo annis, vel quaſi. Quod patet, quia toto tempore Samuelis, & Saulis manſit arca in Cariathiarim detractis ſeptem menſibus, quib. manſit in terra Philiſthinorum, vt ſupra declaratum eſt. Fuit tamen tempus Samuelis, & Saulis ſimul quadraginta annorum Act. 13. Deinde Dauid regnauit mortuo Saule ſuper Iudam ſeptem annis,& dimidio 2. Reg. 5. Poſtea factus eſt Rex ſuper totum Iſrael: & tamen non immediate iuit pro Arca Domini, quia prius pugnauit,& cępit caſtrũ montis Siõ quod tenebatur a Iebuſæis, & interiecto aliquo tẽpore iuit in Gabaa, ſiue Cariathiarim, vt patet 2. Reg. 5.& 6. Et ſic tranſiret fortè vnus annus poſt quã factus eſt Rex, ideo ſaltem eſſent quadraginta octo anni, quibus mãſit Arca in Cariathiarim: deinde Dauid K cogitauit eã inde transferre, quia quãdiu ibi manebat, nõ erat in loco honorabili, nec fiebant corã ea aliquę miniſtrationes: ſed ſolũ cuſtodiebatur: vt patet ex declaratis 2. Reg. 6.& p̃cedenti lib. c. 13.& 15. Voluit autẽ eam transferre Dauid in domũ ſuam in Ieruſalẽ, vt ibi maneret honorabiliter,& cõuocauit ad hoc totũ Iſrael,& tollentes Arcam de Cariathiarim de domo Aminadab impoſuerunt eam plauſtro nouo, & cũ portaretur in via,& boues calcitraſſent, videbatur Arca caſura: Oza aũt filius Aminadab, qui dirigebat plauſtrũ, tetigit Arcã ad tenẽdum eam, & percuſſus eſt a Deo, & mortuus eſt,& tunc impeditum eſt opus, quia contriſtatus Dauid de morte Oza noluit transferre Arcam in domum ſuam, timens quod ibi ſequeretur ſimilis plaga, poſuitq; eã in domo Obededon Leuitæ, vel ſacerdotis, vt alij dicunt,& mã-

ſit

ſit ibi tribus menſibus: benedixit aũt Deus domui Obededom propter arcam, & multiplicatus eſt nimis, quod audiens Dauid voluit transferre arcã in domũ ſuam, putans ꝙ ſic ẽt benediceret Deus domui eius, & congregauit ad hoc totũ Iſrael, & cum magna ſolennitate tranſtulit arcam de domo Obededom in caſtrũ montis in domum Sion. Erat aũt domus Obededom in Ieruſalem, & ẽt domus Dauid, & cũ portaretur arca per ſex paſſus ſiſtebatur, & immolabãtur ſeptẽ tauri, & ſeptem arietes: & ſic erat poſt alios ſex paſſus quouſq; perueniretur ad domum Dauid, vt patet 3. Regum 6. & præcedenti lib. c. 15. Quamdiu autem manſit arca in domo Obededom nulla miniſtratio fiebat coram ea, ſed ſolum cuſtodiebatur. Cum aũt poſita eſt in domo Dauid, cantabant quotidie coram ea Leuitæ, & ſacerdotes offerebant ſacrificia: manebantq; coram illa ſacerdotes, & Leuitæ ſcđm miniſteria, & ordines ſuos, vt patet præcedenti lib. cap. 16. Manſit aũt arca in domo Dauid annis quaſi quadraginta & quatuor. Quod patet, quia arca tranſlata eſt illuc circa principium regni Dauid ſuper totũ Iſrael. Regnauit aũt Dauid ſuper totum Iſrael annis triginta tribus, ſecundo Regum 5. & 3. Reg. 2. & præcedenti lib. cap. 1. Manſit ẽt arca ibidem, vſquequo templum Salomonis conſummatũ eſt: & fuit anno vndecimo regni Salomonis, tertio Regum 7. Nam de domo Dauid tranſlata eſt arca in templum Salomonis 3. Reg. 6. & infra 5. Quod autem, dum regnaret Salomon, maneret adhuc arca in domo Dauid, patet hic in litera, cum dicatur, ꝙ erat tabernaculum domini in Gabaon, & arca erat in loco, quẽ parauerat ei Dauid. Fuerunt ergo quadraginta quatuor anni, vel quaſi, quibus mãſit arca Domini in Domo Dauid: deinde poſtquam in templum Salomonis portata eſt, manſit ibi vſque ad captiuitatem Babylonicam. Nã tunc accepit eam Hieremias de templo, & occultauit in ſepulchro Moyſi 2. Machabæ. 2. Iſte fuit ſtatus arcæ toto tempore, quod de ipſa ſciri poteſt ex Sacra Scriptura. Nunc reuertendum eſt ad dicendum de templo, ſiue tabernaculo Moyſi, in quibus locis fuerit, & quo tempore: iam enim declaratum eſt, quod tabernaculum fixum fuit in Silo à principio Ioſue 18. Et manſit ibi vſque ad mortem Heli ſummi ſacerdotis, quando capta eſt arca, vt patet 1. Regum 4. Poſtea autem non apparet tam manifeſtè, ſicut de arca, per quæ loca mutatum fuerit. Ideo Nicolaus, & multi dicunt, quod tabernaculum mutatum eſt de Silo, & ductum in Maſphath: & poſtea in Galgalam: deinde in Nobe, & ſic per alia loca. Sed iſtæ ſunt opiniones erroneæ, quarum motiua, & reprobationes late poſuimus primo Reg. 7. Ad veritatem ergo dicendum, quòd poſtquam arca capta eſt à Philiſthinis, non manſit tabernaculum magno tempore in Silo. Cauſa autem mutationis de loco ipſo, & quanto tempore poſt captiuationem arcæ inde mutatum fuerit, non apparet. Quod autem mutatum fuerit, patet, quia reperitur poſtea fuiſſe in Nobe, & in aliis locis. Et patet hoc Pſalm. 77. ſcilicet. Et repulit tabernaculum Silo, & tentorium, quod elegit inter homines. De Silo mutatum eſt in vrbem Nobe. Eſt autem ciuitas Nobe in terra duarum tribuum, & dimidiæ ad Orientalem partem Iordanis, vbi habitauerant duo Reges Amorrhæi. Vocabatur aũt prius iſta ciuitas Canath: Nu. 33. & fuit ibi tempore Saulis. Nam quando Dauid fugiebat a facie Saulis, venit in vrbem Nobe, vbi erat tabernaculum Domini, & accepit ibi gladiũ Goliath, & dedit ei Achimelech ſacerdos magnus panes ſanctificatos ad comedendum, qui erant coram Domino 1. Reg. 21. & Matthæi 12. Mutatum fuit autem poſtea ibi tabernaculum, quando Saul occidit ſacerdotes Nobe, & omnes habitatores vrbis vſque ad pecora, & ipſam vrbem, primo Reg. 22. Non conſtat aũt, quanto tempore manſerit tabernaculũ ibi: nec etiam dicitur, ad quem locum inde tranſlatum fuerit, ſed quia reperimus, ꝙ poſtea fuerit in Gabaon, vt patet hic: dicimus, quòd de Nobe tranſlatum fuerit in Gabaon. Eſt autem veriſimile, quod Saul delens vrbem Nobe trãsferret inde tabernaculum in Gabaon ꝑ duo. Primò quia reperitur, quod fuerit tabernaculum in Ga-

Quot annis arca manſerit in domo Dauid.

Quot annis regnauerit Dauid ſupra totum Iſrael.

De tabernaculo in quibus locis fuerit & quo tempore.

Ex Nobe tabernaculum in Gabaon tranſlatum eſt.

A baon, poſtquam fuit in Nobe: cum nunc tempore Salomonis ibi eſſet & etiam tempore Dauid, vt illico fuerit, & ſic creditur, quod illico fuerit illud tranſlatum. Secundò patet, quia Saul erat de tribu Beniamin 1. Reg. 9. ideo credendum, quòd potius vellet transferre tabernaculum ad aliquem locum de tribu Beniamin, vt honoraret illam tribum, quàm ad locum alterius trib. Sic autem erat de Gabaon, quia erat ciuitas terræ Beniamin: vt patet Ioſue. 18. ergo illuc credendum eſt quòd fecerit Saul transferri tabernaculũ deleta vrbe Nobe. Manſit autem tabernaculum in Gabaon tempore Dauid, & tempore Salomonis. De tempore Dauid patet, quia cum cœpiſſet Dauid regnare ſuper totum Iſrael, & tranſtuliſſet arcam in domum ſuam, conſtituit quoſdam ſacerdotes, & Leuitas coram arca in Ieruſalem, & alios ſacer- B dotes, & Leuitas remiſit in Gabaon ad tabernaculũ Domini, vt ibi miniſtrarent: vt patet præcedenti lib. 16. & ſic in principo regni Dauid ſuper totum Iſrael erat iam tabernaculum Domini in Gabaon: etiam quando Dauid numerauit populum, & venit Angelus inferens plagam circa finem regni Dauid, erat tabernaculum Domini in Gabaon, eodem lib. cap. 21. Poſtea autem regnante Salomone, antequam ædificatum eſſet templum, etiam erat tabernaculum in Gabaon: vnde iuit illuc ad offerẽdum ſacrificia, vt patet 3. Reg. 3. & hic. Manſit autem tabernaculum in Gabaó ad minus quinquaginta duobus annis, vel quaſi. Quod patet, quia Saul illico vt deleuit vrbem Nobe tranſtulit tabernaculum in Gabaon. Iſtud autem fuit ad minus vno anno, antequã moreretur Saul: quod patet conſiderando omnia geſta, quæ habentur 1. C Reg. 2. cap. 22. vſque ad finem, quæ ſatis requirunt vnũ annum ad hoc quod fierent. De regno Dauid aſſumantur quadraginta anni, quibus regnauit ſuper Iudam, & Iſrael 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. etiam aſſumantur vndecim anni de Regno Salomonis, quia 11. anno completum eſt templum. 3. Reg. 6. & tunc ea, quæ erant in tabernaculo Moyſis, & ipſum tabernaculum portata fuit in templũ Salomonis, vt patet ſupra, & 3. Reg. 8. & iſti ſunt anni quinquaginta duo. Iſte fuit ſtatus tabernaculi Moyſis toto tempore, quo durauit. Nam conſummato templo Salomonis ceſſauit vſus tabernaculi Moyſis, cum tabernaculum Moyſis ſolum eſſet ad neceſſitatem pro tempore illo, quo volebat Deus ſibi fieri tabernaculũ ſtans. Quare autem Deus noluit, vt à principio fieret ſibi tabernaculum ſtans, ſed portatile: declaratum eſt præce- D denti Lib. capitu. decimotertio, 15. & 16. Et quia nunc non erat ædificatum templum Salomonis nec inchoatum erat, manebat vſus tabernaculi Moyſis, & in illo debebant fieri omnes cæremoniæ legis, & non coram arca: vt probatum eſt præcedenti Lib. capit. 16. in quadam quæſtione. Et ſic Salomon iuit nunc ad offerendum coram Domino in Gabaon.

Conſummato templo Salomonis ceſſauit tabernaculũ Moyſis

Quare hic mentio fiat ſpecialis de altari. Quæſt. XIII.

QVæritur vlterius, quare fiat hic mentio ſpecialis de altari, & quare eſſet illud coram tabernaculo, & non intra. Ad primum dicendum, quod fit de altari mentio ſpecialis, licet multa alia vaſa eſſent in taberna- E culo, de quibus non fit mentio. Et cauſa eſt, quia Salomon ibat nunc ad offerẽdum Domino in Gabaon, vt patet in litera: & tamen oblatio ſacrificiorum non debebat fieri in aliquo vaſe ſanctuarij, niſi in altari holocauſtorum, ideo debuit fieri mentio ſpecialis de ipſo. Sed dicet aliquis, quod dicendo eſſe tabernaculum in Gabaon intelligebatur, quod erat ibi altare. Dicendum, ꝙ non intelligitur neceſſario hoc, quia poterat ſeparari tabernaculum ab altari, & è conuerſo.

Nam magis erat vas intraneum ſcũario ipſa arca fœderis, quã altare, quia arca fœderis erat intra ſancta ſanctorum in loco ſecretiſſimo, altare autem holocauſtorum erat extra tabernaculum in atrio eius, vt patet hic, & magis Exod. 26. & 25. & tamen arca erat nunc ſeparata à tabernaculo: quia tabernaculum erat in Gabaon, &

arca

arca in Jeruſalem: vt patet in litera. Ergo a fortiori po- F
terat eſſe ſeparatum altare à tabernaculo.

Et ſic dicendo eſſe tabernaculum ſæderis in Gabaon, nō intelligebatur ibi eſſe altare: vnde oportuit exprimi. Et non ſolum expreſſum eſt de altari, quod erat ibi, ſed dixit altare æneum, quod fabricatus fuerat Beſeleel. Iſtæ determinationes erant neceſſariæ vel ſaltem conuenientes. De prima patet, quia, ſi non diceretur altare ęneum, eſſet dubium, de quo altari dicebatur. Pro quo ſciēdum quod erant duo altaria in ſanctuario, vnum vocabatur altare holocauſtorum, quia offerebantur in eo ſacrificia, & licet vocetur altare holocauſtorum ſpecialiter, tñ oīa genera ſacrificiorum offerebantur ibi, ſcilicet holocauſta, hoſtiæ pacificæ, & victimæ pro peccato: quia tamen holocauſta erant digniora inter omnia genera ſacrificiorum, vocatur altare holocauſtorum. Iſtud erat factū de lignis ſetim, & opertum laminis æneis in modum retis, de cuius quantitate, & figura patet Exod. 27. Aliud erat altare thymiamatum, ſcilicet in quo cremabatur incenſum quotidie: & iſtud erat minoris quātitatis, quam altare holocauſtorum: erat autem de lignis ſetim, & opertum laminis aureis. Exod. 30. cap. Et ſic iſta duo altaria cognoſcebantur eſſe diſtincta per hoc, quod vnū vocabatur altare æneum, & aliud altare aureum. Cum autem dicitur quod Beſeleel fabricatus eſt iſtud altare: nō ponitur ad differentiam altaris holocauſtorum, & thymiamatum, quia vtrumque altare, imo totum opus ſanctuarij fecit Beſeleel. Exod. 31. cap. Sed ponitur iſtud ad differentiam aliorum altarium, quæ Iſraelitæ poterant fabricare. Nam poterant Iſraelitæ fabricare aliquod altare æneum ad cultum Dei, & ponerent illud in ſanctuario: ſic enim fecit Salomon. Nam conſtructo templo fecit etiam aliud altare æneum magnum nimis, vt patet infra 4. & 3. Reg. 7. Etiam Achaz Rex fecit aliud altare æneum præter altare Salomonis ad ſimilitudinem altaris Damaſci: & illud poſuit in atrio templi 4. Reg. 16. & infra 28. & 29. Quamquam ergo diceretur de altari æneo, non apparet, an eſſet iſtud altare, quod Deus iuſſerat fieri: ideo dicitur, quod fabricatus fuerat Beſeleel. Nam altare, quod fecit Beſeleel fuit illud, quod iuſſit fieri Deus per Moyſen: cum ipſe fecerit totum opus ſanctuarij, vt patet Exod. 31.

In ſanctuario erant duo altaria.

G (beside the line “ficiorum, vocatur altare holocauſtorum. Iſtud erat factū”)

H (beside the line “rio: ſic enim fecit Salomon. Nam conſtructo templo fe-”)

Quare altare æneum erat coram tabernaculo Domini. Quæſt. XIIII.

QVæritur ſecundò. ſ. quare altare æneum, ſiue holo- I
cauſtorum erat coram tabernaculo Dñi, & non intus. Reſpondendum, ꝙ ad euidentiam huius conſiderandum eſt, ꝙ erant in ſanctuario multa vaſa, ſiue ſupellectilia, & præcipua erant iſta. ſ. arca fœderis, altare thymiamatum, candelabrum, menſa propoſitionis cum vaſculis ſuis aureis, & argenteis, altare holocauſtorum cum vaſculis ſuis, labrum æneum. De his patet Exod. 25. 27. & 30. Num. 3. & 4. Quædam autem iſtorum erant interius: & alia extra tabernaculum in atrio eius: nam intra tabernaculum erat arca, candelabrum, menſa propoſitionis, altare thymiamatum. Altare holocauſtorum, & labrum æneum erant foris. Ratio huius eſt, quia
tabernaculum erat quædam domus de tabulis in tribus K
lateribus operta quatuor operimentis. Exod. 26. & ſupra declaratum eſt. Et erat iſta domus, vt eſſent in ea vaſa ſacræ miniſtrationis: ideo omnia illa, quę commode, vel honeſte ibi eſſe poterant, fuerunt ibi.

Tabernaculū quid erat.

Erat n. arca interius in loco occultiſſimo, ſ. in ſancto ſanctorum: quia arca reputabatur vas ſanctiſſimum totius ſanctuarij. Erant etiam alia vaſa ibi, ſed non intra ſancta ſanctorum, ſed in parte prima tabernaculi, quę vocatur ſanctum.

Erat enim ibi altare thymiamatum, in quo thymiama cremabatur. Et honeſtum erat iſtud altare eſſe interius, quod erat aureum. Etiam quia non fiebat in eo aliqua miniſtratio, quæ obeſſet pulchritudini ſanctuarij. Erat etiam ibi candelabrum aureum, & iſtud non ſolum ibi honeſte erat: immo ad neceſſitatem pertinebat, vt eſſet aliquod lumen intra ſanctuarium ad hoc, ꝙ miniſtrantes viderent.

Erat etiam ibi menſa propoſitionis in qua erant panes duodecim, & vaſa aurea, & argentea: & miniſtratio, quæ fiebat in hoc, non oberat honeſtati, & pulchritudini ſanctuarij. Erat autē labrum æneum extra tabernaculum. Et ratio huius eſt propter duo. Primò propter miniſterium, ſcilicet, quia lauabant ibi ſacerdotes manus, & pedes ad deponendum ſordes, & non conueniebat hoc honeſtati ſanctuarij, vt ibi lotus fieret. Secundum erat propter neceſſitatem, quia lauari debebant ſacerdotes, antequam miniſtrarent, & tangerent aliquas res ſacras, vt patet Exod. 30.

Labrum æneū erat extra tabernaculū: & cur hoc.

Si tamen eſſet labrum æneum intra tabernaculum, prius tangerent ſacerdotes res ſacras, quam lauarentur, cum neceſſe eſſet introire in tabernaculum prius. Item non conueniebat: quia ad locum ſacratiſſimum non debebat aliquis intrare, niſi lotus. Si tamen eſſet labrum æneum in tabernaculo, neceſſe erat, quod ad locum ſacrum ingrederetur quis non lotus, quod non conueniebat. Item ad omnem miniſtrationem requirebatur, ꝙ miniſtrans eſſet lotus, Exod. 30. & tamen miniſtrationes plurimæ fiebant in atrio tabernaculi, ſcilicet omnia ſacrificia, quæ fiebant in altari holocauſtorum, ideo oporteret, quod ſacerdos, qui deberet miniſtrare in parte exteriori minus ſacra, intraret prius in tabernaculum, quod erat pars magis ſacra, quod nimis eſt præpoſterum. Poſitum eſt ergo labrum æneum in atrio tabernaculi foris.

Altare quoque holocauſtorum exterius poſitum eſt in atrio propter duo, ſcilicet, quia miniſterium non erat valde honeſtum, cum cremarentur in altari carnes, & adipes, & eſſet ibi ignis, & cinis, & ligna multa: talis autem miniſtratio non debet eſſe in loco mundiſſimo. Secundo propter impedimentum, quod altare afferret tabernaculo. Nam non poterat eſſe interius, quin tabernaculum deſtrueret, vel denigraret. Et ratio eſt, quia altitudo tabernaculi erat ſolum cubitorum decem. Exod. 26. & operturæ tabernaculi erant pulchræ cortinæ, vt patet ibidem. Altare autem erat altitudinis cubitorum trium Exod. 27. & ſuper illud erat magnus ignis, cum ibi cremarentur carnes, & adipes omnium ſacrificiorum: Neceſſe erat ergo, quod flamma ad tantam magnitudinem carnium exurendam eleuaretur per ſeptē, vel plus, & cremaret operimenta tabernaculi: & dato, quod non tantum eleuaretur, ſaltem fumus craſſus inde exhalaret: quia erat fumus de carnibus, & adipibus crematis, & ille fumus inficeret omnia operimenta tabernaculi, & totam pulchritudinem auferret, quod non decebat, ideo nullo modo potuit, nec debuit eſſe altare holocauſtorum intra tabernaculum, ſed extra erat in atrio tabernaculi.

Altare holocauſtorū exterius poſitū erat.

Erat autem atrium quoddam ſpacium longitudine cubitorum centum in latere Meridiano, & Aquilonari, & latitudine quinquaginta in latere Occidentali, & Orientali, intra quod erat tabernaculum, quod erat minoris magnitudinis, & iſtud atrium non habebat tectum, ſed ſolum parietes, ſcilicet columnas quinque cubitorum altitudine, & pendebant in circuitu illarum vela de byſſo retorta: & in iſto atrio erat altare holocauſtorum, & labrum æneum propter cauſas dictas: erat tamen altare holocauſtorum circa tabernaculum ad oſtium eius ad partem Aquilonarem tabernaculi, Leuit. primo, & per totum librum.

Atriū tabernaculi quid erat.

In quo genere ſacrificij erant iſtæ hoſtiæ, quas hic Salomon obtulit. Quæſt. XV.

QVęritur vlterius, cū Salomon obtulerit mille hoſtias in altari Gabaon, in quo genere ſacrificij erant iſtæ hoſtiæ. Dicendum, ꝙ tria erant genera ſacrificiorum, ſ. holocauſtum, hoſtia pacifica, hoſtia pro peccato: quarū differentiæ ex finibus, & cæremonijs patent Leu. 1. 3. 4. & 7. Nam holocauſtum ad Dei laudē principaliter, vel ſolū eſt, & in eo totæ carnes animalis, & adipes cremantur:

Triplex genus ſacrificiorū.

tur: Leui. 1. Hoſtia pacifica eſt ad gratiarum actiones pro ſuſcepto beneficio: vel ad impetrandum aliquid. Nam vocatur hoſtia pacifica à pace, ſiue à pacificando, quia hominem Deo pacificat: vel dicitur, quia homo Deo pacificatus exiſtit. Nam duplex eſt, ſcilicet votiua, & ad gratiarum actiones: votiua eſt, quæ quaſi pro voto, vel ex voto redditur ad aliquid obtinendum: non poteſt autem quis obtinere aliquid, niſi Deus illud conceſſerit, cum ipſe ſit diſpenſator omnium bonorum: Deus tamen nihil dabit homini, niſi ei placatus ſit, cum nihil agat inuitus: ideo cùm aliquid volumus impetrare, oportet, quòd prius Deum nobis pacificemus, quam petamus, & ad pacificandum id, quod offerebatur, vocabatur hoſtia pacifica. Etiam ſi quis bona obtinuit, nõ potuit ea habere niſi Deo ſibi placato: & pro iſta placatione ſiue pacificatione, ſi Deo gratiarum actiones impendimus, ſacrificia illa pacifica appellantur: quia pro pace, quam Deus cum nobis habuit, concedendo rem, quam volebamus, ſunt. De iſta diſtinctione patet Leui. 7. In hoſtia pacifica regulariter ſoli adipes cremantur: licet interdum cremetur cauda, & renes: Leui. 3. & 7. Hoſtia pro peccato eſt, quæ fiebat ſpecialiter ex mandato legis ad expiationem alicuius peccati, & erãt multi modi eius Leui. 4. De cæremonijs autem eius, & cauſis, pro quibus offerebatur, patet Leui. 2. & 6. & Num. 5. Nunc dicendum, quòd non apparet, quod genus ſacrificiorum fecerit Salomon: cum ſolum dicatur, quod obtulit mille hoſtias: & hoſtia eſt nomen generale ad omnia ſacrificia. Dicendum tamen videtur, quòd non eſſent hoſtiæ pro peccato, quia iſtę non dabantur apud Iudæos, niſi pro peccato aliquo determinato ſecundum legem: & erant ſacrificia neceſſitatis: iſta autem fuerunt ſacrificia ſpontanea, ideo non fuerunt pro peccato. Nam ſi eſſent ſacrificia neceſſaria pro peccato, ſolum offerretur vnus hircus, quia cum princeps terræ delinquebat, offerebat hircum Leui. 4. Et dato quod Salomon propter magnam ſolemnitatem vellet offerre aliqua ſacrificia pro peccato inter alia, ſaltem tamen non eſſent multa: ſicut patet de duodecim principibus tribuum, qui obtulerunt ſolennem oblationem in dedicatione templi, & de omni genere ſacrificiorum obtulerunt: vt patet Numeri ſeptimo. Et ſic fuerunt ibi ſacrificia pro peccato, & ſic Salomon forte ad ſolennitatem illius tantæ oblationis poterat offerre aliqua ſacrificia pro peccato: & tamen non eſſent multa. Dicendum ergo videtur, quòd aliqua ſacrificia iſtorum eſſent holocauſta, & alia pacifica. De primis patet, quia holocauſta erant ſacrificia principalia ad laudem, & honorem Dei: vt declaratum eſt ſupra, & quia iſta ſolennitas Deo fiebat, credendum, quòd aliqua holocauſta fuerunt oblata, & tamen credendum eſt, quòd maxima pars holocauſtorum iuſtorum eſſet pacifica: quod patet. Primo, quia ſic facilius erat offerri iſta ſacrificia quàm alia. Nam ſi omnia hæc eſſent holocauſta, oporteret cremari carnes omnium animalium, & adipes ſimul, vt patet Leuitici primo cap. Cum autem hic mille hoſtiæ oblatæ fuerunt, difficile erat tot carnes, & adipes cremari in vno altari. De hoſtijs autem pacificis non erat difficultas iſta, quia ſolum cremabantur adipes, niſi in quibuſdam, in quibus etiam cauda, & renes cremabantur: & ſic facilius cremarentur mille hoſtiæ pacificæ, quàm centum holocauſta. Secundo patet, quia cum Salomon ſecum ferret tantam multitudinem, vt hic dicitur, & daturus eſſet cibos eis, prouideret eo modo quo poſſet eis abundare, & iſtud fieret faciendo hoſtias pacificas, quia in eis non cremantur, niſi adipes, carnes autem, partim proueniunt offerentibus, & partim ſacerdotibus faciẽtibus cæremonias ſacrificiorum: & ſic totus populus poterat cibari de carnibus iſtarum mille hoſtiarum. Si autem eſſent holocauſta omnia, nihil inde proueniret ſacerdotibus, nec offerentibus, ſed omnia cremarentur: ideo veriſimilius eſt, quòd Salomon offerret nunc hoſtias pacificas, quàm holocauſta. Tertio patet ex cauſa motiua Salomonis ad offerendum: nam ſicut ſupra declaratum eſt in quadam quæſtione: Salomon obtulit

Duplex hoſtia pacifica.

A iſtas mille hoſtias in gratiarum actionem pro confortatione in regno. Hoſtiæ tamen pro gratiarum actionibus pacificæ ſunt. Quia duplex eſt hoſtia pacifica, ſcilicet, votiua, & ad gratiarum actiones: Leuitici 7. c. ideo credendum eſt, quòd omnes iſtæ hoſtiæ, vel plurimæ illarum eſſent pro gratiarum actionibus, & pacificæ: aliquæ autem eſſent holocauſta, & fortè aliquæ eſſent pro peccato.

Quomodo potuerunt cremari tot hoſtia in vno altari. Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius, quomodo tot hoſtiæ potuerunt cremari in vno altari holocauſtorum. Aliquis dicet, quòd fuerunt hoſtiæ iſtæ crematæ in multis altaribus: & ſic potuerunt citò, & faciliter cremari: ſic enim B factum eſt, quando Salomon dedicauit templum, quod fecerat: & obtulit hoſtias multas. Nam altare non poterat ſuſtinere carnes, & adipes ſacrificiorum: ideo Salomon ſanctificauit medietatem antè altare, vt etiam ibi in pauimento cremarentur ſacrificia, vt patet infra 7. & 3. Reg. 8. c. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia Salomon venit nunc in Gabaon, vt offerret in altari holocauſtorum: quomodo ergo offerret in alijs altaribus? Item quia dicitur hic, quod Salomon, & omnis populus requiſiuit altare holocauſtorum. Si autem in alijs offerret altaribus, non requirerent iſtud altare ſpecialiter. Item patet clarius, quia dicitur in litera, quod aſcendit Salomon ad altare æneum, & obtulit in eo mille C hoſtias: ergo omnes iſtæ mille hoſtiæ oblatæ fuerunt in altari holocauſtorum, & mille in aliis altaribus. Aliter dicet aliquis, ſcilicet, quod in altari holocauſtorum æneo fuerunt oẽs iſtæ hoſtiæ oblatæ: & tñ potuerunt offerri faciliter, quia multis diebus crematæ ſunt. Sed dicetur, quod non ſtat, quia videtur, quòd vnica die facta fuerit iſta oblatio, quia dicitur hic, quod obtulit mille hoſtias, & ſequitur: ecce in prima nocte apparuit ei Dominus: ergo vnica dies fuit, in qua obtulit, & in nocte ſequenti facta eſt iſta apparitio. Dicendum videtur, quod Salomon non ſtetit multis diebus in Gabaon offerendo ſacrificia: & tamen ſatis poteſt ſtare, quòd aliquibus diebus ibi manſerit, in quibus offerri potuerint tot hoſtiæ, & cum dicitur, quòd vnica die ſtetit, quia dicitur, ecce in prima nocte. Dicendum, quod non fuit D dies vnica oblationis, & tamen nox, de qua hic dicitur, refertur ad vnum diem, ſcilicet, ad illum, in quo conſummata eſt oblatio, cum iam rediturus eſſet Salomon de Gabaon in Ieruſalem, ſcilicet, quòd in diebus præcedentibus Salomon obtulerat hoſtias, & in noctibus illorum dierum non apparuit Deus Salomoni. In nocte autem vltimi diei, expletis ſacrificijs omnibus, apparuit Deus Salomoni, & de hoc intelligitur: ecce in prima nocte. Aliter etiam dicet quis, quod faciliter poterant tot hoſtiæ pauco tempore offerri, & cremari, ſ. quia ſicut declaratum eſt præcedenti quæſtione: iſtæ hoſtiæ non erant holocauſta, ſed hoſtiæ pacificæ: & in hoſtijs pacificis ſoli adipes cremabantur regulariter, & facile erat in magno igne cremari adipes mille animalium. Si autem deberent eſſe holocauſta omnia iſta, difficile E erat cremari in breui tempore: eo quod in holocauſto carnes totæ ipſius animalis cremantur.

Ecce aũt in ipſa nocte apparuit ei Deus, dicens: Poſtula quod vis, vt dem tibi. Dixitq; Salomõ Deo: Tu feciſti cũ Dauid patre meo miſericordiam magnam, & cõſtituiſti me Regem pro eo. Nunc ergo Domine Deus impleatur ſermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo. Tu enim me feciſti Regẽ ſuper populũ tuũ multũ, qui tam innumerabilis eſt, q̃ puluis terræ: da mihi ſapientiam, & intelligẽtiam, vt ingrediar, & egrediar coram populo tuo. Quis enim põt hunc populũ tuũ dignè, q tam grãdis eſt, iudicare? Dixit aũt Deus ad Salomonẽ: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non poſtulaſti diuitias, & ſubſtantiã, & gloriã, neq; aĩas eorum, q te oderant, ſed nec dies vita plurimos, petiſti aũt ſapientiã, & ſcientiã, vt iudicare poſſis populũ meũ, ſuper quẽ cõſtitui te Regẽ, ſapientia, & ſcientia data

data ſunt tibi: Diuitias aũt, & ſubſtantiã & gloriã dabo tibi, ita vt nullus in Regibus, nec ante te, nec poſt te fuerit ſimilis tui. Venit ergo Salomõ ab excelſo Gabaon in Ieruſalem coram tabernaculo fœderis, & regnauit ſuper Iſrael.

Ecce autem. Hic ponitur Salomoni facta reuelatio, per quam ſibi data eſt ſapientia. Et dicitur: *Ecce aũt ipſa nocte apparuit ei Deus.* ſ. quando conſummata ſunt ſacrificia, & rediturus erat Salomon in Ieruſalem. Apparuit Deus Salom. manenti adhuc in Gabaon. *Dicens, poſtula quod vis, vt dem tibi.* Apparuit Salomoni in imaginaria viſione, ꝙ Deus erat ſibi præſens, & dicebat ei: poſtula quod vis, vt dẽ tibi: & tamen nullus ei apparebat. *Dixitq́; Salomon. tu feciſti cum Dauid patre meo miſericordiam magnam.* Salomon voluit repetere, ſicut Deus ei dicebat, quod aliquid eligeret: Et ipſe prius voluit gratiarum actiones reddere pro ſuſceptis, vt promptius Deus ei concederet nunc, quod peteret: miſericordia magna fuit cum Dauid, quia Deus fecit eum Regem, cum eſſet paſtor: & de alijs beneficijs ab eo ſuſceptis infra dicetur in quadam quæſt. *Et conſtituiſti me Regem pro eo.* Hoc dicebat Salomon, quia iam erat confirmatus in regno, & ſciebat, quod Deum fecerat eum regnare. Nam antequã naſceretur, prędixerat de eo Deus, quod regnaret. *Nunc igitur Domine Deus impleatur ſermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo,* ſcilicet tu feciſti principium magni boni, quia conſtituiſti me Regem pro patre meo: ideo oro, vt compleas, quod promiſiſti. Iſtud eſt, quod Deus faceret, vt poſteri Dauid regnarent in æternum. Et multa alia promiſiſti Deus Dauid, quæ orauit impleri Salomon. Sed dicetur, quomodo eſt ad propoſitum iſtorum, quæ ſequuntur, quia iſtud ponitur hic tanquam præambulum ad ſequentia. Et tamen, quod omnes poſteri Dauid tenerent regnum, non erat ad propoſitum petitionis Salomonis de ſapientia. Ideo dicendum, quod intelligitur aliud, ſcilicet, Deus dixit Dauid de Salomone, quod ipſe acciperet eum in filium, & Salomon teneret eum in patrem. 2. Reg. 7. cap. & præcedenti lib. 17. & 22. & 28. capitib. Hoc autem innuebat, quod Deus tantum diligeret Salomonem, quod proſperaret eum in omnibus negocijs, & quod conſentiret omnibus petitionibus eius. Sed nunc petebat Salomon ſapientiam ad gubernandum regnum. Ideo Deus condeſcendere debebat ei in hoc iuxta id, quod promiſerat Dauid. *Tu enim me feciſti Regem ſuper populum tuum multum.* Præambulum eſt ad petendum, ſcilicet, quod cum Salomon eſſet Rex magni populi, nihil erat ſibi magis neceſſarium, quàm habere ſapientiam ad gubernandum illum: ideo petebat eam. Vocauit autem populum Hebræorum populum Dei ſpecialiter, quia licet omnes gentes ſint ipſius Dei, tamen ſpecialiter Iſraelitæ pertinent ad Deum: ipſe enim tenebat eos tunc populum peculiarem, vt patet Exod. 19. & Deut. 7. cap. ſcilicet. Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi regnum ſacerdotale, & gens ſancta. *Qui tam innumerabilis eſt, quàm puluis terræ.* Ideſt, ſicut nemo poſſet dinumerare puluerem terræ, ita nemo poſſet populum Iſrael numerare. Et iſtud erat, quod Deus promiſerat Abrahæ, ſcilicet, quod ſi quis poſſet numerare puluerem terræ, & ſemen illius numerare poſſet. Quare autem comparatur ſemen Iſrael pulueri, & ſtellis: declarabitur infra in quadam quæſtione. *Da mihi ſapientiam, & intelligentiam.* Accipiuntur hic iſti termini impropriè. Nam id quod Salomon egebat, & quod petebat, erat prudentia, quia ad dirigendum omnes actiones vitæ eſt prudentia, vt patet 6 Ethic. cap. de prudentia. Alij autem habitus intellectus non erant neceſſarij Salomoni ad hoc, nec ipſe petebat illos. Pro quo ſciendum, quod ſicut declarat Ariſtot. 6. Ethic. circa primum. Habitus intellectus in generali ſunt quinque, ſcilicet, ſcientia, ſapientia, intellectus, prudentia, & ars. Alij etiam duo habitus ſunt, ſcilicet, fides, & opinio: tamen de iis non curauit Ariſtot. De opinione patet, quod non eſt habitus perfectus, cum ipſa ſit cum formidine. Quilibet autẽ iſto-

Habitus intellectus ſunt ſeptẽ.

F rum habituum eſt cum certitudine, & non differunt ſcientia & opinio, niſi ſecundum quod perfectum, & imperfectum, & ſic per ſcientiam, & ſapientiam intelligitur opinio, quæ eſt quidam habitus deficiens circa prædicta. De fide dicendum, quod minus pertinet ad intellectum, quam opinio. Nam ſi fides certa ſit: tamen certitudo ſua non eſt per viam intellectus, ſed voluntatis, quia voluntas iubet intellectui, vt aſſentiat propoſitionibus, quæ ponuntur in Sacra Scriptura; licet illarum probationes nullas videat. Opinio autem quaſdam rationes habet ex intellectu ſolo, licet illæ non ſint tam firmæ, ſicut rationes ſcientificæ. De iis ergo habitibus non curauit tractare Ariſtot. 6. Ethic. vbi ſolum voluit agerẽ de habitibus perfectis. Illi autem habitus differunt inter ſe, quia quidam ſunt in intellectu ſpeculatiuo, ſci-
G licet, ſapientia, ſcientia, intellectus. Et alij duo non, ſcilicet, prudentia, & ars. Primi tres diſtinguuntur, quia duo illorum ſunt habitus concluſionum, ſcilicet, ſapientia, & ſciẽtia, & vnus eſt habitus principiorum, ſcilicet, intellectus. Nam principia ſpeculabilium, ſcilicet, propoſitiones per ſe notas cognoſcimus, & habemus habitum, ſecundum quem illas mente retinemus, & exinnes in conſiderationem illarum faciliter cum volumus. Et vocatur iſte habitus principiorum intellectus, quia circa principia non eſt diſcurſus. Sed ſimul comprehenduntur, quaſi naturaliter, ſicut intellectus dicit potentiam naturalem, & non diſcurſum aliquem eius. Scientia eſt habitus concluſionum, ſicut ſapientia. Differunt tamen, quia ſapientia eſt de rebus altiſſimis. Scientia autem de inferioribus: vel ſapiẽtia eſt de quacunque re, eſt
H tamen per altiſſimas cauſas, per quas res cognoſci põt. Scientia autem eſt per cauſas inferiores, vt declaratur 6. Ethic. Illi tres ſunt habitus ſpeculatiui, quia ſolum ſunt ad conſiderandum. Alij duo ſunt habitus non ſpeculatiui. ſ. prudentia, & ars, & eſt prudentia habitus practicus, quia de agibilibus eſt. Vnde vocatur habitus cum recta ratione actiuus. Ars vero eſt habitus factiuus, & vterq; habitus eſt in parte non ſpeculatiua. Nunc autẽ Salomon non egebat ſcientia, ſapientia, nec intellectu, quia iſti ſunt habitus ſpeculatiui. Ipſe aũt volebat verſari circa agibilia, ſ. regendo populum. Ideo habitus practici ſoli erant neceſſarij ſibi. Prudentia verò, & ars ſũt practici ſaltem largè. Et non erat ars ſibi neceſſaria, eo ꝙ ars factiua eſt, & pertinet ad ſolos artifices. Salomon aũt non erat futurus artifex, ſed erat ſibi neceſſaria pruden-
I tia, quia ipſa ſola erat ad directionem agibilium. Ideo per ſapientiam, & intelligentiam debet hic intelligi ſola prudentia. Sicut interdum pro ſola arte ponitur ſcientia, & ſapientia, & intelligentia, vt patet Exod. 31. c. ſ. impleui Beſeleel ſpiritu Dei ſcientia, & ſapientia, & intelligentia in omni ope: & tamen nihil habuit Beſeleel, niſi habitum artis, quia ea, quæ facturus erat in templo, ad artem pertinebant: vel cum dicitur hic, quod petiuit Salomon ſapientiam, vocabitur ſapientia ipſa prudentia altiſſima. Nam ſicut ſapientia differt a ſcientia, quia ſapientia eſt per altiſſimas cauſas, & ſcientia non. Ita circa prudentiam reperietur ſapientia, quia prudentia eſt habitus directiuus circa agibilia cum recta ratione, & eſt circa agibilia, non ſimpliciter. Si per cauſam altiſſimam inueſtiget, dicetur habere ſapientiam circa pru-
K dentialia. Nec eſt iſte modus inconueniens loquendi. Nam ſicut circa artem ſapientia inuenitur: ita circa prudentiam. De arte manifeſtum eſt 6. Ethic. cap. de ſapientia, vbi ſapientia vocatur virtus artis, & Phidias vocatur latomus, & Policletum dicimus ſapientem ſtatuificum. Magis differt ſapientia ab arte, quam a prudentia: & tamen reperitur circa illa, in quibus eſt ars. Ergo etiam reperitur ſapientia circa prudẽtiam, ſcilicet, quod virtus prudentiæ ſit ſapientia, ideſt, excellentiſſimũ in prudentia ſit ſapientia. Intelligentia autem poteſt accipi pro acumine intellectus, ſcilicet, quod promptus ſit intellectus ad acutè iudicandum de quolibet ſibi occurrẽte. *Vt ingrediar corã populo tuo, & egrediar.* Ideſt, vt dirigã populũ in oĩbus agendis. Eſt modus loquendi ingredi, & egredi ad ſignandum via agenda. Sic dicitur

Sapiẽtia, et ſciẽtia quo differunt.

Nomine ſcientia, & ſapiẽtia intelligitur ars.

Num.

Num.27. & Ioſue 7.capit. quod ad mandatum eius ingrederentur,& egrederentur omnes filij Iſrael, id eſt facerent omnia, quæ ipſe iuberet. Sic etiã patet primo Reg. octauo, de Dauid, quod filij Iſrael diligebant valde Dauid, quia ipſe egrediebatur, & ingrediebatur coram eis, ſcilicet, dirigebat eos in omnibus. *Quis enim poteſt hunc populum tuum, qui tam grandis eſt, dignè iudicare?* Quaſi dicat: nullus quantumcumque ſit prudens poterit huic populum tuum Iſrael dignè regere, cum ſit tam magnus. Hebræi dicunt ex hoc, quòd ſi quis iudicaret inter Gentiles iniuſte non peccabat mortaliter: & tamen ſi inter Iudæos iniuſtè iudicaret, peccabat. Iſtud autem valde ridiculum eſt: quia apud quamcumque gentẽ contingit iuſtè, & iniuſte agere. Sic dicitur Act.10.cap. Non eſt acceptor perſonarum Deus, ſed in omni gente, qui facit iuſtitiam, acceptus eſt illi. Item, ſi iniuſte iudicare inter Gentiles non eſſet peccatum, nullum peccatum eſſet inter Gentiles: quod patet, quia omnia genera malorum poteſt facere Iudex in officio ſuo, & tamen Gentiles accuſantur in ſcriptura de multis peccatis, vt Geneſ. 25. & Leuit. 18. & Deut. 18. cap. ergo peccatum erat iniuſte iudicare. Confirmatur hoc, quia Iudex eſt talis operationis, quod eſt reducens diſtortum ad rectitudinem, vt patet quinto Ethic. & tamen error in regula maior eſt, quã in regulato, cum regula errante, errabunt omnia regulata. Ideo cum peccata aliqua eſſent inter Gentiles, neceſſe eſſet, quod illa maiora eſſent in Iudicibus. Nec eſt motiuum aliquod ad hoc ex iſta litera, quia ſignatur quidquam de Gentilibus.

Opi. ridiculus Hebræorũ.

Sed ſolum ſignat, quod foret difficile, vt quis dignè iudicaret populum Iſrael, eo quod erat magnus, & requirebatur multa prudentia. Ideo Salomon petiuit ſapientiam, & intelligentiam ad regendum illum. *Dixit autem Deus ad Salomonem.* Petiuit ſupra Salomon, & nunc reſpondet Deus. Non tamen eſt intelligendum, quòd Deus verè reſponderit Salomoni, ſed fuit viſio imaginaria, de qua infra dicetur. *Quia hoc magis placuit cordi tuo.* Scilicet, quia magis placuit tibi petere ſapientiam, quam aliquod aliud. *Et non poſtulaſti diuitias, & ſubſtantiam.* Iſtud eſt, quod maximè inter homines reputatur, ſcilicet, diuitem eſſe, eo quod pecuniæ obediunt omnia, vt patet Eccleſ. 10. cap. Ideo ponitur ante omnia. Nam ſecundum opinionem communem hominum iſtud eſt, quod maximè videbatur petiturus Salomon. Et vocantur hic diuitiæ ipſæ pecuniæ, & alia bona mobilia: Subſtantiæ, vocantur ipſa bona immobilia, & vtrumque videbatur petendum. *Et gloriam.* Eſt gloria ad famam pertinens, ſcilicet nominis celebritas conſurgẽs ex magno apparatu rerum, vel aliquorum bonorum, vel vocatur gloria ipſa, magnus veſtitus. Sicut Salomon dicebatur glorioſus, quia erat pulchrè veſtitus, vt colligitur Matth. 6. cap. ſcilicet: Conſiderate lilia agri, quia Salomon in omni gloria ſua nõ eſt ita indutus, ſicut vnum ex illis. & ſic gloriam in apparatu poſuit. *Nec animas eorum, qui te oderant.* Iſtud etiam erat valde deſiderabile ſecundum opinionem humanam, ſcilicet, quod traderetur in manus hominis hoſtis eius, & inter antiquos ponebatur iſtud tanquam beneficium, & reputabatur maximum bonum. Vide quando cognati Rebeccæ imprecabantur ei bona recedenti, dixerunt: Soror noſtra es, creſcas in mille millia, & poſſideat ſemen tuum portas inimicorum ſuorum: Geneſ. 24. & non ſolum vulgares ponebant iſtud in benedictionem, ſed etiam Deus. Nam quando benedixit Abrahę propter obedientiam magnã, dixit ei, multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam, quæ eſt in littore maris, & poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum: Geneſ. 22. capit. & ſic erat iſtud valdè appetibile. *Sed nec dies vitæ plurimos petiſti.* Id eſt, etiam non petiuiſti longam vitam. Iſtud enim deſiderabile valdè eſt, quia eſſe eſt tota perfectio tanquam ſubiectum illius, & vita eſt eſſe, quia viuere viuentibus eſt eſſe: ideo omnes vitam longam deſiderant; niſi aliqui per accidens propter tædia occurrentia in ſenectute, & alia incommoda non deſiderent longam vitam. *Petiſti autem ſapientiam, & ſcientiam.* Acci-

A pitur largè ſapientia, & ſcientia pro prudentia, vt ſupra dictum eſt, quod patet: quia petiuit ſapientiam, & ſcientiam ad iudicandum populum, & tamen ſapientia, & ſcientia non ſunt ad iudicandum in cauſis, ſed ſolum ad ſpeculandum. *Vt iudicare poſſis populum meum.* Scilicet, dirigere iubendo, quid agere debeat, & rectè in dubiis, & controuerſijs eorum diffiniendo. *Super omnes conſtitui te Regem.* Scilicet, ego ſpecialiter te conſtitui, licet ſecundum viam humanã alij deberetur regnum, quia erant maiores. *Sapientia, & ſcientia data ſunt tibi.* Quaſi dicat, quia rectè petiſti non curans de ijs, quæ alios homines allicere ſolent, ſed de eo quod honeſtum erat, dabitur tibi quod petiſti, & omnia alia bona: & dicitur ſapientia, & ſcientia data ſunt tibi, id eſt, nunc data ſunt. Nam in illa nocte Deus dedit Salomoni ſapien-

Sapiẽtia, & ſciẽtia quandoque pro prudentia.

B tiam. Et non accipitur hic ſapientia, & ſcientia, ſicut ſupra accipiebatur pro prudentia.

Hic autem accipitur propriè. Nam licet Salomon petiuerit ſolam prudentiam, quæ neceſſaria erat ad regimen populi, Deus tamen dedit ſibi cognitionem ſpeculabilium omnium, in quibus eſt ſapientia, & ſcientia. Nam diſſeruit de cedro vſque ad Hyſopum, qui egreditur de pariete, & de omnibus volucribus, & piſcibus, vt patet 3. Reg. 4. cap. Et iſta ſunt ſpeculabilia. Data eſt ſibi etiam prudentia circa iudicia, & cauſas forẽſes, quę manifeſtata eſt in ambigua quæſtione duarum mulierum meretricum, vt patet 3. Reg. 3. cap. & fuit ille caſus pauco tempore poſt quam ei ſapientia data eſt, vt colligitur ibidem. *Diuitias autem, & ſubſtantiam, & gloriam dabo tibi.* Illud quod erat magis neceſſarium, da-
C tum eſt immediatè.

Alia autem poſtea data ſunt, licet de hoc adhuc infra dicetur. Dedit autem poſtea Deus Salomoni diuitias, quia habuit aurum, & argentum multum, & alia iocalia precioſa: habuit etiam ſubſtantiam, id eſt, res immobiles magni valoris, ſcilicet, ædificia precioſa, & alias poſſeſſiones. Gloriam etiam poſtea habuit. Nam nullus Regum talem apparatum habuit in throno, in vtenſilibus domus vniuerſis, & in ceteris pertinentibus ad cultum regium. *Ita vt nullus in Regibus, nec ante te, nec poſt te fuerit ſimilis tui.* Tanta erat Salomonis excellentia, quod nullus Regum, nec aliorum hominum eſſet ęqualis ei. Sed hoc refertur ad ſolam ſapientiam. Nam in gloria, & diuitiis ſecus eſt. Quia alij fuerunt glorioſiores, & alij ditiores: de quo infra dicetur. *Venit ergo*
D *Salomon ab excelſo Gabaon in Ieruſalem.* Iſta reuelatio facta Salomoni in ſomnijs, facta eſt in Gabaon, & indè illa habita redijt in Ieruſalem, quia iam erant expleta ſacrificia. *Coram tabernaculo fœderis.* Id eſt, & ſtetit in Ieruſalem coram tabernaculo. Iſta litera dupliciter intelligitur ſecundum quoſdam. Nam quidam volunt intelligere de tabernaculo quod erat in Ieruſalem, ſcilicet, venit Salomon de Gabaon in Ieruſalem coram tabernaculo, id eſt, ſtetit in Ieruſalem coram tabernaculo. Nam tabernaculum erat in Ieruſalem, quod fecerat Dauid vbi nunc erat arca, vt patet in litera, & coram illo poterat ſtare Salomon.

Sed obijcietur, quòd non ſtet, quia dicitur coram tabernaculo fœderis. Et tamen tabernaculum, quod erat in Ieruſalem, non erat tabernaculum fœderis, quia il-
E lud factum eſt per Moyſen: iſtud autem factum eſt a Dauid. Reſpondebitur, quod tabernaculum fœderis vocabatur, quia intra illud erat fœdus, & quia fœdus erat in arca, & arca nunc in Ieruſalem in tabernaculo, quod parauerat ei Dauid, diceretur illud tabernaculum fœderis. Dicendum, quod hoc non obſtante adhuc non ſtat, quia licet in tabernaculo quod fecerat Dauid, eſſet nunc arca, non vocabatur tabernaculum fœderis, ſed tabernaculum quod fecerat Moyſes vocabatur tabernaculũ fœderis, licet ibi non eſſet arca, vt patet infra in litera. ſ. quòd in Gabaon erat tabernaculũ fœderis, quod fecerat Moyſes in deſerto.

Ideo dicẽdum, quod iſtud tabernaculum, de quo hic dicitur, erat tabernaculum, quod erat in Gabaon. Et cũ dicitur, venit Salomon ab excelſo Gabaon in Ieruſalem,

coram

coram tabernaculo fœderis, ideſt, venit in Ieruſalem de F Gabaon, vbi ſteterat coram tabernaculo fœderis. *Et regnauit ſuper Iſrael.* Etiam ante hoc regnabat ſuper Iſrael: ſed ponitur hoc ad ſignandum, quod poſt hoc non fuit facta mutatio in regno, ſed regnauit ſicut prius: vel dicitur hoc ad ſignandum mutationem quandam, quia Salomon erat iam quaſi alius Rex, quia antè hoc erat iuuenis tam ætate, quam ſenſu. Nunc autem erat nimis mutatus circa prudentiam, ideo videbatur alter Rex, & iam regnabat alio modo, quam prius.

De veritate quorundam verborum hic dictorum, ſcilicet, tu me feciſti Regem, &cet.
Quæſt. XVII.

G QVæritur circa prædicta, cum dixit Salomon: tu me feciſti Regem ſuper Iſrael, quomodo erat hoc verum: & dato quod eſſet verum, quomodo ſciebat illud Salomon. Dicendum, quod Salomon factus fuerat Rex a Deo multipliciter. Primo generaliter, quia Salomon erat conſtitutus in magna poteſtate: & tamen poteſtas à Deo eſt. Ideo Deus conſtituerat eum in Regem. Patet hoc ad Rom. 13. cap. Omnis poteſtas à Deo eſt. Secundo patet magis ſpecialiter in regnatiuo principatu. Nam Deus dat regnum quibuſcunque Regibus, ſicut dicitur Prouerb. 8. cap. Per me Reges regnant. Et non ſolum boni Reges a Deo accipiunt regnum, ſed etiam mali non regnant, niſi Deo agente: ſed illud non propter merita regentis, ſed propter demerita ſubditorum. Sic enim dicitur Iob 34. capitul. Qui facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi. Tertio patet hoc ex H communi regula, ſcilicet, omne bonum deſcendens eſt a patre luminum: Iacob 1. cap. Et tamen regnum bonum quoddam eſt, ideo cuicunque committitur, a Deo committitur. Quarto patet ſpecialiter quantum ad Salomonem, quia Deus fecit, vt haberet regnum illud, quod alias non erat habiturus. Et patet primo ex electione, quia antequam naſceretur, elegit eum dicens, quod confirmaret regnum eius, vt eſſet ei in filium, & ipſe eſſet ei in patrem 2. Reg. 7. cap. & præcedenti lib. cap. 17. Item, quia prænominauit eum, dicens, quod vocaretur Salomon præceden. lib. 22. cap. Item, quia dixit, quod daret pacem in diebus eius, eod. cap. Item (& quod plus eſt,) quia erant alii maiores Salomone filii Dauid, ſcilicet, Adonias, & alii, & cum ipſe eſſet minimus, Deus fecit, vt regnaret. Cognouit autem Salomon, quod Deus conſti- I tuerat eum in Regem ex multis. Primo, quia ipſe prænominauerat eum in Regem antequam naſceretur 2. Reg. 7. & præcedenti lib. cap. 7. & 22. & 28. capit. Secundo, quia quando natus eſt, fecit ei nomen imponi Idida, ideſt, dilectus a Domino 2. Reg. 12. cap. Tertio, quia pater ſuus, & Nathan Propheta teſtati ſunt, quia Deus elegerat eum: & ideo licet Dauid haberet alios filios maiores, iuſſit, vt iſte regnaret, allegans, quod iſta eſſet voluntas Dei, vt patet præced. lib. 22. & 28. & 29. ca. Quarto cognoſcebat hoc ex proſpero negociorum ſuorum ſucceſſu. Nam poſtquam factus eſt Rex, habebat magnos inſidiatores ad tollendum ei regnum, ſcilicet, Adoniam, & Ioab principem militiæ, & Abiathar ſummum ſacerdotem, & faciliter occidit illos, & exilio tra- K didit Abiathar, & in ceteris proſperatus eſt, quamquam eſſent negocia ardua faciliter illa expediens, vt patet 3. Reg. 2. c. Vnde dicitur hic, quod Deus erat cum eo ſadiuuando eum in omnibus. Ideo ſatis cognoſcebat Salomon, quod Deus conſtituerat eum in Regem.

Quare Deus in nocte apparuit Salomoni.
Quæſtio. XVIII.

QVæritur vlterius, quare dicitur hic, quod in nocte apparuit Dominus Salomoni, & non fuit hoc factum per diem. Reſpondendum, quod Deus voluit Salomoni dare ſapientiam, & prudentiam ad regendũ regnum. Et iſta ſapientia poterat dari quocunque tempore, ſiue per diem, ſiue per noctem, ſiue dormiret Salomon, ſiue vigilaret, quia in hoc intellectus erat tanquã patiens reſpectu Dei cauſantis, vel imprimentis in eo cognitionem, & ad receptionem iſtam non requirebatur aliqua diſpoſitio ex parte intellectus, & organorum. Nã ſi intellectus noſter deberet aliquid operari, cum operatio ſua ſit, præſuppoſito actu organorum, non poſſet operari, niſi exiſtente operatione organica. Ideo non poſſet operari omni tempore, ſed ſolum tempore determinato: ſic eſt de conſideratione, quæ eſt operatio, quæ nõ fit in quocunque tempore: vtpote, non in ſomnis. Sic etiam eſſet de immutatione intellectus paſſiue. Nam non poſſet immutari per ſpecies rerum ſenſibilium, niſi eſſet diſpoſitio ex parte organorum. Iſtud autem eſt verum in naturali immutatione, quia agentia naturalia non agũt, niſi præſuppoſita diſpoſitione patientis libr. 3. de Anima. ſ. Actus actiuorum ſunt in patiente diſpoſito: reſpectu tamen actionis Dei quælibet res eſt in potentia obedientiali: & ad hoc non requiritur aliqua diſpoſitio media. Sicut Deus poteſt facere de corpore hominis aurũ, non inducendo diſpoſitiones medias, quia eſt corpus humanum ad hoc in potentia obedientiali. Natura autem non poteſt hoc facere propter limitationem virtutis. Nõ ergo erat neceſſe, vt per noctem fieret iſta ſapientiæ apprehenſio, cum poſſet fieri per diẽ. Voluit tamen Deus facere per noctẽ, quia magis expediebat. Cauſa eſt, quia Deus volebat imprimere Salomoni ſapientiam, & vt ipſe cognoſceret ſibi a Deo impreſſam, quia alias non tantum moueretur ad laudandum Deum pro ſuſcepto beneficio. Si autem per diem fieret, non cognoſceret Salomon iſtud, vel non conuenienter cognoſceret: ideo per noctem fieri debuit.

Cur Deus dedit Salomoni ſapientiã nocte non die.

Patet hoc, quia ſi per diem fieret, aut appareret Salomoni aliquid extra, ſiue in voce, aut effigie, vel nõ: ſi nil appareret, eſſet inconueniẽs, quia non ſentiret Salomon datam ſibi fuiſſe ſapientiam a Deo ſpecialiter, cum impreſſio ſapientiæ in mente non eſſet aliquid ſenſibile. Et dato, quod ex effectu magnæ ſapientiæ ſibi impreſſæ ſubitò ſciret Salomon ſibi iſtud a Deo factum: tamen non moueretur tantum in Deum, ſicut concipiendo verba iſta, quæ dicuntur fuiſſe in reuelatione per noctem. Si autem aliquod ſignum ſenſibile eſſet, per quod Salomon cognoſceret ſapientiam ſibi traditam: dum tamen non eſſet in ſomnijs: non eſſet ille modus conueniens, vt declarabitur, ergo non debuit fieri niſi per noctem in ſomnis. Pro quo ſciendum, quod ſex modis poterat Salomon ſcire ſe accepiſſe ſapientiam a Deo. Primus eſt per apparitionem aliquam ſibi factam: ita quod aliquis angelus in aſſumpta effigie appareret, & loqueretur ei, & diceret ei: Deus dedit tibi ſapientiam, vel oſtẽderet ei in aliquo ſigno, vtpote præſentaret ei aliquem librum, & diceret ei comede illum: & comeſto eo videretur ſibi, quod eſſet ſapiens: & videbatur iſtẽ modus ſatis conueniens, quia cum in libro contineantur ea de quibus eſt ſcientia, per comeſtionem libri conuenienter ſignificabatur, quod dabatur alicui cognitio multorum, quæ in libro continebantur. Sic enim fuit de Beato Ioanne Euangeliſta, cui cum Deus vellet reuelare futura, & oſtendere, quod daret ei cognitionẽ illorum: iuſſit, vt acciperet librum de manu angeli ſtantis ſuper mare, & ille ait: Accipe librũ, & deuora, & faciet amaricare ventrem tuum: ſed in ore tuo dulcis erit ſicut mel, & accepi librum de manu angeli, & deuoraui, & erat in ore meo dulcis tanquam mel, & cum deuoraſſem, amaricatus eſt venter meus.

Quō B. Io. a Deo habuit cognitionē futurorū

Et quod liber iſte daretur ad ſignificandum, quod dabatur ei cognitio futurorum, patet ex ſequentibus, quia poſtquam dictum fuit de libri deuoratione, ſequitur: Et ait mihi: oportet te iterũ prophetare populis, & gentib. & linguis, & Regib. multis. Sic etiam cum Deus ſignare vellet, quod daret Ezechieli cognitionem propheticam eorum, quæ dicturus erat contra Iſraelitas, apparuit ei manus volumen habens, & ait: fili hominis comede quodcunque tibi do. Venter tuus comedet, & viſcera tua cõplebuntur volumine hoc: & comedi illud: & factum eſt tanquam mel dulce, Ezech. 2. & 3. cap. Secundus modus erat, quod appareret aliqua vox Salomoni loquens ad

cum,

rum, & nihil videret: & illa vox diceret: ecce Deus repleuit te ſapientia. Eſſet autem iſta vox angeli, ſicut ſæpe angeli loquebantur, & nihil videbatur: ſic fuit in rubo Exod. 3. & in datione legis Exod. 20. & Deut. 4. & 5. cap. Tertius modus erat, quod Deus indicaret hoc Salomoni per aliquem Prophetam, ſcilicet, quòd Nathan, vel Gad, vel alii Prophetæ, qui erant tempore Salomonis, vt patet 3. Reg. 1. & infra 9. c. venirent ad Salomonem ex parte Dei, & dicerent. Ecce repleuit te ſapientia, & per dicta illorū certificaretur Salomon de opere Dei. Quartus modus erat per ſolam immutationem intellectus, ſcilicet, quod Deus tangeret ſpiritualiter, & inſenſibiliter intellectum Salomonis, & imprimeret ei habitus ſcientificos, quos vellet. Sic etiam tangebat Deus interdum corda Prophetarum per vigiliam, & non facta aliqua immutatione exteriori intelligebant. Sic factum eſt de Eliſæo, ſuper quem facta eſt manus Domini cum caneret pſaltes. Nam non potuit ibi eſſe alius modus reuelationis propheticæ, vt declaratum eſt 3. Reg. 8. cap. Et adhuc ſpecialius, & inſenſibilius poterat exprimi Salomoni ſapientia per iſtum modum, quàm Prophetis aliquid reuelari: & ratio eſt, quia id quod imprimebatur Salomoni erat habitus, & habitus non habet actum, niſi cum habens illum voluerit exire in actū. Et ſic impreſſo habitu ſcientifico Salomoni, cum non intelligeret actualiter, tunc per illum habitum non ſentiret in ſe aliquam immutationem, & neſciret an aliquid ei imprimebatur, vel ſaltem neſciret quomodo imprimebatur. In prophetis autem cum fiebat reuelatio ſecundum ſolam immutationem intellectus, non imprimebatur aliquis habitus, ſed actus tranſiens, vt probatum eſt Num. 11. & 4. Reg. 4. cap. & actus intellectus ſentitur: ideo Prophetæ ſentirent impreſſionem illam cognitiuus, quia actualiter intelliguntur per id, quod ſibi imprimitur. Et tunc quando imprimitur, Salomon non actualiter intelligeret tunc, quando imprimeretur ei ſapientia, quia non erat actus, ſed habitus: ideo minus ſētiretur. Quintus modus erat ſi ad imprimendum iſtos habitus cognitiuos Salomon raperetur in ecſtaſim. Sic enim fit in prophetis interdum, & in illis, qui debent ardua cognoſcere. Nam rapiuntur, vt non videantur eſſe in corpore: & iſta eſt ecſtaſis. Sic patet de Beato Paulo 2. Corint. 12. c. Vnde dicit ſe raptū vſque ad tertiū cœlū, & neſcit, an in corpore, vel extra corpus fuerit. Sextus modus poterat eſſe per ſomnium in viſione imaginaria, ſicut factum eſt. Nam tali modo ſolent etiam prophetæ immutari, vt patet Num. 12. cap. ſcilicet ſi quis fuerit inter vos Propheta Domini in viſione apparebo ei, aut per ſomnium loquar ad illum. Dicendum nunc, quòd licèt videantur poſſibiles omnes iſti modi, non erat aliquis ita conueniens, ſicut primus, & ſextus: & tamen ſextus eſt adhuc conuenientior, quam primus. Patet de ſecundo modo: nam primus modus eſt conuenientior illo, eo quod ſecundus eſt in ſola voce: primus autem eſt in voce, & apparitione angeli, & oſtenſione ſigni exterioris ſcilicet datione libri ad deuorandum. De ſexto, quòd ſit conuenientior, patet, quia in illo poſſunt dici omnia verba, quæ ponuntur hic, in quibus oſtendebatur Salomonis affectio, & Dei benignitas erga ipſum, quæ non poterant oſtendi, ſi ſolum vox, quam audiret Salomon diceret ei, ecce Deus repleuit te ſapientia. De tertio patet, quod ſit primus conuenientior. Nam propheta hoc modo indicaret iſtud Salomoni. Et primo modo indicabat illud angelus, & tamen verba angelorum habebantur in maiori auctoritate, & reuerentia, quàm verba prophetarum. Etiam, quia propheta ſolum denunciaret ex parte Dei illud, ſcilicet repleuit te ſapientia. Angelus autem illud denunciaret, & poſſet oſtendere librum, & dare eum Salomoni ad deuorandum, in quo nimis oſtenderetur, quod ei daretur ſapiētia. Quòd autem ſextus ſit conuenientior: etiam patet, quia in illo videbatur Deus loqui, vt patet hic in litera. Et tamen in tertio modo loquebatur propheta. Item, quia in ſexto modo dicta fuerunt plura, quàm poterant dici per prophetam, & reſponderi per Salomonem, de quo adhuc magis declarabitur.

A De quarto modo manifeſtum eſt, quod erat minus conueniens, quam primus, & ſextus: eo quòd in illo nihil erat ſenſibile, per quod oſtēderetur collatio ſapientiæ. Vnde non erat aliquis modus minus conueniens. Nam in omnibus aliis erat collatio ſapientiæ, & aliquod ſignum exterius per quod cognoſceretur, & in hoc modo ſolum erat collatio ſapientiæ, ſed non erat aliquod ſignum per quod ſentiretur. De quinto modo dicendum, quod non conuenit in præſenti, quia ecſtaſis fit propter neceſſitatem, ſcilicet, quando intellectus noſter debet aliquid intelligere, ad quod non ſufficit intelligere, niſi anima ſe totam conuerterit illud intelligibile, & quia quamdiu anima manet occupata officiis corporis, nondum ſe totam conuertit ad actum intelligendi, oportet circa talem intelle-

B ctionem animam extrahi ab officiis corporalibus, & tunc patitur ecſtaſim homo, quia videtur corpus mortuum vegetatione vitali carens. Sic fuit in Beato Paulo, quia eleuatus eſt ad videndam diuinam eſſentiam, cū dicat ſe vidiſſe arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et quia non poterat illa intelligere, niſi anima totaliter occupata circa illa, & deſerente vegetationem corporis deſeruit ad tempus. Et ſic apparuit corpus Beati Pauli tanquam mortuum: vnde & ipſe neſciebat an mortuus eſſet tunc, vel viuens, cum ſpiritus in actu ſuo ſolutus eſſet ab officiis ſuis.

Quò eleuatus ſit B. Paulus ad videndū diuinam eſſentiam.

Iſte modus non fuit hic conueniens propter duo. Primò, quia iſtud eſt, quandocunque debet eleuari intellectus ad intelligendum aliquid nimis altum, quod non poteſt intelligere, niſi patiatur: & tamen in impreſſione ſcientiæ facta Salomo-

C ni, non fuit aliquis actus intelligendi, ſed ſolum impreſſio habituum adeò non requirebatur aliqua ecſtaſis, potiſſimè quia erat hic intellectus Salomonis ſolum paſſiuus reſpectu iſtius impreſſionis, & ad paſſionem, quæ cauſatur ex parte Dei non oportet præexiſtere aliquam diſpoſitionem in materia, vel in quocunque patiente. Ecſtaſis tamen diſpoſitio quædam eſt ad hoc, vt anima intelligat, quod aliter intelligere non poterat, ideo non requirebatur hic. Secundum eſt, quia dato, quod hic non imprimeretur aliquis habitus, ſed actus intelligendi, ſicut imprimebatur prophetis, non oportebat, vt eſſet Salomon in ecſtaſi, quia ecſtaſis non eſt pro quocunque actu intelligendi, ſed ſolum pro actu intelligendi circa rem excellentiſſimam, ſicut circa diuinam eſſen-

D tiam clarè cognoſcendam, vt fuit in Beato Paulo: & patet de aliis prophetis, qui non rapiebantur in ecſtaſim, eo quod non eleuabantur ad cognoſcendam diuinam eſſentiam, ſed ad minora quædam. Ita ergo de Salomone: Nam cognitio ſibi impreſſa fuit de rebus naturalibus, & moralibus mathematicis, & ciuilibus, vt declaratum eſt 3. Reg. 3. c. Omnia iſta cognoſcūtur naturaliter, ideo non oportebat eſſe ecſtaſim ad hoc: & ſic non conueniebat iſte modus. Manent autem primus, & ſextus modus, quorum vterque ſatis conueniens videbatur: & tamen magis conueniens fuit ſextus: quod patet, quia ſi primus modus eſſet, ille, qui loqueretur, eſſet angelus, & cognoſceretur iſte angelus: & in modo ſexto putabatur eſſe Deus. Nam ſic dicit litera, quòd Deus apparuit Salomoni per noctem, & locutus eſt: in maiori autem reueren-

E tia, & certitudine tenentur verba Dei quàm angeli, ideo conuenientior modus erat ſextus. Sed dicetur, quòd et poterat dicere ille, qui appareret, quod eſſet Deus: licèt eſſet angelus ſicut ſæpe in Sacra Scriptura dicitur, quòd loquens eſt Deus: & tamen Deus loqui non poteſt. Et tunc haberentur in tanta veneratione, & certitudine verba huius apparentis, ſicut verba Dei loquentis per noctem. Dicendum, quòd non ſtat, quia iſta erat regula inter Hebræos, quòd quando aliquis loquebatur, & apparebat: non vocabatur Deus, ſed Angelus. Si autem loqueretur, & non appareret, vocaretur Deus. Fundamentum huius, quia Deus, nec poterat apparere, nec loqui: vt probatum eſt Exod. 25. c. & in aliis locis: & tamen angeli apparebant, & loquebantur, & interdum loquebantur, & non apparebant. Et tamen quando apparebant & loquebantur, vocabantur angeli, & quando loquebantur, & non videbantur vocabantur

Deus:

F Deus: patet hoc de angelo apparente Agar. Nam apparuit oſtendendo poſteriora ſua, & locutus eſt, & vocatur angelus: Gen. 16. c. Et etiam tres angeli, qui venerunt ad Abraham, vocantur angeli, quia apparuerunt, & locuti ſunt Geneſis 18. c. Idem de duobus angelis euntibus Sodomam ad domum Loth: Gen. 19. c. Idem de angelo apparente in loco flentium: Iud. 2. c. De angelo apparente Gedeoni: Iud. 6. c. Et de angelo apparente patri, & matri Samſonis: Iud. 13. c. Cum aũt loquebatur, & non apparebat, vocabatur Deus, vt patet de apparente in rubo, qui vocauit ſe Deum: Exod. 3. c. & de angelo dante legẽ in deſerto Sinai, qui dixit: Ego ſum Dñs Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & vterq; iſtorũ vocauit ſe Deũ: Exod. 3. & 20. c. & ambo erant angeli. De loquente in rubo patet Act. 7. c. vbi B. Stephanus dicit, ꝙ angelus locutus eſt Moyſi in rubo. De dante legem patet ad Galat. 3. c. Lex data eſt in manu mediatoris ordinata per G angelos: & neuter iſtorum duorum videbatur. Nam in rubo nihil videbatur, niſi ignis, & tñ audita eſt vox loquentis, & in datione legis non apparuit aliquis, vt patet Deut. 4. c. Ratio d̃ſtæ eſt, quia lex nolebat, vt appareret, ꝙ Deus habebat aliquã figuram, quia ſi putaretur, ꝙ haberet aliquam figuram, fieret ſimilis, & homines idolatrarent, & quia, quando apparebant angeli in aſſumpta effigie, videbatur hominibus aliqua corporalis effigies, quæ poterat figurari, ſi illi vocarentur Deus, fieret figura illorum. Cum aũt ſolum audiebatur vox non viſa aliqua figura, non erat periculum aliquod, quia nõ poterat figura aliqua fieri: ideo illi angeli vocabant̃ Deus. Iſtud motiuum patet ex eo quod habetur Deut. 4. ca. de datione legis, cum dĩ: cuſtodite ſollicite animas veſtras, nullam figuram vidiſtis in die, qua locutus eſt Dñs in H Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis figuram maſculi, aut feminæ, volucrum, &c. Sic ergo nũc ſi primus modus eſſet, ille, qui appareret, non poſſet vocare ſe Deum, ſed Angelum. Et in ſexto modo ille, qui loquebatur, dicebatur Deus: ideo conuenientior erat ſextus modus. Item patet, quia ſi eſſet primus modus, non diceret Salomon verba iſta, quæ dĩ hic dixiſſe, nec etiã Deus reſponderet ei. Sed ſolum oſtenderetur Salomoni, ꝙ dabatur ei ſapientia. Iſtud autẽ non erat conueniens, quia per iſta verba Salomonis, & Dei reſpondentis, eſt nobis magna doctrina moralis circa ea, quæ deſiderare debemus, & quid Deus velit, quod deſideremus. Et qũo pro recto deſiderio non ſolum concedat, quod deſideratur, ſed ẽt alia, quæ non deſiderantur, iſta autem doctrina non debuit omitti: ideo non debuit eſſe alius mo- I dus, niſi ſextus. Sed dicet aliquis, ꝙ poterant omnia iſta verba dici in ſecundo modo, ſ. quod aliqua vox audiretur ex parte Dei, quæ diceret iſta Salomoni. Reſpondendum, quod fuit conueniens. Primò; quia forte Deus noluit talem vocem oſtendere Salomoni, vtpote, ſi non iudicauit eum dignum eſſe audire talem vocem. Vel melius dicendum eſt, quod ſi illa vox audiretur, fortè Salomon non petiuiſſet iſta, quæ petiuit hic. Nam ſecundum veritatem Salomon nihil petiuit, cum eſſet in ſomnis, nec Deus ei quidquam dixit. Sed omnia hæc fuerunt in viſione imaginaria, vt declarabitur infra in quadam quæſtione. Si autem eſſet in vigilia fortè angelo dicente ad Salomonem, quod peteret aliquid aliud, non intercideret talia verba, ideo fuit conueniens, vt per noctem fieret iſta reuelatio. Alia cauſa eſt, quia eruditio K quam Deus facit in homine, conuenientius fit per noctem, eo quod tunc homo ceſſat ab omnibus exterioribus: & tunc ſolet Deus mouere hominem ad intelligendum. Sic dicitur Iob 33. cap. Scilicet per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo. Tunc aperit Deus aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplina, vt auertat hominem ab iis, quæ fecit, & liberet eum de ſuperbia. Sed nũc Salomon inſtruendus erat, dando ſibi ſapientiam, ideo cõuenientius fuit per noctem fieri iſtam apparitionem.

Rō quare nō videbãtur maiores in cognoſcẽdo an Deus loqueretur, aut angelus.

Si Deus, vel Angelus locutus eſt Salomoni. Quæſtio XIX.

QVæritur vlterius, quis fuit iſte, qui locutus eſt nũc Salomoni, ſcilicet, Deus, vel angelus. Reſpondendum, ꝙ ſcriptura dicit Deum fuiſſe, & tamen angeli vocantur ſæpe Deus, vt patet de angelo apparente in rubo ardente, qui vocauit ſe Deum: Exod. 3. cap. & tamen erat angelus Act. 7. & de datore legis. Nam vocauit ſe Deum: Exod. 20. c. & erat angelus, ad Galat. 3. ca. Ideo licet dicatur, quod erat Deus, poterat eſſe, quod eſſet angelus. Vnde nõ eſt manifeſtum an angelus, vel Deus eſſet. Aliquis dicet, quod omnino erat angelus. Nã Deus nec videre, nec audire, nec loqui poteſt: iſte tamen locutus eſt ad Salomonem, ideo non erat Deus, ſed Angelus. Dicendum, quod non ſtat, quia ſi fuiſſet vera locutio, ſtaret argumentum iſtud: & tamen non erat locutio aliqua, ſed imaginariè conceptum eſt, vt declarabitur ſequenti quæſtione: ideo cum non eſſet ibi locutio, poterat competere tam angelo, quam Deo. Dicendum, quod iſta fuit immutatio phantaſtica, qualis fit in ſomniis, & iſta poteſt fieri per Deum, & Angelum. De Deo manifeſtũ eſt, ꝙ Deus poteſt facere, quidquid nos poſſumus cogitare, & etiam plus, niſi illud imperfectionem aliquam includat, ſicut moueri, & quia in locutione motus eſt, & ſucceſſio quædam in Deo non eſt. Formare tamen in phantaſia alicuius imaginem non inducit motum aliquem neceſſario, ideo poterat fieri a Deo, vel ab Angelo: de Angelo, quod poſſit facere, manifeſtũ eſt, quia materia corporalis ſubiecta eſt Angelis, vt poſſint illam transmutare, ſicut apparet in multis exemplis, & declaratum eſt Exod. 7. cap. Ideo varias diſpoſitiones in organis capitis noſtri inducere poſſunt, magis tamen credendum eſt, ꝙ Deus fecerit, quia quando ſcriptura ſaluari poteſt conuenienter in ſuis terminis, ſaluanda eſt potius, quam trahatur ad ſenſum alienum: & tamen hic dicitur, quod Deus locutus eſt Salomoni, per quod ſignificatur immutatio facta in phantaſia ſua, ideo dicendum eſt, ꝙ Deus hoc fecerit. Item, quia hic agitur de ſapientia collata Salomoni, quæ in intellectu eſt: non pōt tñ aliquis angelus imprimere habitus ſcientificos intellectui noſtro, ideo oportet, ꝙ Deus illud egerit, quamuis immutationem phantaſiæ poſſet angelus facere, ſecundum quam videretur Deus apparere. Ideo dicendum neceſſariò, quòd Deus fuit ille, qui ibi operatus eſt: & ſic conuenienter dicitur, ꝙ Deus apparuerit Salomoni, & non angelus.

Angeli ſæpe vocantur Deus

Deus facere pōt quicquid a nobis imaginari poteſt.

An Salomon petiuit aliquid à Deo. Quæſt. XX.

QVæritur vlterius, an Deus locutus eſt Salomoni per noctem, & an Salomon petiuit aliquid. Dicet aliquis, quòd ſic: quia hic, & 3. Reg. 3. dicitur, quomodo Deus apparuit Salomoni per noctem, & dixit ei: poſtula quod vis: Dicendum; quod Salomon non petiuit ſapientiam a Deo, nec aliquid aliud: quia dormiebat, vt patet 3. Reg. vbi ponitur totum hoc. Et poſtea dicitur: Euigilauit Salomon, & intellexit, quod eſſet ſomnium: & tamen per ſomnium non loquitur quis, ergo nõ petebat ipſe ſapiẽtiam. Sed obiicietur, quod in ſomniis poterat loqui, ſicut aliqui loquuntur ea, quæ cogitauerunt per diem. Sed non ſtat, quia dato, quod Salomon poſſet loqui in ſomnio: tamen ſaltem non poſſet reſpondere, quia ſomnians loquitur interdum ex forti impreſſione, quam habet: & tamen non intelligit, quod loquitur, nec putat ſe loqui. Ad reſpondendum aũt neceſſaria eſt intellectio eorum, quæ alius proponit, quia non pōt fieri in vigilantibus: ideo Salomon non poterat loqui, ſicut hic dicitur, nec aliquid locutus eſt. Cum autem dicitur, an Deus locutus eſt Salomoni. Reſpondendum, ꝙ Deus non locutus eſt, quia nec loqui poterat, ſicut ſupra dictum eſt. Nec etiam angelus locutus eſt. Nam licet angelus loqui poſſet, non eſt dicendum, quod locutus fuerit Salomoni, quia locutus non debet dirigi niſi ad intelligentem, & tamen Salomon dormiens non poterat intelligere, nec audire vocem angeli, niſi euigilaret, er-

An Deus locutus ſit Salo.

go non locutus eſt ei angelus. Sed dicendum, quod omnia iſta fuerunt per quandam viſionem imaginariam. Deus.n.formauit in phantaſia Salomonis dormientis figuras omnium iſtarum rerum, quas viſus eſt ſibi videre, & audire, & videbatur ſibi, quòd Deus apparebat ei in figura alicuius viri valdè reuerendi. Nam aliàs ſine figura non poterat Deus videri viſione imaginaria, & videbatur ſibi quod Deus loquebatur ad eum, dicens: Poſtula quod vis: & tunc Salomoni videbatur, quòd dicebat, ꝙ erat puer, & habebat magnum regnum ad gubernandum, quod daret ei Deus ſapientiam, i. prudentiã, qua poſſet illud gubernare. Et tunc videbatur ei, qđ reſpondebat ſibi ille vir habens locum Dei: quia nõ petiſti diuitias, nec animas inimicorum tuorum, nec dies vitæ plurimos, ſed ſapientiam, data eſt tibi ſapientia, ita vt nullus ante te, nec poſt te ſimilis tui fuerit. Sed obijcietur, quod non fuerit iſtud in viſione imaginaria. Sed Salomon vere petierit ſapientiam.

Primò, quia vt innuitur ex litera hic: & 3. Reg. 3. c. petitio Salomonis placuit Deo valdè, quia petiuit ſapientiam: ſi tamen nihil petiuiſſet, non placeret Deo, quod nihil erat: ergo aliquid petiuit. Item, quia dixit litera, ꝙ Deus dixit; quia non petiſti diuitias, nec gloriam, nec animas eorum, qui te oderunt, nec dies vitæ plurimos, ſed ſapientiam: ſi tamen non petiuiſſet aliquid, non magis petiuiſſet ſapientiam, quàm dies plurimos vitæ, vel aliquid aliud. Et cum dicitur poſtulaſſe hoc, & non illud, ergo petitio iſta fuit realis. Tertio patet, quia Deus quòd illa etiam, quæ non petiuerat dederat ei, ſcilicet gloriam, & diuitias, ergo aliquid petiuerat, & aliquid non petiuerat. Dicendum, ſicut prius: quia Salomon nihil petiuit cum eſſet in ſomnis, ſed videbatur ſibi petere. Ad primum, cum dicitur, quod petitio Salomonis Deo placuit. Dicendum, quod non placuit, cum nulla eſſet, ſed dicitur placuiſſe, quia videbatur Salomoni, quod ille vir, qui ei apparebat imaginariè gaudebat de petitione ſua, ſicut videbatur ei, quod petebat, & tamen nihil petebat.

Reſpõſio ad obiectionem.

Ad ſecundum dicendum, ꝙ Salomon non petiuit diuitias, nec gloriam, nec animas inimicorum ſuorum, nec ſapientiam, cum nihil petiuerit: ſed videbatur ſibi, quod petiuerat ſolam ſapientiam: & tunc reſpondebat ſibi ille, qui aſtabat ei loco Dei, ſicut ei videbatur, quod nõ petiuerat diuitias, nec gloriam, ſed ſapientiam, & tamen ſecundum veritatem nullus ei apparebat, nec loquebatur. Ad tertium dicendum, quod Deus non dixit Salomoni, quod daret ſibi ea, quæ non petiuerat, ſed videbatur ei, quod Deus ſibi dicebat dabo tibi ſapientiam, quam poſtulaſti: & etiam, quæ non poſtulaſti. Totum autem erat ſomnium, & ipſe Salomon cognouit poſtea, quod nõ petiuerat quidquam, nec Deus ſibi apparuerat, nec locutus fuerat, cum dicatur 3. Reg. 3. c. quod euigilauit Salomon, & intellexit, quod eſſet ſomnium.

D

Si Salomon fuit locupletior, & glorioſior alijs Regibus ſæculi. Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod Deus dedit Salomoni diuitias, & gloriam, quas non poſtulauit, ita vt nullus in regibus ante eum, nec poſt eum ſimilis ei fuerit, an verum fuerit, quod Salomõ fuerit locupletior, & glorioſior omnibus Regibus ſæculi. Aliquis dicet, quod non intelligitur iſtud de diuitijs, & gloria, ſed ſolum de ſapientia, quia nullus de regibus ante eum, nec poſt eum ſimilis ei eſſet, & tamen in diuitijs, & gloria multi fuerunt eo maiores. Sed dicetur, qđ de diuitijs, & gloria dicitur hic, & non de ſapientia, ideo in illis excellit Salomon omnes reges. Dicendum, ꝙ diuitiæ Salomonis fuerunt valde magnæ, vt patet tertio Regum 10. & infra 9. cap. Et non erat tempore ſuo aliquis Rex ei æqualis in diuitijs: ſic etiam de gloria, & tamen non fuit maior, quam omnes reges ante eum, & poſt eum, quod patet, quia Alexander ſubiecit ſibi totum orbem ferè.

Manifeſtum eſt autem, quod maior erat gloria illius,

A quam Salomonis, quia Salomon non poſſedit niſi terram Chanaan: etiam Alexander locupletior eſſet: quia cum eſſet Dominus vniuerſi orbis, plures diuitias haberet, cum omnia haberet. Etiam patet de Iulio Cæſare, & Octauiano, & Pompeio, qui quaſi erant Domini totius orbis. Poſtſi me de Octauiano, qui poſuit edictum, vt ſcriberetur vniuerſus orbis: & quilibet, qui numerabatur profitebatur ſe ſubiectum Romanis, & ſoluebat tributum certum: Luc. ſecundo cap. Non ergo potuit Salomon æquipatari iſtis. Ideo dicendum, quod ditior fuit Salomon, & locupletior, quàuis excedere omnes reges, qui fuerant ante eum in quibuſcumque regnis eſſent: ſed non fuit ditior, & glorioſior omnibus, qui poſt eum fuerunt: Cauſa fuit, quia ante Salomonem ſæculum adhuc rude fuerat. Et reges magni non fuerant, qui congregauiſſent diuitias multas, nec haberent magnam gloriam ex diuitijs, vel potentia, vel ex rebus geſtis: ideo Salomon potuit faciliter ſuperare eos.

B

Et tamen reges fuerunt poſt eum, qui ſuperauerunt illius ſæculi conditionem, & fuerunt ditiores, & glorioſiores, quam Salomon. De ſapientia autem indifferenter dicendum, quod nullus de regibus ante eum, nec poſt eum fuit ei æqualis: & in hoc fuit ſpeciale in eo. Iſtud patet 3. Reg. 3. cap. cum dicitur: Dedi tibi cor ſapiens intantum, vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit: ſed & hæc, quæ non poſtulaſti, dedi tibi: diuitias, & gloriam, vt nemo ſimilis tui fuerit in regibus cunctis retro diebus. Ideo ſolum excellit reges prætéritos in gloria, & diuitijs. Futuros autẽ non excellit. Iſta eſt veritas, quæ communiter tenetur, & quam conſueuimus aſſerere.

C

Et tamen adhuc litera iſta videtur manifeſte dicere, quod Salomon excellerit in diuitijs, & gloria omnes reges, qui ante eum, & poſt eum futuri erant. Si autem dicamus, quod referatur ad ſapientiam ſolam, videbitur eſſe extorſio ſenſus, quia non dicitur hic de ſapiẽtia, ſed de diuitijs, & gloria. De ſapientia autem ſupra p. ncbatur. Item, quia ſi iſtud intelligeretur de ſapientia, ſequeretur, quod quantum ad diuitias, & gloriam non cõparatetur hic alicui, cum non referretur huc iſta comparatio, niſi quarum ad ſapientiã: et ſic fruſtra exprimeretur de diuitijs, et gloria. Ideo dicendum, quod comparetur regibus, qui præceſſerunt, & futuris quantum ad diuitias, & gloriam. Dici poteſt vno modo, quia licet 3. Reg. 3. cap. ſolum dicatur in diuitijs, & gloria excelluiſſe reges, qui fuerant ante ipſum: tamen in veritate excelluit etiam futuros, ſicut hic innuit Eſdras: ſed non intelligitur de omnibus regibus quarumcunque gentiũ: ſed ſolum de regibus Iſraelitarum, quorum Rex erat Salomon: & tunc verum eſt: nam manifeſtum eſt, quod Salomon locupletior fuit, quam omnes reges Iuda, & Iſrael qui poſt eum fuerunt: non enim fuerunt reges valde diuites, nec glorioſi, vt patet ex toto proceſſu tertij, & quarti libri Regum, & ſic non ſtabit obiectio de Alexandro, & Romanis, quia licet illi fuerint ditiores, & glorioſiores Salomone, non erant Iudæi, ſed Gentilium reges, de quibus litera non intelligitur. Aliter poteſt intelligi, quod Salomon fuerit glorioſior, & ditior omnibus regibus terræ quarumcumque gentium, & tamen tunc eſt æquiuocatio in gloria, & diuitijs. Et primo de diuitijs, nam diuitiæ poſſunt accipi vno modo pro re, quæ poſſidetur, ſiue mobili, ſiue immobili, & ſic non fuit Salomon ditior omnibus regibus, quia Alexander, qui fuit princeps totius orbis plures poſſeſſiones immobiles habebat, quam Salomon. Si autem accipiatur diuitiæ pro ſola moneta, & auro, atque argento, & alijs mobilibus precioſis, poteſt dici, quod congregauerit Salomon plures diuitias, quam omnes reges. Nam licet alij eſſent, Domini magnorum regnorum: tñ non acquiſierant tot pecunias, ſicut Salomon: & hoc ſatis veriſimile eſt, quia licet magna regna haberent, & magnos redditus cõſequerentur, expendebant illos propter multitudinem famulorum, & ſic nullus ſimul tot pecunias, & res precioſas habuerit ſicut Salomon. De gloria dicendum, ꝙ poteſt vno modo accipi pro nominis celebritate, id eſt fama, & iſtud

E

iſtud eſt quod propriè ſignificat nomine, & ſic non fuit maior gloria Salomonis, quàm omnium regum, quia maior fuit gloria, id eſt fama Alexandri, nam per totum orbem cognitus eſt, cũ totius orbis Dominus eſſet: Etiam neceſſe eſt, ꝙ Octauianus eſſet famoſior, & glorioſior Salomone, quia Dominus fuit totius orbis, & ſic oẽs homines eum per famam cognouerunt, cũ ipſe fecerit totum orbẽ numerari, & ſingulos homines in ciuitatibus ſuis profiteri ſe ſubditos Romanis, & ſoluere tributũ quoddam in ſignum profeſſionis, & recognitionis dominij. Salomon aũt nõ habuit tempore ſuo aliquid, per quod maximè cognoſceretur, quam per ſapientiam, ideo non potuit fama ſua tantum dilatari. Alio modo accipitur gloria pro magnitudine ſtatus inſurgente ex magnitudine diuitiarum, vel potentiæ: & ſic dicẽdum, ꝙ adhuc Salomon non excedebat alios Reges futuros in gloria, quia cum alij fuerint maiores in poteſtate, quàm Salomon, ſicut Alexander, & Octauianus, illi etiam eſſent glorioſiores. Aliter poteſt accipi gloria pro apparatu ornatus veſtium, & menſarum, & omnium rerum domeſticarum. Et fortè in hoc exceſſit Salomõ omnes Reges, qui eum ſecuti ſunt. Nam nimis glorioſus fuit in veſtibus, & throno: quia 3. Reg. 10. & infra 9. dr̃, ꝙ non fuit talis thronus in omnibus regnis terræ: etiam in apparatu vaſorum menſę, & apparatu miniſtrorum fuit magna gloria, ita vt expaueſceret Regina Sabba, nec iam haberet ſenſum infra 9. & 3. Reg. 10. Et iſtud eſt ſatis veriſimile, quia quando Chriſtus voluit oſtendere, ꝙ ornatus herbarum erat maior quàm ille, quem homines in veſtibus ſuis artificialiter inducunt: dixit de lilijs agri, ꝙ licèt non laborent, Salomon in omni gloria ſua, non erat indutus ſicut vnum de illis. Si tamen non eſſet Salomon glorioſior omnibus regibus, non eſſet argumentum ibi conueniens, quia licèt non eſſet Salomon indutus pulchrius, quàm vnum de lilijs, tamen vnus de alijs hominibus, qui fuerunt glorioſiores, fortè eſſet veſtitus pulchrius quàm vnum de lilijs. Et ſic innuit, ꝙ glorioſior fuerit Salomon omnibus regibus ſæculi. Niſi fortè dicere velis, ꝙ Chriſtus, quia erat Iudæus, voluit ponere exemplum de regibus Iudæis: quorum ſtatus erat ſolũ cognitus Iudæis, & non ſtatus aliorum regum terræ. Vtraque ergo iſtarum ſolutionum ſtare poteſt, ſed ſecurior eſt prima expoſitio, ſ. quòd fuerit Salomon glorioſior omnibus regibus præteritis, & futuris: tamen ſolum intelligitur de Iudæis. Multa alia dubia occurrunt circa ſapientiam traditam Salomoni, & circa modum tradendi, ſ. quantum ad quid fuerit ſapientia Salomonis maior quàm aliorum hominum. Item cum Deus voluerit dare ſapientiam Salomoni petenti, ad quid voluit immittere iſtud ſomnium, in quo videbatur Salomoni, ꝙ petebat ſapientiam, & ꝙ Deus ei reſpondebat. An Salomon fuerit ſapientior Domina noſtra Virgine: an fuerit ſapientior quam Adam: an ſapientior Apoſtolis: an ſapientior Moyſe, & alijs Prophetis. An ſit ſapientior Angelis, & dæmonibus: an ſapientior Philoſophis: quæ eſt ſapientia quam Salomon accepit à Deo. An ſpiritum Propheticum: an omnes artes liberales: an omnes ſcientias naturales: an Oeconomicam, Ethicam, Politicã, & iura humana. An Theologiam, an Poeticam, an Necromantiam, & alias artes prohibitas: & ſic de omnibus alijs. Item cum Salomon ſolum petiuiſſet ſapientiã ad gubernandum Regnum, quę erat prudentia: ad quid Deus ei dedit ſcientias ſpeculatiuas, ſcilicet naturales, & alias. An ſapientia data Salomoni à Deo poſſet obliuioni tradi, & multa alia in iis dubiis pulchra, & naturaliter dicta, quæ declarauimus 3. Reg. 3. & 4. cap. Et ibi requirantur circa materiam iſtam.

Congregauitque ſibi currus, & equites, & facti ſunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum, & fecit eos eſſe in vrbibus quadrigarum, & cum Rege in Ieruſalem. Præbuitque Rex argentum, & aurum in Ieruſalem quaſi lapides, & cedros quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in campeſtribus multitudine magna. Adducebantur autem ei equi de Aegypto, & de Coa à negotiato-
F *ribus Regis, qui ibant, & emebant pretio quadrigam equorum ſexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: ſimiliter de vniuerſis Regnis Cethæorum, & a Regibus Syriæ emptio celebrabatur.*

Congregauit. Hic ponitur vltimum huius cap. ſcilicet reuelationis executio. Reuelauerat Deus Salomoni per ſomnium, quòd dederat ei ſapientiam, & quòd daturus eſſet gloriam, & diuitias multas. Hic autem ponitur executio illius, ſcilicet de magnitudine Salomonis in gloria, & diuitiis. Et dicitur. *Congregauit Salomõ ſibi currus, & equites, & facti ſunt ſibi mille, & quadringenti currus, & duodecim millia equitum.* Iſta pertinent ad apparatum regium, & iſte eſt apparatus neceſſitatis, ſcilicet apparatio bellica ad inuadendum, & defendendum, ſine qua apparatione nullus Rex potens eſt. Et maxima neceſſitas erat in curribus, & equis, & hominibus
G armatis. Et dicitur, quia habuit Salomon mille, & quadringentos currus, & mille equites. Currus iſti non ſunt onerarii, ſed belli, qui vocantur currus falcati, vel currus ferrei, quorum quilibet habebat quatuor equos: vt colligitur infra in litera, & infra 9. & 3. Regum 10. Erãt autem iſti currus in rotis habentes enſes curuatos in modum falcis ad rapiendum quidquid obuium eſſet.

Ideo vocabantur falcati, ſ. à falcibus: & ſuper quemlibet erat vnus homo armatus habens tela, lanceas, & alia genera armorum miſſilium ad mittendum contra hoſtes, & alius homo erat in temone dirigendo equos flectendo huc, & inde: & ille non pugnabat, ſed erat auriga: & quando mouebantur iſti currus omnes hoſtes obuii fugiebant timentes enſes falcatos, qui impetu curruum lacerarent quidquid obuium haberent. Iſte mo-
H dus curruum ad pugnandum valdè in pretio fuit apud antiquos: ſed nunc in diſſuetudinem abiit, eo quòd non conueniunt iſti currus niſi locis valde planis. Habuit tamen Salomon tot currus: ſed alibi dicitur, quod plures habuit, ſicut infra declarabitur in quadam quæſtione. Erant autem mille, & quadringenti currus: equi quinque millia, & ſexcenti dãdo cuilibet currui equos quatuor, & præter currus iſtos erant equites duodecim millia, vt patet in litera. Et iſti non pugnabant in curribus, ſed inſidentes equis ſicut nunc. *Et fecit eos eſſe in vrbibus quadrigarum*. Salomon habebat multos currus, & equos: & iſti non erant ſibi ſemper neceſſarij, ſed ſolum pro tempore belli, ideo vt non faceret ſuperfluos, & inordinatos ſumptus, non habebat omnes ſecum in curia in Ieruſalem: ſed diuiſerat eos in partes,
I & poſuerat in diuerſis vrbibus Regni ſui, vt ibi alerentur commendans eos miniſtris ſuis, & paucos illorum tenebat ſecum ſemper in curia ad oſtentandum gloriã ſuam, & ſtatum regium. Et iſtæ vrbes in quibus erant currus, & equi: vocantur vrbes quadrigarum, id eſt in quibus erant equi, qui portabant quadrigas: vel equi qui faciebant quadrigas, quia quatuor equi faciebant vnam quadrigam: vt patet infra in litera: & curam iſtorum equorũ habebant duodecim præpoſiti Salomonis: vt patet 3. Reg. 4. capit. *Et cum Rege in Ieruſalem*. Scilicèt, aliqui de iſtis curribus & equis, & equitibus erãt in Ieruſalem cum Salomone. Non enim mutabat Salomon loca ad manendum, ſicut mutant Reges noſtri: ſed erat ſemper in Ieruſalem, ſicut erat Dauid pater ſuus: eo ꝙ ibi erat ſedes Regni. Et ibi tenebat ſemper quoſdã
K de curribus, & equitibus. *Præbuitq; Rex argentum & aurum in Ieruſalem quaſi lapides*. Hic agitur de diuitijs Salomonis, quia præcedentia pertinebant ad apparatũ Regis. Habere autem argẽtum, & aurum multum, ſicut lapides, pertinet ad multitudinẽ diuitiarum, & non eſt intelligendum, quod tanta eſſet multitudo argenti, & auri ſicut lapidum, quia omnes Reges terræ congregati non haberẽt tãtas diuitias. Sed eſt figurata locutio, quæ vocatur hyperbaton, & eſt tranſcenſus veri ex modo loquẽdi cum intentione ſignandi aliquid verum magnæ excellentiæ: ſic dicitur: Aſtra ferit clangor. Et illud:

Auream.

Feminens perſtringit ſydera clamor.

Ale-

Alexandreidis libr. 3. Et quia Salomon habebat multum aurum, & argentum quaſi ſine comparatione ad alios reges, qui præceſſerant, & ſecuti ſunt, habuit locum iſta locutio. *Et cedros quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in campeſtribus multitudine magna.* Iſtam multitudinē cedrorum adduxit in Ieruſalem in diebus ſuis, ſicut erat multitudo ſycomorum, & ſic non videbantur iam cedri precioſiores ſycomoris. Et tamē ſycomori ſunt arbores, quæ maximè abundant in terra Chanaan, quia in campeſtribus nullo colente naſcebatur multitudo maxima ſycomororum: Vocātur ſycomori ficus fatuæ, quas nos vulgariter vocamus caprificos, & iſta arbor non producit fructus vtiles, quia ficus ſui nō ſunt ad eſum, ſed in quibuſdam terris proficiunt ad impregnationem, & meliorationem aliarum arborum bonarum. Erant autem iſti ſycomori per totam terram in Iſrael in campeſtribus: & ſic cum Chriſtus prædicaret in campo, quidam paruus nomine Zachæus, non potens Chriſtum videre propter ſtaturæ paruitatem, aſcendit in ſycomorum, & inde audiebat verbum Domini, & cum illo pranſus eſt Chriſtus die illa dicens: Zachæe feſtinans deſcende in domum tuam, quia tecū oportet me hodie manere: & conuertit illum ad bonum, cum eſſet publicanus: Lucæ 19. cap. Etiam intelligenda eſt iſta locutio ſic prior per hyperbaton, quia nullo modo poterat Salomon tot cedros portare in Ieruſalem: ſicut erant ſycomori in campeſtribus, ſed erant multæ cedri. Nam in comparatione ad cedros, quas dederunt reges priores in Ieruſalem, & quas poſtea dederunt, tanta erat multitudo cedrorum, ſicut ſycomororum, ſicut alii reges paucas, aut nullas cedros in Ieruſalē tulerunt. *Adducebantur autem ei equi de Aegypto, & Coa.* Dictum fuit ſupra de multitudine equorum, quos habebat Salomon, ſ. mille, & quadringentos currus habuit, & duodecim milia equitum. Et dubitaret aliquis quomodo Salomon poterat tot equos habere in terra Chanaan: ideo ponitur modus, quo Salomon habebat iſtos equos de aliis regionibus, ſ. de Aegypto, & de Coa: Aegyptus eſt magna Regio, & eſt duplex Aegyptus, ſ. ſuperior, & inferior. Et eſt terra copioſa in terræ naſcentibus, licet raro ibi pluat. Nilus tñ fluuius, qui eſt vnus de fluuiis Paradiſi terreſtris, irrigat totā Agyptum, tum quia terra valde plana eſt, tū quia bis in anno inundat nimis Nilus, & per alueos diutius decurrit per totam terram Aegypti totamque fœcundat, vt ait latè Solinus in Polyhiſtor. cap. de Aegypto, & declaratum eſt de hoc ſatis late Exod. 24. ca. In terra iſta multi equi naſcebantur, & mercatores afferebant inde equos Salomoni. Etiam adducebant de inſula Coa. Eſt n. Coa vna de Cycladibus inſulis, quæ poſitæ ſunt in mari Mediterraneo. Et ſpecialiter inſula illa abundat in equis, de quo magis dictum eſt 3. Regum 10. c. Iſti autem equi adducebantur de Coa, quia Salomon mittens ad diuerſas inſulas terræ, ſ. in Tharſis, in Ophir, & in alias, afferebat inde ea, quæ precioſa erant in regionibus illis. Et ſic poterant adducere equos de Coa: vel fiebat hoc per mercatores, ſ. mercatores terræ Iſrael, vel aliarum regionū, qui ſcientes, quod Salomon valde diligebat equos cupiens congregare illorum nimiam multitudinem, adducebāt ei multos ex Aegypto, & Coa, & aliis inſulis. In Hebreo habetur, Michue, vbi nos dicimus de Coa. & eſt Michue duæ dictiones facientes vnam per compoſitionem, & in ſimplicitate ſonat quædam vocalis, quæ non ſonat in cōpoſitione, ſcalicet mi, & Cheue, & mi eſt præpoſitio, & ſignificat de Cheue accipitur pro Choa, quia eædem ſunt literæ, licet videatur quædam differentia inter Cheue, & Coa, ſicut ſcribitur hic: & 3. Regum 10. c. quia ibi ponitur Coa, cum Aleph. Hic ponitur Cheue cum Het. Et ſic Hebræi dicunt, quod eſt nomen appellatiuum ſignificans congregationem, & intelligunt Michue, ideſt de congregatione. Sed iſtud non ſtat, quia dato, quòd hic ſit mutata litera: & 3. Regum 10. c. conſtat, ꝙ eadem dictio eſſe debet. Nam hic, & ibi eadem hiſtoria ponitur, & eadem verba, ſ. Adducebantur equi de Aegypto, & Coa: ideo mutatio iſta literæ vnius facilis fuit fieri, & fortè factum eſt ex errore, vel fortè mutata eadem litera

A ſignat id quod prius. Nec obſtat, ꝙ Cheue in Hebræo ſit nomen commune, & ſignet congregationem, quia aliquando eadem dictio accipitur pro nomine proprio cōmuni. Item non eſt conueniens ſenſus, ꝙ Salomoni adducebantur equi de Aegypto, & de congregatione, quia nihil iſtud ſignat, quod inter ſe conueniebat: ſed cū Aegyptus ſit proprium regionis: Hebræi tamen, quia ſunt nimis ignari circa hiſtorias, & loca orbis, errant plerumque circa talia. *A negociatoribus Regis, qui ibant, & emebant.* Scilicet, Salomon habebat negociatores miniſtros ſuos, quos mittebat ad diuerſas regiones, vt emerent ea, quæ precioſa in regionibus illis inuenirent. *Quadrigā equorum ſexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta.* Ponitur pretium quo conſtabant equi, quos Salomon emebat, & aliqui errant circa hoc putantes, quod

B quadriga ſit plauſtrum, & pro quolibet plauſtro darentur ſexcenti ſicli, & pro quolibet equo centum, & quinquaginta. Sed falſū eſt, quia quadriga accipitur hic pro quatuor equis ſimul, & vocatur quadriga quia quatuor vniebantur ad trahendum plauſtrum. Pro quo ſciendū, ꝙ plauſtrum, vel currus eſt nomen ſignans ipſum vehiculum. Imponuntur autem alia nomina ad ſignandū numerum equorum trahentium vehiculum. Et ſic vocabatur biga plauſtrum, quod a duobus equis trahitur, & dicitur de bis, & ago agis: quia à duobus agitur, ideſt mouetur. Triga vocatur currus, quæ trahitur tribus equis. Quadriga currus tractus à quatuor equis: iſta dīa nominum ſeruatur apud ſcriptores, & auctores doctiſſimos: vnde Gentiles dederunt ſoli quadrigam, quæ eſt quatuor equorum, ſ. Eoum: Aethoum: Pyroum: Phylogæū,

Biga. Triga. Quadriga.

C vt ait Hebrardus: licet Ouidius 2. Metaph. alia nomina iſtis equis imponat, & dantur equi quatuor propter quatuor conditiones ſolis, vel quatuor partes diei, quæ fiunt motu ſolis. Luna datur biga, ſcilicet, duo equi propter duas qualitates Lunæ, ſcilicet, humidum, & frigidum, & ſic dicit Seneca Tragœdia quarta, cuius titulus eſt Hyppolitus, metro tertio, quod incipit.

Diua non miei generata ponto. Et ait,
Diſcit nocturnas agitare bigas.

Scilicet, didicit mouere bigas nocturnas, ideſt mouere currum Lunę, qui vocatur biga. Et hoc, quia fingitur, ꝙ Luna amans Endimionem paſtorem ſolitos curſus agere deſtitit, vel oblita eſt, & tunc Sol ſuppleuit defectus eius, dirigendo bigas nocturnas, quæ pertinebant ad Lunam. Ita ergo vocatur hic quadriga quatuor equi, & ipſi

D quatuor equi ſimul conſtabant ſexcentis ſiclis. Et patet hoc, quia dicitur, quod quadriga conſtabat ſexcentis ſiclis, & equus centum & quinquaginta: qui eſt quarta pars pretii, & ſic quatuor equi ſimul conſtabant ſexcentis ſiclis, & vocantur quadriga.

Quòd autem nō poſſit accipi quadriga pro plauſtro, patet primò: quia non eſt veriſimile, quod plauſtrum valeret tantum, ſicut quatuor equi: & tamen dicitur, quod quadriga conſtabat ſexcentis ſiclis, & equus centū quinquaginta ſiclis, & tamen vnus equus niſi ſit valde malus conſtat pluſquam currus. Si autem velis dicere, ꝙ iſti currus erant valde precioſi, poterat fieri currus, qui valeret pluſquam quatuor equi. Dicendum, quod verum eſt, quod poſſet fieri, licet hoc non conſtet, nec ſit ſatis veriſimile, quòd tales currus eſſent, quos ha-

E bebat Salomon: & tamen iſtud non eſt vllo modo credendum: nam ſi diceretur de aliquo curru, quem Salomon voluiſſet facere ſpecialem pro ſe, quod eſſet tanti valoris. Quod tamen omnes currus, qui adducebantur de Aegypto, & Coa eſſent huius valoris, non eſt concedendum, nec veriſimile. Secundò patet hoc, & firmius, quia non eſt veriſimile, quod Salomon emeret plauſtrā in Aegypto, & in inſula Coa, & faceret illa portari in terra Chanaan. Nam in terra Salomonis poterāt fieri quotcumque plauſtra ille vellet, cum ibi eſſent ligna precioſiſſima, ſcilicet, de Libano, & artifices multi, tam inter Hebræos, quā Tyros, eo quòd illi fabricauerant templū Salomonis; quomodo ergo vellet Salomon emere plauſtra extra terram ſuā, & adducere illa per mare faciēdo tam magnas expenſas? Non eſt enim veriſimile. Ideo di-

arca in Jeruſalem: vt patet in litera. Ergo a fortiori poterat eſſe ſeparatum altare à tabernaculo.

Et ſic dicendo eſſe tabernaculum fœderis in Gabaon, nõ intelligebatur ibi eſſe altare: vnde oportuit exprimi. Et non ſolum expreſſum eſt de altari, quod erat ibi, ſed dixit altare æneum, quod fabricatus fuerat Beſeleel. Iſtæ determinationes erant neceſſariæ vel ſaltem conuenientes. De prima patet, quia, ſi non diceretur altare ęneum, eſſet dubium, de quo altari dicebatur. Pro quo ſciẽdum quod erant duo altaria in ſanctuario, vnum vocabatur altare holocauſtorum, quia offerebantur in eo ſacrificia, & licet vocetur altare holocauſtorum ſpecialiter, tñ oĩa genera ſacrificiorum offerebantur ibi, ſcilicet holocauſta, hoſtiæ pacificæ, & victimæ pro peccato: quia tamen holocauſta erant digniora inter omnia genera ſacrificiorum, vocatur altare holocauſtorum. Iſtud erat factũ de lignis ſetim, & opertum laminis æneis in modum tetis, de cuius quantitate, & figura patet Exod. 27. Aliud erat altare thymiamatum, ſcilicet in quo cremabatur incenſum quotidie: & iſtud erat minoris quãtitatis, quam altare holocauſtorum: erat autem de lignis ſetim, & opertum laminis aureis. Exod. 30. cap. Et ſic iſta duo altaria cognoſcebantur eſſe diſtincta per hoc, quod vnũ vocabatur altare æneum, & aliud altare aureum. Cum autem dicitur quod Beſeleel fabricatus eſt iſtud altare: nõ ponitur ad differentiam altaris holocauſtorum, & thymiamatum, quia vtrumque altare, imo totum opus ſanctuarij fecit Beſeleel. Exod. 31. cap. Sed ponitur iſtud ad differentiam aliorum altarium, quæ Iſraelitæ poterant fabricare. Nam poterant Iſraelitæ fabricare aliquod altare æneum ad cultum Dei, & ponerent illud in ſanctuario: ſic enim fecit Salomon. Nam conſtructo templo fecit etiam aliud altare æneum magnum nimis, vt patet infra 4. & 3. Reg. 7. Etiam Achaz Rex fecit aliud altare æneum præter altare Salomonis ad ſimilitudinem altaris Damaſci: & illud poſuit in atrio templi 4. Reg. 16. & infra 28. & 29. Quamquam ergo diceretur de altari æneo, non apparet, an eſſet iſtud altare, quod Deus iuſſerat fieri: ideo dicitur, quod fabricatus fuerat Beſeleel. Nam altare, quod fecit Beſeleel fuit illud, quod iuſſit fieri Deus per Moyſen: cum ipſe fecerit totum opus ſanctuarij, vt patet Exod. 31.

In ſanctuario erant duo altaria.

Quare altare æneum erat coram tabernaculo Domini. Quæſt. X I I I I.

QVæritur ſecundò. ſ. quare altare æneum, ſiue holocauſtorum erat coram tabernaculo Dñi, & non intus. Reſpondendum, ꝙ ad euidentiam huius conſiderandum eſt, ꝙ erant in ſanctuario multa vaſa ſiue ſupellectilia, & præcipua erant iſta. ſ. arca fœderis, altare thymiamatum, candelabrum, menſa propoſitionis cum vaſculis ſuis aureis, & argenteis, altare holocauſtorum cum vaſculis ſuis, labrum æneum. De his patet Exod. 25. 27. & 30. Num. 3. & 4. Quædam autem iſtorum erant interius: & alia extra tabernaculum in atrio eius: nam intra tabernaculum erat arca, candelabrum, menſa propoſitionis, altare thymiamatum. Altare holocauſtorum, & labrum æneum erant foris. Ratio huius eſt, quia tabernaculum erat quædam domus de tabulis in tribus lateribus operta quatuor operimentis. Exod. 16. & ſupra declaratum eſt. Et erat iſta domus, vt eſſent in ea vaſa ſacræ miniſtrationis: ideo omnia illa, quę commodè, vel honeſte ibi eſſe poterant, fuerunt ibi.

Tabernaculũ quid erat.

Erat n. arca interius in loco occultiſſimo, ſ. in ſancto ſanctorum: quia arca reputabatur vas ſanctiſſimum totius ſanctuarij. Erant etiam alia vaſa ibi, ſed non intra ſancta ſanctorum, ſed in parte prima tabernaculi, quę vocatur ſanctum.

Erat enim ibi altare thymiamatum, in quo thymiama cremabatur. Et honeſtum erat iſtud altare eſſe interius, quod erat aureum. Etiam quia non fiebat in eo aliqua miniſtratio, quæ obeſſet pulchritudini ſanctuarij. Erat etiam ibi candelabrum aureum, & iſtud non ſolum ibi honeſte erat: immo ad neceſſitatem pertine-
F bat, vt eſſet aliquod lumen intra ſanctuarium ad hoc, ꝙ miniſtrantes viderent.

Erat etiam ibi menſa propoſitionis in qua erant panes duodecim, & vaſa aurea, & argentea: & miniſtratio, quæ fiebat in hac, non oberat honeſtati, & pulchritudini ſanctuarij. Erat autẽ labrum æneum extra tabernaculum. Et ratio huius eſt propter duo. Primò propter miniſterium, ſcilicet, quia lauabant ibi ſacerdotes manus, & pedes ad deponendum ſordes, & non conueniebat hoc honeſtati ſanctuarij, vt intus fieret. Secundum erat propter neceſſitatem, quia lauari debebant ſacerdotes, antequam miniſtrarent, & tangerent aliquas res ſacras, vt patet Exod. 30.

Labrum æneũ erat extra tabernaculũ: & rõ huius.

Si tamen eſſet labrum æneum intra tabernaculum, prius tangerent ſacerdotes res ſacras, quam lauarentur,
G cum neceſſe eſſet introire in tabernaculum prius. Item non conueniebat: quia ad locum ſacratiſſimum non debebat aliquis intrare, niſi lotus. Si tamen eſſet labrum æneum in tabernaculo, neceſſe erat, quod ad locum ſacrum ingrederetur quis non lotus, quod non conueniebat. Item ad omnem miniſtrationem requirebatur, ꝙ miniſtrans eſſet lotus, Exod. 30. & tamen miniſtrationes plurimæ fiebant in atrio tabernaculi, ſcilicet omnia ſacrificia, quæ fiebant in altari holocauſtorum, ideo oporteret, quod ſacerdos, qui deberet miniſtrare in parte exteriori minus ſacra, intraret prius in tabernaculum, quod erat pars magis ſacra, quod nimis eſt præpoſterum. Poſitum eſt ergo labrum æneum in atrio tabernaculi foris.

Altare quoque holocauſtorum exterius poſitum eſt in atrio propter duo, ſcilicet, quia miniſterium non erat
H valde honeſtum, cum cremarentur in altari carnes, & adipes, & eſſet ibi ignis, & cinis, & ligna multa: talis autem miniſtratio non debet eſſe in loco mundiſſimo. Secundo propter impedimentum, quod altare afferret tabernaculo. Nam non poterat eſſe interius, quin tabernaculum deſtrueret, vel denigraret. Et ratio eſt, quia altitudo tabernaculi erat ſolum cubitorum decem. Exod. 26. & opertura tabernaculi erant pulchræ cortinæ, vt patet ibidem. Altare autem erat altitudinis cubitorum trium Exod. 27. & ſuper illud erat magnus ignis, cum ibi cremarentur carnes, & adipes omnium ſacrificiorum: Neceſſe erat ergo, quod flamma ad tantam magnitudinem carnium exurendam eleuaretur per ſeptẽ, vel plus, & cremaret operimenta tabernaculi: & dato, quod non tantum eleuaretur, ſaltem fumus craſſus inde exha-
I latet: quia erat fumus de carnibus, & adipibus crematis, & ille fumus inficeret omnia operimenta tabernali, & totam pulchritudinem auferret, quod non decebat, ideo nullo modo potuit, nec debuit eſſe altare holocauſtorum intra tabernaculum, ſed extra erat in atrio tabernaculi.

Altare holocauſtorũ exterius poſitũ erat.

Erat autem atrium quoddam ſpacium longitudine cubitorum centum in latere Meridiano, & Aquilonari, & latitudine quinquaginta in latere Occidentali, & Orientali, intra quod erat tabernaculum, quod erat minoris magnitudinis, & iſtud atrium non habebat tectum, ſed ſolum parietes, ſcilicet columnas quinque cubitorum altitudine, & pendebant in circuitu illarum
K vela de byſſo retorta: & in iſto atrio erat altare holocauſtorum, & labrum æneum propter cauſas dictas: erat tamen altare holocauſtorum circa tabernaculum ad oſtium eius ad partem Aquilonarem tabernaculi, Leuit. primo, & per totum librum.

Atriũ tabernaculi quid erat.

In quo genere ſacrificij erant iſtæ hoſtiæ, quas hic Salomon obtulit. Quæſt. X V.

QVæritur vlterius, cũ Salomon obtulerit mille hoſtias in altari Gabaon, in quo genere ſacrificij erant iſtæ hoſtiæ. Dicendum, ꝙ tria erant genera ſacrificiorum, ſ. holocauſtum, hoſtia pacifica, hoſtia pro peccato; quarũ differentiæ ex finibus, & cæremonijs patent Leu. 1. 3. 4. & 7. Nam holocauſtum ad Dei laudẽ principaliter, vel ſolũ eſt, & in eo totæ carnes animalis, & adipes cremantur:

Triplex genus ſacrificiorũ.

tur: Leui. 1. Hoſtia pacifica eſt ad gratiarum actiones pro ſuſcepto beneficio: vel ad impetrandum aliquid. Nam vocatur hoſtia pacifica à pace, ſiue à pacificando, quia hominem Deo pacificat: vel dicitur, quia homo Deo pacificatus exiſtit. Nam duplex eſt, ſcilicet votiua, & ad gratiarum actiones: votiua eſt, quæ quaſi pro voto, vel ex voto redditur ad aliquid obtinendum: non poteſt autem quis obtinere aliquid, niſi Deus illud conceſſerit, cum ipſe ſit diſpenſator omnium bonorum: Deus tamen nihil dabit homini, niſi ei placatus ſit, cum nihil agat inuitus: ideo cum aliquid volumus impetrare, oportet, quòd prius Deum nobis pacificemus, quam petamus, & ad pacificandum id, quod offerebatur, vocabatur hoſtia pacifica. Etiam ſi quis bona obtinuit, nō potuit ea habere niſi Deo ſibi placato: & pro iſta placatione ſiue pacificatione, ſi Deo gratiarum actiones impendimus, ſacrificia illa pacifica appellantur: quia pro pace, quam Deus cum nobis habuit, concedendo rem, quam volebamus, ſunt. De iſta diſtinctione patet Leui. 7. In hoſtia pacifica regulariter ſoli adipes cremantur: licet interdum cremetur cauda, & renes: Leui 3. & 7. Hoſtia pro peccato eſt, quæ fiebat ſpecialiter ex mandato legis ad expiationem alicuius peccati, & erãt multi modi eius Leui. 4. De cæremonijs autem eius, & cauſis, pro quibus offerebatur, patet Leui. 2. & 6. & Num. 5. Nunc dicendum, quòd non apparet, quod genus ſacrificiorum fecerit Salomon: cum ſolum dicatur, quod obtulit mille hoſtias: & hoſtia eſt nomen generale ad omnia ſacrificia. Dicendum tamen videtur, quòd non eſſent hoſtiæ pro peccato, quia iſtę non dabantur apud Iudæos, niſi pro peccato aliquo determinato ſecundum legem: & erant ſacrificia neceſſitatis: iſta autem fuerunt ſacrificia ſpontanea, ideo non fuerunt pro peccato. Nam ſi eſſent ſacrificia neceſſaria pro peccato, ſolum offerretur vnus hircus, quia cum princeps terræ delinquebat, offerrebat hircum Leui. 4. Et dato quòd Salomon propter magnam ſolennitatem vellet offerre aliqua ſacrificia pro peccato inter alia, ſaltem tamen non eſſent multa: ſicut patet de duodecim principibus tribuum, qui obtulerunt ſolennem oblationem in dedicatione templi, & de omni genere ſacrificiorum obtulerunt: vt patet Numeri ſeptimo. Et ſic fuerunt ibi ſacrificia pro peccato, & ſic Salomon forte ad ſolennitatem iſtius tantæ oblationis poterat offerre aliqua ſacrificia pro peccato: & tamen non eſſent multa. Dicendum ergo videtur, quòd aliqua ſacrificia iſtorum eſſent holocauſta, & alia pacifica. De primis patet, quia holocauſta erant ſacrificia principalia ad laudem, & honorem Dei: vt declaratum eſt ſupra, & quia iſta ſolennitas Deo fiebat, credendum, quòd aliqua holocauſta fuerunt oblata, & tamen credendum eſt, quòd maxima pars holocauſtorum iſtorum eſſet pacifica: quod patet. Primo, quia ſic facilius erat offerri iſta ſacrificia quàm alia. Nam ſi omnia hæc eſſent holocauſta, oporteret cremari carnes omnium animalium, & adipes ſimul, vt patet Leuitici primo cap. Cum autem hic mille hoſtiæ oblatæ fuerunt, difficile erat tot carnes, & adipes cremari in vno altari. De hoſtijs autem pacificis non erat difficultas iſta, quia ſolum cremabantur adipes, niſi in quibuſdam, in quibus etiam cauda, & renes cremabantur: & ſic facilius crematentur mille hoſtiæ pacificæ, quàm centum holocauſta. Secundò patet, quia cum Salomon ſecum ferret tantam multitudinem, vt hic dicitur, & daturus eſſet cibos eis, prouideret eo modo quo poſſet eis abundare, & illud fieret faciendo hoſtias pacificas, quia in eis non cremantur, niſi adipes, carnes autem, partim proueniunt offerentibus, & partim ſacerdotibus facientibus cæremonias ſacrificiorum: & ſic totus populus poterat cibari de carnibus iſtarum mille hoſtiarum. Si autem eſſent holocauſta omnia, nihil inde proueniret ſacerdotibus, nec offerentibus, ſed omnia cremarentur: ideo veriſimilius eſt, quod Salomon offerret nunc hoſtias pacificas, quam holocauſta. Tertiò patet ex cauſa motiua Salomonis ad offerendum: nam ſicut ſupra declaratum eſt in quadam quæſtione: Salomon obtulit

Duplex hoſtia pacifica.

A iſtas mille hoſtias, in gratiarum actionem pro confortatione in regno. Hoſtiæ tamen pro gratiarum actionibus pacificæ ſunt. Quia duplex eſt hoſtia pacifica, ſcilicet, votiua, & ad gratiarum actiones: Leuitici 7. c. ideo credendum eſt, quòd omnes iſtæ hoſtiæ, vel plurimæ illarum eſſent pro gratiarum actionibus, & pacificæ: aliquæ autem eſſent holocauſta, & forte aliquæ eſſent pro peccato.

Quomodo potuerunt cremari tot hoſtiæ in vno altari. Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius, quomodo tot hoſtiæ potuerunt cremari in vno altari holocauſtorum. Aliquis dicet, quòd fuerunt hoſtiæ iſtæ crematæ in multis altaribus: & ſic potuerunt citò, & faciliter cremari: ſic enim (B) factum eſt, quando Salomon dedicauit templum, quod fecerat: & obtulit hoſtias multas. Nam altare non poterat ſuſtinere carnes, & adipes ſacrificiorum: ideo Salomon ſanctificauit medietatem antè altare, vt etiam ibi in pauimento cremarentur ſacrificia, vt patet infra 7. & 3. Reg. 8. c. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia Salomon venit nunc in Gabaon, vt offerret in altari holocauſtorum: quomodo ergo offerret in alijs altaribus? Item quia dicitur hic, quod Salomon, & omnis populus requiſiuit altare holocauſtorum. Si autem in alijs offerret altaribus, non requireret iſtud altare ſpecialiter. Item patet clarius, quia dicitur in litera, quod aſcendit Salomon ad altare æneum, & obtulit in eo mille hoſtias: ergo omnes iſtæ mille hoſtiæ oblatæ fuerunt in (C) altari holocauſtorum, & mille in alijs altaribus. Aliter dicet aliquis, ſcilicet, quod in altari holocauſtorum æneo fuerunt oẽs iſtæ hoſtiæ oblatæ: & tñ potuerunt offerri faciliter, quia multis diebus crematæ ſunt. Sed dicetur, quod non ſtat, quia videtur, quòd vnica die facta fuerit iſta oblatio, quia dicitur hic, quod obtulit mille hoſtias, & ſequitur: ecce in prima nocte apparuit ei Dominus: ergo vnica dies fuit, in qua obtulit, & in nocte ſequenti facta eſt iſta apparitio. Dicendum videtur, quod Salomon non ſtetit multis diebus in Gabaon offerendo ſacrificia: & tamen ſatis poteſt ſtare, quòd aliquibus diebus ibi manſerit, in quibus offerri potuerint tot hoſtiæ, & cum dicitur, quòd vnica die ſtetit, quia dicitur, ecce in prima nocte. Dicendum, quod non fuit (D) dies vnica oblationis, & tamen nox, de qua hic dicitur, refertur ad vnum diem, ſcilicet, ad illum, in quo conſummata eſt oblatio, cum iam rediturus eſſet Salomon de Gabaon in Ieruſalem, ſcilicet, quòd in diebus præcedentibus Salomon obtulerat hoſtias, & in noctibus illorum dierum non apparuit Deus Salomoni. In nocte autem vltimi diei, expletis ſacrificijs omnibus, apparuit Deus Salomoni, & de hoc intelligitur: ecce in prima nocte. Aliter etiam dicet quis, quòd faciliter poterant tot hoſtiæ pauco tempore offerri, & cremari, ſ. quia ſicut declaratum eſt præcedenti quæſtione: iſtæ hoſtiæ non erant holocauſta, ſed hoſtiæ pacificæ: & in hoſtijs pacificis ſoli adipes cremabantur regulariter, & facile erat in magno igne cremari adipes mille animalium. Si autem deberent eſſe holocauſta omnia iſta, difficile (E) erat cremari in breui tempore: eo quod in holocauſto carnes totæ ipſius animalis cremantur.

Ecce aũt in ipſa nocte apparuit ei Deus, dicens: Poſtula quod vis, vt dem tibi. Dixitq; Salomõ Deo: Tu feciſti cũ Dauid patre meo miſericordiam magnam, & cõſtituiſti me Regem pro eo. Nunc ergo Domine Deus impleatur ſermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo. Tu enim me feciſti Regẽ ſuper populũ tuũ multũ, qui tam innumerabilis eſt, q̃ puluis terræ: da mihi ſapientiam, & intelligẽtiam, vt ingrediar, & egrediar coram populo tuo. Quis enim põt hunc populũ tuũ dignè, q tam grãdis eſt, iudicare? Dixit aũt Deus ad Salomonẽ: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non poſtulaſti diuitias, & ſubſtantiã, & gloriã, neq; aĩas eorum, q te oderant, ſed nec dies vitæ plurimos, petiſti aũt ſapientiã, & ſcientiã, vt iudicare poſſis populũ meũ, ſuper quẽ cõſtitui te Regẽ. ſapientia, & ſcientia

data

data ſunt tibi: Diuitias aūt, & ſubſtantiā & gloriā dabo tibi, ita vt nullus in Regibus, nec ante te, nec poſt te fuerit ſimilis tui. Venit ergo Salomō ab excelſo Gabaon Ieruſalem coram tabernaculo fœderis, & regnauit ſuper Iſrael.

Ecce autem. Hic ponitur Salomoni facta reuelatio, per quam ſibi data eſt ſapientia. Et dicitur. *Ecce aūt ipſa nocte apparuit ei Deus.* ſ. quando conſummata ſunt ſacrificia, & rediturus erat Salomon in Ieruſalem. Apparuit Deus Salom. manenti adhuc in Gabaon. *Dicens, poſtula quod vis, vt dem tibi.* Apparuit Salomoni in imaginaria viſione, q̄ Deus erat ſibi præſens, & dicebat ei: poſtula quod vis, vt dē tibi: & tamen nullus ei apparebat. *Dixitq́ Salomon, tu feciſti cum Dauid patre meo miſericordiam magnam.* Salomon voluit repetere, ſicut Deus ei dicebat, quod aliquid eligeret. Et ipſe prius voluit gratiarum actiones reddere pro ſuſceptis, vt promptius Deus ei concederet nunc, quod peteret: miſericordia magna fuit cum Dauid, quia Deus fecit eum Regem, cum eſſet paſtor: & de aliis beneficiis ab eo ſuſceptis infra dicetur in quadam quæſt. *Et conſtituiſti me Regem pro eo.* Hoc dicebat Salomon, quia iam erat confirmatus in regno, & ſciebat, quod Deum fecerat eum regnare. Nam antequā naſceretur, prædixerat de eo Deus, quod regnaret. *Nunc igitur Domine Deus impleatur ſermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo,* ſcilicet tu feciſti principium magni boni, quia conſtituiſti me Regem pro patre meo: ideo oro, vt compleas, quod promiſiſti. Iſtud eſt, quod Deus faceret, vt poſteri Dauid regnarent in æternum. Et multa alia promiſiſti Deus Dauid, quæ orauit impleri Salomon. Sed dicetur, quomodo eſt ad propoſitum iſtorum, quæ ſequuntur, quia iſtud ponitur hic tanquam præambulum ad ſequentia. Et tamen, quod omnes poſteri Dauid tenerent regnum, non erat ad propoſitum petitionis Salomonis de ſapientia. Ideo dicendum, quod intelligitur aliud, ſcilicet, Deus dixit Dauid de Salomone, quod ipſe acciperet eum in filium, & Salomon teneret eum in patrem. 2. Reg. 7. cap. & præcedenti lib. 17. & 22. & 28. capitib. Hoc autem innuebat, quod Deus tantum diligeret Salomonem, quod proſperaret eum in omnibus negociis, & quod conſentiret omnibus petitionibus eius. Sed nunc petebat Salomon ſapientiam ad gubernandum regnum. Ideo Deus condeſcendere debebat ei in hoc iuxta id, quod promiſerat Dauid. *Tu enim me feciſti Regem ſuper populum tuum multum.* Præambulum eſt ad petendum, ſcilicet, quod cum Salomon eſſet Rex magni populi, nihil erat ſibi magis neceſſarium, quàm habere ſapientiam ad gubernandum illum: ideo petebat eam. Vocauit autem populum Hebræorum populum Dei ſpecialiter, quia licet omnes gentes ſint ipſius Dei, tamen ſpecialiter Iſraelitæ pertinent ad Deum: ipſe enim tenebat eos tunc populum peculiarem, vt patet Exod. 19. & Deut. 7. cap. ſcilicet. Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi regnum ſacerdotale, & gens ſancta. *Qui tam innumerabilis eſt, quàm puluis terræ.* Ideſt, ſicut nemo poſſet dinumerare puluerem terræ; ita nemo poſſet populum Iſrael numerare. Et iſtud erat, quod Deus promiſerat Abrahæ, ſcilicet, quod ſi quis poſſet numerare puluerem terræ, & ſemen illius numerare poſſet. Quare autem comparatur ſemen Iſrael pulueri, & ſtellis: declarabitur infra in quadam quæſtione. *Da mihi ſapientiam, & intelligentiam.* Accipiuntur hic iſti termini impropriè. Nam id quod Salomon egebat, & quod petebat, erat prudentia, quia ad dirigendum omnes actiones vitæ eſt prudentia, vt patet 6 Ethic. cap. de prudentia. Alii autem habitus intellectus non erant neceſſarii Salomoni ad hæc, nec ipſe petebat illos. Pro quo ſciendum, quod ſicut declarat Ariſtot. 6. Ethic. circa primum. Habitus intellectus in generali ſunt quinque, ſcilicet, ſcientia, ſapientia, intellectus, prudentia, & ars. Alii etiam duo habitus ſunt, ſcilicet, fides, & opinio: tamen de iis non curauit Ariſtot. De opinione patet, quod non eſt habitus perfectus, cum ipſa ſit cum formidine. Quilibet autē iſto-

Habitus intellectus ſūt ſeptē.

F rum habituum eſt cum certitudine, & non differunt ſciētia & opinio, niſi ſecundum quod perfectum, & imperfectum, & ſic per ſcientiam, & ſapientiam intelligitur opinio, quæ eſt quidam habitus deficiens circa prædicta. De fide dicendum, quod minus pertinet ad intellectum, quàm opinio. Nam ſi fides certa ſit: tamen certitudo ſua non eſt per viam intellectus, ſed voluntatis, quia voluntas iubet intellectui, vt aſſentiat propoſitionibus, quæ ponuntur in Sacra Scriptura, licet illarum probationes nullas videat. Opinio autem quaſdam rationes habet ex intellectu ſolo, licet illæ non ſint tam firmæ, ſicut rationes ſcientificæ. De iis ergo habitibus non curauit tractare Ariſtot. 6. Ethic. vbi ſolum voluit agere de habitibus perfectis. Iſti autem habitus differunt inter ſe, quia quidam ſunt in intellectu ſpeculatiuo, ſci-
G licet, ſapientia, ſcientia, intellectus. Et alii duo non, ſcilicet, prudentia, & ars. Primi tres diſtinguuntur, quia duo illorum ſunt habitus concluſionum, ſcilicet, ſapientia, & ſcientia, & vnus eſt habitus principiorum, ſcilicet, intellectus. Nam principia ſpeculabilium, ſcilicet, propoſitiones per ſe notas cognoſcimus, & habemus habitum, ſecundum quem illas mente retinemus, & eximus in conſiderationem illarum faciliter cum volumus. Et vocatur iſte habitus principiorum intellectus, quia circa principia non eſt diſcurſus. Sed ſimul comprehenduntur, quaſi naturaliter, ſicut intellectus dicit potentiam naturalem, & non diſcurſum aliquem eius. Scientia eſt habitus concluſionum, ſicut ſapientia. Differunt tamen, quia ſapientia eſt de rebus altiſſimis. Scientia autem de inferioribus: vel ſapiētia eſt de quacunque re, eſt
H tamen per altiſſimas cauſas, per quas res cognoſci pōt. Scientia autem eſt per cauſas inferiores, vt declaratur 6. Ethic. Iſti tres ſunt habitus ſpeculatiui, quia ſolum ſunt ad conſiderandum. Alii duo ſunt habitus non ſpeculatiui, ſ. prudentia, & ars, & eſt prudentia habitus practicus, quia de agibilibus eſt. Vnde vocatur habitus cum recta ratione actiuus. Ars vero eſt habitus factiuus, & vterq; habitus eſt in parte non ſpeculatiua. Nunc autē Salomon non egebat ſcientia, ſapientia, nec intellectu, quia iſti ſunt habitus ſpeculatiui. Ipſe aūt volebat verſari circa agibilia, regendo populum. Ideo habitus practici ſoli erant neceſſarii ſibi: Prudentia verò, & ars ſūt practici ſaltem largè. Et non erat ars ſibi neceſſaria, eo q̄ ars factiua eſt, & pertinet ad ſolos artifices. Salomon aūt non erat futurus artifex, ſed erat ſibi neceſſaria pruden-
I tia, quia ipſa ſola erat ad directionem agibilium. Ideo per ſapientiam, & intelligentiam debet hic intelligi ſola prudentia. Sicut interdum pro ſola arte ponitur ſcientia, & ſapientia, & intelligentia, vt patet Exod. 31. c. ſ. impleui Beſeleel ſpiritu Dei ſcientia, & ſapientia, & intelligentia in omni ope: & tamen nihil habuit Beſeleel, niſi habitum artis, quia ea, quæ facturus erat in templo, ad artem pertinebant: vel cum dicitur hic, quod petiuit Salomon ſapientiam; vocabitur ſapientia ipſa prudentia altiſſima. Nam ſicut ſapientia differt a ſcientia, quia ſapientia eſt per altiſſimas cauſas, & ſcientia non. Ita circa prudentiam reperietur ſapientia, quia prudentia eſt habitus directiuus circa agibilia cum recta ratione, & eſt circa agibilia, non ſimpliciter. Si per cauſam altiſſimam inueſtiget, dicetur habere ſapientiam circa pru-
K dentialia. Nec eſt iſte modus inconueniens loquendi. Nam ſicut circa artem ſapientia inuenitur: ita circa prudentiam. De arte manifeſtum eſt 6. Ethic. cap. de ſapientia, vbi ſapientia vocatur virtus artis, & Phidias vocatur latomus, & Policletum dicimus ſapientem ſtatuificum. Magis differt ſapientia ab arte, quàm a prudentia: & tamen reperitur circa illa, in quibus eſt ars. Ergo etiam reperitur ſapientia circa prudētiam, ſcilicet, quod virtus prudentiæ ſit ſapientia, ideſt, excellentiſſimū in prudentia ſit ſapientia. Intelligentia autem poteſt accipi pro acumine intellectus, ſcilicet, quod promptus ſit intellectus ad acute iudicandum de quolibet ſibi occurrēte. *Vt ingrediar corā populo tuo, & egrediar.* Ideſt, vt dirigā populū in oībus agendis. Eſt modus loquendi ingredi, & egredi ad ſignandum oīa agenda. Sic dicitur

Sapiētia, et ſciētia quō differunt.

Nomine ſcientiæ, & ſapiētiæ intelligitur ars.

Num.27. & Ioſue 7.capit. quod ad mantum eius ingrederentur, & egrederentur omnes filii Iſrael, ideſt facerent omnia, quæ ipſe iuberet. Sic etiā patet primo Reg. octauo, de Dauid, quod filii Iſrael diligebant valde Dauid, quia ipſe egrediebatur, & ingrediebatur coram eis, ſcilicet, dirigebat eos in omnibus. *Quis enim poteſt hunc populum tuum, qui tam grandis eſt, dignè iudicare?* Quaſi dicat: nullus quantumcumque ſit prudens poterit hunc populum tuum Iſrael digne regere, cum ſit tam magnus. Hebræi dicunt ex hoc, quòd ſi quis iudicaret inter Gentiles iniuſte non peccabat mortaliter: & tamen ſi inter Iudæos iniuſtè iudicaret, peccabat. Iſtud autem valde ridiculum eſt: quia apud quamcumque gentē contingit iuſtè, & iniuſte agere. Sic dicitur Act.10.cap. Non eſt acceptor perſonarum Deus, ſed in omni gente, qui facit iuſtitiam, acceptus eſt illi. Item, ſi iniuſte iudicare inter Gentiles non eſſet peccatum, nullum peccatum eſſet inter Gentiles: quod patet, quia omnia genera malorum poteſt facere, Iudex in officio ſuo, & tamen Gentiles accuſantur in ſcriptura de multis peccatis, vt Geneſ. 25. & Leuit. 18. & Deut. 18. cap. ergo peccatum erat iniuſte iudicare. Confirmatur hoc, quia Iudex eſt talis operationis, quod eſt reducens diſtortum ad rectitudinem, vt patet quinto Ethic. & tamen error in regula maior eſt, quā in regulato, cum regula errante, errabunt omnia regulata. Ideo cum peccata aliqua eſſent inter Gentiles, neceſſe eſſet, quod illa maiora eſſent in Iudicibus. Nec eſt motiuum aliquod ad hoc ex iſta litera, quia ſignatur quidquam de Gentilibus.

Opi. ridiculu Hebrorū.

Sed ſolum ſignat, quod foret difficile, vt quis dignè iudicaret populum Iſrael, eo quod erat magnus, & requirebatur multa prudentia. Ideo Salomon petiuit ſapientiam, & intelligentiam ad regendum illum. *Dixit autem Deus ad Salomonem*. Petiuit ſupra Salomon, & nunc reſpondet Deus. Non tamen eſt intelligendum, quod Deus verè reſponderit Salomoni, ſed fuit viſio imaginaria, de qua infra dicetur. *Quia hoc magis placuit cordi tuo*. Scilicet, quia magis placuit tibi petere ſapientia, quam aliquod aliud. *Et non poſtulaſti diuitias, & ſubſtantiam*. Iſtud eſt, quod maxime inter homines reputatur, ſcilicet, diuitem eſſe, eo quod pecuniæ obediunt omnia, vt patet Eccleſ. 10. cap. Ideo ponitur ante omnia. Nam ſecundum opinionem communem hominum iſtud eſt, quod maximè videbatur petiturus Salomon. Et vocantur hic diuitiæ ipſæ pecuniæ, & alia bona mobilia: Subſtantiæ, vocantur ipſa bona immobilia, & vtrumque videbatur petendum. *Et gloriam*. Eſt gloria ad famam pertinens, ſcilicet nominis celebritas conſurgēs ex magno apparatu rerum, vel aliquorum bonorum, vel vocatur gloria ipſa, magnus veſtitus. Sicut Salomon dicebatur glorioſus, quia erat pulchrè veſtitus, vt colligitur Matth.6.cap. ſcilicet: Conſiderate lilia agri, quia Salomon in omni gloria ſua nō eſt ita indutus, ſicut vnum ex illis. & ſic gloriam in apparatu poſuit. *Nec animas eorum, qui te oderant*. Iſtud etiam erat valde deſiderabile ſecundum opinionem humanam, ſcilicet, quod traderetur in manus hominis hoſtis eius, & inter antiquos ponebatur iſtud tanquam beneficium, & reputabatur maximum bonum. Vnde quando cognati Rebeccæ imprecabantur ei bona recedenti, dixerunt: Soror noſtra es, creſcas in mille millia, & poſſideat ſemen tuum portas inimicorum ſuorum: Geneſ.24. & non ſolum vulgares ponebant iſtud in benedictionem, ſed etiam Deus. Nam quando benedixit Abrahę propter obedientiam magnā, dixit ei, multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam, quæ eſt in littore maris, & poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum: Geneſ. 22. capit. & ſic erat iſtud valdè appetibile. *Sed nec dies vitæ plurimos petiſti*. Ideſt, etiam non petiuiſti longam vitam. Iſtud enim deſiderabile valdè eſt, quia eſſe eſt tota perfectio tanquam ſubiectum illius, & vita eſt eſſe, quia viuere viuentibus eſt eſſe: ideo omnes vitam longam deſiderant; niſi aliqui per accidens propter tædia occurrentia in ſenectute, & alia incommoda non deſiderent longam vitam. *Petiſti autem ſapientiam, & ſcientiam*. Accipitur largè ſapientia, & ſcientia pro prudentia, vt ſupra dictum eſt, quod patet: quia petiuit ſapientiam, & ſcientiam ad iudicandum populum, & tamen ſapientia, & ſcientia non ſunt ad iudicandum in cauſis, ſed ſolum ad ſpeculandum. *Vt iudicare poſſis populum meum*. Scilicet, dirigere iubendo, quid agere debeat, & rectè in dubiis, & controuerſijs eorum diffiniendo. *Super omnes conſtitui te Regem*. Scilicet, ego ſpecialiter te conſtitui, licet ſecundum viam humanā aliis deberetur regnum, quia erant maiores. *Sapientia, & ſcientia data ſunt tibi*. Quaſi dicat, quia recte petiſti non curans de eis, quæ alios homines allicere ſolent, ſed de eo quod honeſtum erat, dabitur tibi quod petiſti, & omnia alia bona: & dicitur ſapientia, & ſcientia data ſunt tibi, ideſt, nunc data ſunt. Nam in illa nocte Deus dedit Salomoni ſapientiam. Et non accipitur hic ſapientia, & ſcientia, ſicut ſupra accipiebatur pro prudentia.

A

Sapiētia, & ſcīa quādoq; pro prudentia.

B

Hic autem accipitur propriè. Nam licet Salomon petiuerit ſolam prudentiam, quæ neceſſaria erat ad regimen populi, Deus tamen dedit ſibi cognitionem ſpeculabilium omnium, in quibus eſt ſapientia, & ſcientia. Nam diſſeruit de cedro vſque ad Hyſopum, qui egreditur de pariete, & de omnibus volucribus, & piſcibus, vt patet 3.Reg.4.cap. Et iſta ſunt ſpeculabilia. Data eſt ſibi etiam prudentia circa iudicia, & cauſas forēſes, quę manifeſtata eſt in ambigua quæſtione duarum mulierum meretricum, vt patet 3.Reg.3.cap. & fuit ille caſus pauco tempore poſt quam ei ſapientia data eſt, vt colligitur ibidem. *Diuitias autem, & ſubſtantiam, & gloriam dabo tibi*. Illud quod erat magis neceſſarium, datum eſt immediatè.

C

Alia autem poſtea data ſunt; licet de hoc adhuc infra dicetur. Dedit autem poſtea Deus Salomoni diuitias, quia habuit aurum, & argentum multum, & alia iocalia precioſa: habuit etiam ſubſtantiam, ideſt, res immobiles magni valoris, ſcilicet, ædificia precioſa, & alias poſſeſſiones. Gloriam etiam poſtea habuit. Nam nullus Regum talem apparatum habuit in throno, in vtenſilibus domus vniuerſis, & in ceteris pertinentibus ad cultum regium. *Ita vt nullus in Regibus, nec ante te, nec poſt te fuerit ſimilis tui*. Tanta erat Salomonis excellentia, quod nullus Regum, nec aliorum hominum eſſet ęqualis ei. Sed hoc refertur ad ſolam ſapientiam. Nam in gloria, & diuitiis ſecus eſt. Quia alii fuerunt glorioſiores, & alii ditiores: de quo infra dicetur. *Venit ergo Salomon ab excelſo Gabaon in Ieruſalem*. Iſta reuelatio facta Salomoni in ſomnijs, facta eſt in Gabaon, & indè illa habita redijt in Ieruſalem, quia iam erant expleta ſacrificia. *Coram tabernaculo fœderis*. Ideſt, & ſtetit in Ieruſalem coram tabernaculo. Iſta litera dupliciter intelligitur ſecundum quoſdam. Nam quidam volunt intelligere de tabernaculo quod erat in Ieruſalem, ſcilicet, venit Salomon de Gabaon in Ieruſalem coram tabernaculo, ideſt, ſtetit in Ieruſalem coram tabernaculo. Nam tabernaculum erat in Ieruſalem, quod fecerat Dauid vbi nunc erat arca, vt patet in litera, & coram illo poterat ſtare Salomon.

D

Sed obijcietur, quòd non ſtet, quia dicitur coram tabernaculo fœderis. Et tamen tabernaculum, quod erat in Ieruſalem, non erat tabernaculum fœderis, quia illud factum eſt per Moyſen: iſtud autem factum eſt a Dauid. Reſpondebitur, quod tabernaculum fœderis vocabatur, quia intra illud erat fœdus, & quia fœdus erat in arca, & arca nunc in Ieruſalem in tabernaculo, quod parauerat ei Dauid, diceretur illud tabernaculum fœderis. Dicendum, quod hoc non obſtante adhuc non ſtat, quia licet in tabernaculo quod fecerat Dauid, eſſet nunc arca non vocabatur tabernaculum fœderis, ſed tabernaculum quod fecerat Moyſes vocabatur tabernaculū fœderis, licet ibi non eſſet arca, vt patet infra in litera. ſ. quod in Gabaon erat tabernaculū fœderis, quod fecerat Moyſes in deſerto.

E

Ideo dicēdum, quod iſtud tabernaculum, de quo hic dicitur, erat tabernaculum, quod erat in Gabaon. Et cū dicitur, venit Salomon ab excelſo Gabaon in Ieruſalem,

coram tabernaculo fœderis, ideſt, venit in Ieruſalem de Gabaon, vbi ſteterat coram tabernaculo fœderis. *Et regnauit ſuper Iſrael.* Etiam ante hoc regnabat ſuper Iſrael: ſed ponitur hoc ad ſignandum, quod poſt hoc non fuit facta mutatio in regno, ſed regnauit ſicut prius: vel dicitur hoc ad ſignandum mutationem quandam, quia Salomon erat iam quaſi alius Rex, quia ante hoc erat iuuenis tam ætate, quam ſenſu. Nunc autem erat nimis mutatus circa prudentiam, ideo videbatur alter Rex, & iam regnabat alio modo, quam prius.

De veritate quorundam verborum hic dictorum, ſcilicet, tu me feciſti Regem. &c.
Quæſt. XVII.

QVæritur circa prædicta, cum dixit Salomon, tu me feciſti Regem ſuper Iſrael, quomodo erat hoc verum: & dato quod eſſet verum, quomodo ſciebat illud Salomon. Dicendum, quod Salomon factus fuerat Rex a Deo multipliciter. Primo generaliter, quia Salomon erat conſtitutus in magna poteſtate: & tamen poteſtas à Deo eſt. Ideo Deus conſtituerat eum in Regem. Patet hoc ad Rom. 13. cap. Omnis poteſtas à Deo eſt. Secundo patet magis ſpecialiter in regnatiuo principatu. Nam Deus dat regnum quibuſcunque Regibus, ſicut dicitur Prouerb. 8. cap. Per me Reges regnant. Et non ſolum boni Reges a Deo accipiunt regnum, ſed etiam mali non regnant, niſi Deo agente: ſed illud non propter merita regentis, ſed propter demerita ſubditorum. Sic enim dicitur Iob 34. capitul. Qui facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi. Tertiò patet hoc ex communi regula, ſcilicet, omne bonum deſcendens eſt a patre luminum: Iacob 1. cap. Et tamen regnum bonum quoddam eſt, ideo cuicunque committitur, a Deo committitur. Quartò patet ſpecialiter quantum ad Salomonem, quia Deus fecit, vt haberet regnum illud, quod alias non erat habiturus. Et patet primo ex electione, quia antequam naſceretur, elegit eum dicens, quod confirmaret regnum eius, vt eſſet ei in filium, & ipſe eſſet ei in patrem 2. Reg. 7. cap. & præcedent. lib. cap. 17. Item, quia prænominauit eum, dicens, quod vocaretur Salomon præcedent. lib. 22. cap. Item, quia dixit, quod daret pacem in diebus eius, eod. cap. Item, & quod plus eſt, quia erant alii maiores Salomone filii Dauid, ſcilicet, Adonias, & alii, & cum ipſe eſſet minimus, Deus fecit, vt regnaret. Cognouit autem Salomon, quod Deus conſtitueret eum in Regem ex multis. Primo, quia ipſe prænominauerat eum in Regem antequam naſceretur 2. Reg. 7. & præcedenti lib. cap. 7. & 22. & 28. capite. Secundo, quia quando natus eſt, fecit ei nomen imponi Ididia; ideſt, dilectus a Domino 2. Reg. 12. cap. Tertio, quia pater ſuus, & Nathan Propheta teſtati ſunt, quia Deus elegerat eum: & ideo licet Dauid haberet alios filios maiores, iuſſit, vt iſte regnaret, allegans, quod iſta eſſet voluntas Dei, vt patet præced. lib. 22. & 28. & 29. ca. Quarto cognoſcebat hoc ex proſpero negociorum ſuorum ſucceſſu. Nam poſtquam factus eſt Rex, habebat magnos inſidiatores ad tollendum ei regnum, ſcilicet, Adoniam, & Ioab principem militiæ, & Abiathar ſummum ſacerdotem, & faciliter occidit illos, & exilio tradidit Abiathar, & in ceteris proſperatus eſt, quamquam eſſent negocia ardua faciliter illa expediens, vt patet 3. Reg. 2. c. Vnde dicitur hic, quod Deus erat cum eo ſublimando eum in omnibus. Ideo ſatis cognoſcebat Salomon, quod Deus conſtitueret eum in Regem.

Quare Deus in nocte apparuit Salomoni.
Quæſtio. XVIII.

QVæritur vlterius, quare dicitur hic, quod in nocte apparuit Dominus Salomoni, & non fuit hoc factum per diem. Reſpondendum, quod Deus voluit Salomoni dare ſapientiam, & prudentiam ad regendum regnum. Et iſta ſapientia poterat dari quocunque tempore, ſiue per diem, ſiue per noctem, ſiue dormiret Salo-

F mon, ſiue vigilaret, quia in hoc intellectus erat tanquã patiens reſpectu Dei cauſantis, vel imprimentis in eo cognitionem, & ad receptionem iſtam non requirebatur aliqua diſpoſitio ex parte intellectus, & organorum. Nã ſi intellectus noſter deberet aliquid operari, cum operatio ſua ſit, præſuppoſito actu organorum, non poſſet operari, niſi exiſtente operatione organica. Ideo non poſſet operari omni tempore, ſed ſolum tempore determinatori: ſic eſt de conſideratione, quæ eſt operatio, quæ nõ fit in quocunque tempore: vtpote, non in ſomniis. Sic etiam eſſet de immutatione intellectus paſſiua. Nam non poſſet immutari per ſpecies rerum ſenſibilium, niſi eſſet diſpoſitio ex parte organorum. Iſtud autem eſt verum in naturali immutatione, quia agentia naturalia non agũt, niſi præſuppoſita diſpoſitione patientis lib. 3. de Ani-

Cur Deus dedit Salomoni ſapientiã nocte non die.

G ma. ſ. Actus actiuorum ſunt in patiente diſpoſito: reſpectu tamen actionis Dei quælibet res eſt in potentia obedientiali: & ad hoc non requiritur aliqua diſpoſitio media. Sicut Deus poteſt facere de corpore hominis aurũ, non inducendo diſpoſitiones medias, quia eſt corpus humanum ad hoc in potentia obedientiali. Natura autem non poteſt hoc facere propter limitationem virtutis. Nõ ergo erat neceſſe, vt per noctem fieret iſta ſapientiæ apprehenſio, cum poſſet fieri per diẽ. Voluit tamen Deus facere per noctẽ, quia magis expediebat. Cauſa eſt, quia Deus volebat imprimere Salomoni ſapientiam, & vt ipſe cognoſceret ſibi a Deo impreſſam, quia alias non tantum moueretur ad laudandum Deum pro ſuſcepto beneficio. Si autem per diem fieret, non cognoſceret Salomon illud, vel non conuenienter cognoſceret: ideo per noctem fieri debuit.

H Patet hoc, quia ſi per diem fieret, aut appareret Salomoni aliquid extra, ſiue in voce, aut effigie, vel nõ: ſi nil appareret, eſſet inconueniẽs, quia non ſentiret Salomon datam ſibi fuiſſe ſapientiam a Deo ſpecialiter, cum impreſſio ſapientiæ in mente non eſſet aliquid ſenſibile. Et dato, quod ex effectu magnæ ſapientiæ ſibi impreſſæ ſubito ſciret Salomon ſibi iſtud a Deo factum: tamen non moueretur tantum in Deum, ſicut concipiendo verba iſta, quæ dicuntur fuiſſe in reuelatione per noctem. Si autem aliquod ſignum ſenſibile eſſet, per quod Salomon cognoſceret ſapientiam ſibi traditam: dum tamen non eſſet in ſomniis, non eſſet ille modus conueniens, vt declarabitur, ergo non debuit fieri niſi per noctem in ſomniis. Pro quo ſciendum, quod ſex modis poterat Salomon ſcire ſe accepiſſe ſapientiam a Deo. Primus eſt per apparitionem aliquam ſibi factam: ita quod aliquis angelus in aſſumpta effigie appareret, & loqueretur ei, & diceret ei: Deus dedit tibi ſapientiam, vel oſtenderet ei in aliquo ſigno, vtpote præſentaret ei aliquem librum, & diceret ei comede illum: & comeſto eo videretur ſibi, quod eſſet ſapiens: & videbatur iſte modus ſatis conueniens, quia cum in libro contineantur ea de quibus eſt ſcientia, per comeſtionem libri conuenienter ſignificabatur, quod dabatur alicui cognitio multorum, quæ in libro continebantur. Sic enim fuit de Beato Ioanne Euangeliſta, cui cum Deus vellet reuelare futura, & oſtendere, quod daret ei cognitionẽ illorum, iuſſit, vt acciperet librum de manu angeli ſtantis ſuper mare, & ille ait: Accipe librũ, &

Quo B. Io. a Deo habuit cognitionẽ futurorũ.

K deuora, & faciet amaricare ventrem tuum: ſed in ore tuo dulcis erit ſicut mel, & accepi librum de manu angeli, & deuoraui, & ecce in ore meo dulcis tanquam mel, & cum deuoraſſem, amaricatus eſt venter meus.

Et quod liber iſte daretur ad ſignificandum, quod dabatur ei cognitio futurorum, patet ex ſequentibus, quia poſtquam dictum fuit de libri deuoratione, ſequitur: Et ait mihi: oportet te iterũ prophetare populis, & gentib. & linguis, & Regib. multis. Sic etiam cum Deus ſignare vellet, quod daret Ezechieli cognitionem propheticam eorum, quæ dicturus erat contra Iſraelitas, apparuit ei manus volumen habens, & ait: fili hois comede quodcunque tibi do. Venter tuus comedet, & viſcera tua cõplebuntur volumine hoc: & comedi illud: & factum eſt tanquam mel dulce, Ezech. 2. & 3. cap. Secundus modus erat, quod appareret aliqua vox Salomoni loquens ad eum,

cum, & nihil videret: & illa vox diceret: ecce Deus repleuit te ſapientia. Eſſet autem iſta vox angeli, ſicut ſæpe angeli loquebantur, & nihil videbatur: ſic fuit in rubo Exod. 3. & in datione legis Exod. 20. & Deut. 4. & 5. cap. Tertius modus erat, quod Deus indicaret hoc Salomoni per aliquem Prophetam, ſcilicet, quòd Nathan, vel Gad, vel alii Prophetæ, qui erant tempore Salomonis, vt patet 3. Reg. 1. & infra 9. c. venirent ad Salomonem ex parte Dei, & dicerent. Ecce repleuit te ſapientia, & per dicta illorū certificaretur Salomon de opere Dei. Quartus modus erat per ſolam immutationem intellectus, ſcilicet, quod Deus tangeret ſpiritualiter, & inſenſibiliter intellectum Salomonis, & imprimeret ei habitus ſcientificos, quos vellet. Sic etiam tangebat Deus interdum corda Prophetarum per vigiliam, & non facta aliqua immutatione exteriori intelligebant. Sic factum eſt de Eliſæo, ſuper quem facta eſt manus Domini cum caneret pſaltes. Nam non potuit ibi eſſe alius modus reuelationis propheticæ, vt declaratum eſt 3. Reg. 8. cap. Et adhuc ſpecialius, & inſenſibilius poterat exprimi Salomoni ſapientia per iſtum modum, quàm Prophetis aliquid reuelari: & ratio eſt, quia id quod imprimebatur Salomoni erat habitus, & habitus non habet actum, niſi cum habens illum, voluerit exire in actū. Et ſic impreſſo habitu ſcientifico Salomoni, cum non intelligeret actualiter, tunc per illum habitum non ſentiret in ſe aliquam immutationem, & neſciret an aliquid ei imprimebatur, vel ſaltem neſciret quomodo imprimebatur. In prophetis autem cum fiebat reuelatio ſecundum ſolam immutationem intellectus, non imprimebatur aliquis habitus, ſed actus tranſiens, vt probatum eſt Num. 11. & 4. Reg. 4. cap. & actus intellectus ſentitur: ideo Prophetæ ſentirent impreſſionem illam cognitionis, quia actualiter intelliguntur per id, quod ſibi imprimitur. Et tunc quando imprimitur, Salomon non actualiter intelligeret tunc, quando imprimeretur ei ſapientia, quia non erat actus, ſed habitus: ideo minus ſētiretur. Quintus modus erat ſi ad imprimendum iſtos habitus cognitiuos Salomon raperetur in ecſtaſim. Sic enim fit in prophetis interdum, & in illis, qui debent ardua cognoſcere. Nam rapiuntur, vt non videantur eſſe in corpore: & iſta eſt ecſtaſis. Sic patet de Beato Paulo 2. Corint. 12. c. Vnde dicit ſe raptū vſque ad tertiū cælū, & neſcit, an in corpore, vel extra corpus fuerit. Sextus modus poterat eſſe per ſomnium in viſione imaginaria, ſicut factum eſt. Nam tali modo ſolent etiam prophetæ immutari, vt patet Num. 12. cap. ſcilicet ſi quis fuerit inter vos Propheta Domini in viſione apparebo ei, aut per ſomnium loquar ad illum. Dicendum nunc, quòd licèt videantur poſſibiles omnes iſti modi, non erat aliquis ita conueniens, ſicut primus, & ſextus: & tamen ſextus eſt adhuc conuenientior, quàm primus. Patet de ſecundo modo: nam primus modus eſt conuenientior illo, eo quod ſecundus eſt in ſola voce: primus autem eſt in voce, & apparitione angeli, & oſtenſione ſigni exterioris ſcilicet datione libri ad deuorandum. De ſexto, quòd ſit conuenientior, patet, quia in illo poſſunt dici omnia verba, quæ ponuntur hic, in quibus oſtendebatur Salomonis affectio, & Dei benignitas erga ipſum, quæ non poterant oſtendi, ſi ſolum vox, quam audiret Salomon diceret ei, ecce Deus repleuit te ſapientia. De tertio patet, quod ſit primus conuenientior. Nam propheta hoc modo indicaret iſtud Salomoni. Et primo modo indicabat illud angelus, & tamen verba angelorum habebantur in maiori auctoritate, & reuerentia, quàm verba prophetarum. Etiam, quia propheta ſolum denunciaret ex parte Dei illud, ſcilicet repleui te ſapientia. Angelus autem illud denunciaret, & poſſet oſtendere librum, & dare eum Salomoni ad deuorandum, in quo nimis oſtenderetur, quod ei daretur ſapiētia. Quod autem ſextus ſit conuenientior: etiam patet, quia in illo videbatur Deus loqui, vt patet hic in litera. Et tamen in tertio modo loquebatur propheta. Item, quia in ſexto modo dicta fuerunt plura, quàm poterant dici per prophetam, & reſponderi per Salomonem, de quo ad-

A huc magis declarabitur. De quarto modo manifeſtum eſt, quod erat minus conuenientior, quam primus, & ſextus: eo quod in illo nihil erat ſenſibile, per quod oſtēderetur collatio ſapientiæ. Vnde non erat aliquis modus minus conueniens. Nam in omnibus aliis erat collatio ſapientiæ, & aliquod ſignum exterius per quod cognoſceretur, & in hoc modo ſolum erat collatio ſapientiæ, ſed non erat aliquod ſignum per quod ſentiretur. De quinto modo dicendum, quod non conuenit in præſenti, quia ecſtaſis fit propter neceſſitatem, ſcilicet, quando intellectus noſter debet aliquid intelligere, ad quod non ſufficit intelligere, niſi anima ſe totam conuerterit illud intelligibile, & quia quamdiu anima manet occupata officiis corporis, nondum ſe totam conuertit ad actum intelligendi, oportet circa talem intelle-

B ctionem animam extrahi ab officiis corporalibus, & tunc patitur ecſtaſim homo, quia videtur corpus mortuum vegetatione vitali carens. Sic fuit in Beato Paulo, quia eleuatus eſt ad videndam diuinam eſſentiam, cū dicat ſe vidiſſe arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et quia non poterat illa intelligere, niſi anima totaliter occupata circa illa, & deſerente vegetationem corporia deſeruit ad tempus. Et ſic apparuit corpus Beati Pauli tanquam mortuum: vnde & ipſe neſciebat an mortuus eſſet tunc, vel viuens, cum ſpiritus in actu ſuo ſolutus eſſet ab officiis ſuis. Iſte modus non fuit hic conueniens propter duo. Primò, quia iſtud eſt, quandocunque debet eleuari intellectus ad intelligendum aliquid nimis altum, quod non poteſt intelligere, niſi pa-

Quò eleuatus ſit B. Paulus ad videndū diuinam eſſentiam.

C tiatur; & tamen in impreſſione ſcientiæ facta Salomoni, non fuit aliquis actus intelligendi, ſed ſolum impreſſio habituum: adeo non requirebatur aliqua ecſtaſis, potiſſime quia erat hic intellectus Salomonis ſolum paſſiuus reſpectu iſtius impreſſionis, & ad paſſionem, quæ cauſatur ex parte Dei non oportet præexiſtere aliquam diſpoſitionem in materia, vel in quocunque patiente. Ecſtaſis tamen diſpoſitio quædam eſt ad hoc, vt anima intelligat, quod aliter intelligere non poterat, ideo non requirebatur hic. Secundum eſt, quia dato, quod hic non imprimeretur aliquis habitus, ſed actus intelligendi, ſicut imprimebatur prophetis, non oportebat, vt eſſet Salomon in ecſtaſi, quia ecſtaſis non eſt pro quocunque actu intelligendi, ſed ſolum pro actu intelligendi circa rem excellentiſſimam, ſicut circa diuinam eſſen-

D tiam clarè cognoſcendam, vt fuit in Beato Paulo: & pates de aliis prophetis, qui non rapiebantur in ecſtaſim, eo quod non eleuabantur ad cognoſcendam diuinam eſſentiam, ſed ad minora quædam. Ita ergo de Salomone. Nam cognitio ſibi impreſſa fuit de rebus naturalibus, & moralibus mathematicis, & ciuilibus, vt declaratum eſt 3. Reg. 3. c. Omnia iſta cognoſcūtur naturaliter, ideo non oportebat eſſe ecſtaſim ad hoc: & ſic non conueniebat iſte modus. Manent autem primus, & ſextus modus, quorum vterque ſatis conueniens videbatur: & tamen magis conueniens fuit ſextus: quod patet, quia ſi primus modus eſſet, ille, qui loqueretur, eſſet angelus, & cognoſceretur iſte angelus: & in modo ſexto putabatur eſſe Deus. Nā ſic dicit litera, ꝙ Deus apparuit Salomoni per noctem, & locutus eſt: in maiori aūt reueren-

E tia, & certitudine tenentur verba Dei ꝙ̃ angeli, ideo cōuenientior modus erat ſextus. Sed dicetur, ꝙ ēt poterat dicere ille, qui appareret, quod eſſet Deus: licèt eſſet angelus ſicut ſæpè in Sacra Scriptura dicitur, ꝙ loquēs eſt Deus: & tñ Deus loqui non poteſt. Et tunc haberentur in tanta veneratione, & certitudine verba huius apparētis, ſicut verba Dei loquentis per noctem. Dicendum, ꝙ non ſtat, quia iſta erat regula inter Hebræos, ꝙ qn̄ aliquis loquebatur, & apparebat: non vocabatur Deus, ſed Angelus. Si aūt loqueretur, & non appareret, vocaretur Deus. Fundamentum huius, quia Deus, nec poterat apparere, nec loqui: vt probatum eſt Exod. 25. c. & in aliis locis: & tamen angeli apparebant, & loquebantur, & interdum loquebantur, & non apparebant. Et tamen quādo apparebant & loquebantur, vocabantur angeli, & quando loquebantur, & non videbantur vocabantur

Deus:

F Deus: patet hoc de angelo apparente Agar. Nam apparuit oſtendendo poſteriora ſua, & locutus eſt, & vocatur angelus: Gen. 16. c. Et etiam tres angeli, qui venerunt ad Abraham, vocantur angeli, quia apparuerunt, & locuti ſunt Geneſis 18. c. Idem de duobus angelis euntibus Sodomam ad domum Loth: Gen. 19. c. Idem de angelo apparente in loco flentium: Iud. 2. c. De angelo apparente Gedeoni: Iud. 6. c. Et de angelo apparente patri, & matri Samſonis: Iud. 16. c. Cum aūt loquebatur, & non apparebat, vocabatur Deus, vt patet de apparente in rubo, qui vocauit ſe Deum: Exod. 3. c. & de angelo dante legē in deſerto Sinai, qui dixit: Ego ſum Dn̄s Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & vterq; iſtorū vocauit ſe Deū: Exod. 3. & 20. c. & ambo erant angeli. De loquente in rubo patet Act. 3. c. vbi B. Stephanus dicit, ꝙ angelus locutus eſt Moyſis in rubo. De dante legem patet ad Galat. 3. f. Lex data eſt in manu mediatoris ordinata per G angelos: & neuter iſtorum duorum videbatur. Nam in rubo nihil videbatur, niſi ignis, & tñ audita eſt vox loquentis, & in datione legis non apparuit aliquis, vt patet Deut. 4. c. Ratio dſtæ eſt, quia lex nolebat, vt appareret, ꝙ Deus habebat aliquā figuram, quæ ſi putaretur, ꝙ haberet aliquam figuram, fieret ſimilis, & homines idolatrarent, & quia, quando apparebant angeli in aſſumpta effigie, videbatur hominibus aliqua corporalis effigies, quæ poterat figurari, ſi illi vocarentur Deus, fieret figura illorum. Cum aūt ſolum audiebatur vox non viſa aliqua figura, non erat periculum aliquod, quia nō poterat figura aliqua fieri: ideo illi angeli vocabant᷑ Deus. Iſtud motiuum patet ex eo quod habetur Deut. 4. ca. de datione legis, cum dr̄: cuſtodite ſollicite animas veſtras, nullam figuram vidiſtis in die, qua locutus eſt Dn̄s in H Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis figuram maſculi, aut feminæ, volucrum, &c. Sic ergo nūc ſi primus modus eſſet, ille, qui appareret, non poſſet vocare ſe Deum, ſed Angelum. Et in ſexto modo ille, qui loquebatur, dicebatur Deus: ideo conuenientior erat ſextus modus. Item patet, quia ſi eſſet primus modus, non diceret Salomon verba iſta, quæ dr̄ hic dixiſſe, nec etiā Deus reſponderet ei. Sed ſolum oſtenderetur Salomoni, ꝙ dabatur ei ſapientia. Iſtud autē non erat conueniens, quia per iſta verba Salomonis, & Dei reſpondentis, eſt nobis magna doctrina moralis circa ea, quæ deſiderare debemus, & quid Deus velit, quod deſideremus. Et quō pro recto deſiderio non ſolum concedat, quod deſideratur, ſed ēt alia, quæ non deſiderantur, iſta autem doctrina non debuit omitti: ideo non debuit eſſe alius mo- I dus, niſi ſextus. Sed dicet aliquis, ꝙ poterant omnia iſta verba dici in ſecundo modo, ſ. quod aliqua vox audiretur ex parte Dei, quæ diceret iſta Salomoni. Reſpondendum, quod fuit conueniens. Primò; quia forte Deus noluit talem vocem oſtendere Salomoni, vtpote, ſi non iudicauit eum dignum eſſe audire talem vocem. Vel melius dicendum eſt, quod ſi illa vox audiretur, fortè Salomon non petiuiſſet iſta, quæ petiuit hic. Nam ſecundum veritatem Salomon nihil petiuit, cum eſſet in ſomnis, nec Deus ei quidquam dixit. Sed omnia hæc fuerunt in viſione imaginaria, vt declarabitur infra in quadam quæſtione. Si autem eſſet in vigilia fortè angelo dicente ad Salomonem, quod peteret aliquid aliud, non intercidereut talia verba, ideo fuit conueniens, vt per noctem fieret iſta reuelatio. Alia cauſa eſt, quia eruditio K quam Deus facit in homine, conuenientius fit per noctem, eo quod tunc homo ceſſat ab omnibus exterioribus: & tunc ſolet Deus mouere hominem ad intelligendum. Sic dicitur Iob 33. cap. Scilicet per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo. Tunc aperit Deus aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplina, vt auertat hominem ab iis, quæ fecit, & liberet eum de ſuperbia. Sed nūc Salomon inſtruendus erat dando ſibi ſapientiam, ideo cōuenientius fuit per noctem fieri iſtam apparitionem.

Nō quæ cunnechā tur mauros in cognoſcēdo an Deus loquere tur, aut angelus.

Si Deus, vel Angelus locutus eſt Salomoni. Queſtio XIX.

QVæritur vlterius, quis fuit iſte, qui locutus eſt nūc Salomoni, ſcilicet, Deus, vel angelus. Reſpondendum, ꝙ ſcriptura dicit Deum fuiſſe, & tamen angeli vocantur ſæpe Deus, vt patet de angelo apparente in rubo ardente, qui vocauit ſe Deum: Exod. 3. cap. & tamen erat angelus Act. 7. & de datore legis. Nam vocauit ſe Deum: Exod. 20. c. & erat angelus, ad Galat. 3. ca. Ideo licet dicatur, quod erat Deus, poterat eſſe, quod eſſet angelus. Vnde nō eſt manifeſtum an angelus, vel Deus eſſet. Aliquis dicet, quod omnino erat angelus. Nā Deus nec videre, nec audire, nec loqui poteſt: iſte tamen locutus eſt ad Salomonem, ideo non erat Deus, ſed Angelus. Dicendum, quod non ſtat, quiā ſi fuiſſet vera locutio, ſtaret argumentum iſtud: & tamen non erat locutio aliqua, ſed imaginariè conceptum eſt, vt declarabitur ſequenti quæſtione: ideo cum non eſſet ibi locutio, poterat competere tam angelo, quam Deo. Dicendum, quòd iſta fuit immutatio phantaſtica, qualis fit in ſomnus, & iſta poteſt fieri per Deum, & Angelum. De Deo manifeſtū eſt, ꝙ Deus poteſt facere, quidquid nos poſſumus cogitare, & etiam plus, niſi illud imperfectionem aliquam includat, ſicut moueri, & quia in locutione motus eſt, & ſucceſſio quædam in Deo non eſt. Formare tamen in phantaſia alicuius imaginem non inducit motum aliquem neceſſario, ideo poterat fieri a Deo, vel ab Angelo: de Angelo, quod poſſit facere, manifeſtū eſt, quia materia corporalis ſubiecta eſt Angelis, vt poſſint illam tranſmutare, ſicut apparet in multis exemplis, & declaratum eſt Exod. 7. cap. Ideo vanas diſpoſitiones in organis capitis noſtri inducere poſſunt, magis tamen credendum eſt, ꝙ Deus fecerit, quia quando ſcriptura ſaluari poteſt conuenienter in ſuis terminis, ſaluanda eſt potius, quam trahatur ad ſenſum alienum: & tamen hic dicitur, quod Deus locutus eſt Salomoni, per quod ſignificatur immutatio facta in phantaſia ſua, ideo dicendum eſt, ꝙ Deus hoc fecerit. Item, quia hic agitur de ſapientia collata Salomoni, quæ in intellectu eſt: non pōt tñ aliquis angelus imprimere habitus ſcientificos intellectui noſtro, ideo oportet, ꝙ Deus illud egerit, quamuiam immutationem phantaſiæ poſſet angelus facere, ſecundum quam videretur Deus apparere. Ideo dicendum neceſſariò, quòd Deus fuit ille, qui ibi operatus eſt: & ſic conuenienter dicitur, ꝙ Deus apparuerit Salomoni, & non angelus.

Angeli ſæpe vocātur Deus

Deus facere pōt quicquid a nobis imaginari poteſt.

An Salomon petiuit aliquid à Deo. Queſt. XX.

QVæritur vlterius, an Deus locutus eſt Salomoni p noctem, & an Salomon petiuit aliquid. Dicet aliquis, quòd ſic: quia hic, & 3. Reg. 3. dicitur, quomodo Deus apparuit Salomoni per noctem, & dixit ei: poſtula quod vis. Dicendum, quòd Salomon non petiuit ſapientiam a Deo, nec aliquid aliud: quia dormiebat, vt patet 3. Reg. vbi ponitur totum hoc. Et poſtea dicitur: Euigilauit Salomon, & intellexit, quod eſſet ſomnium: & tamen per ſomnium non loquitur quis, ergo nō petebat ipſe ſapiētiam. Sed obiicietur, quod in ſomnus poterat loqui, ſicut aliqui loquuntur ea, quæ cogitauerunt per diem. Sed non ſtat, quia dato, quod Salomon poſſet loqui in ſomnio: tamen ſaltem non poſſet reſpondere, quia ſomnians loquitur interdum ex forti impreſſione, quam habet: & tamen non intelligit, quod loquitur, nec putat ſe loqui. Ad reſpondendum aūt neceſſaria eſt intellectio eorum, quæ alius proponit, quia non pōt fieri in vigilantibus: ideo Salomon non poterat loqui, ſicut hic dicitur, nec aliquid locutus eſt. Cum autem dicitur, an Deus locutus eſt Salomoni. Reſpondendum, ꝙ Deus non locutus eſt, quia nec loqui poterat, ſicut ſupra dictum eſt. Nec etiam angelus locutus eſt. Nam licet angelus loqui poſſet, non eſt dicendum, quod locutus fuerit Salomoni, quia locutus non debet dirigi niſi ad intelligentem, & tamen Salomon dormiens non poterat intelligere, nec audire vocem angeli, niſi euigilaret, ergo

An Deus locutus ſit Salo.

go non locutus eſt ei angelus. Sed dicendum, quod omnia iſta fuerunt per quandam viſionem imaginariam. Deus.n.formauit in phantaſia Salomonis dormientis figuras omnium iſtarum rerum, quas viſus eſt ſibi videre, & audire, & videbatur ſibi, quód Deus apparebat ei in figura alicuius viri valdè reuerendi. Nam aliàs ſine figura non poterat Deus videri viſione imaginaria, & videbatur ſibi quod Deus loquebatur ad eum, dicens: Poſtula quod vis: & tunc Salomoni videbatur, quòd dicebat, ꝙ erat puer, & habebat magnum regnum ad gubernandum, quod daret ei Deus ſapientiam, i. prudentiã, qua poſſet illud gubernare. Et tunc videbatur ei, qđ reſpondebat ſibi ille vir habens locum Dei: quia nõ petiſti diuitias, nec animas inimicorum tuorum, nec dies vitæ plurimos, ſed ſapientiam, data eſt tibi ſapientia, ita vt nullus ante te, nec poſt te ſimilis tui fuerit. Sed obijcietur, quod non fuerit iſtud in viſione imaginaria. Sed Salomon vere petierit ſapientiam.

Primò, quia vt innuitur ex litera hic: & 3.Reg.3.c. petitio Salomonis placuit Deo valdè, quia petiuit ſapientiam: ſi tamen nihil petiuiſſet, non placeret Deo, quod nihil erat: ergo aliquid petiuit. Item, quia dixit litera, ꝙ Deus dixit; quia non petiſti diuitias, nec gloriam, nec animas eorum, qui te oderunt, nec dies vitæ plurimos, ſed ſapientiam: ſi tamen non petiuiſſet aliquid, non magis petiuiſſet ſapientiam, quam dies plurimos vitæ, vel aliquid aliud. Et cum dicitur poſtulaſſe hoc, & non illud, ergo petitio iſta fuit realis. Tertio patet, quia Deus quòd illa etiam, quæ non petiuerat dederat ei, ſcilicet gloriam, & diuitias, ergo aliquid petiuerat, & aliquid non petiuerat. Dicendum, ſicut prius: quia Salomon nihil petiuit cum eſſet in ſomnijs, ſed videbatur ſibi petere.

Reſpõſio ad obiectionem. Ad primum, cum dicitur, quod petitio Salomonis Deo placuit. Dicendum, quod non placuit, cum nulla eſſet, ſed dicitur placuiſſe, quia videbatur Salomoni, quod ille vir, qui ei apparebat imaginarie gaudebat de petitione ſua, ſicut videbatur ei, quod petebat, & tamen nihil petebat.

Ad ſecundum dicendum, ꝙ Salomon non petiuit diuitias, nec gloriam, nec animas inimicorum ſuorum, nec ſapiẽtiam, cum nihil petiuerit: ſed videbatur ſibi, quod petiuerat ſolam ſapientiam: & tunc reſpondebat ſibi ille, qui aſtabat ei loco Dei, ſicut ei videbatur, quod nõ petiuerat diuitias, nec gloriam, ſed ſapientiam, & tamen ſecundum veritatem nullus ei apparebat, nec loquebatur. Ad tertium dicendum, quod Deus non dixit Salomoni, quod daret ſibi ea, quæ non petiuerat, ſed videbatur ei, quód Deus ſibi dicebat dabo tibi ſapientiam, quam poſtulaſti: & etiam, quæ non poſtulaſti. Totum autem erat ſomnium, & ipſe Salomon cognouit poſtea, quod nõ petiuerat quidquam, nec Deus ſibi apparuerat, nec locutus fuerat, cum dicatur 3.Reg.3.c. quod euigilauit Salomon, & intellexit, quod eſſet ſomnium.

Si Salomon fuit locupletior; & glorioſior alijs Regibus ſeculi. Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod Deus dedit Salomoni diuitias, & gloriam, quas non poſtulauit, ita vt nullus in regibus ante eum, nec poſt eum ſimilis ei fuerit: an verum fuerit, quod Salomõ fuerit locupletior, & glorioſior omnibus Regibus ſeculi. Aliquis dicet, quod non intelligitur iſtud de diuitiis, & gloria, ſed ſolum de ſapientia, quia nullus de regibus ante eum, nec poſt eum ſimilis ei eſſet, & tamen in diuitiis, & gloria multi fuerunt eo maiores. Sed dicetur, qđ de diuitiis, & gloria dicitur hic, & non de ſapientia, ideo in illis excellit Salomon omnes reges. Dicendum, ꝙ diuitiæ Salomonis fuerunt valde magnæ, vt patet tertio Regum 10. & infra 9. cap. Et non erat tempore ſuo aliquis Rex ei æqualis in diuitiis: ſic etiam de gloria, & tamen non fuit maior, quam omnes reges ante eum, & poſt eum, quod patet, quia Alexander ſubiecit ſibi totum orbem ferè.

Manifeſtum eſt autem, quod maior erat gloria illius, A quam Salomonis, quia Salomon non poſſedit niſi terram Chanaan: etiam Alexander locupletior eſſet: quia cum eſſet Dominus vniuerſi orbis, plures diuitias haberet, cum omnia haberet. Etiam patet de Iulio Cęſare, & Octauiano, & Pompeio, qui quaſi erant Domini totius orbis. Potiſſime de Octauiano, qui poſuit edictum, vt ſcriberetur vniuerſus orbis: & quilibet, qui numerabatur profitebatur ſe ſubiectum Romanis, & ſoluebat tributum certum: Luc. ſecundo cap. Non ergo potuit Salomon æquiparari iſtis. Ideo dicendum, quod ditior fuit Salomon, & locupletior, quãuis excedere omnes reges, qui fuerant ante eum in quibuſcumque regnis eſſent: ſed non fuit ditior, & glorioſior omnibus, qui poſt eum fuerunt: Cauſa fuit, quia ante Salomonem ſæculum adhuc rude fuerat. Et reges magni non fuerant, qui con- B gregauiſſent diuitias multas, nec haberent magnam gloriam ex diuitiis, vel potentia, vel ex rebus geſtis: ideo Salomon potuit faciliter ſuperare eos.

Et tamen reges fuerunt poſt eum, qui ſuperauerunt illius ſæculi conditionem, & fuerunt ditiores, & glorioſiores, quam Salomon. De ſapientiã autem indifferenter dicendum, quod nullus de regibus ante eum, nec poſt eum fuit ei æqualis: & in hoc fuit ſpeciale in eo. Iſtud patet 3.Reg.3.cap. cum dicitur: Dedi tibi cor ſapiens intantum, vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit: ſed & hæc, quæ non poſtulaſti, dedi tibi: diuitias, & gloriam, vt nemo ſimilis tui fuerit in regibus cunctis retro diebus. Ideo ſolum excellit reges præteritos in gloria, & diuitiis. Futuros autẽ non exceſſit. Iſta eſt veritas, quæ communiter tenetur, & quam con- C ſueuimus aſſerere.

Et tamen adhuc litera iſta videtur manifeſte dicere, quod Salomon exceſſerit in diuitiis, & gloria omnes reges, qui ante eum, & poſt eum futuri erant. Si autem dicamus, quod referatur ad ſapientiam ſolam, videbitur eſſe extorſio ſenſus, quia non dicitur hic de ſapiẽtia, ſed de diuitijs, & gloria. De ſapientia autem ſupra p memoratur. Item, quia ſi iſtud intelligeretur de ſapientia, ſequeretur, quod quantum ad diuitias, & gloriam non cõpararetur hic alicui, cum non referretur hic iſta comparatio, niſi quãtum ad ſapientiã: et ſic fruſtra exprimeretur de diuitiis, et gloria. Ideo dicendum, quod compararetur regibus, qui præceſſerunt, & futuris quantum ad diuitias, & gloriam. Dici poteſt vno modo, quia licet 3. D Reg. 3. cap. ſolum dicatur in diuitiis, & gloria excelluiſſe reges, qui fuerant antè ipſum: tamen in veritate excelluit etiam futuros, ſicut hic innuit Eſdras: ſed non intelligitur de omnibus regibus quarumcumque gentiũ: ſed ſolum de regibus Iſraelitarum, quorum Rex erat Salomon: & tunc verum eſt: nam manifeſtum eſt, quod Salomon locupletior fuit, quam omnes reges Iuda, & Iſrael qui poſt eum fuerunt: non enim fuerunt reges valde diuites, nec glorioſi, vt patet ex toto proceſſu tertii, & quarti libri Regum, & ſic non ſtabit obiectio de Alexandro, & Romanis, quia licet illi fuerint ditiores, & glorioſiores Salomone, non erant Iudæi, ſed Gentilium reges, de quibus litera non intelligitur. Aliter poteſt intelligi, quod Salomon fuerit glorioſior, & ditior omnibus regibus terræ quarumcumque gentium, & tamen tunc E eſt æquiuocatio in gloria, & diuitiis. Et primo de diuitiis; nam diuitiæ poſſunt accipi vno modo pro re, quæ poſſidetur, ſiue mobili, ſiue immobili, & ſic non fuit Salomon ditior omnibus regibus, quia Alexander, qui fuit princeps totius orbis plures poſſeſſiones immobiles habebat, quam Salomon. Si autem accipiatur diuitiæ pro ſola moneta, & auro, atque argento, & alis mobilibus precioſis, poteſt dici, quod congregauerit Salomon plures diuitias, quam omnes reges. Nam licet alii eſſent, Domini magnorum regnorum: tñ non acquiſierant tot pecunias, ſicut Salomon: & hoc ſatis veriſimile eſt, quia licet magna regna haberent, & magnos redditus cõſequerentur, expendebant illos propter multitudinem famulorum, & ſic nullus ſimul tot pecunias, & res precioſas habuerit ſicut Salomon. De gloria dicendum, ꝙ poteſt vno modo accipi pro nominis celebritate, id eſt fama, &

Alexandreidis libr. 3. Et quia Salomon habebat multum aurum, & argentum quaſi ſine comparatione ad alios reges, qui præceſſerant, & ſecuti ſunt, habuit locum iſta locutio. *Et cedros quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in campeſtribus multitudine magna.* Iſtam multitudinē cedrorum adduxit in Ieruſalem in diebus ſuis, ſicut erat multitudo ſycomorum, & ſic non videbantur iam cedri precioſiores ſycomoris. Et tamē ſycomori ſunt arbores, quæ maximè abundant in terra Chanaan, quia in campeſtribus nullo colente naſcebatur multitudo maxima ſycomororum: Vocātur ſycomori ficus fatuæ, quas nos vulgariter vocamus caprificos, & iſta arbor non producit fructus vtiles, quia ficus ſui nō ſunt ad eſum, ſed in quibuſdam terris proficiunt ad impregnationem, & meliorationem aliarum arborum bonarum. Erant autem iſti ſycomori per totam terram Iſrael in campeſtribus: & ſic cum Chriſtus prædicaret in campo, quidam paruus nomine Zachæus, non potens Chriſtum videre propter ſtaturæ paruitatem, aſcendit in ſycomorum, & inde audiebat verbum Domini, & cum illo pranſus eſt Chriſtus die illa dicens: Zachæe feſtinans deſcende in domum tuam, quia tecū oportet me hodie manere: & conuertit illum ad bonum, cum eſſet publicanus: Lucæ 19. cap. Etiam intelligenda eſt iſta locutio ſic prior per hyperbaton, quia nullo modo poterat Salomon tot cedros portare in Ieruſalem: ſicut erant ſycomori in campeſtribus, ſed erant multæ cedri. Nam in comparatione ad cedros, quas dederunt reges priores in Ieruſalem, & quas poſtea dederunt, tanta erat multitudo cedrorum, ſicut ſycomororum, ſicut alii reges paucas, aut nullas cedros in Ieruſalē tulerunt. *Adducebātur autem ei equi de Aegypto, & Coa.* Dictum fuit ſupra de multitudine equorum, quos habebat Salomon, ſ. mille, & quadringentos currus habuit, & duodecim millia equitum. Et dubitaret aliquis quomodo Salomon poterat tot equos habere in terra Chanaan: ideo ponitur modus, quo Salomon habebat iſtos equos de aliis regionibus, ſ. de Aegypto, & de Coa. Aegyptus eſt magna Regio, & eſt duplex Aegyptus, ſ. ſuperior, & inferior. Et eſt terra copioſa in terræ naſcentibus, licet raro ibi pluat. Nilus tñ fluuius, qui eſt vnus de fluuiis Paradiſi terreſtris, irrigat totā Aegyptum, tum quia terra valde plana eſt, tū quia bis in anno inundat nimis Nilus, & per alueos diuiſus decurrit per totam terram Aegypti totamque fœcundat, vt ait laté Solinus in Polyhiſtor. cap. de Aegypto, & declaratum eſt de hoc ſatis late Exod. 14. ca. In terra iſta multi equi naſcebantur, & mercatores afferebant inde equos Salomoni. Etiam adducebant de inſula Coa. Eſt n. Coa vna de Cycladibus inſulis, quæ poſitæ ſunt in mari Mediterraneo. Et ſpecialiter inſula illa abundat in equis, de quo magis dictum eſt 3. Regum 10. c. Iſti autem equi adducebantur de Coa, quia Salomon mittens ad diuerſas inſulas terra, ſ. in Tharſis, in Ophir, & in alias, afferebat inde ea, quæ precioſa erant in regionibus illis. Et ſic poterant adducere equos de Coa: vel fiebat hoc per mercatores, ſ. mercatores terræ Iſrael, vel aliarum regionū, qui ſcientes, quod Salomon valde diligebat equos cupiens congregare illorum nimiam multitudinem, adducebāt ei multos ex Aegypto, & Coa, & aliis inſulis. In Hebręo habetur, Michue, vbi nos dicimus de Coa, & eſt Michue duæ dictiones facientes vnam per compoſitionem, & in ſimplicitate ſonat quædam vocalis, quæ non ſonat in cōpoſitione, ſcilicet mi, & Cheue, & mi eſt præpoſitio, & ſignificat de Cheue accipitur pro Choa, quia eædem ſunt literæ, licet videatur quædam differentia inter Cheue, & Coa, ſicut ſcribitur hic: & 3. Regum 10. c. quia ibi ponitur Coa, cum Aleph. Hic ponitur Cheue cum Het. Et ſic Hebræi dicunt, quod eſt nomen appellatiuum ſignificans congregationem, & intelligunt Michue, ideſt de congregatione. Sed iſtud non ſtat, quia dato, quòd hic ſit mutata litera: & 3. Regum 10. c. conſtat, ꝙ eadem dictio eſſe debet. Nam hic, & ibi eadem hiſtoria ponitur, & eadem verba, ſ. Adducebantur equi de Aegypto, & Coa: ideo mutatio iſta literæ vnius facilis fuit fieri, & fortè factum eſt ex errore, vel fortè mutata eadem litera

A ſignat id quod prius. Nec obſtat, ꝙ Cheue in Hebræo ſit nomen commune, & ſignet congregationem, quia aliquando eadem dictio accipitur pro nomine proprio cōmuni. Item non eſt conueniens ſenſus, ꝙ Salomoni adducebantur equi de Aegypto, & de congregatione, quia nihil iſtud ſignat, quod inter ſe conueniebat: ſed cū Aegyptus ſit proprium regionis: Hebræi tamen, quia ſunt nimis ignari circa hiſtorias, & loca orbis, errant plerunque circa talia. *A negociatoribus Regis, qui ibant, & emebant.* Scilicet, Salomon habebat negociatores miniſtros ſuos, quos mittebat ad diuerſas regiones, vt emerent ea, quæ precioſa in regionibus illis inuenirent. *Quadrigā equorum ſexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta.* Ponitur precium quo conſtabant equi, quos Salomon emebat, & aliqui errant circa hoc putantes, quod

B quadriga ſit plauſtrum, & pro quolibet plauſtro darentur ſexcenti ſicli, & pro quolibet equo centum, & quinquaginta. Sed falſū eſt, quia quadriga accipitur hic pro quatuor equis ſimul, & vocatur quadriga quia quatuor vniebantur ad trahendum plauſtrum. Pro quo ſciendū, ꝙ plauſtrum, vel currus eſt nomen ſignans ipſum vehiculum. Imponuntur autem alia nomina ad ſignandū numerum equorum trahentium vehiculum. Et ſic vocabatur biga plauſtrum, quod a duobus equis trahitur, & dicitur de bis, & ago agis: quia à duobus agitur, ideſt mouetur. Triga vocatur currus, quæ trahitur tribus equis. Quadriga currus tractus à quatuor equis: iſta diſtinctio nominum ſeruatur apud ſcriptores, & auctores doctiſſimos: vnde Gentiles dederunt ſoli quadrigam, quæ eſt quatuor equorum, ſ. Eoum: Aethoum: Pyroum: Phylogæū,

Biga. Triga. Quadriga.

C vt ait Hebrardus: licet Ouidius 2. Metaph. alia nomina iſtis equis imponat, & dantur equi quatuor propter quatuor conditiones ſolis, vel quatuor partes diei, quæ fiunt motu ſolis. Lunæ datur biga, ſcilicet, duo equi propter duas qualitates Lunæ, ſcilicet, humidum, & frigidum, & ſic dicit Seneca Tragœdia quarta, cuius titulus eſt Hyppolitus, metro tertio, quod incipit.

Diana non mitis generata ponto. Et ait,
Diſcit nocturnas agitare bigas.

Scilicet, didicit mouere bigas nocturnas, ideſt mouere currum Lunæ, qui vocatur biga. Et hoc, quia fingitur, ꝙ Luna amans Endimionem paſtorem ſolitos curſus agere deſtitit, vel oblita eſt, & tunc Sol ſuppleuit defectus eius, dirigendo bigas nocturnas, quæ pertinebant ad Lunam. Ita ergo vocatur hic quadriga quatuor equi, & ipſi

D quatuor equi ſimul conſtabant ſexcentis ſiclis. Et patet hoc, quia dicitur, quod quadriga conſtabat ſexcentis ſiclis, & equus centum & quinquaginta: qui eſt quarta pars precii, & ſic quatuor equi ſimul conſtabant ſexcentis ſiclis, & vocantur quadriga.

Quòd autem nō poſſit accipi quadriga pro plauſtro, patet primò: quia non eſt veriſimile, quod plauſtrum valeret tantum, ſicut quatuor equi: & tamen dicitur, quod quadriga conſtabat ſexcentis ſiclis, & equus centū quinquaginta ſiclis, & tamen vnus equus niſi ſit valde malus conſtat pluſquam currus: Si autem velis dicere, ꝙ iſti currus erant valdè precioſi, poterat fieri currus, qui valeret pluſquam quatuor equi. Dicendum, quod verum eſt, quod poſſet fieri, licet hoc non conſtet, nec ſit ſatis veriſimile, quòd tales currus eſſent, quos ha-

E bebat Salomon: & tamen iſtud non eſt vllo modo credendum: nam ſi diceretur de aliquo curru, quem Salomon voluiſſet facere ſpecialem pro ſe, quod eſſet tanti valoris. Quod tamen omnes currus, qui adducebantur de Aegypto, & Coa eſſent huius valoris, non eſt concedendum, nec veriſimile. Secundò patet hoc, & firmius, quia non eſt veriſimile, quod Salomon emeret plauſtrā in Aegypto, & in inſula Coa, & faceret illa portari in terra Chanaan. Nam in terra Salomonis poterāt fieri quotcumque plauſtra ille vellet, cum ibi eſſent ligna precioſiſſima, ſcilicet, de Libano, & artifices multi, tam inter Hebræos, quā Tyros, eo quòd illi fabricauerant templū Salomonis; quomodo ergo vellet Salomon emere plauſtra extra terram ſuā, & adducere illa per mare faciēdo tam magnas expenſas? Non eſt enim veriſimile. Ideo di-

cendum, quód vocabatur quadriga coniunctio quatuor equorum, & illi conſtabant ſexcentis ſiclis. *Similiter de vniuerſis regnis Cethæorum.* Ideſt ſub tali precio eme bant mercatores alias negotiatores Salomonis equos de omnibus regnis Cethæorum. Cethæi, & Hethæi idē ſunt: & aliquando vocantur Hethæi, & aliquando Cethæi: ſic dicitur Ezec. 16. Mater tua Cethæa. Aliqui putant, quód Cethæi vocentur habitantes in inſula Cethim, de qua dicitur: Tranſite ad inſulas Cethim: & in Cedar mittite: Iere. 2. cap. Et tamen non ſtat, quia in Hebræo tale nomen ponitur pro Hethæis, ſicut pro Cethæis, ſed litera noſtra facit differentiam. Item patet, Cethæi ſint Hethæi: quia Ezech. 16. dicitur: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Amorrhæi autem ſunt Chananæi, ſcilicet vnus de ſeptem populis Chananæorum. Ideo etiam Cethæi erunt Chananæi: & coinciderent cum Hethæis. Item patet, quia non conuenit, quod intelligatur de inſula Cethim, quia illa longe eſt a Ieruſalem: ideo Ieremias tanquam mittens ad gentes longinquas dixit: Tranſite ad inſulas Cethim, & in Cedar quoque mittite. Et tamen Cethæi, de quibus hic dicitur erant propinqui terræ Salomonis. Quod patet, quia prius poſuit litera terras longinquas, de quibus adducebantur equi Salomoni, ſcilicet, de Coa, & de Aegypto. Deinde voluit ponere terras propinquas, & dixit de terra Syriæ, & Cethæorum. Et tamen terra Syriæ eſt coniuncta terræ Iſrael in latere ſuo aquilonari. Nam inter terram Syriæ, & Iſrael nullum regnum medium eſt: ſed vrbes terræ Syriæ, ſcilicet Emath, & aliæ ponuntur in latere aquilonari terræ Iſrael tanquam limites, vt patet Num. 34. c. Ideo terra etiam Cethæorum erit propinqua terræ Iſrael, & conſequenter erit terra Hethæorum, quæ erat Chananæorum, qui intra Iſrael habitabant, de quibus infra declarabitur in quadam quæſtione. *Et à regibus Syriæ emptio celebrabatur.* Ideſt etiam ſecundum hanc formam celebrabatur emptio à regibus Syriæ, ideſt de regibus, ſcilicet, quód negotiatores Salomonis emebant equos à regibus Syriæ ſecundum hanc formam, ſcilicet quadrigam ſexcentis ſyclis, & quemlibet equum centum, & quinquaginta ſyclis: in Hebræo dicitur. *Expectationem accipiebant pro precio.* Vbi nos dicimus, qui ibant, & emebant precio: ſed iſta non eſſet ſententia, ſed quam ponit litera noſtra. Procedit autem hoc ex barbarie, & æquiuocatione Hebraici ſermonis. Et hoc ſolum quantum ad nomen expectationis: quia alia duo benè conſonant literæ noſtræ.

De miſericordia, quam Deus fecerat Dauid. Quæſtio. XXII.

QVæritur circa id, quod ſupra dicebatur, ſcilicet, quód fecerat Deus magnam miſericordiam Dauid, quæ fuit iſta magna miſericordia. Dicendū, quód in multis apparuit miſericordia Dei magna erga Dauid. Primò, & principalius, quód cum Dauid nō eſſet de genere Regis, & eſſent multi de genere illo, ad quos pertinebat regnum Iſrael. Et quia Dauid erat paſtor ouium, fecit Deus illum Regem mittens Samuelē Prophetam ad vngendum eum primo Reg. 16. Secundū fuit, quia cum Deus vellet priuare ſemen Saulis iure Regni, potius conueniebat aliis filiis Iſai quam Dauid, eo quod Dauid erat minimus omnium. Et regnum ad primogenitos pertinebat, & ſic Samuel putauit, ꝙ maior inter filios Iſai erat vngendus in Regem, & Deus dixit ei, non reſpicias vultum eius, nec altitudinem ſtaturæ eius, quia ego abieci eum: primo Regum 16. & elegit poſtea minimum fratrum, ſ. ipſum Dauid, qui cuſtodiebat greges, eod. cap. Tertium erat, quia Dauid antequam acciperetur in regem fecit multa bella, & in omnibus proſperatus eſt, occidebatq; multos de Philiſthinis, & de aliis gentibus: primo Regum 18. & 19. 23. & 27. Quartum fuit, quia Dauid fuit in magnis periculis cum Saule. Nam bis conatus eſt eum configere lancea cū pariete, & caſſo vulnere Dauid fugiebat illæſus: pri-

F mo Reg. 18. & 19. Etiā Saul ſemel per noctē fecit circūdari domū eius ab apparitoribus, vt eum ducerēt ad occidendum: primo Reg. 19. Deus tamen eripuit eum per manum Michol vxoris ſuæ. Item ēt cum fugiſſet ad Samuelem in Aioth Ramatha, miſit ter nuncios Saul ad ligandum Dauid, & oēs coacti ſunt Prophetare, & poſtremò cū iuiſſet illuc ipſe Saul coactus eſt prophetare nudus tota nocte & die coram Samuele. Dauid aūt fugiens ſaluatus eſt, eod. cap. Item ēt in deſerto Saul cum tribus millibus virorū cingebat Dauid, & viros ſuos in modum coronę in deſerto Ciph, & iam deſperabat Dauid ſe poſſe euadere, miſitq; Deus nuntiū ad Saulem dicentem, Philiſthini infuderunt ſe ſuper terram. Et tunc coactus eſt Saul dimittere obſidionē, vt obuius iret Philiſthinis, & ſic liberatus eſt Dauid apud petram, quam

G poſtea vocauerunt petram diuidētem: primo Reg. 23. c. Quinto, quia non ſolum Deus liberauit ſemper Dauid de manu Saulis, ſed etiam interdum tradebat Saulem in manus Dauid, vt non occideret eum, licet poſſet, ſed miſereretur, & ſic appareret iuſtitia, & innocentia eius, & iniquitas Saulis, intantum ꝙ ipſe Saul videns hoc, clamaret Dauid eſſe iuſtum, & ſe eſſe impium: primo Reg. 24. Et fuit hoc bis. Primò cum Dauid lateret in mōtibus Engadi, & Saul inquireret eum, accidit vt intraret Saul ad purgandum aluum in quandam ſpeluncam, in qua latebant Dauid, & viri ſui, & ſuaſerunt viri eius ſibi, vt occideret Saulem. Acceſſit autem ſilenter Dauid ad Saulem, & amputauit oram clamidis eius, & tunc potuiſſet eum occidere, ſed noluit: & oſtendit ei foris poſtea oram clamidis, quam abſciderat innuens, quód

H potuiſſet occidere illum, ſed noluit: & tunc cum lachrimis clamauit Saul eſſe Dauid iuſtiorem ſe: primo Reg. 24. Iterum inquirebat eum in deſerto Ciph, & cum per noctem dormiret Saul, & omnes, qui erant in caſtris eius, deſcendit Dauid ad caſtra Saulis, & accepit lanceā, quæ erat ad caput Saulis, & ſcyphum aquæ, noluitque eum occidere cum poſſet. Et poſtea longe ſtans, clamauit, oſtendens ꝙ potuiſſet occidere Saulem, & noluit: primo Reg. 26. Sextum fuit, quia cum fugiſſet Dauid à facie Saulis in terram Philiſthinorum, dedit Deus gratiam coram Achis Rege Geth, licèt eſſet hoſtis eius, & donauit ei vnam ciuitatem in terra ſua, ſ. Siceleg: confidebatque omnia de illo, & adiuuabat ipſum: vt patet 1. Reg. 27. & 29. Septimum beneficium fuit, quia mortuo Saule Deus fecit, vt Dauid haberet poſſeſſionem Re-

I gni ſuper Iudam, & cum eſſet bellum continuum inter domum Dauid, & domum Saulis, proſperabatur ſemper domus Dauid, vt patet 2. Regum. 2. & 3. Octauum fuit, ꝙ mortuo Isboſeth filio Saulis, fecit Deus, vt totus Iſrael conueniret vno animo ad accipiendum Dauid in Regem 2. Reg. 5. c. & præcedenti lib. cap. 11. Nonum fuit, quia Dauid egit poſtea multa bella, ſ. cum Philiſthinis, Moabitis, Amonitis, Idumæis, Syris, & aliis gentibus, & omnes ſuperabat, & redigebat ſibi in tributarios 2. Regum 5. & 8. & 10. & 12. præcedenti lib. cap. 14. & 17. & 18. & 19. & 20. Decimum beneficium fuit, non ſolum poſt eum in æternum 2. Reg. 7. c. & præcedenti lib. 17. Et iſtud fuit valdè magnum beneficium, quia propter Dauid multis promittebatur regnum. Vndeci-

K mum beneficium fuit, ꝙ Deus liberauit Dauid de manu Abſalonis filij ſui, & ſubditorum ſuorum coniurantium contra eum, & cū ipſe paucos haberet ſecum, conuertit in fugam omnes adiutores Abſalonis, & ipſe Abſalon occiſus eſt 2. Reg. 14. Iſta omnia, & multa alia particularia beneficia fecerat Deus Dauid, antequam regnaret Salomon, ex quibus apparebat, ꝙ Deus feciſſet magnam miſericordiam Dauid. Duodecimum fuit, ꝙ fecit Deus poſt mortem Dauid. Nam præuaricati ſunt filii eius, ſ. Salomon, Roboam, & fere omnes ſequentes, merebanturq; priuari Regno, & tamen propter Dauid non fuerunt priuati, vt non extingueretur lucerna Dauid, vt patet 3. Reg. 11. & 15. & infra. Et in aliis locis: magnam ergo miſericordiam fecit Deus cum Dauid.

Si Deus prius dedit Salomoni ſapientiam, quam diuitias honorem, &c. *Quæſt.* XXIII.

QVæritur vlterius, cum Deus vellet dare Salomoni ſapientiam, quam videbatur petiuiſſe, & diuitias, & gloriam quas non petiuerat, an prius dedit ſapientiam dicens: Sapientia, & ſcientia tibi data ſunt, & non dedit illico honorem, gloriam, & diuitias: ſed reſeruauit, vt poſtea daret: vt patet in litera. Dicendum, quod hic ſunt duo dubia: primum eſt cur illico ſapientia data eſt Salomoni. Secundo cur non fuerunt datæ diuitiæ Salomoni illico, ſed multo poſt. Dicendum ad primum, quod ſapientia data eſt illico propter multa. Primò, quia ſapientia erat neceſſaria Salomoni illico. Nam ipſe erat iam Rex magni populi, & non erat ſufficiens ad gubernandum illum ex ſe ipſo, niſi Deus ei ſapientiam daret, ideo Deus volens ei prouidere in neceſſariis, dedit illico ſapientiam. Etiam factum eſt propter templi ædificationem: nam non poterat Salomon ædificare templum Domino apparendo tanta neceſſaria, niſi eſſet vir prudens, & quia Deus volebat, & diſpoſuerit, quod Salomon ædificaret ſibi templum: ſecundo Regum ſeptimo, & præcedenti libro 17. 22. 28. & 29. capitu. voluit ei dare ſapientiam ad omnia neceſſaria in templo ſimul cum gubernatione regni. Secundum erat, quia Salomon videbatur petiuiſſe ſapientiam, & non aliquid aliorum: ideo iuſtius erat ſibi dari prius ſapientiam quam aliquid aliorum. Tertium erat propter modum dandi, quia ſapientia non poterat dari Salomoni à Deo, niſi per infuſionem, & quod infunditur ſimul datur, ideo non requirebat temporis ſucceſſionem ad hoc, quod Salomon illam a Deo acciperet. Secus autem erat de honore, gloria, & diuitiis, & ſubſtantia, quia per alium modum dari poterat: ideo non fuerunt ſimul data.

Cur non fuerint ſimul data Salomoni alia bona. *Quæſt.* XXIIII.

SEcundum dubium erat, cur non fuerint ſimul data alia bona, ſcilicet, honor, gloria, & diuitiæ. Et dicendum, quod propter multa, ſicut ſupra tangebatur. Primum fuit, quia iſta non fuerunt tam neceſſaria Salomoni, ſicut ſapientia, quia ſapientia erat neceſſaria ad ædificationem templi parando neceſſaria, & iubendo, quid deberet fieri. Erat etiam magis neceſſario pro gubernatione regni. Diuitiæ autem, gloria, honor, & ſubſtantia non erant tam neceſſaria ad hoc, quod Salomon ſolum habens honorem, gloriam, & diuitias, ſicut nunc habebat, poterat ædificare templum Domino, & gubernare regnum.

Secundum erat, quia Salomon videbatur petiuiſſe ſapientiam, & non honorem, diuitias, & gloriã: ideo prius ſibi reſpondere debebat in eo, quod petiuerat quam in eo, quod non petiuerat. Tertium erat propter modũ dandi, quia non poterant iſta ſimul dari, ſicut ſapientia, quæ per infuſionẽ erat, & ſimul dabatur honor, gloria, & diuitiæ, non erãt per infuſionem, ideo non conueniebat illas ſimul dari: ſed ſucceſſiue: patet hoc primo de honore. Nam honor eſt exhibitio reuerentiæ in teſtimonium virtutis, vt colligitur primo Ethic. Ideo non poterat dari Salomoni a Deo ſubitò: cum non ſit honor aliquid abſolutum, ſed eſt honor magis in honorante quã in honorato: primo Ethic. Non poterat ergo Deus dare Salomoni honorem, niſi mouendo corda aliorum ad honorandum eum, & etiam requirebatur, quod aliquid appareret eſſe in Salomone, quod eſſet meritorium honoris, & iſtud fieri debebat ſucceſſiue, ſ. quod Deus daret Salomon ſapientiam, propter quam maximè honorandus erat. Daret etiam ſibi alia bona, quibus mouerentur corda ſubditorum ad honorandum eum: & ſic honor non poterat a Deo ſibi infundi illa nocte ſicut ſapientia ſibi infuſa eſt, & colligitur hoc, quia cum Deus dediſſet Salomoni ſapientiam, apparuerunt coram eo duæ mulieres litigantes ſuper re nimis difficili, & ambigua, & Sa-

A lomon cognouit veritatem ambiguæ rei modo ſubtili; ideo populus cognoſcens ſapientiam Regis timuit eum valde, & honorauit 3. Regum tertio cap. Sic etiam patet quantum ad omnes gentes, quia cum cognitum eſt Salomonem eſſe ſapientiſſimum, venit ad eum Regina Sabba de finibus terræ audire ſapientiã eius ferens multa munera 3. Regum 10. & Matth. 12. & infra 9. capit. Et de omnibus regiis, & terris veniebant multi ad audiendam ſapientiam eius, & dabant ei munera, & honorabant eum 3. Regum 4. cap. Iſte autem honor non potuit ſibi ſubitò dari à Deo, ſed oportebat, quod ſucceſſiue ei daretur per modum aſſignatum ſupra. De gloria dicendum eſt eodem modo, quia ſi gloria vocetur celebritas nominis: non poterat ei dari illa nocte, ſed oportebat, vt Deus daret ei aliquid per quod fama eius dilataretur
B per multas gentes, ſ. daret ei victorias magnificas de hoſtibus, per quas omnes gentes eum agnoſcerent, ſicut fuit de Dauid, cui Deus contulit magnificas victorias, & ſic nomen eius, & terror fuit ſuper omnes gentes, vt patet præcedenti libro capit. 14. Ita in Salomone fuit ſapientia, licet non fuerint victoriæ magnificæ, cum bella nulla geſſerit, & cognouerunt omnes gentes famam eius, & de finibus terræ ad audiendam eius ſapientiam veniebant 3. Regum 4. 10. & infra 9. cap. De diuitiis dicendũ, quod potuit Deus ei dare diuitias ſubito, ſcilicet, ponẽdo illa nocte in domo eius infinitum argentum, & aurum, & gemmas, multaque alia precioſa, & tamen non fuit modus iſte conueniens ad honorem Salomonis, nec Dei dantis et pecuniam, quia ſi ſubito ei daretur, putaretur, ꝙ magicè, & à dæmonibus accepiſſet hæc, & tunc
C potius haberetur ſuſpectus de ſocietate dæmonum quã gloriam acquireret de Dei beneficio, potiſſimè, quia Salomoni per prudentiam ſibi datam, & proſperitatem euentua in omnibus, quæ ageret, poterant in breui multiplicari ſuæ diuitiæ, ſicut factum eſt, vt patet tertio Regum 10. & infra 9. cap. Et ſic putabatur, quod a Deo iſta eſſent, cum inſpicerent proſperari omnia negocia in manu eius, & ſic ſapiẽtia debuit dari Salomoni illico. Alia autem debuerunt dari ſucceſſiue.

De diſcordia, quæ habetur in quibuſdam verbis hic, & infra poſitis circa multitudinem equorum. *Quæſt.* XXV.

D QVæritur vlterius, cum dicatur, ꝙ Salomon habuerit equos multos, ſ. mille, & quadringentos currus, & duodecim millia equitum, quomodo poteſt ſtare, quia infra 9. dr̃, ꝙ habuit Salomõ quadraginta millia equorum in ſtabulis, & duodecim millia equitum, & 3. Regum 4. ſimile ponitur. Reſpondendum, ꝙ circa curruũ, & equitum Salomonis numerũ eſt diſſonantia. Pro quo ſciendum, quod iſta materia ponitur in quatuor locis, ſ. hic: & infra 9. & 3. Regum 4. & 10. ca. Et duo loca iſtorũ concordant inter ſe, & alia duo inter ſe, & diſcordant duo a duobus. Nam hic, & 3. Regum 10. ponitur eadem ſumma, ſ. mille, & quadringenti currus, & duodecim millia equitum, & infra 9. & 3. Regũ 4. ponitur alia ſumma, ſcilicet quadraginta millia equorum curriliuin, &
E duodecim millia equitum. Non eſt ergo dubium aliqđ circa equites, quia in omnibus quatuor locis ponuntur duodecim millia, ſed eſt dubium circa numerum curruum. Aliqui reſpondent, ꝙ non eſt aliqua diuerſitas in hoc, licet videatur diuerſitas, quia ponitur iſta materia in multis locis, & in quibuſdam ponitur ſumma maior, & in quibuſdam minor. Et iſtud non videtur inconueniens, quia ſæpè fit hoc in ſcriptura. Dicendum, ꝙ hoc non ſtat, quia ſi forte poneretur iſta ſumma in duob. locis ſolum, & vnus variaret ab alio, poſſet credi, ꝙ in vno loco poneretur tota ſumma, & in alio non, & tñ ponit᷑ in quatuor locis, & duo loca inter ſe cõueniũt, & diſcordãt ab aliis duob. locis, & ſic nõ fierent tot repetitiones ſub eodẽ tenore, niſi eſſet aliquod miniſteriũ. Scđó patet, quia vr̃, ꝙ iſta ſumma, q̃ ponitur hic, & 3. Reg. 10. ſ. mille, & quadringẽti equi ſint maxima ſumma, & numerus

præciſus. Nam hic ad ſignandum gloriam Salomonis dicitur, ꝙ congregauit Salomon mille, & quadringentos currus. Ergo non erant plures, quia alias diceretur, ꝙ erant plures. Alij dicunt, ꝙ verum eſt, ꝙ Salomon habuit quadraginta mille præſepia equorum currilium, ſicut dicitur 3. Reg. 4. Et tamen non habuit quadraginta millia equorum, ſed ſolum quinque millia, & ſexcentos, qui complebant currus mille, & quadringentos. Sed dicendum, quòd iſtud non ſtat propter duo: primò quia ponitur 3. Reg. 4. ad ſignandum gloriam Salomonis, quòd erant quadraginta millia præſepia equorum currilium. Si tñ haberet Salomon præſepia, & non equos: nulla eſſet laus gloriæ eius, ergo habebat quadraginta millia equorum, ſicut habebat quadraginta millia præſepia equorum. Secundò patet, ꝙ non poteſt ſtare hoc: nam infra 9. determinatur iſtud dubium, cum dicitur, ꝙ habuit Salomon quadraginta millia equorum in ſtabulis. Ergo non ſolum erant præſepia quadraginta millia, ſed etiam equi, qui erant in præſepibus erant quadraginta millia. Nicolaus autem dicit, quòd verum eſt, quòd habuit Salomon quadraginta millia equorum. Et tamen non erant omnes iſti equi Salomonis: ſed quinquē millia, & ſexcenti erant Salomonis, & iſti cōplebāt currus mille, & quadringentos. Alij aūt equi, ſ. triginta quatuor millia, & quadraginta equi erant ſubditorum ſuorum, & ſic Salomō ſolum habebat mille & quadringentos currus: licèt haberet quadraginta millia equorū. Dicendum, ꝙ non ſtat, primò, quia iſtud ponitur ad ſignandum magis diuitias Salomonis. Et tamen, ꝙ ſubditi Salomonis habeant iſtos equos non erat in diuitiis Salomonis. Ideo non eſt ſic intelligendum. Secundo patet, quia dicitur, ꝙ Salomon habebat quadraginta mille præſepia equorum currilium: & infra 9. c. dicitur, ꝙ habebat quadraginta millia equorum in ſtabulis ſuis: ergo erant oēs iſti equi Salomonis. Dicendum ergo erat, ꝙ Salomon habuit quadraginta millia equorum: cum non poſſimus negare, & iſti erant ſui. Sed dicunt aliqui, ꝙ non erant omnes iſti pro curribus, ſed ſolum quinq; millia, & ſexcēti, qui complebant currus mille, & quadringentos. Alij autem erant ad equitandum, ſed non ad currus. Dicendum tamen, quòd iſtud non ſtat, quia tunc omnes reliqui, ſ. trigintaquatuor millia equorum, & ſexcenti eſſent ad equitandum, & diceretur Salomonē habere quinque millia, & ſexcentos equos curriles, & triginta & quatuor millia, & quadringentos equites, & tamen dicitur, ꝙ habuit Salomon mille, & quadringentos currus: & ſolum duodecim millia equitum, vt patet hic, & 3. Reg. 10. c. Ergo non erant tot equi ad equitandum ſine curribus. Item patet clarius: quia 3. Reg. 4. c. dicitur, ꝙ habuit Salomon quadraginta millia equorum currilium: ergo non ſolum equi curriles cōplebant mille & quadringentos currus, ſed complebant decem millia curruum, dando cuilibet currui quatuor equos. Dicendum ergo, ꝙ Salomon habebat equos curriles, i. conſuctos ducere currum, vel qui erant ad portandum currum quadraginta millia. Et tamen ſolum habebat currus mille, & quadringentos. Et cauſa huius erat, quia licet poſſent iſti equi curriles complere decem millia curruum: tamen volebat habere Salomon niſi mille, & quadringentos currus. Primo, quia (vt aliqui dicunt) erat difficile habere currus: eo ꝙ currus adducebantur de Aegypto, & Coa, & facilius poterat Salomon habere equos quam currus: iſta, licet allegetur a quibuſdam tanquam cauſa, non eſt cauſa, eo ꝙ falſum præſupponitur, ſ. ꝙ emerentur currus in Aegypto, & Coa: nam non emebantur currus: ſed quadrigæ, vt patet hic: & 3. Reg. 10. c. & quadriga ſignat quatuor equos, & non plauſtrum, vt ſupra declaratum eſt. Secundò, quia dato, ꝙ Salomō poſſet habere plauſtra plura quam equos, noluit: quia non expediebat. Nam ſatis erat ad pugnandum habere tot currus, & non augere multitudinem infinitam. Tertiò quia volebat hoc Salomon ad auferendum laborem equorum. Nam ſi eſſent decem millia curruum, ſicut erant quadraginta millia equorum, non eſſent aliqui ad mutandum eos per currus, Nunc autem cum

F eſſent ſolum mille, & quadringenti currus, quibus ſufficiebant quinque millia, & ſexcenti equi, omnes alij, ſ. trigintaquatuor millia, & quadringenti quieſcebant, & erant ad mutandum eos per currus faciendo, vt quieſcerent, qui laborauerunt. Aliter poteſt dici, ꝙ Salomon habebat quadraginta millia equorum, & currus decem millia iuxta numerum equorum dando currui quatuor equos. Et tñ inter iſtos erant quinque millia, & ſexcenti equi electi, qui faciebant currus mille, & quadringentos electos. Alij autem equi non erant electi: ſed cōes. Ideo, & currus erant communes: vel mediocrès: & ſic 3. Reg. 4. & infra 9. cap ponuntur omnes equi, ſiue electi, ſiue non. Hic autem. & 3. Regum 10. cap. ponuntur ſoli currus, & equi electi: ideo ponuntur pauciores. Similis modus loquendi eſt Exod. 14 cap. cum dicitur de Pha-
G raone perſequente Iſraelitas fugientes de Aegypto: ſcilicet, quòd accepit ſecum ſexcentos currus electos, & quidquid in Aegypto curruum fuit, & vterque iſtorum modorum reſpondendi eſt ſatis conueniens. Alij dicunt aliter, ſcilicet, quod Salomon habuit quadraginta millia equorum currilium, ſcilicet ad trahendum currus, & habuit decem millia curruum. Et tamen, quãdo ſcriptum fuit hoc, nondum habebat tot currus quot habebat equos, ſed poſtea forte compleuit numerum. Dicendum, quòd hoc non ſtat, quia quando ſcriptus fuit iſte liber, mortuus erat Salomon, & multo tempore antè mortuus fuerat pluſquam quadringentis annis, cum ſcripſerit Eſdras iſtum librum poſt captiuitatem Babylonis, cum de reditu de captiuitate Babylonis fiat mentio in iſto libro, infra vltimo c. Ideo tenenda eſt aliqua duarum præcedentium ſolutionum.
H

Quomodò Salomon habuit tot currus, & equos: & ſi in hoc peccauit. Quæſt. XXVI.

QVæritur vlterius, quomodo Salomon habuit tot currus, & equos, & equites: an peccauit in hoc. Et videtur, quòd ſic, quia iſtud videbatur eſſe cōtra legem: Deuteron. 17. cap. cum dicatur de Rege, quòd non multiplicabit ſibi currus, & equites, & tamen habebat Salomon valdè magnam multitudinem, ſcilicet quadraginta millia equorum, & currilium, & duodecim millia equitum 3. Reg. quarto, & infra nono cap. quantam multitudinem non habuerunt alii Reges, er-
I go peccauit. Secundò patet, quia Iſraelitæ quando in bello accipiebant currus, & equites, iubebantur ſubneruare equos, & cremare currus: Ioſue 11. cap. Et hoc, vt non haberent currus, ergo à fortiori prohiberentur acquirere: quia grauius eſt, quod quis compellatur perdere, quod acquiſiuit, quam quòd prohibeatur non acquirere. Et tamen Salomon acquirebat hic, cum emeret currus, & equos ad multitudinem: ergo non licebat ei. Dicet aliquis, quod peccauit Salomon, nec oportet, quod eum defendamus, cum non ſit vnus de patribus approbatis, quos à peccato immunes credimus: potiſſime quia conſtat, quod Salomon peccauit grauiſſime, & propter eius peccata regnum ſuum diuiſum eſt, & non peruenit integrum ad filium ſuum, vt patet 3. Regum 11. cap.
K Sed dicendum, quòd Salomon non peccauit in hoc: & oportet eum excuſari, quia Salomon in principio regni ſui fuit bonus, & non peccabat, niſi in vno, in quo vel peccabat, vel ſaltem non erat perfectæ virtutis, vt patet tertio Regum tertio cap. Dilexit Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patris ſui, excepto, quod in excelſis immolabat: ergo vſque ad illud tempus non peccabat in aliquo alio. Manſit autem Salomon in hoc ſtatu vſque ad conſummationem templi, quod fuit anno vndecimo regni ſui, tertio Regum ſexto cap. Nam cum completo templo orauit ad Dominum pro populo. Reſpondit Deus, quod ſi ambularet in viis eius, ſicut ambulabat Dauid pater eius, & ſicut ambulauerat ipſemet vſque ad diem illum: faceret quæ promiſerat. Et ſic videtur, quòd vſque ad diem illum non peccauerat, 3. Regum 8. & infra 6. cap. & non fuit aliquid repre-

henſibile inuentum in Salomone vſque ad ſenectutem ſuam, cum mulieres peruerterunt eum, & cor eius, tertio Regum vndecimo cap. Et tamen peruerſio illa non fuit ad habendum multitudinem equorum, ſed ad accipiendum mulieres alienæ gentis contra legem: & ad colendum Deos earum: & conſtituendum eis templa, vt patet ibidem. Et tamen antè illud multiplicauerat ſibi Salomon currus, & equites, vt colligitur ex ordine tertii libri Regum vſque ad vndecimum capitul. & ex ordine huius libri vſque ad nonum capitulum: ideo dicendum videtur, quòd Salomon non peccauit in multitudine equorum, & curruum quam congregauit.

Ad primã rõnẽ in contrarium dicitur. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd non prohibebatur Reges multiplicare ſibi currus, & equos abſolutè, vt in omni caſu: ſed ſolum prohibebatur hoc facere, ſi facerent ad opprimendum ſubditos magnæ potentiæ: ſic patet Deuter. 19. capit. ſcilicet. Nõ multiplicabit ſibi currus, & equites: nec reducet populum in Aegyptũ equitatus numero ſubleuatus. Salomon tamen in principio regni ſui, cum eſſet innocens à crimine, nõ multiplicabat currus, & equos ad opprimendum populum: ſed ſolum ad oſtendendam magnificentiam regiam, licet poſtea oppreſſerit populum imponẽdo tributa grauia: vnde mortuo Salomone, cũ regnaturus eſſet Roboam filius eius, petiuit populus ab eo dicẽs: Imminue de onere grauiſſimo, qđ poſuit pater tuus ſuper nos, & ſeruiemus tibi, 3. Regum 12. & infra 10. ca. Ergo Salomon impoſuerat magnum iugum: quia alias non vocaſſent illud iugum grauiſſimum. *Ad ſecundum.* Ad ſecundum, cum dicitur, quod Iſraelitæ iubebantur cremare currus, quos caperent in bellis, & ſubneruare equos. Dicendum, quòd non fuit præceptum datum Iſraelitis, ꝙ quandocumque caperent currus in bello ſubneruarent equos, & cremarent currus: ſed fuit datum mandatum ſpecialiter Ioſue: nam in aliis bellis licebat totam prædam exercitui diuidere, & ſic diuidenda erat. Deuter. vigeſimo, & Ioſue 8. capit. Sed cum Ioſue pugnaturus fuit contra Reges multos Chananæorum apud aquas Meron, iuſſit ei Deus ſpecialiter, vt currus hoſtium cremaret, & equos ſubneruaret. Ioſue vndecimo cap. Aliis autem Iſraelitis non fuit datum illud præceptum. Nam quando Dauid pugnauit contra Soba Regẽ, ſcilicet, Adazerer, cœpit multos currus eius, & omnes cremauit, & ſubneruauit equos reſeruando ſibi currus centum, 2. Regum 8. c. & præcedenti li. cap. 18. Et tamen ſi præceptum eſſet vniuerſale de cremando currus, & ſubneruando equos, non reſeruaſſet Dauid ſibi vnum de equis, cum eſſet legis obſeruantiſſimus. Ergo non erat generale præceptum. Item ſi hoc iuberetur Iſraelitis ad hanc intentionem, vt Iſraelitæ non haberent currus, & equites, nõ prohibuiſſet Deus Regibus Iſraelitarum ſolum multiplicationem equorum, & curruum, ſed etiam vniuerſaliter prohibuiſſet habere currus, & equos. Solum tamen prohibita eſt multiplicatio curruum, & equorum. Deuter. decimoſeptimo. Ergo licitum erat eis habere currus, & equites. Item dicendum erat, quod reſpectu Ioſue nõ extendebatur ad ſemper, ſed ſolum pro illa vice. Nam antè illud in aliis bellis iuſſerat Deus, vt tota præda diuideretur exercitui. Ioſue 8. c. Ideo ſi in illis bellis contigiſſet capi currus, & equos, diuiſa fuiſſet præda exercitui tam curruum, quam equorum.

De cauſa, propter quam Salomon voluit habere tantam multitudinem equorum, & curruum:
Quæſt. XXVII.

QVæritur vlterius, ad quid Salomon voluit habere currus, & equos in maiori multitudine quam alij Reges ante eum habuerant, & poſt eum habuerunt: cum iſte eſſet apparatus bellicus, & Salomon nulla bella geſſerat.

Dicet aliquis, quòd Salomon nulla bella habuit. Et tamen neſciebat ſe habere bella: ideo iuſtum erat, vt haberet apparatum bellicum ad reſiſtendum hoſtibus, & inuadendum eos, ſi opus eſſet. Quod autem non fuerint bella tempore ſuo, per accidens fuit. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia certum erat, quod in diebus Salomonis non erant futura bella, quia ante natiuitatem eius Deus prædixerat, vt non eſſent bella in diebus eius, vt poſſet ædificare templum Domino, vt patet præcedenti libro capitu. 22. ſcilicet: Filius qui naſcetur tibi, erit vir quietiſſimus: faciam eum requieſcere ab omnibus inimicis ſuis per circuitum.

Et ob hanc cauſam pacificus vocabatur: & pacem, & ocium dabo in Iſrael cunctis diebus eius. Itẽ patet hoc, quia Salomon putabat, quod etiam in diebus ſuis non ſurgerent bella. Nam Dauid non permiſſus fuerat ædificare templum Domino propter bella, quæ fuerant tempore ſuo. Et ædificatio templi requirebat magnam requiem a bellis. Ipſe tamen dixit, quod volebat ædificare templum Domino, dicens, quod nullus erat, qui poſſet inſurgere, & impedire opus. Ergo credebat, quod in diebus eius non erant futura bella. Patet hoc, 3. Regum 5. c. ſcilicet. Tu ſcis voluntatem Dauid patris mei, & quod non potuerat ædificare templum Domino propter bella imminentia per circuitum, donec daret eos Dominus ſub veſtigio pedis eius. Nunc autem requiem dedit Dominus meus mihi per circuitum, & non eſt ſatan, nec occurſus malus, quamobrem cogito ædificare domum nomini Domini. Ergo putabat Salomon, quod non erant futura bella tempore ſuo.

Dici poteſt, quod licèt Deus dixit, quòd daret pacẽ, & ocium in diebus eius: ſed intelligitur, quod in diebus eius non eſſent tot bella: ſicut diebus aliorum Regũ, & ſic adhuc propter bella ſi aliqua inſurgerent, etiamſi rara eſſent, conueniens erat, vt Salomon haberet currus, & equos, & apparatum bellicum. Secundo poteſt dici, ꝙ fuit hoc ad terrorem hoſtium, quia forte Deus prædixerat, quod in diebus Salomonis eſſet pax, eo quod hoſtes timentes magnam potentiam Salomonis non auderent inſurgere contra ipſum. Nam viderent tantum apparatum bellicum Salomonis in curribus, & equis, & equitibus, quantum nullus Regum contemporaneorum habebat: inde omnes timerent inſurgere contra eum putantes, ꝙ ſi Dauid pater ſuus cũ valde minori apparatu ſubiecisset ſibi omnes gentes, quæ erant in circuitu, facilius hoc faceret Salomon, qui multo maiorem habebat apparatum. Si autem Salomon ſciret, ꝙ non eſſent tempore eius bella, nullum apparatũ bellicum haberet, & ſcientes hoc vicinæ gentes faciliter cõtra eum inſurgere auderent tanquam contra inermem. Non ergo debuit eſſe ſine apparatu. Tertiò poteſt dici, quòd factum eſt ad oſtentationem honoris regalis: nam in magnitudine apparatus exterioris oſtenditur regalis Maieſtas, & quia Deus volebat, ꝙ Salomõ eſſet glorioſior omnibus Regibus, qui eum præceſſerant, & futuri erant: conueniebat, ꝙ Salomon tam in equis, & curribus, quam in omnib. aliis extrinſecis haberet magnum apparatum, & potiſſime debuit hoc eſſe in equis, & currib. quia nihil eſt, qđ magis Regi conueniat quam potentia. Et tñ in multitudine curruũ, & equitum oſtenditur potentia potius quã in aliis rebus, ideo conueniens fuit, ꝙ Salomon haberet multos currus, & equites. Quartò poterat hoc eſſe ad honorem populi Dei, & ipſius Dei: nam Iſraelitæ erant populus Dei ſpecialiter, vt patet Exod. 19. & Deut. 7. ca. Et ſic honor illius populi erat ſpecialiter honor Dei, & quia honor Regis eſt honor populi, cum Salomon honoraret ſtatum regalem per magnitudinem exterioris apparatus: honorabat ſtatum populi Dei, & conſequenter honorabat Deũ, cuius erat populus, quia ceteræ gentes videntes, ꝙ Iſraelitæ tantum proſperabantur, quod ſuus Rex eſſet in tanta excellentia, crederent, ꝙ hoc proueniebat a Deo ipſorum, & laudarent illũ: ſic patet, Pſal. 143. vbi enarratis proſperitatibus Iſraelitarum ſequitur: Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt: & benedictus Dominus Deus eius: ſcilicet, quia talia eis contulit. Quinto poterat eſſe hoc ad expendendum conuenienter pecunias. Erat n. Salomõ diues nimis, in argẽto, & auro, vt patet hic, & infra 9. & 3. Reg. 10. cap. Iſta autem nõ proficerent ad gloriam ſuam, niſi expenderentur: quia pecuniæ *Fulgebat expenditur pecunia.*

nunquam fulgent, niſi cum expenduntur: ideo Salomon expendere debebat in aliquibus pertinentibus ad virtutem, & honorem. Pertinebat autem ad virtutem ædificatio templi, in qua Salomon faciebat magnas expenſas. Ad honorem autem pertinebat apparatus domeſticus in miniſtris, cibis, potibus, ientaculis, veſtibus, & reliquis neceſſarijs, vel oportunis: & in habitu exteriori: ſed inter hæc fulgere faciunt hominem potentē multitudo militum, equitum, & curruum, & cuiuſcunque generis armaturæ. Fuit ergo conueniens, quod Salomon haberet currus multos, & equites. Confirmatur hoc, quia ſic Salomon fecit ſibi ducentas haſtas de auro, & trecenta ſcuta de auro, & ducentas peltas ſimiles, infra 9. & 3. Regum 10. cap. Et tamen iſta non proficiebant ad bellum, nec ad aliquid aliud, niſi ad ſolam oſtentationē gloriæ. Vnde Salomon quando exibat de palatio ſuo, faciebat portari coram ſe illa ſcuta aurea, quæ percuſſa à ſole fulgebant, & omnia, quæ in circuitu erant, aurea reddere videbantur, tertio Reg. 14. cap.

Si Salomon peccaret in habendo tantam multitudinem auri. Quaſt. XXVIII.

QVæritur vlterius, an Salomon peccauerit habendo tantam multitudinem auri, & argenti, ſicut hic dicitur. Aliquis dicet quod ſic, quia Deut. 17. cap. dicitur, quòd Rex non multiplicabit ſibi immenſa auri pondera: ſed Salomon habebat immenſa auri pondera ex modo loquendi, cum dicatur hic quòd præbuit Salomon in Ieruſalem aurum, & argentum, quaſi lapides. Nam non poterat eſſe in maiori abundantia. Ergo peccabat. Dicendum, quòd non eſt concedendum, quòd Salomon peccaret in hoc: nam ſicut probatū eſt ſupra penultima quæſtione. Non eſt dicendum, quòd Salomon peccauerit antequam cor eius fuerit peruerſum per mulieres. Et tamen quando habuit aurum, & argētum multum, de quo hic dicitur, nondum peruerſum fuerat cor eius, quia illud factum eſt in ſenectute, vt patet 3. Reg. 11. cap. Ergo habendo iſtud aurum, & argentum non peccauit. Item patet hoc, quia Salomon habebat diuitias iſtas ad bonum finem, ſcilicet ad ædificationem templi Domino, & palatium ſibi, vnde nō ſolum expēdebat ea, quæ habebat, ſed etiam recipiebat commodatum ab alijs, ſicut fuit de centum, & viginti talentis, quæ recepit ab Hiram Rege Tyri, 3. Regum 9. c. Ad rationē in contrarium dicendum, quòd Deus non vetuit Regibus Iſrael habere immenſa pondera auri, & argenti tanquam per ſe malum eſſet, ſed quia ex hoc malum ſequebatur: nā pecuniæ in ſe malæ non ſunt, licet potius earum vſus ſit neceſſarius, & ſine illis ciuitas non conſeruetur: multitudo tamen earum mala eſt per accidens, & iſta accidentia multa eſſe poſſunt: nam interdum malum eſt alicui habere pecunias multas, quia propter eas non eſt ſecurus, qui alias ſecurus eſſet, ſicut dixit Iuuenalis.

Cantabat vacuus coram latrone viator.

Diuitiæ multæ quandoq; malæ.

Et Boetius: Tu, qui gladium, cunctaque pertimeſcis, ſi callem vitæ huius vacuus viator intraſſes, nudus coram latrone cantares. Ita de Conſolat. proſa 2. ſic etiam Ariſto. 2. Politic. dicit, quod ciuitatem non decet omnino pauperem eſſe, ne impotens ſit præ egeſtate reſiſtere inuadentibus, nec debet valde diues eſſe, ne diuitiarum magnitudine multos contra ſe moueat ad pugnandum: ſed debet mediū tenere ciuitas: ita vt nec paupertate indefenſa maneat, nec diuitiarum excellentia contra ſe hoſtes concitet. Alio modo per accidens diuitiæ malæ ſunt in magna quantitate: inquantum neceſſe eſt, quod illi, qui eas abundanter habere volunt, incidant multa mala, ſcilicet aggrediendo modos illicitos turpis lucri: ſic ait Apoſtolus prima ad Timo. 6. c. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tētationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa, & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Iſta erat cauſa quare inter Hebræos Deus vetuerat Regibus habere diuitias multas, ſcilicet, quia ſi ſcirent ſibi licitū eſſe mul-
F ta auri pondera habere, deſiderio obtinendi illa ſpolia-
rent, & opprimerent ſubditos imponendo onera grauia:
Cum autem ſcirent ſibi illicitum eſſe habere multa pō-
dera auri, & argenti, non grauarent nimis ſubditos: quia
ad ſuſtentationem ſuam ſine illorum magno grauami-
ne habere poterant de redditibus ſuis, vel de modera-
tis tributis. In Salomone autem ceſſabat iſta cauſa, quia
à principio regni ſui fuit valde bonus, & pecuniam cō-
gregabat non ad hoc, quòd ditaretur, ſed vt inde habe-
ret ad ædificandum templum Domini. In ſenectute au-
tem ſua, cum deprauatum eſt cor eius, circa Deum rece-
dendo a cultu eius, ita etiam deprauatum eſt circa ſub-
ditos imponendo eis grauia onera tributorū, vt colligi-
tur 3. Regum 12. c. cum dixerunt Iſraelitæ ad Roboam
filium Salomonis, quando eum conſtituturi erāt in Re-
G gē, ſcilet: Imminue pauliſper de iugo grauiſſimo, quod
impoſuit nobis pater tuus, & ſeruiemus tibi. Sic etiam
infra 10. c. Et ſic iugum graue poſuerat Salomon, & in
hoc peccabat: & ſic non eſt dubium, quin in ſenectute
in congregatione auri, & argenti peccaret: quia iam non
recta intentione nec debito modo faciebat: & tamen à
principio cum Salomon congregauit diuitias magnas
de quibus hic dicitur, non peccauit.

De Cethæis de quibus hic agitur. Quaſt. XXIX.

QVæritur vlterius, de iſtis Cethæis de quibus di-
citur hic quod emebant ab eis negociatores
Salomonis equos, qui erant. Aliqui dicunt, quod
H erant gentes habitantes in inſulis Cethim, & tamen di-
cendum, quod falſum eſt, ſicut declaratum fuit ſupra
in litera: ſed erant gentes de populis Chananæorum.
Nam ſeptem erant populi Chananæorum, ſcilicet Cha-
nanæi, Iebuſæi, Heuæi, Hethæi: Pherezei, Gergeſæi, A-
morrhæi, vt patet Deuter. 7. & Ioſue 3. cap. vnus iſto-
rum populorum erat Hethęus. Accipiuntur autem He-
thæi dupliciter, vno modo pro populo illo ſpeciali, qui
erat vnus de ſeptem populis Chananæorum. Alio mo-
do pro omnibus populis Chananæorum: ſicut inter-
dum fit de Amorrhæis: hic autem vocantur Hethæi om
nes populi Chananæorum, & ab iis Salomon poterat
emere equos, ab iſtis gentibus, quia iam iſtæ gentes erāt
deletæ, cum Dauid deleuiſſet omnes Chananæos, & ſic
ſubdidiſſet totam terram ſuo imperio. Dicendum,
I quòd à tempore Ioſue inceperunt deleri populi ſeptem
Chananæorum, ſed non fuerunt prorſus deleti: quia fuit
magna eorum pars reſidua, de qua Ioſue 13. cap. & man
ſerunt propter multas cauſas, vt patet Iud. 3. & iſti pau-
liſper muniti ſunt de terra Iſrael, nam pugnabant Iſrae
litæ contra eos, & diuerſis temporibus multos occide-
runt, & ceperunt loca ipſorum, ſcilicet, poſtquam diſtri
buta eſt terra Chanaan per ſortes quælibet tribus dele-
uit aliquos Chananęos de ſorte ſua, & accepit loca illo-
rum, Iudic. 1. & 15. & 16. & 17. c. Poſtea ēt tempore Iudi
cum capta ſunt aliqua loca ipſorum Chananæorum, &
nouiſſime temporibus Regum, maxime Dauid multa
loca Chananæorū, ſ. Philiſthinorum, qui erant Chana-
næi capta ſunt, vt patet 2. Reg. 8. & præcedenti lib. 18.
c. nondum tamen erant capta omnia loca, nec deleti ip-
K ſi Chananæi, nec etiam conuerſi ad Iudaiſmum, cū hoc
non permitteret lex, ſed iubebat, vt non ſinerentur viue-
re, ſed occiderentur in ore gladii. Deut. 20. c. & tamen
tempore Salomonis erant aliqui de iſtis. Nam Pharao
Rex Aegypti, cuius filiam Salomon acceperat in vxorē,
aſcendit de Aegypto in terram Iſrael, & pugnauit con-
tra vrbem Gazer, quæ erat in tribu Ephraim, quæ tene-
batur adhuc per Chananęos, & incendit illam, occidit-
que habitatores eius, & dedit vrbem in dotem filiæ ſuę
3. Reg. 9. & infra 8. cap. Ideo ſic dicendū de multis alijs
Chananęis, qui adhuc manebāt in terra Iſrael in regio-
nibus, quas tenuerant ab initio. Iſtos aūt nō deleuit Sa-
lomon, nec Dauid pater eius, quia terra quam tenebant
magna erat, & non poterant illam replere Iſraelitæ: & ta
men non permiſit manere iſtos liberos in terra, ſed ſu-
biecit

A biecit eos tributo, & erant adhuc reſidui aliqui de omnibus ſeptem populis Chananæorum, ſcilicet, de Chananæis, Pherezæis, &c. vt patet 3. Reg. 9. & infra 8. cap. ſcilicet. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæis, Amorrhæis, Pherezæis, Heuæis & Iebuſæis, qui non erant de filijs Iſrael, & poſteris eorum. quos non interfecerunt, ſubiugauit Salomon in tributarios vſque in diem hanc. Manebant autem iſti populi pacifici ſub dominio Regis Salomonis cum ſoluerent ei tributa, & ab iſtis emebant negotiatores Salomonis equos.

De cauſa quare fuerunt hic quadam verba dicta, ſcilicet, de multitudine curruum, & equorum, &c.
Quæſt. XXX.

QVæritur vlterius, cum hic agatur de ſapientia data Salomoni, & de ædificatione templi, ad quid fuit interpoſitum de multitudine curruum, & equorum, & quod præbuit aurum, & argentum quaſi cedros, & lapides quaſi ſycomores, quæ naſcuntur in campeſtribus. Nam non videntur iſta pertinere ad materiam, de qua hic agitur. Dicendum, quod propter duo factum eſt, primo propter præcedentia, vt conueniret illis: nam ſupra dicebatur, quod Deus apparuerat Salomoni per noctem, & reuelauerat ei, quod dederat ſibi ſapientiam, & quod poſtea daret gloriam, honorem, & diuitias, ita vt nullus Regum ei ſimilis foret. Conueniens ergo fuit illico agi de diuitiis eius, & gloria, vt ſciretur quomodo Deus compleuiſſet id, quod dixerat: & ſic interponitur hic de multitudine curruum, & equorum Salomonis, quod per hoc innuitur poteſtas eius magna, & gloria: nam poteſtas magna erat, quod tot bellatores, equites, & tot currus haberet, quot nunquam habuerat aliquis de præcedentibus Regibus: etiam ad gloriam magnam pertinebat, quia iſte apparatus copioſus equorum, & curruum Salomonem glorioſum reddebat. Etiam ad diuitias eius oſtentandas pertinebat, quia nullus poterat tot equos, & currus habere, niſi valde diues eſſet, etiam de diuitiis eius ſpecialiter agitur inquantum dicitur, quod præbuit argẽtum, & aurum quaſi lapides in Ieruſalem: nullæ tamen poterant eſſe maiores diuitiæ, quam iſtæ, ideo conuenienter iſtud hic interpoſitum eſt. Secundum fuit propter ſequentia. Nam infra agitur de ædificatione, quæ non poterat fieri ſine expenſis immenſis, & ſpecialiter erat neceſſarium multum aurum, & argentum pro vaſis ſacræ miniſtrationis, vt colligitur præced. lib. 28. cap. ideo neceſſe erat, vt ad hanc ædificationem Salomon haberet aurum, & argentum multum, & ad ſignificandum multitudinem iſtam dicitur, quod fuit argentum, & aurum multum, ſicut lapides. Item ad ædificationem iſtã erant neceſſaria ligna multa, & præcipuè cedrina, quia cum iſta eſſent preacioſiora alijs lignis, de iſtis potius ædificatum eſt templum Domini: vnde quãdo Salomon miſit in Libanum pro lignis ad ædificationem templi, ſolum miſit pro lignis cedrinis, & abiegnis 3. Reg. 5. & ſeq. capit. Et ad hoc conueniens fuit, vt diceretur hic de multitudine iſtorum lignorum, quam dedit Salomon in Ieruſalem, ſcilicet, quòd dedit cedros, quaſi ſycomores. Conſiderandum, quod iſta multitudo cedrorum, quam Salomon in Ieruſalem præbuit, fuit præcipuè ad ædificationem templi Domini: & tamen non ſolum fuit ad ædificationem iſtam, ſed etiam ad alia ædificia, quia Salomon ædificauit tria palatia magna, ſcilicet, domum ſaltus Libani, quæ erat armamentarium Regis, quæ facta eſt opere pulcherrimo, vt patet 3. Reg. 7. cap. & domum filiæ Pharaonis, vt patet ibidem, & domum ſibi. Pro his autem eguit multis lignis cedrinis, ideo neceſſe fuit, vt ipſe præberet in Ieruſalem copiam cedrorum, ſicut ſycomorum.

Quomodo erat verum, quòd multitudo diuitiarum erat, ſicut multitudo lapidum.
Quæſt. XXXI.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de multitudine diuitiarum Salomonis, ſ. de equis, & curribus, & de argento, & auro multo, ſicut lapides, quomodo fuit iſtud. Aliquis dicet, ꝙ fuit talis ordo temporis, ſicut habetur in litera, ſ. ꝙ prius data fuerit Salomoni ſapientia, & deinde habuerit diuitias iſtas magnas, & poſtea ædificauerit templum: & hoc propter duo: primo, quia nunquam eſt recedendum ab ordine literæ, niſi quando conſtiterit, ꝙ non fuerit talis ordo, qualis in litera ſignatur: & tamen nunc non conſtat, ꝙ non fuerit iſte ordo: cum B ergo litera talem ordinem innuat, aſſentiendum videtur illi. Secundò patet, quia ad ædificationem templi requirebantur pecuniæ multæ, ſicut declaratum eſt præced. quæſt. & ideo poſitum fuit hic de multitudine diuitiarum Salomonis: quia non poterat templũ ædificare, niſi multas haberet diuitias: ergo videtur, ꝙ totã illam multitudinem diuitiarum, de qua dicitur hic, habuerit Salomon antequam ædificaret templum, & conſequenter fuerit talis ordo temporis, qualis ſignatur in litera. Reſpondendum, ꝙ Salomon non potuit habere iſtam multitudinem diuitiarum ſecundum ordinem, qui ponitur hic, ſcilicet, vt prius haberet ſapientiam, & deinde diuitias, & poſtea inciperet ædificare templum: quod patet, quia ſapiẽtia data fuit Salomoni in fine anni tertij regni ſui, vel in principio quarti, vt probatum eſt ſupra in qua C dam quæſt. etiam declaratum eſt 3. Reg. 3. cap. in quadã quæſt. Incepit autem ædificare templum illico. Nam in principio quarti anni, ſcilicet menſe ſecundo cepit ædificare illud, vt patet 3. Reg. 6. capit. Ideo inter ſapientiæ collationem, & fundationem templi modicũ, vel quaſi nullum tempus intercidit: & ſic non poteſt ſtare ordo literæ. Aliquis dicet, quod dato, quòd non haberet Salomon diuitias iſtas ante ædificationem templi: & poſt collationem ſapientiæ habebat tamen illas ante ſapientiam collatam, & ſic haberet Salomon diuitias multas ad ædificationem templi. Dicendum, quod non ſtat propter multa: quia ſi haberet tantam diuitiarum copiam, aut illas habuiſſet hæreditarie a patre ſuo Dauid, aut acquiſiuiſſet poſtquam factus eſt Rex. Non primo modo, quia Dauid non reliquit Salomoni theſauros tam D copioſos, ita vt præberet in Ieruſalem aurum, & argentum quaſi lapides. Nam ipſe Dauid non fuit tam diues, vt poſſet præbere argentum, & aurum quaſi lapides. Item, quia Dauid non dedit Salomoni aurum, & argentum, niſi in certo pondere ad vaſa aurea, & argentea. præced. lib. 28. cap. & pecunias in auro, & argento, quæ ſufficere poſſent ad reliquas expenſas 2. lib. cap. 22. & 29. Tantæ autem diuitiæ, quantas Salomon hic habuiſſe dicitur, excedunt numerum, ideo non habuit illas Salomõ à Dauid, præſertim cum Dauid vocauerit ſe pauperem, dicens. Ego autem in paupertate mea paraui impenſas in ædem Dei mei, præcedenti lib. 22. capit. Et tamen habens aurum, & argentum ſicut lapides in multitudine non poterat ſe pauperem appellare. Si autem dicatur ſecundo modo, ſ. quòd Salomon habuit iſtas magnas E diuitias, poſtquam factus eſt Rex, non ſtat. Primò: quia ipſe paruo tempore adhuc regnauerat, quando cœpit ædificare templum, ſcilicet annis tribus, & ferè duobus menſibus. 3. Regum 6. cap. ſed in tam breui tempore nõ poterat Salomon congregare tantas diuitias. Secundò patet, quia iſto tempore Salomon non poterat vacare lucris magnis, eo quod nõdum confirmatum erat regnum in manu Salomonis, ſed habebat inſidiatores adhuc, qui conabantur eum de regno expellere, ſcilicet Adoniam fratem ſuum, & Ioab principem militiæ: & Abiathar Summũ Sacerdotem: & toto tempore laborauerat confirmando regnum, & occidendo iſtos, ſcilicet duos, & tradendo exilio Abiathar Summum Sacerdotem 3. Regum 1. cap. & in fine trium annorum cum confirmatum eſſet iam regnum in manu Salomonis, dedit ei Deus ſapientiam,

pientiam,

pientiam, vt colligitur hic: & 3. Regum 3. cap. & ex declaratis vtrobique, ideò in tempore iſto non poterat ditari Salomon, ſed potius expenderet ea, quæ habebat, quia negotia talia hoc expetunt. Tertio patet ex diſpoſitione Salomonis, quia Salomon erat adhuc iuuenis valde. Nam vocauit ſe puerum neſcientem exitum ſuum, & introitum 3. Regum 3. cap. etiam nondum Deus ei ſapientiam dederat, ideo non poterat habere modos exquiſitos ad hoc, ꝙ in tam breui tempore tantum ditaretur. Quarto patet, quia Salomō ditatus eſt ex auro, quod apportabatur ei de Ophir, & de Tharſis, & alijs inſulis, & alijs negotiationibus; vt patet 3. Regum 9. & 10. cap. & infra 9. cap. Et tamen iſtæ negotiationes fuerunt poſt ædificationem templi: vt declarabitur infra, ideo nō habuit diuitias iſtas Salomon vſque poſt conſummatum templum. Quinto patet, & efficacius, quia manifeſtum eſt, ꝙ iſta fuit maxima abundantia diuitiarum Salomonis, ſ. quod præberet aurum, & argentum, quaſi lapides. Non enim poterant eſſe maiores diuitiæ: nec Salomon alibi legitur maiores habuiſſe. Et tamen manifeſtū eſt, ꝙ Salomon non habuit maximum cumulum diuitiarū ſuarum in principio regni ſui, ſed continuè creſcebat, cū negotiaretur cum multis gentibus mittendo ad inſulas diſtantes. Ergo non peruenit Salomon ad iſtam magnitudinem diuitiarū in principio regni ſui, ſed multo poſt: fortè poſt medietatem temporis regni ſui, & iſtud eſſet poſt ædificationem templi. Nam templum conſummatum eſt anno vndecimo regni Salomonis 3. Regum 6. cap. & regnauit Salomon annis quadraginta 3. Regum 11. cap. Sexto patet, quia ſi Salomon habuiſſet totas iſtas diuitias ante tēpli ædificationē ipſe haberet ſufficientē pecuniā ad expenſas ædificationis, & tamen non habebat. Sed Hirā Rex Tyri ei dabat argentum, & aurum, & omnia alia, quibus indigebat. Deditque ei talenta centum & viginti de auro 3. Regum 9. cap. Ergo nondū habebat Salomon iſtas diuitias. Dicendum eſt ꝙ Salomon non habuit diuitias, quæ habentur hic, antè ædificationem templi, & conſequenter ordo literæ non eſt tenendus, ſed cum Scriptura vellet agere de Salomonis diuitijs, poſuit hic maximas diuitias eius, quas vnquam habuerit: & iſtæ fuerunt, quòd haberet aurum, & argentū quaſi lapides, quia non poterat eſſe maior copia diuitiarum, & quod cedros præberet quaſi Sycomoros. Sed dicendum ꝙ diuitias iſtas habuit Salomon ante mortē ſuam aliquanto tempore: forte poſt medium temporis regni ſui, & patet hoc. quia Salomō acquirebat diuitias ex multis. Primò de redditib. ſui regni. & iſtud erat determinatum, vt patet 3 Regum 10. cap. ſcilicet. Erat autē pōdus auri, quod afferebatur Salomoni per ſingulos annos ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum, excepto eo, quod afferebant viri, qui ſuper vectigalia erant, & negotiatores, vniuerſique ſcuta vendentes, & omnes Reges Arabiæ, Ducesque terræ. Manifeſtum eſt tamen, quòd in pauco tempore nō poſſent iſti redditus facere magnum cumulum auri, & argenti ſicut in multis annis. Secundo erant redditus ſiue lucra Salomonis ex muneribus, qui apportabantur ab ijs, qui veniebant ad audiendā ſapientiam eius 3. Regum 10. cap. ſcilicet Magnificatus eſt Salomon ſuper omnes Reges terræ diuitijs, & ſapientia: & vniuerſa terra deſiderabat videre vultū Salomonis, vt audiret ſapientiam eius, & ſinguli deferebant ei munera, vaſa argentea & aurea, veſtes & arma bellica, aromata, & equos, & mulos per annos ſingulos. Sapientia tamen non fuit data ante templi ædificationē, niſi pauco tempore, id eſt duobus, vel tribus menſibus, ſicut declaratum eſt ſupra in quadam queſtione, & 3. Regū 3. c. Ideo ante ædificationem tēpli nihil poterat habere de ijs muneribus. Tertio erant lucra Salomonis ex negociationibus: nam multas negociationes exercebat ſiue in terra propinqua terræ ſuæ, ſiue in inſulis diſtantibus. Nam mittebat in Ophir, & ferebat inde aurum, & etiā in Tharſis, & inde aurum, & argentum ferebat, & multa alia. Maxime autem diuitiæ Salomonis in auro, & argento fuerunt in negotiationibus, quas habebat mittēdo in Ophir, & Tharſis: quod patet 3. Reg. 10. cap. & infra

De dub.

Vnde Salomon tā magnā auri & argenti vim habuerit.

F 9. cap ſcilicet. Non reputabatur argentum alicuius precij in diebus Salomonis, quia claſſis Regis cum claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſis, deferens inde argentum, & aurum, & dentes elephantorum, & ſimias, & pauones, & tamen non fiebat redditus euntium in Tharſis, niſi ſemel in tribus annis, vt patet ex dictis. Ergo non poterat eſſe diues Salomon in argento, & auro in principio regni ſui. Sed poſtquam multis annis regnaſſet, fortè pluſquam viginti. De equorum etiam multitudine dicendum eſt, quòd non habuit Salomon totam iſtam multitudinem in principio regni ſui, ſed cum regnaſſet multo tempore, quia equos habebat Salomon per negotiationem, & munera. De muneribus patet, quia 3. Reg. 10. cap. & infra 9. cap. dicitur quòd omnis terra

G deſiderabat videre vultum Salomonis, vt audiret ſapiētiam eius, & ſinguli deferebant ei munera, vaſa aurea, & argentea, veſtes, & arma bellica, aromata, equos, & mulos per annos ſingolos. Iſti equi dabantur Salomoni ab audientibus ſapientiam eius: & tamen Salomon non habuit ſapientiam ante ædificationem templi, niſi per duos menſes, aut parum plus, ergo non poterat habere iſtam multitudinem equorum, niſi poſt ædificationem templi. Etiam patet de negotiatione, quia Salomon emebat equos de Aegypto, & Coa, & Syria, & regnis Hethęorum, & tamen non negotiaretur Salomon ad emendam tantam equorum multitudinem, niſi quando eſſet valde diues: ergo non emeret eos in principio regni ſui, quia tunc non erat diues: vt ſupra declaratum eſt. Ad rationē primam in contrarium dicendum, quod non eſt recedē-

H dum ab ordine literæ, niſi cum apparet cauſa ad hoc. Hic tamen apparet cauſa, quia non poterat Salomon iſtas diuitias habere in principio regni ſui, antequam haberet ſapientiam, & antequam inciperet ædificare templum. Et hoc etiam colligitur ex litera: nam iſtud quod dicitur hic, quòd Salomon præbuit aurum, & argentum in Ieruſalem quaſi lapides, ponitur etiam infra 9. & 3. Regum 10 poſt ædificationem templi: impoſſibile eſt tamen vtrobique ſeruare ordinem temporis ſecundum literam, quia hic ponitur ante ædificationem templi: & ibi poſt ædificationem: ideo ſtabitur illi, cui ratio magis conſentit. Et tamen probatum eſt multis rationibus, quod Salomon non poterat habere diuitias iſtas, antequam haberet ſapientiam, nec antequam fundaret templum: ideo tenebitur, quod multo tempore

I poſt ædificationem templi peruenit ad iſtam multitudinem curruum & equorum, & ad iſtam magnitudinem diuitiarum. De multitudine autem cedrorum dicendum, quòd præbuit illam Salomon, quando ædificauit templum Domini, & tria palatia ſibi, de quibus ſupra dictum eſt. Et dicetur ſequenti cap. in principio. Nam pro templo Domini fuerunt nimis neceſſaria ligna cedrina, & poſtea pro ædificatione atriorum Salomonis. Vnde prius Salomon præbuit cedros in Ieruſalem quaſi ſycomoros, quam præberet aurum, & argentum quaſi lapides, & haberet iſtam ſummam equorum, & curruum. vt patet ex dictis, cùm illa fuerint multo tempore poſt ædificationem templi. Ad ſecundum dicendum, quòd verum eſt, quod ad ædificationem tem-

K pli requirebantur multæ pecuniæ: & ligna cedrina, & tamen nondum Salomon peruenerat ad tantam multitudinem auri & argenti, & cedrorum, vt patet ex dictis. Habebat tamen Salomon expenſas pro ædificatione templi, quia Dauid reliquerat omnes impenſas, quas putabat neceſſarias, vt patet præcedenti lib. 22. cap. ſcilicet: Ego in paupertate mea paraui impenſas in ædem Dei mei. Etiam dimiſit aurum, & argentum determinatum pro ſingulis vaſis aureis, & argenteis ſecundum pondera, & magnitudinem ſingulorum. eod. lib. cap. 28. Et ſic dato quod Salomon nō haberet tunc iſtas diuitias, poterat ædificare templum Domino de expenſis, quas reliquerat Dauid. Et ſi aliquid deficiebat, dabat illud Hiram Rex Tyri Salomoni: vnde centum, & viginti talenta auri ei dedit 3. Regum 9. & infra 8. cap. Etiam dicendū, ꝙ ligna cedrina, licet fuerint in Ieruſalē in magna copia ad ædificandum templum Domino: tamen

tamen

men nondum peruenerant ad tantam copiam, vt reputarentur ſicut ſycomori, quouſque Salomon ædificauit tria palatia ſibi. Tunc enim completa fuit iſta abundantia cedrorum. Alia ratio poterat haberi in contrarium ex dictis præcedenti quæſtione, ſcilicet quòd poſitum fuit hic de diuitijs Salomonis poſt reuelationem, quam ſuſcepit à Deo, eo quòd in illa reuelatione dictum fuerit ei, quòd ſapientia data eſſet ſibi, & quòd diuitiæ darentur ſibi quantas nullus Regum ante eum habuerat, nec poſt eum habiturus foret. Et vt cõprobaretur viſio, dictum eſt hic immediatè de diuitijs eius. Dicendum, quòd iſte ordo non eſt naturalis, ſcilicet ſecundum continuationem hiſtoriæ, ſed artificialis, ita vt rationi valde conueniat, ſcilicet quod Deus promiſerat Salomoni tantas diuitias, quãtas nullus Regum habuerat, nec habiturus eſſet, ideo licèt immediatè non haberet illas, conueniẽs erat immediatè poni, quòd illas habuerit: vt videretur, quomodo iſta promiſſio completa eſſet. Et ſic factum eſt: & ob hoc bis ponitur in hoc libro, & 3. Regum, de iſtis diuitijs Salomonis, ſcilicet hic & infra 9. & 3. Regum 4. & 10. ca. Ponuntur enim hic, & 3. Regum 4. cap. poſt ipſam dationem ſapientiæ immediatè: vt videretur quòd promiſſio Dei non fuerit irrita. Et quia promiſſio fuit de diuitijs, & gloria, & honore, ponitur hic, & 3. Regũ 4. cap. de multitudine equorũ, & curruum Salomonis, & de magnitudine diuitiarum in auro & argento: tamen non fuerunt iſta acquiſita mox poſt ſapientiæ collationem, ſed multo tempore poſt ædificationem templi. Ponuntur iterum ſcilicet infra 9. & 3. Regum 10. cap. poſt ædificationem ipſam templi, vt ſciatur, quod ille fuerit ordo temporis in ſequendo.

CAPITVLVM II.

DEcreuit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, & palatium ſibi. Et numerauit ſeptuaginta millia virorum portantium humeris: & octoginta millia, qui cæderent lapides in montibus; præpoſitoſque eorum tria millia ſexcentos. Miſit quoque ad Hiram Regem Tyri dicens: Sicut egiſti cum Dauid patre meo, & miſiſti ei ligna cedrina, vt ædificaret ſibi domum, in qua & habitauit: ſic fac mecum, vt ædificem domum nomini Domini Dei mei, vt conſecrem eam ad adolendum incenſum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propoſitionem panum ſempiternam: & ad holocauſtomata mane, & veſpere, Sabbatis quoque & Neomenijs, & ſolemnitatibus Domini Dei noſtri in ſempiternum, quæ mandata ſunt Iſraeli. Domus enim, quam ædificare cupio, magna eſt. Magnus eſt enim Deus noſter ſuper omnes Deos. Quis ergo poterit præualere vt ædificet ei dignam domum? Si cælum & cæli cælorum capere eum nequeunt, quantus ego ſum, vt poſſim ædificare ei domum? Sed ad hoc tantum, vt adoleatur incenſum coram illo.

Decreuit. Dicto in præcedentibus de præambulis quibuſdam remotis ad templi ædificationem, hic agitur de ædificatione. Et diuiditur in tres partes, quia primò ponitur ad ædificationem apparatio. Secundò ipſa ædificatio ſequenti cap. Tertiò ædificati templi dedicatio, infra quinto. Prima diuiditur in duas: quia primò ponitur circa iſtam apparationem cõueniens ordinatio. Secundò ponitur ordinationis executio, ibi. *Numerauit igitur Salomon.* Prima in duas, quia primo ponitur Salomonis ſupplicatio. Secundo Regis Hiram condeſcenſio: ibi. *Dixit autem Hiram.*

An hic ſit ordo continuus ad præcedentia, & cæt. Quæſt. Prima.

QVæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic ſint continuata ad præcedentia, & an fuerint immediatè poſt illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic eſt ordo continuus reſpectu eorum, quæ habentur præcedenti cap. licet non ſit

A reſpectu omnium, quæ habentur ibi. Pro quo ſciendum, quod præcedenti cap. continentur duo. Primum eſt de reuelatione facta Salomoni, & ſapientia ei collata. Secundum eſt de diuitijs eius, & gloria in equis, curribus, auro, & argento. Quantum ad primum dicendum eſt, quòd continuus ordo eſt inter iſta & præcedentia. Nam ædificatio templi, de qua hic incipitur, fuit poſt ſapientiam collatam Salomoni vt declaratum eſt præcedenti cap. in quadam quæſtione: & 3. Reg. 3. cap. Quantum ad ſecundum dicendum, quòd non eſt continuus ordo, quia Salomon prius ędificauit templum quàm haberet diuitias iſtas magnas, de quibus pręcedenti cap. vt declaratum eſt ibidem in vltima quæſtione. Ad ſecundum dicendum, quòd quantum ad aliquid ſit ordo continuus, & quantum ad aliquid non: quærendum eſt an fuerint

B iſta poſt præcedentia immediatè, vel interiectis aliquãto tempore quantum ad illa, in quibus eſt ordo continuus, ſcilicet quantum ad primum. Et dicendum, quod iſta fuerunt immediatè poſt illa, vel forte fuerunt ſimul. Nam ſicut probatum eſt præcedenti cap. ſapientia data fuit Salomoni in fine anni tertij regni ſui, vel in principio quarti. Et tamen ædificatio templi cœpit in principio anni quarti regni Salomonis, vt patet 3. Reg. 6. cap. ſcilicet menſe ſecundo anni eiuſdem, ideo inter ædificationem templi & dationem ſapientiæ paucum tempus intercedit: vel forte fuerunt quaſi ſimul. Et quia hic agitur de apparatu ad ædificationem, ſcilicet de lignis cedrinis, quæ Salomon fecit adduci de libano ad ædificãdum templum, neceſſe eſt, quòd iſtud fuerit quaſi eo tẽpore, quo ſapientia ei data eſt, quia prius eſſet appara-

C tus ad ædificationem quam ipſa ædificatio. Circa primum dicitur. *Decreuit Salomon ædificare domum nomini Domini.* Ideſt iudicauit, & determinauit in corde ſuo, quòd vellet ędificare templum Domino. Obligatus erat Salomon ad ædificandum domum Domino: quia Deus iuſſerat, 2. Reg. 7. cap & præced. lib. cap. 27. & 22. & 28. & ipſe Salomon iſtud onus in ſe ſuſceperat, cum ſæpe Dauid hortatus eſſet eum ad hoc, vt patet præcedenti lib. 22. & 28. cap. et ſic circa hoc non erat deliberandum Salomoni an ædificaret, vel non ædificaret: quia de neceſſarijs non eſt conſilium, nec deliberatio, ſed de contingentibus per nos agibilibus, vt patet tertio Ethicorũ cap. de Conſilio, & electione: ſed decreuit Salomon circa tempus ædificandi, quia iudicauit, quòd tali tempore habebat opportunitatem ad ædificandum, & erat conue-

D niens, quod ædificaret, & tali tempore non. In Hebræo dicitur. *Dixit Salomon ædificare domum Domini.* Et idem eſt: quia dicere in corde nihil aliud eſt, niſi determinare, & iſtud cõuenienter ſignatur per iſtud verbum decreuit, & dicitur, Nomini Domini, quaſi dicat, iſta domus non ædificabatur Deo, quaſi Deus in ea habitaturus eſſet, ſed ædificabatur nomini Domini, ideſt ad hoc, vt inuocaretur ibi nomen Domini. Nam cum cælum, & cæli cælorum Deum capere non ſufficiant, non poterit eum capere aliqua domus lutea manu hominũ facta, ſed fiebat domus nomini Domini, vt inuocaretur nomen Domini in illa, & conueniret populus ad inuocandum Deum, & orandum in ipſa. Iſta verba dixit Salomon in oratione ſua dedicato templo, 3. Reg. 8. & infra 6. cap. *Et palatium ſibi.* Ideſt, etiam decreuit ædifica-

E re palatium ſibi. Non ſolum fecit vnum palatium, ſed tria, vt infra declarabitur in quadam quæſtione. Iſtud fuit per voluntatem, quia non obligabatur Salomon ſibi ædificare palatium. Et dicitur hic, quòd decreuit ſibi ædificare palatium ad ſciendum intentionem ſequentium. Nam infra dicitur, quòd Salomon petiuit ab Hirã Rege Tyri ligna cedrina, & declaratur hic ad quid petebat illa, ſcilicet ad ædificandum templum Domino, & domũ ſibi. *Et numerauit ſeptuaginta millia virorum portantium humeris.* Ideſt, ad faciendum opus iſtud neceſſe erat, vt aliqui viri portarent onera. Et ad hoc elegit Salomon ſeptuaginta millia virorum. Iſti viri non erant de Iſraelitis, ſed de proſelytis: vt declarabitur infra in quadam quæſtione. Iſti autem portabant lapides, quos alij excidebant, vel aliquid aliud oportunum: vt de-

declarabitur infra. *Et octoginta millia, qui cæderent lapides in montibus.* Erant neceſſarij lapides ad ædificandū templum Domini: quia parietes de lapidibus fiebant, ideo oportebat, vt eſſent multi lapidum cęſores: & iſti erant in montibus, quia ibi erant lapidicinæ. Sciendum autem, quod hic aliqualiter peruertitur ordo, quia de iſtis portantibus onera, & lapidum cæſorib. in fine cap. infra agitur: & iſtud pertinet ad executionem operis. Hic autem in principio agitur de apparatu ad hoc, ſcilicet de precibus Salomonis ad Hiram ſuper lignis cedrinis. *Præpoſitoſque eorum tria millia, & ſexcentos.* Ideſt ſuper lapidum cęſores, & portitores erant præpoſiti, qui iuberent artificibus, & operarijs quid deberent agere, & quando. Et ſuper iſtos centum, & quinquaginta millia cæſores, & portitores lapidum fuerunt præpoſiti tria millia, & ſexcenti. *Miſit quoque ad Hiram Regem Tyri dicens.* Non ſolum egebat Salomon lapidib. pro ædificatione templi, & domibus ſuis, ſed etiam lignis cedrinis, & abiegnis. Lapides autem habebat in regno ſuo. Ideo pro illorum cęſura, & portatione nullū extraneum requiſiuit. Ligna autem non habebat Salomon in regno ſuo, vel non conuenienter poterant ibi ſcindi, ideo miſit ad Hiram Regem Tyri, cuius terra erat mons Libanus ſecundum magnam partem, & viri de regno eius erant edocti circa lignorum cæſionem, vt ille mitteret ei ligna. Iſte Hirā erat amicus Salomonis, cum prius fuiſſet amicus Dauid patris ſui, ideo miſit ad eum confidens de eius amicitia. Tyrus ciuitas famoſiſſima eſt in littore maris Mediterranei, quæ quondam fuit domina mercatorum. Et tantum diuitijs affluebat, vt Rex eius Deum ſe appellaret, dicens: quod in cathedra Dei ſedit in corde maris: Ezech. 26. cap. Gloriam autem ciuitatis huius, & frequentiam populorum, & nationū venientium ad ciuitatem iſtam, late ponit Ezechiel contra eam loquens, vt patet Ezechiel 27. cap. de ciuitate iſta magis declaratum eſt Ioſue 19. cap. Eſt autem ciuitas iſta de terra Chanaan: vt declaratum eſt 3. Reg. 5. c. in quadam quæſtione. Vocabatur Hiram Rex Tyri: non quod ſolum dominaretur in ciuitate iſta, ſed quia iſta ciuitas erat caput regni: quod patet, quia Hiram erat etiam Rex Sidonis, quæ eſt alia ciuitas famoſa circa mare. Vnde dixit Salomon ad Hiram, quòd in toto populo Iſrael nemo erat, qui ligna ſciret ſcindere ſicut Sidonij. Et concluditur ibi, quod Sidonij ex mandato Hiram ligna ſcidebant. Et ſic erant de regno Hiram, tertio Reg. 5. cap. Erat tamen Tyrus ciuitas celebrior quam Sidon, quæ poſtea per Alexandrum magnum deſtructa eſt: & facta eſt ſiccatio ſagenarum, ſicut dixerat Ezech. Rurſus autem populata eſt, & manſit populatio eius vſque poſt Chriſtū. Nam Origenes Doctor eximius, qui inter Chriſtianos tempore ſuo floruit, eſt ibi ſepultus. An verò ciuitas illa hucuſque permaneat, certam fidem non habemus. *Sicut egiſti cum Dauid patre meo.* Scilicet ſicut te habuiſti amicabiliter ad Dauid patrem meū, ita te habeas amicabiliter mecum. *Et miſiſti ei ligna cedrina, vt ædificaret ſibi domum.* Hiram ſciens Dauid regnare ſuper totum Iſrael, miſit ad eum multa ligna cedrina, & artifices, vt ædificaret domum in qua habitaret: vt patet 2. Reg. 5. cap. & præcedenti libro 14. capit. *In qua & habitauit.* Scilicet, fabricata eſt Dauid domus de lignis cedrinis, & habitauit in ea. Nam ipſe Dauid dixit: Ecce ego habito in domo cedrina, & Arca Dei ſub pellibus eſt, præcedenti lib. 17. cap. *Et ſic fac mecum.* Scilicet, mittas mihi ligna cedrina: Non enim volebat nec petebat Salomō, vt omnino faceret Hiram cum eo, ſicut egerat cum Dauid. Nam non poterat ſic agere. Hiram namque cum Dauid magis gratioſè ſe habuit, quam cum Salomone: nam cum ſciret Hiram quod regnaret Dauid ſuper totum Iſrael, neſciente Dauid, vt ipſe captaret amicitiam eius, miſit ligna cedrina ei quot quot putabat ſufficere ad fabricandum domum, & artifices etiam de terra ſua, vt nihil Dauid laborare deberet, & nihil exponere fabricando domum: vt patet 2. Reg. 5. & præcedenti lib. 14. cap. Et tamen iam in Salomone non poterat hoc eſſe, cum ipſe Salomō prius pe-

Origenes in Tyro ſepultus.

F tiuiſſet, q̄ Hiram incitaretur ad dandum ſibi hæc. Et dato q̄ poſſet hoc fieri, Salomon tamen illud non peteret, quia nollet ipſe, vt Hiram ſuis expenſis mitteret ligna ſibi, & artifices ſicut miſerat Dauid, ſed ſolū petebat, vt Hiram dignaretur iubere ſeruis ſuis, vt cæderent ligna quibus Salomon egeret ſimul cum ſeruis Salomonis. Et ipſe Salomon ſatisfaceret pro labore, & ſumptibus: ſicut patet infra in litera. In Hebræo dicitur. *Septuaginta millia virorum oneris.* Vbi nos dicimus ſeptuaginta millia virorū portantiū humeris. Et idem eſt. Litera tamen noſtra magis clara eſt q̄ Hebræa, cum illa ſequatur proprietatē idiomatis plus q̄ barbarici: Noſtra autem ſequatur congruitatem ſententiæ in ſermone latino. Item in Hebræo dicitur. *Octoginta millia virorum cædentem in monte.* Vbi litera noſtra dicit octoginta millia virorum, qui

G cæderent lapides in montibus. Et eadem ſententia eſt, Litera tamen noſtra exponit ſenſum barbaricum hebraici idiomatis, in quo nō ſeruātur numeri, nec perſonę inter ſuppoſitū, & appoſitū, nec genera & numeri: & aliæ conuenientiæ adiectiuorū, & ſubſtantiuorū; antecedētiū, & relatiuorum. Ideo cum deberet dici octoginta millia virorum cædentium, vel qui cæderent: dicitur cædentem, vel cædētis in ſingulari, quæ eſt magna barbaries locutionis. Et iſtud conſuetum eſt in Hebræo: nam ſic dr̄ Iſa. 19. cap. vbi litera noſtra dicit: Tradam Aegyptum in manus Dominorum crudelium. Dicitur in Hebræo, In manus Dominorum crudelis, ſcilicet adonim caſeth: nā adonim eſt pluralis numeri, & ſignificat Dominos. Et caſeth eſt ſingularis numeri, & ſignificat durum, vel crudelē: quia ſi eſſet pluralis numeri deberet dici adonim

H caſſim. Sic etiam eſt in relatiuis: nam interdum antecedens eſt pluralis numeri, & relatiuum eſt ſingulare: vt Ioſue 2. cap. dicitur de Raab, quòd accepit duos exploratores Hebræorum, & abſcondit eū: & deberet dici, abſcondit eos: ſicut dicit litera noſtra. In multis alijs locis ſunt ſimiles locutiones, quia Hebraicū idioma eſt quaſi barbaricū. Et ita hic deberēt poni cæſores lapidū pluraliter, & ponūtur ſingulariter, & non ponitur in hebræo an iſti cęderent lapides, vel quid cęderent: poſuit tn̄ litera, quòd erant lapides, quia conſtat, quòd iſti nō erant lignorum cæſores, cū de his infra dicatur: Et ligna non cæderentur in terra Iſrael, ſed in Libano in regno Regis Hiram. Etiam colligitur infra in litera, vbi dicitur de iſtis, quòd cædebant lapides, & 3. Regum 5. capit. idem ponitur. Etiam ſciendum, quod Hiram non ſcribitur ſic

I hic apud Hebræos, ſicut in alijs locis, quia hic non dicitur Hiram, ſed Huram: quia ſcribitur cum Vau, & in alijs locis ſcribitur cum Iod: & tamen iſtud non differt, quia conſtat quòd idem vir eſt: de quo hic agitur, & in alijs locis. *Vt ædificem domum nomini Dei mei.* Scilicet, da mihi ligna cedrina de terra tua, ad ædificandum ex illis domum nomini Domini: ideſt in qua inuocetur & colatur. In Hebræo dicitur (Ecce ego ædificans domum nomini Dei) Idem eſt. Sed debet poni litera per modum conſtructionis, ſicut dicitur in litera noſtra ſcilicet: Vt ædificem, & litera noſtra emendat modum incomptum loquendi, qui eſt in Hebræo. *Et conſecrem eam ad adolendum incenſum coram illo.* Scilicet, iſta domus conſecrabitur, ideſt dedicabitur ad iſtos vſus, qui ſequuntur, & non ad aliquas miniſtrationes humanas. Adolere in-

K cenſum poteſt intelligi dupliciter. Vno modo pro crematione thymiamatis, quod quotidiè cremabatur bis, ſ. mane, & veſpere, vt patet Exod. 30. c. Alio modo poteſt intelligi pro crematione ſacrificiorum in altari holocauſtorum. Et licèt primus modus magis videatur conſonare voci: tamen coincidunt hic duo, ſ. adolere incenſum, & fumigare aromata. Ideo videtur dicendū, quod primum tenendū eſt, ſcilicet pro crematione ſacrificiorū in altari. Et vocabatur quodlibet ſacrificium incenſum: quia incendebantur carnes eius, vel adipes in altari. Et maxime conuenit hoc holocauſtis, quæ tota incendebantur: ſicut ſignat nomen ſuum. Incenſum erat coram Domino, quando in altari holocauſtorum, quod erat extra templum, in atrio eius cremabantur carnes ſacrificiorum. *Et ad fumiganda aromata.* Ideſt ad emittendum

fumum de aromatibus, iſta ſunt thymiamata. Pro quo ſciendum, quòd Deus iuſſerit fieri quandam compoſitionem arte pigmẽtaria de rebus aridis, & erant ſpecies multæ. Primæ erant aromata, & deinde multæ aliæ: & accipiebantur in certo pondere, & proportione, & terebantur ſimul in mortario: ita vt comminuerentur vſque ad puluerem minutiſſimum: & iſta compoſitio vocabatur thymiama: Exod. 30. cap. vbi dicetur modus conficiendi. Et de iſto thymiamate ponebatur quotidiè in altari thymiamatum, & cremabatur ibi bis. Et quia ibi emittebatur fumus gratiſſimus, dicitur quòd fumigabantur aromata, ideſt thymiamata: non ſola aromata fumigabantur, cum eſſent quædam pars in compoſitione thymiamatis: Exod. 30. cap. De modo faciendi iſtas cærimonias infra dicetur in quadam quæſtione. *Et ad propoſitionem panum ſempiternam*. Etiam iſtud templum erit ad hoc, vt proponantur ibi panes in æternum, ſcilicet in mẽſa propoſitionis. Pro quo ſciendum, quod erat in templo quædam menſa aurea, quæ vocabatur menſa propoſitionis, eo quòd ibi ponebantur panes: & erant in ea ſemper duodecim panes coram Domino. De modo autem, & cærimonia iſtorum panum, & cauſa declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et holocauſtomata mane, & veſpere*. Ideſt, etiam domus iſta Dei erit ad offerendum in ea quotidie holocauſtomata, ideſt holocauſta mane, & veſpere. Erat enim in templo ſacrificium iuge, ideſt quotidianum, quod offerebatur bis in die, & erant duo holocauſta, ſcilicet vnus agnus anniculus in aurora, & alius veſpere. Et quia nullo die omittenda erant ſacrificia iſta, quæcunque etiam cauſa vrgeret, vocabantur iuge ſacrificium. *Sabbatis quoque, & Neomenijs, & ſolemnitatibus*. Ideſt non ſolum ad offerendum ſacrificium iuge, quod erat mane, & veſpere, & offerebatur omnibus diebus, ſed etiam ad offerenda quædam ſacrificia ſpecialia, quæ offerebantur præter iſtud ſacrificium iuge. Et offerebantur hęc in ſabbatis, & neomenijs, & alijs ſolemnitatibus. Pro quo ſciendum, quod apud Iudęos erant duplices dies, ſicut apud nos, ſcilicet ſolemnes, & profeſti. Dies profeſti erant, in quibus non vacabatur à laboribus, nec etiam fiebant aliquæ cærimoniæ ſpeciales circa cultum Dei. Et in quolibet iſtorum dierum ſolum offerebatur ordinariè ſacrificium iuge. Et iſtud intelligitur, cum dicitur ſupra ad holocauſtomata mane, & veſpere. In diebus ſolemnibus offerebatur ſacrificium iuge, & inſuper alia ſacrificia ſpecialia ad ſolemnitatem dierum illorum. Solemnitates autem iſtæ erant duplices; quædam erant, quæ ſemel tantum in anno accidebant. Aliæ erant, quæ replicabantur: illæ, quæ replicabantur erant duplices: quia quædam replicabantur qualibet hebdomada, & iſtæ erant ſabbata. Aliæ replicabantur quolibet menſe, & iſtæ erant Neomeniæ, & iſtæ non vocantur hic ſolemnitates, quia replicentur, ſed exprimuntur nominibus ſuis. Aliæ erant, quæ non replicabantur. Et iſtæ erant quinque, ſcilicet feſtum Phaſe, Pentecoſtes, & Clangoris, Propoſitionis, & Tabernaculorum, ſiue Scenophegiæ: in qualibet iſtarum offerebantur ſpecialia ſacrificia. De iſtis feſtiuitatibus, & cauſis earum, & cęrimonijs declarabitur infra in quadam quæſtione. *In ſempiternum*. Scilicet, cærimoniæ iſtæ nominatæ fient in æternum in domo, quam ædificare intendo. Iſtud dicebat Salomon, quia non erat iam mutandum tabernaculum Domini, & Arca de loco ad locum: ſed in Ieruſalem manere debebat in æternum, & de quo infra dicetur in quadam quæſtione. *Quæ mandata ſunt Iſrael*. Scilicet omnes iſtæ cærimoniæ ſuprà enarratæ mandatæ fuerunt Iſraelitis à Deo, vt ſemper illas frequentarent, & quotidie facerent, vt patet in locis allegatis de qualibet illarum: de thymiamate cremando, Exod. 30. cap. de panibus propoſitionis de ſabbato in ſabbatum: Leuit. 24. cap. De holocauſtis quotidianis mane, & veſpere: Num. 28. cap. De cærimonijs ſabbatorum, Neomeniarum, & ſolennitatum, Num. 28. & 29. c. *Domus autẽ, quã ædificare cupio magna eſt*. Ideſt magna debet eſſe. Nam non erat magna, cum nõdum eſſet, ſed magna eſſe debebat, & magna eſſe proponebatur. Iſtud

A dixit Salomon ad declarandum Hiram quantum peteret. Nam ſi ſolum diceret, quod volebat ædificare domum Domini, putaret Hiram, quòd fortè eſſet parua, & pauca materia ſufficeret: vt ergo intelligeret, ꝙ multa ligna, & lapides requirebantur, dixit, quod domus iſta valdè magna eſſe debebat. *Magnus enim Deus noſter ſuper omnes Deos*. Reddit cauſam quare domus iſta magna eſſe debebat, ſcilicet quia ædificabatur Deo, qui erat magnus ſuper omnes Deos. Ideo domus ſua debebat eſſe maior, quam domus aliorum Deorum. Sic dixit Salomon præcedenti libro cap. 29. cum daret cauſam quare tantæ impenſæ dabantur in domum Domini, ait: opus enim grãde eſt, nec enim homini paratur habitatio, ſed Deo. In Hebræo dicitur. *Ad ordinationem quotidianam*. Vbi nos dicimus ad propoſitionem panum ſempiternã.

B Et vocatur illa propoſitio panum, quia proponuntur ſcilicet coram Deo in menſa. Et vocatur ordinatio: quia panes illi ordinabantur ſuper menſam, eo quòd ſeni contra ſenes ponebantur: Leuit. 24. cap. Dixit autem litera noſtra ſempiternam, vbi Hebraica dixit quotidianam, & eſt melior ſenſus. Nam manifeſtum eſt, quòd panes in menſa propoſitionis non ponebantur, nec ordinabantur quotidiè, ſed ponebãtur duodecim panes quolibet ſabbato: & manebant ibi vſque ad aliud ſabbatum, quo mutabantur, vt ponerentur alij recentes: vt patet Leuiti. 24. cap. Et cum dicitur ſempiternam, ſignatur quòd iſta propoſitio panum debebat durare vſque in æternum, licèt non fieret quotidiè. Cum tamen vocatur in Hebræo quotidiana, debet referri ad permanſionem panum in

C menſa, ſcilicet ꝙ quotidie manebant ibi, quia omni tempore erant ibi: non tamen quotidie mutabantur. Item in Hebræo dicitur. *Iſtud ſuper Iſrael*. Vbi dicit litera noſtra, quę mandata fuerunt Iſrael. Et idem eſt, quia quod mandabatur Iſraelitis erat ſuper eos, ſcilicet obligando eos ad agendum. Et dicitur domus, quam ædifico. Vbi litera noſtra dicit: domus, quam ædificare cupio. Et in hoc litera noſtra expoſuit Hebraicam, quia non ædificabat adhuc Salomon domum Domini, quando iſtud loquebatur, ſed intendebat ædificare habita materia lignorum, & lapidum. *Quis ergo poterit prævalere, vt ædificet ei dignam domum?* Ideſt, quis poterit ædificare ei domum conuenientem ſecundum excellẽtiam ſuam? quaſi dicat, nullus hominum; quia honor Dei eſt infinitus, & nullus hominum meretur, vel poteſt aliquid ad

D infinitum honorem pertinens facere. *Si cælum, & cæli cælorum eum capere non queunt, quantus ego ſum, vt poſſim ei ædificare domum?* Quaſi dicat, cælum non poteſt continere Deum, capiendo eum: à fortiori ego, qui ſum homuntio, non potero ei domum ædificare. De modo quo cælum non poteſt capere Deum infra declarabitur quæſtione 18. cum Deus videatur eſſe in quibuslibet rebus. *Sed ad hoc tantum adoleatur incenſum coram eo*. Quaſi dicat, non eſt intelligendum, quòd ego velim facere domum, in qua Deus capiatur: quia iſtud impoſſibile eſt, cum cælum eum non capiat: ſed ſolum facio domum, vt adoleatur ei incenſum in ea. Quomodo autẽ hic dicat litera, quod ad hoc ſolum, vt adoleatur incenſum, domus iſta facta ſit, cum ſupra ponantur multæ cærimoniæ, ad quas fieri debebat, infra declarabitur in

E quæſtione decima tertia & decima quarta.

De palatio quòd Salomon decreuit ædificare. Quæſtio II.

QVæritur circa prædicta, quomodo dicitur hic, ꝙ decreuit Salomon ædificare domum Domino, & palatium ſibi, & quod aut quale palatium erat iſtud, quod ædificare intendebat. Dicendum, quod circa ædificationem domus Dei, Salomon non decreuit ædificare tanquam ſuper hoc deliberaſſet, quia Salomon erat obligatus ex præcepto Dei, & Dauid patris ſui ędificare tẽplum Domino. 2. Reg. 7. & pręcedenti lib. 17. & 22. & 28. cap. Sed deliberatio fuit de modo ædificandi, & de tempore, & de materia quærenda, & decreuit Salomon petere materiam ab Hiram. Circa palatium quod Salomon

mon decreuit ſibi ædificare, dicendum, quòd non fuit vnicum palatium, ſed tria: vocatur tamẽ palatium ſibi, inquantum erat diſtinctum à domo, quæ ædificabatur Deo. Ideo ſiue eſſet vna domus, ſiue multæ diceretur palatium ſibi. Erãt autem tres domus, ſcilicet palatium quod fecit Salomon, vt ipſe moraretur in eo cum vxoribus ſuis, & palatium, quod fecit filiæ Pharaonis, & domus ſaltus Libani. Quia eſſent iſtæ tres, vt colligitur. 3. Reg. 7. capit. & ibi declaratum eſt. Cauſa quare fecit Salomon domum filiæ Pharaonis fuit, quia Salomon habebat vxores multas: nam erant ei vxores quaſi reginæ ſeptingentæ, & concubinæ trecentæ. 3. Reg. 7. cap. Et inter illas erat dignior filia Pharaonis, quia illam primo acceperat: & fortè quia erat maioris dignitatis propter patrem ſuum, quia erat potentiſſimus Rex, ideo honorabat eam Salomon inter ceteras, quaſi eſſet vnica vxor. Sicut colligitur Cantic. 6. cap. Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus: vnica eſt columba mea, perfecta mea: vnica eſt matri ſuæ, electa genetrici ſuæ. Et ibi quantum ad literam agitur de filia Pharaonis, quæ excedebat reliquas vxores. Salomon ergo voluit honorare eam in hoc, vt ei ſolum faceret domum, vbi maneret cum familia ſua. Ipſe autem Salomon cum alijs vxoribus, & concubinis manebant in alia domo, & iſta eſt domus ſecunda, de qua dicitur 3. Reg. quòd ædificauit Salomon ſibi domũ. Tertia domus erat, quæ vocabatur ſaltus Libani, in qua erat armamentarium Regis. Iſtius autem domus pulchritudo ſuper alias domos, & fabricatura huius ponitur 3. Reg. 7. cap. Allatum autem non ponitur figura. De gloria autem domus huius, & partibus eius, & officijs, vel vſibus, ad quos erat, declaratum eſt ibidem. Iſtæ domus fuerunt magnæ, & magnorum ſumptuum in ædificando, moratuſque eſt Salomon ædificando eas maiori tempore, quàm ædificando templum. Nam templum ædificauit in ſeptem annis 3. Reg. 6. cap. Domum autem ſuam, ſcilicet omnes tres domos ędificauit annis treſdecim, vt patet eodem lib. 7. Et pro iſtis domibus accepit Salomon ligna cedrina, & abiegna ab Hiram, quæ ſimul cæſa fuit cum lignis pro domo Domini. Et ob hoc dicitur hic, quòd decreuit Salomon ædificare domum Domini, & palatium ſibi, quaſi dicat, materia, quæ inſtã petitur ab Hiram, erat tam pro domo Dei, quàm pro palatio Regis.

Si Salomon peccauerit ædificando ſibi palatium.
Quaeſt. III.

QVæritur vlterius, ad quid Salomon voluit ædificare ſibi palatium, cum iam haberet palatium, & an peccauerit in hoc. Aliquis dicet, quod ſic, quod expendere pecuniam in aliquid ſuperuacuum peccatum eſt. Et tamen ſuperuacuum erat Salomoni ædificare palatium ſibi, quia habebat iam palatium, & ſatis ſpecioſum. Nam Dauid habebat domum cedrinam pulchrã, quam fecerant ei artifices Hiram, 2. Reg. 5. cap. Et præcedenti libro cap. decimoquarto. Et ipſe Dauid laudabat eam taquam eſſet maior, quàm ipſe mereretur. Cum dixit: Ecce ego habito in domo cedrina, & arca Dei ſub pellibus eſt: præcedenti lib. 17. cap. ſufficiebat ergo Salomoni habitare in domo illa, & non ædificare alia palatia. Aliquis dicet, quòd Salomon licitè ædificauit palatium ſibi, quia fecit hoc ad honorem Dei, ſcilicet ne vxor ſua maneret in domo Dauid, eo quod ſanctificata fuerat, quia ibi ſteterat arca, vt patet infra 8. Et ſic fecit ei domum. Dicendum, quod licitè poterat morari filia Pharaonis, & quęcunque aliæ mulieres in domo Dauid, licet ſtetiſſet ibi arca, vt declaratum eſt 3. Reg. 9. capit. in quadam quæſtione, & etiam dicetur infra 8. capit. & ſic non oportebat aliam domum ædificari: & dato quòd licuiſſet aliam domum ædificari pro filia Pharaonis ad maiorem honeſtatem, ad quid tres domus ædificatæ ſunt? vt declaratum eſt præcedenti quæſtione. Determ. Dicendum eſt, quòd Salomon ædificando iſtas tres domos, non peccauit, etiamſi plures ædificaſſet: nam ædificare

F ſecundum ſe non eſt malum, niſi ad malum finem fiat, vel de rebus malè acquiſitis. Nec etiam erat prohibitum ædificare domos multas, & pulchras. Vnde non ſolum Salomoni erat licitum, ſed etiam quibuſcunque alijs Regibus ædificare multas domos. Nam quædam erant prohibita Regibus inter Iſraelitas, ſcilicet multiplicare equos, & currus, & augere pondera immenſa auri, & argenti, Deuter. 17. cap. inter hæc autem ædificia pulchra non erant interdicta Regibus, ideo licebat eam ædificare: potiſſimè autem licitum erat hoc Salomoni: quia Deus promiſerat ei dare gloriam, & diuitias ſuper omnes Reges, qui ante eum fuerant, & qui poſt eum futuri erant. Et tamen gloria apparet in magnitudine, & pulchritudine ædificiorum, & ceteris apparatibus ex-
G terioribus: ergo licitum erat Salomoni facere palatia quotcunque vellet, & quantæcunque magnitudinis, & pulchritudinis. Item patet, quia ad magnificum pertinet expendere abundantiſſimè in ijs, quæ fiunt ſemel per vitam, vel rarò. Et in ijs, quæ ſemel facta ſemper manent: ſicut in contractu matrimonij, in domus conſtructione, in ſepulchro faciendo, & ſimilibus: vt patet quarto Ethic. cap. de magnificentia. Sed Salomon erat magnificus, & Deus volebat, vt eſſet magnificus, quia ipſe dederat ei hunc habitum, vel inclinationem: vt patet tertio Regum quarto capit. Dedit Salomoni ſapientiam, & latitudinem cordis, ſicut arenam, quæ eſt in litore maris, ſcilicet magnam latitudinem cordis. Et tamen latitudo cordis eſt magnificentia, ſecundum quam non dubitat quis magna expendere in eis, quæ oportet.
H Ergo licitum erat Salomoni facere pulchra, & magna ædificia. Item patet: quia ad magnificum pertinet habere res aliquas magni valoris, & expenſarum, & paruorum reddituum, quę ſolum proficiant ad oſtendendum magnitudinem illam, vt patet quarto Ethic. ſcilicet de magnanimitate. Et tamen Salomon erat magnanimus: ideo ad eum pertinebat habere talia: & huiuſmodi ſunt palatia pulchra ad habitandum, quia nullorum reddituum ſunt, cum non ſunt locanda, ideo ad Salomonem pertinebat ædificare palatia. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd non peccauit Salomon ædificando palatia, quia Salomon non legitur peccaſſe, vſquequo mulieres peruerterunt cor eius ad idolatriam 3. Reg. 2. cap. Et tamen antè hoc ipſe habebat palatia tria facta, de qui
I bus 3. Reg. 7. cap. Ergo non peccauerat conſtruendo illa. Et cùm dicitur, quod expendere pecuniam ſuperuacuè peccatum eſt. Et tamen Salomon faciebat huiuſmodi; ergo & cet. Dicendum quòd verum eſt, quòd expendere ſuperuacuè pecuniam in quolibet homine eſt peccatum, & tamen qui expendit illam ad aliquod opus virtutis qualecunque illud ſit, non expendit ſuperuacuè. De Salomone ſic dicendum, quòd licèt haberet domũ, in qua habitaret, & conſtrueret alia palatia, non faciebat ſuperuacuè: quia opus magnificentiæ, & magnanimitatis erat, quæ ſunt virtutes excellentes 4. Eth. Etiam faciebat ad gloriam regni ſui, & Deus volebat, vt ipſe eſſet glorioſior alijs Regibus, ergo etiam vellet, vt faceret plura, & maiora ædificia quam alij Reges.

K *Quare Salomon numerauit operarios cum Dauid conſtituerit eos. Quaeſt. IV.*

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quòd Salomon numerauerit operarios, ſcilicet ſeptuaginta millia portantium onera, & octoginta millia, qui cęderent lapides. Nam Dauid collegerat iam omnes operarios qui neceſſarij erant ad opus iſtud: ideo non oportebat, vt Salomon alios numeraret operarios: patet quòd Dauid conſtituerit operarios, quia præcedenti capitulo 22. dicitur quod præcepit Dauid, vt congregarentur omnes proſelyti de terra Iſrael, & conſtituit ex eis latomos ad cędendos lapides in montibus & poliendos, vt ædificaretur domus Domini. Aliquis dicet, quòd Dauid artifices numerauit ad cędendos lapides, & tñ non ad portanda onera numeris ſuis. Nam pręcedenti capit. 22. ſolum dr̃ Inſtia.
de latomis, & illi ſunt lapidum cęſores. Dicendũ quòd hoc

non

non ſtat, quia licèt ibi dicatur ſolum de cæſoribus, intelligendum etiam eſt de portãtibus onera, quia integrum opus conſtituit Dauid, ita vt non deeſſet Salomoni aliquid niſi velle, & ponere animum, & mentem ad opus quod patet eodem cap. Nam cum enarraſſet Dauid omnia neceſſaria in opere iam eſſe ab eo parata, ait: Surge ergo, & fac, & erit Dominus tecum. Si tamen deeſſent portitores onerum, non eſſet opus completum. Ideo dicẽdum, ꝙ Dauid etiam cõſtituit portitores onerum. Dicendum, ꝙ verum eſt, ꝙ Dauid viuens inſtituit cæſores lapidum, & portitores, quos haberet Salomon ad opera, & illos eoſdem Salomõ poſtea accepit ad opus hoc, vt patet infra in litera, ſ. cũ ijs artificib. quos mecum habeo in Iudea, quos præparauit pater meus Dauid: ergo artifices iſtos lapidum, quos nunc Salomon habebat, inſtituerat Dauid. Salomõ tamen fecit nouam numerationem iſtorum artificum propter multa. Primò, quia Dauid numerauerat iſtos artifices viuens, & non inceperãt tunc facere opera, ita vt cõtinuaretur vſque ad tempus, quo nunc Salomon cœpit ædificare templum, ſed manſerunt quieſcentes toto tempore intermedio. Nũc autem cum opus incohandum eſſet tempore Salomonis, nouiter operarios iſtos numerauit Salomõ, & deſtinauit eos ad opera ſua. Secundũ fuit, quia Dauid numerauit proſelytos, qui erant tempore ſuo, & eos aſtrinxit vel aſſignauit huic operi cædendorum, poliendorumque lapidum. Et tamen poſt illam numerationem vſque ad tempus, quo Salomon inchoauit opus iſtud, creuerunt proſelyti, quia multo plures conuerſi ſunt ad Iudaiſmum. Etiam aliqui de ijs, qui iam conuerſi erant, non erant tẽpore Dauid apti ad labores iſtos propter paruitatem, & teneritudinem ætatis. Et poſtea tempore Salomonis qñ incohatum eſt opus, erant apti: & ſic debuerunt à Salomone iterum numerari: & ſic inuenirentur multo plures. Conſiderandum autem, ꝙ in ijs operarijs, qui lapides cædebant, & portabant humeris, nullus erat de progenie Iſraelitarum, ſed omnes erant de conuerſis ad Iudaiſmum, & de filijs eorum, & vocantur iſti proſelyti, id eſt aduenæ, quia de alieno cultu veniebant ad cultum veri Dei. Et de terra gentilium veniebant ad habitandũ inter Iudæos. Et patet hoc, quia tam in numeratione, quã fecit Dauid, quam in ea quam fecit Salomon, dicitur, ꝙ erant proſelyti omnes: de numeratione Dauid patet præced. lib. 22. cap. ſcilicet præcepit Dauid, vt congregarentur omnes proſelyti de terra Iſrael: & conſtituit ex eis latomos ad cædendum lapides. De numeratione, quam fecit Salomon, patet infra in litera, ſ. numerauit Salomõ omnes viros proſelytos, qui erant in terra Iſrael. Quare autem ſoli proſelyti ad hoc opus aſſumpti ſint; & qualem habitudinem tenebant inter Iſraelitas, declarabitur infra in quadam quæſtione.

De iſta additione, qua hic ponitur in quibuſdam verbis, Scilicet. In qua, & habitauit. Quæſt. V.

QVæritur vlterius, cùm Salomon loquatur ad Hirã Regem Tyri, ſuadens ei, vt det ſibi ligna cedrina, ſicut dedit Dauid patri eius ad ædificandam domum; quare dicitur: in qua & habitauit? quia iſta additio videtur ſuperuacua. Nam nihil addit ad intentum Salomonis, vtrum Dauid habitauerit in domo aliqua, quam ædificauerunt ei artifices Hiram de cedris vel non. Dicendum, ꝙ non ponitur ſine myſterio illa particula, & proficit ad duo, quæ Salomon petebat hic ab Hiram. Primum erat, vt daret ſibi ligna cedrina, & alia pro domo Dei ædificanda. Secundum erat, vt daret ſibi etiam pro palatio quod ſibi volebat ædificare, quantum ad primum proficiebat, ſcilicet, ꝙ ſi domus de cedris conſtructa fuit Dauid, et habitauit in ea, dignius erat, vt cõſtrueretur Deo domus de cedris. Iſtam eandem rationem fecit Dauid contra ſe, putans ſe male agere, ſi nõ conſtrueret templum Domino, cùm ait ad Nathan Prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina, & arca Dei ſub pellibus eſt, præcedenti lib. 17. cap. quaſi dicat, iniuſtum eſt,

A vt ego habitem in domo cedrina, & Arca Dei nõ habeat domum cedrinam, vel precioſiorem, ſi fieri poteſt, ſed habitet duntaxat ſub tentorio de pellibus. Iſtum etiam modum arguendi Deus habet contra Iudæos: nam volebat, vt talia darentur ei qualia magnis dominis: nam ipſe eſt maior omnibus dominis, ſcilicet Rex regum, & Dominus dominantium, qui ſolus habitat lucem inacceſſibilem. Prima ad Thimoth. 6 cap. Ideo vult, ꝙ ſi aliqua ſunt, quæ oblata magnis principibus, non placent eis, non offerantur duci ſuo; vt patet Malach. 1. cap. vbi conqueritur Deus de ſacerdotibus, qui contemnebant ſacrificia, dicens: Vos ò ſacerdotes, qui deſpicitis nomẽ meum, & dicitis, in quo deſpeximus nomen tuum? Offertis ſuper altare meum panem pollutum, & dicitis, in quo polluimus te? in eo quòd dicitis, menſa Domini
B deſpecta eſt. Nonne ſi offertis claudum ad immolandũ, malum eſt, offer illud duci tuo, ſi placuerit ei, aut ſuſceperit faciem tuam; quaſi dicat, ſicut quando offerunt munera iſta deſpecta ducibus, & magnis dominis non acceptant illa, ita nec ego acceptabo. Et ſic vult Deus, vt talia ſibi offerantur, qualia principibus magnis offeruntur. Et tamen Principes, & Reges volunt habitare in domibus cedrinis: ergo Deo fabricanda erat domus cedrina. Secundo proficiebat hoc ad materiam, quam petebat Salomon, vt ædificaret inde palatium ſibi: ſ. quia pater eius habitauerat in domo cedrina, & quia ipſe non indignior erat patre ſuo, ſed potius magnificatus erat in gloria, diuitijs, & honore ſuper eum & ſuper omnes Reges, ſicut Deus de eo prædixerat præcedenti cap. & tertio Regum tertio cap. Rectè ergo dictum eſt, quod
C Dauid habitauerit in domo cedrina.

De quibuſdam cærimonijs hic poſitis, quæ debebant fieri in domo, quam intendebat ædificare Salomon. Quæſt. VI.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de cærimonijs, quæ debebant fieri in domo, quam intendebat Salomon ædificare, ſcilicet vt adoleretur incenſum, & ſuffumigarentur aromata, & proponerentur panes, & offerentur holocauſta mane & veſpere, quomodo fieri debebant cærimoniæ iſtæ. Reſpondendum, ꝙ prima cærimonia erat ſuffumigare aromata, vel adolere incenſum. Pro quo ſciendum, ꝙ Deus iuſſerat fieri duo altaria in Sanctuario ſuo. Vnum erat aureum, aliud æneum. De æneo
D poſtea dicetur. De altari aureo dicendum, ꝙ erat factum quadratum de tabula lignorum ſetim intus vacuum, vt eſſet portatile habens duos cubitus altitudinis & vnum cubitum latitudinis, & alterum longitudinis. Et erat totum opertum laminis aureis, ideo vocabatur altare aureum. Iſtud erat poſitum intra tabernaculum Moyſis, in prima tabernaculi parte ante velum Sancti Sãctorum, & quotidie in eo cremabatur thymiama bis mane & veſpere, Exod. 30. c. Modus autem erat, vt ſacerdos indueretur veſtibus ſacris, & caperet vnum vas de illis, quæ vocantur ignium receptacula: Exo. 27. cap. vel alio nomine vocantur thuribula, eo quòd poſtea ponebatur in eis thus, & implebatur illud vas prunis, quas ſumebat de altari holocauſtorum. Nam in altari holocauſtorum erat ignis perpetuus, qui nunquam extinguebatur, cum
E ſacerdotes ſupponerent ei ſemper ligna Leu. 6. Illud altare erat extra tabernaculum in atrio eius, & ſumptis inde prunis ſacerdos in thuribulo æneo introibat in tabernaculum, & ponebat thymiama ſuper prunas, & vas ſic plenum prunis & thiamate ponebat ſuper altare thymiamatum, & cremabatur ibi thymiama, emittebatque odorem ſuauiſſimum. Ignis autem ad cremãdum iſtud thymiama ſemper aſſumebatur de altari holocauſtorũ. Et ſi quis aſſumeret de alio igne ad ponendum in thuribulis, peccabat, & moriebatur. Sic enim mortui ſunt duo filij Aaron prima die, qua miniſtrauerunt. Nam acceperunt ignem alienum in thuribulis, & egreſſus ignis de altari holocauſtorum cremauit illos: non lædendo veſtes, nec corpora, ſed ipſos occidendo. Leuit. 10. cap. Cũ autem ponerentur iſta thuribula plena prunis & thymiamate

Modus cremãdi thymiama.

miamate

miamate ſuper altare aureum, ſacerdos qui ponebat, manebat intra tabernaculum coram altari donec totũ thymiama cremaretur: & tunc tollebat thuribulum de altari, & exibat de tabernaculo ad atrium, vbi erat populus, & alij miniſtrantes, & ponebat thuribulum in loco ſuo cum alijs vaſis altaris holocauſtorum. Iſte modus obſeruabatur etiã veſpere, cùm quotidie fieret bis, & quãdiu ſacerdos manebat interius dum cremabatur thymiama, populus erat foris expectans eum quouſque exiret. Sic patet de Zacharia patre Beati Ioannis Baptiſtæ: nã ſorte exijt, vt offerret incenſum, & introiuit in templum Salomonis, & manſit ibi, dum cremaretur incenſum, apparuitque ibi Angelus, qui denunciauit ei, ꝙ gigneret filium, & quia dubitauit, factus eſt mutus Luc. 1. c. Et dicitur ibi, quòd erat populus foris expectans eum, ſ. ipſe erat intra templum, & populus totus erat foris in atrio templi, & expectabat quouſq; ille exiret completo iam miniſterio. Iſte idem modus obſeruabatur in iſta cerimonia in templo Salomonis, qui in tabernaculo Moyſis. Nam etiam in templo Salomonis altare holocauſtorũ, de quo ſumebantur prunæ pro thuribulo, erat extra tabernaculum in atrio eius, altare autem thymiamatum erat in templo ante Sancta Sanctorum. Quod patet, quia Zacharias, quãdo obtulit incenſum dicitur, quòd intrauit ad offerendum, & populus expectabat eum foris. Vocabatur iſtud altare aureum, quia auro opertum erat. Vocabatur altare thymiamatum, quia in eo quotidie bis thymiama cremabatur. Iſtud thymiama erat cõfectum de multis ſpeciebus aridis ſumptis in pondere debito, & proportione: & omnia contundebantur in mortario, quouſque redigerentur in puluerem minutiſſimũ. Exo. 30. cap. Cauſa autem, quare offerrebatur thymiama, dicetur ſequenti quæſtione. Iſta miniſtratio erat quotidiana, & non augebatur, nec diminuebatur ſicut ſacrificia. Nam quotidie offerrebantur duo holocauſta, ſcilicet mane, & veſpere, quæ vocantur iuge ſacrificium, & in feſtiuitatibus offerrebantur plura, Num. 28. & 29. cap. in thymiamate tamen quod cremabatur, idem ritus erat, quia quotidie cremabatur ſolum bis, nec addebatur, nec minuebatur: Exod. trigeſimo cap.

Qua thymiama conficiebatur.

Quare quotidie cremabatur incenſum bis.
Quæſt. VII.

QVæritur vlterius de cauſa, quare quotidie cremabatur incenſum bis, ſcilicet thymiama. Dicũt quidam, ꝙ hoc erat ad extinguendum fœtorem, qui inſurgebat ex crematione ſacrificiorum. Nam in atrio tabernaculi quotidie fiebant ſacrificia, & in altari holocauſtorũ cremabantur illorum adipes, vel carnes. Ex carnibus autem combuſtis, vel adipibus grauis odor exhalabat: & ad extinguendum illum fœtorem cremabantur thymiamata, quæ erant ſuauiſſimi odoris, ſed iſtud non ſtat. Primo quia (vt plerique aſſerunt) ex carnibus & adipibus crematis in altari, non inſurgebat aliquis fœtor Deo faciente hoc miraculoſe, & ſic dicunt de multis alijs miraculis, quæ aſſerunt fieri circa ſacrificia. Secundò patet, quia dato, ꝙ inſurgeret fœtor ex crematione iſta, non poterat auferri iſte fœtor per iſta thymiamata, quæ cremabantur, quia tantus eſſet fœtor, vt oporteret immenſa thymiamata cremari ad hoc, vt mitigaretur, vel non ſentiretur: & deberet eſſe iam exceſſiuus odor aromatum ad tollendum omnem fœtorem combuſtionis, vt forte corrumperet ſenſum. Tertio patet, quia ſi thymiamata iſta cremarentur ad tollendum fœtorem ex crematione carnium & adipum conſurgentem: neceſſe eſſet, vt cremarentur toties thymiata, quoties fiebant ſacrificia. Et tamen licet regulariter quolibet die fierent duo holocauſta, ſcilicet mane, & veſpere Num. 28. cap. tamen in feſtiuitatibus fiebant multo plura, & per accidens ex deuotione populi fiebant multa, ita vt interdum contingeret fieri mille ſacrificia vna die, ſicut dicitur præcedenti capit. quod Salomon obtulit mille hoſtias in Gabaon. Oporteret ergo ſæpe tunc thymiama in die cremari. Et tamen ſolum bis, quotidie cremabatur thymiama: Exod.
F 30. cap. Ergo non cremabatur ad tollendum iſtum fœtorem. Quartò patet, quia aliqui dies erant, in quibus ſolum offerrebatur duo animalia ſolum mane, & veſpere, & aliqui in quibus multa ſimul, ita vt altare nõn poſſet ſimul ſuſtinere, & carnes, & adipes hoſtiarum 3. Reg. 8. & infra 7. cap. ſicut fuit in dedicatione templi. Ideo cũ tunc neceſſe eſſet grauiſſimum exhalari vaporem, oportebat plura de thymiamate apponi, quàm alijs diebus. Et tamen non iubebatur vno die plus poni, quam alio; ergo non fiebat ad tollendum fœtorem combuſtionis. Quinto patet, quia ſi fieret ad tollendum iſtum fœtorẽ, cremaretur thymiama in loco exteriori, ſcilicet in atrio tabernaculi, vbi erat altare holocauſtorum, in quo cremabantur ſacrificia. Et tamen cremabatur in tabernaculo, vbi nullus hominum erat, niſi ſacerdos, qui introi-
G bat ad cremandum illud. Ergo non fiebat ad tollendum fœtorem, quia ibi nulli aſſerrebant fœtorem. Dicendum ergo, quod iſta crematio thymiamatis fiebat ad ſolum honorem Dei. Nam Deus volebat, vt afferrentur, vel apponerentur ſibi ea, quæ apponebantur principibus, & magnis dominis: Vt patet Malach. 1. cap. ſcilicet, ſi offeratis claudum, & languidum, nonne malum eſt offerri illud duci tuo, & ſi placuerit ei, & acceperit faciẽ tuam: quaſi dicat id, quod non accipit dux humanus, nõ vult accipere Deus. Et quia odoramenta apponere pertinet ad delicias dominorum, & magnum honorẽ, ideo Deus volebat, vt etiam ſibi apponerentur, etiamſi non odoraret illa. Sic enim erat de ſacrificijs, nam nihil Deo differebat, vtrum offerretur ei animal claudũ, vel ſanum. Et tamen iraſcebatur, quando offerrebantur ei animalia
H clauda, & languida, quaſi per hoc contemneretur. Quod autem fieret ad honorem, patet quia Deus voluit, vt thymiama fieret ſibi ex multis ſpeciebus in commixtione certa, iubens ne quis hominum auderet tali compoſitione vti odorando illam, vel facere ad dandam eã alieno, ſub pœna mortis: Exo. 30. cap. Item fiebat hoc, vt nõ videretur Deus Iſrael minoris auctoritatis, quam dij gentium. Nam illi non erant Dij: & tamen omnibus illis offerebatur thus ad odorandum, vel in honorem, ergo Deo Iſrael dandum erat thus, & thymiama compoſitũ. Alia cauſa erat, quia licèt Deus Iſrael non odoraret, cum non eſſet animal; tamen Scriptura fingit eum tanq̃ odorantem. Sicut patet Gen. 8. quando Noe exiens de Arca obtulit ſacrificium de omnibus animantibus, dicitur, ꝙ odoratus eſt Dominus odorem ſuauitatis. Sic etiam ſæ-
I pè dicitur in Leuitico, quòd adeps ſacrificiorum dabat Domino odorem ſuauiſſimum: ideo conueniens erat apponi ei res boni odoris, cum putetur, vel fingatur odorare. Cauſa tamen potiſſima fuit propter honorem.

De cærimonijs panum propoſitionis.
Quæſt. VIII.

QVæritur vlterius, circa cærimoniam propoſitionis panum, de quia hic dicitur. Reſpondendum quòd in tabernaculo Moyſis erat vna menſa aurea, ſcilicet de lignis ſetim operta laminis aureis, cuius fabricatura ponitur Exod. 25. cap. Iſta erat in tabernaculo in prima parte eius, quæ vocatur Sanctum, vel Sanctuarium: & erat
K ad latus aquilonare illius, Exod. 26. Super illam autem proponebantur duodecim panes, quorum quilibet continebat duas decimas de farina. Erant iſti panes in duobus verſibus ſiue lineis, ſcilicet ſex panes in vna linea, & totidem in alia, Leuit. 24. cap. Illi panes conficiebantur a ſacerdotibus: & non licebat alicui mulieri formare aliquem panem iſtorum, nec etiam laicis, ſed laici dabant farinam Leuitis, & quidam Leuita cuſtodiebat illam in Theſauris Sanctuarij: & cum opus eſſet quod formarentur panes, ſacerdos petebat farinam a Leuita, & formabat inde panes duodecim, vt colligitur præce. lib. 9. & 23. cap. Iſti panes fiebant quolibet ſabbato, & coquebantur tunc, & recentes ponebantur ſuper menſam vſque ad aliud ſabbatum. Et tunc fiebant alij duodecim panes, & recentes ponebantur ſuper menſam

ablatis

ablatis prioribus duodecim, Leuit. 24. cap. & iſte ritus duraturus erat in ſempiternum per ſingula ſabbatorum: cùm ablati eſſent comedebant illos ſacerdotes, nec licebat alijs, ſiue laicis, ſiue Leuitis comedere de eis 1. Reg. 21. cap. & Matth. 12. Si quis tamen eſſet in neceſſitate famis, licebat ei comedere de illis, etiamſi eſſet laicus, dum tamen eſſet mundus a contactu mulierum: hoc patet de Achimelech ſacerdote, qui licet vidiſſet Dauid conſtitutum in neceſſitate famis, noluit dare ei de panibus propoſitionis quouſque ſciuit, an pueri eſſent mundi, & maximè à mulieribus, & reſpondit Dauid: Et quidem ſi de mulieribus agitur continuimus ab heri & nudiuſtertius, & vaſa puerorum ſancta ſunt: & tūc dedit eis Achimelech panes, primo Reg. 21. proueniebant autem iſti panes ſacerdotibus miniſtrantib. in mercedem miniſterij: ſicut de ſacrificijs proueniebat eis certa pars. Nam de holocauſto proueniebat ſacerdotib. offerentibus pellis, Leui. 6. de hoſtia pacifica proueniebat pectuſculum, & armus dexter, Leuit. 7. de ſacrificio pro peccato, & pro delicto proueniebant alia iura de quib. tangitur Leuit. 5. & 6. cap. & tamen voluit Deus aliquid ſpeciale eſſe in panibus propoſitionis: nam licèt carnes ſacrificiorū prouenirent ſacerdotibus, licebat tñ filijs, et filiabus, & vxoribus comedere de illis, Leuit. 10. capit. De panibus autem propoſitionis ſoli ſacerdotes comedebant, 1. Reg. 2. & Matthæi. 12. cap.

Quare vocabantur panes propoſitionis. Quæſt. IX.

QVæritur vlterius, quare vocabantur panes iſti panes propoſitionis. Reſpondendum quod in Hebræo vocantur panes facierum: & dicit Rabbi Salomō, quod vocantur ſic, quia ex vtraquè parte habebant faciem, ſcilicet, nō erant ſicut panes cocti in clibano, quia illi ex vna parte habent faciem, ſcilicet ex illa, qua non ſedent in terra. Ex alia autem non habent faciem, ſed denigrantur, & contrahunt cruſtam. De ijs autem dicit Rabbi Salomon, quod coquebantur in vaſis ferreis, ſicut coquuntur hoſtiæ: & ex nulla parte denigrabantur, ſed vtrinque facies erat. Iſtud tamen non ſtat, quia panes propoſitionis erat magni, cum quilibet contineret duas decimas, & tamen decima eſt ſatis magna menſura, ſcilicet, quantum poteſt in die vnus homo comedere, quod patet in menſuratione manna: nam Deus iubebat, vt in deſerto cuilibet daretur pro tota die vnum gomor de manna. Exod. 16. cap. & ibi dicitur, quòd Gomor eſt decima pars Ephi. Et ſic quilibet panis iſtorum continebat duas decimas, ſiue duo Gomor, Leui. 24. cap. & erat ſufficiens ad cibum duobus hominibus pro vno die toto: non ergo poterat talis panis coqui intra vaſa de ferro, vel de ære, quia propter ſuam groſſiciem non poſſet digeri, & coqui medulla illius, ſed ſolæ extremitates. Et ſi deberet medulla coqui, neceſſe eſſet, vt extremitates comburerentur. Non poterant ergo iſti panes coqui, niſi in clibano. Vocantur autem panes propoſitio-
Determinatio. nis, vel facierum, quia coram facie Domini ponebantur. Erat enim menſa propoſitionis intra tabernaculum ante velum Sancti Sanctorum, & in Sanctis Sanctorum iudicabatur eſſe Deus, quia ibi reſpondebat, & audiebatur vox ſuper Arcam in propiciatorio, inter alas Cherubin: Num. 7. capit. Et cùm panes iſti eſſent ante Sancta Sanctorum dicebantur eſſe antè Deum, quia quidquid erat antè Sancta Sanctorum, dicebatur eſſe ante faciem Domini. Et deberent vocari panes faciei: vocantur tamen pluraliter panes facierum, quia in Hebræo mutantur numeri, & perſonæ, genera, & omnia accidentia partium orationis propter barbariem idomatis. Litera autem noſtra conuenientius ad ſenſum iſtum vocauit iſtos panes propoſitionis, vbi litera Hebraica dicit panes facierum, ſcilicet quia proponèbantur, id eſt in menſa ponebantur coram Domino.

A *Quare iſti panes ponebantur in Sanctuario &c. Quæſt. X.*

QVæritur vlterius de cauſa, quare iſti panes ponebantur in Sanctuario ſuper menſam, & quare erāt duodecim, & quare mutabantur de ſabbato in ſabbatū: & ſic de alijs cærimonijs. Reſpondendū ꝙ ponebantur iſti panes coram Dn̄o propter multa: primo ad honorem. Nam panis eſt de rebus maxime neceſſarijs, ideo eſt magnæ reputationis. Ponebatur ergo corā Dn̄o, vt intelligatur ꝙ eum honoremus ponendo coram ipſo id, quod in omnibus precioſiſſimum habemus: ſic.n. erat de thymiamate, quod cremabatur; nam Deus non odorabat illud, cum non eſſet animal: & tamen crema-
B batur quotidie coram eo ad honorem ipſius: ſic etiam de animalibus quæ quotidie immolabantur: nam non proficiebat hoc Deo, & tamen iubebat illud fieri, quia erat honor ſuus. Secunda cauſa erat ad reddendum gratiarum actiones, ſcilicet, Deus dedit panem nobis, & quidquid etiam quo nutrimur, & conſeruamur, & pro hoc tenemur etiad magnas gratiarum actiones. Et ſicut de fructibus terræ, quos nobis Deus concedit, decimas & primitias tribuimus in recognitionem beneficij: ita conueniens erat vt aliqui panes manerent coram Domino, qui teſtarentur recognitionem beneficij ſuſcepti, ſcilicet quod nos de manu eius illos ſuſceperamus. Et iſto modo per ea, quæ à Deo recipimus dando ei aliquid de illis, gratias agimus de toto quod ipſe nobis dedit: ſic patet præcedenti lib. capit. 29. cum Dauid offerret Deo
C munera, ait: Quis ego ſum? & quis populus meus, vt poſſimus hæc vniuerſa promittere? tua ſunt omnia Domine, & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi. Tertia cauſa eſt ad petendum conſeruationem fructuū terræ, ſcilicet quòd cum panes coram Domino ponimus, conſideramus tacitè quòd panem, qui eſt principiū vitæ noſtræ nobis tribuat, & eum, quem ſemel terræ conceſſerit ab importunitatibus conſeruet: quia nihil naſci prodeſt niſi ad horrea reducatur, & recondatur. Et iſta oratio pro pane dando, atque ſeruando eſt valdè conueniens, quia inter cetera, quæ Chriſtus nos in oratione petere docuit, ait: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Rectè ergo conuenit quòd panes ponerentur coram Domino. Alia cærimonia erat, quod ponerentur iſti panes duodecim ſemper. Ratio enim erat hu-
D ius ad ſignandum illos, pro quibus offerebantur: nam Hebræi offerebant eos, & totus Iſrael per duodecim tribus diuidebatur: ideo ad ſignandum eos debebant duodecim panes offerri, & ſic dicitur Leuit. 24. capit. quòd iſti panes manerent coram Domino in memoriam ſemper pro duodecim filijs, vel tribubus Iſrael. Sciendū autem quòd iſti panes erant æquales, quia quilibet continebat duas decimas. Leuit. 24. cap. & hoc quia offerebantur Domino pro duodecim tribubus Iſrael. Et ſi aliquis eſſet maior alio, putaretur quod aliqua tribus apud Deum erat maior quàm alia. Etiam daretur occaſio æmulationis, & hoc Deus auferre voluit, ideo fecit vt eſſent æquales panes, ſic etiam fuit de oblatione principum duodecim tribuum in dedicatione tem-
E pli. Nam per duodecim dies obtulerunt oblationes, & quantum vnus obtulit tantum alius, ſcilicet tot animalia & talia, & ad idem genus ſacrificij etiam talia vaſa aurea, & argentea, & æqualis ponderis: vt patet Num. 7. cap. & hoc vt tolleretur omnis æmulatio, & contentio de prælatione in alterutrum. Et non ſolum ſeruabatur hoc inter tribus, ſed etiā inter perſonas. Nam Deus iuſſit, ꝙ quando quis eſſet viginti annorum, & tranſit ad numerum, quòd ſolueret dimidium ſicli. Et diues non adderet ad dimidium ſicli, & pauper non diminueret. Et hoc erat, quia iſtud pretium dabatur pro animabus numeratorum: & ſi daretur pretium inæquale, putarent quidam ſe magis pertinere ad Deum quam alij: & hoc Deus noluit Exo. 30. cap. Alia cærimonia erat, ꝙ iſti panes ponerentur in menſa propoſitionis, quæ erat ad latus Aquilonare tabernaculi Exod. 26. c. Cauſa huius eſt, quia ꝑ tabernaculū ſignabatur totus orbis, vt declaratū

eſt ibidem. & Exo.28.cap. Et quia pars meridiana orbis
non eſt habitata, ſed perpetuis caloribus tenetur, & aquę
maris illam operiunt, ideo non ſunt ibi fruges. Et quia
panes propoſitionis ſunt in repræſentationem terræ na-
ſcentium, & præcipuè ſegetum, de quibus viuimus, &
iſtæ ſunt ad partem aquilonarem orbis, in quo nos ha-
bitamus, ideo debuit mẽſa propoſitionis poni in latere
aquilonari tabernaculi. Ex eadem rationę candelabrum
poſitum eſt in parte meridiana, de quo agetur inf. in qua
dam quæſtionę. Alia cærimonia erat, ꝙ panes iſti pone-
bantur ſeni contra ſenos in duobus ordinibus. Et huius
non ęſt alia cauſa niſi pulchritudo, & conſeruatio panũ:
Poterant namque iſti panes eſſe ſuperpoſiti, & occupa-
retur modicum ſpacium menſę; & tamen non conuenie-
bat ad conſeruationem ipſorum, quia ſic facilius mucoſi
efficerentur. Erat ergo quilibet panis per ſe, & quia erant
duodecim panes magni ſi ponerentur ſigillatim, & ta-
men omnes in vno ordine, oporteret menſam eſſe longã
nimis, debuerunt poni in duobus ordinibus, ſeu contra
ſenos, ſcilicet ſex in vna linea, & ſex in alia. Etiam erat
hoc propter pulchritudinem, & de quibuſdam iſtorum
cauſa dari non poteſt. Sic enim in rationali erant duode
cim lapides precioſi, in quibus erant ſculpta nomina
duodecim filiorum Iſrael, & erant illi lapides in qua-
tuor ordinibus. Exod.28.cap. Alia cærimonia erat, ꝙ iſti
panes manerent per ſeptem dies coram Domino, & in
ſabbato ſequenti mutabantur, & ponebantur alij recen-
tes. Cauſa huius erat, quia Deus volebat, vt ſemper ma-
nerent coram eo duodecim panes, & tamen non poterãt
ſemper manere ijdem panes, quia corrumperentur ve-
tuſtate, ideo mutandi erant, & ponendi alij recentes: vt
ſic per mutationem ſemper manerent aliqui panes corã
Domino. Cauſa autem quare mutabantur poſt ſeptem
dies, ſcilicet de ſabbato in ſabbatum, fuit, vt panes quan
do tollerentur de menſa eſſent adhuc apti ad cibum; ſi
tamen manerent multis diebus, indurarentur valde, nec
proficerent ad cibum. Poſt ſeptem autẽ dies ſatis eſſent
conuenientes ad cibos. Si tamẽ quęratur, cur potius poſt
ſeptem dies quam poſt ſex, vel quinque: dicẽdum quòd
quædam ſunt quorum ſola voluntas cauſa eſt, & potiſſi-
ma eſt iſtud in taxationibus terminorum: ſicut fit in iu-
ribus, ſcilicet dantur decem dies ad appellandum, non
poteſt dari cauſa quare potius dentur decem quàm vn-
decim, vel nouem. Sed eſt voluntas cauſa. Poteſt autem
dici, ꝙ dati fuerunt ſeptem dies hic ad mutandũ panes,
vt fierent mutationes iſtæ de ſabbato in ſabbatum. Nam
cum iſta poſitio panum in menſa corã Domino eſſet qui
dam cultus eius, & non debebat fieri quotidiè, potius
fieri debebat in die ſolemni quàm alijs diebus. Si autem
fieret poſt quatuor, vel quinque dies pauciores ſeptem,
vel plurib. dieb. nõ fieret de ſabbato i ſabbatũ. Fuit ergo
conuenientius ſic, quàm aliter fieri. Nam ſic etiam fiebat
in ſacrificijs, ſcilicet quòd licet quotidie ſacrificia offer
rentur, tamen in ſabbatis plura offerrebantur quam in
diebus profeſtis. Alia cærimonia erat, ꝙ iſti panes à ſa-
cerdotibus formarentur, & nõ tangerent illos mulieres,
nec laici. Cauſa eſt ſanctitas panum. Nam Deus voluit,
vt iſti panes eſſent magnæ ſanctitatis, & quanto aliquid
ſanctius erat, tanto à paucioribus tangi, & videri debe-
bat: ſic patet de arca, quæ erat ſanctior inter omnia va-
ſa ſanctuarij: ideo non debebat videri nuda, nec etiam à
Leuitis: & ſi quis videret eam nudã, moriebatur, Num.
4.capit. Et ſic mortui ſunt Bethſamitæ videntes eam 1.
Reg.6. cap. ita cum panes propoſitionis eſſent ſanctiſſi-
mi, non debebant formari à mulieribus, vel à laicis, ſed
ſacerdotes ipſi accipientes farinam ab Iſraelitis debebãt
illos formare. Leuit.24.capit. Alia cærimonia eſt, quòd
farinam iſtam darent filij Iſrael, ſcilicet laici. Cauſa hu-
ius eſt, vt videretur pro quo offerebatur iſti panes. Nam
iſti panes erant coram Domino, & ſi fierent de farina
ſacerdotum, viderentur ſolum poni pro animabus eo-
rum, & tamen Deus volebat, quod eſſent in memoriam
duodecim tribuum Iſrael, Leu.24. ergo debebant eſſe de
farina laicorum. Alia cærimonia erat, vt acciperent pa-
nes iſtos ſacerdotes, qui tollebant illos de menſa, & illj

F comederent eos. Cauſa eſt vt darentur in mercedem mi-
niſtrationis; quia ſacerdotes, & Leuitæ erant miniſtri
Dei, & Deus prouidere debebat eis de redditibus ſuis:
vnde dixit eis, quòd non acciperent poſſeſſionem cum
laicis, quia ipſe erat pars, & hæreditas eorum: Num.18.
& Deut.18. c. & ponitur hoc in litera Ioſue 13.c. ſcilicet
ꝙ Deus erat pars eorum, id eſt ſacrificia, & oblationes, &
alia iura ſanctuarij erant pars eorũ. Iura autem ſacerdo-
tum, & Leuitarum ponuntur Num.18.c. & inter illa erat
iſtud, ꝙ pertinerent panes propoſitionis ad illos. Alia
cærimonia erat, ꝙ de iſtis panibus non comederent alij,
niſi ſacerdotes, vt patet primo Reg.21. & Matth.12.cap.
Cauſa huius erat magna ſanctitas iſtorum panum. Nam
Deus voluit, vt reputarentur iſti panes valdè ſacri: & ad
hoc fecit, vt ſolis ſacerdotibus liceret de eis comedere,
G & non laicis, nec filiabus, & vxoribus ſacerdotum, nec
etiam Leuitis. Pro quo ſciendum, ꝙ inter Hebræos cibi
qui erant permiſſi laicis ad eſum, erant quintuplices.
Quidam erant quos licebat comedere cuicunque ſiue
mundus, ſiue immundus eſſet, & iſti erant cibi commu-
nes, qui non erant aliquo modo conſecrati. Secundi erãt
cibi, quos non licebat comedere, niſi mundis: & tamen
licebat cuicunque mundo comedere de illis, ſiue eſſent
maſculi, ſiue feminæ, laici, leuitæ, vel ſacerdotes: & iſtæ
erant carnes hoſtiarum pacificarum, quantum ad partẽ,
quæ proueniebat offerentibus. Nam offerenti proueni-
bant totæ carnes animalis pacifici præter pectuſculum,
& armum dextrum, quæ cedebant ſacerdoti, Leuit.7. &
ad comedendum de carnibus iſtis poterat offerens inui-
tare quoſcunque vellet, dum tamen eſſent mundi. Sic
H enim Deus commendauerat, vt offerentes vocarent ſe-
cum ad comedendum viduas, & pupillos, & quoſcun-
que pauperes, & Leuitas, Deut.12.cap. & tamen neceſſe
erat, vt omnes iſti eſſent mundi cum deberent tangere
carnes ſacras: etiam quia intrabant in locum ſacrum,
ſcilicet in atrium tabernaculi, vel templi ad comeden-
dum: cum dicatur Deut.12. & 14. & 16.cap. quòd epu-
larẽtur coram Domino, ſcilicet in Sanctuario. Tertij cibi
erant, quos licebat comedere ſolis mundis: & tamen nõ
omnibus, ſed ſolũ ſacerdotibus, & filijs & filiabus ipſo-
rum, dum manerent in familia ſua: iſti erant cibi carniũ
prouenientium ſacerdotibus de hoſtijs pacificis. Nam
comedebant tam ipſi quam familiæ eorum: Leui.10. &
tamen alienis quantumcunque eſſent mundi, nõ licebat
eis dare quidquam de iſtis cibis; imò ſi ſacerdos haberet
I filiã, & maneret in domo patris ſui, comedebat de cibo
iſto. Si autem illa daretur in vxorem alicui, qui nõ eſſet
ſacerdos, non licebat comedere de iſtis cibis viuente vi-
ro; mortuo autem illo ſi rediret ad domum patris ſui, nõ
habens filios ex illo viro, poterat comedere de cibis ſa-
cerdotalibus, ſicut cum eſſet puella, Leu.22.cap. Quarti
erant cibi, quos ſolis ſacerdotibus, & filijs eorũ mundis
licebat comedere, & tamen poterant comedere illos vbi
cunque vellent, & iſti erant panes propoſitionis. Nam
dicitur Matth.12. ꝙ ſolis ſacerdotibus licebat comedere
illos: ideo excludebantur omnes, qui non erant ſacerdo-
tes, ſcilicet filiæ, & vxores ſacerdotum: Filij autem ſacer
dotum quantumcunque eſſent paruuli poterant come-
dere de illis panibus, dum tamen eſſent mundi, eo ꝙ illi
erant ſacerdotes. Nam non vocabantur tunc ſacerdotes,
K ſicut nunc, per hoc ꝙ ordinem accipiunt, vel miniſtrant,
ſed ex eo, ꝙ aliquis filius ſacerdotis erat ſacerdos, quia
ſacerdotium proueniebat inter Hebreos per proge-
niẽ, & ſi pater erat ſacerdos, filius neceſſe erat ſacerdos:
nec poterat euadere onus miniſtrandi, dato quòd vellet
renunciare iuri redditũum ſacerdotalium: & paruulis,
& magnis competebat comedere poſſe de cibis iſtis, li-
cèt acquirere nemo poterat, niſi qui miniſtrabat actua-
liter, vel aliquando cœperat miniſtrare. Quinti erant ci-
bi quos ſolis ſacerdotibus licebat comedere: tamen non
in omni loco; ſed ſolum in loco ſacro: illæ erant carnes,
quæ proueniebant de ſacrificio pro peccato. Nã ſoli ma-
ſculi de ſtirpe ſacerdotali in loco mũdo comedebãt il-
las. Leuit.6. & 10.c. Et iſta hoſtia reputabatur magis ſacra
quam oẽs alij cibi. Nam etiam in coquendo obſeruabat

Cibi ad vſum laicorum permiſſi apud Hebræos.

magna

magna munditia cęrimonialis, quę non obſeruabatur in alijs carnibus ſacrificiorum, ſcilicet, ꝙ ſi veſtis aſpergeretur de ſanguine huius hoſtiæ, lauarent in loco ſancto: & ſi coqueretur in vaſe fictili, frangendum illud erat, ne applicaretur vnquam alijs vſibus: & ſi coqueretur in vaſe æneo, ſiue quocunque metallino, defricari debebat valde: Leuit. 6. Tota autem ſanctitas maior vel minor, q̄ erat in cibis iſtis, pendebat ex voluntate legiſlatoris. Nã abſolute non videtur eſſe cauſa ſaltem in omnibus iſtis, quare quidam cibi erant alijs ſanctiores. De panibus ergo propoſitionis dicendum, quòd non licebat comedere de illis, niſi ſolis ſacerdotibus per magnam ſanctitatem ſuam, quàm Deus voluit illis attribuere.

De diſpoſitione lucernarum in candelabro, vel Sanctuario. Quæſt. X.

QVæritur vlterius, de quadam alia cæremonia Sanctuarij, quæ omiſſa fuit hic. Pro quo ſciendum, ꝙ Salomon dicens, ꝙ volebat ædificare domum Domino, expreſſit quid fieri deberet in illa, & poſuit tres cæremonias, ſcilicet adolere thymiama, ponere panes propoſitionis in menſa, & offerre ſacrificia: eſt tamen alia miniſtratio Sanctuarij præter iſtas, ſ. diſponere lucernas in candelabro. Ad cuius euidentiam cõſiderandum, ꝙ miniſtrationes Sanctuarij fiebant in vaſis eius. Erant autem vaſa Sanctuarij præcipua ſex, ſ. Arca fœderis, altare thymiamatum, candelabrum, menſa propoſitionis, altare holocauſtorum, labrum æneum. In duobus iſtorum nulla fiebat miniſtratio, ideo manebant quatuor vaſa in quibus fiebant quatuor miniſtrationes: patet hoc, quia in Arca fœderis non fiebat miniſtratio: ſed ipſa ponebatur intra Sãcta Sanctorum, & ſemel in anno introibat ſolus Summus Sacerdos ferens ſecum ſanguinem pro peccato, & vas thymiamatis, vt vapor groſſus inde exhalans nõ fineret eũ videre quidquam de ijs, q̄ erant intra Sancta Sanctorum, ſ. de gloria Domini apparente inter alas Cherubin ſuper propitiatorio. Leu. 16. & ad Hebræ. 9. c. & aſpergebat ſacerdos ſepties de ſanguine contra Arcam. Iſta autem non erat miniſtratio in Arca. Etiam in labro æneo non fiebat aliqua miniſtratio, quia ſolum lauabant ibi ſacerdotes pedes, & manus, cum miniſtraturi eſſent, Exod. 30. c. & iſta non erat miniſtratio, ſed diſpoſitio miniſtri ad quamlibet miniſtrationem, quia nihil poterat facere in Sanctuario ſacerdos, quin prius lauaretur. Exod. 30. c. Manent autem quatuor vaſa Sanctuarij, in quibus fiebant quatuor miniſtrationes: ſcilicet, in altari thymiamatum miniſtrabatur, aliàs cremabatur quotidiè thymiama, de quo ſupra declaratum eſt in duabus quæſtionibus. In iſto altari nulla alia cærimonia fiebat: nam nunquam offerebatur ibi aliquod ſacrificium, nec cremebantur adipes, aut ſanguis effundebatur ſuper illud: quia omnia hæc fiebant ſuper altare holocauſtorũ: ſed ſolùm ſemel in anno in die propitiationis ſacerdos magnus tingebat cornua eius ſanguine, quando exibat de Sanctis Sanctorum: Exod. 30. In menſa propoſitionis fiebat ſecunda miniſtratio; ſcilicet ponebantur panes, & manebant ibi: vt declaratum eſt ſupra in tribus quæſtionibus. Tertia miniſtratio erat in altari holocauſtorum, ſ. quòd offerebantur omnia genera ſacrificiorum ibi, de quibus infra declarabitur in quadam quæſtione. Quarta miniſtratio erat in candelabro, de qua dicitur hic: & nõ erant plura vaſa, in quibus fierent. Circa iſtam miniſtrationem, quæ erat in candelabro. Conſiderandum quod in tabernaculo Moyſis factum eſt vnicum candelabrum de auro puriſſimo opere productili, ſiue malleatorio, cuius fabricatura ſatis eſt difficilis, vt patet Exo. 25. c. Habebat autem in ſummitate ſeptem calamos, in quibus erant ſeptem vaſa, quæ vocantur lucernæ, ſiue lampades, quia in eis ponebatur oleum: & per noctem ardebant, & etiam per diem, vt putatur, quia de hoc dicetur infra. 13. cap. in quadam quæſtione, & ſacerdos intrabat quotidie bis ad diſponendum lucernas candelabri, ſ. ad ponendum oleũ, quantum opus erat, & tollẽdũ lychnũ combuſtum. Erant autẽ ibi vaſa ſubminiſtratoria cande-

A labri, ſ. emunctoria, ſiue forfices, & vaſa plena aqua: in quibus extinguebantur partes lychni, quæ emũctæ erãt. Etiam infuſoria olei, quibus fundebatur oleũ in lampades. Omnia hæc vaſa erãt de auro: Exo. 24. c. Ponebatur autem oleum puriſſimum in lucernis iſtis: Exod. 27. c. In templo autem Salomonis fuerunt multa candelabra aurea, ſ. decem, & vaſa eorũ aurea multa. Et erãt quinque candelabra ad latus meridianũ templi, & quinq; ad latus aquilonare. Erant ẽt cum eis alia cãdelabra argẽtea, quorũ non ponitur numerus, vt patet 3. Regum 7. cap. & præcedenti lib. 24. c. Bis aũt quotidie ſacerdos diſponebat lucernas candelabri, ſ. mane, & veſpere, quando intrabat ad cremandum thymiama: Exo. 30. c. In tẽplo Salomonis idem modus miniſtrandi ſeruabatur. Solum autem differebat, ꝙ erant ibi multa candelabra. In taberna-
B culo autem Moyſis vnicũ erat candelabrum. Iſtud candelabrum in tabernaculo ponebatur in prima parte Sãctuarij, ſcilicet non intra Sancta Sanctorum, & erat ad latus meridianum eius: Exod. 26. c. Cauſa autem quare non fiat mentio hic de miniſtratione iſta in candelabro, forte eſt, quia Salomon non curauit exponere omnia ſingillatim: quia ſatis erat vt explicaret quaſdam cęrimonias, ad quas neceſſe eſſet ædificare Sanctuarium. Interdum tamen in ſimilibus narrationibus omnes exprimũtur: ſicut fuit de Rege Abia loquente contra Ieroboam Regem, & Iſraelitas, qui diuiſerant regnum, & colebãt idola, & inter viros Iuda colebatur verus Deus, & enarrauit ibi omnes cęrimonias, inter quas poſuit, quòd ſacerdotes quotidie accendebãt lucernam candelabri, vt patet infra 13. c. Alia cauſa poteſt eſſe, ſcilicet quòd for-
C te Salomoni non videbatur iſta differre a crematione thymiamatis in altari. Nam cum bis in die ſacerdos cremare deberet thymiama in altari, eodem tempore bis locare debebat lucernas in candelabro: Exo. 30. Aliæ aũt miniſtrationes non coincidebant in tempore, ſicut iſtæ duæ: ita vt fierent ſimul & idem, & quælibet aliarum per ſe expreſſa eſt. Iſtam autem ſubticuit Salomon.

De cauſis cærimoniarum, quæ fiebant in miniſtratione candelabri. Quæſt. XI.

QVæritur de cauſis cærimoniarum, quæ fiebant in miniſtratione candelabri. Prima erat, quòd in tabernaculo Moyſis erat candelabrum. Ratio autem huius
D eſt multiplex. Prima ad neceſſitatem Sanctuarij. Nam cùm Sanctuarium, ſcilicet tabernaculum eſſet domus ex tabulis, & opertimentis conſtans: & non haberet feneſtram in aliqua parte ſua, neceſſe erat, vt haberet candelabrum aliquod, quia aliàs nullum eſſet lumen intra Sanctuarium, & cum ſacerdos intraret ad miniſtrãdum veſpere, ſcilicet, vt poneret thymiama in altari holocauſtorum, nihil videret: ideo aliquis modus candelabri erat neceſſarius. Secunda ratio eſt ad honorem: nã lumen valdè honorat, & ob hoc etiam per diẽ lumen adhibemus in miniſterijs diuinis. Patet hoc i celebratione Miſſarũ, nam nunquam Miſſa ſine lumine celebrãda eſt, ẽt ſi meridie celebretur, & in loco patentiſſimo: ideo ſacerdos ſine lumine celebrãs grauiter punitur: vt patet in ex
E trauag. de celebratio. miſſar. cap. vlt. Ita ergo ad honorẽ in Veteri Teſtamẽto debebat lumẽ adhiberi in tabernaculo, etiamſi nõ eſſet neceſſarium. Tertia ratio erat, quia per tabernaculum ſignabatur totus orbis, vt declaratum fuit Exo. 26. & 28. c. & in vniuerſo pars præcipua, & pulchrior ſunt luminaria, ſ. Sol, & Luna, & cetera Stellæ: ideo in Sanctuario debebat eſſe lumen aliquod ad ſignandum luminaria vniuerſi. Alia cærimonia erat, quod candelabrum in templo Moyſis eſſet vnicum. Cauſa huius fuit neceſſitas. Nam ſi candelabrum neceſſarium erat, ſaltem vnum erat neceſſarium. Et illud ſufficiebat, ideo non fuerunt plura: patet hoc, quia totum Sanctuarium diuidebatur. Prima diuiſio erat in duas partes principales, Vna erat tabernaculum. Et alia atrium. Tabernaculum erat domus quadrangula longitudine cubitorũ xxx. & latitudine cubitorũ x. & altitudine cubitorũ

Diuiſio Sanctuarij i duas partes.

x. vt patet Exo. 26. c. Habebat autem tabulas in tribus lateribus, ſ. meridiano, aquilonari & occidentali. In tertio autẽ nullas habebat tabulas, ſed operiebatur quatuor operimentis, quorũ quodlibet totum tabernaculũ operiebat. Primum erat de cortinis factis opere pulchro. Secũdum de ſagis cilicinis. Tertium de pellibus arietum rubricatis. Quartum de pellib. Hiacynthinis, & in latere orientali nõ erant tabulæ, ſed quoddã tentorium ꝙ trahebatur ante fores, ita vt poſſet patere ingreſſus, vel claudi. De ijs omnibus Exo, 26. cap. Alia pars erat atrium, & erat quoddam ſpaciũ in circuitu tabernaculi, cuius lõgitudo erat cubitorũ centum, ſ. ab oriente in occidentẽ. Et latitudo erat quinquaginta cubitorum, ſ. à meridie in ſeptẽtrionem. Et in medio iſtius ſpatij erat tabernaculum. Erant autem quatuor latera atrij, columnæ de lignis Setim altitudine cubitorum quinque: & in illis pendebãt vela de byſſo retorta. Tertium autem nullum habebat atriũ: de ijs patet Exod. 27. c. Pars ergo vna Sanctuarij, ſ. atriũ non egebat candelabro, quia erat patens ſoli, cum non haberet tectum: etiamſi poneretur ibi candelabrũ, non poſſet lumen conſeruari, quia pars illa omni vento peruia erat. Alia pars Sanctuarij, ſ. tabernaculum diuidebatur in duas partes quodam velo intermedio, & diuidentem: nam vt dictũ fuit ſupra, tabernaculum erat longitudine cubitorum triginta, & latitudine decem. Diuidatur ergo ſecundum longitudinem, & verſus partẽ orientalem maneant viginti cubiti, & ad occidentem decem cubiti: & in medio vbi fit omiſſio ponatur quoddam velum pẽdens de quatuor columnis, quo vna pars ab alia appareat diuiſa. Tunc illa pars, quæ eſt decem cubitorũ ad occidentem, vocatur Sancta Sanctorum. Pars autem viginti cubitorum ad orientem vocatur Sanctuariũ Sanctuariorum, vel ſanctum, vt patet Exo. 26. c. In illa parte, quæ vocatur Sancta Sãctorum ſolum erat arca: in alia parte, erant altare thymiamatis, & mẽſa propoſitionis, & candelabrum. & ſic in Sancta Sanctorum non erat neceſſarium candelabrum aliquod propter duo. Primò quia non fiebat ibi aliqua miniſtratio: nam nũquam intrabat illuc quiſquam niſi ſemel in anno Sũmus Sacerdos in die propitiationis: Leuit. 16. & ad Hebr. 9. c. & ad hoc non erat neceſſarium lumen. Secunda cauſa, pcipua erat, quia dato quòd eſſet miniſtrandum in Sancta Sanctorum, non poneretur ibi lumen. Sed potius Deus volebat, vt locus ille eſſet obſcurus: vnde quando ſemel in anno in die expiationis intrabat illuc Sũmus Sacerdos ad aſpergendum ſanguinem, ferre debebat ſecum vas plenum prunis, & aromate: vt fumus craſſus ſurgens de aromato combuſto obnubilaret oculos eius, ne poſſet videre aliquid de eo, quod erat in propiciatorio inter alas Cherubin: Leuitici 16. c. & ad Hebræ. 9. Erat autem in propiciatorio gloria Domini, ſcilicet quidam angelus in corpore aſſumpto ad reſpondendum eis, quæ quærebantur. Et ob hoc Cherubin extendebant alas ſuas ſuper propiciatorium, ita, vt inter illas latere poſſet corpus aſſumptum ab angelo, & non videretur quis erat ille, qui reſpondebat; ſed reputaretur quod Deus reſpondebat ſine corpore exiſtens, vt non fingeretur ei aliqua ſimilitudo, quæ adoraretur. Non ergo debebat eſſe candelabrum, nec lumen aliquod intra Sancta Sanctorum. Et ſic ſolum requirebatur lumen in prima parte tabernaculi, in qua ſufficiebat vnum candelabrum, ideo ſufficiebat in toto tabernaculo candelabrum vnum. Templum autem Salomonis diuidebatur eodem modo in duas partes principales, ſcilicet in atrium, & templum, & atriũ non habebat tectum, ſed parietes in gyro. Templum autem erat clauſum parietibus, & tecto. Et in atrio nullum candelabrum erat: & non erat opus quod eſſet, cum pateret atrium luminaribus cæli. In Sancto Sanctorum intra templum, etiam non requirebatur candelabrum aliquod, nec ibi erat propter cauſam ſupra aſſignatam, ſcilicet ne videretur gloria Domini ſuper propiciatorium. In prima parte templi erat candelabrum: & erant multa, ſcilicet decem candelabra aurea 3. Regũ 7. cap. Et multa candelabra argentea, quorum numerus ponitur præcedenti libro 28. cap. Ratio autem quare ibi e-

F rant plura candelabra quàm in tabernaculo Moyſis fuit vna propter magnitudinem templi; quia templum erat maius quam tabernaculum. Nam prima pars templi, in qua erat candelabrum, erat longitudine quadraginta cubitorum, latitudine viginti, altitudine triginta, vt colligitur 3. Regum 6. cap. Prima pars tamen tabernaculi, in qua erat candelabrum, erat longitudine cubitorum viginti, & latitudine decem, & altitudine decem, vt declaratum fuit ſupra: plura ergo candelabra requirebantur in templo Salomonis. Secundum erat propter honorem, nam maioris honoris, & excellentiæ fuit templum Salomonis, quam tabernaculum Moyſis, eo quòd iſtud fuit factum à ditiſſimis, & ad manendum ſemper. Illud autem factum eſt a Iudæis pauperibus, quod poſſet portari per viam, quouſque Deus daret eis requiem.

G Alia cærimonia erat in candelabro, quod erat in tabernaculo Moyſis, quod erat ad partem meridianam templi: Exod. 26. cap. Cauſa huius eſt, quia vt dictum fuit ſupra, per tabernaculum illud ſignabatur vniuerſitas rerum, & in vniuerſo ſunt luminaria, quę ſunt pars pulchrior totius operis, ideo in tabernaculo debuit eſſe aliquid, quod ſignaret illa: & iſtud fuit candelabrum: & quia inter omnia luminaria mundi ſeptem ſunt præcipua, ſcilicet planetæ. quia illi declinant ad Septentrionem, & auſtrum, & per hoc immutant diuerſimodè aerem in diuerſis regionibus, & ſic ſunt cauſa generationis, & corruptionis in omnibus terris: Sic ait Ariſtot. primo lib. de Generatione, & corruptione, ſcilicet per acceſſum & receſſum ſolis in circulo obliquo cauſantur generationes, & corruptiones in terra. Aliæ autem ſtel-
H læ ſunt fixæ: & non declinant ad ſeptentrionem, & meridiem, ideo non poſſunt tantum efficere ad immutationem generabilium, & corruptibilium: Vnde vita animalium ex planetis naturaliter pendet. Et propter hoc dies ſeptem ipſis ſeptem planetis aſſcribimus, ex eorum nominibus illos appellantes. Et ſic decens fuit, quòd in candelabro eſſent ſeptem calami, in quibus eſſent ſeptẽ lucernæ ad ſignandum ſeptem planetas. Et erat ordo inter iſtos calamos, quia vnus calamus erat ſtipes ipſius candelabri, & iſte erat groſſus, & ſuper eum erat magna lampas. Ad latera iſtius ſtipitis erant ſex calami, ſcilicet tres ex vna parte, & totidem ex alia, & iſti erant minores, & lampades eorum minores: ſic eſt inter planetas: nam in medio eorum eſt maximus planeta, ſcilicet maximi corporis, & maximi luminis, ſcilicet ſol.
I Nam infra ſolem ſunt tres planetę, ſcilicet Luna, Mercurius, Venus. Et ſupra Solem totidem, ſcilicet Mars, Iuppiter, Saturnus: & nullus æquatur ſoli in magnitudine corporis, nec in puritate luminis. De candelabris autem templi Salomonis, cuius figuræ fuerint non ſcribitur, ſed ſatis credendum eſt quod fuerint figuræ eiuſdẽ cuius erat candelabrum tabernaculi Moyſis, quia alias exprimeretur figura eorum. Iſta eſt cauſa quare in tabernaculo Moyſis erat candelabrum habens ſeptem calamos. Alia autem cæremonia, de qua quærebatur, ſcilicet quare erat ex parte meridiana: cauſam ibi habet, ſcilicet quod reſpectu habitantium in terra, luminaria mundi meridiana ſunt. Pro quo ſciendum, quòd primum cęlum quod vocatur primum mobile, figitur ſuper axẽ ſuum, qui tranſit per medium eius a polo in polum, ſci-
K licet a polo arctico in antarcticum, & ſuper iſtum axem figitur totus orbis, & mouetur ſuper polos iſtos. Iſtud autem cęlum diuiditur per quendam circulum maximum ſignatum in eo, qui vocatur æquinoctialis ſiue æquator diei, & ille circulus diſtat æqualiter ab vtroque polorum, ſcilicet ab vtroque nonaginta gradibus, quæ eſt vna quarta circuli. Iſte autem circulus æquinoctialis eſt medius in orbe, æqualiter diſtans a meridie, & ſeptentrione, & illa, quæ ſunt ad vnam partem eius, dicuntur etiam ad Meridiem, quæ autem ad alteram partem dicuntur ad Septentrionem. Omnes autem planetæ diſcurrunt ſic, quòd aliquando tendunt ad partem meridianã æquinoctialis declinãdo ab ea per viginti quatuor gradus, vel plus: & interdũ ad partem Septentrionis quouſq; iterum declinẽt per vigintiquatuor gradus

ab æquinoctiali, vel quaſi. Et ſic planetæ non magis declinant ad meridiem quam ad ſeptentrionem, & tamen reſpectu habitantium in terra dicuntur planetæ ſemper meridiani. Nam habitatio noſtra in terra eſt nimis ſeptentrionalis, ita vt planetæ nunquam peruenire poſſint ad Zenit capitum noſtrorum: ideo ſiue ſint ipſi meridiani, ſiue ſeptentrionales, reſpectu noſtri ſemper erũt meridiani. Rectè ergo in tabernaculo ponebatur candelabrum in parte meridiana eius. In templo Salomonis erant multa candelabra. Nam ſaltem candelabra aurea erant decem, tertio Regum 7. cap. candelabra argentea, erant quædam, ſed illorum non determinatur numerus præceden. lib. 28. cap. & iſtorum decem candelabrorum aureorum quinque ponebantur ad latus Aquilonis, & totidem ad latus meridianum: & intermedia erat via ad Sancta Sanctorum. Hic autem poteſt conſiderari alia cauſa, ſcilicet neceſſitas luminis. Et quia tam neceſſariũ erat lumen in vno latere, ſicut in alio, tot candelabra ponuntur in vno latere ſicut in altero. Altera cauſa poterat eſſe ex comparatione ad orbem ſignatum per templum & tabernaculum, ſcilicet quod quinque candelabra eſſent ad meridiem, & quinque ad ſeptentrionem, quia planetæ tantum declinãt in motu ſuo verſus meridiem, ſicut verſus ſeptentrionem, vt declaratum eſt. Et inter iſta candelabra eſt via media, quia inter declinationem planetarum ad Meridiem, & Septentrionem eſt æquinoctialis circulus diuidens Septentrionem, & Meridiẽ. Alia cæremonia erat in candelabro tabernaculi Moyſis, ſcilicet quod licet eſſet tabernaculum pars meridiana, in qua erat candelabrum, tamen inclinati erãt lychni lucernarum verſus Septentrionem ad lucendum: vt patet Exod. 26. Cauſa huius eſt vna ad neceſſitatem luminis, ſcilicet quia lumen erat neceſſarium verſus latus oppoſitum, in quo non erat candelabrum. Nam candelabrum erat in latere meridiano, & ſi inclinaretur lumen eius verſus meridiem non proficeret, quia inter candelabrũ, & latus meridianum tabernaculi, nihil erat pertinens ad aliquam miniſtrationem, & verſus aquilonem erat menſa propoſitionis cum panibus, & vaſis. Erat etiam altare thymiamatum. Et ibi miniſtrandum erat: ideo lumen debebat inclinari contra aquilonem. Alia cauſa eſſe poteſt ex habitudine ad vniuerſum. Nam licèt planetæ reſpectu noſtri ſemper ſint meridiani, vt dictum eſt: tamen radios ſuos verſus nos dirigunt ad illuminandum, & immutandum aerem, & licèt etiam directè mittant radios ad terram ſibi perpendiculariter ſuppoſitã, & ad meridianam ſibi: nos tamen non conſpicimus niſi radios ad nos emiſſos, & quantum ad hoc videtur totũ lumen planetarum declinare à meridie in Septẽtrionẽ. Quod autem iſta, quæ erant in Sanctuario, & in veſtibus ſacerdotis debebant habere cauſas per habitudinem: & ea, quæ ſunt in orbe, patet per id quod dicitur Sapien. 19. cap. ſcilicet, quòd in veſte Aaron totus orbis erat, & magnalia patrum.

Quare manè, & veſpere offerebantur ſacrificia holocauſtorum. Quæſt. XII.

QVæritur vlterius, circa tertiam cæremoniam, quæ hic ponitur, ſcilicet quòd offerrentur ſacrificia holocauſtorum manè, & veſpere. Ad cuius euidentiam cõſiderandum, quod omnia ſacrificia cuiuſcunque generis, fiebant in altari æneo: nam ſicut dictum fuit ſupra in quadam quæſtione, Duo erant altaria in Sanctuario, ſcilicet aureum, & æneum: de altari aureo dictum eſt, quæ miniſtrationes in illo fierẽt: nam cremabatur ibi thymiama: de altari æneo nunc dicendum, quod iſtud erat altare factum de lignis ſetim quadratum, ſcilicet quinque cubitorum longitudine, & totidem latitudine. Altitudine autem trium cubitorum, & erat inane, & concauum, vt poſſet faciliter portari, & ſic portabatur: patet de hoc Exod. vigeſimoſeptimo. Erant autem latera huius altaris operta laminis æneis: partim propter pulchritudinẽ, & partim propter neceſſitatem, ſcilicet ne cremarentur tabulæ, nam iſtud altare ſemper erat plenum igne: Leu.

A ſexto. Erant autem laminæ iſtius altaris æneæ reticulatæ ad pulchritudinem, de quarum craticula ſatis variè aſſeritur, & declaratum eſt Exod. vigeſimoſeptimo capitul. Quando enim mouebantur caſtra de loco ad locum, portabatur iſtud altare in vectibus humeris Leuitarum: Nume. quarto cap. Cum autem locanda eſſent, ponebatur iſtud altare in Sanctuario, & replebatur terra vſque ad ſummitatem quaſi, & ponebantur ibi ligna, & deſuper adipes, & carnes ſacrificiorum, & ſic erat altare illud: & cum mouenda eſſent caſtra, euacuabatur terra, & portabatur altare, & hoc modo altare erat de terra, ſicut Deus iuſſerat Exod. vigeſimo, cap. ſcilicet, altare de terra facietis mihi. Iſtud altare erat in atrio tabernaculi, & non introducebatur in Sanctuarium. Cauſa huius erat immunditia quædam miniſtrationis, ſcilicet quia apud B altare illud occidebantur animalia, & decoriabantur, & fundebatur ſanguis eorum ad baſim altaris: Leuiti. primo, & tertio, & quarto, capit. Et tamen immundum erat tale fieri in tabernaculo, quod erat magnæ pulchritudinis. In atrio autem, quod erat pars diſcooperta Sanctuarij, & non tam ſacra, nec tam precioſa poterat conuenienter fieri. Secundum erat, quia non poterat manere altare æneum in tabernaculo, nam cremaret illud: quod patet, quia in altari holocauſtorum æneo erat ſemper magnus ignis ad cremandum multas carnes, & adipes ſacrificiorum, qui ſuperponebantur. Tabernaculum autem erat paruæ altitudinis, ſcilicet decem cubitorũ ſolum, quanta erat altitudo tabularum eius: Exod. vigeſimo ſexto, cap. Et ſic flamma ſurgens de altari holocauſtorum cremaret operimenta tabernaculi, quæ erant cortinæ, C & ſaga cilicina, & pelles arietum, & hiacynthinæ: Exod. vigeſimoſexto capit. Item dato quòd non eleuaretur ſemper tanta flamma, vt cremare poſſet operimenta, ſaltem fumus groſſus inde conſurgens inficeret totam pulchritudinem tabernaculi: quia erat fumus iſte craſſiſſimus, & valdè contagioſus, cum eſſet de adipibus, & carnibus combuſtis. Nullo modo ergo intra tabernaculum eſſe debuit, ſed in atrio eius foris circa oſtium tabernaculi ad latus Aquilonare eius: Leui. primo capit. Erat autem ignis perpetuus in iſto altari. Nam ſacerdos tenebatur ſemper nutrire illum, ſubijciendo ligna per ſingulos dies: Leu. 6. cap. & ibi fiebant omnia ſacrificia, ſiue neceſſaria, ſiue ſpontanea. In templo Salomonis idẽ modus erat: nam erat altare holocauſtorum æneum, in quo fiebant ſacrificia. Erat tamen differentia, quia altare, D quod erat in Sanctuario Moyſis, erat de lignis ſetim, & opertum laminis æneis. Exod. 27. capit. Altare autem quod erat in templo Salomonis erat totum æneum, tertio Regum 7. & infra quarto cap. Ratio differentiæ eſt, quia altare Moyſis, erat portatile, ſcilicet mouendum erat de loco ad locum, & ſi eſſet totum æneum non eſſet portatile in tanta magnitudine, factum fuit ergo de lignis ſetim, & opertum fuit laminis æneis, & ſic portatile erat. Altare autem templi Salomonis, non erat mouendum de loco ad locum, ideo licet eſſet magnum, & totum æneum nihil impediebat. Secundum erat quia altare Moyſis, erat longitudine quinque cubitorum, & totidem latitudine, & trium altitudine. Altare autem Salomonis fuit longitudine viginti cubitorum, in latitudine totidem, & altitudine decem infra quarto, c. Ratio differentiæ fuit ſicut ſupra. Nam altare Moyſis, dato E quòd eſſet de tabulis ſetim, ſi eſſet cubitorum viginti in longitudine, & totidem in latitudine, non eſſet portatile humeris hominum: imò nec in plauſtro, niſi quandocunq; portandum foret, ſoluerẽtur compages eius quod erat inconueniens: ideo debuit eſſe minoris quantitatis, ſcilicet quinque cubitorum longitudine, & totidem latitudine: Exod. 27. capit. Iſtud tamen altare Salomonis fuit etiam in atrio templi, & non in templo, ſicut altare Moyſis fuit in atrio, & non in tabernaculo. Ratio eadem fuit, ſcilicet propter immunditiam miniſtrationis, & propter flammam, & fumũ, ne inficeret totam pulchritudinem templi, de quo magis dicetur infra quarto cap. Sacrificia autem, & omnes cæremoniæ ita fiebant in altari Salomonis ſicut in altari Moyſis.

De cærimonijs, quæ fiebant in altari æneo, Quæſt. XIII.

QVæritur vlterius, circa cærimonias, quæ fiebant in altari iſto æneo. Dicendum, quòd cremabantur ibi ea, quæ offerebantur, vel partes eorum. Oblationes autẽ erant duplices, ſcilicet quædam de animalibus; & alia de farina commixta alijs rebus. Nam Deus volebat dare pauperibus, & diuitibus facultatem offerẽdi, & quia pauperes non poterant offerre animalia propter magnitudinem valoris: dabant res parui valoris, de quibus poſſent offerre, ſcilicet quòd poſſet fieri oblatio de farina. Et erant quatuor modi oblationis de farina vel pane. Primus erat, quod offerretur farina, & conſpergeretur oleo; & tamen non coqueretur, & ſic conſperſa offerebatur ſacerdoti, qui tollebat pugillum de ea, & totum thus quod cum ea offerebatur, & ponebat in altari ad cremandum. Reliquum autem cedebat in ius ſacerdotum, ad hoc, vt ipſi comederent illud. Secundus modus erat, vt offerentur panes cocti de ſimila; & tunc erant panes azimi. Nam nunquam fermentum offerẽdum erat Deo. Et cum iſtis panibus offerebantur ſimul lagana oleo lita, & panes azimi, qui offerebantur debebant conſpergi etiam oleo, ſcilicet vt farina, ex qua formabantur, commiſceretur oleo. Tertius modus erat, quòd offerretur ſacrificium coctum in ſartagine, & ibi frigebatur, & tunc ſimila ponebatur in ſartagine, & frigebatur in oleo, & poſtea diuidebatur minutatim, & rurſus fundebatur ſuper eam oleum, & ſic offerebatur. Quartus modus erat, quòd offerretur ſacrificium factum in craticula. Et tunc ſimila coquebatur, vel aſſabatur in craticula, quæ conſperſa erat oleo, & tradebatur ſacerdoti. In omnib. iſtis quatuor modis oblationis accipiebat ſacerdos id, quod offerebatur, & vnum pugillum de illo, ſiue modicum ponebat in altari, vt cremaretur. Reliquum autem cedebat ius ſacerdotum. De iſtis oblationibus Leuit. 2. capit. Quod autèm cederent ſacerdotibus, & æqualiter, patet Leuit. ſexto. Erat autem generale in iſtis oblationibus, & quibuſcunque alijs, vt nunquam in eis poneretur fermentum, nec mel: quia Deus iſta abhorrebat: & erat generale, quòd in quacunque oblatione poni deberet ſal: Leuit. ſecundo capit. Alia erant ſacrificia de carnibus, & iſta erant triplicia, ſcilicet holocauſta, hoſtiæ pacificæ, & victimæ pro peccato; holocauſta dicebantur, quia tota cremabantur. Cærimonia autem erat hæc, quia quãdo quis vellet animal offerre in holocauſtum, introducebat illud in atrium tabernaculi iuxta altare ad oſtiũ tabernaculi, & ibi illud præſentabat ſacerdotibus, & vnus eorum imponebat manus capiti animalis, ſi eſſet quadrupes, & accipiebat illud de manu offerentis; & tunc ſacerdos iugulabat animal illud. Nam non licebat hoc laicis, nec etiam Leuitis, ſed ſolis ſacerdotibus; & ſi quis vſurpare vellet aliquam de iſtis cærimonijs ſacrificiorum, quę infra ponentur, occidendus erat. Numer. tertio, & decimo octauo cap. Sanguis autem animalis ſuſcipiebatur in quibuſdam vaſis æneis, quæ vocabantur crateræ, ne flueret in terram, quando iugulabatur, & illum ſanguinem offerebant ſacerdotes alij aſtantes ſacerdoti, qui iugulauerat animal: & ille fundebat ſanguinem per circuitum altaris ad baſim eius: & tunc ipſemet ſacerdos, adiuuantibus eum alijs ſacerdotibus, decoriabat animal, & aperiebat, & euacuabat fimum de inteſtinis, lauabatque ipſa inteſtina, & diuidebat totum animal in fruſtra, nihilque de illo auferrebatur, niſi cornua, vngues, & pellis, & fimus: quia totæ carnes cum adipibus & inteſtinis omnibus lotis, et capite ac pedibus cremari debebant in altari ſupponendo prius ligna: & ſic erat iſtud ſacrificium holocauſtum, id eſt totum incenſum: Leuit. primo. Sola autem pellis animalis proueniebat ſacerdoti offerenti, ſiue facienti cærimonias iſtas: vt patet Leuit. ſexto cap. Offerebantur autem in ſacrificio holocauſtorum interdum volucres, & interdum quadrupedia, & aliqualiter variabantur cærimoniæ in illis: ſicut patet Leuit. 1. cap. Iſta erat cærimonia holocauſti. Conſiderandum autem vnum generale circa omnia

Duplices erãt oblationes.

Quatuor modi oblationis.

Modus cærimoniæ holocauſti.

F ſacrificia, ſcilicet quòd ſolum fiebãt ſacrificia de quinque ſpeciebus animalium, ſcilicet de trib. quadrupedibus, & de duabus volucribus. Quadrupedes erant boues, oues, capræ, Volucres erant columbæ, & turtures, vt colligitur ex toto proceſſu Leuitici. Et non reperietur in toto Veteri Teſtamento, poſt datam legem Moyſi, quod alia animalia offerebatur. Et ad ſignandum hoc Deus iuſſit Abrahæ, quando pepigit cum eo fœdus de dando ſibi terram Chanaã, offerre omnia iſta genera animaliũ: Gen. decimo quinto cap. Innuẽs, q posteritas ſua, q̃ poſſeſſura erat terrã Chanaan, ſuper qua nunc fiebat fœdus, viuere deberet in ſacrificijs, quæ fierent ſolum de iſtis animalibus. Antè legem tamen datam fiebat oblatio de multis alijs ſpeciebus animalium. Nam de omnibus G animalib. quæ munda erant, & ad eſum licita, fiebat ſacrificiũ: ſic patet de Noe exeunte de Arca poſt diluuiũ; nam obtulit ſacrificiũ Deo de omnib. animalibus mundis: Geneſ. octauo capit. Et vocabantur animalia munda omnia illa, de quibus homines comedebant, vt colligitur Gene. 7. & 8. cap. Aliud erat ſacrificium pacificum: & vocantur pacifica à pace vel à pacificando; & iſta ſunt duplicia, ſcilicet quædam ſunt votiua, alia ad gratiarũ actiones. Votiua vocantur illa, quæ ad obtinendum aliquid dantur. Ad gratiarum actiones dicuntur illa, quæ dantur pro ſuſcepto beneficio: iſta diſtinctio ponitur Leuit. ſeptimo capit. Et cauſa nominis eſt; quia cum Deus ſit cauſa prima omnium agens per intellectum, & voluntatem, & diſponat omnia, nihil bonum poſſumus adipiſci, niſi illo decernente. Nihil etiam pœnale nobis H euenit, niſi Deo inferente. Amos tertio, ſcilicet. Non eſt malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. Et ſic nullus poterit bonum aliquod obtinere, niſi Deo volente, Ideo quando aliquod bonum obtinemus, videtur nobis Deus pacificatus, quia illud nobis conferre voluit, Et ob hoc cum volumus aliquid obtinere, deſideramus nobis Deum placatum eſſe, vt concedat quòd petimus; & ſic ſacrificium pacificum votiuum offerimus. Si autem aliquid iam obtinuimus, fuit nobis Deus placatus, quia aliàs non potuiſſemus obtinere: & pro illa placatione pacificum ſacrificium offerimus, & vocatur ad gratiarum actiones, quia gratias facimus pro ſuſcepto beneficio. Iſtud ſacrificium poteſt fieri de omnibus generibus quadrupedum, de quibus fit holocauſtum, ſcilicet de bobus, ouibus, & capris. De volatilibus autem I non fit hoſtia pacifica, ſed ſolum holocauſtum: Leuit. 1. Et hoſtia pro peccato: Leuit. 4. & 12. cap. Non autem fit hoſtia pacifica. Et cauſa huius eſt, quia hoſtia pacifica erat diuidenda in multas partes, quarum quædam proueniebant Deo, quædam offerenti, quædam ſacerdoti; vt colligitur Leuit. 3. & 7. cap. Aues tamen non diuidebantur, & ſic iuſſit Deus Abrahæ quando obtulit ſacrificium, cum fieret fœdus, vt diuideret quadrupedia, & non volucres: Gen. 15. capit. Cærimonia hoſtiæ pacificæ quantum ad multa conſonat cum holocauſto, & in alijs differt. Nam volens offerre hoſtiam pacificam, ducebat animal ad atrium tabernaculi coram altari ad oſtium tabernaculi, & offerebat illud ſacerdotibus: ipſe autẽ ſacerdos ponebat manum ſuper caput animalis, accipiebatque illud de manu offerentis, & ipſe iugulabat ani- K mal apud altare, ſuſcipiebaturq; ſanguis in crateris, & fundebat ſacerdos in circuitu altaris ad baſim, & decoriabat animal, accipiebatq; adipẽ totũ, qui erat in interiorib. animalis, & ſuper renũculos, cremabatq; illũ in altari, carnes autẽ manebant: Leu. 3. c. Et ipſæ carnes diuidebantur, quia ſacerdos, qui faciebat cærimonias iſtas ſacrificij, accipiebat pectuſculum, & armũ dextrũ. Reliquæ autẽ carnes offerẽti proueniebat Leuit. 7. c. Iſte erat ritus hoſtiæ pacificæ. Conſiderandũ vnum generale, qđ fiebat in omnibus holocauſtis, & hoſtijs pacificis. Nam cum carnibus animalium offerebantur libamenta: cum carnibus autem ſacrificij pro peccato non offerebantur; vt patet Nume. decimo quinto cap. Erant autem libamenta quidam apparatus ſiue acceſſoria ad carnes ſacrificiorum: & erant quinque, ſcilicet ſimila, vinum, oleum, ſal, & thus: Nume. decimo quinto, & Leuit. ſecun-

Vnde dicitur ſacrificium pacificũ, & quid ſunt duplicia.

Cærimonia hoſtiæ pacificæ.

do

ſo cap. Erat autem differentia inter iſta, quia ſimila, vinum, & oleum ponebantur ſecundum certam menſurā, & conſiderabatur menſura ſecundum magnitudinem animalis, quod offerebatur, ſcilicet plus cū boue, quàm cum ariete, & plus cum illo quam cum agno anniculo, vt patet Num. 15. cap. Sal vero non ponebatur ſecūdum certam menſuram, ſed quantum putaret offerens ſufficere ad condiendum cibum. Thus etiam non ponebatur in certa menſura, ſed quantum plus vellet offerens dare, quia totum thus cremabatur in altari, ſiue paucum, ſiue multum eſſet: quod non fiebat de alijs libamentis, quia quædam pars eorum dabatur ſacerdotibus: Leuit. ſecundo, & ſexto. capit. In hoſtijs autem pacificis præter libamenta communia, quæ ponuntur Nume. 15. cap. ponebantur multa genera panum, ſcilicet azymorum, & aliorum non azymorum: & laganorum oleo litorum, & frixæ ſimilæ. de quibus patet Leui. ſeptimo. cap. Et ob hoc communiter, quando in aliquo loco iubentur ſacrificia fieri, vel quando refertur, quod facta fuerunt, dicitur cū libamentis ſuis, & non determinatur, quæ ſint illa libamenta: eo quòd præſupponatur, libamenta conuenientia cuilibet ſacrificio cognita eſſe: cum lex poſuerit regulam de hoc Num. decimoquinto. cap. Aliud eſt ſacrificium pro peccato, & iſtud eſt vltimum genus ſacrificiorum. Et iſtud habet plures varietates in cærimonijs quam holocauſtum, & hoſtia pacifica. Circa quod conſiderandum breuiter, quòd ſacrificium pro peccato non offerebatur pro quolibet peccato, ſed ſolum pro quibuſdam determinatis. Nam non eſt intelligendum, ꝙ quandocunq; quis peccaret, & vellet offerre ſacrificium pro remiſſione peccati, quòd offerendo ſacrificia remitteretur peccatum, quia in peccato conſiderabitur culpa, & pœna. De culpa dicendum, ꝙ non remittebatur per ſacrificium, nec per aliqua opera cærimonialia Veteris Teſtamenti, nec etiam Noui. ſed ſolum per contritionē, ſicut dixit Ezechiel, ꝙ quacunque hora peccator ingemiſceret, Deus non recordaretur peccati eius. Si autem conſideretur quantum ad pœnam, Dicendum, quod adhuc ſacrificia Veteris Teſtamenti non habebant efficaciam aliquam ad remiſſionem, ſed ſolum fiebat remiſſio ex deuotione offerentis ſacrificia: & iſta eſt communis differentia, quę ponitur inter cærimonias Veteris, & ſacramenta Noui Teſtamenti. Nam ſacramenta Noui Teſtamenti à ſeipſis ſunt promeritoria ad remiſſionem pœnæ in illis, qui non ponunt obicem. Sacramenta autem, vel cærimoniæ veteres non proficiebant ad remiſſionem pœnæ, niſi quis deuote ageret. Et iam ex deuotione meritum erat, & non ex ſacrificiis: quando tamen fiebant deuotè, aliquid de remiſſione pœnę prometebantur, ſicut colligitur primo Regum 3. cap. cum dixit Deus contra Heli ſummum ſacerdotem, & filios eius: Idcirco iuraui Heli, & domui eius, ꝙ non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vſq; in æternum. Cum ergo Deus dixerit de iſta iniquitate, ꝙ nō poterat expiari victimis, & muneribus, videtur, ꝙ aliqua erat iniquitas, quæ poſſet expiari muneribus, & victimis, alioquin ſuperuacuum eſſet talia dici. Sed ſacrificia pro peccato erant inſtituta ſecundum legem pro certis peccatis, & non proficiebant directe ad tollendum aliquid de pœna, vel culpa: ſed ſolum ad obediendum legi, & exequendum eam. Nam ſi non offerretur ſacrificium pro illo peccato, Deus infligeret pœnam peccanti. Et tamen ſi offeretur ſacrificium non merebatur inde aliquid offerens. Et ſic verè lex vetus erat onus, quia magis erat oneroſa, & obligatiua quàm vtilis. Sic dixit Beatus Petrus Actu. decimoquinto cap. loquens de cęrimonijs Veteris Teſtamenti, ſcilicet: Hoc eſt onus, quod nec nos, nec patres noſtri ferre potuimus. Vtilitas autē huius legis erat per quādam ſubiectionem domare colla indomitorum virorum: vt aſſuefierent ad legem perfectę libertatis, quā poſtea daretur. Stante hoc, conſiderandum vlterius, quòd iſtud ſacrificium erat duplex, quoddam vocabatur pro peccato, & aliud pro delicto; & iſta differunt, quia delictum, & peccatum differunt. Vocatur peccatum in commiſſione alicuius mali. Vocatur delictum in

A omiſſione alicuius boni neceſſarii: vtpote ſi lex iubebat, ꝙ quis tali tempore aliquid offerret, & illud non offerret, erat delictum: quia omiſſio erat. Et ſic de ſimilibus. Si lex autem iuberet, ꝙ non comederet carnes ſuillas, & comederet eas quis, erat peccatū: quia erat ibi commiſſio. Pro vtroque iſtorum erat offerendum ſacrificium. Sciendum tamen ꝙ non pro omnibus omiſſionibus, nec pro omnibus commiſſionibus erat offerendum ſacrificium, ſed præcipuè pro cærimonialibus. Et in iis, quæ erant per ignorantiam. Pro quo intelligendum, ꝙ quædam erant peccata, vel delicta contra præcepta cærimonialia, & alia erant contra iudicialia, & alia contra moralia, iſta peccata diſtinguuntur inter ſe ſicut diſtinguūtur præcepta moralia, cærimonialia, & iudicialia. Si autem quis peccaret, vel omitteret contra cærimonialia,

B aut faciebat ſcienter per ſuperbiam contemnendo legē, vel non aſpiciendo, vel non intelligendo. Si ſciendo & per ſuperbiam, nō erat offerendum aliquod ſacrificium pro tali peccato: ſic dicitur Num. 15. cap. poſtquam ponuntur ſacrificia pro peccatis per ignorantiam, ꝙ anima quæ per ſuperbiam peccauerit, peribit de populo ſuo, quaſi dicat non fiet pro illa aliquod ſacrificium ſed peribit de populo. Nam ſi publicè in contemptum legis aliquid faciebat, lapidanda erat. Si autem occultè, Deus eam deleret de populo infligendo ei pęnas, niſi reſipiſceret. Et tamē ſiue publicè, ſiue occultè peccatum committeret, non erat pro eo ſacrificiū faciendum, ſed ſola contritio liberaret peccantem à culpa, & forte a pęna. Si autem committebatur peccatum per ignorantiam, ſcilicet

C non aduertendo ad id, quod fiebat, vel ſi neſciebatur, ꝙ eſſet peccatum, ſiue eſſet peccatum in committēdo, ſiue delictum in omittēdo: offerebatur ſacrificium ſiue pro delicto, ſiue pro peccato. Si autem eſſent peccata contra præcepta iudicialia, ſcilicet per quæ diriguntur in communicando proximis à principio, aut peccatum committebatur voluntariè, aut nō, ſi voluntarie quis læderet proximum, non tenebatur tunc offerre aliquod ſacrificium, ſed iudicialiter puniendus erat peccans. Si tamen peccatum a principio commiſſum erat inuoluntarie, poſtea veniebat alicui ſatisfaciēdum, & dolebat de illo: tunc erat ſacrificium offerendum, & aliæ ſatisfactiones faciendæ: vt infra declarabitur. Et patet hoc in caſibus, qui habentur Leuit. quinto, & Nume. quinto capitulo. Si autem eſſent præcepta moralia, ſcilicet præcepta decalogi, & ſimilia, aut pertinent ad Deum, aut ad proxi-

D mum. Si ad proximum, dicendum eſt ſicut in præceptis iudicialibus, quia vtraque dirigunt hominem ad proximum. Si autem ſunt pertinentia ad Deum, ſicut præcepta primæ tabulæ, dicendum, quòd ſiue quis per ſuperbiam ſcienter, ſiue per ignorantiam committeret contra illa, non erat offerendum ſacrificium ad expiationem: ſed ſola cordis contritio tollebat peccatum. Et patet hoc, ſcilicet in cultu idolorum, ſi quis coluiſſet idola, vel blaſphemaſſet nomē Domini: nam ſi publice aliquid iſtorum ageret, lapidādus erat. De idolatria patet, Deu. 17. De blaſphemia patet Leui. 24. cap. Si autem occultè ageret, Deus puniret delinquentem vel tolleretur peccatum per contritionem, ſed non erat offerendum ſacrificium aliquod: quia lex in tali caſu non diſpoſuerat

E aliqua ſacrificia fieri. Conſiderandum autem, quod cum circa aliquas cęrimonias per ignorantiam aliqui peccauiſſent, conſideranda erat differentia perſonarum, & ſecundum hoc erat varius modus ſacrificiorum. Nam aut peccabat Summus Sacerdos, aut totus populus, aut princeps terræ, aut aliqua alia perſona priuata. Si peccaſſet Summus Sacerdos per ignorātiam, offerre debebat vnū vitulum, & ipſe portabat illum in atrium tabernaculi coram altari holocauſtorum, & ipſemet ſacerdos ibi iugulabat eum, & accipiebat de ſanguine eius in vaſe aliquo, & introibat in tabernaculum, aſpergebatque ſepties de ſanguine illo contra velum Sancti Sanctorum, non introeūdo in Sancta Sanctorum. Tangebat etiam cornua altaris thymiamatum ſanguine illo. Reliquum autem ſanguinem, qui reſiduus erat, fundebat ad baſim altaris holocauſtorum: aperiebat quoque vitulum, & adi-

pem, & pinguedinem totam operientem renes, & vitalia F educens ponebat in altari ad cremandum. Carnes autem animalis cum pelle, cornibus, & fimo cremabantur extra locum ſanctuarij in loco immundo, vbi cineres effundebantur: Leuit. quarto. Si autem peccaret totus populus per ignorantiam alicuius cærimoniæ, & poſtea cognoſceret peccatũ ſuum, vtpote ꝙ violauerat aliqua obſeruationem cærimonialem, offerre debebant vitulũ, & ducebatur ad oſtium tabernaculi. Tunc ſeniores populi ponebant manus ſuper caput eius, & accipiebat illum ſacerdos magnus de manu eorũ, & occidebat apud altare holocauſtorum inferens de ſanguine eius in tabernaculũ & aſpergebat ſepties contra velum, & tingebat cornua altaris thymiamatũ, & deinde fiebat totũ quod in oblatione pro peccato ſummi ſacerdotis. Si autẽ peccaret per ignorantiam princeps terræ, cognoſceretque G poſtea peccatum ſuum, offerebat hircum corã altari holocauſtorum, qui ſacerdos quemcunque ſuſcipiens occidebat, & tingebat de ſanguine eius quatuor cornua altaris holocauſtorum, & reliquum fundebat ad baſim: adipes autem, & totam pinguedinem operientem vitalia, tollebat ſacerdos cremabatque in altari. Ipſæ autem carnes omnes prouenieba nt ſacerdoti: Leu. 6. Si autem peccaret per ignorantiã in cærimonialibus aliqua alia perſona priuata, offerebat capram, & fiebant in illa omnes cærimoniæ, quæ fiebant in hirco, quem offerebat princeps pro peccato. De ijs omnibus Leuit. quarto. Iſta omnia erat circa peccata, quæ accidunt in cærimonialibus. Circa peccata, quæ fiunt in proximum lædendo illum, tenebantur ſæpe ad faciendum ſacrificia peccantes. Et tamen ſciendum, ꝙ ſi quis ſponte peccaret contra proximũ, H tunc non poterat expiari peccatum eius victimis, ſed poſtea cum doleret de peccato, & vellet ſatisfacere, recipiebatur ſacrificium. Conſiderandum tamen, ꝙ aut quis peccabat cõtra proximum manifeſtè ita vt teſtibus vinci poſſet, & tunc puniebatur iudicialiter, ſi læſus volebat accuſare, & condemnare: fiebat enim per leges forẽſes, quæ habentur Exod. vigeſimo primo, & vigeſimo ſecundo, & vigeſimo tertio. Et in alijs locis, & tunc nullum ſacrificium recipiebatur. Si autem peccatum abſcõditum eſſet, vel non poſſet illud læſus probare, tunc habebat locum ſacrificium, ſcilicet, ꝙ quādo doleret quis, ꝙ offendiſſet proximum, debebat ei, vel hæredibus ſuis ſoluere totum in quo læſerat, & inſuper quintam partẽ, & offerebat Domino arietem. Etiam ſi quis inuenit rem proximi, & non reſtituit, & poſt aliquantum tempus do- I lens de peccato ſuo volebat ſatisfacere, tenebatur dare, quod inuenit, & inſuper quintam partem, & offerebat domino arietem pro peccato. Et ſi non eſſent aliqui, qui reciperẽt illam ſatisfactionem, applicabatur ſanctuario, & pertinebat ſacerdotib. Numer. quinto. c. Multi de ijs caſibus ponuntur Leuit. quinto, & Numer. quinto. c. Si autem pro delicto offerebatur ſacrificium, eadem lex erat, quæ de hoſtia pro peccato, ſcilicet, ꝙ vtraque pertinebat ad ſacerdotẽ, qui eam offerebat, Leuit. ſexto. c. Solum differebat in vno, ſcilicet, quòd hoſtia pro peccato, quando non cremabatur extra caſtra, tota pertinebat ad ſacerdotes præter adipes. Hoſtia autem pro delicto tota pertinebat ad ſacerdotem præter adipes, & caudã: Leuit. 6. Omnia autem iſta genera ſacrificiorum pertinebant ad altare holocauſtorum. Aliud erat ſacrificium, K quod non erat in aliquo iſtorum trium generum, & non immolabatur in ſanctuario, nec aliquo modo pertinebat ad altare holocauſtorum, ſcilicet. ꝙ vitula rufa cremaretur ad faciendum inde cineres pro aqua luſtrationis, Nam cremabatur extra caſtra in loco immundo, & non adducebatur in ſanctuarium ad occidendum, nec ad effundendum aut aſpergendum ſanguinem eius: ſed ſolum ſacerdos, qui vitulam iugulabat in campo manẽs ibi aſpergebat de ſanguine eius contra locum, in quo erat porta tabernaculi. Cæremoniæ autem cremationis vitulæ ruſę, & aquarum luſtrationis habentur Numer. decimo nono capitulo. Iſta ſunt, quę pertinent ad ritum ſacrificiorum, de quibus habetur Leuit. cap. 1. vſque ad nonum, & in alijs locis.

Peccata in proximũ quõ expiabãtur

De cærimonijs, quæ fiebant in altari.
Quæſtio XIV.

QVæritur vlterius, cum ſciatur de generibus ſacrificiorum, quæ offerebantur in altari holocauſtorũ, quæ erant cæremoniæ, quæ fiebant ibi, vel pro qua re offerebantur ſacrificia, vel quando. Reſpondendum eſt, ꝙ ſacrificiorum quædam erant neceſſaria, quædam pure ſpontanea. Vocantur pure ſpontanea, quæ nullo vinculo obligationis offerre quis tenebatur, ſcilicet, nec lege iubente, nec intercidente voto. Et iſta erãt ſacrificia, quæ fiebant ex ſola deuotione ad Dei laudem, vel ad obtinendum aliquid, quod petimus, vel ad reddẽdum gratias pro receptis bonis. Et iſta poterant eſſe holocauſta, vel pacificæ hoſtiæ, vel pro peccato. Raro tamen offerebantur hoſtiæ pro peccato, niſi ex neceſſitate legis, cum quis obligabatur pro aliquo peccato, vel delicto ſpeciali: poterat tamen interdum offerri ad ſolennitatem oblationis, ſcilicet, vt offerens de omni genere ſacrificiorum daret. Sicut fuit de principibus duodecim tribuum, qui in dedicatione tabernaculi Moyſis, obtulerũt Moyſi ſolenniter vaſa aurea, & argentea, & animalia, & quilibet illorum obtulit aliqua animalia pro peccato, vt patet ex Numer. ſeptimo. c. Et tamen nõ erat illa oblatio pro aliquo peccato ſpeciali: quia ſi inquirantur omnes leges de oblatione pro peccato, Leuit. quarto, & quinto, & ſexto, & Numer. quinto, & in alijs locis, non reperietur aliqua, quæ iubeat talia, & tot animalia immolari, quæ, & quot ipſi tunc obtulerunt. Sed obtulerunt ſacrificia pro peccato ad ſolennitatem oblationis, ſiue eſſet aliquod genus ſacrificij, de quo aliquod non obtuliſſent. Iſta autem ſacrificia quæcunque eſſent, cum ſpontanea eſſent, non habebant aliquid determinatum: Sed poterat quilibet offerre quocunque die vellet. Obligabantur tamẽ omnes, qui offerre vellẽt, offerre animalia ſacerdotibus ad oſtium tabernaculi. Nam ſi quis in alio loco offerret ſacrificium aliquod, erat reus, ſicut ſi humanum ſanguinem effudiſſet: Leuit. decimoſeptimo, & Deutero. duodecimo. c. De iſtis autẽ ſacrificijs multa fiebant quotidie ex deuotione populi. Et potiſſime in ſolennitatibus quando multi ad templum confluebant. Sciendum tamen, quod in omnibus ſacrificijs conſiderabatur de animalibus, quod eſſent munda, ſcilicet ſecundum ſpeciẽ, quia non poterant offerre de alia ſpecie, niſi de bobus, ouibus, capris, columbis, & turturibus, vt ſupra declaratum eſt. Etiam ꝙ animalia eſſent munda, ſ. non habentia morbum aliquem, vel fœditatem: etiam ꝙ eſſent immaculata, id eſt integra nõ diminuta in aliquo membro, vel male ſe habentia. Nam ſi aliquod animal eſſet claudum, vel cæcum, vel haberet caudam amputatam, vel aures, vel haberet teſticulos abſciſos, aut fractos, vel quamlibet aliam mutilationem haberet, non licebat illud offerre Domino: maxime i ſacrificijs neceſſarijs. De iis patet Leuit. 22. Et ſi aliquando offerretur, Deus iraſcebatur ſuper hoc tanquam contemneretur, vt patet Malach. primo, ſcilicet. Si offeratis cæcum, aut languidum, nonne malum eſt? offer illud duci tuo, ſi placuerit ei, aut ſi acceperit faciem tuã. Quaſi dicat, non placebit, nec acceptabit faciem tuam: ita nec ego faciam. De iſtis autem ſacrificiis ſpontaneis ſacerdotes recipiebant iura ſua, nec erat differentia quantum ad hoc, an eſſent ſacrificia ſpontanea, vel neceſſaria: quia æqualiter ſacerdotibus iura prouenie bant de vtriſque, ſed ſolum reſpiciebatur, an eſſent holocauſta, vel pacifica, vel pro peccato. Nam ſi aliquod eſſet ſacrificium holocauſti, ſiue eſſet neceſſarium, ſiue ſpontaneum, non proueniebat ſacerdotibus niſi pellis Leuit. 6. Et ſic erat de hoſtiis pacificis, & pro peccato. Si autem erant ſacrificia neceſſaria, erant duplicia, ſcilicet, quædã ordinaria, & alia accidentalia: ordinaria erant illa, quæ determinatis temporibus, ſcilicet certis menſibus, vel diebus offerenda erant: accidentalia erant, quæ licet eſſent neceſſaria, non determinabat ſibi certum diem. Iſta autem accidentalia adhuc erant duplicia, quia quædã erant omnino neceſſaria, ita ꝙ nul

Animalia, quæ in ſacrificijs offerẽda erãt.

lo modo dependebant à voluntate, ſicut ſacrificia, quæ fiebant pro purificationibus, & ſimilia. Alia erant, quæ dependebant aliquo modo ex voluntate, ſicut ſacrificia per votum emiſſa. Nam iſta a principio fuerunt ſpontanea, facta autem promiſſione fuerunt neceſſaria. Et de iſtis votiuis dicendum, quod ſiue holocauſta, ſiue pacifica, ſiue pro peccato eſſent, offerenda erant tempore ſuo, ſi votum limitauit tempus. Si autem non limitauit, offerenda erant quàm citius occurreret alicui opportunitas: quia qui tardabat reddere, peccabat, vt patet Deu. 23. Si autem eſſent neceſſaria non pendentia ex voluntate, erant multiplicia: nam quædam erant, quæ imponebantur a lege in pœnam pro peccatis, ſiue contra proximum, ſiue contra Deum. Et erant varia ſacrificia ſecũdum varietatem perſonarum peccantium, & peccatorum, vt declaratum eſt præcedenti quæſtione, & habetur Leuit. 4. & 5. & Nume. quinto. Alia erant ſacrificia ad inueſtigandum peccatum, ſicut erat illa oblatio, quæ vocatur oblatio inueſtigans zelotypiam. Numer quinto c. Alia erant ſacrificia non pro peccato, ſed ad purificationem aliquarum immunditiarum legalium. Et ſic ſi quis tangeret immunditiam hominis, ſcilicet ſtercus, aut aliquam immunditiam, offerebat ſacrificium: vt patet Leuit. quinto, licèt de hoc opinio eſt: vt ibi declaratum eſt. Etiam quando mulier pareret masculum, vel feminam: expletis quadraginta diebus pro maſculo, & octoginta pro femina, offerebat mulier ſacrificium, ſcilicet agnum anniculum, vel par turturum Leuit. 12. Etiam ſi quis incideret in lepram, & poſtea purificaretur, offerre debebat ſacrificium: Leuit. 14. Etiam ſi quis pateretur fluxum ſeminis, & poſt tempus ceſſaret, vel mulier pateretur fluxum ſanguinis extra tempora menſtruorum, & ceſſaret, offerre debebat: Leuit. 15. Item pro conſecratione ſummi ſacerdotis, & ſacerdotum minorum offerebantur ſacrificia: Exod. 29. & Leuit. 8. Et in conſecratione Leuitarum etiam offerebantur ſacrificia: Nume. 8. c. In multis aliis offerebantur ſacrificia neceſſaria, & tamen erant accidentalia, quia non determinabant prius. Si autem eſſent ſacrificia ordinaria. Dicendum, ꝙ quædam erant ordinaria alias quotidiana, & alia non. Quotidiana autem erant duo, ſcilicet duo holocauſta, quæ offerebantur quotidie: vnum in mane, & aliud in veſpere. Iſtud autem vocabatur ſacrificium iuge, quia iugiter fiebat. Cærimonia autem iſtorum ſacrificiorum erat, ꝙ ſacerdotes debebant habere de redditibus Sanctuarij pro quolibet duos agnos anniculos, id eſt, ꝙ eſſent minores vno anno, & poterant eſſe octo diebus, & ſupra Leuit. 22. & vnum iſtorum offerebant in holocauſtum in ortu ſolis, & alterum in occaſu. Modus autem pro holocauſto matutino erat, ꝙ conſummato ſacrificio veſpertino, quod durauerat tota nocte vſque ad auroram, ſacerdos tollebat de altari omnia ligna, & ignem, & cinerem. Et cum abſtuliſſet ignem, & cinerem mundabat totum altare, vt nihil inde de cinere maneret. Iſta autem ligna, & carbones ignitos reducebat ad altare: cineres autem portabat extra ſanctuarium in lebete extra caſtra ad locum mundum, & ibi cremabat illo, quouſque reducerentur in fauillam. Et cum tollebat ſacerdos ligna, & cineres de altari, erat indutus veſte ſacerdotali: cum autem efferebat eos de ſanctuario exuebat veſtes ſacerdotales, vt non iret extra ſanctuarium in veſte ſacerdotali, & cum rediret ſacerdos, ponebat ligna de nouo ſuper altare, ita vt perpetuaretur ibi ignis, & immolabat tunc vnum agnum anniculum in holocauſtum, & iſtud vocabatur holocauſtum matutinum, quia in aurora offerebatur. Ante enim illud nullum offerebatur, ſed poſt illud omnia, quæcũque offerenda erant illa die, ſiue eſſent ſacrificia neceſſaria, ſiue ſpontanea, & durabat oblatio ſacrificiorum vſque ad Meridiem. De iis Leuit. 6. Holocauſtum autem veſpertinum immolabatur ad occaſum ſolis, & cremabatur tota nocte, ſcilicet durabat cremando vſque ad auroram. Nam licèt eſſet agnus anniculus, qui cito cremari poſſet, diuidebat eum ſacerdos in fruſtra, & ponebat fruſtratim ſuper prunas, & ſic paulisper crema-

A nebatur per totam noctem vſq; ad auroram. Et tunc iterum ſacerdos mundabat altare cinere, ſicut ſupra dictũ eſt, & inchoabat holocauſtum matutinum. De ijs Leuit. 6. Scilicet, Hæc eſt lex holocauſti; cremabatur in altari tota nocte vſque mane. Alia erant ſacrificia non quotidiana, & tamen ordinaria, & iſta erant duplicia, quia quædam replicabantur ſæpe in anno, & alia ſemel tantum fiebant. Illa, quæ replicabantur erant duplicia, ſcilicet quædam qualibet hebdomada, & quædam quolibet menſe. Prima erant ſacrificia Sabbathorum. Pro quo ſciendum, quòd tam in Sabbathis duplicabantur ſacrificia, quàm in diebus profeſtis. Nam quotidie offerebantur duo agni anniculi pro holocauſto matutino, & veſpertino. In Sabbathis autem offerebantur quatuor agni anniculi, ſcilicet duo pro holocauſto iugi. Et duo
B pro ſolemnitate Sabbathi: Numeri 18. Alia replicabantur ſemel in menſe, ſcilicet prima die mẽſis, & iſta erãt ſacrificia Kalendarum, vel Neomeniarum: Num, 28. Et tunc offerebant ſacrificium iuge, quod nunquam omittebatur. Et ſi attenderet, ꝙ illa die eſſet Sabbathum, offerebantur ſacrificia Sabbathi, quæ erant duplicata, & poſtea pro Kalendis offerebantur vituli duo, aries vnus, & agni anniculi ſeptem cum libamentis ſuis. Alia erant ſacrificia, quæ non replicabantur in anno, & erant ſacrificia quinque feſtiuitatum, Phaſe, ſcilicet Pentecoſtes, dies Clangoris, dies Propiciationis, feſtum Tabernaculorũm. Feſtum Phaſe erat die quartodecimo menſis primi ad veſperam, & fiebant multæ cærimoniæ, quædam illarum pertinebant ad ſacerdotes, & quædam ad totum populum. Immolatio enim Phaſe pertinebat ad totum populum: nam in qualibet domo, vbi eſſent
C perſonæ ſufficientes ad comedendum agnum anniculum, debebat immolari ad veſperam, & illa nocte comedi cum lactucis agreſtibus, & aliis multis cærimoniijs, quæ habentur Exod. 12. & Numeri 9. Sciendum tamen, quod Phaſe non poterat ab Iſraelitis celebrari niſi in loco ſanctuarii, & ob hoc obligabantur omnes cærimoniæ ad ſanctuarium illa die, & ibi ad veſperam immolabatur agnus: Deute. 16. Et hoc erat, quia iſte agnus paſchalis erat ſacrificium Domini: Numeri 9. Et vocatur victima ſolẽnitatis: Exod. 34. Sacrificia tamen non erant offerenda, niſi in ſanctuario: Leuit. 17. & Deutero. 12. In ſanctuario autem immolabantur omnes agni anniculi, quos occidebant Iſraelitæ venientes ad ſolemnitatem, & adipes eorum cremabantur in altari,
D vt colligitur Exod. trigeſimo quarto, carnes autem comedebantur a toto populo. Aliæ cærimoniæ, quæ fiebant à toto populo in eadem feſtiuitate, ſcilicet, quod per ſeptem dies ſequentes comedebant azymos panes, & non licebat alicui tenere in domo panes fermentatos: Exod. duodecimo. Cærimoniæ aliæ fiebant à ſacerdotibus in feſtiuitate iſta. Et iſtæ erant duplices, quædam erant in immolatione ſacrificiorum, & aliæ in oblatione primitiarum. De primitiis dicendum, quòd ſecunda die azymorum quæ erat decimaſexta menſis primi, metebatur vnus manipulus de ſpicis hordeaceis adhuc virentibus, & offerebatur coram Domino: Leut. 23. ante illum diem non licebat alicui mittere falcem in ſegetem: nec facere panes ex illa, nec pultes, nec po-
E lenta. Ex illa autem die licebat metere volentibus metere, eodem capitulo. Iſte manipulus torrebatur: quia ſpicæ erant adhuc virentes, & cremabantur ſquamæ granorum, manebantque munda ipſa grana, & illa ſic indurata igne conterebantur in modum farris, & fiebat inde quædam farina groſſa, ſuper quam fundebatur oleum, & ponebatur thus, & pugillum vnum illius ponebat ſacerdos in altari ad cremandum, & totum thus, reliquum perueniebat ſacerdoti: Leuit. ſecundo. Aliæ erant cærimoniæ ſacrificiorum in Phaſe. Sacrificia Phaſe. Pro quo ſciendum, quod in quolibet die Phaſe, & ſeptem ſequentium azymorum offerebatur Domino ſacrificium iuge, & mane, & veſpere, & inſuper die illa, qua eueniebat Sabbatum offerebantur ſacrificia Sabbati, & pro ſolemnitate Phaſe offerebantur duo vituli, & vnus aries, & ſeptem agni anniculi: Nume. vigeſimo

mo octauo. Secundum erat feſtum Pentecoſtes, quod etiam vocatur Hebdomadarum, ſicut infra declarabitur in quadam quæſtione, & in iſto fiebant duplices cæremoniæ, ſcilicet primitiarum, & aliæ ſacrificiorum. Primitiæ erant in feſto iſto, quod de qualibet domo Iſraelitarum offerrentur duo panes triticei Domino, continentes duas decimas, eo quod iam exiperat meſſis triticea, & poterant haberi noui panes de tritico: Leuit. 23. c. Cæremoniæ ſacrificiorum illa die erant, quod offerretur ſacrificium iuge primò, quod nunquam omittebatur, deinde ſi accideret in Sabbatho, quod etiam duplicaretur iuge ſacrificium propter Sabbathum, & poſtea offerebantur ſacrificia competentia illi diei, ſcilicet duo vituli, & vnus aries, & ſeptem agni anniculi: omnes in holocauſtum cum libamentis ſuis, & inſuper vnus hircus pro peccato, & iſte hircus etiam offerebatur in Kalendis, & in Phaſe: licet de hoc ſupra non dixerimus. Tertium erat feſtum Clangoris, quod fiebat prima die menſis ſeptimi, & in illo ſola ſacrificia fiebant, ſcilicet, primo ſacrificium iuge, deinde ſi accideret in Sabbatho duplicabantur ſacrificia propter Sabbathum, & poſtea omnia ſacrificia competentia diei Kalendarum, offerebantur etiam die iſto, cum ſemper iſte dies eſſet in Kalendis Septembris: & nouiſſime offerebantur ſacrificia competentia huic diei, ſcilicet vnus vitulus, & vnus aries, ſeptemque agni anniculi in holocauſtum, & hircus pro peccato cum libamentis ſuis: Numer. 29. capit. Pro aliis feſtiuitatibus præcedentibus habetur Numer. 28. Quartum feſtum erat dies Propitiationis, vel Expiationis: cauſa nominum infra declarabitur in alia quæſtione. Et in hac die fiebant duplices cæremoniæ, ſcilicet, quædam a toto populo, & quædam a ſacerdotibus. A toto populo fiebat ieiunium generale, ſcilicet, quod illo die affligebant animas ſuas, nihil comedendo tota die, incipiendo ab occaſu ſolis nonæ diei vſque ad ſolis occaſum decimæ diei, & diſcalceati die illo incedebāt, & nulla delectatione fruebantur, & ſi quis illa die nō ſe affligeret, peribat de populo Iſrael: Leuit. 16. & 23. cap. Cæremoniæ pertinentes ad ſacerdotes illa die erant duplices, quædam pertinentes ad Expiationis ritum. Et aliæ pertinentes ad ſolemnitatem diei. Primæ iſtarum erant, quod ſacerdos magnus iſta die ſub neceſſitate facturus erat ceremonias Expiationis, & iſtud erat ſpecialius quam in toto anno.

Sacrificia Pentecoſtes.

Sacrificia feſti Clāgoris.

Nam nulla die anni obligabatur ſummus ſacerdos facere cæremonias niſi iſta die: Leuit. 16. & ad Hebræos 9. cap. Ritus autem erāt iſte, quod ſummus ſacerdos indueretur illa die ſolum veſtibus ſacerdotis minoris, ſcilicet ſeminalibus lineis, & tunicā linea, & cidarim imponeret capiti, & offerret vnum arietem Domino in holocauſtum: deinde vnum vitulum pro ſe, & tota domo ſua offerret pro peccato ſpecialiter, & in iſto vitulo fiebant cæremoniæ, quæ poſitæ fuerūt præcedenti quæſtione, & habetur Leuit. 4. capit. ſcilicet, quod aſpergeretur de ſanguine eius ſepties contra Sancta Sanctorū, & tingerentur cornua altaris thymiamatū, & reliquus ſanguis funderetur ad baſim altaris. Nunc autem non introibat ſacerdos magnus in tabernaculum illico, vt occidiſſet vitulum, ſed occidens eum, ſanguinem illius, & educens pinguedinem vitalium, & adipes ad cremandum in altari, carnes cum pelle, cornibus, & fimo cremari faciebat extra caſtra: deinde tota multitudo Iſraelitarum, quæ præſens erat offerebat duos hircus, ſcilicet, aliquis de ſenioribus loco totius multitudinis offerebat illos, & ponebantur duæ ſortes ſuper illos, ſ. vna pro Domino, & alia pro capro emiſſario, & cui eueniret ſors Domino offerebatur, & oſtendebatur pro peccato. Cui autem eueniebat ſors capri emiſſarii, .i. vt eſſet emiſſarius, mittebatur in deſertum. Prius tamen ſacerdos magnus confitebatur ſuper caput eius omnia peccata populi, & tunc erat homo paratus, qui portaret caprum illum in deſertum, & videbatur ille capere portare ſuper ſe omnia peccata populi, quæ ſacerdos magnus fuerat ei confeſſus, & dimittebat homo hircum illum in deſerto inter feras, qui nunquam redibat, ſed lacerabatur a fe-

F ris, & ſic putabant Iſraelitæ deleta eſſe peccata ſua. Vocatur autē iſte caper emiſſarius, quia mittebatur in deſertum: quo emiſſo per hominem ad hoc paratum, faciebat quod ſupra enarrauimus, ſcilicet occidebat vitulum pro peccato ſuo, & domus ſuæ, & hircum pro peccato totius populi, & de ſanguine illorum inferebant in tabernaculum, introibatque illa die ſolum in Sancta Sanctorum, & quando intrabat ferebat in vna manu crateram plenam ſanguine hirci, & vituli, quos immolabat, & in alia ferebat vnum thuribulum plenum prunis, & thymiamate multo, vt vapor craſſus inde exhalans operiret totam domum Sancti Sanctorum, & non poſſet videre ſacerdos magnus gloriam Dei latentem ſuper propitiatorium inter alas Cherubim, vbi audiebatur vox loquentis, & aſpergebat tunc ſacerdos de ſanguine illo ſe-
G pties contra propitiatorium, & orabat ibi, quærebatque aliquid à Deo ſuper ſtatu, vel peccatis populi, & reſpondebatur ei, & ob hoc iubebat Deus, quod quādo introiret ſummus ſacerdos in Sancta Sanctorum, nullus hominum eſſet in tabernaculo exteriori, ne audiret Deum loquentem cum ſacerdote magno intra Sancta Sanctorum. Expletis his egrediebatur ſacerdos de Sancto Sanctorum ad partem exteriorem tabernaculi, vbi erat altare thymiamatum, & tingebat cornua illius ſanguine hirci, & vituli quem ferebat in cratera, & ſic egrediebatur de tabernaculo ad atrium, vbi erat altare holocauſtorum, & tūc tollebat de vitulo, quem pro peccato ſuo, & domus ſuæ immolauerat adipem, & totam pinguedinem vitalium ad cremandum in altari. De hirco autem quem immolauerat pro peccato populi idem fa-
H ciebat, & vitulum faciebat cremari extra caſtra in loco immūdo: ipſum autem hircum accipiebat in ius ſuum, vt ipſe, & filii ſui comederent carnes eius: Leuit. 10. ca. Et hoc facto ſacerdos exuebat ſe veſtibus lineis, quas acceperat, & lauabat totam carnem ſuam. Et rurſum accipiebat veſtes ſuas, & veſtes pontificales. Nam prius ſolum habuerat veſtes ſacerdotis minoris, & hoc modo conſummabantur cæremoniæ Expiationis. Sequebantur tunc cæremoniæ ſecundæ pertinentes ad ſolemnitatem diei, & primò offerebatur agnus anniculus pro iugi ſacrificio, qui an fortè oblatus eſſet antequam inciperent omnes cæremoniæ ſupra poſitæ, non apparet. Deinde ſi accideret feſtum illud Sabbatho, offerebantur ſacrificia duplicata pro Sabbatho, & poſtea ſacrificia diei illius, quæ erant vnus vitulus, arietes ſeptem, a-
I gni anniculi in holocauſtum, & hircus pro peccato, cū libamentis ſuis: Numer. 29. capit. Quintum, & vltimum feſtum erat Tabernaculorum, ſiue Scenophegiæ: & iſtud durabat per octo dies, ſcilicet ſeptem pertinebant ad ſolemnitatem, & octauus erat cætus, & collectarum, Leuit. 23. & Deuter. 16. cap. Sacrificia autem fiebant hac die, primo ſacrificium iuge, deinde ſacrificium ſabbathi in quacumque die iſtarum eſſet ſabbathum: deinde ſacrificium pertinens ad iſtum diem, ſ. tredecim vituli, duo arietes, quatuordecim agni anniculi in holocauſtū cum libamentis ſuis, & hircus pro peccato. Iſtud erat prima die tabernaculorum, quæ erat dies quartadecima: die ſequenti, & omnibus aliis vſque ad ſeptimam huius ſolemnitatis offerebantur ſacrificia iſta, & totis diebus duo arietes, & quatuordecim agni anniculi offe-
K rebantur, & in hoc erat æquale ſacrificiū ſeptem dierū: ſed diminuebatur quotidie vnus vitulus, ſcilicet, prima die tredecim vituli, ſecunda duodecim, & ſic conſequēter quouſque die ſeptima offerrentur iam ſeptem vituli: Num. 29. cap. Circa omnes cæremonias ſacrificiorū, & ſolemnitatum plurima dubia poſſunt occurrere, quas pro maiori parte declarata ſunt in locis, vbi tractantur iſtæ materiæ, ſcilicet in locis, quæ allegantur, quia alias oporteret repetere totum Leuiticum.

Sacrificia feſti Tabernaculorum, ſeu Scenophegia.

De cauſis feſtiuitatum, quæ ſupra ponuntur.
Quæſt. XV.

QVAERITVR vlterius, circa iſtas feſtiuitates ſupra poſitas de cauſis earum, et licet plenius in lo-

cis

cia propriis dictum eſt, ſaltem ſententialiter aliquid hic tangetur. Et, vt declaratum eſt præcedenti quæſtione, quædam feſtiuitates erant, quæ replicabantur, & aliæ non: quæ replicabantur erant duplices, ſcilicet, quædā qualibet hebdomada, ſicut Sabbata, alia quolibet menſe ſemel, ſcilicet Kalendæ, alia non replicabantur, ſcilicet quinque, Phaſe, Pentecoſtes, Clangor, Expiatio, Tabernacula. Conſiderandum eſt autem vnum commune circa omnia hæc, ſcilicet de obſeruatione iſtorum feſtorum. Et dicendum, quòd omnia hæc erant feſta vacatiua, ita quòd in eis operari non licebat præterquam de Kalendis, de quibus eſt aliquale dubium, an erat dies vacatiuus, an non: de quo tamen declarauimus Nume. 24. & primo Regum 20. & 4. Regum 8. c. De omnibus alijs dicitur, quòd non licebat in eis facere aliquod opus ſeruile: Leuit. 23. & Num. 28. & 29. Erat tamen differentia: quia Sabbatum erat maioris obſeruationis quàm omnia hæc feſta. Nam de die Sabbati dicitur, quòd nullum omnino opus in eo fieret, etiam quòd non accenderetur lumen in domibus Hebræorum; Exod. 31. & 35. De alijs autem feſtiuitatibus dicitur, quòd non fieret in eis aliquod opus ſeruile: Leuit. 23. & Num. 28. & 29. Differentia autem inter opus ſeruile prohibitum, & omne opus prohibitum eſt, quòd cum prohibeatur omne opus abſolute, non licebat ſuccendere lumen ad parandum cibos, nec parare cibos aliquos, ſed ex præcedenti die paratos comedere, vel cibos ſine paratione manducare. Et cum prohibebatur opus omne ſeruile, omnia opera erant prohibita præter ciborum apparationem, & omnia, quæ ſunt acceſſoria ad hoc: vt patet Exod. 12. Nam ibi agitur de Phaſe, de quo dicitur Leuit. 23. & Num. 28. quòd nullum opus fieret in eo: & Exod. 12. dicitur, quod nullum opus fieret in eo exceptis ijs, quæ ad cibum pertinent. Ergo de generalitate omnis operis ſolum excipiebatur paratio ciborum ad hoc, quòd omne opus, & opus ſeruile coinciderent. Item patet, quia de Sabbato dicitur Exod. 35. quòd non licebat ſuccendi ignem in tabernaculis Hebræorum, & negabatur tunc omne opus. Ergo prohibendo omne opus prohibebatur paratio ciborum, & ſuccenſio ignis: prohibendo opus ſeruile prohibebantur omnia opera præter ciborum parationem, & acceſſoria ad hoc. Et ſic in omnibus iſtis feſtiuitatibus licebat parare cibos. In Sabbato autem non. Quæ autem vocentur opera ſeruilia, & an opera generatiuæ potentiæ, & aliarum naturalium, & ſenſitiuarum ſint ſeruilia, & quomodo in ſola potentia, & organo motiuo reperiatur opus ſeruile, & cur, & omnia ferè, quæ pertinent ad cærimonias obſeruationis iſtorum tam in Nouo, quàm in Veteri Teſtamento, cum plurimis dubijs declarata ſunt latiſſimè Exod. 12. & ibi vide. Circa cauſas obſeruationis, vel inſtitutionis iſtarum feſtiuitatum, nunc conſiderandum eſt, & dicendum; quod quædam feſta habuerunt cauſam inſtitutionis, quæ ſolum ſemel fuit, & iſta feſta non reputantur niſi ſemel in anno fiant. Alia habuerunt cauſam quæ iteratur, ideo ipſa feſta iterantur. Primum autem feſtum eſt Sabbatum, & cauſa huius fuit, vt recordaretur homo creationis omnium rerum, & gratias Deo redderet de eſſe nobis communicato per creationem, quia iſtud eſt maximum bonum. Nam Deus creauit, & ornauit omnia ſex diebus, & die ſeptimo requieuit: ideo nos requiſcere debebamus illo die ad memoriam quietis diei, quia cognita quiete cognoſcebamus operationem præcedentem, cuius finis erat quies, & iſta cauſa ponitur Geneſ. primo. Et etiam cum præceptum de Sabbato datum eſt Exod. 20. & 31. & Deuter. 5. ponitur iſta cauſa. Et valdè rationabile fuit, quia feſta celebrantur ad memoriam aliquorum beneficiorum ſuſceptorum. Primum tamen, & maximum beneficium fuit creationis; quia per illud communicatum eſt nobis eſſe, quod eſt totius boni fundamentum. Et ſic etiam Sabbatum inter omnia feſta primum poſitum eſt. Sed obijcietur, quia Sabbatum non debebat replicari, ſed ſemel in anno replicari alias celebrari. Cauſa ſua fuit ſemel, ſcilicet creatio rerum, ideo feſtum ſemel in anno fieri

Cur Sabbatum non ſemel celebrabatur.

A deberet. Dicendum, quòd cauſa remota, vel partialis celebrationis Sabbati fuit ſemel tantum, & tamen cauſa immediata, vel totalis replicatur. Quod patet, quia non ſolum fuit cauſa ipſa creatio, ſed quies diei ſeptimi à creatione, & quia dies ſeptimus replicatur qualibet hebdomada, debuit qualibet hebdomada celebrari iſtud feſtum. Alia etiam eſt cauſa: quia Deus voluit, quòd homines attenderent circa cultum eius, & redderent ei gratias pro ſuſceptis beneficijs. Iſtud autem eſſe non poterat ſi omnes dies eſſent conceſſi ad laborem, quia homo laborioſis operibus intricatus, circa Deum & gratiarum actiones conſiderare non valet: debuit ergo dari dies vacatiuus in qua homines ceſſantes ab omnibus occupationibus ſoli Deo libere intēdere poſſent. Et iſta dies debuit eſſe frequenter. Nam non conuenie-

B bat ſemel tantum in anno fieri, quia in tanto tempore homo obliuiſceretur beneficiorum Dei, & ſic fuit conueniens, quòd fieret qualibet hebdomada. Ratio tamen quare potius fuit die ſeptimo quam alijs, fuit, quia die ſeptima requieuit Deus ab omni opere creationis: ideo hac die aptius, & rationabilius fieri debuit. Circa feſtum Kalendarum conſiderandum, quòd vocatur kalendarum, vel Neomeniæ, & nomen kalendarum tractum eſt à modo loquendi Gentilium, qui principia menſium Kalendas vocant, & ſic nos hodie tenemus in vſu. Hebræi autem non ponunt principia menſium determinata, vt vbi vno anno incipit menſis primus, vel ſecundus, ibi ſequenti anno incipiat, ſicut nos ponimus: nam tunc poſſent coincidere principia menſium Hebræorum cum menſium noſtrorum Kalendis, & vo-

C caremus conuenienter principia menſium ſuorum Kalendas: non eſt ſic, quia ipſi habent menſes lunares, & illi variantur. Nam ſi contingat, quod menſis primus Hebræorum inciperet nunc prima die Martij, ſequenti anno inciperet decimaſeptima die, vel decimaoctaua Februarij: eo quòd numeri lunares ſunt minores ſolaribus vndecim diebus. Non ergo propriè vocamus Kalendas feſtiuitates, quæ ſunt in exordijs menſium Hebræorum, ſed ex quadam appropriatione ad exordia menſiū Latinorum. Vocantur alio modo Neomeniæ, & iſtud eſt nomen conueniens. Neomeniæ interpretatur nouus defectus Lunæ, à neos, quod eſt nouum, & mene, quod eſt defectus; quaſi nouus defectus, ſcilicet luminis Lunæ. Nam tunc eſt noua luminatio, quando Luna deficit lumine introeundo ſub radios eius, & ſic vocatur nuer-

Neomēnia interpretatur nouus defectus Lunæ.

D dū in ſcriptura: vt patet Pſal. 80. Buccinate in Neomenia tuba in inſigni die ſolemnitatis veſtræ. Etiā Iſai. primo dicitur: Neomeniam, & Sabbatum, & alias feſtiuitates non feram: iniqui ſunt cœtus veſtri. Quare autem in nouilunio fit feſtum, cum per hoc videantur homines inclinari ad honorandum Lunam, & ſi deberet fieri feſtū pro Luna, cur non potius pro Sole, cum ſit excellentior, & maiora bona per eum recipiamus, & ſi pro Luna debebat fieri feſtum, cur potius in nouilunio quàm alio tempore: quia potius videtur debere fieri in pleniluinio, quia tunc ipſa pulchrior eſt: declaratum eſt latè præcedenti lib. c. 23. quæſtione vltima. Circa feſtum Phaſe dicendum, quòd erant duæ feſtiuitates ſimul, ſcilicet, Phaſe, & Azimorum, ſicut dicitur Leuit. 23. Mēſe primo quartadecima die menſis ad veſperum Phaſe Domini eſt, &

E die quintadecima ſolemnitas eſt azymorum: habebant autem iſtæ duæ feſtiuitates duas cauſas diſtinctas. Nam Phaſe fiebat ad memoriam liberationis Iſraelitarum de Aegypto. Cum enim Deus voluit educere de Aegypto Iſraelitas die quartadecima menſis primi, iuſſit, quòd in qualibet domo immolaretur vnus agnus, & de ſanguine illius poneretur in portis, & ſuperliminaribus & quando veniret illa nocte angelus percutiens ad occidendum primogenita Aegyptiorum, & diſcurreret per noctem per ſingulas domos, videretque ſanguinem in portis tranſiret domos illas, & iret ad alias, quæ non eſſent ſanguine tinctæ: ibique occideret primogenita. Et quia videns angelus ſanguinem in portis non occidebat primogenita illius domus, & tranſibat ad aliam, vocabatur feſtum iſtud Phaſe, id eſt tranſitus: non quidē,

De feſtiuitate Phaſe.

quod

ꝙ Iſraelitæ tranſierunt de Aegypto in terram Chanaan, ſicut quidam rudes opinantur, ſed quia angelus percutiens tranſibat dimittens domos, quæ erant ſanguine ſignatæ: etiam Phaſe, ſiue picea in Hebræo aliquo modo ſignatur claudum, quia picea eſt nomen claudū ſignās, & ſic faciebat angelus percutiens: quia ſicut claudus vno pede firmiter terræ nititur, & altero non, ſed ſuper baculum: ita angelus vnam domum percutiebat, & aliam in medio dimittebat.

De feſtiuitate Azymorum.

De cauſa tamen iſtius feſtiuitatis in alio ſenſu declarabitur ſequenti quæſtione. Alia erat feſtiuitas Azymorum, quæ incipiebat die quintadecima menſis primi, & durabat ſeptem diebus continuis: Exod. 12. & Leuit. 23. & Deuter. 16. cap. in his diebus comedebant Iſraelitę panes azymos, & non debebat aliquid fermentatum apparere in domibus eorū, & vocabatur iſte panis afflictionis: Deuter. 16. cap. Septem diebus comedetis panem afflictionis. Et hoc quia erat iſte panis inſipidus, & grauis ſtomacho, nec ſanitati corporis conueniens. Cauſa huius fuit memoria exitus de Aegypto cum magna celeritate. Nam Iſraelitæ exiuerunt de Aegypto quintadecima die menſis primi, & cum media nocte diei præcedentis percuſſiſſet angelus omne primogenitum in terra Aegypti, ita quod non eſſet domus in tota Aegypto, in qua non iaceret aliquis mortuus: Exod. 12. c. ſurrexit Pharao media nocte, & compulit feſtinato Iſraelitas recedere. Et cum illi paraſſent maſſam ad formādos panes, & coquendos, vt haberent cibos in via, non potuit maſſa fermentari prementibus Aegyptiis, & feſtinato exire compellentibus, ideo maſſam azymam tulerunt ligātes eam in palliis, & poſtea in via coquebant de illa panes ſuper ignem, & ſic comedebant azymos.

Ad memoriam ergo huius liberationis, & exitus de Aegypto, qui fuit in velocitate magna, & propere, quolibet anno ſeptem diebus azyma comedebant: vt patet Deuter. 16. cap. ſcilicet. Septem diebus comedes abſque fermento afflictionis panem, quoniam in pauore egreſſus es de Aegypto, vt memineris diei egreſſionis tuæ de Aegypto omnibus diebus vitæ tuæ. Circa feſtum Pentecoſtes dicendum, quod fiebat quinquaginta diebus poſt feſtum Phaſe: & vocatur feſtum Pentecoſtes, vel hebdomadarum: Leuit. 23. & Numer. 28. cap. Et dicitur Pentecoſtes a quinquaginta diebus, à penta, quod eſt quinque, & coſte, quod eſt decem: quaſi quinque decies. Sic etiam vocamus Pentecoſten noſtram ſolemnitatem Spiritus Sancti miſſionem: quia eſt dies quinquageſimus poſt Paſcha Reſurrectionis Domini.

De feſtiuitate Pentecoſtes.

Et vocatur feſtum Hebdomadarum, ſcilicet ſeptem Hebdomadarum: eo quod computabantur ſeptem Hebdomadæ ab illa die, qua manipulus ſpicarum virentium offerebatur: quia illa dies erat ſecunda azymorum, & in fine illarum Hebdomadarū erat Pentecoſtes. Sed idem redit, quia ſeptem Hebdomadæ faciunt dies quadraginta, & nouem, & dies ſequens erat quinquageſimus, vel Pentecoſtes. Iſta ſolemnitas durabat vnica die, & offerebantur in ea primitiæ panum triticeorum: Leuitic. vigeſimotertio, cap. & ob hoc etiam vocabatur feſtum iſtud feſtum primitiarum Num. vigeſimoquarto, capit. Cauſa autem huius ſolēnitatis putatur a quibuſdā fuiſſe datio legis, ſ. quia quinquaginta diebus poſt exitum de Aegypto data eſt lex, & tamen in hoc eſt contentio, quia vt declaratū eſt Exod. 19. potius videtur, ꝙ fuerit data die quadrageſimoſeptimo ab exitu de Aegypto. Tenendo autē, quod die quinquageſimo data eſt lex, diceretur quod ad honorem legis dationis iſta ſolemnitas fuerit introducta. Si autem dicatur, ꝙ fuit data lex die quadrageſimoſeptimo, dicetur, ꝙ fuit iſta ſolēnitas introducta ad honorem primitiarum, ſ. vt illa die Iſraelitæ darent primitias de meſſe triticea. Nam de qualibet domo dabantur duo panes triticei, quorum quilibet cōtinebat vnam decimam ſimilę, i. vnum gomor, quod erat decima pars Ephi. Exod. 16. c. & iſta videtur vera cauſa inſtitutionis feſtiuitatis huius propter duo, vel tria. Primò, quia ſi propter dationem legis iſta ſolemnitas fieret cum datio legis fuerit aliquid famoſum, fieret mentio,

F ꝙ propter illam fiebat: & tamen in nullo loco hoc tangitur, quamquam in multis de iſta feſtiuitate agatur, ergo non inſtituta fuit propter hoc. Secundum eſt, quia oportet, ꝙ die quinquageſimo ab exitu de Aegypto fuiſſet legis datio, & tamē potius videtur, ꝙ fuerit die quadrageſimoſeptimo, vel quaſi, vt probatum eſt Exod. 19. c. Tertiò, quia feſtiuitas iſta accipit nomen a primitiis, & non accipit nomen a datione legis. Nam Num. 28. c. vocatur iſta feſtiuitas primitiarum, vel primitiuorū: & in nullo loco vocatur feſtiuitas dationis legis: ergo propter primitiarum ſolutionem inſtituta eſt, & non propter datam legem. Quartò patet, quia in omnibus feſtiuitatibus quantum ad nomina ſua, vel ad cæremonias aliquas ſignatur cauſa inſtitutionis illarum, ſicut patet de Phaſe: quia ex nomine ſignat, ꝙ fuit propter liberationē ab angelo percutiente in Aegypto, cum Phaſe ſit tranſitus. Etiā ex cæremoniis ſuis: in immolatur agnus ſicut immolatus fuit in Aegypto nocte illa, qua angelus percutiens

G tranſiens per domos Iſraelitarum, & videns eas ſanguine tinctas, neminem ibi percutiebat: ſic etiam in feſto Tabernaculorum. Nam apparatus frondium, & manſiunculæ factæ in loco patenti oſtendunt, ꝙ fuerit pro habitatione Iſraelitarū in vmbraculis in deſerto, & ſic de aliis. Et tamen in feſto Pentecoſtes nomen ipſum non ſignat dationem legis, cum vocetur feſtū Pentecoſtes, vel Hebdomadarum. Sed potius vocabulum ſuum ſignat, ꝙ inſtituta eſt, pro ſolutione primitiarum, cum vocetur feſtum primitiuorum. Num. 28. c. Dicendum ergo videtur ꝙ inſtituta eſt ad ſolutionem primitiarum, quia tunc incipiebat meſſis triticea, & quia de tritico eſt præcipua ſuſtentatio humana, iuſtum erat ſolemnes primitias dari de illo. Et ſic dabantur de qualibet domo duo panes

H duarum decimarum: De hordeo autem paruæ primitiæ dabantur, ſ. vnus manipulus ſpicarum virentium de toto Iſrael: Leuit. 23. c. Circa feſtum Clangoris dicendum, ꝙ illud erat die prima menſis ſeptimi, ſ. Septembris, cū incipiunt Hebræis menſes in Lunatione Martii, & coincidebat feſtum Clangoris cum Kalēdis, cum prima dies cuiuſlibet mēſis eſſet dies Kalendarum, vel Neomeniæ. Cauſa autem huius feſtiuitatis magis occulta eſt, quam aliarum, eo ꝙ Sacra Scriptura nihil tangit de hoc. Quidam autem dicunt, & cōmunis eſt poſitio Hebræorum, ꝙ iſta feſtiuitas inſtituta fuit ad memoriam liberationis Iſaac. Nam quando Deus dixit Abrahæ, ꝙ immolaret filium ſuum Iſaac, & extendiſſet manum ad immolandū prohibitus eſt dicente angelo: Ne extendas manum tuā ſuper puerum, & oſtenſus eſt tunc aries inter vepres, &

De feſto Clangoris

I illum immolauit Abraham: Gen. 22. c. Dicunt autem, ꝙ ad memoriam liberationis huius, & arietis, qui immolatus eſt pro Iſaac fiebat feſtum iſtud Clangoris. Et ob hoc clangebatur buccina arietina. Dicendum, ꝙ iſta poſitio eſt nimis remota a probabilitate. Primò, quia non vſꝙ pro liberatione Iſaac aliquid offerretur, eo ꝙ liberatio illa non fuit beneficium datū toti populo Hebræorum, ſicut erant beneficia ſignata per alias feſtiuitates, ſ. per Phaſe, Tabernacula, & Expiationē, ſed fuit beneficiū perſonale, & fuit antequā inciperent Iſraelitę eſſe populus. Secūdo patet, quia ſi iſta feſtiuitas fuiſſet propter liberationem Iſaac inſtituta ſignaret in nomine, vel in aliquibus cæremoniis iſtud. Et tū non ſignat. Nam nomē ſuum ſignificat buccinationem, ſ. clangor. Et Hebræi vo

K cant illam feſtiuitatem Corum. Nos autem honeſtius vocamus eam feſtiuitatem Clangoris, vel buccinæ. In cæremoniis etiam nihil ſignatur de hoc; quia die illo fiebat buccinatio in Sanctuario. Et ſic fit nunc in ſynagogis Iudæorum vbicunq; maneant, etiam ſicut faciunt ea ſicut in aliis ſolemnitatibus, iſta autem non indicant liberationem Iſaac. Dicendum ergo videtur, ꝙ fuit iſta feſtiuitas pro liberatione a ſeruitute, quæ inter Iſraelitas fiebat. Nam de ſeptē in ſeptem annis celebrabatur annus remiſſionis, & quilibet Hebræus, qui erat ſeruus alterius, exibat liber abſque alio: niſi forte propter vxorē, & filios vellet manere in ſeruitute, quia tunc manebat vſq; ad Iubilæū: Exod. 21. & Deut. 15. c. & ſeptimo anno fiebat remiſſio omnium debitorum. Si quis mutuaſſet alte-

ti pecuniam, vel ea, quæ ſub mutuo cadunt, & non poſſet ſoluere, manereique obligatus vſque ad ſeptimum annum liberabatur à debito anno ſeptimo: Deutero. 15. Etiam fiebat liberatio in Iubilæo, qui erat annus quinquageſimus. Nam tunc omnes res venditæ redibant ad primos poſſeſſores, & ſi quis erat ſeruus redibat in libertatem: Leuit. 25. & in anno Iubilæi ad prædicandum libertatem clangebatur buccina in omnibus finibus Iſrael: & ad oſtendendum illam libertatem, & congratulationem de ea, fiebat feſtum Clangoris, & hoc patet ex duobus. Primò, quia in anno remiſſionis, ſ. Iubilæi clangebatur buccina in vniuerſa terra: Leuitic. 25. ſicut clangebatur in feſtiuitate Clangoris. Secundo, quia quando erat annus remiſſionis, & debebat buccinari ad prædicandum libertatem: incipiebat buccinatio in die Clangoris, vt colligitur Leuit. 25. Sed dicetur, quòd iſtud feſtum Clangoris ſolum deberet fieri anno quinquageſimo, quando erat Iubilæos, & prædicabatur libertas, & non quolibet anno, & tamen fiebat quolibet anno, ideo videtur, quòd non fiebat propter hoc. Dicendum, ꝙ propter illam libertatem, licet non fieret quolibet anno, tamen ad ſolemnitatem illius libertatis, quæ fieri debebat anno quinquageſimo, quolibet anno fiebat feſtum Clangoris, & clangebatur buccina eo tempore, quo anno Iubilæi debebat clangi buccina ad prædicandum libertatem. Circa feſtum Expiationis manet dubium de cauſa inſtitutionis, & dicendum, quòd iſtud feſtum erat die decima menſis ſeptimi, ſ. Septembris: & durabat vnica die, & illa die omnes Iſraelitæ affligebant ſe ieiunando, & abſtinendo ab omni delectabili: Leuit. 16. & 23. c. Cauſa autē huius feſtiuitatis patet ex nomine: nam vocatur dies expiationis, vel propitiationis. Et vocatur expiatio, quia expiabantur, id eſt mundabantur omnia peccata Iſraelitarum: nam ſicut habetur Leuit. 16. & declaratum eſt præcedenti quæſtione; die illa offerrebantur inter alia duo hirci à toto populo, & vnus hircus occidebatur pro peccato; alius verò efficiebatur emiſſarius: nam ſummus ſacerdos confitebatur peccata totius populi ſuper caput hirci, & mittebat illum in deſertum per hominem paratum ad hoc & dicebatur hircus portare omnia peccata populi in ſolitudinem: eodem capit. ad remiſſionem autem, vel emundationem fiebat feſtum Expiationis. Vocatur etiā feſtum propitiationis à propitiando, id eſt miſerendo: quia Deus miſerabatur peccatis totius populi remittendo illa, & ponendo ſuper hircum. Feſtum ergo iſtud erat valdè neceſſarium, quia nihil eſt magis neceſſariū homini quàm remiſſio peccatorum, ſine qua non poteſt habere vitam æternam, & iſta remiſſio non fiebat in alia feſtiuitate, niſi in iſta, ideo erat valdè neceſſaria. De remiſſione autem peccatorum Iſraelitarum, an verè die illa fieret, & an proficeret ad aliquid confeſſio illa peccatorum, quæ fiebat ſuper hircum, & cur fiebat ſi non proderat, & plurima alia dubia circa hoc, declaratum eſt latiſſimè Leuit. 16. Dicunt autem communiter Hebræi, quòd illa die ſedet Deus ad iudicandum, & diſtribuit cuicumque homini, quid toto illo anno habiturus ſit mali, vel boni: & propter hoc illa die ſe affligunt, vt Deus miſereatur eorum, & bonam diſtributionem eis faciat. Vnde in tantam inſaniam Iudæi quidam prorumpunt: quia cum habeant aliquos filios, vel amicos caros, illa die fundunt ſuper capita eorum ſanguinem alicuius animalis, quaſi ad obuiandum amaræ ſorti, quam Deus illo anno illis diſtribuit, ſcilicet, quod in illo anno aliquis ſanguis ſuper eos venturus ſit, intelligatur de ſanguine illius animalis, quem fundunt ſuper capita charorum. Sed illud omni inſania dementius eſt. Nunquid enim ſi Deus aliquid de nobis diſponit, propter auguria noſtra, & ſuperſtitioſas obſeruationes mutabitur penitus? abſurdum eſt. De hoc tamen latius declaratum eſt Leuit. 16. Dicendum autem, quod die illa non fiebat aliqua remiſſio peccatorum potius quàm aliis diebus, ſed omni tempore fit remiſſio cum peccator ad Dominum conuertitur, iuxta illud Ezech. 18. Quacunque hora auerterit ſe impius ab iniuſtitia ſua,

De feſto expiationis.

Vnde dicatur propitiationis feſtum.

A iniquitatum eius non memor ero. Etiam confeſſio facta hirco non proficiebat. Sed Deus inſtituit feſtiuitatem propitiationis, quia vtilis erat. Nam Deus dicebat, quod omnes illa die affligerentur, & per afflictionem, quæ erat potiſſima in dolore cordis, remitterentur verè peccata: non quidem virtute cærimoniarum, quæ fiebant in feſtiuitate illa, ſed virtute contritionis. Et ſi id, quod Deus volebat fieri, erat afflictio exterior, tamen per illam afflictionem aſſuefiebant ad afflictionem interiorē, in qua erat remiſſio peccatorum. Et quia in toto anno non erat aliquod feſtum cuius cærimoniæ inclinarent ad contritionem, & remiſſionem peccatorum ſicut feſtum iſtud, vocatur feſtum expiationis, vel propitiationis. Cauſa autem confeſſionis factæ ſuper caput hirci non erat vtilitas aliqua, quæ ſequebatur ex illa confeſſione, B ſed ſolum figura quædam confeſſionis, quæ fieri debet in Veteri Teſtamento Nouo: nam illa confeſſio talis erat, de qua manifeſtum erat, quòd ſecundum ſe proficere non poterat: nam fiebat ſuper caput hirci, quod videtur ſuperſtitioſum: cum nec hircus virtutem abſoluendi habeat, nec intelligat, quod dicitur, nec dicens peccata coram illo erubeſcat. Item quia ſi confeſſio proficere deberet, debebant dici omnia peccata, tamen nunc non dicebantur omnia peccata populi, quia tunc ſacerdos moraretur dicendo illa plus quàm quatuor, vel quinque diebus, & tamen breuiſſimè expediebantur omnes cærimoniæ diei illius, quæ multæ erant, Leuit. 16. ideo pauca peccata confitebatur ſacerdos. Item ad hoc neceſſe erat, quod prius omnes de populo confiterentur ſacerdoti omnia peccata ſua, quam ipſe confi C teretur illa ſuper caput hirci, & tamen non fiebat in Veteri Teſtamento talis confeſſio, ideo non erat iſta cōfeſſio ſuper hircum ad aliquid proficiens, ſed ſolum erat quædam aſſuetudo ad confeſſionem, quæ fieret in Nouo Teſtamento, & ſignificatio illius. Circa feſtum Tabernaculorum, quod vltimum erat conſiderandum eſt, ꝙ vocatur feſtum tabernaculorum, & Scenophegię. Dicitur feſtū tabernaculorū, quia faciebāt illa die Iſraelitæ quaſdam manſiunculas extra tectū de ramis arborum, & manebant ibi: & accipiebant quoſdā ramos arborū, & colligantes illos ſaltabant cū eis ad indicandā magnam lætitiam, vt patet Leu. 23. Vocatur Scenophegiæ à cenon, ꝙ eſt vmbra, & Phagin, quod eſt comedere, quaſi in vmbraculis comedere, ſ. quia faciebant Iſrae D litæ vmbracula de ramis arborū, & in illis comedebant diebus iſtius feſtiuitatis. Cauſa iſtius feſtiuitatis eſt, vt recordarentur Iſraelitæ, ꝙ educti eſſent a Deo de Aegypto, & ducti per deſertum quadraginta annis, & ibi manebant in vmbraculis de ramis arborum, & per hoc recordarentur omnium beneficiorum, quæ receperant à Deo in deſerto per quadraginta annos, quæ multa fuerunt: vt patet diſcurrendo per libros Exod. & numerorū. De cauſis aūt iſtarum feſtiuitatū, & cærimoniis earum agitur Leu. 16. & 23. & Num. 28. & 29. Et ibi latius de qualibet earum dictum eſt: ſed pro nunc ſufficiant.

De feſto tabernaculorum.

Si illa cauſa, quæ ſuperius aſſignata fuit de feſto Phaſe fuerit ſola cauſa.

Quæſt. XVI.

E QVæritur vlterius, cum ſupra diceretur de feſto Phaſe, & cauſa eius: an illa ſola, quæ aſſignata eſt fuerit cauſa eius. Dicendum, ꝙ aliud eſt loqui de illo, quod factum eſt in Aegypto, & aliud quod factum eſt poſtea in terra Chanaan in celebratione Phaſe. De illo, quod factum eſt in Aegypto, dicunt Hebræi, cauſam fuiſſe ſicut litera videtur innuere Exod. 12. ſ. ꝙ Deus voluit, ꝙ angelus percuteret omnia primogenita Aegyptiorum, diſcurrendo per omnes domos ipſorū, & quia aliquæ domus Hebræorum erant inter domos Aegyptiorum, ne in illis quoq; angelus percuteret primogenita, poni debuit ſignū in portis, vt viſo illo, angelus recederet. Et ad hoc facit, ꝙ in qualibet domo occideretur agnus aniculus, & de ſāguine eius linirētur portæ, & ſuperliminaria, & illud ſignū cōſtringeret angelum percutientem,

tientem. Dicendum eſt, quod Deus voluit, vt Iudæi putarent, quòd iſta eſſet cauſa iſtius præcepti, & tamen non erat: quod patet primò: quia angelus non poterat videre illud ſignum, ideo quod poneretur ſignum in portis non proficiebat. Patet, nam videre non poteſt niſi habens potentiam viſiuam, quia aliàs includeret contradictionem, & tamen habere potentiam viſiuam pertinet ad animal: Deus autem, & angelus non ſunt animalia, cum ſint puri ſpiritus.

Etiam potentia viſiua non poteſt eſſe niſi in organo, & tamen in angelo non eſt organum, cum ſit incorporeus: ergo non habet viſiuam potentiam, nec videt: ſic probatum eſt latè Exod. 7. Secundò patet, quia dato, ꝙ angelus poſſet videre, nõ requirebatur ad hoc aliquod ſignum, quia angelus ſine aliquo ſigno ſciebat, quæ erat domus Aegyptii, & quæ erat domus Hebrei, cum angeli boni, & mali ſciant omnia hæc, quæ inter nos fiunt. Tertio patet, quia difficilius erat aliud, quod fecit iſte angelus percutiens: nam non ſolum percuſſi ſunt maſculi primogeniti Aegyptiorum, ſed etiã omnia primogenita pecorum, & iumentorum: Exod. 11. & 12. & Num. tertio cap. & tamen pecora, & iumenta erant in agris, & non erat ibi aliquod ſignum poſitum: ad ſciendum, quę eſſent pecora Iſraelitarum, & quæ Aegyptiorum, & angelus percutiens percuſſit pecora Aegyptiorum, & non Iudæorum, ergo poterat ſic cognoſcere domos Aegyptiorum, & Hebræorum, licet non eſſent aliqua ſigna poſita. Quartò patet, quia adhuc ſunt aliud difficilius; quia inter pecora difficilimum eſt ſciri, quæ ſunt primogenita. Si enim in aliquo grege ſunt mille arietes, & omnes habent vltra ætatem anni, nullus hominum poteſt cognoſcere, qui ſint primogeniti, & qui ſecundogeniti: etiam ſi videret illos naſci, niſi inſigniret eos, & tamen angelus percutiens ſciuit, quæ erãt pecora primogenita, vt occideret omnia primogenita Aegyptiorum, ergo poterat à fortiori ſcire, quæ erant domus Iſraelitarum, & Aegyptiorum, quia iſtud erat cognoſcibilius, & ſic non indigebant ſigno diſtinctiuo. Quintò patet, quia dato; quod ſignum eſſet neceſſarium ad hoc, ꝙ angelus percutiens cognoſceret domos Iſraelitarũ, adhuc non oportebat, quod occideretur aliquod animal, ſed ſatis erat, quod fieret aliqua figura in qualibet porta, vel poneretur aliquid in porta, per quod cognoſcerentur diſtincte domus Hebræorum, & Aegyptiorum, & tamen iuſſit immolari agnum, ergo erat ad aliud. Sexto patet, quia dato quod neceſſarium eſſet occidi aliqđ animal, non oportebat, quod occideretur agnus, ſed ſatis erat occidi gallinam, vel pullum, & eſſet minor ſumptus cuilibet domui Hebræorum, & de ſanguine gallinæ, vel pulli ponerent ſuperliminarium, & portas linirẽt, vt angelus cognoſceret: multæ aliæ rationes huiuſmodi poterant induci.

Dicendum ergo, quod Deus iuſſit, quod occideretur iſte agnus propter duo. Primò, quia Iſraelitæ erant rudes, & putabant, quod angeli Dei videbant, & per ſenſibilia dirigebantur ſicut homines: & ſic per ſigna poſita in portis poterant cognoſcere. Secundum & principale fuit, quia Deus volebat ſignare, quod nos liberandi eramus ab angelo percutiente per ſanguinem Chriſti, ſcilicet, quod ſicut nulla domus euadebat mortem, niſi quæ eſſet ſanguine linita; ita nullus homo ſaluari poteſt, niſi qui participat merita ſanguinis Chriſti fuſi: & ad hoc decuit immolari agnum, quia ſicut Chriſtus pro nobis occiſus eſt, ita figurandum erat hoc in aliquo animali cuius ſanguis funderetur, & ponendo aliquod ſignum in portis Iſraelitarum non conueniebat hoc ad ſignandum mortem Chriſti, per quam redimendi eramus. Etiam dato, ꝙ occideretur aliquod animal debebat illud eſſe maſculinum, vt ſignificaretur Chriſtus occidendus: etiam decebat magis, vt eſſet agnus quam aliud animal propter maiorem conuenientiam ſuam: ſic dixit Iſaias c. 53. Tanquam agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & nõ aperuit os ſuum. Et loquitur ibi clariſſime de morte Meſſiæ. Ideo Deus volebat ſignare mortem Meſſiæ per immolationem agni, & ꝙ ſicut liberabantur Iſ-

F raelitæ habentes ſanguinem agni in portis, ita nos liberaremur participantes fructum ſanguinis Chriſti occiſi & ſic ſenſus literalis eſt illius ſcripturæ mors Chriſti, & eut immolatio agni Paſchalis, cum Deus iubẽs hoc intenderet illud. Et ob hoc Euangeliſta Ioannes expoſuit in ſenſu literali de Chriſto, quod habetur Exod. 12. ca. Os non comminuetis ex eo, quod ibi dicitur de militib. Pilati, ꝙ fregerunt crura latronum: ad Ieſum autem cũ veniſſent, videntes eum mortuum, non fregerunt crura eius, & ſequitur, vt impleretur ſcriptura, quæ dicit: Os non comminuetis ex eo: & tamen ſi non intelligeretur illud de Chriſto in ſenſu literali, non diceretur impleri ſcriptura per hoc. Et ſic dicendum, quod omnes cærimoniæ agni paſchalis ſignabant conditiones mortis Chriſti, vel immolationis eius ſecundæ, quæ eſt, quandocun-
G que eum ſacramentaliter ſumimus, ſicut dixit Apoſtolus prima Corinth. 11. ſcilicet, quotieſcunque feceritis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. Applicatio autem iſtarum cærimoniarum facta eſt ſatis explicite Exod. 12. c. Si autem loquamur de celebratione Phaſe, quam faciebant Iudęi quolibet anno, poſtquam erant in terra Chanaan, dicendum, quod fuit datum illud pręceptum propter duo.

Primo ad memoriam beneficii temporalis, ſcilicet, ꝙ Iſraelitæ liberati ſunt in Aegypto ab angelo occidente primogenitos Aegyptiorum ponendo ſanguinem agni in portis. Ideo inconueniens fuit ad æternam memoriã huiuſ rei, ꝙ quolibet anno illo tempore, quo Iſraelitæ exierant de Aegypto, immolaretur agnus ille memorialis. Secundum fuit ad ſignandum agnum paſchalẽ, qui
H ſanguine ſuo a morte æterna nos redemit, & erat conueniens repræſentatiuum, quia eo tempore, quo agnus iſte immolabatur: ipſe Chriſtus immolatus eſt: immolabatur namque agnus paſchalis die quartadecima menſis primi ad veſperam. Et Chriſtus immolatus eſt die quintadecima menſis eiuſdem. Nam die præcedenti ad veſperam ipſe comedit agnum paſchalem cum diſcipulis ſuis, & erat tunc Phaſe, & dies quartadecima. Et ſequenti die occiſus eſt.

Et erat tunc dies veneris, & erat dies tertia menſis Aprilis, & erat Chriſtus tunc annorũ triginta duorum cõpletorum, & de anno trigeſimotertio ſuo fluxerunt mẽſes tres, & decem dies, & erat tũc hora nonæ in vrbe Ieruſalem. Et Luna quintadecima. In vrbe Toleti erat tũc meridies, & in vrbe iſta Salamantina nondum erat me-
I ridies, ſed deficiebat quaſi ſeptima pars horæ, quando benedictiſſimus Deus noſter Dominus emiſit ſpiritum. Hæc omnia aſtrologicis demonſtrationibus patefient Ioan. 13. cap. ſi Deus nobis illuc aliquando peruenire donauerit: eritque pulcherrima materia, & agetur ibi, an Chriſtus præuenit manducare paſcha ante diem ſtatutum a lege; ſicut dicunt Græci, ita vt in fermentato confecerit. Si autem loquamur de feſto azymorum, dicendum, ꝙ non habet aliam cauſam literalem niſi illam, quam præcedenti quęſtione aſſignauimus, ſcilicet, vt recordarentur Iſraelitæ omnibus diebus vitæ ſuæ, ꝙ in pauore exierunt de Aegypto Deuter. 16. cap. Aliqui autem volunt hoc exponere de immunditia mentis, ita vt non ſit in ea fermentum nequitiæ; ſicut dicit Apoſtolus prima Corinth. quinto capitul. ſcilicet: Expurgate vetus
K fermentum, ſicut eſtis noua conſperſio. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: ita epulemur non in fermento veteri, nec in fermento malitiæ, & nequitię, ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis. Dicendum tamẽ, quod iſte ſenſus moralis eſt.

Nec poteſt ſic vocari ille, qui habetur Ioann. decimo capit. ſcilicet, Os non comminuetis ex eo: quia illud inducitur ad probandum, quod crura Chriſti non erant frangenda, & tamen nihil probaretur, niſi intelligeretur ad literam de Chriſto, & ſic de agno paſchali fuit ſpeciale ad ſignandum mortem Chriſti.

De

De quibuſdam verbis hic dictis à Salomone circa domum Dei, comparando eam ad magnitudinem Dei. Quæſt. XVII.

QVæritur vlterius, quomodo dicit hic Salomon, quod domus quam cupiebat ędificare magna erat, quia Deus erat magnus: nam videtur, ꝙ etiamſi Deus eſſet magnus, non deberet ex hoc ei ædificari domus magna. Nam ſi ædificaretur domus, in qua Deus habitaret, iuſtum erat, vt pro Deo, qui magnus erat magna domus ædificaretur: & tamen non fiebat, vt Deus in ea habitaret, ſed ſolum, vt inuocaretur in ea nomen eius, & fierent cærimoniæ ipſius: vt patet in litera. Reſpondendum eſt, quòd Salomon non ædificabat domum, in qua Deus moraretur, ita vt ibi caperetur, quia in nulla domo, ſiue magna, ſiue parua Deus poterat morari, ſed fecit domum, vt inuocaretur in ea nomen Domini: Sed dicendum, quòd ſicut ad habitationem Dei, ſi Deus in aliqua domo habitare poſſet, requirebantur magna ædificia, & pulchra ſecundum Dei dignitatem: ita ad hoc, ꝙ aliqua domus eſſet, in qua ſpecialiter inuocaretur nomen eius, debebat illa eſſe magnæ pulchritudinis, & ſumptuum. Sic patet de comparatione Regis & imaginis ad imagines aliorum hominum. Nam licet imago non ſit Rex, cuius eſt imago: tamen imago Regis in honeſtiori, & excellentiori habitu pingi debet quam alterius hominis: ita licet Deus non habitet verè in aliqua domo, ſi inuocatur ibi ſpecialiter nomen eius tanquam ibi habitaret propter illam ſpecialem habitudinem, quam ad Deũ habet, debet tñ eſſe maioris valdè C honoris quàm domus hominum. Item Deus vult honorari ſicut honorantur principes, & magni viri. Sicut patet Malach. primo, ſcilicet, ſi offeratis claudum, & cæcũ, nonne malum eſt? offer illud duci tuo, & ſi placuerit ei, aut ſi acceperit faciem tuam. Quaſi dicat, dux tuus nõ vult acceptare talia, nec ego acceptare volo. Et tamen omnia ædificia, & quæcunque alia fiunt pro Regibus, licèt ipſi non vtantur eis, ex eo, quòd vocantur regalia, debent eſſe excellentiora alijs. Ita ergo domus, quæ ædificabatur Deo ſpecialiter: licet non habitaret in ea, quia in nulla habitare poterat, debebat eſſe pulchrior, & ſumptuoſior alijs domibus. Item patet hoc, licet non habitaret in ea, nec Deo proficeret: ex eo quod Deo ædificabatur, debebat eſſe honorabilior domibus aliorum hominum, ac ſi Deus vere habitaret in ea. Sic patet de D ſacrificio, quod ei offerrebatur. Nam ſi quis offerret ei animal claudum, vel languidum Deus conquerebatur, vt patet Malach. primo, ſcilicet ſi offeretis claudum, aut languidum nonne malum eſt? quaſi dicat malum, & ſubdidit, offer illud duci tuo, & ſi placuerit ei, aut acceperit faciem tuam, quaſi dicat nõ accipiet, & ſic Deus nolebat accipere in oblatione, quod principes non acceptarent in cibum. Et tamen manifeſtum eſt, ꝙ Deus non comedebat de carnibus ſacrificiorum. Sicut dicitur Pſal. 29. Scilicet: non manducabo carnes taurorum, nec ſanguinem hircorum potabo. Ita ergo, licet Deus non habitaturus eſſet in domo, tam pulchram domum volebat, ſicut ſi princeps maximus in ea habitaturus eſſet, imò pulchriorem, ſcilicet, ſicut ſi ipſe Deus verè E habitaturus eſſet in domo illa. Item adhuc aliquo modo Deus habitabat in tali domo. Nam Deus habitabat dupliciter in loco, ſcilicet, vel generali modo, vel ſpeciali. Si generali, vbique eſt, ſi autem ſpeciali, erat in domo quam ei ædificabat Salomon, & fuerat prius in tabernaculo, quod ædificauerat ei Moyſes, & hæc ſpecialitas erat quantum ad duo, ſcilicet quantum ad ea, quæ homines Deo offerebant, & quantum ad ea, quæ ibi Deus hominibus oſtendebat. Quantum ad primum patet, quòd in loco illo homines Deo offerebant ſacrificia, & nõ licebat in alio loco immolare ſub pęna mortis, Leuit. 17. & Deuter. 12. etiam in loco illo offerebatur quotidie incenſum Domino, & cantabantur ibi laudes eius, & fiebant omnes cærimoniæ cultus diuini, quę non fiebant in aliquo alio loco. Quantum ad ſecun-

A dum de illis, quæ Deus oſtendebat hominibus in illo loco: dicendum eſt, ꝙ ibi oſtendebat præſentiam ſuam eſſe ſpecialiter quaſi manendo corporaliter. Nam intra Sancta Sanctorum erat arca fęderis Domini, & in operторio illius, quod vocatur propitiatorium, erant duo Cherubim extendentes alas ſuas contra ſe inuicem, & in medio manebat locus obſcurus, in quo audiebatur vox reſpondens ad omnia dubia. Vnde qñ Moyſes dubitabat de aliquo, & volebat ſcire reſponſum, introibat in Sancta Sanctorum, & audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio, vnde loquebatur ei: vt patet Nu. 7. c. Putabatur autem à Iudæis, quòd eſſet Deus ille, qui loquebatur inter alas Cherubim: ideo dicebatur, quod Deus ſedebat ſuper Cherubim: vt patet 2. Regum 3. & Pſal. 79. Scilicet, ſuper duos Cherubim aureos, qui erãt B in arca, & non ſuper Cherubim, ideſt, ſuper ordinem angelorum, qui vocantur Cherubim. Nam ille non eſt ſenſus literalis: non poterat autem eſſe ſpecialiter repræſentatio, ideo rectè dicebatur, quod Deus habitabat in domo illa eo modo, quo Deus poterat alicubi habitare, & ſic debebat domus, quæ ædificabatur Deo, eſſe valde pulchra, & ſumptuoſa, quia Deus cui ædificabatur erat magnus, & virtutis infinitæ.

Quid intendebat Salomon per illa verba, quòd vellet ædificare domum Domino: nunquid Deus poterat capi in cælo, vel in terra. Quæſt. XVIII.

QVæritur vlterius, circa hoc quod dixit hic Salomon, ſ. ꝙ non erat putandum, ꝙ ipſe vellet ædificare domum Domino, quia ille non poterat C capi in cælo & in terra, quid intendebat. Dicendum, ꝙ Salomon excuſabat ſe, quia aliquis poterat increpare, vel redarguere eum, cum diceret ſe velle ædificare domum Domino: quia per hoc innuebat, ꝙ Deus habitaret in aliqua domo, & caperetur ibi, & tamẽ Deus nõ capitur in aliquo loco, ideo nõ põt habitare alicubi, & ſic dixit Salomon, ꝙ cælum, & cæli cælorum nõ capiebant Deũ: ideo nec ipſe faciebat domum, in qua caperetur Deus, & dixit ꝙ cælum, & cæli cælorum non poſſunt capere Deum, i. in illo cælo non capitur, & dixit de cælo, quia cælum eſt maximum corpus naturæ: cũ contineat intra ſe regionem elementalem. Et ſi in cælo Deus non capitur, a fortiori non capietur in terra, nec in alia parte vni- D uerſi. Dixit aut cælum, & cæli cælorum ad ſignandum multos cælos, & dicuntur cæli cælorum, ideſt, cæli continentes intra ſe alios cælos per modum poſſeſſionis cuiuſdam: & vocatur cælum primum cælum maximè cõiunctũ nobis, quod eſt cęlum Lunę: apud quod eſt ſphęra ignis. Et iſtud eſt minimum, quia continetur ab alijs ſicut circulus intra circulum. & iſtud cælum non poteſt capere Deum. Et poſtea dicitur, nec cæli cælorum, quaſi dicat, non ſolum non poteſt cælum Lunæ capere Deum, ſed etiam nec cæli cælorum, ſcilicet, alij cæli maiores, qui intra ſe continent alios cælos. Et ex hoc ſignatur magnitudo eorum. Sunt autem cæli decem, ſ. cælum Lunæ, Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni, qui ſunt cæli ſeptem planetarum: & deinde firma- E mentum ſiue octaua ſphęra, in qua ſunt ſtellæ fixæ, & Zodiacus declinans, & mutabilis, & deinde nona ſphæra, ſiue primum mobile, ſupra quod non eſt motus nec tempus. Deinde cælum empyreum, quod eſt decimũ, & non mouetur, ſolumque proficit ad requiem beatorum ſpirituum, & ibi beata Trinitas ſe oſtẽdit clarè purgatiſſimis mentibus. Alij ponunt vndecimum cælum, quia inter cælum nonum ſiue primum mobile, & cælũ empyreũ ponunt cælum cryſtallinum. Et verum eſt, ꝙ cælum cryſtallinum eſt: tamen illud eſt octaua ſphæra, *Poſitio de Cælo.* quam vocamus firmamentum, & denſitas illius orbis maior quam aliorum orbium reddit colorem azurinum terminando viſum, quod non faciunt alij orbes planetici propter minorem corporum denſitatem.

De

De denſitate cæli,& cur omnes non fuerunt ſic.
Quæſtio X I X.

QVæritur tunc, quare factum eſt aliquod cælũ tan-
tæ denſitatis,vt videri poſſet, & quare non fuerũt
ſic omnes cæli,& quare potius datum eſt hoc cæ-
lo octauo,vel nono quam alicui alteri. Ad primũ dicen-
dum,ꝙ decuit,quod aliquod cælũ eſſet, quod eſſet tan-
tæ denſitatis,ita vt viſum determinare poſſet:Nã ſi nul-
lum eſſet magnæ denſitatis, nullum terminaret viſum.
Et ſic cum reſpiceremus verſus cælum, nihil videre-
mus, deficeretque viſus noſter nullum habens obiectũ,
quo immutaretur,& eſſet hoc nimis diminuens pulchri
tudinem vniuerſi: etiam non cognoſceretur eſſe cælum
aliquod,cum non videretur: nec poſſet probari ratione
neceſſaria, & ſtellæ viderentur tanquam aues volantes:
eſſetque aliquid deordinatum: nunc autem cum ſit vnũ
G cælum ita denſum, quod viſum determinat:apparet ꝙ
omnes ſtellæ in eo ſint: nã licet aliquæ ſtellæ ſint mul-
tum inferiores cælo octauo, quod eſt denſum,quia ta-
men non percipimus in medio aliquod corpus, quod
videatur,neceſſe eſt,ꝙ appareant ſtellæ eſſe cõiunctę il-
li cælo,ſicut quando ſunt duo colles inter ſe multum di
ſtantes, vel duæ turres, & nos non videmus aliquid in-
termedium,apparent nobis illi duo colles,vel turres cõ
iuncti,licet multum diſtent:vt patet ad ſenſum.Et ratio
eſt,quia ſenſus iudicat aliqua duo eſſe coniũcta niſi ha-
beat aliquid,per quod iudicet illa diſtare. Illud autem
eſt ſpatium,ſcilicet corpus,in quo eſt magnitudo. Quã-
do ergo inter duo corpora viſus non apprehendit ali-
quod corpus medium, neceſſe eſt,ꝙ iudicet illa eſſe con
iuncta.Ita ergo, licet Luna multum diſtet ab octáuo cæ-
H lo,videtur in eo fixa, quia non comprehẽditur aliquod
corpus eſſe medium.Aliud inconueniens erat,ſi non po
neretur aliquod cælum tantæ denſitatis,ſcilicet, ꝙ non
fulgeret Sol tantum,eo ꝙ lux ſua eſt ex magna parte per
reflexionem radiorum;ſicut videmus, ꝙ aliqui radii cũ
reflectuntur in corpore valde terſo & lucido,fiunt radii
multo maiores: & nunc cum Sol ſit in vna parte cæli,
radii ſui diriguntur ad omnes alias partes eiuſdem, &
propter denſitatem corporis cæli, quod eſt terſum, &
denſum, aliqualiter reflectuntur radii,& ad quamcun-
que partem homo reſpiciat, videt orbem illuminatum
magna luce. Si autem non eſſet denſitas aliqua, tranſi-
rent radii,nec reflecterentur, & non eſſet tanta lux.Dif-
ferentia autem,quæ eſſet inter viſionem, quæ nunc fit,
& quæ tunc fieret,non poteſt comprehendi ſenſu, eo ꝙ
I nunquam vidimus cælum ſine illa reflectione.Capitur
tñ ratione,quia ſi videamus aquam, cum reflectitur Sol
in ea,eſt lux eius magna:ſi autem videatur, quando non
reflectitur,lux eius eſt valde minor:ita fieret in viſione
noſtra quotidiana. Item aliud inconueniens,ſ.ꝙ quæli-
bet nox eſſet obſcurior quam nunc eſt.Quod patet,quia
exiſtẽte Sole ſub hemiſphęrio noſtro per noctem radii
eius tangunt hemiſpherium noſtrum, & cum ſint par-
tes denſæ potentes reflectere lumen ſuſceptum, fit ali-
qualis illuminatio,quæ nõ fieret, ſi nõ eſſent partes dẽ-
ſæ potentes reflectere lumen.Aliud inconueniens eſſet,
quia quantumcunque diſtarent inter ſe ſtellæ,non ſen-
tiremus diſtantiam illarum verſus Occidentem,Orien-
tem,& Septemtrionem,& Meridiẽ,ſed putaremus om-
K nes ſtellas ſimul eſſe, quod patet: nam licet ſtellæ fixæ
altiores ſint planetis, & vnus planeta altior alio, quod
demonſtratiue ratione probamus,ad oculum tamen non
ſentimus vnam ſtellam altiorem a terra eſſe,quam aliã,
ſed omnes iudicamus in eodem cælo eſſe, & æqualiter
diſtare a nobis,& hoc quia non percipimus ſenſu aliqđ
corpus medium eſſe vſque ad illud cælum, quod den-
ſum eſt,& viſum terminat, licet multa corpora ſint. Ita
poſito,quod vna ſtella eſſet in Oriẽte,& alia verſus Oc-
cidentem:non ſentiretur diſtantia illarum,quia nõ per-
ciperetur corpus medium eſſet inter illas,per quod iudi
caretur diſtare, cum nullum corpus denſum inter illas
appareret. Itẽ non cognoſceremus, an motus aſtrorũ eſ-
ſet circularis, vel alterius figuræ.

F Nam nunc ſcimus,& ſenſu percipimus, ꝙ circularis
ſit,quia videmus cælũ circulare per quod ſtellæ mouen
tur, & ex hoc ſcimus ſtellas circulariter ferri.Si autem
non videamus ſpatium, per quod mouẽtur ſtellæ cuius
figuræ ſit,neſciemus de motu qualis ſit. Multa alia in-
conuenientia ſequerentur, & ferè totus orbis eſſet deor-
dinatus ſi non fuiſſet aliquis circulus, vel orbis denſus,
& terminans viſum,qui clauderet in ſe corpora alia.Ad
ſecundum cum quæritur quare non fuerunt omnes cęli
ſic denſi,vt terminarent viſum. Dicendum, quòd iſtud
fuiſſet maius inconueniens.Nam data denſitate tanta in
quolibet corpore,non poſſent ſtellæ ſuperiores emittere
lumen ſuum ad terram, quia dẽſitas corporum medio-
rum obſtaret. Sunt namque diuerſi cæli,& ſtellæ cuiuſ-
dam cæli ſunt altiores ſtellis aliorum cælorum, & cæli
intermedij auferrent, & interciperent radios ſtellarum
ſummarum. Cum enim ſint octo cæli habentes ſtellas,
G ſcilicet,ſeptem planetæ, & octaua ſphæra ſtellarum fi-
xarum: ſi quodlibet cælum iſtorum eſſet ita denſum,&
aliquo modo colore infectum, vt terminaret viſum ſub
ratione alicuius coloris, ſtella Mercurii,quæ eſſet in ſe-
cundo cælo non poſſet videri propter denſitatem cæli
Lunæ:& ſic de ſtella Veneris,Martis, Iouis,& Saturni.
Et quanto aliquæ ſtellæ magis diſtarent à terra,tanto im
poſſibilius eſſet illas videre,eo quod plura corpora dẽ-
ſa interponerentur in medio,& ſic ſtellæ fixæ, quæ ſunt
in octauo cælo nullo modo à nobis viderentur. Et ſi ali-
quis dicat, quod dato, quod eſſent iſta corpora media
denſa,penetraret lux ſtellarum,ſicut patet de aqua,& vi-
tro. Dicendũ,quòd non ſtat propter multa. Primò,quia
ad hoc,quòd aliquod corpus terminet viſum,& non ſit
tranſparens, requiritur, quòd ſit denſum, & ſit aliquo
H colore, vel quaſi colore infectum. Cùm autem alterum
iſtorum deficit, non eſt res terminata,nec perſpicua.A-
qua autem denſa eſt,licet non valdè: & tamen ſi ſit pu-
ra,magis recedit à colore, quàm habeat determinatum
colorem: ideo non benè terminat viſum:vitrum autem
ſi ſit clarum,non eſt benè terminatiuũ: ſi autem ſit viri-
de,rubeum,vel alterius coloris, terminatum corpus eſt.
De ſtellis autem dicendum,ꝙ magnitudo denſitatis, &
congregatio lũminis dat quendam modum coloris,ita
vt determinatæ ſint, & videri poſſint. Corpora autem
cælorum non ſunt tam denſa,teſte Ariſt. primo. de Cæ-
lo,& mundo. Stella eſt pars denſior ſui orbis.Etiam eſt *Stellarũ*
in ſtella multum lumen aggregatum, quod vicem co- *natura.*
loris alterius reddit,ſ.albi, vel fului: cæli autem partes
non ſunt tam lucidæ, vt magnitudo lucis colorem affi-
I ciat, vel quaſi coloris vicem oſtendat: ideo licet eſſent
corpora cæleſtia denſa,non terminarent benè viſum.Cę
lum autem,quod videtur a nobis,tantæ denſitatis eſt,&
magnitudinis luminis, ꝙ verum colorẽ habere videtur
quando orbis eſt ſerenus, ſ.colorem azurinum ſatis in-
tenſum. Si aũt aqua, vel vitrum colorem tam intenſum
declinantẽ ad aliquam ſpeciem coloris haberent:eſſent
corpora benè terminata,& per illa non fieret trãſparen-
tia: & tamen per cælos omnes fit tranſparentia luminis
ſtellarum, ideo non debuerunt omnes cęli eſſe tantæ
denſitatis, ſicut vnum eſt. Secundum eſt,quia ſi omnes
cæli eſſent denſi ſicut vnum:non tranſparerent ſicut vi
trum & aqua,propter ſuam groſſitiem:nam licet vitrũ
ſit tranſparens,quia non eſt denſũ, non erit hoc in quo-
K libet vitro quantæcunque quantitatis, vt ſi obiiciatur ſo
li aliquod vitrum cuius groſſicies ſit viginti,vel trigin-
ta palmorum,non bene viderentur radii ſtellarum per il
lud vitrum.
Apparet ẽt hoc de aqua: nam aqua tranſparens eſt,&
vr̃ res ſub aqua, ſi pauca aqua eſt. Et tñ ſi ſit altum pela
gus,non vr̃ quod infra eſt:& locus obſcurus redditur.
Corpora tñ cælorum ſunt incomparabilis groſſiciei,id-
eo ſi eſsent tam denſa, & quodam colore infecta, vt vi-
ſum terminare poſsent, cum deberet tranſire radius ſo-
lis per quatuor corpora iſtorum,perueniens ad nos non
videretur, vel iã valde remiſsè videretur, quod falſum
eſt. Tertiũ eſt,quia dato,ꝙ ſit aliquod vitrũ paruę groſſi
ciei,& ẽt aqua, vel quodcunque aliud denſum, poterit
quidem

quidē videri ſol, vel aliqua ſtella non obſtante vitro, & tamen vltra vitrum nullam reflexionem facere poteſt, ſed ſolum eſt lux intentionalis vltra vitrum, & non realis. Idem in aqua fit, & tamen non obſtantibus omnibus corporibus cælorum intermediorum facit ſol reflexionē ſuper terram, & aquam, & peruenit ad nos non ſolū lux intentionalis, ſed etiam realis: ideo corpora cælorū intermedia non ſunt denſa, vt cælum [illegible] imum, quod videtur, nec ſicut aqua, & vitrum, nec tantum declinat ad lucem, vel colorem, ſicut aqua, & vitrum. Quartum inconueniens eſſet, quia datis corporibus cælorum intermedijs denſis, & perſpicuis, licet aliqua lux ſtellarum ad nos peruenire poſſet pauca quidem, & intentionalis: non poſſet tamen ſol calefacere iſta inferiora, quia calefactio, & immutatio fit per radium verum, & lucem primam, quæ reflecti poteſt, Lux autem intentionalis ſolū immutat oculum, ſed non alterat realiter aliquod corpus ad calorem, vel aliam qualitatem: non debuerunt eſſe omnia corpora cælorum denſa, & viſibilia, ſicut corpus vnius cæli viſibilis. Ad tertiū cum quærebatur quare potius cælum octauum, vel nonum ponitur viſibile, quam aliquod aliud. Dicendum, quod cauſa eſt, quia non debet poni aliquod cælum tam denſum, vt videatur ſi ſupra illud aliquæ ſtellæ ſint. Quia tūc interciperetur nobis lumen illarum ſtellarū, vt non videamus eas, vt patet ex rationib. inductis, Stellæ tamen ſunt in quolibet cælo vſque ad octauum incluſiue. Ideo nullum infra octauum debet poni viſibile, ſed ponetur ipſum octauum viſibile, vel nonū, Nam ſi ponatur octauum viſibile, nihil impedit: eo quod ſupra ipſum non ſunt niſi duo cæli, ſcilicet nonum quod eſt primum mobile, & cælum empyreum. Nullum autem iſtorum habet ſtellas C aliquas, ideo licet intercipiatur nobis viſus illorum nō eſt inconueniens. Secus ſi aliquas ſtellas haberent. Primum autem mobile non ponitur ad aliud, niſi vt moueat omnes inferiores cælos motu. Hoc tamen efficere poteſt: etiam ſi non videatur. Ideo non fuit opus illud poni viſibile. De cælo empyreo a fortiori patet, quia illud nihil influit ſuper nos, cum nec ſtellas habeat, nec moueatur: ideo, quod non videatur non eſt inconueniens. Si tamen dicatur octauum cælum eſſe denſum, & quaſi colore azurino propter magnitudinem lucis illi ſtellæ, oportet, quod ponantur ſtellæ fixæ in ſuperficie cōcaua eius: alioquin illæ non videbuntur ex cauſis ſupra ſignatis. Si autem ponatur nonum cælum eſſe denſum, & viſibile: tunc non eſt inconueniens aliquod, nec requiritur, ꝙ ſtellæ ſtent in ſuperficie concaua cæli, ſed etiam ſi ſint D in medio groſſitiei cæli, vel circa ſuperficiem conuexam poterunt videri, ideo licet communiter dicamus octauum cælum eſſe viſibile, vel cryſtallinum, rationabilius dici debet, quod nonum cælum ſit cryſtallinum, quaſi habens aquas gelidas, & viſibiles: & iſtud etiam magis conſonat cuidam poſitioni communi Theologię, ſcilicet, quod octauum cælum ſit firmamentum, & tamen Geneſis primo c. dicitur, quod firmamentum diuidit aquas ab aquis. ergo aquæ cryſtallinę, quæ ſunt ſubſtantia cæli, ſunt vltra octauum cælum. Et ſic primum mobile, ſiue nonum cælum erit cryſtallinum. Si quis tamen velit contrarium dicere, non inſiſto.

De quibuſdam verbis hic dictis à Salomone, ſcilicet, quod cælum, & cæli cælorum capere non poterant Deum. Quæſt. XIX.

QVæritor vlterius, quomodo dixit Salomon, quod cælum, & cæli cælorum non poterant capere Deū: nam videtur, quod non ſolum in cælo, & terra capiatur: ſed etiam in minoribus rebus, cum Deus in qualibet re vere ſit, & non poteſt eſſe in aliqua niſi capiatur in ea. Nam ſi Deus eſt in re, & tamen non capitur in ea, vel ibi totus eſt, vel ſecundum partem eſt. Si totus eſt, capitur. Si autem ſecundum partem, ergo Deus diuiſibilis eſt diuiſione quantitatiua, quod abſurdum eſt. Si ergo Deus in aliqua re eſt, totus eſt, & capitur. Et ſi Deus in qualibet re nō capitur, in nulla re eſt. Rñdendum, quod

A capi, & contineri ſunt termini notantes proprietates rerum locatarum ſecundū proprias leges loci. Et ſic Deus in nullo capitur, nec continetur, quia localis non eſt: iā nihil locatur, niſi corpus: Deus autem incorporeus eſt; & nō ſolum Deus non capitur, nec continetur in aliqua re, ſed etiam, nec angeli, nec animę, quia ſpiritus ſunt, & communis conceptio eſt apud ſapientes, ſpiritualia in loco non eſſe, vt ait Boetius in libro de Hebdomadibus. Alio modo poteſt accipi contineri, & capi non modo locali. Nam dato, quod aliqua res non locetur in alia, dicemus eam eſſe in illa, ſicut anima in corpore eſt, & tamen non locatur in corpore. Etiā angeli in vniuerſo ſunt, cum non concedatur quod ſint extra vniuerſum, & tamen non locantur, & dæmones ſpecialiter in inferno ſunt, quia ibi cruciantur, & tamen non locantur. Sic etiā Deus in rebus eſt, quia Deus in cælo eſt, & in terra, & vbique eum eſſe dicimus, et nullibi eſt locus eius. Manet B ergo nunc dubium, cum Deus ſit in rebus, & tamen ſit indiuiſibilis magnitudine, quia ſpiritus eſt, quomodo non capitur in qualibet re. Circa hoc ſunt duo dicta. Primum, quod Deus eſt tam paruus, vt ita dicam, ꝙ nulla res eſt, in qua non ſit. Secundum, quod ita magnus eſt, ꝙ à nulla re contineatur. De primo patet, quia in quantitate continua nihil eſt minus, quam punctus, cum ſit indiuiſibilis omni diuiſibilitate, ideo punctus in qualibet quantitate capitur, & ita eſt de quolibet ſpirituali: nam ſpiritualia ſunt indiuiſibilia ſecundum quantitatem, ideo nihil tam paruum eſt in quo ſpirituale quodlibet: imò omnia ſpiritualia contineri non poſſint; vel ibi eſſe, & quia Deus eſt puriſſimus ſpiritus, poterit manere in quacunque re quantumcunque parua, & omnia ſpiritualia ſimul in quacunque quantitate eſſe poterunt, cū C non occupēt decem millia ſpirituū pluſquam vnus ſpiritus; alioquin duo indiuiſibilia eſſent maiora, quam vnum indiuiſibile, & ſic ex indiuiſibilibus fieret compoſitum diuiſibile, quod improbatur 6. Ethic. Si aūt non ſunt, vel non poſſunt eſſe omnia ſpiritualia in re vna: iſtud eſt propter diuerſitatem, vel incomparabilitatem operationum: ſed non propter occupationem maiorem multorum, quam vnius: in qualibet ergo re Deus eſt, & non eſt ſecundum partem, vt quidam imperiti putauerunt, ſed totus in qualibet re, quia cum Deus ſimplex, & indiuiſibilis ſit, vbicunque fuerit totus erit, quia non habet partem, & partem ſecundum quas hic ſit & ibi, & non totus vbique. Et ſic eſt regula de indiuiſibilibus, & ſimplicibus, quod indiuiſibile, & ſimplex vbicunq; D eſt, totum eſt, vel ibi nullo modo eſt. Sed tunc inſurgit dubium circa hoc, cum vnum indiuiſibile nō ſit maius alio, quomodo vnum poterit eſſe in alio, quia id quod in altero eſt habet aliquo modo rationem minoris inquātum continetur; & ſi hoc datur, dicetur, quod Deus, quia ſimplex eſt, in qualibet re diuiſibili quantumcunque ſit parua, erit: & tamen non erit in rebus indiuiſibilib. eo quod nullū indiuiſibile ſit minus alio Et ſic dicetur, quod Deus non eſt in puncto, nec in anima, nec in angelo: quod eſt inconueniens, & contra ea, quæ confitemur. Si autem dicat aliquis, quod Deus eſt in iſtis omnibus tam diuiſibilibus, quam indiuiſibilib. eo quod in rebus diuiſibilibus eſt, cum illæ habeant rationem maioritatis in quantitate. In rebus indiuiſibilibus erit, eo quod dato, quod eſſet Deus in rebus, ſicut locatum in E loco, adhuc poſſet eſſe in re indiuiſibili, quia locus, & locatum æquantur, ſcilicet habēt ſuperficies æquales, ideo cum vnum indiuiſibile non ſit minus alio, poterit vnum eſſe in alio. Dicendum, ꝙ hoc modo non ſtat: nam tunc ſequeretur, quod non ſolum Deus erat in anima, & angelo, & puncto: ſed etiam punctus erat in Deo, & anima, etiam in Deo, quia quodlibet iſtorum eſt indiuiſibile: ſicut ergo vnum indiuiſibile eſt in altero, ita & alterum in altero, quia non habent rationem exceſſus abinuicem: & tamen falſum eſt, quia non confitemur angelū eſſe in Deo, ſicut concedimus Deum eſſe in angelo, vel in anima. Ideo ratio iſta non ſtat. Nam non dicimus, ꝙ eſſe angeli, vel animæ ſit intra eſſentiam Dei, & tamen eſſentia Dei eſt intra eſſentiam animæ, & angeli, & cu-

iuſcunque rei. Reſpondendum, ꝙ licet punctus, anima, angelus, & Deus ſint indiuiſibilia, non ſunt indiuiſibilia eodem modo: nam punctus accedit magis ad quantitatem, quam angelus, anima, & Deus: Punctus quippe ideo indiuiſibilis eſt, quia partes nullas habet, & tamen punctus in linea habet poſitionem: ideo aſtringit ſe punctus ad quantitatem inquantum illam ſequitur, & ſine illa poſitionem non habet, nec vllo modo eſt, ſed in illa poſitionem habet. Angelus, anima, Deus indiuiſibilia ſunt quia partes non habent, & tamen poſitionem non habent in quantitate, ideo ſimpliciora ſunt, quia abſolutiora ſunt, quam punctus, ideo quantum ad illam maiorem ſimplicitatē poſſunt dici omnia iſta eſſe in puncto, & punctus non erit in anima, & Deo, & angelo. Rurſus angelus, anima, Deus indiuiſibilia ſunt, & ſimpliciora, & tamen eſt inter illa ordo maioris, & minoris ſimplicitatis. Nam ſicut in corporibus ſe habet quantitas, ita in ſpiritibus ſimplicitas. In corporibus autem licet omnia ſint quanta, quædam tamen ſunt maiora alijs, & minora continentur, & locantur à maioribus, & non e conuerſo: ita in ſpiritibus: omnes enim ſunt ſimplices, & tamen quidam ſimplicior eſt in alijs, ideo quidam in alijs eſſe poterunt, ſcilicet ſimpliciores in minus ſimplicibus. Nam quanto aliquid magis diſtat à ratione maximæ ſimplicitatis, tanto magis appropinquat ad rationem magnitudinis in quantitate. ſed magnum in quantitate continebit paruum, ergo minus ſimplex intra ſe tenebit magis ſimplex, ſed Deus ſimpliciſſimus eſt, alij autem ſpiritus non ſunt pure ſimplices, ideo Deus poterit eſſe in quolibet ſpiritu, & nullus ſpiritus erit in Deo, ſcilicet, quod eſſentia diuina ſit intra terminos eſſentiæ animæ, vel angeli, & tamen non ſit eſſentia angeli intra eſſentiam Dei. Iſta eſt cauſa quare illabatur Deus animæ noſtræ, & etiam angelis, ſcilicet quia ſimplicior eſt: ideo erit eſſentia intra eſſentiam, ſicut corpus paruum intra maius. Dæmones autem non illabuntur animæ, quia non excedunt eam tali ſimplicitate, vt intra eam eſſe poſſint. Vel forte angelus, & dæmon non ſunt ſimpliciores anima quantum ad eſſentiam, nec diſferunt ſimplicitate: ſed quia anima eſt pars ſpeciei, ideo forma vniuerſalis. Angelus autem, & dæmon non ſunt tanquam partes ſpeciei, ſed tanquam continentes totam ſpeciei eſſentiam, & ſic non ſunt, ſicut formæ vniuerſales: ſed ſicut ſuppoſita ſubſiſtentia iuuatur perfecta. Non ergo illabetur angelus, vel dæmon animæ: ſed ſolus Deus illabetur omnibus, qui ſimplicior omnibus illis eſt. Secundum dictum erat, quod Deus eſt ita magnus, quod a nulla re contineri, vel comprehendi poteſt, vel nulla res eſt ita magna, quod Deum continere potuit: patet iſtud: quia dicimus Deum eſſe in cælo, & in terra, & in qualibet re. Si tamen aliqua res contineret, vel comprehenderet Deum: ita eſſet in illa re, quod non eſſet in alia: ergo a nulla continetur, & comprehenditur. Patet hoc tam in corporibus, quàm in ſpiritibus. Nam in corporibus, quia ipſa locantur, ita corpus in vno loco eſt, quod non eſt in alio, ſcilicet, quia totum corpus continetur a loco ſuo, & comprehenditur in ſpiritibus. Patet, quia ſic anima eſt in corpore, quod non eſt extra corpus, vel alibi: etiam quando eſt ſoluta corpore ſic anima eſt in inferno, quod non eſt alibi. Et ſic etiam de angelis: ita angelus eſt hic, quod non eſt alibi. Si ergo de Deo dicimus quod ita eſt hic, quod etiam eſt alibi & in quocunque ente, non continebitur Deus, nec comprehendetur ab aliquo. Sic etiam dicitur Iere. 23. Si occultari poterit vir, & ego non videbo eum, nunquid non cælum, & terram ego impleo, dicit Dominus: quaſi dicat, quia vbique ſum, vbicunque homo ſe abſcondent, ibi videbo eum. Sed manet dubium, quomodo poteſt Deus, cum ſit indiuiſibilis, eſſe in vno loco, ita ꝙ ſit in alio: & quomodo angelus, & anima non ſunt ſimul in multis cum ſint ſpiritus ſimplices, & indiuiſibiles. Reſpondendum, quod ſi Deus proprie eſſet in loco, non poſſet eſſe in multis locis ſimul: & tamen non eſt in loco, vt declaratum eſt ſupra, quia non eſt quantus.

Cur Deus poſſit eſſe in anima, & alijs ſpiritibus.

Dæmones non illabuntur in anima, eſſe nō poſſint.

Quomodo Deus poſſit eſſe ſimul in pluribus locis non autē anima, & angelus cum ſint ſpiritus ſimplices.

F Eſt tamen aliquid, per quod res ſit in vno, ſiue loco, ſiue non: licet non ſit quantum, ſ. ſi ſecundum naturam ſuam determinat ſibi aliquid: ita eſt de puncto: nam punctus in nullo loco eſt, quia partem nō habet, nec aliqua ſuperficie clauditur: & tamen ita eſt, in vna parte lineæ, ꝙ in nulla alia parte vniuerſi eſt, nec et in alia parte lineæ. Ita dicendum, ꝙ ſpiritualia licet indiuiſibilia ſint, aliquo modo poſſunt limitari ad eſſendum in vna re, ita ꝙ non extra illam. Sic eſt de anima, ꝙ ipſa occupatiue in nulla parte corporis eſt, & tamen in corpore eſt, & non extra corpus, ſ. per operationem, nam per operationem formalem, quæ eſt dare eſſe humanum, in qualibet parte corporis eſt, ſiue in ipſo corpore, tanquam in quodam toto, quia toti corpori dat eſſe humanum, & non eſt extra corpus, cum nulli rei extra corpus dat tale eſſe. Etiam quantum
G ad operationes ſecundas, vt videre, audire, vegetare, nutriendo, augmentando, & ſic de alijs in toto corpore eſt, quia quælibet pars corporis recipit aliquam virtutem ab aia, & non eſt anima extra corpus, quia nō facit iſtud anima in aliqua re extra corpus. Quantum ad operationem intelligendi, & volendi: anima non magis operatur in corpore, quàm extra corpus, quia non operatur aliquid quod eſt in corpore, vel extra: ſed per ſeipſam, & per ſpeciem, quæ in ipſa eſt. Et ex hoc commentator habuit occaſionem ponendi vnicum intellectum agentem in omnibus hominibus: & vniri homini per phantaſmata, quod tamen à plurimis improbatum eſt. De Deo autem dicendum, quod eſſentia ſua eſt ſimplex, & non limitatur ad aliquid: ideo ſi in aliquo eſt, in omnibus eſt. Sed adhuc manet dubium, nam de anima dictum eſt
H cum eſt in corpore, quod ibi ſolum ſit per operationes ſuas naturales, quas ibi exercet, & alibi non exercet. Ponatur tamen anima ſoluto corpore: tunc non informat aliquid, nec habet operationes aliquas naturales, per quas limitetur ad eſſe in vna re magis, quàm in alia, & quod ſit in aliqua re: ita quod non ſit extra illam: nam animæ ſolutæ a corpore non manet niſi intelligere, & velle. Et cum iſti actus non ſint organo affixi, non limitat ſibi anima certum locum quantum ad iſtos, vel certam rem in qua ſit. Nam etiam dum anima in corpore eſt, non eſt in corpore magis, quàm extra corpus quantum ad actum intelligendi, & volendi. Ideo à fortiori cum fuerit corpore ſoluta, non limitabit aliquid in quo ſit, vel maneat quantum ad velle, & intelligere: & ſic de Angelo, & dæmone. Dicendum, ꝙ animæ ſolutæ corpo-
I re, & dæmones, & Angeli determinant ſibi loca per operationes, vel paſſiones: Nam animæ, quæ in pœnis inferni, vel purgatorij, ſunt, limitant ſibi locū in quo ſint per pœnas, quas patiuntur: nam patiuntur ab illo igne determinato, qui eſt in inferno, ideo neceſſe eſt, ꝙ ibi animæ ſint vbi ignis eſt. De dæmonibus idem cum patiantur ab igne inferni, & alijs generibus cruciatuum. Sed de animabus non exiſtentibus in inferno, & de angelis ſecus videtur. Ideo dicendum, quod aliqui angeli habent operationes, ſicut mouere corpora cæleſtia, & illi per motum, quem faciunt determinant ſibi loca, quia ibi sūt vbi motum faciunt. Etiam interdum operantur hic aliqua, & ibi ſunt, vbi eorum operatio eſt, quia vniūtur rei per virtutem ſuam, quam applicant, & ſi virtus ſua extendit ſe ad magnam quantitatem, dicuntur illi angeli
K eſſe in magno loco, & ſi paruæ quantitati applicant virtutem, in paruo loco ſunt. Idem de animabus, quę interdum operantur aliquid, ſicut mouendo licet ſint ſolutæ corpore. Ponatur tamen, quod anima non operetur quidquam, nec angelus, ſicut illi, qui ſolum fruuntur æterna felicitate, in quo loco erunt illi, vel an determinabunt ſibi locum ſm hoc. Dicendum, quod ad hoc nō determinant ſibi locum, nam felicitas vitę æternæ in intelligendo, & volendo eſt. Ergo quantum ad iſtos actus non eſt limitatio loci: nam neque eſt limitatio ex parte actus, ſcilicet intellectionis, & volitionis, quia non ſunt actus organici, qui determinent ſibi certam materiam, nec etiam ex parte obiecti beatifici: nam Deus eſt obiectum beatificum, per cuius apprehenſionem intelligendo, & volendo eſt vita æterna. Deus autem non

Cur Anima poſſit vniuerſaliter intellectus.

De loco animarum.

determ-

determinat ſibi locum, nec partem aliquam vniuerſi: ideo ex parte eius non determinabit anima ſibi aliquem locum ad gloriandum.

Sed dicetur adhuc, auferatur omnis actus, & paſſio ab anima, & angelis, an erunt alicubi. Dicendum, quod eſt dubium, & non videtur cauſa quare in aliquo loco, vel in aliqua re ſint. Sed dicendum, quod non ſunt alicubi, nec etiam ſunt in vniuerſo, niſi fortè conuertas in affirmationem, ſcilicet, non ſunt in vniuerſo, id eſt, ſunt extra vniuerſum: nam iſtud falſum eſt, quia ſi alicubi eſſent potius eſſent in vniuerſo, quam exterius. De Deo autem dicendum, quod in omnibus rebus eſt, quia natura Dei eſt illimitata, & non eſt aliquid, per quod limitetur Deus ad eſſendum magis in vno loco, quam in alio; & quod illimitatus eſt ad eſſe in aliquo, in omnibus eſt, vel in nullo. De angelis autem, & anima dictum eſt, & limitatur. Et ratio eſt, quia ſpiritus eſt in loco per operationē & applicationem virtutis ad locum, & quia virtus cuiuslibet ſpiritus eſt limitata præter virtutem Dei, non poteſt applicari toti vniuerſitati rerum ad operandum illa, & quod ſic ſit in omnibus, ideo applicabitur certi parti rerum, & in illa operabitur, & ſic erit in illa, quod non erit alibi: & iſtud eſt ſecūdum quod diffiniunt ſibi loca ſpiritus.

Potentia autem Dei eſt infinita, ideo extenditur ad vniuerſitatem rerum, quia adhuc maior eſt potētia ſua, quam ſit vniuerſitas rerum, quæ limitata eſt. Ideo Deus vbique erit, quia ad omnia extenditur virtus ſua. Et eſt Deus realiter in omnibus, quia omnia conſeruat. Nam ſicut cum angelus applicat virtutem ſuam alicui loco, & ob hoc dicitur ibi eſſe, & ibi verè eſt: ita cum Deus omnibus rebus virtutem ſuam applicet conſeruando illas, in omnibus rebus erit. Et iſta etiam eſt cauſa, quare non ſolum dicimus, quod Deus eſt in omnibus rebus, ſed etiam, quod eſt extra omnes res. Nam ſi Deus applicaret virtutem ſuam omnibus rebus, & per iſtam applicationem exhauriretur virtus Dei, ſcilicet, quod non poſſet applicare pluribus rebus, ſi plures eſſent: eſſet Deus in toto vniuerſo, & non extra, & tamen cum Deus applicuerit virtutem ſuā omnibus rebus vniuerſi, adhuc poſſet illā applicare infinitò pluribus rebus, ſi infinitò plures eſſent, cum virtus infinita non exhauriatur applicādo eam rebus finitis; ideo adhuc manet Deo virtus, quā poſſet applicare aliis rebus, & quantum ad hanc non capitur in vniuerſo, ſed eſt extra omnia. Sed dicetur, ponatur Deus ſecluſa omni operatione eius, an erit in omnibus rebus, vel ſi erit in aliqua.

Dicendum, quod impoſſibile eſt, quod Deus non ſit in rebus exiſtentibus, nam Deus eſt in re, quam conſeruat, quia illa eſt operatio eius, & tamen quamdiu res ſunt, Deus illas conſeruat, quia illa eſt operatio eius, ideo Deus ſemper eſt in rebus. Sed dicetur, ceſſet Deus ab iſto actu, quia ipſe poteſt ceſſare a quocūque actu circa creaturas, cum non neceſſitate, nec creatura produxerit creaturas, ſed voluntate: tunc quæretur, an ſit in rebus. Nam tunc non habet per quid ſit in rebus: Dicendum, quod iſte caſus eſt impoſſibilis: nam impoſſibile eſt, quod maneant creaturæ Deo ceſſante à conſeruatione earum, quia creaturæ ex ſe ipſis ſunt nō ens, & a Deo accipiunt, quod ſint ens. Si ergo Deus ceſſat ab eo quod facit, redibit res in ſe ipſam.

Et quia creaturæ ex ſe ipſis ſunt non ens, ceſſante conſeruatione redibunt in non ens; ideo abſtracto iſto actu a Deo, non erunt creaturæ: & ſic Deus non erit in creaturis, ſed in ſe ipſo.

Cum tamen illi fuerint, neceſſe eſt, quod Deus in illis ſit, quia non poſſunt eſſe, quin a Deo conſeruentur, & quando conſeruatæ fuerint Deus in eis erit. Sed ponamus pro poſſibili, quod eſt impoſſibile, ſcilicet, quod res ſint Deo non conſeruante illas, tunc videretur dicendū, quod Deus non eſſet in vniuerſo; nec in aliqua creatura, ſed eſſet in ſe ipſo. Hæc de localitate ſpirituū dicta ſunt, & forte magis dicetur de eis Ierem. 23. c.

Quo. Deus ſit vbique.

A *De quibuſdam verbis hic dictis à Salomone, ſcilicet, quod domus, quam ædificabat, erat vt tantum adoleretur incenſum in ea.*

Queſt. XX.

QVæritur vlterius, quomodo dixit Salomon, quod domus iſta, quam ædificabat, non erat ad hoc, quod Deus habitaret, ſed vt tantum adoleretur incenſum in ea coram Domino: nam ipſe dixerat ſupra contrarium, ſcilicet, ædificabo domum ad ſuffumiganda aromata, & ad propoſitionem panum, & ad holocauſtomata mane, & veſpere.

Aliquis dicet, quod ponitur hic tantum, & debet ſubintelligi principaliter, ſcilicet, domus quam ædifico ad B multa eſt, & tamen principaliter ſolum eſt ad fumigan-da aromata.

Dicendum, quod non ſtat, quia iſtud verum eſſet, ſi fortè principalis cærimonia, quæ erat in Sanctuario eſſet adolere thymiama: & tamen falſum eſt, quia offerre ſacrificia erat maior cærimonia, & magis frequentata: nam bis tantum quotidie cremabatur thymiama coram Domino.

Et tamen ſacrificia multa fiebant quotidie, quædam neceſſaria, & quædam ſpontanea, vt declaratum eſt ſupra in quibuſdam quæſtionibus.

Dicendum, quod ponitur hic tantum valdè impropriè, & debent ſubintelligi omnia, quæ ponuntur ſupra, ſcilicet, propoſitio panum, incenſio lucernarum, oblatio holocauſtomatum, & crematio thymiamatis; nam C iſta ſola erant miniſteria Sanctuarii, & iſtis explicitis, poterat poni tantum, ſcilicet, quod ad hoc tantum erat domus, quam ipſe ædificabat, vt iſta fierent, & tamē, quia omnia hæc ſupra fuerant poſita, replicando hic vnum illorum videbantur omnia ſubintelligi.

Mitte ergo mihi virum eruditum, qui nouerit operari in auro, & argēto, ære, & ferro, purpura, coccino & hyacintho: & qui ſciat ſculpere cælaturas cum his artificibus, quos mecum habeo in Iudæa, & in Ieruſalē, quos præparauit Dauid pater meus. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano: ſcio enim, quod ſerui tui nouerint cædere ligna de Libano, & erunt ſerui mei cum ſeruis tuis, vt parentur mihi ligna plurima. Do- D *mus enim, quam cupio ædificare, magna eſt nimis, & inclyta. Præterea operariis, qui cæſuri ſūt ligna ſeruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & hordei coros totidem, olei quoque ſata viginti millia.*

Mitte ergo mihi virū eruditum, qui nouerit operari in auro, & argento, & ære, & ferro. Petiuerat Salomon ſupra ab Hiram, quod daret ei ligna cedrina, nunc verò petebat artifices, ſpecialiter petebat vnū, qui eſſet magiſter omnium, qui ſciret operari in auro, & argento, ſcilicet, facere omnia opera, quæ fiunt de auro, & argento & ære, & ferro. Omnes enim iſtæ materiæ neceſſariæ erant in domo Domini: quia aurum erat ad vaſa miniſterij, & ad deaurandum tectū, & parietes, & pauimentum totius templi in ſancto ſanctorum, & extra, vt patet E 3. Reg. 6. c. Etiam argentum erat pro vaſis argenteis, multa namque vaſa de argento facta ſunt, præcedenti libro 28. c. Etiam erat argentum ad deaurandum parietes templi eod. lib. 29. cap. ſcilicet, accipiendo laminas argenti, & deaurando illas affigendoque tabulis parietum templi, vt ibi declaratum eſt. Aes neceſſarium erat ad altare æneum faciendum, infra 4. Etiam ad mare æneum; & lebetes, & lintres, & ſedes eorum: & ad omnia alia vaſa altaris holocauſtorum, quæ de ære erant 3. Reg. 7. & infra 4. capit. Ferrumque neceſſarium erat pro ædificatione ad coniungendum tigna, & multos alios vſus ſæpius. *Purpura coccino, & hyacintho.* Iſtud erat ad faciendum veſtes ſacerdotales. Volebat. n. Salomon facere veſtes ſacerdoti magno, & minorib. ſacerdotibus, atq; Leuitis. Multas. n. veſtes fecit Salomon pro iſtis, quarum ſumma ponit Ioſephus 8. Antiq. & aliquæ iſtarum erant de purpu

Ex quo erant veſtes ſacerdotales.

ra, coccino, & byſſo, & hyacintho. Eſt purpureus color rubeus declinans aliqualiter ad nigrum, ſicut quando color rubeus eſt ſuper aliam tincturam. Coccinum eſt color rubeus intenſiſſimus. Et ex hoc ſolet vocari ſæpiſſime in Exodo coccus bis tinctus: Exod. 25. & 35. c. & vocatur coccus a verme, de cuius ſanguine color intenſiſſimè rubeus tingitur. Color hyacinthinus eſt color cæleſtis, & quædam herba, quæ hyacinthus dicitur, & de illius nomine color iſte appellatur: ex hoc etiam appellantur pelles hyacinthinæ, quæ ſunt paratæ artificialiter, & tinctæ colore hyacinthino, & vocamus vulgariter pelles illas guadamenti: ſic dicitur Eze. 24. Calciaui te hyacintho, ideſt de corio illarum pellium hyacinthinarum, & eſt color azurinus, ſiue cæleſtis. De hoc infra dicetur in quadam quæſtione. *Qui ſciat ſculpere cælaturas*. Sculpere, & cælare idem ſunt, quia vtrumque eſt cauare, & cauando figuras conuenientes reddere, & erat neceſſaria ſculptura in templo, quia tabulæ ſculpendæ erant, quæ in parietibus ponendæ erant, vt ſuper eas figerentur laminæ argenteæ, & aureæ. Cælare autem aliquando accipitur pro pingere: ſic accipitur 2. Metamor. ſcilicet.

Color hyacinthin⁹.

Materiam ſuperabat opus, nam Mulciber illic
Aequora cælarat medias cingentia terras.

Ideſt, depinxerat, vt aliqui intelligũt. Sed melius eſt, quòd intelligantur ſculpere, quia Mulciber non pingebat, ſed ſculpebat, quia ad Mulciberum pertinebat opus fabrile. *Cum his artificibus, quos mecum habeo in Iudæa, & Ieruſalem*. Quaſi dicat, multos artifices ego mecum habeo in Iudæa ſcilicet in Regno meo, quod vocatur Iudæa à Iudæis, vel in Iudæa ideſt in ſorte tribus Iuda, quæ propriè vocatur Iudæa. Etiam habebat ſecum in Ieruſalem, quia de iſtis artificibus quidam habitabant diſperſi per Iudæam, & alii in Ieruſalem, vbi Rex morabatur. *Quos præparauit Dauid pater meus*. Scilicet, ante mortem ſuam Dauid parauit omnia neceſſaria pro templo Domini ædificando tam lapides, & ligna, quam aurum, & argentum, & ceteras impẽſas: etiam artifices congregauit, vt Salomon nihil laborare deberet, ſed ſolum, quod iuberet ædificari, præcedenti lib. 22. cap. *Et ligna cedrina mitte mihi*. Supra petiuerat ligna cedrina, & hic iterum petit, iſta erant in Libano in terra Regis Hiram, & erant ligna precioſiſſima. *Et arcenthina, & pinea*. Quæ autem ligna ſint iſta, & quomodo recepta fuerint in opere templi, cum ſola ligna cedrina, & abiegna dicantur fuiſſe in templo 3. Reg. 5. c. declarabitur infra in quadam quæſtione. *De Libano*. Quia omnia iſta ligna erant in Libano, & iſte mons erat in terra Regis Hiram, licet partim eſſet in terra Regis Salomonis. *Scio, quod ſerui tui ſciant ligna cædere de Libano*. Non erat iſta cauſa quare volebat Salomon, quod ſerui ſui eſſent cum ſeruis Hiram cædendo ligna: nam dato, quod ſerui Hiram ſcirent ligna cædere, ſi etiam ſcirent ſerui Salomonis ligna cædere, nõ erat opus, quod ſerui Salomonis cæderent cum ſeruis Hiram, ſed quia ſerui Salomonis neſciebant ligna cædere, & ſerui Hiram ſciebant, opus erat, quòd ſerui Salomonis eſſent cũ illis, vt erudirentur ab eis. Sic patet 3. Regum 5. c. ſcilicet. Tu ſcis, quòd non eſt in populo meo, qui nouerit ligna ſcindere, ſicut Sidonij. Erant autem Sidonij ſubditi Hiram Regis, quia Sidon erat in Regno eius, ideo Hiram faceret, quod Sidonij cæderent ligna in Libano pro Salomone, & Iudæi eſſent cũ eis in monte, & erudirentur ab eis. *Et erunt ſerui mei cum ſeruis tuis*. Scilicet, obedientes præceptis illorum, quia Iſraelitæ erãt ignari huius artis, & facerent quod alij præciperent. *Vt præparentur mihi ligna plurima*. Scilicet, non ſint ſoli ſerui tui, nec ſoli ſerui mei, quia ſoli ſerui mei neſcirent ligna cædere, ſoli ſerui tui non ſufficerent ad cædendum tot ligna, quot ego volo, quia plurima ligna neceſſaria ſunt: ideo oẽs ſimul erunt. *Domus enim, quam cupio ædificare magna eſt*. Ideſt, magna eſſe debet: nam nondum erat, ideo nec magna, nec parua erat: ſed ſolũ erat in cõ-

F ceptu, & ibi magna erat. Iſta eſt cauſa, quare debebant parari ligna plurima, ſ. quia domus quã ædificabat magna factura erat, & indigebat multa materia. *Et nimis inclyta*. Ideſt, debet eſſe famoſa, ſ. ꝙ tanta ſit excellentia ſua, ꝙ in omnibus Regnis terrarum nominetur. Sic. n. dixit Dauid præcedenti lib. c. 22. ꝙ parabat materiã multam, eo ꝙ debebat eſſe domus, quæ ædificanda erat talis, ꝙ in oĩbus regnis nominaretur. *Præterea operariis, qui caſuri ſunt ligna ſeruis tuis dabo in cibaria*. Ponit Salomon partem mercedis pro labore, quem ſuſcepturi erant Sidonii. Nã Salomon hortabatur Hiram, ꝙ daret ei ligna de Libano, & ꝙ ſerui ſui cæderent illa, & ne ipſe putaret, ꝙ Salomon volebat iſta ſine precio ſibi fieri, dixit, ꝙ daret ſeruis Hiram cibos, & nominat hic quid daturus eſſet eis. *Tritici coros viginti millia, & hordei to-*
G *tidem*. Corus nomen menſuræ eſt, & accipitur interdũ pro menſura tam rerũ liquidarum, quàm aridarum: & ponitur hic hordeum, quia non ſolum dabat Salomon pabula ſeruis Hiram, ſed etiam iumentis eorum, quibus hordeum neceſſarium erat, & ſubticetur 3. Reg. 5. c. de hordeo, quia non erat cibus hominum, vel forte, quia ſcriptura aliquid omittit in vna parte, quod ſupplet in alia. *Olei vero ſata viginti millia*. Satum nomen menſuræ eſt rerum liquidarum, ſicut hic accipitur. Interdum tamen ſatum eſt menſura rerũ aridarũ, ſicut patet Gen. 18. f. Dixit Abraham ad Sarã: Accelera, tria ſata farinæ commiſce: ſic mutantur nomina menſurarum, quia interdum menſuræ liquidorum accipiuntur pro menſuris aridorum. Hic ponitur in Hebræo de vino, ſcilicet viginti millia bathos vini, & omiſit illud translator no-
H ſter, vel fortè ipſe trãſtulit, & poſtea imperitia librariorum deletum eſt, & patet hoc, quia poſtea fit mentio de vino: nam dixit Hiram triticum, & hordeum, oleum, & vinum, quæ pollicitus es mitte ſeruis tuis, non tamen diceret ibi de vino inter cetera, quæ Salomon pollicitus fuiſſet illis, niſi verè pollicitus fuiſſet.

Corus quid ſit.

Quid ſit ſatum.

Cur Salomon ab Hiram petiuit virum eruditum. *Quæſtio XXI.*

QVæritur circa ea, quæ habentur hic, quare Salomõ petiuit ab Hiram virum eruditum, qui ſciret facere ea, quæ nominantur in litera: nam videtur, quòd non erat opus, eo quod Dauid ante mortem ſuam parauerat omnes artifices neceſſarios ad illud o-
I pus, vt patet præcedenti lib. 22. ſcilicet, Habes tecum plurimos artifices latomos, & cementarios, artificeſque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentiſſimos in auro, & argento, ære, & ferro, cuius non eſt numerus. Reſponderi poteſt quod licet haberet Salomon multos artifices, voluit plures, quia opus erat magnum, & erant neceſſarii multi artifices adhuc multo plures, quàm cogitauerat Dauid. Aliter poteſt dici, & melius, ꝙ non miſit Salomon pro pluribus artificibus, quaſi deeſſẽt artifices in terra Iſrael ad iſtud opus, quia tunc non ſolum miſiſſet Salomon pro vno artifice, ſed pro multis, & tamen miſit pro vnico dicens: Mitte mihi virum eruditum, qui nouerit operari &c. & poſtea laudatur iſte vir miſſus, quod erat prudentiſſimus artifex infra in litera: & ſic licet Dauid paraſſet multos vi-
K ros artifices eruditos ad opus iſtud: tamen diebus Salomonis erat ille Tyrius inter ceteros eruditiſſimus in Regno Hiram: & miſit pro illo Salomon. Vel fortè Dauid parauerat illum, vt inter ceteros eſſet artifex operum templi. Manſit tamen in Regno Hiram, quouſque fuit tempus inchoandi ædificationem templi: & tunc Salomon miſit pro eo in Regnum Tyri. Sed melius dicetur, quod Dauid non cogitauerat de illo, vel ſaltem non diſpoſuerat, quod ille veniret ad ædificandum templum, cum dicat hic Salomon; quod mittat eum Hiram, vt ſit cum artificibus, quos parauerat Dauid in Iudæa, & Ieruſalem: ſed Salomon cognoſcens eum valde eruditum circa artem iſtam, optauit quod veniret de Tyro ad ædificationem hanc.

De quibuſdam verbis dictis à Salomone, quod mitteret Hiram virum eruditum, & qui ſciret, &c.

Quæſtio XXII.

QVæritur vlterius cum dicitur hic, quod mitteret Hiram virum eruditum, qui ſciret operari in auro, argento, ære, & ferro, purpura, coccino, hyacintho: ad quid dicebat hoc. Reſpondendum, quod necesſitas auri, & argenti, æris, & ferri erat in templo, vt ſupra declaratū eſt. De purpura, coccino, & hyacintho dicendum, quod etiam erāt neceſſaria: & primò ad faciendum velum, quod pendebat ante ſancta ſanctorum: nam licet ſanctū ſanctorum haberet parietem claudentem, & portam: vt patet 3. Regum 6. cap. tamen ante parietem illum ponebatur quoddam velum, vt quidā putant, & dato, quod non poneretur ante ſancta ſanctorum, ſaltem erat in templo, & pro textura iſtius erat B neceſſarius artifex, qui ſciret in his operari: nam velum illud factū eſt de purpura, & coccino, hyacintho, & byſſo, & intermixti erant cherubim illi operi: vt patet ſequenti capitul. Etiam erat hoc neceſſarium pro veſtibus ſacerdotum. Nam Salomon fecit veſtes pro ſacerdote magno, & minoribus, & Leuitis, quarum ſummam ponit Ioſephus 8. Antiquit. Et hæc erant de iis coloribus habentibus partes. Pro quo ſciendum, quod veſtes Leuitarum non erant determinatæ in lege: nam Deus dedit formam veſtium pro ſacerdote magno, & minoribus Exod. 24. c. De Leuitis nihil dictū eſt. Habebant tamen Leuitæ veſtes, quibus vtebantur in miniſterio Dei: licet illæ non eſſent benedictæ, ſicut veſtes ſacerdotales. Erant autem quædam veſtes lineæ, quæ vocabantur ephod. Sic patet de Samuele, qui erat Leuita, vt patet præcedenti 1. lib. capit. 6. Et ipſe miniſtrabat coram Domino C indutus ephod lineo. 1. Reg. 2. & 3. cap. & ita alii Leuitæ miniſtrabant. De iſtis ephod dicit Ioſephus 8. Antiquit. quod fecit Salomon octoginta millia ſtolarum pro Leuitis. In iſtis non erat opus purpuræ, coccini, hyacinthique: ſed de byſſo fiebant, quia erant lineæ. De veſtibus autem ſacerdotum minorum, dicendum, quod erant quatuor, ſcilicet feminalia, & tunica, cingulum, & cidaris: feminalia erant de pertinentibus ad ſanctuariū. Exod. 24. c. & iſta linea erant: Tunica erat longa tegēs totum corpus, erat tamen ſtricta, & iſta etiam erat linea. Cingulum erat de ligno ad ſtringendum tunicam lineā ne lana flueret. Cidaris erat quædam cucufa ad modum mitræ rotundæ, & erat linea. Omnia veſtimenta ſacerdotum minorum erant linea. Exod. 28. & pro iis non erat neceſſaria iſta peritia texendi purpuram, coccinū, & hyacinthum. De veſtibus autem vel ornamentis ſacerdotis magni, dicendum quod erant quinque, vel ſex, ſecundum Ioſephum ſcilicet, cingulum, tunica totà hyacinthina, ephod, rationale, thiara, lamina aurea. Exod. 28. cap. Cingulum erat aliud à cingulo ſacerdotum minorum. Erat enim amplum latitudine digitorum quatuor textū de auro, & purpura, & coccino bis tincto, & hyacintho, & byſſo retorta. Tunica autem erat tota hyacinthina habens tintinnabula, & malogranata in ora, & iſta tota erat de hyacintho: ephod, & rationale erant de auro, purpura, & hyacintho, coccoque bis tincto, & byſſo retorta pulchra varietate compoſita. Thiara erat hyacinthina. Lamina autē de auro puriſſimo erat. De his veſtibus latius quantum ad eorum fabrefacturā. Exod. 28. cap. Quantum ad iſtas erat neceſſaria textura in purpura, & coccino, & hyacintho.

Quid ſit Ephod.

Quid ſit Cidaris.

Fecit autem Salomō mille tunicas hyacinthas, & mille thiaras, & mille Ephod, & mille rationalia pro ſummo ſacerdote, ſcilicet, quod mille apparatus integros ſummi ſacerdotis fecit præter laminam auream. Nullam quippe fecit, quia lamina aurea, quam fecerat Moyſes in deſerto, ſuperarat tempore illo, & poterat ſemper manere, & cum vnicus eſſet ſummus ſacerdos, ſufficiebat lamina illa. Et dicit etiam, quod vſque ad tempus ſuum ſuperfuit, vt patet octauo Antiquit. Veſtes autem iſtæ erant neceſſariæ, quia cum eſſent de filis vetuA ſtate conſumebantur, & oportebat nouas fieri. Etiam erat hoc ad honorem, quia cum eſſet templum magnificum, debebant ornamenta eius eſſe precioſa, & magni apparatus. Si tamen eſſet vnicus apparatus veſtiū ſummi ſacerdotis, & quandocumque veſtiretur neceſſe eſſet illo veſtiri, non eſſet aliquis honor, potiſſimè, quia ſummus ſacerdos differentius indui debebat in magnis feſtiuitatibus, quam in diebus profeſtis, ad quod multi apparatus neceſſarii erant.

De petitione Salomonis ab Hiram circa ligna cedrina, &c. Quæſt. XXIII.

QVæritur vlterius, quomodo Salomon petiuit hic ab Hiram ligna cedrina ad ædificationem templi: nā Dauid fecerat totum apparatum lignorum neceſſariorum ad iſtud opus, vt patet præcedenti lib. 22. cap. ſcilicet. Ligna quoque cedrina non poterant æſtimari, quæ Sidonii, & Tyrii deportauerāt ad Dauid. Item dicitur iterum, ligna quoque, & lapides præparaui ad vniuerſa impendia. Aliqui dicunt, quod verum eſt, quod Dauid parauerat omnia ligna neceſſaria pro ædificatione templi. Nunc autem Salomon petiuit ligna ab Hiram, quia non ſolum volebat ædificare templum Domino, ſed etiam palatium ſibi: ſicut dicitur ſupra in litera. Decreuit Salomon ædificare domum Domino, & palatium ſibi, ſcilicet tria palatia, & pro ædificatione illorum multis lignis egebat, & illa petiuit nunc ab Hiram. Dicendum, quod non ſtat: quia Salomon petiuit ligna cedrina pro domo Domini: & licet vellet etiam pro palatio ſuo, tamen nunc pro templo Domini principaliùs volebat, vt ait ſupra in litera, ſcilicet: Vt parentur mihi ligna plurima: domus enim quam ædificare cupio, magna eſt, & inclyta nimis: & loquitur de templo Domini: dicens, quod multa ligna erant neceſſaria, quia erat domus magna, & non poteſt intelligi de domo, ſiue palatio Salomonis: quia ſupra in litera dictum fuerat domus quam ædificare cupio magna eſt: Magnus eſt enim Deus noſter.

Dicendum eſt ergo, ꝙ Salomon volebat nunc multitudinem lignorum tam pro templo Domini, quam pro palatio ſuo: præcipuè tamen volebat pro domo Domini, & erant neceſſaria iſta ligna. Et tunc dicet aliquis: quomodo Salomon parabat multa ligna, quia Dauid parauerat omnia neceſſaria. Dicet aliquis, quod Dauid putauit ædificare templum minoris quantitatis, quam Salomon poſtea ædificauit, & ſecundum illam exigentia parauit omnia ligna neceſſaria: quia tamen Salomō voluit illud facere maioris quantitatis, parauit plura ligna. Dicendum quod non ſtat, quia Salomon non fecit maius, nec minus quā à Dauid acceperat: quia ab eo accepit menſuram omnium partium templi, & vaſorum futurum, & quarumcunque rerum vſque ad pondera, & figuras; vt patet præcedenti lib. 28. cap. ſcilicet. Dedit Dauid Salomoni deſcriptionem porticus, & templi cellariorum, & cœnaculi, & cubiculorum in abditis, & domus propitiationis, & omnium, quæ cogitauerat atriorum, & exedrarum, &c. Et poſtea ſequitur. Omnia, inquit, venerunt ſcripta manu Domini ad me, vt intelligerem opera exemplaris: non ergo mutare Salomon debuit aliquid de eo, E quod acceperat à patre ſuo deſcriptum: potiſſimè cum iſta deſcriptio veniſſet à Deo: ideo non quæreret plura ligna, quam Dauid, quaſi vellet facere templum maius quam Dauid. Sed dicendum, quod Dauid collegerat ligna, quot putauit ſufficere ad ædificationem templi Domini; & tamen Salomon putauit iſta nō ſufficere: quia circa talia, quæ ſunt magna ædificia, nemo poteſt dicere præcisè quanta materia neceſſaria ſit: potiſſimè quia Salomon volebat etiam congregare ligna pro ædificatione palatiorum ſuorum; & accipere illa, quæ ſupereſſent de ædificatione templi, & ſic ſimul petiuit ligna pro vtroque, & petiuit plura pro templo quā neceſſaria eſſent, quia licet ſupereſſent, impenderentur in alteram ædificationem.

Dixit aũt Hiram Rex Tyri per literas, quas miſerat Salomoni: Quia dilexit Dominus populum ſuum, iccirco te regnare fecit ſuper eum. Et addidit dicens: Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui fecit cælum, & terram, qui dedit Dauid Regi filium ſapientem, & eruditum, & ſenſatum atque prudentem, vt ædificaret domum Domino, & palatium ſibi. Miſi ergo tibi virum prudentem, & ſciẽtiſſimum Hiram, patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius, qui nouerit operari in auro, & argento, ære, & ferro, & marmore, & lignis: in purpura quoque, & hyacintho, & byſſo, & coccino, qui ſciat cælare omnem ſculpturam, & adinuenire prudenter quodcunque in opere neceſſarium eſt, cum artificibus tuis, & cum artificibus Domini mei Dauid patris tui. Triticum ergo, & hordeum, & oleum, & vinum, quæ pollicitus es, Domine mi, mitte ſeruis tuis: nos autem cædemus ligna de Libano, quot neceſſaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Ioppe: tuum autem erit transferre ea in Ieruſalem.

Dixit autem Hiram. Hic ponitur ſecundum huius partis, ſcilicet, Hiram condeſcenſio ad ſupplicationem Salomonis petentis ligna, & artifices. Et primò ponitur, quædam prælocutio Dei laudatiua. Secundo concluſio reuerſiua, ibi. *Miſi ergo tibi.* Circa primum dicitur. *Dixit autem Hiram Rex Tyri per literas, quas miſerat Salomoni.* Scilicet reſcripſit Salomoni reſpondendo ad petita, & dixit hoc. *Quia dilexit Dominus populum ſuum, iccirco te regnare fecit.* Scilicet, quia Deus Iſrael diligebat Iſraelitas, dedit eis talem Re-
H gem: in hoc laudatur Deus tanquam benè diſponens regnum, ſcilicet, quia dedit Regem prudentem populo quem diligebat. Laudatur etiam Salomon, quod ſit Rex prudens: nam cũ Deus placatus tanq̃ fuit, Iſraelitis in magnum donum dedit eis Salomonem in Regem, & videtur, quòd Salomon erat Rex laudabilis. *Et addidit dicens, Benedictus Dominus Deus Iſrael.* Iterum laudat Hiram Deum Iſrael de bona diſpoſitione regni Iſrael. *Qui fecit cælum, & terram.* In hoc patet, quod Hiram erat fidelis cum diceret, quòd Deus Iſrael fecerat cælum, & terram, quod credere non poteſt, niſi qui eſt verè catholicus, cum iſtud ſit vltra naturalem cognitionem. *Qui dedit Dauid Regi filium ſapientem atque eruditum, & ſenſatum atque prudentem.* Laudat Hiram felicitatem Dauid, ſcilicet, quod Dauid fuit felix, qui talẽ filiũ habuit. & Deus fuit benedictus, qui tantam feli-
I citatem ei concedere voluit. Cognouit enim Hiram ex verbis Salomonis, quòd erat vir ſenſatus, & laudauit eum nimis per plura nomina: licet omnia tedeant in idẽ ſcilicet ad ſignandum eum ſapientem eſſe. Sapiens tamen ſignat cognoſcentem res altiſſimas, vt colligitur 6. Ethic. cap. De ſapientia. Et ſic de Salomone, qui habuit altiſſimam cognitionem inter omnes homines circa omnes ſcientias, & ſpeculationes, vt patet 3. Reg. 3. c. & declaratum fuit ibi in quadam quæſtione. Eruditus eſt nomen generale, & ſignat quamcunque inſtructionem, quam quis habet: ſiue circa ſpeculabilia, ſiue circa practica, vel factibilia, quam ab alio didicerit. Iſtud autem non competebat Salomoni, quia habuerat ſapientiam à Deo, & non docente homine. Et tamen adhuc poteſt
K aliquo modo applicari ei, quia Salomon, antequam à Deo acciperet ſapientiam, erat vir prudens. Nam Dauid ante mortem ſuam dixit illi: vir ſapiens es, & ſcies quid facies ei, 3. Reg. 2. c. Etiam licet inſidiatores in regno haberet mortuo Dauid, antequam ſibi daretur ſapientia, prudenter ſe habuit erga illos, vt patet quando occidit Adoniam fratrem ſuum, quia petebat Abiſag in vxorem, 3. Reg. 4. c. & tunc forte per eruditionem aliorum ipſe inſtruebatur, & ſic vocabatur eruditus. Vocatur ſenſatus, id eſt magni iudicij naturalis, & maturitatis antequam Deus daret ſapientiam Salomoni, ipſe erat acuti ingenij, & ſenſatus naturaliter: & ſic ipſe dixit de ſe: Puer eram vtilis, & ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam: Sapientiæ oct. capitu. Vocatur prudens, quia in gerendis negotiis prudenter ſe habebat. Differt

Dictum Dauid à Salomone.

F enim prudentia nimis à ſapientia, quia ſapientia circa ſpeculabilia eſt. Prudentia autem ad agibilia, vt patet 6. Ethic. c. De ſapientia, & cap. De Prudentia, & contingit multos eſſe ſapientes, vel ſaltem habere magnam cognitionem circa ſpeculabilia, & tñ non eſſe prudentes, ſic ait Ariſt. 6. Ethic. ꝙ facilè eſt iuuenes effici mathematicos, & tamen non contingit eos eſſe prudentes: Salomon autem omnia hæc habebat, quia Deus non ſolum ſapiẽtiam, ſed & prudentiam donauerat. Imò potius donauit prudentiam, quã ſapientiam, quia iſtud magis conſonabat petitioni Salomonis: nam licèt ipſe petiuerit habilitatem ad dignè gubernandum Regnum, iſta tamen habilitatio non eſt in ſapientia, ſed in prudentia. *Qui ædificaret domum Domino.* Quaſi dicat nullus de præcedentibus Regibus Iſrael, nec Iudicibus ædificauit templum
G Domino. Iſte autem nititur illud ædificare magnificè: ideo prudens eſt. *Et palatium ſibi.* Etiam alij Reges non ædificauerant palatia, ſed manſerant vtcunque habitantes: Salomon autem voluit ſuper illos magnificari ædificando palatia pulchra, & magnorum ſumptuum. In Hebræo dicitur. *Domum pro regno ſuo.* Et idem eſt, quia palatium quod ædificabat ſibi Salomõ, erat domus pro omnibus Regibus, qui deſcenderent de ſtirpe eius. *Miſi ergo tibi.* Hic ponitur ſecundũ huius partis, ſ. concluſio reſponſiua, in qua reſpondet petitioni Salomonis mittẽdo ei artificem, quẽ petiuerat, & ligna. Et dr. *Miſi ergo tibi virum prudentem, & ſcientiſſimum.* Iſte erat artifex, quẽ petiuit Salomon: quia erat excellens ſuper oẽs artifices Salomonis, & ei attribuuntur oĩa opera templi, 3. Reg. 7. c. ſicut Beſeleel & Ooliab attribuuntur oĩa opera
H tabernaculi Moyſis. Exod. 31. & 36. cap. Et ſunt iſta nomina impropria, quia non erat iſte vir prudens, ſed eruditus in omni arte fabricandi, & texendi: & ad hoc non extenditur prudentia, ſed ſolum ad dirigendum agibilia, & negocia humana, de quibus non erat ad propoſitum. Sciens vocatur, qui ſcientiam habet: & eſt ſcientia habitus ſpeculatiuus, ſecundum quem cognoſcimus concluſiones demonſtratiuas, vt patet ſexto Ethic. ad nihil horum pertinet, & tamen de iſto viro nihil commendatur hic, niſi quod eſſet peritus in arte fabricandi, quia nihil aliud faceret ad propoſitum. In ſcriptura tamen non ſeruatur proprietas circa terminos iſtos, ſed ſequitur modum loquendi vulgariter, qui terminos confundit abuſione quadam. *Hiram patrem meum.* Non erat pater Regis, quia ſi eſſet pater eius non mitteretur
I ad fabricandum. Etiam ille regnaret, nam viuente patre non regnat filius, ſed pater: ſed vocauit eum patrem ex alia causa, de qua dicetur infra in quadam quæſtione. *Filium mulieris de filiabus Dan.* Erat Dan vnus de filiis Iacob, à quo vna tribus nominata eſt, & de illa erat iſta mulier, cuius filius erat iſte artifex. *Cuius pater fuit Tyrius.* Licet eſſet iſte vir Tyrius, accepit vxorem de filiabus Iſrael, & habitauit in vrbe Tyri, ibique filius eius Hiram manebat ſub poteſtate Regis Tyri, qui eiuſdem nominis erat cum illo. De hoc etiam, cuius filius fuerit, infra dicetur in quadam quæſtione. *Qui nouerit operari in auro, & argento, ære, & ferro.* Exprimit illa, in quibus erat eruditus iſte Hiram: & ſunt illa, quæ petiuerat Salomon: & quia tot artes nouerat, & in eis erat excellens, vocatur ſcientiſſimus ſu-
K pra in litera. In Hebræo vocatur ſciens. Nam cum dicitur de aliquo, quòd eſt ſciens, non ſignatur magna excellentia eius. Si autem dicitur ſciẽs in intellectu, vel ſciẽs intellectum, ſignatur excellentia magna. *Et marmore, & lignis.* Iſta duo etiam erant neceſſaria pro templo, quia parietes eius de lapidibus conſtruendi erant, & tectum de lignis. Salomon tamen nõ petiuit, vt eſſet eruditus in marmore, ſed quia Hiram Rex Tyri vidit, quod illud erat neceſſarium, dixit quod etiam erat peritus in marmore, & lignis. Forte autem Salomon non petiuit, vt eſſet peritus in iſtis: ſed ſolum in illis, quæ ipſe ſupra expreſſit, eo quod ipſe habebat artifices alios, qui erant valde periti in marmore, & lignis: ſed in auro, & de argento, ære, ferro, purpura, coccino, & hyacintho non habebat peritos artifices, ideo petiuit peritum in iſtis omnibus.

circa hæc. Vel poteſt dici, quod Salomon petiuit etiam, quod eſſet ſapiens in marmore, & lignis, & tamen litera non expreſſit illud ſupra petitione Salomonis, & expreſſit nunc in reſponſione Regis Tyri. *In purpura quoque, & hyacintho, & byſſo, & coccino.* Oia hæc petiuerat Salomon, & declaratum eſt, quid iſta eſſent, & ad quid eſſent iſta neceſſaria in templo Domini. *Et qui ſciat cælare omnem ſculpturam.* Ideſt ſciet ſculpere, quidquid ſculpendum ſit. Nam ſculpturæ factæ ſunt per cauationem, vel quodcunq; opus cauatum quod non eſt ſolum pictũ. *Et adinuenire prudenter quodquid in opere neceſſarium eſt.* Iſtud eſt magnum in artificibus, & in quocunque habente habitum alicuius diſciplinæ, ſ. vt artifices non ſolum ea, quæ eis iubentur, ſecundum formam datam efficere queant, ſed etiam ꝙ de corde ſuo inquirãt aliqua ſubtilia, quæ ab aliis non excogitata ſunt. Sic ẽt in habentibus ſpeculatiuos habitus, vt non ſolum intelligant, quę ab aliis tradita ſunt, ſed etiam ipſi inueniant de nouo alia, quæ aliis tradant. In iſto autem opere tẽpli erat iſtud neceſſarium, quia cum eſſet opus magnũ, neceſſe erat aliqua excogitari ad illud explendum, quæ non fuiſſent excogitata a iubente fieri opus, & iſtud faceret Hiram. *Cum artificibus tuis, & cum artificibus Domini mei Dauid patris tui.* Scilicet, iſte erit cum artificibus tuis, & artificibus Dauid patris tui, vt omnes ſimul faciant opus. Dauid enim ante mortem ſuam elegerat artifices ad opus templi, vt non laboraret Salomon illos inquirendo, præcedenti libro 22. capit. & alios nouiter Salomon congregauerat, & cum omnibus illis debebat iſte Hiram operari. Vocauit Rex Tyri Dauid Dominum ſuum ad honorandum Salomonem filium eius. Etiam, quia Dauid fuerat amicus Regis Tyri, & habebat eum iſte Rex tanquam Dominum, quia potentior. Et cum poſſet ei nocere expellendo illum de terra, & occupando regionem eius noluit. Et ſic Rex Tyri mittebat ad Dauid omnia, vel tanquam domino, vel tanquã amico. Nam miſit ad eum artifices, & ligna cedrina ad ædificandum palatium ipſi Dauid. 3. Reg. 3. & præcedenti lib. 14. c. *Triticum ergo, & hordeum.* Poſtquã Rex Tyri obtulit ſe ad faciendum, quæ petebat Salomon: petiuit ab eo illa, quæ pollicitus fuerat dare ad ſuſtentationem ſeruorum Hiram, dum fieret opus, ſ. triticum. & alia. Et ponitur hic triticum. Supra autem ponebatur cibarius tritici, i. triticum, quod erat cibarium, vel cibaria, triticum, ideſt cibum de tritico, ſcilicet, farinã, quia forte dabat ei farinam iam molitam: nam in Hebræo dicitur, ibi. *Frumenta contrita.* Scilicet, farinam, quod illud ſignat, & ſic farre contuſo, vel contrito iam farina erat, & litera noſtra vocauit cibaria tritici, & poſuit litera Hebraica triticum in plurali, licet ſit contra modum loquendi, cum non detur in Latino plurale talibus nominibus. *Oleum, & vinum, quæ pollicitus es.* Omnia iſta promiſerat Salomon ſe daturum cęſoribus lignorum ſupra in litera, & 3. Reg. 5. c. Erant namque Tyrii, & Sidonii non nimis abundantes in iſtis, quia terra illa eſt in monte Libano, & magis vacant aliis miniſteriis, quam agriculturę. In terra autem Salomonis erant magni agricolæ, & poterant Salomõ prouidere Tyriis, & Sidoniis, quamdiu vacarent operi Sanctuarii. *Nos autẽ cædemus ligna de Libano, quotquot neceſſaria habueris.* Loquebatur Hiram in perſona ſua, tanquam ipſe cęſurus eſſet ligna cum ſeruis ſuis. Sed certum eſt, quod non cæſurus erat, cum eſſet Rex transferebat hoc in perſonam ſuã: eo quod ipſe habebat perſonam petentis remunerationem pro labore: & dixit quotquot neceſſaria habueris, quia dixerat Salomon, vt parentur mihi ligna plurima, ne putaret, quod Rex Tyri volebat ei ſolum dare ligna certa, & forte illa non ſufficerent ad ædificationem templi, vt ergo Salomon non ſollicitaretur circa hoc, dixit ei Rex Tyri, quod daret ſibi ligna, quotquot vellet. *Et applicabimus ea ratibus per mare in Iopem.* Non ſolum obtulit ſe Rex Tyri facturum, quod petebat Salomon, ſcilicet, quod ſcinderent ſerui Hirã ligna in Libano pro Salomone, ſed etiam, quod ea transferret per mare vſq; Iopem. Pro quo ſciendum, quod mons Libanus eſt in

A terra Tyri, & inde cæſa ligna ponebantur in mari, & ducebantur in Iopem, de quo infra declarabitur. *Tu autem erit transferre ea in Ieruſalem.* Ideſt, poſtquam ſerui mei poſuerint ligna in portu in Iopem, dimittent ea ibi, & ad te pertinebit illa transferre in Ieruſalem.

De quibuſdam verbis dictis ab Hiram, ſcilicet, quod Deus Iſrael creauerat Cælum et Terram.
Quæſtio XXII.

QVæritur circa prædicta, cum Hiram eſſet Gentilis, quomodo dixit, quod Deus Iſrael creauerat Cælum & Terram: quia iſtud credere non pertinebat ad Gentiles, qui ſolum credebant ea, quæ naturaliter ſcire poterant. Aliquis forte dicet, quod Hiram, & ſerui ſui erant Hebræi, ſcilicet, conuerſi ad Iudaiſmum, & ſic credebant omnia, quæ credebant Hebræi. Sed dicendum, quod non ſtat, quia ſerui Regis Hiram erant Chananæi, cum tota illa terra eſſet Chananæorum, & nõ ſolum tempore Salomonis erant Tyrii, & Sidonii Chananæi, ſed etiam tempore Chriſti, nam Chriſtus ſemel prędicabat in finibus Tyri, & Sidonis, & mulier Chananęa de finibus illis egreſſa clamauit. Domine miſerere mei: nã filia mea male à dæmonio vexatur: Matt. 15. & Mar. 7. ergo Tyrii, & Sidonii Chananæi erant. Aliter dicet aliquis, quod ſicut Gentiles poterant habere rectam fidẽ de Deo, ita forte Rex Tyri habuit: manens enim in ſua Gentilitate cognouit hoc: patet hoc ad Rom. 1. cap. Inuiſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt, poſſunt homines cognoſcere Deum, & ſequitur: ita vt inexcuſabiles ſint. Sic C etiam patet de Athenienſibus, qui Gentiles erant, & Deum cognouerunt, & poſuerunt aram Deo ignoto, concordauitque cum eis Paulus, quod ille erat Deus, quem ipſe prædicabat: & ſic Deus, qui ex lege cognoſcitur, & colitur, poterat naturaliter cognoſci.

Tyrij, & Sidonij erant Chananæi.

Dicendum, quod non poterat Rex Tyri cognoſcere manens in Gentilitate ea, quæ profeſſus eſt. Nam duo cõfeſſus eſt, quorum neutrum naturaliter cognoſci poterat. Primum eſt, quod Deus creauerat cælum, & terram. Secundum, quod Deus, qui hoc fecerat, erat Deus Hebræorum. De primo patet, quia omnes, qui philoſophati ſunt, conſiderauerunt circa hoc, & nullus potuit inuenire creatum eſſe ſæculum: ſed poſuerunt æternitatem mundi, motus, motoris, materiæ, & generationis, vt colligitur 8. Phyſicorum. Et non ſolum non potuerunt D inuenire creationem, ſed etiam dixerunt, quod eſſet contra conſiderationem philoſophicam, vt ait Ariſtot. 1. Phyſ. c. Scilicet: Sicut Phyſ. præterit omnes philoſophãtes ex nihilo aliquod fieri.

Nulla namq; ratio eſt, quę naturaliter inducat ad hoc, cum oẽs operationes naturæ fiant præſuppoſita materia, quæ eſt ſubiectum alterationis. Non habebit naturalis, vnde arguat materiam factam eſſe, quia ſi hoc voluerit dicere vel præſupponere, iam non arguet naturaliter, cũ non præſuppoſita materia non ſit aliqua operatio naturalis, ideo pertinebit iſtud ad credere, ſed non ad intelligere via naturali: quicunque ergo conantur naturaliter probare creationem inſipientes ſunt: & ſic Rex Tyri, qui non fuit maior omnibus philoſophantibus, non potuit E cognoſcere naturaliter ſæculũ creatum. Secundũ erat, ſ. dato, quod ſeculum creatum eſſet, quod illud creaſſet Deus Hebræorum: nam etiam iſtud erat nimis obſcurum, quia apud Gentiles multi putabantur Dii, & quælibet gens putabat illum eſſe Deum, quem ipſa colebat: ideo dato, quod via naturali cognoſceretur, vnicũ eſſe Deũ, & multitudinem, quæ colebatur, fruſtra, & falſam eſſe: non ſciretur de illo vnico Deo, quæ gens coleret illum, vel forte, an coleretur ab aliqua gente. Nam impoſſibile erat, quod nulla eum gens coleret: determinare ſe ergo ad Deum Iſrael, ꝙ ille eſſet verus Deus, qui creaſſet cælum, & terram, ſuper cognitionem Gẽtilium erat. Cum autem obiicitur, ꝙ Gentiles naturaliter Deum cognoſcere potuerunt, dicente Apoſtolo. Dicendum eſt, quod poterant cognoſcere eum: ſed non erat iſtud, quod de eo cognoſcebant. Illud autem, quod de Deo cognoſcere pote-

Creatio naturaliter ſciri nequit.

rant, erat iſtud. Primò, ꝙ idola non eſſent Dij, & patet, quia Deus eſt, quo nihil melius excogitari poteſt. Idolū aūt aliquid inanimatum eſt, & imperfectum, ideo nō eſt Deus. Item Deus non eſt ab homine, ſed potius homo à Deo, cum Deus ponatur rector vniuerſi, & tamen idolum ab homine eſt, quia fabricatum ab homine eſt, ideo non eſt Deus. Cognoſcitur etiam naturaliter, quòd Deus vnus ſit: nam multæ deitates non poterant eſſe ſimul, quia tunc aliqua earum non eſſet ſummum bonum, vel nulla earum eſſet ſummum bonum, & tamen non eſt Deus, qui nòn eſt ſummū bonum, ideo non ſunt plures Dij. Cognoſcitur etiam naturaliter, quòd Deus eſt moderator vniuerſi: quia omnia neceſſe eſt reduci ad vnam cauſam primam, quia aliàs vniuerſum non eſſet vnum, ſed multa, cum reduceretur ad diuerſa principia, & tamen vnum eſt; ideo vnicus rector eſt. Iſtud probat Ariſt. 12. Metaph. in fine. Cognoſcitur etiam naturaliter, quòd Deus remunerator eſt, & punitor, gubernando vniuerſum, quia aliàs tolleretur prouidētia, quā neceſſe eſt ponere in rebus, de qua nunc non eſt diſputandum: quædam etiam aliæ proprietates ſimiles poſſunt cognoſci de Deo: vtpotè, quòd eſt æternus: quòd tamen creauerit mundum nō poteſt cognoſci naturaliter. Ratio differentiæ eſt, quia ad probandum Deum eſſe vnum, & æternum, & ſimilia, habetur via ex naturali proceſſu, ſicut demonſtrat Ariſt. 8. Phyſicorum. Æternitatem motus, & motoris, & vnitatem rectoris vniuerſi. 8. Phyſico. & tamen ad inducendum creationem, non eſt aliqua via in rebus naturalibus, cum creatio nō præſupponat materiam: & tamen omnes operationes naturales materiam præſupponunt: & hoc conſonat dicto Apoſt. ad Rom. 1. ſcilicet. Inuiſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt à creatura mundi intellecta conſpiciuntur, id eſt proprietates Dei inuiſibilis cognoſcuntur ab homine per ea, quæ facta ſunt: ergo ſolum intelligitur de ipſis diuinis proprietatibus, & non de aliquo, quod eſt extra. Creatio autem ad extra eſt, ideo non dicit illam eſſe cognitam per ea, quæ facta ſunt. Item patet ex adiuncto, quia ibi dicitur, ſempiterna quoque eius virtus, & deitas: & iſtæ ſunt Dei proprietates, vel attributa: ideo per inuiſibilia Dei ſolum intelliguntur alia ſimilia attributa. Item patet efficacius, quia dicitur, ꝙ omnia iſta, quæ de Deo cognoſcuntur: ſciuntur per ea, quæ facta ſunt. i. per creaturas. Cum ergo medium ſciendi ſit ipſa res facta: non poterit eſſe tanquam concluſio, quia tunc non eſſet aliquid, per quod ipſa ſciretur, vel ſciretur per ſeipſam, quod eſt impoſſibile. Ideo dato, ꝙ poſſibile eſſet naturaliter cognoſci creationem rerum, tamen auctoritas Apoſtoli nullo modo poterat illud ſignare. Ad ſecundum, cum dicitur de Athenienſibus, ꝙ cognouerūt naturaliter Deum, & concordauerunt cum Paulo, & ꝙ ita poterat cognoſcere illum Rex Tyri; dicēdum, quòd non ſtat: quia Athenienſes cognouerunt Deū naturaliter, & tñ non cognouerunt, ꝙ creauerat ſæculum, ſed potius negabant hoc, & irridebant Paulū, qui prædicabat creationem, & mortuorum ſuſcitationem: Act. 17. c. Et tñ, qui concedit creationem, concedet reſurrectionem, quia vtrumque procedit à potentia infinita, & non negatur propter aliud creatio, niſi quia non poterat fieri, niſi à potentia infinita, quæ non conceditur à Philoſ. Cognouerunt tñ Athenienſes hoc, ꝙ erat quidā Deus præter illos, qui colebantur, qui erat purus ſpiritus, & cælicola, & eum rectorem vniuerſi putabant, & primam cauſam omniū, atq; in virtute excellentiſſimum: tñ non cognoſcebant eum plenè. Vnde eum Deū ignotū vocabāt, & ſic titulus aræ eius erat: DEO IGNOTO. Si autem cognouiſſent Athenienſes plenè Deum illum tanꝗ creatorem oīum, nullū aliū Deum coluiſſent, quia ſcirent alios non eſſe Deos, & tñ colebant iſtum cum alijs Act. 17. c. ideo non cognoſcebant eum Deum creatorem, ſed ſub quibuſdā alijs perfectionibus minoribus. Et ſic nec poterat Rex Tyri cognoſcere naturaliter Deum eſſe creatorem cæli, & terræ. Dicendum aūt: ꝙ hoc poterat dupliciter dici. Vno modo, quòd Rex Tyri diceret hoc ficte ad conciliandum ſibi Iſraelitas: nam Hebræi aſſere-

F bant Deum ſuum eſſe creatorem cæli, & terræ: & hoc ſciebant nationes, quæ cōicabant eis, & quia Tyrii erant coniuncti terræ Iſrael, ſciebant hoc, & alias cæremonias Hebræorum, & quia volebat Rex Tyri placatum habere Salomonem forte, vt eum placaret, aſſerebat Deum Iſrael eſſe creatorem, quia in hoc nimis gaudebant Iſraelitæ, cum quis faueret intentioni eorum circa legem. Quod autem Rex Tyri vellet hoc facere, patet: quia erat regnum eius in terra Chanaan, vt infra declarabitur: & tota illa terra debita erat Hebræis, & pugnabant contra gentes habitantes in ea ad expellendas eas: & occupandum terram, vel ad ſubijciendas eas in tributum, & quia Hiram non erat Rex potens, nec poſſet reſiſtere Hebræis pugnantibus, volebat placare eos, vt non delerēt terram eius, aut ſubijcerent eum, & ſeruos ſuos tributo,
G ſic, quidquid ſcirent placere Iudæis, facerent. Patet hoc tempore Dauid, nam cum ſciuit Hiram Dauid factum Regem ſuper totum Iſrael, miſit ei artifices, & ligna cedrina, vt ædificarent ei domum 3. Reg. 5. & præced. lib. 14. cap. Etiam vocauit nunc Dauid domū ſuum, & laudauit valdè Salomonē, ideo ſatis veriſimile erat, ꝙ diceret hoc ficte, vt placeret Salomoni. Alio modo poteſt dici, quòd hoc didicerat Rex Tyri ab Hebræis, nam communicabant, & videns aliqua mirabilia, quæ fecerat Deus Hebræorum, credidit vera eſſe omnia, quæ illi aſſerebant de eo. ſ. ꝙ creauerat cælum, & terram, & quod fecerat alia mirabilia: ſic Gentiles crediderūt Deū Iſrael eſſe verum Deum, vt patet de Iethro ſocero Moyſis qui videns, ꝙ Deus liberauerat Iſraelitas de Aegypto per multa mirabilia, laudauit eum aſſerens eſſe Deum
H ſuper omnes Deos, ſcilicet: Benedictus Deus, qui eruit vos de manu Aegyptiorum, & de manu Pharaonis, nūc cognoui, quia magnus Dominus ſuper omnes Deos. Sic etiam fuit de Raab Ierichōtina, quæ videns, quod Deus diuiſerat mare rubrum introeuntibus Iſraelitis, & ad vltimum ſiccauit fluenta Iordanis ad tranſitum ipſorū: dixit, quòd ipſe erat Deus in cælo, & in terra, & quòd non erat alius Deus præter ipſum Ioſ. 2. cap. Multi etiā alii Gentiles audiebant famam Dei Iſrael, & videbant aliqua de mirabilibus eius, credebantque in eum, & veniebant ad adorandum eum in templum ſuum in Ieruſalem, vt patet 3. Reg. 8. & infra 7. cap. A fortiori poterat eſſe de Rege Tyri, qui habitabat in terra Chanaam, & poterat cognoſcere omnes cæremonias, & fidem Hebræorum, & audito, vel potius viſo aliquo miraculo ma
I gno facto per Deum Iſrael, poterat credere vera eſſe omnia, quæ aſſerebant Iſraelitæ de illo. Nam non poterat alio modo ſcire, quod Deus Iſrael creauerat cælum, & terram, dato enim quòd crederet Rex Tyri Deū Iſrael eſſe Deum verum, adhuc neſciret, an creaſſet cælum, & terram, quia non ſequebatur: iſte eſt verus Deus, ergo creauit cælum, & terram. Nam omnes Philoſophi, qui alte philoſophati ſunt, cognouerunt vnum Deum: & tamen non cognouerunt creationem, ſed potius negant eam, & ſic eſſe poterat de Deo Iſrael. Modus ergo fuit, quòd per aliqua miracula credidit Rex Tyri Deum Iſrael eſſe verum, & ſolum Deum, & ex hoc inductus eſt ad credendum omnia, quæ Iſraelitæ de Deo aſſerebant, & quia illi dicebant, quòd Deus eorum creauerat cælum, & terram, etiam illud credidit Rex Tyri.
K

An Salomon in habendo amicitiam cum Rege Tyri peccauerit. Quæſt. XXIII.

QVæritur vlterius, an Salomon peccauerit habendo amicitiam cum Rege Tyri, & dando ei cibaria, ſicut habetur hic. Reſpondēdum, quod quantum ad ea, quæ faciebat Salomon cum Hiram Rege Tyri, non erat difficultas magna. Nā Salomon emebat ab eo ligna cedrina, & conducebat operarios, & iſta non poterat habere aliunde, iō non peccabat. Patet hoc, quia Salomon obligabatur ædificare templum Domino tam ex mandato eius, quam ex mandato Dauid, vt patet 2. Regum 7. & præcedenti lib. 17. & 22. & 28. c. & ad hoc egebat materia, ſ. lignis cedrinis, quia alia ligna non

erant

erant ad hoc apta, & tamen non poterat iſta habere Salomon ſaltem optima, niſi de terra Hiram, eo quòd mons Libanus eſt in terra Tyri, & Sidonis pro magna parte: potiſſimè, vbi magnæ cedri ſunt. Etiam operarios ad cędendum cedros non poterat habere Salomon de terra ſua, quia non erat in toto Iſrael vir, qui ſciret ligna cędere, vt patet 3. Reg. 5. ſcilicet: Tu ſcis, quòd non ſit in populo meo vir, qui ſciat ligna cædere, ſicut Sidonij. Oportebat ergo, vt Salomon conueniret cum Rege Tyri, & ſeruis eius ſuper lignis cędendis, & ad hoc danda erat eis merces ſua, & quia egebant cibis, dedit eis triticum, vinum, & oleum atque hordeum. Ideo in hoc non videbatur aliquo modo peccare Salomon: etiamſi Rex Tyri eſſet Chananæus, vel de quacunque progenie. Si autem dicatur, quòd Salomon peccabat nunc in hac communicatione: peccauerat tamen, quia permiſerat eum, & Tyrios, atque Sidonios habitare in terra illa, cum eſſent Chananæi. Deus autem iuſſerat, vt non permitterentur Chananæi ſub aliqua conditione viuere: ſed occiderentur in ore gladij: Deut. 20. cap. Dicendum, ꝙ adhuc non probatur Tyrios, & Sidonios eſſe Chananæos, & tamen dato, ꝙ eſſent Chananæi, non erat ſpeciale in eis, quod permitterentur viuere, quia non ſolum iſtos, ſed etiam multos alios Chananæos, Iebuſæos, Amorrhæos, & de alijs populis Chananæorum permiſit Salomon viuere, quia omnes Chananæi, qui non deciſi fuerant tempore prędeceſſorum ſuorum, facti ſunt tributarij tempore Salomonis, & manſerunt in terra, infra 8. cap. & tamen, an in illo peccauerit, declarabitur in quadam quæſtione: Sed dubium maius eſt de Dauid, qui accipiebat ipſum Regem Tyri in amicum, vt patet 3. Reg. 5. capit. & recipiebat ab eo beneficia. Dicet aliquis, quod non peccabat Dauid in hoc, quia iſte Hiram erat Hebræus, ſcilicet, conuerſus ad Iudaiſmum, ideo non erat illicitum communicare ei: & patet hoc, quia ipſe confeſſus eſt ea, quæ ad ſolos Hebræos confiteri pertinebat, ſcilicet, ꝙ Deus Hebræorum creauerat cęlum, & terram, & iſtud non cognoſcebatur vllatenus via naturali, ſed ex ſola fide, quã tenebant Hebræi: ideo conuerſus ad Iudaiſmum erat. Dicendum, ꝙ non eſt veriſimile, quòd Hiram Rex Tyri conuerſus eſſet ad Iudaiſmum: nam ſi conuerſus fuiſſet Rex, etiam conuertiſſet terram ſuam ad Deum Iſrael, & tamen nõ conuerſa eſt, quia adhuc tempore Chriſti erãt Gentiles habitantes in terra illa, ideo cum egreſſa eſſet mulier de finibus illis, & petijſſet à Chriſto, vt ſanaret filiam eius: dixit: non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perierunt, domus Iſrael. Mat. 15. cap. Si tamen fuiſſent viri de terra illa conuerſi, non faceret Chriſtus differentiam inter Tyrios & Sidonios ad Iſraelitas. Secundò patet, quia Reges Tyri poſt hoc colebant idola, ideo non erat nunc cõuerſus Rex nec populus. Patet, nam Achab Rex Iſrael fuit multo tempore poſt Salomonem, vt patet ex proceſſu tertij Regum, & tamen ille accepit in vxorem Iezabel filiam Regis Sidoniorum: & illa introduxit cultũ Baal in terra Iſrael, ſicut colebant eum Sidonij, vt colligitur. 3. Reg 16. cap. ideo non erat conuerſus adhuc Rex Tyriorum ad Iudaiſmum. Sed dicet aliquis, quod Hirã Rex Tyri, & populus eius tempore ſuo colebant Deum Iſrael, & conuerſus erat ad Iudaiſmum, & tamen poſt eum aliquanto tempore forte Tyri, & Sidonij cum Rege ſuo reuerſi ſunt ad antiquam idolatriam. Dicendum, ꝙ non ſtat, quia etiam tempore Salomonis colebant Sidonij, & Tyri idola. Nam 3. Reg. 11. cap. dicitur de Salomone, quod ædificauit templum Aſtarthan Deæ Sidoniorum. Item patet 4. Reg. 23. ergo ſemper erant idolatræ. Idem patet, quia non ſolum tempore iſto Regum Iuda, & Iſrael eſſent Tyrii idolatræ, ſed etiam poſt reditũ de Babylone eſſent idolatriæ, vt patet 2. Macha. 4. vbi dicitur, quod Summus Sacerdos miſit quandam partem pecuniæ ad offerendum in ſacrificiis Herculis in vrbe Tyri: ergo colebat Tyrii adhuc Herculem, & alia idola. Item patet ex verbis Hiram Regis Tyri, qui voluit facere differentiam inter Iudæos, & Tyrios dicens, quòd Hiram artifex erat filius mulieris viduæ de tribu Dan, vel Nephtali, & ex patre Tyrio. Si autem Tyrii eſſent

A conuerſi ad Iudaiſmum, non diceretur de eis aliquid tanquam de diſtinctis à Iudæis: ergo non erant conuerſi ad Iudaiſmum, & non erat licitum Dauid ex hac parte contrahere amicitias cum Hiram Rege Tyri, tanquam eſſet Iudæus, vel cõuerſus ad Iudaiſmum. Aliquis dicet, quòd verum eſt, quòd Hiram, & omnes Tyrii erant Gentiles, & tamen adhuc licebat eis amicari ipſi Dauid: eo quod communicatio, & amicitia non erat vetita cũ omnibus Gẽtilibus, ſed ſolùm cum Chananæorum ſeptem populis. Tyrii tamen nõ erant de ſtirpe Chananæorum: ideo licebat cum eis communicare. Sed dicetur, ꝙ hoc non ſtat, quia Tyrii habitabant in terra Chanaan, cum Tyrus, & Sidon eſſent præcipue vrbes in regno Hiram Regis Tyri: & tamen iſtæ erant in terra Chananæorum, & fuerunt in diuiſione ſortium tribuum Iſrael: nam in B ſorte Aſer ponuntur Sidon, & Tyrus: Ioſue 19. cap. Sed contra, habitantes in terra Chanaan dato, quòd nõ eſſent Chananæi, habebant Iſraelitæ iuſtam cauſam pugnandi ad accipiendum terram de manu ipſorum, ergo non debebant cum eis contrahere amicitias. Aliquis dicet, ꝙ licet Sidon, & Tyrus eſſent in terminis terræ Chanaan, ſiue in terminis diſtributionis ſortium: nõ eſſent partes ſortium Iſraelitarum, ſed ponũtur tanquam termini extrinſeci. Dicendum, quòd non ſtat, quia Tyrus, & Sidon ſunt in litore maris ad partem occidentalem terrę Chanaan, & tamen omnia loca maritima ibi ſunt de terra Chanaan: & quòd terminus plagæ occidentalis, ponitur mare occidentale, ſcilicet, plaga occidentalis a mari magno incipiet, & ipſo fine claudetur Num. 24. cap. & tamen Tyrus, & Sidon ſunt in terra iuxta mare, ideo ſunt C de terra Chanaan. Item patet, quod non ſolum Tyrii, & Sidonii habitant in terra Chanaan, ſed etiam ſunt Chananæi: nam Matth. 15. cap. dicitur, quod Chriſtus prædicabat in partib. Tyri, & Sidonis, & mulier Chananæa de finibus illis egreſſa clamauit, Domine miſerere mei. Ergo habitatores terræ illius Chananæi erant. Sed aliquis forte dicet, quòd illa mulier erat Chananæa, habitabatque in finibus Tyri, & Sidonis, tamen Tyri, & Sidonii non erant Chananęi, ſicut multi extranei veniunt ad habitandum ad loca, et nationes extra ſuam originem. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia non erat mulier illa aduena: ita quòd non eſſet Chananæa, & aliunde veniſſet, & nunc habitaret in terra Tyri, & Sidonis: ſed erat de genere Tyrorum, & Sydoniorum: nam Mar. 7. cap. dicitur de iſta muliere, ꝙ erat Syrophæniſſa genere, & ſunt Phęni- D ces, ſeu Sirophęniſſæ Tyrii, & Sidonii: & tamẽ illa erat Chananęa, ſicut dicitur Matt. 15. ergo Tyrij, & Sidonii ſunt Chananæi quantum ad originem. Dicendum tamẽ eſt, ꝙ fortè Hiram non erat de genere Chananæorum, quia illi, qui condiderunt Tyrum & Sidonem, fuerunt Aegyptii, ſcilicet Phęnix, & Agenor, (vt quidam volũt,) qui profecti de Thebis Aegyptiorum iſtas vrbes condiderunt, & vocata eſt prouincia iſta Phęnicia, vel Phęnix a Phęnice conditore vrbium. Credendum eſt autem, ꝙ Reges iſtarum vrbium fuerint poſtea ſemper de progenie iſtorum conditorum propter dignitatem ipſorum, & ſic Hiram, qui nunc erat Rex Tyri eſſet de genere Aegyptiorum, & non Chananæorum: vnde licite communicaret Dauid cum eo: & tunc dato, quod habitatores eius regni eſſent Chananæi, permitteret illos Dauid E viuere propter Hiram Regẽ, vel forte dato, ꝙ ſi Hiram eſſet Chananæus genere, licebat Dauid contrahere cum eo amicitias, vt ſi forte ad tempus non poterat præualere contra eum, ſi vellet ipſum habere in hoſtem. Vel forte, quia Hirã fecerat aliqua bona opera propter Dauid: ex quorum is obligauerat eum ſibi: & tunc non ſolum erat licitum Dauid, ne deleret Tyrios, & Sidonios, ſed etiam, vt benefaceret eis in recompenſationem ſuſcepti beneficii, ſicut fuit de Raab Ierichuntina, quæ Chananæa erat: & tamen propter beneficium, quod præſtitit exploratoribus Iudæorum, ipſa cũ tota progenie ſua liberata eſt, & habuit locũ inter Iſraelitas Ioſ. 2. & 6. c. & ſic liceret Dauid amicitias contrahere cum Hiram, & ẽt Salomoni: potiſſimè cũ de hoc nõ redarguatur in Sacra Scriptura, nec ponatur inter peccata ſua, 3. Reg. 15. cap.

De

De quibuſdam verbis hic dictis ab Hiram, ſcilicet, miſi tibi virum prudentiſſimum, & cetera.
Quæſtio XXIV.

QVæritur vlterius, cum dicat hic Hiram Rex Tyri, miſi tibi virum prudentiſſimum Hiram patrem meum, quomodo poſſit hoc ſtare, quia non erat iſte pater Regis Tyri. Aliquis dicet, quod verè erat pater eius, cum litera aſſerat eum eſſe patrem illius, & non eſt obuiandum literæ Sacræ Scripturæ. Dicendum tamen, ꝙ non ſtat, quod iſte Hiram eſſet pater Regis Tyri. Primo, quia non eſt veriſimile, ꝙ pater Regis eſſet artifex lignorum, & metallorum, & mitteretur ad fabricandum in templo. Secundo patet, quia ſi iſte eſſet pater Hiram Regis Tyri, ipſe eſſet Rex, & non alius Hiram, quia viuente patre non regnat filius. Tertiò patet, quia ſi iſte Hiram eſſet pater Regis Tyri, nō diceret Hiram Rex Tyri, miſi tibi Hiram virum prudētiſſimum, quia mittere pertinet ad iubentem, & filius non iubet patri, ſed è cōuerſo: ideo non erat iſte Hiram pater Regis. Quarto patet, quia dixit Rex Tyri, miſi tibi Hiram virum prudentiſſimū filium mulieris de filiabus Dan: cuius pater Tyrius fuit. Et ponitur hoc ad notificandum progeniem iſtius Hiram artificis: & tamen, ſi iſte eſſet pater Regis Tyri, non oporteret, vt notificaretur vlterius eius progenies: Alij reſpondent, ꝙ iſta difficultas prouenit ex litera noſtra, ſed non ex litera Hebraica, quia in litera noſtra dicitur Hiram patrem meum: in Hebræo tamen non magis dicitur patrem meum, quam patris mei, quia non ſunt dictiones caſuales in Hebræo, ſed quædam habitudines, quæ interdum notificāt caſus, & ſic poteſt intelligi, ꝙ ponatur hic patris mei in genitiuo, & tunc eſſet ſenſus, miſi tibi Hiram virum prudentiſſimum patris mei, id eſt virum prudentiſſimum, qui erat ſeruus patris mei, vel qui erat ſapiens ex tempore patris mei, & iſtud tenent multi de Hebræis, & Latinis. Sed iſtud non eſt tenendum ſecundum Latinos. Primò, quia licet aliqualiter poſſet hoc colorari ſecundum literam Hebraicam: tamen ſecundū Latinam non poteſt colorari, cum dicitur, miſi tibi Hirā patrem meum. Secūdò patet, quia etiam ſecundum Hebræos ſic intelligitur, & legitur communiter, quia habitudo literæ in Hebræo hic magis ſignat accuſatiuum, quam genitiuum, ideo non poteſt ſic intelligi. Dicendū ergo, ꝙ Hiram Rex Tyri vocauit iſtum Hiram patrem ſuum propter ætatem, vel ſapientiam: nam qui ſapientia præſunt, aliorum ſunt Domini, & rectores: & non immerito patres vocari poſſunt, & quia iſte Hiram erat ſapiētiſſimus inter omnes artifices, poterat rectè vocari pater Regis.

Si Hiram fuit filius de filiabus Dan.
Quæſt. XXV.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur, ꝙ Hiram fuit filius de filiabus Dan: cuius pater Tyrius fuit: nam 3. Reg. 7. cap. dicitur, ꝙ fuit Hiram filius mulieris viduę de tribu Nephtali patre Tyrio: nam iſtæ duæ tribus erāt diſtinctæ, cum Dan, & Nephtali eſſent duo filij Iacob ex Bala ancilla Rachelis, Gen. 30. cap. Dicendum, quòd iſta mulier vidua, cuius erat filius Hiram, poterat eſſe dupliciter de aliqua tribu. Primo modo quantū ad progeniem. Secundo quantum ad virum: nam quælibet eſt de tribu illa, de qua progenitores ſui ſunt, ſed in mulieribus eſt ſpeciale: potiſſime in Veteri Teſtamento, quia erant etiam de tribu virorum ſuorum: nā quælibet tranſibat in familiam viri ſui, & filij de ea nati non dicebantur de progenie auorum eius, ſed de progenie mariti. Et ſic dicet aliquis, ꝙ iſta mulier erat de vna progenie, vel tribu ex parte viri, & de alia progenie auorum ſuorum. Sed dicendum, ꝙ hoc non ſtat propter duo. Primo, quia non poteſt iſta mulier nominari de aliqua tribu ex parte viri, eo ꝙ vir ſuus non erat de aliqua iſtarum duarum tribuum, ſcilicet: Dan, vel Nephtali: quia erat Tyrius, vt patet hic, & 3. Reg. 7. & tamen Tyrij nō erant de progenie Hebræorum. Secundo patet: quia dato, quod maritus

F iſtius mulieris poſſet nominare mulierem de tribu ſua, ita ꝙ eſſet de Iſraelitis: non poterat tamen in præſenti eā nominare, eo ꝙ erat vidua, vt patet 3. Reg. 7. & quando mulier coniugata eſt, tranſit in familiam viri ſui, quia alligata eſt legi eius, cū autem moritur vir, deſinit mulier eſſe de familia ſua, cum abſoluatur a lege eius, ſed iſta erat mulier vidua, ideo non poterat nominari de aliqua tribu iſtarum à viro ſuo. Dicendum ergo eſt, ꝙ iſta mulier vocatur de tribu Dan, & de tribu Nephtali, & de vtraque nominatur ex parte progenitorum: nam poteſt quilibet nominari de progenie patris ſui, vel matris ſuæ, & quia pater viuus poteſt eſſe de altera tribu, quàm mater eius: poterit quis de duabus tribubus nominari, & ſic iſta mulier mater Hiram erat fortè de tribu Dā ex parte patris, & de tribu Nephtali ex parte matris, vel è

G conuerſo. De vna tamē tribu iſtarum dicebatur eſſe proprius iſta mulier, quàm de altera. ſ. de illa, qua erat pater ſuus. Sed non appareret, de qua tribu erat ex parte patris, vel de qua ex parte matris. Aliquis obijciet, quod nō poteſt ſtare, quia præſupponitur, ꝙ eſſet pater de vna tribu, & mater de alia: & tamen ſecundum legem non poterat eſſe, quia Num. 36. cap. iubetur, vt omnes viri acciperent vxores de tribubus ſuis, & omnes feminę viros de tribubus ſuis, & ſic pater, & mater iſtius mulieris de eadem tribu eſſent. Dicendum, ꝙ licèt regula generalis eſſet, vt eſſent ambo de eadem tribu, interdum erant de diuerſis tribubus, vt patet in Dauid, qui accepit Michol in vxorem, & erat Dauid de tribu Iuda, & Michol de tribu Beniamin, cum eſſet filia Saulis, qui erat de tribu Beniamin 1. Reg. 9. Et ſic de multis alijs de quibus decla-

H ratum eſt Nume. 36. c. & Iudi. 21. & ita factum eſt hic, ꝙ eſſent pater, & mater de duabus tribubus.

Numerauit igitur Salomon omnes viros proſelytos, qui erant in terra Iſrael poſt dinumerationem, quam dinumerauit Dauid pater eius, & inuenti ſunt centum quinquaginta millia, & ſexcenti. Fecitque ex eis ſeptuaginta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides de montibus cæderent, tria autem millia, & ſexcentos præpoſitos operum populi.

Numerauit ergo Salomon. Hic ponitur ſecundum principale huius cap. ſcilicet Apparationis executio. Et dicitur. *Numerauit Salomon omnes viros proſelytos, qui erāt in terra Iſrael.* Scilicet, numerauit omnes aduenas,

I vt omnes ſeruirent in operibus templi cędendo lapides, & portando, & vocantur proſelyti aduenæ, ſcilicet qui de Gentilitate conuerſi erant ad Iudaiſmum. *Poſt dinumerationē, quam dinumerauit Dauid pater eius.* Dauid enim volens relinquere omnia neceſſaria ad ædificationem templi, reliquit etiam artifices, et cęſores lapidum, atq; portatores, & ad hoc numerauit omnes proſelytos, quotquot erant tempore ſuo, præcedenti lib. 22. cap. *Et inuenti ſunt centū quinquaginta millia & ſexcenti.* Iſtud intelligitur de viris robuſtis ad iſtud opus, nam non cōputarētur hic paruuli, nec ſenes, qui ad hoc inepti erant, ſed robuſti, ſicut erat de Leuitis, qui computabantur a triginta annis vſque ad quinquaginta. Nam citra triceſimum annum nullus Leuitarum cogebatur ad onera ſubeunda: Num. 4. Et cum perueniſſet quis ad quin-

K quageſimum annum, liberabatur ab oneribus, & ſolum erat cuſtos vaſorum, quæ portabant alij Leuitę. Num. 8. capit. ita etiam fieret de illis proſelytis, quia aliqui propter paruitatem ætatis non computarentur, & alij propter ſenectutem etiam ab iſto numero excluderentur. *Feciteq; ex eis ſeptuaginta millia, qui humeris onera portarent.* Non erant iſti ad portandum lapides, ita vt quidam cęderent lapides in montibus, & alij portarent eos in templi locum, quia cum eſſent lapides magni, nō ſufficerent humeris portare: ſed potius in curribus, vel alijs artificiis portabant iſta onera lapidum magnorum, ita tamen portabant onera humeris, ſcilicet aliqua alia onera minora lignorum, vel aliarum rerum. Et fortè interdum portabant lapides ſuper humeros. Sed non eſt intelligendum, quod portarent eos ſic vſque in Ieruſalem

ad

ad locum templi ædificandi. *Et octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent.* Erant multi lapides neceſſarij in opere templi, quia præcipua materia templi erat de duobus, ſ. de lapidibus, & lignis: & ob hoc in montibus, vbi erant lapidicinæ, erant iſti operarij, & cędebãt lapides, & dolabant eos, portabanturque in Ieruſalem. Sciendum autem, quòd lapides parabantur in montibus. Nam non ſolum cędebantur, ſed etiam quadrabantur, & poliebantur, & portabantur ſic in locum Sanctuarij: eratq; iſtud minoris oneris, & ſic ſtat, quod dicitur, quòd cum ædificaretur domus Domini ferra, & omne ferramentum non ſunt audita in domo Domini, ſcilicet, quia antequam lapides, & ligna portarentur in locũ ædificationis, parabantur. *Tria millia autem, & ſexcentos præpoſitos operum.* Iſti præpoſiti operum dirigebant ceteros quid agere deberent, & imperabant ne ceteri B
inordinatè mouerentur, & pigritarent in opere faciẽdo.

De numeratione operariorum, Quæſt. XXVI.

QVæritur circa iſtam numerationem operariorum, de qua hic dicitur, an ſit eadem cum illa, de qua habetur ſupra in litera, & de qua habetur 3. Reg. 5. cap. Dicendum, quod eadem ſit cum illa, de qua ſupra in litera. Nam ibi dicitur, quòd numerati fuerũt omnes proſelyti, & hic etiam. Item ponitur eadem ſumma, quia illic ponitur centum, & quinquaginta millia cęſorum, & portatorum, & hic totidem. Etiam idem eſt ad quod deſtinantur. Ad quod etiam dicendum, quòd iſta enumeratio eſt eadem cum illa, quæ habetur 3. Reg. 5. nam ibi C
ponitur iſta hiſtoria, quæ hic de Salomone & Hiram, cũ in libro iſto repetantur ea, quæ in libris Regum ponuntur, & ex aliqua parte ſupplentur. Etiam, quia eadem ſumma ponitur ibi, quæ hic. Sed dicetur, quod non ſunt eædem iſtæ tres numerationes, quia illa, quæ habetur in litera, videtur eſſe eadem cum illa, quam fecit Dauid. Nam dicitur poſtea, quòd Hiram mitteret Salomoni, vnum artificem eruditum, quem haberet cum illis artificibus, quos habebat ſecum, quos Dauid pater ſuus parauerat, in quo innuitur, quòd non habebat plures, quàm eos, quos parauerat Dauid, & tamen de iſta numeratione, quæ ponitur hic vltimo dicitur, quòd fecit eam Salomon poſt illam numerationem, quam fecit Dauid, ergo iſta non erat eadem cum illa, quæ habetur ſupra in litera. Dicendum, quòd iſtæ tres numerationes erant eadem numeratio, vt ſupra dictum eſt: cum omnes tres di- D
cantur factæ per Salomonem: & tamen Salomon ſemel tantum numerauit proſelytos, ſ. quando miſit eos ad opera facienda: ideo omnia erant eadem numeratio: ſed ponuntur ſæpè per anticipationem, & recapitulationem.
Ad obiectionem. Cum autem obijcitur, quòd iſta numeratio, quæ habetur hic fuerit poſt numerationem factam a Dauid, & il-
Reſpõſio. la, quæ habetur ſupra in litera fuerit eadem cum illa, quam fecit Dauid. Dicẽdum, quod verum eſt: quòd iſta fuit poſt numerationem, quam fecit Dauid, & etiam oẽs iſtæ tres, ſcilicet, duæ, quæ habentur hic, & vna 3. Reg. 5. cap. fuerunt poſt numerationem factam a Dauid, eo ꝙ iſtæ tres, dato, ꝙ eſſent diſtinctæ, factæ fuerunt tamen à Salomone, vt patet hic: & 3. Reg. 5. cap. & illa facta eſt à Dauid, ideo neceſſe eſt iſtas fuiſſe poſt illam. Dicitur tñ E
hic, quòd fuit iſta numeratio poſt illam, quæ facta eſt p Dauid, vt non putetur, quod Salomõ numerauit ſolum illos, quos numerauit Dauid. Etiam, vt nõ putetur, quòd iſta coincidit cum illa numeratione, quam fecit Dauid, de qua præced. lib. 22. cap. Cum autem dicitur, quòd illa, quæ habetur ſupra in litera ſit eadem cum illa, quam fecit Dauid: eo quod Salomon non dicit ſe habere alios artifices, niſi quos parauerat Dauid. Dicendum, ꝙ non ſtat, quia dato, quòd in numeratione facta per Dauid, & Salomonem eſſent iidem numerati, diſtinguebantur adhuc iſtæ numerationes, cum vna facta eſſet per Salomonem, & alia per Dauid. Dicendum, quod nec eſt verum, quod fuerint iidem in numeratione facta per Salomonem, vt declarabitur ſeq. quæſt. Et cum dixit Salomon, ꝙ habebat artifices, quos parauerat Dauid, & non facit

mentionem de aliquibus alijs. Dicendum, quòd ſatis poterat ſtare, quod Salomon non haberet nunc plures artifices, quam prius Dauid habuit, & tamẽ haberet plures cęſores lapidum, & portatores onerum, quia iſti non computantur inter artifices, ſed ſolum proſelyti erãt determinati ad iſtud opus, vt colligitur hic, & etiam præced. lib. 22. cap. Et poterat nunc Salomon habere plures, quàm habuerat Dauid pater ſuus. Et ſic dicẽdum, quòd iſtæ tres numerationes ſunt eædem, & factæ ſunt à Salomone poſt mortem Dauid, quando incipiebat ædificare templum.

Quare Salomon rurſus numerauerit cæſores lapidum, quos numerauerat pater ſuus. Quæſt. XXVII.

QVæritur vlterius, cùm iam Dauid numeraſſet lapidum cæſores, & portatores onerum, & aſſignaſſet illos ad opera ſua quando Salomon ædificaret templũ, ad quid Salomon rurſus eos numerauit. Reſpondendũ, quod propter multa. Primò, quia incipiebat nunc opus, nam quando Dauid numerauit proſelytos nondum incipiebat opus, ſed manſerunt in quiete ſua vſquequo Salomon incepit ædificare, & quia tũc incipiebat opus, debebant denuo numerari, vt ſciret Salomõ quot eſſent iſti proſelyti, & qualiter eos in operibus ſuis diſtribueret, nam licet eſſent ſeptuaginta millia ad portandum onera, & octoginta millia ad cędendum lapides: tamen fortè non omnes cędebant in eodem loco, nec de eodem genere lapidum: ſic etiam de portatoribus onerum, quia onera erant multiplicia, & ſic quidam aſcriberẽtur quibuſdam oneribus, & alij alijs: & ad hoc neceſſe erat ſciri numerum omnium, vt ſciretur qui, & quot cuilibet generi oneri applicandi eſſent. Secundum erat, quia iſti proſelyti ponebantur ſub manu præpoſitorum, cum dicatur hic, ꝙ erant tria millia, & ſexcenti præpoſiti, & ſub quolibet illorum certi debebant eſſe proſelyti, vt quilibet ſciret quot ſubditos haberet, & quibus deberet imperare; & ad hoc neceſſe erat numerari omnes illos. Sic etiam fit in bellis, quando debet diuidi totus exercitus per duces, prius numeratur, vt ſub quolibet duce certi milites conſtituantur: ſic fecit Dauid in bello contra Abſalonem 2. Reg. 18. cap. Tertium erat, quia fortè Dauid non numerauit proſelytos iſtos, ſed ſolum cõgregauit. Nam præcedenti lib. 22. cap. dicitur, quòd cõgregauit omnes proſelytos, & conſtituit ex eis latomos, & portatores onerum; & non dicitur quot erant. Hic autẽ dicitur, quòd Salomon numerauit illos. Et ſatis veriſimile eſt, quòd Dauid non numeraſſet illos, quia non erat tunc opus illos numerari. Nam Dauid non erat incohaturus ædificationem templi, cũ Deus vetuiſſet: ſed Salomon inciperet, & ob hoc ſolum parabat Dauid neceſſaria. Et quia inter cetera neceſſaria erant etiam portatores onerum, & lapidum cęſores, aſſignauit proſelytos ad iſtud opus, & quia non erant aliquid operaturi tempore Dauid, non erant conſtituendi ſub præpoſitis tunc, nec erat neceſſe, vt numerarentur, & hoc potiſſime: quia totam vnam gentem, vel ſtatum applicabat huic operi, ſcilicet, omnes proſelytos; ideo ſatis erat, vt aſcriberet omnes illos huic operi, etiam ſi non numeraret illos: & ſic innuitur præced. lib. 22. cap. Quartum erat, quia ſicut fuit intentio Dauid aſcribere huic operi omnes proſelytos, præcedenti lib. 22. cap. ita etiam voluit Salomon. Et quia numeratio facta per Dauid fuit aliquot annis ante numerationem factam per Salomonem, eſſent plures proſelyti tempore numerationis ſecundæ, quam primæ: quia tempore primæ numerationis ſub Dauid multi proſelyti eſſent infra ætatem conuenientem labori: tempore autem numerationis ſecundæ illi iidem eſſent maturæ ætatis ad opus, & numerarentur: ideo debuit fieri numeratio ſecunda poſt Salomonem poſt dinumerationem, ſiue congregationem, quam fecerat Dauid, & iſta vltima eſt cauſa potiſſima.

De

De iſtis Præpoſitis. Quæſt. XXVIII.

QVæritur vlterius, de iſtis Præpoſitis, quare ſoli proſelyti ad iſtud opus ſegregati ſunt. Aliqui reſpondent, quòd hoc fuit factum in miniſteriū ad ſignandum, ꝙ Gentiles Eccleſiam conſtructuri erant potius, quàm Iudæi: ſic dicit Gloſ. ordinaria ſuper tertiū Regum, & ſuper librum iſtum. Sed iſtud non ſtat, quia iſta eſt ratio allegorica, & non literalis. Etiam, quia manifeſtum eſt, ꝙ Salomon non ſciebat an Eccleſia fabricanda eſſet à Gentilibus, vel Iudæis, cùm non haberet ſpiritum propheticum. Aliud ergo fuit quod ipſum mouit. Item patet, quia cum nō ſolum Eccleſia ſignetur per templum Salomonis: ſed etiam per tabernaculum Moyſis, debuerat etiam illud ædificari à Gentilibus: & tamē non factum eſt, quia artifices fuerunt Beſeleel de tribu Iuda, & Ooliab de tribu Dan, & cum eis alii viri eruditi: Exod. 31. cap. Et iſti erant Iudæi, cùm tunc eſſent Iudæi impermixti Gentilibus, quia erant in deſerto. Et ſi dicas, ꝙ Aegyptii etiam erant cum eis, qui aſcenderant, vt patet Exo. 12. & Num. 11. cap. Et iſti poterant ēt adiuuare ad conſtructionem. Dicendum, ꝙ verum eſt, ꝙ erant ibi Aegyptij iam conuerſi ad Iudaiſmum, & tñ non fit ibi aliqua mentiō de eis, ꝙ ędificauerint, vel cōſtruxerint aliquid, ſicut dicitur hic de proſelytis: & tñ ſi eſſet iſta intentio ſcripturæ. ſ. vt ſignaretur, ꝙ de Gentilibus venturi erant qui Eccleſiam ædificarent: etiam fuiſſet facta expreſſa mentio de Aegyptiis conuerſis, ꝙ illi etiam adiuuaſſent ad conſtructionem tabernaculi Moyſis. Aliquis dicet, ꝙ cauſa fuit propter honorem. ſ. vt Iſraelitæ non implicarentur laboribus iſtis: ſed conuerſi ad Iudaiſmum, qui erant minoris auctoritatis, facerent hoc. Dicendum, ꝙ non ſtat, nam etiam Iſraelitæ laborabant in operibus templi: quod patet, quia iudicio operariorum euntium in Libanum ad cædendum ligna erat de Iſraelitis: vt patet 3. Reg. 5. de quo declarabitur magis ſeq. quæſt. vtrique ergo laborabant. Dicendum tamen eſt, ꝙ factum fuit hoc propter honorem Iſraelitarum. Nam Iſraelitæ ex genere reputabantur maioris dignitatis, quam conuerſi de gentibus, intantum, ꝙ cōuerſis de quibuſdam gentibus, non licebat accipere vxores de Iſraelitis: nec habere aliquam dignitatem, vel præeminentiam in populo: quod eſt non intrare in Eccleſiam Domini: vt patet Deut. 23. cap. Et ob hoc voluerat Dauid, & etiam Salomon imponere laborem totum iſtius ædificationis proſelytis: quia tamen non potuerunt, eo ꝙ erant pauci ad iſtud opus: impoſuit partem eius Iſraelitis, & aliqui de eis cædebant ligna in Libano. ſ. triginta millia de eis, & proſelyti faciebant alia opera. ſ. cædebant lapides: & portabant onera, vt patet 3. Reg. 5. cap. Et patet hoc in duobus, quia licèt non poſſent proſelyti omnes labores ſubire: tamen fuerunt magis ſubiecti laboribus. Primò, quia omnes proſelyti fuerunt ſubiecti laboribus cædendo lapides, & portando onera: & tamē non fuerunt omnes Iſraelitæ ſubiecti laboribus, ſed ſolū triginta millia de eis. 3. Reg. 5. cap. Qui in Libano per menſem vnum laborabant, & quieſcebant duobus menſibus. Secundum etiā, quia proſelyti mancipati fuerunt grauioribus laboribus, quàm Iſraelitæ, ſcilicet portando onera, & cędendo lapides, & Iſraelitæ ſolum cædebant ligna in Libano, quod erat leuius.

Si inter iſtos proſelytos computabantur triginta millia operariorum. Quæſt. XXIX.

QVæritur vlterius, an inter iſtos proſelytos computabantur triginta millia operariorum, de quib. dicitur 3. Reg. 5. cap. ſ. Aliquis dicet, ꝙ ſic, quia omnes proſelyti aſſignati fuerunt operibus, & Iſraelitæ erant milites, ſed non vacabant laboribus: ſic patet 3. Reg. 9. ſcilicet. Porro de filijs Iſrael non conſtituit ſeruire quemq̄; ſed erant Principes exercitus. i. non conſtituit Salomon, vt aliquis de illis ſeruiret in operibus manualibus: ſed ſoli Gentiles, & conuerſi de Gentilitate ſeruiebant. Dicendum autem, ꝙ Iſraelitæ laborauerant in conſtructio-

F ne templi, ſicut proſelyti. Nam Salomon congregauit omnes proſelytos, qui erant centum, & quinquaginta millia: & octoginta millia illorum cædebant lapides in montibus ad parietes, & pauimentum templi, & ſeptuaginta millia eorum portabant onera humeris. Omnia alia miniſteria ædificationis fieri debebant per Iſraelitas, vel Gentiles. Sed manifeſtum eſt, ꝙ præter iſta erant alia. ſ. cædere ligna, & portare: etiā parare illa, & poſtea conſtruere templum. Ad cæſionem autem lignorum elegit Salomon 30. millia de Iſraelitis: quorum 10. millia ſemper cædebant ligna in Libano, & 20. millia quieſcebant. & quælibet decem millia cædebant vno menſe ligna, & expleto illo redibant in domos ſuas, vt quieſcerent: & ſuccedebant alia decem millia alio mēſe, & alia decem millia tertio menſe, & quarto menſe redibāt pri-

G ma decem millia: & ſic quælibet decem millia vno mēſe laborabant, & duobus menſibus quieſcebāt, 3. Reg. 5. cap. Iſta autem triginta millia virorum nō erant de proſelytis, ſed de progenie Iſraelitarum: quod patet primò, quia Salomon numerauit omnes proſelytos, qui erant centum quinquaginta millia, & octoginta millia de illis cædebant lapides in montibus, & ſeptoaginta millia portabant onera. Et tamen erant triginta millia ad cędēdum ligna in Libano 3. Reg. 5. cap. Nam dixit Salomon, quòd ſerui ſui eſſent cum ſeruis Hiram in Libano ad cædendum ligna, ergo non erant iſta triginta millia de proſelytis. Secundò patet, quia hic in litera dicitur de omnibus iſtis, ꝙ erant proſelyti, & 3. Reg. 5. cap. dicitur de illis triginta millibus, quod erant de omni Iſrael electi. Ergo erant de omnibus tribubus Iſrael, & conſequē-

H ter erant iſti præter proſelytos. Tertiò patet, quia iſtis aſſignantur diuerſi modi ſe habendi in officijs ſuis. Nā de proſelytis dicitur, ꝙ portabant quidam illorum onera, & alij cædebant lapides, & non dicitur, ꝙ quieſcerēt aliquo tempore. De triginta millibus autem, qui operabantur in Libano, dicitur, ꝙ quælibet decem millia illorum vno menſe operabantur, & duobus menſib. quieſcebant. 3. Reg. 5. cap. Ideo non erant illi de proſelytis. Sic etiam multi alij fuerunt artifices in auro, argento, ferro, ære, & alijs metallis, coccino, purpura, byſſo, & hyacintho, quos artifices congregauerat Dauid, & Salomon poſtea, vt patet præcedenti lib. 22. cap. & ſupra in litera. Et iſti non poterant eſſe de proſelytis, cum proſelyti omnes diuiſi eſſent per onerum portitores, & cæſores lapidum, vt patet in litera. Ideo oportebat, vt eſſent

I de Hebræis.

De Propoſitis operum. Quæſt. XXX.

QVæritur vlterius, de Præpoſitis operum, an de proſelytis eſſent, vel de Iſraelitis: & ad quid erant. Reſpondendum, quòd erant de proſelytis, quia dicitur ſupra in litera, ꝙ erant centum quinquaginta millia proſelyti. Et tamen ſola centum quinquaginta millia cædebant lapides, & portabant onera, vt patet in litera: ergo ceteri erant præpoſiti operum. Conſiderandum autem, quòd non poterant omnes eſſe iſti præpoſiti operum de proſelytis. Nam omnes laborabāt præter ſexcentos portando onera, & cædendo lapides: & tamen præpoſiti erant tria millia, & ſexcenti. vt patet in litera. Ideo dicen-

K dum neceſſariò, ꝙ aliqui de iſtis præpoſitis ſaltem erāt de populo Iſrael: vnde dicunt quidam, ꝙ proſelyti aſſompti ſunt ad faciendum opus, & nullus eorum præſidebat operibus, quia non dabatur eis tanta dignitas: ſed hoc commiſſum fuerat Iſraelitis: & iſti ſexcenti, qui erant vltra centum, & quinquaginta millia non erāt præpoſiti, ſed fuerant portatores onerum, vel cæſores lapidum, & non fit mentio de eis in ſumma. Sed dicitur, ꝙ erant octoginta millia cæſores lapidum, & ſeptuaginta millia portantes onera; quia de paruo numero nō fit mētio in tanta ſumma. Alij autem dicunt, ꝙ erant tria millia iſtorum præpoſitorum de Iſraelitis, & ſexcenti de proſelytis: quodlibet iſtorum ſatis poteſt ſtare. Dicendū autem, ꝙ prima poſitio eſt vera. ſ. ꝙ illi præpoſiti omnes tria millia, & ſexcenti eſſent de proſelytis. Iſti autem,

qui putant fuiſſe quoſdam de Iſraelitis erant, quia non aduerterunt ad literam, quæ ponit centum quinquaginta tria millia, & ſexcẽtos. Et cũ octoginta millia cędebãt lapides, & ſeptuaginta millia portabant onera: Neceſſe erat ergo ſuperabundare tria millia, & ſexcentos proſelytos, & iſti erant præpoſiti operum. Ad ſecundum dicendum, quòd iſti præpoſiti erant ad inſtigandum operarios, vt perficerent opus. Nam vbi nullus inſtat, perit opus, & infideliter operarij agunt. Etiam erant iſti operariorum præpoſiti ad ordinandum quid ſinguli deberent agere. Oportebat enim, vt aliquis iuberet eis, quid facerent, cum non deberet quilibet facere, quod vellet. Et ad hoc erant conſtituti certi præpoſiti, qui hoc dicerent, & iſti dirigebant operarios in omnibus.

CAPITVLVM III.

ET cœpit Salomon ædificare domum Domini in Ieruſalem in monte Moria, qui demonſtratus fuerat Dauid patri eius, in loco, quẽ parauerat Dauid in area Ornam Iebuſæi. Cœpit autem ædificare menſe ſecundo, anno quarto regni ſui. Et hæc ſunt fundamenta, quæ fecit Salomon, vt ædificaret domum Dei, longitudinis cubitos in menſura prima ſexaginta, latitudinis cubitos viginti. Porticum verò antè frontem, quæ tendebatur in longum iuxta menſuram latitudinis domus cubitorum viginti. Porrò altitudo centum viginti cubitorum erat. Et deaurauit eam intrinſecus auro mundiſſimo. Domum quoque maiorem texit tabulis ligneis abiegnis, & laminas auri obrizi affixit per totum. Sculpſitque in ea palmas, & quaſi catenulas ſe inuicem complectentes. Strauit quoque pauimentum templi precioſiſſimo marmore decore multo. Porrò aurum erat probatiſſimum, de cuius laminis texit domum, & trabes eius, & poſtes, & parietes, & oſtia: & cælauit Cherubim in parietibus. Fecit quoque domum Sancti Sanctorum, longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti, & latitudinem ſimiliter viginti cubitorum. Et laminis aureis texit eam quaſi talentis ſexcentis: ſed & clauos fecit aureos, ita vt ſinguli claui ſiclos quinquagenos appenderent. Cœnacula quoque texit auro. Fecit etiam in domo Sancti Sanctorum Cherubim duos opere ſtatuario.

Et cœpit. Hic ponitur de templi ædificatione, cùm in præcedentibus dictum ſit de neceſſariorum præparatione. Et diuiditur in duo. Quia primò ponitur ædificatio. Secundò ædificati templi dedicatio, infra 5. Prima in duas. Primò ponitur ædificatio templi, & Cherubim interiorum. Secundò ponitur fabricatio vaſorum ſeq. cap. Prima in tres. Primò ponitur, ſ. domus exterioris, & interioris ædificatio. Secundò Cherubim ligneorum fabricatio, ibi. *Fecit etiam in domo.* Tertiò columnarum apparatio, ibi. *Antè fores etiam.*

An hæc templi ædificatio continuetur ad præcedentia, & immediatè fuerit.
Quæſtio I.

QVæritur. Circa primum, an ea, quæ habẽtur hic ſint continua ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè poſt illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, ꝙ hic eſt ordo continuus. Nam ſupra poſitum eſt de apparatione materiæ neceſſariæ ad ædificationem templi, & talis ordo ponitur 3. Regum 5. & 6. cap. Nam ibi, & cap. 6. ponitur de ædificatione templi, & cap. 5. ponitur apparatus, de quo habetur præcedenti c. Ad ſecundum dicendum, ꝙ iſta fuerunt facta immediatè poſt præcedentia, imo ſimul. Nam verum eſt, quòd aliquanto tempore prius cœpit operatio neceſſariorum, quam inciperet ædificatio templi, de qua hic dicitur, cum prius deberet magna pars materiæ eſſe parata quam inciperet ædificatio, quia alias perturbaretur ordo, & impedirentur ædificantes ex defectu materiæ. Et tamen poſtea cum adhuc continuaretur cęſio lapidum in mon-

A tibus, & lignorum in Libano, fiebat opus templi. Et continuatum eſt hoc quouſque videretur, quod amplius nõ eſſet neceſſaria materia pro ædificatione. Circa primum dicitur. *Et cœpit ædificare Salomon templum, alias domũ Domini in Ieruſalem.* Scilicet, parata magna parte materiæ cępit ædificare in Ieruſalem, ſcilicet intra vrbem. Nã in monte Sion fuit templum ædificatum, vt patet in litera. *In monte Moria.* Ideſt, in monte viſionis, quia ſic interpretatur in Hebræo. Quis ſit iſte mons, infra dicetur in quæſt. 7. *Qui demonſtratus fuerat Dauid patri eius.* Scilicet, Deus oſtenderat iſtum locum Dauid, vt ibi ædificaretur templum. Et ponitur hoc ad oſtendendam dignitatem loci illius, ſcilicet, quia non voluntate humana locus ille fuerat electus ad faciendum ibi cærimonias
B diuinas, ſed Deo iubẽte factum eſt. In quo apparet, quòd Deo locus iſte acceptus erat. *In loco, quem parauerat Dauid.* Scilicet, Dauid parauerat, id eſt diſpoſuerat locũ illum ad hoc, vt fieret in eo templum. Et iſta diſpoſitio poterat eſſe dupliciter, vno modo iubendo Salomoni, vt ibi ædificaretur templum. Alio modo aperiendo loca, in quibus deberent poni fundamenta domus. Primum tamen eſt verius, eo quod aperire loca pro fundamentis eſt aliquid ędificare. Dauid tamen totaliter erat prohibitũ ædificare templum Domino: præcedenti lib. 22. & 28. *In area Ornam Iebuſæi.* Ideſt, iſta area erat in Ieruſalem in monte Sion, qui vocatur mons Moria, in parte ſuprema eius, & ibi templum ædificatum eſt. Vocabatur area Ornam: quia ibi triturabat Ornam Iebuſæus ſegetes ſuas, quando angelus Domini percutiebat Ieruſalem peſte. Et
C ibi etiam erat domus eius, ſecundo Regum 24. & præcedenti lib. 21. cap. *Cœpit autem ædificare menſe ſecundo anno quarto regni ſui.* Tres anni, & duo menſes incompleti fluxerunt de regno Salomonis, quando cępit ædificare templum. Et iſte menſis ſecundus non erat ſecundus reſpectu anni, ſed reſpectu anni regni Salomonis. Et ſic non apparet, quod tempus anni erat ſiue quis mẽſis, quando fundatum eſt templum: non ædificauit autem Salomon templum ante tempus iſtud, quia non occurrerat ſibi, vt declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et hæc ſunt fundamenta, quæ fecit Salomon, vt ædificaret domum Domini.* Scilicet iſta, quæ ſequuntur ſunt fundamenta, ſcilicet quantum erat in longitudine, & latitudine. Nam quanti erant parietes iſti, tantum erat fundamentum. *Longitudinis cubitos in menſura prima ſexa-*
D *ginta.* Scilicet, longitudo domus erat ſexaginta cubitorum. Iſtud intelligitur non comprehendendo ibi atria templi: quia illa non erant pars aliqua templi, ſed ſpatia quædam magna in circuitu templi. Latitudo erat viginti cubitorum: altitudo erat centum, & viginti: vt patet in litera: Dubitatur quia vocatur iſta menſura prima. Et dicit Nicolaus, quod intelligitur de illa menſura quam Deus dedit Dauid omnia iſta ſcripta, quæ fieri debebant in templo: vt patet præcedenti lib. 28. cap. ſcilicet. Omnia hæc venerunt ad me ſcripta manu Dei, vt intelligerem vniuerſa opera exemplaris. Poſtea Dauid dedit iſtam deſcriptionem Salomoni, vt per eam regeret ſe in omnibus, quæ ageret ædificando templum, eodem capitulo, ſcilicet. Dedit Dauid deſcriptionem porticus, & templi, & cellariorum, &c. Et in illa prima de-
E ſcriptione, quam dedit Deus Dauid erat longitudo cubitorum ſexaginta. Sed dicendum, quod hoc non ſtat, quia tunc non diceretur in menſura prima, ſed in deſcriptione prima. Quia illa deſcriptio non erat menſura, ſed deſcriptio data Dauid ad faciendum opus. & tamen dicitur in menſura prima. Item ſi hoc intelligeretur, non diceretur potius in menſura prima quam ſecunda, quia ſicut in deſcriptione prima data Dauid a Deo fuit longitudo cubitorum ſexaginta: ita etiam in ſecunda deſcriptione, quam dedit Dauid Salomoni: cum ipſe dicat, quòd omnia illa, quæ dixit Salomoni, venerunt ad eum ſcripta opere Dei, præcedenti libro 28. capitulo. Et tamen dicitur ſpecialiter in menſura prima. Item dato, quòd illa vocaretur menſura prima, non pertinebat ad propoſitum, quod diceretur, quod erat longitudo cubitorum ſexaginta in menſura prima, nec ſecunda: cùm

nihil

nihil per hoc determinetur de his, quæ pertinent ad ædificationem templi. Sed dicendum, quod vocatur mẽſura prima ipſa longitudo templi, nam habebat templũ tres menſuras, ſcilicet. Longitudinem, latitudinem, profunditatem, ſiue altitudinem. Et longitudo fuit in templo prima menſura: quia primò conſtructi fuerunt parietes duo, ſcilicet. Aquilonaris, & Auſtralis, qui erant parietes longitudinis, deinde Orientalis, & Occidentalis, qui erant parietes latitudinis. Et iſta erat menſura ſecunda. Quod autem erigeretur in ſublime vſque ad totam altitudinem ſuam erat tertia menſura, quæ vocatur altitudo. Si autem primò facti fuiſſent parietes latitudinis, ſcilicet Orientalis, & Occidentalis, vocaretur latitudo menſura prima. *Latitudo verò cubitos viginti.* Scilicet, tota latitudo templi erat viginti cubitorum. Et iſta erat ab Aquilone in meridiem, quaſi ita erat longitudo parietis Orientalis, & Occidentalis. *Porticum verò ante frontem.* Scilicet, etiam fecit Salomon porticũ ante frontem templi: vocatur frons pars Orientalis templi, quia illa eſt anterior, ſicut in animali frons eſt pars anterior eius. Et erat iſta porticus ſpatium quoddam ante portã templi, ſuper quod pendebat tectum quoddam ad magnitudinem porticus. Et non erat clauſum muris per circuitum illud ſpatium. *Quæ tendebatur in longum.* Id eſt, quæ extendebatur, ſcilicet, Porticus extendebatur in lõgum viginti cubitis. *Iuxta menſuram latitudinis domus cubitorum viginti.* Scilicet templi, erat cubitorum viginti, vt patet ſupra in litera. Et quanta erat latitudo templi tanta erat longitudo porticus. Ratio huius eſt, quia porticus templi erat ad portam templi in parte Orientali, & extendebatur ab Aquilone in Auſtrum, & quanta erat latitudo templi, ſ. cubitorum viginti, tanta erat longitudo porticus. Latitudo autem erat ab Oriente in Occidentem cubitorum decem, vt patet 3. Regum 6. cap. Ad quid eſſet iſta porticus, & cur potius in fronte templi, quam in alia parte: infra declarabitur in quadam quæſtione. *Porro altitudo centum, & viginti cubitorum erat.* Et ſic patet, ꝙ iſta domus erat potius facta in modum turris, quam domus: cum altitudo eſſet dupla ad longitudinem, & ſexduplã ad latitudinem: vt patet in litera. Quomodo autem erat altitudo cubitorum centum & viginti, cùm dicatur 3. Regum 6. cap. ꝙ erat triginta cubitorum, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et deaurauit eam intrinſecus auro mundiſſimo.* Scilicet, totam domum templi, erat enim templum diuiſum in duas domos, ſcilicet. Domum exteriorem, & interiorem. Et vtraque erat deaurata interius ſuper parietes: vt toti parietes viderentur aurei. Exterius autem non apparebat aliquod aurum: ſed lapides albi marmorei, de quibus conſtructum erat templum. Vocatur aurũ mundiſſimum, quia non erat mixtum argento, vel alteri metallo, vt redderetur impurum. *Domum quoque maiorẽ.* Erat templum diuiſum in duas domos ſecundum longitudinem: quarum prima erat maior, ſcilicet exterior, & interior erat minor. Pro quo ſciendum, ꝙ totum templũ ſecundum longitudinem erat cubitorum ſexaginta, & diuidebatur in duas partes pariete intermedio, & diuidente, & relinquebantur ad vnam partem quadraginta cubiti, & ad aliam viginti. Nam ad partem orientalem erat domus maior cubitorum quadraginta longitudine, & viginti latitudine. Et domus interior occidentalis erat cubitorum viginti longitudine, & tantundem latitudine. Et iſta vocatur Sanctum Sanctorum. *Texit tabulis ligneis abiegnis.* Scilicet, parietes domus per circuitũ operuit tabulis, & etiam pauimentum, vt in illis affigerentur laminæ aureæ, vt ſic tota domus videretur aurea. Sunt abiegna ligna de abietibus, quę ſunt ligna precioſa in terra Chanaan, & Syriæ. Et tamen precioſiores erant cedri. Vnde iſtas ſolas ſpecies lignorum fecit portari Salomon de Libano, ſcilicet cedros, & abietes: cedris tamẽ magis vſus eſt quàm abietibus: eo ꝙ abietes pulchræ erant, & tamen non ita fortes ſicut cedri. Ideo de cedris factæ ſunt trabes templi, & quidquid pondus ſuſtinere debebat. De abietibus autem factæ ſunt tabulæ ad operiendum parietes: eo ꝙ ibi non exigebatur fortitudo ali-

F qua ligni: ſed ſola pulchritudo, & imputribilitas. *Et laminas auri obrizi affixit per totum.* Idest, per totum ſpatium opertum tabulis abiegnis affixit Salomon laminas auri obrizi. & hoc, vt non appareret aliquod lignum in tota domo: ſed quidquid in ea eſſet aureum videretur. Extenuebatur autem maſſa auri in laminas, & illæ affigebantur clauis ſuper tabulas abiegnas. Vnde non erat color auri, vel folium auri, ſicut pictores apponũt, quia illud facilè perire poterat: potiſſimè in pauimẽto, quod pedibus ſacerdotum conculcandum erat: ſed erant laminæ aureæ aliqualiter groſſæ affixæ. Vocatur iſtud aurum obrizum, idest obradians: quia quando purum eſt, valde radiat. Sed obijcietur, quia 3. Regum 6. cap. dicitur, ꝙ templum, quod erat ante oraculum, ſcilicet domus maior operiebatur tota cedro, & deſuper laminis aureis:

G ita ꝙ nihil eſſet in domo illa, quod non auro tegeretur. Reſponderi poteſt vno modo, ꝙ iſta domus tota erat operta tabulis tam in parietibus quàm in pauimento: ſed pauimentum operiebatur tabulis abiegnis. Parietes autem cedrinis tabulis. Et hoc colligitur eodem cap. cum dicitur: Igitur ædificauit Salomon domum, ſ. domũ maiorem, vt colligitur in litera, & conſummauit eam. Et ædificauit parietes domus intrinſecus tabulatis cedrinis a pauimento domus vſque ad ſummitatem parietum, & texit pauimentum domus tabulis abiegnis. Poſtea autem, cum fiat iterum mentio ibi de domo iſta maiori, dicitur, cedro omnis domus veſtiebatur intrinſecus, quod intelligendum eſt quantum ad parietes, qui erant operti tabulis cedrinis. Hic autem, cum dicitur, ꝙ

H domus erat operta tabulis abiegnis, debet intelligi de pauimento domus, & ſic tolletur contrarietas apparẽs. Aliqui ſoluunt aliter dicentes, quòd cedri, & abietes accipiuntur pro eodem in Hebræo, & ideo aliquando dicuntur tabulæ cedrinæ, & aliquando abiegnæ. Et ſic etiã litera Latina ſequuta eſt modum literæ Hebraicæ, vocans interdum cedrinas interdum abiegnas tabulas, ſed iſtud non conuenit, quia tunc non fieret aliquando differentia inter abiegnas, & cedrinas tabulas: & tamẽ 3. Regum 6. dicitur, ꝙ parietes domus templi operiebantur tabulis cedrinis, & pauimentum operiebatur abiegnis, ideo tenendus eſt modus præcedens. *Et ſculpſit in ea palmas.* In iſta domo maiori fecit Salomon ſculpi palmas. Et iſtæ erant in tabulis parietum. Nam parietes, vt dicitur 3. Regum 6. cap. erant operti tabulis cedrinis, & in

I illis tabulis erant opere ſanctuario ſculptæ palmæ. Dicitur autem 3. Regum 6. capit. de iſta domo maiori, quòd veſtiebatur cedro habens tornaturas ſuas, & iuncturas fabrefactas, & cælaturas eminentes. Iſtæ cælaturæ nõ declarantur ibi, quæ erant: ſed poſtea dicitur, ꝙ erant palmæ, & Cherubin: hic autem ſolum dicitur de palmis: qualis autem eſſet figura Cherubin infra dicetur. *Et quaſi catenulas ſe inuicem complectentes.* Etiam in tabulis cedrinis erant ſculptæ catenulæ, quæ complectebantur ſe inuicem: ſicut fit in catenis ad tenẽdum homines. Nam ſunt circuli multi ferrei, & quilibet tenet alium, quia intra illum eſt. Et per hoc fit longa catena. Ita erat in tabulis, quia in qualibet erant aliqui circuli ſe complectentes. Et videbantur circuli vnius tabulæ continere circulos alterius tabulæ per continuationem quãdã, & ſic fiebat quædam longa catena. In Hebræo non poni-

K tur ſe inuicem complectentes; nec etiam erat nimis neceſſarium: ſed litera noſtra poſuit illud ad declarationem aliqualẽ, eo ꝙ dicendo catenolas dicebãtur, quòd ſe inuicem continebant: cum catenæ non fiunt, niſi per hoc, vt vnus circulus alterum teneat. *Strauit quoque pauimentum templi precioſiſſimo marmore.* Idest fecit pauimentum de marmore: ſed ſternere eſt proprium vocabulum quantum ad ea, quæ locantur in plano, ſicut eſt pauimentum. Et vocatur hic templum tota domus tam exterior quàm interior. Nam totum pauimentum opertum erat marmore. Sciendum tamen, ꝙ licet iſtud marmor eſſet precioſiſſimum decore multo, non tamen apparebat, quia ſuperficies pauimenti marmorei tabulis abiegnis operta fuit. Et ſuper tabulas erant laminæ aureæ, vt videretur totum de auro: ſic dicitur 3. Regum 6. ꝙ nul-

lus

lus lapis videri poterat. Conſiderandum etiam, ꝙ cum dicitur, quod cælaturæ palmarum, & Cherubim erant in parietibus; iſtæ non erant tuſi in tabulis, vt infra declarabitur. *Decore multo.* Scilicet, marmor pauimenti erat precioſiſſimum multo decore. Nam ſunt multæ ſpecies marmorum colore, & puritate diſtantium. In ceteris autem marmoribus marmor Parium magis laudatur, & vocatur Parium ab inſula Paros; de qua ſumitur, & in qua abundantiſſime gignitur. In Hebræo dicitur. *Operuit domum precioſiſſimo marmore.* Vbi litera noſtra dicit, ſtrauit pauimentum templi precioſiſſimo marmore, & in hoc litera noſtra proprius loquitur iuxta latinam proprietatem: quia operire pertinet ad partem ſuperiorem domus, ſcilicet ad tectum, ſternere autem pertinet ad pauimentum. Et ſi diceretur, quod domus erat operta marmore, intelligeretur, quod habebat fornicem de marmore: & tamen falſum eſt: quia tectum domus non erat de fornice, ſed de trabibus: vt patet hic, & magis 3. Regum 6. capit. Ideo dici debuit, ſtrauit pauimentum domus. *Porro aurum erat probatiſſimum, de cuius laminis texit domum.* Dixit ſupra Eſdras, quod operti erant parietes tabulis, & ſuper illas affixæ erant laminæ aureæ. De illo auro dicitur hic quale erat, ſcilicet, quod erat aurum probatiſſimum: ideſt puriſſimum non habens mixtionem, vel impuritatem alterius metalli. Et dicitur, quod texit domum, ideſt totam domum, ſcilicet templum interius, & exterius, ſiue Sancta Sanctorum, & domum exteriorem, & tegebatur tota auro tam in tecto quàm parietibus, & pauimento. Et tamen, cum dixiſſet ſcriptura, quod tota tegebatur, explicuit poſtea aliquas partes, & oſtia. Non tamen eſt intelligendum, quod aliæ partes præter iſtas non eſſent opertæ auro: nam totum operiebatur cum nihil eſſet in tota domo, quod non auro tegeretur: vt patet 3. Regum 6. capit. *Et trabes eius.* Iſtæ ſunt trabes templi, quæ perueniebant a pariete aquilonari in meridianum, & ſuper eas ponebantur tabulæ tecti. Iſtæ trabes erant groſſiſſimæ de cedro, & multæ ad ſuſtinendum magnum pondus, & erant opertæ laminis aureis. Erant autem iſtæ trabes tam in domo exteriori quàm in Sancto Sanctorum, & vtrobique erant auro opertæ. *Et poſtes.* Iſti erant cedrini ad ſuſtentandum trabes, vel forte erant iſti poſtes portarum, quicunque autem eſſent, auro erant operti. *Et parietes.* Intelligitur de parietibus totius templi tam interioris domus, ſcilicet Sancti Sanctorum quàm exterioris, ſcilicet maioris. Nam toti parietes auro operiebantur, vt nihil eſſet in eis, quod non aurum videretur: vt patet 3. Regum 6. cap. *Et oſtia.* Erant oſtia in domo exteriori, & interiori. Nam domus exterior habebat vnam portam in parte Orientali, & duæ ianuæ eius auro opertæ erant. Erat alia porta in Sancta Sanctorum à parte Orientali, & etiam ianuæ illius operiebantur in auro. *Et cælauit Cherubim in parietibus.* Ideſt fecit in parietibus templi figuras Cherubim opere cælatoris ſiue ſculptoris. Etiam factæ erant palmæ: vt patet ſupra in litera. *Fecit quoque domum Sancti Sanctorum.* Hic ponitur de conſtructione ſecundæ domus, ſcilicet interioris, quæ vocatur Sanctum Sanctorum, in qua erat arca. *Longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti.* Scilicet, fecit longitudinem domus Sancti Sãctorum viginti cubitorum, quanta erat latitudo totius templi. Pro quo ſciendum, quod Sanctum Sanctorum erat domus quadrata æqualis ex omni parte, ſcilicet longitudo ſua cubitorum viginti, & latitudo totidem, vt colligitur ex litera. Et quia latitudo totius templi erat cubitorum viginti, tanta erat longitudo Sancti Sanctorum, quanta latitudo totius templi. Nam longitudo templi erat cubitorum ſexaginta, latitudo viginti, altitudo centum viginti, vt patet ſupra in litera. Et ſic tanta erat longitudo Sancti Sanctorum quanta latitudo templi, & tanta latitudo Sancti Sanctorum quanta latitudo templi: quia id quod erat latitudo templi, ſcilicet a pariete Aquilonari in meridianum, erat latitudo Sancti Sanctorum. *Et latitudinem ſimiliter cubitorum viginti.* Iſtud neceſſe erat, quia latitudo templi erat viginti cubitorum, & Sanctum Sanctorum erat

A quædam domus intra templum diſtincta à domo exteriori pariete intermedio, & iſta diſtinctio erat ſecundum longitudinem, & non ſecundum latitudinem, ideo licet non maneret domui Sancti Sanctorum tota longitudo templi: manebat tamen ei tota latitudo, & conſequenter erat viginti cubitorum latitudine. *Et laminis aureis texit eam.* Scilicet, totam domum Sancti Sanctorum tam in tecto, quàm parietibus, & pauimento. *Quaſi talentis ſexcentis.* Scilicet, ſexcenta talenta extenſa ſunt in laminas ad tegendum totam domum Sancti Sanctorum. Erant autem iſtæ laminæ quadratæ ad regulam factæ: vt patet 3. Regum 6. capit. Et hoc, vt coaptarentur inter ſe, ne maneret aliqua pars non operta auro, vel vt non extenderetur alicubi vna lamina ſuper aliam, ita vt videretur aliquod deforme, & inæquale. *Sed & clauos*

B *fecit aureos.* Scilicet, ad figendum laminas ſuper tabulas neceſſarij fuerunt claui. Et iſti etiam erant aurei: vt totum opus de auro videretur. *Ita, vt ſinguli quinquagenos ſiclos appenderent.* Scilicet, erant iſti claui facti in tali pondere, vt quilibet eorum appenderet quinquaginta ſiclos. Eſt ſiclus moneta argentea, & interdum aurea; vt patet 2. Regum 24. cap. Et præcedenti lib. 21. cap. Et eſt certi ponderis: ſcilicet, quia viginti obolos continet: vt patet Leuit. 27. & Numer. 3. & 18. capit. Et erant iſti ſicli minoris valoris, quàm florenus de Aragonia. Nam vnus aries mediocris valebat ſiclos duos: Leuit. 5. cap. Erant autem iſti claui magni & groſſi, cum quilibet appenderet quinquagenos ſiclos, velut ſi eſſet vnus clauus ponderis triginta, vel quadraginta florenorum de Aragonia. *Cænacula quoque texit auro.* In hoc eſt dubium quid

C voluit intelligere ſcriptura per cænacula, & aliqui intelligunt capita clauorum: nam in Hebræo dicitur. *Capita texit auro.* Vbi nos dicimus cænacula texit auro, & recte poſſet hoc intelligi de capitibus clauorum; ſcilicet, quod illa operta erant auro, vt totum appareret aurum ſi forte claui non eſſent de auro, & tamen dicitur, quod erant aurei, ideo non oportebat capita eorum auro operiri. Ideo Hieronymus tranſtulit cænacula, vbi litera Hebraica dicit capita. Et vocantur cænacula duæ domus ſuperiores templi. Pro quo ſciendum, ꝙ altitudo templi erat centum & viginti cubitorum: vt patet ſupra in litera. Et erat diuiſa per tres partes. Nam a pauimento vſque ad triginta cubitos altitudinis, erat altitudo domus inferioris, quæ erat duplex, ſcilicet domus exterior, & Sanctum Sanctorum, & in illa altitudine erat primum

D tectum: deinde reliqua altitudo cubitorũ nonaginta, diuiſa eſt per duas partes æquales, & in medio poſitum fuit tectum. Et deinde vſque ad ſummitatem parietum erat alia domus, & tertium tectum, & ſic fuerunt tres domus ſecundum altitudinem. Sicut etiam fit in domibus vulgaribus, in quibus interdum altitudo domus diuiditur in quatuor, vel in quinque, aut plures domos. Et domus prima iſtarum, quæ erat apud pauimentum vocabatur templum, in qua erant omnia; de quibus fit mẽtio tam hic quàm in libris Regum. De omnibus autem ſuperioribus non fit mentio aliqua, eo ꝙ non fiebat in eis aliqua miniſtratio ſacra. Et iſtæ domus vocantur hic cænacula: ſic etiam vocantur præcedenti libro cap. 28. ſcilicet cænacula, vel celatia, quod idem eſt, & de iſtis dici-

E tur hic, ꝙ erant operta auro: quia forte affixit tabulas in parietibus, & in illis laminas aureas, & ſic ambæ illæ domus ſuperiores eſſent cælatæ auro ad magnam pulchritudinem. In Hebræo dicitur (peruaim) vbi litera noſtra dicit probatiſſimum, ſcilicet aurum probatiſſimum, & Hebræi intelligunt, ꝙ peruiam eſt nomen alicuius regionis, de qua erat iſtud aurum, & forte eſt verum, ſcilicet, ꝙ aurum illius regionis puriſſimum erat: ſicut dicitur Gen. 2. de auro regionis Heuilath, ꝙ aurum terræ illius optimum eſt. In Hebræo dicitur. *Parietes, & aperturas.* Vbi litera noſtra dicit trabes, & poſtes, & vocantur poſtes parietes: quia apud parietes ſunt, & tenduntur in altum ſicut parietes: aperturæ vocantur trabes, & hoc ſatis conuenit, quia trabes operiunt domum, cum ſint in tecto.

Templum Salomonis ad quid fuerit conſtructum. Quæſtio II.

QVæritur circa prædicta, & primo circa ædificationem templi Salomonis ad quid conſtructum eſt: quia non videbatur neceſſarium, cum eſſet tabernaculũ Moyſis, in quo poſſent fieri omnia, quæ fiebant in templo Salomonis. Dicendum, quòd Deus habebat Iſraelitas in populum peculiarem: Exod. 19. & Deut. 7. capit. & dederat eis leges qualiter eum colerent, & qualiter inter ſe communicarent, quod non fecerat alijs gentibus: vt patet Pſal. 147. ſcilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Et quia cærimoniæ cultus diuini in aliquo loco determinato fieri debebant, & habere aliqua vaſa determinata, quibus explerentur: voluit Deus facere quandam domum, in qua fierent, & quòd etiam fabricarentur certa vaſa, quibus miniſtraretur in domo illa, & quia illico poſt dationem legis cœperunt Iſraelitæ eſſe populus Dei: vt patet Exod. 19. Debuerunt mox habere Iſraelitæ aliquid, in quo poſſent frequentare cærimonias cultus diuini. Et quia in deſerto non poterat fieri domus ſtabilis ad colendum Deum, eo quòd non erant manſuri ibi ſemper Iſraelitæ; ſed tranſituri in terram Chanaan: debuit fieri aliqua domus portatilis, quæ locatis caſtris poſſet extendi ad celebrandum cerimonias diuini cultus: ſicut tentorium. Et depoſitis, vel motis caſtris poſſet deponi, & portari in via: & ſic factũ eſt tabernaculum per Moyſen, quod partim de tabulis, & partim de pellibus, & alijs operimentis erat: vt patet Exo. 21. & 24. cap. Et iſtud portabatur per deſertum de loco in locum. Et cum caſtra figenda eſſent, erigebatur tabernaculum. Cùm verò eſſent mutanda deponebatur, & portabatur à Leuitis: Num. 3. & 4. & 9. capit. & ſic factum eſt per quadraginta annos in deſerto. Et poſtea cum introierunt Iſraelitæ in terram Chanaan, manſit aliquanto tempore in Galgalis, vt colligitur Ioſ. 9. & 10. cap. Deinde acquiſita magna parte terræ Chanaan viuente Ioſue locatum eſt in vrbe Silo: Ioſue 18. c. & poſtea mutatũ eſt per aliqua loca quouſque factum eſt templum Salomonis, vt declaratum eſt præcedenti cap. in quadam quæſtione. In iſto tabernaculo fiebant omnes cærimoniæ cultus diuini vſquequo factũ eſt templum Salomonis. Et tamen non decuit, vt iſtud ſemper maneret, ſed vt fieret aliquod templum, quale fecit Salomon, vt ibi honorabiliter Deo miniſtraretur. Cauſa autem fuit, quia locus in quo Deus miniſtraretur eſſe debebat precioſus valdè, ſcilicet plus quàm hominum habitationes, & tamen tabernaculum Moyſis, non erat locus valde honorabilis, ideo debuit fieri aliud tẽplum in quo miniſtraretur Deo. Patet iſtud: quia Dauid quando offerebat munera ad ædificandum domum Domino, oſtendens, quòd domus deberet eſſe valdè precioſa, & magni honoris ait: Opus enim grande eſt, nec enim homini paratur habitatio, ſed Deo. Sic etiam Salomon dixit ad Hiram præcedenti cap. ſcilicet domus, quam ædificare cupio magna eſt: magnus eſt enim Deus noſter ſuper omnes Deos. Quod autem tabernaculum factum per Moyſen non eſſet locus conueniens honori magno Dei patet, quia erat parua domus, & erat facta de tabulis, & operimentis pellium. Et iſta cauſa mouit Dauid ad volendum ædificare Domino templum: vt patet præcedenti libro cap. 17. ſcilicet. Ecce ego habito in domo cedrina, Arca autem Dei ſub pellibus eſt: quaſi dicat inhoneſtum eſt, quia in maiori honore deberet eſſe Arca Dei quàm aliquis homo: ideo deberet habere habitationem pulchriorem, & Deus à principio iuſſiſſet fieri templum pulchrum, ſicut fuit templum Salomonis, niſi obſtitiſſet neceſſitas mouendi de loco ad locum: potuit igitur tunc, & debuit fieri templum, in quo coleretur Deus.

F

Si templum iſtud fieri debuiſſet, cur non factum fuit ante Salomonis tempus. Quæſtio III.

QVæritur vlterius, dato quòd aliquando templum iſtud fieri debuiſſet, quare non factum eſt ante ad tempus Salomonis. Reſpondent quidam, ſ. Rabbi Moyſes de Aegypto, & etiam Sanctus Tho. in prima ſecundæ, ſ. quod non factum eſt templum à principio introitus Iſraelitarum in terram Chanaan propter timorem hoſtium, quia à principio hoſtes Iudæorum erant potẽtes. Et ſi Iudæi in aliquo loco ædificaſſent templum, hoſtes videntes, quod tota ſpes Iudæorum erat in Deo ſuo, qui colebatur præcipuè in templo illo, conuenirent ad deſtruen-
G dum templum illud: cum autem tabernaculum erat portatile, mouebatur de loco ad locum, & ſi in vno loco nõ eſſet ſecurum, eſſet in alio. Secunda cauſa, & potior eſt; quia templum, quod Deo fabricandum erat, debebat eſſe magnarum diuitiarum, & pulchritudinis; vt videretur conuenire honori Dei, & quia à principio Iudæi erãt pauperes, nec poterant conſtruere ædificium tantorum ſumptuum: non debuit fieri à principio: nec etiam tempore Iudicum, quia omnes Iudices Iſrael erant pauperes; eo quod poteſtas Iudicum parua erat: cum non poſſent imponere tributa; vt declaratum eſt in prologo ſuper librum Iudicum, in quadam quæſtione, & etiam primo Regum 8. cap. Primus etiam Rex Iſrael, ſcilicet Saul, non potuit hoc facere, quia pauper fuit, & ruſticano labori vacabat, primo Regum 11. cap. Deinde Dauid fuit
H Rex diues, quia fecit multa bella contra gentes, in quibus acquiſiuit multum aurum, & argentum, & alia precioſa, quæ omnia conſecrauit pro ædificatione templi 2. Regum 8. & præcedenti lib. 18. cap. & poſtea cum à Deo vetitus eſſet ædificare templum, præcedẽti lib. 21. & 28. cap. omnia, quæ congregauerat de bellis, & multa alia de redditibus regni ſui, parauit in expenſas ædificationis ipſi Salomoni, eodem lib. 22. & 28. & 29. cap. Salomon autem, qui ædificauit templum, fuit valdè diues; quia Deus fecit eum diuitem ſuper omnes Reges. 3. Regum 3. & præcedenti cap. ideo ipſi conueniebat, potuit ædificare templum, & non prædeceſſores ſui. Tertia cauſa, & adhuc potiſſima fuit importunitas bellorum. Nam ædificatio templi exigebat magnum tempus. Salomon quippe licet cum magna ſolicitudine ædificaſſet,
I non potuit conſummare, niſi in ſeptem annis. 3. Regum 6. cap. à fortiori ſi fuiſſent bella. Nam ſecundum tẽplũ, quod ædificatum eſt poſt reditum de Babylone, non fuit tantæ gloriæ ſicut templum Salomonis; ita vt illi, qui viderunt templum Salomonis, & poſtea viderunt illud reædificatum, plorabant voce magna, vt patet Eſdræ c. 3. Et tamen illud templum reædificatum eſt annis quadraginta ſex: vt patet Ioan. 2. Et hoc, quia aliqua impedimenta bellorum fuerunt illo tempore per Samaritanos. Nam media pars Iudæorũ faciebat opus, & media pars tenebat arma: vt patet Nehemiæ 4. A fortiori ergo ſi templum Salomonis factum fuiſſet tempore bellorum, non potuiſſet conſummari fortè in centum annis. Et patet hoc, quia ad opus templi requirebantur multi operarij. Nam cæſores lapidum, & portatores onerum præter oẽs
K alios artifices erant centum & quinquaginta millia, præcedenti cap. & 3. Regũ 5. c. non ergo ſufficerent Hebræi dirigere ad bellum multitudinem, & tantam multitudinem ad opera templi. Potiſſimè, quia operarij templi erant inermes, cùm ſolis laboribus vacarent. Et ſi hoſtes irruerent ſuper Iſraelitas, neceſſe eſſet, vt ab iſtis operib. ceſſarent, vel quod ab eis trucidarentur, cum eſſent inermes, vel haberent magnam multitudinem armatorum defendentium operarios: ſicut factum eſt in reædificatione tẽpli, ſ. quia media pars Iudæorum tenebat lanceas, & alia arma, & alia dimidietas faciebat opus: Nehemiæ 4. cap. Item ad ædificationem iſtam erat neceſſaria multitudo expenſarum. Ad bellum autem multæ expenſæ requirebantur, & ſi omnia ſimul tractari deberent, non ſufficeret aliqua diuitiarum copia. ideo fuit neceſſaria omnimoda

moda

moda tranquillitas tempore ædificationis templi. Et quia iſta pax non potuit haberi illico, vt Iſraelitæ introierunt in terram Chanaã, cum ipſi eſſent pauciores quàm Chananæi, non debuit ædificari templum a principio introitus Iſraelitarum in terram Chanaan. Ex eadẽ cauſa non debuit ædificari templum toto tempore Iudicũ, quia tunc erant bella: cum non ſolùm pugnarent Iſraelitæ contra hoſtes, ſed etiam ipſi hoſtes premerent Iſraelitas: vt patet ex toto proceſſu libri Iudicum, ideo non debuit tempore Iudicum ædificari templum. Eodem modo non debuit ædificari, tempore Saulis primi Regis Iſrael, qa licèt ipſe cęperit liberare Iſrael de manu Philiſthinorum, & aliarum gentium: tamen tota vita ſua fuit bellis implicitus, & in eis defunctus eſt, a Philiſthinis occiſus. primo Regum vlt. cap. Gerebat autem bella contra Idumæos, Moabitas, Ammonitas, Syros, & Sidonios, Philiſthinos, & Amalecitas primo Regum 4. cap. Ideo non poterat vacare ædificationi templi. Tempore autem Dauid erant Iſraelitæ aliqualiter pacati, & tamẽ adhuc multa bella fecit: nam pugnauit contra Philiſthinos, Moabitas, Ammonitas Idumæos, & Syros, & cõtra domum Saulis 2. Regum 8. c. Et præcedenti lib. 18. cap. & ab iſtis bellis non ceſſauit vſque ad ſenectutem: ideo cum putaret ſe quietum, & vellet ędificare templũ Domino 2. Regũ 7. c. Deus dixit ei, ꝙ erat vir bellator, & aſſuetus bellis, & adhuc pluribus aſſueturus erat, & ob hoc non poſſet ædificare templum Domino: præcedenti lib. 22. cap. & 28. capit. Salomon autem filius Dauid conuenienter potuit ædificare templum Domino: quia in diebus eius fuit magna pax. Nullum enim bellum tempore ſuo geſtum legitur. Quod autem iſta fuerit cauſa, quare Salomon ædificare debuit domum Domini, & non aliqua alia, patet præcedenti lib. 22. cap. ſ. non poteris ædificare templum nomini meo, tanto effuſo ſanguine corã me. Filius autem, qui naſcetur tibi, erit vir quietiſſimus. Nam requieſcere eum faciam ab omnibus inimicis ſuis per circuitum, & ob hanc cauſam pacificus vocabitur, & pacem, & otium dabo in Iſrael cunctis diebus eius. Ipſe enim ædificabit domum nomini meo. Sic etiam dicitur Eccleſ. 47. cap. ſcilicet. Salomon imperabit in diebus pacis, & ſubiecit ſibi Dominus hoſtes, vt ædificaret domum nomini ſuo: poſt Salomonẽ autem fieri non debuit, quia nunquam fuit aliquis Rex ita pacificus, ſed potius tempore Roboam filij eius diuiſum eſt regnum in duo, & fuerunt poſtea multa bella inter vtroſque reges: vt patet ex proceſſu tertij, & quarti Regum. Et ſic nõ debuit templum ædificari antè tempus Salomonis, nec debuit expectari poſt eum, ꝙ alius ædificaret illud.

Cum ædificari debuit templum per Salomonem, cur ædificatum non fuit in principio dominij ſui.
Quæſtio IV.

QVæritur vlterius, cum templum ædificari deberet per Salomonem, cur non ædificatum eſt in principio regni ſui: ſed in principio anni quarti. Aliquis dicet, ꝙ hoc factum eſt: quia Salomon non habuit omnem apparatum, qui requirebatur ad illud opus in principio regni ſui. Requirebatur autem magnus apparatus ſecundum magnitudinem operis. Expectauit autem vſq; ad quartum annum, quia vſque ad illud tempus non erat factus apparatus. Dicendum, quòd hoc non ſtat, quia Dauid reliquerat omnes impenſas neceſſarias pro Sanctuario ædificando, tam in lignis, lapidibus, quam in auro, argento, & alijs neceſſarijs: præcedenti lib. 22. capit. Et dato, quod aliquid deeſſet: tamen potior pars expenſarũ iam eſſet facta, & poſſet illico Salomon inchoare opus mortuo Dauid, ſi aliud non obſtaret. Dicendum ergo, ꝙ impedimentũ aliud fuit. Nam Salomon obligabatur ædificare templũ tam præcepto Dei, q̃ Dauid patris ſui 3. Reg. 7. Et præcedenti lib. 17. & 22. & 28. c. Et quia Dauid parauerat ei materiam ad hoc, tenebatur in principio regni ſui incipere, niſi aliquid impediret. Fuit autẽ impeditus, quia habebat Salomõ inſidiatores in regno, ſcilicet Adoniam fratrem ſuum, qui conabatur ei regnũ

A auferre, & Ioab principem militię, & Abiathar Summũ Sacerdotem 3. Regum primo, & 2. cap. Et quouſque occidit Adoniã, & Ioab, & exilio tradidit Abiathar, alioſque ſequaces ipſorum perdidit, non fuit confirmatũ regnum in manu eius. Et poſt hoc dicitur, ꝙ confirmatum eſt regnum in manu Salomonis: patet hoc ex proceſſu tertij Regum. Nam primo, & ſecundo, eodem cap. ponitur de iſtis inſidiatoribus Salomonis, & occiſione eorũ, & 3. c. ſubiungitur: Confirmatumque eſt regnum in manu Salomonis. Et antè hoc non poterat Salomon ædificare templum, quia erat in bellis, ſcilicet habebat bella inteſtina, cum nondum haberet pacem cum ſubditis ſuis, ideo non debuit ædificare templum, quouſque confirmatum eſſet regnum in manu eius. Non fuit tamen confirmatum quouſque tranſierũt de regno Salomonis
B plus q̃ tres anni, vt declaratum eſt ſupra primo cap. in quadam quæſtione, ideo vſq; ad quartum annum regni ſui, non potuit ædificationem inchoare: nec obligabatur ad hoc, cum nondum occurriſſet ſibi opportunitas. Confirmato autem regno, cum iam nihil obſtaret, ſi illico non inciperet ædificare, eſſet negligens, & tunc peccaret.

Cum Salomonis templum ſuccederet in locũ tabernaculi Moyſis, cur non ſeruauit in omnibus eius formam. Quæſtio V.

QVæritur vlterius circa habitudinem templi Salomonis, quare non ſeruata fuit in omnibus forma tabernaculi Moyſis. Nam templum Salomonis ſuccedebat loco tabernaculi Moyſi, ideo videtur, quod debebat
C ei ſimile eſſe in omnibus, & tamen non fuit, quia non erat eiuſdem menſuræ in magnitudine. Etiam non fuerunt talia vaſa omnino. Reſpondendum, quod templũ Salomonis aliquo modo ſucceſſit tabernaculo Moyſi, & aliquo modo non. Nam dicitur ei ſucceſſiſſe, inquantum miniſtrationes illæ, quæ fuerunt in tabernaculo Moyſis, factæ fuerunt poſtea in templo Salomonis. Et ita erat ſucceſſio temporis. Tamen non erat omnimoda, & propria ſucceſſio: eo quòd tabernaculum Moyſis, & templum Salomonis, non erant in eodem genere artificiati ex conditione finis, ſed vnum erat tanquam perfectum, & aliud tanquam imperfectum. Et ſicut naturaliter imperfectum ordinatur ad perfectum: ita neceſſe erat, vt tabernaculum Moyſis ordinaretur ad templum Salomonis. Et ſicut natura incipit ab imper-
D fecto, tendendo ad perfectum, ita in arte fuit, ſcilicet vt prius eſſet tabernaculum Moyſis, quod erat imperfectum, & poſtea fieret tabernaculum ſiue templum Salomonis. Et quia perfectum, & imperfectum, licet non differant omnino in ſpecie: tamen aliquid eſt in re perfecta, quod non eſt in imperfecta, oportet, vt tabernaculum Moyſis, in aliquo conueniret cum templo Salomonis: non tamen oportet, vt conuenirent in omnibus. Et ſic fuit: nam templum Salomonis erat ſtabile, tabernaculum Moyſis, erat mobile, & iſtud proueniebat ex imperfectione, ſcilicet quia tabernaculum Moyſis, moueri debebat de loco ad locum, propter mutationem Hebræorum, & propter perſecutiones hoſtiles: templum Salomonis non debebat eſſe mobile, cum iam nulla neceſſitas eſſet ad mouendum. Et ſic cum Dauid loqueretur de ædificatione futura templi in Ieruſalem. Dixit Da-
E uid, requiem dedit Deus populo ſuo, & habitationem in Ieruſalem vſque in æternum. Item differebant, quia templum Salomonis fuit maius menſura, quàm tabernaculum Moyſis, & patet hoc, quia longitudo tabernaculi Moyſis, fuit triginta cubitorum, & latitudo decem, & altitudo totidem: vt patet Exo. 26. cap. Et tamen longitudo templi Salomonis fuit cubitorũ ſexaginta, latitudo cubitorũ viginti, altitudo centũ & viginti, vt patet ſupra in litera. Cauſa fuit, quia templum Salomonis debebat eſſe honorabilius tabernaculo Moyſis, & ob hoc debebat eſſe tantæ magnitudinis, quanta ſufficeret ad faciendũ illud honorabile, cũ nihil impediret: quia illud eſſet valde magnũ. De tabernaculo Moyſis ſecus fuit, quia illud erat portatile, cũ moueri deberet per viã.

Et quia ſi eſſet valdè magnum, ſicut templum Salomo-
nis, non eſſet portatile, factum eſt minoris quantitatis, vt
portari poſſet. Templum autem Salomonis non erat
portandum, ideo poterat fabricari in quantacunque ma-
gnitudine. Item erat differentia in valis in magnitudine
eorum, & in materia: nam altare holocauſtorum in taber-
naculo Moyſis erat cubitorum quinque in longitudine,
& totidem in latitudine, in altitudine autem cubitorum
trium. Exo. 27. cap. Altare autem holocauſtorum templi
Salomonis erat cubitorum viginti in longitudine, & to-
tidem in latitudine, & decem cubitorum in altitudine:
ſequenti cap. Cauſa erat, quia altare tabernaculi Moyſis
erat portatile, & ſi eſſet tantæ magnitudinis efficeretur
importatile: altare templi Salomonis non erat portan-
dum de loco ad locum: ideo poterat conſtrui in tanta
magnitudine, quæ ſufficeret ad capiendum hoſtias: ideo
tantum factum eſt. Etiam, altare Moyſis erat de lignis ſe-
tim opertum laminis æneis. Altare autem templi Salo-
monis erat totum æneum: Exod. 27. & ſequenti c. Et hoc
fuit, quia altare tabernaculi Moyſis erat portandum de
loco ad locum, & ſi eſſet totum æneum, eſſet tanti pon-
deris, vt importatile efficeretur. Altare templi Salomo-
nis non erat mouendum de loco ad locum, ideo ſiue eſ-
ſet æneum, ſiue de quacunque alia materia graui nihil
obſtabat. Item erat differentia in numero vaſorum, quia
multo plura vaſa erant in templo Salomonis, quam in
tabernaculo Moyſis: nam in tabernaculo Moyſis erat vni-
cum candelabrum: Exod. 26. cap. In templo Salomonis
erant decem candelabra aurea. 3. Regum 7. cap. Et multa
alia argentea, præcedenti lib. 28. cap. Item in tabernaculo
Moyſis erat vnica menſa propoſitionis aurea: in templo
autem Salomonis erant multæ menſæ argenteæ, & au-
reæ: de tabernaculo Moyſis Exod. 25. & 26. c. De templo
Salomonis: præcedenti lib. 28. cap. & 3. Reg. 7. c. Item erat
quædam differentia in habitudine vaſorũ: nam in taber-
naculo Moyſis cãdelabrum erat ad partem meridianam
tabernaculi: Exo. 26. In templo Salomonis quinque can-
delabra erant ad latus aquilonare, & totidem ad meri-
dianum. 3. Regum 7. cap. Cauſa autem iſtorum erat pau-
pertas, & honor, ſcilicet Hebræi erant pauperes in exitu
de Aegypto, quando fabricatum eſt tabernaculum Moy-
ſis, ideo non poterant impendere multum aurum, & ar-
gentum ad faciendum inde multitudinem vaſorum. Cũ
autem fabricatum eſt templum Salomonis, erant diuites
valdè, quia ipſe Salomon erat ditiſſimus, & poterat im-
pendere multum aurum, & argentum ad diuerſa vaſa.
Alia cauſa fuit honor: nam tabernaculum Moyſis, non
erat aliquid perfectum, in quo Deo dari deberet tantus
honor, quantum rationabile Deo erat tribui ab homini-
bus: ſed erat aliquid ordinatũ ad templum Salomonis,
in quo ſuppleretur quidquid imperfectionis fuerat in
tabernaculo Moyſis. Ideo plura vaſa, & maiora atq; pul-
chriora eſſe debuerunt in templo Salomonis, quam in ta-
bernaculo Moyſis. Et ſic in quibuſdam alijs differebant:
in plurimis tamen conueniebant: quantum ad illa autem
in quibus conueniebant, non oportet inquirere cauſam,
ſed ſolum ad illa, in quibus diſconueniebant.

*Quare templum fuit potius fabricatum in Ieruſa-
lem, quam in alia ciuitate Iſrael.*
Quæſtio VI.

QVæritur vlterius, quare templum Salomonis po-
tius fabricatum eſt in Ieruſalem, quam in alia vrbe
terræ Iſrael. Dicendum, quòd hoc fuit ex mandato Dei.
Nam Deus reuelauit Dauid, quòd templum ædificandum
ſibi eſſet in Ieruſalem in monte Moria, ſiue monte Sion.
Et oſtendit ei locum, vt patet in litera. Scilicet cæpit ædi-
ficare Salomon domum Domini in monte Moria in lo-
co, qui demonſtratus fuerat Dauid patri eius in area Or-
nan Iebuſæi. Et tamen non licebat tranſgredi volunta-
Rab. Ab. tem Dei: ideo debuit ædificari in Ieruſalem. Sed diceret
Abben. quare potius Deus iuſſit ædificari templum in Ieruſalẽ,
Ezra re- quam in alio loco? Reſpondet Rabbi Abra. Abben Ezra,
ſpondet. ſuper Exodum, quòd factu eſt hoc, quia locus ille erat ma-
F gis diſpoſitus ad recipiendum virtutem cæli, quàm alia
loca terræ Iſrael. Sed iſte errat nimis tam in fide, quam in
natura: nam templum conſtructum eſt, vt inuocaretur in
eo nomen Domini, & exaudiret ibi Deus orationes ſup-
plicantium: vt patet 3. Regum 8 & infra 6. cap. Et tamen
iſta non indigent aliqua virtute cęli deriuata: cum virtus
cęli, quæ naturaliter deriuatur in iſta, inferiora ſit influ-
xus corporalis, & talis influxus determinat locum, quia
dependet a re materiali, & fit potius in vno loco, quam
in alio, eo quòd non reſpiciunt corpora cæleſtia eodem aſpe-
ctu omnes partes terræ, & ſic neceſſe eſt meliorem cæli
influentiam eſſe ſuper quaſdam regiones, quam ſuper
alias, & tamen ad opus ſanctuarij & finem eius, non erat
neceſſaria aliqua talis deriuatio virtutis cęleſtis: cum ſo-
lum Deus deberet acceptare cultum, qui impendebatur
G in tali loco, & exaudire orationes, quæ in ipſo loco fun-
debantur, & tamen iſtud eſt opus puræ voluntatis: vo-
luntas non ſolum Dei, ſed etiam noſtra non mouetur
motu naturali ex operatione alicuius corporis cæleſtis,
ſed omnino eſt abſoluta, quia eſt immaterialis: à fortiori
ergo voluntas Dei non dependebit ab aliqua operatione
cęleſti, ideo non magis arctabitur per virtutem cęleſtem
ad volendum remittere peccata, vel exaudire orationes
in vno loco, quam in alio. Item magnus error eſt, quòd quia
dicat materialia poſſe agere ſuper immaterialia, & tamẽ
corpora cæleſtia materialia ſunt, & modo materiali, &
diuiſibili influunt: ideo influxus ſuus non ſe extendit ad
intellectum, & voluntatem, quæ ſunt potentiæ immate-
riales, & tamen ſtante poſitione Rabbi Abra. Abben Ez-
ra, diceremus, quòd virtus cęli, quæ influebatur ſuper vrbẽ
H Ieruſalem erat talis, quæ determinabat voluntatem Dei
ad volendum exaudire preces ibi fuſas, & ſuper alias
vrbes non erat talis influentia cęli, quæ ſic determinaret
voluntatem Dei, ad exaudiendum preces ibi fuſas, &
acceptandum cultum ibi impenſum. Iſtud autem ma-
gnum inconueniens eſt: quia non ſolùm ponimus mate-
rialia habere actionem ſuper immaterialia, ſed etiam, quòd
corpora cæleſtia poſſunt ſuper Deum. Ideo dicendum,
quod cauſa quare in Ieruſalem ædificatum fuit templũ,
fuit voluntas Dei: ſcilicet elegit vnum locum, & non
alium. Sic enim ipſe dixit, vt patet infra 6. ſcilicet, a die,
qua eduxi populum meum de Aegypto, non elegi ciui-
tatem de cunctis tribubus Iſrael, vt ædificaretur in ea
domus nomini meo: ſed elegi Ieruſalem, vt ſit nomen
meum in ea. Ratio autem quare Deus illam vrbẽ potius,
I quam aliam elegit, forte fuit, quia erat ciuitas regalis, &
conueniebat magis honori Dei: nam cum Rex ſemper
maneret in vrbe illa, neceſſe erat, vt locus ille eſſet hono
rabilior, & magis frequentatus a turbis, quam quælibet
alia ciuitas, & ſic occaſione Curiæ regalis frequentare-
tur magis cultus diuinus, quam alias.

*Quis fuit iſte mons Moria, in quo templum fuit conſtru-
ctum. Quæſtio VII.*

QVæritur vlterius, quis fuerit iſte mons Moria, in
quo fabricatum eſt templum. Aliquis dicet, quòd
eſt nomen proprium montis, ſicut dicitur mons
Galaad, mons Saron, & Sanir, & Selmon, & erat aliquis
mons in Ieruſalem, qui ſic vocabatur. Dicendum, quòd
K non ſtat, quia Moria apud Hebræos eſt nomen appel-
latiuum ſignans viſionem, & vocatur mons viſionis.
Pro quo ſciendum, quod templum fuit ædificatum in
Ieruſalem in monte quodam, qui vocatur communiter
mons Sion. Erat enim illa pars altior vrbis, & ibi erat
caſtrum, quod cæpit Dauid de manu Iebuſæorum. 2.
Regum 5. & præcedenti capit. 11. & in ipſo caſtro fabri-
catę ſunt domus cedrinæ ipſi Dauid, & poſtea templum
conſtructum eſt ibi. Vocatus fuit etiam mons ille Mo-
ria, id eſt viſionis a quodam euentu, ſcilicet, quia Deus
vidit ibi deuotionem Abrahæ volentis immolare filium
ſuum Iſaac ad præceptum eius, & prouidit ei dando
arietem, quem immolaret, & liberando a morte Iſaac.
Sic patet Geneſ. 22. ſcilicet. Leuauit Abraham oculos,
& vidit arietem hærentem inter vepres cornibus, & aſ-
ſumens

ſtrn ens obtulit illum in holocauſtum pro filio, appellauitque nomen loci illius, Dominus videt. Vnde vſque hodie dicitur, in monte Dominus videbit. Manſit ergo nomen montis illius mons viſionis, vel mons Moria in Hebræco, quod idem eſt. Iſte mons erat in Ieruſalem: nã eo tempore, quo Abraham obtulit arietem pro filio ſuo, non erat locus ille populatus, vel aliqua pars eius, & ibi Deus iuſſit, vt offerretur ei Iſaac, & nunc ibi templum conſtructum eſt, & vocatur nunc hic mons Moria ad ſignificandum qualiter Deus acceptabat locum illum. Nam non ſolum nunc, quando iuſſit templum ibi ædificari, acceptauit locum: ſed etiam prius acceptauerat.

Quare in area Ornam Iebuſæi fuit conſtructum templum. Quæſt. VII.

QVæritur vlterius, quare in area Ornã Iebuſæi fuit conſtructum templum. Reſpondendum eſt, quòd area Ornam Iebuſæi erat in monte Moria, in quo Deus iuſſerat ædificari templum, & contigit ibi ædificari. Nã Iebuſæi habitabant in Ieruſalem in caſtro montis Sion, & Dauid cepit caſtrum illud excluſis Iebuſæis in principio regni ſui 2. Regum 5. & præcedenti lib. capit. 11. Manſit autem quidam de eis nomine Ornam, qui erat amicus Dauid, & ille ſemper habitauit in caſtro illo, in quo prius morabatur, & ibi habebat aream, & area illa erat in vertice montis, in qua poſtea templum ædificatum eſt: & hoc fuit, quia Dauid emit illam aream dando ſexcentos ſiclos pro illa 2. Regum 24. & præcedenti lib. 21. capit. Cauſa, quare empta eſt, fuit, quia quando Deus immiſit peſtem trium dierum ſuper totum Iſrael propter peccatum Dauid, angelus Domini euaginato gladio apparuit in area Ornam Iebuſæi, & abſcondit ſe Ornam, & filij eius dumi, eodem cap. & tunc cum vidiſſet Dauid angelum, tremuit, & ait, Ego ſum, qui peccaui, ego, qui impie geſſi: iſti qui oues ſunt, quid fecerunt? Conuertatur, obſecro, manus tua ſuper me, & ſuper domum patris mei. Et tunc Deus miſertus ſuper magnitudine mali ait: Sufficit, contine iam manum tuam: & venit Propheta Gad ad Dauid, dicens, ꝙ offerret ſacrificia Domino in area Ornam Iebuſæi, & ceſſaret plaga. Dauid autem emit aream, & boues, & tribulas, & plauſtrum, & triticum ad faciendum altare in area, & offerendum ibi ſacrificia, & cum feciſſet, ceſſauit plaga 2. Regum 24. & præced. lib. 21. cap. Propter hoc autem miraculum, ſcilicet quia exaudiuit Deus Dauid in area Ornã, apparuit, quod locus ille erat Deo acceptus, & ibi templum ædificandum. Aliud etiam fuit miraculum, quia cum Dauid poſuiſſet carnes ſacrificiorum ſuper altare, deſcendit ignis de cælo, & conſumpſit ſacrificium, præcedenti lib. 21. cap. Iſtud autem erat ſignum magnæ acceptationis diuinæ, cum veniat ignis de cœlo, qui a ſolo Deo venire putatur, & per hoc in multis alijs probatur deitas, vel acceptatio deitatis: ſic patet quando Helias Propheta Dei diſputabat cum Prophetis Baal de vera deitate, & poſitum fuit iſtud ſignum ad cognoſcendum verum Deum, ſcilicet quod ille Deus, qui exaudiret cultores ſuos mittendo ignem de cęlo ſuper ſacrificiã eorũ, haberetur vt verus Deus. Et ut hoc apparuit Deũ Iſrael eſſe verum Deum 3. Regum 18. cap. Sic etiam Elias oſtendit ſe eſſe virum Dei in igne de cælo miſſo. Nam cum veniſſet ad eum primus quinquagenarius regis Ochoziæ, & dixiſſet, homo Dei deſcende de monte, dixit Elias, ſi homo Dei ſum, deſcendat ignis de cęlo, & conſumat te, & quinquaginta tuos. Sic etiam fuit de ſecundo quinquagenario 4. Regum primo cap. Sic etiam cognitum eſt, quòd ſacrificium Aaron acceptum fuit Deo prima die poſt conſecrationem ſuam, quando cepit miniſtrare. Nam deſcendit ignis de cęlo, & conſumpſit holocauſtum. Leuit. 9. Quod videntes Iſraelitæ laudauerunt Dominum ruentes in facies ſuas. Ideo propter iſtud etiam miraculum apparuit diuina acceptatio ſuper illa areã, & ædificatum fuit ibi templum.

A *Quomodo fuit demonſtratus Dauid locus templi ædificandi in area Ornam. Quæſt. VIII.*

QVæritur vlterius, quomodo oſtenſus fuit Dauid locus templi ædificandi in area Ornam. Nam dicitur hic, quòd Salumon ædificauit templum in loco, qui monſtratus fuerat Dauid. Reſpondendum, quòd hoc potuit fieri multipliciter. Vno modo per Prophetam, qui reuelaret hoc ipſi Dauid ex parte Dei. Et hoc erat ſatis veriſimile. Nã Deus iuſſit Prophetæ Gad dicere Dauid, vt offerret ſacrificium in area Ornam ad hoc, vt ceſſaret plaga, ſecundo Regum 24. & præcedenti lib. cap. 21. Et tunc ſatis eſt veriſimile, quod forte dixerit Gad ipſi Dauid, quod templum ædificandum eſ-

B ſet per ipſum Salomonem in loco illo. Secundo modo, poterat hoc fieri, quod Deus mitteret angelum ſuum ad reuelandum hoc Dauid. Tertio modo, quòd veniret a Deo in ſcriptis de cęlo, quis locus accipiendus eſſet ad ædificandum in eo templum. Et iſtud etiam eſt valde veriſimile. Nam ſic fuit de omnibus pertinentibus ad ædificationem, ſcilicet, quæ eſſet figura templi, & magnitudo, & materia, & quæ, & quot, & qualia vaſa. Et ſic de omnibus alijs neceſſarijs in templo, ita vt nihil factũ fuerit in templo, de quo Deus prius non reuelauerit Dauid, & hoc in ſcriptis: vt patet præcedenti lib. 28. c. ſcilicet, poſtquam ponuntur omnia, quæ in templo fieri debebant ſequitur: Omnia, inquit, hæc venerunt ad me manu Dei ſcripta, vt intelligerem vniuerſa opera exem-

C plaris. Ita igitur veniret in ſcriptis in quo loco ædificandum eſſet templum. Quarto modo, quod Deus non tamen laceret hoc Dauid verbo, vel ſcripto, ſed aliquo ſigno oſtenſiuo voluntatis diuinæ. Et iſtud poterat eſſe, quia Deus iuſſerat, vt offerretur ibi ſacrificium in area Ornã Iebuſæi, & ceſſaret plaga. Et cum oblatum eſſet, ceſſauit plaga 2. Regum 24. & præcedenti lib. cap. 21. Et in hoc manifeſtè oſtenſum eſt, quòd Deus acceptabat locum illum ad faciendum ſibi ſacrificia ibi. Et quia templum erat locus, in quo deberent ſacrificia, & aliæ ceremoniæ cultus diuini fieri, videbatur quòd in area illa Deus vellet illud ædificari. Quinto modo poterat hoc manifeſtari Dauid per aliud ſignum, ſ. Deus miſit ignem de cęlo ſuper ſacrificia Dauid, quæ fecerat in illa area Ornam, in quo erat manifeſtiſſimum ſignum diuinæ acceptatio-

D nis, cum iſtud non fieret, niſi Deo volente approbare illa, quæ faciebat in loco illo. Non poterat autem aliquis locus magis approbari, quam ꝙ Deus mitteret ignẽ de cęlo ſuper ſacrificia, quæ ibi fierent, ideo per hoc apparebat, ꝙ Deus vellet illum locum ad offerendum ibi ſacrificia ſibi. Et iſte modus vltimus magis conuenit literæ, præcedenti lib. cap. 21. Nam dicitur, ꝙ Dauid obtulit ſacrificia in area Ornam Iebuſæi, & exaudiuit eum Dominus in igne de cęlo, & videns, ꝙ Deus exaudiſſet eum in area Ornam, immolauit ibi victimas de cetero: Et dicitur, ꝙ dixit Dauid: hæc eſt domus Dei, & altare in holocauſtum Iſrael, eodem lib. 22. cap. ſcilicet Illico, vt vidit venire ignem de cęlo, putans quod Deus elegiſſet ſibi locum illum, vt ſemper offerretur ſibi ſacrificium ibi, dixit: Hæc eſt domus Dei, id eſt in iſto loco ædi-

E ficanda eſt domus, & hic erit altare in holocauſtum Iſrael, id eſt, in quo totus Iſrael offerat holocauſtum. Iſtud autem erat, fabricando ibi templum Salomonis, ideo per iſtum modum veriſimile eſt, quòd Deus oſtenderit Dauid templum ædificãdum eſſe in area Ornam, quam per alium modum.

Quare figura templi fuit ſexaginta cubitorum in longitudine: latitudo viginti & altitudo centum, & viginti. Quæſtio IX.

QVæritur vlterius, quare fuit talis figura templi Salomonis, ſcilicet ꝙ longitudo eſſet cubitorũ ſexaginta, & latitudo viginti, altitudo aũt centum & viginti, vt patet in litera. Reſpondendum, quod iſta figura conueniebat templo, ſcilicet, quod longitudo eſſet tripla ad latitudinem, vt templum magis formam turris, quam do-

mus haberet. Et cauſa eſt, quia templum debuit eſſe fortalicium, vt eſſet domus defenſabilis valde propter hoſtes. Etiam, quia ibi erant theſauri multi, & non eſſent ibi ſecuri, niſi eſſet domus fortis, ſicut caſtrum: & ſic vocabatur templum turris nebuloſa, vel turris gregis, vt ſæpè loquuntur Prophetę, & potiſſimè Michæas. Et vocatur turris nebuloſa propter altitudinem, quia attingebat nebulas, & nubes. Vel nebuloſa propter nebulam ſurgentem de ſacrificijs, quia ex crematione adipum, & carnium multarum in ſacrificijs, ſurgebat fumus groſſus tanquam nebula, operiens templum factum in modum turris. Vocatur turris gregis, quia multi greges occidebantur ibi. Nam quotidie multa animalia occidebantur in templo in ſacrificio. Fuit autem tanta altitudo, quia diuidenda erat domus ſecundum altitudinem in tres domos, ſcilicet, inferiorem, quæ vocabatur templum, & duas ſuperiores, quæ vocabantur cęnacula, vel cellaria: & non fiebant ibi aliquæ miniſtrationes ſacræ: ſed cuſtodiebantur theſauri aliqui templi, vel reponebantur arma ad defenſionem domus, vel erant, vt ex eis poſſent pugnare ſacerdotes tanquam de turri contra quoſcunque inuadentes templum: & ad iſtam diſtinctionem triũ domorum requirebatur magna altitudo, quæ fuit cẽtum & viginti cubitorum. Erat etiam longitudo maior latitudine: cauſa fuit, quia templum ſecundum longitudinem diuidendum erat in duas partes, ſcilicet in anteriorem, & poſteriorem: anterior autem erat cubitorum quadraginta longitudine: poſterior, vel interior erat cubitorum viginti: & vocabatur Sancta Sanctorum. Secundum latitudinem nulla diſtinctio facienda erat: ideo minor requirebatur magnitudo in latitudine, quam in longitudine. Sic etiam fuit aliqualiter in templo Moyſis: nam tabernaculum illud erat longitudine cubitorum triginta, & latitudine decem, & altitudine decem. Exod. 26. Et latitudo, & longitudo ſe habent ibi in tali proportione, ſicut in templo Salomonis, ſcilicet, longitudo tripla ad latitudinem. Cauſa eſt, quia etiam tabernaculum Moyſis ſecundum longitudinem diuidebatur in duas partes, ſcilicet, in partem anteriorem, quæ vocabatur Sanctum, in qua erat menſa propoſitionis, candelabrum, altare thymiamatum: & in partem poſteriorem, quæ erat Sanctum Sanctorum, vbi erat arca. Et pars anterior erat cubitorum viginti, pars poſterior cubitorum decem: Exo. 26. cap. Latitudo autem tabernaculi non diuidebatur ibi in aliquas partes, ideo debuit eſſe minor. Altitudo autem erat diſſimilis altitudini tẽpli Salomonis, quia iſta erat ſextupla ad altitudinem, & iſta erat latitudini æqualis. Cauſa fuit, quia templum Salomonis debuit eſſe fortalicium, ideo requirebatur, vt eſſet altum ad modum turris: & poterat hoc fieri, cum templum non eſſet aliquid portatile, ſed ædificium magnum factum de lapidibus. Tabernaculum autem Moyſis erat ædificium portatile factum de tabulis, & pellibus, & cortinis, quòd non poterat eſſe fortalicium: ideo fruſtra erat illud fieri valdè altum. Item, quia ſi fieret valde altum eſſet magnum ædificium, & in portabile, & tamen tabernaculum Moyſis ædificium portatile eſſe debebat, vt moueretur motis caſtris.

Quæritur circa totam figuram, & habitudinem templi, & eorum, quæ intus erant.

Quæſt. X.

Quæritur vlterius, circa totam figuram templi, & habitudinem eorum, quæ intus erant, vt ſciatur qualiter diſpoſita erant illa, quę in templo erant. Dicendum, quod templum Salomonis diuidebatur in duas partes principales, ſcilicet in partem exteriorem, quæ vocabatur atrium, & in partem interiorem, quæ propriè vocabatur templum. De parte exteriori non facit mentionem determinatam ſcriptura, ſicut de parte interiori, quæ vocatur templum. Et dicetur primo de parte interiori. Erat enim quædam domus facta ad modum turris aliqualiter, cuius longitudo erat ab Oriente in Occidentem cubitorum ſexaginta: latitudo autem ab Auſtro in

F Aquilonem cubitorum viginti: altitudo autem erat cubitorum centum & viginti: vt patet ſupra in litera. Diuidebatur autem iſta domus ſecũdum altitudinem in tres partes, & ſecundum longitudinem in duas. et ſecundum latitudinem non diuidebatur: habebat autem vnicam portam, ſcilicet in latere orientali. Diuiſio autem ſecundum altitudinem erat ſic, ꝙ incipiendo a pauimento vſque ad triginta cubitos altitudinis. erat vna domus, & ibi ponebatur primum tectũ, & iſta domus inferior vocabatur templum, & de iſta fit mẽtio in ſcriptura. Super iſtam erat ſecunda domus altitudinem habens cubitorum quadragintaquinque, & perueniebat vſque ad cubitos ſeptuagintaquinque altitudinis, & ibi erat ſecũdum tectum: Tertia domus erat quadragintaquinque cubitorum altitudinis perueniens vſque ad cubitos centum &
G viginti, quæ erat ſummitas templi, & ibi erat tertium tectum. Iſtę duæ domus ſecundæ non vocantur templum, nec partes templi in ſcriptura, nec fit communiter mentio de eis, eo ꝙ non fiebat in eis aliqua adminiſtratio ſacra: ſed omnes adminiſtrationes iſtæ fiebant in domo inferiori, quæ vocabatur templum. Erant tamen iſtæ duæ domus ſuperiores deauratæ interius ſicut templum, licet non in tanto decore, & pretioſitate, & vocabantur cęnacula, de quibus in litera dicitur, ꝙ cęnacula texit auro, & in Hebręo vocantur capita: quia erant partes ſuperiores templi, ſicut caput eſt pars ſuperior corporis, & iſtæ partes erant nõ ad miniſtrationem aliquam ſacram, ſed ad cuſtodiam theſaurorum vel ad defenſionem templi: vt dictum eſt præcedenti quæſtione. Conſiderandum autem, ꝙ quælibet iſtarum trium domorum continebat
H totam longitudinem, & latitudinem templi, ſ. quælibet erat cubitorum ſexaginta longitudine, & viginti latitudine: cum ſolum diuideretur hic altitudo templi, & nõ alia dimenſio. Domus tamen inferior prope pauimẽtũ, quæ erat cubitorum triginta in altitudine: vocabatur templum, in qua fiebant omnes miniſtrationes ſacræ, & iſta diuidebatur in duas partes ſecundum longitudinem. *Domus inferioris diuiſio.* Prima pars incipiebat ab Oriente verſus Occidentem: eratque cubitorum quadraginta longitudine, & viginti latitudine, & vocabatur Sanctum. Secunda pars erat interior verſus Occidentem vſque ad parietem Occidentalem templi, eratque cubitorum viginti longitudine, & totidem latitudine: vocabaturque Sanctum Sanctorum. In prima parte templi erant vaſa, in quibus miniſtrabãt quotidie ſacerdotes, ſ. altare thymiamatis, in quo quoti-
I die bis cremabatur thymiama, mane, & veſpere: Exo. 30. & candelabra decem aurea, quinq; verſus Aquilonem, & totidem verſus Meridiem, & multa alia argentea. 3. Reg. 7. & præced. lib. c. 28. Et erãt ibi multæ menſæ, quędam aureæ, & quædam argenteæ, pręcedenti lib. cap. 28. Vna autem iſtarũ vocabatur menſa propoſitionis, in qua ponebantur duodecim panes propoſitionis, qui manebant coram Domino per ſingulas hebdomadas, & mutabantur per ſingula Sabbata, Leuit. 24. cap. de omnibus his miniſtrationibus declaratum eſt præced cap. in quibuſdam quæſtionibus. In iſtam primam partem tabernaculi quotidie intrabant ſacerdotes ad miniſtrandum. ad Hebr. 9. c. ſ. ſaltem vnus ad cremãdum bis quotidie thymiama, & diſponẽdum lucernas candelabrorum eodem
K tempore: Exo. 30. c. Secunda domus, ſ. interior, id eſt Sãcta Sanctorum ſequebatur poſt iſtam ad Occidentem, habebatque vnicam portam, & intrabatur ad eam per vnicam domum, ſ. per partem Orientalem ſuam. Erat aũt domus iſta omnino quadrata, ſ. viginti cubitorum longitudine, totidem latitudine, & totidem altitudine. In ea aurẽ erat arca fęderis, quã fecerat Moyſes, poſita in medio eius, & pro arca fuerat facta ſpecialiter iſta domus Sancti Sanctorum, quia illa debebat eſſe in loco ſecretiori quam alia vaſa Sanctuarij. Erant etiam ibi duo magni Cherubim de lignis oliuarũ, & erant operti laminis aureis: erantq; alæ eorum expanſæ, ſicut cum aues extendunt alas ad volandum. Erat aũt longitudo alæ cuiuslibet Cherubim cubitorum quinque, & ſic alæ ipſorum duorum Cherubim extendebantur per cubitos viginti, quę erat tota latitudo domus Sancti Sanctorũ, erantq; dorſa Cherubim ad pa-

rietem

rietem Occidentalem domus,& facies eorum cõtra portam ſancti ſanctorum ad Orientem,& perueniebant alæ eorum ab angulo in angulum, ſ. à Meridie in Septentrionem. Nunc de materia domus dicendum eſt, ſ. erant parietes domus de lapidibus politis, quos Biblij parauerant. 3. Reg. 5. cap. & erant multi lapides marmorei ad magnam pulchritudinem: Pauimentum autem domus erat de pulchro marmore decore multo, vt patet ſup. in lit. Et nõ apparebat lapis aliquis in parietibus, vel pauimento. quia tabulis operti erant: nam omnes parietes erant operti tabulis cedrinis. Pauimentum autem opertũ erat tabulis abiegnis,& tectum etiam opertum erat tabulis: nam tectum erat de trabibus cedrinis. Et ibi quoque tabulæ cedrinæ erant, quæ operiebant illud. & omnes iſtæ tabulæ tam tecti, quam parietum,& pauimenti, laminis aureis opertę erant, vt non videretur in tota domo interius niſi aurum: vnde videbatur tota domus interius quaſi quædam maſſa auri. Erant etiam figuræ ſculptæ prominẽtes in parietibus, ſ. palmæ & Cherubim ad pulchritudinem domus. Et iſtud commune erat domui interiori, ſ. Sancto Sanctorum,& domui exteriori, quæ vocabatur ſanctum, vel templum: habebat aũt ſanctũ ſanctorum portam quandam pulchro opere factam,& domus exterior aliam portam in porta Orientali eius, de quarũ pulchritudine, & fabricatura patet 3. Reg. 6. cap. iſta eſt diſpoſitio domus interius: Exterius autẽ apparebant parietes templi de lapide albo,& pulchris marmoribus: ita vt delectaret oculos aſpicientium: vnde cũ Chriſtus eſſet in monte oliueti cum diſcipulis ſuis, & viderent inde templum: dixerunt quidam ad Chriſtum,& etiam qui egreſſi erant de templo: Magiſter aſpice quales lapides, & quales ſtructuræ, & reſpondit Ieſus: Videtis has magnas ædificationes? non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur: Mar. 13. capit. Conſiderandum autem, quia parte exteriori templi in parietibus erant tria tabulata: de quibus fit mẽtio 3. Reg. 6. cap. & erant facta hoc modo, ſ. quia templum ſecundũ altitudinem diuidebatur in tres domos, vt declaratum eſt ſupra. Et altitudo primæ erat à pauimento vſq; ad cubitos triginta,& ibi erat tectum. Illud autem erat de trabibus cedrinis groſſiſſimis,& longis. Veniebant autem a pariete Aquilonari ad Meridiem,& non ſolum extendebãtur per viginti cubitos, quæ erat latitudo templi, ſed etiam tranſibant per groſſitiem vtriuſq; parietis,& qlibet trabes adhuc extendebatur ex vtraque parte templi foris aliquantulum, ſicut ſolet fieri in domibus noſtris. Nam trabes progrediuntur extra parietes domorum aliquanto ſpatio,& ſuper illa capita trabium poſitis tabulis fortibus cedrinis facta ſunt quædam deambulatoria: & ne ambulantes per illa ruerent exterius facta ſunt quædam tabulata erecta in modum parietum, & fuit primum iſtorum eleuatum à pauimento templi altitudine cubitorum triginta in tecto primæ domus,& iſtud deambulatorium continuabatur in circuitu totius tẽpli præterquam in latere Orientali, eo quia ibi erat porticus pulcra, & vt non tolleretur pulchritudo porticus, non fuit deambulatorium continuatum in illo latere, ſed ſolum in latere Meridiano, Occidentali, & Aquilonari. Secundum deambulatorium, vel tabulatum, factum eſt ſuper capita trabium ſecundæ domus, cuius altitudo erat à pauimento templi cubitorum 75. Tertium tabulatũ erat ſicut prima duo factum ſuper capita trabiũ tertiæ domus, cuius altitudo erat à pauimento templi cubitorũ centum & viginti,& iſta tabulata, vel deambulatoria erant tanquam propugnacula templi, quia ex locis illis poterat pugnari contra hoſtes foris exiſtentes, ne auderent accedere ad templum. In parte ſuprema tẽpli erant mœnia pulchra, & aliæ figuræ ſicut eſſe ſolent in capitibus domorum magnarum. Iſta eſt diſpoſitio breuis templi Salomonis quantum ad partem illam, quæ vocabatur templum proprie,& erat interior.

Templũ nemini fas erat intrare niſi ſacerdotibus. Ad iſtam partem nullus accedebat niſi ſacerdos. nam etiam Leuitis non licebat illuc intrare. Erant namque duæ domus templi, vt dictum eſt ſupra, & in primam earum, quæ erat maior, non licebat alicui intrare niſi ſa-

A cerdotibus, qui quotidie introibant illuc, ad miniſtrandum in altari thymiamatum, & candelabris: vt ſupra declaratum eſt. In domum autem interiorem, quæ vocabatur Sancta Sanctorum, non licebat cuiquam intrare, niſi Summo Sacerdoti, & huic ſemel in anno in die propitiationis ad aſpergendum ſanguinem coram propitiatorio ad Hebr. 9. & Leuit. 16. Exterior autem pars Sanctuarij, quæ non propriè vocabatur templum, vocatur atrium, & illud erat quoddam ſpatium magnum per totum circuitum templi clauſum muro vndique: Et iſtud atrium non habebat tectum, ſed ſolum parietes in circuitu templi, & ad illud atrium veniebant laici, viri, & feminæ ad orandum, & ibi fiebant ſacrificia. Et cum eſſent in atrio iſto, dicebantur interdum eſſe in templo Salomonis, licet non proprie,& ſic Chriſtus di-

B citur, ingreſſus in templum Salomonis, id eſt in atrium Matth. 21. & ſæpe alibi. Nam ad partem interiorem, quæ vocabatur propriè templum, & erat operta tecto, non licebat Chriſto introire, nec permitteretur ſi voluiſſet: quia ipſe non erat de genere ſacerdotali: ſed de tribu Iuda, in qua Moyſes nihil de ſacerdotio locutus eſt ad Hebr. 7. capit. Iſtud atrium cum eſſet per circuitum totius templi, habebat quatuor portas ad quatuor ventos, ſcilicet Orientem, Occidentem, Meridiem, & Auſtrũ vt præcedenti lib. cap. 9. & ſupra 26. Et ad iſtas portas ſemper erant ianitores de Leuitis, qui cuſtodiebant illas, ne intraret aliquis immundus, vel cui non liceret intrare. eod. cap. De habitudine autem ipſorum Leuitarum ianitorum dictum eſt, eod. capit. Intra atrium iſtud

Chriſto nõ licuit vnquam intrare templũ.

C erant domus quædam paruæ in circuitu templi coniunctæ parietibus eius per totum circuitum ſuum, ſcilicet per tria latera, Meridianum, Occidentale, & Aquilonare. In latere autem Orientali non erant aliquæ domunculæ, eo quòd ibi porta templi,& porticus. Iſtæ domus vocantur exedræ, vt patet præcedenti lib. capit. 9. & 18. & in alijs locis,& iſtæ erant ad cuſtodiam theſaurorum templi. Nam Leuitæ cuſtodiebant in eis theſauros templi, potiſſime veſtes ſacerdotum, & vaſa neceſſaria ad miniſtrationem quotidianam: vt colligitur præced. lib. capit. 9. & 16. Erant etiam exedræ iſtæ, vt manerent in eis Sacerdotes, & Leuitæ, qui erant diuiſi in partes, & ſortes, ad miniſtrandum Domino, ordinatæ: præcedenti lib. 24. & 25. & 26. capit. Et ſemper miniſtrabat vna pars ſacerdotum, & cum ea alia ſors Leuitarum de quolibet officio. Durabat autem miniſtratio cuiuslibet ſortis ſa-

D cerdotum, & Leuitarum vna hebdomada. Nam incipiebant miniſtrare Sabbato, & ſequenti Sabbato complebant. Ideo quidam Sacerdotes, & Leuitæ dicebantur intrare Sabbato: vel venire ad Sabbatum. Alij autem exire Sabbato 4. Regum 11. & infra 23. vt magis declaratum eſt præcedenti lib. 28. capit. Iſti autem Sacerdotes, & Leuitæ quamdiu miniſtrabant hebdomada ſua, non recipiebantur in domos ſuas, ne haberent occaſionem tangendi carnaliter vxores ſuas, ideo nunquam recedebant de ſanctuario nocte, & die. Et ob hoc erant illæ exedræ, vt dormirent, & manerent in eis ſacerdotes, & Leuitæ tempore miniſtrationis. Et iſtud patet præcedenti lib. capit. 9. & 23. cum dicitur, quòd ſacerdotes, & Leuitæ manebant iugiter in ſanctuario: vt die & no-

E cte ſuo miniſterio deſeruirent. Erat etiam inter iſtas exedras quædam domus magna, quæ vocabatur domus conſilij, ad partem Meridianam templi, præcedenti lib. capit. 26. Et ad illam conueniebant Summus ſacerdos, cum ſeptuaginta ſenioribus, qui erant iudices ſupremi Iſrael. Et ipſi iudices vocabantur domus iudicij, vel conſilij, & ab iſtis Chriſtus morte damnatus eſt, vt ait Ioſephus 18. Antiq. De quo ſatis declaratum eſt præcedenti lib. capit. 26. in quadam quæſtione. Iſta omnia erant ad latus Meridianum Occidentale, & Aquilonare templi. Ad latus autem Orientale non erant exedræ: ſed erant porticus templi, & atria multa, de quibus dicendum eſt. De porticu dicendum, quia erat quoddam ſpatium apud portam templi in longitudine cubitorum viginti: iuxta latitudinẽ templi, ſ. à Meridie in Aquilonem, & latitudine cubitorum decem

ab Occidente in Orientem, & pendebat tectum quoddam, de pariete templi operiens iſtud ſpatium, & erat illud tectum longitudine cubitorum viginti, & latitudine decem, vt dictum eſt. Et vocabatur iſtud ſpatium porticus a porta templi, apud quam erat. Et erat iſtud propter pulchritudinem, & neceſſitatem: vt infra declarabitur in quadam quæſtione. In iſta porticu apud portam templi erant duæ columnæ æneæ rotundæ, & magnæ molis, vacuæ interius, factæ opere reticulato, & habebant ordines malogranatorum, & retiaculorum opere vario, & erant poſitæ ad pulchritudinem: quarũ vna Ioachin, & altera Booz dicebatur: vt patet 3. Reg. 7. & ſequenti c. Per iſtam porticum templi licebat laicis deambulare: dummodo non introiret portam templi. Et ſic Chriſtus legitur ambulaſſe interdum in illa. Sic enim fuit quando facta ſunt Encenia, & ambulabat Ieſus in porticu templi Salomonis, & circũdederunt eum Iudæi, dicebantq; Quouſque tollis animas noſtras? ſi tu es Chriſtus, dic nobis palam. & ibi voluerunt eum lapidare, & tenere: ſed ipſe exiuit de manibus eorum. Ioan. 10. cap. Erat etiam in ipſa parte Orientali atrij apud porticum, atrium Sacerdotum, & magis verſus Orientem erat atrium laicorum. Erat autem atrium Sacerdotum quoddam ſpatium quadratum in quo erant Sacerdotes ad miniſtrandum in ſacrificijs; & habebat murum paruulum per quadrum, paruæ altitudinis: ita vt ſolum diſtingueretur locus ille a loco laicorum, & tamen non erat tantæ altitudinis, vt laicis foris exiſtentibus auferret viſionem Sacerdotum miniſtrantium. Erat autem murus illius atrij factus de pulchro marmore, de tribus ordinibus lapidum, & vno ordine lignorum cedri. 3. Reg. 6. cap. In iſto atrio erant Sacerdotes miniſtrantes in ſacrificijs. nam altare holocauſtorum, in quo offerebantur omnia ſacrificia, non erat intra templum propter ignem, & fumum: ſed in atrio Sacerdotum, & ſic poterant laici videre, quo modo offerebantur ſacrificia, & cum aliquis laicus vellet offerre aliquod animal, vel aliam rem pro ſacrificio, adducebat illam vſque ad atrium Sacerdotum; & ibi Sacerdotes accipiebant de manu eius, & ille non introibat in atrium Sacerdotum. Erat etiam in iſto atrio mare æneum, in quo lauabantur Sacerdotes antequam miniſtrarent: de cuius figura patet ſeq. cap. & 3. Reg. 7. Erant etiam ibi luteres ſuper baſes ſuas, & in illis continebatur aqua ad lauandum carnes ſacrificiorum: de quorum figura patet 3. Reg. 7. In iſto atrio putant etiam quidam fuiſſe Leuitas: nam quando offerebantur ſacrificia mane, & veſpere, Leuitæ canebant laudes Dei, & pſallebant inſtrumentis muſicis, præcedenti lib. capit. 23. Et tamen ſiue eſſent in atrio Sacerdotum, ſiue apud illud, non determinauit ſcriptura ſacra: quia non curauit tam expreſſe ponere omnes cerimonias. Erat etiam atrium laicorũ ad Orientem atrij Sacerdotum, magis remotum à porta templi. Et iſtud diuidebatur in tria atria. Quoddam erat virorum mundorum, aliud mulierum mundarum, aliud virorum, & mulierum immundorum, & Gentilium: de quibus latius declaratum eſt. 3. Reg. 6. Et in iſtis atrijs Iſraelitæ orabant, & audiebant prædicationem legis, & videbant miniſtrationes Sacerdotum, & Leuitarum, & non licebat quibuſdam introire in atrium aliorum, ſcilicet mulieribus non licebat intrare in atrium virorum, & Gentilibus non licebat introire in atrium Iſraelitarum. Et ſi quis introduceret Gentilem in illud atrium, mori debebat: ſic patet de Beato Paulo, qui erat laicus inter Iudæos, ſcilicet de tribu Beniamin. ad Galat. 1. & 2. & introiuit in atriũ laicorum, & tamen, quia putabatur quoſdam Gẽtiles introduxiſſe illuc, accuſabatur ad mortem. Act. 21. Etiam Deus redarguebat valde Iſraelitas, qui deſiderio pecuniarum introducebant Gentiles in partem illam Sanctuarij, ad quam ingredi non licebat, Ezech. 44. ſic dicẽs. Sufficiebat vobis ſcelera domus Iſrael, eo ꝙ inducitis filios alienos incircumciſos corde, & incircumciſos carne, vt ſint in Sanctuario meo, & polluant domum meam. Iſta de figura templi Salomonis breuiter dicta ſint.

F *Quare dicatur hic, quod altitudo templi erat cubitorum centum viginti: cum dicatur, quod erat cubitorum triginta. Quæſt. XI.*

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, ꝙ altitudo templi erat cubitorum centum & viginti: cùm 3. Reg. 6. dicatur, ꝙ erat cubitorũ triginta. Aliqui reſpondent, ꝙ iſtud procedit ex æquiuocatione: nam templum habebat parietes, & tectum nõ habebat: & cum dicitur 3. Reg. 6. de altitudine, intelligitur de altitudine parietũ templi: hic autem dicitur de altitudine parietum atrij: vel fortè è conuerſo, ꝙ altitudo parietum templi eſſet centum & viginti cubitorum, & altitudo parietum atrij eſſet cubitorum triginta. Et primum conſonat aliqualiter intentioni, & literæ Ioſephi 8. Antiq. Nam dicebat
G parietem atrij ſublimiſſimum eſſe. Dicendum tamen, ꝙ hoc non ſtat: quia neceſſe eſt, ꝙ intelligatur vtrumq; de altitudine templi, & non de atrio: nam dicitur hic, ꝙ erat longitudo cubitorum ſexaginta, & latitudo viginti, & idem dicitur 3. Reg. 6. Et ſolum differt in altitudine, ideo neceſſe eſt, ꝙ intelligatur vtrobiq; de eo. ſ. de templo, vel vtrobiq; de atrio, & non poteſt intelligi vnum iſtorum de atrio, & aliud de templo, quia cum templũ eſſet intra atrium, eſſet maioris longitudinis, & latitudinis quam templum, & tamen in vtroque ponitur eadem longitudo, & latitudo, ideo vtrũq; intelligitur de tẽplo. Si autem dicatur, ꝙ vtrumq; intelligeretur de atrio, non tolleretur inconueniens prædictũ, & ſequeretur aliud, ſ. ꝙ non poneretur menſura tẽpli in ſcriptura, quod eſt abſurdum. Item neceſſe eſt, ꝙ iſta ſit menſura tẽpli, & non
H atrij: quia hic, & 3. Reg. 6. ponitur longitudo cubitorum ſexaginta, & poſtea diuiditur templum in duas domos, ſ. maiorẽ, cuius longitudo eſſet cubitorum quadraginta, & minorem, ſiue ſancta ſanctorum, cuius longitudo cubitorum viginti erat, vt patet ibidem, & hic, & ſic erat ſexaginta cubitorum longitudo ambarum domorum, et iſtæ erant duæ partes templi: cùm eſſent in tẽplo, & nõ in atrio: ideo iſtæ menſuræ erant templi, & non atrij. Dicendum ergo, ꝙ hic, & 3. Reg. 6. ponitur ſolum menſura tẽpli: Dimenſiones aũt atrij, non ponuntur in aliquo loco Scripturæ. Diuerſitas aũt ſtat in hoc: quia ſecundũ veritatẽ, altitudo tẽpli Salomonis erat cubitorũ centum & viginti, vt eſſet domus altior q̃ longior, & latior ad modum turris, & tamen ſecundum altitudinem erat templum diuiſum in tres domos. Primæ domus altitudo e-
I rat à pauimento vſque ad triginta cubitos, & ibi erat tectum de trabibus cedrinis. Secundæ domus altitudo à pauimento vſque ad ſeptuaginta cubitos erat. Tertiæ domus erat altitudo à pauimento vſque ad centum & viginti cubitos. Prima domus erat, in qua miniſtrabatur Deo, & erat diuiſa in duas domos, ſ. in ſancta ſanctorum, & in domum exteriorem, & ob hoc illa ſola proprius vocabatur templum, & iſtius altitudo ſolum ponitur 3. Reg. 7. Et dicitur, quod erat cubitorum triginta: quia illa domus incipiebat a pauimento: & eleuabatur vſq; ad cubitos triginta: hic autem poſuit Scriptura altitudinẽ totius templi: eo quod in libro iſto ſupplentur ea, quæ minus habentur in libris Regum.

Porticus, quæ ante templum erat, qualis, & ad quid erat. Quæſtio XII.

K QVæritur vlterius de porticu, quæ erat ante tẽplum, qualis erat, & ad quid erat. Reſpondendum, quod templum erat quadrangulum, & in trib. laterib. ſuis, ſ. Meridiano, Occidentali, & Aquilonari erat valatum domibus hærentib. parietibus templi, q̃ vocabantur exedræ. In latere aũt Orientali nõ erant aliquæ domus, eo ꝙ ibi erat porta vnica tẽpli. Et ante portam ipſam in parte ſua Orientali relinquebatur ſpatiũ quoddam liberũ, quod nec domibus occupabatur, nec atrio Sacerdotum, vel atrijs laicorũ, & iſtud ſpatiũ porticus appellabatur, quia ante portã erat, & iſtud ſpatium erat ſm̃ longitudinem ab Aquilone in Meridie cubitorum viginti, ſm̃ latitudinẽ templi. Et ſuper iſtud ſpatium depẽdebat tectũ de ſummitate parietis templi, eratq; longitudo tecti cu-

bitorum

bitorum viginti,& latitudo decem. Et iſta erat magnitudo templi,& porticus. In iſta porticu erant duæ colũnæ pulchræ,ſ. Booz,& Ioachin, de quarum pulchritudine patet 3. Reg. 7. & infra in litera. Et per iſtam porticum poterant deambulare tam laici, quam Sacerdotes antè portam templi, colloquendo de rebus vtilibus, in qua porticu ſæpe Chriſtus cum Phariſæis locutus eſt, & eũ ibi lapidare voluerunt, Ioan. 10. Cauſa autem quare iſta porticus facta eſt, fuit duplex: Prima, propter neceſſitatem: quia porta templi erat in parte Orientali eius, 3. Reg. 6. Et ſi pars illa occupata fuiſſet domibus exedrarum, vel atrijs, ſicut alia tria latera tẽpli, nullibi fuiſſet porta, ideo neceſſe fuit, ꝙ aliqua pars ante templum eſſet libera, in qua eſſet porta,& illa pars vocaretur porticus. Vocabatur autem porticus pars iſta, propter tectum pẽdens ſuper eam: nam ſi eſſet ante portam ſpatium liberum,& tamen non penderet tectum ſuper illud, non vocaretur porticus: ideo magnitudo tecti vocabatur magnitudo porticus. Cauſa quare tectum illud erat, fuit ad duo. Primò ad defendendum pulchritudinem portæ ab imbribus. Nam erat porta templi operta laminis aureis, vt patet 3. Reg. 6. Et ſi imbribus maderent ianuæ, periret aliquid pulchritudinis: ideo conueniens fuit tectum fieri. Secundum fuit propter deambulantes per illam porticum: nam confluebant Iudæi ad colloquendum in porticu,& ſi non eſſet operta tecto, propter importunitatẽ temporis, non poſſent ibi diu manere, ideo conueniens fuit tectum poni. Secunda cauſa porticus fuit pulchritudo templi: nam ſi templum ex omni parte occupatum fuiſſet domibus, vel atrijs, dato ꝙ poſſet introiri in C illud per anguſtum locum, non eſſet pulcher ingreſſus, nec reputaretur conuenienter tanta pulchritudo portæ templi vndique clauſa impedimentis. Fuit etiam valde conueniens porticus illa, vt Hebræi, qui interdum non poſſent eſſe in atrijs templi propter importunitatem tẽporis confluerent ad porticum. Erant namque atria omnia diſcooperta ſolum habentia in circuitu murum,& cùm plueret, difficile erat, quòd quis maneret in atrijs, & confluebant tunc ad porticum. Et ſic cõueniebat hoc, potiſſimè tempore hiemis, cum accidunt iſtæ importunitates temporis. Sic colligitur Ioan. 10. cum dicitur: Facta ſunt Encænia in Ieroſolymis,& hiems erat,& ambulabat Ieſus in templo Salomonis in porticu: ſcilicet, quia hyems erat,& ob hoc ex importunitate temporis nõ poterant Iudæi eſſe in atrijs templi, & confluxerũt omnes D tam Chriſtus, quàm alij ad porticum. Et ſi iſto modo nõ exponas literam illam, non proderit ad quid particula illa,& hiems erat, & tamen ponitur ibi, vt redditiuum cauſæ alicuius rei, vel dicti.

Domus inferior in duas diuiſa, in interiorem ſcilicet, & exteriorem, cur vna ipſarum erat maior altera. Quaſt. XII.

QVæritur vlterius de templo Salomonis, ſ. de domo inferiori, quæ erat apud pauimentum, cur erat diuiſa in duas domos. In exteriorem, ſ.& interiorem,& cur vna erat maior alia? Pro quo ſciendum, ꝙ longitudo templi erat ſexaginta cubitorum,& diuiſa eſt iſta longitudo in duas partes. Prima pars fuit cubitorum quadraginta à parte orientali,& alia pars, vel domus erat viginti cubitorum longitudine à parte occidentali, & prima domus vocabatur Sanctum; ſecunda vocabatur Sãctum Sanctorum. Cauſa autem quare facta fuit diuiſio, erat propter Arcam fœderis, quia Arca erat in Sanctuario,& alia vaſa ſacra in quibus miniſtrare debebant Sacerdotes, ſ. menſa propoſitionis, altare thymiamatum,& candelabra. Et ſi templum nõ eſſet diuiſum in duas partes, vel domos, eſſet Arca cũ alijs vaſis,& quandocunq; introiret Sacerdos aliquis ad miniſtrandũ in Sanctuariũ, videret Arcã: ſed iſtud nõ conueniebat, ideo debuit fieri alia domus, in qua eſſet Arca. Patet hoc, quia ſuper Arcã in Propitiatorio eius erat gloria Dñi. Nam quidã Angelus in corpore aſſumpto latebat in propitiatorio inter alas Cherubim, & loquebatur rñdens ad ea, q̃ inquirebã- A tur. Hoc autẽ non licebat videre alicui hominũ: quicũque videret moriebatur. Vnde nec Sũmo Sacerdoti videre licebat. Et ob hoc, qñ introire debebat ſemel in anno in Sancta Sanctorũ, in die propitiationis, debebat ferre ſecũ prunas in vaſe, & thymiama ſuperpoſitũ, vt vapor craſſus inde conſurgens obnubilaret oculos eius,& non poſſet videre gloriam Dñi in Propitiatorio. Leuit. 16. & ob hoc dr ibi, ꝙ non introiret omni tpe Sũmus Sacerdos in Sancta Sanctorum: quia gloria Dñi apparet ſuper Propitiatorium,& moriebatur: à fortiori ſi Sacerdotes minores viderent gloriam Dñi ſuper Arcam, moriebãtur. Introibant tñ quotidie Sacerdotes minores in ſanctuarium ad miniſtrandum, ideo viderent Arcam,& conſequẽter eſſet periculum. Debuit igitur eſſe Arca in alia domo ſe B cretiori, in qua non videretur, ne periculum eſſet videntibus. Sic erant duæ domus, vna interior in qua erat Arca, & alia exterior in qua erant alia vaſa ſacræ miniſtrationis. Iſtud idem fuit in tabernaculo Moyſis, ſ. quia diuiſum fuit in duas partes, i. in Sancta Sanctorum,& in partem exteriorem, quæ vocatur ſanctum. Exo. 26. Quod autem iſta diſtinctio fieret propter Arcã, patet: quia in domo interiori non erat aliquid niſi Arca. Nam in tabernaculo Moyſis, non ponebatur in ſancta ſanctorum, niſi Arca: vt colligitur Exo. 26. In templo Salomonis in ſancto ſanctorum, non erat niſi Arca, & duo Cherubim de lignis oliuarum, vt infra in litera. Et tamen ſi propter aliquid aliud facta fuiſſet diſtinctio iſta domorum, poneretur aliquid aliud in ſancto ſanctorum. Ex hoc etiam ſequitur, ꝙ ſancta ſanctorum debebat eſſe domus interior occidentalis: nam fiebat ſancta ſanctorum, vt nõ videretur Arca a quibuſlibet ſacerdotibus, & quolibet tẽpore. Si tñ domus exterior fuiſſet ſanctum ſanctorum, oporteret, ꝙ quandocunque introirent ſacerdotes ad miniſtrandum in domum exteriorem, non viderent Arcã, & ſic conuenienter diſpoſitum erat. Cauſa autem, quare fuit domus exterior maior quàm interior, fuit propter duo. Primò propter miniſtrationem maiorem: nam in domo exteriori erat altare thymiamatis, & candelabra multa,& menſæ multæ, & in omnib. his miniſtrabatur: ideo neceſſaria erat magna domus, & tamen in ſancto ſanctorum nõ erat niſi Arca,& duo Cherubim de lignis oliuarum: vt patet infra in litera. Et non fiebat ibi aliqua miniſtratio, ideo nõ erat opus, vt ſancta ſanctorum eſſet magna domus. Secundum erat ad pulchritudinem: quia D Deus volebat, vt appareret magna pulchritudo templi. Erat enim interius totum opertum auro, & habens palmas atque Cherubim, & quia domus ſancti ſanctorum, non videbatur ab aliquo, & domus exterior videbatur, debuit domus exterior eſſe magna, vt magna pulchritudo appareret, quia magnitudo atteſtabatur maioritati pulchritudinis extenſiue, & maioritati valoris.

Palmæ, & Cherubim in parietibus ſculpti in quo erant ſculpti. Quaſt. XIII.

QVæritur vlterius de palmis, & Cherubim ſculptis in parietib. in quo erant ſculpti. Ratio dubij erat, quia in pariete erant tria. Primò erant lapides: nam toti E parietes de lapidibus albis, & marmoreis quadratis erant politi ad regulam,& ſuper illos erant tabulæ cedrinæ: ita vt nullus parietis lapis, vel pauimenti videretur, & ſuper tabulas erant laminæ aureæ affixæ clauis, & ſic poterant eſſe iſtæ figuræ Cherubim, & palmarum ſculptæ in lapidibus, vel in tabulis, vel in laminis aureis. Si enim eſſent in lapidibus, oportebat, vt eſſent in tabulis, & laminis aureis. Si autem eſſent in tabulis, eſſent etiam in laminis aureis. Si autem eſſent primũ in tabulis, eſſet ſolum in eis. Dicendum, quòd non erant figuræ in lapidibus, quia eſſet labor inutilis, ſ. ꝙ deberent figurari iterum in tabulis,& tabulæ deberẽt taliter excauari, ꝙ coaptarentur ſculpturis lapidũ, eſſetq; labor inutilis. ideo videtur dicendum, ꝙ iſtæ ſculpturæ factæ ſunt in tabulis cedrinis, & laminæ aureæ taliter eis coaptabantur, ꝙ exprimebant imaginem ſculpturæ exiſtentis in tabulis. Vel poteſt dici, ꝙ iſta ſculptura ſolũ facta eſt in laminis

aureis exiſtentibus lapidibus planis,& tabulis planis,& ſculpebantur, vt redderent tales figuras, quæ deinde affigebantur tabulis per clauos.

Qualis erat figura Cherubim ſculpti. Quæſt. XIII.

QVæritur vlterius, cum dicitur hic, ꝙ erant Cherubim ſculpti in parietibus,& palmæ, qualis erat figura Cherubim? Aliqui dicunt, ꝙ erant figuræ quarundam auium, quæ nunquam viſæ fuerant hominibus. Et motiuum iſtorum erat, vt non inclinarentur Iudæi ad adorandum rem illam cuius illæ erant figuræ. Et tamen iſtud nõ multum facit: quia dato, ꝙ nunquam tales aues viſæ fuiſſent in orbe, adorarentur ſimulacra earũ,& iſtud ſufficiebat ad idolatrandum. Quòd tamen haberent figuram auium multi cõſonant, eo ꝙ habebant alas: vt patet de illis duobus Cherubim aureis, qui erant ſuper arcam extendentes alas ſuper Propitiatorium, Exo.25. Etiam de duobus Cherubim de lignis oliuarum, quos fecit Salomon, & poſuit in Sancta ſanctorum: vt patet infra in litera. Nam extendebant alas ſuas ab angulo domus in angulum. Dicendum tamen, ꝙ non habebant iſti Cherubim figuram auium, ſed hominum, licet haberẽt alas: erat enim talis figura eorum, qualis angelorum, quos nos pingimus, habentium quidem vultus humanos,& corpora,& alas volucrum ad ſignandum celeritatem motus ſui veniendo ad nos de cęlis, licet ſecundum veritatem non moueantur. Et patet hoc: quia iſti Cherubim erant ſuper pedes ſuos, & erant erecti habentes dorſa contra parietem Occidentalem domus,& vultus contra portam Orientalem: vt patet infra in litera. Iſta tamen eſt habitudo corporis virilis, & non volucris, ideo Cherubim erant, ſicut viri. Secundò patet hoc ex ſimilitudine Cherubim: nam Seraphim quilibet habebat alas ſex,& cantabant dicentes ſanctus, ſanctus: Iſa.6. Et tamen cantare pertinet ad illos, qui in forma virorum ſunt, & non ad eos, qui in forma volucrum: eo ꝙ non poſſet in illis formari vox articulata, quæ pertinet ad cantum. Sicut ergo Seraphim erant alati, & in forma virili: ita Cherubim, licet eſſent alati, eſſent in forma virorum. Tertio patet, quia Ezech.10. dicitur, ꝙ vnus Cherubim accepit in manu ſua prunas, & dedit eas viro, qui indutus erat lineis. Accipere tamen prunas in manu, & dare eas non conuenit, niſi homini, vel habenti figuram hominis, ideo Cherubim erant ad formam hominis. Conſiderandum tamẽ pro veritate huius, ꝙ Cherubim in ſacra ſcriptura interdum accipitur generaliter, & interdum ſpecialiter. Generaliter vocatur Cherubim ſimilitudo cuiuſcunq; animalis: dum tamen habeat alas, ſiue naturaliter, ſiue fingatur. Et ſic boues vocantur Cherubim, & Aquilæ, & alia animalia. Sic patet Ezech.1. vbi ponitur viſio quatuor animalium alatorum, & vnum illorũ erat vitulus, aliud erat Leo, tertium erat Aquila, quartum erat Homo. Et iſta quatuor animalia rurſus vocat Ezechiel Cherubim: Ezech.10. Quòd autem ſint iſta quatuor animalia patet, quia tales circunſtantiæ ponuntur ibi, ſicut in viſione illorum quatuor animalium, vt patet comparando ea, quæ habentur Ezech.1. cum eis, quæ habentur c.10. Secundò patet, quia dicitur ibi, iſtud eſt animal, quod videram iuxta fluuium Chobar, ideſt iſta ſunt animalia, quia de multis loquitur, & tamen animalia, quæ vidit iuxta fluuium Chobar ſunt quatuor nominata: vt patet Ezech.1. Tertiò patet efficacius: quia Ezech.10. dicitur, ꝙ vidit Ezechiel quatuor Cherubim, & ponuntur ſimilitudines eorum,& dicitur, ꝙ facies vnius eorum erat facies hominis,& facies alterius facies Leonis,& facies alterius facies Aquilæ, & facies alterius facies Cherub. Ecce qualiter iſta erãt animalia diuerſarum ſpecierum, & tamen vocantur Cherubim cum eſſent alata. Accipiendo autem propriè, & ſtrictè Cherubim, vocatur Cherub bos habens alas fictè: ſic patet Ezech.10. Cum.n. dixiſſet ſe vidiſſe quatuor Cherubim, & vellet ponere ſimilitudinem eorum, ait facies vna facies Cherub, & facies ſecũda facies hominis,& in tertio facies Leonis,& in quar-

F to facies Aquilæ,& poſuit ibi tria animalia de illis, quę viderat iuxta fluuium Chobar, ſ. Hominem, Leonem,& Aquilam. Deficiebat ergo quartum, ſ. vitulus, & de illo dixit, ꝙ facies eius erat facies Cherubim, ergo bos vocatur ſpecialiter Cherub. Conſiderandũ tamen, ꝙ nec bos, nec aliud animal vocatur Cherubim, niſi ſecundum, ꝙ habet alas naturales, vel appoſitas. Quod patet, quia omnia iſta, quæ vocantur hic Cherubim habent alas, vt patet hic,& Ezech.1.& 10. Item nõ vocantur iſta animalia Cherubim etiamſi ſint alata, niſi ſecundum, ꝙ Deo aſſiſtunt, vel ſunt in picturis eius: quod patet, quia in ſcriptura nunquam ponitur nomen Cherubim vſquequo dicitur de duobus Cherubim, qui erãt ſuper arcam fęderis, & iſti dicebantur eſſe aſſiſtentes Deo, quia inter alas illorum cenſebatur eſſe Deus, cum audiretur vox reſpondẽ-
G tis ad quæſita de medio duorum Cherubim: Nu.7.c. Etiam dicebatur Deus ſedere ſuper iſtos Cherubim, vt patet 2.Reg.6.ſ. Quòd in arca inuocatum eſt nomen Dei ſedentis ſuper Cherubim. Etiam illi, qui vocantur Cherubim Ezech.10. vocantur ſic, quia erant in conſpectu Dei, vt patet ibidem. Iſti autem, qui erant de lignis oliuarum, etiam erãt coram Deo, quia in Sancta Sanctorum erant coram arca. Etiam Cherubim, qui ponebantur ſculpti in parietibus ſanctuarij erant ſculpti coram Domino, & vocabantur Cherubim: Iſta tamen animalia tranſlata ad alios vſus, vel ad aliam materiam loquẽdi, non vocarentur Cherubim: quia Cherub nomen eſt pertinens ad diuina. Cõſiderandum vlterius, ꝙ licet multis modis poſſit accipi Cherub, ſiue large, ſiue ſtricte, non accipitur Cherub prout erat in arca,& in Sancto Sancto-
H rum, niſi pro figura hominis, & patet hoc quantum ad Cherubim, qui erant ſuper arcam: nam illi erant erecti ſuper arcam, & extendebant alas contra ſe inuicem. Si tamen eſſet ſimilitudo bouis, vel Leonis, aut Aquilæ, vel aliarum rerum, non poſſent conuenienter alas contra ſe extendere, vt patet intuenti habitudinem iſtorum animalium. Item patet hoc de Cherubim duobus de lignis oliuarum: quia dicitur de eis, ꝙ erant erecti ſuper pedes ſuos, & vultus erant contra portam, & dorſa contra parietem Sancti Sanctorum,& extendebantur alę eorum, ita vt ala vnius tangeret alam alterius,& pertingerent ab angulo in angulum, vt patet infra in litera. Manifeſtum eſt autem, ꝙ non poterat talis habitudo eſſe alicuius animalis alati, niſi hominis, qui ſic rectus pedibus ſtare poſſit.

I *Fecit etiam in domo Sancti Sanctorum Cherubim duos opere ſtatuario, & texit eos auro. Ala Cherubim viginti cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus, & altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius Cherub. Similiter Cherub alterius ala quinque habebat cubitos, & tangebat parietem, & ala eius altera quinque cubitorum, alam Cherub alterius contingebat. Igitur ala vtriuſque Cherubim expanſa erant, & extendebantur per cubitos viginti: ipſi autem ſtabant erectis pedibus, & facies eorum erant verſa ad exteriorem domum. Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, & byſſo, & intexuit ei Cherubim.*

Fecit etiam. Hic ponitur ſecundum huius cap. ſcilicet Cherubim duorum fabricatio, quos fecit Salomon de
K lignis oliuarum,& poſuit in ſancta ſanctorũ. Et dicitur *Fecit etiam in domo Sancti Sanctorum Cherubim duos.* Scilicet, præter Cherubim ſculptos, qui erant in parietibus templi, fecit alios duos Cherubim, qui eſſent in domo ſancta ſanctorũ,& iſti non erant Cherubim, qui erãt ſuper arcam, vt infra declarabitur in quadam quæſtione. *Opere ſtatuario.* Ideſt, fecit eos eſſe ſtatuas. Iſtud dicitur ad differentiam aliorum Cherubim, qui erant in parietibus, quia illi erant opere ſculptorio, & non ſtatuario. Pro quo ſciendum, ꝙ quælibet pars multipliciter poteſt fingi. Vno modo arte pictoria,& tũc eſt ſola ſuperficies, puta non oſtendens corpus. Alio modo poteſt fieri opere ſculptorio, ſ. quando eſt aliqua materia continua,& craſſa,& plana,& informis, & in aliqua parte ſuperficiei excauando fiat aliqua figura, quæ non ſit per ſe, ſed hæ-

erat ipſi toti materiæ. Vocatur opus ſculptorium, & ſic erant facti Cherubim in parietibus templi, ſcilicet, in tabulis cedrinis, vel in laminis aureis. Tertium opus eſt productile, quando eſt aliqua materia dura obediens malleo, & malleando extenditur, & extendendo aliquã partem eius malleo redditur aliqua determinata figura, manente reliqua materia in altera figura, vel rude, vocatur opus productile, id eſt factum per extenſionem malleatoriam: ſic enim fuit candelabrum tabernaculi Moyſis factum opere productili, id eſt extenſibili, nã de quodam talento auri rudi malleando facta eſt figura cãdelabri: Exod. 25. c. Item Cherubim, qui erant ſuper arcam facti ſunt opere productili, eod. cap. ſ. de propitiatorio arcæ percutiendo malleo extremitates eius, & extenuando eas facti ſunt Cherubim. Quartum opus eſt ſtatuarium, & hoc quando de aliquo ligno dolando fit aliqua effigies per ſe ſtans non alligata alicui parti alterius materiæ, & vocatur ſtatua à ſtando: quia ſtat per ſe talis effigies.

Iſti autem Cherubim, qui erant in *Sancta Sanctorum* erant facti opere ſtatuario, qui erant de lignis oliuarũ, & erant per ſe ſtantes non tanquam partes alterius materiæ, & per hoc differunt iſti Cherubim à Cherubim, de quib. ſupra dicebatur: quia illi erant facti opere ſculptorio, & differunt ab illis Cherubim, qui erant ſuper arcam: quia illi erant facti opere productili: iſta ſunt opera in lignis, & metallis. In pannis autem cum aliqua effigies redditur, poteſt dupliciter fieri. Vno modo opere pictoris, ſ. cum ſolum in ſuperficie panni linitur color, & eſt effigies ex vna parte panni, & nõ ex alia: aliud eſt opus plumarium, ſ. quando fit effigies in panno texẽdo, vel ſuendo, & tunc non ſupponitur color, ſed ex colore filorum texendo, vel ſuendo redditur illa effigies, & vocatur opus plumarium a pluma: quia pluma acus eſt, & tale opus, vt communiter ſuendo fit. *Et texit eos auro*. Non dicitur de qua materia erant, & ponitur hoc. 3. Reg. 6. c. ſ. quod erant de lignis oliuarũ, & operti fuerunt laminis aureis, id eſt in toto Sanctuario interius nihil apparere debebat niſi aurum. *Alæ Cherubim viginti cubitis extendebantur*. Id eſt, alæ amborum Cherubim ſimul: coniungendo n. extremitatem alæ vnius alæ alterius, perueniebant alæ eorum ad viginti cubitos: talis n. erat habitudo eorum in ſancta ſanctorum, & declaratur ex litera ſequenti. *Scilicet, ita vt ala vna haberet cubitos quinque*. Id eſt, ala quælibet habebat quinq; cubitos, & ſic quatuor alæ duorũ Cherubim appoſitæ per continuationem occupant viginti cubitos. Et eſt intelligendum, quod nulla ala haberet cubitos quinque, quia alias occuparent Cherubim pluſquam viginti cubitos, & non caperentur intra ſancta ſanctorum. Quod patet, quia quatuor alæ implent ſic viginti cubitos, & tamen corpora Cherubim occuparent aliquid: ideo cum extremitas alæ vnius Cherub applicaretur extremitati alæ alterius, occuparent duo Cherubim pluſquam viginti cubitos, & tamen latitudo ſancti ſanctorum erat viginti cubitorum.

Et etiam dicitur, ꝙ ſolum occupabant alę Cherubim cubitos viginti, ideo computabatur ala quælibet cum quadam parte corporis, & conſequenter non erat aliqua ala Cherubim cubitorum quinq;. *Et tangeret parietem domus*. Ponitur hic habitudo iſtorum duorum Cherubim intra ſancta ſanctorum, ſ. quilibet habebat alas extenſas in latum, & habebat vultum ad partem Orientalem, & deorſum ad Occidentem, & tunc neceſſe erat, ꝙ ala vna extenderetur ad Meridiem, & alia ad Aquilonem, & vna ala vnius Cherubim tangeret parietem Aquilonarem, ſ. ala ſiniſtra, & dextra ala eius extenderetur verſus Auſtrum, & pertingeret vſque ad decem cubitos & ibi erat medietas domus ſancti ſanctorum. Et ala ſiniſtra ſecundi Cherubim tangeret extremitatẽ alæ dextræ primi Cherubim, & ala dextra eius tangeret parietem Auſtralem domus, & ſic complerẽtur viginti cubiti. Et erant iſti duo Cherubim apud parietem Occidẽtalem ſancti ſanctorum. qui erat paries maximus Occidentalis totius templi. *Et alia quinque cubitos habens*.

A Scilicet ala dextra primi Cherubim, quæ extendebatur verſus Auſtrum, & dr̃ quinque cubitos habens computando quandam partem corporis, eo ꝙ nulla alia per ſe erat cubitorum quinq;. *Alam tangeret alterius Cherubim*. Scilicet, alam ſiniſtram Cherubim ſecundi, qui tangebat parietem Auſtralem templi. *Similiter Cherub alterius ala*. Iſte erat ſecundus Cherubim, qui erat verſus Aquilonem. *Quinq; cubitos habebat*. Scilicet quælibet alarum eius, quia æquales erant alę cõputando alam prout includit quãdam partem corporis, ſicut ſupra dictum eſt. *tangebat parietem*. ſcilicet, Aquilonarem ſancti ſanctorum: quia ala alterius Cherubim, tangebat parietem Auſtralem. *Et ala eius altera*. Scilicet, ala dextra nam ala ſiniſtra iſtius Cherubim tangebat parietem Septentrionalem, & ala dextra tangebat alam alterius Che-
B rubim. *Quinq; cubitorum*. Quia quælibet ala totidẽ cubitorum erat computando quãdam partẽ corporis cum illa, vt ſupra dictum eſt. *Alam Cherubim contingebat*. Scilicet alam ſiniſtram Cherubim, qui erat ad Meridiẽ. *Igitur alæ vtriuſque Cherubim expanſæ erant*. Scilicet, non habebant Cherubim alas collectas, vel eleuatas in ſublime, ſed extenſas in directum quantum poterãt extẽdi. *Et extendebantur per viginti cubitos*. Scilicet, quatuor alæ duorum Cherubim erant expanſæ viginti cubitis, quia ala quælibet cubitos quinque continebat, vt patet ſupra. *Ipſi etiam ſtabant erectis pedibus*. Scilicet, Cherubim non ſedebant, nec iacebant in pauimẽto: ſed ſtabant erecti ſuper pedes ſuos. Hiſtoria Scholaſtica dicit, ꝙ illi Cherubim habebant habitudinẽ volentis ambulare. ſ. ꝙ vnum pedem habebant fixum in pauimen-
C to, & alium curuatum quaſi eleuatum ad ambulandum: ſed hoc non ſtat, quia non eſt conueniẽs habitudo ad ambulandum, ꝙ Cherubim haberent alas extenſas quantũ poterant: ſed colligerent eas in ſe. Item non ſtat, quia ad ambulandum non poterat quilibet Cherub habere niſi vnum pedem erectum, ſiue curuatum, & tamen intelligitur de vtroque pede: ideo nõ accipitur pedib. erectis, id eſt eleuatis, ſed erectis, id eſt rectis, ſ. ꝙ pedes eorum erant recti, & non curuati: ſicut fit in ſedentibus, vel iacentibus. Et ſic dicitur in Hebræo, quod Cherubim erãt ſuper pedes ſuos, vbi nos dicimus, quod pedes eorum erant erecti, ſed eſſe ſuper pedes eſt ſtare, quia qui iacet non eſt ſuper pedes: nec etiã qui ſedet, ſed qui ſtat. Sed iſte modus, vel habitudo conueniebat Cherubim: quia
D illa quatuor animalia, quæ vidit Ezechiel, ſic habebant pedes rectos, ſcilicet ſtando, vt patet Ezechiel. primo, c. ſcilicet: Pedes eorum pedes recti, & illa quatuor animalia vocantur Cherubim, vt patet Ezech. 10. ca. *Et facies eorum verſæ erãt ad exteriorem domum*. Scilicet, vultus Cherubim erant contra domum exteriorem, quæ erant Orientalis, & maior. Et patet hoc, quia alæ Cherubim erant extenſæ in ſancto ſanctorum, & perueniebant ab angulo domus in angulũ, vt patet in litera: ideo neceſſe erat, ꝙ vultus eorum eſſent contra Occidentẽ, vel Orientem: cum alæ eſſent contra Meridiem, & Aquilonẽ. Non tamen eſſent conuenienter vultus Cherubim cõtra Occidentem, quia tunc eſſent conuerſi ad parietem, & dorſus eorum eſſet verſus arcam, quod erant inconueniẽs: ideo oportebat, quod vultus iſtorum Cherubim eſſet cõ-
E tra Orientem, ſcilicet reſpiciendo arcam, & tunc etiam reſpicerent domum exteriorem: nam totum templum diuiſum erat in duas domos, ſcilicet interiorem, & exteriorem. Domus exterior erat maior, & Orientalis: vbi erant vaſa miniſterii ſacerdotalis quotidiani. Domus interior erat domus ſancti ſanctorum, vbi erat arca, & cum haberent iſti Cherubim vultus contra Orientem, neceſſe erat, quod reſpicerent domum exteriorem, quæ erat verſus Orientem. In Hebræo dicitur facies eorũ verſæ erant ad domum, & non dicitur ad exteriorem. Intelligitur tamen neceſſario de domo exteriori: quia templum erat diuiſum in ſolas duas domos, & erant Cherubim in vna earum, ſ. in interiori: contra quã non poterant hĩc vultum verſum cum eſſent in ea, ideo haberent vultum contra aliam, in qua non erant, & iſta erat domus exterior. Vnde litera noſtra nõ ſolum tranſtulit literam He-

Expoſitio ſecundũ hiſto. Scholaſticam

Expoſitio vera.

Hebraicam, ſed etiam ſuppleuit defectum eius. In quibuſdam omnino colligitur neceſſariò ſenſus ex illis, quæ ſunt in litera. *Fecit quoque velum.* Iſtud erat velum in Sanctuario, quod vocatur velum templi: ſed in qua parte erat infra declarabitur in quadam quæſtione. Ex hyacintho, & purpura, & cocco, & byſſo. Hyacinthus eſt flos quidam, & eſt etiam nomen viri, ſiue pueri; qui ludendo cum Apolline verſus eſt in florem nominis ſui, vt ait Ouidius 10. Metaph. & ex colore illius floris vocantur aliquæ pelles hyacinthinæ: quia tali colore tinctæ ſunt: ſicut dicitur de pellibus, quibus tegebatur tabernaculum Moyſis, Exo. 26. Et aliquando corium ſic tinctum vocatur hyacinthus: vt patet Ezech. 24. ſcilicet. Calciaui te hyacintho, & indui te bicoloribus, ſcilicet feci tibi calceos de pelle, quæ vocatur hyacinthus propter hanc tincturam. Aliquando panni, vel quæcunq; alia vocantur hyacinthi, & ſic patet hic, quia fila de lino tincta hoc colore vocantur hyacinthus: & iſta contexebantur alijs filis alio colore tinctis, & ſic dicitur velum fieri de hyacintho, & alijs. Purpura à colore dicitur, nam color quidam eſt rubeus declinans aliqualiter ad nigredinem, qui vocatur purpureus, & omnia tali colore tincta purpurea vocantur, & interdum fila, vel panni talis coloris purpura dicuntur, & ſic accipitur hic: nam pro filis purpureis neceſſe eſt accipi. Coccus vocatur pannus, vel filum tinctum colore rubeo intenſiſſimo, & putant quidam vermem eſſe cuius ſanguine tingantur panni, & ille vocatur coccus: quod ſatis ſignatur in Hebræo: vbi ponitur tolad, quod eſt nomen vermis: ſic etiam patet in litera noſtra Iſa. primo, ſcilicet. Si fuerint peccata veſtra, vt coccinum quaſi nix dealbabuntur, & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt, & ponitur ibi coccinum, & vermiculus pro eodem replicando eandem ſententiam per alia verba: Quod ſæpe fit in Prophetis, & maximè in Iſa. Et ſic verum eſt, quòd de ſanguine illius vermiculi tingatur pānus, & non ſolum de illo ſanguine, ſed etiam de quodam, qui colligitur de arboribus, & vocatur grana, & tincturæ inde factæ ſunt puriſſimæ, & valde intenſæ, & ab iſta intenſione ruboris vocantur coccinea: ſic patet in auctoritate Iſa. allegata, ſcilicet. Si fuerint peccata veſtra rubra quaſi vermiculus, quaſi dicat, maximus rubor eſt vermiculi. Sic etiam de coccino dicitur: Si fuerint peccata veſtra quaſi coccinum, quaſi nix dealbabuntur: neceſſe eſt ergo, quod ſignetur magna intenſio coloris: cum etiam in niue ſit magna albedo intenſa. Byſſus eſt genus lini candidiſſimi, & fila illius lini erant mixta alijs filis ad contexendum velum, de iſtis filis texebantur vela, & veſtes Sanctuarij: vt patet Exod. 26. *Et intexuit et Cherubim*. Scilicet, in velo illo texuit Cherubim. De figura Cherubim dictum eſt ſupra in quadam quæſtione, ſcilicet quòd eſt figura animalis alicuius habentis alas, ſiue hominis, ſiue Bouis, ſiue Leonis, vel Aquilæ: vt patet Ezech. 10. & vocantur Cherubim in quantum ſunt in conſortio Dei, ſcilicet in Sanctuario, vbi Deus ſpecialiter cenſetur ſtare.

Qui erant iſti duo Cherubim. Quæſt. XIII.

QVæritur vlterius, de iſtis Cherubim duobus, de quibus hic dicitur, qui erant? Aliqui dicunt, quòd erant Cherubim exiſtentes ſuper arcam fœderis, qui extendentes alas velabant arcam: vt patet Exod. 25. & 37. & colligitur hoc, quia etiam iſti Cherubim, de quibus dicitur hic erant in Sancto Sanctorum. Sed dicendum, quòd non ſtat. Primò, quia illi Cherubim, qui erant ſuper arcam erant de auro, vt patet Exod. 25. & 37. Iſti autem de quibus hic dicitur erant de lignis oliuarum, vt patet in litera. Secundo patet, quia illi Cherubim, qui erant ſuper arcam erant facti opere productili, ſiue malleatorio: Exod. 25. & 37. c. Iſti autem erant facti opere ſtatuario, vt patet in litera, & tamen opus ſtatuarium, & productile, ſiue malleatorium differunt, vt declaratum fuit ſupra in litera. Tertio patet, quia illi Cherubim erant multo maiores quam illi, qui erant ſuper F arcam. Nam longitudo alarum ipſorum erat parua: quia duæ alæ illorum ſimul non erant maiores duobus cubitis, & dimidio, quod patet, quia duo Cherubim erant in duabus extremitatibus propitiatorij, quod eſt opertorium arcæ. Et extendebat vnus alas ſuas contra alas alterius ad operiendum propitiatorium, ita quòd extremitas alæ vnius tangebat ſummitatem alæ alterius, & tamen tota longitudo propitiatorij erat cubitorum duorum, & ſemis: quia tanta erat longitudo arcæ, cuius erat opertorium ipſum propitiatorium: Exod. 25. & 37. Ideo alæ Cherubim paruę erant, quia quælibet contineret ad plus vnum cubitum, & quartam partem cubiti. Alæ tamen Cherubim iſtorum, de quibus dicitur erant valde magnæ, ſcilicet quinque cubitorum, & extendebantur omnes quatuor alæ ipſorum cubitis viginti: vt G patet in litera. Quarto patet: quia iſti Cherubim, de quibus hic dicitur habebant aliam poſitionem, quam illi, qui erant ſuper arcam: quia ambo iſti habebant vultus verſos contra orientem ad domum exteriorem, vt patet in litera. Et tamen illi, qui erant ſuper arcam habebant vultus ſuper verſos contra ſe inuicem, ſcilicet vnus habebat vultum contra Orientem, & alius contra Occidētem. Et reſpiciebat vnus alium, eo quòd vnus erat in vna extremitate oraculi, ſiue propitiatorij, & alter in altera, vt patet Exod. 25. & 37. Arca autem erat poſita ſecundum longitudinem ab Oriente in Occidentem: cum vectes eius tangerent portam, vel apparerent iuxta illam, 3. Reg. 8. & infra 5. Et tamen porta Sancti Sanctorum erat in latere ſuo orientali, cum intraretur per domum exteriorem ad Sancta Sanctorum, & tamen porta do- H mus exterioris, & tota ipſa domus exterior erat Orientalis ad Sancta Sanctorum, vt colligitur, tertio Regum 6. & ſupra in litera. Iſti tamen Cherubim, de quibus hic dicitur, non ſe extendebant, aliàs reſpiciebant, ſed ambo reſpiciebant Orientem, ideo non erant ijdem cū illis. Quintò patet: quia extenſio alarum iſtorum Cherubim, & illorum non erant eadem, nec ſimilis: quia Cherubim, qui erant ſuper arcam extendebant alas dirigendo eas contra anteriorem partem quaſi volendo eas coniungere. Et ideo alæ vnius erant contra Orientem, & alæ alterius contra Occidentem. Et ſic duæ alæ vnius tangebāt duas alas alterius, & claudebatur quoddam ſpatium medium inter alas Cherubim ex vtraque parte, & tamen alæ iſtorum Cherubim, de quibus hic dicitur extendebantur contra Aquilonem, & Auſtrum. I Nam vultus amborum erant contra Oriētem, & alæ extenſæ in latum, ſcilicet vnus extendebat alas, & tangebat ala dextra parietem Auſtralem, & alius tangebat ala ſiniſtra parietem Aquilonarem, & ſic veniebant ab angulo in angulum alæ ipſorum, vt patet hic in litera. Sextò differebāt iſti Cherubim inter ſe, quia illi Cherubim, de quibus hic dicitur, erant ſuper pauimentum Sancti Sanctorum iuxta parietem Occidentalem domus, & illi Cherubim: de quibus Exod. 25. & 37. erant ſuper arcam poſiti productiles de extremitatibus propitiatorij: vt patet ibidem: ideo non erant ijdem. Septimò patet, quia illi Cherubim, de quibus Exo. 25. & 37. fuerunt facti, quando facta fuit arca in deſerto iubente Moyſe, cum eſſent partes arcæ, & ibi fuerunt facti iubēte Salomone poſtea in templo, vt patet hic. Multæ aliæ K differentiæ ſunt inter iſtos Cherubim, & illos: ideo non ſunt ijdem: ſed fuerunt iſti quidam Cherubim nouiter facti per Salomonem de lignis oliuarum, & poſiti in Sancta Sanctorum, vt patet in litera.

Ad quid fuerunt facti iſti Cherubim per Salomonem. Quæſt. XIV.

QVæritur vlterius, ad quid fuerunt facti iſti Cherubim de ligno oliuarum per Salomonem? Aliquis dicet, quod cauſa fuit, quia templum Salomonis factum eſt ad imitationem tabernaculi Moyſis, & quia illud tabernaculum habebat forte tales duos Cherubim: conueniens fuit, quòd in templo Salomonis eſſent iſti duo Cherubim. Dicendum, quod non ſtat,

quia in tẽplo Salomonis erant iſti Cherubim, ſed in tabernaculo Moyſis nunquam fuerunt: quia in ſancta ſanctorum ſolum legitur fuiſſe arcam, quæ habebat ſuper ſe duos Cherubim: ſed præter iſtos non leguntur alii, vt patet Exod. 26 cap. Sed dicendum, quod iſti Cherubim erant in ſancta ſanctorum ad ſignandum dignitatẽ Dei: nam Deus in cælis comitatus eſt beatis ſpiritibus, qui ſunt in nouem ordinibus angelorũ, quorum præcipui ſunt in duobus ſupremis ordinibus, ſcilicet Seraphim, & Cherubim.

Et ob hoc non poteſt aliquid dignius, & conuenientius pingi, vel fabricari ad conſortium Dei in templo, quam Cherubim, & Seraphim. Et propter hoc in viſione imaginaria Iſaiæ, cum vidit Dominum in templo, & in circuitu eius vidit Seraphim, qui ſex alis velabantur: Iſa. 6. cap. De Cherubim patet in viſione imaginaria Ezech. Nam vidit quatuor Cherubim: Ezech. 10. capit. & quia in templo Deus erat ſpecialiter, conuenientius figuræ Cherubim fiebant ſculptæ, vel ſtatuæ, quam aliquæ aliæ, & ſic in multis locis erant. Nam primo facti ſunt duo Cherubim ſuper arcam fœderis de auro productiles, qui extendebant alas, & in medio alarum manebat locus clauſus, in quo Deus eſſe putabatur: nam ibi audiebatur vox reſpondentis ad omnia quæſita, & putabatur eſſe vox Dei. Erat tamen vox angeli, vt patet Numer. 7. cap. Et ſuper illos Cherubim Deus dicebatur aliquando eſſe, vt patet 2. Reg. 6. cap. & Pſalm. 79. ſcilicet, Qui ſedes ſuper Cherubim manifeſtare corã Ephraim. Erant etiam Cherubim in parietibus templi ſculpti, vt patet ſupra in litera. Erant etiam in vaſis Sanctuarii ſculpti Cherubim, ſcilicet in ſedibus laterum. 3. Regum 7. cap. Erant etiam in velo templi, vt patet ſupra in litera, & forte in omnibus operibus templi. Ita ergo fuit conueniens, quod præter Cherubim, qui erant ſuper arcam, eſſent etiã alii Cherubim in ſancta ſanctorum, & potius ibi eſſe debebant; quam in aliis partibus templi, eo quod magis repræſentabatur ibi Deus, quã in alia parte propter arcam fœderis, & propter vocem reſpondentis, quæ audiebatur ſuper arcam. Cur tamen eſſent duo Cherubim, & nõ plures facti per Salomonem, & cur de lignis oliuarum potius, quam de alia materia, nõ poteſt reddi cauſa, quia iſta totaliter pendent a voluntate iubentis.

Velum ad quid erat, & in qua parte templi. Quæſt. XV.

QVæritur vlterius de velo, de quo hic dicitur, ad quid erat, vel in qua parte templi erat? Reſpondet Nicolaus, & fere omnes noſtri Doctores, q̃ erat pendens ante ſancta ſanctorum, ne videretur arca, & dicunt, quod iſtud eſt de quo dicitur Matth. 27. cap.
1. Ratio. quod in paſſione Domini ſciſſum eſt a ſummo vſq; deorſum. Hoc autem non conſtat. Eſt autem motiuum eorum, licet non exprimunt: quia templum Salomonis erat ad exemplum tabernaculi Moyſis. Sed in tabernaculo Moyſis velum quoddam pendebat ante arcam, & illud diſtinguebat ſancta ſanctorum a reliqua parte San
2. Ratio. ctuarii: Exod. 26. cap. ita putauerunt, quod eſſet in templo Salomonis. Alia cauſa erat, quod id quod maxime occultandum erat in templo erat in ſancta ſanctorum, ſcilicet arca fœderis, ideo velum poni debebat in parte illa ad maxime occultandum.

Reſpondendum tamen, quod velum iſtud non erat poſitum ante ſancta ſanctorum ad portam eius ex parte exteriori, nec ex interiori. Pro quo ſciendum, quod domus ſancti ſanctorum erat cubitorum viginti longitudine, & totidẽ latitudine, & diſtinguebatur a domo exteriori quodam pariete interiacente, & in illo erat porta quædam: vt patet 3. Regum 6. ca. Nunc autem ſi eſſet velum iſtud ante ſancta ſanctorum poterat eſſe ex parte exteriori ante portam ſancti ſanctorum, ita vt videri non poſſet porta exiſtentibus in templo, ſcilicet in domo exteriori. Vel poterat eſſe in parte interiori, vt videretur porta ſancti ſanctorum exiſtentibus in templo, & tamen non poſſet videri, quod erat intra ſancta ſanctorum, licet aperiretur porta eius. Neutro tamen iſtorum

A modorum eſſe poterat velum ante ſancta ſanctorum: quia 3. Regum 8. & infra 5. c. dicitur, quod ſi quis eſſet circa portam ſancti ſanctorum, videre poterat vectes arcæ, quæ erat in ſancto ſanctorum, ſcilicet capita eorum, & ſi eſſet longe a porta non poterat illos videre. Si tamen eſſet velum poſitum ante ſancta ſanctorum, ſiue ex parte exteriori, ſiue interiori nullus poſſet videre vectes arcæ, quæ erat intra ſancta ſanctorum, ſiue eſſet iuxta portam, ſiue longe ab ea, ergo non erat ibi velum pendens. Dicendum ergo, quod velum iſtud erat ad portam exteriorem templi pendens ex parte interiori templi. Pro quo ſciendum, quod templum erat longum ſexaginta cubitis, & latum viginti, & ſecundum longitudinem diuidebatur in duas partes. Prima erat exterior maior, in qua erant omnia vaſa ſacræ miniſtrationis, & vocatur templum, vel oraculum. Et alia domus erat minor, quæ vocabatur ſanctum ſanctorum, vbi erat arca fœ-
B deris. Domus exterior habebat vnicam portam in latere Orientali, & velum pendebat ad portam illam ex interiori. Nam portæ templi erant magnæ ſecundum latitudinem parietis templi, & portæ aperiebantur ſecundum partem exteriorem, & apertis illis, manebat velum pendens ex parte interiori ſecundum totam portæ magnitudinem: ita vt non poſſet videri id, quod erat in templo etiamſi aperiretur porta.

Quod autem velum poneretur ad iſtam portam interiorem templi ratio eſt, quia velum poni debebat ad aliquam portam, eo quod non erat neceſſe aliquid velari in templo, niſi quod videri poterat, vel per quod poterat videri, & non poterat videri aliquid niſi per portam ideo ad portam aliquam ponendum erat. Erant tamen
C ſolum duæ portæ in templo, ſcilicet vna in domo exteriori templi in parte Orientali, & alia in ſancta ſanctorum, vt colligitur 3. Regum 6. cap. In aliqua ergo iſtarũ portarum ponendum erat velum: non tamen ponebatur in porta ſancti ſanctorum, vt quidam putauerunt, vt probatũ eſt ſupra: ideo ponebatur in porta exteriori domus. Et patet hoc, nam ad portam ſancti ſanctorum non erat neceſſarium, quia domus illa claudebatur parietibus ex omni parte, & habebat etiam portam: ita vt non poſſet aliquid videri intra ſancta ſanctorum; ideo non erat neceſſarium velum. Aliquis diceret, quod erat neceſſarium velum ad operiendum portam, quando quis intraret in ſancta ſanctorum, vt foris non videretur aliquid eorum, quæ intus erant, pendente velo.

Sed iſtud non ſtat, quia in ſancta ſanctorum non in-
D troibat aliquis, niſi ſummus ſacerdos ſemel in anno in die propitiationis: Leuit. & ad Heb. 9. cap. Et quando introibat ſummus ſacerdos, non poterat quis videre aliquid eorum, quæ erant in ſancto ſanctorum, etiamſi non penderet velum ante portam, & maneret porta patens, quia quando introibat illuc ſummus ſacerdos, nullus hominum eſſe debebat in exteriori tabernaculo, ſiue ſacerdos, ſiue Leuita: Leuit. 16. cap. Et ſic nihil videretur eorum, quæ erant in ſancto ſanctorum: potiſſimè, quia vt ſupra probatum eſt ſecundum veritatem non erat ibi velum, cum vectes arcæ exiſtentis in ſancta ſanctorum apparerent exiſtenti foris: licet eſſet clauſa porta ſancta ſanctorum. Erat autem neceſſarium velum iſtud nimis, quod penderet ad portam exteriorem templi, quia illa porta erat magna, & quando aperiebatur apparerẽt
E omnia vaſa ſacra, quæ erant in prima domo Sanctuarii, niſi penderet aliquod velum. Nam porta iſta exterior deberet ſæpe aperiri, cum quotidie bis deberet ingredi aliquis ſacerdos ad cremandum thymiama coram Domino, & ad locandum lucernas in candelabro mane, & veſperi: Exod. 30. cap. Porta autem exterior erat magna ſecundum latitudinem parietis Orientalis, ſcilicet cubitorum viginti, & oportebat, quod aperta eſſe ſæpe. Et cum aperiretur, neceſſe erat poſſe videri omnia, quæ erant intra templum: potiſſimè, quia laici, & quicunque Iſraelitæ erant, quaſi ſemper ad portam templi in porticu eius ambulabant, & ibi loquebantur de rebus pertinentibus ad legem. Vnde Chriſtus licet eſſet laicus, in porticu illa templi Salomonis ſæpe erat cum Phariſæis

diſpu-

diſputando, & ibi dixerunt ei: Quouſque animas noſtras tollis? ſi tu es Chriſtus, dic nobis palam, & voluerunt eum lapidare, exiuitque de manibus eorum. Ioan. 10. cap. Et iſti viderent ea, quę erant in templo quandocunque aperiretur templum.

Et patet, quia quando ſacerdos introibat bis in die ad cremandum thymiama, & locandum lucernas, erat populus expectans ad portam exteriorem in porticu, vt colligitur Luc. 1. cum dicitur de Zacharia patre Beati Ioannis Baptiſtæ, quod ſorte exijt, vt intraret ad cremandum incenſum, & ingreſſus eſt templum. Populus autem erat foris cum expectans: & ſic tunc poterant videre, quæ erant in Sanctuario in prima domo, niſi penderet velum ad portam, quod auferret viſum, dato φ porta pateret. Si autem non penderet iſtud velum, & contingeret laicos, & Leuitas videre vaſa Sanctuarij, eſſet G inconueniens magnum, ſcilicet, quia morerentur, eo φ viderent vaſa ſacra nuda. Et qui ſic illa videbant, moriebantur, niſi ſacerdotes, Num. 4. Et ob hoc dixit Deus ſacerdotibus, quod cauerent ne morerentur Leuitę de ſtirpe Caath, qui portabant vaſa ſacra humeris ſuis: & ad hoc iuſſit, quod quando mouenda eſſent caſtra, & tabernaculum, non introirent Leuitæ ad accipiendum vaſa, quæ portarent: ſed ſacerdotes ingrederentur, & velarent ea, & velata traderent ea Leuitis, quia ſi viderent ea nuda morerentur, eod. cap. Ideo ſi porta eſſet patens templi, & non penderet velum ante illam, viderent laici ea, quæ erant in Sanctuario, & morerentur. Ideo manifeſtum eſt, quod poneretur ad hoc aliquod remedium, ſcilicet, quod penderet aliquod velum ad portam templi ex parte interiori. Nam porta habebat valuas, quæ voluebantur H ad partem exteriorem templi, & illis patentibus manebat velum pendens in loco portarum a ſummo vſque deorſum. Et cum aperirentur portæ, etiamſi omnes laici ibi eſſent, non poterant aliquid videre de his, quæ erant in ſanctuario, & iſtud velum ſciſſum eſt in paſſione Chriſti: de quo magis dicetur ſequenti quæſtione. Et ſic in ſola iſta porta exteriori erat velum, quia ibi ſolum erat neceſſarium, & in porta Sancti Sanctorum non. Ad primam rationem, qua probabatur, quod pendebat ante Sancta Sanctorum, dicendum, quod verum eſt, quod in tabernaculo Moyſi pendebat velum quoddam ante arcam: & tamen non erat ſic in templo Salomonis. Ratio diuerſitatis eſt, quia tabernaculum Moyſi erat portatile: & non habebat parietes aliquos, ſed ſ[illegible]tum quaſdam tabulas in gyro, & operimenta, & vela tam de panno, quam de pellibus, & ipſum tabernaculum quod in duas partes diuidebatur, ſcilicet in Sanctum, & in Sancta Sanctorum non diuidebatur, niſi velo intermedio. I Nam erant quatuor columnæ de lignis Setim ante Sancta Sanctorum, & de illis pendebat vnum velum pulchrum ante arcam, & per iſtud ſolum diuidebatur domus, vel pars exterior ab inferiori, vt patet Exod. 26. In templo autem Salomonis erant parietes, & diſtinguebatur domus ſancti ſanctorum ab exteriori domo pariete intermedio, in quo erat porta, ideo non erat hic neceſſarium velum, ſicut in tabernaculo Moyſi ante ſancta ſanctorum. Item ſi propter hoc, quod in tabernaculo Moyſi erat velum pendens ante ſancta ſanctorum, deberemus dicere, quod iſtud velum, de quo hic dicitur pendebat ante ſancta ſanctorum: eodem modo dicere deberemus, quod iſtud velum pendebat ad portam exteriorem templi, quia etiā in tabernaculo Moyſi erat quoddam velum pendens ante portam tabernaculi, quod interdum vocatur tentorium, Num. 4. & magis neceſſariū K erat ibi, quam ante ſancta ſanctorum ex cauſis ſupra poſitis. Ad ſecundum dicendum, quod verum eſt, quod id quod maxime in templo occultandum erat, erat ſancta ſanctorum: & tamen non ſequitur, quod ibi deberet pendere velum, quia dato quod non penderet velum ante ſancta ſanctorum, erat maxime occultata arca, quæ erat in ſancta ſanctorum. Nam erat paries diſtinguens ſancta ſanctorum a domo exteriori, ita vt clauſis portis ſancti ſanctorum etiam ſtantibus omnibus ſacerdotibus in domo exteriori nihil videri poſſet de his, quæ erant in F ſancta ſanctorum, niſi capita vectium arcæ, 3. Reg. 8. & infra 5. Quod de induſtria factum creditur, quia alias poterant obturari omnes tales rimulæ. Et tamen ſi non penderet iſtud velum ad portam exteriorem templi, viderent laici vaſa ſacra, quę erant in prima parte templi, ideo ibi ponendum erat velum, & non ante ſancta ſanctorum.

Quare in paſſione Domini velum ſciſſum eſt: & ad quid factum eſt. Quæſtio XVI.

Quæritur vlterius de iſto velo, cum dicatur Matth. 27. quod velum templi ſciſſum eſt, quomodo ſciſſum eſt, & ad quid factum eſt? Dicendum, quod moriente Domino totus mundus ei condoluit, quia iuG ſtum erat, vt conditori patienti tota machina condita compateretur, vel ſaltem oſtenderet ſcelus nequiſſimorum hominum in ſuum auctorem. Et ad hoc ſol contra naturam orbis eclipſim in plenilunio paſſus eſt: totum cælum caligine obductum eſt per tres horas integras, ſcilicet a ſexta vſque ad nonam, & cœpit iſta eclipſis in vrbe hac Salmantina ab hora tertia vſque ad meridiē. Petræ quoque ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, & tunc velum templi ſciſſum eſt. De iſto velo dicendum, quod vnicum erat, & pendebat ad portam exteriorem templi Salomonis, vt præced. quæſt. dictum eſt: & patet, quia Matth. 27. dicitur, Velum templi ſciſſum eſt, & non dictum ſuit quod erat iſtud velum, ſed dictum eſt velum templi, tāquam vnicum eſſet, & determinatum. Cauſa autem quare ſciſſum eſt, videtur fuiſſe triplex. *Prima cauſa.* H Prima, vt ſignaretur, quod per mortem Chriſti reuelata erant omnia ſecreta cæleſtia: nam ea, quæ erant in templo occultabantur laicis, & Leuitis ante tempus illud. Chriſtus autem moriens reuelauit omnia: quia ex morte ſua accepit lex noua vigorem, & exordium, in qua declarata fuerunt omnia occulta Veteris Teſtamenti. Nam in Veteri Teſtamento erant in figura: In nouo autem fuit nuda veritas. Sic patet ad Hebr. 10. ſcilicet vmbram futurorum bonorum lex cōtinet, ſcilicet lex Moyſi continebat vmbram futurorum bonorum ſcilicet declarandorum in Nouo Teſtamento. Secunda cauſa fuit *Secunda cauſa.* ad oſtendendum, quod per mortem Chriſti fuit patefacta ianua cæli. Nam ante mortem Chriſti erat ianua vitæ æternę clauſa, nec poterat quis introire illuc. Per mortem autem Chriſti aperta fuit, & potuerunt illuc intrare I quicunque diſpoſiti erant, & introierunt omnes Sancti Patres, qui erant in ſinu Abrahæ: Debuit ergo dari aliquod ſignum in morte Chriſti ad oſtendendum, quod per mortem illam pateret vita æterna. Nullum autem conuenientius fuit, quam quod ſcinderetur velum templi, & viderentur vaſa ſacra, quæ erant in eo ab omnibus: quod patet, quia per templum conuenientius quam per aliquid aliud ſignificabatur Cælum Beatorum, eo quod in templo ſpecialius erat Deus, quam in alijs locis, ſicut declaratum eſt præced. cap. Et ſic in cælo Beatorum ſpecialius eſt, quam in alijs locis, eo quod ibi ſe oſtendit eis, & non alibi, ideo conuenienter ſignatur locus ille per templum. Item, quia in templo erant Cherubim multi ſculpti in parietibus, & in vaſis eius: & in alijs rebus, vt patet ſupra in litera: & tñ in ſola vita æterK na ſunt Cherubim, & Seraphim, & alij ordines angelorum: ideo per templum ſignatur vita æterna. Erat templum illud velatum, ne videremus, quæ intus erant: ſicut vita æterna clauſa erat, ne cui liceret illuc introire: & velum ſciſſum eſt, vt ſic poſſent videri, quæ erant in templo, quia cęlum apertum eſt, vt iam poſſent illuc introire, qui diſpoſiti eſſent ad hoc. Tertia cauſa fuit ad ſignan- *Tertia cauſa.* dum, φ lex vetus ceſſabat, & incipiebat nouum teſtamētum: nam in morte Chriſti cępit habere vigorem obligandi nouum teſtamentum, & cœpit deficere vetus, de quo magis declaratum eſt in libro de quinque figuratis paradoxis ad illuſtrem reginam Caſtellæ: & ad ſignandū hoc, conueniebat ſciſſio veli templi à ſummo vſque deorſum: nam quamdiu vetus teſtamentum manebat, debebat pendere illud velum ad portam exteriorem

templi

templi, vt non viderentur vaſa ſacra ab aliquibus, niſi à ſacerdotibus, quia morerentur: Numer. 4. c. Nunc autem Deus ſcindebat velum illud, & faciebat, quod ea, quæ erant intra templum paterent omnibus, ideo innuebat, quod iam nolebat manere priorem legem, qua cauebatur, quod vaſa ſacra abſcondita manerent. Secundum etiam, quod velum templi non ſolum ſciſſum eſt, ſed etiam ſciſſum fuit a ſummo vſque deorſum, vt patet Matthæ. 27. cap. Quia ſi fuiſſet ſciſſum, & tamen non a ſummo vſque deorſum, maneret adhuc velum pendēs propter cōtinuitatem illam, & ſic per rupturam illam poſſent videri ab extra aliqua de illis quę erant in Sanctuario, & tamen non omnia: quia ea, quæ eſſent verſus latera domus, ſcilicet Aquilonare, & Auſtrale non viderentur pendentibus adhuc partibus veli, propter continuitatem, ſed ea, quæ eſſent in medio templi viderentur. Chriſtus tamen voluit, quod omnia, quæ erant in tēplo viderentur, vt perfecte ſignaretur reuelatio ſecretorum legis, & perfecta apertio vitæ æternæ, & totalis ceſſatio Veteris Teſtamenti: ideo debuit a ſummo vſque deorſum ſcindi, vt non maneret aliqua continuitas partium veli, ſed vtraque pars caderet in terra verſus duos parietes domus, ſcilicet Aquilonarem, & Auſtralem: & ſic manerent omnia reuelata.

Cur potius non apertæ fuerunt portæ templi, vel fractæ valuæ, quam velum templi, vt omnia paterent. Quæſt. XVII.

QVæritur vlterius, cum Deus ad ſignādum iſta, quæ dicta ſunt præcedenti quæſtione, voluerit, quod ſcinderetur velum templi, cur potius non fecit, quod aperirentur portæ templi, vel frangerentur valuæ, & ſic omnia paterent? Dicendum, hoc fieri non debuit, nec potuit propter duo. Primò, quia iſta ſciſſio veli facta eſt inter horam ſextam, & nonam, quando Chriſtus patiebatur, vt patet Matth. 27. capit. & tunc miniſtrabatur in templo Salomonis, quia vſque ad horam prandii ſemper erat hora ſacrificiorum, & tunc erat apertum templum Salomonis, quia fortè ſacerdos introierat ad cremandum thymiama, & diſponendum lucernas in candelabris: & ſic non poterāt tunc miraculoſe aperiri portæ templi cum apertę iam eſſent ad miniſtrandū. Quod autem frangerentur non conueniebat ad aliquid, ideo non fuerunt ipſæ apertæ, nec fractæ, ſed velum, quod pendebat, ſciſſum eſt. Secundum fuit, quia dato, ꝙ portæ eſſent clauſæ, apertio illarum, vel fractio principaliter nihil prodeſſet. Nam dato, ꝙ illæ aperirentur, manebat poſt eas velum pendens, quod interciperet viſum omnibus foris exiſtentibus: ideo principaliter debuit velum ſcindi ad hoc, quod viderentur, quæ erant intra tēplum in prima parte eius, & ideo dato, quod eſſent clauſæ portæ templi, & miraculoſe aperirentur, principaliter fieret mentio de ſciſſione veli, & ſic facta eſt.

Quare ſciſſio veli potius fuit in die paſſionis Chriſti, quam alijs diebus. Quæſt. XVIII.

QVæritur vlterius, quare facta eſt iſta ſciſſio veli potius die paſſionis Chriſti inter horam ſextam, & nonam, quam aliis diebus, vel temporibus? Reſpondendum, quod quocunq; tempore Deus ſcinderet illud velum conuenienter poſſet ſignari, quod ceſſare debebat lex vetus, non potuit tamen conuenientius fieri, quam in die paſſionis Chriſti. Ratio prima eſt, quia plurima eorum, quæ tunc miraculoſè facta ſunt, fuerunt ad oſtēdendum, quod tota orbis machina conditori ſuo compatiebatur. Et quia paſſio ſua fuit die vna, & non aliis, debuit potius ſciſſio iſta veli, fieri die illa. Secunda cauſa fuit, quia per iſtud velum ſignata fuit apertio vitæ æternæ, & apertio ſecretorum veteris Teſtamenti, & ceſſatio legis veteris. Iſta autem tria ſunt facta in paſſione Domini, & non ante, nec poſtea, ideo illa die velum ſcindi debuit. Tertia cauſa fuit: quia illa die cōueniebat valde ſcindi velum templi. Nam iſtud velum ſcindebatur

A ad hoc, vt apparerent, quæ erant intra templum, & viderentur ab omnibus. Sed iſtud non potuit ita fieri conuenienter die aliqua, ſicut die paſſionis Chriſti, ergo illa die ſcindi debuit.

Patet hoc, quia illa die conuenerant plures de Iſraelitis, qui poſſent videre ea, quæ erant in templo, ſciſſo veli, quam aliis diebus, ergo illa die fieri debuit; probatur hoc, quia Chriſtus mortuus eſt die prima azymorum: nam Chriſtus comedit agnum paſchalem cum diſcipulis ſuis, & ſequenti die mortuus eſt in cruce. Et agnus paſchalis comedebatur die quartadecima menſis primi ad veſperum, qn̄ erat Phaſe, & ſequenti die erat primus dies azymorum. Exod. 12. & Leuitic. 23. capitul. Ideo primus dies azymorum erat quando mortuus eſt. Iſta autem dies valde ſolemnis. Nā ſeptē erant dies azy-
B morum, & dies primus, & ſeptimus erant venerabiliores. Exod. 12. Leu. 23. & Num. 28. c. Sic in iſto die eſſent oēs Iſraelitæ in Ieruſalem. Nā ter in anno iubebat Deus omnes maſculos Iſrael apparere in Sanctuario Domini. Exod. 23. & 24. & Deut. 16. in feſto azymorum, & Pentecoſte, & Tabernaculorum. Et ſic in iſto die primo azymorum eſſent oēs Hebræi in Ieruſalem, & poſſent videre ſciſſionem veli, & ea, quæ erant in templo. Iſta autem fuit cauſa quare Iudæi ſemel deliberabant non occidere Chriſtum in diebus azymorum, ſ. quia totus populus erat in Ieruſalem. & fieret tumultus ſuper mortem Chriſti, vt patet Matth. 26. c. ſ. Non in die feſto, nè fortè fieret tumultus in populo. Et tamen poſtea diſpoſitione Dei mutatum eſt conſilium Iudæorum, & mortuus, & occiſus eſt Chriſtus in die feſto in Ieruſalem, vt totus Iſrael
C præſens eſſet morti eius, vt ſic videretur pro omnibus mortuus, vel peccatum Iſraelitarum grauius videretur, quaſi toto populo conſentiente factum eſſet. Cauſa autem quare inter ſextam, & nonam horam ruptum fuit velū templi, fuit duplex. Prima, quia illa hora Chriſtus pendebat in cruce, & tunc alia miracula facta ſunt. ſ. terræmotus, petrarū ſciſſio, & monumentorum apertio, & eclipſis ſolaris. Ideo iſtud ēt, ꝙ a cauſa ſupernaturali fiebat, eadem hora fieri debuit. Nam tunc Chriſtus erat in grauiſſimo dolore vulnerum, & fuit ſic, quouſque hora nona expirauit. Secunda cauſa fuit, quia illa hora maxime poterant videri ea, quę erant in templo. Nam hoc tēpore cum eſſet prima dies azymorum, & propter magnitudinem feſti cōueniſſent Iſraelitę omnes ad templum, erant ibi intenti ſacrificiis, & aliis cæremoniis legis, &
D ſciſſo tunc velo omnes viderēt ea, quæ erant in templo. Si autem fierent hæc per noctem, vel alio tempore, non viderent opus, qui in templo erant, & non conſequeretur Deus plene finem, quem intendebat.

Cur velū tēp'li inter ſextā & nonā horā dies ſciſſū fuerit

Quomodo facta eſt ſciſſio veli ſine aliqua cauſa. Quæſtio XIX.

QVæritur vlterius, quomodo facta fuit ſciſſio veli templi ſine aliqua cauſa? Aliquis dicet, quòd fortaſſis facta eſt per terræmotum: nam eo tempore petræ ſciſſæ ſunt, monimenta aperta ſunt, & factus eſt terræmotus ad ſciſſionem petrarum, vt colligitur Matt. 27. c. Et Paulus Oroſ. 7. de Orneſta Mundi dicit, ꝙ quę-
E dam partes vrbium corruerunt, & cum velū iſtud penderet ex duobus parietibus ad operiēdum totam aperturam portæ templi facto terræmotu mouerentur parietes de quibus pendebat velum, & per tractum, & elongationem maiorem ipſorum, quam prius rumperetur velum. Dicendum, quod hoc non ſtat, quia terræmotus non ſufficit ad talem ruptionem, niſi forte fuiſſet tantus, quod parietes templi, de quibus pendebat velum, corruerent, & tamen tunc non corruerunt parietes templi. Nam nulla alia mutatio facta eſt in templo, niſi quod velum ſciſſum eſt, nec alia legitur fuiſſe: Ideo non potuit ex hoc ſcindi, potiſſimè, quia dato, quod terræmotus iſte fuiſſet magnus, non poterat ſcindi velum a ſummo vſque deorſum, ſed ſolum fieret aliquanta ruptura a parte ſuperiori. Et tamen ſciſſum eſt velum a ſummo vſque ad deorſum. Ergo fuit ex alia cauſa.

Dicen-

Dicendum ergo, quòd poterat hoc fieri tripliciter: vno modo à Deo, ſubtrahendo virtutem ſuam. Nam omnia, quæ ſunt, mouentur per hoc, quod eis eſſe communicatur a Deo, & conſeruatur. Et cum quælibet res creata ex ſe ſit non ens, neceſſe eſt, quòd cum Deus ſubtraxerit conſeruationem, quam facit, res illæ pereant. Et ſic Deus poterat deſinere conſeruare eſſe illarum partium, quæ erant in medio veli a ſummo vſque deorſum: & tunc conſequenter duæ partes veli, quæ coniungebantur mediantibus illis, deſinerent eſſe copulatæ: & ſic videretur velum ſciſſum a ſummo vſque deorſum, & tamen non erat iſta vera ſciſſio. Secundo modo poterat hoc effici à Deo non ſubtrahendo aliquid, ſed apponendo, ſcilicet quod in inſtanti rumperetur pannus ille à ſummo vſque deorſum: & ſic eſt in creatione rerum, quia creatio fit per appoſitionem virtutis: & tamen eſt G in inſtanti. Sciendum tamen iſto modo, quod ſciſſio veli non inciperet à parte ſuperiori, vt perueniret ad inferiorem, quia ſic non fieret in inſtanti, ſed ſucceſſiue: & tamen Deus non poteſt operari in ſucceſſione, cum eſſe ſuum ſit ſimul totum, & in inſtanti. Ideo non ruptum fuit vnum filum priuſquam alterum: ſed omnia, quæ erant ſupra, & infra æquè primo rupta ſunt. Et iſta non vocatur propriè ſciſſio, quia ſciſſio eſt ab vna parte in alteram continuata ruptio per ſucceſſionem. Hic autem non fuit ſic ſucceſſio, ideo non eſſet ſciſſio. Tertio modo poterat hoc fieri per angelos, ſcilicet ꝙ aliquis angelus rumperet illud velum a ſummo vſq; deorſum: & hoc ſiue haberet gladium in manu, ſiue non, ſicut dixit Daniel cuilibet duorum ſeniorum, qui falſe contra Suſannam ſententiauerant, & teſtificati fuerant ſcilicet H ecce angelus Domini accepta ſententia ab eo ſcindet te medium. Et alteri dixit: manet enim angelus Domini gladium habens, vt ſecet te medium, & interficiat vos: Dan. 13. Multa ſimilia faciunt angeli: nam vnus angelus occidit centum octoginta millia virorum vna nocte in caſtris Aſſyriorum 4. Reg. 19. & Iſa. 38. Iſte modus vltimus veriſimilior eſt, quia iſte propriè vocatur ſciſſio. Alij autem duo non, cum iſte fiat per motum, alij duo non.

Determinatio.

An ſciſſo velo templi, cum omnia, quæ in illo erant, apparuerint, Iſraelitæ videntes ea morerentur.
Quæſtio XX.

QVæritur vlterius, cum velum templi ſciſſum eſt, & apparuerunt omnia, quæ erant in templo, an Iſraelitæ videntes illa morerentur? Nam videntes vaſa ſacra moriebantur, ſi eſſent nuda, ſicut patet de Bethſamitis, qui viderunt arcam Domini, & mortui ſunt quinquaginta millia, & ſeptuaginta 1. Reg. 6. Dicendum, quod nemo mortuus eſt: licet multi viderunt vaſa ſacra rupto velo. Multi namque erant in templo eo tempore, quo ſciſſum eſt velum, & illi viderunt vaſa ſacra, & tamen non legitur, quòd aliquis mortuus fuerit. Legeretur tamen, ſi quis tunc mortuus fuiſſet, ſicut ſcribitur, quod velum ſciſſum eſt: ideo non fuit quiſquam mortuus. Cauſa autem ſecundum quoſdam eſt, quia non moriebatur quis etiam ſi videret vaſa ſacra, dum tamen non videret arcam nudam. Nam arca erat vas ſacratiſſimum ſuper alia, quæ erant in templo, Et ſic erat in loco magis occulto ſcilicet in ſancto ſanctorum. Reliqua autem vaſa ſacra, & ſupellectilia templi erant in domo exteriori templi. Et ſic licet viderent illa nunc Iſraelitæ ſciſſo velo non morerentur: nam non viderunt arcam, ſed alia vaſa, quia arca erat in ſancto ſanctorum. Et licet velum ſcinderetur non videbantur ea, quæ erant in ſancto ſanctorum, ſed ſolum in domo exteriori: quia paries alius erat, qui diſtinguebat domũ ſancti ſanctorum a domo exteriori. Et cum obijcitur de Bethſamitis dicunt, quod illud fuit, quia Bethſamitæ viderunt arcam 1. Reg. 6. Et non dicitur ibi de alijs vaſis ſacris. Dicendum, quòd hoc non ſtat, quia non ſolum moriebantur videntes arcam nudam, ſed etiam videntes quæcunque vaſa ſacra; ideo iuſſit Deus ſacerdoti-

F bus, quòd non permitterent Leuitis Caathitis tangere vaſa ſacra nuda ad portandum illa, nec etiam accederent ad videndum illa, quia morerentur: ſed ipſi ſacerdotes velarent ea prius, & darentur Leuitis velata ad portandum: Num. 4. à fortiori ergo laici ſi viderent vaſa ſacra morerentur. Reſpondendum, quòd licèt viderint nunc Iſraelitæ vaſa ſacra, nemo illorum mortuus eſt, quia non moriebantur quicunque videbant ea nuda, ſed ſolum quando volebant ea videre propter curioſitatem videndi aliquid pulchrum. Si tamen quis nihil attendens videret aliquod vas ſacrum nudum non moriebatur, cum non eſſet ibi curioſitas: quia aliàs ſequerentur magna inconuenientia ſcilicet ſi quis ſacerdos vellet alicui laico nocere, oſtenderet ei ſubito aliquod de vaſis ſacris, & moreretur illico. Et tunc eſſent vaſa ſacra deteriora, quàm illud Meduſeum caput, quod à Poetis vulgatum eſt, aſpicientes ſolitum in lapides vertere. Et patet hoc ex eis, quæ dicuntur Num. 4. cap. ſcilicet. Alij nulla curioſitate videant, quæ ſunt io ſanctuario priuſquam inuoluantur alioquin morientur. Nunc autem Iſraelitæ non viderunt aliqua curioſitate ea, quæ erant in ſanctuario, ſed à caſu ſciſſum eſt velum templi, & viderunt vaſa, quæ intus erant: quia non erat in poteſtate eorum non videre, quæ coram oculis ipſorum erant ſaltem primo intuitu, ſicut dicit Auguſtinus, non eſt in poteſtate noſtra quin viſis tangamur. Item patet, quia Deus ſcidit nunc velum templi, vt Iſraelitæ viderent ea, quæ intus erant: quomodo ergo occideret eos pro hac viſione: non enim erat rationabile: ideo nemo tunc periit, quia in hoc caſu lex non obligabat eos, cum Deus vellet, quod viderent iſta vaſa ſacra.

An ſciſſo velo Iſraelitæ tenebantur aliud facere, nè vaſa viderentur, vel licebat iam eis vaſa videre.
Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, de iſto velo templi nunc ſciſſo, an Iſraelitæ obligabantur aliud facere ad hoc, quod vaſa templi occulta eſſent, vel licebat eis iam videre vaſa templi? Primò, quod cum Deus ſciderit velum, innuebat, quòd Iſraelitæ viderent iam, quæ prius erant occulta, ideo non obligabantur ipſi occultare illa, quæ Deus reuelabat. *Prima ratio.* Secundo patet, quia in paſſione Chriſti ceſſauit lex vetus, ideo iam non oportebat obſeruari aliqua cæremonialia, & tamen quod vaſa ſan- *Secunda ratio.* I ctuarij occultarentur pendente velo ante illa, erat cæremoniale, ideo iam non cadebat ſub obligatione. Dicendum, quod hic ſunt duo. Primò an licebat Iſraelitis ſciſſo velo aliud facere, vt manerent occulta vaſa templi, Secundum eſt, an obligabantur ad faciendum, dato quod eſſet licitum. Ad primum dicendum, quod nõ eſt dubium, quod liceret Iſraelitis facere aliud velum: nam licèt Deus ſcidiſſet illud, licebat aliud facere. Sic enim patet de deſtructione templi per Chaldæos: quia Deus voluit, quòd deſolaretur domus illa, & prædixit deſtructionem illam per Ieremiã, & alios Prophetas. Et, quod plus eſt, adiuuit Chaldæos ad deſtructionem. Nam ipſe vocauit Nabuchodonoſor, & Chaldæos de terra ſua ad iſtam deſtructionem, vt patet Iſa. 5. & 7. & dedit fortitudinem illis ad puniendum Iſraelitas: Habacuc 1. Et K tamen licuit Iſraelitis poſtea ædificare templum deſtructum, quod reædificatum eſt ſub Zorobabel. Et illi, qui ædificabant, merebantur, vt colligitur ex 1. lib. Eſdræ. & Aggei 1. & 2. Item patet hoc, quia reficere velum ſciſſum erat opus legis, cum ſecundum legem debẽrãt vaſa ſanctuarij eſſe occulta. Facere autẽ opera legis ſemper fuit licitum, vſquequo vetita fuerunt: ſed nondum erãt vetita: ergo licitum erat. Item patet, quia iſtud erat cæremoniale, quod vaſa occultarentur, & præceptum erat in lege Num. 4. Si autem iſta cæremonia erat illicita, omnes erant illicitæ, cum æquale eſſet de omnibus: & tamen manifeſtum eſt, quod non erant omnes cæremoniæ illicitæ, nec Iudæi hoc credebant: quia alioquin ceſſarent ab omnibus operibus legis, & non ceſſauerunt, ſed manſerunt ſemper in his etiam poſt mortem

Chriſti quouſque deſtructa eſt Ieruſalem, & tota gens Iudæorum per Romanos. Et non ſolum Iudæi frequentabant cæremonias legis, ſed etiam Apoſtoli, & omnes conuerſi ad Chriſtum. Vnde ipſi ibant ad orandum in templum, vt patet de Petro, & Ioanne, qui ibant hora nona ad orandum in templum, quando ſanauerunt claudum ab vtero Act. 3.c. Ideo non credebant Iudæi illicitam ſibi hanc cæremoniam, nec aliquam aliam de legalibus, cum nondum appareret aliquid, per quod deberent ceſſare à lege. De ſecundo dicendum, quod Iſraelitæ obligabantur facere aliud velum ad occultandum vaſa ſacra ſciſſo illo. Nam licet Deus illud ſcidiſſet, nõ obſtabat: quia ſic etiam Deus fecerat, quod deſtrueretur templum Salomonis per Chaldæos: & tamen obligabantur Iſraelitæ illud facere denuo. Quod autẽ Deus illud voluiſſet deſtrui, & cooperatus fuiſſet ad hoc, probatum eſt ſupra: quod autẽ obligarentur Iſraelitæ illud reficere, patet, quia Deus infligebat eis pœnas cum pigritarent ædificare: nam cum redierunt de Babylone Iſraelitæ aliquot annis pigri fuerunt circa reædificationem templi, & Deus tunc puniuit eos in defectu terræ naſcẽtium: vt patet Aggæi 1. & 2. c. Populus iſte dicit nõdum venit tempus domus Domini ædificandæ. Nunquid tẽpus vobis eſt, vt habitetis in domibus laqueatis? & domus iſta deſerta. Et nunc hæc dicit Dñs; ponite corda veſtra ſuper vias veſtras: ſeminaſtis multum, & intuliſtis parum: comediſtis, & nõ eſtis ſaturati: bibiſtis, & nõ eſtis inebriati: operuiſtis vos, & nõ eſtis calefacti: & qui mercedes congregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum: reſpexiſtis ad plus, & ecce factum eſt minus, & intuliſtis in domũ, & exſufflaui illud. Quod q̃ ob cauſam dicit Dñs exercituum, ꝙ domus mea deſerta eſt, & vos feſtinatis vnuſquiſque in domum ſuam: propter hoc prohibiti ſunt cœli, ne darent rorẽ, & terra ne daret germen ſuum: & vocaui ſiccitatem ſuper terram, & ſuper montes, ſuper triticum, & ſuper vinum, ſuper oleum, & quæcunq; profert humus, & ſuper hoĩes, & ſuper iumenta, & ſuper omnem laborem manuum. Cum ergo iſti punirentur, quia pigritabantur ædificare templũ deſtructum, tenebantur illud reædificare, & cito reædificare: & tñ illud fuerat deſtructum Deo cooperante. Ideo dato, ut apparet, ꝙ Deus ſcidiſſet nunc uelum templi, tenebantur aliud facere, ut manerent uaſa templi occulta. Item patet, quia aut Hebræi credebant totam legẽ ceſſaſſe, aut non: ſi tota ceſſauerat, & hoc credebant, peccabant faciendo aliquas cærimonias legis, & tñ non credebant Iudæi ſe peccare faciendo cæteras cæremonias legis, quia adhuc ſeruabant legem uſquequo Romani deſtruxerunt Ieruſalem, & templum, & expulerunt inde oẽs Iudæos. Et non ſolum ipſi, ſed ẽt conuerſi ad Chriſtum, & Apoſtoli dubitabant, an ſeruandæ eſſent cærimoniæ legis. Et fuit contentio, & diſputatio ſuper hoc in quodam concilio Apoſtolorum, Act. 15. Et nõ ſolum hoc, ſed ẽt aliqui Apoſtoli obſeruabãt cæremonias legales: nam Paulus poſt hoc circuncidit Timotheum, Act. 16. qui ẽt purificatus eſt in templo iuxta ritum Iudæorum. Act. 21. Ergo non credebant iam ceſſaſſe oẽs cærimonias legis, ita quod non eſſet licitum illas obſeruare.

Si autem credebant Iudæi manere adhuc legem, & obligare, tenebantur ad faciendum aliud uelum, quia iſta erat cærimonia legis, ſcilicet, quod uaſa ſacra occulta manerent. Num. 4. Et oẽs cæremoniæ ſeruandæ erant, quamdiu lex ſeruanda erat. Et ita dicendum eſt, quod Iudæi fecerint aliud uelũ, quia credebãt adhuc legem obligare, cum non uiderẽt aliquid, per quod appareret legem debere ceſſare. Ideo tenebantur ad faciendum aliud uelum, & illud fecerunt cum poſt hoc obſeruauerint omnes cæremonias legales per quadraginta duos annos, qui fluxerunt a morte Chriſti uſque ad deſtructionem Ieruſalem per Romanos, & inter alias cæremonias erat iſta una. Ad primum in contrarium dicẽdum, *Solutio rõnũ. ad primam* quod uerum eſt, quod Deus ſcindendo uelum templi, voluit, quod Iſraelitæ uiderent ea, quæ erant in templo ad declarandum, & ſignandum ea, quæ dicta ſunt ſupra in quadam quæſtione, Et tamen non conſtabat ipſis ad

A quid Deus uoluiſſet ſcindere uelum: & dato ꝙ ſcirent, ꝙ Deus ſcidiſſet uelũ propter peccata ſua, non apparebat manifeſte, ꝙ uetabat obſeruare iſtam cærimoniã de occultatione uaſorum, & tamen Deus expreſſe per legiſlatorem iuſſerat illam ſeruari. Num. 4. Ideo ad hoc, ꝙ ceſſarent Iſraelitæ ab illa, oportebat, ꝙ expreſſe per aliquem prophetam, uel per Deum audirent, ꝙ iam nõ erant obſeruandæ cæremoniæ legis. Iſtud aũt ſignum non expreſſe denotabat iſtud, ergo nõ ceſſaturi erant ab obſeruatione iſtius cæremoniæ propter iſtud. Ad ſecundũ cum dicitur quod in paſſione Chriſti ceſſauit lex uetus, concedendum eſt, & conſequenter non obligabant iam cærimonialia, nec etiam iſta occultatio uaſorum uelo pendẽte, cum eſſet una de cærimoniis, & tamen Iudæis non conſtabat adhuc, nec habebant aliquam rationabilem probationem, quod ceſſaſſent omnes cærimoniæ legis, cum etiam ipſum Chriſtum eas obſeruaſſe tota uita B vidiſſent. Ideo contra conſcientiam agerent, ſi ceſſaſſẽt ab obſeruatione alicuius illarum, & conſequenter tantum obligabantur ipſi tunc, ſicut ante Chriſti natiuitatem, quouſque eis conſtitit prædicatione, & miraculis Apoſtolorum, non eſſe legem obſeruandam, & ſic obligabantur facere aliud velum, & fecerunt illud.

Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos habebant altitudinis. Porro capita earum quinque cubitorum: necnon & quaſi catenulas in oracula & ſuperpoſuit eas capitibus columnarum. Malogranata etiam centum, quæ catenulis interpoſuit. Ipſas quoque columnas poſuit in veſtibulo templi vnam a dextris, alteram à ſiniſtris. Eam quæ à dextris erat vocauit Iachin, & quæ ad læuam vocauit Booz. C

Ante fores. Hic ponitur tertium huius capitu. ſcilicet columnarum fabricatio. Erant enim duæ columnæ pulchræ ante templum ad portam, & de fabricatione earum dicitur hic, ſcilicet: *Ante fores etiam templi duas columnas.* Ideſt ante portam exteriorem templi: nam intra templum erat vna domus parua, quæ vocabatur Sanctum Sanctorum: & habebat portas. De iſtis tamen portis non intelligitur hic, quia illæ non vocabãtur portæ templi, ſed portæ Sancti Sanctorum. Portæ autem tẽpli erant portæ exteriores, ſcilicet, vna porta habẽs duas valuas: & ante iſtas portas erant columnæ iſtæ, ſcilicet, in porticu templi. *Quæ triginta, & quinque cubitos habebant altitudinis.* Scilicet, quælibet columnarum habebat totidem cubitos altitudinis: de latitudine, vel am D bitu non dicitur hic. Erat tñ linea circularis ambiens craſſitiem columnæ cubitorum duodecim. 3. Regum 7. capitu. Propriẽ autem latitudo columnę erat linea recta tranſuerſalis tranſiens ab extremo in extremum, quæ erat cubitorum trium, & dimidij, vel quaſi ſecundum regulam diametri, & circuli, ſcilicet, omnis diametro triplicata cum ſeptima parte ſui circulum complet: ſed 3. Regum 7. capit. dicitur, quod altitudo columnæ erat decem, & octo cubitorum, & ponitur hic triginta quinque, quæ diſſonantia tolletur infra in quadam quæſtione. *Porro capita columnarum, quinque cubitorum.* Super quamlibet columnam erat poſitum capitellum, quod non continuabatur cum ipſa columna, ſed erat ſuperpoſitum: & in illo erant pulchræ varietates, & quodlibet iſtorum capitellorum erat cubitorum quinque al E titudinis.

Et tamen an iſta altitudo computetur cum altitudine columnarum, ſcilicet, quod intelligatur in totum triginta & quinque cubitis, quæ erat altitudo columnarum: declarabitur infra in quadam quæſtione. *Necnon & quaſi catenulas in oraculo.* Ideſt fecit figuram catenularum in columnis ſub capitibus columnarum. Et erant iſtæ catenulæ quaſi catenulæ, quæ erant in oraculo, ſcilicet ſancti ſanctorum: quomodo tamen catenulæ eſſent in oraculo, declarabitur infra in quadam quæſtione. Et dicitur quaſi catenulas, quia non erant veræ catenulæ, ſed apparebant fuſiles, vel ſculptę vel quaſi catenæ: & non erant catenæ cum nõ eſſent aliquid ſeparatum a columnis, ſed pars colũnę cuiuſlibet.

Et

Et ſuperpoſuit eas capitibus columnarum. Scilicet, iſtæ F catenæ non erant in capitellis columnarum, quæ erant diſtincta à collumnis, ſed in ipſis columnis, in ſummitate ipſarum circa locū, in quo capitellum columnæ coaptabatur ipſi columnæ, ita vt catenulæ coniungerentur capitibus columnarum: ita ſæpe fit in columnis, quas faciunt artifices noſtri, ſcilicet, quòd aliqua capitella pulchra ſuperponantur columnis: & in coniunctione capitelli cum columna ſint aliquæ figuræ ſculptæ, vt non appareat cōiunctio capitelli cum columna, ſed videatur vnum continuum. *Malogranata etiam centum, quæ catenulis interpoſuit.* Ideſt, erant etiam centum malogranata ænea interpoſita catenulis ad decorē. Plura autem erant malogranata, vt patet 3. Regum 7. de quibus infra declarabitur in quadam quæſt. *Ipſas quoque columnas poſuit in veſtibulo templi.* Ideſt, in porti- G cu: quia ſicut ſupra dicitur, erant columnæ iſtæ ante fores templi, & ante fores erat porticus. De iſto veſtibulo dicitur, quòd inter veſtibulum & altare plorabant ſacerdotes, ſcilicet, inter altare holocauſtorum, quod erat extra templum in atrio eius: & veſtibulum, ſcilicet, porticum templi, erat quidam locus medius in atrio ſacerdotum, in quo ſacerdotes orabant, & flebant, dicentes: Domine parce populo tuo. Et vocatur veſtibulum, ex vſu Latinorum, porticus cuiuſcunque domus, ſcilicet, pars ante portam domus, quæ operta eſt tecto, ſicut erat in templo, vbi erat tectum pendens ante fores templi, vt patet ſupra in litera. *Vnam à dextris, & aliam à ſiniſtris.* Scilicet, porticus habebat in longitudine cubitos viginti, & decē ab Auſtro verſus Aquilonē, & decē cubitos latitudinis ab Occidente in Orientem, vt patet ſu- H pra in litera: & melius 3. Regum 6. Accipiebatur autem dextrum, & ſiniſtrum à Meridie in Aquilonem. Et vna iſtarum columnarum erat in extremitate porticus, ad latus auſtrale, & alia in latere Aquilonari. *Et eam, quæ à dextris erat vocauit Ioachin, & quæ ad læuam Booz.* Iſtæ columnæ erant famoſæ, ideo impoſuit eis nomina Salomon, ſcilicet, quòd vna vocaretur Ioachin, ideſt ſtabilimus, & alia Booz, ideſt, robur: vt ait Ioſephus 8. Antiquitatum. Et tamen tertio Reg. 7. vbi ponuntur interpretationes eorum nominum, ſecundum Hieronymum, dicitur, quod Ioachin interpretatur infirmitas, & Booz interpretatur in robore: ſed in hoc non multum eſt curandum: licet ſatis coaptari poſſit interpretatio Hieronymi veritati: quia vtraque columna erat fortis, cum latitudo cuiuslibet eſſet pluſquam trium cubitorum, & I dimidij, & linea ambiens circulariter craſſitiem eſſet cubitorum duodecim. 3. Reg. 12.

Ad quid erant factæ columnæ in veſtibulo. & quomodo ponebantur ibi. Quæſt. XXII.

QVæritur Circa id, quod in litera dicitur, quòd columnæ iſtæ erant poſitæ in veſtibulo ante fores, ad quid erant factæ iſtæ columnæ, & quomodo ponebantur ibi. Aliquis dicet, quòd iſtæ columnæ fuerunt ad ſuſtentandum aliquod magnum pondus in ſanctuario. Dicendum, quòd non ſtat: quia iſtæ columnæ non erant intra tēplum, ita ut poſſet aliquid ſupponi eis ad ſuſtinendum illud, ſed erant in porticu templi, cum dicatur K hic, quòd erant in veſtibulo templi, & tamen extra templū non erat aliquid quod teneretur ſuper columnas, quia atrium habebat parietes in circuitu: tectum tamen nullum habebat. Solum autem eſt dubium, ſi erant iſtæ columnæ poſitæ ad ſuſtentandum porticum templi. Nam erat porticus templi tectum pendens ante fores templi, longitudine cubitorum viginti ad partem Aquilonarem, & Auſtralem: & latitudine cubitorum decem ab Occidente in Orientem. Et iſtud tectum poterat teneri ſuper iſtas duas columnas: ideo quidam tenent, quod erant columnæ ad tenendum tectum porticus. Et huic conſonat, quia dicitur in litera, ſcilicet, quod iſtæ columnæ erant in veſtibulo templi, & ante fores: & ſuper partem illam pendebat tectum. Etiam conſonat huic, quia dicitur, quod una columna erat ad dextram, & alia erat ad ſiniſtram, ſcilicet, in duabus extremitatibus porticus, ut ſic melius ſuſtentarent onus tecti. Aliqui dicunt in contrarium, quòd non fuerint iſtæ columnæ poſitæ ad ſuſtinendum tectum porticus, nec aliquod pondus, ſed ad pulchritudinem. Et ad iſtud facit, quod non legitur aliquid ſuperpoſitum iſtis columnis. Et tamen ſi aliquid ſuperpoſitum fuiſſet, quod ſuſtentarent, legeretur de illo, ſicut legitur tam diligenter ſcripta fabricatio ipſarum columnarum.

Determinatio: Dicendum eſt, quod iſtæ columnæ non ponebantur ad ſuſtentandum aliquod pondus, ſed ad ſolam pulchritudinem: nam cum porticus templi eſſet, in qua Iſraelitæ deambulabant ante portas templi colloquentes de his, quæ pertinebant ad legem: debebat eſſe ibi aliqua pulchritudo, quam mirarentur Iſraelitæ. Et ſic portæ templi factæ fuerunt ualde pulchræ, ſcilicet opertæ laminis aureis. Erant etiam iſtæ duæ columnæ, quarum magna erat pulchritudo, ſicut hic dicitur ſequenti c. & magis 3. Regum 7. & Ierem. 52. Prima ratio ad hoc eſt, quæ ſupra allegata eſt, ſcilicet, quia nihil legitur in templo ad quod proficerent iſtæ columnæ. Et tamen ſi ad aliquod pondus ſuſtinendum fuiſſent factæ, diceretur, quod eſſet illud. Secundò colligitur hoc ex magna pulchritudine columnarum, quæ tam diligenter ſcribitur: in quo apparet, quod finis earum ſolum erat iſte, ſcilicet, ut pulchritudinem oſtenderent. Tertiò patet, quia ſi iſtæ columnę eſſent ad ſuſtinendum tectum porticus, neceſſe erat, quod eſſet altitudo columnarum tanta, ſicut ipſius porticus à pauimento. Et tamen altitudo porticus erat cubitorum centum, ut patet ſupra in litera. Altitudo autem columnarum erat ſolum trigintaquinque cubitorum: ut patet hic in litera: ergo non pertingebant vſque ad tectum ad ſuſtentandum illud. Quartò patet, quia ſi iſtæ columnæ eſſent ad ſuſtinendum pondus, extremitates earum ſuperiores eſſent planę: ſicut patet de capitibus omnium columnarum ad hoc, quod bene coaptetur pondus columnæ: & tamen iſtæ columnæ habebant extremitates acutas, quia terminabantur in flore lilij, vt patet 3. Regum ſeptimo. Et tamen ſuper florem lilij acutum non bene ſedet aliquod pondus, ſed ad ſolam pulchritudinem. Quintò patet: quia ſecundum quod communiter tenetur, iſtæ columnæ non erant ſolidæ, ſed vacuæ: quia alias tantum pondus non poſſet moueri de vno loco ad alterum. Et tamen ad ſuſtentandum pondus non conuenit columna vacua, ſed ſolida: ideo non erant iſtæ columnæ ad ſuſtentandum tectum, ſed ad ſolam pulchritudinem oſtendendam. Ad primum in contrarium dicendum, quòd non eſt probatio ſufficiens: nam verum eſt, quòd ad hoc, quod iſtæ columnæ ſuſtentarent tectum porticus, debebant eſſe in loco, in quo erant, ſcilicet, in veſtibulo: & tamen non ſequitur, quòd cum ibi eſſent, ponerentur ad ſuſtentationem, ſed magis ad pulchritudinem propter cauſas in contrarium dictas. Ad ſecundum eodem modo dicendum, quod ad ſuſtinendum tectum porticus, vna columna eſſe debebat in vno latere porticus ad partem dexteram, & alia ad partem ſiniſtram in alio latere, & tamen non ſequitur, quod erant ad ſuſtentandum tectum, ſed potius erant in tali ſitu ad maiorem pulchritudinem oſtendendam.

Quæ fuerit magnitudo iſtarum columnarum, cum diuerſimodè ipſarum magnitudine legatur. Quæſtio XXIII.

QVæritur vlterius de magnitudine iſtarum columnarum: nam ponuntur contraria hic, & ſequenti cap. & 3. Regum 7. quia hic dicitur, quod altitudo columnæ erat triginta cubitorum: & hic dicitur, quod capita columnarum erant quinque cubitorum altitudinis, & 3. Regum 7. dicitur, quòd erant capitella quatuor cubitorum. Aliquis dicet, quod iſta non ſunt contraria, quia alicubi ponitur maior numerus, q̄ alibi: & tamen maior non negat maiorem. Sed tenendum eſt tātum fuiſſe numerum, quantum ponitur vbi maior eſt.

Dicen-

Dicendum, quód hoc non ſtat, quia ſi nulla alia cauſa eſſet ponendi alicubi magis alicubi minus, eſſet quædã inſipientia numeros tam varios deſignare: quia ſicut dicitur 3. Reg. 7. ꝙ erat columna decem & octo cubitorũ, poſſet dici, ꝙ erat trium cubitorum, vel nullus: & tunc nulla eſſet ratio, nec ſenſus in ſcriptura, nec eſſet opus intelligibile. Ideo dicendum eſt, quód iſti numeri ſunt præciſi, ſcilicet, quod columna eſſet præciſe cubitorum trigintaquinque, ſicut hic dicitur. Et etiam eſſet præciſe decem & octo cubitorum, ſicut deſignatur 3. Reg. 18. c. Cauſa tamẽ, quare numeri variantur, & quomodo poſſint ſtare, quærenda eſt. Et dicẽdum, quód columna quælibet iſtarum duarũ componebatur ex quatuor partibus, ſcilicet, baſe, & ſtipite, capite, & capitello: & iſta coniuncta efficiebant columnam: & iſtorum ſimul ſumptorum altitudo erat cubitorum trigintaquinque: & ſic accipitur hic altitudo columnæ: Partes columnæ habebant diuerſas magnitudines. Nam ſtipes columnæ, qui propriè vocatur columna, habebat decem & octo cubitos altitudinis: & ſic accipitur altitudo columnæ, 3. Regum 7. Capitellum vero erat quinque cubitorum, vt patet hic, & 3. Reg. 7. Baſis autem erat altitudinis octo cubitorum, de qua non legitur hic, nec in libris regum, nec alibi quantæ fuerit altitudinis: neceſſe eſt tamen dici eam fuiſſe altitudinis cubitorum octo ad complendum triginta quinque cubitos, quos dicitur hic habuiſſe columna in altitudine cum altitudine aliarum partiũ: de qua expreſsè ponitur in litera. Sed obijcitur, quia hic dicitur; quod caput columnæ erat cubitorum quatuor. Dicendum, quód quælibet columna ſuper ſtipitẽ ſuum habebat duo capita ſuperpoſita, vnum ſuper alterum, & vnum erat craſſius altero. Illud vero quod erat in parte inferiori poſitum, immediatè ſuper columnam, erat craſſius altero, quod ſuper illud erat. Et illud quod erat infra vocabatur caput, quia erat craſſius, & erat minoris altitudinis, ſcilicet, cubitorum quatuor. Quod vero erat ſuperius erat minoris craſſitiei, & maioris altitudinis, ſcilicet, quinque cubitorum: & vocabatur capitellum, quia erat minoris craſſitiei. Iſta differentia ſeruatur aliqualiter, 3. Reg. 7. ſed hic non ſeruatur, quia aliquando vocatur idem caput, & capitellum, vt patet in litera. Secundum veritatem debet vocari capitellum, & non caput: ſed in nomine nõ multum differt, cum veritas cognoſcatur. Sed aliquis dicet, quod diſtinguere capita, & capitella in qualibet columna ad complendum trigintaquinque cubitos altitudinis in columna qualibet ſuper decem & octo, quos dicitur habere 3. Reg. 7. eſt fictiuum, & videtur magis a nobis fictum propter neceſſitatem reſpondendi, quam propter veritatem. Dicendum, ꝙ non ſtat, ſed ſm veritatem oportet poni in qualibet columna caput, & capitellũ. Primo patet ex eo ꝙ habetur 3. Reg. 7. vbi dr̃, ꝙ caput columnæ erat cubitorum quatuor, & capitellũ erat cubitorũ quinque: ſi tamen idem eſſet caput, & capitellum, non poneretur menſura diuerſa altitudinis ipſorum. Secundo patet: quia ſequẽti c. fit mentio iterum de columnis, & dr̃, quod poſuit ſuper columnas Epiſtilia, & capita. Ergo duo erant, quæ ſuperponebantur cuilibet columnæ. Vocantur Epiſtilia ipſa capita, quæ ponebantur immediatè ſuper columnam ab epi quod eſt ſupra, & ſtolon, qđ eſt longum, quaſi ſuper longitudinem columnæ poſitum. Capita vocantur ipſa, quæ ſunt capitella in ſummitate totius columnæ, ideo oportet omnia hæc diſtingui in columna ex neceſſitate literæ. De baſe autem dicet aliquis, quod eſt fictio, quia non reperitur ſcriptum de illa alicubi. Dicendum, quód non eſt fictio, quia manifeſtum eſt, quod quælibet columna debet habere baſim, cum fundamentum columnæ ſemper latius eſſe debeat, quam ſtipes columnæ, vt bene coaptetur pauimento: & vt non immergatur columna terræ propter ſuam acutiem, & illud latum ſuper quód fundatur vocatur baſis columnæ. De illa manifeſtum eſt, quod aliquãtæ eſſet altitudinis: & quia nulla exprimitur, fuit conueniens, imo neceſſarium dici, quod eſſet cubitorum octo: vt conueniret litera iſta literæ, quæ habetur tertio

Columna ex quatuor conſtat.

Epiſtilia quid.

A Reg. 7. c. ſcilicet, quia hic ponitur altitudo columnæ triginta quinque cubitorum, & ibi decem & octo: & non poſſunt aliter concordari, niſi ponatur baſis octo cubitorum: vt patet ex dictis ſupra.

Quæ fuerit magnitudo, figura, & ſitus columnarum. Quæſtio XXIV.

QVæritur vlterius, circa magnitudinem, & figuram, & ſitum iſtorum columnarum. Et dicit Nicolaus, & hiſtoria ſcholaſtica, & multi alij, ꝙ in latere atrii ſacerdotum erant multæ columnæ paruæ ad pulchritudinem: & inter illas erant iſtæ duæ magnæ: & ob hoc de illis fit mentio in ſpeciali. Erat namq; atrium ſacerdotum ante templum ad partem Oriẽtalem: & inter B ipſum atrium, & pariete Orientalem tẽpli erat ſpacium medium, quod vocabatur porticus, vel veſtibulum. Et ſic cũ iſtæ duæ columnæ eſſent in latere atrii ſacerdotũ, dicebantur eſſe in veſtibulo tẽpli. Et acceperunt nomina ſpecialia iſtæ duę columnæ propter ſuĩ famoſam pulchritudinẽ. Stipes aũt columnæ cuiuslibet erat æqualis in latitudine, & ambitu in omnibus partibus, ſicut eſt in lancea, & non terminabatur in acuto, ita ꝙ in medio eſſet craſſior. Erat aũt ambitus cuiuslibet columnæ duodecim cubitorum, 3. Reg. 7. & linea latitudinis ſm regulam diametri, & circuli erat quaſi cubitorum quatuor, non completorum. Et iſti ſtipites columnarum, ſecundũ ꝙ volunt Doctores noſtri, non erant plani, ſed baliculati in ſuperficie, habentes in circuitu canales cauationis quatuor digitorum, ſicut fit in haſtilibus tornorum, & lignorum quibus deprimitur, & eleuatur lapis premẽs C vuas in torcularibus. Dicunt etiam quód non erat quilibet ſtipes ſolidus per totum: quia tunc eſſet tanti ponderis, vt portari non poſſet. Sed erat ſtipes concauus interius, & craſſities labiorum columnæ erat parum plus, quám quatuor digitorum, & tota alia denſitas interior erat vacua. Iſtud eſt rationabiliter dictum: quia iſtæ columnæ non erant factæ ad ſuſtinendum aliquod pondus, ſed ad pulchritudinem ſolam: vt declaratum eſt ſupra penultima quæſtione: & tamen ad oſtendendum pulchritudinem tantum proficiebat, quod eſſet columna vacua, ſicut ſolida: ideo eſſet vacua, vt inutiliter non expenderetur tanta moles ænea. Secundò & efficacius, quia ſi eſſent columnæ iſtæ ſolidæ, non poſſent moueri de loco ad locum. Nam cum quis conſiderauerit columnam decem & octo cubitorum longitudine, & in D ambitu duodecim cubitorum, reperiet quod talis columna ſi fuerit ſolida de ære, quód nulla virtute hominum portari poterit de loco ad locum per magnam diſtantiam, & tamen columnæ iſtę portatæ fuerũt de quodam campo apud Iericho in Ieruſalem. Nam iſtas columnas, & omnia vaſa ænea fudit Hirã apud Iericho in terra argilloſa apud Sarthan, vt patet 3. Reg. 3. & ſequenti cap. Et tamen Iericho diſtat a Ieruſalem quaſi per nouem leucas, vt patet in libro de Situ Terræ Sanctæ. Ideo, ſi columnæ iſtæ fuiſſent ſolidæ, penitus non potuiſſent portari de loco ad locum, vt locarentur in Ieruſalem ante fores templi: & tamen portatæ ſunt, ideo erant inanes interius. Quælibet iſtarum columnarum E locabatur ſuper vnam baſim, cuius latitudo erat maior, quam columnæ, ſicut fit in omnibus baſibus columnarum lapidearum, vel metallinarum: cuius ambitus, vel latitudo quantum contineret, nec ſcriptum eſt, nec conſtare poteſt. Altitudo autem erat cubitorum octo, & licet non ſcripta ſit, tamen neceſſe eſt, quód tanta fuerit, vt probatum eſt præcedenti quæſtione. Super ſtipite in columnæ ponebatur caput eius quod erat altitudinis cubitorum quatuor, 3. Regum 7. & iſta capita columnarum in parte illa, qua coniungebantur columnis, erant eiuſdem magnitudinis cum eis: ſed ſuperius dilatabantur ad modum floris lilii, qui in parte inferiori acutus eſt, & ſupra dilatatur. Et ſuper iſtam dilatationem, in qua terminabatur caput columnæ, ponebatur capitellũ, & inferior pars capitelli aptabatur capiti, ita vt eſſent eiuſdẽ craſſitiei, & viderentur eſſe idem caput colum-

næ continuatum. Et poſt iſtam continuationem capitis, F & capitelli, aliquantulum ſupra in ipſo capitello erat, quędam dilatatio per modum circuli cuiuſdã, & ſuper illum circulum erant malogranata centũ poſita per gyrum, per dictum circulum, & alia centum infra dictum circulum poſita eodem ordine, & iſta erant dependentia, ita vt mouerentur, facta, quidem de ære. Super iſtum circulum, & ducenta malogranata iam dicta, erat, quædam eleuatio ipſius capitelli, ſiue extenſio ſtrictior aſcẽdens, quaſi vſque ad medium altitudinis capitelli, & diuidebatur in ſeptem portiones æquales per ſeptẽ lineas circulares ſubtiles in circuitu columnæ, ſiue capitelli: & erat quælibet illarum perforata in circuitu ſubtili multis foraminibus ſecundum varias figuras, ſicut ſolet fieri in oſtijs lanternarum ærearum, vt lumen appareat. Et quia tam ſtipites columnarum, quam capita, & capitel- G la erant interius vacua: lumen tranſiens per foramina illa circumquaque oſtendebat pulchritudinem illius operis. Super iſtas portiones prope medium capitelli erat alia dilatatio circularis omnino ſimilis prædictæ, & ibi erant centum malogranata ſub circulo pendentia, & centum pendentia ſuper circulum, & deſuper erant alię ſeptem portiones perforatæ, ſicut prædictæ omninò, ſed erant ſtrictiores, quia capitellum ſemper ſtringebatur continue aſcendendo, & terminabatur in cono ſtricto: & in ſummitate erat quidam flos æneus, quaſi lilij ad pulchritudinem, cuius figura tam ſecundum Latinos, quã Hebræos alia poſita eſt 3. Regum 7. in commentarijs. Iſtæ portiones ſupra poſitæ vocantur retiacula: eodem capitulo, eo quod opus illud erat varijs foraminibus figuratum ad modum retis. Etiam vocabantur verſus, quia H erant continuæ, & rectæ illæ portiones, ſicut lineæ verſuum. Et ſic vocantur ſeptena verſuum retiacula, tertio Regum ſeptimo cap. Et ſic erant quatuordecim retiacula, ſiue quatuordecim verſus retiaculorum: & erant quadringenta malogranata apud duos circulos capitelli, ſupra, & ſubtus pendentia.

Quis fuerit numerus malogranatorum, quæ erant in capitellis columnarum. Quæſt. XXVI.

QVæritur vlterius, circa numerũ malogranatorũ, quę erant in iſtis capitellis columnarum, quia variè ponitur numerus iſte. Nã hic dicitur, quod erant malogranata centum, & ſequenti capit. dicitur, quod erant quadraginta: & hic ponuntur plura tertio Regum 7. ſci- I licet, ducenta, & etiam ſequenti cap. dicitur, quod erant ſeptem retiacula. Ad primum dicendum, quod hic, & ſequenti cap. & tertio Regum ſeptimo, concordat litera: licet videatur diſſonare hoc modo. Nam ſequenti capitulo, litera noſtra erat corrupta, quia vbi ponuntur quadraginta malogranata deberent poni quadringenta: & iſte non fuit error Hieronymi: quia ipſe tranſtulit quadringenta, ſicut in Hebræo habetur, vt patet intuenti literã Hebraicam: ſed error librariorum factum eſt propter ſimilitudinem nominis: & concordat literæ, quæ habetur tertio Regum ſeptimo, vbi ponuntur ducenti ordines malogranatorum, & ducenti ordines continent ad minus quadringenta malogranata: quia in quolibet ordine ſunt duo malogranata. Hic autem in litera dicitur, quod erant malogranata centum mixta ca- K tenulis, quia vt declaratum eſt præcedenti quæſtione, duo circuli erant in capitello quolibet, & in quolibet circulo erant ducenta malogranata, ſcilicet, centum ſub circulo pendentia, & centum ſupra circulum. Hic autẽ ponitur de centum malogranatis, qui erant in vna linea ſub circulo, vel ſupra circulum, & intelliguntur alia trecenta malogranata, quæ erant in alijs tribus lineis eodẽ modo.

Totum autem hoc colligitur 3. Reg. 7. vbi expleto opere columnarum recapitulantur quaſi, quæ dicta ſunt. Et dicitur: perfecit columnas duas, & funiculos capitellorum ſuper capitella columnarum duos, & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant ſuper capita columnarum, & malogranata quadringenta in duabus retiaculis. Funiculi capitellorũ vocãtur articuli duo apud quos pendebant malogranata quadringenta. ſub quolibet circulo centum, & totidem ſuper illum, & alia ducenta apud alium circulum. Et ſic dicit, quod erant quadringenta malogranata in duobus retiaculis, i. in quolibet capitello erant quadringenta malogranata in duobus retiaculis, i. ſub duobus retiaculis. Vocatur hic vnũ retiaculum vna congregatio ſeptem retiaculorum: & in quolibet capitello erant duo circuli, & in quolibet circulo ducenta malogranata: & ſuper circulum quemlibet ſeptem retiacula. Ad aliud cum dicitur, quod ſequẽti capitulo ponuntur duo retiacula, & tertio Regum ſeptimo, ſeptem retiacula. Dicendum, quod retiaculum *Retiacul' dupliciter.* dupliciter accipitur. Vno modo pro verſu continente figuram retis, vel foraminis. Alio modo pro ordine, vel G congregatione retiaculorum. Accipiendo primo modo, dicendum, quod erant quatuordecim retiacula, quia erant quatuordecim portiones perforatæ ad modum retis: & quælibet vocabatur verſus, vel retiaculum. Et iſta quatuordecim retiacula, vel verſus, erant in duabus cõgregationibus: nam in vna erant ſeptem verſus, & in alia totidem. & hoc patet tertio Regum ſeptimo, ſcilicet ſeptena verſuum retiacula: & tamen ſeptena ordinem ſignat, & non poteſt conuenire, niſi quatuordecim retiaculis ad minus, quia alias diceretur ſeptem verſuum retiacula, & non ſeptena.

Accipiendo ſecundo modo, erant duo retiacula, quia erant duæ congregationes retiaculorum: & in qualibet erant ſeptem verſus, & hoc accipitur ſequenti cap. illud etiam accipitur tertio Regum 7. nam prius ponuntur ſe- H ptena verſuum retiacula, & poſtea cum recapitulantur, quæ dicta fuerant ſubditur: perfecit columnas duas, & funiculos capitellorum ſuper capita columnarum duos, & retiacula duo: ecce qualiter vocantur ibi duo retiacula ſolum, ſicut ſequenti, i. duo ordines retiaculorũ. Circa iſtas columnas, & capitella eorũ manent adhuc duo, vel tria dubia, quæ declarabuntur ſequenti capitulo, cũ agetur de capitellis, & epiſtilibus.

Quomodo poteſt ſtare, quod fecit, quaſi catenulas in oraculo, & ſuppoſuit eas columnarum capitibus, cum columnæ in oraculo non eſſent. Quæſtio XXVII.

I QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod fecit quaſi catenulas in oraculo, & ſuppoſuit eas capitibus columnarum, quomodo poſſit ſtare, quia manifeſtum eſt, quod iſtæ columnæ quorum capitibus ſuppoſitæ erant catenulæ non erant in oraculo, id eſt, in Sancto Sanctorum, ſed extra templum in porticu. Aliquis dicet, quod forte erant aliquæ columnæ in Sancto Sanctorum, quorum capitibus ſuppoſitæ erant iſtæ catenulæ. Dicendum, quod non ſtat: quia in Sancto Sanctorum nullæ columnę erant: quia ibi nihil erat, niſi arca fœderis, & duo Cherubim de lignis oliuarum, vt colligitur ſupra in litera, & tertio Regum ſexto, & ſeptimo. De columnis autem nihil dicitur, nec erant vtiles ad aliquid. Item patet efficacius, quia dato, quod columnæ aliquæ eſſent in Sancto Sanctorum, tamen ſaltem non K poterant eſſe iſtæ, de quibus hic dicitur. nam iſtæ erant in porticu ſanctuarij, cum dicatur ante fores tẽpli duas columnas, & cætera. Et iſtæ ſunt quorum capitibus ſuppoſitæ erant catenulæ, vt patet hic. Ergo non poterant eſſe in Sancto Sanctorum. Aliqui de noſtris reſpondẽt communiter, quod iſtæ columnæ catenularum non erant in Sancto Sanctorum: ſed in porticu templi ante fores, & tamen ibi exiſtentes dicebantur eſſe in oraculo: nam oraculum propriè ſignat Propiciatorium, quod erat coopertorium arcæ. Et vocatur ſic, quia inde Deus reſpondebat in voce, & reſponſa vocantur data vocatiue oracula, quaſi ore prolata. Et inde ampliatur iſtud nomẽ & vocatur interdum oraculum ipſa domus Sancti Sanctorum, vt patet 3. Reg. 6. vbi vocantur oſtia oraculi ipſa oſtia Sancti Sanctorum. Et inde dicunt, quod etiam intendi-

ditur

ditur ad ſignandum domum exteriorem templi, in qua A erant vaſa ſacra ad miniſtrandum, & intrabant in illam quotidie Sacerdotes. Et inde dicūt magis extendi nomē ad ſignandum porticum templi, qui erat ante templū. Et ſic columnæ exiſtentes in porticu templi, dicebantur eſſe in oraculo. Sed dicendum, ꝙ iſte modus loquendi non conuenit, quia oraculum reperitur pro ipſo propiciatorio, vel pro domo Sancti Sanctorum. Et tñ pro domo exteriori, & pro porticu non legitur poni: potiſſimè, quia per iſtū modū ampliandi extenderetur oraculū ad ſignandum ēt illa, quæ eſſent extra ſanctuarium in locis profanis: quia illa ſunt coniūcta ſanctuario, ſicut domus exterior tēpli vocaretur oraculū propter ſanctū ſanctorum: & porticus templi pp templū, cui coniungitur. Di-

Determinatio. cendum igitur, ꝙ difficultas iſta procedit, quia illa determinatio. ſ. in oraculo non refertur ad columnas, ſed B ad catenulas. Et eſt ſenſus, ꝙ iſtæ catenulæ, quæ ſuppoſitæ, fuerunt capitibus columnarum, erant quaſi catenulæ, quæ erant in oraculo etiam in ſancta ſanctorum: nā domus ſancti ſanctorum erat de lapidibus, ſicut domus exterior, & ſuper lapides erant tabulæ cedrinę, & abiegnæ: & illæ erant opertæ laminis aureis, & in tabulis, & laminis erat figura palmarum, & Cherubim: ſupra in litera, & 3. Reg. 6. c. Etiam eſſent ibi aliæ figuræ, & inter illas erant figuræ catenularum, & ad modum illarum figurarum alias catenularum, erant etiam catenulæ ſub capitibus columnarum: differebant tamen in materia, quia quidquid erat in columnis, erat de ære: cum ipſæ eſſent æneæ. Quæ autem erant in ſancta ſanctorum in ſuperficie parietum pauimenti, & tecti erant de auro puriſſimo, vt patet 3. Reg. 6. c.

CAPITVLVM IV.

FEcit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.

Fecit quoque. In præcedentibus dictum eſt de ædificatione templi. Hic agitur de vaſis ſacri miniſterij: & diuiditur in duo, quia primò ponitur omnium vaſorum fabricatio. Secundò quædam dictorum recollectio, ibi. *Fecitque Salomon omnia vaſa.* Prima in duas, quia primò agitur de vaſis atrij. Secundò de quibuſdam vaſis templi, nam quædam erant vaſa atrij, ſ. in parte exteriori, vt altare holocauſtorū, luteres, & ſedes luterū: & q̄dam vaſa templi, vt candelabra, menſæ, Hidriæ, & alia pro huiuſmodi miniſterijs. Secūda, ibi. *Fecit atrū & candelabra.* De vaſis atrij primò determinatur. Erāt aūt iſta tria vel quatuor, ſ. altare holocauſtorum: mare æneum cum bobus: luteres cum ſedibus ſuis: de mari patet ibi: Mare etiam fuſile. De luteribus patet ibi. *Fecit quoque conchas.* Circa primum quæritur, an ea quæ habentur hic habeant ordinem continuatum ad præcedentia. Et an facta fuerint quæ habentur hic pauco tempore poſt præcedentia vel multo. Ad primum dicendum, quòd hic eſt ordo continuus ſm̄ tempus, vel ſm̄ rationem. Et dicitur hoc, quia templi ędificatio habetur pręced. cap. Fuit autem eodem tempore ædificatio templi, & vaſorum, & non conſtat, an ędificatum fuerit totum templū poſtquàm inciperet fabricatio vaſorū, vel fuerit ſimul E vtraque. Et potius credendum eſt, quòd fuerit ſimul vtraque ſaltem quantum ad aliquod tempus: & tamen licet fuerit ſecundum tempus ſimul, ſecundum rationē erat prior ædificatio templi quàm vaſorum conſtructio, cum vaſa deberent eſſe in templo ædificato. Et licèt tempus fuerit idem, quia tñ res erant diſtinctæ, & non poterat dici ſimul vtrúque: dici debuit prius de templi ædificatione per ſe, deinde de vaſis. Ad ſecundum dicēdum, ꝙ inter præcedentia, & hæc non fuit aliquod tempus medium, nam ædificato templo, non ceſſatum eſt aliquanto tempore ab opere, & ꝙ poſtea conſtruerētur vaſa, ſed potius ſimul facta ſunt ambo. Et tamen enarratur prius de fabricatione templi quàm vaſorum, propter cauſam dictam. Circa primum dicitur. *Fecit quoq.*

An ea quæ habentur hic continuantur ad præcedentia.

A *altare æneum.* Iſtud erat altare holocauſtorum quod fuit æneum. ſ. totum de ære. Nam altare thymiamatum altare aureum vocabatur: quia erat opertum laminis aureis ſuper ligna ſetim. Exo. 30. c. Et variauit nunc Salomon à priori altari holocauſtorum, quia illud erat de lignis ſetim opertis laminis æneis. Exod. 27. c. Iſtud aūt fuit totū æneū, cuius cauſa ponetur infra in quadam quæſtione. *Viginti cubitorum lōgitudine.* Quadratū erat altare quātum ad ſuperficiem ſuperiorem planā, & magnę quātitatis maioris qvidē, q̄ fuerit altare in tabernaculo Moyſis de quo dicetur infra in quadā quæſt. *Et decem cubitorum altitudinis.* Scilicet à pauimento vſq; ad ſuperficiē ſuā ſuperiorē planā, in qua ponebantur carnes ſacrificiorum, erant decem cubiti. Et differt altare Moyſis, ab iſto, quia illud erat in longitudine cubitorum quinq;, B & totidē latitudine, & altitudine cubitorum triū. Exod. 27. Iſtud autem quantum ad dimenſionē excedit illud.

Altare holocauſtorum ad quid erat. Quæſt. I.

QVæritur Primo circa iſtud altare, ad quid erat. Reſpondendum, ꝙ in templo Dñi erant duo altaria ad ſacras miniſtrationes. ſ. altare aureū, & altare æneum. Et iſta duo fuerunt in tabernaculo Moyſis. Exo. 27. & 30. c. Iſta etiam duo fuerunt in templo Salomonis, cū oēs miniſtrationes, quæ fiebant in tabernaculo Moyſis fierēt i tēplo Salomonis, & adhuc plenius, & honorabilius quàm in tabernaculo Moyſis. Erant tñ iſta duo altaria ad duas principales miniſtrationes ſanctuarii, ſ. ad ſacrificia, & ad cremanda thymiamata: ideo ambo eſ- C ſent in templo Salomonis. Iſtud autem altare, de quo hic, ſucceſſit loco illius, de quo habetur Exo. 27. c. De altari autem thymiamatum nihil dicitur hic. Et tamen etiam fuit in templo Salomonis, cum ibi miniſtraretur quotidie in illo cremando thymiama. Maxime quia licet non dicatur de illo tam expreſsè, ſicut de iſto altari æneo, tñ aliquid dr̄, vt patet inf. in litera, ſ. fecit Salomō oia vaſa domus Dñi, altare aureum, & menſas. De iſto altari æneo dicendum, ꝙ erat ad ſacrificia facienda in eo: nam miniſtratio ſacra maxime frequentata in Sanctuario erat offerre ſacrificia, cum ſacrificia neceſſaria offerentur ſaltem quotidie bis, ſ. mane, & veſpere, & ſacrificia ſpontanea interdum offerebantur per totum diē, eo, ꝙ erant tria genera ſacrificiorum. ſ. holocauſta: hoſtię pacificæ: & victimæ pro peccato, de quibus latè decla- D ratum eſt ſupra 2. c. in quibuſdam quæſtionibus, offerebantur oia in illo. Nec licebat cuiquam de Iſraelitis offerre ſacrificia alibi, niſi ſup altare illud: vt patet Leu. 17. c. alioquin reus erat tanquā ſi ſanguinem effudiſſet: vocabatur tamen iſtud altare holocauſtorum per excellentiam: quia holocauſta erant excellentiora inter oia ſacrificia: & iſta erant, quæ maxime frequentabantur. De cæremoniis autem oium ſacrificiorum tam neceſſariorum quam ſpontaneorum quomodo fiebant declaratum eſt ſupra 2. cap. in quibuſdam quæſtionibus, & licèt iſtud altare eſſet ad offerendum ibi omnia ſacrificia: interdū tanta erat multitudo ſacrificiorum, quod non poterant omnia capi in iſto altari, & offerebantur in pauimento atrii, ſicut quando factum eſt, quando dedicatum eſt templum, vt patet infra 17. cap.

In qua parte ſanctuarij ponebatur iſtud altare. Quæſt. II.

QVæritur vlterius circa locū iſtius altaris ſāctuarij, ſ. in qua parte ſanctuarii ponebatur, & conſequenter de omnibus aliis vaſis ſcietur. Dicendum, ꝙ templum Salomonis factū fuit ad hoc, vt eſſent ibi vaſa ſacræ miniſtrationis: & ſic ēt factū eſt tabernaculum Moyſis; & ob hoc oia vaſa ſacra ibi eſſe debebat, niſi aliquod eſſet tale, cuius miniſtratio obeſſet honeſtati, vel pulchritudini ſanctuarii, quia tñ vaſa, quæ futura erant in templo, non erant eiuſdem honoris, fecit Salomon in ſanctuario duas domos, ſ. domum exteriorem, & domū ſancti ſanctorum. Sed in ſanctis ſanctorum nullum

vas erat niſi arca fœderis: quia iſtud erat vas ſacratiſſimum, & maximæ reuerentiæ, eo quod ſuper propitiatorium, id eſt coopertorium arcæ audiebantur diuina reſponſa. Num. 7. ca. Ibi autem erat loquens in forma corporis aſſumpti, & non erant digni mortales videre illā gloriam, vel ſecretum: ideo non debuit arca eſſe in parte illa templi, ad quam intrarent quotidie ſacerdotes ad miniſtrādum, ſed in loco magis occulto. Et ad hoc tam in tabernaculo Moyſis, quam in templo Salomonis fuit ſeparata domus Sancti Sanctorum a domo exteriori. Et in iſto ſolum erat arca.

Omnia autem alia vaſa erant exterius, & omnia hæc debebant eſſe in prima parte, vel domo templi, niſi aliquid obſtaret honeſtati templi. Fuerunt autem iſta vaſa principalia quinque cum alijs vaſculis ſuis, ſ. altare thymiamatis, candelabra, menſa propoſitionis, altare holocauſtorum, & mare æneum, & quodlibet iſtorum habebat multa alia vaſcula ſubminiſtrantia ſibi, & ibi erant vaſcula vbi erat vas principale cui ſubminiſtrabant. Primum iſtorum erat altare thymiamatum, & erat in templo: quod patet, quia Zacharias ſacerdos pater Ioannis Baptiſtæ cum debuit offerre incenſum ingreſſus eſt templum: & totus populus erat foris eum expectans, Luc. primo cap. Erant autem vaſcula huius altaris, ſcilicet, thymiamataria, id eſt vaſa in quibus conſeruabatur thymiama, vel in quibus cremabatur, & alia minuta vaſa: & hæc erant intra templum apud altare thymiamatū. Secundum vas principale erat candelabrum. Et ēt erat intra templum, & erant multa candelabra quam decē: vt patet infra in litera: & 3. Reg. 7. & præcedenti lib. 28. cap. & habebat candelabrum multa vaſa. ſ. hydrias, in quibus ſeruabatur oleum ad cremandum in cādelabris, & forcipes ad tollendum lychnum, qui vocantur interdum emunctoria: & vaſa, in quibus extinguerentur, quæ emuncta erant: Omnia hæc de auro erant & in Sanctuario erāt iuxta ipſa candelabra, & ſacerdos intrabat quotidie bis mane & veſpere ad locandum lucernas in cādelabris, quando intrabat ad cremandum thymiama in altari. Exod. 30. ca. Tertium erat menſa propoſitionis, in qua erant panes propoſitionis, & iſta erat intra templū, vt patet infra in litera: & non ſolum iſta, ſed etiam multæ aliæ menſę, ſuper quas reponebantur, vaſa ad miniſtrandum in eis. Quartum vas erat altare holocauſtorū ſiue æneum: & iſtud erat extra templum in atrio eius, in illo atrio quod vocabatur atrium ſacerdotum. Cauſa huius fuit prima propter immundiciam ſanguinis: nā quādocunque offerebantur ſacrificia fundebatur ſanguis animalium ad baſim altaris, vel ſuper parietes eius, & ſic pauimentum in circuitu reddebatur immundum. In templo tamen pauimentum erat opertum laminis aureis, & parietes, & tectum, ita vt nihil videretur, niſi aurum 3. Reg. 6. ca. Ideo inficeretur tota illa pulchritudo tanta ſanguinis effuſione. Secunda immunditia erat ex fumo exhalante, quia in altari holocauſtorum cremabātur carnes, & adipes, & ex tali combuſtione exhalabat groſſiſſimus fumus, qui inficeret parietes domus, & tectum, omniaque fuſca redderet per quotidianam exhalationem, & ſic pulchritudo templi eſſet inutilis, quæ tāta erat, ꝙ tota domus operta eſſet auro. Tertiū propter periculū, quia interdum fiebat tantus ignis in altari, vt flamma eius aſcenderet vſque ad tectum domus, & cremari poſſet. Patet hoc, quia magnitudo altaris erat viginti cubitorum in longum, & totidem in altum: & interdum tota illa magnitudo replebatur igne, & carnibus. Imo interdum non capiebatur ignis in altari, & hoſtiæ, & oportebat cremari carnes in pauimento, ſicut factum eſt infra 7. c. Poſſet ergo tantus ignis flammā emittere vſque ad templi tectum, quia altitudo tecti templi erat cubitorum triginta 3. Reg. 6. c. de quibus ſubtrahantur decem cubiti, quia erat altare cubitorum decem altitudinis ſupra in litera: manebant decem cubiti, & per illos poterat eleuari flamma, & ſic cremaret templum: & liquefaceret laminas auri, quæ erant in tecto, & parietibus. Quartum erat, & potiſſimum, quia dato, quod Salomon voluiſſet ponere altare holocauſtorum in tem-

F plo, non caperetur: nam longitudo altaris viginti cubitorum erat, & latitudo totidem, vt patet in litera. Latitudo tamen templi etiam erat ſolum viginti cubitorū, ideo non caperetur altare in templo, ſed neceſſe erat poni foris in atrio eius, ſic dicitur ſupra primo c. quod altare æneum erat ante tabernaculū Domini, ſ. extra, ante portam eius, & non interius. Habebat autem iſtud altare multa vaſa in quibus ſubminiſtrabatur ei: & quædam erant aurea, & quædā argentea, ſ. acetabula, cyathi, phialæ, & multa alia ad fundenda libamina. Exod. 25. c. Et iſta nō erāt apud altare ipſum in atrio, ſed cuſtodiebātur intra templum ſuper menſas aureas, de quibus infra in litera, & 3. Reg. 7. c. vel potius cuſtodiebātur extra tēplū in exedris à Leuitis, qui erant theſaurarii. Nam quidam de Leuitis theſaurarii erant, vt colligitur præcedēti lib.

G 26. c. Alia erant vaſa ænea, quibus ſubminiſtrabantur in eo ad ignem, & cineres, & carnes. ſ. lebetes, fuſcinulæ, tridentes, ignium receptacula, fores & ſimilia. Nam lebetes erant ad ſuſcipiendos cineres, fuſcinulæ ad mouendum carnes ſacrificiorum in olla. Forcipes ad mouendum prunas in altari. Ignium receptacula ad ponendum in eis prunas, vt portarentur intra tabernacula ad ponendum, & cremandum ſuper eas thymiama in altari thymiamatum, de his Exod. 27. c. omnia hæc vaſa ænea erant 4. cap. & pendebant de cornibus altaris, vel cuſtodiebantur apud illud. Et iſta vaſa nunquam introferebantur in templum, nec ponebantur in theſauris templi propter immunditiam eorum, cum miniſtraretur ad res immundas cum eis, ſ. ad cinerem, prunas, & carnes coctas. Quintum vas præcipuum erat mare æneum, &

H luteres, quia in vtriſque continebatur aqua. De luteribus tamen dicendum eſt, quod erant potius vaſa ſubſeruientia altari holocauſtorum, eo quod carnes ſacrificiorum lauabantur in illis: vt patet infra in litera. Et etiam iſti luteres debebant eſſe extra templum in atrio iuxta altare, cum carnes offerendæ lauarentur ibi: etiam quia immunda miniſtratio erat lotio iſtarum carnium propter ſordes carnium, & non debebant tales miniſtrationes fieri in templo vbi erat pleniſſima mūditia. De mari æneo dicendum quod ſoli ſacerdotes lauabātur in eo cū miniſtraturi eſſent, ſicut lauabantur in labro æneo, qđ fecerat Moyſes quādiu durauit tabernaculum Moyſis, Exo. 30. c. Et quia miniſtratio iſtius vaſis erat generalis, ſ. quod quandocunque miniſtrarent ſacerdotes lauādi e-

I rant non debuit eſſe vas iſtud intra templum, quia tunc cogeretur ſacerdos quilibet intrare templum, antequā lauaretur, & ſic eſſet immundus quando intraret, quod non decebat: patet ergo, quæ vaſa poſita erant intra templum, & quæ non, & propter quam cauſam.

Quare iſtud altare factum eſt æneum cum prius eſſet de lignis ſetim. Quæſt. III.

QVæritur vlterius circa iſtud altare, quare factū eſt nunc æneum cū prius eſſet de lignis ſethim, Exod. 27. c. Dicendum, quod altare, quod fecerat Moyſes etiā vocabatur æneum, vt patet ſupra primo ca. Et tamen erat differentia inter iſtud, & iſtud quia altare, quod fabricauit Moyſes fuit de lignis ſethim. ſ. quatuor latera e-

K ius, & deſuper erat opertum laminis aureis in modum retis, vel craticulæ. Exod. 27. c. Iſtud autem altare erat totum æneum. Nam in fabricatione huius non dicitur, niſi ꝙ fecit altare æneum. Ratio differentiæ eſt: quia altare æneum rectius erat, quam quod de lignis ſethim, & tā propter neceſſitatē factum eſt ipſe Moyſis de lignis ſetim. Nunc autem ceſſante neceſſitate illa tempore Salomonis factum eſt altare de ære. Quod autē rectius eſſet de ære totum fieri, quam de lignis, patet ex duobus. Primò propter honorem. Nā honorabilius erat altare fieri de ære Corinthio lucenti ſicut aurum, quam fieri de lignis, quæ eſt materia rudior, & minoris pretii. Scđo ex vtilitate: nā magis, & ſecurius conſeruari poterat altare factum de ære, quā de lignis. In altari nāq; iſto erat ſemper ignis: & interdū erat ignis valde magnus, ita vt vix excuſari poſſet interdū, quin cremaretur lignum. Cum

autem

aũt eſſet totum de ære, non erat aliquod periculum combuſtionis. Quòd aũt propter neceſſitatẽ factũ fuerit tpe Moyſis altare iſtud de lignis, patet, quia ſi fieret totũ de ære, fieret importabile propter grauitate, cũ eſſet quinq; cubitorum longitudine, & totidem latitudine, & altitudine trium cubitorũ Exo. 27. c. Et potiſſime, quia portandum erat humeris hominũ. Nã iuſſerat Deus, vt Caathitæ, qui portabant vaſa ſacra, portarent ea humeris, & nõ darentur eis plauſtra, ſicut Gerſonitis, & Meraritis, Nu. 7. c. & ob hoc factum eſt altare totum de quatuor tabulis ſetim: & in ſuperficie tabularũ erant affixæ laminæ æneæ. Et adhuc, vt nõ eſſent tanti ponderis, illæ laminæ perforatæ fuerũt in modũ retis, iõ dicebatur eſſe craticula ſuper altare. ſ. ſuper tabulas altaris. Nunc aũt ceſſauit neceſſitas tpe Salomonis; quia iam non erat portandum Sanctuarium de loco ad locum, ſicut dixerat Dauid præced. lib. 23. cap. ideo poterat fieri altare totum de ære vel de quacunque alia materia quantumcunque ponderoſa: quia iſtud nihil obſtabat ad aliquid, quod fieri deberet in altari.

Quæ fuerit figura iſtius altaris. Quæſt. IV.

QVæritur vlterius, circa figuram iſtius altaris. Dicendum, quod ſuperficies ſua ſuperior, in qua erant ſacrificiorum carnes, & ignis, erat quadrata longitudine cubitorum viginti, & latitudine totidem. Altitudo autem erat cubitorum decem, & in hoc deficiebat illud corpus a plena quadratura, vt vocaretur corpus regulare exacedron, ſicut eſt taxillus. Figura autem altaris prioris quod fecerat Moyſes, non erat talis, nec proportionalis. Nam lõgitudo illius erat quinque cubitorum, & latitudo totidem, altitudo aũt erat trium cubitorum Exod. 27. c. deficiebat etiam figura illius a figura iſtius, quia illud erat factum de quatuor tabulis ſetim in quatuor lateribus in gyro: ſupra autem & infra non erat aliqua tabula: Cauſa huius erat triplex, prima, quia ſi poneretur aliqua tabula ſupra, & ſi operiretur laminis aureis cremaretur, cum ſemper eſſet magnus ignis in altari, & calefacta, & ignita lamina ænea, calefieret, & cremaretur tabula. Secunda fuit, quia illud altare erat vacuum interius: & cum locandum eſſet alicubi, implebatur terra vſque ad ſummum, & in ſuperficie terræ ponebantur prunæ, & carnes, & non pertingebant ad parietes altaris, & ſic nõ cremabantur. Et cum mouendum eſſet altare, euacuabatur terra illa, & portabatur ipſum altare. Si autem eſſet altare ſupra, & infra, tabulis opertum ſicut in lateribus, nõ poſſet repleri terra & euacuari: ideo debuit ſupra, & infra non habere tabulas, ſed ſolum in lateribus. Tertia cauſa fuit propter grauitatem tollẽdam, quia ſi eſſet opertum tabulis ſupra & infra, eſſet grauius ad portandum, præſertim cum portandum eſſet humeris hominum: ideo tũ ſufficerent quatuor tabulæ laterales, non debuit poni tabula aliqua ſuperius, nec inferius. De altari quod factum eſt nunc pro templo Salomonis, ſecus fuit, quia habuit quinque ſuperficies, ſcilicet quatuor laterales, & vnam ſuperiorem, Quatuor laterales erant de ære de laminis groſſis, ſicut erat altare tabernaculi Moyſis de tabulis ligneis. Habebat etiam partem ſuperiorem planam æneam, in qua ponebantur carnes ſacrificiorum, & ignis, & interius erat concauum illud altare, quia non expediebat tantam molem ſolidã facere de ære, quia expenderetur magna copia æris inutiliter: ſed in concauitate interiori erant lapides, quaſi eſſet interius aliud altare factum quadratum ad formam altaris ænei, & incruſtabatur vnum in altero ſicut gladius in vagina. Erant tamen lapides ibi impoliti: quia Deus iuſſerat, quod ſi fieret altare de lapidibus, non tangerentur ferro, quia alioquin contaminaretur, Exod. 20. c. Cauſa autem quare facta eſt ſuperior ænea, & non manſit ibi ſuperficies de terra, fuit, propter cauſas contrarias tribus ſuperioribus, quæ cõcurrerunt in altari Moyſis. Prima, quia non cremaretur ibi aliqua tabula, etiam ſi operiretur pars ſuperior ære, cum non eſſet ibi aliqua tabula, ſicut ponenda erat in altari Moyſis: ſed de ære

A puro facta eſt ſuperficies ſuperior ſicut quatuor latera in gyro. Secunda fuit, quia altare iſtud non erat mouendum de loco ad locum, imò nec implendum terra, nec euacuandum, ſed ſemper manſurum erat in eadem habitudine: ideo licèt haberet partem ſuperiorem opertã tabula ænea, non obſtabat ſicut in altari Moyſis, quod ſæpe implendum, & ſæpe euacuandum erat. Tertia cauſa, quia iſtud altare non erat portandum in via, ideo quantæcunque grauitatis eſſet, non obſtabat, nec quid omittendum erat in eo fieri propter grauitatem. In altari autem Moyſis multa omitti debuerunt, propter grauitatem, ideo iſtud operiri debuit lamina ænea pura.

Quomodo licuit iſtud fieri de ære, & altare Moyſis fieri de lignis ſetim, & operire illud de laminis æneis, & aliud laminis aureis. Quæſt. V.

B QVæritur vlterius, quomodo licuit fieri iſtud altare de ære, & altare Moyſi de lignis ſetim, & operiri illud laminis æneis, & aliud laminis aureis, Exod. trigeſimo. Nam Deus iuſſerat, quòd ſi aliquod altare ſibi fieri deberet, fieret de terra: vel ſi de lapidibus fieret, illi eſſent impoliti, quia ſi eleuaretur gladius ſuper lapides, pollueretur altare. Exo. 20. Dicendum quod de altari thymiamatum aliter reſpondendum eſt quam de altari holocauſtorum: Nam lex illa intelligitur de altari holocauſtorum, in quo aliqua ſacriſicia offerebantur, vt colligitur ibidem: altare autem thymiamatum non erat pro ſacrificiis, ideo poterat fieri de quacunque materia, non obſtante lege illa. De altari holocauſtorum reſpondent quidam, ꝙ verum eſt, quod non poterat fieri niſi de terra, vel lapidibus impolitis, & ſic dicunt fuiſſe altare, quod fecit Moyſes, & altare, quod

C factum eſt nunc in templo Salomonis. Nam altare Moyſi erat inane, & concauum. Exo. 27. c. & intra tabulas laterum replebatur terra, quando locandum erat, & manebat ſemper ſic, quouſq; moueretur caſtra, & tunc euacuabatur, & portabatur: vt declaratum eſt præcedenti quæſtione: & ſic altare illud erat de terra. De altari iſto Salomonis dicunt, ꝙ erat de lapidibus impolitis: quia licet eſſet opertura eius de ære ſupra, & ad latera, tñ infra æs erant lapides, quaſi eſſet aliud altare de lapidibus: & ſic diceretur, ꝙ illi lapides erant impoliti: erant tñ calce leuigati, vt ſuperficies exterior plana eſſet. Sic factum fuit de altari, quod iuſſit Deus fieri in monte Ebal, quando confirmata eſt lex, deſcriptus eſt ibi, Deuteronomius, ſ.

D quod fieret de lapidibus, quos ferrum non tetigerat, & quod calce leuigarentur Deut. 27. c. & ſic videbitur impletum præceptum illud, quod fieret altare de terra vel de lapidibus impolitis. Aliter reſponderi poteſt, & melius, quòd non oportet dicere, quod poneretur aliqua terra vel lapides in altaribus iſtis, ad complendum præceptum illud, quia illud intelligitur quandocunque fieret altare aliquod in loco licito ſine aliquo ſpeciali mãdato Dei: vel dato quòd mandaret illud fieri, & non ſpecificaret materiam, quod tunc deberet fieri de terra, vel lapidibus. Iſta tamen altaria, de quibus hic dicitur, Deus iuſſit ſpecialiter fieri de iſta materia. De altari Moyſis patet Exod. 27. cap. De altari iſto patet, quia Deus dedit Dauid figuram, & deſcriptionem omnium, quæ in templo fabricari debebant, & ipſe dedit illam Salomoni fi-

E lio ſuo, & illam ipſe tenuit, vt patet præcedenti lib. 28. cap. Et ſic regula generalis data de fabricando altari de terra, vel lapidibus impolitis, non obſtabat; quia poſt ditionem illius, Deus ſpecialiter iuſſit, vt fieret altare illud Moyſis de lignis ſetim, & illud de ære. Et cum ipſe Deus vtramque legem dederit, ſcilicet illam generalem, & iſtas ſpeciales, voluit vtráque manere in ſuo vigore, & intelligi in ſuis caſibus.

Quare iſtud altare fuit maius eo, quod fecit Moyſes in deſerto. Quæſt. VI.

QVæritur vlterius, de magnitudine iſtius altaris quare fuit maius quam altare factum per Moyſem in

deſerto. Pro quo ſciendum, quod fuit illud altare in altitudine cubitorum trium: in longitudine cubitorum quinque, & totidem in latitudine. Exod. 27. cap. & altare iſtud fuit altitudine cubitorum decem, longitudine cubitorum viginti, latitudine totidem. Et ſic ſuperficies quadrata, in qua ponebantur ſacrificia, erat in altari Salomonis maior, quam in altari Moyſis decem & ſex vicibus. Nam cum latitudo, & longitudo altaris Moyſis

Regula Geometrica.

eſſet cubitorum quinque, area plana ſiue ſuperficies ſuperior, erat cubitorum viginti quinq; quadratorum. Nã iſta eſt regula geometrica ad inueniendum aream, ſcilicet, quod ducatur vnum latus in alterum. ſ. minimum in maximum: & reperietur area quadrata, ſed latera erant æqualia, ſcilicet quinque, & quinque: & ducendo vnum in alterum efficiuntur viginti & quinque. Area autem altaris Salomonis erat quadringentorum cubitorũ, quia longitudo erat cubitorum viginti & latitudo totidem, & ducendo viginti in viginti, efficiuntur quadringenti cubiti. Cauſa autem quare erat maior area altaris iſtius quam altaris tabernaculi Moyſis erat: quia altare debebat effici magnum ad hoc, quod caperentur in eo multa ſacrificia. Si tamen ſolum eſſet tantę magnitudinis ſicut altare Moyſis, caperentur pauca ſacrificia: ideo debebat fieri maius.

Altare enim Moyſis non debuit fieri maioris magnitudinis, quia licet conueniens eſſet fieri altare maioris magnitudinis, non debebat, quia altare debebat portari de loco ad locum humeris hominum. Et ſi fieret maius nõ poſſet portari, ideo paruum factum eſt. Altare autem tẽpli Salomonis, non erat portandum de loco ad locum, cum ibi in æternum manſurũ foret: ideo licet fieret magnum, nihil obſtabat. Et tamen adhuc non erat magnum valde altare Salomonis, quia interdum tot ſacrificia fiebant, quod non ſufficiebat ad capiendum illa ipſum altare. Sicut factum eſt quando Salomon dedicauit templum. Nam occidit hoſtias multas, ſcilicet viginti duo millia boum, & centum viginti millia ouium, ſiue arietum, & non capiebantur hoſtiæ in altari: ideo cremauit Salomon ſacrificia ſuper pauimentum, & alia ſuper altare: vt patet 3. Reg. 8. & infra 7. cap. Aliud etiam altare maius poſtea factum eſt in templo Domini. Nam Rex Achaz ad ſimilitudinem altaris Damaſci fecit fabricari aliud altare in templo Domini, & illud erat maius: vnde dicebat ipſe Achaz, quod ſuper altare maius offerrebatur ſacrificium Regis, ſcilicet ſuper altare illud nouum 4. Reg. 16. cap. Erat tamen illud ſacrilegum: quia contra legem factum: & tamen faltem oſtendebatur ex hoc, quod altare iſtud quod fecit nunc Salomon, non erat valde magnum, cum factum fuerit poſtea aliud maius illo, ad offerendum ſacrificia.

Quomodo altare erat decem cubitorum altitudine cum nullus homo poterat iſtam altitudinem attingere. Quaſt. VII.

QVæritur vlterius de iſto altari, quomodo erat decẽ cubitorum altitudine. Nam nullus homo poterat ad tantam altitudinem pertingere de pauimento, vt miniſtraret in illo. Dicet aliquis, quod ad iſtud altare aſcendebatur per gradus ſicut fit in altaribus noſtris, & ſic computando a pauimento vſque ad ſummitatem erant decem cubiti, & tamen computando a gradu vltimo, per quem aſcendebatur vſque ad ſummitatem altaris, non erat decem cubiti, ſed forte ſolum duo, vel tres. Sed obiicietur, quod non poteſt ſtare, quia Exod. 20. ca: dicitur. Non aſcendes per gradus ad altare meum, ne forte reueletur turpitudo tua. Dicendum, quod verum eſt, quod non aſcendebatur ad altare Dei per gradus: aſcendebatur tamen per quendam aſcenſum terræ continuũ, ſicut cum aſcendimus in colles. Et ſic a plano vſque ad ſummum altaris erant decẽ gradus, & tamen aſcendendo per illum continuum aſcenſum perueniebatur in tantum vt locus, in quo erant pedes ſacerdotis miniſtrantis, diſtaret a ſummitate altaris per duos vel tres cubitos ſolum: & ſic poterat miniſtrari.

F *Mare etiam æneum fuſile decem cubitis à labiis vſque ad labium rotundum per circuitum. Quinque cubitos habebat altitudinis, & funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum eius. Similitudo quoque boum erat ſubter illud: & decem cubitis quædam extrinſecus celatura, quaſi duobus verſibus labium maris circuibant. Boues autem erant fuſiles, & ipſum mare ſuper duodecim boues impoſitum erat, quorum tres reſpiciebant ad Aquilonem, & alii tres ad Occidentem: porro tres alii Meridiem, & tres, qui reliqui erant, Orientem, habentes mare ſuperpoſitum. Poſteriora autem boum erant interinſecus ſub mari. Porro vaſtitas eius habebat menſuram palmi, & labium illius erat quaſi labium calicis, vel repandi lilii: capiebatque tria millia metretas. Fecit quoque conchas decem, & poſuit quinque a dextris, & quinque* G *à ſiniſtris, vt lauarent in eis omnia, quæ in holocauſtum oblaturi erat. Porro in mari ſacerdotes lauabantur.*

Mare etiam. Hic ponitur de ſecũdo vaſe, quod erat extra templum in atrio templi. ſ. de mari æneo. *Et dicitur, mare etiam fuſile.* Scilicet mare æneum, in quo lauabãtur ſacerdotes, erat fuſile, & erat iſtud quoddam vas magnum, quod vocatur ſecundum Ioſeph. 8. Antiquit. cantharus ingens. Erat. n. ibi aqua multa: & vocabatur mare ab iſta congregatione aquarum, quia congregationes aquarum ſecundum Sacram Scripturam appellantur maria. Gen. 1. capit. Vocatur fuſile, quia erat factum opere effuſorio, & nõ malleatorio, nec productili. ſed facta eſt quædam figura capax, & vacua, vt funderetur in ea æs liquefactum, ſicut fiunt campanæ. Et hoc modo fa- H ctum eſt mare æneum, ideo vocatur mare fuſile. *Decem cubitis a labio vſque in labium.* Scilicet, erat lõgum decem cubitis a labio vſque in labium. Iſtud mare erat formatum in modum hemiſphærii, & longitudo à labio in labium erat diameter ſphęræ, & ſic totus ambitus circularis ipſius maris ænei per labium erat cubitorũ quaſi triginta duorum ſecundum regulam diametri, & circuli. ſ. omnis diametrus triplicatus cum ſeptima parte ſui circulum complet: ſeptima pars de decem eſt quaſi vnus, & dimidius: ideo quaſi triginta & vnus cubitus & dimidius, complet totum illum circulum, cuius diameter continet decem cubitos ſicut erat in mari æneo, licet dicitur infra; quod funiculus triginta cubitorũ ambiebat illum, de quo infra declarabitur. *Quinque cubitos habebat altitudinis.* Scilicet a fundo eius vſq; ad ſum- I mitatem planam erant quinque cubiti: ita vt ſi impleretur aqua, altitudo aquæ eſſet cubitorum quinque. Et patet hoc, quia altitudo iſta erat ſemidiameter ſphæræ vel circuli. Nam diameter ſpęræ, ſ. a labio in labium erat cubitorum decem, ideo oportebat, vt a profundo vſque in ſuperficiem huius hemiſphęrii eſſent cubiti quinque quia erat ſemidiameter: ideo contineret quinq; cubitos, quę erat medietas diametri. *Et funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum eius.* Scilicet, per ſuperficiẽ labii maris ænei extendebatur quidam funiculus circulariter, qui continebat triginta cubitos. Plures autem cubitos continere debebat: vt infra declarabitur. *Similitudo quoque Boum erat ſubter illud.* Scilicet, erant duodecim boues ænei ſub mari. Et vocatur ſimilitudo boum, quia non erant boues veri, ſed ænei ſimiles bobus veris in figura. Et iſti boues erant ſubter mare, quia ſuper dor- K ſa eorum locabatur mare. *Et decem cubitis quædam intrinſecus celatura.* Scilicet, in ipſo mari æneo ex parte exteriori erant quędã celaturæ, i. ſculpturæ, ſ. quædam imagines factæ ad modum hiſtoriarum pictarum, & erant decem cubitis interinſecus, ſ. erat infra labium verſus partem inferiorem in loco, vbi linea circularis ambiens mare erat decem cubitorum, quia deſcendendo ſemper minorantur circuli ambiẽtes, propter anguſtias ſphęræ: ſicut patet in ſphæra materiali ſi quis aſpiciat circulum æquinoctialem, & deinde tropicum Cancri, & poſtea circulum, quia videbit quõ continue minoretur propter anguſtias ſphęræ. Iſta litera ponitur magis clare, 3. Reg. 7. c. ſ. ſculptura ſubter labiũ circũibat illud decem cubitis, id eſt infra labium maris deſcendẽdo ad

partem

partem inferiorem erat ſculptura, vel cælatura in loco, in quo ambitus maris erat decem cubitorũ propter anguſtiam ſphæræ. Et non eſt intelligendũ ꝙ decem cubitis immediate ſub labio poſſet circundari mare, quia ibi funiculus cubitorum triginta circuibat mare. Sed infra labium, ſ. deſcendendo infra labium tantum verſus fundum, vt perueniatur ad locũ ſtrictum, in quo linea decem cubitorum poſſit ambire mare. *Quaſi duobus verſibus alueum maris circuibant*. Scilicet iſtæ ſculpturæ, q̃ erant in mari ſub labio, erant quaſi in duobus verſibus, ideſt in duobus ordinibus. Erant. n. duo circuli vnus maior, & alius minor verſus fundum maris, & apud illos erant ſculpturæ per totum gyrum maris ænei. Et 3. Reg. 7. c. dr̃ duo ordines ſculpturarum hiſtoriatarũ erãt in duob⁹ ordinibus, i. in duobus verſib⁹, ſic hic dr̃: & erãt hiſtriatæ. i. hiſtoriatæ, ſ. ꝙ cõtinebantur in eis imagines hiſtoriarũ: Et erant iſtæ ſculpturæ ſuper duodecim boues, ſ. erant verſus fundũ maris, vbi coniungebatur mare duodecim bobus, ſuper quos ſedebat. In Hebræo eſt hic litera nimis diſtorta, ſ. *Decem in cubito ambientes mare in circuitũ duo ordines vaccarum fuſarum in fuſione ſua*. Iſta litera in cortice ſuo non vr̃ habere aliquem ſenſum, & tñ concordat literæ. ſ. decẽ in cubito ambientes mare, id eſt ꝙ erant quædam ſculpturæ in ipſo mari verſus fundum eius ambientes ipſum, decem in cubito, id eſt vbi decẽ cubitis ambiebatur mare. Nam iſtud erat verſus fundum, vbi ſolis decem cubitis ambiebatur mare. Duo ordines vaccarum fuſarum in fuſione ſua, id eſt duo ordines ſculpturarum erãt ſuper vaccas ſiue boues, quia litera Hebraica dicit vaccas, vbi nos dicimus boues. Eſt tamen bos nomen commune ad bouem maſculum, & fœminam: & hoc dicit litera noſtra, 3. Reg. 7. c. ſ. ꝙ iſtę ſculpturæ erant ſuper boues: & dicitur ꝙ vaccæ erant fuſæ in fuſione ſua. i. erant fuſiles, & poſitę in fuſione ſua. i. in fundamento maris, quia ſuper illas mare fuſile ſuſtentabatur: & iſtud ſignat litera ſequens, ſ. *Boues aũt fuſiles erant*. Scilicet, duodecim boues, ſuper quos erat mare, erant fuſiles. *Et ipſum mare ſuper duodecim boues poſitũ erat*. Scilicet, mare locabatur ſuper duodecim boues, i. ſuper dorſa eorum, & hoc dicitur in Hebræo. Vaccarũ fuſarum in fuſione ſua, ideſt vaccæ fuſiles erant in fuſione ſua, id eſt in fundamento ipſius maris fuſilis. *Quarũ tres reſpiciebant ad Aquilonem, & tres ad occidentem*. Porro tres alii ad Meridiem, & tres alii ad Orientem. Erat mare ſuper duodecim boues locatum. Et ponitur hic de iſtis duodecim bobus ad quam partem reſpiciebant. Nam cum mare iſtud eſſet rotundum, & ſuſtentaretur a bobus, neceſſe erat, vt boues reſpicerent ad omnem partem. Erant autem bobus habentes facies, & capita extra mare, dorſa autem habebant ſub mari ſicut fit in ſepulchris honorabilibus, quæ ſunt ſuper leones locata, & capita leonum ſunt exterius, dorſa ſunt ſub ipſis ſepulchris. Et quia ſunt quatuor partes mundi, neceſſe erat, vt tres boues reſpicerent ad vnam partem mundi, ſcilicet ad Orientem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Aquilonem: & ſic erant boues in gyro: & æqualiter mare ſedebat ſuper eos. *Poſteriora autem boum erant intrinſecus ſub mari*. Scilicet, dorſa, & caudæ ipſorum boum, erant ſub mari, vt locaretur mare ſuper ipſos: ſola capita, & partes anteriores boum erant extra mare ad pulchritudinem oſtendendam. *Porro vaſtitas eius habebat menſuram palmi*. Dictum fuerat ſupra, quantum erat de labio vſque ad labium maris in eo, quod vacuum erat. Hic ponitur de groſſicie labij maris quanta erat. Et dicitur, quod erat vaſtitas eius. id eſt groſſicies vnius palmi: & hoc conueniens erat: quia mare æneum erat magnæ quantitatis, & decebat ad tantam quantitatem, vt eſſet aliquanta groſſicies labij: quia alias faciliter frangeretur, & iſta quantitas erat conueniens, ſcilicet vnius palmi. In Hebræo dicitur menſuram pugilli, ſed idem eſt. Nam pugillus dicit totam manum collectam, palmus dicit totam manum extenſam, & ſæpe ſic accipitur in Hebræo. *Et labium illius erat quaſi labium calicis*. Scilicet, labium maris non erat in parte ſuperiori planum, nec acutum, ſed erat

A quaſi labium calicis, id eſt ſicut labium calicis eſt magis groſſum q̃ partes interiores, & nõ eſt acutum, ſed curuatum: ita erat labium maris. *Vel repandi lilij*. Ideſt, vel erat ad modum lilij repandi, ideſt curui. Nam mare habebat labiũ aliqualiter curuatum, ſicut lilium quod habet florem repandum, ideſt curuum. Nam pandus curuus eſt, repandus eſt valdè curuus. *Capiebat quoque menſura tria millia metretas aquæ*. Sed obiicietur, quia tertio Reg. 7. c. dicitur, quòd duo millia bathos continebat, & tria millia metretas: & ſic ponuntur ibi duo millia bathi. Dicendum, quòd hoc infra declarabitur in quadam quæſtione. *Fecitque conchas*. Hic ponitur tertium vas atrij, ſcilicet luteres. Nam erant decem luteres in atrio, pleni aqua, in quibus lauabantur carnes ſacrificiorum: vt patet in litera. Et dicitur. *Fecitque conchas decem*. Iſtæ conchæ erant luteres, vt patet 3. Reg. 7. & vtrumque eſt nomen vaſis: & vocantur conchæ propter figuram, quia ad figuram talium vaſorum erant factæ iſtæ conchæ, vel luteres, de quorum figura declaratum eſt, 3. Reg. 7. c. in quadam quæſtione. *Et poſuit quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris*. Aliqui intelligunt, ꝙ quinque de iſtis luteribus erant ad partem dextram maris ænei, & quinque ad partem ſiniſtram. Nam erat mare æneum vas maximum templi, & honorabiliſſimum, ideo in circuitu eius erant alia vaſa, ſ. quinque luteres ad dextram eius, & quinque ad ſiniſtram: Sed intelligendum eſt hoc de ipſo atrio ſacerdotum, ſ. ꝙ ad latus meridianum atrij erant quinque luteres, & quinque ad latus aquilonare, quæ erant dextra, & ſiniſtra tẽpli: vt patet 3. Reg. 7. ſ. & conſtituit decem baſes luterũ, quinque ad dextram partẽ templi, & quinq; ad ſiniſtrã.

C Mare aũt poſuit ad dextrã partem tẽpli contra Orientẽ ad Meridiem, & ſic non erat mare in medio iſtorum vaſorum: ſed erat cum quinque illorum in dextra parte tẽpli *Vt lauarentur in eis omnia, quæ in holocauſtis oblaturi erant*. Scilicet, in luteribus, qui erant ſemper pleni aqua, lauabantur omnes carnes, quas ſacerdotes oblaturi erant in ſacrificiis holocauſtorum. Et accipiuntur holocauſta etiam pro alijs ſacrificiis, vt quidam putant, ſed hoc infra in quadam quæſtione declarabitur. *Porro in mari ſacerdotes lauabantur*. Scilicet, ſoli ſacerdotes lauabantur in mari. Ni carnes lauabantur in luteribus. Et non lauabantur Leuitæ nec aliqui alij, ſed ſoli ſacerdotes: de quo infra declarabitur.

D

Mare æneum cuius figuræ erat.
Quæſtio XVIII.

QVæritur circa mare æneum, de quo ſupra dictum eſt, cuius figuræ erat. Reſpondendum, ꝙ ad intelligentiam huius cõſiderandum eſt, quoddam corpus ſolidum, cuius ſphæricus diameter ſit quaſi longitudinis decem cubitorũ. Illud autem corpus diuidatur per medium per circulum quendam, velut ſi diuideretur gladio: & tunc manebit emiſpherium in vna parte, & emiſpherium in altera, ſ. quoddam vas rotundum, & quia diuiſio erat per medium, vbi erat maximus circulus tranſiens ſuper centrum ſphæræ, velut ſi quis diuideret ſphæram in duas partes per æquinoctialem, vel

E per aliquam de coluris, neceſſe eſſet vt a labio in labiũ eſſet diameter maximus totius ſphæræ decem cubitorũ vel quaſi: & ſic dicitur hic, quod a labio in labium erat linea decem cubitorum: incipiendo autem a fundo vſque ad ſummitatem erat medietas circuli: ideo erat ſemidiameter ibi, & ſic linea a fundo vſque ad ſummitatem cubitorum quinque erat, vt dicitur in litera. Erat autem talis figuræ ſicut communiter ſunt fontes Eccleſiarum, in quibus celebratur Baptiſmus, & vaſa lapidea in quibus tenetur aqua benedicta. Vocabatur iſtud vas mare æneum fuſile. Mare quidem, quia in eo multa aqua continebatur, & congregationes aquarum ſecundum Hebræos vocantur maria, Geneſ. primo cap. Vocatur æneum, quia erat fabricatum de ære. Vocabatur fuſile, quia erat factum opere effuſorio: & non malleatorio.

Quæritur de iſto mari æneo in templo.
Quæſtio IX.

An ſoli ſacerdotes lauarentur in mari æneo, & quando.

QVæritur vlterius circa iſtud mare æneum in templo. Dicendum q iſtud ſucceſſit loco cuiuſdam vaſis, quod erat in tabernaculo Moyſis, ſ. pro labro æneo. Nam fecerat Moyſes labrum æneum de ſpeculis mulierum, quæ excubabãt ad oſtium tabernaculi: Exo. 38. c. & illud erat, vt lauarentur ſacerdotes in ipſo quando miniſtraturi eſſent. Exod. 30. c. In templo autem Salomonis manſit illud labrum æneum ſaltem quantum ad miniſtrationem, ſed factum eſt iſtud mare æneum loco eius & hic lauabantur ſacerdotes. Sed tunc quæritur, an ſoli ſacerdotes lauarentur in mari æneo, & quomodo lauarentur. Dicendum, quod de ſacerdotibus non erat dubium, quod lauari deberent in mari æneo. Nam in litera dicitur q in mari illo lauabantur ſacerdotes, & in conchis, ſiue luteribus lauabantur carnes holocauſtorum. Etiam dicendum, q lauabantur qñ miniſtraturi erant, vt patet Exod. 30. c. Cum autem quæritur, an alii præter ſacerdotes lauarentur ibi, dicendum q dubium nullũ eſſe poteſt, niſi de Leuitis. Nam de laicis non eſt dubiũ, ſed certum eſt, q non lauabantur ibi: erat namque iſtud mare de vaſis ſacris, ideo ſoli miniſtri rerum ſacrarum ibi lauari debebant: & tamen laici non erant miniſtri aliquarum rerum ſacrarum, ideo non labantur ibi. Item lauabatur quis in mari æneo: vt non tangeret immũdus rem ſacram, & tamen laici nunquam tangere debebant aliquam de rebus Sanctuarii: ideo non lauabantur ibi. Item mare æneum erat in atrio ſacerdotum, vt colligitur hic, & 3. Reg. 7. c. & tamen nullus laicorum introibat in atrium ſacerdotum: ſed exterius manebant orando, & audiendo doctrinam legis, & aſpiciendo quomodo fierent miniſtrationes ſacræ in atrio ſacerdotum, ideo non poterant lauari in mari æneo. De Leuitis autem eſt dubium, an lauabantur in illo mari, vel non. Et aliquis dicet, q non, quia cum ponitur hic officium maris ænei, dr̃ q erat, vt lauarentur in eo ſacerdotes, & de Leuitis non tangitur. Item patet hoc, quia mare æneũ ſucceſſit loco labri ænei, quod fecerat Moyſes: & tñ de illo labro æneo dr̃ Exod. 30. c. q lauarentur in illo ſacerdotes, qñ miniſtraturi eſſent: & ſic non lauabantur in eo Leuitæ. Aliquis dicet, q lauabantur ẽt Leuitæ in iſto mari æneo, cum ipſi ẽt eſſent miniſtri Dei. Nec obſtat, q ſoli ſacerdotes nominentur, quia interdum nomine ſacerdotum intelliguntur Leuitæ. Dicendum q nõ eſt verum, & q ſoli ſacerdotes lauabantur in mari æneo. Nã lauabatur ibi aliquis, vt mũdus miniſtraret, & tangeret ſacra, & tñ Leuitæ non miniſtrabant in Sanctuario tangendo aliqua ſacra: ideo non oportebat, vt lauarentur. Miniſtrationes. n. Leuitarum in templo erant, vt cuſtodirent portas atrii templi, ne introiret aliquis immundus. Etiam cuſtodiebant theſauros domus Dñi in exedris, & canebant tpe ſacrificiorum. Manifeſtum eſt tñ, q nulla miniſtratio iſtarum requirebat munditiam in manibus. De oſtiariis, & theſaurariis manifeſtum eſt, quia nõ tangebant res ſacras. De cantoribus ẽt patet, quia licet miniſterium ſuum eſſet magis ſacrum q̃ miniſteria aliorum Leuitarum, tñ non contrectabant manibus aliquid ſacrum, ſed ſolum canebant cantica diuinæ laudis, & ad hoc non requirebatur aliqua munditia in manibus, ideo Leuitæ non lauabatur: Sacerdotes aũt ſoli lauabantur in mari æneo, quia ipſi ſoli tangebant res ſacras in ſacrificiis, & in aliis miniſtrationibus, ideo de eis ſolum dicitur hic, q lauabantur in mari æneo. Etiam Exod. 30. & 38. ca. vbi dicitur de labro æneo, quod fecerat Moyſes, dr̃, q ſacerdotes lauarentur in illo non tangendo aliquid de Leuitis, innuens quod ſoli ſacerdotes deberent in illo lauari. Cum autem quæritur, qñ lauari debeant, & qũo, dicendum q ſacerdotes lauabantur ad miniſtrãdum, ne immundi tangerent ſacra, ideo neceſſe erat, q lauarentur qñcunque tangerent ſacra, & qñcunque miniſtrarent. Miniſtrationes autem ſacerdotum in Sanctuario erant quaſi quotidianæ quatuor: ſ. offerre ſacrificia, cremare thymiama in altari thymiamatũ, & diſpo-

F nere lucernas in candelabro. & locare panes propoſitionis in menſa. In omnibus iſtis requirebatur lotio manuum. Nam offerendo ſacrificia tangebat ſacerdos carnes ſacras, & adipes, & libamenta manibus, ideo lauandus erat, & iſtud fiebat quotidie, cum eſſent aliqua ſacrificia quotidiana ſaltem matutinum, & veſpertinum: Nume. 28. præter multa alia tam neceſſaria quam ſpontanea, quæ quotidie fiebant. In cremando thymiama requirebatur munditia, quia tangebat ſacerdos ſacrum thymiama. Erat enim tam ſacrum, vt nulli homini liceret facere aliam talem compoſitionem ad fruendum illius odore ſub pęna mortis, Exod. 30. cap. ſed ſoli Deo dandum erat. Etiam tangebat ſacerdos thymiamateria, quæ erant vaſa thymiamatis, & erant ſacra: etiam tangebat altare thymiamatum. Omnia autem hæc erant munda,

G ideo lauari debebat ſacerdos cũ cremaret thymiama. Alia miniſtratio erat in diſponendo lucernas candelabri, ſcilicet, vt quotidie, mane, & veſpere ſacerdos introiret in templum, & poneret oleum in lampadibus candelabrorum, & auferret lichnum, & aſportaret exterius, quæ emuncta erant in vaſis, & in his omnibus tangebat ſacerdos vaſa ſacra: ideo lauari debebat. Alia miniſtratio erat diſponere panes propoſitionis in menſa: & iſta erat valde ſacra miniſtratio, eò q panes illi erant ſacri, cum non liceret eos comedere, niſi ſacerdotibus Matth. 12. cap. & adhuc in neceſſitate poſitis laicis non darentur eis, niſi mundi eſſent à mulieribus: primo Regum 21. capit. In omnibus iſtis miniſtrationibus lauandi erant ſacerdotes: Hoc colligitur Exo. trigeſimo cap. ſcili-

H cet. Facies labrum æneum, & miſſa aqua, lauabunt in eo Aaron, & filij ſui manus ſuas, & pedes, quando ingreſſuri ſunt teſtimonij tabernaculum: & quãdo acceſſuri ſunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino, ne fortè moriantur. Per iſta ſignantur omnes miniſtrationes ſuprapoſitæ, ſ. accedere ad altare & offerre ſacrificia; intrare in tabernaculum teſtimonij ſignat tres miniſtrationes, ſcilicet cremare thymiama, diſponere lucernas in candelabro, & diſponere panes propoſitionis in menſa. Nam omnes iſtæ tres miniſtrationes fiebant in tabernaculo, quia vaſa, in quibus fiebant, erant interius. Cum autem quæritur, quomodo lauabantur ſacerdotes: dicendum q quandocunque ſacerdos miniſtrare debebat, vbi erat labrum æneum ſiue mare, auferebat ſibi veſtes communes ſuperiores, & induebatur veſtibus ſacris: ſed antequam

I indueretur veſtibus iſtis depoſitis veſtibus ſuis, & calceis lauabat manus, & pedes: & tunc induebatur veſtibus ſacris, ſi eſſet ſacerdos minor, induebatur primo feminalibus ſacris magius: deinde tunica linea, & accingebat ſe cingulo, & imponebat cydarim capiti. Iſtę etiam erant veſtes ſacerdotum minorum. Exod. vigeſimooctano. cap. Si autem erat ſacerdos magnus, induebatur prædictis veſtibus, vel ornamentis, quæ erant communia ſacerdotibus minoribus, & pontifici, & inſuper induebatur aliis, ſcilicet tunica tota hiacynthina cum tintinabulis, & malogranatis pendentibus ad pedes, & poſtea rationali, & ephod, & cingulo, & thyara, & lamina aurea in fronte. Exod. vigeſimooctauo. cap. Et ſacerdotes ſic induti nudis pedibus, & tamen lotis procedebant ad miniſtrandum. Et ſi ſacerdotes non lauarentur antequam

K miniſtrarent, & induerentur veſtibus ſacris, moriebantur. Iſte modus quantum ad aliquid, tenetur a ſacerdotibus noſtris quando celebrare habent miſſam. Nam exuuntur veſtibus communibus ſuperioribus, & lauant manus, & tunc induuntur ſacris veſtibus, & tamen non moriuntur ſacerdotes noſtri, licèt non lauerint manus, quando miniſtrant ſicut ſacerdotes Veteris Teſtamenti, quia in illis iſtæ cæremoniæ erant ſub maiori neceſſitate quam in nobis. Sciendum autem, quòd iſtud mare æneũ habebat in circuitu ſuo aliquam baſim, vel vas æneum, in quo cadebat aqua de mari, quia ſacerdotes lauare debebant manus, & pedes, antequam miniſtrarent, & tamen non poterant introire in mare ad hoc, vt lauarent pedes, quia ibi ſubmergerentur, cum eſſet altitudo maris quinque cubitorum, vt patet in litera. Erat autem in latere illius maris quidam canalis, per quem fluebat aqua

iti'

in aliquod vas poſitum in pauimento, & in illo ſacerdotes lauabant pedes, & forte manus. Ipſum autem mare non erat ad hoc, vt intra illud aliquis lauaretur: ſed ad hoc vt contineret aquam, quæ fu̾nderetur ad lauandum manus, & pedes ſacerdotum. Patet hoc quia ſic erat de labro æneo quod fecerat Moyſes. Nam illud habebat baſim, vt patet Exod. 30. cap. cum dicitur, quòd fecerat Moyſes labrum æneum cum baſi ſua, & illa baſis nihil erat, niſi quoddam vas poſitum in pauimẽto, in quo flueret aquæ de labro æneo, & lauarentur ibi pedes ſacerdotum, & manus.

Ad quid factum eſt mare æneum, cum eſſet aliud in quo lauarentur ſacerdotes. Quæſt. X.

QVæritur vlterius, ad quid factum eſt mare æneum in templo Salomonis, cum iam eſſet in quo lauarentur ſacerdotes. Nam Moyſes fecerat labrum æneum in quo lauarentur ſacerdotes quãdo miniſtraturi eſſent. Exod. 30. & 38. & iã illo exiſtente non erat opus, quòd fieret mare æneum. Dicendum, quòd factum eſt propter duo: primò propter neceſſitatem: nam labrum æneum quòd fecerat Moyſes erat paruum, & interdum erat neceſſaria multa aqua, quæ non poterat contineri in labro æneo, ideo fuit neceſſarium mare æneum. De labro æneo, patet quòd paruum eſſet, quia erat portatile, cum deberet moueri de loco ad locum, & tamen erat æneum, ideo ſi aliquantulum eſſet magnum cum materia eſſet ponderoſa, non eſſet portatile per viam: & ſic quamquã aliqua vaſa, debuiſſent eſſe maioris magnitudinis, non facta ſunt magna à Moyſe ne impedimentum afferrent ad portandum. In templo autem Salomonis non erant iã vaſa mouenda de loco ad locũ: ideo fierent magna quantum neceſſariũ eſſet: & quia neceſſaria erat multa aqua ad lauandum ſacerdotes: cum interdum propter multitudinem ſacrificiorum multa aqua erat neceſſaria ad lauãdum manus & pedes multorum ſacerdotum, in labro autem æneo pauca aqua contineri poterat: ideo debuit fieri aliud vas capacius, & iſtud fuit mare æneum. Secũdum fuit ad decorem. Nam cum templum Salomonis deberet eſſe aliquid admirandum pulchritudine, & precioſitate, debuit hoc apparere in ſingulis vaſis eius: & quia vaſa parua non poſſunt eſſe pulchra, debuerunt eſſe maiora vaſa in templo Salomonis, quam in tabernaculo Moyſi: nam plures partes pulchritudinis, & plures ornatus, & figuræ variæ poſſunt fieri in vaſis magnis, quam in paruis, & ſic factum eſt de multis alijs vaſis templi Salomonis, quæ vt communiter fuerunt maiora quam in templo, ſiue tabernaculo Moyſi. Hoc etiam decebat ad honeſtatem templi. Nam cum materia vaſorum eſſet precioſa, & vaſa eſſent magna, oſtendebat magnitudinem diuitiarum, & ſtatus, & tamen templum Salomonis fuit valde maioris honoris, & ſtatus quàm tabernaculum Moyſi. Item conueniens erat hoc fieri, quia templum Salomonis fuit valde maius quantitate quam tabernaculũ Moyſi, vt declaratum eſt præcedenti cap. Si ergo non eſſent plura vaſa in templo Salomonis quam in tabernaculo Moyſi, vel non eſſent maiora, videretur domus vacua, quia non eſſet proportio domus ad vaſa ſua, ideo ſicut templum Salomonis fuit maius tabernaculo Moyſi, ita debuerunt proportionaliter vaſa templi Salomonis maiora eſſe, vaſis tabernaculi Moyſi.

Quomodo funiculus ambiens vas æneum erat ſolum triginta cubitorum, cum linea perueniens à labio in labium eſſet decem cubitorum. Quæſt XI.

QVæritur vlterius circa iſtud mare æneum, quomodo dicitur hic, quod funiculus cubitorum triginta ambiebat illud. Nam videtur hoc impoſſibile, quia dicitur quòd linea perueniẽs à labio in labium erat decem cubitorum, ideo neceſſe erat, quòd linea circundans mare, eſſet pluſquam triginta cubitorum: Patet hoc ex regula geometrica de circulo, & diametro, ſcilicet quòd omnis diameter triplicatus cum ſeptima parte ſui, circulum complet.

A Triplicetur ergo diameter decem cubitorum, & addatur ſeptima pars eius, quæ eſt vnus, & quaſi dimidius cubitus, & ſi circulus diameter eſt decẽ cubitorum, erit cubitorũ triginta vnius & dimidii quaſi. Aliquis dicet, ꝙ hoc prouenit ex varietate acceptionis diametri circuli. Nã mare æneum habebat in labio ſuo groſſitiem palmi: vt patet hic in litera, ideo poterat accipi diameter eius dupliciter. Vno modo à labio in labium computando ſolam capacitatem maris, & non menſurando groſſitiẽ labii ex vtraq; parte. Alio modo põt accipi diameter menſurando capacitatem maris, & groſſitiẽ vtriuſq; labii. Si accipiatur primo modo diameter, ꝙ eſſet decem cubitorum, neceſſe eſſet, ꝙ linea ambiens mare per ſolam capacitatem ſuam excluſa groſſitie labii, eſſet pluſquam triginta cubitorum. Acci-

B piendo ſecundo modo diametrum, cõputando totã capacitatem maris, et ẽt groſſitiem labiorum, ſi accipiatur linea ambiens labium maris cum capacitate & groſſitie ſimul, erit illa linea maior quam triginta cubitorũ. Quocunque ergo accipiatur diameter, & circulus, ſi vno, & eodem modo accipiantur diameter, & fuerit cubitorum decem, circulus erit pluſquam cubitorũ triginta. Sed poterit hoc ſtare, ꝙ accipiatur diameter decẽ cubitorum cõputando totam capacitatem maris, & groſſitiem labiorum, & tamen quod linea circulariter ambiens non capiat groſſitiem labiorum, ſed ſolum capacitatem maris. Et ratio diuerſitatis eſt, quia circulus ambiens totam groſſitiem maris erat maior quam circulus ambiens ſolam capacitatem. Et licet nullus diameter triplicatus ſolum, reddat ſuum circulum perfectum, tamẽ

C aliquis diameter vnius circuli erit, qui triplicatus ſolũ reddet alterum circulum perfectum. Et ſic diameter circuli maioris, ſcilicet totius maris cum groſſitie labiorũ triplicatus ſolum, reddet fortè circulum minorem, qui erat continens capacitatem maris ſine groſſitie. Iſtud aliqualiter videtur coloratũ: & tamen non ſtat, quia diameter circuli maris continentis totum mare cum groſſitie labiorum, reddet maiorem circulum, quam ſit circulus minor continens ſolam capacitatem maris. Quod patet, q̃a groſſities labii erat vnius palmi, vt patet hic in litera. Accipiendo ergo vtrumque labium, erat groſſities duorum palmorum, & ſic diameter circuli maioris excederet diametrum circuli minoris duobus palmis. Et tamen duo palmi reddunt vnum cubitum, vel parum plus. Si ergo diameter iſtius circuli maioris compre-

D hendendo groſſitiem continebat decem cubitos, diameter circuli minoris continebit nouem cubitos, vel aliquid minus: & triplicando prouenirent vigintiſeptẽ cubiti, & addendo ſeptimam partem, quæ eſt vnus cubitus, & quaſi quarta pars cubiti erunt cubiti viginti, & octo, & quarta pars cubiti, & aliquid plus: & ſic non erit linea ambiens triginta cubitorum, vt dicit litera. Dicendum ergo videtur, quod diameter circuli a labio in labium, erat decem cubitorum, & circulus eſſe debebat triginta vnius cubiti, & quaſi dimidij, & tamen ſcriptura ſacra non curauit de modico, ſed poſuit numerum perfectum, ſcilicet triginta. Aliter poſſet dici ſecundum quoſdam, quod non erat circulus iſte, ſed aliqua figura irregularis, quæ alio modo communicat cum na-

E tura circuli, vel accepit ad illum, & tunc poterat eſſe, ꝙ diameter ſolus triplicatus redderet ambitum illius figuræ. Dicendum, quod non ſtat, quia tunc dato quod in vna parte linea decem cubitorum perueniret a labio in labium, tamen non perueniret in omnibus partibus, ſed alicubi eſſet minor lineando dicendum eſt ſicut ſupra. Aliud dubium eſt cum diameter iſtius maris eſſet cubitorum decem, an computabatur illi cubiti cum groſſitie labiorum, vel excluſa groſſitie illa, ſolum accipiendo capacitatẽ maris. Dicendũ quod hoc nõ apparet, & tamen videtur dicendum, quod computetur ſola capacitas ſine groſſitie labiorum. Et apparet primò ſic, quia poſuit hic litera iſtas menſuras tanquam diſtinctas. Nam prius poſuit, quod linea perueniens à labio in labium, erat decem cubitorum, & linea ambiens erat triginta cubitorum, & poſtea dixit, ꝙ groſſitudo

labij

labij erat vnius palmi. Si tamen includeretur groſſities labiorum in decem cubitis, non poneretur poſtea, quòd groſſities labij erat vnius palmi: voluit ergo innuere, φ iſtæ duæ menſuræ erant diſtinctæ. Secundo patet, quia dicitur, quòd altitudo maris, ſcilicet à fundo eius vſque ad ſuperficiem erat quinque cubitorum. Et iſta erat profunditas aquæ, quæ poterat capi in mari, & tamen quinque cubiti erant ſemidiameter maris, cum mare eſſet tanquam emiſphærium, & in capacitate medietatis eſſent quinque cubiti, ergo diameter capacitatis erat cubitorum decem. Tertio patet, quia dicitur in litera, quòd linea decem cubitorum perueniebat à labio in labium. Si tamen in iſtis decem cubitis includeretur groſſities labiorum, linea decem cubitorum non ſolum perueniret à labio in labium, ſed etiam vltra labium, & contineret vtrunque labium.

Quomodo groſſities labij erat vnius palmi, cum dicitur quod erat groſſities trium vnciarum.
Quæſtio XII.

QVæritur vlterius; quomodo dicitur hic, φ groſſities labij erat vnius palmi: quia tertio Regum ſeptimo dicitur, quòd erat groſſities trium vnciarum. Dicendum, φ vncia aliquando eſt nomen ponderis, & aliquando nomen menſuræ ad longitudinem menſurandam. Accipiendo ſecũdo modo vncia eſt tertia pars palmi, & ſic tres vnciæ reddunt palmum: vnde ſicut dicitur, quòd erat groſſities trium vnciarum, vt dicitur 3. Reg. 7. ita dicitur hic φ erat groſſities vnius palmi, & idem eſt. Aliud dubium eſt, quomodo dicitur hic, quod capiebat mare tria millia metretas. & 3. Regum 7. dicitur φ capiebat duo millia bathos, & tria millia metretas. Dicendum, quod iſtud dubium procedit ex errore librariorum. Nam 3. Reg. 7. non deberet dici, capiebat duo millia bathos, & tria millia metretas: ſed ſolum capiebat duo millia bathos. Et patet hoc ex litera Hebraica, & Biblijs correctis, nam in illis non habetur niſi duo millia bathos. Prouenit occaſio errandi ex gloſa interlineari, quia erat gloſa interlinearis 3. Reg. 7. ſuper illam partem duo millia bathos, ſcilicet tria millia metretas, & imperitia librariorum illa litera fuit textui commixta, ſicut in multis alijs locis ſacræ ſcripturæ fit. Ratio autem ponendi illam gloſam interlinearem fuit, quia hic ponebatur tria millia metretas in eodem loco, vbi 3. Reg. 7. ponebatur duo millia bathos, ideo exponitur vnum per alterum: & dicendum eſt, quòd eadem menſura eſt duo millia Bathorum, & tria millia metretarum. Pro quo ſciendum, φ iſtud nomen menſura, eſt nomen generale ad omnes menſuras, ideo non dicit aliquam quantitatem determinatam. Metreta eſt nomen ſpeciale menſuræ, ſignans certam quantitatem; vt patet Io. 2. cum dicitur, φ erant ſex hydriæ lapideæ poſitæ, capientes ſingulæ metretas binas, vel ternas. Ergo metreta ſpecialem, & determinatam quantitatem ſignabat. Alioquin non diceretur de qualibet hydriarum, quòd caperet metretas binas, vel ternas, quia aliqua menſura eſſet ita parua, quòd de illis caperet mille: & alia ita magna φ non caperet vnam metretam. Et ſic ponitur hic metreta tanquam menſura determinata, & bathus & metreta ſic ſe habent quod bathus continet metretam, & dimidiam: ideo cum mare contineret duo millia bathos 3. Reg. 7. continebat tria millia metretas, & ſic ponitur. De batho autem, & metreta non conſtat nobis quantum caperent, quia Ezech. 25. ponuntur menſuræ Hebraicę: & dicitur, quòd bathus, & Ephi ſunt æqualia; & quod bathus ſit decima pars chori. Et tamen neſcimus quid ſit quantitas chori, nec ephi, vt per illa cognoſcamus magnitudinem bathi. Dicendum tamen quod poſſumus nos cognoſcere nunc magnitudinem bathi certiſſime per magnitudinẽ maris ænei, quia mare æneum erat dimidia ſphęra cuius diameter capacitatis erat decem cubitorum, & ſemidiameter, ſcilicet altitudo, vel profunditas, capacitatis aquæ quinque cubitorum. Et linea ambiens ſiue peripheria erat triginta cubitorũ, vt litera dicit, vel pro-

F priè cubitorum triginta vnius & dimidij. Eratque corpus iſtud regulare; ideo cum fecerimus tale corpus, & illud aqua impleuerimus capientur in ipſo duo millia bathi. Sicut dicitur 3. Regum 7. Diuidamus ergo illam aquã in duo millia partes ęquales, & erit qualibet pars vnus bathus. Ex hoc patet quantitas ephi quia ephi, & bathus erant æqualia. Ezech. 25. Ex hoc etiam patet magnitudo chori, quia chorus continebat decem bathos: & ſic eſſent ducenti chori in illo mari æneo. Patet etiam quanta eſſet menſura gomor, quæ dabatur quotidie cuilibet Iudęo in deſerto de manna ad comedendũ Exod. 16. Nam erat gomor decima pars ęphi eo. cap. & ſic contineretur in illo mari æneo viginti millia gomor de aqua, & ſic cognoſceremus per hunc modum omnes menſuras Hebraicas. Et ſiquis eſſet valde curioſus poſſet

G facere tale opus, ſed hucuſque à nemine inquiſitum eſt, quia inutile eſt ad rem. Et propter hoc variè dicitur à multis de capacitate iſtarum menſurarum, quia nullus per iſtum modum certificauit adhuc magnitudinem menſurarum.

Luteres, & concha ad quid erant in templo Salomonis, cum in tabernaculo Moyſi non fuerint.
Quæſtio XIII.

QVæritur vlterius circa luteres, vel conchas, de quibus dicitur hic, φ erant decem in atrio templi. Et primo quæritur ad quid erant iſti luteres, vel conchæ in templo Salomonis, cùm in tabernaculo Moyſi non fuerint. Et patet iſtud, quia inquirendo totũ Exo-

H dum, in quo agitur de tota fabricatione tabernaculi, & de omnibus vaſis eius, non reperietur aliquod vas, in quo poneretur aqua, niſi labrum æneum, de quo Exod. 30. dicitur, quod fecit Moyſes labrum æneum cum baſi ſua, vt in eo lauarentur Aaron, & filij ſui, quando miniſtraturi eſſent. De luteribus autem fit mentio hic & magis 3. Regum 7. quòd eſſent in templo Salomonis. Dicendum autem quòd luter ſecundum ſignificationem ſuam eſt ad continendum aquam, quod ſignat nomen, ſcilicet luter à luo, quod eſt lauare, vel purgare. In mari autem æneo etiam erat aqua: & tamen erat differentia, quia aqua maris ænei erat vt lauarentur ibi ſacerdotes, quando miniſtraturi eſſent: aqua luterum erat ad lauandum carnes animalium immolatorum, vt patet hic in litera: Sed obijcietur, quòd non lauarentur carnes ani-

I malium immolatorum in luteribus, ſed lauabantur in probatica piſcina, quæ erat ante templum Domini in Ieruſalem, de qua habetur Ioan. quinto. Et vocatur probatica piſcina apud Græcos. Apud Hebræos vocatur Bethſaida, & vtrunque ſignat, quod animalia ibi lauabatur. Nam probatica dicitur à probatio, quod eſt ouis, ſcilicet quia lauabantur ibi oues, & alia animalia. Bethſaida autem in Hebræo interpretatur domus ouis, quia beth ſignat domum, & Zon, ſignat ouem, ſcilicet oues ibi mergebantur, & lauabantur. Et iſta forte erat cauſa, quare Deus mittebat quotidie angelum ſuum ad piſcinam illam, vt moueret aquam: & qui prior deſcendiſſet in aquam poſt motum eius, ſanabatur à quacunque ægritudine. Io. 5. ſcilicet vt intelligerent Hebræi eſſe accepta ſacrificia ſua: quia aqua illa erat in qua lauabantur car-

Probatica piſcina unde bethſaida.

K nes ſacrificiorum ſuorũ. Reſpondendũ, φ quando afferri debebat animal aliquod in ſacrificiũ, maximè ſi eſſet holocauſtum, modus erat iſte, ſcilicet quod offerens duceret animal viuens vſque ad portam atrij ſacerdotum, & ſacerdotes exibant ad portam atrij, & accipiebant animal de manu offerentis, ne ipſe introiret in atrium, & introducebant illud in atrium. Et iugulabat animal vnus de ſacerdotibus, & reliqui accipiebant ſanguinem in crateris: fundebantque per gyrum altaris ad baſim eius per quatuor cornua altaris, ſecundum diuerſos ritus ſacrificiorum; vt patet Leui. primo, 3. 4. 5. & 6. Et iſte qui iugulabat animal, erat ſacerdos: & ipſe decoriabat illud. Nam nulli laico licebat hoc facere, imò nec Leuitæ. Sed ſi aliquando eſſet valde magna neceſſitas, vtpote φ eſſent pauci ſacerdotes, & multa ſacrificia, neceſſario

Modus offerendi holocauſtum.

offe-

offerenda, Leuitæ ex quadam diſpenſatione poterant adiuuare ſacerdotes: non quidem ad iugulandum animalia, ſed ad decoriandum ſolum, & non ad faciendum aliquas alias cæremonias ſacrificiorum. Sic fuit tempore Ezechiæ Regis, quando valde pauci ſacerdotes erant de ſacerdotibus Domini, & non poterant complere cæremonias ſuas; ideo adiuuerunt eos Leuitæ: vt patet 2. Paralip. 20. ſcilicet, ſacerdotes verò pauci erant, nec poterant ſufficere, vt pelles holocauſtorum detraherent: vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos, donec impleretur opus, & ſanctificarentur antiſtes: regulariter ergo ſacerdotes iugulabant animalia, & ipſi decoriabant illa pro ſacrificijs: & hoc intra atrium ſuum apud altare. Deinde ferebant animal integrum decoriatum ad probaticam piſcinam, quæ erat iuxta templum: & ibi aperiebant viſcera animalis, & effodientes fimum, lauabant inteſtina animalis, & caput, & pedes. Nam omnia iſta in ſacrificio holocauſtorum cremanda erant: vt patet Leui. primo. Deinde reducentes carnes lotas ad atrium ſacerdotum concidebant illas in fruſtra, vt ſic ponerent ſuper altare, quia non erat ponendum animal integrum, Leui. primo. Et diuiſis ſic partibus, quia contingebat aliquid ſordis manſiſſe in aliqua particula, lauabantur illæ in luteribus, qui erant pleni aqua apud altare: imò omnes partes animalis, licet mundæ eſſent, lauabantur, & immergebantur ibi, vt eſſent mundiores, & ponerentur ſuper altare. Et ad iſtud proficiebant luteres. Cum autem quæritur, quare in ſanctuario quod fecit Moyſes in deſerto non erant luteres? Dicendum, quòd Moyſes fecit ſanctuarium, vt eſſet portatile per deſertum, & ob hoc obſeruauit duo. Primum, quòd non fecit multa vaſa. Secundum, quòd non fecit illa magnæ quantitatis, vt eſſent faciliter portabilia. De primo patet, quia in templo Salomonis erant multa genera vaſorum in magno numero, quæ in ſanctuario Moyſi non erant multiplicata. Moyſes namque fecit vnicum candelabrum. Exo. 25. & 23. & fecit vnicam menſam. Exod. 25. & 26. & Salomon fecit decem candelabra de auro 3. Reg. 7. & infra in litera. Et præter iſta fecit multa alia candelabra de argento, præcedenti lib. 28. cap. Fecit etiam menſas decem, infra in litera. Nam de auro, & argento multas fecit, præcedenti lib. 28. cap. Etiam fecit Moyſes ſolum duo Cherubim in arca. Exod. 25. Fecit autem Salomon præter hæc, alios duos Cherubim de lignis oliuarum 3. Reg. 6. & præcedenti capit. De ſecundo patet, quia eadem vaſa, quæ fuerunt in templo Salomonis fuerunt & in tabernaculo Moyſi, fuerunt autem maioris quantitatis in templo Salomonis quam in tabernaculo Moyſi. Et hoc patet in altari holocauſtorum. Nam Moyſes fecit altare altitudinis cubitorum trium, & longitudinis quinque cubitorum, & totidem latitudinis, ſicut patet Exod. 27. Salomon fecit altare cubitorum viginti longitudine, & totidem latitudine. Alia in litera. Et generaliter erat de omnibus vaſis, quòd quæcunque vaſa eſſent in templo Salomonis, maioris quantitatis erant quam in tabernaculo Moyſi. De luteribus autem ſic fuit, quod in templo Salomonis fuerunt, & non in tabernaculo Moyſi: Hoc autem fecit Moyſes propter duo. Primò, quia ſi multiplicaret vaſa, difficile eſſet illa portari: & tamen Leuitæ, qui portaturi erant illa per deſertum, non ſufficerent tanto labori. Secundum erat, quia luteres non erant vaſa magnæ neceſſitatis quia ſine illis poterant carnes ſacrificiorum ablui in aliquo alio loco. In templo autem Salomonis non ſolum fuerunt vaſa ad neceſſitatem, ſed etiam ad pulchritudinem: & ſic cum luteres facerent ad magnam pulchritudinem, dato quòd non eſſet magna neceſſitas ipſorum, poſiti fuerunt in templo Salomonis in atrio ſacerdotum. De figura iſtorum luterum ſiue concharum quæri poterat hic: & tamen de hoc determinatum eſt 3. Reg. 7. in duabus quæſtionibus.

Fecit autem, & candelabra aurea decem, ſecundum ſpeciem, quam iuſſerat ea fieri, & poſuit ea in templo: quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris. Necnon & menſas decem, & poſuit eas in templo: quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris: Phialas quoque aureas centum.

A *Fecit candelabra.* Hic ponitur de illis, quæ erant intra
templum. Nam vaſa, quæ ſupra poſita ſunt, erant extra
templum in atrio eius. Et dicitur. *Fecit etiam candelabra
aurea decem.* Iſta erant, vt in eis lucernæ eſſent: vt illuminaretur
totum templum. Et dicitur, quod erant decem
candelabra aurea ad differentiam candelabrorum argenteorum.
Nam multa quoque candelabra de argento facta
ſunt, vt patet præcedenti lib. 28. cap. ſed ad candelabra
aurea, & lucernas eorum, aurum pro menſura vniuſcuiuſque
candelabri diſtribuit. Similiter & in candelabris
argenteis, & lucernis eorum pro diuerſitate menſuræ
pondus argenti tradidit. Numerus autem candelabrorum
argenteorum non ponitur, ſed ſolum aureorum: &
ſic etiam fit 3. Reg. 7. *Secundum ſpeciem, quam iuſſerat*
B *ea fieri.* Scilicet ſecundum figuram, quam iuſſerat Salomon.
Nam Salomon dedit Hiram artifici deſcriptionem
omnium iſtorum, quæ fabricare debebat, & ſecundum
illam figuram fecit illa Hiram. Vel poteſt intelligi de
figura, quam dedit Deus. Nam in cap. iſto de præcedenti
dicitur de omnibus iſtis, quòd fecerit ea Salomon, & ſic
iuſſio non refertur ad ipſum, ſed magis ad Deum, vel ad
Dauid. Nam Deus miſit de cælo quandam ſcripturam,
in qua continebatur figura, & quantitas omnium, quæ in
templo fabricanda erant: & Dauid ante mortem ſuam
tradidit Salomoni illam deſcriptionem, vt ſecundum
illam fierent omnia. Sic patet præcedenti libro 28. cap.
cum Dauid loquitur de figura eorum, quæ fabricanda
erant in templo, & concludit. Omnia inquit hæc venerunt
ſcripta manu Domini ad me, vt intelligerem vni-
C uerſa opera exemplaris. Et ante hoc dicitur, quod Dauid
dedit Salomoni filio ſuo deſcriptionem porticus, & templi,
& cellariorum, & cænaculorum, & omnium aliorum,
quæ erant in templo, & in atrio eius. Vel poteſt intelligi,
quòd facta ſunt iſta candelabra ſecundum figuram candelabri,
quod fecerat Moyſes in tabernaculo in deſerto.
De quo magis dicetur infra in quadam quæſtione. *Et
poſuit ea in templo.* Scilicet Salomon poſuit iſta candelabra
in templo, quia de eo litera loquitur. Et non eſt ſenſus,
quòd ipſe poſuerit illa ſed quòd iuſſerit poni. Nam
Salomon non introiuit in templo, cum eſſet laicus. Sed
ſacerdotes introierunt. Nam completo templo, & vaſis
eius, tulerunt Leuitæ arcam fœderis, & omnia vaſa ſacta
ad portam templi: & inde accipientes ea ſacerdotes in-
D troduxerunt in templum, & diſpoſuerunt in locis ſuis,
vt patet ſequenti capit. Et vocatur hic templum domus
prima templi, quæ erat exterior. Nam domus interior
erat domus Sancti ſanctorum: & in illa non fuerunt candelabra
aliqua, nec vaſa aliqua miniſtrationis, ſed ſolum
arca fœderis, & duo Cherubim de lignis oliuarum; vt colligitur
3. Reg. 6. & præcedenti cap. *Quinque à dextris,
& quinque à ſiniſtris.* Hic ponitur ſitus candelabrorum:
nam vt pulchre ſe haberent, & æqualiter domus illuminaretur,
erant quinque candelabra ad latus meridianum
templi, & quinque ad aquilonare. *Necnon & menſas decem.*
Iſtæ menſæ erant in templo in parte illa, in qua erant
candelabra, & erant totidem, ſicut candelabra, ſcilicet
decem. Ad quid autem iſtæ menſæ erant, & cur erant
tot, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Poſuitque
E eas in templo.* Scilicet in prima parte templi vbi erant
candelabra, quia in ſancta ſanctorum nihil iſtorum erat,
vt dictum eſt. *Quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris.*
Scilicet, quinque ad latus meridianum, & quinque ad
latus aquilonare, ſicut erat de candelabris aureis, vt ſupra
patet. Aliqui libri habent. *Et panes ſuper eas.* Scilicet
poſuit Salomon panes ſuper eas, ſcilicet, quia non
erant ad aliud iſtæ menſæ, niſi ad ponendum panes ſuper
eas. De hoc tamen infra dicetur in quadam quæſtione.
Phialas quoque aureas centum. Iſtæ phialæ erant vaſa
vinaria pro ſacrificiorum vſu, vt infra declarabitur in
quadam quæſtione.

Quos

Quot candelabra erant in templo Salomonis & quare tot facta ſunt, cum in tabernaculo Moyſi vnicum eſſet. Quæſtio IV.

QVæritur circa primum, quot candelabra erant in templo Salomonis, & quare facta ſunt tot, cum eſſet vnicum in tabernaculo Moyſi. Ad primum reſpõdet Nicolaus, & quidam alij, quòd erant vndecim candelabra, ſcilicet decem candelabra, quæ fecit Salomon, de quibus dicitur hic, & vnum candelabrum quod fecit Moyſes, quod adhuc manebat in templo Salomonis, & erat inter candelabra alia. Sed dicendũ, ꝙ non ſtat, quia plura candelabra erant: nam quædam erant candelabra aurea, ſcilicet de auro puriſſimo, & alia erant argentea. Candelabra aurea erant ſaltem decem, quæ fecit Salomon. vt patet hic, & 3. Regum 7. De candelabro Moyſi erat dubium, an fuerit inter iſta: & ſatis videtur ꝙ manſerit, quia aliqua, quæ erant in tabernaculo Moyſi, manſerunt in templo Salomonis, & aliqua non, ſcilicet illa, quæ pertinebant ad conſtructionem tabernaculi nõ mãſerunt ſicut tabulata, & cortinæ, & baſes. Etiam illa, quibus ſucceſſit tot alia vaſa ad miniſtrationem ſimilem. Sicut altare Moyſi non manſit, quia ſucceſſit ei altare magnum quod fabricauit Salomon infra in litera: & tamen non poterant eſſe duo altaria, ſed in vnico offerenda erãt ſacrificia, vt patet Leui. 17. & Ioſuæ 22. cap. adeo illud altare Moyſi ceſſauit quantum ad vſum. Sic etiam ceſſauit labrum æneum quod fecerat Moyſes, vt lauarẽtur ſacerdotes in eo, quando miniſtraturi eſſent, quia fecit Salomon mare æneum, quod ad hanc miniſtrationẽ ſumptum eſt: ſupra in litera, & 3. Reg. 7. De candelabro autem non eſt ſic, quia non fuit aſſumptum niſi ad hoc quod cremaretur oleum in illo, & in cãdelabris, quę poſtea Salomõ fecit cremabatur eodem modo oleum: ideo non ceſſaret candelabrum Moyſi propter candelabra, q̃ poſtea faceret Salomon. Sed tunc debet dici vnum de duobus modis, ſcilicet ꝙ iſtud candelabrum fuit vnum de illis decem candelabris, quæ dicitur feciſſe Salomõ, vel adiunctum fuit illis vt eſſent vndecim, & fit ſolum mentio de decem candelabris: quia hic agitur de illis, q̃ Salomon fecit in templo. Et quia ſolum fecit decem candelabra de auro, de illis ſolum dicitur: licèt cum illis eſſet candelabrum vndecimum, ꝙ fabricauerat Moyſes. Iſta erant candelabra aurea. Erant tamen alia candelabra argentea in templo, vt patet præcedenti lib. 28. cap. cum dicitur, ꝙ dedit Dauid aurum pro candelabris aureis, & argentum pro argenteis. De candelabris tamen argẽteis non dicitur quot erant, quia non fit mentio de eis, ſicut de aureis propter dignitatem materiæ. & ob hoc multi putauerunt quod ſolum eſſent in templo iſta decẽ, vel vndecim candelabra. De illis autem candelabris argenteis credendum eſt, ꝙ fuerint in tali ſitu ſicut aurea, ſ. totidem a dextris, quot a ſiniſtris. Et fortè credendum eſt, ꝙ erant quædam candelabra aurea, & quędam argentea propter differentiam dierum, quia quædam erant dies ſolẽnes, & alij profeſti: & inter ſolẽnis quidam erant alijs ſolẽniores: ideo totus apparatus ſanctuarij, & miniſtrorũ debebat eſſe differens ſecundùm dies, & ſic fortè in diebus profeſtis ponebantur candelabra argẽtea, & in diebus feſtiuis candelabra aurea. Iſtud autem eſt aliqualiter veriſimile. Sed potius credendum eſt, ꝙ omnia cãdelabra, tam aurea quam argentea, erant ſemper poſita coram Domino in templo quędam a dextris, & quædã à ſiniſtris: & hoc quia dicitur hic in litera, ꝙ erãt decẽ cãdelabra aurea, & quinq; erãt ad dextrã, & quinq; ad ſiniſtrã: in quo innuitur ꝙ poſita fuerũt illa candelabra ſic, vt ſemper ſic manerẽt, quia alias potius manerẽt ſic candelabra argentea q̃ aurea, cũ illa eſſent in templo coram Dño diebus profeſtis, & candelabra aurea diebus ſolẽnibus. Item patet hoc, quia iſta mutatio candelabrorũ eſſet ſi appareret populo, ſcilicet quod ponerentur in loco manifeſto vbi populus poſſet videre illa, & ſic ex apparatu diuerſo cognoſceretur quis eſſet dies profeſtus, & quis ſolemnis: & tamen erant cãdelabra intra templum

F in loco, vbi non poterant videri à populo, cùm ſoli ſacerdotes intrarent in templum ad miniſtrandum, & populus foris expectaret. Sicut patet de Zacharia Patre Beati Ioannis Baptiſtæ, qui introiuit in templum ad ponendũ incenſum, & populus eum expectabat foris Leu. 1. cap. & ante fores templi pendebat velum: ita vt licèt ſacerdotes introirent in templum, & manerent populares ad portam templi, non videbant aliquid eorum, quæ erant in ſanctuario. Non ergo ponerẽtur interius pulchriores apparatus pro vna die, quam pro alia. Foris autẽ in atrio ſacerdotum fierent pulchriores apparatus in diebus ſolemnibus quàm in profeſtis vbi populus iſta poſſet videre, & ſic fiebat. Nam ſacerdotes induebantur veſtibus ſacris ad miniſtrandum, & in diebus ſolemnibus erant veſtes ſolemniores. Et etiam cantus Leuitarum, & omnes G ceremoniæ: vt declaratum eſt præcedenti lib. 23. c. & aliqualiter colligitur ibi in litera. Ideo magis videtur credendum ꝙ omnia candelabra, tam aurea, q̃ argẽtea, erant ſemper, & ſimul, poſita corã Domino in templo, totidem à dextris, quot a ſiniſtris: & tamen de argenteis non fit mentio propter cauſam dictam.

Quare erant tot candelabra in templo Salomonis, & cur vnicum in templo Moyſi. Quæſtio XV.

QVæritur vlterius, quare erãt tot cãdelabra in tẽplo Salomonis, & cur vnicũ in tẽplo Moyſi. Dicendũ ꝙ in tabernaculo Moyſi non requirebantur multa candelabra, ſufficiebat. n. vnicum. Et cauſa eſt, quia in H tabernaculo, ſiue ſanctuario illo, erant tres partes. ſ. ſancta ſanctorum, & pars, vel domus exterior, & atrium. In atrio non erat neceſſariũ candelabrũ aliquod, eo ꝙ erat patens luminaribus cęli. Nam atrium nõ habebat tectũ, ſed ſolùm parietes in circuitu de velis byſſinis altitudine cubitorum quinque: vt declaratũ eſt ſupra 2. & Exo. 27. & luminaria cœli ſufficienter illuminabant atrium. Alia pars intima, ſcilicet Sanctum Sanctorum non indigebat candelabro, eo ꝙ pars illa debebat eſſe valde obſcura, ne videretur ſecretum latens in propitiatorio, vbi formabantur voces, quæ credebantur eſſe diuinæ. Et ob hoc non ſolum non erat ibi aliquod candelabrũ, ſed &̃ quando ſacerdos magnus illuc introire debebat ſemel in anno, introducebat ſecum thuribulum plenũ prunis ſuperpoſito thymiamate, vt vapor groſſus inde conſurgens I obfuſcaret viſum eius, & non poſſet videre quid erat in propitiatorio inter alas Cherubim. Et ſi non ferret ſecum iſtud thymiama, moriebatur: vt patet Leui. 16. c. Manebat autem ſola domus anterior tabernaculi, in qua erat candelabrum neceſſarium, quia pars iſta erat operta tecto, & non erat ibi aliquod ſecretum quod occultandum eſſet ſacerdotibus. Et in hac domo ſufficiebat vnũ candelabrum, eo quod domus hæc parua erat. Nam ſolũ erat longitudo eius cubitorum viginti, & latitudo decẽ: vt patet Exo. 26. Secundò quia dato ꝙ non omnino ſufficeret, non fierent multa: candelabrũ. n. erat de auro puriſſimo & vnum talentum expenſum erat in eo. & vaſis eius. Exo. 25. Et erat magna quantitas vnum talentum. Si autem multa candelabra fierent, oporteret expendi multum de auro, & fortè non erat tanta copia auri Iſraelitis K exeuntibus de Aegypto. Sic enim fuit de tubis argenteis ad clangendum. Nã Deus iuſſit fieri duas ſolum Nu. 10. & hoc quia fortè non erat copia argenti, & poſtea Iſraelitæ habentes argentum multum, fecerunt plures tubas. Vnde in introitu in terram Chanaan qñ luſtrata eſt ciuitas Iericho, ſaltem erant ſeptẽ buccinæ, vt patet Ioſue 6. cap. Tertio factũ eſt propter difficultatem portationis. Nam erant portanda omnia vaſa ſanctuarij humeris Leuitarum per deſertum, Nume. 4. & ſeptimo, ſi multiplicarentur vaſa, ſequerẽtur difficultas portandi, quia non poſſent tot portare, vel cum labore magno illa portarent. Ideo ſuffecit vnicum candelabrum in tabernaculo Moyſi. In templo autem Salomonis fuerunt multa candelabra, ſcilicet decem aurea, & multa argentea, quorum nõ aſſignatur numerus: & hoc quia nihil iſtorum,

quæ

quæ dicta ſunt pro tabernaculo Moyſi impiediebãt in templo Salomonis. De primo patet, quia paucitas auri, & argenti non faceret, quód eſſent pauca candelabra. Nam erat Salomon ditiſſimus in auro, & argento ſuper alios reges: ita vt poſſet facere multa vaſa de auro, & argento: potiſſimè, quia Dauid reliquerat ei aurum, & argentum pro ſingulis vaſis, ſcilicet aurum pro cãdelabris aureis, & argentum pro argenteis, & ſic de omnibus alijs vaſis, præcedenti libro 28. cap. & habuerat Dauid iſtam multitudinem auri, & argenti in bellis, quæ fecerat contra multas gentes, & totum aurum, & argentum, quod inde acquiſiuerat, conſecrauerat Domino pro ædificatione templi, & vaſorum, præcedenti lib. 28. capit. 2. Reg. 8. Secunda cauſa, quæ fuit ſupra prima non obſtat hic, ſcilicet quia ſufficiebat candelabrum vnicum pro tabernaculo Moyſi. Nam verum eſt, quód templum Salomonis diuidebatur in tres partes ſicut Sanctuarium Moyſi, ſcilicet in atrium exterius, & in domum primam templi, & in domum interiorem, quæ vocatur Sancta Sanctorum. In atrio non erat candelabrum aliquod, quia illuminabatur lumine ſolis, cum non eſſet opertum tecto. In Sancta Sanctorum etiam non erat candelabrum aliquod, vt celaretur ſecretum quod erat in propitiatorio, vt ſupra dictum eſt de tabernaculo Moyſi. Erat autem vſus candelabrorum in domo prima templi, & in hac erant multa candelabra, ſcilicet decem aurea, vel vndecim, & multa argentea. Et vna cauſa fuit ad hoc maior neceſſitas, quam in tabernaculo Moyſi: quia iſta domus erat valde maior quam tabernaculum Moyſi. Nam erat longitudo primæ domus tabernaculi Moyſi cubitorum viginti, & latitudo decem Exod. 26. longitudo aũt primæ domus templi Salomonis erãt cubitorum quadraginta, & latitudo viginti. 3. Reg. 6. & præcedenti cap. & ſic area domus primi templi Salomonis eſt quadrupla ad aream primæ domus tabernaculi Moyſi: quod patet ducendo latera quadrata in ſe, ſcilicet latus longitudinis in latus latitudinis. Et quia longitudo domus primæ templi Salomonis erat cubitorum quadraginta, & latitudo viginti: multiplicando vnum per alterum reſultant octingenti cubiti quadrati, qui complent aream domus illius. Longitudo domus primæ Salomonis erat viginti cubitorum & latitudo decem: & ducendo vnum in aliud reſultant ducenti cubiti. Cum ergo area domus primæ templi Salomonis eſſet quadrupla ad aream domus primæ tabernaculi Moyſi, requirebantur ſaltem candelabra in quadruplo numero ad tabernaculum Moyſi: & ſic eſſent candelabra quatuor. Alia cauſa fuit propter pulchritudinem, quia dato quod vnum candelabrum ſufficeret ad illuminandum templum Salomonis, propter pulchritudinem, & ad oſtendendum magnificum ornatum templi, & honorem magnum Dei, eſſent multa candelabra, & ſic fuerunt decem aurea, & multa argentea. Tertia difficultas non obſtat, quia tempore, quo durauit tabernaculum Moyſi, erat portandum de loco ad locum: & ſi vaſa eius multa eſſent, difficultas eſſet Leuitis portando illa: ideo debebant eſſe pauca. Poſtquam autem factum eſt templum Salomonis, non fuit portandum de loco ad locum, nec vaſa mutanda: vt patet præcedenti libro 23. cap. ſed ibi manere debebant vaſa in æternum: ideo licet eſſent multa, non præſtarent aliquod impedimentum.

A ſufficienter probatur ex hoc. Nam ſi propter hoc, quód non deſcribitur hic figura iſtorum candelabrorum, deberet dici, ꝙ fuit talis figura, ſicut cãdelabri Moyſi: ita quia non ſcribitur hic pondus candelabrorum iſtorum, deberet dici quód quolibet candelabrum continebat talentum auri puriſſimi, ſicut fuit candelabrum Moyſi Exod. 25. capit. Et tamen hoc non ſtat, quia generaliter omnia templi Salomonis erant maioris quantitatis quam vaſa tabernaculi Moyſi, ſicut patet de altari holocauſtorum, quod erat altitudinis cubitorum trium, & latitudinis cubitorum quinque, & totidem longitudinis in tabernaculo Moyſi Exod. 17. & in templo Salomonis erat altare cubitorum viginti latitudine, & totidem longitudine, & decem altitudine, ſupra in litera, & ſic de multis alijs vaſis. Et hoc erat, quia vaſa templi Salomonis non erant B portanda de loco ad locum, ſicut vaſa tabernaculi Moyſi. Non ergo tenet conſequentia, ſcilicet figura candelabrorum non ponitur hic: adeo fuit talis figura ſicut illius candelabri, quod fuit in tabernaculo Moyſi. Dicendum ergo videtur, quód figura iſtorum candelabrorum non ponitur hic, nec fuit talis ſicut candelabri Moyſi: ſed quædam alia figura. Quia quando fabricandum fuit tẽplum Salomonis, Deus miſit de cęlo ipſi Dauid ſcripturam omnium, quæ fabricanda erant, ſcilicet cuius figuræ, & quantitatis eſſent, & de qua materia. Et Dauid dedit iſtam deſcriptionem Salomoni quantum ad omnia: pręcedenti lib. 28. cap. Et ſecundum illam fecit Salomon omnia: ideo licèt non dicatur cuius figuræ eſſet candelabrum, vel aliquid alterum, intelligendum eſt, quód fuerit illius figuræ, C quam Deus deſignauit in deſcriptione illa, quam miſit ad Dauid de cęlo. Et hoc colligitur aliqualiter in litera, cùm dicitur. Fecit etiam candelabra aurea decem, ſecundum ſpeciem quàm iuſſerat ei fieri, ſcilicet Deus Dauid. Nam non refertur ad Moyſem, quia Moyſes non iuſſit fieri decem candelabra, ſed vnicum. Aliter poſſet dici, quód iſta candelabra facta ſunt ad inſtar candelabri quod Moyſes fecit in deſerto: quia aliàs exprimeretur fortaſſis figura eius ſicut exprimitur figura multorum aliorum, quæ non erant in tabernaculo Moyſi, & fuerunt in templo Salomonis, ſicut maris ęnei, & luterum, & aliorum, quæ fuerunt in templo Salomonis, & tabernaculo Moyſi: & tamen non fuerunt eiuſdem figuræ in vtroque, ſicut fuit de altari holocauſtorum: & tamen de figura holocauſtorum nihil exprimitur: ideo D ſatis veriſimile eſt, quód fuerint ad inſtar candelabri Moyſi, de quo Exo. 25. Et cum dicitur quód facta fuerũt candelabra ſecundum ſpeciem, quam fieri iuſſit illa Deus. Dicendum ꝙ verum eſt, quod Deus dedit certam formam ad faciendum iſta candelabra: & tamen iſta forma fuit illa, quam tenuerat candelabrum Moyſi: & ob hoc non fuit deſcripta hic, nec 3. Reg. 7. figura iſtorum candelabrorum, quaſi iam cognita foret ex figura candelabri Moyſi, Exo. 25. Et iſta poſitio tenetur communiter, & hanc nos ſæpe aſſerimus. Poſſumus tamen vtranque ſatis recte tenere. Quidquid tamen ſit, etiam ſi dicamus, quod fuerit figura iſtorum candelabrorum ſicut candelabri Moyſi: dicendum eſt, ꝙ iſta fuerint maioris quantitatis ponderis, quia vaſa templi Salomonis vniuerſaliter fuerunt plura, & maioris ponderis, eo ꝙ non debebant moueri de loco ad locum, & quia templum erat maius, E & honorabilius, quàm tabernaculum Moyſi.

Quæ fuerit figura iſtorum candelabrorum.
Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius, de figura iſtorum candelabrorum, nam non ponitur hic, nec 3. Reg. 7. cuius figuræ eſſent. Quidam dicunt, quód erant candelabra iſta eiuſdem figuræ cuius illud quod factum eſt in tabernaculo Moyſi, ſcilicet quia non fuit poſitum aliquid de figura, & quia templum Salomonis erat ad imaginem tabernaculi Moyſi: credendum eſſet, quod fuerunt candelabra iſta ad imaginem candelabri templi Moyſi. Dicendum quod iſta ratio non concludit. Nam licèt poſſet teneri, quód fuerit talis figura candelabrorum, tamen non

De ſitu iſtorum candelabrorum.
Quæſtio XVII.

QVæritur vlterius, de ſitu iſtorum candelabrorum, quia dicitur hic, quód erant decem candelabra aurea, quinque ad dextram, & quinque ad ſiniſtram. Nicolaus reſpondet, quód erant omnia iſta candelabra ad latus meridianum templi, & nullum erat ad latus aquilonare. Dicebantur tamen quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris, quia candelabrum, quod fecerat Moyſes, erat inter iſta decem, ſcilicet in medio, & ad dextram eius erãt quinque candelabra, & ad ſiniſtram totidem. Omnia tamen erant in latere meridiano. Motiuum ſuum eſt ex ſi-

tu,

tri, quem habuit candelabrum in tabernaculo Moyſi, ſ. in latere meridiano, Exo. 25. Dicendum tamē, quòd hoc non ſtat, p imò quia non eſt conueniens motiuum ad ponendum ſitum in candelabris templi Salomonis, argui ex ſitu candelabri tabernaculi Moyſi: Nam ſi non poneretur ſitus aliquis determinatus pro candelabris templi Salomonis, poſſet dici, ꝙ erat talis ſitus ſicut candelabri in tabernaculo Moyſi. Et tamen ponitur hic, ꝙ erāt quinque ad dextram & quinque ad ſiniſtram: ideo non eſt ſtandum ſitui candelabri tabernaculi Moyſi. Secundò non ſtat, quia in tabernaculo Moyſi erat vnicum candelabrum, ideo neceſſe erat, ꝙ ſtaret ſolum ad ſiniſtrā vel ſolum ad dextram. In templo autem Salomonis erant candelabra multa, ideo poterant ſtare quædam ipſorum ad dextram, & quædam ad ſiniſtram. Tertiò patet, quia non conuenienter dicitur ꝙ ſtarent quinque candelabra ad dextram candelabri Moyſi & quinque ad ſiniſtram, quia hic abſolutè dicitur, quòd poſita fuerunt iſta candelabra in templo quinque ad dextram, & quinque ad ſiniſtram. Ideo abſolute intelligendum eſt, ſ. quod quinque eſſent ad latus aquilonare templi, & quinq; ad meridiem, quæ ſunt dextra & ſiniſtra templi. Nam cum nō fiat hic aliqua mentio de candelabro Moyſi, ꝙ intelligeretur ꝙ quinque candelabra erant ad dextram illius, & quinque ad ſiniſtram, nimis erat alienum à litera. Quartò patet, quia non ponitur conuenienter talis ſitus. Nam candelabra ponebantur ad illuminandum domū templi primam, & ad hoc vt æqualiter illuminaretur, debebant candelabra æqualiter diſtare, vel quaſi ab omnib. partibus domus. Hoc autem eſſet ſi tot cādelabra eſſent ad ſiniſtram partem domus ſicut ad dextram. Si autem omnia eſſent ad partem meridianam, ſicut in tabernaculo Moyſi, illuminaretur pars illa, & modicum illuminaretur pars aquilonaris. Ideo tenendum eſt ſicut in litera dicitur, ꝙ quinque candelabra iſtorum erant apud parietem aquilonarem domus, & quinque ad parietem meridianum, & in medio erat via, qua ibatur ad Sancta Sanctorum. Dicendum etiam, ꝙ cum multa alia candelabra eſſent argentea, de quibus non fit hic mentio ꝙ illa tenebant eundem ſitum cum candelabris aureis, ſ. tot erant de illis ad partem meridianam cum candelabris quinq; aureis, quot ad partem ſeptētrionalem. Circa numerum lucernarū, quæ erant in iſtis candelabris, dicit Nicolaus, ꝙ erant lucernæ ſeptuaginta, & ſeptem, ſ. quia erant candelabra vndecim, decem Salomonis, & vnum Moyſi, quodlibet habebat ſeptem lucernas, ſicut dicitur de cādelabro Moyſi Exo. 25. Dicendum tamen ꝙ hoc non ſtat propter duo: Primò quia præſupponitur dubium, ſcilicet ꝙ candelabra iſta eſſent eiuſdem figuræ cum candelabro tabernaculi Moyſi, ita ꝙ haberent iſta candelabra ſeptem lucernas ſicut illud. Sed iſtud eſt dubiū, quia nō conſtat an eſſent iſtius figuræ, vel alterius, vt dictum eſt præcedenti quæſtione. Et ſi eſſent alterius figuræ, poterat quodlibet habere plures lucernas, vel pauciores. Secundo præſupponitur falſum, ſcilicet ꝙ eſſent ſolum vndecim candelabra, & quodlibet haberet ſeptem lucernas: & ſic haberent vniuerſa ſeptuaginta & ſeptem lucernas. Erant tamen multo plura, quia candelabra argentea ſubticentur hic. Aurea autem erant decem, vel vndecim ſicut dicit Nicolaus. Et cùm eſſent alia argentea, vt patet præced. lib. 28. c. & non ponitur numerus illorum, credendum eſt, ꝙ illa eſſent multo plura quàm aurea propter materiæ minoritatem: & ſic cum eiuſdem figuræ eſſent candelabra omnia, multo plures quam ſeptuaginta & ſeptem lucernas continerent.

Quomodo erant tot menſæ in templo Salomonis, cum vnica eſſet in tabernaculo Moyſi.
Quæſtio XVIII.

QVæritur vlterius, circa menſas iſtas, de quibus dicitur, quomodo erant tot menſæ in templo Salomonis, quia in tabernaculo Moyſi vnica erat, Exod. 25. Reſpondendum, ꝙ in tabernaculo Moyſi non debuerūt eſſe multæ menſæ. Primò quia cum eſſet menſa propoſi-
F tionis de auro puriſſimo, difficile erat Hebræis tantā copiam auri, & argenti habere, vt multæ menſæ fieri poſſent inde, quia non habebant niſi quod in Aegypto rapuerant, vel commodatum ſuſceperant. Secunda cauſa erat, quia iſta menſa ſufficiebat ad miniſtrationem, ad q̃ facta erat, vt in ea ponerentur panes coram Domino, qui vocantur panes propoſitionis: & ob hoc ipſa vocabatur menſa propoſitionis. Sed panes iſti erant duodecim ſolum, & capiebantur in ea. Ideo non oportebat eſſe plures menſas. Tertia cauſa erat difficultas portandi. Nam omnia vaſa, quæ erant in tabernaculo Moyſi. & ipſum etiā tabernaculum portabatur à Leuitis, Nu. 4. & 7. & ſi multiplicarentur vaſa, portarentur cum difficultate, vel non poſſent portari: ideo debuerunt eſſe pauca: & ſic fuit vnica menſa. De templo autem Salomonis ſecus fuit: nam
G ibi fuerunt decem menſæ vna aurea, & nouem argēteæ: vt colligitur hic, & præcedenti lib. 28. & 3. Regum 7. Menſæ autem ſolum erant decem, & vna erat aurea, vt patet 3. Reg. 7. & præcedenti lib. 28. cap. reliquæ autem erant argenteæ eod. cap. & in vniuerſo erant decē menſæ. Cauſa autem quare fuerunt plures menſæ in templo Salomonis q̃ in tabernaculo Moyſi eſt multiplex: prima quia templum Salomonis erat maius q̃ tabernaculum Moyſi. Si autem totidem vaſa ſolùm eſſent, videretur templum quaſi vacuum: ideo debuerunt eſſe plura vaſa. Secunda propter maiorem neceſſitatem miniſtrationis, quia ad tenendum panes propoſitionis, ad quod facta fuerat menſa, quæ erat in tabernaculo Moyſi, ſufficiebat illa, ideo non erat opus alias fieri. Tamen in templo Salomonis erant nunc aliæ miniſtrationes, quæ fieri de-
H bebant in menſis, ideo præter menſam propoſitionis, factæ fuit nouem aliæ menſæ argenteæ. Tertia fuit ad ornatum, & propter maiorem honorem templi. Nam tabernaculum Moyſi fuit aliquid factum quaſi in remedium eo tempore, quo non erat templum Salomonis: & cum ordinaretur ad illud, debebat eſſe perfectio maior templi q̃ tabernaculi. Ideo licet in tabernaculo Moyſi eſſet vnica menſa, decet plures eſſe in templo Salomonis: & ſic fuerunt decem menſæ. Illa autem, quæ impediebant in tabernaculo Moyſi eſſe plures menſas, non impediūt in tabernaculo Salomonis. De primo patet, quia tempore Salomonis erat multum aurum, & argentum ad fabricandum vaſa: potiſſime quia Dauid reliquerat pro ſingulis vaſis aurum, & argentum in pondere certo, præcedenti lib. 28. cap. Secundum non obſtat, quia licet in ta-
I bernaculo Moyſi ſufficeret ad miniſtrationem vtramq; vna menſa: tamen ad miniſtrandum ſufficienter & honorabiliter, ſicut exigebatur in templo Salomonis, nō ſufficiebat vna menſa: ideo fuerunt plures: potiſſime quia in tabernaculo Moyſi erat menſa neceſſaria ad tenendū panes propoſitionis ſolùm. In templo autem Salomonis erant menſæ neceſſariæ ad multas alias miniſtrationes. ſcilicet ad tenendum ſuper ſe vaſa aurea, & argētea neceſſaria ad miniſtrandum: de quo magis dicetur ſequēti quæſtione. Et iſta non poterant conuenienter poni niſi in menſis, ideo fuerunt plures menſæ. Tertium non obſtat difficultas portandi; quia quandiu durauit tabernaculū Moyſi, portabantur vaſa de loco ad locum, ſed facto tēplo Salomonis, non erant portanda, ſed in æternum ma-
K nerent ibi: ideo quotcunque vaſa eſſent, & quantumcunque magna non obſtabat, quòd in templo Salomonis eſſent: & ſic erant ibi decem menſæ; aurea vna, & argenteæ nouem.

Quæ miniſtratio fiebat in iſtis decem menſis.
Quæſtio XIX.

QVæritur vlterius, circa iſtas menſas decem, q̃ miniſtratio fiebat in eis. Reſpondet Nicolaus, quòd omnes iſtæ menſæ decem, erant mēſæ propoſitionis, ſcilicet ꝙ ponebantur in eis panes propoſitionis. De iſtis panibus propoſitionis quales eſſent, & quæ ceremoniæ fierent circa illos, declaratum eſt late ſupra 2. cap. in quibuſdam quæſtionibus. Et dicit Nicolaus, quod cum in menſa propoſitionis tabernaculi Moyſi continerentur

tur duodecim panes, quòd in qualibet iſtarum erant duodecim panes. Et cum eſſent menſæ decem, erant in eis ſimul panes centum & viginti, & ponerentur totidem per ſingula ſabbatha, & totidem auferrentur. Sed dicendum quod non ſtat, quia circa hoc eſt multiplex error. Primus quia Nicol. ponit eſſe iſtas menſas decem propoſitionis cum in qualibet earum ponerentur duodecim panes. Sed falſum eſt, quia menſa propoſitionis tam in tabernaculo Moyſi quàm in templo Salomonis ſemper vnica fuit. Quod patet de tabernaculo Moyſi. Nam iuſſit Deus fieri menſam propoſitionis Exod. 25. & de vnica fit ibi mentio, nec in aliquo libro totius ſacræ ſcripturæ fit mentio, quòd eſſent plures menſæ propoſitionis in tabernaculo Moyſi. De templo Salomonis patet, quod eſſet vnica menſa propoſitionis. Pro quo ſciendum, quòd fecit Salomon decem menſas in templo, & **B** vna erat aurea: nouem autem argenteæ, & menſa aurea erat menſa propoſitionis. Nouem autem aliæ erant ad alios vſus. Quod patet, quia hic dicitur, ꝙ fecit decem menſas, quarum poſuit quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris: & non diſtinguitur hic, an vna vel omnes eſſent menſæ propoſitionis: & tamen præcedenti libro 28. cap. dicitur, quod Dauid dedit aurum ad mēſam propoſitionis pro diuerſitate menſuræ: ſimiliter argentum in alias menſas argenteas. Ex quo apparet quòd multæ menſæ erant, ſcilicet decem vt dicitur hic: & vna illarum vocata eſt abſoluté menſa propoſitionis quaſi vnica eſſet, & aliæ non vocatæ fuerunt ſic, ſed fuerunt ad alios vſus. Item patet hoc, quia 3. Reg. 7. dicitur, quòd fecit Salomō altáre aureum, & mēſam, ſuper quam ponerentur panes **C** propoſitionis auream: ecce nominauit vnicam menſam propoſitionis, & illam dixit eſſe auream quaſi vnica eſſet. Hoc etiam aliqualiter colligitur hic, quia cum dicatur, ꝙ poſuit Salomon decem menſas in templo quinq; ad dextram, & quinque ad ſiniſtram, non dixit, ꝙ erant menſæ propoſitionis, ſed abſoluté nominauit eas mēſas. Secundus error Nicolai eſt, quia dixit, quòd cùm in omnibus iſtis menſis ponerentur panes propoſitionis, quòd erant panes centum & viginti ſimul corā Domino ſemper. Sed hoc non ſtat, primò quia hoc erat contra legem, & nullo modo auderent Iudęi illud facere. Nam Deus iuſſerat quòd ponerentur duodecim panes cōram eo, & mutarentur per ſingula ſabbatha Leu. 24. Ideo ſicut non auderent Iudæi proponere pauciores panes quam duodecim: ita nec auderent ponere plures, quia in cæremonijs erat certa regula data: & non licebat Iudæis tranſgre- **D** di illam multiplicando nec deficiendo: vt patet Deu. 12. ſcilicet: Quod præcipio tibi hoc tantùm facito Domino Deo tuo: nec addas quidquam, nec minuas. Nullatenus ergo auderent Iudæi ponere centum & viginti panes in menſa, nec plures quam duodecim. Secundò patet, quia iſtud eſt irrationabiliter dictum. Nam cæremoniæ fiebat cum aliquali cauſa ſignificationis. Et iſta cæremonia propoſitionis panom fiebat, ad ſignificandum quod memoria Iſraelitarum erat Deo. Nam ſicut iſti panes manebāt ſemper coram Domino, ita Deus recordabatur ſemper Iſraelitarum ad benefaciendum eis: & quia tribus Iſrael quarum Deus recordari debebat, erant duodecim, iuſſit quòd ponerentur duodecim panes coram eo: Leu. 24. Si autem nunc ponerentur centum & viginti panes, non **E** maneret ſignificatio, ſcilicet per coaptationem panum ad duodecim tribus Iſrael: & in cæremonijs potiſſimum erat ſignificatio: adeo nequaquam auderent Iſraelitæ ponere centum & viginti panes in decem menſis coram Domino. Tertiò patet, quia irrationale eſt aſſerere aliquid contra literam ſcripturæ addendu ſine cauſa. Scriptura enim poſuit vnicam menſam propoſitionis Exod. 25. & duodecim panes propoſitionis Leuit. 24. Quod autem aſſerantur eſſe decem menſæ propoſitionis, & centum & viginti panes in eis, non exiſtente aliquo motiuo vrgente, irrationabile eſt, & tamen non habet Nicolaus aliquid vnde colligat decem menſas propoſitionis, cum nihil tale dicat ſcriptura: nec habet vnde aſſerat centum & viginti panes ſuper menſas propoſitionis: ſed ſolum duodecim: ideo ſuperuacuum eſt irrationabile hoc aſſe-

A rere. Quartò patet, quia potius ſcriptura videtur ſignificare contrarium, ſcilicet quòd eſſet vnica menſa propoſitionis, & hoc in duobus: primo quia cum eſſent decem menſæ in templo vnica erat aurea, & nouem argenteę, vt patet hic, & magis præcedenti libro 28. cap. & tamen ſi omnes decem eſſent menſæ propoſitionis, & ponerentur ſimul in templo ad iſtam miniſtrationem, non eſſet vnica aurea, ſed multę, vel ſaltem omnes eſſent argenteæ. Sic patet de candelabris templi, quia decem candelabra aurea fecit Salomon: vt patet hic & 3. Reg. 7 & reliqua cādelabra argentea, vt patet præcedenti lib. 28. cap. Secundò patet, quia cum ſcriptura plures mēſas ponat in templo fuiſſe, vnicam tamen nominat menſam propoſitionis. Nam 3. Reg. 7. dicitur, quòd Salomon fecit menſam auream, in qua ponerentur panes propoſitionis. Si tamen **B** eſſent multæ menſæ propoſitionis, non nominaſſet ibi vnicam. Item patet efficacius præcedenti lib. 28. cap. ſcilicet dedit Dauid aurum in menſa propoſitionis, & argentum in alias menſas. Vna ergo erat menſa propoſitionis quæ aurea erat. Reliquæ autem erant alienæ, ſcilicet non erant menſę propoſitionis, ſed ad alios vſus. Dicendum ergo quòd in templo Salomonis fuit ſicut in tabernaculo Moyſi, ſcilicet quòd vnica fuit menſa propoſitionis. Fecit tamen Salomon decem menſas vnam auream, & nouem argenteas. Aurea menſa erat menſa propoſitionis, & in ea erant panes duodecim, qui tollebantur per ſingula ſabbatha, vt alij noui & recentes ponerētur. Aliæ nouem menſæ erant tanquam repoſitoria vaſorum aureorum, & argenteorum. Nam erant multa vaſa aurea, & argentea ad miniſtrandum coram Domino in **C** illis, ſcilicet pro libamentis, ſicut dicitur hic de centum phialis aureis. Erant etiam accepTabula, cyathi, mortariola, & thuribula, & alia multa, de quibus Exod. 25. Et dato quod non eſſent alia vaſa, niſi iſtæ centum phialæ, opus erat haberi menſas, in quibus ponerentur ad promptè miniſtrandum: ſic etiam fit quando miniſtratur Dominis ad menſam. Nam in vna menſa comedit Dominus, & in alia ſunt vaſa argentea, & aurea, quibus miniſtratur: & quia vaſa, quibus miniſtrabatur Domino erant multa, ideo opus erat haberi multas menſas: & ſic fuerunt nouem menſæ, in quibus reponerent vaſa: & quia poſitio panum erat miniſtratio magis ſacra quàm tenere vaſa, quibus miniſtrabatur Domino, fuit menſa propoſitionis aurea, quia ad excellentius miniſterium erat, & menſæ aliæ fuerunt argenteæ ad reponendū in eis vaſa.

D

De ordine iſtarum menſarum, & ſitu: Quæſtio XX.

QVæritur vlterius, de ordine iſtarum menſarum, & ſitu, quia dicitur, ꝙ poſuit Salomon decem menſas in templo quinque ad dextram, & quinque ad ſiniſtram. Nicol. dicit, ꝙ fuerunt decem menſæ factæ à Salomone, & vna facta fuerat à Moyſe, quæ adhuc manebat, & illa fuit poſita in medio aliarum, ſcilicet, quinque ad dextram eius, quinque ad ſiniſtram. Et tamen omnes iſtę vndecim menſæ erant ad latus aquilonare, ſicut in tabernaculo Moyſi menſa propoſitionis erat ad latus aquilonare. Exod. 26. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat: primò quia Nicolaus non habet conueniens motiuum ex ſitu **E** menſæ in tabernaculo Moyſi ad ponendum ſitum eius in templo Salomonis. Nam in tabernaculo Moyſi erat vnica menſa, & non poterat eſſe niſi in vno latere tabernaculi, & ſic cum fuerit in latere aquilonari non poterat eſſe in meridiano. In templo tamen Salomonis fuerunt decem menſæ, & poterant quædam eſſe ad latus meridianum, & quædam ad aquilonare. Secundò patet, quia ſi non poneretur in ſcriptura aliquis ſitus menſarum in templo Salomonis, poterat argui quàm rationabiliter, quod taliter ſituarentur menſæ in ipſo, ſcilicet ad latus aquilonare, ſicut in tabernaculo Moyſi. Et tamen ponitur hic, quod erant quinque menſæ ad dextram, & quinque ad ſiniſtram, vt dicitur hic, ideo non eſt dicendum, quòd erant omnes ad latus aquilonare. Tertiò patet, quia iſte ſenſus Nicolai videtur nimis diſtortus,

&

& non conueniens literæ, quia dicitur hic, ꝙ erant quin
que menſæ à dextris, & quinque à ſiniſtris abſolute, &
non dicitur à dextris cuius, vel ſiniſtris erant, ideo intel-
ligendum eſt, quod erant ad dextram, & ſiniſtram do-
mus, ſcilicet quod quædam menſæ erant ad dexteram
partem templi, ſcilicet ad partem aquilonarem, & aliæ
menſæ erant ad ſiniſtram, ſcilicet ad latus meridianum.
Quod autem intelligatur à dextris, & à ſiniſtris menſæ
quam fecerat Moyſes nimis eſt extraneum: cum non fiat
hic mentio aliqua de menſa, quam fecit Moyſes. Item
iſtud non eſt contra ſignificationē, quare poſita fuit men
ſa in tabernaculo Moyſi in latere meridiano. Nā vt de-
claratum fuit Exod. 26. menſa fuit poſita in latere aqui-
lonari, quia per menſam deſignatur totus cibus, & hu-
mana ſuſtentatio: & tamen terræ naſcentia ſunt ex parte
aquilonari orbis. Nam aquilonare, & auſtrale ſiue meri-
dianum ſumitur per reſpectum ad æquinoctiale, quod
eſt mediū mundi, & vocatur cingulus motus primi mo-
bilis, ſ. ꝙ pars mundi declinans ab æquinoctiali verſus
polum arcticum vocatur aquilonaris: & pars declinans
verſus polum antarcticum vocatur auſtralis, ſiue meri-
diana: & quia tota habitatio hominum eſt circa æquino-
ctialem verſus polum arcticum, omnia terræ naſcentia
per cultum hominum ſunt in plaga aquilonari. Vnde
recte menſa propoſitionis, per quam ſignificabatur vni-
uerſitas terræ naſcentium poſita fuit in latere aquilona-
ri: ita nunc fieret. Nam ſi iſtæ menſæ eſſent decem, cum
vnica erat menſa propoſitionis, vt præcedenti quæſtio-
ne declaratum eſt, illa poneretur cum alijs quatuor ad
partem aquilonarem, & iſtud tenendum: nec poteſt lite-
ra conuenienter adaptari alteri ſenſui.

Quæ vaſa erant pertinentia ad altare holocauſtorum. Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, circa centum phialas de quibus
dicitur hic, quòd erāt ſuper menſas, quæ vaſa erant
iſta pertinentia ad miniſterium altaris holocauſtorum,
vt funderentur liba cum eis, ſ. vinum, & oleum ſuper
carnes ſacrificiorum, & ſimilam. Pro quo ſciendum, ꝙ
altare holocauſtorum habebat duplicia vaſa: quædā erat
ad miniſtrationem mundam, & honorabilem, & alia ad
miniſtrationem commulatiuam. Prima vaſa erant au-
rea, & argentea, & erant repoſita in menſis iſtis argēteis
intra templum, & partim in exedris theſaurariorū cuſto
diebantur à Leuitis. Alia vaſa erant ænea, & erāt in atrio
ſacerdotum apud altare holocauſtorum, vel pendebant
de cornibus eius: prima vocantur phialæ, cyathi, thuri-
bula, acceptabula, & mortariola. Et dicuntur eſſe vaſa
ad liba fundenda, Exod. 25. Vocantur liba vinum, & o-
leum: nam in ſacrificijs ponebantur libamenta, quę ſunt
quinque, ſcilicet ſal, thus, vinum, oleum, & ſimila. Nu.
15. & Leu. 2. Et aliqua vaſa iſtorum erant ad ponendum
in eis ſimilam. Et vocantur acceptabula ab accipiendo,
quia ampla erant, & lata, & in eis accipiebatur ſimila.
In phialis, & cyathis ponebatur vinum, & oleum ad
fundendum ſuper carnes animalium immolatorum. In
thuribulis & mortariolis accipiebatur thus, quod cre-
mabatur cum carnibus ſacrificiorum: & hæc omnia e-
rant libamina: ideo dicitur quòd erant iſta vaſa ad liba
fundenda, id eſt, ad tenendum in eis libamina, & fundē-
dum ſuper carnes animalium immolatorum. Hic autē
ſolum ponuntur phialæ centum. Intelligendum tamen
eſt etiā de alijs vaſis, ſcilicet acceptabulis, cyathis, mor-
tariolis, & thuribulis: quia non fuerunt pauciora vaſa in
templo Salomonis quam in tabernaculo Moyſi. Potiſſi-
mè quia 3. Reg. 7. ponitur, quod Salomon fecerit in tem
plo phialas, mortariola, et thuribula de auro puriſſimo:
& non ſolum phialæ, ſed etiam omnia alia vaſa ſimilia,
quæ pertinebant ad miniſtrationem mundam altaris ho
locauſtorum, ponebantur ſuper nouem menſas argen-
teas in templo. De vaſis æneis, quæ pertinebant ad mi-
niſtrationem immundam altaris dicetur infra in qua-
dam quæſtione.

F *Fecit etiam atrium ſacerdotum, & baſilicam grādem, & oſtia in baſilica, quæ texit ære. Porro mare poſuit in latere dextro contra Orientem ad Meridiem. Fecit autem Hiram lebetes, & creagras, & phialas; & compleuit omne opus regis in domo Dei: hoc eſt, columnas duas, & epiſtylia, & capita.*

Fecit etiam. Hic ponitur fabricatio eorum, quæ erant
extra templum, ſcilicet de atrio, & vaſis eius: & dicitur.
Fecit etiam atrium ſacerdotum. Iſtud erat, in quo ſacer-
dotes faciebant ſacrificia, & miniſtrationes laudis diui-
næ, & Leuitæ apud eos canebant. Et vocatur atrium
ſacerdotum ad differentiam aliorum atriorum. Nam
extra ad templum ad partem Orientalem eius erant qua
G tuor atria, ſ. atrium ſacerdotum atrium virorum mundo-
rum, atrium mulierum mundarum: atrium immundorū
virorum & mulierum & gentilium: de quibus latè de-
claratum eſt 3. Reg. 7. in quadam quæſtione. Iſtud atriū
ſacerdotum erat quadratum habens parietes in circuitu
parum eleuatos à pauimento, ſolum vt diſtinguerentur
ſacerdotes à laicis loco: & tamen non occultabantur ab
eorum conſpectib. vt viderent laici miniſtrationes quas
faciebant ſacerdotes. Et iſtud atrium erat excellentius
alijs propter ſacerdotes, qui ibi erant, & propter ſacras
miniſtrationes, quæ fiebant. Nam ibi erat altare holocau
ſtorum, & mare æneum, & luteres, & multa vaſa ſacra.
Et baſilicam grandem. Aliqui intelligunt ꝙ erat iſta ba-
ſilica atrium ſacerdotum, ſed falſum eſt: vt dicetur infra
in quadam quæſtione. Eſt autē baſilica propriè domus
H regis, dicta a baſileon quod eſt rex, & inde tractum eſt,
quod quodlibet ædificium magnum, & quaſi regale
vocetur baſilica: & ita erat de atrio templi: ideo vocatū
eſt baſilica. Eſt autem baſilica hæc atrium exterius, vt
infra declarabitur. *Et hoſtia baſilicæ, quæ texit ære.* i. fecit
oſtia in baſilica, quæ texit ære. iſta fuerunt quatuor oſtia
in quatuor lateribus, vel partibus atrij, de quibus infra
dicetur: & fuit iſtud æs pulchrum ad oſtendendam pul
chritudinem domus. Erant autem portæ ligneæ: & tamē
erant opertæ laminis æneis de ære Corintho, quod eſt
pulchrum æs velut aurum, de quo infra dicetur in qua-
dam quæſtione. Et differebant iſtæ portæ atrij à portis
templi, quia portæ templi erant opertæ laminis aureis,
vt patet 3. Reg. 6. & præcedenti cap. Portæ autem atrij,
I de quibus hic dicitur, erant opertæ laminis æneis. *Porro
mare poſuit in latere dextro contra Orientem ad meri-
diem.* De fabricatione iſtius maris, ſupra dictum fuerat:
hic autem agitur de ſituatione eius. Erat autem mare in
atrio ſacerdotum. Iſtud mare eſt, ꝙ vocatur mare æneū,
in quo lauabantur ſacerdotes, & poſitum erat ſuper duo
decim boues æneos: & erat in atrio ſacerdotum, & non
intra templum: quia quandocunque ſacerdotes mini-
ſtraturi eſſent in ſanctuario, lauare debebant manus, &
pedes in mari æneo, ſicut lauabant in labro æneo Moy-
ſi: Exo. 30. Nam iſtud mare ſucceſſit illi labro æneo, & ſi
eſſet in templo, oportebat quòd ſacerdotes ingrederen-
tur immundi in templum, & lauarentur ibi, & aliquan-
do deberent intrare in templum, vt lauarentur ibi ad mi
niſtrandum exterius in atrio, ſcilicet in altari holocau-
K ſtorum, quod foris erat: ideo debuit eſſe foris in atrio ſa-
cerdotum iſtud mare: Et dicitur quod erat in latere dex
tro, ſcilicet ad Meridiem. Nam ſiquis exiret de templo
procedendo contra Orientem, habebat latus dextrū ad
meridiem, cum porta templi eſſet ad partem Orientalē
eius. Et dicitur contra Orientem, ſcilicet apud introitum
atrij: & in parte illa erat meridianum latus. Ad euiden-
tiam huius conſiderandum eſt, ꝙ atrium ſacerdotū erat
quadratū, & erat ante portam templi ad Orientalē par-
tem eius, & erat magis propinquum Orienti q̃ templū.
Vnde latus Occidentale atrij & Orientale templi erāt
propinqua, licèt non coniungerentur: quia inter illa erat
porticus templi, quæ vocabatur porticus Salomonis. Et
latus meridianum atrij correſpondebat lateri meridia-
no templi, & ſic de aquilonari. Et paries Orientalis a-
trij erat maximè diſtans à templo quam aliqua alia pars
atrij. Ideo ſi aliquid erat cōtra partem orietalē atrij, erat

nimis

A nimis elongatum à templo, & in parte illa erat introitus ad atrium. In parte autem illa erat mare æneum: & ſic magis elongatum erat mare æneum à templo quàm alia vaſa. Et tamen latus Orientale ſiue paries, apud quem erat iſtud mare extendebat ſe in latum, & copulabat duo latera, ſcilicet meridianum parietem & aquilonarem: vt ſic clauderetur templi atrium: & in parte illa, qua paries Orientalis coniungebat ſe meridiano efficiens angulum, erat mare æneum. Et ſic magis elongatum erat mare æneum: & ſic erat mare æneum contra Orientem, & ad meridiem. *Fecit autem Hiram lebetes.* Hic agitur de quibuſdam vaſis altaris holocauſtorum quæ pertinebant ad miniſtrationem immundam, erantque extra templum in atrio ſacerdotum. Vocantur lebetes caldariæ æneæ, in quibus ſuſcipiebantur cineres de altari holocauſtorum, vt declarabitur magis infra in B quadam quæſtione. *Et creagras.* Vocantur creagræ quidam vncini ænei, ſcilicet coclearia ferrea, quæ vocantur fuſcinulæ, vel tridentes: & ſunt ad mouendum carnes in olla, vel cacabo: & ad leuandum inde quod coquitur. Ad quid autem iſta proficerent in ſanctuario, infra dicetur in quadam quæſtione. *Et phialas.* Sunt phialæ vaſa vinaria, vel aquatica: & non ſunt iſtæ phialę, de quibus dicebatur ſupra, quòd fecit Salomon phialas aureas centum, quia illæ erant aureæ, & iſtæ æneæ. Etiam quia illæ deponebantur intra templum ſuper nouem menſas argenteas. Iſtæ autem phialæ æneæ erant in atrio ſacerdotum: etiam illæ phialæ aureæ erant ad fundendum liba, vt patet Exod. 25. & declaratum fuit ſupra in quadam quæſtione. Illæ autem phialæ non erant ad liba fundenda, ſed ad aliam miniſtrationem minus ho- C norabilem, & minus ſacram, cum eſſent æneæ, & poterant eſſe iſtæ phialæ ad reponendum aliquid de vino, vel oleo, quod non cedebat ſacrificijs: vt infra declarabitur in quadam quæſtione. *Et compleuit omne opus regis in domo Domini*, id eſt omne opus quod iuſſerat fieri rex: Nam iſtud opus non erat regis, ſcilicet, quòd fieret pro ipſo, quia nihil pro eo factum eſt de his, ſed pro Deo. Erat tamen opus regis inquantum ipſe iubebat illud fieri, & faciebat expenſas. Et hoc declaratur, cum dicitur, in domo Domini, ſcilicet quòd opus iſtud erat domus Domini, id eſt templi: Iſta omnia fecit Hiram, quia ipſe erat princeps omnium artificum: vt patet ſupra capit. 2. *Hoc eſt columnas duas.* Hic exemplificat, quod ſupra dictum fuerat, ſcilicet, quod compleuit omne opus regis in do- D mo Domini: & iſtud opus eſt, quod ſequitur, ſcilicet columnæ duæ &c. Non eſt tamen intelligendum, quod hic omnia vaſa exprimantur, quia multa ſubticentur: ideo expreſſis quibuſdam nominatim, poſtea ponitur clauſula generalis, ſcilicet, & omnia vaſa fecit Salomoni. Iſtæ duæ columnæ erat, quæ poſitæ fuerunt ante fores templi ad partem Orientalem in porticu eius, de quarum fabricatura patet 3. Reg. 7. *Et epiſtylia & capita.* Epiſtylia columnarum ponebantur ſuper columnas in ſummitate earum, ideo vocantur epiſtylia, ſcilicet ab epi, quod eſt ſupra, & haſtile, quia ſuper haſtilia columnarum erant poſita. Capita autem erant aliæ partes ſuper epiſtylia. Pro quo ſciendum, quòd in qualibet columna erant quatuor partes diſtinctæ. Prima erat haſtile, quod propriè E vocabatur columna: & iſtud erat longum, & rotundum, & groſſities ſua erat regularis, ſcilicet tanta erat groſſities eius in vna parte, ſicut in alia, & erat longitudo eius decem & octo cubitorum: & vocatur iſta pars haſtile, quia in modum haſtæ erat facta, ſcilicet maior erat longitudo quam groſſities, & ipſa groſſities rotunda erat. Secunda pars erat baſis. Nam columnæ conſueuerunt locari ſuper baſes, quæ ſunt ampliores quam haſtilia columnarum, & hoc vt ipſa haſtilia non ſubmergantur in terra propter acutiem, quod non fiet, cùm ſupponuntur haſtibilibus. Baſes autem latæ ſunt, & ſunt corpora irregularia, ſcilicet non æqualiter groſſa in omnibus partibus, & vt communiter magis ampla quam alta. Iſtæ baſes erant altitudine cubitorum octo: vt infra probabitur: de latitudine earum non poteſt probari quanta eſſet. Tertia pars columnæ erat caput, vel epiſtyle: & erat quędam

A pars, quæ ponebatur immediatè in ſummitate columnę, cuius altitudo erat quatuor cubitorum, 3. Reg. 7. Quarta pars erat caput, ſiue capitellum, quod idem eſt. Et erat quædam alia pars poſita ſuper epiſtyle columnæ. Et iſtud caput in parte inferiori erat latum, & in ſuperiori terminabatur in acutum: & erat altitudinis cubitorũ quinque, vt patet 3. Reg. 7. Et ambæ iſtæ partes vocantur ibi capitella, ſiue capita, ideo dicitur, quod ſuper vnum capitellum erat aliud capitellum. Hic autem melius nominantur, vt cognoſcatur diſtinctio, ſcilicet epiſtylia & capita, quia epiſtylia ſunt, quæ ponuntur immediatè ſuper haſtilia columnarum: capita autem, vel capitella, quæ ponuntur in ſummitate totius columnæ. Et hoc propriè dicitur, quia caput ſummitas rei eſt: ita iſta pars ſola, quæ ponebatur in ſummitate columnæ caput, vel capitellum B appellari debebat. Ex hoc autem apparet, quòd licet omnes iſtæ quatuor partes prædictæ, poſſint appellari partes columnæ, nulla vocatur propriè columna niſi prima, eo quòd illa retinet figuram columnæ: & ſic vocatur columna illud haſtile ſolum, tertio Regum ſeptimo, & tamen præcedenti capitul. vocatur columna illud corpus coniunctum ex omnibus iſtis quatuor partibus. Et ex hoc tollitur difficultas, quæ oritur ex litera præcedenti capitulo, & tertio Regum ſeptimo: nam tertio Regum ſeptimo, dicitur, quod erat altitudo columnę cubitorum decem & octo: & præced. cap. dicitur, quòd erat altitudo triginta quinque cubitorum, concordatur ſic, ſcilicet quia haſtile columnæ vocatur columna, & illud erat altitudine cubitorum decem & octo. Epiſtyle ſiue capitellum primum, quod ponebatur ſuper colum- C nam erat cubitorum quatuor. Capitellum ſecundum erat altitudinis cubitorum quinque 3. Reg. 7. & ſic erat ſimul altitudo cubitorum viginti ſeptem. Manet autem baſis columnæ, cuius altitudo non fuit poſita; ad complendum ergo cubitos triginta quinque, qui ponuntur præced. capit. neceſſe eſt, quod baſis eſſet altitudine cubitorum octo, & ſic tota columna erat triginta octo cubitorum. De baſe autem columnæ, vt communiter non fit mentio, quia manifeſtum eſt, quòd ſi columna erat, haberet baſem. De epiſtylio & capitello non erat tam manifeſtum, ſaltem de altero ipſorum, ideo expreſſum eſt de eis.

Et quaſi quædam retiacula, quæ capita tegerent ſuper epiſtylia. Malogranata quoque quadringenta, & retiacula duo, ita vt bini ordines malogranatorum ſingulis retia- D *culis iungerentur, quæ protegerent epiſtylia, & capita columnarum. Baſes etiam fecit & conchas quas ſuperpoſuit baſibus. mare vnum. boues quoque duodecim ſub mari. Et lebetes & creagras, & phialas. Omnia vaſa fecit Salomoni Hiram pater eius in domo Domini ex ære mundiſſimo. In regione Iordanis fudit ea rex in argilloſa terra, inter Sochot, & Saredatha. Erat autem multitudo vaſorum innumerabilis, ita vt ignoraretur pondus æris.*

Et quaſi quædam retiacula, quæ capita tegerent ſuper epiſtylia. Scilicet fecit Hiram retiacula quædam in capitibus columnarum, quæ erant ſuper epiſtylia: ſcilicet in epiſtylibus non erant aliqua retiacula, ſed in capitibus, quæ erant in ſummitatibus columnarum, erant iſta retiacula, vt quidam volunt, ſed falſum eſt, vt patet in- E fra: hic, tamen ſolum dicitur de retiaculis capitellorum, & non epiſtylium. De iſtis retiaculis, ſcilicet, quomodo eſſent ſeptem verſuum retiacula, & qualiter ſculpta pateret. tertio Regum ſeptimo, & ibi declaratum eſt, & etiam præcedenti cap. Et vocantur retiacula, quia in modum retis facta erant, ſcilicet capitella columnarum perforata erant ad modum retis, vt introiret lumen ſolis per foramina ipſa, vt ſic pulchritudo oſtenderetur in opere. *Malogranata quoque quadringenta.* Scilicet, in qualibet columna erant malogranata quadringenta. Sed obijcietur, quia 3. Reg. 7. dicitur quòd erat ducenti ordines malogranatorum in capitello ſecundo, & ſimiliter in primo, ideo neceſſe erat quod in ambobus capitellis ſimul eſſet quadringenta malogranata. Etiam Iere. 52. vbi agitur de iſtis malogranatis columnarum, dicitur, quod erant malogranata nonaginta & ſex dependentia. Dicendum

quòd iſtud inconueniens inſurgit ex eo quòd litera iſta corrupta eſt: iam deberet dici malogranata quoque quadringenta, & dicitur quadraginta. Fuit autem error ex imperitia ſcriptorum propter ſimilitudinem nominis, quia non aduerterunt an ſcriberent quadringenta, vel quadraginta. Patet autem iſte error ex litera Hebraica hic: vbi ponuntur quadringenta malogranata. Et conſonat hoc literæ, quæ habetur tertio Regum ſecundo, vbi ponuntur ducenti ordines malogranatorum. Nam ducenti ordines continent quadringenta malogranata, ſcilicet in quolibet ordine duo malogranata: quia ordo non conſtituitur ad minus niſi ex duobus. Quomodo autem ſtet litera Ieremiæ quinquageſimo ſecundo, vbi ponuntur ſolùm malogranata nonaginta & ſex, dependentia, declaratum eſt tertio Regum ſeptimo, in quadam quæſtione. *Et retiacula duo.* Retiaculum accipitur dupliciter. Vno modo pro vno verſu, vel linea retiaculi. Alio modo pro vno ordine retiaculorum. Pro quo ſciendum, quod in quolibet capitello columnarum, ſcilicet in duobus capitellis ipſarum erant duo ordines, vel congregationes retiaculorum. Et ordo ſuperior retiaculorum continebat ſeptem verſus, vel lineas retiaculorum in gyro capitelli: ſcilicet ſeptem circulos retiaculorum. Et ordo inferior continebat totidem retiacula & circulos. Et patet hoc, quia tertio Regum ſeptimo dicitur, quòd erant in capitello vno ſeptena verſuum retiacula. Et tamen non vocantur ſeptena, niſi ſint ad minus quatuordecim diſſoluta per duo ſeptem. Et ſic poſſunt vocari illa retiacula quatuordecim vel duo retiacula, ideſt duo ordines retiaculorum, & ita accipiuntur hic. *Ita vt bini ordines malogranatorum ſingulis retiaculis iungerentur.* Ad intelligentiam huius conſiderandum eſt, quod vt dictum fuit ſupra, ſuper haſtile columnæ ponebatur immediate epiſtyle, & ſuper epiſtyle ponebatur capitellum. In loco autem vbi epiſtyle coniungebatur haſtili, vel columnæ erat quidam circulus groſſus in lapide factus per cauationem, ſicut videmus fieri in multis columnis: & ſuper illum circulum pendebant centum malogranata: & ſub circulo pendebant totidem. Et vnum malogranatum ſuperius reſpiciebat aliud malogranatum inferius ſibi oppoſitum: & ambo conſtituebant vnum ordinem. Et iſto modo in circuitu illius circuli erant cētum ordines malogranatorum conſtituti ex ducentis malogranatis, quorum centum erant ſuperius & centum inferius. Rurſus in loco vbi capitellum columnæ coniungebatur epiſtyli erat alius circulus groſſus de ipſo lapide: & ſuper ipſum pendebant centum malogranata: & ſub ipſo totidem, & conſtituebant alios centum ordines malogranatorum: & ſic erant ducenti ordines malogranatorum in qualibet columna, in quibus erant quadringenta malogranata. Et iſto modo accipiuntur ordines malogranatorum in libris Regum. Hic autem aliter accipiuntur, quia ſolum poſſunt aſſignari quatuor ordines malogranatorum. Erant autem duo retiacula ſolum in qualibet columna: ideo erant ſolum quatuor ordines malogranatorum: & tunc accipietur ordo malogranatorum pro vno circulo malogranatorum. Nam in epiſtyli erat circulus de lapide, & ſuper circulum erant centum malogranata in gyro: & illa vocantur vnus ordo malogranatorum, & ſub circulo erant totidem malogranata, & faciebant alium ordinem. Apud circulum autem, qui erat in capitello ſuper epiſtylæ: erant alij duo ordines malogranatorum: ſcilicet centum in quolibet ordine. De illis ordinibus malogranatorum dicitur quod coniungebantur duobus retiaculis: ſcilicet quod ſub vno retiaculo, in quo erant ſeptem verſus retiaculorum, erant duo ordines malogranatorum, & apud aliud retiaculum in quo erant ſeptem alij verſus, erant ordines duo malogranatorum. Erant autem iſta retiacula ſic diſpoſita, quod in capitello erat vnum retiaculum: ſcilicet vnus ordo retiaculorum, qui continet ſeptem verſus retiaculorum: & iſtud retiaculum erat in medio capitelli: & in extremitate inferiori eius erat circulus groſſus de lapide, in quo pendebant ducenta malogra-

F nata: centum ſuperius, & centum inferius: & ſic erant iſti duo ordines malogranatorum apud retiaculum vnū ſcilicet ſub ipſo. In epiſtyli autem in medio eius, erat aliud retiaculum, continens ſeptem verſus retiaculorum, & ſub illo erat circulus de lapide in extremitate inferiori epiſtylis: & ibi erant duo ordines malogranatorum, ſicut ſupra declaratum eſt. Et iſti etiam duo ordines erant ſub retiaculo, & ſic bini ordines malogranatorum ſingulis retiaculis iungebantur. *Quæ protegerent epiſtylia & capita columnarum.* Ideſt iſta retiacula tegebant capita columnarum & epiſtylia. Accipitur protegere, ideſt tegere. Nam ſicut hic dicitur, quod retiacula protegerent capita, & epiſtylia: ita dicitur ſupra quod quædam retiacula erant, quæ capita tegerent ſuper epi-

G ſtylia: Ex hoc patet contra illos, qui ponebant retiacula ſolum eſſe in capitellis columnarum, quia non ſolùm debent poni in capitellis ſed etiam in epiſtylibus, cum dicatur quod retiacula tegebant capita, & epiſtylia: & hoc erat, quia erant retiacula in ſuperficie epiſtylium, & capitum columnarum. *Baſes etiam fecit, & conchas, quas ſuperpoſuit baſibus.* Aliqui errant circa hoc: putant enim quod iſtæ ſunt baſes columnarum ſuprapoſitarum. Nam manifeſtum eſt, quòd iſtæ columnæ baſes haberent, quibus inniterentur, & mouentur propter duo. Primò quia ante hoc dicebatur de columnis, & partibus earum, & pulchritudine, ideo cum ſubdatur hic de baſibus, videtur intelligi conuenienter de baſibus columnarum. Secundò quia de omnibus partibus columnarum dictum eſt ſupra: ſcilicet de haſtili, & epiſtyli, &

H de capitello: nec deficit aliquid niſi baſis. Cum ergo dicatur hic de baſibus, oportet intelligi de baſibus columnarum. Dicendum tamen, quod non ſtat, quia dicitur hic quod fecit baſes, & ſuperpoſuit eis conchas. Si autē iſtæ baſes eſſent columnarum, non ſuperponerentur eis conchæ, ſed columnæ: ideo dicendum quòd iſtæ baſes erant ſedes quadratæ luterum, pulchra varietate factæ. Nam in qualibet baſi erant quatuor rotæ, & leones, & Cherubim, & in medio baſis foramen, in quo locabatur cōcha, vel luter. Et patet quod intelligatur de hoc, quia ſupra in litera dicitur, quòd fecit Hiram decem conchas, & poſuit quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris, vt lauarent in eis ſacerdotes omnia, quę in holocauſtum oblaturi erant. Nunc autem dicitur de baſibus illarum

I concharum: quia non fuerat ſupra facta mentio de eis, & non declaratur late fabricatura baſium iſtarum: eo quod 3. Regum 7. poſita fuit iſta fabricatio latiſſimè: & non dicitur hic quot erant iſtæ baſes: quia manifeſtum eſt, quod erant decem. Nam iſtæ baſes erant pro conchis. Erant autem decem conchæ, vt patet ſupra in litera: ideo neceſſe erat eſſe baſes decem. De iſtis conchis dicendum quod vocantur luteres. 3. Regum 7. & propriè vocantur ſic à luo ideſt abluo, quia in eis abluebantur carnes. Nam ſupra in litera dicitur, quòd in eis lauabantur omnia, quæ ſacerdotes in holocauſtum oblaturi eſſent. Differentia autem illarum concharum, & maris ænei erat: quia licet in vtriſque contineretur aqua: tamen in mari æneo ſolùm lauabantur ſacerdotes quando miniſtrare deberent. In luteribus autem ſiue

K conchis, lauabantur omnes carnes ſacrificiorum, de quo magis ſupra declaratum eſt. Erant autem luteres illi locati ſic, ſcilicet quinque ad dextram, & quinque ad ſiniſtram: & hoc reſpectu atrij ſacerdotum. Nam atrium ſacerdotum quadratum erat, vt ſupra dictum fuit, & in latere orientali erat introitus per medium parietis illius, & ad dextram partem illius introitus, ſcilicet verſus parietem meridianum atrij erant quinque luteres: & ad ſiniſtram, ſcilicet ad latus aquilonare erant alij quinque luteres. Mare autem æneum erat ad latus meridianum verſus partem Orientalem, ſcilicet apud angulum: vbi concurrunt latus orientale, & meridianum. *Mare vnum boueſque duodecim ſub mari.* Illud erat mare æneum, in quo lauabantur ſacerdotes, & erat vnicū: quia tantæ capacitatis erat, quòd ibi rapiebatur aqua ad hoc quod lauarentur omnes ſacerdotes, & adhuc plures. Nam duo millia batos capiebat, vt patet 3. Reg. 6. &

hic

A hic dicitur, quòd capiebat tria millia metretas, & dicitur mare vnum ad differentiam præcedentium, ſcilicet concharum. Nam decem conchæ cum baſibus ſuis factæ fuerant: ita putaretur, quòd erant plura maria ænea: ideo dicitur mare vnum, quaſi dicat, licèt eſſent plores conchæ, tamen mare vnicum erat, & erant duodecim boues ænei ſub mari. Nam fundus maris locabatur ſuper dorſa boum, & erant poſteriora boum iuncta ſub mari. Facies autem eorum erant exterius, & erant quatuor boues contra Orientem, & quatuor contra Occidentem, & totidem ad Aquilonem, & totidem ad Auſtrum, vt patet ſupra in litera. *Et lebetes.* Sunt caldariæ ad euacuandum cineres de altari holocauſtorum, vt ponantur extra templum. Vel ſunt ad coquendum carnes ſacrificiorum, quæ pertinent ad ſacerdotes, & popula-
B res offerentes: vt infra declarabitur in quadam quæſtione. *Et creagras.* ſcilicet coclearia ferrea ad mouendum carnes in olla, & leuandum inde, quæ vocantur faſcinulæ, vel tridentes. *Et phialas.* Sunt vaſa ænea ad continendum vinum, vel oleum reſiduum de ſacrificijs: vt infra declarabitur. *Et omnia vaſa fecit Salomoni Hiram.* Scilicet omnia vaſa aurea argentea, & ænea fecit Hiram: quia ipſe erat artifex operis principalis. Vt enim non cogeretur ſcriptura nominare omnia in particulari, poſuit clauſulam generalem, dicens, quod fecit omnia vaſa: & quamquam omnia iſta vaſa, poſſint intelligi de aureis, argenteis, & æneis: tamen magis intelligi debet de æneis: quia ſequitur in litera, quod in regione Iordanis fudit ea rex in terra argilloſa: & tamen iſta fuſio non fiebat in vaſis aureis, & argenteis, ſed ſolum in æneis. Et
C magis patet hoc, quia dicitur in litera de ęre mundiſſimo. *Pater eius.* Vocatur Hiram pater Salomonis, non quod vere eſſet pater Salomonis, quia Salomon erat filius Dauid: ſed quia Salomon vocabat eum patrem, propter auctoritatem, & peritiam artis, quia tam peritus erat circa omnia artificia, quòd ab omnibus honorabatur, & rex vocabat eum patrem. Sic etiam Hiram rex Tyri, vocabat iſtum Hiram artificem, patrem: vnde dixit, miſi tibi Hiram patrem meum, ſupra cap. 2. *In domo Domini.* Ideſt ad miniſterium domus Domini: & non eſt ſenſus quòd facta ſunt iſta vaſa in domo Domini. Nam facta ſunt in regione Iordanis, cum dicatur in litera, quòd fudit ea rex in regione Iordanis in terra argilloſa. Sed erant omnia iſta vaſa ad miniſterium domus Domini: eo quòd omnia vaſa ænea erant ad ſubſeruiendum alta-
D ri holocauſtorum. *Ex ære mundiſſimo.* Hic determinatur de quibus vaſis intelligatur iſtud, ſcilicet, quòd licet dicatur de omnibus vaſis, non intelligatur de omnibus, ſed ſolum de æneis: quia ex ære mundiſſimo facta ſunt. Et vocatur æs mundiſſimum, ideſt puriſſimum, quòd non haberet fęces aliorum metallorum impuriorum. Vel vocatur æs mundiſſimum, æs corinthum, de quo infra dicetur in quadam quæſtione. *In regione Iordanis fudit ea rex.* Scilicet omnia iſta vaſa de ære, facta ſunt opere fuſorio in terra Iordanis, ſcilicet in campeſtribus circa Iordanem. Et hoc fuit, quia apud Iordanem erat terra argilloſa, in qua funderentur vaſa: & dicitur quòd fudit ea rex, ideſt pręcepit fundi. Nam ipſe nihil faciebat, ſed quod quis iubet fieri, dicitur ipſe facere. *In argilloſa terra.* Argilla eſt terra bene commiſcibilis, de qua figuli fingunt vaſa teſtea. Talis autem terra requireba-
E tur ad faciendum formas fuſorias: ſicut videmus in fabricationem campanarum. Et quia multa vaſa ænea erant neceſſaria, pro quorum formis fuſorijs requirebatur multa argilla, fuit facilius, quòd fieret iſta fuſio vaſorum in terra argilloſa, quam quod fieret in Ieruſalem, & mitteret Salomon pro argilla ad regionem Iordanis, de qua formarentur figuræ fuſoriæ. *Inter Sochot & Saredatha.* Duę vrbes ſunt iſtæ, in capeſtribus Iordanis, & inter eas eſt terra argilloſa, & ſunt in regione Iordanis non multum diſtantes ab vrbe Iericho. Iſtæ vrbes vocãtur 3. Regũ. 7. Sochot, & Sarthan: nec eſt mirum, quia in nominibus Hebræis ſæpe mutantur aliquæ literæ, vel ſyllabæ, & interdum eadem res multa nomina habet: & ſic vocatur Sarthan Serodatha. Iſte locus Sarthan, eſt

A iuxta Iordanẽ, & non longe Iericho. Nam qñ Iſraelitæ tranſierunt Iordanem pede ſicco, vt irent ad vrbem Iericho, aquæ, quæ ſteterunt quaſi murus, viſæ ſunt ab vrbe Sarthan vſque Adon, vt patet Ioſue 3. ſ. Aquæ deſcẽdentes apparebant procul ab vrbe, quæ vocatur Adon, vſque ad locum Sarthan. *Erat autem multitudo vaſorũ innumerabilis.* Iſtud eſt redditiuum cauſæ præcedentis dicti, ſ. quare in terra argilloſa apud Iordanẽ facta ſunt vaſa iſta, ſ. quia erat multitudo vaſorum innumerabilis. Nam ſi pauca vaſa fuiſſent fabricanda, allata fuiſſet argilla de regione Iordanis in Ieruſalem, vt ibi fierent vaſa iſta ænea, ſicut omnia alia pertinentia ad ſanctuariũ, quia tamen erant vaſa innumerabilia, quæ deberent fieri opere effuſorio, eſſetque difficillimum argillam pro omnibus illis afferri in Ieruſalem, fuit conueniens vaſa
B fieri in regione Iordanis in terra argilloſa. Iſta multiplicatio vaſorum fuit tam in aureis, & argenteis, quam in æneis: & tamen non fuerunt tanta aurea, & argentea propter paucitatem materiæ, ſicut ænea. Etiam quia magis neceſſaria erant vaſa ænea quàm aurea, & argentea, cum in lebetibus deberent coqui carnes ſacrificiorum: & interdum erant multi offerentes, & requirebãtur vaſa multa: & ſic de alijs æneis vaſis. *Ita vt ignoraretur pondus æris.* Ideſt tantus erat numerus vaſorum æneorũ, quòd neſciebatur pondus. Nam licèt ſciretur numerus vaſorum, neſciebatur pondus eorum, quòd propter multitudinem vaſorum non curabatur de pondere cuiuslibet eorum, & ſic ignorabatur pondus.

C *Vaſa ænea, vt lebetes, & creagry, quæ vaſa erant, & ad quam adminiſtrationem facta. Quæſtio XXII.*

QVæritur circa prædicta, primò de vaſis æneis, de quibus ſupra dicitur, ſ. de lebetis, & creagris, quę vaſa erant, & ad quam miniſtrationẽ. Reſpondendũ, ꝙ ſicut declaratũ fuit ſupra in quadam qõne, altare holocauſtorũ habebat duplicia vaſa, quædam ad miniſtrationem mundã, quæ erant argentea, & aurea. & alia erãt ad miniſtrationem immundam, quæ erant ænea. De argenteis, & aureis dictũ fuit ſupra. Nunc dicendũ de æneis, quæ erant ad immundã miniſtrationem. Et dicendũ, ꝙ habebat altare holocauſtorũ multa genera vaſorũ æneorum, ſ. lebetes, fuſcinulas, forcipes, & ignium receptacula, vt patet Exod. 27 Hic autem ponuntur alia vaſa ęnea,
D ſ. creagræ, & phialæ, & 3. Reg. 7. ponuntur lebetes, ſcutræ, & amulæ, & aliqua vaſa iſtorum, quæ inter ſe coincidunt: nam ſcutræ, lebetes, & amulæ coincidunt cum illis, quæ habentur Exo. 27. vt declaratum eſt 3. Reg. 7. Hic etiam ponuntur lebetes, quæ coincidunt cum illis, quæ habentur Exod. 27. creagræ autem ponuntur hic, q̃ ſunt fuſcinulæ. Sed ſolæ phialæ, quæ ponuntur hic, ſuperadduntur ad vaſa, quæ habentur Exo. 27. Lebetes autem ſunt vaſa plana aliqualiter, ad ſuſcipiendos cineres, & excludendos illos de altari extra ſanctuarium: vel ſunt lebetes, ollæ, in quibus coquebantur carnes ſacrificiorum. De primo patet Exod. 27. cum dicitur: Fecit lebetes ad ſuſcipiendos cineres. Pro quo conſiderandum, quòd in altari holocauſtorum fiebant omnia ſacrificia, & ibi cremabantur ligna aſſidue. Nam ignis erat in altari perpetuos per appoſitionem lignorum, quam facie-
E bat ſacerdos: vt patet Leuit. 6. ſcilicet, ignis in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos, ſubiiciens ligna mane per ſingulos dies. Et cum cremarentur multa ſacrificia, & multa ligna quotidie in iſto altari, fiebat multus cinis, & vt non effunderetur per pauimentum, & inquinaret ſanctuarium, quotidie effundendus erat extra templi atrium. Et ad hoc ſacerdos, qui faciebat ſacrificium matutinum, ſurgens ad ortum ſolis, antequam faceret aliquod ſacrificium, vel miniſtrationem in ſanctuario, induebatur tunica linea, & fœminalibus lineis, quæ erant veſtes ſacerdotales, & colligebat cineres omnes de altari ponens in lebete, & ponebat lebetem cum cineribus apud altare: & tunc exuebatur veſtibus ſacerdotalibus, & manens in veſtimentis ſuis popularibus, tollebat cineres in lebete, & ferebat extra vrbẽ ad locũ mun-

dum, ibiq; faciebat eos rurſus cremari vſq; ad fauillam. F Quo facto redibat ad ſanctuarium, & faciebat ſacrificiũ primum quod vocabatur matutinum: vt patet Leuit.6. Iſta cœremonia effuſionis cinerũ fiebat ſic quolibet die. Et ad hoc erant neceſſarij lebetes, in quibus tollerentur cineres. Alio modo proficiebant lebetes ad aliam miniſtrationem, ſcilicet vt coquerentur in eis carnes ſacrificiorum. Pro quo ſciendum, ꝙ ſacrificia erant tria, ſcilicet holocauſta, hoſtiæ pro peccato, & hoſtiæ pacificæ. De holocauſtis nihil coquebatur; quia omnes carnes animalis cum animalibus ſuis, & capite, pedibus, atque inteſtinis lotis, cremabantur in altari. Leuit. 1. cap. Solus fimus, & pellis, & cornua de animali tollebantur, ne cremarentur in ſacrificio. Sacrificium pro peccato, & pro delicto pertinebat ad ſacerdotes totaliter, vt comederent illud, & comedebant in loco ſacro: vt colligitur Leuit. 6. & 10. G De ſacrificio pacifico fiebant partes, quia quædam pars cremabatur in altari, ſcilicet adipes, & aliquid de carnibus. Leu. 3. & aliquid dabatur ſacerdoti facienti cœremonias ſacrificij, ſcilicet pectuſculum, & armus dexter Leuit. 7. Reliquæ carnes animalis immolati pertinebant ad offerentem: vt colligitur eo cap. Cum autem carnes aliquæ de ſacrificio pertinebant ad ſacerdotes, vel ad offerentes, coquebantur in atrio templi, & comedebantur ibi, quia cum eſſent carnes ſacræ, ibi debebant comedi. Et ad hoc erant facta vaſa aliqua in ſanctuario, ſcilicet lebetes, vel caldariæ, aut ollæ æneæ, in quibus coquebantur iſtę carnes. De hoc patet 1. Reg 2. ſcilicet, Quicunque immolaſſet victimam, veniebat puer ſacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, & mittebat eam in lebetem, vel caldariam, H aut ollam, aut in cacabum, & omne quod leuabat fuſcinula tollebat ſibi. Ecce qualiter carnes ſacrificiorum coquebantur ab offerentibus in ipſo ſanctuario in ipſis vaſis: ideo licèt ibi non dicatur an iſti lebetes, caldariæ, cacabi, & ollæ, eſſent vaſa ſacra de vaſis ſanctuarij, vel adducerentur ab offerentibus, in quibus coquerent carnes ſibi debitas, ſanè videtur, ꝙ aliqua vaſa iſtorum eſſent de vaſis ſanctuarij, licèt de hoc diſputatum eſt Exodi 27. Dato tamen, ꝙ non eſſet neceſſe, ꝙ fierent vaſa de expenſis ſanctuarij, in quibus coquerentur carnes debitæ ſacerdotibus, & offerentibus; Salomon, vt prouideret omnibus, cum haberet copiam æris, faceret vaſa ænea ad hoc potiſſimum, quia cum in ſanctuario iuberetur fieri fuſcinula, tridens, ſiue creagra: iuberetur etiam fieri olla, quia fuſcinula non eſt niſi ad diſponendum carnes in I olla, vel lebete. Secundum vas, erat fuſcinula, quæ eſt coclear ferreum. Et vocatur fuſcinula, quia fuſca eſt propter fumum, & brodium quo inquinatur: nam cum ad ignem, & fumum accedat, neceſſe eſt eam offuſcari. Vocatur etiam creagra à creos, quod eſt caro, quia eſt ad mouendum carnes in olla, & tollendum eas inde. Vocatur etiam interdum tridens, quia tres dentes, vel vncinos habet ad tenendum, & arripiendum carnes exiſtentes in olla, vt leuentur inde, & vocatur fuſcinula Exo. 27. creagra hic, & tridens 1. Reg 2. Officium huius erat, ꝙ offerentes ſacrificia quando coquerent carnes ſibi debitas in ſanctuario in caldarijs, vel ollis mouerent eas, & leuarent fuſcinulis. Et idem faciebant ſacerdotes quando coquebant carnes ſibi debitas, de ſacrificio pro peccato, vel pro delicto. Et ſic puer ſacerdotis magni, in ſanctua- K rio Domini quando erat in Silo, tenens fuſcinulam manu, mittebat eam in caldariam, vel ollam, cacabum, aut lebetem: vbi coquebantur carnes ſacrificiorum, & tollebat ſibi quidquid inde leuaret fuſcinula 1. Reg. 2. capit. Forcipes erant æneæ ad tenendum carbones, & ligna: nã ſacerdotes debebant nutrire ignem in altari holocauſtorum, vt eſſet perpetuus Leuit. 6. ſcilicet, Ignis in altari meo ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos, ſubijciens ligna mane per ſingulos dies. Et quia durum erat, quod ſacerdos carbones manu moueret: & etiam quia nõ poſſet conuenienter illum ignem diſponere, factæ ſunt forcipes ad mouendum carbones, & ligna honeſtius, & facilius. Etiam interdum tollebantur carbones de altari holocauſtorum ad cremandum thymiama, & tunc forcipe opus erat. Quotidie namque bis, ſcilicet mane, & veſpere cremabatur thymiama. Exod. 3. & tunc accipiebantur prunæ de altari holocauſtorum, quibus ſuperponebatur thymiama: vt cremaretur, & non licebat accipere prunas pro crematione thuris niſi de altari holocauſtorum. Vnde Nadab, & Abiu duo filij Aaron, cum offerre deberent thymiama ad cremandum ſuper altare, non acceperunt de igne altaris holocauſtorum, ſed de igne alieno. Ideo ignis egreſſus à Domino combuſſit eos, Leuit. 10. Ad accipiendum ergo prunas quotidie bis de iſto altari holocauſtorum, exigebantur forcipes, vt ſacerdotes non applicarent manus igni, vnde generaliter quandocunque quis ignem de altari capere deberet, forcipe vtebatur ad tenendum carbones. Sic patet in viſione Iſaiæ quando venit ad eum vnus de Seraphim, & purgauit labia eius. Nam dicitur, quòd volauit ad eum vnus de Seraphim, & tulit calculum forcipe de altari, & purgauit labia eius. Iſa. 6. Quartum vas, erat ignium receptaculum, & iſta erant quædam vaſa ænea concaua, & aliqualiter plana, in quibus ignis de altari holocauſtorum ſumptus, portabatur ad altare thymiamatum. Et vocantur iſta vaſa thuribula alio nomine. Pro quo ſciendum, quòd ſicut dictum eſt ſupra, quotidiè cremabatur bis thymiama coram Domino in altari thymiamatum, & illud thymiama ponebatur ſuper prunas, vt arderet. Vas autem illud, in quo accipiebantur prunæ de altari holocauſtorum, vt portarentur ad altare thymiamatum vocabatur receptaculum ignis, quia in eo recipiebatur ignis. Et quia ſeruiebat altari holocauſtorum, eo quod prunæ de illo accipiebantur, computabatur inter vaſa altaris holocauſtorum. Vocantur etiam iſta vaſa thuribula, quia thus ponebatur in eis. Nam poſtquam introducerentur prunæ de altari holocauſtorum ad altare thymiamatum ponebatur thymiama ſuper prunas, & manebat illud vas ſuper altare thymiamatum, quouſque totum thymiama eſſet conſumptum. Et quia thymiama, & aliæ confectiones ſiccæ odoriferæ, vocantur generaliter thus, dicebatur iſtud vas thuribulum.

Ceremonia ſacrificiorum.

Fuſcinula et creagra vnde.

Thuribulum quid eſſet.

Et ſic intelligitur, quòd Nabad, & Abiu filij Aaron arreptis thuribulis poſuerunt ignem alienum in eis, & cum irent ad offerendum coram Domino, ignis egreſſus à Domino de altari, combuſſit eos, Leuit. 10. Quintum vas, erat Phiala, & de phialis non fit mentio inter vaſa altaris holocauſtorum, nec reperitur facta mẽtio alicubi, niſi hic: & videtur ꝙ phiala erat vas vinarium, vel olearium, in quo reſeruabatur pars debita ſacerdotibus de vino, & de oleo. Nam cum ſacrificijs holocauſtorum, & pacificis offerebantur libamina, ſ. ſimila, vinũ, oleum, ſal, & thus. Et non cremabantur omnia iſta, ſed pars libaminum proueniebat ſacerdoti, niſi de thure, quia totum illud cremabatur, Leu. 2. c. Ideo pars vini debita ſacerdotibus de libamine vini, & olei, reſeruabatur in aliquibus vaſis: & iſta vaſa vocabantur phialę. Iſta ſunt vaſa altaris holocauſtorum, & iſtæ ſunt miniſtrationes eorum: aliquam ponũtur batilla inter vaſa altaris holocauſtorum, ſed coincidunt cum forcipibus: quia batilla ſunt ad mouendum carbones in igne. de hoc Num. 4.

Phiala qualis erat.

Quæ erat iſta grandis baſilica, quam Salomon fecit. Quæſtio XXIII.

QVæritur vlterius, quia dicitur hic in litera, quod fecit Salomon baſilicam grandem, quæ erat iſta baſilica, Aliqui reſpondent, quod iſta baſilica erat atrium ſacerdotum. Nam baſilica propriè eſt domus regis dicta à baſileon, quod eſt rex, & inde omnia ædificia magna, & pulchra, quæ ſunt ſicut ædificia regalia poſſunt vocari baſilicæ. Sic autem erat de atrio ſacerdotum, quia illud erat pulchrum, cum eſſet ædificatum ex tribus ordinibus lapidum politorum & vno ordine lignorum cedri. 3. Regum 7. Sed dicendum, quod non ſtat, propter tria. Primo quia ponuntur hic iſta duo tanquam diſtincta, ſcilicet atrium ſacerdotum, & baſilica, cum dicatur: fecit atrium ſacerdotum, & baſilicam

baſilicam grandem. Secundo patet, quia dicitur, & oſtia A in baſilica texit ære: & tamen in atrio ſacerdotum non leguntur facta oſtia, ſed ſolum vnus aditus, per quem introirent ſacerdotes: oſtia autem de ære in domo exteriori erant. Tertiò patet quia baſilica dicit domum, vel ædificium altum in modum domus: & tamen atriũ ſacerdotum non erat huiuſmodi, quia habebat ſolum quatuor parietes paruæ altitudinis: ita vt ſacerdotes interius exiſtentes poſſent videri à laicis extra manentibus, ideo non vocaretur baſilica. Sed dicendum, quòd iſta baſilica fuit quoddam ſpatium magnum clauſum muro, intra quod erant omnia atria. Pro quo ſciendum, quod extra templum in circuitu, manebant magna ſpatia, quæ vallauit Salomon quodam muro altiſſimo. Et intra illum murum continebantur omnia, quæ pertinebant ad ſanctuarium. Nam in latere meridiano, & aqui- B lonari, & occidentali templi per girum, erant exedræ theſaurorum, & cuſtodum, & in quibus manebant ianitores, & omnes Leuitæ, & Sacerdotes, tempore, quo miniſtrabant in templo: vt colligitur præcedenti lib. 9. cap. & declaratum eſt eod. lib. 23. in quibuſdam quæſtionibus. Erant etiam ibi domus, in quibus congregabatur concilium ſeniorum. eod. lib. 26. capit. Ad latus autem orientis erant maiora ſpatia, & ibi erant quatuor atria ante portam templi: ſcilicet atrium ſacerdotum, in quo erant ſacerdotes miniſtrãtes Domino in ſacrificiis, quia ibi erat altare holocauſtorum, & vaſa eius. Et iſtud atriũ erat magis coniunctum portæ templi, quàm alia tria, quia inter illud, & portam templi, nihil mediabat niſi porticus templi, quæ erat in latitudine cubitorum decem. 3. Reg. 6. Erat aliud atrium virorum mundorum, & C aliud mulierum mundarum. Et aliud virorum, & mulierum immundorum, & gentilium, qui etiam reputabantur immundi. Omnia iſta atria erant intra murum illum magnum claudentem templum. Erat autem murus iſte altiſſimus, & in eo erant quatuor portæ poſitæ per quatuor cardines cœli, ſcilicet, ad Orientem, Occidentem, Meridiem, & Aquilonem: & per illas quatuor portas erant ianitores diſpoſiti: totum iſtud ſpatium clauſum muro vocabatur baſilica. Et licèt eſſet atrium ſacerdotum pars eius, tamen facta fuit ſpecialis mentio de illo, eo quod erat pulchrius aliis partibus huius baſilicæ. Etiam quia pars iſta magis ſacra erat, propter miniſtrationes ſacras, quæ in ea fiebant, & non in aliis partibus baſilicæ illius: & tunc non obſtant tres rationes factæ in contrarium, ſcilicet, quòd eſſet iſta baſilica D atrium ſacerdotum, quia ſatis ſtat. Sicut quòd atrium ſacerdotum, & baſilica illa diſtincta ſint tanquam totum, & pars. Et tamen ſi eſſet baſilica illa atrium ſacerdotum, nullo modo poſſet ſtare diſtinctio, cùm dicatur: Quod fecit Salomon atrium ſacerdotum, & baſilicam grandem. Secundum etiam non obſtat, quia in iſta baſilica aſſignata ſupra, erant oſtia: licèt non eſſent in atrio ſacerdotum. Et cauſa eſt, quia atrium ſacerdotum erat intra baſilicam iſtam, ſcilicet intra muros eius, & portæ muri ſufficienter claudebant pro omnibus, quæ erant interius, & tamen in baſilica iſta neceſſariæ erant portæ, & oſtia: quia murus iſtius baſilicæ claudebat totum ſanctuarium, & quæ in circuitu illius erant. Et vltra illum non erat alius murus exterior, qui clauderet, ideo E in muro, illa oſtia, & portæ requirebantur: & ſic erant ibi Leuitæ cuſtodientes ad quatuor portas. Et patet hoc magis, quia præcedenti libro cap. 26. ponuntur ſortes ianitorum, & ponũtur qui cuſtodiebant ad portam orientalem, & qui ad occidentalem, auſtralem, & aquilonarem, & ad portam domus conſilii, ſiue ſeniorum. Et non ponuntur alii ianitores: ideo videtur, quòd non erant alia oſtia in atriis niſi in muro exteriori claudente omnia atria, & iſte murus continebat baſilicam magnam. Tertium ſibi conuenit, ſcilicet quia erat magnum ædificium. Nam erant parietes altiſſimi, ita vt aſpicientes terrerentur, vt ait Ioſephus 8. Antiqui.

A

An oſtia iſtius baſilicæ eſſent tecta auro, vel ære. Quæſtio XXIV.

QVæritur vlterius circa oſtia iſtius baſilicæ, quia dicitur hic, quòd texit oſtia iſtius baſilicæ ære: & tamen Ioſephus 8. Antiquit. dicit oſtia baſilicæ fuiſſe aurea. Dicendum, quòd fuerunt oſtia iſta de lignis, fuerũt tamen operta laminis. cum dicatur hic quod fuerunt operta, ęre. Nec oportet comparare aliam ſcripturam cum ſacra ſcriptura in auctoritate, & veritate, ſed quęcunque ab illa diſcordet falſa eſt: cum ipſa contineat veritatem infallibilem. Et ſic ſcriptura Ioſephi non eſt comparanda ſacræ ſcripturæ: quicquid Ioſephus dicere voluerit. Quia tamen Ioſephus vir magnæ auctoritatis fuit, B dicendum, quòd ipſe dixit oſtia ænea eſſe. & tamen ſcriptores propter ſimilitudinem magnam nominis, aurea tranſcripſerunt. Vel aliter dicendum, quòd Ioſephus ſcripſit oſtia aurea eſſe huius baſilicæ, quamquam ænea eſſent, & hoc propter fulgorem, quia illud æs erat valde fulgens, quia erat æs Corinthium. Pro quo ſciendum quod æs Corinthium eſt quædam ſpecies æris præcioſioris inter omnia æra. Et vocatur æs Corinthium ab vrbe Corintho, quæ eſt in græcia. Nam cum hoſtes ſemel cremarent quoddam templum in vrbe illa, in quo plura ſimulacra aurea, argentea, & ænea erant, calore ignis metalla ſoluta, in vnum, locum templi confluxerunt: vbi ex omnibus illis metallis liquefactis facta mixtione, reſultauit quidã modus metalli, quod æs Corinthiũ appellatum eſt, quia maior pars maſſæ de ære erat. Et C quia de argento, & auro multum maſſa illa tenebat, fulgens, & precioſum valde illud æs fuit: & de tali fiebant ſtatuæ præcioſæ: & quia oſtia baſilicæ illius, facta erant de tali ære, valde fulgebant ita vt aurea viderentur, & ſic vocauit Ioſephus iſtud æs aurum. De iſto ære declarat Paulus Oroſius libro de Ormeſta mundi. De iſta baſilica grandi, & de atrio ſacerdotum loquitur Ioſephus 8. Antiquit. Et primo de atrio, dicens: Circundedit autem templum per vniuerſum ambitum, quod latinè cancellus nuncupatur tribus cubitis eius erigens altitudinem, vt ab ingreſſu templi cæteros prohiberet, & ſolis ſacerdotibus hoc licere ſignificaret. De baſilica grandi immediatè ſubdit. Extrinſecus huius templi aliam ædificauit aulam quadranguli ſchemate factam, erigens maximas porticus, & latas, & portas excelſas, & amplas, per qua- D tuor mundi partes in ea conſtituens: quarum ſingulę ad vnumquemque ventum quatuor angulis attendebant, vbi aureas ianuas collocauit. In hoc ergo ſactario, omnis populus, quibus purgatio, & obſeruatio legitimorũ inerat, introibat. Siquidem mirabilis, & omnino præcipua fuit hęc ſeſſio: quia propter contemplationem viſionis ipſius excedebat aula, quæ foris erat, magnas effundens profunditates. Quapropter infinitam celſitudinem non poterat aliquis ſine terrore conſpicere, & erigens fabricas in quadringentis cubitis earum altitudini, æquales eas vertici montis, in quo templum ædificabatur effecit: & propterea aula, quæ exterius erat, ſub diu facta erat æqualis cum templo. Circundedit autem porticibus hanc aulam duplicibus columnis eas ex lapide naturali portantibus.

E

Fecitq́; Salomon omnia vaſa domus Dei, & altare aureum: & menſas, & ſuper eas panes propoſitionis. Candelabra quoque cum lucernis ſuis, vt lucerent ante oraculum iuxta ritum, ex auro puriſſimo: & florentia quædã, & lucernas, & forcipes aureos; omnia de auro mundiſſimo facta ſunt, Thymiamateria quoque, & thuribula, & phialas, & mortariola ex auro puriſſimo Et oſtia cælauit templi interioris, id eſt in Sancta Sanctorum, & oſtia templi forinſecus aurea. Sicque completum eſt omne opus, quod fecit Salomon in domo Domini.

Fecitq́; Salomon. Hic ponitur vltimum huius cap. ſ. vaſorum epilogatio. Et dicitur. *Fecitq́; Salomon.* Id eſt,

præcepit fieri: quia nihil ipſe per ſe fecit, ſed facere quis dicitur, quę fieri iubet. *Omnia vaſa domus Domini.* Illud intelligitur ſolum de vaſis aureis, & argenteis, quæ erãt intra templum. De vaſis autem æneis, quæ erant extra templum in atrio, nihil loquitur hic, quod patet per totam literã, cùm omnia iſta, quæ exprimuntur ſint argentea, vel aurea, & omnia ſint locata intra tabernaculum, ſiue templũ. Et cauſa huius eſt, quia de vaſis æneis, quæ erant in atrio ſacerdotum, ſupra poſitum fuit, quomodo fecit ea Hirã. *Et altare aureum.* Duo altaria erant in ſanctuario, ſcilicet, altare holocauſtorum, & altare thymiamatũ. Altare holocauſtorum erat æneum, & erat extra tẽplum in atrio eius: in quo ſacrificia omnia offerebantur. Altare thymiamatum erat intra templum, in quo cremabatur quotidie bis thymiama, mane, & veſpere: Exo. 30. & iſtud erat aureum. ſ. non factum totũ de auro: ſed quia tabulæ eius erant opertæ petalis aureis: ita vt totum aureũ videretur. De altari holocauſtorum, quod erat æneũ non replicatur hic, quia ſupra poſitum fuit, & computatur inter vaſa, quæ erant in atrio templi. *Et menſas.* Erant decem menſæ, ſicut dicitur ſupra in litera, ꝙ erãt decem menſæ, quarum quinque erant poſitæ ad ſiniſtram templi, & iſtarum vnica erat aurea, & argenteæ nouem, vt colligitur præced. lib. 28. cap. & declaratum eſt ſupra in quadam quæſt. Et menſa aurea erat menſa propoſitionis, in qua ponebantur panes. Aliæ nouem ſolum erant ad reponendum vaſa argentea, & aurea pro miniſterio templi Domini. *Et ſuper eas panes propoſitionis.* Iſti panes propoſitionis erant duodecim, qui ponebantur ſuper menſam auream, & vocantur panes propoſitionis, quia proponebantur coram facie Domini, vt manerent ibi ſemper de ſabbatho vſque ad Sabbathum, vt ablatis illis, alij recentes ponerentur. Leu. 24. de quo declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione. Aliqui autem aſſumunt occaſionem errandi ex hoc loco, ſcilicet, quòd omnes iſtæ decem menſæ eſſent menſæ propoſitionis, quia dicitur hic, quod fecit Salomon menſas, & poſuit ſuper eas panes. Et ſic vult Nicolaus, ꝙ in qualibet menſa erant panes duodecim: & erant ſimul panes centum & viginti, cùm eſſent decem mẽſæ: ſed iſtud non ſtat, quia vt probatum fuit ſupra in quadam quæſtione, vnica fuit menſa propoſitionis. Et ſic etiam dicẽdum, quod panes ſuper vnicam menſam erant. Dicitur tamen hic, quod erant panes ſuper menſas, id eſt ſuper vnam de menſis: quia ſic ponitur ſæpè plurale pro ſingulari in ſcriptura, & ſingulare pro plurali. De ſingulari, ꝙ ponatur pro plurali patet Pſa. 77. ſcilicet. Miſit in eos cynomiam. Et Exod. 8. dicitur, quòd venit muſca grauiſſima. Manifeſtum eſt tamen, quòd multæ muſcæ, ſiue cynomiæ fuerunt in terra Aegypti. De plurali, quòd ponatur pro ſingulari, patet hic, quia ponuntur multę menſæ cum deberet poni vnica. Simile patet de latronibus, qui erãt crucifixi cum Chriſto: quorum vnus Chriſtum ſubſanabat, & alius excuſabat. Et tamen ſcriptura dicit, quòd latrones ſubſanabant eum, Nam Matth. 27. dicitur: Idipſum & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei: Mar. 15. dicitur: Et qui cum eo crucifixi erant conuiciabantur ei: & tamen non conuiciabantur ambo, ſed vnus eorum, vt patet Luc. 23. ſcilicet vnus autem ex latronibus, qui pendebãt blaſphemabat eum, dicens: Si tu es Chriſtus ſaluum fac temetipſum, & nos. Reſpondens autem alter increpabat eum, dicens: Nec tu times Deum, qui in eadem condemnatione es, & nos quidem iuſtè: nam digna factis recepimus: hic verò nihil mali geſſit. Itẽ patet hoc, quia vnus de latronibus dixit Chriſto: Domine memẽto mei, dum veneris in regnũ tuum: & ſic ille non conuiciabatur Chriſto. Et tamen dicitur, ꝙ conuiciabantur ei qui cum eo crucifixi erant. Ita hic ponitur, ꝙ erant panes ſuper menſas, & tamen vnica menſa erat, in qua erant panes, vt declaratum eſt ſupra. Dicendum tamen, ꝙ non debemus tali modo expoſitionis vti, niſi cum neceſſitas cogit, ſcilicet ꝙ aliunde patet veritas, ſicut hic, quia ſupra probatum eſt, ꝙ erat vnica menſa propoſitionis. In alijs autem non eſt ſic exponendum, quia alias daretur locus ad corrumpendum ſacram ſcripturam. *Candelabra quoque*

F *cum lucernis ſuis.* Iſta erant candelabra aurea, & argentea, quæ poſita erant in templo in prima parte eius. Erãt autem. x. cãdelabra aurea. v. ad dexteram, & v. ad ſiniſtrã, ſupra in litera, & præter iſta erant alia candelabra argentea, vt patet præced. libro 28. cap & illorum non ponitur numerus. Lucernæ autem erant quædam vaſa argentea, quæ erant partes ipſorum candelabrorum, & in illis ponebatur oleum ad cremandum. *Vt lucerent ante oraculum.* ſ. candelabra lucebant ante oraculum, id eſt ante Sãcta Sanctorũ: nam erant poſita candelabra in priori parte templi, quinque in parte dextra, & quinque in parte ſiniſtra. Et erant ante Sancta Sanctorum, quæ erat domus interior. Et vocabatur oraculum, quia in ea erat propitiatorium, quod vocatur oraculum Leuit. 16. ſ. Quia coram illo orabatur, vel magis propriè, quia ore ſuo loqueba-
G tur Deus, ſiue angelus ſuper illud. Et ſic vocatur viuæ vocis oraculum reſponſio, quæ fit per vocẽ. *Iuxta ritum*, id eſt ſecundum conſuetudinem, vel cæremoniam legis. Nam erat certa cæremonia de modo incendendi candelabrorum lucernas, ſcilicet, quia per noctem, candelabrorum lucernæ incendebantur, vt patet infra 13. cum dixit rex Abias ad regem Ioram: eſt apud nos candelabrum aureum, & lucerna eius, vt accendatur ſemper ad veſperam. *Ex auro puriſſimo.* Scilicet, non erat aliud metallum admixtum candelabris iſtis, ſed de auro puriſſimo erant. Sic etiam fuit de candelabro aureo, quod fecit Moyſes in deſerto.

Nam de auro puriſſimo fuit continens talentum auri. Exod. 25. cap. fuerunt tamen aliqua candelabra argentea in templo, de quibus non fit hic mentio, ſed dicitur de
H illis præcedenti libro 28. cap. *Et florentia quædam.* Id eſt etiam erant quidam flores in candelabris, qui erant facti de auro. Non ponitur hic figura candelabrorum iſtorum, ſed qualiſcunque eſſet ipſa, continerent aliquos flores ad pulchritudinem candelabrorum. Sic enim fuit in candelabro, quod fecit Moyſes: nam erant in eo ſphærulæ, & lilia per ſingulos calamos Exod. 25. & tales fortè nunc eſſent ibi flores. *Et lucernas.* Iſta eſt repetitio, quia iam fuerunt poſitæ lucernæ ſupra, quæ erant aureæ: & erant in quibus continebatur oleum vt arderet. *Et forcipes aureos.* Iſti forcipes differunt ab illis, de quibus ſupra in quadam quæſtione declarauimus. Et de quibus dicitur Exod. 27. Quia illi erant ænei, & pertinebant ad altare holocauſtorum, ad mouendum carbones in altari. Iſti erant forcipes aurei, ad tollendum lychnum combu-
I ſtum, & emungendum lucernas, ne inquinaretur oleum. *Omnia de auro mundiſſimo facta ſunt.* Scilicet, omnia iſta, quæ nominata fuerunt hic ab illo loco, altare aureum &c. Sunt de auro puriſſimo.

Nam licet in domo Domini multa vaſa eſſent de argento, tamen hic non fuerunt nominata aliqua. Et ſi obijcias, quòd multa candelabra erant de argento, vt patet præcedenti libro 28. cap. Dicendum quod verum eſt, & tamen decem candelabra erant de auro, & pro illis ſaluabatur quod eſſent candelabra de auro puriſſimo, quia hic non intelligitur niſi de illis. Obijcitur etiam, & fortius de menſis, quia vnica erat menſa aurea, in qua ponerentur panes propoſitionis: reliquæ nouem erant argenteæ, vt colligitur præcedenti libro 28. cap. & declaratum
K eſt ſupra in quadam quæſtione: & tamen hic dicitur, menſas, quod neceſſe eſt de pluribus intelligi: adeo plures erant menſæ aureæ in templo, vel ſaltem intelligetur etiam hic de menſis argenteis: dicitur tamen, quod iſtæ menſæ erant de auro puriſſimo. Dicendum, quod vnica erat menſa propoſitionis, quæ de auro facta erat, & tamen ponuntur hic menſæ pluraliter pro vna: ſcilicet, & menſas, id eſt vnam de menſis. Et patet hoc, quia dicitur ibi & ſuper eas panes, & tamen manifeſtum eſt, quod panes propoſitionis non ponebantur niſi ſuper vnicam menſam. Reliquę autem erant ad locandum in illis vaſa argentea, & aurea: & ſic etiam accipitur ſæpe in ſcriptura plurale pro ſingulari, vt ſupra declaratum eſt. *Thymiamateria quoque, & thuribula.* Iſta etiã ſunt vaſa aurea ad vſum altaris thymiamatum. Et vocantur thymiamateria vaſa aurea, in quibus thymiama conſeruabatur, vt

cte-

cremabatur. Thuribula autem dicuntur vaſa, in quibus thura, & aliæ ſpecies conſeruantur ad faciendum compoſitionem thymiamatis, & hoc patet. Nam manifeſtũ eſt, quod quando ſacerdotes accipiebant prunas de altari holocauſtorum, ad cremandum in eis thymiama, in vaſis æneis accipiebant illas, & vocantur illa vaſa igniũ receptacula, vt declaratum eſt ſupra in quadam quęſtione: & habetur Exo. 27. Erant autem illa vaſa altaris holocauſtorum, & omnia talia, ænea erant. eod. c. & tamen poſtq̃ introducerẽt prunas in vaſis illis in templũ, poterat eſſe, quod ponebant eas in aliquo vaſe aureo, & ibi ſuperponerent thymiama, atque cremarent: & illa vaſa vocarentur thymiamateria. Vel poſſunt vocari thymiamateria ad conſeruandum thymiama. [margin: Thymiamateria quid] Nam thymiama erat confectum ex multis ſpeciebus ſpecierum aromaticarum Exo. 30. & ſeruabantur illi pulueres ad cremandum quotidie in altari bis de illis: & vaſa in quib. ſeruabantur vocabantur thymiamateria. Thuribula aurea poſſunt accipi dupliciter. Vno modo pro aliquibus vaſis aureis, in quibus interdum ſolum thus cremabatur. Nam ſicut erat ſtatutum quotidie bis cremari thymiama coram Domino: ita cremaretur interdum ſolũ thus, & vaſa illa, in quibus cremaretur, vocarentur thuribula. Vel vocantur thuribula vaſa ad cõſeruandum thus: nam cum thymiama conficeretur ex aromatibus, & thure, & multis alijs ſpeciebus, ſeruabantur omnia iſta materialia in domo Domini, ad conficiendum de eis thymiama cum opus eſſet: & vaſa illa, in quibus thus ſeruaretur vocarentur thuribula. *Et phialas*. Erant vaſa aurea ad ponendum in eis vinum, & oleum, quæ fundenda erant in ſacrificijs holocauſtorum, & pacificis. Ponebantur etiam libamenta, quæ erant vinum, oleum, & ſimila: ſal, & thus Num. 15. & Leui. 2. Et accipiebantur iſta in quibuſdam vaſis ad fundendum ſuper altare, vel ſuper carnes ſacrificiorum. Et vaſa illa in quibus ponebatur vinum, & oleum, vocabantur phialæ, & cyathi. Vaſa in quibus ponebatur ſimila, vocabantur acetabula ab accipiendo dicta. Vaſa in quibus ponebatur thus, vocabantur thuribula, vel mortariola: & ponuntur nomina iſta Exod. 25. & dicitur de eis quod erant ad fundenda liba. i. libamina, vt ſupra declaratum eſt. *Et mortariola ex auro puriſſimo*. Iſta erant vaſa in quibus conterebantur ſpecies ad conficiendum thymiama. Nam Exod. 30. ponitur, quòd ad conficiendum thymiama requirebantur aromata, & thus lucidiſſimum, & multæ aliæ ſpecies, & omnes ſimul conterebantur in mortario, vſque ad pulueres minutiſſimos, & illa mixtio ſic puluerizata, vocabatur thymiama. Et ad hoc requirebantur mortariola. Quod autem dicitur ex auro puriſſimo, ad omnia ſupradicta refertur, ſcilicet quod omnia iſta vaſa erant de auro puriſſimo, & ſæpe hoc repetitur. *Et oſtia cælauit templi interioris*, id eſt in Sancto Sanctorum. Non ſolum fecit de auro Salomon vaſa, quæ nominata ſunt ſupra, ſed etiam operuit portas Sancti Sanctorum auro, affigens laminas aureas. Pro quo ſciendum, quòd Sanctum Sanctorum erat domus interior templi ad partem Occidentalem ſuam, vbi erat Arca, & Cherubim facti de lignis Oliuarum: & habebat oſtiola parua. Illa aũt, operta fuerunt aureis laminis, & quia illæ laminæ habebant fabricatas imagines, dicebantur cælatæ: quia cælare eſt ſculpere: ſic patet per Ouid. 2. metamor. id eſt.

Materiam ſuperabat opus. quia Mulciber illic
Aequora cælarat medias cingentia terras. Id eſt.

Sculpſerat æquora cingentia terras in medio. Et dicitur templi interioris. i. Sancti Sãctorum. Nam templum Salomonis quantum ad illam partem, quæ erat operta tecto, & vocabatur proprie templum, erat diuiſum in duas partes. Prima pars, & maior, vocabatur domus exterior, ſiue templum exterius, habens cubitos quadraginta longitudinis, & latitudinis viginti, & erant in iſto templo omnia vaſa miniſtrationis diuinæ, aurea, & argentea, quæ ponuntur in litera. Secunda pars vocatur

A domus interior, ſiue templum interius, & erat domus minor, cubitos viginti longitudine continens, & totidem latitudine. Et iſta domus vocatur templum interius, quia erat intra templum primum, nec patebat introitus in illud, niſi per portam primi templi, & illud templum vocatur Sancta Sanctorum. *Et oſtia templi forinſecus aurea*. Id eſt etiam Salomon fecit de auro oſtia templi exterioris, quod erat prima domus templi: & oſtia iſta erant in pariete exteriori templi, ad Orientem, & iſta populus videbat. Et ad oſtendendam pulchritudinem maximam, deaurauit oſtia templi, affigens in illis laminas auri: & non dicitur hic quod factæ fuerint cælaturæ in illis. Credendum tamen eſt quod ſic, vt aurum non videretur rude, ſed pulchra varietas diſtingueretur in opere. *Sicque completum eſt omne opus, quod fecit Salo-* B *mon in domo Domini*. Id eſt faciendo omnia, quæ ſupra poſita ſunt, completum eſt omne opus, quod fecit Salomon in domo Domini, quia nulla alia facta ſunt, ſaltem principaliter, niſi ea, quæ habentur præcedenti cap. & hic.

Cum dictum ſit de vaſis templi, quare non dicitur de veſtibus Sacerdotum & Leuitarum.
Quęſtio XXV.

QVæritur circa iſta vaſa templi de quibus hic dicitur, & cum dicatur hic de vaſis, an nõ dicatur etiã de veſtibus Sacerdotum, & Leuitarum? Aliquis diceret, quod nunc fuit factum templum, & vaſa eius, veſtes tñ C nullæ factæ ſunt, ideo nihil de veſtibus dicitur. Dicendum quod hoc non ſtat, quia multas veſtes fecit nunc Salomon pro Sacerdotibus, & Leuitis, vt ait Ioſephus 8. Antiqui. & infra declarabitur. Reſponderi poteſt dupliciter. Vno modo, quod licet factæ fuerint nunc veſtes, ſicut & vaſa: tamẽ de veſtibus nihil dictum eſt, ſicut de vaſis: eo q; hic fit mentio de fabricatione illorũ, quæ ſemel fabricata manebant in perpetuum: ſic erat templum, de cuius fabricatione patet præcedenti. c. Sic etiam erãt vaſa aurea, & argentea & ænea, quæ ad ſemper durabãt: ideo de illis facta eſt mentio. Veſtes autem non durabãt ſemper, ſed pauco tempore, & quotidie fiebant veſtes nouæ, ruptis vel inueteratis prioribus: ideo non debuit nunc fieri mentio ſpecialis de illis. Secundò, & melius dici debet, quòd non facta eſt hic mentio de veſtibus, D ſed ſolum de templo, & vaſis, eo quòd ſcriptura narrat hic illa, quæ noua erant: quæ autem vetera erant non oportebat deſcribi. Templum autẽ Salomonis fuit quid nouum, quia nullum templum ante hoc factum fuerat inter Hebræos, nec Deus illud fieri iuſſerat, vt patet 2. Reg. 7. & præcedenti. lib. 17. c. Etiam nõ fuit iſtud tẽplũ per omnia ſimile tabernaculo Moyſi, ſed in plurib. diſſimile. De fabricatione ergo eius mentio fieri debuit. De vaſis etiam idem dicendum. Nam vaſa multa facta ſunt nunc in templo Salomonis, qualia nunquam facta fuerunt in tabernaculo Moyſi, & illa quæ facta ſunt ſicut in tabernaculo Moyſi, erant alterius figuræ, vel pro maiori parte erant maioris quantitatis, ſicut patet de altari holocauſtorum, & de mari æneo. Ideo de fabricatione illorum dici debuit. Et hoc potiſſime, quia Deus dederat E deſcriptionem omnium, quę in templo fieri debebant, ſiue partium templi, ſiue vaſorum, vt patet præcedenti lib. 28. cap. De veſtibus autem non fuit ſic, quia ſemper veſtes ſacerdotum tam maiorum, quam minorum, factæ fuerunt ſicut Deus Moyſi præcepit à principio. Exod. 28. Ideo licèt Salomon nunc plurimas veſtes feciſſet pro Sacerdotibus, & Leuitis: quia nihil immutabat de [illegible] antiquo, non debuit, vel ſaltem non fuit neceſſarium, ſcribi de illis veſtibus: ſed de vaſis, in quibus facta eſt nunc aliqua nouitas, facta eſt mentio. Nam ſic etiam fiebant veſtes quotidie pro Sacerdotibus, & Leuitis, quando opus erat. Vaſa quoque pro templo, ſæpe poſt ædificationem templi tempore aliorum regum facta ſunt, & tamen de illis non curat facere ſcriptura mentionẽ, licèt innuat, quòd multa vaſa fiebant continuè. Sic pa-

ter.4. Reg.12. cùm agitur de pecunia, quæ offerebatur F pro ſartatectis templi in Gazophilatium, tempore regis Ioas. Nam dicitur; veruntamen non fiebant ex eadem pecunia hydriæ templi, & omne vas aureum, & argenteū. Apparet ergo quod vaſa aurea, & argentea fiebant etiam tempore illius regis Ioas, pro templo Domini, licèt non fierent de pecunia, quæ colligebatur pro pretio animarū ad faciendum ſartatecta: & ſic fierent vaſa aurea, & argentea pro eodem templo, tempore aliorum regum: & tamen de hoc non curat facere ſcriptura mentionem expreſſam.

An plura vaſa fuerunt facta in templo quàm hic habeatur. Quæſt. XXVI.

QVæritur vlterius, an plura vaſa fuerunt facta in G templo Domini quam habeatur hic. Dicendum quod non habentur hic plenè omnia vaſa quę facta ſunt in templo Domini: nam. 3. Reg.7. ponuntur alia vaſa aurea, quæ non ponuntur hic. ſ. hydriæ. Credendum tamen eſt, quod ſpecies omnium vaſorum templi, & auri ponātur hic: & 3. Reg.7. præter paucas, de quibus infra per Ioſephum, eo quòd iſta fabricatio templi Salomonis in nullo alio loco inuenitur niſi hic & ibi: & tamen numerus vaſorum in quacūq; ſpecie: nec ponitur hic, neq; ibi.
Cap. 3. Ponit autem numerum iſtum Ioſephus. 8. Antiquit. dicens: fecit omnia vaſa ærea: inſuper ollas, caldarias, & trullas, & arpagiones, & omnia operatus eſt ex ęre: cuius pulchritudo, & ſplendor ſimilis auro, obtulitque rex menſarum multitudinem. & vnā quidem valde precipuam auream, ſuper quam ponebātur panes Dei, & huic H quoque proximas decem millia, alias menſas alio modo factas, ſuper quas vaſa iacebant, ideſt pateræ, & phialæ. Aurea quidem decem millia, & argentea de pateris, & phialis quadraginta millia. fecitque candelabra decem millia ſecundum præceptum Moyſi: ex quibus vnum recondidit in templo, vt per diem luceret in templo ſecundum legem, & menſam vnā, ſuper quam poſita erant panes ad aquilonem reſpicientem, è diuerſo poſitam cōtra candelabrum quod erat ad auſtrum: aureum autem altare inter hæc medium erat: fecit rex vini infuſoria octoginta millia, & phialas aureas decem millia, argenteas vero duplici numero. Pateras autem aureas ad offerendum in eis ſimilam conſperſam ad altare octoginta millia. Et phialas aureas & argenteas, duplici numero. Crateras autem, in quibus ſimilam cum oleo fermenta- I bant, aureas quidem, ſexaginta millia: argenteas verò, duplici numero. Menſuræ autem ſimiles eis, quæ Moſaicè vocabātur Aſſarones aureas quidem viginti millia, & argenteas dupliciter. Thuribula verò aurea, quibus offerunt incenſum viginti millia. Similiter & alia thuribula, in quibus portabant à maiori altari ignem vſque ad minus altare, quod erat in templo, quinquaginta millia. Hæc de veſtibus Ioſephus ait. Sed obijcietur, quia dicitur quod erant decem millia candelabra ſecundum Ioſephum: & tamen ſupra in litera ponuntur decem candelabra, quorum erant quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris. Idem patet. 3. Regum 7. Dicendum quod licet ponantur decem candelabra fuiſſe in templo, tamen plura erant: quia ſcriptura non ponit numerum taxatiue: ita quod eſſent decem & non plura: & ſic Ioſephus ſuppleuit, K quod ſcriptura minus poſuit. Et dicendum, ꝙ adhuc ex ſcriptura patet quod eſſent plura, quam decem candelabra: quia ſupra in litera & 3. Reg.7. ponitur, quod eſſent decem candelabra aurea, & tamen præcedenti lib. 28. cap. dicitur, quod erant quędam candelabra aurea, & quædam argentea, ergo erant plura quam decem candelabra. Sed manet dubium, quod licet eſſent plura quam decem candelabra, tamen non poterant eſſe decem millia, quia non caperentur tot candelabra in templo. Nam candelabra ponebātur in parte anteriori templi: eo quod intra ſancta ſanctorum non erat aliquod candelabrum: & tamen in illa parte templi exterioris non caperentur tot candelabra, ita, quod quodlibet illorum eſſet in pauimento locatum: quia longitudo iſtius domus erat quadraginta cubitorum, & latitudo viginti. Potiſſimè, quia erant multa alia vaſa in templo iſto, ſcilicet menſæ, & altare, & ipſa candelabra deberent à ſe inuicem diſtare, vt ſacerdos poſſet inter illa diſcurrere ad diſponendum lucernas candelabrorum. Dicendum ꝙ dato, ꝙ eſſent decem millia candelabrorum, non erant omnia in templo, ſed aliqua eorum erant in templo, & aliqua reſeruabantur in domibus theſaurorum: & hoc verum eſt, quia in circuitu templi erant exedræ, in quibus erant Leuitæ cuſtodientes theſauros templi, tam vaſa quàm veſtes, vt colligitur præcedenti lib. 9. & 26. cap. & ibi eſſent plurima de iſtis candelabris. Hoc etiam vult Ioſephus vbi ſupra, dicens quod de iſtis decem millibus candelabris vnum recondidit Salomon in templo, vt per diem luceret ibi ſecundum legem: & hoc aliqualiter conſonat ver- G bis regis Abiæ ad regem Ieroboam dicentis: Eſt apud nos candelabrum, & lucerna eius, infra 13. c. Dicendum tamen, quòd candelabra multa erant, pluſquam decem, & tamen an eſſent decem millia non apparet, nec aliunde conſtat, niſi Ioſepho crediderimus. De quibus erant quædam in exedris theſaurorum templi, & ſaltem decem oportet poni intra templum, quia ſupra in litera, & 3. Regum. dicitur, quòd poſuit Salomon decem candelabra in templo quinque ad dextram, & quinque ad ſiniſtram: ideo neceſſe eſt, quòd ſaltem iſta decem eſſent in templo. An verò omnia lucerent, vel vnicum, vel quomodo fieret, dicetur magis infra 13. c. Obijcietur tamen adhuc de menſis: quia dicitur ſecundum Ioſephū, quòd erant decem millia menſarum, & præter has vna præcipua, & tamen dicitur hic, quòd erant decem men- H ſæ. Aliquis dicet, quòd erant iſtæ decem menſæ, de quibus hic dicitur aureæ. Omnes autem aliæ, de quibus Ioſephus, erant argenteæ: ſicut diximus de decem candelabris. Dicendum, quod non ſtat, quia de decem menſis, quæ habentur hic erat vnica aurea, & nouem argenteæ, vt colligitur præcedenti lib. 28. cap. & 3. Regum. 7. ipſe etiam Ioſephus dicit, quod erat vnica menſa aurea, ſuper quam ponebantur panes Dei. Dicendum ergo, quòd conſtat in ſcriptura ſacra decem menſas fuiſſe in templo. Vnam quidem auream, ad ponendum panes propoſitionis, & nouem argenteas ad ponendum in eis vaſa aurea, & argentea, & iſtæ decem in templo erant quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris, ſupra in litera. Si autem erant plures menſæ, ſicut Ioſephus dicit, illæ eſſent in exedris theſaurorum templi cum alijs vaſis. Cum au- I tem Ioſephus dicit, quòd vnica iſtarum menſarum aurea poſita erat in templo Dei, non eſt intelligendum, ꝙ vnica eſſet in templo, & omnes aliæ in domibus theſaurorum, quia neceſſe eſt ſaltem decem menſas fuiſſe in templo. Sed dicit vnicam fuiſſe præcipuam reconditam in templo, ſcilicet, quia vnica erat, quæ tenebat panes propoſitionis. Aliæ autem nouem, quæ ibi erant ſolum erant ad reponendum in eis vaſa aurea, & argētea. Obijcietur tamē adhuc de phialis, quia Ioſephus dicit, quod erant phialæ aureæ decem millia, argentea verò duplici numero, & tamen ſupra in littera dicitur, quod erant phialæ centum. Reſponderi poteſt, quod nobis non conſtat niſi de centum phialis, quæ ponuntur ſupra in litera, & tamē ſi volumus credere Ioſepho, ſatis ſtabit. Nam dicemus, quod omnes iſtæ phialæ factæ fuerunt a Salo- K mone, & tamen centum ſolæ erant intra templum ſuper menſas, de quibus dicitur ſupra in litera. Reliquæ autem erant in exedris theſaurorum: & ita erat de menſis, & cæteris vaſis aureis, & argenteis, quæ Ioſephus poſuit fuiſſe in valde magna multitudine, ſicut ſupra diximus.

Quæritur de ſacerdotum ornamentis per Salomonem factis. Quæſt. XXVII.

QVæritur vlterius, de ornamentis ſacerdotum, quæ fecit Salomon nunc in ædificatione templi. Dicendum, ꝙ in nullo libro ſacræ ſcripturæ, habetur, ꝙ Salomon fecerit nunc aliquas veſtes ſacerdotibus, vel Pontifici: Ioſephus tamen 8. Antiquit. ponit hoc, vt infra dicetur. Pro quo ſciendum, quod Deus iuſſerat fieri veſtes

ſtes quatuor ſacerdotibus minoribus per Moyſem, & A Pontifici iſtas quatuor, & ſex alias. Prima veſtis, vel indumentum erat fęminalia linea magna, quæ pertingebat vſque ad renes, & iſtud erat primum, nec licebat alicui ſacerdoti miniſtrare ſine ſemoralibus, quia alioquin moreretur: Exod. 28. Secundum indumentum erat tunica linea ſtricta ad corpus, pertingens vſque ad pedes. Tertium erat cingulum byſſinum, quo ſtringebatur magis illa tunica. Quartum erat cydaris, id eſt cucufa, vel biretum rotundum, & acutum, ſupra in vertice, factum de byſſo. De his Exod. 28. Omnia hæc indumenta erant linea, ſiue byſſina: iſta ſola erant ornamenta ſacerdotum minorum. Maiores autem ſacerdotes habebant hæc quatuor ornamenta, & inſuper alia. Quintum erat tunica tota hyacinthina, quæ ad oram inferiorem iuxta pedes ſacerdotis habebat tintinabula, & malogranata mixta, vt audiretur ſonitus eius, quãdo introiret ad miniſtrandum in templo. B

Sextum ornamentum erat cingulus factus de multiplicitate filorũ, ſcilicet de purpureis, coccineis, & hyacinthinis, byſſinis, & aureis quo ſtringebatur tunica hyacinthina, ne laxa flueret. Septimum erat Ephod, quod erat de auro, & purpura, hyacintho, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, & pendebat a capite vſque ad zonam ſuper dorſum, & ſuper pectus, & ſtringebatur cum tunica hyacinthina. Octauum erat rationale factum de auro, & purpura, & hyacintho, coccoq; bis tincto, & byſſo retorta ad magnitudinem palmi quadratam exiſtens, & ponebatur in quodam foramine, quod erat in Ephod ſuper pectus. Ideo ſecundum quod apud Hebræos vocatur pectorale, ſic apud nos vocatur rationale, & iſtud erat in quo iudicabantur dubia Iſraelitarum. Vnde dixit, Deus: Portabit Aaron iudicium filiorum Iſrael in C pectore ſuo, id eſt portabit rationale in pectore, in quo erat Iudicium filiorum Iſrael: Exod. 28. de figura omnium iſtorum indumentorum patet eodem capit. Nonum ornamentum erat thiara tota hyacinthina, quam portabat Pontifex in capite. Decimum erat lamina aurea quam portabat Pontifex in fronte pertingentem ab aure vſque ad aurem, vt operiret frontem totam eius: eratque ſcriptum in lamina: Sanctum domini. De omnibus generibus iſtarum veſtium fecit multas Salomõ. Omnes autem iſtæ faciebant vnam completam inueſtituram. Solam autem coronam, ſiue laminam auream nõ fecit, quia tempore Salomonis manebat adhuc illa lamina, quam fecerat Moyſes, & illa ſufficiebat pro omnibus poſteris: eo quod nunquam erant ſimul multi ſa- D cerdotes ſummi, ſed vnicus. De qua Ioſeph. 8. Antiquitat. Stolas autem ſacerdotales Pontificibus cum his, quę pendebant ad pedes, & ſuper humerales atque rationales cum gemmis mille fecit. Corona verò, in qua Deum Moyſes deſcripſerat, vna fuit, & ad hunc diem vſque permanſit. Sacerdotales autem ſtolas ex byſſo contextas, & zonas purpureas ſingulis decem millia, & tubas ſecundum præceptum Moyſis, ducenta millia. Item ſtolas Leuitarum dicentium Hymnos, ex byſſo, ducenta millia, & inſtrumẽta muſica ad Hymnos dicendos adinuenta, quæ vocantur nabla, & cithara ex electro, conſtituit quinquaginta millia. De veſtibus tamẽ dicendũ, quod quotidie ſecundum maiorem numerum ſacerdotum, vel propter vetuſtatẽm priorum oportebat aliàs fieri, & ſcriptura non curat de hoc aliquid dicere, quia ma- E nifeſtum erat, quod aliquæ veſtes ſacerdotales fieri debebant præter primas, quas fecit Moyſes in deſerto. Eo, quod tunc erant ſolum quinque ſacerdotes, ſ. Aaron, & quatuor filiis eius, ſcilicet Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar: Exod. 29. Et Leuit. 8. & die nono conſecrationis, duo eorũ, ſcilicet, Nadab, & Abiu mortui ſunt. Leuit. 10. & Num. 3. & præcedenti lib. 23. cap. Poſtea autem erant multi ſacerdotes, & neceſſariæ erant multæ veſtes. Item illæ veſtes primo factæ, non poterant perpetuo durare, quia vetuſtate attererẽtur, cum non conſeruarentur miraculosè.

CAPITVLVVM.

INtulit igitur Salomon omnia, quæ vouerat Dauid pater ſuus, & argentum, & aurum, & vniuerſa vaſa poſuit in theſauris domus Dei.

Intulit. Dicto in præcedentibus de templi ædificatione. Hic agitur de eius dedicatione. Et diuiditur in tres partes. Quia primo ponitur arcæ in templum introductio. Secundo Salomonis oratio, ſequenti c. Tertiò orationis exauditio, infra 7. cap. Prima in duas: quia primò ponitur arcæ, & vaſorum in templo deductio. Secundo ſacerdotum, & Leuitarum in cultu Dei ordinatio: ibi. *Egreſſus autem.* Prima in duas, quia primo ponitur ſententia totius cap. ſub Epilogo. Deinde ipſius fit ordinata enarratio, ibi. *Poſtquam congregauit.* B

An ea, quæ hic habentur, fuerint poſt præcedentia ordine continuato, vel mutato, facta, & an facta fuerint immediatè poſt illa, vel aliquan to tempore interiecto.

Quæſt. I.

QVæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta poſt præcedentia ordine continuato, vel ſit mutatus ordo, & an ea, quæ habentur hic fuerint primò: Dicendum, quod hic eſt ordo continuatus, nam præcedenti cap. actum eſt de vaſorum templi fabricatione. Hic autem agitur de eorum in templum introductione. Manifeſtum eſt autem, quod prior eſt fabricatio, quam introductio. Ideo hic eſt ordo continuatus. C Ad ſecundum dicendum, quod iſta fuerunt facta immeditè poſt præcedentia. Nam præcedenti capit. actum eſt de vaſorum templi fabricatione. Poſt fabricationem autem nihil reſtat, niſi eorum introductio in templũ, quia manifeſtum eſt, quod Salomon non teneret multo tempore vaſa fabricata extra templum, quia intentio ſua erat, vt miniſtraretur Domino in templo, quod ipſe fecerat, quia ad hunc finem Deus illud fieri iuſſerat. Quam cito ergo poſſet Salomon facere, quod miniſtraretur domino in templo illo, faceret: ſed conſumatis vaſis, & tẽplo poterat miniſtrari in ipſo ſi introducerentur vaſa in templum, & ponerentur in locis ſuis, ideo credendum eſt, quod illico poſt fabricationem vaſorum, & templi, Salomon faceret introduci vaſa in templum, & ſic nulla D mora intercideret inter hæc, & præcedentia.

Circa primum dicitur. *Intulit igitur Salomon.* Id eſt introduxit in templum omnia, quæ vouerat Dauid pater ſuus. Vouerat Dauid aurum, & argentum pro templo Domini, & quia tempore eius non erat factum templum, non potuit Dauid complere votum ſuum, ſed Salomon compleuit illud. Quid autem ſit iſtud, quod vouerit Dauid, infra declarabitur in quadam quæſtione. *Argentum, & aurum, & vniuerſa vaſa poſuit in theſauris domus Domini.* Tangitur hic, quid Dauid vouerit, vel quid Salomon pro eo compleuerit. Et dicitur, quod argentum, & aurum, & etiam vaſa, & hæc omnia poſuit in theſauris domus Domini. Poſſunt vocari theſauri domus Domini loca, in quibus ſeruabantur diuitiæ templi. Nam extra templum in circuitu eius ad E latus Meridianum, Occidentale, & Aquilonare, erant coniunctæ templo manſiunculæ, quæ vocantur exedræ, & in his, theſauri templi reponebantur, & ibi manebãt Leuitæ theſaurarii, cuſtodientes theſauros templi tam in auro, & argento rudi, quam in vaſis, & veſtibus. Vel poſſunt vocari theſauri templi omnia loca, in quibus ponebantur aurum, & argentum, & aliæ res pretioſæ templi.

Et quia in ipſo templo fuerunt multa vaſa aurea, & argentea, ſcilicet candelabra, menſæ, phialæ, & pateræ, & alia vaſa ante Sancta Sanctorum, vocaretur illa pars templi theſaurus Domini.

Quo-

Quomodo ſtat, quod Salomon intulit omnia vaſa in theſauros domus Domini, cum arca, quæ præcipuum vas Sanctorum omnium eſſet, nondum fuiſſet in templo deducta.
Quæſt. II.

QVæritur circa primum, quomodo iſta litera poteſt ſtare, vel quid intendit: quia hic dicitur, quòd Salomon intulit omnia vaſa in theſauros domus Domini. Et tamen infra in litera dicitur, quòd congregatus fuit totus populus ad portandum arcam in templum. Arca tamen erat præcipuum vas omnium ſacrorum: ideo ipſa nondum deducta in templum, non diceretur, quòd intuliſſet Salomon omnia vaſa in theſauros domus Domini. Aliquis poterit reſpondere, quod Salomon deduxit omnia vaſa ſanctuarij ad loca ſua ſine ſolennitate aliqua. Poſtea autem ad deducendum arcam, quia erat res ſanctiſſima templi, congregatus eſt populus, & tunc videtur ſatis ſtare litera, ſcilicet, quod omnia vaſa, aurum, & argentum, in templum Domini deducta ſint per Salomonem ſine ſolennitate aliqua, & poſtea fit mentio de congregatione populi ad portandum arcam. Nec eſt inconuenienter dictum, quòd vniuerſa vaſa ſanctuarij deducta eſſent in templum, & arca non eſſet deducta, quia nomine vaſorum non intelligitur propriè arca, eo quòd vaſa dicuntur illa, in quibus miniſtrabatur, ſed arca ſolum erat in ſancta ſanctorum, ideo ipſa non vocaretur vas. Sed adhuc dicendũ, quòd non ſtat: quia non ſolum congregatus fuit populus ad portandum arcam in templum, ſed etiam ad portãdum alia vaſa. Nam infra in litera dicitur, quod poſtquam congregatus fuit populus ad iſtam portationem, Leuitæ portauerunt arcam de domo Dauid vſque ad tẽplum. Sacerdotes autem, & Leuitæ portauerunt vaſa ſanctuarii, quæ erant in tabernaculo, id eſt vaſa illa, quę eſſe debebant in tabernaculo, id eſt in parte tabernaculi, ſiue templi Salomonis. Et iſta erant candelabra menſæ, phialæ, & alia vaſa aurea, & argentea, quæ ponebantur ſuper menſas nouem argenteas in templo. Non ergo fuerunt deducta iſta vaſa ad theſauros templi, antequam deduceretur arca: & ſic non ſtabit: quod aurum, & argẽtum, & vaſa fuerit deducta in theſauros templi, antequam congregaretur populus ad portandum arcam in templum. Dicendum ergo, quod iſta litera poteſt ſtare dupliciter. Vno modo, quod vaſa, quæ reponi debuerunt in theſauris templi, portata fuerunt mox templo facto, non conuocato populo ad hoc, nec facta aliqua ſolennitate. Deinde arca, & vaſa, quæ reponi debuerunt in theſauris Domini, portata ſunt a ſacerdotibus, & Leuitis cum magna ſolennitate, conuocato populo ad hoc. Pro quo ſciendum, q̃ multa vaſa aurea, & argentea, fecit Salomon in fabricatione templi, quorũ aliqua erant neceſſaria ad miniſtrationem quotidianã, vt eſſent in templo. Alia autem non erant neceſſaria niſi raro. Prima erant in templo, ſicut candelabra decem, & totidem menſæ, & aliquæ phialæ, & alia vaſa aurea, & argentea, quæ erant poſita ſuper nouem menſas argenteas in templo. Alia autem erant recondita in exedris Leuitarum extra templum, vbi cuſtodiebantur a Leuitis theſaurarijs templi, & tunc poteſt dici, quod illa vaſa, quæ non debuerunt poni in templo, ſed recondi in theſauris, portata ſunt ſine ſolennitate, non vocato populo, & poſita fuerunt in exedris Leuitarum: quæ vocantur theſauri templi. Alia vaſa, quæ reponi debuerunt in templo, non fuerunt deducta, quouſque congregatus eſt populus, & portata fuit tunc arca a Leuitis, & alia vaſa a ſacerdotibus, & Leuitis ſimul, & iſtud ſatis conſonat literæ. Secundo poteſt dici, quod non fuerunt portata aliqua vaſa ad theſauros domus Domini, antequam portaretur arca, & congregarẽtur populus, ſed finita fabricatione vaſorum, vocatus eſt ad portationẽ arcæ, & tunc portata fuerunt omnia vaſa argentea, & aurea a ſacerdotibus, & Leuitis, & poſita fuerunt in locis ſuis, & etiam cum his vaſa ænea. Poſita fuerunt autem vaſa quædam tunc in templo, ſcilicet candelabra, men- F ſæ, & alia vaſa minuta. Aurea, & argentea recondita fuerunt in theſauris, ſcilicet in exedris Leuitarum. Vaſa verò ænea, quæ pertinebant ad miniſterium altaris holocauſtorum, repoſita fuerunt in atrio ſacerdotum, vbi fiebant omnes miniſtrationes in eis. Et licet vterque ſenſus poſſit ſtare, iſte ſecundus tamen magis ſtat: ſed ponitur iſtud hic per modum Epilogi, & poſtea late enarratur infra, ſicut ſæpe in ſcriptura fieri cõſueuit.

Quid eſt iſtud quod vouit Dauid inferre in domum Domini, & illud Salomon pro eo intulit.
Quæſtio III.

QVæritur vlterius, quid eſt iſtud, quod voluit Dauid inferre in domum Domini, & intulit illud G Salomon pro eo. Circa hoc conſideranda ſunt duo. Primum eſt, quomodo Salomon voluit inferre, quod Dauid vouerat in templum: ſecundum eſt, quod Dauid vouit pro templo Domini. De primo dicendum, quòd Salomon obligabatur ad votum Dauid patris ſui, Nam Dauid reliquit Salomonem hæredem regni ſui, & rerum ſuarum, & fecerat votum, ideo tenebatur Salomon implere illud: alioquin priuaretur commodo hæreditatis niſi quantum ad illam partem, quæ proueniebat ſibi iure naturæ. Nam iuxta leges humanas, ſi teſtator hæredi iuſſit in teſtamento aliquid facere, & requiſitus a iudice infra annum non compleuerit, quod teſtator iuſſit, priuatur omni iure, & commodo hæreditatis, niſi quantum ad partem illam, quæ debebatur ei iure naturæ: & illud ius ſucceſſionis, quo iſte priuatur, tran- H ſit ad alios ſecundum ordinem maioris attinentiæ ad teſtatorem, & tranſit cum onere ſuo, ſcilicet quod iſte, qui ſuſceperit id, quo alius priuatur, tenebitur ad id, quod teſtator fieri iuſſit, & præſtabit cautionem de faciendo illud, & ſi ille non fecerit, veniet ad alium, & ſic per ordinem. Salomon autem erat filius Dauid, & hæres, & tenebatur implere voluntatem patris ſui alioquin priuatus eſſet regno, & magna parte aliorum bonorum paternorum. Nam regnũ non perueniet Salomoni iure naturæ, cum potius prouenire deberet aliis fratribus: quia Salomon erat minimus fratrum, ſed habuit regnum ex voluntate Dauid, quia ſic erat voluntas Dei, præcedenti lib. 28. & 29. cap. Præter hæc autem, dato q̃ non fuiſſet Salomon obligatus complere voluntatem I Dauid patris ſui, compleret illam attenta ſanctitate, & auctoritate Dauid, cui in omnibus deferendum erat. Attenta ergo beniuolentia præcipua erga eum, quia cum ipſe minimus fratrum eſſet, eum regem effecit. Attento etiam, quòd votum iſtud erat ad Deum, ad cuius ſubminiſtrationem promptos nos es habere debemus. Etiã, Salomon ipſe a primordio ætatis bonæ indolis fuit & cuilibet bono deditus, atque obediens: quouſque eum fœminæ peruerterunt circa ſenium, vt colligitur tertio Regum 3. & 11. Faceret ergo hoc, quod Dauid vouerat. Sic etiam de aliis regibus bonis dicitur, quod intulerunt ea, quæ patres eorum vouerunt in templum Domini: vt patet de Rege Aſa. 3. Regum 15. & de quibuſdam aliis in ipſo libro. & 4. libro Regum. Circa ſecundum, inducunt quidam, quòd Dauid vouerat ali- K qua ſpecialiter dona pro templo Dei, & illa poſt mortẽ eius intulit Salomon. Dicendum tamen eſt, quod iſta, quæ Dauid, & Salomon intulit, non fuerunt niſi vaſa, quæ fabricata fuerunt pro templo Domini, & aliquod aurum, & argentum ſi quod ſuperfuit fabricatis vaſis. Et hoc patet, quia dicitur hic, quòd Salomon intulit omnia, quæ vouerat Dauid pater ſuus: argentum, & aurum vniuerſa in theſauris Domini. Etiam patet hoc, tertio Regum 7. vbi ponitur hoc, & dicitur intulit, quæ ſanctificauerat Dauid pater ſuus: argentum, & aurum, & vaſa repoſuit in theſauris domus Domini. Non ergo erant alia iſta vaſa, niſi illa, quæ facta fuerat, quando fabricatum eſt templum, in quibus miniſtraretur in templo. Sed dicetur, quomodo ſtat, quòd Dauid vouerit argentum, & aurum, & vniuerſa vaſa, quæ in templo poſita ſunt? Dicendum, quod hoc fuit: quia Dauid

dedit Salomoni aurum, & argentum pro omnibus vaſis ſanctuarij.

Modus autem fuit, quia Dauid quaſi à principio regni ſui deſiderauit ædificare Domino templum, in quo coleretur, & ad hoc congregauit aurum multum, & argentum. Nam totum argentum, & aurum, & æs, quod acquiſiuit in bellis habitis cum diuerſis gentibus, conſecrauit pro vaſis, & expenſis templi Domini, vt patet 3. Regum 8. & præcedenti lib. 18. cap. ſ. Sed, & omnia vaſa ænea, & aurea, & argentea conſecrauit Rex Dauid Domino cum argento, & auro, quod tulerat ex vniuerſis Gentibus tam de Idumea, & Moab, & filiis Ammó, quã de Philiſthijm, & Amalec. Dauid autem circa mortem ſuam accepit à Domino celitus deſcriptionem omnium quæ fieri debebant, tam in templo, & etiam vaſorum, ſcilicet numerum eorum, & figuram, & pondus: vt patet præcedenti lib. 28. cap. ſcilicet. Omnia, inquit, venerunt ſcripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuerſa opera exemplaris. Et tunc Dauid ſciés numerum vaſorum aureorum, & argenteorum, quæ fieri debebãt pro templo Domini, ſegregauit pro quolibet argentum, & aurum in menſura ſibi debita: ſic patet præcedenti libro 28. cap. vbi dicitur, quod Salomoni dedit Dauid argentum pro vaſis argenteis, & aurum pro vaſis aureis ſecundum menſuram, & pondus eorum. Exponitur ibi de candelabris, & menſis, & aliis vaſis, & ſic pro omnibus dedit, ideo vniuerſa vaſa auri, & argenti, & æris, quæ facta ſunt pro templo, facta fuerunt de expenſis Dauid. Nunc autem cum Salomon illa intulit in domum Domini, dicitur intuliſſe, quæ vouerat Dauid pater eius. C Cauſa eſt, quia licet Dauid dediſſet realiter Salomoni aurum, & argentum pro omnibus vaſis templi, præcedenti lib. 29. cap. Tamen iſta vaſa donabat Dauid Deo pro templo ſuo, eod. lib. 29. capit. ſ. Quæ tua ſunt, & quæ de manu tua accepimus tibi dedimus. Et quia tempore Dauid non fuit templum, cui Dauid poſſet illa vaſa donare, nec erant vaſa adhuc facta, quæ donarentur. Sed poſtea per Salomonem tam templum, quam vaſa facta ſunt: dicitur potius illa donatio Dauid, votum, vel promiſſio, quam realis donatio, & translatio rei donatæ: tunc autem vere completum eſt votum Dauid, quando Salomon intulit omnia vaſa in theſauros domus Domini: vt ibi manerent in æternum dicata cultui diuino. Dicitur tamen hic, quod intulit Salomon aurum, & argentum, & vaſa, quæ vouerat Dauid: In quo innuitur, quod non D ſolum vaſa vouit Dauid, ſed etiam præter vaſa, aurũ, & argentum dedit in maſſa. Hoc aũt ſtat dupliciter. Primo, quia Dauid conſecrauerat totum aurum, & argentum, quod acquiſierat in bellis de diuerſis gentibus pro templo Domini, vt inde vaſa fierent. 3. Regum 8. & præcedenti lib. 18. cap. Forté autem factis vniuerſis vaſis aureis, & argenteis pro templo Domini, ſuperfuit aliquid de auro, & argento, quod non eſt expenſum in vaſa. Et quia Dauid conſecrauerat totum illud aurum, & argentum Domino, reliquum poſitum eſt in theſauris Domini, vt ibi proficeret ad expenſas templi, faciendo de illo vaſa alia ad miniſtrandum cum opus eſſet, vel emendo aliqua pro templo neceſſaria. Alio modo poterat argẽtum, & aurum dari ſuper vaſa, ſ. quia aurum, & argentum, quod Dauid acquiſiuit de bellis, expenſum eſt faciendo de illo vaſa pro templo Domini, & tamen inſuper Dauid dedit aurum, & argentum de eo, quod ipſe habebat de peculio ſuo, & illud reponeretur in theſauris domini in maſſa. E

Et patet hoc, quia præcedenti lib. 28. capit. fit mentio qualiter Dauid dedit aurum, & argentum pro omnibus vaſis, & poſtea 29. cap. dicitur: Ego autem totis viribus meis præparaui impenſas domus Dei mei, aurum ad vaſa aurea, argentum ad vaſa argentea, & ſuper hæc obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum, & argentum exceptis his, quæ præparaui in ædem ſanctam tria millia talenta auri de auro de Ophir, & ſeptem millia talentorum argenti probatiſſimi. Aurum ergo, & argentum, quod acquiſitum fuerat de bellis Dauid, fuit ſufficiens pro omnibus vaſis. Et tria millia talenta auri,

A & ſeptem millia argenti fuerunt ad laminas argenteas, & aureas pro templi parietibus, & quod ſuperfuit tam de auro, & argento iſto, quam de auro, & argento acquiſito de bellis, repoſitum eſt in theſauris Domini. Aliqui autem volunt, quod iſta vaſa aurea, & argentea, quæ vouerat Dauid, fuerunt præter illa, quæ fabricauit Salomon pro templo Domini. Sed non eſt conuenienter dictum, quia omnia vaſa aurea, & argentea, & ænea, quæ Salomon fecit in templo Domini fuerunt à Dauid data, quia ipſe dedit aurum, & argentum, & æs pro iſtis, vt patet præcedenti lib. 22. & 28. & 29 capit. Ideo dato, quod adhuc alia vaſa præter iſta dediſſet, tamen iſta adhuc diceretur vouiſſe.

Et ſic cum Salomon intulit in templum vaſa iſta, aurum, & argentum, dicitur intuliſſe, quæ Dauid vouit, B cum ipſe omnia hæc dederit.

Poſt quæ congregauit maiores natu Iſrael, & cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filijs Iſrael, in Ieruſalem: vt adducerent arcam fœderis Domini de Ciuitate Dauid, quæ eſt in Sion. Venerunt itaque ad Regem omnes viri Iſrael in die ſolemni menſis ſeptimi.

Poſt quæ congregauit. Hic ponitur ſecundum, ſcilicet, hiſtoriæ epilogatæ enarratio, quia ſupra ſub epilogo poſita fuerant, quæ infra continentur explicite, & dicitur. *Poſt quæ congregauit.* Scilicet, factis præcedentibus, congregauit Salomon maiores natu Iſrael, & alios, de quibus dicitur infra in litera ad portationem arcæ. Iſta litera poteſt dupliciter intelligi, ſecundum quod præ- C cedens litera dupliciter intelligebatur, vt declaratum eſt ſupra penultima quæſtione. Vno modo intelligi poterat, quod Salomon non conuocato populo, nec cum aliqua ſolemnitate portauit in theſauros domus Domini, ſ. ad exedras Leuitarum theſaurariorum omnia illa vaſa, quæ non erant ponenda in templo. Poſtea autem congregauit populum, & portauit arcam in templum, & cum ea, omnia vaſa ſanctuarij, quæ ponenda erant in tẽplo. Et intelligendo hoc modo, iſta litera refertur ad immediatam, ſcilicet, poſtquam congregauit Salomon maiores natu, ſcilicet, poſtquam intulit Salomon in theſauros domus Domini omnia, quæ pater ſuus vouerat, congregauit maiores natu ad introducendum arcam in templum. Secundo modo poteſt intelligi, quod non fuerint aliqua vaſa prius deducta in theſauros domus D Domini, quam arca, ſed omnia ſimul portata fuerunt, quod tamen ponatur litera ſuperior per modum epilogi, in breui dicendo ad totum, quod infra continetur extenſe, & tamen refertur hoc ad finem præcedentis capit. ſcilicet, Poſtquam congregauit Salomon, &c. id eſt poſtquam completa eſt fabricatio omnium vaſorũ templi, de quibus dicitur in fine præcedentis capit. congregauit Salomon maiores natu Iſrael ad portandum arcam, & omnia vaſa in templum.

Cum duobus modis poſſit litera exponi, quis eſt congruentior. Quæſt. IIII.

QVæritur circa hoc, cum iſtis duobus modis poſſit litera exponi, quis ſit tenendus. Dicẽdum, quod E tenendus eſt ſecundus, ſcilicet, quod Salomon non portauerit in templum aliqua vaſa ad ponendum in theſauris eius antequam portaretur arca, ſed omnia ſimul portata ſunt. Et patet hoc. Primo, quia litera intendit hic dicere, quod Salomon intulit in templum Domini omnia, quæ vouerat Dauid pater eius, & tamen Dauid vouerat omnia vaſa quæcũque in templo facta ſunt, etiam argentum, & aurum, quod ſuperfuit, & poſtea reſeruatum eſt in theſauris Domini. Et tamen manifeſtũ eſt, quod cum portata eſt arca, portata fuerũt multa vaſa aurea, & argentea cum illa, vt patet infra in litera, ergo non fuit aliqua portatio vaſorum per ſe facta antequam deduceretur arca in templum, ſed omnia ſimul deducta ſunt, & hoc ſignatur ſupra, cum dicitur: Intulit, quæ vouerat Dauid pater eius, ergo illa portatio non diſtin-

diſtinguitur ab illa, quæ infra habetur. Sed ponitur ſupra per modum epilogi, & infra ponitur magis explicite. Secundò patet, quia in iſta portatione vaſorum, quæ facta eſt cum arca, videtur quòd portata fuerint omnia vaſa in ſanctuarium, quia infra dicitur, quòd Leuitę portauerunt arcam in ſanctuarium, & ſequitur: Porro vaſa ſanctuarij, quæ erant in tabernaculo portauerunt ſacerdotes cum Leuitis. Et ſic dicitur abſolutè de vaſis ſanctuarii, quòd portauerunt ea ſacerdotes cum Leuitis, ideo intelligendum eſt, de omnibus vaſis ſanctuarii, & ſic non diſtinguetur iſta portatio vaſorũ à præcedente.

Tertiò confirmatur hoc ex litera, quę habetur 3. Reg. 7. nam dicitur. Et intulit, quæ ſanctificauerat Dauid pater eius, argentum, aurum, & vaſa, repoſuitque in theſauris domus Domini, & dicitur abſolutè quòd intulit quæ ſanctificauerat. Conſtat tamen, quod Dauid conſe- G crauit omnia vaſa, & aurum, & argentum templi, ideo in illa illatione nõ ſunt illata ſolũ vaſa, quæ poſita ſunt in theſauris, ſed etiã omnia vaſa quæcunque fuerunt facta per Salomonem, & ſic erit vnica portatio vaſorum omnium, & arcæ. Item patet hoc magis, quia 3. Reg. 8. dicitur, quòd ſacerdotes, & Leuitæ ferebant omnia vaſa ſanctuarij. Sed conſtat quòd omnia vaſa quæcunque Salomon fecit nunc, erant vaſa ſanctuarij, ideo omnia portata fuerunt cum arca, & non erant duæ portationes. Ponitur tamen iſtud, primum per modum epilogi, & poſtea idem latius enarratur, & ſæpe hoc fit in ſacra ſcriptura. *Congregauit maiores natu ex Iſrael.* Vocantur maiores natu ſeniores, quia maiori tempore vixerunt, ſiue maius tempus trãſijt à natiuitate eorum quàm aliorum. Quidam dicunt maiores natu generoſiores: quia H de maioribus parentibus vel maiori genere nati ſunt. Sed non eſt verum, quia in Hebræo ponuntur ſeniores, vbi nos maiores natu dicimus. Vocati fuerunt autem ſeniores, quia iſti ſolent eſſe maioris auctoritatis, & honorabiliores. Et nõ eſt ſenſus quòd omnes ſenes de toto Iſrael vocati fuerint ad iſtam portationem arcæ: ſed illi, qui erant maioris auctoritatis inter cæteros propter prudentiam, & alias probitates. *Et cunctos principes tribuum.* Principes tribuum erant duodecim viri, ſicut erãt duodecim tribus: quia in qualibet tribu erat vnus princeps. *Et capita familiarum.* Ideſt principes familiarum. Iſti erant diſtincti à principibus tribuum. Nam in qualibet familia erat vnus princeps ſicut in qualibet tribu erat vnus princeps, de quibus infra declarabitur in quadam quęſtione. Iſti vocantur duces familiarum 3. Reg. I 8. ſed idem eſt. *De filijs Iſrael.* Refertur ad tribus & familias ſcilicet congregauit Salomon omnes principes tribuum de filijs Iſrael, & omnes principes familiarum de filijs Iſrael. *In Ieruſalem.* Scilicet de omnibus locis Iſrael conuenerunt in Ieruſalem: quia ibi erat arca, & templum, in quo ponenda erat. *Vt adducerent arcam fœderis Domini.* Ideſt, vt intereſſent ſolemnitati ductionis. Nam laici non debebant portare arcam, nec tangere eam, quia morerẽtur: ſed ſoli Leuitæ portabant eam: vt patet in litera. Laici autem intererant ſolemnitati illi offerentes ſacrificia, & canentes voce, & organis muſicis, vt patet in litera. *De ciuitate Dauid quæ eſt Sion.* Ideſt de caſtro montis Syon de domo Dauid. Ad euidentiam huius, conſiderandum eſt, ꝙ templum Salomonis factum eſt intra Ieruſalem, & factum eſt in caſtro K montis Sion: & ibi erat nunc arca, & ſic tota portatio arcæ nunc fuit intra caſtrum montis Sion. Erat nãque in Ieruſalem caſtrum quoddam in monte, quod vocabatur Sion. Et quando Dauid pugnauit contra Iebuſeos habitantes in caſtro iſto, & obtinuit caſtrum, quod nullus de Iſraelitis prius potuerat obtinere, ad gloriam victoriæ illius, vocauit caſtrum illud ciuitatem Dauid 2. Regum 5. Et precedenti lib. 11. cap. In illo autem caſtro, Dauid habitauit, & tenebat arcam in domo ſua ibi, quãdo tranſtulit eam de domo Obededom Gethæi 2. Reg. 6. & præcedenti lib. 15. & 16. manſitque ibi quouſque fabricato templo per Salomonem tranſlata eſt in illud arca: vt patet infra in litera. Templum autem Salomonis factum eſt in ipſo caſtro montis Sion in parte ſupre- F ma eius, quæ vocatur alio nomine mons Moria, & erat ibi area Ornam Iebuſæi, ſupra cap. 3. Ideo cum portata fuit nunc arca, paruo ſpacio portata eſt, quia parum diſtabat domus Dauid, in qua erat arca à templo in quod tranſlata eſt. *Venerunt ergo ad regem omnes viri Iſrael.* Silicet multi de Iſraelitis de omnibus partibus Iſrael: nam non eſt veriſimile, quòd omnes Iſraelitæ venirent, nec etiam Salomon vocaret omnes. Sed de hoc infra dicetur in quadam quæſtione. *In die ſolemni menſis ſeptimi.* Ideſt venerunt tempore ſolemnitatis magnę quæ eſt menſe ſeptimo. Et vocatur menſis iſte Bathani 3. Reg. 8. de quo magis infra dicetur.

Quare ad arcam portandam vocati fuerunt maiores natu. Quæſt. V.

QVæritur quare vocati fuerunt nunc maiores natu ad portationem arcæ. Reſpondendum quòd in omnibus congregationibus, quæ fiebant Iſraelitarum, maiores natu erant qui potiſſimè vocabantur: vt patet Ioſue 23. & 24. in exhortationibus, quas fecit Ioſue ad populum, & vt communiter in aliis congregationibus Iſraelitarum, quas Deus iubebat fieri, vel quas ipſi Iſraelitæ faciebant: vocabantur precipuè ipſi maiores natu. Et cauſa huius eſt, quia maiores natu habebant aliquid, propter quod potius deberent conuenire in omnibus congregationibus quam cæteri, ſcilicet quod erant cæteris honorabiliores & erant prudentiores. Congregationes tamen Iſraelitarum aut fiebant ad ſolemnizandum aliquid vel faciendum magnum honorem, ſi- H cut ſi fierent ſolemnia feſta: aut ad opera deliberatiua, quibus opus erat conſilio ſolum, vel conſilio, & viribus. Sed ad ſolemnizandum aliquod feſtum, ſeniores debebant maxime conuocari, eo quòd ipſi magis ſolemnizabant feſta quàm alij, cum eſſent perſonæ honorabiliores. Nam ſenibus quidam honor debetur propter ætatem, etiam ſi nihil aliud interueniret, dum tamen ipſi non demereantur propter aliqua vitia. Sic patet Leui. 19. ſcilicet: Coram capite cano, ſurge, & honora perſonam ſenis: & Ariſtot. 9. Ethic. diſtinguens honores, qui debentur, dicit, quòd alius honor debetur patri, alius ſeni alius duci belli, & ſic de alijs. Si autem ſenes propter vitia demereantur honorem ſibi exhiberi, perdunt honorem, qui aliàs eſt ſibi debitus propter ætatem. Et de his intelligitur Iſai. 65. ſcilicet, Maledictus puer cen- I tum annorum: & Sapien. 4. dicitur: Senectus veneranda non diuturna, nec annorum numero cõputata. Cani ſunt ſenſus hominum, & ætas ſenectutis vita immaculata. Si autem congregatio fiat ad aliquod deliberatiuum, in quo, ſolo conſilio opus ſit, ſoli ſenes requiruntur, quia opera conſilii ad prudentiam pertinent. Prudentia autem in ſenibus eſt. Difficile enim eſt iuuenes prudentes eſſe. Nam teſte Ariſto. Ethic. 6. facile eſt iuuenes eſſe mathematicos, prudentes autem, & ſapientes eos eſſe non contingit, cum prudentia experientijs quæratur. Experientia autem tempore indiget. Etiam Ariſto. Ethic. primo, dicit, iuuenes non eſſe conuenientes auditores moralis philoſophiæ: quia ſequutores ſunt paſſionum, & quia propter tempus paucum ſunt inexperti. Soli ergo ſenes, vel præcipue, ad talia neceſſarii ſunt. Si autem ſit K opus quod ſimul viribus, & conſilio egeat, ſicut opera bellica, ſenes neceſſarii valde ſunt, quia bella potius cõſilio quam viribus aguntur: nec eſt aliquid quod potius defectu conſilii corruat, quàm multitudo bellica conſilio egens. Nullum autem opus eſt in quo conſilio opus non ſit: iſtud autem ſeniorum eſt, ideo nulla eſt congregatio, in qua ſenioribus opus non ſit. Nunc autem ſeniores conuocari debuerunt, quia iſta congregatio fiebat ad ſolemnizandum portationem arcæ, vt patet in litera. Nulli tamen erant, qui magis poſſent ſolemnizare illam, & honorare, quam ſenes, cum ipſi cæteris honorabiliores ſint, vt ſupra dictum eſt.

Qui

Qui erant iſti principes tribuum ad arcam portandam vocati. Quæſtio VI. A

QVæritur vlterius, qui erant iſti principes tribuum de quibus hic dicitur, quod conuocati fuerunt ad portationem arcæ. Dicendum quod principes tribuum erant duodecim viri in Iſrael, qui erant maiores in duodecim tribubus. Nam erant duodecim tribus ſiue duodecim progenies in toto Iſrael, quæ deſcendebãt à duodecim filiis Iacob, qui vocatus eſt Iſrael, & in illis duodecim tribubus continebatur tota progenies Iſraelitarum. In qualibet autem iſtarum tribuum erat ſemper vnus princeps. Et iſti principes non accipiebãtur per electionem, nec forte: ſed per natiuitatem, ſcilicet quod ille, qui deſcendebat à capite tribus per lineam primogenitorum, erat princeps tribus totius, & ſic fiebat ſemper. Nam ſi ille, qui erat princeps alicius tribus, vt Iudas, vel Zabulon, haberet multos filios, primogenitus eorum erat princeps tribus. B Deinde ſi quilibet illorum filiorum multos alios gigneret, nemo eſſet princeps tribus, niſi filius primogeniti, qui fuerat princeps, & ſi iſte multos filios gigneret, nemo illorum erat princeps, niſi primogenitus: & ſic deriuabatur tota progenies, ſ. quod non eſſet princeps tribus, niſi primogenitus: & deſcendens per lineam primogenitorum: & de iſtis vnicus erat in tota vna tribu. Nam ſicut erat impoſſibile eundem hominem multos filios primogenitos haberent, à erat impoſſibile, in eadem tribu multos eſſe primogenitos, deſcendentes ſemper per lineam primogenitorũ: ideo vnicus erat ſemper princeps in qualibet tribu.

C Iſti autem duodecim principes tribuũ, erant viri valde honorati in populo, quia quilibet præerat duodecimæ parti populi, & iſti erant generoſiores cæteris: ideo in congregationibus, iſti erant de præcipuis. Et ob hoc, quando deſcribitur ſtatus populi tempore Dauid, & omnes principes eius ponuntur duodecim tribuũ præcedẽti li. 27. c. Et forte illi duodecim principes, qui ponuntur ibi, erant qui conuenerunt nunc ad iſtam portationem arcæ, quia fortè omnes illi viuebant tunc. Nam omnes illi erant principes viuente Dauid, præcedenti lib. 27. cap. Apud antiquos autem in Iſrael, tempore, quo nõ erant reges, maximus honor dabatur iſtis principibus tribuum. Nam in progreſſu Iſraelitarum per deſertum, diuidebatur populus in duodecim partes, & cuilibet illarum, præerat vnus de iſtis principibus tribuum. Etiam D diſtinctus erat populus per quatuor vexilla ad procedẽdum, & caſtrametandum: & illis quatuor vexillis præerant quatuor de principibus tribuum. Etiam in regimine populi iſtud erat. Nam licet Deus commiſiſſet regimen populi Moyſi, & poſtea dediſſet ei ſeptuaginta ſeniores in coadiutores, Numer. 11. tamen præcipui, qui veniebant ad diſponendum de rebus populi, erant principes tribuum. Ideo Moyſes interdum faciebat conſiliũ cum ſolis principibus tribuum, interdum autem conuocabat totum populum: & Deus dederat ei certum modum clangendi tubis argenteis, quãdo conuocandi eſſent ſoli principes tribuum, & alium modum, quando conuocandi erant omnes de populo. Num. 11. In honoribus autem, qui erant præter regimen populi, iſti præferebantur omnibus.

E Vnde in dedicatione tabernaculi facta in deſerto, cum eſſet magnum feſtum, & iucunditas inter Hebræos, & offerrent munera ſinguli pro ſanctuario, ponit ſcriptura ſolas oblationes principum tribuum, non curans de aliis, ſcilicet quomodo princeps tribus Iuda obtulit prima die, & quid obtulerit. Et ſic de omnibus principibus tribuum vſque ad vltimum, Numer. ſeptimo. Nunc autem tempore regum, & iudicum, qui fuerant ante reges, ipſi reges, & iudices fuerant maiores, quam principes tribuum, eo quod vnus Rex, vel vnus Iudex præerat omnibus duodecim tribubus Iſrael, & principibus ipſarum tribuum: & tamen adhuc erant de præcipuis in toto populo: ideo ipſi debuerunt vocari ad hanc portationem arcæ præcipuè.

Qui erant principes ſiue duces familiarum. Quæſtio VII.

QVæritur vlterius de principibus ſiue ducibus familiarum, qui erant: nam etiam iſti vocati fuerunt ad hanc portationem arcæ. Reſpondendum eſt, ꝙ principes familiarum erant quidam principes minores principibus tribuum, & ſub illis exiſtentes, cum ſint minores familiæ quam tribus. Et ſicut in qualibet tribu erat vnicus princeps, ita in qualibet familia vnicus princeps. Ad huius euidentiam conſiderandum eſt, quod tribus, familiæ, & domus ſunt nomina congregationum, & tamen differunt inter ſe, quia quædam ſunt maiores, & quædam minores, & quædam, aliàs intra ſe, & quædam, ab aliis continentur. Et adhuc intelligẽdum, quod tota congregatio Iſraelitarum prima diuiſione ſua diuiditur in duodecim partes, quæ vocantur duodecim tribus, eo ꝙ deſcendit tota illa congregatio a duodecim filiis Iacob. Deinde quælibet iſtarum tribuum diuiditur in alias minores congregationes, & quælibet illarũ vocatur familia: & in qualibet familia erat vnus princeps. Deinde quælibet familia rurſus diuiditur in alias minores congregationes, quę vocãtur domus, & in qualibet domo erat vnus princeps. Poſtea quælibet domus diuiditur in partes minores, ſiue œconomias: & ibi ſtat reſolutio. Iſtum modum diuiſionis progenierum poſuit Deus: & habetur Ioſue 7. quando factum eſt furtum de anathemate Iericho. & Deus voluit quod ſorte conſultoria inueniretur quis furtum fecerat. Et ad hoc fecit, ꝙ primo poneretur ſors inter duodecim tribus diuiſo toto Iſrael per duodecim tribus, & tunc caperetur vna tribus ſorte, qua inuenta, erant abſolutæ reliquæ tribus: & illa diuidebatur per familias ſuas, inter quas, poſita ſorte capiebatur vna, & reliquæ abſoluebãtur. Quo facto, illa familia diuidebatur in domos; & capiebatur vna domus ſorte, & illa rurſus diuidebatur per capita, ſiue per ſingulos viros, & comprehendebatur ſorte, qui reus erat, & ſic fuit: quia poſita ſorte inter tribus inuenta eſt tribus Iuda præuaricata: & illa diuiſa per familias inuenta eſt familia Zaram: & rurſus illa diuiſa in domos, inuenta eſt domus Rabdi in crimine: qua diuiſa ſorte in viros, repertus eſt Achor in furto. De tribubus autem, & familiis, quia erant magnę congregationes, fit magna mentio in ſcriptura: de domibus autem parum curatur.

Conſiderandum autem, quod familiæ erant determinatæ in Iſrael. Nam quælibet tribus habebat certas congregationes ſiue familias: tribus enim Iuda habebat familias quinque, ſcilicet, Phareſitarũ, Zareitarum, Selatarum, Amulitarum, Eſromitarum, & ſic de omnibus duodecim tribubus ponitur Num. 26. in qualibet tribu quot eſſent familiæ, & qualiter nominarentur, ſ. a quibus principibus: & ibi poteſt videri numerus omnium. Nam ſunt familiæ omnes Iſraelitarum quinquaginta, & quinque, ſ. in tribu Ruben quatuor, in tribu Simeon quinque, in tribu Gad ſeptem, in tribu Iuda quinque, in tribu Iſſachar quatuor, in tribu Zabulon tres, in tribu Manaſſe octo: in tribu Ephraim quatuor, in tribu Beniamin quinque, in tribu Dan vnica, in tribu Aſer quinque, in tribu Nephtali quatuor. In qualibet autem iſtarum familiarum, erat vnus princeps, & erat iſte princeps per natiuitatem, ſicut princeps tribus, vt declaratum eſt præcedenti quæſtione, ſ. ꝙ illi, qui deſcendebãt à capitibus familiarum per lineam primogenitorum, & ipſi erant primogeniti, erant principes familiarũ ſub princip. tribuum. Nam ſicut familiæ erant ſub tribub. ita & principes familiarũ ſub principib. tribuũ, & quot familiæ erant in qualibet tribu, tot principes familiarũ habebat ſub ſe princeps illius tribus. Iſti ẽt conuocari debuerunt ad iſtam portionem arcæ: quia erant viri valde honorabiles. Etiam vocabãtur ad alias congregationes: nam quilibet iſtorum præerat magnæ parti populi, ideo neceſſe erat, ꝙ multos honore præcederent, & ſic fit ſæpe mentio in iſtis cõgregationibus populi, de principibus familiarum, cum principibus tribuum.

Ad

Ad quid Salomon conuocauit omnes populos ad arcam portandam, cum venturi erant ad feſtiuitatem. *Quæſt. X.*

QVæritur vlterius, ad quid Salomon conuocauit nunc populares, vt venirent ad portationem arcę: quia ipſi venturi erant ad feſtiuitatem iſtã, ad quã nunc conuenerunt, etiã ſi Salomon non conuocaret eos. Dicendum, quod Salomon conuocauit eos propter multa. Primo quia dato, quod venturi eſſent ad iſtam feſtiuitatem: tamen non venturi erant in Ieruſalem ad locũ, vbi arca portanda erat de domo Dauid ad templum Salomonis. Pro quo ſciendum, quod quolibet anno, Iſraelitæ debebant ter venire ad templum Domini in tribus feſtiuitatibus, ſcilicet in ſolemnitate tabernaculorum, & Phaſe, & Pentecoſtes. Exod. 23. & 24. & Deuterono. 26. Et antequam templum Salomonis fabricaretur, fiebant omnes cæremoniæ legis in tabernaculo, quod fecerat Moyſes. vt probatũ eſt præcedenti lib. 16. c. in quadam quæſtione. Et dato quod arca eſſet in Ieruſalem in domo Dauid in quodam tabernaculo, non fiebant ibi cęremoniæ legales, quæ de neceſſitate fieri debebant, ſed in ſanctuario, vt ibidem probatum eſt. Et quia hoc tempore erat tabernaculum illud in Gabaon, debebãt ibi celebrari feſtiuitates iſtæ. Nam tabernaculum fuit in Gabaon ſemper, quandiu Dauid regnauit, quia Saul tranſtulerat illud illuc, quando deſtruxit vrbem Nobe, & occidit ſacerdotes, vt patet 1o. Reg. 22. & ibi declaratũ eſt, & præcedenti lib. 6. Et erat ibi in principio regni Salomonis. Nam Salomon iuit in Gabaon ad offerendum ſacrificia in altari Domino: & erat ibi tunc altare, quod fecit Moyſes, & tabernaculum eius: vt patet 3. Regum 3. & ſupra primo. Etiam in principio regni Dauid ſuper totum Iſrael, quando Dauid tranſtulit arcam de domo Obededom in domum ſuam, erat tabernaculũ Domini in Gabaon. Vnde Dauid diuiſit ſacerdotes, & Leuitas, & iuſſit, quod quidam eorum manerent in Ieruſalem miniſtrantes coram arca, & alii omnes irent ad tabernaculum Domini in Gabaon. Vnde ſacerdotem magnum Sadoc miſit illuc: vt patet præcedenti lib. 16. capitul. Et ſic ad feſtiuitatem iſtam Scenopbegiæ conuenire debebat populus in Gabaon ad tabernaculum Moyſi: & non in Ieruſalem, & quia volebat Salomon, quod in illa feſtiuitate conuenirent ad portandam arcam in templum in Ieruſalem, oportuit, quod vocaret eos. Secunda cauſa fuit, quia Salomon vocauit populum ad portandum arcam mox, vt conſumatum fuit templũ, & quia populus neſciebat quando conſumabatur templum, & vaſa, dato quod omnes intenderent illo tempore venire ad portationem illam, quia tamen neſciebant, quando eſſet tempus, Salomon debebat conuocare totum populum.

Tertia cauſa fuit, quia Salomon fecit iſtam congregationem ante feſtum Scenophegiæ. Nam dato quod conuenire deberent Iſraelitæ iam in Ieruſalem ad feſtiuitatem, tamen non conuenirent hoc tempore, niſi conuocarentur. Nam conuenerunt nunc ante feſtum Scenophegiæ: & tamen ante illum diem non tenebantur conuenire ſecundum legem. Et ſi obiiciatur, quia dicitur hic, ꝙ venerunt in die ſolemni menſis ſeptimi, & iſte eſt dies Scenophegiæ. Dicendum quod non erat iſte dies, ſed aliud feſtum, vt declarabitur ſequenti quæſtione: & ſic Salomon debuit conuocare iſtos Iſraelitas ad portationem arcæ, quia alias non conuenirent.

Quæ erat iſta feſtiuitas quando conuocati ſunt Iſraelitæ menſe ſeptimo ad portandum arcam. *Quæſtio XI.*

QVæritur vlterius de feſtiuitate iſta, quæ erat, quãdo conuocati ſunt Iſraelitæ in mẽſe ſeptimo ad portationem arcæ. Dicendum, ꝙ inter Hebræos erant feſta ſeptem, ſ. ſabbathum, Kalendę, Phaſe, Pentecoſtes, dies Clangoris, dies Propitiationis, feſtum Tabernaculorum ſiue Scenophegiæ, & iſtorum feſtorum

A duo replicabantur ſæpe in anno, & alia erant ſemel tantum in anno: ſabbathum namque, & Kalendæ replicabantur, quia ſabbathum erat in qualibet hebdomada, & Kalendæ erant ſemel quolibet menſe, prima die menſis: Num. 28. & 29. Et iſta duo vocabantur proprie feſta. Alia quinq; vocabãtur ſolẽnitates, quę accidebant ſemel tãtũ in anno. Et prima erat Phaſe, ſiue feſtum Azymorum: & erat die quartadecima menſis primi ad veſperum. Leu. 23. Feſtum Pentecoſtes erat deinde poſt ſeptẽ hebdomadas. eod. c. & vocabatur feſtum hebdomadarum. Alia tria feſta erant in menſe ſeptimo, ſ. Septẽbri: nã prima die menſis erat dies Clangoris. Et decima die erat feſtum Expiationis. Die autem quintadecima vſque ad viceſimamſecundam, erat feſtum Tabernaculorum, ſiue Scenophegiæ, Leu. 23. Cum autem dr̃ hic, quod die

B ſolemni menſis ſeptimi conuenerunt in Ieruſalem, intelligunt plurimi de die Scenophegiæ; & hoc propter multa. Primo, quia dicitur, quod conuenerunt in die ſolemni menſis ſeptimi, & cum in iſto menſe eſſent tres feſtiuitates, neceſſarium erat vt intelligeretur de ſolemni, quia quod per excellentiã dicitur conuenit vni: & tamen feſtum Scenophegiæ ſolemnius erat aliis tribus: nam per ſeptem dies celebrabatur: alia autem per vnicum: Leuit. 23. Etiam quia in iſto fiebant plures cæremoniæ iucunditatis, quam in aliis. Secundo patet, quia in aliis duobus præcedentibus feſtis non tenebantur Iſraelitæ conuenire ad locum ſanctuarii: ſed tenebantur in feſto Scenophegiæ: cum iſtud eſſet vnum de tribus feſtis, in quibus Iſraelitæ aſcendebant in ſanctuarium: Exod. 23. & 24. cap. & ſic Iſraelitæ facerent ſimul duo, ſcilicet

C portarent arcam honorabiliter in templum, & ſatisfacerent legi, aſcendentes in ſanctuarium in iſto feſto, quod non facerent aſcendentes in aliis feſtiuitatibus præcedentibus. Tertio patet, quia in litera manifeſte apparet, quod ſteterunt in Ieruſalem in die Scenophegiæ, ſiue tabernaculorum. Nam dicitur infra, quod celebrauit feſtiuitatem ſeptem diebus, & die octauo fecit collectã, & receſſerunt ſinguli die viceſimotertio menſis ſeptimi: ſed iſta omnia conueniunt feſto tabernaculorum, quia illud feſtum durabat ſeptem diebus, octaua die fiebat cætus, & collecta, & recedebat populus ſequenti die, quæ erat dies viceſimus tertius menſis ſeptimi, vt patet Leuitic. 23. & Deuterono. 16. Dicendum tamen eſt, quod non fuit dies iſta ſolemnis, quia conuenerunt Iſraelitæ ad Salomonem die Scenophegiæ, ſed prius

D per aliquot dies conuenerunt. Nam celebrauerunt Iſraelitæ cum Salomone feſtiuitatem diebus quatuordecim, vt patet 3. Regum 3. ſcilicet. Fecit ſolemnitatẽ multitudo magna cũ Salomone ſeptẽ diebus & aliis ſeptẽ diebus, id eſt quatuordecim diebus, & die octauo dimiſit populos, conſtat tamen quod populus receſſit à Salomone de Ieruſalem die viceſima tertia menſis ſeptimi infra 7. Ergo neceſſe eſt, quod incepiſſet iſta feſtiuitas die ſeptimo, vel octauo, menſis ſeptimi. Et tamẽ feſtum Scenophegiæ incipit die quintadecima menſis ſeptimi, Leuit. 23. ergo ante feſtum iſtud per dies ſeptem ad minus conuenerat populus ad Salomonem. Poteſt ergo dici, quod conuenerunt Iſraelitæ in Ieruſalem ad Salomonem die primo menſis ſeptimi, qui eſt dies clangoris: etiam eſt dies Kalendarum, & ille eſt dies ſolẽnis men-

E ſis ſeptimi, & per ſex dies quieuerunt, vel diſpoſuerunt ſe ad faciendum ſolemnitatem, & die ſeptima menſis eiuſdem, cæperunt ſolemnizare portationem arcæ. Vel melius poteſt dici, ꝙ iſte dies ſolemnis, erat dies decimus, menſis ſeptimi, qui eſt dies Propitiationis, & incepit feſtiuitas ante ipſum diẽ, trib. diebus, & dr̃ veniſſe in die ſolemni: non ꝙ die illo venerunt, ſed quia ad celebrandũ diem illũ venerunt, & inceperunt feſtiuitatẽ die ſeptimo, ne eſſent aliquot dieb. ocioſi. Et forte ſatis fuiſſet Iſraelitis, ꝙ celebrarent feſtum ſeptem dieb. pro lętitia portationis arcæ, & tñ quia finitis illis ſeptẽ diebus, incepit feſtum tabernaculorum, in quo omnes Iſraelitæ conuenire debebant ad ſanctuarium, manſerunt in Ieruſalem in feſto ipſo. Et quia illud durabat diebus ſeptem, fecerunt alios ſeptem dies feſtiuos, & die vige-

ſimo-

ſimotertio menſis ſeptimi, receſſerunt de Ieruſalem inſra 8. cap. 3. Reg. 8. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod quamuis in menſe ſeptimo eſſent tres ſolemnitates, poterat quælibet illarum vocari dies ſolemnis, & licet dies tabernaculorum eſſet ſolemnior, & abſolute vocando ſolemnitatem menſis ſeptimi, deberet potius intelligi feſtum tabernaculorum, quam alius, quia cum non conſtet ex litera, quod debet de alio intelligi, neceſſe eſt, quod de illo intelligatur. Ad ſecundum dicendum eſt, quod verum eſt, ꝙ in aliis ſolemnitatibus præcedentibus, non tenebantur Iſraelitæ conuenire ad ſanctuarium, ſed in feſto tabernaculorum: quia tamen ante feſtum illud conſumatum eſt ſanctuarium, & vaſa eius, conuocauit Salomon prius Iſraelitas: & ſic conuenerunt ad feſtum Expiationis, & ante illud, diebus tribus, ſcilicet die ſeptimo menſis ſeptimi. Ad tertium cũ dicitur, quod celebrabit populus ſolemnitatem tabernaculorum in Ieruſalem nunc, quando conuenerunt ad portandum arcam. Dicendum quod verum eſt, & tamẽ non fuit illud feſtum primum ad quod ipſi venerunt in Ieruſalem, ſed venerunt ad feſtum Expiationis per tres dies prius, & celebrauerunt ſolemnitatem tribus diebus: quibus expletis, quia venit feſtum tabernaculorum, & durabat ſeptem diebus aliis, celebrauerunt Iſraelitæ etiam illos ſeptem dies, & iſti fuerunt ſeptem dies, ſecundi ſeptem 3. Reg. 8.

Quare ad celebrandum iſtam portationem arcæ de domo Dauid, quæ prope templum erat, vocauit Salomon Iſraelitas. Quæſt. XII.

QVæritur vlterius, ad quid vocauit Salomon Iſraelitas ad honorandum iſtam portationem arcæ, quæ facta eſt de domo Dauid in templum, nam domus, de qua portabatur arca, erat iuxta templum, & nõ oportebat, quod pro tam parua translatione, vocaretur totus populus ad ſolemnizandum translationem. Nam ſi fuiſſet iſta, ſicut translatio, quam fecit Dauid, fuiſſet conueniens vocare totum populum ad honorandum eam. Ipſe namque tranſtulit arcam de Chariathiarim in Ieruſalem, in domum Obededom Gethæi, & hic erat diſtantia magna, quia Chariathiarim erat ciuitas vna, & Ieruſalem alia, & ad hoc, quod populus comitaretur arcam in via, de vno loco ad alterum, erat conueniens illum vocari 2. Reg. 6. & præced. lib. cap. 13. Et tamen nunc portatio arcæ erat de domo Dauid ad templum, & erat domus apud templum: ideo non erat opus conuocari iſtam multitudinem ad portationem hanc. Aliquis dicet quod locus, in quo erat arca distabat a templo, & opus erat conuocari populum ad portationem iſtam. Dicendum, quod inter templum, & locum, in quo erat arca, quando portanda fuit, parua diſtantia erat, ad quod, præſupponendum, quod vtrumque erat intra vrbem Ieruſalem; Nam templum factum eſt in Ieruſalem, quia Deus dixit, quod elegerat Ieruſalem, vt eſſet nomen ſuum in ea, ſcilicet in templo 3. Reg. 11. & ſeq. c. præced. lib. c. 28. Arca autem erat in domo Dauid intra Ieruſalem: nam erat arca in caſtro montis Sion, quod vocatur ciuitas Dauid, vt patet in litera, & tamen illud caſtrum erat in Ieruſalem, quia erat fortalicium vrbis illius. Et non ſolum templum, & arca portanda erant intra Ieruſalem, ſed etiam ambo erant in caſtro montis Sion, & erat fortalicium. Quod patet, cum dicitur hic, ꝙ arca portata eſt de ciuitate Dauid in templum, & tamẽ vocatur ciuitas Dauid caſtrum montis Sion. Nam capta vrbe Ieruſalem ab Iſraelitis, paucotempore poſt mortem Ioſue, manſit multo tempore caſtrum eius in poteſtate Iebuſæorum, qui intus morabantur. Et cum Dauid factus eſt rex ſuper totum Iſrael, iuit in Ieruſalem ad pugnandum contra Iebuſæos, vt caperet illud caſtrum, & cepit, & ad gloriam nominis ſui ex hac victoria, vocauit illud caſtrum, ciuitatem Dauid 3. Reg. 5. & præced. lib. cap. 11. Templum etiam erat intra fortalicium illud, quia erat in parte altiſſima caſtri illius, in area Ornam Iebuſæi, vt patet ſupra 3. & tamen Iebuſæi habita-

F bant in caſtro montis Sion. Nam illud caſtrum cepit Dauid de manu eorum 2. Reg. 5. & præced. lib. c. 11. Ergo in caſtro montis Sion habitabat Ornam Iebuſæus, qui permiſſione Dauid manſerat cum poſſeſſione ſua. Et tamen in area Ornam Iebuſæi factum eſt templum ſupra 3. c. Ideo tam domus Dauid, de qua portabatur arca, quam templum ad quod portabatur, erant intra caſtrum montis Sion. Vnde parua diſtantia erat loci, per quam arca transferenda erat. Dicendum tamen, quod ad hanc paruam translationem Salomon conuocare debuit populum. Primo, quia Dauid iam conuocauerat populum ad aliam tam paruam translationem. Nam Dauid tranſtulit bis arcam: primo, de Chariathiarim in domum Obededom, & ſecundò, de domo Obededom in domum ſuam. 2. Regum 6. & præced. lib. c. 13. & 15. *Determinatio.*
G Et fuit translatio prima, magna, de vna vrbe in alteram. Secunda fuit parua, de domo Obededom in domum Dauid: quia domus Obededom, & domus Dauid, erant in Ieruſalem, vt probatum eſt 2. Regum 6. & præcedenti libro capit. 13. & 15. Et tamen in iſta ſecunda translatione fecit Dauid maiorem feſtiuitatem quam in prima. Nam in ſecunda fuit maior lætitia quam in prima, vt patet comparando, quæ habentur præcedenti lib. c. 13. ad ea quæ habentur ibidem, c. 15. Etiam quia in prima translatione non fit mentio, quòd Dauid populo conuiuium fecerit, & tamen de ſecunda dicitur, quòd Dauid dederit cibos toti populo, præced. lib. c. 15. Etiam quia in prima non legitur, quod coram arca in redeundo de Chariathiarim in domum Obededom, fuerint immolata aliqua ſacrificia coram arca 2. Regum ſexto, & præcedenti lib. 13. Et tamen transferendo eam de domo
H Obededom in domum Dauid, fuerunt oblata multa ſacrificia: quia cum illi qui portabant arcam, tranſiuiſſent ſingulos ſex paſſus, immolabantur ſeptem tauri, & ſeptem arietes. Ita ergo, licet iſta portatio eſſet parua quam fecit nunc Salomon, de domo Dauid, in templum, voluit conuocare totum populum, & decuit hoc fieri. Secundum fuit, quia potius Salomon nunc conuocare debuit populum ad portationem arcæ, quam Dauid conuocauerit. Nam nunc arca portabatur tanquam reponenda in loco, in quo in æternum manere debebat, & iſte erat vltimus honor, quem populus ei præſtiturus erat, comitando eam, ideo debebat eſſe magnus. In aliis autem portationibus, non fiebat ſic, quia non portabatur arca ad locum in quo in æternum manere debebat, ſed vt maneret aliquanto tempore in lo-
I cis illis, quouſque de illa aliter diſponeretur. ſicut quãdo portata fuit in domum Obededom, poſita fuit ibi, non vt ibi ſemper maneret, ſed vt eſſet ibi quouſque videret Dauid, quid de ea diſponendum foret. Etiam quando translata fuit de domo Obededom, in domum Dauid, poſita fuit ibi, vt maneret ibi ſolum quouſque ædificaretur templum Domino, quia Dauid intentionem habebat ædificandi templum 2. Reg. 7. & præced. lib. c. 17. Et licet prohiberetur ædificare ipſe, tamen filius ſuus non fuit prohibitus, & expectabat Dauid, vt maneret arca in domo ſua, quouſque Salomon filius ſuus, ædificaret templum, & quia iam compleuerat illud Salomon, translaturus erat arcam in illud, vt mane-
k ret ibi in ſempiternum: ideo cum maiori honore nunc transferenda erat, & potius nunc populus conuocandus erat, quam in prima vice, & ſecunda, cum tranſtulit eã Dauid. Tertium eſt, quia quando aliis vicibus Dauid conuocauit populum ad portandum arcam, ſolum veniebant ad portandum eam, & alias non erant venturi, & tamen nunc quando conuocauit Salomon populum, etiam venturi erant ex alia cauſa, ſcilicet quia erat feſtum tabernaculorum nunc, in quo omnes Iſraelitæ maſculi conuenturi erant ad locum ſanctuarii: Exod. 23. & 34. Et quia locus ſanctuarii erat nunc in Ieruſalem cum completum eſſet templum, conuenturi erant illuc, etiam ſi nunc non portaretur arca in templum.

An conuocato populo per Salomonem ad portandam arcam, ipſe dederit cibos ſicut Dauid toto populo congregato. Quæſt. XIII.

QVæritur vlterius, cum Salomon nunc populum cõuocauerit ad portationem arcæ, an dederit cibos populo congregato in iſta feſtiuitate, ſicut dedit Dauid iterum, cum conuocauit populum. Reſpondendum, ꝙ licèt non appareat ex litera, an Salomon dederit cibos, vel non, populo: tamen credendum eſt, quód dedit. Primó, quia conſuetudo erat, ꝙ quando rex conuocaret populum ad aliquam feſtiuitatem, vel honorem, ꝙ miniſtraret eis epulas. Patet hoc de Dauid: nam quando populus congregatus eſt ad dedicationem eius in regem ſuper totum Iſrael, ipſe præbuit populo eſcas, præced. lib. cap. 12. Item quando Dauid conuocauit populum ad portandum arcam de domo Obededom in domum ſuam, dedit cibos toti populo tam fœminis quã viris 2. Reg. 6. & præced. lib. cap. 16. Cum ergo conuocaret nunc Salomon populum ad portandum arcam, non minus faceret quam pater ſuus, dando cibos. Secundo patet, quia Salomon fuit rex ditiſſimus ſuper omnes reges 3. Reg. 3. & ſupra primo, & fuit magnificus, expẽdens liberaliſſimè diuitias, vt patet 3. Reg. 4. ſcilicet. Dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, ſicut arenam, quæ eſt in litore maris, & iſta latitudo cordis eſt quædã inclinatio, vel habitus, ad expendendum magnifice, & non dolendum tenaciter de eo, quod expenditur: ideo magnificentius adhuc miniſtraret populo eſcas in conuocatione iſta, quam fecerat Dauid pater eius. Tertió patet, quia in feſtiuitate iſta, Salomon fecit ſacrificia pacifica multa, quorum carnes pertinebant ad ipſum pro maiori parte, & poterat dare illas, quibus vellet, dum tamen eſſent mundi. Nã occidit viginti duo millia boũ, & centum & viginti millia arietum 3. Reg. 8. & infra 7. & iſtæ carnes ſufficiebant populo conuocato ad comedendum, propter ſuam multitudinem: nec eſt credendum, ꝙ Salomon tot animalia occideret niſi intenderet inde conuiuare populum, quia alias perirent tantæ carnes: ideo credendum eſt, quod toto illo tempore, quo celebrauerunt feſtiuitatem portationis arcæ in Ieruſalem, dedit Salomon populo cibos.

Cumque veniſſent cuncti ſeniorum Iſrael, portauerunt Leuitæ arcam, & intulerunt eam, & omnem paraturam tabernaculi. Porro vaſa ſanctuarij quæ erant in tabernaculo, portauerunt ſacerdotes cum Leuitis. Rex autem Salomon, & vniuerſus cœtus Iſrael, & omnes, qui fuerunt congregati ante arcam, immolabant arietes, & boues abſque vllo numero: tanta enim erat multitudo victimarũ.

Cumque veniſſent, cuncti ſeniorum Iſrael. Ad portationem arcæ non ſolum venerunt ſeniores Iſrael, ſed etiam totus populus, ſcilicet principes tribuum, & familiarum, & alij: vt patet ſupra in litera. Hic tamen repetitur de ſolis ſenioribus, quia illi erant honorabiliores: vel quia de illis mentio facta fuit primo quam de alijs. *Portauerunt Leuitæ arcam.* Scilicet portauerunt eam de domo Dauid in templum Salomonis. Et dicitur de Leuitis, quod portauerunt arcam, quia officium ſuum erat portare vaſa ſanctuarii. Erat autem arca præcipua inter omnia vaſa, vel ſuppellectilia ſanctuarij, & illam portabant Chaathitæ: Num. 3. & 4. aliquando tamen ſacerdotes portabant arcam: ſicut fuit quando luſtrari debuit ciuitas Iericho: ſacerdotes enim portauerunt illam ſeptem diebus quouſque corruerunt muri vrbis Iericho, Ioſue 6. Sed hoc non erat contra legem, quia ſacerdotes erant maiores dignitate, & miniſtratione Leuitis, & poterant miniſtrare in omnibus, quæ pertinebant ad Leuitas, licet Leuitæ non poterant econuerſo miniſtrare in omnibus, quæ pertinebant ad ſacerdotes, licet raro ſacerdotes miniſtrabant in his, quæ pertinebant ad Leuitas. *Et intulerunt eam, & omnem apparatum tabernaculi.* Id eſt introduxerunt eam in templum, cum toto apparatu tabernacu-

A li, id eſt ſanctuarij, ſcilicet cum omnibus vaſis, quæ pertinebant ad miniſtrationem ſanctam. Et non eſt intelligendum, quód ſoli Leuitæ introduxerint in templum totum apparatum illius: quia ſacerdotes ſimul, & Leuitæ portauerunt omnia vaſa ſanctuarij: vt patet in litera. *Porro vaſa ſanctuarij, quæ erant in tabernaculo.* Vaſa ſanctuarij vocantur omnia vaſa pertinentia ad miniſtrationem ſacram, & iſta erant ante hoc in tabernaculo, id eſt in tabernaculo Dauid, vbi ipſe poſuerat arcam, de quo infra dicetur magis, in quadam quæſtione. *Portauerunt ſacerdotes cum Leuitis.* Quædã vaſa portabant ſacerdotes, & quædam Leuitę. Non quidem, ꝙ portare quædã vaſa pertineret ad ſacerdotes, & portare alia, pertineret ad Leuitas: quia omnium portatio pertinebat ad Leuitas Chaathitas: Num. 4. ſed quia multa

B erant, quædam portabant ſacerdotes, & quædã Leuitæ: vel forte factum eſt propter maiorem honorem, vt portarentur vaſa à ſacerdotibus. *Rex autẽ Salomon, & vniuerſus cœtus Iſrael, & omnes qui fuerant congregati.* Scilicet, oẽs iſti corã arca faciebant ſacrificia. Et dr̃ vniuerſus cętus, quia totus Iſrael fuerat conuocatus. Nam ſicut probatum fuit ſupra in quadam quæſtione, omnes maſculi de Iſrael conuenerunt, qui obligabantur ſecundũ ætatem ad legem. Nam erat nunc feſtum tabernaculorum ad quod de neceſſitate legis, omnes maſculi conuenire debebant. Et dicitur, & omnes, qui fuerant congregati: ponitur ibi, &, expoſitiuè pro id eſt: quia non poteſt ſtare copulatiuè: nam tunc diſtingueretur totus cętus Iſrael ab alijs, qui congregati fuerant: & tamen illi, qui congregati fuerant, erant cętus Iſrael. Et iſta expoſi-

C tio patet 3. Reg. 8. ex verbis, quæ ponuntur ibi. Nam ibi ponitur iſta hiſtoria & dicitur: Rex autem Salomon, & omnis multitudo Iſrael, qui conuenerat ad eum, &c. *Ante arcam immolabat arietes, & boues.* Ad honorem arcæ fiebat iſtud, ſcilicet quód dum portabatur arca, coram ea immolarentur animalia multa, boues, ſcilicet & arietes. *Abſque vllo numero.* Modus exagerãdi eſt, ad ſignificandam multitudinem: nam oues iſtæ, & boues innumerabiles erant, & tamen quælibet magna multitudo dicitur abſque vllo numero, potiſſimè quando non agitur ſecundum aliquem ordinem certum, & ita fiebat nunc, quia non immolabantur certa animalia, & a certis perſonis: ſed quilibet quot volebat, offerebat, cum dicatur hic, ꝙ rex, & vniuerſus cętus offerebat animalia abſque vllo numero, & cum inordinata eſſet iſta immola-

D tio, dicebatur innumerabilis multitudo offerri. *Tanta enim erat multitudo victimarum.* Redditur cauſa dicti præcedentis, ſ. ꝙ offerebant boues, & oues abſque vllo numero, & innuitur, quomodo erant abſque numero, ſcilicet, quia tanta erat multitudo victimarum, ſ. ꝙ videbatur innumerabilis. Victima vocatur quodlibet ſacrificium cuiuſcunque generis, ſiue holocauſtum, ſiue hoſtia pacifica, ſiue hoſtia pro peccato. Et vocatur victima, quia ferro cæditur, ſicut dicit Hebrardus.

Victima quæ cecidit ferro victrice vocatur.
Hoſtibus a domitis hoſtia nomen habet.

Conuocatis Iſraelitis ad arcam portandam, quid faciebant in ipſa portatione. Quæſt. XIV.

E QVæritur circa dicta, cum Iſraelitæ congregati fuiſſent ad ſolemnizandum iſtam portationem arcæ, quid faciebant in portatione. Dicẽdum quod Iſraelitæ faciebant multa pertinentia ad ſolemnitatem. Primum comitari, nam ſolemnitas eſt in multitudine plebis, & quia cum ipſa arca, quæ portabatur, totus Iſrael in habitu iocunditatis veniebat, dicebatur ſolemnizare portationem. Secundum erat, quia Iſraelitæ offerebant ſacrificia coram arca: nam dicitur, ꝙ rex, & omnis cætus Iſrael offerebant ante arcam boues, & oues abſque vllo numero, & iſta erat magna ſolemnitas: quia offerre ſacrificium erat cæremonia magni honoris. Nam nulla erat maioris honoris, cum ſacrificium Deo ſoli debeatur. Et iſta ſacrificia multa erant, ideo multũ ſolemnizabant in hoc, portationem arcæ, tertió ſolem-

nizabant portationem iſtam, cantando, & pſallendo coram arca. Nam licet non ponatur hic, credendum eſt, ꝙ populus ad iucunditatem portationis, pſallebat, & canebat coram arca: ſic enim factum eſt tempore Dauid, quando portabatur arca. Nam prima vice, quando Dauid tranſtulit arcam de Chariathiarim in Ieruſalem in domum Obededom: Dauid & totus Iſrael ludebant coram domino in citharis, & pſalteriis, & omnibus lignis fabrefactis. 2. Reg. 6. & præced. lib. c. 13. Et ſecunda vice quando portata eſt arca de domo Obededom in domum Dauid, ſaltabat Dauid coram arca indutus ſtola byſſina: & etiam populus canebat, eod. lib. 15. c. Ita ergo intelligendum erat nunc, quia Salomon faceret in tranſlatione iſta, omnia illa, quæ Dauid conſueuerat facere in aliis trãſlationibus. Potiſſimè, quia Salomon nolebat videri minor in honorando Deum, patre ſuo: ſed maior: cum in omnibus eſſet magnificus, & deuotus circa Dei cultum, antequam in ſenectute mulieres deprauarent cor eius: quia tunc cœpit eſſe malus. 3. Regum 11. nec prius de eo aliquod malum legitur: ſed Deus dicebat, quod ſi perſeueraret ſicut cœperat, benefaceret ei, & ſemini ſuo. 3. Regum 6. & 9.

Quod erat iſtud tabernaculum, cum ſacerdotes portauerunt vaſa, quæ in eo erant. Quæſt. XV.

QVæritur vlterius, cum dicatur: Porro vaſa ſanctuarii, quæ erant in tabernaculo portauerunt ſacerdotes, quod erat iſtud tabernaculum. Poteſt dupliciter intelligi, vno modo de tabernaculo Moyſi, alio modo de tabernaculo Dauid, in quo erat arca. Accipiendo primo modo eſt ſenſus, quod non ſolum ſacerdotes, & Leuitæ portauerunt nunc arcam fœderis, ſed etiam omnia vaſa ſacra, quæ fuerant in tabernaculo, quod fecit Moyſes, & in quibus miniſtratum fuit toto tẽpore præcedenti. Pro quo conſiderandum, quod Moyſes fecit in deſerto tabernaculum, in quo Deus coleretur, & vaſa aurea, & argentea, & ænea, pro eo fabricauit: Exod. 25. & 26. & vſque ad finem libri, & iſtud tabernaculum portabatur de loco ad locum, & miniſtrabatur Deo in illo, quouſque templum Salomonis conſtructum eſt. Et quãdo conſtruebatur templum illud, & quando conſumatum eſt, erat tabernaculum Moyſi cum vaſis ſuis in Gabaon: ideo Salomon illud ſemel ad offerendum victimas aſcendit, quando obtulit in eo mille hoſtias, & petiit a Deo ſapientiam. 3. Regum 3. & ſupra 1. Nunc autem conſumato templo, fecit Salomon portari tabernaculum cum omnibus vaſis ſuis, quæ erant in Gabaon, & poſita fuerunt in templo facto nouiter, & iſta vaſa portauerunt nunc ſacerdotes, & Leuitæ. Secundo modo poteſt intelligi de tabernaculo Dauid, quod erat in Ieruſalem, in quo erat arca.

Pro quo ſciendum, quod quãdo Dauid voluit transferre arcam de Chariathiarim in Ieruſalem, parauit ei locum in domum ſuam, ſ. tabernaculum quoddam, in quo maneret, & poſuit ibi tentorium quoddam de pellibus iacinthinis, ſub quo eſſet arca præced. lib. c. 16. Et ibi poſita fuit arca, quando portata eſt de domo Obededom in domum Dauid, & fecit ipſe, quod manerẽt multi de ſacerdotibus, & Leuitis in Ieruſalem, vt quotidie in tabernaculo illo coram arca miniſtrarent, eod. c. Fuit autem ibi arca quouſque Salomon tranſtulit eam inde in templum, & ſic forte omnia vaſa aurea, & argentea, quæ fecerat nunc Salomon adminiſtrandum in tẽplo, poſita fuerunt in illo tabernaculo, in quo erat arca, quia erat locus ſacer, & inde portata fuerunt in templũ a ſacerdotibus, & Leuitis. Illud autem ſignat litera hic, cum dicitur: Porro vaſa, quæ erant in tabernaculo, portauerunt ſacerdotes, ſ. quæ repoſita fuerunt in tabernaculo Dauid, vt inde portarentur ſimul cum arca. Vterq; ſenſus iſtorum poteſt ſatis ſtare.

Determinatio. Primus magis tamen conſonat literæ, quæ habetur, 3. Reg. 8. quia dicitur ibi, & portauerunt arcam fœderis Domini, & tabernaculum fœderis, & omnia vaſa ſanctuarij, quæ erant in tabernaculo, & ferebant ea ſacerdotes, & Leuitæ: quia manifeſtè intelligitur de tabernaculo Moyſi. Primo, quia dicitur, tabernaculum fœderis Domini, & tamen tabernaculum fœderis non vocabatur niſi illud, quod fecit Moyſes, in quo poſuit arcam continentem fœdus. Secundo patet, quia dicitur, & portauerunt arcam Domini, & tabernaculum fœderis, & tamen manifeſtum eſt, quod tabernaculum, quod fecerat Dauid, in quo erat arca, antequam portaretur in templum, non fuit portatum in templum, quia illud fuit domus quædam, quæ moueri non poterat, ſed portari potuit tabernaculum Moyſi, quod erat de tabulis, & pellib. portatile de loco ad locum. Tertio patet, quia dr̃, ꝙ ſacerdotes, & Leuitæ portabant omnia vaſa ſanctuarii, quæ erant in tabernaculo: & tamen non vocabantur vaſa ſanctuarii illa, quæ fabricauerat Salomon, cum nõdum cõſecrata eſſent, nec vnquam miniſtratum eſſet in eis: ſed vaſa ſanctuarii vocabantur propriè vaſa, quæ erant in tabernaculo Moyſi, in quibus ſolebat miniſtrari, & miniſtratum fuerat ſemper vſque ad tempus, quo conſumatum eſt tẽplum Salomonis. Quarto patet, quia iſtud ponitur ad tollendum dubium, & tamen ſi intelligatur de vaſis, quæ Salomon fabricauerat nouiter, & poſuerat in tabernaculo Dauid, vt iſti aſſerunt, non erat aliquod dubium, quin iſta portata fuerint in templum Salomonis, quia ad hoc facta fuerant: ſed de vaſis, quæ erant in tabernaculo Moyſi, erat dubiũ, an portata fuerint in tẽplum Salomonis, quia illud templum erat vetus, & dubium erat, cum nunc templum nouum inciperet, an omnia, quæ fuerant in templo veteri, ceſſare debebãt; ideo dr̃ hic, ꝙ tabernaculum Moyſi, & vaſa ſanctuarii, quæ in eo erant portata fuerunt in templum. Quintò patet, quia manifeſtum eſt, ꝙ tabernaculum, de quo hic accipitur, erat tabernaculum Moyſi, cum vocetur tabernaculum fœderis, vt ſupra dictum eſt, & illud portatum eſt in templum. Manifeſtũ eſt, ergo ꝙ vaſa eius portarẽtur in templum: nam tabernaculum Moyſi per ſe inutile erat, nec vllo modo expediebat portari illud in templum Salomonis, niſi portarentur vaſa illius, quia illa poterant eſſe vtilia ad miniſtrandum, & tabernaculum per ſe non poterat eſſe vtile, & tamen portatum fuit illuc tabernaculum: ideo vaſa iſta, quæ erant in tabernaculo, quæ dicuntur portata illuc, erant vaſa tabernaculi Moyſi, & iſtud tenendum eſt.

Quid factum eſt de iſto tabernaculo Moyſi, quod portatum eſt in templo Salomonis. Quæſt. XVI.

QVæritur vlterius, de iſto tabernaculo Moyſi, quod portatum eſt in templum Salomonis, & de vaſis eius quid factum fuerit. Aliquis dicet, ꝙ iſtud tabernaculum, & vaſa fuerunt ad aliquam miniſtrationem in templo Salomonis, ideo portata fuerunt illuc. Dicendum, ꝙ hoc non eſt ſimpliciter verũ, nã de tabernaculo certũ eſt, ꝙ non poterat proficere ad aliquam miniſtrationem ſacram. Nam iſtud tabernaculum ſolum erat ad cuſtodiendum in eo vaſa ſacra, & ad faciendum intra illud miniſtrationes ſacras, quamdiu nõ erat alia domus aptior ad hoc, & tamen facto templo Salomonis iam erat domus, quæ haberet vicem tabernaculi: ideo non poſſent intra illud fieri aliquæ miniſtrationes ſacræ ſicut prius: nam tabernaculũ Moyſi diuiſum erat in duas partes. in prima erant candelabrum, mẽſa, & altare thymiamatum, in quibus miniſtrabatur: in ſecunda, quæ vocabatur ſancta ſanctorum, erat arca poſita: Sic erat tẽplum Salomonis diuiſum in duas partes: in prima parte erant vaſa omnia, vt candelabrum, & mẽſæ, & altare thymiamatum, vt colligitur præced. c. & in ſecunda domo erat ſancta ſanctorum, in qua erat arca inter Cherubim, & ſic ad nihil horum poterat ſeruire tabernaculum Moyſi. Dicẽdum ergo eſt, ꝙ illud tabernaculum, ſ. tabulata illius, & cortinæ atq; cætera velamenta, reſeruata fuerunt in theſauris tẽpli, in aliqua exedrarum, vel in palatiis ſuperiorib. quæ erant ſupra tecturam tẽpli, & hoc in memoriã Dei, qui iuſſerat illud tabernaculum fieri, & ꝓp honorẽ Moyſi, qui fuerat miniſter in fabricando illud, & propter auctoritatem totius populi Hebraici, qui toto

tem-

tempore præterito nullum aliud ſanctuarium habuerat. A Etiam quia fuerat conſecratum tabernaculum cum vnctum fuiſſet oleo vnctionis: Exod. 31. & 40. & Nu. 7. etiã quia facta fuerant miniſteria ſacra ibi toto tempore præterito, & rem ſacram non decebat ad vſus humanos iam transferri. Et ſic manſit tabernaculum Moyſi in templo Salomonis, ſemper reconditum in theſauris, nec vllus poſtea fuit vſus eius. De vaſis autem dicendum, quod erant duplicia vaſa in tabernaculo Moyſi, ſcilicet quædam aurea, & argentea, & alia ænea. Erant enim ænea altare holocauſtorum, & labrum æneum, & vaſa altaris, ſcilicet ignium receptacula, lebetes, ſuſcinulæ, & forcipes, vt declaratum eſt præced. c. in quadam quæſt. Et de his dicendum, quod poſtea non miniſtratum fuit in eis. Patet de altari holocauſtorum. Nam Salomon fecit aliud altare æneum valde maius, ſcilicet viginti cubitorum B longitudine, & latitudine, & totidem altitudine, præc. c. & in illo poſtea oblata fuerunt ſacrificia oĩa, & ceſſauit vſus altaris, quod fecit Moyſes. Aliquis forte dicet, quod licet Salomon fecit poſtea aliud altare magnum, quod non ceſſauit vſus prioris, quia poterant in ambobus ſacrificia fieri. Dicendum, quod non ſtat, quia vnicum altare erat, in quo deberet ſacrificium fieri. Et ſi quis in alio immolaret, etiam ſi Deo vellet offerre ſacrificium peccabat. Quod patet de duabus tribubus, & dimidia, quæ conſtruxerunt altare magnum apud Iordanem, & aliæ tribus, & dimidia putantes, quod conſtruxiſſent altare ad ſacrificia, parauerunt ſe ad bellum contra illas, quouſque illæ purgauerunt ſe de hoc appoſito crimine, dicentes, quod non feciſſent ad offerendum ſacrificia, ſed ad faciendum timorem populi. Et dixerunt, quod C nefas erat immolari in aliquo altari, niſi in illo, quod erat ad oſtium tabernaculi. Ioſ. 22. c. ideo non immolata fuerunt aliqua ſacrificia in altari Moyſi conſummato templo Salomonis. De labro æneo idem patet, quia in labro æneo lauabantur ſacerdotes, quando miniſtrare debebant in ſanctuario: Exod. 30. & tamen in templo Salomonis factum fuit mare æneum, in quo lauarentur ſacerdotes, & factæ fuerunt decem luteres, in quibus lauarentur carnes ſacrificiorum, præced. c. Ideo iam non fuit aliquis vſus labri ænei. Et ſic dicendum de altari, & de labro æneo factis in tabernaculo Moyſi, quod non fuerunt ad aliquam miniſtrationem in templo Salomonis, quia tamen erant vaſa ſacra facta mandato Dei ſub Moyſe, in quibus tanto tempore miniſtratum fuerat, recondita fuerunt in theſauris domus Domini, vt ibi ſem D per manerent, nec tranſirent in vſus prophanos. De vaſis æneis altaris, ſcilicet ignium receptaculis, forcipibus, ſuſcinulis, & lebetibus eſt dubium, quia poteſt dici, quod cum aliis vaſis æneis altaris holocauſtorum, quæ facta fuerunt per Salomonem iſta quoque manſerunt ad miniſtrandum interdum. Vel poteſt dici, quod ſimul cum altari cuius vaſa fuerant, manſerunt recondita in theſauris templi nullo vſui ſacro, vel prophano accommodata. De vaſis aureis, & argenteis. Dicendum, quod erant duplicia, quædam erant lignea, ſed operta laminis aureis, ſicut altare thymiamatum. Alia autem de auro puriſſimo, vel argento ſicut phialæ, cyathi, mortariola, acetabula, & ſimilia vaſa.

De primis dicendum, quod non fuerunt ad aliquem vſum iam in templo, ſcilicet ipſum altare thymiama- E tum. Nam altare thymiamatum in templo vnicum erat in quo in mane, & veſpere quotidie cremabatur thymiama, & tamen Salomon fecit vnum altare thymiamatum in templo ſuo, vt patet 3. Regum 6. vbi dicitur, quod fecit altare de cedro, ſiue veſtiuit illud cedro. Altare autem thymiamatum, quod fecit Moyſes erat de lignis ſetim: Exod. 30. Ideo non erat idem altare. Secundo patet, quia altare quod fecit Moyſes erat opertum auro. Et tamen Dauid dedit Salomoni aurum ad operiendum altare thymiamatum, præcedenti lib. cap. 28. Ideo non erat illud altare, quod fecerat Moyſes. Tertiò patet, quia altare illud, quod fecerat Moyſes erat paruæ magnitudinis, & communiter omnia vaſa, quæ erant in tabernaculo Moyſi fuerunt minora vaſis, quæ erant in templo Salomonis, licet eſſent ſimilia in figura: ſicut patet de altari holocauſtorum in tabernaculo Moyſi, quod erat cubitorum quinque longitudine, & totidem latitudine, & tamen altare holocauſtorum in templo Salomonis erat cubitorum viginti latitudine, & totidem longitudine: Exo. 27. & præcedenti cap. ideo dicendum, quod altare thymiamatum, quod fuit in tabernaculo Moyſi, non manſit in templo Salomonis quantum ad aliquem vſum, ſed ſolum fuit reconditum in theſauris templi, quia fuerat vas conſecratum, ne applicaretur alicui vſui prophano. De aliis autem vaſis aureis, & argenteis patet: ſicut erant phialæ, mortariola, cyathi, & acceptabula, dici poteſt, quod fuerunt omnia ſeruata ad vſus priſtinos: quia licet fuerunt alia multa eiuſdem figuræ maiora in quantitate, facta per Salomonem: tamen iſta manerent cum eis ad ſimiles vſus, & ſic maneret candelabrum, & alia vaſa minora. Vnde voluit Nicolaus, quod in templo Salomonis eſſent vndecim candelabra, ſcilicet decem, quæ fecit Salomon, & vnum quod Moyſes fecerat, & quod illud eſſet in medio decem, ſcilicet quinq; ad dextram illius, & quinque ad ſiniſtram, præced. c. De menſa propoſitionis, quã fecit Moyſes manet dubium quid factum fuerit. Quidam dicunt, quod illa fuit poſteà inter alias menſas, quæ fuerunt in templo. Nam non fuit ſic de menſa, ſicut de altari thymiamatum. Nam altare thymiamatis vnicum fuit in toto templo, & tamen Salomon fecit vnum, vt probatum eſt ſupra: & patet 3. Reg. 6. Ideo non poterat manere altare thymiamatum, quod fecit Moyſes ad aliquem vſum, & tamen de menſa propoſitionis eſt aliud, quod manſerunt in templo ſaltem decem menſæ: quia dicitur præced. c. quod fuerunt decem menſæ in templo, quinque ad dexteram, & quinque ad ſiniſtrã. Et poterat vna de illis eſſe menſa, quam fecit Moyſes. Vel ſicut dicit Nicolaus, quod fuerunt menſæ vndecim, ſcilicet vna quam fecit Moyſes, quæ erat in medio, & ad duo latera illius decem menſæ. Dicendum, quod non poteſt menſa quam fecit Moyſes eſſe vna de illis decem, vel vndecim menſis: quod patet, quia Salomõ fecit decem menſas: vnam auream, & nouem argenteas, vt colligitur præced. c. & præced. lib. c. 28. iuncto 3. Reg. 7. Et iſtarum menſarum vnica erat ad panes propoſitionis, reliquæ autem ad reponendum vaſa, vt ait Ioſeph. 8. Antique & declaratum eſt præced. c. in quadam quæſt. tunc ergo aut dicetur, quod menſa, quam fecit Moyſes erat tanquam menſa propoſitionis, aut tanquam repoſitorium vaſorum. Non tanquam menſa propoſitionis, quia menſa propoſitionis erat vnica, & aurea, vt colligitur præced. lib. c. 28. & 3. Reg. 7. & probatum eſt præce. c. in quadam quæſt. Et tamen illa menſa aurea propoſitionis facta eſt per Salomonem, quia præced. lib. c. 28. dicitur, quod dedit Salomoni aurum ad menſam auream propoſitionis, & dedit argentum ad menſas argenteas. Etiam dicitur 3. Reg. 7. quod Salomon fecit omnia vaſa aurea domus Domini, & altare aureum, & menſam, ſuper quam ponerentur panes propoſitionis, auream. Non ergo fuit menſa Moyſi, menſa propoſitionis in templo Salomonis. Etiam non poteſt dici, quod eſſet vna de menſis, quæ erant repoſitoria vaſorum: quia menſæ illæ erant argenteæ, cum vnica menſa de illis decem, quæ eſſet aurea facta eſt menſa propoſitionis, & tamen menſa, quam fecit Moyſes erat aurea: Exo. 25. c. Ideo non poteſt dici, quod ſi ſolum erant vndecim menſæ in templo, quod aliqua de illis erat menſa, quam fecerat Moyſes. Si autem dicamus, quod erant plures, quam vndecim, poterat vna de illis eſſe menſa, quam fecit Moyſes, quia tamen litera dicit præced. c. quod in templo erant decẽ menſæ quinque ad dexteram, & quinque ad ſiniſtram: potius credendum eſt, quod non erant plures: & tunc dicetur, quod menſa, quam fecit Moyſes manſit in theſauris domus Domini recondita, & non profuit poſtea ad aliquem vſum: ſed manſit cuſtodita: quia erat res ſacra ne tranſiret ad vſus prophanos. Iſtud de vaſis ſanctuarij creditur eſſe factum.

Quis erat iſte apparatus tabernaculi, vel quod erat iſtud tabernaculum, quod Leuitæ intulerunt.
Quæſtio XVII.

QVæritur vlterius, quo dicitur hic, ꝙ Leuitæ portauerunt arcam, & intulerunt eam, & omnem apparatũ tabernaculi: quis apparatus tabernaculi extitiſſe, vel ꝙ tabernaculum erat. Dicendum; ꝙ tabernaculum poteſt accipi multipliciter. Primò modo pro tabernaculo Moyſi, quod propriè vocatur tabernaculum, & intulerunt omnem apparatum eius in templum, ſ. omnia vaſa, quæ erant in tabernaculo Moyſi, tranſtulerunt in templum: ſicut probatum eſt præceden. quæſtione, & tunc ſententia iſta erit reperta: quia dicitur hic, quòd Leuitæ intulerunt arcam, & omnem apparatum tabernaculi; & ſequitur poſtea, porro vaſa, quæ erant in tabernaculo, portauerunt ſacerdotes cum Leuitis. Secundo modo poteſt accipi tabernaculum pro tabernaculo Dauid, in quo poſuit arcam, qn̄ tranſtulit eam de domo Obededom in domum ſuam. Nam tunc parauit ei locum in domo ſua: in quo eſſet arca, & illud vocatum eſt tabernaculum arcæ. 2. Reg. 6. & præced. li. 1. 16. & in illo poſita fuerunt ſecundum quoſdam oĩa vaſa aurea, & argentea, quæ fecit Salomon antequam portarentur in templum, & inde portata ſunt cum arca, & iſta vaſa vocatur apparatus illius tabernaculi. Tertio modo põt accipi tabernaculum pro ipſo templo Salomonis, & vocabitur apparatus tabernaculi oĩa vaſa, quæ hunc Salomon fecerat, quæ illa erant in templo ad miniſterium eius, & pulchritudinem, & hoc ſatis põt ſtare, ſ. quia licet templum Salomonis vocetur propriè templum, & non tabernaculum, tñ aliquando vocatur tabernaculum. Et licet tabernaculum Moyſi propriè vocetur tabernaculum, & non templum, tamen aliqñ vocatur templum: ſic patet Exod. 30. de pecunia, quæ dabatur à tranſeuntibus ad numerum pro pretio animarum: nam dr̃ de illa, ꝙ ſuſciperetur à ſacerdotib. & quilibet daret dimidium ſicli iuxta menſuram templi, & tñ tunc non erat templũ Salomonis. ſed ſolum tabernaculum Moyſi; nec prognoſticabatur futurum eſſe, ideò accipiebatur tẽplum pro tabernaculo. Et dicebatur eſſe ſiclus iuxta menſuram templi, i. iuxta menſurã tabernaculi, ſicut ſæpe dr̃ in libris Moyſis. De templo, ꝙ vocetur tabernaculum patet hic, quia ille apparatus erat templi, & tamen vocabatur apparatus tabernaculi. Dicendum, ꝙ quilibet iſtorum modorum põteſt ſtare: ſed ſecũdus modus minus ꝙ alii duo, eo ꝙ dato ꝙ vaſa facta à Salomone ponerentur in tabernaculo Dauid, & inde portarentur cum arca, nõ vocarentur apparatus tabernaculi illius, quia nec erant ad pulchritudinem illius tabernaculi; nec ad aliquam miniſtrationem in eo faciendam, ſed ſolum ad portandum illa inde cum arca. Alii duo modi rationabilius ſtant. Et tñ primus modus magis ſtat, ꝙ tertius, quia accipitur tabernaculum propriè pro tabernaculo Moyſi, & eſt ſenſus, quia vaſa, quæ fuerunt ſemper in tabernaculo Moyſi, & erant eis apparatus, quia in eis miniſtrabatur. ibi portata fuerunt nunc cũ arca, & intulerunt ea Leuitæ cũ arca in tẽplum.

An licitum erat, quod boues ſine numero immolarentur coram arca, & quomodo erat licitum.
Quæſtio XVIII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quòd Rex, & totus Iſrael coram arca immolabant boues, & arietes abſque ullo numero, an licitum erat hoc, & quomodo licitum. Videbatur namque, quòd non erat licitum, quia ſacrificia fieri debebant ſolum in altari holocauſtorum, & ad oſtium tabernaculi, & tamen nunc non offerebatur ſacrificia in altari holocauſtorum; cum illud eſſet in Gabaon: ſupra primo, & 3. Regum 3. nec erat ad oſtium tabernaculi cum eſſet in via, qua ibatur de domo Dauid in templum Salomonis. Qui tamen offerebat ſacrificium, & non apud oſtium tabernaculi in altari holocauſtorum, erit reus ſanguinis, ſicut ſi ſanguinem effudiſſet, Leuit. 17. Item Ioſue 22. dixerunt duæ tribus, & dimidia ad excuſandũ peccatum, quod in eis ponebatur, quod nephas erat offerre ſacrificia in alio altari, niſi in illo, quod erat ad oſtium tabernaculi: nunc autem non erat ſic: ideo nephas erat. Dicendum, quòd licitum fuit, quod nunc Salomon, & totus populus offerrent ſacrificia coram arca quando portabatur de domo Dauid in tẽplum. Primò, quia Dauid fecerat ſimile bis: ipſe enim portauerat eam bis, ſcilicet, primò de domo Aminadab, qui erat in Chariathiarim vſque in Ieruſalem in domum Obededom. Secundò de domo Obededom in domum ſuam, & in portatione offerebat ſacrificia coram illa. 2. Regum 6. & præcedenti lib. c. 13. & 15. Ille autem fuit vir ſanctus, cuius geſta fuerunt nobis imitabilia, ideò Salomon potuit licitè ſicut ille offerre ſacrificia.
G Secundò, quia Salomon non fuit de hoc culpatus, ſed potius laudatus. Nã poſtea introducta arca cum iſta ſolemnitate in templum, orauit ad Dominum, & Deus exaudiuit orationem eius, ſequenti c. & infra 7. & promiſit, quod ei, & poſteris ſuis bona faceret, ſi perſeueraret ſicut nunc cœperat. Sic etiam patet. 3. Reg. 8. & 9. Si tamen in hoc peccaſſet Salomon, non exaudiſſet Deus orationem eius; ſed potius increpuiſſet illum, ideò non peccauit in hoc, ſed potius meruit volendo ſic Deũ honorare. Ad rationem primam in contrarium dicendũ eſt, quod Deus ſtatuerat ſolum offerri ſacrificia ad oſtium tabernaculi ſuper altare holocauſtorum, eo quod ibi erat locus ſacer, & arca erat interius, & non erat alibi locus ſacer, vbi offerri poſſet. Et tamen accidit, quòd arca educta fuit de tabernaculo, quando pugnauerunt Iſraelitæ contra Philiſthinos, & capta eſt in bello à Philiſthinis: 1. Reg. 4. Manſitque poſtea quaſi per octoginta annos, vel plures arca extra tabernaculum; & ſic erat iam per accidens alius locus ſacer quam prius ſ. locus, vbi eſſet arca: ideò poſſent coram illa iam fieri ſacrificia, ſicut coram tabernaculo; quia ipſa arca erat res ſanctiſſima totius ſanctuarii. Ad ſecundum dicendum, ꝙ duæ tribus, & dimidia putauerunt nephas eſſe, ꝙ offerrent ſacrificia in alio loco quam in altari holocauſtorũ, quod erat coram oſtio tabernaculi, eo ꝙ non erat tempore ſuo alius locus ſacer, cum arca eſſet intra tabernaculum, & ſic ipſi non poterant licitè in altari, quod fecerant apud tumulos Iordanis offerre ſacrificia. Nunc tamen erat alius locus ſacer, quam tabernaculum, ſ. locus in quo erat arca, quia ipſa erat vas ſacratiſſimum; ideò vbicun-
I que illa maneret, licitum erat offerri ſacrificium.

Quomodò poterat offerri ſacrificia coram arca cum portaretur de domo Dauid in templum, & quod genus ſacrificii erat.
Quæſt. XIX.

QVæritur vlterius, quomodò poterant offerri ſacrificia iſta coram arca cum portaretur de domo Dauid in templum, & quod genus ſacrificii erat. Ad ſecundũ dicendum, quod genera ſacrificiorum tria ſunt, ſcilicet holocauſtum, hoſtia pacifica, & hoſtia pro peccato, quæ differunt per cæremonias diuerſas, de quibus Leuitic. primo, & 3. & 4. & 5. & 6. capitulo. Nunc autem credendum eſt, quod hic nõ offerrentur aliqua ſacrificia pro
K peccato; quia illa erant ſacrificia neceſſitatis determinata à legibus in certis caſibus, & erant ſacrificia triſtitiæ. Nunc autem erant omnia iſta ſacrificia ſpontanea, & erant ad faciendum ſolemnitatem magnam: ideo non eſſent ſacrificia pro peccato.

Sed dicendum, quod eſſent ſacrificia pacifica, vel holocauſta, & nõ eſt de holocauſtis, quia in holocauſto totæ carnes animalis cremabantur, & non erat aliquod ſacrificium, quod ita directe eſſet ad cultum Dei, ſicut holocauſtum: quia alia erant ad alios fines: ſcilicet hoſtia pro peccato ad remiſſionem peccatorum largè ſumptorum, & hoſtia pacifica ad dandum actionem gratiarum, & ad placandum Deum iratum, vt concederet nobis, quæ petebamus: Et quia iſta ſolemnitas tota erat ad honorẽ Dei, credendum eſt, ꝙ aliqua de iſtis ſacrificiis

eſſent holocauſta. Alia autem eſſent ſacrificia pacifica, & de iſtis plurima eſſent, vel quaſi omnia, & hoc propter tria. Primò propter temporis breuitatem in portando arcam, ſcilicet ne morarentur longo tempore. Nam holocauſtum requirebat moram aliquantam ad hoc, quòd fieret: eo quòd debebat animal immolari, & decoriari: inteſtina pedes, & caput lauari, & tunc totas carnes ſuper altare cremari, & cum offerrentur animalia abſque numero, vt patet in litera, ſi in quolibet eorum fierent omnia hæc, nimis morandum eſſet in portatione arcæ: ſi autem fierent hoſtiæ pacificæ, parum tardaretur in eis, quia non oportebat decoriari animal, nec lauari inteſtina, caput, & pedes, & cremari totas carnes: quia nihil de carnibus cremabatur: ſed ſolum iugulabatur animal, & tollebatur pinguedo circa vitalia exiſtens, & adipes, qui operiunt renes: Leuit. 3. Et iſti adipes cremabantur, & ſic citius fortè fierent triginta animalia in hoſtias pacificas, quam vnum in holocauſtum. Patet ergo quomodo tot animalia offerentur. Secunda cauſa erat, quia de holocauſtis non proueniebat aliqua pars ſacerdotibus, nec laicis offerentibus, ſed totæ carnes cremabantur: Leuit. primo. Nunc tamen cum conueniſſent Iſraelitæ in Ieruſalem tam laici, quam ſacerdotes, & Leuitæ de toto regno, indigebant multis cibis, ideo credendum eſt, quòd offerrent iſta animalia, vel plurima in hoſtias pacificas, & tunc totus populus poſſet comedere de carnibus iſtis. Et faciebant in hoc duo bona. Primum, quòd honorabant Deum faciendo tot ſacrificia: ſecundum, quia ipſi commedebant totas carnes ſacrificiorum, vel quaſi: nam de bobus immolatis in hoſtias pacificas, nullæ carnes cremabantur, ſed ſoli adipes: de arietibus autem cremabantur adipes, & cauda cum renibus. Cætera autem offerentibus, & ſacerdotibus proueniebant: Leuit. 3. & ſic quaſi tantum paſcebantur ſacerdotes, & populus de carnibus iſtorum animalium offerendo illa in ſacrificium pacificum: ſicut ſi non offerrent in ſacrificium, ſed ſimpliciter pro ſe animalia illa offerrent. Tertia ratio eſt, quia ſi iſta animalia offerrentur in holocauſtum, vel pro peccato, non erat veriſimile, quòd tot animalia occiderentur: nam ſi pro peccato eſſent, vel cremarentur totæ carnes eorum, ſicut in ſacrificiis, de quibus Leuitic. quarto, vel darentur totæ carnes ſacerdotibus: Leuit. 5. & 6. Nam de carnibus pro peccato nihil percipiebant offerentes. Si dicas, quòd cedebant totæ carnes ſacerdotibus, non eſt conueniens, quia non poterant ipſi tot animalia comedere, ſcilicet viginti duo millia boum, & centum, & viginti millia arietum, infra 7. & tertio Regum 8. Potiſſimè quia eadem die, qua oblata ſunt in ſacrificium comedenda erant tota, cum non poſſent reſeruari carnes alicuius ſacrificij vſque in craſtinum, niſi hoſtiæ pacificæ: Leuit. 7. & 9. Si dicas, quòd cremabantur carnes iſtorum totæ in ſacrificio pro peccato, non ſtat: quia non fiebat tale ſacrificium pro peccato de quocunque genere animalis, ſed ſolum de bobus, & non fiebat pro quolibet peccato, ſed ſolum pro peccato populi totius, & pro peccato ſummi ſacerdotis: Leuit. 4. Hic tamen oblati ſunt Arietes, & Boues, ſcilicet viginti duo millia boum, & centum, & viginti millia arietum infra 7. & 3. Regum 8. Ideo non poterant omnia iſta animalia cremari pro peccato. Etiam quia non erant omnia iſta ſacrificia pro peccato ſacerdotis ſummi, & totius populi: imò nulla iſtorum ſacrificiorum erant pro hoc, quia dicitur hic in litera, quòd rex, & illi, qui congregati erant, offerebant animalia abſque vllo numero. Ideo ſi omnia eſſent ſacrificia pro peccato regis, & pro peccato perſonarum priuatarum: ſic non cremarentur tot animalia: Item adhuc non offerebantur iſta animalia pro peccato regis, & perſonarum priuatarum: quia pro peccato regis offerebatur hircus: pro peccato autem perſonarum priuatarum offerebatur capra: Leuit. 4. Si autem dicitur, quòd offerebantur omnia iſta animalia in holocauſtum, vt omnia cremarêtur: nô erat hoc ſatis veriſimile, ſcilicet, quod tot animalia cremarentur, quia erat ſupervacuum, ſi nulla alia vtilitas eſſet niſi honorare Deum in ſacri-

A ficiis: ſed quod Deus honoraretur, & populus paſceretur de carnibus ſacrificiorum, & euitaretur ſumptus, qui fieri debebat in paſtu populi, erat rationabile. Si autem animalia offerri deberent ſolum ad cremandum in holocauſtum, fuiſſet minor ſumma animalium cremata. Fuit ergo quaſi tota iſta multitudo animalium oblata in hoſtias pacificas: nam aliqua pauca in holocauſtum offerrentur.

Quomodo ſacrificari poterant animalia coram arca, cum portaretur. Quæſt. XX.

QVæritur vlterius, quomodo poterant animalia ſacrificari coram arca cum portaretur. Nam non videretur modus quo fieret; ad faciendum enim

B ſacrificia, oportebat, quod arca maneret in aliquo loco fixa, & coram ea offerrentur ſacrificia, & cremarentur carnes animalium, vel ſaltem adipes, & tamen arca portabatur, & ſic erat in motu: ideo non videtur quomodo poſſent coram arca offerri ſacrificia. Dicendum, quòd oblata fuerunt multa ſacrificia cum portaretur, non tamen fuerunt oblata omnia animalia, quæ habentur infra 7. & 3. Regum 8. ſcilicet, viginti duo millia boum, & centum, & viginti millia arietum. Nam iſta oblata ſunt quandiu durauit tota iſta feſtiuitas portationis arcæ, quæ quatuordecim diebus celebrata eſt 3. Regum 8. Coram arca autem quando portaretur pauciora iſtorum oblata ſunt, licèt dicat hic litera, quòd offerebantur animalia abſque vllo numero. Modus autem offerêdi erat, quòd arca mouebatur per aliquod paruum ſpacium, &

C poſtea ſiſtebatur: & tunc coram ea ſacerdotes & Leuitæ canebant, & populus quoque plaudebat in omnibus generibus vaſorum muſicorum, & interim offerebantur ſacrificia coram arca, ſcilicet factis magnis ignibus iugulabantur animalia, & cremabantur adipes eorum, & interdum aliquæ partes carnium. Et hoc cito fiebat propter magnitudinem ignis cito conſumentis, & propter paucitatem, vel paruitatem rerum cremandarum. Et quandiu cremabantur hæc, canebant Leuitæ, & ſacerdotes & populus in circuitu arcæ. Expletis autem ſacrificijs mouebatur rurſus arca per aliud paruum ſpacium, & iterum ſiſtebatur, & denuo fiebant ſacrificia coram ea, & ſic ſæpe factum eſt quouſque perducta eſt in templum. Simile factum eſt, quando Dauid tranſtulit arcam de domo Obededom in domum ſuam. Nam

D mouebatur arca per ſex paſſus, & ſiſtebatur, & tunc offerebantur coram ea ſeptem arietes, & ſeptem vituli, & ſic fiebat quoties portantes arcam tranſiſſent per ſex paſſus 2. Regum ſexto, & præcedenti libro cap. 15. Similiter ergo fieret hic, quòd poſt determinatum ſpaciũ offerrentur animalia aliqua, & iterum poſt aliud ſpacium offerrentur alia. Dum autem arca mouebatur, nullum animal offerebatur, ſed ſequebantur ſacerdotes, & Leuitæ, & populus canentes coram arca, & ſic portata eſt in locum ſuum.

Et intulerunt ſacerdotes arcam fœderis Domini in locum ſuum, idest ad oraculum templi in Sancta Sanctorum, ſubter alas Cherubim: itera ut Cherubim expanderent alas ſuas ſuper locum, in quo poſita erat arca, &

E *ipſam arcam tegerent cum vectibus ſuis. Vectium autem, quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita apparebant ante oraculum: Si verò quis paululum fuiſſet extrinſecus, eos videre non poterat. Fuit itaque arca ibi vſque in præſentem diem. Nihilque erat aliud in arca niſi duæ tabulæ, quas poſuerat Moyſes in Horeb, quando legem dedit Dominus filijs Iſrael egredientibus ex Aegypto.*

Et intulerunt ſacerdotes arcam in locum ſuum. Scilicet, poſtquam arca deducta eſt in templum, ſacerdotes intulerunt eam, idest introduxerunt in locum ſuum, ſcilicet in ſancta ſanctorum. Et dicitur hoc, quia prius non portabant eam ſacerdotes, ſed Leuitæ portabant illam: vt patet in litera: Poſtquam autem de-

ducta eſt in templum, Leuitæ dimiſerunt illam, & ſacerdotes illam introduxerunt in ſancta ſanctorum. Cauſa huius fuit, quia Leuitis non licebat introire in ſancta ſanctorum: ſed ſolis ſacerdotibus, & non omnibus, nec omni tempore. Ipſi ergo eam nunc introduxerunt, de quo magis dicetur infra in quadam quæſtione. *Ideſt ad oraculum templi in ſancta ſanctorum*. Expoſitio præcedentis dicti eſt: nam locus arcæ erat ſancta ſanctorum, & illuc nunc introducta eſt.

Et vocatur locus iſte oraculum. Accipitur oraculum multipliciter: vno modo pro reſponſo vocaliter dato, & dicitur oraculum ab ore, & ſic dicimus, viuæ vocis oraculo aliquid fuiſſe reſponſum. Secundo modo vocatur oraculum in ſacra ſcriptura pro ipſo propitiatorio arcæ, quod erat opertorium eius: & ſic dicitur Leuitic. decimoſexto, quod non introeat ſummus ſacerdos omni tempore in ſancta ſanctorum: quia Deus apparebat in nube ſuper oraculum, ideſt ſuper propitiatorium. Et vocatur iſto modo oraculum a primo modo, ſcilicet, quia ſuper illud opertorium arcæ audiebatur diuinum reſponſum vocaliter: vt patet Num. ſeptimo, ſcilicet, quod cum Moyſes vellet conſulere dominum, introibat tabernaculum fœderis coram arca, & audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio de medio Cherubim, vnde & loquebatur ei. Tertiò modo accipitur oraculum pro tota domo ſancti ſanctorum. Et poteſt vocari oraculum a primo modo oraculi, ſcilicet, quia intra domum ſancti ſanctorum audiebantur oracula, ideſt diuina reſpōſa in voce, vel a ſecundo modo oraculi, ſ. quia intra domum illam erat oraculum, ideſt propitiatorium, quod erat oraculum. Vel poteſt tertio modo vocari oraculum iſta domus ab orando, quia Iſraelitæ contra iſtam partem orabant.

Nam nos oramus contra orientem, quia communiter capita Eccleſiarum noſtrarum ſunt verſus Orientem. Iudæi autem cōtra Occidentem orabant, & orant, quia arca ſuper quam Deus eſſe putabatur, erat in parte occidentali tabernaculi, & poſtea in parte Occidentali templi, vt patet de tabernaculo Moyſi: Exod. 26. de templo Salomonis. 3. Regum 6. & ſupra 3. & præcedenti capit. *Subtus Cherubim*. Scilicet, arca erat poſita ſubtus Cherubim duobus. non intelligitur iſtud de duobus Cherubim aureis, qui erant ſuper arcam: quia iſti erant productiles de ipſa arca, & ſemper erant ſuper eam. Alioquin neceſſe erat tolli propitiatorium de arca, vt declaratum eſt Exo. 25. & 37. ſed intelligitur de duobus Cherubim ligneis de lignis oliuarum, quæ fecit Salomon in ſancta ſanctorum. 3. Reg. 6. & ſupra 3. quomodo autem poſſent iſti habere in arcam ſub alis, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Ita, vt Cherubim expanderent alas ſuper locum in quo erat arca*. Erat arca in medio domus ſancti ſanctorum, & Cherubim extendebant ſuper locum illum alas ſuas. *Et ipſam arcam tegerent cum vectibus ſuis*. Scilicet, extendendo alas ſuper arcam, extendebant etiam ſuper vectes, & tegebant vectes, & arcam. Erant vectes arcæ, quædam ligna longa, poſita in duobus lateribus arcæ infixa in circulis aureis, procedentia ex parte anteriori, & poſteriori arcæ, vt poſſet arca ſuper humeros hominum portari in illis vectibus. Exod. 25. & 36. ſed de modo tegendi infra dicetur. *Vectium autē quibus portabatur arca, quia paululum longiores erāt capita apparebant ante oraculum*. Scilicet, quia capita vectium erant longiora quam arca aliquantulum apparebant ante ſancta ſanctorum. In iſta litera eſt difficultas, nec poteſt ſatis explicari: quia nemo noſtrum ſcire pōt quanta fuerit longitudo vectium: & neſcimus quantum appropinquabat arca portæ ſancti ſanctorum in tēplo: nec qualiter ſe hēbat porta illius atrii, vel domus ad domum exteriorem, vt poſſemus iudicare qualiter poſſent videri vectes, & non arca, & qualiter ex pauco ſpacio ante oraculum, & non procedendo vlterius; Poteſt autem intelligi vno modo ſic, ſ. q domus ſancti ſanctorū habebat portam, vt patet 3. Reg. 6. & ſuprà 3. & præcedenti c. & cum clauderetur oſtium domus illius, per aliquas rimulas ante oſtium poterat videri extremitas ve- F ctium arcæ, & ſi quis aliquantulum ſe elongaſſet ab oſtio domus illius, non poterat iam videre vectes. Et ſic iſti, qui erant apud portam ſancti ſanctorum non poterant videre iam vectes aut aliquid de arca: quia erat ſemota ab oſtio: quia tñ erant vectes longiores, & magis accedebant ad oſtia, poterant videri capita vectium, & per rimulas illas non patebat aliud quicquā viſui. Alio modo pōt intelligi hoc ſupponendo, q porta ſancti ſanctorum eſſet patens, ſ. q quando eſſet clauſa porta illa, non poſſet videri arca, nec aliquid de vectib. ſed qñ eſſet aperta poſſent videri capita vectium ab exiſtentibus apud portam, & à procul exiſtentibus non poterat aliquid videri de arca nec de vectib. Iſte modus exponendi vr̃ eſſe conuenientior. Primò, quia non eſt ſatis veriſimile, q in porta ſancti ſanctorum relinquerentur aliquæ G rimulæ per quas poſſent videri, quæ intus erant: ſed oia fierent diligentiſſime: ita vt nihil parere poſſet. Secūdò patet, quia iſta occultatio, vel reuelatio vectium, debet attribui Cherubim tegentibus arcam, & vectes: quia aliàs litera non eſſet ad propoſitum præcedentis. Nā ſupra dictum eſt immediatè, q Cherubim operiebant arcam, & vectes. Et ſequitur: vectium capita, quia parum longiores erant, &c. quaſi dicat, Cherubim extendebāt alas ſuper arcam, & vectes, & tegebant vtrumque: quia tamen vectes arcæ erant paululum longiores quam arca, non poterant plenè operiri alis Cherubim, ideo apparebant ſummitates eorum.

Et ſic erit ſenſus, q alæ Cherubim ita artificioſè tegebant arcam, & vectes, quod etiā ſi eſſet porta ſancti ſanctorū aperta, & eſſet quis extra domum ipſam ad oſtiū H eius, nō poterat videri niſi capita vectium: quia alę Cherubim non omnino tegebant eos, & tamen ſi quis modicum ſe elongaſſet ab oſtio ſancti ſanctorum, non poterat videre capita vectium: quia alæ Cherubim tegebant eos, & tunc eſt litera iſta ſatis conſona præcedenti. Et iſte vr̃ verior ſenſus, licet præcedens teneatur a multis, & ille eſt, quem tenuimus. 3. Reg. 8. Aliter autem exponit Rabbi Salomon, ſ. q arca erat intra ſancta ſanctorum apud portam, & pendebat ad portam ſancti ſanctorum ex parte interiori, quodam velum, & cum capita vectiū longa eſſent, impellebant modicum ipſum velum, contra partem exteriorem domus, & videbantur duo ſigna rotunda in velo vbi tangebant illud capita vectium: eruntque ſicut vbera rotunda, & de hoc exponit Rabbi Sal. quod habetur. Cant. c. 1. & 2. Faſciculus myrrhæ dile- I ctus meus mihi inter vbera mea commorabitur, ſ. quòd arca in qua Deus videbatur eſſe, qui erat dilectus Sinagogæ, cōmorabatur inter vbera ſua, ideſt inter illa duo ſigna rotunda, quæ videbantur vbera: quia inter illa erat arca. Sed iſtud non ſtat, quia non facit ad propoſitū dictum illud Cant. Canticorum, cum non ſit conueniēs metaphora, nec valebit quis eam coaptare. Item non eſt verum, q pēderet velum aliquod, quod impelleretur à capitibus vectiū: ita vt viderētur vbera: quia domus ſancti ſanctorum portas habebat, & non velum pendens, quod patet: quia fecit Salomon oſtiola in ſancta ſanctorū. 3. Reg. 6. c. & præced. c. Ideo tenendus eſt ſenſus præcedens. *Si verò quis paululum fuiſſet extrinſecus*. Ideſt ſi quis modicū elongaretur a porta ſancti ſanctorū. *Eos vi-* K *dere non poterat*. Scilicet, quia tunc alę Cherubim videbant tegere totos vectes. *Fuit itaq; arca ibi uſq; in præſentē diē*. Scilicet; manſit arca inter duos Cherubim vſq; ad illum diem, in quo loquitur hic Eſdras. *Nihilq; erat aliud in arca, niſi duæ tabulæ*. Quia dictū eſt de arca, quō in ſancta ſanctorū poſita, & circa hoc multa dicta ſunt: quia aliquis putaret aliquid magnū eſſe in arca: ponitur hic quid erat in ea, ſ. q nihil aliud erat in ea, niſi duę tabulæ legis, in quibus ſcripta erāt præcepta decē, quas poſuerat Moyſes in Choreb, ſ. poſuerat Moyſes duas tabulas in arca, quando erat in Choreb, ſiue in monte Horeb, qui alias vocatur mons Sinai. *Quando legem dedit Dominus filijs Iſrael egredientib. de Aegypto*. Scilicet, iſtæ tabulæ fuerunt poſitæ in arca, qñ data eſt lex. Nam in monte Sinai data eſt lex: Exod. 19. & 20. & Deut. 5. & tūc poſitę ſunt tabulę i arca: quia data lege aſcēdit Moy-

ſes

ſes in monte ad Deum, & manſit cum eo quadraginta diebus, & totidem noctibus, & accepit tabulas ſecundas: Exod. 24. cap. Accepit autem tabulas illas, & poſtea fregit illas in deſcenſu montis, quia populus peccauerat Exo. 32. Rurſus aſcendit ad Dominum, & ſtetit cum eo alijs quadraginta diebus, & totidem noctibus, & accepit tabulas ſecundas, quas tulit ſecum deſcendens cornuta facie: Exo. 34. Iſtas tabulas poſuit in arca, quia Deus hoc iuſſit: Exo. 25. nam quando fecit Moyſes arcam, dixit Deus, quód poneret in ea teſtimonium, quod daret ſibi, ſcilicet tabulas, quæ in teſtimonium datæ erant. Et dicitur egredientibus de Aegypto, ſcilicet, quód data eſt iſta lex in exitu de Aegypto. Nam vix completi fuerant quinquaginta dies ab exitu de Aegypto, quando data eſt lex. Exierunt enim Iſraelitæ de Aegypto die quintadecima menſis proximi: Exod. 12. quia die quartadecima ad veſperum fecerunt Phaſe in Aegypto, & die ſequenti receſſerunt inde Exod. 4. capit. & Num. 33. & venerunt in montem Sinai prima die menſis tertij: Exod. 14. & ſunt dies quadragintaquatuor. Nam manebant quindecim dies de menſe primo. Menſis autem ſequens erat dierum vigintinouem: quia cum Hebræi habeant menſes lunares faciunt vnum menſem dierum triginta, & alium vigintinouem: & ſic erant dies quadraginta quatuor ab exitu de Aegypto vſque ad diem, quo introierunt, & caſtrametati ſunt in monte Sinai, non computando diem quintumdecimum menſis, quo de Aegypto exierunt Iſraelitæ: & cum illo ſunt quadraginta quinque dies. Tranſierunt autem tres dies de menſe tertio vſquequo data eſt lex, vt colligitur Exod. 19. & ibi declaratum eſt: & ſic erunt quadraginta octo dies vſque ad dationem legis computando ipſum, & diem exitus de Aegypto. Vel ſecundum alios, vt tenent Hebræi, data fuit lex die ſexto menſis tertij, & tunc data fuit lex quinquageſimo die ab exitu de Aegypto excludendo diem exitus de Aegypto, vel diem dationis legis.

Quare Leuitæ non introduxerunt arcam in Sancta Sanctorum, vt dimitterent eam in loco ſuo, ſicut eam per viam portauerant.

Quæſtio. XXI.

QVæritur circa prædicta, quare Leuitæ non introduxerunt arcam in Sancta Sanctorum, vt dimitterent eam in loco ſuo, ſicut ipſi portauerunt eam per viam, ſed ſacerdotes eam introduxerunt illuc; Nam cum ducta eſt in templum, dimiſerunt eam Leuitæ, & introduxerunt eam ſacerdotes. Dicunt quidam, quod hoc fuit propter ſanctitatem loci. Nam erat Sancta Sanctorum locus ſacer, & non licebat illuc cuiquam introire, niſi ſacerdotibus. Dicendum, quód verum eſt, quód Sanctum Sanctorum erat locus ſanctior totius ſanctuarij: & tamen non prohibebantur introire illuc Leuitæ, propter ſanctitatem loci; quia ſi arca non eſſet in ſanctuario poterant introire Leuitæ in Sancta Sanctorum, ſicut erat quandocunque mouebatur ſanctuarium de loco ſuo motis caſtris. Nam ſacerdotes ingredientes in Sancta Sanctorum velabant arcam operimentis ſuis, & deponebant velum, quod pendebat ante eam: & tunc introibant Leuitæ ad locum, vbi erat Sancta Sanctorum: & deponebant cortinas, & tabulas eius, & tollebant inde arcam. Potiſſimè autem erat hoc in præſenti: quia domus Sancti Sanctorum nondum erat ſanctificata: quia nunquam introierat in eam arca: & ſic erat, ſicut quælibet alia pars templi, ita vt non prohiberentur Leuitæ intrare in illam propter hoc. Sed dicendum eſt, quod prohibiti fuerunt intrare in illam domum propter arcam. Nam arca dimittenda erat nunc in Sancta Sanctorum nuda. Quando Leuitæ portabant eam per viam de domo Dauid in templum, erat velata operimentis ſuis: vt Leuitæ non morerentur videntes eam nudam, & tangentes. Vnde iubebat Deus, quód quando portanda eſſet arca de loco ad locum, & alia vaſa ſanctuarij, quod ſacerdotes intrarent in ſanctuarium: & illam operirent: & etiam vaſa, & traderent Leuitis portandi: quia alias morerentur ſi viderent arcam, vel alia vaſa nuda: Num. 4. & ſi nunc introducerent arcam in Sancta Sanctorum, debebant eam ibi nudam relinquere: & ſic viderent eam nudam, quod eſſet illis mortis occaſio: ideo ſacerdotes debuerunt introducere arcam, vt eam nudarent, & relinquerent. Sic etiam de omnibus vaſis aureis, & argenteis erat, quæ in templo erant. Nam velata erant quando portabantur in via: Num. 4. & nunc cum relinquenda eſſent in templo, nudarentur: & ſic illa etiam non deberent videre Leuitæ: ideo ſacerdotes illa introducebant in templum, & ordinabant in locis ſuis, & ſic factum eſt.

Determinatio.

Quando licuit ſacerdotibus introire in Sancta Sanctorum, & qui ſacerdotes erant iſti, qui introierunt ad ponendum ibi arcā.

Quæſt. XXII.

QVæritur Vlterius, quomodo ſacerdotibus licuit introire in Sancta Sanctorum: & qui ſacerdotes erant iſti, qui introierunt ad ponendum ibi arcam. Nā videtur, quod non poterant illuc intrare plures ſacerdotes, ſed vnicus, ſcilicet ſummus ſacerdos. Sic dicitur ad Hebr. 9. quod in primam partem templi introibāt quotidie ſacerdotes, & tamen in ſancta ſanctorum introibat ſolus ſummus ſacerdos. Idem patet Leuit. 16. non ergo intrarent alij cum eo, & non ſolum non licebat alijs ſacerdotibus introire cum ſummo ſacerdote in ſancta ſanctorum, ſed etiam non licebat eis ſtare in prima parte templi, quando ſummus ſacerdos ingrederetur in ſancta ſanctorum: Leuit. 16. ſcilicet, nullus hominum erit in tabernaculo, quando ſacerdos introibit in ſancta ſanctorum. Dicunt quidam, quod non introiuit nunc in ſancta ſanctorum aliquis, niſi ſummus ſacerdos: quia ipſi ſoli licebat illuc introire. Sed obijcietur: quia dicitur hic, quód ſacerdotes intulerunt arcam in locum ſuum in ſancta ſanctorum. Dicetur, quod accipitur plurale pro ſingulari, ſicut accipitur in alijs locis, ſcilicet: Matth. 27. & Mar. 15. dicitur de duobus latronibus, qui crucifixi erant cum Chriſto, quód conuitiabantur ei: & tamen manifeſtum eſt, quód vnus tantum conuitiabatur ei: & alius conuitiantem increpabat, & a Chriſto miſericordiam implorabat: Luc. 23. cap. Sic etiam præcedenti capitulo dicitur, quód poſuit panes ſuper menſas. Manifeſtum eſt tamen, quód vnica erat menſa propoſitionis, ſicut ibi probatum eſt in quadam quæſtione. Dicendum eſt tamen, quod hoc non ſtat, quia certum eſt, quod vnicus ſacerdos quantumcunque eſſet robuſtus: non poſſet introducere arcam ad locum ſuum: quia arca erat magna, & non poterat portari, niſi a quatuor hominibus ad minus: vnde portabatur per vectes duos poſitos in lateribus. Secundo patet, quia dictum iſtorum procedit ex falſa exiſtimatione, ſcilicet, quod non liceret vnquam ſacerdotibus minoribus introire in ſancta ſanctorum. Nam licebat eis ſæpe, vt patet Numeri 4. Nam quandocunque mouenda eſſent caſtra de loco ad locum, introibat ſummus ſacerdos cum minoribus in ſancta ſanctorum, & velabant arcam, & ſic tradebant eam portandam Leuitis: & quando figebantur caſtra, figebatur etiam tabernaculum, & introibant ſacerdotes in ſancta ſanctorum, & tollebant velamenta arcæ: & ſuſpendebant ante eam velum: à fortiori ergo nunc liceret ſacerdotibus minoribus illuc intrare, quia in caſibus, qui habentur Numer. 4. ſolum velabatur arca, vel auferrebantur velamenta, & non mouebatur de loco ad locum: & ad illud poterat ſufficere ſolus ſacerdos magnus, & tamen nunc introducenda erat arca in ſancta ſanctorum, ad quod non ſufficiebat vnus homo: ideo introirent ſacerdotes minores cum ſacerdote magno. Sed tunc dicetur, quomodo ergo dicitur ad Hebræo. 9. quod ſolus ſummmus ſacerdos introibat in ſancta ſanctorum? Dicendum, quod illud intelligitur quando arca ſtabiliter manebat in loco ſanctuarij: & non introducebatur, vel educebatur: quia tunc

ſolus ſummus ſacerdos introibat illuc, & non omni tẽpore, ſed ſolum ſemel in anno in die propitiationis. Et illa die non ſine ſanguine, & thuribulo cum aromatib. Leuit. 16. & ad Hebr. 9. Quando autem arca educenda erat de ſancta ſanctorum, vel illuc introducenda, introibat illuc ſummus ſacerdos, & minores ad velandum, & ducendam eam: & quando introducenda erat introibant illuc iſti ſacerdotes ad intromittendum eam, & ad tollendum velamenta, vt maneret nuda, quia quando arca manebat in loco ſuo, nuda eſſe debebat. Si autem quæratur quare licebat ſoli ſummo ſacerdoti introire in ſancta ſanctorum, quando arca manebat immobiliter in loco ſuo, & cum educenda, vel introducenda erat, licebat omnibus ſacerdotibus introire.

Dicendum, quod cauſa eſt, quia quando arca immobiliter manebat, apparebat gloria Domini ſuper illam. Et quia Deus non iudicabat dignos omnes ſacerdotes videndi illam maieſtatem Domini, vel audiendi aliquid de illa, nolebat, quod introiret quis, niſi ſummus ſacerdos. Pro quo ſciendum, quod ſuper arcam erat propitiatorium, ſiue opertoriũ arcæ, & in illo erant duo Cherubim aurei, extendentes alas ſuas alter contrà alterum: ita vt inter alas eorum maneret quoddam ſpacium occultum, in quo erat quoddam corpus aereum groſſum, formatum, aſſumptum à quodam angelo ad formandũ voces humanas. Et inde formabantur voces, in quibus dabatur reſponſum ad dubia quæcunque. Patet hoc Numeri ſeptimo, quia quandocunque Moyſes volebat conſulere oraculum, introibat in ſancta ſanctorum: & audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio, vnde loquebatur ei. Non poterat tamen formari vox ſine corpore, ideo neceſſe erat, quod eſſet ibi aliquod corpus aereum, in quo formarentur illæ voces. Deus autem volebat quibuſdam oſtendere totam iſtam gloriam ſuam, & aliis non. Nam quod quis videret corpus illud, in quo formabantur voces, erat magna dignitas. Quod autem audiret voces eius, & non videret illud, erat dignitas quædam, licet non æqualis. Quod autem non concederetur audire voces, nec videre corpus erat nulla dignitas. Deus autem voluit concedere ſummo ſacerdoti dignitatem vnam iſtarum, ſcilicet, quod audiret voces, quæ formabantur in illo corpore, licet non videret illud. Et patet hoc, quia iuſſit Deus, quod quando introiret ſummus ſacerdos in ſancta ſanctorum: ferret ante ſe thuribulum plenum prunis, & thymiamate, vt fumus groſſus inde conſurgens, obfuſcaret oculos eius, & impediret, ne poſſet videre quod erat ſuper propitiatoriũ; Leuit. 16. Quod autem iſta eſſet cauſa, patet: quia eodẽ capitulo dixit Deus, quod Aaron ſummus ſacerdos non intraret omni tempore in ſanctuarium, quod eſt contra velum, niſi hoc prius faceret. Et ponuntur ibi ea, quæ facere deberet, & inter illa ponitur iſtud, ſcilicet aſſumpto thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compoſitum thymiama in incenſum, vltra velum intrabit ſancta ſanctorum, vt poſitis ſuper ignem aromatibus, nebula eorum, & vapor, operiat oraculum, quod eſt ſupra teſtimonium, & non moriatur: quaſi dicat: ſi alius incenſi vapor groſſus non operiret oraculũ: ita vt non poſſet illud videre ſummus ſacerdos, moreretur. Ergo ex hoc, quod videbat illud quod erat ſuper propitiatorium, moriebatur: Deus ergo volebat, quod non videret illud. Item patet, quia dicitur ibi in principio capituli, quod non ingrediatur ſummus ſacerdos omni tempore in ſanctuarium, quod eſt vltra velum, & ſubditur cauſa, vt non moriatur; quia in nube apparebo ſuper oraculum.

Et ſic erat ibi corpus intra oraculum, formatum de illa nube, quod erat organum vocum formatarum. Vel fortè illa nubes erat ad operandum corpus illud formatum de aere, quia illud corpus haberet lineamenta fortè ſicut homo, vel ſicut aliquod animal: & vt non videretur erat nubes groſſa in circuitu eius. Sacerdos ergo magnus introiens in ſancta ſanctorum in die propitiationis, audiebat voces, quæ formabantur ſuper propitiatorium: & tamen non videbat corpus, in quo forma-

F bantur. Quod autem audiret ſummus ſacerdos aliquid quando illuc introibat, patet: quia iubebat Deus, ꝙ nullus hominum eſſet in tabernaculo, quando Pontifex ingrediebatur in ſancta ſanctorum: Leuitic. 16. Hoc autem non erat, niſi vt nullus poſſet audire voces, quæ dicebãtur ad ſacerdotem de propitiatorio: poterat autem illas audire, qui eſſet in ſanctuario, ſcilicet, in prima parte tẽpli, & licebat alias ſacerdotibus introire in partem illam tabernaculi, vel templi, vt patet ad Hebræ. 9. ergo nunc ſolum excludebantur, ne audirent voces, quæ intus formabantur. Aliquibus autem concedebatur, ꝙ viderent corpus illud, in quo formabantur voces, & audirent voces: & fuit vnicus homo, ſcilicet, Moyſes. Nam ipſe introibat in ſancta ſanctorum quandocunque volebat, ſummus ſacerdos ſolum ſemel in anno. Etiã Moy-
G ſes introiens in ſancta ſanctorum non ferebat ſecũ thymiama ardens, vt fumus inde procedens obfuſcaret oculos eius: ſed nullo facto apparatu, introibat, quandocunque volebat, vt colligitur Numeri ſeptimo, ſcilicet, Cumque ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis: vt conſuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio: vnde loquebantur ei. Iſtam autem excellentiam Moyſi ſuper ſummum ſacerdotem, & ſuper omnes alios homines temporis ſui, oſtendit Deus Numeri 12. quando Maria, & Aaron murmurauerunt contra Moyſem, quaſi arbitrantes ſe ei æquales, cum ait. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione apparebo ei, aut per ſomnium loquar ad illum: at non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt: ore enim ad os loquor ei, & palam nõ
H per ænigmata, & figuras Deum videt.

Et ſic alii non videbant Deum, ſed audiebant. Moyſes autem videbat Deum facie ad faciem, ſcilicet, quia videbat corpus illud in quo formabantur voces reſpondentis, & illic reſpondens tenebatur, quaſi Deus eſſet. Sacerdotes autem minores neutram dignitatum iſtarum habebant, quia nec videbant corpus illud, cum nõ introirent in ſancta ſanctorum, quando erat ibi gloria Domini: nec etiam audiebant voces, cum non introiret cum ſummo ſacerdote, qui audiebat, & non videbat. Et ob hoc etiam iubebatur, quod quando ſacerdos magnus introiret in ſancta ſanctorum, nullus hominum eſſet in tabernaculo, ſcilicet, nullus de ſacerdotibus minoribus. Nam aliis non licebat illuc introire, & iſtis licebat. Sed nunc excludebantur, & non videbatur eſſe a-
I lia cauſa, niſi vt non audirent ſacerdotes exiſtentes in tabernaculo ea, quæ dicebantur ad ſacerdotem magnum de propitiatorio.

Ecce ergo quid erat gloria Domini, quæ erat ſuper propitiatorium: & quando iſta erat ſuper illud, non licebat ſacerdotibus minob. introire illuc: quando verò non erat ſuper arcam licebat introire. Sed quandocunque arca manebat ſtabiliter in aliquo loco, erat gloria Domini ſuper illam: ideo non licebat introire minoribus ſacerdotibus. Cum autem arca introducenda erat in templum, vel educenda de ſancta ſanctorum, non erat gloria Domini ſuper illam: ideo tunc licebat ſacerdotibus minoribus introire in ſancta ſanctorum. Nam quando introducebatur arca in ſancta ſanctorum, erat velata operimentis ſuis. Et non erat ſuper illam nubes, nec corpus
K illud, in quo formabantur voces reſpondentis: & cum tollerentur operimenta, etiam non erat gloria Domini ſuper illam: ſed cum dimitteretur à ſacerdotibus intra ſancta ſanctorum, ſedebat ſuper eam gloria Domini, & cum educenda erat arca de ſancta ſanctorum receſſerat iam gloria Domini deſuper illam. Et ſic licitè poterant ſacerdotes minores accedere ad eam. Licuit ergo nunc ſacerdotibus minoribus introire cum ſacerdote magno in ſancta ſanctorum ad ponendum ibi arcam, & tollendum velamenta eius: ſed poſtea nunquam ſacerdotes minores introierunt in ſancta ſanctorum: quia nunquam mutata fuit arca de templo Salomonis ad alium locum.

Quo-

Quomodo fuit poſita Arca inter Cherubim, vt velarent eam, & qui erant iſti Cherubim.
Quæſtio XXIII.

QVæritur vlterius circa Cherubim qualiter fuit poſita Arca inter Cherubim, vt velarent eam, & qui erant iſti Cherubim. Quidam dicunt, quod iſti erãt duo Cherubim aurei poſiti ſuper propitiatorium arcæ: Exo. 25. & 37. cap. Dicendum tamen, ꝙ hoc non ſtat, quia dicitur hic, quod poſuerunt nunc Arcam ſubtus Cherubim, ſed manifeſtum eſt, ꝙ non poterat poni ſub illis Cherubim, qui erant aurei Arcæ: quia illi Cherubim erant ſemper ſuper Arcam: imò erant partes propitiatorij, ſiue coopertorij Arcæ, quia ideo erant productiles: Exod. 25. & 37. & Arca ſemper habebat iſtos: ideo non poterat nunc poni ſub illis: ſacerdotes tamen dicuntur B nunc poſuiſſe Arcam ſubtus Cherubim. Item non poterat dici, Arca nunc poſita ſub illis Cherubim, nec aliquã fuiſſe poſita, quia cum illi Cherubim eſſent partes Arcæ, & pars non ſit ſupra totum, nec infra totum, quia eſt in toto, non erit Arca ſub Cherubim. Secũdò patet, quia dicitur, ꝙ Cherubim expandebant alas ſuper locum, in quo poſita erat Arca, & tamen non poteſt intelligi de Cherubim aureis, quia illi non expandebant alas ſuper locum, in quo erat Arca, cum ipſi eſſent in Arca. Tertiò patet: quia dicitur, ꝙ iſti Cherubim extẽdentes alas, velabant Arcam & vectes eius in capita, quæ aliqualiter longa erant: & tamen non poteſt hoc intelligi de Cherubim, qui erant ſuper Arcam, quia illi non operiebãt vectes Arcæ, ſed ſolum propitiatorium Arcæ: nam extendebat vnus alas ſuas contra alterum, ita vt extremitas alæ C vnius tangeret extremitatem alæ alterius: Exod. 25. & 37. & ſic non operiebant, niſi Arcam, vectes autem permanebant ex parte anteriori, & poſteriori, & non poterant alæ Cherubim dirigi ad tegendum illos, quia tunc oportebat, quòd extenderentur vltra propitiatoriũ. Sed dicendum eſt, quòd iſti Cherubim, ſub quorum alis poſita fuit Arca, fuerunt Cherubim lignei de lignis oliuarum, & erant magni valde, ſcilicet ala cuiuſlibet eorum extendebatur cubitis quinque à meridie in Septentrionem, & erant duo Cherubim, quos fecit Salomon, & poſuit in Sancta Sanctorum. Et longitudo alarum cuiuſlibet erat cubitorum decem computata groſſitie corporis. Ita quod alæ amborum tenebant cubitos viginti quanta erat latitudo domus Sancti Sanctorum ab Aquilone in Meridiem. De iſtis Cherubim patet ſupra 3. D & 3. Regum 6. Iſti Cherubim, quia erant magni, poterant ſub ſe tenere Arcam, & operire eam, atque vectes eius, & ſic fuit.

Determinatio.

Quomodo iſti duo Cherubim de lignis oliuarum erant operientes totam Arcam, & vectes eius cum non videatur modus ad operiendum.
Quæſtio XXIV.

QVæritur vlterius, quomodo iſti duo Cherubim de lignis oliuarum erant operientes totam Arcam, & vectes eius, quia non videtur modus, quo operirent eã. Quidam dicunt, quòd iſti duo Cherubim velabant Arcam: ita ꝙ haberent vultus contra ſe verſos, & alas extenſas ex oppoſito: ita vt alæ vnius tangerent alas alterius, E & clauderent intra ſe Arcam. Sic etiam, ꝙ vnus Cherub haberet vultum contra Orientem, & dirigeret vtramq; alam directè contra orientem. Alius autem Cherub eſſet ex parte orientis, & converteret vultum cõtra occidentẽ: & ſic duæ alæ vnius tãgerent duas alas alterius, & in medio clauderent Arcam. Sed dicendum, quod hoc non ſtat. Primo, quia ambo iſti Cherubim habebant vultus verſos contra domum exteriorem, ſcilicet ad Orientem. & tamen ſecundum hoc vnus Cherub habebat vultum contra Orientem, & alius contra Occidentem: quod amborum vultus eſſent contra Orientem patet ſupra tertio. Secundo patet, quia alæ iſtorum erant diſpoſitæ ſic, ꝙ ala vna vnius tangebat vnam alam alterius ſolum, ſupra tertio. Et tamen hoc modo duæ alæ ſe tangebãt mu-A tuò. Tertiò patet, quia erant iſti Cherubim, ita poſiti, ꝙ ala vna vnius tangebat parietem Aquilonarem, & altera ala alterius tangebat parietem Auſtralem, ſupra tertio. Et tamen hoc modo nullius eorum ala tangebat parietem aliquem, ſed duæ alæ vnius tangebant alas duas alterius in medio domus: ideo non ſtat iſta poſitio. Alij dicunt, quòd iſti Cherubim erant ſic diſpoſiti, ꝙ vnus eſſet ex vna parte habens vultum contra Aquilonem, & extenderet alas ſuas vnam contra Occidentem, & aliam ad Orientem. Alius eſſet ex alia parte arcæ habens vultum contra auſtrum cuius vna ala extenderetur contra Orientem, & alia contra Occidentem. Et inter iſtos eſſet Arca, & ſic operirent eam. Sed iſtud non ſtat: primo, quia duo Cherubim, quos fecit Salomon, tangebant ſe in ala vna, ſcilicet, quòd ala vna vnius tangebat alam B vnam alterius, ſupra tertio. Et tamen Cherubim poſiti iſto modo non tangebant ſe in aliqua parte, ſed quilibet eorum dirigebat vnam alam contra Orientem, & vnam contra Occidentem. Secundò patet, quia vultus Cherubim erant ambo contra Orientem, ſcilicet ad domũ exteriorem, & tamen vultus iſtorum erant oppoſiti vnus cõtra Meridiem, & alius contra Aquilonem. Tertiò patet, quia alæ illorum Cherubim tangebãt parietes duos domus, ſcilicet ala vnius parietem Aquilonarem, & ala alterius parietem meridianum. Alæ autem Cherubim iſto modo non poterant tangere parietem aliquem, quia à pariete in parietem erat diſtantia cubitorum viginti, & tamen longitudo duarum alarum cuiuſlibet Cherub erat cubitorum decem: ideo nullum parietem attingerẽt. Et ſi aliquẽ tangerent, ille eſſet Orientalis, vel Occiden C talis: quia contra illos dirigebant alas ſuas: ideo non poterant eſſe ſic diſpoſiti. Alij dicunt, ꝙ iſti Cherubim erãt ſic diſpoſiti, ꝙ vnus erat ex parte Orientis conuerſo vultu contra Occidentem dirigens alas ſuas in latum, ſ. vnã contra Aquilonem, & alteram contra Auſtrum. Et alius eſſet ex parte Occidentis dirigens faciem contra Orientem, alas autem extendens in latum, ſcilicet vnam contra Meridiem, & aliam contra Aquilonem: & ſic vnus velaret Arcam ex parte Orientis, & alius ex parte Occidentis. Sed dicendum, quod hoc non ſtat. Primò, quia hoc modo ala vnius non tangeret alã aliquam alterius, cum non dirigeret vnus alam aliquam contra alteram: & tamen vnus Cherubim iſtorum tangebat alam alterius, ſupra 3. & 3. Reg. 6. Secundo non ſtat: quia illi Cherubim habebant vultus conuerſos contra domum exteD riorem: ſupra tertio: & tamen ſic vnus eorũ haberet vultum conuerſum ad Orientem, ſiue ad exteriorem domũ; & alius vultum conuerſum haberet ad Occidentẽ. Tertiò non ſtat, quia ala vnius iſtorum Cherubim tangebat parietem Aquilonarem, & ala alterius parietem Auſtralem: & tamen iſti nullum parietem tangere poterãt, quia erant poſiti in medio domus: & latitudo eius erat cubitorum viginti: & tamen alarum magnitudo cuiuſlibet Cherubim erat cubitorum decem tantum. Quartò patet, quia iſto modo non ſatis videbatur quomodo eſſet Arca ſub alis Cherubim: ita vt operirent eam, & vectes. Nam ſic viderentur eam tenere inter ſe, tamen non operirent eam: quia alæ eorum non ſe tangerent. Quinto patet, quia litera innuit, ſicut ſupra declaratum eſt, ꝙ Cherubim alis ſuis velabant Arcam & vectes præter capita E vectium, quæ non poterant velare propter eorum longitudinem aliquantam. Et tamen cum vnus Cherub eſſet ex parte Orientali ante Arcam, & alius ex parte Occidentali poſt Arcam potius velarent capita vectium, & non medium Arcæ: cum magis appropinquarent Cherubim capitibus vectium, quàm Arcæ. Alij dicunt, ꝙ hoc erat ſic, ſcilicet, ꝙ duo Cherubim erant ſuper pedes ſuos habentes vultus contra Orientem, ſiue exteriorem domum extendentes alas contra ſe inuicem, ſcilicet, ꝙ ala vnius dextra tangeret parietem meridianum domus in angulo: & ala ſiniſtra alterius tangeret parietem Aquilonarẽ in angulo, & duæ alæ eorum ſe contingerent in medio domus, ſ. ala dextra vnius tangeret alam ſiniſtram alterius, & dorſa eorum eſſent coniuncta parieti Occidentali domus, ita vt paries teneret eos, ne caderent. Dicendum,

dum, quód non ſtat, quia non eſt modus quomodo ſic poſſent iſti duo Cherubim operire arcam: nam ſic tranſirent alæ eorum ſuper partem poſtremam vectium apud parietem occidentalem: tamen arcam ipſam non tangerent, & a fortiori, nec vectes ex parte orientali: cum arca eſſet extenta ab oriente in occidentem, & quædam pars vectium pertingebat propè portam Sancti Sanctorum, quæ erat ad Orientem, ideo dicitur in litera, quód ſi quis eſſet extra Sancta Sanctorum modicum diſtans, poterat videre capita vectium. Si autem modicum vltra ſe elongaſſet, iam illos videre non poterat. Alij dicunt, quód Cherubim iſti erant in Sancta ſanctorum in medio domus: & ſic velabant arcam.

Modus erat, quód Cherubim ſtarent ſuper terram ambo reſpicientes contra Orientem ad exteriorem partem domus: & non eſſent iuxta parietem Occidentalē, nec iuxta Orientalem, ſed æqualiter diſtarent ab illis, nec dirigerent alas contra illos, ſcilicet, quod à pariete orientali ſancti ſanctorum vſque ad occidentalem erat longitudo cubitorum viginti, vt patet 3.Reg.6.& ſupra 3. & quilibet iſtorum Cherubim diſtaret decem cubitis ab Oriente, & totidem ab Occidente: & tamen accederet vnus magis ad parietem Aquilonarem, quam ad Auſtralem, & alius è conuerſo, ſcilicet, quód locus vnius diſtaret quinque cubitis à pariete Aquilonari, & quindecim à pariete auſtrali, & iſte tangeret parietem Aquilonarem ala ſiniſtra: eo quód longitudo alæ cuiuſlibet erat cubitorum quinque, ſupra 3. Locus autem alterius Cherubim diſtaret quinque cubitis à pariete auſtrali: & quindecim ab Aquilonari, & tangeret parietem Auſtralem ala dextra: tunc neceſſe erat, quód duæ alæ iſtorum ſe contingerent in medio domus, ſcilicet, inter Auſtrum, & Aquilonem, quia latitudo domus erat cubitorum viginti, & tanta erat longitudo alarum, & contactus iſte alarum eſſet ſuper arcam: quia arca erat in medio domus inter Aquilonem & Auſtrum, directa parte anteriori eius contra Orientem, & poſteriori contra Occidentem: & tunc benè datur, quod arca eſſet ſub alis Cherubim, eo quód contactus alarum erat ſuper eam, & tamen non operirent eam. Litera tamen dicit, quód operiebant Cherubim arcam, & vectes eius, expandentes alas ſuas, niſi quód capita vectium, eo quod modicum longiora erant, non poterant benè velari. Ideo neceſſe eſt, quód aliter detur modus tegendi, licèt aliqui iſtum teneant, qui proximior eſt veritati omnibus præcedentibus, & quem tenuimus tertio Reg.6.& 8.& tamen non ſufficit cum debeat tegi tota arca. Sic etiam ponit Ioſephus 8. Antiquit. ſcilicet, ſacerdotes arcam collocauerunt inter duos Cherubim, qui eam ſuis alis cōplexi ſunt. Sic enim erant ab artifice facti, vt arcam velut quoddam tabernaculum, aut camerationem protegerent.

Determinatio. Dicendum ergo, quód modus iſte præcedens verus eſt, & tamen ei addendum eſt aliquid. Nam neceſſe eſt, quod iſti duo Cherubim extēderent alas ſuas à Meridie in Aquilonem, & ala vnius tangeret alam alterius, & haberent vultus conuerſos ad orientem contra exteriorem domum, nec poterat totum hoc eſſe, niſi ponendo, vt ſupra poſitum eſt. Sed dicendum eſt, quód quilibet iſtorum Cherubim habebat alas multas ex omni parte. Nam ſic habent omnes Cherubim: ſic enim Ezechiel vidit animalia quatuor, Ezechiel. primo, & illa erāt Cherubim: Ezechielis decimo. Et quodlibet eorum habebat alas ſex: Ezechiel. primo, & decimo, & velabant anteriora, & poſteriora, & volabant duobus ſi opus eſſet. Ita alij duo Cherubim habuerunt multas alas, & duæ, quæ erant ad latera extendebantur in latum, ita vt extremitas vnius tangeret alam alterius: & alia ala tangeret parietem Auſtralem, vel Aquilonarem. Aliæ autem quatuor extendebantur ante, & retro, & flectebantur: ita vt efficerent quandam occultationem, ſiue camerationem inter ſe, ſub qua quaſi ſub quodam tabernaculo, ſiue arcu eſſet arca recondita, vt dixit Ioſephus: & iterum in eodem 8. Antiquitatum, ait: duæ alæ vnius Cherubim quinis erant cubitis extenſæ: quapropter procul a ſemetipſis aberāt, ita vt ala vna tangeret parietem Auſtralem, alia veró poſita ad Aquilonem alæ vero ſemetipſis contingentes, arcam quæ in medio poſita erat, operiebant. Hos veró Cherubim quales fuerint, nullus dicere, aut conijcere poteſt. Iſto modo facile erat intelligi quomodo Cherubim duodecim alis velarent arcam, & vectes eius operirent. Sic etiam extenderent alas duas contra parietes duos domus, ſcilicet, contra Aquilonem, & contra Auſtrum: & tangerent illos extendendo alas viginti cubitis iuxta latitudinem domus Sancti Sanctorum. Et ſic intelligitur quod dicitur in litera, ſcilicet, quód capita vectium apparebant, quia erant vectes aliquantulum lōgiores, ſcilicet alæ duodecim duorum Cherubim extendebantur, complicabantur, & curuabantur ſuper arcam, & vectes, & operiebant illos: quia tamen vectes erant longiores, quàm iſta curuatura alarum Cherubim, apparebant capita vectium exiſtentibus apud portam Sancti Sanctorum: & cum aliqualiter elongaretur quis à porta, non apparebant capita vectium: quia eadem curuatura alarum Cherubim obumbrabat capita illa tunc, quia ſic diſpoſita erat.

Ad quid fuerūt iſti Cherubim de lignis oliuarum in templo Salomonis, & cur non fuerunt in tabernaculo Moyſi. Quæſt. XXV.

QVæritur vlterius, ad quid fuerunt iſti Cherubim facti de lignis oliuarum in templo Salomonis, & cur non fuerunt in tabernaculo Moyſi alij. Ad primum diceret aliquis, quód iſtud erat ad repræſentādum imaginem gloriæ. Nam in cœlis Deus habet aſtantes ſibi multos angelicos ſpiritus, iuxta illud Danielis ſeptimo, Millia millium miniſtrabant ei, & decies centena millia aſſiſtebant illi. Iſtorum autem ſpirituum ſuperiores ſunt Seraphim, & Cherubim, ideo ad repræſentandam imaginē illius gloriæ, debebat arca Domini, in qua Deus ſpecialiter eſſe putabatur, circundari à Cherubim. Sed dicetur, quód hoc factum erat, quód haberet arca duos Cherubim aureos productiles ſuper ſe, qui fuerunt à principio, quādo arca facta eſt per Moyſem, & tamē nūc facti ſunt Cherubim duo de lignis oliuarū, ideo ad alium finem erāt. Dicendum, quód iſti Cherubim facti fuerunt propter duo. Primum fuit ad repræſentandam ſimilitudinem gloriæ, in qua Deo vndique aſſiſtunt angelici ſpiritus tam Cherubim, quam Seraphim, & ad hoc ſatis proficiebant iſti Cherubim cum velarent arcam. Secundum erat ad tegendum totam arcam, & propitiatorium ex omni parte: ne aliquid poſſet videri de arca tanquam nihil ibi eſſet: & iſtud erat conueniens ad apparitionem Dei in gloria ſua: nam quando apparuit gloria Domini Iſaiæ in templo, apparuit Dominus ſedens in ſolio excelſo, & in circuitu eius Seraphim, vt patet Iſaiæ ſexto. Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, et Seraphim erant ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant. Ita erat hic de iſtis Cherubim, quod quilibet habebat alas ſex, & duæ alæ cuiuſlibet erant extentæ, quaſi ad volandum, & iſtę erant, quæ pertingebant ad vtrumque parietem, ſcilicet Aquilonarem, & Meridianū. Aliæ quatuor alæ cuiuſlibet eorum, velabant ſuperiora, & inferiora arcæ, & ſic erat arca occultata quaſi ſub tabernaculo, vel fornice: & iſtud non poterant facere Cherubim duo, qui erant ſuper arcam: quia ſolum tegebant ſuperiora eius. Cum ergo dicitur ad quid erant iſti Cherubim duo de oliuis, cùm iam eſſent alij facti. Dicendum, quód ad aliud proficiebant illi, & ad aliud iſti. Nam illi, qui erant ſuper arcam erant ad oſtendendum quandam imaginem gloriæ, licèt imperfectam, & ad tegendum propitiatorium: nam erant productiles de extremitatibus propitiatorij, & erant vultus eorum oppoſiti, extendebantque alas ſuas ex oppoſito ſuper propitiatorium, ſcilicet, quód ſummitates alarum vnius tangerent ſummitates alarum alterius: & clauderent inter ſe quoddam ſpacium quadrangulum ſuper propitiatorium. In illo autem concauo ſpacio, erat corpus formatum de aere denſo, in quo formabantur voces, quæ audiebantur: & illud corpus velabatur ab illis duobus Che-

Cherubim. Non tamen poterant illi Cherubim velare
Arcam, ſed ſolum extendebant alas ſuper propitiato-
rium. Fuerunt ergo neceſſarii alii Cherubim, vt velarent
totam Arcã: quia ſimilitudo perfectæ gloriæ erat, quód
tota Arca velaretur. Sic.n. fuit in viſione Iſaiæ. Nam Se-
raphim, qui apparuerant ſuper ſolium, velabant ſolium
Dei: & ipſum Deum totum: cum dicatur, ꝙ duabus alis
velabant faciem eius, & duabus velabant pedes, & dua
bus volabant. Et quia Arca repræſentabat Deum in glo-
ria exiſtentem, debuit tota velari: & ad hoc, præter Che
rubim aureos, erant neceſſarii alii Cherubim, qui vela-
rent totam Arcam: & iſti fuerunt duo Cherubim lignei,
qui alis ſuis totam Arcam quaſi tabernaculum quoddã
tegebant. Alia etiam cauſa fuit ad perfectè occultandum
corpus, quod latebat in propitiatorio, in quo formaban-
tur voces. Nam licet poſiti eſſent duo Cherubim aurei
ſuper Arcam, & clauderent inter ſe quoddam ſpacium
occultum: tamen non perfectè occultabant, quia adhuc
aliquid poterat apparere aliquo caſu. Ideo ponebantur
duo remedia ad hoc. Primum erat, ꝙ quando ſacerdos
ſummus introiret in Sancta Sanctorum ferret coram ſe
thuribulum plenum prunis, & thymiamate, vt vapor
groſſus inde conſurgens offuſcaret oculos eius, nè vide-
ret aliquid de eo, quod erat in propitiatorio: Leuitici
16. Secundum remedium erat, ꝙ Deus poneret nubem
quandam groſſam ſuper propitiatorium, in qua inuolue
retur corpus illud, in quo formabantur voces, & nõ vi-
deretur, qualiter erat corpus organizatum, vel lineatũ:
vt patet eodem capitulo, ſcilicet, non intret Aaron omni
tempore in ſanctuarium, quod eſt vltra velum, nè mo-
riatur: quia in nube apparebo ſuper oraculum. Ad hoc
ergo, ꝙ non eſſet opus his remediis, debuit perfectè oc-
cultari Arca, ponendo alios duos Cherubim ligneos, qui
totam operirent cum propitiatorio, & cum aliis aureis
Cherubim. Alia ratio fuit ad perfectam expreſſionẽ glò-
riæ diuinæ. Nam quando Ezechiel vidit gloriam Domi
ni, vidit quatuor animalia in circuitu throni: & quodli-
bet illorum habebat alas ſex: Ezechiel 1. Ad perfectam
ergo imitationem debuerunt hic eſſe quatuor Cheru-
bim: nam illa quatuor animalia erant Cherubim: Ezech.
10. Sic etiam Beato Ioanni oſtenſa eſt ſemel gloria Domi
ni, & in circuitu throni Dei, vidit quatuor animalia, &
vigintiquatuor ſeniores. Et illa quatuor animalia, erant
Cherubim, quia erant talia, qualia illa, quæ vidit Eze-
chiel, vt patet Apoc. 4. Ideo hic debuerunt in circuitu
Arcæ eſſe quatuor Cherubim, ſcilicet, duo, qui erant ſu-
per Arcam, & duo ad latera, & velabant Arcam.

Quare Cherubim lignei non fuerunt in Tabernaculo Moyſi. Quæſtio XXVI.

QVæritur vlterius, quare iſti duo Cherubim lignei,
qui fuerunt in templo Salomonis, non fuerunt in
tabernaculo Moyſi, cum pertinerent ad oſtendendã glo
riam Domini. Reſpondendum, ꝙ multa fuerunt in tem
plo Salomonis, quorum ſimilia non fuerunt in taberna-
culo Moyſi; ſicut patet de mari æneo, de luteribus, de
columnis duabus, de vaſorum multitudine: & eadẽ cau
ſa, quæ fuit de aliis, fuit de iſtis duobus Cherubim li-
gneis: & eſt duplex cauſa, prima fuit propter difficulta-
tem portationis: nam omnia, quæ in tabernaculo Moyſi
erant, portabantur de loco ad locum moto tabernaculo:
& ſi eſſent multa, vel magnæ quantitatis, portari non
poſſent; vel cum magna difficultate portarentur, potiſſi-
mè quia vaſa, & ſupellectilia ſanctuarij non portaban-
tur in plauſtro, nec ſuper animalia: ſed humeris homi-
num portabantur: Num. 7. quia omnia illa portabantur
à Chaatitis: Nu. 7. quibus non dabantur plauſtra ad por-
tandum onera ſua, ſicut aliis Leuitis: Num. 7. Et ob hoc
non fuerunt luteres in tabernaculo quamquam fuerunt
in templo, quia erant magnæ quantitatis, & portari non
poterant. Etiam non erat ibi mare æneum: quia illud e-
rat valdè magnæ quantitatis cum caperet duo millia ba
tos, 3. Regum 7. Et nullo modo portari poſſet cũ bobus
ſuis. Etiam columnæ duæ, de quibus præcedenti cap. &

A 3. Regum 7. portari non poſſent in plauſtris, nec in ali-
quo artificio, de loco ad locum magna diſtantia, propter
difficultatem nimiam: de Cherubim iſtis ita dicendum
eſt, ꝙ quilibet illorum habebat alas ſex: & extendeban-
tur duæ illarum decem cubitis: & ſic totus ipſe Cherub
magnæ quantitatis eſſet: ita, vt humeris hominum por-
tari non poſſet: & tamen ab hominibus portandi erant
Cherubim, cum eſſent partes tabernaculi, ſicut tabu-
lata, vel operimenta: ſeu ſupellectilia, quæ à Chaathitis
portabantur ſuper humeros. Secunda cauſa fuit, quia
tabernaculum Moyſi non fuit domus, in qua Deus debe-
ret habitare, vel coli in æternum, ſed factum eſt ad tem-
pus, ſcilicet quamdiu Iſraelitæ eſſent in motu. Ceſſante
autem motu, ceſſaret tabernaculum illud: vt efficeretur
aliqua habitatio, in qua honorabiliter maneret arca Dei:
B & vaſa miniſtrationis eius. Et ob hoc nõ oportuit, quòd
laboraretur ad hoc, ꝙ omnia, quæ pertinebant ad perfe-
ctionem cultus diuini, & eius pulchritudinem eſſent in
tabernaculo Moyſi: quia tunc poneretur tabernaculum
illud tanquam id, in quo debebat cultus Dei vltimatè
manere tanquam in ſua maiori perfectione. Et ſic ſolùm
poſita fuerunt in tabernaculo ea, quæ erant ad neceſſita
tem miniſtrationis. Quæ vero ad ſolam pulchritudinem
pertinebant: ſicut duæ columnæ æneæ: non poſita fue-
runt ibi, vel illa, quæ pertinebant ad maiorem perfectio
nem miniſtrationis, ſicut mare æneum, & luteres: & duo
Cherubim lignei: & multiplicitas candelabrorum: ita,
vt eſſent decem, & multiplicitas menſarum decem, præ-
cedenti cap. Cum tamen in tabernaculo fuiſſet vnicum
candelabrum, & vnica menſa. Exo. 25 & 26. Sic.n. fuit
C de iſtis Cherubim, quia pertinebant ad perfectam re-
præſentationem gloriæ Diuinæ, vel ad perfectè occul-
tandum corpus latens de aere inter alas Cherubim au-
reorum. Ideo non fuerunt in tabernaculo Moyſi, ſed fa-
cti ſunt in templo Salomonis.

An fuerit ibi Arca vſque nunc. Quæſt. XXVII.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, ꝙ fuit ibi
Arca vſque in præſentem diem. Nam non vide-
tur, ꝙ fuerit ibi Arca: eo tempore, quo ſcriptus eſt
liber iſte, ſcilicet, ꝙ tunc adhuc manebat Arca in tẽplo
Salomonis. Sed dicetur, ꝙ hoc non ſtat, quia iſte liber
ſcriptus eſt per Eſdrã, ſicut tenent Hebræi, & Nicolaus,
& ferè omnes. Fuit tamen Eſdras reparator legis poſt
D reditum de Babylone: nam ipſe redijt in Ieruſalem de
Babylone cum Iudæis iam liberatis: vt patet ex primo
libro ſuo toto. Et tamen tunc non manebat Arca in tem-
plo: quia nullum templum erat, cùm iam deſtructum
eſſet, & Arca inde tranſlata: ideo non poterat hoc ſcribe-
re Eſdras: ſed ſcripſit aliquis de prophetis, qui fuit an-
te captiuitatem Babylonicam, & templi deſolationem:
& ille potuit dicere, ꝙ Arca manebat in templo vſq; ad
diem ipſum. Dicendum, ꝙ hoc non ſtat, quia neceſſe eſt,
ꝙ Eſdras ſcripſerit iſtum librum, vel ſaltem aliquis, qui
fuerit poſt captiuitatem Babylonicam, & reditum de
Babylone. Nam infra, vltimo capitulo, dicitur: quomo-
do tranſlati fuerunt Iudæi in Babylonem, & manſerunt
ibi ſeptuaginta annis; quouſque terra celebraret ſabbata
ſua: & tunc Deus ſuſcitauit ſpiritum regis Cyri, & iuſſit
E prædicari in toto regno ſuo, ꝙ quicunque de Iſraelitis
vellet redire in Ieruſalem ad conſtituendum templum,
& manendum ibi, ꝙ aſcenderet. Fuit ergo ſcriptus liber
iſte, poſt reditum de Babylone per Eſdram. Item patet
hoc quia finis libri iſtius, & principium libri primi Eſ-
dræ, continent eadem verba, vt patet intuenti: & ſic vi-
detur, ꝙ idem fuerit vtriuſque ſcriptor; de quo magis
declaratum eſt in quadam quæſtione, in prologo libri
huius. Non potuit ergo manere Arca in templo vſq; ad
diem, in quo liber iſte ſcriptus eſt, cum per Eſdram ſcri
ptus fuerit. Aliquis dicet, ꝙ verum eſt, ꝙ per Eſdrã fuit
liber iſte ſcriptus: & tamen manebat illo tempore Arca
in templo, ſcilicet, quia poſt reditum de Babylone, fuit
conſtructum rurſus templum, & poſita fuit Arca in San
cto Sanctorum: & ſic tempore Eſdræ, quando ſcribeba-

tur iſte liber, manebat ibi arca. Dicendum, quòd hoc non ſtat, quia arca non fuit in ſecundo templo facto poſt reditum de Babylone. Nam ante captiuitatem Babylonicam, aliquanto tempore, præſciens Ieremias, ſpiritu Dei, templum deſolandum, & calamitatem affuturam genti, accepit arcam de templo, & tabernaculum Moyſi, & cortinas: & tulit in ſepulchrum Moyſi in monte Phaſga, & intra cauernam eius ſepeliuit. Quidam autem ſecuti ſunt eum, vt notarent locum: & Deus excœcauit eos, vt non viderent. ſecũdo Machabæorum ſecundo, & poſtea non manifeſtata eſt illa arca, nec dicitur manifeſtanda vſquequo Deus congreget omnes Iſraelitas, eodem cap. Ideo non fuit in ſecundo templo. Etiam patet hoc, quia poſtea in toto tempore, quo fuit poſt captiuitatem Babylonicam, vſque ad Chriſti natiuitatem, & deſtructionem vrbis per Romanos, non fit mentio aliqua de arca, ſicut fiebat præcedenti tempore, ante Babylonicam captiuitatem. Item patet, quia dato, quod poſt Babylonis captiuitatem arca eſſet in templo ſecundo facto, tempore, quo Eſdras ſcribebat librum iſtum: tamen non conueniret literæ huic, quę neceſſario debet intelligi de templo Salomonis. Nam dicitur hic, quomodo in templo Salomonis fuerunt duo Cherubim de lignis oliuarum, & quòd ſub illis arca poſita eſt, & ſequitur, fuitque ibi vſque in præſentem diem. Ergo neceſſariò intelligitur de illo templo Salomonis, & ſub illis duobus Cherubim extitiſſe arcã vſque ad diem, de quo hic dicitur. Et tamen manifeſtum eſt, quod non potuit ſtare in illo templo, nec ſub illis duobus Cherubim vſque ad tempus, quo Eſdras ſcripſit librum iſtum, cùm templum deſolatum fuerit, & nõ mãſerit ibi nec lapis ſuper lapidem: & dato quod poſtea poneretur arca in templo ſecundo reædificato, non erat verum, quòd manſit, vel fuit ibi vſq; ad diem, quo ſcriptus eſt liber: ſed ſolum diceretur: & eſt ibi in præſenti die: ideo non poteſt hoc ſtare. Sed dicendum eſt, quòd verum eſt, quòd Eſdras ſcripſit hunc librum poſt reditũ de captiuitate Babylonis: quia non poſſumus hoc euitare, & cum dicitur, quòd manſit ibi arca vſque in præſentem diem, dicendum quod nõ loquitur de tempore ſuo, quo ſcriptus eſt iſte liber, ſed de tempore, quo ſcripta eſt alia hiſtoria, quàm ipſe ſequitur in ſcribẽdo librum iſtũ. Pro quo conſiderandum, quod licèt liber Regum, & iſte liber Paralipomenon, ſint ſcripti a Prophetis, non procedunt vt Prophetales, velut ſcripti a Prophetis: qui a nullo auctoritatem dictorum accipiunt, niſi a Deo inſpirante eis, ſed vt libri ſcripti a ſapientibus. Nam ſapientes dicta ſua ratione inuincibili, vel maiorum auctoritate fulcientes in libris iſtis, qui ſunt hiſtoria, ſcriptores librorum vtuntur teſtimonijs aliorum: vnde in libris Regum ſæpe allegantur verba dierum regum Iſraël, id eſt quidam liber de hoc factus, & liber verborum dierum regum Iuda, vt patet tertio Regum decimoquarto, & decimoquinto, & in multis alijs locis, ita etiam in iſto libro ſæpe allegantur auctoritates aliorum, ſicut infra nono, allegatur liber Nathan Prophetæ: & liber Abdo videntis: & liber Ahiæ Silonitis, & infra decimoſecundo, allegatur auctoritas libri Semeiæ Prophetæ, & Abdo videntis: & ſic eſt in multis alijs locis huius libri. Pro quo ſciendum, quòd Eſdras ſcripſit librum iſtum poſt captiuitatem Babylonicam, vt ſupra probatum eſt. Collegit tamen in eo omnia geſta populi Iſraelitici, a principio & potiſſimè tempore regũ Iuda, & Iſrael. Et quia temporibus illis, fuerunt multæ hiſtoriæ ſcriptæ, de geſtis illorum temporum, per viros probatiſſimos, tenet Eſdras hunc modum, quod allegat dicta illorum, & remittit ad libros ipſorum: & facit hoc in qualiber hiſtoria, ſcilicet, cum enarret hiſtoriam regis Dauid: in tota illa nihil allegabit: ſed in fine illius remittet ad libros, de quibus tranſtulit hiſtoriam, Nam in toto præcedenti libro ferè deſcripta eſt hiſtoria Dauid, & temporis ſui in fine libri, ſcilicet capitulo vltimo, remittitur ad librum Samuelis Prophetæ, & ad librum Nathan Prophetæ, & ad librum Gad videntis: deinde in principio libri huius ſecundi, incipit hiſtoria de Salomone; & durat vſque ad finẽ nonũ capituli, & ibi remittitur ad libros, de quibus F hiſtoria ſumpta eſt, ſcilicet ad librum Nathan Prophetæ, & ad librum Abdo, & ad librum Ahiæ Silonitis, deinde narratur hiſtoria Roboam filij Salomonis vſque ad decimum ſecundum capit. & ibi remittitur ad librum Semeiæ Prophetæ, & Abdo videntis. Etiam in hiſtoria Abiæ regis remittitur ad librum Abdo infra decimotertio. Et in hiſtoria Ioſaphat remittitur ad librũ Iheu filij Anani, qui digeſſit in libris regum Iſrael, infra decimoſecundo capitulo. Et ſic de alijs regibus vſque ad finem libri. In fine autem vltimi libri, vbi agitur de deſtructione Ieruſalem, & de captiuitate Babylonis, & reditu, quæ fuerunt vltima, cum nullæ hiſtoriæ de his eſſent, non allegat libros aliquorum, ſed auctoritate ſua locutus eſt, & tamen iſtud eſt contra conſuetudinem Eſdræ in libro iſto. Nam quandocunque finitur hiſtoria alicuius regis G remittitur ad libros aliquos, in quibus erat illa hiſtoria: & tamen in capitulo vltimo, cum compleatur totaliter hiſtoria, licet ibi multa dicantur, non remittit ad librum alicuius, ſed ipſe Eſdras auctoritate ſua loquitur, ſcilicet, quia nullius hiſtoriam reperit. In hiſtorijs autem, quas tranſcripſit ex libris aliorum, vſus eſt verbis illorum quaſi tempore illorum ſcriptus eſſet liber iſte: & quia tota iſta hiſtoria Salomonis, & ædificationis, atque apparatus templi erat ſcripta in libris Nathan Prophetæ, & Abdo videntis, & Ahiæ Silonitis: vt patet infra nonò, & quilibet illorum cum ſcriberet de apparatu templi, & depoſitione arcæ ſub alis Cherubim, dixit, fuitque ibi arca vſq; ad præſentem diem, & verum fuit, quia tempore, quo illi ſcribebant hiſtorias ſuas, poſt mortem Salomonis, manebat adhuc arca in loco illo, H ſub alis Cherubim, ideo Eſdras ſcribens hiſtoriam iſtã, vſus eſt verbis illorum, & dixit: fuitque ibi arca vſque in præſentem diem. Poterat autem alio modo ſolui hoc, dicendò quod liber iſte non fuit ſcriptus per Eſdram: ſed per aliquem, qui fuit ante captiuitatem Babylonicam: & tamen nunc dicendum eſſet, quod magnam partem libri huius ſcripſit Eſdras ponens ſaltem ea, quæ acciderunt in deſtructione Ieruſalem, & prædicationem regis Cyri, ſcilicet, quod poſt ſeptuaginta annos captiuitatis, prędicauit, quod qui vellet aſcendere in Ieruſalem aſcenderet, vt habetur infra vltimo capitulo. Sed iſtud non eſt tam conuenienter dictum, ſicut primum, potiſſimè cum communiter teneatur, quòd Eſdras librum iſtum ſcripſerit.

Aliter autem poſſet dici ſecundum Rabbi David I Kimhi, ſcilicet, quod manſit arca ſemper in loco ſuo, & quod Eſdras ſcripſerit totum hoc, & quòd verum ſit, quòd vſque ad tempus ſuum manſerit arca in loco, in quo poſita erat: dicit enim, quòd in Sancta Sanctorum erat quædam ſpecus ſubterranea, in qua poſita fuit arca: & nullus homo ſciebat deſcendere in eam, & ſic quando Chaldæi deſtruxerunt templum incendio, & ferro, neſcientes deſcendere in ſpecum illam, reliquerunt ibi arcam, & ſic manſit ibi vſque ad tempus Eſdræ. Iſtud autem aſſerit ipſe, occaſione huius dicti, ſcilicet, Fuitque ibi vſque in præſentem diem, quia non videt alium modum, per quem poſſit ſaluare literam iſtam niſi ſic. Et tamen hoc non ſtat, quia arca non fuit poſita ſub terra, ſed ſuper terram in pauimento Sancti Sanctorum, & Cherubim lignei operiebant eam, vt colligitur hic in litera, & tertio Regum octauo. Item, quia ſi in ſpecu poneretur, non fuiſſent neceſſarij Cherubim ad tegendum K eam alis ſuis: & tamen poſiti fuerunt ad hoc, & tegebat eam ſub alis, in modum tabernaculi, vel camerationis, vt colligitur in litera: & ponit illud Ioſephus octauo Antiquitatum.

Item patet efficacius, quia dicitur hic in litera: & tertio Regum octauo, quod alæ Cherubim velabant arcam & vectes eius præter modicum: quia vectes paulo longiores erant, & capita vectium apparebant foris extra ſtentubernaculum ſancti Sanctorum. Ergo in non erat arca in ſpecu occulta, quia tunc non videretur de ea quicquam: vel ſi aliquid videri poſſet viderent eam Chaldæi, quando deſtruxerunt illam, & caperent ipſam, quia erat operta laminis aureis, & quia aperte erant ſic eius.

eius, & duo Cherubim productiles erant de auro puriſſimo. Tamen dato, quod eſſet in ſpecu occulta, & non videret eam Chaldæi, tamen exureretur quando totum templũ fuit combuſtum, potiſſimè quia magna pars eius erat de auro, & liquefieret ad calorem ignis. Item dato, quod aliqua occaſione poſſet euadere Arca in loco illo, non videtur quomodo poſſet manere ibi per ſeptuaginta annos captiuitatis Babylonicæ, quouſque rurſus templum ædificatum eſt, & tunc fundamenta etiam templi mota ſunt: quia non fuit factum opus ſuper propria fundamenta, ſed noua facta ſunt ædificatoribus, vt patet primo Eſdræ 3. c. & ſic non manſit Arca in loco ſuo: ideo nullo modo poteſt ſtare poſitio iſta Rabbi Dauid Kimhi: ſed tenendum eſt quod ſupra determinauimus.

An in Arca aliquid eſſet præter tabulas.

Quæſtio XXVIII.

Quæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod in Arca nihil erat, niſi duæ tabulæ lapideæ, quas poſuerat ibi Moyſes in Horeb. Nam videtur, quod alia etiam erant, ſcilicet, vrna aurea, & manna in vrna, & virga Aaron, quæ fronduerat. Ad Hebræos nono. Et de iis aliqualiter tangitur in libris veteris teſtamenti. Nam de vrna aurea continente manna dicitur Exodi decimoſexto, quod Deus dixit Moyſi. Sume vas vnum, & mitte ibi manna quantum poteſt capere Gomor, & repone coram Domino ad reſeruandum in generationes veſtras; poſuitque illud Aaron in tabernaculo, ad reſeruandum: & licet ibi non totaliter declaretur; Apoſtolus dixit, quod poſitum fuerat in Arca. De virga Aaron, quæ fronduit, patet Numeri decimoſeptimo, cum dixit Deus ad Moyſem Refer virgam Aaron in tabernaculum teſtimonij, vt ſeruetur ibi in ſignum rebellium filiorum Iſrael rebellium; fecitque Moyſes, ſicut præceperat Dominus: Et non dicitur in quo loco erat coram Domino: Apoſtolus autem declarauit, quod erat in Arca. Erat etiam ibi liber Deuteronomij: nam iuſſerat Moyſes, quod ponerent Leuitæ Deuteronomium in latere Arcæ: & ibi ſunt poſitus; Deuter. 31. Dicendum eſt, quod omnia hæc poſita fuerunt in Arca, ſicut teſtatur Apoſtolus, & tamen litera dicit, quod non erant, niſi tabulæ legis, ſcilicet, quia tabulæ poſitæ fuerant in principali ſinu arcæ. Cetera autem erant in latera arcæ. Sicut dicitur de Deuteron. quod erat in latere Arcæ: Deuteronomij 31.
D Ideo ſolæ tabulæ dicentur eſſe in Arca: quia ipſæ erant ſolæ in ſinu, quæ vocabatur Arca. Locus autem, in quo cetera erant non vocabatur in ſcriptura Arca, ſed latus Arcæ. Apoſtolus tamen voluit nominare Arcã, quia erãt interius in aliqua parte eius. Alqui volunt dicere, quòd erant ſolæ tabulæ intra Arcam: & tamen dicuntur omnia hæc eſſe in Arca, quia erant coniuncta Arcæ, ſcilicet, in latere eius, ſicut dixit Moyſes de Deuteronom. quòd poneretur in latere Arcæ. Apoſtolus autem accepit largè eſſe in Arca, id eſt, intra Sancta Sanctorum coniuncta Arcæ. Scriptura autem hic, & 3. Regum 8. accepit eſſe in Arca propriè, pro eſſe intra eam, & ſic dixit, quòd ſolæ tabulæ erant in Arca. De hoc tamen quid verum ſit, magis declarabitur ad Hebræos.

Egreſſis autem ſacerdotibus de ſanctuario (omnes.n. ſacerdotes, qui ibi potuerant inueniri, ſanctificati ſunt, nec adhuc in illo tempore vices, & miniſteriorum ordo inter eos diuiſus erat) tam Leuitæ, quam cantores, id eſt, & qui ſub Aſaph erant, & qui ſub Heman, & qui ſub Idithum, filij & fratres eorum veſtiti byſſinis, cymbalis, & pſalterijs, & citharis concrepabant, ſtantes ad Orientalem plagam altaris, & cum eis ſacerdotes centum viginti canentes tubis. Igitur cunctis pariter, & tubis & voce, & cymbalis, & organis, & diuerſi generis muſicorum concinentibus; & vocem in ſublime tollentibus, longe ſonitus audiebatur: ita vt cum Dominum laudare cepiſſent, & dicere; Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius: impleretur domus Dei nube, nec poſſent ſacerdotes ſtare, & miniſtrare propter caliginem. Compleuerat enim gloria Domini domum Dei.

A *Egreſſis autem.* Hic ponitur ſecundum principale huius capituli, ſcilicet, ſacerdotum, & Leuitarum ordinatio. Nam facto hoc, inceperunt tam ſacerdotes, quam Leuitæ cantare in atrio templi, & miniſtrare in ſacrificijs, & dicitur. *Egreſſis autem ſacerdotibus de ſanctuario.* Iſtud dicitur de ſacerdotibus, qui poſuerunt Arcam in Sancto Sanctorum: nam Leuitæ portauerant Arcam vſque ad templum, & ibi reliquerunt eam, aſſumpſeruntque ſacerdotes, & introduxerunt eam in Sancta Sanctorum, & locauerunt eam ſub alis Cherubim. Deinde clauſo oſtio Sancti Sanctorum, exierunt; deinde de prima parte templi exierunt, locatis ibi vaſis. Nam poſtquam Arcam locauerunt; etiam diſpoſuerunt candelabra, & menſas, & altare thymiamatum; & alia vaſa ſanctuarij
B in locis ſuis, in prima parte templi; & de illa etiam exierunt claudentes ianuas, vel appendentes velum: & venerũt ad atrium ſacerdotum, quod erat extra templum ad portam eius. *Omnes enim ſacerdotes, qui inueniri potuerunt ſanctificati ſunt:* Scilicet, omnes ſacerdotes, qui inueniri potuerunt in Ieruſalem, tempore huius ſeſtiuitatis, ſanctificati ſunt, id eſt, mundauerunt ſe, vt poſſent miniſtrare: quia miniſtrare, vel accedere ad rem ſacratam, nõ conueniut, niſi mundis. Sic enim dicitur: ſancti eſtote, quia ego ſanctus ſum, id eſt mundi eſtote. Non ergo licebat immundis immunditia legali accedere ad ſanctuarium, quia morerentur: Leuitici 15. Et iſta mundities fuit antequam portarent Arcam, & introirent in ſanctuarium: vt poſſent accedere ad res ſacras, & miniſtrare. Sciendũ autem, quod iſta litera eſt ſuſpenſiua: quia ponitur hic iſte
C ablatiuus abſolutus, ſcilicet. Egreſſis autem ſacerdotibus; denotans actum conſequentem, vel concomitantem: & tamen non ponitur illico iſte actus: quia illud quod ſequitur hic, interpoſitio eſt, & refertur ad ſequentia, ſcilicet, quod egreſſis ſacerdotibus de ſanctuario, inceperũt Leuitæ, & ſacerdotes ſimul canere, & nubes gloriæ Domini apparuit; quia tamen deberet ſequi quomodo omnes ſacerdotes canebant, & quia non poterant canere, & miniſtrare, niſi qui erant ſanctificati ad faciendum hoc, interponitur quomodo omnes ſacerdotes erant ſanctificati, id eſt mundificati ad miniſtrandum. De mundificatione autem iſta, qualiter fiebat, infra declarabitur in quadam quæſtione. *Nec adhuc illo tempore.* Scilicet, quado portata fuit Arca in templum. *Vices & miniſteriorum*
D *ordo inter eos diuiſus fuerat.* Quaſi dicat miniſtrauerũt, cum non eſſent diſtinctæ vices, & ordo miniſteriorum: Nam ſi facta eſſet iſta diſtinctio, non miniſtrarent niſi illi, quibus eueniſſet ſorte miniſtrare: ſed quia non erat facta diuiſio, miniſtrabant omnes, qui tunc inueniri potuerunt in Ieruſalem. Pro quo ſciendum, quòd ſacerdotes, & Leuitæ, multi erant, nec conuenienter poterat miniſtrare omnes Leuitæ, nec omnes ſacerdotes ſimul: diuiſi fuerunt ergo ſacerdotes in viginti quatuor partes, vt quælibet pars illarum, miniſtraret vna hebdomada; & ſequens pars, alia hebdomada, vſque ad viceſimã quartam ſortem: & tunc denuo redibat prima ad miniſtrandum. Sic etiam factum eſt de Leuitis cantoribus, qui diuiſi fuerunt per alias viginti quatuor ſortes: & miniſtrabant eodem modo, vt patet præcedenti libro 24. & 25.
E cap. Hoc autem tempore, nondum cœperant miniſtrare ſortes iſtæ diſtinctæ. Ideo miniſtrauerunt omnes ſimul, nõ obſeruato aliquo ordine, de quo magis declarabitur infra, in quibuſdam quæſtionibus. *Tam Leuitæ, quàm cantores.* Scilicet, cœperunt ſimul cantare. Iſte modus loquendi, videtur improprius. Nam cantores, & Leuitæ, non poſſunt inter ſe diſtingui, cõ quod omnes cantores ſunt Leuitæ, licet non omnes Leuitæ ſint cantores: Erant namque diſtincti ipſi cantores, & Leuitæ, in multa officia, ſ. quidam erant cantores, quidam ianitores, alij theſaurarij, alij præpoſiti, & iudices, de quo præcedenti libro vigeſimo tertio, & vigeſimo quinto, & vigeſimo ſexto c. Dicitur tamen, tam Leuitæ quam cantores, quia cantores vocantur illi ſoli, qui habebant officium canendi dũ fiebant ſacrificia. Leuitæ vocãtur oẽs alij, qui habebãt, quæcunque alia officia in ſanctuario: & tunc omnes cantabant, quia nondum cœperat diſtinctio miniſteriorũ,

&

F & ſortium adeo theſaurarij, ianitores, præpoſiti, iudices, & cæteri Leuitarum, nunc ſimul canebant: & hoc innuitur in littera ſupra. ſ. nec adhuc illo tempore vices, & miniſteriorum ordo inter eos diuiſus erat. Nam aliud vocatur ordo miniſteriorum, & aliud vices miniſteriorum. Vocantur vices miniſteriorum, reſpectu illorũ, qui erãt in eadem miniſtratione. Ordo vocatur, reſpectu illorũ, qui erant in diuerſis miniſtrationibus: vt pote omniũ ſacerdotum erat eadem miniſtratio, quia omnibus competebat facere ſacrificium, & cremare thymiama, & ponere panes propoſitionis, & diſponere lucernas in candelabro. Diſcernebant tamen per vices, quia erant diſtincti in vigintiquatuor partes, vel ſortes, & vna ſors miniſtrabat vna hebdomada, & alia ſors alia hebdomada, & iſtud erat miniſtrare per vices. Nunc autem confuſę erant G vices miniſtrationum, & quod pertineret ad unã de illis vigintiquatuor ſortibus, miniſtrabant omnes ſimul. Ordo miniſtrationum erat quod quidam miniſtrarent in quibuſdam officiis, & alii in aliis, ſicut in aliquo miniſtrabant ſacerdotes, & in alio Leuitæ. Etiam inter Leuitas erant diſtinctæ miniſtrationes, quia quidam erant cantores, alii theſaurarii, alii ianitores alii iudices, & præpoſiti, & qui cantores erant, inter ſe diſtinguebantur in vigintiquatuor ſortes, præcedenti li. c. 25. Sic etiam ianitores erant diſtincti ſortibus ſuis inter ſe, & alii Leuitæ. Nunc autem confuſa erant omnia, quia non ſolum, qui erant de ſortibus eiuſdem miniſtrationis, ſimul miniſtrabant cantando, ſed etiam, qui erant in diuerſis miniſtrationibus, ſicut ianitores, & theſaurarii cantabant nunc; licet nunquam hoc poſſet pertinere ad eorum miniſtrationem. Omnes autem miniſtrationum ordines confuſi H fuit, niſi quod miniſtratio Leuitica non acceſſit ad ſacerdotalem: quia hoc erat omnino vetitum, de quo magis declarabitur in quadam quæſtione. *Ideſt, qui ſub Aſaph erant, & qui ſub Heman, & qui ſub Idithum.* Expoſitio eſt præcedentis dicti. ſ. quod tam Leuitæ, quã cantores cęperunt cantare. Declaratur hic, qui erant iſti. ſ. illi, qui erant ſub Aſaph, & ſub Heman, & ſub Idithum. Nã refertur hoc ſimul ad Leuitas, & cantores, ſ. ꝙ illi Leuitæ, & cantores, qui erant ſub iſtis, ſimul cantabant: & tunc innuitur, quod omnes cantores, & Leuitæ ſimul erant ſub Idithum, Hemã, & Aſaph: ſed falſum eſt, quia ſoli cantores erant ſub iſtis, cum eſſent iſti tres principes cantorum, de quibus magis infra dicetur in quadã quæſtione. Refertur ad cantores ergo, & eſt ſenſus. ſ. ꝙ Leui- I tæ. i. theſaurarii, ianitores, & præpoſiti, atque iudices cãtabant, & etiam cantores. ſ. qui erant ſub Heman, Hethã, ſiue Aſaph, & Idithum. Et hoc ponitur ad notandum, ꝙ non erant niſi iſti cantores, vel quod omnes cantores cantarent, cum dicatur, quod, qui erant ſub iſtis cantabant: & tamen conſtat, quod non erant aliqui alii cantores, niſi iſti. *Filij, & fratres eorum.* Scilicet, filii Aſaph, Heman, & Idithum, & fratres eorum, ideſt omnes de cognatione ipſorũ, quia illi erant in eiſdem officiis, in quibus principales, ſcilicet, Heman, Aſaph, & Idithum. *Veſtiti byſſinis.* Ideſt veſtibus de byſſo, quæ ſunt veſtes lineæ, quales ſunt veſtes omnium miniſtrorum Eccleſiaſticorum, etiam ſi non ſint in aliquo ordine ſacro: quia non debet quis miniſtrare ſine veſte alia, ſiue ſuperpelicio: de veſtibus Leuitarum, quales eſſent, & an eſſent ſa- K cræ, inf. dicetur in quadam quæſtione. *Cimbalis, & Pſalteriis, & cytharis concrepabant.* Scilicet Leuitæ cantores pſallebant in iſtis inſtrumentis muſicis, quia Deus non ſolum vult laudari corde, & ore, ſed etiam in uaſis muſicis. Sic hortatur nos Dauid Pſal. vl. ſ. Laudate Dominũ in ſono tubæ, laudate eũ in Pſalterio, & cythara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in cordis, & organo, laudate eum in cimbalis bene ſonantibus. Et iterũ Pſalm. 97. ſ. Pſallite Domino in cythara, in cythara, & in voce pſalmi, in tubis ductilibus, in voce tubæ corneæ. Vocantur cimbala quædam inſtrumenta ænea lata, quæ percuſſa inuicem vtraque manu, tinnitum reddunt conſonum voci, & pertinent ad concinendum melodiam. Pſalterium inſtrumentum cognitum eſt, quod decẽ cordis conſtat. Ideo dicebat Dauid in pſalterio decachordo pſallam tibi, Pſal. 143. Cythara inſtrumẽtum antiquum eſt, cuius iam rarus vſus eſt: & tamen ſolemus vocare cytharam generali nomine multa inſtrumẽta cordata, quæ tinnitum reddunt ſuper corium, vel lignum fabrefactũ. Iſti dicebantur concrepare. i. canere, vel concrepare. i. cõſonare. *Stantes ad Orientalem plagam altaris.* Scilicet, iſti Leuitæ, qui canebant ſtabant ad Orientalem partem altaris holocauſtorum. Nam non poteſt hic intelligi de altari thymiamatum. Erant quippe duo altaria in templo, ſ. altare holocauſtorum, & thymiamatum. Altare thymiamatum erat in templo interius, ad quod non accedebant Leuitæ, nec videbant illud, & de iſto, non loquitur hic littera. Altare holocauſtorum erat extra tẽplũ in atrio ſacerdotum: nam atrium ſacerdotum erat quoddam ſpatium quadratum, velatum quibuſdam cãcellis paruæ altitudinis, ſolum ad diſtinguendum, ita tñ ꝙ ſacerdotes exiſtentes intra cancellos poſſent videri ab exiſtentibus extra: & in illo atrio fiebant ſacrificia. In illo atrio erant omnes ſacerdotes, & etiam Leuitæ canentes, vt quibuſdam placet, & eſt rationabile: vt inf. dicetur; & erãt ad orientem altaris, quia altare holocauſtorum, erat ad partem occidentalem illius atrii, verſus templi portam. Sacerdotes autem, & Leuitę erant in illo atrio, apud introitum eius, magis diſtantes a porta templi. *Cumque eis ſacerdotes centum & viginti canentes tubis.* Scilicet, omnes iſti, qui canebant pſalteriis, cimbalis, & cytharis, erant Leuitæ: & tamen cum eis erant centum & viginti ſacerdotes, canentes tubis. Quæ autem tubæ eſſent iſtæ; vel cur canerent ſacerdotes tubis, & non Leuitæ, declarabitur inf. in quadam quæſtione. *Igitur cunctis.* Scilicet, ſacerdotibus, & Leuitis ſupra nominatis. *Tubis, & voce, & cymbalis, & organis, & diuerſi generis muſicorũ concinentibus.* Ponuntur inſtrumenta quibus iſti concinebant, ſ. quidam canebant tubis, & iſti erant ſacerdotes centum & viginti. Alii voce, quia inter canentes organis muſicis, canebant etiam quidam voce, vt pulchra fieret armonia: & non eſt credendum, quod ſimul canerent quidam voce, & alii muſicis inſtrumentis: quia confunderetur ſonitus voce canentium, ſed canebant ſemel quidam voce, & poſtea pſallebant alii organis muſicis. ſicut fit nunc in Eccleſia: quia in organis pſallit vnũ verſum & chorus canit alium, & ſic commutatur cantus, ut pulcher fiat. Etiam non eſt credendum, quod in omnibus organis muſicis pſalleretur ſimul, quia cum quidam haberent grauem, & magnum ſonitum, conſonantiam aliorum minus ſonantium confunderent: ſicut ſi centum & viginti ſacerdotes tubis clangentes, ſimul clangerent cũ aliis organis, nullius uox audiri poſſet: nec eſſet cantus, ſed confuſus murmur, ſicut ſonitus tumultuantis populi. Organa ſunt inſtrumenta muſica generaliter loquendo, quia organum nihil ſignificat niſi inſtrumentum in Græco, licet quidam noſtrum, accipiant pro muſicis vaſis ſolum. Et patet hoc, quia inſtrumenta ſentiendi vocantur organa, & generaliter omnia inſtrumenta manualia dicuntur organa, & ſic ſeruus vocatur organum animatum, vt patet 1. Paralipom. Dicitur etiam diuerſi generis muſicorum, ad comprehẽdẽdum omnia alia vaſa: quia omnia genera inſtrumentorum muſicorũ, quæ haberi poterant, fuerunt ibi ad ſolẽnizandum feſtiuitatem iſtã, ſicut quãdo Dauid tranſtulit arcam de Cariathiarim in domum Obededom, ipſe, & totus Iſrael, pſallebãt in oĩbus lignis fabrefactis 2. Reg. 6. *Et vocem in ſublime tollentibus.* Ideſt ſacerdotes, & Leuitæ uocẽ in altum eleuabant, quia multi erant canentes. *Longe ſonitus audiebatur.* Scilicet, longe a tẽplo: quia cũ tot canentes eſſent, & tot muſica organa, neceſſe erat audiri longe a templo. *Ita vt cum Dominũ laudare cœpiſſent.* Primi cãtus, quos nunc ſacerdotes, & Leuitæ faciebant, erat ad laudandum Dominum pro omnibus ſuſceptis beneficiis. *Et dicere confitemini Domino quoniam bonus.* i. laudate Deũ, quia nimis eſt bonus. *Quoniam in ſæcula miſericordia eius.* i. ſemper miſeretur, nam non eſt manus ſua abbreuiata, ita vt aliquo tempore miſereatur: & alio nõ miſereatur, nec õ; licet nobis interdum iraſcatur, ſicut patet pro filiis peſtilentibus, non continebit in ira ſua miſericordias ſuas.

Illud

Iſtud canticum ſæpe cantabant Leuitæ ad laudem Dei, ſcilicet. Confitemini Domino, & ob hoc in libro pſalmorum multi pſalmi ſunt, qui incipiunt: confitemini Domino, quia omnes illi ſunt de laudibus, & confeſſionibus Dei: & pertinebat nunc ſpecialiter iſtud canticum ad introductionem arcæ in templum. Nam propter lætitiam introductionis cantabant, confitemini Domino quoniã bonus. Sic etiam quando Arca introducta fuit in domũ Dauid de domo Obededom, cantauerunt Leuitæ, confitemini Domino, vt patet præced. lib. 16. c. & ibi ponitur totus pſalmus, & etiam alii pſalmi laudum diuinarum. *Impleretur domus Dei nube*. Scilicet, cępit impleri nube, cùm cantarent ſacerdotes totum templum, & atrium ſacerdotum, omniaque atria exteriora. *Nec poſſent ſacerdotes ſtare, & miniſtrare propter caliginem*. Tanta erat nubes iſta, quæ operuerat totum templum interius, & atria eius, vt ſacerdotes, & Leuitæ non poſſent ſtare in atrio ad miniſtrandum. Vocatur nubes iſta, caligo, non quidem ꝙ obſcura eſſet, ſed quia erat nubes denſa, & denſum caliginoſum eſt cum in profundo nihil de re videatur, ſed ſolum in ſuperficie. *Compleuerat enim gloria Domini domum Domini*. Redditur cauſa præcedentis dicti. ſ. quod non poterant ſacerdotes miniſtrare, nec ſtare in domo Domini: quia gloria Domini: ideſt nubes glorioſa repleuerat domum Domini. i. templum. Vocatur gloria Domini nubes illa glorioſa: quia manifeſtabatur in ea maieſtas quædam Dei.

Gloria domini, quæ vocatur.

Qualiter fuerunt ſanctificati ſacerdotes.
Quæſtio XXIX.

QVæritur circa dicta, cum dicatur hic, ꝙ omnes ſacerdotes, qui inueniri potuerunt, ſanctificati ſunt: quæ fuit iſta ſanctificatio, & qualiter fiebat. Dicendum ꝙ ſanctificatio erat quædam purificatio facta ſecũdum cæremonias legis, ab immunditiis, quæ erant ſecundum legem. Pro quo ſciendum, ꝙ Deus voluit ponere ſanctuarium ſuũ in magna auctoritate, vt ſic Iſraelitę illud valdè honorarent, & magni penderent omnia q̃ ad ſanctuariũ pertinerent. Ad hoc aũt iuſſit, ꝙ non liceret accedere ad ſanctuarium aliquibus, niſi mundus: vt ſic illud valde mundum arbitraretur. Munditia autẽ eſt duplex, ſicut eſt duplex pollutio, vel ſordes: quædam eſt naturalis ſordes, vel contaminatio, ſicut leproſum eſſe, & fluentem ſeminè, & tangere ſtercora, vel alia, in quibus homo polluitur. Alia eſt immunditia legalis, quæ ſecundum rem non eſt immunditia, ſed ſolũ ſecundũ opinionẽ legis, ſicut ſiquis tetigerit mortuum, dato ꝙ lauet ſe, ꝙ maneat immundus per ſeptem dies, & ſiquis comederit de carnibus quorũdam animaliũ vetitorum, ꝙ ſit immundus, & ſiquis pollutus fuerit ſomnio nocturno, licèt lauerit totam carnem ſuam illico, ꝙ maneat immũdus vſque ad ſequentem ſolis occaſum. Nulli ẽt polluto aliqua iſtarũ contaminationum, ſiue naturalium, ſiue legalium, licebat accedere ad ſanctuariũ: quia aliàs moreretur. Leu. 15. Sciendum tamen, ꝙ aliter fiebat purificatio in munditia naturali, & aliter in legali. Nam in legali immunditia, erat poſitus certus terminus dierũ, in quo purificaretur: & vltra illum terminum facta cæremonia impoſita à lege, non cenſebatur immundus. In naturali autem immunditia non erat certus terminus præfixus: eo quod immunditia iſta pendebat à natura, & quia operatio naturæ non pendet ex lege, non poterat ei lex imponere certum terminum ad hoc, quod eſſet homo mundus: ſed dicebat lex quod maneret homo tandiu priuatus cõicatione ſacrorum, & ingreſſu ſanctuarii, quandiu maneret in eo immunditia naturalis, & ceſſante illa, adhuc lex iudicabat eũ immũdum per aliquot dies quouſque fierent aliquæ cæremoniæ purificationis ſuper ipſum, & tunc licebat ipſi, qui fuerat pollutus, accedere ad ſanctuariũ, & patet de immũditiis naturalibus cõibus. ſ. de viro leproſo, de viro fluẽte ſemine ex ægritudine, de muliere patiẽte fluxũ ſanguinis extra tẽpora menſtruorum. Nã lepra eſt morbus, & naturalis inquinatio, vel immunditia: ideo erat lex quod quãdiu

F qs leproſus eſſet, nec accederet ad ſãctuariũ, nec introiret in caſtra ad cõicandum cum aliis ſanis: ſed manebat in locis extra vrbes, & ibi adhuc ſigna quędã habebat, quibus cognoſceretur quando leproſus eſſet. ſ. ꝙ haberet veſtimenta rupta, ſiue diſſuta ex parte anteriori: & ꝙ haberet os cõtectum panno, vel manu eo ꝙ caput nudũ haberet Leu. 13. Si autem contingeret leproſum aliquẽ diuinitus, vel naturaliter curari, aut ope medicorũ, non audebat ingredi in caſtra, ſed mittebat aliquem virũ ſanum ad ſacerdotẽ, vt veniret, & contemplaretur eum an ſanus eſſet, & ſi eum reperiret immundum, mãdabat ei, manere extra caſtra. Si autem mundatum, non introducebat eum in caſtra: ſed faciebat ſuper eum cæremonias quaſdam per octo dies, & die octauo, introducebat eum in ſanctuarium: & ſic immunditia, quã iſte a principio

G patiebatur, erat immunditia naturalis. Illa verò, quã poſtea ſeptẽ diebus patiebatur, erat ſolum ſecundum opinionem legis. De cæremoniis leproſorum, & modo purificandi eos, patet Leuit. 13. & 14. & Nu. 5. Sic etiã erat naturalis immunditia. Siquis vir ſemine flueret, & iſta erat magna immunditia, ita vt patiẽtes eã excluderẽtur de caſtris, ſicut leproſi, ne contaminarent alios Num. 5. & quandiu quis hoc pateretur, erat naturaliter immundus, nec recipiebatur in caſtris, & ſi duraret hoc tota vita, erat tota vita excluſus à communicatione hominum, & a ſacris: imò & in morte excludebatur a communione aliorũ, quia non ſepeliebatur cũ eis: ſicut patet de rege Azaria, q fuit valde bonus rex, atq; glorioſus: quia tamen lepra percuſſus eſt, fuit ab hominibus ſeparatus, & gubernauit regnum filius eius Ioatham, ipſe verò

H manſit in domo libera ſeorſum 4. Reg. 15. & infra 26. & cùm mortuus eſt, non fuit ſepultus in ſepulchris regalibus: ſed in horto ſepulchrorum regalium, & quod leproſus extitiſſet, patet infra 16. Simile de fluente ſemine intelligendum eſt: licèt de hoc non reperiatur tam expreſſum. Si autem contingerit mundari fluentem ſemine, adhuc manebat immundus per ſeptem dies: & factis quibuſdam cæremoniis, die octauo introibat in ſanctuarium, & faciebat oblationem Leuit. 15. ſic etiam erat de muliere, quæ patiebatur fluxum ſanguinis extra tempora menſtruorum: nam quamdiu pateretur illum, immunda erat: nec licebat ei accederet ad ſanctuarium. Etiam ſi hoc duraret magno tempore, vel tota vita, ſicut patet de muliere, quæ paſſa eſt menſtrua annis duode-

I cim, ſcilicet fluxum ſanguinis non naturalem, & poſtea à Chriſto curata eſt. Luc. 8. cap. Cum autem contingeret talem mundari, non illico licebat ei accedere ad ſanctuarium, ſed manebat ſeptem diebus, & fiebant quædam cæremoniæ, & die octauo introibat in templum, offerebatque duos turtures, aut duos pullos columbarum. Leuit. 15. De immundiciis autem legalibus, dicendum, quód erant multæ, & erant vt communiter omnes per contactum, & ſic vocabantur cõtaminationes. Quędam autem iſtarum erant per guſtum, vt ſiquis guſtaret de cibis vetitis immundus erat: & ad hoc lex diſtinxerat, quæ animalia, & aues, & piſces, non licebat edi. Leuit. 11. & Deuter. 14. & cum quis comediſſet de aliquo iſtorum, erat immundus, & debebat lauare ſemetipſum, & veſtimenta ſua, & immundus erat vſque ad veſperum. Erat etiam immunditia, ſiquis tangeret re-

K ptilia, vt colubros, vel animalia morticina: nam ſi comederet de morticinio cuiuſcunque animalis, erat immunditia, vel ſi tangeret morticina illorum animalium, quæ non licebat comedere: quia in iſtis lauanda erat caro, & veſtis. Leuit. 11. & 17. Etiam erat immunditia, cum quis polluebatur ſomnio nocturno, ſine tactu fœminæ etiam exire debebat caſtra, manebatque vſque ad ſolis occaſum ſequentem, & lauabat carnem ſuam: ſicque reuertebatur in caſtra. Deuter. 32. cap. ſi quis vero carnaliter cognoſceret fœminam ſuam, vel alienam, immundus erat: lauabatque carnem ſuam, & manebat ſic vſque ad ſolis occaſum. Et idem erat de fœmina ſua, quam cognoſceret: & hoc ſi ambo nudi eſſent, cum ſe cognoſcerent: ſi autem veſtiti, lauabat vterque carnem, & veſtes. Leuitic. 15. Erat etiam immundi-

tia,

tia, ſi mulier pateretur menſtrua: nam ſeptem diebus polluta erat, & die ſeptimo mundabatur, & tamen tempore medio, immundum erat quidquid tangeret. Si autem pateretur fluxum ſanguinis extra tempora mēſtruorum, erat naturalis immunditia, & paſſio indeterminata, ideo toto tempore, quo manebat illa paſſio erat immunda, Si autem ceſſaret, computabantur poſtea ſeptem dies, quibus manebat immunda legaliter, & lauabatur, atque offerebat pro ſe duos turtures. Leu. 15. ſiquis etiam coiret cum muliere menſtruata, ſeptem diebus erat immundus, & die ſeptimo lauabatur aqua, ſcilicet in ſola carne, ſi nudus eam tetigiſſet. Si autem veſtitus, lauabat etiam veſtimenta ſua. Leu. 15. Erat etiam immunditia, ſiquis tangeret cadauer viri mortui, vel ſepulchrum aut oſſa in agro, vel intraret in domum, in qua erat mortuus, aut iret ad plangendum eum, & durabat iſta immunditia ſeptem diebus, & luſtrabatur immundus bis ſcilicet die tertio, & ſeptimo. Et ad hoc erat facta quædam aqua, quæ vocabatur aqua luſtrationis, de cineribus vitulæ ruffæ. De hac purgatione, & multis cæremonijs eius, Num. 19. cap. Multi erant modi immunditiarum, & purificationum. Sacerdotes autem Leuitæ, cum deberent nūc miniſtrare, & introire in ſanctuarium, purificauerunt ſe ab omnibus generibus immunditiarum, quas contraxiſſent, ſecundum ꝙ variæ requirebantur purificationes, & ſic miniſtrauerunt.

An ordo, & vices miniſteriorum eſſent diſtincti.
Quæſtio. XXX.

QVæritur vlterius circa hoc, ꝙ dicitur, ꝙ miniſteriorum ordo, & vices nondum diſtincti fuerant, quid hoc ſit. Dicendum quod inter Iſraelitas erant Leuitæ, & ſacerdotes, qui miniſtrare debebant in officijs determinatis a lege Moyſi: erat tamen confuſio in miniſtratione, quia poterant miniſtrare interdum multi, & interdum pauci, & grauarentur quidam, & alij releuarentur. Ideo tempore Dauid diuiſi fuerunt ſacerdotes per vices. Erant enim inter ſacerdotes duæ domus, ſiue progenies, vna Eleazar, & alia Ithamar: progenies Eleazar, erat maior, & iſta diuiſa fuit in decē & ſex partes, domus Ithamar, quæ minor erat, diuiſa eſt in octo partes: & ſic erant viginti quatuor partes, vel congregationes ſacerdotum æquales inter ſe, poſitæ fuerant ſortes inter partes iſtas, ſ. quæ illarum prius miniſtrare deberet: & quæ ſecundo loco, & quæ tertio loco, & ſic vſque ad vigeſimam quartam partem. Et ſic manſit iſte ordo inter eas: & miniſtrabat quælibet iſtarum ſortium, vel partium vna hebdomada, et ſequenti hebdomada miniſtrabat ſecunda ſors, & ſic per ordinem: & cum miniſtraſſet vigeſimaquarta, incipiebat rurſus prima miniſtrare. De iſtis ſortibus, & nominibus earum, patet præced. lib. 24. cap. Differebant autem iſtę ſortes ſacerdotum, ſolum in tempore, & ordine miniſtrandi: tamen miniſtratione ipſa non differebāt, quia in eo, in quo miniſtrabat vna pars, miniſtrabat alia. Erant enim omnes miniſtrationes ſacerdotum eis communes, niſi quantum ad diem propitiationis: quia illa die ſummus ſacerdos introibat in Sancta Sanctorum. Leuit. 16. & illud non licebat facere alicui ſacerdoti minori. nec etiam licebat ſacerdoti magno facere illud, niſi illa die. 4. cap. Cauſa autem huius diuiſionis ſacerdotū in miniſtratione, fuit multiplex. Prima, multitudo ipſorum: nam erant multi ſacerdotes, & non poterant omnes ſimul miniſtrare. Cum autem diuiderentur in tot ſortes, & quælibet illarum ſuo tempore miniſtraret, poſſent conuenienter miniſtrare. Secunda cauſa fuit ad tollendā confuſionem. Nam cum non erant ſortes diſtinctæ confundebatur miniſtratio: quidam veniebant ad miniſtrandum, & alij non: & cum miniſtrabant non erat ordo. Cū autem diſtinctæ eſſent ſortes, manifeſtum eſſet, qui deberent miniſtrare qualibet hebdomada, & non eſſet confuſio, nec grauarentur quidam, & releuarentur alij in veniendo. Tertia cauſa fuit, & potiſſima ad releuandum laborem ſacerdotum. Nam ſi non fierent iſtæ diuiſiones, neceſſe erat, quod miniſtrarent ſemper omnes ſacerdotes

F ſimul: & iſtud erat difficile, quia cogerentur ſemper manere in loco ſanctuarij, & nunquam poſſent redire in loca ſua, vbi habebant poſſeſſiones ſuas; & ſic fruſtra erat eis habere ciuitates diſperſas per terras Iſrael: cum in eis nunquam habitaturi eſſent. Cum autem diuiderentur per ſortes, vna ſors miniſtrabat vno tempore, & aliæ omnes quieſcebant in locis ſuis, & cum eſſent viginti quatuor ſortes miniſtrantes, quieſcebat quelibet ſors hebdomadis viginti tribus, ſcilicet medio anno, & tunc manebat in terra ſua, & diſponebat ea, quæ neceſſaria erāt rei familiari: vnde releuabatur ſic labor omnium. Quarta cauſa fuit, vt ſacerdotes miniſtrantes haberent vnde ſuſtentarētur: nā illi ſacerdotes ſoli, qui miniſtrabant actualiter, habebant prouentus quotidianos ſanctuarij. Si autē omnes ſacerdotes ſimul miniſtrarent, non ſufficerent eis prouentus illi. Cum autem miniſtrarent diuiſi per viginti G quatuor partes, ſufficerent cuilibet parti prouentus illi. Aliæ autem partes ſacerdotum manentes in locis ſuæ originis vitam aliter procurabant per negocia rei familiaris: & ſic prouidebatur omnibus: quia aliàs conuenienter non fieret. Debuerunt ergo ſacerdotes diuidi in iſtas viginti quatuor ſortes. Quare autem diuiſi fuerunt potius in viginti quatuor ſortes, quam in pauciores, vel plures, & cur potius miniſtrabat quęlibet ſors vna hebdomada, quam maiori tempore, vel minori, & alia multa dubia; circa hoc declarata ſunt præced. lib. 24. cap.

Quomodo facta eſt diuiſio Leuitarum.
Quæſt. XXXI.

QVæritur vlterius circa Leuitas, cùm dicatur hic. ꝙ H miniſteriorum ordo, & vices, nondum erant diuiſi, ſed tam ſacerdotes, quam Leuitæ, miniſtrabant; quomodo facta eſt diuiſio Leuitarum. Reſpondendum, ꝙ inter ſacerdotes, & Leuitas erat differentia, quia omnes ſacerdotes habebant eandem miniſtrationem. Leuitæ tamen omnes non habebant eandem miniſtrationē. Nam miniſtratio ſacerdotum erat in faciendo cæremonias ſacrificiorum, & cremando quotidie bis thymiama in altari thymiamatum, & diſponendo lucernas in candelabro, & ponendo panes propoſitionis in menſa: & iſta omnibus ſacerdotibus erant communia. Ideo inter eos non erat diſtinctio officiorum, ſed ſolum ſortium, & temporum miniſtrandi. Inter Leuitas autem erat duplex diſtinctio, ſcilicet vna officiorum alia ſortium: officiorū quidem, quia non miniſtrabant omnes Leuitæ in eadem I re, ſed quidam erant theſaurarij, alij ianitores, alij iudices, & præpoſiti: alij cantores: deinde in quolibet officio iſtorum erant ſortes multæ, poſitæ ad miniſtrandum ſecūdum diuerſa tempora. Vnde cum inter Leuitas eſſent multæ progenies, fuerunt primò diſtincta officia per progenies, ſcilicet quibuſdam progeniebus datum eſt vnum officium, & alijs alterum, & ſic de omnibus: & in illa progenie, cui ſemel datum eſt vnum officium māſit ſemper, deinde diuidebatꝰ illa progenies in multas partes vt diuerſis temporibus miniſtrarent. Fuit autem primum, & potiſſimum officium Leuitarum, Ipſorum cantorum, & facti ſunt cantores de omnibus tribus familijs Leuitarum, ſcilicet de Chaathitis, Gerſonitis, Meraritis. Nam Heman, Aſaph, Idithum, qui erant principes iſtorum cātorum, erant de iſtis tribus familijs: vt patet præced. lib. K 6. capit. Fuerunt autem diuiſi Leuitæ cantores, in partes viginti quatuor, & fuerunt totidem ſortes, vt miniſtrarēt canendo per viginti quatuor vices, ſcilicet ſingula ſors hebdomada ſua. Numerus autem & ordo iſtarum ſortiū habetur præcedenti lib. 25. cap. Ianitores autem templi, qui Leuitæ erant, etiam fuerunt diuiſi per ſortes, ſcilicet ꝙ quidam cuſtodirent in porta orientali, & quidam in occidentali, alij in aquilonari, alij in meridiana, alij autē in exedris, p̃ced. lib. 26. c. vbi nominantur progenies illæ, quibus portæ ſingulæ ſorte eueniebant: ſed an poſtea ſinguli cuſtodes portarum inter ſe ſortes ponerent, ſcilicet ꝙ qui cuſtodiebant portam orientalem ponerent inter ſe ſortes: vt quidam eorum cuſtodirent vno tempore, & alij duo, ſicut erat de cantoribus, non determinat ma-

nifeſtè

niſeſtè ſcriptura: & tamen dicendum ꝙ etiam ſortes poſitæ erant inter illos, vt declaratum eſt præced. lib. 26. c. in quadam quæſtione. De Leuitis theſaurarijs, & præpoſitis, atq; iudicibus, an poſuerunt inter ſe ſortes, vel quomodo poſuerint, non legitur: ſed idem credendum eſt, ꝙ de alijs factum eſt. Cauſſa autem quare Leuitæ diſtincti fuerunt per officia, & miniſtrationes, et nõ ſacerdotes eſt, quia licet ſacerdotes multa quotidie facerent: omnes tamen miniſtrationes eorum compatibiles erant. Miniſtrationes autem Leuitarum multæ erãt, & incompatibiles. Ideo per multos diuiſæ ſunt. Primum patet, nam ſacerdotes multa faciebant quotidie, ſ. matutinum, & veſpertinum. Etiam cremabant thymiama mane, & veſpere. Exod. 30. Etiam quotidie diſponebant lucernas in candelabro. Exod. 37. & 30. Panes quoque propoſitionis conficiebant, & per ſingula ſabbatha ponebant ſuper mẽſam propoſitionis 24. Iſta autem poterant fieri per eundem: nam ſacrificia fiebant diuerſis temporibus diei, & dum implicabatur ſacerdos in vno non implicabatur in altero. Ponere autem thymiama in altari thymiamatum, nõ erat tempore ſacrificij: & ſimul cremabat ſacerdos thymiama: & diſponebat lucernas in candelabro. Exod. 30. Ideo non ſe impediebant iſtæ miniſtrationes, vnde poterant competere eidem. Secus autem de Leuitarum miniſtrationibus: nam erant multæ, & incompatibiles, cum omnes fierent eodem tempore. Illi namque, qui cantores erant, aſſiſtebant ſemper ſacerdotibus canendo quãdiu illi miniſtrarent in ſacrificijs, ianitores verò omni tempore nocte, dieque cuſtodiebant portas. Theſaurarij autem aſſidue erant in exedris ſuis, cuſtodientes theſauros ſibi commiſſos, vt quandocunq; aliquid ab eis peteretur pro miniſtratione ſacerdotum, vel Leuitarum, illud illico exhiberent. Præpoſiti autem, & iudices, habebant officiũ magis incompatibilem cum officijs aliorum Leuitarum, eo ꝙ iſti miniſtrabant extra templum, diſcurrentes per totam terram Iſrael, vt patet præced. lib. 26. cap. Non poterant ergo iſta officia omnia cõcurrere in eundem, & ſic neceſſe fuit diſtingui per multos Leuitas, cũ quodlibet iſtorum officiorum requireret totum hominẽ, quia quotidiana, & continua erat eius miniſtratio. Cauſa autem quare poſtea diſtributis officijs Leuitarum per multos Leuitas, fuit facta alia diſtributio eiuſdem officij per vices Leuitarum, ſicut in cantoribus, ꝙ diſtribuerentur per ſortes vigintiquatuor, fuit eadem, quæ in ſacerdotibus ꝙ diuiderentur per vigintiquatuor ſortes: licet omnes eandem miniſtrationem haberent: vt declaratum eſt præced. quæſtione. Cur tamẽ cantores Leuitæ fuerint potius diſtincti per vigintiquatuor partes quam per plures, vel pauciores, cauſa fuit, vt correſponderent Leuitæ ſacerdotibus, ſed vna ſors ſacerdotum miniſtrabat qualibet hebdomada; vt ergo vna ſors cantorum correſponderet vni ſorti ſacerdotum, & eſſet hoc iam cognitum, ſ. prima ſors ſacerdotum primæ ſorti Leuitarum, correſponderet, ſed aliquando prima ſors ſacerdotum miniſtraret cum prima ſorte Leuitarum, & interdum miniſtraret cum tertia. Cum autem eſſent numero æquales correſponderent ſemper eædem ſortes ſibi inuicem.

Qui fuerunt illi tres viri nominati. Quæſt. XXXII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de cantoribus, qui erant ſub Heman, Aſaph, & Idithum, ꝙ omnes iſti cantabant: qui erant iſti tres viri, qui nominantur hic. Dicendum quod cantores habebant officium maius inter oẽs Leuitas, & ꝙ maiori ſapientia egebant: ideo cum à principio cantores aſſumpti ſunt, electi fuerunt ſapientiores de omnibus familijs Leuitarum. Erant enim tres primæ, & maximæ familiæ Leuitarum, quæ ſub ſe includebant multas alias ſubdiuiſiones, ſ. Chaathitarum, Gerſonitarum, Meraritarũ nominatæ a tribus filijs Leui. Num. 3. & 4. & præced. lib. 23. cap. Et de qualibet fuerunt aſſumpti cãtores aliqui cum vno principe. Et erat princeps cantorum de familia Chaathitarum Heman: princeps cantorum Gerſonitarum Aſaph: princeps

A cantorum Meraritarum Ethan: præcedenti. lib. 6. cap. Et Ethã communiter creditur vocatus alio nomine Idithũ. Iſti tres ponuntur tanquam principes omnium cantorũ, & omnes de cognatione ipſorum fuerunt cantores, & cognationes eorum diuiſæ fuerunt in partes vigintiquatuor per 24. ſortes. Fuerunt autem quatuordecim iſtarum ſortium de filijs Heman, & quatuor de filijs Aſaph. Sex verò de filijs Iditum: præced. lib. 25. cap. Et ibi ponuntur nomina ſortium, & ordo earum. Iſti autem tres viri fuerunt ſapientes nimis in cantico, ſcilicet faciendo cantica diuerſa, & introducendo diuerſas melodias. Vnde vnus iſtorum comparatur Salomoni in ſapientia. 3. Reg. 4. & vocantur omnes Doctores cantici, præcedenti libro 25. cap. Reperiuntur autem multi Pſalmi ab eis facti. Nam B quidam vocantur Pſalmi Aſaph. Alij Heman, alij Idithum; vt patet inueſtigando titulos eorum in Pſalterio, & declaratum eſt hoc præced. libro 16. capit. in quadam quæſtione, in qua poſiti fuerunt Pſalmi, qui facti ſunt à ſingulis iſtorum. Omnes autem cantores, qui erant ſub iſtis, fuerunt nunc præſentes in portatione arcæ, vel plurimi eorum, & omnes ſimul cantauerunt, non obſeruato aliquo ordine.

An diuiſa fuerint miniſteria, & vices, quando fuit portata arca. Quæſt. XXXIII.

QVæritur vlterius circa iſtud, quod dicitur hic, ſcilicet, ꝙ non erat diuiſus ordo miniſteriorũ, & vices, quãdo portata fuit arca in templũ, nam videtur ꝙ prius C diuiſa fuerunt omnia hæc: patet hoc, quia Dauid fecit hoc. Ipſe enim in ſenectute ſua cœpit ordinare miniſteria Leuitarum, & ſacerdotum cum toto exercitu: vt patet præced. lib. 23. cap. & diuiſit ſortes ſacerdotum: eo. libro 24. Sortes autem Leuitarum cantorum diuiſit eo. lib. 25. cap. Sortes autem ianitorum theſaurariorum, iudicũ, & præpoſitorum, diſtinxit. eo. lib. 26 capit. Ideo ex eo tempore diſtincta erãt omnia hæc, & poſtea vixit Dauid aliquanto tempore: deinde ſucceſſit Salomon, qui anno 8. regni ſui cœpit conſtruere templum Domini: & compleuit poſt ſeptem annos, ſ. anno vndecimo regni ſui. 3. Reg. 6. cap. Et ſic quaſi duodecim anni fluxerunt a tẽpore, quo fuit diuiſus totus ordo Leuitarum; & ſacerdotum, vſq; ad iſtam portationem arcæ. Non ergo videtur ſtare litera iſta, ſ. ꝙ D nondum diuiſus fuerat ordo miniſteriorũ, inter ſacerdotes, & Leuitas. Dicẽdum ꝙ Dauid diuiſerat ordinem, & ſortes ſacerdotum, & Leuitarum: vt ſupra probatum eſt, tamẽ tempore ſuo non cœpit executio, ſ. vt ſacerdotes, et Leuitæ miniſtrarent per vices ſuas, ſed tenebat ſemper modum antiquum. Cœpit aũt iſta miniſteriorum diſtinctio poſtea tẽpore Salomonis, & ſic qñ portata fuit arca in templum, licet diuiſus eſſet ordo ſacerdotum, & vices eorum, & Leuitarum, nondum tñ cœperunt exequi ordinationem illã: & ſic cantauerunt, & miniſtrauerunt oẽs ſacerdotes, & Leuitę ſimul, tanquam ſi nulla facta fuiſſet diuiſio. Salomon autem poſt hoc fecit, ꝙ ſacerdotes, & Leuitæ miniſtrarent per ſortes ſuas, & vices, locata arca in templo: vt patet inf. 8. c. ſ. & conſtituit iuxta diſpoſitionem Dauid patris ſui officia ſacerdotũ in miniſterijs E ſuis, & Leuitas in ordine ſuo, vt laudarent, & miniſtrarẽt coram ſacerdotibus, iuxta ritum vniuſcuiuſque diei, & ianitores in diuiſionibus ſuis per portam & portã, ſicut præceperat Dauid homo Dei. Cauſa aũtẽ quare tempore Dauid non fuit tradita executioni ordinatio iſta nec tempore Salomonis vſque ad portationem arcæ, fuit: quia iſta ordinatio erat facta ſolum pro vno loco, ſ. qñ tota miniſtratio ſanctuarij in vno loco fieri deberet: quod patet, quia vna hebdomada miniſtrabat ſolum vna ſors cantorum, & vna ſors ſacerdotum, & ſequenti hebdomada alia. Ideo neceſſe erat, ꝙ in vnico loco miniſtraretur: alias miniſtrarent duæ ſortes ſacerdotum qualibet hebdomada, vna in vno loco, & alia in alio, & ſic erat de Leuitis: & tñ miniſtratio tempore Dauid fiebat in duobus locis, ſ. quia quidam ſacerdotes, & Leuitæ manebant in Ieruſalem miniſtrantes quotidie coram arca. Et alij erãt in Gabaon, vbi erat tabernaculum Domini miniſtrantes,

I præ-

præced.lib.16.c.Ideo non poterat tempore Dauid tradi executioni ordinatio iſta. Item non fuit tradita executioni tempore Salomonis vſque poſt conſtructionem templi: quia illo tempore etiam manſit arca in domo Dauid in Ieruſalem, & tabernaculum Domini erat in Gabaon, manebantque quidam de ſacerdotibus in Ieruſalem,& alii in Gabaon, & ſic non poterat tunc tradi executioni. Hoc patet,nam manifeſtum eſt, quod tempore Salomonis,manebat Arca in Ieruſalem in domo Dauid: nā nūc quando portata fuit in templum , portata eſt de domo Dauid: vt patet ſupra in litera:& ibi poſuit eam Dauid, quando portauit illam de domo Obededom, 2.Reg.6. & præced.lib.15. & 16.cap. De tabernaculo ꝙ eſſet tūc in Gabaon,patet,quia Salomon poſt quam erat rex aſcēdit ſemel in Gabaon, quia erat ibi tabernaculum Domini,& altare,& obtulit ſacrificia multa,ſupra 1.& 3.Reg. 3.Item patet hoc,quia iſta ordinatio ſacerdotum,& Leuitarum,quando facta eſt,non fuit facta ea intentione,vt illico executioni traderetur, ſed vt traderetur executioni poſtquam templum per Salomonem eſſet conſummatum: patet enim,quia Dauid conſtituit de Leuitis ianitores,diſtinxitq; eos per quatuor portas atrii: etiam conſtituit quoſdam ianitores pro domo conſilii , & alios pro exedris,& pro ſingulis locis,vt patet præced.lib.16.cap. Manifeſtum eſt tamen , ꝙ iſta loca non erant,quouſque templū Salomonis conſtructū eſſet : ideo videtur ꝙ facta eſt iſta ordinatio ad hoc, ꝙ ſeruaretur conſummato templo,qñ miniſtraretur in eo,& nō prius. Nūc autē in portatione Arcę,licet in templo miniſtraretur,& potuiſſet ſecundum vices ſacerdotū, & Leuitarum miniſtrari tñ non factum eſt , quia nondū Salomon concordauerat inter Leuitas,& ſacerdotes,qui deberent incipere ad miniſtrandum,ſed poſtquam Arca portata eſt,incępit ſeruari ordinatio illa,iubente Salomone, vt patet infra 8.

An confuſa fuit miniſtratio ſacerdotum, & Leuitarum. Quæſtio XXXIV.

QVæritur vlterius,cum dicitur hic,ꝙ ſacerdotes,& Leuitæ miniſtrauerunt ſimul , eo ꝙ non diſtinctus fuerat adhuc ordo miniſteriorum,& vices ſacerdotum, & Leuitarum : in quo innuitur,ꝙ confuſa fuit miniſtratio,ſcilicet quibuſdam miniſtrantibus in eo, in quo alii miniſtrabant,qualiter confuſa fuit iſta miniſtratio: & an Leuitæ miniſtrauerunt in officio ſacerdotum, & ē conuerſo. Dicendum eſt,ꝙ in miniſtratione facta fuit tūc quædam confuſio : non tamen omnimoda , & fuit confuſio quantum ad duo,ſ.quantum ad vices miniſtrantium,& quantum ad differentiam vel ordinem miniſteriorum. Pro quo ſciendum , ſicut ſupra declaratum eſt, ꝙ ſacerdotum multitudo diuiſa fuit in viginti quatuor partes , ſiue ſortes,vt illæ miniſtrarent per vigintiquatuor hebdomadas ſucceſſiue, & iſtæ vocabantur vigintiquatuor vices.Etiam inter Leuitas erant vices,quia cantores Leuitæ, qui omnes habebant idem officium,diuiſi fuerunt per vigintiquatuor partes,ſiue ſortes,vt cantarent per viginti quatuor hebdomadas ſucceſſiue.Nunc autem confuſæ fuerunt oēs iſtæ vices : quia cum deberetur miniſtratio iſta vni parti ſacerdotum, oēs miniſtrauerunt : & cū deberent cantare ſoli Leuitæ, qui eſſent de vna parte iſtarum,cantauerunt omnes ſimul:fuit alia confuſio.ſ.miniſteriorum, quia illi, qui habebant diuerſa miniſteria, miniſtrabant nunc in eodem miniſterio,ſcilicet inter Leuitas erant diuerſa miniſteria,cum quidam eſſent cantores,alii ianitores,alii theſaurarii,alii iudices, & præpoſiti.lib.23. & 25. & 26. Omnes miniſtrauerunt nunc in cantando, quod erat officium cantorum ſolum.Et patet hoc,quia dicitur in litera, quod Leuitæ,& cantores,qui erant ſub Heman,Aſaph,& Iditum cantabant nūc voce,& organis. Alia erant miniſteria,quæ non cōfuſa fuerunt,ſcilicet ſacerdotes miniſtrabant nūc in officiis ſuis, faciendo ſacrificia , & in illis non miniſtrauerunt Leuitæ ſacrificando, imò in canendo tubis ; quod erat minimum de miniſteriis ſacerdotalibus , non fuit facta confuſio, quia ſoli ſacerdotes cecinerunt tubis, ſcilicet centum **F** tum & viginti Sacerdotes, vt patet in litera. Miniſteria ergo Leuitica in ſe confuſa fuerunt. Miniſteria autem ſacerdotalia non : & cauſa huius eſt , quia inter miniſterium Leuiticum,& ſacerdotale, erat magnus gradus,& non licebat vllo modo Leuitis accedere ad miniſterium ſacerdotale,quia Deus vetuerat hoc,Nume.3. & 18.ſcilicet.Quòd ſiquis de Leuitis,vel quibuſcunque,non ſacerdos, vellet vſurpare miniſterium ſacerdotale, moreretur. Et hoc executioni tradebatur:nam Chore,& ſocii ſui, erant Leuitæ , & cum voluiſſent vſurpare ſacerdotium Aaron, igne conſumpti ſunt, & quidam à terra abſorpti ſunt.Num.16. Vnde etiam in neceſſitate,non audebant Leuitæ immiſcere ſe miniſteriis ſacerdotum. Sic patet quando rex Ezechias fecit feſtiuitatem magnam purificans templum , quod pater ſuus Achas polluerat **G** replens idolatria,& clauſerat portas eius. Nā tunc propter tempora præterita idolatriæ, erant pauci ſacerdotes Dei,& cum feſtiuitas eſſet magna,& ſacrificia multa fierent præ deuotione populi, qui cōuertebatur ad Deū, non ſufficiebant ſacerdotes , ad faciendum cæremonias ſacrificiorum , & tamen non auſi ſunt Leuitæ facere ſacrificia,vel adiuuare ſacerdotes in aliquibus ſacrificiis, niſi quod pelles animalium aliquorum detrahebāt, infra 29.ſcilicet. Sacerdotes autem pauci erant, nec poterant ſufficere,vt pelles holocauſtorum detraherent. Vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos , donec impleretur opus,& ſanctificaretur antiſtes. Nunc autē non erat neceſſitas,quia multi ſacerdotes aderant:ideo Leuitæ non ſe intromitterent de officiis ſacerdotum,& ſic in iſtis non eſt facta confuſio:ſed fuit ſolum confuſio in officiis Leuitarum , quia quidam Leuitæ miniſtrarent in **H** officiis aliorum,& illud fuit tolerabile. Primò,quia vnū officium Leuiticum , non excedit aliud in dignitate notabiliter , ita quòd videatur eſſe verum magis ſacrum quam alterum, ſicut officium ſacerdotale excedit Leuiticum : ideo poteſt vnus Leuita, de alterius Leuitæ officio ſe intromittere ſine culpa . Secundum erat,quia iſta diſtinctio officiorum , quæ nunc habebant Leuitæ , non erat introducta a Deo,ſed per Dauid . Nam Deus aliter diſtinxerat officium Leuitarum in tres partes, ſicut erāt tres familiæ dando cuilibet familiæ conuenientia onera,Num.3.& 4.Diſtinguí autem per cantores, ianitores, theſaurarios , iudices, & præpoſitos,fuit alia diſtinctio inuenta a Dauid: ideo non erat tam illicitum mutare illam , ſicut mutare ordinationem, & diſtinctionem offi**I**ciorum Leuiticorum a Deo traditam. Tertia ratio fuit : quia licet data fuiſſet iſta diſtinctio officiorum Leuiticorum,nondum fuerat tradita executioni,ſed tenebatur alia diſtinctio officiorum prius data , & debebat iſta tradi executioni fabricato templo ; vt ſupra declaratum eſt : ideo quouſque illud fabricaretur,non erat iniuſtum,manere primam ordinationem miniſtrationis Leuiticæ.

Quæ ſtolæ erant Leuiticæ,& an eſſent veſtimenta Leuitis ad miniſtrandum. Quæſtio XXXV.

QVæritur vlterius cum dicatur hic,quòd Heman Aſaph, & Iduthun , & filii ac fratres eorum erant veſtiti ſtolis byſſinis, quæ ſtolæ erant iſtæ Leuiticæ , & **K** an haberent Leuitæ ſecundum legem aliqua veſtimenta,in quibus miniſtrarent. Reſpondendum quod Deus dederat veſtes ſacerdotibus tam ſacerdoti magno,quam minoribus,ſcilicet ſacerdoti magno veſtes decem,ſacerdotibus autem minoribus,veſtes quatuor.Exod.28. De Leuitis autē nulla fit mentio, quod haberent veſtes aliquas a Deo ſibi datas, in toto veteri teſtamento, potiſſimè in lege Moyſi. Poſtea autem reperitur quod Leuitæ induerentur aliquibus veſtibus ad miniſtrandum. Nam de Samuele propheta,qui erat Leuita, habetur primo Reg.3. quod miniſtrabat accinctus ephod , coram Heli ſacerdote. Etiam nunc quando Salomon fabricauit templum,& fecit veſtes ſacerdotales, fecit etiam veſtes Leuiticas , ſcilicet ſtolas albas octoginta millia , vt ait Ioſephus.8.Antiqui.& de iſtis erant ſtolæ, quibus nunc

induta

induti erant Leuitæ iſti cantantes. Sed adhuc eſt dubiũ de iſtis ſtolis an eſſent veſtes propię Leuitarum, & ſacrę: vel etiam eſſent veſtes laicorum. Aliquis dicet, quòd erant veſtes communes Leuitis, & laicis. Nam Dauid etiam vtebatur iſta tunica byſſina, ſicut Leuitæ: quia quando portata fuit Arca de domo Obededom in domũ Dauid, canebat Dauid coram arca, atque ſaltabat totis viribus, indutus Ephod lineo, 2. Regum 6. ſiue tunica byſſina, quod idem eſt, præcedenti lib. 15. Et tamen Dauid erat laicus, & non auderet vſurpare ſibi veſtem illam ſi ſacra eſſet: erat ergo veſtis communis laicis, & Leuitis. Dici poteſt vno modo quod erat iſta veſtis communis Leuitis, & laicis: quia tamen honeſtius erat, Leuitas indutos veſtibus lineis albis miniſtrare, quam veſtitos alijs veſtibus quibus communiter vtebantur, vſi fuerant iſtis veſtibus, Dauid autem vſus fuit iſta veſte cum eſſet communis: & tamen non legitur vſus illa, niſi quãdo cultui diuino ſe applicuit, ſ. cantando, & ſaltando coram Arca. Aliter poteſt dici quòd licèt Leuitæ vterẽtur ſtolis byſſinis, & etiam laici, tamen non erant ſimiles in figura. & in hoc apparebat differentia veſtis ſacrę & nõ ſacræ: & iſtud forte eſt rationabilius: nam aliquam differentiam ſaltem ſeruare miniſtri ſanctuarij inter veſtes ſuas, & veſtes laicorum, ad miniſtrandum coram Domino. Si autem quæratur, quare Deus non dedit in lege Moyſi veſtes aliquas Leuitis ad miniſtrandum; & tamẽ habuerunt illas poſtea tempore Salomonis. Dicendum ꝙ ratio eſt, quia tempore Moyſi, Leuitæ non habebant aliquam miniſtrationem niſi in portando onera per viam, & excubando in circuitu tabernaculi, quamdiu manebat tabernaculum in eodem loco, vt patet Nu. 3. & 4. Et tamẽ ad iſtas miniſtrationes, non erat neceſſaria veſtis aliqua diſtincta, quia miniſterium portationis onerum per viã, non erat miniſterium alicuius authoritatis, ſed potius infimum cum eſſet laborioſum, ſicut miniſterium pecorum: etiam non fiebat illud miniſterium in loco Sancto, quia portabantur iſta onera per viam, & ſic non erat cõueniens veſtis ſacra, & delicata ad tales miniſtrationes, cum eſſent difficiles, & laborioſæ. Tempore autem Salomonis fuit conueniens Leuitas habere veſtes ſacras, in quibus miniſtrarent: eo ꝙ miniſtratio illorum difficilis, & laborioſa, mutata erat, quia iam non erat futurum in officio eorum, ꝙ portarent Arcam Domini, & alia vaſa de loco ad locum: ſed ꝙ miniſtrarent in templo, præcedenti libro [illegible]. Miniſtrationi aũt erant cantando in tẽplo, & in alijs officijs, & ibi rationabile erat, ꝙ induerentur veſtibus ſacris. Primò propter miniſtrationem, quæ erat ſacra, & excellens, non laborioſa, nec difficilis, ſed honeſta, & facilis, ſ. laudes diuinas decantare. Secundò quia erat miniſtratio iſta in loco ſacro: nam cantores in atrio ſacerdotum erant ſimul cum ſacerdotibus, canendo qñ illi faciebant ſacrificia. Et ob hoc non induebantur oẽs Leuitæ talibus veſtibus, ſed ſoli cantores. Quod patet primò, ex litera iſta, quia cum ponat Leuitas habuiſſe ſtolas byſſinas: ſolum ponit de Leuitis cantoribus, de alijs nihil dicens. Tertio quia Ioſeph. 8. Antiq. vbi poſuit numerũ veſtium ſacerdotalium, & Leuiticarũ, quas fecit Salomon quando conſtruxit templum, dicit, ꝙ fecit Salomon octoginta millia ſtolas byſſinas ad cantandum hymnos. Iſtæ autem fuit ſolum cantorum, quia iſti ſoli dicebant hymnos: & ſic alij Leuitæ non induebantur aliquibus veſtibus ſacris. Et ratio eſt, quia miniſteria aliorum Leuitarum, non erant tam ſacra, ſicut cantorũ, ſcilicet quia quidam erant ianitores, alij theſaurarij exiſtentes in exedris, cuſtodiendo vaſa, & alias res ſacras ſanctuarij. Alij autem erant iudices, & præpoſiti, qui negocia faciebant extra templum per varia loca terræ Iſrael, præceden. lib. 26. capit. Iſti non induebantur veſtibus ſacris ad miniſtrationes iſtas explendas, quia non accedebant tantum ad res ſacras, ſicut cantores, imò videbantur miniſtrationes ſuæ quaſi prophetæ, & ſic ſcriptura non ponit alios indutos ſtolis byſſinis, niſi cantores.

A

De loco Leuitarum in templo. Quæſtio XXXVI.

QVæritur vlterius, quis erat locus, in quo Leuitę canebant in templo. Pro quo præſuppomendum, ꝙ erant extra templum quatuor atria, in quibus erant omnes viri, & mulieres conuenientes ad orandum, ſiue ad miniſteria ſacra, ſiue eſſent ſacerdotes & Leuitæ, ſiuè non: cum in templo non intraret quiſquam, niſi ille ſacerdos, qui cremabat thymiama in altari thymiamatũ, & qui lucernas diſponebat in candelabro. Vnum erat atrium ſacerdotum, aliud virorum laicorum mundorũ, vbi orabant, aliud mulierum mũdarum, aliud virorum immundorum, & mulierum immundarum, & gentiliũ: de quo declaratum eſt 3. Reg. 6. Non ponitur autem locus
B vbi ſtarent Leuitæ: ideo eſt dubium an erant cum ſacerdotibus in atrio eorum, vel vbi erant. De Leuitis autem non dubitatur generaliter: ſed de ſolis cantoribus: nam ianitores erant apud ianuas atriorum, & exedrarũ, obſeruantes, iuxta exigentiam officij ſui. Theſaurarij autem erant in exedris cuſtodiendo theſauros. Iudices aũt, & præpoſiti erant per diuerſa loca terræ Iſrael, exercendo officium ſuum, præced. lib. 26. c. Ideo manifeſta erant loca iſtorum, & tamen non apparet locus, vbi eſſent cantores. Dicendum videtur, ꝙ eſſent in atrio ſacerdotum, canentes ſimul cum ſacerdotibus miniſtrantibus. Et hoc patet primo, quia non poterant iſti Leuitæ eſſe inter ſacerdotes, vel cum laicis cum non ponatur atrium Leuitarum, ſed ſolum laicorum, & ſacerdotum: & tamen Leuitæ cantores, magis concordabant cum ſacerdotibus, quã
C cum laicis, cum etiam Leuitæ eſſent miniſtrantes Domini: ideo credendum eſt, ꝙ eſſent in atrio ſacerdotum. Secundo patet, & efficacius, quia dicatur hic, ꝙ Leuitæ erãt canentes ad Orientalem partem altaris, ergo videtur ꝙ erant in atrio ſacerdotum, quia alias ſuperflué hoc diceretur: nam vbicunq; eſſent Leuitæ canẽdo, manifeſtum eſt, ꝙ eſſent ad partem Orientalem altaris, quia non poterant eſſe, niſi in aliquo atriorum, & tamen omnia atria erant orientalia reſpectu altaris holocauſtorum, de quo hic dicitur: nam altare erat in atrio ſacerdotum, & illud magis coniunctum templo, quam alia atria, & ſic alia erant orientalia, cum ipſum atrium ſacerdotum eſſet etiã orientale reſpectu templi, ſ. ad portam eius, & in atrio ſacerdotum nihil erat magis ad occidentem, quam altare, & ſic nimis appropinquabat templo: ideo in quocunq;
D atrio eſſent Leuitæ, etiam ſi eſſent in ipſo atrio ſacerdotum, erant ad partem orientalem altaris. Eſſet ergo fruſtra dictum, niſi poneretur ad ſignandum ꝙ etiam Leuitæ erant in atrio ſacerdotum, ſcilicet quod Leuitæ erant in atrio ſacerdotum, & altare erat ibi. & tamen ad orientalem partem altaris in ipſo atrio erant Leuitæ. Si autem de alijs intelligatur, manifeſtum erit, ꝙ erant ad partem orientalem, & non erat in hoc vllo modo dubitandum: ideo intelligitur de atrio ſacerdotum, in quo poterat eſſe dubium: quia licèt altare in atrio ſacerdotũ ſit nimis Occidentale, adhuc poſt illud magis ad Occidentem poterant eſſe Leuitæ, licet nihil aliud eſſet magis Occidentale: ideo rectè dictum eſt, quod erant Leuitæ ad Orientem altaris, vt intelligatur, altare, & Leuitas eſſe
E in atrio ſacerdotum. Erant ergo Leuitæ in iſto atrio cum ſacerdotibus, & tamen non miſcebantur miniſtrationibus eorum, quia ſacerdotes miniſtrabant in ſacrificijs, Leuitæ autem canebant quando fiebant ſacrificia.

Quare ſacerdotes canebant tubis, & non Leuitæ. Quæſtio XXXVII.

QVæritur vlterius, cum Leuitæ canerent hic in omni genere muſicorum inſtrumentorum, quare dicitur de ſacerdotibus, quod centum & viginti ſacerdotes canebant tubis, quia potius debuiſſent canere Leuitæ, vt ad eos pertineret canere in omnib. muſicis inſtrumentis. Dicendum, ꝙ hoc fuit, quia Leuitis non licebat canere tubis. Erant nanq; quædã tubæ argenteæ ſacræ, quarũ miniſtratio ad multa proderat, & nõ licebat

alicui clangere illis tubis, niſi ſacerdotibus. Iſtæ erant tubæ, quas fecit in deſerto fieri Dominus per Moyſen, Num. 10. & debebant Iſraelitæ clangere in eis, quandocunque eſſent in bello, vt Deus exaudiret eos. Etiam quandocunque facerent feſtiuitates, & ſacrificia, & epulas de carnibus ſacrificiorum, & dies Kalendarum, clangebant tubis ſuper ſacrificijs, vt Deus acceptaret illa, 10. cap. Et dicitur ibi: Filij Aaron ſacerdotis clangent tubis, legitimum ſempiternum erit in generationibus veſtris. Non ergo licebat Leuitis clangere tubis. Sic etiam ſtatutum eſt, quando Dauid reliquit in Ieruſalem ſacerdotes, & Leuitas, miniſtrantes coram arca in tabernaculo, quod illic parauerat: nam in omnibus vaſis muſicis pſallebant Aſaph, & alij Leuitæ, qui erant ſub eo. Solum autem datum eſt ſacerdotibus quod tubis clangerent, præced. lib. 16. cap. Si autem obijciatur, quod interdum Leuitæ canebant G tubis in miniſterio Domini, ſicut fuit in portatione arcæ de domo Obededom in domum Dauid, præcedenti libro. Dicendum quod erant duplices tubæ; quædam erant tubæ ſacræ, argenteæ, quibus ſoli ſacerdotes vtebantur: aliæ erant tubæ non ſacræ, æneæ, vel corneæ, vel de alijs metallis: & ijs poterant clangere Leuitæ, & quicunque populares. Et quia iſtæ tubæ, quibus nunc clangebant centum & viginti ſacerdotes, erant ſacræ, non licuit aliquibus alijs, clangere tubis. Sed obijcietur, quod iſtæ tubæ non erant ſacræ: quia tubæ ſacræ quibus clangebant ſoli ſacerdotes, erant duæ ſolum: vt patet Num. 10. Iſtæ autem erant centum & viginti, quibus totidem ſacerdotes clangebant, ideo non erant ſacræ. Dicendum quod erant iſtæ tubæ ſacræ, & fortè plures erant in templo Salomonis: & cum H obijcitur, quod erant ſolum duæ tubæ ſacræ, poteſt dupliciter reſponderi. Vno modo, quod Deus iuſſerat Moyſi iſtas duas tubas facere ad neceſſitatem, & tamen ſicut Salomon fabricans templum, fecit multo plura vaſa, quam erant in tabernaculo Moyſi. Sicut patet de candelabris: nam vnicum erat in tabernaculo Moyſi, & Salomon fecit decem. Etiam in tabernaculo Moyſi erat vnica menſa, & in templo Salomonis fuerunt decem, vt patet præcedenti cap. Sic poterit eſſe de tubis ſacris, quod licet tempore Moyſi eſſent duæ ſolum, eſſent tempore Salomonis plures quam centum, & viginti. Aliter poteſt dici, quod licet Deus iuſſerit fieri duas tubas, Moyſes fecerit plures, quia Deus non iubebat duas fieri, ita quod prohiberet plures fieri, ſed iuſſit duas, ſcilicet, quia illæ ſaltem erant neceſſariæ; & nolebat grauare Hebræos plus, ad I dandum multum argentum pro tubis, cogendo illos; illi tamen gratis voluerunt plures facere, & fecerunt illas tempore Moyſi. Quod patet in introitu in terram Chanaan, quando Iſraelitæ luſtrauerunt ſeptem diebus vrbem Iericho: iuſſit Deus quod ſeptem Sacerdotes acciperent ſeptem buccinas, quarum erat vſus in iubileis, & clangerent præcedentes arcam, Ioſue 6. Et tamen manifeſtum eſt, quod illæ erant tubæ ſacræ: quia hic clangebatur ad bellum: & nō poterat clangi ad bellum niſi tubis ſacris, & per ſacerdotes, Num. 10. Ideo illæ ſeptem erant tubæ argenteæ ſacræ: & ſic licet Deus iuſſerit duas fieri tubas ſacras, tamen multæ factæ ſunt tempore Moyſi, à fortiori autem nunc poterant eſſe plures tubæ ſacræ quibus clangerent iſti centum & viginti ſacerdotes.

An nubes venit naturaliter, & cur, & qualis.
Quæſtio XXXVIII.

K

QVæritur vlterius de iſta nube, quę dicitur hic operuiſſe domū Domini, qualis erat, & an venit ſupernaturaliter, vel naturaliter, & cur venit. Ad primum dicendum, quod iſta nubes non fuit naturaliter veniens. Primo quia iſta nubes apparebat ſolum in ſanctuario Domini, ita vt ſacerdotes non poſſent miniſtrare præ nebula, & tamen ſi naturaliter euenisſet, non ſolum eſſet nebula in ſanctuario, ſed magis per omnia loca in circuitu. Secundo patet, quia iſta nubes non oſtendit aliam mutationem naturalem, vt tempus pluuioſum, vel ſimilia, ſed tempore ſereno exiſtēte ſubito repleta eſt domus Domini nube. Tertio quia iſtud tempus in quo deſcen-

F dit nubes, non erat aptum ad creationem talis nebulæ, & caliginis: quia iſta competebat magis hyemi in terra illa; quæ eſt valde calida, reſpectu iſtius, cum illa ſit partim in tertio, & partim in quarto clymate: & iſta noſtra ſit in quinto clymate circa ſextum, & non erat tunc hyems: ſed menſis Septembris, in quo non conſueuerunt eſſe tales nebulę. Quarto patet; quia illa nebula non veniebat obſcura ſicut aliæ nebulæ, ſed potius lucens. Vnde Ioſephus 8. Antiquitat. Et repente quidem, nō metuenda, nec qualis hyemali tempore imbre plena ſolet nubes adeſſe, ſed diffuſa, & temperata effulſit, & templum omne compleuit, & facies quidem ſacerdotum obumbrauit: ita vt ſe inuicem videre non poſſent, & talem quidem nebulam ſupernaturaliter venientem: decuit nunc eſſe ad id quod efficiebatur: nam ſi naturaliter euenisſet, nihil G probaret de eo quod opus erat.

Quare nunc venit nebula. Quæſt. XXXIX.

QVæritur vlterius circa nebulam iſtam quomodo nube venit, & quare. Dicendum quod fuit conueniens iſtam nebulam nunc venire ad confirmationem eorum, quæ volebat Deus oſtendere. Salomon namque fecerat hoc templum in Ieruſalem, vt ibi coleretur Deus vnus verus, & propitiaretur Iſraelitis colentibus ibi eum, ſicut Salomon orauit. Et patet cap. ſeq. & quia Iudęi erant tardi ad credendum, cum eſſent duro corde, non crederent quod Deus acceptaret templum iſtud ad cultum, niſi oſtenderet aliqua ſigna acceptationis: nam in omnibus ſigna petebant, vt patet prima Corinth. primo, H ſcilicet Iudæi ſigna petunt, Græci autem ſapiētiam quærunt. Ad oſtendendum ergo, quod Deus acceptabat templum iſtud, & cæremonias, quæ in eo fierent, debebat oſtendere aliquod ſignum, & iſtud fuit quod impleret totum templum nube, & impleuit quidem illud interius & exterius: & fuit hoc quando cœperunt ſacerdotes miniſtrare, & Leuitæ cantare, quia non erat conueniens, quod prius veniret. Cauſa enim hæc veniret tunc ſignabatur, quod Deus acceptabat illas miniſtrationes, quæ ibi fiebant, & fuit in prima miniſtratione ibi facta: vt per hoc pateret, quod omnes miniſtrationes, quæ ſequerentur, acceptarentur à Deo. Ita etiam fiebat in multis alijs rebus magnis, pertinentibus ad cultum diuinum, de quibus dubitabant Iſraelitæ an à Deo acceptarentur: nam ſic fuit quando Moyſes fecit ſanctuarium in deſerto: I quia mox vt erectum eſt in deſerto, nubes repleuit illud interius, ita vt non poſſent ibi manere ſacerdotes, & manſit poſtea ſemper ſuper tabernaculum, & pendens iſta nubes gloriæ per diem quidem in figura, & colore nubis: per noctem autem in colore, & fulgore ignis. Exo. 40. & Num. 9. Et illud fuit ad ſignandum, quod omnia, quæ fierent in ſanctuario, acceptarentur à Deo. Sic etiam fuit, quando nouiter fuerunt conſecrati ſacerdotes. Nam per ſeptem dies durauit conſecratio eorum, & tunc non miniſtrauerunt: die autem octauo miniſtrare cœperunt: & venit ignis de cælo ſuper ſacrificia eorum. Leuit. 9. Sic etiam fuit poſt hoc in ſacrificijs oblatis in feſtiuitate iſta infra 7. & in multis alijs: Quia ergo nunquam magis fuerat factum aliquid nec futurum erat in veteri teſtamento, in quo magis Deus coleretur quam templum K Salomonis, debuit potius ibi apparere aliquod ſignum diuinæ acceptationis, ſcilicet iſta nebula, quam in aliquo alio opere.

Quare potius Deus oſtendit in nebula acceptationem. Quæſtio XL.

QVæritur vlterius, cum Deus vellet oſtendere ſignum aliquod acceptationis ſuæ templo ædificato, cur potius illud fuit in nebula, vel nube, quam in aliquo alio. Dicendum quod licet in multis Deus poterat oſtendere acceptationem ſuam: tamen in nullo fuit magis conueniens oſtendi, quam in nube. Ratio huius fuit ad ſignandum conditionem veteris teſtamenti,

menti, quo durauit templum iſtud: nam vetus teſtamentum fuit totum ſub figuris, & enigmatibus continens ſignificationem eorum, quæ facta erant in noua lege. Iuxta illud ad Hebr. 10. Si vmbram futurorum bonorum lex continet, id eſt bonorum futurorum in veteri teſtamento. Nubes autem, vel nebula aut caligo competit ad ſignandum hoc, quia obſcura eſt. Etiam competit hoc ex conditione eorum, qui in veteri teſtamento erant. Nã habebant corda ſua obnubilata cortice literæ veteris: & vſque hodie manet in cordibus eorum obſcuritas iſta: vt patet ſecunda Corinth. 3. Et ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, vt non intenderent filij Iſrael in faciem eius, qđ nõ euacuatur: ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum vſque in hodiernum: id ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum: ſed vſque in hodiernum diem cum legitur Moyſes, velamen eſt poſitum ſuper cor eorum. Cum autem conuerſi fuerint ad B Dominum, auferetur velamen. Et ob hoc communiter illæ repræſentationes diuinæ, quæ fiebant in veteri, teſtamento, fiebant in nebula, vel in nube, quia ſic conueniebat illi ſtatui. Sic patet de apparitione Domini, quando tabernaculum Moyſi fuit completũ, quia gloria Domini in nube operuit totam domum Exod. 40. Sic etiam fuit in datione legis. Nam angeli loquentes apparuerũt in caligine, & fumo: vt patet Exod. 19. & 20. & Deute. 5. Sic etiam fuit quando Moyſes aſcendit ad Dominum in montem, & cum eo Aaron, & ſeniores, nam apparuit gloria Domini in modum nubis & nidis: & quaſi opus lapidis ſaphirini, Exod. 24. Ita ergo nunc in nube magis quam in aliqua alia re apparere debuit. In nouo autem teſtamento fuit facta apparitio in linguis igneis ad ſignandum inflammationem charitatis in orbis mirabili- C bus. Iſtam differentiam noui, & veteris teſtamenti tãgit Apoſt. ad Hebræ. 12. Sed obijcietur, quòd Deus in veteri teſtamento ſæpe in igne oſtendebat gloriam ſuam ſicut in nube: nam qualibet nocte apparebat ſuper tabernaculum Moyſi in deſerto in columna ignis, Exod. 4. & Num. 9. Item in die qua ſacerdotes nouiter conſecrati cęperunt miniſtrare in deſerto, deſcendit ignis ſuper altare Leuit. 9. Item in deſerto bis legitur veniſſe ignis in quo manifeſtabatur Deus, Nu. 11. & 16. Item nunc quãdo facta ſunt nouiter ſacrificia in tẽplo Salomonis, deſcendit ignis de cęlo infra 7. Item quando Elias voluit probare veram deitatem Dei Iſrael, diſputans cõtra prophetas Baal, fecit deſcendere ignem de cęlo 3. Reg. 18. & iterum ſuper duos quinquagenarios, Ocho. 4. Regũ. Totiens ergo vel pluries apparuit Deus in igne in vete- D ri teſtamento quam in nebula. Dicendum eſt quod nebula erat conueniens ſtatui veteris teſtamenti. Ignis autem non. Ideo quandocunque Deus volebat ſolum oſtendere præſentiam ſuam, vel acceptationem ſuam, & nihil aliud facturus erat, apparebat in nebula. Si autẽ aliquid facturus erat, quod igne perfici poſſet, & non nebula, apparebat in igne: & ſic quando Deus volebat ſolum acceptationem ſuam oſtendere, licet æqualiter poſſet illam oſtendere in nube vel igne: tamen nõ oſtẽdebat in igne, ſed in nebula: ſicut nunc, quia ita poterat venire ignis ſuper templum, ſicut nebula, cum nihil, futurum eſſet, niſi ꝙ oſtenderetur gloria Domini. Cum autem dicitur, ꝙ qualibet nocte apparebat gloria Domini in igne ſuper tabernaculum. Dicendum ꝙ hoc fiebat ex neceſſitate: nam Deus volebat illuminare omnia caſtra Iſraelitarum E per noctem: ſed non poterant illuminari per nubem cũ potius obſcurarentur: ideo debuit apparere ignis. Ad ſecundum dicendum, ꝙ non ſolum Deus voluit oſtendere acceptationem ſuam in nouis ſacerdotibus, ſed etiam voluit ſpecialiter hoc oſtendere cremando cælitus ſacrificia eorum: ſed ſacrificia non poterant cremari per nubẽ miſſam: quia non putaretur vera combuſtio ſed potius phantaſia quædam, ideo debuit apparere ignis: & in illo Deus oſtendit acceptationem ſuam, & cremauit ſacrificia. Per nubem autem ſi miſſa fuiſſet, potuiſſet oſtendi acceptatio diuina, ſed non potuiſſent cremari ſacrificia: ideo non miſſa eſt nubes. Ad tertium dicendum, ꝙ illis duabus vicibus venit ignis ex neceſſitate: quia tũc Deus

A non volebat principaliter oſtendere gloriam ſuam: ſed potius punire delinquentes. Nam Num. 11. peccauerũt quidam murmurando propter laborem itineris, & deſiderio carnium: & Deus ſuccendit ignem qui cõſumpſit extrema caſtrorum. Et Nume. 16. populus murmurauit contra Moyſem, & Aaron: volebatque eos lapidare: & Deus ſuſcitauit tunc incendium, perieruntque plurimi. Et iterum eod. cap. cùm centum, & quinquaginta proceres vellent vſurpare ſacerdotium, inſurgens ignis deuorauit eos. Hoc autem non poterat facere nubes, ideo ignis apparuit tũc. Ad quartum dicendum ſicut ad ſecundũ, quòd fuit ex neceſſitate operis, ſcilicet quia Deus voluit cremare ſacrificia ſacerdotum. Ad quintum dicendum quòd quando Elias voluit oſtendere veram deitatem Dei Iſrael, deſcendit ignis, & non nebula, quia ſic conuentum fuerat inter eum, & prophetas Baal, quod ille, qui exaudiret cultores ſuos, dando ignem de cælo, eſ- B ſet verus Deus: & cùm nõ exaudiret Baal cultores ſuos, clamauit Elias, & venit ignis de cęlo. Etiam erat tunc neceſſarius ignis, quia agebatur de crematione ſacrificiorum, quæ non poterant cremari niſi igne. Ad ſextum dicendum quòd ibi erat neceſſarius ignis, quia volebat Elias, quòd morerentur illi quinquagenarij, qui veniebant ad eum: & quia ad hoc non proficiebat nebula, inuocauit ignem, qui eos exureret. In alijs autem caſibus, in quibus ſolum agitur de oſtendendo gloriam Domini: vel acceptationem eius: licèt poſſet oſtendi æqualiter per ignem, & per nebulam, magis tamen oſtenditur per nebulam: & ſic fuit hic, vbi ſolum intendebat Deus oſtendere acceptationem ſuam, & oſtendit eam in nube, & non in igne, vel alio ſigno.

C

Quomodo repleta fuit domus Dei gloria.
Quæſtio XLI.

QVæritur vlterius, quomodo repleta fuerit domus Dei gloria. Dicendum quòd nebula à Deo cauſata impleuit templum interius, ſcilicet domum Sãcti Sanctorum: & templum exterius, vbi erãt vaſa: deinde atria exteriora, vbi erant Iſraelitæ ſiue ſacerdotes, ſiue laici. Et dicunt quidam, ꝙ hoc fuit in teſtimonium, ꝙ Deus veniebat ad habitandum in templo in Sancta Sanctorum: nam apud Hebræos videbatur, ꝙ Deus habitaret in ſanctuario, ſcilicet, quòd prius habitaſſet in tabernaculo Moyſi, nunc vero habitaret in templo Salomonis. In tabernaculo Moyſi credebatur habitare in Sancta Sancto- D rum ſuper Arcam, eo quod ibi audiebant vocem reſpõdentis: nam cum Moyſes vellet quærere de aliquo dubio, introibat in Sancta Sanctorum: & audiebat vocem reſpondentis ſibi de medio duorum Cherubim ſuper propitiatorium, Num. 7. & ille loquens putabatur Deus. Fuerat autem iſta habitatio Dei ex tempore, quo completum eſt ſanctuarium, & impleuit illud nubes. Exod. 40. Ita cum nunc conſummatum eſſet templum Salomonis, & Deus deberet iam habitare in eo, voluit oſtendere ſignum aduentus ſui in aliquo ſigno ſenſibili, ſcilicet in nebula iſta: ideo vocatur nebula hæc, gloria Domini, id eſt maieſtas vel apparatus circumſtans eum aduenientem. & conueniebat hoc fieri per nubem, vel nebulam, quia Deus morabatur in propitiatorio ſuper Arcam in nebula quadam. Sic patet Leuit. 16. ſcilicet: E Non introeat Aaron omni tempore in ſanctuarium, quod eſt vltra velum, quoniam in nube apparebo ſuper oraculum, etiam ſequenti capit. dixit Salomon: Dominus dixit vt habitaret in caligine, & miſit nubem iſtam in templum, vt in ea habitaret: & videbatur proficere iſta nubes, quia ſi ipſa vel aliud ſignum miraculoſum non præcederet non cognoſceretur ꝙ Deus veniebat in ſanctuarium: ſicut aduẽtus regis cognoſcitur per magnũ apparatum, qui eum præcedit. Secundò proficiebat quaſi ad tegendum Deum, velut ſi Deus eſſet alicuius figuræ, vel ſubſtantiæ admirabilis, quam nobis oſtendere nollet. Ideo vt cum veniret non videremus eum, circundabat ſe caligine ſiue nube obſcura, vt ſic nõ videretur. Et iſta erat cauſa quare ſuper Arcã in pro-

pitiatorio apparebat nubes. Leuit. 16. ſcilicet, vt non videret ſacerdos intrans, quid erat ibi: & ſic cũ nunc Deus introierit ad habitandum in Sancta Sanctorum, repleuit domum nebula, abſcondens præſentiam ſuam: & neceſſe eſt, quod tam domus interior quã exterior eſſent plenæ nebula: nam Deus præcipuè veniebat in partem interiorem templi, ſcilicet, Sancta Sanctorum, ideo domus illa, & partes coniunctæ magis plenæ nebula eſſe deberent quam partes exteriores. Dicendum etiam eſt, quod atria templi, quæ erant exterius, plena erant nebula: quia dicitur hic, quod ſacerdotes, & Leuitæ non poterant miniſtrare propter caliginem: & tamen ſacerdotes, & Leuitæ erant extra templum in atrio ſacerdotum: cum dicatur ſupra, quod erant ad orientalem plagam altaris. Ergo etiam atria illa repleuerat nebula.

An poterant ſacerdotes propter nebulam miniſtrare.

Quæſt. XLII.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod non poterant ſacerdotes propter nebulam miniſtrare. Reſpondent quidam, quod hoc fuit propter magnam tenebram, tanta enim fuit obſcuritas in aere inducta ad veniente Deo, quod ſacerdotes non ſe poterant ad inuicẽ videre, nec videbant id, in quo miniſtrabant: ideo nõ potuerunt miniſtrare. Alii dicunt, quod hoc fuit propter candorem nebulæ illius, ſcilicet, quod fulgor, & candor illius tantus erat, quod oculi ſacerdotum tolerare non poterant illum, ſicut eſt de fulgore Solis: nam non poſſumus eum apertis oculis aliquando intueri. Sic etiam eſt de candore niuis: nam non poſſumus multitudinem niuis præſentem nobis fixo intuitu reſpicere, quia læditur viſus propter exceſſum luminis diſproportionati ſibi. Alij dicunt, quod hoc fuit propter ſolam reuerẽtiam diuinæ præſentiæ: nam potuiſſent ſacerdotes miniſtrare, licet nebula repleuiſſet domum, & tamen quod illa erat gloria Domini, id eſt, apparatus aduentus eius ſignans eum præſentem, propter reuerentiam præſentiæ eius reſilientes ſacerdotes in ſuam paruitatem ceſſerunt ei nolentes ſtare in loco nebulæ: quia ſignum paruæ reuerentiæ eſt, quod quis appropriet loco, in quo Dominus ſuus eſt, vel aliquis vir maximæ venerationis. Primus modus ſatis conſonat literæ: quia dicitur hic, nec poterãt ſacerdotes ſtare, nec miniſtrare propter caliginem. Caligo autem importat tenebram. Sic etiam dicitur ſequenti capitulo: Dominus dixit, vt habitet in caligine. Item hoc competit intentioni Dei, ſ. quod iſta nubes, vel nebula veniret ad impediendũ viſum, vt Deus, qui putabatur venire, corporaliter non poſſet videri opinione Hebræorum propter caliginem magnam. Si tamẽ eſſet fulgor appareret Deus veniens in maieſtate illa. Sic etiam apparuit in datione legis: nam caligo & fumos apparuerunt in monte Sinai. Exo. 19. & 20. & Deuteron. 5. Secunda poſitio eſt Ioſephi 8. Antiquit. Et eſt ſatis rationabilis. Nam magnus fulgor magis indicat præſentiam Dei, quam magna tenebra: quia tenebra, vel caligo non dicit aliquam magnam perfectionem, ſicut dicit fulgor, vel candor. Ideo id quod perfectius eſt, veriſimilius eſt fuiſſe ſignum aduenientis Dei, quam id quod eſt imperfectum: & dicit Ioſephus, quod nebula illa fulgens obumbrauit facies ſacerdotum, & Leuitarum. Sed obiicitur: quia dicitur hic, quod non poterant ſacerdotes miniſtrare, nec ſtare propter caliginem. Dicendum, quod iſtud, quod apparuit non erat caligo, vel tenebra, ſed fulgor magnus, & tamen per accidens faciebat opus caliginis: nam fulgor per ſe habebat manifeſtare cum ſit lux, vel a luce cauſatus, & tamen per accidens habet occultare inquantum oculus non proportionatur tantæ luci, nec poteſt ſuſtinere illam, ideo non poteſt illã intueri. Sicut Sol directè magis habet manifeſtare, quam aliquod aliud lumen: quia nullum tantum eſt ſicut lumẽ Solis, & tamen per accidens habet obumbrare ſicut tenebra, vel abſcondere: quia præ magnitudine lucis ſuæ non poſſumus videre ea, quæ ſibi coniuncta ſunt, vel ipſum etiam conſiderare non poſſumus corpus Solis intuẽtis

F oculis: ſimiliter habet etiam obſcurare Sol alio modo, ſcilicet, per comparationem minoris luminis ad maius. Sicut apparet quotidie in cælo: nam aſtra, quæ coniũcta ſunt Soli per modicum gradus, non videntur, quia dicuntur eſſe ſub radiis eius. Cum vero tranſierint gradum tertiumdecimum poterunt videri Occidente Sole & dicuntur tunc habere Ortum Heliacum, quia effugiunt radios Solis. Etiam in die ſuper terram eſt emiſpherium plenum ſtellis: ſicut per noctem: & tamen nulla ſtella videtur, quia maius lumen occultat illas, cum illas potius manifeſtare deberet: ita poterat dici, quod etiã nubis fuit tantus fulgor, quod omnia alia præſentiã offuſcabat: & ſic nõ poſſent ſacerdotes videre altare, in quo miniſtrabant, & etiam non poterant alium videre, ideo oportuit, quod deſiſterent a miniſtratione, & quod non poſſent

G eſſe præſentes in atrio templi, quia tantum fulgorem oculi eorum ſuſtinere non poterant. Illud autem eſt ſatis veriſimile, ſi quando ad oſtẽſionem gloriæ Domini appareret magis nubes fulgens, quam tenebroſa, quia ſic fuit in transfiguratione Chriſti in mõte Thabor: nam apparuit nubes lucida, quæ obumbrauit diſcipulos, & non poterant videre, ſed coacti ſunt inclinare ſe ad terram & nõ videre, cum Chriſtus locutus eſt cum Elia, & Moyſe. Sed cum illi receſſerunt, leuauerũt diſcipuli capita ſua, & viderunt ſolum Ieſum, Matt. 17. ita poterat nunc nubes lucida obumbrare totum templum, & atria: & non poſſent præ fulgore miniſtrare ſacerdotes. Tertia poſitio etiam eſt aliqualiter rationabilis, ſ. ꝙ propter reuerentiam ſacerdotes recederẽt de loco, in quo erãt miniſtrantes licet ibi poſſent eſſe. Simile fuit de Moyſe, quando

H apparuit gloria Domini in rubo, qui ardebat, & nõ cremabatur: etiam cum vellet Moyſes applicare ſe rubo, vt hanc mirabilem viſionem aſpiceret, dictum eſt ei de rubo: Ne appropies, inquit, huc: locus enim, in quo ſtas, terra ſancta eſt. Exod. 3. & ibi Moyſes non videbat Deũ, ſed gloriam Domini apparentem in igne, & prohibitus eſt accedere propter reuerentiam gloriæ apparentis in rubo. Ita ergo ſacerdotes iſti, licet poſſent alias ſtare in atrio, cederent propter reuerentiam gloriæ Domini. Dicendum tamen, quod iſta poſitio tertia non ſtat, quia nõ ceſſauerunt ſacerdotes a miniſtratione propter reuerentiam, ſed quia non poterant eſſe præſentes, ſicut dicitur in litera, ſ. & non poterant ſacerdotes miniſtrare, nec ſtare propter caliginem. Si autẽm propter ſolam reuerentiam potentiæ Dei fieret, licet non ſtarent, poſſent tamẽ

I ſtare, & tamen non poterant ſtare, ergo impediebat caligo, vel fulgor. Prima autẽ, & ſecunda poſitio ſatis ſtant, & tamẽ prima eſt verior, & quã intendit hic litera, quia ponitur caligo in literabis, & non ponitur fulgor. Et licet fulgor poſſit per accidẽs efficere opus caliginis, nũquam trahendi ſunt termini extra ſua ſigna prima, cum in illis poſſit ſaluari veritas literæ: quia alias daretur locus multis expoſitionibus valde diſtortis, & corruptionis ſenſus ſcripturarum. Cum autem confirmatur, ꝙ fuerit fulgor, vel nubes lucida, quia ita fuit in Transfiguratione Domini. Dicendum, quod non benè arguitur, quia Transfiguratio fuit in nouo teſtamento, & iſta apparitio nebulæ in veteri, & fiebant apparitiones iſtæ ſecundum conditionem teſtamentorum, & temporum: & quia tẽpus veteris teſtamenti fuit obſcurum, ſcilicet, ænigmati-

K bus plenum in ſpe, & vmbra bonorum reuelandorum tempore Chriſti: debuit quidquid ibi manifeſtabatur in nube, & caligine manifeſtari. Tempus noui teſtamenti fuit in quo tota veritas reuelata eſt, ideo omnia, quæ in illo fiebant luci, & fulgori conueniebant: ideo licet maximum, quod factum eſt in veteri teſtamento, & in quo debuiſſet Deus apparere in maiori gloria fuerit datio legis, tamen in illa non oſtendit Deus præſentiam ſub aliqua nube lucida, vel fulgore: ſed in fumo, & caligine, & igne fumoſo, atque obſcuro apparuit. Exod. 19. & 20. & Deuterono. 5. Ita ergo nunc magis credendum eſt, quod in caliginoſa nube, quam quod in fulgenti apparuerit potiſſimè; quia in litera dicitur, quod in caligine apparuerit Deus, vel ꝙ caligo repleuit domũ, & Deus habitabat in caligine. Cum autẽ dicitur de nube lucida, quæ

apparuit

apparuit in transfiguratione. Dicendum eſt, quod ſicut omnia, quæ in veteri teſtamento erant obſcura, ita omnia, quæ in nouo erant, manifeſta erant, ideo in transfiguratione iſta omnia per lucem facta ſunt. Nam primo immutatio Chriſti fuit lucida, quia reſplenduit facies eius ſicut ſol, & veſtimenta eius facta ſunt alba ſicut nix. Matth. 17. Poſtea vero loquente Chriſto cum Elia, & Moyſe nubes lucida obumbrauit eos, & audita eſt vox patris in nube. Sic etiam in aduentu ſpiritus ſancti, licet apparuerit ignis in linguis ex neceſſitate ſignificationis, tamen ille ignis non fuit fumoſus, & caliginoſus, ſicut ignis, qui apparuit in datione legis in monte Sinai: quia magis ibi apparebat caligo, & fumus quàm ignis. Tangit autem differentiam iſtam vtriuſque teſtamēti Apoſt. ad Hebr. 12. Ratio autem, & principium huius differentiæ fuit, quia in veteri teſtamento omnia erant velata cortinis, & operimentis in templo, ita vt nihil videretur. In principio autem noui teſtamenti illa velamenta rupta ſunt: Nam in templo erant omnia ſacra, & illa non poterant videri à populo, nec a Leuitis, aut ſacerdotibus foris manentibus propter quoddam velum manens, & pendens ad portam templi. In paſſione autem Domini ſciſſum eſt iſtud velum a ſummo vſque deorſum. Matt. 27. Et ſic apparuerunt tunc omnia, quæ erant in ſacrario, & penetralibus templi, vt ſignaretur, quòd tunc in Chriſti morte conſummabatur vetus teſtamentum, quod velatum fuerat ænigmatibus, & inchoabatur nouum, in quo omnia ænigmata aperienda erant. Et rectè tunc factum eſt, quia mors Chriſti dedit exordium nouo teſtamento, & vigorem omnibus ſacramentis eius, quia alias ea, quæ erant in nouo teſtamento non accepiſſent firmitatem conferendi gratiam, & aperiendi vitā æternam, ſicut faciunt. Apparet ergo, quod ſacerdotes impediti fuerunt nunc aliqualiter miniſtrare propter nubem caliginoſam, quæ apparuit, & repleuit templum. Non eſt tamen intelligendum, quod ſacerdotes coacti fuerint exire de atrio, & ceſſare à miniſtratione: ſed ſolum præbebat eis aliquod impedimentum: quia non videbant ita bene ſicut prius, & tamen compleuerūt miniſtrationem ſuam. Patet etiā, quia Salomon videns nebulam iſtam dixit: Deus dixit, vt habitaret in caligine, ſequenti capit. Et tamen non receſſit ob hoc de templo, ſed incepit loqui ad populum. Et deinde longam orationem fecit ad Deum: vt patet ibidem. Dicitur tamen aliquis non poſſe facere quod non poteſt ita bene facere, ſicut prius, vel ſicut ſolebat. Et quia prius non impediebantur ſacerdotes miniſtrare, nec ſtare in templo. Nunc autem propter caliginem non bene videbant, nec miniſtrabant ſicut prius. Ideo dicebantur non poſſe miniſtrare, nec ſtare in atrio templi propter caliginem. Steterunt tamen ibi quouſque compleuit Salomon orationem ſuam, & illi omnes miniſtrationes ſuas.

CAPITVLVM VI.

TVnc Salomon ait: Dominus pollicitus eſt, vt habitaret in caligine: ego autem ædificaui domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuum. Et conuertit rex faciem ſuam, & benedixit vniuerſæ multitudini Iſrael. Nam omnis turba ſtabat intenta, & ait: Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui quod locutus eſt Dauid patri meo opere compleuit, dicens: A die, qua eduxi populum meum de terra Ægypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Iſrael, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: neque elegi quempiam alium virum, vt eſſet dux in populo meo Iſrael: ſed elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meum in ea, & elegi Dauid, vt conſtituerem eum ſuper populum meum Iſrael.

Tunc Salomon. Dicto in præcedentibus de arcæ in templum introductione, hic agitur de Salomonis oratione. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur Salomonis cum populo collatio, vel ratiocinatio. Secundò ponitur ipſius Salomonis ad Deum porrecta oratio, ibi. *Stetit ergo coram altari.* Prima in duas, quia primo agitur de Ieruſalem ad hoc, quòd eſſet templum Domini in ea electione; ſecundò de Dauid ab ædificando templum prohibitione, ibi. *Cumque fuiſſet voluntas Dauid.*

An ea, quæ habentur hic ſint continuata, & immediata. Quæſtio I.

QVæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic, ſint continuata ad præcedentia, vel ſit anticipatio aliqua, vel recapitulatio inter illa. Et dato quod ſit ordo continuus, an fuerint iſta facta poſt præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic eſt ordo continuus: nam præced. c. actum eſt de arcæ introductione in templum & de introductione reliquorum vaſorum. Hic autem agitur de oratione Salomonis in ipſo templo viſa gloria Domini: & neceſſe eſt, quòd iſtud fuerit poſt illud, quia introducta fuit arca in templum, & poſita in Sancto Sanctorum: & tunc ſacerdotes cœperunt miniſtrare in atrio in honore portationis arcæ: & cum cœpiſſent miniſtrare nebula a Deo miſſa operuit templum, vt patet præcedenti capit. Salomon autem videns gloriam Domini locutus eſt ad populum, & fudit orationem ad Dominum, ideo neceſſe eſt, quòd iſta fuerint poſt illa. Ad ſecundum dicendum, quod non fuit aliquod tempus medium inter hæc & præcedentia, ſed continuatæ factæ ſunt, ſcilicet quia mox vt Salomon vidit ſanctuarium plenum nebula cœpit loqui, quæ habentur hic: patet hic in litera, cum dicitur: Tunc Salomon ait, ſcilicet quæ ſequuntur. Et tamē iſtud tunc refert præcedentia, ſcilicet quando venit nebula à Domino: ita vt ſacerdotes non poſſent miniſtrare locutus eſt Salomon iſta. Circa primum dicitur. *Tunc Salomon ait.* Scilicet. Viſa gloria Domini, quæ oſtendebatur per nubem, vel nebulam. *Dominus pollicitus eſt vt habitaret in caligine.* Iſtud verbum Salomonis eſt reſponſiuum ad dubium, quod totus populus poſſet tunc formare, & veriſimile eſt, quòd formaret, quia cum apparet aliqua res magna, & inſolita, turbantur homines, & dubitant. Et dixit Salomon. Dominus pollicitus eſt &c. Ideſt non turbemini propter nebulam iſtam apparentē, quia Deus mittit illam, quia propriè pollicitus eſt, ideſt promiſit quod habitaret in caligine, ideo nunc mittit iſtam caliginem ad habitandum in ea. Et eſt rationabiliter dictum, quia præſupponebatur, quod cum iſta domus facta eſſet ad colendum Deum in ea, quòd Deus habitaret in ea, & quia nunc incipiebat coli in ipſa, nunc debebat incipere habitare in ea, & quia in caligine promiſerat habitare, præmiſit nunc iſtam caliginem, vt in ea habitaret. Sed de hoc magis dicetur infra in quæſtionibus. *Ego autem ædificaui domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuum.* Quaſi dicat. Aduentus iſtius caliginis non eſt aliquid mali, ſed potius aliquid boni concordans intentioni meæ, quia ego ædificaui domum, vt Deus habitaret in ea in perpetuū, & Deus promiſit, quod habitaret in caligine: ideo miſit nunc iſtam caliginem, vt incipiat morari in domo iſta, quam ædificaui ei vſque in æternum. Non accipitur æternum propriè pro eo quod nunquam haberet finem, quia templum iſtud aliquando finem habuit, ſed quomodo accipiatur declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et conuertit faciem ſuam.* Scilicet conuertit illam ad populum. Nam Salomon erat nunc in atrio templi, in quo erant viri mundi, & tenebat vultum ſuum contra templum, & contra atrium ſacerdotum, vbi erat altare holocauſtorum, in quo nunc fiebant miniſteria, & ſic erat populus poſt eum. Cum verò loqui voluit conuertit vultum ſuum ad partem orientalem atrij ipſius verſus quam circumfuſa erat tota plebs. *Et benedixit vniuerſæ multitudini Iſrael.* Scilicet omnibus Iſraelitis, qui nunc congregati erant. Nam omnes maſculi de Iſrael conuenerant ad iſtā ſolennitatem, vt declaratum eſt præcedenti cap. in quadam quæſtione. Benedictio autem fuit, quę ſequitur: nam non dixit alia verba Salomon niſi quæ explicantur hic, & dicitur benedixiſſe multitudini, quia locutus eſt bona pro multitudine, et ait. *Benedictus Dominus Deus Iſrael.*

Precatio eſt, ſcilicet nomen ſuum ſemper benedicatur, & laudetur ab omnibus, vel poteſt intelligi per modum affirmationis, ſcilicet Deus Iſrael eſt benedictus, quia bonus eſt, & nullum bonum ei deeſt: & accipitur tunc benedictus, id eſt felix. *Quidquid locutus eſt Dauid patri meo, opere compleuit.* Id eſt benedicatur, & laudetur Deus, quia compleuit quod promiſit patri meo. Laus enim de bono opere danda eſt, & quia obſeruatio promiſſorum, quæ pertinet ad veritatem eſt magnæ virtutis opus, laudabilis eſt, qui talia agit & quia Deus ſeruauerat ea, quæ promiſerat Dauid, laudabat eum nunc Salomon. Id autem quod Deus promiſit Dauid eſt id ꝙ ſequitur. ſ. *A die, qua eduxi populum meum de Aegypto non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Iſrael, vt ædificaretur in ea domus nomini meo.* Scilicet licèt multum tempus tranſierit ab exitu de Aegypto vſque hodie, in quo poteram eligere vrbem aliquam de cunctis tribubus Iſrael, id eſt de aliqua de cunctis tribubus: vt in ea domus ædificaretur nomini meo, tamen non elegi aliquam niſi Ieruſalem. Iſta non ſunt verba promiſſionis factæ ad Dauid, ſed eſt ſententia ſuſpenſiua, quæ continuatur. Et poſtea in fine ponitur promiſſio, ſcilicet quod Deus dixit ad Dauid: non ædificabis tu mihi templum, ſed filius, qui naſcetur tibi, ſedebit ſuper ſolium tuum, & ipſe ædificabit templum. Patet hoc infra in litera, & dicitur à die, qua eduxi populum meum de Aegypto, quia ante hoc non poterat eligi ciuitas aliqua, in qua ædificaretur domus nomini Domini, eo ꝙ ante hoc Deus non habebat populum. Nam Iſraelitæ non fuerunt populus Dei quouſq; de Aegypto educti ſunt per ipſum. Etiam non fuerunt illico populus eius, ſed in datione legis. Nam tunc quæſiuit Deus ab Iſraelitis, an vellent accipere legem ſuam, & ſi acciperent eam, quod ipſe acciperet eos in populum peculiarem de cunctis populis terræ. Exod. 19. Et quia ipſi acceperunt legem eius, tunc Deus accepit eos in populum ex die illa. Fuit autẽ iſtud diebus quaſi quadraginta octo, vel quinquaginta poſt exitum de Aegypto, vt declaratum eſt præcedenti c. in quadam quæſtione: ex illo ergo tempore ſolũ poterat Deus eligere ciuitatem aliquam, in qua coleretur ab Iſraelitis, quia ante hoc non erat opus, ꝙ eligeret ciuitatem iſtam, in qua coleretur: cum nondum haberet populum, qui eũ colere vellet. Verum eſt autem, ꝙ in Deo nihil tale eſt. ſ. ꝙ ipſe elegerit ciuitatem, in qua coleretur ante exitum de Aegyto, vel poſt: quia in actionibus Dei non conſideratur, nec reperitur differentia temporũ, cũ ſit tota duratio Dei in inſtanti æternitatis: ſed iſta introducuntur ex noſtro modo loquendi, quia non poſſumus loqui niſi ſic, quia locutio noſtra eſt per verba, & non eſt verbum aliquod ſine tempore, cum ſignificet rem ſuam per modum fluxus & in fieri. Ideo quidquid ſic importatur, ſignificabitur per modũ temporis, vel ſub aliquo tempore. Et dicitur de cunctis tribubus Iſrael, quia Iſraelitæ diuiſi erant per duodecim tribus, quæ erant duodecim congregationes deſcendentes à duodecim capitibus progeniei. Erat autem ſic diuiſio in duodecim ſortes, & in qualibet ſorte erant multæ vrbes, ideo in qualibet tribu poterat Deus eligere vnam vrbem, in qua ædificaretur domus nomini ſuo, ſed nondum elegerat vſque ad illam diem, qua locutus fuit iſta Deus cum Dauid, vt patet in litera. Fuit autem facta iſta locutio ad Dauid, quando ipſe in principio regni ſui ſuper totum Iſrael voluit ędificare Domino templum, & Deus apparuit prophetæ Nathan, & impediuit illud 2. Reg. 7. & præcedẽti lib. 17. cap. *Sed elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meũ in ea.* Scilicet, elegit eã ad hoc, vt ędificaretur ſibi in ea tẽplũ: & non ædificatum fuit in aliqua de alijs vrbibus totius terræ Iſrael. Et dicitur, vt ſit nomen meũ in ea, i. inuocetur ibi: quia ad hoc proficiebat templum, vt inuocaretur nomen Domini ibi in oratione: & non ad hoc, vt Deus habitaret ibi, quia non poterat Deus habitare in manufacta domo, vt patet in litera: & 3. Reg. 8. *Nec elegi quemquam aliũ virum vt eſſet dux in populo meo Iſrael.* Id eſt nullum elegi niſi Dauid. Nam illum elegi, & progeniẽ ſuam ad ſemper regnandum. *Sed elegi Ieruſalẽ, vt ſit no-*

F *men meum in ea.* Scilicet, de ciuitatibus nullam elegi niſi Ieruſalem, vt eſſet nomen meum in ea ædificando tẽplum ibi. *Et elegi Dauid, vt conſtituerem eum ſuper populum meum Iſrael.* Scilicet elegi Dauid, & ſemen ſuũ: vt eſſent reges ſuper totum Iſrael. Quomodo autem non fuerit electus alius vir niſi Dauid, nec alius locus niſi Ieruſalem, declarabitur infra in quibuſdam quæſtionibus.

Quare locutus eſt Salomon hic.
Quæſtio II.

QVæritur circa primum, quare Salomon locutus fuit nunc hic. Nam mox, vt viſa fuit nebula apparuitque in ſanctuario, locutus eſt Salomon. Dicendum quòd
G hec fuit propter multa: primò ad tollendum dubium. Nam cum cæpiſſent ſacerdotes miniſtrare, apparuit nebula operiens ſanctuarium. Erat autem illud inſolitum, ideo admirarentur omnes Iſraelitæ, & dubitarent ad quid erat, vel quid ſignabat. Item debuit aliquis toti populo reſpondere quid hoc eſſet. Nullus tamen debuit potius reſpondere quam Salomon. Primò, quia ipſe ſapientior erat omnibus hominibus non ſolum habitantibus in regno ſuo: ſed etiam in omnibus regnis terræ, & iſtud cognitum erat iam. Nam de omnibus regnis terræ veniebant multi audire ſapientiam Salomonis 3. Regum 4. & 10. & infra 9. Ad ſapientiam autem pertinet diſſoluere dubia. Ipſe ideo potius debebat loqui quã alius. Secundo quia ipſe erat maximè auctoritatis, cum eſſet rex, & cæteris paribus omnes ex ſententia eius
H pendere debebant. Tertiò quia nullus in toto populo auderet loqui in præſentia eius eo non iubente propter magnam reuerentiam: ideo neceſſe erat quòd ipſe loqueretur ſoluendo dubium iſtud, vel quòd iuberet alicui illud ſoluere. Aliàs autem nemo loqueretur. Secundum principale quare locutus fuit, erat gratiarum actio. Nam pro bonis ſuſceptis debetur gratiarum actio, potiſſime Deo, cui nihil aliud boni repẽdere poſſumus pro bonis ſuſceptis, niſi laudes & gratiarũ actiones, & quia ſuſceperat Salomon tanta bona, ſcilicet quod Deus compleuiſſet, quæ promiſerat Dauid patri ſuo, ſcilicet quòd conſtitueret Salomonem in regem, & quòd daret ei, ꝙ ædificaret templum: Ideo his completis Salomon in gratiarum actiones prorumpere debebat: nunquam tamen conuenientius tempus fuit ad hoc quam nunc, eo
I quòd nunc aſtabat totus populus Iſrael deuotus & attentus: & tanto maior eſſet iſta Dei laus, quanto coram pluribus fieret. Etiam quia per hoc plures incitarentur ad Deum laudandum pro beneficiis, quæ ſuſceperat ipſe Salomon: ſicut viſa iſta ſolennitate totus populus ibat gaudens, & benedicens Deum ſuper bonis, quæ fecerat Dauid, & Salomoni filio eius, ſequenti cap. & 3. Reg. 8. Etiam quilibet benediceret Deo pro beneficiis, quę ipſemet ſuſcepiſſet ſicut Salomon Deum laudabat. Tertiũ principaliter erat ad orandum. Nam Salomon volebat orare ad Dominum ſuper templo iſto multa, cum templum eſſet nouiter conſtructum, quod Deus faceret in eo aliqua, quæ pertinerent ad laudem nominis eius. Ideo oportebat ad hoc quòd loqueretur.

K *Quando dixit Deus quòd habitaret in caligine.*
Quæſtio III.

QVæritur vlterius, cum dixerit hic Salomon, quòd Deus dixit ꝙ habitaret in caligine, quando dixit iſtud: quia non apparet. Reſpõdendum quòd iſta litera poteſt intelligi vno modo, ſ. quod Deus dixit ꝙ habitaret in caligine, id eſt in loco obſcuro, id eſt abſcondito: & ad hoc volebat habitare in Sancto Sãctorũ: quia ibi erat locus abſconditus, ad quem nullus ingrediebatur: & quia nũc nouiter veniebat ad habitandum in Sancta Sanctorum, nolebatque videri qualiter ingrederetur, operuit totum templum nebula, vt ſic abſcondite ingrederetur. Iſte modus loquendi conuenit modis loquẽdi groſſis ſm̃ quos Deus reputat̃ hẽre corpus, & iſti

modo

modi tenentur in veteri teſtamento: & ſæpè cum dicebatur apparere Deus, apparebat aliqua nubes groſſa, in qua videretur latere, ne populus crederet, quod videbat eum: Sic factum eſt in datione legis Exod. 19. & 20. & Deuteronom. 15. Alio modo poteſt intelligi de caligine, ideſt nebula iſta obſcura, quæ nunc apparuit, ſcilicet, quod Deus habitaret in ea, & quod Deus promiſerat habitare in ipſa: & nunc poteſt dici, quod Deus promiſerat, quod habitaret in caligine, ideſt quod dixerat Dauid, vel Salomon, quod quando templum eſſet conſumatum & fierent ibi primæ miniſtrationes, Deus mitteret caliginem, in qua habitaret.

Et nunc viſa iſta caligine recordatus Salomon verbi Domini ait: Deus pollicitus eſt, vt habitaret in caligine. Aliter poteſt dici, quod Salomon dixerit hoc propter verba Domini, quæ ipſe dixit ad Moyſen Leuitic. 16. ſcilicet, quod Aaron ſummus ſacerdos non ingrederetur omni tempore in tabernaculum, quod erat vltra velum ne moreretur. Et ſequitur, quia in nube apparebo ſuper oraculum, ideſt ſuper propitiatorium. Deus appareret in nube: & in propitiatorio Deus dicebatur morari: quia ibi audiebatur vox eius reſpondentis: & ibi erat nubes caliginoſa, ne videretur illud corpus, in quo formabantur voces: ideo dicendo illud Deus, promiſerat quod habitaret in caligine, quia nubes, quæ erat in propitiatorio erat caliginoſa, & quia Salomon nunc videbat nubem venientem ad operiendum templum, ſicut erat nubes, quæ operiebat propitiatorium, in qua Deus dicebat ſe habitaturum, putauit quod Deus incipiebat habitare iam in ſanctuario, quia præmiſerat nubem.

An nubes illa manſerit ſemper. Quæſt. IIII.

QVæritur vlterius circa iſtam nubem, quæ repleuit nunc templum Domini, an manſerit ſemper ſic operiens, vel ſi receſſerit ad horam ſolum manens. Dicendum quod non apparet ex litera hic, nec tertio Regum octauo, vbi ponitur eadem hiſtoria, an iſta nubes manſerit replens templum pauco tempore vel magno. Sed videtur dicendum, quod non manſerit niſi tunc quandiu facta eſt iſta miniſtratio. Nam Deus præmiſit iſtam nebulam in ſignum acceptationis ſuæ, ſcilicet, quod acceptaret templum iſtud, & omnia miniſteria, quæ ſibi in eo fierent, & ad hoc ſufficiebat, quod in prima miniſtratione nubes repleret templum, quia per hoc oſtenderetur acceptatio quantum ad omnes alias miniſtrationes. Nam ſi in toto tempore ſequenti manſiſſet nubes, eſſet miraculum continuum: & fieret de hoc mentio in ſcriptura, quia non omitteretur res tam admiranda ſine ſtilo. Item quia Deus non facit miracula fruſtra, ſed ad aliquem finem qui nimis expediens eſt, & tamen quod ſemper maneret templum plenum caligine illa, non videbatur expediens ad aliquid, ideo non eſt credendum quod manſerit niſi tempore primæ miniſtrationis. Sed obiicietur de apparitione nebulæ in tabernaculo Moyſi: quia quando conſummatum eſt tabernaculum, & erectum, repleuit illud nebula, in qua repręſentabatur maieſtas Dei, Exod. 40. & tamen poſtea manſit ibi ſemper. Nam ſemper per diem pendebat columna nubis ſuper tabernaculum fœderis, & viſum eſt hoc toto tempore quadraginta annorum, quibus Iſraelitę in deſerto fuerunt, vt patet eodem capit. & Num. 9. & 14. Ita ergo eſſet ſemper nubes in templo Salomonis, cum iſtud eſſet excellentius quam illud.

Dicẽdum quod in tabernaculo Moyſi manebat, ſemper per diem columna nubis, & non manſit in templo Salomonis: & illud fuit, quia illa columna non erat ſemper ibi ad oſtendendam diuinam acceptationem, ſed ad neceſſitatem directionis Iſraelitarum per viam. Pro quo ſciendum quod quando Iſraelitæ erant in deſerto per quadraginta annos, quibus ibi manſerunt, dirigebãtur a Deo in motu, & in ſtatu. Nam Deo iubente mouebant caſtra, & eodem iubente figebant illa, & hoc quia ambulabant Iſraelitæ per deſertum, per quod nullus eorũ

A etiam ambulauerat. Etiam viæ non erant vſitatæ, quia vt dicitur Ierem. ſecundo. Non ambulauerat homo vnquam per viam illam deſerti. Ideo egebãt Deo duce ore. Et quia interdum Iſraelitæ ambulaturi erant per diẽ, & interdum per noctem, dederat eis Deus duplex directiuum, ſcilicet, columnam nubis per diem, & columnam ignis per noctem. Iſta autem columna erat erecta ſuper tabernaculum fœderis, quod erat in medio caſtrorum Iſraelitarum: & quamdiu illa manebat pendens manebant Iſraelitæ in eodem loco. Cum autẽ illa moueretur, mouebant Iſraelitæ caſtra. Exod. quarto, & Nume. 9. Sciendum vltimo quod quando tabernaculum Moyſi completum fuit, & erectum, deſcendit ſuper illud nubes in modum columnæ pendens ſuper illud: & præter illam erat quædam nebula ſiue caligo, quæ circumfuſa

B eſt: & repleuit totum templum Moyſi intus, & exterius, ita vt Moyſes non poſſet introire in illud, nebula replente omnia. Exod. 40. Iſta nebula erat diſtincta a columna nubis: quia columna ſolum erat ſuper tabernaculũ pendens, & nõ erat intra illud. Nebula aũt circunfundebat, & replebat tabernaculum, non. n. apparuit colũna ad ſignificandũ diuinam acceptationem, ſed ad ſignandum tempus mouendi caſtra, & manendi. Nebula autem replens tabernaculum fuit ſignum acceptationis diuinæ, & iſta non manſit ſemper: ſed in prima miniſtratione ſolum. Columna autem nubis, quæ non erat ſignum diuinæ acceptationis manſit ſemper pendens ſuper taber bernaculum. Patet hoc. Nam columna nubis non poteſt dici, quod fuerit ſuper tabernaculum ad ſignandam acceptationẽ diuinam, ſemper. n. maneret eadem columna nubis, & tamen mutabatur, quia per diem apparebat

C columna nubis. Per noctem verò apparebat columna ignis. Num. 9. Ex quo apparet, quod iſtud erat ad exhibendum actus aliorum officiorum, ſcilicet, quod colũna dirigeret in via Iſraelitas, & daret ſignum mouendi, vel ſtandi. Columna autem ignis illuminaret caſtra per noctem. Tertio, & efficacius patet, quia Numer. 9. vbi fit ſermo de columna ignis, & nubis, & ponitur officium eius, non dicitur aliud, niſi quod columna nubis dabat ſignum mouendi caſtra, vel locandi per diem. Columna autem ignis per noctem, & etiam illuminabat caſtra. Si tamen fuit introducta principaliter columna nubis ad ſignandam diuinam acceptationem, poneretur hoc officium eius, & non factum fuit ibi: ergo non erat ad ſignandum iſtam acceptationem. Quarto patet, & magis, quia ſic columna nubis præcipue fuiſſet introducta pri

D mo cum tabernaculũ conſumatũ eſt: ſicut nebula, quæ nunc repleuit templum non fuit ante templi conſumationem viſa: & tamẽ columna nubis multo tempore apparuit ante conſumationem, & erectionem tabernaculi: ideo non fuit introducta ad hoc principaliter. Patet hoc quia columna nubis apparuit in exitu de Aegypto prima die exitus ad dirigendum eos per quam viam irẽt, & ipſa interpoſuit ſe inter Iſraelitas, & Aegyptios nocte illa, qua mare rubrum tranſierunt. Exod. 14. Et tamen inter illud tempus, & erectionem ſanctuarii Moyſi intercidertunt multi dies, ſcilicet, quaſi vnus annus, quia exitus de Aegypto fuit die quintadecima menſis primi. Exod. 12. & Numer. 33. Conſumatum fuit tamen ta-

E bernaculum, & erectum prima die anni ſecundi ab exitu de Aegypto, Exod. 40. Et ſic fuit vnus annus interme dius demptis quindecim diebus, & die illa qua erectũ eſt tabernaculum ſedit columna nubis ſuper illud, ideo non fuit columna nubis ad hoc principaliter, vt oſtẽderet acceptationem diuinam ſuper tabernaculum Moyſi, ſed fuit ad dirigendum Iſraelitas in via, & ad dandum ſignum manendi, & mouendi caſtra. Fuerunt tamen ibi duo, ſ. columna nubes pendens ſuper tabernaculum, & nebula implens tabernaculum intus, & foris. Columna nubis non ſedit ſuper tabernaculum ad ſignandam aliquam acceptationem, ſed ad dirigendum in via, & antequam eſſet conſummatum tabernaculum, ſedebat nubes illa ſuper caſtra Iſraelitarum ſuper tentorium Moyſi. Exod. 33. Et dabat ſignum mouendi, & ſtandi. Cum autem conſumatum eſt tabernaculum, pependit ſuper

illud:

illud: quia illud erat domus nobilior in totis caſtris:& F erat in medio caſtrorum, vbi conuenientius poterit videri ab omnibus exiſtentibus in caſtris, quando moueretur, vel quando ſtaret. Et quia neceſſitas dirigendorũ caſtrorum fuit totis quadraginta annis, quibus manſerunt Iſraelitæ in deſerto, manſit ſemper columna nubis ſuper tabernaculum Moyſi per diem, & columna ignis per noctem. Nebula autem, quæ perfudit, & repleuit totum tabernaculum conſumatum, non fuerat ante conſumationem illam, ſed ſubito vt erectum eſt tabernaculũ, repleuit illud: & iſta non apparuit poſtea. Iſta autem fuit ad monſtrandam acceptationem diuinam ſolum:& ſic ſolum manſit in prima miniſtratione, & nunquam ante fuerat. Ita fuit de caligine iſta, quæ repleuit templum nunc, ſcilicet, quæ fuit ad oſtendendam diuinam acceptationem. Ideo ſolum manſit ibi in prima miniſtra- G tione poſtea autem diſparuit.

An Deus habitauerit in domo manufacta. Quæſtio V.

QVæritur vlterius, quomodo dixit hic Salomon, ꝙ Deus promiſerat habitare in caligine, quõ etiam dixit ꝙ ipſe ędificauerat domum, vt Deus habitaret ibi in æternum, quia Deus non põt habitare in domo manufacta, cum maieſtas ſua nullo loco includatur, & erat inſania, ꝙ quis crederet Deũ habitare in domo aliqua, quæ ei conſtrueretur. vt dixit Salomon infra in litera, & ſupr. 2. & 3. Reg. 8. c. Ergo ne credibile eſt, ꝙ habitet Deus cũ hominibus ſuper terram ſi cælum, & cæli cælorum te non capiunt, quanto magis domus iſta, quam ædificaui? H ſed ad hoc tantum facta eſt vt reſpicias orationem ſerui tui, & obſecrationes eius. Dicendum eſt, quod verum eſt, ꝙ Deus non poteſt habitare in aliquo loco propter duo. Primo quia id quod habitat in loco, habet habitudinem ad domum, in qua habitat, ita quod tegatur illa, & ab illa circumſcribatur. Deus autem indiuiſibilis eſt quantitate, nec põt circumſcribi, nec aliquid occupare, ideo in nullo loco erit, nec habitabit. Secundo, quia quod habitat in aliqua domo clauditur in ea penitus. ſ. ꝙ ita eſt intra illam, quod non eſt exterius, & tñ Deus in nullo loco ſic eſt, quin etiam exterius ſit, ideo in nullo loco habitat, & iſtam ſecundam rõnem tangit ſcriptura dicens, ꝙ cælum, & cæli cælorum Deum capere nõ poſſunt, quanto magis domus illa, quæ ædificatur? Ideo in ea non habitat, & ſic verum eſt, ꝙ proprie accipiendo I Deus in nullo loco habitat. Cum autem obiicitur, quod Deus promiſit habitare in caligine. Dicendum, ꝙ non accipitur ibi habitare proprie, ita ꝙ ſic ſit in caligine, quod non ſit alibi, ſed ꝙ habitaret in caligine. i. quod ibi ſpecialiter oſtẽderet ſignum ſuæ præſentiæ. Pro quo conſiderandum, ꝙ cum Deus ſecundum ſubſtantiam in nullo loco eſſe poſſit: quia eſt indiuiſibilis, erit in loco ſecundũ operationẽ, ſicut oẽs ſubſtantiæ ſpirituales dñr eſſe in loco per virtutem, ſed Deus in omni loco operatur, quia oĩa conſeruat. Etiam eſt cauſa prima naturalis, cui ſubordinantur cæteræ cauſæ, & neceſſe eſt ꝙ vbicunque aliqua actio ſit, ibi Deus concurrat agẽdo. In oĩ ergo loco erit, quia nihil eſt in toto vniuerſo, in quo nõ ſit aliqua actio, vel cauſalitas, quia tñ Deus ſpecialius oſtẽdit virtutem ſuam in vno loco, quam in alio, eo ꝙ in v- K no loco operatur pure naturaliter, in quibuſdam alijs interdum naturaliter, & interdum miraculoſe, dr eſſe vel habitare in locis illis, in quibus miraculoſè, & ſpecialiter operatur, & ſic promiſit Deus quod habitaret in caligine, ſ. ꝙ oſtenderet ſpecialia ſigna maieſtatis ſuę in caligine, in illa. ſ. caligine, quæ erat ſuper propitiatorium in ſancto ſanctorum, & etiam in caligine iſta, quæ nunc apparuit miniſtrantibus ſacerdotibus, & Leuitis. Nam ibi oſtendit ſe ſpẽaliter veniſſe. Ad aliam cũ dixit Salomon quod ædificauerat domum, vt habitaret in ea Deus. Dicendum quod non fecit domum, vt Deus in ea habitaret proprie loquendo, cum in nullo contineatur: ſed vt in ea habitaret per aliquem modum ſpecialem, ſcilicet, per inuocationem eius ibi.

F Nam licet in omnibus alijs locis eſſet, fiebat, iſta domus, vt omnes inuocantes eum volentes ibi inuocarent, & quod ipſe potius exaudiret inuocantes eum ibi quam alibi, ſic patet in litera, ſ. ſed ad hoc tantum facta eſt vt tu reſpicias orationem ſerui tui, & deprecationes eius. Etiam ad hunc finem Deus dixit, quod domus iſta ædificaretur, ſcilicet non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Iſrael, vt ædificaretur in ea domus nomini meo, ſed elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meum in ea, & non dixit ad habitandum, ſed ad ponendum ibi nomen ſuum.

An habitauerit Deus ibi in æternum. Quæſt. VI.

QVæritur vlterius, quomodo dixit Salomon, quod ædificauerat domum Domino, vt habitaret ibi in G perpetuum, & tamen non habitauit in perpetuum, quia domus illa poſtea exuſta fuit per Chaldæos, & non fuit iam inuocatum ibi nomen Domini in orationibus, & cęremonijs legis obſeruandis. Reſpõdebit aliquis, quod Salomon faciebat domum, vt Deus in illa habitaret in æternum:& tamen non accidit ſic, quia ſolum habitauit quodam tempore. Aliter poteſt dici, & melius quod Salomon fecit domum hanc vt Deus habitaret in ea in æternum: & etiam quod Deus promiſerat habitare in ea in æternum: cum poſtea Iudæi fecerunt aliquid, vt Deus non habitaret in ea. Nam peccata Iſraelitarum demeruerunt, quod Deus non habitaret in æternum in domo illa, ſed quod abiiceret illam. Et patet hoc 3. Reg. 9. & infra ſequenti cap. vbi Deus dixit, quod ſi Salomon ambularet in legẽ ſua, & filii ſui, ſicut ambulauerat Dauid H pater ſuus, firmaret Deus regnum eius, & domum, quam ædificauerat. Et ſubditur. Si autem adorauerітis Deos alienos, euellam vos de terra, quam dedi vobis: & domũ hanc, quam ædificaui nomini meo proiiciam à facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis: & erit domus iſta in prouerbium vniuerſis tranſeuntibus. Et dicent ſtupentes, quare ſic fecit Dominus terræ huic? & domui huic? reſpondebunt, quia dereliquerunt Deum patrum ſuorum, qui eduxit eos de terra Aegypti. Et quia ſic factum eſt, quod omnes Iſraelitæ dereliquerunt legem Dei: ita vt peccatum eorum eſſet iam inſanabile, Deus tradidit eos in manus hoſtiũ, & domum illam incendio dedit per Chaldæos: alias autẽ manſiſſet nomen Domini in domo illa in æternũ, dato quod Iſraelitæ non peccarent contra Deum. Nam I neceſſe erat, quod Chriſtus veniret, & daret nouum teſtamentum, etiam ſi non peccaſſent Hebræi, & tunc mutarentur cæremoniæ aliæ, nec fierent ſacrificia, quæ poſt fiebant, nec alia cæremonialia, ſed multo diuerſa, ſicut nunc fiũt. Et ſic non maneret templum illud, ſicut prius manebat; ſed eſſet multitudo Eccleſiarum, ſicut nunc. Et non eſſet in æternum templum illud. Dicendum, ꝙ ſi Hebræi non peccauiſſent contra Deum, ita ut demererentur templum ſuum perire, dato quod veniret nouum teſtamentum, non mutaretur templum illud: ſed mutarentur cæremoniæ veteres in nouas, eſſetque multitudo Eccleſiarum ſicut nunc; & illud templum eſſet caput Eccleſiarum, ſicut Eccleſia Romana: & forte eſſet ibi ſedes Apoſtolica, quæ Romæ, & etiam Deus ſpecialiter acceptaret illam Eccleſiam inter omnes, ita vt orã- K tes ibi cæteris paribus magis exaudirentur a Deo quam in aliis locis:& hoc aliqualiter adhuc tetigit Paulus cũ Barnaba, cum loquerentur Iudęis dicentes: vobis quidẽ primum loqui oportebat de regno Dei, ſed quia indignos vos feciſtis verbo vitæ, & repuliſtis illud, ecce cõuertimur ad gentes. Act. 13. Si ergo primum oportebat eis loqui, aliqua dignitas conſiderabatur in eis:& ſic ipſi videbantur futuri principes inter omnes Chriſtianos: & conſequenter templum, quod apud eos erat, eſſet caput Eccleſiarum, & non ceſſaret: quia tamen peccauerũt deletum eſt bis, ſcilicet per Romanos. Alio modo poteſt dici, quod verum fuit, quod iſtud templum durauit in æternum, ſiue, quod Deus habitauit in eo in æternum, quia habitauit in eo multis annis, ſcilicet, pluſquã trecentis: iſtud tempus vocatur in æternum, ſecundum

cum

conſuetudinem veteris teſtamenti. Nam tempus quinquaginta annorum, & minus faciebat æternitatem: quia ille qui manebat in ſeruitute vſque ad iobeleum dicebatur ſeruus in æternum Exo. 21. & Deut. 15. & tamen de iobeleo ad iobeleum erant anni 50. ſolũ, & tunc liberabantur a ſeruitute omnes, qui erant ſerui de Iſraelitis: a fortiori ergo diceretur duraſſe templum in æternum cum duraſſet pluſquam trecentis annis. A

An Deus elegerit ſibi aliquam vrbem.
Quæſt. VII.

QVæritur vlterius, quo dicitur hic, quòd Deus non elegit de omnibus tribubus Iſrael ciuitatem aliquã à die qua populus eductus fuit de Aegypto vſque ad tempus, quo elegit Ieruſalem. B Nam videtur quod alias vrbes elegit ad habitandum, & patet primò de vrbe Sylo, in qua primo locatum eſt tabernaculum Domini. Nã cum Iſraelitæ ingreſſi ſunt in terram Chanaan, aliquanto tempore arca Domini, & tabernaculum manſerunt in caſtris, & potiſſimè in caſtris Galgalæ, quouſque Iſraelitæ occupauerunt multum de terra Chanaan, in qua poſſent morari, & tunc conuenerunt omnes in vrbe Silo, & ibi fixerunt tabernaculum Domini, & poſuerunt arcam, & omnia vaſa ſanctuarii, manſitque tabernaculum fixum ibi multo tempore, ſcilicet vſque ad tempora Samuelis tempore Ioſue, & omnium iudicum. Nam Samuel fuit vltimus iudicum, & ſic fuit tempus quo durauit ibi arca, & tabernaculum quaſi trecentorum annorum, & videbatur ibi ſemper manſura niſi propter pctã ſacerdotum ibi miniſtrantium: C nam ob hoc Deus iratus tradidit arcam in manus Philiſthinorum, & tranſlata eſt in terram eorum manſitque ibi ſeptem menſibus, primo Reg. 6. Et nunquam poſtea reducta eſt in Silo, & tabernaculum etiam inde tranſlatum eſt, & Deus dicitur repuliſſe tabernaculum quod ibi habebat. Ideo videtur, quod prius elegerat, ſed propter peccata repulit. Pſal. 77. Audiuit Dominus, & diſtulit, & ad nihilum redegit valde Iſrael: & reliquit tabernaculum Silo, tentorium, quod collocauit in hominibus. Item Deus elegit poſt hoc vrbem Nobe, in qua manſit tabernaculum ſuum aliquanto tempore Samuelis, & Saulis. Illico.n. vt arca rediit de terra Philiſthinorum, tranſlatum eſt tabernaculum de Silo in Nobe: quia non legitur manſiſſe in Silo poſtea. Et tamen legitur manſiſſe in Nobe, quia ibi erat tempore Saulis, primo Reg. 21. & 22. D Et illam vrbem Deus videtur elegiſſe. Et poſtea repulit. Nam Saul occidit omnes ſacerdotes, qui erant in vrbe, & omnia animalia vſque ad pecora, deleuitque vrbem, ita vt poſtea non habitaretur, primo Reg. 22. & tunc ablatum eſt inde ſanctuarium tranſlatumque eſt in Gabaon, & ibi erat tempore Dauid præced. lib. 16. c. Etiam ibi fuit tempore Salomonis aliquãto tempore 3. Reg. 3. & ſupra 1. c. Et ſic elegit De⁹ vrbem illam. Poſtea tamen mutatum eſt inde tabernaculum in Ieruſalem ad templum quod ædificauerat Salomõ: ideo repulit Deus vrbem Gabaõ, quam elegerat. Reſpondendum ſicut hic dicitur, quòd Deus non elegerat aliquam vrbem de toto Iſrael, vt eſſet ibi ſanctuarium niſi Ieruſalem, quàm elegit tẽpore Dauid. Et cũ obiicitur de alijs vrbibus, quod elegit eas, dici poteſt vno modo quod elegit eas ad manendum ad tẽpus: E ad manendum tamen in æternum ſolam vrbem Ieruſalem elegit. Et ſatis colligitur hoc, quia in qualibet priorum pauco tempore manſit ſanctuarium. In Ieruſalem autem magno tempore manſit. Etiam quia in alijs vrbibus non ceſſauit eſſe ſanctuarium propter aliqua bella hoſtilia: in Ieruſalem autem ſemper mãſit vſque quo bello hoſtili exciſa eſt, & ſanctuarium combuſtum. Patet hoc, quia quando mutatum eſt ſanctuarium de Silo, non fuit deſtructa ciuitas, nec factum eſt aliquod bellum contra eam; ſed quia capta eſt arca in bello, tranſlatum eſt inde tabernaculum in Nobe. Etiam quando trãſlatum eſt ſanctuarium de Nobe, non periit ciuitas hoſtiliter, ſed Saul, qui erat rex Iſrael, eam deleuit, primo Regum 22. Quando autem mutatum eſt tabernaculum de Gabaon nullum bellum hoſtile, nec ciuile nec alias fuit in vrbe, ſed quia factũ erat templum in Ieruſalem, ceſſauit ſanctuarium in Gabaon, & inde mutatum eſt. Etiam quia ſanctuarium mutatum eſt ſemel de qualibet iſtarum vrbium, & nunquam ad eas rediit: & tamen cum mutatum fuit de Ieruſalem, iterum rediit ad eam. De alijs patet, quia ad Silo nunquam rediit, nec in Nobe, nec in Gabaon: & tamen rediit in Ieruſalem: quia fuit magno tempore ſanctuarium in Ieruſalem, ſcilicet quouſque deſtructa eſt per Chaldæos, & templum exuſtum. Et poſt ſeptuaginta annos cum redierunt Hebræi de captiuitate Babylonica rurſus factum eſt ſanctuariũ in eadem vrbe, & loco, & manſit ibi quouſque ceſſauit ſtatus populi Iudaici quoque deſtructa eſt ciuitas, & templum per Romanos: ideo iſta ciuitas electa eſt & non aliæ. Alio modo poteſt reſponderi quòd licet aliæ ciuitates electæ fuerint, vt maneret in eis tabernaculum Domini ad tempus: tamen nulla earum electa eſt ad ædificandum domum in qua maneret ſanctuarium Domini. Nam in Silo non eſt ædificatum templum Domino, nec in Nobe, nec in Gabaon: ſed ſolum fuit poſitum tabernaculum in qualibet vrbe iſtarum, & manebat ibi ad tẽpus, & poſtea mouebatur de vno loco in alterum. Secus autem fuit in Ieruſalem, quia ibi ædificatum eſt templum Domino, & ceſſauit vſus tabernaculi Moyſis, vt declaratum fuit ſupra 4. Et hoc dicitur in litera, ſcilicet quod a die, qua educti ſunt Iſraelitæ de Aegypto, non elegit Deus aliquam vrbem de tribubus Iſrael, vt ædificaretur in ea domus nomini Domini, ſed elegit Ieruſalem vt eſſet nomen ſuum in ea.

An Deus elegerit ſolum Dauid vt eſſet dux Iſrael.
Quæſt. VIII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quòd etiam à die qua Deus eduxit Iſraelitas de Aegypto, non elegit quemquam virum, vt eſſet dux Iſrael niſi Dauid. Quo poſſit hoc ſtare, quia multi alij fuerunt electi, vt eſſent duces vel principes populi, Nam Moyſes fuit primus dux populi Iſrael, quia ipſe gubernauit populum quadraginta annis in deſerto, Ioſue fuit etiam dux Iſrael poſt Moyſen, & fuit a Deo electus Nume. 27. & Deut. 3. & 31. & 32. 34. Deinde fuerunt iudices multi Iſrael, qui fuerunt duces populi, & a Deo electi ſunt. Nam dicitur ſæpe in lib. Iudicum, quod Deus ſuſcitabat Iſraelitis ſaluatorem, ideſt iudicem: vt patet Iud. 3. & 4. Poſtea fuerunt reges, quorum primus fuit Saul & iſte à Deo conſtitutus fuit: quia cum populus petiuiſſet regem, Deus deſignauit Saulẽ, iubens Samuel, quod vngeret eum: & poſt illum fuit Dauid: qui etiam a Deo eſt electus. Non ſolum ergo Dauid fuit a Deo electus vt eſſet dux ſuper Iſrael, ſed etiam multi alij ante ipſum. Dicendum quod ſolus Dauid electus eſt in ducem a Deo, ideſt in regem ſuper Iſrael ſcilicet vt ipſe, & poſteri ſui regnarent: & non fuit aliquis alius electus in regem ad ſemper regnandum: ſed ſi aliquis aſſumebatur in principem, illud erat temporale, ſcilicet quanto tempore ille viueret, ſed non pro ſua poſteritate. Sic enim dictum eſt de vrbibus, quod nulla electa eſt niſi Ieruſalem, quia licèt prius tabernaculum Domini eſſet in aliquibus alijs locis, non erat in aliquo eorum ad manendum ſemper, ſed ſolum ad tempus: in Ieruſalem autem fuit ad ſemper manendum: ita Dauid fuit principatus ad ſemper manendum in poſteritate ſua. Cum aũt obijcitur de Moyſe: dicendum quòd à Deo electus eſt vt eſſet legiſlator, & princeps ſuper totum Iſrael, non per modum principantis, ſed magis per modum iudicantis. Etiam dato quod Deus illum elegiſſet in principem, non erat ad ſemper manendum, quia non erat daturus Deus principatum illum filiis eius, nec ipſe relicturus erat eum poſteris ſuis iure hæreditario, ſed cum viueret Moyſes, orauit Dominum vt commendaret principatum illum alicui viro, qui poſſet illum ſuſtinere Num. 27. Et iuſſit Deus quòd fieret Ioſue princeps eod. cap. Ideo non fuit Moyſes electus in principem. De Ioſue etiam dicendũ,

quod

quod non fuit electus a Deo eo modo quo Dauid; quia licet Deus nominatim iuſſerit illum conſtitutus in principem totius Iſrael, tamen non fuit conſtitutus, vt maneret ipſe, & poſteri ſui poſt illum in principatu, ſed vt ipſe ſolus regeret, & nullus ei de poſteris ſuis ſuccederet. Sic enim factum eſt quod poſt mortem eius vacauit aliquanto tempore principatus Iſraelitarum quouſque iudices facti ſunt, qui non erant de ſtirpe Ioſue, vt colligitur Iud. primo & 2. 3. Deinde iudices præfuerunt populo, & non ſuccedebat filius patri, ſed Deus ſuſcitabat quem volebat mortuo priori, & terra aliquanto tpe manebat ſine iudice, & poſtea voluntate Dei, vel electione populi alius inſtituebatur, nunquam tamen inter eos filius ſucceſſit patri: imò cum ſemel Gedeon iudex Iſrael liberaſſet Iſraelitas de manu Madianitarum, dixerunt ei Iſraelitæ: dominare tu nobis, & filius tuus, & filius filij tui, quia liberaſti nos de manu Madian: & dixit Gedeon, nō dominabor ego veſtri, nec dominabitur in vos filius meus: ſed dominabitur Dominus Deus. Iudic. 8. Ecce noluit iſte accipere principatum, vt iure hæreditario filijs ſuis relinqueret. Si autem obijciatur quod filius iſtius Abimelech fuit iudex Iſrael. Iudi. 9. Dicendum quod non fuit iudex electione populi, nec voluntate Dei, ſed per tyrannidem & fraudem factus eſt iudex in vrbe Sichem eod. cap. Alij autem nullum habuerunt iudicem de filijs ſuis in iudicatura ſucceſſorem. Poſt iudices Saul factus eſt rex Iſrael, & hic mutata eſt ſpecies principatus, & tamen iſte non conſtitutus eſt a Deo princeps ſuper populum ad hoc quòd ſemper maneret: & ſic fuit, quia dum regnaret reprobauit eum Deus, & ſemen ſuum, ne poſteri ſui regnarent poſt illum. Nam Samuel dixit ei quando peccauit reſeruando pecora Amalecitarum, ſcilicet. Scidit Deus hodie regnum Iſrael à te, & tradidit illud proximo tuo meliori te 1. Reg. 15. & 28. In Dauid autem factum eſt aliter, quia datum eſt ei regnum, & promiſit Deus, quod ſuccederent ei poſteri ſui vſque in æternum. Et patet differentia inter eum & Saulem. Nam dixit ei Deus quod licet peccarent filij eius, non auferret miſericordiam ſuam ab eis, ſicut abſtulerat a Saule, qui fuerat ante eum: vt patet 2. Regum 7. Et præced. lib. 17. cap. ſolus ergo Dauid vſque hodie conſtitutus fuerat à Deo in principem, vel ducem ſuper Iſrael: quia nullus eo modo conſtitutus fuerat, quo Dauid licet multi conſtituti fuiſſent.

Cumque fuiſſet voluntas Dauid patris mei, vt ædificaret domum nomini Domini Dei Iſrael. dixit Dominus ad eum: Quia hæc fuit voluntas tua, vt ædificares domū nomini meo, bene quidem feciſti huiuſcemodi habere voluntatem: ſed non tu ædificabis domum: verumtamen filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipſe ædificabit domum nomini meo. Compleuit ergo Dominus ſermonem ſuum, quem locutus fuerat: & ego ſurrexi pro Dauid patre meo, & ſedi ſuper thronum Iſrael ſicut locutus eſt Dominus: & ædificaui domū nomini Domini Dei Iſrael: & poſui in ea arcam, in qua eſt pactum Domini, quod pepigit cum filijs Iſrael.

Cumque fuiſſet. Hic ponitur ſecundum huius partis. ſ. de Dauid ab ædificando templum prohibitione: & dicitur. *Cumque fuiſſet voluntas Dauid patris mei, vt ædificaret domum nominis Domini Dei Iſrael.* Ponit Salomon voluntatem Dauid ad templum ædificandum, vt declarādo quō prohibitus eſt, indicat quomodo Deus iuſſit ei ædificare illud. Fuit autem iſta voluntas ad ædificandum templum Dño a principio regni ſui: & ſic omnia, quæ in bellis acquirebat ſeruabat ad conſtruendum tēplum, & fabricandum vaſa: vt patet 2. Reg. 8. & præce. lib. 18. & tamē nō curauit hoc incipere exequi quouſq; fuit in aliquali pace, ſcilicet, poſtquam factus eſt Rex ſuper totum Iſrael, habuit aliqua bella cum Philiſthiinis, quibus finitis, cum putaret, quod habebat omnimodam pacem, dixit ad Nathan Prophetam, quod volebat ædificare templum Domino, quia turpe erat, quod ipſe habitaret in domo cedrina, & arca Dei eſſet ſub pel-

F libus, & tunc reſponſum eſt ei à Deo, quod non ædificaret ipſe templum Domino, ſed filius, qui ei naſciturus erat. 2. Regum 7. Et præceden. lib. 17. cap. *Dixit Dominus ad eum.* Scilicet. Reſpondit ei per Prophetam Nathan, quia non loquebatur Deus per ſe ipſi Dauid, licet eſſet Propheta; quia non erat Propheta de illis, quibus Deus loquebatur: ſed de Prophetis facientibus cantica, vt declaratum eſt præceden. lib. 17. cap. in quadā quæſtione. *Quia hæc fuit voluntas tua, vt ædificares domum nomini meo.* Reddit Deus gratias Dauid, quia bonam voluntatem habuit approbando eam. *Bene quidem feciſti habere huiuſcemodi voluntatem.* Scilicet, non compleuis quod intendebas, quia tamen habuiſti bonam voluntatem, meruiſti.

Ecce qualiter Deus acceptat voluntatem hominis e-
G tiam ſine opere: dum tamen non ſtet ex parte hominis habere opus. Nam operatio virtutis præcipue conſiſtit in opere interiori: operationes autem exteriores habent ſe per modum ſupplementi, vel additamenti, & addūt quandam perfectionem ad actum virtutis: Ideo dato, quod non ſit aliqua actus exterior, exiſtente actu voluntatis eſt virtutis operatio conſummata: & ſi ſit actus exterior non exiſtente operatione interior, non eſt actus virtutis, vt declarat Ariſt. 10. Ethic. *Sed non tu ædificabis domum.* Scilicet, non ædificabis tu iſtud templum, quod ædificare cupis. Iſta non erat reprobatio Dauid propter aliqua mala, quæ feciſſet, quia indignus eſſet ædificare templum, & Salomon dignus eſſet ædificare, ſed ſolum fuit quædam denuntiatio, quod non ædificaſet, ſcilicet, quod ſic futurum erat, quod non ædificaret,
H & hoc, quia non vacaret ei ædificare, & vacaret filio ſuo. Aliqui autem putant, quod Dauid fuerit prohibitus ædificare, quia fuderat multum ſanguinem, vt videtur innui præceden. lib. 22. & 28. cap. Sed falſum eſt, quia effuſio ſanguinis non erat aliqua irregularitas tempore veteris teſtamenti: de quo latiſſimè declaratum eſt præceden. lib. 22. & 3. Regum 5. cap. *Verum filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis.* Scilicet: Salomon, qui natus eſt de Dauid: & iſte nondum natus erat, quando iſta dicta fuerunt Dauid, & ſic verum erat. ſ. quia egredietur de lumbis tuis.

Et patet hoc, quia Dauid voluit ædificare templum, & habuit iſtam reſponſionem a Deo paruo tēpore poſtquam cœpit regnare ſuper totum Iſrael, & poſtea magno tempore, genitus fuit Salomon a Dauid de Bethſa-
I bee. Nam Dauid mox vt factus eſt Rex ſuper totum Iſrael, habuit duo bella cum Philiſthiinis, & reduxit arcam Domini de Cariathiarim in Ieruſalem. 2. Regum 5. & 6. & præceden. lib. 13. & 14. & 15. cap. Et tunc cum putaret Dauid, quod haberet pacem ab omnibus gentibus, quæ erat per circuitum, voluit ædificare templum Domino. 2. Regum 7. & præceden. lib. 17. Poſt hoc tranſierunt multa tempora. & fecit Dauid bella multa contra Philiſthinos, & Moabitas, & Ammonitas, & Idumæos, & Syros cum Adadezer Regem Saba. 2. Regum, 8. & 10. & præceden. lib. 18. & 19. Poſtea durante bello Dauid contra Ammonitas, cum eſſet Ioab princeps militiæ in caſtris, & maneret Dauid in Ieruſalem, accidit, quod videret Dauid Bethſabee, lauantem ſe in ſolario
K domus ſuæ, & tunc concupiuit eam, & adulteratus eſt cum illa. 2. Regum 11. & ex illa genitus eſt paruulus ex adulterio, qui mortuus eſt poſt octo dies, & poſt illum natus eſt Salomon, eodem lib. 12. capitu. Et ſic nondum erat natus Salomon, neq; natus eſt vſq; poſt multa tempora, poſtquā Deus reuelauit Dauid quod nō ædificaret ipſe templum, ſed filius, qui naſceretur ei. *Ipſe ædificabis domum nomini meo.* In hoc certificauit Deus ipſum Dauid, quod Salomon filius eius, ædificaret domū Domini. Et quod nihil accideret, quod impediret illam ædificationē. *Compleuit ergo Dominus ſermonem ſuum.* Hic oſtendit Salomon, ad quem finem omnia iſta dixerat, & concludit, ſcilicet, quod omnia ſuprapoſita Deus promiſit, & nunc completa erant, tam de ædificatione templi, quam de regno Salomonis. *Quem locutus fuerat.* Scilicet, per Nathan Prophetam. 2. Regum 7. &

præ-

præced. lib. 17. & 22. & 28. *Et ego ſurrexi pro Dauid patre meo.* Scilicet ſurrexi, vt regnarem pro eo. *Et ſedi ſuper thronum Iſrael.* Scilicet. Factus ſum Rex ſuper totũ regnum Iſrael. Iſte.n. fuit vltimus Rex ſuper totũ Iſrael. Nam tpe filii eius Roboam, cum conſtituendus erat in regẽ, diuiſum eſt regnum, infra 10. & 3. Reg. 12. Pro quo ſciendum, quod tres ſoli fuerunt reges ſuper totum Iſrael. ſ. Saul primus, deinde Dauid, poſtea Salomon, poſt Salomonem fuit Roboam: ſed iſte non fuit Rex ſuper totum Iſrael, ſed ſolum ſuper regnum Iuda, & omnes poſteri ſic fuerunt, quia quidam erant reges ſolum ſuper Iudam, & Beniamin, & alii erant reges ſuper decẽ reliquas tribus Iſrael. Sciendum tamen, quod Iſrael accipitur dupliciter. Vno modo pro congregatione omnium Iudæorum de quacunque tribu eſſent, quia oẽs erant filii Iacob, qui vocatur Iſrael. Gen. 32. & 35. Alio modo accipitur Iſrael pro quadam congregatione Iudæorum de decem tribubus, condiſtincta contra congregationem duarum tribuum: vide &, Beniamin. primo modo accipitur hic, ſcilicet, quod erat Salomon Rex Iſrael, ſiue ſedebat ſuper thronum Iſrael. Secundo modo dicitur, quod erant quidam reges Iſrael, & quidam reges Iuda. *Sicut locutus eſt Dominus*, Scilicet: Deus dixit, quod ergo regnarem pro patre meo, & quod ædificarem ei templũ, & ita factũ eſt. *Et ædificaui domum nomini Dei Iſrael.* Scilicet: Templum in quo ſemper habitet. *Et poſui in eo arcam.* Scilicet: In templo Domini poſui arcam, ſcilicet in ſancto ſanctorum: multa alia erant in templo Domini vaſa miniſtrationis, tamen facta eſt mentio de ſola arca, quia iſta erat principale vas totius templi, & propter ipſam factum eſt templum. Nam quando Dauid motus fuit ad ædificandum templũ Domino, nihil aliud mouit eum, niſi arca, vt patet ſecundo Reg. 7. & præceden. lib. 17. Ecce ego habito in domo cedrina, & arca Domini ſub pellibus eſt: quaſi dicat. Iniuſtum eſt, quod arca maneat ſub pellibus, & ego habitem in domo cedrina.

Alia autem vaſa ſanctuarii etiam manebant ſub pellibus, etiam in tabernaculo Moyſi, quod erat de pellibus, & tamen de illis non fecit mẽtionem Dauid, quaſi non eſſet valde indignum, quod manerent ſub pellibus, & tamen erat indignum, quod arca maneret ſub pellibus. *In qua eſt pactum Domini.* Scilicet: Tabulæ legis, propter hoc vocatur iſta arca fœderis, quia in ea erat incluſum fœdus, quod Deus pepigerat cum Iſraelitis. Nam licet ſuper obſeruatione totius legis factũ eſſet pactum Dei cum Hebræis, vt patet Exod. 24. tamen manifeſtius eſt ſuper decẽ præceptis, quam ſuper aliis præceptis legis. Hoc autem fuit, quia Iſraelitæ dixerũt: cuncta quæ mandauerit Dominus faciemus: Exod. 19. & tamen Deus locutus eſt in voce alta decem præcepta Exod. 20. & Deut. Reliqua autem præcepta data ſunt in ſecreto ipſi Moyſi ſtanti cum Domino in mõte. Ideo magis videbantur pertinere ad pactum initum cum Deo iſta decem præcepta, quam alia præcepta legis; & ſic iſtud pactum, id eſt, tabulæ continentes iſtud pactum, erat in arca. Nam præced. cap. dicitur, quod non erat aliquid in arca, niſi duæ tabulæ legis: ſic etiam. 3. Reg. 8. Et tamen alia ibi erant: licet alio modo. ſ. vrna aurea, & manna, & deuteronomium legis, & virga Aaron, quæ fronduerat, vt patet ad Heb. 9. & de hoc declaratum eſt præcedenti cap. in quadam quæſtione.

Stetit ergo coram altare Domini ex aduerſo vniuerſæ multitudinis Iſrael, & extendit manus ſuas. Siquidem fecerat Salomon baſim æneam, & poſuerat eam in medio baſilicæ habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque latitudinis, & tres cubitos altitudinis. Stetitque ſuper eã & deinceps flexis genibus contra vniuerſam multitudinem Iſrael, & palmis in cœlum leuatis, ait: Domine Deus Iſrael, non eſt ſimilis tui Deus in cœlo, & in terra: qui cuſtodis pactum, & miſericordiam cum ſeruis tuis, qui ambulant coram te in toto corde ſuo. Qui præſtitiſti ſeruo tuo Dauid patri meo quæcunque locutus fueras ei: & quæ ore promiſeras, opere compleſti, ſicut &
A *præſens tempus probat. Nunc ergo Domine Deus Iſrael imple ſermo tuo patri meo Dauid quæcunque locutus es, dicens. Non deficiet ex te vir coram me. qui ſedeat ſuper thronum Iſrael: ita tamen ſi cuſtodierint filii tui vias meas, & ambulauerint in lege mea, ſicut & tu ambulaſti coram me. Et nunc Domine Deus Iſrael firmetur ſermo tuus, quem locutus es ſeruo tuo Dauid. Ergo ne credibile eſt vt habitet Deus cum hominibus ſuper terram? Si cœlum, & cæli cœlorum non te capiunt, quanto magis domus iſta quam ædificaui? Sed ad hoc tantum facta eſt, vt reſpicias orationem ſerui tui. & obſecrationem eius Domine Deus meus, & audias preces, quas fundit famulus tuus coram te, vt aperias oculos tuos ſuper domum iſtam diebus. ac noctibus, ſuper locum, in quo pollicitus es, vt inuocetur nomen tuum; & exaudires orationem, quam ſeruus tuus orat in eo, & exaudias preces famuli*
B *tui, & populi tui Iſrael. Quicunque orauerit in loco iſto, exaudi de habitaculo tuo, id eſt, de cœlis, & propitiare.*

Stetit ergo. Hic ponitur Salomonis oratio, & diuiditur in duo, quia primò ponitur oratio in generali, deinde petitiones quædam in particulari, ibi. *Si peccauerit quiſpiam.* Circa primum dicitur. *Stetit ergo coram altare Domini.* Iſtud eſt altare holocauſtorum, quia duo erãt altaria in templo ſcilicet vnum altare holocauſtorum, & aliud altare thymiamatum. Altare thymiamatum erat intra templum coram ſancto ſanctorum, in quo quotidie bis cremabatur thymiama ſcilicet mane, & veſpere: Exod. 30. & de iſto non loquitur hic ſcriptura: quia iſtud non poterat videre Salomon, cum eſſet ipſe extra templum in atrio, & altare eſſet intra templum, ſed intelligitur de altare holocauſtorum. Et iſtud erat
C extra templum in atrio ſacerdotum, vbi fiebant quotidie omnia ſacrificia a lege ſtatuta, & omnia ſpontanea, & iſtud poterat videre Salomon, & totus populus, eo quod erat intra atrium ſacerdotum, quod diſtinguebatur ab atriis popularium ſolis paruis cancellis interpoſitis. Coram iſto altari Salomon erat, & tota multitudo Iſraelitarum. Et dicitur, ſtetit, ſcilicet, non pedibus rectis, ſed flexis genibus, vt infra litera ſignificat. *Ex aduerſo vniuerſæ multitudinis Iſrael.* Scilicet. Conuertit faciem ſuam contra multitudinem, quia dirigebat verba ſua ad multitudinem: ideo conuertebat vultum ad illam. *Et extendit manus ſuas.* Scilicet orando: iſte eſt vnus de modis orandi, ſcilicet, quòd extendamus manus noſtras leuando eas contra cælum, quia iſtud eſt ſignum inuocationis Dei, & ſic docet nos Apoſtolus orare: prima ad Timo. 2. Volo viros orare in omni loco le-
D uantes puras manus ſine ira, & diſceptatione. *Siquidem fecerat Salomon baſim æneam.* Iſtud introducitur hic, quia dictum fuerat, quod Salomon orabat ad Dominum hic: ponitur modus, & habitudo eius in orando, ſcilicet, quod flexerat genua ſuper baſim æneam: & dicitur, quòd fecerat Salomon baſim æneam, quia iſtud ſedile de ære, erat factum in modum baſis columnæ; quia baſis eſt ſemper latior, quam altior, & ita erat hic, quia latitudo eius erat cubitorum quinque, & altitudo trium. Etiam vocabatur baſis, quia nullum aliud nomen ei magis conueniebat. Nam non poterat vocari ſedes, quia non erat ad ſedendum, cum eſſet tota plana,
E & non erat facta ad ſedendum in ea, ſed ſolum ad flectendum genua ſuper illam: & fecerat eam Salomon ad honorem regalem. oſtendendum, ſcilicet, vt licet ipſe oraret flexis genibus: tamen cuncto populo celſior eſſet velut ſi eſſet in cathedra. Etiam hoc cõueniebat ad proponendum coram toto populo. Nam oportebat, quod videretur, quia alias non audiretur conuenienter. *Et poſuerat eam in medio baſilicæ.* In atrio virorum mundorum: Nicolaus dicit, quòd iſta baſilica erat atrium ſacerdotum, ſed iſtud non ſtat. Primò, quia non eſt dicendum, quòd Salomon intraret in atrium ſacerdotum, quia ibi deberent ſtare ſoli ſacerdotes, & Leuitæ ad miniſtrandum Domino in ſacrificiis, & ad canendum laudes eius. Salomon autem erat laicus, ideo non intraret ad locum ſacerdotum, nè per hoc crederet ſibi licere

miniu-

miniſtrare Deo, ſicut miniſtrabant ſacerdotes, quia ex hoc incideret in pœnam: ſicut fuit de rege Ozia, qui eleuatus in quandam præſumptionem voluit offerre Domino thus, quòd ſolis ſacerdotibus licebat, & cum prohiberetur a ſacerdotibus non deſtitit, ſed comminabatur eis, & percuſſus eſt illico lepra in fronte à Domino 4. Reg. 15. & infra 26. c. Secundò, quia hic dicitur, quòd poſuit iſtam baſim in medio baſilicæ, & tamen baſilica, & atrium ſacerdotum diſtincta erant, vt patet ſupra ſecundo, ſcilicet. Fecit etiam Salomon atrium ſacerdotũ, & baſilicam grandem. Ecce poſuit iſta duo tanquam diſtincta. Tertiò patet, quia dicitur, quòd oſtia baſilicæ texit ære, ſupra quarto. Et tamen non poteſt intelligi de atrio ſacerdotum, quia illud atrium non habebat oſtia. Nam atrium ſacerdotum erat minus alijs atrijs, & erat intra illa magis iuxta portam templi, ideo non habebat

G

murum altum circundantem, ſed ſolum quendam cancellum paruum ad diſtinguendum: ſed non occultabat ſacerdotes, nec altare à conſpectu eorum, qui foris erant: ideo pro tali atrio non erant neceſſaria oſtia, eo quod erat paruus paries. Etiam, quia claudebatur illud atrium alio exteriori atrio habēte murũ altiſſimę magnitudinis: ſed oſtia ænea erant in atrio exteriori: quia cuſtodiri ingreſſum illum exterioris, forte ſatis erat, & ad illa oſtia erant ianitores Leuitæ cuſtodientes, Ideo dicendum, quòd Salomon erat nunc in baſilica, ſcilicet in atrio virorum mundorum, quod erat magnum apud atrium ſacerdotum, ſed diſtinguebatur ab illo. *Habente quinque cubitos longitudinis, & quinque latitudinis.* Erat arca ſua quadrata, & continebat viginti cubitos quadratos, quod patet iuxta regulam Geometricam

H

ducendo coſtam quadrati in aliam coſtam. *Et tres cubitos altitudinis.* In hoc deficiebat à conditione corporis regularis, ſcilicet, quia non erat tantæ altitudinis, ſicut longitudinis, & latitudinis, & iſta erat magnitudo altaris holocauſtorum, quod fecerat Moyſes, ſcilicet cubitorum quinque latitudine, & totidem longitudine, & trium cubitorum altitudine. Exod. 27. cap. *Stetitque ſuper eam.* Scilicet, eleuato corpore. Et poſtea flexit genua, vt dicit litera. *Et deinceps flexis genibus contra vniuerſam multitudinem Iſrael.* Flexit genua, quia oraturus erat, & in reuerentiam Dei genua flectimus cum oramus: potiſſimè quando inuocamus nomen Chriſti, in nomine cuius omne genu flectitur, Cæleſtium, Terreſtrium, & Infernorum. Ad Phili. 2. Et hoc Chriſto donatum eſt, quia fuit obediens patri vſque ad mortem. E-

I

tiam quia non eſt aliud nomen ſub cœlo hominibus datum, in quo oporteat nos ſaluos fieri Actu. 4. Cur autem potius flectamus genua ad nomen Ieſu, quam ad nomen Dei, cum videatur eſſe excellentius nomen Dei, forte dicetur ſuper Epiſtolam ad Phili. cap. ſecundo. *Et palmas in cœlum leuatas.* Iſte eſt modus vnus orandi, quem Apoſtolus tradidit Chriſtianis ad Timo. 1. cap. 2. Volo viros orare in omni loco puras leuantes manus ſine ira, & diſceptatione. Et manſit iſte modus orandi ex antiquis Iudæis, vſque ad tempus Apoſtoli, & iſtum ipſe approbauit, & tradidit gentibus. *Ait, Domine Deus Iſrael.* Incipiunt hic petitiones, & ponitur hic quædam generalis, primo de regni ſtabilitate, deinde ponuntur aliæ magis particulares, ibi. *Si peccauerit quiſpiam.*

K

Et dicitur circa primum; Domine Deus Iſrael, ſcilicet, qui eſt Deus omnium gentium: & tamen eſt Deus ſpecialiter Iſrael, & hoc in multis. Primò, quia ipſe Iſraelitis legem dederat & cæremonias, quas non dederat alijs gentibus Pſal. 147. ſcilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Secundò, quia Iſraelitæ colebant Deum ſpecialius, quam aliæ gentes. Nam Gentilium quidam errabant circa Deorum pluralitatem, & alij non: qui errabant, nullo modo colebant Deum Iſrael ſaltem digne: & dico ſaltem digne, quia aliquæ gentes colebant eum: quia tamen ſimul cùm idolis eum colebant, non erat acceptus ei iſte cultus, ſicut patet de Samaritanis, qui Deum cęli timebant: & nihilominus Deos ſuos colebant quarto Regum 17. Sic etiam fuit de Athenienſibus, qui ſingulis dijs aras

F

poſuerant, & offerebant eis cultum aliquem, & inter illos erat ara quædam, cuius titulus erat, ara Deo ignoto: Actu. 17. & illum Deum ignotum dixit Paulus eſſe Deum illum verum, quem ipſe prædicabat: & ſic colebant Athenienſes eum, ſed indignè, quia ſolus colēdus erat, ſicut ſolus Deus erat, & ita ipſe coli vult, & deteſtatur nimis alios, qui vocantur dii, vt patet Exod. 20. Non habebis Deos alienos corā me. Et dat cauſam, quia dicit: Ego ſum Dominus tuus zelotes, ſcilicet. Sum valdè zelans. ne alius mecum colatur, nec mecum ametur, ſicut zelus eſt inter virum, & vxorem, & amor priuatus nolens habere conſortium in amato. Gentiles autē, qui non errauerunt, colebant Deum verum ſolum, qui eſt Deus Iſrael: & tamen adhuc iſti non colebant eum, ſicut Iſraelitæ: quia non habebant aliquam legem, ſecun-

G

dum quam, ei offerrent certum cultum, ſed offerebant, quod volebant, ſcilicet in oratione, in humiliatione, & in cordis attētione, & paucis cæremonijs. Iudæi autem colebant Deum ſecundum cæremonias determinatas, quas eis dederat in lege. Ideo in hoc ſpecialiter erat Deus eorum, & in hoc ipſi gloriabantur, quia nulla gens haberet talem legem, & cæremonias, vt patet Deut. 4. f. Quæ eſt alia gens tam inclyta, vt habeat cæremonias, iuſtaque iudicia, & vniuerſam legem, quam ego proponam hodie ante oculos veſtros? Tertiò erat Deus, ſpecialiter Deus Iſraelitarum, quia eis ſpecialia beneficia conferebat. Nam licet benefaceret alijs gentibus, cum Deus generaliter benefaciat omnibus ex ſua magnificentiſſima miſericordia. ſ. tam iuſtis, quam peccatoribus, vt patet Matthe. 5. f. Eſtote miſericordes, ſicut pater veſter cæle-

H

ſtis miſericors eſt, qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & peccatores: tamen ſpecialiter benefaciebat Iſraelitis, & tenebat eos velut familiares ſuos: Exod. 19. f. Si ergo audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium, de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta. *Non eſt ſimilis tui Deus in cælo. & in terris.* Poteſt intelligi dupliciter, vno modo, quod nullus eſt Deus, niſi tu, ideo nullus eſt ſimilis tui, quia nullus eſt eiuſdem naturę, cuius tu es. Alio modo, quod licet ponantur multi dii errore gentilium, nullus illorum erat talis, ſicut Deus Iſrael, quia iſte poterat benefacere, & malefacere. Illi autem non poterant: & tales comparationes ſæpè ſunt in ſacra ſcriptura, vt patet Pſal. 95. ſ. omnes dii gentium dæ-

I

monia: Dominus autem cælos fecit: & ſic etiam ponitur Iere. 10. ſ. Sic dicens eis, dii, qui cælos, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his, quę ſub cælo ſunt, qui facit terram in fortitudinē ſua, præparat orbem in ſapientia ſua, & prudentia ſua extēdit cælos. Et multis interpoſitis ſequitur poſtea: Qui. n. formauit oīa, ipſe eſt Deus Iſrael. Et dicitur in cælo, & in terra, quia ſequitur in hoc modum gentilium. Nam putabant gentiles eſſe quoſdam Deos cæleſtes. ſ. qui ad aſtra tranſlati fuerant, ſicut erant omnia aſtra, & ſpecialiter ſeptem planetæ: & quædā conſtellationes famoſæ, & corona Ariadnæ, Andromeda, Perſeus, Athlātides, Hyades, & ſic de alijs plurimis, de quibus latiſſime dictum eſt Deut. 17. cap. Alii erant dii in terra, qui nondum peruenerant ad tantā dignitatem, vt mererentur inter aſtra locari. ſ. Fauni, & Sa-

K

tyri, & Semidei, & Nymphæ, atque Syluani: de quibus latiſſime loquitur Martianus, Mineus, Fœlix, Capella. lib. ſecundo, de Nuptiis Mercurii, & Phyſiologiæ. De iſtis diis introducit Ouidius primo Metamorphoſis loquentem Iouem, ſcilicet, cum propter delictum Lycaonis Archadis, vellet Iuppiter omnipotens diluuio terras perdere, compeſcuit iram ſuam, ne effuſo Cataclyſmo, cum terra perderet Deos minores, quibus terras habitandas tradiderāt: vnde ait.

Nunc mihi qua totum Nereus circumſonat orbem.
Perdendum eſt mortale genus: per flumina iuro
Infera ſub terras Stygio labentia luco.
Cuncta prius tentanda: ſed immedicabile vulnus.
Enſe recidendum, ne pars ſincera trahatur.

Sunt

Sunt mihi Semidei, ſunt ruſtica numina Fauni
Et Nymphæ Satyriq́;, & monticulæ Syluani,
Quos quoniam cæli nondum dignamur honore.
Quas dedimus certe terras habitare ſinamus.

De omnibus iſtis dicit hic Salomon, quod ſiue inter Deos, qui ponebantur a Gentilib. in Cęlo, ſiue inter illos, qui ponebantur in terra, nō erat aliquis ſimilis Deo Iſrael, qui poſſet facere mirabilia. Ideo de eo dixit Pſalmiſta: Qui facis mirabilia magna ſolus Pſal. 135. *Qui cuſtodis pactum, & miſericordiam cum ſeruis tuis.* Laudatur hic Deus de fidelitate, & veritate, ſ. qui cuſtodit veritatem verborum ſuorum: & hoc apparebat in pactis, quæ faciebat; ſic fuit in pacto quod fecit cum Dauid de filio ei naſcituro, ꝙ regnaret pro eo, & quod ædificaret ei templum, & iſta completa erant iam, ſicut Salomon ſupra dixerat. Ponitur pactum, & miſericordia, quia pactum eſt quantum ad ea, quæ promittuntur, vel conueniuntur. Miſericordia eſt quantum ad illa, quę nec promittuntur, nec in conuentionem veniunt. Deus tamen obſeruat illa, & iſta eſt magna laus: quia non ſolū Deus obſeruabat in fauorem Iſraelitarum ea, quæ promittebat eis obſeruare: ſed etiam ex ſola miſericordia ſæpiſſime benefaciebat Iſraelitis, in eis, quæ non promiſerat. *Qui ambulant coram te in toto corde.* Iſtis enim Deus benefacit. Nam Deus ad peccatores non aduertit, quia non diligunt eum, iuxta illud Ioan. 9. ſ. Scimus, quia peccatores Deus non exaudit: ſi quis cultor eſt eius, hunc exaudit. Sciendum, quod Deus obſeruat pactum omnib. & tamen ſpecialiter diligentibus eum in toto corde, de quo dicetur magis infra in quadam quæſtione. Et dicitur in toto corde, quia licet aliquis dirigat cor ſuum in Deum volendo eum colere, ſi non dirigit totaliter cor ſuum in eum, non exaudit Deus illum. Sicut erat de Samaritanis, qui cor ſuum dirigebant in Deum colendo illum: & tamen non totum cor, quia etiam idola colebant. 4. Reg. 17. Et hoc non eſt acceptum Deo, ſicut teſtatus eſt Elias Propheta coram Iſraelitis, qui partim inclinabantur ad colendum Deum Iſrael, & partim ad Baal. Vnde dixit, quouſque claudicatis in duas partes? Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum: ſi autem Baal ſequimini illum. 3. Regum 18. Ad diligēdum autē Deum in toto corde, oportet auferri omnia offendicula, quę impediunt dilectionem eius, & potiſſime cultum aliorum Deorum, vt patet 1. Reg. 7. cum dixit Samuel ad totum Iſrael: ſi reuertimini ad Deum in toto corde veſtro, auferte de medio veſtri Deos alienos Baalim, & Aſtaroth, & præparate corda veſtra, & ſeruite Deo ſoli. *Qui præſtiſti Dauid patri meo ſeruo tuo, quæcunque locutus fueras:* Laudat Deū de veritate promiſſorum, & ſpecialiter circa ea, quæ promiſerat Dauid, quia iſta tangebant Salomonem, cum in eo completa eſſent, & vocat Dauid ſeruum Dei, quia in toto corde ſuo diligebat Deum, & ſcriptura atteſtatur ei, vocans eum virum Dei, vt patet infra 8. ſcilicet. Sicut præceperat Dauid homo Dei: & dicit quæcunque locutus fueras, ſcilicet, quia duo promiſerat Deus ipſi Dauid. ſ. ꝙ filius ſuus regnaret poſt eum, & quod ædificaret templum, & iſta completa erant. *Et ore quæ promiſeras opere compleſti.* Poteſt intelligi, quod promiſit ore Prophetæ. Nam Deus non fuit locutus ad Dauid per ſe, ſed per Nathan Prophetam, vt patet 2. Regum 7. & præced. lib. 17. Et Prophetæ vocantur os Dei, vel labia Dei. Vel poteſt intelligi de ipſo Deo, quod ore promiſerit, & eſt metaphora, quia Deus nō habet os, cum non habeat membra aliqua, ſed eſt purus ſpiritus. Reg. 4. & tamē ſcriptura apponit Deo membra propter rudes, vt intelligant quomodo Deus poteſt habere operationes iſtas organicas, ſcilicet, audire, videre, odorare, quæ ſeruiunt intellectui. *Sed & præſens tempus probat.* Scilicet, dies iſte demonſtrat, quod omnia compleuiſti, quæ dixiſti. Sed dicetur, quomodo poterat dici, quod Deus compleuerat omnia, quia non poterant omnia cōpleta eſſe, quia Deus promiſerat Dauid, quod poſteri ſui regnarent in æternum, & veritas huius nō poterat apparere adhuc, quia nullus de poſteris Dauid adhuc regna-

A uerat, niſi Salomon, qui nunc cœperat regnare, & poterat eſſe, ꝙ incertum periret regnum, & ceſſaret in aliquo poſterorum, ſicut in Roboam filio Salomonis diu ſuum eſt regnum, & tranſit cum eo minor pars regni 3. Reg. 13. & infra 11. Dicendum, quód Salomon dicebat ea completa, quia inceperant omnia compleri, & erant aliqua ex parte cōpleta: alia verò credebātur certiſſimè cōplenda. Nā completum erat, ꝙ Salomō regnaret pro Dauid, & ꝙ ipſe ędificaſſet templū. Et ſicut iſta euenerant, ita credebat certiſſime, ꝙ continuaretur in poſteris eius regnū. Aliter & melius pōt intelligi, ꝙ ſolum loquatur hic Salomō de illis duabus rebus, quas promiſerat Deus ſ. ꝙ Salomon regnaret pro Dauid, & ꝙ ædificaret tēplū, & iſta duo completa erant. Et patet hoc, quia immediate in litera ponitur oratio, vt cōpleantur illa, ſ. ꝙ cōtinue-
B tur regnū in poſteritate Dauid. *Nūc ergo Domine Iſrael imple ſermo tuo Dauid patri meo, quæcunque locutus es.* Promiſerat tria Deus ipſi Dauid, ſ. ꝙ Salomon regnaret poſt eum, & ꝙ ædificaret tēplum, & ꝙ poſteritas Dauid haberet ſemper regnum. Duo aūt cōpleuerat, & reſtabat tertium. Ideo hic erat pro illo, ſ. ꝙ nō deficiat vir de ſtirpe Salomonis, qui ſit rex ſuper Iſrael. *Non deficiet ex te vir corā me, qui ſedeat ſuper thronum Iſrael.* idest, non deficient reges de ſtirpe tua, ſed ſemper erunt aliqui reges de tua progenie. *Ita tamē ſi cuſtodierint filij tui vias ſuas.* Idest, cum conditione hac promitto tibi, ſi filij tui, ſ. poſteri omnes, cuſtodierint vias ſuas, idest, cuſtodierint modos ſuos viuendi a malis ne impliceantur malis, quia iſtud eſt cuſtodire viam, vel dirigere eam. *Et ambulauerint in lege mea.* Non prętermittendo aliquid, nec
C corrumpēdo. Nam maximum periculum erat idolatrię, quia plurimi Iſraelitarum inclinabantur ad idolatriā, & Deus hoc zelabat nimis, & lex hoc valde cauebat. Cū aūt quis perfecte abſtineret ab idolatria, & ab omnibus appendicijs eius, etiam ſi in alijs erraret, Deus non exercebat magnā ſeueritatem, ſed peccatum Iſraelitarū oīum fuit idolatria. *Sicut tu ambulaſti coram me.* Verba Dei ſūt ad Dauid, quæ nunc recitat Salomō. Nam Dauid in toto corde ſuo Deū diligebat, & conabatur eum colere, ita vt ſeipſum iuſtificaret alias vilificaret, deſiderās Deū colere, ſicut fuit qn̄ portauit arcā de domo Obededom in domum ſuā. Nam nudatus veſtibus regijs, & indutus ſtola byſſina ſaltabat coram arca totis viribus. Ita vt Micol vxor ſua filia Saulis, videns eum, deſpiceret eum, & diceret: Quantum glorificatus fuit hodie rex Iſrael,
D diſcooperiens ſe ante oculos ſeruorum & nudatus eſt, quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris. Et Dauid ait: viuit Dñs quód ludam ante Dñm, qui elegit me potius, ꝗ patrem tuum, & omnem domum eius, & pręcepit mihi, vt eſſē dux ſuper populum Iſrael: ludam, & vilior fiam plusꝗ factus ſum, & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis, de quibus locuta es, glorioſior apparebo 2. Reg. 6. c. Et cuſtodiuit ſe Dauid in omnibus, ne offenderet Deū aliquando. Nam 3. Reg. 15. dicitur: Fecit Dauid rectum in oculis Domini, nec declinauit a dextris, nec a ſiniſtris ab omnibus, quæ pręceperat ei cunctis diebus vitę ſuæ excepto ſermone Vriæ Hethæi. Tales volebat Deus eſſe poſteros Dauid, ſcilicet, vt Deum toto corde diligerent ſic, & tunc confirmaret eis regnum. *Et nunc Domi-
E ne, Deus Iſrael ſermo tuus firmetur, quem locutus es ſeruo tuo Dauid.* Scilicet, fac, quód maneat firmum, quod omnes poſteri Dauid ſuccedant in regno. Non eſt intelligendum, ꝙ Salomon petierit hic confirmationem ſermonis Domini conditionaliter, ſicut ipſe loquebatur: quia de hoc non erat dubium, quia Deus dixerat, quod regnum conſeruaretur in ſtirpe Dauid, ſi filij Dauid cuſtodirent legem Dei, & tn̄ certum eſt, ꝙ cum ſemel filij Dauid poſſiderent regnum, quód ſi non peccarent nunquam eis auferret regnum. Nam interdum Deus malis non infert mala, quanto magis bonis, quia valde videbatur iniuſtum, quod filiis Dauid poſſidentibus regnū, & nunquam peccantibus, auferret eis regnum; ſed petebat Salomon, quod Deus faceret, quod filij Dauid fœliciter tenerent regnum: & hoc ſiue tollendo illam conditionem, quam appoſuerat, ſiue faciendo, quod certiſſime

tiſſimè filij Dauid complerent illam, ita quod non maneret aliquis ſcrupulus, quo eijcerentur de regno. Et hoc peteret Salomon a Deo, quia ſciebat, quòd in poteſtate eius erat, inclinare corda poſterorum Dauid, ad ſeruandam legem Dei, vt ſic implerent conditionem. Sic patet 3. Reg. 8. in fine orationis Salomonis cum ait: Sit Dominus Deus noſter nobiſcum, ſicut fuit cum patribus noſtris, non derelinquens nos, nec proijciens, ſed inclinet corda noſtra ad ſe, vt ambulemus in vniuerſis vijs eius, & cuſtodiamus mandata eius, & cæremonias, & iudicia quæcunque mandauit patribus noſtris. *Ergo ne credibile eſt.* Finita oratione pro regni ſtabilitate, hic conuertitur Salomon ad orandum pro domus ædificatæ nobilitate, ſcilicet, vt exaudiantur orationes in ea factæ, & per hoc domus illa fit famoſa. Et primo tollit quandam opinionem quorundam. Nam aliqui putarent, quod Salomon feciſſet domum iſtam ad hoc, quod Dominus in ea habitaret: dicit Salomon, quòd id non fecit: quia ſtultum eſſet hoc, cum Deus non poſſit habitare ſuper terram, in aliqua domo manu facta, & dicit. *Ergo ne credibile eſt, vt habitet Deus cum hominibus ſuper terram?* Quaſi dicat: Non eſt credibile, quod Deus habitet ſuper terram, quia non poteſt capi in tota terra. *Si cœlum, & cœli cœlorum te non capiunt.* Quaſi dicat: maioris capacitatis eſt cœlum, quam terra, ſed cælum non poteſt capere Deum, ergo nec terra capiet illum, & a fortiori, nec iſta domus. Quomodo autem iſtud ſit, declarabitur infra in quadam quæſtione. Dicitur cælum, ſcilicet, primum cælum, cæli cœlorum vocantur alij cæli ſuperiores, & vocatur cœlum abſolutæ, quòd non continet aliud cælum, vocantur cæli cælorum illi, qui continent in ſe alios. Ita eſt, quod ſunt decem cæli, & primum quod eſt cælum lunæ, eſt minimæ capacitatis, & non continet aliquod aliud cælum: ſed ſola elementa, & vocatur cælum. Alij ſuperiores ſic ſe habẽt, quod quilibet ſuperior continet omnes inferiores, & cælum ſupremũ, quod eſt empyreum, eſt maximæ capacitatis, & illud eſt cælum beatorum: & non capit Deum cælum lunæ, quod vocatur cælum abſolute, nec etiam capiunt eum alij cæli ſuperiores, qui vocantur cæli cęlorum. *Quanto magis domus iſta quam ædificaui?* Scilicet, iſta minor eſt, quam cælum, & q̃ terra. Ideo non capiet Deum: ita quod in ea habitare poſſit. *Sed ad hoc tantum facta eſt, vt reſpicias orationem ſerui tui.* Modus loquendi improprius eſt, quia non fecit Salomon domum iſtam ad hoc ſolum, quod exaudiretur oratio ſua, ſed magis ad hoc, quod exaudirentur orationes omnium poſterorum orantium ſuper his, quæ infra continentur, ſed eſt ſenſus, ꝙ domus iſta fiebat ad hoc, quod Deus reſpiceret orationem Salomonis ſerui ſui, ſcilicet, vt compleret omnia, quæ ipſe nunc orabat. Ipſe autẽ orabat, quod orationes omnes, quæ fierent in illo templo, exaudirentur: & verum eſt, ꝙ ad nihil aliud erat factum. *Et obſecrationem eius.* Oratio, & obſecratio differunt, quia oratio eſt simplex petitio, obſecratio eſt, quando fit petitio per inuocationem alicuius, qui ponitur tanquam medius in ordo, ſcilicet, quòd meritis illius debeat concedi quod petitur, ſicut cum petimus per Paſſionem Chriſti aliquid nobis concedi, vel per merita Beatæ Virginis, vel per aliud ſimile & ita nunc Salomon orabat Dominum per amorem, & promiſſa Dei ad Dauid, quod compleret hoc, quod petebat, & erat obſecratio. *Domine Deus meus audias preces, quas fundit famulus tuus coram te.* Iſtæ ſunt preces, quæ infra habetur, ſcilicet, quòd Deus exaudiat orantes in templo illo. *Vt aperias oculos tuos ſuper domum iſtam diebus, & noctibus.* Deus non habet oculos, nec aures, nec aliqua membra talia, qualia nos habemus, cum non ſit animal, nec corporeus. ſed ponuntur iſta, per metaphoram, ad ſignandum, quod Deus haberet ſpecialem curam de iſto templo: quia ſicut ille, qui diligenter aliquid vult cuſtodire, apertos habet oculos ſemper ſuper illud: ita cum Deus omni tempore deberet cuſtodire templum iſtud, dicitur quòd aperiret oculos, id eſt apertos haberet die ac nocte ſuper templum iſtud. *Super locum, in quo pollicitus es, vt inuocare-*

F *tur nomen tuum.* Scilicet, Deus promiſit, vt inuocaretur nomen ſuum ſuper vrbem Ieruſalem in templo, vt patet ſupra in litera, ſ. Elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meũ in ea. *Et exaudires orationem, quam ſeruus tuus orat in eo.* Etiam hoc promiſiſti: ſed iſtud nõ apparet vnde promiſſum fuerit: quia tamẽ Salomon dicit hic, quod Deus promiſit illud, credendum eſt, ꝙ Deus illud promiſit. Sic. n. eſt de multis alijs, quæ memorantur dicta, & non reperitur locus, in quo dicta fuerint. *Exaudi preces famuli tui, & populi tui Iſrael.* Poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, ꝙ accipiebatur de precibus, quas fundebat hic Salomon, ſ. vt Deus exaudiret orationes, quas in illo loco facerent omnes, qui orarent, & tunc intelligitur, & populi tui Iſrael, ſcilicet, quod totus Iſrael, qui erat congregatus orabat hoc, vt orationes, quæ ibi fundarentur

G exaudirentur. Secundo modo poteſt intelligi, quod Salomon intelligeret de precibus, quas ipſe funderet poſtea. Nam cum domus iſta facta eſſet ad orandum, intẽdebat ibi ſæpe orare Salomon, & petebat nunc, quod orationes, quas ibi poſtea funderet, a Deo exaudirentur: etiam populus orabat, quod orationes eorum, quæ poſtea funderentur exaudirentur. *Quicunque orauerit in loco iſto.*

Hic ponitur clauſula generalis. Nam ſupra petebat Salomon, quod exaudirentur orationes cuiuſque: quia etiam alij præter Iſraelitas oraturi erant in loco illo, ſcilicet, Gentiles, qui venirent de multis regionibus audita fama Dei Iſrael, vt patet infra in litera: *Exaudi de habitaculo tuo, id eſt, de cœlis.* Scilicet, quamquam non ſis tu habitans in domo iſta, ſed in cœlis: tamen de cęlis ro-

H go, vt audias orationes, quæ hic fiunt. Modus loquendi eſt humanus, quia Deus non audit in cælos, nec in terra: cũm non habeat organum auditus, nec potentiam auditiuam. Fingitur tamen Deus tanquam, qui dicitur homo reuerendus, ſedens in regali ſolio in cœlo, & inde audiens omnia, quæ a nobis dicuntur, & videns, quæ apud nos fiunt, quia alias non poſſent concipere homines rudes, quomodo Deus curaret de operationibus noſtris, & regeret eas. *Et propitiare.* Scilicet, miſerere pœnitentibus, & da illis ſpiritum tuum, & concede, quæ petunt.

An ſolis ambulantibus coram eo Deus ſeruet pactum, & miſericordiam. Quæſt. IX.

I QVæritur circa prædicta, quomodo dixit Salomon, quòd Deus ſeruabat pactum, & miſericordiam diligentibus eum, & ambulantibus coram eo toto corde, quomodo ſit hoc verum, & an ſolis ambulantibus coram eo, ſeruet pactum, vel omnibus hominibus etiam malis. Reſpondetur quidam, quod etiam Deus ſeruat pactum ſuum omnibus, ſiue bonis, ſiue malis. Miſericordiam tamen ſolis bonis, & ambulantibus coram eo ſeruat. Cauſa huius eſt, quia pactum pertinet ad promiſſionem, & quando aliquid eſt promiſſum, efficitur debitum, ſed debitum cuilibet redden-

K dum eſt, ſicut inter nos fit. Nam dato, quod quis malus efficiatur, non tollitur, nec denegatur, quod ei debitum eſt. Miſericordia autem ex libertate eſt, quia miſeremur quibus volumus ac ideo Deus ſeruabit pactum ſuum, omnibus tam bonis, quam malis. Miſericordiam ſolis bonis, & ambulantibus coram eo in toto corde, ſeruabit: & tunc litera iſta intelligetur quantum ad illam particulam, ſcilicet, miſericordiam, quod ſeruat illam ambulantibus coram eo in toto corde, & iſtud patet in multis locis ſcripturæ. Sed obijcitur, ꝙ non ſtat iſta determinatio quantum ad aliquam de duabus particulis ſuis, ſcilicet, quod Deus nõ ſolum ſeruet miſericordiam bonis, ſed etiam malis, vt patet Matthę. 5. ſ. Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter cæleſtis miſericors eſt. Qui facit ſolẽ ſuũ oriri ſup bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & peccatores. Itẽ patet hoc Sapient. 11. ſ. Miſereris omnium, quia omnia potes, & diſſimulas peccata hominum propter pęnitentiã. Secunda particula. ſ. quod pactum obſeruetur oibus videtur, ꝙ

non

non ſtat: quia Iere. dicitur, ſubito loquar de gente & regno, vt ædificem, & plantem, ſi fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam, pœnitentiam agã ego ſuper bono quod locutus ſum, vt facerem ei. Item patet hoc 1. Reg. 2. cum dicitur ex verbo Domini ad Heli ſummum ſacerdotem. ſ. Loquens locutus ſum, vt domus tua, & domus patris tui miniſtraret coram me: nunc autem abſit a me dicit Dominus: ſed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me erunt ignobiles: Ad veritatem huius ſciendam, conſiderandum eſt, quod aut pactum initum inter Deum & aliquem, eſt conditionale, aut non: ſi eſt conditionale, aut conditio completur, aut non: ſi completur conditio, Deus ſeruat pactum, ſiue ille, cui fit pactum ſi bonus, ſiue non. Dum tamen conditio illa ſit compoſſibilis malitiæ, quia aliquæ conditiones pacti diuini ſunt incompoſſibiles malitiæ; & tunc non poteſt pactum conditionale ſeruari, quia non poteſt in eis conditio impleri. Si autem conditio non impleatur, Deus non cuſtodit pactum: & tunc non dicitur violare pactum: quia obligatio nulla eſt ad ſeruandum, cum non eueniat conditio. Si autem pactum ſit ſine conditione expreſſa, vel ſubintellecta, neceſſe eſt, quod compleatur, ſiue ille, cui promittitur ſit malus, ſiue bonus: & dico expreſſa, vel ſubintellecta, quia vt communiter quando Deus promittit bona alicui, vel comminatur mala, licèt nulla conditio apponatur, intelligitur ſi permanſerit in illo ſtatu: vnde ſi alicui exiſtenti in bono ſtatu promittantur bona, euenient ſi manſerit in bono. Et ſi alicui exiſtenti in peccato comminetur Deus mala, euenient illa mala, ſi manſerit in peccato illo. Sic patet Iere. 18. ſcilicet Subito loquar aduerſus gentem, & aduerſus regnum, vt eradicem, & deſtruam & diſperdam illud. Si pœnitentiam egerit gẽs illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam, pœnitentiam & ego agam de malo, quod cogitaui, vt facerem ei: ſubito loquar de gente, & regno, vt ædificem, & plantem illud. Si fecerit malũ in oculis meis, vt non audiat vocem meam: pœnitentiã ego agam ſuper bono quod cogitaui, vt facerem ei. Et ſic etiam intelliguntur omnia fere promiſſa, & comminationes Dei. Nam Deus per Ioelem comminatus eſt Iſraelitis, ꝙ mitteret brucum, & locuſtam, & æruginem, & conſumerent omnes fructus terræ. Ioelis 1. & 2. & tamen cum Ioel prænunciaſſet hoc, neſciuit an certiſſimè eueniret, ſed putauit, quòd poſſet flecti in contrarium ſi Iſraelitæ reuerterentur a malis ſuis, & plangerent, & ſcinderent corda ſua. ſ. ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra, conuertimini ad Dominum: quia benignus, & miſericors eſt, patiens, & multæ miſericordiæ. Quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat Dominus, & relinquat poſt ſe benedictionem? Sic ẽt cum Ionas Propheta prædicaſſet Niniuitis vrbem ſubuertendam poſt quadraginta dies, putauerunt, quòd poterãt illud impedire, ſi ipſi de malis ſuis dolerent: vnde dixerunt quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat Dominus, & reuertatur à furore iræ ſuæ: & non peribamus. Ita etiam cum Deus promittebat bona, licèt ſine conditione promitteret, intelligebatur cum conditione ſcilicet ſi maneret ille, cui promittebatur, in ſtatu illo, ſicut dicitur 1. Reg. 2. de Heli: cui Deus promiſerat, quòd maneret ſacerdotium in domo eius in ſempiternum: & non manſit propter peccata filiorum eius, ſcilicet, Loquens locutus ſum, vt domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo in æternum. Nunc autem abſit a me dicit Dominus, ſed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Et tamen ſi non intelligeretur cum conditione, non reuocaſſet Dominus pactum, licet peccarent filij Heli. De miſericordia autem Dei dicendum, quod non poteſt dari tam certa regula, ſicut de pacto: quia magis cadit ſub libertate. Sed dicẽdum, quod quædam miſericordia eſt generalis, & quędam ſpecialis: generalis miſericordia eſt illa, qua Deus benefaciendo vni, benefacit multis. Et nõ poteſt vnus bonum ſuſcipere, quin multi bonum ſuſcipiant, ſicut in pluuia, & ſalubritate aeris, & abundantia terræ naſcentiũ, & ſimi-

De miſericordia Dei.

A libus accidentibus communibus: miſericordia ſpecialis eſt illa, qua beneficium confertur vni tantum, ſicut in exaltatione, & lucro circa rem familiarem. De prima dicendum, quòd Deus ſeruat miſericordiam tam bonis, quam malis, vt patet Matthæ. 5. ſ. Eſtote miſericordes, ſicut pater veſter cæleſtis miſericors eſt, qui ſolẽ ſuum facit oriri ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & peccatores. Sic etiam accipitur Sapient. 11. ſ. Miſereris omnium, quia omnia potes: diligis omnia, quæ ſunt, & nihil odiſti eorum, quæ feciſti. Si autem loquamur de miſericordia ſpeciali dicendum, quod ſemper Deus illam ſeruat bonis. Nam ſemper eis benefacit ẽt in temporalibus, niſi fortè illa bona exteriora talia ſint, quæ eos ad bene viuendum impedire poſſint, quia tunc dare illa eis, non eſſet benefacere, ſed nocere. Malis autem interdum benefacit, & interdum nocet: benefacit quidẽ, B vt fortè ſic experti diuinam benignitatem, cõuertantur, vel vt aliquorum bonorum, quæ fecerunt mercedem recipiant. Nocet autem, in pœnam malorum, vel vt emendentur: & tamen regularius eſt, quod malis noceat, quã benefaciat, quia & ſi ad tempus proſperentur, non manet illa proſperitas, ſed incidunt in graues calamitates. De litera autem iſta dicendum, quod intelligatur de ſolis bonis, quod Deus cuſtodiat eis pactum, & miſericordiam, & verum eſt, quod eo modo, quo hic accipitur, ſolis bonis Deus cuſtodit pactum ſemper inuiolabiliter ſine diſtinctione. Nam ſiue pactum cum conditione expreſſa, vel ſubintellecta detur, vel cum nulla conditione, ſemper ſeruatur. De pacto quod ſine conditione datur, manifeſtum eſt, quia illud ſeruatur tam bonis, quam malis. De pacto, quod cum conditione expreſſa, vel ſubintellecta datur: dicendum, quod illud etiam ſemper C ſeruatur bonis, qui manent in ſtatu illo, in quo eis bona promiſſa ſunt.

Malis autem non ſeruantur talia pacta, quia conditio non manet in eis. De miſericordia etiam dicendum, quòd ſemper ſeruatur in bonis, quia Deus benefacit eis in omnibus, quæ petunt niſi ſciat illa eſſe contraria eorum ſaluti. Quòd autem intelligatur litera ſic, apparet ex ei, quia dicitur, qui cuſtodis pactum, & miſericordiam cum ſeruis tuis, qui ambulant coram te in toto corde ſuo, & ſic pactum, & miſericordia ad ſolos bonos referuntur hic. Patet etiam, quia eadem ſententia ponitur Deuteronom. ſeptimo, ſcilicet. Dominus Deus tuus fortis, & fidelis cuſtodiens pactum, & miſericordiam diligentibus ſe; & his, qui cuſtodiunt mandata eius in mille generationes, & reddens odientibus ſe ſtatim, ita D vt diſperdat eos, & vltra non differat, protinus eis reſtituens quod merentur. Non ergo intelligitur litera illa, niſi de bonis: licet verum ſit, quod aliquo modo Deus ſeruet pactum, & miſericordiam etiam malis.

Quare orauit Salomon, vt impleretur pactum Dei.

Quæſtio X.

QVæritur vlterius, quomodo orabat Salomon, vt cõpleretur pactum Dei, cum ſtaret, quod neceſſe erat illud impleri, nec poterat aliquo modo euitari. Nam Deus promiſerat, quod regnum maneret in poſteris Dauid ſemper, ſi cuſtodirent legem Dei. Cum eſ- E ſet hęc conditio expreſſa, neceſſe erat, quòd ſi conditio maneret, quòd impleretur promiſſio: ideo non oportebat pro hoc orare. Dicẽdum, ꝙ oratio Salomonis poteſt dupliciter quantum ad hoc intelligi. Vno modo, ꝙ Salomon peteret conditionem auferri. Nam Deus promiſerat conditionaliter, & fortè nunc precibus Salomonis incitatus, vellet tollere conditionem, & tunc certiſſimè impleretur quod petebatur. Alio modo poteſt intelligi, quod Salomon peteret impleri, manente conditione. Non quidem, quod oraret, quod ſi poſteri Dauid cuſtodirent conditionem, ꝙ Deus conſeruaret eis pactum, quia iſtud certiſſimũ erat. Sed quòd oraret, quod Deus faceret, quod certiſſimè impleretur pactum, ac ſi non ſtaret conditio, & hoc erat, quòd taliter cuſtodiret Iſraelitas, quòd inclinaret eos, ad cuſtodiendam conditio-

tionem. Nam conditio erat, ꝙ cuſtodirent legem Dei. F Homo autem non poteſt aliquid boni agere, nec etiam inclinari ad agendum illud, niſi Deus hominẽ moueat. Iuxta illud Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere. ſ. nullum opus meritorium, & tamen bonum velle, eſt meritorium: & in hoc eſt tota radix merendi. Ideo etiam non poſſumus benè velle, niſi Deus moueat nos ad volendum. Sic ſignat Deus Deut. 5. cum Iſraelitæ dicunt cuncta, quæ mandauit Dominus faciemus: & Deus dixit bene omnia locuti ſunt: quis dedit eos talem habere mentem, vt timeant me, & cuſtodiant vniuerſa mandata mea? vt omni tempore benè ſit eis, & filiis eorum. Ex quo innuit, ꝙ illam voluntatem timendi ſemper Dñm, non haberent Iſraelitæ à ſe: ſed aliquis eis dare illã debat. ſ. Deus. Et ſic orauit Salomon. 3. Reg. 8. ſ. ſit Deus nr̃ nobiſcum non derelinquens nos, ſed inclinet corda nr̃a ad ſe, vt G ambulemus in vniuerſis viis eius: & ſic orabat Salomõ cuſtodiri pactum, quia ſciebat, quod ſi Deus inclinaret voluntatem poſterorum David ad cuſtodiẽdam legem Dei, quod certiſſime cuſtodiretur pactum, & maneret regnum in poſteris Dauid in æternum.

Qualis fuerit promiſſio Dei facta Dauid de regno filiorum. Quæſt. X I.

QVæritur vlterius, quomodo Salomon dixit hic, ꝙ Deus promiſerat, quod filii Dauid in æternum ſederent ſuper thronum Iſrael: ſi tamen cuſtodirent legem eius. Nam Deus ſine conditione promiſerat regnum iſtud poſteris Dauid: imò etiam dixerat, ꝙ dato, quod peccarẽt, non auferret eis regnũ, vt patet 2. Reg. H 7. & præcedenti lib. 17. ſ. Stabiliã thronum regni eius vſque in ſempiternum, ego ero ei in patrẽ, & ipſe erit mihi in filium, qui ſi inique aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. Miſericordiam autem meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli à Saul, quem amoui à facie mea. Ergo non erat auferendum regnum poſteris Dauid, licet peccarent: & ſic ſemper impleretur pactum, etiam ſine conditione. Dicendum, quod promiſit Deus regnum Iſrael cum conditione, poſteris Dauid, & quia non ſeruauerunt conditionẽ illam, Deus non ſeruauit pactum. Nam regnum nõ manſit apud eos, quia Dauid, cui facta fuit iſta promiſſio tenebat totum regnum Iſrael. & ſic etiam tenuit Salomon: ſed poſtea cũ filius eius Roboam regnaturus eſſet propter peccata eius, & Salomonis patris ſui, diuiſum eſt I regnũ, & manſit ei minima pars regni. ſ. ſexta pars eius, quod tenuerat pater ſuus, & auus. 3. Reg. 12. Et ſic Salomon orabat tunc, ꝙ impleretur pactum illud, ſed non impletum eſt. Nam filius eius Roboam non ſedit ſuper thronum Iſrael, & verè intercidit ibi conditio, quæ non ſeruata eſt. Cum aũt obiicitur, ꝙ Deus ſine conditione promiſit, & ẽt, ꝙ ſi peccarẽt poſteri Dauid non auferret eis regnum, dicendum, ꝙ non promiſit Deus non auferre regnum, ẽt ſi peccarent, ſed dixit, ꝙ non auferret ab eis miſericordiam ſuam. Et hoc verum eſt, quia licet regnum non permiſerit eis tenere, tamen miſericordiam ſuam ab eis non abſtulit: & ſic ſtat vtraque littera. Nam verum eſt, quod Deus ſub conditione promiſit, quod poſteri Dauid in æternum ſederent ſuper thronum Iſrael: erat autem thronus Iſrael ſolũ regni ſuper omnes duo- K decim tribus Iſrael, & hoc perdiderunt poſteri Dauid, quia ſolus Salomon filius eius tenuit hoc. Roboam autem nepos Dauid non fuit Rex ſuper totum Iſrael, ſed ſuper duas tribus: & ſic opus erat, quod Salomon oraret, vt compleretur hoc. Non abſtulit Deus tamen miſericordiam ſuam a poſteris Dauid: quia manſit eis regnũ ſuper tribum Iuda, & Beniamin, & hoc fuit quouſque Iſraelitæ tranſlati ſunt de terra ſua in Babylonem: imo vſque ad Chriſti natiuitatem, iuxta illud: Non auferetur ſceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus eſt Geneſ. 49. Et patet, quod iſte ſit ſenſus, quia dicitur ibi: Miſericordiam autem meam nõ auferam ab eo: ſicut abſtuli a Saul, quem amoui a facie mea. Nam filiis Saulis totaliter abſtulit regnum, quia F nulla pars regni eis manſit. Ideo dicuntur à facie Domini amoti.

Filii autem Dauid non fuerunt ablati a facie Domini, quia ſemper eis manſit: licet non totum illud, quod eis Deus promiſerat ſi cuſtodirent legem eius. Aliter poteſt dici, quod promiſerat Deus ſub conditione regnum Iſrael poſteris Dauid, ſcilicet, ſi legem eius cuſtodirent: & quia non cuſtodierunt, non manſit eis regnũ. Et quando dicitur, quod Deus dixerat, quod non auferret miſericordiam a poſteris Dauid. Dicendum, quod non intelligitur hoc de omnibus poſteris Dauid, ſed de ſolo Salomone: & verum eſt, quod huic non fuit ablatum regnũ. Et patet hoc, quia dicitur: ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, quod ſi iniquè aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorum. Ecce de vno loquitur, & G ille erat Salomon, quia non intelligitur de aliquo alio, ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium. Et dicitur, miſericordiam aũt meam non auferam ab eo. Et verum eſt, ꝙ non ablata fuit miſericordia Dei a Salomone: licet peccauerit grauiſſime colens idola, & conſtituens templa idolis. 3. Reg. 11. & 4. Reg. 23. c. Manſit tamen ei regnum integrum tota vita, ſed Deus puniuit eum leuiter in virga virorum, id eſt, ſicut vir ſolet filium ſuũ punire caſtigando, & non mortificando, & hoc fuit, quia in ſenectute ſua ſuſcitauit ei Deus duos hoſtes, ſcilicet, vnum Idumæum, & vnum Syrum, qui terrã eius inquietabant: & tamen non abſtulerunt Salomoni regnum, nec partem regni. 3. Reg. 11. De aliis autem nihil promittebatur, ideo alii poſteri Dauid, perdiderunt regnum Iſrael, quia non cuſtodierunt legem Domini. Primus ta- H men modus ſoluendi, eſt aliqualiter conuenientior, modo communi noſtro loquendi, & aliorum.

An Deus poſſet capi à domo Salomonis. Quæſtio X I I.

QVæritur vlterius, quomodo dixit hic Salomõ, quod non faciebat domum, vt Deus habitaret in ea, quia non poterat ibi capi: & etiam cæli cælorum non poterant eum capere. Quomodo poteſt ſtare hoc, quia Deus capi poteſt in cælo, & etiam in domo illa, quam Salomon fecit. Nam in quacunque re, quantumcumque parua, Deus capi poteſt, eo quod Deus indiuiſibilis eſt ſecundum quantitatem, cum ſit purus ſpiritus: & non poteſt aliquid minus eo eſſe in quantitate, ideo nihil e- I rit quantum, in quo non capiatur.

Dicendum, quod nihil eſt in vniuerſo, in quo Deus non ſit, & capiatur, & tamen nihil eſt, in quo Deus comprehendatur. Prima pars patet. Nam nullum corpus eſt, in quo Deus non capiatur: quia omne corpus eſt diuiſibile: quodlibet autem diuiſibile eſt maius quocumque indiuiſibili: ideo quolibet indiuiſibile capietur in corpore quocumque. Deus autem indiuiſibilis eſt, quia ſpiritus eſt. Ioan. cap. quadrageſimo, ideo in quocumque corpore capietur: & ſic capi etiã in templo Salomonis. Item dicendum, quod Deus capietur in puncto. Eſt enim punctus non habens quantitatem, tamen poſitionem habens in linea, quæ eſt quantitas, ideo cum Deus non ſit quantus, nec habens poſitionem in quantitate, ſimplicior eſt, & conſequenter poterit eſſe in puncto: K quia iſta regula, quod ſimplicius poteſt eſſe in eo, quod minus ſimplex eſt.

Poteſt etiam Deus eſſe in omnibus rebus ſimplicibus, non quantis nec habentibus poſitionem in quantitate, ſicut eſt anima, & angelus. Nã anima eſt minus ſimplex, quam Deus, cum anima licet non ſit habens poſitionem in quantitate, eſt tamen vnibilis materiæ ad formandum eam. Deus autem non eſt vnibilis alicui materiæ, ſicut forma: ideo ſimplicior eſt, & poterit eſſe intra animam. Et ſic dicunt doctores noſtri Deum illabi poſſe animæ, vt ait Ambroſius lib. primo de Spiritu Sancto. Et magiſter recitat illud. libro primo Sent. diſt. 14. Etiã Deus poteſt eſſe in angelo, quia eſt ſimplicior illo. Nam angelus licet non ſit quantus, nec poſitionem habens in quantitate, nec materiæ vnibilis tanquam forma,

eſt tamen compoſitus ex actu, & potentia, & eſſe, & eſſentia. Deus aũt nullam poſitionem habet: quia eſt purus actus, & eſſe, & eſſentia in eo idem ſunt: ideo in angelo capitur: & ſic nihil eſt, in quo Deus non ſit, aut capiatur: quia vltra iſta nulla entia ſunt. ſ. corpora, aut cõditiones corporum, aut ſpiritus exiſtẽtes in corporibus, vel ab eis abſtractos. Secunda particula patet. ſ. ꝙ nihil ſit, in quo Deus comprehendatur: quia comprehendi ab aliqua re eſt, ꝙ ita teneatur, vel ſit intra illam rem, vt nullo modo ſecundum ſe totum, vel ſecundum partem ſit in aliqua alia re: ſicut homo in loco ſuo eſt, quia ita eſt in loco illo, ꝙ extra illum non eſt ſecundum ſe totum, nec ſecundum aliquam partem ſuam. Deus autem iſto modo non põt comprehendi in aliqua re, quia Deus in omnibus eſt: & tñ ſi ab aliqua earum comprehenderetur, non eſſet in alijs: & non ſolum Deus non comprehenditur in aliqua re, ſed ẽt nec in omnibus quia ſi comprehẽderetur ab omnibus ſimul, ita eſſet in illis, ꝙ non poſſet eſſe in aliqua alia re ſi nouiter à Deo crearetur: & tñ manifeſtum eſt, ꝙ Deus poteſt facere multò plura, quam fecit, & ſunt nunc, & in qualibet illarum rerum erit Deus neceſſariò: quia alias eſſet limitatus, & non conſeruaret omnia. Ideo non cõprehenditur Deus ab aliqua re, nec ab omnibus ſimul ſumptis, & iſtud ſignat litera iſta dicens, ꝙ cælum, & cæli cęlorum Deum capere non poſſunt. Et ponitur capere pro comprehendere: quia bene Deus capitur in qualibet re, quia nihil aliud eſt capi, niſi totum eſſe in re. Nulla tamen eſt res, in qua Deus totus non ſit. Ideo in qualibet re capitur. Et ſecundum hoc dicendum, ꝙ domus Salomonis nõ fuit facta, vt Deus habitaret in ea, quia non poterat habitare ibi. Nam ſcriptura accipit habitare eo modo, quo nos accipimus, ſicut dicimus aliquem habitare in domo ſi intra illam totus eſt, & nihil eius maneat foris. Deus tamen non poterat manere ſic in templo Salomonis, nec in alio loco. Ideo in nullo loco habitat: iſtum ſenſum tenet litera, dicens: quòd ſi cęlum, & cæli cęlorũ Deũ capere nequeunt: quanto magis domus illa q̃ ædificauit Salomon. Alio mõ dici põt, ꝙ Deus non poterat habitare in tẽplo Salomonis, eo ꝙ habitare, eſt manere in aliquo loco ad operiendũ nuditatẽ, & verẽda noſtra, & ad defenſionẽ ab importunitate tpum: ad iſtud. n. domus facta eſt, vt patet Eccl. 29. ſ. Initium vitæ hominis aqua, & panis, & domus protegens turpitudinẽ. Deus aũt, nec operire põt aliq̃ nuditatem cum incorporeus ſit, & inuiſibilis, nec ẽt eget defenſione ab importunitate temporum, cum ſit impaſſibilis, & incorporeus. Ideo in nullo loco poteſt habitare. Iſta ratio conueniens eſt: & tamen ſcriptura ſolum ſequitur rationem præcedentem.

An Cælum ſit habitaculum Dei. Quæſt. XIII.

QVæritur vlterius, quomodo Salomon dicit hic, ꝙ Deus exaudiat de cœlo. ſ. de habitaculo ſuo orationes omnium, qui orauerint in loco iſto templi. Nam vocat cęlum habitaculum Dei: & tamẽ ſupra dixit, ꝙ cęlum, nec cæli cælorum capere Deum poſſent. Ideo non videtur conuenienter dictum. Dicendum, quod habitare, ſumitur aliquando pro manere totaliter intra locum aliquem. Aliquando autem, pro eſſe in loco quomodocunque in ipſo loco ſit: etiam ſi ibi non comprehendatur manens. Accipiendo primo modo, dicendum, ꝙ Deus non habitat in cælo, quia nec cælum, nec cæli cælorum eum capere ſufficiunt, vt patet in litera. Item patet, quia ſi Deus diceretur habitare in cęlo: cum tamen ibi non comprehendatur, diceretur ibi habitare, quia ibi eſt: & tamen ẽt eſt in terra. Sic patet Matth. 15. ſ. Cælum ſedes Dei eſt, & terra ſcabellum pedum eius, & tamen non dr̃ habitare in terra: ergo nec in cælo habitare diceretur. Et ſic accepit ſupra ſcriptura, ꝙ Deus nõ poterat habitare in templo Salomonis, eo ꝙ cælum, & cæli cælorum eum capere non poterant. Accipiendo autem ſecundo modo habitare, prout Deus eſt in aliquo loco. Dicendum, quod Deus in quolibet loco diceretur habitare, quia vbiq; eſt: ſed quia non videbatur conue-

A niens, ꝙ diceremus Deum vbique habitare, dixit ſcriptura illic Deum habitare, vbi erat ſpecialiter. Et quia Deus ſpecialius eſt in cœlo, quam in aliis partibus vniuerſi dicitur habitare in cælo. Hoc autem ꝙ pars eſt nobilior vniuerſi, & Deo attribuendum eſt, quod perfectius eſt. Secundo, quia cum cælum ſit a nobis ſeparatũ, & Deus non videatur a nobis, conuenientius videtur ꝙ ipſe habitet in cælo, vbi videri non poſſit propter ſeparationem, quam ꝙ dicamus eum habitare in terra inter nos, quia tunc magis mouerentur ſimplices ad dubitandum, quomodo Deus inter nos ſit, & quomodo non videatur. Tertio, quia Deus eſt in cælo per ſpecialem operationem, & nobiliorem, quàm ſit in alio loco. Nã Deus dat gloriã beatis ſpiritibus in cælo, & non in alio loco: & ibi ſe manifeſtat illis. Iſta autẽ eſt perfectiſſima operationum Dei, quæ nobis apparent, vel apparere poſ- B ſunt. Ideo dicitur Deus potius habitare in cælo, quam in alio loco, & ſic accipitur hic: & ob hoc ſcriptura quãdo dicit Deum omnia replere, nobilius quod ad Deum pertinet, ponit in cælo, ſcilicet, quòd thronus Dei eſt in cælo, & in terra eſt ſcabellum pedum eius: Matth. 15.

Si peccauerit quiſpiam in proximum ſuum, & iurare contra eum paratus venerit, ſeque maledicto conſtrinxerit coram altari in domo iſta; tu audies de cælo, & facies iudicium ſeruorum tuorum, ita vt reddas iniquo viam ſuam in caput proprium, & vlciſcaris iuſtum, retribuens ei ſecundum iuſtitiam ſuam.

Si peccauerit. Hic ponuntur petitiones Salomonis in C ſpeciali, & ponuntur ſeptem petitiones. Prima eſt circa hominum infidelitatem, ſcilicet ſi vnus alteri veritatẽ non cuſtodit. Secunda eſt de hoſtili aduerſitate, ibi. *Si ſuperatus fuerit.* Tertia eſt de defectu pluuiarum, & temporum ſiccitate, ibi. *Si clauſo cælo.* Quarta eſt de bruco, & locuſta, & ærugine terræ naſcentia vaſtante: ibi. *Fames ſi oborta.* Quinta de peregrinorum exauditione in templo facienda ex diuina pietate: ibi. *Externum quoque.* Sexta eſt de exauditione Iudęorum exiſtentium in terra aliena in hoſtilitate, ibi. *Si egreſſus fuerit.* Septima de exauditione ſuper cuiuslibet peccato, & iniquitate, ibi. *Si autem peccauerit tibi.* Circa primum dicitur. *Si peccauerit quiſpiam.* Caſus eſt, ꝙ quis mutuauit alteri quidquam, vel commodauit, vel apud eum res ſuas depoſuerit, & petente commodatore, ſiue depoſito- D re, vel mutuatore, negat depoſitarius, commodatarius, vel qui mutuum accepit, & petit commodator, vel depoſitor ſuper hoc deferri iuramentum commodatario, ſiue depoſitori, tunc iurare debebant in templo: & petit Salomon, quod Deus oſtenderet ibi miraculum ſuper iniquum, ſcilicet ſi commodatarius, vel depoſitarius iniuſtus eſt, negando commodatum, vel depoſitũ: vel ſuper commodatorem ſiue depoſitorem ſi iniuſtus eſt: vtpote ſi quis dicit ſe depoſuiſſe aliquid penes aliũ, vel accomodaſſe, vel mutuaſſe, & non eſt verum, dicit tamen hoc ad vexandum eum, & vt aliquid extor- E queat ab ipſo: ſi coegerit eum iurare in templo tuo ſuper hoc, quod tu oſtendas miraculum ſuper illum, qui iniuſte alterum compulit ad iurandum. Et dicitur. *Si peccauerit quiſpiam in proximum ſuum.* Scilicet ſi commodatarius, depoſitarius, vel qui mutuum acceperit, peccauerit contra proximum ſuum: ſcilicet contra commodatorem, depoſitorem, negando commodatum, vel depoſitum, aut mutuum. Si forte depoſitor, ſiue mutuator, depoſito peccauit contra proximum ſuum dicẽs, ꝙ aliquid mutauit: vel commodauit, aut depoſuit penes alterum, cum tamen falſum ſit, & vexat illum cogendo iurare illum, vel volendo iurare, ꝙ depoſuit aliquid penes illum, vel commodauit ei aliquid. *Et iurare contra eum paratus venerit.* Scilicet ille, qui fouet iniquam cauſam, venerit contra alium paratus iurare: ſ. qui debet mutuum, commodatum, vel depoſitum, & negat ſe aliquid accepiſſe, & venit paratus iurare, ꝙ non accepit: & iſtud iuramentum eſt contra commodatorem, vel depoſitorem: ſ. eſt in prędicium illius, vel venit pa

ratus iurare depoſitor, ſiue commodator, qui nihil depoſuit, nec commodauit, fingit tamen ſe commodaſſe aliquid, & in caſu, in quo defertur ei iuramentum, veniet paratus iurare, quod cōmodauit aliquid, vel depoſuit. *Seque maledicto conſtrinxerit.* Inuocauerit ſuper ſe maledictionem dicens: oro Deum, ꝙ ſi falſum dico, ꝙ non finiam annum hunc, vel ſubito moriar, vel talis mihi plaga eueniat. *Coram altari in domo iſta.* Non introibant litigantes ad altare, vt iurans tangeret illud manu, & ſic iuraret ſicut nunc tanguntur à iurantibus ſacroſancta Dei Euangelia, vel ſepulchra Sanctorum, vel altaria, aut aliquę reliquiæ Sanctorum: quia non licebat laicis introire ad altare in atrium ſacerdotum, quia ibi ſoli ſacerdotes erant: ſed coram altari iurabatur, ſ. in conſpectu eius in atrio virorum in quo viri mundi conueniebant ad orationem, & orabant. *Tu exaudies de cælo.* Scilicet, cauſam iſtorum litigantium, reddēdo eis, quod merentur. Et dicitur exaudies de cælo, quia Deus fingitur eſſe in cœlo, & habitare ibi modo ſpeciali, vt patet ſupra in litera. Et ex ipſo loco audiebat cauſas, & orationes, quæ fiebant in tēplo. *Et facies iudicium ſeruorum,* Id eſt iudicabis ſententiando inter illos ſeruos tuos. Et ſententia eſt, ꝙ pœnam inferat iniquo, & foueat fouenti iuſtam litem, & vocantur iſti duo ſerui Dei per ſubiectionem, & non per imitationem, quia neceſſe eſt, quod vnus iſtorum foueat litem iniquam, & iſte non eſt ſeruus Dei per imitationem, ſed per ſubiectionē: quia ambo iſti litigantes erant Iudæi, & ſubiecti erant cæremoniis legis: Ita vt reddas iniquo viā ſuam; id eſt iuxta viam ſuam: ſiue ſicut meretur, in caput proprium: id eſt ſuper ipſum, ſ. non venirent pęnę illius delicti ſuper filios, vel nepotes: ſicut aliquando transferuntur peccata patrum in filios vſque in tertiam, & quartam generationē. Exod. 34. & Numer. 14. Nec etiam pœna iſta veniret ſuper bona poſſeſſa, ſicut Deus ſæpe facit. Nam flagellat hominem in bonis exterioribus tenens ordinem puniendo, vt poſtea grauius puniat, cum perſonam tetigerit. Hic autem orat Salomon, quod reddatur peccatum in caput proprium, ſcilicet, ſuper ipſum peccantem, vt ſic manifeſte appareat, quod propter peccatum periurii in tēplo commiſſi, euenerit iſta punitio. Et debebat eſſe iſta punitio talis, qualem imprecabatur iurans; vt non dubitaretur propter quam cauſam eueniret hoc. *Et vlciſcaris iuſtum, retribuens ei ſecundum iuſtitiam ſuam.* Retributio erat, quod qui iuſtam cām foueret, nullū malū pateretur, ſed potius videret mala, q̄ pateretur ille, qui foueret iniquam cauſam, & in hoc erat ſibi vltio, ſ. ꝙ videret hoſtem ſuum mala pati pro malo, quod voluerat ei inferre, ſ. ſi depoſitarius, vel commodatarius negauit depoſitum, vel commodatum, & iurauit coram altari. In hoc. n. vexabat depoſitorem, vel commodatorem auferendo ei rem ſuam per negationem: vel ſi depoſitor, & cōmodator, vel mutuator falſus, fingeret ſe aliquid mutuaſſe, depoſuiſſe, vel commodaſſe, & peteret, & deferretur ei iuramentum, & iuraret, fouebat iniquam cauſam, & Deus reddebat ei in caput ſuum, vltionem faciens ipſi reo, qui iniuſte vexabatur ſuper debito falſo. Vel ſi depoſitor falſus, aut commodator petebat, quod non cōmodauerat, & cogeret reum innocentem iurare, puniendus erat petens, quia iniuſte aſtrinxerat proximum ſuū huic iuramento. Et erat tunc vindicta iuranti, cum videret a Deo percuſſum calumniatorem ſuum.

In quo caſu fiebat iuramentum in templo.
Quæſt. X IIII.

QVæritur in quo caſu iuramentum fiebat in templo coram altari, cum eſſet periculoſum propter mortem falſe iurantis, vel iurare compellentis. Dicendum, quod hoc fiebat ex communi conſenſu partium, ſcilicet, cum commodator, & commodatarius non conuenirent ſuper commodato, vel depoſito, & depoſitarius ſuper depoſito, & in hoc conuenirent, quod vnus alteri deferret iuramentum, & iuraret coram altari Domini, & tunc ſecurus erat ille contra quem iurabatur, quod ſi iurans

F falſe iuraret, moreretur, aut eueniret illa maledictio, quam ſuper ſe inuocaret. De iuramento autem facto iudicialiter dubitabit aliquis, an tale eſſet, vt fieret coram altari illo.

Dicendum, quod non apparet, & fortè quibuſdam videbitur, quod iudicialiter nō deferebatur tale iuramētum, eo quod iſtud pertinebat ad purgationem vulgarē: ſicut cum quis probat innocentiam ſuam in ferro candenti, aut aqua frigida, vel calida, & tales purgationes vetitæ ſunt. Dicendum, quod licet non conſtet, an iudicialiter deferretur tale iuramentum reo, vel actori: tamē ſatis credendum eſt, quod iudicialiter etiam deferretur. Nec obſtat, quod hic eſſet purgatio vulgaris, quia multa talia in veteri teſtamento permittebantur, de quo dicetur infra in quadā quæſt. Ideo ſatis videtur dicendū, G quod iudicialiter tale iuramentum deferretur. Et ratio huius eſt: quia ſic conſuetum videmus in multis regionibus, quod vbi eſt defectus legum, habent locum purgationes vulgares, eo quod nullum alium modum probandi habent, & tamen inter Iudæos etiam in talibus erat paucitas legum. Ideo non erat inconueniens, quod deferretur tale iuramentum iudicialiter.

An iurans in templo puniretur iudicialiter.
Quæſtio X V.

QVæritur vlterius, ſi quis iuraret in templo, & reperiretur per hoc quis foueat cauſam iniquā: an puniendus eſſet poſtea iudicialiter, vtpote, voluit depoſitarius retinere depoſitum, & coactus iurare punitus H eſt à Deo, & per hoc manifeſtum eſt peccatum ſuū, an vltra pęnam, quam Deus ei intulit cogetur ſoluere depoſitum, & ſic de cōmodato, & mutuato. Reſpondendum, quòd iuramentū aliquando deferebatur reo, & aliquando actori. Etiam aliquando peccabat iurans, & aliquando cogens eum iurare, ſi cogens iurare peccaret. Dicendum, quod non puniebatur vltra pœnam, quam Deus ei infligebat, ſcilicet, ſi aliquis petebat depoſitum, vel mutuum aut commodatum, quod non dederat, vt extorqueret aliquid a proximo ſuo, & compulit illum iurare, cū negaret, & ille verum iurauit, peccauit tunc ille, qui eū ſcienter compulit iurare iniuſte, & a Deo puniretur, an teneretur poſtea ad aliquid: Et de iſto dicendum, quod conſtito per iſtam pœnam Dei, quod fouebat iniquam I cauſam non punietur amplius. Cauſa eſt, quia iſte non peccauit auferendo aliquid proximo ſuo, vel detinēdo illud: ſed ſolum calumniando contra illum cogendo iurare. Cum ergo iam Deus reddiderit in caput eius pęnam calumniatoris, non tenebatur vltra alicui, vt vlterius pęnas ſuſciperet. Si autem peccaret ille, qui iuraret poterat dupliciter contingere. Vno modo, quod deferretur iuramentum actori, vel quod ipſe illud ſubire eligeret, & ſentiret reus: vel deferretur iuramentum reo, & iurabat. Si deferatur actori, & ille iuraret aliquid depoſuiſſe penes reum, vel accommodauiſſe: cum tamen nihil depoſuiſſet, vel accommodauiſſet, puniebatur iſte iurans a Deo. Et dicendum, quod conſtito per illam pęnam de periurio eius, non erat vltra puniendus, etiam ſi non moreretur: quia iſte nō tenebatur reo aliquid: ſed K ſolum calumniando volebat eum obligare, & pro hoc puniendus erat, & quia Deus pęnam ei inflixerat, nō dicebatur teneri iam alicui propter quem puniretur. Si autem reus iuraret ſe nihil ſuſcepiſſe depoſitum cōmodatum, nec mutuū, & falſum diceret: puniebatur a Deo, & tunc erat dubium, an inſuper cogendus eſſet ad ſoluendum debitum, commodatum, mutuum, vel depoſitum, vtpote, ſi occideretur iſte, an tenerentur ſucceſſores ſui de facultatibus eius ſoluere, quod iſte mentiendo negauerat, vel ipſe non moreretur, ſed alias puniretur a Deo: an poſtea teneretur ſoluere, quod negauerat. Et in hoc eſt ratio dubitandi magis quam in præcedentibus, quia dato, ꝙ ſimile iurans puniretur hic a Deo, adhuc nihilominus manebat obligatus ad debitum, quod negauerat, & manebat proximus ſuus in damno, ſi non reſtitueretur ei depoſitum, vel commodatum, aut mutuum.

Et

Et aliqui putant, ꝙ tenebatur inſuper reſtituere, ꝙ conuincebatur debere per hanc pœnam. Dicendum eſt, ꝙ non conſtat de hoc, an teneretur poſtea ad aliam pœnam falſum iurans. Ratio prima eſt, quia per talem modum puniendi non manifeſtabatur ſufficienter debitum. Nã aliquis forte peteret tanta, quæ depoſuit, mutuauit, vel accommodauit, & forte non erant tanta, vel tot, & reus dixit ſe nihil recepiſſe, iurauit, punietur à Deo, quia falſum iurauit. Et per hoc conſtat, ꝙ falſum iurauit, & tñ non conſtat, an petitio actoris eſſet vera, quia forte non tenebatur in tot, nec in dimidio, & actor fortaſſis bona fide tantum petiuit, quia credidit tanta ſibi deberi. Si autem condemnaretur ex hoc in periuris, iniuſte puniretur, quia non debebat tot, nec tanta: ideo non eſſet aliqua condemnatio vltra pœnam, quam Deus infligebat. Secunda ratio eſt, quia illud iudicium erat diſtinctum à iudicio humano. Nam ſi contenderetur in iudicio humano, & probaretur contra reum, infligeretur ei pœna iuris humani, ſcilicet, quod cõdemnaretur in eo, in quo conuinceretur. Et tamen cum quis duceretur ad iurandum coram altari Dei, cauſa deuoluebatur ad iudicium Dei. Ideo ſuper eadem cauſa non erat iam aliquid agendum humano iudicio, ſed totum Deo relinquendum: quia alias videretur eſſe confuſio iudiciorum, & tamen cum Deus puniret falsè iurantem, explebat in eo totam pœnam, quam volebat: ergo non erat ei imponenda alia pœna ab homine, ſi ꝙ ſolueret mutuũ, depoſitum, vel cõmodatum. Cum autem obiicitur, ꝙ licet Deus puniret false iurantem: tamen adhuc manebat damnum actori factum, niſi reſtitueretur ei debitum. Dicendum, quod ipſe ſibi imputare debebat hoc damnum, qui tali iudicio voluit experiri, per quod non poterat probari determinatè, quid ſibi deberetur. Etiam nõ conſueuiſſet reus condemnari in periuris, ſed ſemper corporali pœna. Et hoc videtur rationabilius quàm quòd niuita iſta pœna Dei, teneretur ad aliam pœnam iudicialem.

Ad quid fuit introductum vt fierent talia iuramenta. Quæſt. XV.

QVæritur vlterius, ad quid fuit introductum in veteri teſtamento, quod fierent talia iuramenta corã altari, & Deus puniret in illis peccantes, quia ſine iis poterãt plene ventilari cauſæ per leges forales, quas Deus dederat, & per leges municipales, quas Iudęi introducerent, & per conſuetudinẽ, quæ introduceretur inter eos, quæ pro legibus habentur deficiente iure ſcripto. Dicendum, ꝙ hic petuntur duo. Primum eſt quare iuramenta fiebant interdum inter litigantes. Secundum eſt, dato ꝙ fieri oporteret, cur fiebant in templo, & cum tali ſolemnitate, & cur talis pœna ſequebatur falsè iuranti. Ad primum dicendum, ꝙ planum eſt iuramenta in Eccleſia eſſe tàm in iudiciis, quam extra iudicia inter contrahentes, vel de contractu iam inito contendentes. Nam multi caſus erant in iudicio, in quibus non poterat veritas ſciri, nec erat copia aliqua probationum, & iuramento partis ſtabatur: ſicut patet Exo. 22. de depoſitario, & depoſitore. Nam ſi quis deponeret pecuniam penes alium, & furto ſubtraheretur: ita tamen ꝙ non poſſet depoſitarius probare furtum, vel rapinam interciſſe, tenebatur iurare, ꝙ non extenderat manum ſuam ad rem illã, & tunc abſoluebatur. Idem erat ſi alicui darentur in cuſtodiam boues, vel aſini, & ſimilia. Nam eodem modo iurabatur. Multi quoque alii caſus ſunt, in quibus dubium contingit de iure, & etiam ſecundum iura humana defertur iuramentum parti a parte, vel parti a iudice. Similiter quoque extra iudicium inter contrahentes, quando de contractu dubitatur, & de conſenſu communi aliter contrahentium iurabat: & ſic dirimebatur contentio. Ad ſecundum dicendum, quòd fuit conueniens iuramenta fieri cum tali ſolemnitate, vel quod iurans falſum, puniretur à Deo manifeſte. Et iſtud conueniebat propter multa. Primo propter incredulitatem Iudæorum. Nam erant valde duri ad credendum, & ſemper in omnibus ſigna petebant: vt patet prima ad Cor.

A primo, ſcilicet Iudæi ſigna petunt, Græci autem ſapientiam quęrunt. Et ſic dicebat eis Chriſtus: Generatio peruerſa ſignum quærit, & non dabitur ei ſignum, niſi Ionæ Prophetæ, & quia quando probationes reducebatur ad ſola iuramenta, non confidebat quis de conſtantia proximi ſui vt appareret manifeſta veritas, cõueniens erat, ꝙ Deus oſtenderet punitionem ſuam ſuper false iurantem. Sic n. erat in multis aliis, in quibus non credebant Iudæi ſine manifeſto ſigno. Nam ſi quis conciperet dubium, volebat de illo certificari auctoritate Dei. Idem erat in die propitiationis: quando vnus caper ferre debebat peccata totius populi ſuper ſe: ita vt populus videretur liber ab illis, & quia ſi Deus nõ oſtenderet, quẽ caprum volebat, non putarent Iudæi ſibi eſſe ablata peccata: iubebat Deus ꝙ ſortes ponerentur ſuper duos hircos, B & ꝙ vni exiret ſors pro Domino, & alteri in caprum emiſſarium, & ille, cui eueniret ſors, vt eſſet pro Domino, immolabatur. Cui autem eueniebat ſors in caprum emiſſarium, mittebatur in deſertum portans peccata omnium Iſraelitarum ſuper caput ſuum: Leuit. 16. Et illæ ſortes ponebantur, quia per iſtas ſortes, putabant ſe habere determinationem diuinam: quia Deus illas iubebat poni, quaſi per illas voluntatem ſuam eſſet oſtenſurus: iuxta illud Prouerb. 16. f. Sortes in ſinum mittuntur, ſed a Domino temperantur. Secundum erat propter duritiem cordis Iudæorum. Nam ſi quis haberet cauſam cum alio, & non exiſtente alia probatione reduceretur cauſa ad iuramentum, & ille iuraret falſum in præiudicium, ſi inde nulla punitio ſequeretur, doleret nimis ille in cuius damnum iuramentum falsè factum erat, & cõ- C tenderet armis cum aduerſario propter impatientiã cordis. Et ad tollendum ſcandala iſta, debuit permitti: vel potius aſſignari, talis modus iurandi, in quo falsè iurãs, illico puniretur à Deo. Sic enim erat in libello repudij. Nam propter duritiem cordis Iudæorum permiſſus eſt: licèt in ſe abſolute bonus non eſſet: Matth. 19. Sic etiam fuit de purgatione zelotypiæ: Num. 5. de qua infra dicetur. Tertia erat ad honorem Dei: nam Hebræi erant rudes, & non colebant Deum propter amorem bonitatis ſuæ, ſed propter timorem. Vnde lex data eſt in timore, ſicut dicit Apoſtolus ad Galat. 3 Lex pedagogis data eſt in timore. Et iſtud magis declarat ad Hebr. 12. vbi ponit differentiam legis nouæ, & veteris: ſicut amoris, & timoris. Debuit ergo ſe Deus talẽ oſtendere, vt eum Iudæi timerent. Iſtud aũt erat ſi qñ coram eo peccarent, pu- D niret eos. Ideo decebat, vt falſum iurantes in tẽplo puniret: quia ſic crederetur eſſe Deus verus, qui poterat punire delinquentes, & cognoſcebat veritates occultas, dans vnicuique iuxta cor ſuum. Quartum erat ad honorem, & dignitatem magnã templi. Nã magna dignitas eius erat, ſi in eo delinquentes illico punirentur. Nam ſi in eo impune quis peccare poſſet, non crederetur aliqua virtus diuina latere, vel eſſe in templo illo, & contemneretur, vel non multum appreciaretur. Cum autem peccantes punirentur, crederetur templum diuinæ virtutis eſſe: ideo hoc eſſet nimis honorabile. Iſtud autem Deus nimis curauit facere in omnibus vaſis miniſtrationis ſuæ, vt crederetur virtus diuina in eis. Nã ſi quis videret arcam Dñi nudam, vel vaſa ſacra, moriebatur illico, ſi nõ eſſet ſacerdos: Num. 4. Etiam cum Bethſamitæ vidiſſent E ſemel arcam Domini nudam, perierunt. Nam mortui ſunt quinquaginta millia de eis: primo Reg. 6. Et tunc habuerunt arcam, & Deum in magna veneratione, dicẽtes: quis poterit ſtare in conſpectu Domini Dei ſancti iſtius? Fecit etiam tabernaculum, quod ante hoc fuerat valde terribile, & venerabile. Nam ſi quis immundus accederet ad illud, moriebatur. Ideo Deus valde admonuit Iſraelitas, ne immundi exiſtentes accederent ad ſanctuarium: quia morerentur in ſordibus ſuis: Leuit. 15. Etiam ſi quis accederet ad miniſtrandum in aliquo officio Leuitico, vel ſacerdotali non pertinente ad eum, moriebatur. Laici ſi accederent ad officia Leuitarum moriebantur: Nume. primo. Et laici, & Leuitæ ſi accederent ad officia ſacerdotalia, moriebantur: Num. 3. & 18. Sic factum eſt, quando ducenti & quinqua-

ginta viri proceres Synagogæ voluerunt vſurpare ſacer-
dotium. Nam combuſti ſunt coram altari: Numer. 16. E-
tiam Datan, & Abiron, & tota eorum familia, filii, & v-
xores, & pecora, vniuerſaque ſubſtantia ſimul perierunt
deſcendentes viui in infernum: quia terra aperuit os
ſuum ſuper eos, & deglutiuit ipſos, cũ coniuraſſent con
tra Moyſen, & Aaron propter ſummum ſacerdotiũ, eo-
dem capit. Rex quoque Ozias cum voluiſſet offerre thy
miama coram Domino, & non eſſet ſacerdos, percuſſus
eſt a Domino lepra in fronte. infra 26. & 4. Regum 15. Et
non ſolum extranei, accedentes ad miniſtrationes ſibi
non debitas, moriebantur; ſed etiam quando ſacerdotes
miniſtrarent in officiis ſuis, ſi eſſent immundi, vel erra-
rent in aliquo, moriebantur: vt patet de Nadab & Abiu,
filiis Aaron, quos prima die miniſtrationis ignis egreſ-
ſus a Domino combuſſit, quia errauerant miniſtrando
cum appoſuiſſent ignem alienum coram Domino. Le-
uitic. decimo. Et ſic ſanctuarium Domini, & omnes mi-
niſtrationes eius, in magna veneratione, & terrore erant
Iudæis: ſic dixit Deus Iſraelitis Leuitic. 26. Cuſtodite
Sabbatha mea, & pauete a ſanctuario meo. Motiuum au
tem ad faciendum, quod iurantes falſum in templo pu-
nirentur, fuit: quia cum eſſet contentio inter contrahen-
tes ſuper aliquo, & non poſſet alias probari, deferrent ſi
bi inuicem iuramenta, & qui deferret alteri cogeret eũ
iurare in templo, quaſi quod ob reuerentiam templi, &
Dei ſpecialiter ibi exiſtentis falſum non diceret. Et tunc
ſi viderent Iudæi, quod aliqui falſum iurabant in tem-
plo, & tamen non puniebantur potius, quam iurantes
extra ſanctuarium, putarent templum contemptibile,
& nullius venerationis, ſicut quemlibet alium locũ pro-
phanum. Deus autem volebat hoc tollere, ideo pœnam
oſtendebat ſuper quemlibet iurantem falſum in ſan-
ctuario. Iſtud etiam fuit motiuum Salomonis, ad peten-
dum hoc, quia ſciebat, quod propter reuerentiam loci,
multi inducerent debitores ſuos ad iurandum ibi ſu-
per debito: & ſi non infligeretur pœna falſum iuranti, cõ
temneretur locus, quem ipſe fecerat magnis ſumpti-
bus, & laboribus, vt eſſet magnæ ſãctificationis ſemper:
ideo debuit puniri a Deo falſum iurans in templo.

An Iudæus inducens Hebræum ad iurandum in templo peccaret. Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius, an Iudæus inducens, vel cogens
Hebræum ad iurandum in templo, in quo pote-
rat mori ſi falſum iuraret, peccaret. Aliquis dicet,
quod peccaret, quia inducebat alium ad occaſionẽ per-
iculi, ideo videbatur ac ſi ipſe poneret eum in pericu-
lo, & ſic peccaret. Item patet efficacius, quia non ſolum
inferebat talis alteri occaſionem periculi, immo etiam ve
ſam mortem ei inferebat, quia manifeſtum erat, quod ſi
quis ibi falſum iuraret, quod Deus eum occideret, vel
infligeret aliam pœnam grauiſſimam, & tamen ſi quis
ſciebat aliquem obligatum ſibi, & velle iurare in ſan-
ctuario, quod nihil debebat, ſciebat, quod moriturus e-
rat, & tamen volebat quod iuraret: ideo volebat, quod
moreretur, & hoc peccatum erat. Reſpondendum, quod
non erat peccatum, quod quia induceret alterum, vel co
geret iurare in templo Salomonis in caſu, in quo veritas
aliter non poterat probari.

Primo patet, quia Salomon petiuit hoc à Deo ad ho-
norem templi ſui, & Deus conceſſit illud: ergo non erat
illicitum illud experiri, quia non orauerat Salomon i-
ſtud, nec conceſſerat Deus, niſi ad hoc, quod aliquando
veniret in experientiam: ideo non peccaret, qui deduce-
ret hoc in experientiam. Secundo patet, quod alia ſimi-
lia concedebantur in veteri teſtamento. Nam ſi quis cõ-
cepiſſet ſpiritum zelotypiæ contra vxorem ſuam, & ta-
men non poſſet probare ad hoc, vt ei infligatur pœna a-
dulteræ, concedebat Deus experientiam in aquis ama-
riſſimis per maledictionem ſacerdotalem, & ſi mulier
peccauiſſet, intumeſcebat venter eius, & rumpebatur ſe
mora atque moriebatur. Si autem non peccaſſet, mane-
bat immunis, & gignebat multos filios. Numer. 5. Et ta-
F men vir in hoc non peccabat, ſed ipſa ſi peccabat, morie
batur. Si autem non peccauerat, manebat illæſa, & etiã
vir ſuus, & ſuſcipiebat de illa multam prolem. Ita qui
compelleret alium iurare, licet ille moreretur, non pec
caret. Sed dicet aliquis, quod iſta eſt probatio inſufficiens:
quia licet Deus aliquid permittat, non propter hoc eſt
licitum. Nam multa peccata nunc impunita deſert, &
tamen non ob hoc peccatum erit aliquando licitum: e-
tiam iura humana ſic faciunt, quia permittit ius canoni-
cum meretrices in ciuitate, & tamẽ meretrix peccat. Di-
cendum, quod non ſtat, quia iſta differunt nimis, præce-
ptum, conceſsio, & permiſsio: nam præceptum eſt, quod
iubet, & iſtud obligat ad faciendum, vel ad cauendum;
Conceſsio eſt cum aliquid non iubetur, & tamen conce
ditur nobis, quod libere vtamur illo, non incidentes in
G culpam, nec in pœnam, & iſtud eſt de rebus indifferen-
tibus, vel de habentibus colorẽ alicuius mali, & tamen
ex aliqua cauſa non ſunt malæ. Permiſsio eſt cum ius de
re nihil loquitur vetando, nec iubendo, & licet fiat, &
mala ſit, non punit illam, ſed ſub ſilentio pertranſit, &
hoc propter ineuitabilitatem operis. In præcepti vſu eſt
virtus, conceſsionis non eſt virtus, nec vitium, in vſu p-
miſsionis eſt ſemper peccatum: licet ſit temporaliter im
punitum. De præcepto exempla ſunt manifeſta in tota
ſcriptura: de conceſsione patet, vt quod Iudæo viro accipiẽ-
ti captiuam mulierem in bello, liceret accipere illam in
vxorem, factis quibuſdam cæremoniis: Deute. 21. Et ta-
men iſtud non erat præceptum, quia laudabilius erat
nullam talem coniugem accipere, nec in concubinã: ne
tamen acciperentur in cõcubinas, & eſſet deterius, Deus
H conceſsit eis, quod poſſent in coniuges accipere. Sic e-
tiam erat de libello repudii: nam non erat ſub præcepto
ſed ſub conceſsione, & hoc vt Hebræi propter duritiem
cordis non inclinarentur ad deteriora: Matth. 19. Sic e-
tiam erat de vſura, quam accipiebant Iudæi a conuerſis
ad Iudaiſmum: nam melius erat nullam accipere, & ta-
men propter duritiem cordis eorum conceſſum eſt, vt
vſuras a Gentilibus, & a conuerſis de Gentilibus acci pe
rent: Deuter. 24. Non eſt tamen dicendum, quod in iſtis
peccarent Iudæi, quia iſtud eſſet valde abſurdum: nam
tunc nulla differẽtia eſſet in conceſsis in lege, & non cõ
ceſsis, quia in vtriſque peccarent. Item ſic non ſolum di
ceretur conceſſa, vel permiſſa in veteri teſtamento vſura
contra alienigenas, ſed etiam contra Hebræos ex gene-
re: ſed in vtroque peccatum erat. Etiam non ſolum eſſet
I permiſſus libellus repudii, ſed etiam adulterium, ſi in
libello repudii peccatum erat dando illum, ſicut forni-
cando, ſiue adulterando, & iſta ſunt abſurda.

Item tunc ſpecialiter conceſſiſſet aliqua mala, ſcili-
cet libellum repudii, & vſuram: ſed omnia mala dice-
rentur eſſe permiſſa, & omnia concederentur in lege:
vel nullum concederetur, ſed prohiberentur omnia, &
tamen Deus conceſſit in lege, iſta, ſcilicet vſuram con-
tra extraneos, & libellum repudii, ergo licet viderentur
alias mala, tñ ex conceſſione legis ablata eſt culpa, quæ
alias poterat eſſe in eis, & in talib. proprie eſt conceſſio.
Permiſſio eſt in illis, quæ mala ſunt, & nulla ratione ex-
cuſantur, nec excuſari poſſunt, & tamen Deus nõ punit
illa in lege, ſicut eſt de meretricibus, & de multis aliis,
quæ mala ſunt, & tñ lex non prohibet illa, nec punit v-
K tentes tali crimine. Iſta diſtinctio procedit accipiendo
proprie, & ſtricte permiſsionem. Accipitur in lege ſæpe
conceſſio, & permiſsio pro eodem: ſed non eſt recte di-
ctum, quia in conceſsione interuenit aliqua auctoritas,
quæ facit actum licitũ, ſ. auctoritas concedentis. In per-
miſsione autem nullius auctoritas intercedit, ſed ſolum
negatur punitio, vel prohibitio, quia nullus tale factum
punit, nec prohibet. Et tunc quando arguitur, quod licet
Deus aliquid permittat non eſt licitum. Dicendũ, quod
verum eſt, quia permiſſa non efficiuntur licita: immo ac-
cipiendo proprie, omnia permiſſa ſunt illicita, & tamẽ
conceſſa licita efficiuntur, licet alias forte eſſent illici-
ta. Sic autem dicitur hic, quod Deus non permiſit iſtam
iurationem in templo, nec libellum repudii, nec vſu-
ram, nec experientiam circa zelotypiam: ſed conceſſit,

ideo

ideo ſunt licita: ſic etiam de iure humano dicendum eſt, ꝙ multa conceduntur, quæ alias eſſent illicita, & ſunt licita. Alia autem nec conceduntur, nec negantur, ſed ſubticentur, & iſta ſunt permiſſa, ſicut meretrices eſſe in ciuitate. Sed adhuc obijcietur, ꝙ non erat licita iſta iuratio, nec experientia zelotypiæ, quia iſtæ erant purgationes vulgaris modi, & tamen purgatio vulgaris prohibita eſt, ſicut fit in ferro candenti, & in aqua calida, & nimis frigida: vt patet in Decretis 2. q. 5. capitu. conſuluiſti, & cap. menam, & cap. Monomachiam, & extra de purga. vulga. per totum. Dicendum, quod verum eſt, quod iſta purgatio eſſet vulgaris, & in ſe aliquantulum erat illicita: Deus tamen conceſſit illam Iſraelitis ex cauſa; ſcilicet, quia alias concepta ſuſpitione contra vxores, occiderent illas. Sic etiam Deus multa alia conceſſit ex cauſa in veteri teſtamento, ſcilicet vſuram contra Gentiles, & conuerſos de Gentilitate, & libellum repudij, & B ſimilia, quæ nobis Chriſtus vetuit: ſed inter Hebræos propter infirmitatem populi illius adhuc rudis, & indocti, voluit Deus concedere, ꝙ fierent hæc. Item tendebat iſte modus orandi in honorem Dei: quia Iſraelitæ magis timebant Deum quàm amabant, cum eſſent valde rudes, & carnales, & cum iuramenta fiant in nomine Domini, cum quis iuraret vanum, vel falſe in nomine Domini coram altari ſuo, ſi non puniret Deus iurantem, putarent Hebræi rudes, ꝙ ille Deus non ſciebat iniuriam ſuam, vel ſi ſciebat neſciebat illam vindicare, aut non poterat: vt ergo putarent eum ſcientem, & potentem, decebat, quod Deus puniret falsè iurantes in templo ſuo. Item erat hoc ad honorem templi Dei: quia cum Iſraelitæ viderent, quód in templo puniebantur falsè iurantes, & extra iurantes falsè non punirentur, crederent, & manifeſtè viderent virtutem diuinam latere in loco, & venerarentur illum. Si autem iurantes ibi falsè non punirentur, non videretur excedere templum Domini alia loca in ſanctitate, & ſic contemneretur, ſicut loca prophana. Item conueniebat hoc, ad concordiam Hebræorum inter ſe: nam erant Iudæi inter ſe valde increduli ſemper ſigna quærentes, & non credebant proximis ſuis per ſimplicia iuramenta, quia ſuſpicarentur illos falſa locutos. Dato autem tali modo iurandi illico crederent: quia appareret veritas ex hoc. Nam ſi iurans falſum dixiſſet, moriebatur, vel apparebat in eo aliqua pœna manifeſta. Si autem nulla pœna appareret, manifeſtum erat, quod verum loquebatur, & ſic tollerentur multa iurgia inter Hebræos, quæ alias efficerentur immortalia, & eſſet modus, vt inter ſe concordarentur. Ad primam rationem in contrarium in principio quæſtionis. Dicendum, quód non erat Iudæo illicitum alium Iudæum cogere iurare in templo coram altari, & per hoc deducere ad occaſionem periculi: Et hoc propter tria. Primó, quia licet per hoc deduceretur quis ad occaſionem periculi: tamen intentio cogentis eum iurare, non erat directè deducendi eum ad periculum: ſed vt veritatem ſciret, vel vt non pateretur damnum in commodato, mutuato, vel depoſito. Si autem quis vellet quod aliud iuraret falſum, vt per hoc moreretur, non intendens inde conſequi aliam vtilitatem peccabat, ſicut deſiderans occidere alium. Secundum erat, quia dato quod quis deduceret alium ad occaſionem periculi, non peccabat: quia ex culpa ſua quis deducebatur, ſcilicet, quia nolebat verum fateri. Nam ſi verum iuraturus erat ille, qui compellebatur iurare, nihil periculi erat, & ſic compellens eum iurare, non inducebat ipſum ad aliquam occaſionem periculi. Si autem falſum iuraturus eſſet, incidebat in mortem, vel aliam pœnam, & tamen hoc culpa ſua fiebat, quia falſum iurare volendo, & non culpa inducentis eum, quia ille potius vellet, quod verum iuraret: vt ſic ipſe conſequeretur, quod intendebat. Tertium erat, quia dato quod eſſet hic aliquid illicitum, aliquo modo, tamen conceſſio Dei fecit licitum, quod alias eſſet illicitum: Ad ſecundam rationem dicendum, quod verum eſt, quód ſi quis ſciret, quod alius volebat iurare falſum, & moreretur iurando, vellet quod iuraret, erat manifeſtè A velle, quod iſte moreretur, & tamen non eſt concedendum ſic, quia cum manifeſtum eſſet, quod iurantes falſum coram altari, punirentur a Deo, nullus vellet ſcienter falſum iurare. Et dato, quod quis diceret ſe iuraturum, ad quod falſum erat, tamen non erat certum, quod illud iuraret, ſed magis veriſimile eſt, quod mutaret propoſitum, & non iuraret, vel ſi iuraret, quod diceret verum: potiſſimè quia modus erat, quod iret quis ad iurandum coram altari de templo de dicenda veritate in cauſa, in qua interrogaretur, & poſtea poterat deliberare quid reſponderet ad articulum, de quo quæreretur, & forte tunc timore mortis reſponderet, quod verum erat, aut conueniret cum aduerſario ſuo, nihil reſpondendo ſub præſtito iuramento. Poteſt etiam dici, quod dato quis ſciret certiſſimè, quod aduerſarius ſuus falſum iuraturus eſſet, quod poterat eum compellere ad iurandum, B deſiderio conſequendi ius ſuum, & in hoc nõ peccaret, quia lex iſtud permittebat, vel potius concedebat propter Iudæorum imperfectionem.

An ſit nobis licitum talia iuramenta facere.
Quæſtio XVII.

QVæritur vlterius, an licitum ſit nobis aliqua talia iuramenta petere, vel præſtare, aut cogere aliquẽ ad præſtandum, qualia præſtantur in templo Salomonis. Pro quo ſciendum, quod ſicut in templo Salomonis, ſi quis iuraret falſum coram altari, moriebatur, vel infligebatur ei alia pœna manifeſta à Deo: ita ſunt apud nos aliquæ Eccleſiæ, in quibus ſunt corpora ſanctorum, ſuper quorum ſepulchra, ſi quis falſum iurauerit, manifeſtam punitionem in breui ſentit. Sic etiam C ſunt apud nos aliqui libri facti Euangeliorum, ſuper quos falsè iurans, annum non excedit, vt communis opinio eſt. Aliquis dicet, ꝙ illicitum ſit compellere quemquam ad iurandum in talibus locis: eo quod illi, qui falſum iurant, moriuntur, & talis eſt purgatio vulgaris. In contrarium dicent plurimi, quod licitum ſit, quia Salomon obtinuit a Deo talem modum iurandi, vt patet hic in litera: & 3 Regum 8. Reſpondendum, quod quando quis purgat ſe de aliquo crimine, de quo eſt infamatus per iuramentum ſuum, licitum eſt, quod compellatur iurare ſuper aliquod altare, vel ſuper ſepulchra Sanctorum, ad hoc, quod maiore reuerentia habeatur in iuramento: idem etiam quando iuramenta præſtantur non ad purgationem, licitum eſt ſic illa præſtari ad ſatisfaciendum parti. Nam ſicut iurantes compelluntur iurare D ſuper ſancta Dei Euangelia, vt propter reuerentiam eorum verum dicant, ita licet adhiberi omnes alias cæremonias, per quas cogantur cum maiori reuerentia iurare. Sic enim eſt, quod iurent in Eccleſia ſuper altare, vel ſuper ſepulchra Sanctorum. Vnde Papa compulit quoſdam iurare, purgando ſe ſuper ſepulchrum beati Petri 2. quæſt. quinta, cap. menam. Quendam alium Eccleſia compulit iurare ſuper ſepulchrum beati Apollinaris: vt patet ibidem, cap. quanto, & cap. quæ de cauſa. Quod tamen aliquis iuret coram illo, vel ſuper ſepulchrum alicuius ſancti, in quo creditur, ꝙ falſum iurans moritur certiſſimè, vel à Deo manifeſte punietur, illicitum eſt, quia pertinet ad purgationem vulgarem. Sed a-E liquis dicet, quod licitum ſit præſtari iuramenta ſuper talia altaria, cum Papa compulerit quoſdam iurare ſuper corpus beati Petri, & ſuper corpus beati Apollinaris. Dicendum, quod non eſt ſimile, quia illi cõpulſi ſunt ad iurandum ſuper corpora illorum ſanctorum, ex reuerentia ſola, & nõ credebãtur morituri dato, quod falſum iurarent. Et hoc modo compelluntur homines iurare communiter ſuper Euangelia, ad reuerentiam ipſorum: & tamen non creditur, quod falſum iurantes punientur certiſſime cum contrarium expertum ſit. Secus autẽ erit ibi, vbi creditur falsè iurantes certiſſime puniendos à Deo, quia ibi eſt purgatio vulgaris. Sed aliquis dicet, ꝙ non ſit purgatio vulgaris, quia illa vocatur vulgaris, in qua non poteſt illã ſubiens euadere, niſi miraculum fiat, ſicut apparet in ferro candenti, & aqua frigi-

diſſima, aut calidiſſima, quia tam nocentes quam innocentes læduntur ibi niſi miraculosè liberentur. Iſtud autem eſt, propriè accipiendo purgationem vulgarẽ: quia largius ſumendo, etiam monomachia, ſiue ſingulare certamen, eſt purgatio, in qua nocens poteſt euadere ſine miraculo. Hic autem non eſt ſic, quia iurando non læduntur innocentes, ſed ſolum periuri, ideo non erit vulgaris. Dicendum, quod ſemper purgatio iſta vulgaris eſt, quia ſimile fiebat ad purgationem de adulterio in muliere ſuſpecta, quæ cum biberet aquas amariſſimas, ſcilicet maledictas, ſi innocens erat, non nocebant ei aquæ, & erant de ſe tales, quæ ei nocere non poterant, niſi Deus ex miraculo faceret, quod nocerent. Si autem mulier rea eſſet, nocebant ei aquæ rumpentes femur. Numer. 5. Iſta tamen erat purgatio vulgaris: vt patet 2. quæſt. 5. ca. in libro Numerorum, & habetur ibi palam, quam in tota illa quæſtione agitur de purgatione canonica, vel vulgari. Et ponitur iſta, ad declarandum, quod eſſet illa, purgatio vulgaris, ſ. quæ fiebat per aquas amariſſimas: & tamen omnino eſt ſimilis purgatio, quæ fit ſuper corpora ſanctorum in caſu dato, ergo eſt vulgaris. Pro quo ſciendum, quod purgatio vulgaris habet tres gradus. Primus eſt quando ſumitur talis modus probandi, in quo neceſſe eſt periclitari tam nocentem, quàm innocentem, niſi à Deo miraculoſe liberentur, & iſta eſt purgatio, quæ fit in ferro candenti, & aqua calidiſſima, & frigidiſſima, & iſta eſt valde illicita inter alias: de hac ſecunda quæſt. 5. cap. monam: & cap. conſuluit, & extra de purgat. vulgari, capit. dilecti filii. Secundus gradus eſt, quando probatio eſt talis, per quam non poteſt cognoſci quis reus, aut innocens ſit. Etiam enim eſt talis a qua poteſt tam nocens, quàm innocens, ſine miraculo liberari: quia tamen non conſtat ex ea quis nocens, aut innocens ſit, & inſuper contingit interdum innocentes mori, & nocentes ſuperare, reprobata eſt. Et ſic eſt probatio per duellum, vel per ſimilem modum pugnandi: ſic patet ſecunda, quæſt. quinta capitu. monomachiam, & extra de purgat. vulg. capit. cum ſuſcepit, & capit. ſignificantibus, & iſta licet ſit mala, tamen nõ eſt tam mala ſicut prima. Tertius gradus eſt in purgatione illa, per quam inuenitur delictum ſufficienter, & tamen ad inueniendum illud tentatur Deus, vel ſaltem fit aliquid ad tentandum Deum, vt inueniatur delinquẽs, & ſic eſt purgatio per aquas amariſſimas: Numer. capitu. quinto. Nam ibi mulieres innocentes non poterant lædi. Etiam probatio erat manifeſtè probans, in qua nunquam erraretur, cum eſſet a Deo introducta. Aliquo modo tamen tentabatur Deus; quia volebant homines per huiuſmodi purgationem cognoſcere voluntatem Dei. Sic etiam in iurantibus in templo Salomonis, vt patet hic, quia ſufficienter veritas manifeſtabatur per hoc iuramentũ, cum eſſet iſte modus introductus a Deo, & non poterat in eo periclitari, niſi nocens, & etiam erat iſta probatio talis, quæ ſecundum ſe non poterat malum inferre, niſi Deus vellet ſupernaturaliter nocere. Sic etiam eſt in iurantibus ſuper altaria, vel corpora ſanctorum, ſuper quæ falſe iurantes, creduntur a Deo certiſſimè puniendi, quia in iis attenditur quid Deus facere velit de illis. Eccleſia tamen vetuit omnem purgationem in qua tentatur Deus; vt patet extra de purgat. vulg. capitu. dilecti filii: ideo non ſunt aliquæ iſtarum toleranda, & non ſolum iſtæ, ſed etiam aliæ minores, in quibus Deus minus tentari videtur, non permittuntur, ſicut antiquitus conſtitutum erat: quia ſi in monaſterijs furta fierent, omnes fratres communicarent; & quando abbas daret eis Euchariſtiam diceret, corpus Domini ſit tibi ad probandum hodie, vt patet in Decretis ſecũda quæſtio. quinta, cap. ſæpe contingit: ſed iſta purgatio, licet olim ab Eccleſia introducta eſſet, poſtea auctoritate Eccleſiæ reprobata eſt, vt dicit ibid. glo. Et patet hoc, quia homini ſuſpecto nunquã danda eſt Euchariſtia, quanto magis non debet dari ad inueſtigandam veritatẽ ſuſpitionis: vt patet de conſec. d. 2. c. trib. Dicendum ergo, quod illicitũ eſt, quod quis compellat alium ad iurãdum ſuper talia altaria, vel ſepulchra ſanctorũ, vel libro ſacros,

[F] vel quod quis ſubeat talem purgationem, licet ſibi offeratur. Nam peccabit, qui ſponte ſubierit talem purgationem ſibi oblatam: non quidem quod illicitum ſit reo, ſic iurare: ſed vt non conſentiat malitiæ petentis talem purgationem. Iſti modi purgationis vulgaris, & alii qualeſcunque ſint, in tantum ſunt reprobati, quod ſententia lata prætextu talium probationum, non tenet, ſed reſtituitur læſus: extra de purg. vulg. cap. ſignificantibus. Dicendum ergo generaliter, quod omnes illæ probationes, quæ vel incertæ ſunt, vel periculoſæ, vel expectant aliquid à Deo, pertinent ad purgationem vulgarem: quia Deus tentatur in talibus. Et licet Deus dederit quibuſdam ſanctis ſuis ad ſingularem honorem, quod iurantes in Eccleſiis eorum, vel in altaribus, vel ſuper ſepulchra ipſorum falſe, habeant aliquam puni- [G] tionem: homines tamen non debent ſubire experimenta diuinæ virtutis. Cum autem obiicitur, quod Salomon impetrauit iſtud a Deo: ergo non eſt illicitum. Dicendum, quod impetratum fuit, ad duritiem cordis Iudæorum, qui in omnibus volebant miracula, & tunc conueniens fuit, ſicut multa alia fuerunt conceſſa. Nobis tamen, nihil illicitum conceditur in nouo teſtamento, nec concedit Eccleſia in ſuis Decretis: ideo omnia talia aboleri debent.

Si ſuperatus fuerit populus tuus Iſrael ab inimicis (peccabunt enim tibi) & conuerſi egerint pœnitentiam, et obſecrauerint nomen tuum, & fuerint deprecati te in loco iſto, tu exaudies de cœlo, & propitiare peccato populi tui Iſrael, & reduc eos in terram, quam dediſti eis, & [H] *patribus eorum. Si clauſo cœlo pluuia non fluxerit propter peccata populi, & deprecati te fuerint in loco iſto, & confeſſi nomini tuo, & conuerſi à peccatis ſuis, cum eos afflixeris, exaudi de cœlo Domine, & dimitte peccata ſeruis tuis, & populi tui Iſrael, & doce eos viam bonam, per quam ingrediantur, & da pluuiam terræ, quam dediſti populo tuo ad poſſidendum. Fames ſi orta fuerit in terra, & peſtilentia, ærugo, & aurugo, & locuſta, & bruchus, & hoſtes vaſtatis regionibus, portas obſederint ciuitatis, omniſque plaga, & infirmitas preſſerit: ſi quis de populo tuo Iſrael fuerit deprecatus, cognoſcens plagam, & infirmitatem ſuam, & expanderit manus ſuas in domo hac, tu exaudies de cœlo, de ſublimi ſcilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde vnicuique ſecundum* [I] *vias ſuas, quas noſti eum habere in corde ſuo. Tu enim ſolus noſti corda filiorum hominum, vt timeant te, & ambulent in vijs tuis cunctis diebus quibus viuunt ſuper faciem terræ, quam dediſti patribus noſtris. Externum quoque, qui non eſt de populo tuo Iſrael, ſi venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnum, & propter manum tuam robuſtam, & brachium tuum extentum, & adorauerit in loco iſto: tu exaudies de cœlo firmiſſimo habitaculo tuo, & facies cuncta, pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: vt ſciant omnes populi terræ nomen tuum, & timeant te ſicut populus tuus Iſrael: & cognoſcant, quia nomen tuum inuocatum eſt ſuper domum hanc, quam ædificaui.*

Si ſuperatus. Hic ponitur ſecunda petitio pluralis ſ. de [K] hoſtilitate. *Et dicitur: ſi ſuperatus fuerit populus tuus Iſrael.* Caſus eſt, quod Iſraelitæ peccarent contra Dñm, & Deus iratus traderet eos in manus hoſtium, ſ. quod mitteret hoſtes in terram Iſrael, & pugnarent contra Iſraelitas, & ipſi fugerent a facie eorum, caperentq; hoſtes aliquam terram de manu Iſraelitarum, tunc ſi orarent in templo, quod Deus confortaret eos contra hoſtes, & faceret, quod recuperarent terram quam perdiderant. *Et dicitur ſi ſuperatus fuerit populus tuus Iſrael ab inimicis.* Ibi ſuppontitur, quod illi inimici Iſraelitarum, venirent in terram Iſrael ad pugnandum, & non valerent ibi Iſraelitæ reſiſtere eis, ſed fugerent. *Peccabunt enim tibi.* Iſtud eſt confirmatiuum, vel redditiuum cauſæ ſuperioris dicti: ſi diceret aliquis, quomodo hoſtes venient contra Iſraelitas, cum Deus illos ſpecialiter cuſtodiat. Reſpondetur, quod peccarent Iſraelitæ, & ex hoc euenirent

rent eis mala, & dixit hic Salomon, peccabunt, non tanquam Propheta futura prædicens, ſed conſiderans conditionem humanam, quia difficilè eſt, quòd ſit aliquis homo, qui non peccet, ſicut dicitur infra: Nec enim eſt homo, qui non peccet. & ſi hoc in quolibet homine eſt, potiſſimè erit in vno populo. Nam difficilius eſt non peccare populum, quàm non peccare vnum hominem, quia in populo multi ſunt, & difficilè eſt quemlibet tenere ne peccet. *Et conuerſi egerint pœnitentiam.* Scilicet, poſtquam ab hoſtibus fuerint ſuperati, ſi cognouerint, ꝙ Deus illos tradidit in manibus hoſtium, propter peccata ſua, & doluerint de illis, & tunc conuerſi fuerint ad Dominum, petentes miſericordiam, & auxilium. *Et obſecrauerint nomen tuum.* Obſecrare eſt per inuocationem alicuius medij orare, ſicut cum dicitur: oro per Paſſionē tuam Domine Ieſu, & per Reſurrectionem tuam, & per Aſcenſionem tuam, miſerere mihi peccatori: & ita Hebræi implorabant miſericordiam diuinam per merita Abrahæ, Iſaac, & Iacob, & per pacta, quæ cum eis iniuit, & iſtud erat obſecrare. *Et fuerint deprecati in loco iſto.* Scilicet, quando fugati fuerint ab hoſtibus, venerint ad locum templi, & ibi orauerint ad te: ſic faciebant quando pugnabant vndecim tribus Iſrael contra vnam, ſcilicet contra Beniamin: nam veniebant qualibet vice ad tabernaculum Domini in Silo, & ibi orabant, & petebant an rurſus in bellum aſcendere deberent, & Deus reſpondebat eis, quouſque dixit, quòd aſcenderent, & traderet in manus eorum filios Beniamin: Iudic. 20. cap. *Tu exaudis de cælo.* Fingitur Deus eſſe in cœlo tanquam rex venerandus ſedens in ſolio excellenti, & inde audiens, & videns gemitus noſtros, illis prouidēs, & dicitur hoc: quia cœlum eſt pars excellentior orbis, & cum Deus in orbe ſit, dignius, & honeſtius collocari videbitur in cœlo, quā alibi: Etiam quia Deus ſpecialitèr in cœlo eſt: nam ibi glorificat ſpiritus beatos viſione ſua, & ſe eis manifeſtat. In alia autem parte orbis hoc non facit: proprius ergo ibi quàm alibi eſt. *Et propitiare peccato populi tui.* Ideſt miſerere populo tuo peccanti, & erit Hypallage: nam peccato non debetur miſericordia, cum illud nec ſuſceptiuū ſit, nec egeat miſericordia: ſed homo peccans eget miſericordia. Et dicitur propitiare peccatò populi tui, ideſt miſerere populo tuo, ne propter peccatum illud eum deleas. *Et reduc eos in terram quam dediſti patribus eorū.* Scilicet, aliqui eorum ducti erant captiui, qui capti erant in bello, & alij manentes orant in templo pro ſe, & pro ijs, qui capti ſunt ab hoſtibus, & ducti in terram alienā, vt reducantur in terram ſuam. Aliter poteſt intelligi, ꝙ Iſraelitæ ſuperati erant ab hoſtibus, & non ducti fuerant captiui, ſed perdiderant aliqua loca terræ ſuæ, quæ iam occupauerant hoſtes, & cōfugerant ad alias vrbes, & ad locum templi, & ibi orant, quòd reducantur in terram, quam Deus dedit patribus eorum, ſcilicet in loca, in quibus prius habitabant, excluſis inde hoſtibus. *Si clauſo cœlo.* Hic ponitur tertia petitio de defectu pluuiarum, & temporum ſiccitate. Caſus eſt, quòd Iſraelitæ peccarent contra Dominum, ſicut aſſueti erant, & Deus iratus, ſubtraheret pluuiam, & terra periret ſiccitate, & tunc venirent Iſraelitæ ad orandum in templo pro pluuia, quod Deus exaudiret eos, dando pluuiam: Ponitur iſta pœna, & remedium orationis: quia terra Chanaan, in qua habitabant Iudæi, erat terra ſicca, & egens pluuia de cœlo. Nam fuerant Iſraelitæ prius in terra Aegypti, in qua ad terræ naſcentia non opus eſt pluuia, ſed Nilus diffuſus per planitiem terræ Aegypti terram inebriat, & fœcundat, & germinare facit. Terra autem Chanaan non eſt ſic plana, vt per illam poſſit deriuari aqua fluminum ad fœcundandam eam, ideo eget pluuia de cœlo: Sic patet Deut. 11. ſ. Terra, ad quam ingredieris poſſidendam, non eſt ſicut terra Aegypti, de qua exiſti, in qua iacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ: ſed montuoſa eſt, & campeſtris, de cœlo expectans pluuiam, quā Dominus Deus tuus ſemper inuiſit, & oculi illius in ea ſunt, à principio anni, vſque ad finem eius. Et dicitur. *Si clauſo cœlo pluuia non flueret.* Eſt metaphora tracta ex modo intelligendi vulgari: putant enim vulgares, quod

A aquæ pluuiales ſint intra cœlum, & teneantur ibi dum clauſum eſt, & cum aperitur fluant, & ſic putant, quod quandocunque pluit, cœlum aperitur. Iſtum modum loquendi vulgarem ſequitur ſcriptura, vt patet Gen. 7. cùm ageretur de diluuio, quod fuit ex abundantia pluuiarum, dicitur: rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cœli apertæ ſunt: quaſi quòd in cœlo eſſet tota illa multitudo aquarum, quæ fluxit in diluuio, quia tamen cataractæ cœli clauſæ erant prius, non fluebat. Cū autem Deus aperuit cataractas cœli fluxit pluuia immēſa. Sic accipitur Deut. 28. ſcilicet, aperiat Dominus theſaurum ſuum optimum cœlum, vt pluuiam tribuat terræ tuæ tempore ſuo, & ibi e conuerſo ponitur, quòd clauditur cœlum propter peccata, vt inde non fluant pluuię. Non eſt tamen ſic ſecundum veritatē: quia in cœlo nulla pluuia eſt: nam pluuia eſt ens metheoricum, de natura B elementali, & tamen corpora cœleſtia ſunt de quinta eſſentia, quæ nullo modo eſt ex iſta eſſentia elementorum, quia alias fieret alteratio, generatio, & corruptio in corporibus cœleſtibus, quod falſum eſt: Etiā videretur contra naturam, quòd cum corpora cœleſtia ſint ſupra omnē leuitatem elementarem, quòd aliqua natura elementaris grauis, eſſet ſupra cœlum. Etiam dato, ꝙ eſſent aquæ elementares ſupra cęlum, non poſſet cęlum aperiri, & claudi, & aliquando fluerent pluuiæ, & aliquando non: quia cœlum non ſuſcipit ſciſſionem, nec corruptionem, nec apertionem, nec alias peregrinas impreſſiones. Nec obſtat, quòd dicantur aquæ eſſe ſuper cęlum, quia non ſunt veræ aquæ ſuper cęlum, ſed eſt ſubſtantia cęleſtis, quæ eſt veluti aqua gelida, & vocatur cęlum chriſtallinum. de quo magis declarabitur Dan. 3. in cantico Ange- C lorum: ſed pluuia ſecundùm veritatem in aere gignitur: quia eſt ens metheoricum cauſatum ex vaporibus eleuatis de terra, calore ſolis, & cum in regione aeris condenſantur, quia ipſi natura ſua humidi ſunt, efficiuntur pluuiæ, & pondere ſuo fluunt, & ſic fiunt pluuiæ, quia tamē vulgares Hebræi putabant cœlum eſſe totum, quod eſt ſuper nos, vocabant etiam regionem aeris cœlum, & ſic dicitur Pſal. 8. Volucres cœli, & piſces maris: ſic etiam Chriſtus accepit Matth. 13. ſcilicet. Aues cœli comederunt illud, ideſt aues aeris, quia aues non volant per cœlum, ſed per aerem: & ideo putabant, quod in cœlo pluuia eſſet, & quando aer erat ſiccus, & quaſi durus, & indiſpoſitus ad generationem, & fluxum pluuiarum, dicebant cęlum eſſe clauſum, & cum erat aer mollis, humidus, & diſpoſitus ad generationem, & fluxum pluuiarū, D dicebant aperiri cęlum, & inde fluere pluuiam. Et quia quando aer eſt deſiccatus, & quaſi durus, nunquam pluit, dicit ſcriptura cęlum eſſe durum, & ferreū, quando non pluit: vt patet Deut. 28. ſcilicet: Sit cęlum, quod ſupra te eſt ęneum, & terra quam calcas ferrea. det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cęlo deſcendat ſuper te cinis, donec conteraris: & ſic dicit ſcriptura clauſum eſſe cęlū, quando eſt tempus magnæ ſiccitatis, ita vt nullæ pluuiæ fluant. *Propter peccata populi.* Conſiderandum circa iſtud, quòd Salomon orat hìc pro pluuia, pro bona habitudine terræ naſcentium. Sunt autem terræ naſcentia ex duobus, ſcilicet ex humore terram fœcundante, & ingraſſante, & ex calore digerente. pro calore autem nunquam oratur, quia cum calor cauſetur principaliter ex motu ſolis ſuper terram, & ſol tenet motum ſuum vni- E formiter omni tempore, non deficit calor niſi per accidens: ideo licet calor digerens ſit cauſa præcipua terræ naſcentium, nunquam oratur pro illo. Aqua autem pluuialis interdum eſt multa, ita vt omnia alluuione pereāt, interdum autem eſt nulla, ita vt omnia marceſcant. ideo pro hac principaliter oratur. Iſta autem ſolet tolli propter peccata populi. Nam licet naturaliter eueniat defectus pluuiarum: iſta tamen diſpoſitione diuina eueniunt propter peccata noſtra: & ipſa corpora cęleſtia ſunt inſtrumenta diuinæ iuſtitiæ contra nos: iuxta illud Sapien. 5. Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos. Et impoſſibile eſt ordine naturali, vel per quemcunque ei alium ordinem, aliqua mala, vel incommoda nobis euenire quin illa propter peccata noſtra eueniant, & à Deo iudicata

iudicata

iudicata ſint: alioquin eſſet aliquid, quod non caderet ſub prouidentia Dei: vt ait Boetius quarto de Conſolatio. proſa 6. Ideò Deus in pœnam peccatorum tollit pluuias: Deuteron. 11. ſcilicet, Cauete ne recedatis à Domino, iratuſque claudat cęlum, & pluuiæ non deſcendant: & Deuteron. 28. dicitur: Sit cęlum, quod ſupra te eſt æneum: & terra, quam calcas ferrea: det Deus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cęlo deſcendat eum, donec conteraris. Et non ſolum Deus propter peccata ſolet auferre pluuias: ſed etiam omnino flumina aufert, & reddit terram ſalſuginoſam: ita vt non habitetur: Pſal. 106. Poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim, terrã fructiferam in ſalſuginem à malitia habitantium in ea. *Et deprecati fuerint te in loco iſto.* Scilicet orando, quod des eis pluuias. *Et confeſſi.* Confeſſio eſt laus diuina, vel eſt profeſſio peccatorum: & iſtud erat, quod quando Iſraelitæ propter peccata ſua priuarentur pluuia, dicerent, quod Deus fuerat iuſtus auferendo eis pluuiã, quia ipſi facerent multa enormia, pro quo hoc merebantur: & in hoc erat confeſſio, id eſt laus Dei, ſcilicet, quia laudabant Deum, dicentes, quod iuſte puniuiſſet eos. Etiam erat confeſſio, ſiue manifeſtatio peccati, quia dicebant ſe peccaſſe, & ideo eueniſſe ſibi iſta mala: iſtum modum orandi pro peccatis tenebant omnes ſancti antiqui, vt patet Daniel ſeptimo, cum orabat pro populo, dicens: Tibi Domine iuſtitia, nobis autem confuſio faciei: id eſt tu Domine iuſte feciſti puniendo nos, & nobis eſt confuſio faciei, id eſt verecundia: quia tot peccata egimus, per quæ malum hoc promeruimus, quòd erubeſcimus illa confiteri. *Et conuerſi à peccatis ſuis, cum eos afflixeris.* Id eſt ſi conuerſi fuerint à peccatis ſuis, agentes pœnitentiã de eis, cum afflixeris eos: quaſi dicat, ſi in iſta afflictione poſiti, conuerſi fuerint, ceſſantes à peccatis ſuis, exaudi eos: nam ſi non ceſſarent à peccatis ſuis, etiam ſi eſſent conſtituti in magnis periculis, non erat rectum, quòd Deus exaudiret eos, nec orabat Salomon, quòd ſic exiſtentes exaudirentur. Et dixit hoc Salomon, quia iſte erat modus Dei, ſcilicet, quòd ſi Iſraelitæ peccarent contra eum, affligebat eos: & ſi non conuerterentur, inducebat aliam maiorem afflictionem, & ſic per ordinem, & poſtea cum conuerterentur ad Dominum, etiam ſi eſſent in vltima pœnarum, Deus miſerebatur eorum: vt colligitur Leuit. 16. cap. vbi ponitur ordo puniendi, quem Deus haberet contra Iudæos, quando peccarent, ſcilicet, quòd ſi non conuerterentur, ſemper punitiones eorum augeret, & cùm ponitur vltima pœnarũ, quę erat, quòd ducerentur in terram hoſtilem, ſubditur: peribitis inter gentes, & hoſtilis vos terra conſumet: quòd ſi de ijs aliqui remanſerint, tabeſcent in iniquitatibus ſuis, in terra inimicorum ſuorum, & propter peccata ſua, & patrum ſuorum, affligentur, donec confiteantur iniquitates ſuas, & malorum ſuorum recordentur, quibus præuaricati ſunt in me, & tunc Deus reducebat Iſraelitas in terram ſuam, expleta pœna peccatorum ſuorum: ſic patet Deuteron. 13. ſcilicet: Miſerebitur tui, & rurſum congregabit te de cunctis populis ad quos te prius diſperſit: ſi ad cardines cœli fueris diſſipatus, inde detrahet te Dominus Deus tuus, & aſſumet, & introducet in terram quam poſſederunt patres tui. *Exaudi de cælo Domine.* Quia Deus fingitur eſſe in cœlo, vt habitans, petitur, quòd inde exaudiat. *Et dimitte peccata ſeruis tuis, & populo tuo Iſrael.* Scilicet, parce illis, ne vltra illos punias propter peccata illa, propter quæ pluuias abſtuleras, ſed incipe dare pluuias populo tuo. *Et doce eos viam bonã, per quam ingrediantur.* Scilicet, Iſraelitæ inciderant in defectum pluuiarum, quia ambulabant in via mala, recedentes à præceptis tuis, ſed nunc da eis cor deuotum, vt conuertantur ad te, & ſequãtur præcepta tua. Et iſtud eſt docere eos viam bonam, ſcilicet, ne poſtquam cõuerſi fuerint ad Dominum, & Deus dederit eis pluuias, redeant ad alias peiores iniquitates, propter quas Deus maiores pœnas inferat: nam incipientibus iniquitatibus, Deus auferebat pluuias: ſi autem peccata creſcerẽt, reddit Deus terram inhabitabilem per ſiccitatem: vt patet Pſal. 106. ſcilicet: Poſuit flumina in deſertum, & exitus

F aquarum in ſitim: terram fructiferam in ſalſuginem, à malitia habitantium in ea. *Et da pluuiam terræ.* Scilicet, ne terra pereat propter iniquitates habitatorum, quam dediſti populo tuo ad poſſidendum. Scilicet, etiam ſi tu non dares pluuiam terræ propter merita habitatorum eius, ſaltem deberes dare pluuiam, propter terram: quia tu dediſti terram iſtam habitandam patribus iſtorum: & ob hoc, debes curare ne terra pereat. *Fames ſi orta.* Iſta eſt quarta petitio de bruco, ærugine, & locuſta, terræ naſcentia vaſtante, & eſt caſus, quod ſi propter peccata Iſraelitarum, Deus mitteret ſuper eos brucum, locuſtã, æruginẽ, & inſuper hoſtes, & ſic vaſtaretur terra, ſi quis de populo oraret in templo, quòd auferretur iſta plaga, quod Deus illam auferret: & dicitur. *Fames ſi orta fuerit in terra.* Ponuntur hic diuerſa mala, quæ poſſent acci
G dere Iſraelitis, & ponitur primo fames, non determinando aliquem modum cauſæ eius: ſed intelligitur, quod ex quacunque cauſa eueniret Deus auferret illam. Erat enim fames malum grauiſſimum, quòd interdum tantũ grauabat Hebræos, vt cogerentur ad cibos infames, ſ. ad comedendum carnes filiorum ſuorum, & ad comedendum ſanguinem fluentem de vtero, & pelles ſecundinarum: et iſtud accidebat Iſraelitis quando propter aliqua peccata grauiſſima tradebãtur in aliquam obſidionem, nã tunc grauiſſima fames eos opprimebat, vt patet Deuter. 28. ſ. obſideberis intra portas tuas, & comedes fructũ vteri tui: & carnes filiorum, & filiarum tuarum in anguſtia, & vaſtitate qua opprimet te hoſtis tuus: homo delicatæ vitæ, & luxurioſus valde inuidebit fratri tuo: & vxori, quæ cubat in ſinu ſuo, ne det ei de carnibus filio-
H rum ſuorum quas comedet: eo quod nihil aliud habeat in obſidione, & penuria, qua vaſtauerint te inimici tui intra portas tuas: tenera mulier, & delicata, quæ ſuper terram ingredi non valebat, nec pedis figere veſtigium propter mollitiem, & teneritudinem nimiam inuidebit viro ſuo, quæ cubat in ſinu ſuo ſuper filij, & filiæ carnibus: & ſuper illuuie ſecundinarum, quæ egrediuntur de medio feminum eius, & ſuper liberis, qui eadem hora nati ſunt. Simile autem accidit in obſidione Samariæ, quãdo Benadad rex Syriæ, obſidebat Ioram regem Iſrael in Samaria: nam duæ mulieres, præ magnitudine famis, conuenerunt inter ſe, quòd comederẽt filios ſuos, ſcilicet quod vna die comederent filium vnius, & alia die comederẽt filium alterius, & comederunt filium vnius: vt patet 4. Regum 7. Erat autem tanta fames eo tempore in Sama-
I ria, quòd vendebatur caput aſini octoginta argẽteis: & quarta pars cabi ſtercoris columbarum quinque argenteis. *Et peſtilentia.* Iſta eſt ægritudo, qua homines infecti faciliter moriuntur: & eſt morbus contagioſus, & iſta non eſt pars famis, nec aliquid ſequens ex fame: ſed malum per ſe: nam potius peſtilentia prouenit ex abundantia terræ naſcentium quam ex fame: ideo vocatur peſtilentia à paſtu, quia propter ſaturitatem facilius corrumpũtur corpora quam propter famem. *Aerugo.* Vocatur ærugo quidam vermis, qui naſcitur in folijs arborum, & omnia deſiccat, & conſumit: & vocatur ærugo quaſi vrigo ab vrendo dicta, quia eſt calidæ naturæ, & omnia deſiccat, & indurat. *Et aurugo.* Eſt quædam paſſio vel nocumentum proueniens terræ naſcẽtibus ex corruptione aeris: & vocatur aurugo, quaſi ante rubigo, & eſt nocu-
K mentum iſtud, quo terræ naſcentia marceſcunt, vel putreſiunt degenerando à naturali virore, & declinando in pallorem, & vocatur iſtud nocumentum peſtilentia 3. Regũ. 8. ſ. quia ſegetes vel terræ naſcentia depaſcitur id eſt deſtruit: ſicut aer corruptus eſt quo corpora humana infecta corrumpuntur, & vocamus peſtem: ſed alius modus corruptionis eſt. *Et locuſta.* Animal cognitum eſt, quod à principio non habet alas, & poſtea ſucceſſu temporis habet, & deuorat terræ naſcentia. *Et brucus.* Animal eſt nigrum quod vinearum flores depaſcitur, & eſt paruulum alatum: & tamen 3. Reg. 8. ponitur rubigo, & eſt infectio quædam ex aere proueniens qua ſegetes marceſcunt, vel putreſiunt, vel ſaltem exuruntur, & iſtud eſt verius. ſ. quòd aliquando propter nebulam, vel vẽtum peſſimum flantem ſpicæ ſegetum à principio exuruntur,

runtur, & grana proferre non poſſunt, & vocatur iſta peſtis vredo, ideſt exuſtio, quia ex calore venti prouenit: ſic accipitur Gen. 41. cap. cum vidit Pharao ſeptem ſpicas tenues, & percuſſas vredine: & ſic differt rubigo ab ærugine, & aurugine. Aliquando autem omnia iſta mala ſimul veniunt Dei mandato ſuper ſegetes: vt patet Ioel. primo, cum Deus comminatus eſt mala regno Iuda, ſcilicet reſiduum erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduũ bruci comedit rubigo: Vocatur enim eruca, quæ vocatur hic ærugo, ſ. vermis, qui naſcetur in folijs arborum, & exurit illa. *Et hoſtes vaſtatis regionibus portas obſederint.* Iſtud etiã eſt aliud malum, ſcilicet hoſtilitas, & ſimilatur præcedentibus, quantum ad aliquid, quia ſicut per æruginem, brucum, & locuſtam deſtruuntur terræ naſcentia, ita per hoſtium incurſum: ipſi enim plus vaſtant quam omnia alia nocumenta: ideo dicitur hic, & hoſtes vaſtatis regionibus portas obſiderint, ſcilicet portas vrbium. Quia iſte erat proceſſus hoſtium, vt primò deſtruerent terræ naſcentia, ne obſeſſi, pro ſequenti anno ibi ſpem victualium haberet: deindè obſidebant vrbes, vt bello, & fame per diuturnã obſedionem ad deditionem obſeſſos cogerent. Et ponitur iſtud inter alia mala, quia per orationem factam in templo liberabantur Iſraelitæ ab omnibus malis, & plagis, vt patet ex litera ſequenti, ſcilicet. *Omniſque plaga, & infirmitas preceſſerit.* Ponitur hic clauſula generalis, ſcilicet non ſolum liberarentur Iſraelitæ à malis ſuprapoſitis per orationem factam in templo. Et ponitur plaga, & infirmitas: quia plaga eſt malum ab extrinſeco veniens: infirmitas eſt malum proueniens ab intrinſeco: & vocantur plagæ omnia mala à Deo exterius inflicta: vt peſtis, & quæcunque alia: infirmitas, vocatur malum naturaliter eueniens ab intrinſeco, ſicut quæcunque ægritudines. *Siquis de populo tuo Iſrael fuerit deprecatus.* Scilicet, quicunque deprecatus fuerit, exaudiatur pro ſe ipſo, ſi in recto corde deprecatur: & ponuntur alia mala. 3. Reg. 8. ſcilicet deuoratio, & increpatio. Vocatur deuoratio malum quod infligitur à beſtijs, & quibuſcunque in terra naſcentibus quando illa deuorant, & deuaſtant. Increpatio pena eſt quæcunque: & eſt modus loquendi frequentatus in ſcriptura, vt pat. Pſal. 105. ſ. & non permiſit quemquã nocere eis: & increpuit pro eis reges, ideſt puniuit: ſic etiam dicitur quòd increpuit Deus mare rubrum, ideſt puniuit illud, vel percuſſit. Alio modo vocatur increpatio quædam pena, quæ eſt à Deo nobis inflicta, & eſt in ſola anima noſtra, ſ. quãdo diſplicet nobis de operibus noſtris: & hoc non eſt præcipue quaſi illa male ſe habeant: ſed quia Deus vult, ꝙ anguſtiemur in nobis: & immittit nobis illam diſplicentiam: Sic patet Deut. 28. ſcilicet: Mittat Dominus increpationẽ in omnia opera tua, donec conterat te, & perdat velociter. *Cognoſcens plagam, & infirmitatem ſuam.* Scilicet cognoſcens, ꝙ illa plaga vel infirmitas à Deo erat, vel cognoſcẽs plagam illam & infirmitatem eueniſſe propter peccata ſua: nam non poteſt accipi cognitio aliter, pro ſola cognitione: quia tunc neceſſe eſſet, quòd omnes de Iſrael cognoſcerent plagas ſuas, niſi eſſent amentes: ſed dicitur hoc, quia licèt aliqui ſcirent ſe plagatos, & infirmos, ſi non cognoſcerent propter peccata ſua eueniſſe hæc, & à Deo fuiſſe inflicta, non exaudiret Deus illos, quia Deus non exaudit niſi ad ſe conuerſos, ſicut ſupra dicebatur: ſi deprecati fuerint in loco iſto, & confeſſi nomini tuo, & conuerſi à peccatis ſuis. *Expanderit manus ſuas in domo hac.* Scilicet, expanderit manus orando pro plaga, & infirmitate, vt ſanetur, quia iſte eſt modus orandi per eleuationem, vel expanſionem manuum. *Tu exaudi de cœlo.* Scilicet, quia Deus in cęlo ſpecialiter eſt, inde exaudire dicitur ſpecialiter, cum ibi ſpecialiter ſit. *De ſublimi ſcilicet habitaculo tuo.* Expoſitio eſt, ſcilicet, quòd cœlum eſt habitaculum Dei ſublime, quia ſuper nos, & licèt ibi ſublimis ſit iuſtè nos exaudiet. *Et propitiare.* Ideſt miſerere deprecanti. *Et redde vnicuique ſecundum vias ſuas.* Ideſt bonis bona, & malis mala. *Quas noſti eum habere in corde ſuo.* Scilicet, in corde eſt vera bonitas, & vera malitia. Ea autem, quæ foris ſunt, magis ſunt ſigna boni-

A tatis, & malitiæ interioris, quàm ſint vera malitia, & bonitas: & quia Deus cognoſcit cor, poteſt dare vnicuique iuxta cor ſuum, non conſiderando quod exterius apparet, quia poſſunt exteriora eſſe falſa ſigna: & non eſt intelligendum, quòd Salomon oret, ꝙ malis dentur mala & bonis bona, quia hoc Deus etiam à nullo oratus faceret: ſed intelligitur de illis, qui cognouerunt propter peccata ſua inflicta fuiſſe eis mala à Deo: quia iſti iam boni effecti ſunt, ꝙ Deus eis miſereatur: Mali verò ſunt, qui à Deo puniti indurantur, & nolunt ad Deum cõuerti, quia iſtis mala danda ſunt: non enim eſt orandum pro talibus, qui nolunt conuerti quòd Deus miſereatur eis: quia non ſunt diſpoſiti ad ſuſcipiendum miſericordiam. *Tu enim ſolus noſti corda hominum.* Eſt declaratiuum præcedentis dicti. ſ. ꝙ Deus redderet vnicuiq; iuxta opera ſua, & iuxta

B cor ſuum. Aliquis autem quæreret quomodo hoc fieri poſſet. Reſpondetur ꝙ faciliter, quia Deus ſcit ſolus corda hominũ. *Vt timeant te.* Iſte fructus erat ex punitione Dei ſuper malos, & ex premio iuſtorum, quia cum quilibet videret, ꝙ Deus retribuebat ei ſecundum merita cordis ſui, videret, ꝙ Deus cognoſcit cor eius: & ſic timeret eum valde, ſ. quia non ſolũ cognoſcebat, quæ foris erant, & puniebat pro illis, ſed etiam puniebat pro illis, quæ erant in corde, illa puniens: & dicitur hic de corde, quia vera bonitas, & vera malitia, pręmio, & pęna dignę ſunt: iſta autem in ſolo corde ſunt: nam aliqui ſunt vere mali, qui foris oſtendunt ſe religioſos nimis, iuxta illud Salomonis: Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo. Et illud Matth. 7. ſcilicet: Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium:

C intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Ideo Chriſtus omnia bona, & mala in corde eſſe dixit, inquiẽs, ꝙ id, quod per os intrat non coinquinat animam: ſed id quod exit per os: Matth. 15. Et ob hoc Deus, qui eſt iudex certus, non iudicat per exteriora, ſed ſolum per cor: vt patet 1. Reg. 16. ſ. Nec enim iuxta intuitũ hominis ego iudicio. Homo enim videt ea, quæ extra apparent: Deus autem intuetur corda: etiam ſi homines poſſent cognoſcere plenè corda aliorum, non iudicarent per exteriora, ſed ex corde: quia tamen non cognoſcunt corda, iudicant per exteriora, quę ſunt argumenta interiorum, iuxta illud primo Perihermenias. Sunt ea quæ ſunt in voce, eorum, quæ ſunt in anima paſſionum notæ. Et ob hoc inducunt homines teſtes in iudicijs ſuis, & alias probationes, quia non corda co-

D gnoſcunt, quę ſi cognoſcerent, nec teſtibus, nec alijs probationibus vterentur: nam non eſt deueniendum ad probationes peregrinas, & extraordinarias, & debiles, quãdo poſſunt probationes neceſſarię haberi: ſicut non eſt ſtandum præſumptioni probabili, quando poſſunt teſtes de viſu haberi. Defectus tamen cognitionis horis facit, ꝙ nos vtamur multis generibus probationum. Et iſtud eſt quare Deus in iudicio ſuo non vtitur teſtib. ſ. quia teſtes ſunt minor probatio quàm cognitio cordis. Nam teſtes poſſunt dictare vel errare in dictis, vel quomodocunq; peruerti. Cognitio autem, quæ fit per cor, non poteſt peruerti. Ideo iſta ſola Deus vtitur. 1. Reg. 16. ſ. Nec iuxta intuitum hominis ego iudicio: homo enim videt, quæ extra apparent, Deus autem intuetur cor. *Cunctis diebus, quibus viuunt ſuper faciem terræ, quam dediſti patribus*

E *noſtris.* Dicitur hoc ad ſignandum eſſe tempus. ſ. ꝙ omni tempore timerent Iſraelitæ Dominum videntes, ꝙ iudicabat ex corde potiuſquàm ex opere exteriori. Et dicitur cunctis diebus &c. non ad intelligendum, ꝙ ſolum timerent Deum quando manerent in terra Chanaan, quam Deus dederat eis, quia etiam ſi eſſent extra terram illam timerẽt Dominum, & fortè ibi timerent eum magis quã in terra ſua: nam Iſraelitæ ſemper erant in terra ſua, niſi cum peccarent grauiſſimè Domino, venientes ad extremum malorum: quia tunc non ſufficientibus penis, quas Deus infligebat eis in terra ſua, tradebat eos in manus hoſtium, & ducebantur captiui extra terram ſuam: Leu. 26. Et cum non conuerterentur manentes in terra ſua, conuertebantur manentes in terra aliena: & tũc Deus miſerebatur eorum, & reducebat eos in terram ſuam. eo. c. & Deu. 3. Ideo vbicunq; eſſent, timerent Dñm videntes, ꝙ iudicabat

cabat

cabat ſecundum cor: ſed dicitur hoc ad ſignandũ omne tempus, quaſi præſupponatur, quod manſuri erant Iſraëlitæ in terra illa omni tempore, quo viuerent, & dicitur, quã dediſti patribus eorum: quia terra Chanaan, non data fuerat Iudæis, qui nunc erant in ea, ſed patribus eorũ.ſ. primis, qui ſub Ioſue cœperunt poſſidere terram illam. *Externum quoque.* Iſta eſt petitio quinta, qua oratur pro aduenis, & Gentilibus. Cauſa eſt, quod templum Salomonis efficeretur famoſos in toto orbe: & ſic non ſolum Iudæi, ſed etiam Gentiles venirent ad orandũ in illo. Rogat autem Salomon, vt Deus etiam exaudiat eorum orationes, quas in hoc templo fuderint: vt ſic magis nomen eius magnificetur. Et dicitur. *Externum quoque, qui non eſt de populo tuo Iſrael.* Ideſt etiam exaudi extraneum orantem in templo iſto. Vocantur extranei, qui non erant de genere Iſraëlitarum: & etiam non erant conuerſi ad Iudaiſmum: nam conuerſi de Gentilitate ad Iudaiſmũ, computabantur de populo Iſrael, ſaltem quantũ ad oĩa legalia: quia ita illi tenebantur obſeruare totam legẽ ſicut Iudæi ex genere, ex quo ſemel circumciſi erat: ſicut nunc poſtquam aliquis Iudæus baptizatur, tantum obligatur ad totam legem noui teſtamenti, ſicut Chriſtianus natus de genere Chriſtianorum. & patet etiam hoc, quia dicitur hic, ſi venerit de terra longinqua: & tamen conuerſi ad Iudaiſmum non veniebant de terra longinqua ad orandum, quia poſtquam cõuerſi erant ad Iudaiſmũ morabantur in terra Iſrael inter Iudæos. *Si venerit de terra longinqua.* Tota terra Gentilium vocatur terra lõginqua reſpectu templi Salomonis, eo quod erat templum extra terram Gentilium. Eſt tamen verum, quod maior deuotio videbatur illorum, qui veniebant de terra magis longinqua, & iuſtius erat illos quam cæteros exaudiri, quia ſic commendauit Chriſtus reginam Sabba, quia venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis: Matth.12. *Propter nomen tuum magnum.* Ideſt propter magnam famam tuã: nam erat fama in multis partibus orbis, quod Deus Iſrael erat potentior alijs dijs, ideo multi de omnibus regionibus veniebant ad orãdum in templo Dei. *Et propter manum tuam robuſtam, & brachium tuum extentum.* Repetitur eadem ſententia ad magis declarandum, quia dicebatur propter nomen Dei magnum, i. propter famam eius, & erat iſta fama de potentia Dei magna, & iſta ſignatur per manũ robuſtam, & brachiũ extentum. Deus autem nihil tale habet, cum non ſit animal: ſed ponitur ad intelligendum potentiam ſuã. Nam Deus tantæ potentiæ erat, quod quidquid volebat faciebat, iuxta illud Pſal.148. Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Iſta potentia ſignatur per manum robuſtam, & brachium extentum, quia in nobis organum operatiuum eſt manus & brachium: manus quidem, tanquam opus tangens, & dirigens: brachium autem tanquam manum mouẽs, quia per brachium deriuatur virtus in manũ: & potiſſime conuenit hoc operationi bellicæ, quæ fit per manum robuſtam, & brachiũ extentum. Deus autem fingitur tanquam vir pugnator: vt patet Exo.15.ſ. Dominus quaſi vir pugnator: ideo ſæpe de eo dicitur quod habet manum robuſtam, & brachiũ excelſum. *Et adorauerit in loco iſto.* Scilicet, orando & adorando te tanquam Deum. *Tu exaudies de cælo.* Scilicet, non ſolum exaudias orationes Iudæorum, ſed etiam iſtorum Gentilium. Quomodo autem poſſent exaudiri orationes iſtorum, qui erant in peccato mortali, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Firmiſſimo habitaculo tuo.* Vocatur cælum habitaculum Dei, quia ibi ſpecialiter habitat cum ſit locus ſpirituum beatorum, & vocatur firmiſſimum, quia non poteſt diſſolui, nec tempore perire, ſicut humanæ domus lutex diſſoluuntur. Vel vocatur firmiſſimum, i. fortiſſimum, quod nullus hoſtis illuc peruenire valet propter ſuam celſitudinem. *Et facies cuncta pro quibus inuocauerit te ille peregrinus.* Scilicet, omnia iuſta, quæ petierit: nam non orabat Salomon, quod exaudirentur orationes iniuſtæ Gentilium, vel Iudæorũ, quia ſciebat, quod Deus nunquam exaudiret illas. Si enim Deus peccatores non exaudit: Ioan.9. a fortiori orationes iniuſtas non exaudiet. Nam oratio peccatoris interdum

F eſt iuſta, vel ſaltem poteſt eſſe iuſta. Oratio autẽ iniuſta nunquam poteſt eſſe iuſta, ergo minus exaudietur oratio iniuſta, quam homo iniuſtus orans: & tamen iniuſtus orans non exauditur, ergo nec iniuſta petitio: ſed de hoc magis dicetur infra in quadam quæſtione. *Vt ſciant omnes populi terræ nomen tuum.* Scilicet, vtile erit, quod exaudias orationes etiam Gentilium, quia per hoc cognoſcerent omnes populi terrarum, nomen Dei. Si.n. Gentiles orantes in templo exaudirentur in ſuis orationibus, cũ redierent in terram ſuam, denunciaretur illud alijs, & quilibet exiſtens in aliqua anguſtia, vel deſiderans aliquid cõſequi á Deo, recurreret ad templum Domini, ſicut ad medicum ægrotus: & ſic neceſſe erat, quòd cognoſceretur in toto orbe Deus Iſrael, & iſtud erat vtile, & valdè pertinens ad honorem Dei, quia ſic multi de Gentilitate

G conuerterentur ad Dominum. *Et timeant te ſicut populus Iſrael.* Si enim Gentiles exaudirentur in templo, & viderent, quod Deus Iſrael implebat vota eorum, timerent eũm, ſcientes quòd poterat benefacere, & nocere. Etiam timerent eum, vt ſibi gratum haberent: nam cum viderent, quòd placatus eis, exaudiebat orationes eorũ; ſcirẽt, quòd ſi iraſceretur eis, non exaudiret eos, ideo cauerent nimis, i. e offenderent Deum, vt non ceſſaret, orationes eorum exaudire, & iſtud erat timere Deum. *Et cognoſcant quoniam nomen tuum inuocatum eſt ſuper domum hanc, quam ædificaui.* Ideſt ſi videant Gentiles, quod orationes eorum exaudiuntur, & cognoſcent, quod in domo iſta inuocatum eſt nomen tuum, ideſt tu voluiſti, quòd ſpecialiter inuocaretur nomẽ tuum in iſta domo, vt ſic exaudires orantes: nam poterant exaudiri ſic oran-

H tes omnes in domo iſta, potiusquam alibi, niſi Deus magis domum iſtam acceptaret quam alias quaſcunque.

An orationes iniuſtorum exaudiantur. Quæſtio XVIII.

QVæritur circa prædicta, cum ſupra dictum fuerit de orationibus iniuſtis, an exaudiantur, & reſponſum eſt quod non: an verum ſit quòd exaudiantur: quia videmus interdum quod exaudiuntur, quia Deus infert aliqua mala quibuſdam hominibus, quæ alij orant. Reſpõdendum quòd oratio vocatur iniuſta multipliciter. Vno modo ex parte oratoris, quãdo ille, qui orat, iniuſtus eſt, & ob hoc videtur iniuſtum eſſe, quod concedatur ei quod petit cum non mereatur illud. Secundo modo eſt iniu-

I ſta, quia in oratione aliqua res mala petitur: ſicut ſi petã, quod aliquis moriatur, vel quod Deus infligat ei aliqua mala. Tertio modo eſt iniuſta ex parte eius, pro quo petitur, quia licet bona ſint, quæ petuntur: quia tamen illi, pro quibus petuntur, non merentur illa bona, videtur iniuſta petitio. Accipiendo primo modo iniuſtam orationem, dicendum quod aut talis petit aliquid per quod iuſtus efficiatur, aut non: ſed aliquid mali, vel indifferentis. Si primo modo, dicendum quod exauditur ſicut exiſtens in peccato mortali, ſi petat á Deo quod ei donet charitatem, vel det modũ exeundi de peccato mortali, exaudiet illum Deus, quia per hoc ad iuſtitiam peruenitur: & non ſolum in talibus Deus exaudit orationes, ſed etiã dicendum eſt quod neceſſe eſt, quod Deus exaudiat orationes omnium ſic petentium, ſi toto conatu, & in vero corde

K petant, quia alias daretur, quòd aliquis homo vellet exire de peccato mortali, & non poſſet, quod eſt abſurdũ: ergo nõ ſolum Deus tales exaudit, ſed etiam neceſſe eſt, quod exaudiat. Si autem peccator petit aliquid, quod non eſt ad ſalutem animæ ſuæ, poterit eſſe malum, vel indifferens, vel bonum. De malo dicendum, quod non exauditur, quia malum petit. De indifferẽti dicendum, quod non exauditur, quia non meretur exaudiri. De bono eſt dicendum, quod licet ſit ad honorem Dei, vel vtilitatem alicuius, Deus non exaudiet peccatorem, quia non meretur peccator exaudiri, nec Deus vult per tales tanquam per iniuſtos honorari. Nam ſi Deus non vult per iniuſtos viros enarrari miracula, & laudes ſuas, quia illi indigni ſunt, iuxta illud Pſal.49. ſ. Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis

teſtamentum meum per os tuum? à fortiori nollet miracula, vel alia pertinentia ad laudem Dei fieri per manus impiorum, licét ex illis Deus laudaretur. De hoc intelligitur Ioan. 9. cum Chriſtus ſanaſſet, cęcum a natiuitate, dixerunt Phariſæi, quod Chriſtus erat homo peccator: reſpondit qui ſanatus fuerat: Scimus quia Deus peccatores non exaudit, ſed ſi quis cultor Dei eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. Et tamen ſanare cæcũ, erat aliquid pertinens ad laudem Dei. Ideo etiam alia, quæ bona ſunt, ſi petantur ab iniuſtis, non conceduntur, ne per hoc habeant fomentum manendi in malitia ſua, cum Deus illos exaudiat, & honoret. Si autem aliquid Deus iniuſtum circa talia exaudiat, rarum eſt, & hoc proueniet ex cauſa aliqua ſpeciali, ſcilicet propter fidem aſſiſtentium, vel quia ab omnibus creditur eſſe bonus, & Deo acceptus, vel quia forte ſi interdum Deus non exaudiret tales, poterit ſequi per accidens diminutio cultus diuini. Secundo modo oratio eſt iniuſta, quia petitur in ea aliquid quod in ſe malum eſt ſcilicet quód aliquis occidatur, vel mala ei inferantur: & tunc dicendum quod Deus nunquam exaudit talem orationem, eo quod cum petatur quod malum eſt, ſi Deus aſſentiret petenti, vellet malum; & tamen Deus non vult mala, ſed potius odit mala volentes, iuxta illud Pſal. 5. Quoniam Deus non volens iniquitatem, tu es, odiſti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Secundo quia petens iniuſtum peccator eſt. Nam qui mala petit ſcienter, aut ante hoc erat peccator, aut non: ſi prius erat peccator, non exaudietur, quia meretur non exaudiri propter indignitatem ſuam: ſi autem prius non erat peccator, per hoc, quód ſcienter mala petit, peccator efficitur, & ſic meretur non exaudiri. Sed obiicietur, quod orantes mala, interdum exaudiantur. Nam in confirmatione legis, in introitu in terram Chanaan ſex tribus ſteterunt ſuper montes Ebal, & ſex ſuper mõtem Garizim, & ſex imprecabantur mala ſuper fractores legis, & omnia illa mala eueniebant non obſeruantibus legem: Deut. 27. & 31. & Ioſue 8. item Moyſes quando dedit legem Iſraelitis, imprecatus eſt multas maledictiones ſuper eos, ſi non cuſtodirent legem. ſ. quod comederent carnes filiorum & filiarum ſuarum, præ anguſtia obſidionis hoſtilis, & alia multa mala: Deut. 28. & venerunt iſta mala ſuper Iſraelitas, quando non cuſtodierunt legem. Nam etiam illud quod erat peſſimum. ſ. comedere carnes filiorum, & filiarum, venit ſuper Hebræos, quia cum Benadad rex Syriæ obſideret Samariam, duæ mulieres comederunt filium vnius præ fame. 4. Reg. 6. Et valebat tunc caput aſini octoginta argenteis: & quarta cabi ſtercoris columbarum valebat quinque argẽteis. Item Dauid imprecatus eſt mala montibus Gelboe. ſ. ꝙ non plueret in eis: vt patet 2. Reg. 1. ſcilicet: Montes Gelboe nec ros, nec pluuia veniat ſuper vos: et ſic factũ fuit, quia vſque hodie in vertice montis illius non pluit, vt declaratum eſt, eo. cap. Item matres orant mala ſuper filios, & veniunt: vt patet Eccl. 3. cap. ſcilicet: Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio matris eradicat fundamenta. Item Prælati Eccleſiæ orant mala ſuper aliquos inobedientes eis, ſicut eſt quãdo aliquos anathematizãt, & veniunt illa mala. Itẽ Apoſtolus Paulus orauit ſuper Corinthium virum, quod dæmon arriperet eũ & torqueret vſque ad interitum: & ſic factum eſt: vt patet prima Cor. 5. cap. Item Petrus orauit ſuper Ananiam, & Saphiram, & mortui ſunt Actu. 5. Et ſic de multis alijs qui mala orant: & implentur. Reſpondendum, quod cum aliquis mala orat ſuper alterum, aut ille, ſuper quẽ orantur illa euenire, meretur illa mala, aut non: ſi nõ meretur illa mala, Deus nunquam exaudiet orantes mala, & ipſi orantes peccant: Et patet hoc, quia ſi Deus exaudiret talium orationes, puniret aliquos iniuſtè, quod nõ eſt concedendum de Deo, qui iuſtiſſimus eſt. Si autem ille, contra quem orantur iſta mala, meretur ea, aut meretur ex parte orantis, aut non, ex parte orantis poterat mereri mala, vtpote ſi ille, contra quem oratur mala iniuſte intulit alicui, & ille orat Deum, vt infligat ei mala: aut non meruit aliqua mala ei qui orat contra ipſum, &

A tamen in conſpectu Dei meretur mala illa, quæ petuntur ex alijs cauſis. Si autem primo modo, dicendum, ꝙ licét orantes talia, non mereantur exaudiri, quia male faciunt petendo mala, cum potius deberent remittere iniurias, vel orare pro perſequentibus eos: vt patet Matth. 5. cap. tamen ille, contra quem oratur, cum mala iſta mereatur, Deus interdum exaudit preces taliter orantiũ, non quidem per modum orationis, ſed per modum querelæ. Et tunc non eſt inconueniens, quód exaudiatur a Deo orans mala, quia non exauditur tanquam orans ſed tanquam querelam proponens. Et eſt magna differentia inter hæc, quia orans debet exaudiri propter diſpoſitionem ſuam, ſcilicet quia meretur exaudiri. Proponens autem querelam non acceptatur propter ſuipſius diſpo-
B ſitionem, ſed propter iuſtitiam eorum, quæ petit, & quia iuſtum petit contra eum, contra quem alias iudicialiter agere poſſet, Deus frequenter exaudit talium orationes. Et hoc potiſſimum cum orantes ſunt tales, qui non poſſunt conſequi vindictam, nec ſatisfactionem de nocentibus ſibi, niſi petendo illam à Deo. Et ita eſt de viduis, & orphanis, atque pupillis, & pauperibus, quando opprimuntur à potentioribus, quia ſi clament tunc ad Deũ exaudiuntur: ſicut patet Exo. 22. cap. ſcilicet. Viduæ, & pupillo non nocebitis: ſi læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum: indignabiturque furor meus: percutiamque vos gladio, & erunt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri pupilli: ſic etiam ſi filius matrem moleſtat, & non poteſt mater conſequi ius contra eum, & imprecatur ex amaritudine cordis mala contra
C ipſum, Deus exaudit eam, & incutit mala ei. Et ſic intelligitur, quod maledictio matris eradicat fundamenta. Si autem ille, qui orat mala contra alterum, nullam cauſam orandi habeat, licet ille mala mereatur, Deus non exaudit orationem illius, ſed ille orãs peccat: verum eſt tamen quod interdum Deus infert mala, quæ petũt illi. Et tamen tunc dicendum, quod non infert illa tanquam exaudiens orationes iſtorum, quia iſti peccant orãdo, nec merentur exaudiri, nec exaudit tanquam iuſtam querelam, cum iſti de illis, contra quos orant, nullam querelam proponere poſſint, vt ponitur in caſu: ſed Deus infert illis mala, quæ petuntur, quia ipſe eſt iudex oĩum, & pœnam infert malis: & dato quod non oraretur pro illis malis: alias euentura erant, ſicut videmus quod multa mala eueniunt malis, quæ nullus contra eos petiuit.
D Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod illi ſex, qui imprecabantur mala ſuper violatores legis, non erant tanquam orantes: ſed tanquam diuinas maledictiones pronunciantes. Nam Deus volens inducere Iſraelitas ad cuſtodiẽdam legem, poſuit benedictiones multas pro obſeruatoribus: & poſuit multas maledictiones pro violatoribus & vt totus populus illas audiret cum ſolemnitate, & timeret, iuſſit Deus quod in introitu in terra Chanaan ſex tribus ſtarent in monte Garizim ad pronunciandum benedictiones, & ſex in monte Ebal ad pronunciandum maledictiones, & ſic obligabatur populus facere hoc, & fecit illud: Deut. 27. & Ioſue 8. Et tunc verum eſt, quod maledictiones iſtæ venerunt violatoribus legis, & tamen non venerunt tanquam Iſraelitę orauiſſent hoc: quia Deus ſtatuerat quod ſic fieret, & iuſſit
E publicari per totum populum. Ad ſecundam rationem dicendum, quod Moyſes poſuit multas benedictiones ſuper ſeruatores legis, & multas maledictiones ſuper violatores: & tamen illas non poſuit orando mala hæc ſuper Iſraelitas: ſed Deus qui dedit legem ipſi Moyſi, vt eam proferret Iſraelitis: dedit etiam ei maledictiones illas tanquam partem violamentis legis: vt ſic inducerentur per timorem Iſraelitæ ad cuſtodiendam legem: & illæ maledictiones eueniebant violatoribus legis: & tñ eueniebant vt poſitæ à Deo: & non vt poſitæ a Moyſe: quia ipſe nõ orabat talia mala euenire. Ad tertiam rõnẽ dicendũ, ꝙ Dauid orauit malum ſuper rem inanimatã, ſcilicet ſuper montes Gelboe: & Deus exaudiuit eum, quia credendum eſt, quod Deus mouerit cor eius ad orandum illud: quia forte Deus intendebat illud facere: vt videretur quod feciſſet propter memoriam malorum

quæ

quæ paſſi fuerãt Iſraelitę in montibus illis, mouit ipſum Dauid ad orandum hoc, vt ſic concederet Deus, & videretur ꝙ propter illud non plueret ſuper montes Gelboe. Ad quartam rationem dicendum, ꝙ interdum Deus inducit ſuper filios mala illa, quæ orat mater, quia eſt aliquid valde inhoneſtum, ꝙ filius ſit durus contra patrẽ, & matrem immemor tãtorum beneficiorum, quę ab illis ſuſcepit, & ꝙ non eſſet, niſi illi fuiſſent. Quod ergo pro tantis bonis iniuſtã retributionem faciat, affligendo matrem ſuam, abhominabile eſt apud Deum: ideo ſi mater dolore cordis tacta, maledixerit filio, Deus interdũ ſolet talia mala orata infligere. Et potius eſt hoc in maledictione patris, & matris, quam aliorum: quia ſultus patris, & matris honor in lege poſitus fuit ſub præcepto in decalogo. Et in hoc ſolo promiſſa eſt vitæ diuturnitas, ſcilicet Honora patrem tuum, & matrem tuam, & eris longæuus ſuper terram: Exod. 20. & Deut. 5. cap. Ideo e conuerſo iuſtum eſt, ꝙ patris & matris dehonoratione tollatur vita, vel abbreuietur: & ſic rectè dictum eſt Eccl. 3. ſ. maledictio matris eradicat fundamenta. Et fuit iſtud ſpeciale, quia non ſolum apud Deum magna pœna eſt non honorantibus patrem, & matrem, ſed etiam in iudicio humano hoc fiebat: quia in veteri teſtamento ſiquis eſſet inobediens patri & matri, & accuſarent eũ de iſta inobedientia, lapidabatur à toto populo: Deut 21. cap. Dicendum tamen quod licét mater iuſte iraſcatur filio proteruo, tamen peccat maledicendo ei, & orando cõtra ipſum mala, ideo cauendum eſt matribus & patribus, ne maledicant filijs. quia maledictiones eorum ſæpe ſolet Deus exaudire. Ad quintam rationem de prælatis dicendum, ꝙ orare mala non eſt in eis ex deſiderio, ſed ex officio: nam ſicut officium eorum eſt benedicere bonis ſubditis, C inuocando Deum ſuper illos: ita eſt officium eorum, contra malos, cum alias fuerint incorrigibiles, maledicere eis & anathematizare. Nam non habẽt temporalem gladium, quo feriãt: ideo vtũtur iſto ſpirituali maledicẽdo, cum aliud non habẽt quod faciãt. Et ſic exaudiuntur orationes iſtæ, quia non ſunt veré, vt maledictiones imprecatæ, ſed magis eſt exercitium iuriſdictionis. Ad ſextum, quando dicitur de Apoſtolo Paulo, quod tradidit Corinthium dęmoni. Dicendum ꝙ Apoſtolus erat iudex inter Corinthios, eo quod erat ei tradita cura prædicandi per omnes gentes, & vocat ſe Doctorem gentium. prima ad Timo. cap. 2. Et ob hoc non ſolum cumpetebat ei prædicare, & inſtruere, ſed etiam exercere opera iuriſdictionis puniendo delinquẽtes: & quia inter Corinthios erat quidam grauiter peccans, & publicé, ſcilicet quod habe D bat nouercam ſuam in vxorem, & volebat defendere peccatum ſuum, Apoſtolus tanquam iudex, ad terrorem aliorum, condemnauit eum, tradendo illum Satanæ, vt eum vexaret, & occideret. Et non fuit hoc orando aliqua mala contra eum, ſed condemnando eum ſententialiter, vt ex forma verborum ſuorum patet, prima Cor. 6. ſcilicet. Ego quidẽ abſens corpore, præſens autem ſpiritu, iudicaui prius eum, qui ſic operatus eſt in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, congregatis vobis cum ſpiritu meo tradere huiuſmodi Satanæ ad interitum carnis, vt ſaluus ſit ſpiritus eius in die Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et ſic non orauit hic Apoſtolus mala alicui euenire, ſed fecit auctoritate iudiciaria id, quod poterat. Ad contrarium cum dicitur de beato Petro, quod morerentur Ananias, & Saphira. Dicendum ꝙ non orauit Petrus pro morte illorum, ſed ſolum prænunciauit illam. Nam ipſi peccauerant, quia mentiti fuerant Spiritui ſancto. Cũ enim vendidiſſent agrũ, & poſituri eſſent precium eius ad pedes Apoſtolorum, vt diſtribueretur per omnes Chriſtianos tenentes tunc vitam communem, abſconderunt partem eius, & mentiti ſunt beato Petro: & Petrus dixit Ananiæ, quod mentitus fuerat Spiritui ſancto, & grauiter increpuit eum: qui audiens verba Petri cecidit ad pedes eius, & illico mortuus eſt: Saphira autem vxor ſua etiam mentita eſt, & huic prænunciauit Petrus, quod moreretur ſicut vir ſuus, dicens. Ecce pedes eorum qui ſepelierunt virum tuum ad oſtium ſunt, & efferent te, & confeſtim cecidit ad pedes eius, & expirauit: Actu. 5. Non ergo orauit

A uit Petrus pro morte iſtorum, ſed propheticè mortem Saphiræ prædixit. Tertius modus orandi iniuſtum, eſt, quando oratur pro aliquo, quod iniuſtum eſt ex parte eius, pro quo petitur, ſ. ꝙ illud, quod oratur non ſit malum, etiam orans ſit diſpoſitus, ita vt exaudiri mereatur, ſcilicet ꝙ in charitate eſt, & tamen illud bonum, quod petit pro aliquo, non meretur ille, pro quo petitur. Et tũc dicendum quod eſt dupliciter: quia aut agitur de malo vitando aut de bono acquirendo: ſi de malo vitando, ſolet Deus ſæpe tales orationes exaudire, & indignitas eius, pro quo oratur, ſuppletur per dignitatem eius, qui orat: ſicut ſiquis meretur mortem, vel alia mala, & ſic poſitus in periculo, ita vt paſſurus ſit neceſſarió, niſi Deus ſuccurrat, & oret aliquis vir ſanctus, vt talis eripiatur de illo periculo: tamen Deus forte liberauit eum meritis viri ſancti orantis, tales orationes ſolent ſæpiſſimè exaudiri. Si autem agatur de acquirendo aliquod bonũ, B dupliciter: quia aut eſt tale bonum, quod licet quis non mereatur antequam habebat, tamen ſi habuerit iuſtè retinebit illud, nec requiritur alia in eo maior idoneitas: aut eſt tale bonum, quod non poterit iuſte tenere, niſi in eo adueniat poſtea aliqua idoneitas. De primo, vt ſiquis oret Deum, ꝙ alicui pauperi det diuitias ad hoc, vt honorabiliter viuere poſſit. Nam licet fortè ille pauper non eſt virtuoſus: tamen bona illa diuitiarum, ſi ſemel poſſideret, iuſte teneret: quia ad poſſidendum diuitias non requiritur aliqua virtus ſpecialis, cum non ſit aliqua administratio, vel officium eis coniunctum. Et dicendum, quod in talibus petere diuitias vſque ad ſufficientiam ſuſtentationis, licitum eſt, quia petitur neceſſarium. Et hoc Deus interdum exaudit, licet non tam proptie ſicut liberationem à malo: quia magis neceſſaria, & honeſtior eſt, liberatio a malo, quàm petitio bonorum. Petere autẽ diuitias non ſolum ad ſuſtentationem, ſed etiam ad honorabilem vitam, non eſt neceſſarium. Et iſta non ſolum eſt iniuſta petitio ex parte eius, pro quo petitur: vt præſupponitur, ꝙ hoc non meretur: ſed etiam iniuſta eſt, ex parte petentis: quia talia abſolute petenda non ſunt, ſed ſub conditione, ſcilicet ſi ille, qui talia aſſequitur, colet Deum per hæc, alias non eueniant. Et quia diuitiæ ſupereminentes ſunt potius cauſa malorum, quam bonorum, vt patet prima ad Timotheum ſexto. Qui volunt diuites fieri incidunt in laqueos diaboli: potius ceſſandum eſt à talibus petitionibus. Et ſi quando talia petierimus, cum conditione petenda ſunt. Hoc autem minus Deus exaudit quam præcedentia, in quantũ minus neceſſaria ſunt, D vel nullo modo neceſſaria. Exaudit tamẽ interdum. quia etiam nemine petente, Deus interdum quoſdam diuites facit. Sine conditione autem petenda ſunt illa bona, quæ abſolute bona ſunt, & nullo modo poſſunt eſſe mala, ſicut vita æterna, & virtutes, & remiſſio peccatorum. Si autem ſunt bona, quæ non ſolum non meretur ille, pro quo petuntur, ſed etiam requirunt in eo quandam idoneitatem, quam præſupponitur non habere: & alias non poteſt licite talia tenere, non ſunt petenda talia bona: ſicut ſiquis petat Epiſcopatum, vel aliquam dignitatem eccleſiaſticam pro aliquo: nam nemo digne Epiſcopus eſſe poterit, niſi magna virtutum copia polleat, & peritia literarum. Si aliter autem tenuerit Epiſcopatum, quaſi violentus eſt. Si autẽ pro aliquo indigno petatur aliquid tale, non ſolum eſt iniuſta petitio ex parte eius, pro quo E petitur, ſed etiam ex parte petentis, & peccabit talia petens, ſi abſolute petat: ſed poterit peti cum duabus conditionibus. Prima vt Deus illum dignum efficiat, vt Epiſcopatum promereatur. Secunda, vt poſtquam illum aſſecutus fuerit, recte præſit: quia tamen in hac ſunt multę difficultates, non videtur quòd quis debeat talia petere, quia iſta cum venerint toleranda ſunt vt onera, & non vt honores deſideranda: ideo potius quis debet expectare Deum vt eum vocet ad dignitatem, quam ipſe Deum inuocare, vt ei conferat dignitatem: quia illud eſt quodammodo ſe ingerere aut ingerere velle: quod faciendum nõ eſt, iuxta illud ad Hebræ. 5. ſcilicet. Nemo ſibi indifferenter aſſumat honorem: ſed qui vocatus eſt a Deo tanquam Aaron. Tales ergo petitiones raro exaudiuntur: ſed

forte

forte interdum exaudiuntur. Nam aliquando Deus conce- A dit quoſdam Epiſcopos fieri, vel aliquas alias Eccleſiaſticas dignitates, qui ad illas indigni ſunt, & ſuſcepta adminiſtratione, quæ ſunt epiſcoporum non exercent: ita vt de iſtis potius dicatur quod facti ſunt Epiſcopi cõtra Deum, quam Deo iubente: ſic dicitur Oſeæ 8. ſ. Ipſi regnauerunt, & non ex me: principes fuerunt, & non cognoui: & tamen in hoc aliquo modo Deus operatur, permittendo talia fieri inuitum, quod ipſe dicatur illa facere: quia aliàs non fierent, iuxta illud Iob. 34. ſ. Qui regnare facit hominem hypocritam, propter peccata populi. Si ergo Deus iſta concedit a nemine oratus, non eſt mirandum, ſi ea permittat frequenter petitus, licet qui petit iniuſte agit.

B *Quomodo poteſt ſtare, quòd aliqui Gentiles venirent in templum ad orandum. Quæſt. XVIII.*

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de Gentilibus venientibus ad orandum. Deum in templo Salomonis, quomodo poteſt ſtare, quod aliqui Gentiles venirent ad orandum in templo illo, cum eſſent idolatræ. Reſpondendum, quod Gentiles errabant, circa intentionẽ veræ deitatis. Omnes enim putabant Deũ aliquem eſſe, & tamen errabant: quia putabant multos Deos eſſe, & neſciebant quis illorum eſſet verus Deus: & ob hoc quælibet gens colebat varios deos, ſecundum quod diuerſæ prouinciæ diuerſa opinabantur, & quia omnes homines concipiũt Deum eſſe id, quo nihil melius eſt, oportebat quod quando viderent, quod vnus qui putabatur Deus, operabatur fortiora quam alius eſtimatus Deus, crederent, iſtum magis C accedere ad naturã veræ deitatis. Et quia Deus Hebræorũ, cum eſſet verus Deus, faciebat mirabilia, quæ nullus de dijs gentium faciebat, credebant eum eſſe potentiorẽ. Siue ergo crederent eum ſolum eſſe Deum, ſicut aliqui vigentes nimis ratione, qui probabant naturaliter vnicũ eſſe Deum, ſicut Ariſt. 12. Meta. ſiue ſaltem crederẽt eum potentiorem omnibus dijs, accedebant ad eum, vt orarent. Et hoc ſatis apparet, quia Gentiles timebant valde Deum Iſrael: ſicut erat de Philiſthijs, quando venit arca Dei in caſtra, pugnantibus Philiſthijs contra Iſraelitas, doluerunt nimis Philiſthijm timentes, & dixerunt: væ nobis, non enim fuit tanta exultatio heri, & nudius tertius, væ nobis: quis nos ſeruabit de manu Deorum ſublimium iſtorum? Hi ſunt Dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga. primo Reg. 4. Et ob hoc ergo omnes D gentiles audientes magnalia Dei Iſrael, timebant eum. Vnde Nabuchodonoſor dedit legẽ, ne quis malediceret Deo Iſrael ſub pœna mortis Dan. 3. ſcilicet, quia vidit quomodo liberaſſet tres pueros de camino ignis; & cõbuſſit miniſtros ignis, quod nullus de Dijs gentium potetat facere. Aliqui quoque de regibus Gentilium honorabant Deum Iſrael, & templum eius, ſicut fuit de rege Cyro, qui iuſſit, vel permiſit volentibus venire de captiuitate Babylonica venire, & ædificare templũ Domino: & tradidit eis omnia vaſa aurea, & argentea, quæ erant in Babylone, & ablata fuerant de templo Salomonis: primo Eſdræ primo ca. Et ibi dixit, quod Deus dederat ſibi omnia regna terræ: ideo volebat mittere ad ædificandum templum eius in Ieruſalem: in quo innuebat, quod Deus E Hebræorum erat ille verus Deus, qui dederat ei omnia regna terræ. Rex quoque Arthaxerſes iuſſit dari in templo Domini omnes impenſas neceſſarias ad cæremonias ſacrificiorum, vt patet primo Eſdræ 7. Et communiter omnes reges conuenti tenebant templum illud in magno honore, & dabant ei de redditibus ſuis, vt patet ſecundo Maca. 3. ſcilicet: Fiebat vt ipſi reges, & principes, locum ſummo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illuſtrarent, ita vt Seleucus Aſiæ rex, de redditibus ſuis præſtaret omnes ſumptus ad miniſteria ſacrificiorum pertinentes. Ob hoc autem multi de Gentilibus veniebant ad templum Domini, vt orarent ibi; vt patet de eunucho Candacis reginæ Æthyopum Actu. 4. cap. Sic etiam dicitur Io. 12. quod erant multi Gentiles, qui aſcendebant ad diem feſtum: & audita fama Ieſu, deſiderauerunt eum videre, & loqui illi, & rogauerunt Philippum, vt daret eis ad hoc opportunitatem. Ipſe autem & Andreas fratres eius locuti ſunt hoc Ieſu. Ecce ergo, quod ſicut veniebant Iudæi in templum ad diem feſtum, ita & multi de Gentilibus veniebant: Volebant etiam reges gentium, quod oraretur pro eis in templo Salomonis, ſicut erat de rege Arthaxerſe, qui iuſſit, vt oraretur pro eo, & filijs ſuis in templo, & quod darentur omnia neceſſaria in templo Domini pro arca eius, ne Deus iraſceretur contra regnum eius, & filiorum ſuorum, primo Eſdræ. 7. cap. Salomon autem præuidit iſtam adorationem futurã in templo Domini a Gentilibus, non quidem vt propheta, ſed vt rationabiliter iudicans, quod Gentiles audientes famam Dei Iſrael, venirent ad templum eius.

B *Quomodo Salomon petiuit Gentiles exaudiri, & an peccauerit. Quæſt. XIX.*

QVæritur vlterius, quomodo Salomon petiuit, quod Gentiles orantes in templo exaudirentur, & an peccauit orando hoc. Aliquis dicet, quod peccabat Salomon petendo hoc, quia Deus volebat cæremonias iſtas templi ſolum pertinere ad Iudæos, & pro eis templum factum erat. Quod autem Gentiles exaudirentur in templo, & orarent ibi, erat communicare Gentiles Iudæis in hoc, quod volebat Deus proprium eſſe Iudæis: ergo peccabat Salomon talia petendo. Et patet, hoc quia ea, quæ erant in veteri teſtamento, erant propria Iudæis, & non communicabantur gentilibus: ſicut ea, quæ in nouo teſtamento erant, communicabantur omnibus gentibus: vt C patet de Chriſto, qui quando cœpit prædicare manente adhuc ſtatu veteris teſtamenti, iuſſit diſcipulis ſuis, quòd non prædicarent niſi Iudæis, ſcilicet in viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: ſed potius ite ad oues, quæ perierũt domus Iſrael. Matth. 10. Et quando mulier Chananæa petiuit a Chriſto quod ſanaret filia eius, ait: Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael. Matth. 15. Poſt reſurrectionem ſuam, incohante ſtatu noui teſtamenti, iuſſit Chriſtus, quod prædicaretur Euangelium omni creaturæ per totum orbem, & cum prius negaret prædicandum eſſe Samaritanis Luc. 12. dixit poſtea illis prædicandum eſſe. Actu. primo. Eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & Samaria, & vſque ad vltimum terræ: ſed templum Salomonis erat tempore veteris teſtamenti, ideo omnia, quæ ad illud perti- D nebant debebant eſſe propria Iudæis, & non communicarentur Gentilibus. Et tamen velle, quod in templo illo orarent Gentiles, & exaudirentur a Deo, erat facere cæremonias veteris teſtamenti communes Iudæis, & Gentilibus: ergo peccabat orando iſtud Salomon. Reſpondendum, quod non peccauit Salomon petendo iſtud, ſed potius meruit: primò patet, quia Salomon non legitur peccaſſe in tota iuuentute ſua vſque ad ſenectutem, quando deprauatum fuit cor eius per mulieres. 3. Reg. 11. Et tamen iſtud fuit multo tempore ante illud: ergo non peccauit in hoc. Secundò patet, & efficacius, quia Deus exaudiuit omnes petitiones iſtas Salomonis, vt patet ſeq. cap. & 3. Reg. 8. Si tamen peccaſſet in hoc petendo iniuſtum, Deus non exaudiret omnes petitiones eius, quia ſaltem E iſtam reſpueret, ergo non peccauit. Tertiò patet, quia Salomõ voluit in hoc, quod erat rationabile, nam licet Deus Iſraelitarum eſſet ſpecialiter Deus ipſorum: Exod. 19. tamẽ etiam erat Deus omnium gentium, & quia ad Deũ pertinet diſponere de negotijs omnium hominum, et ad hoc pertinet orationes iuſtas acceptare, & iniuſtas repudiare, recte petebat Salomõ, quod Deus exaudiret orationes Gentilium ſicut Iſraelitarũ. Quartò patet, quia Salomon procurabat hic gloriam nominis Domini: nam quod Gẽtiles venirent in templum Domini, & exaudirentur ibi orationes eorum, erat motiuum ad hoc quod ipſi laudarẽt nomen Domini, & prædicarẽt illud per terras ſuas: & ſic omnes Gẽtiles audientes hoc, timerẽt Deũ Iſrael, & colerẽt eũ. Et quod iſta eſſet intentio, patet in litera, cũ dicitur: Et vniuerſi populi terrarũ nomen tuum timeant, ſicut populus tuus Iſrael: & probent, quod nomen tuum inuocatum ſit ſu-

per

per domum hanc. Quintò patet, quia cura erat Iudæis conuertere Gentiles ad Iudaiſmum ſicut dixit Chriſtus Matth. 23. de ſcribis, & Phariſæis: Væ vobis ſcribæ, & Phariſæi, qui circuitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proſelytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium Gehennæ duplo quam vos. Ecce ergo quantus labor erat Iudæorum vt conuerterent Gentiles: quod non facerēt, ſi non reputarent ualde laudabile; & modus valde conueniens ad conuertendum Gentiles ad Iudaiſmum erat ꝙ permitterentur orare in templo: & quòd Deus exaudiret preces eorum: ergo conuenienter orabat Salomon, ꝙ gentiles orantes in templo exaudirentur. Sextò patet, quia Salomon voluit in hoc id, ꝙ Deus vult. Deus enim vult omnes homines ſaluos fieri, & neminem perire: vt patet prima ad Tim. cap. 2. Et hoc voluit Salomon, ſcilicet vt tam gentiles, quam Iudæi ſaluarentur. Salus autē non poterat eſſe gentilibus, niſi per abrenunciationem idolorum & cognitionem veri Dei. Ad iſtud autem erat modus conuenientiſſimus & facilis, ſi gentiles orarent in templo Salomonis, & exaudirent: quia per hoc inducerentur ad cognoſcendum Deum Iſrael tanquam verum Deum, & relinquerēt idola, in quibus nulla virtus erat: ideo benefaciebat petendo hoc. Septimò patet, quia, Deus non eſt acceptor perſonarum, ſed in omni gente, qui facit iuſtitiam acceptus eſt illi. Actu. 10. Non ſolum ergo a Deo exaudiendi erant Iudæi, ſi orarent in templo, ſed etiam gentiles de quacunque regione. Nō ergo peccauit Salomon iſtud petendo. Ad rationem in contrariū dicendum, ꝙ cæremoniæ veteris teſtamenti non erāt cōmunicandæ gentilibus quandiu manebant in gentilitate: ſed ſolis Iudæis, & conuerſis propriæ erant communicandæ: & ſic concedenda eſt tota illa probatio: cum tamen dicitur, ꝙ communicabant gentilibus cæremoniæ veteris teſtamenti: Dicendum ꝙ falſum eſt, nam nō admittebantur ad aliquas cæremonias legales, niſi prius circuncideretur, quia tunc poterant comedere Phaſe, & cæteras cæremonias exercere: Exod. 12. Vnde nec permittebantur iſti gentiles venientes ad templum offerre ſacrificia aliqua, idest dare animalia ad offerendū, quia ſi darent non acciperentur de manibus eorum. Leu. 24. Etiam non permittebantur iſti gentiles venientes ad templum offerre ſacrificia aliqua, idest dare animalia ad offerendum, quia ſi darent non acciperentur de manibus eorum. Leuit. 24. Etiam non permittebantur introire in locum atrij, in quem introibant laici Iſraelitæ, vel fœminæ eorum: ſed ad quendam alium locum ſemotum accedebant: de quo magis declarabitur infra in quæſtione, qua agetur qualiter gentiles ſe habebant ad Iudæos, veniendum ad orandum in templo.

Quomodo Deus volebat exaudire Gentiles orantes, cum eum non colerent ſed idola.

Quæſtio XX.

QVæritur vlterius, quomodo Deus volebat exaudire Gentiles orantes in templo ſuo, cum non colerent eum, ſed idola. Aliquis dicet, ꝙ non exaudiebantur, nec etiam conſtat ex litera iſta ꝙ exaudirentur. Dicendum ꝙ exaudiebantur, quia Salomon petiuit quod Gentiles orantes hic exaudirentur, vt patet in litera: & tamē Deus dixit ꝙ exauditæ erant petitiones eius, ſequenti cap. & 3. Reg. 8. Item patet, quia Gentiles frequentabant venire in templum Domini, & orare, vt declaratum eſt præcedenti quæſtione, & tamen ſi non exaudirentur petitiones eorum, nec ſentirent aliquam vtilitatem in aduentu iſto, non venirent, potiſſime de longiſſimis regionibus, & tamen veniebant: ergo dicendum ꝙ exaudiebantur. Dicendum ꝙ exaudiebantur, quia apud Deum non erat diſtinctio Iudæi, & Gentilis, cum non ſit Deus acceptor perſonarum: ſed in omni gente, qui facit iuſtitiam acceptus eſt illi. Ideo quicunque faciens iuſtitiam exaudietur. Sed tunc obijcietur, ꝙ nunc non exaudiuntur orationes Iudæorum, & Saracenorum, & tamen tunc erāt Gentiles ſicut nunc Iudæi, & Saraceni: ergo non exaudiebantur. Item orationes peccatorum non exaudit Dominus,

F ſed eorum qui colunt ipſum. Ioan. 9. Et tamen Gentiles peccatores erant colentes idola, ergo non merebantur exaudiri. Reſpondendum quod nunc Iudæi, & Saraceni, & quicunque pagani orantes non exaudiuntur, quia neceſſe eſt illos eſſe in peccato mortali, cum lex Euangelica obliget omnem hominem ad obſeruantiam ſuā. Matth. 28. & Mar. 16. Ite per vniuerſum mundum, & prædicate Euangelium omni creaturæ: qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur. Cum ergo ſint in peccato mortali, non poſſunt exaudiri. De gentilibus autem non erat ſic tempore Salomonis, quia non obligabantur Gentiles ad obſeruantiam legis Moyſi; ſed ſoli Iudæi de genere, vel iā conuerſi ad Iudaiſmum: ideo dato ꝙ non ſeruarent legē Moyſi, non erant in peccato mortali. Et patet hoc, quia G quando Deus dedit legem Iſraelitis, accepit eos in populum peculiarem, & dixit ꝙ eſſent ſibi in peculium, et in populum ſacerdotalem. Alijs autem Gentilibus non dabatur lex. Lex autem noua ſecus erat, quia ab omnibus hominibus ſub neceſſitate ſeruanda erat, Marci vltimo: Ideo non obſeruantes, erant in peccato mortali, & non exaudirentur a Deo, ſicut nunc ſunt Iudæi, & Saraceni, & quicunque pagani. In veteri teſtamento cum non obligarentur Gentiles ſeruare legem, poterant eſſe ſine peccato mortali, & accepti Deo, dato ꝙ non ſeruarent legem, & ſic exaudirent orationes eorum, ſicut orationes Iudæorum. Erat autem differētia, quia Iudæi ſpecialiori modo erant Deo accepti: Gentiles autem generaliter: & benefaciebat Deus Iſraelitis ſpecialiter, alijs gentibus H beneficijs communibus: vt patet Exo. 19. ſcilicet. Si ergo audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium: mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta. Exaudiebat ergo Deus Gentiles rectè, & deuote orantes: quia tamen Iſraelitæ magis colebant Deum, quam Gentiles, ſcilicet per plures cæremonias legis, conferebat Deus plura beneficia Iudæis quàm Gentilibus. Cum autē obijcitur, quòd Gentiles erant peccatores, & non exaudirentur, dicendum, quod iſtud fuit ſemper generale, tā apud Iudæos quam apud nos, quod exiſtens in peccato mortali, non exaudiatur: cum tamen dicitur, quod Gentiles erant tunc peccatores, dicendum quòd non erant omnes Gentiles peccatores, vel non erant neceſſario in peccato ex conditione ſtatus. Nam ex hoc, quod non obſeruabant legem Moyſi, non peccabant, vt probatum eſt: ſed I peccatum ſuum erat ſi colerent idola, vel facerent alia, quæ erant contra iuſ naturale, & ſine aliqua lege data, erant mala, vt patet ad Roma. 2. ſcilicet Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt: ſed inter Gentiles multi erant, qui non colebant idola, licèt non ſeruarent cæremonias legis Moyſi, ideo poterant iſti exaudiri. Qui autem colebant idola, non veniebant ad orandum in templo Salomonis, & ſi venirent, & orarent, non exaudiebantur, quia claudicabant in duas partes. Qui autem Deo adhærere debet, oportet quod adhæreat toto corde, alioquin non liberabit eum à periculis: vt patet primo Regum 7. ſcilicet. Si in toto corde veſtro conuertimini ad Dominum, abiicite de medio veſtri Deos alienos, Baalim, & Aſtaroth, & præparate corda veſtra, & ſeruite Deo ſoli, & liberabit K vos de hoſtibus. Et ſic dicendum, quod quando gentiles aliqui veniebant in templum, & orantes aſſequebantur a Deo aliqua beneficia, non redibant denuo ad idola: ſicut patet de Naaman Syro, qui ſanatus eſt de lepra ſua à Deo per Eliſeum, & orauit, vt concederet ei ferre onus duorum mulorum de terra regni Iſrael, vt poneret in templo Dei Syriorum, vt quando introiret cum rege ſuo ex neceſſitate in templo, non adoraret idolum, nec ſederet in tellure templi eius, & petiuit ab Eliſæo, vt oraret Dominum, ne imputaret ei ad peccatum, quòd in templum intrabat. Tales autem gentiles, non erant peccatores, ideo poterant exaudiri orationes eorum.

Quo-

Quomodo ſe habebant cum Iudæis, & in quibus communicabant Gentiles. Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, cum venirent Gentiles ad orandum in templum Salomonis, quomodo ſe habebant cum Iudæis: & in quibus communicabant cum eis: & quibus non. Reſpondendum, quod Iudæi poterant communicare cum gentilibus ſic venientibus in verbo, & non peccabant: ſed potius merebantur dulciter tractando eos, vt conuerterentur ad Deum Iſrael. In cibo etiam poterant communicare Iudæi cum gentilibus, niſi forte comederent Gentiles aliquid immūdum, quod non liceret comedere Iudęis: multa namque apud Iudæos reputabantur immunda ex lege, quæ non reputabantur immunda apud alias gentes: vt patet Leui. 11. & Deute. 14. Et ob hoc generaliter abſtinebant Iudæi à manducando cum Gentilibus: ſic patet ad Gala. 2. Nam Beatus Petrus manducabat cum Gentilibus, & cum veniſſent ad eum quidam Iudæi ad Chriſtum cōuerſi, abſtraxit ſe a Gentilibus, ne manducaret cum eis, & hoc vt non ſcandalizarentur Iudæi videntes iſtud. Et ſic videtur quòd Iudæi generaliter non manducabant cū Gentilibus: quia alias conuerſi de Iudaiſmo non ſcandalizarētur, quod manducaret Beatus Petrus cum conuerſis de Gentilitate. Alia cauſa erat quare vetabatur communicatio iudæorum cum gentilibus in cibis. ſ. ne Gentiles inuitantes iudæos apponerent eis aliquos cibos conſecratos dæmonibus. Exod. 34. Iſta tamen cauſa ſublata erat in illis, qui veniebant ad orandum in templum, quia illi nō colebant idola, vt ſupra dictum eſt: & dato quòd colerent, non poterant ipſi aliquos cibos conſecrare dæmonibus in terra Iſrael, cum ibi non eſſent idola, nec tēpla eorum, nec altaria. Et ſi ipſi vellent ſacrificia aliqua facere dæmonibus in terra Iſrael, non permitterēt iudęi: quia iſtud erat in eorum iniuriam, & contemptum Dei ſui, cuius erat illa terra ſpecialiter, & dedicata cultui eius: & tamen propter primam cauſam ſaltem non manducabant iudæi cum gentilibus venientibus ad orandū in templo. Secundum in quo non cōmunicabant iudæi cum Gentilibus erat, quod licet venirent iſti Gentiles ad orandum, non permittebantur intrare in templum, nō ſolum in templum interius: quia hoc non ſolum erat eis ſpeciale, ſed etiam iudæis, quia illis non licebat intrare interius, niſi ſacerdotibus: Leuitæ autem, & laici non intrabant illuc: ſed non licebat intrare Gentilibus in atriū templi ad quod intrabant Iſraelitæ laici, vt orarent ibi, & ſiquis vellet de eis intrare, arcebatur ab ingreſſu. Et ſi quis iudæus vellet introducere illuc aliquem Gētilem, peccabat, & puniebatur. Ideo Deus increpabat valde Iſraelitas, quod cupiditate ducti introducebant aliquos Gentiles in templum, ſcilicet in locum, in quo erant laici Iſraelitæ: vt patet Ezechi. 44. ſcilicet. Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael: eo quod induxiſtis filios alienos incircunciſos corde, & incircunciſos carne, vt ſint in ſanctuario meo, & poluant domum meam. Si quis autem de Iſraelitis introduceret aliquem Gētilem ad templum Iſraelitarum, occidendus erat, ſicut patet de Paulo, qui purificatus ſecundum legem, introiuit in atrium virorum mundorum ſicut cæteri Iſraelitę introibant, & quia ibant cum eo quidam viri, quos Iſraelitæ putauerunt eſſe Gentiles, voluerunt lapidare Paulū dicendo, quòd introduxiſſet Gentiles in templū. Actu. 21. Sciendum autem quod Gentiles orabant in templo, ſcilicet quia orabāt in quodam atrio ſeparato à reliquis, quod vocabatur atrium immundorum, & erat quartum inter atria templi. Nam non eſt omnino negandum eos eſſe in templo, cum litera dicat quod veniebant ad orādum in templo: de iſtis atriis quomodo diſtincta eſſent declaratum eſt 3. Regum 6. circa finem. Tertium in quo non communicabant Iſraelitæ cum iſtis Gentilibus venientibus ad orandum in ſanctuario, erat in oblationibus. Nam ſi vellent iſti Gentiles offerre aliqua animalia in ſacrificium, quæ ducerent de terra ſua, vel panes, vinum, oleum, thus, & ſimila, quæ in altari cremabantur: ſiue vellent emere illa in terra Iſrael ad offerendum, nō

A ſuſcipiebantur de manu ipſorū & ſi nimis deuotè darēt, vt patet Leu. 22. ſ. De manu alienigenę nō offeretis panes Deo veſtro, & quidquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata ſunt omnia non ſuſcipietis ea. Iſtud autem quantum ad illa, quæ per ſe offerebantur, & cremabātur in altari ſecundum totum, vel partem, vt carnes animalium, panes, ſimila, vinum, ſal, thus. Poterant tamen dare pecunias ſacerdotibus, vt inde emerent animalia, & omnia neceſſaria ad ſacrificia, ſicut rex Arthaxerſes dabat de redditibus ſuis expenſas neceſſarias pro ſacrificijs ſanctuarij. 1. Eſdræ 7. Et Seleuchus rex Aſiæ dabat omnia neceſſaria ad ſumptus ſacrificiorum de redditibus ſuis: & ſic etiam alij reges, & principes templū magnis muneribus honorabant, ſecundo Macha. 3. cap. Hoc tamen non habebant Gentiles adeo moleſtum: quia ſciebant quòd iudæi non faciebant hęc, in contemptum ipſorum, ſed quia obligabantur ex lege ad faciendum illud. B Si autem aliquis de iſtis gentilibus, qui ſic veniebant ad orandum in templum, conuerteretur ad Iudaiſmum, deſiderans colere Deum integrè, circuncidebatur, & cogebatur habitare in terra Iſrael: nē ſi maneret inter Gentiles, rediret ad idola: & tunc incipiebat obſeruare omnes cęremonias legis, & erant ſibi communia omnia cum iudæis.

Si egreſſus fuerit populus tuus ad bellū contra aduerſarios ſuos per viam, in qua miſeris eos, adorabunt te contra viam, in qua ciuitas hæc eſt, quam elegiſti, & domus, quam ædificaui nomini tuo, tu exaudias de cælo preces eorum & obſecrationem, & vlciſcaris. Si autem peccauerint tibi (neque enim eſt homo, qui non peccet) & iratus fueris eis, C *& tradideris hoſtibus, & captiuos duxerint eos in terram longinquam, vel certe, quæ iuxta eſt, & conuerſi in corde ſuo in terra, ad quam captiui ducti fuerant, egerint pœnitentiam, & deprecati te fuerint in terra captiuitatis ſuæ dicentes: peccauimus, iniquè fecimus, iniuſtè egimus: & reuerſi fuerint ad te in toto corde ſuo, & in tota anima ſua in terra captiuitatis ſuæ, ad quam ducti ſunt, adorabunt te contra viam terræ ſuæ, quàm dediſti patribus eorum, & vrbis, quam elegiſti, & domus quam ædificaui nomini tuo: tu exaudias de cælo hoc eſt, de firmo habitaculo tuo preces eorum, & facias iudicium, & dimittas populo tuo quamuis peccatori. Tu es enim Deus meus: aperiantur, quæſo, oculi tui, & aures tuæ intentæ ſint ad orationem, quæ fit in loco iſto. Nunc igitur conſurge Domine Deus in requiem tuam, tu & Arca fortitudinis tuæ. Sacerdotes tui Domine Deus induātur ſalutem,* D *& ſancti tui lætentur in bonis. Domine Deus meus ne auerteris faciem Chriſti tui: memento miſericordiarum Dauid ſerui tui.*

Si egreſſus fuerit. Iſta eſt ſexta petitio de exauditione iudæorū exiſtētium in terra aliena in hoſtilitate. Caſus eſt, quia aliquando Iſraelitæ ibant ad pugnandū cōtra aliquas regiones gentiliū extra terrā ſuā, & egētes diuino auxilio, implorabat, & quia nō poterant venire ad orandū in tēplo, orabant in regione illa, in qua erant, cōuertētes vultum ſuū ad templū: & petit Salomon, quod quando ſic orauerint conuertendo vultum ad templum exaudiantur, ac ſi venirent in templū: & dicit. *Si egreſſus fuerit populus tuus ad bellum.* Scilicet, aliquando Iſraelitæ egrediebantur extra E terrā ſuam ad pugnandum cū hoſtibus ſuis: nam interdū aliqua gens offendebat Iſraelitas, & ipſi egrediebantur ad pugnandum contra illam: & hoc ſiue eſſet illa gens de Chananæis, ſiue non, licet verum eſt, quod aliam conditionem pugnandi, & captiuandi habebant Iſraelitæ contra Chananæos quàm contra alias gentes: vt patet Deut. 20. tamen quantum ad hoc quod habetur hic cōcerat, ſ. quòd Iſraelitæ euntes extra terram ſuam, ad pugnandum contra quamcunque gentem, orarent contra templum. *Per viam, qua miſeris eos.* Hic differt petitio iſta a præcedentibus, quia in omnibus ſuprapoſitis, orabatur in templo. Nunc autem quia Iſraelitæ eſſent extra terram ſuam, non poterant venire ad templū, & ſic orarent extra templum per viam, qua irent. Et dicitur per

viam, qua miſeris eos, quia præſupponitur, quòd Deus mittebat Iſraelitas nunc ad pugnandum, ſcilicet conſilio eius ibant. Nam antequam exirent ad pugnandum conſulebant eum per ſacerdotem magnum in rationali, & Ephod, ſicut fecit Dauid per Abiatar primo Reg. 23. & 30. vel per prophetas conſulebant ſicut rex Achab. 4. Reg. 20. & 22. & infra 18. Nam tres modi ſciendi occulta, erãt apud Iudæos, ſcilicet per ſacerdotes, per prophetas, per ſomnia, primo Reg. 28. vbi dicitur quòd Deus noluit reſpondere Sauli per ſacerdotes, nec per prophetas, nec per ſomnia: & ſic dicebatur Deus mittere iſtos, inquantũ conſilio eius ibant. *Adorabunt te contra viam in qua ciuitas hæc eſt.* Scilicet conuertent vultus ſuos cõtra regionem, in qua eſt ciuitas iſta Ieruſalem, & dicitur contra viam in qua hæc ciuitas eſt, id eſt contra viam, per quam venitur de terra illa, in qua fuerint tunc Iſraelitæ, ad regionem iſtius ciuitatis, & hoc vt viderentur orare in loco iſto. *Quam elegiſti.* Dicitur hoc, quia ciuitatem iſtam ſolam Deus elegerat, de omnibus ciuitatibus terræ Iſrael, ad ponendum in ea nomen ſuum, vt patet ſupra in litera a die, qua eduxi populũ meum Iſraël de Aegypto, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Iſrael, vt ædificaretur in ea domus nomini meo, ſed elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meum in ea. *Et domus, quam ædificaui nomini tuo.* Eadem ſententia eſt, quia in eodem loco erat ciuitas, quam Deus elegerat, & domus ædificata nomini ſuo, ſcilicet templum, quia templum erat in Ieruſalem, & illa eſt ciuitas ſanctificata, nec orabitur propter aliud contra Ieruſalem, niſi quia ibi erat templum, & iſta erat conſuetudo Iudæorum, quòd quando eſſent in terra aliena, orarent conuertentes vultum contra Ieruſalem: ſic faciebat Daniel cum eſſet in Babylone, nam ter quotidie flectens genua, apertis feneſtris domus ſuæ, conuertebat vultum ſuum contra Ieruſalem, & orabat, vt patet Dan. 6. *Exaudias de cælo preces eorum.* Quia Deus in cælo ſpecialiter eſſe videbatur, tãquam ibi moraretur, inde exaudire putabatur, vel repellere petitiones. *Et obſecrationẽ.* Ad idem pertinent præces, & obſecrationes: vocantur tamen præces, quando aliquid ſimpliciter petitur: vocatur obſecratio quando interponitur aliquod medium orando, in cuius virtute aliquid petitur: ſicut cum dicimus, per paſſionem tuam, & per ſanctã reſurrectionem tuam exaudi nos Domine: ſic Iudæi orabant Deum per Abraham, Iſaac, & Iacob ſeruos eius, & erant obſecrationes. *Et vlciſcaris.* Scilicet, iniuriã, quam ſuſceperunt Iſraelitæ, & pro qua pugnant contra tales gentes. Sed 3. Reg. 8. dicitur, facies iudicium eorum. Idem tamen eſt, quia accipitur iudicium pro vindicta, & ſic vocabantur iudices Iſrael, id eſt vindicantes populum, illi, qui præerant populo, & pugnabant contra hoſtes pro populo. *Si autem peccauerit.* Hic ponitur petitio ſeptima de exauditione Iſraelitarum ſuper cuiuslibet peccato, & iniquitate, & eſt quando captiuarẽtur Iſraelitæ pro peccatis ſuis. Caſus eſt, Iſraelitæ peccarent aliquando, & Deus iratus traderet eos in manus hoſtium, & ducerentur captiui in terram longinquam, vel propinquam: ſi agentes pœnitentiam de peccatis ſuis, in terra captiuitatis ſuæ, conuerterentur ad Dominum, quòd Deus exaudiret eos, & reducerentur de captiuitate: & dicitur. *Si autem peccauerint tibi.* Scilicet, totus populus, vel magna pars, quia pro peccato paucorum non traderet Deus populum in captiuitatem, ſed ipſos peccantes puniret, ſicut decebat. *Nec enim eſt homo qui non peccet.* Eſt confirmatiuum præcedentis, vel redditiuum cauſæ, quia dixerat ſi peccauerint tibi, et quia videbatur hoc eſſe dubium, aſſerit, quòd certiſſimè hoc accideret, eo quod non erat aliquis, qui non peccaret, cum ſit difficillimum hominem abſtinere à peccato, ita vt nunquam peccet. Vel ponitur hoc ad extenuandum culpam, vt Deus facilius exaudiret orationem populi, quia dixerat Salomon: ſi peccauerint tibi. Diceret aliquis, quod homo peccet contra Deum grauiſſimum eſt, quia eſt magna ingratitudo, ideo non eſt iuſtũ quòd remittatur. Reſpondet Salomon, quòd remiſſibile eſt: quia eſt valde difficile non peccare, cum non ſit homo, qui non peccet. Iſtud dictum ſumendum eſt ciuili-

F ter vel moderatè: nam falſum eſt, quòd non ſit homo, qui non peccet: quia alias ſequeretur, quod Chriſtus peccauiſſet, & Domina noſtra: & non ſolum peccato originali, ſed etiam actuali, & non ſolum veniali, ſed etiam mortali: quia litera loquitur hic de peccato mortali. Nam dicitur hic: non eſt homo, qui non peccet: & ſubditur quòd propter hoc traderet Deus Iſraelitas in manus hoſtium captiuos: & tamen pro veniali peccato, vel pro originali non traderentur captiui: ergo intelligitur de mortali actuali. Certum eſt tamen quod Chriſtus peccatum nullum fecit, nec contraxit: Domina etiam noſtra nullum peccatum fecit, quia dato quod aliqui dubitent, ſolum eſt dubitatio de peccato originali: de mortali tamen actuali, vel veniali, nullus dubitat, quod non fuit
G in Domina noſtra. Intelligenda eſt ergo iſta auctoritas non vniuerſaliter, ſed vt communiter: nam iſta propoſitio eſt vniuerſalis, per æquipolentiam ſubalternarum, ſ[illegible] non eſt homo, qui non peccet, ideo homo omnis peccat: ſed intelligitur, quòd eſt communis, quod omnes homines peccant aliquando, vel quòd rari homines ſunt, qui non peccent aliquando mortaliter. Sic intelliguntur multæ aliæ propoſitiones vniuerſales ſacræ ſcripturæ, ſcilicet. Omnis homo mendax: Pſal. 115. id eſt rari homines ſunt, qui non mentiantur: licet illa litera per modum ſtuporis legenda eſt, vt patet conſiderato titulo pſalmi. *Et iratus fueris.* Quia Deus propter peccatũ iraſcitur hominibus, accipiendo iram pro punitione: nam ira prout eſt motus animi concitati, ſcilicet appetitus vindictæ, non eſt in
H Deo: quia ira eſt paſſio quædam facta ex accenſione ſanguinis circa cor: Deus tamen non habet ſanguinem, nec cor, cũ non ſit animal, ideo non habet iram, ſed ſcriptura ſic conſueuit accipere pro punitione. *Et tradideris eos hoſtibus.* Scilicet faciendo taliter, quod hoſtes poſſent capere Iſraelitas: multi autem modi ſunt quibus Deus poteſt tradere aliquem in manus alterius, & tradebat Iſraelitas in manus hoſtium ſuorum, & hoſtes in manus Iſraelitarum: vnus modus eſt ſubtrahendo adiutorium, ſcilicet Iudæi erant fortiores hoſtibus ſuis adiuti a Deo. Si autem priuarentur iſto adiutorio, eſſent minores hoſtibus. Vel fiebat aliter, ſcilicet incutiendo timorem Iſraelitis, & ſic dato quòd eſſent æquales viribus hoſtibus ſuis, præualerent contra eos hoſtes: & iſtum modum conſueuerat Deus facere contra Iſraelitas, quando peccabant: vt patet Leuit. 26. ſcilicet. Et qui de vobis remanſerint,
I dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hoſtium, terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita fugient quaſi gladium, cadent nullo ſequente, & corruent ſinguli ſuper fratres ſuos, quaſi bella fugientes, nullus veſtrum audebit inimicis reſiſtere. Simile ponitur de magno timore Iſraelitarum propter peccatum à Deo eis incuſſum. Deut. 28. capit. Multi alij modi ſunt, de quibus latè dictum eſt, 4. Reg. 7. in quadam quæſtione, & præced. libro 24. *Et captiuos eos duxerint in terram longinquam, vel certe quæ iuxta eſt.* Quando totaliter præualebant hoſtes contra Iſraelitas, captiuos ducebant eos, quia non confidebant, quod ſeruarent pactum ſubiectionis: ſic fecerunt Aſſyrij decem tribubus Iſrael 4. Reg. 17. & Caldæi duabus tribubus regni Iuda. 4. Reg. 25. & nõ differt,
K quia ducerent eos captiuos in terram longinquam, vel propinquam, quia de quacunque illarum precarentur, ſi iãs orarent ad Dominum, exaudiendi erant, cum Deus præſens ſit omnibus terris, & vbique audit & videt quæ geruntur. Etiam quia non erat Deo difficilius Iſraelitas reducere in terram ſuam de terra propinqua quàm de longinqua: ſicut dicitur Deut. 30. Si ad cardines cæli fueris diſſipatus, inde retrahet te Dominus. *Et cõuerſi corde ſuo.* Iſtud requirebatur ad hoc, quod Deus reduceret Iſraelitas de captiuitate: nam dato quod orarent, ſi non conuerterentur ad Deum in corde ſuo, non reduceret eos de captiuitate. *In terra ad quam captiui ducti fuerint egerint pœnitentiam.* Scilicet, tunc non poſſent venire in templũ ad orandũ pro liberatione ſua, ſed exiſtẽtes in terra captiuitatis ſuæ orarent contra Ieruſalẽ, & ſic agentes pœnitentiam de peccatis ſuis, exaudiendi erãt. *Et deprecati te fuerint in terra captiuitatis ſuæ.* Poſtquã pœnitentiam agerent in

corde

corde ſuo, & affligerentur ſponte pro peccatis, per quæ meruerant iſtam captiuationem, deprecarentur Dominum pro liberatione, & tunc eſſent ſufficienter diſpoſiti ad hoc quod exaudirentur. *Dicentes peccauimus: inique fecimus iniuſte geſſimus.* Non eſt ſenſus, quòd iſta verba deberent neceſſario dicere in oratione, quia poterant dicere quæcunque alia, in quibus ſignificaretur afflictio mentis: & confeſſio peccati: poſuit tamen iſta Salomon, gratia exempli, iſta tria idem ſignant: eſt tamen repetitio ſententiæ per alia, & alia verba: talis aūt exaggeratio ſermonis conuenit hominibus paſſionatis ad exprimendum affectum ſuum, & conuenit cuique paſſioni: & ſic eſt in propoſito de paſſionatis orantibus pro remiſſione peccatorum: quia ex contritione cordis verba multiplicabant. Vel poteſt dici, quod ponuntur hic iſta tria ad deſignandum tres modos peccati: nam peccat aliquis in ſe, peccat in proximum, peccat etiam in Deum. Pro primo dicitur peccauimus, ſcilicet in noſipſos. De ſecundo dicitur, inique egimus, ſcilicet in proximos, quia iniquitas dicit inæqualitatem: inæqualitas autem eſt in iuſtitia, quæ attenditur in communicatione hominis ad hominem. De tertio dicitur, iniuſte geſſimus: & melius ponitur hoc 3. Regū. 8. vbi dicitur, impiè geſſimus, ſcilicet in Deum. Impietas enim eſt irreligioſitas, vel indeuotio: quia pietas eſt id, quod cultus Dei, vel latria, ideo qui circa cultum Dei male ſe habent, vocantur propriè impij, & pro omnibus his peccati modis petebant remiſſionem. *Et conuerſi fuerint ad te in toto corde ſuo, & in tota anima ſua.* Pro eodem accipitur cor, & anima: ponitur tamen iſta duplicatio verbi, quia talis eſt modus loquendi vulgaris: nam cor propriè dictum non pertinet ad hoc, quia eſt quædam pars carnis, & pertinet ad operationes vitales, & naturales, ſed non ad ſpirituales, qualis eſt diſplicentia de peccato, & conuerſio ad Dominum: ſed conſueuimus accipere cor pro voluntate, & animam pro intellectu, quia cor ponitur ad deſiderandum in modo noſtro loquendi: & iſte eſt actus voluntatis: anima autem, quia eſt aliquid ſpirituale etiam ex modo noſtro intelligendi ponitur pro intellectu, qui putatur à vulgaribus magis aliquid ſpirituale, quam voluntas: & ponuntur iſtæ duę poſitiones: quia in iſtis ſunt omnes actus humani, qui vocantur propriè humani, vt patet 6. Ethi. & cum ſecūdum iſtas duas vires ad Deum conuertimur, totaliter ad eum conuertimur, & tunc ab eo exaudimur. *Adorabunt te contra viam terræ ſuæ.* Scilicet, exiſtentes in terra captiuitatis conuerterent vultus contra viam, per quam venerunt de vrbe Ieruſalem, & ſic orarent, & iſto modo orabat Dan. vt patet Dan. 6. *Quam dediſti patribus eorum.* Scilicet, non fuit data terra iſta illis, qui ducerentur captiui, ſed patribus eorum, ſcilicet progenitoribus, qui introierunt in terram Chanaan ſub Principe Ioſue, & abſtulerunt terram de manu hoſtium, & inceperunt eam poſſidere; & per hoc illis data eſt: iſtis autem non data fuit, ſed ſucceſſerunt in iure antiquo patrum ſuorum. *Et vrbis quam elegiſti.* Scilicet, Ieruſalem, quæ a Deo electa eſt, vt ibi ædificaretur templum nominis Domini. *Et domus quam ædificaui nomini tuo.* Scilicet, templi. Idem ſunt omnia, quia conuertendo vultum contra vrbem, conuertebant contra domum, cum Ieruſalem eſſet, in qua erat templum, & non conuertebant vultus contra Ieruſalem, niſi propter templum quod ibi erat. *Tu exaudias de cælo.* Cōſueta eſt iſta locutio, quia ibi ſpecialiter ſolum putatur Deus habitare, & patet ex litera ſequenti. *Scilicet, hoc eſt de ſirmo habitaculo tuo.* Vocatur cęlum habitaculum Dei, quia ibi ſpecialius quam in aliis locis habitat: vocatur firmū, quia eſt ſubſtantia indiſſolubilis, cum nō ſit mixta, nec elementata, quæ poſſit alterari aut corrumpi, vel firmū, ideſt fortiſſimum, ſ. quia nullus poteſt illuc pertingere ad nocendum, propter ſuā celſitudinem. *Preces eorum.* Scilicet, quibus petunt, vt reducas eos in terram ſuam. *Et facies iudicium.* i. iuſte iudica pro illis condeſcendendo precibus eorum, quia iuſtum eſt, quod illi, qui humiliātur, exaudiantur, & ſubditur intentus. *Et dimittas populo tuo quamuis peccatori.* Ideſt dimittas iniquitatem

A eorum, & pęnam, quam pro iniquitate patiuntur: & dicitur, quamuis peccatori, ſcilicet licèt peccatrices ſint, & non mereantur miſerationes tuas, tñ tu ex magnitudine clemētiæ, ignoſce illis: & dicitur, quāuis peccatori, ideſt quāuis ante hoc fuerit peccator: nam poſtq̃ conuertebantur ad Dñm iam non manebant in peccato. *Tu es enim Deus meus.* Iſtud eſt redditiuum cauſæ præcedentiū dictorum, nomina iſta ego peto à te confidenter, quia tu es Deus meus, ſcilicet ex hoc ꝙ es Deus meus: ſcio ꝙ potes iſta facere, etiam habeo cauſam à te orandi propter ſpecialem familiaritatem, quam ego, & omnes Iſraelitæ ad te habemus: cùm tu dixeris: eritis mihi in peculium de cunctis gentibus: mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi regnum ſacerdotale, & gens ſctā. Exo. 19. *Aperiantur quæſo oculi tui, & aures tuæ intentæ ſint ad orationē,*

B *quæ fit in loco iſto.* Hic ponitur clauſula generalis intenta: nam ſupra ponebat Salomon ſpeciales petitiones de exauditione orationis, quæ fieri debebat in templo, nūc ponitur clauſula generalis, ſ. quòd ad omnes orationes, quæ fierent in templo Deus attenderet. Et dicitur, aperiantur oculi tui, & aures tuæ intentæ ſint, ad ſignandū magnam attentionem eius ad omnes orationes: nā Deus, nec aures habet, nec oculos, cùm non ſit animal: quia tamen ſicut ille, qui oculos apertos habet, & aures intentas circa aliquid, eſt attentus, & diligens circa illud: ita petebat Salomon quòd Deus attentus eſſet, circa omnes orationes, quæ fierent in templo. *Nunc ergo Domine.* Hic ponitur concluſio præcedentium, licet aliqui dicāt ad aliud pertinere, ſicut declarabitur infra in quadam quæſtione, & dicitur. *Nunc ergo conſurge Deus in requiē*

C *tuam.* Ideſt ſurge ad habitandum in loco quietis tuæ: Deus enim in cęlo præſupponitur habitare ſpecialiſſimè, ſicut ſæpe tangitur hic in litera: & tamen in terra habebat adhuc quendam modum manendi ſpecialiter, ſcilicet in ſancta ſanctorum: vbi ſuper Arcam inter alas duorum Cherubim manebat, & inde reſponſa dabat ſacerdoti quærenti, & Moyſi quando intrabat in Sancta Sanctorum. Num. 7. & dicebatur Deus ſedere ſuper Cherubim qui ſunt in Arca. 2. Reg. 6. & Pſal. 79. ſcilicet. Domine Deus oro, ꝙ ſurgas nunc ad manendum in ſancta ſanctorum, vt ibi ſis ſemper, & ſic te nobis propinquum habeamus orationibus noſtris: nam de hoc laudabat Moyſes Iſraelitas ſuper omnes gentes, ſcilicet: Quæ eſt alia natio tam grandis, quæ habeat deos alienos appropinquantes ſibi ſicut adeſt Deus cunctis obſecrationi-

D bus noſtris? Deuter. 4. *Tu & Arca ſanctificationis tuæ.* Scilicet, ambo manete ſimul in requie veſtra: nam in ſancta ſanctorum manebat Arca, & ibi etiam Deus manere dicebatur cum ipſa Arca inter alas Cherubim. *Sacerdotes tui Domine induantur ſalutem.* Ideſt fac quòd, ſacerdotes tui, qui tibi miniſtrant, ſani ſint ab omni nocumento corporis, vt promptè, & deuotè tibi miniſtrare valeant. *Et ſancti tui lætentur in bonis.* Poteſt intelligi dupliciter: vno modo quod ſit repetitio ſententiæ. ſ. ſacerdotes, qui ſunt ſancti tui, ideſt tractantes opera ſancta, vel ſancti tui, ideſt ſanctificati, vel dedicati ad cultū tuum, lætentur in bonis. i. lætentur in bonis, quæ percipiunt de iuribus ſanctuarij, ſ. da eis multos fructus terræ & multas oblationes, & inde cōſequantur multa iura ſacerdotes, in quibus lætentur comedēdo, & bibēdo. Ali-

E ter poteſt intelligi de Leuitis, qui erāt ſancti, ſcilicet ſanctificati ad miniſtrandū Domino: nam licet non eſſet miniſterium Leuitarum tam ſanctū, ſicut miniſteriū ſacerdotum, tamen ſanctū erat, quia nulli laico licebat accedere ad illud, ſub pęna mortis, Num. 1. & 18. Et iſti lætari debebant in bonis. ſcilicet in iuribus, quæ perciperent de ſanctuario: nam Leuitæ percipiebant omnes decimas Iſraelitarum, præterquam ꝙ de eis dabant partem decimam ſacerdoti magno: & illa erat centeſima omniū fructuum totius Iſrael: omnes alios prouentus ſanctuarii percipiebant ſacerdotes. Quæ autem eſſent iura ſacerdotum, & quæ Leuitarum, & quæ ſacerdotis magni, ſatis latè Nu. 18. *Domine ne auerteris faciē Chriſti tui.* i. non cōfundas faciē meā repudiādo petitiones meas: Salomō loquebatur de ſeipſo, & ipſe erat Chriſtus, i. rex vnctus

oleo ſancto mandato Domini, & omnes tales vocantur Chriſti in græco: aduerſari faciem eſt contemnere eam, vel repudiare: & iſtud eſt quando quis non vult conſentire præcibus alterius: quia tunc cogit eum erubeſcere, & aduerſatur ei: & faceret hoc Deus ſi nõ aſſentiret petitionibus Salomonis: quia cũ publice petiuiſſet Salomon iſta, confidens de bonitate Dei propter familiaritatem, quam habebat ad Iſraelitas, & præcipuè ad patrem ſuũ Dauid, confunderetur nimis Salomõ, & appareret quod nihil habebat fauoris in Deo, qui nollet aſſentire petitionibus eius iuſtis, cum ędificaſſet ei templum tam magnificum. *Memento miſericordiarum Dauid ſerui tui.* Id eſt licet propter me non facias, ſaltem fac propter Dauid, memor exiſtens miſericordiarum Dauid ſerui tui, id eſt miſericordiarum quas ei promiſiſti facere cum ſemine ſuo: nam dixerat Deus de filio Dauid ꝙ regnaret iugiter, & ꝙ acciperet eum in filium, & ipſe eſſet ei in patrem 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. & 22. cap. Ad patrem autem pertinet condeſcendere iuſtis petitionibus filij: ideo cum eſſent iſtæ iuſtæ petitiones Salomonis, debebat Deus condeſcendere illis ſaltem propter Dauid.

Quomodo hæc continuentur cum præcedentibus, & circa intelligentiam. Quæſt. XXII.

QVæritur circa intelligentiam iſtius literæ: & quomodo continuetur cum præc. Reſpondẽt quidam Hebræi, ꝙ non eſt concluſio orationis Salomonis, ſed eſt quidam articulus omiſſus in narratione præcedenti de introductione arcę in templum, & dicunt ꝙ ſupra 5. vbi agitur de iſta introductione, omiſſum eſt iſtud, ſ. ꝙ cũ ſacerdotes cum Leuitis tuliſſent arcam fęderis de domo Dauid vſque ad templum, clauſæ ſunt portæ tẽpli, ſubiecto nullo faciente iuſſu Dei, & non poterant ſacerdotes in illud introducere arcam: & tunc Salomon orauit Dominum, vt aperiret portas ad hoc, quia arca introduceretur in ſancta ſanctorum, dicens: nunc ergo Domine conſurge in requiem tuam, id eſt conſurge ad intrandum in requiem tua, id eſt in ſancta ſanctorum, vbi requieſcere debes aperiẽdo nobis portas, vt illuc introire poſſimus: tu & arca ſanctificationis tuæ, id eſt tu ingredere illuc, & etiam illuc introeat arca: & cum oraſſet Salomon orabant quoque ſacerdotes, vt Deus portas aperiret, & cantabant pſalmum centeſimum triceſimum primum ſ. Memento Domine Dauid, & cum perueniſſent ad illum verſum. Propter Dauid ſeruum tuum, nõ auertas faciem Chriſti tui, ſubito apertæ ſunt portæ templi, & introducta eſt arca: & in hoc apparet gloria magna Dauid: quia propter eum, portæ apertæ ſunt. Sed dicendum ꝙ hoc non ſtat, primo quia non eſt veriſimile, ꝙ aliquid tale accidiſſet, ſcilicet ꝙ clauderentur portæ templi volentibus ingredi, & ꝙ poſtea aperirẽtur, quia iſtud erat aliquid magnũ pertinẽs ad acceptationem Dei circa templum iſtud, vel ad ſignandum iram contra populum ſuum: ideo ſi accidiſſet, nullo modo tantam rem ſcriptura ſubticuiſſet. Secundo modo patet, non eſſe ad propoſitum nec ſatis veriſimile, ꝙ iſtam particulam hiſtoriæ, ſcriptura ſupra omiſerit & hic inſeruerit, cum non faceret hic ad propoſitũ. Tertio patet, quia litera non ſeruat iſtud, ſed nimis extortus eſt ſenſus iſte ad literam hanc. Quartò patet: quia ipſi mouentur ad dicendum quod ſacerdotes decantauerint Pſal. 131. ſcilicet ſurge Domine in requiem tuam: tu & arca ſanctificationis tuæ: ſacerdotes tui induãtur ſalutem, & cætera. Et tamẽ iſtud non eſt ſatis ad propoſitum: quia ſi ſacerdotes decantaſſent pſalmum illum, poneretur ibi totus ille pſalmus vſque ad locum, quem decantauerũt Sacerdotes, vel ſaltem poneretur principium Pſalmi: & intelligeretur quod reliqua eius continuata ſunt: & non ponitur hoc, ſed quædam eius verba de medio Pſalmi: ideo non colligitur bene nec veriſimiliter, quòd ſacerdotes cantauerint Pſalmum illum, quia iſti putant quòd Salomon orauerit Dominum pro apertione portarum dicens: ſurge Domine in requiem tuam: tu & arca ſanctificationis tuę. Et poſtea, quod ſacerdotes cantauerint Pſalmum illum, & hoc putant, quia illa verba, ſcilicet ſurge

F Domine in requiem tuam: ponuntur dependentia ſupra ex verbis Salomonis: & poſtea dicitur, ſacerdotes tui &c. & ſic putant, ꝙ ſacerdotes inceperint ibi cantare. Sed nõ ſtat, quia illa litera, ſcilicet ſacerdotes tui &c. non ſignat, quòd ſacerdotes cantauerunt: ſed eſt litera pſalmi, ſcilicet ſacerdotes tui induantur ſalutem vel iuſtitiam &c. & ſic neceſſe eſt, ꝙ ille, qui dixit verba præcedentia, ſcilicet ſurge Domine in requiem tuã: dixerit etiam iſta verba, ſcilicet ſacerdotes tui &c. ſolus ergo Salomon locutus eſt hoc, & nõ cantauerũt aliquid ſacerdotes. Sexto, quia ipſi dicunt, ꝙ quando ſacerdotes peruenerunt ad illum verſum, propter Dauid ſeruum tuum, i. e. auertas faciem Chriſti tui, apertæ ſunt portæ: & hoc dicunt, quia ponũtur hic aliqua verba illius Pſal. 131. & finiuntur in illo verbo: Domine Deus ne aduerſeris faciem Chriſti tui.
G Memento miſericordiarum Dauid ſerui tui. Sed iſtud nihil eſt, quia non ponitur hic aliquid de portarum apertione nec clauſione: nam ſi poneretur, fuiſſe facta portarũ apertio, vel clauſio: dato q̃ non diceretur in quo verſu pſalmi fuiſſet facta apertio, & continuarentur verba vſq; ad verſum illum, eſſet veriſimile, ꝙ dictis illis verbis apertæ ſunt portæ: & tamen non ponitur aliquid de illo, ergo non innuitur ꝙ dicto illo verbo fuerit facta aliqua apertio, vel clauſio portarum: ſed eſt quædam fictio iſta facta a Iudæis, ſicut multæ aliæ fieri ſolent, inuento aliquo paruo colore. Alij dicunt, ꝙ hiſtoria acciderit ſicut ſupra narratum eſt de clauſione portarum, & cantauerunt ſacerdotes Pſalmum prędictum: putabant autem ꝙ propter facta Dauid, quæ commiſerat. ſ. occidi iubendo Vriam, & accipiendo vxorem eius Bethſabee Deus clauſiſſet portas: & ſic dixerunt, propter Dauid ſeruum tuum
H non auertas faciem Chriſti tui, id eſt propter peccata ſua, non confundas faciem Chriſti. ſ. Salomonis: & dicto illo verbo, apertæ ſunt portæ. Et dicunt ꝙ tunc cognouit Salomõ peccata Dauid remiſſa eſſe, quia propter illa, Deus voluit tenere portas clauſas, & aperuit illico eas, vt non putaretur, quod propter peccata Dauid fieret hoc, & ſic in morte reputaretur Dauid adhuc reus delictorum. Sed iſtud non ſtat, ſicut & præcedens ſententia, quia præſupponitur ꝙ clauſæ fuerint portæ, & ꝙ Salomon orauerit pro apertione, & etiam ſacerdotes: ſed iſta confutantur eiſdem rationibus; quibus ſupra confutata ſunt: quod autem dicitur, quòd putabant ſacerdotes, quòd propter peccata Dauid clauderetur porta, non eſt veriſimile: quia Dauid reputabatur vir ſanctiſſimus, & mortuus
I eſt in ſenectute bona, & licet peccaſſet in facto Vriæ, iam putabatur illud peccatum ab omnibus remiſſum, quia multum tempus tranſierat inter peccatum illud, & mortem Dauid. Etiam Dauid fecerat poſtea alia peccata, quæ poſtea remiſſa fuerant, ſicut fuit peccatum numerationis populi: pro quo Deus miſit peſtilentiam ſuper terram tribus diebus, & poſtea ceſſauit plaga. 2. Regum 24. & præced. libro 21. capitulo. Si ergo adhuc non remiſſum eſſet peccatum, illud, adhuc Deus puniuiſſet Dauid viuentẽ pro peccato hoc, & non puniuit vlterius, ideo nõ erat hoc veriſimile. Secundò patet, quia pro iſto peccato Deus dederat pęnam ſufficientem, quæ iam erat conſumata in Dauid, ergo non manebat alia pœna. Patet, nam Deus per Nathan dixit Dauid, ꝙ propter peccatum iſtud adulterij cũ Bethſabee, moreretur puer, qui natus
K fuerat de adulterio: Etiã quia Dauid fecerat occidi Vriã; Deus faceret, ꝙ non recederet gladius de domo Dauid. 2. Regum 12. & vtrunque completum erat: nam puer ille mortuus eſt eo. ca. & gladius verſatus fuerat in Domo Dauid, quia Abſalom filius Dauid occiderat Amnõ primogenitum eius fratrem ſuum. eo. lib. cap. 13. & poſtea ſerui Dauid, ſcilicet Ioab princeps militiæ Dauid occidit ipſum Abſalom. eo. lib. 18. capit. non ergo manebat aliqua pœna toleranda pro peccato Dauid: nec poterant ſacerdotes veriſimiliter præſumere ꝙ propter peccata Dauid clauderentur portæ. Tertio patet, quia Pſal. 131. vbi ponuntur verba iſta dicitur: propter Dauid ſeruum ſuum, nõ auertas faciem Chriſti tui: & hic dicitur, Memento miſericordiarum Dauid ſerui tui. Si ergo putabant manere peccata Dauid nondum remiſſa, non vocarent

carent

careret eum ſeruum Dei. quia iſtud potius ſignat magis familiaritatem; ideo neceſſe eſt magis intelligi per modum obſecrationis, per merita Dauid ſerui Dei. Quarto patet, quia iſta ſententia poſſet adhuc habere aliqualem colorem ſi ſtarent verba illa Pſal. 131. ſ. propter Dauid ſeruum tuum, non auertas faciem Chriſti tui: quia illa verba poterant eſſe ambigua, ſcilicet propter Dauid ſeruum tuum, i. propter merita eius nõ auertas, vel propter Dauid, ideſt propter peccata eius non iraſcaris, & auertas faciem Salomonis, & tamen hic ponitur alia litera, quæ non ſuſtinet iſtam ambiguitatem. ſ. Domine ne aduerſeris faciem Chriſti tui: memento miſericordiarum Dauid ſerui tui. Et neceſſe eſt q̃ intelligatur in bonũ. ſ. memento miſericordiarum Dauid, i. propter miſericordias illi promiſſas non aduerſeris faciẽ Chriſti tui. Quinto patet, quia dato q̃ ſacerdotes putarent peccatum Dauid non eſſe remiſſum, adhuc non dicerent, propter peccata Dauid, non auertas faciem Chriſti tui, quia ex hoc infamaretur Dauid mortuus, cum peccata eius publice à ſacerdotibus cantantibus rememorarentur: non ergo ſtat iſta ſententia. Sed dicendum, q̃ iſta litera tota ex illo loco: tu es Deus meus: vel ex illo loco, nunc igitur conſurge, eſt concluſio præcedentium: quia ſupra Salomon poſuit petitiones in particulari, quæ omnes tendebant ad hoc, q̃ Deus exaudiret orationes, quæ fierent in templo illo. Nunc ponit in concluſione, q̃ Deus attentus ſit ad faciendum prædicta: nã alias confunderetur facies Salomonis orantis, & dicitur, nunc conſurge Domine Deus in requiem tuam, ſ. conſurge ad manendũ in ſancta ſanctorum, vbi erat requies Dei: quia ibi manſurus erat in requie, eo q̃ dicebatur eſſe Deus ſuper Arcam: & in ſancta ſanctorum manere debebat inter alas Cherubim ad dandum reſponſa. Et dicitur tu & Arca ſanctificationis. ſ. non ſolum tu manebis hic in requie, ſed etiã manebit Arca in requie ſua, quia ante hoc mutabatur Arca de loco ad locum cum ſanctuario, quando erat in illo: cum vero fuit per ſe, etiã mutata eſt per varia loca, quia primo ſtetit in terra Philiſthinorũ ſeptẽ menſibus, 1. Reg. 6 deinde venit in agrum Bethſemes, & ſtetit ibi aliquot diebus, & tranſlata eſt in Cariathiarim in domũ Abinadab ſacerdotis, 1. Regũ 6. & 7. deinde manſit ibi tempore multo, & tranſlata eſt poſt in Ieruſalem in domum Obededõ Gethæi. 2. Reg. 6. & præced. lib. 13. cap. Poſtea manſit ibi tribus menſibus, & tranſlata eſt inde in domum Dauid, manſitque ibi multo tempore. 2. Reg. 6. & præceden. lib. 15. cap. Et inde tranſlata eſt in domum, quam ædificauit Salomon, & ibi manſura erat in æternum. Ideo dicebatur ibi eſſe requies ſua, quia non erat inde mutanda de loco ad locum ſicut prius. Vocatur Arca ſanctificationis. i. ſanctitatis, quia in ea continebatur res ſanctiſſima totius ſanctuarij. ſ. tabulæ legis decẽ præceptorum, & virga Aaron, quæ fronduerat, & vrna aurea continens manna ad Hebr. 9. vel quia ſuper ipſam erat Deus vt putabatur reſpondens omnibus conſultationibus, & dubijs inductis per ſummum ſacerdotem introeuntem in ſancta ſanctorum, & nõ poterat eſſe maior ſanctitas quam vbi ſic Deus apparebat, & loquebatur. Alia litera habet: tu, & arca fortitudinis tuæ: & vocatur Arca fortitudinis, quia per eam apparuit fortitudo Dei in multis locis, apparuit primo in deſiccatione, & diuiſione Iordanis: quia mox vt pedes ſacerdotum tenentium arcam ſteterunt in Iordane, ſtetit aqua ſuperior in modum muri, & aqua inferior receſſit: Et ſic apparuit alueus aridus, vt tranſirent Iſraelitæ ſicco pede; Ioſue tertio. Deinde apparuit fortitudo Arcæ in murorum Iericho deſtructione, quia vt luſtrata eſt ciuitas ſeptem diebus per Arcam, corruerunt muri vltima vice. Ioſue 6. Deinde apparuit fortitudo Arcæ in Philiſthinorũ percuſſione, quia corruit Dagon Deus Philiſthinorum corã Arca, & confractæ fuit manus eius, & caput: & in quãcunque ciuitatem introiret Arca, ſequebatur plaga magna quouſque tolleretur inde Arca primo Reg. 5. & dicitur: Sacerdotes tui induantur ſalutem, ideſt veſtes ſalutares, in quibus miniſtrare debent: & ſic applicabitur tota litera, ſicut ſupra applicauimus.

A CAPITVLVM VII.

CVmque compleſſet Salomon fundens preces, ignis deſcendit de cælo, & deuorauit holocauſta, & victimas: & maieſtas Domini adimpleuit domum. Nec poterant ſacerdotes ingredi templum Domini, eo quod impleſſet maieſtas Domini templum Domini. Sed & omnes filij Iſrael videbant deſcendentem ignem, & gloriam Domini ſuper domum: & corruentes proni in terram ſuper pauimentum ſtratum lapide, adorauerunt, & laudauerunt Dominum: quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Cumque compleſſet. Deſcripta in præcedentibus oratione Salomonis, hic ponitur ſignum acceptationis, ſcilicet quod per ſigna data hic apparuit, quod Deus B acceptabat orationem Salomonis, & dedicationem templi, & diuiditur in duas. Primo ponitur dedicationis acceptatio: ſecundo Salomonis admonitio, ibi. *Apparuit autem Dominus*. Prima in duas, quia primo ponitur prædictæ acceptationis oſtenſio. Secundo dedicationis inceptæ completio, ibi. *Rex autem*.

An ea, quæ habentur hic, habeant ordinem continuatum. Quæſtio I.

QVæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic, habeant continuatum ordinem ad præcedentia, vel ſit ordo mutatus, & an fuerint iſta immediate poſt illa, vel intericcto aliquanto tempore. Ad pri- C mum dicendum, quod hic eſt ordo continuus: quia præcedenti capit. agebatur de feſtiuitatis inchoatione, vel perfectione, hic agitur de eiuſdem conſummatione, cum totus Iſrael fuerit remiſſus, nunc per regem in tabernacula ſua: ideo neceſſe eſt, quod illa fuerint poſt illa. Secundo, quia præced. cap. ponitur Salomonis oratio, hic ponitur diuina reſponſio, vt patet in litera, neceſſe eſt autem, quod fuerint illa ante iſta. Ad ſecundum dicendum, quod non fuit hic aliquod tempus intermedium inter præcedentia, & iſta, ſed eſt continuata hiſtoria: nam Salomon aſtante toto populo orauit ad Dominum, & dixit omnia, quæ habentur præced. capit. & ſtatim vt compleuit orationem, deſcendit ignis de cælo, & combuſſit holocauſta, quæ poſita erant in altari, ſicut dicitur in litera, ſcilicet: Cumque compleſſet Salomon D fundens preces, ignis deſcendit de cælo, & deuorauit holocauſta: ideo dicendum, quod nullum fuit medium inter iſta & præcedentia. Circa primum dicitur. *Cumque compleſſet Salomon fundens preces*. Quando compleuit Salomon facere orationem ſuprapoſitam præced. cap. nam illam orationem fecit coram toto populo attento ad verba eius, & completa oratione miſſus eſt ignis, ſicut habetur hic. *Ignis deſcendit de cælo*. Scilicet deſcendit ſuper holocauſtum, deſcendit enim de loco alto, & ob hoc videbatur deſcendere de cælo, ſed an vere deſcenderit de cælo, vel de aere, & de qua parte deſcenderet declarabitur infra in quadam quæſtione: *Et deuorauit holocauſta & victimas*. Scilicet, erant poſita holocauſta ſuper altare, & etiam hoſtiæ pacificæ, & omnia conſumpſit ignis ille deſcendens de cælo. Ex hoc E apparet quod Salomon nunc faciebat duo genera ſacrificiorum, ſcilicet holocauſta, & hoſtias pacificas: nam holocauſta clare nominantur: hoſtiæ pacificæ intelliguntur per victimas: erant enim tria genera ſacrificiorũ in lege. ſ. holocauſta, hoſtiæ pacificæ, & hoſtiæ pro peccato. Holocauſtum erat, quando totum animal Deo cremabatur in altari. ſ. carnes, caput, & pedes, & inteſtina ſolo fimo, & pelle, & cornibus demptis, & ideo vocatur holocauſtũ, quia totũ cremabatur ab Olon, quod eſt totum, & Cauma, quod eſt incendium, quaſi totum incenſum: & talia ſacrificia offerebantur ſolũ vel ſaltem principaliter ad honorem Dei. Secundum genus erat hoſtiarum pacificarum, de quibus offerebantur ſoli adipes cũ tet. Carnes aũt diuidebantur inter ſacerdotes, & offerentes

tes, ſ. ſacerdotibus dabatur pectuſculum & armus dexter, & cæteræ carnes prouenìebant offerentibus: vt colligitur Leuit. 7. & 3. Sacrificium pro peccato erat duplex, quoddam vocabatur pro peccato, & aliud pro delicto; de quorum cæremonijs magis declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione. Hic autem ponuntur duo genera ſacrificiorum ſolum, ſcilicet holocauſta, & victimæ, idest hoſtiæ pacificæ: holocauſta quidem ad laudem Dei, & honorem: hoſtiæ pacificæ ad reddendum gratias de ſuſceptis beneficijs, & vt populus poſſet paſci de carnibus ſacrificij. Nam hoſtiæ pacificæ ſunt ad duo, ſcilicet ad gratiarum actiones, & ad obſecrationes, vt patet Leuit. 7. & hoc pro gaudio, conſummato templo, reddendo Deo gratias, quod conceſſiſſet Hebræis conſumare illud templum, iuſtum fuit offerri hoſtias pacificas: hoſtiæ autem pro peccato non fuerunt nunc neceſſariæ, quia talia ſacrificia non fiebant niſi pro ſpecialibus peccatis, ſecundum impoſitionem legis, vt commiſiſſet, & quia nunc nihil tale erat, non oblata fuit ſacrificia pro peccato. *Et maieſtas Domini implenit domum.* Vocatur maieſtas quidam apparatus excellens alicuius ad notandam magnitudinem ſtatus: & dicitur maieſtas quaſi maior ſtatus, & talis apparatus conuenit regibus: vnde dicimus imperatoriam maieſtatem, vel regiam maieſtatem: minoribus autem non ſolemus attribuere maieſtatem. Deus autem videri non poteſt: quia tamen oſtendebat quendam apparatum præſentiæ ſuæ, per quem pateret eum eſſe præſentem ſpecialiter in loco illo, dicebatur habere maieſtatem, vel apparere maieſtatem eius. Iſta maieſtas erat aliquod ſignum viſibile glorioſum: vnde vocatur gloria Domini, vt patet infra: quid tamen eſſet, declarabitur infra in quadam quæſtione. Et poteſt hic accipi domus dupliciter: vno modo pro tota domo templi cum atrijs ſuis: & tunc eſſet ſenſus quod templum in circuitu, & atria omnia repleta ſunt maieſtate illa, quæcunque illa eſſet. Alio modo accipitur domus pro ſolo templo habente parietes, & tectum in quod intrabant ſoli ſacerdotes: & tunc dicetur quod ſolum templum impletum eſt maieſtate & in atrijs nihil erat. Sed exiſtentes in atrijs videbant maieſtatem Dei quæ implebat templum: & iſte ſenſus videtur ſatis conſonare literæ, cum dicatur infra, quod ſacerdotes non poterant ingredi templum: eo quod impleſſet maieſtas Dei templum Domini: & tamen dicitur quod erant Iſraelitæ in atrio templi, & videntes maieſtatem Dei, corruerunt ſuper facies ſuas in pauimento ſtrato lapide: ſi tamen repletum eſſet etiam atrium gloria Domini, non poſſent ibi ſtare Iſraelitæ: ideo videtur quod non erat atrium repletum, ſed ſolum templum. Et in circuitu templi erat aliquid de maieſtate illa: quia alias ſi tota Dei maieſtas appareret intra templum, non viderent aliquid Iſraelitæ, qui erant in atrio, eo quod porta templi clauſa erat, vel ſaltem pendebat ſemper velum ad portam, vt nihil poſſent videre de his quæ intus erant: & tamen videbant iſti maieſtatem Dei exiſtentes in atrio templi: ergo neceſſe erat, quod aliquid de maieſtate Dei appareret extra templum. *Nec poterant ſacerdotes ingredi templum Domini.* Scilicet, quia erat maieſtas Dei replens templum, non poterant ſacerdotes ingredi templum; quia illa impediebat, vel forte propter eius reuerentiam accedere non audebant: quod autem erat templum iſtud in quod non poterant nunc ingredi ſacerdotes propter gloriam Domini, dicetur infra in quadam quæſtione. *Eo quod impleſſet maieſtas Domini templum Domini.* Scilicet, illud ſignum viſibile, quod oſtendebat præſentiam eius, & vocabatur eius maieſtas, replebat templum, & etiam in circuitu templi circunfuſum erat, ita vt videri poſſet ab exiſtentibus foris. *Sed, & omnes filij Iſrael videbant deſcendentem ignem.* Scilicet, deſcendebat ignis de cœlo ad cremandum ſacrificiorum carnes, & omnes Iſraelitæ, qui conuenerant ad iſtam ſolemnitatem, & erant tunc in atrio templi, videbant deſcendentem ignem de cœlo. *Et gloriam Domini ſuper domum.* Iſta gloria Domini erat maieſtas: quia gloria ſignat aliquid famoſum, & pertinet ad maieſtatem, quia maieſtas eſt aliquid valde excellens, per quod cognoſcitur tanquam famoſus ille cuius eſt maieſtas, & deſcendebat ſuper domum, idest ſuper templum: quia etiam tectum templi erat opertum gloria Domini, ita vt omnes exiſtentes per circuitum a longe poſſent videre gloriam Domini ſuper templum. *Et corruentes proni in terram.* Scilicet, omnes Iſraelitæ, vt viderunt deſcendentem ignem ſuper domum, & gloriam Domini, corruerunt in terram. Sed tunc eſt dubium, an corruerunt præ timore, viſa magnitudine rei, vel corruerunt præ reuerentia, ſcilicet laudantes Dominum propter illa quæ oſtendebat. Et dicendum videtur quod corruerunt in terram præ reuerentia: nam maieſtas Dei, & ignis deſcendentes de cœlo, non erat aliquid terribile, ita vt Iſraelitæ caderent præ timore in terram: & ſi dicas quod timuerunt ignem venientem. Dicendum quod non ſtat, quia non veniebat ſuper eos, ſed ſuper ſacrificia, quæ ab eis remota erant aliquantulum, in atrio ſacerdotum. Item patet, quia dicitur in litera corruentes proni in terram, adorauerunt, & laudauerunt Dominum: ideo non corruerunt timentes, ſed ad adorandum: & iuſtum erat, quia illa ſigna teſtabantur Deum quodam ſpeciali modo præſentem eſſe, & debebant reuereri propter præſentiam illam, & adorare Deum, tanquam viderent eum præſentem ſibi: quia videbant eum eo modo, quo poterant videre etiam cum Deus inuiſibilis ſit, iuxta illud Ioan. primo, ſcilicet Deum nemo vidit vnquam; ſolum eum videmus per aliqua ſigna præſentiæ ſuæ, ſicut videmus hominem armatum contemplando arma, quæ ſunt ſigna exteriora. *Super pauimentum ſtratum lapide.* Hoc dicitur, quia ipſi erant in hoc pauimento ſtrato lapide, ideo oportebat, quod ſuper illud corruerent, niſi forte inde fugere vellent, & iſtud erat in atrio: nam omnia quatuor atria templi, in quibus Iſraelitæ & cæteri orabant, erant ſtrata lapide, ſcilicet quod pauimentum de lapide erat pulchrum ad oſtendendam operis excellentiam. Et dicitur ſtratum lapide, idest factum de lapide, quia ſternere eſt locare ſub pedibus. Et ſic vocantur ſtramenta veſtes, vel panni, qui ponuntur ſuper pauimentum ſub pedibus, vel in lecto ſub nobis, templum, etiam ſtratum erat lapide: quia tamen ſuper lapides erant ligna abiegna, vel cedrina, vt patet 3. Reg. 6. & ſupra 3. & ligna erant operta laminis aureis: non dicitur de templo quod erat lapide ſtratum, quia non apparebat lapis aliquis in toto opere: ſed quicquid erat intra templum, aureum videbatur, vt patet 3. Reg. 6. *Adorauerunt, & laudauerunt Dominum.* Adorare eſt incuruare ſe ad terram: laudare eſt magnitudinem alicuius ſermonibus explicare, & hoc fecerunt iſti: nam incuruauerunt ſe ad terram, & dixerunt de Deo aliquam magnitudinem, quæ ſequitur. *Scilicet, quoniam bonus, & quoniam in ſæculum miſericordia eius.* Idest laudauerunt Deum dicentes, quod bonus eſt, & quod miſericordia eius durat in ſæculum, idest ſemper: & iſta miſericordia & bonitas demonſtrabatur nunc, inquantum voluit nunc oſtendere gloriam ſuam, & ignem dare ſuper ſacrificia ad cremandum illa. Et dicitur quod in ſæculum durat iſta miſericordia, ſcilicet quod non perit tempore, ſed ſemper manet. Nam ab antiquo Deus oſtenderat bonitatem ſuam, & miſericordiam Iſraelitis, de quibus patet per proceſſum totius Exod. & libro Num. & fuerat hoc quaſi per quingentos annos ante iſtud. Nam ab exitu de Ægypto vſque ad fundationem templi fuerunt anni quadringenti & octoginta. 3. Regum 6. & nunc iterum oſtendebat Deus miſericordiam ſuam, ideo videtur, quod non peribat tempore, ſed durabat ſemper. Et ſicut vſque nunc durauerat, ita videbatur duratura in æternum: quia id quod non deficit in quingentis annis, non deficiet in æternum: potiſſime, quia miſericordia Dei fuerat a ſæculo, ſcilicet a primordio rerum creatarum, & tranſierant plusquam tres mille anni.

Ad quid ignis deſcendit de cœlo, idest qua neceſſitate. Quæſtio. II.

QVæritur circa prædicta de iſto igne deſcendente de cœlo ad quid deſcendit, & non quæritur ad quid deſcendit, idest ad quid faciendum: quia certum eſt, quod deſcendit ad cremandum holocauſta, & victimas, vt

patet in litera. Sed quæritur ad quid venit, & q̃ neceſſitas fuit, quod veniret ad cremandum victimas, cum poſſent holocauſta, & victimæ cremari alio igne, & ligni. Aliqui dicunt quod deſcendit iſte ignis ad ſignandum acceptationem orationis Salomonis: nam orauerat Salomon pro multis, vt patet præced. capit. & vt ſciret, quod Deus exaudiuerat orationes eius, miſit igitur ignẽ de cęlo, & maieſtatem ſuam. Sed obijcietur, quod non fuerit ad hoc: quia Deus dedit aliam certificationem Salomoni de hoc: nam apparuit ei. & dixit quod acceptauerat orationem eius, infra in litera, ſcilicet: audiui orationem tuam, & elegi locum iſtum. Alij dicũt, quod venit iſte ignis ad oſtendendum quod acceptarentur ſacrificia, quæ offerebantur nunc in templo. Et patet hoc, quia cremauit ignis iſte ſacrificia, ideo ſatis apparet, quod oſtendebat illa eſſe Deo accepta. Sed obijcietur, quod non venit ad hoc, quoniam præceſſerat aliud ſignum, in quo oſtendebatur ſufficienter omnes miniſtrationes, quæ fierent in ſanctuario iſto acceptas eſſe, ſcilicet quando deſcendit nebula, quæ repleuit domum, vt patet ſupra 5. & fuerat in ipſa die, vt infra declarabitur in quadam quæſtione: ideo non oportebat, quod oſtenderetur acceptatio in igne. Reſpondendum quod iſte ignis venit ad oſtendendum duo, ſcilicet ad oſtendendum exauditionem orationis Salomonis, & ad oſtendendum ſacrificia, quæ nunc fiebant, accepta fore. De primo patet ex circunſtantia operationis: nam erant animalia decoriata & carnes eorum ordinatæ ſuper altare ad cremandum, & dum Salomon orabat alta voce, totus populus erat attentus verbis eius, & non cremabant interim ſacerdotes ſacrificia. Finita autem oratione, cum peteret Salomon ſe exaudiri, miſit Deus ſubito ignem de cęlo & cremauit holocauſta & victimas, vt patet in litera, ſcilicet. Cumque compleſſet Salomon fundens præces, ignis deſcendit de cęlo, & deuorauit holocauſta. Quia ergo ſcriptura dicit hic, quod completa oratione deſcendit ignis, ſignat habitudinem aliquam eſſe ignis deſcendentis ad orationem Salomonis: & nulla alia eſt niſi, quod eſſet ſignum exauditionis: Patet hoc, quia iterum fuit miſſus ignis de cęlo ad oſtendendam orationem exauditam fore, ſcilicet quando Dauid fecit ſacrificium in area Hornam Iebuſæi, & orauit pro ceſſatione peſtis: dicitur quod exaudiuit eum Deus in igne de cęlo ſuper altare holocauſti. præced. lib. 21. cap. Erat autem ſignum conueniens, quia cum nunc Salomon oraſſet Dominum, & ille vellet oſtendere quod acceptauerat orationem eius in aliquo ſigno ſenſibili, forte non occurrebat aliquod ſignum, in quo promptius demonſtraretur, quam in iſta deſcenſione ignis ſuper ſacrificia: ideo data eſt iſta deſcenſio ignis ad hoc ſignandum. Cum autem obijcitur, quod Deus oſtendit iſtam acceptationem orationis, in quadam reuelatione. Dicendum quod hoc non tollitur quod deſcenſio ignis ad hoc fuerit, & tamen quomodo iſta duo ſigna concurrerent ad idem, declarabitur infra in quadam quæſtione. Secundum erat, quia iſta deſcenſio fuit ad ſignandum acceptationem ſacrificiorum, & iſtud eſt valde rationabile, quia ante hoc nulla ſacrificia facta fuerant in templo Salomonis: vt ergo intelligeretur, quod iſta erant accepta Deo, conueniens fuit dari aliquod ſignum, non poterat autem aliquod ſignum conuenientius eſſe quam quod deſcenderet ignis de cęlo ſuper ſacrificia, quia cum ignis deſcendens de cęlo à Deo mitteretur, & cremaret ſacrificia, apparebat quod Deus volebat illa pro ſe, quia aliàs non cremaret illa. Cum autem obijcitur, quod iam Deus dederat aliquod ſignum huius acceptationis, ſcilicet nebulam replentem templum. Dicendum quod illa nebula fuit ad ſignandum templum eſſe acceptum. Etiam ad acceptandum primũ miniſterium, quod ibi factum eſt: non tamen determinate erat ad ſignandum acceptationem iſtorum ſacrificiorum: ideo conueniens fuit nunc mitti ignem de cęlo ſuper iſta ſacrificia. Pro quo ſciendũ, q̃ nebula, quæ venit ſuper templum primo, magis fuit ad ſignandũ templum Deo acceptum fore, quam miniſtrationes eſſe acceptas: nam illico vt poſita fuit Arca in ſancta ſanctorũ, & egreſſi fuerunt inde ſacerdotes, nebula operuit domum: vt colligitur ſupra 5. cap. ideo decebat, vt aliquod ſignum eſſet, quod ſolum oſtenderet acceptationem miniſtrationum ſanctuarij, & iſtud fuit ignis deſcendens ſuper ſacrificia: Dato etiam quòd nebula deſcendens fuiſſet ſignum acceptationis miniſtrationum ſanctuarij, non erat decens, quòd daretur aliud ſignum adhuc. Pro quo ſciẽdum, quod in ſanctuario erant duplicia miniſteria in generali, Leuitica, & Sacerdotalia. Leuitica erant in canendo, & cuſtodiendo portas templi, & theſauros, & indicando, & ſimilibus: miniſtrationes ſacerdotales erant in offerendo ſacrificia, & thymiama cremando, & diſponendo lucernas in candelabro: & ponendo panes in menſa propoſitionis, & ſimilibus, de quibus declaratum eſt ſupra præced. lib. 23. cap. Et quia quando venit nebula operiens templum, non fuerat factum aliquod miniſterium in templo niſi Leuiticum, ſcilicet quia Leuitæ canebant tunc coram Domino, videbatur illud ſolum acceptari, vel illud, & alia miniſteria Leuitica, quę erant eiuſdem generis. De miniſterijs autem Sacerdotalibus non videbatur, an extenderetur ad illa: ideo decuit, quod fieret aliud ſignum ad acceptandum miniſteria ſacerdotalia. Fuit autem primum miniſterium ſacerdotale, quod factum eſt in templo, oblatio ſacrificiorũ, ideo decuit, quod oſtenderetur aliquod ſignum acceptationis illorum: & iſtud fuit, q̃ veniret ignis de cęlo ſuper illa, & per hoc innuebatur, quod omnia alia miniſteria ſacerdotalia, quæ poſtea fierent acceptabantur.

Quare potius miſit ignem quàm aliquid aliud. Quæſtio III.

QVæritur vlterius, dato quod vellet Deus mittere aliquod ſignum acceptationis ſuæ ſuper ſacrificia iſta, quare potius miſit ignem quàm aliquid aliud. Dicendum, quod hoc fuit propter duo, primo ex conditione operis: nam volebat Deus conſumere ſacrificia, vt videretur illa acceptare, ſed non poterat cõſumere illa niſi mittẽdo ignem ſuper ea, ideo debuit mitti ignis potius, quàm aliquid aliud. Si autem dicas, quod Deus poterat conſumere ſacrificia illa non mittendo ignem, cum per ſeipſum poſſet illa conſumere, ſcilicet ſolum iubendo: quia ita fuit de creatione, quod ipſe mandauit, & facta ſunt: ipſe dixit, & creata ſunt Pſal. 148. Dicendum eſt, quod verum eſt, quod poterat hoc fieri, & tamen quia populus non videret, quomodo ſacrificia conſumerentur, potiſſimè, quia multi putarent, quod fiebat hoc aliqua deluſione, cum non videretur conſumptio ſacrificiorum, & in hoc non incitaretur populus ad laudẽ Dei, cũ non eſſet ſignum ſenſibile, ſed magis ad dubitãdũ, an diuinitus, vel magicè iſtud opus fieret: potius ergo debuit fieri miſſo igne cęlitus, quam alio modo. Secundum fuit, quia acceptatio diuina ſignatur in miſſione ignis de cęlo, quia iſtud opus videtur Deo proprium: inde per miſſionem ignis de cęlo, conati ſunt illi aliquando inueſtigare veram deitatem, ſcilicet, cum diſceptatio eſſet inter Eliam, & Prophetas Baal, an eſſet Deus, ipſe Deus Iſrael, vel Baal, conuentum eſt, quod experirentur hoc modo, ſcilicet, qui exaudiret cultores ſuos mittendo ignem de cęlo ſuper ſacrificium, haberetur in Deũ: & cum clamaſſent prophetæ Baal a mane vſque ad meridiem, non erat exauditio, nec ignem conſecuti ſunt. Cũ autem oraſſet Elias, venit ignis, & deuorauit ſacrificiũ, & altare, 3. Regum 18. Si tamen non videretur ſignũ cõueniens ad inueniendam veram deitatem, miſſio ignis de cęlo, non conueniſſent omnes in hoc: Patet hoc, quod ſignet hoc diuinam virtutem: nam quando quinquagenarij Ochoziæ ibant ad Eliam, & dicebant, vir Dei rex mandat, vt deſcendas de monte: dicebat ipſe, ſi homo Dei ſum deſcendat ignis de cęlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos 4. Regum primo, & ſic per deſcenſionem ignis de cęlo putabat ſe probare eſſe hominem Dei: & hoc non eſſet, niſi deſcenſio

ignis de cælo ſpecialiter eſſe à Deo. Etiam conueniebat F
iſta deſcenſio ignis ſuper ſacrificium, ad ſignandum accepta
eſſe ſacrificia. Quia cùm Aaron conſecratus eſſet in ſummum ſacerdotem, & filii eius in minores ſacerdotes die octaua, qua primò ipſi miniſtrare cœperunt, deſcēdit ignis de cælo ſuper carnes ſacrificij, & deuorauit illas: Leui. 9. quòd videntes Iſraelitæ laudauerunt Dominum videntes eſſe acceptas oblationes. Item quando Dauid pro ceſſatione peſtis immolauit hoſtias in area Hornam Iebuſæi, & poſuit carnes ſacrificiorum ſuper altare: miſit Deus ignem de cælo & conſumpſit victimas. Fuit autem illa deſcenſio ignis, vt ſciret Dauid ſe exauditum in oratione ſua de ceſſatione peſtis: nam dicitur quod exaudiuit Deus Dauid in igne de cælo ſuper altare holocauſti; præcedenti libro vigeſimo primo capitul. Fuit etiam ad oſtendendum quod locus ille in quo offerebantur illa ſacrificia, erat à Deo acceptus ad ſemper ibi offerēdum. Ideo poſt quam Dauid vidit deſcendiſſe ignem de cælo ſuper locum illum, dixit, hæc eſt domus Dei, & altare holocauſtorum Iſrael, eo. lib. 22. cap. Sicut ergo à principio locus ille à Deo monſtratus eſt ſibi acceptus, vt ibi templum ædificaretur: ita & ædificato templo cum inciperent fieri miniſtrationes, debebat mitti ignis de cælo, vt per hoc cognoſceretur acceptas miniſtrationes.

An ille ignis fuerit verus ignis an non.
Quæſt. IV.

QVæritur vlterius de iſto igne, qui hic dicitur, an erat verus ignis, vel aliquid aliud. Aliquis diceret manifeſtum eſſe, quod eſſet verus ignis, cum ſcri- H
ptura vocet illum ignem. Dicendum, quod hoc non probat: quia vocat ſcriptura ignem eum qui eſt verus ignis, vel habet colorē ignis: ſic enim patet de columna ignis, quæ apparebat ſuper caſtra Iſraelitarum per noctem, & apparebat qualibet nocte. Exo. 4. Vocatur enim columna ignis: & tamen non erat verus ignis, ſed color, vel figura ignis. Item Num. 9. vocatur ſpecies ignis: ſic etiam dicitur, quod apparuit Deus in rubo ardenti in medio ignis, & non cremabatur rubus. Exod. 3. & tamen non erat ille verus ignis, ſed ſpecies ignis, vt declaratum eſt ibidem: ita ergo poterat eſſe iſte verus ignis, vel ſolū figura ignis. Dicendum quod ille erat verus ignis: nam ex effectu apparet, quia ille ignis cōſumpſit ſacrificia: cremare autem eſt opus veri ignis: ideo verus ignis erat: ſecus autem erat de columna ignis, quæ per noctem apparebat ſuper ca- I
ſtra Iſraelitarum, quia illa non habebat proprium actum ignis: non enim calefaciebat, ſed ſolum illuminabat, illuminare autem competit aſtris, licet non crementur. Ideo dicendum, quod fuit aliquod corpus aereum, denſum, cui Deus dedit colorem ignis, & fulgorem: & ſic illuminabat, ac ſi eſſet verus ignis, & tamen non erat: imò ſi fuiſſet verus ignis, oportuiſſet poni aliud miraculum, ſcilicet quod cum ille ignis eſſet magnus globus, & eſſet ſuper tabernaculum, propinquus operimentis tabernaculi, quomodo non cremabat illa? & tamen nihil cremabat. Item eſſet aliud miraculum: quia licet ignis in ſua ſphæra ſit ſine fomento; tamen infra ſuam ſphæram non poteſt eſſe ſine fomento, cum videamus quantumcunque magnum globum ignis ſubtracto fomento, ſtati- K
co extingui: & tamen ignis ille nullum habebat fomentum: quia ſemper erat illa columna ignis æqualis, & nihil cremabat aliquid circumſtantium: ideo ſi ignis verus eſſet, neceſſe eſſet, quod ſemper eſſet miraculum in via, nutriendo ignem illum ne extingueretur. Ponendo autem, quod erat aer denſus, cui erat lux communicata, ſolum erat vnum miraculum, ſcilicet quòd fuerit talis mixtio facta in aliquo corpore à Deo: & tamen ad conſeruationem ſuam, & ad hoc ne cremaret quæcunque propinqua, non requirebatur aliquod miraculum, cum non eſſet ignis verus: ſimiliter erat de igne, qui dicebatur eſſe in rubo. Et per hoc poſſumus diſtinguere, licet ſcriptura dicat aliquando apparuiſſe ignē, quando eſt verus ignis, & quando non, ſed ſpecies ignis.

De quo loco venerit ille ignis. Quæſt. V.

QVæritur vlterius, de iſto igne, cùm eſſet verus, & dicatur deſcendiſſe de cælo, de quo loco venerit. Aliqui dicunt, quòd de cœlo deſcendit: nam ſcriptura teſtatur eum deſcendiſſe de cœlo: ideo non eſt in hoc dubitandum. Item, quia dicitur in litera, quòd videbant Iſraelitæ deſcendentem ignem, & gloriam Domini ſuper domum, vt patet hic. Dicendum eſt, quòd non deſcenderit de cælo: nam nunquam eſt ponenda pluralitas, ſine neceſſitate, vt colligitur octauo Topicorum: ſed eſt regula, quòd quandocunque conſtat de aliqua actione, & non conſtat de modo eius, ponendus eſt ille modus, qui eſt leuior, quia aliàs poneretur pluralitas ſine
G neceſſitate, & tamen ponendo deſcendiſſe ignem iſtum de cœlo ponerentur plura miracula, quam aliàs, ideo non eſt dicendum quod venerit de cœlo. Primum miraculum eſſet: quia in cœlo non eſt ignis aliquis, cum cœlum ſit de quinta eſſentia, & non ſit ibi elementum aliquod, nec pars elementi: ignis autem eſt verum elementum, ideo non poterat eſſe in cœlo: ſi ergo de cœlo venire deberet, neceſſe erat, quòd crearetur ibi, & poſtea mitteretur. Secundum miraculum eſt, quia dato, quòd creatus foret ignis ille, non videretur modus, quo de cœlo deſcenderet non aperiendo partem aliquam cœli, quia cum ignis eſſet verum corpus, neceſſe erat, quòd in tranſitu ſuo occuparet locum, & dari debebat vnus de iſtis modis, ſcilicet quòd diuideretur cœlum, vt cederet igni tranſeunti: vel eſſet penetratio dimenſionum, vel reduceretur ignis ad indiuiſibile, vt non poneremus ruptionem: quilibet tamen iſtorum modorum eſt cum miraculo: nam ponere ruptionem in cœlo, vel ceſſionem, eſt miraculum, vel inconueniens, quia cedere pertinet ad rarum, & denſum, quæ ſunt conditiones elementorum, & rerum elementatarum: cœlum autem non eſt huiuſmodi, ideo non poteſt cedere, nec rumpi, ſine miraculo. Secundus modus, ſcilicet penetrationis dimenſionis, eſt miraculoſus: non enim poteſt natura tale efficere, nec poſſunt intelligere philoſophi qualiter fiat, & ponunt pro impoſſibili. Tertius modus eſt etiam miraculoſus, ſcilicet, quod reduceretur corpus ad indiuiſibile; nam licet reduci poſſet ſine miraculo, non tamen fit. Sed obiicietur, quod ita fit in corporibus cœleſtibus aliàs, ſcilicet quando Chriſtus in cœlum aſcendit, & quando nos
I aſcendemus poſt diem iudicij: nam tunc cum corpora vera habuerimus, neceſſe eſt, quod fiat aliquid iſtorum: ſic etiam in Chriſto concedimus, cum eſt in hoſtia, quòd reducatur tota ſua quantitas ad indiuiſibile, quia aliàs non poſſet capi ibi in qualibet particula hoſtiæ. Dicendum, quod verum eſt de corporibus noſtris, quòd erunt in cœlo non reducta ad indiuiſibile, nec rumpendo cœlum, ita vt cœlum cedat, ſed ſolum per penetrationem dimenſionum: quia iſte eſt modus conueniens, & hoc neceſſe eſt poni, cum oporteat confiteri, quod vere corpora noſtra erunt in cœlo aliquando, ſcilicet poſt Reſurrectionem.

De corpore etiam Chriſti neceſſe eſt dici, quod ſit in hoſtia, quia eſt fundamentum fidei, quod Chriſtus ſit in
K hoſtia tota verè, & tamen non poteſt poni ibi per alium modum: nam penetratio dimenſionum non poteſt ibi ſtare, quia dato quod ſtaret non caperetur ibi Chriſtus, cum ſtaret ſecundum totam ſuam extenſionem. Etiam non poſſet ſtare ruptio, vel ceſſio, quia non poſſent partes hoſtiæ tantum ſegregari, quod inter illas caperetur corpus Chriſti manente hoſtia integra: Neceſſe fuit ergo ponere, quòd eſſet corpus Chriſti in hoſtia reductum ad indiuiſibile: De igne deſcendente ſecus eſt: quia poteſt poni, quòd non deſcenderet de cœlo, ſed de aliquo alio loco, ita quod non ponantur iſta miracula: ideo non eſt ponendum, quod deſcenderet de cœlo. Tertium inconueniens erat, quia ponebatur iſte ignis nimis deſcendere contra conditionem ſuam: nam deſcenderet de ſursum, & quanto eſſet deſcenſio maior, tanto eſſet maior violentia naturæ ſuæ. Si autem ponamus iſte ignis deſcendiſſe
de

de aliquo loco inferiori, non erit tantum inconueniens, ideo non debet poni deſcendiſſe de cœlo. Cum autem obijcitur, ꝙ de cælo deſcenderit, quia litera hoc dicit. Dicendum, quod non ſequitur, quia ſacra ſcriptura accipit cœlum large pro toto ſpatio, quod eſt ſupra nos, & ſic aer vocatur cœlum: iuxta illud Pſal. 8. ſcilicet. Volucres cæli, & piſces maris, & Matth. 13. Aues cæli comederunt illud, & vocatur cælum, id eſt aer, quia aues non ſunt in cælo: ideo de quacunque parte aeris deſcenderit iſte ignis, diceretur deſcendere de cælo. Alii ergo dicunt, quod iſte ignis deſcendit de ſphæra ignis: nam illa eſt ſub concauo orbis Lunæ prima in regione elementali, & tunc non ſequuntur miracula, quæ ſupra ponebantur: nam non erit primum, ſcilicet, quod ille ignis creatus ſit, quia cum ignis in ſphæra præexiſtat a principio orbis, non oportebat de nouo creari iſtum ignem ſi de ſphæra illa eſſet.

Secundum etiam miraculum tollebatur, ſcilicet, ꝙ non oportebat fieri ruptionem cæli, nec dimenſionum penetrationem, nec reductionem ad indiuiſibile: cum non fuerit iſte ignis in cælo aliquando. Tertium et tollitur, quia licet iſto modo debeat poni deſcenſio ignis, tamen non ponitur de loco tam ſummo, & ſic minus fiet contra naturam ignis. Sed dicendum videtur, ꝙ non fuerit iſte ignis deſcendens de regione ignis. Primo, quia ſi tantum de igne deſcenderet, oportebat tantum ſuppleri de alia materia, vt non maneret vacuum. Secundum erat, quia erat valde difficile, ꝙ deſcenderet ignis per totam regionem mediam: nam non poterat naturaliter conſeruari per totum medium deſcendens, cum ſit medium interſtitium ibi, ꝙ eſt frigidiſſimum, & ibi periret ignis quilibet deſcendens niſi miraculoſe conſeruaretur. Tertium erat, quia ponebatur deſcendere de loco altiſſimo, quod eſt contra conditionem ignis. Licet ergo iſte modus poſſet teneri, dicendum tamen, ꝙ conuenientius eſt dicere, quod iſte ignis nō fuerit de regione ignis ſed de parte ſuprema aeris, Deus iſtum ignem produxerit conuertendo aliquam partem aeris in ignem, & fecerit deſcendere illum ignem tantum ſuper templum, & ſic videbatur deſcendere de cælo. Iſte etiam modus videtur fuiſſe in deſcenſione ignis ſuper duos quinquagenarios, ſuper quos fecit deſcendere ignem Elias: nam dicebat: Deſcendat ignis de cælo: quarto Regum primo non tamen deſcēdebat de cælo, ſed de aliqua parte inferioris interſtitij aeris, vt ibi declaratum eſt, & per iſtum modum ponerentur pauciores difficultates quam alias, & erit modus conueniens.

An ignis qui deſcendit ad ſacrificium ſemper durauerit, vel quanto tempore.

Quaeſt. V.

Quæritur vlterius de iſto igne, qui deſcendit nunc ſuper ſacrificia, an ſemper durauerit, vel quanto tempore durauit. Aliqui dicunt, quod ſemper durauit, quia dabatur in ſignum diuinæ acceptationis, & ſic factum fuit in deſerto: nam conſummato tabernaculo Moyſi nubes repleuit illud, & columna ignis per noctem, & durauit ſemper illa columna ignis, quia qualibet nocte apparebat ſuper tabernaculo: Exod. 40. & Num. 9. cap. Ita ergo cum nunc conſummato ſanctuario veniſſet ignis ad acceptationem illius, debebat ſemper manere. Dicendum quod iſte ignis, qui nunc venit de cælo, modicum durauit, ſcilicet ſolum quandiu cremata ſunt ſacrificia, & hoc patet ex duobus, vel tribus. Primo quia iſte ignis, cum eſſet verus ignis, extra ſphæram ſuam non poterat conſeruari, niſi miraculoſe: fuit autem materia in qua conſeruari debebat iſte ignis carnes ſacrificiorum, quia ad illas cremandas venerat, & ideo quandiu durarent carnes illæ in cremari, maneret ille ignis, combuſtis autem carnibus cum non haberet ignis ille materiam, in qua conſeruaretur, deficeret: ſicut videmus de quolibet alio igne, qui apud nos eſt. Et ſi velis dicere, ꝙ poſtea manſerit iſte ignis, oportet ꝙ detur miraculum quomodo maneret ſine materia, & tamen

A non eſt dandum tale miraculum, cum non appareat aliqua neceſſitas ad ponendum illud. Secundum eſt, quia finis, ad quem iſte ignis deſcendit fuit, vt cremarentur carnes illorum ſacrificiorum, completa ergo crematione illa, non videbatur ad quid eſſet ignis neceſſarius, & ſic iam maneret ſuperuacue. Tertiū eſt, quia ſi ille ignis ſemper maneret, eſſet aliquod magnum miraculum de ſpecialibus, quæ vnquā contigiſſet inter Hebræos, propter durationem magnam, & non ſubticeret illud ſcriptura: ſicut non ſubticuit de nubecula, & columna ignis ꝙ ſemper manebant quandiu erant Iſraelitæ in deſerto, & tamen nihil ſcribitur de hac duratione ignis, ergo videtur, ꝙ non manſit ſemper, ſed ſolum quandiu cremata fuerunt ſacrificia. Cum aūt obijcitur de igne deſcendente in conſumatione templi tabernaculi Moyſi,
B ꝙ manſit ſemper. Dicendum, ꝙ non eſt ſimile de illa columna ignis, & de iſto igne. Primo, quia illa columna non erat ad deſignandum acceptationem ſanctuarij, ſed ad illuminandum Hebræos per noctem, ideo quandiu Hebræi egerent lumine illius, maneret: iſte autem ignis erat ſolum ad conſummendum ſacrificia: ideo expletis illis, non oportebat vt maneret. Secūdo patet hoc, quia illa columna ignis, quæ apparebat, licet durauerit magno tempore, non durauit ſemper: nam ſolum durauit quandiu manſerunt Iſraelitæ in deſerto, ſcilicet per quadraginta annos. Exod. 40. & Numer. 9. Et hoc, quia toto tempore illo manebant Iſraelitæ in caſtris, in deſerto, & vt caſtra illuminarentur per noctem, dedit Deus illam columnam ignis. Finitis autem quadraginta annis, cum Iſraelitæ manerent iam in terra Chanaan, &
C habitarent diſperſi per loca, non erat eis neceſſaria illuminatio illa per noctem, ideo poſt introitum in terra Chanaan, non legitur apparuiſſe quandiu fuerunt Iſraelitæ in deſerto, & non ſolum non legitur apparuiſſe, ſed veraciter dicendum, quod nunquam poſtea apparuit columna ignis per noctem, nec columna nubis per diē. Et hoc per ſimile de manna, quia Deus dabat in deſerto Iſraelitis manna, & dedit per quadraginta annos: quia non poterant ibi habere alium cibum: Exod. 16. & Deutero. 8. & 29. Cūm autem introierunt in terra Chanaan, & cœperunt comedere de frugibus terræ, ceſſauit manna, vt patet Ioſue 5. eo quod iam ſine manna poterant ſuſtentari Iſraelitæ. Ita cum neceſſitas columnæ nubis, & ignis ceſſaſſet introeuntibus Iſraelitis in terram Chanaan: non apparuit: vlterius, quia miracula di-
D uina non fiunt niſi ad ſupplendum aliquam neceſſitatem, quam natura ſupplere non poteſt. Ita ergo dicendum de iſto igne, qui nunc deſcendit, quod non duraturus eſſet ſemper, dato quod tempore duraret magno, & duratio iſta eſſet quandiu eſſet vſus eius neceſſarius: & tamen non videbatur alius vſus iſtius ignis niſi cremare illas carnes ſacrificiorum, ideo videtur dicendum, quod finita illa crematione ceſſauerit ignis ille. Secundo patet, quia ſi columna illa ignis eſſet ad ſignandam acceptationem diuinam ſuper illud tabernaculum, omni tempore maneret tam nocte quam die, & tamen manebat ſolum per noctem, per diem autem ſolum manebat columna nubis, vt patet Exod. 40. & Nume. 9. ideo non erat ad denotandam acceptationem,
E ſed ad illuminandum, & quia per diem non erat neceſſaria columnæ ignis illuminatio, ſolum apparebat columna illa per noctem, ita ergo iſte ignis ſolum maneret quandiu eſſet neceſſarius. Quarto patet, quia ſi columna illa ignis fuiſſet ad ſignandam acceptationem diuinam, ſolum fuiſſet ex tempore, quo fuit tabernaculum, & tamen fuit antequam tabernaculum fieret: nam tabernaculum conſummatum eſt in fine primi anni ab exitu de Aegypto, & in principio ſecundi anni erectū eſt: Exod. 40. & tamen columna nubis, & ignis apparuit in principio exitus de Aegypto, & dirigebat Iſraelitas per viam: vnde in tranſitu maris rubri illa columna ignis præcedebat, & dirigebat Iſraelitas: Exod. 14. ergo non fuit ad denotandam acceptationem tabernaculi: ideo licet illa multo tempore duraret, non eſt inde ſumendum argumentum, quod iſte ignis, qui nunc a Deo

miſſus

miſſus eſt, deberet magno tempore durare. Quòd autem ſederet illa columna ignis ſuper tabernaculum nõ probat acceptationem aliquam, quia non ſedit ibi ad probandam acceptationem, ſed quia erat tabernaculum in medio caſtrorum, & vt æqualiter illuminarentur caſtra per illam columnam, ſedit ſuper tabernaculum: quia etiam alias ibi ſederet etiam ſi non eſſet ibi tabernaculũ. Dicendum ergo, quod ignis iſte, qui fuit ad ſignandum, quod ſacrificia illa acceptabantur a Deo conſummendo illa, tamdiu durare debuit quamdiu conſummarentur ſacrificia, & ſic ceſſauit.

Cum duo mirabilia apparuerint, an vnum ante aliud fuerit, & cur duo, & an vnum ſuffeciſſet.
Quæſtio VI.

QVæritur vlterius, cum apparuerint duo mirabilia in templo Salomonis in dedicatione iſta, ſcilicet nebula, quæ operuit, & repleuit domum, ſupra quinto, & ignis, qui deſcendit ad cremandum ſacrificia, vt patet hic, quomodo ſe habuerunt iſta duo, an vnum fuerit multo tempore ante aliud, & cur facta ſunt duo, & an vnum ſufficeret. Reſpondendum ad primũ, quod vnum pauco tempore fuit ante aliud, ſ. quia facta ſunt eodem die, quod enim vnum factum ſit pauco tẽpore ante aliud, patet, quia primum de apparitione nebulæ fuit prima die, qua introducta fuit arca in templũ, ſupra quinto: aliud ſecundum factum eſt durãte iſta dedicatione templi: nam dicitur hic, quòd deſcẽdit ignis ſuper ſacrificia, & poſtea dicitur, quod Salomon, & populus fecerunt ſolemnitatem magnam, & die vigeſima tertia menſis ſeptimi, quo facta eſt iſta dedicatio, receſſit populus in tabernacula ſua: durauit autem iſta ſolẽnitas quatuordecim diebus ſolum, ſcilicet ſeptem diebus, quibus durauit feſtum tabernaculorum, vt patet infra in litera: & magis 3. Regum 8. ideo non poterat ad plus præcedere vnum miraculum ad alterum, niſi quòd vnum fieret die primo feſtiuitatis iſtius, & alterum fieret die quartodecimo. Sed dicendum, quòd eodem die fuerunt per vnam, aut duas horas: Quod patet, quia ordo geſtorum fuit iſte, ſcilicet, quod ſacerdotes, & Leuitæ attulerunt arcam Domini ad portam templi, & tunc accipientes eam ſoli ſacerdotes introduxerunt, & locauerunt in Sancta Sanctorum, quibus inde egreſſis cœperunt ſacerdotes, & Leuitæ canere ſimul in atrio ſacerdotum ante altare, quibus inchoantibus, nubes repleuit, & operuit domũ, ita vt ſacerdotes non poſſent intrare in tẽplum, ſupra quinto capit. Tunc Salomon cœpit orare, vt patet præcedenti cap. Et dixit coram toto populo omnia verba, quæ habentur præcedenti cap. vbi nihil continetur niſi oratio ſua, & finita oratione deſcendit ignis ſuper carnes ſacrificiorum: Nam dicitur hic: Cumque compleſſet preces fundens, deſcendit ignis de cœlo, & deuorauit ſacrificia: vt patet in litera, & ſic inter primũ miraculum, & ſecundum non fuit diſtantia temporis, niſi inquantum Salomon protulit verba orationis ſuæ, & non eſſet vna hora, & ſic paruum tẽpus fuit inter iſta duo miracula. Ad ſecundum dicendum, quòd ambo fuerunt neceſſaria, vel ſaltem valde conuenientia propter duo.

Primò, quia miraculum primum de nebula deſcendente fuit ad ſignandum acceptationem templi, & ſecundum fuit ad ſignandum acceptionem miniſteriorum, cum veneritignis ſuper ſacrificia, & iſta erat miniſtratio vna de præcipuis ſanctuarii. Secundò, quia dato, quod primum miraculum eſſet ad ſignandum aliquam acceptationem miniſteriorum diuinorum, tamen erant miniſteria iſta duplicia: quædam erant Leuitica, & quędam Sacerdotalia: Leuitica erant, vt cantare, portas cuſtodire in templo: Sacerdotalia erant, vt facere ſacrificium, & ſimilia, quando autem factum eſt primum miraculum de nebula deſcendente, canebant ſacerdotes & Leuitæ, & iſtud erat miniſterium Leuiticum, ideo per illud miraculum videbantur approbata miniſteria Leuitica. De miniſteriis ſacerdotalibus non apparebat cla-

F rè, an eſſent approbata, ideo conueniens fuit, quod fieret aliud miraculum, quando inciperet præcipuum miniſterium ſacerdotale, & quia iſtud fuit oblatio ſacrificiorum, venit ignis ſuper ſacrificia, & deuorauit illa, & ſic approbata fuerunt omnia miniſteria ſacerdotalia, & Leuitica.

An illa holocauſta cremabantur ab alio igne, & quomodo erant poſita.
Quæſt. VII.

QVæritur vlterius circa iſtum ignem deſcẽdentem, cum dicatur hic, quòd ignis deſcendens deuorauit holocauſta, & victimas, quomodo fuit, an illa holocauſta cremabantur ab alio igne, & quomodo erant
G poſita. Quidam dicunt, quod ſacrificia iſta, quæ nunc cremata ſunt igne cæleſti, fuerunt illa, quæ erant ſuper pauimentum, eo quòd illa nullum habebant ignem: ſed cæleſtis ignis ſuperuenit, & cremauit carnes; ſacrificia autem, quæ in altari erant, cremabantur igne altaris: & ſuper illa non venit ignis cæleſtis: quia illa habebant ignem alium comburentem ea. Pro quo ſciendum, quod in iſta feſtiuitate magna, oblata ſunt multa animalia ſimul, & ſic ſacrificia, quæ eadem die fieri debebant non capiebantur in altari, & ad hoc in medio atrii in pauimento poſitæ fuerunt carnes multæ ſacrificiorum, vt ibi cremarentur, vt patet infra in litera: & ſic dicunt, quod ſuper carnes, quæ erant in altari holocauſtorum non venit ignis cæleſtis, ſed ſuper carnes, quæ erant in pauimẽto atrii. Dicendum tamen, quòd hoc non ſtat. quia ignis
H de cælo venit ſuper ſacrificia omnia, tam ſuper illa, quę erant in altari, quam ſuper illa, quæ erant in pauimento: nam ſi ſolum veniſſet ſuper ſacrificia, quæ erant in pauimento, innueretur, quod illa Deus acceptabat, & non illa, quæ erant ſuper altare. Et ex hoc ſequeretur vnum inconueniens magnum, ſcilicet, quod Iudæi non vellent poſtea aliqua ſacrificia cremare in altari holocauſtorũ: ſed oĩa cremarent in pauimento atrii, eo quod Deus acceptaſſet ſacrificia in pauimento atrii, & non acceptaſſet ſacrificia in altari holocauſtorũ, & iſtud erat contra legẽ: quia Deus iuſſerat, quod nulla ſacrificia offerrentur, niſi ſuper altare holocauſtorum: Leuitic. 16. & alibi offerri nephas erat Ioſue 22. cap. Si autem Deus mitteret ignem ſuper ſacrificia, quæ erant in altari, & non ſuper illa, quę erant in pauimento, appareret, quòd ſolum
I acceptabat illa, quæ erant in altari: ideo nollent aliqua cremare in pauimento. ſ. carnes, quas poſuerant in pauimento, vel non cremarent aliquo modo, vel cremarent ſuper altare holocauſtorum, & tamen in vtroque loco crematæ ſunt carnes ſacrificiorum, vt patet in litera, ergo vtraque cæleſti igne cremata ſunt. Cum autem quæritur, an iſta cremabantur alio igne, quando venit ignis cœleſtis, vel non. Dicendum, quòd non cremabantur alio igne, ſed erant poſitæ carnes ſuper ligna. Sed tunc dicetur, quid ergo intendebant facere ſacerdotes, cum tenerẽt carnes ſuper ligna, quomodo non cremabant illas, vel nunquid putabant venturum ignem de cœlo ad cremandum carnes?

K Dici poſſet, quòd ſacerdotes orauerant, vt Deus mitteret ignem ſuper ſacrificia ad honorem templi ſui, & ponerent carnes ſacrificiorum ſuper ligna, & non ſupponerent ignem, expectantes ignem de cœlo, & completa oratione Salomonis veneritignis; ſic enim ſolebat fieri aliquando: nam quando venerunt Prophetæ Baal, & Elias experiri veram deitatem, poſuerunt Prophetæ Baal carnes ſuper ligna, & non ſuppoſuerunt ignem, clamantes venire ignem de cœlo, ſed non exauditi ſunt: Elias poſuit carnes ſuper ligna, & non ſuppoſuit ignem, & inuocato Deo, venit ignis de cœlo, & vorauit ſacrificia, tertio Regum decimo octauo cap. Sic etiam fuit quando redierunt Iſraelitæ de captiuitate, & quæſierunt ignem, quem in puteo abſconderant, & non inuenerunt illum, ſed aquam craſſam, & poſuerunt carnes ſacrificii ſuper altare, non ſuppoſito igne, & cum ſuperfuſa fuiſſet aqua illa, accenſæ fuit carnes ſacrifi-

ciorum

ciorum 2. Mach. primo, & ſic poſuerant iſti ſacrificiorũ carnes non ſubijcientes ignem. Sic etiam fuit quando Aaron, & filij ſui conſecrati ſunt in ſacerdotes: nam prima die, qua miniſtrauerunt, poſuerunt carnes in altari non ſubijcientes ignem, & venit ignis à Domino, & cõbuſſit carnes Leuit. 9. c. vel forte aliquis Propheta erat inter Iſraelitas nunc, qui prædixerat carnes ſacrificiorũ cremandas igne cœleſti, ideo poſuerant ſacerdotes carnes ſuper ligna non ſuppoſito igne, & venit de cælo ignis: nam ſic fuit in prima die miniſtrationis Aaron, & filiorum ſuorum: nam Moyſes prædixerat de iſto igne, qui venturus erat die illa ſuper ſacrificia: Leuit. 9. ſcilicet, iſte eſt ſermo, quem præcepit Dominus, facite & apparebit vobis gloria eius, & illa gloria Domini fuit, quia poſtquã poſuerunt in altari carnes ſacrificiorũ non ſuppoſito igne ſicut dixerat Moyſes, deſcendit ignis de cælo: vt patet ibidem. Sed tunc dicetur, quõ poterant poni ſacrificia, & non ſupponeretur ignis, quia ignis neceſſario erat ſemper in altari: vt patet Leuit. 6. Dicendum, ꝙ potuit eſſe aliquid de ſupradictis: ad hoc ꝙ ſacerdotes ponerent carnes ſacrificiorum, & non ſubijcerent ignem, vel forte non orabant, ꝙ veniret ignis de cælo ſuper ſacrificia: nec ſciebant eum venturum eſſe, ſed ponebãt ſic carnes ſacrificiorum igne nõ ſuppoſito, quia iſte erat modus faciendi ſacrificia. Pro quo conſiderandum, quia vt dictum, eſt ſupra, quædam carnes ſacrificiorum crematæ fuerunt in pauimento atrij, & aliæ in altari holocauſtorum. De carnibus, quæ in pauimento crematæ ſunt, non eſt difficultas, quia ibi non ſolebat eſſe ignis, ideo ſuper terram ponerentur illæ ſtrues lignorum non ſubiecto igne, & ſuper ligna ponerentur carnes, & manerent ſic vſquequo Salomon orationem ſuam finiret: quia tunc intendebant forte ſubijcere ignem, & ſuperuenit ignis de cælo, & cremauit carnes: de carnibus, quę in altari poſitæ fuerunt, dicendum, quod etiam illæ nõ habuerũt ignem ſuppoſitum: cum autem dicitur, quod in altari erat ignis ſemper. Dicendum, quód verum eſt, & tamen poterant poni ibi ſacrificia & ligna, non ſuppoſito igne: nam quotidie mundabatur altare, & tollebatur totus cinis. Cum enim in aurora offerendum erat ſacrificium, ſacerdos tollebat totum cinerem, qui manſerat ſuper altare de ſacrificijs diei præcedentis, & portabat illum extra caſtra, & tunc rediens ponebat ligna in altari, & faciebat ſacrificium nouum illius diei, & ſic quotidie fiebat: vt patet Leuiti. ſexto, & quando tollebatur iſte cinis, manebant ibi aliquæ prunæ, quæ ponebantur ad vnum latus altaris, dum mundabantur alia latera, & ſic manebat ſemper ignis in altari, & tamen poterat tolli cinis: iſto modo poterant ligna poni in altari, & carnes ſuper ligna, & quód non eſſet ſuppoſitus ignis: imò iſte erat modus faciendi holocauſta, vt patet Leuitic. primo, ſcilicet, quód poneretur ſuper altare ſtrues lignorum, & ſuper ſtruem ponerentur omnia membra animalis conciſa, & poſtea ſubijciebatur ignis, vt ſic cremarentur. Ita ergo nunc poſitæ fuerunt carnes ſacrificiorum in altari ſuper ſtruem lignorum non ſuppoſito igne, & non intendebant ſacerdotes ſubijcere vſquequo ceſſaret oratio Salomonis, & cum ille compleuit, ſuppoſituri erant ignem: ſed Deus præuenit eos mittendo ignem de cœlo, & non poſuerunt ipſi ignem.

De maieſtate Dei quid erat. Quæſt. VIII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de maieſtate Dei, quód impleuit domum quid erat iſta maieſtas. Dicendum, ꝙ maieſtas eſt aliquis apparatus excellens ſignans magnitudinem ſtatus alicuius, & dicitur maieſtas quaſi maior ſtatus, & ſic erat in Deo: nã non poterat Deus videri à quoquã: vt tamen putaretur Deus ſpecialiter præſentẽ eſſe alicui ſicut Deus glorioſus eſt, ita debebat apparere aliquod ſignum excellens oſtendens eum: Nam ſi Deus videretur, & appareret nobis, appareret in aliquo habitu, vel apparatu valde excellenti, cũ ipſe ſit excellentior omnibus, ideo cum nõ videA tur, & tñ velit oſtendere ſe eſſe præſentem, debebat oſtẽdere in aliquo ſigno valde excellenti, & illud vocatur maieſtas: quid tñ determinatè eſſet iſta maieſtas, eſt dubium. Aliqui putant, ꝙ iſta maieſtas erat ignis, qui deſcenderat de cælo ad cremandum ſacrificia: nam per illũ ignem apparebat præſentia Dei ſpecialis, ſicut per nebulam, quæ deſcendit ſup. 5. & vocatur maieſtas Dei. Sed dicẽdũ eſt, ꝙ iſte ignis non vocatur hic maieſtas, primò quia iſta ponuntur hic tanquam diſtincta, ſ. Dei maieſtas, & ignis deuorans holocauſta. Secundò, quia non põt conuenire igni, quia dicitur hic, ꝙ Dei maieſtas impleuit domũ, & non poterant ſacerdotes ingredi domũ Dñi propter maieſtatem eius: & tñ manifeſtũ eſt, quod ignis non repleuit domum Dñi, cum non deſcenderit, niſi ſuper holocauſta. Deſcendit enim ignis ad cremandum aliquid: & tñ non erat ibi aliquid cremandum, niſi B carnes ſacrificiorum, ideo non deſcenderet niſi ſuper carnes: quia alias non poſſet ſtare, ꝙ non cremarentur multa alia in templo, cum maieſtas Dei, id eſt ignis impleuiſſet templum. Et ſi dicas, ꝙ ille ignis miraculosè non cremabat, oportebit addi aliud miraculum per quod ſuſpenderetur actio ignis, & iſtud poneretur ex ſuperabundanti, quod eſt inconueniens. Alij autem dicunt, ꝙ iſta maieſtas erat nebula, quæ venerat prius ſuper domum: nam cum incepiſſent ſacerdotes, & Leuitæ canere, deſcendit nebula, & caligo, & repleuitque totam domum ſup. 5. Sed dicet aliquis, ꝙ non põt ſtare, quia illud factum fuerat alio tempore, & iſtud factum fuerat nunc quando deſcendit ignis, & ſic erit alia maieſtas. Dici põt, ꝙ illa maieſtas Dei, quæ apparuit in nebula ſup. 5. eſſet iſta, de qua habetur hic, eo ꝙ illud factũ fuit ante iſta, quæ habentur hic ſolum per vnam horam, C vel quaſi: nam inter illud miraculum de nebula ſupra 5. & iſtud de igne deſcendente non fuit niſi ſpatiũ vnius horæ, vel quaſi, ſcilicet inquantum Salomon protulit verba orationis ſuæ, vt colligitur ex litera continuando ex c. 5. vſque huc, ideo poterant iſta duo miracula vnum tanquam eodem tempore facta. Dicendum tamen; verum eſt, ꝙ iſta maieſtas Dei non fuit illa, de qua habetur ſup. 5. ſed noviter venit, cum dicatur hic in litera, ꝙ videbant Iſraelitæ deſcendentẽ ignẽ, & gloriã Dñi ſuper domum: ergo tunc quñ deſcendebat ignis, deſcẽdebat pariter gloria Dñi, ſiue maieſtas cum illo. Ideo dicẽdũ, ꝙ modus fuit in iſtis duobus miraculis iſte, ſ. ꝙ quñ cœperunt Leuitæ, & ſacerdotes canere in ſanctuario, ſubito deſcendit nebula magna, & repleuit domũ. Dein D de Salomon hoc videns cœpit orare manente nebula. Nam ipſe dixit in principio verborum ſuorum, Dominus pollicitus eſt, vt habitaret in caligine, præcedenti cap. & cum conſummaretur oratio Salomonis ceſſauit nebula illa: deinde finita oratione, ſubito deſcendit de cælo ignis ſuper ſacrificia, & cum igne ſimul deſcendebat nebula alba, & ignis ſolum deſcendebat ſuper carnes ſacrificiorum: nebula autem deſcendebat ſuper totam domum, ita vt omnia repleret.

Opinio de maieſtate.

Quid erat iſtud templum, & quomodo non poterant ingredi. Quæſt. IX.

E QVæritur vlterius, cum dicatur hic, ꝙ gloria Domini, ſiue maieſtas replebat domum, & non poterant ſacerdotes ingredi templum Dñi: quod erat iſtud templum, & quomodo non poterant ingredi templum. Reſpondendum, ꝙ templum poteſt accipi tripliciter, vno modo pro tota aggregatione templi, & atriorum ſuorũ. Alio modo, quod accipiatur pro atrio ſacerdotum, quia ille erat ſpecialis locus. Tertiò modo, quód accipiatur pro domo, quæ vocatur templum, & erat operta tecto, & parietibus, in circuitu cuius erant atria. Aliqui accipiunt pro templo primo modo. Sed dicendum, quód non ſtat, quia tunc ſequeretur, quod ſacerdotes nondum ingreſſi fuiſſent in ſanctuarium ad aliquam partem eius: ſed falſum eſt, quia non ſolum ſacerdotes, ſed etiam laici erant in atrijs templi, cum Salomon oraret Dominũ in atrio templi: vt patet præcedenti cap. &

ſibi

ibi patet, quia totus Iſrael in circuitu eius erat. Aliqui F dicunt, quod accipiatur ſecundo modo templum. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia ſacerdotes, & Leuitæ erat iam in atrio ſacerdotum: nam cum arca portata fuit, & poſita in ſancto ſanctorum, ſacerdotes, & Leuitæ introierunt in atrium ſacerdotum, & incipientibus eis cantare, deſcendit nebula ſuper totum templum, ſupra quinto cap. ſed poſtea non exierunt inde, cum poſt illud nihil factum fuerit, niſi quod Salomon protulit orationē ſuam coram toto populo, ideo non intelligitur de hoc. Secundo patet efficacius, quia nunc quando deſcendit ignis & gloria Domini, erant carnes ſacrificiorum poſitæ ſuper ligna, & deuorauit illas ignis, & tamen non poterāt carnes eſſe ibi poſitæ, niſi ſacerdotes introiuiſſent ad diſponendum carnes illas, ergo ibi erant. Dicendum igitur, quod intelligitur de templo tertio modo, ſcili- G cet pro templo propriè dicto, & tunc conuenienter ſtat, ſcilicet, gloria Domini, ſcilicet nebula repleuerat templum ſuperius, & in circuitu ad portam in atrio tamen ſacerdotum, & in aliis atriis non erat illa nebula. vel forte non erat tam immenſa, & ad hoc, quod ſacerdotes introiſſent in templum tranſire debebant per illam nebulam denſam, & ſic non poterant introire, licet ad aliqua miniſteria introire opus eſſet.

Quomodo non poterant introire, & ad quid vellent introire. Quaeſt. X.

QVæritur vlterius de iſto introitu ſacerdotū, quomodo non poterant introire, & ad quid vellent introire. Ad primum dicendum, quod dupliciter poterant H ſacerdotes impediri ne intrarēt, ſcilicet propter impoſſibilitatem, vel timorem, vel propter reuerentiam. De primo patet, quia nebula illa forte erat valde denſa, & ſi intrarent ſacerdotes intra illam, non poſſent videre aliquid, & iſta erat impoſſibilitas. Vel forte erat timor, quia cum illa nebula repræſentaret diuinam præſentiam: ſi Iſraelitæ auderent intrare in illam nebulam, videretur audere tangere Deum, & ob hoc forte timerēt, quia Deus puniret eos propter auſum temeratium, & irreuerentiam. Secundum erat propter reuerentiam, quia dato; quod nebula illa non eſſet tam denſa, quin intra illam ſacerdotes, & Leuitæ conſtituti poſſent videre, & etiam non timerent aliquam punitionem a Deo, licet introirent: tamen volebant reuereri, quia repræſentabat Dei præſentiam nebula illa, quæ erat maieſtas eius, & videbantur velle accedere ad Deum intrando in I nebulam, ideo non accedebant ad eam ex reuerentia, quia iſta eſt propriè reuerentia, ſcilicet conſiderata magnitudine reſilire in propriam paruitatem. Ad ſecundum dicendum, quod ſacerdotibus opus erat introire in templum ſecundum cōſuetudinem legis. Nam quotidie debebat vnus de ſacerdotibus ingredi intra templum bis. Primò ante prandium tempore ſacrificiorū, ſcilicet, cū cremare deberet thymiama ſuper altare thymiamatum, & diſponere deberet lucernas in candelabro: Exod. 30. iterum in occaſu ſolis ingrediebatur ad cremandum thymiama, & locandum lucernas in candelabro, eodem capit. & ſic cum eſſet nunc aurora, & inciperent prima ſacrificia diei, thymiama cremari debebat ſemel, & diſponi lucernæ, ſed forte dicetur, quod non K erat nunc aurora, ſiue ante prandium, ita vt thymiama cremari deberet. Dicendum, quod ſiue eſſet ante meridiem, ſiue quæcunque hora diei, ſacerdotes cremare deberent thymiama: nam bis in die fiebant ſacrificia, ſ. ante meridiem, & poſt, & cum vtriſque ſacrificiis erat vna crematio thymiamatis: Exod. 30. Ideò, ſiue eſſet in aurora, ſiue in veſpere, cum illa eſſent prima ſacrificia, quæ fiebant in templo, neceſſe erat, quòd cum eis ſimul offerretur thymiama, & diſponerentur lucernæ in candelabris, & ad hoc ingreſſuri erant nunc ſacerdotes, vel aliquis de ſacerdotibus in templum, & cū domus illa tota eſſet vallata nebula, quæ erat maieſtas Dei, non poterant intrare ſacerdotes præ reuerentia, vel timore: vel quia non viderent præ caligine.

F *Rex autem & omnis populus immolabant victimas coram Domino. Mactauit igitur Rex Salomon hoſtias, boum viginti duo millia, arietum centum viginti millia; & dedicauit domum Dei Rex, & vniuerſus populus. Sacerdotes autem ſtabant in officiis ſuis: & Leuitæ in organis carminum Domini, quæ fecit Dauid Rex ad laudandum Dominum, quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius, Hymnos Dauid canentes per manus ſuas: porro ſacerdotes canebant tubis ante eos, cunctuſque Iſrael ſtabat. Sanctificauit quoque Salomon medium atrii ante templum Domini: obtulerat enim ibi holocauſta, & adipes pacificorum: quia altare æneum, quod fecerat, non poterat ſuſtinere holocauſta, & ſacrificia, & adipes. Fecit ergo Salomon ſolemnitatem in tempore illo ſeptem diebus, & omnis Iſrael cum eo, Ec-* G *cleſia magna valde, ab introitu Emath vſque ad torrentem Ægypti. Fecitque die octauo collectam, eo quod dedicaſſet altare ſeptem diebus, & ſolemnitatem celebraſſet diebus ſeptem. Igitur in die vigeſimo tertio menſis ſeptimi, dimiſit populos ad tabernacula ſua, lætantes atque gaudentes ſuper bono, quod fecerat Dominus Dauid, & Salomoni, & Iſrael populo ſuo. Compleuitque Salomon domum Domini, & domum regis, & omnia, quæ diſpoſuerat in corde ſuo, vt faceret in domo Domini, & in domo ſua, & proſperatus eſt.*

Rex autem. Hic ponitur ſecundum huius partis, ſcilicet, dedicationis conſummatio: nam poſtquam venit à Deo ignis, & apparuit maieſtas eius, conſummata fuit tota feſtiuitas, quæ inchoata fuerat: & dicitur. *Rex au-* H *tem, & omnis populus immolabant victimas.* Offerebant animalia ad immolandum victimas, quia non poterant laici immolare, cum iſtud ſit officium ſacerdotum, & dicitur hoc: quia præ gaudio, & magnitudine ſolemnitatis Rex Salomon offerebat multa animalia, & populi ſtantes aſſiſtentes etiam offerebant pecora, & ſacerdotes illa immolabant, id eſt iugulabant: ſed quia ipſi dabant ea ad immolandum, dicebantur ea immolare. *Coram Domino.* Scilicet, coram altari holocauſtorum. Nam oblatio fiebat ad introitum atrii ſacerdotum, & ibi erat altare holocauſtorum, in quo Deus ſpecialiter eſſe dicebatur, inquantum ibi offerebantur, & cremabantur ſacrificia in honorem ſuum, & non alibi. *Mactauit igitur Salomon hoſtias boum viginti duo millia, arietum centum, & viginti millia.* Ponitur hic multitudo anima- I lium immolatorum ad ſignandum magnitudinem feſtiuitatis. An verò omnia iſta animalia contulerit Salomon, vel quamdam partem eorum obtulerit populus, & cur de aliis generibus animalium immolatum non ſit, declarabitur infra in quæſtionibus. *Et dedicauit domum Dei Rex, & vniuerſus populus.* Dedicatio eſt conſecratio, vel aſſignatio: pro illo enim negotio, dicitur res aliqua dedicari, pro quo aſſignatur, & quia per primum actum, qui fit in aliqua domo aſſignatur illa cultui Dei, vel humano, dicitur tunc dedicari, & quia nūc fiebant ſacrificia, & aliæ cæremoniæ cultus diuini in templo: per hoc aſſignabatur domus illa in æternum cultui Dei, & ſic dicebatur dedicari. Eſt autem illa dedicatio tota illa continuatio cæremoniarum, quæ fuit in hac feſtiuitate magna, & fiebant iſtæ cæremoniæ per K ſacerdotes, quia tamen Rex, & populus aſſiſtebant cæremoniis venerando ſolemnitatem iſtam, dicebantur dedicaſſe templum, vel quia offerebant animalia ad dedicationem. *Sacerdotes autem ſtabant in officiis ſuis.* Hic declaratur, quod ſupra dicebatur, ſcilicet, quod populus dedicabat templum, & hoc non faciendo aliquas cæremonias; ſed ſolum aſſiſtendo ſacerdotibus, vel offerendo animalia ad ſacrificandum: nam ſacerdotes erant in officiis ſuis, id eſt faciebant ea, quæ pertinebant ad eos, ſcilicet, animalia iugulare, decoriare, & in fruſta diuidere, & ſuper altari ligna ponere, Quæ autem ſint officia ſacerdotalia declarabitur magis infra in quadam quæſtione. *Et Leuitæ in organis carminum.* Scilicet officium Leuitarum, & actus, tunc erat ſtare in organis carminum, id eſt, cantare organis, non ſolum erant

Dedicationis conſummatio.

Quid dedicatio ſit.

Officium Leuitar.

alia

ſta officia ſua, ſed multa alia: vt infra declarabitur in quadam quæſtione. Sed iſtud potiſſimum faciebant, ſcilicet, quòd cantabant in organis, & non eſt putandum, quòd ſolum canebant in organis, ſed etiam in voce. Et vocantur hic organa omnia muſica inſtrumenta, quia in multis generibus canebant, vt patet ſupra 5. ſcilicet in cimbalis, pſalteriis, citharis, & in omni alio genere muſicorum. *Quæ fecit Dauid rex ad laudandum Dominum.* Fuit Dauid valde Deo deuotus, & conatus eſt quãtum potuit augere cultum diuinum, & quia habuit gratiam prophetalem fecit cantica multa, & pſalmos, & quia erat magnus citharista, canebat aliquando in cithara, & aliquando in aliis generibus muſicorum organorum, & ingenio ſuo adinuenit multa genera vaſorum muſicorum, & aſſignauit illa ad canendum Domino in illis, & hortabatur omnes quòd laudarent Dominum in iſtis vaſis muſicis, vt patet Pſal. 150. ſcilicet. Laudate Dominum in ſono tubæ: Laudate eum in Pſalterio, & cithara. Laudate eum in tympano, & choro: Laudate eum in chordis, & organo. Laudate eum in cimbalis bene ſonantibus, & iſta organa reſeruata erant apud Leuitas, vt canerent in eis, & faciebant multa alia ſimilia. De iſtis organis muſicis, quæ fecit Dauid loquitur Ioſephus 7. Antiquit. circa finem. Et ponit ibi figuram quorundam ipſorum. *Quoniam in æternum miſericordia eius.* Iſtud poteſt intelligi dupliciter, vno modo, quòd ponatur hoc tanquam redditiuum cauſæ, & eſt ſenſus, quòd facta ſunt organa ad laudandum Deum, & laus iſta danda erat ei quia miſericordia eius eſt in æternum. Alio modo poteſt intelligi, quòd iſta ſint verba cantici, ſcilicet, quòd cantores laudarent Dominum in iſtis organis, & dicerent, in æternũ durat miſericordia Dei: ſed primus modus melior eſt. *Hymnos Dauid canẽtes per manus ſuas.* Scilicet, iſti Leuitæ canebant per manus ſuas Hymnos Dauid, ſ. Pſalmos factos a Dauid: nunquam enim fuit in Prophetis cãtoribus aliquis tã copioſus ſicut Dauid: iõ ei attribuitur totus liber Pſalmorum, licet aliqui Pſalmi fuerint facti ab aliis: vt patet ex titulis eorum, & ſic Dauid dedit Leuitis totam inſtructionem neceſſariam, ſ. circa ea, quæ canerent, & organa, in quibus canerent. *Porro ſacerdotes canebant tubis ante eos.* Scilicet. Leuitæ canebant in organis muſicis, ſolum hoc habebant ſacerdotes, quòd tubis canebant ante Leuitas. Cur erat hoc, infra dicetur in quadã quæſtione. *Cunctuſque Iſrael ſtabant.* Scilicet, ſtabant attenti ad cæremonias, quæ faciebant, ſacerdotes, & Leuitæ: & in hoc ſolemnizabant dedicationem illam, quia aſſiſtebant, cum multitudo plebis faciat ſolemnitatem. *Sanctificauitque Salomon medium atrij ante templum Domini.* Iſta ſanctificatio fuit, quia voluit Salomon non ſolum cremare ſacrificia ſuper altare holocauſtorũ, ſed & ſuper pauimentum atrii, eo quòd hoſtiæ non capiebantur in altari, & quia pauimentum non erat locus aſſignatus ad cremandum ibi ſacrificia, ſanctificauit illud Salomon nunc per aliquas cæremonias faciendo quòd eſſet aptum ad talem cremationem. Et dicitur, quòd ſanctificauit medium atrii, i. aliquam partem in medio atrii. Pro quo ſciendũ, quòd vt declaratum eſt 3. Regum 6. erant quatuor atria in templo, & vnum illorum erat atrium ſacerdotum, quia in illo erant ſacerdotes ad faciendum miniſteria ſua, & Leuitæ ad canendũ. In iſto erat altare holocauſtorum, in quo cremabantur omnia ſacrificia, & vocabatur iſtud atrium per excellẽtiam, quia erat ſanctiſſimum propter altare, & ſacerdotes: alia autem atria ſimul vocantur baſilica grandis, vt patet ſupra 4. & rarò fit in ſcriptura mentio, niſi de iſto atrio, & vocatur atrium abſolutè ſicut hic, licet interdum vocetur atrium ſacerdotum determinatè: ſicut ſupra quarto. In iſto atrio cremanda erant omnia ſacrificia ſuper altare, & tamen quia non capiebantur ibi, ſanctificata eſt quædam pars atrii, in qua ponerentur carnes ſacrificiorum ſuper pauimentum, & illa pars erat in medio atrii: ideo dicitur, quòd ſanctificauit rex medium atrii. Et dicitur ante templum Domini, quia templum accipitur hic propriè pro illa domo, quæ erat operta tecto, & parietibus clauſa, intra quam erant vaſa

A ſacra, & ad partem orientalem iſtius templi erant omnia quatuor atria prædicta, ſed atrium ſacerdotum erat magis coniunctum portæ templi. & ſic dicitur eſſe ante templum. *Obtulerat enim ibi holocauſta & adipes pacificorum.* Hic redditur cauſa, quare medium atrii fuit ſanctificatum ad cremandum carnes ſacrificiorum, ſcilicet, quia Salomon obtulerat multa animalia in holocauſtum, & etiam in hoſtias pacificas, & non poterant capi in altari holocauſtorum, ideo oportuit ſanctificari atrium. Et dicitur, quòd obtulit holocauſta, & adipes pacificorum, & non dicitur hoſtias pacificas, quia de holocauſtis omnia offeruntur, ideo vocantur holocauſta abſolutè: de hoſtiis pacificis ſoli adipes, vt communiter accipiuntur: ideo ſolum nominantur adipes pacificorum. Pro quo conſiderandum, quòd holo-
B cauſtum fiebat de animalibus, quando tota cremabatur, ſcilicet, quòd ſanguis funderetur ſuper parietes altaris, & ad baſim eius, & deinde decoriato animali tollebantur inteſtina, & lauabantur, & pedes etiam, & caput purgabantur, & ablatis cornibus, & vnguibus pedum ponebantur omnia membra conciſa in altari ſuper ſtruem lignorum: Leuiti. primo. In hoſtiis pacificis fiebat aliter, ſcilicet, quòd ſi eſſet bos in pacificam hoſtiam oblatus, vel caper, aut capra: ſanguis eius fundebatur ad baſim altaris, & decoriato animali, tollebantur adipes, & tota pinguedo operiens vitalia, & cremabatur ſuper altare: Leuiti. tertio. Carnes autem manebant pro ſacerdotibus, & pro offerentibus: nam ſacerdoti offerenti animal, & facienti cæremonias eius, cedebat pectuſculum, & armus dexter. Cæteræ autem carnes
C laicis offerentibus ipſa animalia cedebant: Leuit. ſeptimo. Si autem eſſent hoſtiæ pacificæ de arietibus, & ouibus, tollebatur tota cauda cum renibus, & inſuper adipes ad cremandum coram Domino: Leuit. tertio. Cæteræ autem carnes cedebant ſacerdotibus, & offerentibus, ſicut ſupra dictum fuerat: & ſic communiter de hoſtiis pacificis offerebantur ſoli adipes: ideo dicitur de adipibus, & non ponuntur hoſtiæ pacificæ quaſi totæ offerentur: ſed ponuntur holocauſta, quia tota Deo cremabantur. *Quia altare æneum, quod fecerat.* Iſtud erat altare magnum totum de ære, quod fecerat Salomon cubitorum viginti longitudine, totidem latitudine, & decem altitudine, ſupra quarto. *Non poterat ſuſtinere holocauſta, & adipes pacificorum.* Poteſt intelligi
D dupliciter: vno modo, nõ poterat ſuſtinere, ſcilicet, quia frangeretur præ magnitudine ponderis. Alio modo nõ poterat ſuſtinere, id eſt non poterat capere tot ſacrificia, quia requirebatur maius ſpatium. Primus ſenſus non ſtat, quia altare holocauſtorum, quod fecerat Salomon poſſet ſuſtinere quantamcunque numeroſitatem ſacrificiorum, eo quòd erat æneum concauum interius, & ſub illa concauitate erat lapidibus plenum ſecundum formam altaris quadrati: ita vt ſederet conuenienter altare ſuper lapides illos, vnde nullum pondus erat, quod eſſet inſupportabile huic altari. Sed modus ſecundus eſt verus, ſcilicet, quòd tanta multitudo hoſtiarum non capiebatur in illo altari, & neceſſe erat, quòd cremarentur in alio loco. *Et fecit ſacrificia.* Id eſt libamenta: quia cum quolibet animali ponebantur libamenta,
E quæ ſunt ſimila, vinum, oleum, ſal, thus: Nume. 15. & Leuit. ſecundo, & patet, quòd accipiatur ſic Nume. 28. & 29. vbi dicitur de quolibet animali offerendo, & de diebus feſtorum, quot animalia offerenda erant, & dicitur, quòd illa erant offerenda cũm ſacrificijs ſuis, & non poteſt ibi accipi ſacrificium niſi pro libamento, quod eſt aliquid acceſſorium ad carnes animalis oblati: etiam Leuit. 2. vocatur ſacrificium coctum in clybano, & ſacrificium de craticula, & tamen iſta non erant niſi genera panum, & pertinent ad libamenta, quorum vna pars eſt panis. *Fecit ergo Salomon ſolemnitatem in tempore illo.* Id eſt in tẽpore, quo dedicauit templum, & tranſtulit illuc arcã, & repoſuit in Sancta Sãctorum. *Septem diebus.* Fuerũt dies quatuordecim, ſcilicet ſeptem dies, quibus celebrata eſt dedicatio per ſe ante feſtum Tabernaculorum: vt patet 3. Reg. 8. hic tamen ſolum exprimitur de

ſeptem

ſeptem diebus iſtorum clarè: bene tamen intelliguntur quatuordecim, vt patet infra in litera. *Et omnis Iſrael cum eo.* Scilicet, totus Iſrael erat cum eo in iſta congregatione ſolemnitatis. *Eccleſia magna valde.* Ideſt erat valde magna congregatio eorum, qui ſolemnizabant iſtam feſtiuitatem. Vocatur Eccleſia Congregatio, vel Concilium, ſicut dicit Ariſtot. 2. Polyt. cap. de Politia Calcedoniorum, quia Calcedonij Eccleſiam non faciunt, ideſt non faciunt Concilium, ſiue Congregationem. *Ab introitu Emath vſque ad torrentem Aegypti.* Ideſt conuenit totus Iſrael ad iſtam ſolemnitatem, qui eſt inter introitum Emath, & torrentem Aegypti, iſti ſunt duo termini terræ Iſrael, ſiue Chanaan a Septemtrione in Meridiem: nam Emath eſt in parte Septemtrionali terræ Iſrael, vt patet Numer. 13. & 34. torrens Aegypti eſt ex parte Meridiana, & vocatur aliquando fluuius Aegypti, vt patet Geneſ. 15. Eſt autem Emath ſecundum quoſdam ciuitas, & ſecundum quoſdam prouincia, vt declaratum eſt 4. Regum 24. & putatur eſſe ciuitas Anthiochiæ, in qua ſedes Apoſtolica fuit a principio per ſeptem annos; deinde Romam tranſlata eſt. Et tamen dato, quod ſit ciuitas, eſt caput prouinciæ, & incolæ illius terræ vocantur Amathæi ſecundum Ioſephum ſæpe in libris Antiquitatum: De torrente Aegypti eſt dubium quid ſit, & dicunt quidam, quod ſit quidam torrens, qui diuidit Aegyptum a terra Chananæorum in latere meridiano in terra Philiſthinorum, & vocant eum Rinocorulam, vt dicit Hiſtoria Scholaſtica. Sed dicendum, quod non ſtat, quia iſte torrens neceſſario eſt Nilus fluuius magnus Aegypti. Et patet hoc, quia licet hic vocetur torrens, tamen alibi vocatur fluuius magnus, vt patet Ioſue 13. vbi ponuntur termini terræ Chanaan quarum ad illas gentes, quæ nondum ſubiectæ erant Iudæis, & dicitur a fluuio turbido, qui irrigat Aegyptũ vſque ad terminos Accaron: Fluuius autem turbidus irrigans Aegyptum non eſt niſi Nilus, quod notificatur ex duobus: primo quia dicitur, quod ille fluuius irrigat Aegyptum, & tamen non eſt aliquis fluuius irrigans Aegyptum niſi Nilus, quia ipſe ſolus eſt, qui bis in anno intumeſcit, & ſupergreſſus ripas aluei ſui diffundit ſe per totam Aegyptum, quæ eſt tota plana, & irrigat eam atque fecundat: quia alias paucæ, vel nullæ pluuiæ ſunt. Hoc colligitur Deuter. 11. ſcilicet: Terram, ad quam ingredieris poſſidendam, non eſt ſicut Aegyptus, de qua exiſti: vbi iacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ, ſed montuoſa, & campeſtris de cœlo expectans pluuias. Secundo, quia dicitur iſte fluuius turbidus, & hoc conuenit Nilo, nam Nilus creſcit bis in anno, & effundit ſe ſuper totam terram, arripitque fæces, & purgamẽta terræ, & coinquinatur, & efficitur aqua turbida, & quia fit bis quolibet anno in Nilo, eſt quaſi ſemper fluuius ille turbidus. Tertio poteſt hoc patere, quia Geneſ. 15. poſuit Deus terminos terræ, quam daturus erat ſemini Abrahæ, & dicitur à flumine Aegypti vſque ad flumen magnum Euphratem: ideo neceſſe eſt, quod ibi in Aegypto ſit vnicus fluuius, qui ponatur terminus inter Aegyptum & terram Chanaan: vel ſi multi ſunt neceſſe eſt, quod ille ſit excellentior omnibus, ita quod per excellentiam ipſe ſolus vocetur fluuius Aegypti: quocunque dato iſtorum, ſequitur, quod ſit Nilus iſte fluuius: nam ſi vnicus fluuius eſſet in terra Aegypti, neceſſe eſſet, quod eſſet Nilus, quia conſtat Nilum tranſire per Aegyptum. Si autem ſint multi fluuii, & tamen iſte ſit per excellentiam, neceſſe eſt, quod ſit Nilus, quia nullus maior fluuius eſt in Aegypto, quam Nilus, qui totam terram Aegypti implet inundationibus ſuis, & ſic neceſſario intelligitur de flumine Nilo. Et ſi obiiciatur, quod vocatur hic torrens, dicendum, quod ipſemet Nilus vocatur torrens: ſed fit iſtud ex improprietate idiomatis Hebraici, in quo interdum vocatur torrens magnus fluuius. Iſte fluuius Nilus eſt terminus terræ Chanaan ex parte meridiana: quia Nilus fluit per Aegyptum, & ſeptem alueis diuiſus intrat mare, & aliquis alueus illorum declinat verſus terram Chanaan, & ibi eſt terminus terræ Chanaã, & Aegypti. dicẽdũ quod iſte torrens

F Aegypti eſt Nilus fluuius Aegypti, quia aliàs non poſſet ſtare ſcriptura, ſicut nunc probatum eſt, vocatur tamen torrens, quia non fluit totus Nilus per loca, in quibus diuiditur Aegyptus a terra Chanaan: ſed quidam paruus alueus eius, qui vocatur Rinocorula: de quo magis declarabitur Matth. 2. vbi agitur de itinere Dominæ noſtræ, & Chri. in Aegyptũ, qui aũt putant Rinocorulam eſſe alium fluuium, qui non ſit Nilus, errant: nec poſſunt ſaluare ſcripturam. *Feciteque die octauo collectam.* Scilicet, die octauo nõ à principio feſtiuitatis, ſed computando a principio ſecundæ ſolemnitatis. Pro quo ſciendum, quod hic fuerũt in eadem continuata ſolemnizatione duæ feſtiuitates, ſ. prima feſtiuitas dedicationis templi per ſeptem dies, & ſecunda feſtiuitas Tabernaculorum, quę durauit alijs ſeptem diebus, octauo die

G iſtorum fecit collectam: quia regulare erat, quod in feſto Tabernaculorum fieret collecta die octauo, quia erat primus poſt expletã feſtiuitatem Tabernaculorum. *Eo quod dedicaſſet altare ſeptem diebus.* Ideſt tractaſſet ſolemnitatem dedicationis altaris per ſeptem dies, & iſti erant ſeptem dies primi, quibus durauit ſolemnitas iſta, & vocantur iſti ſeptem dies dedicationis altaris, quia non fuerunt ex alia cauſa celebrati, niſi vt dedicaretur altare, cum non occurreret tunc aliud feſtum, quod illis ſeptem diebus celebrandum foret. *Et ſolemnitatem celebraſſet ſeptem diebus.* Iſta erat ſolemnitas Tabernaculorum, quæ eueniebat in iſto menſe ſeptimo immediate poſt ſeptem dies dedicationis altaris, & illis etiam ſeptem diebus celebrata eſt ſolemnitas, quia iſta ſolemnitas tabernaculorum à lege ſtatuta erat, & quod finita il-

H la, die octauo fieret collecta: Leuit. 23. cap. *Igitur die vigeſimo tertio menſis ſeptimi.* In iſto die finita fuit tota feſtiuitas, & etiam collecta, & receſſit populus in tabernacula ſua. Ex quo apparet, quod feſtiuitas iſta tota inchoata fuit die nono menſis Septembris, & fuerunt ſeptem dies primi incluſiuè vſque ad quartumdecimum pertinentes ad dedicationẽ altaris, & die quintodecimo menſis cœpit feſtiuitas Tabernaculorum, & durauit vſque ad diem vigeſimum primum incluſiuè, & dies 22. fuit cœtus, & collecta, & die 23. receſſerunt Iſraelitæ in tabernacula ſua. *Dimiſit populum in tabernacula ſua.* Ideſt dedit Salomon licentiam populo, quod recederent ſinguli ad tabernacula, quia iam ſufficienter ſolemnitas celebratas fuerat. *Lætantes atque gaudentes ſuper bono, quod fecerat Deus Dauid, & Salomoni, & Iſrael populo*

I *ſuo.* Ideſt omnes de populo ibãt gaudentes, & lætantes: accipiuntur pro eodem gaudium, & lætitia. Sed vnum poteſt accipi pro ſpirituali motu, aliud pro exteriori manifeſtatione ſicut lætari, & exultare. Et dicitur ſuper bono, quod fecerat Deus Dauid, & Salomoni, & populo ſuo Iſrael, quia viderant Iſraelitæ in iſta ſolemnitate magnam probitatem Salomonis ædificando templum tam magnifice, & tam ſapienter, & quod tam deuotè celebraſſet feſtiuitatem iſtam, & ad totum populum ſe haberet tam grate, & prudẽter. Et in hoc benefecerat Deus Dauid dando ei talem filium, quia gloria patris eſt filius ſapiens, & cum Salomon ſapientior eſſet omnibus hominibus, & hoc cognouiſſet nunc totus populus, videbant, quod Deus benefeciſſet valde Dauid. Etiam be-

K nefecerat Deus Salomoni: quia tantam ei probitatem contulerat, ita vt non æquaretur quiſquam ei: Benefecerat etiam populo ſuo Iſrael inquantum dederat eis talem regem, quia de maximis beneficiis, quæ alicui populo, vel communitati fieri poſſunt, eſt, quod detur ei rector conueniens, quia in eo eſt, quod proſperetur communitas, vel quod pereat. Magis enim neceſſarius eſt rector, & iudex in politia, quam panis, vt ait Ariſto. 3. Polit. cap. ſecundo. Aliqui putant intelligi hoc de apertione portarum, ſcilicet, quod quando arca portabatur, vt inferretur in templum, ſubito clauſæ ſunt, Deo agente, portæ templi, & non potuit introduci arca, & tunc Salomon precatus eſt pro apertione; ſacerdotes quoque cantauerunt Pſalmum illum Memento Domine Dauid, & cum perueniſſent ad illum verſum, ſcilicet. Propter Dauid ſeruum tuum non auertas faciem Chriſti tui: aper-

tæ

tæ ſunt portæ. Et iſta fuit magna gloria Dauid, ꝙ propter merita eius Deus fecit miraculum: Etiam fecit in hoc Deus bonum Salomoni, quia eo orante conceſſa eſt apertio portarum: Etiam populo Iſrael magnum bonum factum eſt, quia Deus voluiſſet aperire portas: vt reciperetur arca cum prius clauſiſſet illas. Sed dicendum, ꝙ iſtud non ſtat, quia præcedenti c. quæſtione vltima declaratum eſt, quod nihil tale fuiſſet, ſed iſtud bonum, quod Deus fecit Dauid, & Salomoni, & populo fuit, faciendo Salomonem regem excellentem: vt ſupra dictũ eſt, aliàs concedendo, quod compleretur per manus Salomonis templum iam venerabile, quale non erat in toto orbe, & quòd inſuper Deus illuſtraſſet illud magnis miraculis dando ignem de cœlo ſuper ſacrificia facta in eo ad probandum illud, & oſtendendo maieſtatem ibi in nebula bis deſcendente eodem die de cœlo, & operiente atque replente templum: vt patet in litera. Et cum omnia hæc promiſſa fuiſſent Dauid, & executioſũ data per Salomonem filium eius, videbatur fęlix Dauid, & Salomon, & populus ei ſubiectus. *Compleuitque Salomon domum Domini*. Hic ponitur epilugus præcedentium: & dicitur, quod compleuit Salomon domum Domini, ideſt templum non ſolum ædificando, ſed etiã dedicando. *Et domum regis*. Ideſt domum ſuam, & iſtę fuerunt tres domus, ſcilicet domus filiæ Pharaonis, & domus regis, & domus ſaltus Libani: & tamen vocatur tota domus regis, quia licet tres domus eſſent, omnes pertinebant ad regem, quia non erat aliqua illarum ad cultum Dei ſpecialiter, ſicut templum. Fuit iſta domus Salomonis ædificata annis tredecim: de diſtinctione iſtarum domorum, & opere earum habetur 3. Regum 7. hic autem nihil tangitur determinatè. *Et omnia, quæ diſpoſuerat in corde ſuo, vt faceret in domo Domini*. Intelligitur de vaſis, quia non ſolum fuit domus Domini per Salomonem ædificata, ſed etiam omnia vaſa ad miniſterium illius pertinentia ipſe fecit. Vel intelligitur de pulchritudine domus Domini, quia poſtquam ædificata fuit domus illa, fecit Salomon multa ad ſolam pulchritudinem deaurando laminis aureis parietes, & pauimentum, & tectum templi, ita vt intra templum nõ appareret niſi aurum: primo Regum ſexto. *Et in domo ſua*. Nam etiam domus Salomonis, fuit magnifice fundata, & multa facta ſunt ad excellentem pulchritudinem in ea, & potiſſimè in domo ſaltus Libani: vt patet tertio Regum ſeptimo. *Et proſperatus eſt*. Scilicet in omnibus, quæ inchoauit proſperatus eſt faciendo, ſicut volebat, nullo impediente: vel proſperatus eſt, quia venit ad tantum honorem, & diuitiarum magnitudinem, quòd nullus rex ei ſimilis foret.

De multitudine pecorum oblatorum, an obtulerat ſolus Salomon. Quæſt. X.

QVæritur circa, ea quæ dicta ſunt hic, & primo de iſta multitudine ſacrificiorum, cum dicatur hic, quod fuerunt oblata viginti duo millia boum, & centum viginti millia arietum, an iſta multitudo pecorũ per ſolum Salomonem oblata eſt, vel computentur hic pecora, quæ populus obtulit. Reſpondent quidam, quòd ſolus Salomon obtulit totam iſtam multitudinem pecorum, quia in litera dicitur: mactauit Salomon hoſtias boum viginti duo millia, &c. Dicendum eſt, quod non ſolum Salomon obtulit pecora, ſed etiam populus in iſta dedicatione templi: quia ſupra quinto dicitur, quòd rex Salomon, & omnis cœtus Iſrael immolabant ante arcam arietes, & boues abſque vllo numero: Et ſupra in litera dicitur: rex autem, & omnis populus immolabant victimas coram Domino. Poteſt ergo dupliciter dici, quod ſolus Salomon obtuliſſet totam iſtam multitudinem pecorum, quę hic nominatur, ſcilicet viginti duo millia boum, & centum viginti millia arietum, & populus obtuliſſet multa alia ſacrificia, & tamẽ de ſacrificijs populi non ponatur aliquis numerus: & hoc ſatis conuenit literæ, quia dicitur: mactauit Salomon, ſ. ꝙ ipſe ſolus iſta ſacrificia nominata mactauerit,

A ideſt mactari iuſſerit: Simile eſt Num. c. 7. vbi ponitur ſolemnitas facta in dedicatione tabernaculi Moyſi in deſerto, & ponitur oblatio duodecim principum tribuum Iſrael, & non ponitur oblatio aliqua popularium. Et tamen non eſt credendum, quòd alij de populo nihil obtulerunt in tanta ſolemnitate, cum alijs diebus profeſtis in litera offerrẽt, & ad fabricationem tabernaculi Moyſi omnes de populo multa offerrent Exod. 35. Et ſic videtur, quòd licet obtulerint populares multa, ſubticuerit hic ſcriptura oblationem popularium exprimendo ſolam principum oblationem. Ita hic non curaret ſcriptura ponere ſummam animalium oblatorum a populo, ſed ſolum animalium oblatorum per regem, & hoc propter duo. Primò, quia Salomon obtulit plura animalia, quàm totus populus ſimul, cum ipſe eſſet ditior, & vellet nunc oſtendere magnificentiam ſuam erga cul-

B tum Dei. Secundò propter honorem regis, quia potius mentio fieri debebat de rebus pertinentibus ad regem, quam ad cæteros. Aliter poteſt dici, quod iſta multitudo animalium immolatorum, non fuit tota à Salomone oblata, ſed includuntur hic tota animalia immolata in feſtiuitate illa tam a Salomone, quam a populo, quia tamen potiſſimam partem illorum rex obtulit, & quia ipſe excellẽtior erat, attribuuntur ei omnia, & quia ſic cõſuetum eſt in multis alijs, quod a principaliori ſolo denominatio fiat: licet multa alia ſimul concurrãt: vtrumque teneri poteſt, ſed litera magis innuit, quod omnia iſta fuerint oblata per Salomonem, & quod de populi oblatione ſubticeatur.

An omnia eodem die fuerunt immolata. Quæſt. XI.

C QVæritur vlterius, circa iſtam multitudinem animalium immolatorum, an omnia fuerint eodem die immolata, vel quomodo. Aliquis dicet, quòd in eadem die fuerint immolata, & hoc patet dupliciter. Primò, quia ea, quæ dicuntur in principio, intelliguntur omnia de prima die, qua introducta fuit arca in templum nam illa die deſcendit ignis de cœlo ſuper ſacrificia, & illa die deſcendit nebula bis ad operiendum templum, vt colligitur ſupra in litera, & ſupra quinto, & declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione, & omnibus iſtis poſitis ſubditur, quod fecit Salomon die octauo collectam: eo quod dedicaſſet altare ſeptem diebus, & ſolemnitatem cælebraſſet ſeptem diebus: & ſic videtur, quòd omnia pręcedentia ad primum

D diem pertinebant. Et tamen ſupra ponitur de immolatione omnium illorum animalium, ergo omnia illa fuerunt immolata die primo, & eodem. Secundo patet, quia dicitur hic, quod Salomon ſanctificauit medium atrii ad cremandum ibi ſacrificia, quia altare æneum quod fecerat Salomon, non poterat ſuſtinere holocauſta, & adipes pacificorum: & tamen ſi ſucceſſiue per dies fieret oblatio iſtorum animalium, poſſent capi in altari, & ſuſtineri: ideo videtur, quod in eodem die omnia immolata ſunt. Dicendum autem hoc falſum eſſe, ſed iſta animalia oblata ſunt multis diebus, ſcilicet, quandiu durauit iſta ſolemnitas dedicationis, quæ durauit ſeptem diebus, & adiuncti ſunt alii ſeptem dies,

E qui pertinebant ad feſtum tabernaculorum, & in illis etiam dedicatum eſt templum. Manifeſtum eſt autem, quod quolibet iſtorum dierum ſacrificia multa offerrentur: quia aliàs non diceretur durare ſolemnitas dedicationis, niſi quolibet iſtorum ſeptem dierum fierent cęremoniæ aliquæ ad ſolemnizandum dedicationem illam. Ideo dicendum, quòd quolibet die offerrẽtur multa. Secundo patet, quia nõ videtur ſatis facile, quomodo eadem die poſſent tot animalia immolari, & cremari in eodem templo: nam etiam ſi omnes Iſraelitę occuparentur ſolum in iugulando, & decoriando, & concidendo animalia in artus, & faciendo cæteras cæremonias, non videtur, quomodo fieri poſſet, cum ſoli ſacerdotes hoc efficerent, nec liceret cuiquam accedere ad adiuuãdum eos, ideo non videtur quomodo, etiam ſi nihil aliud facerent, omnes ſacerdotes eadem die poſſent ſuſficere

ad

ad iugulandum, & decoriandum viginti duo millia bo-
um, & centum viginti millia arietum: potiſſimè, quia nõ
poterant circa hoc tota die occupari, ſed certa hora diei.
Nam ante meridiem occupabantur eo tempore, quo nos
Miſſarum ſolemnia celebramus, & iterum ad ſolis occa
ſum. Quod autem certum tempus aſſignatum eſſet ad fa
ciendum ſacrificium patet, quia quarto Regum 3. dici-
tur: Factum eſt igitur mane quando ſacrificium offerri
ſolet: ecce aquæ veniebant per viam Edom. Sic etiam pa
tet 3. Regum 18. Poſtquam autem tranſijt meridies, &
illis prophetantibus venerat tempus, quo ſacrificium
offerri ſolet. Et ſic non poſſent ſacerdotes in iſtis duabus
horis diei aſſignatis offerre tot animalia in ſacrificium.
Aliquis dicet, quod fortaſſis ſacerdotes adiuti ſunt a le-
uitis, & laicis ad faciendum miniſteria ſua propter ne-
ceſſitatem feſtiuitatis, ſicut factum eſt tempore Ezechiæ
regis, infra 29. cap. Dicendum, quod non ſtat, quia da-
to, quod eſſet neceſſitas magna, non permitteretur, quod
laici adiuuarent ſacerdotes: nam potius fieret, quod nõ
offerrentur ſacrificia, & ceſſaret, vel minueretur cultus
diuinus, quam quod laici ſe intromitterent de officijs ſa
cris ſacerdotalibus: eo quod erat magna diſtantia: nam
ſacerdotibus competebant miniſteria valde ſacra, & lai
cis nullum miniſterium ſacrum competebat. Bene autẽ
poterat permitti ex magna neceſſitate, quod leuitę ſe in-
tromitterent de aliquibus miniſterijs ſacerdotalibus:
eo quod Leuitæ erant ſacri miniſtri, & non differebant à
ſacerdotibus, quia ſacerdotes habebãt gradum excellen
tiorem miniſtrationis, & in quibuſdam poterant adiuua
re Leuitæ ſacerdotes in neceſſitate, ſicut fuit infra 29. tẽ-
pore Ezechiæ. Nec tamen putandum eſt, quod liceat Le
uitis adiuuare ſacerdotes in omnibus miniſterijs ſuis in
neceſſitate: ſed ſolũ in paruis, & banauſis. ſ. in decorian-
do animalia. Nam iugulando, vel præſentando ſangui-
nem altari, vel concidendo membra in fruſta, vel ponẽ-
do in altari non cõceditur Leuitis adiuuare ſacerdotes.
Vnde tempore Ezechiæ ſolum adiuuerunt Leuitæ ſacer
dotes in decoriando pelles animalium. infra 29. & hoc,
quia iſta pars miniſterij erat magis banauſa, & abiecta,
cum ſecundum eam non eſſet acceſſus aliquis ad alta-
re. Ideo non poterant nunc Leuitæ adiuuare ſacerdotes,
niſi in decortatione animalium: & ſic adhuc videbatur
grauiſſimum quomodo alias miniſtrationes circa tot a-
nimalia offerenda, & cremanda in eodem die poſſent ſa
cerdotes complere. Sed adhuc videtur dicendum, quod
Leuitę in nullo adiuuerint ſacerdotes circa miniſtratio-
nem iſtam. Primò, quia quod Leuitæ adiuuent ſacerdo
tes eſt valde extraordinarium: ideo ſi aliquando accide-
ret, ſcriptura illud exprimeret, ſicut fuit infra 29. tempo
re Ezechiæ: & tamen nunc non ſcribitur, quod Leuitæ
aliquo modo adiuuerint ſacerdotes in miniſtratione: er-
go non eſt credendum, quod eos adiuuerint. Secundò,
quia Leuitæ erant occupati circa cantus, cum dica-
tur ſupra quinto, & hic in litera, quod omnes Leuitæ ca
nebant in varijs organis muſicis, ideo non poterant ſa-
cerdotibus ſubuenire. Tertiò patet, quia hic in litera di-
citur, quod ſacerdotes erant in officijs ſuis, & Leuitę in
officijs ſuis: ergo non erant permixta officia, ita quod ſa-
cerdotes adiuuarentur a Leuitis: & ſic manebant ſoli ſa-
cerdotes ad tantum opus, quod ipſi nullo modo poterãt
complere in vna die. Item patet, quia ſi tot animalia ea-
dem die cremanda eſſent in templo, non ſolum nõ ſuffi-
ceret altare holocauſtorum ad capiendum carnes ani-
malium, & adipes: ſed etiam totum atrium ſacerdotum.
Item, quia nõ videtur ad quid eſſet tanta effrenata mul-
titudo victimarum eadem die, quia ſi toto die prima of-
ferebantur, correſpondenter multę alia offerri debebãt
in alijs diebus: & ſic poneretur innumerabilis copia im
molatorum pecorum, quæ potius eſſet depopulatio pe-
corum, quam oblatio victimarum. Item ſi iſta omnia pe
cora eodem die oblata fuiſſent, ſicut die hac multa offe-
rebantur, ita & in alijs diebus fieret ſaltem proportio-
naliter ſecundum magnitudinem feſtiuitatis: adeo ſicut
oblatio illius diei poneretur ad oſtendendam copiam a-
nimalium immolatorum, ita poneretur numerus anima-

F lium oblatorum in alijs diebus: & tamen ſolum poni-
tur iſte numerus: ergo videtur, quod iſte numerus fue-
rit animalium oblatorum in omnibus diebus, quibus
durauit iſta ſolemnitas, ſiue fuerit numerus animalium
oblatorum a ſolo Salomone, vel a toto Iſrael ſimul. Ad
primam rationem in contrarium dicendum, quod ve-
rum eſt, quod deſcenſio ignis, & nebulæ fuit in primo
die feſtiuitatis iſtius, tamen non ponitur hic diſtinctio
aliqua operum primi diei, & aliorum: ſed ſolum dici-
tur, quod fecit Salomon feſtiuitatem ſeptem diebus pri
mis pertinentibus ad ſolam dedicationem templi, & in
ſeptem diebus pertinentibus ad ſolemnitatem taberna-
culorum: & in die octauo, qui erat cœtus, & collectæ: &
in quolibet offerebantur multa animalia: ſed indifferen
ter, quod in die primo quo portata eſt arca, quia erat dies
G ſolemnior, credendum eſt, quod plura animalia oblata
fuerint, quam in quolibet aliorum dierum. Et ſic ſecun-
dum differentiam aliorum dierum fieret oblatio ſacri-
ficiorum. Sciendum tamen, quod in his animalibus non
intelliguntur illa, quæ de neceſſitate legis oblata erãt,
ſcilicet, in die propitiationis, & ſolemnitate tabernacu-
lorum, quia iſtis feſtiuitatibus competunt determinata
ſacrificia: Numer. 28. & 29. de quo dicetur magis infra
in quadam quõne. Ad ſecundum dicendũ, ꝙ nihil pro-
bat: imo potius ex ipſo fundamento probatur oppoſitũ:
nam dato quod iſta ſacrificia diuiderentur per dies mul
tos, ſcilicet, viginti, vel triginta, & quotidie offerrentur
tot animalia, ſicut alia die, non poſſent capi in altari ho
locauſtorum: nam ſi in viginti diebus offerrentur om-
nia iſta, neceſſe erat, quod quotidie ponerentur in altari
H holocauſtorum mille, & centum boues diuidẽdo vigin-
ti duo millia per viginti, & cum eis ſex millia arietum,
cum in viginti diebus offerrentur centum viginti mil-
lia arietum. Certum eſt autem, quod non poſſent capi
iſta ſeptem millia cadauerum, vel cadauerum adipes
quotidie: quia altare holocauſtorum ſolum erat viginti
cubitorum longitudine, & totidem latitudine ſupra 4.
Et dato quod poſſent capi hæc cadauera, & adipes ſi-
mul ſupponendo quædam alia: tamen tunc non vide-
tur modus aliquis quo cremarentur carnes iſtæ ſuppoſi
to eis igne, quia extingueretur totus ignis non habendo
quomodo ſpiraret, nec poſſent a ſacerdotibus tantæ car
nes verſari in altari, & moueri carbones: ita vt conuenien
ter arderent: adeo neceſſe erat, dato quod diuiderentur
I iſta animalia per multos dies, ſ. viginti, vel triginta offe-
renda, quod carnes quorundam cremarentur ſuper alta-
re, & carnes aliorum cremarentur ſuper pauimentum a-
trii templi. Si autem eodem die cremari debuiſſe dicañ-
tur, non ſolum non caperentur in altari: ſed etiam in a-
trio ſacerdotum, non videretur modus quomodo ſimul
cremari potuiſſent, vt ſupra declaratum eſt.

*Cur ſolum oblata fuerunt de duabus ſpeciebus ani-
malium. Quaſt. X I L.*

QVæritur vlterius, cum iſta fuerit magna ſolemnitas
dedicationis templi, & nunquam legitur facta ali-
qua tam magnifica oblatio, cur ſolum oblata fuerunt a-
nimalia de duabus ſpeciebus, ſ. boues, & arietes, cum
K poſſent de alijs ſpeciebus offerri. Aliquis dicet, quod
non erant aliqua animalia, de quibus communiter ſecũ-
dum legem offerrentur, niſi iſta: ideo de his ſolum ob-
tulit Salomon. Conſiderandum ad euidentiam huius, ꝙ
ſecundum legem Moyſi erant limitata animalia, quæ e-
rant munda, & quæ immunda, & quantum ad alias
gentes non erat aliqua determinatio, ſed comedebant de
quibus volebant. Etiam quando offerebant ſacrificia
dijs ſuis, offerebant de illis animalibus, quæ volebant.
Hebræis erat data diſtinctio animalium mundorum,
& immundorum. Sciendum tamen, quod erat animal
mundum, vel immundum dupliciter, ſcilicet, quãtum
ad cibum, vel quantum ad ſacrificium. Omnia, quæ
erant munda quantum ad ſacrificium, erant munda
quantum ad cibum, ſed non e conuerſo: quia multa erãt
in cibo licita, de quibus non licebat offerri; ſicut multi

piſces

piſces erant mundi Iudæis in cibum, ſcilicet, omnes, qui habent ſquamas, & pinnulas: & tamen nó licebat piſcē aliquem offerri in ſacrificium. Etiam multæ aues mundæ erant Iudæis in cibum: & tamen in ſacrificium ſolū erant mundæ columba, & turtur, & de animalibus mundis ad eſum tā greſſibilibus, volatilibus, quam natatilibus, patet Leu. 11. & Deut. 14. Animalia autem licita ad ſacrificādū erant tria ſolū de greſſibilibus, ſcilicet, bos, aries, capra tam in maſculis, quàm in fęminis. Volantia licita ad ſacrificia ſolum erant turtures, & columbæ, vt patet Gen. 15. quando Deus fecit fędus cum Abraham de dando ſemini ſuo terram Chanaan, dixit ei, quòd ſaceret ſacrificium ſibi, & diuideret animalia per mediū ad faciendum fędus iſtud, & iuſſit accipi vaccam trimam, arietem trimum, & capram trimam, & turturem, & columbam: & hoc erat ad ſignandum, quòd terra illa Chanaan, quam Deus daturus erat Iſraelitis, ab eis tenēda erat, quamdiu exercitarentur victimæ in cęremoniis iſtorum ſacrificiorum, quæ erant præcipuæ cæremoniæ legis: & quia non erant in lege offerenda animalia in ſacrificium de pluribus ſpeciebus, ſolum iuſſit capi iſta animalia. Item hoc patet efficacius Leu. 1. vbi Deus incipiens dare legem de ſacrificiis poſuit ſufficientem diuiſionem de modo faciendi holocauſtum. Et dixit, quòd aliquando fiebat holocauſtum de bobus, & aliquando de arietibus, & aliquando de hircis, & interdum de turturibus, & columbis: & in quolibet iſtorum poſuit regulam quomodo offerri deberet, & fieri cæremoniæ, & non in aliis animalibus: ideo innuebat, quòd de nullis animalibus aliis offerenda eſſent holocauſta, & alia ſacrificia. Confirmatur hoc, quia quantum ad cęremonias legis, & potiſſime in cæremoniis ſacrificiorum Deus dixit: Quod præcipio tibi hoc facito Domino tuo, nec addas quidquam, nec minuas: Deute. 12. & tamen non erant poſita plura animalia ad faciendum ibi ſacrificium: ergo non faciendum erat de aliis. Item confirmatur hoc, quia in omnibus libris veteris teſtamenti ſi requirantur quæcunque ſacrificia, quæ facta ſunt, non reperientur facta ſacrificia de aliis animalibus, niſi de iſtis. Vnde ſciendum, quòd de iſtis animalibus ſolis fiebant ſacrificia, & tamen non offerebantur in omnibus generibus ſacrificiorum animalia de omnibus iſtis generibus. Pro quo ſciendum, quòd erant tria genera ſacrificiorum ſcilicet holocauſtum, hoſtia pacifica, & hoſtia pro peccato, vt ſupra in literæ expoſitione dictum eſt. In holocauſto offerebantur animalia de omnibus iſtis generibus, ſ. bobus, arietibus, capris, columbis, & turturibus: Leu. 1. c. In ſacrificio pacifico offerebantur ſolum boues, & arietes, & capræ: Leu. 3. Turtures autem, & columbæ non offerebantur, & ratio huius eſt duplex. Prima eſt, quia in hoſtia pacifica, vt cōiter non offeruntur, niſi adipes, & pinguedo operiens vitalia: in turturibus autē, & columbis non ſunt adipes, nec pinguedo aliqua notabilis operiens vitalia: ideo non offeruntur, vt pacifica ſacrificia: Leu. 3. Secunda cauſa eſt, quia animal, quod offertur in hoſtiam pacificā diuiditur, quia datur ſacerdoti pectuſculum, & armus dexter, & cęteræ carnes pro remanebant ipſis offerentibus: Leu. 7. & interdum etiam dabatur Deo ad cremandum in altari tota cauda cum renibus Leu. 3. Volucres autem cum offerebantur in ſacrificium non erant diuidendæ, vt patet Gen. 15. & Leu. 1. ideo non poterant offerri in hoſtiam pacificam. Sed obiicietur, ꝙ etiam in ſacrificio pacifico turtures, & columbæ offerri deberent, nec obſtat indiuiſio volucrum, quia manifeſtum eſt, quòd omnia quadrupedia, quæ in holocauſtum offerebantur concidebantur in fruſta, & ponebantur ſic conciſa ſuper altare: Leu. 1. & tamen ſeruabatur ſpeciale in auibus oblatis in holocauſtum, quod non diuidebantur, eodem capitulo, ita ergo in hoſtia pacifica fieret: quia licèt eſſet regula in omnibus quadrupedibus collatis in hoſtiam pacificam, quod diuiderentur, ſeruaretur ſpeciale in auibus, quòd non diuiderentur. Sed dicendum, quod non ſtat propter duo. Primò, quia non poterat conuenienter excuſari diuiſio volucrum in ſacrificio pacifico, ſicut in holocauſto. Et cauſa eſt,

A ſa eſt, quia cum in holocauſto diuiderentur corpora animalium in fruſta, non diuidebantur quaſi aliquæ partes dandæ eſſent ſacerdotibus, & aliæ offerentibus, & aliæ Deo: quia omnia fruſta cadaueris cremabantur in altari cū capite: pedibus, & inteſtinis lotis, nec excludebatur quidquam de animali, niſi fimus, & vngulæ pedum, quia erant oſſeæ, & purgamenta, vel ſordes, & cornua, & pellis, cætera verò cremabantur Leu. 1. Diuiſio ergo cadauerum erat ſolū, vt cremaretur ordinatius ipſum holocauſtum, cum fruſta eſſent ſeparata, & ordinatim ſuper ſtruem lignorum ponenda erant, eodem capitulo: etiam interdum vnum animal crematum in holocauſtum durare debebat à ſolis occaſu vſque ad ſolis ortum, ſicut erat de ſacrificio veſpertino, vt patet Leu. 6. nā dicitur ibi, quòd tota nocte cremabitur. Si tamen poneB retur vnus agnus anniculus in altari integer ſuper ignē cito cremaretur, & non poſſet durare tota nocte. & tamē durabat tota nocte: ergo ſi ſtatim ponendus erat ſuper altare. In turturibus autem, & columbis, quæ erant paruæ quantitatis, etiam ſi non diuiderentur facile cremabantur, ideo non oportuit, ꝙ diuiderentur volucres in holocauſtis, ſed carnes pecorum. Secus autem erat in hoſtia pacifica, quia diuiſio non fiebat principaliter, vt carnes melius cremarentur ſuper altare, ſed vt darentur ſingulis iura ſua, ſcilicet, ſacerdotibus pars ſua, & Deo pars ſua, & reſiduum offerentibus, quod ſuum erat. Si autem manerent aliqua animalia oblata in ſacrificio pacifico indiuiſa, de illis non daretur ius ſuum offerentibus, nec ſacerdotibus, ſed totum Deo cæderet: ideo in paC cificis hoſtiis tam in volucribus, quàm in pecoribus diuiſio facienda erat ſi offerrentur pacificæ, & tamen volucres non erant diuidendæ, vt probatum eſt: ergo non erant offerendæ in ſacrificio pacifico.

Secunda rō eſt adhuc pręcipua, quia in ſacrifico ſoli adipes offerebantur ad cremandū in altari, vel ſaltē ipſi principaliter, vt patet Leu. 3. & tamen in turturibus, & columbis non erant adipes: ergo non erant in hoſtias pacificas offerendæ. In ſacrificio autem holocauſti offerebatur totum animal, ſiue ergo haberet adipes, ſiue non, ſatis conueniebat holocauſto, ſed non hoſtiæ pacificæ. In ſacrificiis autem pro peccato offerebantur omnia genera animalium, ſcilicet, boues, arietes, & hirci Leu. 4. & 5. Etiam offerebātur turtures, & columbæ pro peccato Leu. 12. & 14. & 15. & hoc, quia in ſacrificio pro pecD cato non fiebant diuiſiones, quæ in hoſtia pacifica, quia vel totum animal Deo dabatur, vt cremaretur extra caſtra, ſicut Leu. 4. Vel cædebat totū in ius ſacerdotum, vt colligitur Leu. 10. de hirco oblato pro peccato, de quo dicit Moyſes, quòd Aaron, & filij ſui illum comedere debuiſſet, ſ. totum, cum de hirco dicatur abſolutè, & nō ſignificetur alicubi dandam eſſe partem aliquam Deo, niſi adipes, qui de omni ſacrificio Deo dabantur Leuit. 3. & 7. & de offerentibus etiam non legitur alicubi in Leuitico, vbi ponitur tota doctrina de ſacrificiis, ꝙ daretur aliqua pars offerentibus de ſacrificio pro peccato. Patet ergo, quòd animalia offerri poterant in ſingulis ſacrificiis, & ſic dicendum, quòd reſponſio quorundam data in principio quæſtionis non ſtat, ſcilicet, quod non obtulit Salomon plura animalia de diuerſis ſpeciebus, E quia de nullis aliis ſolebant offerri ſecundum legem. Reſpondendum ergo, quòd Salomon non obtulit hic de omnibus generibus animalium de quibus offerre poterat. Nam de volucribus non obtulit, eo quòd oblatio iſta erat pauperum, ſcilicet, cum quis non poterat offerre pecora, offerebat turturem, aut columbam; quæ erant pauci valoris, & poterant haberi à quamtumcumque paupere. Et patet hoc Leuit. 12. vbi dicitur de muliere poſtquam purificata erat poſt partum, quod offerre deberet agnum anniculum in holocauſtum, & turturem, vel pullum columbæ pro peccato. Et ſequitur, quod ſi non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, ſumet duos turtures, vel duos pullos columbæ, & vnum faciet pro peccato, & alium in holocauſtum. & ſic erat in multis aliis oblatio volucrum in remedium paupertatis: & hoc ſequitur, quòd quandocunque aliqua

oblatio magnifica fieri debebat, non offerebantur turtures, nec columbæ, ne atteſtarentur paupertati, ſed ſola pecora offerebantur. Sic etiam patet in ſolemni oblatione, quam fecerunt duodecim principes, duodecim tribuum Iſrael in dedicatione tabernaculi Moyſi in deſerto. Nam obtulerunt pecora de omnibus generibus, ſ. boues, hircos, arietes, & etiam obtulerunt omnia genera ſacrificiorum, ſcilicet, holocauſta, hoſtias pacificas, & hoſtias pro peccato: Num. 7. & tamen non obtulerunt turtures, nec columbas, ne atteſtarentur paupertati. Et ſic in quibuſcunque ſacrificiis rarò reperietur poni turtures, nec columbæ, niſi interdum propter paupertatem, & interdum, quia lex iubebat offerri turtures pro peccato in quibuſdam purificationibus, ſcilicet, in parientibus Leuit. 12. & in leproſis Leuit. 14. & in fluentibus ſemine, & mulieribus fluentibus ſanguine extra tempora menſtruorum: Leuit. 15. cap. & ſic de quibuſdam aliis. Manet autem nunc dubium de ſolis hircis cum eſſent quadrupedia, quæ in ſacrificiis ſæpe ſolent venire, & ſecundum legem venire poſſunt, quare Salomon non obtulit hircos, ſicut arietes, & boues. Aliquis dicet, quòd licet ſecundum legem offerri poſſent tamen non conſuetum erat illa offerri ſpontaneè: ideo Salomon non obtulit nūc. Dicendum, quod hoc non ſtat, & ſciendum, quod verū eſt, quod hirci, vt communiter offerebantur in ſacrificiis pro peccato, & non in aliis ita frequenter, & tamen aliquando offerebatur hircus in holocauſtum. Nam lex poſuit, quod poſſet offerri Leuit. primo, & etiā aliquando offerebatur in ſolemnib. oblationibus, ſicut fuit quādo principes duodecim tribuum obtulerunt in dedicatione tabernaculi, nam hircos tunc obtulerunt in holocauſtum: Numer. 7. reſponderi poteſt ergo dupliciter; vno modo, quod Salomon, & populus obtulerit hircos, & tamen litera ſolum facit mentionem de bobus, & arietibus, quia hirci fuerunt pauci. Aliter poteſt dici, ꝙ Salomon obtulit hircos, quia forte raro conſuetum erat offerri eos pro holocauſto, & hoſtia pacifica, quæ duo genera ſacrificiorum ſolum oblata ſunt hic: & iſte modus veriſimilior eſt, quam præcedens, eo quòd cum litera tam diligenter annotaſſet hic numerum boum, & arietum oblatorum a Salomone, dixiſſet etiam de hircis ſi aliquos obtuliſſet, & tamen non dicitur, ergo nō creditur, quod fuerunt aliqui oblati.

In quo genere ſacrificiorum obtulit iſta animalia. Quæſtio XIII.

QVæritur vlterius, cum nunc Salomon obtuliſſet tot animalia, in quo genere ſacrificiorum iſta obtulit. Nam erant tria genera, ſcilicet holocauſtum, hoſtia pacifica, & hoſtia pro peccato. Aliquis dicet, quòd obtulit Salomon iſta animalia in omnibus generibus ſacrificiorum, ſcilicet, quædam in holocauſtum, & quædam in hoſtias pacificas, & quædam pro peccato. Item hoc confirmatur, quia cum eſſet oblatio iſta ſolemnis, ita eſſet de omnibus generibus ſacrificiorum, nè aliquid videretur omiſſum, vel intactum. In contrarium dicet aliquis, quòd non fuerint omnia oblata ſacrificia, quia ſaltem ſacrificia pro peccato nulla fuerunt hic, quia ſacrificia pro peccato important neceſſitatem quandam, & nunc non erat aliqua neceſſitas à lege impoſita, ideo non impoſita fuerunt, ſed ſolum ſacrificia pacifica, & holocauſta. Et ſic dicetur, ꝙ in feſtiuitatibus magnis ſpontaneis non offeruntur, niſi holocauſta, & hoſtiæ pacificæ. Dicendum tamen, quod non ſtat, quia interdum in ſolemnitatibus magnis qualis erat iſta, ſine neceſſitate aliqua offerebantur ſacrificia pro peccato, ſicut fuit in dedicatione tabernaculi Moyſi: nam duodecim principes duodecim tribuum obtulerunt tūc holocauſta, & hoſtias pacificas, & hoſtias pro peccato Num. 7. ita ergo poterat eſſe hic. Reſpondendum, quòd Salomon nunc non obtulit, niſi ſacrificia pacifica, & holocauſta, & propter duo. Primum, quod non eſt neceſſarium, nec conueniens poni, quod Salomon obtulerit nunc, niſi iſta duo genera ſacrificiorum. Secun-

F dum eſt, quod etiam ſi velimus ponere plura oblata eſſe, nō poterimus. Primum patet, quia ſacrificia pro peccato ſunt ſacrificia mœroris, ſcilicet, pro aliquo, in quo nos erraſſe cognoſcimus: nunc autem erat lętitia in feſtiuitate dedicationis, ideo non erat neceſſarium, nec valde conueniens offerri ſacrificium pro peccato. Secundū eſt, quia ſacrificia pro peccato, vt communiter ſunt ſacrificia neceſſitatis impoſita pro certis peccatis, vel delictis, & tñ nūc non videbatur eſſe aliquid propter quod cogerentur Iſraelitæ offerre ſacrificium pro peccato, ideo non oblatum fuit, vel non eſt neceſſe ponere illud oblatum. Secūdum dictum eſt, quod dato, quod velimus ponere plura genera ſacrificiorum oblata, non poterimus, quia litera non conſentit. Nam ſupra in litera dicitur, quod ignis deſcendit de cælo, & deuorauit holocau- G ſta, & victimas. Ecce ergo ſolum ponuntur duo genera ſacrificiorum. Sed aliquis dicet, quod hoc non ſtat, quia licet holocauſtum ſit aliqua ſpecies ſacrificii, tamen victima non eſt ſpecies aliqua, ſed genus, & comprehendit omnia ſacrificia, & dato quod non ponerentur, niſi victimæ poterant intelligi multæ, vel omnes ſpecies ſacrificiorum. Sic patet in litera, cum dicitur: rex & omnis populus immolabant victimas coram Domino: & tamē manifeſtum eſt, quod ſaltem holocauſta, & hoſtiæ pacificæ offerebantur nunc a Salomone, & Iſraelitis, ideo benè poterant intelligi per victimas ipſæ hoſtiæ pacificę, & hoſtiæ pro peccato. Dicendū, quod hoc non ſtat propter duo. Primo, quia ſi propter victimas deberent intelligi duæ ſpecies, vel plures ſacrificiorum, ponerentur victimæ per ſe, & eſſet tanquam genus, & ſic rectè H intelligi poſſent per victimas omnes ſpecies victimarū, vel quædam illarum. Et tamen nunc cum dicitur, quod deſcendit ignis, & deuorauit holocauſta, & victimas, non poteſt intelligi per victimas, niſi vna ſpecies victimarum, eo quod victima condiſtinguitur ibi cōtra holocauſta, & eſt holocauſtum vna ſpecies victimarū, ideo oportet, quod accipiatur victima iam tanquam ſpecies, quia genus non contra diſtinguitur contra ſpeciem, ſed ſpecies contra ſpeciem: non ergo intelligeretur ibi per victimas ſacrificia pacifica, & pro peccato. Sed cum dicitur in litera, rex autem, & totus populus immolabant victimas coram Domino, quia ibi ponuntur victimæ ſolæ, non connumeratæ contra aliquam ſpeciem victimarum, poterunt accipi victimæ pro duabus, vel pro omnibus ſpeciebus victimarum, niſi aliquid aliud impe- I diat. Secundum & efficacius eſt, quia in litera ponuntur expreſſe iſta duo genera ſacrificiorum, ſcilicet, holocauſta, & hoſtia pacifica inquantum dicitur: obtulerat enim Salomon holocauſta, & adipes pacificorum, & iterum repetitur, ſcilicet, quia altare æneum, quod fecerat non poterat ſuſtinere holocauſta, & adipes pacificorum: ecce ponuntur ſolum duo, ſcilicet, holocauſta, & adipes pacificorum, ergo non erat ibi aliud ſacrificium, ſcilicet, pro peccato. Sed obiicietur, quod erat ibi ſacrificium pro peccato, quia viderentur poni tria genera cum dicitur in litera: altare æneum, quod fecerat non poterat ſuſtinere holocauſta, & adipes pacificorum, & ſacrificia. Ecce ibi holocauſta ponuntur nomine ſuo. Ecce adipes pacificorum per quod intelligitur hoſtia pa- K cifica, quia de illa, vt communiter non offertur, niſi adeps, & pinguedo operiens vitalia, quod totum nomine adipum intelligitur. Ponitur ibi tertium. ſ. ſacrificia, ideo neceſſe eſt intelligi alterum genus ſacrificiorum: & tamen nullum aliud genus eſt, niſi ſacrificium pro peccato: ergo etiam oblata ſunt ſacrificia pro peccato. Dicendum, quod ſolum oblata fuerunt holocauſta, & hoſtiæ pacificæ, & non pro peccato, & quando dicitur, ꝙ ponuntur ibi ſacrificia, dicendum, ꝙ per ſacrificia nō intelligitur aliquod genus victimæ, ſed ſolum intelliguntur libamenta: nam victimæ fiebant de carnibus, & cum eis erant aliqua neceſſaria, quæ vocantur libamenta. Sunt enim iſta acceſſoria in ſacrificiis pacificis, & in holocauſtis: & ſunt quinque. ſ. ſimila, oleum, vinum, ſal, thus, vt patet Num. 15. & Leu. 2. & iſta vocantur ſacrificia, vel ſaltem quædam pars iſtorū libamentorum, ſcilicet,

ficet, ſimila, vt patet Num. 28. & 29. vbi de quolibet animali, quod offertur in feſtiuitatibus, de quibus ibi agitur, dicitur, quod offertur cum ſacrificio ſuo, & libamine. Ecce quod ſacrificium ibi non poteſt accipi pro aliqua victima, quę de carnibus eſt, ſed pro ſuo acceſſorio, ſcilicet, ſimila, vel libamine. Sic etiam patet Leu. 2. vbi dicitur, quod aliquando fit ſacrificium de craticula, & aliquando de clibano, & ponitur ibi modus, & tamen totum quod ibi ponitur eſt panis coctus, vel frixus, vel ſimila permixta: ideo illud oportet vocari ſacrificium, & non carnes: & ſic quando dicitur hic in litera, & ſacrificia, non ponitur pro aliqua ſpecie victimæ, ſed pro libamentis, quæ offerebantur cum ſingulis animalibus oblatis in holocauſtum, vel in hoſtias pacificas: & ſic ſolum erant duo genera. Et patet hoc in eadem litera ante hoc, cum ſolum ponuntur iſta duo genera ſacrificiorum, ſcilicet, obtulerat enim Salomō ibi holocauſta, & adipes ſacrificiorum, & nihil plus ponitur. Apparet ergo, quod ſola holocauſta, & pacificæ hoſtiæ oblatæ ſunt. Sacrificia autem pro peccato non fuerunt oblata: nam ſicut Salomon non obtulit nunc omnia genera victimarum, quia omiſit victimas pro peccato, ita & omiſit aliqua de ſpeciebus eius animalium immolabilium, quia omiſit hircos.

Quare potius iſta duo genera ſacrificiorum obtulit. Quæſtio XIIII.

QVæritur vlterius, quare Salomon obtulit potius nunc iſta duo ſacrificiorum genera, ſ. holocauſta, & hoſtias pacificas potius, quam alias ſpecies. Reſpondendum, quod factum eſt hoc propter multa. Primo patet de holocauſto: nam iſtud erat nunc neceſſarium, eo quód holocauſta ſunt ſacrificia directius facta ad honorem Dei, quam alia: vnde non habet holocauſtum aliquam cauſam ſpecialem, quare fiat, niſi propter Deum. Alia autem ſacrificia duo habent alias cauſas ſpeciales tenentes ſe ex parte noſtra. Ideo cum fieret nunc iſta feſtiuitas ad honorem Dei, nullū ſacrificium ex hac parte conuenientius erat, quam holocauſtum, & omnia animalia oblata fuiſſent in holocauſtum, niſi aliud obſtaret, ſ. quia non eſſet pars offerentibus, & ſacerdotib. De hoſtia pacifica, quod offerretur, erat ſecunda cauſa, ſcilicet, quia ex conditione huius ſacrificii competebat. Nā hoſtia pacifica diſtinguitur, quia quædam eſt ad gratiarum actiones, alia eſt ad obſecrationes, vt patet Leuit. 7. Ad gratiarum actiones eſt illa, quæ offertur, quando volumus Deo regratiari, quod aliquod beneficium nobis contulerit. Ad obſecrationes eſt illa, per quam volumus Deum placare nobis, vt aliquid det quod intendimus: & quia nunc Salomon, & Iſraelitæ receperant magnum beneficium à Deo concedendo eis, quod potuiſſent cōſumare templum, & poſtea illud acceptauit dando ignē de cęlo ſuper ſacrificia facta in illo, & mittendo maieſtatem ſuam, ſ. nebulam circundantem templum, ſupra quinto, & ſupra in litera, reſtabat, vt ei gratias agerent, & ad hoc pertinebat ſacrificium pacificum. Tertium erat, quare offerretur ſacrificiū pacificum, quia iſtud valde conueniebat intentioni Salomonis. Nam ipſe volebat facere iſtam magnam ſolemnitatem dedicando tēplum: & quia conuenerat magna multitudo Iſraelitarū ad dedicationem, decebat, quod rex daret eis cibos: & ad hoc conueniens erat offerri hoſtias pacificas, quia de hoſtijs pacificis, vt communiter non cremantur, niſi adipes manentibus totis carnibus, & interdum ad plus cremantur adipes, & tota cauda animalis: & carnes cedunt partim in ius ſacerdotum facientium cæremonias, & partim in ius offerentium: & ſic partes illę, quæ prouenirent de iſtis ſacrificiis ipſis ſacerdotibus eſſent ad paſtū ipſorum, quæ autem prouenirent Salomoni offerenti, poterant communicari quibuſcunque ipſe vellet: & ſic darentur toti populo ad cibandum eum. Quartū erat quantum ad ſacrificia pro peccato, & de iſtis dicendum, ꝙ nihil oblatum eſt, eo quod iſta ſacrificia, vt communiter fiunt ex neceſſitate, & determinatione legis pro cer-

A tis peccatis, & rarò ſunt ſacrificia ſpontanea, ſicut holocauſta, & hoſtiæ pacificæ. Nunc autem non videbatur in populo eſſe aliquid, propter quod offerentur ſacrificia pro peccato: ideo non oblata ſunt. Quintum eſt, quia ſacrificia pro peccato ſunt ſacrificia mœroris: alia autem ſunt ſacrificia exultationis: nunc autem exultādum erat in ſolemnitate dedicationis, ideo non erat opus offerri ſacrificia pro peccato. Sextum erat, quia ſi offerrentur ſacrificia pro peccato, quæ eſſent ſpontanea non pro aliquo ſpeciali peccato, vel delicto, ſed ſolum ad ſolemnizandum magis ſolemnitatem dedicationis, peruenirent carnes iſtorum animalium totæ ſacerdotibus, & nō poſſet quis comedere de eis, niſi ſacerdotes, & filii eorū maſculi. Si ergo magna copia talium ſacrificiorum fieret, neceſſe erat, ꝙ perirent multę carnes ſacrificiorum, quia B nullus eas licitè comedere poſſet, niſi ſacerdotes: & tamē ipſi ſacerdotes non poſſent illas comedere prę multitudine: ideo non decebat de his ſacrificiis offerri ſaltē multa. Fuerunt autem conuenientia nunc duo genera ſacrificiorum, ſ. holocauſta, & hoſtiæ pacificæ: holocauſta quidem ad directam laudē Dei: hoſtiæ pacificę, vt redderentur Deo gratiæ, & populus inde paſceretur.

Quid factum eſt de tot carnibus, & quomodo potuerunt comedi, vel cremari. Quæſt. XV.

QVęritur vlterius, quid factū eſt de tot carnibus ſacrificiorum, & quomodo potuerunt comedi, vel cremari. Reſpondendum, quód, vt declaratum eſt C ſupra, iſta animalia oblata: licet multa fuerint, potuerūt competenter cremari in ſacrificium a ſacerdotibus: primò, quia non omnia eodem die iugulata ſunt in ſacrificium, ſed quindecim diebus: nam durauit feſtiuitas iſta quindecim diebus, ſcilicet, ſeptem pertinentibus ad dedicationem, & ſeptem pertinentibus ad feſtum Tabernaculorū, & vno pertinente ad collectas. In quolibet iſtorum dierum oblata fuerunt aliqua animalia, & ſic facilius poterant ſacerdotes hoc miniſterium explere. Secundum erat, quia carnes iſtorum animalium, & adipes non cremabantur omnes in altari holocauſtorū, ſed quædam in altari, & aliæ in pauimento atrii ſacerdotū. Nam ſanctificauerat Salomon medium atrii ſacerdotū ad cremandum in eo quædam de carnibus, & adipibus ſacrificiorum: eo quod non poterant carnes, & adipes ca D pi in altari. Et ſic quidam ſacerdotes iugularent circa carnes, & adipes altaris cremando ibi poſita, & alii aſſiſterent cremandis carnibus, & adipibus in pauimento. Tertium, per quod maxime alleuiabatur opus illud, erat, quia paucæ carnes animalium in comparatione tantæ multitudinis crematæ ſunt: nam licet eſſent quędam animalia oblata in holocauſtum, & quædam in hoſtias pacificas, pauca oblata fuerunt in holocauſtum: ſed fere omnia in hoſtias pacificas. De hoſtiis autem pacificis non cremabantur niſi adipes, vt communiter, & rarò cremabantur caudæ: ideo dicebatur in litera, quod holocauſta poſita ſunt in altari, & adipes pacificorum quaſi nihil aliud de hoſtiis pacificis cremaretur niſi adipes. Et hoc conueniebat ad multa.

Primò, quia eſſet minor difficultas ad iſtas miniſtra- E tiones ſacerdotales faciendas, quia cum fere omnia animalia offerrentur in hoſtias pacificas, non cremarentur aliquæ carnes, ſed ſoli adipes, & ſic facilius cremarentur. Secundo, quia daretur modus leuior ad hoc, quod Salomon paſceret tantam multitudinem hominum, qui cum veniſſent ad portationem arcæ, & dedicationem templi, veriſimile erat, quod cibaret illos. Nam ſic fecerat Dauid, quando conuocauit Iſraelitas ad portandum arcam in domum ſuam. 2. Reg. 6 & præced. lib. c. 15. ideo non diſcreparet Salomon a moribus paternis. Potiſſimè, quia Salomon erat ditiſſimus, & volebat oſtendere magnificentiam ſuam in omnibus: ideo cibaret populū, quem ad feſtiuitatem conuocauerat. Et tunc ſi animalia iſta oblata eſſent in hoſtias pacificas, poſſet ex eis cibare populum, ac ſi non obtuliſſet animalia in ſacrificium,

quia de hoſtiis pacificis proueniebat quædam pars ſacerdotibus facientibus cæremonias, & quædam pars Salomoni offerenti animalia. Et quia Salomon daturus erat aliàs cibos tam ſacerdotibus, quam laicis, prouideret ſacerdotibus de partibus illis, quæ proueniebant eis ex ſacrificijs. Reliquas autem carnes poterat dare toti populo ad cibum, eo quod proueniebant ei: & ad illas poterat inuitare quoſcunque, dum tamen mundi eſſent, vt colligitur Deuteronomo. 12. & 14. & 16. Tertio, quia per hoc videretur ad quid tot animalia offerebantur in ſacrificium. Nam ſi omnia iſta animalia offerrentur in holocauſtum, & cremarentur in altari ſiue pauimento atrii, videretur inutiliter factum, quòd tot animalia cremarentur. Nunc autem cum eſſent partim ad laudem Dei, & partim ad neceſſitatem cibi eorum, qui conuenerant ad ſolemnitatem iſtam, videretur rationabiliter factum, quòd occiderentur tot animalia, quot ſufficerent ad cibum multitudinis aduenientis ad feſtiuitatem, & quia totus Iſrael conuenerat, ſcilicet, ab introitu Emath vſque ad torrentem Aegypti, vt patet in litera, fuit neceſſaria, tanta multitudo pecorum, ſcilicet, viginti duo millia boum, & centum viginti millia arietum. Potiſſime, quia aliqua iſtorum in holocauſtum oblata ſunt, & de illis nihil prouenit ſacerdotibus, nec Salomoni, aut popularibus, ſed totaliter cremata ſunt, quia iſta eſt conditio holocauſtorũ: Leu. 1.

An computentur omnia oblata tam ſponte, quàm neceſſitate. Quæſt. XVI.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de tot animalibus oblatis in ſacrificium, an computentur hic omnia, quæ oblata ſunt in iſtis feſtiuitatibus tã ſpontanee, quam ex neceſſitate. Reſpondendum eſt, quod vt declarabitur infra in quadam quæſtione. Hic fuerunt tres feſtiuitates, vna ſpontanea, & duæ ex ordinatione legis. Spontanea erat dedicatio templi: ex neceſſitate erant duæ, ſcilicet, feſtum propitiationis, & feſtum tabernaculorum. In iſtis autem duabus feſtiuitatibus erant ſtatuta ſacrificia ſecundum legẽ. Nam in die expiationis fiebant multæ cæremoniæ ſacrificiorum pertinentium ad remiſſionem peccati Leu. 16. Alia fiebant ad iucunditatem, & ſolemnitatem diei: de quibus Num. 29. c. & omnia iſta fiebant ordinariè, & ex neceſſitate. Feſtum etiã tabernaculorum cælebratum fuit hoc tẽpore, in quo fiebant quædam cæremoniæ exultationis pertinentes ad totum populum, de quibus Leu. 23. cap. Aliæ pertinebant ad ſacrificia. Nam feſtiuitas iſta durabat diebus ſeptem, & in quolibet die offerrebantur determinata ſacrificia, de quibus Nume. 29. & iſta omnia offerebantur de ſumptibus ſanctuarij: & erat regula, quòd cum iſta ſacrificia eſſent neceſſaria, & ordinaria non impedirentur per quæcunque alia ſacrificia ſpõtanea ſimilia coincidentia cum illis in ſpecie, & numero: ſcilicet, quòd dato, quod aliquis ſpontanee in aliqua feſtiuitate ex deuotione offerret animalia tot, quot ſecũdum legem iuſſa erant offerri illa die, & in tali genere ſacrificiorum, non ceſſarent illa, quæ ſecundum legem iuſſa erant offerri, eo quod neceſſaria nunquam coincidebant cum ſpontaneis, vt colligitur Num. 29. & quia omnia ſacrificia, quæ nunc obtulit Salomon erant ſpontanea ad ſolemnizandum feſtiuitatem dedicationis, non coincidebant cum illis ſacrificiis, quæ iubentur offerri in die propitiationis, & in feſto tabernaculorum Nume. 29. & Leu. 16. & de illis nihil dari potuit populo, ſed proueniebant ſacerdotibus, ſecundum quod declaratum fuit eodem cap.

Quæ eſſent officia ſacerdotum. Quæſt. XVII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quòd ſacerdotes erant in officiis, ſuis quæ erant iſta officia ſacerdotum. Reſpondendum, quòd officia ſanctuarii erãt officia ſacra, & noluit Deus, quod populares miniſtrarent, ſed quod tribus Leui miniſtraret in omnibus: & ad hoc fecit Deus Aaron, & filios ſuos ſanctificari in ſacerdotes, & illis commiſit totum onus miniſtrationis ſanctuarii, vt patet Num. 3. & 18. quia tamen erant multa miniſteria, & non poterant in omnibus prouidere ſacerdotes, tradidit illis Deus Leuitas, qui erant de genere ſuo in ſubſeruitores, vt miniſtrarent ad mandatum eorum in rebus minoribus ſanctuarii. Et ob hoc diſtincta fuerunt officia ſacerdotalia, & leuitica: vt Leuitæ, qui minores erant, non ſe intromitterent de officiis ſacerdotum, quia alias morerentur, ſicut factum eſt de Core, & ſociis ſuis nam iſti erant Leuitæ, vt patet Nume. 16. cum dixit Moyſes ad Core, & complices ſuos. Audite filii Leui. Et iterum: erigimini filii. Et cum vellent iſti Leuitæ vſurpare officium ſacerdotum, combuſti ſunt a Domino habentes thuribula in manibus: eodem capitulo. Sunt autem officia ſacerdotum quinque, vel ſex, quæ ſequuntur.

Primum erat offerre ſacrificium: iſtud enim erat de potiſſimis, & magis frequentatis officiis ſacerdotum. Et omnes cæremoniæ acceſſoriæ ad hoc erant ſacerdotales, ſcilicet, iugulare animalia, decoriare illa, abluere inteſtina, concidere carnes in fruſta, & offerre ſanguinem, & fundere illũ ad baſim altaris, vel ſuper cornua eius, & ponere carnes in altari, & diſponere illas, ita vt cremarentur: & non licebat cuiquam hominum etiam Leuitæ ſub pœna mortis intromittere ſe in aliqua iſtarum miniſtrationum, nec aliarum pure ſacerdotalium ſub pœna mortis: Num. 3. & 16. & 18. & aliquando in neceſſitate magna cum non eſſent ſacerdotes ſufficientes ad faciendum omnes miniſtrationes iſtas, adiuuabant eos Leuitæ in minimis, quæ minus habebant de dignitate, ſicut fuit tempore Ezechiæ regis, cum eſſent pauci ſacerdotes propter præteritam idolatriã, & tunc nouiter conuerſo populo ad Deum fieret magna ſolemnitas, & oblatio multorum animalium, nec ſufficerent ſacerdotes ad omnes cæremonias iſtas explendas, adiuuerunt eos Leuitæ in decoriatione animalium ſolum, infra 29. In aliis autem miniſtrationibus, ſcilicet, quod animalia immolarent, vel quod carnes in altari ponerent non adiuuerunt Leuitæ ſacerdotes, quia iſtæ erant miniſtrationes multum ſacræ. Secundum officium ſacerdotale erat cremare thymiama in altari thimiamatum coram Domino: erat enim quoddam altare aureum, quod vocabatur thymiamatum, & erat intra tabernaculum Moyſi, & nunc intra templum Salomonis, & in illo vnus de ſacerdotibus cremabat quotidie bis thymiama, ſcilicet, in aurora tempore ſacrificii matutini, & in veſpere tempore ſacrificii veſpertini: Exo. 3. capit. Erat autem thymiama quædam confectio facta de multis aromatibus coniunctis, & ſimul contuſis vſque ad puluerem minutiſſimum, & tunc ſacerdos tollebat vnum vas, quod vocabatur thuribulum, & replebat illud prunis de altari holocauſtorum, & ingreſſus in tabernaculum fundebat thymiama ſuper prunas, ponebatque ipſum thuribulum ſuper altare thymiamatum, quod erat ante velum Sancti Sanctorum. De confectione thymiamatis qualiter, & quibus fieret, patet Exo. 30. c. iſtud miniſterium erat magis ſacrum, quam oblatio ſacrificiorum, eo quod facientes cæremonias ſacrificiorum non introibant in tabernaculum, ſed erant foris in atrio apud altare holocauſtorum, qui tamen cremabat thymiama introibat in tabernaculum ad ponendum thymiama ſuper altare thymiamatum: ideo dato, quod aliquo modo diſpenſaretur, quod aliquis Leuita poſſet miniſtrare faciendo ſacrificia, adhuc non concederetur, quòd miniſtraret cremando thymiama in altari thymiamatum, & ſi quis vellet ſe intromittere de hoc miniſterio, niſi eſſet ſacerdos, moreretur. Sic patet de ducentis quinquaginta proceribus Synagogæ, qui contendentes de ſacerdotio cum Aaron, ſumptis thuribulis ſuis prunas, & thymiama poſuerunt ingreſſuri ad altare thymiamatũ intra Tabernaculum, cum ſubito egreſſus ignis a Domino cremauit illos Num. 16. Sic etiam rex Ozias, cum vellet introire ad ponendum thymiama ſuper altare, & hortantibus ſacerdotibus non deſiſteret, a Deo percuſſus

Sacerdotũ quinque erãt officia.

tiſſus eſt lepram in fronte. infra 26. & 4. Reg. 15. Tertium officium erat diſponere panes propoſitionis in menſa. Pro quo ſciendum, quòd Deus iuſſerat fieri vnam menſam auream, & poni intra tabernaculum, & ſuper illam iubebat eſſe continuè duodecim panes ad memoriam duodecim filiorum Iſrael. Iſti panes conficiebantur a ſacerdotibus, & coquebantur ab eiſdem, ita vt fœminæ nõ tangerent illos, nec laici: & ponebantur quolibet ſabbatho duodecim de iſtis recentes ſuper menſam propoſitionis, & manebant ibi per ſeptem dies, & in ſequenti ſabbatho tollebantur illi ſeptem, & ponebantur alij recentes. Iſtos panes tractabant ſacerdotes ſoli, quia ipſi ſoli conficiebant eos de paſta, ipſi coquebant, ipſi ſuper menſam propoſitionis ponebant, ipſi etiam illos inde tollebant, & ipſi tandem eos comedebant, quia non licebat laicis comedere de illis, niſi in neceſſitate famis conſtitutis, & inſuper, quòd mundi eſſent a mulieribus. De iis Leuit. 24 & 1. Regum 21. & Matth. 12. capitu. Et iſtud etiam miniſterium non competebat vllo modo, niſi ſacerdotibus; & erat tam ſacrum, ſicut cremare thymiama; quia in vtroque eorum requirebatur ingreſſus in Tabernaculum, vel templum Salomonis. Quartũ miniſterium erat diſponere lucernas in candelabro; nam in Tabernaculo Moyſi erat vnicum candelabrum aureũ ante velum ſancti ſanctorum, in quo erant ſeptem lucernæ, & infundebatur oleum in lucernis candelabri, quia non ardebat ibi cera, nec ſepum, nec alius liquor, niſi oleum, & vnus de ſacerdotibus bis quotidie introibat in Tabernaculum, & diſponebat lichnum lucernarum emungendo eas, & ponendo oleum in vaſis, & extinguendo interdum lucernas quaſdã, & iterum eas accendendo iuxta ritum miniſtrationis, & iſtud pertinebat ſolum ad Aaron, & filios ſuos, ſ. ad ſummum ſacerdotem, & minores. Exod. 27. & 30. Et ad iſtud miniſterium erat electum oleum puriſſimum. Exod. 21. & iſtud fiebat bis in die eo tempore, quo cremabatur thymiama. ſ. ille ſacerdos, qui ingrediebatur ad cremandũ thymiama, diſponebat lucernas in candelabro, ſicut opus erat, & iſtud miniſterium erat tam ſacrum, ſicut præcedentia, eo quod miniſtrans in eo introibat in Tabernaculum. Quintum miniſterium erat ingredi in ſancta ſanctorum ad faciendum cæremonias diei propitiationis: nam illa die ſpeciale fiebat, ſ. quòd ingrederetur ſummus ſacerdos in ſancta ſanctorum. Nam confitebatur illa die peccata populi ſui ſuper caput hirci, & mittebat illum in deſertum, & introibat in ſancta ſanctorum ferens ſecum ſanguinem in vaſe, vt aſpergeret ſepties inde contra propitiatorium, quod erat ſuper arcam; & ferebat thuribulum plenum prunis, & thymiamate, vt vapor groſſus inde conſurgens obnubilaret oculos ſacerdotis, ne videre poſſet id quod latebat inter alas Cherubim in propitiatorio. Leuit. 16. Et iſto die ſolum ingrediebatur ſummus ſacerdos in ſancta ſanctorum: eodem capitulo, & ad Hebræ. 9. Alijs autem diebus anni, nec ipſe, nec alii ſacerdotes ingredi poterant in ſancta ſanctorum. Et iſtud miniſterium erat ſpeciale. Nam in cæteris miniſtrare poterant tam minores ſacerdotes, quam ſummus ſacerdos: in iſto autem ſolus ſummus ſacerdos miniſtrabat: & hoc propter dignitatem loci. Quamdiu tamen Moyſes vixit licebat ei introire in ſancta ſanctorum quandocumque vellet, & ſi aliqua dubia ibi haberet, ibi audiebat vocẽ reſpondentis ad ſe de propitiatorio: Numer. 7. cap. Sextum miniſterium erat ſacerdotum commune magno ſacerdoti & minorib. extra ſanctuarium, ſcilicet, diſcernere inter lepram, & lepram: nam quando aliquis leproſus erat, ſeparabatur a reliquis, & manebat extra caſtra. Leuit. 13. cap & ſi contingeret aliquando leproſum ſanari naturaliter, vel miraculosè, nõ audebat ingredi caſtra quouſque ſacerdos iudicaret illũ mundatum eſſe. Et tunc factis quibuſdam cæremonijs reducebat illum in caſtra, eodem capitulo. Et Leuitic. 14. & iſtud non licebat alicui facere, niſi ſacerdoti. Ideo dato, quod medicus curaret leproſum, & ſciret eum plene ſanatum, non audebat ei iubere, quod rediret in caſtra, ſed nunciabat illud ſacerdoti, & poſtquam ſacer-

A doſ contemplaretur leproſum ſecundum regulas datas à Deo Leuit. 14. introducebat eum, vel iubebat manere foris. Sic patet de decem viris leproſis, quos Chriſtus ſanauit, & non dixit illis, quod introirent in vrbem, ſed ait: Ite & oſtendite vos ſacerdotibus. Leuit. 17. ſcilicet, iudicio ſacerdotum introibitis in vrbem, & hoc faciebat Chriſtus, quia tempore illo adhuc lex Moyſi habebat vigorem ſuum, & ille ſeruabat eam: ideo iubebat, quòd iuxta mandatum legis iſti ſe oſtenderent ſacerdotibus. Septimum miniſterium erat, quòd quando mutanda eſſent caſtra, ſacerdotes parui, & magnus introibãt in ſancta ſanctorum, & velabant arcam; velabant etiam omnia ſacra, quæ erant intra Tabernaculum, & tradebant illa ſic Leuitis portanda; nam non licebat illa Leuitis videre nuda, quia morerentur; ſed cum velaſſent ea ſacerdotes, tradebant Leuitis: Nume. 4. iſta erant miniſte- B ria ſacerdotum, in quibus non communicabant cum eis Leuitæ, nec laici. Aliud etiam miniſterium ſacerdotale, quod aliquo modo reducitur ad primum, ſ. facere cineres ad aquas luſtrationis cremando vitulam ruffam, & faciendo omnes cæremonias illius, & coincidit aliquo modo cum primo in quantum iſtud videtur ſacrificium; & tamen non eſt ſacrificium plenè, quia non reponitur verè in aliqua ſpecie ſacrificii, licet poſſit reduci largè ad quendam modum ſacrificii pro peccato; poteſt eſſe ergo iſtud octauum miniſterium ſacerdotale, de cuius cæremoniis patet Numer. 19. Nonum miniſterium erat, quòd ſacerdotes clangerent tubis ſacris: nam erant quædam tubæ argenteæ ſ. ſacræ, quibus clangendum erat in bellis, & in multis aliis cæremoniis, & clangere his tubis pertinebat ad ſolos ſacerdotes. Num. 10. Alia autem quæcunque ad ſacerdotes pertinerent, videntur ad hæc C reducenda: & dicitur hic in litera, quòd ſacerdotes erãt in officiis ſuis, ſcilicet, in oblatione ſacrificiorum: quia cum tot animalia offerentur illa die, & diſponere omnia, & facere cæremonias circa illa pertineret ad ſolos ſacerdotes, erant nimis occupati circa hæc.

De officijs Leuitarum. *Quæſt. XXIIII.*

QVæritur vlterius de officiis Leuitarum, quia et dicitur hic, quòd Leuitæ miniſtrabant, pro quo præſuppoñendum eſt, quod diximus præcedenti quæſtione, ſ. quod Leuitæ non erant principales miniſtri ſanctuarii: ſed dati ſunt ſacerdotibus in donum, & ſubſidiũ a Deo & a populo. Num. 3. & 8. & 18. & ad mandatum ſacerdotum ſeruire debebant. Aliquis ergo dicet, quod cum D Leuitæ ſeruire deberent ad mandatum ſacerdotum ſub miniſtrando eis, & officium ſacerdotum eſſet offerre ſacrificia, ad quæ neceſſaria erat aqua, & ligna, quod Leuitæ miniſtrarent comportando aquas, & ligna. Dicendum tamen, quod hoc non ſtat, quia iſtud erat miniſterium prophanum, & poterat competere cuiquam laico, & non ſolum Iudæo laico, ſed etiam conuerſo de gentilitate: vnde Gabaonitæ, qui erant Chananæi, & conuerſi fuerant ad Iudaiſmum, damnati fuerant in æternum ad iſtud miniſterium, quia deceperant Iſraelitas dicentes ſe eſſe de terra longinqua: Ioſue 9. & ſic Leuitæ non miniſtrabant in comportãdo aquas, & ligna: & dato, quod iſti Gabaonitæ non miniſtrarent, in hoc, non videtur, quod E Leuitæ facerent iſtud, ſed aliqui laici mercenarii, cum Leuitæ miniſtrare deberent in aliquibus rebus ſacris. Dicendum autem eſt, quod de miniſtratione Leuitarũ non fuit ſicut de miniſtratione ſacerdotum, quia miniſtratio ſacerdotum tempore Tabernaculi Moyſi, & tempore templi Salomonis ſemper fuit eadem. Miniſtratio autem Leuitica non fuit ſemper eadem, ſed in multis mutata eſt. Ideo dicendum primo de miniſtrationibus, quas habebant tempore Tabernaculi Moyſi.

Prima autem erat excubare in circuitu tabernaculi: nam cum Iſraelitæ per deſertum tranſirent, locabatur tabernaculum in medio caſtrorum ipſorum, & in circuitu tabernaculi excubabãt Leuitæ, ne aliquis de laicis accederet ad ſanctuariũ, quia ſi quis accedere vellet mori debebat. Numer. 1. & 3. Excubabant autem Leuitæ per

quatuor latera Tabernaculi,ſcilicet, ſacerdotes ad latus orientale, & tres familiæ Leuitarum ad alia tria latera, Num.3.c. Secunda miniſtratio erat erigendo, & deponendo ſanctuarium. Nam quandocunque in aliquo loco figebantur caſtra,locabatur Tabernaculum in medio caſtrorum,& erigebatur: & hoc fiebat per Leuitas, qui portabant illud, & cuſtodiebant; quia laicis non licebat ſaltem tangere aliquas partes ſanctuarii ad erigendum eas, vel deponendum. Tertia miniſtratio erat in portatione tabernaculi,& partium ſuarum,atque vaſorum; & ſicut erant tres familiæ Leuitarum, ita diuidebatur totum ſanctuarium in tres partes,ſcilicet, Caathitæ portabant omnia vaſa, & ſuppellectilia eius, quæ non erant partes,ex partibus componebatur ſanctuarium: ſicut arca fœderis, altare thymiamatum, altare holocauſtorum menſa propoſitionis, candelabrum, labrum æneum, & ſimilia. Meraritæ, & Gerſunitæ portabant partes, ex quibus componebatur Tabernaculum. Erant autem iſtæ partes duplices, quædam erant duræ, ſicut columnæ,tabulata, & baſes: & iſtæ partes portabantur à Meraritis. Aliæ erant partes molles, ſicut cortinæ, ſaga; pelles arietum rubricatæ, & pelles hyacinthinæ; & iſtas portabant Gerſonitæ: Nume. 3. & 4. Multam autem adminiſtrationem habuerunt Leuitæ tempore, quo fuerũt in deſerto per quadraginta annos. Cum verò introierunt in terram Chanaam vſque ad tempus, quo templum Salomonis ædificatum eſt, non apparet manifeſtè quas operationes, vel miniſteria habuerint. Sed dicẽdum eſt, quòd habuerunt aliquas de miniſtrationibus, quas habuerant in deſerto, & habuerunt aliquas de illis, quas habuerunt poſt ædificatum templum Salomonis. Et patet hoc, quia ſicut in deſerto portabant Leuitæ Tabernaculum, & vaſa eius de loco ad locum cum mouenda eſſent caſtra, ita etiam fecerunt poſtquam fuerunt in terra Chanaan, quia quoſque ædificatum fuit templum Domini per Salomonem, fuit in motu Tabernaculum Domini. Nam primo fuit in Silo, deinde mutatum eſt in Nobe 1.Reg.32. poſtea fuit in Gabaon 3.Reg.3.& ſupra 1.cap. & portabatur tunc à Leuitis cum omnibus vaſis ſuis. Arca quoque fuit in motu. Nam primo fuit in Silo cum ſanctuario Domini, deinde portata eſt in terrã Philiſthinorum 1.Reg.5. Manſit autem ibi ſeptem menſibus,& poſtea reducta eſt in Bethſames, quæ eſt ciuitas de terra Iſrael: primo Reg. 6. Deinde cum Bethſamitæ timerent tenere arcam dixerunt viris Chariathiarim, ꝙ reducerent illam ad ſe 1. Reg. 7. poſtea cum manſiſſet ibi magno tempore Dauid duxit illam in domum Obededom 2.Reg.6.& præcedenti lib.13.cap. Poſtea tranſducta eſt in domum Dauid, vt patet 2.Reg. 6. & præcedenti lib.15.cap.& in omnibus his vicibus Leuitæ portabant arcam, & Tabernaculum. Et patet hoc etiam ex verbis Dauid præcedenti lib. 23. cap. cum dixit, quòd non eſſet amplius Leuitarum officium, quòd portarent arcam Domini, quia Deus dederat iam quietem: ergo videtur,quòd ante illud adhuc erat officium ſuum portare arcam. Non tamen erat officium ſuum excubare ad Tabernaculum in circuitu,ſicut in deſerto,quia iam tabernaculum non erat in campo, ſicut in deſerto, ſed in domo quadam magna: & tamen ibi aliqui Leuitæ manebant,& etiam mulieres manebant,vt dicitur 1. Reg. 2.quod filij Heli dormiebant cum mulieribus, quæ excubant ad oſtium Tabernaculi. Nam Leuitæ etiam habebant officium canendi antequam eſſet templum Salomonis,ſicut poſtea canebant, vt patet præcedenti lib. 15.cum fecit Dauid,quòd Leuitæ canerent coram arca, quando portabatur: etiam quando manſit arca in domo Dauid iuſſit,quòd manerent ibi multi Leuitæ ad canendum quotidie coram arca, & alij irent in tabernaculum in Gabaon: eodem lib.16.capitulo. Poſtquam autem tẽplum Salomonis fabricatum eſt, Leuitæ habuerunt diſtincta miniſteria,& fuerunt multa. Vnum fuit,quidam cantores, & iſti erant tres principes, ſcilicet, Hemam, Etham,ſiue Aſaph, & Idithun. Et ſub iſtis erant omnes alij cantores diſtincti per vigintiquatuor ſortes, præcedenti lib. 25. & ibi cantabant tempore, quo fiebant ſa-

F crificia quotidie, & faciebant diuerſos cantus ſecundũ conditionem feſtiuitatum, vt patet præcedenti lib. 23. c.& ibi declaratum eſt, Secundum miniſterium erat ianitorum, & iſti diuiſi erant per quatuor portas templi, & per exedras,& domum conſilij,de quibus præcedenti lib.26.cap. Tertium officium erat theſaurariorum, qui cuſtodiebant theſauros templi in exedris theſaurorum, & ibi dabant vaſa ſacra ad miniſtrandum in illis, quando oportebat, & etiam veſtes ſacras, & recipiebant illa quando expleta erant; de ijs præcedenti lib.26.c. Quartum miniſterium erat iudicum, & præpoſitorũ,qui cõſtituti erant, vt præeſſent diuerſis partibus terræ Iſrael, vt patet eod. cap. iſti Leuitæ erant tunc in miniſteriis ſuis ſcilicet, canẽdo in organis muſicis, & in voce quãdiu ſacerdotes faciebant ſacrificia, vt patet in litera.

G

Cum Leuitæ canerent in omnibus vaſis, quare ſoli ſacerdotes tubis. Quæſt. XIX.

QVæritur vlterius, cum Leuitæ canerent hic in omnibus vaſis muſicis: quare ſacerdotes ſoli tubis canebant. Reſpondendum, ꝙ officium Leuitarum erat canere voce,& in organis muſicis, ideo ipſi ſoli canebant. Sacerdotes aũt poterant exercere officia Leuitarum, eo ꝙ exiſtens in maiori gradu poteſt exercere officia minora, ſicut presbyter poteſt exercere officiũ diaconi, ſed non è conuerſo: & tñ non fiebat propter hoc, nec quiſquam de ſacerdotibus exercebat tunc aliquod officium Leuiticum, cum dicatur hic, ꝙ ſacerdotes erãt in miniſteriis ſuis, ſed officium clangendi tubis erat ſacerdotale, ideo ipſi ſoli canebant. H Pro quo ſciendum, quòd tubarum quædam erant ſacræ, & quædam non. Tubæ ſacræ erant tubæ argẽteæ, quas iuſſerat fieri Deus ad certa miniſteria,& omnes ſimiles illis, quæ poſtea factæ ſunt ad eaſdem miniſtrationes Num. 10. Tubæ non ſacræ erant illæ, quæ erant factæ ad vſum prophanũ, licèt eſſent ſimiles in figura, & interdum in materia cum tubis ſacris, & in iſtis tubis clangebant interdum Leuitæ, vt patet præcedenti lib. 15. vbi ponitur, ꝙ quidam de Leuitis cantoribus tubis clangebant. De tubis ſacris dicendũ, ꝙ illæ factæ fuerant ad multos vſus; vnus erat vt conuocaretur populus ad conſilium: alius erat, vt cõuocarentur interdum proceres: alius erat ad dãdum ſignum mouendi caſtra: alius erat ad clangendum ſuper holocauſta,& victimas pacificas in diebus ſolemnibus: I alius erat ad bellum, ſ. ꝙ quando Iſraelitæ pugnaturi eſſent contra hoſtes, clangerent tubis illis. De iis patet Num. 10.& ibi dicitur,quòd filii Aaron ſacerdotis clangerent tubis, legitimumque ſempiternum eſſet apud Iſraelitas. Nunc autem eueniebat vnum iſtorum, ſ. ꝙ fierent ſolemnes victimæ, & ſolemnes epulæ, etiam eſſent feſtiuitates, ſcilicet, dedicationis, & propitiationis, & Tabernaculorum. Et pro iis clangendum erat tubis, quã ſacrificia fierent: & ita nunc erat, quia ſicut ſupra dicitur, ſacerdotes erant in miniſteriis ſuis ſcilicet ſacrificia faciendo: ideo alii ſacerdotes clangere tubis deberent. Sic enim quando coram arca clangendum fuit tubis, vt corruerent muri vrbis Iericho ſeptem ſacerdotes clangebant tubis, Ioſue 6. Et ita etiam in ſacrificiis, quæ fie- K bant coram arca quamdiu manebat in Domo Dauid, ſacerdotes clangebant tubis: ideo iuſſit Dauid, quòd manerent in Ieruſalem ſacerdotes quidam, qui tubis clangerent, præced. lib. 16. cap.

Quomodo Salomon ſanctificauit medium atrij, & quæ cæremoniæ fuerunt. Quæſt. XX.

QVæritur vlterius, quomodo Salomon ſanctificauit medium atrii, quæ cæremoniæ fuerunt in ſanctificando,& quis ſanctificauit. Reſpondendum, quod ad cremandum carnes ſacrificiorum, & adipes erat altare deſtinatum, ita quòd in nullo alio loco fieret, ſicut dicitur Leui. 16. & Ioſue 22. cap. Nunc autem propter multitudinem ſacrificiorum, cum non caperentur in altari, voluit Salomon, ꝙ cremarentur in pauimento atrii: &

ſic

A ſic dicitur, ꝙ ſanctificauit medium atrii, i. quandam partem atrij ſacerdotum, circa medium eius. Et poteſt intelligi dupliciter iſta ſanctificatio. Vno modo, ꝙ carnes ſacrificiorum poſitæ fuerunt in pauimēto atrii, & per hoc ſanctificatum eſt atrium. Alio modo, ꝙ Salomon fecit cęremonias aliquas, vt ſanctificaretur mediū atrii, & per hoc eſſet aptum ad cremandum in illo carnes Sanctas. Accipiendo primo modo, eſt ſenſus, ꝙ Salomon non fecit cæremonias aliquas ſanctificationis, ſed ſolū poſuit carnes, & adipes ſacrificiorum in pauimento ad cremandum, & quia carnes erant ſacræ tangendo pauimentum ſanctificabant illud: & talis modus ſanctificationis reperitur in lege, vt patet Leu. 6. de carnibus ſacrificii pro peccato. ſ. Quidquid tetigerit carnes eius ſanctificabitur, ſi de ſanguine illius veſtis fuerit aſperſus, lauabitur

Sanctificatio duplex.

B in loco Sancto. Vas autem fictile, in quo cocta eſt cōfringetur, ꝙ ſi vas æneum fuerit defricabitur, & lauabitur aqua. Omnia autem iſta fiunt. quia per tactum illius carnis ſacræ ſanctificabatur res tangens, & tamen hic erat maior contactus. ſ. ꝙ multi adipes, & carnes cremarentur ſuper pauimentum. Ergo ſanctificatum fuit pauimētum atrii per iſtum contactum. Alio modo poteſt intelligi, ꝙ ſanctificauit Salomon mediū atrii, ſ. intendebat ibi cremare carnes ſacrificiorum, & vt digne ibi fieret, ſanctificauit illam partem atrii faciendo in illam cæremonias aliquas, ſicut in conſecrationibus Eccleſiarum Epiſcopi, ſ. quia illis expletis eſt Eccleſia ſanctificata: & tūc dicendū, ꝙ ſi aliquæ cæremoniæ circa hoc fierent, illæ fierent per ſummum ſacerdotem, eo ꝙ iſta ſunt officia ſacra, & ſunt ſacerdotalia, de quibus non ſe poterant intromittere reges quantumcunq; ſancti eſſent. Imò quanto

C magis ſancti erant, tanto magis abſtinebant ab illis cū eſſent contra legem. Dubium etiam eſt de cuius mandato carnes, & adipes ſacrificiorum in pauimento atrii cremati ſunt, cum iſtud eſſet extraordinarium. Nicolaus dicit, ꝙ hoc non fieret vllo modo ſine mandato ſummi ſacerdotis, quia erat quodammodo diſpenſatio in eis, quæ pertinebant ad legem. Et dicendum, ꝙ de hoc nō appa ret tam manifeſtū, ſicut de faciendo cæremonias ſanctificationis: quia ſi aliquæ cæremoniæ fierent, neceſſe erat, vt illæ fierent per ſacerdotem. Et tamen de mandato faciendi iſtam mutationem loci ſacrificandi non apparet. Poteſt ergo dici, ꝙ dupliciter poteſt intelligi. Vno modo, ꝙ fieret hoc, mandato ſummi ſacerdotis, ad quē magis videbatur pertinere de iure declarare dubia legis,

D & quid obſeruandum foret in caſu dubio, quam ad aliquem alium: ſicut nunc declaratio dubiorum legis magis pertinet ad Papam, & Concilium generale, quam ad quemcunq; hominum, eo ꝙ Papa caput Eccleſiæ eſt, & Concilium generale repræſentat vniuerſalem Eccleſiā. Aliter poteſt dici, ꝙ facta eſt iſta declaratio per Salomonem, quia in veteri teſtamento ad ſacerdotes non pertinebat declaratio dubiorum, ſed magis ad prophetas: potiſſimè in caſibus, de quibus nullo modo prouiſum erat à lege, ſed potius videbatur eſſe cōtra legem, & quia Salomon videbatur quantum ad ea, quę pertinebant ad tēpli ædificationem propheta, eo ꝙ omnia de cęlo ſcripta deſcenderant ad Dauid. præced. lib. 28. c. & poſtea Dauid tradidit Salomoni totam illam diuinā ordinationē; eodem cap. ideo quantum ad hoc potius videbatur pro

E pheta Salomon, q̄ quilibet alius de populo, vel quā aliquis de ſacerdotib. & potius ei credendum erat, quia agebatur hic de cęremonijs pertinentib. ad templum. Sic ēt patet ſequenti cap. cum dr̄, ꝙ tam ſacerdotes, quā Leuitæ miniſtrauerunt, ſicut eis dixit Salomon, eo quod Salomon audierat illa, & acceperat a Dauid: & tn̄ modus miniſtrandi pertinet ad cæremonias legis. Et hoc cōuenit huic literæ, ſcilicet quod Salomon ſanctificauit medium atrii: & non dicitur, quod ſummus ſacerdos hoc fecit: Si quis tamen velit contradicere. ſ. quod ſummus ſacerdos hoc fecit, vel Salomon mandauit fieri ex determinatione, & diſpenſatione quodammodo ſummi ſacerdotis, non eſt inſiſtendum in contrarium: quia iſta nō habent firmam probationem pro vna, vel pro altera parte.

An cauſa poſita fuerit conueniens de ſacrificio.
Quæſtio XXI.

A QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod Salomon ſanctificauit medium atrii ad ponendum ibi carnes ſacrificiorum, & adipes: an iſta cauſa, quæ ponitur fuerit conueniens, & vera. ſ. quod non poterat altare holocauſtorum quod fecerat Salomon ſuſtinere ſacrificia: & ob hoc poſitæ ſunt quædam carnes in pauimento. Aliquis dicet, quod non videtur cauſa iſta vera, quia ſi forte omnia iſta animalia, quæ hic dicuntur immolata, fuiſſent immolata eadem die, non poſſent capi in altari holocauſtorum, & oporteret poni in pauimento, & tamē fuerunt diuiſa ſacrificia iſta ꝑ quindecim dies, vt declaratum fuit ſupra in quadā quæſt. ideo poterant ca-

B pi omnia in altari holocauſtorum. Itē, quia ſi omnia iſta animalia immolarentur in holocauſta, eſſet difficultas locandi carnes eorum in altari holocauſtorum, quia omnes carnes cremandæ erant. & tamen erant ferè omnia iſta ſacrificia pacifica, vt declaratum fuit ſupra in quadā quæſt. & de pacificis raro offeruntur, niſi adipes: ideo ēt ſi multa ſacrificia pacifica eſſent, poſſent capi in altari holocauſtorum. Reſpondendum, ꝙ non poterant capi omnes carnes, & adipes iſtorum animalium in altari holocauſtorum: quia dato, quód diuiderētur ſacrificia iſta per viginti dies, & eſſent tot in vna die, ſicut in alia quotidie cremarentur mille, & centum boues, & arietes ſex millia, & diuidendo per quindecim dies, eſſent in quolibet die boues mille & quingenti ferè, & arietes octomillia quotidie. Ideo dato, quod offerrentur ſoli adipes

C animalium cum tota pinguedine vitalium, erat difficilimum, quod in altari holocauſtorum caperentur adipes nouem millium, & quingentorum animalium quaſi ſimul. Item, quod magis eſt, quia licet ſacrificia iſta fuerint diuiſa per dies: tamen non conſtat, quod diuiſa fuerint æqualiter, ſed forte vno die offerrentur dupla plura, quam alio, quia erat maior ſolemnitas, & tunc non videretur quomodo caperentur ſacrificia in altari. Cū aūt confirmatur, ꝙ plurima iſtorū ſacrificiorum erant pacifica. Dicendum, quod multa de iſtis ſacrificiis erāt holocauſta, & tamen in comparatione ad tantam multitudinem, pauca videbantur eſſe holocauſta, & tamen dato, quod oīa eſſent pacifica ſacrificia, nō viderentur q̄o capi poſſent eodem die in altari holocauſtorum pluſquam decem millia ſacrificia pacifica. Quia de ſacrifi-

D ciis pacificis, quando erant boues, vel capræ, cremabantur in altari ſoli adipes, qn̄ autem erant arietes cremabāt adipes, & tota cauda animalis cum renibus. Leui. 3. Hic tn̄ erant plurima pacifica de arietibus, quia erant arietes centum viginti millia. Boues aūt ſolū viginti duo millia, ideo cum adipibus multæ carnes offerentur ad cremandum. Et ſic non vr̄, quod in altari poſſent capi tot adipes, & tot carnes animalium, ideo iſtud verum eſt, ꝙ non capiebantur in altari ipſa holocauſta, & adipes ſacrificiorum. i. partes cremandæ de pacificis, ſicut litera dixit, & ſic oportebat in pauimento cremari iſta ſacrificia. Sed adhuc dicetur, quod iſta cauſa non erat ſufficiens, quia licet vno die offerentur tot aīalia, quorū adipes non poſſent capi in altari: tamen poterant teneri car-

E nes, & adipes iſtorum aīalium, vt cremarentur aliis diebus ſequentib. quia de vna die ad alterum poterant teneri carnes ſacrificij, licet non vſq; ad tertiam: Leuit. 7. & 19. c. Dicendum, quod hoc non ſtat, quia cum aliquod aīal immolabatur, illico ſanguis eius fundendus erat ad baſim altaris, vel per cornua eius & cremandus erat adeps, & partes carnuū, quę Deo proueniebant, & nō poterant hæc differri ad aliquem diem. Cum autem dicitur, quod poterant differri ad ſm̄ diem. Dicendū, quod hoc intelligitur quantū ad comeſtionē carnium ſacrificiorū. ſ. quod ſi hoſtia pacifica pro gratiarū actionib. offerretur, poterant carnes illius, q̄ proueniebant ſacerdotib. vel popularib. comedi eode die, quo fiebant ſacrificia, vel poterant reſeruari ad ſequentem diem. Ad diē aūt tertium non poterant differri, quia quidquid differetur cremādum erat igne, vt patet ibid.: ſed nihil dī de

uolatione carnium, vel adipis animalis immolati, quia iſta videbantur illico debere cremari in altari. Sicut colligitur Exo.34.ſ. Non remanebit adeps ſolẽnitatis meæ vſque mane.ſ. in ipſa die, qua occiditur cremabitur: & Exo.34.dicitur, nec reſidebit mane de victima ſolemnitati meæ idest non manebit aliqua pars de victima ſolemnitatis vſq; mane.ſ. dato, ꝙ multæ victimæ fiant in die alicuius magnæ ſolemnitatis, non debet aliquid manere de hoſtia vſq; ad ſequentẽ diẽ: ideo neceſſe erat, ꝙ eodem die cremaretur: & ſic ſi non caperentur in altari victimæ eiuſdem diei, nè expectaretur vſque mane, debebant cremari alibi, ſicut in pauimento atrij.

An licitum eſſet hoc.ſcilicet, extra altare quædam in pauimento cremari. Quaſt. XXII.

QVæritur vlterius, an licitum erat fieri hoc ſcilicet quòd propter multitudinem victimarum cremarentur quædam extra altare in pauimento, quæ nõ poterant cremari in altari. Aliquis dicet, quòd in caſu, in quo propter multitudinem victimarum non poterãt cremari omnes in altari, potius deberet ceſſari ab immolatione, & oblatione illarum, quam quòd quædam in altari, & quædam extra altare cremarentur, quia locus conſtitutus ad cremandum ſacrificia, & ſacrificiorũ adipes erat altare. Cremare ergo aliquod ſacrificiũ extra altare malum erat, & tamen melius eſt ceſſare à bonis, quàm facere mala. Iuxta illud ad Rom. 3. Non ſunt facienda mala, vt bona eueniant. Quia quædam bona ſunt, quæ non ſunt de neceſſitate ſalutis, & ſic ceſſatio ab illis, non importat peccatum mortale. Quodlibet tamen malum mortale eſt contra ſalutem, & vitare illud, eſt de neceſſitate ſalutis. Ideo cum offerre ſacrificia ſpõtanea, non ſit neceſſarium ad ſalutem, & offerre illa, atque cremare extra altare, ſit contra ſalutem, melius erit ceſſare ab oblatione talium ſacrificiorum, quàm quod crementur ſuper altare quædam, & alia extra altare. Sicut ſi quis vellet offerre ſacrificia, & non haberet ſacerdotem in promptum, & ob hoc oporteret, quòd ipſe illa immolaret non exiſtens ſacerdos, vel quod ceſſaret ab oblatione illorum, melius erat nulla offerre, quam ꝙ ipſe vicem ſacerdotis aſſumeret. Reſpondendum eſt, quòd licitum fuit cremare ſacrificiorum carnes, & adipes in pauimento atrii: nam ſi non eſſet aliqua neceſſitas, ita quod victimæ poſſent capi in altari, & vellet Salomon illas cremare in pauimento, eſſet peccatum: quia eſſet velle conſtituere duo loca ſacrificii contra mandatum legis, vbi ponitur vnicum altare: & tamen cum non eſſet locus in altari ad cremandum victimas, quod cremarentur in pauimento licitum erat potius, quàm quod ceſſaretur ab oblatione ſacrificiorum. Sicut quædam cœremoniæ leues diſpenſabiles erant circa ritus ſacrificiorum potius, quam omnino ceſſaretur a ritu ſacrificij. Sic patet de ſacrificijs factis tempore Ezechię. Nam ſacrificia offerre pertinet ad ſolos ſacerdotes, & ſic omnes cæremoniæ ſacrificiorum ad eos ſolos pertinent. ſcilicet, iugulare animalia, fundere ſanguinem ad baſim altaris, vel ſuper cornua, decoriare animalia, abluere inteſtina, concidere carnes in fruſta, & ſuper altare ponere ad cremandum. Et tamen tempore Ezechiæ regis diſpenſatum eſt in quibuſdam cæremonijs iſtarum, ne ceſſaretur ab oblatione ſacrificiorum. Nam erant pauci ſacerdotes, ita vt non poſſent ſufficere ad decoriandum animalia, & Leuitę adiuuerunt eos in decoratione animalium, infra 29. cap. & tamen contra cæremonias ſacrificiorum erat, quòd a Leuitis decoriarentur animalia, & factum eſt, ne ceſſarent ſacrificia. Ergo ita poterat fieri de crematione ſacrificiorum quorundã in pauimento atrii extra altare, quod fieri poterat licitè, ne ceſſaret oblatio ſacrificiorũ. Declaratur hoc: quia tempore Ezechiæ regis, totus populus conuerſus fuerat ad Dominum: nam tempore regis Achaz patris eius, declinauerat totus populus ad idolatriam: & clauſæ fuerant portæ templi, nec fiebat aliquis cultus Dei. Cum autem cœpit regnare Ezechias voluit ſuſcitare cultum Dei, & purgauit templum immunditiis idolorum,

F conuocauitque totum populum ad hãc ſolemnitatem & totus populus nimia deuotione ardens propter nouam conuerſionem, offerebat ſacrificia multa. Sacerdotes autem pauci erant, quia tempore Achaz nulli conſecrati fuerant, cum totus diuinus cultus ceſſaſſet, ideo nunc non ſufficiebant ad decoriandum animalia. Et ſi non liceret Leuitis adiuuare illos in decoriatione, oportebat ceſſare à multis ſacrificiis, & ex hoc refrigeſceret, vel impediretur deuotio populi, quia non poterant facere opera deuotionis ſuæ ſcilicet, offerre animalia quotquot vellent: ideo viſum eſt expedire magis, quod Leuitæ reciperentur in iſta cæremonia ſacerdotali, adiuuando eos in decoriatione animalium, quàm quòd ceſſaretur ab immolatione multorum ſacrificiorum, & tepeſceret feruor populi. Ita factum eſt nunc, quod cum
G magna feſtiuitas eſſet dedicationis templi, & totus populus afficeretur nimis ad cælebrandum iſtam feſtiuitatem, cum dicatur in litera, quòd ibant gaudentes, & lætantes, volebant offerre ſacrificia multa, ſicut dicitur in litera, quod rex, & omnis populus immolabant victimas coram Domino. Et ſupra in litera dicitur, quod rex, & cætus omnis Iſrael immolabant boues, & arietes abſque vllo numero coram arca. Nunc autem licet eſſent ſacerdotes ſufficientes ad faciendum omnes cæremonias ſacrificiorum, cum non erat locus ſufficiens, in quo cremarentur ſacrificia ſcilicet quod non capiebantur in altari, ideo potius debuit fieri aliquo modo contra cæremoniam ſacrificiorum ſcilicet, quòd cremarentur ſacrificia extra altare, quàm quòd periret tanta deuotio populi & non poſſet offerre ſacrificia quot vellet. Hoc aũt
H permiſſum eſt, quia in hoc non multum deuiabatur à cæremoniis ſacrificiorum. Nam ſi fortè ſacrificia extra tẽplum offerenda eſſent in agro, vel ab aliquibus, qui non eſſent ſacerdotes, cremarentur carnes in altari, vel funderetur ſanguis, non videretur permittendũ hoc, ſed potius vr̃, ꝙ ceſſandum foret ab oblatione ſacrificiorũ, quã ꝙ extra locũ ſacrum offerentur, vel q̃ ꝙ offerrentur ab illo, qui non haberet poteſtatem talia faciendi. Et tamen in hoc modicum deuiatum eſt à cæremoniis ſacrificiorũ, quia præceptum de offerendo, & cremando ſacrificia in altari holocauſtorum, erat, vt non offerrentur extra locum ſacrum, cum prius conſueuiſſent offerre victimas ſuas dæmonibus in agris, & vbicunque volebant. Et ſic dixit Deus, ꝙ quicunq; vellet offerre victimam, portaret eam ad oſtium tabernaculi, & nemo iam offerret vi-
I ctimas ſuas dæmonibus in agro Leui.17.c. Nunc aũt cũ cremarentur carnes ſacrificiorum ſuper pauimentum atrii templi, cremabantur in loco ſacro, & apud altare, & ſic cenſebantur illæ victimæ crematæ in altari. Conſiderandum vlterius, ꝙ licet iſta exorbitantia facta fuit nunc ex neceſſitate.ſ. ꝙ offerẽtur, & cremarentur carnes extra altare holocauſtorum: tñ ceſſante iſta neceſſitate non fuerunt carnes ibi crematæ, ſed cremabantur in altari. eo ꝙ ceſſabat cauſa offerendi illa extra altare. Sic patet de ſacrificiis oblatis tpe Ezechiæ, quæ decoriata sũt per Leuitas: quia tunc non erat copia ſacerdotum, tñ poſtea exiſtente copia illorum, ipſi decoriauerũt animalia, & non Leuitæ, vt patet infra 29. in litera, cum dicitur. Sacerdotes autem erant pauci, & non poterant ſufficere, vt pelles holocauſtorum detraherent: vnde Leuitæ fratres
K eorum adiuuerunt eos donec impleretur opus, & ſanctificarentur antiſtites, & ſic videtur, quod ſolum fuit illud adiutorium, dum durauit illa neceſſitas, ſcilicet, occidendi animalia in feſtiuitate illa, & donec conſecrarentur antiſtites, idest, ſacerdotes, qui poſſent per ſe iſtud opus ſufficienter facere.

An licitum eſſet cremari in altari holocauſtorum. Quaſt. XXIII.

QVæritur vlterius, cum nunc non caperentur ſacrificia in altari, quod fecerat Salomon, an licitum eſſet cremari aliqua in altari holocauſtorum, quod fecerat Moyſes. Aliquis dicet, quod iam nõ manebat altare, quod fecerat Moyſes, quia cum iam Salomõ

fecit

ſecit templum, & vaſa illius, ceſſauerunt vaſa Tabernaculi Moyſi, & ſic cum feciſſet Salomon altare nouum, non manebat altare quod fecerat Moyſes, ita vt poſſent ibi offerri ſacrificia. Dicendum, ꝙ illud altare quod fecerat Moyſes manebat, quia licet Salomon feciſſet aliud, nõ deſtruxit altare quod fecit Moyſes. Et hoc patet, quia toto tempore, quo fabricabatur templum Salomonis, & vaſa eius, manebat cultus Domini in tabernaculo Moyſi, quod erat in Gabaon, vt non ceſſaret aliquo tempore cultus Domini. Et tamen præcipuus cultus erat in ſacrificijs, ideo ſemper erat vſus ſacrificiorum, & tamen nũ erat altare, in quo offerentur, niſi altare Moyſi: ergo ſemper durauit altare Moyſi quouſque conſumata fuerunt omnia vaſa templi Salomonis, & cœpit in eis miniſtrari: & tamen dies quo factum eſt hoc fuit primus dies miniſtrationis ſacerdotalis in templo, ſcilicet die, in quo portata fuit arca in templum: ergo nondum perierat altare Moyſi, & ſic poterant adhuc cremari in illo carnes ſacrificiorum. Reſpondendum eſt, quód verum eſt, quod manebat altare illud ſeruatum in templo Salomonis, et potuiſſet in iſto caſu, offerri in illo altari ex neceſſitate, & tamen non decuit, quód in eo cremarentur carnes nunc. Et dicet aliquis: cum eſſent nunc iſta duo altaria in templo, ſcilicet, altare, quód fecerat Moyſes, & altare quod fecerat nunc Salomon, cur non offerebãtur ſacrificia ſemper in eis: nam altare Salomonis, conſecratum erat ad offerendum ſacrificia, quia nunc in eo oblata ſunt: altare etiam Moyſi conſecratum erat ad hoc, quód toto tempore præcedenti cremata fuerant in eo ſacrificia, ideo non erat aliqua nouitas, ꝙ in eis offerrentur ſacrificia, potiſſimè nũc ex neceſſitate iſta. Dicenda ſunt duo circa hoc. Primum eſt, quia non licebat iam regulariter in iſtis duobus altaribus ſimul offerri ſacrificia. Secũdum eſt, quód in iſto caſu neceſſitatis, licèt licuiſſet offerri in ambobus ſimul, magis licuit offerri in altari Salomonis, & in pauimento atrij, quàm quód in altaribus ambobus cremarentur ſacrificia. Primum patet, quia lex iuſſerat, quód non offerentur ſacrificia, niſi ad oſtium tabernaculi, & quód offerentur in altari holocauſtorum: Leu. 17. & quia Moyſes poſuerat vnicum altare: eodem capitulo, & Exod. 27. Non licebat poni duo altaria. Et dato, quód in ambobus vellent Iſraelitæ Deo offerre ſacrificia, non liceret: quia iam tunc viderentur colere multos deos, & ſic fuit in introitu in terram Chanaan, cum duæ tribus & dimidia fecerunt altare miræ magnitudinis apud tumulos Iordanis, & nouem tribus & dimidia audientes hoc, parauerunt ſe ad pugnandum cõtra illas, & facta fuiſſet pugna, niſi excuſauiſſent ſe duæ tribus & dimidia dicentes, ꝙ non feciſſent altare ad ſacrificandum, ſed ad ponendum in ſignum; Ioſue 22. cap. Ecce ergo, quod erat contra legẽ conſtituere duo altaria. Ratio huius eſt, quia Iudæi erant proni ad idolatriam, putando, quód erant multi Dij: & hoc Deus voluit auferre per modum cæremoniarum. Et quia ſi eſſent multa templa, in quibus Deus coleretur, poſſent Iſraelitæ putare, quod colebantur multi Dij in templis, ideo factum eſt vnicum templum in toto Iſrael, vt putaretur vnicus Deus. Sic etiam erat de altari holocauſtorum, quia ſacrificia offerebantur ad cultum Dei: & ſi multa altaria eſſent, etiam ſi in eodem tẽplo omnia ponerentur, putarentur ad cultum diuerſorum Deorum poſita, quia ſic erat conſuetudo apud gentiles. Vnde Romani ſic fecerunt in templo, quod vocatur Pantheon, quod interpretatur omniũ Deorum, à Pan, quod eſt omne, & Theon, quod eſt Deorum, quaſi omnium Deorum: & poſtea illud templum a Foca Cęſare traditũ eſt Chriſtianis, vt conſecraretur etiam ad honorem omnium Sanctorum, ſicut prius erat ad honorem omnium gentilium Deorum. Sic etiam erat apud Athenienſes: nam cum Apoſtolus iuiſſet ad Ariopagum, reperijt ibi in quodam loco altaria dedicata ſingulis Dijs, & in quolibet erat titulus denotans, cuius Dei eſſet altare illud: vnde in quodam eorum reperit Apoſtolus ſcriptum, ara Deo ignoto: Actuum 17. Et ſic ſi eſſent multa altaria in templo Salomonis putarent Hebræi, quod erant ad cultum multorum Deorũ, ideo vt non errarent, cõceſſum eſt eis vni-

A cum altare. Secundum dictum erat, quod in iſta neceſſitate licebat cremari ſacrificia in iſtis duobus altaribus. Et cauſa eſt, quia nunc erat neceſſitas offerendi, & cremandi ſacrificia extra altare vnicum holocauſtorum, eo quod non capiebantur omnia in altari illo. ideo quod cremarentur in altari alio, ſicut cremata ſunt in pauimento atrij non erat inconueniens. Dicendum tamen, quód erat conuenientius cremari carnes ſacrificiorum in pauimento atrij, quàm in altari holocauſtorum quod fecerat Moyſes. Primo quia dato, quód in iſtis duobus altaribus cremarentur ſacrificia, adhuc non toleretur, quod aliqua cremarentur in pauimento, quia altare holocauſtorum, quod fecerat Moyſes, erat paruum, ſcilicet, cubitorum quinque latitudine, & totidem longitudine. Et ſacrificia erant nunc multa, & non poſſent capi in ambobus altaribus: B ideo oportebat, quod adhuc cremarentur aliquæ carnes in pauimentum; & ſic fierent duæ exorbitantiæ, ſcilicet quód cremarentur carnes in duobus altaribus, & quód cremarentur in pauimento, & tamen poterat hoc suppleri per vnicam exorbitantiam, ſcilicet cremando carnes in pauimento: ideo ibi ſolùm cremari debebant. Secundum erat, quia cremando carnes in pauimento, apparebat manifeſtè, quod fiebat ex neceſſitate, cum non eſſet locus in altari, & ſic ceſſante neceſſitate illa, quód in ſolo altari offerentur ſacrificia. Si autem in duobus altaribus cremarentur ſacrificia, cum vtrumque conſecratum eſſet, videretur non ex neceſſitate fieri, ſed quód iure ſuo in vtroque cremarentur carnes, & ſic quód poſſent offerri ſacrificia ibi omni tempore. Tertium erat, quód putari poſſet, quód erant multi Dij: nam multa al- C taria ſignabant multos Deos, & ſic putarent, quod erant multi Dij, quod erat inconueniens. Quod autem in pauimento cremarentur carnes, non ſignabat multitudinem Deorum, quia non cremabantur ibi carnes illæ, niſi ex defectu capacitatis altaris: ideo conueniens fuit, quód cremarentur carnes in pauimento atrij, quàm in altaribus duobus.

Quomodo ſe habuerunt circa ſolemnitatem, & dedicationem. Quæſt. XXIV.

QVæritur vlterius circa ſolemnitatem iſtam, de qua dicitur ex dedicatione, quomodo ſe habuerunt. Reſpondendum, quod Salomon conuocauit populum ad ſolemnitatem iſtam portationis arcæ, & durauit quin- D decim diebus. Cœpit autem die octauo menſis ſeptimi incluſiue, & finita eſt feſtiuitas die vigeſimoſecundo, qui fuit dies cœtus, & collectæ, & die vigeſimotertio receſſit populus in Tabernacula ſua. Sciendum tamen, quod non ſteterunt Iſraelitæ toto iſto tempore in Ieruſalem, occaſione dedicationis templi, ſed ſolis ſeptem diebus, & alijs ſeptem diebus ſteterunt propter feſtum Tabernaculorum. Nam venerunt die ſeptima menſis ſeptimi, & die octaua inchoatum eſt feſtum dedicationis, & durauit ſeptem diebus vſque ad diem quartumdecimũ incluſiue, & in die quintodecimo cœpit ſolemnitas Tabernaculorum, & durauit alijs ſeptem diebus vſque ad diem vigeſimumſecundum incluſiue. Et patet hoc. 3. Reg. 8. vbi dicitur. Fecit Salomon in die illo feſtiuitatem celebrem ſeptem diebus, & altis ſeptem diebus, & die E octauo dimiſit populos. Ecce apparet, ꝙ durauit ſolemnitas quatuordecim diebus incluſiue, & die quintodecimo receſſit populus. Quod aũt primus dies celebrationis huius, fuerit dies octauus menſis ſeptimi, patet, quia die vigeſimotertio, receſſit populus in Tabernacula ſua, ideo auferendo quindecim dies, manet dies octauus, in quo incepit neceſſario iſta ſolemnitas. Quod aũt eſſet feſtum Tabernaculorum, quod nunc celebratum eſt cum dedicatione templi, patet: quia dicitur, ꝙ celebrauit ſolemnitatem ſeptem diebus: & tñ ſolemnitas in menſe ſeptimo nulla erat, quæ duraret ſeptẽ diebus niſi ſolemnitas Tabernaculorũ. Item, quia dr, ꝙ finita fuit feſtiuitas vigeſimoſecũdo die, & vigeſimotertio redierunt in tabernacula ſua: & iſtud cõpetebat feſto tabernaculorũ, quod incepit die quintodecimo mẽſis, & finitur die vigeſimoſecũdo.

Item,

Item, quia dicitur, quod die octauo fecit collectam: et tamen nullum feſtum erat, in quo fieret collecta in menſe ſeptimo, niſi poſt feſtum Tabernaculorum: imò nec legitur in toto anno feſtum aliquod, in quo collecta fieret, niſi iſtud, vt patet Leui. 32. c. & Deut. 16. Quod autē feſtum dedicationis templi, & feſtum Tabernaculorum diſtincta eſſent, patet: quia dicitur. 3. Reg, 8. Fecit Salomon feſtiuitatem celebrem ſeptem diebus, & alijs ſeptē diebus. i. quatuordecim, & ſic fecit diſtinctionem inter ſeptem dies primos, & ſecundos, quia aliàs dixiſſet quatuordecim dies, non faciens diſtinctionem.

Item patet hoc in litera, quia dicitur, quod Salomon dedicauit altare ſeptem diebus, & celebrauit ſolemnitatem ſeptem diebus, ergo non pertinebat totum tempus iſtud ad ſolemnitatem dedicationis. In primis autem ſeptem diebus pertinentibus ad dedicationem, intercidit feſtum propitiationis, quod fiebat menſe ſeptimo, die decima menſis, cuius cæremoniæ ponuntur Leui. 16. & 23. & 29. illo. n. die introibat ſummus ſacerdos in Sancta Sanctorum. Leu. 16. ad Hebr. 9. & tamen computabatur, cum feſto dedicationis, eo quod vna die tantum durabat, & facta ſunt tunc ſacrificia, quę illa dies ex neceſſitate exigebat, & ſacrificia ſpontanea ad ſolemnitatem dedicationis. Feſtum autem Tabernaculorum computatur per ſe, eo quod in illis diebus iam non manebant iſraelitæ propter dedicationem templi, ſed propter feſtiuitatem Tabernaculorum.

Quare iſraelitæ tantum manſerunt in dedicatione templi. Queſtio XXV.

QVæritur vlterius, quare iſraelitæ tanto tempore manſerunt in Ieruſalem in dedicatione templi, ſ. quindecim diebus. Dicendum, quod nunc facta ſunt duo, ſcilicet ſolemnitas dedicationis, & feſtum Tabernaculorum, & durauit dedicatio ſeptem diebus, & ſolemnitas Tabernaculorum totidem diebus, & ſi non euenisset feſtum tabernaculorum tempore dedicationis, nō manſiſſent tanto tempore in Ieruſalem. Erat namque præceptum legis, quod tribus vicibus per annum in tribus ſolemnitatibus ſcilicet Phaſe, & Pentecoſte, & Tabernaculorum, venirent omnes maſculi de Iſrael in loco ſanctuarij: Exo. 33. & 34. ideo cum nunc tempore dedicationis templi occurriſſet feſtum Tabernaculorum, manſerunt Iſraelitæ in Ieruſalem, ad celebrandum feſtiuitatem illam, & non manſiſſent alias tanto tempore ibi. Et hoc innuitur in litera hic, cum dicitur, quòd celebrauit Salomon dedicationem templi ſeptem diebus, & feſtiuitatem, ſcilicet, Tabernaculorum ſeptem diebus: ſolum ergo manſerunt ſeptem diebus propter dedicationem templi. Conſiderandum etiam, quod fortè non manſiſſent ſeptem diebus ad dedicationem illam, niſi propter feſtum Tabernaculorum, ſed terminata fuiſſet in duobus, vel tribus, ſicut quandò Dauid portauit Arcam de domo Obededon in domum ſuam: nam magnā feſtiuitatem fecit. 2. Reg. 6. & præced. lib. 15. Et tamen non legitur duraſſe, niſi vna die. ſ. in qua poſita eſt Arca in ipſa domo Dauid, vt patet ibid. Sic quia quādo cępit dedicatio templi erat feſtum Tabernaculorum in propinquo. ſ. poſt ſeptem dies, & in tempore intermedio nō poterant Iſraelitæ reuerti in loca ſua, & poſtea redire in Ieruſalem, manſerunt in Ieruſalem celebrantes feſtiuitatem dedicationis illis ſeptem diebus, die autem octauo, cœpit feſtum Tabernaculorum, & iam non fiebat feſtum dedicationis.

Quomodo Salomon fecit collectam die octauo. Quæſtio XXVI.

QVæritur vlterius, quō dicitur hic, ꝙ Salomon fecit die octauo collectam, eo ꝙ ſeptem diebus dedicaſſet altare: nunquid dedicatio altaris importabat ſecum diem collectæ. Reſpondendū circa hoc, ꝙ dies collectæ vocatur dies, in quo congregabatur populus ad hoc, ꝙ

F ab omnibus congregatis peteretur pecunia pro templo pro neceſſitate ſacrificiorum, & aliarum expenſarum, & vocatur dies cœtus, & collectæ: Leuit. 23. & Deuteron. 16. quia cœtus, id eſt populus congregabatur, vt ab omnibus congregatis peteretur, & colligeretur pecunia. Iſte dies collectarum erat in fine feſti Tabernaculorum: nam per ſeptem dies celebrabatur feſtum, & die octaua congregabatur populus, & colligebatur pecunia ab omnibus, & ipſo die recedebant de ſanctuario, & non legitur, quod in alia ſolemnitate anni fieret collecta, niſi in feſto Tabernaculorum: & ratio huius eſt propter maiorem multitudinem plebis confluentis: quia, vt multi putant, licet eſſet de neceſſitate legis, quòd omne maſculinum de Iſraelitis ter in anno aſcenderet in ſanctuarium: & tamen diſpenſabatur in duabus vicibus ita vt in vna
G omnes venirent, ſcilicet, die Tabernaculorum: & ſic cū plures conuenirent nunc, quàm alio tempore, conuenientius poterat fieri nunc collecta, quàm alio tempore. Etiā propter hoc iubebat Deus in iſto feſto legi Deut. coram toto populo in anno remiſſionis, & non in alio feſto, vt patet Deuter. 31. cap. Cum autem dicitur hic, quod facta eſt collecta die octauo, quia dedicatum eſt altare ſeptem diebus. Dicendum, quòd dedicatio altaris, & templi nihil pertinebat ad collectam: nam dato, quòd facta fuiſſet dedicatio iſta per ſeptem dies, vel plures, aut pauciores, ſi non fuiſſet ſimul feſtum Tabernaculorum, non fuiſſet collecta aliqua, quia tamen erat ſtatutum in lege, quod finita ſolemnitate Tabernaculorum, die ſequenti, ſcilicet octauo fieret collecta. Leuit. 23. cap. & Deut. 16. Nunc autem fuit feſtum Tabernaculorum: ideo collecta
H facta eſt. Et patet, quia dicitur in litera, quod celebrauerat ſolemnitatem ſeptem diebus. ſ. ſolemnitatem Tabernaculorum. Et cum dicitur, quod die octauo fecit collectam, quia dedicauerat altare ſeptē diebus, & celebraſſet ſolemnitatem ſeptem diebus. Dicendum, quod non ponitur totum hoc ad reddendum cauſam dicti: ſed ad notandum ordinem facti, quia ſecundum veritatem ſic fuit, quòd ſeptem diebus primis fuit dedicatio templi, & ſeptem diebus ſequentibus fuit feſtum Tabernaculorum, & die octauo poſt fuit collecta: & tamen non fuit totum hoc cauſa collectæ, ſed ſolum ſolemnitas Tabernaculorum. Et talis modus loquendi frequentatus eſt in ſcriptura, & in vulgari, & tamen cogit nos errare, quia neſcimus quid eſt cauſa, & accipimus non cauſam
I pro cauſa.

Apparuit autem ei Dominus nocte, & ait: Audiui orationem tuam, & elegi locum iſtum mihi in domum ſacrificij.

Apparuit. Hic ponitur ſecundum principale huius cap. ſ. Salomonis admonitio, ſcilicet, quod cum oratio Salomonis exaudita eſſet, & completa eſſet dedicatio templi, apparuit Deus Salomoni, & reſpondit orationē ſuam exauditam eſſe, & admonuit eum quid facere deberet, et quid cauere ad hoc, quod perpetuaretur regnū, & templum, & dicitur. *Apparuit autem ei Dominus nocte*. Scilicet, in ſomnis apparuit Salomoni, & reuelauit ea, quæ habentur hic. *Et ait, audiui orationem tuam*. Id eſt, exaudiui: nam de auditione non erat dubiū, quia
K accipiendo audire largè eo modo quo Deus dicitur audire: non ſolum audit orationem bonorum, ſed etiam malorum, & omnia, quæ dicuntur, cum omnia intelligat: ſed exaudiuit orationem iſtam concedendo petita. *Et elegi domum iſtam mihi in domum ſacrificij*. Iſtud ponitur, quia præcipuum quod Salomon petebat erat, quod Deus haberet iſtam domum ædificatam ad honorem ſuum, acceptam ſibi, & exaudiret orationes in ea factas, & Deus dixit, quod acceptauerat domum iſtam in domum ſacrificij, ſcilicet, vt in ea fieret ei ſacrificium, & non eſt intelligendum, quòd ſolum acceptauerat eam in domum ſacrificij, quia etiam acceptauerat pro aliis miniſterijs. Sed cur hoc dicatur declarabitur infra in quadam quæſtione.

De feſto collectæ.

Salomonis admonitio.

Si

Si clauſero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero, & præcepero locuſtæ, vt deuoret terram, & miſero peſtilentiam in populum meum; conuerſus autem populus meus ſuper quos inuocatum eſt nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquiſierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à vijs ſuis peſſimis; & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & ſanabo terram eorum. Oculi quoque mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui in loco iſto orauerit. Elegi enim, & ſanctificaui locum iſtum, vt ſit nomen meum ibi in ſempiternum, & permaneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque ſi ambulaueris coram me, ſicut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta omnia, quæ præcepi tibi, & iuſtitias meas, iudiciaque ſeruaueris; ſuſcitabo thronum regni tui, ſicut pollicitus ſum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur de ſtirpe tua vir, qui non ſit princeps in Iſrael. Si autem auerſi fueritis, & dereliqueritis iuſtitias meas, & præcepta mea, quæ propoſui vobis, & abeuntes ſeruieritis Dijs alienis, & adoraueritis eos; euellam vos de terra mea, quam dedi vobis: & domum hanc quam ſanctificaui nomini meo, proijciam à facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis. Et domus iſta erit in prouerbium vniuerſis tranſeuntibus, & dicent ſtupentes: Quare fecit Dominus ſic terræ huic, & domui huic? Reſpondebuntque, quia dereliquerunt Dominum Deum patrum ſuorum, qui eduxit eos de terra Ægypti, & apprehenderunt Deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt: idcirco venerunt ſuper eos vniuerſa hæc mala.

Si clauſero cœlum. Hic ponitur reſponſio ad petitiones in particulari licèt non ad omnes, & ponitur reſponſio eo ordine, quo Salomon petiuerat: nam primo Salomon petiuerat, ꝙ domus iſta eſſet Deo accepta, vt aperiret oculos ſuos ſuper eam nocte, & die, & ad hoc reſpondet hic Deus, ꝙ elegit locum iſtum in domum ſacrificij, & nullum alium locum elegit de toto Iſrael. præced. ca. deinde reſpondet ad alias particulares petitiones. Et prima illarum erat, ſcilicet ꝙ Deus exaudiret Iſraelitas dando eis pluuias, quando cœlum clauderetur propter peccata eorum: & ad hoc reſpondet hic Deus, & reſponſum eſt ſimul ferè ad omnes, ſcilicet, ꝙ in omnibus exaudiret quandocunque Iſraelitæ rectè conuerterentur ad eum, alias non: & dicitur, ſi clauſero cœlum, eſt modus metaphoricus loquendi ad ſignandum prohibitionem pluuiarum: nam cęlum non poteſt claudi, nec aperiri: quid tamen per talem modum loquendi importetur, declaratum eſt præced. cap. *Et pluuia non fluxerit.* Quia ſignatur, ꝙ pluuia ſit incluſa in cœlo, ſequetur, ꝙ nunquam pluat, niſi quãdo cęlum aperiatur, & quia dicitur in litera ꝙ Deus clauderet cęlum: ſequetur, quod pluuia non flueret. *Et mandauero, & præcepero locuſtæ, vt deuoret terram.* Iſtud pertinet ad tertiam petitionem, ſcilicet fames ſi oborta, vt patet præced. cap. Nam illa, quæ ponitur ſupra, ſcilicet ſi clauſo cęlo. Eſt etiam in ordine inter illas, quæ ponuntur præced. cap. Nam de prima particulari petitione, ſcilicet ſi ſuperatus fuerit populus tuus, nõ fit hic mentio: ſed ſubintelligitur, ſicut aliquæ aliæ petitiones, quæ ſubticentur hic, & dicitur mãdauero, & pręcepero locuſtæ, vt deuoret terram. Iſta idem ſignant, ſed duplicatur verbum ad ſignandum magnam intẽtionem Dei, vt compleatur opus. Sicut fuit de duplici ſomnio Pharaonis, quod vnam rem ſignabat, & tamen fuerunt duo ſomnia ſimilia: vnum fuit de ſpicis ſeptem, & aliud de ſeptem vaccis: & dixit Ioſeph interpretando: Somniũ regis vnum eſt, ꝙ autem vidiſti ſecundo ad eandem rem pertinens: ſomnium firmitatis indicium eſt, eo ꝙ fiat ſermo Dei, & velocius compleatur. Gen. 41. ita nunc, ꝙ ponatur bis eadem res, ponitur, vt ſignetur attentio magna iubẽtis, & ꝙ res fiat. vel poſſunt iſta accipi pro diuerſis: nam mandare eſt mittere, præcipere eſt iubere, vt ſi dicatur, ꝙ Deus miſit locuſtam in terram, & iubet ei, ꝙ deuoret terram. Dicitur autem Deus mittere locuſtam, & iubere ei: nõ quidem ꝙ vere ei iubeat, quia ad præceptum requiritur, ꝙ recipiens præceptũ intelligat id quod ſibi

A dicitur. Locuſta autem nihil intelligit, cum ſit brutum, ideo nihil ſibi mandatur: ſed dicitur Deus mandare aliquid rebus inanimatis, quia licet Deus non mandet, faciunt ipſæ quod Deus vult, vt patet de ventis, & alijs inanimatis: Pſal. 148. Ignis, grando, nix, glacies, & ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius, ſcilicet quia mouentur ad voluntatem eius. Quomodo autem moueantur inanimata ad voluntatem Dei, declarabitur infra in quadam quæſt. Dicitur locuſta deuorare terram, quia deuorat omnes fructus terræ, quando venit ſuper terram. *Et miſero peſtilentiam in populum meum.* Iſta eſt petitio tertia coincidens cum præced. quia ibi ponuntur multa mala ſimul. Et vocatur peſtilentia iſta plaga de cœlo, qua homines tam cito moriuntur. Vel dicit infectio aeris, quam Deus cauſat in pœna hominum. *Conuerſus autem*
B *populus meus*, ſcilicet dolens de peccato ſuo, & cõfitens, quod propter me venerit malum in Iudæis, ſcilicet quia receſſerunt à me. *Super quos inuocatum eſt nomen meum.* Dicitur nomen Dei inuocatum ſuper aliquos, inquantum aliqui vocant ſe ſeruos alicuius. Et quia Iſraelitæ vocabant ſe cultores Dei, dicebatur nomen Dei ſuper illos inuocatum. *Deprecatus me fuerit*, ſcilicet pro ceſſatione peſtis. *Et exquiſierit faciem meam.* Deus non habet faciem ita, vt quis poſſit faciem eius, aut poſteriora inquirere. Sed dicitur quis exquirere faciem Dei, id eſt venire ante eum. Et licet Deus ſit in omni loco, ſpeciali quodam modo erat in templo, quia ibi erat ſuper arcam in propitiatorio ſuper alas Cherubim, & ibi reſpondebat ſacerdoti magno conſulenti eum, ſicut quando erat arca in tabernaculo Moyſi, quandocunque Moyſes dubi-
C taret ſuper aliquo ingrediebatur in Sancta Sanctorum, & audiebat vocem reſpondentis ſibi de propitiatorio inter alas Cherubim, Num. 17. capit. Ideo quando aliquis veniret ad templum, dicebatur exquirere faciem eius, quia veniebat ad comparendum coram eo, & ſic Deus ſæpe loquitur, vt patet Exod. 23. & 34. & Deut. 16. ſcilicet ter in anno apparebit omne maſculinum tuum coram me. & iſtud apparere erat venire in ſanctuarium. *Et egerit pœnitentiam à vijs ſuis peſſimis.* ſcilicet propter peccata populi Deus inflixerat ei mala, quæ eueniebant: ad hoc ergo, ꝙ illa ceſſarent, neceſſe erat, ꝙ ageret populus pœnitentiam à vijs ſuis malis, ſcilicet recedendo a peccatis, & deteſtando ea, & affligendo ſe, quia commiſit illa. *Et ego exaudiam de cœlo*, ſcilicet faciẽdo ceſſare plagam peſtis, & omnes alias plagas pro quarum ceſſatione orauerint.
D Et dicitur exaudiam de cęlo, quia licet Deus vbique ſit, ſpecialiſſime dicitur eſſe in cęlo, & ibi dicitur habitare: ſic enim orabat Salomon præced. cap. ſ. Exaudi de cœlo firmiſſimo habitaculo tuo orationem, quam orat ſeruus tuus in loco iſto. *Et propitius ero peccatis eorum*, id eſt miſerebor eis. Et dicitur, propitius ero peccatis eorum. i. eis peccantibus, quia Deus non propitiatur peccato, ſed homini peccatori: nam non poteſt propitiatio fieri peccato, cum nõ ſit ſuſceptiuum peccatum alicuius boni, vel mali, cum non ſit eis. *Et ſanabo terram eorum.* ſ. a peſtilẽtia, quam immiſero, vel a locuſta, vel defectu pluuiarum, vel quocunque malo quod inferam, quia omnes iſtæ plagæ reddunt terram quaſi infirmam, vel ægrotantem auferendo fertilitatem eius, vel ſalutem habitantium in ea. *Oculi enim mei erunt aperti, & aures meæ erectæ.* Non
E habet Deus oculos, quos aperiat, nec aures quas erigat, cum ſit purus ſpiritus incorporeus. Sed ponuntur hæc modo vulgari ad ſignandum attentionem Dei circa orationes, quæ fundebantur in templo illo: nã ſicut ille, qui circa aliquam rem attentus eſt, circa illam oculos aperit, & aures erigit, ne pereat: ita Deus dicitur oculos aperire, & aures erigere, quia diligẽter exaudit orationes noſtras deuote ad eum fuſas. *Ad orationem eius, qui in loco iſto orauerit*, ſ. quicunque ſit ille, qui in loco iſto orauerit etiã ſi ſit peregrinus, & gentilis ſi deuote orauerit Deus exaudiet eum, & ſic petiuerat Salomon à Deo pręced. c. *Elegi enim, & ſanctificaui locum iſtum.* Redditur cauſa præcedentium, ſcilicet quia dixerat Deus, ꝙ exaudiret omnes orantes in loco iſto: & dicitur, ꝙ hoc eſt, quia Deus elegerat locum illum, & ſanctificauerat eum: elegere eſt, quia

iſtum

iſtum præ aliis voluit ſanctificare eſt, quia iſtum locū ad hoc opus ſanctum deſignauit. *Vt ſit nomen meum ibi in ſempiternum.* ſ. vt inuocetur nomē meum in domo iſta, & dicatur, Deus habitabit hic. Etiam orantes inuocent nomen meum hic in orationibus ſuis: & hoc in ſempiternum. i. ſemper, vel ad magnum tempus, quomodo autem fuerit hoc in ſempiternum declaratum eſt præced. cap. in quadam quæſt. *Et permaneant oculi mei, & cor meum ibi.* Totum eſt metaphora, quia Deus, nec oculos, nec cor habet, quia iſta ſunt membra animalis. Sed dicuntur manere oculi Domini ſuper domum illam ad ſignificandum, quod diligens valde eſt attendendo quis ibi oret, vt exaudiat eum. Cor Dei dicitur ibi manere inquantum afficitur ad omnes ibi orantes. Cor enim ſignat voluntatem ſecundum noſtrum modum loquendi vulgarem. Et ſic cor Dei dicitur eſſe circa illud, quod Deus vult, & quia Deus ſignat ſe diligere, & velle cor deſcendere omnibus orantibus in illo loco, dicitur cor ſuū eſſe circa locum illum. *Cunctis diebus.* Ad ſignandum perpetuitatem, & vere ſic fuiſſet etiam tempore noui teſtamenti, ſi iudæi non peccaſſent tam grauiter contra Deu, quia tamen peccauerunt omnia ceſſauerunt. *Tu quoque.* Supra Deus admonuit Salomonem quātum ad id, quod pertinebat ad templum. ſ. ꝙ exaudirentur omnes orantes ibi. Hic autem redit ad monendum Salomonē quantum ad ea, quæ pertinent ad ſtatum ſuum, & iſtud ponitur hic, quia etiam Salomon petiuerat in oratione ſua, ꝙ compleret Deus id quod promiſerat Dauid de ſtabilitate regni, quod continuaretur in poſteris eius, & Deus reſpondet hic ſub conditione, dicens. *Tu quoque ſi ambulaueris coram me, ſicut ambulauit Dauid pater tuus.*

Ambulare coram Domino. Dicitur aliquis ambulare coram Domino, ſi in præceptis eius ambulat, quia per illam viam ambulat, qua Deus ire iubet. Sicut dixit Deus ad Abraham. Abraham ambula coram me, & eſto perfectus. Et dicitur, ſicut ambulauit pater tuus. ſ. quia ille ambulauit in omnibus iuxta voluntatem Dei: vnde ille dixit: inueni virum iuxta cor meum. 1. Reg. 13. & Pſal. 88. Et hoc, quia Dauid non peccauit, vt ſcriptura dicit, niſi in facto Vriæ & Bethſabee, vt patet 3. Reg. 15. Si non declinauit omnibus diebus ſuis a vijs meis excepto ſermone Vriæ: & tamen dato, quod aliquando peccaſſet, vt in illo, & in quibuſdam alijs paruis: erat tamen valde affectus ad cultum Dei: ita vt omnia negligeret, vt Deum colere poſſet, & totum ſe ad hoc impendebat. In tantum, quod coram Arca Domini quando portabatur de domo Obededon in domum ſuam depoſitis veſtibus regalibus ſaltabat totis viribus, ita vt Michol vxor ſua videns eum per feneſtram domus, deſpiceret eum in corde ſuo, & diceret ei: quantum glorificatus fuit hodie rex Iſrael nudans ſe ante oculos ſeruorum, & nudatus eſt quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris. 2. Reg. 6. *Et feceris iuxta omnia, quæ præcepi tibi.* ſ. implens totam legem Moyſi, quæ data eſt tibi in præceptum, & cuilibet de populo Iſrael. Vel dicitur, quæ præcepi tibi, quia forte Deus locutus fuerat per Prophetam aliquem Salomoni aliquid quod facere deberet ſpecialiter vltra contenta in lege Moyſi. *Et iuſtitias meas iudiciaq; mea ſeruaueris.* In lege erant tria genera præceptorum. ſ. moralia, cæremonialia, iudicialia, & iſta poterant ſignari hic per hoc quod dicitur, q̄ præcepi tibi, & iuſtitias, & iudicia. per præcepta intelliguntur moralia, quæ ſunt præcepta per excellentiam: iudicia vocantur præcepta iudicialia, quibus iudicatur in cauſis foralibus. quia Deus poſuerat tales leges inter Hebræos, vt patet Exo. 21. vſque ad 24. & ſæpe in Deutero. iuſtitiæ vocantur præcepta cæremonialia, quæ iuſtificabant hominem legaliter: omnia iſta ſeruaturus erat Salomon: & tunc eſſet Deo acceptus, quia totam legem compleret. *Suſcitabo thronum regni tui.* ſ. ſuſcitabo illud ad hoc, ꝙ maneat in ſempiternum. *Sicut pollicitus ſum Dauid patri tuo.* i. ſicut promiſi: iſta promiſſio habetur. 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. cap. Et eſt quæ ſequitur. ſ. non auferretur de ſtirpe tua vir, qui ſit princeps ſuper Iſrael. Iſta fuit ſpecialis promiſſio. Nam quando fuit regnum datum Sauli, non fuit ſic factum. Nam ei ſoli datum eſt:

F poſteri autem ſui non ſucceſſerunt in regno. Deus autē promiſit Dauid, quod nō ſolum ipſe, ſed etiam filij eius poſt eum regnarent, & ꝙ non auferretur de ſtirpe Dauid vir, qui regnaret in Iſrael. Non reperitur iſta promiſſio facta ſic ſub iſtis verbis, nec ſub alijs ſibi expreſſe æquipollentibus, quia 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. nihil tale ponitur: & tamen ibi habetur iſta promiſſio. Deus autē facit mentionem, quia talis promiſſio facta fuerit hic: Salomon etiam dixit hanc promiſſionem factam fuiſſe patri ſuo, & orabat illam impleri præced. cap. Eſt tamē aliquid quod poteſt aſſimilari huic, quia 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. cap. dicitur: Miſericordiam autem meam nō auferam ab eo: & hoc intelligitur de filijs Dauid, ꝙ non auferretur ab eis miſericordia Domini. i. regnum. Et hoc

G poteſt hic ſignare litera, dicens: non auferetur de ſtirpe tua vir, qui ſit princeps in Iſrael: & iſtud etiam non fuit ſeruatum, quia promiſit Deus ſub conditione. ſ. ſi filij Salomonis cuſtodirent legem eius, & tamen non cuſtodierunt, ideo non manſit regnum penes eos ſemper, ſed diuiſum eſt, & quædam pars manſit filijs Dauid, alia pars data fuit aliis, de quo declaratum fuit præced. cap. in quadam quæſt. *Si autem auerſi fueritis.* ſ. ſi auerſi fueritis a me non cuſtodiendo legem meam. Ponuntur hic mala, quæ Deus illaturus erat filiis, & poſteris Dauid, ſi non cuſtodirent legem Domini. Nam iſta promiſſio erat conditionalis. ſ. ꝙ ſi boni eſſent poſteri Dauid, Deus eis concederet bona. Hic ponitur ſi mali eſſent, quæ mala infligerentur. *Et dereliqueritis iuſtitias meas, & præcepta mea.* Refertur illud ad poſteros Dauid, & etiam ad

Mala illatura Dauid & poſteris eius.

H populum ſubiectum eis, quia hic ponuntur mala in deſolatione templi, & deſtructione regni, & pars iſtorum malorum ventura erat propter mala regnicolarum, & alia propter mala filiorum, & poſterorū Dauid: & quia per cuſtodiam legis omnia iſta manſura erant in ſtatu proſpero, & propter receſſum ab illa peritura erant: ponuntur hic illa, quæ continentur in lege. ſ. præcepta, & iuſtitiæ. Et per iſta duo intelliguntur omnia præcepta legis, ſicut aliquando intelliguntur per tria. Et neceſſe eſt, ꝙ intelligantur hic per præcepta ipſa præcepta moralia, ſicut ſunt præcepta decalogi, & alia ſimilia: etiā intelliguntur præcepta cæremonialia: & per iuſtitias intelliguntur præcepta iudicialia, quæ ſunt ad iuſte communicandum inter proximum, vel ad iuſtitiam faciendum de negotijs, quæ in contentionem veniunt, quia per iſta

I præcepta iudicabatur in negotijs foralibus. Si autem aliquis dicat, ꝙ per iſta duo intelliguntur duo genera præceptorum ſolum. Dicendum, ꝙ non ſtat, quia ad cuſtodiam legis non ſolum requirebatur cuſtodia duorū modorum præcepti cum lex contineat tria genera præcepti, & ſoluendo quodcunque præceptum ſoluitur lex, quia qui peccat in vno factus eſt omnium reus, ideo ad perfectam cuſtodiam legis requiritur cuſtodia triū generum præceptorum, & ad receſſum, vel priuationē legis ſufficit in quocunque genere vnum præceptorū errare. Si autem dicat aliquis, ꝙ non oportet, ꝙ intelligantur hic, niſi duo genera præceptorum, quæ ponuntur hic in litera, quia hic non agitur de legis cuſtodia, ſed de priuatione eius. Ad cuſtodiam autem eius requiritur, ꝙ cu-

K ſtodiantur omnia tria genera præceptorum, eo ꝙ bonum fit ex cauſa integra i. ex concurſu omnium circumſtantiarum particularium. Ad priuationem autem legis, etiā ſi non ſit priuatio in omnibus tribus generibus præceptorum, ſufficiens præuaricatio eſt, ꝙ malum fit ex cauſa deficienti, ſiue ex defectibus particularibus; vt ait Dion. & tangit Ariſt. in Eth. Tunc ergo ſi per iſta duo hic poſita non intelligerentur omnia tria præcepta legis; ſed duo, aut intelligentur diſiunctiue, vel copulatiue. Si dicas, ꝙ copulatiue. ſ. ꝙ ad præuaricationem legis requiritur tranſgreſſio iſtorum duorum. ſ. iuſtitiarū, & præceptorū: & non requiritur tranſgreſſio aliorum, falſum eſt, quod ad tranſgreſſionem legis ſufficiens eſt, ꝙ fiat tranſgreſſio in vnico, & non ponerentur iſta duo. Si autem ponantur diſiunctiue. ſ. ꝙ ad tranſgreſſionem legis requiritur alterū iſtorum. ſ. iuſtitiarum, vel præceptorum, & non aliorum, debetet etiam poni tertium genus præceptorum: quia

non ſolùm ex priuatione alicuius iſtorum duorum fit A transgreſſio legis, ſed etiam ex transgreſſione alterius tertij generis præceptorum; ideo debet dici, ꝙ quomodocunque intelligatur, neceſſe eſt, ꝙ per iſta duo intelligantur tria genera præceptorum, ſicut aliquando per vnũ nomen intelliguntur tria genera præceptorum, & aliquando per tria nomina intelliguntur iſta tria genera præceptorum legis. *Quæ propoſui vobis*, ſcilicet quæ in lege propoſui vobis, & patribus veſtris: nam licet patribus iſtorum data fuiſſet lex, obligabit iſtos, & omnes poſteros ſuos. *Et abeuntes ſeruieritis Dijs alienis*, ſcilicet recedentes a me ieritis ad Deos alienos ad ſeruiendum eis, vocantur Dij alieni Dij gentium, qui ſecũdum veritatem non ſunt Dij, & iſtud nomen alienus eſt nomen diſtrahens, vel diminuẽs, ſicut mortuus, vel pictus, quia homo mortuus, vel pictus non eſt homo: ita dicendo Deos alie- B nos, dicimus Deos non exiſtentes, ſed qui vocantur Dij, & dicuntur Dij alieni, quia apud alienos, ſcilicet apud gentiles reputantur Dij. Et dicitur, ſeruieritis eis, ſcilicet conſtituendo eis templa, & erigendo altaria, & offerendo ſacrificia, faciendoq; alias cæremonias & cultus *Euellam vos de terra mea*, ſcilicet eradicabo vos de terra hac, faciendo, ꝙ ducamini in alias gentes, & iſta terra ab alijs habitetur. Iſta erat pœna vltima, quam Deus Iſraelitis infligebat, ſcilicet, quod cum eſſent tam incorrigibiles perſeuerantes ſemper in adoratione idolorum, Deus tradebat eos in manus hoſtium, qui eos transferrebant de terra Chanaan, captiuos ducentes in regiones longinquas. Sic fuit quantum ad decem tribus regni Iſrael, quarum peccata cum eſſent inſanabilia, tradidit illas Deus cum C rege ſuo Oſee in manus Aſſyriorum, & traditæ ſunt in captiuitatem æternam: nam vſque hodie manent in terra Perſarum, & Medorum. 4. Reg. 17. Sic etiam fuit de duabus tribubus regni Iuda, quas dedit Deus in poteſtatem Chaldæorum, cum peccata eorum multa eſſent, & manſerunt captiuæ in Babylone annis ſeptuaginta. Iere. 25. & interim fuit tota terra eorum deſerta. Iterum etiam iſtæ duæ tribus traditæ ſunt in captiuitatem æternam. Nam cum peccaſſent grauiſſimè in morte Saluatoris noſtri, tradidit Deus illos in manus Romanorum, & diſperſi ſunt in æternum non redituri in terram illam: & dixit Deus iſtam terram eſſe ſuam, quia ipſe eripuerat eam de manu Chananæorum, & non poterant dicere Iudæi, quod eſſet terra ipſorum, quia ipſi occiderant Chananæos, & expulerant eos de terra. Nam terra illa non fuerat acquiſita viribus Iſraelitarum, ſed miraculis diuinis, ſicut ap- D paret in omnibus bellis, quæ fecerunt, quoniam Deus oſtendebat miracula, vt patet legendo hiſtoriam libri Ioſue, & iudicum, & librorum Moyſi ab exitu de Aegypto, in quibus habetur de acquiſitione terrarum illarum de manu hoſtium, & ferè in omnibus bellis ponuntur prænunciationes Dei de victorijs, & aliqua miracula: & quia Deus tenebat in ſuam ſpecialiter terram iſtam, non concedebat Iudæis in ea facere, ſicut Dominus, ſed ſicut colonis, ſcilicet, quod Dominus poteſt vendere rem, vel alienare quomodocunque, quia ſui iuris eſt. Colonus autem non habet ius, niſi in fructibus: de ſubſtantia autem rei nihil tangere poteſt: ita erat inter Hebræos, quod non poterant vendere poſſeſſiones ſuas immobiles, ſed concedebat eis Deus, quod poſſent vendere terras ad tempus, quod erat magis locare fructus, quam vendere ſub- E ſtantiam rei, ſicut dicitur Leuit. 15. ſcilicet, Terra quoque non vendetur iure perpetuo, quia mea eſt, & vos coloni mei eſtis. *Quam dedi vobis.* Scilicet, non tanquam Domini donando, quia per donationem transfertur Dominiũ: ſed dando præcario ad tempus placitum mihi, & dando ad certum vſum, ſcilicet, vt habeatis fructus eius, & tamen, vt non poſſitis vendere, nec alienare in perpetuũ. *Et domum hanc, quam ædificaui nomini meo, proijciam à facie mea.* Dicitur Deus ædificaſſe domum illam, ſcilicet, quia iuſſerat quod ædificaretur ſibi, & dicitur proijciam a facie mea, ideſt, habebo illam exoſam tanquam nollem ipſam videre. *Et tradam eam in parabolam, & in exemplum.* Scilicet, tanta mala exercebo ſuper domum iſtam, ꝙ erit in parabolam, & in exemplum: parabola dẽ

A verbum commune, quod apud omnes dicitur: Accipitur tamen dupliciter parabola: vno modo pro figura quadã in locutione, & ſic Chriſtus vtebatur parabolis, & dicitur ſæpe: dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hãc, ideſt ſimilitudinem, vel figuratam locutionem, & ſic dicimus quendam ſenſum eſſe parabolicum, qui diſtinguitur à literali. Alio modo accipitur parabola pro communi ſententia, & eſt documentum vniuerſale, & ſic vocatur parabola prouerbium, & vocatur liber Prouerbiorum liber Parabolarum Salomonis, & tamen ibi non ponitur aliqua figurata locutio: ſed ſolum ponuntur ſententiæ quædam vniuerſales circa moralia: & ita quodcunque dictũ commune in moralibus vocatur parabola: & quia Deus multa mala illaturus erat templo ſi Iſraelitæ peccarent, omnes gentes ſcientes mala, quæ euenissent templo, fa- B cerent ſermonem de illo, & deberent vertere illud in parabolam, ſicut quando aliquod magnum malum alicui accidit: omnes fabulantur de illo: ſic accipitur Ezech. 18. ſcilicet; Quid eſt, quòd in parabolam, & in prouerbium vertitis inter vos filij Iſrael, dicentes: patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt? ideſt, quid fabulamini de hoc communiter? Exemplum vocatur quandocunque cognito malo magno quod alicui inflictum eſt, cæteri volentes alijs maledicere important illud in ſimilitudinem dicentes: Deus percutiat te, ſicut percuſſit talem, & talem: ita cum templum iſtud deſtructum eſſet poſtea propter peccata Iſraelitarum, gentes ſcientes hoc, cum vellent maledicere alicui domui, vel vrbi dicerent: faciat Deus iſti vrbi, ſicut fecit templo Iudæorum. *Cunctis populis.* Scilicet, multis, quia ad multos C populos veniret fama de deſtructione domus iſtius, quia erat inclyta, licet non veniret ad omnes populos: nã non poterat per totum orbem deriuari fama alicuius domus, nec etiam vrbis. Nam nulla ciuitas potentior fuit, quam ciuitas Romana, & tamen ipſa tempore, quo fuit in ſua maxima proſperitate, nõ erat cognita in toto orbe: nam non tranſcenderat nomen eius Caucaſum montem, vt Cicero in quodam loco meminit, & Boetius 2. de Conſolat. proſa 7. *Et domus iſta erit in prouerbium vniuerſis tranſeuntibus.* Prouerbium, & parabola idem ſunt, ſicut dicitur Ezech. 18. ſcilicet quid eſt hoc, quod vertitis in parabolam, & in prouerbium inter vos filii Iſrael? ſcilicet, patres comederunt vuam acerbam. Et vocatur prouerbium, ideſt, procul a verbo, ſcilicet, quia prouerbium eſt ſententia vera, & certa, & non eſt ſicut verba vulga- D ria, quæ non habent certitudinem. Vel dicitur prouerbiũ quaſi porro verbum, & eſt porro aduerbium affirmandi, ſcilicet, quòd certe eſt verbum firmum illud, quod vocatur prouerbium. Vel dicitur prouerbium quaſi procul à verbo, ſcilicet, quia eſt ſermo vniuerſalis, & eſt procul à verbis, quæ ſunt verba vulgaria, & particularia. Et dicitur, quod omnibus tranſeuntibus eſſet in prouerbium, quia omnes ſtuperent, & ſumerent inde materiam dicendi. *Et dicent ſtupentes.* Scilicet, de tanta deſtructione: nã erat domus iſta tam inclyta, & ciuitas tam glorioſa, ꝙ cũ tranſeuntes viderent excidium, & ruinas eius, ſtupeſcerent ſupra modum. *Quare ſic fecit Dominus terræ huic, & domui huic.* Quaſi dicat: valde magnum eſſet propter quod Deus voluit tantas ruinas dare, et deſtruere tam inclyta ædificia. Et dicitur domui, & terræ, quia quando deſtrueretur domus illa, ideſt, templum nõ deſtrueretur E illud ſolũ: ſed etiam terra illa: quia templũ deſtruẽdum erat in aduentu hoſtiũ, & illi prius deſtruerent totã terrã deinde templum, eo ꝙ templum eſſet vltima defenſio Iſraelitis, cum eſſet ædificium fortiſſimum in modum turris: ſic enim fuit quando pugnauerunt Romani cõtra Iudæos: nam in templo ſe defendebant capta vrbe, vt ait Ioſephus 14. Antiqui. & lib. de bello Iudaico. *Reſpondebuntq;, quia dereliquerunt Dominũ Deum patrum ſuorũ.* Scilicet, alij audientes ſcientes veritatẽ geſtorum dicent, quia dereliquerũt Dñm Deum patrum ſuorum, ſcilicet, noluerunt colere eum, nec obſeruare legem eius: ſed receſſerunt ab ea. *Qui eduxit eos de terra Aegypti.* Hic aggrauatur peccatum eorum aſſignando ingratitudinem ſuam ad beneficia Dei, quia nullum beneficium poterat

eſſe

eſſe maius, quã quòd Deus duceret Iſraelitas de Aegypto: nam nullum maius bonum eſt, quam libertas homini: & tamen educendo Iſraelitas de Aegypto donata eſt eis libertas. Secundo, quia iſtud fuit primum omnium beneficiorum, quæ Deus iſti populo contulit, & poſtea multa alia contulit, & ſic de iſto debuit fieri mẽtio principaliter, quia primum fuit. Tertio, quia ſicut eſſe eſt maximum omnium bonorum, eo quòd eſt fundamentum omnium, ita & liberatio Iſraelitarum de Aegypto fuit fundamentum omnium bonorum eis collatorum: nam non poterant conferri aliqua bona Iſraelitis a Deo, quæ poſtea collata ſunt, niſi primo liberati fuiſſent à captiuitate Aegypti per Deum: quia iſta liberatio fuit, per quã congregati ſunt in vnum populum, quia prius non erãt populus, ſed ſerui ſegregati, & diſperſi per terram Aegypti. Quarto, quia iſta ſeruitus erat grauiſſima: nam vocatur fornax ferrea Deut. 4. ſ. ꝙ erant ibi in magna anguſtia, ſicut ſi cremarentur in fornace ferrea. Etiam vocabatur ergaſtulum, vt patet Exo. 6. ſ. & ſcietis, quia ego ſum Dominus, qui eduxi vos de ergaſtulo Aegyptiorũ. Etiam vocatur catena premens ceruices, vt patet Leuitici 16. ſ. Ego Dominus, qui eduxi vos de terra Aegyptiorum ne ſeruiretis eis, & confregi catenas ceruicum veſtrarum, vt incederetis erecti: adeo quando ſcriptura narrat beneficia facta Iſraelitas à Deo iſtud, ponit ſolum, vel ſaltem præcipuum, vt patet ſæpe in libris Moyſi, & in alijs libris veteris teſtamenti. Sciendum tamen, ꝙ iſte modus loquendi, & commemoratio beneficij iſtius fuit inter Iſraelitas, quando nondum ducti fuerãt in captiuitatem ad alias gentes, quando tamen ducti fuerunt in Babylonem, & redierunt, inde pro maiori beneficio reputabant illam liberationem, & illud beneficium communiter cõmemorabant. Sicut patet Ierem. 23. ſcilicet: Ecce dies veniunt dicit Dominus, & non dicetis viuit Dominus, qui eduxit nos de Aegypto, ſed viuit Dominus, qui reduxit nos de terra Aquilonis, ad quam nos miſerat: quia tamen nõdum fuerat illa captiuitas Babylonis, commemorabatur beneficium de liberatione de Aegypto. *Et apprehenderunt Deos alienos.* Scilicet acceptauerũt Deos alienos ſibi in Deos, & ſeruierunt eis exhibendo ſacrificia, & alias cæremonias cultus. *Et adorauerunt eos.* Scilicet, inclinauerunt ſe coram eis, quod eſt adorare: & dicitur ſupra, quòd Iſraelitæ apprehenderunt Deos alienos non ſolum adorando eos interdum, ſed etiam faciẽdo cum eis pactum, ꝙ ſemper eos colerent: ſicut fecerũt Iſraelitæ poſt mortem Gedeonis: nam fecerunt pactum cum Baal, quod haberent illum in Deum deſerto Deo Iſrael: vt patet Iudi. 8. cap. *Atque coluerunt.* Scilicet offerendo ſacrificia, & faciendo omnes alias cæremonias, q̃ pertinent ad cultum. *Idcirco venerunt ſuper eos vniuerſa hæc mala.* Scilicet tota iſta deſolatio venit ſuper eos, quia derelicto Deo ſuo coluerunt Deos alienos, quos nõ cognouerant, tanquam benefactores ſuos.

Quomodo apparuit Deus Salomoni.
Quæſtio XXVII.

QVæritur circa prædicta, quomodo apparuit hic Deus Salomoni. Dicendum, quod Deus poteſt multipliciter apparere. Primus modus eſt, qđ Deus appareret, ſcilicet Angelus ſuus ſumpta figura aliqua humana, & appareat hominibus, & loquatur: ſic apparuit Gedeoni: Iudic. 6. & ipſi Agar: Gen. 16. & Abrahæ: Gen. 18. & Loth: Gen. 19. & patri, & matri Samſonis. Iud. 13. Secundo modo apparet in ſola voce, ſcilicet cũ Angelus Domini venit ad hominem vigilantem nõ aſſumpta aliqua effigie viſibili, & audit homo vocem, & ſcit vnde venit, tamen non videt aliquem loquentem: ſic apparuit Deus Iſraelitis in datione legis: Exod. 20. & Deuter. 5. Nam nullam figuram viderunt, ſed ſolam vocem audiuerunt: Deuteron. 4. ſic etiam Moyſes, quando introibat in Sancta Sanctorum ad conſulendum Dominum ſuper aliquo dubio, audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio: Num. 7. & nullum videbat loquentem. Sic etiam apparuit Deus Samueli, cum ter vocauit

F eum per noctem, & putabat ſe vocari ab Heli ſacerdote: 1. Reg. 3. Tertio modo Deus apparet hominibus per ſomnia, ſicut dicitur Num. 12. ſcilicet, ſiquis fuerit inter vos Propheta Domini, aut in viſione apparebo illi, aut per ſomnium loquar ad illum. Et ſic communiter apparebat Deus multis: ſicut dicitur apparuiſſe Abimelech regi Philiſthinorum, quando tenebat Saram vxorem Abrahæ: Gen. 12. & 20. cap. Sic intelligitur communiter Deus apparuiſſe omnibus illis, quibus dicitur apparuiſſe per noctem. Sicut patet de Daniele, vt patet Daniel 7. videbam in viſione noctis, ideſt in ſomnio: quod eſt viſio noctis. Sic etiam fuit de Iacob in Aegyptum eunte, quando dicitur Deus ei apparuiſſe nocte: Gen. 46. Sic etiam fuit de Ioſeph viro Mariæ: Matth. 2. Et tunc dicitur Deus apparere, non ꝙ Deus, vel Angelus appareat homini, G quia homo nihil videre poſſit, cum teneatur ſopore: etiã non loquitur aliquid Angelus, vel Deus: ſed immutat Deus phãtaſiam hominis cauſando in ea nouas ſpecies, quæ non præexiſtebant, vel eas, quæ præexiſtebant mutando tali ordine, vt per eas cauſetur noua conceptio, q̃ non poterat alias cauſari. Quartus modus erat per eleuationem, vel immutationem intellectus, ſ. quòd Deus eleuet intellectum alicuius ad intelligendum aliquid ſupernaturaliter, quod aliter intelligere non poterat. Et iſtud fit dupliciter: vno modo in ecſtaſi, vel raptu, ſicut fuit in Beato Paulo. 2. Corin. 12. aliquando ſine ecſtaſi, & ſic fuit in Eliſeo: vt patet 4. Reg. 3. c. & ſic etiam fuit in multis alijs Prophetis. Dicendũ, quod Salomoni nõ poteſt conuenire propriè niſi tertius madus iſtorum, quia primus eſt per hoc, ꝙ appareat aliquis Angelus in for- H ma humana aſſumpta, & loquatur, & iſtud non poteſt fieri niſi in vigilãtibus, quia dormientes non vident, nec audiunt. Secundus etiam non competit ex eadem ratione, ſcilicet, quia tunc auditur vox, licèt non videatur loquens, & tamen dormiens non poteſt audire, ſicut nec videre. Quartus modus non conuenit, quia intellectus non illuſtratur niſi in vigilantibus, & tamen Salomon dormiebat: quia dicitur hic, ꝙ apparuit ei per noctem: ideo fuit tertius modus conueniens, ſcilicet, quia Deus per ſomnium immutaret phantaſiam eius ad hoc, quod appareret ei, ꝙ Deus loquebatur ſibi, & quod dicebat talia, & talia verba. Etiam patet hoc, quia ſic Deus iterũ apparuerat Salomoni in Gabaon, ſcilicet, quando dedit ei ſapientiam: nam totum illud, quod Salomon dicitur repetiuiſſe, & Deus reſpondiſſe, fuit in ſomnio: vt patet I 3. Reg. 3. & ſupra primo, ita ergo nunc fieret. Siquis autem dicat, quod poterat iſta apparitio facta eſſe in aliquo aliorum modorum, dicendum eſt ſibi, quod licet fuerit per noctem facta non dormiebat tunc Salomon: quia alias non poſſent modi illi intercidere, cum requiratur homo vigilans.

Ad quid Deus apparuit Salomoni.
Quæſtio XXVIII.

QVæritur vlterius, ad quid Deus apparuit nunc Salomoni. Reſpondendum, quod Deus apparuit nũc Salomoni ad duo. Primum ad oſtendendum ei orationẽ ſuam eſſe exauditam: nam ante hoc Salomon orauerat ponens multas petitiones particulares, de quibus neſcie- K bat Salomon, an a Deo exauditæ eſſent: ideo conueniens fuit, ꝙ appareret ei ad reſpondendum ſibi, & patet, ꝙ ad hoc fuerit: quia dicitur hic, quod Deus apparuit Salomoni, & dixit: Exaudiui orationem tuam, & elegi hunc locum in domum ſacrificij: & poſtea replicantur ibi multæ de petitionibus Salomonis, & ponitur reſponſio ad illas. Secundum fuit, quia Deus voluit Salomoni bona nunc promittere quaſi pro remuneratione aliquali laboris: nam Salomon laborauerat fideliter ædificando domum Domini, ſcilicet, quod toto deſiderio inſtiterat circa eam plus quàm circa domum ſuam: pro quo ꝑmiandus erat, & Deus voluit eum remunerare, & ſic apparuit ei ad promittendum bona. Pro quo ſciendum, ꝙ Deus ter legitur apparuiſſe, vel locutus fuiſſe Salomoni, & omnes iſtæ tres vices fuerunt ordinatæ ad templi

ædi-

ædificationem. Prima fuit, quãdo apparuit ei in Gabaon.
dando ſibi ſapientiam: quia tunc diſpoſuit cum ad ædi-
ficandum templum complendo omni ſapientia, per quã
poterat excogitare quidquid erat neceſſarium, vel con-
ueniens ædificationi, vt patet 3. Regum 3. & ſupra 1. ca.
Secunda locutio fuit, quando ædificabatur templum: tūc
enim conueniens fuit, ꝙ Deus appareret ei ad confortan-
dum eum in ædificatione, quia fortè pro magnitudine
operis corpore detentus pigritaret: ideo decebat, ꝙ Deus
appareret ei confortando eum promittendo aliqua bo-
na: vt ſic fieret ardentior in opere. Tertia apparitio, vel
locutio fuit poſt completionem operis nunc: & tunc etiã
decebat, vt appareret: quia laborauerat fideliter Salomõ
ædificando templum: pro quo merebatur aliquid a Deo
recipere, & ad hoc apparuit ei Deus promittendo bona
etiam reſpondendo ad orationem eius. De ſecunda appa
ritione patet 3. Reg. 6. De tertia patet 3. Reg. 9. & hic.

Quo tempore fuit apparitio iſta. Quæſt. XXIX.

QVæritur vlterius, circa iſtam apparitionem Dei,
quo tempore fuit. Dicendum, quod iſta fuit neceſ-
ſariò poſt templi conſummationem, quia Salomon ora-
uit multa à Deo recipere conſummato templo die pri-
ma, qua dedicabatur præcedenti capit. & hic ponitur re-
ſponſio Dei ad illa, ideo neceſſe eſt, quòd fuerit iſta re-
ſponſio poſt conſummatum templum. Sed tunc eſt du-
bium quanto tempore poſt conſummatum templũ iſtud
acciderit. Aliquis dicet, quòd illico: nam oratio Salomo-
nis fuit die prima, qua dedicatum eſt templum, ſcilicet
illa die, qua introducebatur arca in illud præcedenti ca.
& hic ponitur reſponſio ad orationem illam. Credendũ
eſt autem, ꝙ immediatè poſt orationem fuerit reſponſio,
ſcilicet nocte ſequenti; nam per noctem facta fuit iſta
apparitio, vt patet in litera: ſicut fuit de apparitione Do-
mini facta Salomoni iterum, quando dedit ei ſapientiam
in Gabaon: nam Salomon obtulit Domino mille hoſtias
in Gabaon, & ipſa nocte apparuit ei Deus in ſomnijs, &
dedit ſibi ſapientiam. 3. Regum 3. & ſupra primo capit.
Vel ſaltem dicendum, ꝙ valde modico tempore poſt
factam illam orationem fieret iſta apparitio, quia nõ erat
veriſimile, quòd facta oratione cum Deus ad illam re-
ſponſurus eſſet, an acceptaret eam, & reſponderit, quòd
diſtulerit reſponſionem iſtam longo tempore. Dicendũ,
ꝙ iſta ratio videtur veriſimilis, & tamen non eſt vera,
quia iſta apparitio Dei, de qua habetur hic fuit, plus quã
tredecim annis poſt orationem ſuã factam. Quod patet,
quia oratio Salomonis fuit facta die primo dedicationis
templi, & iſta dedicatio facta fuit illico, vt conſummatũ
eſt templum, & tamen à conſummatione templi vſque
ad apparitionem iſtam neceſſe eſt, ꝙ fluxerint pluſquam
tredecim anni. Quod patet, quia Salomon ędificauit do-
mum ſuam, & ædificando illam moratus eſt tredecim
annis, vt patet 3. Regum 7, & tamẽ ædificata erat domus
Salomonis, & alia omnia ædificia eius, quando facta fuit
iſta apparitio, vt patet 3. Reg. 9. cap. ſcilicet: Factum eſt
autem cum perfeciſſet Salomon ædificium domus Do-
mini, & domus regis ædificium, & omne quod optaue-
rat, & voluerat, apparuit ei Dominus. Et illa apparitio
eſt iſta, quæ habetur hic, quia ibi ponitur hiſtoria, quæ
habetur hic. Dicet aliquis, ꝙ cum Deus ſæpe apparuerit
Salomoni, non fuerit eadem apparitio iſta, & illa: ſed iſta
quę habetur hic, fuerit facta illico conſummato templo,
& illa quæ habetur. 3. Regum 9. facta fuerit conſumma-
to ædificio domus regis. Dicendum, ꝙ non ſtat, ſed om-
nino eadẽ apparitio eſt iſta, & illa, quę habetur. 3. Reg. 9.
Quod patet ex verbis: quia hic dicitur, ꝙ apparuit Deus
Salomoni, & dixit, audiui orationem tuam, & elegi locũ
iſtum in domum ſacrificij, & 3. Regum 9. dicitur: exau-
diui orationem tuam, & deprecationem tuam, & ſancti-
ficaui domum hanc, quam ædificaſti. Etiam omnes pro-
miſſiones bonorum, quę habentur hic circa regnum per-
petuandum, ſcilicet, non auferetur ex te vir, & promiſſio
nes circa templum, & comminationes circa vtrunque de

A ſtupore, & prouerbio, quæ habetur hic, habetur. 3. Reg.
9. & quaſi per eadem verba, ideo neceſſe eſt, ꝙ iſta appa-
ritio ſit eadem cum illa, & tamen de illa conſtat, ꝙ facta
eſt plus quam tredecim annis poſt iſtam orationem, vt
probatum eſt: ergo etiam iſta. Et licet, vt arguebatur, ſatis
eſſet veriſimile, quod Deus appareret reſponſurus Salo-
moni ad orationem iſtam illico, vt orauit: tamen cum
conſtet, ꝙ non apparuit vſque poſt tredecim annos, non
eſt inſiſtendum rationibus veriſimilitudinis, cum appa-
reat ratio neceſſitatis.

Cum reſpondiſſet Deus Salomoni ad quid voluit iterum reſpondere. Quæſt. XXX.

QVæritur vlterius circa prædicta, cùm iam Deus re-
B ſpondiſſet orationi Salomonis, ad quid voluit ite-
rum reſpondere: nam iam reſponderat Deus prima die,
qua Salomon orauerat: cum enim Salomon funderet pre-
ces finita oratione illico deſcendit ignis de cœlo, & de-
uorauit ſacrificia: vt patet ſupra in litera, & per hoc ap-
paret manifeſtè exauditam fuiſſe orationem eius: non er-
go oportebat, ꝙ fieret alia reſponſio ſuper hoc. Reſpon-
detur, quod non obſtante reſponſione illa ad orationem
Salomonis debuit, vel cõueniens fuit fieri iſtam. Primò,
quia licet deſcenſio ignis fuerit reſponſio ad orationem
Salomonis: poterat tamen eſſe dubium ſuper hoc: ideo
fuit data alia reſponſio: Patet hoc, nam ſatis videtur, ꝙ
illa deſcenſio ignis ſignauerit orationẽ Salomonis exau-
ditam fore: quia in litera dicitur, cumque compleſſet
Salomon fundens preces, ignis de cœlo deſcendit, & de-
C uorauit holocauſta, & victimas: & ſic aliqua habitudo
erat illius ignis ad orationem Salomonis: quia alias non
diceretur, quod cum compleſſet orationem Salomon de-
ſcendit ignis de cœlo ad ſignandum exauditam oratio-
nem: poterat tamen aliquis dubitare, an veniret ad hoc
ignis, quia poterat deſcendere ad ſignandum ſacrificia
accepta ſibi, & hoc erat valde conueniens, cum ipſa ho-
locauſta cremata fuerint cœleſti igne. Etiam eſſe poterat
ad ſignandum miniſtrationes factas in ſanctuario eſſe
Deo acceptas: vt ergo videretur manifeſtè, quod oratio
Salomonis accepta fuerat Deo: conueniens erat, quod ali-
qua locutio, ſiue apparitio fieret, per quam manifeſtare-
tur hoc: ſicut fuit nunc factum. Secundum eſt, quòd da-
to, quod conſtaret illam deſcenſionem ignis fuiſſe ad ac-
ceptationem orationis, & ad hoc ſolum fuiſſe, decebat
D iſtam apparitionem fieri: quia per illam orationem con-
ſtabat acceptam eſſe orationem: tamen non conſtabat
qualiter eſſet accepta, ſiue quid promitteretur, aut quid
Deus comminaretur: cum ille ignis deſcendens non po-
terat explicare aliquid iſtorum. Decuit ergo, quod ver-
ba iſta explicarentur: ſicut patet in litera, vbi multa po-
ſuit comminatoria Deus, & multa promittendo, quæ
aliàs non potuiſſent intelligi, ſi non fuiſſet iſta apparitio,
& iſta eſt ratio potiſſima, quare facta eſt. Tertium eſt,
quia ſi iſtæ duæ reſponſiones factæ eſſent verbis, vna ea-
rum ſufficeret, quia idem explicarent, & coinciderent,
cum tamen vna verbis alia ſignis exterioribus facta ſit,
conuenienter duæ fieri debuerunt. Quartum eſt, quia
inter ambas acceptationes eiuſdem orationis fuit ma-
gnum tempus, nam ſi eadem die, vel eodem tempore
E vtraque oſtenſio acceptationis facta fuiſſet, non eſſet con
ueniens: quia videretur aliquo modo vna ſuperuacua.
Fuit tamen vna multo tempore poſt aliam, nam deſcen-
ſio ignis de cœlo fuit illa die, qua oratio facta eſt per Sa-
lomonem, vt patet præcedenti cap. & ſupra in litera. Et
iſta apparitio, de qua habetur hic, fuit pluſquam trede-
cim annis poſt orationem factam, vt declaratum eſt præ-
cedenti quæſtione: ideo conueniens fuit fieri bis oſtenſio
nem acceptationis iſtius.

Quomodo dixit Deus: elegi locum iſtum in domum ſacrificij. Quæſt. XXXI.

QVęritur vlterius, quomodo dixit hic Deus, & elegi
locum iſtum in domum ſacrificij, nunquid ad hoc

ſolum fiebat templum. Dicendū, ꝙ non fuit factum templum ſolum ad ſacrificia, ſed etiam ad alias miniſtrationes: nam ibi fiebant omnes miniſtrationes, quæ in tabernaculo Moyſi fiebant, & tamen illæ erant multæ, ſcilicet octo, vel nouem, vt declaratum eſt, ſupra in quadam quæſtione, de officiis ſacerdotalibus: etiam fiebant ibi miniſteria Leuitica. ſ. cantando, cuſtodiendo theſauros, & obſeruando ad portas. Aliquis ergo dicet, quod licet templum iſtud, non ſolum fuiſſet electum in domum ſacrificii: tamen præcipuum, quod ibi fieri debebat erat ſacrificium, ideo illud ſolum nominatum eſt. Dicēdum tamen, ꝙ hoc non ſtat, quia alia fiebant in templo, quæ erant digniora q̄ ſacrificium: nam ingredi in Sācta Sanctorum erat dignius q̄ facere ſacrificia, cum illud pertineret ad ſolum ſummum ſacerdotem, & iſtud pertineret ad omnes quoſcunque ſacerdotes. Etiam cremare thymiama coram Domino in altari thymiamatum, & locare lucernas in candelabro, & ponere panes propoſitionis in menſa erat dignius quam facere ſacrificia: eo ꝙ ſacrificia fiebant in atrio ſacerdotum extra templum, & aliæ miniſtrationes fiebant intra templum in loco, ad quem ſoli ſacerdotes ingrediebantur: ideo non potuit ſacrificium ſolum propter dignitatem ſuam ſuper alias miniſtrationes. Sed dicēdum, ꝙ factum eſt propter duo. Primo, quia ſacrificium erat miniſtratio magis frequentata quam cæteræ: nam ſacrificia offerebantur quotidie, & multa erant: quia aliqua die offerebantur plus quam quatuor millia in ſacrificium: ſicut patet in diebus dedicationis templi, in quibus oblata ſunt viginti duo millia boum, & centum viginti millia arietum, vt patet in litera: & tamen crematio thymiamatis ſolum fiebat bis in die. Sic etiam de locatione lucernarum, & de poſitione panum in menſa propoſitionis, quæ fiebant ſemel in hebdomada, ſ. quolibet Sabbatho: ideo ſacrificium propter frequentationem nominatum eſt. Tertium eſt propter manifeſtationem, quia inter miniſtrationes nulla erat ita manifeſta, ſicut immolatio ſacrificiorum, eo quód poſitio panum, & locatio lucernarum, & crematio thymiamatis: & aſperſio ſanguinis in Sancta Sanctorum fiebant ſecreto non vidente populo, cum fierēt intra tabernaculum, & tamen ſacrificia fiebant publicè in atrio ſacerdotum videntibus omnibus de populo. Quartū erat, quia nulla miniſtratio erat, in qua communicarent tantū omnes de populo, ſicut in oblatione ſacrificiorum: nam ad alias miniſtrationes non faciebant aliquid populares, ſed ſoli ſacerdotes exequebantur eas, & tamen ad ſacrificia faciebant aliquid populares, quia ipſi offerebant animalia, quæ ſacerdotes immolabant. Quintum erat, quia aliæ miniſtrationes ſacerdotales non fuerant approbatæ in aliquo ſigno, ſed ſola miniſtratio in ſacrificijs: nam cum ſacrificia facta eſſent, Deus miſit ignem de cœlo ad cremandum carnes ſacrificiorum: ſupra in litera: & tamen non apparuit aliquod ſignum ad oſtendendum acceptationem in alijs miniſterijs ſacerdotalibus, vel Leuiticis ita determinate, ſicut in ſacrificijs, ideo dicit ſe acceptaſſe domum iſtam in domum ſacrificij. Etiā oſtenderat ſignum, per quod indicabat ſe acceptaſſe domum illam in domum ſacrificij, & iſta eſt cauſa potiſſima. Simile patet præcedenti lib. cap. 21. cum Dauid obtuliſſet ſacrificia ſuper aream Ornam Iebuſæi venit ignis de celo, & cremauit ſacrificia: & tunc dixit Dauid. hæc eſt domus Dei, & hoc eſt altare in holocauſtum Iſrael, eo. lib. c. 22. Et dicebat illud, quia ibi futurū erat templum, quod non proficeret ſolum ad ſacrificia, & tamen quia ſolum oſtenſum fuerat ſignum acceptationis ſacrificij, vocat domum illam ſolum domum in holocauſtum Iſrael.

Quomodo Deus miſit locuſtam vel brucum, &c.
Quæſtio XXXII.

QVæritur vlterius, quomodo Deus dicitur mittere locuſtam, vel brucum, aut ſimilia animalia, quia hic dicitur, ꝙ Deus mandaret locuſtæ, vt deuoraret terram. Reſpondendum, ꝙ hic ſunt duo videnda: primum

F eſt quomodo Deus facit, ꝙ veniat locuſta in regionē aliquam. Secundum eſt poſtquam venerit quomodo mandat ei, ꝙ deuoret terram. Ad primum dicendum, quód poteſt dupliciter fieri: vno modo producendo locuſtas in locum, quem Deus vult deuaſtare. Alio modo eas aliunde portando in regionem illam. Primus modus facilis eſt, quia Deus poteſt aerē, & terram taliter diſponere, vt ſint ad producēdum innumerabiles locuſtas: nam ſicut interdum pure naturaliter tot gignuntur, vt terram operiant, ita Deo operante ſpecialiter aliquo modo plures gignentur faciliter & ſic de bruco, & eruca, ærugine, & omnibus ſimilibus beſtijs ad nocendum terræ. Alius modus eſt adducēdo animalia iſta de alia regione: nam quædam regiones ſunt in quibus locuſtæ innumerabiles naſcuntur ex cōditione terræ, & de illis poteſt Deus deducere ſubito in quamcunque regionem voluerit, mittendo ventum, qui arripiat eas, & longè deducat. G Sic enim naturaliter fit: nam quando in aliquibus regionibus apud mare conſtitutis locuſtæ ſunt, & flant venti ex parte oppoſita maris omnes locuſtæ vento arrepto præcipitantur in mare, & ſic regio purgatur illis beſtiolis: Deus autem ſic conſueuit facere, ſ. concitare ventum validum ex quacunque parte voluerit, & non ſolum iſta animalia parua, ſed etiam maiora impetu magno portat, & deducit ad locum Deo placitum. Sic enim fuit de coturnicibus, quæ erant vltra mare: nam cum Deus vellet Iſraelitas ſaturare coturnicibus, quia petebant carnes, induxit ventum Africum, qui arripuit coturnices innumerabiles de ſinu Arabico maris rubri, & detulit eas in caſtra Iſraelitarum: vt patet Num. 11. c. ſ. ventus autem egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit in caſtra. Idem patet Pſal. 77. De locuſtis etiam idē fuit: H nam cum Deus voluiſſet, ꝙ deuoraretur tota terra Aegyptiorum à locuſtis, dixit Moyſi, ꝙ leuaret manum ſuper terram Aegypti, & extendit Moyſes manus vocans locuſtas, & induxit Dominus ventum vrentem tota nocte illa, & facto mane ventus vrens leuauit locuſtas, quæ aſcenderunt ſuper vniuerſam terram Aegypti; vt patet Exo. 10. cap. & ſic Deus per ventum vrentem duxit locuſtas de terra deſerti fortaſſis: vt patet eod. cap. ſ. egreſſus Moyſes de conſpectu Pharaonis orauit Dominum, qui flare fecit ventum ab occidente vehementiſſimum, & abreptam locuſtam proiecit in mare rubrum, & non remanſit nec vna quidem in cunctis finibus Aegypti. Iſte modus facilis eſt ad ducendum locuſtas de quacunque regione in quamcunque aliam iuxta Dei beneplacitum. I Ad ſecundum, cūm quæritur, quomodo Deus mandat locuſtis, vt deuorent terram. Dicendum, quod Deus nihil mandat eis vocaliter, nec intellectualiter. Et dico hoc, quia iubere Dei eſt duplex. Aliquando iubet vocaliter, ſ. quando per angelos aliquos Deus dat aliquod mandatum. Sic factum eſt in datione legis: nam angeli erant, qui loquebantur: vt patet ad Gala. 3. & fere in omnibus alijs mandatis diuinis ad nos. Intellectualiter iubet, quando iubet Deus angelis aliquid facere: nā Deus non poteſt loqui angelo, aut alicui alteri rei, & dato ꝙ loqui poſſet Deus, non poſſet audire angelus, eo quod non eſt animal: omnia ergo mandata Dei ad angelos ſunt intellectualia. Ita dicendum nunc, ꝙ ſi Deus iuberet aliquid locuſtis, iuberet aliquo de illis duobus modis: ſed nullo iſtorum iubet, quia ad vtrumque requiritur, quód K intelligeret locuſta præceptum Domini, & tamen non intelligit: ideo Deus nihil ei iubet: ſed dicitur Deus iubere ei, quia id, quod Deus vult, locuſta exequitur, velus ſi intelligeret præceptum eius. Et hoc eſt, quia Deus diſponit locuſtam, ſicut vult: nam ſi Deus vult terram totaliter demoliri, inducit locuſtam auidiſſimam cibi, & habentem fortia inſtrumenta ad conterendum omnia. Si autem minus nocere vult, inducit locuſtam infirmiorem, & ſic nocet tantum locuſta, quantum Deus vult. Et ſic ſe habet Deus ad locuſtas, vel ſimilia animalia nocentia: ſicut homo ſe habet ad gladium: nam ſiquis velit multum ſcindere, parat gladium fortiſſimum, & acutiſſimum: ſi modicum, parat gladium hebetem, vel infirmum, & ſic gladius obedit homini, ſ. quia homo facit

illum,

illum, quod vult diſponendo taliter, qualiter expedit ad id, quod vult: Deus autem vtitur omnibus rebus iſtis, ſicut inſtrumentis. Ideo licèt non intelligant, quod ipſe vult, faciunt quod vult, & ſic dicitur Deus mandare locuſtæ, vel alijs beſtiolis, ꝙ deuorent terram.

Cum Gentiles ſint idolatræ, quare dixerunt: Deus quare ſic fecit terræ huic, &c.
Quæſt. XXXIII.

QVæritur vlterius, quomodo Gentiles tranſeuntes, & videntes Ieruſalem deſtructam, & templum, dicerent: quare ſic fecit Deus terræ huic, & domui huic? & dicerent, quia dereliquerunt Deum ſuum. Nam cum Gentiles eſſent idolatræ, non videtur, quomodo ipſi dicerent de Deo Iſrael, ꝙ feciſſet illud, quia non crederēt. Reſponderi poteſt vno modo, ꝙ ſicut præſuppoſuit Salomon præcedenti cap. multi de Gentilibus venturi eſſent ad adorandum Dominum in templo, & cognoſcerent magnitudinem eius, quia Deus exaudiret eos, & iſti licèt non conuerterentur ad Iudaiſmum, cognoſcerent Deum Iſrael eſſe ſolum Deum fortem, qui poſſet facere hoc. Item dato, ꝙ eſſent Gentiles non conuerſi ad Deum, poterant hoc dicere, quia omnes Gentiles exiſtentes in circuitu terræ Iſrael, licet eſſent idolatræ, & hoſtes Iudæorum, credebant Deum Iſrael eſſe potentiorem Dijs alijs: licet multi ſimul eſſent Dij, & quod ſi vellet delere aliquem de alijs gentibus, & Deos ipſorum, poterat, & non poſſet gens illa ſe liberare, nec etiam Dij illius gentis poſſent liberare gentem ſuam, nec ſeipſos de manu Dei Iſrael: ſic confeſſi fuerunt Philiſthiim, qui erant hoſtes Iudæorum, & vicini ipſorum: 1. Reg. 4 cum dicitur: Ingemuerunt Philiſthiim dicentes: væ nobis: nō enim fuit tanta exultatio heri, & nudiuſtertius, væ nobis: quis nos ſeruabit de manu Deorum ſublimium iſtorum? Hi ſunt Dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga in deſerto. Patet hoc etiam ex confeſſione Achior, qui erat dux filiorum Ammon: nam ipſe veniebat cum Holoferne ad pugnandum contra Iudæos. & dixit Deum Iſrael eſſe Deum cœli, & ꝙ ſi Iſraelitæ non offenderant Deum, impoſſibile erat, ꝙ aliqua gens præualeret contra eos: ideo dixit Holoferni, quod perquireret, an Iſraelitæ peccauiſſent contra Deum ſuum, & ſic pugnaret ſecurus de victoria. Si autem nulla eſſet iniquitas in eis, non pugnaret: quia non poſſet præualere, & multa alia dicit ibi de laude Dei: vt patet Iudit. 5. capit. Omnes autem gentes, quæ erant in circuitu Iſraelitarum, ſic opinabantur de Deo Iſrael: adeo putabant, ꝙ ſi ille vellet eos punire poſſet facere. Sic patet de ſacerdotibus, & diuinis Philiſthinorum, qui dixerunt Philiſthiim, Quare aggrauatis corda veſtra, ſicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor ſuū? nonne poſtquam percuſſus eſt, tunc dimiſit eos. 1. Reg. 6. c. Ideo dixerūt, ꝙ Philiſthiim offerrēt munera Deo Iſrael, vt alleuiaret manum ſuam ab eis: Sciebant autē Gentiles poteſtatem Dei Iſrael per experientiam non ſolum cōtra ſe, ſed etiam contra Deos ſuos, quia viderunt mirabilia eius. Nam quando capta fuit arca Dei Iſrael in bello à Philiſthiim, & portata eſt in templum Dagon, corruit Dagon Deus Philiſthinorum coram arca, & inuenerunt eum ſequenti die ſacerdotes proſtratum in terra coram arca, & cum ſtatuiſſent eum in locum ſuum, ſequenti nocte corruit coram arca confractis manibus, & capite. Etiā contra ipſos Philiſthinos erat potentia Dei dura, nam cū maneret arca Dei in vna ciuitate, erat ibi plaga magna in poſterioribus hominum, quia mures corrodebāt extales prominētes, & moriebantur plurimi, & cum arca de illa ciuitate in aliam portaretur, ceſſabat ibi plaga, & incipiebat in alia, in quam introducebatur arca: vnde Accaronitæ videntes arcam ad ſe portari, dixerunt clamantes in cœlum, adduxerunt arcam Dei Iſrael ad nos, vt interficiat nos, & populum noſtrum: primo Regum 5. In exitu quoque de Aegypto, cum perueniſſet fama operum Dei ad multas gentes, ſcilicet, de diuiſione maris rubri, & morte Aegyptiorum, timuerunt illæ gentes, & potiſſime populi vicini, per quos putabantur tranſituri Iſraelitæ: vt patet Exod. 15. ſcilicet aſcenderunt populi, & turbati ſunt, dolores obtinuerunt habitatores Philiſthiim: tunc conturbati ſunt principes Edom, & robuſtos Moab obtinuit tremor, & obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Sic etiam patet ſpecialiter de Chananæis, qui quādo audierunt ea, quæ fecerat Deus in mari rubro, & in deſerto pro Iſraelitis, tremuerunt, & elanguit cor eorum, nec manſit in eis vllus ſpiritus: vt patet Ioſue 2. cap. Sic etiam audita diuiſione Iordanis timuerunt omnes incolę terræ: Ioſue 5. Moabitæ quoque videntes, quód Iſraelitæ tranſituri eſſent per terram eorum, timuerunt nimis, & dixit Balac rex eorum: Sic delebit populus iſte vniuerſos, qui in noſtris finibus commorantur, quemadmodum bos ſilueſtris ſolet herbas vſque ad radices carpere: ideo cum non putaret ſe poſſe reſiſtere armis prouocauit populum ad peccandum, & ſic Deus iratus populo tradederet eos in manus Moabitarum: vt patet Nume. 22. & 24. capit. cum ergo omnes gentes, ad quas perueniebat fama de Deo Iſrael, putarent eum potentiorem alijs Dijs, poterat dicere quicunque tranſiret per templum Domini deſtructum, ꝙ Deus illum deſtruxiſſet: quia coluerant Iſraelitæ Deos alienos relicto Deo ſuo.

Quomodo Gentiles poterant dicere, quòd Deus Iſrael eduxerat Iſraelitas de Aegypto.
Quæſt. XXXIV.

QVæritur vlterius, quomodo Gentiles poterant dicere, quod Deus Iſrael eduxerat Iſraelitas de Aegypto. Reſpondendum, ꝙ in hoc ſunt duo. Primum eſt quomodo poterant putare Gentiles, ꝙ Deus Iſrael poſſet Iſraelitas de Aegypto educere. Secundum erat, dato ꝙ putarent, ꝙ poterat, quomodo putarēt, ꝙ eduxiſſet illos. Ad primum dicendum, ꝙ hoc facilè erat in Gentilibus, qui erant vicini Hebræorum: nam videbāt magnalia Dei Iſrael, & putabant eum potentiorem cæteris Dijs, & ꝙ poſſet pugnare cōtra quaſcunque gentes, & delere illas: vt declaratum eſt præcedenti quæſtione. Ad ſecundum dicendum, quód etiam Gentiles concedebant Iſraelitas eductos de Aegypto a Deo ſuo: nam quod aliquando ſteriſſent Iſraelitæ oppreſſi in Aegypto ſub manu Pharaonis, & poſtea inde fuiſſent liberati, erant hiſtoriæ, & notum erat apud gentes plurimas, & quia factum iſtud fuerat famoſum valde, manebat ad æternam memoriam. Quod autem Deus eduxiſſet Iſraelitas de Aegypto, conſtabat ex modo eductionis, ſcilicet, quia tanta miracula facta fuerant ante exitum, & in exitu, & poſt exitum. Ante exitum fuerunt miracula magna, ſcilicet decem plagę quas intulit Deus Aegyptijs: vt dimitterent Iſraelitas exire, & non permittebant vſque ad vltimam plagam, ſcilicet mortem primogenitorum, de quibus patet Exod. cap. 7. vſque ad duodecimum incluſiue. In exitu fuerunt alia miracula, ſcilicet quod Aegyptij perſecuti ſunt Iſraelitas, vt reducerent eos in Aegyptum, & aperuit Deus mare rubrum, & tranſierunt Iſraelitæ per ſiccum, & cum intraſſent Aegyptij in mare rubrum, operuit illos mare, & perierunt: Exod. 14. & 15. Poſt exitum de Aegypto fuerunt miracula multa, ſcilicet, quia Deus dabat nubem præcedentem Iſraelitas per diem, & columnam ignis per noctem, & durauit hoc quadraginta annis, quibus manſerunt Iſraelitæ in deſerto: Exod. 40. & Nume. 9. Etiam dabat Deus quotidie Iſraelitis cibum miraculoſè, ſcilicet manna: Exod. 16. & Nume. 11. capit. Et multa alia, ſcilicet de indulcoratione aquarum in Marath: Exod. 15. de apertione petræ in Raphidim, & fluxu aquarum: Exod. 17. de pugna Iſraelitarum contra Amalec, eodem capit. de alia apertione petræ, & fluxu aquarum in Cadesbarne: Numeri 20. de coturnicibus, quas dedit in cibum Iſraelitis ad ſaturitatem: Nume. 11. & multa alia. Et tamen dato, quod non eſſent omnia iſta famoſa apud Gentiles, erant aliqua iſtorum, ſcilicet de columna nubis per diem, & columna ignis per noctem: Num. 14. & Exod. 31. Apparebat ergo, quod Deus Iſrael faciebat omnia hæc, cum eſſent ſuper humanam poteſtatem, & confitebantur hoc populi terrarum, ſcili-

cet, quòd Deus eduxiſſet Iſraelitas de Aegypto: vt patet de Philiſthinis, primo Regum 4. ſcilicet. Hi ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga in deſerto. Etiã diuini, & ſacerdotes Philiſthinorum conſeſſi fuerunt hoc, vt patet primo Regum 6. ſcilicet: quare aggrauatis corda veſtra, ſicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor ſuum? nonne poſtquam percuſſus eſt tunc dimiſit eos? Sic etiam confeſſus eſt Achior Amonita: Iud. 5. & ita erat de omnibus populis vicinis terræ Chanaan. Nam quãdo facta fuit à Deo iſta eductio Iſraelitarum de Aegypto, omnes populi vicini cognouerunt iſtud, & quia fuit factum notabile, manſit ad memoriam poſterorum, & ſic omni tempore Gentiles tranſeuntes per templum deſtructum poſſent dicere, quòd Deus eduxit Iſraelitas de Aegypto, & eum dereliquiſſent, ſicut dicitur in litera.

Quomodo potuerunt dicere, quòd hoc feciſſet Deus ipſorum, cum non ſcirent legem ipſorum. Quæſtio XXXV.

QVæritur vlterius, dato, quod Iſraelitæ deſtructi eſſent, & templum ſuum, & ſcirent gentes, quòd Deus eorum poſſet hoc efficere, quomodo dicerẽt, quòd hoc facit Deus ipſorum, quia dereliquerant eum, & coluerant Deos alienos, quia iſtud non videtur, quòd poſſet aliquis dicere, niſi ille, qui ſciret legem, & crederet verum eſſe id, quod dicebatur in ea. Nam in illa ponuntur ſæpe talia. Dicendũ, quod poterat hoc fieri vno modo, ſcilicet, quòd aliqui Gentiles erant, qui nouerant legem Hebræorum. Cum enim venirent multi Gẽtiles ad orandum in templũ Salomonis, & ex hoc communicarent cum Iſraelitis, veriſimile eſt, quòd ab eis adiſcerẽt Gentiles multa de lege. Et quia videbant miracula, quæ faciebat Deus Iſrael, crederent verum eſſe id, quod in lege dicebatur. Et ſic bene crederent, quod ex hoc, quod Deus derelictus erat ab Iſraelitis, & colebant Deos alienos, quod tradiderat eos gentibus, & fecerat deſtrui templum ſuum. Alio modo poteſt intelligi, & melius: ita quod eſſet communis extimatio iſta Gentilium, ſcilicet, quod apud Gentiles erat opinio: licèt tenerent multitudinem Deorum, quod ſi aliquis Deus interdum contemnebatur, poterat magna infligere contemptoribus. Sic patet de pomo poſito inter tres Deas, ſcilicet Iunonem, Palladem, atque Venerem, per Deam diſcordię, quia ipſa non fuerat inuitata ad epulas. Et cum diceretur in pomo: pulchrum pomum, pulchrum donum pulchriori detur, iudicante Paride pro Venere, putant Poetæ Gentilium inde ſurrexiſſe cauſam belli Troiani. Sic etiam in Græcia, cum colerentur omnes dij, & Latonæ matri Apollinis, & Dianæ non apponerentur thura, pro maieſtate contẽpta immiſit aprũ terræ Calidoniæ, qui omnia vaſtabat, & poſtea occiſus eſt per Meleagrum, vt ait Ouidius 8. Meta. Sic etiam in Tragædia quinta Senecæ, cuius titulus eſt Oedipus, dicitur, quod cum eſſet magna peſtis in terra Thebanorum immiſſa à dijs propter Oedipum, qui matrem ſuam Iocaſtam tenebat in vxorem, reſponſum eſt non poſſe placari iram Deorum quouſque ceſſaret illud facinus. Et in multis alijs dicunt à dijs pœnas inflictas, & maximè pro contemptu deitatis ſuæ. Ita ergo arbitrarentur nunc Gentiles, quod cum Iſraelitæ contẽnerent Deum ſuum relinquentes Deum ſuum, quòd ita ſceretur, & deſtrueret templum, traderetque Iſraelitas in manus hoſtium. Alius etiam modus erat, quo Gentiles hoc poterant dicere, quia inter Gentiles erat iſta conſuetudo, quod quælibet gens coleret Deos, quos ab antiquo colere cœperat, & illos non mutabat, quia putabat malum eſſe, & in contemptum Dei: vt patet Ierem. 2. ſcilicet: Tranſite ad inſulas Cetim, & in Cedar mittite, & conſiderate vehementer, & videte ſi mutauit gens Deos ſuos, & ipſi non ſunt dij: populus autem meus mutauit gloriam ſuam in idolum: obſtupeſcite cœli ſuper hoc, & portæ eius deſolamini vehemẽter. Et ſic quãdo viderent, quòd Iſraelitæ mutauerunt Deum ſuum deſerentes illum, & accipientes Deum nouum, viderent, quod

F iuſtè iraſceretur Deus contra eos, & deſtrueret templum ſuum, & terram, & iſtud quælibet gens Gentilium poterat extimare. Sic etiã dixit Moyſes in fine legiſlationis: Deut. 29. quòd ſi Iſraelitæ deſererent pactum Domini, ipſe deſtrueret terram eorum, & daret eos hoſtibus, & Gentiles tranſeuntes per terram dicerent, quare Deus ſic fecit terræ huic, quæ eſt hæc ira furoris eius immenſa? & reſpondebunt, quia dereliquerunt pactum Domini ſui, qui eduxit eos de terra Aegypti, & ſeruierũt dijs alienis: Omnes ergo Gentiles, ad quos perueniret fama de hac deſolatione poterant hoc dicere.

CAPITVLVM VIII.

G *EXPLETIS autem viginti annis poſtquã ædificauit Salomon domum Domini, & domum ſuam: ciuitates, quas dederat Hiram Salomoni ædificauit, & habitare ibi fecit filios Iſrael. Abijt quoque in Emath, Suba, & obtinuit eam. Et ædificauit Palmiram in deſerto, & alias ciuitates munitiſſimas ædificauit in Emath. Extruxitque Bethoron ſuperiorem, & Bethoron inferiorem, ciuitates muratas habentes portas, et vectes, & ſeras: Balaath etiã, & omnes vrbes firmiſſimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctaſque vrbes quadrigarum, & vrbes equitum. Omnia quæcunque voluit Salomon atque diſpoſuit ædificauit in Ieruſalem, & in Libano, & in vniuerſa terra poteſtatis ſuæ. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæis, et Ammorrhæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebuſæis, qui*
H *non erant de ſtirpe Iſrael, de filijs eorum, & de poſteris, quos non interfecerant filij Iſrael, ſubiugauit Salomon in tributarios vſque in diem hanc.*

Expletis. In præcedentibus poſita eſt orationis Salomonis acceptatio, hic ponitur omnium operum ſuorum circa Deum conſummatio, cum agatur adhuc hic de ordinatione cultus diuini: & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur in operibus ſuis ordinatio: Secundo circa diuinum cultum promiſſio, ibi. *Tunc obtulit Salomon*. Prima in duas, quia primo ponitur ciuitatum conſtructio: ſecundo populi ſubiecti diſpoſitio ibi. *Omnem populum.*

An ea, quæ habentur hic habeant ordinem ad præ-
I *cedentia. Quæſtio I.*

QVæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic, habeant ordinem continuatum ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè poſt illa, vel interpoſito aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod eſt ordo conueniens, quia præcedenti cap. actum eſt de confirmatione dedicationis templi Salomonis. Hic agitur de quibuſdam operibus prophanis, quæ fecit Salomon. Et tamen poſtquam Salomon cœpit templum Domini non ceſſauit, nec diuertit ad aliqua opera aliena, quouſque omnia, quæ ad templum Domini pertinebant conſummata ſunt. Ad ſecundum dicendum, quod hic poteſt conſiderari ordo quantum ad omnia, quæ ſunt in iſto cap. reſpectu præcedentium, & inter ſe, vel ſolum
K quantum ad finem præcedentis c. & principium iſtius, an ea, quę habentur in eis ſint continuata pauco, vel multo tempore interpoſito. Si accipiatur ſecundo modo, dicendum, quod eſt continuatus ordo, & etiam eſt paucum tempus inter vnum, & alterum. Nam in fine præcedentis cap. ponitur orationis Salomonis exauditio, & illa fuit viginti annis poſtquam incohatum eſt templum, ſiue tredecim annis poſt conſummationem eius, quod idem eſt, vt probatum fuit, præcedenti capit. in quadam quæſt. De tempore, quo fuit facta illa apparitio Salomoni. Iſtud etiam, quod ponitur hic in principio c. factum eſt viginti annis poſt inchoatum templũ, ſiue tredecim annis poſt conſummationem, quod idem eſt, ideo videntur iſta ſimul facta. Si autẽ quæratur quantum ad ordinem omnium, quæ habentur in iſto cap. Di-

cendum, quod non eſt rectus ordo inter ea, quia iſta, quæ ſunt in principio cap. fuerunt poſt illa, quæ habentur in fine, quia iſta, quæ habẽtur in principio, facta fuerunt viginti annis poſt incohationem fundationis templi, vt patet in litera, quæ autem habentur infra in litera, ſcilicet de ordinatione officiorum ſacerdotalium, & Leuiticorum neceſſe eſt, quod facta fuerint illico poſt conſummationem templi: quia alias non miniſtrarent ordinatè per tredecim annos, quod eſt inconueniens. Et patet hoc, quia inter conſummationem templi, & ea, quæ habentur hic in principio cap. interciderunt anni tredecim. Nam a principio fundationis templi, & vſque ad iſta, quæ habentur hic tranſierunt anni viginti: vt patet in principio literæ, & tamen durauit de iſtis annis tẽpli ædificatio ſeptem annis, & ædificatio domus regis, annis tredecim, vt patet 3. Reg. 6. & 7. manebunt ergo illi tredecim anni, quibus ædificata eſt domus Domini tegis inter conſummationem templi, & ea, quæ habentur hic in principio. Et tamen neceſſe eſt, ꝙ ea, quæ habẽtur infra in litera, de ordinatione ſacerdotum, & Leuitarum facta fuerint immediatè poſt conſummationem templi, quia alias toto iſto tempore intermedio tredecim annorum, manerent ſacerdotes, & Leuitæ deordinati, quod eſt inconueniens, quia Dauid ante mortem ſuam ordinauerat officia ſacerdotum, & Leuitarum, præced. lib. 24. & 25. & 26. cap. vt illum ordinem tenerent ſacerdotes, & Leuitæ in templo Salomonis, poſtquam conſummatum eſſet, ideo cum Salomon hoc tempore eſſet vir valde deicola, credendum eſt, ꝙ illico poſt templi conſummationem, ordinationem factam a Dauid de Leuitis, & ſacerdotibus executioni traderet: potiſſimè, quia prima die, qua miniſtrauerunt ſacerdotes, & Leuitæ in tẽplo, ſ. quando portata eſt Arca, non erat tradita executioni iſta ordinatio, vt patet ſupra 5. quia dicitur, ꝙ miniſtrauerũt illa die omnes Leuitæ, & ſacerdotes ſimul, eo ꝙ nõdum erat ille ordo factus, i. traditus executioni: q.d. ꝙ hoc erat aliquid admirandum, cum ille ordo multo tempore ante hoc factus fuerat. Si tamen non traderetur executioni vſque ad tredecim annos poſt illam diem, non videbatur cauſa quare diceretur, ꝙ miniſtrabant ſimul: quia nondum erat ordo factus: quia etiam non fuit facta vſq; poſtea per tredecim annos, & tamen litera illa non fuit poſita ſine cauſa: ergo videtur, quod immediatè poſt primam diem, qua portata eſt Arca in templum, fuit facta iſta ordinatio & mandata executioni. Et ſic ordo eſt mutatus in quibuſdam hic: potiſſimè, quia ſunt hic multa non ſe contingentia, ſed recolliguntur multæ partes hiſtoriarum, & potuerunt eſſe variis temporibus. Circa primum dicitur. *Expletis autem viginti annis.* Hic notatur tempus quo facta ſunt iſta, quæ habentur hic de ciuitatum conſtructione, & ad iſtud refertur etiam, quod habetur præcedenti cap. de exauditione orationis Salomonis, quia 3. Regum 9. ponitur iſta hiſtoria, quæ habetur hic, & dicitur, ꝙ viginti annis poſtquam ædificauit Salomon duas domos, facta ſunt, quæ habẽtur hic, & patet hoc, quia dato, ꝙ litera non ſignificet illud, neceſſe eſt ſic concedi. Quia dicitur ibi: poſtquam templum cõſummatum eſt, & domus regis, facta eſt illa apparitio, & tñ fuerunt illa conſummata viginti annis poſtquam incohatum eſt templum: nam templum fabricatũ eſt annis ſeptem 3. Reg. 6. & domus regis fabricata eſt annis tredecim, 3. Reg. 7. cap. qui ſunt ſimul viginti anni. *Poſtquam ædificauit Salomon domum Domini, & domũ ſuã.* Ideſt poſtquam ædificare cœpit: nam non poteſt accipi ædificauit i. conſummauit ædificationem. Et hic accipitur impropriè ædificauit, quia ædificauit, ſignat rem perfectam, quia eſt verbum præteriti, & tamen hic non accipitur pro re perfecta, ſed pro re inchoata. Et ſic à die fundationis templi computantur iſti viginti anni. Si autem aliquis velit dicere, ꝙ accipiatur propriè ædificauit, quia nemo nos cogit ad ponendũ impropriè iſtud verbũ, ſed potius è cõuerſo ſemper dẽt intelligi dictio quæcũque, vel oratio in ſignificatione ſua, niſi cõſtet aliunde, ꝙ debeat teneri neceſſariò impropriè. Dicendũ, ꝙ nõ ſtat, quia nõ põt accipi ędificauit, pro perfecit ædificiũ. quia tunc ſe-

A quereretur, ꝙ eſſet iſtud anno 43. vel quarto ad minus regni Salomonis, quod eſt impoſſibile: quod patet, quia Salomon regnauit quatuor annis antequam incoharet ædificationem templi. Nam anno quarto regni ſui incohata eſt, vt patet 3. Regũ. 6. & durauit poſtea ædificatio tẽpli Salomonis annis ſeptẽ, & ſic anno vndecimo regni Salomonis conſummatũ eſt templum. 3. Regũ. 6. deinde cœpit ædificare Salomõ domum ſuã, & compleuit eã annis tredecim. 3. Regũ. 7. & ſic erant anni vigintiquatuor de regno Salomonis, quando cõſummata eſt domus ſua. Si ergo accipiatur viginti anni poſt ædificationem templi, & domus Salomonis, erit annus quadrageſimus quartus regni Salomonis, ſiue poſtquam Salomõ regnare cœpit, & iſtud eſt impoſſibile, quia Salomon ſolũ re-
B gnauit annis quadraginta. 3. Reg. 11. ideo neceſſe eſt, ꝙ accipiatur poſtquã ædificauit, i. poſtquam ædificare incohauit, & ſic ponitur impropriè. Sed tunc dicetur, quõ poteſt ſtare illa litera, ſ. poſtquam ędificauit, i. poſtquam ædificare incohauit domum Domini. & domum ſuam: quia non fuit aliqua vna dies in qua ædificatio templi, & domus regis incoharetur: vt ab illo die cõputẽtur viginti anni, vſque ad tẽpus, de quo hic dicitur? Dicẽdũ, ꝙ hic illa coniunctio, &, non ponitur in viribus copulandi ita ꝙ recipiat totam orationem, ſed ponitur ad continuitatem operis. Nam eſt ſenſus, ꝙ a die qua fundatum eſt templum Domini, tranſierũt viginti anni vſquequo hæc conſummata ſunt. Domus ẽt regis fundata eſt, non quidẽ in eadem die, ſed continuato opere, ſ. ꝙ inchoata
C ædificatione templi, continuatũ eſt ſemper opus quouſque completum eſt, & illico domus regis fundata eſt, & poſtea cõſummata eſt, & ſic ædificatio domus regis nullo modo attinet ad intentionem literę, & tamen ponitur poſt continuationem hiſtoriæ. Sic factum eſt præcedẽti cap. cũ dicebatur, ꝙ Salomon fecit die octauo collectã: eo ꝙ dedicaſſet altare ſeptem diebus, & celebraſſet ſolẽnitatem ſeptem diebus. Manifeſtum eſt tamen, ꝙ dedicatio altaris nullo modo pertinet ad collectam faciendam, ſed ſolum celebratio feſtiuitatis, quæ eſt Tabernaculorũ, & tamen quia iſtæ duæ celebrationes factæ ſunt continuato tempore, ſ. finita vna, incohata eſt alia, ponũtur ambæ ad notandam iſtam continuationem: ita hic licet tempus viginti annorum non cõputetur niſi a die fundationis templi: tamẽ ponitur ẽt fundatio domus re-
D gis, quia continuato opere fundata eſt domus regis poſt domũ Dñi, & accipitur hic domus Salomonis pro omnibus ædificiis, quæ pro ſe fecit. Nam non erat vnica domus, ſed tres, ſ. domus filiæ Pharaonis, & domus Salomonis, & domus ſaltus Libani, de quibus declaratũ fuit 3. Reg. 7. in quadam quæſtio. *Ciuitates quas dederat Hiram Salomoni ædificauit.* ſcilicet, opera præcedentia fuerunt maioris neceſſitatis, ideſt ędificatio domus Dñi, & domorum regis, quibus completis, conuertit ſe ad ædificandum opera minus neceſſaria, ſ. reſtaurandum, vel reficiendum ciuitates, quæ egebant reparatione, & iſtæ erant, quas dederat Hiram rex Tyri, Salomoni, & non habetur de iſtis ciuitatibus niſi hic, quia nihil dicitur. 3. Regũ. 9. vbi ponitur iſta hiſtoria, quæ autẽ ſunt ciuitates iſtæ, declarabitur infra in quadam quæſtione. Et dicitur
E ædificauit, ideſt refecit, quia non ædificauit de nouo: nã alias iſtæ non eſſent prius ciuitates: erant tamen prius, cum dicatur hic, ꝙ Hiram dedit ciuitates iſtas Salomoni: ideo erat refectio quædam, quia erant aliqualiter dirutæ, & refecit eas, vt conuenienter populus in eis maneret ſecurus ab incurſu bellico. *Et habitare ibi fecit filios Iſrael.* Quia prius, non habitabant ibi filij Iſrael, cũ iſtæ ciuitates de nouo datæ fuerint Salomoni ab Hiram. Sed aliæ gẽtes habitabãt. ſ. Tyrij, & nũc fecit Salomõ habitare ibi Iſraelitas. *Abijt quoq; in Hemath Soba.* Ponũtur hic ciuitates, quas Salomõ bello obtinuit. Nam præcedentes obtentæ fuerũt donatione, vel pacto, ſ. quia dederat eas ei Hirã: iſtas autẽ, quæ ſequuntur, obtinuit bello. Et dicitur, ꝙ iuit in Hemath Soba, i. iuit in terram Hemath, quæ eſt in regione Soba ad obtinendũ ciuitates, quæ in prouincia illa erant. Eſt enim Soba nomen regionis, & Hemath etiam, de quo dicetur infra in quadam

quæſtione. *Et ædificauit Palmiram in deſerto.* Iſta eſt quædam ciuitas, quæ à Græcis ſic nominatur, & ſic conſuetudo latinorum eam appellet. Eſt autem aliud nomē eius in Hebræo, quia tamen non curatur in communi locutione de eo, non poſuimus. Iſta eſt ciuitas in deſerto, ſcilicet in terra Chanaan ad partem Aquilonarem: eſt enim aliqua pars, quæ vocatur deſertum in finibus terræ Chanaan, & Syriæ, & ibi eſt regio Hemath, in qua eſt ciuitas Palmira. Hanc ciuitatem noniter videtur ædificaſſe Salomon, quia forte viſus eſt ei locus conueniens in deſerto illo ad habitandum, & conſtituit ibi ciuitatem illam. Vel dicitur ædificauit, id eſt reædificauit: ſicut accipitur ſupra de ciuitatibus, quas dedit Hiram Salomoni, quod ædificauit eas Salomon, & tamen non poteſt ibi accipi ædificare pro ædificare, ſed pro reficere. *Et alias ciuitates munitiſſimas ædificauit in Hemath.* Scilicet, regio Hemath eſt magna, & in ea Salomon ædificauit multas ciuitates muniriſſimas. Et poteſt intelligi, quod regio illa habebat vrbes multas veteres ab indigenis habitatas, ſed bellico inſultu, vel vetuſtate dirutæ erant, & illas refecit Salomon addendo eis magnas arces, ſcilicet quia forte in eis fecit turres multas, vel caſtra. Vel poteſt intelligi, quòd Salomon ędificauit vrbes de nouo in terra illa, quia terra illa Hemath erat magnas, & raræ habitationis, & quòd erat in confinibus Iſraelitarum, & Sirorum ædificauit vrbes multas ad fortitudinem terræ ſuæ, ne terra exiſtente, ſine habitatore, daretur occaſio Syris occupandi illam, & habendi inde ingreſſum ad alias partes regni Iſrael. *Extruxit quoque Bethoron ſuperiorem, & Bethoron inferiorem.* Duæ ciuitates erant, quæ vocantur Bethoron in terra Iſrael, & ideo vna vocatur Bethoron ſuperior, & alia inferior, ſcilicet, quia vna erat magis orientalis, quàm alia, & pars orientalis vocatur ſuperior, & occidentalis inferior. Vel vna erat magis Septemtrionalis, & alia magis meridiana. Pars autem Aquilonaris vocatur ſuperior, quia forte in terra Chanaan aquæ defluebant à parte Aquilonari ad meridianam. Erant autem iſtæ duæ ciuitates in ſorte Manaſſe, & Ephraim: vt patet Ioſue 16. & 17. Et ex hoc patet, quod via iſtarum ſortium erat magis meridiana quàm alia, cum ſortes tribuum, vt communiter porrigerentur ab Oriente verſus Occidentem, & neceſſe erat, quòd ſors Manaſſe eſſet magis meridiana quam ſors Ephraim, vel e conuerſo. *Ciuitates muratas habentes portas, & ſeras.* Vocantur Bethoron ſuperior, & inferior ciuitates muratæ, habentes portas, & ſeras, & hoc dicitur ad differentiam villarum, vel vicorum. Nam ciuitates in ſacra ſcriptura non accipiuntur eo modo, quo nos accipimus. Sed omnis locus muratus vocatur ciuitas, niſi forte ſit valde paruus, ita vt magis vocetur caſtrum, vel arx: & loca non murata vocantur villæ, vel vici: & vt ſciatur, quod Bethoron erant ciuitates, dicuntur habentes portas, & ſeras. Vel poteſt etiam referri ad infra poſitas, quia illæ fuerunt ciuitates habentes portas, & ſeras. *Balach etiam.* Iſta eſt quædam ciuitas ſita in ſorte Simeon: Ioſ. 19. & iſta erat aliquas ruinas habens, & Salomon fecit eam. *Et omnes vrbes firmiſſimas, quæ fuerunt Salomonis.* Id eſt, refecit etiam Salomon omnes vrbes fortes, quæ erant in Dominio ſuo. Et poteſt intelligi dupliciter, vno modo, quòd extruxit vrbes firmiſſimas, id eſt ſolum curauit reficere vrbes illas, quæ erant firmiſſimæ. Nam de vrbibus paruæ defenſionis, vtpote, quia erant in plano, non curauit multum, ſed de vrbibus, quæ erant in locis naturaliter muniriſſimis: nam illas refecit, vt ſic fortiores eſſent ad reſiſtendum hoſtium inuaſioni. Simile habetur tempore Ioſue: nam quando Iſraelitæ occiderunt multos Chananeos, & cæperunt ciuitates eorum, combuſſerunt omnes vrbes, quæ erant in plano. Ioſue 11. capit. vel intelligitur, & omnes vrbes firmiſſimas, id eſt reædificauit omnes vrbes faciendo eas firmiſſimas, quia prius non erant firmæ. Et per reædificationem iſtam, factæ ſunt firmiſſimæ. *Cunctaſque vrbes quadrigarum, & equitum.* Id eſt etiam reædificauit vrbes, in quibus eſſent quadrigæ Salomonis, & equites eius. Quadriga non accipitur hic pro curru, ſiue plauſtro, ſed equis trahentibus currum.

Ciuitas Balach vbi.

Vnde quadriga.

F Nam vocatur quadriga à numero equorum. Quatuor equi faciunt quadrigam, & tres equi trigam, & duo equi bigam, & equi iſti conſeruabantur in diuerſis ciuitatibus, de quibus infra dicetur in quadam quæſtione. *Omnia quæcunque voluit Salomon atque diſpoſuit ædificauit.* Hic ponitur clauſula generalis ſignans poteſtatem, & proſperitatem Salomonis, quantum ad omnia ædificia, quia quidquid voluit Salomon, ædificauit, & in hoc fuit excellens valde, ſcilicet quod nullus rara, & tam ampla atque magnifica ædificia fecit, ſicut Salomon: vnde cùm Ioſephus laudaret Herodis proſperitatem, & magnificentiam ſuam in ædificijs, dixit quod poſt Salomonem nullus talis ædificator fuerat: vt patet lib. 15. Antiq. in quo magnificam gloriam ædificiorum Salomoni tribuit. *In Ieruſalem, & Libano.* In Ieruſalem fuerunt ædificia Salomonis magnifica in conſtruendo domum Domini,
G quę tanta pulchritudine, & expenſarum multitudine conſtructa eſt, vt via à quoquam ſupputari poſſet expenſarum copia: erat enim tota domus interius operta laminis aureis in tecto, pauimento, & parietibus, ita vt nihil in ea eſſet, quod non aurum videretur. 3. Regum 6. etiam fecit ibi magnificum ædificium domus ſuæ, & domus filiæ Pharaonis, & domus ſaltus Libani: etiam fecit Salomon ædificia magna in Libano, quia Libanus erat mons excellens, in quo ſunt cedri excelſæ, quę ad ædificia ſunt optimæ inter omnia ligna. Aliqui putant, quod ædificium, quod fecit Salomon in Libano, fuit illa domus, quæ vocatur domus ſaltus Libani, de qua 3. Regum 7. erat enim magnifica valde, vt patet ex deſcriptione figuræ eius, eod. cap. Etiam erat domus excellens, quia omnia vtenſilia domus ſaltus Libani erant de auro puriſſimo. ſequenti
H capit. Sed errant, quia iſta domus ſaltus Libani erat in Ieruſalem, & ibi erat armamentarium Salomonis, vt probatum eſt 3. Regum 7. Quare autem vocaretur domus ſaltus Libani, cum eſſet in Ieruſalem, declaratum eſt eod. cap. ſed fuerunt iſta ædificia, aliquæ domos magnificæ, quas fecit in Libano, de quibus infra dicetur in quadam quæſtione. *Et in vniuerſa terra poteſtatis ſuæ.* Quaſi dicat, non ſolum fecit iſta opera magnifica, quæ narrata ſunt, ſed generaliter in tota terra, quæ erat ſub poteſtate ſua, faciebat opera magnifica reficiendo omnia vetera, & noua conſtruendo, cum eſſet opus.

Opinio de ædificio Libano.

Quomodo eſt verum, quòd Hiram dederit ciuitates Salomoni. Quæſt. II.

I QVæritur circa prædicta, & primò, quia dicitur hic, quod Salomon ædificauit ciuitates, quas dedit ei Hiram, quomodo poteſt hoc ſtare, quia non legitur alibi, quod Hiram dederit aliquas ciuitates Salomoni, ſed potius legitur, quòd Salomon dedit regi Hiram viginti oppida in terra Galileæ. 3. Reg. 9. Aliquis dicet, quod hic eſt mutatio ſenſus, vel eſt aliquis error: quia deberet dici, quod Salomon dedit ciuitates Hiram, et ſic intelligendum eſt, & patet hoc, quia ponitur hiſtoria, quæ habetur. 3. Regum 9. quia ea, quæ habentur hic etiam habentur ibi, & tamen loco huius, quod ponitur hic, quod Hiram dedit ciuitates Salomoni, habetur ibi, quod Salomō dedit Hiram regi Tyri viginti oppida in terra Galileæ: adeo videtur, quod iſta ſententia ſit eadem cum illa. Dicendum, quod hoc non ſtat. Primò, quia iſta ſententia non poteſt coincidere in idem,
K ſed potius eſt contraria, ſcilicet quod Salomon dederit ciuitates regi Hirā, & quod Hiram dederit ciuitates Salomoni: ideo non eſt concedendum, quod ponatur vnum pro alio. Secundò, quia iſta litera habetur etiam in omnibus alijs libris. Non eſt ergo dicendum, quod ſit error literæ. Tertio, quia nullo modo poteſt competere literæ ille ſenſus, licet velimus dicere, quod Salomon dedit iſtas vrbes regi Hiram. Nam dicitur, quod Salomon ædificauit eas. Et tamen ſi Salomon dediſſet eas regi Hiram, cum iam pertinerent ad Hiram, non poterat eas Salomon ædificare: quia non pertinebant ad eum: & tamen pertinebat, alias ædificauit eas, ſcilicet refecit Salomon: ergo non dederat eas Salomon regi Hiram, ſed potius erant iam regis Salomonis, & ſic Hiram dederat eas ſibi, cum hic fiat mentio

tio de Hiram, & Salomone. Quarto patet, & efficacius, quia dicitur, quod Salomon fecit in ciuitatibus illis habitare filios Iſrael, vt patet in litera. Si tamen ciuitates iſtas dediſſet Salomon regi Hiram, non faceret in eis habitare Iſraelitas: ſed potius Tyrios, qui erant ſubditi regis Hiram: ergo non dedit Salomon iſtas vrbes, de quibus hic dicitur, regi Hiram, ſed potius regi Salomoni dedit Hiram. Sed tunc manet dubium quomodo rex Hiram daret vrbes aliquas Salomoni, cum Salomon eſſet ditior valde quàm Hiram, & potius deberet Salomon dare regi Hiram. Poſſet dici, quod iſtæ vrbes, quas dedit Hiram regi Salomoni, fuerunt illæ quas Salomon dederat Hiram. Nam dedit Salomon regi Hiram viginti oppida in terra Galileæ, poſtquam dederat ei ligna cedrina, & abiegna, & aurum, & argentum pro ædificatione domus Domini, & domus ſuæ. Exiuit autem Hiram de regno ſuo, vt videret iſta oppida, quæ dederat ei Salomon, & dicitur, quod non placuerunt in oculis eius, vocauitque terram illam Chabul, quod ſignat diſplicentiam: vt patet tertio, & 9. & ſic cum non placerent oppida illa regi Hiram, forte reſtituit illa Salomoni: & tunc diceretur dediſſe ei. Sed dicendum, quod hoc non ſtat, quia non videtur quod illa oppida, quæ Salomon dedit regi Hiram, fuerunt ei reſtituta, ſed potius retinuerit ea ſibi Hiram. Et patet primò, quia dato quòd dicatur quod non placuerunt in oculis Hiram, nihil aliud ſubditur. Nam non ponitur quod reiecit illa, vel non recepit illa. Secundo quia dato quod non recepiſſet illa Hiram rex Tyri, non diceretur ea dediſſe Salomoni, ſed ſolum non recepiſſe, quia alias neceſſe erat, quod acceptaſſet illa Hiram & poſſediſſet illa, & poſtea reſtituiſſet ea Salomoni, ſed hoc non aſſeritur. Tertio quia dicitur quod Salomon ædificauit ciuitates iſtas, quas dedit ei Hiram. Si autem Salomon dediſſet iſtas vrbes Hiram, & poſtea Hiram reſtituiſſet eas Salomoni, non reficeret illas nunc Salomon: ſed prius refeciſſet illas, cum eſſent in poteſtate ſua. Etiam non diceretur, quas dedit ei Hiram: quia cum Hiram non tenuiſſet illas longo tempore, ſed recipiens mox reſtituiſſet, tamen dicitur: quas dedit ei Hiram: ideo intelligitur de alijs. Quarto patet, & efficacius, quia dicitur: & habitare fecit in eis filios Iſrael: & tamen ſi iſtæ ciuitates eſſent prius de regno Salomonis, habitarent in eis filij Iſrael, & dato quod Hiram videns oppida ſibi data a Salomone, non placeret ſibi illa recipere, ſed teneret eas ſibi Salomon, non mutaretur habitatio Iſraelitarum de eis, ita vt popularentur de ſubditis Hiram, & poſtea quod illa populatio recederet, & redirent Iſraelitæ ad habitandum in eis: quia dato quod Salomon daret illa viginti oppida Galilææ regi Hiram, non videtur, quod inde recederent Iudæi ad hoc, quod habitarent Tyrij. Et ſi taliter mutatio fieret, magnum tempus requirebatur, quod non ſtat cum poſitione iſta, ſcilicet quod rex Tyri videns oppida illa, non acceptaret ea. Dicendum ergo videtur, quod Hiram rex Tyri dedit de regno ſuo aliquas vrbes Salomoni, quæ non erant habitatæ fortè propter bella, & erant dirutæ, & illas refecit Salomon, & fecit, quod habitarent in eis Iſraelitæ: vel forte in eis habitabant aliqui Tyrij, & dielierunt habitare, & in eis habitare cęperunt Iſraelitæ. Si autem dicatur, quod non erat hoc veriſimile, ſcilicet quod Hiram, qui erat pauper rex, daret Salomoni, qui erat diues aliquas vrbes: dicendum videtur, quod forte Hiram habebat in extremitate regni ſui aliquas vrbes, intermixtas vrbibus terræ Iſrael, quæ melius conuenirent regno Salomonis, quam Hiram, & Salomon fortè haberet aliquas vrbes in fine regni ſui, quæ magis conuenirent regno Tyri quam ſuo. Et ob hoc conſiderato, quod expediret eis, permutauerunt loca, ſcilicet quod Salomon daret regi Hiram aliqua oppida de regno ſuo, & Hiram daret alia Salomoni de regno Tyri, & illæ vrbes quas Hiram dedit Salomoni, forte non erant ſufficienter muratæ, & Salomon voluit eas munire: potiſſime, quia erant in extremitate regni, apud Syros, & Tyrios, & talia loca debent eſſe magis munita, & cum

A muniuiſſet ea, fecit quod Iſraelitæ habitarent in illis. Loca autem, quæ Salomon dedit regi Hiram, videntur eſſe illa viginti oppida, quæ erant in terra Galilææ. Nam erat duplex Galilæa, quædam ſuperior, & inferior. Superior erat apud mare Tyberiadis. Inferior erat apud Tyrum. Et ibi dedit Salomon oppida regi Hiram, vt eſſent coniuncta regno ſuo: & licet rex Hyram dediſſet Salomoni multum aurum, & argentum, & ligna cedrina, atque abiegna, & pro hoc teneretur ſibi ad partem remunerationis non præſtitæ, & ob hoc dederit ſibi aliqua oppida: tamen non dedit ſibi omnia viginti oppida propter hoc: ſed quædam in remunerationem, & alia in permutationem. Iſte modus eſt valde conueniens literæ. Si autem hunc non vis, pone quẽcunque volueris, dum tamen maneat, quòd Hiram
B dedit aliquas ciuitates Salomoni, quæ ceſſerint in ius Salomonis, in quibus habitauerint Iſraelitæ: vt litera vult. Ioſephus tamen octauo Antiquita. non vult quòd iſta oppida viginti, quæ dedit Salomon regi Hiram, fuerint data in permutationem; ſed in remunerationem, & quòd Hiram acceptauerit ea, vt ait ibidem, ſcilicet: Hæc autem Salomon viginti annis ædificauit, cui multum aurum, & argentum Hiram rex Tyri ad ædificandum contulit. Inſuper ligna cedrina, & cipreſſina: quem Salomon quoque magnis compenſationibus redonauit, mittens ei per annos ſingulos, triticum, vinum, & oleũ quibus rebus, eo quòd habitaret in inſula, maxime indigebat. Ad hæc autem ciuitates Galileæ regionis, viginti numero, non procul a Tyro poſitas condonauit. Quas cum circuiſſet, atque conſideraſſet, diſplicuiſſetque ei
C donum, mittens ad Salomonem dixit ſi ciuitatibus non egere: & ex tunc appellatæ ſunt terra Chabul, quòd interpretatur lingua Phœnica diſplicere. Quidquid tamẽ ſit, neceſſe eſt dicere, quòd rex dederit aliquas ciuitates Salomoni.

An Emath eſſet ciuitas, vel prouincia.
Quæſtio III.

QVæritur vlterius de Emath, de qua hic dicitur quid erat, ſcilicet an eſſet ciuitas, vel prouincia, vel quid. Reſpondendum, quòd quidam volunt eam eſſe vrbem, quia ponitur tanquam terminus terræ Iſrael, vt patet Nume. 34. vbi dicitur, quòd termi-
D nus terræ Chanaan eſt Emath, & ponuntur ibi vrbes aliquæ, & montes pro terminis: cum dicitur: Porro ad ſeptentrionalem partem a mari magno termini incipiẽt, peruenientes vſque ad montem altiſſimum, à quo venient in Emath vſque ad terminos Sedada. Si tamen Emath eſſet regnum, non conuenienter poneretur pro termino ſicut ponuntur ibi aliæ villæ, vt patet in litera. Alij dicunt, quòd ſit nomen regionis: quia ſecundo Regum 8. dicitur quod Thou erat rex Emath: ergo erat regio. Dicendum quod Hemath eſt nomen regionis, & eſt nomen ciuitatis. Quod ſit nomen ciuitatis patet ex dictis. Etiam quia aſſertio multorum eſt, quod Hemath ſit ciuitas, quæ poſtea vocata eſt Anthiochia, in qua fuit ſedes Apoſtolica, & inde Romam tranſlata eſt. Quod autem ſit nomen regionis patet in litera,
E quia dicitur quòd ædificauit Salomon ciuitates munitiſſimas in Emath. Si tamen Emath non eſſet prouincia, non poſſent ibi ciuitates ædificari.

Item patet quia 4. Reg. 23. dicitur vinxit eum Pharao rex Aegypti in Reblata, quæ eſt in terra Hemath. Dicetur ergo, quod Emath eſt principaliter nomen vrbis, quia tamen eſt ciuitas magna, tota regio commiſta vocatur ex nomine eius terra Hemath. Sic etiam eſt in multis alijs in ſcriptura. Nam ſic Samaria eſt nomen ciuitatis, & regionis. De ciuitate patet, quia 4. Regum 16. dicitur, quod Samaria ædificata fuit ab Amri in monte Somer, & a nomine Domini vocata eſt ciuitas Samariæ. Quod accipiatur pro regione apparet: quia dicitur tertio Regum decimotertio, quod eueniret malum contra omnia phana excelſorum, quæ ſunt in vrbibus Samariæ,

& ſic in multis alijs: & ſic licèt Emath accipiatur interdũ pro regione, nomen iſtud non eſt niſi ciuitatis, & tamen denominatur ab illa ciuitate prouincia ſibi adiacẽs. Sed tunc dicetur, ſi Emath eſt nomen prouinciæ, quomodo vocatur Emath Soba, id eſt in terra Soba, quia prouincia non eſt in prouincia, ſed ciuitas in prouincia. Dicendum, quòd Suba ſiue Soba nomen regionis eſt, in qua regnauit Adarezer, qui fuit hoſtis Dauid, & contra quem pugnauit: vt patet 2.Reg.8.& decimo, & Emath eſt ciuitas, quæ eſt in regione Soba, & rurſus ab ipſa ciuitate Emath, & ſic diſtinguuntur interdum Emath, & Soba tanquam duæ regiones: vt cum dicitur, quòd Adarezer erat rex Soba, & Thou erat rex Emath. 2.Regum 8.& tamen Emath eſt pars Soba, ſcilicet prouincia parua in prouincia magna, & cum dicitur quod prouincia non eſt in prouincia, ſed ciuitas in prouincia, dicendum, quòd interdum prouincia eſt in prouincia: quia diuiduntur magnæ prouinciæ per paruas: nam terra Soba erat in terra Syriæ, & Syria eſt prouincia, quæ diuidebatur principaliter in duas partes, ſcilicet in Syriam ſuperiorem, & inferiorem, ſiue in Syriam Damaſci, & Syriam Soba, ſiue Syriam Meſopotamiæ: & patet hoc 2.Regum 8. cum dicitur, quod Syria Damaſci venit, vt auxilium ferret regi Soba. Ita ergo regio Soba diuidetur in alias particulares, quarum vna erit Emath. Sic enim Hiſpania eſt vna prouincia: & tamen diuiditur in multas prouincia & regna: & quodlibet regnum rurſus diuiditur in multas prouincias, ſicut regnum Caſtellæ diuiditur in Galitiam, Luſitaniam, Beticam, Barduliam, & multas alias regiones, quarum quælibet poſtea multas habet ciuitates.

Quare ædificauit vrbem Palmiram in deſerto &c.
Quæſtio IV.

QVæritur vlterius circa regionem, vel vrbem dictam Palmiram, quam ædificauit Salamon in deſerto, quare ædificauit eam, & an ſit in terra Iſrael. Dicendum, quòd Palmira ædificata fuit à Salomone in deſerto Syriæ extra terram Chanaan: quod patet: quia terra Chanaan terminatur à parte Septentrionali flumine Euphrate. Gen.15.& Deu.11.& Ioſue primo. Iſta tamen ciuitas eſt magis Septentrionalis quam Euphrates: vt ait Ioſephus 8.Antiq. Iſta ciuitas non fuit a Salomone reædificata, vt aliqui exiſtimant, ita quod prius eius exſtarent ædificia, ſed Salomon illam ampliauerit, aut velut deſtructam reficeret: ſed nouiter illam condidit. Cauſa huius fuit, quia iſta ciuitas erat in regione Syriæ, & inter terram Chanaan & Syriç ſuperioris eſt deſertum magnum, in quo non ſunt aquæ ad bibendum, ideo terra caret habitatore. In loco autem vbi Palmira ædificata fuit erat aquarum copia: ideo Salomon regionem illam à nullo occupatam inueniens, occupauit, & ciuitatem ibi magnam conſtruxit, & ob hoc ſcriptura facit ſpecialem mentionem de hac ciuitate, quia erat valde famoſa. Cauſa quare ædificauit, fuit quia erat valde vtilis ciuitas illa regno ſuo: nam erat in confinibus Syriæ, & ex illo loco poterat cognoſci inſultus aliquis, quem facere vellent Syri contra Hebræos, & prouiderent ei, etiam ex illo loco reſiſteretur Syris volentibus introire in terram Iſrael. De iſta ciuitate loquitur Ioſephus 8. Antiqui. dicens: Pergens Salomon in deſertum ſuperioris Syriæ, eamque capiens, conſtituit ibi maximam ciuitatem duorum dierum itinere a Syria ſuperiore diſtantem, ab Euphrate vero vnius: à maxima Babylone ſex manſionibus procul exſtantem: Vt autem hæc ciuitas a partibus habitabilibus Syriæ ita diſtaret, hæc cauſa eſt, eo quòd in inferiori terra aqua nuſquam inueniatur: in illo autem loco ſolum modo putei, & fontes abundant. Hanc itaque ædificans ciuitatem, & muris eminentibus eam circumcingens, thadamum appellauit, & hactenus apud Syros ita appellatur, quam Græci Palmiram vocant.

F *An peccauerit Salomon ædificando in terra Syriæ.*
Quæſtio V.

QVæritur vlterius, an Salomon peccauit ædificando ciuitatem iſtam in terra Syriæ, & occupando regionem terræ illius. Aliquis dicet, quod ſic, quia Deus dederat Iſraelitis terram Chanaan ſolam habitandam. Si ergo ipſi vellent occupare alias regiones, tranſcenderent limites mandati diuini, & peccarent. Confirmatur hoc, quia Deus aſſignauit diligenter terminos terræ Chanaan ex omni parte, & dixit, quòd illa erat terra, quam poſſiderent, quæ continebatur ſub illis terminis, ergo omnes alias poſſidere prohibuit, quia aliàs ſuperfluum eſſet tam diligenter terminos terræ huius aſſignari: Num. trigeſimo quarto cap. Reſpondendum, quod non
G peccauit Salomon ædificando ciuitatem illam in terra Syriæ: quia licet termini terræ Chanaan non clauderent ciuitatem illam, ſed eſſet in Syria, tamen in hoc non præiudicabat Salomon Syris, quia illa regio erat nullius: non enim occupauerant Syri regionem illam, nec occupare volebant, eo quòd non poterant terram populare: nam diſtabat locus ille a locis habitabilibus Syriç duabus dietis, in quibus nulla erat aqua, & ſic non poterant coniungere terræ ſuæ locum illum, in quo erat Palmira: ſed ille aquis abundaret: & cum à nemine occuparetur, poterat illum Salomon ſine cuiuſquam præiudicio occupare: quia in nullius bonis erat, & res, quæ in nullius bonis eſt, primo occupanti conceditur. Ideo nec poterant Syri contra Salomonem reclamare tanquam aliquid ipſorum occupaſſet, cum ipſi nollent regionem
H illam occupare. Alio modo poſſet dici, quòd Salomon obtinuit regionem illam in bello iuſto: & ſic efficiebatur ſua, & poterat in ea vrbes facere, & illas poſſidere, & hoc ſatis conſonat literæ, quia dicitur: abijt quoque in Emath, & obtinuit eam, & ædificauit Palmiram in deſerto, ſcilicet poſtquam regionem Emath obtinuit, ædificauit in deſerto illo Palmiram. Cum autem obijcitur, quòd non poterat Salomon ædificare ciuitatem illam, quia erat extra terram Chanaan. Dicendum, quod licet Iſraelitis ſolùm eſſet promiſſa terra Chanaan, tamen poterant ipſi occupare alias regiones, quando haberent iuſtam cauſam pugnandi contra habitatores terræ ipſius. Iſta autem erat differentia inter bella, quæ Iſraelitæ faciebant contra Chananæos, & contra alias gentes, quia contra Chananæos ad hoc, quod Iſraelitæ pugnarent,
I non erat opus aliqua cauſa noua: ſed ex eo, quod Chananæi erant, pugnare licebat contra illos: imo quod magis eſt, ex eo quod Chananæi erant, non licebat cum eis pacis fœdera inire: & ſi Iſraelitæ facerent aliqua fœdera volendo eos dimittere viuentes, peccarent, vt patet Nume. trigeſimo tertio, & Deuter.20.& Ioſue 23.& Iudi. ſecundo. Contra alias autem gentes non erat licitum Iſraelitas pugnare, niſi ſuborta aliqua cauſa noua rationabili. Et ratio diuerſitatis eſt, quia Deus condemnauerat Chananæos ad mortem: quia iam conſumata erant peccata eorum: licet tempore Abrahæ non eſſent conſummatç iniquitates ipſorum. Gene. decimoquinto, & fecerat Iudæos executores huius ſententiç contra Chananæos: impoſueratque eis neceſſitatem exequendi: vnde ſi vellent parcere eis agerent contra mandatum eis datum, & pec-
K carent. Contra alias gentes non fuerant conſtituti Iſraelitç executores: quia nec fuerat ſic ſententia data contra aliquam de totali deletione, ſicut contra Chananæos: ideo non poterant Iudæi procedere contra alias gentes, tanquam executores diuinç ſententiç, ſed tanquam proſequentes vindictam propriæ iniuriæ: & ad hoc neceſſe erat, vt oriretur aliqua cauſa rationabilis, ex qua Iudæis competeret pugnare contra alias gentes, & quando talis cauſa intercideret, poterant licite pugnare Iſraelitæ contra gentes, quæ erant extra terminos terræ Chanaan, & occupare ciuitates eorum hac lege, quod ſi ciues oblatam pacem per Iſraelitas reciperent, ſeruirent ſub tributo, & manerent illæſi in vrbe ſua. Si autem non reciperent, pugnabatur vſque ad captionem ciuitatis, & occidebantur viri bellatores omnes in ore gladij.

gladij. Deuteron. 10. cap. Iſtud autem verum erat generaliter niſi contra duas alias gentes, quæ non erant Chananeæ: & tamen Deus dederat Iſraelitis præceptum de hoſtiliter agendo contra illas, ideo nulla alia ſuborta cauſa poterant pugnare contra illas, ſcilicet contra Madianitas, & Amalecitas. De Madianitis cauſa fuit, quia ipſi dederunt modum ad decipiendum Iſraelitas, vt fornicarentur, & colerent idola, & ſic venitet ira Dei contra eos: & ſic dixit Deus: hoſtes vos ſentiant Madianitæ, quia hoſtiliter egerunt contra vos. Nume. 25. capit. De Amalecitis cauſa fuit, quia bis pugnauerunt contra Iſraelitas in deſerto iniuſtè: vt patet Exo. 17. & Num. 14. & Deus iuſſit, quòd non obliuiſcerentur Iſraelitæ illius iniuriæ, ſed cum haberent pacem in terra ſua delerent nomen Amalec de ſub cælo. Deuterono. 26. Nunc autem Salomon pugnauit contra Syros de terra Emath, & fortè habuit bellum iuſtum contra eos: ideo poterat licitè occupare terram eorum, & occupauit regionem iſtam. Cum autem dicitur, quod Iſraelitis non licebat occupare, niſi terram illam, quæ erat eis promiſſa, & cuius termini eis erant declarati, quia alias fruſtra ponerentur termini cum tanta diligentia, dicendum quod licebat occupare terram vicinorum ex iuſtis cauſis exortis bellis. Terminorum autem aſſignatio non excludit iuſta bella, nec ex hoc eſt inutilis illa ſignatio, quia proficit ad multa. Primò, quia ex hoc ſcirent Iſraelitæ contra quas gentes poterant pugnare, nulla cauſa exiſtente, & contra quas gentes requirebatur exiſtentia cauſæ: nam contra illas, quæ erant illis terminis clauſæ, non requirebatur aliqua cauſa ad hoc, quod pugnarent, & contra alias requirebatur cauſa. Secunda ratio, quia ſcirent Iſraelitæ, quæ gentes erant cum quibus erat ſibi impoſita neceſſitas pugnandi, & quæ non. Nam contra incluſas terminis illis, cogebantur pugnare, & non poterant parcere eis. Deut. 20. contra alias gentes regulariter non cogebantur. Tertiò, quia per hoc ſciebant Iſraelitæ differentiam bellorum: nam cum pugnarent Iſraelitæ, aliam legem habebant pugnando contra Chananæos quàm contra gentes extra terram Chanaan: vt patet Deuteron. 20. Requirebatur ergo, quòd ſcirent, qui erant Chananæi, & qui non, & hoc ſciebatur per aſſignationem iſtorum terminorum.

Quare ædificauit iſtas vrbes Salomon. Quæſtio VI.

Quæritur quare Salomon ædificauit ciuitates iſtas, de quibus hic dicitur, & potiſſime, quia dicitur, quòd ædificauit omnes vrbes firmiſſimas, quæ fuerunt Salomonis. Dicendum, quòd Salomon ædificauit hic quaſdam ciuitates extra regnum ſuum, & alias intra. Nam illæ, quas ædificauit in terra Emath, erant extra regnum Salomonis in terra Syriæ, & de iſtis dicendum, quòd Salomon occupauit in bello iuſto terram Emath, quia pugnauit contra Emathæos, vt colligitur in litera, cum dicatur, quòd obtinuit eos, & ciuitates eorum dirutas ædificauit, vt haberet firmam defenſionem in eis de Bethoron ſuperiore, & inferiore, & alijs ciuitatibus regni ſui quas extruxit. Cauſa poteſt eſſe duplex. Prima, quia iſtæ vrbes vetuſtate, vel forte bellis habebant muros ex aliqua parte dirutos, & Salomon reficiebat nunc, quæ corruerant. Secunda & verior eſt, quia aliquæ ciuitates erant inter Iſraelitas, quæ deſtructæ fuerant a principio habitationis Iudæorum in terra Chanaan, & nullus habitabat in eis, & habebant ex maxima parte muros dirutos: & hoc fuit, quia quando Ioſue, & Iſraelitæ ceperunt ſimul de poteſtate Chananæorum multas vrbes, occidendo triginta & vnum reges ipſorum, non potuerunt habitare in omnibus illis ciuitatibus, quia ipſi pauci erãt ad occupandum tantam regionem, & quia ſi vrbes manerent erectæ, Chananæi ſuperuenirent & occuparent eas denuo, & ſic rurſus bellandum eſſet contra eos, & nunquam deficeret bellum Iſraelitis: ad euitandum autem hoc Ioſue fecit, quod omnes vrbes acceptæ de manu Chananæorum, quæ erant in plano, & malè defenſabi-

A les erant, cremarentur, & diruerentur: vt non haberent iam in eis locum defenſionis Chananæi. Vrbes autem fortes, quæ erant in locis munitiſſimis non fuerunt crematæ: ſed habitauerunt in eis Iſraelitæ, eo quod facilius poterant tales vrbes defendi propter conditionẽ loci. De hoc patet Ioſue. 11. Iſtæ autem vrbes, quæ illo tempore fuerant deſtructæ, poſtea reficiebantur paulatim creſcente populo Iſrael, vtpote ſi in aliqua forte tribus, eſſent tres, vel quatuor vrbes de iſtis dirutis, cum creſceret populus, & iam non caperetur in vrbibus fortibus, quæ manſerunt illæſæ, reficiebant aliquam de vrbibus dirutis, & habitabant ibi. Nunc autem tempore Salomonis, quia populus Iſrael creuerat nimis, & Salomon volebat dilatare gloriam regni ſui, refecit omnes ciuitates, quæ erant dirutæ in regno ſuo, & fecit eas eſſe vrbes

B muniſſimas ponendo turres, & alia propugnacula, fortiora quàm prius extiterant, & fecit quòd habitarent Iſraelitæ in iſtis vrbibus.

Quæ fuerunt iſtæ vrbes quadrigarum, & equitum. Quæſtio VII.

Quæritur vlterius, quæ erant iſtæ vrbes quadrigarum, & equitum, de quibus hic dicitur. Reſpondendum quòd quadriga, vt ſupra dictum eſt, non accipitur pro plauſtro, ſed pro equis trahentibus plauſtrum, & vocatur quadriga a quatuor equis, & quia quilibet currus bellicus habebat quatuor equos, vocantur oẽs iunctuæ equorum quadrigæ: & erant vrbes quadrigarum, vrbes in quibus cuſtodiebantur equi Salomonis: nam

C Salomon ad dilatandum, & magnificãdum gloriam regni ſui, congregauit multos equos de Aegypto, & Coa, & de alijs regionibus, vt patet ſec. & 3. Reg. 10. & fecit ſibi equites multos: ita vt diceretur Salomon habere quadraginta millia præſepia equorum curriliũ, & duodecim millia equeſtrium. tertio Regum quarto capitulo. Iſtos equos diſtribuit Salomon per vrbes: nam habebat ſemper ſecum aliquos in Ieruſalem vbi manebat, ad oſtendendum gloriam ſuam. Alios vero poſuerat in varijs ciuitatibus regni ſui, & præpoſiti Salomonis curabant de pabulis ipſorum equorum. Nam Salomon habebat præpoſitos duodecim, qui prouiderent domui ſuæ de cibis, per duodecim menſes anni, quilibet menſe ſuo tertio Regum quarto, & iſti curam habebant de

D cibis equorum, ſcilicet, quod quilibet prouidebat equis regis vno menſe. Vocabantur vrbes equitum, vt aliqui putant, illæ, in quibus Salomon aſſignauerat ſibi equites: nam Salomon aſcripſerat militiæ ſuæ multos de Iſraelitis, & illi erant in ciuitatibus certis de regno Salomonis, & illæ vocabantur ciuitates equitum. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia licet Salomon aſcripſiſſet militiæ ſuæ multos de Iſraelitis: tamen non erant illi in ciuitatibus certis, quia non erat opus ad aliquid, ſcilicet quia non aſſumebat Salomon milites de certis ciuitatibus, & non de alijs: ſed vbicunque videbat virum probum, & aptum bello, iungebat eum ſibi de quacunque ciuitate, vel de quacunque progenie eſſet, ſicut faciebat Saul primo Regum 14. etiam equites congregati non erat opus, quod eſſent in aliquibus certis ciuitatibus, cum non agatur hic de temporibus

E bellorum: ſed vbique poterant eſſe. Agitur autem de equis quadrigarum, quod eſſent in locis certis, eo quòd Salomon habebat multos equos curriles, & multa pabula neceſſaria erant eis, de quibus curabant duodecim præpoſiti Salomonis: & ad hoc erant equi omnes in ciuitatibus certis, vt melius poſſent cibi eorum congregari ad illas vrbes de alijs locis, quam ſi eſſent alibi. Dicendum ergo, quòd vrbes equitum vocantur vrbes equorum pertinentium ad equites: nam Salomon habebat equos ad duplicem vſum, ſcilicet, ad ponendum eos in curribus, & ad equitandum in eis, & vterq; vſus erat bellicus: primi equi vocantur quadrigæ, quia vni curru coniungebãtur quatuor equi, qui faciunt quadrigã, alij vocantur equites, id eſt, ad equitandum: & iſti equi, qui vocantur quadrigæ vocãtur etiã equi curriles,

quia curribus alligati ſunt. Et iſti duo modi equorum, ponuntur 3.Reg.7.ſcilicet, Habuit Salomon quadraginta millia præſepia equorum equitum, ideſt, ad equitandum, ſic accipitur 3.Reg.10.& ſequẽt capitulo, & iſtud ſtat conuenienter, ſcilicet, quòd ſicut pro equis curribus, qui vocantur quadrigæ, erant ciuitates certæ, in quibus alerentur: ita etiã pro equis equitibus, ideſt, ad equitandum, erant certæ ciuitates, & illæ vocantur ciuitates equitum.

Quid fecerit Salomon in Libano. Quæſtio VIII.

QVæritur vlterius, cùm dicatur hic, quòd Salomon ædificauit, vel fecit in Libano quæcunque voluit, quid fuerit hoc quod ibi fecit. Reſpondent aliqui, quòd ibi fecit Salomon domum illam famoſam, quæ vocatur domus ſaltus Libani de cuius figura, & gloria habetur, 3.Reg.7. Eratque tota ſuppellex, & vaſa domus illius de auro, vt patet ſequenti capitulo. Dicendum tamen, quòd non ſtat, quia domus illa, quæ vocatur domus ſaltus Libani non erat in Libano, ſed in Ieruſalem, vt declaratum eſt eodem capitulo. Nec ad hoc obſtat nomen ſuum, quia ibi ponitur cuius nominis: ſed eſt ſenſus, quòd ſubiecit Salomon habitantes in monte Libano. Pro quo ſciendum, quòd Libanus eſt mons magnus in terra Chanaan, & Syriæ, & Phęnicis, in quo ſunt ligna precioſiſſima, ſcilicet, cedri & cypreſſi, & potiſſime cedri: de quo monte habuit Salomon ligna ad ædificandum domum Domini, & domum ſuam. 3.Regum 5.& ſupra 2.cap. Eſt autem iſte mons in latere Aquilonari terræ Chanaan, vt patet Num.34. Sic etiam patet Deut.11. & Ioſue primo, ſcilicet: A deſerto, & Libano, & flumine magno Euphrate vſque ad mare Occidentale erunt termini veſtri. Quando autem Ioſue pugnauit contra Chananæos cepit magnam partem terræ Chanaan: occiditque reges triginta vnum: Ioſue 12.capit & tamen adhuc manſit magna pars terræ Chananæorum non occupata ab Iſraelitis, & illius erat quædam particula montis Libani: ſcilicet, quòd habitantes ibi non fuerant ſubiecti Iſraelitis, vt patet Ioſue 13. & Iudi.3. Salomon autem ſubiecit omnes Chananæos, & quoſcunque relictos de illis ſeptem populis, qui non fuerant ſubiecti tempore aliorum Regũ: vt patet infra in litera, et 3.Regum 9. Ideo oportuit, quod ſimul cum eis ſubijceret eos, qui morabantur in Libano: & quia Libanus, vt dictum eſt, erat in parte Aquilonari terræ Chanaan, & etiam regio Emath, quia vtrumque erat apud Euphratem, erat vnum apud alterum, & ſic cum ſubiugaſſet ſibi Salomon Emathæos, & ædificaſſet ciuitates in Emath, ſubiugauit etiam eos, qui erant in monte Libano, & ob hoc ponuntur iſta ſimul, ſcilicet de ædificatione ciuitatum Emath, & de ædificatione in Libano. Hoc enim Ioſephus vult 8. Antiqui. dicens: Rex itaque Salomon Chananæos, qui in monte Libano morabantur vſque ad ciuitatem Amathi, non obedientes ſubdidit, & tributa eis impoſuit: & ſic ædificatio Salomonis in Libano fuit, quòd aliquas vrbes dirutas refecerit. Nam ſicut ſubdita ſibi nouiter terra Emath in ea ciuitates ædificauit, vt dicitur in litera, ita & in monte Libano aliquas vrbes refecit ſubdita ſibi regione illa. Poteſt etiam intelligi, quòd Salomon in Libano ædificauit aliqua magnifica loca ad delectationem habitationis. Eſt enim terra Libani frigidiſſima in tota terra Chanaan propter altitudinem. Nam cum terra Chanaan ſit valde calida, cum ſit partim in tertio, & partim in quarto climate: tamen nunquam deficit nix de monte Libano: vt patet Ierem. decimooctauo, ſcilicet. Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut euelli poſſunt aquæ erumpentes frigidæ, & ob hoc tam propter frigiditatem, & temperiem loci, quàm propter pulchritudinem arborum, & ſuauitatem arborum credendum eſt, quod Salomon fecerit ibi aliqua ædificia ad manendum in vere, & æſtate. Et hoc conſonat dictis Ioſephi 8. Antiq. dicentis: vltra has fecit alias ad voluptatem, & ad epulas opportunas, & rerum temperamentis, pomorumque

F fertilitate, & aquarum frigidiſſimarum poculis abundantes. Et quia iſta ædificia Libani fuerunt magnifica, fit de eis mentio ſpecialis. *Omnem populum.* Hic ponitur ſecundum huius partis, ſcilicet populi ſubiecti diſpoſitio, & diuiditur in tres partes: quia primò ponitur extraneorum, ſcilicet Chananæorum diſpoſitio: ſecundò ſuorum gubernatio, ibi. *Porro de filijs Iſrael.* Tertio vxoris collocatio, ibi. *Filiam verò Pharaonis.* Circa primum dicitur. *Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæis.* Scilicet, Salomon ſubiugauit ſibi in tributarios omnes, qui manebant in terra Chanaan de Hethæis, Chananęis, & alijs gentibus. Multi enim manſerant vſq; ad tempus Salomonis, vt declarabitur infra in quadam quæſtione. *Amorrhæis, & Pherrezæis.* Septem erant po-
G puli Chananæorũ. Scilicet Chananæi, Amorrhæi, Pherrezæi. Iebuſæi, Heuæi, Hethæi, Gergeſæi: vt patet Deute. ſeptimo, & Ioſue 3.& ponuntur hic quinque populi ſolum, ſubticetur Chananæus, & Gergeſæus. Et hoc poteſt eſſe propter duo. Primum eſt quia raro ponuntur omnes ſeptem populi ſimul: ſed poſitis pluribus eorum ſubintelliguntur cęteri: vt patet Exod.3. vbi apparuit primò Deus Moyſi in rubo, & dixit ei, quòd volebat educere Iſraelitas de Aegypto, & introducere in terram Chanaan: & nominauit ibi ſex populos ſubticendo Gergeſæũ. Et tamen manifeſtum eſt, quòd etiam intelligebatur promiſſa terra Gergeſæorum: quia poſtea Iſraelitæ cum eſſent in deſerto promiſit Deus, quòd introducere Iſraelitas in terram Chanaan: & inter cęteros populos nominauit Pherrezeum: vt patet Deuterono.7. Poſtea etiam
H cum eſſent Iſraelitæ apud Iordanem, & ingreſſuri eſſent in terram Chanaan, dictum eſt, quòd Deus daret eis terram ſeptem populorum: & inter cæteros nominantur, ibi Gergeſæi. Ioſue 3.cap. Ideo ſubticetur aliquando ille populus, & interdum duo, non quidem tanquam videantur illi excluſi: ſed quia poſitis quibuſdam intelliguntur omnes alij, & ita poteſt hic intelligi, quòd de omnibus ſeptem populis Chananæorum erant aliqui reſidui: & tamen non poſuit litera niſi quinque: quia per iſtos intellexit alios duos. Secundum eſt, quòd dicatur, quòd nunc ſolum erant reſidui de iſtis quinque populis: quia licèt populi Chananæorum eſſent ſeptem: tamen duo populi iam omnino perierant, eo quod Iſraelitæ ceperant maximam partem terræ Chanaan, & non manſerant reliquiæ illorum duorum populorum. De alijs autem
I quinque populis manſerunt aliquæ reliquiæ, & iſtas ſubiecit nunc Salomon. Primus tamen modus eſt verior, quia manifeſtum eſt, quòd etiam nunc tempore Salomonis manebant aliqui Chananæi, & hic ponuntur Chananæi: patet hoc, quia omnes Philiſthiim erant Chananæi: vt patet Ioſue 13. & terra Philiſthinorum adhuc manebat aliquo modo non ſubiecta vſque ad tempus Salomonis: etiam habitantes iuxta Sidonem erant Chananæi, vt patet ibidem, & ſubiecti fuerunt tempore Salomonis: de Gergeſæis idem credendum eſt, quod forte aliqui eorum reſidui erant, & tamen ſcriptura non curauit enarrare de omnibus, ſed ſubintellexit per alios. *Qui non erant de ſtirpe Iſrael.* Iſtud dicitur, quia Chananæi non pertinebant ad genus Iſraelitarum, cum Iſraelitæ deſcenderent a Iacob, & omnes populi Chananæorum
K deſcenderent à Chanaan. *Et de filijs eorum, & de poſteris.* Filij vocantur filij immediati: poſteri vocantur nepotes, & omnes inferiores, & refertur hoc ad illos Chananæos, qui erant quando Ioſue ſubiugauit terram Chanaan Iſraelitis, ſcilicet quod de illis, & filijs eorum, & poſteris deriuata fuit magna progenies, quæ durabat vſque ad tempus Salomonis, & omnes iſtos ſubiugauit Salomon in tributarios. *Quos non interfecerant.* Quoſdam de Chananæis dimiſerant Iſraelitæ in terra: quia non potuerunt occidere eos. Alios autem dimiſerunt, quia voluerunt ſibi illos ſubijcere in tributarios, ſicut patet Ioſue 16.& Iud. primo. Hæc autem litera intelligitur ſolum de illis, quos Iſraelitæ non ſubiecerunt, quia non potuerunt, vel non aduerterunt, & tamen non dimittebant eos, vt eſſent tributarij: quia hic dicitur de omnibus iſtis populis, quòd Salomon illos redegit in tributarios;

butarios:& tamen non potuit redigere eos, qui iam redacti erant: ideo intelligitur de illis, qui non erant aliquo modo ſubiecti Iſraelitis. *Subiugauit Salomon in tributarios vſque ad diem hanc*, Ideſt ſubiecit eos Salomó in tributarios, & manſerunt tributarij ſemper Salomonis,& aliorum regum Iudæ, & Iſrael vſque ad dié hác, ideſt vſque ad diem, qua ſcriptus eſt liber in quo hæc habentur: ſed quomodo hoc verum eſſe poſſit declarabitur infra in quadam quæſtione. Ex hoc ſequitur id, ꝙ apparret in ſacra ſcriptura, ſcilicet, quòd temporib. præteritis ante Salomonem tempore Iudicum, & Regum, ſcilicet Saulis,& Dauid, erãt multa bella Iſraelitarũ cõtra Philiſthinos, Heuços, & Chananæos, Sidonios,& alias gentes: vt patet Iudic. 10. & Saul ſemper pugnauit contra Philiſthinos. primo Regum 14. & in bello cõtra eos mortuus eſt. eo. lib. 31. c. Dauid quoque multa bella fecit contra illos: vt patet 2. Reg. 5. & 8. 21. cap. Poſt tempora autem Salomonis non reperitur, quòd aliquis Rex Iuda, vel Iſraelitarum pugnaret contra Philiſthinos vel aliquos de populis Chananæorum.

Quomodo manſerunt tot de iſtis populis Chananæorum, cum Deus iuſſiſſet Iſraelitis, vt occiderent eos. Quæſt. IX.

QVæritur, quomodo manſerunt tot de iſtis ſeptem populis Chananæorum vſque ad tempora Salomonis, cum Deus iuſſiſſet Iſraelitis cum tanta diligentia, quod occiderent Chananæos, Numer. 33. & Ioſue 23. & Deuter. 20. Reſpondendum eſt, quòd iſtud habuit originem ex tempore Ioſue. Fuit enim Ioſue princeps Iſraelitarum in introitu in terra Chanaan: & ſubiecit eis maximam partem terræ Chanaan, occiditque triginta vnum reges. Ioſue 12. cap. & tamen non ſubiecit totam terram Chanaan, quia magna pars derelicta eſt, quæ tenebatur adhuc à Chananæis, & alijs populis. Quæ autem terra eſſet iſta, habetur Ioſue 13. vbi Deus dixit Ioſue, quod multa terra relicta fuerat, quæ non erat tradita in manus Iſraelitarum, & ipſe erat iam ſenex & prouectæ ætatis, nec poſſet iam pugnare: Deus tamen traderet illam in manus Iſraelitarum: ponitur etiam terra iſta relicta Iudic. 3. capit. Cauſa autem quare iſta terra non fuit tradita tota in manus Iſraelitarum tempore Ioſue, fuit triplex: prima fuit ad vtilitatem Iſraelitarum, ſ terra erat valde magna, & Iſraelitę erant valde pauci ad populandum eam, & non poſſent illam habitare, ſi Chananæi occiderentur, vel expellerentur de terra, vnde redigeretur terra in ſolitudinem, & creſcerent in ea beſtię peſſimæ contra Iſraelitas, ſcilicet ſerpentes, leones, vrſi, & aliæ feræ. Iſtam cauſam aſſignauerat Deus viuente Moyſe: Exod. 23. ſcilicet. Non ejicias eos a facie tua anno vno ne terra in ſolitudinem redigatur, & creſcant cõtra te beſtiæ, paulatim expellam eos de conſpectu tuo, donec augearis, & poſſideas terram, & non ſolum non ſufficerent Iſraelitæ ad replendum totam terram Chanaan, ſi eis tota daretur illico vt ingreſſi ſunt. Sed etiam non ſufficiebant replere illam, quam ſubiugauerunt, viuente Ioſue. Et ob hoc iuſſit Ioſue, quod omnes ciuitates exiſtentes in plano quas acceperant de manu Chananæorum cremarent, & vaſtarent: quia non poterant habitare in eis, & venirent Chananæi habitareque in eis & eſſet rurſus pugnandum Iſraelitis contra Chananęos. In vrbibus autem, quæ erant in locis excelſis habitauerunt Iſraelitæ: tam illæ, quæ erant ſufficientes eis ad habitationem, & defenſabiliores eſſent, quam illæ, quæ erant in plano, vt patet Ioſue vndecimo. Secunda cauſa fuit propter peccata Iſraelitarum: nam Deus iuſſerat, ꝙ non communicarent cum Chananæis in matrimonijs, & pace, & quod altaria eorum, & templa deſtruerent, & lucos ſuccidetent: & quia noluerunt, ſed permiſerunt altaria, & lucos in terra, & acceperunt coniuges de ſtirpe Chananæorum, & dederunt de filiabus ſuis vxores Chananæis: iratus Deus voluit, quod manerent aliqui Chananæi in terra, qui eſſent hoſtes Iudæorum; & hos haberet Deus tanquam flagella

A contra Iſraelitas, ita quod quandocumque peccarent, mitteret Deus Chananæos contra Iſraelitas, & opprimerent eos, vt patet Iudicum ſecundo capit. Et iſtam practicam tenebat Deus cum Iſraelitis, ſcilicet, quòd quando colebant idola, ſuſcitabat contra eos aliquos Chananæos, vel reges aliarum gentium, & opprimebant eos, vel tenebant in ſeruitute quouſque Iſraelitæ gementes conuerterentur ad Dominum confitentes ſe iniquè egiſſe, & tunc Deus ſuſcitabat eis vnum Saluatorem, ideſt iudicem, & liberabat eos de manibus opprimentium: & cum iterum declinarent ad idola mortuo illo iudice, ſuſcitabat Deus alios hoſtes ſuper Iſraelitas, qui opprimebant eos quouſque iterum gemerent, & ſuſcitaret Deus illis alium iudicem. Et iſtum modum tenebat Deus, & tenuit ſemper tempore iudicium: vt patet Iudic. ſecundo cap. & per totum illum librum. Si au-
B tem Iſraelitæ non peccaſſent contra legem Domini, non opus eſſet, quòd manerent aliqui, qui illos opprimerent. Tertia cauſa fuit ad exercitium Iſraelitarum: nam ſi Deus tradidiſſet totam terram Chananæorum Iſraelitis mox, vt ingreſſi ſunt in eam, non maneret Iſraelitis cum quo pugnarent, & ſic non exercitarentur in armis, efficerenturque pigri, & inhabiles ad bellum, & cum nouiter ſuperuenirent aliqua bella ab alijs gentibus, non auderent Iſraelitæ pugnare contra illos, nec noſſent modum belli propter longam diſſuetudinem. Etiam, quia euenire poſſet, quod eſſent aliqui Iſraelitæ, qui nunquam pugnarent, & illi nulla habita experientia bellorum tam timore, quam experientia perirent, nec auderent pugnare contra hoſtes. Iſtud autem erat magnum inconueniens, & magnus defectus in politia.

C Ideo voluit Deus dimittere aliquos de Chananæis, cum quibus Iſraelitæ interdum pugnarent: & ſic haberent conſuetudinem præliandi. Sic patet Iudic. tertio capit. ſcilicet. Hæ ſunt gentes, quas Dominus dereliquit: vt erudiret in eis Iſraelem, & omnes, qui non nouerant bella Chananæorum: & poſtea diſcerent filii eorum certare cum hoſtibus, & habere conſuetudinem præliandi. Iſtæ tres cauſæ manſerunt toto tempore ſequenti licet non æqualiter, quia cum Iſraelitæ quotidie creſcerent, & ſufficerent plus de terra populare, quam tenebant, pugnabant contra aliquos populos Chananæorum, & capiebant vrbes eorum, & ſic tempore Salomonis non ſupererant omnes illi Chananæi, qui reſidui erant tempore Ioſue: vt patet decimotertio
D capitu. & de tempore Iudicum, vt patet Iudicum tertio capitulo.

An peccauit Salomon ſubijciendo Chananæos, Quæſtio X.

QVæritur vlterius, an Salomon peccauit ſubiiciendo Chananæos in tributarios, & non occidendo illos. Aliquis dicet, quòd ſic, quia lex iubebat quòd Iſraelitæ non facerent aliquod pactum cum Chananæis ad permittendum eos viuere, ſed occiderent eos gladio. Deuter. 2. capitul. & ſi Deus vellet dimittere Chananæos viuentes in terra, Deus comminabatur eis mala multa: Numer. 33. f. Si autem nolueritis interficere
E habitatores terræ, qui remanſerint erunt vobis quaſi claui in oculis, & lanceæ in lateribus: & aduerſabuntur vobis in terra habitationis veſtræ, & quidquid cogitaueram illis facere, vobis faciam. Simile patet Ioſue 23. & Iudic. ſecundo capitu. Dicendum, quòd non poteſt conſtare an Salomon peccauit in hoc, vel non. Dicunt. n. Hebræi, & Nicolaus, quod ſi Salomon ſubiecit Chananæos in tributarios cupiditate tributorum, peccauit dupliciter. Primo per auaritiam, quia deſiderabat immenſam pecuniam, & per eam inclinabatur ad agendum contra legem, & agere dupliciter, primo per pecuniam, quam congregabat immenſam, & tamen regibus vetitum erat congregare immenſa pondera auri, & argenti Deuter. 17. Secundò peccabat per inobedientiã legis, quia Deus iuſſerat Chananæos occidi, & quòd

non

non haberetur de eis vlla clementia, nec aliquo pacto F parceretur eis Deute. 20. Si autem egit hoc Salomon ad liberandum Iſraelitas ab operibus manuum, & propter deuotionem: vt Chananæi magis laborarent in operibus manualibus quam Iſraelitæ, bene fecit. Vt dicunt ſimile eſſe, quia Ioſue, & alij Iſraelitæ ſubiecerunt Gabaonitas in cultum altaris Domini ad cędendum ligna, & comportandas aquas Ioſue 9. & tamen Gabaonitæ erant Chananæi. Dicendum, quod iſta probatio non eſt conueniens: quia non eſt ſimile de Gabaonitis, & de iſtis Chananæis: quia Iſraelitæ non ſubiecerunt ſponte Gabaonitas iſti miniſterio, quia non cognoſcebant eos eſſe Chananæos: ſed Gabaonitę feſellerunt Iſraelitas dicentes ſe eſſe de terra longinqua, cum tamen eſſent de terra Chanaam: & ſic inierunt pactum pacis cum Iſraelitis præſtito iuramento ab Iſraelitis ne nocerent eis. Po G ſtea autem comperto, quód eſſent Chananæi, volebant Iſraelitæ occidere eos: ſed timentes periurium, non occiderunt illos, & in pęnam ſubiecerunt illos in æternũ ſeruituti altaris. Si tamen cognouiſſent Iſraelitæ Gabaonitas eſſe Chananæos nunquam permiſiſſent eos viuere, vt ſubijcerent ſeruituti altaris, vel ſeruituti totius populi. Salomon autem hæc ſciens, & volens ſubijciebat ſibi Chananæos in tributarios: ideo non erat ſimilis caſus. Sed hoc non obſtante dicẽdum videtur, ꝙ Salomõ non peccauerit ſubijciendo Chananæos in tributarios, quia non ponitur inter peccata ſua. Scriptura namque ſolum increpat eum de adoratione idolorum, & quia ardenter amauit alienigenas mulieres 3. Regum 11. Ergo non peccauit ſubijciendo Chananæos in tributarios. Item Eccl. 47. ponuntur laudes Salomonis, & peccata H ſua: & tamen non ponuntur ibi peccata niſi de mulieribus, & idolis per hoc, quod dicitur dediſti maculam in gloria tua. Item Salomon erat nunc deuotus nimis Deo intantum, quod noluit, quod vxor ſua maneret in domo Dauid, eo quód aliquando manſerat ibi arca, vt patet infra in litera, & 3. Regum 9. Ideo ſi ſubijcere gentes iſtas in tributarias eſſet contra legem, nullo modo ſubijciſſet eas ſibi. Item iſta quæſtio non videtur militare contra Salomonem, ſed magis contra Dauid. Nam Dauid fuit qui ſubiecit gentes iſtas in tributarias, & non Salomon, cum nulla bella videatur geſſiſſe: ideo ſi ſubijcere gentes iſtas in tributarias peccatum eſſet, Dauid peccauiſſet. Et tamen de Dauid non eſt credẽdum quód peccauerit in hoc cum eſſet vir valde deicola. Potiſſime, quia ſcriptura enarrat peccata eius, & inter illa non I ponit iſtud: ideo credendum eſt, quód ex diſpenſatione factum fuerit, quód Dauid potuerit ſibi ſubijcere gentes iſtas in tributarias. Item dato, quod Salomon ſubijceret ſibi gentes iſtas in tributarias poſt mortem Dauid, non peccaret, eo quód potius dicendum, quód diſpenſatione Dei fieret, ita vt non peccaret, eo quod Deus volebat, quod Salomon eſſet pacificus, vt ædificaret tẽplum ſicut habetur Eccle. 47. ſcilicet Salomon imperauit in diebus pacis, cui ſubiecit Deus omnes hoſtes, vt conderet templũ nomini ſuo, ſed ſubiectio, quæ à Deo fit, ſine peccato fuit. & iſta non fuit alia niſi quod ſubijceret gentes iſtas in tributarias: ideo non peccauit faciẽdo gentes iſtas tributarias, ſiue ipſe ſubijceret eas, ſiue Dauid prius ſubieciſſet. Etiam Deus prædixerat Salomoni, quod daret pacem ei ab omnibus hoſtibus per K circuitum, vt patet ſecundo Regum 7. & pręcedenti lib. 22. ideo concederet, quod gentes illæ ſubijcerentur ei in tributarias: quia ſi deberet pugnare contra illas efficeretur vir bellator, & effuſor ſanguinis, ſicut pater ſuus, & non poſſet vacare ædificationi templi, cum non maneret ei tempus ad hoc, Deus tamen voluit, quod tempus eius eſſet tempus pacis, vt ædificaret templum, ſicut innuitur Eccl. 47. vt ſupradictum eſt. Motiuum autem huius, ſcilicet quód in ſubiectione iſta in tributum non fuerit pactum, videtur eſſe duplex. Primum eſt, quia ſiue Dauid ſiue Salomon ſubijcerit ſibi gentes iſtas in tributarias videtur feciſſe ex quadam Dei diſpenſatione, vt ſupra declaratum eſt. Secundum eſt, quia lex illa, quæ prohibebat permitti viuere Chananæos non extendebatur ad hoc tempus. Intelligebatur enim quando pauci de Chananæis eſſent ſubiecti Iſraelitis quod reliqui non permitterentur viuere ſub aliqua conditione pacis, vel tributi: vel ſeruitutis. Poſtquam autem maior pars Chananæorum eſſet deleta, ita quod reliqui non auderent, nec poſſent Iſraelitis reſiſtere, poterant Iſraelitæ ſibi ipſos ſubijcere in tributarios. Sic autem nunc erat de Chananæis, quia maior pars eorum fuerat iam deleta, ideo reliqui poterant ſubijci tributo. Aliter etiam dici poteſt, quod prohibitio de permittendo Chananæos viuere intelligitur, quando Iſraelitæ non haberent locum ſufficientem ad habitandum in terra Chanaan. Nunc autem erant loca ſpacioſa Iſraelitis ad habitandum, & ad colendum: & ſi occiderentur omnes Chananæi, ſcilicet reſidui de iſtis gentibus quinque, quæ habentur hic, ſiue de omnibus ſeptem, licet litera ponat quinque, vt ſupra declaratum eſt, maneret terra, in qua habitabant iſti Chananæi deſerta cum non poſſent occupare Iſraelitæ: & repleretur ſerpentibus, & beſtiis, quæ conſumerent Iſraelitas: ideo ne ſequeretur iſtud inconueniens, fuit licitum ſubijci Chananæos in tributarios, & relinqui eis terram habitandam. Quod autem eſſet iſta cauſa rationabilis ad dimittendum eos viuere in terra, patet quia iſtam cauſam allegauit Deus excuſando ſe, quod non daret terram Chanaan Iſraelitis mox, vt introirent in eam Exod. 23. ſcilicet. Non eijciam eos à facie tua anno vno, ne terra in ſolitudinem redigatur, & creſcant contra te beſtiæ: paulatim expellam eos de conſpectu tuo donec augearis, & poſſideas terram. Nunc autem Iſraelitæ venerunt ad maximam multitudinem ſuam, & non videbantur poſſe habitare occupando maiorem terram, quam nunc occupabant: ideo non decebat quód occiderent omnes Chananæos, quia ſic impleretur terra beſtiis. Cum autem obijcitur in contrarium non eſſe permittendos Chananæos viuere, Deut. 20. & Num. 33. & Ioſue 23. & Iud. 2. Reſpondendum eſt limitando ſicut ſupra fuit declaratum.

Quomodo intelligitur ſubiecit omnes gentes in tributarias. Quaſt. XI.

QVæritur vlterius, quià dicitur hic, quod ſubiecit Salomon omnes gentes iſtas in tributarias vſque in præſentem diem, quomodo poteſt ſtare, quia eſt ſenſus, quod ſubiecit Salomon gentes iſtas tributarias, & manſerunt ſub illo tributo vſque in præſentem I diem. Nam videtur, quod non ſtet: quia hoc intelligitur de tempore, quo ſcriptus fuit iſte liber, quia tunc ſcriptor loquebatur: & tamen tunc non manebant Chananæi ſubiecti tributis Salomoni & regibus Iuda, vel Iſrael, ergo non eſt vera litera. Patet hoc, quia iſtum librum fecit Eſdras vt declaratum eſt in prologo auctoris ſuper pręcedentem librum, & tamen tempore Eſdrę non erant gentes iſtæ ſubiectæ tributis regibus Iuda, vel Iſrael venientibus de ſtirpe Salomonis: nam Eſdras natus eſt in captiuitate Babylonica, & ipſe de Babylone rediit cum parte magna Iudæorum, & inceperunt ædificare templum Domini, vt patet Eſdræ primo lib. cap. primo, & per totum illum librum: & tamen tunc non manebant Chananæi ſubiecti tributis, regibus Iuda, aut K Iſrael de regibus Iſrael manifeſtum eſt, quia multo tempore ante rex Iſrael, & totus populus ſuus tranſlati fuerant de terra ſua Samariæ in terram Medorum, & Perſarum 4. Reg. 17. c. & ſic deſierat eſſe regum Iſraelitarum, & non poterat habere Chananæos in tributarios: etiam non poteſt intelligi de regibus Iuda, quia aut dicetur, quód Eſdras ſcripſit lib. iſtum antequam rediret de Babylone in Ieruſalem, aut poſtquam rediit. Si prius quam rediret non ſtat, quia tunc Iudæi non erant regnum, quia non manebant in terra ſua: ſed erant tranſlati in Babylonem, & ibi manebant captiui: ideo non poterant ipſi habere Chananæos in tributarios. Si autem poſt reditum de Babylone, etiam non ſtat, quia tunc nõ habebant reges, nec duces magnos Iudæi, quibus ſubditi eſſent ad tributa Chananæi, ſed potius cum Iudæi

venerunt

venerunt de Babylone, gentes, quæ erant in terra Chanaan affligebant Iudæos, & non permittebant eos ædificare templum, & muros vrbis Ieruſalem, vt patet per totum librum primum Eſdræ, & Neemiæ, & ſic non erat aliquo modo verum, quód tẽpore quo liber iſte ſcriptus fuit, eſſent Chananæi ſubditi in tributum Salomoni, vel poſteritati eius. Aliquis ad ſaluandum hoc dicet, quód iſte liber non fuit ſcriptus per Eſdram, ſed per aliquem alium prius, eo tempore, quo manebant reges Iuda in terra ſua, & erant eis ſubiecti Chananæi: ſicut dicetur de libris regum: nã 3. Reg. 9. ponitur de iſtis Chananæis, quod ſubiecti fuerunt in tributum vſque in diẽ hanc, id eſt vſque in diem quo liber ſcriptus eſt, & illud poterat eſſe conuenienter dictũ: quia ille liber ſcriptus dicitur per Ieremiam, & potuit Ieremias ſcribere tali tẽpore illum librum, quo Chananæi manerent ſubiecti tributo regibus Iuda, & tamen de Eſdra non potuit eſſe quocunque tempore dicamus eum ſcripſiſſe librũ iſtũ, vt probatum eſt. Dicendum, quod non ſtat, quia neceſſe eſſet librum iſtum ſcriptum eſſe per Eſdram, vel per aliquem, qui fuerit tempore ſuo, ſcilicet poſt reditum de captiuitate Babylonis: nam infra vltimo capitu. ponitur quomodo Iudæi manſerunt ſeptuaginta annis in captiuitate Babylonis, & poſtea Cyrus Rex iuſſit, quod quicunque de illis vellet, venire in Ieruſalem ad ædificandum templum Domini. Et non ſolum liber iſte neceſſario fuit ſcriptus tempore Eſdræ, ſed etiam videtur neceſſario dicendum, quod ſcriptus fuerit ab Eſdra: quia ea, quæ ponuntur in fine libri huius, ponuntur etiam in principio libri Eſdræ de rege Cyro iubente reditum de Babylone, tanquam ſit continuatio vnius libri ad alterum, & eſt idem ſtilus. Dicendũ ergo, quod Eſdras ſuit, qui ſcripſit librum iſtum, & ipſe ſcripſit hoc, ſ. quod Chananæi manſerunt ſubditi tributis vſque in diẽ hãc, & tamen non ſignauit per hoc tempus ſuum, quo ipſe ſcripſit librum iſtum, ſed ſignauit tempus, quo ſcriptus fuit liber ille, de quo ipſe transferebat: nam iſte liber eſt hiſtoricus, & licet ſcriptus ſit a propheta, tamen nõ procedit modo prophetali, ſed hiſtorico, & tanquam ſit liber æditus à viro perito: nam propheta cum dirigatur à Spiritu ſancto, dicit, & non probat, eo quod dictum ſuũ eſt ſolida veritas, non egens probatione, quia Spiritus ſanctus, qui ad loquendum mouet prophetam, mentiri non poteſt. Vir autem ſapiens, quãdo loquitur, quia humano ingenio procedit, aſſumit probationem dictorum ſuorum ex rationibus naturæ, vel ſaltem ex dictis aliorum, qui in maiori auctoritate tenentur, & quia liber iſte erat hiſtoricus, & non poterant probari in eo dicta ratione naturali: ſed aliorum teſtimoniis inducuntur hic multæ probationis ex dictis aliorum hiſtoriographorum, qui hæc conſcripſerunt, & ſic patet circa hiſtoriam cuiuslibet regis: nam cum ſcribitur hiſtoria alicuius regis nihil, allegatur in toto proceſſu hiſtoriæ, ſed in fine allegantur illæ hiſtoriæ, vel auctores a quibus aſſumuntur dicta. Sic eſt in hiſtoria Dauid, quæ durat vſque ad finem præcedentis libri, ideo in toto libro non fit aliqua remiſſio, vel probatio per dicta aliorum: ſed in fine dicitur, quod geſta Dauid priora, & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Samuel videntis, & in libro Nathan prophetę, & in volumine Gad videntis. Sic etiam in principio libri iſtius incipit hiſtoria de Salomone, & durat vſq; ad finem ſequentis cap. & ibi allegantur auctoritates à quibus habetur iſta hiſtoria. Cum dicitur, reliqua operum Salomonis priorum, & nouiſſimorũ ſcripta ſunt in verbis Nathan prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, & in viſione Ado videntis contra Ieroboam: & ita de ſingulis regibus, quando finiũtur hiſtoriæ ſuæ remittitur ad auctores hiſtoriarum, vt patet conſiderando per totum iſtum librum. Cum ergo Eſdras inducat ad probandum auctores, à quibus aſſumit iſtas hiſtorias, vtitur interdũ verbis eorum: & ſic eſt hic, quia ille, qui ſcripſit iſtam hiſtoriam Salomonis, fuit in tempore ſuo, ſ. aliquis de illis, qui nominantur ſequenti cap. Nathan, Haias, Ado, & non erant hoc tempore Chananæi ſubiecti Salomonis ad tributa, ideo dixit ille hiſtoriographus, quod ſu-
A biecit Salomon illos Chananæos tributis vſque ad diẽ hanc. ſ. qua ſcriptus fuit liber ille. Eſdras autem voluit vti verbis hiſtoriographi, à quo habuit hiſtoriam, ideo dixit vſque ad diem hanc: licet non fuerint iſta tempore ſuo. Et iſtud ſæpe fit in iſto libro, & aliquando in libris Regum. Sic patet ſupra 5. cap. cum dicitur, quod arca fuit inter duos Cherubim vſque ad præſentem diẽ: & tamen manifeſtum eſt, quod non intelligitur de tempore, quo ſcribebat Eſdras librum iſtum, quia eo tempore non erat arca inter duos Cherubim, imó nullum templum erat, nec arca habebatur, vt declaratum eſt ibidem in quadam quæſt. ſed intelligitur, ꝙ illa verba ſint alicuius de illis, qui ſcripſerunt hiſtoriam Salomonis, & tẽpore illorum manebat arca inter alas Cherubim.

B *Porro de filijs Iſrael non poſuit vt ſeruirent operibus regis: ipſi enim erant viri bellatores, & duces primi, & principes quadrigarum, & equitum eius. Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducẽti quinquaginta, qui erudiebant populum.*

Porro de filijs. Hic ponitur ſecundum huius partis, ſcilicet ſuorum gubernatio: nam ſupra dicebatur de Chananæis, qui erant extranei, quomodo Salomon eos diſpoſuerit: hic autem dicitur de filiis Iſrael, qui erant ſui, quomodo ſe ad illos habuerit, & dicitur. *Porro de filijs Iſrael non poſuit, vt ſeruirent operibus regis.* Id eſt Salomon fecit nimis liberos Iſraelitas: ita quod nullus eorũ cogeretur ſeruire in operibus regis manualiter: Chananæi, qui erant ſubiecti ad tributa ſeruirent. *Ipſi enim e-* C *rant viri bellatores.* Datur cauſa quare non ſeruiebant in operibus manualibus, ſ. quia aſſignata erant eis alia officia maiora, ſcilicet eſſe viros bellatores, id eſt aſcriptos militiæ, licet actualiter non militarent. *Et duces primi.* Vocantur duces primi ad differentiam minorum ducum, quia militia ordinabatur ſic, quod ſubiicerentur pauci viri vni principi: & ſic eſſent multi principes parui, & iſti principes rurſum ſubiiciebantur alteri principi maiori, & illi principes maiores alteri, quouſq; perueniatur ad primum principem, qui non ſubiicitur alicui, & ille erat rex Iudæos: ſicut Moyſes diſtribuit populum conſilio Iethro quantum ad iudicia, ſcilicet, quod diuideretur totus populus per decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, & erant ſubiecti decem viri decano: & quinque decani cum quinquaginta viris D ſuis quinquagenario vni: & duo quinquagenarii cum centum viris ſuis vni centurioni, & decem centuriones cũ mille viris ſuis vni tribuno: & poſtea iſti tribuni omnes ſubiiciebantur vni principi, ſ. Moyſi: Exod. 18. & Deut. primo ca. Ita etiam erat in bellis: nam Dauid mittens exercitum contra filium ſuum Abſalon, diuiſit totum populum ſuum in centuriones & tribunos, & poſtea diuiſit omnes iſtos in tres partes ſub tribus principibus, ſcilicet Ioab, Ethai, & Abiſai. 2. Regum 18. & ſic iſti tres vocabantur principes primi, & tamen adhuc de iſtis magis dicetur infra in quadam quæſtione. *Et principes quadrigarum.* Quadrigæ vocantur equi quatuor alligati vni currui: nam non eſt quadriga ipſe currus: Habebat autem Salomon multas quadrigas de iſtis, & conſtituerat pro eis aliquos principes bellorum. Sic etiam e- E rant alii principes equitum, quia Salomon habuit duodecim millia equitum. 3. Regum 4. & 10. & ſupra primo, & ſequenti cap. & iſtos diuiſerat per principes. *Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta.* Ponitur numerus principum, & non eſt putandum quod hic ſupputentur omnes principes belli magni, vel parui, quia tunc ſupputarentur omnes decani, & quinquagenarii, & manifeſtum eſt quod valde plures haberet Salomon, ſed computãtur ſoli magni principes. ſ. tribuni, vel alii maiores tribunis, qui vocantur principes primi. *Qui erudiebant populum:* ſcilicet, iſti principes erudiebant populum ad res bellicas: cum non præeſſent niſi ad pugnandum.

Quo-

Quomodo Salomon fecit Iſraelitas non ſeruire, cum fecerit oppoſitum. Quaeſt. XII. F

QVæritur circa prædicta, quomodo eſt verum, quod Salomon non poſuit vt ſeruirent Iſraelitæ, cum potius videatur, quod preſſerit eos magnis ſeruitiis: nam ponebat eis grauia onera, & tributa: vnde mortuo Salomone venerunt Iſraelitæ ad Roboam filiũ eius dicentes: Pater tuus durum iugum impoſuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui grauiſſimo, & de iugo duriſſimo, quod impoſuit nobis & ſeruiemus tibi: vt patet tertio Regum 12. Aliquis dicet, quod ſicut Salomon in principio regni ſui bene, & ad regnum ſe habuit, & ad Deum: & in ſenectute ſua deprauatum eſt cor eius 3. Regum 11. ita ſe habuit ad G populum, ſcilicet quod in principio regni, non exigebat aliqua tributa ab eis permittens omnes in libertate, ſed deueniens ad ſenectutem factus eſt auarus, & extorquebat a populo tributa grauiſſima. Iſtud autem quod dicitur hic intelligitur de principio regni Salomonis: & quod dicitur tertiò Reg. 12. intelligitur de fine regni eius. Dicendum tamen, quod licet iſtud aliqualiter ſit verum, ſcilicet quod Salomon a principio regni ſui bene ſe habuerit ad Deum, & ad populum, & in fine male ſe haberet: tamen non eſt verum, quod Salomon aliquando liberaret omnino Iſraelitas a tributo: nam Salomon etiam in principio regni ſui non fuit melior quàm Dauid: ipſe tamen Dauid recipiebat tributa ab Iſraelitis, & conſtituerat Aduram ſuper tributa: vt patet 2. Regum 28. Ergo etiam Salomon quando erat bonus, conſti- H tuerat tributa. Item tributa in regno Iſrael erant ordinaria à principio regni Saulis, vt patet primo Regum 17. cum quæſiuit Dauid quid daretur viro, qui percuteret Goliath Philiſthæum: reſponſum eſt ei, quod rex faceret domum patris ſui liberam a tributo. Non eſt ergo veriſimile, quod Salomon tributa Iſraelitarum tolleret, quæ conſueta erant ſolui à tanto tempore. Sed dicendũ, quod intelligitur iſtud non de tributis, ſed de ſeruitiis, quæ fiebant in operibus regis, ſcilicet quod in ædificatione templi & domorum ſuarum, & aliorum ædificiorum non cogebat Salomon quemquam de Iſraelitis laborare manualiter, & hoc maxime in ædificatione domorum ſuarum. Nam in ædificatione templi Iſraelitæ ſponte vellent operari: ideo multi eorum manibus ſuis operabantur: in operatione tamen, quæ pertinebat ad re- I gem, non coegit quemquam Iſraelitarum ſeruire, ſed fecit eos præfectos operum, & hoc colligitur ex litera 3. Regum 9. quia nõ dicitur de filiis Iſrael nõn conſtituit quemquam Salomon tributarium: ſed dicitur, non conſtituit ſeruire quemquam, ſcilicet in operibus manualibus. Hoc etiam clarius apparet hic in litera, cum dicitur: Porro de filiis Iſrael non conſtituit, vel poſuit, vt ſeruirent operibus regis, ipſi enim erant viri bellatores. Dicendum eſt tamen verum eſſe, ſicut prius dicebatur, ſcilicet quod Salomon à principio regni non ſic poſuerat tam grauia tributa ſicut poſtea in ſenectute: nam tunc deprauatum eſt cor eius contra Deum, & contra populum. Quod autem dicitur quod non conſtituit Salomon de Iſraelitis quemquam ſeruire in operibus regis, ita etiam intelligendum eſt, quod non ſeruiebant in o- K pere templi Domini ex poſitione regis manualiter, ſed qui volebat ſponte laborabat: nullus tamen à rege cogebatur ad hoc: ſed ſolum erant Iſraelitæ præpoſiti operũ, & iſtud Salomon acceperat à patre ſuo Dauid: nam neceſſaria in opere templi, quod volebat facere, non collegit operarios de Iſraelitis, ſed de gentilibus conuerſis ad iudaiſmum: nam fecit congregari de toto Iſrael omnes proſelitos, ſcilicet quinquaginta millia, & accepit ſeptuaginta millia ad cædendum lapides, & octoginta millia, vt onera humeris portarent, vt patet præcedenti lib. 22. cap. & quando poſtea Salomon cepit ædificare templum, ſicut Dauid diſpoſuerat ædificare, congregauit omnes iſtos proſelitos ſupra 2. c. & non fit mentio, quod conuenirent aliqui Iſraelitæ ad laborandum manualiter in iſtis operibus duris.

F *Quomodo Salomon habebat viros bellatores, cum non fecerit bella. Quaeſt. XIII.*

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod Salomon habebat viros bellatores, & duces belli, & quod filii Iſrael non ſeruiebant in aliquo opere, eo quod erant viri bellatores, cum Salomon non feciſſet aliqua bella, ſed fuit totum tempus ſuum pacificũ. Reſponderi poteſt vno modo, quod Salomon fecit aliqua bella, licet pauca, & quod non habuerunt propriè figuram bellorum: nam iuit in Emath & obtinuit eam, ædificauitque ibi ciuitates: vt patet in litera: ſed nõ multum inſiſtendum eſt in hoc, quia iſta nõ fuerunt proprie bella: nam enarratur aliquando de Salomone, quod bella dura geſſerit, ſcilicet quod hoſtes ei fortiter reſiſte- G rent, vel quod in bello ſtrages magnas dederit, nullaque ſanguinis effuſio bellica legitur facta à Salomone, vnde vocatur rex pacificus, quia in diebus eius nulla bella fuerunt, & iſtæ gentes, quæ ei ſubiectæ fuerunt ad tributũ, non videtur, quod bello ſubiugatæ fuerint, ſed timore vel pacto. Aliter ergo dicendum videtur quod Salomon non habuit viros aliquos bellatores, qui actualiter pugnarent, ſed habuit multos viros aſcriptos militiæ ſuæ qui vocantur bellatores; & dicetur, quod licet Salomon habuerit ſemper pacem tamen fuit hoc accidẽtale, quia potuerat eſſe quod habuiſſet multa bella, & ad hoc videbatur ſibi neceſſarium, quod ſe diſponeret ad quoſcunque poſſibiles hoſtiles incurſus, & hoc eſſet per apparatum bellicum, quem haberet, & ſic aſcri- H pſit militiæ ſuæ multos viros bellatores, & duces & principes. Sed obiicietur, quod non erat hoc neceſſariũ, quia Salomon ſciebat, quod tempore ſuo non erant euentura bella. Nam cum regnaret Dauid, dixit, quod Deus daturus eſſet pacẽ, & otium in toto Iſrael omnibus diebus Salomonis: ideo vocaretur Salomon, ideſt pacificus præcedenti lib. 22. ſciebat autem Salomon hoc de eo prænunciatum eſſe coram toto Iſrael: & ſic non oportebat, quod pararet viros bellatores: & alia bellica timore incurſus hoſtilis. Dicendum, quod licet Salomon ſciret tempore ſuo non eſſe futura bella: tamen opus erat, quod haberet apparatum bellicum propter duo. Primò, quia dictæ ſacræ ſcripturæ non intelliguntur ſecundum omnem rigorem terminorum, ſed ciuiliter: nam licet ponatur terminus diſtribuens, non oportet vt verificetur I propoſitio pro omnibus contentis ſub termino diſtributiuo: ſicut omnis non accipitur ſemper pro omnibus, ſed multis, & ita de multis aliis propoſitionibus. Sic ergo nunc licet diceretur, quod non erant futura bella omnibus diebus Salomonis, non erat ſenſus, quod nullum omnino bellum futurum erat ſed quod non erant futura bella multa, ſicut tempore Dauid patris ſui, & tempore Saulis præcedentis ad Dauid: quia iſti fecerunt multa bella. Eſſent tamen aliqua bella tempore Salomonis, dato quod eſſent valde pauca & parua, & tñ pro illis, dato quod eſſet vnicum, opus erat, quod Salomon haberet apparatum bellicum; & ſic habuit bellatores & equos. Secundum erat, & præcipuum, quia dato quod ſciretur certiſſime, quod nullum omnino bellum euenturum erat diebus Salomonis: tamen neceſſarium erat, K quod haberet apparatum iſtum, quia ſi prænoſticatum erat, quod Salomon non haberet aliqua bella, hoc erat, quia prænoſticabatur, quod Salomon habiturus foret magnum apparatum bellicum, & per hoc nullus auderet contra ipſum pugnare. Neceſſe erat ergo, quod haberet apparatum bellicum: nam ſi nullum haberet apparatum, gentes vicinæ videntes Salomonem eſſe regem ruſticum, inuaderent eum tanquam non potentem reſiſtere ob defectum apparatus bellici, ideo Salomon fecit magnum apparatum. Alia cauſa fuit propter honorem regium, & maieſtatem ſuam oſtentandam: nam Salomon erat rex ditiſſimus, & volebat oſtendere excellentiam ſuam inter omnes reges, & quia magnus apparatus belli faciebat eum minus diuitẽ extimari, ſicut alias oſtenderet quandam gloriam diuitiarum eius habendo multos theſauros, ita etiam oſtenderetur habendo magnum

gnum apparatum bellicum: & ob hoc non fuit aliquis Rex inter omnes Iſraelitas præcedentes, nec ſequentes, qui tantum bellicum apparatum haberet in equis, & curribus: nã habuit quadraginta millia præſepia equorum currilium, & duodecim millia equeſtrium, vt patet 3. Regum 4. & nullus Rex Iſrael ad tantum exercitum, & equorum multitudinem perueniſſe legitur: & ſic legitur habuiſſe multos equos curriles, & equites Salomon. Ita etiam habuit multos viros aſcriptos militiæ ſuæ, & illorum habebat principes, & duces, ita quod eſſet bellum ordinatiſſimum in apparatu ſuo: ſi pugnari opus eſſet, & ob hoc iſti Iſraelitæ aſcripti militiæ nõ cogebantur ad aliqua opera ſeruilia manualia, ſed alienigenæ tributariæ faciebant illa.

Qui fuerunt iſti duces, & principes. Quæſtio XIV.

B

QVæritur vlterius de iſtis principibus primis, quia dicitur hic, quòd habuit Salomon principes, & duces: & erant filij Iſrael duces primi, qui erant iſti duces primi. Reſponderi poteſt vno modo ſicut ſupradictum eſt, ſcilicet, quòd inter principes bellorum ſit differentia, ſcilicet, quòd quidam ſint ſubordinati alijs, & alii ſint ſubordinati & illi, quibus cæteri ſubordinantur, & ipſi inter ſe non ſubordinantur vocantur duces primi, & tunc non eſt ſenſus, quod Iſraelitæ eſſent duces primi, ideſt, quòd de eis eſſent ſolum duces primi, & non eſſent alii duces, quia omnes duces belli erant de Iſralitis, & etiam viri bellatores, vt patet in litera, cum Chananæi ſubditi ad opera ſeruilia manualia ſumerentur. Sed dicitur hoc ad innuendum, quod ſicut de Iſralitis ſumebantur viri bellatores: ita etiam principes, ſiue duces primi erant de eis. Alio modo poſſunt vocari duces primi quidam ſpeciales duces aſſignati in Iſrael .ſ. duodecim viri: nam ſic Dauid diſtinxerat exercitum ſuum, quem habebat aſcriptum ſemper militiæ ſuæ, ſcilicet quod totus exercitus Dauid, quem habebat aſcriptum militiæ. & qui miniſtrabant ei, erant ducenta octoginta octo millia, & erat diuiſus totus p duodecim duces, ſub quorũ quolibet erãt viginti quatuor millia, & quilibet iſtorum ducum miniſtrabat vno mẽſe coram Dauid manens in curia ſua, & expleto menſe incipiebat alius dux cum turma ſua miniſtrare, & ſic fiebat per duodecim menſes, ita vt ſemper in curia Dauid eſſent viginti quatuor virorum bellatorum de ijs, & nominibus iſtorum principum præcedenti lib. 27. cap. ita forte erat tempore Salomonis, quod haberet totum exercitum ſuum diſtinctum per tales duodecim principes, & vocarentur iſti duces primi: nam non eſſent ſubordinati alijs ducibus, ſed haberet quilibet ſub ſe viginti quatuor tribunos, & centuriones ducentos quadraginta, & quinquagenarios quadringentos octoginta, & decanos duo millia, & quadringentos.

C

D

Qui erant iſti principes quadrigarum. Quæſtio XV.

QVæritur vlterius de iſtis principibus quadrigarum, & equitum de quib. hic dr, qui erant, & ad hoc præſupponendum eſt, quid vocantur quadrigæ, & equites: nã quadrigæ vocantur equi alligati plauſtris. ſ. quatuor equi faciunt vnam quadrigam. Alij equi erant ad vſum equitandi, & non iungebantur currib. & iſti vocabantur equites. & erãt iſti equi diſpoſiti per ciuitates certas terræ Iſrael, vt in illis pabula miniſtrarentur eis, & vocantur iſtæ ciuitates quadrigarum, & equitum, quia in eis alebantur quadrigæ .i. equi alligati plauſtris, & ẽt equites .i. aſſignati ad equitandũ: & dicunt ꝙ principes iſtorum equitum, & quadrigarum erant illi, qui curam gerebant de pabulis iſtorum equorum. Salomon namque cõſtituerat duodecim principes, qui per duodecim mẽſes anni prouiderẽt toti domui Salomonis de cibis. Quilibet .n. ſuo menſe prouidebat domui regis, et ad hoc erat cuilibet eorum aſſignata vna prouincia in terra Iſ-

E

A rael, de qua colligeret neceſſaria ad ſuſtentationem domus regis, vt patet 3. Reg. 4. iſti autem erant habentes curam de pabulis equorum .ſ. quadrigarum, et equitum, vt patet ibidem, et ſic vocarentur principes quadrigarum, et equitum. Erant autem iſti magni principes: nam vnus eorum habebat in vxorem filiã Salomonis. eo. cap. Alio modo põt intelligi, ꝙ iſti principes quadrigarum, et equitum eſſent principes belli ſicut illi duces primi, de quibus ſupra dicitur, et vocabantur iſti principes quadrigarum, et equorũ, quia omnes quadrigæ ſiue currus Salomonis diuidebantur inter eos, et duodecim millia equitum diuidebantur inter illos, et iſti ſubiiciebantur ducib. primis, de quibus dictum eſt, quia quilibet illorum habebat ſub ſe currus, et equites, et pedites.

De numero principum. Quæſt. XVI.

QVæritur vlterius circa numerum principum, qui ponitur hic: quia dicitur, quod erant omnes principes Salomonis ducenti quinquaginta: & tamen 3. Regum 9. ponuntur plures, ſcilicet quingenti quinquaginta. Aliqui dicunt, quod iſta varietas ſit ex conditione ſcripturæ, quia cum poni debet idem numerus in multis locis, alicubi ponitur maior, & aliquando minor, & ſic poſuit hic ſcriptura quoſdam & omiſit quoſdam. Sed dicendum, quod non tenet iſta ratio, quia hic dicitur, quod omnes principes Salomonis erant ducenti quinquaginta: ergo non erant plures. Dicendum ergo aliter, ſcilicet, quod Salomon habebat duplices principes, ſcilicet quoſdam bellorum, qui præerant curribus, & equitibus, & peditibus: & alios principes, qui præerant operibus regis in fabricationibus. Qui præerant exercitui erant ducenti quinquaginta. Iſtud patet, quia hic in litera dicitur: omnes autem principes exercitus Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum. De trecẽtis autem principibus operum, patet 3. Regum 5. ſ. Fuerunt itaque Salomoni ſeptuaginta millia eorum, qui onera portabant abſque præpoſitis, qui præerant ſingulis operibus numero trium millium trecentorum, & trecenti de illis erant principes maiores, qui propriè vocabantur præpoſiti, & 3. Regum 9. vocantur quingenti quinquaginta, quia ponuntur ſimul tam principes operum, quam belli. Et patet hoc ex litera ibi, quia dicitur, omnes principes Salomonis quingenti quinquaginta, qui habebant ſubiectum populum, & ſtatutis operibus imperabant, ideſt quædam pars iſtorum principum habebat populum ſubiectum, ideſt imperabat ea, quæ facere deberent Iſraelitæ: alia autem pars præerat ſtatutis operibus. Pars, quæ habebat populum ſubiectum videbantur principes exercitus, & iſti erant ducenti quinquaginta: pars alia, quæ ſtatutis operibus imperabat, erant principes operum, & iſti erant trecenti principes.

Filiam vero Pharaonis tranſtulit de ciuitate Dauid in domum, quam ædificauerat ei: Dixit enim Rex: Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Iſrael, eo quod ſanctificata ſit, quia ingreſſa eſt in eam arca Domini.

Filiam vero. Hic ponitur tertium huius partis, ſcilicet vxoris ſuæ collocatio transferendo eam de domo, in qua erat, & collocando in domo, quam ei ædificauerat: & dicitur. *Filiam autem Pharaonis tranſtulit de ciuitate Dauid.* Scilicet, filia Pharaonis vxor Salomonis habitabat hactenus in ciuitate Dauid, ideſt in caſtro montis in domibus Dauid, & tranſtulit eam inde Salomon in aliam domum, quam ei ædificauerat: vocatur ciuitas Dauid caſtrum montis Sion. *In domum quam ædificauerat ei.* Ob honorem iſtius filiæ Pharaonis Salomon ædificauerat pallatia magna, quæ illi ſoli attribuit, & ad illa tranſlata eſt nunc, vt ibi habitaret. *Dixit enim rex, non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Iſrael.* Hic ponitur cauſa quare Salomon tranſtulit vxorem ſuam, de domo, in qua prius erat ad illam domum, quam ei ædificauerat, ſcilicet, quia nolebat, quod habitaret in do-

mo

mo Dauid. Hactenus enim habitauerat in domo Dauid, ideſt in domo, quam artifices Hiram fabricauerant ipſi Dauid de lignis cedrinis 2. Reg. 5. & præced. lib. 4. cap. *Eo quod ſanctificata eſt.* Ideſt. quod acquiſiuit quãdam ſanctificationem, & non decet, quod in ea maneat vxor mea propter honorem ſanctificationis. *Quia ingreſſa eſt in eam arca Domini.* Hic ponitur quomodo ſanctificata ſit domus illa, ſcilicet quia arca Dei ingreſſa eſt in domum illam, & manſit ibi magno tempore: nam de domo Obededom Gethæi portata fuit arca in domum Dauid 2. Reg. 6. & præced. lib. 15. & manſit ibi magno tempore, ſcilicet quaſi quadragintaquatuor annis. Nam Dauid tranſtulit arcam de domo Obededom in domum ſuam in principio regni ſui ſuper totum Iſrael: vt declaratum eſt 2. Regum 6. Regnauit autem Dauid ſuper totum Iſrael annis triginta tribus 3. Reg. 2. & 3. Reg. 5. Et his triginta tribus annis ferè de regno Dauid manſit arca in domo Dauid. Deinde etiam manſit annis vndecim de regno Salomonis in eadem domo: quia templum Salomonis completum fuit anno vndecimo regni eius, vt patet 3. Reg. 6. & ſunt ſimul anni quadragintaquatuor, quibus manſerit arca in domo Dauid: & ex hoc ſanctificata videtur domus Dauid.

Quare Salomon fabricauit domum filiæ Pharaonis. Quæſt. XVII.

QVæritur circa prædicta, quare Salomon fabricauit domum filiæ Pharaonis. Ad huius euidentiam conſiderandum, quod ſicut probatum fuit 3. Reg. 7. Salomon ædificauit tres domos, ſ. vnam domum ſibi, & domum ſaltus Libani, & domum filiæ Pharaonis, & quandiu ædificabatur tẽplum, & domus iſta, manebat filia Pharaonis in domo Dauid. Pro quo cõſiderandũ, quod prima vxor quam accepit Salomon fuit filia Pharaonis regis Aegypti, & iſtam accepit in vxorẽ antequã inciperet ędificare templum Dñi, vt colligitur, 3. Reg. 3. c. & ibi declaratũ eſt, & manſit cum Salomone in domo Dauid toto tempore, quo ædificauit templum Dñi, & domum ſuam, & domum filiæ Pharaonis, & fuit iſtud tempus annorum viginti, vel parum minus: nam Salomon moratus eſt ædificando templum annis ſeptem. Poſtea aũt ædificando domos tres ſuas moratus eſt annis tredecim 3. Reg. 7. Et tñ non conſtat an domus filiæ Pharaonis ædificata fuerit prima inter tres domos regias, vel vltima vel media. Quidquid aũt fuerit, Salomon tranſtulit filiam Salomonis in domum illam, quam ei ædificauerat poſtquam ædificauit illam, & toto tempore, quo non erat ædificata domus iſta manebat filia Pharaonis in domo Dauid, vt patet 3. Reg. 3. ſ. accepit Salomon filiam Pharaonis, & adduxit in ciuitatem Dauid, donec compleret ædificans domum ſuam, & domum Domini. Completa autem illa nunc tranſtulit inde filiam Pharaonis: ſed non conſtat quantum ad hoc an ſit continuatio hic cum præcedentibus: an fuerit ante illa: nam ea, quæ habentur in principio c. facta ſũt viginti annis poſtquam cœpit Salomon ædificare templum Domini. Et ſi iſta tranſlatio facta fuit poſt præcedentia, neceſſe eſt quod fuerit domus filiæ Pharaonis ædificata poſt alias domos Salomonis, ſ. poſt domum ſuam, & domum ſaltus libani, quia alias priuſquam finirentur iſti viginti anni transferretur filia Pharaonis de domo Dauid in domum ſuam. Cum aũt quæritur quare Salomon ædificauit domũ filiæ Pharaonis. Dicendum quod Salomon habuit vxores multas, ſ. ſeptingentas quaſi reginas, & trecentas cõcubinas 3. Reg. 11. vel ſicut dr̃ Cant. 6. ſexaginta fuerunt reginæ vxores eius, & octoginta cõcubinæ, & adoleſcentularũ nõ eſt numerus, & cum oẽs iſtas haberet Salomon nulli earum fabricauit domũ niſi filiæ Pharaonis, eo quod ipſam diligebat ſuper oẽs, & erat quaſi domina omnium: ideo licet oẽs aliæ ſeptingentæ eſſent vxores, quia tamen Salomon tantum illam diligebat, reputabatur iſta ſola vt vxor, & cæteræ vt concubinæ, ideo oẽs prædicabant ipſam beatiſſimam, quæ tantam gratiam inuenit apud Salomonẽ, vt patet Cant. 6. ſ. Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta

F concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus, vna eſt colũba mea, & perfecta mea, viderunt eam filiæ Siõ, & beatiſſimam prædicauerunt, reginæ & cõcubinæ laudauerunt eam. Iſtud quantum ad literam intelligitur de filia Pharaonis, ideo huic ſoli ædificauit Salomon domum. Cauſa aũt, quare dilexit Salomõ ſic eam ſuper cæteras vxores, & exaltaret, cum tñ haberet alias filias regum in vxores, forte fuit pulchritudo ſingularis, quia excellebat oẽs admiranda pulchritudine, quod ſignant verba Salomonis Cant. 6. ſ. Vna eſt columba mea, perfecta mea, & quia erat Salomon nimis venereus, afficiebatur nimis ad iſtam propter indicibilem pulchritudinem. Secundum erat, quia iſta fuit prima vxor, quam ſuſcepit, vt patet 3. Reg. 3. cap. Nam ibi dr̃, quod confirmato regno Salomonis affinitate coniunctus eſt Pharaoni regi

G Aegypti, ſiquidem accepit filiam eius in vxorem, & ob hoc erat iſta propriè tanquam vxor, quia prima erat. Cæteræ autem magis erant vt concubinæ, quia erant poſteriores: & ſic etiam non fit mentio de aliqua alia, quando accepit eam in vxorem, & fit mentio de filia Pharaonis. Tertium eſt, quia licet Salomon haberet multas filias regum in vxores, tamen nulla erat filia regis tantum potentis ſicut filia Pharaonis. Erat enim Pharao rex Aegypti. Eſt autem Aegyptus regnum magnum valde. Cæteri autem reges quorum filias habebat, videbantur reguli in cõparatione Pharaonis, ideo oportebat honorari magis filiam Pharaonis. Quartum erat quia fortè nulla tã magnificè dotata fuerat ſicut filia Pharaonis inter cæteras vxores Salomonis. Nam Pharao pater ſuus aſcendẽs de Aegypto pugnauit contra viros Gazer accepitque vr-

H bem de manu Chananæorum ibi manentium, & dedit illam in dotem filiæ ſuæ, vt patet 3. Reg. 9. Nulla autem de vxoribus ſic dotata fuerat, ideo decebat eam a Salomone plus honorari cæteris. Aliis autem vxoribus concubinis, & adoleſcentulis Salomon non fecit domos aliquas ſpeciales, de quibus mentio fiat in ſcriptura, ſed fortè manebãt omnes cum filia Pharaonis in domo ſua tanquam minores, & ſic vocabatur domus filiæ Pharaonis, vel erant in domo regis, vel aliis domibus famoſis, de quibus ſcriptura non facit mentionem.

Quomodo tranſlata fuit filia Pharaonis de ciuitate Dauid, & cur. Quæſt. XVIII.

I QVæritur vlterius, quomodo ſit verum, quod filia Pharaonis tranſlata fuerit de ciuitate Dauid in domum ſuam, & cur fuerit tranſlata. Ad primũ dicendum, quod non eſt putandum, quod ante hæc filia Pharaonis maneret in ciuitate Dauid, & poſtea exiret inde ad alium locum, quia etiã manſit nunc in ciuitate Dauid, cum domus ſua eſſet intra ciuitatem Dauid. Pro quo ſciendum, quod ciuitas Dauid vocabatur fortalitium montis Sion, vbi prius habitabant Iebuſæi, & Dauid capiens illud caſtrum vocauit illud ciuitatem Dauid ad laudem victoriæ, & memoriam nominis ſui 2. Regum 5. & præcedenti lib. 11. cap. In caſtro iſto ſiue ciuitate Dauid fuit poſtea ciuitas ædificata pro ipſo Dauid ab artificibus Hiram de lignis cedrinis 2. Regum 5. & præce. lib. 14. c. & dicebatur domus illa eſſe in ciuitate Dauid,

K & in iſta domo erat filia Pharaonis dum ædificaretur domus Domini, & domus regis, vt patet 3. Regum 3. Fuit autem templum Domini ædificatum a Salomone intra ciuitatem Dauid: etiam domus Salomonis ibi fundata eſt, & ad radices atriorum erat domus filiæ Pharaonis, vt declaratum eſt 3. Regum 7. & ibi declaratum eſt: & colligitur ex litera ibi, & ſic domus filiæ Pharaonis erat intra ciuitatem Dauid, ſed dr̃, quod aſcendit filia Pharaonis de ciuitate Dauid in domum ſuam, i. aſcendit de domo Dauid in domum ſuam, & vtraq; erat intra ciuitatem Dauid. Vel põt dici, quod licet totus ambitus montis Sion vocaretur ciuitas Dauid, partem inferiorem illius ambitus, & quia ab illa ad partem ſuperiorem ambulauit filia Pharaonis, vbi erat domus circa templum, dicitur quod aſcendit de ciuitate Dauid. Ad ſecundum cum dicitur, quare nunc filia Pharaonis deſcendit de domo

Dauid

Dauid in domum ſuam. Dicendum, quod hoc fecit Salomon propter honeſtatẽ domus, quia domus Dauid fuerat ſanctificata, propter præſentiam arcę in ea & erat honeſtius nullam fœminam ibi manere, quam quod maneret, & iſta cauſa expreſſa fuit hic in litera.

An propter ingreſſum in arca erat licitum ibi manere in domo vxorem Salomonis.
Quæſtio XIX.

QVæritur vlterius, an propter ingreſſum arcæ in domum Dauid erat licitum ibi manere vxorem Salomonis. Aliquis dicet, quod ſic, quia alias ratio Salomonis eſſet friuola. Dixit enim hic, quod domus illa fuerat ſanctificata per ingreſſum arcæ in illam, & ob hoc, quod non deberet ibi habitare vxor ſua, ergo videtur quod erat illicitum, quod ibi habitaret. Item iſta domus erat ſanctificata ſicut templum propter ingreſſum arcæ: ſed in templo non liceret habitare alicui laico, ergo nec in domo illa liceret habitare vxori Salomonis: & à fortiori, quia magis licitum erat habitare in loco ſacro viro laico, quam fœminæ propter excellentiam, & differentiam ſexus. Dicendum, quod non erat illicitum vxorem Salomonis habitare in domo Dauid, quia ante hoc, habitabat ibi: cum nondum eſſet facta domus ſua, vt patet tertio Regum tertio, ſ. accepit Salomon filiam Pharaonis, & adduxit illam in ciuitatem Dauid: donec compleret ædificans domum ſuam. Si tamen eſſet illicitum morari ibi ſuam vxorem, non tenuiſſet ibi eam Salomon, nec per vnum diem: ideo videtur, quod non erat illicitum manere ibi. Item Dauid erat vir ſanctus, & cauebat nimis offendere Deum. Si igitur eſſet illicitum morari ibi, ipſe non manſiſſet ibi, & tamen manebat ipſe ibi cum tota familia ſua, quia intra domum ſuam parauit locum arcæ: vt patet ſecundo Regum 6. & præcedent. lib. 15. & 16. cap. Ergo non erat illicitum Salomoni manere ibi cum vxore ſua. Item dato quod iſta domus ſancta eſſet, quando maneret ibi arca, tamen poſtquam receſſit inde arca non erat ſancta: ideo poterat tranſire ad quoſcunque vſus prophanos: ſic patet de tabernaculo Moyſi, quod figebatur per deſertum in quocunque loco caſtrametandum foret, & dum manebat fixum illud templum, non licebat alicui laico intrare intra ambitum illius, & tamen poſtquam motum erat tabernaculum, licebat cuicunque laico ſtare in loco, vbi prius ſteterat tabernaculum fixum, etiam vbi erat ſancta ſanctorum, & ipſa arca fuiſſet, quia iam non manebat aliqua ſanctificatio loci. Nunc autem erat arca in templo, ideo poterat vxor Salomonis manere in domo Dauid. Item Dauid manebat in domo illa manente arca: ibi ergo a fortiori poſſet filia Pharaonis manere poſtquam receſſiſſet inde arca. Item ipſamet filia Pharaonis manſit ibi dum maneret ibidem arca Dei, ſcilicet antequam duceretur in templum, quia nondum erat factum: ergo a fortiori poſſet nunc manere ducta arca in templum: patet hoc, quia 3. Regum 3. dicitur quod Salomon accepit filiam Pharaonis, & duxit eam in ciuitatem Dauid, donec compleret ædificans templum Domini, & domum ſuam: & tamen manebat tunc ibi arca: quia non potuit inde transferri, nec tranſlata eſt in templum quouſque conſumatum eſt. ſupra 5. cap. Item Salomon putabat ſe licite habitare in domo illa, quia non dixit, non habitabo ego in domo Dauid: ſed dixit, non habitabit ibi vxor mea: ergo poterat etiam ibi manere vxor Salomonis: quia mulier, licet eſſet indignior viro, tamen non prohibebatur magis accedere ad res ſacras, quam vir laicus, licet maior irreuerentia foret ſi fœmina tangeret res ſacras quam ſi vir laicus illas tangeret: ſed Salomon erat laicus cum eſſet de tribu Iuda, ideo ſi licebat ei manere in domo Dauid, manere etiam liceret vxori ſuæ. Dicendum autem, quod in domo Dauid erãt duæ diuiſiones, ſiue duo habitacula, & in vno illorum habitabat Dauid, & in alio arca Domini, & intantũ diſſerebant iſta duo habitacula, quod licet Dauid, vel aliqui de domo ſua eſſent polluti immunditiis legalibus, A non polluebant locum arcæ. Vnde licet interdum morerẽtur aliqui in domo Dauid, & ex hoc ſecundum legem eſſet polluta domus: & omnes, qui erant in ea, vt patet Numer. 19 cap. Non polluebatur locus arcæ: quod patet, quia quando mortuus eſt paruulus filius in domo Dauid, ipſe lauit ſe, & mutata veſte introiuit in domum vbi erat arca: vt patet ſecundo Regum 12. cap. Si tamen pollueretur locus arcæ, non ingreſſus fuiſſet illuc Dauid, nec etiam vellet, quod maneret ibi arca Dei: quia magna irreuerentia irrogaretur ei in hoc. In illa autem domo, in qua manebat arca Dei, dum ipſa manebat ibi, non morabatur ibi Dauid, nec aliquis hominum, ſed introibant illuc ad orandum. Mortuo etiam Dauid cum Salomon haberet vxorem ſuam in domo Dauid, non introibat in locum arcæ ad morandum, ſed ad orã- B dum interdum. Poſtquam vero arca portata fuit de domo Dauid in templum, non ſolum licebat Salomoni, & vxori ſuæ habitare intra domum primam, in qua erat Dauid: ſed etiam in domo illa, in qua erat arca prius, cum iam non eſſet locus ille ſacer poſt receſſum arcę: & ob hoc Dauid putabat licitũ eſſe ſibi manere i illa parte domus, in qua non erat arca: Salomon etiam cum vxorẽ ſua putauit licitum eſſe manere in domo illa, & manſit ibi quouſque facto templo tranſlata eſt illuc arca: & poſtea etiam manſit filia Pharaonis ibi quouſque ædificata fuit domus ſua, licuiſſet ergo ſemper ei ibi habitare ſi voluiſſet Salomon: & tamen Salomon ex abundanti deuotione ad ſignandum magnam ſanctitatem, quę fuerat in domo illa manente ibi arca, tanquam nunc maneret ibi reliquiæ illius ſanctitatis, voluit quod non ma- C neret ibi nunc vxor ſua. Sciendũ tamen quod iſtud non erat principaliter niſi ad curandum coitum coniugalẽ fieri in domo illa, quia loca ſacra iudicantur nimis polluta effuſione ſanguinis, vel ſeminis, & ob hoc voluit quod vxor ſua eſſet in alia domo, vt ibi eſſet thronus cõiugalis, & non in domo Dauid, quo facto manſit ipſe Salomon in domo Dauid, quia recedente inde vxore ſua non erat occaſio aliqua polluendi domum illam ſeminis effuſione, & tamen adhuc coitus coniugalis licitus erat in domo illa, quia ibi tenuit Salomon multo tempore vxorem ſuam. Sed quia tunc nondum fecerat domũ pro vxore ſua, tenebat eam ibi, & non obſeruabat iſtam reuerentiam ſupererogationis. Si autem eſſet reuerentia neceſſitatis, ſi Salomon nondum ædificaſſet domum, maneret, alias non teneret ibi vxorem ſuam: nunc facta do- D mo voluit obſeruare reuerentiam ſupererogationis. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod domus illa, in qua erat arca, erat ſanctificata dum ibi manebat arca, & poſtquam receſſit, non erat ſancta. Alia pars domus nunquam fuit ſancta proprie loquendo, ſiue exiſtendo arca in domo Dauid, ſiue non: ſed Salomõ vocauit eam ſanctificatam largiſſimè quantum ad quandam reuerentiam ſupererogationis. Sciendum tamen, quod Salomon non loquitur de parte domus, in qua arca fuerat, quia in illa nunquam habitauerat vxor ſua, eo quod ipſe acceperat vxorem dum maneret arca in domo Dauid, ſcilicet nondum ædificato templo, vt patet tertio Regum tertio, & tamen eodem libro, cap 9. dicitur, aſcendit filia Pharaonis de ciuitate Dauid, & hic di- E citur, non habitabit vxor mea in domo Dauid, ergo neceſſariò intelligitur de domo, in qua prius erat illa filia Pharaonis, & in illa non erat arca. Ad ſecundum dicẽdum, quod illa pars domus Dauid, in qua erat arca, erat ſanctificata: ſicut templum eo tempore, quo erat ibi arca. Poſt receſſum autem eius non erat ſancta niſi largè, vt dictum eſt. Alia autem pars domus nunquam fuit ſancta, nec exiſtente ibi arca, nec recedente inde, ideo ſemper licuit ibi quibuſcumque habitare, & potuiſſet ibi ſemper manere filia Pharaonis, ſed non manſit ex cauſa ſuprapoſita.

Tunc obtulit Salomon holocausta Domino ſuper altare Domini, quod extruxerat ante porticum, vt per ſingulos dies offerretur in eo iuxta præceptum Moyſi in ſabbathis, & in Kalendis, & feſtis diebus ter per annum,

idest

ideſt in ſolemnitate azymorum, & ſolemnitate Hebdomadarum, & in ſolemnitate Tabernaculorum. Et conſtituit iuxta diſpoſitionem Dauid patris ſui officia ſacerdotum in miniſterijs ſuis: & Leuitas in ordine ſuo, vt laudarent & miniſtrarent coram ſacerdotibus iuxta ritum vniuſcuiuſque diei, & ianitores in diuiſionibus ſuis per portam & portam: ſic enim præceperat Dauid homo Dei. Nec prætergreſſi ſunt de mandatis regis tam Sacerdotes, quam Leuitæ ex omnibus, quæ præceperat, & in cuſtodijs theſaurorum. Omnes impenſas præparatas habuit Salomon ex eo die quo fundauit domum Domini vſque in diem, quo perfecit eam. Tunc abijt Salomon in Aſiongaber & in Ailat ad oram maris Rubri, quæ eſt in terra Edom. Miſit ergo ei Hiram per manus ſeruorum ſuorum naues, & nautas gnaros maris, & abierunt cum ſeruis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringenta G *quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.*

Tunc obtulit. Hic ponitur ſecundum principale huius cap. ſcilicet circa cultum diuinum prouiſio, & diuiditur in duo, ſcilicet in partem principalem, & partem incidentalem pars incidentalis eſt de magnificatione Salomonis in diuitijs mittendo pro auro in Ophir, ibi. *Tunc abijt*. Circa primum dicitur. *Tunc obtulit Salomon holocauſta Domino*. Scilicet factis omnibus illis, Salomon obtulit Domino holocauſta ſcilicet, quia erat vir tunc deicola, & volebat eum honorare in ſacrificijs. Quando autem facta fuerit iſta oblatio, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Super altare Domini*. Vnicum enim erat altare, & in illo offerri debebat neceſſario H quidquid offerretur, & ſic iſta additio ex ſuperabundanti eſt, vel poteſt poni ad tollendum dubium de eo, quod dictum fuerat præcedenti cap. ſcilicet Salomon ſanctificauit medium atrij, & ibi cremauit holocauſta, & adipes pacificorum in pauimento. Dubitaret ergo aliquis an forte nunc Salomon offerret ſacrificia ſuper pauimẽtum: ideo dicitur quod offerebat ſuper altare: nam illa crematio in pauimento atrij fuit facta tunc ex neceſſitate, quia non erat locus ſufficiens altare ad capiendum holocauſta, & victimas. Nunc autem ceſſauerat illa neceſſitas: ideo non erant cremanda ſacrificia niſi in altari Domini, & ibi cremauit nunc Salomon ſacrificia ſua. *Quod extruxerat ante porticum*. ſcilicet, altare locatum erat ante porticum templi. Ad euidentiam huius conſiderandum eſt, quod, vt declaratum fuit tertio Regum 6. & ſupra 3. templum Salomonis erat domus quædam vallata parietibus, & operta tecto, & in circuitu eius erant ſpacia magna, quæ claudebantur muro altiſſimo: ita vt non liceret cuiquam pro libito ſuo accedere ad templum, & in iſtis ſpacijs erant atria templi quatuor, & exedræ, & multa alia ędificia facta. A parte ſ. orientali templi erat ſpacium diffuſius, & illud erat diuiſum in quatuor atria, e quibus illud quod magis propinquum erat templo, vocabatur atrium ſacerdotum, & in illo erat altare holocauſtorũ, & ibi erant ſacerdotes miniſtrantes, & Leuitæ canentes: & illud atrium non erat coniunctum templo, ſed inter ipſum & portã templi, quæ erat ad orientem, erat quoddam ſpacium in latitudine cubitorum decem, & longitudine cubitorum viginti, & vocabatur porticus templi ab ipſa por- K ta nominatum, coram qua erat: & ſic cum in atrio ſacerdotum eſſet altare holocauſtorum, neceſſario erat ante porticum templi. *vt per ſingulos dies offerretur in eo*. Non refertur ad Salomonem, ſcilicet quod per ſingulos dies ipſe iuberet ibi offerri, ſed eſt ſenſus, quod poſitum erat iſtud altare ante porticum templi, vt offerretur ibi ſacrificium per ſingulos dies, & denotantur hic omnia tempora ſacrificiorum. Primum erat, quod offerrentur quotidie ſacrificia, & iſta erant duo. Nam præter ſacrificia ſpontanea, quæ quotidie offerebantur erat neceſſe offerri duo ſacrificia, ſcilicet holocauſtum matutinum, & veſpertinum, & offerebatur agnus anniculus in quolibet iſtorum holocauſtorum. De hoc Nume. 28. de modo autem cæremoniarum holocauſtorum matutini,

F & veſpertini, quod vocatur iuge ſacrificium, patet Leuit. 6. & ibi declaratum eſt. *Iuxta præceptum Moyſi*. ſcilicet, quia Moyſes præceperat in lege, quæ ſacrificia offerri deberent, & quando, de quo tractatur per totum Leuiticum, & etiam Nume. 28. & 29. & in multis alijs locis. *Et in ſabbathis*. Sacrificium ſabbathorum differebat à ſacrificio iugi, quia pro ſacrificio iugi offerebantur quotidie duo agni anniculi, & in ſabbatho duplicabantur, ſcilicet duo pro ſacrificio iugi, & alii duo pro ſolemnitate ſabbathi: Num. 28. *Et in Kalendis*. Feſtum Kalendarum erat in principio menſis cuiuslibet. Nam Hebræi non inchoant menſes ſuos ſicut Latini, vel ſicut aliæ gentes certis diebus, ſed ſequuntur lunam, & vna lunatio eſt apud eos vnus menſis, & primus dies lunationis eſt prima dies menſis. Dies autem iſta con- G iunctionis ſolis & lunæ vocatur apud hebræos dies Neomeniæ, quod interpretatur nouus defectus, ſcilicet quia tunc luna deficit à lumine ſuo, quia tota abſconditur per hoc, quód intrat ſub radios ſolis, & iſta die iubebat Deus offerri ſacrificia multa. Vocatur ſic iſtud feſtum Iſaiæ primo, & Pſal. 80. Buccinate in Neomenia tuba in inſigni die ſolemnitatis veſtræ. Vocatur etiam dies iſte Kalendarum vſurpando nomen à latinis, qui primum diem cuiuslibet menſis vocant Kalendas abſolute, & alios dies vocant ſecundo Kalendas, & ſic procedendo vſquequo finiantur Kalendæ. Cur autem in die Kalendarum offerrentur ſacrificia propter lunam, & an in hoc incitabantur Iſraelitę ad idolatriam & multa alia dubia declarata ſunt præceden. lib. 23. cap. in quibuſdam quæſtionibus. Quæ autem ſacrificia eſſent Ka- H lendarum, patet Nume. 28. ſcilicet in holocauſtum vitulos duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos ſeptem cum libamentis ſuis, & vnus hircus pro peccato offerebatur. Conſiderandum autem quód iſtud erát generale in omnibus feſtiuitatibus, quod oblatio iugis, ſcilicet duo holocauſta matutinum, & veſpertinum nunquam omittebantur: licet multa alia ſacrificia ſimilia illa die fieri deberet, alias ex conditione feſtiuitatis, etiam ſi coinciderent ſimul multa feſta, non omittebantur ſacrificia vnius pro ſacrificijs alterius, licet eſſent ſimilia, ſicut ſi eadem die eſſet ſabbathum & feſtũ Kalendarum: illa enim die offerenda erant triplicia ſacrificia, ſcilicet ſacrificia iugia, quæ erant duo holocauſta, & ſacrificia ſabbathi quæ erant duplicata, & ſacrificia diei Kalendarum, quæ erant ab iis diſtincta. *Et in* I *feſtis diebus per annum*. Ideſt etiam offerebantur ibi ſacrificia in omnibus feſtiuitatibus anni. In quo conſiderandum quod prædicti non vocantur feſtiuitates, ſcilicet ſabbathum, & Kalen. & hoc quia licet eſſent dies vacatiui, & magnæ feſtiuitatis: tamen non appellantur feſti dies, vel ſolemnes ſtricte. Pro quo ſciendum, quod omnes dies vacatiui, & in quibus lex iubebat aliqua ſacrificia ſpecialia, vel ſpeciales cæremonias fieri, erant celebres. quidam tamen vocantur ſolemnitates, vel feſtiuitates, & quidam non: & hoc quia quidam dies celebres ſunt, qui accidũt ſæpe in anno, & alij ſolum ſemel. Qui aũt plures in anno non vocantur ſolemnitates, vel feſtiuitates, & ſunt duę, ſcilicet celebritas accidens quælibet hebdomada, ſ. ſabbathum, & celebritas accidens quolibet menſe ſcilicet dies Kalendarum: celebritas ad- K ueniens ſemel in anno vocatur ſolemnitas, vel feſtiuitas: & ſunt quatuor, ſcilicet feſtum Phaſe, vel Azimorũ menſe primo: feſtum Pentecoſtes menſe ſecundo, & feſtũ Clangoris prima die mẽſis ſeptimi: & feſtum Expiationis decima die eiuſdem menſis: & feſtum tabernaculorum die quintadecima dicti menſis. Hic tamen exprimuntur tres ſolemnitates iſtarum, vt patet in litera. *Ter per annum*. ſcilicet in tribus ſolemnitatibus anni, quæ vocantur alias nominantur hic. *Ideſt in ſolemnitate azymorum*. Iſta ſolemnitas durabat ſeptem diebus. Erant enim tunc duæ ſolẽnitates ſimul, ſ. feſtum Phaſe, quod erat ſolũ die quartadecima menſis primi ad veſperam, & feſtum Azymorum, quod incipiebat die quintadecima ſequenti, & durabat ſeptẽ diebus Leu. 23. quæ ſacrificia offerrentur in illa feſtiuitate, patet Nume. 28. Quæ

autem

autem cæremoniæ fierent circa manipulum ſpicarum vireutium iis diebus, patet Leu. 23. Cauſa autem quare inſtituta ſunt iſtæ ſolennitates ſunt duæ, ſcilicet Phaſe fuit inſtitutum ad repræſentãdũ liberationem Iſraelitarum in Aegypto manẽtium ab angelo percutiente, quia dum percuteret primogenitos in domibus Aegyptiorum nullum Hebræorum percuſſit, quia reperit ſanguinem in ſuperliminaribus domorum, & ob hoc occidebatur agnus in illo Phaſe. Secundum feſtum erat Azymorum & iſtud fuit ad ſignandum exitum velocem de Aegypto, ſ. ꝙ tanta fuit velocitas, ꝙ non potuerunt fermentare paſtam. ſed Azymos panes duxerunt ligantes maſſas in palliis Exod. 12. & Deut. 16. *Et in ſolemnitate Hebdomadarum* iſtud erat feſtum Pentecoſtes, quod vocatur feſtum Hebdomadarum, quia computare debebãt ſeptem Hebdomadæ a die ſecunda Azymorum, & vbi terminabãtur erat dies feſtus, & vocabatur feſtum Hebdomadarum, ideſt inuentum per ſupputationem ſeptẽ Hebdomadarum. Vocatur etiã feſtum Pentecoſtes, quia quinquaginta diebus poſt feſtum Azymorum erat, & ſic interpretatur Pentecoſte quaſi quinquies decem: de aliis cæremoniis & dubiis circa iſtam ſolemnitatem declaratum eſt Leu. 23. & præced. lib. 23 *Et in ſolemnitate tabernaculorum.* Vocatur ſic iſta ſolẽnitas, q̃a dũ durabat, ſcilicet ſeptem diebus, faciebant Iſraelitæ tabernacula, ſiue domunculas de ramis arborum extra domos ſuas, vel in quocunque loco patenti, & ibi comedebant, & vocatur ſic, vt Iſraelitæ recordarentur, quod per deſertum quadraginta annis non morabantur in domibus fabricatis manu, ſed in vmbraculis arborum, Leuit. 23. Vocatur etiam feſtum iſtud Scenopegia a cenon quod eſt commune, & Phagin, quod eſt comedere quaſi in communi comedere, ſcilicet in loco patenti in illis domunculis de ramis arborum, vbi poterant Iſraelitæ videri ab omnibus. In feſto illo fiebant multa ſacrificia per ſeptem dies, & quolibet die variabantur, vt patet Num. 29 De aliis dubiis circa ſolemnitates has declaratum eſt Leu. 23. & Num. 28. & 29. capi. *Et conſtituit iuxta diſpoſitionem Dauid patris ſui officia ſacerdotum in miniſteriis ſuis.* ſcilicet Salomon tradidit executioni ordinationem factam a Dauid de miniſteriis ſacerdotum, & Leuitarum. Pro quo ſciendum, quod ante tempora Dauid erat cultus Domini deordinatus quantum ad habitudinem miniſtrorum inter ſe: nam omnes ſacerdotes interdum ſimul miniſtrabant, & interdum pauci, & non poterat teneri conueniens modus propter varietatem locorum, in quibus fiebant diuina miniſteria, & ꝓꝑ mutationem ſanctuarii, & etiam quia priores non attenderant nimis circa hoc, manebat deordinatio aliqua miniſtrorum: Dauid autem ſciens templum ædificandum eſſe per Salomonem, voluit ordinare ſacerdotes, & Leuitas in miniſteriis ſuis, vt quando templum ædificatum eſſet, ordinatè miniſtrarent, & ad hoc diſtinxit ſacerdotes per vices, ſcilicet ſacerdotibus omnibus competunt eadem miniſteria, & non dedit quibuſdam quædã, & aliis alia, ſed oĩbus eadem, & tñ diſtinxit ſacerdotes per vigintiquatuor partes, ita vt quidam miniſtrarent vna hebdomada & alii alia, & ſic per vigintiquatuor hebdomadas compleretur miniſtratio omnium vigintiquatuor partium, & rurſus in hebdomada quinta miniſtraret prima ſors, & ſic iterum omnes, & hoc ordine nunquam ceſſabat miniſtratio eorum. De hoc præceden. lib. 24. cap. Leuitæ etiam diſtincti ſunt, ſed aliter, quia non competit omnibus Leuitis idem miniſterium ſicut omnibus ſacerdotibus, ſed diſtincti fuerunt, ita quod alii facti ſunt cantores, alii ianitores, alii theſaurarii, alii iudices, & præpoſiti. Cantores autem diſtincti fuerunt per vigintiquatuor ſortes ſicut ſacerdotes, & miniſtrabant etiam per vigintiquatuor hebdomadas, ſicut ſacerdotes, ſcilicet prima ſors Leuitarum cum prima ſorte ſacerdotum, & ſic de aliis, vt patet præced. lib. 25. cap. Ianitores autem diſtincti fuerunt per portas quas cuſtodiebant, ſcilicet quibuſdam data eſt vna porta, & aliis alia, & ſic etiam de theſaurariis, & præpoſitis atque iudicibus præc. lib. 26. c. iſta ordinatio facta fue-

A rat tempore Dauid, ſed non fuerat tradita executioni tẽpore eius, eo quòd non competebat ordinatio iſta, niſi illi tempori, quo omnes miniſtrationes eſſent in eodem loco, & tamen tempore Dauid, miniſtrabatur in duobus locis, ſcilicet quidam ſacerdotes, & Leuitæ miniſtrabãt in ſanctuario Domini in Gabaon, & alii miniſtrabant coram arca in Ieruſalem præce. lib. 16. Ideo non fecit ordinationem iſtam Dauid, niſi pro tempore, quo eſſet tẽplum Salomonis fabricatum, & cum conſumatum fuit, & translata fuit arca in templum, non erat illa die ordinatio iſta tradita executioni, ſed miniſtrauerunt omnes ſacerdotes mixtim, & omnes Leuitæ mixtim, vt patet ſupra 5. Poſtea autem Salomon tradidit illam executioni faciendo obſeruari inuiolabiliter: & vocatur iſta diſpoſitio Dauid, quia ipſe fecit eam conuocatis ſacer-
B dotibus ſecum, & Leuitis, & principibus Iſrael præce. lib. 23. c. Vocatur officia ſacerdotum multiplices miniſtrationes, quia non eſt eadem miniſtratio, & vnica, ſed ſunt ſeptem, vel octo officia ſacerdotum, vt declaratum eſt præce. cap. in quadam quæſtione. Et omnia competunt cuilibet ſacerdoti præter vnicum, ſcilicet intrare in Sancta Sanctorum, quod competit ſoli ſummo ſacerdoti, & dicitur in miniſteriis ſuis, ideſt in temporibus vel vicibus miniſtrandi, ſcilicet quod eadem officia ſacerdotalia competebant omnibus ſacerdotibus, ſed non eodem tempore, quia erant diſtincti per vigintiquatuor ſortes, & miniſtrabãt per vigintiquatuor hebdomadas. *Et Leuitas in ordine ſuo.* Licet Leuita ſit nomen generale ad omnes, qui habebant minora officia infra ſacerdotes: tamen hic accipiuntur Leuitæ pro ſolis cantoribus,
C & patet ex duobus, primò quia diſtinguuntur hic Leuitæ, & ianitores, & tamen etiam ianitores erant Leuitæ, ideo oportet quod accipiatur pro quodam officio, ſ. cantorum. Secundo quia dicitur, quod Leuitæ miniſtrabãt coram ſacerdotibus, & tamen non erant aliqui Leuitæ, qui miniſtrarent coram ſacerdotibus niſi cantores, qui cum eis ſimul erant in atrio ſacerdotum canentes dum cremabantur ſacrificia. Ianitores autem ſemper erant in portarum cuſtodia, & nunquam coram ſacerdotibus miniſtrabant. Et ſic dicendum, quod cantores vocantur hic Leuitæ per excellentiam, quia inter omnes Leuitas ipſi habebant miniſtrationem excellentiorem, & dicitur, quod fecit ſtare Leuitas in ordine ſuo ideſt miniſtrare ſecundum ordinem: nam erant ordinati per vigintiquatuor ſortes diſtincti, & ita miniſtrabant ſucceſſiue.
D *Et miniſtrabant coram ſacerdotibus.* Miniſtratio iſtorum ſolum erat cantare, & dicitur, quod miniſtrabant coram ſacerdotibus, ſcilicet in præſentia eorum, nam ſacerdotes erant in atrio, quod vocatur ſacerdotum, & ibi ſacrificia faciebant. Leuitæ autem erant cum eis induti ſtolis albis byſſinis canentes voce, & organis muſicis concrepantes, vt patet ſupra quinto cap. *Iuxta ritum vniuſcuiuſque diei.* ſcilicet non miniſtrabant omnibus diebus eodem modo, ſed cuilibet diei dabant miniſtrationem conuenientem. Pro quo ſciendum, quod officium cantorũ erat, vt eſſent cũ ſacerdotibus in atrio ſacerdotũ, & cantarent ibi laudando Dñm tempore ſacrificiorum ſcilicet in matutino ſacrificio, & in veſpertino, & in ſolemnitatibus cum fierent multa alia ſacrificia omnibus etiam illis intererant, & cantabant tunc, & dicitur, quod
E cantabant iuxta ritum vniuſcuiuſque diei, vt patet hic, vel iuxta cæremonias vniuſcuiuſque rei, præcedenti lib. 23. capitu. & idem eſt. Et iſtud erat quod Leuitæ in diuerſis feſtiuitatibus diuerſa carmina canerent, & hoc ad concordandum cæremonias vniuſcuiuſque feſtiuitatis. Et iſtud erat ad duo. Primum erat ad decorem, quia erat pulchrum, quod non ſemper idem diceretur, ſed fieret mutatio, quia naturæ noſtræ conſona videtur mutatio, & gaudemus mutatione, nec delectatio noſtra ſemper eſt eadem propter naturam non eſſe vnicam, & ſimplicem, ſeptimo Ethic. in fine. Secundum erat, vt laudaretur Deus in omnibus beneficiis, quæ contulerat Iudæis, & modus erat, ſcilicet quod feſtiuitates datæ Iudæis erãt inſtitutæ ad memoriam aliquorum beneficiorum, quæ à Deo ſuſceperant ſcilicet Phaſe ad memoriã

liberationis primogenitorum ab angelo percutiente. Feſtum Azymorum ad memoriam liberationis velocis de Aegypto. Feſtum expiationis ad remiſſionem peccatorũ. Feſtum Pentecoſtes ad memoriam datæ legis. Feſtum Tabernaculorum ad memoriam habitationis quadragenariæ in deſerto ſub vmbra arborum, & ſic de cæteris: ideo in quolibet iſtorum feſtorum varia carmina cantabantur, ſcilicet in ſabbathis, quæ ſunt ad recordationem creationis rerum. Geneſ. primo, & Exod. 20. & 31. cantabatur de potentia Dei in creando, & de varietate rerum creatarum, & de ſapientia gubernandi res illas, & de hoc erat materia ampliſſima, de qua poterunt fieri multa carmina: & talis propriè eſt materia, quæ tractatur Pſalm. 103. ſcilicet: Benedic anima mea Domino. Feſtum Kalendarum propter lunæ coniunctionem cum ſole, quando mutatur conditio temporis ex natura aſtrorum, quorum virtute corruptiones, & generationes fiunt in iſtis inferioribus teſte Ariſtotele primo de generatione, & corrupt. & tunc cantarent de cęlorum creatione, & aſtrorum: & de magnitudine Dei dantis talem virtutem aſtris, ita vt videantur intellectualiter regere hæc inferiora. Similis materia Pſal. 135. ſ. Qui fecit cælos in intellectu: qui firmauit terram ſuper aquas, qui fecit luminaria magna: ſolem in poteſtatem diei, lunam, & ſtellas in poteſtate noctis; & ſic de multis aliis. In feſto Phaſe canerent de percuſſione Aegyptiorum, & de liberatione ſua, & de exitu veloci de Aegypto, & diuiſione rubri maris, & decem plagis Aegyptiorum de quo lata materia in Exodo, & potiſſime cantarent illud canticũ, quod Moyſes cantauit poſt tranſitum maris. ſ. Cantemus Domino, glorioſè enim equum, & aſcenſorem proiecit in mare. Exod. 15. In feſto Pentecoſtes cantarent de datione legis, & de mirabilibus, quæ ibi apparuerunt, quando mons ardebat, & erat terribilis. & vox Dei horrenda audiebatur, Exod. 19. & 20. & Deuteronomij quarto, & quinto, & laudarent Deum, quia dignatus eſt eis dare legem, quod non fecit aliis gentibus, & in hoc fecit eos excelentiores omnibus gentibus, & de hoc laudat Dauid Dominum Pſal. 147. Qui annunciat verbum ſuũ Iacob, iudicia, & iuſtitias ſuas Iſrael. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis: etiam prædicarent ſe beatos tali lege dotatos qualem nulla alia gens haberet. Sic enim Moyſes dicit Iſraelitas gentẽ inclitam ſuper alias gentes, quia nulla gens haberet talem legem, & cæremonias. Deut. 4. In feſto Clangoris caneretur, vt aliqui arbitrantur de liberatione Iſaac, qñ eum voluit Abraham imolare iubente Deo, vt aliqui volunt, qui innuunt iſtam fuiſſe cauſam huius feſtiuitatis. Sed verius eſt, ꝙ iſta feſtiuitas erat ad annunciandũ libertatem, quæ fiebat anno ſeptimo remiſſionis, & maxime propter libertatem illam, quæ fiebat in iubilæo anno quinquageſimo: ideo cantarentur laudes multę de lætitia libertatis, & de bonitate, & clementia Dei miſerentis egenis, & ſeruis atque oppreſſis. In feſto propoſitionis fieret gratiarum actio pro remiſſione peccatorũ: quia iſtud feſtum ad nihil aliud erat, vnde ſacerdos magnus illa die confitebatur peccata totius populi ſuper caput capri emiſſarii, & poſtea mittebat illum in ſolitudinem. Leuitic. 16. etiam canerent orando Deum, quod inclinaret corda eorum in legem ſuã, vt in toto corde eũ colerent: ſicut Salomon orauit Dominum pro toto Iſrael dicens: ſit Dominus Deus nobiſcum, ſicut fuit cum patrib. noſtris non derelinquẽs nos, nec proiiciens: ſed inclinet corda noſtra ad ſe, vt ambulemus in vniuerſis viis eius, & cuſtodiamus mandata eius, atque cæremonias. 3. Regum octauo. In feſto tabernaculorum canerent Iſraelitæ de toto tranſitu per deſertum enarrando omnia mirabilia, quæ Deus illis ibi monſtrauit. & potiſſime de quotidiano pane cæleſti eis tradito: Exod. 16. Et ꝙ per diem dirigeret eos in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Exod. 14. & 40. & Numer. 9. & quod in iſtis quadraginta annis non fuerunt veſtimenta eorum contrita, nec calcei rupti, atq; vetuſtate conſumpti. Deuter. 8. & 29. & multa alia, de quibus eſt materia latiſſima. Circa iſtas feſtiuitates, & ſingulos dies, Leuitæ, qui

F erant ſapientes valde in lege, & in hiſtoriis, & natura rerum, excogitabant quotidie noua cantica, cum nullum aliud haberent officium, & ſic canebant varie iuxta ritum vniuſcuiuſque diei. Ex hoc autem aſſumptus eſt modus Eccleſiaſtici officii in horis dicendis, ſcilicet, ꝙ non recitatur idem omnibus diebus, ſed in diuerſis feſtibus diuerſa cantantur ſecundum exigentiam illarum feſtiuitatum. *Et ianitores in diuiſionibus ſuis per portam, & portam.* ſcilicet, Salomon fecit conſiſtere ianitores in diuiſionibus, ideſt ſecundum diuiſiones factas inter eos per portam, & portam: nam in templi atrio, ſcilicet, in muro exteriori erãt quatuor portæ ad quatuor ventos cæli. præced. lib. 9. ca. & iſtæ quatuor portæ diuiſæ ſunt ſorte inter Leuitas ianitores, ſcilicet, quod quidam vnã portam cuſtodirent, & alii aliam. Etiam domus conſilii

G & exedræ cuſtodiebantur per iſtos ianitores. De diuiſionibus iſtis patet præced. lib. 16. c. *Sic enim præceperat Dauid homo Dei.* ſcilicet, Dauid præceperat iſtas diuiſiones ſacerdotum, & Leuitarum: ſic etiam quando tractauit de ordinatione miniſteriorum, præc. lib. a, ca. 23. vſque 27. vocatur homo Dei, quia fuit vir ſanctus: nam non deliquit niſi in paucis, & cum de ijs indignã pœnitentiam ageret, erat vir valde Deicola. Vnde dicitur tertio Regum decimoquinto, quod non declinauit à via Domini omnibus diebus vitæ ſuæ niſi in ſermone Vriæ. Sic etiam Moyſes vocabatur vir Dei, Ioſue primo & Elias vocabatur homo Dei, quarto Regum primo, & Eliſæus vocabatur etiam homo Dei, quarto Regum quarto, & generaliter omnes viri boni excellentes, qui totaliter videbantur Deo dediti, vocabantur hoĩes

H Dei. *Non prætergreſſi ſunt de mandatis regis tam ſacerdotes quam Leuitæ.* i. non trãſgreſſi fuerunt ſacerdotes, nec Leuitæ mandata regis. ſ. Dauid, qui dedit iſtam ordinationem, vel de mandatis regis. ſ. Salomonis, quia licet Dauid feciſſet iſtam ordinationem, tñ Salomon iubebat nunc illam obſeruari, & mandatis eius obediebant tam ſacerdotes quam Leuitę. *Ex omnibus, quæ præceperat.* De oĩbus, quæ ordinauerat, ſ. ꝙ totaliter ſunt traditę executioni illæ ordinationes Dauid *Et in cuſtodijs theſaurorum,* Hic ponitur de alio officio Leuitarum. Scilicet de theſaurariis, quia oẽs theſauri templi committebantur cuſtodiendi Leuitis, & quia ante templum Salomonis erat tabernaculũ Moyſi, & offerebant Iſraelitæ munera pro ſanctuario erant Leuitæ aliqui, qui cuſtodiebant il-

I la, & ſic quando Dauid obtulit theſauros pro templi ædificatione, & populares ẽt obtulerunt, receperũt illos theſauros cuſtodiendos Leuitæ, & tenuerunt eos, & qñ templum ædificabatur illi theſaurarii erant ſoluentes oẽs expenſas, quia de expenſis ſanctuarii fiebat illa ædificatio Et ſic dr̃. *Et de cuſtodijs theſaurorum oẽs impenſas præparatas habuit Salomon ex eo, die, quo fundauit domum Domini vſque in diem, quo perfecit eam.* ſ. ꝙ omnes expenſæ neceſſariæ pro ędificatione, a principio vſque ad finem erant paratæ in cuſtodiis theſaurorum, ſ. vbi Leuitæ ſolebant cuſtodire alios theſauros templi, vbi cuſtodiebant nunc omnes impenſas, quæ neceſſarię fuerunt, & ipſi ſoluerunt omnia neceſſaria a principio fundationis templi vſque ad conſummationem.

K *Quomodo obtulit Salomon holocauſta Domino ſuper altare Domini, & quando erat iſtud.*
Quæſtio XX.

QVęritur circa prędicta, quomodo dicitur hic, tunc obtulit Salomon holocauſta Domino ſuper altare Domini, & quãdo erat iſtud. Aliqui dicunt, ꝙ tangitur hic aliqua ſpecialis oblatio, quá fecerit Salomon, & iſta fuit tp̃e præcedentiũ. Hic. n. agitur de quibuſdam quæ facta ſunt viginti annis poſtquã cœpit Salomon ædificare templum, vt patet in principio literæ, & continuatur iſtud ad præcedentia cum dr̃, & obtulit Salomõ, holocauſta, ſ. tempore, quo facta ſunt præcedentia. Sed dicendũ, ꝙ hoc non ſtat propter duo: primò, quia ſi ſcriptura intendiſſet hic innuere aliquam oblationem ſpecialem, quam feciſſet Salomon, expreſſiſſet eam magis tan-

tingendo modum oblationis vel cauſam, & animalia, quæ offerrentur, & tamen nihil tangit tanquam iſtud eſſet aliquid paruum, & conſuetum. Dicendum ergo, ꝙ hic ſcriptura non exprimit aliquam ſpecialem oblationem Salomonis, ſed ſolum tangit conſuetudinem offerendi: nam conſuetus erat Salomon offerre ſacrificia ter in anno, ſcilicet in feſto Azymorum, & Pentecoſtes, & Tabernaculorum. Secundo patet, quia 3. Reg. 9. ponitur iſta hiſtoria, quæ habetur hic, & tamen ponitur loco huius, ſic offerebat quoque Salomon per annos ſingulos holocauſta, & pacificas victimas ſuper altare, quod ædificauerat Domino: ergo oportet quod iſta littera ſignificet id quod illa, ſed ibi ſignatur conſuetudo Salomonis offerendi, ſcilicet quid offerebat ſingulis annis, ergo etiam hic ſignabitur idem, & dicetur tunc, Salomon obtulit, id eſt tunc offerebat, & tunc non refertur ad immediate dicta, ſed ad tempus conſummationis templi, ſcilicet quia ex tunc cœpit Salomon offerre ſacrificia, & offerebat illa ſingulis annis ter. Quare autem Salomon offerebat ſacrificia illis tribus vicibus, & an obligaretur pluries offerre declaratum eſt tertio Regum nono in quadam quæſtione. *Tunc abijt Salomon.* Hic ponitur pars incidentalis, ſcilicet de magnificatione Salomonis in diuitiis per hoc, ꝙ faciebat afferri ſibi aurum per mare, & dicitur. *Tunc abijt Salomon in Aſiongaber.* Eſt Aſiongaber quidam portus maris rubri, & eſt in parte orientali terræ Chanaan. Vnde Exo. 23. dicitur. Ponã terminos tuos a mari rubro vſque ad mare Paleſthinorũ, & tamen mare rubrum ponitur ibi pro oriente, & mare Paleſthinorum pro mari occidẽtali mediterraneo, quod alluit terram Paleſthinorum. Iſta autem ciuitas Aſiongaber, ponitur in terra Idumeæ, quia in mari rubro in termino orientali coniunguntur in terra Chanaan, ſ. terra duarum tribuum, & dimidiæ, & terra Idumæorum. Iſta ciuitas Aſiongaber fuit olim famoſa valde, & portus nimis accõmodus nauibus, ſed Alexander Magnus, ædificia ciuitatis, & portus, terræ coæquauit. Et dicitur, tunc abiit Salomon, ſ. completis ædificiis, de quibus ſupra. Circa iſta non põt cognoſci ordo tẽporis, quia iſtæ non ſunt partes eiuſdem hiſtoriæ, ſed ſunt per ſe paruæ hiſtoriæ, nullam attinentiam habentes, ideo non põt ſciri, quid illorum prius, & quid poſterius factum eſt. Credendum tñ eſt, ꝙ fuerit hoc ſaltem factum poſt ædificatum tẽplũ, & domos ſuas. *Et in Ailath.* Id eſt, quę eſt iuxta Ailath, nam non eſt ſenſus, ꝙ ad vtrumq; locum iuerit, ſed ꝙ iuit i Aſiongaber, quæ erat iuxta Ailath, & nõ videatur alicui ſenſus iſte diſtortus, quia ita ponitur 3. Reg. 9. vbi narratur iſta hiſtoria, ſ. claſſem fecit Salomõ in Aſiongaber, quæ eſt iuxta Ailath. Eſt autem Ailath ciuitas famoſa in terra Idumæorum, quæ aliquando vocatur Elath, vt patet Deut. apud iſtas duas ciuitates, ſ. Aſiongaber, & Ailath, tranſierunt Iſraelitæ, venientes per deſerta Arabica de Aegypto, in terram Chanaan. Nã coacti ſunt circuire totam terram Idumæorum, & inde in parte occidentali terrę ipſius, tranſire per iſta duo loca, vnde dicitur Deut. 2. c. circuiuimus montem Seir lõgo tempore, ſ. in terram Idumęorum, & poſtea ſequitur. Cumque tranſiſſemus fratres noſtros filios Eſau, qui habitabant in Seir per viã campeſtrem de Elath, & de Aſiongaber venimus ad iter, ꝙ ducit ad deſertum Moab. Iſta ciuitas vocatur nunc ciuitas Elam mutato nomine eius parum ab Hebræo ſm̃ Ioſephũ, ſed adhuc illud nomen non manſit ei, ſed vocatur Bernice: vt ait Ioſephus 8. Antiq. *Et ad oram maris rubri.* Id eſt ẽt iuit ad oram maris rubri: non debet ſic intelligi, quia tunc ſequeretur, ꝙ aliud eſſet ire in Aſiongaber aliud in Elath, & aliud ire ad oram maris rubri ſed vnicum fuit ire, ſ. ad Aſiongaber, ſed ponuntur deſcriptiones locales eius, ſ. ꝙ Aſiogaber erat iuxta vrbẽ Elath, ſiue Ailath, & erat i ora maris rubri, ſic patet 3. Reg. 9. cum dicitur: claſſem fecit Salomon in Aſiongaber, q eſt iuxta Ailath in litore maris rubri. Ad euidentiam huius, conſiderandum, ꝙ mare rubrum habet duos ſinus, ſ. Perſicum, & Arabicum: tã incipit mare rubrum, aperte inde extenditur, quia vna pars eius verſus Perſidem, & vocatur ſinus perſicus:

Ciuitas Aſiongaber.

Ciuitas Ailath.

Ciuitas Bernice.

A Alia pars extenditur verſus meridiem, & tangit Aegyptum fluitq; per deſerta Arabica, ideo vocatur ſinus arabicus: neuter tñ iſtorũ ſinuum fluit in mare magnũ, vel in mare mediterraneum, ſed ſunt coarctati limitibus terrarum, ſicut magni lacus, vel gurgites, ideo iſte ſinus arabicus ex parte tangit Aegyptum. & ſecat eam ab oriente in occidentem, & non fluit in mare, ſed manet in Aegypto: ideo ſic ſoluitur difficultas illorum, qui dicunt quõ poterant Iudæi venire de Aegypto per terram Philiſthinorum, non tranſeundo per mare rubrum, quod tamen videtur præſupponi Exod. 14. & tamen cum irent per viam deſerti, non poterant euitare mare rubrum. Hoc autem eſt, quia mare rubrum non pertingit vſque ad partem occidentalem Aegypti, ſed ſiſtit in parte ſuperiori eius, & ſi Iſraelitæ irent per viam terræ Philiſthinorum declinarent ad partem occidentalem Aegypti, B ad quam non pertingit mare rubrum, & non tranſirent illud: ſi autem tranſituri eſſent per viam deſerti, declinabant ad partem orientalem Aegypti, in qua erat mare rubrum, & ſic factum eſt. *Quæ eſt in terra Edom.* Poteſt referri ad oram maris rubri, ſcilicet quod illa eſt in terra Edom, vel refertur ad ciuitatem Aſiongaber. Eſt enim Aſiongaber portus maris terræ Idumææ: nam licet terra Iſrael perueniat vſque ad mare rubrum ex parte orientali, tamen portus Aſiongaber, non eſt in parte terræ Iſrael, ſed in parte Idumæorum, vbi eſt principiũ terræ Moabitarum, vt colligitur Deut. 2. ſed tunc dicetur, quomodo poterat Salomon facere claſſem in Aſiongaber, cum eſſet portus terræ Idumææ? Reſpondendum eſt, quod Salomon poterat facere in Idumæa quidquid vellet, quia regio illa erat ſibi ſubiecta: nam ſubiecerat eam ſibi Dauid 2. Reg. 8. & præced. lib. 18. c. C *Miſit ergo ei Hiram per manus ſeruorum ſuorum naues.* Erat Hiram amicus regis Salomonis, qui dederat ſibi ligna cedrina, & abiegna pro ædificatione templi, & domorum ſuarum, & ſic dicitur, quod Hiram miſit ei naues, ſcilicet miſit aliquas naues ſuas, quæ irēt cum nauibus regis Salomonis. & dicitur 3. Reg. 9. Miſit Hiram in claſſe illa ſeruos ſuos, & videtur hic innui, quod Salomon miſerit nautas, & naues, & Hiram dederit ei naues alias, quæ irent cum nauibus ſuis, & ibi innuitur, ꝙ Salomon ſolum fecerit naues, & Hiram ſolum dederit ei aliquos de ſeruis ſuis, qui irent cum ſeruis Salomonis in nauibus propter peritiam maris. Sed dicendum, quod veritas eſt, quod illa claſſis dicebatur eſſe Salomonis, eo quod fecit ipſe plurimas naues: dedit tamen D Hiram Salomoni naues aliquas, quæ irent cum nauibus ſuis, & ſeruos ſuos in eis, vt etiam illi gubernarent negocia totius claſſis in mari, quia illi erant peritiores in hac arte. *Et nautas gnaros maris.* Iſti nautæ non ſolum erant pro nauibus quas dabat Hiram Salomoni, ſed etiã pro tota claſſe Salomonis, quia viri Salomonis neſciebant negocia maris. Serui autem Hiram erant periti circa iſtam exercitationem. Vocantur gnari maris, id eſt cognoſcentes, quæ requiruntur ad peritiam nauigandi, ſcilicet ſcientes loca maris per diuerſos terrarum tractus, & illud neceſſarium erat ad eundum in Ophir, quia per longos terræ circuitus ibatur illuc ex Aſiongaber. Cauſa autem quare ſerui Hiram erant viri periti in mari, erat, ꝙ habitabat i litore maris, ſcilicet in Tyro, E & Sidone, fuit enim Tyrus ciuitas famoſiſſima antiquitus in rebus nauticis. Conueniebant enim ad eam mercatores de omnibus partibus orbis, de cuius gloria in mari, & mercimoniis, deſcribitur latè per Ezechielem loquendo contra Tyrum: Ezech. 27. Iſraelitæ autem nõ erant tam experti circa negocia maris, quia non erant exercitati ſicut Tyrii, qui aſſueti erant ad ea. *Et abierunt cum ſeruis Salomonis in Ophir.* ſcilicet, principaliter Salomon mittebat claſſem iſtam, adeo quamquam viri Hiram eſſent exercitati magis circa negocia maris dicebantur, principaliter mitti ſerui Salomonis, & cum eis ſerui Hiram. *In Ophir.* Eſt Ophir quædam inſula, ſic nominata Indorum ab vno de filiis Heber. in hac leones, & ſæuiſſimæ beſtiæ habitant. In hac enim terra ſunt montes aurei: nam ſuperficies eius tota videtur quaſi aurum,

non eſt tamen facultas hominibus introeundi, & mirien di in montibus illis aureis propter ſæuiſſimas beſtias. Sed cum ſint illi montes in littore maris nautæ appellentes naues ad portum, cũ vident abeſſe beſtias, ex impetu introeunt in extremitates illorum montium, & laminas aureas vnguibus, & pedibus illarum beſtiarum erutas accipiunt, & in nauem redeunt. Poſtea autem decoquunt terram illam, vt depuretur aurum. Sic enim acceperunt ſerui Salomonis: ita vt ducerent inde magnam maſſam auri. In terra iſta ſunt aues, & animalia diuerſi generis, & lapides precioſi varij: vnde paui, pſitaci, & ſimiæ feruntur inde: cryſopaſſi quoque lapides, & magnetes multi ibi ſunt: vt referunt Plinius, & Rabanus. *Tulerunt que inde quadringenta quinquaginta talenta auri.* ſcilicet, acceperunt inde terram auream, quæ non erat aurum purum, ſicut ferrum eſt in terra, vel alia metalla in mineris, quæ poſtea debent depurari igne. Eſt tamen terra iſta habens aurum purius, & precioſius, quam aliæ regiones, & cum afferrent terram illam, erat magnæ quantitatis, ſed poſtea cum depurata fuit reperta eſt talentorum quadringentorum, & quinquaginta. Poſt Salomonem autem aliqui de regibus Iuda, & Iſrael mittebant in Ophir pro auro. Sicut patet de Ioſaphat rege Iuda. 3. Reg. vltimo c. Cum dicitur, rex vero Ioſaphat, fecit claſſes in mari, quę nauigarent in Ophir propter aurum, & ire non potuerunt: quia ſunt confractæ in Aſiongaber. De rege etiã Ochozia, quod vellet illuc mittere claſſes, patet infra 20. de iſta miſſione Salomonis in Ophir, dicit Ioſeph. 8. Antiquit. Fecit Salomon multas naues in ſinu Aegyptiaco maris rubri in loco, qui appellatur Aſiongaber non procul a ciuitate Elana, quæ nunc

H Bernice appellatur. Miſit autem in Ophir, vbi nunc terra aurea nuncupatur. Eſt autem in India, vt aurum inde deferrent, & colligentes quadringenta talenta reuerſi ſunt. Non enim vendebatur, vel emebatur aurum, vel argentum: ſed multæ fuere naues, quas rex in mari Tharſico conſtituerat: vt interiora gentium penetrarent, & omnia compararent. Comparatum autem aurum, & argentum regi deferebant, necnon elephantes, & hiopas, & ſimias, nauigium autem euntes, & redeuntes, trib. annis complebant. Eſt autem ſciendũ, quod inſula Ophir eſt in India apud fluuium terræ Euilath, qui eſt Phiſon, & iſte circuit terram Ophir, & in fluuio iſto ſunt lapides precioſi, & in terra quam circuit. ſ. in terra Ophir, eſt aurum optimum: ſic patet Gen. 2. c. nomen vni Phiſon ipſe eſt, qui circuit terram Euilath, vbi naſcitur aurum, & aurum terræ illius optimum eſt, & intelligitur

I iſtud de terra Ophir, quod ibi naſcitur aurum: Hoc autẽ modo Salomon multas diuitias auri potiſſimum cõquiſiuit, ita vt in diebus eius, nullius precij eſtimaretur argentum, ſed eſſet ſicut lapides, vt patet ſequenti c. & 3. Reg. 10. Inde etiam multa precioſa habuit.

CAPITVLVM IX.

REGINA quoque Saba cum audiſſet famam Salomonis, venit vt tentaret eum in ænigmatibus in Ieruſalem, cum magnis opibus, & camelis, qui portabant aromata, & auri plurimum, gemmaſq. precioſas. Cumque veniſſet ad Salomonem locuta eſt ei quæcunque erant

K *in corde ſuo, & expoſuit ei Salomon omnia, quæ propoſuerat: nec quidquam fuit, quod non perſpicuum ei fecerit. Quæ poſtquam vidit ſapientiam, ſcilicet Salomonis, & domum, quam ædificauerat, nec non & cibaria menſæ eius, & habitacula ſeruorum, & officia miniſtrorum eius, & veſtimenta eorum, pincernas quoque, & veſtes eorum, & victimas, quas immolabat in domo Domini: non erat præ ſtupore vltra in ea ſpiritus. Dixit ad regem: Verus eſt ſermo, quem audieram in terra mea, de virtutibus, & ſapientia tua. Non credebam narrantibus donec ipſa veniſſem & vidiſſent oculi mei, & probaſſem vix medietatem ſapientiæ tuæ mihi fuiſſe narratam: viceſti famam virtutibus tuis. Beati viri tui, & beati ſerui tui, qui aſſiſtunt coram te omni tempore, & audiunt ſapien-*

F *tiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus qui voluit te ordinare ſuper thronum ſuum regem Domini Dei tui. Quia diligit Deus Iſrael, & vult ſeruare eum in æternum, idcirco poſuit te ſuper eum regem, vt facias iudicia atque iuſtitiam. Dedit autem regi centum viginti talenta auri & aromata multa nimis, & gemmas precioſiſſimas: non fuerunt aromata talia, vt hæc, quæ dedit Regina Saba regi Salomoni. Sed & ſerui Hiram cum ſeruis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna thyina, et gemmas precioſiſſimas: de quibus fecit rex de lignis ſcilicet thyinis gradus in domo Domini, & in domo regia, citharas quoque, & pſalteria cantoribus. Nunquam viſa ſunt in terra Iuda ligna talia. rex autem Salomon dedit Reginæ Saba, quæ voluit, & quæ poſtulauit, & multo plura quam attulerat ad eum, quæ reuerſa abijt in terram*

G *ſuam cum ſeruis ſuis.*

Regina quoque. Deſcripto in præcedentibus de Salomonis magnificentia, hic agitur de eius fama latè diffuſa. Et diuiditur in duo. quia primo ponitur de diuulgatione famæ Salomonis erga iſtam Reginam Saba. Secundo fama ſua erga alios reges habitantes in quacunque alia terra, ibi. *Magnificatus eſt igitur.* Prima in tres, quia primo ponitur fama, & opulentia, & fama Salomonis ex amplitudine ſumptuum. Secundo ex multitudine prouentuum, ibi. *Erat autem pondus.* Tertio ex magnitudine effectuum, ibi. *Fecit quoque rex.*

An iſta facta ſint ordinate, vel non, &c.
Queſt. PRIMA.

QVæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic fuerint facta poſt præcedentia, vel ſit aliquis ordo mutatus, & dato, q̃ fuerint poſt illa, an fuerint facta immediate poſt illa, an interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendũ, q̃ non apparet, an ea, quæ habentur hic, ſint facta poſt præcedentia: quia iſta narratio, quæ habetur hic de Reginá Saba, non eſt aliqua hiſtoria cõtinuata, cum præcedentibus, vel ſubſequentib. ſed eſt quoddam accidens per ſe deſcriptum, ſ. q̃ venerit Regina Saba ad audiendum ſapientiam Salomonis: nam 3. Reg. 4. c. dicitur, q̃ de omnibus populis veniebant ad audiendam ſapientiam Salomonis, & ſic potuit eſſe, quod veniret ante iſtud, vel poſt. Dicendum tamen, quod venerit poſt ea, quæ habentur ſupra: quia nunquam recedendum eſt ab ordine literæ, niſi appareat manifeſta cauſa. Hic autem non apparet aliqua cauſa, ideo dicendũ eſt, quod talis fuerit ordo, qualis ponitur hic in litera. Item patet, quia præced. c. dicitur de conſummatione ædificiorum Salomonis, & quod poſt ædificatam domũ Domini, & domum ſuam facta fuerint, quæ habentur ibi: quando tamen venit Regina Saba ad Salomonem erat factum templum, & domus regis erat completa, & domus ſeruorum ſuorum: nam ipſa regina videns domum quam ædificauerat Salomon, & cibos menſæ eius, & habitacula ſeruorum eius, non habuit vltra ſpiritum admirans, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 10. Erant ergo omnia præcedẽtia facta antequam veniret Regina Saba ad Salomonem. Ad ſecundum dicendum, quod non poteſt parere, an modico tempore, vel multo poſt præcedentia facta fuerint, quæ habentur hic. Conſtat tamen, quod de Regno Salomonis ad minus tranſierant plus quam viginti quatuor anni, quando venit Regina Saba ad eum, & patet hoc, quia Salomon regnauerat annis ferre quatuor ante fundationem templi. 3. Regum 6. Deinde ædificatio templi, & domorum Salomonis durauit annis viginti: vt patet præceden. cap. & 3. Regum 9. quia templum ædificatum eſt annis ſeptem. 3. Reg. 6. & domus Salomonis ædificatæ ſunt annis tredecim eo. li. c. 7. & ſic ſunt viginti, & a principio regni Salomonis ſunt viginti quatuor vſque ad finem ædificationis domorum ſuarum: ſed Regina Saba venit ad Salomonem ædificato iam templo, & domibus ſuis, vt patet infra in litera, & 3. Regum decimo. & ſupra declaratum eſt: ideo fluxerũt ad minus vigintiquatuor anni, de regno Salomonis.

Sed

Sed an multo tempore poſt iſtos viginti quatuor annis, Regina Saba venerit ad Salomonem, vel pauco poſt, non apparet, nec poteſt apparere ex litera. Circa primum dicitur. *Regina quoque Saba, cum audiſſet famam Salomonis.* De iſta Regina Saba, quæ eſſet, & de ciuitate iſta Saba, in qua regione eſſet, declarabitur magis infra in quadam quæſt. Sed nunc vocatur Saba, quædam ciuitas Aethiopiæ, & vocatur Regina Saba, non quòd illius ſolius ciuitatis eſſet Regina, ſed quia illa ciuitas erat caput, & ſedes regni ſui. Sic enim rex Sehon dicebatur regnare in Eſebō, & Og regnare in Aſtaroth: quia iſtę ciuitates erant præcipuè in regnis ſuis, & tamē multas alias vrbes habebant, vt patet Deutero. 2. & 3. & Ioſ. 12. & 13. Audiuit autem famam Salomonis, ſcilicet audiuit eum ſapientiſſimum eſſe ſuper omnes homines, ideo voluit venire ad videndum eum, & ad interrogandum ipſum de multis dubiis, & hoc non ſolum fuit in Regina Saba, ſed in multis aliis regibus, quia deſiderabat tota terra videre vultum Salomonis, & multi reges terrarum veniebant ad videndum eum: vel mittebant viros ferentes munera Salomoni, & audiebant ab eo ſolutiones dubiorum ſuorum. De hoc patet tertio Regum 4. *Venit, vt tentaret eum in ænigmatibus.* ſcilicet Regina Saba audierat de Salomone, tanta dicī de rumore ſapientiæ eius, quanta de nullo vnquam mortalium dici audierat, & dubitabat, an hoc verum eſſet, & ſic veniebat, vt duo cognoſceret, primum erat, an verus eſſet rumor, quem de eo audierat. Secundum, vt informaretur in dubiis ſuis, & vnum dependebat ab alio: quia ſi vera eſſet fama audita de Salomone, reſponderet ſufficienter ad dubia, & informaretur ipſa. Sin autem, ſciret famam mentitam, & ad hoc propoſuit ei ænigmata, ideſt quæſtiones quarum ſolutio erat difficilis, & obſcura nimis, vt ſic cognoſceret profundum ſapientiæ eius: nam ſi reſponderet ſufficienter, appareret magna altitudo intellectus eius. Vocatur autem apud nos ænigma, obſcurus ſermo, quando ex ſermone redditur ſenſus obſcurus, & ponit Alexander in ſuo doctrinali c. de figuris exemplum, ſcilicet Patrem progenies matris occidit in aluo. Et iterum: Quam mater genuit generauit filius matrem, quia ex modo loquendi, ſenſus iſti obſcuri ſunt, & dicitur, quòd venit tētare, quia licet duo intenderet Regina Saba conſequi, vnum tamen erat certum, & aliud dubium, ſcilicet certū erat, quod per iſta ænigmata appareret, an Salomon eſſet tam ſapiens, ſicut dicebatur, vel non, & tamen non erat certum, an ſciret informare eā de dubiis: ideo dixit, id quod erat certum, ſcilicet ꝙ veniebat ad tentandum Salomonem. Itē licet iſta duo Regina Saba intenderet, tamen vnum erat via ad alterum, ſcilicet tentatio ad inquirendam veritatem: ideo poſuit id, quod primum erat, ſ. tentatio, & dī 3. Reg. 10. ꝙ venit iſta regina ad tentandum Salomonē in nomine Domini, ſ. ꝙ non ſolum venit ad tentandum eum, ſed etiam venit propter nomen Domini. Quid autem hoc ſit, fortè infra declarabitur in quadam quæſt. *In Ieruſalem.* Morabatur Salomon in Ieruſalem, quia ibi erat ſedes regni ſui, & ibi quaſi ſemper morabatur, nec faciebat, ſicut reges, qui ſunt quaſi in continuo motu de loco ad locum, & ita erat conſuetudo regibus antiquitus, quod manerent quaſi ſemper in eodem loco: ideo dicebantur regnare in vna de ciuitatibus regnorum ſuorum, licet multas haberent, quia ſemper in tali ciuitate manebant, ſicut de rege Sehon dicitur, quod regnauit vel habitauit in Eſebon, & de rege Og, qui habitauit in Aſtaroth: Num. 21. & Deut. 2. & 3. & Ioſ. 12. & 13. In Ieruſalem venit Regina Saba. *Cum magnis opibus, & camelis.* Iſtæ opes erant ad expenſas viarum, quia veniebat de terra longiſſima, ſicut dixit Chriſtus: Matth. 12. quòd Regina Auſtri, quæ eſt Regina Saba, venit à finibus terræ, audire ſapientiam Salomonis. Poterant etiam eſſe ad oſtendendam gloriam ſuam, quia cum eſſet regina potens, & iret in terram extraneam, vt cognoſceretur magnitudo gloriæ eius, voluit ferre ſecum diuitias multas. Alia ēt cauſa fuit, ſcilicet quia regina iſta intendebat Salomoni multa dare, ſi ſolueret quæſtiones eius iō

A tulit diuitias magnas. Camelos etiam tulit. Et aliqui putant, quòd fuit hoc ad oſtendendum rem inſolitam, & tamen non eſt verum, quia cameli multi erant in regione Chanaan, in qua Iudæi morabantur: quod patet, quia Abrāham habitabat in regione illa, & habebat camelos multos: nam quando miſit Eliezer ſeruum ſuum in Meſopotamiam, ad ducendum inde vxorem pro filio ſuo Iſaac, dedit ei decem camelos, in quibus multa dona ferebat, vt patet Geneſ. 24. Sed tulit regina iſtos camelos ad ferendum onera, quia ſunt animalia nimis laborioſa, & magni oneris, & patet hoc ex litera: quia dicitur. *Qui portabant aromata, & auri plurimum, gemmaſque precioſas.* Iſta aromata, quæ ferebat regina, erant ad dandum Salomoni: quia cum vellet ab eo audire ſolutiones dubiorum, volebat ei of-
B ferre munera magna. Etiam quia in hoc regina magnificentiam oſtentare volebat. Fuerunt autem iſta aromata precioſiſſima, qualia nunquam allata ſunt in terrā Iſrael: vt patet in litera, & tertio Regum 10. Abundant autem Aethiopes camelis: ideo in camelis ferebat iſta regina aromata, & alia onera. Sunt autem in Aethiopia aromata iſta, & omnia aromatica, propter caliditatem terræ. In terris autem frigidis nulla aromatica ſunt. In terris autem temperatis qualis erat terra Chanaan, quæ erat partim in quarto climate, & partim in tertio, etiam non erant aromata, ideo Regina Saba ſciens hoc, tulit aromata multa, quia illa precioſa eſſent in terra Iſrael, propter raritatem eorum. *Et auri plurimum.* tertio Regum 10. dicitur, & aurum infinitum nimis, & eſt modus loquendi hyperbolicus, quia au-
C rum non poterat eſſe infinitum, cum nullum infinitum in quantitate ſit in actu, ſed vocatur infinitum, ideſt valde multum, & patet hoc, quia dicitur infinitum nimis, & tamen nimis augmentat: ſed ſuper infinitum non eſt augmentum: quia infinito nihil eſt maius, & vnum infinitum non eſt alio maius: ideo hic dicitur proprius, ſcilicet quòd ferebat Regina illa, auri plurimum, & hoc eſt conuenienter dictum. Poteratque hoc Regina Saba: quia regina potens erat. Etiam quia in regionibus meridianis, de quibus ipſa erat, magis abundat aurum, quam in regionibus Septemtrionalibus. *Gemmaſque precioſas.* De multis generibus lapidum precioſorum ferebat, quia gemma non eſt nomen ſpeciale lapidis alicuius precioſi. non eſt autem putandum, quòd Regina Saba ferret omnes iſtas diuitias ad
D dandum Salomoni: ſed datura erat magnam partem earum. Ferebat autem ad expenſas ſuas, & potiſſimum ad oſtentandam gloriam ſuam, in magnitudine diuitiarum. *Cumque veniſſet ad Salomonem.* ſcilicet, exiſtentem in Ieruſalem. *Locuta eſt ei quæcunque erant in corde ſuo.* Ideſt propoſuit ei omnia dubia, quæ habebat in corde ſuo, ſuper quibus venerat interrogatura: nam non eſt ſenſus, quod diceret ei quidquid aliud in corde gerebat, quia hoc erat impertinens, & non faceret Regina Saba. *Et expoſuit ei Salomon omnia, quæ propoſuerat.* ſcilicet, omnia ænigmata, in quibus Regina Saba venerat tentatura Salomonem, expoſuit ei, quia cum Salomon eſſet ſapientiſſimus omnium virorum, circa omne genus ſpeculationis, vt declaratū eſt 3. Reg. 4. nihil ei erat difficile. *Nec quidquam fuit, quod ei perſpicuum non fece-*
E *rit.* Ideſt, non fuit aliqua quæſtio tam dubia, quod Salomon non declararet penitus illam reginæ, & hæc erat excellentia ſapientiæ eius, ſ. quòd non ſolum intelligebat res altiſſimas, ſed etiam poterat quantumcunque rudem deducere in cognitionem illarū, & iſtud eſt ſummum ſapientiſſimi, poſſe docere. *Quæ poſtquam vidit ſapientiam Salomonis.* ſcilicet, poſtquam tētauit eum in multis ænigmatibus, & reperit eum ſapientiorem, quam putabat. *Et domum, quam ædificauerat.* Dubitabit aliquis de qua domo intelligatur, cū Salomon feciſſet tres domos, ſ. domum ſuam, domum filiæ Pharaonis, & domum ſaltus Libani, vt patet 3. Reg. 7. Aliquis forte dicet, ꝙ intelligetur de domo illa, quæ inter iſtas tres erat per excellētiam admirabilis pulchritudine, & iſta erat domus ſaltus Libani. Aliter poteſt dici, & melius, quod

Sapiētis. eſt poſſe docere.

accipitur hic domus pro omnibus tribus domibus quas ædificauerat Salomon. Nam licet eſſent tres domus in quantum tamen erant omnes tres ad vſum prophanū, & vt diſtinguebantur a templo, quod Salomon ædificauerat, cenſebantur vna domus, ſic accipitur præcedenti ca. cum dicitur poſtquam Salomon ædificauit domum Domini, & domum ſuam, & accipitur ibi domus ſua tanquam vnica. Ioſephus autem dicit 8. Antiq. quod Regina Saba admirata eſt de omnibus, quæ vidit apud Salomonem, ſed principaliter de tribus, de domo ſaltus Libani, & de fabrica templi, cum ordine miniſtrantium, & de ordine, & diſtinctione ſeruientium Salomoni. *Et cibaria menſæ eius.* Erant enim precioſa valde, & varia ad oſtendendam regiam magnificentiam: comedit enim Regina Saba cum Salomone, viditque cibos, qui ei ferebantur, & quòd multitudine, varietate, & precioſitate, ſtupendi erant: etiam vidit cibos familiæ eius, qui etiam erant admirandi: nam tanquam aliquid excellens expreſſi fuerunt iſti cibi in ſcriptura, 3. Regum quarto.

Sumptus ciborum Salomõis

Etiam erat varietas in vaſis menſæ Salomonis procibis, & potibus, & in iis erat magna pulchritudo. Erat autem cibus Salomonis, quotidie, triginta cori ſimilæ, & ſexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues paſcuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, & caprearum atque bubalorum, & auium altilium, eodem capit. *Et habitacula ſeruorum ſuorum.* De habitaculis iſtis ſeruorum non facit ſcriptura mentionē, quod Salomon illa fabricauerit, ſed per ædificia ſuæ domus intelliguntur. Erāt autē iſta miro ordine compoſita, & magna pulchritudine præclara, ſecundum differentiam miniſtrorum: erant autem iſtæ domus iuxta domum regis, vel prope, & propter pulchritudinem conſiderauit illas regina. Aliqui putant, quod fuerint iſta ædificia in platea illa, quæ vocatur Mello, quam Dauid patentem dimiſerat ſine ædificiis. De Salomone autem legitur, quod ædificauit Mello. 3. Reg. 9. & 11. *Et officia miniſtrorum eius.* Ideſt conſiderauit multiplicia officia, quæ habebant ſerui Salomonis, potiſſime in ſeruiendo menſæ eius, conſiderauitque eorum admirabilem ordinem, quia licet eſſet magna varietas miniſtrationum, nihil excedebat modum, & ordinem, & conditionem miniſterii, & in admirabili ordine relucebat magna prudētia. *Et veſtimenta eorū.* ſcilicet, conſiderauit differentiā, & precioſitatem veſtium, quia cum eſſent miniſtri multi, omnes tamen vtebantur veſtibus precioſiſſimis, &, quod magis erat, colores, & figuræ veſtium diſtinguebantur per officia miniſtrorum, ita vt per veſtes facilè eſſet cognoſci, quis eſſet de quolibet genere miniſtrorum. Iſte autem ordo tam diligenter obſeruatus, oſtendebat magnam ſapientiam Salomonis: nam ſapientis eſt ordinare. *Pincernas quoque, & veſtes eorum.* Pincernæ erant, qui in menſa Salomonis ſeruiebant de vino, & variis potibus. Ordo autem, & varietas iſtorum pincernarū, fuit admirandus: ideo Salomon inter cætera magnalia, quæ ſe feciſſe dicit de iſtis miniſteriis refert Eccleſ. 2. ſ. Feci mihi cantores, & cantatrices, & delitias filiorum hominum, ſcyphos, & vrceolos in miniſterio ad vina fundenda: Veſtes etiam pincernarum erant pulchræ, & a veſtibus cæterorum miniſtrorum diſtinctæ, colore, & figuræ varietate. *Et victimas, quas immolabat in domo Domini.* Conſiderauit etiam Regina Saba ſacrificia, quæ offerebat Salomon Domino, & eſt victima nomen generale ad omne genus ſacrificii: ſed ponuntur 3. Reg. 10. holocauſta ſolum, quia forte illud erat genus ſacrificii, circa quod Salomon magis vacabat: ſed de iſtis ſacrificiis, quæ eſſent declarabitur infra in quadam quæſtio. In Hebræo habetur. 3. Reg. 10. Hic & aſcenſum, per quem aſcendebat in domum Domini. ſ. fecerat Salomon de domo ſua vſque ad domum Domini quoddam deambulatorium de lignis thinis, quæ ducebantur de Ophir, & illum aſcenſum artificioſum, & lignorum pulchritudinem, & precioſitatem Regina Saba conſiderauit. Litera in noſtra conuenientior eſt, ſed prouenit iſta differentia ex æquiuocatione nominis Hebræi, quia ponitur ibi eadem dictio. ſ. olla pro holocauſto, vel aſcen-

F ſione, & vtrique conuenit: nam olla in Hebræo ſecundū ſuam originem ſignat eleuationem, & poteſt competere aſcenſioni. ſ. quia per gradus eleuatos fit aſcenſus. Competit etiam holocauſto, & aliis ſacrificiis, quia manibus ſacerdotum eleuantur coram Dño. *Non erat præ ſtupore vltra in ea ſpiritus* Ideſt tm̄ fuit admirata Regina Saba de iis, quæ vidit. ſ. de ſapientia Salomonis, & aliis, quod non ſufficiebat magis admirari, & conuenit hoc admirātibus: nam quandiu aliquis habet intellectum capacem eorum, quæ videt, ita ꝙ illa ſufficienter intelligit, nō admiratur nimis: ſed cum non valet iam intelligere quę videt, vel audit, admiratur nimis, & tunc dr̄ non habere ſpiritum, & ſic ſi aliqua maiora poſtea oſtenderentur, non poſſet de illis ſufficienter admirari. *Dixitque ad regem, verus eſt ſermo, quem audiui in terra mea de virtu-*

G *tibus, & ſapientia tua.* Audierat enim Regina Saba admiranda de Salomone: quia per omnem terram diuulgabatur fama eius, & talia de eo audiebantur qualia de vllo nunquam fuerant audita, ideo non tunc crediderat Regina Saba, quòd hæc omnia vera forēt, ideo veniebat tentatura eum in ænigmatibus, vt patet ſupra in litera: Nunc autem experimento didicerat rem maiorem eſſe rumore, ideo admirata, confeſſa eſt ſuum errorem, dicēs, veram eſſe famam, quam audiuerat. Et dicitur de virtutibus, & ſapientia, quia in ſapientia præcellebat Salomon omnes homines. 3. Reg. 4. Sed de virtutibus quomodo Salomon eſſet in eis excellens, non apparet, quia dato, ꝙ in principio regni ſui, fuerit vir Deicola, & bene compoſitus: non fuit tamen in hoc tam excellens, ꝙ de virtutibus eius magna fama eſſe deberet: potiſſime, cū

H ipſe potius videretur delectationibus deditus, tam in guſtu, quam in tactu: ideo dicendum videtur, quod non accipitur hic virtus, pro aliquo habitu morali, ſed vocantur virtutes, ideſt res factæ virtuoſæ, vel excellentes, & ſic omnia opera magnifica Salomonis vocabantur virtutes eius: & hoc conuenit ei, quod habetur. 3. Regum. 10. ſ. ſuper ſermonibus, & ſapientia tua. Vocantur ibi ſermones, quod vocatur hic virtus, & tamen ſermo eſt res narrata. ſ. omnia geſta, quæ narrabantur de Salomone, præterquam ſapientia eius, vocabantur virtutes, vel ſermones eius. *Non credebam narrantibus donec ipſa veniſſem, & vidiſſent oculi mei.* ſcilicet, tanta de te dicebantur, quod erant incredibilia: quia nunquam talia audita fuerant, vel dicta præteritis ſeculis, de aliquo homine: ideo non credebam, quouſque vidi. Sic etiam e-

I rat de multis regibus terræ, qui non credebant rumori, donec experimento conſtabat. Sed nunc credere cogor, quia viderunt oculi mei. ſ. magnitudinem operum tuorum, & ordinem familiæ, & alia, quæ videri poterant, oſtendentia magnitudinem ſapientiæ tuæ: nam ſapientia ipſa videri non poterat: vel dicitur, viderunt oculi mei, ideſt ego experimento didici: nam probatio experimentalis, vocatur viſio. *Et probaſſem vix mihi medietatem ſapientia tua fuiſſe narratam.* ſcilicet, ego dubitabā, an vera eſſent, quæ de te audiueram, & experimento didici, quod non ſolum illa erant vera, ſed etiam ꝙ ego non audieram medietatem eorum, quæ experta ſum de ſapientia tua: hoc dixit Regina Saba, quia Salomon declarauit ei aliqua maiora, quam illa de quibus ipſa du-

K bitauerat. ex quo apparebat, ꝙ ſapientior erat, quàm ipſa audiuerat. *Viciſti famam virtutibus tuis.* ſcilicet, maiores ſunt virtutes tuæ, quam fama tua: illud accidit excellentibus viris, quia interdum tanta eſt eorum excellentia, ꝙ fama non poteſt pertingere ad enarrandum magnitudinem illius, & potiſſime, quando eſt fama de magnitudine ingenii, nihil enim eſt, quod magis lateat, quia illi, per quos dilatari debet fama alicuius, non ſolū non intelligunt illud, quod ille intelligit, ſed etiam intelligere nequeunt quanta eſt magnitudo ingenii illius. Sic etiam eſt circa quaſdam alias perfectiones magnas, in quocunque genere: quia vulgus non ſufficit ad intelligendo illas: adeo qui excellentiſſimi ſunt, æqualē virtutibus ſuis laudem habere nequeūt, quia oporteret ſic æquales laudatis eſſe laudatores. Et iſtud manifeſte dicit hic litera. ſ. Viciſti famam virtutibus tuis, ideſt non

potuit

potuit fama peruenire ad enarrandum magnitudinẽ virtutum tuarũ, ſ. perfectionũ. *Beati viri tui.* Conuertitur Regina Saba ad laudandum aliter Salomonis ſapientiã, dicendo beatitudinem eſſe in illa, & hoc quia attonita erat, præ magnitudine ſapientiæ Salomonis. Putauit magnum gaudium eſſe, manere ſemper coram Salomone, ad audiendum doctrinam eius, & ob hoc dixit, beati viri tui, i. domeſtici tui. *Et beati ſerui tui.* Iſti ſunt, qui miniſtrabant coram Salomone in menſa, & in alijs, & cauſa beatitudinis in ſeruis, & viris cõmunis eſt, ſ. ꝙ aſſiſtebant Salomoni. *Qui aſſiſtunt coram te in omni tempore.* ſcilicet, quotidie ſtant coram te, vel quãdocunq; volũt, aut ſaltem temporibus conuenientibus. *Et audiunt ſapientiam tuam.* Iſta erat cauſa beatitudinis, ſ. quia cum ſemper eſſent coram Salomone, ſemper poterant audire ſapientiam eius. Rectè locuta eſt Regina Saba, ſ. illi, qui non veniunt ad præſentiam tuam, nec audiunt verba ſapiẽtiæ tuæ, nullam partem fęlicitatis aſſequuntur. Qui aũt ſunt coram te, & audiunt ea, quæ dicis, ſunt beati, eo ꝙ in audiendo ſapiẽtiam tuam, eſt ſummum gaudium. Qui autem aliquando audiunt verba ſapientiæ tuæ, & tamen non manent ſemper coram te ſicut illi, qui venerũt de terra aliena ad te videndum: licèt pro eo tempore, quo manent coram te, ſit in eis aliquid fælicitatis, tamen non manet poſtea, quia occurrunt deinde eis multa dubia, de quibus informari nequeunt in abſentia tua. Qui autem præſentes ſunt tibi, ſicut ſerui tui, ſemper ſunt beati, quia quandocunque occurrerit eis aliquod dubium, habent declaratorem. Etiam quia multa audient ſecreta ſapientiæ tuæ, de quibus etiam ipſi nunquam cogitauerunt. De humana autem fęlicitate rectiſſimè locuta eſt Regina Saba: nam ſummum bonum hominis eſt in intellectu, vt ait Ariſt. 10. Ethic. & quia ſapientia eſt maxima perfectio intellectus, erunt homines fęlices per hoc quod ſapientes. Hic tamen non contingit homini viuenti aſſequi fęlicitatem, propter duo. Primo, quia ſapientia illa quam homines hic aſſequuntur, imperfecta nimis eſt, cum paucis veritatibus, & obſcure cognitis, multarum rerum, & magnarum, nos ignorantia confundit. Secundum eſt, quia ſi aliquod gaudium in ſpeculando ſit, quod profecto magnum eſt, corruptibilis corporis conditio facit actum illum non eſſe delectabilem, vel non diu durare in ſincera delectatione. Sic patet Sapien. 9. ſcilicet. Corpus, quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena habitatio, deprimit ſenſum multa cogitantem. Soluta autem anima à corpore, cum anima ſumma, & vera fęlicitas, aut ſumma miſeria eſt: in ſapientia autem conſiſtit ipſa ſumma beatitudo: ſic patet Ioan. 17. ſcilicet. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te, ideſt totum bonum vitæ æternæ eſt, in cognoſcendo te. Et iſta eſt cognitio ſpeculatiua, quamquã ſit intuitiua per præſentiam obiecti, & non abſtractiua per formam abſtractam repræſentantem: Dum autem viuitur, perfectum bonum nullum homini contingit, inter ipſa tamen diminuta bona, quæ homini eueniunt, ſapientia imperfecta, quæ hic habetur, maximum bonum, & maximum iocundum eſt. Vnde ipſe Ariſtoteles, qui de futura animarum conditione diſputat, pro eo tempore, quo hic viuitur, dicit hominem ſecundum ſapientiam fęlicitari, & ipſe mortalis exiſtens, per ſapiẽtiam & intellectum conetur immortalitatem 10. Ethic. Nunc autem ſic erat, quod maxima ſapientia, quæ erat in terra, quæ in aliquo homine vnquam fuit, erat in Salomone. Beati ergo erant, qui poterant participare aliquid de ſapientia eius, & iſti erant, qui aſſiſtebant ſemper Salomoni: vnde iſti ſcribebant plurima de illis, quæ loquebatur Salomon, & per hoc ſapientes efficiebantur. Sic patet Prou. 25. c. ſ. Hæ quoque parabolæ Salomonis quas tranſtulerunt viri Ezechiæ regis Iudæ. Dolebat autem Regina Saba: quia nõ poterat ſemper eſſe præſens, vt audiret ſapiẽtiã Salomonis, ſicut audiebant ſerui eius. *Sit Dominus tuus benedictus.* Laudabat hic Regina Saba Deum Iſrael, quia credebat, ꝙ ab eo Salomon acceperat ſapientiam iſtam magnam, & iuſtè quidem hoc arbitrabatur: quia inter homines nihil tale vnquam reper-

A tum eſt, ſ. ꝙ aliquis ſine magiſtro, & ſine labore inueſtigandi, in tenera ætate, ſubitò, ſapientiſſimus effectus fuerit. Tale autem locutus eſt hic Hiram rex Tyri: nam audiens ſapientiam Salomonis, & videns ꝙ vellet ædificare domum Dño, & palatium ſibi, laudauit Deum eius, qui ei ſapientiam dederat, & cõſtituerat eum regem in Iſrael, vt patet ſupra 2. & 3. Reg. 5. ſ. Quia dilexit Dominus populum ſuum, ideo regnare te fecit ſuper eum: Et addidit dicens: benedictus Dñs Deus Iſrael, qui fecit cęlum, & terram: qui dedit Dauid regi ſapientem filiũ, & eruditum atq; ſenſatum, vt ædificaret domum Dño, & palatium ſibi. *Qui voluit te ordinare ſuper thronum ſuum.* In hoc confitetur Regina Saba, ꝙ diſpoſitio regnorum a Deo veniat, ſ. cuicumque Deus voluerit, dabit regnũ, & cui voluerit, auferet, & per hoc concedit generaliter prouidentiam Dei circa humana opera, ſ. ꝙ curet

B de negotiis noſtris: nam ſicut curat de negotiis maius, quæ ſunt negotia regnorum, ita curabit de negotijs minoribus, ne aliquid maneat inordinatum: De iſta prouidẽtia habetur Dan. ſ. donec cognoſcãt viuentes, ꝙ dominatur altiſſimus in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud, & dixit, ſuper thronum ſuum, ſ. quia thronus Iſrael erat thronus Dei: quod põt dupliciter intelligi, vno modo ſuper thronum ſuum, ſ. quia ipſe de illo curam habet. Nam habet Deus curam de omni diſpoſitione regnorum, & quicunque regnat, oportet, ꝙ habeat regnum per manum Domini, ideo cum ipſe det illud cuicumque habenti, cenſetur regnum eſſe Dei: & hoc quidem cõcedit ſcriptura, ſ. ꝙ omnis poteſtas à Deo: ſeu data ab eo, ad Rom. 13. & ſpecialiter regnatiua, q̃ eſt maxima: ideo ipſe dicitur dare omnes reges, iuxta illud Prou. 7. ſ. Per me reges regnant, & non ſolum de bo-

C nis verum eſt: ſed etiam de malis, quia illis etiam Deus concedit regnum interdum, propter peccata populi, cui pręſunt: vt patet Iob 34. ſ. Qui regnare facit hypocritam, propter peccata populi. Et non ſolum eſt poteſtas regnatiua in manu Domini, ad hoc, quòd quis illam aſſequatur, ſed & poſtquam aſſequutus fuerit, in poteſtate Dei eſt bona, vel mala gubernatio, quæ ſub illo rege in regno eſſe debet: vt patet Prouer. 21. ſcilicet. Cor regis in manu Domini, & quocunque voluerit vertet illud. Secundo modo vocatur iſte thronus Dei, quia ſpecialiter pertinebat regnum Iſrael ad Deum, cùm ipſe accepiſſet Iſraelitas in peculium, & regnum ſacerdotale, atque gẽtem Sanctam: Exod. 29. c. Et ſic etiam ipſe Deus dicebatur inter Iſraelitas ſpecialiter regnare, ſicut vnus homo dominatur in vno regno, & intantum dominatur Deus

D ſpecialiter inter Iſraelitas, ꝙ ſi aliquis vellet regnare, vel dominari inter eos, videbatur facere Deo iniuriam, vel ſubtrahere ei dominium: ſic patet de Gedeone, qui poſtquam ſuperauit Madianitas, dixerunt Iſraelitæ: dominare tu nobis, & filius tuus, & filius filij tui: quia liberaſti nos de manu Madian: ipſe vero reſpondit: non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur Dñs Deus, vt patet Iud. 8. Ex quo patet, ꝙ Gedeõ intelligebat, ꝙ ſi ipſe dñaretur inter Iſraelitas, nõ poſſet Deus dominari inter illos, & ſic erat modus dominandi ſpecialis, quia ſi intelligatur de modo dominandi generali, non tolleretur, nec diminueretur per hoc,

E quod aliquis dominaretur ſpecialiter inter Iſraelitas, ſicut Deus dominatur inter omnes gẽtes, cum ipſe dicat: Mea eſt enim omnis terra: Exo. 19. Et tamen dominantur ibi reges multi. Sic etiam erat de regnando, nam ex hoc, quod Iſraelitæ petiuerant regem ſibi dari, dixit Deus, ꝙ abiecerant eum, ne regnaret ſuper eos, vt patet primo Reg. 8. cum dixit Deus ad Samuelem: non te abiecerunt ſed me, ne regnem ſuper eos: & tamẽ ſi non acciperetur regnum ſpecialiter, non diceretur Deus abiectus de regno, licet Iſraelitæ peterent alium, qui regnaret. Cum ergo eſſet regnum Iſrael ſpecialiter Dei, quicunque illud acciperet, erat tanquam Dei ſubſtitutus, & vices tenens: ideo diceretur aliquis Iſraelita quando regnaret, ſedere in throno Dei Iſrael. *Regem Domini Dei tui.* Hic eſt imitatio perſonæ, quia deberet dici benedictus Dñs Deus tuus, qui voluit te ordinare ſuper thronum ſuum,

& tamen mutata eſt perſona; ne alius loqueretur, ſ. qui
voluit te ordinare ſuper thronum ſuum regem Domini
Dei tui, ideſt regē ſuū, & ipſe eſt Dominus Deus tuus,
& talis mutatio perſonæ conſueta eſt in ſcriptura ſic pa-
ter Pſal. 3. Domini eſt ſalus, & ſuper populum tuum be
nedictio tua, cùm tamen deberet dici: Domini eſt ſalus,
& ſuper populum ſuum benedictio ſua. *Quia diligit*
Deus Iſrael, & vult ſeruare eum in æternū. Quaſi dicat,
quia Deus volebat, ꝙ regnum Iſrael maneret in æternū,
eo ꝙ diligebat illud, voluit, ꝙ tu eſſes Rex illius: ſ. quā-
do Deus vult aliquem populum, vel regnum conſerua
re in æternum, vel magno tempore, dat ei rectorem bo-
num: & quando Deus habet aliquem populum exoſum
propter ſua peccata, loquendo largè de odio, dat eum
in manum mali rectoris, per cuius gubernationem, po-
pulus pereat, vel affligatur nimis: ſic patet Iob. 34. ſ. Qui
facit regnare hypocritam propter peccata populi: Et di
xit, quia vult ſeruare in æternum. i. magno tempore, &
hoc eſt per bonum regimen. Etiā non ideo ſeruaretur po
pulus in æternum, vel magno tempore, quia Salomon
regnabat, cùm ipſe breui tempore regnaturus eſſet: ſed
de hoc declarabitur infra in quadam quæſtione. *Iccir-*
cò poſuit te ſuper eum regē. ſcilicet, tua induſtria popu-
lus conſeruabitur in æternum, vel magno tempore.
Vt facias iudicia atque iuſtitiam. ſcilicet, per exercita-
tionem talem conſeruatur regnum in æternum. Iudiciū,
& iuſtitia differunt. Vno modo, quia iudicium dicit a-
ctum rationis, vel facultatem ratiocinandi. Iuſtitia autē
dicit executionem. Sed hic non accipitur ſic, quia dici-
tur, vt facias iudicia, & tamen iudicium iſto modo non
fit, ſed manet in anima noſtra. Alio modo vocatur iudi
cium actus ſententiādi, & iuſtitia vocatur executio eius,
& ſic accipitur hic: nam in hoc conſiſtit complementū
boni regiminis. ſ. ꝙ iudex, vel dominus bene ſententiet
in eis, qui in contentionem venerint, & ſententiam bo-
nam executioni demandet, quia primum ſine ſecundo
nihil valet. Cum autem duo hæc ſimul fuerint, fœlix eſt
reſpub. *Dedit autem regi centum, & viginti talēta auri.*
Id eſt Regina Saba informata fuerat a Salomone in mul
tis, & magnis dubiis, & vt videretur gratias agere de ta-
to beneficio, obtulit ei iſta centum, & viginti talenta au
ri, & dedit tantam quantitatem, ad oſtendendam ma-
gnificentiam ſuam, & diuitiarum copiam. Etiam quia
magno regi magna munera offerenda erant, & ad hoc
ferebat ipſa regina aurū multum nimis, vt dicitur in lite
ra, vel infinitum, vt dicitur 3. Reg. 10. *Et aromata mul-*
ta nimis. Iſta fuerunt ſpecialia dona: nam Salomon ha-
bebat aurum multum, ſicut Regina Saba, & tamen aro-
mata non habebat, quia in terra Chanaan, cum ſit me-
dio modo temperata, quia in quarto climate eſt pro ma
iori parte, non ſunt ibi res aromaticæ, quæ cauſantur ex
magnitudine caloris digerentis: & ſic aromata ſunt in ſe
cundo, & tertio climate in principio, & in fine primi cli
matis. De iis aromatibus dedit multa Salomoni ipſa re-
gina, quia erant nimis pretioſa ad vſus, & delitias regū.
Et gemmas precioſiſſimas. Gemmæ communius generan
tur in terra calida, quam in frigida, vel temperata. Ideo
terra Indorum verſus meridiem, cum ſit nimis calida,
habet multos lapides pretioſos. Sic etiā de Aethyopia,
in qua erat Regina Saba, quia erat terra nimis calida. Id-
eo communiter reperiuntur ibi plures lapides pretioſi,
quam apud nos, & quam in terra Chanaan. *Non fuerunt*
aromata talia, vt hæc quæ dedit Regina Saba regi Salo-
moni. Id eſt non fuerunt aromata tam pretioſa allata in
terram Iſrael, ſicut iſta, quæ nunc attulit Regina Saba. Et
non eſt ſenſus, quòd non fuerunt talia in toto orbe, quia
credendum eſt, quòd aliquando pretioſiora aromata fue
rint in orbe. Nam in terra Saba, de qua allata ſunt iſta
aromata, aliquando eſſent precioſiora: ſed eſt ſenſus, ꝙ
in terram Iſrael nunquam tam pretioſa allata ſunt: quia
cum Regina Saba vellet offerre ei munus aromatū iſta
Salomoni, credendum eſt, quod perquireret meliora,
quæ reperire poſſet in regno ſuo, vt ſic appareret munus
regium. Ante hoc, & poſtea tempore aliorum regum ali
qua aromata afferebantur venalia, & tamen teſtatur ſcri

F ptor libri, quòd nunquam talia allata ſunt. Sed quomo-
do hoc ſciret ſcriptor, cum eſſet negatiua, quæ non
capit probationem, declarabitur infra in quadam quæ-
ſtione. Et tamen 3. Regum 10. dicitur. Non ſunt allata vl
tra aromata tam multa quàm ea, quæ dedit Regina Sa-
ba regi Salomoni, ſcilicet tempore, quo fuerunt reges in
Iſrael vſque ad tempus Ieremiæ prophetæ, qui ſcripſit
libros Regum circa captiuitatem Babylonis nō fuerunt
allata multa aromata in terram Iſrael, ſcilicet ſimul, vel
fortè ſucceſſiuè, ſcilicet quod in omnibus vicibus, qui-
bus portata ſunt aromata poſt Salomonem vſque ad tem
pus, quo ſcriptus eſt liber, non fuerunt portata tanta aro-
mata. Et hoc patet, quia ferebat Regina Saba camelos
onuſtos, vt patet ſupra in litera, & vtrunque verum ſuit,
ſcilicet quod non fuerunt allata tot aromata, nec etiam ta-
G lia. *Sed & ſerui Hiram cum ſeruis Salomonis.* Hic poni-
tur alius modus, quo Salomon ditatus eſt, & nobilitatus
diuitiis clariſſimis, ſcilicet mittendo nautas ad longiſ-
ſimas partes terrarum, vt inde aliquid ferrent, quod
non haberent in terra Chanaan. Et dicitur quod ſer-
ui Hiram iuerunt cum ſeruis Salomonis, quia erant ſer-
ui Hiram nautæ optimi, vt declaratum eſt præcedenti
cap. *Et attulerunt aurum de Ophir.* De hoc habetur præ
cedenti cap. ſcilicet quantum aurum attulerint, & quæ
ſit inſula Ophir. *Et ligna thina.* In inſula Ophir ſunt iſta
ligna thina, & ſunt precioſiſſima, atque alba, quæ cum
tantæ ſint ſoliditatis, poſtquam fuerint leuigata, perfe-
ctè imagines reddunt, & faciunt in ſe apparere rerum
obiectarum effigies, ſicut in ſpeculis. Et ob hoc ſunt iſta
ligna precioſiſſima inter omnia ligna. Et ſic ſerui Salo-
H monis portauerunt naues onuſtas illis. Alia autem claſ-
ſis erat Salomonis, quæ erat in mari Tharſico, & duce-
bat inde aurum, & argentum, & dentes elephantorum,
piſthacos, ſimias, & pauos. De his lignis thinis dicit Io-
ſephus 8. Antiquit. quod vocantur ligna pinea, & lau-
dat ea nimis, & dicit quod tempore ſuo ducebantur li-
gna pinea de partibus longinquis ad vendendum, & ta-
men non erant talia, ſicut illa, quæ allata ſunt Salomo-
ni, quia iſta ſunt albiora, & fulgentiora. *Et gemmas pre*
cioſas. Multas ſpecies lapidum precioſorum tulerunt
inde, & vocantur omnes generali nomine gemmæ. Sunt
namque in inſula Ophir, multæ gemmæ, ſcilicet marie-
tes, cryſopaſi, & multæ aliæ ſpecies, vt dicunt Plinius,
& Rabanus. *De quibus fecit rex, de lignis, ſcilicet thinis,*
gradus in domo Domini. Erant pulchra valde ligna iſta,
I & imagines repreſentantia: ideo poſita ſunt in loco ma
nifeſto, vt ibi ſpecies apparerent intuentium, vel rerum
obiectarum, ſicut in ſpeculo, & facta ſunt gradus in do-
mo Domini.

Putant autem aliqui, quod iſti gradus erant quidam
aſcenſus à domo regis in templū, & per iſtum aſcenſum
rex ibat in templum, & per hoc probant Hebræi id, quod
habetur ſupra, vbi litera noſtra dicit, & holocauſta, quæ
offerebat in domo Domini, & in Hebræo dicitur, & aſcē
ſum, per quem aſcendebat in domo Domini. Sed dicen
dum, quod non erat vnus aſcenſus factus de domo Salo
monis in domum Domini, ſed erant factæ in domo Sa-
lomonis ſcalæ diuerſæ, in quibus erant gradus de li-
gnis thinis: in domu quoque Domini, fecit Salomon in
K variis locis gradus de iſtis lignis thinis. Ergo alii erant
gradus de lignis thinis, quos fecerat Salomon in domo
Domini, & alii quos fecerat in domo ſua. Modum au-
tem eorum aliqualiter poterat haberi, ex litera noſtra.
tertio Regum decimo. Scilicet, fecitque rex de lignis thi
nis fulcra domus Domini, & domus regiæ, & vocantur
fulcra, ideſt ſuſtentacula, ſiue gradus ſcalarum, & volunt
quod iſta fulcra eſſent a domo regis in domum Domi-
ni, ſed non conuenit, quia tunc deberet dici, fecit rex de
lignis thinis fulcra a domo Domini, vſque ad domum
regis. Et tamen dicitur in domo Domini, & in domo re-
gis, ergo erant quædam fulcra in domo Domini, &
quædam in domo regis. Vel poteſt intelligi, quod cum
iſta ligna thina eſſent ſolidiſſima, poſuerit illa tam in
domo Domini, quàm in domo ſua in aliquibus locis
ad magnam fortitudinem, quia erant duriſſima ſicut
lapides,

lapides,& ſuſtinerent grauiſſima onera,& hunc ſenſum A tenet Ioſephus 8. Antiquitat. dicens: Delata ſunt regi ligna pinea, quibus vſus eſt ad fortitudinem templi, domorumque regalium, & huc etiam conuenit literæ noſtræ. 3. Reg. 10. fecitq; rex de lignis thinis fulcra domus Domini, & domus regis. Fulcra autem à fulciendo dicuntur, quia inde fulta eſt domus. Hic autem vocantur gradus: quod etiam ſatis poteſt ſtare, ſ. quia illa fulcra facta ſunt in modum graduum. *Citharas quoque & pſalteria cantoribus.* Facta ſunt muſica inſtrumēta de lignis iſtis, eo quòd erant valde accommoda pro tali opere, ſcilicet quia ſolidiſſima, quia valde conuenit ligno reddēti ſonum eſſe ſolidum, ſiue denſum, & præcipue, quia iſta ligna erant valde pulchra, ſcilicet reddentia imagines, & iſtud nimis conuenit muſicis organis: quia ſicut nos ſuauitate melodiarum demulcent, ita & pulchritu- B dine formæ, & materiæ nobilitate, debent allicere. Et dicitur hic, citharas & pſalteria, quæ ſunt organa vſitata. Nam licet cithara in vſum noſtrum rariſſime veniat, apud antiquos tamen in magna frequentia fuit. De pſalterio autem quid ſit, notum eſt: nam etiam apud modernos in honore eſt, & antiqui cantabant in eo, potiſſime Dauid, qui dicebat: In pſalterio decacordo pſallam tibi. Pſalm. 133. & iſta duo inſtrumenta ſimul erant frequentata nimium tempore Dauid, & iſta facta ſunt pro cantoribus, ſcilicet pro leuitis. Nam inter leuitas erat præcipuum officium cātorum, qui alij ſtebant cantoribus alias ſacerdotibus ſemper tempore ſacrificiorum canentes diuerſa cantica, ſecundum conditionem feſtorum, in quibus canebant: vt patet præcedenti lib. 23. capit. & ibi declaratum eſt. Pro illis cantoribus faciebat Salomon in- C ſtrumēta, & fecit de iſtis lignis thinis, vt eſſent pulchra, & precioſa organa pro domo Domini, & vocantur iſta inſtrumenta citharæ, & liræ. 3. Regum 10. ſed ad idem redit, quia lira poteſt accipi pro pſalterio: & Ioſephus 8. Antiquit. dicit, quod de iſtis lignis thinis, facta ſunt organa muſica, ſcilicet citharæ, & nabla, ſed idem eſt nablum, & pſalterium: vt ait Ebrardus in Græciſmo, ſcilicet. *Quid nabla.*

Pſalterium Græci, nos organa, nabla Iudæi.

Nunquam viſa fuerunt in terra Iuda ligna talia. Pulchritudine, & nobilitate iſta exceſſerūt omnia alia ligna quæcunque poſtea allata ſunt in terram Iuda. Et poteſt intelligi, quod ante tempos Salomonis, & poſt etiam, nunquam allata ſunt aliqua ligna thina in terra Iuda, ſed ſolum nunc tempore Salomonis allata ſunt, eo quod nunquam nauigauerunt aliqui in inſulam Ophir fortè de regno Iuda poſt tempus iſtud, & hoc poteſt ſignare litera iſta, ſcilicet nunquam viſa ſunt in terra Iuda ligna talia, id eſt talia in ſpecie: & ſic nunquam viſa ſunt poſtea ligna thina. Vel poteſt intelligi, ꝙ nunquam allata ſunt poſtea aliqua ligna thina in Iſrael tam precioſa, licet aliqua de illa ſpecie allata fuerint. Et hoc poteſt ſignare litera noſtra. 3. Reg. 10. ſcilicet. Non ſunt allata huiuſcemodi ligna thina, nec viſa vſq; in præſentem diem, id eſt nō ſunt viſa tam precioſa, ſed magis eſt ſenſus, ꝙ nulla ligna thina poſtea allata fuerint in terram Iuda, & licet aliqui mercatores afferant ligna aliqua de longiſſimis inſulis, quæ dicant eſſe ligna pinea, vt inde magna pretia conſequātur, non ſunt vera ligna pinea, quia licet ſint illis ſimilia in rotunditate, tamen ſunt illa albiora, & ful- E gentiora, vt ait Ioſephus 8. Antiqui. *Rex autem Salomon dedit Reginæ Saba cuncta, quæ voluit, & poſtulauit.* Regina Saba obtulerat Salomoni munera magna auri, aromatum, & gemmarum, & cum recedere vellet in terram ſuam, petiuit a Salomone aliqua, quæ viſa ſunt ei grata, & erant in terra Iſrael: in terra autem ſua fortaſſis non erant, & illa ſponte conceſſit ei Salomon. *Multo plura quam attulerat.* In hoc voluit Salomon ſuperare magnificentiam Reginæ Saba, quia licèt Regina Saba dederit ei magna munera, tamen Salomon redonauit ei alia multo maiora, & hoc conueniebat Salomoni propter multa. Primò, quia ipſe erat rex ditiſſimus inter omnes reges, quia ante eum, & tempore ſuo, & poſt eum non fuit aliquis rex tam diues, vt patet 3. Reg. 3. & ſupra 1. cap. Re- A gina autem Saba non erat tam diues: ideo Salomon debebat plura donare. Secundo, quia ipſe erat vir, & Regina erat mulier, & magnificentia potius decet virum quā feminam, propter duo. Primò, quia cum ſexus maſculinus ſit perfectior femineo, omnis virtus debet eſſe perfectior in viro, quam in femina. Secundò, quia magnificentia repugnat nimis cupiditati naturæ, ſiue auaritiæ. Feminæ tamen feminæ naturaliter ſunt auariores quàm viri, eo ꝙ auaritia conſequitur naturaliter impotentiam acquirendi. Et quia feminæ ſunt minus potentes, acquirere, ſunt minus liberales: & ſenes, quia ſunt impotentes propter ætatem ad acquiſitionem, ſunt auariores iuuenibus. ideo decebat Salomonem magnificentiorem eſſe Regina Saba, & ſic dedit plura. Tertio, & principaliter, quia iſta erat conſuetudo omnium terrarum, ſcilicet ꝙ cum quis B venit ad viſitandum alium virū probum, potius debeat ab eo recipere, quam ei dare, niſi forte offerat aliquid, vt ſubditus velut debitor. Regina autem Saba venerat ad videndum Salomonem, ideo decebat, vt potius donaret ei Salomon, quam e conuerſo. Quarto, quia Regina Saba prius dederat Salomoni, quam e conuerſo: ideo debebat Salomon plus dare, quia retribuens habet hoc onus, ſ. ꝙ plura det, quam recepit. Nam ſi det minora, non videtur ſufficienter pro beneficio retribuere. Si autem det æqualia, ſolum, videtur emptor, & non beneficij retributor, vt ergo appareat retribuēs pro beneficio, debet plura dare. Sic enim colligitur per Ariſt. 5. & 9. Ethic. ſ. ꝙ recipiens beneficium tenetur ad æqualia, & inſuper ad famulatum. Qui ergo vult ſupplere famulatum in munere, debet dare pluſquam ſuſceperit, & ſic Salomon nūc dedit multo C plura quam ſuſceperit. Non eſt autem putandum, ꝙ Regina Saba petiuerit omnia hæc. Nam inhoneſtum erat, ꝙ ipſa peteret pluſquam dediſſet. Sed eſt ſenſus, ꝙ Regina Saba petiuit a Salomone aliqua, quæ erant ei grata in terra Salomonis, & fortè non erant magni valoris, & Salomon liberalitate ſua illa contulit, & multa alia, ita ꝙ omnia, quæ Salomon dedit Reginæ Saba, fuerunt multo plura quam illa, quæ ab ea recepit. Sic colligitur. 3. Reg. 10. ſcilicet. Rex autem Salomon dedit Reginæ Saba, quæ voluit, & petiuit ab eo, exceptis ijs, quæ vltro obtulerat ei munere regio. *Quæ reuerſa abijt in terram ſuam, cum ſeruis ſuis.* Manſit Regina Saba aliquanto tempore in Ieruſalem cum Salomone, quouſque declarauit ei de quib. dubitauit, & oſtendit ei Salomon omnia opera ſua magnifica, & poſtea redijt in terram ſuam, cum multitudi- D ne ſeruorum, quos de terra ſua adduxerat.

Quæ erat iſta Regina Sabba. Quæſt. II.

QVæritur circa prædicta, de iſta Regina Saba, quæ erat. Reſpondendum, ꝙ cum Regina cognoſcatur per Saba, oportet prius ſcire, quid ſit Saba. Et dicendum, ꝙ Saba aliquando accipitur pro quadam ciuitate Aethiopiæ: aliquando pro quadam prouincia, quæ vocatur Saba, vel Sabea: apud nos enim non differunt nomina iſta: ſed apud Hebræos differunt, quia aliquando ſcribitur in principio per literam Sin, & aliquando per literā Samech. Saba, vt eſt regio dicit quandam partem terræ Arabicæ, quæ a Ieruſalem longè diſtat contra orientem, & denominata fuit a quodam de filijs Chan, qui dictus E eſt Saba: Geneſ. 10. Iſta terra habet ab Oriente mare rubrum, ſcilicet ſinum Perſicum: ab Aquilone habet terram Caldæorum, & Babyloniorum: a meridie habet terram Aethiopiæ: ab Occidente habet terram Aegypti. Iſta terra abundat nimis in arboribus myrrhæ, & thuris, & alijs lignis aromaticis: ibi enim naſcitur auis fenix, quæ vnica eſt toto mundo, de qua lib. 15. de proprietatibus rerum. De iſta terra Saba, habetur Pſal. 72. ſcilicet Reges Arabum, & Saba dona adducent. Iſta Regina ſecundum ꝙ vult Herodotus Alicarnaſæus, & alij multi hiſtoriographi, fuit Regina totius Africæ, & Aethiopiæ, & Aegypti, & cum eſſet potentiſſima, venit ad Salomonem. Ioſephus autem 8. Antiq. dicit. vt quidam putant, iſtam fuiſſe Reginam Aegypti nomine Nichauſa, quæ et fuit Regina Aethiopię. Nam ſecundum quod refert Herodotus

Quid ſit Saba.

Quare donauit Salomō. Reginæ Sabæ alia multo maiora.

rodotus Alicarnaſſeus à Mineo, qui Memphin condi- F dit, fuerunt reges Aegypti ſemper dicti Pharaones, & fuerunt treceuti, & triginta, quibus ſucceſſit Nichaula Regina Aegypti, & Aethiopiæ. Sed dicendum, quód iſta Nichaula non fuit Regina Saba Aegypti, quia tempore Salomonis, ſcilicet paulo ante quam veniret Regina Saba ad Salomonem, venerat ad eum Pharao rex Aegypti, vt patet 3. Reg. 9. & iſta hiſtoria ponitur. 3. Reg. 10. & erat iſte Pharao ſocer Salomonis, vt patet ibidem, & 3. Reg. 3. ergo Regina Saba non erat Nichaula Regina Aegypti, quia illa per ſe ſucceſſit in regnum, & quãdo ipſa erat Regina, nullus erat rex Aegypti, alioquin non diceretur ipſa ſucceſſiſſe omnibus Pharaonibus.

Item non poteſt dici, quod iſta Regina Saba fuerit vxor Pharaonis regis Aegypti, ſcilicet ſoceri Salomonis, quia tunc non veniret ipſa cum tãta admiratione ad Salomonem, cum enim Salomon haberet filiam ſuam in vxo- G rem, haberet magnam familiaritatem cũ illo. Scriptura tamen ſignat tanquam alienam. Siquis autem velit tenere, ꝙ iſta Regina Saba fuerit Nichaula Regina Aegypti, habet dicere, ꝙ iſta fuerit immediate poſt Pharaonẽ ſocerum Salomonis, & ꝙ non ſucceſſerit illi Pharaoni in regno aliquis vir, ſed iſta Nichaula. Sed iſtud non cõuenit ſatis, quia tunc iſta Nichaula veniſſet de Aegypto ad Salomonem, & non diceretur, ꝙ venit á finibus terræ, audire ſapientiam Salomonis: vt patet Matth. 12. & 3. Regum 10. quia Aegyptus eſt terra ſatis coniuncta terræ Chanaan, in qua erant Iſraelitæ: quia de terra Chanaan ibant filij Iacob pro cibariis in Aegyptum: Gen. 42.

Item patet efficacius, quia terra Aegypti in quadam parte conterminatur terræ Chanaan, vnde fluuius Aegypti ponitur tanquam terminus meridianus terræ Cha- H naan, vt patet Gen. 15. & Ioſue 13. Dicendum ergo videtur, quod iſta Regina Saba, erat Regina Aethyopum. Et vocatur regina Saba, à quadam ciuitate Aethyopiæ, quæ vocatur Saba, & nõ à prouincia, quæ dicitur Sabea, & licet dominaretur multæ terræ, tamen nominata eſt regina Saba, quia Saba erat metropolis regni ſui. Sicut conſuetum eſt de regibus antiquis, qui dicebantur reges illarum ciuitatum, quæ erant ſedes regnorum, ſicut rex Seon vocatur rex Eſebon, & Og vocatur rex Baſan, & tamen multas alias vrbes habebant ſub poteſtate ſua, vt patet Nume. 21. & Deut. 2. & 3. & Ioſue 12. & 13. Sic etiam Dauid dicitur regnaſſe in Ieruſalem annis triginta tribus, & in Hebron annis ſeptem. 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. & tamen quando regnabat in Ieruſalem non ſolũ erat rex Ieruſalem, ſed etiam omnium ciuitatum de regno, I & tribu Iuda. Quod autem ſit iſta poſitio vera, patet primo auctoritate Ioſephi 8. Antiq. vbi licet ponat opinionem Alicarnaſei, circa Nichaulam reginam Aegypti, tñ ipſe non exprimit, quod illa eſſet iſta regina, quæ venit ad Salomonem. Sed dixit, quod erat iſta regina Aethiopiæ, & Auſtri, quód conuenit regioni Aethiopum, & quæ eſt multum Auſtralis. Secundo patet, quia Matth. 12. ponitur de iſta regina Saba. Creditur, ꝙ regina Auſtri venit ad audiendum ſapientiam Salomonis, & tamen Saba, vt eſt regio, ſicut ſupra deſcriptum eſt, non eſt Auſtralis terræ Chanaan, ſed magis Orientalis, & terra Chanaan, & Aegyptus ſunt ſibi Occidentales. Terra autem Aethiopum eſt nimis Meridiana reſpectu terrę Chanaan, cum ſit in primo, & ſecundo climate, ideo conuenit ſibi, quod iſta eſſet regina Auſtri, & ſic concordat K Ioſephus, dicens, eam reginam Auſtri, & Aethiopię. Tertió patet, quia dicitur de iſta regina Matth. 12. ꝙ venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis, & tamen ſi eſſet regina Aegypti, non veniret a finibus terræ, ſed de terra ſatis propinqua, vt ſupra declaratum eſt. Accipiendo autem, quod veniret de Aethiopia, veniebat de finibus terrę, quia in extremo terræ habitabilis ex parte meridiei eſt Aethiopia, & aliæ regiones particulares, quæ comprehenduntur larga appellatione Aethiopiæ. Nomen autem reginæ illius non poſuit ſcriptura.

Quare venit in nomine Domini. Quæſtio III.

QVæritur vlterius, cum dictum ſit, quód iſta regina venit ad Salomonem in nomine Domini, quid hoc fuerit. Reſpondendum, quód forté regina Saba audierat famam Dei Iſrael, ſcilicet, quod faceret mirabilia pluſquam omnes dij gentium, ideo mota deuotione, venit in Ieruſalem non ſolùm ad audiendam ſapientiã Salomonis, ſed etiam ad adorandum Deum Iſrael in templo. Deuotio autem reginæ iſtius ad Deum Iſrael, apparet ex verbis ſuis, vt patet ſupra in litera: & 3. Reg. 10. ſ. ſit Dominus Deus tuus Benedictus, qui voluit te ordinare regem ſuper thronum ſuum.

Item patet, quód iſta regina apud Deum aliqualiter meruerit veniendo ad Salomonem, quia Matth. 12. dicitur: Regina Auſtri ſurget in iudicio cum generatione iſta, & condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis, & tamen non meruiſſet, ſi ſolum veniſſet ad audiendum ſapientiam Salomonis: ideo videtur, quod etiam venerit ad adorandum Dominum, & quantum ad hoc meruerit.

Item aliqualiter colligitur, quód regina Saba inſpexit holocauſta, quæ faciebat Salomon in templo Domini, & tamen ſi ipſa non eſſet deuota circa Deum, non attendiſſet ad cęremonias ſacrificiorum eius: & tamen conſiderauit, quæ holocauſta offerebat Salomon, vt patet ſupra in litera, ergo erat attenta circa cęremonias cultus diuini, & ſic erat Deo deuota.

Item iſtud eſt valde rationabile, quia non ſolum iſta regina Aethiopum venit nunc in Ieruſalem, & adorauit Dominum, ſed etiam aliæ reginæ Aethiopiæ veniebant in Ieruſalem poſtea ad adorandum, vel mittebant per nuncios ſuos pecunias ad offerẽdum in templo: ſic enim fuit. Nam poſt Chriſti mortem, vir quidam Aethiops Eunuchus, potens reginę Candacis Aethiopum, qui erat ſuper omnes Gazas eius, & ſic ferret ille pecuniam reginæ ad offerendum in templũ, & hoc innuit litera Act. 8. cum dicit, quod erat ſuper omnes Gazas eius, quia ex nulla alia cauſa videtur introducta illa particula: nam aliàs videretur eſſe ſuperuacua. Vel poteſt dici, quód regina iſta Saba venit in nomine Domini, ſ. audita fama de Deo, quod dediſſet ſapientiam Salomoni, & hoc poteſt colligi ex verbis reginæ hic in litera: & 3. Reg. 10. ſ. Benedictus Dominus Deus tuus, qui voluit te ordinare ſuper thronum ſuum regem, & 3. Reg. 10 Benedictus Dominus Deus tuus, cui complacuiſti, ſcilicet, quia complacuiſti ei, dedit tibi ſapientiam, & propter famam huius, venit ad audiendam ſapientiam illius.

Quæ victimæ erant iſtæ. Quæſt. IV.

QVæritur vlterius, quæ victimæ erant iſtæ, ſiue holocauſta, de quibus dicitur in litera, quod regina Saba vidit holocauſta, quæ offerebat Salomon. Aliqui dicunt, quód quando venit regina Saba, Salomon volẽs oſtendere magnificentiam ſuam, non ſolum in aliis, ſed etiam circa cultum Dei, obtulit ſacrificia multa, quorũ multitudinem regina Saba mirata eſt. Sed dicendum, ꝙ non ſtat, quia ex hoc dabatur, quod iſta oblatio fuerit aliquid ſpeciale, ꝙ ſemel factum fuerit in aduentu reginæ Saba. Litera tamen ſignat iſtam oblationem deductã eſſe a Salomone in conſuetudinem, quia dicitur in litera, & victimas, quas immolabat in domo Domini, & tamen immolabat, quod eſt verbum præteriti imperfecti, ſignat conſuetudinem. Secundo patet, quia regina Saba admirabatur de ordinatione Salomonis circa ſingula, quia apparebat in illis magnificentia, & ſapientia. Si tamen cognoſceret regina iſta ſacrifica, quæ nunc Salomon offerebat, non eſſe ordinaria, non admiraretur, ꝙ non erat nimis ſemel fieri vnum extraordinarium ſumptum: quod tamen Salomon conſuetus eſſet facere talia ſacrificia erat magnificentia, propter magnitudinẽ ſumptuum, & erat prudentia magna, propter ordinationem eorum, & tamen mirata eſt regina Saba de eis, ideo erãt

ſacrificia conſueta fieri per Salomonem. Aliqui dicunt aliter, quod iſta ſacrificia erant aliqua, quæ Salomon offerebat ordinariè ex conſuetudine ſua, quaſi iam ſibi eſſet in legem, & cum videret regina illa, mirata eſt. Et tunc dicetur, quæ ſacrificia erant iſta. Et dicetur, quòd non reperimus alia ſacrificia, quæ Salomon ordinariè faceret, niſi ter in anno, vt patet. 3. Reg. 9. ſcilicet offerebat quoque Salomõ holocauſta, & pacificas, tribus vicibus per annos ſingulos, & iſtud erat in tribus ſolẽnitatibus, ſcilicet, in feſto Azymorum, & in feſto Pentecoſtes, & feſto Tabernaculorum, quia iſta erant præcipua feſta, & exprimuntur præced. cap. Conueniebantque iſtis tribus ſolennitatibus Iſraelitæ quolibet anno in loco ſanctuarij: Exo. 32. & 34. & Deuter. 16. & iſta ſacrificia, quæ tunc faciebat Salomon, erant fortaſſis valde magna, & multa: & ob hoc mirata fuit regina Saba. Sic fuit in dedicatione templi, nam obtulit viginti duo millia boum, & centum viginti millia arietum, vt patet ſupra 7. & 3. Reg. 8. Sed tunc dicetur, quomodo regina Saba admirata eſt de iſtis ſacrificijs, quia non poterat videre illa. Nã iſta fiebant ter in anno ſolum, & regina Saba non maneret tantò tempore in Ieruſalem, vt videre poſſet omnes iſtas ſolennitates, in quibus Salomon offerebat holocauſta, quia ſolum veniebat ad certificandum ſe de ſapientia Salomonis, quã poſtquam agnouit, & de dubijs ſuis certificata eſt, receſſit in terram ſuam cum ſeruis ſuis: vt patet in litera: & ſic non maneret tanto tempore, vt videret iſtas feſtiuitates, quæ erant ſolum ter in anno. Reſponderi poteſt, quòd Regina Saba non ſtetit in Ieruſalem tempore iſtarum trium ſolennitatum, nec tempore duarum quidem, ſed accidit, quòd tempore vnius eſſet ibi, videretque multitudinem ſacrificiorum, de quibus miraretur: & tunc quæreret ipſa de modo Salomonis circa ſacrificia: quia cum rex ille eſſet tam magnificus, & ordinatiſſimus in omnibus operibus ſuis, & Regina Saba audita fama illius veniſſet à finibus terræ audire ſapientiam eius, veriſimile erat, quòd de omnibus moribus eius, & conſuetudinibus quæreret: & ſic quæreret de modo Salomonis circa ſacrificia, & reſpõderet ei, quod ter in anno in tribus ſolennitatibus offerebatur, & diceretur ſibi de multitudine victimarum eius, & ſic miraretur. Aliter poteſt dici, quod licèt Salomon offerret ter in anno ſacrificia magnifica in tribus ſolennitatibus, & tamen ſingulis alijs diebus ſolitus erat facere pro ſe offerri ſacrificia, vt oraretur ad Deum pro ſalute eius: nam cum Darius rex gentilis. ſ. rex Perſarum faceret pro ſe quotidiè offerri in templo ſacrificia, dans omnes ſumptus neceſſarios ad ſacrificia, vt patet 1. Eſdræ 7. & Seleucus rex Aſiæ de redditibus ſuis daret omnes expẽſas neceſſarias pro templo Domini in ſacrificijs. 2. Machab. 3. à fortiori Salomon quotidie faceret pro ſe immolari ſacrificia, cùm ipſe eſſet rex valdè deicola, & Iudæus. Scriptura tamen fecit mentionem de tribus oblationibus, quæ fiebant per tres ſolennitates, quia illæ erant celebriores, & Regina Saba videns oblationes quotidianas Salomonis ſciensque quid in ſingulis diebus, & quid in ſolennitatibus offerret, miraretur nimis, & ſic de holocauſtis admirata eſt, ſicut de alijs rebus magnificè, & prudenter a Salomone diſpoſitis.

Quare dixit Regina Saba, quia dilexit Dominus Iſrael populum ſuum. Quæſtio V.

QVæritur vlterius, quomodo dixit hic ſcriptura ex verbis Reginæ Saba. ſ. Quia dilexit Dominus Iſrael populum ſuum, & vult eum ſeruare in æternum, idcirco poſuit te in regem ſuper Iſrael, vt facias iudicium, & iuſtitiam: nam non videtur, quod licèt Salomon eſſet rex ſuper populum Dei, ſeruari deberet ille in æternum: nam non ſeruatum eſt, ſed perijt. Cũ primo diuiſum eſt in duo regna tempore Roboam filij Salomonis, & poſtea ipſæ partes diuiſæ perierunt traditæ hoſtibus, quia viri de regno Iuda traditi ſunt Chaldæis. 4. Reg. 25. & Ierem. vlt. Viri de regno Iſrael traditi fuerũt Aſſyrijs. 4. Reg. 17. Reſpondendum, ꝙ non accipitur hic

A conſeruatio in æternum propriè, pro æterno, ſed æternũ pro aliqua re durante magno tempore, quia nullum regnum durat in æternum. Sed tunc adhuc manet obiectio. ſ. quomodo per hoc, ꝙ Deus dabat Salomonem in regem ſuper Iſrael, volebat conſeruare populum ſuum magno tempore: nam ſolum arguebatur ex hoc, quòd tempore Salomonis conſeruaretur populus, & patet hoc, quia ſolum manſit tempore Salomonis regnum in bono ſtatu, & illo mortuo, diuiſum eſt, ſeq. cap. & 3. Reg. 10. ideo non intendebat Deus cõſeruare populum, licet daret Salomonem in regem. Dicendum, quòd hoc poteſt intelligi dupliciter: vno modo, ꝙ Regina Saba videns ꝙ Deus tam prudentẽ regem cõſtituiſſet in Iſrael, putaret, ꝙ intendebat conſeruare regnum illud ne periret, quia bona gubernatione res publica manet, & mala gubernatione perit, & verum eſt, quod licèt Salomon eſſet valdè bonus rex, non poterat perpetuari populus in proſpero ſtatu propter ipſius ſolius gubernationem; ſed putabat Regina Saba, quòd ſicut Deus dediſſet iſtũ regem tam prudentem Iſraelitis, ita daret alios ſucceſſores ſuos, & ſic perpetuaretur bonum, quod iſte inchoaret, & ad hoc habebat Regina Saba duas coniecturas. Prima erat, quia Deus fecerat Salomonem ſapientem atque prudẽtem ſuper omnes homines, quod fuit aliquid ſpeciale, & iſtud fuit in fauorẽ populi Iſrael. ſ. quia Salomon petiuerat a Deo ſibi dari ſapientiam ad gubernãdum tantum populum: vt patet 3. Reg. 3. & ſuper 1. cap. non haberet autem nunc tantam diligentiam Deus circa

C gubernationem populi Iſrael, niſi intenderet conſeruare populum illum: ideo dato Salomone in regem, ſatis arguebatur rationabiliter, ꝙ intendebat Deus continuare hoc, dando alios ſucceſſores bonos, in gubernatione populi. Secunda cõiectura erat, quia ſic inceperat iã Deus; nam tranſlato regno de domo Saulis, dedit illud Deus ipſi Dauid, qui fuit rex excellentiſſimus: nam obtinuit plurimas terras de manu hoſtili, & abſtulit tributa, quæ erant impoſita Hebræis a Philiſtinis. 2. Reg. 8. amplificauitq; regnum pluſquam omnes alij poſteri, ita vt omnes gentes in circuitu ſubiectæ eſſent ei. 3. Reg. 5. huic dedit Deus Salomonem ſucceſſorem, qui tanta ſapientia, & prudentia pollebat, vt omnes homines excelleret, ſub quo reſpublica optime adminiſtraretur: ita ergo putandum erat, ꝙ vellet Deus dare alios ſucceſſores, & ſi

D ſic fieret, regnum conſeruaretur in æternum, ſed factum eſt ſecus, quia Salomon, qui bonus erat ab exordio, factus eſt peſſimus poſtea, ita vt demeritis ſuis filius ſtultus ei datus ſit, cuius tempore diſperierit regnum diuiſum in duo: vt patet 3. Regum 11. & 12.

Erat autem pondus auri, quod offerebatur Salomoni per ſingulos annos, ſexcenta ſexaginta ſex talenta auri: excepta ea ſumma, quam legati diuerſarum gentium, & negotiatores afferre conſueuerant, omneſque reges Arabiæ, & Satrapæ terrarum, qui comportabant aurum & argentum Salomoni.

Erat autem. Hic ponitur ſecũdũ huius partis. ſ. magnificentia, & gloria Salomonis in magnitudine reddituũ,

E & dicitur. *Erat autẽ pondus auri, quod offerebatur Salomoni per ſingulos annos ſexcẽta ſexaginta ſex talẽta auri.* Iſta erat ſumma reddituũ Salomonis p ſingulos annos. Et erat ſumma ordinaria: & pter hanc erant multæ aliæ obuẽtiones. ſ. de munerib. oblatis, & de quibuſdã alijs, de quibus patet in litera. & 3. Reg. 10. vnde autẽ peruenerint iſti redditus Salomoni, an de terra ſua, vel de opere nautico, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Excepta ea ſumma quã legati diuerſarũ gentiũ.* Scilicet, nõ computabatur hic ſumma auri, quia offerebant quolibet anno Salomoni legati diuerſarum gentium: nam cum Salomon eſſet tam ſapiens, & fama eius diffuſa eſſet per totum orbem, deſiderabant omnes reges videre faciem eius, vt audirent ſapientiam illius: vt patet 3. Regũ. 4. & aliqui nõ poterant ire illuc, & mittebant legatos ſuos, vt imponerent Salomoni dubia dominorum ſuorum: & cũ reciperent ab eo reſponſum ſuper illud, offerebant munera

Gloria Salomonis.

nera

nera Salomoni: ſicut fecit Regina Saba, quæ venit audire ſapientiam Salomonis, & obtulit ei munera magna: vt patet in litera. Et quia multi reges, & principes terrarum continuè mittebant ad Salomonē, erat magnum aliquid, quod quolibet anno perueniebat ei de muneribus legatorum diuerſarum prouinciarum: quia tamen non erant iſta redditus ordinarij: eo quòd aliquo anno proueniebāt plura, quam alio, non poſuit ſcriptura iſtud cum ordinarijs redditibus taxatis: & tamen 3. Reg. 10. dicitur exceptò eo, quod offerebant viri, qui ſuper vectigalia erant, & iſtud poteſt coincidere cum litera iſta. Vno enim modo poteſt intelligi, quòd iſti erant viri poſiti à rege, vt reciperēt redditus de impoſitione tranſeuntium, vel rerum, quæ tranſducebantur de loco ad locum, per aliquos pontes, vel vrbes, & iſta dicuntur vectigalia, quia dantur de rebus, quę vehuntur, id eſt, tranſportantur, & iſta erat quędam pars redituū Salomonis, præter tributa ordinaria. Secundo poteſt intelligi, quòd viri poſiti ſuper vectigalia, erant illi, qui recipiebant pecuniam, quam offerebant legati diuerſarum prouinciarum, venientes ad Salomonem, & iſta vocantur vectigalia, quia dabantur a venientibus ab extra, & tunc coincidit litera illa cum iſta. *Et negociatores afferre conſueuerant.* Iſti erant mercatores magni, qui educebant aliquid de terra Salomonis, vel introducebant ad vendendum ibi, vt ex negociatione acquirerent victum, quia de iſtis habebat Salomon redditus magnos. Iſti tamen non erant determinati, ſicut nec munera, quæ dabant legati diuerſarum prouinciarum. Hic ſubticetur quædam clauſula, quę habetur. 3. Reg. 10. ſ. Et omnes ſcuta vendentes, ſcilicet venditores ſcutorum, ſoluebant de quolibet ſcuto, aliquid certum; vel erat impoſitio determinata illis: & dicitur de ſcutis, quia de alijs H rebus, quæ vendebantur, forte non ſoluebatur impoſitio aliqua. Et non erat tunc, ſicut nunc, quia nunc in omnibus fere regionibus de qualibet re, quæ venditur eſt aliqua pars precij danda pro rege, vel pro Domino terræ, vel pro communitate. Tempore autem Salomonis non erat facta impoſitio generalis ſuper res venales, ſed ſolum ſuper ipſos negociatores, quorum officium erat emere, & vendere, vt ſic ditarentur. De alijs autem, qui non emebant, vel vendebant ex officio, ſed alias ex neceſſitate, non recipiebatur aliqua pars pecuniæ, niſi eſſent venditores ſcutorum, quia illis impoſuerat Salomō ſpecialem ſolutionem partis rei venditæ. *Omneſq; reges Arabiæ.* ¶ Etiam reges Arabiæ dabant Salomoni quolibet anno multum aurum, & magna munera, quæ non computabantur in illis talentis auri, quæ erant ordinaria. Arabia eſt prouincia coniuncta terræ Chanaan ex parte meridiana inter terram Chanaan, & Aegyptū, & eſt terra nimis montuoſa. Nam in deſerto Arabiæ manſerunt Iſraelitæ quadraginta annis venientes de Aegypto, & ibi ſunt quadraginta duæ manſiones illorum, vt patet in libro de ſitu terræ Sanctæ. Aliqui accipiunt Arabiam pro quadam regione magis auſtrali, quam ſit Aegyptus, & eſt nimis verſus meridiem poſita ſub aliquo paralelo, qui eſt inter æquinoctialem, & tropicum Cancri: & ob hoc habitantes in regione illa, habent duas æſtates, & duas hyemes, duplicem autumnum, & duplex ver. Etiam ſunt ibi quatuor vmbræ in anno, ſcilicet: Orientalis, Occidentalis, Meridiana, Septentrionalis. Nos autem ſolum habemus tres, quia nunquam apud nos eſt vmbra Meridiana, & ob hoc Arabes quando venerunt in auxilium Pompei, contra Iulium Cæſarem, & ſteterunt in terra Græcorum, & Italorum, in quibus nunquam ſunt vmbræ Meridianæ, quæ vocantur vmbræ ſiniſtræ, mirabantur, quod nūquam viderent vmbras ſiniſtras, id eſt, meridianas alicuius rei, ſicut in terra ſua. Sic ait Lucanus tertio de Bello plusquam ciuili cum loquitur ad Arabes, dicens.

Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem.
Vmbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Id eſt, Meridianas: vt ait Ioannes de Sacro Boſco in tractatu de Sphera. Et tamen hic non accipitur ſic Arabia, quia ſcriptura conſueuit vocare Arabiam terram deſertam, quæ eſt inter Aegyptum & Chanaan, a qua ſinus quidam maris rubri vocatur ſinus Arabicus. Et iſta eſt in

Arabia.

Opinio de Arabia.

F tertio climate, & non poteſt eſſe inter tropicum Cancri, & æquinoctialem, ſed neceſſariò eſt extra tropicum Cancri verſus paralelum arcticum, quod patet ex eleuatione poli ſuper tertium clima: nam exiſtentibus ſub tropico Cancri, eſt eleuatus polus fere vigintiquatuor gradibus, quanta eſt declinatio capitis eorum ab æquinoctiali: & tamen exiſtentibus in tertio climate eleuatur polus gradibus triginta, immediate ſupra, vt patet in tractatu de ſphera, & per Ptolemæum in Almageſto: ideo Arabia neceſſariò eſt extra tropicos, ſicut hic accipitur. Sed Lucanus vocauit Arabes quaſdam gentes Aethiopum nimis Meridianas. De iſtis regibus Arabiæ, quomodo dabant Salomoni munera in modum tributorum, vel alias, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et ſatrapa terrarum.* Satrapæ ſunt Principes, qui non habent nomen G regum. Et ſic quilibet Dominus poteſt vocari ſatrapa, quaſi ſatis potens. Interdum tamen vocantur ſatrapæ reges parui, ſicut vocantur quinque ſatrapæ Phyliſthinorum. 1. Reg. 6. & 29. & tamen iſti etiam vocantur reguli, vt patet Ioſue 13. cap. & poſſunt vocari ſatrapæ terrarū, id eſt: Domini terrarum vicinarum: vel vocantur ſatrapæ omnium terrarum, quia de omnibus terris veniebant aliqui ad videndum Salomonem, & offerendum ei munera, cum omnis terra deſideraret videre vultum Salomonis. 3. Reg. 4. & accipitur largè de omnibus terris, ſecundum modum loquendi ſcripturæ, quia ponitur vniuerſalis propoſitio non vniuerſaliter, ſcilicet omnes pro multis: iſti ſatrapę vocantur. 3. Reg. 10. duces terræ, ſcilicet terræ Arabiæ, qui non erant reges, vel duces aliarum terrarum. Ioſephus autem 8. Antiqui. vocat Thoparcas H iſtos, quos vocat litera noſtra ſatrapas, & recte dicit, quia Thoparca interpretatur Dominus loci a Topos, quod eſt locus, & archos, quod eſt princeps quaſi princeps loci: & ſic omnes principes quorumcunque locorum vocantur Thoparchæ. Inde etiam dicitur Topographia quædam figura, & ſcriptura Poetarum ſecundum quam, cum de aliquo loco dicturi ſunt, deſcribunt circumſtantias eius, faciendo quandam interpoſitionem, quæ directe ad hiſtoriam non attinet. Sic etiam Conographia eſt figura de temporis deſcriptione. *Qui comportabant aurum & argentum Salomoni.* Scilicet, omnes iſti comportabant aurum, & argentum Salomoni, ſcilicet, quidam in donum, ſicut reges, & ſatrapæ, & alij in tributum, ſicut negociatores.

Quid ſatrapa.

Thopographia.

I *Vnde proueniret pondus illud auri. Quæſt. VI.*

QVæritur circa prædicta, & primò de illo pondere auri ſexcentorum ſexagintaſex talentorum, quod quolibet anno Salomoni dabatur, vnde ei proueniret. Reſpondent quidam, quòd proueniebat ei de inſula Ophir, quia Salomon mittebat illuc ſeruos ſuos cum ſeruis Hiram, & ferebant quolibet anno tot talenta auri. Itē patet, quia ſi non eſſet iſtud aurum de inſula Ophir, diceremus, quod erat de tributis Iſrael, et tamen falſum videtur, quia dicitur in litera, quod Salomon habebat quolibet anno iſta talenta auri, excepto eo, quod offerebant viri, qui erant ſuper vectigalia: & tamen, quod offerebāt viri exiſtentes ſuper vectigalia, erat tributum, ergo non erant illa talenta de tributis Iſrael. In contrarium videK tur, quòd non ferrent de Ophir, quia de inſula Ophir portabant ſerui Salomonis tantum, quantum cōtingebat eos reperire: & ſic non ferrent qualibet vice pondera æqualia: & tamen illud pondus erat determinatum, ſcilicet, talentorum ſexcentorum ſexaginta ſex, vt patet in litera, ergo non portabatur de Ophir. Secundo patet, quia dicitur, quòd quolibet anno dabatur Salomoni iſta ſumma auri, & tamen de Ophir non apparet, quòd quolibet anno portaretur aurum. Forte enim in multis annis vna vice redibant. Sicut erat de euntibus in Tharſis: nam poſt tres annos complebant vnam nauigationem ſerui Salomonis euntes in Tharſis, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 10. ita forte contingeret de euntibus in Ophir. De iſtis ſexcentis ſexagintaſex talentis dicitur, quod quolibet anno portabantur Salomoni, ergo non erant de Ophir.

Tertiò

Tertiò patet, quia ſcriptura vult hic ponere diuitias Salomonis magnas ſuper omnes reges, & ad hoc aſſignat modos, quibus Salomon acquirebat diuitias iſtas, vt nō putetur difficile eſſe, quomodo haberet tantas diuitias. Manifeſtum eſt tamen, quod Salomon quolibet anno habebat aliqua tributa de regno ſuo, quia non erant liberi a tributis Iſraelitæ tempore ſuo, ſed potius impoſuerat eis magna tributa, & onera grauia, vt ipſi conqueſti ſunt mortuo Salomone. 3. Reg. 12. & ſeq. cap. ergo faceret ſcriptura mentionem de illo modo acquirēdi: & ſic intelligerentur tributa per iſtam ſummam talentorum. Confirmatur hoc, quia ferè hic, & præced. cap. ponūtur oēs modi acquirendi diuitias magnas. Vnus modus erat mittendo in Ophir, vt inde afferretur aurum præced. c. & 3. Reg. 9. Alius modus erat mittēdo in Tharſis ſemel per tres annos, & ferendo inde aurum, argentum, ſimias, pauos, pſitacos, & dentes elephantorum. infra in litera, & 3. Reg. 10. Alius modus erat recipiendo pecuniam à mercatoribus, cū dicatur ſupra, excepta ſumma, quā negociatores afferre conſueuerant. Alius modus erat p munera, quæ dabant venientes ad Salomonem de diuerſis regionibus, cū dicatur hic excepta ſumma, quam legati diuerſarum gentium afferre conſueuerant. Alius modus erat de impoſitionibus quibuſdam regni ſui incertorum redditûum, ſcilicet, de eo quod imponebatur venditoribus ſcuta, vt patet 3. Reg. 10. Alius modus erat per tributa ordinaria regni ſui, & iſta notantur: tamen ponitur iſtud pondus auri quolibet anno. Quartò patet, quia de Ophir non portabatur tantū aurum Salomoni, ſicut hic ponitur: nam ſolū erant quadringenta, & viginti talēta. 3. Reg. 9. & tamen iſta erant ſexcenta ſexaginta & ſex: ideo non erant de Ophir. Dicendum ergo, ꝙ iſta talenta auri erant tributa ordinaria, quæ Salomō recipiebat quolibet anno de regno ſuo: & dabatur ſic quolibet anno ſumma iſta nihil excedendo, nec quidquam minuendo: quia cum Salomon non vacaret bellis, non occurrebant ei aliquæ neceſſitates, propter quas imponeret maiora tributa: minora autē imponere nolebat, & in hoc viſum eſt Iſraelitis, quod grauabantur, ſcilicet, quia, quolibet anno exigebantur ab eis magna tributa, & æqualia, licèt in nulla neceſſitate eſſet Salomon, vt patet ex querela eorum. 3. Reg. 12. ſcilicet: Pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis: tu itaque nunc paulūlum imminue de imperio patris tui duriſſimo, & de iugo grauiſſimo, qđ impoſuit nobis, & ſeruiemus tibi. Si autem nō eſſent determinata tributa, non dicerent Iſraelitæ, tu itaque paululum minue de imperio patris tui duriſſimo, & de iugo grauiſſimo, quod impoſuit nobis, ſ. ꝙ Iſraelitæ vellēt quolibet anno ſoluere aliquantam ſummam, ſed nō tantam, ſicut impoſuerat Salomon. Item patet hoc, quia dr̄ de iugo grauiſſimo, quod impoſuit nobis: ergo videtur, quod aliqua impoſitio certa facta erat ſuper Iſraelitas, ad quam tenebantur quolibet anno. Alias ſi Salomō non exigeret certam ſummam tributi quolibet anno, ſed aliquando multum, & aliquando paucum, non dicerent ſibi impoſitum iugum. Et non poteſt dici quod Salomon habebat iſta talēta quolibet anno de tributis aliquibus, quæ haberet de regibus Arabiæ: quia ſolutio, vel oblatio quam faciebant Arabes, diſtincta erat ab iſta, cū dicatur in litera, ꝙ dabantur quolibet anno Salomoni iſta talēta auri excepta ſumma, quā offerre conſueuerant legati diuerſarū prouinciarum, & negociatores, & reges Arabiæ, & ſatrapæ terræ. Cum autem obijcitur, ꝙ iſta pecunia dabatur Salomoni quolibet anno de Ophir, quia dicitur ꝙ erat pondus auri, quod afferebatur Salomoni quolibet anno, &c. & ſi eſſet de terra Iſrael non diceretur afferebatur, ſed dabatur. Dicendum, ꝙ non ſtat, quia dicitur afferebatur, ſ. Salomoni a viris ſuis, qui erant ſuper tributa, & colligebant ſummam iſtam. Cum autem obijcitur, ꝙ nō ſit de tributis, quia dr̄, ꝙ iſta ſumma erat excepto eo quod afferebant, qui erant ſuper vectigalia. Dicēdum vno modo, ꝙ tributa Salomonis vocabantur illa, q̄ erant in quantitate determinata, & iſta erant ſexcentorū ſexagintaſex talentorum. Impoſitio autem ſuper vectigalia non erat determinata: ideo licèt poſſet vocari tributum A non poterat includi ſub quantitate iſta talentorum. Alio modo poteſt dici, ꝙ vectigalia aliqua non eſſent tributa impoſita a Salomone, ſed erant munera, quæ offerebātur a venientibus ab extra ad videndū Salomonem: & in hoc habent ſimilitudinem cum veris vectigalibus, quia illa dantur a tranſeuntibus, vel pro tranſportatione rerū: & iſtā ſententiā cōſonat literæ iſti, in qua nō habetur de vectigalibus. Sed dicitur: erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per ſingulos annos, ſexcenta ſexagintaſex talenta auri, excepta ea ſumma, quam legati diuerſarum prouinciarum, & negociatores afferre conſueuerant. Si autem aliquis dicere vellet, ꝙ iſtud aurum afferebatur Salomoni de Ophir, oportebat, vt diceret, ꝙ Salomon faciebat expenſas, & dabat naues euntibus in Ophir quolibet anno, & ꝙ ipſi quolibet anno darent B Salomoni ſexcenta ſexagintaſex talenta auri, & ſiquid ſupereſſet accreſceret eis, & ſic darent ei quolibet anno certam ſummam, & tamen adhuc non poſſet iſtud ſtare, quia non reſponderetur ad inconuenientia ſupra aſſignata.

Quare reges Arabiæ portabant aurum. Quæſtio VII.

QVæritur vlterius circa reges Arabiæ cum dicatur hic, ꝙ omnes reges Arabiæ, & ſatrapæ terrarū aurum, & argentum Salomoni comportabant. Aliqui dicunt, ꝙ illi reges Arabum erant tributarij Salomōis, & vt non putetur, ꝙ tributa eorum intelligebantur includi ſub illis ſexcentis ſexagintaſex talentis, ponitur ex ſuperadditio, ꝙ reges Arabiæ aurum, & argentū Salomoni C cōportabant. Sed dicendum, ꝙ non ſtat, quia reges Arabum non erant ſubditi Salomoni, nec tributarij eius: qa Salomon ſolum habebat in tributarios Iſraelitas, qui erant populus eius, & Gentiles Chananæorū, Heuæorū, Pherezæorum, Iebuſæorum, Hethæorum, Gergeſæorū, & Amorrhæorum, qui habitabant intra terram Iſrael, cū eſſent de terra Chanaan, & ſubiecerat ſibi eos Salomō in tributum: præced. cap. & 3. Regum 9. etiam quaſdā gentes extra terram Iſrael, ſcilicet: Idumæos, & Ammonitas, & Moabitas, quia iſtos ſubiecerat Dauid in tributarios, & adhuc manebant ſemper: vt patet. 2. Reg. 8. & p̄ced. lib. 18. cap. nullas alias gentes habebat Salomon in tributarios. Arabes autem erant præter iſtas gentes: nam non erant in terra Iſrael, etiā non erant de gentibus exiſtentibus extra terram Iſrael, ſubiectis tamen Iſraelitis, D quia illi ſolum erant Ammonitæ, Idumæi, Moabitæ, & quædam pars Syrorum, quæ ſeruiuit Dauid ſub tributo. 2. Reg. 8. & 10. Arabes autem morantur in ſolitudinibus Arabicis. Eſt enim Arabia quædam terra iacens inter Aegyptum & terram Chanaan, & extenditur verſus orientem pluſquam terra Chanaan: per hanc autē tranſierunt, & in ea tranſierunt fere quadraginta annis Iſraelitæ, quando exierunt de Aegypto, & in ea eſt mare rubrum, quantum ad illam partē, quæ vocatur ſinus Arabicus. In hac terra erant multi reges, ſcilicet: Iſmahelitarum, Amalecitarum, & Madianitarum, & aliarum gentium: iſtæ autem gentes non erant ſubditæ Salomoni. Ferebant autem omnes reges iſtarum gentium ei munera nō quidem ex neceſſitate, vel tanquam tributarij, ſed gratis: eo quod veniebant ad videndum vultum Salomonis, & audiendam ſapientiam, quia omnis terra deſiderabat videre vultum Salomonis. 3. Regum 4. Quod aūt iſti Arabes gratis aurum, & argentum Salomoni darent, & non, vt tributarij. patet, quia dicitur hic: omnes reges Arabum, & ſatrapæ terræ, aurum, & argentum Salomoni comportabant. Et ponuntur ſimul omnes reges Arabiæ cum ſatrapis terrarum, ſcilicet, quia omnes afferebant Salomoni aurum, & argentum, & tamen manifeſtum eſt, quod ſatrapæ terrarum non erant ſubiecti Salomoni, quia per hoc ſignantur Domini omnium terrarū, qui vocantur ſatrapæ, & iſti afferebant aurum, & argentum, ergo gratis offerebant tam reges Arabum, quam ſatrapæ terrarum.

Quare non ponantur tributa aliorum.
Quæſtio VIII.

QVæritur vlterius circa tributa iſta Salomonis, cum ponantur hic tributa Iſraelitarum, ſcilicet ſexcenta ſexaginta ſex talenta auri, quomodo non ponuntur tributa, quæ percipiebat ab alijs gentibus ſubiectis ſibi, ſcilicet à Chananæis, Moabitis, Ammonitis, Idumæis, & Syris, quia omnes hi ſubiecti erãt Salomoni, vt declaratum eſt præced. capit. Aliquis dicet, quòd non manebant iſtæ gentes nunc tributariæ Salomoni, defecerant enim ab eo poſt mortem Dauid: nam licet Dauid habuiſſet gentes iſtas ſibi bello ſubiectas, quia erat vir bellicoſus, Salomõ tamen non habuit eas ſubditas, quia erat vir pacificus, & receſſerunt ab eo: & patet hoc de Idumæis. Nam cum audiret Adad, qui erat de genere regio Idumæorum, fugeratque in Aegyptum timens Dauid, & Ioab, mortuum eſſe Ioab, & Dauid, reuerſus eſt in terram ſuam cœpitq; rebellare Salomoni, & infeſtare terram eius. 3. Reg. 11. patet etiam de Syrijs, quia Razon, qui factus eſt rex in Damaſco, inquietabat terram Salomonis, & dedit eum Deus ſibi in aduerſarium. 3. Regum 11. ita etiam de alijs gentibus dici poſſet, quod licet ſubditæ eſſent Dauid, non manſerunt ſubditæ Salomoni, nec ſoluebant ei tributa. Dicendum, quod hoc non ſtat, ſed adhuc iſtæ gentes manebãt tributariæ Salomoni, & potiſſimè patet hoc de Chananæis, & alijs gentibus quas ſubiecerat Dauid, ſed Salomon fecit eas tributarias, & patet de Idumæis: nam ſemper manſerunt Idumæi ſoluentes tributa Salomoni, & etiam poſteris eius, vſque ad regem Ioram, qui fuit quintus a Salomone: nam Salomon genuit Roboam, & ille Abiam, ille Aſa, ille Ioſaphat, ille Ioram. Tempore huius, receſſit Idumæa, ne eſſet ſub Iuda, & poſtea nũquam rediji: vt patet 4. Reg. 8. & infra 21. cap. Cum autẽ obijcitur de Idumæis, quod rebellauerunt tempore Salomonis, audita morte Dauid, & Ioab. Dicendum, quod verũ eſt, quod Adad, qui erat de ſemine regio Idumæorum venit de Aegypto, & incepit inuadere terram Salomonis, & perturbare pacem eius, tamen nõ potuit liberare Idumæam de manu Salomonis, eo quod omnia fortalitia terrę Idumeæ, tenebantur ab Iſraelitis: poſuerat enim ibi Dauid cuſtodes, qui tenerent terram illam, vt patet. 2. Reg. 8. & præced. lib 18. vnde nunquam fuerunt liberati de manu Iſraelitarum vſque ad tempus Ioram regis Iuda: & ob hoc faciebat Salomon quidquid volebat in Idumæa: nã Aſiongaber erat portus in littore maris rubri, & erat in terra Idumeæ: & tamen ibi fecerat Salomon claſſem præced. capit. & 3. Reg. 9. Si autem regnum illud non eſſet ei ſubiectum, non poſſet facere claſſem ibi, quia nõ permitterent hoſtes ſui. Item dato, quod iſte Adad Idumæus, liberaſſet Idumæam de manu Salomonis, quod tamen falſum eſt, non fuit hoc vſq; ad ſenectutem Salomonis. Nam in ſenectute deprauatum eſt cor eius, copulatusq; eſt mulieribus alienigenis amore ardentiſſimo, & coluit Deos earum. 3. Reg. 11. & tũc in pœnam peccatorum ſuorum Deus ſuſcitauit ei in hoſtem Adad Idumæum, vt patet ibidem, & ſic tempore præced. haberet Salomon tributa de terra Idumæorum. De terra autem Syrorum, dicendum eſt, quod fuit ſubiecta Dauid in tributum, vt patet ſecundo Regum octauo, & tamen quanto tempore manſerit tributaria Salomoni, vel poſteris eius, non apparet: non eſt tamen dubitandum, quod terra Syria, ſcilicet, quædam pars eius, manſerit tributaria Salomoni aliquanto tempore: quia non ſolum ipſe tenuit, quod pater ſuus acquiſierat in Syria: ſed etiam plura acquiſiuit, quia dicitur præced. cap. quod abijt in Hemath Suba, & acquiſiuit eam, & ædificauit Palmiram in deſerto, & multas ciuitates in Hemath. Et tamen terra Hemath, & potiſſime regio Suba, de terra Syriæ eſt, quia de ea erat Adarezer rex, qui pugnauit contra Dauid, & ille vocabatur rex Syriæ. 2. Regum 8. & 10. ergo acquiſiuit Salomon quandam partem Syriæ mortuo Dauid, & manſit ei illa pars quam in tributariam ſubiecerat Dauid, & ſic acciperet Salomon tributa de terra Syrorum: quando autem Syria receſſerit, ne eſſet ſub Salomone, vel ſub poſteris

F eius, non apparet manifeſtè: ſed ſatis videtur dicendum, quod fuerit hoc, tempore Salomonis in ſenectute ſua, quando propter peccata ſua Deus ſuſcitauit ei hoſtes. Nam tunc fuit vnus Razon filius Eliadam, qui factus eſt rex in Damaſco. 3. Reg. 11. Et quia poſtea nunquam legitur de Syris, quod fuerint ſubiecti Iſraelitis, ſed potius è conuerſo, quia tempore Achab regis Iſrael, quando Benadad rex Syriæ captus eſt ab eo in bello fugiens, erant ſubiecti Iſraelitæ Syris, & reges Syrorum imponebant tributa quædam Iſraelitis. Quod patet ex ijs, quę petiuit Benadad ab Achab, ſcilicet filios ſuos, & vxores, & concubinas, & omne aurum, & argentum, quod erat in domo ſua. 3. Reg. 20. & poſtea cum Benadad captus eſſet ab Achab petiuit ab eo, quod ſolueret ipſum, & ait, ciuitates quas tulit pater meus á patre tuo reddam, & plateas

G fac tibi in Damaſco, ſicut fecit pater meus in Samaria, & ego fęderatus recedam à te: ergo pater Benadad, rex Syriæ faciebat impoſitiones ſuper Iſraelitas: etiam erat maior, & quaſi Dominus virorum de regno Iuda. Nam cum Aſa rex Iuda pugnaret contra Baaſam regem Iſrael, propter ædificationem vrbis Rama, miſit Aſa munera magna ad Benadad regem Syriæ, vt iuberet regi Iſrael, quod ceſſaret ab ædificatione Rama: & ſic interciſum eſt opus. tertio Reg. 15. & infra 16. aliquo ergo tempore Syri ſoluerunt tributa Salomoni: licet tempore ſuorum ſucceſſorum non ſoluerint: De Moabitis etiam dicendum, quòd manerent ſubiecti tributo Salomonis, & etiam poſteris ſuis manſeruntque vſque ad tẽpus Ochoziæ regis Iſrael. Fuit autẽ modus, quòd cum Salomon haberet ſibi ſubiectos Idumæos, & Moabitas in tributum, diuiſum fuit

H regnum tempore filij eius Roboam, & tunc Idumæi ceſſerunt regibus Iuda, & Moabitæ ceſſerũt regibus Iſrael. Manſerunt autem Moabitæ ſemper ſoluentes tributa Iſraelitis vſque ad tempus Ochoziæ regis Iſrael: tunc enim præuaricatus eſt Moab in Iſrael, ſcilicet, receſſit a promiſſione de ſoluendo tributa annua. 4. Reg. 1. Et propter hanc rebellionem, Ioram rex Iſrael, qui ſucceſſit regi Ochoziæ, pugnauit contra Moabitas, ſed non reduxit eos ad tributa ſoluenda 4. Reg. 3. ſoluerunt ergo illi tributa toto tempore Salomonis. De Ammonitis non apparet tam clare quanto tempore manſerint ſub tributis Iſraelitarum. Et tamen dicendum, quod tempore Salomonis, tributarij fuerunt, quia cum Dauid ſubieciſſet iſtos in tributarios. 2. Reg. 12. Salomon tenuit illos in tributarios: alioquin regnum eſſet diminutum tempore Sa-

I lomonis, & iſta eſſet quædam calamitas eius: ſemper tamen fuit Salomon in excellentiſſima gloria, tenens ea, quæ reliquerat ei Dauid, & acquirens alia vſque ad ſenectutem, quando poſt peccata Dominus ſuſcitauit ei hoſtes impugnatores. 3. Reg. 11. ergo ſaltem vſque ad illud tempus manerent Ammonitæ ſubditi tributis Salomonis, & ſic nunc contribuerent in tributis præſtandis Salomoni. De Chananæorum autem populis magis manifeſtum eſt, quia iſti non fuerunt perfecte ſubiecti tempore Dauid, ſed Salomon dicitur feciſſe eos tributarios, pręcedenti cap. & 3. Reg. 9. cap. non ergo videtur modus, quo iſti recederent a ſubiectione Salomonis. Item patet potiſſime, quia præcedenti cap. & 3. Reg. 9. quando agitur de ſubiectione Chananæorum, dicitur, quod Salomõ fecit eos tributarios vſque in pręſentem diem, & refertur

K ad tempus, quo ſcriptus eſt liber ille, quod fuit multo poſt Salomonem: ergo manſerunt toto tempore Salomonis Chananæi tributarij. Dicendum generaliter de omnibus his gentibus, quod erant nunc tributariæ Salomonis. Aliqui ergo dicunt, quòd erant tributariæ iſtæ gẽtes, & magna tributa perſoluebant Salomoni: & tamen de tributis earum non habetur hic. Dicendum, quod hoc non eſt veriſimile, quia ſcriptura diligenter ponit hic omnes modos lucrandi Salomonis ad hoc, quod magnificaretur in diuitiis, ſicut factum eſt: ideo non eſt credendum, quod tantum lucrum quantum quolibet anno conſequeretur Salomon de omnibus iſtis regnis tributariis ſubiiceretur, cum alia minora lucra exprimantur, ſcilicet, quod Dauid haberet impoſitiones a negotiatoribus, & a venditibus ſcuta, vt patet ſupra in litera: & 3. Reg. 10.

Dicendum ergo, quòd reges Chananæorum, Amorrhęorum, Pherrezæorum, Iebuſeorum, Heuæorum, Hethæorum, Gergeſæorum, Moabitarum, Ammonitarum, Idumæorum, & Syrorum, ſoluebant tributa quolibet anno Salomoni: & iſta colligebantur cum tributis Iſraelitarum, & perueniebant ad talenta ſexcenta ſexaginta & ſex auri: & ob hoc nulla mentio fit de iſtis gentibus tributarijs hic cum ponũtur tributa Salomonis, & hoc cõfirmatur, quia non dicitur hic, quòd afferebantur quolibet anno de tributis Iſrael tot talenta auri, ſed abſolutè dicitur, quod afferebantur iſta talenta, vt poſſit intelligi, quòd afferebantur de tributis omnibus, quæ ordinariè ſoluebantur quolibet anno Salomoni, & hoc eſt etiã ſatis veriſimile, quia iſta talenta faciebant vnam valde ſummam auri. Nam non eſt talentum vna marcha auri, vt quidam putant, quia valde maior quantitas eſt: quod patet, quia Deus iuſſit fieri candelabrum Tabernaculi cum baſi ſua, & ſeptem calamis, & ſeptem vaſculis lucernarum, & cum omnibus vaſis ſuis, ſcilicet, emunctorijs, & inſuſorijs olei, de auro puriſſimo, & totũ de vno talento. Exod. 25. ideo neceſſe erat, ꝙ magnæ quantitatis eſſet talentum, forte pluſquam viginti marcharum auri: quod patet ſatis inſpiciendo magnitudinem candelabri, & vaſorum ſuorum, & ſic regnum Iſrael ſolum non poſſet quolibet anno tantam ſummam auri reddere, ſed regnum Iſrael cum omnibus regnis tributarijs Salomonis, dabant ei quolibet anno ſummam iſtam: & de illa erat quædam pars determinata, quam ſoluebant Iſraelitę quolibet anno: & illa adhuc videbatur eis magna, & cõquerebantur iugum grauiſſimum eſſe impoſitum Iſraelitis, vt patet. 3. Reg. 12. & ſeq. cap.

Quare fuit adducta propoſitio negatiua, cum nulla talem probet. *Quæſtio IX.*

QVæritur vlterius, cum dicatur ſupra, quòd non fuerunt aromata talia allata, qualia illa, quæ attulerat regina Saba Salomoni, quia iſta eſt negatiua, & nõ videtˀ probabilis: quia ſic eſt regula iuris, quod negantis factũ, per rerum naturam nulla eſt directa probatio. Et ratio huius eſt, quia probatio fit per cauſas rei: negatiua autẽ pura, non præſupponit entitatem aliquam, ideo non eſt probabilis: ſic eſt de quibuſdam alijs propoſitionibus negatiuis, quæ ponuntur hic: vt cum dicitur de lignis Thinis, ſequitur in litera, quòd nunquam viſa ſunt in regno Iuda ligna talia; eſt etiam alia propoſitio infra. ſ. cùm ponitur fabricatio Throni Salomonis ſubditur, nõ fuit tale ſolium in vniuerſis regnis. Aliquis reſpondebit ad hoc, quòd licèt negatiua non poſſit directè probari, poteſt tamen probari indirectè: ſic enim eſt regula iuris, ſcilicet, negantis factum per rerum naturam nulla eſt directa probatio: eſt autem directa probatio negatiuæ, ſi probaretur, vt negatiua, & darentur ſuæ cauſæ veritatis, vt negatiuæ, & iſtud eſt impoſſibile cum negatiua nullã habeat cauſam exiſtendi, quia non dicit entitatem aliquam, nec etiam poteſt eſſe ab aliqua cauſa, quia ens poſitiuum non poteſt eſſe cauſa, niſi alicuius poſitiui. Indirectè autem probatur negatiua, ſi reducatur in affirmatiuam, & tunc probetur per principia affirmatiuę: nam affirmatiua dicit entitatem: ideo præſupponit cauſas veritatis, quæ ſunt principia probandi per quæ ipſa affirmatiua probetur, & tunc probatur negatiua indirectè, vt pote, in iſta propoſitione prima, ſcilicet, non ſunt aromata talia allata, qualia illa, quæ dedit regina Saba Salomoni, exponatur per affirmatiuam. ſ. iſta aromata, quę regina Saba attulit fuerunt meliora, quam omnia aromata, quæ poſtea allata ſunt: & tunc probabitur illa negatiua per cauſas veritatis. ſ. principia probandi affirmatiuam: ſic etiam probabitur alia. ſ. non fuit factum tale ſolium in omnibus regnis. ſ. iſtud ſoliũ Salomonis fuit melius, & precioſius, quam omnia, quæ facta ſunt in alijs regnis. Sed obijcitur, quòd non ſtet iſtud propter duo. Primò, quia licet iſte modus exponendi, & probandi competat quibuſdam negatiuis, quæ præſupponũt quãdam affirmationẽ, licet illa non dicant, tamẽ non conue-

A nit illis negatiuis, quæ nullam omnino affirmatiuam p̄ſupponunt: & talis eſt propoſitio ſecunda iſtarum. ſ. nũquam viſa ſunt in terra Iuda ligna talia: iſta enim non poteſt probari per aliquam affirmatiuam, & ſic non eſt ſufficiens modus probandi propoſitiones iſtas. Secundò probatur, quia dato, quod reciperet probatio negatiua per affirmatiuas, non poterit fieri probatio, niſi quando negatiua limitat ſe ad certum tempus, vel locum, vel ad vtrumque: velut ſi dicatur: Sortes non fuit, niſi prima die Iulij in vrbe Tolleti. Nam iſta probabitur per affirmatiuam ſufficienter, ſcilicet, probando, quòd Sortes tota die Iulij fuit in vrbe Romæ. & tamen quando negatiua debet probari per affirmatiuam nõ determinantem locum, & tempus, ſed nimis indeterminatam, difficilli-

B mum eſt fieri probationem, & in quibuſdam impoſſibile, ſicut in iſta, ſcilicet nunquam allata ſunt talia aromata, ſicut illa quæ dedit regina Saba Salomoni, id eſt: illa fuerunt meliora aromata, quam omnia, quæ allata ſunt. Nam ad hoc oportebat diſcurrere per omnes particulares, ſcilicet, comparando illa aromata quibuſcunque aromatibus allatis in terram Iuda, vt appareret iſta eſſe meliora: & tamen non videbatur poſſibile iſtud, quia inductis quotcunque particularibus dubitabatur adhuc an fuerint plura aromata allata, quibus iſta eſſent meliora. Et ſic non fiet plena probatio, & ſi vis facere plenam probationem, oportet, quòd incidas in aliam negatiuam, ita vt dicas, ſcilicet: iſta ſunt omnia aromata, quæ allata ſunt in terra Iuda, & non ſunt plura allata, & ijs omnibus meliora ſunt illa, quæ attulit

C regina Saba. Sed quomodo probetur, quod non fuerint plura allata aromata in terram Iuda videtur impoſſibile, quia aliqua ſecrete, & aliqua publicè allata ſunt: & idem modus probandi eſt in alia propoſitione, ſcilicet, non fuit tale ſolium factum in vniuerſis regnis, id eſt, iſtud ſolium fuit melius iſtis ſolijs, demonſtratis omnibus, quæ facta ſunt, & non fuerunt plura facta in alijs regnis, ergo iſtud eſt melius omnibus. Et tamen probare, quòd non ſunt plura ſolia facta, eſt impoſſibile: iſtud autem non dico, quaſi affirmatiua præſupponat negatiuam, ad ſuam probationem, quia ſicut non ens non eſt cauſa eſſendi enti, ita non poteſt eſſe principium probandi: ſed quia non putamus nos ſufficienter enarraſſe particularia alicuius vniuerſalis, niſi ponamus negatiuam dicendo: & non ſunt plures, vel

D plura ſuppoſita ſub illo vniuerſali: ideo per iſtum modum non poteſt plena probatio eſſe iſtarum propoſitionum negatiuarum. Aliquis autem dicet, quod per famam poteſt probari veritas iſtarum propoſitionum, ſcilicet quod fama erat, quod tales propoſitiones erant veræ, ſcilicet: prima. Non ſunt aromata talia allata, qualia illa, quæ attulit regina Saba Salomoni, ſcilicet, quòd erat fama, quod non fuerant allata talia aromata: ſic ſecunda, ſcilicet, non ſunt viſa ligna talia vnquam in terra Iuda, id eſt quod fama eſt, quod nunquam poſtea allata fuiſſent aliqua ligna thina in Iuda. Sed dicendum, quod non erat iſta conueniens probatio; primò, quia fama eſt incertus nuncius, ſicut originem habet ab incerto auctore, & non eſt ei confidendum. Secundò quę-

E dam ſunt, de quibus fama eſſe poteſt, & alia ſunt, de quibus non eſt fama. Nam de illis, quæ tacitè, & omnino ſecretè geſta ſunt, fama nulla eſt, ideo licet de illis aromatibus, quæ publicæ allata ſunt in terram Iuda, fama poſſet eſſet certa, quòd non erant meliora, quàm ea, quæ attulit Regina Saba, tamen multa aromata ſecretè allata ſunt, vel afferri potuerunt, de quibus nulla famæ eſſe poterat, & illa poterant eſſe meliora, quam aromata, quæ Regina Saba attulit: ſic etiam de ſecunda propoſitione, ſcilicet, nunquam ſunt viſa talia ligna in terra Iuda, poterat eſſe, quod publicè quantum ad id, de quo eſſet publica vox, & fama, non eſſent allata aliqua ligna thina, & tamẽ ſecrete allata eſſent. Item fama non ſufficienter enarrat ea, quæ notoria ſunt, quia aliqua fuerunt aliquo tempore notoria, quæ poſtea obliuioni tradita, nullam habent famam: ideo fama nõ probat ſufficiẽter, quia non inducit omnia particularia. De tertia propoſitione,

tione, ſcilicet, non fuit factum tale Solium in vniuerſis regnis. Dicendum, quod per famam non probatur ſufficienter. Primo, quia nõ poterat venire fama de omnibus regnis terræ ad regnum Iſrael: nam quædam gentes ſunt de quarum geſtis, & moribus non ſolum ad nos fama nõ peruenit, ſed etiam neſcimus an tales gẽtes in orbe ſint: ſic enim erat de vrbe Romæ, quæ quando erat florentiſſima, quibuſdam gẽtibus orientalibus incognita erat an eſſet: ideo à fortiori poterat de alijs vrbibus minoribus fama non haberi: de hoc Boetius de Conſolat. 2. Proſa. 7. ſcilicet. Aetate denique Marci Tulij, ſicut ipſe quodam loco ſignat, nondum Caucaſum montem Romanæ Reipub. fama tranſcenderat, & erat tunc adulta. Parthis cæteriſq; id locorum gentibus formidoloſa. Non ergo bene diceretur cognoſci per famam non ſolium aliquod tale fuiſſe, ſicut ſolium Salomonis in vniuerſa terra, cum nõ poſſit omnium gẽtium fama illuc peruenire. Item dato, quód poſſet haberi fama de omnibus regionibus, illud poterat eſſe quantum ad ſolia regum, quæ nunc erant: ſed quantum ad omnia ſolia regum, quæ fuerant ab antiquo, non poterat eſſe fama nunc, ideo non bene diceretur, quód non fuit tale ſolium in vniuerſa terra, vel in vniuerſis regnis. Item dato, quod intelligeretur de Thronis regum ſolis, quæ nunc erant, adhuc non ſufficeret, quia licèt fama de omnibus illis poſſet haberi, tamen fama eſt nuncius fallax, qui ergo ſoli famæ innititur faciliter errare poteſt. Scriptura autem Sacra cum ſit maximę auctoritatis inter omnes ſcripturas, debet continere veritatem infallibilem, ergo nunquam debet inniti famæ, ſed alijs probationibus ſolidiſſimis. Dicendum ergo, ꝙ omnes, qui ſcripſerunt aliquid de ſacra ſcriptura, habuerunt ſpiritum propheticum, & per illum ſcribebãt omnia, quę ſcribebant, & quamquam interdum ſcribant hyſtorias, quibus ipſi interfuerunt, non ſcribunt eas tanquam habentes firmitatem, ex eo quod ipſi viderunt, quia ſic nõ poſſent ſcribere aliquam hyſtoriam perfectè veram, quia in aliqua particula errarent, ſicut apparet in aſpicientibus agonem. Nam cum duo pugnant, & ſe percutiunt multis circunſtantibus, licet omnes videant, diſcordant, quibuſdam dicentibus, iſte percuſſit alium, alijs verò contraria aſſerentibus. Iſtud autem naſcitur ex conditione noſtra, ſcilicet, quód impoſſibile eſt nos ad plura intente ſimul aſpicere. Si autem hiſtoriographus credat teſtimonio dicentium, eadem cauſa erroris erit, quæ in ſeipſo, & facilior adhuc. Sacra autem ſcriptura nullũ omnino permittit mendacium etiam ſi ſit paruulum: vt ait Auguſtinus: & habetur in Decretis diſtinctione nona, capitulo, ſi ad ſacras: ſed quilibet modus iſtorum neceſſario admittit aliquod mẽdacium: ideo oportet, quod dicamus omnes ſcriptores ſacræ ſcripturæ propheticè ſcripſiſſe: Deus enim mouet prophetam ad intelligendũ per prophetiam ſupernaturaliter ea, quæ alias non intelligeret: ita in ſcribendo mouebat ſcriptores ſacræ ſcripturæ ad ſciendum ea, quæ alias perfectè ſcire non poterant: & tunc ea ſcribebant ſolum, quæ Deus eis dictabat: & ſic erat impoſſibile, quód errarent. Ita fuit ſcriptus liber iſte per Eſdram, & Liber Regum per Ieremiã, in quo eadem habentur ſpiritu prophetico, per quem ipſi ſcire potuerunt infallibiliter an aliqua aromata meliora, vel æqualia iſtis in bonitate, quæ attulit Regina Saba, allata fuiſſent poſtea aliquo tempore vſque ad tempora, quibus ſcripti fuerunt libri, & an aliqua ligna thina allata fuerint in terrã Iuda. Etiam ſciebant, quod non erat tunc, nec fuerat vnquam à principio aliquid tale ſolium in aliqua terra, ſicut fuerat ſolium Salomonis: poſtea tamen forte alia pulchriora, & precioſiora facta ſunt.

Fecit igitur rex Salomon ducentas haſtas aureas de ſumma ſexcentorum aureorum, qui in ſingulis haſtis expendebantur: trecenta quoque ſcuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur ſingula ſcuta: poſuitque ea rex in armamentario, quod erat conſitum nemore.

F *Fecit igitur*. Hic ponitur [illegible] gloria Salomonis ex magnitudine [illegible] Salomõ aliqua opera [illegible] magnifica, & [illegible] non habebantur talia apud alios [illegible] & ponuntur [illegible] Primũ eſt de lãceis, & ſcutis aureis. Secundum de thr[illegible] eburneo ibi. *Fecit quoque*. Circa primum dicitur. *Fecit igitur rex Salomon ducentas haſtas aureas*. Non eſt putandum, quod iſtæ lanceæ formaliter eſſent de auro: quod patet ex pondere auri, ſed erant ligneæ, & in ſuperficie erant opertæ laminis aureis, & non folio auri, ſicut operiuntur picturæ, quia in illis facile eſt videre, quod non eſt res de auro: & ſic videbantur iſtæ lanceæ verè eſſe aureæ. Non erant autem iſtæ lanceæ ad pugnandum, ſed ad oſtentãdam gloriam Salomonis, vt infra dicetur in quadam quæſtione. *De ſumma ſexcentorum aureorum*. Aliqui volunt, quód ſexcenti aurei expenſi ſunt in iſtis ducentis haſtis, ita quod in qualibet haſta expenderentur tres G aurei, & iſta eſt intentio Ioſephi 8. Antiquita. litera tamen noſtra repugnat, quia ſequitur, qui in haſtis ſingulis expendebantur. Eſt autem aureus moneta aurea, ſcilicet, vnus ſiclus: nam ſiclus eſt interdum moneta aurea, & interdum argentea, vt patet. 2. Reg. 24. & præced. lib. 21. cap. & ſicli argentei ſunt maioris valoris, quàm ſicli aurei, eo quod erant valdæ magnæ quantitatis, vt declaratum eſt præced. lib. 21. cap. in quadam quæſtione: & hic accipitur pro ſiclo aureo: ſic patet. 3. Reg. 10. quia ponitur ibi ſexcentos ſiclos auri dedit in laminas ſcuti vnius. *Qui in haſtis ſingulis expendebantur*. Ideſt, expendebantur iſti ſicli ad tegendum quamlibet haſtam, quia laminæ aureæ fiebant ad tegendum haſtas ſingulas pondere ſiclorum ſexcentorum, & non fiebat tota lancea de auro, H quia tunc neceſſe erat, quod expenderẽtur plures, quam trẽs mille ſicli, nec etiam videbatur opportunum tantam molem auri inutiliter expendi, & non eſt intelligẽdum, ꝙ ſoluerentur ſicli ſexcenti in maſſam pro qualibet haſta tegẽnda, ſed ꝙ laminæ tegentes quamlibet haſtam, erant ponderis ſexcentorum ſiclorum, & forte non ſoluebantur aliqui ſicli in maſſam per conflationem, ſed cum multum aurum aliud haberet Salomon in maſſa, de illo faceret laminas, & tamen, vt ſignaretur magnitudo ponderis auri cuiuslibet haſtæ, dictum eſt, quod ſexcenti ſicli in qualibet haſta expendebantur: nam ſiclus eſt nomẽ monetæ, & nomen ponderis ſimul, eo quod continet determinatum põdus, ſcilicet, viginti obolos, vt patet Leu. vlt. & Num. 3. & 18. & ſic clare intelligebatur pondus auri cuiuslibet haſtæ: erant autem omnes iſtæ haſtæ lonI gitudine æquales, & rotunditate, & groſſitie, & æquale aurum expendebatur in eis, & ſic erant pulchręrima quod non fieret differentia vnius haſtæ ad alteram. *Trecenta quoque ſcuta trecentorum aureorum*. Ideſt, fecit trecenta ſcuta, & quodlibet de trecentis aureis, ideſt, ſiclis, ſcilicet, quia in quolibet ſcuto, laminæ auri expendebantur pondere trecentorum ſiclorum. *Quibus tegebantur ſcuta ſingula*. Hic declaratur manifeſte, quód iſta ſcuta non erant tota de auro, ſed ſolum tegebantur laminis aureis, ita vt viderentur aurum purum. *Poſuitq; ea rex in armamentario, quod erat conſitum nemore*. Ideſt, poſuit rex iſta ſcuta, & haſtas in armamentario, ideſt, in loco armorum, quia Salomon habebat domum quandam pro omnibus armis locandis, & iſta erat domus ſaltus Libani. Quod patet, quia vocatur armamentarium illud conſitum neK more, ideſt, vallatum arboribus, quæ vocantur nemus. Sic patet Gene. 21. vbi dicitur, ꝙ plantauit Abraham nemus in Berſabee, ideſt, arbores, ſiue hortum. De iſto armamentario magis dicetur. infra in quadam quæſtione.

Gloria Salomonis ex magnitudine oſtenſum.

Quomodo fecit lanceas. & ſcuta Salomon & alibi aliter. Quæſtio X.

QVæritur circa prædicta, quomodo dicitur hic, quod Salomon fecit ducentas lanceas aureas, & trecenta ſcuta: nam. 3. Reg. 10. vbi ponitur iſta hiſtoria ponitur, quod erant ducenta ſcuta, & trecentę peltæ, & hic videtur difficultas in duobus. Primum eſt, quia hic ponuntur lanceæ, & ibi non, & ibi ponuntur peltæ,

&

& hic non. Secundum eſt, quod cùm tam hic, quàm ibi ponantur ſcuta, dicuntur hic eſſe ſcuta trecenta, & ibi dicitur, quod erant ducenta. Aliqui dicunt, quod eadem ſententia eſt hic, & ibi, & ſolum eſt varietas nominum ſatis rationabiliter facta: nam ſcuta vocantur hic, & ibi ſcuta: & tamen vocantur ibi peltæ, quæ vocantur hic lanceæ: & hoc rationabiliter, quia lanceę ſunt arma ad procul nocendum, mittendo eas, & vocantur ideo peltæ, quia procul pelluntur. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat. primò, quia peltæ dicuntur eſſe trecentæ. 3. Reg. 10. & tamen hic vocantur lanceæ ducentæ: ſecundò, quia dicitur de qualibet pelta, quòd veſtiebatur trecentis minis aureis. 3. Reg. 10. & tamen hic dicitur de qualibet haſta, quòd expendebantur in ea ſexcenti ſicli: tertiò, quia etiã eſt diſcordia ex alia parte, ſcilicet, quia dicitur hic, quòd ſcuta erant trecenta, & ibi dicitur, quod erant ducenta: & ſic non ſaluatur iſtud inconueniens: quartò non ſtat, quia ibi dicitur, quòd in quolibet ſcuto expendebantur ſexcenti ſicli. Hic autẽ dicitur, quod in quolibet ſcuto erant trecenti aurei, ideo non ſtat iſta poſitio. Alij reſpondent aliter, ſcilicet, quòd ſcriptura ſacra omiſerit aliquid hic, & aliquid ibi ſcilicet quod fuerunt ſcuta trecenta, & trecentæ peltæ, & ducentæ lanceæ, & litera omiſerit. 3. Regum 10. lanceas ducentas: & hic omiſerit trecentas peltas, & coniungendo vtramque literam cauſatur, vel colligitur vna perfecta narratio. Et ſic fit ſępe in ſcriptura, ſcilicet, quod quando aliquid in multis locis enarrãdum eſt, raro enarratur complete in aliquo eorum, ſed in quolibet ſupplętur aliquid, quod non erat in alio: & ſic ex duobus, vel tribus locis colligitur vna completa narratio, & iſtud videtur ſatis rationabiliter dictum, ſcilicet, quod cum faceret Salomon peltas de auro, faceret etiam lanceas aureas, quia lanceæ ſunt annexæ ſcutis. Sed dicẽdum, quod iſtud non ſtat omnino, quia adhuc manent aliqua inconuenientia. Primum, quia ſcuta ponuntur vtrobique: & tamen ponuntur hic trecenta ſcuta: & 3. Reg. 10. ponuntur ducenta. Secundum, quia ibi ponuntur in quolibet ſcuto ſexcenti aurei, ſiue ſicli, & hic ponuntur pro quolibet ſcuto trecenti aurei. Dicendum ergo videtur aliter, ſcilicet, quod erant ſolum ducentæ lanceæ, & trecenta ſcuta, ſicut dicit hic litera: & cum dicitur, 3. Reg. 10. quod erant trecentæ peltæ, & ducenta ſcuta. Dicendum, quod illa, quæ vocantur ibi ſcuta vocantur hic lanceæ, & quæ vocantur hic ſcuta, vocantur ibi peltæ, & quantum ad ſcuta, & peltas, facile eſt tranſitus, quia peltæ ſecundum modum noſtrum loquendi non differunt à ſcutis, niſi in figura, & magnitudine: ſed in vſu eadem ſunt, ſcilicet ad pellendum ictus, & tenentur manu ſiniſtra: & tamen quòd lanceæ vocentur ſcuta eſt abuſio quędã, quoniam lancea, & ſcuta differunt omnino in figura, etiã differunt magnitudine, & quod maius eſt, differũt vſu, quia ſcuta ſunt ad repellendum ictus, & ſunt defenſiua: lanceæ autem ſunt ad vulnerandum, ſcilicet arma offenſiua: & nunquam deberet fieri tam abuſiua translatio, niſi neceſſitas magna vigeat, & ſic eſt hic. Primo quia non poterit concordari litera, niſi ſic fiat, vt patet ex modis loquendi ſupra aſſignatis, quia nullus eorum conueniebat, nec ſatisfaciebat, ſecundo quia ponendo ſic, eſt conuenientia numero, & pondere, ſcilicet quia ſicut dicitur E 3. Reg. 10. quod erant trecentæ peltæ: ita dicitur hic quod erant trecenta ſcuta, & ſic peltæ, & ſcuta ſunt idem. Etiam ſicut ibi dicitur de qualibet pelta, quod continebat minas trecentas: ita dicitur hic de quolibet ſcuto, quod continebat trecentos aureos, Item eſt conuenientia inter illa, quę vocantur ſcuta 3. Regum 10. & hic lanceæ, quia illa ſcuta dicuntur ibi eſſe ducenta, ita hic lanceæ, dicuntur ducentæ: etiam quodlibet ſcutum dicitur habere ibi ſexcentos auri ſiclos, & hic dicitur quælibet lancea continens ſexcentos aureos. Iſte ergo ſolus eſt modus, quo poteſt concordari iſta litera cum illa. Iſta poſitionem ſequitur Ioſeph. 8. Antiquit. dicens: Conflauit Salomon aurum, vt ducentas lanceas faceret, quæ ſexcentos ſiclos continerent: fecit quoque ſcuta trecenta, vnoquoque habente auri minas tres. Ioſephus ergo optimè locutus eſt, quantum ad nomina, & numerum lancearum, &

A ſcutorum, excludendo peltas, quaſi coincidant cum ſcutis: & tamen diuerſificauit a litera, inquantum poſuit minus pondus auri, quia voluit, quod in omnibus lanceis ſimul, expenderentur ſolum ſicli ſexcenti, ſcilicet in qualibet lancea tres ſicli aurei, & in quolibet ſcuto, expenderentur tres minæ, ſiue ſicli. Et tamen multum diſcordat à litera noſtra, quæ dicit, quod in ſingulis lanceis expendebantur ſexcenti aurei, & quòd ſingula ſcuta tegebantur auro trecentorum aureorum. Illud tamen apud Ioſephum vſitatum eſt, quia interdum auget in numeris ponendo pluſquam ſit in ſacra ſcript. & interdum minuit. De augmento patet, quia Iudi. 4. dicitur de rege Iabim quòd oppreſſerat Iſraelitas, habens curtus nongentos falcatos, & tamen Ioſeph. 5. Antiq. dicit, B quod habuit armatorum trecenti millia, equitum decẽ millia, & curruum tria millia poſſidebat. Quod autem minuat interdum patet: nam Exod. 14. Quando Aegyptij perſecuti ſunt Hebræos fugientes ad mare rubrum dicitur, quòd tulit Pharao ſexcentos currus electos, & quidquid curruum in Aegypto fuit, & tamen Ioſephus 2. Antiquit. dicit ſolum ſexcentos currus. Item 1. Reg. 13. vbi ponitur bellum Philiſthinorum contra Iſrael, dicitur, quòd conuenerant triginta millia curruum, & ſexcenta millia equitum, & reliquum vulgus, quaſi arena, quæ eſt in litore maris: & tamen Ioſephus 6. Antiquit. dicit, quòd erant de Philiſthinis trecenta millia peditum, & triginta millia curruum, & ſexcenta millia equitum. Hic autem etiam minuit: vt dictum eſt in pondere auri lancearum, & ſcutorum: quod quare Ioſephus fecerit, C cauſam cernere in promptu non eſt, niſi forte dicatur, quod hoc faciebat, ad reddendum hiſtoriam veriſimiliorem, ſed in hoc non eſt aduertendum ad eum, nec ad quemuis alium, quantæcunque auctoritatis, quia cũ ſcriptura aliquid expreſſe ponit, nullius teſtimonium contra eam recipitur.

Ad quid fecit ſcuta aurea, & lanceas.
Quæſtio X.

QVæritur vlterius, ad quid fecit Salomon iſta ſcuta aurea, & lanceas. Reſpondendum, quod non erant ad pugnandum, quia ad pugnandum aptius eſt ferrum, quã aurum, vel aliud metallum: nam ferrum eſt, quod omnia domat metalla, & omnia alia: vt patet D Daniel 2. verum eſt tamen, quod interdum ſcuta aurea ferebant ad bellum. ſ. aliqui reges gentium, ob inſignẽ gloriam, ferebant ſcuta operta auro: ſicut patet 1. Macha. 6. ſ. Refulſit ſol in clypeos aureos, & reſplenduerũt mõtes ab eis: ſed adhuc illa non erant de auro, præcipue ad pugnandum, ſed potius ad faciendam differentiam inter reges, & alios: & dato quod eſſent ſcuta de auro ad bellum, tamen non erant lanceę de auro ad pugnandũ, quia ferrum magis penetratiuum eſt, duritie ſua, quam aurũ, & ob hoc licet legamus apud gentiles fuiſſe clypeos aureos, nunquam legimus haſtas aureas. Sciendum tamẽ, quòd iſtæ lanceæ, non erant totæ opertæ auro: nam ferrum non erat auro tectum, ſed ſolum haſtile, & ſic maneret pulchritudo & figura lanceæ: & ob hoc non dicitur E in litera noſtra, quod fecit Salomon lanceas ducentas de auro, ſed quod fecit ducentas haſtas: quia haſta ſolũ lignum ſignificat. Fecit autem Salomon ſcuta, & lanceas iſtas de auro, ad oſtendendum gloriam diuitiarum ſuarum, ſcilicet quod cum viderentur ab omnibus lanceæ aureæ, & ſcuta, putaretur, quod apud omnes gentes non eſſent tantæ diuitiæ: erat aũt vſus iſtarum lancearũ, & ſcutorum, quod portarentur coram Salomone, vt ſic oſtenderetur gloria ſua tota in auro, & iſta ſcuta portabantur corã Salomone, ab aſcenſoribus equorum, de quibus Ioſeph. 8. Antiquit. ait: Exornabantur aſcenſores equorum, primum decora iuuentute florentes, habentes quoque magnam proceritatem, & ſatis alios excedentes, longamq; diffundentes in aſcenſione equorum cæſariem, ex purpura Tyria circum amicti, aurique tinctutam quotidie ſuis comis adijcientes, vt eorum capita percuſſa ſole, auro radiante fulgerent, ipſi circa eum armatis exiſtẽtibus,

arcuſque ferentibus, rex vectus in curru, & alba veſte circumamictus, ſolitus erat exire ad quendam locum, qui à Ieroſolymis duobus funiculis abeſt, vocaturque Eden, ortis, & aquarum rigationibus gratus, & locuples. Currus quoque ille in quo Salomon ferebatur ex magna parte de auro erat, vt patet Canti. 3. ſcilicet Ferculum fecit Salomon rex, de lignis libani, columnas fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum, purpureum: iſti autem armati viri, circa Salomonem portabant aurea ſcuta, & lanceas: vt dicit hiſtoria ſcolaſtica: manſerunt autem iſta ſcuta, & lanceæ, in domo ſaltus Libani. Proficiebant etiam iſtæ lanceæ aureæ, & ſcuta, cuſtodibus reges: nam ad portam Salomonis, dormiebant qualibet nocte cuſtodes multi, & habebant iſta ſcuta: tempore autem Roboam filij Salomonis, cùm Seſach rex Aegypti, abſtuliſſet omnia iſta ſcuta aurea, & lanceas, fecit Roboam loco illorum ſcuta ænea, & tradidit ea in manu ſcutariorum. Etiam coram Salomone ferebantur iſta ſcuta, & lanceæ, quando ibat in templum vel in alium locum, vt patet 3. Reg. 14 & infra 12. cum dicitur: pro quibus fecit Roboam ſcuta ærea, & tradidit ea in manu ducum ſcutariorum, qui excubabãt ante oſtium domus regis. Cunque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea qui præeundi habebant officium, & poſtea reportabant ad armamentarium ſcutariorum: iſtud fiebat in ſcutis æreis, viuente Roboam, ſed iſta ſcuta ærea ſucceſſerant loco ſcutorum aureorum, vt patet 3. Regũ. 14. ergo etiam videtur quòd tempore Salomonis eſſet iſta conſuetudo in ſcutis aureis, & ob hoc filius eius ab eo inſtitutus, ſic fecit in ſcutis æreis.

Vbi & quid eſſet armamentarium ſcutorum, Quæſtio XI.

QVæritur vlterius circa armamentarium iſtorũ ſcutorum, quid erat, & vbi. Ad primum dicendum, quòd iſtud armamentarium erat domus ſaltus Libani: quod patet, quia dicitur hic, quòd armamentarium erat conſitum nemore, id eſt arboribus. Et hoc competebat domui ſaltus Libani: nam propter hoc ſic vocabatur, vt infra dicetur. Secundo patet & efficacius, quia 3. Reg. 10. vbi ponitur iſta hiſtoria, dicitur, quòd poſuit rex iſta ſcuta, & peltas, in domo ſaltus Libani: ergo illud erat armamentarium, ſed cõſiderandum circa hoc, quod quidam putant domum ſaltus Libani ſolum fuiſſe factam, vt eſſet armamentarium regis, & ob hoc vocatur hic abſolute armamentarium, quaſi iſte eſſet ſolus vſus illius domus, vel iſte eſſet principaliter vſus eius. Sed dicendũ, quod non ſtat, quia ẽt erat domus iſta ad habitandum. Pro quo ſciendum, quòd vt colligitur 3. Regum 7. domus ſaltus Libani erat in parte inferiori facta de lapidibus, & in parte ſuperiori, quaſi ex medietate eius, erat de lignis ſcilicet columnæ de ligno, & omnia alia: & pars inferior, quæ erat frigida valde, propter lapides, erat ad conſeruandum ibi aromata, quæ ſunt calida nimis, & reſeruantur bene in loco frigidiſſimo, ſcilicet quia frigiditas loci circunſtans, non permittit exhalare virtutem aromaticam, & reſolui: & ſic eſt de omni pigmento. Pars ſuperior, quæ erat lignea, & ex hoc erat ſicca, erat conueniens ad conſeruandum arma ne propter frigiditatem, & humiditatem, contraherent arma rubiginem, ſiue æruginem, & quantum ad iſtam partem ſuperiorem, vocabatur domus hæc, armamentarium. Præter hæc tamen, domus iſta erat ad habitationem, & aliquando morabatur ibi Salomon, quin potius habitatio ſua celebrior videbatur eſſe in domo ſaltus Libani: quia dicitur infra in litera, quòd omnia vaſa conuiuij regis, erant de auro puriſſimo, & vaſa domus ſaltus Libani de auro puriſſimo. Idem patet 3. Regum 10. ſi tamen nunquam habitaret ibi Salomon, non haberet vaſa aliqua ad miniſterium domus: ſed ſolum conſeruarentur ibi arma, & aromata. Conſiderandum circa iſtam domum ſaltus Libani, quòd ſicut tradit ſcholaſtica hiſtoria, quidam aiunt quod dum Regina Saba eſſet in Ieruſalem cum Salomone, & contemplaretur domum ſal-

F tus Libani, & alia opera Salomonis, vidit in domo ſaltus Libani quoddam lignum, de quo tunc admirata, ſubriſit, nihilque Salomoni tunc dixit. Cum autem conuerſa eſſet in terram ſuam, reſcripſit ei, ſe vidiſſe in domo ſaltus Libani lignum quoddam, in quo ſuſpendendus erat quidam, pro cuius morte regnum Iudæorũ periret, & illud certis indicijs perſuaſit. Salomon autem timens, illud in profundiſſimis terræ viſceribus occultauit: quod poſtea tempore Dominicę Paſſionis, in piſcina probatica ſupernatauit, de quo crux Dominica facta eſt: ſed iſtud ſans apocryphum eſt, ideo eadem facilitate contemnitur, qua recipitur.

Vbi eſſet domus ſaltus Libani. Quæſt. XII.

G QVæritur vlterius de iſta domo ſaltus Libani, vbi erat, Quidam dicunt, quòd erat in deſerto in monte Libano, ideo vocatur domus ſaltus Libani, id eſt domus, quæ erat in ſaltu Libani. Secundo patet, quia dicitur hic, quòd iſtud armamentarium erat nemore conſitum, & erat domus ſaltus Libani, ergo erat in deſerto, quia aliàs non eſſet nemore vallata ſi eſſet in Ieruſalem, quia nemus deſertum eſt. Dicendum quòd iſta domus erat in Ieruſalẽ, Et patet hoc, quia dicitur, quòd erat domus iſta armamentarium Salomonis, ita quòd reponebantur ibi omnia arma Salomonis: & tamen non erat veriſimile, quòd Salomon habitans in Ieruſalem, haberet omnia arma ſua in Libano, qui inde procul erat poſitus. Secundo patet hoc, quia quando Salomõ aſcẽ-

H debat currum, & quandocunque ibat in templum Domini, vel in alia loca, duces ſcutariorum portabant coram eo ſcuta aurea, & lanceas, & cum rediret in domum reponebant ea in armamentario, vt patet ſupra in quæſtione, qua quærebatur quare facta ſunt ſcuta aurea: & tamen ſi armamentarium iſtud eſſet in Libano, non poſſet iſtud fieri, ideo non erat in Libano, ſed in Ieruſalem. Tertiò patet, quia etiam ibi habebat Salomon omnia aromata, vt dictum eſt præced. quæſtione. Vſus tamen aromatum, & pigmentorum erat quotidianus in domo Salomonis, ideo aromata eſſent in Ieruſalem, & ſic domus ſaltus Libani eſſet in Ieruſalem. Quartò patet auctoritate Ioſephi. 8. Antiquit. dicentis ſcilicet. Poſuit Salomon haſtas aureas, & ſcuta in domo, quæ ſylua Libani vocabatur: & ſic non erat in ſylua Libani, ſed vocaba-

I tur ſylua Libani; & ſic erat in Ieruſalem, & tamen vocabatur ſic, ex aliqua cauſa, quæ infra dicetur. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod licet vocaretur domus ſaltus Libani, non erat in ſaltu Libani, ſed vocabatur ſic, quia in circuitu domus iſtius ad iucunditatem magnam erant multæ arbores, & ligna talia, qualia erant in Libano, & ſic dixit Ioſephus, quòd vocabatur domus iſta ſylua Libani. Ad ſecundum dicendum, quòd iſta domus erat conſita nemore, & tamẽ non ſequitur ex hoc, quòd erat in deſerto, ſed potius ſequitur è contrario, quòd erat in vrbe, vel extra deſertũ: nam procedit argumentum ex modo ruſtico accipiendo iſtud nomen nemus. Putant enim accipi pro monte, vbi ſunt ligna ſylueſtria. Et tamen falſum eſt, quia nemus accipitur potius pro arboribus plantatis. Sic patet Gen.

K 21. ſcilicet: Plantauit Abraham nemus in Berſabee, id eſt plantauit arbores, vel virgulta, ad recreationem, & iucunditatem. Etiam accipitur interdum pro vno ligno: nam vbi nos dicimus plantauit nemus, habetur in Hebræo plantauit lignum, & ſic non erat domus iſta in mõte habente ſylueſtria ligna, ſed inter hortos habentes arbores pomiferas.

Item patet hoc, quia dicitur hic, quòd erat conſitum nemore: locus conſitus eſt, qui manu plantatus eſt: & tamen mons Libani non habebat arbores cultu humano poſitas, ſed ſylueſtria ligna, ſua ſponte naſcẽtia: ideo non erat domus iſta in Libano, ſed in Ieruſalem, & ibi erant arbores plantatæ in circuitu domus, ad recreationem, & gaudium Salomonis.

Fecit quoque rex ſolium eburneum grande, & veſtiuit illud auro mundiſſimo. Sex quoque gradus, quibus aſcendebatur ad ſolium, & ſcabellum aureum, & brachiola duo altrinſecus, & duos leones ſtantes iuxta brachiola, ſed & alios duodecim leunculos ſtantes ſuper ſex gradus ex vtraque parte: non fuit tale ſolium in vniuerſis regnis. Omnia quoque vaſa conuiuij regis erant aurea, & vaſa domus ſaltus libani ex auro puriſſimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur. Siquidem naues regis ibant in Tharſis cum ſeruis Hiram ſemel in annis tribus, & deferrebant inde aurum, & argentum, & ebur, & ſimias, & pauos.

Fecit quoque. Hic ponitur ſecundum opus Salomonis magnificum, ſcilicet thronus eius. Et dicitur. *Fecit quoque rex Salomon ſolium eburneum,* ſcilicet totum ſolium erat de ebore, vel ſaltem pars ſuperior, vbi erat ſeſſio. Vocatur ebur oſſa animalium, ſcilicet Elephantorum, quæ ſunt albiſſima, & ſolidiſſima: & ob hoc pulchra valde: iſta oſſa deferebantur Salomoni de Tharſis: nam vocantur dentes Elephantorum: vt patet infra in litera. *Et veſtiuit illud auro mundiſſimo.* Ideſt operuit illud auro, ſcilicet totum erat opertum auro, ita vt licèt eſſet eburneum, non appareret eburneum ſed aureum: ſic apparebat de domo Domini interius: nam parietes, & tectũ, & pauimentum operti erant laminis aureis ita vt nec lapides, nec ligna apparere poſſent, ſed tota domus videbatur aurum 3. Reg. 6. & ſup. 3. cap. erat autem iſtud ſolium in quadam porticu apud domum ſaltus libani, vt declaratum fuit ſupra 7. vocatur aurum iſtud mundiſſimum, ideſt puriſſimum, nullam habens impuritatem alterius metalli ſecum, ſed purum aurum erat: & vocatur iſtud aurum fuluum nimis, tertio Regum decimo, & idem eſt, quod aurum mundiſſimum, vel puriſſimum: nam fuluus eſt color proprius auri. Et ſic ponitur fuluum tanquam Epitheton ſiue connotatum auri: vnde Boetius 4. de conſola. metro. vltimo, dicit, metallum fuluum, volens deſignare aurum, ſcilicet quód Hercules rapuerit poma aurea draconi ſemper vigilanti: & eſt fuluus propinquus viridi, & pallido, & mediat inter vtrunque: cũ autem aurum eſt purum, eſt valde fuluum: cum autem non eſt tam purum, ſed eſt ſophiſticatum, declinat in quendam alborem: & iſtud aurum erat nimis purũ, ideo vocatur nimis fuluum: ſicut apparet nunc in differentia monetarum aurearum antiquarum, & nouarum: nam antiquæ, eo quod erant de auro puriori, declinant magis ad colorem obſcurum, qui vocatur fuluus. Monetæ autem nouæ, degenerant in quendam alborem, vel claritatem, quæ fit ex impuritate auri: & ſic recte concordat, ꝙ vocetur hic mundiſſimum, & ibi nimis fuluum: quia iſta conuertuntur, ſcilicet ſi aurum eſt puriſſimum, eſt nimis fuluum: & ſi eſt nimis fuluum, eſt puriſſimum. *Sex quoque gradus, quibus aſcendebatur ad illud.* Ideſt fecit ſex gradus, quibus aſcendebatur. Erat enim iſte Thronus altus ſatis: adeo aſcendebatur ad eum ſex gradibus: ſic dicitur ſupra, quód fecit ſolium grande. *Et ſcabellum aureum.* Vocatur ſcabellum, quædam tabula tranſuerſalis in throno, in qua ſedebat Salomon, ſicut eſt in cathedris in quibus legitur in ſcholis. Nam tabula, in qua ſedet lector, vocatur ſcabellum, & illud erat de auro, ad notandam excellentiam. Et poteſt intelligi dupliciter: vno modo, quód iſtud ſcabellum erat de auro puriſſimo: ita quod non eſſet in eo ebur, vel lignum, ſed totũ aureum, ſicut dicimus de propitiatorio ꝙ erat ſuper arcam. Nam de auro puriſſimo erat. Exod. 25. & 27. & ob hoc ponitur de eo ſpecialiter de auro, cum iam dictum fuerit de toto Throno, quód erat veſtitus auro, & vt non putaretur, quod iſtud ſcabellum erat Eburneum, & veſtitum auro, ſed quód totum erat de auro, dicitur quod erat ſcabellũ de auro. Et dicitur etiam 3. Regum 10. quod ſummitas throni rotunda erat, quod ſubticetur hic, & vocatur ſummitas throni, pars illa ſuperior, in qua ſedetur, & illa erat rotunda, ſcilicet ad partem exteriorem, vt quando rex eſſet in throno, poſſet reclinare ſe ad quamcunque partem vellet; quod conuenientius fit in forma rotunda, quam

A in alijs: erat thronus iſte altus, ſicut ſunt cathedræ ad legendum, in quibus ſe poteſt legens reclinare ad quamcunque partem voluerit. *Et brachiola duo altrinſecus.* Iſta brachiola, ſecundum quoſdam, erant quædam brachia eburnea, operta laminis aureis, ſurgentia ex aliquo loco apud thronum: & videbantur tenere thronum, ſicut ſolet fieri quando depinguntur inſignia aliquorum, quę vulgariter vocantur ſtrina: nam pinguntur duo angeli, ex vtraque parte manibus ſuſtentantes illa inſignia: & ſic iſta brachiola, eſſent extra thronum, fortè ſurgentia ex aliquo pariete. Alio modo, & melius poteſt intelligi, ꝙ iſta brachiola naſcerentur ex duobus lateribus throni, ſcilicet ex dextro, & ſiniſtro, ad quos terminatur tabula tranſuerſalis, quæ vocatur ſcabellum, & vt poſſet ſe tenere illa tabula, neceſſe erat, quod eſſet aliquid in quo teneretur, & iſtud erat ſuper duo brachiola eburnea, ſurgentia ex duobus lateribus throni, & iſte modus conuenientior eſt. Primò quia ſecundum alium modum, non ponitur in quo ſuſtentaretur ſcabellum, & ſecundum iſtũ modum ponitur, ſcilicet iſta brachiola. Secundò, quia poſito de ſcabello, ſubditur hic de Brachiolis, quaſi brachiola pertinerẽt ad ſcabellum: & dicitur quod iſta duo brachiola, erant altrinſecus, ideſt ex partibus oppoſitis vnum contra alterum, quia in duabus extremitatibus ſcabelli, erant ad ſuſtentandũ ipſum ſcabellum. *Et duos leones ſtantes iuxta brachiola,* ſcilicet leones erant altrinſecus ſicut brachiola, quia erant iuxta ea, & erant ad ſuſtentãdum ſcabellum, ſicut brachiola, quia fortè brachiola erant delicata, & non poterant ſufficienter tenere ſcabellum. quidam autem intelligũt aliter, ſcilicet ꝙ eſſent

C quatuor leones ad partem poſteriorem throni, & quælibet manus apud ſe haberet duos leones, & iſtud accipiũt ex litera 3. Regum 10. vbi dicitur, & duo leones ſtabant iuxta manus ſingulas. Dicendum tamen, quód inquantum iſti ponunt leones eſſe exterius, non eſt tam rationabiliter dictum, ſed quod quatuor ſint, ſatis concedetur, licèt ſcriptura ponat hic ſolum duos, & tunc dicetur, quód duo leones erunt ſimul ſub eodem brachiolo, & egredientur ab eodem latere throni, & erunt duo leones oppoſiti duobus leonibus. *Sed & alios duodecim leunculos ſtantes ſuper ſex gradus.* Iſti duodecim leunculi erãt præter leones duos, vel quatuor ſuprapoſitos, quia leones ſupradicti, erant intra thronum, in concauitate ſua ſub ſcabello: iſti autem duodecim, de quibus hic, erant extra thronum, in ſex gradibus, per quos aſcendebatur:

D erant namque gradus iſti ampli, & in extremitatibus duabus cuiuſcunque gradus, erant duo leones: & ſic erant duodecim in ſex gradibus, & inter iſtos leones, erat aſcenſus, & vocantur iſti, leunculi: & illi qui erant ſub ſcabello, vocabantur leones, quia illi erant magni, iſti autem erant parui, cum eſſent ſuper gradus, ne occuparent aſcenſum: etiam ad differentiam vocantur iſti leunculi, & illi leones, etiam ſi eſſent æquales, vt ſciatur quando loquimur de ſtantibus ſuper gradus, & quando de ſubiectis ſcabello. *Non fuit tale ſolium in vniuerſis regnis.* Non fuit aliquod ſolium tam præcioſum, & tam pulchrum in omnibus regnis: nam magni precij erat, cũ totum eburneum eſſet, & opertum auro, & intelligitur de ſolijs, quæ erant tempore quo ſcriptus fuit iſte liber, & de illis, quæ ante fuerant, non de illis, quæ poſtea fue-

E runt: quód autẽ alia pulchriora ſolia poſtea facta fuerint non eſt admirandum, quia iunior ætas fecit alia magnificentiora, quam fuerant in illo rudi ſeculo, & veteri ætate: quomodo autem potuit conſtare ſcriptori, quod nõ fuerit aliquod tale ſolium in omnibus regnis, declaratũ fuit ſupra in quadam quæſtione.

Quare poſiti fuerunt leones in Throno, & duodecim. Quæſtio XIII.

Qværitur, quare in iſto tribunali Salomonis poſiti fuerunt leones, & quare erant duodecim in aſcenſione throni. Ad primum dicendum, quod ponebantur leones in throno illo, propter duo. Primo propter pulchritudinem, nam ſic ponebantur duodecim boues ſub

mari æneo, habentes vultus ad extra, & terga ad intra. & ſupra eo.lib.& 3.Reg.7.etiam leones,ac cherubim,& aquilæ ponebantur ſculpti ſedibus lutetum 3. Reg.7. & ibi non attendebatur niſi pulchritudo. Secundum erat ad ſignãdum fortitudinem Salomonis, & regni Iudæorũ,ſ.ꝙ ſicut leo eſt rex, & Dominus inter quadrupedia, ita regnum Iudęorum pro tunc florebat inter omnia regna; vel ad ſignandum ꝙ ſicut leo eſt Dominus animalium aliorũ,ita ille, qui ſedebat in throno illo,erat Dñs aliorum regum:& ob hoc ſedebat ſuper leones,& tenebat eos in aſcenſu ſuo ſub pedibus, vt ſignificaretur, ꝙ reges fortes, qui erant ſicut leones, tenebat in ſua poteſtate,ſedens ſuper illos,& exigẽs ab eis tributa: nam reges magni erant tunc ſub poteſtate Salomonis.ſ.omnes reges Chananæorum, Pherezæorum,Iebuſæorum, Heuæorum,Hethęorum,Amorrhæorum,& Gergeſæorum, quos ſubiecerat ſibi Salomon in tributarios. præce.cap. & 3.Reg.9.etiam erat ei ſubditus rex Moab, & Ammõ, & populus Idumææ, & Syrorum, vt declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione de tributis Salomonis. Ad ſecundum.ſ.quare erant duodecim leones: dicendũ quod erant propter conuenientiam graduum: nam erant ſex gradus,& in quolibet erant duo leones, vt ex omni parte eſſent leones, & ſic eſſent neceſſario duodecim in aſcẽſu,vel ponebantur iſti duodecim leones ad ſignandum, quòd Salomon,qui ſedebat in illo throno dominabatur ſuper duodecim tribus Iſrael: nam regnum nõdum erat diuiſum in duas partes; ſed poſtea diuiſum eſt tempore Roboã filij Salomonis,3.Reg.12. Magis tamen ſciendũ eſt,ꝙ ſi eſſent duodecim leones ad ſignadum duodecim tribus Iſrael,ſolum eſſent ibi duodecim leones, & tamẽ erant quatuordecim vel decem & ſex. Nam in ſex gradibus erant leones duodecim,& ſub ſcabello erant leones duo,vel quatuor,vt alij volunt, ideo non conueniũt huic ſignificationi. Si autem dicatur,quod per iſtos duodecim leones ſignetur regnum ſuper duodecim tribus Iſrael: & per alios leones, qui erant ſub ſcabello,ſignaretur poteſtas, quam exercebat ſuper alios reges ſibi tributarios, non conuenit, quia tũc oportebat,quod eſſent multi leones,cum ſuper multos populos,& reges,dominaretur.ſ.ſuper omnes reges ſeptem populorum Chananæorum,& ſuper regem Moab,regem Ammon,& populum Idumææ,& populos Syriæ:vt ſupra declaratũ eſt: ideoquamquam poſſit attendi aliqua ſignatio, magis attenditur pulchritudo. *Omnia quoque vaſa conuiuij regis erant argentea.* Id eſt omnia vaſa in quibus rex comedebat, erant argentea, & bibebat. Vocantur vaſa conuiuij, quia vaſa menſæ erant aurea,& illud ponitur etiã ad ſignandam magnitudinẽ diuitiarum, & magnificentiam Salomonis. ſ. quia non comedebat niſi in auro, & vaſa ad bibendũ erant aurea: nam 3.Reg.10. loco iſtius literæ dicitur. & omnia vaſa, de quibus potabat rex Salomon,erant aurea. Hic aũt explicuit magis dicẽdo vaſa conuiuij,quia non ſolũ vaſa potus,ſed ẽt cibi erãt aurea, cum in hoc ſcriptura vellet aſſignare magnitudinẽ Salomonis in diuitijs. *Et vaſa domus ſaltus Libani ex auro puriſſimo.* Iam declaratũ eſt ſupra, ꝙ domus ſaltus Libani non erat in monte Libani,ſed in Ieruſalẽ, & ibi morabatur rex interdũ,quia erat ædificium pulchrũ, & iucũdum,cum eſſet arboribus circũdatum,quia dicitur ꝙ erat illud armamentarium nemore conſitum, ſupra in litera, & iſti domui per ſe erant aſſignata vaſa neceſſaria ad miniſtrationem ciborum,& potuum regis, qñ ibi moraretur: ita ꝙ ſi Salomon ſe transferret de alia domo ad manendũ in domo ſaltus Libani,non oportebat,ꝙ ferret ſecũ aliqua vaſa ad miniſtrationem ſuam,quia in illa domo erat quidquid erat neceſſarium ad ſuam miniſtrationem. Et erant oĩa vaſa domus iſtius,de auro puriſſimo,ſ. omnia vaſa menſæ regis,quæ erant in iſta domo. Nam ſi illa vaſa eſſent ad quaſdam alias miniſtrationes,quę nõ pertinerent immediatè ad eũ, non oportebat, ꝙ de auro eſſent,ſed de argento, vel de alijs metallis ſecundũ conuenientiam miniſtrationis. Et ponitur iſtud,ad differentiam alterius domus, q̃ fecerat Salomon. Nam licet pro illa haberet apparatum menſæ ſuæ aureum: tñ non erat

F ram ſolẽnis,ſicut apparatos ſaltos Libani, quia iſta erat excellentior omnibus alijs domibus, quas fecerat Salomon: ideo cum Salomõ fecerit tres domos.ſ.ſuam & domum filiæ Pharaonis, & domum ſaltos Libani, nullius earum ponitur tam diligenter fabricatio in ſcriptura, ſicut domus ſaltus Libani: vt patet 3.Reg.7. ideo ẽt apparatus ſuus excellentior eſſe debebat apparatu aliarũ domorum,& dicitur 3.Reg.10.in loco iſto,& vniuerſa ſupellex domus ſaltus Libani de auro puriſſimo. Accipitur ibi ſuppellex ſtrictè:nam ſumendo ſecundum cõſuetudinem noſtram loquẽdi, ſuppellex vocatur quidquid ad domeſticum vſum pertinet. Et ſic ſtramenta lectorũ vocantur ſuppellectilia,& quæcunque vaſa domus. Sed manifeſtum eſt, ꝙ non erant omnia hæc in domo ſaltus Libani de auro,potiſſimeque quia interdum ſuppellex accipitur pro veſte. vt patet Leu.16.ſed iſta eſt lex lepræ, veſtimenti lanei,& linei, ſtaminis atque ſubtegminis omG niſque ſuppellectilis pelliceæ,quõ mundari debeat: intelligitur ſolum ergo de vaſis conuiuij,quæ erant aurea, & ſic accipitur hic. *Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur.* Iſtud eſt redditum cauſæ dictorũ præcedentium.ſ.quare erant omnia vaſa conuiuij Salomonis de auro,& tota ſuppellex domus ſaltus Libani.ſ.quia argentum in diebus Salomonis nullius precij reputabatur. Et quia magnificus debebat eſſe apparatus mẽſę Salomonis, debuit eſſe de aliquo maiori.ſ.de auro: ſed 3. Reg.10.dicitur. Non erat argentum, nec alicuius precij putabatur in diebus Salomonis. Et non eſt ſenſus ꝙ non eſſet argentũ aliquod in diebus Salomonis, quia multũ erat: nã ſupra dicitur,ꝙ reges Arabiæ,& Satrapæ terrarũ comportabant Salomoni aurum,& argentum: ẽt dici-

H tur inf. ꝙ ſerui Salomonis portabant argentum, & aurũ de Tharſis:ſed intelligitur, ꝙ non erat.i.non erat in vaſis menſæ Salomonis,quia ibi oĩa erant de auro, vel non erat.i.non erat alicuius precij præ multitudine auri, & iſte eſt ſenſus literæ: & qñ dicitur, ꝙ non reputabatur alicuius precij,non eſt intelligẽdum ſic abſolute,ꝙ nullius p̃cij eſſet,quia tunc non iuberet Salomon, ꝙ afferetur ſibi argentum de Tharſis: & tamen iubebat illud duci. Sed dicitur, ꝙ non erat tunc alicuius precij cõparando ad alia tempora ante Salomonem, in quibus erat argentum magni precii propter raritatem:tempore autem Salomonis erat copia magna:quia dicitur infra in litera, & ſup.i. ꝙ fecit Salomon tantam copiam argenti eſſe in Ieroſalem ſicut lapidum, & tãtam copiam cedrorũ ſicut ſicomorum. *Si quidem naues regis ibant in Tharſis.* Hic

I ponitur cauſa dicti præcedẽtis.ſ.quare erat nullius p̃cij argentum tempore Salomonis.ſ.quia naues regis ibant in Tharſis,& inde afferebant aurum, & argentum multum,& præ multitudine erat paruæ æſtimationis. *Cum ſeruis Hiram.* Quocunque nauigarent ſerui Salomonis, ibant illuc ſerui Hiram:quia illi erant periti nimis circa artem nauticam,vt declaratum eſt præc.c.in fine. Etiam credendum eſt,ꝙ ſerui Hiram apportarent aliquas diuitias de regionibus iſtis pro Hiram,ſicut ſerui Salomonis pro Salomone. *Semel in annis tribus.* ſ.in annis tribus faciebant vnam nauigationem: & ſic conſuetum erat, ꝙ quolibet triennio vnam nauigationem facerent ſerui Salomonis in Tharſis:non.n.poterant ire illuc ſæpe, vt dicetur infra in quadam quæſtione. *Et deferebant inde argentum,& aurum.* Ferebant ſerui Salomonis alias mer-

K ces neceſſarias terræ illi, & in commutationẽ accipiebãt multum de auro,& argento. *Ebur.* Vocatur Ebur dentes Elephantorum; vnde 3. Regum 10.in loco iſto ponuntur dentes Elephantorum pro ebore:& ſunt quędam oſſa tam magna, & conſolida, vt de eis chathedræ fieri poſſint: vnde thronus Salomonis de ebore factus eſt. *Simias.* Sunt animalia humanam effigiem portendentia, vnde quantum ad extra nullum eſt animal, quod magis Anathomiam hominis indicet; & ad intra nullum animal magis ſeruat humanam Anathomiam quã porcus. Simiæ autem non ſolum figura, ſed etiam prudentia homines imitantur, quia cautellas quaſdam obſeruant, quas neſciunt alia bruta: nec tamen ex hoc habent prudentiam, ſed aliquid ſimile prudentiæ: &

ex

ex his pœtica licentia occaſionem habuit dicendi ſimias quondam fuiſſe populos hominum & à Ioue damnatos in ſimias conuerſos, retinuiſſeque priſtinæ figuræ veſtigia. & prudentiæ reliquias, vt patet per Ouidiũ 7. Metha *Et pauos*. Iſti ſunt pauones aues pulchræ nimis in cauda, & ad oſtendendam pulchritudinem ducebantur ad Salomonem.

Quid ſit Tharſis, regio an ciuitas.
Quæſt. XIV.

QVæritur circa prædicta, cùm dicatur hic, quòd ibant ſerui Salomonis in Tharſis, & ferebãt aurum & argentum, quid ſit Tharſis, an ſit ciuitas, vel regio: Aliqui dicũt eſſe Tharſis inſulam, quæ vocatur Ophir, ſed habere multa nomina, & hoc quia ad inſulã Ophir mittebat Salomon ſeruos ſuos cum ſeruis Hiram. præce. cap. & 2. Reg. 9. Alij dicunt, quòd ſit ciuitas quædam in terra Indorum circa inſulam Ophir. Alijs placet, quòd ſit ciuitas quædam Ethiopiæ. Alij autem volunt, ꝙ ſit ciuitas quædam Ciliciæ. quæ vocatur Tharſum, vel Tharſus, de qua erat oriundus beatus Pau. vt patet Act. 21. ſcilicet. Ego quidem homo ſum Iudæus a Tharſo Ciliciæ non ignotæ ciuitatis municeps. Dicendum tamen ꝙ iſta terra Tharſis non ſit terra Ophir. Et patet primò, quia ſerui Salomonis ibant in Tharſis, & emebant inde aurũ, & argentum, & alia, quæ ponuntur hic, vt ait Ioſephus 8. Antiqui. ſcilicet: Sed multæ fuere naues quas rex conſtituit in mari Tharſico, vt interiora gentium penetrarent, & omnia compararent, & comparatum aurum, & argentum vt deferrent regi, necnon Elephantes Ethiopes, & ſimias, ergo emebant in Tharſis merces, & tamen in Ophir non poterant emere, ſed rapere, quia erat terra ſolis draconis, & alijs beſtijs peruia. Secundò patet, quia Tharſis terra habitata eſt, cum dicatur Pſal. 71. ſcilicet Reges Tharſis & inſulæ munera offerent: ergo terra habitata erat cùm ibi eſſent reges, & tamen Ophir nõ erat terra habitata, ideo differebant. Item non poteſt accipi Tharſis pro Tharſo Ciliciæ quia Cilicia eſt terra ſeptentrionalis, & ſatis frigida: & tamen dentes Elephãtorum, ſimię, & paui non gignuntur in magna quantitate, niſi in terris valde calidis, cuiuſmodi ſunt Ethiopia, & India: Cilicia autem in qua eſt Tharſus, eſt magis aquilonaris quam Ieruſalem: ideo nõ poſſunt iſta ibi gigni ſaltem in magna quantitate. Secundò patet, quod non ſit iſta ciuitas, quia dicitur Pſal. 72. Reges Tharſis, & Inſulæ munera offerent: ergo erant ibi multi reges, & conſequenter non erat vnica ciuitas: iſta eadem ratio militat contra illos, qui dicunt Tharſis eſſe aliquam ciuitatem in terra Ethiopiæ, vel Indorum, quia non poterant eſſe plures reges in ea. Sed dicendum eſt, quòd Tharſis eſt quædam prouincia, quæ putatur a quibuſdam eſſe inſula in qua ſunt multi reges, & eſt terra iſta in India, vel iuxta illam, & ad illam longo tractu terrarum ibant ſerui Salomonis, & morabantur magno tempore. Aliquis tamen obijciet, quod Tharſis ſit Inſula Ophir, quia 3. Reg. 22. dicitur de rege Ioſaphat, quòd poſuit claſſem in Aſiongaber in litore maris rubri, vt irent pro auro, & confractæ ſunt ibi naues, & tamen infra 20. ponitur iſta hiſtoria: & dicitur, quod confractæ fuerunt naues Ioſaphat, quas habebat in littore, & non potuerunt ire in Tharſis: ergo idem locus erat Ophir, & Tharſis. Dicendum quod non erat idem locus Tharſis, & Ophir, vt patet ex dictis: ſed dubium erit an ſit vnus locus, vel inſula prope alteram, & ſi dicatur, quòd ſic, tunc ſtaret obiectio in cõcordia, quia naues Ioſaphat exiſtentes in Aſiongaber, eadem nauigatione ire poterant, vel ire intendebant in Tharſis: & tamẽ videtur, quòd non ſit prope, nec etiam per locum iſtum, per quem ibatur in Ophir poſſet iri in Tharſis: quia in Tharſis ibatur per mare mediteraneum, & in Ophir ibatur per mare rubrum. Pro quo conſiderandum, quod mare rubrum deriuatum a parte Indiæ, deſcendit verſus partem occidentalem Aſiæ, & diuiditur in duas lineas, quæ vocantur duo ſinus, ſcilicet ſinus Arabicus, & ſinus Perſicus & ſinus Perſicus terminatur in Aegypto, & non

A deſcendit, vt incidat in mare Mediteraneum, nec in Nilum aut alia flumina, ſed ibi manet ad modum lacus, & ita eſt de ſinu Perſico, qui ſiſtit in parte magis orientali: apud iſtos ſinus maris ſunt multæ vrbes: vnde apud ſinum Arabicum eſt Aſiongaber, quæ vocatur portus maris Rubri, & ibi erant naues quibus ibatur in Ophir, vt patet præcedenti capitulo & 3. Regum 9. & 22. Iſtud ergo mare nunquam iungitur alteri mari, ſcilicet Mediteraneo, vel Oceano. Et tunc ſequitur, quòd ad locum illum, ad quem nauigatur per mare rubrum non poteſt nauigari per Oceanum vel per mare Mediterraneum, & tamen in Ophir nauigabatur per mare Rubrum ex loco Aſiongaber. Et in Tharſis nauigabatur per mare Mediterraneum, vt patet Ionæ 1. quia dicitur ibi, quod cum
B Deus iuberet Ionæ vt iret in Niniue ad prædicandum ipſe deſcendit in Iopem, & intrauit nauem, vt iret in Tharſis. Ionæ 1. capitulo, & tamen ciuitas Iope eſt portus in mari Mediterraneo, & vulgariter vocatur nunc iſte portus Iafa. Et ad illum applicant naues euntes ex regione iſta, vt eant in Ieruſalem, & ad illum locum ſerui Hiram regis portabant ligna cedrina per mare pro ædificando templo, ſup. 2. & ſic eſt in mari Mediterraneo, quia Tirus non eſt in litore maris rubri, ſed mediterranei. Et patet magna differentia: nam mare Rubrum eſt in parte Orientali terrę Chanaan, & mare Mediterraneum eſt in latere Occidentali, vt patet Exod. 23. ideo tamen iſta duo maria nunquam concidunt, nec vnum in alterum fluit. Sed ſi poteſt nauigari ad vnum locum per vnum mare iſtorum, non poterit nauigari ad eundem
C per alterum mare: ſed in Tharſis poteſt nauigari per mare Mediterraneum, vt probatum eſt: ergo non poterit nauigari per mare Rubrum in Tharſis: & tamen ſignabatur, quod illi qui in Tharſis ibant, etiam ibant ſimul in Ophir: ergo eſt difficultas. Reſponderi poteſt, quòd mare Rubrum, & mare Mediterraneum, nunquam confluunt in vnum: & tamen poterit ad eundem locum nauigari per vtrunque mare, ſcilicet, ꝙ ſit aliqua regio, quę tangatur à duplici mari non influente vno in alterum, iuxta illud Ouid. 7. Metaph. ſcilicet bimarem placauerat Iſthmon, ſcilicet regionem illam habẽtem duplicem maris ſinum: & ſic poteſt nauigari in Aegyptum per duplex mare. ſcilicet per mare Mediterraneum, & per mare Rubrum: nam mare Mediterraneum tangit Aegyptum
D ex parte Occidentali, & per hanc partem nos nauigamus in Aegyptum: poteſt etiam nauigari in Aegyptum, per mare Rubrum deſcendendo ab India in Aegyptum cum mare Rubrum tangat Aegyptum ex parte Occidentali, & terminetur in Aegypto non deſiliendo in mare Mediterraneum: ita ergo poteſt eſſe de Tharſis, ſcilicet ꝙ aliquis poſſet illuc nauigare per mare Rubrum ex Aſiongaber: & ſic nauigabant ſerui Ioſaphat volentes ire eadẽ nauigatione in Ophir, & in Tharſis: & ꝙ poſſet illuc nauigari per mare Mediterraneum: & ſic nauigare volebat illuc Ionas, quando deſcendit in Iopem: & volebat illuc ire introiens nauem. De hoc tamen tangetur infra 20. vbi ponitur de iſta nauigatione in Tharſis.

Quare ſemel in tribus annis ibant ſerui Salomonis.
E *Quæſtio XV.*

QVæritur vlterius, quare dicitur hic ꝙ ſemel in tribus annis ibant ſerui Salomonis in Tharſis, & portabant inde ea, quæ habentur hic, & cur non in pauciori tempore ibant. Aliquis dicet, ꝙ hoc erat a ſola volũtate, ſcilicet quod Salomon volebat ſolum, ꝙ irent ſemel in quolibet trienuio. Dicendum quòd non ſtat, quia Salomon deſiderabat nimis habere merces, quæ erant in Tharſis, vt ditaretur de ijs: Quod patet, quia quolibet triennio mittebat illuc, alioquin ſolum miſiſſet illuc ſemel, vel paucis vicibus: ſcriptura tamen ſignat hic, quod eſſet quaſi ordinarium Salomonis, mittere in Tharſis ſemel quolibet triennio, ergo non mittebat ſemel in tribus annis, ſolum quia volebat, ſed potius videtur, ꝙ nõ poterat in minori tempore illuc mittere pluries. Dicendum ergo ꝙ non poterat breuiori tempore iri, & rediri quã triẽnio.

Cauſa autem à quibuſdam putatur, quia erat Tharſis diſtantiſſima à Ieruſalem: ideo non poterat breuiori tempore quam triennio iri, & rediri. Sed dicendum, quod non ſtat, quia dato ꝙ Tharſis eſſet in extremitate Siculi poterat iri ad eam, & rediri de Ieruſalem minus quam medio tẽpore hoc ſcilicet in vno anno, niſi per accidens tempeſtas aut ventorum defectus, vel aduerſitas impediat: quia de hoc non eſt danda regula: dicendum ergo ꝙ hoc poterat eſſe propter tria. Primum erat, quia quando Salomon mittebat in Tharſis pro iſtis mercibus, ferebant naues ſuæ onera magna in commutationem de talibus rebus, quas deſiderarent viri Tharſis, & forte tanta onera de illis rebus non poterant colligi in terra Salomonis in minori tempore quã ſit triennium: ideo in triennio quolibet ibant ſemel naues in Tharſis, & colligebantur iſta onera. Secundum eſt, quia viri Salomonis euntes in Tharſis, adducebant inde tales merces de quibus non multæ erant in Tharſis: & ſi in breuiori tempore irent, & redirent aliquando non inuenirent onera reportanda: vt ergo inuenirent venalia ad ſufficientiam, ibant de triennio in triennium, quia tũc ſufficientia onera inueniebant. Tertium erat propter nauigatores, quia illi, qui erant periti circa iſtam artem mittebãtur ſemper, & quia iſti habebãt in terra Chanaan vxores, & filios, & poſſeſſiones, debebat eis dari vacatio aliqua in terra ſua, & ad hoc dato quod quolibet anno poſſent ire ſemel, volebat Salomon, quod ſolum irent quolibet triennio ſemel.

Magnificatus eſt igitur Salomon ſuper omnes reges terræ præ diuitijs, & gloria. Omneſque reges terrarum deſiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent ſapientiã, quam dederat Deus in corde eius. Et deferebant ei munera, vaſa argentea & aurea, & veſtes, & arma & aromata, equos, & mulos per ſingulos annos. Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in ſtabulis, & curruũ, equitumque duodecim millia: Conſtituitque eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in Ieruſalem. Exercuit etiam poteſtatem ſuper cunctos reges a flumine Euphrate, vſque ad terram Philiſthinorum, & vſque ad terram Aegypti. Tantamque copiam præbuit argẽti in Ieruſalem quaſi lapidum, & cedrorum tantam multitudinem velut ſycomorum, quæ gignuntur in campeſtribus. Adducebantur autem ei equi de Aegypto, cunctiſque regionibus.

Magnificatus. Hic ponitur ſecũdum principale iſtius cap. ſ. multiplicatio famæ Salomonis extra alias gentes. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur prædictæ famæ diffuſio. Secundo hiſtoriæ huius conuerſio. *Ibi reliqua vero.* Circa primum dicitur. *Magnificatus eſt igitur Salomon ſuper omnes reges terræ præ diuitijs.* ſcilicet exaltatus fuit ſuper omnes reges in diuitijs, quia nullus rex tã diues erat ſicut ipſe: verum erat, quod nullus rex eo tempore tam diues erat ſicut Salomon, nec etiam ante fuerat: vt patet 3 Reg. 3. nec etiam poſtea fuit ſaltẽ in pecunijs, & auro, & argento, quia ſic Deus ei promiſit, vt patet ſupra 1. & 3. Reg. 3. & non erat mirandum, quód Salomon efficeretur ditior omnibus regibus terrę, quia ad hoc habebat multos modos. Vnus erat per ſubtractionem ſumptuum: alius per appoſitionem pecuniarum. De primo patet, quia maximus ſumptus, quem reges facere conſueuerunt, eſt quando bella concitant, vel ſuſtinent, quia tũc in vno anno oportet plura impendi, quam vita quieta in multis annis: Salomó autem toto tempore fuit pacificus, ideo erat magnum auxilium ad hoc, quod congregaret magnas diuitias, priuatio ſumptuum. Secundus modus erat per appoſitionem pecuniarum. & iſte diuidebatur in multos modos: vnus erat, quód habebat aurum ex Ophir: Alius quód mittebat claſſem in Tharſis, & ferebant inde aurum, argentum, & ebur. Alius erat, ꝙ dabantur quolibet anno tributa determinata ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum: alius erat ꝙ imponebat mercatoribus tributa certa. Alius quod accipiebat impoſitionem à vendentibus ſcuta. Alius ꝙ omnes reges terræ, & prouinciæ, deſiderabant videre Salomonis vultum, & audire ſapientiam eius, & veniebant ad eum, vel mittebant

F legatos, & illi ferebant aurum, & argentum, equos, & mulos, veſtes, & arma per ſingulos annos, vt patet in litera & 3. Reg. 9. & 10. nullus autem aliorum regum tot modos acquirendi habebat: ideo nullus tam diues effici potuit. *Et gloria*, ſcilicet fama: quia fama ſua fuit diuulgata per totum orbem. Cum enim nullus tam ſapiẽs vnquam fuerit, & ipſe admiranda ſapientiæ ſuæ oſtẽderet, totus orbis eum nominabat: ideo dicitur in litera, quod omnes reges terrarum deſiderabãt videre vultum Salomonis, vt audirent ſapientiam eius. Vel vocatur gloria, ideſt maieſtas ſiue magnitudo ſtatus, quia gloria importat quandam excellentiam, & dicimus glorioſa eſſe ea, quæ excedunt alia valde: & ſic ſtatus vitæ æternæ vocatur gloria, quia bonum eius valde excellit bonum præſentis temporis, & ſic etiam magnificatus eſt Salomon
G gloria, ideſt maieſtate, quia in omnibus oſtendebat maiorem maieſtatem, quam cęteri reges, ſcilicet in apparatu domorum, quia nullus rex tales domos habebat. Etiam, quia non erat tale ſolium in vniuerſa terra ſicut ſolium ſuum. Etiam in apparatu vaſorum menſæ, quoniam omnia erant de auro: & nõ reputabatur argentum ab eo alicuius valoris. Etiã in magnitudine ciborum, & apparatu miniſtrantium in menſa, & veſtibus eorum. Etiam in modo equitandi, & procedendi extra domum: nam comitabantur eum viri habentes ſcuta aurea, & lanceas aureas in manibus, & capillos auro innctos habentes. Multa alia erant, quæ oſtendebant, & faciebant apparatum magnum Salomonis, & illa vocabantur gloria eius, ſiue maieſtas: de quibus patet hic in litera, & 3. Reg. 10. Et dicitur 3. Reg. 10. in loco iſto, magnificatus eſt Salomon
H ſuper omnes reges terræ diuitijs, & ſapientia. De diuitijs dictum eſt: de ſapientia etiam certum eſt, quod maior erat omnibus regibus, & loco illius ponitur hic gloria, quod eſt ſatis conuenienter dictum, ſcilicet quia per ſapientiam acquiſita eſt Salomoni tota gloria tam diuitiarum, quam aliarum rerum. Aliqui autem putant circa ditationem magnam Salomonis, quod hoc fuerit per ſapientiam ſuam: Nam cum eſſet ſapientiſſimus hominum putabant, quod ille ſciret inuenire theſauros abſconditos, de quibus breuiter ditaretur. Sed dicendum, quod non legitur Salomonem taliter fuiſſe ditatum, nec creditur. Nam cum ſcriptura ponat hic in litera diligenter multos modos, quibus Salomon ditatus eſt, ſi iſtum modum etiam habuiſſet, poneret illum ſcriptura,
I quia iſte eſſet omnium maximus, vel de maioribus vnus. Nam ſecundum magnitudinem theſaurorum abſconditorum, potuiſſet Salomon, ſi nunc viueret & tanta ſapientia vigeret, ditior effici vna die, quam effectus eſt toto ſuo tempore. Sed videtur dicendum, quod forte tempore Salomonis nondum fuerat iſte modus abſcondendi theſauros ſub terra, qui nunc: ſed poſtea procedente ætate, & ditatis hominibus in auro, & argento, & creſcentibus bellis inuentus eſt: & ſic dato quod Salomon ſciret inuenire theſauros abſconditos, non inueniret aliquos, quia tempore ſuo nulli tales adhuc erant: vel ſi fortè aliqui tales erant, licet tamen in alijs regionibus, non auderet illos Salomon effodere, propter Dominos terrarum, in quibus erant theſauri. Quod autem diceremus Salomonem neſciuiſſe inquirere theſauros abſconditos, non videtur conueniens, quia conſtat nobis eum alia ma-
K iora feciſſe *Omneſq; reges terrarum deſiderabant faciem videre Salomonis.* Illud poteſt poni tanquam conſequens ex dictis, ſcilicet tantum fuit magnificatus Salomon diuitijs, & gloria, ideſt fama de ſapientia magna, ꝙ omnes reges terrarum audientes magnam famam ſapiẽtiæ eius, deſiderabant videre vultum ſuum. Vel poteſt poni tanquam redditiuũ cauſæ præcedentium, ſ. quare Salomon magnificatus eſt diuitijs ſuper alios reges: hoc. ſ. erat, ꝙ omnes reges terrarum deſiderabant videre vultum eius, & quando veniebant, ferebant ei munera magna, per quæ diues efficiebatur. *Vt audirent ſapientiam.* Non deſiderabant reges, & prouincię videre vultum Salomonis quam pulcher eſſet, quia forte non erat pulcher: ſed ſolum vt audirent ſapientiam de ore eius, quam non poterant audire, niſi in præſentia videndo faciem eius, ſicut enim,

hominis,

homines, quos natura fecit orbatos, vel rudes, capaces tñ alicuius ſpeculationis, deſiderant valde intelligere, & gaudent nimis cum audierint aliquid ſecretum, qđ pertineat ad magnam ſpeculationem, vel ſecretas cauſas naturæ: vnde regina Saba dixit Salomoni: Beati viri tui, hi, qui ſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiã tuã. *Quam dederat Deus in corde eius*. Ideſt quam dederat Deus Salomoni. Sciebant enim ſic gentes, q Deus dederat ſapientiam Salomoni, & ob hoc magis deſiderabant audire eum, quia ſciebant verba ſua eſſe certiſſima, eo q edoctus fuerat a Deo, qui erat cauſa, & veritas infallibilis. Et hoc ſciebant, primo, quia Salomon ſubito ſapiẽs factus eſt: nam cum toto tempore præcedente eſſet ignorans ſecundum conditionem ætatis ſuæ, vna nocte ſubito ſapiens inuentus eſt, ita vt ſequenti die admiranda diceret, & obſcura quæque diſſoluere noſceret: & talis ſubita mutatio ad tantam perfectionem, non poterat eſſe niſi à Deo. Secundò, quia Salomon erat iuuenis tener, & in tali ætate non ſolet hominibus natura aduenire ſapientia, ideo certiſſimum erat, Salomonem à Deo fuiſſe edoctum, & ſic dicebatur, quod deſiderabant omnes audire ſapientiam, quam Deus dederat in corde Salomonis, ideſt in anima: quia quæ ſunt in anima dicuntur eſſe in corde: nam modo vulgari accipitur cor pro anima. *Et deferebant ei munera vaſa argentea, & aurea*. Scilicet, cũ iſti reges a Salomone reciperent magnum beneficium in hoc, quòd ab eo erudirentur in dubijs ſuis, volebant ei eſſe grati aliquid retribuentes, & ad hoc ferebant ei munera: quidam ferebant vaſa aurea, & quidam argentea, & ſic vario modo ſicut occurrebat poſſe dare. *Et veſtes*. Scilicet veſtes pulchras pro rege, & vxoribus eius, & cõcubinis, & ſeruis eius. *Arma* Licet Salomõ non eſſet vir bellator cum tota eius vita pacifica fuerit, ſicut Deus prædixerat, tamen habebat apparatum magnum bellicum, ſcilicet multos equos, & currus, & equites: vt patet ſupra in litera, & infra: ideo etiam arma congregaret, ne quidquam ſibi deeſſet de rebus bellicis, & magna erat congregatio armorum Salomonis: nam domum ſaltus Libani fecerat eſſe armamentarium ſuum, vt patet ſupra in litera, & ibi poſuerat ſcuta aurea, & lanceas. *Et aromata*. Illi reges, qui erant de parte auſtrali, verſus Ethiopiam, portabant aromata Salomoni, quia cum illa terra ſit valde calida, ibi creſcunt aromatica, ſicut attulit Regina Saba aromata multa Salomoni, ſupra in litera. Etiam alij reges in quorum terra non gignebantur aromaticæ ſpecies, ementes aromata à negotiatoribus, ferebant ea ad Salomonem. *Equos & mulos*. Equi erant ad currus falcatos, & ad vſum equitandi, in quibus Salomon fecit magnum valde apparatum: nam habuit quadraginta millia equorum in ſtabulis: vt patet infra in litera. Muli erant ad ferenda onera, & etiam ad equitandum, ſed aptiores erant ad onera ferenda. *Per ſingulos annos*. Non eſt ſenſus, quod eſſet iſtud tributum aliquod ordinarium, quod ferretur annuatim certis temporibus. Nam ferebatur gratis, ideo aliquando portabatur, & aliquando non, quia tamẽ præ deſiderio videndi vultum Salomonis reges terrarum ſemper ibant ad Salomonem, vel mittebant ad eum, vt audirent ſapientiã eius, mittebant ſingulis annis, & ſic dicitur per ſingulos annos, i. continue, & ex iſtis muneribus ditabatur valde Salomon, quia erant magna. *Habuitque Salomon quadraginta millia equorum in ſtabulis*. Quia dictum fuerat de muneribus Salomoni oblatis, & quod quidam offerebãt ei equos, ponitur hic multitudo equorum, quam habuit Salomon, ſcilicet tanta fuit ſolicitudo Salomonis in congregando equos, quod habuit quadraginta millia equorum in ſtabulis. *Et curruum equitumque duodecim millia*. Non eſt intelligendum, quod vltra iſta quadraginta millia equorum, haberet Salomon duodecim millia curruum, & equitum, quia tunc non apparet ad quid ſeruirent iſti equi quadraginta millia, quia nullus erat alius vſus equorum niſi ad currus, vel ad vſum equitandi, & vocantur hic equites non ipſi viri armati, vel equitantes, ſed ipſi equi. Et tamen, quia quidam equi erant ad vſum curruum, vocabantur equi curriles ſiue currus. Alij autem erant ad vſum equitandi, & iſti vocantur equites: & ſic dicitur tertio Regum quarto, ſcilicet habebat Salomon quadraginta millia præſepia equorum currilium, & duodecim millia equeſtrium. Et vocantur ibi equeſtres, qui vocantur hic equites. *Conſtituitque eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in Ieruſalem*. Scilicet cum haberet Salomon multos equos, magnam diligentiam adhibuit circa eos, & ſic poſuit eos in vrbibus quadrigarum: quia erant iſti equi multi, voluit Salomon, quod conſtituerentur in diuerſis vrbibus terræ Iſrael diſperſi: vt facilius, & commodius poſſent ibi habere pabula, & vocantur ciuitates quadrigarum, ideſt ciuitates equorum currilium. Nam equi quatuor vocantur vna quadriga, eo quòd coniuncti trahebant currum, & a numero illorum quadriga nominabatur, ſicut à tribus equis nominatur triga, & a duobus nominatur biga: & quia in ciuitatibus illis manebant equi, qui vocantur quadrigæ, vocabantur illæ ciuitates quadrigarum, ideſt equorum: & etiam vrbes, in quibus tenebantur equi ad equitandum vocabantur vrbes quadrigarum, ſumpto vocabulo ab eo quod erat maius, ſcilicet quia multo plures erant equi quadrigarum quàm equeſtres. Erant etiam quidam iſtorum equorum in Ieruſalem: quia cum eſſet Ieruſalem ſedes regni, & maneret ibi Salomon, ſemper habebat ſecum multos de equis iſtis equeſtribus, potius quam de currilibus: & hoc, vt viri ſui, qui comitabantur eum ad locum, qui vocabatur Hedom egredientem, equitarent ſuper hos equos, & portarent ſcuta aurea, & lanceas: de quo declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione, & habetur per Ioſephum 8. Antiq. Alebantur iſti equi a miniſtris Salomonis, quia habebat Salomon duodecim præpoſitos, qui dabant eis cibos per ſingulos duodecim menſes anni, & quilibet ſeruiebat vno menſe. & ad hos pertinebat dare pabula equis manentibus in vrbibus quadrigarum, vt patet tertio Regum quarto cap. *Exercuit etiam poteſtatem ſuper cunctos reges*. Ponitur hic magna poteſtas Salomonis, ſcilicet quod exercuit poteſtatem ſuper multos reges, qui morabantur intra terminos hic aſſignatos, ſcilicet quia omnes iſti reges dabant ſibi tributa, vt declarabitur infra in quadam quæſtione. *A flumine Euphrate vſque ad terram Philiſthinorum*. Flumen Euphrates eſt in latere aquilonari terræ Chanaan; vt patet Gene. 15. vbi ponitur terminus terræ Chanaan, & dicitur a fluuio Aegypti vſque ad fluuium magnum Euphratem, & ponitur etiam Deuter. 11. & Ioſue primo. Terra Philiſthinorum eſt in latere meridiano terræ Chanaan, vt patet Ioſue 13. Et magis hoc apparet Gene. 10. vbi ponuntur termini Chanaan, & dicitur quod facti ſunt termini eius venientibus a Sidone quouſque venias Geraram, & Gazam. Et tamen Gaza eſt vna de quinque ciuitatibus Philiſthinorum. Ioſue 13. & primo Regum 6. Gerara etiam eſt terra Philiſthinorum: vt patet Gene. 20. & 26. quia dum ibi moraretur Abraham, & Iſaac filius eius diuerſis temporibus, dicebantur habitatores terræ Philiſthinorum: & non accipitur hic terra Philiſthinorum incluſiue, ita quod eſſet ibi terminus, & tamen eſſet extra poteſtatem Salomonis, ſed incluſiue, ſcilicet quia omnes reges Philiſthinorum erant ſub poteſtate Salomonis. Quod patet, quia Dauid ſubiecerat ſibi in tributum terram Philiſthinorum, vt patet ſecũdo Regum 8. & præceden. libro 18. capit. Et tamen totam terram, quam Dauid reliquerat Salomoni ſubiectam tenuit ipſe Salomon, non perdens aliquid de illa, ſed potius acquirens ſaltem hoc tempore, quo erat in proſperitate vſque ad ſenectutem ſuam, quando cepit peccare, & infelicitati. *Et vſque ad terminos Aegypti*. Eſt Aegyptus meridiana, reſpectu terræ Chanaan, & in quadam parte lateris meridiani verſus occidentem eius, coniungitur terra Chanaan Aegypto. Quod patet, quia ponuntur termini terræ Chanaan a flumine Euphrate, vſque ad riuum Aegypti. Gen. 15. & Ioſue 13. dicitur vſque ad flumen turbidum, quod irrigat Aegyptũ, & eſt Nilus, fluuius magnus Aegypti, vt declaratum eſt ſupra

9. cap. ſignificatur ergo in hoc, quod Salomon dominabatur omnibus regibus, qui erant intra terminos terræ Chanaan. *Tantamque copiam præbuit argenti in Ieruſalem quaſi lapidum*. Signatur magnitudo diuitiarum, & gloriæ Salomonis in multitudine argẽti, ſcilicet quia tantam copiam præbuit argenti in Ieruſalem: quia ibi Salomon habitabat, & in domo ſua apparebat potiſſime iſta copia argenti. Non eſt autem intelligendum quòd ſit ſimilitudo omnimoda, quia lapides nullius valoris ſunt. Sed eſt locutio hyperbolica, ad ſignandum multitudinem diuitiarum Salomonis: abundabat enim argentum in diebus eius pluſquam temporibus omnium prædeceſſorum ſuorum, intantum, quod comparando multitudinem argenti, quæ erat tempore Salomonis, ad inopiam quæ erat tpe aliorum regum, ſic ſe habebat, ſicut ſe habet multitudo argenti ad multitudinẽ lapidũ: & ob hoc tpe Salomonis erat argentũ in paruo ꝓcio. Nã dicitur ſupra, ꝙ non erat argentum, nec reputabatur in diebus Salomonis. Iſtud aũt eſt, quia in omnibus rebus ſola abundantia, vel raritas cauſat principaliter differẽtiam preciorum: vnde apud nos piper quod rarum eſt, æſtimatur in precio: pulegium autem quod in maxima copia eſt, nullius precij æſtimatur. Apud Indos vero, quia piper abundat, & pulegium rarũ eſt, pulegiũ pipere precioſius eſt, vt ait Iero. & habetur in Decretis diſt. xciij. cap. legimus. Et non ſolum intelligendum eſt iſtud de argento, ſed ẽt de auro: quia tempore Salomonis abundabat aurũ ſuper tempora aliorum regum: ideo tẽpore eius ẽt erat aurum parui valoris, in comparatione ad tpa aliorum regum. Sic patet ſupra primo. ſ. præbuit rex Salomon argentum, & aurum in Ieruſalem quaſi lapides. *Et cedrorum tantam multitudinem velut ſycomorũ quæ gignuntur in campeſtribus.* Iſtud ẽt ſignat excellentiam, & diuitias Salomonis, quia ꝙ cedrus, quæ eſt arbor precioſiſſima, eſſet in tanta copia, ſicut fuerãt olim ſycomori, ad magnas diuitias pertinebat: eſt. n. cedrus arbor precioſa valde: & ob hoc tẽporibus præteritis nunquã fuerat in ædificiis Iſraelitarum: tpe autem Salomonis erat tanta copia cedrorũ in Ieruſalem quanta eſt ſycomorũ, quæ ſunt arbores abundantes in quolibet loco: ideo dr̃, quæ gignuntur in campeſtribus. Sciendum ꝙ arbor excellentiſſima inter omnia ligna eſt cedrus: vnde nõ immerito vocatur regina arborũ, ſicut aquila auium, & leo quadrupedũ. Hoc aũt ſignatur 3. Reg. 4. ſ. Salomõ diſſeruit de oĩbus arboribus a cedro, q̃ eſt in Libano, vſq; ad Iſopũ, quæ egreditur de pariete. Et ſic ponitur cedrus in ſupremo gradu plantarum, & Iſopus in infimo. Eſt autẽ cedrus pcioſiſſima arbor, q̃a lignum ſuum eſt ſolidũ, nimis, forte, & imputribile, nec à tinea vel teredine, vel quacunque putredine vaſtatur: ideo propter imputribilitatem ponitur in laquearibus domorũ regiarũ: eſt autẽ arbor iſta in raris locis. ſ. in Aphrica, & in Syria, & maxime in monte Libano, qui eſt in terra Chanaan: ideo potuit Salomon tantam copiam habere cedrorum: eſt. n. arbor iſta aſpectu pulchra, & odore ſuauis, cuius odor oĩa venenoſa procul pellit. Habet arbor iſta gumi quoddam ſiue reſinã, quæ vocatur cedria, cuius vſus valde neceſſarius eſt libris: quia libri vncti cedria nunquã a muribus aut tinea corroduntur, nec veteraſcunt, ſemper nouitatis effigiem demõſtrantes: habet arbor iſta poma grata, quæ in colore citrina ſunt, in figura vero oblonga: ſapor cedriæ triplex eſt. ſ. apud corticem in parte ſuperiore dulcis eſt: in medio autem carnoſitatis eſt ſapor mixtus inter dulcem, & citrinum: interius verò grana, & in centro eſt ſapor quaſi accidus totaliter. Vtilitates autem huius arboris, & fructus ſui in medicinalibus multæ ſunt: De ijs rabanus ſuper locum iſtũ, & ſuper 3. Reg. 10. & de proprietatibus rerum lib. 17. Sycomorus autem eſt arbor ſatis communis, cum dicatur hic, quod naſcitur in campeſtribus ad ſignãdum vulgaritatem ſuam. Iſta arbor apud Latinos celſa vocatur, apud Græcos ſycomorus, & dicitur Celſa, quia aliis ficulneis celſior eſt. & vocatur interdum Caprificus apud vulgares. Et eſt arbor producens ficus, quæ raro ad maturitatem perueniunt. Vocatur aũt ſycomorus, quia eſt ſicut morus, ſcilicet quia habet fo-

F lia ſimilia morum: in cæteris autem, ficulneæ naturã habet. Vel vocatur ſycomorus, a ſyke, quod eſt ficus, & moros quod eſt ficus in Græco, quia eſt ſicut ficus. ſ. ꝙ non habet omnino naturã ficus, ſed quãtum ad aliquid: poſuit autem ſcriptura exemplum de ſycomoro, eo ꝙ iſta arbor abiectiſſima eſt, cum nullo cultu humano foueatur, ſed ipſa per ſe naſcitur in campeſtribus. Cæteræ autem ficulneæ humano cultu egent: etiam poſuit exemplum de ſycomoro, quia iſta arbor eſt nimis communis in terra Iſrael, quia vbicunque ſunt multæ ficulneæ ſunt multi caprificus, vel ſycomori: & quia terra Iſrael abundabat nimis ficulneis, habebat multas ſycomoros: vnde quando Chriſtus prædicabat apud Iericho, Zachæus, qui erat ſtatura puſillus, & non poterat præ turba videre Chriſtum, aſcendit in arbore ſycomorum: Luc. 19. c.

G *Adducebantur autem ei equi de Aegypto, & de cunctis regionibus*. Quia ſupra dictum fuerat de multitudine equorum Salomonis. Ponitur hic vnde haberet iſtos equos: & ſciendum, quòd equi deducebantur Salomoni dupliciter, ſcilicet quidam deducebantur in munus: nã reges terrarum mittentes legatos ad Salomonem, vt audirent ſapientiam eius, mittebant quoque munera, ſcilicet vaſa aurea, argentea, veſtes, aromata, & equos, & mulos, vt ſupra in litera: & inde conſequebatur magnam copiam equorum. Alios habebat emendo illos, & iſtos habebat de multis regionibus, ſed præcipuè de Aegypto, & inſula Coa, vt patet 3. Regum 10. & ſupra 2. cap. hic autem non nominatur inſula Coa, quæ erat in Græcia, ſed ponuntur multæ regiones in communi, de quibus adducebantur equi a negotiatoribus Salomonis: nam

H negociatores emebant, & afferebant Salomoni. Conſtabatque quadriga equorum, id eſt quatuor equi exeuntes de Aegypto ſexcentis ſiclis. 3. Regum 10. Et dicitur, hic de cunctis regionibus, ſcilicet de omnibus illis, de quibus equi educebantur venales.

De numero equorum Salomonis. *Quæſtio XVI.*

Qværitur circa prædicta de iſto numero equorum, qui ponitur hic. Nam dicitur hic, quod habebat Salomon quadraginta millia equorum in ſtabulis, & duodecim millia equitum: & tamen tertio Regum 10 dicitur quod habebat Salomon mille, & quadringẽtos currus, & duodecim millia equitum. Reſpondendum, quòd ponitur ſumma equorum Salomonis in qua-

I tuor locis, ſcilicet hic, & ſupra 2. & 3. Reg. 4. & 10. & duo loca concordabant inter ſe, & alia duo inter ſe. Et duo diſcordant a duobus: nam hic, & tertio Regum 4. ponuntur quadraginta millia equorum Salomonis pro curribus, & duodecim millia equitum, & ſupra 2. & 3. Regum decimo, ponuntur mille, & quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & ſic non eſt diſcordia aliqua quantum ad equites, quia vtrobique ponuntur duodecim millia, ſed ſolum eſt diſcordia in equis curribus: quia in vno loco ponuntur quadraginta millia, & in alio mille, & quadringenti currus, qui continent equos quinque millia, & ſexcentos. Aliquis tamen dicet, quòd illa non eſt varietas; quia ſcriptura ſic conſueuit, quòd cum aliquid ſæpe ponere debet, non ponat illud eodem modo, ponimenti nu-

K meris: quia aliquando ponit paucum, & aliquando ponit plus; & ſic factum eſt hic. Dicendum, quod non ſtat, quia ſi ſolum poneretur ſumma equorum Salomonis hic, & ſupra 2. poſſet dici hoc: & tamen ponitur in quatuor locis, & duo loca concordant inter ſe in eadem ſumma, & alia duo diſcordant inter ſe, in alia ſumma conueniendo: ideo videtur, quòd ſi non eſſet aliquod myſterium, non concordarent duo loca inter ſe, & alia duo inter ſe.

Item non ſtat, quia iſtud poſſet dici ſi diceremus, ꝙ in vno loco poneretur tota ſumma equorũ Salomonis, & in alio poneretur pars: & tñ vtrobique ponitur tota ſumma, quia 3. Regum 10. vbi ponitur iſta minor ſumma, ſcilicet mille quadringentorum curruum, dicitur, quod congregauit Salomon currus, & equites, & facti ſunt

ei

ei mille quadringenti currus: & ſic videtur, quod congregatis omnibus equis ſuis, ſolum habebat currus mille quadringentos, qui continent equos quinque millia, & ſexcentos, & inſuper duodecim millia equitum: ideo non ſtat. Quidam dicunt aliter, ſcilicet, quod Salomon habebat quadraginta millia præſepia equorum curtilium: & tamen non habebat quadraginta millia equorum curtilium, ſed ſolum quinque millia, & ſexcentos, qui complent mille, & quadringentos currus. Sed dicendum, quod iſta ſolutio eſt triſoria, ſcilicet quod Salomon haberet præſepia quadraginta millia, & equos ſolum quinque millia ſexcentos, & tamen iſta ſolutio poteſt habere fundamentum coloratum, quia tertio Regum quarto, dicitur, quod habebat Salomon quadraginta millia præſepia equorum curtilium, & non dixit, quod habebat tot equos. Sed adhuc aliquis volens tollere hoc inconueniens diceret, quod Salomon intendebat emere quadraginta millia equorum: nam continuo adducebantur ei de Aegypto, & Coa, & de aliis regionibus, vt patet tertio Regum decimo, & ad hoc fecerat præſepia quadraginta millia: & tamen contigit poſtea, quod ſolum haberet equos quinque millia & ſexcentos, qui cōplerent currus mille, & quadringentos. Sed dicendum, quod etiam hoc nō ſtat, quia ſcriptura ibi volebat enarrare gloriam Salomonis in multitudine equorum, & aliorum apparatuum regalium, & dixit, quod habebat quadraginta millia præſepia equorum: ſi tamen non haberet equos, & haberet præſepia equorum, non eſſet aliqua gloria eius, ſed potius triſoria: ideo ſcriptura non poneret quadraginta millia præſepia equorum ſi non haberet totidem equos. Item non ſtat hoc, quia iſtæ euaſiones poſſent habere colorem, attendendo literam, quæ habetur 3. Regum quarto, vbi ponuntur quadraginta millia præſepia equorum curtilium, & non ponuntur tot equi: & tamen hic in litera dicitur, quod habuit Salomon quadraginta millia equorum in ſtabulis, & ſic ſublata eſt contentio, quia neceſſe eſt, quod dicamus eū habuiſſe tot equos, ſcilicet quadraginta millia. Dicendum ergo eſt, quod licet Salomon haberet quadraginta millia equorum pro curribus: tamen ſolū habebat mille, & quadringentos currus: vt dicitur ſupra ſecundo, & tertio Regum decimo, poterant autē iſti equi complere decem millia curruum, ſed non dicebatur Salomon habere decē millia curruum: & hoc forte propter duo: primum erat, vt aliqui volunt, quod quia Salomon non poterat ita faciliter habere currus, ſicut equos: nam non fiebant currus in terra Iſrael, ſed in Aegypto, & Coa, & inde ducebantur: vt patet tertio Regum decimo. Sed iſtud non eſt ſatis credibile, ſcilicet, quod Salomon emeret currus in aliis regionibus, vt portarentur per mare, cum in terra ſua eſſent artifices, & ligna. etiam quia tertio Regum decimo, non accipitur quadriga, quæ egrediebatur de Aegypto, & Coa pro curru, ſed pro quatuor equis, vt ibi declaratum eſt. Alio modo, & melius dicēdum, quod Salomon ſolum habebat mille, & quadringentos currus, & pro iſtis habebat equos quadraginta millia, vt mutarentur, ſcilicet quod aliquando quidam traherent currum, & poſtea alii. Aliter etiam poteſt dici, quod habebat Salomon quadraginta millia equorū curtilium, & decem millia curruum, quos complebant iſti equi: & tamen iſtorum equorum erant quidam valde electi, & alii communes: equi electi erant quinque mille & ſexcenti, & iſti complebant currus mille, & quadringētos: omnes alii equi, ſcilicet triginta quatuor millia, & quadringenti, erant de communibus: & complebant currus octo millia, & ſexcētos. Scriptura autem in vno loco voluit declarare omnes equos, & currus Salomonis quotquot erant: & in alio ſolum voluit declarare quot erant currus electi, ſubticendo communes. Et iſte modus obſeruatur etiam ſæpe in ſcriptura: nam ſic habetur Exod. decimoquarto, cum Aegyptii perſequerentur Iſraelitas fugientes de terra, dicitur quod tulit Pharao ſexcentos currus electos, & quidquid curruum in Aegypto fuit. Et ſic electi ponuntur ſub certo numero, de aliis autem non curauit: & ſic eſt hic, quia de cur-

A ribus, & equis Salomonis electis fecit mentionem ſcriptura in quatuor locis. De omnibus autem tam electis, quam communibus ſolum fecit mentionem in duobus locis, & iſta videtur conuenientior reſponſio. Sed adhuc obiicietur, quod hic in litera noſtra, vbi dicitur, quod habuit Salomon quadraginta millia equorum in ſtabulis, dicitur in Hebræo quod habuit Salomon quatuor millia ſtabula equorum: de hoc reſpondet Nicolaus, quod rex ſolum habebat quatuor millia equorum pro curribus: & reliqua triginta ſex millia equorum non erant Salomonis, ſed virorum de regno ſuo, dicuntur tamen Salomonis eſſe, eo modo, quo omnia bona ſubditorum dicuntur eſſe regis ad vſum, ſcilicet tempore neceſſitatis ſuæ. Sed iſta poſitio non ſtat: primò, quia Salomon habebat mille, & quadringentos currus, vt patet ſupra ſe-
B cundo, & tertio Regum decimo. Et tamen pro his ad minus erant neceſſarii quinque millia, & ſexcenti equi: ſed forte aliquis dicet, quod etiam illi mille, & quadringenti currus, non erant omnes Salomonis, ſicut dicit Nicolaus de quadraginta millibus equorum. Sed non ſtat, quia tertio Regum decimo, & ſupra ſecundo dicitur, quod habuit Salomon iſtos mille, & quadringentos currus, & poſtea ſubditur ibi, quod emebat Salomon quemlibet iſtorum curruum ſiue quadrigarum ſexcentis ſiclis de Aegypto, & de Coa, & quod quemlibet equum emebat centum, & quinquaginta ſiclis, ergo omnes iſti currus mille & quadringenti ſui erant. Secūdò non ſtat: quia iſtud ponitur ad notandas magnas diuitias Salomonis ſuper omnes alios reges: ſi tamen iſta quadraginta millia equorum non eſſent ſua, ſed ſer-
C uorum ſuorum, non ſignarentur in hoc aliquę diuitiæ eius, quia de alieno nemo fit diues. Dicēdum ergo quòd Salomon habebat quadraginta millia præſepia equorum curtilium, ſicut dicitur in litera tertio Regum quarto, & habebat in iſtis præſepibus quadraginta millia equorum: ſicut dicitur hic in litera, ſcilicet habebat Salomon quadraginta millia equorum in ſtabulis. Ad literā autem hebraicam: quæ habetur hic, ſcilicet, habebat Salomon quatuor millia ſtabula equorum, dicēdum, quòd ſtabulum poteſt accipi tripliciter. Vno modo pro ſtabulo in quo ſunt multa præſepia. Alio modo pro præſepe, in quo poſſunt comedere multi equi. Alio modo pro præſepe, ad quod vnicus equus comedit, & ſic in eodem ſtabulo poteſt eſſe præſepe longum, in quo ſint decem præſepia equorum, & erunt diſtincta inter ſe: ita quod
D vnus equus non poſſit tangere alium: & ita in vna domo, vel ſtabulo Salomonis manerent decem equi, & ſic poterat dici, quod erant quadraginta millia præſepia, pro quadraginta millia equis: ſicut dicitur tertio Regum quarto, vel quod erant quatuor millia ſtabula, ſiue præſepia, pro quadraginta millibus equis: ſicut dicit litera hebraica hic, accipiendo diuerſimode ſtabulum, vel præſepe.

Quomodo exercebat iſtam poteſtatem Salomon. Quæſtio XVII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod exercuit Salomon poteſtatem ſuper omnes reges, qui erāt a flumine Euphrate vſque ad terram Philiſthino-
E rum, & vſque ad terminos Aegypti, quomodo exercebat iſtam poteſtatem. Reſpōdendum eſt, quod hoc erat per ſolutionem tributorum, etiam per preſtationem aliorum ſeruitiorum, ſcilicet adiuuando Salomonem in bellis, vel alias ſi egeret eorum auxilio. Et patet hoc, quia inter Euphratem, & terram Philiſthinorum, et terminos Aegypti, nihil ponitur niſi terra Chanaan, et ſuper omnes reges terræ Chanaan præſidebat Salomō: patet hoc, quia terra, quam Deus daturus erat Iſraelitis quatuor terminos habebat, ſcilicet a quatuor ventis mundi: ab occidente mare mediterraneum, Nume. 34. quod vocatur mare Palæſtinorum Exod. 23. vel mare occidentale: aut mare nouiſſimum. Deuter. vndecimo, et Ioſue primo. a parte orientali ponebatur terminus Iordanis. Numer. 34. vel mare rubrum. Exod. 23. a parte aquilonari ponebatur

tur Euphrates fluuius,& mõs Libanus,& terra Emath, & quædam alia loca Num. 34. Deute. 11. & Ioſue primo: a parte meridiei ponebatur terra deſerta inter Aegyptum,& terram Chanaan Num. 34.& Exo. 23.& tamen multoties ſolent poni termini terræ Chanaan, & ponuntur ſolum duo latera, ſcilicet aquilonare, & auſtrale, & ſic ponitur hic, ſcilicet Euphrates, & terra Philiſthinorum Aegyptus, ſic etiam ponitur Geneſ. 15. ſcilicet tibi, & ſemini tuo dabo terram hanc a flumine Aegypti, vſque ad magnum flumen Euphratem. Ponitur etiam terra Philiſthinorum, quia illa eſt in terminis terræ Chanaan, vt patet Gen. 10. vbi ponuntur pro terminis Gaza, & Gerara, quæ ſunt vrbes Philiſthinorum: Geneſ. 20. & 26. & Ioſue 13. & primo Regum 6. Quod autem ſuper omnes reges terræ Chanaan haberet Salomon poteſtatem, patet, quia Deus promiſerat Iſraelitis terram Chanaan, & inceperant eam poſſidere totamque eam poſſidebant præter illam partem, quam tenebant reliquiæ Chananæorum,& tamen præced. cap. & 3. Reg. 9. dicitur, quod Salomon ſubiecerat ſibi in tributarios omnes, qui relicti fuerant de Amorrhæis, Pherezæis, Heuæis,& Iebuſæis, Hethæis, quos non interfecerant filii. Nullus ergo rex manebat intra terminos prædictos terræ Chanaan, qui non eſſet ſubiectus Salomoni in tributum. Erant autem iſti reges multi. Nam cum Iſraelitæ occidiſſent triginta vnum reges Chananæos de parte illa terræ, quam acceperant Ioſue 12. & adhuc manebat terra latiſſima, quæ non fuerat occupata, ſed tenebatur a Chananæis veriſimile eſſet, quod multi reges eſſent tempore Salomonis de iſtis Chananæis, & omnes iſti ſubiecti eſſent ei ad tributa. Dicendum tamen quod non ſolum reges, qui morabantur intra iſtos terminos erant ſubiecti Salomoni, ſed etiam alii reges, intra terram iſtam. Nam rex Moabitarum, & rex Ammonitarum, & populus Idumæorum, & multi de Syris ſubditi erant Salomoni. Id fuit probatum ſupra in quadam quæſtione: nam Dauid ſubiecerat ſibi in tributarios omnes iſtos populos, vt patet 2. Reg. 8. & 12. præced. lib. 18. cap. & Salomon non perdidit aliquid de his, quæ reliquit ei Dauid, ſed potius acquiſiuit, cum ipſe acquiſierit terram quandam in regione Emath, vt patet præced. cap. & tamen populi Syriorum, qui ſubiecti erant Salomoni, erant vltra Euphratem ad aquilonarem partem eius, & erant extra terram Chananæorum. Etiam Moabitæ, & Ammonitæ erant extra terram Chanaan: & tamen erant ad partem orientalem illius circa Iordanem: terra Idumæorum erat extra terram Chanaan partim ad orientem, & partim ad meridiem: vt patet Nume. 34.

Determinatio.

Quare ſolum facta eſt mentio de regibus in terra Chanaan. Quæſt. XVIII.

QVæritur vlterius cum non ſolum ſubiecti fuiſſent Salomoni ad tributum reges qui erant in terra Chanaan, ſed etiam reges qui erant exterius, vt probatum eſt præcedenti quæſtione, quare ſolum dixit ſcriptura de regibus, qui erant in terra Chanaan?

Reſpondendum, ꝙ vnica cauſa & præcipua fuit ad notandum veritatem promiſſionis Dei. Nam Deus promiſerat ꝙ daret Iſraelitis totam terram Chanaan Exod. 23.& in multis locis.& quia quando intrauerunt in terram ipſam, non haberent eam immediate, ex hoc deſperarent putantes ſe nunquam eam habituros, dixit eis Deus, ꝙ non daret eis totam terram anno vno, vel in breui tempore, ſed paulatim expelleret Chananæos de terra quouſq; creſcerent Iſraelitæ, & poſſent replere terram Exo. 23. cap. & quia Ioſue vixit magno tempore poſtquam introierunt Iſraelitæ in terram Chanaan: & cum occupaſſet partem quandam illius, non potuit occupare totam, crederent Iſraelitæ, quod Deus fortè propter peccata eorum iam nollet complere promiſſiones factas, ideo dixit Deus ipſi Ioſue, quod licet terra latiſſima relinqueretur, quæ nondum capta fuerat ab Iſraelitis, tamen ipſe traderet eam totam in manus eorum Ioſue 13.

F & quia iſtud nunquam fuerat completum temporibus præcedentium regum, & completum fuit tempore Salomonis, voluit ſcriptura declarare quo completum eſſet, ſ. ꝙ Salomõ exerceret poteſtatem ſupra omnes reges, qui erant inter Euphratem & terminos Aegypti, & iſti erãt oẽs reges terræ Chanaan. Et ſi dicatur cũ vellet ſcriptura ſignare hic ſubiectam eſſe Salomoni totam terrã Chanaan, quare potius dixit de gentibus exiſtentibus inter duos iſtos terminos terræ Chanaan, ſ. aquilonare, & meridianum potius q̃ poneret terminũ orientalem, & occidentalem, vel ꝙ poneret oẽs quatuor terminos. Dicendũ ꝙ voluit ſcriptura ponere hoc, ad ſignandum ſatisfactũ eſſe primæ promiſſioni: nam prima promiſſio, quæ fuit facta Abrahæ de terra Chanaan Geneſ. 13. ſcilicet. Leua oculos tuos à loco, in quo nunc es ad Aquilonem, &
G Meridiem, Orientem, & Occidentem: omnem terram quam conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo: ibi tamen non fuit facta promiſſio determinata de certa terra, cuius termini limitarentur: nam ſolum dixit omnem terram, quam conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo: & tamen manifeſtum eſt, quòd non erant limites terræ per locum illum, in quo terminabatur viſus, quia non poterat videre Abraham totam terram Chanaan. Prima tamen promiſſio in qua fuerunt limitati termini terræ promiſſæ, habetur Geneſ. 15. dicitur: Semini tuo dabo terram hanc a fluuio Aegypti, vſque ad fluuium magnũ Euphratem, & ſic ponuntur ibi ſolum iſti duo termini, qui ponuntur hic. Etiam licet aliæ promiſſiones de dando terram Chanaan fuerint factæ Abrahæ, & poſteris eius, nulla tamen fuit facta cum fœdere, niſi illa, quæ ha-
H betur Gen. 15. nam iuſſit ibi Dominus Abrahæ occidere vaccam trimam, arietem trimum, capram trimam, & diuidere, ponereque membra altrinſecus relicta via in medio, & Deus tranſiuit inter illas diuiſiones: quia iſta erat cæremonia facientium fœdus. Et dicitur ibi in die illa pepigit Dominus fœdus cum Abraham, dicens, ſemini tuo dabo terram hanc, & cætera. Ad oſtendendum ergo quòd promiſſio prima facta Abrahæ de dando terram Chanaan fuerit per omnia completa iuxta tenorem ſuum, poſiti fuerunt hic limites illi terræ, quos Deus aſſignauit, quãdo fecit illam promiſſionem: multoties poſtea facta eſt promiſſio terræ Chanaan Iſraelitis, & aſſignati fuerunt termini eius quatuor, vel tres: vt patet Exod. 23. & Deutero. 11. & Ioſue 1. & Nume. 34. quia tamen omnes iſtæ promiſſiones non indu-
I cebant aliquod ius de nouo, ſed declarabant antiquam conceſſionem, & eam confirmabant, debuit referri completio iſta ad verba primæ promiſſionis, & non ad verba aliarum: ideo poſiti fuerunt iſti termini, & non orientalis, & occidentalis: nec etiam poſiti fuerunt omnes quatuor termini.

An peccauerit Salomon congregando tantam multitudinem equorum. Quæſt. XIX.

QVæritur vlterius, cum ponatur hic, ꝙ Salomon habuerit tot equos, ſ. quadraginta millia equorum pro curribus, & duodecim millia equitum, an peccauerit congregando tantam multitudinem equorum. Ali-
K quis dicet, ꝙ ſic, quia Deus vetuerat iſtud regibus Iſrael Deuter. 17. ſcilicet. Cumque rex fuerit conſtitutus, non multiplicabit ſibi equos. Reſpondendum, ꝙ Salomon non peccabat in hoc, quia habere equos, vel quamcunque temporalem potentiam, vel proſperitatem, ſecundum ſe non eſt malum, ſed totum dependet ex voluntate: ideo interdum poterit eſſe meritoriũ, vt ſi rex vellet habere equos multos ad reſiſtendum hoſtibus regni ſui, qui vellent opprimere eum, & populum ſuum, potiſſime ſi illi hoſtes ſint fidei. Si autem equi, vel quæcũque alia potentia temporalis habeatur ad finẽ non conuenientẽ, poterit eſſe iniuſta: Sed differt, quia aut habentur iſta ad oſtẽtandum gloriam, & honorem magnum, aut ad opprimendum populum. Si primo modo, eſt inanis gloria, quæ interdum eſt leue peccatum, & potiſſimè in regibus, quibus conceditur oſtentatio poteſtatis

tis propter ſtatum regium, quia rex debet eſſe perſona nimis reuerenda, ita vt ab omnibus timeatur, & metu eius mali refrenentur a noxiis actibus. Et quia ſi non eſſet magna potentia regis, nullus timeret eum: licitum eſt, imò meritorium, quod reges conentur habere magnam potentiam ad hoc ſolum, vt timeantur a malis, & ceſſent a malis actibus. Etiam ſi rex non oſtentaret in magnitudine familiæ, & precioſitate veſtium, & ſumptibus magnis, & generaliter in omnibus apparatibus aliquam magnitudinem, & excellentiam, non videretur reuerendus, vt decet eum eſſe. Conueniens ergo eſt, vt rex ad oſtentationem potentiæ congreget equos, & alia pertinentia ad potentiam: dum tamen non acquirantur iſta de illicito, vel etiam non ſuperbiat aliquis intra cor ſuũ ex iis; nam dato, quod rex non ſuperbiat contra populũ opprimendo illum, ſi intra ſe ſuperbit præſumendo de ſe ipſo, & non dando gloriam Deo, peccat nimis: ſic patet de Nabucodonoſor. Dan. quarto, qui ductus ſuperbia, dixit: Nonne hæc eſt Babylon magna, quam ego ædificaui in domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloriam decoris mei? Et ſequitur, quòd cum iſta diceret Nabucodonoſor, ſermo ad eum de cœlo factus eſt, ſcilicet. Tibi dicitur Nabucodonoſor rex, regnũ tranſibit a te, & ab hominibus eiicient te: & cum beſtiis feriſque erit habitatio tua: fœnum ſicut bos comedes, & ſeptem tempora mutabuntur ſuper te, donec ſcias, ꝙ dominetur excelſus in regno hominum, & cuicumque voluerit dabit illud: & ſic factum eſt, quia eiectus eſt ab hominibus & cum beſtiis fuit. eodem capitul. Si autem multiplicat rex equos ad opprimẽdum populum, peccat, quia ad malum finem facit, & cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. De Salomone autem dicendum, ꝙ licet in fine ſuæ ſenectutis deprauatus fuerit. 3. Reg. 11. & impoſuerit populo tributa magna eod. lib. cap. 12. tamen in principio regni ſui valde benignus erat erga populum, ideo nõ multiplicabat equos ad opprimendum populum: etiam non multiplabat illos ad gloriandum in ſe ipſo, & ſuperbiendum contra Deum, ſicut fecit Nabucodonoſor, ſed ſolum ad oſtendendum gloriam regni Iſrael, & etiam vt timeretur ab omnibus regibus circumſtantibus, & nemo auderet contra eum pugnare, vel inſurgere: ideo non peccabat multiplicando equos. Ad auctoritatem Deuter. 17. Dicendum, quod non prohibetur ibi multiplicatio equorum abſolute, & ſimpliciter, ſed ſolum ad hanc intentionem, ſcilicet ne rex multiplicaret equos ad ſubiiciendum ſibi populum per violentiam: ſicut dicitur ibidem, ſcilicet. Si conſtitutus fuerit rex, non multiplicabit ſibi equos, ne reducat populum in Aegyptum, equitatus numero ſubleuatus: Salomon autem non multiplicabat equos ad reducendum populum in Aegyptum, id eſt ſeruitutem; ſicut erat in Aegypto, ideo non peccabat multiplicando equos.

An peccauit Salomon congregando tantas diuitias.
Quæſtio X X.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de tantis diuitiis Salomonis, ſcilicet, an peccauit congregando tantas diuitias. Aliquis dicet, quod ſic, quia Deut. 17. dicitur, quòd non habebit rex auri, & argenti immenſa pondera: diuitiæ tamen Salomonis erant immenſæ eo modo, quo dicimus aliquid eſſe immenſum, cum ſecũdum veritatem nihil ſit immenſum creatũ in rebus habentibus quantitatem determinatam: ergo peccabat. Reſpondendum, quod pecuniæ ſecundum ſe ipſas, nec bonæ, nec malæ ſunt, ſed ſunt vtiles: ideo ſunt materia vitij, & virtutis, ſicut nobis placuerit vti illis: ſicut ergo habere aliquas diuitias abſolutè non eſt peccatum: ita habere illas in quacumque quantitate ſecundum ſe nõ eſt peccatum: poteſt autem peccatum eſſe per accidens, ſcilicet, ſi diuitiæ illæ acquirantur iniuſto modo, vel etiam ſi poſtquam poſſidentur, homo faciat aliquid illicitum, i. e. perdat illas, & ob hoc licet diuitię ſecundum ſe non ſint malæ, tamen difficile eſt hominem acquirere

A diuitias ſine peccato: ſic patet prima ad Timoth. 6. ſcilicet. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa, quæ mergũt hominem in interitum & perditione. Ideo Gregorius, & alij ſancti ponunt aliqua, quæ vix ſine peccato aut nunquam poſſunt fieri, & vnum illorum eſt adminiſtratio rei familiaris, & habetur in decretis diſtin. 25. capit. qualis hic quiſque, & ob hoc dixit Chriſtus Matth. 19. quòd diues difficilè intrabit in regnum cælorum. Facilius eſt camelum per foramen acus introire vel tranſire, quam diuitem intrare in regnum cælorum. Alia etiã difficultas eſt, quia qui diuites ſunt, dato, quod non acquirant illicite nec illicitè defendant pecuniam, tamen ſaltem inhærent ei ardentiſſimo amore, per quem per accidens diſtrahuntur ab amore Dei, & incipiunt magis diligere pecuniam, quam Deum, & iſtud eſt pecca-
B tum mortale: difficile igitur eſt aliquem effici diuitem, & non peccare in acquirendo, vel poſſidendo, non tamen eſt impoſſibile: ideo quamquam aliquem videamus diuitem, vel ditari volentem, non ideo concludendum eſt eum peccare mortaliter, niſi aliunde probetur, ſcilicet, quod iniuſtè acquiſiuit, vel iniuſte defendit. De Salomone autem dicendum, quod ipſe non peccauit acquirendo diuitias, quia Deus dixit, quòd faceret eum diuitem ſuper omnes reges, qui fuerunt ante ipſum 3. Regum 3. & ſuper reges, qui futuri erant poſt ipſum. ſupra primo cap. & tamen illa, quæ à Deo proueniunt bona ſunt, maxime illa, quæ ipſe promiſit, & ita ipſe promiſit Salomoni tanquam benefacturus ei, & tamen non erat beneficium Dei, quod ipſe promitteret aliquid Salomoni, ad cuius acquiſitionem, oporteret ipſum pec-
C care. Etiã Salomon nõ acquiſiuit pecuniam modo illicito, quia habebat illam de redditibus ſuis, etiam habebat illam de regum donationibus, & prouinciarum: & de negociationibus quas exercebat per mare: omnes autem iſti modi liciti ſunt. In ſenectute autem dicendum, quod Salomon peccauit circa diuitiarum acquiſitionẽ, & poſſeſſionem. De acquiſitione patet, quia cupiditate magna pecuniarum, grauabat ſubditos tributis magnis & irrationabilibus, in tantum quod eo mortuo, populus conqueſtus eſt cum Roboam filio eius, dicens: minue nobis pauliſper de imperio patris tui duriſſimo, & de iugo grauiſſimo, quod impoſuit nobis, & ſeruiemus tibi. Peccauit etiam Salomon in poſſeſſione diuitiarum, quia ardenti auaritia pecuniam anhelabat, & retinebat. Nam ſicut in ſenectute deprauatum eſt cor eius per mu-
D lieres, & receſſit a Deo 3. Regum decimo, ita deprauatum eſt per pecuniam, quia ardentiſſimo amore pecuniam tenuit, ſicut mulieres ardentiſſime amauit. In principio autem regni cum diligebat Deum, non cupiebat nimis pecuniam, nec ardenter retinebat eam: ſed liberaliter illam erogabat: de hoc 3. Reg. dicitur, quod dedit Deus Salomoni latitudinem cordis ſicut arenam, quæ eſt in littore maris; ſ. dedit ei magnam latitudinem cordis ad expendendum pecuniam, ita vt nõ anxiaretur in corde ſuo quamquam expenderet illam, qui tamen auari ſunt, quia non habent latitudinem cordis, ſed anguſtiam, anxiantur ſi expendunt. In ſenectute autem, Salomon habuit cordis anguſtiam, pp magnum deſideriũ
E pecuniæ, & ſic peccauit, retinendo illicite.

Reliqua autem opera Salomonis priorum, & nouiſſimorum ſcripta ſunt in verbis Nathan prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis: in viſione quoque Addo videntis contra Ieroboam filium Nabath. Regnauit autem Salomon in Ieruſalem ſuper omnem Iſrael quadraginta annis. Dormiuitque cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in ciuitate Dauid, regnauitque Roboam filius eius pro eo.

Reliqua operum. Ponitur vltimum huius cap. ſcilicet, hiſtoriæ Salomonis concluſio: nam in toto iſto libro à principio fuerat poſita hiſtoria Salomonis, & cum intendat eam concludere hic, remittit pro reliquis eius ad alios libros, & dicitur. *Reliqua verò operum priorum Salomonis. & nouiſſimorum.* Quaſi dicat, non p auitur

hic

hic omnia, ſed aliqua habentur in aliis libris, & omittuntur hic; & dicitur priorum, & nouiſſimorum dupliciter: vno modo ad ſignandum, quod plene non enarratur hiſtoria Salomonis, ſed quod aliqua geſta de principio temporis ſui, & aliqua de fine omiſſa ſunt, & iſta prima, & nouiſſima, non habentur hic, ſed in libris iſtis ad quos remittitur. Alio modo eſt ſenſus, quod cum remittat auctor ad iſtos libros, de quibus habetur hic, voluit deſignare, quod habebatur hiſtoria plene in libris illis, ad quos remittebatur, & hoc ſignatur inquantum dicitur priorum, & nouiſſimorum ſcilicet quod continentur in iſtis libris omnia geſta Salomonis, tam prima, quam nouiſſima. *Scripta ſunt in libris Nathan prophetæ.* Iſte fuit quidam propheta tempore Dauid, qui ſcripſit geſta regni Salomonis, de quo infra dicetur in quadam quæſtione. *Et in libris Ahiæ Silonitis.* Iſte etiam Ahias fuit propheta de vrbe Silo: ideo vocatur Silonites; & etiam ſcripſit hiſtoriam Salomonis. *In viſione quoque Ado videntis contra Ieroboam filium Nabath.* Ideſt etiam ſcripta ſunt in viſione idest in libro viſionum Ado prophetæ. Vocatur liber viſionum liber prophetiarum, quia per viſionem diuinam iſta reuelantur, ſic in principiis librorum prophetarum dicitur viſio talis, vel talis prophetæ ideſt totum quod ſequitur eſt viſio prophetæ: ſic patet Iſa. primo & Iere. primo: iſta viſio fuit contra Ieroboam filium Nabath, quia in toto illo libro ponitur hiſtoria, vel prænunciatio malorum futurorum contra Iereboam: qui fuit rex Iſrael primus, facta diuiſione regni, vt patet tertio Regum 11. & 12. & vocatur ſic, ad differentiam alterius regis Iſrael, qui fuit valde potens de poſteris Iehu, & recuperauit terram perditam de manu Aſſyriorum quarto Regum 14. *Regnauit autem Salomon in Ieruſalem.* Non ſolum regnabat in Ieruſalem, ſed etiam ſuper totum Iſrael, quia tamen erat ſedes regni Ieruſalem, ideo dicebatur regnare ibi ſuper omnem Iſrael, ſcilicet ſuper omnes duodecim tribus. Iſtud dicitur ad deſignandum futuram diuiſionem regni, quæ habetur ſeq. cap. Nam Dauid, & Salomon, & Saul, qui prius fuerant, regnauerunt ſuper totum Iſrael, quia nulla diuiſio facta erat, præterquam paucis diebus tempore Dauid regnantis ſuper Iudam, & Iſboſeth regnantis ſuper Iſrael, vt patet ſecundo Regum ſecundo capit. & vſque ad quintũ mortuo Salomone diuiſum eſt regnum tempore Roboam filii eius: & ob hoc nunquam poſtea dicitur, quod aliquis rex ſuper totum Iſrael regnauerit. *Quadraginta annis.* Satis longo tempore regnauit, quia cœpit regnare cum adhuc eſſet puer: ſicut ipſe confeſſus eſt, quando petiuit ſapientiam à Deo poſtquam erat rex dicens, quod erat puer paruus, neſciens introitum ſuum, & egreſſum, indigebatque prudentia magna, ad gubernandum tantum populum tertio Regum tertio, & ſupra primo cap. *Dormiuitque cum patribus ſuis.* Ideſt mortuus eſt ſicut patres ſui, vocatur mors dormitio, quia eſt ſopor ſempiternus. *Et ſepelierunt eum in ciuitate Dauid.* Fecerat, Dauid loca ſepulchrorum regalium in caſtro montis Sion, vbi erat domus ſua, & templum. Nam caſtrum illud ſiue fortalitiũ vocatur ciuitas Dauid, ſcilicet quia Dauid pugnans contra Iebuſæos cæpit illud fortalitium de manu eorum, & ad memoriam victoriæ vocauit illud de nomine ſuo, ſcilicet ciuitatem Dauid, vt patet ſecundo Regum quinto, & præced. lib. 11. cap. iſtum locum ſepulchrorum fecit Dauid, vt declaratum eſt ſecundo Regum quinto, & ibi vide an licuit Dauid facere ſepulchrum extra loca ſepulchrorum patriorum, ſcilicet extra Bethlehem. *Regnauitque pro eo Roboam filius eius.* Non legitur Salomon habuiſſe alium filium, licet habuerit mulieres plurimas, & filias duas legitur habuiſſe, de quibus tertio Regum quarto. fuit iſte Roboam filius Salomonis ex matre Ammonitide, nomine Naama, vt patet tertio Regum 14.

F

Quare ponitur remiſſio de operibus. Quæſt. XXI.

QVæritur circa prædicta, quare ponitur hic iſta remiſſio de operibus Salomonis ad alios libros, & cur hic fit iſta remiſſio, quia à principio libri iſtius vſque nunc, nihil tale factum eſt. Reſpõdendum, quod cauſa iſtius remiſſionis, eſt duplex, prima eſt ad tollendum errorem, quia aliqui non legentes plura de geſtis Salomonis, putarent non eſſe plura, & quòd ſufficienter deſcripta eſſent hic, vt autem nemo hoc putet, remittit ſcriptura pro reſiduis, quę non habentur hic, ad alios libros. Secundum eſt ad ſatisfaciendum quibuſdam curioſis, quia quidam vellent ad plenum ſcire res geſtas tẽporum, & quia tn hoc non ſatisfiebat eis, cum non ponerentur hic plenè, remittit ad loca, in quibus plene habẽ-
G tur, ſ. in libris, qui nominantur hic. Si autem quæratur quare à principio libri non factum eſt, & nunc fit. Dicẽdum quod iſte modus eſt conueniens, quia ſacra ſcriptura vult enarrare hiſtorias ſingulorum regum, & illis finitis remittere pro reſiduis: Nam iſti duo libri Parali. ſunt quędã ſupplementa aliorum librorum ſacræ ſcrip. & potiſſimè librorum regum, & narrantur ſingulorum regum Hiſtoriæ, & dum narratur hiſtoria, nulla remiſſio fit. Cum aũt concluditur, quia non intendit aliquid vltra dicere auctor, remittit ad ea, quæ alii dixerunt: vnde in præc. libro tota hiſtoria fere fuit de Dauid, & geſtis eius tẽporis: ideo in toto lib. nunq̃ fuit facta aliqua remiſſio. In fine autem libri completa hiſtoria de Dauid: dicitur Geſta autem Dauid regis priora, & nouiſſi-
H ma, ſcripta ſunt in libro Samuel videntis, & in libro Nathan prophetæ, & in libro Gad videntis: ita in principio libri iſtius, cępit hiſtoria regni Salomonis, & continuata fuit vſque nunc, & ſic non oportebat, quod fieret remiſſio aliqua: nunc autem completa hiſtoria, remittitur ad libros Nathan, Ado, & Ahiæ Silonitis: ſic etiam eſt de rege Roboam, cuius hiſtoria incipit ſequenti cap. & finitur in fine 12. cap. & ante illud non fit aliqua remiſſio, ſed ibi remittitur ad librum Ieremiæ prophetæ, & Ado, cum dicitur: opera vero Roboam prima, & nouiſſima, ſcripta ſunt in libro Semeię, & Ado vidẽtis diligenter expoſita: ſic ẽt pro hiſtoria regis Abiæ fit remiſſio infra 13. & generaliter de omnibus regibus, quando finitur hiſtoria alicuius, remittitur ad libros, in quibus habetur, vt patet in inquirendo proceſſum libri huius.
I

Quare fit remiſſio ad hos libros, & non fuit expreſſum totum & cæt. Quæſt. XXII.

QVæritur vlterius, quare fit remiſſio ad libros iſtorum, de quibus hic dicitur, & quare totum quod deeſt iſtis hiſtoriis, non fuit hic expræſſum, ita vt non oporteret fieri remiſſionem ad alios libros. Ad primum dicendum, ꝙ fit remiſſio aliqua, quia nõ habetur hic hiſtoria completè, & fit potius remiſſio ad libros iſtorum, quam ad alium locũ, quia iſti ſcripſerunt plenè hiſtorias has. Pro quo ſciẽdum, ꝙ iſti ad quorum libros fit remiſſio, erant prophetæ, qui ſcripſerunt geſta iſtorũ regum, & ſcripſerunt veritatem ſolidam, & patet dupli-
K citer: primo quia hic allegantur tres, & erant prophetæ omnes, ſcilicet Ahias Silonites, qui erat propheta, operatus eſt prophetice, & prædicando diuiſionem regni Salomonis 3. Reg. 11. & Nathan ponitur, qui etiam vocatur propheta in litera: ponitur etiam Ado, qui erat propheta, quia hic vocatur videns. Sic etiam patet præcedenti lib. cap. vltimo, cum remittitur pro hiſtoria Dauid ad libros Samuelis, & Nathan, & Gad: nam omnes tres vocantur ibi prophetæ, ſiue videntes, ſic etiam infra 12. cum fit remiſſio in hiſtoria Roboam, remittitur ad librum Semiæ, & Ado, & ambo vocantur videntes, vel prophetæ. Sic patet de omnibus aliis, ad quorum libros fit remiſſio in toto iſto libro. Secundum quia iſta ſcriptura libri huiuſ, eſt ſcriptura prophetica, vt probatum fuit ſupra in quadam quæſtione, qua quærebatur quomodo poſſet ſciri, quod non fuerant allata talia Aro

mata ſicut illa, quæ attulit regina Saba ad Salomonem: & tamen confirmat dicta ſua auctoritatibus iſtorũ quos allegat hic: adeo iſti erant prophetæ. Quod patet, quia cum iſte alleget iſtos ad confirmandum dicta ſua, neceſſe eſt, quod iſti ſint maioris auctoritatis, quam ipſe auctor vel ſaltem æqualis: alioquin enim fruſtra fieret iſta allegatio: & tamen non poſſunt illi eſſe æqualis auctoritatis cum ſcriptore libri huius, ſi non ſunt prophetæ, & ſcribentes prophetice: ideo oportet quòd fuerint prophetæ. Sed objicietur, quod non oportebat, quod iſti eſſent prophetæ, quia auctor non accepit hic confirmationem rationis ſuæ ex dictis iſtorum, quaſi probans aliquid per id, quod ipſi dixerunt, ſed ſolum ea, quæ ſuperſunt dicenda, dicit haberi in libris eorum. Si autem probaret dicta ſua per dicta illorum, oporteret, quod illi eſſent tantæ auctoritatis ſicut ipſe ad minus, & tamen nihil probat per illos, nec allegat eos ad probandum aliquid, ſed ſolum dicit eos latius tractaſſe iſtam hiſtoriam. Dicendum, quòd verum eſt, quod hic ſolum fit remiſſio, & tamen ex hoc infert dicta illorum eſſe propheticanam ſi non eſſent omnino vera, non allegaret illa, vt non videretur miſcere veritatem ſuam falſitati eorum: ſed non poterant omnino eſſe vera, niſi prophetice ſcripta forent, ſicut declaratum eſt ſupra in quæſtione, qua quærebatur, quomodo ſciuit auctor libri, quod aromata, quæ attulit regina Saba, fuerunt meliora omnibus aromatibus, quia alias non erat poſſibile, quod quis ſcriberet hiſtoriam de cuius veritate conſtaret firmiter: iſti autem prophetæ fuerunt contemporanei iſtis, quorũ hiſtorias ſcripſerunt, & voluerunt eas ad plenum ſcribere: nam Samuel, Nathan, & Gad, qui allegantur præceden. lib. cap. vlt. pro hiſtoria Dauid, fuerunt contemporanei Dauid: & Nathan, Ahias, Ado, qui allegantur hic pro hiſtoria Salomonis, fuerunt cõtemporanei Salomonis: & ſic de omnibus aliis, & cum iſti eſſent præſentes regibus illis, quorum ſcribebant hiſtorias, placuit eis enarrare illas late, & ſic habentur in libris eorum latius, quam hic, & remittit auctor ad eorum libros.

Quare non fuerunt hic plenè ſcripta hiſtoria iſta. Quæſtio XXIII.

QVæritur circa ſecundum. ſ. quare non fuerunt, hic hiſtoriæ iſtæ ad plenum deſcriptæ, ita vt non eſſet opus remitti ad alios libros. Dicendum, quòd non fuit opus, quia iſtud erat contra conditionem ſacræ ſcripturæ, eſt enim intentio ſua deducere hominem ad vitam æternam, quæ eſt Deus, & ad hoc totus conatus ſcripturæ eſt nos referre in Deum, & ad hoc nos multipliciter in Deum mouet: nam aliquando nos in eum mouet, dando nobis præcepta per quæ in ipſum peruenire poſſimus: & ſic eſt in tota lege, quia lex eſt regula, ſecundum quam faciendo, vel cauendo, in Deum peruenimus. Aliquando mouet nos in Deum, vt in remuneratorem bonorum oſtendendo bona, quæ facit nobis, & cultoribus ſuis: & aliquando, vt punitorem malorum, oſtendendo mala, & pœnas illatas malis, & ad hoc proficiunt hiſtoriæ: quia in hiſtoriis ponuntur geſta temporum, in quibus oſtenduntur quorundam calamitates, & aliorum proſperitates, vel ſors ambigua: & intentio ſcripturę eſt oſtendere qualiter cultoribus Dei bona eueniebant, & quod cum ab eo ſe alienarent, incidebant in calamitatem. Et quia interdum in hiſtoriis ſunt aliqua, quæ non oſtendunt, quod ſint pœnę pro malis, nec proſperitas pro bono opere, ſed quædam alia, quæ incidunt, non curat ſcriptura circa talia ſe implicare, ſed omittit illa, quia illa proficiunt nobis ad aliquam doctrinam moralem: vnde potius ſcriptura eſt breuiloqua, omittendo quædam, quæ poterant proficere, quam deſcribendo ea, quæ non proficiunt: cum totum, quod eſt in ſcriptura ſacra, debeat eſſe vtile, vt patet ſecundo ad Timoth. 3. ſ. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus: oportet ergo quòd hiſtoriæ in ſacra ſcriptura ſcribantur decurtatè, quia nulla hiſtoria eſt, in qua non ſint aliqua, quæ non proficiant ad moralem inſtructionem, & non ſolum de hiſtoriis aliorum, quæ ſunt quaſi prophanę, hoc eſt, quod ſacra ſcriptura, eas decurtet: ſed etiam circa hiſtoriam geſtorum Chriſti. Nam multa de dictis, & factis ſuis, & miraculis omittuntur: vt patet Ioan. 20. ſcilicet. Multa quidem & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in hoc libro: hæc aũt ſcripta ſunt, vt credatis, quod Ieſus Chriſtus eſt filius Dei, & credentes vitam habeatis. quaſi dicat, non fuit neceſſe ſcribere omnia geſta Saluatoris, ſed ſolum illa ex quibus fides ſumi debebat. Et quia ea, quæ de ipſo ſcripta ſunt, ſufficienter nos in fine inſtruunt, & mouent, vt habeamus vitam in ipſo, non debuerunt plura ſcribi, quam ea, quæ ſcripta ſunt, licet multa alia geſta fuerint: a fortiori ergo in hiſtoriis Salomonis, & aliorum regum, non debuerunt ſcribi omnia, quæ geſta ſunt, cum aliqua eſſent, quæ nobis non eſſent vtilia ad moralem inſtructionem, quia tamen illi, qui fuerunt contemporanei illis regibus, ad oſtendendum gloriam ipſorum, vel omnimodas calamitates, deſcripſerunt geſta per ſingula: potuit auctor iſte remittere pro omiſſis ad libros eorum, & ſic fecit ſcriptor librorum regum, quia in tertio, & quarto libro ſæpe remiſit ad libros quoſdam, ſcilicet, regum Iuda, & Iſrael, vt patet 3. Reg. 14. & 15. & fere in ſingulis capit. & generaliter vbi finitur hiſtoria alicuius regis, fit remiſſio pro eis, quæ reſidua ſunt.

Qui fuerunt iſti libri. Quæſt. XXIV.

QVæritur vlterius circa iſtos, quorum libri allegantur hic, qui fuerunt. Et dicendum, quod hic ponuntur tres prophetæ contemporanei Dauid, & Salomonis, qui geſta Salomonis deſcripſerunt. Primus eſt Nathan, iſte fuit etiam contemporaneus Dauid, & iunior eo, vnde non ſolum fuit contemporaneus Dauid viuenti, ſed etiam toti vitæ Salomonis. Quod patet, quia iſte ſcripſit hiſtoriam de toto tempore Salomonis, ſcilicet, opera ſua prima, & nouiſſima, vt patet in litera. Fuit autem iſte Nathan valde familiaris Dauid, & vocabatur propheta ſuus. Ipſe enim prænunciauit ei de templo, quod non ædificaretur per eum, ſed per filium ſuum Salomonem, & quòd duraret regnum in poſteritate Dauid in æternum ſecundo Regum 7. & præcedẽt. lib. 17. cap. Ipſe etiam reuelauit Dauid pœnam ſibi futuram pro adulterio Bethſabee, & morte Vriæ, ſcilicet, ꝙ non recederet gladius de domo eius, & quod puer ille, qui de adulterio natus erat, moreretur. 2. Regum 12. Poſtea autem nato Salomone, ipſe Nathan impoſuit ei nomen Idida, id eſt amabilis Domino, eo quod Deus diligeret eum eodem capit. Poſtea etiam in ſenectute Dauid cum Adonias ſuperbiret, & ignorante Dauid vngi ſe feciſſet in regem: Nathan propheta fouit partem Salomonis, & perſuaſit matri eius Bethſabee, quòd intraret ad Dauid deprecatura pro Salomone, & ipſe quoque poſtea intrauit, & induxerunt arguendo Dauid ad vngendum Salomonem in regem tertio Regum primo, & tantum erat familiaris Nathan ipſi Dauid, quod auſus eſt dicere, quomodo Dauid aliquid faceret, & non indicaret ei priuſquam faceret. tertio Regum primo, ſ. Nunquid a Domino meo rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicaſti ſeruo tuo, quis ſeſſurus ſit ſuper thronum Domini mei regis poſt illum? quaſi dicat, mirandũ eſt, quod ſic feceris, & tamen illud non diceret Nathan, niſi de magna familiaritate confideret. Iſte Nathan eſt, qui tunc fuit in vnctione Salomonis. Nam dicitur, quod Nathan propheta, & Sadoc ſacerdos vnxerunt Salomonem eodem cap. & quia fuerat Nathan familiaris Dauid, & fuerat ſemper in fauorem Salomonis viuente Dauid, & per eum reuelata fuerat a Deo omnia, quæ pertinebant ad Salomonem, dilexit etiam eum valde poſtquam regnauit, & deſcripſit ad gloriam eius oĩa geſta temporis ſui per ſingula. Iſte Nathan laudatur in ſacra ſcriptura, & ponitur in cathalogo ſanctorum patrum

Eccleſ.

Eccle.47.ſcilicet. Poſt hęc ſurrexit Natan propheta in diebus Dauid, & quaſi adeps ſeparatus eſt a carne. Secundus iſtorum erat Ahias Silonites, qui fuit propheta Domini, & vocatur Silonites, quia fuit de vrbe Silo: quæ eſt ciuitas in ſorte Ephraim, apud Bethel: vt patet Iud.21. & in hac vrbe poſita fuit arca Domini, & tabernaculum à principio, quando iſraelitæ ingreſſi ſunt in terra Chanaan Ioſue 18. manſitque ibi vſquequo tempore Heli ſummi ſacerdotis capta eſt arca in bello, & ducta eſt in terram Philiſthinorum, primo Regum 4. & 5. iſte Ahias fuit contemporaneus Salomonis, ſed nõ Dauid, ideo non deſcripſit geſta Dauid: nam Nathan, qui deſcripſit geſta Salomonis, deſcripſit etiam geſta Dauid, ideo allegatur ipſe præced. lib. cap. vl. in remiſſione hiſtoriæ Dauid tamen Ahias non allegatur ibi, & allegatur hic. Huius Ahiæ prophetia non legitur vſque ad finem regni Salomonis: iſte enim Ahias fuit qui denunciauit regnum Iſrael diuidendum in duo regna: nã cum Ieroboam filius Nabath eſſet ſeruus Salomonis, & exiret in agrum, occurrit ei Ahias Silonites habens pallium nouum, & coram eo ſcidit in duodecim partes & dedit ipſi Ieroboam decem partes, & duas ſibi retinuit, & declarauit ei quod erat, quia Deus diuiſurus erat regnum Iſrael quod erat duodecim tribuum, & decem tribus daret in poteſtatem Ieroboam, & duas relinqueret poſteris Salomonis tertio Regum 11. Iſte etiã Ahias viuebat, & vixit toto tempore regni Ieroboam regis Iſrael, & Roboam regis Iuda, & oculi eius caligauerant, manebatque in Silo, & ad eum conſuebant Iſraelitæ quærentes reſponſionem Domini in rebus ambiguis ex ore eius, & dum ægrotaret ad mortẽ, vnus de filiis Ieroboã, miſit ipſe Ieroboam vxorem ſuam mutato habitu ad Ahiã, vt quæreret de ſalute illius pueri, & cum ipſa introiret portã domus eius mutato habitu, putans ſe nõ agnoſcendam, quia Ahiæ oculi caligauerant, facto in eo ſpũ Dñi, dixit Ahias: ingredere vxor Ieroboam, cur te aliã ſimulas? & tunc prænunciauit ei euentum regni Ieroboam, & ꝙ moreretur puer, & ille ſolus de ſtirpe Ieroboam ſepeliretur: reliqui autem ferro trucidati relinquerentur canibus, & volucribus lacerandi 3. Reg. 14. iſte ẽt cũ eſſet contemporaneus Salomoni, ſcripſit geſta regni eius. Tertius erat Ado propheta, & de iſto non habetur tam expreſſè in ſcriptura, quis fuerit. Erat autem iſte Addo contemporaneus Salomoni, & non Dauid: iõ ſcripſit geſta Salomonis, & non Dauid: ideo non allegatur inter ſcriptores hiſtoriæ Dauid præced. lib. cap. vltimo: fuit autem Salomoni contemporaneus, & etiam filio eius Roboam, vnde ſcripſit geſta regni Roboam, vt patet inf. 12. De iſto Addo putant quidam ꝙ fuerit ille propheta, qui miſſus eſt ad Ieroboam, quando Ieroboã dedicauit altare in Bethel. Nam venit ad eum, & dum eſſet Ieroboam in altari dixit ille propheta: altare, filius naſcetur domui Dauid Ioſias nomine, & immolabit ſuper te ſacerdotes excelſorum, qui nunc in te thura ſuccendunt, & oſſa hominum incendet ſuper te. Deditque ſignum dicens, hoc eſt ſignum, quod locutus eſt Dominus, ecce altare ſcinditur, & effunditur cinis, qui in eo eſt: & cum contra eum extendiſſet manus Ieroboam aruit manus eius, & non valuit eam retrahere quouſque ille propheta orauit Dominum, & reuerſa eſt manus eius ad eum 3. Regum 13. Iſtud autem confirmatur ex nomine ipſius, quia vocatur Addo. Et Ioſephus 8. Antiquit. dicit ꝙ vocatur Iadam ille qui hoc fecit, & idem nomen eſt Addo, & Iadam, quia cum Ioſephus vellet nomina Hebræorum propria transferre aliqualiter in formam Latinam, raro permittit ea in ſuis literis ſicut ſunt in Hebræo, & ſicut ſunt apud nos, ſed mutat ea in aliam formam, vt patet quia Abigail vxor Dauid vocatur apud eum Abigea, & Berzelei, de quo 2. Regum 17. & 19. vocatur apud eum Berzelbeus, vt patet 7. Antiq. Et plurima nomina regum, & reginarum, quæ habentur in tertio, & quarto libris Regum mutantur ab eo quantum ad aliquid lib. 8. & 9. antiqui. & ſic conuenit modo loquendi, ſuo quod pro Addo poneret Iadam. Secundo confirmatur, quia non legimus tempore hoc

F alium prophetam, de quo poſſimus putare quod fuerit miſſus ad Ieroboam, quam de iſto Addo: nam ſolum tempore Ieroboam, & Roboam, legimus prophetas iſtos ſcilicet Semeia, & Addo, & Ahias: de Ahia manifeſtum eſt, quod non fuerit ille, quia poſt mortem illius, legitur vixiſſe Ahias, quia de morte illius prophetæ habetur 3. Regum 13. & tamen 3. Regum. 14. adhuc viuebat Ahias, & ponuntur ibi prophetiæ eius. De Semeia etiam non apparet quòd fuerit, quia ille vixit toto tempore, quo regnauit Roboam: nam ſcripſit omnia geſta illius, infra 12. & tamen vixit Roboam rex Iuda, pluſquam Ieroboam rex Iſrael, vt patet 3. Reg. 14. & 15. & ſic non fuit mortuus Semeias tempore Ieroboã. De Addo non tantum apparet, iõ de iſto magis ſuſpicati poteramus, ꝙ eſſet vir Dei, qui miſſus eſt ad Ieroboam. Tertio G patet & efficacius: quia dicitur hic, ꝙ geſta Salomonis ſcripta ſunt in viſione. Addo videntis contra Ieroboam, & tamen ille, qui miſſus eſt contra Ieroboam, vidit contra eum, ideſt habuit reuelationes contra ipſum, & prænunciauit contra altare. Ideo videtur dicendum, ꝙ ipſe eſt, qui miſſus eſt à Deo contra Ieroboam. Dicendum ꝙ non eſt verum, & patet primo, quia iſte, qui miſſus eſt contra Ieroboam, mortuus eſt in principio regni Ieroboam. Et tamen iſte Addo propheta, mortuus eſt poſt mortem Ieroboam. Patet hoc, quia iſte propheta, qui miſſus eſt ad Ieroboam mortuus eſt illa die, qua venit ad Ieroboam: nam iuſſerat ei Deus, ꝙ non comederet, nec biberet in loco ipſo, & ſuaſione cuiuſdam mali prophetæ, comedit ibi, & cum egrederetur de vrbe, inuenit eum leo in via, & occidit ipſum 3. Reg. 13. & ſic H fuit eadem die, qua miſſus eſt ad Ieroboam. Nam cum diuiſum eſſet regnum Iſrael in duas partes, & factus eſſet Ieroboam rex ſuper decem tribus, eſſetque conſuetudo, & lex apud Iſraelitas, ꝙ ter in anno venirent in ſanctuarium, erat etiam ſanctuarium in Ieruſalem, quę erat de regno Roboam filii Salomonis. Putauit ergo Ieroboã quod ſi permitteret populum regni ſui aſcendere in Ieruſalem ter in anno, Roboam, in cuius terra tunc manerent, alliceret eos, vt redirent ad ipſum, ita vt eſſet ipſe rex ſuper totum Iſrael, ſicut fuerat Salomon pater ſuus, & Dauid auus ſuus, & ſic periret ipſe. Ideo excogitauit facere duos vitulos aureos, quorum vnum poſuit in Dan, & alterum in Bethel, & quod illuc conueniret populus ad ſolemnitatem, & non aſcenderet in Ieruſalem, & ſic factum eſt hoc primo anno regni Ieroboam I antequam veniret aliquod de illis tribus feſtis, in quibus Iſraelitę tenebantur aſcendere in ſanctuarium, vt nũquam aſcenderent illuc. Nam ſi prima vice aſcenderent: tũc timeret Ieroboam, quòd conuerteret Roboam ad ſe Iſraelitas, & tamen die prima, qua altaria facta dedicata ſunt, venit ille propheta Domini ad Ieroboam vt patet 3. Reg. 13. & tamen ipſa die mortuus eſt, vt patet eo. cap. ergo in principio regni Ieroboam, mortuus eſt ille propheta, qui contra eum venit, & tamen propheta Addo maiori tempore vixit quam Ieroboam. Quod patet, quia Addo propheta ſcripſit totam iſtoriam Roboam filii Salomonis, vt patet inf. 12. c. ſcilicet. Opera vero Roboam prima, & nouiſſima, ſcripta ſunt in libris Semeiæ prophetæ, & Addo videntis diligenter expoſita: Et ſic maiori tempore vixit Addo, quam Roboam filius K Salomonis. & tamen Roboam vixit pluſquam Ieroboã: ergo Addo vixit pluſquam Ieroboam: patet hoc, quia Roboam filius Salomonis, & Ieroboam filius Nabath, ceperunt regere eadem die ſcilicet facta diuiſione regni, conſtitutus eſt Roboam ſuper duas tribus, & Ieroboam ſuper decem, & tamen Roboã vixit in regno annis pluribus quam Ieroboam: ergo Addo vixit pluſquã Ieroboam. Dicendum, ꝙ iſta probatio quorundam falſum præſupponit: nam Ieroboam vixit plus in regno, quam Roboam, quia Roboam regnauit annis decem, & ſeptem inf. 12. & Ieroboã regnauit annis viginti duobus, vt patet 3. Reg. 14. & tñ manet adhuc probũ, quia Addo vixit pluſquam Roboam, cũ ſcripſerit eius hiſtoriam, & tamẽ Roboam vixit vſq; ad annũ decimũ ſeptimũ Ieroboam, quia decẽ, & ſeptem annis ambo ſimul

regna-

regnauerunt:ergo non potuit mori Addo, vſque ad annum decimum octauum Ieroboam, & tamen iſte propheta, qui venit ad Ieroboam, prænunciando contra altare, mortuus eſt in primo anno regni ſui, in principio, vt probatum eſt ſupra:ergo non fuit iſte Addo, qui miſſus eſt contra Ierobuam:Secundo patet, quia non ſolum Addo prophetæ vixit toto tempore Roboam.ſed etiam vixit toto tempore Abiæ filij eius regis Iuda : nam ſcripſit omnia geſta Abiæ, vt patet infra 13.ſcilicet.Reliqua ſermonũ Abiæ, ſcripta ſunt diligentiſſime in libro prophetæ Addo : & tamen regnauit Abia tribus annis poſt Roboam patrem ſuum,ergo etiam illo tempore viuebat Addo,& non potuit ipſe eſſe, qui miſſus eſt contra Ieroboam. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod licet ſæpe Ioſephus mutet aliquid in nominibus Hebraicis,tamen hic non mutauit nomen, ſed verè vocabatur ille propheta, qui miſſus eſt ad Ieroboam, Iadam,ſicut ipſe nominat, & non Addo:cum contrarium appareat in ſcriptura,& dato quod ille diceret eum vocari Addo,non eſſet ſtandum ei,contra probationẽ ſumptam ex ſacra ſcriptura.Ad ſecundum dicendum,quod falſum præſupponitur,quia potius de quolibet alio iſtorum trium poſſet dici quod fuerit ille,qui miſſus eſt ad Ieroboam, quam de Addo, eo quod Addo, fuit poſterior illis, quod patet ex ordine:nam ſcriptura nominat illos eo ordine, quo ſecundum tempus ſe habent, Nathan,Ahias, Addo, & ſic Nathan fuit prior : quod ſatis patet:quia Nathan fuit contemporaneus Dauid,& ſcripſit hiſtoriam eius:vt patet præced.lib. 29.capit.& fuit contemporaneus Salomonis,& ſcripſit Hiſtoriam eius : vt patet hic. Ahias autem fuit contemporaneus Salomonis,ſed non Dauid. Vnde non ponitur inter hiſtoriographos eius.præced.lib.29.cap. ita ergo de Addo, qui ponitur vltimus inter iſtos,dicetur,quod fuit vltimus tempore. Item patet hoc, quia iſte poſt omnes hos reperitur ſcripſiſſe aliquas hiſtorias:nam Nathan ſcripſit hiſtoriã Salomonis,ſed non Roboam: ſic etiam fecit Ahias: & tamen Addo ſcripſit hiſtoriam Roboam,infra 12.Itẽ ſcripſit hiſtoriam Abiæ Addo, & nullus iſtorum ſcripſit,ergo ipſe poſt omnes hos fuit: de eo igitur minus poteſt dici, quod fuerit ille, qui miſſus eſt ad Ieroboam,quàm de aliis duobus. Ad tertium dicendum,quod non ſtat, quia viſio contra Ieroboam,dicitur prophetia quæcunque denuncians malum contra Ieroboam,iſte tamen, qui miſſus eſt contra Ieroboam, nihil prænunciauit contra ipſum,ſed contra altare Bethel,& contra ſacerdotes,dicens, quod cremarentur oſſa ſacerdotum ſuper altare 3. Regum 13. ideo non vocabitur illa viſio contra Ieraboam : ideo non ex illo colligitur, quod Addo,qui habuit viſionem contra Ieroboam,fuerit ille propheta, & occiſus eſt a Leone. Nam ſi attendatur ad hoc,potius deberet dici,quod Ahias Silonites fuerit ille, qui à leone occiſus eſt, quia ipſe vidit contra Ieroboam,ſcilicet, denunciauit omnia mala ei futura.ſ.ꝙ filius eius,de quo quærebatur,moreretur,& quod ille ſolus ſepeliretur de ſtirpe Ieroboam,alij autem lacerarentur à canibus,& volucribus,& quod propter eum,Deus euelleret Iſraelitas de terra ſua, 3.Reg.14. Et tamen non fuit Ahias,qui à Leone occiſus eſt,quia ille multo poſt vixit, vt ſup.probatum eſt, ergo nec Addo fuit ille, ſed alius propheta nomine Iadam,vt ait Ioſephus 8.Antiq. de quo non reperitur aliquid in ſcriptura.

Qui ſint libri Nathan, & Abiæ, & Addo. Quæſtio XXV.

QVæritur vlterius, qui ſunt iſti libri Nathan. Ahiæ, & Addo, qui allegantur hic. Reſpondent Nicolaus, & alij, quod non habentur in ſacra ſcriptura, & hoc manifeſtum eſt,quia de omnibus libris, qui ſunt in ſacra ſcriptura,ſcimus,qui ſunt,& tamen de iſtis libris neſcimus, qui ſunt. Item patet hoc magis,quia iſti libri continent latiſſime hiſtoriam Salomonis cum hic fiat remiſſio ad illos, ſed non ſunt in ſacro canone aliqui libri, qui continent illam hiſtoriam, potiſſimè tres

A libri diſtincti.Ideo dicendum,quod non habentur in ſacro canone. Sed tunc quæretur, quare non habentur iſti libri in canone ſacræ ſcripturæ. Quidam dicunt, quod non ſunt libri tantæ auctoritatis, vt in ſacro canone locari mereantur:quia ſacra ſcriptura,tota quæ in auctoritate habetur prophetice ſcripta eſt, vt patet 2.Petri 1.& tamen iſti libri non ſunt ſcripti prophetice: ideo non debent poni in canone.Dicendum,quod non ſtat,quia manifeſtum eſt,quod iſti tres, ſcilicet, Nathan, Ahias, & Addo,ſunt prophetæ, quia ſic vocantur in litera.Etiam aliquæ reuelationes factæ per Nathan,reperiuntur in ſacra ſcriptura, vt patet ſecundo Regum ſeptimo,& 12.& præceden.lib.17.aliquæ etiam reuelationes Ahiæ:vt patet tertio Regum 11. & 14. ideo libri ſui prophetales ſunt,& ex hac parte poni poſſunt inter libros ſacræ ſcripturæ, quia quando combuſtum eſt templum Domini

B per Chaldæos,& libri legis exuſti ſunt, iſti pariter perierunt : & poſtea Eſdras illos non reſcripſit, ſicut reſcripſit alios libros ſacræ ſcripturæ, ideo non ponuntur in canone Bibliæ. Dicendum tamen quod non eſt verum, quod ex hac cauſa non ſint in canone, & peccat iſta ratio in duobus.Primò,quia ponit, quod iſti libri combuſti fuerunt cum cæteris libris legis.Secundò, quia dato quod combuſti fuiſſent, non eſſet iſta cauſa,quare non ponerentur in ſacro canone. De primo patet : nam communis opinio eſt, quod iſti libri combuſti fuerint cum aliis libris legis,ſicut & nos aliorum referentes opinionem interdum dicimus, & tamen non videtur verum, quia Eſdras ſcribens iſtas hiſtorias,remittit pro reſiduis ad illos libros,qui nominantur hic:& Eſdras ſcripſit librũ iſtum in reditu de Babylone, quod patet,quia inſ. vlt.ponitur, quomodo rex Cyrus complens ſeptuaginta

C annis Babylonicæ captiuitatis, prædicauit Iudæis,ꝙ redirent : ergo neceſſe eſt, quod tunc ſupereſſent iſti libri,quos allegat, quia Eſdras allegat eos ad hoc, quod qui voluerit reſidua, quæ non habentur hic legere,poſſit illos libros requirere, & ibi videre. Si autem iſti libri tunc non ſupereſſent,fruſtratorium,& ridiculum erat,eos allegari hic,quia ad nihil proficiebat,ſed potius videbatur occaſio mentiendi, allegando quod non eſt:ſicut in eo,qui allegat in teſtem eum, qui procul eſt,vt nõ poſſit haberi ad conuincendum mendacium eius. Supererant ergo tunc iſti libri, & tamen non tranſcripſerat eos Eſdras,ergo non fuerant cremati. Nec eſt conueniens color,quod omnes iſti libri cremati fuerint, quia templum crematum eſt, quia non erant ibi omnes iſti libri.Nam iſti erant libri hiſtorici, & potius videtur,ꝙ te

D nerent eos Iſraelitæ in domibus ſuis, ad iucunditatem, & ad ſciendum geſta temporum,ſicut nos habemus hiſtorias temporum penes nos.Idem patet etiam ex libris Regum. Nam liber Regum ſcriptus eſt poſt captiuitatem Babylonis,quia quarto Regum 25.ponuntur aliqua quæ acciderunt multis annis poſt tranſlationem Iudæorum in Babylonem, & in illo libro allegantur iſti libri, ſcilicet,liber verborum dierum regum Iuda, & Iſrael : ergo etiam illi ſupererant, & non fuerant combuſti per Chaldæos.De libris etiam ſacræ ſcripturæ,ſcilicet, de libris Moyſi,& Ioſue,Iudicum,Ruth, & de libris prophetarum quorundam, qui fuerunt ante captiuitatem Babylonis,dicendum, quod non fuerant omnes combu

E ſti,ſed ſoli illi,qui erant in templo,qui cum templo conflagrarunt: multi autem manſerunt in domibus priuatarum perſonarum, quare tamen illos Eſdras reparauit,cum poſſent haberi aliunde.dicetur vltima qõne huius capit.non eſt ergo verum quod perierant iſti, & quod non reſtaurauit eos Eſdras. Secundum eſt, quia dato, quod exuſti fuiſſent omnes hi libri, non eſſet iſta cauſa quare non poſiti fuerint in canone ſacræ ſcripturæ, quia iſtud etiam dicitur de omnibus aliis libris,qui ſunt in canone,ſcilicet,quod combuſti fuerunt,& quod reſtaurati fuerint per Eſdram. Sicut ergo illi reſtaurati ſunt,ita potuiſſent reſtaurari omnes quotquot combuſti fuerant,niſi aliud obſtaret.Alia ergo fuit cauſa. Dicendum ergo, quod non fuerunt combuſti illi libri,ſed ſupererant tempore reditus de Babylone. Eſdras tamen,

F qui compoſuit, i. congregauit totum corpus canonis, & ordinauit totum ſtatum veteris teſtamẽti, poſt reditum de Babylone colligit libros quoſdam, & poſuit in templo, vt ibi haberentur ſemper in cuſtodia, & ſemper venerarentur, & non reciperentur alii libri in eorũ conſortium, & illi libri vocati ſunt Canon Sacræ Scripturæ. Hoc autem tangit aliquo modo Aug. 14. de Ciuit. Dei: & ſic manſerunt ſemper illi libri, & illi ſunt, qui apud nos nunc canonem veteris teſtamenti efficiunt: iſtos autem libros, qui nominantur hic, & ad quos remittit Eſdras noluit ipſe ponere inter alios, ideo nec apud nos habentur in Canone. Et quia paruæ auctoritatis erant, cum non poſuerit illos Eſdras in ſecreto templi: ſed reliquerit eos populo tanquam hiſtorias ad ſolatium, & curioſitatem legendos, non curauerunt poſtea vulgares illos tranſcribere, vel non fuerunt multiplicati illi codi- G ces, vel non fuerunt cum diligentia obſeruati, ita vt hodie non ſolum in Canone Sacræ Scripturæ, ſed nec etiã apud vulgares hiſtorias reperiantur.

Quare non adiuncti ſunt Canoni Sacræ Scripturæ. Quæſtio VIII.

QVæritur circa hoc, cum iſti libri ſuper eſſent tempore Eſdræ, & ſine aliquo labore potuiſſet ipſe illos adiungere Canoni Sacræ Scripturæ, quare non adiunxit. Reſpondent quidam, quod hoc fuit, quia illa, quæ ponuntur in Canone Sacræ Scripturæ, debent continere veritatem ſolidam, & tamen in hiſtoriis iſtorum librorum, non erat veritas tam ſolida: ideo non po- H nuntur in ſacro Canone. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia iſti erant prophetæ, & ſcirent an verum erat id, quod ſcribebant, & nullum falſum ſcriberent. Sed dicendum, quod non debuerunt iſta eſſe in canone, quia ea, quæ ſunt in ſacra ſcriptura, ſunt ad aliquas inſtructiones morales, iuxta illud 2. ad Tim. 3. c. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus: iſta tamẽ, quæ ſcripſerunt iſti prophetæ de hiſtoriis Salomonis tam curioſé, non erant ad moralem inſtructionem, ſicut & Gad Propheta, quãdo ſcripſit hiſtoriã Dauid, ſcripſit etiam omnia hiſtorica, quæ pertinebant ad omnes gẽtes, quæ erãt in orbe, tempore Dauid, vt patet præced. lib. c. vlt. ideo non oportuit illa poni in ſacro Canone. Si obiiciatur, I quod in libris multis ſacræ ſcripturæ continentur hiſtoriæ, ſicut in libris Regum, Ioſue, & Iudicum, & in aliis. Dicendum, quod hiſtoriæ ſacræ ſcripturæ fuerunt ſcriptæ, quia in eis apparebant manifeſta opera Dei, ſcilicet: quomodo Deus manifeſte, & miraculoſe adiuuabat quoſdam, & deſtruebat alios: etiam continentur documenta multa moralia. In hiſtoriis autem gentium, quas ſcripſit Gad, non erant aliqua talia: ideo nõ debuerunt poni in canone, licet eſſent ſcripta a propheta: nam Deus non faciebat mirabilia in operibus Gentilium, quia non erant populus ſuus, ſicut Iſraelitæ: ideo licet in Gentium hiſtoriis multa magnifica geſta reperiantur, in eis tamẽ nullum miraculum eſt, & ſic licet multæ pulchræ hiſtoriæ reperiantur inter Gentiles, nullam earum decuit poni in ſacro canone. Ita dicendum videtur de hi- K ſtoriis Salomonis, quas ſcripſerunt iſti, quòd cum illa hiſtoria eſſet alicuius regis, qui erat de populo Dei, decebat eam poni in ſacro Canone, quia tamen poſita eſt locando libros Regum in Canone, & hunc librum Paralipomenon, non decuit ſuperaddi aliis, quia id in quo ſuperabundabant libri illi ad librum iſtum, magis pertineret ad curioſitatem quandam, quàm ad morum inſtructionem, volendo deſcribere per ſingula actus Salomonis. Sic enim fuit de libris quibuſdam, quos Salomon ſcripſit, ſcilicet, parabolas, & carmina, & diſputationes de omnibus arboribus, & animalibus. Nam iſta potius erant oſtentantia magnitudinem ingenii, quam vtilia, potiſſime carmina Salomonis, idem de diſputationibus ſuis, quia pertinebant ad philoſophiam naturalem, quæ directe ad mores non prodeſt. Vnde non conuenit ei illud dictum Apoſtoli ſcilicet omnis ſcriptura, vel doctrina diuinitus inſpirata vtilis eſt ad arguendum, ad docendum, corripiendum, erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus, ideo non debuerunt iſta poni in ſacro Canone quia potius prophetia obeſt quibuſdam ad fallendum eos in fide, quam proficiat ad directionem fidei & operationes, ſicut patet ad Colo. 2. ſcilicet. Videte, nè quis vos ſeducat per prophetiam, & inanem fallaciam ſecundum traditionem hominum ſecundum elementa mundi, & nõ ſecundum Chriſtum. Item dato, quòd ad complementum hiſtoriæ Salomonis aliquis liber iſtorum ſcribendus foret, tamen nõ ſcribendi erant omnes, quia quilibet eorum ſufficienter continebat omnia geſta Salomonis, & ponendo omnes tres in Canone ſacræ G ſcripturæ, eſſent duo ſuperflui, & quod magis eſt, iſtæ duæ recollectiones, ſcilicet, quæ habentur hic, & in libro Regum eſſent ſuperfluæ. Et tamen iſtæ factæ ſunt ſummatim ad continendum omnia geſta Salomonis, quæ erant neceſſaria in ſacra ſcriptura, ideo non debuit poni aliquis liber iſtorum trium in Canone ſacræ ſcripturæ, & ita dicendum eſt de omnibus aliis libris, ad quos fit remiſſio in libro iſto, & in libro regum, quod nullus eorum debuit poni in Canone ſacræ ſcripturæ.

Quare Eſdras reparauit libros illos. Quæſt. IX.

QVæritur vlterius, cum ſupra dictum ſit, quod non fuerant oẽs libri ſacræ ſcripturæ exuſti per Chal- H dæos; quare Eſdras reparauit omnes illos, quia potius debuiſſet extantes congregare q̃ de nouo efficere. Dicẽdum, quod aduenientibus Chaldæis contra Ieruſalem, crematum eſt templum Domini, & perierunt omnes libri, qui ibi erant: tunc autem erant in templo Domini illi, qui pertinebant ad Canonem ſacræ ſcripturæ, erantque diligenter obſeruati: Apud perſonas priuatas erant multi libri de iſtis, ſed non erant cum tanta diligentia ſcripti: ideo aliquando erant diminuti, aut ſuperfluum aliquid habentes, & aliqui errores alterationis in eis erant, quod imminuebat auctoritatem ſacræ ſcripturæ: Eſdras autem rediens de captiuitate Babylonica, voluit reintegrare Canonem ſacræ ſcripturæ, & non decuit, quod aſſumeret libros perſonarum priuatarum, qui cum non eſſent ita diligenter ſcripti, poterant habere multos errores. In ſacra tamen ſcriptura nullus error de- I bet concedi, quia conceſſo vno errore, conceduntur & mille, vel dubitabitur de tota ſcriptura. Sicut ait Auguſtinus. & habetur in Decretis diſtinctione noua capitulo: ſi ad ſacras. Non debuerunt ergo illi libri poni in templo, vt eſſent Canon ſacræ ſcripturæ, nec ex eis debuit tranſumi aliquid quod eſſet Canon: & ob hoc decuit, quod ſicut a principio omnes libri ſacræ ſcripturæ fuerant ſcripti a Prophetis, & ob hoc non poterant continere aliquem errorem: ita & nunc ſcriberentur nouiter ab alio Propheta, ita vt non poſſet in eis falſitas eſſe, & tunc illi ſic ſcripti, ſeruarentur in ſecreto templi: ita vt nullus error poſſet in eis accidere. Quod autem ad hoc attenderetur, patet, quia quando aliquis conſtituebatur nouiter in regem, iubebat Deus, quod acciperet K Deuteronomium, & legeret in eo omni tempore vitæ ſuæ, & iubebatur, quod acciperet exemplar a ſacerdotibus Leuitici generis, ſiue ab ipſis Leuitis. Deuteronomii decimoſeptimo, in quo innuitur, quod Deuteronomius etiam apud alios reperiretur ſcriptus, & tamen, vt vere daretur exemplar eius, debebat peti a Leuiticis. quia Leuitæ tenebant illum Deuteronomium, quem Moyſes manu ſua ſcripſerat. Nam lecto illo coram populo, iuſſit eum poni in latere arcæ, Deuteronomii trigeſimoprimo, & inde traheretur, quando opus eſſet ad dandum exemplum regibus, & non poterat inde tranſumi aliquis error. Ita ergo tunc: ſi enim ad deſcribendum Deuteronomium regis, qui tamen non erat Canon ſacræ ſcripturæ, tanta diligentia veritatis requirebatur, quanto magis requireretur ad ſcribendum libros, qui futuri eſſent Canõ ſacræ ſcripturæ, & ponẽdi in ab-

dito

dito templi? Non ergo debuit Eſdras cōgregare pro Canone Libros de illis, qui ſemper fuerāt, ſed nouiter prophetice ſcribi debebant: & ob hoc Deus dedit propheticum ſpiritum Eſdræ, ad reſtaurandum omnes libros legis, qui ante captiuitatem Babylonis ſcripti erant.

CAPITVLVM X.

PRofectus eſt autem Roboam in Sichem: illuc enim cunctus Iſrael conuenerat, vt conſtituerent eum regem. Quod cum audiſſet Ieroboam filius Nabath, qui erat in Aegypto (fugerat quippe illuc ante Salomonem) ſtatim reuerſus eſt. Vocaueruntque eum, & venit cum vniuerſo Iſrael & locuti ſunt ad Roboam, dicentes. Pater tuus duriſſimo iugo nos preſſit, tu leuiora impera patre tuo qui nobis impoſuit grauem ſeruitutem, & paululum de onere ſubleua, vt ſeruiamus tibi.

Profectus. Dicto in præcedēti de regno Dauid, hic agitur de eiuſdem regno diuiſo: nam toto tempore præcedenti, ſ. Salomonis, & Dauid patris ſui, regnum Iſrael erat vnicum, & omnes duodecim tribus obediebant eidem. Nunc verò tempore Roboam, & poſt eum, fuit regnum diuiſum in duo, ſ. in regnum Iuda, & Iſrael: & diuiditur liber iſte in tot partes, quot fuerunt reges principales, de quibus in eo tractatur, & ſunt quindecim, vel decē & ſex. Prima eſt de Roboam filii Salomonis, vſq; ad finem decimiſecundi capituli. Secunda eſt de Abia filio Roboam, inſra decimotertio. Tertia de Aſſa filio Abia, inſra decimoquarto. Quarta de Ioſephat filio Aſa, C inſra decimoſeptimo. Quinta de Ioram filio Ioſaphat, inſra vigeſimoprimo. Sexta de Ochozia filio Ioram, inſra vigeſimoſecundo. Septima de Ioas filio Ochoziæ, inſra vigeſimotertio. Octaua de Amaſia filio Ioias, inſra vigeſimoquinto. Nona de Ozia filio Amaſiæ, inſra vigeſimoſexto. Decima de Ioatham filio Oziæ, inſra 27. Vndecima de Achaz filio Ioatham, inſra 28. Duodecima de Ezechia filio Achaz, inſra 29. Decimatertia de Manaſſe, & Ammon duobus regibus, ſ. filio, & nepote Ezechiæ, inſra 33. Decimaquarta de Ioſia filio Amon, inſra trigeſimoquarto. Decimaquinta de filiis eius regnantibus, & nepote vno, inſra trigeſimoſexto. Prima in duas, quod cum agatur de regno Roboam, in cuius tempore regnum diuiſum eſt, primo ponitur regni diuiſio. Secundo diuiſionis continuatio, ſequenti capitulo. Prima D in duas, quia primo ponitur diuiſionis occaſio. Secundo ponitur ipſa diuiſio, ibi *reſponditque rex.*

An continuè & immediatè iſta facta ſunt.
Quæſtio I.

QVæritur circa principium, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta poſt præcedentia, vel eſt ordo mutatus. & an ea, quæ habentur hic, fuerint facta immediate poſt præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod hic eſt ordo continuus. Nam ſupra actum eſt de regno Salomonis, hic autem incipit hiſtoria de regno Roboam filii eius: manifeſtum eſt autem, quod iſta fuerint poſt præcedentia, quia ita eſt ordo naturæ. Ad ſecundum dicendum, quod inter iſta, E & præcedentia non fuit tempus aliquod intermedium, ſed eſt continuatum tempus; quia illico, vt mortuus eſt Salomon, conuenit populus ad accipiendum filium eius Roboam in regem, ne aliquā vacaret ſedes regni; & in præcedenti cap. agitur de morte Salomonis: & hic de congregatione populi ad conſtituendum Roboā in regem: ergo fuerunt iſta immediate poſt illa. Circa primum dr. *Profectus eſt autem Roboam in Sichem.* Eſt Sichem ciuitas in ſorte Ephraim, vt probatur Gen. 48. ſ. quia dedit illam vrbem ſpecialiter Iacob filio ſuo Ioſeph, & prouenire debebat alicui de filiis ſuis. ſ. Manaſſe, vel Ephraim, & prouenit tribui Ephraim: in hac ciuitate ſepulta fuerunt oſſa Ioſeph, quæ tranſlata ſunt de Aegypto. Ioſue 34. Iſta fuit vna de ciuitatib. refugii, quæ

A erant ſex, & iſta erat vna de tribus, quæ erant ad Occidentem Iordanis in ſorte Ephraim: Ioſue 20. Fuit etiam data iſta ciuitas ſacerdotibus ad habitandum. Ioſue 21. de ciuitatibus quadragintaocto, quas iſraelitæ eis daturi erant. Num. 35. quare autem ad iſtam ciuitatem venerit nunc Roboam, dicetur inſra in quadam quæſtione. *Illuc enim cunctus Iſrael conuenerat.* vocatur totus Iſrael omnes duodecim tribus: quia tunc nondum erat facta diuiſio regni Iuda, & Iſrael: ita vt decem tribus vocarentur Iſrael, & duæ tribus vocarentur regnum Iuda: & non eſt intelligendum, quod conueniſſet totus Iſrael, ita quod nemo maneret in toto regno, qui illuc non conueniſſet, ſed principales de Iſrael. ſ. ſeniores, & viri potētes conuenerunt, vel quælibet ciuitates, & loca mittebant procuratores ſuos ad conſtitutionem regis, & quia B illi repreſentabant perſonam omnium aliorum, dicebatur totus iſrael cōueniſſe. *Vt conſtituerent eum in regem.* ſ. Roboam filium Salomonis. Nam fit relatio ad Roboā, de quo dr in fine præced. c. quod mortuo Salomone regnauit pro eo filius eius Roboam, & dr, vt conſtituerent eū in regem. i. vt vngerent. Nam regibus fiebant cæremoniæ quædam vnctionis, de quibus declaratum eſt. 3. Regum 1. & obſeruatæ ſunt illæ in Salomone, vt patet ibi in quadam quæſtione: & non veniebat populus ad eligendum Roboam in regem, quia certum erat, quod ipſe futurus erat rex, cum nulli alii competeret ius regnandi, cum Roboam ſolus eſſet filius Salomonis. Non enim legitur alios habuiſſe filios: ſed legitur habuiſſe duas filias, quas dedit in vxores duobus præpoſitis ſuis, vt patet. tertio Regum quarto, vel dicitur ad conſtituendum C eum in regem, ita quod accipiatur proprie conſtituere, ſcilicet: facere eum regem, vel recipere eum in regē. Nam dato, quod de iure competeret regnum ipſi Roboam, tamen nondum erat rex, quouſque viri de regno ſuſciperent eum, & obedirent ei, & per illam receptionem erat in poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione regni, & ſic dato, quod non vngeretur, poterat conſtitui in regē. Sed dicendum, quod vere conſtitutio in regem non erat aliud, niſi vnctio: nam poſtquam completæ eſſent cæremoniæ vnctionis, clamabant omnes: Viuat rex, vt patet 3. Regū primo, & inſra 23. Et iſta vnctio erat primum, quod fiebat in rege, & per quod manifeſtabatur, quod erat rex: non enim erat ſic in rege vnctio, ſicut in Epiſcopis noſtris conſecratio. Nam Epiſcopus per hoc, quod eſt confirmatus, eſt Epiſcopus etiam ſi non ſit conſecra- D tus, tenetur tamen de iure petere munus conſecrationis inſra certum tempus a iure ſtatutum: ſecus in regib. veteris teſtamenti, quia vnctio efficiebat eos reges. Nam licet prius cōpeteret eis ius ad regnandum, tn̄ nondum erant reges. Sicut cum epiſcopus eſt rite electus, competit ei ius ad eſſe epiſcopum. & tamen non eſt epiſcopus, quouſque confirmetur. Et patet hoc, quia cum Adonias voluit regnare, viuente Dauid fecit ſe vngi in regem. 3. Reg. 1. c. etiam cum Dauid vellet, quod Salomon regnaret, & non Adonias, ante omnia alia fecit eum ipſa die vngi in regem: eodem cap. & non legitur aliquid factū ante illam vnctionem, ergo vnctio erat per quam quis efficiebatur rex. item patet magis inſra vigeſimotertio capitulo, de Ioas, qui erat abſconditus in templo timore Athaliæ Reginæ, & qn̄ voluit Ioiada ſummus ſacerdos E efficere eum regem, eduxit de loco ſecreto templi, & vnxit eum coram toto populo. Et dicitur ibi, quod conſtituerunt eum regem, & ſic apparet, quod nulla alia cæremonia erat in conſtituendo regem, niſi, vt vngeretur, qui futurus erat rex. *Quod cum audiſſet Ieroboam filius Nabath, qui erat in Aegypto.* iſte Ieroboam filius Nabath erat ſeruus Salomonis, & viuente eo fugerat eum in Aegyptum propter timorem, & manſit ibi vſque ad mortem Salomonis, audita autem Salomonis morte, nullum timens rediit in Iudæam, de cauſa fugæ iſtius, & de cauſa aduentus dicetur inſra in quadam quæſtione. Vocatur filius Nabath, quandocunque de eo fit ſermo ad differentiam aliorum, qui vocabantur iſto nomine, & potiſſime ad differentiam cuiuſdam alterius regis Iſrael, qui vocatus eſt Ieroboam, eratque vir nobilis, & ex-

Q celleus

cellens poteſtate, ita vt vocaretur Saluator Iſrael quarto Regum decimoquarto. *Fugeratque illuc ante Salomonem.* Ideſt fugerat in Aegyptum ante Salomonem, ideſt, non audens ſtare ante faciem Salomonis propter cauſam, quæ infra exprimetur. *Statimque reuerſus.* Scilicet, ſtatim, vt audiuit mortem Salomonis, quia iam nullum timebat, vel, quia putabat aliquod emolumentum conſequi de aduentu repentino, vt dicetur infra in quadam quæſtione. *Vocaueruntque eum.* Scilicet, quando venerunt Iſraelitæ in Sichem ad conſtituendum regem ipſum Roboam, vocauerunt Ieroboam, vt veniret cum eis. Ex hoc apparet, quod non illico, ideſt, eadem die, qua mortuus eſt Salomon, vel ſequenti die venit populus in Sichem ad conſtituendum Roboam in regem, ſed fuit aliquod modicum tempus, quod patet: quia potuit audire Ieroboam, in Aegypto exiſtens mortem Salomonis, & venire in terram Iſrael antequam congregarentur Iſraelitæ ad vngendum Roboam in regem, & hoc forte fit, quia ſicut de iure eſt in electionibus Epiſcoporum, quod mortuo Epiſcopo non conueniunt canonici ad electionem, niſi corpore tradito ſepulturæ, & factis exequijs funeralibus, quæ de more fiunt, & tunc conueniunt. Ita cum mortuus eſſet Salomon, totus populus forte conuenit ad ſepeliendum eum honorifice, & completis funeralibus conuenerunt in Sichem ad iſtam conſtitutionem regis faciendam, & ſic interim potuit Ieroboam venire de Aegypto, & præſens eſſe tempore conſtitutionis regis, quæ fieri debebat quare autem Iſraelitæ vocauerunt Ieroboam, vt veniret ad electionem iſtam, dicetur infra in quadam quæſtione. *Et venit cum vniuerſo Iſrael.* Scilicet, in locum Sichem vbi fieri debebat conſtitutio regis. *Et locuti ſunt ad Roboam dicentes.* Antequam conſtituerent eum in regem, petiuerunt ab eo conditiones de modo regnandi, quæ ſequuntur. *Pater tuus duriſſimo iugo nos oppreſſit.* Petebant aliquam alleuiationem à tributis, quæ impoſuerat Salomon: nam Salomon impoſuerat grauia tributa, quæ non poterant tolerare Iſraelitæ, & nunc petiuerunt, quòd auferret illa leuando, vel alleuiando aliquid de illis, vt efficerentur portabiliora. Quare petiuerunt hoc, & quare non petiuerunt tempore Salomonis, infra dicetur in quadam quæſtione. *Tu leuiora impera patre tuo.* Iſta leuiora non erant, niſi in tributo, quod petebant alleuiari, quia Salomon non grauauerat in alio Iſraelitas, niſi in tributis: nam laboribus bellicis, nunquã eos afflixit, cum non fuerint tempore ſuo bella. *Qui nobis grauem impoſuit ſeruitutem.* Scilicet, tanta tributorum magnitudine eos premebat, quod non videbantur ſoluere tributa, vt ſubditi regi ſuo, ſed, vt ſerui Domino ſuo, quia ſeruus quidquid habet dat Domino cum nihil ſibi acquirat, ſed per eum Domino acquiritur. *Et paululum de onere ſubleua, vt ſeruiamus tibi.* Scilicet, nõ petimus, quòd auferas omnia onera tributorum, quæ pater tuus nobis impoſuit, quia iſtud eſſet iniuſtum cum tributa aliqua regi danda ſint, ſed minue aliquid de illis, quia pater tuus grauia illa effecerat, & dicitur, ſeruiemus tibi, ſcilicet, ſeruiemus grato animo, tanquam à te in nullo offenſi, quia alias non poſſemus te equo animo aſpicere: vel dicitur, ſeruiemus tibi, ideſt: ſi tollis paululum de onere iſto, ſeruiemus tibi, & aliter non ſeruiemus, ſicut factum fuit poſtea.

Quare populus conuenit ad conſtituendum regem.
Quæſtio II.

QVæritur vlterius, quare populus conuenit ad conſtituendum regem in Sichem, videtur enim, quod non debebat illuc conuenire, ſed potius in Ieruſalem, quia congregationes iſtæ fieri debebant in loco honorabiliori regni. Iſte autem locus erat Ieruſalem propter multa. Primò, quia erat ſedes regni, nam omnes reges de ſtirpe Dauid dicebantur regnare in Ieruſalem, ſicut pater de Dauid ſecundo Regum quinto, & de Salomone in multis locis.

F Secundo, quia erat ibi templum Domini, & propter reuerentiam loci ſancti fieret ibi honorabilius, & fortè fieret in templo, ſicut rex Ioas in templo vnctus eſt in regem, quarto Regum vndecimo, & infra 23. cap. quia locus iſte in ſe erat excellentior, & cæteris paribus melior erat, quam quilibet locus de toto Iſrael: ideo iſte actus, & congregatio honorabilis, ibi fieri debebat. Vel deberet fieri in Hebrom: & hoc propter multa. Primò, quia ibi fuerat ſedes regni: nam Dauid, de cuius progenie erant iſti, qui regnabant nunc regnauit in Hebrom ſeptem annis, & dimidio. ſ. erat ibi ſedes regni, & dicebatur regnare in Hebrom, ſecundo Regum quinto, & nunquam fuit ſedes regni in Sichem. Secundò, quia Hebrom erat famoſior ciuitas in tota tribu Iudæ: erant. n. nunc reges Iſrael de tribu Iuda, & ob hoc tribus
G Iuda erat excellentior, & ſemper tenuerat principatum inter alias: Nã cum in ciuitate alicuius tribus cõſtitutio fieri deberet, non vr, ꝙ in aliquo loco fieri deberet, niſi in vrbibus Iuda, & ꝙ inter illas erat excellentior ciuitas Hebrom, ibi potius debuiſſet fieri vnctio regis. Tertio, quia ille locus erat honorabilis ſuper oĩa loca terræ Iſrael, propter ſepulchra patrũ, ibi nãque ſepultus eſt Abrahã pater Hebræorũ, & Iſaac, & Iacob, & tres vxores eorum, ſ. Sara, Rebecca, Lia. Geneſis vigeſimono. Ibi ẽt ſepulti erant omnes duodecim Patriarchæ filij Iacob, à quibus nominatæ ſunt tribus Iſrael, præter Ioſeph, qui ſepultus erat in Sichem, vt quidam volunt, ſed ſaltem erant ibi tres primi Patriarchæ, cum vxoribus ſuis, in multis alijs excellebat Hebrom ad Sichẽ: ideo potius debuiſſet fieri congregatio iſta in Hebrom, quam in Si-
H chem. Nicolaos dicit, quòd fuit facta congregatio iſta in loco iſto, quia erat locus in medio regni, & poterant illuc facilius congregari Iſraelitæ, quam ad alium locum ex omnibus partibus regni: aliam rationem dat, quia in Sichem fuit vnctus in regem primus rex Iſrael, ſcilicet: Abimelech filius Gedeonis. Iudicum nono. Sed iſtæ rationes non ſtant. De prima patet, quia non ſtat Sichem in medio regni Iſrael, ſed magis declinat ad meridiem, quàm ad ſeptentrionem, eo quòd eſt in terra ſortis Ephraim Ioſue vigeſimo: & tamen ſors Ephraim eſt apud ſortem Beniamin, & poſtea erat ſors Iudæ, & iſtæ duæ erant ſolum meridianæ ad ſortem Ephraim, & omnes aliæ ſortes erant Aquilonares ei, & ſic magis erat Meridiana, quam Aquilonaris. Ad ſecundam rationem dicendum, quòd non ſtat, quia non meretur Si-
I chem aliquem honorem propter Abimelech, qui ibi conſtitutus eſt rex. Nam vſurpauit ſibi regnum per fraudes, & impietatem, & intruſionem. Et non ſucceſſerunt poſt eum immediatè reges, ſed fuerunt iudices, ſicut prius. Vnde ſcriptura non facit mentionem de eo tanquam de rege, & ſic non mouerentur Iſraelitæ ad eundum illuc, quia ibi fuerat prima coronatio regis. Item ſi aliquis honor exhiberetur illi loco propter coronationem primi regis, fuiſſet ibi coronatus quilibet de regibus prioribus præcedentibus Roboam, ſed non coronatus fuit ibi aliquis eorum, ideo non propter hoc congregati ſunt nunc ibi Iſraelitæ. Patet hoc de Saule, qui fuit primus rex, quia non fuit coronatus in Sichem, ſed in Galgala primo Regum vndecimo: & iterum coronatus fuit in Maſphad, ſcilicet, cum primum aſſum-
K ptus eſt in regem: eodem libro, capitulo vigeſimo t Dauid autem coronatus eſt bis in regem, & vtraque vice in Hebrom, ſecundo Regum ſecundo, & quinto. Salomon autem coronatus eſt in Ieruſalem tertio Regum primo capitulo: ergo non conueniebat populus in Sichem, propter coronationem regis primi ibi factam. Aliquis dicet, quod conuenit populus in Sichem, propter honorem Ioſeph, cuius oſſa ſepulta erant in Sichem, quando ducta ſunt de Aegypto Ioſue vigeſimoquarto. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia propter hoc potius debuiſſet in Hebrom fieri congregatio iſta, cum ibi eſſent oſſa trium Patriarcharum, ſcilicet: Abraham, Iſaac, & Iacob, & vxorum ſuarum Geneſis vigeſimonono. Sed obijcietur, quod potius debuiſſet fieri in Sichem, quia non ſolũ erant ibi oſſa Ioſeph, ſed etiam om-

nium

A nium duodecim Patriarcharum, vt patet Actium ſepti-
mo. Dicendum, quod circa hoc dubium eſt, cum qui-
dam aſſerant illa eſſe in Hebrom, de quibus eſt Hiero-
nymus: & tamen tenendo, quod dicit ſcriptura in ſu-
perficiæ literæ, dicendum, quod non apparet, quod ſit
maioris dignitatis Sichem, quam Hebrom, ſed potius
è conuerſo, quia cum in Hebrom ſunt tres Patriarchæ,
ſcilicet Abraham, Iſaac, & Iacob: & iſti teneantur in ma-
iori veneratione, quam duodecim Patriarchæ minores,
quia ſunt patres illorum, erit locus honorabilior Hebrō.
Item ſi propter honorem Patriarcharum ſepultorum
in Sichem, fieret nunc iſta congregatio in Sichem, ad
coronandum Roboam in regem, ita factum fuiſſet ad
coronationem aliorum regum, ſed nullus alius corona-
tus eſt ibi, vt ſupra dictum eſt. Dicendum ergo, quod
non apparet aliqua cauſa, quare conuenirent nunc Iſ-
raelitæ in Sichem, niſi quia ſic forte conuentum erat in- B
ter Roboam, & populum, quod illuc conuenirent.
Quare autem magis illuc, quam ad alium locum con-
uenire vellent, non eſt multum attendendum, quia for-
te moueri poterant ex aliqua ratione congruitatis, ſe-
cundum tempus, quæ non multum nos tangit, nec a no-
bis poteſt cognoſci.

Quare Ieroboam fugit in Aegyptum.
Quæſtio III.

QVæritur vlterius, quare Ieroboam fugerat in Ae-
gyptum a facie Salomonis. Reſpondendum, quod
hoc fuit, quia Salomon voluit tenere Ieroboam, vt oc-
cideret eum, & ille timens fugit in Aegyptum. Cauſa
quare Salomon voluit occidere Ieroboam, fuit duplex; C
Prima fuit, quia viderat Ieroboā inſurgentem modicū
contra ipſum. Nam Salomon vidēs Ieroboā virum indu-
ſtriū, prepoſuerat eū tribui Ioſeph, & cū Salomon ædifi-
caſſe Mello, & coæquaſſet voraginem eius, doluit Iero-
boam, & incepit modicum infeſtus eſſe Salomoni. ter-
tio Regum vndecimo. Secundum, & principalius fuit
propter elationem Ieroboam, audita prophetia Ahiæ
Silonitis. Nam cum Salomon nimis peccaſſet contra
Dominum in ſenectute ſua, Deus iratus contra eum,
voluit diuidere regnum eius, ſed propter Dauid, non
fecit tempore Salomonis, & deſtinauit illud facere tē-
pore Roboam filii Salomonis. Et ad hoc cum ſemel
tranſiret Ieroboam per agrum, occurrit ei ex mandato
Domini Ahias Silonites Propheta, qui erat indutus pal- D
lio nouo, & diuiſit illud in duodecim partes, tradens
decem ipſi Ieroboam; & duas ſibi reſeruans. Et dixit
ei, quod hoc erat ſignum, quod Deus diuidere volebat
regnum Iſrael, quod conſtabat ex duodecim tribus,
in duo regna, & vnum regnum haberet decem tri-
bus, cederetque ipſi Ieroboam: aliud haberet duas tri-
bus, cederetque ipſi Roboam filio Salomonis: tertio Re-
gum vndecimo: quo accepto a prophetia Ieroboam, fa-
ctus eſt elatus, propter regnum ſibi affuturum, & cœ-
pit aliquo modo ſuperbire contra Salomonem. Et non
ſolum poſt mortem Salomonis, volebat regnum obtine-
re, ſed etiam Salomone viuente illud volebat inuade-
re, & ad hoc faciebat coniurationes cum aliquibus de E
progenie ſua: quod cum Salomon cognouiſſet, voluit
eum occidere. Sic ait Ioſephus octauo Antiquitatum,
ſcilicet: Elatus itaque Ieroboam ſermonibus prophe-
tæ, cum eſſet natura iuuenis fortiſſimus, & rerū gran-
dium appetitus immenſus non quieſcebat, ſed cum ve-
niſſet ad exercitum, habens memoriam eorum, quæ ei
dixerat Ahias, repente niſus eſt populo ſuadere, vt a Sa-
lomone recederent, & regnum ei traderent: cognoſcens
autem Salomon eius voluntatem, & dolum quærebat
eum, vt comprehendens, velociter interimeret, quod
cum cognouiſſet Ieroboam, fugit ad Nabath Aegy-
ptiorum regem.

A *Quare reuerſus eſt Ieroboam de Aegypto.*
Quæſtio IIII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod Ieroboam
reuerſus eſt de Aegypto mox, vt audiuit Salomonis
mortem, quare hoc fecit. Dicendum, ſecundum quoſ-
dam, quod hoc fuit, quia principes Iſrael miſerunt illi-
co, vt mortuus eſt Salomon in Aegyptum, ad vocādum
Ieroboam, & ipſe venit. Sed de hoc dicetur infra ſequ.
quæſtione. Alio modo poteſt dici, quod factum eſt pro-
pter vnum de duobus, Primum eſt, quia Ieroboam fuge-
rat timore Salomonis in Aegyptum. Nunc autem mor-
tuus erat Salomon, & non erat, quem timeret, & ſic re-
uerſus eſt. Secundum erat, & principalius, ſcilicet, quia
Ieroboam audierat ab Ahia Silonite, quod mortuo Sa-
lomone diuideretur regnum, & prouenirent ei decem
B tribus, & Roboam filio Salomonis duæ. Et quia nunc
mortuo Salomone tempus erat conſtituendi Roboam
in regem, & tunc erat opportunitas ad inueniendum a-
liquem modum diuiſionis regni, venit illico de Aegy-
pto, ſ. antequam conſtitueretur in regem ipſe Roboam,
& confirmaretur, quia forte poſtea non eſſet locus ad fa-
ciendum diuiſionem regni. Sed dicetur quomodo Iero-
boam auſus eſt redire in terram Iſrael mortuo Salomo-
ne, quia manebat Roboam filius eius, qui nouerat cur fu-
gatus eſſet Ieroboam à Salomone in Aegyptum, & ille
perſequeretur eum ad mortem cum rediret in terram
Iſrael. Dicendum, quod non habebat cauſam timēdi re-
ditum, Ieroboam, mortuo Salomone, ſicut viuente, pro-
pter multa. Primo, quia tempore Salomonis ſciebat ſe
non poſſe obtinere principatum aliquem in terra Iſrael,
ſed tempore filii eius, quia Ahias propheta dixerat, quod
C non ſcinderetur regnum de manu Salomonis, ſed de
manu filii eius, & contra voluntatē Dei ipſe non pote-
rat aliquid obtinere. Mortuo autem Salomone erat tem-
pus, de quo locutus fuerat ei propheta: ideo non timuit
reuerti. Secundum erat, quia viuente Salomone erat
ipſe Salomon in poſſeſſione regni, & confirmatus ſuper
regnum, & nemo poterat ei reſiſtere, ideo ſi eo viuente
rediret Ieroboam in terram Iſrael, nemo poſſet eum eri-
pere de manu Salomonis: ideo nō audebat redire. Mor-
tuo autem Salomone, cum nondum conſtitutus eſſet Ro-
boam in regem: non obediebant ei viri de regno, & ſic
licet venire Ieroboam, poterant eum defendere cogna-
ti ſui, & contribules de manu Roboam. Si autem ſemel
confirmaretur Roboam rex ſuper totum Iſrael, tunc for-
te timeret Ieroboam manere in terra Iſrael, & fugeret
D in Aegyptum, ſicut tempore Salomonis. Tertium erat,
quia, vt quidam putant principes Iſrael vocauerunt Ie-
roboam de Aegypto, & illi darent ei bonam ſpem. ſ. quod
non timeret redire, & ipſe illis fretus veniret.

Quare vocauerunt Ieroboam, & quando.
Quæſtio V.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod vocaue-
runt Ieroboam, quare vocauerunt eum, vel quādo.
Reſpondendum, quod quidam putant, quod vocatus
fuit Ieroboam de Aegypto, ſcilicet, quod principes mi-
ſerunt ad vocandum eum mortuo Salomone. Sic dicit
E Ioſephus 8. Antiquit. quod mortuo Salomone princi-
pes repente miſerunt in Aegyptum, & euocauerunt in-
de Ieroboam. Dicendum tamen, quod ex litera non ap-
paret, quod principes vocauerunt Ieroboam ex Aegy-
pto. Nam hic dicitur, quod vocauerunt eum, & intelli-
gitur neceſſario de vocatione, quæ fuit ad veniendum in
Sichem poſtquam ipſe fuit in terra Iſrael. Et patet ex li-
tera, cum dicitur, quod cum audiſſet Ieroboam mortuo
Salomone, ſtatim reuerſus eſt, & ſequitur: vocaueruntq;
eum, & venit cū vniuerſo Iſrael. Et ſic prius ipſe venit
de Aegypto in terra Iſrael, quam vocaretur a principio:
ideo dicendum, quod vocauerunt eum ad veniēdum in
Sichem, & non apparet, an vocauerint eum, vt veniret
de Aegypto, quia in ſcriptura non negat hoc poteſt con-
cedi cum Ioſepho, quod vocauerint eum principes

de Aegypto. Cum autem quæritur, ad quid vocatus fuit Ieroboam à principibus Iſrael. Dicendum, quod aut dicimus eum vocatum de Aegypto, vt veniret in terram Iſrael, aut cum eſſet in terra Iſrael vocatus eſt, vt veniret ad conſtitutionem regis in Sichem. Si dicamus eum de Aegypto vocatum: poſſumus dicere iſtam vocationẽ fuiſſe propter vnum de duobus. Vnum eſt, quod Ieroboam forte fugatus fuerat de regno, viuente Salomone, inuitis principibus, & nunc Salomone mortuo, cũ principes diligerent eum, vocauerunt ipſum, vt rediret in terram ſuam.

Secundum erat, & principalius, quia forte intendebant eum facere regem. Nam, vt ait Ioſephus 8. Antiquitatum, Ieroboam tractabat cum exercitu, quod a Salomone recederent, & eum regem conſtituerent: quod cum cognouiſſet Salomon, voluit tenere Ieroboam, & occidere ipſum, & ille aufugit: ideo nunc principes tenentes intentionem illam, quam tum tenebant, quando coniurabant cum Ieroboam, vt facerent eum regem, vocauerunt ipſum, vt nunc exequerentur, quod conceperant conſtituendo eum regem. Si autem dicamus, quod vocauerunt eum, vt veniret cum eis in Sichem: dicendum, quod vocabant eum, quia ipſe erat vnus de principibus Iſrael, & ad iſtam congregationem venire debebant viri maximi de regno. Patet hoc, quia tertio Regum dicitur, quòd Ieroboam erat vir fortis, & potens, & quia Salomon vidit eum virum bonæ indolis, conſtituit eum ſuper tributa domus Ioſeph, id eſt ſuper duas tribus, quæ ſunt Ephraim, & Manaſſe, & ſunt de domo Ioſeph, quia ambo iſti principes tribuum erant filii Ioſeph. Si autem dicatur, quid iſtorum erat veriſimilius, dicendum, quod veriſimilius eſt, quod principes non vocauerint Ieroboam de Aegypto, ſed ipſe audita morte Salomonis, venerit, ex cauſis aſſignatis præcedenti quæſtione, & cum eſſet in terra Iſrael, congregandique eſſent principes, vocauerunt Ieroboam cum cæteris, quia ipſe erat vnus de principibus. Et patet hoc, quia ſi Iſraelitæ intelligerent conſtituere Ieroboam in regem, & ad hoc vocaſſent eum de Aegypto, non tenuiſſent talem modum circa conſtitutionem Roboam in regem, ſcilicet, quod dicerent ei, quod alleuiaret parum de iugo Salomonis, & ſeruirent ei. Nam poterat eſſe, quod Roboam faceret hoc, vel promitteret hoc facere, & ſuſciperet totum Iſrael tunc in poteſtatem ſuam, & cum ſemel confirmaretur ſuper omnes, tenendo omnes vrbes, & fortalicia de manu ſua, poſſet facere quod vellet, & non poſſent Iſraelitæ rebellare, etiam ſi premeret eos, & ſic fruſtrarentur intentione ſua Iſraelitæ, ſcilicet, quod non poſſent conſtituere Ieroboam in regem, Ideo dicendum, quòd non intendebant hoc ſed ſolum volebant alleuiationem tributorum, & quia non conſenſit Roboam, acceperunt Ieroboam in regem, & tamẽ ſi ante hoc, concepiſſent conſtituere Ieroboam in regem, non ſic proceſſiſſent, ſed vocato Ieroboam, conſtituerent eum in regem, nihil petentes à Roboam: imo potius cõſtituerent eum regem citò, priuſquam Roboam ad hoc attenderet, nè poſſet impedire conſtitutionem eius. Sed ſolum dicendum, quod cum rediſſet Ieroboam de Aegypto ſponte ſua, vocauerunt eum principes, vt cum eis veniret ad conſtitutionem Roboam in Regem.

Quare ſit mentio in conuocationẽ de Ieroboam.
Quæſtio VI.

QVæritur vlterius, cũ nõ ſolũ Ieroboam vocatus fuerit ad iſtã congregationẽ Roboã, ſed & oẽs alii principes Iſrael, quare ſpecialius ſit hic mentio de iſto, quòd vocatus ſit, potiſſimè, quia principalius ponit de iſto, quòd venerit in Sichem, quàm de toto alio populo Iſrael 3. Reg. 13. ſ. Venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Iſrael, & locuti ſunt ad Roboã. Reſpondendum, quòd hoc poteſt factum eſſe propter multa. Primo, quia ipſe nunc nouiter veniebat de Aegypto. Nam cæteri principes manſerant ſemper in regno, & poſt mortem Salomonis deliberauerant cum Roboam de loco, in quo eum cõſtitue- F rent in regem, & non interfuerat huic deliberationi Ieroboam, quia nunc veniebat de Aegypto, ideo tanquam ignorans omnia hæc, debuit vocari, quia erat alienus ab iis operibus, & alii, qui erant, & ante hoc fuerant in terra Iſrael, non debebant vocari, vel ſaltem non oportebat, quod fieret mentio de illis, quod vocarentur, ſicut de Ieroboam. Secundo erat propter excellentiam ſuam, ſcilicet, quia ad iſtam congregationem vocati ſunt omnes principes Iſrael, & tamen iſte Ieroboam erat vnus de principibus Iſrael magnus. Nam erat princeps ſuper duabus tribus, ſcilicet, ſuper Ephraim, & Manaſſe, quia dicebatur princeps domus Ioſeph, quæ continebat iſtas duas domos, vt patet tertio Regum vndecimo. Ideo debuit iſte potiuſquam alii vocari ſpecialiter. Tertium, & principalius fuit, quia ſcriptura facit mentionem de G iſto infra, ſicut de rege, ſcilicet, quia factus eſt rex ſuper decem tribus Iſrael, & quia iſta omnia præmittuntur tanquam præparatoria ad conſtitutionem Ieroboam in regem debuit de vocatione eius ſolius mentio fieri, vel ſaltem de eo principaliter.

Quare Salomon compreſſit Iſraelitas iugo.
Quæſtio VII.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Salomon pater Roboam, compreſſit Iſraelitas iugo duriſſimo. Nam videtur, quod non imponeret iugum aliquod, quia. 3. Regum 9 dicitur: De filijs autem Iſrael non conſtituit ſeruire quemquam, & tamen iſtud duriſſimum iugum faciebat ſeruitutem. Reſpondendũ, H ſicut ibi dictum fuit, ſcilicet, quod non compulit Salomon aliquos Iſraelitas ſeruire manualiter in officiis domus ſuæ, & domus Domini, & in quibuſcunque aliis, quia in iſtis ſolum cogebat ſeruire, & operari alienigenas, qui vocantur proſeliti; & non ſolum erat hoc in operibus regis, ſed etiam in operibus domus Domini: nam congregauit Salomon centum quinquaginta millia proſelytorum, ad cædendum lapides, & ad portandum humeris ſuis, ſupra, ſecũdo capitulo. Dicit autem hiſtoria ſcholaſtica, quod Iſraelitæ non erant ſubiecti tributis, ſed ſoluebant vectigalia ad expenſas regis: ſed iſtud non differt quo nomine cenſeantur tributa, cũ Iſraelitæ tantum dicant ſe ſubiectos ad ſeruiendum Salomoni, quod viderentur ſerui ipſius. Dicendum ergo, quòd verum eſt, quod Salomon impoſuit eis onera grauia, vel I compulit eos ſeruire, non quidem in operibus manualibus, ſed in tributis pecuniaribus.

Quare impoſuit tanta onera. Quæſt. VIII.

QVæritur vlterius, quomodo tanta onera imponebat Salomon Iſraelitis, quod videbantur eſſe ſubiecti ſeruituti. Nam dicitur hic, pater tuus impoſuit nobis grauem ſeruitutẽ erat tamen Salomon rex bene ſe habens ad Deum, & ad populũ, & populus gaudebat habens ipſum in principẽ, vt patet ſupra 7. & 3. Reg. 8. Si tamen opprimeret populũ ſeruitute peccaret, & etiam ad populum male ſe haberet, & non gauderet populus de eius principatu, ergo non impoſuerit eis talem ſeruitutem. Reſpondendum: quod Salomon in prin- K cipio regni ſui, in omnibus bene ſe habuit: in fine autem regni ſui, male ſe egit: ideo a principio: colebat Deum, non recedens à mandatis eius, & populum bene tractabat. In fine autem deprauatũ eſt cor eius per mulieres: ita vt coleret idola, ita & deprauatus eſt circa populum, ſcilicet, quod ex magna auaritia, exigebat tributa immenſa nimis: & ſic grauabat populum, & quia iſta impoſitio grauis erat, ita vt non videretur eis impoſita ad accipiendum aliquid ab eis, ſed ad extorquendum quidquid habebant, ſicut faciũt Domini reſpectu ſeruorum, quibus nihil omittunt: dicebatur impoſuiſſe Salomon ſeruitutem populo. Pro quo ſciendum, quod omnia tributa determinata, quæ Salomon quolibet anno recipiebat, erant ſexcenta ſexaginta talenta auri. præcedenti cap. & 3. Reg. 10. Et iſta diuidebantur per om-

nes

nes tributarios regis Salomonis: nam multi reges alieni A genæ erant tributarij eius, ſcilicet, omnes reges Chananæorum, & rex Ammon, & Moab, & Idumæ, atq; quidam de Syris, iſtis imponebatur certa pars illius ſummæ, Reliqua autem pars imponebatur Iſraelitis quolibet anno, & iſta ſumma erat tam grauis reſpectu ipſorum, quòd nullo modo erat eis tolerabilis.

An Iſraelitæ potuerint iuſtè petere alleuationem. Quæſtio IX.

QVæritur vlterius, an Iſraelitæ peccauerunt ponendo Roboam iſtam conditionem. ſ. q̄ alleuiaret eis paululum de onere, & ſeruirent ei, vel potuerunt iuſtè petere. Reſpondendum, quod in conſtitutionibus, ſiue electionibus regum conſueuerant ponere legem, & B componere multa cum rege ſuo ſcilicet quod populus promittit regi obedientiam, & famulatum, & rex iuret obſeruare illa, quæ ipſi petierint, & tunc ſi rex noluerit aſſentire petitionibus eorum, recedunt ab eo iuſte: nam illi, qui habent regem, non habent eum in Dominum propriè loquendo, ſed in rectorem, qui poſitus eſt ad procurandum vtilitatem ſubditorum, & non ſuam, vt patet 8. Ethic. Et ſi ſecus agat, non eſt rex, ſed tyrannus, & deponi mereretur: non eſt tamen iuſtum, regem iniuſtè agentem, pro quocunque grauamine ſubditorum deponi, niſi ſit valde magnum, vel efficiatur incorrigibilis: quia ſi pro quolibet crimine deberet deponi, grauius damnum ſequeretur, & ſcandala multa, quam in tolerando aliquantulum iniuſtum principatum: populus ergo, vt prouideat vtilitati ſuæ, non debet deponere re- C gem pro quocunque crimine: ſimile ponit Ariſt. 2. Politic. cap. de politia Hipodomi: dicens de legibus, quod non debet mutari lex, quandocunque reperiatur iniuſta, & reperiatur alia melior, niſi ſit magnum grauamen, quia maius erit damnum quod incurreret propter mutationem frequentem legum, quam id, quod ſequeretur, patienter tolerando legem aliqualiter iniuſtam. Nã ſi mutarentur leges frequenter, periret omnis auctoritas legum, quia efficeretur populus aſſuetus ad non obediendum legibus: ideo dato, quod aliquis inſtitutus ſit in regem, & progenitores ſui ſemper regnauerint ſuper illum populum, ſi grauauerit nimis ſubditos ſuos, licite receditur ab obedientia eius, quia reges non ſunt verè Domini, ſed rectores. Ideo inter eos, & ſubditos ſuos, D eſt aliquod iuſtum Politicum, & quando ceſſauerit illud iuſtum, ceſſabit, omnis communicatio ſubditi & principantis. Si autem reges eſſent vere Domini: dato quod grauarent ſubditos ſuos, non poterunt recedere ab eis iuſtè, nec poterunt conqueri de illis, quia inter Dominum & ſeruum non eſt aliquod iuſtum politicum, vt patet x. Ethic. quia ſeruus eſt poſſeſſio Domini ſui, vt patet ibi. Et eſt homo ſimpliciter alterius 1. Polit. 2. c. Quia tñ facilius eſt aliquem non recipere, quam excludere illum, cum turpius eiciatur, qui non admittatur hoſpes. Conſueuerunt omnes populi, antequam aliquem in regem ſuper ſe conſtituant, firmare cum eo pacta regni, quæ rex iurat obſeruare, & ſi non vult iurare ille, habet iuſtiſſimam cauſam populus non ſuſcipiendi illum in E regem. Sic autem erat nunc de Hebræis, qui grauiter oppreſſi fuerant tempore Salomonis, & non potuerunt liberari eo viuente ab hac ſeruitute. Nunc autem, quia conſtituebatur rex nouus, & veriſimile erat, quod ipſe vellet omnia iura petere, quæ pater ſuus exigebat, cum ſit conſuetudo regnantium nouas inuenire exactiones, & veteres nunquam minuere, habebant opportunitatem Iſraelitæ nunc ad hoc, quod liberarentur ab hac ſeruitute, componendo cum rege ſuo, quod non grauaret eos, ſicut Salomon grauauerat, & ſi nollet aſſentire, poterant ab eo licite recedere, ideo non peccauerunt Iſraelitæ ponendo conditionem iſtam Roboam, & vſi ſunt iure ſuo.

Conſuetudo quæ eſt circa regẽ conſtituẽdũ.

Quare non petierunt hoc à Salomone. Quæſt. X.

QVæritur vlterius, cum nunc Iſraelitæ conquererentur de magnitudine tributorum, quæ impoſuerat eis Salomon, & peterent modicum alleuiari de eis, quare non petierunt hoc a Salomone viuente. Reſpondendum, q̄ multiplex cauſa eſt. Prima eſt, quod in conſtitutionibus regum ſolent componere cum eis pacta, & non poſtquam regnauerint. Sic enim dicitur de Saule 1. Reg. 10. quando electus eſt in regem a toto populo, quod locutus eſt Samuel ad totum populum legem regni, & ſcripſit eam in libro, poſuitq; coram Domino, & in principio regni cuiuslibet fit, ideo cum nunc Roboã conſtituendus eſſet in regem, poterat populus conuenienter ponere cum eo iſtud pactum. ſ. q̄ nõ grauaret eos tributis, ſicut Salomon, & non poterant ſic petere a Salomone, qui iam erat conſtitutus in regem. Secundum eſt, quod quando aliquis conſtituendus eſt in regem, nondum eſt rex, & ſic non ſe habent ad eum ſubditi, ſicut ad Dominum, vel ad regem, ſed ſicut ad perſonam priuata, & poſſunt quidquid voluerint cum eo componere ex æquo. Cum autem fuerit quis conſtitutus in regem iam eſt præſidens, & non poteſt ſubditus ſe habere ad illum ex æquo, ſicut priuata perſona ad priuatam, ſed ſicut ſubditus ad prælatum, & ſic non poterit ita conuenienter petere ab eo quęcunq; pacta, ſicut quã do nondum erat conſtitutus in regem. Tertium eſt, quia quando nondum eſt conſtitutus in regem, vt conſtituatur, concedet quidquid petatur, quia alias impe- C dietur ei via ad honorem. Cum autem ſit factus rex, obtinuit quod vult, & nihil vltra appetit, & ſic non habet aliquid, per quod trahatur ad condeſcendendum pactis, quæ petuntur ab eo: ideo conuenientius eſt, q̄ petatur aliquid ab aliquo quando conſtituendus eſt in regem, quam quando conſtitutus eſt. Et ſic erat de Roboam, quod conuenientius poterant ab eo petere Iſraelitæ iſtam releuationem, quam à Salomone. Quartum erat, quia difficilius videbatur Salomoni concedere iſtam alleuiationem, quam Roboam, quia Salomon impoſuerat certam ſummam tributorum, quam quolibet anno exigebat ab Iſraelitis, & ſi de illa aliqd alleuiaret minuẽdo, videbatur illud perdere, & tñ graue eſt alicui perdere de eo quod habet. Quod autem peteretur a Ro- D boam iſta alleuiatio, facilius erat, quod concederet eã, quia nihil perdere videbatur concedendo, nam nunquã Roboam habuerat aliqua iura regni, ideo antequam inciperet poſſidere, dato quod minueret aliqua de illis iuribus, quæ Salomon pater ſuus ſolitus erat ſuſcipere, nõ videretur grauari. Si tamen ſemel inciperet poſſidere, & recipere omnia iura, quæ ſolitus erat recipere Salomon, & poſtea peteretur ab eo, quod remitteret aliqua de illis, erat ei graue, quia iã perderet ſi remitteret. Quintum erat, quia q̄ Iſraelitæ peterent a Salomone, q̄ alleuiaret eis tributa, quæ exigebat, non videbatur eis proficere, quia putabant, q̄ nunquam illud obtinerent à Salomone, & tamen poterant obtinere a Roboam filio eius cum nondum eſſet conſtitutus in regem: ideo nunquam reclamauerunt tempore Salomonis, licet grauarentur, quia erant ſub poteſtate illius, & clamauerunt in E principio regni Roboam, ſcilicet antequam conſtitueretur in regem. Aliqui dicunt ſextum eſſe, ſcilicet, quia voluerunt Iſraelitæ habere occaſionem cõtra Roboam: nam nolebant, quod dominaretur ipſe eis, ſed magis Ieroboam, & vt haberent occaſionem diuidendi regnum, petiuerunt iſtam alleuiationem, ad quam forte non credebant faciliter condeſcenſurum Roboam, & ſic recederent ab eo.

Qui ait: poſt tres dies reuertimini ad me. Cumque abiiſſet populus, iniit conſilium cum ſenibus, qui ſteterant coram patre eius Salomone, dum adhuc viueret dicens: quid datis conſilij, vt reſpondeam populo? qui dixerunt ei: Si placueris populo huic & leniueris eos verbis clementibus, ſeruient tibi omni tempore. At ille re-

liquit conſilium ſenum, & cum iuuenibus tractare cœpit, qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. Dixitque ad eos. Quid vobis videtur, vel reſpondere quid debeo populo huic qui dixit mihi: ſubleua iugum, quod impoſuit nobis pater tuus? At illi reſponderunt ut iuuenes, & nutriti cum eo in delicijs, atque dixerunt: Sic loqueris populo, qui dixit tibi: pater tuus aggrauauit iugum noſtrum, tu ſubleua: & reſpondebis ei: Minimus digitus meus groſſior eſt lumbis patris mei. Pater meus poſuit vobis graue iugum, & ego maius pondus apponam. Pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cædam vos ſcorpionibus. Venit ergo Ieroboam, & vniuerſus populus ad Roboam die tertio, ſicut præceperat eis.

Qui ait: poſt tres dies reuertimini ad me. Noluit reſpondere Roboam illico: ſed petiuit trium dierum inducias ad deliberandum, & in hoc caute agebat: nã petitio Iſraelitarum videbatur ei valde præiudicialis. ſ. ꝙ alleuiationem illam faciendo, quam petebant Iſraelitę, minuebatur magna pars redditũum regis, & ſi concederet nunc releuationem illam, grauabat ſe. Si autem illico reſponderet, quod nolebat facere aliquam alleuiationẽ, populus indignaretur, & forte conſtitueret alium in regem. Si autem reſponderet nunc aliquid, & poſtea mutaret propoſitum ſuum, erat res pernitioſi exempli. ſ. ꝙ in principio regni ſui inciperet mentiri, & potiſsime circa cauſas arduas in præiudicium regni totius, ideo noluit reſpondere quicquam, nec deliberate, & in hoc recte egit, ſi ita conſulto poſtea reſpondiſſet. *Cumque abiſſet populus.* ſ. receſſiſſent a facie Roboam illi, qui petebant nomine totius populi alleuiationem tributorũ. *Iniit conſilium cum ſenibus, qui ſteterant coram patre ſuo Salomone dum adhuc viueret.* Totum hoc factũ eſt in Sichem, vbi erat populus congregatus. ſ. petiuerunt a rege alleuiationem, & petiuit inducias trium dierum, expectauitque populus illis tribus diebus ibidem, vt ẽt Roboam ſi poſt illos tres dies reſponderet iuxta voluntatem populi coronaretur in regem. Et dicitur, ꝙ conſilium iniit cum ſenibus, in quo recte egit, quia conſilium ad prudentiam pertinet. Eſt autem prudentia in ſenib. propter magnitudinem ætatis. Nam propter multum tempus poſſunt habere multas experientias, & per experientias prudentia gignitur: ideo difficile eſt eſſe iuuenes prudentes, quamquam facile ſit eos eſſe Mathematicos 6. Ethic. In iuuenibus autem paucitas temporis eſt & paucæ experientię; ideo difficile erit iuuenis prudens ſecundum perfectam prudentiam. Contingit autem iuuenibus, perfectam cognitionem habere circa Mathematicas Artes, quia non requirunt experientiam aliquã, ſed ſolam cognitionem imaginatiuam; & ſic non eſt iuuenis conueniens auditor moralis philoſophiæ; quia cõſtat eum non eſſe prudẽtem, vt patet 1. Ethic. & dicitur. *Qui ſteterãt coram patre ſuo.* Accepit namque Roboam eoſdem in conſiliarios, quos tenuerat pater ſuus, quia cũ nunc nouiter mortuus fuerat pater ſuus, nondum mutauerat officiales domus ſuæ. Vel forte intendebat tenere eoſdem in conſiliarios, quos pater ſuus tenuerat, quia illi, qui erant conuenientes conſiliarii pro patre ſuo, eſſent pro eo conuenientes, cum pater ſuus eſſet prudentior, & ſapientior eo; iſti aſſiſtentes Salomonis ſunt, de quibus habetur. 3. Regum 4. Et dicit hiſtoria ſcholaſtica, quod iſti erant Sadoc, & Banaias, & cæteri principes, qui aſſiſtebant Salomoni, vt patet, eodem capitulo. Sed ſatis videtur dicendum, quod aſſiſtentes Salomoni, eſſent alii, quam illi, qui ponuntur ibidem, quia ibi ponuntur expreſſe fere omnes principes Salomonis, & deinde ſequitur Azarias filius Nathan ſuper eos, qui aſſiſtebant regi, & ſic iſti aſſiſtentes regi erant principes diſtincti ab omnibus principibus, qui ponuntur ibi. *Quid datis conſilij, vt reſpondeam populo.* Scilicet, inſtat tẽpus reſpondendi, deliberate ſuper reſponſione. *Qui dixerunt: ſi placueris populo huic.* Scilicet, ſi condeſcenderis precibus populi præcantis pro alleuiatione tributorũ. *Et leniueris eos verbis clementibus.* Ideſt, lenias, vel mitiges furorem eorum verbis blandis, quæ vocantur ver-

F ba clementia; iſti ſenes rectum dabant conſilium; nam videbant populum concitatum eſſe animo, & ad rebellandum paratum, ideo niſi leniretur verbis pacificis, faciliter regnum ſcinderent; voluerunt ergo ſenes, ꝙ nunc Roboam condeſcenderet in totum verbis populi, & inciperent ſubditi eſſe, & ſeruire ei placato animo, & poſt hoc poterat, ſi vellet, grauare eos tributis, & tunc nõ repugnarent, quia non haberent opportunitatem rebellãdi; & ſic falleret eos Roboam, & aſſequeretur quod volebat, & dixerunt, quod verbis clementibus leniret eos, quia cum ſermo blandus alicui proponitur, etiamſi deſideret iraſci, non habet vnde moueatur: ideo oportet, ꝙ per ſermonem blandum mitigetur furor; ſic Patet Prouerb. 15. ſcilicet; Sermo mollis frangit iram, ſermo durus ſuſcitat furorem. Maxime autem, quia talis erat con-

G ditio plebis, quod ſi primus impetus eius verbis mollibus mitigaretur, poſtea non haberet locum inſurgendi. *At ille reliquit conſilium ſenum.* in hoc Roboam male fecit, quia reſpuit conſilium ſeniorum. Et poteſt dupliciter intelligi, quod reliquit conſilium ſenium, vno modo, quod reliquit illud ſententialiter, ſcilicet, diffiniendo apud ſe non eſſe conſilium illud bonum: ideo quidquid eueniret, quod deberet ſequi conſilium aliud. Alio modo, quod reliquit conſilium ſenium. i. ſuperſedit ab executione eius quouſque audiret conſilium iuuenum. An illi forte melius ſecundum arbitrium ſuum iudicarent: ſed primum verum eſt, quia omnino dereliquit Roboam conſilium ſenium, non intendens ſequi illud, & in hoc fuit ſuperbus; putauit n. Roboam, ꝙ minuebatur maieſtas ſua, ſi conſentiret petitioni populi,

H quaſi ex timore, & quia humiliabatur, ex conſilio iuuenum, dereliquit illud. Fuit autem fortaſſis Deus in cauſa, excæcando miſerabilem Roboam, vt regnum diuideretur. *Et cum iuuenibus tractare cœpit.* Fuit Roboã valde ſtultus, quia relicto cõſilio ſenum, cœpit tractare de reſponſione danda, cum iuuenibus, quia ad iuuenẽ non pertinet rite conſulere, ſiue ſit iuuenis ſecundum ætatem, ſiue ſecũdum morem, quia ille ex ætate, iſte aũt ex paſſione impeditur recte iudicare. Sciendum, quod iſti iuuenes, de quibus dicitur, non erant multum iuuenes ſecundum ætatem, ſed magis ſecundum morem, quod patet, quia dicitur quod iſti nutriti fuerant cum Roboam: cõnutritio autem importat coætaneum eſſe. Nam nutritio in parua ætate eſt, & ſic iſti connutriti ſunt ipſi Roboam, quando erat Roboam paruę ætatis, erant iſti cum

I eo, & tamen Roboam erat quadraginta vnius annorum, vt patet 3. Regum 14. Ergo iſti, qui nutriti erant cum eo non erant multum iuuenes ætate, ſed erant iuuenes prudentia. Et ſic etiam vocatur aliquis non ſolum iuuenis, ſed etiam puer, quando eſt annorum centum. ſ. quod habet prudentiam puerilem, vel deſideria puerilia, vt patet Iſai. 65. ſ. Maledictus erit puer annorum centum. Poteſt intelligi aliter, ꝙ vocentur iſti iuuenes, reſpectu illorum, qui dederant prius conſilium; nã licet illi eſſent maturæ ætatis. ſ. quadragenariæ, vel quaſi: tamẽ illi, qui dederant prius conſilium, erant valde maioris ætatis. ſ. ſexagenariæ, vel maioris, & ſic reſpectu illorũ, vocantur iſti iuuenes, & iſtud intendit litera. ſ. quia illi, cum quibus nutritus eſt Salomon, & qui ſteterãt corã eo, neceſſe erat, ꝙ eſſent ſeniores, quam illi cum quibus nutritus eſt

K Roboam filius eius. *Qui cum eo nutriti fuerant.* ſ. erant coætanei ei, & cũ eſſent filii nobilium, nutriebantur in aula regia, cũ filiis regis. *Et erant in comitatu illius.* ſ. ſicut connutriti fuerant ei, ita vſq; hodie manebant in comitatu illius, qui erant filii nobiliũ, & non poterat honorabilius manere filius regis, quam cũ talibus aſſociaretur, errabat tñ in vſu eorum, quia non tradebat ſingulis propria; nam non debebat vti eis ad cõſilium, ſed ad comitatum, voluit tamen vti conſiliariis, relictis ſenib. quod abſurdũ erat. *Dixitque ad eos quid vobis videtur?* ideſt, quid vobis videtur bonum, quod fieri debeat in hoc negotio. *Vel reſpondere quid debeo.* iſta duo poſſunt poni pro eodem, ita quod ſit repetitio ſententiæ ſub aliis verbis, ſicut ſæpe frequentatum eſt in ſacra ſcriptura. Alio modo, quod ponantur pro diuerſis, ſcili-

cet,

ret, quod ſortaſſis videretur vnum debere fieri, & aliud debere reſponderi: vtpote, ſi deliberarent, ꝙ bonū erat, ꝙ Roboam non minueret aliquid de oneribus, quæ impoſuerat pater eius Salomon, & tñ nunc reſpōderet iuxta volūtatē populi, vt mitigaret animū eorum cōcitatū, dicens, ꝙ faceret oīa, quæ illi petebant: & poſtea cum ſemel ſubiecti eſſent ei, nihil efficeret. *Populo huic.* Nō cōputauit Roboam iuuenes iſtos de populo: nam licet illa ſubleuatio peteretur nomine omnium de populo, non computabantur iſti de populo, ſed de domo regis, cum eſſent conutriti ei, & paſcerentur de bonis eius. *Qui dixit mihi: ſubleua iugum, quod impoſuit nobis pater tuus.* Ideſt alleuia: nam non erat intentio populi, ꝙ totaliter auferrentur onera, quæ impoſuerat eis Salomon: quia non erat iuſtum, ꝙ populus liberaretur a tributis omnino, quia tūc nō relinquerentur regi redditus ordinarij, ſed quia Salomon impoſuerat magna tributa, quod minueretur aliquid de illis, & illud erat alleuiaſe iugum. Sciendum, quod iſta tributa, quæ Iſraelitæ vocabant iugum, non erant tributa poſita ab accidenti, ſed erant tributa, quæ ſingulis annis ſoluebantur Salomoni, & ob hoc putauit populus illa iam tranſiſſe in genus iurium regalium. Nam ſi ab accidenti poſita fuiſſent, ſcilicet vno anno, vel raro, non putaret Roboam illa tranſiſſe in iura regalia, & conſequenter non curaret populus petere à Roboā, quod alleuiaret illud iugum; quia nullum eſſet adhuc iugum cauſatum, ſed erant tributa annua, quæ omni anno erant æqualia: ſicut dicitur ſupra in litera, & 3. Regum 10. ꝙ pondus auri, quod afferebatur per ſingulos annos Salomoni, erat ſexcentorū ſexaginta ſex talentorum, & iſtud erat de omnibus tributis, quæ dabantur Salomoni quolibet anno, ab omnibus tributariis ſuis, & quandam partem iſtorum tributorum ſoluebant Iſraelitæ, & de illa parte volebant ſibi aliquid minui, quia videbatur eis dura illa ſolutio. *At illi reſponderunt vt iuuenes.* Ideſt reſponderunt ſtultè: in quo innuitur, ꝙ malè reſponderunt, & etiam ꝙ modus conſilii iuuenum eſt fatuus circa ea, in quibus intercidit paſſio. *Et nutriti cum eo in delicijs.* Iſta duo impedierunt rectum conſilium, ſ. iuuentus, & nutritio in delicijs. De iuuentute patet, quia ſiue ſit iuuentus ſecundū ætatem, ſiue ſecundum morem, facit iudicium diſtortū. Nam iuuenis ſecundum ætatem, nō habet prudentiam, vel habet eam imperfectam: iuuenis, vero ſecūdum morem impeditur paſſione, & illuc tendit, quo paſſio trahit: ideo conditio iuuenis eſt, male conſiliari, niſi per accidens, & hoc ſignatur hic, inquantū non dicitur, ꝙ reſponderunt iuuenes, ſed ꝙ reſponderunt vt iuuenes. Secundum impedimentum, ſ. conutritio in delicijs, patet ꝙ impediat rectum conſiliū, & hoc dupliciter, vno modo ex eo, ꝙ nutriti in delicijs ſunt delicatiſſimi: ideo ſūt valde paſſibiles, & à quolibet aduerſo, quantumcunq; paruo, patiuntur, ſicut habentes teneram complexionē: ſic ait Boetius de Conſol. lib. 2. proſa 4. ſ. Adde quod cuiuſque felicißimi ſenſus delicatiſſimus eſt, & ſi non cuncta ad nutum ſuppetant, minimis quibuſque proſternitur. Et quia iſti iuuenes erant enutriti in delicijs, quælibet aduerſitas, grauiſſima videbatur, & quia in propoſitione populi de alleuiatione oneris, videbatur eis quędam diminutio regiæ maieſtatis, quam non æquo animo tolerare potuerunt: ideo reſtrinxerunt fortiter, dicentes, ꝙ reſponderet grauiter Roboam. Secundum eſt, & principalius, quia illi, qui in delicijs ſemper enutriti ſunt, nunq̄ experti fuerunt aliqua aduerſa, & ob hoc paruum conſilium in eis eſt, quia experiētia aduerſorum, facit hominē cautum: nā cum homines ſemel inciderint in pericula, vel plures, ſi poſtea peruenian ad ſimilia negotia, timent incidere in talia pericula, & cauent ea, & ob hoc deliberant qualiter ſe habeant, ne in ea incidant, & ſic timor prudentiam apponit, iuxta illud Iſai. 28. ſ. vexatio dabit intellectum, ſcilicet experientia anguſtiarum. Cum autem quis nunquam expertus eſt aliqua aduerſa, non hēt quid timeat, nec de quo caueat: idō nimis indeliberatè agit, quod eſt contra prudentiam, cuius regula eſt diu conſiliari 6. Ethic. Et ideo nutriti in

A delicijs, maximè errant in agendis. Sed tunc dicetur, cum iſta eſſent iuuenes, & nutriti in delicijs, cur voluit Roboam conſilium eorum habere, relicto conſilio ſeniorum? Dicendum, quòd cauſa fuit, quia Roboam erat nutritus cum iſtis iuuenibus, & ſolitus erat eis deſideria ſua exponere, & tractare cum illis omnia, quæ agere debebat: ideo nunc ex quadam familiaritate, inclinatus eſt ad conſulendum illos. *Sic loqueris populo, qui dixit, pater tuus aggrauauit iugum noſtrum.* Scilicet populus, qui talia petit, talem reſponſionem meretur. Nam verum eſt, quod reſponſio erat dura, & tamen putabant illi iuuenes, quod peccaret grauiter populus contra regem, petendo talia: ideo voluerunt, quod durè ei reſpōderetur. & dicitur, aggrauauit iugum noſtrum, ideſt impoſuit nobis graue iugum. *Tu ſubleua.* ideſt tu minue,
B vel alleuia, imponendo minorem taxam tributorum, quam impoſuerat pater tuus. *Et ſic reſpondebis eis.* Scilicet, ſicut ſequitur, & eſt repetitio ſententiæ. *Minimus digitus meus groſſior eſt lumbis patris mei.* Scilicet, vos putatis me eſſe virum parui animi, & parui honoris: ideo vultis diminuere ſtatum meum de ſtatu patris mei: quia ad ipſum nunquam talia locuti eſtis, & ad me loquimini, ideo dico vobis, qd̄ non arbitremini hoc, quia ego non ſum minoris cordis, nec honoris patre meo: ſed valde maior illo. Nam minimus digitus meus, eſt groſſior lumbis patris mei, ideſt minima res mea, eſt maior rebus maximis patris mei.

Et eſt conueniens Metaphora: nam in toto corpore humano, non eſt membrum gracilius digito: ſic nullum eſt groſſius lumbis, & ſic comparantur maxima, & mini-
C ma, pertinentia ad Salomonem, & ad Roboam. Iſtud conſilium dabant iuuenes Roboā, quia vltra hoc, quod erāt inexperti, & delicati, & non conſiderabant mala futura, volebant complacere Roboam. Videbant enim illum inclinatum ad hoc, cum reliquiſſet conſilium ſeniorum, quod erat ad humilitatem: ideo conſuluerunt ei ad ſuperbiam, & in hoc erant imprudentes valde, quia in conſulendo alicui, ſequebantur affectionem eius. *Pater meus impoſuit vobis iugum graue.* Scilicet, exigendo tributa magna quolibet anno. *Et ego maius pondus apponam.* Scilicet, maiora tributa adhuc imponam quā pater meus, nam non ſum minoris ſtatus, & honoris patre meo: ideo non alleuiabo vos, tollendo tributorum partem: ſed potius augebo illa, quia maioris ſtatus ego ſum, quam pater meus, cum minimus digitus meus, ſit
D groſſior lumbis patris mei. *Pater meus cecidit vos flagellis, & ego cadam vos ſcorpionibus.* Scilicet, pater meus percuſſit dura percuſſione, quæ eſt percuſſio flagelli: & tamen ego duriorem percuſſionem apponam, qualis eſt percuſſio ſcorpionis: ſcilicet dura fuerunt tributa, quæ pater meus extorſit à vobis: ſed duriora erunt, quæ ego exigam, & comparantur iſta ſub nomine flagelli, & ſcorpionis.

Eſt enim ſcorpio flagellum quoddam, quod in funiculis habet quaſdam ſphærulas plumbi, & ſunt iſtæ ſphærulæ in extremo, ad hoc, quod grauis percuſſio ſit, & vocantur ſcorpiones iſta flagella, quia ſicut ſcorpio cauda mordet: ita flagella illa, in extremitate habēt percuſſionem duram: Vel vocatur ſcorpio flagellum quoddam, quod in extremitate recuruatum eſt: ideo ex illa
E parte mordet ſicut ſcorpio. *Venit ergo Ieroboam & vniuerſus populus ad Roboā die tertio, ſicut præceperat eis.* Quando populus petiuit alleuiationem tributorum, petiuerat Roboam inducias trium dierum ad reſpondendum, & populus expectauit illis tribus diebus in Sichem, tanquam ſollicitus quid Roboam reſponſurus eſſet, cum ex illa reſponſione, ſtatus populi penderet, & dicit Ioſephus 8. Antiquit. quod ſuſpecti fuerunt Iſraelitæ de mala reſponſione Roboam, quia non ſtatim reſpondit ſperare bona. & quia tamen non prorſus negauit, erant adhuc ſolliciti, quid reſpondere vellet. & illo die manebat adhuc Roboam in Sichem, & reſpondit hoc duriſſimum verbum.

Quomodo aſſenſit conſilio iuuenum ipſe Roboam, &c. *Quæſtio X I.*

QVæritur, quomodo iuuenes voluerit taliter conſulere Roboam, & quomodo ipſe aſſenſit conſilio eorum: & quomodo ſenes permiſerunt ipſi Roboam ſic reſpondere, cum periculum regni ſequeretur ex tali reſponſione. Ad primum dicendum, quod iuuenes moti ſunt ad hoc multipliciter. Primò, quia erant enutriti in delicijs, & non ſuſpicabantur aliqua mala futura. Vnde dato, quod Roboam reſponderet grauiter populo, non putabant diſceſſionem futuram: ſed quod timerent eum, & manerent ſemper in obedientia eius; quia cum nunquam vidiſſent diſceſſionem fieri, non ſuſpicabantur nunc illam futuram. Secundum erat, quia cum G eſſent teneri, & læderentur verbo populi, ex quo videbatur lædi maieſtas regis, & ſtatus eorum, non potuerũt cogitare circa aliud, niſi quomodo retribuerent dura pro duris. Tertiũ erat, quia iuuenes erant, & non cogitabant ſecundum prudentiam, ſed ſecundum paſſionem, & ſic quamquam in promptu eſſet illa pericula diſceſſionis regni euenire, non conſiderabant circa illa. Ad ſecundum de Roboam dicendum, quod aſſenſit cõſilio iuuenum ex eadem cauſa, qua iuuenes moti ſunt ad conſulendum hoc, primo, ſcilicet, quia non putabat, ꝙ populus faceret diſceſſionem, licet durè reſponderet, ſicut non fecerat diſceſſionem tempore Salomonis, licet grauia tributa eis impoſuerit. Secundum erat, quia putauit valde ſibi præiudicari, quod ipſe reputaretur minor patre ſuo, ita quod peteretur ab eo, quod minue- H ret tributa, quæ pater ſuus impoſuerat, & ſic haberet minores redditus quam pater ſuus. Tertium erat, quod etiam ipſe erat iuuenis ſecundum morem, & nihil conſiderauit niſi ſecundum deſiderium. Quartum erat, quia Deus aduerſatus eſt ei, vt impleretur verbum ſuum de diuiſione regni prænunciata per Ahiam Silonitem, vt patet 3. Regum 12. Ad tertium de ſenioribus conſulentibus dicendum, quod conſilium eorum rectum erat, & tamen noluit illud exaudire Roboam, & licet ipſi viderent ex hoc diſceſſionem imminere, non potuerunt auertere mentem Roboam ad hoc: non enim conſiderabat malum ſibi futurum: ſi enim cogitaſſet nunquam ſic reſpondiſſet. Quod patet, quia poſtquam durè reſpõdit, & populus cepit facere ſeditionem, miſit virũ pru- I dentem Aduram nomine, qui leniret animos populi ex parte regis: ſed non exaudierunt eum, ſed potius lapidauerunt. Si enim a principio putaſſet diſceſſionem futuram ex reſponſione ſua dura, ſicut poſtea expertus eſt, potius a principio temperaſſet verba ſua quam poſtea quando vellet lenire populum.

An peccauit reſpondendo. *Quæſt. X II.*

QVæritur vlterius, an Roboam peccauit reſpondendo populo iſta dura, quæ reſpondit. Aliquis dicet, quod non: quia Deus induxit eum ad dicendũ iſta, quæ dixit. ſ. vt compleretur ſermo Ahiæ Silonitis: vt patet 3. Regum 12. & ſequenti cap. Reſpondendum, quod peccauit Roboam ſic reſpondendo, & fuit valde K ſtultus: vnde vocatur ſtultus Eccleſ. 47. ſcilicet, finem habuit Salomon cum patribus ſuis, & dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo ſtultitiam gentis, & imminutum prudentia Roboam, qui auertit gentem conſilio ſuo. Item peccauit Roboam: quia mentitus eſt: nã dixit, minimus digitus meus eſt groſsior lũbis patris mei, in quo ſignabat ſe maioris honoris, & dignitatis eſſe quam pater ſuus fuerit: ſed iſtud falſum eſt, quia pater ſuus fuit excellentiſſimus gloria, & honore, & diuitijs, & ſapientia ſuper omnes reges, qui fuerant ante eum, & poſt eum futuri erant, vt patet tertio Regum tertio, & ſupra primo. Roboam autem erat quidam vir inutilis, & ſtultus carens omni perfectione: ſicut patet infra 12. ſcilicet. Porro Roboam erat vir rudis, & corde pauido: nec potuit reſiſtere. Item peccauit, quia abſtulit honorem debitum patri, quia dato quod ſit filius melior patre, non debet

F dicere ſe meliorem illo: quia ſic non ſolum nullum honorem ei dat, ſed etiam dehonorat eum: dixit tamen Roboam, minimus digitus meus groſsior eſt dorſo patris mei; in quo patrem ſuum minorem ſe valde faciebat: ideo peccauit. Item Roboam peccauit propter verba iniuſta, & grauiora, dicens pater meus cæcidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus, & pater meus poſuit ſuper vos iugum graue, ego autem maius põdus apponam: ergo peccabat aggrauando ſaltem verbis populum. Item Roboam locutus eſt ex ſuperbia, oſtentans ſe valde excellentem: ergo peccauit. Item Roboam per verba ſua creauit diuiſionem populi, & præſtitit occaſionem ad idolatriam, quam poſtea exercuerunt decem tribus Iſrael, diuiſæ a regno ſuo, vt colligitur Eccleſiaſ. 47. Ergo peccauit, & ſatis durè, & quantum ad hoc, ip- G ſe meruit priuari regno, non ſolum quantum ad quandam partem, ſicut factum eſt: ſed etiam totaliter, & tamen noluit Deus totum regnum auferre propter merita Dauid: vt patet 3. Reg. 11.

Reſpondítque rex dura, derelicto conſilio ſeniorum: locutuſque eſt iuxta iuuenum voluntatem: Pater meus graue vobis impoſuit iugum, quod ego grauius faciam: Pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cædam vos ſcorpionibus. Et non acquieuit populi precibus: erat enim voluntatis Dei, vt compleretur ſermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Ieroboam filium Nabath. Populus autem vniuerſus rege duriora dicente, ſic locutus eſt ad eum. Non eſt nobis pars in Dauid: ne- H *que hæreditas in filio Iſai. Reuertere in tabernacula tua Iſrael, tu autem paſce domum tuam Dauid. Et abijt Iſrael in tabernacula ſua. Super filios autem Iſrael, qui habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. Miſitque rex Roboam, Aduram, qui præerat tributis, & lapidauerunt eum filij Iſrael, & mortuus eſt: porro rex Roboam currum feſtinauit aſcendere, & fugit in Ieruſalem: receſſitque Iſrael à domo Dauid, vſque ad diem hanc.*

Reſpondítque. Hic ponitur ſecundum huius cap. ſ. ipſa diſceſſio, vel regni diuiſio, quæ ſecuta fuit ex reſponſione regis, & dicitur. *Reſpondítque rex dura.* Scilicet, minimus digitus meus groſſior eſt lumbis patris mei, pater meus cæcidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus: & vocatur rex ipſe Roboam, non ꝙ tunc I eſſet rex, quia nondum fuerat in regem inſtitutus, ſed conuenerat populus, vt eum inſtitueret, & quia non conuenerunt cum eo, non inſtituerunt illum, ſed Ieroboam: fuit tamen Roboam rex ſuper duas tribus, ſ. Iudam, & Beniamin poſtea. *Derelicto conſilio ſeniorum.* Qui ſuaſerunt ei, quod leniret populum verbis clementibus, dato quod non intenderet ſic facere, vt ſemel reciperent eum in regem, & confortaretur ſuper illos, quia poſtea poterat facere de illis quidquid vellet. *Locutuſque eſt iuxta iuuenum voluntatem.* Illi enim dixerant ei, quod diceret, minimus digitus meus groſſior eſt lumbis patris mei, vt oſtenderet ſe habere animum regalẽ, & ſic eum magis timerent: ſed errabant nimis, quia cum nondum eſſet Roboam rex, volebant ei apponere rega- K les minas. *Pater meus graue vobis impoſuit iugum.* Non reperitur hic illa clauſula, ſ. minimus digitus meus groſſior eſt lumbis patris meis, & tamen debet intelligi, ꝙ omnia iſta dixit Roboam Iſraelitis, ſicut dixerant iuuenes in litera. *Quod & ego grauius faciam.* Scilicet, ego reddam tributa veſtra maiora, quam pater meus illa fecerit. *Pater meus cecidit vos flagellis,* idest, ſubiecit vos pater meus aliquibus laboribus, qui erant graues, ſicut flagella. *Ego verò cædam vos ſcorpionibus.* Scilicet, ego vos ſubijciam maiorib. laborib. & tributis, quæ ſunt ſicut flagella ſcorpionum in reſpectu ad alia flagella ſimplicia. *Et non acquieuit populi precibus.* Scilicet, noluit Roboam conſentire precibus populi præcantis pro liberatione, vel alleuiatione aliquali ab onere, quod impoſuerat Salomon erat enim voluntas Dei, vt compleretur ſermo ſuus, quem dixerat per Ahiam Silonitem.

Nam

Nam prænunciauerat Deus, ꝙ regnum diuideretur, & maneret ſolum quædam pars eius in manu Roboam, & reliquum daretur Ieroboam filio Nabath: & ſi Roboã conſentiret precibus populi, non compleretur verbum Domini: quia populus nõ haberet aliquam cauſam, nec colorem ad faciendum diſceſſionem, & diuiſionem regni, ſi Roboam conſentiret precibus eorum alleuiando iugum ipſorum, ſicut ipſi petebant: & tamen Deus prænunciauerat, quòd regnum diuidendum eſſet, ideo vt compleretur verbum Domini, procurauit, quod non cõſentiret Roboam precibus populi, & ſic diuideretur regnum. *Quem locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Ieroboam filium Nabath.* Ahias Silonites prænunciauerat diuiſionem regni ad Ieroboam filium Nabath: nã cum eſſet Ieroboam in agro inuenit eum Ahias, qui erat indutus pallio nouo, & ſcidit in duodecim partes iſtud, & dedit decem ipſi Ieroboam declarans ei, quòd futurus eſſet rex ſuper decem tribus Iſrael, & Roboam filius Salomonis regnaret ſuper duas tribus reſiduas. 3.Reg. 11. & non fuerat iſta prophetia denunciata alteri: vt aũt verificarentur iſta, Deus fecit, ꝙ non conſentiret Roboã precibus populi: & iſtud non eſt per modum præcepti negatiui, ſ. iubendo, ne conſentiret precibus populi: nec etiam erat cogendo voluntatem ſuam ad hoc, quia voluntas nullam coactionem ſuſcipit: ſed excæcando intellectum ſuum, ad iudicandum hoc. De modo autem excæcandi intellectum, qualiter Deus fecit, declaratũ eſt latiſſime. 3.Regum 12. ſuper hoc, in quadam quæſtione, quæ incipit: quæritur an potuerit peccare Roboam reſpondendo populo dura, quæ locutus eſt. *Populus autem vniuerſus.* Scilicet, totus populus grauiter locutus eſt contra regem cum rex grauiter loqueretur contra populum, & dicitur vniuerſus, ſ. de decem tribubus. Nam populus de tribu Iuda, & Beniamin manſit ſemper in obedientia Roboam: licet grauia locutus fuerit, & parauit ſe ad pugnandum contra decem tribus, ad reducendum eas ad vnionem regni: vt patet ſequenti cap. & 3.Regũ 12. *Rege duriora dicente.* Scilicet, Roboam loquente dura, ſ. minimus digitus meus, &c. Et vocatur rex: quia factus eſt rex ſuper tribum Iuda, & Beniamin poſtea, nondum tamen erat rex. *Sic locutus eſt ad eum.* Scilicet, in præſentia Roboam locuti ſunt iſta grauia, quæ ſequuntur, ſcilicet, quòd nollent eum habere in regem. *Non eſt pars nobis in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai.* Scilicet, ſi haberemus aliquam partem in Dauid, ita quod eſſemus de progenie eius, dato quòd Roboam nos grauaret, deberemus ſuſtinere propter cognationem: quia tamẽ ſumus extranei, non habemus aliquam partem in eo, aut in poſteritate eius, non debemus ſuſtinere iſtam aggrauationem, ſed recedere à Roboam, & conſtituere nobis alium in regem: & dicitur non eſt pars nobis in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai, quod ad idem pertinet: nam pars, & hæreditas idem ſunt, & Dauid, & filius Iſai, idem ſunt, cum Dauid eſſet filius Iſai. 1. Regum 16. & 17. cap. Iſta verba erant conuenientia ad cauſandam diſceſſionem: ideo iterum Siba filius Bocri viuente Dauid, cum vellet rebellare Dauid, & auertere ab eo totũ populum dixit: quæ nobis pars in Dauid, & quæ hæreditas in filio Iſai? reuertere Iſrael in tabernacula tua: vt patet 2.Regum 10. cap. præter tribum enim Iuda, receſſerunt tunc omnes à Dauid, ſed poſtea Dauid reduxit ad ſe oẽs eodem c. *Reuertere in tabernacula tua Iſrael.* Ideſt, o Iſrael iam non cures de Roboam, nec conſtituas eum in regem, ſed reuertere in tabernacula tua, ſcilicet non maneas iam in loco iſto, expectando conſtitutionem regis: nam congregati fuerant in Sichem ad hoc ſolum, vt conſtituerent Roboam in regem: ſed quia iam non concordabant cum Roboam, non reſtabat, niſi vt reuerteretur totus Iſrael in tabernacula ſua, ideſt ſinguli in ciuitates ſuas, ad diſponendum de negotijs ſuis, & non curarent iam de conſtitutione Roboam in regem: iſta ſunt verba admonentis populi ſeipſum ad recedendum a Roboam. Et vocatur hic Iſrael, totus populus Iſrael, ſcilicet duodecim tribus, quia nondum facta fuerat diuiſio illa, per quam decem tribus vocatæ ſunt regnum Iſrael, ſed omnes deſcenden-

A tes de Iacob, qui & erat Iſrael, vocantur hic Iſrael, & oẽs hos hortantur iſti recedere à Roboam, quorum quędam pars parua erat domus Dauid. *Tu autem paſce domum tuam Dauid.* Iſta verba poſſunt eſſe ad increpandũ, vel inſultandum ipſi Roboam, ſ. tu Roboam reſpondiſti male populo, ideo nunc paſce domum tuam, i. dominare ſolum ſuper domum tuam, & nõ cures de reliquo Iſrael, quia totus à te recedet, quaſi dicat: non manebit tibi honor, quem prius habebas principando omnibus tribubus. Aliter poteſt intelligi non per modum inſultandi, ſcilicet. Recede, vel reuertere Iſrael in tabernacula tua, & tu Dauid vide domum tuam, ſcilicet quilibet ſit de cætero ſolicitus de ſeipſo, ſ. Iſrael curabit de domo ſua, quæ eſt tribus Iuda, vel de cognatione Dauid ſolum. *Et abiit Iſrael in tabernacula ſua.* Ideſt omnes viri, qui erant
B congregati in Sichem ad conſtituendum Roboam in regem, & expectauerant ibi per tres dies reſponſum eius, auditis verbis iſtis, receſſerunt in ciuitates ſuas, nolendo conſtituere Roboam in regem, nec faciendo cum eo aliquam concordiam. *Super filios autem Iſrael, qui habitabant in ciuitatibus Iuda regnauit Roboam.* Scilicet, facta iſta diſcordia, noluit totus Iſrael conſtituere Roboam in regem concorditer, ſicut prius intendebat: ſed receſſerũt decem tribus Iſrael, & non habuerunt Roboam in Dominum: ſed duæ tribus, ſcilicet Iuda, & Beniamin conſtituerunt eum in regem: nam antequàm de Sichem recederet Roboam, conſtituerunt eum in regem iſtæ duæ tribus: & dicitur de habitantibus in ciuitatibus Iuda, & ſubintelligitur etiam de ciuitatibus Beniamin, quia non ſolũ
C regnauit Roboam ſuper Iuda, ſed & ſuper Beniamin: & tamen interdum nomine Iuda, intelligitur & tribus Beniamin: eo ꝙ ambæ conſtituebant vnum regnum, qđ vocatur regnum Iuda: & ſic accipitur interdũ Iuda pro tribu, vel ſorte, & interdum pro regno, & tunc comprehẽdit tribum Iuda, & Beniamin. *Miſit que rex Roboam Aduram.* Roboam inciuiliter motus, reſpondit populo durè, & populus receſſit ab eo, nolẽs ipſum conſtituere in regem. Cum autem vidit, ꝙ culpa ſua eueniſſet, ſ. ꝙ durè locutus fuerat, voluit reducere populum ad ſe blãditijs, erat tamen iam ſerò, cum ſemel populus feciſſet diſceſſionem, & ad hoc miſit Aduram virum prudentẽ, vt loqueretur populo blandè ex nomine regis, vt reduceret eos ad vnitatem regni. *Qui præerat tributis.* Iſte Aduram vocatur interdum Adoniram: 3.Regum 4. Et
D erat vir venerabilis, qui tempore Salomonis præfuerat tributis 3.Regum 4. Et nunc etiam volebat Roboam, ꝙ præeſſet tributis tempore ſuo: vel nondum Roboam ordinauerat de tributis, quia nondum erat rex, & ſic nõ eſt veriſimile, ꝙ ordinaſſet adhuc officiales domus ſuæ, & regni: ſed illi, qui erant officiales tempore Salomonis, quia nondum priuati fuerant ſuis officijs, dicebãtur habere nomina illorum officiorum, & ſic Aduram tempore Salomonis erat collector tributorum. 3.Regum 4. Et quia nondum nouos officiales inſtituerat Roboam, dicebatur iſte adhuc præeſſe tributis. *Et lapidauerunt eum filii Iſrael.* Suadebat iſte Aduram, decem tribubus Iſrael, reditum ad Roboam, & fortè apponebat aliqua verba minarum inter verba ſuaſoria, & populus, qui indignatus erat nimis contra Roboam, lapidauit Aduram nuncium eius. *Et mortuus eſt.* Scilicet, quia lapidibus eum
E vulnerauerunt vſque ad mortem. *Porrò rex Roboam currum feſtinauit aſcendere.* Audito, quod populus lapidaſſet Aduram, & eſſet nimis indignatus contra Roboam: timuit ipſe Roboam, quod etiam contra eum procedere vellet populus ad lapidandum, & præ timore aſcendit velociter currum ad fugiendum. Nam ſuper currus reges ambulabant: quia ille erat modus quietiſſimus, & erat pro tempore belli, & pacis: præſupponendum eſt ex hoc, quod Roboam erat adhuc in Sichem, quando lapidatus eſt Aduram. Modus autem fuit, quod totus populus conuenit in Sichem, & fortè prima die congregationis, totus populus venit ad Roboam, & petiuit ab eo, quod alleuiaret iugum, quod impoſuerat illis pater eius. ipſe tunc petiuit trium dierum inducias ad deliberandum, & habito conſilio iuuenum: reſpondit

dit die tertia: Minimus digitus meus, &c. Quo audito, populus ſcandalizatus valde verbis Roboam, dixit, quę nobis pars in Dauid, & quæ hæreditas in filio Iſai: & fecerunt diuiſionem regni. Manebant tamen in Sichem, & quia decem tribus Iſrael manifeſtatæ fuerant feciſſe diſceſſionem hanc, miſit Roboam ad illas Aduram, vt perſuaderet eis redire ad ſe verbis blandis, & illæ noluerunt, ſed potius lapidauerunt eum: quo audito Roboam timens de morte ſua, potiuſquam ſperans concordiam poſſe fieri inter eum, & populum, fugit, recedens de Sichem in Ieruſalem, quę erat terra regni ſui. Nam ſi poſtquam Iſraelitæ dixerunt: Quæ nobis pars in Dauid, & illud, Reuertere Iſrael in tabernacula, receſſiſſent de Sichem in tabernacula ſua, & Roboam iuiſſet in terram ſuam, & poſtea mitteret ipſum Aduram in terram decē tribuum Iſrael, & ibi lapidarent eum, non habebat Roboam propter quid timeret, & fugeret: nec etiam poſſet fugere in Ieruſalem: quia iam præſupponeretur eſſe in Ieruſalem, & tamen audita morte Aduram, feſtinus aſcēdit currum, & fugit in Ieruſalem: ergo erat tunc in Sichē cum toto populo Iſrael, & timuit, quòd licet occiderant nuncium ſuum, ita & occiderent eum, ſi ibi diutius maneret. *Et fugit in Ieruſalem.* Erat enim metropolis regni, & ſedes in Ieruſalem, & fugit illuc: etiam quia erat ciuitas propinqua loco, de quo fugiebat: nam eſt Ieruſalem in ſorte Beniamin, & Sichem in ſorte Ephraim, & ſors Ephraim eſt coniuncta ſorti Beniamin, præter hoc, quod vna eſt Aquilonaris, & altera Auſtralis. Erat autem Roboam rex ſuper Iudam, & Beniamin, & ſic potuit fugere in Ieruſalem, quæ eſt ciuitas Beniamin. *Receſſitque Iſrael à domo Dauid.* Ideſt decem tribus, quę vocantur hic Iſrael receſſerunt manifeſte a domo Dauid, ideſt a regibus de domo Dauid, nolentes ei obedire. *Vſque ad diem hanc.* Ideſt, iſta rebellio durat vſque ad diem, quo ſcriptus fuit liber iſte: non intelligitur de tempore, quo ſcriptus fuit liber iſte per Eſdram: quia iſtud fuit poſt captiuitatem Babilonis, & tamen multo ante hoc, non erat regnum Iſrael, quia tranſlati erāt Iſraelitæ in Aſſyrios. 4. Reg. 17. Et tamen receſſus non dicitur propriè niſi pro eo tempore, quo manebant Iſraelitæ in rebellione, & iſtud nō erat niſi quandiu manebant in terra ſua, & poterant obedire regibus de domo Dauid, vel abſtrahere ſe ab eis, ideo nō dicebantur tunc manere in rebellione, ſed intelligitur de tempore, quo ſcripſit ille librum ſuum, cuius hiſtoriā ſecutus eſt Eſdras, ſcilicet Semeias Propheta, & Addo videns: quia iſti duo ſcripſerunt hiſtoriam Roboam, & de diuiſione regni infra 12. Et tunc verum eſt, quòd tempore illorum duorum Prophetarum ſcribentium, manebat Iſrael in hac rebellione: cum maneret in terra ſua. Si tamen velimus intelligere de tempore, quo ſcriptus fuit iſte liber per Eſdram, adhuc poterit intelligi, ſcilicet, receſſit Iſrael a domo Dauid vſque in diem hanc, ideſt receſſit, & nunquam rediit ad domum Dauid vſque ad hanc diem: nam cum nunquam redierit verum eſt, quod etiam vſque ad diem illum non redierat.

An peccauerunt tribus diuidendo, & recedendo. Quæſtio XIII.

QVæritur circa, iſtam diuiſionem regni, an peccauerunt nunc iſtæ decem tribus Iſrael, recedendo à Roboam, & diuidendo regnū eius. Aliquis dicet, quod non peccauerunt, quia Deus approbauit illam diuiſionē, & eo volente facta eſt, vt patet ſupra in litera, & ſequēti cap. & 3. Regum 12. Bona ergo fuit: ſed reſpondebitur, quòd iſtud non tenet, quia omnia mala pœnalia, quæ aliquibus eueniunt, Deo volente, & ordinante eueniunt: eo quòd non eſt malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit: Amos 3. Et tamen manifeſtum eſt, quòd multi infligunt alijs pœnas iniuſtè, & peccant. Sed adhuc reſpondebitur pro illa parte, quod non peccauerunt Iſraelitæ, quia quandoque quis præiudicat alteri, licet Deus velit, quòd præiudicetur illi in pœnam, tamen ſi præiudicans voluerit ſatisfacere, diſſoluendo grauamen, recipitur diſſolutio grauaminis, imo iura humana compellunt ad diſſo[l]uendum talia grauamina: Deus tamen voluit, quòd iſtud grauamen, quod decem tribus Iſrael intulerant Roboam diuidendo regnum eius diſſolueretur: quia cum filij Iuda vellent pugnare contra decem tribus Iſrael, vt reducerēt eas ad ſe, Deus dixit, quòd non pugnarent, vt patet ſequenti cap. & 3. Regum 12. quia voluntate ſua iſtud factum fuerat, ergo non peccauerunt Iſraelitæ recedendo à Roboā.

F Reſpondendum vno modo, quòd Deus non prohibuit hic fieri ſatisfactionem: ſed prohibuit peti illam. Stat autem benè, quòd aliquis mereatur pati grauamen, quod ſuſcipit, & tamen ille, qui infligit, non poſſit iuſtè infligere: ideo tunc qui grauatur nō poterit petere diſſolutionem grauaminis: qui tamen grauauit illum, licitè poterit diſſoluere grauamen, imò tenebitur. Sic fuit in propoſito, quia Roboam merebatur quantum ad Dei iudicium, priuari maiori parte regni, propter peccata Salomonis, vt declaratum eſt in quadam quæſtione. 3. Reg. 12. Etiam

G metuit hoc peccatis proprijs, vt declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione. Ideo quòd populus recederet a Roboam, iuſtum erat, quantum ad ipſum, & ſic non poterat petere diſſolutionem grauaminis, quia verè non erat ei inflictum grauamen. Si tamen comparetur ad populum, qui receſſit ab eo, fortè non habuit iuſtam cauſam recedendi ab eo: ideo populus teneretur redire ad Roboam, quamquam nō poſſet petere Roboam, quòd populus ad eum rediret. Nunc autem nō dixit Deus decem tribubus Iſrael, quia non redirent ad Roboam: quia forte ſi ipſi voluiſſent redire, Deus acceptaſſet reditum: ſed ſolum prohibuit hic viros Iuda volentes pugnare cōtra decem tribus Iſrael, ad reducendum eas ad vnitatem regni, ſicut prius: ſed Roboam non habebat ius petendi hoc: ideo

H non patet ex hoc, quòd non peccauerunt decem tribus Iſrael recedendo a Roboam, quamquam ipſe non haberit ius petendi vnionem regni. Aliter poteſt dici, quòd dato quod Iſraelitæ vellent redire ad Roboam, & Deus diceret, quòd non redirent, non ſequebatur, quod non peccaſſent recedendo ab illo: quia ipſi forte egerunt diuiſionem illam, ſine aliqua cauſa. Deus autem, ex aliqua cauſa occulta Iſraelitis, vellet, quod non redintegraretur regnum in pœnam Roboam: ſed id quod neſciebant Iſraelitæ, non poterat eos excuſare: ideo non excuſarentur quin peccarent. Dicendum tamen, quòd his nō obſtantibus, non peccauerunt Iſraelitę recedendo à Roboam. Et ratio eſt, quia cuilibet permittitur à Deo defenſio legitimè habita. Qui autem non eſt ſeruus, non cogitur à Deo, quod ſeruiat alicui: ſed Iſraelitæ erant liberi, & habebāt ſuper

I ſe reges, non vt Dominos, ſed vt rectores, ſi igitur reges eorum vellent ſubijcere eos in ſeruos, vel grauare ſupra modum licitè poterant recedere ab eis: ſicut quælibet gens poteſt recedere à rege ſuo, quando fuerit valde iniuſtus: vt declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione. Roboam autē volebat opprimere nimis Iſraelitas: nam dixit: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cędam vos ſcorpionibus: pater meus poſuit ſuper vos iugum graue, ego autem maius pondus apponam, ſupra in litera, & 3. Reg. 12. Ideo poterat populus licitè recedere ab eo, vt non reduceretur in ſeruitutem, cum non obligaretur ſeruire ei, nec cuiquam alteri.

An poterat licitè populus recedere. Quæſt. XIV.

K QVæritur vlterius, cùm decem tribus Iſrael receſſerunt a Roboam propter dura verba, quę reſpondit, nunquid ſi reſpondiſſet blandè, an poterant Iſraelitæ licitè recedere ab eo. Aliquis dicet, quod quantumcunque blande reſponderet Roboam, poterat populus licitè ab eo recedere, quia Deus prædixerat, quod decem tribus recederent a Roboam, & eſſent ſubiectæ Ieroboam: vt dicitur. 3. Reg. 11. Ergo poterāt recedere illæ decem tribus qualitercunque reſponderet Roboam. Reſpondendum tamen, quod iſtæ decem tribus non poterant licitè recedere a Roboam, ſi non feciſſet aliquid dignum diuiſione regni, & in præiudicium earum. Iſtud autem poteſt neceſſe, quandocunque nimis grauaret ſubditos ſuos: vnde ſi

ap. in-

à principio reſpondiſſet Roboam malè. ſicut reſpondit,
poterant licitè ab eo recedere Iſraelitæ, ſicut fecerunt. Si
autem non reſpondiſſet malè, non habebant tunc aliquā
cauſam iuſtam recedendi: ſi tamen a principio benè re-
ſpondiſſet, & poſtea grauaret ſubditos: poterant recede-
re ab illo quocunque tempore grauaret eos. Iſtud autem
non erat ſpeciale in Roboam: nam etiam ſi Salomon, vel
Dauid grauaſſet nimis populum tributis, vel ſeruitute
aliqua, poterant recedere ab eis, licet iſti eſſent reges vn-
cti. Cum autem obijcitur, quod diuiſio regni fuerat præ-
nunciata per prophetiam, dicendum quod iſta non da-
bat Iſraelitis aliquod ius recedendi a Roboam: quia pro
phetia nunquam eſt mandatum de agendo, vel nõ agen
do: ſed eſt prænunciatio de euentu rerum: ideo neminē
obligat: ſolum enim mandatum, eſt ad agendum, vel
non agendum: vnde Iſraelitis non debebat eſſe cura de
verificando prophetiam Dei: quia cum ipſe prænūciaſ-
ſet hoc, ipſe verificaret illud, & non egebat adiutorio
Iſraelitarum ad hoc. Item Iſraelitæ debebant intellige-
re, quod iſta prophetia dicta erat cum conditione, vel
ſaltem ſubintelligebatur, ſ. ſi Roboam grauaret populū;
ideo ſi non reperirent aliquod grauamen, intelligere de-
bebant prophetiam nõ eſſe complendam, & ſic quouſ-
que viderent cauſam rationabilem, non debebant rece-
dere à Roboam. Item cum ſæpe prophetiæ intelligātur
ſecundum comminationem, & non ſecundum firmitatē
diuinæ ſententiæ: vt patet Ierem. 18. & Ezech. 33. debe-
bant interpretari iudæi, iſtam prophetiam dictam eſſe
ſecundum comminationem: ideo ſi non impleretur, non
erat inconueniens. Sed Deus, qui dixerat illam, ſi ſecun-
dum firmam ſententiam illam protulerat, verificaret eā.
Si autem ſecundum comminationem dicta eſſet, nõ cõ-
pleretur: ideo ſi Iſraelitæ prætextu prophetiæ huius, re-
cederent a Roboam, nulla alia exiſtente cauſa, cum iam
de iure communi tenerentur manere in regno poſterita-
tis Dauid, ex promiſſione facta Dauid: 2. Regum 7. &
præcedenti lib. 17. peccarent, & tenerentur redire ad vni
tatem regni, quam iniuſte introduxerant.

An duæ tribus poterant licitè recedere à Roboam.
Quæſtio XV.

QVæritur vlterius, an aliæ duæ tribus, quæ manſerūt
cum Roboam, ſ. Iuda, & Beniamin, poterant ab eo
licitè recedere, propter verba dura, quæ dixit, ſcilicet:
pater meus cæcidit vos flagellis, ego autem cædam vos
ſcorpionibus. Aliquis dicet, quod non poterant licitè
recedere: quia ſi recederent, maneret poſteritas Dauid
ſine regno, & tamen Deus dixerat, quod non auferretur
regnum totaliter de domo Dauid, ſed diuideretur, ideo
tenebantur iſtæ duæ tribus manere cum Roboam. Item
Deus dixit, quod decem tribus ſolum daret ipſi Ierobo ā
3. Regum 11. Ergo neceſſe erat, quod manerent duæ tri-
bus cum Roboam. Reſpondendum, quod duæ tribus, q̃
manſerant cum Roboam, potuiſſent licitè ab eo recede-
re, ſicut cæteræ, quia iſta verba Roboam, grauabant om-
nes de regno ſuo, cum diceret, quod imponeret eis gra-
ue iugum, ideo quilibet poterat recedere ab illo: nec ob-
ſtat prophetia, quia ſicut declaratum eſt præcedenti q̃-
ſtione, quod decem tribus non excuſabantur, ſi propter
ſolam prophetiam recederent a Roboam, ita nec duæ tri
bus obligabantur manere cum Roboam propter ſolam
prophetiam, ſi aliàs haberent iuſtam cauſam recedendi
ab eo. Conſtat autem, quod habebant iuſtam cauſam re-
cedendi: quia dixerat Roboam, quod grauaret eos ni-
mis: ideo non obſtante prophetia, poterant licitè rece-
dere ab eo. Immo dicendum, quod ſi prophetia aliqua
obligaret duas tribus ad manendum, non magis obliga-
rentur manere tribus Iuda, & Beniamin, quę manſerunt,
quàm quæcunque aliæ tribus, eo quod prophetia non
determinauit, quæ tribus manere debebant cum Roboā,
& quæ recedere: ſed quælibet debebat putare ſe obli-
gatam eſſe ad manendum, cum Roboam. Ad primam
rationem in contrarium, dicendum, quod iſta erat pro-
phetia, & non mandatum: ideo non obligabat aliquas

A de tribubus Iſrael, potiuſquam ſi nunquam fuiſſet data:
ſed ſi nunquam fuiſſet data illa prophetia, licuiſſet om-
nibus tribubus iſrael: ex cauſa iuſta recedere à Roboā:
ergo etiam nunc licebat, non obſtante prophetia. Ad
Deum autem pertinebat verificare illā, & ſic fuit: quia
ipſe mouit cor decem tribuum, vt recederent a Roboā;
pro grauamine, quod promittebat Roboam ſe facturū.
Duas autem tribus Deus mouit ad permanendum, ſ. q̃
quamquam Roboam iſta diceret, vellent manere cum
eo: habebant tamen libertatem recedendi. Ad ſecundam
rationem eodem modo dicēdum, quod prophetia erat,
& non præceptum: ideo non obligabat, ſi tamen obliga-
ret, non magis obligaret iſtas duas tribus, ſ. Iuda, & Be-
niamin, quam quaſcunque aliàs, cum nullam determina
ret, vt ſupra dictum eſt.
B

Quare miſſus eſt Aduram ad decem tribus, &c.
Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius circa Aduram, qui miſſus eſt ad
decem tribus iſrael, ad quid miſſus eſt. Aliqui di-
cunt, quod miſſus eſt ad petendum tributa, & hoc colli-
gunt ex duobus. Primo, quia receſſerant iſtæ decem tri-
bus à Roboam, & volebat ipſe experiri, an verè receſſiſ-
ſent, & ad hoc iuſſit peti ab eis tributa regalia, vt ſi ne-
garent tributa, pateret eas omnino receſſiſſe a Roboam,
& tunc ſciret ipſe, quid expediret ei agere contra illas.
Si autem tributa ſoluerent, manifeſtum erat eas non re-
ceſſiſſe ab eo. Secundum eſt. quia dicitur hic, quod mi-
C ſit Roboam ipſum Aduram, qui præerat tributis, ergo
videtur, quod mittebat eum ad petendum tributa, quia
aliàs fruſtra poneretur, & fieret mentio, quod Aduram
præerat tributis. Dicendum tamen videtur, quòd non
miſſus fuit Aduram, ad petendum tributa, ſed ad facien
dum aliquid aliud, & hoc quia non eſt veriſimile, quòd
nunc peteret Roboam tributa. Primo patet, quia quan-
do miſit Roboam ad Iſraelitas Aduram, adhuc mane-
bant iſraelitæ, & ipſe Roboam in Sichem, in quo loco
conuenerant ad conſtituendum eum in regem: Quod
patet, quia quando locutus fuerat Aduram iſraelitis, la-
pidauerunt eum, quo audito Roboam, timuit, & feſtinus
aſcendit currum, fugitque in Ieruſalem: & tamen ſi non
manerēt iſraelitæ, & Roboam, ſimul adhuc in Sichem,
non timeret Roboam ad hoc, quod oporteret eum fuge-
D re. Nam ſi ſinguli iſraelitarum receſſiſſent in tabernacu
la ſua, non habebat Roboam, quem timeret, etiam ſi ipſe
maneret in Sichem: vel ſi ipſe receſſiſſet iam de Sichem
in terram ſuam, dato quod omnes iſraelitæ eſſent con-
gregati in Sichem, & ibi lapidarent Aduram, non time-
ret Roboam, nec haberet cauſam fugiendi, quia erat iam
in terra ſua, & tamen quia erat Roboam in Sichem, &
ibi etiam omnes tribus iſrael, & lapidauerant Adurā,
timuit Roboam: quia ſi ibi maneret ipſe aliquanto tem
pore, et eum lapidarent, ideo fugit. Hoc ſtante non eſt
veriſimile, quod Roboam mitteret Aduram ad peten-
dum tributa: quia non erant iſraelitæ in vrbibus ſuis,
& tamen tributa non colligerentur, niſi quando eſſent
ſinguli in locis ſuis: quia ibi haberent vnde ſoluerent.
Etiam quia non erat aliquis color ad petendum tam ci-
E to tributa: nam licet ex parte Roboam, eſſet conueniens
modus cognoſcendi, an erant ſubditi ei iſraelitæ, tamen
non erat conueniens color contra iſraelitas, quod illico,
quod congregarentur ad conſtituendum regem, ipſe pe
teret tributa: nam ſuſpicarentur manifeſte aliquod ma
lum iſraelitæ, ex tali petitione tributorum. Secundo
patet, quia Roboam nondum erat conſtitutus in re-
gem ſuper iſraelitas, quomodo peteret tributa? non
etiam erat veriſimile: quia iſtud erat in iniuriam iſrae-
litarum. Et dato, quod iſraelitæ denegarent tributa, non
oſtendebant ſe rebellare, ſed agerent de iure ſuo, dicen-
tes ſe non eſſe obligatos ad reddendum tributa niſi re-
gi: Roboam autem non erat rex, cum nondum conſtitu-
tus eſſet in regem. Tertio patet, quia non eſt veriſimile,
q̃ Roboam vllo modo mitteret nunc ad petendum tri-
buta,

buta, quia Iſraelitæ receſſerant nunc a Roboam, quia grauiter locutus fuerat eis dicens, quòd apponeret eis maiora onera, quam appoſuerat pater ſuus, & cæderet eos ſcorpionibus, cum pater eius cecidiſſet eos flagellis. Si autē nunc mittendo illico Roboam ad petendum tributa ab Iſraelitis viderent ipſi, quod Roboam oſtenderet in opere duritiam, quam verbo dixerat: cum prima die ſere congregationis ſuæ, antequam eſſet conſtitutus rex, peteret tributa, & ſic iraſcerentur nimis Iſraelitæ, & hoc erat, vt nunquam poſſent concordari cum eo, & tamen ipſe volebat concordare cum illis, vt reduceret illos ad ſe: ergo non aggrederetur eos ita inhumane, ſed potius verbis blandis, & cauendo inferre eis aliquam moleſtiam. Dicendum ergo, quod non miſſus eſt Aduram ad Iſraelitas ad petendum tributa, ſed ſolum ad reconciliandum populum cum Roboam, & reducendum ad ipſum. Nam
G cum Roboam vidit totum populum contra ſe motum, propter ſtultam reſponſionem ſuam agnoſcens culpam, voluit reconciliari populo, & ad hoc miſit Aduram, qui erat vir honorabilis, vt ipſe loqueretur populo ex parte regis: quia rex ex leuitate, vel inaduertentia, dixerat verba illa, & tamen non intendebat ſic facere, ſed quòd aſſentiret petitionibus eorum: ſic ait Ioſephus 8. Antiquit. Nam dum miſiſſet Roboam quendam ſuper tributa cōſtitutum nomine Aduram, qui eos aliquo modo reuocaret, & poſt ſermonem, qui petulanter ab ætate iuuenili prolati fuerant ad concordiam reuocaret, paſſi non ſunt, ſed eum lapidantes interemerūt. Ad primum motiuum in contrarium, dicendum, quod non erat conueniens, quia cum nondum Roboam eſſet rex, non poterat licite
H petere tributa, ideo dato, quòd non darent ei tributa, illæ decem tribus, non oſtenderent ſe rebellare ei, ſed vterentur iure ſuo. Ad ſecundum dicendum, quòd non fuit miſſus Aduram ad petendum tributa, ab Iſrael, ſed cum eſſet vir ſenex, & honorabilis, cuius auctoritati populus crederet, & faciliter reuocaret illos. Dicitur autem, quod erat ſuper tributa, non ad ſignandum, quòd ibat ad petendum tributa, ſed ad denotandum quis erat iſte Aduram, ſcilicet, quod erat ille, qui colligebat tributa: quia per officia ſolent cognoſci habentes, magis quam nominibus ſuis, & quia 3. Regum 4. vbi agitur de officialibus Salomonis, dicitur, quod iſte Aduram erat conſtitutus ſuper tributa: dicitur etiam hic, & 3. Reg. 12. ꝙ miſſus eſt ille Aduram, qui præerat tributis.

An peccauit populus, occidendo Aduram. Quæſt. XVII.

I

QVæritur vlterius, quare populus occidit Aduram, & an peccauit occidendo eum. Aliqui dicunt, ꝙ Aduram ibat ad petendum tributa, & quia in hoc præiudicabat Iſraelitis, cum Roboam nondum eſſet rex, qui petebat tributa, commoti ſunt iracundia, & lapidauerūt eum. Dicendum tamen, ꝙ hoc non ſtat, quia præſupponitur hic, ꝙ iuerit Aduram ad petendum tributa, & tamen falſum eſt, vt probatum fuit præcedenti quæſtione. Poteſt autem dici, ꝙ Iſraelitæ tantum concitati fuerant in iram contra Roboam, ꝙ cum viderunt Aduram venientem ex parte Roboam, putantes, ꝙ veniret ad fallendum eos, non potuerunt ſuſtinere, quin lapidarent eum. Ali-
K ter poteſt dici, ꝙ Iſraelitis cœpit perſuadere Aduram, vt redirent ad Roboam, & quia ipſi valde exoſum habebāt Roboam, nec poterant ei æquo animo ſubijci, aliqui de principibus huius ſeditionis, irruerunt illico in Adurā, opprimentes eum lapidibus; quia timebant, ꝙ ſi permitteretur Aduram facere orationem ſuam, multi de Iſraelitis conuerterentur ad Roboam: & ſic ceſſaret ſeditio: principes tamen huius ſeditionis nolebant, quòd ceſſaret, ideo lapidauerunt Aduram. Cauſa autem quare voluerunt, ꝙ non ceſſaret ſeditio fuit duplex. Prima, quia ſi nunc reconciliaretur populus ipſi Roboam, puniret Roboam multitudini, quæ vt communiter non regitur a ſe, ſed ab aliquo duce, & quia aliqui fuiſſent præcipui in hac ſeditione, Roboam puniret eos directe, vel indirecte: ideo ne punirentur, voluerunt continuare ſedi-
F tionem: vt ſic non præualeret contra eos Roboam. Secunda cauſa fuit propter Ieroboam: quia ipſe intendebat eſſe rex, & populus eum volebat conſtituere in regem: potiſſime cum Ahias propheta prænunciaſſet hoc, & tamen ſi ceſſaret ſeditio, conuerteretur totus populus ad Roboam, & nō poſſet conſtitui Ieroboam in regem: ideo principes ſeditionis noluerunt, ꝙ ceſſaret illa ſeditio, & credendum eſt, ꝙ præcipuus, qui inſtabat, vt lapidaretur Aduram, & non ceſſaret ſeditio, erat Ieroboam: quia cum ipſe tempore Salomonis inſurgeret contra eum, ad vſurpandum ſibi regnum. 3. Regum 11. à fortiori nunc inſurgeret tempore Roboam, vacante ſede regni, ſcilicet quia nullus conſtitutus erat adhuc in regem. Tertia cauſa erat ex parte ipſorum principum ſeditionis: quia cum principes ſeditionis facerent nunc aliquem regem
G ſuper decem tribus Iſrael, quia ipſi dabant ei regnum, ille teneretur eis, & bene faceret ſibi nimium. Hoc autem non intendebant conſequi a Roboam, cui de iure debitum erat regnum, & non putaret ſe ab eis recipere beneficium, licet regnaret: ideo voluerunt continuare ſeditionem, & occidere Aduram. Cum autem quæritur, an peccauerunt Iſraelitæ lapidando Aduram, dicendum, ꝙ non poteſt dari determinata reſponſio, eo ꝙ non apparet motiuum Iſraelitarū, quod fuerit ad lapidandum Aduram: nam ſecundum illud poterat iudicari an iuſtè, vel iniuſte feciſſent. Dicendum tamen, ꝙ ſi occiderunt eum, quia ſuadebat illis redire ad Roboam, non habebant iuſtam cauſam lapidandi illum, & ille habebat iuſtam cauſam exorandi illos, & ſic peccarent. Si autem lapidarent eum, quia peteret tributa, videbātur habere motiuū
H conuenientius, ſcilicet ꝙ nondum ipſi erant obligati ad aliqua tributa, cum nondum haberent regem: ideo offendebat eos Aduram, petendo tributa, & cōſequenter poterāt vindicare iniuriam ſuam lapidando eum, ſed magis videtur ſecūdum conſcientiam, ꝙ tenebantur Iſraelitæ admonere Aduram, ne peteret tributa, & ſi monitus deſiſtere nollet, poſſent eum iuſte lapidare.

An tenerentur redire ad Roboam propter illud, quod dicitur in litera. Quæſt. XVII.

QVæritur vlterius, an Aduram admonente Iſraelitas ex parte Roboam, quod redirent ad eum, petendo veniam de verbo ſtulto, tenerentur redire ad eum. Aliquis dicet, quod ſic: quia Iſraelitæ non habue-
I runt aliquod ius recedendi a Roboam: niſi quia ipſe ſtulte locutus eſt, dicens, quòd grauaret eos magis quam pater ſuus: ideo ſi reuocaret dictum ſuum, & promitteret ſe non grauaturum Iſraelitas, videtur ꝙ tenebantur redire ad eum, quaſi ſi nunquam locutus fuiſſet aliquid ſtulte contra eos. Reſpondendum ſecundum quoſdam, ꝙ non tenebantur Iſraelitæ redire ad Roboam: eo ꝙ Deus dixit ſequenti cap. & 3. Regum 12. quòd duæ tribus non conarentur pugnare contra decem tribus Iſrael, ad reducendum eas ad vnitatem regni, quia ipſe fecerat hanc diuiſionem. Sed dicendum, ꝙ iſta ratio non ſtat, quia iſtud fuit dictum duabus tribubus, ſcilicet ꝙ ipſæ non haberent ius repetendi vnionem regni, & pugnandi contra decem tribus pro vnione, eo quod Roboam merebatur perdere illas decem tribus, & tamen non dictum fuit de-
K cem tribubus, ꝙ non redirent ad Roboam: quia forte illæ iniuſte receſſerant ab eo, & tunc non habebat ius Roboā petendi illas redire in regnum ſuum. Dicendum igitur, ꝙ non obligabantur decem tribus, petente Aduram redire ad vnionem regni. Primo, quia iſtę decem tribus iuſte receſſerāt a regno Roboam: vt declaratum fuit ſupra, poſtquam autem iuſte receſſerunt, non pertinebant iam vllo modo ad eum. Ideo dato, ꝙ Roboam eſſet poſtea bonus, in poteſtate earum erat accipere eum in regem, vel non: ſicut gentes illæ, quæ nullum regem habent, quamquam inter eas ſit aliquis vir valde bonus, non obligantur eum accipere in regem: ita iſtæ decem tribus ſemel ſolutæ iuſte a iugo regni, non obligabantur accipere plus Roboam, quam aliquem alium: & ſic quamquam nunciaretur eis, ꝙ erat iam valde bonus, non obligaban-

tur iam redire ad ipſum. Secundum eſt, quia poſito, ꝙ tenerentur Iſraelitæ redire ad Roboam, ipſo exiſtente bono: tamen nunc non poterat eis conſtare hoc, nec dari eis firma cautio, quod Roboam bene ſe haberet ad eos, cùm à principio oſtendiſſet malam voluntatem ſuam. Nunc autem veriſimile erat, ꝙ licet bona loqueretur, non diceret ex corde ſed ſolum vt reduceret ſemel populum ad ſe, & poſtea poſſet illos grauare quantum vellet: non ergo tenebantur ſibi credere decem tribus, nec redire ad eum. Item confirmatur hoc, quia apparet, ꝙ voluntas Dei erat hæc, ſcilicet quod maneret regnum Iſrael diuiſum, cum promiſiſſet dare decem tribus ipſi Ieroboam: vt patet 3. Regum 11. ideo non oportebat, niſi vt Iſraelitæ ex iuſta cauſa tranſirent ad Ieroboam, quia poſtea conſtabat, quod ipſi complebant voluntatẽ Dei, & ſic agerent bonum, & bene, quod requiritur ad perfectam rationem boni operis. Ad rationem in contrarium dicendum, quod non obligabantur decem tribus redire ad Roboam, & quando dicitur, quod non receſſerunt ab eo, niſi quia erat malus: ergo ſi poſtea eſſet bonus, tenerentur redire ad eum. Dicendum, quod falſum eſt, quia poſtquam recedebant ſemel ab ipſo, erant omnino liberati a iure regni, tanquam ſi nunquam habuiſſent regem ſuper ſe: ergo non tenebantur redire, licèt eſſet bonus Roboam: quia ſi nunquam accepiſſent aliquem in regem, dato quod conſtaret Roboam eſſe bonum, non tenerentur accipere eum in regem. Sed obijcietur, quod tenebantur redire: quia de iure communi erant ſubiecti omnes Iſraelitæ ipſi Dauid, cum Deus promiſiſſet regnum Dauid in æternum: præcedenti lib. 17. capit. & 2. Regum 7. Ergo quanquam liceret aliquando propter culpam recedere a poſteritate Dauid: tamen poſtea exiſtente bona poſteritate Dauid, obligabantur redire ad illam. Dicendum, quod Iſraelitæ iam liberati erant ab hac lege, & quod Deus promiſerat dare Ieroboam decẽ tribus, & quod manerent cum Roboam duæ tantum: ideo cum haberent iuſtam cauſam Iſraelitæ recedendi, poterant manere apud Ieroboam, licet Roboam vellet eis reconciliari.

An magis mererentur in manendo, vel redeundo. *Quæſtio XIX.*

QVæritur vlterius, cum decem tribus Iſrael recedere potuerint licitè a Roboam, & et manere poterãt in dominio eius, cum ipſe ſe excuſaret de verbo ſtulto p Aduram, in quo melius agerent, & magis mererentur, in manendo, ſ. cum Ieroboam, vel in redeundo ad Roboã. Reſpondendum, quod quando per Aduram, vel aliquem alium ex parte Roboam proponeretur Iſraelitis excuſatio eius de verbo ſtulte dicto, aut Iſraelitæ accepiſſent aliquem nouiter in regem, vel nõ: ſi iam accepiſſent Ieroboam, vel aliquem alium, dico quod non benè faciebant redeundo ad Roboam, nec poterant facere de iure: nam ſi iſraelitæ ex cauſa iniqua, & contra ius receſſiſſent à Roboam, & accepiſſent alium in regem, poterant dimittere eum imo tenebantur, & redire ad Roboam, & tamen ſi iuſte dimiſiſſent eum, & accepiſſent alium in regem, dato quod vellet poſtea Roboam ſe emendare, & benigne tractare populum, non licebat eis redire ad eum. Prima pars patet, quia ſi iſraelitæ receſſiſſent a Roboam ex cauſa iniqua, peccarent recedendo, & tenebantur redire ad ipſum: quia aliter non poterant ei ſatiſfacere, cum abſtuliſſent ei dignitatem, magnam iniuriam, & damnum ſibi inferendo, niſi reſtituerent, quod abſtulerant: & hoc erat, quod redirent ad eum, ſicut prius erant, & tunc dato quod accepiſſent alium in regem, tenebantur eũ dimittere, & redire ad Roboã, & non præiudicabant regi, quem nouiter aſſumpſerant in hoc. Patet, quia non potuerant eum conſtituere in regem ſuper ſe, in præiudicium primi regis, ad quem de iure pertinebat dominari ſuper eos: ideo licet nunc ſubtraherent nouo regi obedientiam, quam de nouo præſtabant, non peccabant, nec præiudicabant ei: quia ſicut de iure nihil ei potuerant conferre, ita nunc per ſubtractionem obedientiæ,

A nullum ius ei auferebant. Secunda pars patet, quia ſi iuſtè iſraelitæ recederent a Roboam, per illam receſſionẽ efficiebantur omnino extranei ab eo, & poterant iam manere liberi, vel cõſtituere quemcunque vellent ſuper ſe in regem, ideo cum non tenerentur alicui de iure, poterant ſe ſubijcere cuicunque vellent, quia plenum ius ſi per ſe habebant, & ſi aliquem ſemel ſuper ſe regem accepiſſent, ille efficeretur verè rex, & haberet plenum ius regale ſuper eos. Nunc autem fuerat liberum iſraelitis, conſtituere illum ſuper ſe in regem: non tamen liberum erat eis poſtea illum priuare regno, quandocunque vellent: ſicut liberum eſt alicui donare alteri, quod voluerit: tamen donatione facta, non eſt ſibi liberum repetere, quod donauit, eo quod ius tranſlatum eſt in alium, quod ſine eius iniuria, non poteſt auferri: & ſic dato quod po-

B ſtea Roboam eſſet valde bonus, ſi iſraelitæ vellent redire ad eum, relicto eo, quem nouiter conſtituerant, priuarent illum iure ſuo, auferendo ſibi dignitatem regalem, volendo eam dare Roboam, cui tamen non tenebantur eam dare, ergo peccarent. Ex hoc autem ſequitur, quod poſtquam conſtitutus eſt Ieroboã rex, ſuper decem tribus iſrael, et volebat Roboam pugnare contra iſraelitas, dato quod de facto pugnaret, non licebat iſraelitis recedere à Ieroboam timore belli, & accipere in regẽ ipſum Roboam, quia priuarent Ieroboam regni iure, quem tamen ſponte regem fecerant. Si autem iſraelitæ neminem conſtituiſſent in regem, quãdo Aduram proponebat eis excuſationem Roboam, ſicut fuit de facto, quia nõdum conſtituerant Ieroboam in regem, dicendum, quod eſt

C dubium. Aliqui enim dicunt, quod magis meritorium erat, quod non redirent Iſraelitæ ad Roboam. Ratio huius eſt, quia iſraelitæ ſemel rectè receſſerant à Roboam, vt declaratum eſt. Continuando autem hanc diſceſſionem adiuuabant Deum ad complendum propheticam prænunciationem, eo modo, quo homo dicitur Deo cooperari, vel ſupplere, quæ ei deſunt, & ſic videtur, quod faciebant opus meritorium, quia bonum erat, & bona intentione factum. Dicendum tamen videtur per contrarium, quod magis merebantur iſraelitæ, ſi reuerſi fuiſſet ad Roboam. Prima ratio eſt, quia faciebant opus virtutis, ſ. remittentes iniuriam: nam Roboam iniuriam intulerat iſraelitis, dicendo, quod grauaret eos pluſquã pater ſuus: cum ergo ipſe vellet ſe corrigere, ꝙ ipſi remitterẽt hanc iniuriam, videbantur facere opus magnæ virtutis,

D quod non facerent ſi propter illam iniuriam recederẽt a Roboam, & acciperent alium in regem, ſicut fecerũt. Secundo patet, quia licèt iſraelitæ recedendo a Roboã, iuſtum facerent, quia grauabat eos: tamen nõ videtur, quod bono animo faciebant, ſed potius animo vindicandi iniuriam ſuſceptam, quod patet, quia tantam conceperunt iram contra Roboam, quod quando viderunt loquentem Aduram de reductione ad Roboam, non ſe potuerunt cõtinere, quin eum lapidarent. Agere tamen deſiderio vindictæ malum eſt, & nunc ſi redirent ad Roboam, cùm ſe excuſabat, facerent opus laudabile magnę virtutis: ideo magis eſſet hoc meritorium. Tertiò patet, quia in hoc iſraelitæ eſſent valde grati beneficijs ſuſceptis a Dauid, & Salomone: nam Dauid fuit, qui exaltauit gloriam totius regni Iſrael, & liberauit iſraelitas de tributis, quæ ſoluebant Philiſthæis. 3. Regum 8. Dilata-

E uit etiam regnum iſrael, accipiendo multas vrbes, & loca, quæ ab hoſtibus tenebantur, & congregauit aurum, & argentum, & alias expenſas, ad faciendum templum Domini, vt eſſet oraculum iſraelitarum, & in hoc valde honorauit eos: quia nulla domus tam pulchra in toto orbe erat, vt patet 3. Regum 5. & ſupra 2. & multa alia, ita vt ferè totum bonum, quod habebant iſraelitæ, deberent ipſi Dauid: quia totum eo miniſtro, & regente, acceperant: Salomon quoque licet in fine regni ſui premeret iſraelitas magnis tributis: tamen in principio regni ſui, & quaſi vſque ad ſenectutem, ſemper ſe habuit benignè ad iſraelitas: multa quoque beneficia eis contulit: ipſe namque templum ędificauit: ipſe etiam laudem regni iſrael exaltauit: quia propter ſapientiam ſuam omnes reges terrarum deſiderabãt videre faciem

eius,

eius, & mittebant legatos: multique eorum perſonaliter veniebant, ſicut fecit Regina Saba, quæ venit à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis: Matth. 12. Et ex hoc laudabātur Iſraelitæ, qui talem regem haberent: ſubiecit quoque omnes populos Chananæorum in tributarios, qui derelicti fuerant, quos non occiderant Iſraelitæ, & acquiſiuit partem quandam Syriæ, conſtituitq; in ea nouas ciuitates, ſcilicet. Palmiram, & alias: vt patet ſupra 8. & 3. Reg. 9. Multa quoque alia fecit magnalia, pro quibus Iſraelitę tenebātur ad multa Dauid, & Salomoni. Et quia non poterant retribuere eis in perſona, cum non ſuperuiuerent tenebantur contribuere poſteritati eorum, & ſic licèt Roboam filius Salomonis, & nepos Dauid peccaſſet inſolenter loquendo contra populum, & mereretur priuari regno, tamē quod propter Dauid & Salomonem populus parceret inſolentiæ eius erat valde laudabile, & eſſent in hoc reddentes gratiam beneficijs acceptis. Item non ſolum in hoc beneficiebant Iſraelitæ poſteritati Dauid, & Salomonis, ſed etiam ipſi Dauid, & Salomoni: quia fortunæ nepotum, & pronepotum adiuuant felicitatem defunctorum, vel minuunt eas, vt patet primo Erhie. cap. Pronepotum autem fortunas. Quod ergo Dauid fuiſſet rex potentiſſimus, & Salomon rex glorioſiſſimus toto orbe, & filius eius Roboam nepos Dauid priuaretur regno patris, & aui: nec relinqueretur ei, niſi portiuncula regni, erat calamitas quædam, & diminutio famæ mortuorum: quia in hoc gloria eorum cenſebatur denigrari: ideo vt ſaltem nō offenderetur gloria Dauid, & Salomonis mortuorum, non debuiſſent Iſraelitæ recedere ab eorum filio Roboam, vel ſaltem laudabilius feciſſent non recedendo, vel poſtea redeundo, quàm permanendo in diſceſſione. Ad rationem in contrarium H dicendum, quòd velle adiuuare Deum ad complendum prophetiam non erat meritorium: cum non eſſet illud opus tale, quòd ſecundum ſe proficeret ad meritum, potiſſimè quia neſciebant Iſraelitæ, an Deus vellet illam prophetiam compleri: quia poterat eſſe, quod illa prophetia eſſet ſecundum comminationem, & talem Deus non vult compleri. Faciendo autem contrarium habebāt multas radices merendi, ſicut ſupra declaratum eſt: ideo magis erat meritorium reuerti ad Roboam, quàm manere in diſceſſione: imò (vt verius loquamur) dicendum, quòd manere in diſceſſione erat vti iure ſuo, tamen non erat mereri: & tamen redire ad Roboam ſi appareret, quod ille ſe vellet emendare de ſua inſolentia, erat ſatis meritorium.

An populus potuiſſet licitè occidere Roboam. Quaſt. XX.

QVæritur vlterius, cum dicatur in litera, quòd Roboam audito, quòd populus lapidaſſet Aduram timens aſcendit currum, & fugit in Ieruſalem: an populus potuiſſet licitè mittere lapides, vel occidere ipſum Roboam pro ſtultitia ſua. Aliquis diceret, quòd non, quia prædixerat per Ahiam Silonitem, quòd decem tribus tranſirent ad Ieroboam, & duæ manerent cum Roboam. tertio Regum decimo. Si autem Iſraelitæ occiderent tūc Roboam facerent contra prophetiam Dei, ideo peccarent. Dicendum, quòd iſta ratio non ſtat. Primo, quia forte Iſraelitæ non audierant prophetiam illam: nam iſta ſolum fuit denunciata Ieroboam per Ahiam in agro. tertio Regum vndecimo. Et veriſimile eſt, quod ipſe ſatis K occultaret iſtud, ne publicato ſermone poſſet parari ſibi ſcandalum, quod non poneretur ignota re. Etiam colligitur hoc, quia ſi forte iſte ſermo publicatus eſſet, timeret Roboam complendam eſſe prophetiam iſtam, ſcilicet, quòd decem tribus recederent ab eo, & tunc cautius ſe habuiſſet in conſtitutione ſua in regem, ſcilicet, non loqueretur ſuperbe ne daret occaſionem populo ad faciendum id, quod prænunciatum fuerat, & quod ipſe timebat, et tamen habuit ſe valde ſtulte. ideo credendum eſt, quod Roboam non audiuiſſet ſermonem iſtum, nec eſſet publicatus, & ſic cum non denunciata eſſet prophetia iſta populo nihil poterat mouere ad agendum, vel non F agendum. Secundò, & efficacius: quia dato quòd cognita eſſet prophetia toti populo, non tenebantur Iſraelitę ſtare illi Prophetiæ: quia non conſtabat an dicta fuiſſet ſecundum firmam Dei ſententiam, vel ſecundum comminationem, vel promiſſionem. Tertiò, & clarius patet, quia etiam ſi crederetur, Prophetiam illam dictam eſſe ſecundum firmam Dei ſententiam, non obligarentur Iſraelitæ ad faciendum aliquid, quod ipſa prædicebat, quia ſolum præceptum eſt, quod obligat ad obſeruationem, & tamen prophetia non eſt præceptum, ſed prænonciatio quædam: ideo non tenebantur Iſraelitæ ad efficiendum, quod in prophetia continebatur. Confirmatur hoc, quia ſequeretur ex hoc magnum inconueniens: nam ſi prænunciatum eſſet de aliquo, quòd futurus eſſet rex, & ille antequam eſſet rex coleret idola, ſequeretur, quòd non poterat puniri ſecundum legem: ſed iſtud eſt G magnum inconueniens, cum Deus iubeat tales lapidari, & quod non parcatur eis: Deu. 17. Ergo non obligat prophetia ad obſeruationem. Ita de Roboam erat, quia poterat facere aliqua mala, propter quæ ſecundum legem mereretur mortem, & non poſſet puniri, quia Deus prænunciauerat, quod regnaturus eſſet ſuper duas tribus Iſrael, & ſic iſta prænunciatio prophetica non excuſabat eum, dum tamen alias mereretur mortem. Aliquis ergo diceret, quod poterant licite Iſraelitæ lapidare Roboam: quia potuerunt licite lapidare Aduram, qui miſſus erat à Roboam: vt declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione: & tamen magis peccauit Roboam quam Aduram: quia Roboam miſit Aduram, & iuſſit ei facere, vel dicere omnia, quæ fecit, vel dixit: iuſtius ergo poterant Iſraelitæ lapidare Roboam. Reſpondendum, quod non licebat Iſraelitis lapidare Roboam, & patet hoc, quia Roboam de facto nihil egit, ſed ſolum dixit vnum verbum ſtultum, ſcilicet, quod premeret Iſraelitas maiori iugo quam pater eius illos preſſerat, & tamen propter vnum verbū ſtultum nō merebatur mortem rex, vel filius regis. Nam etiam vnus homo priuatus, qui alicui mortui diceret ſe aliquam iniuriam illaturum, non ex hoc reus eſt mortis, niſi inferat, vel inferre tentet: quāto magis cū Roboā eſſet maior dignitate quam populus, non erat reus mortis, licet offenderet populum in vno verbo ſtulto? Vnde dicendum, quod ſi licitum fuit Iſraelitis recedere à Dominio Roboam, ne eum conſtituerent regem, non fuit propter magnitudinem iniuriæ quaſi iſta iniuria liberaret eos à poteſtate Roboam: ſed hoc fuit propter iuſtum timorem: quia cum Roboam comminaretur tanta mala I ſe facturum, & haberent Iſraelitæ iuſtam cauſam timendi, ſcilicet, quia ſi efficeretur rex, haberet opportunitatem ad faciendum hæc, & forte faceret: timor iſte iuſtus, ſcilicet ne inciderent in mala, quæ comminabatur Roboam liberauit eos a poteſtate eius, ita quod ipſi poſſent facere iuſtam diſceſſionem. Si ergo ſtultum illud verbū non fuit cauſa ſufficiens ad priuandum ipſum Roboam iure regni, niſi aliquid aliud intercideret, a fortiori non eſſet cauſa ſufficiens ad occidendum eum. Si autem obiiciatur, quod Roboam fugit timens, quod occideretur. Dicendum, quod non fugiebat quaſi timens, quod de iure poſſet occidi, ſed de facto timuit, quod aliquod malum ſibi inferretur. Nam cum vidit, quod tanta ira populi fuerit, quod ſic indeliberate lapidauiſſent Adurā virum ſuum propter eum, credidit quod taliter erat diſpoſitus populus, quod facilius, vel potius eum lapidarent, ſi eis occurreret, ideo timens fugit. Ad rationem in contrarium de lapidatione Aduram dicendum, quod de Aduram eſt dubium, an populus iuſte eum lapidauerit, & præſupponitur potius, quod eum iniuſte lapidauerint, quam quod iuſte: iam ſi lapidauerunt eum, quia orabat pro reductione regni ad Roboam, peccauerūt. Si autem pro petitione tributorum, habebant colorem aliqualem, & tamen non erat iuſtum, quod eum occiderent illico, vt tributa peteret: ſed debebant eum admonere, ne peteret, & ſi non deſiſteret, poterant eum licite occidere. Præſupponitur tamen eadem quæſtione probatum, quod non petiuerit Aduram tributa, nec iuit ad hoc ad Iſraelitas: ſed ad reuocandum eos in vnitate regni, ſicut prius,

&

& ſic non occiderunt iuſtè Iſraelitæ ipſum Roboam. & conſequenter non arguitur inde, quod poſſent iuſtè occidere ipſum Roboam.

An tenerentur accipere Ieroboam in regem, &c.
Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, cum Iſraelitæ receſſerint à Roboam nolentes eum in regem propter ſuperbiam ſuam, an tenebantur accipere Ieroboam in regem, vel aliquem alium, vel poterant manere ſine rege. Reſpondendum, quod poterant licitè manere iſtæ decem tribus ſine rege: nam lex non obligabat Iſraelitas ad accipiendum regem, ſed potius concedebatur ex quadam permiſſione: vt patet Deutero. 17. Vnde cum primò petiuerunt regem Iſraelitę, offenderunt Deum: vt patet primo Regum 8. & 12. cap. & ibi valde increpantur a Samuele, & dicit Deus ſe abiectum eſſe, ne regnaret ſuper Iſraelitas, & ex magna importunitate petentium conceſſit regem, vt patet ibidem: cum ergo nunc Iſraelitæ liberi eſſent a rege, non obligabantur ſecundum legem accipere regem: nec etiam obligabantur ex debito alicuius perſonæ: quia iſtud eſſet ex promiſſione Dei facta ad illam perſonam, vel ad progeniem ſuam, per quam competeret ei ius regnandi, ſed iſtud non erat niſi in Roboam, vel Ieroboam. De Roboam patet, quia ipſi Dauid, & progeniei ſuæ facta fuit promiſſio de regnando in æternum ſuper Iſrael. 2. Regum 7. & præcedenti lib. 17. capitulo, de Ieroboam patet: quia Deus promiſit ipſi Ieroboam per Ahiam Silonitem, quod daret ei decem tribus Iſrael, 3. Regum 11. Et tamen nullum iſtorum obligabantur Iſraelitæ accipere in regem, ergo nullum regem obligabantur accipere. De Roboam patet, quia Iſraelitæ receſſerant a Roboam iuſte ſimel propter verba ſua dura, & propter iuſtum timorem, quem inde concipiebant Iſraelitæ: & poſtquam liberati erant de eius imperio etiam ſi poſtea bonus efficeretur, & admoneret Iſraelitas, vt redirent ad eum, non tenebantur: vt probatum fuit ſupra in quæſtione quadam. De Ieroboam eodem modo dicendum eſt: nam ſi obligarentur Iſraelitæ ſuſcipere Ieroboam in regem, iſtod non eſſet niſi propter propheticam denunciationem Ahiæ Silonitis, qui prædixit, quòd regnaturus eſſet Ieroboam ſuper decem tribus Iſrael, & tamen iſta prophetia non obligabat Iſraelitas. Primò, quia non conſtabat eis de illa, cum ſolum denunciata eſſet ipſi Ieroboam in agro exiſtenti. 3. Regum 11. Secundò, quia dato, quod conſtaret populo de prophetia illa: vtpotè, quia ipſe Ahias Silonites eam repeteret coram toto populo, adhuc non obligarentur Iſraelitæ ex illa, quia cum quælibet prophetia poſſet intelligi ſecundum promiſſionem, vel comminationem, aut ſecundum firmam Dei ſententiam, & non conſtet nobis in quomodo Deus velit intelligi, non conſtat nobis, quæ prophetia complenda eſt, & quæ non, & ſic dato quod prophetia de ſe obligatiua eſſet neſcirent, an iſta obligaret. Tertiò, quia dato quòd intelligeretur prophetia iſta ſecundum firmam Dei ſententiam, non obligaret aliquem, quia non obligat niſi præceptum: prophetia autem qualiſcunque ſit, nunquam eſt præceptum, ſed ſolum prænunciatio futurorum: ideo nemo ad illam obligatur. Quartò patet, quia dato quòd intelligeretur prophetia iſta obligaret ad hoc, quod decem tribus haberent Ieroboam in regem, nulla tribus ſpecialiter teneretur eum accipere in regem, quia decem tribus obligabantur: erant tamen duodecim tribus Iſrael: ideo manebant duæ, quæ non obligabantur: & quia non determinatum erat, quæ illarum obligarentur: poterat quælibet tribus ſe credere exemptam ab iſta obligatione, & ſic nulla tribus ſubijceretur ei. Non ergo obligabantur accipere Iſraelitæ Ieroboam in regem. Et ſic nullum obligabantur accipere in regem, quia nec Roboam, nec Ieroboam, & tamen de ijs ſolis videbatur: ſi igitur Iſraelitæ recedentes à Roboam non accepiſſent aliquem in regem, non peccaſſent: imo valde placeret Deo ſi nullum vellent habere in regem, ſed quòd ſubijcerentur ipſi Deo

A immediatè, & quod quantum ad quædam temporalia regerentur per aliquos iudices, quos conſtituerent, ſicut fuit tempore Iudicum: Iſraelitæ tamen noluerunt hoc: quia ſi manſiſſent ſine rege putabant ſe non poſſe reſiſtere Roboam, qui confeſtim pugnaret contra eos ad reducendum ipſos in regnum ſuum: ideo putauerunt regem ſibi neceſſarium eſſe, & immediate acceperunt illum. Deus autem incluauit eos, vt acciperent Ieroboam ad hoc, quod compleretur ſua prophetia per Ahiam Silonitem: ſi tamen voluiſſent Iſraelitæ manere ſine rege, fuiſſet Deo acceptabilius, quam quod acciperent Ieroboam, vel aliquem alium. Sed dicetur: ſi Iſraelitæ vellent manere ſine rege, quomodo poſſet compleri prophetia Dei per Ahiam Silonitem, ſcilicet,
B quod Ieroboam haberet decem tribus Iſrael ſub ſe. Reſpondendum, quod ſi decem tribus manerent ſine rege, non compleretur prophetia Ieroboam de decem tribubus, & tamen Deus, quia omnia præſentialiter videt vnico, & æterno actu, videbat decem tribus Iſrael nullo modo velle manere ſine rege, ſed accipere velle Ieroboam in regem: ideo prophetia de Ieroboam neceſſario compleretur: ſi tamen dicas omnino, quod Iſraelitæ vellent manere ſine rege, Deus, qui videt omnia, ad quæ voluntas noſtra ſe vertit, aut vertere poteſt, & cognoſcit motum certiſſimum animæ noſtræ; cognouiſſet, quod Iſraelitæ voliturì erant manere ſine rege, & conſequenter non prædixiſſet de Ieroboam, quod habiturus eſſet decẽ tribus Iſrael in regno ſuo. Quomodo autem poſſit ſtare prophetica denunciatio de futuro cum libertate arbitrij,
C declaratum eſt ſatis Ioſue vndecimo capitulo, in fine magnæ quæſtionis, vbi de æternitate, & prædeſtinatione agitur.

An poſſent accipere alium quàm Ieroboam.
Quæſtio XXII.

QVæritur vlterius, dato quod decem tribus recedentes a Roboam vellent accipere aliquem in regem: an poſſent accipere alium quam Ieroboam. Aliquis dicet, quod non: quia Deus dixerat 3. Reg. 11. quod daret decem tribus Iſrael in manus Ieroboam: ſi ergo decem tribus Iſrael recedentes a Roboam vellent alium quam Ieroboam in regem accipere, viderentur manifeſtè agere contra voluntatem Dei iam verbis
D expreſſam, & ſic manifeſte peccarent. Reſpondendum, quod decem tribus recedentes à Roboam poterant accipere quemcunque alium non accipiendo Ieroboam, quia poſtquam ſemel receſſerunt a Roboam propter ſtultitiam ſuam liberi erant a iugo regum: ideo cum nulli eſſent obligati ad accipiendum eum in regem, & poſſent manere ſine rege, ſi vellent: non obligabantur magis iſti quam illi, & ſic ſi aliquem accipere vellent, cum non tenerentur magis iſti, quam illi, poſſent accipere quem vellent. Cum autem obijcitur, quod ſi Iſraelitæ alium acciperent in regem, quàm Ieroboam, facerent contrá voluntatem Dei expreſſam. Dicendum, quod non facerent: quia Deus nihil iuſſerat Iſraelitis ſuper hoc, ideo dato quod agerent quidquid vellent non peccarent.
E Quod autem inducitur in contrarium nõ eſt præceptum Dei, in quo aliquid iubeatur, ſed eſt prophetica denunciatio futurorum, ad prophetiam autem non obligatur aliquis: vnde verificare prophetiam pertinet ad ſolum Deum, & non pertinebat ad Iſraelitas: ideo ſi ipſi putarẽt alium meliorem regem eſſe pro eis quam Ieroboam, poterant ipſum accipere reiecto Ieroboam. Deus autem haberet curam de verificando prophetiam ſuam. Vnde dicendum, quod decem tribus non elegerunt Ieroboam in regem tanquam volentes complere prophetiam Dei, ſed Deus mouit illas ad deſiderandum eligere valde Ieroboam in regem, & ſic ipſe completurus erat prophetiam ſuam.

CAPI-

CAPITVLVM XI.

VEnit autem Roboam in Ieruſalem, & conuocauit vniuerſam domũ Iuda, & Beniamin centum octoginta millia electorũ atque bellantium, vt dimicaret contra Iſrael, & conuerteret ad ſe regnum ſuum. Factuſque eſt ſermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens: Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad vniuerſum Iſrael, qui eſt in Iuda, & Beniamin: Hæc dicit Dominus: non aſcendetis neque pugnabitis contra fratres veſtros: reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam, quia mea hoc geſtum eſt voluntate. Qui cum audiſſent ſermonem Domini, reuerſi ſunt, nec perrexerunt contra Ieroboam.

Venit autem. Deſcripta in præcedentibus regni diuiſione, hic agitur de diuiſionis confirmatione: fuit namq; Dei ſententia confirmata diuiſio iſta inhibendo Iſraelitis ſuper hoc aliquid agere. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur diuiſionis confirmatio. Secũdo regis Roboam conditio, ibi, *Habitauit autem.*

An inter dicta ſit ordo, &c. *Quæſtio I.*

QVæritur. Circa primum an ea, quæ habentur hic habeant ordinem conuenientem ad præcedentia, vel ſit ordo immediatus, & an fuerint facta iſta immediatè poſt illa, vel interiecto aliquo tempore. Ad primum dicendum, quod fuerunt iſta facta poſt illa cõtinuato ordine, quia ſupra actum eſt de diuiſione regni propter verba Roboam. Hic autẽ agitur, quomodo Roboam voluit regnum diuiſum reunire bello, & ſic neceſſe eſt, quòd fuerit iſtud poſt illud. Ad ſecundum dicendum, quod fuerunt iſta facta immediate poſt præcedentia: imò eſt narratio continuata nullo articulo facto inter ea, quę habentur præcedenti cap. & hic: nam in fine cap. præcedentis dicitur, quod Roboã feſtinus aſcẽdit currum, & fugit in Ieruſalem. Hic autem dicitur, quod venit in Ieruſalem, & quomodo poſtquam venit cõgregauit ſubditos ſuos diſponendo eos ad bellum contra decem tribus recedentes. Circa primum dicitur. *Venit autem Roboam in Ieruſalem.* Erat ibi metropolis regni, & ciuitas fortiſſima, in qua erat domus regia, & ibi manere conſueuerat ſemper Dauid auus ſuus, & Salomon pater ſuus. *Et conuocauit vniuerſam domum Iuda & Beniamin.* Putãs Roboam, quod decem tribus Iſrael feciſſent ſibi iniuriam diuidendò regnum eius, voluit pugnare contra illas ad reducendum eas in vnitatem regni ſicut prius, & ad hoc conuocauit totam domum Iuda, & Beniamin, ſcilicet, quia iſtæ duæ tribus ſolum manſerãt ſub obedientia Roboam, & congregauit omnes bellatores de ijs. *In centum octoginta millibus electorum.* Ad tantam ſummam peruenit tota multitudo bellatorum, quã congregauit tunc Roboam, & computantur in hac ſumma equites, & pedites, & omne genus pugnatorum. *Vt dimicarent contra Iſrael.* Id eſt, contra decem tribus, quæ vocabantur Iſrael. Ecce hic nomen nouum acquiſitum eſt, nam ante hoc, cum non eſſet aliqua diuiſio regni, vocabatur Iſrael tota congregatio deſcendentium à Iacob, qui alio nomine vocabatur Iſrael: Gen. 32 & 35. Et diuidebatur iſta multitudo in duodecim tribus, & quandocunque dicebatur Iſrael, conſueuerant ante hoc intelligi duodecim tribus. Nunc autem diuiſo regno ceſſerunt decem tribus in partem vnam, & duæ tribus in alteram, & decem tribus, quæ ceſſerunt Ieroboam vocatur Iſrael. Ratio huius eſt, quia quando aliquod nomen eſt commune multis, ſi inter illa multa ſit aliquid excellentius cæteris, de illo prædicabitur illud nomen abſolutè, & ſine aliqua connotatione tanquam illi ſoli conueniret: ſicut ſi aliquis vocatur epiſcopus per excellentiam non adiecto nomine ſuo, vel rex, vel aliquid aliud eo, quod inter epiſcopos, vel reges famoſior, & excellentior eſt: ita cum totus populus duodecim tribuum vocaretur Iſrael, ſi diuideretur in multas partes quælibet pars il-
F larum poterat vocari Iſrael cum connotatione alicuius nominis ſpecialis: vtpotè, quòd dicatur populus Iſrael de tribu Iuda, vel populus Iſrael de tribu Zabulon, & ſic de cæteris. Illa tamen pars, quæ fuerit maior poterit vocari abſolutè Iſrael. Et ſic fuit nunc, quia fuit diuiſus totus Iſrael in duas partes valde inæquales, quarum vna continebat duas tribus, & vna continebat decem tribus: ideo illa, quæ continebat decem tribus retinuit, ſibi hoc nomen Iſrael abſolutè: alia pars vocata eſt domus Iuda, vel regnũ Iuda, & ideo poſt hoc abſolutè vocatur Iſrael congregatio, vel regnum decem tribuum. *Et conuerteret ad ſe regnum ſuum.* Scilicet, iſtud bellum erat ad reducendum regnum ſuum, quod ab eo receſſerat: quia decem tribus fecerant diſceſſionem. Et vocauit illud regnum ſuum, non quòd aliquando fuerit regnum eius:
G quia nunquam fuit in ſua poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione, cum nunquam conſtitutus fuiſſet in regem, ſed vocabatur regnum, id eſt de iure ſibi debitum. Competebat autem ſibi duplex ius ad regnum, vnum erat, quia pater ſuus Salomon, & auus ſuus Dauid tenuerãt totum regnum Iſrael, quia legitimè vncti fuerant, per quod dabatur titulus regni: ideo iure hæreditario competebat ei cum nullus alius eſſet filius Salomonis. Secundò competebat ei ius ex diuina promiſſione: nam dixerat Deus, quòd non auferretur vir de ſemine Dauid, qui ſederet ſuper thronum Iſrael, ſupra ſexto, & ſeptimo. Ergo ipſi Roboam competebat regnare ſuper totum Iſrael ex illa diuina promiſſione, vt ſibi videbatur, & ſic vocabat ve regnum Iſrael regnum ſuum. *Factus eſt ſermo Domini ad Semeiam hominem Dei.* Iam parauerat ſe Roboam ad
H bellum contra decem tribus Iſrael, & Deus volens prohibere tantam ſtragem, quanta poterat ſequi inutiliter ex hoc, iuſſit per Prophetam, quòd ceſſaretur à bello: iſte fuit Semeias Propheta contemporaneus Salomonis, & Roboam, de quo infra dicetur in quadam quæſtione. Et dicitur factus eſt ſermo Domini ad eum, id eſt reuelatio Prophetica, nam Prophetica annunciatio non eſt ex cognitione humana, vel ingenio: ſed ex dictamine ſpiritus ſancti: vt patet ſecunda Petri primo, ſcilicet. Hoc primum attendentes, quod omnis ſcriptura Prophetica, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquãdo Prophetia: ſed Spiritu Sancto dictante locuti ſunt Sancti Dei homines. Vocatur Semeias homo Dei, id eſt ſpecialiter pertinens ad Deum, & hoc poterat dupliciter eſſe: vno modo, quod ſpecia-
I liter pertineat ad Deum quantum ad intellectum, ſcilicet, quia Deus illuminat eum ſpecialiter dando ſibi lumen ſupernaturaliter, per quod cognoſcat miſteria altiſſima, & iſtud tangit conditionem propheticam. Secundo modo, quòd pertineat ad Deum ſpecialiter quantum ad voluntatem, & hoc quantum ad perfectionem charitatis, & moralium habituum atque Theologicorum, qui ad voluntatem pertinent, & ſic viros ſanctos vocamus viros Dei, & tamen perfectio eorum in ſola voluntate conſiſtit. Cum ad eſſe ſanctum non requiratur aliqua excellẽtia ſpeculationis: hic accipitur homo Dei primo modo: quia Semeias erat propheta ad quem factus eſt ſermo Domini. Et ſic conſueuerunt vocari prophetæ viri Dei, vt patet de Elia, quarto Regum primo: ad quem dicebant quinquagenarij Ochoziæ regis: ho-
K mo Dei rex iubet, vt deſcendas: ſic etiam patet de Eliſæo, qui vocatur homo Dei, eodem libro 4. cap. & erant ambo prophetæ: ſic Moyſes vocatur homo Dei: Ioſue primo cap. *Dicens loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda.* Iam enim conſtitutus fuerat Roboam in regem, & tamen ſolum erat rex Iuda, ſcilicet, ſuper tribum Iuda, & Beniamin, & totum vocabatur regnum Iuda. Hoc autẽ erat ꝓpter duo. Primo ex dignitate tribus, quia tribus Iuda erat excellentior tribu Beniamin, imo omnibus alijs tribubus Iſrael, & cum erant omnes duodecim tribus ſimul, tribus Iuda erat excellentior, & de ipſa per ſe fiebat mentio. Nam Deus prænunciauerat per os Iacob patris Iſraelitarum, quòd tribus Iuda dominaretur: Gen. 49. ſcilicet: Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fæmore eius. Et iterum: Iuda te laudabunt fratres

A tres tui, ſcilicet, laudabunt te tanquam principem, & maiorem inter eos, & ob hoc ſemper fuit tribus iſta honorabilior. Nam in exitu de Aegypto, cum progrederentur Iſraelitæ per deſertum diſtincti ſub quatuor vexillis, datum eſt tribui Iuda primum vexillum, in prima parte digniori, ſcilicet orientali: vt patet Nume. 2. Item quando mouenda erant caſtra, tribus quæ præcedebat cæteras, erat tribus Iuda: Num. 10. Item propter dignitatem iſtius tribus princeps eius honorabatur ſuper alios principes tribuum. Nã in dedicatione tabernaculi Moyſi in deſerto, cũ duodecim principes duodecim tribuũ duodecim diebus munera ſua offerrent, prima die obtulit tribus Iuda, & deinde cæteri: vt patet Nume. 7. Item poſt ingreſſum in terram Chanaan Deus principatũ potius tribuit Iudæ, quam alijs tribubus. Nam mortuo Ioſue conſuluerunt Iſraelitæ Dominum dicentes: quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? dixitque Dominus: Iudas aſcendet, & ecce tradidi terram in manu eius: Iudic. primo. Item cum cæteræ vndecim tribus Iſrael pugnarent contra tribum Beniamin, conſuluerunt Iſraelitæ Dominum dicentes: quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis contra filios Beniamin? quibus reſpondit Dominus: Iudas ſit Dux veſter: Iudic. 20. c. Etiã poſtquam cœperunt eſſe reges in Iſrael, adhuc tribus Iuda erat ſuper cæteras honorabilior, & fiebat de ea per ſe mentio, & de omnibus alijs ſimul ſub vno nomine. Nã tempore Saulis regis, qui erat de tribu Beniamin, primo Regum 9. & ob hoc tribus illa honorabilior cæteris eſſe debebat, erat honorabilior tribus Iuda. Nam quando cõgregauit Saul exercitum contra Naas regem Ammonitarum, ponitur ſumma per ſe de viris Iuda euntibus ad bellum, & alia ſumma de viris omnium aliarum tribuum ſimul: primo Regum 11. Etiam quando Saul pugnare voluit contra Amalecbitas, ponitur ſumma exercitus congregati de Iuda per ſe, & alia ſumma de exercitu congregato de alijs tribubus. primo Regum 14. erat etiam excellentior tribus iſta alijs in magnitudine. Nam quando numerati ſunt viri potentes procedere ad bellũ de omnibus tribubus tempore Dauid, inuenti ſunt tot in tribu Iuda, ſicut in quinque, vel ſex tribubus reliquis diuiſis per æqualia, quia in tribu Iuda fuerunt quingenta millia: in omnibus autem alijs ſimul collectis fuerunt nongenta millia. 2. Regum 24. vel fuerunt mille millia, & trecenta millia præcedenti libro 21. cap. debuit ergo regnum potius nominari à tribu Iuda quam Beniamin. D Secunda cauſa erat, quia tribus Iuda ex parte regis nobilitatem acquirebat: erat quippe Roboam de tribu Iuda: non ergo erat decens, quod nominaretur regnum a tribu Beniamin, ſed a tribu Iuda. *Et ad vniuerſum Iſrael, qui eſt in Iuda, & Beniamin*. Ideſt ad omnes viros de Iſrael, qui morabantur in ſorte Iudæ, & Beniamin. Nam non ſolum deſiderabat Roboam facere iſtud bellum: ſed & omnes ſubditi ſui de tribu Iuda, & Beniamin, & ſic propheta non ſolum debuit admonere regem, ne pugnaret, ſed etiam ſubditos. *Non aſcendetis, nec pugnabitis cõtra fratres veſtros*. Ideſt iubeo, vt non aſcendatis ad pugnã, quia licet ſit verbum indicandi ponitur hic per modum imperii. Et dicitur contra fratres veſtros, quia hic pugnaturi erant Hebræi contra Hebræos, & tamen omnes Hebræi inter ſe vocantur fratres: vt patet Exod. 21. & Deuter. 15. E *Reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam*. Præſupponitur, quod omnes erant iam congregati, quando venit ad eos ille propheta Semeias, & iam non ſupererat, niſi vt irent ad pugnam, & tunc ſuperuenit Semeias, & dixit quod reuerterentur ſinguli in domos ſuas. *Quia mea hoc geſtum eſt voluntate*, Scilicet diuiſio iſta regni facta eſt voluntate mea: ideo non expedit, quod pugnetis, vt redeat totus Iſrael in vnitatem regni, & poteſt intelligi vno modo ſic, ſcilicet, non pugnetis contra Iſraelitas ad faciendum vnitatem regni ſicut prius: quia iſta diuiſio facta eſt mea voluntate: ideo non poteritis eam tollere, cum determinatum ſit apud me, vt ſic maneat. Secundo modo ſic, ſcilicet non pugnetis contra decẽ tribus Iſrael tanquam putantes, quod iniuſte fecerunt diuidendo regnum, quia nõ factum eſt hoc arbitrio ipſorum, ſed voluntate mea: ideo non eſt eis imponenda culpa. Tertio modo poteſt intelligi, ſcilicet, non pugnetis cõtra Iſraelitas, quia non habetis iuſtam cauſam pugnandi: nã cum hoc factum ſit voluntate mea, & vobis hoc denuntio, reputaretur vobis in peccatum, quod pugnaretis cõtra eos. *Qui cum audiſſent ſermonem Domini*. Scilicet, rex Roboam, & ſerui ſui audierunt ſermonem Semeiæ Prophetæ, & obedierunt. *Reuerſi ſunt*. Scilicet, ſinguli in domos ſuas, ſicut dixerat Semeias. *Nec perrexerunt contra Ieroboam*. Scilicet, non perrexerunt ad pugnandum contra regem Ieroboam, & decem tribus Iſrael, quia ſciebant ſe peccare, & nihil inde ſequi vtilitatis.

Quando Roboam factus eſt rex, & vbi.
Quæſtio II.

B QVæritur. Circa prædicta, primò de Roboam, qui factus eſt rex ſuper Iudam, & Beniamin, quando factus eſt rex, & vbi. Dicendum, quod ex ſcriptura non apparet determinatus locus, nec determinatum tempus. Sed videtur dicendum, quod fuit conſtitutus rex in Sichem, antequam fugeret. Ordo autem fuit, ſcilicet, quod Roboam venit in Sichem, & etiam totus Iſrael ad conſtituendum eum in regẽ, & antequam conſtituerent petiuit populus ab eo, alleuiationem tributorum, & ille inducias trium dierum ad deliberandum accepit, quo finito reſpondit aſpere, & facta eſt diuiſio populi præcedenti cap. Ante iſtam reſponſionem dicendum, quod nõ fuerat conſtitutus in regem ipſe Roboam ab aliqua tribu: quod patet, quia adhuc pendebat deliberatio, & C expectabatur bona reſponſio, quæ ſi euenisſet, totus Iſrael conſtituiſſet Roboam in regem, ideo antequam videretur, an á toto Iſrael conſtituendus eſſet in regem nulla tribus ſpecialiter eum conſtitueret in regem, quia iſtud erat prænoſticare diſſenſionem, & dato, quod aliqua tribus vellet eum ſpecialiter conſtituere in regem, nõ permitteret hoc Roboam: nam redderet ſe ſuſpectum alijs ex iſto ſpeciali fauore, & haberent occaſionem contendendi inter ſe tribus, & faciendi diſſenſionem. Et dato, quod aliqua tribus vellet eum ſpecialiter conſtituere in regem, non permitteret hoc Roboam: ſic enim facta eſt diuiſio ex leuiori occaſione tempore Dauid. Nam cum maior pars Iſraelitarum, & fere totus Iſrael conuertiſſet cum Abſalone contra Dauid, & pugnatum eſſet, D mortuuſque eſſet Abſalon, totus Iſrael voluit ſe reducere ad Dauid, & quia Dauid erat tunc vltra Iordanem (nam fugerat de Ieruſalem) fuit totus Iſrael ad reducendum eũ in Ieruſalem in domum ſuam. Tribus autem Iuda præuenit cæteras, & incepit cum eis venire Dauid, quod cum vidiſſent cæteræ tribus valde moleſtæ tulerunt, & dixerunt ad tribum Iuda, quare furati ſunt viri Iuda regẽ, & transduxerunt eum, & reſponderunt viri Iuda, quia propior eſt nobis rex, & tunc dixit totus Iſrael decem partibus ego ſum maior apud regem magiſque ad me pertinet Dauid, quam ad te, quare mala feciſti hic nobis? ex hoc ſecuta eſt concertatio magna in verbis, & viri Iſrael putauerunt ſe læſos. Tunc Siba filius Bochri de ſtirpe Beniamin videns diſceptationem inter Iudam & Iſrael inſonuit buccina, & ait: non eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai. Reuertere Iſrael in tabernacula tua, & tunc ſeparatus eſt totus Iſ- E rael a Dauid, & ſecutus eſt Sibam, ſecundo Regum 19. & 20. à fortiori ergo ſi Roboam permitteret nunc, quod aliqua tribus ſpecialiter eum vngeret in regem antequam totus Iſrael concordaret, an vngendus eſſet in regem, vel non, concitaret diſcuſſionem populi ab eo. Ideo dicendum, quod antequam reſponderet populo dure nondum conſtituerant eum in regem viri Iuda, & Beniamin. Dicendum tamen, quod poſt illam duram reſponſionem Roboam, antequam recederet de Sichem conſtituerunt eum in regem Iuda, & Beniamin, ſcilicet mox, vt male reſpondit Roboam, apparuerunt illæ decem tribus diſceptantes, & dixerunt: non eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai, & receſſerũt ab eo: tunc tribus Iuda, & Beniamin non attendẽtes

ad verba dura, quæ locutus fuerat Roboam, adhæſerūt ei, & eum conſtituerunt in regem. Iſtud autem vtile erat ipſi Roboam ad duo: primò, quia ſi nulla tribus manifeſte adhæreret Roboam in Sichem, decem tribus, quæ indignatæ fuerant grauiſſimè contra eum propter verba ſtulta, potuiſſent ei nocere, & fortè attentaſſent. Cum autem viderent duas tribus firmiter ei adhærentes, non tentarent, quia illæ duæ tribus audebant pugnare contra totum Iſrael, niſi Deus vetuiſſet; vt patet in litera. Secundum erat ad faciendum vnitatem regni: nam cum Roboam locutus eſt aſpere, ſi nulla tribus ei adhæreret, & eum in regem conſtitueret, illæ decem tribus, quę maxime indignatæ fuerant contra Roboam, non haberent aliquod motiuum ad redeundum in ipſum. Si autem poſt illa verba ſtulta duæ tribus conſtituerēt Roboam in regem quaſi parcentes leuitati iuuenili: aliæ quæ prius indignatæ fuerant incitari poſſent ab ijs, & reducere ad regem ſuum, & certiſſimè ſic factum fuiſſet, niſi voluntas Dei determinata eſſet in contrarium, quæ mouit decem tribus ad faciendum omnimodam diſceſſionem à Roboam. Quod autem Roboam conſtitutus eſſet rex à tribu Iuda, & Beniamin antequam fugeret de Sichem patet, quia alias ſi putaret totum populum ſibi offenſum, non haberet quo fugeret, quia vbique hoſtes inueniret. Etiam non fugiſſet ſpecialiter in Ieruſalem, quæ quidem erat de tribu Beniamin, & ſi non cognoſceret iam Roboā viros Beniamin ſibi ſubiectos, non fugeret illuc: erat ergo iam conſtitutus rex ab iſtis duabus tribubus in Sichem, & comitatus eis venit in Ieruſalē, & ob hoc poſtquam venit illico congregauit omnes bellatores de Iuda, & Beniamin.

Quare potius duæ tribus manſerunt, & cur illæ.
Quæſtio III.

QVæritur vlterius, cum decem tribus recederent à Roboam, & manerent duæ cum illo, quare potius manſerunt Iuda, & Beniamin quàm aliæ tribus. Reſpondendum, quòd hic ſunt duo dubia: Primum eſt quare duæ tribus manſerunt cum Roboam, & non plures, nec pauciores. Secundum dato quod eſſent duæ tribus quare potius iſtæ duæ, quàm aliæ. Ad primum dicendum, quod hoc factum eſt diſpenſatione Dei: nam antequam fieret diſceſſio iſta, prænunciauerat illam Deus per Ahiā Silonitem 3. Regum 11. & dixerat, quòd non auferretur totum regnum Roboam, ſed daret decem tribus Ieroboam, & duas relinqueret Roboam: Quare tamen Deus voluerit dare Roboam duas tribus, & non plures, nec pauciores eſt dubium. Reſpōderi poſſet, quòd Deus voluit hoc benefacere vſque ad tantum, & non amplius, et voluntatis Dei liberæ non eſt cauſa petenda, nec dari poteſt. Dicendum, quod non poſſumus propriè dare cauſam voluntatis Dei, quia diuina volitio non habet cauſam: quia cauſa mouet effectum, nihil tamen eſt, quod Deum moueat, ſed ipſe ſibi cauſa eſt, vel motor, ſicut dicit Boetius de Conſolat. Metro 9. ſcilicet.

Quem non externæ pepulere fingere cauſæ
Materiæ fluitantis opus: verum inſita ſummi
Forma boni liuore carens.

Non eſt ergo petenda, nec dari poteſt cauſa aliqua voluntatis diuinæ, & tamen poſſumus dare aliquam conuenientiam ex parte intellectus cur talis res fiat, quam nos vocaremus cauſam reſpectu voluntatis noſtræ in deliberando, & tamen reſpectu voluntatis diuinæ non eſt cauſa, quia nihil illam præcedit, nec mouet ipſam. Poſſet autem dari iſta cauſa, ſcilicet Deus promiſerat Dauid, quòd licet poſteri ſui peccarent, non auferret ab eis miſericordiam ſuam: ſed ſemper maneret eis regnum. Ideo cum nunc peccauiſſet nimis Salomon, & meruiſſet perdere regnum, & etiam Roboam peccauiſſet, nolebat Deus impunita relinquere eorum crimina. Et ſicut ipſi merebantur totalem priuationem regni, F ita Deus priuaſſet regno, & tamen propter Dauid, non abſtulit omnino regnum: vt patet 3. Regum 11. capit. Et quia Deus volebat, quod de ſtirpe Dauid maneret ſemper aliqui, qui eſſent reges, voluit eis tantam partem regni dimittere, vt in ea poſſet manere regalis honor, & decidi, & tamen noluit rurſus tantam dimittere, vt propter magnitudinem eius, non videretur punitum peccatum Salomonis, & Roboam illo tempore non debuit Deus dimittere decem tribus Roboam, & quod Ieroboam acciperet duas tantum, vel quod dimitteret ei octo, vel nouem, aut multo plures quàm duas. Et hoc propter duo. Primò, quia ſi relinquerentur Roboam tot tribus, cum de iure eſſet ei debitum regnum totum, confiſus in tanta potentia omnino ipſe, vel poſteri ſui conarentur bello reducere tribus recedentes ad vnitatem regni, G & reducerent fortaſſis, vel ſaltem eſſet in hoc magna difficultas, & contentio, quod erat contra intentionem Dei: vel ſaltem ipſi, qui recederent ab vnitate regni Roboam, videntes plurimos relictos eſſe cum Roboam non auderent ipſi conſtituere regem nouum ſuper ſe timore tantæ multitudinis relictæ cum Roboam, ne cogerentur poſtea cum magno damno ſuo redire ad vnitatem regni. Nunc autem cum decem tribus recederent, & duæ manerent, & non erat veriſimile, quod præualerent duæ contra decem: auſæ ſunt conſtituere regem ſuper ſe, & manere cum illo. Secundum erat, quia peccatum Salomonis meruerat, vt auferretur totum regnum ei, & poſteritati ſuæ, & Deus abſtuliſſet niſi pp Dauid tertio Regum 11. ideo ſolum daret poſteris Dauid tantam particulam in qua poſſet conſeruari ſtatus regalis, H ita vt non haberent regnum ad honorem, id eſt copias magnas ad celebritatem regni, ſed haberent copias ad neceſſitatem, ſcilicet in quibus poſſet ſaluari ſtatus regni: ſed in duabus tribubus poterat ſaluari ſtatus regalis, vt infra declarabitur; ideo non reliquit Deus ei plures. Si autem Deus reliquiſſet Roboam ſeptem, vel octo tribus, eſſet regnum Roboam ſatis glorioſum, & non eſſet punitum peccatum Salomonis ſufficienter. Quod autem non relinquerentur pauciores duabus, Dicendum, quod cauſa eſt, vt poſſet ſeruari honor regius Roboam: nam ſi vnica tribus relicta foret, non poſſet illa defendere ſe contra vndecim tribus, & Ieroboam, qui acciperet vndecim tribus, confidens de copijs ſuis, & cernens inopiam Roboam contemneret eum, & procederet ad delendum ipſum, nec quieſceret. Si autem I dicas, quod poterat vnica tribus ſe defendere contra omnes vndecim, ſicut fuit olim. Dicendum, quod non eſſet ſic: verum eſt tamen, quod olim ſic fuit, quia ſemel totus Iſrael pugnabat contra tribum Beniamin, & bis tribus Beniamin præualuit contra vndecim tribus Iſrael; & occidit ſemel de Iſraelitis decem & octo millia, & iterum viginti duo millia quouſque ad vltimum conſumpta eſt tribus Beniamin à reliquo Iſrael; Iudi. 20. & 21. ſic etiam fuit tempore Dauid: nam ipſe fuit vnctus in regem ſuper tribum Iuda ſolam, & pugnabat contra Iſboſeth filium Saulis, qui erat rex vndecim tribuum, fuitque longa concertatio inter eos, & tandem ſemper præualebat Dauid quouſque ad vltimum totum regnum datum eſt Dauid, vt patet ſecundo Regum ſecundo & 3. 4. & 5. Dicendum, quod non eſt ſimile. Et K patet de primo, quia viri Beniamin erant in ciuitate Gabaa omnes recluſi, & inde procedebant ad bellum circa vrbem, & cum ſentirent ſe viribus impares, confugere poterant in vrbem, & hoc modo pauci poſſunt pugnare contra multos: & tamen quando vtrinque pugnandum eſt manifeſte in campo, nec benè conuenit exercitus tam paruus cum tam magno: & hoc colligitur, quia illis duabus vicibus, quibus viri Beniamin præualuerunt contra totum Iſrael, pugnabant ad portam vrbis Gabaa, niſi cum compellebant Iſraelitas in fugam, quia tunc perſequebantur eos. Tertia autem vice Iſraelitæ traxerunt viros Beniamin procul ab vrbe, per quandam fallaciam, & ibi pugnantes cum eis intercipiendo regreſſum in vrbem deleuerunt eos: ita vt non maneret de toto Beniamin, niſi ſexcenti viri. Iudi. 20. & 21.

Item fuit aliud: quia Deus voluit, quod Iſraelitæ in pœnam aliquorum peccatorum ſuorum paterentur a viris Beniamin, & ſic faciebat, ꝙ pauci fugarent multos, & tamen cum ſufficienter peccata totius Iſrael punita ſunt, conceſſit eis contra Beniamitas liberam pugnam, & tūc prævaluerunt contra eos, & deleuerunt ipſos, & ſic non erat proportionabilis pugna inter viros Beniamin, & totum Iſrael, ſi daretur liber locus pugnandi, & magno tẽpore continuandum foret bellum. Ad aliud, cum dicitur de Dauid, dicendum, ꝙ Dauid habebat vnicam tribum, & tamen Deus adiuuabat eum miraculoſe: quia promiſerat ei dare totum regnum, & auferre de manu poſterorum Saulis, & ob hoc Deus continuè dabat calamitatem parti Iſboſeth quouſque omnino periret, & ſemper proſperabat Dauid quouſque perueniret ad poſſidendum totum regnum Iſrael omnino duodecim tribuum: ſic patet 2. Regum 3. ſcilicet. Facta eſt longa concertatio inter domum Dauid, & domum Saul, & Dauid ſemper erat proficiens, & ſeipſo maior. Saul autem ſemper decreſcens: non erat autem ſic futurum poſt diuiſionem regni: quia poſteri Dauid non erant futuri viri ſancti, ita vt Deus adiuuaret eos miraculoſe contra viros de regno Iſrael: ſed potius erant peccatores, ſicut poſtea factum eſt, & ſic Deus non adiuuaret eos: ſed permitteret viribus ſuis agere, vel interdum noceret eis: ideo vt poſſent ſe defendere maior copia eis relinquẽda erat. Aliud etiam fuit in Dauid, quãdo erat rex ſuper vnam tribum, quia cum eſſet vir bonus, & totus Iſrael noſſet regnum ſibi à Deo promiſſum eſſe, veniebant quotidie in adiutorium eius multi viri fortes de alijs tribubus, & ſic efficiebatur fortis: vt patet præcedenti libro 12. capitulo, ſcilicet, quòd tot veniebant ad eum quotidie, vt iam videretur exercitus Domini. Nunc autem non erãt venturi aliqui de tribubus Iſrael ad vniendum ſe regno Iuda quotidie ſicut tempore Dauid, eo ꝙ Deus volebat, ꝙ duraret iſta diuiſio: ideo neceſſaria erat maior copia pro tuendo regno poſteritatis Dauid. Dicendum igitur, ꝙ duæ tribus ad minus fuerunt neceſſariæ, vt relinquerentur Roboam, & poſteris eius: nam habendo duas tribus non erat regnum valde honorabile, cum prius habuiſſet duodecim: etiam quia regnum Iſrael habebat decem tribus, & regnum Iuda ſolum duas, & tamen iſtæ duæ tribus ſufficiebant ad defendendum ſtatum regium Roboam, & aliorum poſterorum contra reges Iſrael: nam audebant iſtæ duæ tribus pugnare contra totum Iſrael ad reducendum illum ad vnitatem regni, & obedientiam Roboam, a fortiori ergo auderent defendere ſe de regibus Iſrael, ſi vellent iſtas duas tribus ſibi ſubijcere. Et ſic cum Deus vellet, quod regnum ſemper maneret in poſteritate Dauid debuit dare filijs Dauid ſaltem duas tribus, & nõ debuerunt dari plures, nec pauciores.

Quare potius illæ duæ manſerunt.

Quæſt. XV.

Quæritur de ſecundo, ſcilicet, cùm duæ tribus manere debebant poſteris Dauid, quare potius manſerunt iſtæ duæ tribus, quam aliæ. Reſpondendum, ꝙ de tribu Iuda non erat dubium, quin manere deberet: nam rex Roboam erat de iſta tribu, & Dauid, & Salomon: ideo propter cognationem viri de iſta tribu pugnarent, ꝙ Roboam maneret rex: de tribu tamen Beniamin eſt dubium, cur iſta potiuſquam alia manſit: nam potius videtur, ꝙ tribus Beniamin deberet magis facere diſceſſionem, vt conſtitueretur alius rex. Et ratio eſt, quia primus rex Iſrael fuerat Saul, qui fuit de tribu Beniamin. primo Reg. 9. & poſtea fuit filius eius Isboſeth. 2. Reg. 2. quo mortuo, translatum eſt totum regnum Iſrael de tribu Beniamin in tribum Iuda, & factus eſt Dauid rex. 2. Regum 5. veriſimile ergo erat, quod viri Beniamin nunc memores antiquæ dignitatis quam tenuerant, vellent nunc facere diſceſſionem ad hoc, ꝙ de ſtirpe ipſorum efficeretur rex: nam cum nouiter conſtitueretur rex, & non uideretur maior cauſa quare potius de una tribu, quam de alia conſtitueretur, uidebatur eſſe rationabi-

A lius, ꝙ de tribu Beniamin deberet conſtitui: cùm de illa iam fuiſſent reges antiqui. Dicẽdum, ꝙ tribus Beniamin non conſenſit cum facientibus diſceſſionem regni: ſed manſit ſemper cum Roboam firmiter, & ſemper poſtea manſit in regno Iuda. Cauſa autem ex parte Dei uidetur eſſe, ſcilicet, quia Deus inclinauit uiros Beniamin, ut adhærerent Roboam: nam cum Deus prædixiſſet, ꝙ duæ tribus manere deberent cum Roboam, & decem reliquæ tranſire ad Ieroboam: inclinauit ipſe mentes Iſraelitarum, vt ſic facerent: nam cor hominis eſt in manu Domini: ſic patet Prouer. 21. ſcilicet: Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: & quocunque uoluerit uertet illud. Ita ergo de quolibet alio homine erit, quia ad ſignandum aliquid magnum ponitur potius de regi-

B bus, quam de alijs hominibus: & ſic Deus mouit corda illorum decem tribuum, ut facerent diſceſſionem concitando ea uel excæcando per modum ſubtractionis patientiæ: mouit autem corda duarum tribuum, ſcilicet Iudæ, & Beniamin, quod manerent cum Roboam, & ſic firmiter manſerunt. Cauſa autem quare potius Deus mouerit tribum Beniamin, quam aliquam aliam tribum, ut maneret cum tribu Iuda, uidetur eſſe duplex. Prima eſt facilitas ad hoc ex ſitu terræ. Pro quo ſciendum, ꝙ tota terra Iſraelitarum diuiſa erat in duodecim partes, per duodecim ſortes factas, & in qualibet habitabat vna tribus, vt colligitur Ioſue decimoquinto, vſque ad vigeſimum capitulum, & ſic tribus Iſrael erant impermixtę, ſcilicet, quòd viri vnius tribus non habitabant in terra, in qua erat alia tribus. & tunc cum tribus Iuda principa-

C liter pertineret ad regnum Roboam, debebat alia tribus ei coniuncta dari ſibi in ſociam: quia alias ſi eſſent duæ tribus habentes ſortes multum ſeparatas, non poſſent ſeinuicem iuuare, quia viri aliarum tribuum, qui eſſent in terris intermedijs impedirẽt communitatem illarum: Et ſic eſſet talis coniunctio inutilis, & faciliter quælibet illarum duarum tribuum poterat deſtrui à viris de regno Iſrael, cum non poſſet habere auxilium ab alia conſocia ſua, & tamen apud ſortem Iuda non erat alia tribus, niſi tribus Beniamin. Nam iſtæ duæ ſunt coniunctæ, & tangunt ſe in lateribus: latus namque Aquilonare ſortis Iuda eſt latus Meridianum ſortis Beniamin, & eadem loca ponuntur in vtroque: vt patet Ioſue 15. vbi ponuntur termini ſortis Beniamin: Ioſue 15. & 18. & Iudic. 1. cap. Iſtæ ergo duæ tribus poterant coniungi, vt haberent

D eundem regem. Verum eſt tamen, quod ex hac parte poterat etiam conuenire ſorti Simeon, quod eſſet de regno Roboam, quòd ſors Simeon erat intra ſortem Iudæ: Ioſue 19. & fuit quædam pars deciſa de ſorte Iudæ: nam quondam omnes illæ ciuitates, quæ ponuntur in ſorte Simeon fuerunt in ſorte Iudæ: vt patet Ioſue 15. & 19. quia tamen ſors Iudæ erat valde magna, data fuit quædam pars eius tribui Simeon in ſortem: Ioſue 19. Et tamẽ aliæ cauſæ, quæ competunt tribui Beniamin, non competebant tribui Simeon, & ſic non fuit relicta tribus Simeon cum tribu Iuda. Secunda cauſa fuit, quia Deus volebat ſolum dare duas tribus Roboam, & quia cum ijs defendere ſe debebat de Ieroboam rege Iſrael, & ſic poſteri Roboam contra reges Iſrael, debebant dari tribus potentes bello, vt duæ poſſent ſe defendere contra decẽ.

E Non erant autem aliquæ tribus ita bellicoſæ ſicut iſtæ duæ: nam tribus Iuda erat valde bellicoſa, & magna, & ſic dicitur in benedictione Iudæ data à Moyſe Deut. 33. de Iuda, quod manus eius pugnauit pro eo, ſcilicet, ꝙ eſſet potens tribus, & poſſet pugnare ad defendendum ſe, & ad defendendum alias tribus Iſrael: De tribu Beniamin etiam patet, quòd eſſet bellicoſa, quia ſcriptura laudat eam. Nam erãnt in tribu Beniamin viri tam certiſſimi, & induſtrij pugnatores potiſſime in arte ſundibularia, ſcilicet, quod capillum etiam poſſent lapide percutere: Iudic. 20. & ſatis electæ fuerunt iſtæ tribus, quòd ſatis bellatrices eſſent: nam de qualibet iſtarum legitur, quòd pugnauerit contra totum Iſrael, & defenderit ſe, & aliquando præualuerit. De tribu Iuda patet: nam quando Dauid conſtitutus eſt rex ſuper ſolam tribum Iuda, Iſboſeth erat rex ſuper vndecim tribus reliquas, & erat

bellum longũ inter iſta duo regna, & tamen regnum iuda præualebat contra vndecim tribus, & quotidie proſperabatur. ſecundo Regum tertio. De tribu Beniamin patet: nam pro peccato virorum Gabaa cum muliere Leuitæ vndecim tribus conuenerunt contra tribum Beniamin, & in duobus bellis præualuit Beniamin contra vndecim tribus iſrael, & ceciderunt de iſrael quadraginta millia virorum: iudic. 20. & tertia vice, Deo docente, iſraelitas præualuerunt contra Beniamin. De nulla alia tribu legitur, quod ſola pugnauerit contra omnes tribus alias iſrael, vel contra plurimas illarum, & ſic iſtæ duæ debuerunt potius manere cum Roboam, quia potiſſimo defenderent regnum iuda. Cauſæ etiam ex parte hominum poterant eſſe multæ: vna, ſcilicet, quia cum tribus iuda, & Beniamin eſſent coniunctæ habebãt maiorem communicationem inter ſe quam aliæ tribus, & ex communicatione iſta ſequebatur magnus amor inter vtramque, & ſic quando tribus Beniamin vidit tribum iuda cum Roboam declinantem a reliquo iſrael, etiam ipſa declinauit, & ſecuta eſt Roboam. Secunda cauſa fortaſſis fuit, quia cum Dauid tempore ſuo cognouiſſet viros Beniamin eſſe fortiſſimos, & bello aptos, aſſumpſit eos exercitui ſuo, & habebat plures de illis, quã de alijs tribubus, & ſic fortaſſis Salomon faceret. & tunc perciperent iſti magnos redditus, & fauores a regibus, & quia ſperabant ſe ſic habituros cum Roboam, qui tenebat adhuc eoſdem officiales, quos tenuerat Salomon, noluerunt recedere ab eo, & dato quòd non haberent omnes de tribu Beniamin vtilitates aliquas à regibus iuda, haberent ſaltem illi, qui erant præcipui, & illi inducerent reliquos, vt tenerent cum Roboam. Tertia cauſa erat in odium ieroboam: quia forte audierat tribus Beniamin, quod conſtituendus eſſet in regem ſuper iſrael ieroboam, qui erat de tribu Ephraim. 3. Regum 11. Et quia ab antiquo fuerant reges de tribu Beniamin, & non de alijs tribubus, dedignarentur nunc de nouo viri Beniamin ſe ſubijcere regi de tribu Ephraim, cũ ante hoc tribus Ephraim eſſet ſubiecta tribui Beniamin: potius ergo Beniamin vellet manere in antiqua obedientia, ſcilicet, ſub poſteritate Dauid, cui totus iſrael concorditer regnum tradiderat, & de voluntate Dei hoc fuerat, quã nouiter ſe alicui tribui ſubmittere, & ſic voluit manere cum Roboam.

Quare duæ tribus efficiebant regnum.
Quæſtio V.

QVæritur vlterius, cum ante hoc duodecim tribus iſrael efficerent vnum regnum, & poſtea duæ tribus efficiebant vnum regnum, qualis fuit habitudo iſtarum tribuum, & an ſemper manſit talis habitudo, vel quæ varietas facta eſt. Dicendum, quòd tota multitudo iſraelitarum erat vna congregatio, quia omnes deſcendebãt ab eodem patre, ſcilicet a Iacob: etiam quia communicabant vnitate legis, ſcilicet, quia omnibus data fuerat lex eadem in monte Sinai: iſte populus multoties, & varie diuiſus eſt. Fuit autem a principio totus vnus populus, ſcilicet quando egreſſus eſt de Aegypto; nam antequam deſcenderet in Aegyptum non vocabatur populus, ſed ſolum erat Iacob cum duodecim filijs ſuis, & quibuſdam nepotibus. Poſtea vero in Aegypto creuerunt ad magnam multitudinem, ita vt eſſent ſexcenta millia peditum in exitu præter paruulos, ſenes, & fœminas: Exod. 12. Dum tamen fuerunt in Aegypto, nõ computabantur vnus populus proprie, nec multi: quia potius erant multitudo ſeruorum, & multitudo ſeruorum non efficit Politiam: nec eſt etiam ſeruus pars Politica, ſed eſt organum animatum Domini ſui: primo, & 3. Poli. Erant enim ſubiecti ibi iſraelitæ Aegyptijs, & iudicabantur à iudicibus eorum: ideo per ſe nullam conſtituebant Politiam. Cum autem exierunt de Aegypto, cæperunt eſſe populus, eo quod fuit multitudo liberorum, & fuit vna vnitate principis, ſcilicet, quia ſolus Moyſes erat iudex eorum in omnibus cauſis, & ad eius diſtributionem pendebant omnia ſolum, vel ſaltem erat
F ipſe ſupremus iudicum: vt patet Exod. 18. & Deuter. primo capit. Et iſta vnitas populi durauit quadraginta annis, quibus ſteterunt iſraelitæ in deſerto, & poſtea ingreſſis in terra Chanaan manebat iſta vnitas, quia communicabant vnitate loci, ideſt regionis, & legis, & principis, ſcilicet, quia Ioſue erat princeps omnium. Mortuo autem Ioſue quodam pauco tempore, quod intercidit inter mortem eius, & ſuſcitationem primi iudicis populus iſrael erat vnus, ſed non plene vnus. Erat namque vnus vnitate regionis, & legis, ſed non principis: quia non erat aliquis vnus princeps ſuper totum iſrael, ſed quilibet faciebat ad placitum ſuum; ſic dicitur iudic. 18. & 21. ſcilicet, in diebus illis non erat rex in iſrael: ſed quilibet, quod ſibi videbatur rectum hoc faciebat, ſcilicet, nõ ſolum non erat aliquis rex, ſed ẽt non
G erat aliquis, qui dominaretur toti iſrael, & poſſet vitia cohercere. Fuit etiam quoddam aliud tempus inter mortem Ioſue & ſuſcitationem primi iudicis: vt ait Ioſephus 5. Antiquit. in quo accidit caſus de vxore Leuitæ, & in illo diuiſus eſt populus iſrael in duos populos. Nam iſraelitæ omnes volebant punire nephas, quod peccauerunt viri Gabaa, & quia illi erant de tribu Beniamin voluerunt eos defendere viri Beniamin: & ob hoc congregatæ fuerunt vndecim tribus contra tribum Beniamin, & effecti erant iam duo populi hoſtiles, & vſque tandiu pugnatum eſt, quod deleta fuit tribus Beniamin, ita vt non manerent niſi ſexcenti viri: Iudic. 21. Deinde rediit vnitas populi: nam toto tempore, quo iudices fuerunt in terra iſrael, fuit populus vnus vnitate loci, & legis, & principis, quia quilibet princeps domi-
H nabatur ſuper totum iſrael, & ſic durauit vſque ad tempora regum, & tunc tempore primi regis fuit vnitas populi, quia totus populus iſrael ſubiectus fuit Sauli: ſed mortuo Saule diuiſus eſt populus in duas partes, vel populos: nam tribus iuda præfecit Dauid regem, & reliquæ vndecim tribus fecerunt regem Iſboſeth filium Saulis, 2. Regum ſecundo, & manſit iſta diuiſio ſeptem annis, & dimidio, quibus regnauit Dauid in Hebron. ſecundo Regum quinto. poſtea mortuo Iſboſeth totus iſrael vnxit Dauid in regem, eodem capitulo, & præcedenti libro 11. & tunc factus eſt denuo vnus populus, ſicut prius. & manſit ſic toto tempore Dauid, & Salomonis: poſtea in principio regni Roboam facta eſt alia diuiſio diſſimilis prioribus, ſcilicet, quod decem tribus receſſerunt à Roboam, & manſerunt cum eo duæ, ſcili-
I cet iuda, & Beniamin. Durauit autem iſta diuiſio poſtea ſemper quouſque viri de regno iſrael tranſlati ſunt in Aſſyrios cum rege ſuo Oſee, per Salmanaſar regem Aſſyriorum. quarto Regum 17. Et tunc licet de omnibus decem tribubus tranſlati fuerint aliqui in Aſſyrios; tamen multi manſerunt, qui non fuerunt tranſlati de ſingulis tribubus, & iſti poſtea tempore Oziæ regis redierunt ad vnitatem regni iuda. Et ſic omnes duodecim tribus efficiebant vnum regnum, vt colligitur infra 34. Et tamen duæ tribus erant ibi perfectè, & aliæ erant imperfectè, quia maximæ partes earum fuerant tranſlatæ in Aſſyrios. Poſtea autem manſit iſta habitudo vſque ad captiuitatem Babylonis: cum fere omnes de regno iuda tranſlati ſunt in Babylonem, præter pauperes terræ, agricolas, & vinitores, quos reliquit Nabuzardam
K ad colendum terram, & tunc cæperunt eſſe populi duo. quarto Regum vigeſimo quinto. Illi tamen adhuc non manſerunt in terra iuda, ſed ſponte deſcenderunt in Aegyptum: vt patet quarto Regum vigeſimo quinto, & mortui ſunt omnes ibi, nullus enim eorum rediit in terram iuda: vt patet Ierem. 42. & quadrageſimoquarto capitulo: deinde cum populus rediit de Babylone manſit vnus ſemper vſque ad Chriſti mortem, & deſtructionem per Romanos factam iudæorum. Nam ex eo tempore diſperſi per totum orbem vbique ſunt, & vbique ſeruiunt, & nuſquam populi, ſed vt populis ſeruiunt, vel populorum partes ſunt, ſed per ſe populus non efficiunt.

Quæ

Quot eſſent viri illarum tribuum. *Quæſt. VI.* A

QVæritur vlterius, cum viri Iuda, & Beniamin congregati ad bellum, quotquot ipſi erant dicantur hic fuiſſe centum octoginta millia, quomodo poteſt hoc ſtare: nam videtur, quod fuerint multo plures; quia in fine regni Dauid computati ſunt omnes viri bellatores de omnibus tribubus, & de ſola tribu Iuda inueniuntur quingenta millia, vt patet 2. Regum 24. & tamen poſtea regnauit Salomo, cuius tempore potius debebat augeri multitudo quælibet Iſraelitarum, quam minui, cum tempore eius bella non fuerint, in quibus ſolet multa perire iuuentus. Ideo debebat eſſe tanta multitudo, vel maior nunc, quam tunc in tribu Iuda, plures ſimé, quia nunc decipiuntur duæ tribus ſimul, ſcilicet, Iuda, & Beniamin. Aliquis dicet, quod licèt tanta multitudo fuerit tempore Dauid, & poſtea non perierit bello, tamen in tempore intermedio quadraginta annorum, quibus regnauit Salomon plurimi iſtorum ad ſenectutem deducti mortui ſunt, vel ex alijs cauſis, licèt non bellicis perierunt, & non ſurrexit pro eis poſtea magna multitudo; & ſic nunc de tribu Iuda, & Beniamin non erant, niſi iſti centum octoginta millia pugnatorum. Sed obijcietur, quod adhuc poſt hoc eſſet maior multitudo, quam ponatur hic; nam tempore Abiæ regis paulo poſt hoc motum eſt bellum inter ipſum & Ieroboam regem Iſrael; habuitque Abia in exercitu ſuo de tribu Iuda, & Beniamin quadringenta millia virorum, infra 13. ergo nunc etiam valde plures viri bellatores erant. Reſpondendum, quod non fuerunt nunc de Iuda, & Beniamin congregati, niſi centum octoginta millia, vt dicitur in litera, & poteſt dici, quod plures erant, qui potuiſſent venire ad bellum, C tamen non curauerat Roboam plures congregare. Sed tunc obijcietur, quia dicitur ſupra in litera, quod conuocauit Roboam vniuerſam domum Iuda, & Beniamin: ergo non potuerunt plures inueniri. Secundo patet, quia cum Roboam pugnaturus eſſet nunc contra decem tribus Iſrael, qui erant in valde magno numero, congregaſſet omnes vires ſuas, quia adhuc omnibus congregatis non æquarentur viribus Ieroboam, ideo non eſt putandum, quod omiſerit aliquas partes virium congregare. Reſponderi poteſt, quod verum eſt, quod plures erant in tribu Iuda, & Beniamin, qui poſſent conuenire ad bellum, & tamen Roboam ſolum voluit viros electos, & ob hoc paucos potuit habere, & patet hoc, quia dicitur in litera in centum octoginta millibus pugnatorum, & D forsitan adhuc plures de electis habere potuiſſet, niſi inſtantia temporis vetaret: nam voluit Roboam cum feſtinantia agere contra Ieroboam, ideo non potuit congregare omnes electos; ſiue non potuit eos illico parare, vt eſſent accincti armis. Cum autem obijcitur de multitudine magna tempore Dauid: dicendum, quod illi erant tot, quia computantur omnes, qui erant in ætate bellandi, ſiue eſſent apti ad bellandum, ſiue non: vel ſaltem, ſiue eſſent electi, ſiue non. Hic autem ſolum accepti ſunt electi. Cum obijcitur de eo, quod habetur infra 13. Poterat aliquis reſpondere, ſicut ſupra: ſed non ſtat, quia ibi dicitur, quod habuit Abia viros electos, & bellicoſiſſimos quadringenta millia. Dicendum, quod verum eſt, quod plures electi erant nunc, quam congregati fuerunt, & hoc fuit, quia Roboam voluit feſtinus bellum inire E contra Ieroboam, & non paſſus eſt congregari omnes copias ſuas, præſertim illas, quæ non poterant illico accinctæ eſſe ad bellum defectu armorum, vel aliorum apparatuum. Cum autem obijcitur, quod congregauit vniuerſam domum Iuda, & Beniamin. Dicendum, quod vniuerſus, & omnes iſti termini vniuerſales non accipiuntur in ſcriptura in viribus vniuerſalium ſemper: nam tacito diſtribuunt pro omnibus ſuppoſitis termini communis diſtribuibilis, cui coniunguntur: ſed accipiuntur pro multis. Dum verò obijcitur, quod veriſimile eſt, quod Roboam congregaret omnes copias ſuas cum pugnaturus eſſet contra decem tribus. Dicendum, quod congregauit omnes quotquot feſtinanter congregare potuit, & fortaſſis poſtea plures congregare intendebat.

An iuſtum bellum foueret. *Quæſt. VII.*

QVæritur vlterius, cum Roboam vellet hic pugnare contra decem tribus ad reducendum eas in regni vnitatem, an iuſtum bellum foueret. Aliquis dicet, quòd ſic: quia iſtæ decem tribus Iſrael, & aliæ duæ pertinebant ad ius Roboam, & non poterant ab eo pro tam leui peccato recedere. Item habebat ius repetendi illos, & pugnandi ad reductionem illorum. Patet hoc, nam Roboam habebat ius duplex contra totum Iſrael ad hoc, quod eſſent de regno ſuo. Primum erat ex ſucceſſione, quia pater ſuus Salomon fuerat rex ſuper totum Iſrael: etiam auus ſuus Dauid, & ambo habuerũt titulos iuſtos, ſcilicet, quod vncti fuerant in reges de communi conſenſu populi. Ideo competebat ei iam hæreditario iure B regnum totum Iſrael habere. Secundum ius erat ex diuina promiſſione. Nam Deus promiſerat, quod filij Dauid vſque in æternum regnarent ſuper Iſrael, ſupra 6. & 7. Et tamen ſi abſtraherent ſe ab eo tribus decem, tollebatur promiſſio illa, quia iam non regnabat ſuper regnum Iſrael, ſicut Deus promiſerat, ideo habebat iuſtam cauſam pugnandi Roboam. Dicendum, quod non habebat iuſtam cauſam pugnandi Roboam contra Ieroboam, nec contra decem tribus Iſrael: quod patet, quia Roboam non poterat iuſtè repetere illas decem tribus Iſrael: ergo non poterat iuſte pugnare ad repetendum eas: antecedens patet, quia ſupra probatum eſt, quod Roboam perdidit iuſte iſtas decem tribus loquendo tam ſuperbè, & tam ſtultè, & illæ receſſerunt iuſtè ab eo: ideo non competebat ei ius repetendi. Item patet, quia Deus prohibuit C Roboam pugnare contra Iſrael: ſi tamẽ habuiſſet iuſtam cauſam pugnandi, non priuaſſet eum iure ſuo fauendo illis, qui fouebant iniquam litem: ſed vetuit Roboam pugnare: ergo non habebat iuſtum bellum. Sed dicet aliquis, quòd licèt vetuerit Deus Roboam pugnare, tamen habebat iuſtam cauſam pugnandi, quia latebat eum diuina ſententia, quæ poſtquam manifeſtata eſt, fuit ſimpliciter illicitum pugnare velle cõtra Iſrael, & tamen prius non erat illicitum; & ſic ſi feciſſet bellum Roboam non præmonitus à Deo ceſſare, faceret illud iuſte: & tamen poſtquam monitus eſt non poterat iuſtè pugnare. Dicendum, quòd non ſtat, quia etiam ante reuelationem illam erat illicitum ipſi Roboam pugnare ad repetendum decem tribus Iſrael, quia ipſe perdiderat eas iuſte: ideo D non competebat ei iam actio ad repetendum illas. Iſtud autem conſtabat ſibi, ideò iniuſte repugnaret. Item ſi Roboam iuſtè pugnare poſſet ad reducendum decem tribus in regnum ſuum, illæ compellebantur redire ad eum, & tamen iſtud eſt falſum, quia ſupra declaratum eſt, quod liberè receſſerunt ab eo, & non cogebantur redire ad eum: ergo non iuſtè pugnabat contra eas Roboam, quia tamen poterat eſſe aliquale dubium, an Roboam foueret iuſtam cauſam, vel forte dato quod conſtaret de iniuſtitia ſua vellet repetere illas tribus, Deus miſit ei prophetam amonentem, ne auderet pugnare contra Iſrael, quia ſententia ſua erat contraria, & tamen Roboam potius timore aduerſi exitus, quam amore excuſandi iniuſtitiam non pugnaret contra Ieroboam. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd non habebat Roboam E ius repetendi: nam illud ius, quod habebat Roboam ad regnum Iſraël, perditum erat. Habebat quippè ius hæreditarium, ſed iſtud non iuſtificabat cauſam ſuam, quia per delictum ſuum perdiderat illud. Nam dato, quod iam poſſideret regnum, poterat priuari iure regni propter aliquod delictum: quanto magis cum nondum conſtitutus eſſet rex poterat priuari iure, quod habebat ad regnum? Promiſſio etiam Dei non proficiebat ſibi, quia illa erat cum conditione, ſcilicet, filijs Dauid obſeruantibus legem, ſupra ſexto, & ſeptimo. Tunc enim maneret regnum totum Iſrael in æternum apud filios Salomonis, & Dauid. Si autem non cuſtodirent illam, maneret regni aliqua pars, licèt non totum regnum: & ſic factum eſt, quia Salomon non cuſtodierat legem Dei, & ob hoc meruerat priuari regno

toto: ſed propter Dauid non fuit poſteritas eius priuata in totum. 3. Regum 11. capit. Etiam non competebat iis ex illa promiſſione: quia Deus fecerat poſtea prænunciationem reuocatoriam illius per Ahiam Silonitem, ſcilicet, quod tranſirent tribus decem ad Ieroboam, & manerent duæ tribus cum Roboam.

Quare duæ tribus pugnauerunt contra decem. Quæſtio VIII.

Quæritur vlterius, quomodo tribus iuda, & tribus Beniamin audebant pugnare contra decem tribus iſrael: cum eſſent paucæ multitudinis reſpectu illarum. Reſpondendum, quod tribus iuda, & Beniamin non ſolum audebant pugnare cõtra decem tribus iſrael: imò etiam putabant ſe præualere contra illas, & reducere eas ad poteſtatem Roboam. Illud autem erat, quia forte iuda, & Beniamin putabant ſe fouere iuſtam cauſam pugnandi contra decem tribus, quæ receſſerant a regno Dauid; ideo putabant, quod Deus adiuuerat eas contra totum iſrael, etiam ſi eſſent iſraelitæ maioris multitudinis: ſic pugnauit ſemel Abia filius Roboam contra Ieroboam regem iſrael, fugauitque totum iſrael, & occidit quingenta millia virorum: quamquam multo plures eſſent de iſrael, quam de iuda, & Beniamin, vt patet infra decimotertio. Item tribus iuda, & Beniamin erant valde bellicoſæ, ſcilicet, bellicoſiores omnibus aliis tribubus, ideo etiam ſi non haberent ſpeciale auxilium à Deo, putabant ſe poſſe congredi cum toto iſrael: & ſic ſæpe fecerunt, vt patet ex proceſſu tertii, & quarti libri Regum, & ex proceſſu huius libri. Item non erat hoc admirandum inter Hebræos, quia non ſolum iſtæ duæ tribus poterant pugnare contra decem tribus, & præualere: ſed etiam vna earum poſſet hoc facere: quod patet de tribu Beniamin, quæ erat minor, in qua ſolum erant vigintiquinque millia pugnatorum, & pugnauit contra reliquas vndecim tribus iſrael: & præualuit bis, occiditque vna die de iſraelitis vigintiocto millia, & alia die decẽ, & octo, vt patet Iudicum vigeſimo capitulo. Item tribus iuda ſola pugnauit magno tempore contra totum iſrael, cum Dauid eſſet rex ſuper ſolam tribum iuda, & iſboſeth filius Saulis eſſet rex ſuper totum iſrael, & magno tempore durauit contentio: præualebat tamen tribus iuda contra omnes tribus iſrael: à fortiori ergo nunc tribus iuda, & Beniamin ſimul poſſent præualere contra totum iſrael.

Habitauit autem Roboam in Ieruſalem, & ædificauit ciuitates muratas in Iuda. Extruxitq; Bethlehem, & Etham, & Thecue Bethſur quoque, & Socco & Odollam, necnon & Geth, & Mareſa, & Ziph. ſed & Aduram, & Lachis, & Azecha. Saraa quoque, & Aialon, & Hebron, quæ erant in Iuda, & Beniamin, ciuitates munitiſſimas. Cumque clauſiſſet eas muris, poſuit in eis principes, ciborumq; horrea, hoc eſt, olei, & vini. Sed & in ſingulis vrbibus fecit armamentarium ſcutorum, & haſtarum, firmauitque eas ſumma diligentia, & imperauit ſuper Iudam, & Beniamin.

Habitauit autem Hic ponitur ſecundum huius capituli, ſcilicet: Roboam conditio, & diuiditur in duo, quia primo ponitur Roboam confortatio. Secundo eius, & regni ſui punitio ſequenti capitulo. Prima in duas: quia primo ponitur confortatio eius in ciuitatum ædificatione, & populi diſpoſitione. Secundo in prolis multiplicatione, ibi. *Dixit autem Roboam.* Circa primum dicitur. *Habitauit autem Roboam in Ieruſalem.* Scilicet, manſit ibi in pace: & non proceſſit ad bellũ contra Ieroboam: & habitauit ibi, quia erat ibi ſedes regni: ibi namq; habitauerat Dauid, & ibi ẽt Salomon, & erant fabricatæ magnificæ domus regiæ per Salomonem. *Et ædificauit ciuitates muratas in iuda.* Videbat. n. Roboam, ꝙ erat incentiuum bellorum inter eum, & ieroboam: & licet nunc non pugnauerit ipſe contra ieroboam, fortaſis ipſe ieroboam pugnaret contra ipſum, ideo voluit ſe diſponere

F ad bellum reficiendo vrbes ſuas, quæ non erant benè muratæ, & dicitur; ædificauit vrbes muratas, i. refecit. Nam non eſt ſenſus, ꝙ de nouo aliquas vrbes extruxerit: ſed ꝙ antiquas, quæ non erant benè muratæ refecerit, & patet ex nominibus omnium vrbium, quæ ponuntur: nam omnes iſtæ erant antiquitus tempore ioſue, & nominantur in diuiſione ſortium, vt patet ioſue 15. & 18. *Extruxitq; Bethlehem.* Ideſt, refecit, quia non erat benè murata; eſt enim Bethlehem ciuitas ſortis iudæ in confinio ſortis iudæ, & Beniamin. Nam inter eam, & ieruſalem tranſeunt limites iuda, & Beniamin, eſt enim ieruſalem in Beniamin, & Bethlehem in iuda diſtans duabus leucis a ieruſalem: de hac ioſue 15. Matth. 2. & Mich. 5. Alia autem ciuitas Bethlehem eſt in ſorte Zabulon, vt patet ioſue 19. ideo ad differentiam iſtius vocatur illa Bethlehem, quæ eſt in ſorte iudæ Bethlehem iuda, vel

G Bethlehem Ephrata. Ruth 1. & 1. Reg. 17. & Matth. 2. Mich. 5. *Etham.* Alia ciuitas eſt in ſorte iuda. *Et Thecue.* Iſta ciuitas eſt in ſorte iudæ ad partem Meridianã eius, vbi eſt locus paſtorum, & de regione illa erat Amos, vt patet Amos 1. ſ. Verba Amos, qui fuit in Paſtoralibus Thecuæ. De hac etiam ciuitate fuit mulier illa prudens, quam ioab miſit ad Dauid ad proponendum parabolam pro reductione Abſalonis de exilio: ideo vocatur mulier Thecuites. 2. Reg. 14. *Bethſur.* in ſorte iudæ eſt Ioſ. 15. *Et Socoth.* iſta eſt duplex: quædam. n. Socoth eſt vltra iordanem ad Orientalem partem eius in terra duarũ tribuum & dimidiæ, pertinetque ad ſortem Gad, vt patet ioſue 13. & de iſta Socoth habetur iudi. cap. 8. quãdo petiuit Gedeon panes a viris Socoth, cum perſequeretur Madianitas fugiẽtes, & noluerũt ei dare: ipſe autem po-

H ſtea rediens contriuit principes Socoth cũ ſpinis tribulis. Alia Socoth eſt in ſorte iudæ, & eſt citra iordanẽ ad Occidentalem partem eius, & de iſta agitur hic. iſta videtur eſſe Socoth, quæ denominata eſt a iacob veniente in Sichem cum tabernaculum ſuum poſuiſſet in quodã loco veniens de Meſopotamia: vocauitque nomen loci illius Socoth. Gen. 33. cap. *Et Odolam.* Ciuitas eſt in ſorte iudæ, iſta fuit ciuitas regalis tempore Chananæorum, & rex illius vrbis per ioſue occiſus eſt, vt patet ioſue 12. Apud iſtam vrbem eſt deſertum, in quo latebat Dauid, quando Saul perſequebatur eum, & abſconditus eſt Dauid in ſpelunca, vbi præſcidit oram clamidis Saulis, & ob hoc vocatur ſpelunca Odolam illa. 1. Reg. 24. & 22. In iſta ciuitate accepit iudas filius Iacob vxorem: ideo dicitur, ꝙ declinauit ad virum Odolamitem Gen. 38. c.

I *Necnon Geth.* iſta eſt ciuitas ſortis iudæ. Ioſue 15. Erat autem vna de quinque metropolibus Philiſthinorum, in qua erat vnus Satrapa, vel rex Philiſthinorum. Ioſue 13. & 2. Reg. 6. de iſta ciuitate erat Goliath gigas, cõtra quẽ pugnauit Dauid: ideo vocatur Gethæus. 1. Reg. 17. Viri ciuitatis iſtius fuerũt animoſiores ad tollendum plagã, quæ à Deo immiſſa fuerat Philiſthinis. ſ. ꝙ percuterẽtur in poſterioribus, quam cęteri Philiſthini. Nam cęteris deſperantibus Gethæi dederunt conſilium de faciendo ſedes pelliceas, ne mures poſſent corrodere præeminentes extales. 1. Reg. 5. & tamen etiam iſtud remedium nõ ſufficit cum plaga à Deo mitteretur: in iſta ciuitate dominabatur rex Achis Philiſthinus, ad quem fugit Dauid quando erat profugus a facie Saulis, & tamen cum timeret regem, fecit ſe inſanum coram eo mutato vultu,

K vt patet 1. Reg. 21. Iterum autem deſcendit illuc, & manſit ibi quatuor menſibus cum eo vſque ad mortem Saulis: eodem libro cap. 27. *Et Mareſa.* Eſt ciuitas in ſorte iudæ. ioſue 15. de iſta dicitur Mich. 1. ſ. Adhuc hæredem adducam tibi, qui habitas in Mareſa, vſq; ad Odolam veniet gloria iſrael: ex quo apparet, quod Odolã & Mareſa fuit ciuitates ſatis propinquæ inter ſe. *Et Ziph.* Nomen ciuitatis eſt apud deſertum iuda, & ponitur inter ciuitates deſerti. ioſue 15. Ab iſta denominatur deſertum quoddam Ziph, in quo bis latuit Dauid, & inquirebat eum ibi Saul prodentibus Ziphæis 1. Reg. 23. & 26. cap. *Sed & Aduram.* Alia ciuitas eſt ſortis iudæ. *Et Lachis.* Ciuitas ſortis iudæ. eſt ioſue 15. & eſt vna de ciuitatibus regalibus Chananæorũ, cuius regẽ occiderunt

iſtae-

Iſraelitæ, vt patet Ioſue 10. de hac dicitur Mich. 1. ſtilitet ſtupor quadrigæ habitanti Lachis. *Et Azecha.* Ciuitas eſt in ſorte Iudæ. Ioſue 15. vſque ad iſtam ciuitatem perſecutus eſt Ioſue reges Chananæorum quinq; in die, qua ſtetit ſol, & lapides grandinis ceciderunt ſuper Chananæos à deſcenſu vrbis Bethoron vſque Azecha, vt patet Ioſue 10. *Sarias quoque.* Eſt duplex Saraa, quædam eſt in ſorte Iudæ: alia eſt in ſorte Dan de illa, quæ eſt in ſorte Iudæ patet hic, & habetur Ioſue 15. Alia eſt in ſorte Dan, de qua habetur Ioſue 15. Et iſta ciuitas eſt apud Eſtaol, & inter iſtas duas ciuitates morabatur, & conuerſabatur Samſon, qui erat de tribu Dan. Iudi. 13. & in ſepulchro quodam ſepultus eſt, quod eſt inter iſtas duas ciuitates, vt patet eodem lib. 16. & multum diſtant iſtæ ciuitates à ſe, quia ſors Iuda, & Dan maxime diſtãt, quia eſt vna maxime meridiana, ſcilicet ſors Iuda, & alia maxime Aquilonaris, ſcilicet ſors Dan, vt colligitur Iud. 17. *Et Aialon.* Eſt ciuitas etiam æquiuoca, quia quædam eſt in tribu Iudæ Ioſue 15. & alia Aialon eſt in ſorte Dan. Ioſue 19. Et de prima dicitur hic, iſta eſt Aialon, contra quã ſtetit luna die, qua ſtetit ſol cum dixit Ioſue: ſol ſta contra Gabaon, & luna, ne mouearis cõtra vallem Aialon, vt patet Ioſ. 10. *Et Hebron.* Iſta eſt ciuitas in ſorte Iudæ. Ioſue 15. Et erat famoſior in tota ſorte Iudæ. Nã in iſta ciuitate erãt ſepulti tres Patriarchæ cum vxoribus ſuis ſcilicet: Abraham, Iſaac, Iacob, Sara, Rebecca, Lya. Gen. 49. Iſtam ciuitatem petiuit Caleb filius Iephone à Ioſue, vt deleret tres gigantes, qui erant in ea, & deleuit illos. Ioſue 14. & 15. In hac ciuitate ſepultus dicitur protoplauſtus Adam Ioſue 14. Fuit hæc ciuitas data in ſorte ſacerdotum: Ioſ. 15. In hac ciuitate regnauit Dauid

C ſeptem annis & dimidio, quando fuit rex ſuper ſolam tribum Iuda. 2. Reg. 5. *Quæ erant in Iuda, & Beniamin ciuitates munitiſſimas.* Refertur ad prædicta, ſcilicet, quod iſtæ omnes erant ciuitates munitiſſimæ, & nunc eas compleuit muniuit Roboam. *Cumque clauſiſſet eas muris.* Scilicet, aliquæ earum habuerunt muros diſſipatos, & ruinoſos, & ex illis partibus non erant clauſæ. Roboam tamen clauſit muris reficiendo omnes veteres defectus. *Poſuit in eis principes.* Scilicet ad defendendum iſtas vrbes: timebat enim Roboam bella naſcitura inter ſe & regnum Iſrael, & diſponebat omnes vrbes ſuas ad ſtatum belli: cum ponẽdo in ſingulis principes, & viros, qui vacarent exercitationi bellicæ, vt cum occurreret bellum, eſſent armis accincti. *Ciborumq́; horrea, hoc eſt olei, & vini.*

D Sicut diſpoſuerat Roboam in vrbibus viros bellicos: ita diſpoſuit prouiſionem ad eorum victum, quia gens bellica multa conſumit: & ob hoc fecit horrea ciborum in locis iſtis, & poſuit vinum, & oleum, de quibus viuerent iſti viri bellici. Et cũ dicitur hic, hoc eſt vinum & oleũ, non eſt intelligendum, quod iſta ſola intelligerẽtur nomine ciborum reconditorum in horreis, cum potius frumentum eſſet neceſſarium, quam iſta, & tamen ponũtur quaſi ex ſuperaddito, ne dubitetur iſta fuiſſe in horreis illis & vocatur horreum quodcunque repoſitorium, ſiue promptuarium vbi conſeruantur quæcunque pertinentia ad cibos. *Sed & ſingulis vrbibus fecit armamentaria ſcutorum, & haſtarum.* Prædicta intelliguntur quantum ad vrbes quas refecit Roboam. Iſtud autem intelligitur quantum ad omnes ciuitates regni ſui: iam vt omnes de

E regno eſſent prompti ad bella, quando expediret, muniuit viros ſuos armis, & fecit in ſingulis ciuitatibus armamẽtaria, id eſt, repoſitaria armorum, in quibus reponebat ſcuta, & lanceas, quæ ſunt arma communia, & fecit copiam iſtorum pro omnibus de regno ſuo: habebat autem Roboam quoddam armamentarium ſpeciale, in quo erãt arma ſua pulchra, & precioſiſſima, ſcilicet, domum ſaltus Libani, vt patet 3. Reg. 10. & ſupra 9. *Firmauitq́; eas ſumma diligentia.* Scilicet: firmauit vrbes cum omni diligentia: poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quod firmauit vrbes omnes iſtas, ſcilicet, faciendo eis firmos muros, id eſt, quod ſi aliquæ erant non habentes muros firmos reficiebat illos, & complebat, & per hoc vrbes erant firmæ non pauentes hoſtiles incurſus. Secundo modo firmauit eas, id eſt, fortes, & munitas reddidit

A armorum multitudine. Nam dato, quod aliqua ciuitas ſit bene murata, ſi non abundent habitatores armis ad reſiſtendum hoſtibus, non poterant diu manere, ſed faciliter capientur. Cum autem armorum copia eſt, ciuitates non pauent, & ſic firmantur, & quia ante hoc propter paucam bellorum experientiam pauca arma erant in ſingulis vrbibus, illæ erant infirmæ: nunc autem cum Roboam prouideret, quod in ſingulis vrbibus eſſent plena armamentaria, reddebat vrbes firmas. *Et imperauit ſuper Iudam, & Beniamin.* Id eſt, fuit rex ſuper Iudam, & Beniamin, quia iſtæ duæ tribus ſolæ ceſſerunt ei regnum.

Quis fuerit propheta Semeia. Queſt. IX.

B QVæritur circa prædicta de iſto propheta Semeia, qui nunciauit Roboam, ne pugnaret contra Iſrael, quis fuerit. Reſponderit quidam, quod iſte fuerit ille vir Dei, qui miſſus eſt contra Ieroboam in Bethel conſecrantem altare vitulo, & à leone occiſus eſt in via, 3. Reg. 13. hoc autem videtur conuenire illi tempori: quia in principio regni Roboam, & Ieroboam fuit iſte Semeias: & non leguntur alij prophetæ iſto tempore, qui poſſent hoc facere, & cum non legatur de exitu iſtius, putant, quod ille fuerit finis eius. Dicendum tamen, quod non ſtat, quia ille propheta, qui miſſus eſt contra Ieroboam mortuus eſt primo anno regni eius: & tamen iſte Semeias vixit ad minus vſque ad annum decimumoctauum regni Ieroboam: patet primum. Nam primo anno regni ſui excogitauit Ieroboam vitulos, & fabricauit eos: nam quolibet anno ter omnes Iſraelitæ tenebantur aſcendere

C ad templum Domini. Exod. 23. & 32. & Deut. 16. & vt non aſcenderent Iſraelitæ ad templum Domini in Ieruſalem, quæ erat in terra Roboam, fabricauit Ieroboam vitulos: ergo oportet, quod anno primo regni ſui Ieroboam fabricauerit vitulos, alioquin ter aſcenderẽt Iſraelitæ in Ieruſalem poſt diuiſionem regni ante fabricationem vitulorum, & tunc timeret Ieroboam, quod Iſraelitæ præuaricarentur à ſe, vt redirent ad antiquam vnitatem regni. Non eſt ergo veriſimile, quod permitteret aliqua vice Iſraelitas aſcendere in Ieruſalem poſt diuiſionem regni, & conſequenter fuit iſta fabricatio vitulorum primo anno regni Ieroboam: & tamen prima die, qua cõſecratum eſt altare vitulorum in Bethel, venit vir Dei ad Ieroboam, vt patet. 3. Regum 13. & illa die, qua

D venit occiſus eſt à leone, vt colligitur ex litera eodem capitulo, & ibi declaratum eſt: & ſic primo anno regni Ieroboam mortuus eſt ille propheta, qui venit ad eum: & tamen iſte Semeias vixit vſque ad annum decimumoctauum ſaltem regni Ieroboam. Quod patet, quia iſte ſcripſit omnia geſta regni Roboam, vt patet præcedenti capitulo, & tamen vixit Roboam decem & ſeptem annis, vt patet ibidem, & 3. Regum 15. Et cœperunt ſimul regnare Roboam, & Ieroboam, ſcilicet vnus ſuper Iudam, & alius ſuper Iſrael: ergo ſimul compleuerunt ambo annum decimumſeptimum regni, & tamen Semeias ſuperuixit ipſi Roboam, eo quod deſcripſit omnia geſta regni ſui: ergo ſaltem viueret vſque ad annum decimumoctauum regni Ieroboam, qui ſuccedebat poſt mortem Roboam, & ſic non potuit iſte Semeias eſſe propheta, qui occiſus eſt à leone, & miſſus eſt contra Ieroboam.

E Et dicendum, quod ille fuit quidam propheta, cuius nomen in ſacra ſcriptura non legitur, nec diſtribuuntur aliqua alia geſta eius, aut dicta præter miſſionem illam ad Ieroboam. 3. Regum 13. Fuerunt autem hoc tempore alij prophetæ, ſcilicet, Addo, Ahias Silonites, & iſte Semeias. De Ahia, quod non fuerit ille, qui occiſus eſt à leone, manifeſtum eſt, quia multo tempore poſt mortem illius prophetæ viuebat Ahias. De morte enim illius patet 3. Regum 13. & tamen eodem lib. cap. 14. habetur, quod Ieroboam miſerit vxorem ſuam mutato habitu ad Ahiam Silonitem, & locuta eſt ad eum. Item, quia quando mortuus eſt ille propheta, qui miſſus eſt ad Ieroboã, nondum multiplicatum fuerat peccatum Ieroboam per Iſraelitas, quia illa die dedicatum fuerat altare Bethel, vt patet. 3. Regum 13. Et tamen quando Ahias Silo-

nites locutus eſt ad vxorem Ieroboam, iam peccauerat mimis Ieroboam in vitulis aureis, & peccare fecerat totum Iſrael, vt colligitur ex verbis ſuis. 3. Reg. 14. Nā prædixit pœnam magnam futuram in tota progenie Ieroboā propter hoc. Item ille vir Dei, qui venit ad Ieroboā erat de Iuda, vt patet 3. Reg. 13. Et tamen Ahias erat de vrbe Silo: ideo vocabatur Ahias Silonites, vt patet ſupra 9. Et tamen Silo erat in ſorte Ephraim, vt colligitur Iudi. 21. & ibi probatum eſt. Etiam non erat ille propheta Addo, quia iſte vixit poſt mortem Roboam, & poſt mortem Abiæ filij ſui, & deſcripſit geſta eius, infra 13. Dicendum ergo, quòd erat propheta incognitus nomine. Ioſephus tamen 8. Antiquit. vocat eum Iadam, quia forte collegit nomen illius ex aliquibus annalibus illius temporis.

Quomodo factus eſt ſermo Dei ad Semeiam. Quæſtio X.

QVæritur vlterius, cùm dicatur hic, quòd factus eſt ſermo Domini ad Semeiam hominem Dei, quomodo factus eſt ad eum iſte ſermo. Dicendum, quod multipliciter poteſt fieri ſermo Dei ad prophetam. Primo modo, ꝙ appareat angelus in aliqua humana effigie, & loquatur, ſicut fuit in apparitione facta Gedeoni. Iudi. 6. & in apparitione facta patri, & matri Samſonis. Iudi. 13. Secundo modo fit, ꝙ aliqua vox formetur ab angelis, quæ dirigatur ad hominem, & tamen illam vocē formans non videatur: ſic fuit in datione legis: Exod. 20. & Deut. 4. nam dicitur ibi nullam formam vidiſtis die qua locutus eſt Dominus vobis in Horeb. Tertio modo fit in ſomnijs, quia tunc Deus mouet phantaſiam hominis ad intelligendum aliquid, quod prius non poterat intelligere naturaliter, & hoc fit, quia format noua phātaſmata in cellula phantaſtica, per quæ cauſatur nouus actus phantaſiandi, vel ſpecies præexiſtentes nouo modo ordinat, ita vt per illas intelligatur aliquid quod nō intelligebatur alias, & iſte modus erat frequētatus apud prophetas, vt patet Num. 12. ſ. ſiquis inter vos propheta Domini, in viſione apparebo ei, aut per ſomnium loquar ad illum. Quarto modo fit hoc per immutationem ſolam intellectus ſ. ꝙ Deus illuſtret intellectum alicuius, & faciat eum intelligere ſupernaturaliter aliquid, & iſtud fit in vigilia. Et tamen fit dupliciter: vno modo non facta aliqua mutatione in corpore, ſed exiſtēte propheta ad quemcūque actum cōuerſo poteſt fieri iſta reuelatio. Alio modo fit per ecſtaſim. ſ. ꝙ abſtrahatur homo ab omnibus actibus corporeis, intantum, ꝙ non videatur anima manere in corpore, cū ſit corpus deſtitutū omni operatione vitali apparēte, ſicut fuit de Paulo, qui in raptu ſuo dixit ſe non ſcire, an fuerit in corpore, an extra corpus. 2. Cor. 12. quilibet iſtorū modorū poterat competere nūc prophetæ Semeiæ, & poteramus de illo affirmare. Et tñ dicendum, ꝙ reuelatio per ecſtaſim non fuit in hoc, quia iſta nō erat in viris veteris teſtamēti: eo ꝙ iſta fit, qñ rapitur anima prophetæ ad cōſiderandum aliquod excellens intelligibile, quod non poterit percipere, niſi anima ſecundū omnes vires ſuas ſit attenta illi ſpeculabili, & ꝙ ad hoc, ꝙ tota intenta ſit neceſſe eſt, ꝙ non maneat attenta alicui alteri ſpeculationi, vel operationi. Oportet ergo, ꝙ ceſſet ab operationibus vitalib. & animalibus quas exercet circa corpus, & tunc apparet corpus mortuum, cū ſit deſtitutum omni operatione vitali apparente. Et ſic quando deberet propheta clarè intelligere eſſentiam Diuinam, ſicut fuit Beato Paulo, qui dicit ſe vidiſſe arcana verba, quæ non licēt homini loqui. 2. Corin. 12. & ad videndum. i. intelligendū illas res arcanas raptus eſt. ſ. in ecſtaſim: ita vt non appareret an anima eſſet in corpore, vel extra corpus. Viris tamen veteris teſtamenti, non fiebant tam excellentes reuelationes, quia non eleuabantur ad contemplandum Diuinam eſſentiam, ſed ad intelligendum alia miſteria valde inferiora. Ideo competebant eis alij modi reuelationum: ſed iſte non, licēt competere poſſet. De alijs autem modis non apparet, quem modum debeamus applicare

F iſti prophetæ, quia poterant ei omnes competere, & tamen inter omnes erant duo communiores, ſcilicet, quòd Deus per ſomnium moueret phantaſiam, aut in vigilijs moueret intellectum, & ſic tanguntur duo tanquā communes prophetis, Num. 12. ſ. ſiquis fuerit inter vos propheta Domini, aut in viſione apparebo ei. i. aut apparebo ei in viſione. i. in vigilia illuſtrando intellectum ſuū, aut per ſomnium loquar ad illum; & quemcumq; iſtorum poſſumus accipere.

Quomodo dixit Deus, quòd feciſſet diuiſionem regni. Quæſtio XI.

QVæritur vlterius, quomodo dixit hic Deus, ꝙ ſua volūtate facta erat iſta diuiſio regni: ideo ꝙ nō eſſet pugnandum ad reintegrandum regnum. Aliquis dicet,
G ꝙ ſit conuenienter dictum iſtud, quia ſi Deus voluiſſet fieri iſtam diuiſionem, ipſe procuraſſet modū faciendi, & tñ modus, & occaſio fuit, ꝙ Roboam loqueretur verba ſtulta, & iniqua contra populum: ideo Deus incitaret eū ad mala: & ſic Deus tentaret hominem, ſicut dæmon. Sed falſum eſt, vt patet Iac. 1. ſ. Nemo cum tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: ipſe. n. neminem tentat, ſed quilibet tentatur à concupiſcētia ſua abſtractus, & illectus. Aliquis dicet, ꝙ iſtud non eſt inconueniens: imò eſt verum. ſ. ꝙ Deus mouerit cor Roboam ad iſta mala, quę fecit praue reſpondendo, vt patet præced. cap. ſ. Et non acquieuit Roboam populi precibus, vt compleretur ſermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Ieroboam filium Nabath. Dicendum, quòd falſum eſt, quod Deus incitauerit cor Roboam ad male re-
H ſpondendum, quia in illa reſponſione peccauit Roboā: agendo tamen directè ad hoc, ꝙ Roboam male reſponderet, erat directè tentatio diabolica, quam Deus non facit ſed potius impedit eam in illis, quos diligit: ſicut patet prima Corin. 10. cap. ſ. Fidelis eſt Deus, qui non permittet vos tentari vltra id, quod poteſtis, ſed faciet cū tentatione profectum. Sed dicendum eſt, ꝙ Deus excæcauit Roboam non quidem mouendo eum ad malū directè, quia ad tentationem diaboli iſtud pertinet: ſed nō apponendo gratiam, quam alias apponeret, ſiue ſubtrahendo ſuam illuminationē, quam aliàs præſtabat: & tūc Deus non agit ad peccatum poſitiuè, ſed ſubtrahit aliquid, & ſubtractio illa eſt occaſio ad peccatum: eſt tamē ſubtractio illa in pęnam. Nā ſicut Deus infligit pro peccato pęnam corporalem: ita interdum infligit ſubtractio-
I nem gratiæ, vel bonorum, quæ conferre ſolitus eſt, & illa ſubtractio eſt maior pœna, quam pęna corporalis, vel in bonis temporalibus. Cauſa autem ſubtractionis iſtius fuit duplex. ſ. vna promeritoria, & alia finalis. Cauſa promeritoria fuit peccatum Salomonis: nam Salomō a Deo multa bona ſuſceperat, quibus ingratus extitit fabricando templa idolis, & colendo ea. 3. Reg. 11. & 4 Reg. 23. Ideo Deus propter peccata eius tradere voluerat regnū eo viuente alteri: & tamen propter Dauid non fecit: ſed diſpoſuit poſt mortē eius facere, & ſic peccata ſua promeruerant ſubtrahi poſteris eius quæcunque diuina beneficia, & quod ſic incideret in multas calamitates. Cauſa finalis erat, vt impleretur promiſſū Dei, ſcilicet, Deus promiſerat, quòd daret decem tribus Iſrael Ieroboam, & duæ tñ manerent cum Roboam, & quia ſi non reſpō-
K diſſet durè Roboam, non receſſiſſent ab eo tribus illæ decē, Deus ſubtraxit beneficium illuminationis ſuæ illo tempore à Roboam, & permiſit eum incidere in inſanā ſententiā prima cauſa tangitur. 3. Reg. 11. & ſecunda tangitur præced. cap. & tamen vna fuit origo alterius. Nam completio diuinæ promiſſionis non erat cauſa, niſi inquantum pendebat à peccato Salomonis promeritoriè: nam ſi Salomon non peccaſſet, non promiſiſſet Deus dare decem tribus ipſi Ieroboam, ſed manſiſſent omnes cum Roboam: & ſic non oporteret aliquid fieri ad complettionem diuini promiſſi, quia nullum eſſet: quia tamen fuit peccatum Salomonis, proceſſit inde promiſſio decem tribuum, & poſtea excæcatio Roboam ad complendum promiſſionem Dei. De modo autem excæcationis, & quid ea fiat, & quomodo fieri poteſt nō auferendo

do liberum arbitrium, etiam quod iſta fuit facta propter Salomonem, & non propter Roboam, declaratum eſt 3. Reg. 12. in duabus quæſtionibus de hoc.

Quomodo duæ tribus erant ſub imperio Roboam. Quæſtio XII.

QVæritur vltimus, quomodo dicitur hic, quod tribus Iuda, & Beniamin erat ſub imperio Roboam, quia 3. Regum 12. dicitur, quod ſola tribus Iuda cederet Roboam, & eod. lib. cap. 12. dicitur, quod ſola tribus Iuda ſequebatur domum Dauid. Aliqui dicunt, quod à principio conſtitutionis Roboam in regem fuerunt omnes vndecim tribus Iſrael recedentes à Roboam, & manſit ſola tribus Iuda cum Roboam ſcilicet quando receſſit Roboam de Sichem in Ieruſalem, ſed poſtea tribus Iuda perſuaſit tribui Beniamin redire ad Roboam, & rediit, & tunc ambæ tribus fuerunt ſemper ſubiectæ Roboam. Sed dicendum, quod hoc non ſtat, quia hoc modo fuiſſent vndecim tribus in vnctione Ieroboam, & quia vnctus fuit Ieroboam à reliquo Iſrael poſtquam fugit Roboam in Ieruſalem, & tamen iſtud non ſtat, quia Deus ſolum promiſit decem tribus ipſi Ieroboam, ideo nunquam ad eum pertinuerunt, niſi iſtæ decem: & ſic non fuit tribus Beniamin cum cæteris decem in vnctione Ieroboam. Item ſi tribus Beniamin fuiſſet cum aliis decem in vnctione Ieroboam, nollet poſtea redire ad Roboam, & tamen videtur, quod facillime eam habuit Roboam, quia illico, vt venit de Sichem in Ieruſalem incepit parare ſe ad bellum contra Ieroboam, & tunc in congregatione illa fuit tribus Beniamin cum tribu Iuda contra Ieroboam: ergo videtur, quod non fuit aliquod tempus, in quo tribus Beniamin non fuerit cũ Roboam. Item ſi tribus Beniamin cum cæteris decem tribubus Iſrael fuiſſet in vnctione Ieroboam poſtea facta pace inter Roboam & Ieroboam haberet iuſtum bellum Ieroboam contra tribum Beniamin, quia ipſum in regem vnxerat, & poſtea receſſerat ab ipſo ſine cauſa: & tamen nunquam pugnauit contra eam, nec petiuit illam tribum: ergo videtur, quod nunquam ad eum pertinuerit. Dicendum ergo, quòd à principio tribus Beniamin fuit cum Roboam, & tribu Iuda, & ſolæ decem tribus vnxerunt Ieroboam in regem ſuper Iſrael, & ita hic ponuntur duæ tribus in regno Iuda; etiam à principio cum Abias Silonites prænuntiauit Ieroboam de regno habendo diuiſit pallium ſuum in duodecim partes, & dedit ei decem partes. Ex quo innuebat, quòd ſolum habiturus erat Ieroboam decem tribus, & Roboam ſemper habiturus eſſet duas. Cum autem obiicitur, quòd ſola tribus Iuda ſequebatur Roboam, dicendum, quòd de Iuda & Beniamin intelligitur: quia tamen tribus Beniamin erat extranea à domo Dauid, & propter amorem Dauid ſeparauit ſe a reliquo Iſrael, & viuuit ſe tribui Iudæ cum Roboam, reputata eſt tribus Beniamin eadem cum tribu Iuda quaſi ambæ eſſent vna tribus: ideo dicebatur, quod ſola tribus Iuda ſequebatur domum Dauid, quamquam etiam tribus Beniamin ſequeretur domum Dauid.

Sacerdotes autem, & Leuitæ, qui erant in vniuerſo Iſrael, venerunt ad eum de cunctis ſedibus ſuis, relinquentes ſuburbana, & poſſeſſiones, ſuas, & tranſeuntes ad Iudam, & Ieruſalem, eo quod abieciſſet eos Ieroboam, & poſteri eius, ne ſacerdotio Domini fungerentur. Qui cõſtituit ſibi ſacerdotes excelſorum, & dæmoniorum, vitulorumque, quos fecerat. Sed de cunctis tribubus Iſrael, quicunque dederant cor ſuum, vt quærerent Dominum Deum Iſrael, venerunt in Ieruſalem ad immolandum victimas ſuas coram Domino Deo patrum ſuorum. Et roborauerunt regnum Iuda, & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulauerunt enim in viis Dauid, & Salomonis annis tantum tribus.

Sacerdotes autem, & Leuitæ, qui erant in vniuerſo Iſrael. Ponitur etiam hic quomodo confortatum eſt regnum Roboam per aduentum quorundam aliorum, ſcilicet, quod oẽs ſacerdotes, & leuitæ de toto Iſrael venerũt ad habitandum in terra Roboã, & ex hoc fuit quaſi vna tribus ſuperaddita regno ſuo. ſ. tota tribus Leui: & dicitur, qui erant in vniuerſo Iſrael, i. diffuſi per omnia loca tribuum Iſrael *Venerunt ad eum de cunctis ſedibus ſuis.* Ideſt: venerunt ad Roboã de omnibus locis, in quibus habitabant: vocatur enim ſedes quilibet locus habitationis, quia ibi ſedetur, i. manetur in quiete. *Relinquentes ſuburbana, & poſſeſſiones ſuas, ideſt.* Relinquentes vrbes, & ſuburbana vrbium, in quibus morabantur. Pro hoc ſciendum, quod Iſraelitæ erant tribus duodecim ſecundum numerum filiorum duodecim Iacob, & tribus Ioſeph diuiſa eſt in tribus duas, quia Iacob voluit, quod duo filii Ioſeph. ſ. Ephraim, & Manaſſe eſſent principes, & capita tribuum. Gen. 48. Et ſic ſuor æ erant tribus tredecim. Deus tñ voluit, quod tribus Leui non haberet ſortem inter alias tribus, & quod non computaretur, vt vna de tribubus, ſed quod tota terra diuideretur per ſortes inter alias tribus duodecim, & tribus Leui nõ haberet aliquã ſortem terræ, ſed ſolum iura templi cederent ſibi in ſuſtentationem, vt patet Num. 18. & Deut. 18. & Ioſue 13. Quia tamen non haberent Leuitæ, & ſacerdotes vbi habitarent, iuſſit Deus, quod de omnibus tribubus Iſrael darentur eis loca ad habitandum. ſ. ſingulæ tribus darent aliqua loca. ſ. ſingulæ ſecundũ quantitatem ſuam dabãt plures, vel pauciores vrbes, & fuerunt omnes vrbes datæ ſacerdotibus, & leuitis quadragintaocto Nu. 35. quot autem dederit de his, quælibet tribus patet Ioſue 21. & præced. lib. c 6. Iſtę vrbes nõ erant coniunctę, ſicut vrbes cuiuslibet tribus ſed diſperſæ per omnes ſortes tribuũ, & non dabantur iſtæ vrbes leuitis, & ſacerdotibus cũ territoriis ſuis, ſcilicet, vt ibi haberent agros, & vineas, quia Leuitæ nihil iſtorum poſſidere debebãt, nec vacare agriculturæ, cum iura ſanctuarii ſuſtentarent eos: Ioſue 13. Ideo manebant iſta pro illis tribubus, quorum erant iſtæ vrbes, & Leuitæ ſolum accipiebant vrbes ad habitandum, & quædam ſpatia in circuitu vrbium. ſ. duo millia paſſuum ad paſcendum ibi pecora. Iſta ſpatia vocabantur ſuburbana: quia ſub vrbe poſita ſcilicet ſub mœnibus vrbis Num. 35. Tempore autem Salomonis erant diſperſi ſic Sacerdotes, & Leuitę per vrbes ſuas in omnibus tribubus Iſrael, & cum tũc Ieroboam feciſſet vitulos aureos, receſſerũt de omnibus locis, & ſuburbanis, in quibus habitabant diſperſi per terram Iſrael, & venerunt in terram Iuda. *Et tranſeuntes ad Iudam, & Ieruſalem.* Scilicet, venerunt ad habitandum in regno Iuda: & non ponitur Iuda, & Ieruſalem, quaſi ſit Ieruſalem aliquid diſtinctum à regno Iuda, cum potius ibi eſſet regni Iuda ſedes, & metropolis. Sed poteſt intelligi dupliciter: vno modo, quod Iuda accipiatur pro tribu Iuda, & non pro regno: & tunc Ieruſalem diſtinguitur à Iuda, quia Ieruſalem eſt ciuitas in ſorte Beniamin, & nominatur Ieruſalem, quia caput erat totius tribus Beniamin. Aliter poteſt dici, quod accipiatur Iuda pro regno Iuda, & tunc Ieruſalem pars regni Iuda, & non ponitur ſic tanquam aliquid ſit diſtinctum, ſed fit ſpecialiter mentio de Ieruſalem, quia erat excellentior inter cæteras, & erat caput regni. *Eo quod abieciſſet eos Ieroboam.* Scilicet, non honorabat leuitas & ſacerdotes Ieroboam, nec permittebat eis officia ſua: ſed cuicunque laico concedebat, quod eſſet ſacerdos, vel leuita, & ſic non honorabãtur, nec acquirebant ſuſtentationem inter leuitas. *Et poſteri eius* ſ. reges Iſrael, qui venerunt poſt Ieroboam, et hoc fecerunt, ſcilicet, quod abiecerunt ſacerdotes, & leuitas, ſed quomodo potuerint ſacerdotes moueri, quia abiiciebant eos poſteri Ieroboam cum nulli adhuc eius poſteri eſſent dum ipſe regnaret, declarabitur infra in quadam quæſtione *Nè ſacerdotio Domini fungerentur.* Scilicet, abſtulerat eis miniſterium ſuum, non quidem inhibendo eis miniſtrationem: ſed dando talem modum miniſtrandi, qualem non acceptabant leuitę, & ſacerdotes. Nam Ieroboam fecerat vitulos aureos, & conſtituerat, quòd miniſtraretur eis in Bethel, & Dan. Leuitæ autem, & ſacerdotes erãt inſtructi ſolum miniſtrare

ſtrare in Ieruſalem, & ſoli Deo offerre ſacrificia: ideo nõ acceptabant iſtum modum miniſtrationis, quem dederat Ieroboam. An verò prohibuerit Ieroboam ſacerdotibus Leuitici generis miniſtrare, infra declarabitur in quadam quæſtione. *qui conſtituit ſibi ſacerdotes excelſorum.* Ieroboam conſtituit ſibi ſacerdotes excelſorum, id eſt, altarium, quæ fecerat. Excelſum vocatur quodlibet altare, in quo immolabantur animalia, & cremabantur ſacrificia, & vocatur excelſum propter duo. Vnum eſt, quia vt communiter altaria iſta fiebant in montib. & ſæpe, ſic dicitur in tertio libro Regum, & quarto, quod Iſraelitæ, & viri Iuda adolebant incenſum in collibus, & ſub omni ligno frondoſo. Secundum eſt, quia iſta altaria ſemper erant in ſealta, dato quòd conſtituerentur in locis humilibus, quia eſt altare quidam tumulus terræ, vel monticulus: vnde ab hac proprietate apud Latinos nomen accepit, & vocatur altare quaſi alta ara: & ſic etiam templum Domini vocatur excelſum, quia ibi erat altare. Vnde quando ſanctuarium Dñi erat in Gabaon, vocabatur Gabaon excelſum, ſiue maximum excelſorum, vt patet tertio Regum tertio capitulo: & ſic duo altaria, quæ conſtituit Ieroboam vnum in Dan, & alterum in Bethel vocabantur excelſa. & aliorum conſtituit ſacerdotes de popularibus, & non ſolum erant iſta altaria in terra Ieroboam, ſed etiam multa alia: iſta tamen duo erãt præcipua, quia ibi conſtruxerat Ieroboam duos vitulos aureos, & non erãt alii in toto Iſrael. *Et dæmonũ.* iſti erant ſacerdotes dæmonum: nam colebant dæmones iſti Iſraelitæ cum colerent vitulos: omnia namque idola ad cultum dæmonum pertinent. In Hebræo dicitur. *Et edulorum.* Et vocantur dæmones eduli, vel hirci, quia iſtud nomen poteſt æquiuocari ad hircum, & dæmonem, vel vocantur ſic: quia ſæpe apparent dæmones in ſpecie hircorum, & aliorum animalium ſyluestrium: licet maximè in ſpecie hircorũ: vnde dæmones vocantur capripedes, iuxta illud Alexandreidis lib. 3.

Capripedi Fauno comedat ſedula bancus.

Id eſt, dæmoni habenti pedes caprinos, qui vocatur interdũ Faunus, & interdũ ſantus, & aliis nominibus, de quibus non eſt dicendum: & tranſtulit Ieronymus dæmonum, & non hircorum, quia dato quod diceretur de hircis, non poterat intelligi ad literam, quia Iſraelitæ non coluerunt aliquos hircos, ſed ſolum vitulos, cum nulla alia idola legatur feciſſe Ieroboam, niſi duos vitulos, ſiue vaccas. *Vitulorumque quos fecerat.* Erant etiã iſti ſacerdotes dæmonum, & vitulorum, ſcilicet, duorum vitulorum aureorum, & cum eſſent ſacerdotes vitulorum, erant etiam ſacerdotes dæmonum. *Sed & de cunctis tribubus Iſrael quicunque dederant cor ſuum vt quærerent Dominum Deum Iſrael.* ſcilicet non ſolum ſacerdotes, & Leuitæ venerunt in terram Iuda de omnibus tribubus Iſrael, ſed etiam omnes laici deuoti Deo, qui dederant cor ſuum ad quærendum Deum Iſrael, ſcilicet, ad cuſtodiendum legem ſuam. Non enim quærimus Deum localiter eum inueſtigantes, quia ipſe vbique eſt, licet in nullo loco propriè ſit: ſed mente, dum conamur eum imitari. Eſt autem imitatio noſtra dum eius legem cuſtodimus, quia ille eſt modus, per quem ipſe vult, quod ad eũ veniamus. *venerunt in Ieruſalem ad immolandas victimas Domino Deo patrum ſuorum.* ſcilicet Ieroboam conſtituerat, vt immolarentur victimæ in Bethel, & Dan coram duobus vitulis aureis, qui ibi erant. Hoc autem erat contra legem: ideo illi, qui habebant zelum legis, & volebant quærere Deum noluerunt colere illos vitulos, nec coram illis immolare, licet veniebant in Ieruſalem: de illis laicis quærentibus Dominum, an venerint ſolum ad immolandum victimas, & reuerterentur in terram Iſrael, vel an manerent in terra Iuda, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et roborauerunt regnum Roboam.* ſcilicet, omnes iſti, qui conueniebant in terram Iuda de terra Iſrael, ſiue ſacerdotes, & Leuitæ, ſiue laici roborauerunt regnum Roboam, ſcilicet, fortificantes illud multitudine pugnatorum, & omF ni apparatu bellico. *Et confirmauerunt Roboam filium Salomonis.* ſcilicet, confirmauerunt eum in regem ſuper Iuda. Hoc poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quod confirmauerunt eum, ſcilicet, vngentes eum in regem approbando primam vnctionem, ſicut Saul ſemel conſtitutus eſt in regem primo Regum decimo. Et poſtea facto bello contra Ammonitas vnctus fuit ſecunda vice: & ſic innouatum eſt regnum: & ita poterat eſſe hic, quod Roboam vnctus fuiſſet prima vice in Sichem quaſi in contritione. Nunc autem habita pace in regno ſuo confirmaretur vngendo eum iterum. Secundo poteſt intelligi, quod confirmauerunt Roboam filium Salomonis, ſcilicet, dando ei fauorem, & adiutorium, & muniendo eum contra hoſtes ſuos Iſraelitas: & per hoc regnum ſuũ confirmabatur, & iſte ſenſus ſecũdus ſtat, ſcilicet, quod G adiuuando eum confirmauerint regnum eius. Nam non poteſt ſtare primus ſenſus, eo quod dicitur hic, quod cõfirmauerunt Roboam per tres annos, & tamen vnctio non poterat eſſe, niſi ſemel facta, & non duraret tanto tẽpore. *Per tres annos.* Tanto tempore durauit concordia populi, & regis in cultu Dei, & in munitionibus faciendis, & procurandis apparatibus bellicis. *Ambulauerunt enim in vijs David, & Salomonis annis tantum tribus.* Redditur cauſa dicti præcedentis, ſcilicet, quod confirmauerunt regnum Roboam per tres annos, & dicitur, quod cauſa huius fuit, quia ambulauerunt in vijs David, & Salomonis tribus annis, & tunc neceſſe erat, quod confirmaretur regnum, expletis tribus annis, receſſerunt de vijs David, & tunc non fuit confirmatum regnum. Ambulare in vijs David erat colere Deum, quia David erat H vir valde Deicola, & non recedebat à lege Domini. Nã tertio Regum decimoquinto, dicitur, quod omnibus diebus vitæ ſuæ, non receſſit ab his, quæ Deus iuſſerat, niſi in ſermone Vriæ Hethæi: & ſic eſt ſenſus, quod Roboam, & viri de regno ſuo ambulauerunt in vijs David, ſcilicet cuſtodiendo legem Domini, & non declinando ad idola, & interim proſperatum eſt regnum Roboam: & per hoc confirmatum eſt. Poſt tres autem annos confirmato regno receſſit Roboam, & viri ſui à cultu Dei vt patet ſequ. cap. cumque confirmatum fuiſſet regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem Domini: & ex eo tempore deſijt regnum Roboam eſſe confortatũ: quia tunc hoſtes inuaſerunt illud. De hoc tamen infra dicetur in quadam quæſtione.

I *Quare Leuitæ, & Sacerdotes hic reliquerunt loca ſua. Quæſtio XIII.*

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de ſacerdotib. & Leuitis quod reliquerunt loca ſua, & ſuburbana, & venerunt ad terram Iuda: quare fecerunt. Reſpondendum, quod hoc fecerunt propter multa. Primo, quia ante totus Iſrael erat vnicus populus habens vnum regem, & vnicam legem, & vnicum modum colendi Deum, & tunc ſacerdotes, & Leuitæ, qui erant miniſtri Domini, habitabant diuiſi per terram Iſrael. Nunc autem terra Iſrael abſtraxerat ſe à cultu Dei fabricatis vitulis, quos colerent Iudæi, & viri Iuda manſerant in cultu Dei: ideo non habebant quid facerent ſacerdotes, K & Leuitæ cum viris de terra Iſrael: ſed de terra Iuda, & ſic tranſierunt ad eos, vt inter ipſos habitarent. Secundum erat, quia officium ſacerdotum & Leuitarum erat, quod miniſtrarent in templo Domini, quod erat in Ieruſalem, & tamen exiſtentes in terra Iſrael, non permittebantur à Ieroboam venire in templum, vt ſecundo Reg. 12. adeo totaliter voluerunt ſe tranſferre ad habitandum in terra Iuda. Tertium erat, quia ſacerdotes, & Leuitæ habebant hanc dignitatem, quod nemo ſe poterat intromittere de officio eorum, niſi ipſi ſub pœna mortis, vt patet Numer. 3. & 18. Et ſic ipſi ſoli percipiebant omnia emolumenta ſanctuarii. Nunc autem Ieroboam dederat iſtud officium laicis, ita quod quicunque vellet effici ſacerdos, poſſet effici, vt patet infra 13. Et iſta fuit cauſa potiſſima, quare receſſerunt de terra Iſrael, quia iam nulla cura, & nullus honor eis manebat inter Iſraelitas

litas

litas,& iſta ſola cauſa tangitur in litera ſcilicet tranſeuntes venerunt in ieruſalem, & iuda, eo quòd abieciſſet eos ieroboam, & poſteri eius, nè ſacerdotio Domini fungerentur. Quartum erat, quia vna de cauſis propter quas leuitæ habitabant diſperſi per totam terram iſrael erat, quia erant pauperes, & non habebant vnde ſuſtentarentur, niſi de iuribus ſanctuarij, & de Eleemoſinis iſraelitarum. Quod patet, quia quando iſraelitæ faciebant ſacrificia, dicebat Deus, vt inuitarent leuitas ad cibum, quia non habebat leuita aliam partem, quam comederet Deu. 12. & 16. ideſt non habebat vnde aliunde viueret, & ob hoc Deus iuſſerat, quòd quando iſraelitæ coquerent panes, vel haberent pulmenta, quòd darent inde primitias Domino Num. 15. Et iſta dabantur ſacerdotibus, & leuitis, qui colligebant ea per varias vrbes iſraelitarum, apud quas habitabant, vt declaratum eſt eod. cap. & de his in magna parte ſuſtentabantur pauperes leuitæ: & quia nunc iſraelitæ de regno ieroboam præuaricati fuerant cultum Dei colendo vitulos, & conſtituerant ſibi ſacerdotes de popularibus, non dabant leuitis, & ſacerdotibus iſtas primitias de pulmentis ſuis: & ſic non poterant viuere in terra illa, cum nulla iura haberent ibi, de quibus ſuſtentarentur, & tranſierunt ad regnum iuda, quia cum habitatores illius eſſent cultores Dei, darent iſtas primitias ſacerdotibus, & Leuitis, & ibi ſuſtentarentur. Quintum erat, quia ſacerdotes, & leuitæ erant in ſtatu excellentiori, quam populus, cū eſſent mediatores inter Deum & populum, & ob hoc competebat eis magis declinare idolatriam, quam reliquis de populo: vnde non ſolum non decebat eos colere idola ſed nec approbare aliquo modo cultores idolorum, & quia ſi manerent inter idolatras in communicatione, videbantur quodammodo approbare facta ipſorum, noluerunt manere ibi, ſed recedere in terram iuda. Sextum erat, quia Deus iuſſerat Exo. 34. quòd iſraelitæ non communicarent cum Chananæis idolatris, nè fortè quis eorum inuitaret eos ad cœnam, & daret ſibi de cibis conſecratis dæmonibus, & tamen ſi manerent ſacerdotes, & leuitæ in terra iſraelitarum, communicarent cum eis, & interdum inuitarentur ab eis, potiſſimè cum eſſent pauperes, & comederent de cibis conſecratis dæmonibus, quod erat magnum ſcandalum. Septimum erat, quia Deus videtur hoc voluiſſe. Nam in die prima dedicationis altaris Bethel pro vno de vitulis aureis ieroboam, miſit Deus illuc vnum prophetam ad prænunciandum mala euentura, & iuſſit ei, nè comederet, nec biberet in Bethel tertio Regum 13. cap. ita ergo videtur, quod volebat, quòd omnes alij viri ſanctæ conuerſationis recederēt de medio illorum, qualis erat ſtatus Sacerdotum, & Leuitarum. Octauum erat in quandam pœnam, ſcilicet, quod iſraelitæ grauiſſime peccauerant in hoc, & cum Sacerdotes, & Leuitæ eſſent maximæ reputationis, & ſanctitatis in toto populo, ſi illi abſtraherent ſe à communicatione aliquorum, erat magnus rubor illis, & pœna, ita ergo nunc omnes ſacerdotes, & leuitæ receſſerunt de terra iſrael, vt ſic cognoſcerent iſraelitæ, quod grauiſſime peccauerant. Et non ſuſtinentes ſacerdotes, & leuitæ tantam iniquitatem, receſſerunt ab eis: ita ſit in punitione eccleſiaſtica, quia quando quis eſt contumax crimine, priuatur communione fidelium, vt per hoc erubeſcat, & rubore affectus doleat, & redeat ad obediendum Eccleſiæ. Nonum forte erat, quia ſacerdotes, & leuitæ afficiebantur nimis ad progeniem Dauid propter ſanctitatem eius, & quia ipſe dederat expenſas, & mandatum ad ædificandum templum, & nunc regno diuiſo voluerunt venire ad regnum Roboam, vt ſic ſtaueret ei, & confirmarent regnum ſuum.

Quomodo poſſent manere in terra Iuda,
Quæſtio XIV.

QVæritur vlterius, cum ſacerdotes, & Leuitæ de toto iſrael tranſirent nunc in terram iuda, quomodo poſſent ibi manere. Reſponderi debet, quod

A hoc poterat fieri tripliciter. Vno modo, quod iſti ſacerdotes, & leuitæ venirent ad habitandum in vrbibus quas tenebant alij ſacerdotes, & leuitæ in ciuitatibus iuda, & Beniamin. Alio modo, quod venerunt ad habitandum in loco ſanctuarii. Tertio modo, quod habitarent inter iſraelitas laicos, ita quòd ipſi darent eis de vrbibus ſuis aliquas ad habitandum, vel quod habitarent mixti cum eis. De primo modo patet, quia quælibet tribus dederat aliquas ciuitates ſacerdotibus, & leuitis: & ſic tribus Beniamin, & iuda dederant aliquas, in quibus nunc habitabant aliqui ſacerdotes, & leuitæ, & alii ſuperuenientes reciperentur ab eis in vrbibus ſuis, quia erant de eadem tribu. Etiam ne cogerentur morari ſacerdotes, & leuitæ inter laicos: verum eſt tamen, quod viuerent ſatis anguſtè, quia omnibus ſacerdotibus, & leuitis erant datæ vrbes quadraginta octo:
B Num. 35. & ioſue 21. & præceden. lib. 6. c. & tamen de tribu Beniamin, & iuda non habebant duodecim vrbes, Nam tribus Beniamin dedit quatuor vrbes, & tribus iuda ſimul cum tribu Simeon dedit nouem ioſue 21. Et aliquæ illarum erant de tribu Simeon, & ſic non manebant ciuitates duodecim pro omnibus ſacerdotibus, & leuitis nunc, & ſic anguſtus locus habitandi eis eſſet. Quia tamen temporis neceſſitas eos vrgebat, non erat inconueniens, quod ſic fieret. De ſecundo modo etiam dicendum, quod fieri poterat. Nam Deuterono. decimooctauo dicitur, quòd ſi aliquis leuita deſiderans manere ſemper in loco ſanctuarii vellet ibi ſtare, & miniſtrare perciperet iura, quæ recipiunt miniſtrantes quotidie præter illa iura, quæ ei in vrbe ſua ex paterna ſucceſſione debentur, & ita nunc ſi iſti vellent manere in
C loco ſanctuarij, ſcilicet, in ieruſalem, perciperent iura reſidentium quotidie. Iſte eſt modus conueniens, & tamen non fieret ſic, quia erat difficile, quod caperentur omnes leuitæ, & ſacerdotes in vno loco, cum datæ eſſent eis tot ciuitates ad habitandum, potiſſimè quia etiam ante aduentum iſtorum erat ciuitas ieruſalem, in qua erat templum plena populo. De tertio modo dicendum, quod poterat eſſe conuenientius, ſcilicet, quod habitarent mixtim in ciuitatibus laicorum. Nam licet lex ſtatuerit eos ſeorſum debere habitare, & dederit eis ciuitates ad ſic manendum, tamen nunc neceſſitas excludebat iſtam ordinationem, cum non haberent alias ciuitates, in quibus habitarent. Etiam patet hoc, quia non ſolum ex tanta neceſſitate licebat ſacerdotibus, & leuitis mutare ſedes, ſed etiam, vt melius haberent, quam in locis ſuis poterant mutare ſedes eundo ad
D loca laicorum: ſic patet de illo leuita, de quo iudi. 17. qui dixit, quod ibat ad peregrinandum vbicumque ſibi vtile reperiret, & manſit in domo Michæ. Et dicitur, quod ille leuita erat de Bethlehem iuda, & tamen ciuitas illa non erat tradita ſacerdotibus, vel leuitis in ſortes, ſed habitabant ibi prædeceſſores ſui, vt declaratum eſt eodem capitulo. Sic etiam ſæpe dicitur in Deuteronomio ad iſraelitas, quod leuitæ habitabant intra portas eorum ideſt intra portas vrbium ipſorum, & de illis dicitur, quod inuitarent eos ad epulas, quia nullā aliam partem habebant, vt patet Deut. 12. & 14. & 16. & ita nunc credendum eſt, quòd habitauerint ſacerdotes iſti, & leuitæ ſuperuenientes mixti laicis diſperſi
E per ciuitates eorum. Et iſte modus conuenientior erat ad ſuſtentationem ſacerdotum, & leuitarum, quia de omnibus partibus terræ iſrael haberent eleemoſynas, & adiutoria laicorum. Si autem morarentur omnes ſacerdotes, & leuitæ in eiſdē ciuitatibus, in quibus prius, non ſic commodè habere poſſent. Dicendum tamen, quod quidquid ſit, non poſſent ſacerdotes, & leuitæ ita copioſe ſuſtentari, ſicut tempore Salomonis ante diuiſionem regni, quia tunc percipiebant iura à toto iſrael tam in decimis, & oblationibus, & eleemoſynis, quàm in omnibus aliis rebus, & nunc ſolum perciperent à duabus tribubus: & ſic maxima calamitas fuit ſacerdotibus, & leuitis, quod regnum diuideretur.

Quomodo Ieroboam, & poſteri abiecerant Sacerdotes. F
Quæſtio XV.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod ſacerdotes, & leuitæ receſſerunt de terra Iſrael, & venerunt in terram Iuda, quia Ieroboam, & poſteri eius abiecerant eos, ne fungerentur ſacerdotio Domini. Nam nõ potuit eſſe hoc, eo quod quando ſacerdotes, & leuitæ receſſerunt de terra Iſrael, nondum habebat Ieroboam aliquos poſteros: ipſe namque regnabat cum accidit iſtud primo anno regni ſui noui, vt diuiſum eſt regnum Iſrael. Aliquis dicet, quod poſteri Ieroboam vocantur hic filij ſui: nam ſicut Ieroboam prohibuit cultum Dei, & induxit idolatriam: ita & filij ſui faciebant: & ſic dicunt Hebræi de vno filio Ieroboam, ſuper quo conſuluit vxor Ieroboam Ahiam Silonitem, quod reſpondit Ahias, quod iſte ſolus de ſtirpe Ieroboam ſepelietur, & G plangetur, cæteri autem lacerarentur a canibus, ſi morerentur in vrbe, & lacerarentur à volucribus, ſi morerentur in agro: & de illo, de quo quærebatur, ait quod ſepelietur: quia inuentus eſt ſuper eum ſermo bonus à Domino Deo Iſrael tertio Regum 14. Et dicunt Hebræi, quod intelligitur quod ille permittebat Iſraelitas venire ad colendum Dominum in templum. Nam poſuerat Ieroboam cuſtodes, ne quis de regno ſuo aſcenderet in Ieruſalem in templum, & qui capiebantur aſcendentes occidebantur. Iſte autem filius Ieroboam cum inueniret aliquos euntes in templum permittebat eos libere ire. Et ſecundum hoc de cæteris filiis Ieroboam, qui lacerandi erant a canibus, & volucribus diceretur, quod illi impediebant Iſraelitas aſcendere in Ieruſalem ſicut pater ſuus Ieroboam, & etiam impediebant H leuitas, & ſacerdotes abiicientes eos de miniſteriis ſuis; & propter eorum abiectionem receſſerunt de terra Iſrael. Sed dicendum quod non ſtat, quia poſteri Ieroboam vocantur hic reges, qui ſucceſſerunt ei. Nam licet filii vocarentur etiam poſteri, tamen non vocantur ſic, niſi in quantum poſt mortem parentum manent eiſque ſuccedunt: & tamen filii Ieroboam, qui nunc iſta mala ſacerdotibus, & leuitis inferrent, erant ſimul viuente Ieroboam: ideo non poſſunt vocari poſteri, & ſic non intelligitur de eis: ſed de aliis regibus Iſrael, qui fuerunt poſt Ieroboam. Aliter dicet aliquis, quod intelligitur de regibus, qui fuerunt poſt Ieroboam: & tunc ſtat conuenienter, quia ſicut Ieroboam abiecit ſacerdotes Domini, & I conſtituit ſibi ſacerdotes laicos: ita omnes reges Iſrael, qui poſt eum fuerunt, quia nullus eorum fuit, qui in toto corde ſequeretur Dominum: & ſi aliqui inciperent ſicut Iehu, qui occidit prophetas Baal: tamen non continuabat, quia ipſe poſtea rediit ad colendum idola quarto Regum decimo capit. Sed tunc obiicietur, quod non ſtet: quia iſta receſſio de terra Iſrael facta eſt tempore Roboam, & Ieroboam, vt patet hic: ideo non pertinebit hoc ad ſucceſſores Ieroboam. Reſpondebitur quod aliqui ſacerdotes, & leuitæ receſſerunt de terra Iſrael tempore Ieroboam, quia abiecerat eos de miniſterio ſuo, & aliqui adhuc manſerunt ibi, & cum etiam ſucceſſores Ieroboam abiicerent eos, receſſerunt temporibus illorum, & ſic dicetur, quod non omnes ſacerdotes, & leuitæ receſſerunt ſimul de terra Iſrael, ſed ſucceſſiue tempore K diuerſorum regum. Dicendum tamen quod hoc nõ ſtat; quia iſta receſſio ſacerdotum, & leuitarum de regno Ieroboam facta eſt tempore Ieroboam tota in principio regni, quia dicitur hic, quod omnes ſacerdotes, qui erant in vniuerſo Iſrael venerunt ad Roboam de cunctis ſedibus ſuis: ergo non manebant aliqui in tota terra Iſrael. Item quia dicitur, quod venerunt ad eum, id eſt ad Roboam, de quo ibi agitur, & tamen ſi tempore ſucceſſorum Ieroboam aliqui ſacerdotes, & leuitæ receſſiſſent de terra Iſrael, non potuiſſent illi venire ad Roboam, eo quod Ieroboam maiori tempore vixit, quam Roboam. Nam regnauit Roboam decem & ſeptem annis, & Ieroboam regnauit viginti tribus annis, tertio Regum 14. Item patet quia dicitur, quod illi leuitæ venerunt ad Roboam, & confirmauerunt regnum eius annis tribus tantum, ergo aduentus leuitarum, & ſacerdotum neceſſario fuit ante complementum trium annorum de regno Roboam, vnde non potuerunt ſucceſſores Ieroboam abiicere leuitas, & ſacerdotes de miniſterio ſuo ad hoc, quod recederent de terra Iſrael, cum omnes receſſerint tempore Ieroboã. Dicendum ergo quod poteſt intelligi iſtud dupliciter. Vno modo, quod non abiecerint poſteri Ieroboam ſacerdotes, & leuitas de terra Iſrael, quia tamen Ieroboam abiecerat eos, & videbant totum Iſrael peruerſum ad idolatriam, putabant rationabiliter, quod omnes ſucceſſores ſui ſic facerent, & ſic dixerunt, quod recedebant de terra Iſrael, quia Ieroboam, & poſteri ſui eos abiecerant. Et ponitur iſtud hic notanter, quaſi dicat. Si ſolus Ieroboam abieciſſet eos non mutauiſſent ſedes: ſed quia omnes abiecerent eos, mutauerunt ſedes. Si enim putauiſſent ſacerdotes, & leuitæ, quod ſolus Ieroboam conuerſus fuiſſet ad idolatriam, & abſtuliſſet eis miniſterium ſuum, & tempore ſequentium regum poſſent omnia hæc reparari, non mutauiſſent totaliter ſedes: ſed tolerauiſſent tempore illius abiectionem ſuam, vt non perderent omnia, quæ habebant in terra Iſrael, videbant tamen totum populum ſimul cum rege conuerſum ad Idolatriã, ideo deſperauerunt, poſſe vnquam tolli iſtam peruerſionem, nec eos reuerſuros ad officia ſua adeo illico mutauerunt ſedes. Secundo poteſt intelligi, quod iſtud ſit verbum ſcriptoris, & non ſit pertinens ad cauſam motiuam receſſus ſacerdotum, & leuitarum de terra Iſrael, ſcilicet, quod cauſa motiua recedendi ſacerdotibus, & leuitis ſolum fuit, quia abiecit eos Ieroboam, & nõ propter aliquem de ſucceſſoribus ſuis, quia nullus fuit antequam de regno Ieroboam recederent; vnde ſacerdotes, & leuitæ non erant certi, quod ſucceſſores Ieroboam eos abiicerent ſicut Ieroboã, licet hoc putarent; ſed quia ſic contigit, quod omnes poſteri Ieroboam reges Iſrael erant idolatræ, abiiciebant cultum Domini; & dato quod eſſent aliqui ſacerdotes, & leuitæ in terra ſua, non tenerent eos in miniſtros, ſed laicos ſicut inſtituit Ieroboam, & ſemper ſic tenuerunt. Ideo Eſdras ſcriptor libri huius ſciens veritatem hiſtoriæ dixit, quod non ſolum Ieroboam abiecit ſacerdotes, & leuitas, ſed etiam poſteri ſui; & tamen ſacerdotibus, & leuitis, ſola abiectio, quam paſſi ſunt à Ieroboam fuit cauſa recedendi de terra Iſrael, iſte eſt conuenientior modus reſpondendi quàm præcedens.

Quomodo abiecit ſacerdotes, & Leuitas.
Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius, quomodo ſtet, quod Ieroboam abiecit ſacerdotes, & leuitas ne miniſtrarent in ſacerdotio Domini. Reſpondendum, quod poteſt intelligi multipliciter. Vno modo, quod abiecit eos, id eſt, diminuit honorem ipſorum. Nam ante hoc ſoli ſacerdotes, & leuitæ miniſtrabant in iis, quæ pertinebant ad Deũ. Nunc autem Ieroboam fecerat, quod quicunque de populo vellet effici ſacerdos, efficeretur, vt patet infra 13. & tertio Regum 12. Accipiendo ergo alios ad honorem qui ſolis ſacerdotibus competebat, abiiciebat eos de honore ſuo. Secũdo modo poteſt intelligi, quod Ieroboam non prohibuit ſacerdotes, & leuitas miniſtrare in officio ſuo; quia cum permitteret hic eos, ad quos non pertinebat miniſtrare, in ſacerdotio, a fortiori permitteret ſacerdotibus, de quorum officio iſtud erat, & tamen quia introduxit aliud miniſterium, quod non pertinebat ad ſacerdotes. ſ. idolatriã, quàm non exercitaturi erant ſacerdotes, dicitur abiiciſſe eos, ne fungerentur ſacerdotio Domini. ſ. quo prius fungebantur. Tertio modo poteſt intelligi, quod forte Ieroboam non permiſit ſacerdotibus, & leuitis miniſtrare in officio ſacerdotali. ſ. quod etiam ſi ipſi vellent coram vitulis aureis miniſtrare, ſicut miniſtrabant coram Domino, quod non permittebat Ieroboam, & hoc ſuaſe faciebat Ieroboam, vt placeret populo. Nam volebat Ieroboam placere populo, vt conſentiret in re magna, & inſolita, volebat enim transferre cultum Dei in idolatriam, & quod non aſcenderet populus

les ad adorandum in templum Domini, ſed in Bethel & Dan: & quia populo videretur iſta grauia, & fortaſſis conſentire nollet voluit placare populum faciendo aliqua, quæ eſſent grata populo: & iſtud erat, quod daret quendam honorem populo, qui nunquam ei fuerat collatus, & liberaret eos de quadam obligatione, cui prius tenebantur: & hoc erat quod daret populo honorem ſacerdotalem. Pro quo ſciendum, quod Deus reprobatis omnibus tribubus Iſrael a miniſterio ſuo elegit tribum Leui: & voluit quod iſta ſola ſibi miniſtraret loco totius Iſrael, vt colligitur Numer. 3. & appoſuit pœnam ſi quis de populo immiſceret ſe his miniſtrationibus Numer. primo, 3. 16. & 18. Et quia magnus honor, & vtilitas erat in ſacerdotio, & tenebantur non ſacerdotes neceſſitate dare magna iura ſacerdotibus, & leuitis: Num. 18. Deſiderabant valde populares habere ſacerdotium: & quidam etiam de leuitis ad ſacerdotium anhelabant: vt de Core, qui erat de leuitis iurgatus eſt contra Moyſen, & Aaron, quod ipſi ſuperbirent in populo vſurpantes ſibi ſacerdotium. Etiam ducenti quinquaginta proceres Synagogæ etiam Dathan, & Abiron, & magna eorum cohors ſequentium. Nam iſti erant laici de genere Ruben: Numer. 26. & murmurauerunt valde contra Moyſen, & Aaron, volentes accipere ſacerdotium. Ex quo magna plaga ſecuta eſt: Numer. 16. Habebat tamen populus magnum deſiderium vſurpandi ſacerdotium, & erat pronus ad faciendum magnas ſeditiones ſuper hoc & vt illi ſedarentur Deus iuſſit, quod omnes tribus Iſrael ferrent virgas aridas, & ponerentur coram Domino ſcriptis in ſingulis nominibus tribuum ſuarum, & illa, quæ floreret oſtenderet tribum a Deo electam, & floruit virga Aaron, & ſic apparuit electam ſtirpem Aaron pro ſacerdotio: & ex tunc non auſi ſunt Iſraelitæ contendere de ſacerdotio: Numer. 17. Et tamen deſiderabant illud ſemper, vt excuterent hanc ſubiectionem, quam habebant ad tribum Leui. Nunc autem Ieroboam ſciens deſiderium populi ad habendum honorem ſacerdotalem, & inuidiam, quam habebant ad ſacerdotes quia præfecti fuerant eis, putauit quod poſſet placare populum dando honorem ſacerdotalem populo, ſcilicet, quod quicunque de populo vellet ſacerdos efficeretur offerendo taurum & boues, & arietes ſeptem: vt patet infra 13. Et vt vindictam haberet populus de ſacerdotibus, & leuitis, qui tanto tempore præpoſiti fuerant populo inhibuit Ieroboam ſacerdotibus, & leuitis miniſtrare: concedens hoc ſolis laicis: & tunc dicitur abiecere Leuitas, & ſacerdotes de miniſterio ſuo. Quarto modo poteſt intelligi, quod Ieroboam abiecit ſacerdotes ne fungerentur officio, vel ſacerdotio, ſcilicet quod non permittebat eos ire in terram Iuda ad miniſtrandum in templum; & ob hoc receſſerunt. Dicendum, quod iſte modus eſt verus, quod patet, quia dicitur; abiecit eos ne ſacerdotio Domini fungerentur, & ſic nō poteſt intelligi de miniſtratione, quæ fieri debebat coram vitulis aureis, de quibus erant præcedentes expoſitiones; ſed de miniſtratione ſacerdotii diuini, id eſt ſacerdotii legalis: & eſt ſenſus, quod Ieroboam fecit duos vitulos, quos colerent Iſraelitæ, & vetuit eis aſcendere in templum in Ieruſalem, tertio Regum duodecimo. Et ſic ſacerdotes manentes in terra Iſrael non permittebantur aſcendere in templum Domini. Et tamen miniſtrationes ſacerdotales, & leuiticæ ſolum fiebant in templum ſecundum legem, quæ determinauerat vnicum locum, Leu. 17. & Deut. 12. Ioſue 22. c. Ergo vetādo aſcendere in templum, indirecte abiiciebat eos de miniſterio Domini: & hoc voluit dicere litera. Nam non dixit abſolute, quod abiecit Leuitas, & ſacerdotes de miniſterio, ſed abiecit ne ſacerdotio Domini fungerentur. Ideo credendum, quod Ieroboam ſatis permitteret, imò vellet, quod ſacerdotes, & leuitæ fungerentur ſacerdotio coram vitulis aureis; & tamen ipſi nolebant. Ipſi vero volebant miniſtrare in ſacerdotio Domini in templo, & hoc non permittebat Ieroboam non ſinendo quod quiſquam aſcenderet in Ieruſalem, & tunc ſtat directe cauſa, ſcilicet, quare ſacerdotes, & leuitæ receſ-

A ſerūt de terra Iſrael in terram Iuda, ſcilicet, quia abiecit eos Ieroboam, ne fungerentur ſacerdotio, id eſt, vt non aſcenderent in Ieruſalem ad miniſtrandum, & tunc duo vrgebant Iſraelitas ad hoc quod recederent de terra Ieroboam. Primum erat, quia tota ſuſtentatio ſacerdotum, & leuitarū erat de iuribus miniſtrationis, quæ fiebat in templo: & ſi non aſcenderent ad miniſtrandum nihil eis daretur: & tamen Ieroboam prohibebat eos aſcendere in Ieruſalem: ideo oportuit eos mutare ſedes. Secundum erat deſiderium legis implendæ: nam lex iubebat, quod quolibet anno aſcenderent ter omnes Iſraelitæ in locum ſanctuarii in tribus feſtiuitatibus; & tamen ſi manerent in terra Ieroboam nunquam permitterentur aſcendere in Ieruſalem, ideo non fuit eis opportunum mutare locum.

B

An venerunt ad immolandum in Ieruſalem Iſraelitæ.
Quæſtio XVII.

QVæritur vlterius de iſtis iſraelitis, de quibus dicitur hic, quod quicunque dederant cor ſuū, vt quærerent Dominum, venerunt in Ieruſalem ad immolandum victimas; an iſti venerunt ad habitandum in terra Iuda, vel ſolum veniebant ad immolandum, & redibāt in terram ſuam iſrael. Aliquis diceret, quod iſti ſolum veniebant ad adorandum Dominum in ieruſalem, & non ad manendum ibi: ſed redibant in terram ſuam: vt patet quia dicitur, venerunt in ieruſalem ad immolandas victimas Domino Deo patrum ſuorum. Sed obiicietur, quod aliter. C Primò, quia non videbatur modus, quo iſti iſraelitæ poſſent aſcendere in ieruſalem: & reuerti in terram ſuam. Nam Ieroboam vetuerat aſcendere in ieruſalem ad orandum 3. Regum 12. Et (vt aſſeritur) ſatis rationabiliter poſuerat cuſtodes in terminis regni, ne quis de regno ſuo aſcenderet in ieruſalem, & qui aſcenderēt, caperentur; & occiderentur, & confiſcarentur bona eorum; non ergo poſſet aliquis aſcendere, & redire. Secundò patet, quia dicitur de iſtis aſcendentibus in ieruſalē, quod roborauerunt regnum Roboam, & tamen ſi iſti ſolum aſcenderent ad adorandum, & ſacrificandum in ieruſalem, & non manerent in terra iuda, non confirmarēt regnum Roboam; ergo videtur quod manebant in terra iuda. Tertio patet, quia ſacerdotes, & Leuitæ mutauerunt ſedes tranſeuntes in terram iuda propter adorationem Domini. ſ. quia non poterant illuc aſcendere, ſi ha- D bitarent in terra iſrael, ideo ſic etiam intelligendum eſt de laicis: nam ſi Leuitæ, & ſacerdotes poſſent aſcendere in templum in ieruſalem, & redire in terram iſrael, non mutaſſent ſedes ſuas: & tamen mutauerunt eas relinquētes omnia quæ habebant in terra iſrael; ergo non poterant aſcendere in templum Domini ſi manerent in terra iſrael. Reſpondendum, quod poteſt teneri vtrumque in quæſtione iſta, ſcilicet poteſt dici, quod aſcendebant iſti iſraelitæ ſolum ad orandum Dominum in ieruſalem, & redibant in terram ſuam, vel quod aſcendebant in ieruſalem, & manebant ſemper in terra iuda habitantes, & pro vtroque poſita eſt probatio, etiam pro vtroque reſponderi poteſt tenendo, quod aſcendebant in ieruſalem ad orandum, et manebant ibi ſemper. E Dicendum, quod verum eſt, quod iſti iſraelitæ, qui de regno Ieroboam veniebant, ſolum veniebant, vt offerrent hoſtias, et tamen, quia non poterant ad hoc venire ſæpe ſine periculo manebant in terra iuda: ideo recte dicitur, quod veniebant ad immolandum hoſtias. Nam venerunt ſemel ad hoc, et tunc manſerunt in terra iuda. Et non negatur ex hoc, quod manerent iſti iſraelitæ in terra iuda, ſed potius ſequeretur quaſi neceſſario ex illo, quia aliter non poterant aſcendere ſine periculo in terra iuda. Si autem tenere velimus, quod iſti aſcendebāt ſolum ad orandum, et non manebant in terra iuda, ſed redibant in terram iſrael, reſpondebimus ad primam rationem dicendo, quod licet vetuiſſet Ieroboam aſcendere iſraelitas in ieruſalem, tamen multi aſcendebant, ſcilicet, quia erant multa loca, per quæ poſſent exire iſraelitæ, ita vt non

vide-

viderentur, nec erat poſſibile omnia loca cuſtodiri: ſicut patet nunc in exitibus regnorum, qui cuſtodiuntur propter vectigalia, & res vetitas efferri: tamē falluntur multa cum ſint plurimæ viæ: Etiam quia dato, quod aliqui aſcendentes reperirentur à cuſtodibus, erant ſibi benigni cuſtodes, & permittebant illos, ſcilicet quia fortè Deus efficiebat illos ſibi clementes, cum irent ad colendum eum, vel dato quòd in hoc eſſent multa pericula, illi viri, qui zelum legis habebat, exponebant ſe omnibus his periculis propter legem implēdam: ſicut patet de Tobia, qui erat de tribu Nephtali, & dum cæteri irēt ad colendum vitulos aureos, iſte aſcendebat in Ieruſalem ad adorandum, vt patet Tob. primo capit. Ad ſecundum de roboratione regni Roboam poteſt dici vno modo, quod illa litera, ſcilicet, roborauerunt, non refertur ad literam immediatam, ſcilicet de iſtis Iſraelitis laicis, qui veniebant ad immolandum hoſtias, ſed refertur ad præcedentem literam de Leuitis, qui veniebant ad morandum in terra Iuda, quia illi confortabant regnum Roboam: eo quod manebant in terra illa, & parati erant defendere eum contra hoſtes. Nicolaus dicit, quod iſti corroborauerunt regnum eius, ſcilicet quia venientes ad adorandum in Ieruſalem parati erant eum defendere. Sed non videtur quomodo iſti parati eſſent defendere illum, ſi manſuri eſſent in terra Iſrael, quæ erat terra Ieroboam hoſtis Roboam. Ideo dicendum magis ſicut ſupra, vel dicendum, quòd iſta confortatio non intelligitur, quòd fieri deberet opere bellico, ſed magis ſequēdo viam legis, ſcilicet quod Deus confortabat illos, qui ſequebantur eum dando eis, quod præualerent contra hoſtes, & quia omnes de regno Roboam ſequebantur nunc Dominum, confortabat Deus regnum illud, & quia omnes illi, qui veniebant de terra iſrael ad adorandum Dominum in Ieruſalem, concordabant cum viris Roboam de regno Roboam colēdo Dominum, & cum eis ſimul colendo, dicebantur etiam ipſi confortare regnum Roboam, quia in regno ipſius colebant Dominum. Ad tertium dicendum, quod ſacerdotes, & leuitæ mutauerunt ſedes, vt irent ad immolandum Domino in terra iuda, & tamen non mutauerunt ad hoc ſedes laici, qui illuc ibant, quia magna ratio differentiæ eſt inter laicos, & leuitas, & ſacerdotes. Prima eſt, quia ſecutius poterant laici ire in terram iuda ad immolandum Domino, quam ſacerdotes, & leuitæ: eo quod laici raro ibant, & ſecretius ire poterant. Leuitæ autem, & ſacerdotes ituri erant pluries, & determinatis temporibus: nam vt patet præced. lib. 24. cap. ſacerdotes diſtincti erant per viginti quatuor ſortes, & miniſtrabat vna poſt aliam, & quælibet vna hebdomada. Sic etiam erat de Leuitis cantoribus, quod diuiſi erant in ſortes vigintiquatuor, & miniſtrabant per vigintiquatuor hebdomadas ſubſequentes eod. lib. 25. cap. & cum cognitæ eſſent ſortes iſtorum ſacerdotum, & leuitarum, & tempora miniſtrationum, ſcirent iſraelitæ quo tempore quilibet ſacerdotes, & leuitæ aſcenſuri erant ad miniſtrandū in Ieruſalem, & obſeruarent eos, & caperent. De laicis autem non erat ſic: quia non erat eis tempus determinatum eundi. Nam licet lex determinaſſet tria tempora in anno pro omnibus iſraelitis, quidam volebant ire, & quidam non, propter periculum, & ſic neſciretur determinate, qui ire vellent, & qui non. Et dato quod aliqui ire vellent, forte non irent in temporibus determinatis à lege propter periculum, ſed irent aliis diebus: vnde non poſſent cuſtodes Ieroboam ſic tenere laicos euntes in Ieruſalem, ſicut ſacerdotes, & leuitas: ideo vt poſſent ſine periculo miniſtrare ſacerdotes, & leuitæ mutauerunt ſedes, & non fuit tam neceſſarium quod mutarent ſedes laici. Secundum erat, quia dato quod non vetaret Ieroboam aſcenſum in Ieruſalem iſraelitis. Si tamen conuerteretur populus ad idolatriam, ſicut conuerſus eſt, non manerent ſacerdotes, & leuitæ in terra Ieroboam: nam omnes redditus leuitarum, & ſacerdotum erant de miniſtratione, quam habebant in ſanctuario, & illi, qui erant in terra iſrael iam erant peruerſi ad idola, & non dabant aliquos redditus ſacerdotibus, &

F leuitis: ideo fruſtra erat, quòd manerent inter iſraelitas, ſed potius aſcenderent ad morandum in terra iuda, quia ibi omnes redditus ſuos percipiebant de colentibus Deum: laici autem non habebant iſtam cauſam, cū ipſi non haberent alibi percipere aliquid, niſi in terra ſua: ideo non mutarent ſedes, ſicut ſacerdotes & leuitæ. Tertium erat, quod ſacerdotes & leuitæ erant pauperes, & ob hoc viuebant diſperſi per terrā iſrael, vt ab iſraelitis perciperent eleemoſynas, & quaſdam primitias de panibus nouiter coctis, & de aliis pulmentis; vt colligitur Num. 15. & quia non poterant percipere iſta ab omnibus iſraelitis niſi inter eos diſperſi manerent, viuebant diſperſi per terram iſrael. Nunc autem toto iſrael conuerſo ad idolatriam, non darentur eleemoſynæ, nec primitiæ pulmentorum ſacerdotibus, & leuitis manentibus in cultu Dei, & ſic non poſſent ſuſtentari ſubtra-G ctis eorum ſubſidiis: ideo dato quod Ieroboam non imponeret eis aliquod grauamen, ipſi ſponte recederent de terra eius in terram iuda, & ibi ſuſtentarentur cum non poſſent ſuſtentari in terra iſrael: iſtud autem non accidebat in laicis, qui ſuſtentabantur de ſuis facultatibus, ideo non habebant cauſam mutandi ſedes, ſicut ſacerdotes, & leuitæ. Quartum erat, quia ex cauſa ſatis facili poterant ſacerdotes, & leuitæ mutare ſedes ſuas, & tamen laici non poterant commodè mutare ſedes, niſi ex cauſa grauiſſima. Ratio eſt, quia ſacerdotes, & Leuitæ non habebant poſſeſſiones aliquas in terra iſrael, de quibus fructus perciperent ſcilicet agros, & vineas, ſed ſolum vrbes ad morandum: ſed facile erat vbi-H cunque vellent ſtare, inuenire locum ad manendum: ideo ex facili cauſa mutarent ſedes. De laicis ſecus erat, quia habebant agros, & vineas in terra iſrael, & ſi tranſirent in terra iuda, nihil ibi haberent, nec poſſent emere, quia immobilia inter Hebræos non vendebantur niſi ex magna neceſſitate, & venditio non manebat in æternum, ſed ad tempus Iobelæi ſolum, ſcilicet vſque ad quinquageſimum annum ad plus, & tunc redibat omnis poſſeſſio ad priſtinum poſſeſſorem: Leu. 25. ca. ideo laici non tranſirent in terram Iuda de terra iſrael niſi ex cauſa ineuitabili. Leuitæ autem ſacerdoteſque ex cauſa facili tranſirent.

Quomodo firmauerunt regnum Roboam tribus annis.
Quæſtio XVIII.

I QVæritur vlterius, quomodo ſtat, quod dicitur hic, quod firmauerunt regnum Roboam ſolum tribus annis iſti, de quibus hic dicitur. Quidam reſpondet, quod confirmatio regni vocatur proſperitas, & quandiu manet in augmento vel ſaltem non minuitur aliquid de proſperitate ſua, dicitur confirmari, vel confirmatum eſſe, & durat hoc, quouſque veniunt aliqua infortunia: ſic fuit hic, quia per tres annos durauit iſta proſperitas: ideo dicitur quod tribus annis confirmatum eſt. Sed dicendum, quod hoc non ſtat, quia tunc oportebat, vt poſt tres annos illico calamitates euenirent in regno Roboam, ſed falſum eſt, quia prima calamitas, quam legitur habuiſſe regnum Roboam, fuit Seſach rex Aegypti, & bello victis viris Iuda abſtulerit omnes K theſauros eorum 3. Regum 14. & ſequenti cap. Et tamē, iſtud fuit anno quinto Roboam ſequenti cap. Ergo confirmatum eſſet regnum vſque ad quinque annos, quod falſum eſt. Dicendum ergo aliter, ſcilicet quod, confortatio iſta regni erat ex parte Dei, ſcilicet quod cum viri de terra iuda colebant Dominum, Deus confortabat regnum eorum, ita vt non poſſent hoſtes illud inuadere, nec nocere ei. Poſtquam verò dereliquerunt Dominum, Deus dereliquit eos, & iam fuit regnum infirmum, ita quod cuique volenti inuadere, & nocere facile erat, & quia tribus annis ſolis viri iuda ſecuti ſunt Dominum, & poſtea deſeruerunt legem eius, dicitur confirmaſſe Roboam per tres annos. Et dato, quod completis tribus annis non venerit illico calamitas ſuper viros Iuda, ſed anno quinto regni Roboam: tamen illico, vt completus eſt tertius annus, Deus dereliquit viros

Iuda

Iuda:ſed anno quinto regni Roboam:tamen illico vt cõpletus eſt tertius annus, Deus dereliquit viros Iuda, & patebat quilibet inuadens viros Iuda nocere eis quod non potuiſſet prius durante triennio. Aliter dici poteſt, quod confirmatio regni fuit faciendo apparatus bellicos ſ. vallando ciuitates muris, & reficiendo quæ corruerant, & faciendo armamentaria in ſingulis vrbibus, & diſponendo ibi viros belli, parandoque horrea & eſcas pro viris belli; & generaliter omnem apparatum belli procurabat, & in hoc regnum roborabatur, & non firmabatur: quia per hæc facilius erat ad defenſionem contra hoſtes quam alias; & dicitur confirmatum regnum tribus annis ſ. quia trib. annis durauit iſte apparatus in fieri: quibus expletis iam facta erant omnia, quæ pertinebant ad belli apparatum; ideo expletis tribus annis non confirmabatur vltra regnum. Et dicendum quod iſte modus conuenientior eſt, quam quod accipiatur confortatio regni pro cultu Dei, ſecundum quem confortabatur quia iſte eſt ſenſus magis literalis. Et patet hoc, quia dicitur ſequenti capit. Cumque roboratum fuiſſet regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem Domini & omnis Iſrael cum eo. Et tamen ſi acciperetur confortatio regni pro perſeuerantione in cultu Dei, non diceretur, quod confirmato regno dereliquit legem; quia derelinquendo legem Dei derelinquebatur confortatio regni, quia alias eſſet ſenſus, quod cum conſeruarent Iſrael illi legem Dei dereliquerunt legem Dei. Non eſt ergo iſte ſenſus: ſed intelligitur, quod confortatio regni erat per apparatum bellicum, & quamdiu non habebat Roboam apparatum bellicum plenum, timebat Dominum, & colebat eum. Cum autem habuit omnem apparatum bellicum, per quem erat confirmatum regnum, ſuperbiuit, putans quod per ſeipſum ſufficiens eſſet reſiſtere hoſtibus, & tunc oblitus Dei dereliquit legem eius, & coluit idola. Iſte ſolet eſſe modus præuaricationis humanæ, ſcilicet, quod illi, qui fuerunt Dei cultores, & boni quamdiu fuerunt in minori ſtatu, prouecti in magnum ſtatum Deum contemnant. Hic dicendum erat de vitulis, quos fecerat Ieroboam: & de multis dubiis, quæ inſurgunt circa eos; & tamen dicetur de his omnibus infra decimotertio capit. Vbi etiam dicitur de his vitulis [illegible]

Duxit autem Roboam vxorem Mahalath filiam Ierimoth filij David: Abihail quoque filiam Eliab filij Iſai, quæ peperit ei filios: Iehus, & Somoriam, & Zoom. Poſt hanc quoque accepit Maacham filiam Abſalom, quæ peperit ei Abia, & Ethai, & Ziza, & Salomith. Amauit autem Roboam Maacham filiam Abſalom ſuper omnes vxores ſuas, & concubinas: nam vxores decem, & octo duxerat: concubinas autem ſexaginta: & genuit viginti octo filios, & ſexaginta filias. Conſtituit vero in capite Abiam filium Maacha ducem ſuper omnes fratres ſuos: ipſum enim regem facere cogitabat, quia ſapientior fuit, & potentior ſuper omnes filios eius, & in cunctis finibus Iuda, & Beniamin & in vniuerſis ciuitatibus muratis; præbuitque eis eſcas plurimas, & multas petiuit vxores.

Duxit autem. Hic ponitur ſecundum huius cap. ſcilicet proſperitas Roboam in prolis multiplicatione. Nã ſicut regnum ſuũ confortabatur habendo ciuitates multas munitas, & omnem apparatum bellicum: ita confortabatur habendo filios multos, & affines propter vxores, qui adiuuarent eum ad defendendum regnum. Et dicitur. *Duxit autem Roboam vxorem Mahalath.* Non erat iſta ſola vxor, quia vxores decem & octo habuit, vt patet in litera. Quare autem ponatur iſta prima: & quare magis iſta, & Maacha exprimuntur, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Filiam Ierimoth filij David.* Accepit in vxorem patruelam ſuam, ſ. filiam fratris patris ſui. Nam Salomon erat frater Ierimoth cum ambo eſſent filii David. De iſto tamen Ierimoth filio David quis eſſet, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et Abigail quoque filiam Eliab filij Iſai.* Iſta Abigail erat filia fratris aui ſui, Nam Eliab erat frater David, & David erat auus Roboam: erat Eliab ſuper David primus, & ſtatura procerus, quoniam conſiderans Samuel iuxta ſtaturam, & pulchritudinem eius putauit, quod eſſet quem Deus iuſſerat vngi in regem, & quæſiuit quando vidit eum: num coram Domino eſt Chriſtus eius? & Deus reſpondit non reſpicias vultum eius, nec altitudinem ſtaturæ eius; quia ego abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico. primo Regum decimo ſexto. Et vocata eſt filia eius Abihail: quia ſic etiam vocabatur quædam ſoror David, quæ peperit Amaſam ducem belli, vt patet præcedenti libro ſecundo, & tertio Regum decimoſeptimo cap. Iſte Iſai, de quo hic dicitur erat pater David. Nam ſic vocabatur, vt patet primo Regum decimo ſexto, & decimo ſeptimo. *quæ peperit ei filios, Iehus, Somoriam, & Zoom.* Nomina virorum ſunt. Nam Somoria non eſt fœmina, vt aliqui arbitrantur. Habuit autem Roboam filios multos, ſcilicet viginti octo filios, & ſexaginta filias, infra in litera, & tamen forte erant iſti de nobilioribus filiorum ſuorum, & excellentioribus prudentia, & viribus. *Poſt hanc quoque accepit Maacham filiam Abſalom.* Aliam Maacham habuit David in vxorem, ſcilicet filiam regis Geſſuri. tertio Regum tertio, & præcedenti lib. 3 capit. Et iſta Maacha erat patruelis Roboam, ſcilicet, quia erant filii duorum fratrũ. Nam Abſalom, & Salomon erant fratres filii David: ſed de iſto Abſalom eſt dubiũ an fuerit filius David. Quidam putant quod ſic propter nominis ſimilitudinem, & alia, quæ infra declarabuntur. Et tamen videtur magis dicendum, quod non erat iſte filius David, quia in Hebræo non vocatur Abſalom ſicut vocatur ille pulcher filius David, ſed vocabatur Abiſalom: litera tamen noſtra, non expreſſit iſtam literam, quia forte factum eſt imperitia librariorum, nam neſciunt correcte ſcribere, & quia iſtud nomen Abſalom eſt frequentatum in ſcriptura, & nomen Abiſalom rariſſime reperitur in ſcriptura, in eo inuenerint ſcriptum Abiſalom putauerunt corruptionem eſſe ſcripſeruntque Abſalom, & tamen an ſit iſte Abſalom filius David vel aliquis alius, declarabitur infra 13. in quadam quæſtione circa principium. *Quæ peperit ei Abia.* Iſte ſuit, qui poſtea conſtitutus eſt in regem ſucceſſorem Roboam, vt patet infra in litera, & propter hunc fit hic mentio de matre ſua Maacha. *Ethai & Ziza & Salomith.* De iſtis tribus non habetur, qui fuerint, quia geſta eorum non leguntur. Eſt autem Salomith interdum nomen viri, & interdum nomen fœminæ. Hic eſt nomen viri, & tamen Leuitic. 24. capit. eſt nomen fœminæ, quæ erat mater illius viri, qui lapidatus eſt extra caſtra, quia blaſphemauit nomen Domini. *Amauit autem Roboam Maacham filiam Abſalom ſuper omnes vxores ſuas, & concubinas.* Multas enim vxores, & concubinas habuit Roboam, & tamen inter omnes illas nulla magis diligebatur a Roboam, quam Maacha, & ponitur iſtud ad ſignandum, & reddendum cauſam eius, quod infra dicitur, ſcilicet, quod Roboam conſtituit Abiam in regem inter omnes filios ſuos, licet non eſſet primogenitus, & hoc quia dilexit Maacham ſuper omnes vxores ſuas, & concubinas, & dicitur de vxoribus, quia habebat multas, ſcilicet, decẽ & octo, & concubinas ſexaginta: vt patet in litera. Iſta enim erat conſuetudo regum pro tunc, quod multas vxores, & concubinas haberent: *Nam vxore decem, & octo duxerat, Concubinas autem ſexaginta.* Differentia autem inter concubinam, & vxorem eſt, quia vxor interueniente matrimoniali fœdere dicitur: concubina autem nullo pacto interueniente, ſed ſolo deſiderio libidinis habetur ad propagandum prolem non intendendo, vel dato, quod ad hoc intendatur, verba contractus nulla interueniunt.

Secundum antiquos vocabatur concubina illa, quæ licet duceretur affectu coniugali, tamen non interscidebant pacta dotalia, nec aliæ cæremoniæ iuris. Et iſto modo licitum eſt habere concubinam ſicut habere vxorem, ſic ait Iſidorus, & habetur in Decretis diſt. 32. cap. Chriſtiano homini, & iſto modo illa, quæ eſt concubina interdum vocatur concubina, & interdum vxor, vt pa-

tet

ter de Agar, & de Cethura, quas accepit Abraham, & vo- F
cantur interdum vxores, & interdum concubinæ. Nam
Agar vocatur vxor Abrahæ. Geneſ. 16. & vocatur etiam
Cethura vxor eius: Geneſ. 25. Et tamen poſtea vocantur
ambæ concubinæ eius Gen. 25. ſ. Filiis autem concubi-
narum largitus eſt munera. ſ. Agar, & Cethuræ: ſic etiam
mulier, quam habebat Leuita, quæ improba libidine oc-
ciſa eſt, vocabatur interdum concubina Leuitæ, & in-
terdum vxor eius Iud. 19. de hoc ibi late dictum eſt quo-
modo differant concubina & vxor: & ſic poterat eſſe, quod
aliquæ concubinæ iſtarum eſſent tales, quas nos vere vo-
caremus vxores. Aliæ autem eſſent concubinæ, quæ ſo-
lo affectu libidinis tractantur: & ſic nos vocamus concu
binas. *Et genuit viginti octo filios, & ſexaginta filias.* V-
trum omnes iſti fuerunt de vxoribus, vel aliqui de vxo-
ribus, & aliqui de concubinis non apparet, ſed credendũ G
eſt, quia aliquos filios, & filias habuerit etiam de concu
binis cum tot tenuerit. *Conſtituit verò in capite Abiam
filium Maacham ducem ſuper omnes fratres ſuos.* Li-
cet Abia filius Maacha non eſſet primogenitus Roboã,
& ex hoc non cõpeteret ei principatus ſuper omnes fra-
tres ſuos: tamen Roboam voluit eum conſtituere ſuper
omnes filios ſuos fratres eius: & ſatis apparet ex hoc quod
non eſſet primogenitus, quia ſi ipſe eſſet primogenitus
Roboam, non diceretur, quod conſtituit eũ Roboam in ca-
pite omnium fratrum ſuorum: nam ei competeret iure
ſuo, quod eſſet princeps omnium: & tamen dicitur, quod conſtituit
eum in capite, & ponuntur cauſæ ad hoc: ideo non erat
ipſe primogenitus. *Ipſum n. facere regem cogitabat.* De-
liberauerat n. Roboam apud ſe, quod conſtitueret in regem
filium ſuum Abiam, vt ſic poſt mortem manerent certe fi- H
lius eius iſte rex, & nõ verteretur in dubium apud alios
fratres eius; & dicitur, quod cogitabat eum facere regẽ;
quaſi dicat, non competebat ei de iure, tamen Roboam
cogitauerat hoc facere ex aliquibus cauſis, quæ eũ mo-
uebant. *Quia ſapientior fuit, & potentior ſuper omnes fi-
lios eius.* iſta fuit vna de cauſis mouentibus ad conſtituendũ
eum in regem ſuper Iudam. ſ. quia erat prudentior cæte
ris fratribus ſuis. Etiam erat potentior. i. robuſtior corpo
re, & magis aptus ad bella. Et iſta duo optime conue-
niebant ad conſtituendum aliquẽ in regem, & accipitur
ſapientior, id eſt prudentior: nam ſapientia eſt habitus
ſpeculatiuus de altiſſimis rebus, vel per altiſſimas cau
ſas aſtis iudicans, vt colligitur 6. Ethic. cap. de ſapien-
tia. Et iſta licet vtilis ſit principibus, & cuique homini:
quia valde nobilitat, & exaltat virum: tamen non eſt i- I
ſta ſumme neceſſaria regi, ſed prudentia. Nam pruden-
tia eſt habitus directiuus circa agibilia ad totam vitam
vt patet 6. Ethic. c. de prudentia. & illam habebat Abia
ad cautè regendum. Vocabatur autem potentior. ſ. va*** ro
buſtus, & animoſus. vtrumque n. eſt laudabile in princi
pe, ſed potiſſimè quod ſit animoſus confidens circa pe-
ricula belli. Nam quod ſit valde robuſtus corpore princeps
laudabile eſt, & tamen non eſt agens de corpore ſuo pu-
gna. Si autem animoſus ſit, etiamſi non ſit corpore robu
ſtus, non formidabit grauia pericula: & faciet confidere
totum exercitum animoſitate ſua, & tantum excellebat
prudentia iſta, & animoſitas in Abia, quod pater ſuus Ro-
boam in cõparatione eius erat timidus corde & impru-
dens. & ipſe Abia dixit coram toto Iſrael, quãdo voluit K
pugnare contra Ieroboam, porro Roboam erat vir rudis
& corde pauido nec potuit reſiſtere. Et tamen diceret ta-
lia non pertinebat niſi ad virum, qui valde excelleret
animoſitate, & prudentia ſuper Roboam, qualem ſe
putabat Abia. ſeq. cap. *in cunctis finibus Iuda, & Benia-
min, & in vniuerſis ciuitatibus muratis.* Refertur ad præ
cedentem literam, ſ. cogitauerat Roboam conſtituere A-
biam regem in omnibus finibus Iuda, & Beniamin, i. in
tota terra Iuda & Beniamin. Nam ſuper iſtas duas trib.
ſolum dominabatur Roboam, & dicitur. Et in vniuer-
ſis ciuitatibus muratis, non quidem quod illæ ciuitates
muratæ eſſent extra terrã Beniamin, & Iuda, quia nullã
terram habebat Roboam extra iſtas duas ſortes tribuũ,
cum omnes aliæ decem tribus ceſſiſſent ipſi Ieroboã ſi-
cut Deus ei promiſerat tertio Regum vndecimo, ſed po-
nuntur ad faciendum ſpecialem mentionem de iſtis ci-
uitatibus, quia erant nobiliores inter cætera loca terræ
Roboam. *Præbuitque eis eſcas plurimas* ſ. diſpoſuit Ro-
boam iſtos filios per varias vrbes terræ ſuæ, & dedit eis
eſcas plurimas, ſcilicet cuilibet ipſorum dedit magnam
familiam, & ad ſuſtentandam illã dedit ſingulis mul-
tas eſcas, ſcilicet multos redditus, vnde eſcas haberet
pro ſe, & familiis ſuis. *Et multas petiuit vxores.* Scili-
cet cuilibet filiorum ſuorum dedit vxores multas: ſi-
cut ipſe habuerat vxores multas, vt multiplicaretur
genus eorum, & ſic potentiores efficerentur ad defen-
ſionem regni. Conſiderandum autem, quod non fue-
runt omnia hæc, quæ computantur hic de filiis, & fi-
liabus, vxoribus, & concubinis Roboam poſtquam Ro-
boam conſtitutus eſt in regem: ſed prius accepit vxo-
res, & concubinas, habuitque filios & filias, vt dice-
tur infra in quadam quæſtione.

Quare ponuntur ſolum tres vxores Roboam.
Quæſtio XIX.

QVæritur circa prædicta; quare ſolum ponuntur hic
tres vxores Roboam expreſſis nominibus earum,
cum multæ aliæ fuerint. Et cur ponitur Mahalath pri-
ma inter omnes. Aliquis diceret, quod hoc fuit, quia nõ
habebat plures vxores Roboam: ſed iſtud non ſtat, quia
decem, & octo vxores habuit Roboam, vt patet ſupra
in litera. Dicendum ergo, quod ponuntur iſte tres ſo-
lum, quia forte iſtæ fuerunt excellentiores inter omnes
alias, & meruerunt ſpecialiter nominari. Aliter poteſt di-
ci quod fit mentio de iſtis propter filios earum, quia fi-
lii ſui fuerunt viri nobiles inter alios filios Roboam, &
ex honore filii honoraretur mater. Patet hoc de Abia,
qui fuit excellentior inter omnes filios Roboam, & ma-
ter ſua Maacha ponitur hic, vt patet in litera. Aliter
poteſt dici, quod ponũtur iſte tres propter filios. ſ. vt cogno-
ſcantur, qui filii fuerint, quando poſtea aliquid dicetur
de eis. Dicendum tamen, quod veriſimilius eſt, quod ponantur
nomina iſtarum trium ſolum propter Maacham, nam vo-
lebat ſcriptura dicere de Maacha vxore Roboam pro-
pter filium eius Abiam, qui conſtitutus eſt in regem, &
quia præponi debebat ei Mahalath dictum eſt de Ma-
halath, & deinde de Maacha; & quia dicto de Maacha
de cæteris dicere non attinebat ad propoſitum, nõ pro-
ſecuta eſt ſcriptura de aliqua cæterarum.

Quare prius nominata eſt Mahalath.
Quæſtio XX.

QVæritur de ſecundo, ſcilicet, quare prius nomina-
ta eſt Mahalath, quam Maacha, & etiam Abigail
filia Eliab. Quidam reſpondent, quod factum eſt hoc:
quia illæ duæ primæ, ſcilicet, Mahalath, & Abigail ha
buerunt filios excellentiores, quam Maacha, & ex hono
re filiorum debuerunt præponi. Dicendum, quod non
ſtat, quia tunc non deberet præponi Mahalath: quia ip-
ſa nullos filios habuit, vel nullos ſaltem habuiſſe legi-
tur; quia hic nulli filii eius leguntur, & ſic non legitur a-
liquid, propter quod præponi debeat aliis. Secundo pa-
tet, quia dato quod filios habuerit, non fuerunt excellen
tiores omnibus filiis Roboam, quia Maacha ponitur
hic tertio loco, quæ habuit in filium ipſum Abiam, & il
le fuit ſapientior, & potentior omnibus fratribus ſuis:
vt patet in litera. Aliter dicet aliquis, quod præponitur
Mahalath ad illas, quia fuit generoſior, & ſic ſecundum
maioritatem ſtirpis ponebatur ordo nominationis. Sed
obiicietur, quod non ſtat; quia Mahalath, quæ eſt hic
prima, & Abigail, quæ eſt ſecunda ſunt de eadem ſtirpe;
nam Abigail fuit filia Eliab fratris Dauid, & Mahalath
fuit filia Ierimoth filii Dauid, vt patet in litera. Dicere-
tur, quod adhuc ſtante iſto eſſet nobilior progenie Ma-
halath, quam Abigail, quia Abigail non erat de proge-
nie regia, quia non fuerat aliquis pater ſuus aut proauus
ſuus rex, & tñ Mahalath erat de progenie regia, eo quod
auus ſuus Dauid fuerat rex. Sed tunc obiicietur, quod hoc

non ſtat, quia Maacha fuit filia Abſalom, & ille fuit filius regis Dauid, & ſic erat de progenie regia ſicut Mahalath: ad hoc obiici poſſet, quod hoc non ſtat, quia non eſt iſte Abſalom filius Dauid: ſed quidam alius, qui vocabatur Abſalom. Dicendum tamen, quod etiam ſi hoc ſit verum, non conſiderat ſcriptura de hoc. Sed dicendum, quod hoc nihil eſt, ſed ſcriptura intendit hic ponere de Abia filio Maacha: & quia non fuit illa prima vxorũ Roboam ponit omnes alias vxores Roboam quouſq; perueniatur ad illam, & ibi ſiſtitur. Fuit autem prima omnium vxorum Roboam ipſa Mahalath: quapropter ponitur inter omnes prima, & quia nullos filios habuit, ſubiicetur de filiis eius: poſt eam fuit Abigail, deinde. ſ. tertia in ordine fuit Maacha. Quod autem propter hoc ponatur, & iſte ſit ordo vxorũ inducendo eas patet: quia dicitur hic quomodo Roboam duxit Mahalat in vxorẽ, & Abigail. Et ſequitur poſt hanc quoq; accepit Maacha filiam Abſalom, ergo aliæ fuerunt primæ vxores. Cauſa autem quare ponuntur illæ vxores Roboam, quæ fuerunt acceptæ ante Maacham eſt, quia ſcriptura vult innuere, quod licet non fuerit Abia filius Maacha primogenitus Roboam, quod conſtitutus eſt rex, & probatur hoc ex ordine vxorum: quia prius accepit Roboam, Mahalath, & Abigail in vxores quam acciperet Maacham: & ſic accepit prius filios ex eis, vel ſaltem ex altera earum, & illi fuerunt priores, quam filii Maacha, quorum vnus fuit Abia. Sed obiicietur, quod non ſequitur ex hoc: nam poterat eſſe quod Mahalath, & Abigail eſſent vxores Roboam prius quam Maacha, & tamẽ ſuſceperit prius Roboam filios ex Maacha, quam ex Mahalath, & Abigail. Dicendum quod hoc poteſt bene ſtare: & tamen ſic accidit, quod ſicut fuerunt Mahalath, & Abigail priores vxores quam Maacha ipſius Roboam: ita accepit prius filios ex eis quam ex Maacha, & forte prius quam acciperet in vxorem Maacham habebat filios ex Mahalath, & Abigail vel ſaltem ex Abigail, & ſic ſcriptura poſuit ordinem earum, & filiorum ſuorum, & iſta eſt cauſa, quare poſitis iſtis tribus vxoribus Roboam non fuerunt poſitæ cæteræ, licet eſſent decem & octo: vt patet in litera: quia ſolum agebatur propter Abiam, vt putaretur non fuiſſe primogenitum Roboam: & cum peruentum eſt ad probandum hoc ex ordine matrum, ceſſauit ſcriptura enarrare in matre eius Maacha. Sed dicetur, cum intentio ſcripturæ ſolum ſit hic propter Abiam, qui conſtitutus eſt in regem de filiis Roboam, ſicut non dictũ fuit aliquid de poſterioribus vxoribus, quia non attinebant ad Abiam: ita nec debuiſſet dici aliquid de primis duabus, cũ Abia fuerit filius tertiæ vxoris Roboam. ſ. Maacha. Dicendum, quod de primis duabus debuit dici: & ratio eſt propter duo: primo, quia ſcriptura volebat hic innuere, quod Abia non erat primus filius Roboam, nec erat de prima vxore eius, & ad hoc debebant poni omnes præcedentes eam, vt ſciretur in quo ordine vxorum erat Maacha inter cæteras, quod ſciri non poterat niſi per præcedentes, ſecus autem de ſequentibus: quia ad illas nullam habitudinem habebat Maacha, quantum ad hoc de quo hic intenditur. Secũdo, quia talis eſt modus computandi in ſacra ſcriptura: nam quando interdum vult de aliquo ſcriptura narrarẽ, vt ſciatur de qua progenie eſt ponuntur alii, qui ſunt de illa progenie ante ipſum, vt ſciatur quotus ipſe in progenie illa ſit: ſic patet Exod. 6. vbi volebat ſcriptura declarare de Moyſe, & Aaron, qui fuerunt eductores Iſraelitarum de Aegypto, & operatores miraculorum, de qua progenie erant, & quia erant de tribu Leui, & ante tribum Leui erant duæ aliæ tribus Iſrael, ſcilicet, Ruben, & Simeon deſcripſit ſcriptura totam progeniem Ruben, & totam progeniem Simeon, & totam progeniem Leui quouſque veniretur ad Moyſem, & Aaron: & tunc dicitur de eis: iſte eſt Moyſes, & Aaron, quibus præcepit Dominus, vt educerent filios Iſrael de Aegypto per turmas ſuas. Exod. 6. De cæteris autem tribubus poſterioribus nihil dixit, & ſic licet non eſſet de neceſſitate narrationis, quod deſcriberentur ibi duæ tribus præcedentes tribum Leui, quia tamen illæ erant priores, & dicendum

A erat de tribu Leui, dixit ſcriptura de illis duabus: ita nunc cum dicendum eſſet de Maacha tertia vxore Roboam, dicendum fuit de duabus præcedentibus, etiam ſi non eſſet alia cauſa neceſſitatis.

Quis eſſet Ierimoth. Quaſt. XX.

QVæritur vlterius de iſto Ierimoth filio Dauid, de quo hic dicitur, quis erat. Et dicendum, quod iſte non erat de illis quos ſcriptura narrat. Aliquis dicet, quod non fuit filius Dauid, quia computãdo omnes filios Dauid quos ſcriptura diligenter enumerat, non reperietur inter illos aliquis, qui nominetur Ierimoth. Et patet, quia Dauid genuit ſex filios, dũ eſſet rex Hebron, quorum nomina ponuntur 2. Reg. 2. & præced. lib. 3. cap. &
B nullus illorum eſt Ierimoth: poſtea cum eſſet rex in Ieruſalem, genuit vndecim filios, quorum nomina habentur 2. Reg. 5. & præced. lib. 3. ca. & ibi non ponitur inter eos Ierimoth: ergo non fuit iſte filius Dauid. Dicendum tñ eſt, quod erat Ierimoth filius Dauid, quia hic vocatur filius eius, & tñ non vocaretur ſic niſi eſſet filius eius. Aliquis dicet quod erat Ierimoth filius adoptiuus Dauid; ſicut nos vocamur filii Dei ſecundum adoptionem. Ad Ro. 8. & ita ſecundum leges humanas multi ſunt filii adoptionis. Dicendum quod hoc non ſtat, quia iſte modus non eſt conſuetus loquendi in ſcriptura, quia filius proprie, & prima ſui ſignificatione vocatur, qui ab aliquo natus eſt. Et ſecundum Metaphoram, vel large vocatur filius, qui eſt ſecundum adoptionem: adeo nunquam debet intelligi filius, niſi pro eo, qui natus eſt, niſi ponatur aliquod
C adiunctum connotans adoptionem: vel non poſſet aliter ſtare ſcriptura in veritate: hic tamen poteſt ſtare ſcriptura in veritate, dato quod non ponatur iſte eſſe filius adoptiuus: ideo non oportet, quod ponatur adoptiuus. Vno modo ergo poteſt dici, quod Ierimoth erat filius Dauid, & tamen nõ erat filius eius de vxore aliqua ſua, ſed de concubina, & ſcriptura ponit ſolum nomina filiorum natorum de vxoribus, & non de concubinis: ſic patet 2. Reg. 5 & præced. lib. 3. c. ſ. omnes hi filii Dauid abſque liberis concubinarum, & illud dicitur poſitis nominibus omnium filiorum, quorum nomina exprimuntur. Sed tunc dicetur, quod illud eſt inconueniens. ſ. quod Roboam rex Iuda acciperet vxorem de tam abiecto loco. ſ. de natis illegitime de concubinis Dauid. Potiſſime, quia iſta erat prima vxor, quam acceperat Ro-
D boam, vt patet in litera, & veriſimile erat, quod eſſet dignior cæteris ſtatu, & progenie. Ideo magis videtur dicendum, quod eſſet iſte Ierimoth filius Dauid de vxore aliqua ſua. Et cum obiicitur, quod non ponatur inter filios Dauid genitos de vxorib. Poteſt dupliciter reſpondeti. Vno modo quod fuerint plures filii quam illi, qui ponuntur. 2. Regum 5. & præcedenti lib. cap. 3. & inter illos fuerit Ierimoth; & ſic non exprimitur nomen eius; ſicut & aliorum nomina ſubiiciuntur, & hoc aliqualiter colligi poteſt, quia 2. Regum 5. cap. & præcedenti libr. capi. 3. ponuntur nomina filiorum Dauid tam diligenter, ita vt videatur nullum omitti, & tamen manifeſtum eſt, quod ponuntur nouem ſoli præcedenti libr. 3. cap. & ponuntur vndecim 2. Regum 5. ita ergo poterat eſſe, quod
E nec hic, nec ibi ponerentur omnes filii Dauid, & ſic ſubiiceretur ille Ierimoth, & alii forte. Secundo modo poteſt dici, quod non ſubiiceatur aliquis de filiis Dauid, & quod iſte Ierimoth ponatur inter omnes filios Dauid; & tamen non ponitur ſub hoc nomine: ſed ſub alio inquantum, ſcilicet, nomina multa ſunt eiuſdem hominis, vt patet in Eſau, qui vocatur Eſau, Edom, & Seir, etiam Iacob vocatur Iſrael, & Iacob, & ſic de multis aliis. Et patet hoc ſatis rationabiliter dictum, etiam in iſtis filiis Dauid: nam ſecundus filius Dauid, quem in Hebron genuerat, vocatur Celaab de Abigail 2. Reg. 3. & tamẽ præced. lib. 3. c. vocatur Daniel de Abigail. Ita ergo iſte Ierimoth forte vocabitur alio nomine 2. Regum 3. & 5. & præcedenti lib. 3. c. vocatur autem hic Ierimoth.

Quare ponuntur nomina filiorum aliquorum Roboam. Quæſt. XXI.

QVæritur vlterius, quare ponantur hic nomina filiorum. ſ. quorundam, cum nõ ponantur nomina omnium. Nam hic ponuntur nomina ſeptem filiorum, & tamen habuit Roboam filios viginti octo, & ſexaginta filias, vt patet in litera. Aliquis dicet, ꝙ ponuntur nomina iſtorum, eo ꝙ iſti fuerunt excellentiores inter omnes filios Roboam. Dicendum tamen, ꝙ non ſtat: quia tunc ille, qui eſſet dignior cæteris præponeretur eis, & tamen fuit Abia ſapientior, & potentior. i. robuſtior cæteris fratribus ſuis, vt patet, in litera, ergo ipſe præponi deberet cæteris, & tamen non fit ſic, quia ſtres ponuntur ante ipſum. Dicendum autem, ꝙ factum eſt hoc propter duo. Primò ad notandum ordinem natiuitatis Abia ad cæteros fratres ſuos. Nam, vt ſupra dictum eſt, Roboam voluit conſtituere in regem ipſum Abiam, qui nõ erat primogenitus ſuus per nomina filiorum priorum Roboã; G nam ſicut vxores Roboam præcedentes Maacham ponuntur, ita etiam filii præcedentes Abiam ponuntur, & cum peruentum fuerit ad eum, & fratres ſuos ſiſtitur. Secundum eſt propter conſuetudinem ſcripturæ: nam vt declaratum eſt ſupra quæſtione penult. modus ſcripturæ talis eſt, quod ſi enarretur progenies alicuius, qui nõ eſt de primis illius progeniei ponantur omnes præcedentes illum, & poſt ipſum non fiat enarratio ſequentiũ: ita nunc ponuntur filii Roboam, qui præcedebant Abiã, etiam ſi nihil attinerent ad propoſitum, & nomina filiorum natorum ex vxoribus Roboam poſterioribus Maacha matre Abiæ non ponuntur, & non ſolum fit enarratio filiorum Roboam quouſque perueniatur ad Abiã, H ſed etiam ponuntur alii poſteriores eo fratres ſui de eadem matre: Nam non ſolum intendit ſcriptura enarrare filios Roboam vſque ad Abiam, ſed etiam enarrat iſtos per matres eorum, & ponit omnes filios illius mulieris, cuius ſemel nomen poſuerit.

An peccauit accipiendo vxorem conſanguineam. Quæſtio XXII.

QVæritur vlterius, cum duxerit hic Roboam in vxores aliquas, quæ ſibi conſanguinitate iunctę erant, an peccauerit, vel fecerit contra prohibitionem legis: & ponuntur tres, quæ videntur ei attinere. Prima eſt Mahalath filia Ierimoth, filii Dauid. Et dicẽdum, quod in iſta non fecit contra legem, quia erant pa I trueles. ſ. filii duorum fratrum; nam Ierimoth, & Salomon erant fratres, & erant patres iſtorum duorum, & tamen iſte gradus non erat prohibitus in veteri teſtamento, vt patet Leuit. 18. & 20. vbi ponuntur omnes gradus vetiti in veteri teſtamento, inter quos non eſt iſte. Secunda vxor erat Maacha filia Abſalom, & tunc dicendum, quod aut accipitur Abſalom pro filio Dauid, aut non: ſi pro illo accipitur, eſt conſanguinitate coniuncta ipſi Roboam: & tamen non in gradu vetito, quia erant filii fratrum: nã Abſalom pater Maacha, & Salomon pater Roboam erant fratres filii Dauid, & ſic non erat gradus iſte vetitus cum eſſent patrueles. Tertia vxor erat Abigail filia Eliab: & de iſta erat magis dubium, quia erat de ſuperioribus, quia erat patruelis ipſi patri Roboam, ſcilicet Salomon. Nam Salomon, & Abigail erant filii K duorum fratrum. ſcilicet Dauid & Eliab: & tamen dicendum, quod etiam iſte gradus non erat ſecundum legem vetitus, ſed ſolum quod quis contraheret cum ſorore patris ſui, vel cum ſorore matris, iſta autem non erat ſic, ſed ſicut Salomon pater Roboam poterat habere in vxorem ipſam Abigail patruelem ſuam, ita & Roboam filius eius poterat illam habere. De Maacha autem filia Abſalom, ſi non accipiatur Abſalom, vt filius Dauid, non apparet, quod haberet aliquam conſanguinitatem ad Roboam, ideo non eſt tunc dubium de contractu, quia non apparet aliquid, propter quod deberet impediri.

F *Quare Roboam tantum dilexit Maacham. Quæſtio XXIII.*

QVæritur, quare Roboam tantum dilexit Maacham ſuper alias vxores, ita vt filium eius Abiam conſtitueret regem. Aliquis dicet, quod hoc fuit, quia Maacha fuit vxor prima Roboam, & ad illam plus affectus eſt, quia in ea primordia iuuenilis delectationis expertus eſt. Et ſicut primi filii abundantius diliguntur, ita & primæ vxores. Dicendum tamen, quod non ſtat, quia non fuit Maacha prima vxor, ſed tertia, vt probatum eſt ſupra in quadam quæſtione, & ſatis colligitur ex litera. imò propter hoc laborat ſcriptura, vt ſciatur, quod licet non fuerit Abia primus filius Roboam, & mater ſua Maacha non fuerit prima vxor ipſius Roboã, tamen dilexit Roboam ipſam Maacham intãtum quod filium eius Abiam conſtituit in regem. Dicendum ergo quod forte factum eſt hoc propter pulchritudinẽ, quia iſta eſt, quæ in fœminis valde afficere ſolet, & illaqueare, imo in ſeruitutem redigere animos viriles. Sicut Hercules tantum a Ioles pulchritudine illectus eſt, vt ad eius imperium ancillaria miniſteria ſubierit: nam depoſitis virilibus tegumentis teneris puellarum veſtibus ornatus colos, & penſa traxit inter Ioles ancillulas, vt ait Seneca tragœdia quarta, cuius titulus eſt Hippolytus, carmine tertio, quod incipit.

Diua non miti generata ponto. Cum dicitur,
Crura diſtincto religant auro,
Luteo plantas cohibente ſocco
Et modo clauam manu qua gerebat
Fila deduxit properante fuſo. H

Vnde Roboam pulchritudine Maacha illectus fortaſſis diligeret eam ſuper omnes alias vxores. Et dicũt aliqui quod hoc fuit, quia Maacha fuit filia Abſalom, & non legitur aliquis hominum in tota ſcriptura ſacra tam pulcher ſicut Abſalom, ita de filiabus eius creditur, ꝙ eſſent valde pulchrę imitantes paternam pulchritudinem. Sic patet 2. Regum 14. cum dicitur, ꝙ nati ſunt Abſalom filii tres, & filia vna eleganti forma. ſ. quod erat pulchra ſicut pater ſuus. Sed dicendũ, ꝙ iſtud eſt valde dubium, quod non conſtat, an fuerit iſta Maacha filia Abſalom filii Dauid: ſed potius contrarium, vt declarabitur infra 13. in quadam quæſtione; & tamen quidquid ſit, credendum eſt, Maacham fuiſſe pulcherrimã; I & ob hoc fuiſſe Roboam nimis illectum amore eius; vel fortaſſis fuit aliquid aliud perfectionis, in ipſa, qđ placuit ei, & tenerè, vel ardenter diligebat eam.

An potuerit habere tot vxores Roboam. Quæſt. XXIV.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, ꝙ habuit Roboã vxores decem, & octo, & ſexaginta concubinas, an peccauit in hoc. Et primo quæritur de multitudine vxorum. Aliquis dicet, ꝙ peccauit, quia non poterat quis habere niſi vnicam vxorem. Quod ergo haberet multas, neceſſe erat, ꝙ peccaret, niſi forte dicamus fuiſſe diſpenſationem, quam non credimus cum non fuerit Roboam vir ſanctus. Secundo patet, quia Deuter. 17. dicitur. Non K habebit rex vxores plurimas, & tamen iſte multas habuit, ergo peccauit. Reſpondendum, quod habere vnam vxorem, vel multas per ſe malum non eſt, nec repugnat naturali dictamini. Vnam tamen mulierem habere viros multos eſt contra rationem matrimonii, & bonum politicum, de quo declaratum eſt Gen. 36. ca. ideo ſi non vetetur lege non erit peccatum. In nouo autem teſtamento ſtatuitur, quod ſimul non habeat quis vxores plures, & ideo nunc peccat ſi quis introducat multas ſimul, & tamen in iure non, antequã introduceretur lex aliqua ſcripta, non erat peccatum, quod quis multas haberet vxores. Item poſtquam data eſt lex Moyſi, nõ fuit peccatum, quod quis multas vxores haberet, quia lex non vetuit, immo viſa eſt permittere. Primo patet, quia

sic

ſic erat conſuetudo patrum tam ante legem, quam in le- A ge: Nam ante legem Abrahã ſimul duas vxores habuit, ſcilicet Saram, & Agar: Gen. 16. Iacob autem quatuor ſimul habuit Gen. 29. & 30. tempore legis etiam patres habebant multas vxores: nam patet Samuelis ſignatur eſſe vir iuſtus primo Regum primo cap. & tamẽ ipſe habuit duas vxores ſimul, ſcilicet Annam, & Phenennam, eodem cap. etiam Dauid vir ſanctus plures vxores habuit 3. Regum 3. & 5. & ſic de multis aliis. Secundo patet, quia vt dictum eſt, iſtud non eſt contra ius naturale, ideo non eſt illicitum niſi vetetur in lege, & tamen in toto veteri teſtamento non reperitur vetitum, ergo cõceſſum eſt. Tertiò patet, quia Deute. 17. dicitur quod rex non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animum eius, ſi tamen in veteri teſtamento eſſet vetitum generaliter habere plures vxores ſimul, ſicut eſt in nouo, non erat opus dici de rege, ꝙ non haberet plurimas vxores, quia B manifeſtum eſſet, ꝙ nec ipſi nec alicui alteri liceret habere vxores multas, & tamen dictum eſt ibi ſpecialiter de rege: ergo videtur, ꝙ alias licebat alicui habere multas vxores. Quarto patet, quia dicitur ibi, quod nõ habebit vxores plurimas, & ſic non negatur quęcunque multitudo, vtpote habere duas, vel tres, ſed valde magna multitudo, & effrenata, quæ ſignatur cum dicitur plurimas. Quinto patet Leui. 18. vbi ponuntur gradus prohibiti, vel perſonæ illegitimæ, quantum ad matrimonium, dicitur, turpitudinem vxoris tuæ, & filiæ eius nõ reuelabis, & poſtea dicitur, ſororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente. Ecce dicitur, quòd non haberet quis duas ſorores in vxores ſimul: ita quòd vna eſſet pellex alterius, ſed vna mortua, quod poſſet accipe- C re alteram. Item quod nõ acciperet quis in vxores duas mulieres ſcilicet matrem, & filiam eius, & tamen mortua matre, quàm quis in vxorem tenuiſſet poterat accipere in vxorem filiam illius. Ecce quod in iſtis caſibus prohibuit Deus haberi duas vxores ſimul propter conditionem perſonarum, ſcilicet ne duæ ſorores inter ſe eſſent pellices eiuſdem viri, & ne mater, & filia pellices eſſent: ergo videtur quod in aliis caſibus, vbi non repugnaret conditio perſonarum, quod non erat vetitum, quod quis haberet duas aut plures vxores, ſed potius erat conceſſum, quia alias fuiſſet valde ſuperuacuum, & ſtultum in iſtis duobus caſibus ſpecialem fieri prohibitionem, ſi generaliter erat vetitum quem habere duas, vel plures vxores. Dicendum ergo quod in veteri teſtamento non erat illicitum alicui habere plu- D res vxores, ſed poterat quilibet tot habere quot putaret conuenientes eſſe ſibi ad prolis procreationem. Et ſic ſi nihil aliud eſſet, non peccaret Roboam habendo vxores multas, nec procedit argumentum iſtud, quia iſtud eſſet vetitum in nouo teſtamento. Ad ſecundum rationem cum dicitur Deuter. 17. non habebit rex vxores plurimas: dicendum ſicut ſupra dictum eſt, quod non prohibetur in hoc multitudo vxorum quæcunque, ſed ſolum nimia multitudo, quia dicitur, vxores plurimas. Et patet per id quod ſubiunctum eſt: nam dicitur quod alliciant cor eius, & tamen multitudo alliciens eſt quandocunque accipiuntur tot vxores, quot non proficiunt ad procreationem prolis, ſed potius ad E concitandum libidinem, & ſic fuit in Salomone, qui habuit tot vxores, vt vix ſufficeret ad cognoſcendum aliquando eas, ſcilicet habuit vxores quaſi reginas ſeptingentas, & trecentas concubinas, & adoleſcentularum non erat numerus tertio Regum 11. & Cant. 6. De Roboam dicendum, quod habuit multas vxores, ſed non habuit multitudinem valde effrænatam, quia ſolum habuit decem & octo; & iſtæ poterant eſſe conuenientes ad procreationem prolis in tanto numero, ideo non conſtat quod peccauerit Roboam habendo tot vxores. Si tamen aliquis dicat, quod peccauerit, non inſiſtendum eſt multum ad excuſationem eius, quia Roboam fuit ſtultus, & malus, cuius opere diuiſum eſt regnum Iſrael, & vituperatur ſatis Eccl. 47. Ideo non eſt a nobis excuſandus.

A

An peccauerit habendo concubinas. Quæſt. XXV.

QVæritur vlterius circa concubinas Roboam, an peccauerit habendo eas: nam dicitur hic, quod habuerit concubinas ſexaginta. Aliquis dicet, quod non eſt dubium, quin peccauerit, quia omnis actus carnalis exercitatus extra legem matrimonii inducit peccatum mortale, & tamen cum concubina non eſt actus matrimonialis, ideo eſt peccatum. Secundò patet, quia non ſolum Roboam peccauit, quia concubinam habuit, ſed habuit tot, vt nullo modo poſſit imputari niſi ad magnam libidinem, ſcilicet quia ſexaginta habuit: In contrarium videtur, ꝙ non peccauit, quia manifeſtum eſt, quod Dauid habuit cõcubinas multas 2. Reg. 5. & præc. lib. 3. & tñ non peccauit, quia 3. Reg. 15. dicitur ꝙ non B declinauit Dauid à vijs Domini, ſed fecit ſemper quod rectum erat in oculis eius, niſi in facto Vriæ, & non ponitur ibi de concubinis, ergo non peccauit habendo concubinas, & ſic erit de iſto Roboam, ꝙ licet habuerit concubinas, non appareat ex hoc eum peccaſſe. Reſpondendum quod concubina poteſt accipi dupliciter: vno modo pro muliere, quæ nulla intentione matrimoniali, ſed ſolo deſiderio libidinis copulatur, & ſic nos accipimus concubinam. Secundo modo accipitur cõcubina pro illa, quæ matrimoniali deſiderio copulatur, interuenientibus verbis facientibus contractum matrimonij, & tamen non interueniunt pacta dotalia, & aliæ cæremoniæ iuris humani, & ſolemnitates. Et diſtinguitur per hoc vxor a concubina, quia vxor vocatur, quæ matrimoniali deſiderio copulatur, & inſuper interueniunt pacta do- C talia, & ſolemnitates aliæ: Et iſta ſic vocatur vxor, quia nunquam vocatur concubina. Dicitur autem concubina illa, quæ ſine pactis dotalibus, & ſolemnitatibus ducitur, licet matrimoniali affectu tractetur. Et iſta aliquando vocatur vxor, & aliqñ cõcubina. Vnde & iſte modus loquendi eſt in veteri teſtamento de quibuſdam, quæ interdum vocantur concubinæ, & interdum vxores, ſic eſt de Agar, quæ vocatur vxor Abrahæ Gen. 16. cap. Et vocatur concubina Geneſ. 25. Sic etiam Cetura vocatur interdum vxor, & interdum concubina eod. c. Sic etiam mulier, quã Leuita habuit, quę improba libidine Beniamitanũ occiſa eſt. Nam interdum vxor, & interdum concubina dicitur Iudi. 19. cap. Et non ſolum eſt hoc in veteri teſtamento, ſed etiam in modo loquendi iuris humani, vt patet in Decretis 32. cap. Concubina, vbi vocatur D illa concubina, quæ deſiderio matrimoniali aſciſcitur non exiſtentibus pactis dotalibus, & ſolemnitatibus: ſic licitum eſt habere concubinam. Sic ait Iſidorus, & habetur in Decre. 32 cap. Chriſtiano homini licitum eſt habere vnam vxorem, vel ſi non poteſt concubinam, & tamen ſi acciperetur concubina pro illa, quæ ſine matrimoniali fœdere copulatur, nullatenus licitum eſſet illam accipi in copulam carnalem. Nunc autem dicendum quod ſi accipiatur concubina primo modo, quod peccatum erat quod Roboam teneret iſtas concubinas, non ſolum quia concubinæ erant, ſed etiã quia tot erat. Si autem accipiantur concubinæ ſecundo modo, non eſt abſolutè illicitum habere concubinã cum non ſolum Iu- E dæis, ſed etiam Chriſtiano homini habere concubinam licitum ſit, dum tamen ſit vna. Sed tunc dicitur, quod peccabat adhuc Roboam, quia dicitur in Decre. diſt. 32. c. quod licitum eſt habere vxorem, vel concubinam: dũ tamen ſit vna. Et tamen Roboam habebat multas. Dicendum quod ex hoc non ſequitur adhuc, quod peccaret, quia iſtud dictũ decreti tenet locum in nouo teſtamento, vbi vnica debet eſſe vxor, & ſimul non poſſunt multæ vxores eſſe, & quia concubina illo modo non differt ab vxore niſi in nomine, & cæremonia quadam, ſiue ſit concubina ſiue vxor vnica debet eſſe, & tamen in veteri teſtamento poterant eſſe multæ vxores, vt declaratum eſt in præcedenti quæſtione, ideo etiam poterant eſſe multæ concubinæ, quia concubinæ ſunt vxores. Sed dicẽdũ ꝙ tunc maneret difficultas, ſ. ſi iſtæ concubinæ erant tales, erant verè vxores, & cum habebat Roboam de-

cem, & octo vxores: & nunc habeat concubinas ſexagin F ta, erunt vxores octoginta quaſi: & iſtæ erunt multæ, quæ poſſunt vocari plurimæ, & tamen regibus vetitum erat habere vxores plurimas, Deut. 17. ideo peccaret Roboã habendo tot concubinas, & vxores: quia tamen Deus cõceſſerat tot vxores cuilibet regi, quot ſufficerent ad prolis procreationem, vel cum quibus poſſet conuenienter prolem procreare: & quia fortè tot vxores erant ipſi Roboam conuenientes ad procreationem prolis. Nam multam prolem procreauit, ſcilicet filios viginti octo, & filias ſexaginta, vt patet in litera: ideo non apparet an Roboam ex hoc peccauerit: Et quia iura promptiora ſunt ad abſoluendum, quam ad condemnandum, potius dicere poſſumus, quod Roboam nõ peccauit quam quod peccauerit, & tamen ſi quis dicere velit quod peccauit non multum contendimus excuſando eum. Ad rationẽ G primam in contrarium dicendum, quod accipiendo cõcubinã primo modo, ſicut nos primo modo accipimus, communiter peccatum eſt habere concubinam, & tamẽ accipiendo ſecundo modo concubinam idem eſt, quod vxor; & non eſt peccatum habere cõcubinam, ſicut nec eſt peccatum habere vxorem. Ad ſecundum dicendum, quod ex multitudine poterat eſſe peccatum nõ alio modo niſi ſicut in multitudine vxorum, non eſt peccatum in multitudine vxorum in veteri teſtamento accipiendo quamcunque multitudinem, ſed ſolum in multitudine effrenata, quæ ad prolis procreationem non ſufficit alias proficit: ſed ſolum ad eliciendum animum; & quia de iſta multitudine vxorum, & concubinarum non conſtat an eſſet tanta, quod non proficeret ad prolis procreationem, ſed potius impediret, non apparet an peccauerit H Roboam habendo tot concubinas.

An Roboam peccauit conſtituendo Abiam regem, & non primogenitum. Quæſt. XXVI.

QVæritur vlterius, an peccauit Roboam conſtituendo Abiam in regem, vel iuſte egerit. Aliquis dicet, quod peccauerit, quia priuauit iure ſuo alios filios, nam regnum pertinet ad primogenitos: & tamen Abia non erat primogenitus Roboam, ideo peccauit illum conſtituendo in regem, quia primogenito ſuo abſtulit ius regni, quod ei competebat. Dicet aliquis, quod non peccauit Roboam, nec cuiquam abſtulit ius, quia Abia erat primogenitus, & competebat ei ius regnandi abſolute. Dicendum, quod non ſtat, nam non erat primogenitus I Abia, nec alias competebat ei ius regnandi, ſed Roboam voluit in eum transferre ius. Primo patet, quia dicitur in litera, quod amauit Roboam Maacham matrẽ Abia ſuper omnes alias vxores, & concubinas: & tunc ſequitur, quod cogitauit eum regem facere, & ſic quia diligebat matrem eius, conſtituebat eum in regem, & nõ erat ei debitum de iure. Si autem ei de iure deberetur, non apponeretur iſta cauſa extranea, ſ. quod diligebat matrẽ eius ſuper omnes alias vxores, & concubinas. Secundo patet, quia litera vult innuere, quod non eſſet primogenitus Abia, quia cum magna diligentia poſuit nomina vxorum Roboam, quæ præcedunt Maacham matrẽ Abiæ: & poſuit filios earum, & poſtea poſuit filios Maacha fratres Abiæ: in quo innuit, quod illi, qui nominantur K ibi filii aliarum vxorum erant priores Abia natiuitate. Nam ad nihil aliud tota litera illa vtilis eſſe poteſt. Vnde conatur hoc probare, ſcilicet, quod licet non fuerit Abia primogenitus Roboam, quia tamen diligebat matrem eius ſuper alias vxores, & concubinas, conſtituit eum in regem. Tertio patet, quia dicitur in litera, quod Roboam conſtituit Abiam in capite, & ducem ſuper omnes fratres ſuos: ſi tamen Abia eſſet primogenitus, nõ diceretur conſtituit eum: quia ipſe de iure conſtitutus eſſet: & tamen verbum conſtituit, dicit voluntatem, vel ius attributum nouiter a patre Roboam ſuper Abiam: ergo non erat primogenitus, nec competebat ei ius regnandi. Quarto patet, quia dicitur, ipſum enim regem facere cogitabat; & tamen ſi eſſet Abia primogenitus, & ſibi eſſet quæſitum ius regnandi, non diceretur, quod cogitabat eum facere regem Roboam, quia cogitare importat deliberationem in his, quæ dubia ſunt. Nam in his, quæ ſunt, determinata ad fieri non eſt conſilium, nec deliberatio: quia conſilium ſolum eſt de contingentibus ad vtrumlibet æqualiter per nos agibilibus: vt patet tertio Ethicorum, ergo non competebat ius regnandi Abiæ, & conſequenter non erat primogenitus, ſed Roboam illud ſibi tribuit. Quinto patet, quia dicitur in litera, quia ſapientior, & potentior erat cunctis filiis eius, putabat, vel diſponebat eum facere regem, & tamen ſi eſſet primogenitus, & debitum eſſet ſibi de iure, quod regnaret, non oporteret, quod ad hoc aliqua alia cauſa intercederet, nec aliqua exprimeretur, niſi quod erat primogenitus: & tamen ponuntur duæ cauſæ, quæ habilitant aliquem ad dignitatem ſecularem: ergo videtur, quod nihil aliud habebat Abias ſuper fratres ſuos, propter quod efficeretur rex, niſi quod erat ſapientior, & potentior: & tamen ſi eſſet primogenitus competeret ſibi potius ex illa parte, ergo non erat primogenitus. Reſpondendum, quod non erat Abia primogenitus Roboam, ſed potius Ieus filius Abigail, qui inter filios Roboam ſupra in litera enarratur primus, ſed Roboam voluit ſibi dare regnum, & non peccauit dando, ſicut declarabitur ſequenti quæſtione.

An peccauit conſtituendo Abiam regem. Quæſtio XXVII.

QVæritur vlterius, cum non eſſet Abia primogenitus Roboam, & regnum competeret primogenitis, ſicut nunc competit, an peccauerit Roboam conſtituendo regem ipſum Abiam. Reſpondendum, quod nõ peccauit: nam ſcriptura non vituperat iſtud factum tanquam malum, ſed potius exprimit cauſas honeſtas, in quo potius videtur honeſtare factum, quam accuſare illud: ergo non peccauit. Ad huius declarationem oſtendendum eſt, quod ius regnandi non erat primogenitorum; nam alioquin non excuſaretur Roboam a peccato, ſed vt videatur quid competebat primogenitis, conſiderandum eſt, quod primogeniti ſecundũ omnes gentes aut ſaltem ſecundum plurimas habebant dignitatẽ ſuper cæteros fratres, & tam inter homines plebeios, quam inter viros magnos competebat eis amplior ſucceſſio quam fratribus, vnde ſi aliqua dignitas, vel honor erat proueniens iure hæreditario, quæ tamen diuidi non poſſet ſoli primogenito proueniebat: & ſic erat in dominiis terrarum, & iure regnandi. Nam ſoli primogenito cõpetebat ius regni, cum ius regni eſſet aliquid indiuiſibile, quia regnum erat vnicum, & non poterat effici multa regna, & ſicut olim ſeruabatur iſtud apud antiquos, ita vſque hodie conſeruatur inter nos, & alias gentes quarum fama ad nos peruenit. In veteri teſtamento eodem modo dicendum, quod primogeniti gaudebãt multiplici iure ſuper alios fratres, & iſtud erat gñaliter in omnib. primogenitis ſiue plebeorum, ſiue magnorum dominorum. Vnum ius erat, ꝙ primogeniti induebantur veſtibus honorabilioribus, & in feſtiuitatib. magnis vtebantur illis, & non poterant illis vti minores fratres, ſic patet de veſtibus Eſau, qui erat primogenitus Iſaac, quas mater ſua Rebecca vocauit valde bonas, quæ flagrabant vnguentis optimis, & induit ſe Iacob ad fallendum Iſaac patrem ſuum, cuius oculi caligauerant, vt ſic putaret eum eſſe Eſau, & ſic factũ eſt, quia cum ſenſit Iſaac veſtimentorum fragrantiã, putauit quidem eum eſſe Eſau, Gen. 27. Si tamen licitum eſſet minoribus filiis vti talibus veſtibus, non cognouiſſet determinate Iſaac eſſe Eſau eum, qui ad ſe veniebat. Secundum ius primogenitorum erat, ꝙ a patribus morientib. benediceretur ipſi ſoli, vel ſaltem ipſi ſpeciali benedictione: ſic patet Geneſ. 27. nam ſuper hoc contendebatur inter Eſau, & Iacob, quia Iacob volebat benedici à patre antequam moreretur, & quia non erat ipſe primogenitus, pater dixerat ipſi Eſau, quod volebat ei benedicere, & ſic vocauit eum ad benedicendum, & Eſau conqueſtus eſt, quod furatus fuiſſet Iacob benedictionem

eius:

eius: Geneſ. 27. & tamen non eſſet furtum niſi de iure competeret ipſi Eſau tanquam primogenito: ergo competebat ei. Tertium ius erat, quia in menſa honorabantur primogeniti tam ſedendo in loco excellẽtiori quam percipiendo partem maiorem ciborum: vt patet Gen. 43. ſcilicet. Sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita ſua, & minimus iuxta ætatem ſuam, & mirabantur ſumptis partibus, quas ab eo acceperant: ergo aliquod ius primogenituræ in menſa obſeruabatur. Quartum erat quantum ad ſacerdotium, quia ſolum competebat ſacerdotium primogenitis apud antiquos: etiam apud Hebræos quouſque Deus ſeparauit tribum Leui, vt ei miniſtraret in omnibus, quæ pertinebant ad cultum eius Num. primo, & tertio: nam tunc ſoli Leuitæ miniſtrauerunt. Prius autem miniſtrabant primogeniti in ſacerdotio, vt declaratum eſt, Geneſ. 14. & 15. cap. Quintum erat ius ſucceſſionis duplicis; nam quicunque haberet primogenitum cogebatur ei dare duplum de hæreditate ſua, quam cuilibet aliorum fratrum, vt patet Deuteron. 21. & dato quod pater diligeret plus aliquem de minoribus fratribus quam primogenitum propter vxorem, quæ erat mater illius (quia fortaſſis mater primogeniti erat ſibi odioſa, & alia erat ſibi dilecta) non poterat facere primogenitum æqualem aliis, vel transferre ius primogenituræ in alium, ſed tenebatur dare primogenito cuncta duplicia de hæreditate. Sextum ius erat primogenituræ quantum ad honores, vel dominia, ſcilicet quia honor paternus, vel dominium, quod proueniret per ſucceſſionem ſoli primogenito competebat, & ſic erat regula, quod quando bona erant diuiſibilia in hæreditate ſuccedebat primogenitus in duplo quam quilibet aliorum. Cum autem bona erant indiuiſibilia, vt dignitas principatus, dominium, vel officium, ſoli primogenito competebat. Iſta duo iura tãguntur Gen. 49. in benedictione Iacob, qua benedixit filiis ſuis, & ait: Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior imperio. Dona pertinent ad ſucceſſionem duplicis partis in hæreditatem, imperium pertinet ad principatum vel honorem indiuiſibilem, qui tamen hæreditariè dabatur, quia ille ſoli primogenito veniebat. Sciendum tamen, quod licet iſta duo pertineant ad ius primogenituræ propriè, tamen ius primogenituræ, vel primogenita vocantur ipſa ſucceſſio in duplici parte hæreditatis: ſic patet præcedenti lib. 5. cap. cum dicitur, filii Ruben primogeniti Iſrael, ideſt Iacob, ipſe quippe fuit primogenitus eius, ſed cum violaſſet thorum patris ſui, data ſunt primogenita eius filiis Ioſeph, & non eſt ille reputatus in primogenitum. Porro Iudas qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt: primogenita autẽ reputata ſunt Ioſeph. Ecce quod primogenita ſiue ius primogenituræ dicit tranſlata fuiſſe ad filios Ioſeph, & tamen filii Ioſeph non habuerunt niſi duas portiones terræ, ſcilicet quia ſicut Ruben primogenitus Iacob accepturus erat duplicem partem hæreditatis, ſi non violaſſet thorum patris: ita nunc accepit illam Ioſeph, ideo duo filii ſui, ſcilicet Ephraim, & Manaſſe acceperunt duas ſortes, ſicut duæ tribus: & tamen ipſi efficiebant alias vnam tribum, quia ambo erant filii Ioſeph, qui erat vnus de filiis Iacob. Itẽ dato quod filii Iuda acceperunt principatum, non dicũtur accepiſſe primogenita, nec partem primogenitorum ſed abſolutè dicuntur filii Ioſeph accepiſſe primogenita. Ex quo apparet, quod non pertinebat determinate ad ius primogenitorum ſuccedere in principatu, ſicut ſuccedere in duplici parte hæreditatis, & quia principatus regnatiuus erat maximus principatus, non pertinebat directè ad ius primogenituræ, nec videbatur iniuria ſi quis primogenitus non ſortiretur principatum regnatiuum, & tamen erat inconueniens, ſi non ſortirentur primogeniti duplicem partem hæreditatis. Conſiderandum vlterius, quod cum non pertineret ad primogenitos tam determinatè ſuccedere in principatu ſicut duplici parte hæreditatis, tamen adhuc aliud magis conſiderabatur reſpectu principatus regnatiui. Et hoc

A quia iſte principatus nondum fuerat viſitatus inter Hebræos, & non erat modus de ſucceſſione eius, imo non apparebat, an ex ſucceſſione cõpetere deberet. Deus autẽ oſtẽderat, quod non: quia ipſe inſtituerat primum regem Iſrael, ſ. Saulem, & poſtea non ſucceſſerunt ei filii ſui in regno, ſed tranſtulit illud ad Dauid 1. Reg. 15. & 28. Cum ergo non eſſet per ſucceſſionem, non magis pertineret ad primogenitum quã ad alios. Iſtud autẽ fuit in principio regni, ſ. inter Saulem & Dauid. Poſtea tamẽ tradito principatu ipſi Dauid promiſit Deus quod maneret ſemper regnum in poſteris eius, & tunc fuit per ſucceſſionem hæreditariam, & tamen adhuc non conſtabat, an primogenitus ſuccedere deberet in regno, vel minores ſuccedere poſſent. Quia ante Roboam nullus primogenitus ſucceſſerat. Nam Dauid qui voluntate inſtitutus eſt B rex, non erat primogenitus inter fratres ſuos, ſed potius erat minimus omnium, vt patet primo Reg. 16. Poſt ipſum regnauit Salomon filius eius: tñ non fuit primogenitus, quia alii fratres fuerũt maiores eo. Nam Adonias, qui tunc regnare voluit, maior erat: poſt Salomonem regnauerat Roboã filius eius, & quia iſte vnicus erat, non erat cõtẽtio in eo an ſuccederet primogenitus, vel minores. Nunc autem Roboam habebat multos filios, & poterat eſſe contentio, quis ſuccederet an primogenitus, vel aliquis aliorum: ipſe autem determinauerat, quod ſuccederet Abia, qui non erat primogenitus, quia aliquæ cauſæ mouerunt eum potius quam circa alios. Et putauit hoc eſſe in poteſtate ſua: quia videbatur, quod in electione patris eſſet, cui filio vellet dare regnum. Sic patet de Dauid tertio Regum. primo. cum Adonias fe- C cit ſe vngi in regem ignorante Dauid, & cum enarraretur ei, ait Bethſabee mater Salomonis: Veruntamen Domine mi rex ad te reſpiciunt oculi totius Iſrael, vt indices eis quis ſedere debeat in ſolio tuo, domine mi rex. Et Dauid reſpondit, quod ipſa die conſtitueret Salomonem in regem: & ſic factum eſt eod. capit. ita nunc Roboam putauit liberum eſſe ſibi dare cui filiorũ ſuorum vellet poteſtatem regnatiuam: vnde non repugnauerunt ſuper hoc alii filii, nec viri de regno. Poſtea tamen ſuccedente tempore factum eſt inter Iudæos ſicut inter alias gentes, ſcilicet quod primogenitus ſuccederet in regno. Et iſta erat cauſa ſufficiens conſtituendi aliquem in regem, ſcilicet quia primogenitus erat de filiis regis: ſic patet infra 21. Nam dicitur, quod Ioſaphath rex Iuda habuit filios multos, & dedit eis munera; D regnum autem tradidit Ioram, eo quod eſſet primogenitus; & ſic videtur, quod iam ad primogenituræ iura inter Hebræos pertinebat regnum ſicut inter alias gentes, ſed nunc non erat ſic; ideo Roboam potuit inſtituere in regem Abiam filium ſuum non primogenitum, & ſic non peccauit, quia non abſtulit ius aliquod primogenito.

An motus ſit ex iuſtis cauſis ad dandum regnum Abiæ. Quæſtio XXVIII.

QVæritur vlterius, dato quod Roboam potuerit regnum dare cuicunque filiorum ſuorum, an motus fuerit ex iuſtis cauſis ad dandum illud Abiæ. Reſpondendum q̃ tres cauſæ vel motiua apparent in li- E tera, quibus motus eſt Roboam ad dandum regnum Abiæ. Vna cauſa eſt, quia Abia erat ſapientior, i. prudẽtior cunctis fratribus ſuis. Secunda erat, quia erat animoſior ſiue robuſtior animo & viribus, quod vocatur hic potẽtior. Tertia erat, quia Roboam diligebat matrẽ Abiæ ſuper omnes alias vxores ſuas, & propter eam potius voluit benefacere filio eius dando ſibi regnum quam alteri de filiis ſuis. Dicendum, q̃ iſtæ cauſæ ſunt ſatis rationabiles, & potiſſimè duæ primæ, quia quãdo non eſt ius acquiſitum alicui ad habendum dignitatẽ, vel honorẽ, debet ille honor dari ei, qui ad hoc dignior, & aptior eſt, & iſtud competit ſecũdum iuſtitiam diſtributiuã: alioquin eſſet acceptio perſonarum. Nullæ tñ erant conditiones, quæ magis poſſent aliquem habilitare ad habendum dignitatem regnatiuam, quam eſſe prudentem, &

animoſum: ideo propter iſtas duas, merebatur quis principatum regnatiuum. Patet de prudentia, nulla námque virtus regibus vtilior eſt, & magis neceſſaria. Nam officium regis eſt gubernare omnia, quæ in regno ſunt. Gubernatio autem non eſt actus alicuius virtutis directe niſi prudentiæ, quia per ipſam iudicatur, quid in ſingulis fieri debeat. Ideo hæc ſola eſt complens principem. Eſt autem iſta virtus neceſſaria paci & bello: Nam res bellica magis prudentia, quam viribus miniſtratur, & vbi prudentia deeſt, magnæ copiæ inordinati exercitus magis ſarcinam, quam vtilitatem afferunt, & multitudo, cum prudentia caret, ſe ipſam conſumit. Animoſitas etiam, nimis neceſſaria eſt principi, & prodeſt rei bellicæ, & paci. Nam cum in pace viuitur: licet princeps prudens ſit, ſi tamen remiſſus eſt, & corde pauido nihil exequetur eorum, quæ concepit, & iudicauit fieri debere: & tunc a ſubditis non timetur: & rectæ leges executioni non traduntur, & incidimus in illud, ſcilicet. Parum eſt iura condere, niſi ſit qui tueatur. Proficit etiam bello ipſa animoſitas: nam ſi princeps formidat, totum exercitum faciet pauitare, & nulla bella recte adminiſtrabuntur; nam ſi perſonæ particulares formidoloſę faciebant pauere exercitum, & ob hoc ante belli exordia præco clamabat in caſtris, ſi quis formidoloſus eſt, & corde pauido recedat, ne pauere faciat corda fratrū ſuorum. Deuter. 20. & primo Machab. 2. cap. a fortiori eſſet in duce belli; & dum tota virtus exercitus dependeat a duce: & illo fugiente, fugiendum eſt: & illo accedente, ad hoſtes militandum eſt ad eos; valde ergo neceſſaria eſt animoſitas in principe: hoc ſignatum eſt in Abia inquantum ipſe dicitur, quod ipſe erat potentior cæteris fratribus ſuis, id eſt robuſtior viribus, & corpore, & animo fortior. Iſta cauſa erat valde legitima. Item patet hoc quod a principio quando inter Hebræos cœpit eſſe principatus aliquis, datus eſt propter fortitudinem: ſic patet præced. lib. 5. ca. Porro Iudas, qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos de ſtirpe eius principes germinati ſūt: ſola ergo fortitudo tribuit ei ius principandi: a fortiori ergo vbi erat prudentia & fortitudo. Item patet hoc ex diſpoſitione quam fecit Mathathias circa habitudinem Iudæorum cum moreretur. Nam dixit: & ecce Simon frater veſter ſcio, quod vir eſt conſilii, ipſum audite ſemper: & ipſe vobis erit pater, & Iudas Machabæus fortis viribus a iuuentute ſua ſit vobis princeps militiæ, & ipſe aget bellum populi. primo Machab. 2. cap. Ita ergo nunc de Abia, quia licet eſſet minor quibuſdam aliis fratribus ſuis, quia tamen erat animoſior, debebat eſſe princeps. Vnde Abia tenebat nunc locum Simonis, & Iudæ Machabæi, cū eſſet ſimul robuſtior aliis, & potētior. Item dato quod aliqualiter competeret ius regnandi primogenito; tamen conſiderans iſtis motiuis dari debebat regnum nunc ipſi Abiæ, quia publica vtilitas hoc expoſcebat: nam regnum Iuda fuerat nunc nouiter diuiſum a regno Iſrael, & erat paruum reſpectu regni Iſrael, habebant viri de regno Iuda in hoſtes viros de regno Iſrael, & cum eſſent pauciores, niſi haberent principem prudentem, animoſum, & ſolicitum circa defenſionem regni, traderentur viri Iuda hoſtibus ſuis. Ideo vtilitas publica debebat præponi iuri priuato: & dato quod competeret de iure regnum primogenito Roboam, deberet tradi ipſi Abiæ, quia erat aptus ad defendendum regnum. Patet hoc ex operibus ſuis. Nam bellum graue inſtituit contra Ieroboam, & occidit in eo de Iſraelitis quinquaginta millia, & nunquam tantam ſtragem in aliquo bello vnico factam legimus, etiam in hiſtoriis Gentium, quibus magna fides adhiberi non debet in cōparatione ad ſacram ſcripturam. Etiam ipſe oſtendit ſe valde prudentiorem & animoſiorem patre ſuo Roboā: nam cum poſitus in acie loqueretur contra Iſraelitas, quod iniuſte receſſiſſent a domo Dauid, dixit quod pater ſuus Roboam non potuerat vindicare iſtam diſceſſionem, nec reſiſtere facientibus eam, cum dicitur infra 13. Porro Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit reſiſtere eis. Alia cauſa tertia erat magis pertinens ad affectionem, quam ad iuſtitiam, & tamen non erat contra iuſ. ſ.

F quod dedit regnum Abiæ, quia diligebat matrem eius potius quam alias vxores. Verum eſt, quod dilectio iſta ſpecialis non tribuebat ius ipſi Abiæ, quia erat magis acceptio perſonæ quam iuſtitia, & tamen non erat contra ius, quia vbi alicui datur libertas diſponendi de re, eſt locus gratificationi, & poteſt accipi perſona, nec reputatur in vitium. Vbi autem certus modus diſpoſitus eſt a iure, non eſt locus gratificationi: & ſi contra formā iuris quis diſtribueret, ibi eſſet acceptio perſonarum, & eſſet vitioſa: & tamen vt dictum eſt non erat nunc determinate pertinens ad ius primogenituræ principatus regnatiuus: ideo erat in poteſtate Roboam conſtituere in regem, quem vellet de filiis: hunc autem gratificare voluit, quia matrem eius magis diligebat quam cæteras vxores. Sed obiicietur, quod nullo modo potuerit Roboā dare regnum Abiæ cum nō eſſet primogenitus eius: ſed G quia diligebat matrem ſuam ſuper alias vxores dabat ei regnum. Nam Deutero. 21. dicitur quod ſi quis haberet duas vxores, vnam dilectam, & aliam odioſam, & filius odioſæ eſſet primogenitus, non poſſet pater facere filiū dilectæ eſſe primogenitum quantum ad iura: ſed cogetur cognoſcere filium odioſæ eſſe primogenitum ſuum; quia eſt principium liberorum eius; & dabit ei de omnibus, quæ habuerit cuncta duplicia; ideo licet diligeret Roboam matrem Abiæ, ſcilicet Maacham plusquā alias vxores, & concubinas, non poterat auferre iura primogenituræ ipſi primogenito ſuo nomine Ieus, qui erat filius Abigail, vt patet ſupra in litera. Reſpondendum quod pater mutare non poterat iura primogenituræ de vno in alterum quātum ad id, quod erat proprie de iure primogenituræ: & tamen quantum ad alia, quæ erant maH gis conuenientia primogenito, quā aliis: quæ tamen non erant determinata de iure primogenituræ poterat pater mutare. Erat autem determinatum de iure primogenituræ quantum ad bona patris diuiſibilia, quia ibi accipiebat primogenitus duplicem portionē, & illud non potuiſſet Roboam tollere primogenito ſuo, & dare Abiæ: & tamen regnum eſt de bonis indiuiſibilibus, quæ non poſſunt prouenire niſi vni, & iſtud non erat determinatum ad iura primogenituræ. Et patet hoc, quia Deuter. vigeſimoprimo, vbi ponitur iſtud, dicitur, quod pater dabit de omnibus, quæ habuerit primogenito ſuo cuncta duplicia. Manifeſtum eſt tamen, quod illa bona, de quibus poſſunt dari cūcta duplicia, ſunt bona diuiſibilia, quia in eo quod eſt indiuiſibile, non datur duplū, nec triplum, quia iſta nomina propoſitionum dicūt partes rei diuiſas: ideo non erat primogenitus. Item patet I hoc, quia præced. lib. 5. c. dicitur: Porro Iudas, qui fortiſſimus erat inter fratres ſuos de ſtirpe eius germinati ſunt principes; primogenita autē reputata ſunt Ioſeph. Ecce quod non poſuit principatū inter iura primogenituræ, & licet veniret filiis Ioſeph primogenita, non venit eis principatus, ſed filiis Iuda. De illis autem primogenitis, quæ ibi vocantur primogenita, non poterat mutare pater a filio in filium propter amorem matris, ſed ſolum propter crimen ſicut Iacob tranſtulit primogenita Ruben in Ioſeph, quia Ruben maculauerat thorum patris ſui. eodem capit. illa autem quæ non vocantur ibi primogenita ſicut principatus, poterat pater trāſferre de filio in filium, etiam non exiſtente crimine ſuo volendo vnum gratificare prę aliis: & ita factum eſt K hic, licet cauſa magis vrgens fuit quælibet duarum præcedentium, ſcilicet, quia erat Abia prudentior, & animoſior cæteris fratribus ſuis.

At ſit continuatio ad præcedentia.
Quæſtio XXIX.

QVæritur vlterius, an ea, quæ habentur hic de filiis Roboam, & de vxoribus eius ſint continuata ad præcedentia. Aliquis diceret, quod ſic, quia ſemper tenendum eſt cum ordine literę, quem ponit ſacra ſcriptura niſi conſtet aliunde, quod alius fuerit ordo, quam iſte, quem litera prætendit, ideo tenēdum videtur, quod iſte ordo fuerit. Dicendum, quod non ſtat, ſed

neceſſe

neceſſe eſt, quòd iſta vel aliqua iſtorum fuerint ante præcedentia, quia ſupra dicebatur, quomodo Roboam conſtitutus eſt in regem, & voluit pugnare cõtra Ieroboam, & hic dicitur de vxoribus ſuis & filiis: & tamen manifeſtum eſt, quòd prius habuit vxores, & filios quam eſſet rex, quod patet, quia quando Roboam cõſtitutus eſt in regem erat annorum quadraginta, & vnius: vt patet ſequenti capit. & tamen non eſt veriſimile, quòd vſque ad tantam ætatem nullam accepiſſet vxorem, & nullum filium genuiſſet, quia filij regum in tenera ætate vxores accipiebant, vt vacarent proli, & non deficeret progenies eorum. Potiſſimè, quia Salomon nullum filium habebat niſi Roboam, & ille ſucceſſurus erat in regno: non ergo erat veriſimile, quòd tandiu expectaret ſine vxore, & liberis, vt quando poſtea acciperet vxorem fortaſſis gignere non poſſet. Dicendum ergo quod omnes vxores iſtas, vel plurimas earum acceperat antequã eſſet rex, & genuerat omnes filios, de quibus hic dicitur, vel multos eorum: & tamen ſcriptura ſecuta fuit in hoc ordinem artificialem. Nam de quolibet rege prius hiſtoria ponitur: ideo neceſſe fuit prius poni de Roboã quomodo conſtitutus fuerat in regem, deinde omnia alia pertinentia ad eum, & licet multa alia eſſent, quæ accidiſſent ante regni principium, tamen debuerat poni poſtea, quia alias neceſſe erat detruncari, & permiſceri omnes hiſtorias, ſcilicet quod cum ſcriberetur de Salomone ſimul ſcriberetur de Roboam, & quædam de geſtis Roboam intermiſcerentur geſtis Salomonis, & ſic confunderentur hiſtoriæ. Ideo neceſſe fuit vti anticipatione, & recapitulatione, qualis eſt hic. Et cum dicitur, quod non eſt recedendum ab ordine literæ niſi propter neceſſitatem, concedendum eſt, & ita dicendum eſt, quod hic fuit neceſſitas dicendi, quòd eſſet ordo mutatus: vt ſupra declaratum eſt.

Quomodo Roboam viuens conſtituit regem Abiam. Quæſtio XXX.

QVæritur vlterius, quomodo Roboam viuens conſtituit Abiam filium ſuum in regem: nam non erat conſuetudo, ſed ſolum quod poſt mortem vnius regis conſtitueretur alius in regem, ne vnquam eſſent ſimul duo reges eiuſdem regni, & ad quid proficiebat iſta conſtitutio. Reſpondendum, quod dupliciter poteſt intelligi iſta conſtitutio in regem. Vno modo, quod Roboam viuens conſtituit in regem Abiam filium ſuum vngendo eum: ita vt nihil ſibi deeſſet ad eſſe regem: ſicut Dauid viuẽs fecit vngi Salomonem in regem tertio Regum primo capite. Alio modo, quod Roboam non vnxerit Abiam in regem viuens, ſed nominauit eum in regem pro tempore poſt mortem ſuam, & dicendum, quod vterque modus ſatis conuenit rationi, & tamen litera magis conſentit ſecundum quam primum: & patet hoc, quia litera non dicit, quod Roboam conſtituerit in regem ipſum Abiam, ſed ipſum facere regem cogitauerat, ergo nondum fecerat: & ſic dicendum eſt, quod Roboam videns Abiam eſſe fortiorem, & prudentiorem aliis fratribus ſuis, etiam quia diligebat matrem eius ſuper alias vxores, propter hoc eum diligebat ſuper alios, nominauit eum in regem pro ſucceſſione ſua, & vt inciperet habere aliqua inſignia velut rex futurus, tradidit ei pater ſuus poteſtatem inter reliquos fratres: fecitque eum ducem, vt patet in litera, ſcilicet conſtituit in capite Abiam filium Maacha ſuper omnes fratres ſuos ipſum enim facere regem cogitauerat. Cum autem quæritur ad quid proficiebat iſta conſtitutio in regem: dicendum quòd ſiue iſta conſtitutio eſſet primo modo, ſiue ſecundo, proficiebat ad tollendum lites, & ad dandum pacem in regno. Nam ſi moreretur Roboam, & non determinaret ſibi ſucceſſorem, contentio eſſet inter filios Roboam, ad quem pertineret regnum, & quilibet contenderet regnum ad ſe poſſe pertinere, cum pater nihil determinaſſet: & quia putabatur in poteſtate patris eſſe, quem filiorum vellet determinare ſibi in ſucceſſorem, voluit

A determinare quis ei ſuccederet, & determinauit Abiã, & erat iſtud loco teſtamenti. Sed nunc obiicietur, ad quid fiebat iſtud, quia ſufficiens erat, quòd in morte ſua in teſtamento nominaret ſucceſſorem ſicut decedens in teſtamento nominat hæredem, & tamen nominauit Roboam Abiam multo tempore ante mortem ſuam: & conſtituit eum principem, & ducem filiorum ſuorum. Dicendum, quod conueniens fuit, quod ante mortem nominaret Roboam in regem Abiam, quia ſi ſolum nominaret eum in teſtamento, fortaſſis mortuo patre non conuenirent fratres in hoc, & contenderent de iure regni: voluit ergo viuens eum nominare, vt eo præſente, & præcipiente alii fratres obedirent Abiæ, & acciperent eum in regem: iurarentque ei obedire ſemper. Poteſtatem etiam magnam acciperet viuente patre, ita quòd
B dato, quod poſtea vellent fratres de facto contendere contra Abiam, non poſſent, quia ipſe eſſet confortatus propter potentiam magnam, quam ei pater viuens tradidiſſet: ſic factum eſt de Salomone: nam vnctus fuerat viuente Dauid ſemel in regem. Et quia tunc factum fuerat in contentione, eo quod Adonias fecerat etiam ſe vngi, fecit Dauid circa mortem ſuam cunctis reductis in pacem, quod iterum vngeretur Salomon in regem, & tunc obedierunt ei fratres ſui, & omnes potentes Iſrael: vt patet præceden. lib. vlt. capit. & ex hoc manſit Salomon poſtea ſemper ſecurus in regno: ita ergo vtile fuit nunc, quod Roboam viuens nominaret Abiam filium ſuum in regem, & faceret eum ducem ſuper fratres ſuos & obedirent ei, quia per hoc tolleretur conten-
C tio poſt mortem patris, & ita factum eſt: nam mortuo Roboam ſecure regnauit Abia.

CAPITVLVM XII.

CVmque roboratum fuiſſet regnum Roboam, & confortatũ, dereliquit legem Domini, & omnis Iſrael cũ eo.

Cumque roboratum. Dictis in præcedentibus de Roboam conditione, hic agitur de eius, & regni ſui punitione, & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur humana tranſgreſſio: ſecũdo hoſtilis flagellatio, ibi. *Anno autem quinto.* Tertiò diuina prophetatio, ibi. *Semeias autem.*

D *An ſit continuatus ordo vel tempus intermedium. Quæſtio I.*

QVæritur circa primum an ea, quæ habẽtur hic ſint facta immediatè poſt præcedentia: & an ſit mutatus ordo, & an ſit aliquod tempus intermedium. Ad primum dicendum, quòd eſt ordo continuus, quia ſupra actum eſt de conditione Roboam, & de cõfortatione regni eius, hic autem agitur de hoſtili inuaſione, quæ facta eſt poſtquam regnum confortatum eſt: Item præcedenti c. actum eſt de principio regni Roboã, & de his, quæ tunc acciderunt: hic autem agitur de illis, quæ acciderunt quinto anno regni ſui: nam anno quinto regni Roboam accidit bellum Seſach contra terram Iuda, de quo bello hic dicitur: ideo neceſſe eſt, quòd iſte ordo ſit continua-
E tus ad præcedentia. Ad ſecundum dicendũ, quòd ſecundum quoſdam iſta fuerunt duobus annis poſt præcedentia: nã præc. c. actũ eſt de confirmatione regni Roboam. Hic autem agitur de inuaſione eius. Confortatio autem regni durauit annis tribus ſolum, vt patet præcedenti c. & bellum, de quo hic habetur, incepit anno quinto regni Roboam, vt patet in litera: ideo duo anni interciderunt: dicendum tamen quod inter hæc & præcedẽtia nullum tempus intercidit, ſed eſt tota hiſtoria continuata: nam præcedenti c. actum eſt de confortatione regni, quibus modis, & quãto tempore confortatum fuerit. Hic autem dicitur de confortatione etiam ipſa ſcilicet quòd confortatum eſt regnum Roboam, & tunc ipſe dereliquit legem Dei, & totus populus cum eo. Vnde in principio eius repetitur quod ſupra dicebatur, & ſic idem tempus eſt iſtorum & illorum, cum ea, quæ ponuntur ibi ponan-

tur & hic. Cum aũt obijcitur, quod ea, quæ ponuntur præce- F denti capit. de conſortatione regni Roboam durauerint vſque ad tertium annum regni, & ea, quæ habentur hic fuerint facta anno quinto regni, nõ obſtat, quia licet bellum iſtud cœperit anno quinto regni Roboam, tñ confortatio regni & tranſgreſſio legis, de qua habetur in principio capi. non fuit facta in quinto anno ſed in tertio anno fuit, & in quarto dereliquerunt Iſraelitæ Dñm, & in quinto iratus eis miſit contra eos Seſach regem Aegypti ad affligendum eos. Circa principium dicitur. *Cumque Roboratum eſſet regnum Roboam & confortatum.* Iſta confortatio, & roboratio idẽ eſt, ſed differunt nomine: ſed ponitur multiplicatio verborum ad magis exprimẽdum intentum, & facta eſt confortatio iſta per hoc quod Roboã reficiebat ciuitates veteres reſtaurando, quæ corruerant, & conſtituendo in ſingulis armamentaria ſcutorũ, & lancearum, & ponendo in eis viros bellatores & hor- G rea ciborum parando, vt eſſet cibus pro bellatoribus: hoc modo fortificabatur regnum Roboam, quia quælibet ciuitas poſſet defendi ab hoſtibus, & non eſſet eis aditus in regnum. *Dereliquit legem Domini.* Scilicet quã diu durauit regnum in confortari, durauit Roboam in præceptis legis. Expleta autem cõfortatione, dereliquit legem. Ex quo apparet quod tribus annis primis, quibus regnauit Roboam lex obſeruata eſt, quia confortatio regni durauit tribus annis tantum, vt patet præcedenti cap. dereliquere legem fuit, quia cœperunt viri Iuda colere idolatriã fabricata ſunt altaria in montibus, & ſub omni ligno frõdoſo, & in collibus & ibi populus imolabat ſacrificia & cremabat Thymiama, & idola colebantur: ita vt ſimulachrum Priapi, quod erat idolum turpiſſimum, coleretur 3. Reg. 14. & 15. Alia etiam mala fiebant ad vniuerſalem prævaricationem legis, & tñ H in comparationẽ ad idolatriam alia mala non reputabitur peccata. Vnde quando quis in multis peccabat, ſi cum illis peccaret in idolatria, ſcriptura non curat niſi exprimere idolatriam, quia iſta complet omnia mala, nihilque directius eſt contra Deum quam idolatria. *Et omnis Iſrael cum eo.* Scilicet rex peccauit dereliquẽdo legem, & etiam totus populus cum eo ſcilicet fauendo ſibi, & imitando eum. Nam peccata maiorum ſolent trahi facile in exemplũ a ſubditis. Et hoc propter duo. Primo quia peccatum quod princeps exercet in ſubditis eſt impunitum: nam ſi princeps alios ſibi ſimiles in facto puniret ſeipſum ex hoc argueret, & dignum punitione oſtenderet, vt ergo ſeipſum non incre per alios impunitos relinquit. Secundum eſt, quia dato quod aliqui ſubditorum fortaſſis non inclinarentur ad peccata illa, I quæ principes exercent, tamen illa frequentant, vt in hoc adulẽtur principi peccanti approbando factũ eius. Nam ſi nullus vellet imitari principem in facto ſuo, videretur quod omnes fugiebant actum illum tanquam damnatum, & in hoc oſtenderent principem eſſe contemptibilem, qui talia faceret, quæ a ſubditis vetarẽtur, & vt ſibi complaceant peccant, ſicut & ille. Iſtud eſt in ſeruitium quoddam quod ei impendunt. Nam omnis peccans in aliquo actu deteſtabili vellet alios ſibi ſimiles eſſe, v. per aliorum frequentationem celetur ſua inhoneſtas. Sic enim fuit de Semirami regina Babylonis, quæ fuit vxor regis Nini, quo mortuo illa diu manſit in K regno, & quia ardenter regnum cupiebat, ſciebatque quod ſi filius eius Ninus vxorem ſuſciperet, quod deſineret ipſa regnare: potius tamen vita quam regno carere volebat, concepit quoddam facinus, ſcilicet vt filium ſuum Ninum in virum acciperet, non tam libidine mota quàm regnandi cupidine, quia dum eius vxor eſſet ipſa regnaret, quod & factum eſt, & quia tantum facinus cunctis deteſtandum videbatur, vt tantam turpitudinem legis honeſtate velaret, legem ſtatuit licere cuicunque matri filium ſuum in virum accipere: vt ait Paulus Oroſius lib. primo de Ormeſta mundi. Tertium fuit hic, & ſpeciale in iudæis, ſcilicet quia proni erant ad iſtud peccatum. Ideo dato quod rex non dereliquere ret legem, ipſi dereliquerent. Quare aũt iſraelitæ tantum inclinati erant ad colendum idola, declaratum eſt Iudi. 3. in quadã quæſtione. Et dicitur hic omnis iſrael, id eſt omnis iuda. Nam iſrael vocatur multitudo virorũ de decem tribubus, & non erant iſti ſubiecti Roboam, ſed Ieroboam, & non peccauerunt nunc peccante Roboam, prius namque peccauerant, ſcilicet in principio regni diuiſi Ieroboam fecit duos vitulos aureos, poſuitque vnum in Bethel, & alterum in Dan, vt non aſcenderet populus ad adorandum Dominum in Ieruſalem 3. Reg. 12. & 13. & tunc peccauit totus iſrael. Viri autem Iuda maiori tempore manſerunt in cuſtodia legis, ſcilicet tribus annis, quandiu durabat regnum in confirmari, vt patet præcedenti c. & hic. Et ſic non accipitur hic iſrael niſi pro populo regni iuda. Et dicitur oĩs iſrael ſiue iuda id eſt magna pars. Nam non eſt verum quod omnes dereliquerint, cum magna multitudo manſerit illorum, qui non declinauerunt ad idola, vt colligitur in ſ. littera, ſcilicet ſiquidem in iuda inuenta ſunt opera bona ſcilicet multi erant in regno iuda, qui bona operabantur, & tamen ſi omnes declinaſſent ad idola nullus faceret bonum: ergo non declinauerant omnes ad idola, ſed ſcriptura ſolet ponere omnes pro multis ſecundum modum loquendi ſuum, & ſic nos etiam in vulgari lingua loquimur.

Quare populus, & rex dereliquerunt legem Dei.
Quæſtio II.

QVæritur circa hoc, quare rex, & populus confirmato regno dereliquerunt legem Dei. Aliquis dicet, quod hoc accidit ex communi conditione Hebræorum: nam quando Hebræi erant in proſperitate colebant idola, & recedebant a lege Dei. Cum vero affligerentur a Domino, conuertebantur ad eum implorantes clementiam eius. Iuxta illud pſalmi. Cùm occideret eos, quærebant eum: ita nunc quãdiu viri iuda erãt in confirmando regnum ſuum, erant adhuc minores viris de regno iſrael, & timebant eos, & in timore non habebant recurſum niſi ad Dominum, ideo cuſtodiebant legem eius, quia tunc erat opus eis habere Deum propitium. Cum autem confirmatum fuit regnum plene, putauerunt ſe viribus ſuis ſufficere contra omnes iſraelitas: ideo iam non credentes ſibi Deum neceſſarium, neglexerunt legem eius, & conuerſi ſunt ad idola, receſſeruntque a cæteris mandatis legis. Sed dicẽdum quod licet hoc poſſet aliqualiter ſtare, tamen non eſt hoc putandum ſcilicet quod viri iuda crederent ſibi iam non eſſe Deum neceſſarium, quia tanta ſuperbia in paucos cadit. Sed dicendum, quod hoc factum eſt per modum cuiuſdam obliuionis, vel per defectum incitatiui. De primo patet: nam cum homines ſunt in anguſtiis ſunt valde cauti circa ſingula, conſiderando quid eis euenire poſſit, aut quid opus ſit. Cum vero perueniunt ad fœlicitatem, efficiuntur incauti, quia ad pauca aduertunt: ſic etiam cum viri iuda confirmarent regnum, quia adhuc erant in quadam anguſtia, conſiderabant circa ſingula, & iudicabant quomodo lex obſeruari deberet: cum vero confirmatum fuit regnum, quia iam erant in proſperitate, ad pauca attẽdebant, & ſic non recordabantur de cuſtodia legis, ſed quidquid eis in mentem eueniebat hoc efficiebant. Alio modo poterat hoc eſſe per defectum incitatiui. Nam cum in anguſtiis eſſent Iſraelitæ, neceſſitas diuini auxilii incitabat eos ad cuſtodiendam legem: quia conſiderabant nullum habere, ad quem recurrerent niſi ad Deum, & ob hoc cuſtodiebãt legem eius, quia ſciebant aliter eum non eſſe ſibi placandum, Cum verò confirmatum erat regnum, nullum incitatiuum habebant iudæi ad hoc quod conſiderarent de Deo, & de lege eius: ideo tunc dereliquerunt legem eius volentes delectari in omnibus, quæ deſiderarent.

Anno autem quinto regni Roboam, aſcendit Seſach rex Aegypti in Ieruſalem, quia peccauerant Domino, cũ mille ducentis curribus, & ſexaginta millibus equitum. Nec erat numerus vulgi, quod venerat cum eo ex Aegypto: Libyes ſcilicet & Troglodytæ, & Ethiopes, cepitque ciuitates munitiſſimas in Iuda, & venit vſque in Ieruſalẽ.

Anno

Anno autem quinto regni Roboam. Hic ponitur ſecundum huius capit. ſcilicet hoſtilis flagellatio: nam Deus miſit hoſtes ſuper viros Iuda, qui afflixerunt eos pro peccato deſerti cultus diuini, & totius legis præuaricatæ: & fuit hoc anno quinto regni Roboam. Iam hoc modo ſe habuit Roboam: quia anno primo regni ſui in principio regni inſtaurauit bellum contra decem tribus ad reducendum eas in vnitatem regni ſicut prius, & a Deo prohibitus eſt pugnare præced. cap. deinde cœpit confirmare Roboam regnum ſuum reficiendo vrbes, & ponendo in eis armamentaria, & viros belli, & horrea ciborũ: & durauit hoc per tres annos: præced. cap. quo completo cœpit præuaricatio. Nam illis tribus annis præcedentibus manſerunt Iſraelitæ in cuſtodia legis, & in principio anni quarti, cum eſſet iam confirmatum regnum, declinauerunt ad idolatriam; & cum continuarentur peccata ipſorum miſit Deus anno quinto regem Aegypti ad puniendum Iudæos. *Aſcendit Seſac rex Aegypti in Ieruſalem.* Raro ponuntur nomina propria regum Aegypti, ſed vocantur omnes Pharaones, quia Pharao eſt nomen commune ſignans regem: & tamen hic ponitur nomen: & 4. Regum 23. de illo qui vocabatur Pharao Nechao, qui occidit Ioſiam Regem Iuda. *Quia peccauerant Domino.* Scilicet, non aſcendit iſte rex Aegypti in Ieruſalem ad pugnandum, niſi quia peccauerunt contra Dominum Iudei, & incitauit Deus Seſac ad aſcendendum, vel permiſit ei, quod aſcenderet, quem alias non permiſiſſet. *Cum mille, & ducentis curribus.* Ponitur magnus apparatus bellicus, quem habebat iſte Seſac. Et ponuntur mille, & ducenti currus, qui valde multi ſunt. Nam etiam nongentos currus habere eſt magna potentia. Sic patet Iud. 4. de Iabin rege Chanaan, de quo dicitur, quod oppreſſerat valde Iſraelitas per viginti annos: & hoc quia valde potens erat. Et declaratur potentia ſua cum dicitur, nongentos enim currus falcatos habebat. Quod enim iſte haberet mille & ducentos valde magna potentia erat. Iſti currus apud antiquos valde in vſum venerant pro bellis: nunc tamen in diſſuetudinem abierunt. Erant autem currus falcati, ideſt habentes in rotis enſes curuatos in modum falcis: & dilaniabant quidquid arriperent: habebat autem quilibet currus equos quatuor armatos, & ſuper currum erat vnus vir pugnator habens iacula, & lanceas: & in temone erat alius, qui ſolum mouebat equos dirigens eos. *Et ſexaginta millibus equitũ.* Magna militia erat: quia rex Aegypti erat valde potens, & potuit congregare magnum exercitum. *Nec erat numerus vulgi, quod venerat ex Aegypto cum eo.* Iſti erant pedites, qui aſcenderunt cum rege Aegypti, & iſti erant in tanta ſumma, quod non numerabantur. Poſitus fuit autem numerus equitum: eo quod illi pauciores erant: & difficilius erat haberi equitem quam pedites multos, quia leuis erat peditum armatura. Etiam quia non poterat eſſe tanta copia equorum ſicut hominum pugnatorum. *Libyes, ſcilicet & Troglodita, & Aethiopes.* Habuit iſte rex Aegypti multos pugnatores ſecum non ſolum de terra Aegypti, ſed etiam de regnis propinquis, ſcilicet de terra Libyæ, & de terra Trogloditorum, & de terra Aethiopum. Sunt autem omnes iſti populi meridiani valde, ſcilicet in ſecundo clymate terræ, vel quaſi: & eſt gens Libyæ occidentalis reſpectu Aegypti; eſt tamen duplex Libya, quarum vna vocatur Libya Cyrenaica, quia eſt circa ciuitatem Cyrenen, & de iſta Libya habetur Act. 2. ſcilicet, & partes Libyæ, quæ eſt circa Cyrenem: & ſatis ſignatur, quod ſit coniuncta Aegypto: quia in regionibus illis, quæ ponuntur Act. 2. ponitur Aegyptus iuxta Libyam Cyrenaicam. De iſta Libya agitur hic: quia iſta erat coniuncta Aegypto, & ob hoc poterant venire communiter Libyes cum rege Aegypti. Trogloditæ ſunt multum meridiani potius quam aliæ gentes hic nominatæ, & ſunt monſtruoſi homines: nam ora concreta habent, & propter paruitatem foraminis non poſſunt cibum attrahere niſi calamo impoſito ori, ita vt ſic cibum liquidum magis bibant quàm comedant. Et iſte eſt modus, quo pueri interdum calamis vtentes: & iſtis gentibus parua vox eſt: ita vt potius garrire ſicut mures videantur quàm loqui: vt dicitur in lib. de proprietatibus rerum. Aethiopes multi populi ſunt, quorum quidã habitant in Aphrica apud Mauritaniam, & diuerſi per vaſtas regiones. Alij autem habitant in Aſia ad partem meridianam. Omnes autem Aethyopes vbicunque ſint, Meridiani valde ſunt, & nigri. Vnde nos communiter abutentes hoc vocabulo vt omnes nigros Aethiopes appellemus, ſed nimis eſt largo dictum: quia omnes valde meridiani, vtpote in ſecundo, & primo climate ex conditione regionis nigri ſunt: & tamen in his regionibus multæ ſunt gentes. Ponuntur autem hic in Hebræo nomina incognita pro iſtis gentibus, & hebræi neſciunt dicere quæ gentes ſunt; nam vocantur Lubijm illi, qui a nobis vocantur Libyes, & Triguiim vocantur, quos nos troglodiſtas dicimus: & Chuſim vocantur Aethyopes: ſed antiqui, ſcilicet ſeptuaginta interpretes, qui circa hoc erant viri peritiſſimi, ſic de Hebræo in Græcum tranſtulerunt. *Cœpitque ciuitates munitiſſimas in Iuda.* Ideſt omnes ciuitates munitiſſimas terræ Iuda cœpit. Nullus enim fuit, qui ei reſiſtere poſſet, cum veniret cum tanta multitudine: & Deus ſubtraxiſſet auxilium ſuum Iudæis, eo quòd peccauerãt. *Et venit vſque in Ieruſalem.* Erat Ieruſalem ciuitas regalis, quia ibi erat ſedes regni eratque ciuitas iſta munitiſſima, & ſitu fortis, confugeruntque illuc plurimi de terra Iuda, unde ibi manebant principes regni cum rege Roboam, quando Semeias propheta ex parte Domini eos allocutus eſt.

An Seſac eſſet cognatus Roboam.
Quaſt. III.

QVæritur quomodo iſte rex Aegypti Seſac aſcendit in Iudam contra Roboam, quia dicitur quod ipſe erat cognatus Roboam, uel attinebat ei in aliquo: quia Salomon pater Roboam acceperat uxorem filiam Pharaonis regis Aegypti. Dicendum, quod ille rex Aegypti non poterat eſſe cognatus Roboam regis Iuda: quia Roboam non erat filius filiæ Pharaonis, ſed cuiuſdam mulieris Ammanitidis, quæ uocatur Naama: ut patet infra in litera, & tertio Reg. decimoquarto. Item dicendum, quòd iſte rex Seſac, non ſolum non attinebat in aliquo ipſi Roboam, ſed etiam non attinebat Salomoni ſaltem affinitate aliqua, quia non erat iſte rex Aegypti de progenie illius regis Aegypti, qui fuerat ſocer Salomonis, eo quòd in Aegypto variantur reges per cognationes, & quodam tempore ſunt reges de quodam cognatione, & quodam tempore de alia, & ſic iſte rex Aegypti non erat de cognatione regis Aegypti ſoceri Salomonis: ideo aſcendit contra Roboam. Sciendum de iſto rege Aegypti, quod ipſe aſcendit contra Ieruſalem cum apparatu magno bellico, ſcilicet cum mille, & ducentis curribus falcatis, & ſexaginta millibus equitum, & populo peditum innumerabili de Aethiopia, Libya, & Troglodita. Pugnauit autem contra ciuitates munitiſſimas Iudææ, & faciliter capiebat eas, nec poterant reſiſtere ei Hebræi: quia peccauerant Domino, & Dominus ſe ab eis ſubtraxerat: quod cognoſcentes doluerunt, miſitque Deus ad illos prophetam Semeiam dicentem: ut quia humiliati fuerant miſereretur eorum; & tunc aperientibus Hebreis portas Ieruſalem intrauit Seſac cœpitque theſauros regis, & domus Domini, & receſſit in terram ſuam non curans de ciuitatibus quas acquiſierat in terra Iuda. De hoc rege Seſac narrat Ioſephus octauo Antiq. ponens dicta Herodothi Alicarnaſæi hiſtoriographi, qui ait. Seſac anno quinto regni Roboam cum multis millibus exercituum caſtrametatus eſt: ſequebantur eum currus mille ducentim, equites uero ſexaginta millia, peditum quorum plurimos habebat Aethiopas, & Libyas. Inuadens itaque regionem Hebræorum munitiſſimas Roboam ciuitates ſine dimicatione detinuit: & nouiſſime armatus ad Ieroſolymam uenit, ubi Roboam, & eius exercitus propter militiam Seſac tenebatur incluſus, deumque rogabant, ut eis ſalutem uictoriamque conferret: ſed non exaudiuit Deus, nec eis pugnaturis ſpem victoriæ promiſit: propheta enim Semeias

meias

meias ait, Deum eis intermіnari eoſque relicturum, ſicut ipſi videbãtur eius deſeruiſſe culturam. Hoc audiẽtes animo ſunt ſoluti, & dum omnes viderent in ſe ſalutem nullam eſſe, confitebantur omnes, quod iuſte deſpexerit eos, cum ipſi circa eum impie, crudeliterque geſſiſſent: & eius legitima confudiſſent: quos videns Deus ſta deiectos, & ad pœnitentiam fuiſſe perductos, non ſe perditurum eos prophetæ dixit, ſed Aegyptijs tamen fore ſubdendos, vt agnoſcerẽt an ſeruire hominibus eſſet infatigabilius an certe Deo. Capiens ergo Seſac non lege bellica ſed pactis præcedentibus ciuitatem, Roboã eum ſuſcipiente propter timorem, poſtea ingreſſus fidẽ non ſeruauit: ſed & templum expoliauit, & theſauros dominicos, & regios, & auri, & argenti multa millia, & innumerabilia deuehens ornamenta, & nihil omnino illis derelinquens: abſtulit autem, & aureas lanceas, & ſcuta, quæ fecerat Salomon, ſed nec pharetras aureas dimiſit quas Dauid ſumptas a rege Sophenæ Deo dicauerat: vult etiam iſte Herodotus gentem Iudæorum ſubditã Aegyptijs: & ait quod Seſac reliquerit apud Iudæos ſtatuas virorum, in quibus cęlauit genitalia mulierum: eo quòd ſe ſine bello tradidiſſent, ad eorum ignominiã hoc faciens. Nam Roboam rex ſine prælio tradidit ciuitatem: dicit etiam Aethiopes ab Aegyptiis didiciſſe circumciſionem genitalium: etiam quod Phœnices, & Tyrii in Palæſtina fateantur ſe ab Aegyptiis didiciſſe circumciſione: & tamen in hoc errat Herodotus, & increpat eum Ioſephus, quia palam eſt in tota Syria nullam gentem præter Iudæos circumcidi.

Cur Seſac aſcendit contra Iudæos.
Quæſtio IV.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Seſac rex Aegypti aſcendit contra viros Iuda, quia Domino peccauerunt. Nam non videtur quod tanti zeli fuerit Seſac rex Aegypti, quod aſcenderet ad pugnandum contra Iudæos, eo quod legem Dei præuaricati fuerant, quia ad hoc neceſſe erat, quod rex Aegypti eſſet maior cultor Dei Hebræorum quam ipſi Hebræi. Et tamen non ſtat, quia nulla alia gẽs colebat Deũ Hebræorum ſub illis cæremonijs, quibus Deum colebãt Hebræi, niſi ipſi Hebræi. Dicendum ergo, quod hic fuit duplex cauſa aſcendendi Seſac contra Iudæos: vna fuit ex parte Seſac: alia fuit ex parte Dei: ex parte Seſac non fuit cauſa aſcendendi, quod peccauerint Hebræi, ſed alia longe diſtantior, de qua dicetur ſequenti quæſtione: ex parte Dei fuit cauſa iſta, ſcilicet, quia peccauerũt Iudæi Deo, & poteſt dupliciter accipi ex parte Dei. Vno modo permiſſiuè, alio modo incitatiuè. De primo intelligendum, quod Seſac rex Aegypti deſiderabat aſcẽdere contra Iudæos ad ſubdendos eos ſibi in tributarios, vel ad tenendum totum regnum eorum: & tamen ſi non peccauiſſent Iudæi non permiſiſſet Deus, quod contra eos aſcenderet Seſac, nec noceret eis ſaltem in modico. Et iſte modus eſt, quo ſe habent dæmones ad nos: nam dæmones ſunt hoſtes humani generis, & nullum tempus eſt, in quo non deſiderent nocere nobis: & tamen non nocent nobis ſemper, ſed interdum, ſcilicet, quando Deus permittit, ꝙ noceant, & tunc non nocent quantũ volunt, quia tunc omnino nos deſtruerent, ſed quantum eis conceditur a Deo, ſic patet Iob. 20. de Sathan, qui aſtitit quadam die coram Domino, & dixit ei Deus: nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quòd non ſit ſimilis ei in terra? & Satan ait: nunquid Iob fruſtra timet Dominũ? Nõne tu vallaſti eum, ac domum eius, ac vniuerſam ſubſtãtiam eius per circuitum? quaſi dicat: vallaſti eum, vt ego non poſſim accedere, & tangere eum: ideo petiuit, vt cõcederetur ei licentia tangendi illum, & Deus conceſſit illam, tamen non abſolute, ſed limitando, ſcilicet. Ecce vniuerſa, quæ poſſidet, in manu tua ſunt, tantum in eum nè extendas manum tuam. Ex quo apparet, quod diabolus deſiderabat eum, & omnia ſua ſimul delere: ideo Deus limitauit poteſtatem nocendi, ſcilicet, quod in res ſuas manum extenderet, ſed non in eum. Idem intelli-

F gendum eſt de hominibus malis, quia interdum vnus homo cupit nocere alteri, & nequit, ſcilicet, quia Deus non permittit ei facultatem, & opportunitatem faciẽdi. Ita tamen interdum cũ homo peccauerit permittit Deus dæmoni, vel hoſti nocere ei quantum voluerit, vel vſq; ad certum ſtatum, & alias Deus non erat cõceſſurus poteſtatem aliquam nocendi. Sic fuit nunc: nam ſi Iſraelitæ, ſiue viri Iuda cuſtodirent legem Dei, non permitteret aliquam gẽtem nocere eis, ſed potius ipſe pugnaret pro illis, iuxta illud Pſal. 104. f. Non permiſit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges, quia tamen nunc peccauerunt Iſraelitæ, conceſſit Deus Seſac regi Aegypti, vt compleret deſiderium ſuum aſcendendo in terram Iuda, & capiendo vrbes, & theſauros inde tollendo. Secũdo modo poſſet hoc intelligi per modum cõcitationis,
G ſcilicet, ꝙ, quia peccauerunt Iuda, & Deus volens punire eos, fecit executorem regem Aegypti, vt aſcenderet contra viros Iuda, & dedit ei in corde, vt aſcenderet, & ſic deſideraret valde aſcẽdere illuc, & fortaſſis nullam cauſam ad hoc cognoſceret, ſed ſolum, quod videret, ꝙ valde cupiebat illuc aſcendere: ſic enim conſueuit Deus facere, quãdo cõſtituit aliquos executores circa aliquid. Nam ſic fuit de Adad Idumæo, qui erat de ſemine regũ Idumæorum: fugerat que in Aegyptum, quando Ioab occidebat omnes maſculos in terra Idumeæ: manſitq; ibi longo tempore in magna proſperitate nulla re indigens in domo Pharaonis regis Aegypti. Cumque peccaſſet Salomon, & vellet Deus ſuſcitare Adad in hoſtem eius, dedit ei in corde, vt deſideraret valde redire in terrã ſuam; & petiuit licentiam a Pharaone rege Aegypti, qui ait:
H Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire in terram tuã? & ille ait: nulla, ſed obſecro, vt dimittas me. 3. Reg. 11. Ecce iſte deſiderabat ire in terram ſuam, & nullam cauſam allegare ſciebat, niſi ꝙ deſideraret ire in terram ſuam, & hoc erat, quia Deus ſuſcitauerat eum in hoſtem Salomonis, vt patet eod. cap. Et impellebat cor eius ad deſiderandum ire illuc. Ita nunc impelleret Deus Seſac regem Aegypti fortaſſis ad aſcendendum contra regnũ Iuda, & ſic dicitur etiam Deus vocare aliquos ad puniẽdum peccata aliorũ, vt patet de Nabuchodonoſor, quẽ Deus inſtituit ad puniendum Iudæos, & dicitur vocaſſe eum, vt patet Iſa. 5. f. Et leuabit ſignũ in nationibus procul, & ecce feſtinus veniet, & ſibilabit ad eũ de finibus terræ, non eſt deficiens, nec laborans in eo, non dormitabit, nec dormiet. Deus autem non concitaſſet Seſac in ho-
I ſtem Iudæorum, niſi peccauiſſent: ideo recte dictum eſt, ꝙ aſcendit Seſac contra Iudæos, quia peccauerunt Domino, quia alias non aſcendiſſet. vel ſi aſcendiſſet non proſperaretur, ſed rediret confuſus, & afflictus, ſicut factum eſt de Senacherib rege Aſſyriorum, qui cum maiori poteſtate aſcendit contra Ieruſalem, & tamen ſub vna nocte occidit angelus Domini de caſtris eius centũ octoginta quinque millia virorum. 4. Reg. 19.

An Seſac peccauit bellando contra Roboam.
Quæſtio V.

QVæritur vlterius, an Seſac rex Aegypti peccauit aſcendendo contra regnum Roboam, & faciendo ea, quæ fecit ibi. Aliquis dicet, ꝙ non, ſed potius meruit,
K quia fuit miniſter à Deo deputatus contra Iudæos, & aſcendit iuſta cauſa motus contra eos, ſcilicet, quia peccauerunt: nam dicitur in litera, ꝙ aſcendit Seſac rex Aegypti contra regnum Roboam, quia Domino peccauerant. Reſpondendum, ꝙ non conſtat clare, an peccauerit in hoc Seſac, & tamen ſaltem dicendum, ꝙ iſta, quæ allegantur pro eo non adiuuant eum. ſ. ꝙ aſcendit, quia Domino peccauerunt: nam non eſt intelligẽdum, quod iſta cauſa attẽdatur ex parte Seſac, ſed ex parte Dei, qui permiſit, vel concitauit Seſac ad aſcendendum, quia peccauerant Domino, & tamen ex parte eius alia fuit cauſa: quod patet, quia non eſt credendum, ꝙ tantum zelum de obſeruatione legis teneret rex Aegypti, ꝙ propter hoc ſolum exponeret ſe tot difficultatibus congregando tãtam exercitus copiam, & pergens extra terram ſuam ad

pugnan-

pugnandum, potiſſimè cum varius ſit euentus belli, & hoc ſubiuro, vt vendicaret delictum deſertæ cultus Dei. Nam ad hoc neceſſe erat, quòd rex Aegypti eſſet maior cultor Dei Hebræorum, & feruentior zelator legis, quã aliquis de Hebræis, & tamen non eſt verum, quia nulla gens colebat Deum Iſrael ſub illis ceremonijs, quibus eum colebant Hebræi, niſi ipſi Hebræi, quod patet Pſal. 75. ſ. Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius. ſ. Non erat Deus notus, nec famoſus, niſi in Iudæa, & Iſrael. Nam dato, quòd in alijs regionibus cognoſceretur Deus verus, non tamen ſub eadem ratione, qua Iudæi eum cognoſcebant, ſcilicet, vt creatorem, liberatorem, & legiſdatorem. Quod patet, quia Athenienſes, qui erant curioſiores inter omnes homines propter ſapientiæ copiam, quæ inter eos erat, poſuerũt aras omnibus dijs, quos exiſtimauerunt, & inter eos poſuerunt aram quandam, cuius titulus erat, Deo ignoto, Actuum 17. & Beatus Paulus conſiderans illas aras, dicit, quòd ille Deus ignotus cui aram ſtatuerant Athenienſes, erat Deus ille, quem ipſe prædicabat: & tamen Deus, quem prædicabat Paulus erat Deus verus, quem ipſi Athenienſes colebant, & tamen non colebãt eum ſub ea ratione, qua nos, & Iudæi, cum eis eſſet Deus ille ignotus, vt ipſi apponebant in titulo eius. Non ergo rex Aegypti eſſet maximus zelator diuini cultus, quòd propter hanc cauſam veniret contra Iudam. Item patet, quia ſi veniſſet ex hac cauſa, non reliquiſſet terram quouſque redigeret Iudæos in legis obſeruantiam, & circa hoc aliqua ſtatueret apponendo cohertionem, & modum ad colendum Deum, & obſeruandum legem eum, tamen circa hoc operam dediſſet: & tamen nihil horum fecit, ſed ſolum ablatis theſauris domus regis, & domus Domini rediit in terrã ſuam, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 14. c. ideo non aſcendit ex hac cauſa. Item patet hoc efficacius, quia dicitur hic in litera, quòd Seſac ſuſtulit theſauros domus Dñi, & theſauros regis: & tñ ſi ipſe tantus zelator cultus diuini eſſet, vt ſolum ad puniendũ tranſgreſſores legis aſcẽderet de Aegypto in terrã Iuda, non auferret theſauros domus Domini, ſed potius multiplicaſſet fortaſſis mulctãdo in pecunia tranſgreſſores legis, & applicando illam multã templo Domini. Non ergo erat zelator cultus Dei, ſed potius barbarus quidam non agnoſcens Deum Iſrael. Item dato quòd Seſac aſcendiſſet in terram Iuda ſolũ ex hac cauſa, vt puniret tranſgreſſores legis diuinæ, & cogeret eos ad obſeruantiam legis, adhuc peccaret, quia licet actus iſte in ſe bonus eſſet materialiter, tamen non erat abſolutè bonus, ſed potius peccabat faciens, quia ſine iuriſdictione faciebat: ſic. n. eſt in omnibus criminibus. Nã ſi quis adulteretur, aut hominem occideret, reus mortis eſt, & tñ non licet cuiquam exequi ſniam, niſi ſit iudex, alias tenebitur, ac ſi occidiſſet ſine cauſa. Ita autem erat hic, quia Seſac erat Aegyptius, & nemo illum conſtituerat iudicem ſuper Iudæos ad vindicandum eorum delicta: ideo licet tranſgrederentur legem, non licebat Seſac punire quempiam eorum propter hoc. Et ſic ſi ex hac cauſa ageret peccaret. Sed aliquis dicet, quòd non peccaret Seſac, eo quod Deus eum inſtituerat iudicem ad puniendum iſta delicta: nam vt dicitur hic ex eo quod peccauit Iuda aſcendit Seſac, id eſt, Deus fecit, quòd aſcẽderet Seſac, quia peccauerant Iudæi: ageret ergo iſte, vt poteſtatẽ habens. Dicendum, quòd dato, quòd Deus conſtituiſſet in iudicẽ ſuper Hebræos ipſum Seſac, adhuc peccabat, quia non conſtabat ei de poteſtate iſta ſibi collata: ideo putabat ſe eſſe priuatam perſonam, & agebat, vt priuatus, & ſic agebat contra conſcientiam, ſciens quòd priuatis non licet habere actus iuriſdictionis. Potiſſimè quia non eſt dicendum, quòd Deus conſtitueret Seſac iudicem ſuper Iudæos, ſed potius permiſit ei vt hoſti agere contra Iudæos, & iſta permiſſio fuit, quia illi peccauerunt. Dicendum ergo, quòd ex hac parte non poteſt excuſari: ſed fortaſſis habuit Seſac iuſtam cauſam pugnandi contra Roboam, vt quia fortè læſiſſet eum in aliquo, vel prouocaſſet, quia regnum Aegypti, & Iuda erãt coniuncta in quadam parte lateris Meridiani, cũ ponatur fluuius Aegypti terminus meridianus terræ Iuda, vt

A colligitur Geneſis decimoquinto, & ſupra octauo. Exiſtente autem iuſta cauſa bellandi eſt bellum iuſtum, & quæcunque in bello fiunt, ſcilicet, præda, occiſio, deſtructio vrbium. Iſtud tamen moderandum eſt, ſcilicet, quòd tamdiu eſt bellum iſtud iuſtum, quamdiu non eſt ſatisfactum de iniurijs, vel damnis datis, aut quamdiu reſiſtit hoſtis nolens ſatisfacere de iniurijs, aut damnis. Dicendum tamen, quòd dato, quòd habuiſſet Seſac aliquam iuſtam cauſam pugnandi contra Roboam, quod non creditur, adhuc peccauit, quia non obſeruauit ei fidem, quia vt ait Herodotus Alicarnaſcus, & Ioſephus octauo Antiquitatum, & poteſt colligi aliqualiter ex litera Seſac non cœpit vrbem Ieruſalem bello, ſed tradente eam Roboam interpoſitis pactis, quæ violauit poſt-

B quam fuit intra vrbem: vnde ſublatis theſauris rediit in terram ſuam: & tamen fides data, & pactum interpoſitum omnibus hominibus ſeruandum eſt, etiam hoſti, niſi ipſe prius fidem violauerit, quia tunc frangenti fidem frangenda eſt fides: extra de iureiurando capitulo peruenit. Nam ſi pacta non ſeruentur, nulla communicatio manebit hominibus: & tamen adhuc inter hoſtes communicatio quædam eſt, quia interdum tractant inter ſe, an bella ceſſent, vel continuentur, & ponunt conditiones pacis, vel belli. Et nulla iſtarum communicationum intercidere poſſet, ſi non ſeruaretur fides data, & pacta conuenta. Violauit autem Seſac fidem datam: adeo grauiter peccauit. An tamen tollendo theſauros domus Domini peccauit Seſac, declarabitur infra in quadam quæſtione.

C

An defenderent ſe iuſtè viri de tribu Iuda.
Quæſtio VI.

QVæritur vlterius, an viri Iuda haberent iuſtam defenſionem contra Seſac regem Aegypti. Aliquis dicet, quòd non, quia viri Iuda peccauerant, & Seſac aſcendebat, vt iudex eorum ad puniendum eos pro peccatis: & tamen peccatum eſt reſiſtere iudici quando vult punire delinquentem, ergo peccauiſſent Iſraelitæ defendendo ſe contra Seſac. Dicendum, quòd non peccabant Iſraelitæ defendendo ſe contra Seſac regem Aegypti. Nam ille erat hoſtis eorum, & inuadebat eos fortè ſine cauſa iuſta, ergo habebat defenſionem, & non omiſerunt ſe defendere quaſi non

D liceret eis, ſed, quia tanta erat potentia Seſac, quia non poterant præualere ſe defendendo, & ſi tentarent ſe defendere, & caperet eos, poſtea crudelius ageret contra eos, ideo noluerunt ſe defendere, quia ſub pactis, & fide data receperunt eum in Ieruſalem. Alias quoque ciuitates nullo bello facto cœpit, vt ait Herodotus Alicarnaſeus, & Ioſephus ſupra octauo Antiquitatum. Cum autem dicitur, quòd iſte Seſac erat iudex Iſraelitarum veniens ad puniendum crimina eorum, Dicendum, quòd non veniebat ad delinquentes puniendum, ſed magis ad prædandum, vt de ſpolijs ditaretur, & ſubijceret Iudæos ſibi in tributarios, & dato quòd veniret ad puniendum crimina eorum, non erat iudex ipſorum, quia non effecerat eum Deus iudicem, & ſic

E agebat, vt priuatus. Item dato, quòd eſſet iudex: tamen non conſtabat de hoc Hebræis: ideo quouſque cõſtaret eis de inſtitutione eius in iudicem à Deo poterant ſe defendere iuſtè contra eum. Debebat autem conſtare de hoc per prophetam aliquem, qui diceret iſtum miſſum eſſe à Deo, vt iudicem executorem legis: hoc autem non oſtendebat Seſac: ideo poterat ei reſiſti. Item dato, quòd conſtaret eum eſſe iudicem à Deo datum poterat ei nunc reſiſti armis, quia non procedebat vt iudex, ſed vt hoſtis: nam ſi proceſſiſſet vt iudex debebat petere prius, quòd citarentur Iſraelitæ: & tunc comparentibus coram eo probaretur notorietas criminum, & ſententiaretur, & ſi nollent comparere Iſraelitæ citati, in contumaciam eorum factis eis, quæ de iure fieri debebant, procederet contra illos ad executionem tanquam contra conuictos, vel iure confeſſos, & iſta executio eſſet per bellum: & tamẽ nihil horum

rum

rum fecit, ſed inuaſit regnum Iſrael tanquam hoſtis, ideo non obligabantur Iſraelitæ parere ei, ſed iuſtè poterant ſe defendere de eo. Sed diceretur fortè, quòd iſte Seſac non erat datus vt iudex, ſed vt merus executor, & ſic non debebat ſe interponere in audiendo de cauſa, & exercendo actus iudicis, ſed ſimpliciter exequeretur contra Iudæos. Dicendum, quòd adhuc iſto modo non erat illicitum Iudæis ſe defendere de Seſac quouſque conſtaret eum à Deo datum executorem pro peccatis Iudæorum; & adhuc dato, quòd conſtaret non illico tenebantur obedire ei, iuſti videretur, quod vellet ſecundum legem pure exequi: ipſe tamen veniebat, vt hoſtis: ideo licèt à Deo eſſet datus executor, nō tenebantur ei obedire Iudæi, ſed poterant iuſtè rebellare: ſic enim fuit de Nabuchodonoſor, & Senacherib regibus, qui dati ſunt à Deo executores contra Iudæos: & tamen peccabant ipſi pugnando contra Iudæos, & ipſi Iudæi iuſte ſe defendebant de eis. De Nabuchodonoſor, quòd à Deo vocatus ſit contra Iudæos patet Iſaia quinto, & ſeptimo, & etiam Abacuch primo dicitur de eo: Domine in iudicium poſuiſti eum, & fortem, vt corriperes fundaſti eum: & tamen ibidem dicitur quomodo ipſe Nabuchodonoſor non putabat ſe à Deo moueri, ſed viribus ſuis hæc agere, ideo Deus eum etiā puniuit. De Senacherib patet clarius Iſaiæ decimo, cum dicitur: Væ Aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe in manu eorum indignatio mea. Et ſequitur: Ipſe autem non ſic arbitrabitur, ſed ad conterendum erit cor eius, & ad deletionem gentium non paucarum. Et poſtea ſequitur ibi quomodo Deus vindicaret in ipſum Senacherib, quia crudeliter geſſerat contra Iudæos. Ita ergo eſſet de Seſac, quod peccaret faciendo hoc, licèt eſſet Dei executor, & poſſent licitè Iſraelitæ defendere ſe contra eum.

Semeias autem propheta ingreſſus eſt ad Roboam, & principes Iuda, qui congregati fuerant in Ieruſalem fugientes Seſac, dixitque ad eos: Hæc dicit Dominus: Vos reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac. Conſternatique principes Iſrael & rex dixerunt: Iuſtus eſt Dominus. Cumque vidiſſet Dominus, quòd humiliati eſſent, factus eſt ſermo Domini ad Semeiam, dicens: Quia humiliati ſunt non diſperdam eos, daboque eis pauxillum auxilij, & non ſtillabit furor meus ſuper Ieruſalem per manum Seſac. Veruntamen ſeruient ei vt ſciant diſtantiam ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarum. Receſſit itaque Seſac rex Aegypti ab Ieruſalem, ſublatis theſauris domus Domini, & domus regis: omniaque ſecum tulit, & clypeos aureos, quos fecerat Salomon, pro quibus fecit rex æneos, & tradidit illos principibus ſcutariorum, qui cuſtodiebant veſtibulum palatij. Cumque introiret rex domum Dei, veniebant ſcutarij, & tollebant eos: iterumque referebant eos ad armamentarium ſuum. Veruntamen, quia humiliati ſunt auerſa eſt ab eis ira Domini, nec deleti ſunt penitus. Siquidem & in Iuda inuenta ſunt opera bona. Confortatus eſt ergo rex Roboam in Ieruſalem, atque regnauit.

Semeias autem. Hic ponitur tertium huius cap. ſcilicet: diuina propitiatio, nā licet cœpiſſet affligere Iudæos, non deleuit eos, quia miſertus eſt eorum. Et diuiditur in duo. Quia primò ponitur prædicta diuina propitiatio. Secundò ponitur hiſtoriæ Roboam concluſio ibi, quadraginta autem. Circa primum dicitur. *Semeias autem propheta ingreſſus eſt ad Roboam, & principes Iuda.* Iſte Semeias erat propheta famoſus tempore Roboam: ipſe enim fuit, qui ex parte Dei prænunciauit Roboam, & viris ſuis, vt non pugnarent contra Ieroboam cum iam haberent exercitum congregatum præcedenti capit. & 3. Reg. 12. iſte etiam ſcripſit totam hiſtoriam Roboam infra in litera. Ipſe etiam nunc denunciauit miſericordiam Dei Roboam, & principibus Iuda: vocantur principes Iuda, id eſt totius regni Iuda, ſcilicet de tribu Iuda, & Beniamin, vel principes Iuda, id eſt, de tribu Iuda. Sed primo modo melius accipitur, quia nunc omnes principes erant cum Roboam deliberando quid facere deberent. *Qui congregati erant in Ieruſalem.* Scilicet, omnes

F principes regni congregati nunc erant in Ieruſalem cum rege. *Fugientes Seſac.* Scilicet, ideo conuenerant in Ieruſalem, quia Seſac prius inuaſerat alias ciuitates regni, & non potentes principes defendere ſe in eis fugerunt veneruntque in Ieruſalem, quia illa erat ciuitas muniſſima, & ibi melius poſſent ſe tueri: licet poſtea non deliberauerunt ſe defendere, ſed poſita fide, & pactis aperuit Roboam portas vrbis Seſac, & introiuit in Ieruſalem. *Dixitque ad illos hæc dicit Dominus: Vos reliquiſtis me.* Subintelligendum eſt, quod Iudæi orauerant Dominum, vt nunc liberaret eos de manu Seſac, quia iſta erat conditio Iudæorum, ſcilicet, quòd quando eſſent in proſperitate, conuerterentur ad idola, cum autem affligerentur ab hoſtibus, & non haberent aliunde recurſum, clamabant ad Dominum, vt patet ex proceſſu libri Iudicum:

G ita dicit etiam Herodotus Alicarnaſeus, & Ioſephus 8. Antiqu. quòd Iudæi orauerant Dominum, vt liberaret eos de manu Seſac, & tamen nec exaudiuit eos, nec ſpem victoriæ promiſit, & tunc venit propheta Semeias ad oſtendendum, cur Deus non exaudiret eos, ita vt non putaretur hoc eſſe ex impotentia Dei, ſed ex dementiis eorum: & dicitur, vos reliquiſtis me, ſcilicet reliquiſtis legem meam; & non coluiſtis me, ſed conuerſi eſtis ad idola: nam aliter Deus non dereliquit. *Et ego reliqui vos in manu Seſac.* Scilicet, reddam vobis iuſte, vt relinquam vos, ſicut me reliquiſtis: nam vos me abieciſtis, vt non eſſem Deus veſter, & ego vos repuli, ne ſitis populus meus: & dicitur, reliqui vos in manu Seſac, id eſt, nō adiuuabo vos contra Seſac, ſed permittam ei, quòd noceat vobis. *Conſternatique principes Iſrael & rex dixerunt.* Scilicet,

H cum audiuerunt iſta verba, quæ erant deſperationis, defecerunt in cordibus ſuis, & turbati ſunt valde: eſt enim conſternata mente deficere, vel turbari: iam putabant, quòd Deus adiuuaret eos: nam alias ſic facere ſolitus erat, ſcilicet quia licet peccauiſſent contra eum, quando orabant ad ipſum exaudiebat eos: nunc autem audientes, quòd non adiuuaret eos, ſed permitteret in manu hoſtis, nō habuerunt ſpiritum. *Iuſtus eſt Dominus.* Videntes, quòd ipſi dereliquerant Deum, & nunc Deus derelinquebat eos, viderunt eſſe æqualitatem conuitati: nam vtrinque per contrapaſſum, & dixerunt: iuſtus eſt Dominus, ſcilicet non habemus iuſtam cauſam querelæ de ipſo, quia ſi ipſe dereliquit nos, prius nos eum dereliquimus, & in hoc humiliauerunt ſe Iſraelitæ aliquantum non conquerendo de Deo, ſed approbando iuſtitiam eius. *Cumque

I vidiſſet Dominus, quòd humiliati eſſent,* ſcilicet quòd Deus vidit, quòd licet eis durè reſponderet, non exaſperati ſunt contra ipſum, ſed laudauerunt, & approbauerunt iuſtitiam eius, & iſta fuit quædam humiliatio, ſcilicet: quia non ſuperbierunt, dicentes iniuſte ſecum agi, ſed approbauerunt dictum Dei, licet eſſet eis durum reſponſum ſuum. *Factus eſt ſermo Domini ad Semeiam dicens.* Iſta locutio Dei ad Semeiā fuit diſtincta à prima, quia primò Deus locutus eſt Semeiæ, quod diceret Iſraelitis, quòd dereliquerat eos in manu Seſac, quia ipſi dereliquerant eum, & Semeias propoſuit illud regi, & principibus, & tunc conſternati, atque humiliati dixerunt: Dominus eſt iuſtus, quam reſponſionem Deus acceptans, quia humilis erat, reſpondit ſecundo, dicens ipſi Semeiæ, quod miſereretur Hebræis, & tunc Semeias reſpōdit ſecundo Iudæis quod

K habetur hic. *Quia humiliati ſunt non diſperdam eos.* Scilicet, ſi nunc non humiliati fuiſſent reſpondendo blandè, ego eos deleuiſſem omnino, quia tamen humiliati ſunt non diſperdam eos, ſed affligam aliquantulum. *Daboque eis paululum auxilij.* Scilicet, nō dabo eis plenam liberationem liberando eos de manu Seſac regis, quia tunc non potuiſſet ingredi vrbē Ieruſalem, nec accipere theſauros aliquos: ſed potius ipſi ignominioſe eum expuliſſent de terra, ſed modicum auxilij dabo eis, ſcilicet, faciens quod non deſoletur terra, nec redigat habitatores in ſeruos, aut tributarios, ſed theſauris ſublatis abibit in terram ſuam. *Et non ſtillabit furor meus in Ieruſalem per manum Seſac.* Stillare eſt ad modum ſtillarum, ſiue guttarum aquæ defluere, & eſt ſenſus: non deſcendet furor meus ſuper Ieruſalem, & rectè ponitur ſtillare, quia

ſtillare

ſtillare eſt cum pluuiæ deſcendunt deſuper: & ex hoc trahitur Metaphora, ꝙ omnia illa, quę deſurſum deſcẽdunt, dicuntur ſtillare, & quia iſta punitio, quæ euentura erat, veniebat ab ira Dei, & Deus ſuper nos eſt in cęlo dicitur ira eius propriè ſtillare ſuper nos, & quia Deus non exequitur iſta mala contra malos per ſe, ſed per miniſtros ſuos iuxta illud Sap. 5 f. Pugnauit pro eo orbis terrarum cõtra inſenſatos: ponitur per quem debeat iſta ira Dei ſtillare: & ſic dicitur, non ſtillabit furor meus in Ieruſalem. i. non veniet ira mea in Ieruſalem per manũ Seſac, ſ. ipſe non erit miniſter iræ meæ contra Ieruſalẽ. Et iſte eſt modus loquendi ſcripturæ. Nam ſic dicitur de alijs miniſtris iræ Dei, vt patet de Senacherib, ꝙ fuit miniſter iræ Dei contra multas gentes: Iſa. 10. Væ Aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe, in manu eorum indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, &c. Sic ẽt de Nabuchodonoſor dicitur, ꝙ fuit miniſter iræ Dei, & Deus fortificauit eum ad hoc, ꝙ exequeretur contra Iudæos, vt patet Abachuc 1. f. Domine in iudicium poſuiſti eum, & fortem, vt corriperes fũdaſti eum. Et rectè dicitur non ſtillabit furor meus per manum Seſac: nam furor Dei ſtillauit poſtea in Ieruſalem tamen nõ per manum Seſac, ſed per manum Nabuchodonoſor, & Nabuzardam. Illi namque deleuerũt Ieruſalem ſuccendentes templum Domini, & domum regis, & ducentes habitatores eius captiuos, vt patet 4. Reg. 25. & infra 36. *Verumtamen ſeruient ei.* Iſta ſeruitus non fuit, quod Iudæi efficerentur ſerui Seſac regis, quia liberi manſerunt; etiam non effecti ſunt tributarij eius, quia nunquam leguntur ei tributa ſoluiſſe. ſed ſolum ſeruierũt ei in hoc, ꝙ introiuit Seſac in omnes ciuitates Iuda, ſicut ſi eſſent ſuæ, & non reſtiterunt ei viri Iuda, etiam abſtulit omnes theſauros, quotquot voluit de Ieruſalem, & de alijs vrbibus, & nemo ei potuit reſiſtere tanquam ſi eſſet Dñs, & voluit Deus, ꝙ ſeruirent, vel ſubijcerentur modicum ipſi Seſac, vt nõ maneret omnino culpa ſua impunita, & vt ipſi erudirentur vexatione, & non recederent iam a ſeruitute Dei. *Vt ſciant diſtantiã ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarũ.* Ideſt, licet alias propter magnã miſericordiã meã ego remitterẽ pœnã debitam eis; tamen, vt experiantur diſtantiã. i. differentiã ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regũ terræ volo, ꝙ ad modicum ſeruiant iſti regi Seſac: quaſi dicat: fuerunt iſraelitæ nimis ſtulti, quia reliquerãt legẽ meã putantes valdè graue eſſe ſeruire mihi, ſed nunc oſtendam eis, quod valde grauius eſt ſeruire regibus terræ, vt tunc eligere poſſint quid magis facere debeant. ſ. an ſeruire mihi, vel ſeruire regibus terrarum, & per hoc redeant ad ſanum intellectum. *Receſſit ergo Seſac a Ieruſalem.* Scilicet, non occidit Seſac aliquos de Iudæis, nec intulit eis bella, ſed ſolum accepit theſauros eorum. In Hebræo dicitur: Aſcendit Seſac a Ieruſalẽ; & idem eſt. Nam cum prius veniſſet in Ieruſalem, & tunc inde aſcenderet in Aegyptum, dicebatur recedere, vel cum recederet de Ieruſalem, dicebatur aſcendere de Ieruſalem. Eſt litera iſta decurtata: debet enim ſubintelligi quomodo venit Seſac in Ieruſalem, & non pugnauit contra eam: ſed Roboam, & princeps Iuda aperuerunt ei portas vrbis, & cum introiſſet ſuſtulit theſauros, quos reperire potuit in domo Domini, & in domo regis, & abijt in terram ſuam. Sciendum autem, quod aliqui imponunt magnum crimen Roboam & viris Iuda, ꝙ tradiderunt ciuitates regni, & potiſſimè Ieruſalem ſine bello, & etiam ipſe rex Seſac iudicauit magnam eſſe puſillanimitatem Iudæorum, qui ſaltem bellum tentare auſi non fuerint: & ob hoc non eos viros, ſed fœminas in virorum effigie appellauit. Vnde ad æternam infamiã, & opprobrium ipſorum reliquit apud eos ſtatuas virorum habẽtes cęlata genitalia fœminina, quaſi ſolam virilem haberent effigiem, & realiter fœminæ eſſent, vt refert Herodotus Alicarnaſeus, & Ioſephus 8. Antiquit. Et tamen non eſt putandum id puſillanimitatem magnam, quia conſuluerant Dominum per prophetam Semeiam, & ipſe reſponderat, ꝙ faceret eos ſeruire regi Seſac: & ſic ſciebant Iudæi hoc ineuitabile eſſe. Et dato ꝙ vellent pugnare, & haberent ſecum maximum exercitum, non poſſent

A reſiſtere regi Seſac, quia Deus conuerteret eos in fugam pugnando pro Seſac, cum ipſe vellet iſtud tradi executioni, iuxta illud Leui. 26. f. Et qui de vobis remanſerint dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hoſtiũ terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita fugient quaſi gladium. Cadent nullo ſequente, & corruent ſinguli ſuper fratres ſuos quaſi bella fugientes, nemo veſtrum audebit inimicis reſiſtere, peribitis inter gentes. Et ſi tẽtarent bello ſe defendere contra regem Seſac, & poſtea ſubijcerentur ei, ageret grauius contra eos. Ideo conſilio habito, deliberauerunt nullum bellum agere, ſed aperire ei portas ciuitatis, & tamen non aperuerunt eas, niſi interpoſitis pactis, & data fide, & poſtquam fuit Seſac in vrbe, violauit fidem. Accepitque de theſauris domus Domini, & domus regis quantum voluit: vnde nõ
B modicum eum accuſat Herodotus Alicarnaſeus, vt patet per Ioſephum 8. Antiquit. & tamen licet in hoc facto non fuerit Roboam puſillanimis fuit in alijs: ſic. n. accuſauit eum filius ſuus Abia ſequenti capitulo, ſcilicet, porro Roboam erat rudis, & corde pauido. *Sublatis theſauris domus Domini, & domus regis.* In domo Domini, ideſt, in templo erant theſauri magni, & illos abſtulit Seſac. Erant etiam theſauri in domo regis, qui non erant theſauri ſacri: & hos etiam rapuit Seſac: quomodo autem verum ſit, quod iſtos rapuerit, & an omnes rapuerit, declaratum eſt, & declarabitur infra in quadã quæſt. *Omniaq; ſecum tulit.* Omnes theſauros domus Domini, & domus regis. *Et clypeos aureos, quos fecit Salomon.* Fecerat Salomon trecenta ſcuta aurea, & ſingula eorum tegebantur trecentis aureis ſiclis, & lanceas au
C reas ducentas, & quælibet tegebatur aureis ſexcentis ſupra 9. & poſuit omnia hæc in armamẽtario ſuo in domo ſaltus Libani: eodem capitulo, & tertio Regum decimo; *Pro quibus fecit rex æneos.* Scilicet, loco illorum fecit alios trecentos clypeos æneos, & hoc fuit, vt non auferretur officium illorum: nam pertinebat ad regis maieſtatẽ apparatus ille, qui fiebat portando coram eo trecẽta ſcuta aurea, & quia ſi non fierent alia, ceſſaret gloria regis quantum ad illam ceremoniam, & non poterat efficere alia de auro, quia ſublati erant theſauri: ideo fecit alios trecentos clypeos æneos. *Et tradidit illos principibus ſcutariorum.* Scutarij vocabantur viri, qui erant aſſignati ad portandum ſcuta coram rege, & illi habebant inter ſe principes aliquos, & illis principibus commendabantur iſta ſcuta, vt ipſi cuſtodirent ea, & traderent illa por
D tanda quibus vellent; poſſunt autem iſti ſcutarij accipi dupliciter. Vno modo pro viris aſſignatis ad portandum iſtos clypeos: & quia erant iſti clypei trecenti, erant quoque viri trecenti ſcutarij, & iſti habebant ſuper ſe principes, de quibus dictum eſt. Alio modo vocabantur ſcutarij omnes cuſtodes domus Roboam, eo quod omnes illi erant muniti ſcutis, & alijs armis propter timores nocturnos, & vt melius cuſtodirent: ſic dicitur Can. 3. En lectulum Salomonis ſexaginta fortes cuſtodiunt ex fortiſſimis Iſrael, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi, vniuſcuiuſq; gladius ſuper femur ſuum propter timores nocturnos. Illi cuſtodes Salomonis. Et poſtea Roboam multi erant, & habebant ſuper ſe principes, quibus committebantur iſta ſcuta, & ipſi diſtribuebant ea cuſtodibus, quibus volebant ad portandũ
E ea corã rege. *Qui cuſtodiebant veſtibulum palatij.* Ideſt, qui erant ad portam palatij modicũ ante portam, quod tecto deſuper pendente protegitur, & vocatur alio nomine porticus, quia ante portam erat, & in loco illo cuſtodiebant iſti ſcutarij per noctem, ne cui liceret accedere ad regem ad malum inferendum. *Cumque introiret rex domum Domini.* Ideſt, quãdo rex egrediebatur de domo ſua ad eundum in domum Domini. Nam poſtquam erat in domo Domini, nõ ferebantur iſta ſcuta. eo ꝙ iſta ſolũ erant ad portandum coram rege, & non dicitur hic, quòd portarentur iſta ſcuta alias, niſi quando rex iret in domum Domini: & tamen etiam portabantur quando ibat ad alia loca, ſed præcipuè quando ibat in domum Dñi. *Veniebant ſcutarij, & tollebant eos.* Scilicet, veniebant ad armamentarium, vbi erant repoſiti in domo ſal-

tus

tus Libani, & inde tollebant eos ad portandum coram rege. *Iterumq́; referebant ad armamentarium ſuum.* Scilicet, poſtquam rediiſſet rex de templo in domum ſuã, referebant ſcutarij illa ſcuta rurſus ad armamentarium domus ſaltus Libani, & manebant ibi vſquequo iterum rex exiret domum, & portanda eſſent ſcuta coram eo. *Veruntamen, quia humiliati ſunt, auerſa eſt ab eis ira Dei.* Iſta litera poteſt intelligi dupliciter: vno modo, vt ſit repetitio ſententiæ ſuperioris per alia verba, & tunc intelligitur, quod cum eſſent Iudæi in anguſtia, orarentque Dominum, vt exaudiret eos, non exaudiebat ipſos: ſed miſit ad eos prophetam Semeiam, qui dixit eis ex parte Dei: vos me dereliquiſtis, & ego dereliqui vos in manu Seſac, & tunc ipſi conſternati dixerunt: iuſtus eſt Dominus: & in hoc ſe humiliauerunt. Et videns Dominus humilitatem eorũ locutus eſt Dominus iterum per Semeiã, dicẽs: non ſtillabit furor meus ſuper Ieruſalẽ in manu Seſac: veruntamen ſeruietis ei. & iſtud traditum eſt executioni, quia introiuit Seſac in Ieruſalem, & ſublatis theſauris inde abijt in terram ſuam. Et ob hoc fuit illis clemens, quia non permiſit, quod Seſac occideret eos, vel in ſeruos, aut tributarios ſubijceret: ſed ſolum hoc malum intulit: & tunc eſt ſenſus: Deus bis locutus eſt, & ſemel ſententiam mutauit, ſcilicet, cum mererentur deleri, & videretur Deus deleturus eos, fecit, vt ſolum Seſac introiret in vrbem, & auferret theſauros, & iſta fuit ſeruitus, quam Deus impoſuit: & poſitum fuerat ſupra quomodo Deus miſertus fuerat propter humiliationem ipſorum, & hic repetitur. Alio modo poteſt intelligi, quod iſta litera non ſit repetitio præcedentis ſententiæ, ſed aliquid addat, & eſt ſenſus, quod Deus comminabatur delendo Iſraelitas per Seſac, quia dereliquerant Dominum: ipſi autem humiliati ſunt, & dixerunt: Iuſtus eſt Dominus, & ſecundo Deus locutus eſt per Semeiam, & dixit: quòd, quia humiliati fuerant, non deleret eos per manum Seſac: ſed traderet eos ſeruituti Seſac. Et in hoc dabat eis modicum auxilij, vt ipſe dicit in litera, quia ſeruitus eſt minor morte naturali: & tamen eſt modicum minor, & iſtam pœnam Deus determinabat eis inferendam, & cum Iſraelitæ rurſus audirent iſtam ſententiam Dei mitigatam paululum à prima, erat tamen aliquantulum grauis, ſcilicet, quia redigebantur in ſeruitutem adhuc doluerunt, & humiliati ſunt coram Domino, & Deus rurſus alleuiauit ſecundam ſententiam, & dedit tertiam, ſcilicet, quod non ſeruirent regi Seſac, ſed ſolum nunc ablatis theſauris abiret in terram ſuam. Vterque iſtorum ſenſuum poteſt ſtare: & tamen iſte ſecundus explicat magis literam, quia ſicut in litera ponuntur tria ex parte Dei: ita dicit fuiſſe tres ſententias, & tres locutiones Dei. Etiam, quia tunc ſtabit litera ſuperior planè, ſcilicet: veruntamen ſeruient ei, vt ſciant diſtantiam ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarum, & ſignabitur, quòd Deus voluerit, quòd ſeruirent Iudæi Seſac, & quia poſtea humiliati ſunt placata eſt magis ira eius, & adhuc non ſeruierunt Seſac, ſed ſolum theſauros abſtulit. Iſta tamen litera ſequens cõcordat magis ſenſui primo, quia dicitur: auerſa eſt ab eis ira Domini, nec deleti ſunt: ergo videtur, quòd illa auerſio iræ Domini, vel placatio eius ad nihil aliud fuit, niſi, vt non delerentur Iudæi, & non fuit ad liberandum ab aliqua ſeruitute, & ſic non fuit, niſi vnica mutatio ſententiæ: ſcilicet, quia prius dixerat Deus, quod dimitteret Iſraelitas in manu Seſac, in quo ſignabat, quòd dimitteret eos, vt deleret ipſos. Et poſtea, quia humiliati ſunt temperauit ſententiam, dicens: quod non deſcenderet furor eius ſuper Ieruſalem per manum Seſac, nec ſeruirent ei. Et ſic repetitur hic iſta ſententia, & dicitur: quod, quia humiliati ſunt, auerſa eſt ab eis ira Domini, & non deleti ſunt. Si volumus tamen tenere ſecundam ſententiam, bene reſpondebimus ad literam ſequentem dicentes: quòd non deleti ſunt Iudæi, id eſt non fuerunt redacti in ſeruitutem æternam, quod erat eos deleri, ideo tenendum quod voluerimus. *Nec deleti ſunt penitus.* Id eſt, licèt mererentur omnes de regno Iuda deleri, ita quòd non maneret regnum iam, imo ſere multi viri, tamen Deus non deleuit eos penitus, ſed ſolum pu-

F niuit aliqualiter, permittendo quod Seſac auferret theſauros de Ieruſalem. *Siquidem & in Iuda inuenta ſunt opera bona.* Iſtud eſt redituum cauſæ ſuperioris dicti, ſcilicet, quòd non deleti ſunt penitus, quia opera bona inuenta ſunt in Iuda, quæ promeruerunt, vt non delerentur omnino. Et intelligi poteſt dupliciter: vno modo quod inuenta ſunt opera bona, ſcilicet, humiliatio. Nam humiliatio cordis coram Domino eſt opus valde bonũ, & acceptum: ſic patet Pſal. 50. Cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies, & propter humiliationem Deus miſertus eſt, nec deleuit omnino Iudæos. Alio modo intelligitur, quòd opera bona inuenta ſunt in Iuda, ſcilicet, quòd plurimi Iudæorum declinauerunt ad idolatriam, & ſic merebantur deleri, & ſi omnes tales fuiſſent, ſicut erant plurimi ipſorum, deleti fuiſſent: fuerunt G tamen multi viri in Iuda, qui non declinauerant ad idolatriam, ſed ſequebantur legem, & meritis iſtorum non deletum eſt regnum, ſed data eſt leuior pœna, ſ. quia iſta bona opera inuenta ſunt in Iuda. *Confortatus eſt igitur rex Roboam in Ieruſalẽ, atque regnauit.* Dicit Nicolaus, præcedente Seſac conſolatus eſt Roboam ſuper malis, quæ tolerauerat. Et ex hoc apparet, quòd erat vir paruli cordis, quia paucum bonum ſufficiebat ei, & de modico conſolabatur, ſcilicet, quod maneret ei vnica ciuitas, & nomen regium: & ob hoc dixit filius eius Abia ſequenti cap. porro Roboam erat rudis, & corde pauido. Et tamen dicendum, quod non eſt hoc præſupponendum. Nam putat Nicolaus, quod vnica ciuitas manſit Roboam, ſcilicet, Ieruſalem, quia ſupra in litera dicitur, quod Seſac cepit omnes vrbes munitiſſimas Iuda, & venit in Ieru- H ſalem, & poſtea de Ieruſalem dicitur, quomodo receſſerit inde, & non dicitur de alijs ciuitatibus quomodo eas dimiſerit, ideo putauit Nicolaus, quod manſiſſent adhuc omnes illæ ciuitates in manu Seſac præter Ieruſalem de qua dicitur receſſiſſe: & ſic conſolaretur Roboam de modico bono. Sed dicendum, quod non ſtat, quin potius Seſac ablatis theſauris de Ieruſalem receſſit, & dimiſit omnes ciuitates Iuda, nihil amplius curans de Iudæis: quod aliqualiter innuit Herodo. Alicarnaſeus, & Ioſephus 8. Antiquit. Item patet, quia manifeſtum eſt, quod Abia filius Roboam, & filius ſuus Aſa, & ſequẽtes reges Iuda dominati ſunt ſuper totum regnum Iuda, vt colligitur ſequenti capitulo, & infra decimoquarto: & tamen ſi omnes ciuitates manſiſſent in poteſtate Seſac, neceſſe erat, vt iſti, vel aliquis eorum pugnaret ad eripiendum I iſtas vrbes de manu Seſac: & tamen nihil tale legitur: ideo non eſt dicendum, quod manſerint in poteſtate Seſac: ſed recedens de terra Iuda omnia libere dimiſit ipſi Roboam. Vnde repetitur hic iſtud non ad ſignandum paucitatem cordis Roboam, quia de modico conſolaretur, ſed quia præcedenti tempore fuerat Roboam in anguſtia, & deiectus, cum occupaſſet omnes vrbes Seſac rex Aegypti, vt ſciretur poſt receſſum eius in quali diſpoſitione maneret Roboam, dicitur, quod confortatus eſt rex Roboam in Ieruſalem, atque regnauit, id eſt, ſicut ante aduentum Seſac erat Roboam confortatus ſuper totum regnum Iuda, ita recedente Seſac rurſus confortatus eſt ſuper totum regnum, & regnauit nullam habens offenſionem: & dicitur, quod confortatus eſt rex Roboã K in Ieruſalem: non quidem, quod ſolum in Ieruſalem regnaret, ſed, quia ibi manebat ſemper cum eſſet metropolis regni.

Ad quid profuit locutio Semeia prophetæ?
Quæſtio VIII.

QVæritur circa prædicta, primo cum Semeias propheta miſſus fuerit a Domino ad loquendum Roboam, & principibus Iuda, ad quid profuerit iſta locutio, quia dato, quod non loqueretur, nihilominus iſtud quod euenit euenturum foret. Reſpondendum, quòd iſta miſſio, & locutio profuit ad multa. Primo, quia Iudæi videntes ſe in anguſtia poſitos, & afflictos a Seſac orabant Dominum continue, vt liberaret eos de manu Seſac, & quia Deus miſericors erat putarent ſe fortaſſis exau-

exaudiendos, & ſic cum veniret Seſac in Ieruſalem, fortaſſis reſiſterent ei confidentes ſe exaudiendos: & tamē non exaudirentur, & cum ad vltimum a Seſac caperentur, grauiter eos affligeret, quàm ſi ei ſe traderent ſine bello. Vt ergo ſcirent Iudæi quō ſe haberēt cōtra Seſac, & nō repugnarēt ei fruſtra, & nō affligerētur poſtea grauius: cōueniens fuit, ꝙ Deus mitteret eis prophetam, & tūc factū eſt ſic, ꝙ cognito Iudæi, ꝙ tradēdi eſſent in manus Seſac ſententia Dei, noluerunt reſiſtere ei: ſed tradiderunt vrbem ſinè bello, & ſic clementius ſe habuit ad eos. Et quia Deus volebat, quod Iudæi non paterētur maiora mala, & iſtud eſſe nō poterat, ſi non reuelaret Deus eis iſtud per prophetam: ideo conueniens fuit, quod per prophetam admonerentur de voluntate Dei circa hoc. Secundo, quia Deus non exauditurus erat Iudæos nunc clamantes ad ſe: quia ſic determinauerat, & quia Iudæi neſciebant iſtud cum poſtea experimento probarent, ꝙ Deus non exaudiebat eos inſtanter clamantes, putarent ꝙ fortaſſis iſtud erat, quia non poterat Deus liberare ipſos de tanta multitudine exercitus, vel quia omnino abieciſſet populum ſuum, & vtrumque erat ad deſperationem Iudæorum. Declarauit autem Dominus per prophetam, ꝙ non exauditurus erat eos: non quidem quaſi non poſſet, ſed quia volebat eis retribuere pro malo qđ fecerant, cum ait: vos reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac: & ſic non deſperarent omnino, vel ſaltē cognoſcerent Deum ſuum non omiſiſſe iſtud ex impotentia. Tertio, quia ſi nunc Iudæi afflicti fuiſſent à Seſac, & Deus non locutus fuiſſet eis per prophetam, non cognoſcerēt cauſam ſuæ afflictionis, & forte non putarent ſe iuſtè afflictos. Nunc autem loquente propheta cognouerunt ſe iuſte affligi, cum dictum eſt: vos reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac, & Iudæi dixerunt, iuſtus eſt Dominus. Quarto, quia ſi non diceretur aliquid Iudæis, neſcirent cauſam ſuæ afflictionis, & nō emendarent ſe in futurum. Nunc autem cum dictū eſt eis: vos reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac: cognouerunt ſe afflictos propter peccatum, & ſe in poſterum emendarent cauendo peccata, ne inciderent in ſimiles pœnas. Quinto fuit hoc ad oſtendendum, quod erat vtilius Iſraelitis colere Dominum, quam recedere à cultura eius. Nam colendo Dominum ſeruiebant ei ſoli. Si autem recederent à cultu eius cogerentur ſeruire regibus terræ, quorum ſeruitus erat difficilior: & ſic ſaltem propter vtilitatem eorum debebant Iudæi colere Dominum, & hoc ſignatum eſt cum dixit propheta Semeias, quod humiliati ſunt Iudæi, & dixit Deus, non ſtillabit furor meus ſuper Ieruſalem per manum Seſac. Veruntamen ſeruient ei, vt ſciant diſtantiam ſeruitutis meæ, & regni terrarum. Si autem non loqueretur propheta, neſcirent iſtud, nec inclinarētur tantum ad colendum Dominum, quod erat ſibi vtile: ideo fuit conueniens, quod propheta loqueretur. Sexto, & principaliter fuit hoc ad faciendum, nè Iudæi delerentur: nam Iudæi propter peccata ſua præterita merebantur deleri quaſi totaliter, & ſi non humiliati fuiſſent coram Domino deleuiſſet eos, vt patet in litera, ſcilicet, quia humiliati ſunt non diſperdam eos, daboque eis paululum auxilij, nec ſtillabit furor meus ſuper Ieruſalem per manū Seſac. Et iterum dicitur: veruntamē, quia humiliati ſunt, auerſa eſt ira Domini, nec deleti ſunt penitus. Iudæi tamen non fuiſſent humiliati, niſi audiuiſſent verba prophetæ: quod patet, quia quando dixit: vos reliquiſtis me, & ego dereliqui vos: dixerunt Iudæi: Iuſtus eſt Dominus, & in hoc humiliati ſunt. Nam poſtquam dixerunt iſta verba, dicitur, quod humiliati fuerunt: fuit ergo valde neceſſarium, vt Deus mitteret prophetam ad Roboam, & principes, vt diceret hęc.

Quomodo locutus eſt Deus Semeiæ.
Quæſtio VIII.

Quæritur vlterius, quomodo locutus eſt Deus nunc prophetæ Semeiæ, & an ſemel, vel plures facta fuerit locutio pro omnibus, quæ habentur hic. Dicendum, quòd poterat fieri, vt ſemel reuelaret Deus omnia
A iſta prophetæ: & tamen ipſe non proponeret omnia ſimul, ſed diuerſis vicibus, ſicut conueniebat rei, de qua agebatur: & ſic Deus reuelaret Semeiæ, quod diceret Roboam, & principibus, quòd Deus dereliquerat eos in manu Seſac, quia dereliquerant eum, & reuelaret etiā ei quid reſponſuri eſſent illi, & inſuper reuelaret quid replicare deberet, ſcilicet, quia humiliati ſunt, non diſperdam eos. Alio modo poteſt intelligi, ꝙ Deus à principio ſolum reuelaſſet prophetæ hoc, ſcilicet, vos dereliquiſtis me, & ego dereliqui vos in manu Seſac: & Semeias putaret, ꝙ ſic futurum erat, & ſic diceret Iudæis: quo audito illi humiliarentur, & dicerent: iuſtus eſt Dominus: quorum humilitatem reſpiciens Dominus iterū loqueretur prophetæ, dicens: quia humiliati ſunt non
B diſperdam eos, nec ſtillabit furor meus ſuper Ieruſalem per manum Seſac: veruntamen, vt ſciant diſtantiam ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarum ſeruient ei. Et tunc rurſus Iſraelitæ dolentes, humiliatique, quia Deus eos ſeruituti ſubijciebat, orauerunt, & tunc miſertus Deus rurſus auertit iram ſuam ab eis, & non deleti ſunt, nec ſeruierunt Seſac. Et iſtud etiam reuelauit Deus prophetæ tertia vice. Licèt vterque modus teneri poſſit: tamen magis tenendus eſt ſecundus modus, quia magis conſonat modo loquendi ſcripturæ. Sic enim fuit de Iſaia quando per eum Deus reuelauit Ezechiæ regi, qđ diſponeret domui ſuæ, quia moriturus erat, & tunc orauit lachrymans Ezechias, & cum recederet ab eo Iſaias, vix exierat mediam partem atrij, cum factus eſt rurſus ſermo Domini ad Iſaiam, vt denunciaret Ezechię, quòd
C audierat Deus lachrymas eius, & appoſuerat ei quindecim annos vitæ. 4. Reg. 20. & Iſaiæ 38. Ita etiam faciebat in alijs prophetis, quia ſæpe reuelabat eis aliqua, & poſtea per ipſos reuelabat contraria, vel remiſſiones malorum, quæ prius comminatus fuerat, ſicut fuit in Ioele, & in Iona, vt patet Ioel 2. & 3. & Iona 3. & 4.

Quis modus reuelationis factus ſit à Deo.
Quæſtio IX.

Quæritur vlterius, quis modus reuelationis fuerit, quo Deus vſus eſt ad Semeiam nunc. Dicendum, quod multi modi erant, quibus Deus poterat aliquid reuelare prophetæ, vt declaratum eſt præcedenti capitulo in quadam quæſtione. Vnus eſt, vt appareat An-
D gelus Domini habens humanam effigiem, & loquatur prophetæ reuelans ei occulta. Secundus modus eſt; vt non aſſumat effigiem humanam, ſed aliquod corpus, quòd tamen non appareat, & ſic audiatur vox loquentis, & nulla effigies videatur. Tertius modus eſt, vt in ſomnijs Deus immutet phantaſiam prophetæ nouas ſpecies creando, vel veteres ordinando modo nouo: ita quod faciat prophetam intelligere aliquid, quod prius non intelligebat, nec intelligere poterat. Quartus modus eſt per immutationem ſolam intellectus in vigilia, quæ eſt duplex àliquando cum ecſtaſi, & aliquando ſine ecſtaſi. Dicendum autem, quod ſi teneatur, quod omnia hæc reuelauit Deus vnica reuelatione ipſi Semeiæ, poterit poni quilibet iſtorum modorum reuelationis præter modum, qui fit in ecſtaſi, quia iſte non erat, ni-
E ſi ad magna reuelabilia, cum quibus non ſtabat manere animam intentam corpori quātum ad operationes ſuas. Non erat autem hic talis reuelatio, ſed fuit talis in Paulo, qui vidit arcana verba, quæ non licet homini loq. ſecundæ ad Corinth. 12. Si autem ponatur, quod iſta dicta ſunt in tribus reuelationibus, Dicendum, quod ſaltē aliqua eorum, ſcilicet, vltimæ factæ fuerunt per quartum modum, ſcilicet, per ſolam immutationem intellectus in vigilia. Patet hoc, quia mox, vt locutus eſt propheta regi, & principibus humiliati ſunt, & dixerunt: Iuſtus eſt Dominus, & illico Deus reuelauit prophetæ, ꝙ, quia humiliati fuerant, non ſtillaret furor eius ſuper Ieruſalem, nec diſperderet eos per manum Seſac. Ideo neceſſe erat, quod iſta reuelatio fieret in vigilia, ꝙ fiebat coram rege, & principibus, & non fieret per ap-

paritio-

F paritionem alicuius angeli in humana effigie: quia tunc iſte angelus appareret regi, & principibus, & audirent vocem eius, & tunc non magis reſponſio iſta fieret per Semeiam prophetam, quam per quemlibet aliorum, cũ omnes audirent vocem angeli. Item non fieret reuelatio, per ſolius vocis auditum, ſine effigie apparente, quia etiam ſic omnes aſtantes audirent vocem, & eſſent prophetæ per hoc, ſicut ipſe Semeias. Ideo, vt ponatur reuelationem ſoli Semeiæ factam, & tamen coram rege, & principibus factam, debet poni factam fuiſſe per immutationem intellectus in vigilia, ſiue ecſtaſi. Sic enim factum eſt in Elyſæo, quando coram tribus regibus prophetauit quarto Regum tertio: ſic etiam de Iſaia, quando nondum exierat dimidium atrij, & Deus dixit ei, ꝙ addiderat quindecim annos vitæ Ezechiæ, quia audiuerat lachrymas eius. G

An ſi non fuiſſent humiliati, Deus deleuiſſet regnum eorum. Quæſtio X.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod humiliati ſunt, non diſperdam eos, in quo innuitur quod ſi non humiliati fuiſſent Deus deleuiſſet pœnitus regnum Iuda: quomodo ſtat hoc, Nam videtur iſtud repugnare promiſſionibus Dei. Dixerat enim, quod ſemper maneret regnum in poſteritate Dauid, & dato quod peccarent filij eius, non auferret miſericordiam ſuam ab eis, & iſtud erat, quod nunquam auferret eis regnum, vt patet ſecundo Regum ſeptimo, & præcedenti libro decimoſeptimo capitulo: ſi tamen delerentur pœnitus Iudæi, non maneret poſteritas Dauid, quę regnaret, nec aliquis H ſuper quem regnaret: & ſic nimis videtur repugnare promiſſionibus. Aliquis dicet, quod intelligebatur iſta deletio ſecundum comminationem non ſecundum certam Dei ſententiam, & ſic mutabilis erat. Dicendum, quod non ſtat, quia iſtud poſſet intelligi, ſi Deus abſolute dixiſſet per prophetam, delebo eos per manũ Seſac. Quia tunc poterat credi, quod dicebatur comminatorie: & ſic erat mutabilis. Dicitur tamen, quia humiliati ſunt, non diſperdam eos: ergo intendebat delere eos, & deleuiſſet, ſi non humiliati fuiſſent. Dicendum ergo eſt, quod verũ eſt, quod ſi non humiliati fuiſſent deleuiſſet eos Deus, & tamen iſtud ſtat cum certiſſima promiſſione Dei de regno continuando in ſtirpe Dauid. Nam Deus, qui determinauerat, quod maneret regnum ſemper in ſtirpe I Dauid, determinauerat omnia media, per quę illuc ventura erat progenies Dauid, & quia ſi nunc non humiliarentur, Deus deleret Iudæos, & non maneret regnum in poſteris Dauid, ordinauit Deus taliter, quod dolerent, & humiliarentur nũc Iudæi. Ideo certiſſima manebat promiſſio de regno continuando. Et etiam certiſſimum erat, quod ſi nunc non humiliati fuiſſent, ꝙ deleti fuiſſent: & ob hoc procurauit Deus, vt humiliarentur taliter Iſraelitæ, & non delerentur: & ad hoc miſit ad eos Semeiam dicens: vos me dereliquiſtis, & ego dereliqui vos in manu Seſac: & tunc ipſi humiliati ſunt, & doluerunt dicentes: Iuſtus eſt Dominus, & Deus videns humilitatem eorum miſertus eſt, fecitque ꝙ non delerentur. Simile enim eſt in multis alijs in ſcriptura, & patet potiſſime circa iſtud regnum Dauid, & virorum de tribu Iudæ, quia in K Iacob benedictione filiorum ſuorum prædixerat, quod non auferretur ſceptrũ de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus eſt. Ex quo apparet, quod vſque ad tempus Meſſiæ ſemper manſuri erant principes, & reges in tribu Iuda: & tamen primo Regum decimotertio capitulo, dixit Samuel ad Saulem increpando, quia non expectauerat tempus ſacrificij in Galgala, ſcilicet, ſtulte egiſti, nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi: quod ſi non feciſſes, iam nunc præparaſſet Dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum. Sed nequaquam regnum tuum vltra conſurget: quæſiuit enim Dominus virum iuxta cor ſuum, & tamen manifeſtum eſt, quod ſi regnum Saulis confirmatum eſſet ſuper Iſrael in ſempiternum, non potuiſſet compleri prophetia de regno tribus Iuda, de qua ſceptrum non erat auferendum vſque ad tempus Meſſiæ. Dicendum tamen, quod vtraque prophetia eſt vera: nam Deus præuiderat, quod maneret ſemper principatus in tribu Iuda vſque ad Meſſiam. Gene. 49. ſicut poſtea factum eſt: erat etiam verum, quod ſi Saul non præuaricatus fuiſſet mandata Domini, quod regnum eius confirmaretur ſuper Iſrael in ſempiternum pro ipſo, & ſtirpe ſua: & tamen ſciebat Deus certiſſime, quod Saul præuaricaretur legem Dei, & quod non perpetuaretur regnum ſuum ſuper Iſrael, & ſic ſtaret certiſſimè prænunciatio de regno poſteritatis Dauid continuando. Per hunc modum ſoluuntur multæ contrarietates, quæ videntur inſurgere ex alijs prophetijs.

An ſeruierint Iſraelitæ regi Seſac. Quæſtio XI.

QVæritur vlterius, quomodo fuit verum hoc, quod dixit hic Deus, ſcilicet, verumtamen ſeruient ei, vt ſciant diſtãtiam ſeruitutis meæ, & regni terrarum. Nam non legitur, quod ſeruierint Iſraelitæ regi Seſac. Reſponderi poſſet ſecundum intẽtionem Nicolai, quod vere impleta fuit iſta prophetia: nam vult, quod ſolum manſerit vna ciuitas Roboam, ſcilicet, Ieruſalem, & omnes alias tenuerit Seſac, quia dicitur in litera confortatus eſt Roboam in Ieruſalem, & regnauit. Etiam dicitur ſupra quod Seſac cœpit omnes vrbes munitiſſimas Iuda quouſque venit in Ieruſalem: & ſic omnes vrbes præter Ieruſalem ſignatur quod accepit, & ſic tenuit illas in ſeruitutem. Dicendum, quod non ſtat, quia nulla ciuitas terræ Iuda manſit ſubiecta regi Seſac. Nam non apparet, quomodo poſtea fuerint liberatæ: & tamen reges ſequentes tenuerunt omnes ciuitates Iuda in poteſtate ſua: ideo non eſt dicendum, quod nunc ſubiectæ fuerint ciuitates iſtæ regi Seſac: potiſſime, quia Herodotus hiſtoriographus, & Ioſephus 8. Antiquit. ſignant fuiſſe in pace totam terram Iuda mox, vt Seſac abſtulit theſauros de Ieruſalem, & quia non curauerit vltra de terra Iuda. Et ſic dicendum eſt, quod hoc modo non ſeruierit terra Iuda regi Seſac. Dici ergo poteſt dupliciter, vno modo, quod ſeruitus iſta, quam dixit Deus toleraturos viros Iuda, non fuerit, niſi quod Seſac introiuit ciuitates eorum ipſis non reſiſtentibus, & accepit de terra ipſorum de theſauris quantum voluerit, ac ſi ipſe eſſet vere Dominus terræ illius, & habitatorũ eius: & iſta ſeruitus erat grauior, quam ſeruitus Dei, cum Deus nihil auferret eis de bonis ſuis: ſed potius augeret bona ipſorum, quando ipſum colebant: & iſte rex in pauco tempore ſeruitutis ſuæ auferret eis omnia bona, quæ tenebant recondita à multis annis, & iſtam ſeruitutem ſubierunt Iſraelitæ: & tamen liberati ſunt ab ea per receſſum Seſac de terra Iuda: quia, cum ſemel receſſit de terra illa, nunquam poſtea rediJt illuc. Secundo modo poteſt intelligi, & forte melius, quod Deus ſeruitutem indixerit eis: & tamen poſtea non impoſuit illam, quia miſertus eſt illorum, ſcilicet, quod Deus à principio dixit Iudæis, quod derelinqueret eos in manu Seſac, quia ipſi eum dereliquerant. Et tamen reſpondit Rex, & Principes: iuſtus eſt Dominus, & humiliati ſunt. Cum autem vidiſſet Deus illos humiliatos, temperauit ſententiam dicens, quod non deleret eos: & tamen, quod ſeruirent regi Seſac, vt ſcirent differentiam ſeruitutis humanæ, & diuinæ. Et per hoc determinabat eos ſubijciendos Seſac in ſeruos: & ſic futurum erat, niſi Iſraelitæ poſtea ſe humiliaſſent: ſed adhuc humiliauerunt ſe, & Deus rurſus miſertus illorum reuocauit ſententiam de ſeruitute, & damnauit ſolum eos, vt Seſac auferret eis theſauros: & hoc ſignatur, cum dicitur in litera: Veruntamen, quia humiliati ſunt, auerſa eſt ab eis ira Domini: & ſic iſta ſeruitus licet comminata fuerit, nunquam fuit executioni tradita, quia temperata eſt ſententia, & iſte modus loquendi veriſimilior eſt, quam præcedens.

An

An Seſac tulerit theſauros. Quæſtio XII.

QVæritur vlterius, cùm dicatur hic, quód Seſac tulit theſauros domus Domini, & domus regis, quomodo hoc verum fuerit. Circa theſauros regis dicet aliquis, quód non fuerint nunc portati per regem Seſac, quia poſtea dedit theſauros iſtos Aſa nepos Roboam Benadad regi Syriæ, vt patet. 3. Reg. 15. & infra 16. & tñ ſi nunc fuiſſent portati per Seſac, non potuiſſent poſtea dari per Aſa regi Syriæ. Reſpondendum eſt, quód nunc Seſac portauit theſauros, qui erant in palatio regis in Aegyptum: & tamen poſtea potuit Aſa dare theſauros, qui erant in domo regis. Quia quilibet rex congregabat aliquos theſauros: & nunc Roboam habebat theſauros, quos congregauerat Salomon, & illos tranſtulit in Aegyptum ipſe Seſac. Poſtea autem Roboam congregauit theſauros tempore ſuo: etiam congregauit Abia filius eius, & Aſa nepos ſuus congregauit etiam vſque ad tempus, quo fuit bellum inter Aſa regem Iuda, & Baaſa regem Iſrael. Nam tunc Aſa dedit omnes theſauros domus regis ipſi Benadad regi Syriæ, vt cogeret recedere Baaſa ab eo. Aliter poteſt dici, quód licet dicatur, quód abſtulit theſauros domus regis: tamen aliquam partem eorum reliquit, & illam partem dedit tunc Aſa ipſi Benadad. Et ſi obijciatur, quia dicitur hic in litera, quod Seſac omnia ſecum tulit. Dicendum, quod omnis & alij termini diſtributiui, non ponuntur in ſcriptura in virtibus diſtributiuorum: ſed ponuntur pro multis: & ſic omnia ſecum tulit, id eſt, magnam partem, & adhuc reſiduũ fuit aliquid, quod poſtea Aſa potuerit dare Benadad regi Syriæ, & iſta eſt veritas, vt patet. 3. Reg. 15. c. Tollens itaque Aſa omne aurum, & argentum, quod remanſerat in theſauris domus Domini, & theſauris domus regiæ miſit ad Benadad. Verum eſt etiam, quod ſupra dicebatur, quod licèt tempore vnius regis auferrentur omnia, q̃ erant in theſauris regis, alius rex congregabat theſaurũ, & poterát dari ille theſaurus. Na multi reges fuerũt, de quibus dicitur, quod dederunt oẽ aurum, & argentum, quod erat in theſauris domus regis, vt patet de Ezech. 4. Reg. 18. Patet etiam de rege Ioachim 4. Regum 24. Idem de rege Achaz eod. lib. 16. cap. & infra 28. hoc autem non erat poſſibile, niſi quia ſępe congregabatur theſaurus in domo regis, & ſæpe poterat dari, vel auferri totus theſaurus, qui ibi erat.

Quomodo Seſac potuit auferre theſauros illos. Quæſtio XIII.

QVæritur vlterius, circa theſauros domus Domini, quomodo poteſt ſtare, ꝙ Seſac potuit auferre theſauros illos. Nam ſi abſtuliſſet illos, non manſiſſent aliqua vaſa aurea, nec argentea in templo Domini ad miniſtrandum, & tamen falſum eſt: quia ſemper durauit miniſtratio in domo Domini. Reſpondendum, ꝙ ſæpe dicitur de theſauris domus Domini, ꝙ ablati ſunt. Nam quandocunque aliquis rex dabat theſaurum ſuũ, dabat etiam theſauros domus Domini. Nam de Aſa dicitur, ꝙ dedit regi Benadab omne aurum, & argentum, quod erat in theſauris domus Domini 3. Regum 15. Idẽ dicitur de Ezechia. 4. Regum 18. & de Achaz. 4. Regum 16. etiam tempore regis Ioachim factum eſt ſic. eod. lib. 24. cap. Aliquis ergo dicet, ꝙ fiebat de theſauris domus Domini, ſicut de theſauris regis, ſ. ꝙ licet ſemel omnia, quæ erant in theſauris domus Domini darentur: poſtea rurſum reges, & populus donabant multa ad vſum templi, & efficiebantur noui theſauri, & illi poterant iterum dari, & ſic continue fiebant. Dicendum tamen, quod hoc non ſtat: quia hoc modo theſaurus, qui primò in templo reconditus eſt, non manſiſſet niſi tempore regis Roboa, & ille erat theſaurus, quem Salomon conſtituit. Nã ipſe fecit omnia vaſa aurea, argentea, & ænea in domo Domini, & tamen falſum eſt, quia vaſa aurea, & argentea, q̃ fecit Salomon, manſerunt in templo toto tempore regũ Iuda vſque ad deſolationem Ieruſalem. Nam tunc Nabuchodonoſor abſtulit omnia illa in Babylonem. 4. Re-

A gum 24. ergo non fuerunt ſublati theſauri domus Domini per Seſac, nec per alios reges: ſed aliquis dicet, quod Seſac tulit theſauros domus Domini, tamen non abſtulit omnes, ideo manſit quędam particula eorũ, & de illa potuit poſtea dari tempore aliorum regum. Sed dicẽdum, quod non ſtat, quia tempore Ioachim regis, quando venit Nabuchodonoſor in Ieruſalem, adhuc erant in templo omnia vaſa aurea, & argentea, quæ fecerat Salomõ, quia. 4. Regum 24. dicitur, quód Nabuchodonoſor tulit omnia vaſa aurea, quæ fecerat Salomon: ergo nulla abſtulerat Seſac, nec alij reges, & tamen de multis dicitur, quód dati fuerunt eis omnes theſauri, qui erant in domo Domini. Aliqui dicunt, quod Seſac tulit omnia vaſa argentea, quæ erant in domo Domini, & tamen nullum tulit de aureis. Sed dicendum, quód iſtud eſt ridiculum;
B quia Seſac abſtinuit à vaſis Domini propter reuerẽtiam miniſterij Domini. Nam dixerat Semeias, quód quia humiliati fuerant Iudæi, non ſtillaret ſuper eos furor Domini per manum Seſac: ſed daret eis paululum auxilij, & non diſperderet eos: vt patet hic in litera. Non ſolum ergo abſtineret à vaſis aureis, ſed etiam ab argẽteis, quia vtraque pertinebant ad miniſtrationem domus Domini. Item eſt magnum ridiculum hoc: quia ſi Seſac neglecta religione, & Deo, motus cupiditate acciperet vaſa aurea, quia erant maioris valoris: vel vtraque potius acciperet, quia erant maioris ponderis, & valoris, & tamen conſtat, quód non accepit aliquos de vaſis aureis: quia 4. Regum 24. dicitur, quod Nabuchodonoſor abſtulit de templo Domini omnia vaſa aurea, quæ fecerat Salomon: ergo nec etiam abſtulit aliqua argentea. Dicen-
C dum ergo, quod illud procedit ex æquiuocatione nominis. Nam in templo Domini erat multum aurum, & argentum, & erat dupliciter. Quia quoddam erat redactum in vaſa ad miniſtrandum, & aliud erat in maſſa: illud aurum, & argentum, quod erat in vaſis vocabatur vaſa, & non theſaurus: aurum autem, & argentum, quod erat in maſſa non redactum in vaſa vocabatur theſaurus. Et ratio huius eſt: quia theſaurus propriè vocatur repoſitio auri, ſcilicet vbi aurum, & argentum reponitur ad cuſtodiam, & non ad vſum. Et quia aurum, & argentum domus Domini quandio manebat in maſſa non erat ad vſum aliquem, ſed ſolum conſeruabatur: vocabatur theſaurus domus Domini. Vaſa autem erant ad miniſtrandum in cultu Domini: ideo non vocabantur the-
D ſaurus. Et ſic dicendum, quod Seſac quando fuerit in Ieruſalem, tulit omne aurum, & argentum, quod erat in domo regis, & omneq; aurum, & argentum, quod erat in theſauris domus Domini, & tamen non tulit aliqua vaſa, & illud fecit ex reuerentia quadam Dei. Nam in vaſis illis miniſtrabatur Deo, & noluit eum tantum offendere illa vaſa accipiendo: ſed accipiendo aurum, & argentũ, quod erat in maſſa, in domo Domini non putauit ſe offendere Deum ſic, quia non proficiebat ad aliquam miniſtrationem ſuam. Factum eſt autem hoc principaliter, quia Deus mouit cor ipſius Seſac, vt non acciperet theſauros, qui erant vaſa, vt non deficerent pro diuina miniſtratione, ſed omnia alia acciperet. Et iſto modo ſtat conuenienter, quod dicitur, ſcilicet quod tempore multorum regum ſublati fuerant theſauri templi: quia erat aurum, & argentum in maſſa, quod cum auferre-
E retur ſemel, offerebant poſtea reges, & populus munera, & colligebatur aurum, & argentum, & ponebatur in theſauris domus Domini, & illud inde poſtea auferebatur cogentibus neceſſitatibus regum: & rurſus aliud colligebatur: & ſic licèt ſępe auferretur theſaurus totus domus Dñi, ſemper adhuc manebat theſaurus. De vaſis autem domus Dñi nihil ablatum eſt: ideo omnia vaſa, quę Salomon fecit, & poſuit in tẽplo Domini, manſerũt ſemper ibi: nullusq; regũ illa inde abſtulit vſq; ad Nabuchodonoſor: qui illa portauit in Babylonẽ 4. Reg. 24. & manſerunt ibi quouſque completis ſeptuaginta annis captiuitatis Babylonicæ, Cyrus rex remiſit illa in Ieruſalem cũ Eſdra, & alijs Iudæis redeuntibus: vt patet 1. Eſdræ 1. Item patet iſta diſtinctio ſupra data de theſauris, & vaſis, ex eo quod habetur infra 36. capitu. ſ. vniuerſa vaſa

domus Domini, tam maiora, quàm minora, & omnes theſauros regis, & principum, & omnes theſauros templi tranſtulit in Babylonem. Ecce, ꝙ diſtinguuntur ibi vaſa a theſauris: quia nomine theſaurorum non intelliguntur aliqua vaſa, ſed ponuntur expreſsè omnia vaſa tam maiora, quam minora, & poſtea ponuntur theſauri, & de iſtis theſauris domus Domini, qui erant in maſſa, verum eſt, ꝙ nihil reliquerit nunc Seſac, quod non portauerit in Aegyptum. De theſauris autem domus regis, dicendum, ꝙ erant omne aurum, & argẽtum, & lapides precioſi, & alia iocalia precioſa, quæ congregauerat Salomon: quia nullus regum tempore ſuo, nec ante ipſum, nec poſt tam diues fuit; vt colligitur. 3. Reg. 3. ſup. 1. c. & iſtum finem habuerunt theſauri Salomonis, ſcilicet, ꝙ portati fuerunt in Aegyptum, & remanſit Roboam filius eius pauper, & poſtea omnes reges Iuda. Hoc enim eſt, ꝙ conquerebatur Salomon de miſeria conditionis humanæ, ſcilicet ꝙ ipſe laborabat congregando diuitias, & neſciebat an ille cui relicturus eſſet eas, eſſet ſapiens, vel ſtultus, qui eas diſperderet: vt patet Eccl. 2. Accidit autẽ ei, ꝙ cum eſſet virorum ſapientiſſimus, propter ſuam nequitiam dedit ei Deus hæredem inſipientem, qui prius ſtultitia ſua perdidit fere totum regnum reſpondendo inſipienter populo, ſup. 10. & 3. Reg. 12. Poſtea verò iniquitate ſua, quia ad Deum male ſe habuit, perdidit theſauros nimios, qui tranſlati ſunt in Aegyptum ad hoſtes ſuos. Vere nimium laborabat fruſtra Salomon congregando theſauros nimia ſollicitudine, & licèt ipſe hoc dixerit ſpeculatione veriſſima, peruertente tamen animum paſſione illud non benè conſiderauit.

Quomodo ſe habuit poſtquam ſubiecit Hebræos. Quæſtio XIV.

QVæritur vlterius, quomodo Seſac rex Aegypti cũ ſubieciſſet ſibi omnes Hebræos non occidit eos, vel ſaltem non rapuit omnia, quæ erant in theſauris terræ ipſorum, & tamen non fecit: nam non legitur accepiſſe niſi theſauros domus regiæ, & domus Domini, & tamen mirum eſt quomodo non acceperit vaſa aurea domus Domini, quę erant magni valoris, & magni ponderis. Reſpondebit aliquis, quod Seſac non accepit aliquid aliud in toto regno Iuda: nec occidit quemquam de Iſraelitis: quia ciuitates traditæ fuerunt ei ſine bello data fide, & pactis interpoſitis, & in illis pactis exprimeretur, ꝙ neminem occideret nec prædaretur, & ſic fecit. Dicendum, ꝙ hoc non ſtat. Primò, quia non eſt veriſimile, quod Seſac talia pacta interponeret cum Iudæis: quia tunc aduentus ſuus in terram Iuda nihil proficeret, & cogeretur expendere de ſuis toto tempore quo maneret in terra illa habens tantum exercitum. Secundò patet: quia dato ꝙ conueniret Seſac talia cum Hebræis, non ſeruaret ea. Nam ſic etiam dedit fidem, & pacta interpoſuit cum Roboam, vt aperirentur ſibi portæ Ieruſalem, & tamen cum ingreſſus eſt violauit fidem datam: vt ait Herodotus Alicarnaſeus, & Ioſeph. 8. Antiqui. Ita ergo violaret pacta conuenta cum alijs ciuitatibus, & occideret aliquos, & diriperet theſauros, & omnia quæ poſſidebant. Reſpondendum, ꝙ Seſac cum aſcendit in terram Iuda, intendebat prædari omnia, quæ inueniret: vt inde ditaretur ipſe, & diſtribueret tanto exercitui quem ſecum tulerat, & forte intendebat occidere Iudæos propter aliquam hoſtilitatem, quæ interciderat, vel ſaltem intendebat occidere illos, qui ſibi repugnarent ne caperet vrbes, & Deus mouebat eum ad delendum Iſraelitas. Quia tamen poſtea humiliati ſunt, mutauit Deus ſententiam, vt non deleret eos: ſed ſolum, vt premerentur quadam ſeruitute: & ſicut mutauit Deus ſententiam comminatoriam, ita mutauit animum Seſac, vt iam non deſideraret occidere aliquos Iſraelitas, ſed miſereretur eorum cum videret eos miſeros, ſcilicet, quia ſe ſine bello tribuebãt. Etiam cum potuiſſet Seſac accipere Iudæos in tributarios cum dimitteret eis vitam noluit tamen, quia clemẽtior illis fuit, & hoc nõ erat niſi quantum Deus animum eius mouebat. Nam deſideria noſtra ſunt in manu Dei, &

F mouebit nos ad deſiderandum, quodcunque voluerit: iuxta illud Prou. 21. c. ſcilicet. Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini, & quocunque voluerit vertet illud. De prędà autem dicendum, ꝙ ſatis eſt veriſimile, ꝙ aliquid prædaretur in ſingulis vrbibus quas acciperet: quia iſta eſt lex bellica, vel ꝙ permitteret habitatores egredi vrbes cum omnibus, quæ poſſidebant, & ipſe retineret ſibi vrbes ad ponendum ibi alios incolas: & tamen non retinuit ſibi vrbes, quia receſſit de terra Iuda permittens in ea Iudęos, Ideo acciperet prædam de vrbibus: quia alias eſſet præda inutilis, & tamẽ ſcriptura nihil poſuit de eis, quæ accepit Seſac de alijs vrbibus: ſed ſolum illa, quæ accepit de Ieruſalem: quia iſta erant maiora. Cum autem quæritur, cum vaſa aurea, & argentea templi eſſent tanti valoris, & ponderis quomodo nõ
G accepit aliqua Seſac cum eſſent in poteſtate ſua illa accipere. Dicendum, ꝙ hoc fuit: quia Deus mouit cor ſuum ad non accipiendum in reuerentiam Dei Iſrael. Nam ſicut mouit eum ad non occidendum aliquem de Iſraelitis, cum tamen concepiſſet iuſtam iram contra eos: ita mouit ad non concupiſcendum vaſa miniſtrationis diuinæ: ſic etiam fuit de Pompeio Magno, qui tenens hoſtiliter vrbem Ieruſalem introiuit in templum, & in Sancta Sanctorum, & in loca theſaurorum, & tamen nihil de theſauris accepit: ſed ſolum conſiderauit loca templi; vt ait Ioſephus 14. Antiq.

An peccauit Seſac tollendo theſauros regios. Quæſtio XV.

H QVæritur vlterius, an peccauit Seſac tollendo theſauros domus regiæ. Reſpondendum, ꝙ non apparet veritas clarè: eo ꝙ non conſtat de cauſa belli an iuſta eſſet, & de pactis conuentis: nam ſi Seſac iuſtam cauſam bellandi haberet contra Roboam regem Iuda, licita erãt ſibi omnia contra eum vſque ad ſatisfactionem damnorum datorum, vel illatarum iniuriarum, & potiſſimè cũ Seſac nullum occideret de Iudæis inſcius: poterat ſatisfactionem capere in pecunia. Et quia rex peccauerat, & contra ipſum eſſet directius iuſta cauſa pugnandi quam contra alios, eo ꝙ propter ipſum eſſet cauſa pugnandi, poterat potius accipere ſatisfactionem de theſauris regis quam de bonis ſubditorum. Si autem cauſa pugnandi non erat iuſta, ſed ſolum motus fuerat Seſac ad pugnandum deſiderio rapiendi diuitias, non poterat iuſtè
I aliquid prædari: imò quidquid hoſtiliter ageret peccaret, & iniuriam inferret Iudæis in hoc. Sed adhuc dato, quod foueret iuſtum bellum, de quo dubium eſt poterat peccare Seſac accipiendo theſauros regis dupliciter. Primò ſi accipiebat vltra ſatisfactionem damnorum, & iniuriarum: nam iuſtum bellum eſt ad repetitionem ſatisfactionis damnorum, & iniuriarum. Expleta autem ſatisfactione non manet vlla cauſa pugnandi, & quidquid ſequitur tale habetur ac ſi eſſet bellum ſine cauſa, & tamẽ bellum ſine cauſa iniuſtum eſt. Ergo quidquid fit in bello vltra ſatisfactionem iniuriarũ, & damnorum iniuſtum eſt. Et ſic ſi acciperet Seſac de theſauris regis vltra ſatisfactionem ei debitam pro damnis, & iniurijs peccaret. Secundum erat ſi contra fidem datam, & pacta in-
K terpoſita ageret. Nam licèt contra hoſtem exiſtente bello iuſto, licet malũ quodcunq; agi, quod excogitari poſſit, & iuſtũ reputatur. Tamẽ veritas, & fides ei data, & pacta conuenta ſeruanda ſunt. Et ratio huius eſt: quia ſi fides interpoſita non ſeruetur, tolletur omnis cõicatio, & tamen inter hoſtes communicatio haberi debet, vt tractetur de pace, vel bello: ablata tamen fide impoſſibilis eſt communicatio. Ideo etiam hoſtibus ſeruanda eſt. Item hoc patet magis: quia cum aliqui ſint hoſtes inter ſe quilibet debet ab altero expectare, ꝙ eſt de conditione hoſtis, ſ. ꝙ mala ei inferat. Ideoque quęcunq; mala vnus alteri intulerit, non infert tanquam incauto, & inſperato, quod hoc ab hoſte debet expectare, & in omnibus illis debet hoſtis eſſet ſuſpectus de hoſte, in quibus inter eos ſecuritas non datur. Cum autem interponitur fides, vel ſecuritas inter eos quantum ad aliquid, illud ſeruandum eſt: quia

iam quantum ad illud non ſunt hoſtes. Etiam quia ſi data fide ſuper aliquo, hoſtis frangeret illam, eſſet ſecurus alius hoſtis quantum ad illud, & in hoc inſerretur ei malum tanquam incauto, & inſperato, quod iniuſtũ eſt, & tamen in hoc dicunt peccaſſe Seſac. Nam pacta interuenerunt inter Seſac & Roboam, ad hoc ꝙ Seſac reciperetur in Ieruſalem, & tamen dicit Herodotus Alicarnaſſeus, & Ioſephus 8. Antiquit. quod mox vt receptus eſt in vrbe, fidem datam violauit. Quidquid ergo raperet contra fidem datam, licet alias iuſtam cauſam rapiendi haberet, iniuſtum eſſet, & ſic teneri poſſet, quod Seſac peccauerit tollendo theſauros regis.

An peccauit Seſac tollendo theſauros templi. Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius, an peccauit Seſac accipiẽdo theſauros domus Domini. Aliquis dicet, ꝙ manifeſtum eſt, ꝙ peccauerit. Nam peccauit accipiendo theſauros regis: ergo a fortiori peccaret accipiendo theſauros Domini, qui ſacri erant. Reſpondendum, ꝙ ſi p̃ſupponatur, quod peccauerit Seſac accipiendo theſauros regis, ex eo quod erat bellum iniuſtum, ſ. quia ſine cauſa, vel quia vltra debitam ſatisfactionem, vel quia contra fidem datam agebatur, manifeſtum erat, quod peccaretur accipiẽdo theſauros domus Domini: & tamẽ quia non conſtat hoc omnino, non præſupponitur, quod theſauri regis ablati fuerunt iniuſte. Tunc manebit dubium de theſauris Domini. Dicunt tamen quidam, quod etiã ſi theſauri regis iuſte ablati fuiſſent, tamen theſauri Dñi auferrẽtur iniuſte. Primò, quia rex, & Iſraelitæ poterant C peccare, ita vt contra eos iuſtum bellum fieret, & caperentur bona ipſorum in ſatisfactionem delicti: & tamẽ Deus, vel templum Domini non poterat peccare, ita vt theſauri Domini poſſent iuſte auferri, & ſic auferendo illos peccatum eſſet. Secundo patet, quia Deo debetur maxima reuerentia, ideo propter reuerentiam non liceret tangi aliquam de rebus pertinentibus ad cultũ eius: ideo accipiendo theſauros peccatum erat. Tertiò patet, quia ea, quæ erant in templo Domini erant ſacra, cũ applicata, eſſent ſemel cultui diuino, & tamen ſacra conuerti ad vſus prophanos peccatum eſt. Quartò patet, quia ſic iudicatur nunc apud nos: nã dato, ꝙ aliquis rex bellum iuſtum gerat contra alium, & liceat ei occidere, & prædari in terra illius: tamen non licet prædari res D Eccleſiarum, & tenẽtur rapientes ad reſtitutionem quia contra Eccleſias nunquam bellum geritur. Reſpondendum, quod ſi Seſac iuſtum bellum foueret cõtra Roboã, & non dediſſet ei fidem de non rapiendo theſauros domus Domini, vel non eſſet iam ſatisfactum ei de iniuria, vel damno ſuſcepto, propter quod erat bellum, ꝙ iuſtè poterat Seſac rapere theſauros domus Domini. Et ratio huius eſt, quia Seſac nõ tenebatur ad aliquid Deo Iſrael? nam non putabat Seſac Deum Iſrael eſſe Deum verum, ſicuti erat, nec eum tenebat vt Deum ſuũ: ſed ſicut quẽlibet alium de dijs Gentium, & ob hoc bona templi reſpectu hoſtis non erant bona priuilegiata: quia non tenebatur ad honorem aliquem præſtandum Deo Iſrael, ſicut nec hoſti. Ideo ſi rex aliquis iuſte pugnat contra aliũ regem, non ſolum poteſt occupare bona talium Deorum E quales erant dij Gentium, & quales reputabantur apud eos. Nam Deus vnius gentis non erat Deus alterius, & non tenebatur gens vna Deo alterius gentis ad aliquid, ſicut nec hoſtes hoſti: Deus autẽ Iſrael Deus verus erat, cui omnes homines tenentur, & tamẽ ſub ea ratione, qua colebatur ab Iſraelitis, non magis conſtabat eum Deum verum quam Deum Sidoniorum, Ammonitarum, Moabitarum, vel Deos aliarum Gentium: & ob hoc Deus nõ obligauerat alias gentes ad cultum ſuum, et obſeruantiã legis ſuæ, niſi Iſraelitas, quia illis ſolis innotuerat, & oſtenderat eſſe Deum verum. Si autem omnibus gentibus voluiſſet ſe oſtendere eſſe Deum verum, omnes gẽtes obligaſſet ad legem ſuam: reputabatur ergo Deus Iſrael apud Gentiles, ſicut vnus de Gentilibus dijs, & non peccabant Gentiles, ſi non crederent Deum Iſrael A eſſe verum Deum. Nam licèt obligarentur omnes gẽtes credere aliquem, eſſe vnum verum Deum: tamen non obligabantur credere iſtũ eſſe Deum Iſrael potius quã Deum Ammonitarum: Ideo dato ꝙ ſe haberent ita irreuerenter Gentiles circa Deũ Iſrael, ſicut circa Deos Gentilium, non peccabant: dum tamen non conſtaret Deum Iſrael facere talia miracula, per quæ manifeſtaretur ipſum eſſe Deum ſolum. Nunc autem ſecus eſt: quia omnes homines obligantur Chriſtum credere eſſe verum Deum, & nullum alium. Ideo ſiquis erga eum irreuerenter ſe habuerit, peccat, cùm omnes eum colere teneãtur, cum ipſe dixerit: Prædicate Euangelium omni creaturę. qui crediderit, & baptizatus fuerit ſaluus erit: qui autẽ non crediderit condemnabitur. Sed Deus Iſraelitarum in veteri teſtamento non iuſſerat ſe coli ab omnibus, nec B prędicari legem ſuam per vniuerſum, ita ꝙ ab omnibus teneretur: & ſic licèt multi non ſeruarent legem, nec colerent eum, non peccarent: & ſic erat de Seſac: quia licèt non crederet Deum Iſrael eſſe verum Deum, nec haberet ſe ad eum reuerenter, non peccaret. Vnde poterat licitè theſauros templi eius tollere, ſi bellum iuſtum gereret contra Roboam regem Iuda. Sed obiicietur, ꝙ à rege Cæleſiriæ miſſus eſt Heliodorus ad tollendum pecuniã de templo Domini, ſed apparuit ei equus habens terribilem aſcenſorem, qui priores calces illiſit Heliodoro, & duo alii iuuenes apparuerunt cum illo flagellãtes Heliodorum, & non permiſerunt eum tollere quidquã de templo: ſed potius ſemiuiuũ reliquerũt. 2. Mach. 3. cap. Peccauit ergo ille volens accipere theſauros, qui erãt in templo: a fortiori autem peccaret Seſac accipiens theſauros templi Domini: quia illi theſauri, quos rapere volebat Heliodorus non erant ſacri, nec pertinentes ad templum: ſed erant ibi poſiti à priuatis perſonis, vt ſecurius cuſtodirentur: vt patet 2. Mach. 3. Iſti autem theſauri, quos rapuit Seſac, pertinebant ad templum, & magis peccaret iſte, quia tollebat rem ad Deum magis pertinentem. Dicendum, quod Heliodorus peccauit tollere pecunias, quæ erant in templo, etiam ſi non eſſent ſacrę. Et de Seſac non conſtat, an peccaret. Ratio differentiæ eſt, quia Heliodorus non habebat aliquam cauſam accipiendi pecuniam, quæ erat in templo, nec rex Cæleſyrię habebat aliquam cauſam iubendi, vt ſumeretur. Ideo licèt eſſet pecunia priuatorum peccaret, quia etiam ſi nõ eſſet in templo, ſed in loco quocunque prophano: dum tamen non haberet aliquam cauſam tollendi illam rex, D & tolleret, vel tolli iuberet, peccaret. Secus de Seſac, quia ille poterat fouere iuſtum bellum contra Roboam, & tunc vſque ad plenam ſatisfactionem de damnis, & iniuriis poterat accipere de quibuſcunque bonis repertis in regno eius vbicunque illa eſſent, & non referebat, ꝙ in templo, vel alibi eſſent: dum tamen non conſtaret illud templum eſſe veri Dei. Quod non conſtabat apud Seſac de Deo Iſrael: ſed putabatur, vt vnus alius de dijs Gentium. Ad primam rationem in contrarium dicendũ, quod licet templum Domini non poſſet peccare, nec Deus Iſrael: tamen poterat Seſac ſuſcipere de templo eius quæcunque bona vſque ad plenam ſatisfactionem ſuam ſi bellum iuſtum foueret. Namquandocunque aliquis rex iuſtum bellum fouet contra alterum: etiam ſi ſolus rex peccauerit, poteſt ſatisfactionem recipere de E bonis ſubditorũ illius, & de quibuſcunque bonis exiſtẽtibus in regno ſuo. Nam ex eo, ꝙ ſunt in regno, pertinere videntur ad eum, & quantum ad hoc bona ſua ſunt. Bona etiam templorum, licet ſint ipſius Dei, ſiue ſecũdum Gentiles erant ipſorum Deorũ: tamen pertinebant ad regem, & regnicolas inquantum erant in terra ſua, & non erant ad vſum aliarum gentiũ niſi illius, & quantum ad hoc illa etiã bona poterant tolli, niſi propter reuerentiã eius, cuius erat templum ceſſare deberet: quod non erat in propoſito, quia non tenebatur Seſac ad aliquid Deo Iſrael: quia nõ cognoſcebat Deum Iſrael eſſe verũ Deũ, nec tenebat eum, vt Deum ſuum. Ad ſecundum cum arguitur de reuerentia, reſponſum eſt ſupra, ſcilicet quod non tenebatur Seſac ad aliquam reuerentiã Deo Iſrael: eo ꝙ Deus Iſrael in veteri teſtõ non ſe oſtendebat omnibus

bus gentibus, vt Deũ verũ, nec ſe prædicari faciebat, vt F talem, nec dicebat legem ſuam ab omnibus gẽtibus obſeruandam: vnde nulla gens præter Hebræos obligabatur credere Deum Iſrael, vt Deum verum, nec reuereri eũ ſic: ideo, licet non reuerentur non peccabant, ſicut ſi non reuererentur aliquẽ de dijs gentiũ: niſi forte per manifeſta miracula cõſtitiſſet alicui, quòd Deus Iſrael erat Deus verus, & ipſe ſolus erat verus Deus, ſicut cognoſcebant interdũ aliqui Gentiles, & cõfitebantur: vt patet de Raab Iericho uirina, Ioſ. 2. & de Naaman Syro leproſo. 4. Regum 5. & de Achior Ammonita. Iudith 5. & ſic de multis alijs. Sed iſtud non erat cognitum omnibus: ideo poterant multi Gentiles habere ſe irreuerẽter ad Deum Iſrael, & ꝙ non peccarent. Ad tertium dicendum, quod quæcunq; ſunt in tẽplo alicuius idoli, ſunt conſecrata illi idolo, & quæ ſunt in templo Dei ſunt conſecrata Deo, G Cõſecratio tamen non ſortitur vigorem, niſi ex illo, cui facta eſt, & ſi ille cui facta eſt non eſt verus Deus, conſecratio ipſa nullius momenti eſt. Sic arguit Apoſtolus prima ad Cor. 8. probans, ꝙ liceat comedere de idolotithis, i. de conſecratis idolo, dummodo non ſit infirma mens comedentis, & ait, idolum nihil eſt, i. nullius momenti eſt ſicut putatur: quia putatur Deus, & non eſt: & ſic conſecratio facta illi nihil eſt. Licèt ergo comederet quis de conſecratis idolo, nullam offenſionem incurrebat, ita ꝙ quis acciperet res cõſecratas idolo cõuertẽdo eas in vſus prophanos ex ea parte, qua erant conſecratæ nihil oberat, nec cõmittebatur aliqua irreuerentia. Ita autem exiſtimabatur de Deo Iſrael apud plurimos Gentilium: quia non putabatur, vt vnicus verus Deus: ſed vt vnus alius de dijs Gentium. Et ſicut conſecrationes factæ H alijs dijs Gentilium non erant efficaces ad hoc, ꝙ nõ liceret conuertere res illis conſecratas in vſus prophanos: ita conſecratio facta Deo Iſrael reſpectu Gentiliũ non reputabatur tantæ efficaciæ, quin rem ei conſecratam liceret conuerti in quoſcunque vſus. Ad quartam rationem dicendum, ꝙ non eſt nunc ſic de bonis Eccleſiarum, ſicut erat quondam de bonis, quæ erant in templo Dei Iſrael: nam nunc, aut pugnabunt Chriſtiani cõtra Chriſtianos, aut infideles cõtra Chriſtianos. Sed primo modo non licet prædari aliquid de bonis Eccleſiarum: quia licèt ſint verè hoſtes quidam Chriſtiani aliorum, & habeant iuſtam cauſam pugnandi contra eos. Tamẽ ſciunt, ꝙ apud omnes ipſos Eccleſiæ ſunt conſecratæ nomini Chriſti, quem oẽs credũt verum Deum, & ſciunt bona Eccleſiarum eſſe bona Dei quantum ad proprietatem, & nullius I mortalium quantum ad dominium, & proprietatem. Si ergo acciperẽt bona Eccleſiarũ, ſcirẽt ſe offendere Deũ ſuũ, cuius templa violant, & cuius bona vſurpant: quantumcunq; ergo iuſtũ bellum foueant Chriſtiani contra Chriſtianos, nunq̃ licet tolli bona Eccleſiarum. Si autem pugnarent infideles contra Chriſticolas: et ſi foueãt bellum iuſtũ, non licet eis, vt auferant bona Eccleſiarũ. Nã licebit eis auferre bona Chriſtianorũ pro bello iuſto, & tamen non bona Eccleſiarum: quia ſunt bona Chriſti, qui eſt verus Deus. Et ſi dicas, ꝙ fideles hoc neſciũt: dicendum ꝙ licèt ignorent, iſta ignorantia eis nõ prodeſt: quia obligantur omnes homines cognoſcere Chriſtũ, vt verum Deum: cum ipſe iuſſerit prædicari Euangelium omni creaturæ, & baptizari omnes: Matth. 28. Ignorãtia K autem eius, quod quis obligatur ſcire, non excuſat: vt patet 3. Ethic. vbi ponitur, quod quædam ignorantia nõ prodeſt, alia autem ſic. Secus autem erat in veteri teſtamento, quia Deus Iſrael, licèt eſſet verus Deus, tamen apud Gentiles non reputabatur verus Deus. nec obligabantur eum reputare talem, quia ipſe non iuſſerat legem ſuam prædicari omnibus gentibus, ſicut legem Dei veri, nec voluit ſe manifeſtare, niſi Iſraelitis. Ideo aliæ gentes non obligabantur eum credere Deum verum, & ſic etiã ſi non reuererentur ei vt Deo vero, non peccarent: dum tamen non conſtaret eis alias per miracula illum ſolum eſſe verum Deum. Vnde potuit eſſe, quod Seſac non peccauerit accipiendo illos theſauros domus Domini.

Cur Seſac mortuus non eſt introeundo in ſanctuarium, Quæſtio. XVII.

QVæritur vlterius, an peccauerit Seſac introeũdo in ſanctuarium ad accipiendum theſauros domus Domini, & quomodo non mortuus eſt. Nam quandocunq; ingrediebantur laici ad loca in quibus ſoli ſacerdotes, & leuitæ miniſtrabant, vel tãgebant vaſa, aut res ſacras, moriebantur, & ſi leuitæ tangerent res pertinentes ad ſacerdotes, ſ. videntes vaſa ſacra nuda, vel tangẽtes ea, moriebantur Numeri 3. & 3 & 4. Si autem ſacerdotes minores introirent in Sancta Sanctorum quãdiu manebat ibi arca moriebantur: quia ad ſolum ſacerdotem magnum pertinebat illuc introire: Leuit. 6. & ad Hebræ. 9. & ſi ſacerdos magnus introiret in Sancta Sanctorum niſi ſemel G in anno, moreretur Leuit. 16. Ita ergo nunc cum Seſac eſſet Gentilis. & laicus, non liceret ei introire ad locũ theſaurorum Domini, & moreretur cum intraret. Aliquis dicet, ꝙ non erat neceſſe, ꝙ moreretur introeundo: nam ſi introiret in Sancta Sanctorum, moreretur; & tamen nõ introiuit in Sancta Sanctorum, vel ſaltem non eſt neceſſe, ꝙ dicamus illuc introiuiſſe. Nam theſauri nulli erãt in Sancta Sanctorum, ſed ſolum arca fœderis, & Cherubim de lignis oliuarum, vt colligitur 3. Regum 8. & ſupra 4. & 5. cap. Sed dicetur, quòd dato quòd non introiret in Sancta Sanctorum, moreretur. Nam introeundo in primam partem templi, vbi erant vaſa ſacra, ſcilicet candelabra, & menſa propoſitionis, & altare thymiamatis, eo quod introeundo illuc videret vaſa ſacra nuda, & quicunque videret illa, ſi non eſſet ſacerdos, etiam ſi le- H uita eſſet, moreretur; vt patet Nume. 4. Ideo Deus iubebat, quod nunquam illa viderent leuitæ nuda cum portanda eſſent, ſed prius inuoluerent illa ſacerdotes, & ſic traderẽt leuitis portanda. Cum ergo illuc intraret Seſac ad tollendum theſauros domus Domini, moreretur. Sed dicetur, quòd non oportebat, quòd intraret illuc Seſac: quia non portauit Seſac aliqua de vaſis templi, ſed ſolos theſauros, ſcilicet aurum, & argẽtum, quod erat in maſſa: vt declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione. Et tamen theſauri iſti non erant intra templum, ſed in Exedris in circuitu templi. Intra templum autem erant vaſa ſacra, de quibus nihil tulit Seſac, ideo non oportuit, quòd intraret in templum, vbi erat periculum mortis. Sed adhuc dicetur, quòd dato quod non introiret in templum, moreretur cum introiret in Exedras theſauro- I rum, quia ad illum locum non licebat alicui laico introire: quia in iſtis Exedris ſolum licebat manere leuitas cuſtodibus theſaurorum, & tamen Seſac erat laicus. Item (quod maius eſt) non ſolum non licebat iſti Seſac introire ad loca leuitarum, ſed etiam non licebat introire ad loca laicorum, quia Gentilis erat, & Gentiles non intrabant in atrium, in quo orabant Iſraelitæ laici: quod patet, quia pœna mortis erat, ſiquis introduceret aliquem Gentilem in templum, vt colligitur Act. 21. & increpat Deus valde Iſraelitas, quòd introducerent illuc Gentiles, dicens Ezechiæ 44. Sufficiant vobis ſcelera veſtra domus Iſrael, eo quòd introducitis filios alienos incircumciſos corde, & incircumciſos carne, vt ſint in domo mea, & polluant ſanctuarium meum. Et non ſolum intelligitur hoc de partibus ſecretis, ad quas introibant K ſacerdotes: ſed etiam de illis locis patentibus, ad quæ introibant laici. Nam Beatus Paulus non erat ſacerdos, nec leuita, cum eſſet de tribu Beniamin, ad Gal. primo cap. & introibat ipſe in ſanctuarium ad purificandum ſe ſecundum ritum Iudæorum, & cum putaretur introduxiſſe ſecum duos viros Gentiles, accuſatus eſt, & facta eſt ſeditio: nam volebant eum lapidare. Act. 21. Et tamen manifeſtum eſt, quòd non introiuiſſet in aliquem locum ſecretum pertinentem ad ſolos ſacerdotes, vel leuitas: quia tunc ipſe etiam accuſaretur ad mortem, vel occiſus fuiſſet a Domino, & tamen ſolum accuſabatur, quod introduxiſſet Gentiles in templum: ergo illicitum erat intrare Gentilibus ad loca illa, ad quę intrabant laici Iſraelitæ. Sed Seſac erat Gentilis Aegyptius: ergo non licebat ei intrare ad aliquam partẽ templi, alioquin

more-

moreretur. Reſpondendum, ꝙ non apparet ad quæ loca templi introiuit Seſac, & tamen dato ꝙ introiret ad loca multum ſecreta, vel etiam in Sancta Sanctorum, non peccaret, nec puniretur. Et patet, quia duo erant loca illicita laicis in templo principaliter, ſcilicet Sancta Sanctorum, vbi non intrabat niſi ſacerdos magnus. Et prima pars templi, ad quam non intrabant niſi ſacerdotes minores, vbi erant vaſa, & ad iſta duo loca ingreſſi fuerunt Gentiles impunè: de prima parte templi, vbi erant vaſa ſacra patet, quod illuc ingreſſus fuerit Nabuchodonoſor, vel viri ſui: quia abſtulit inde omnia vaſa aurea, & argentea, quæ fecerat Salomon, & erant in templo Domini. infra 36. & 4. Regum 24. Et iſta vaſa erant in prima parte templi, vt declaratum eſt ſupra 4. c. Et tamen nō mortuus eſt Nabuchodonoſor propter hoc, nec quiſquam de ſuis. De ingreſſu in Sancta Sanctorum patet, quia Pompeius Magnus, quando ſuperatis ſacerdotibus, & alijs Iudæis cepit templum; introiuit in Sancta Sanctorum, & in alia loca inadibilia templi: vt ait Ioſephus 8. Antiq. Et tamen ex hoc nihil læſus eſt. Sic etiam erat circa alias cęremonias ſimiles, quia præuaricatio earum in Iudæis induceret mortem, & in Gentibus nihil mali afferebat. Sic patet de arca Domini. Nam non licebat eam portare, nec tangere niſi leuitis, & ſi conarentur laici accedere ad eam, vel ad aliqua vaſa miniſterij, morerentur, vt colligitur Nume. 3. & 18. & tamen Philiſthini portauerunt arcam de terra Iſrael in terram ſuam. 1. Regum 5. & poſuerunt eam in templis idolorum, & poſtea reduxerunt eam ad terram Iſrael ipſimet, & tamen non lædebantur, portando eam. Et ſi obijcias, quòd percutiebantur Philiſthini plaga magna. 1. Regum 5. & 6. Dicendum, ꝙ non erat illa percuſſio, quia portabant, vel tangebant eam: quia quando Philiſthini eam tulerunt in terram ſuam, vel poſtea reduxerunt in terram Iſrael, non legitur quiſquam percuſſus, ſed percutiebantur quandiu eam detinebant in terra ſua, vt reducerent ipſam ad terram Iſrael. Et hoc patet, quia ex die illa, qua diuini, & ſacerdotes Philiſthinorum diffinierunt perferendam eſſe arcam in terram Iſrael, & obtulerunt ei munera, ſcilicet mures aureos, & anos aureos non legitur quiſquam percuſſus. 1. Reg. 6. c. Et ita erat circa omnia alia cęremonialia à Deo inſtituta in lege, ſiue concernerent reuerentiam de non tangendo vaſa, vel non introeundo in loca ſanctuarij, ſiue concernerent puritatem ipſorum viuentium ſub lege: Nam Iudæi ſi iſta præuaricarentur, occidebantur. Gentiles autem omnia præuaricantes nihil mali patiebantur. Et ratio huius eſt, quia iſtæ cęremoniæ non obligabant ad obſeruationem ſuam ſecundum naturam, ſed ſolum ex lege data: ideo ſolum obligabantur illi, qui tenebant legem illam, vel quibus data erat, & tamen non erat data lex niſi Iudæis. Gentiles autem non tenebant eam, ideo non obligabantur ad aliquam cęremoniarum iſtarum, & dato ꝙ præuaricarentur illas non peccabant. & ſic Seſac ad quęcunque locum introiret non peccaret. Sed ubi dicitur, ꝙ non liceret Gentilibus introire ad loca ſancta templi, & ꝙ punirentur illuc introeuntes: patet de Heliodoro, qui auſus eſt intrare ad tollendum pecunias de templo, qui cum illuc introiret, percuſſus eſt a Deo, & apparuit aſceſſor ſuper equum terribilem, qui ei priores calces eliſit, & duo iuuenes flagellantes ipſum. 2. Mach. 3. cap. Et tamen iſte Heliodorus erat Gentilis miſſus a rege Celeſyriæ ad tollendum pecunias illas. Dicendum, ꝙ Heliodorus non fuit a Deo percuſſus, quia introiuit, vel introire volebat in locum ſacrum: ſed quia tollere volebat inde pecuniam. Tollere autem pecuniam non debitam eſt contra ius naturale, ideo non puniebatur tunc Heliodorus pro tranſgreſſione alicuius cęremonię, vel ob ingreſſum loci ſacri, ſed quia delinquebat circa ea, quæ erant mala ſecundum iura naturalia. Interdum tamen Deus punit aliquos, qui valde in contemptum ſe habent circa iſta, quæ pertinebant ad cultum Dei. Sic fuit de Pompeio Magno, qui victis Iudæis introiuit in templum, & in Sancta Sanctorum, & cum vidiſſet omnia, quæ pertinebant ad cultum Dei Iſrael contempſit illa, & licet tunc non punitus fuerit, poſtea tamen ſemper fuit infę-

A lix in omnibus, quæ aggreſſus eſt vſquequo mortuus eſt, & dicit Lucas Tuden. quod merito iſtius contemptus mala multa ei venerint, & ſumit argumentum, quia ante hoc fuit fęlicisſimus, poſtea vero in magnas incidit calamitates.

An Seſac abſtulerit etiam lanceas. Quæſt. XVIII.

Quæritur vlterius, cùm haberet Salomon lanceas ducentas de auro, ſicut tulit Seſac ſcuta aurea, cur non abſtulit lanceas aureas: nam precioſiores duplo erāt lanceæ quàm ſcuta, quia lancea quælibet tegebatur ſexcentis ſiclis auri, & ſcutum quodlibet tegebatur trecentis ſiclis: vt patet ſupra 9. Reſpondendum, ꝙ Seſac abſtu-

B lit etiam lanceas, & tamen non fit hic mentio de lanceis, ſicut de ſcutis. Nam certum eſt, quòd Salomon habebat multa iocalia precioſiſſima, quæ omnia filio eius Roboā manſerunt, & illa tulit Seſac cum dicatur, ꝙ tulit omnia, quæ erant in theſauris regis, & tamen non fit mentio de illis nominatim, ita nec de lanceis fit mentio. Ratio huius eſt, quia ablatis ſcutis aureis loco eorum fecit Roboā alias æneas, & vtebatur eis ad illum finem, ad quem vtebatur aureis, & vt tangatur de iſta ſubrogatione ſcutorum æneorum, tangitur hic, & 3. Regum 14. de ſcutis aureis, ꝙ tulerit ea Seſac, & non tangitur de lanceis. Aliquis forte dicet, ꝙ non fit mentio de lanceis aureis: quia illas non abſtulit Seſac, & cum arguitur, quod abſtulit omnes theſauros regis. Dicendum, quòd abſtulit omnes the-

C ſauros patentes, quoſdam tamen occultauit Salomon, quos non potuit ferre Seſac. Nam Salomon ante mortem ſuam apud ſepulchrum ſuum fecit octo loculos, quos auro, & lapidibus precioſis repleuit, & magicè actum eſt: ita vt non liceat cuilibet illos, vel inuenire, vel ſi inuenerit poſſe inde quidquam eripere, & in ijs maximam theſaurorum ſuorum partem Salomon recondidit. Fuit autem vnus loculorum iſtorum apertus tempore Ioannis Hyrcani filij Symonis Machabæi, qui ſe in anguſtia videns aperuit loculum, & inde immenſam auri, & argenti maſſam protulit: alium autem aperuit Herodes Aſcalonita, de quo ditatus eſt, & tamen cum alios aperire vellet, nō valuit facto in ſe quodam terrore propter ea, quæ intus viſa ſunt: de quo Ioſephus 15. & 16. Antiq. In iſtis autem loculis fortaſſis recondidit Salomon

D lanceas aureas, & ſic non potuit illas ſecum ferre Seſac. Dicendum tamen, quòd hoc non ſtat, quia in loculis illis recondita ſunt illa, quæ ſolum pertinebant ad theſaurum, & non ad aliquem vſum, & tamen lanceæ aureæ erant ad vſum aliquem, ſcilicet ad oſtentationem gloriæ regni, ſicut & ſcuta aurea: ſed ſcuta aurea non fuerunt recondita in loculis, quia illa tulit Seſac poſt mortem Salomonis: ergo etiam non abſconderentur ibi lanceæ aureæ. Sed dicendum ſicut ſupra, ſcilicet, quòd non fit mentio de lanceis, ſicut de ſcutis: quia non ſubrogatum eſt aliquid loco lancearum, ſicut ſubrogatum eſt loco ſcutorum.

Quare non ſubrogatæ ſunt lanceæ æneæ: ſicut ſcuta. Quæſtio XIX.

E Quæritur vlterius, cum lanceæ factæ eſſent ad oſtentationem gloriæ regni, quare non ſubrogatæ ſunt lanceæ æneæ loco aurearum, ſicut ſubrogata ſunt ſcuta ænea loco aureorum. Pro quo ſciendum, quòd Roboam pauper effectus ablatis omnibus theſauris ſuis, nō potuit alia ſcuta aurea, nec argentea facere, ſed fecit de ære. Et hoc fuit, quia materia ænea poterat faciliter haberi ad faciendum iſta ſcuta; & etiam multo plura, quia magna copia illius erat. Secundò, quia aſſimilabatur iſta materia in colore ipſi auro eo, ꝙ fortaſſis erat iſtud æs Corinthum, quod eſt precioſiſſimum æs: quia compoſitum eſt ex auro argento, & ære. Sic enim accidit fieri in vrbe Corinthi cōflagrantibus quibuſdam templis, cum ſtatuæ aureæ, argenteæ, & æneæ cremarentur, omnia metalla in vnum locum tēpli confluxerūt, ibiq; mixtio quę-

dām facta eſt, & vocatur ſpecies illa metalli æs: quia maxima pars de ære eſt, & vocatur æs Corinthum, quia talis commixtio in Corintho caſu inuenta eſt: vt ait Paulus Oroſius libro de Ormeſta mundi. Et ſcuta facta de iſto ære Corintho fulgerent aliqualiter ſicut aurea, & imitaretur Roboam gloriam paternam, licèt non exæquaret. Dicendum autem, quòd voluit Roboam ſubrogare ſcuta ænea loco ſcutorum aureorum. Nam videretur magna diminutio ſtatus ſui, ſi hoc non faceret. Quia Salomon ſolitus erat, quòd quandocunque egrederetur de palatio ſuo, & iret in aliquem locum, & maximè in templum, portarentur coram eo iſta trecenta ſcuta. Roboam tenuit etiam hanc conſuetudinem; vt patet tertio Regum 14. & ſupra in litera. Quòd autem Roboam vſque ad quintum annum regni ſui tenuiſſet hanc conſuetudinem, & poſtea ablatis ſcutis aureis nihil tale coram ſe ferret, videretur carere omni gloria ſua. Ideo voluit vtcumque imitari priorem gloriam, & fecit ſcuta ænea de ære Corintho: lanceas autem non inſtaurauit, quia nõ videbantur pertinere ad iſtam miniſtrationem. Nam licet lanceæ eſſent ad oſtentationem diuitiarum, & gloriæ Salomonis: tamen non portabantur ſimul cum ſcutis, quia tūc tot eſſent lanceæ quot ſcuta. Sed falſum eſt, quia lanceæ erant ducentæ, & ſcuta erant trecenta ſupra 9. c. Ideo dicendum, quod lanceæ erant ad alium vſum minus neceſſarium, & ſic non curauit Roboam ſubrogare lanceas æneas loco lancearum aurearum, ſicut ſubrogauit ſcuta ænea pro ſcutis aureis.

Quadraginta autem, & vnius anni erat cum regnare cœpiſſet: & decem & ſeptem annis regnauit in Ieruſalem, vrbe quam elegit Dominus, vt confirmaret nomen ſuum ibi de cunctis tribubus Iſrael. Nomen autem matris eius Naama Ammanites. Fecitque malum, & non præparauit cor ſuum, vt quæreret Dominum. Opera verò Roboam prima, & nouiſſima ſcripta ſunt in libris Semeiæ Prophetæ, & Addo videntis: & diligenter expoſita. Pugnaueruntq; aduerſum ſe Roboam & Ieroboam cunctis diebus. Et dormiuit Roboam cum patribus ſuis, ſepultuſque eſt in ciuitate Dauid, & regnauit Abia filius eius pro eo.

Quadraginta. Hic ponitur geſtorum Roboam concluſio, & dicitur. *Quadraginta autem, & vnius anni erat cū regnare cœpiſſet.* Scilicet, Roboam erat iam prouectæ ætatis cum cœpit regnare, quia erat annorum quadraginta vnius. Sed de hoc quomodo ſtet, infra declarabitur in quæſtione. *Et decem & ſeptem annis regnauit in Ieruſalem.* Dicitur regnaſſe in Ieruſalem, quia ibi erat metropolis, & ſedes regni: ipſe tamen regnabat in toto Iuda, & Beniamin. Ex hoc patet, quod Roboam vixit ſolum quinquaginta & octo annis, ſcilicet quadraginta vno ante regnum, & decem & ſeptem in regno. *Vrbe quam elegit dominus, vt confirmaret nomen ſuum ibi de cunctis tribubus Iſrael.* Id eſt vrbe, quam elegit Dominus de cunctis tribubus Iſrael, ad confirmandum ibi nomen ſuum. Sic enim dixit Deus ſupra 6. quòd a die, qua eduxit populum ſuum de Aegypto non elegit aliquam ciuitatem de cunctis tribubus Iſrael, ſed elegit Ieruſalē, vt ſit nomen eius in ea, & dicitur vt confirmaret nomen ſuum ibi, i. vt ędificaretur ſibi templum ibi, in quo inuocaretur nomen ſuum. Et dicitur, vt confirmaret nomē ſuum, i. firmiter poneret. Nam in quibuſdam alijs vrbibus poſuerat nomen ſuum, ſ. in Silo prius, vbi fixum eſt tabernaculum a filiis Iſrael: Ioſue 18. & poſtea in Nobe 1. Regum 21. & 22. & poſtea in Gabaon, 3. Regum 3. & ſupra 1. Nam in iis vrbibus fuit tabernaculum Domini, & inuocatum eſt nomen eius, & tamen in nulla earum firmiter inuocatum eſt nomen Domini niſi in Ieruſalē: quia in alijs vrbibus ponebatur tabernaculum cum intentione, vt maneret ad tempus ibi; ideo non ædificatū fuit templum in aliqua illarum. In Ieruſalem autē manſurum erat templum Domini in æternum, & ob hoc inuocatum eſt nomē eius ibi firmiter, & templum ibi ędificatum eſt. *Nomenque matris eius Naama Ammanitis.* Id eſt, mater ſua erat de terra Ammonitarum, & illa

F erat filia regis Ammon: quia cum ipſe eſſet rex potēs tempore ſuo accipiebat in vxores multas filias regum vicinorum. Nam fuerunt ei ſeptingentæ vxores quaſi Reginæ, 3. Reg. 11. & licèt filia Pharaonis eſſet vxor dilectiſſima Salomoni, non habuit filium ex ea: ſed ex Naama Ammonitide. An verò peccauerit Salomon accipiēdo tales vxores de Gentilitate, declaratum eſt 3. Regum 11. in quadam quæſtione. *Fecitque malum.* Scilicet, colendo idola: nam malum, quod faciebant reges Iuda, & Iſrael idolatria erat, licet enim alia mala facerent nō reputabatur aliud malum: niſi idolatria, quia in comparatione huius, cætera mala erant tolerabilia. Sed de hoc infra dicetur in quæſtione. *Et non præparauit cor ſuum, vt quæreret Dominum.* Scilicet, non ſe diſpoſuit ad colendum Dominū, ſed magis inclinatus eſt ad idola, qui autem debet Deum colere, omnino debet idola fugere,

G ſicut dixit Samuel Iſraelitis. 1. Reg. 7. c. ſi in toto corde veſtro reuertimini ad Dominū: auferte de medio veſtri Deos alienos Baalim, & Aſtaroth, & præparate corda veſtra, & ſeruite ei ſoli, & eruet vos de manu Philiſthiim. *Opera verò Roboam prima, & nouiſſima.* Expleta hiſtoria Roboam remittitur hic ad alios libros, in quibus habentur plenius illa hiſtoria Roboā, & dicitur opera prima, & nouiſſima, ſcilicet omnia geſta Roboam plenè habentur in libris, de quibus dicitur hic: quia ibi continentur prima, & nouiſſima geſta, & per hoc ſubintelligitur, q̄ habētur omnia intermedia. *Scripta ſunt in libris Semeiæ prophetæ, & Addo videntis.* Iſte Semeias propheta fuit cōtemporaneus Roboam, & tempore eius fuit famoſior propheta inter omnes prophetas regni ſui. Ipſe. n. fuit, qui denunciauit Roboam, & viris Iuda, ne pugnarent contra decem tribus Iſrael, reducere volentes eas in vni-

H tatem regni, ſicut prius præcedenti cap. Ipſe etiam venit ad Roboam, & principes Iuda congregatos in Ieruſalē, quando Seſac inuaſerat terram Iuda, & dixit eis, quod traderentur in manu Seſac: vt patet ſupra in litera. Ille etiam ſuperuixit ipſi Roboam, & deſcripſit geſta temporis eius. Addo propheta fuit etiam contemporaneus Roboam, & deſcripſit geſta temporis eius. Sed non fuit tam famoſus, ſicut Semeias tempore Roboam. Ipſe etiam fuit contemporaneus Salomoni, & ſcripſit illius hiſtoriam ſupra 9. Ipſe quoque vidit multa contra Ieroboam regē Iſrael, quia Deus ei prænunciauit mala, & ſcripſit librū de viſione illa, & in illo libro interſeruit geſta Salomonis: vt patet ſupra 9. c. ſ. in viſione quoque Addo videntis contra Ieroboam filium Nabath. Iſte etiam Addo fuit

I poſterior Semeia. Nam poſt mortem Semeiæ erat adhuc ſuperſtes Addo; Vnde licet mortuus eſſet Semeias ſcripſit hiſtoriam Abiæ ipſe Addo; vt patet ſequenti c. & non ſcripſit eam Semeias, nec aliquis alius propheta. De iſto Addo putauerunt aliqui, quod eſſet ille propheta, qui venit de Iuda ad prænunciandum mala Ieroboam regi Iſrael, & tamen falſum eſt, vt probatum eſt ſupra in quadam quæſtione. *Et diligenter expoſita.* Scilicet in libris iſtorum duorum prophetarum diligenter fuerunt ſcripta geſta Roboam non omittendo aliquid. Hic autem non fuerunt ſcripta cum tanta diligentia, quia ſacra ſcriptura non deſcribit cum tanta diligentia geſta regum, ſicut ſcripſerant illi prophetæ hiſtoriographi: quare autem ſcriptura ſacra remittat ad libros iſtorum

K prophetarum, & quare non ſcripta fuerunt hic plenè illa geſta, ita vt non oporteret fieri remiſſionem aliquam, declaratum eſt ſupra 9. in fine in quibuſdam quæſtionibus. *Pugnauerunt aduerſum ſe Roboam, & Ieroboam cunctis diebus.* Erant illi hoſtes, quia Roboam videbatur perdidiſſe id, quod acquiſierat Ieroboam, & ob hoc inſurrexerunt inter eos perpetua bella, & tamen an ipſi iis peccauerint infra dicitur. *Et dormiuit Roboam cum patribus ſuis.* Scilicet, ſopore mortis, qui eſt ſopor æternus, quo cū quis ſemel dormit, nunquā euigilat vſque ad diē iudicij. Et vocatur mors ſopor per ſimilitudinem, quia dormientes ſicut & mortui nullam humanam operationem habent. Quia opera, quæ ſunt in dormientibus ſunt naturalia pertinentia ad vegetationem: ſic teſtatur Ariſtoteles, dicens in libro de ſomno, & vigilia, quod ſopor

eſt

eſt quies virtutum animalium cum intenſione naturalium. *Sepultuſque eſt in ciuitate Dauid.* Vocatur caſtrū montis Sion ciuitas Dauid: eo ꝙ ipſe cepit caſtrum illud de poteſtate Iebuſæorum, quando factus eſt rex ſuper totum Iſrael, & ad memoriam victoriæ, & gloriam nominis ſui vocauit caſtrum illud ciuitatem Dauid. 2. Reg. 5. & præcedenti lib. 11. cap. In caſtro illo erant ſepulchra regum: ideo dicuntur omnes reges Iuda ſepulti in ciuitate Dauid: *Et regnauit Abia filius eius pro eo.* Iſte Abia non erat primogenitus Roboam, ſed fuit valde dilectus ab eo, quia erat filius Maacha, quam dilexit Roboam ſuper omnes vxores ſuas, & concubinas, & propter amorem matris illectus fuit ad conſtituendum eum in regē. Etiam fuit Abia prudentior ſuper omnes fratres ſuos, & robuſtior corpore, & ex hoc aptior ad gubernandum regnum quam quilibet de fratribus. Ideo conſtituit eum Roboam in ducem ſuper fratres ſuos cum adhuc viueret, & nominauit eum in regem ſibi ſucceſſorem, vt patet præc. cap.

An verum ſit, quod Roboam eſſet tot annorum, cum cœpit regnare. Quæſtio XX.

QVæritur circa id, quod dictū eſt hic, ſcilicet ꝙ erat Roboam quadraginta vnius annorum, cum regnare cepiſſet, quomodo potuit eſſe hoc. Nam videtur, ꝙ nō poterat Salomon habere filiū tantæ ætatis, quando mortuus eſt: quod patet, quia quando Salomon mortuus eſt regnauit annis quadraginta, vt patet ſupra 9. & 3. Reg. 11. & filius ſuus erat annorum quadraginta vnius, quando cepit regnare, vt patet hic: & 3. Reg. 14. ergo oportebat, ꝙ Roboam gigneretur anno vno antequam Salomon inciperet regnare, & tamen Salomon cepit vxorem poſtquam factus eſt Rex aliquanto tempore: vt patet 3. Reg. 3. ſcilicet confirmatum eſt regnum in manu Salomonis, & affinitate coniunctus eſt regi Pharaoni Aegypti. Non potuit ergo habere filium tantæ ætatis, quem gigneret antequam inciperet regnare, & tamen 3. Reg. 3. dicitur de filia regis Aegypti, quam tunc cepit in vxorem poſtquam regnare cepit Roboam, tamen non erat filiæ Pharaonis filius: ſed Naama Ammanitidis: vt patet hic in litera, & 3. Reg. 14. & ſic potuit accipere eam in vxorem poſtquam cepit regnare, & confirmatumq́; eſt regnum eius. Sed obijcietur, ꝙ Salomon accepertit prius in vxorem filiam Pharaonis quam aliquam aliam, quia non fit mentio de aliqua alia, quam acceperit Salomon in vxorem ante iſtam. Ideo licèt Roboam fuerit filius alterius quam filiæ Pharaonis, illa fuit accepta in vxorem poſt filiam Pharaonis, & ſic non poſſet moriente Salomone tantæ ætatis eſſe Roboam filius eius. Reſponderi poteſt dupliciter, vno modo ꝙ Salomon accepertit filiam Pharaonis in vxorem in principio regni ſui: cœpit tamen regnare Salomon viuente Dauid: quia vnctus eſt eo viuente, & illud tempus, quo regnauit Salomon viuente Dauid, non computatur in regno Salomonis, ſed in regno Dauid. Mortuo autem Dauid cum cepertit regnare Salomon per ſe, tunc accepertit in vxorem filiam Pharaonis in primo anno regni ſui, & ſimul quaſi acceperit in vxorem Naama Ammanitidem matrem Roboam, & illa peperit ante finem eiuſdem anni Roboam, & tunc Salomon regnauit quaſi quadragintauno annis. Et tamen ſcriptura computat quadraginta ſolum, eo quòd iſti erant completi, & ſequens erat inchoatus, nec completus. In annis autem ætatis Roboam, quòd computauerit ſcriptura annos tam completos quam incompletos, & ſic computentur anni quadraginta vnius. Potiſſimè, quia in coronatione Roboam poteſt dici, quod fuerit aliquanta difficultas, vt patet præcedenti cap. & 3. Reg. 12. & poterat dici ſecundum quod a multis creditur, quod intercedit aliquanta dilatio à morte Salomonis vſque ad coronationem Roboam, ſcilicet trium, vel quatuor menſiū: & ſic compleret annos quadraginta vnum Roboam vſque ad tempus coronationis ſuæ: licèt non compleret illos vſque ad mortem Salomonis. Iſta autem circulatio, vt ſaluetur poſitio communis, ſcilicet ꝙ filia Pharaonis

A fuerit prima vxor Salomonis, & ꝙ Salomon non accepit aliquam vxorem antequam regnaret. Sed iſta præſuppoſitio non eſt neceſſaria, quia non patet ex ſacra ſcriptura. Secundò poteſt dici, ꝙ Salomon cepit filiam Pharaonis in vxorem poſtquam cepit regnare, & quod non fuerit filia Pharaonis prima vxor Salomonis, ſed quòd acceperit aliam vxorem, vel alias antequam regnare inciperet, viuente Dauid, & vna iſtarum fuit Naama Ammanitis mater Roboam, & ꝙ Roboam natus fuerit ante mortem Dauid, antequam Salomon regnare inciperet per vnum annum, & ſic poſſet Roboam eſſe annorum quadraginta vnius in morte Salomonis, & iſta eſt veritas. Nam etiam filia Pharaonis non fuit accepta in vxorem à Salomone mox vt factus eſt rex poſt mortem Dauid, ſed confirmato iam regno ſuo: vt patet 3. Regum 3. & tamen
B ante confirmationem regni Iſrael in manu Salomonis fluxerunt anni tres, vel quaſi: vt declaratum eſt eodem c. in quadam quæſtione: & ſic fortè per quinque annos ſuſcepta eſt Naama mater Roboam in vxorem à Salomone ante filiam Pharaonis. Sed obijcietur, quomodo fit mentio de filia Pharaonis, quòd illam acceperit in vxorem. 3. Regum 3. ante omnes alias. Nam de nulla aliâ facta fuerat mentio. Sic etiam. 3. Regum 11. vbi agitur de multis vxoribus Salomonis, & concubinis, prius ponitur filia Pharaonis quam aliqua alia. Item Can. 6. vbi fit mentio de vxoribus Salomonis, & concubinis, & adoleſcentulis ponitur vnica, quæ vocatur electa, & columba quaſi illa ſit vnica vxor, vel prima omnium, & iſta eſt filia Pharaonis, vt tenetur ab omnibus expoſitoribus. Reſpondendum, quod filia Pharaonis non fuit prima vxor Sa-
C lomonis tempore, ſed prior fuit dignitate: quia Salomon tenuit eam ſemper in maiori ſtatu quam omnes alias vxores, & concubinas, & ob hoc fit mentio de ea tanquam de prima in dignitate. Et hoc patet, quia cum Salomon haberet multas vxores, vt patet tertio Regum vndecimo, & Can. 6. nulli earum fecit domum per ſe, niſi filiæ Pharaonis, quam voluit habere vnam domum glorioſam, quæ vocaretur domus filiæ Pharaonis, vt patet tertio Regum ſeptimo, & nono, & ſupra octauo capitulo. Sed tunc magis dubitabitur, & dicetur quod hoc factum eſt: quia non videtur alia cauſa, niſi quia ipſa fuerit accepta in vxorem ante alias, & ex hoc quaſi ipſa ſola fuerit vxor. Dicendum tamen, quod non erat propter hoc, ſed fortè quia iſta erat cæteris pulchrior, & Salomon, qui erat valde vxorius affectus fuit ad eam potius
D quam ad cæteras, & honorabat eam nimis ex hoc. Vel dicendum, quod erat iſtud: quia iſta filia Pharaonis erat maioris ſtatus, quàm omnes aliæ vxores, quas acceperat Salomon, quia aliæ non erat filiæ regum, ſicut iſta: vel ſi aliquæ earum filiæ regum erant, patres earum erant reguli in comparatione ad patrem illius, qui erat rex Aegypti: & habebat regna latiſſima. Vel fortè, quia iſta dotata fuit abundantius, quam omnes aliæ vxores Salomonis. Nam Pharao rex Aegypti aſcendens de terra ſua pugnauit contra vrbem Gazer, excuſſitque eam, & cæpit: tradiditque in dotem filiæ ſuæ: tertio Regum nono.

Quare Roboam non præparauit cor ſuum ad Dominum? Quæſtio XXI.

E QVæritur vlterius circa Roboam, cum dicatur hic, quod non præparauit cor ſuum, vt ſequeretur Dominum, de quo tempore intelligitur iſtud, & cur factum eſt. Reſpondebit aliquis, quod intelligitur de tempore paruo antequam veniret Seſác cōtra terram Iſrael. Nam Roboam, & viri Iuda ſecuti ſunt Dominum tribus annis in principio regni præcedenti cap. Et in anno quarto tradiderunt ſe idolatriæ derelinquentes legem, & tunc in anno quinto iratus Dominus miſit Seſac regem Aegypti contra Iudæos, & tunc ipſi humiliati ſunt, & Dominus placatus eſt: auerſaque eſt ira eius, ſupra in litera: & ſic tunc effecti ſunt boni. Poſtea autem non legitur, ꝙ mali fuerunt. Ideo credendum uidetur eſſe hoc de illo tempore pauco, ſcilicet de quarto anno regni Roboam. Dicen-

dum, quod non intelligitur de illo tempore pauco, ſed F potius de tempore ſequenti: poſtquam receſſit Seſac de terra Iuda. Nam ſi ſolum fuiſſet Roboam malus, quando aſcendit Seſac vno anno, & poſtea ſemper fuiſſet bonus, non diceret ſcriptura, quod non præparauit cor ſuũ, vt ſ. quæreret Dominum: quia ſic mortuus fuiſſet in cultu Dei. Attendenda eſt laus, vel vituperium hominis à fine eius. Nam ſiquis dies ſuos laudabiliter in cultu Dei finierit, licet non vixerit ſemper ſic a pueritia ſua, laudatur tanquam iuſtus, & vocatur bonus abſolute, vel ſanctus: & ſiquis omnes dies ſuos in bono egerit, ad extremum autem in malo finiat, vocatur impius, & damnatus: & tamen dicitur hic de Roboam, quod non direxit, vel præparauit cor ſuum, vt ſequeretur Dominum: ergo in malo finiuit: quia alias non vituperaretur hic post mortem vituperatione abſoluta. Pro quo ſciẽdum, G quod de viro bono poteſt poſt mortem aliquod malum, quod fecit enarrari, & tamen non dicetur de eo abſolute, quod malum fecit: ſed quod tali tempore, & tale malum fecit, & quod conuerſus eſt ad Dominum, ita quod non finiatur narratio in malo: & tamen quandò de aliquo dicitur abſolute, quod malum fecit nihil aliud addendo, ſignum eſt, quod in malo finiuit. Ideo abſolutè malus dicitur. Et non obſtat, quod Roboam, & Iſraelitę humiliati fuerint, quando venit Seſac: quia iſta erat conditio Hebręorum, ſcilicet quod quando affligerentur conuerterentur ad Dominum: cum autem ceſſaret afflictio, ceſſabat conuerſio, & iterum redibant ad idola, quæ reliquerant. Multa autem mala facta ſunt in Iuda tempore Roboam, ſcilicet ędificauerunt ſibi aras, ſtatuas, & lucos ſuper omnem collem excelſum, & ſubter arborem frondoſam; effeminatos etiam, ideſt Sodomitas paſſiue H habuerunt in lupanaribus tanquam meretrices: vt patet 3. Regum 14. Iſta mala fuerunt inchoata quarto anno regni Roboam, & ceſſauerunt ad modicum veniẽte Seſac in terram Iuda: poſtea redierunt ad illa, & fortius quam prius in terra inualuerunt: quia iam quaſi impunè tranſibant. Et iſta fuit cauſa quare tempore Abię filii Roboam, fuerunt etiam illa vitia, ſcilicet quia venerant in magnam conſuetudinem in terram tempore patris ſui Roboam. Cum autem quæritur vnde prouenit hoc ipſi Roboam, ſ. quod ſequeretur ſic idola. Dicendum, quod fortaſſis venit ei ex conditione matris. Nam mater ſua fuit Ammonitis, & Ammonitæ erant idolatræ. Ita ergo poterat Roboam a matre ſua induci ad colendum Deos I alienos, & ad tenendum conſuetudinem Ammonitarũ. Et patet hoc ex ſimili. Nam magis poteſt filius trahi a matre ad aliquid per modum obedientiæ, quam vir ab vxore, & tamen Salomon, qui erat vir ſapientiſſimus illectus eſt ab vxoribus ſuis, vt faceret templa idolis, & coleret ea: vt patet tertio Regum 11. & 4. Regum 22. cap. à fortiori ergo Roboam filius Naama, poterat trahi a matre ſua idolatra, vt coleret Deos gentium, & teneret ritus Ammonitarum.

Item patet hoc, quia ſic fuit de Ochozia rege Iuda, filio Ioram, qui habuit matrem idolatram, ſcilicet Athaliam, & ipſa impulit eum ad colendum idola, vt patet infra vigeſimo ſecundo capitulo, ſcilicet. Sed ipſe ingreſſus eſt per viam domus Achab, mater enim eius impulit eum, vt impie ageret. Fecit igitur coram Domino, K ſicut domus Achab: ipſi enim fuerunt conſiliarii eius poſt mortem patris ſui in interitum eius: ita ergo mater huius Roboam, impelleret eum ad agendum impie. Quia cum quis eſt in aliquo errore, cupit vt omnes imitentur eum, vt ſic per aliorum imitationem, error ſuus honeſtetur: & quia ſi Roboam, & omnes de regno eius, contemptis idolis, ſequerentur Dominum, putaret Naama mater Roboam contemni, cum ipſa coleret idola, quæ alii, & potiſſime filius eius abhominabantur: vt ergo non videretur contemni ipſa, nec Deus ſuus, nec religio ſua, conaretur peruertere filium ſuum Roboam, vt ſequeretur mores Ammonitarum.

An pugnarunt Roboam, & Ieroboam tota vita ſua. Quæſtio XXII.

QVæritur vlterius, quomodo ſit verum, quod pugnauerunt Roboam & Ieroboam omnibus diebus vitæ ſuæ. Nam videtur, quod non poſſit ſtare: quia cum diuiſum fuiſſet regnum nouiter, parauit Roboam de Iuda, & Beniamin centum, & octoaginta millia virorum ad pugnandum contra Ieroboam, vt reducerẽtur decem tribus Iſrael, ad vnitatem regni, ſicut fuerant prius, & Deus miſit Semeiam prophetã, & vetuit hoc, nec fuit aliquod bellum, præcedenti cap. Ecce ergo, quod non fuit bellum omnibus diebus Roboam & Ieroboã, cum non fuerit tunc bellum. Dicendum, quod ceſſauit bellum illud pro tunc, & tamen poſtea fuerunt bella multa inter Roboam & Ieroboam, propter quæ diceretur durare bellum omnibus diebus eorum. Nam in ſcriptura non accipiuntur termini diſtributiui ſtrictè, ita quòd ſemper diſtribuãt terminum cõmunem cui adiũguntur, ad ſtandum pro omnibus ſuis ſuppoſitis: ſed ponitur omnibus pro multis: & ſic dicitur duraſſe pugna omnibus diebus vitæ Roboam, ideſt magno tempore vitæ eius. Vnde ſi circa finem vitæ Roboam inciperent bella inter Roboam & Ieroboam, & durarent vſque ad mortem Ieroboam, dicerentur duraſſe omnibus diebus Roboam. Sed tunc obiiceretur, quòd non ſit iſtud veriſimile: quia Deus iuſſerat Roboam, quòd non pugnaret contra Ieroboam: quomodo ergo pugnaret? Potiſſimè, quia quando Roboam conceperat maximam iram de decem tribubus, propter nouam diuiſionem regni, & habebat magnum apparatum ad pugnandum, ipſe Roboã H ceſſauit propter mandatum Domini. præcedenti capite a fortiori ergo poſtea, quando non haberet tantam cauſam pugnandi non pugnaret. Dicendum, quòd pugna longa fuit inter Roboam, & Ieroboam, quæ dicitur duraſſe omnibus diebus eorum: vt patet hic, & 3. Reg. 14. Et cũ dicitur, quod non erat veriſimile. Dicendum eſt, quòd veriſimile eſt, imo verum cum ſacra ſcriptura hoc teſtetur. Et cum dicitur, quod Deus vetuerat pugnam: dicendum quod hoc non obſtante poterant eſſe multæ occaſiones pugnandi, & fortaſſis ſine peccato pugnaretur, vt patebit ſequenti quæſtione.

An peccauerit pugnando. Quæſtio XXIII.

I QVæritur vlterius, an peccauerit Roboam pugnando contra Ieroboam. Aliquis dicet, quod ſic, quia Deus vetuit Roboam pugnare contra Ieroboam præcedenti capit. & tertio Regum decimo ſecundo, & hoc non obſtante pugnauit, & non ſolum pugnauit, ſed etiam longiſſimo tempore pugnauit, ſcilicet omnibus diebus vitæ ſuæ: vt dicitur hic. Et iſtud augmentat peccatum: quia tanto grauiora ſunt peccata, quanto diutius infœlicem animam detinent alligatam, vt patet de conſuet. capit. vltimo, & cauſa eſt: quia quãdo peccatum deducitur in conſuetudinem, ſæpe iteratur idem actus, & tamen quilibet actus peccati per ſe eſt culpabilis: ideo augebitur grauitas, ſicut addendo quantitatem ſuper aliam quantitatem eiuſdem generis. Secundò, quia quando peccatum aliquod fit ſolum K ſemel, videtur factum ex paſſione, quando autem ducitur in conſuetudinem, fit ex deliberatione, & habitu, & tamen peccata facta ex deliberatione, valde grauiora ſunt peccatis factis ex paſſione, ideo conſuetudo aggrauat. Tertio, quia quanto aliquis maiori tempore manet in peccato, tanto eſt maior inobedientia, quia toto tempore, quo eſt in peccato eſt inobediens, & inobedientia eſt peccatum grauiſſimum, quia nõ obedire eſt, ſicut idolatrare, vt patet primo Regum decimoquinto, & tamen creſcit valde inobedientia, & contumacia ſtante conſuetudine in peccato, quod non fit ſi peccatũ non veniat in conſuetudinem: ergo conſuetudo valde grauat peccatum. Ita in præſenti pugnare contra Ieroboam peccatum erat, quia contra præceptum Dei erat: ergo continuare diu in pugna iſta, grauiſſimum peccatum

tum eſſet. Reſponderi poteſt vno modo, quod verum eſt, quod peccauerit Roboam pugnando: nam non cogimur excuſare eum, cum fuerit vir malus, qui non præparauit cor ſuum, vt ſequeretur Dominum, ſicut dicitur hic: ideo etiam ſi dicamus eum peccaſſe, non eſt inconueniens. Secundo modo poteſt dici, quod non peccauerit Roboam, quia ſolum Deus vetuit pugnare Roboam contra Ieroboam, & tamē non vetuit, quod ſe defenderet Roboam, ſi pugnaret contra eum Ieroboam. Nunc autem dici poteſt, quod iſta bella mota fuerunt per Ieroboam, contra Roboam, quia forte deſiderabat capere adhuc duas tribus Iſrael, quæ reſiduæ erant, vt eſſet rex ſuper totum Iſrael, ideo Roboam iuſtiſſimé defenderet ſe contra Ieroboam, & pugnaret contra eum omni tempore ſuo. Tertio modo poteſt dici, quod Roboam mouit bellum iſtud contra Ieroboam, & tamen non peccauit; eo quod non pugnabat ad recuperandum decem tribus, quas perdiderat, ſed ad aliquod aliud, propter quod ſibi habebat iuſtam cauſam: Deus autem non vetuit Roboam abſolute pugnare contra Ieroboam, ſed ſolum vetuit pugnare contra eum ad reducēdum Iſrael in vnitatem priſtinam. Et patet, quia dicitur præcedenti capitulo, & tertio Regum 12. quod voluntate Dei facta fuerat iſta diuiſio: ideo quod non eſſet pugnandum ad reducendam vnitatem. Sed poterat pugnare nunc Roboam pro illa cauſa cōtra Ieroboam, & non pro vnitate regni, & ſic non peccaret. Quarto poſſet dici, quod forte pugnauit ad reducendum vnionem regni, & non obſtante illo mandato Dei poterat fortaſſis pugnare licite, quia illud mandatum Dei non ſe extendebat ad aliud tempus niſi pro tunc, ſcilicet, quia tunc erat diſpoſitus Roboam ad bellandum, & vetitus eſt bellare. Poſtea tamen non vetatur pugnare contra Ieroboam ſaltem ex illo mandato Dei. Sed iſta reſponſio non eſt tam ſolida, ſicut præcedentes. Quinto poteſt dici, quod iſta non fuerunt bella campalia inter Roboam, & Ieroboā, ſed fuerunt quidam inſultus, vel latrocinia, quæ conſueuerunt fieri in extremitatibus regnorum, eo quod hoſtes propter propinquitatem vicinum ſe mordent, & tunc non peccaret Roboam, quia forte non prouocabant viri Roboam, ſed viri de regno Ieroboam. Et dato, quod prouocarent viri Roboam, non erat iſtud interdictum per mandatum illud Dei, quia ibi ſolum vetabatur pugna ad reducendum decem tribus in vnitatem regni. Nunc autem ex multis aliis cauſis poterant bella oriri, quæ haberent ortum ex communicatione: potiſſime, quia erant vtrique hoſtes, ſed an peccarent non multum differt.

CAPITVLVM XIII.

ANno octauodecimo regis Ieroboam regnauit Abia ſuper Iudam. Tribus annis regnauit in Ieruſalem. Nomenque matris eius Michaia filia Vriel de Gabaa, & erat bellum inter Abia & Ieroboam.

Anno octauodecimo. In præcedentibus actu de regno Roboam, hic agitur de regno Abiæ, qui fuit ſucceſſor eius, & filius. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo ponitur Abiæ Genealogia. Secundo ipſius cum Ieroboam pugna habita, ibi. *Cumque iniſſet Abia.* Tertio Abiæ victoria ibi. *Reſpicienſque Iudas.* Quarto occulta pœna ibi. *Quem percuſſit dominus.* Et iſta diuiſio eſt ſecundum intentionem quorundam, qui volunt attribuere percuſſionem illam Dei Abiæ regi, ſed de hoc infra dicetur.

An iſta ſint continuata & immediata. Quaſt. I.

QVæritur Circa primum, an ea, quæ habentur hic, habeant continuum ordinem ad præcedentia, & an fuerint immediaté poſt illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod iſte eſt ordo continuus, quia præcedenti capitulo agebatur de rege Roboam: hic autem de rege Abia, & tamen Roboā A regnauit ante Abiam, cum fuerit pater eius. Ad ſecundum dicendum, quod iſta fuerunt mox poſt præcedentia. Nam dicitur præcedenti capitulo, de regno Roboā, hic autem dicitur de regno Abia, & tamē inter regnum Roboam, & Abiæ non fuit aliquod tempus mediu, ſed mox, vt mortuus eſt Roboam, conſtitutus eſt Abia in regem. Non enim fuit difficultas aliqua in conſtitutione eius, quia pater eius, Roboam, viuens, diffinierat Abiā debere regnare, & nominauerat eum in regem, & dum viueret ipſe fecerat eum ducem fratrum ſuorum. Ideo cum mortuus eſt Roboam mox omnes regnicolæ acceperunt Abiam in regem: potiſſimé, quia videbant eum vtilem gubernationi reipublicæ: eo quod fortior, & prudentior erat omnibus fratribus ſuis, vt patet ſupra 11. cap Circa primum dicitur. *Anno decimooctauo regis Ieroboam regnauit Abia ſuper Iudam.* Ideſt cepit regnare, B & dicitur ſuper Iudam, i. ſuper regnum Iuda. Non accipitur Iuda pro tribu, quia non ſolū regnabat ſuper tribū Iuda, ſed ēt ſuper tribum Beniamin, & dicitur, ꝙ regnauit anno decimooctauo Ieroboam, quia Roboam, & Ieroboam ceperunt regnare ſimul: vnus ſuper Iudam, & alius ſuper Iſrael, ſ. cum Roboam conſtituendus eſſet in regem ſuper totum Iſrael, ſicut pater ſuus Salomon fuerat, ꝓpter ſuam ſtultam reſponſionem non fuit conſtitutus, ſed ſcandalizatus fuit populus, & diuiſus, & tunc decē tribus conſtituerunt Ieroboam in regē, & duæ tribus reliquæ, conſtituerunt Roboam, & ſic eodē anno ceperūt regnare, & ſic qñ vnus compleret decimum ſ. primum annum regni ſui, ēt alius compleret annum decimum-C ſeptimum, & tñ Roboam regnauit annum ſeptimū decimum pertingens, vt patet præced. cap. ergo erat tunc annus decimus ſeptimus regni Ieroboam, & tñ Abias regnauit illico poſt mortem Roboam: ideo cæpit regnare anno decimooctauo regni Ieroboam, ſ. in principio eius, vel quaſi. *Tribus annis regnauit in Ieruſalem.* Iſte fuit rex fortiſſimus, & tñ pauco tempore regnauit, ſ. ſolum tribus annis, cuius cauſam multi putant eſſe, quia à Dño percuſſus eſt morte repentina propter aliqua peccata, de quo dicetur infra, & dr̄ regnaſſe in Ieruſalem, quia erat ibi ſedes regni, & tñ nō ſolum regnabat ſuper Ieruſalem, ſed ēt ſuper totam tribū Iuda, & Beniamin. Et non ponitur de iſto quot annorum erat, quando conſtitutus eſt in regem, ſicut dicitur de patre ſuo Roboam præcedenti capitulo, quod erat annorum quadragintaD vnius, qñ regnare cepit. *Nomenq; matris eius Michaia.* Non ſolum ponuntur nomina patrum in regibus Iuda, ſed etiam nomina matrum propter dignitatem ipſorū regum, vt infra dicetur in quadam quæſtione. *Filia Vriel de Gabaa.* ſcilicet, pater iſtius erat de vrbe Gabaa: eſt iſta Gabaa, de qua fuit oriundus Saul, primus rex Iſraelitarum: primo Regum 10. & eſt ciuitas iſta in ſorte Beniamin, Joſue decimo octauo. In hac ciuitate fuerunt viri peſſimi, qui noluerunt recipere Leuitam hoſpitio, & poſtea per noctem voluerunt eum viri vrbis ſodomitice cognoſcere, & coactus eſt ei vxorem ſuam dare, vt ſe redimeret ab improba petitione, quam viri Belial inaudita libidine tota nocte vexantes, occiderunt Iudic. 19. & propter hoc poſt ſurrexit bellum inter vndecim tribus, & tribum Beniamin volentem defendere viros E Gabaa: perieruntque omnes de tribu Beniamin, niſi ſexcenti viri, de quo Iudic. 20. & 21. capitulis. Sed de iſto Abia quomodo eſſet filius Michaia filiæ Vriel, cum ſupra vndecimo dicatur, quod Maacha mater Abiæ erat filia Abſalom, dicetur infra in quadam quæſtione. *Et erat bellum inter Abiam, & Ieroboam.* Scilicet, erat bellum continuum: nam toto tempore Roboam, fuerat bellum inter Roboam, & Ieroboam, vt patet præcedenti capitulo. Conſtituto autem Abia in regem, cōtinuatum eſt bellum, quod pater ſuus incohauerat, & potentius inchoatum eſt, quia Abia erat vir fortior animo quam Roboam pater ſuus. Nam ipſe comminans Iſraelitis, quod non putarent, quod bellum habebant cum patre ſuo Roboam ait: porro Roboam erat rudis, & corde pauido, vt patet infra in litera.

Quare non ponuntur hic geſta regum Iſrael. Quæſtio II.

QVæritur circa prædicta, cum in libris regum enarrentur hiſtoriæ regum Iuda, & regum Iſrael mixtim, ſicut fuerunt ſimul, & iſte liber eſt ſuppletiuus eorum, quæ omiſſa fuerant in libris regũ: vt patet per Hieronymum in Prologo Galeato, & in Epiſtola ad Paulinum capitulo ſeptimo. Quare non ponuntur etiam hic geſta regum Iſrael ad enarrandum ſupplementa hiſtoriarum, ſicut fit in hiſtoriis regum Iuda. Quidam reſpondent, quod non fuit neceſſe enarrari hiſtorias regum Iſrael hic, quia iſte liber eſt ſuppletiuus eorum, quæ in libris regum plene enarrata non ſunt. Et quia ibi non fuerunt plene enarratæ hiſtoriæ regum Iuda debuerunt hic repeti, & ſuppleri: hiſtoriæ autem regum Iſrael fuerunt plene enarratæ: ideo non oportuit, quod hic enarrarentur. Dicendum, quod non ſtat, quia hiſtoriæ etiam regum Iſrael non fuerunt plene enarratæ in libris regum, ſicut hiſtoriæ regum Iuda. Quod patet, quia ſicut in hiſtoriis regum Iuda, fit remiſſio in fine earum ad librum verborum dierum regum Iſrael: vt patet tertio Regum decimoquarto, & decimoquinto, & in multis locis, ita in fine hiſtoriarum regum Iſrael, fit remiſſio ad librum verborum dierum regum Iſrael, vt patet ibidem. Si tamen eſſent hiſtoriæ completæ, non fieret remiſſio dicendo: reliqua autem verborum talis, vel talis regis, ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iſrael. Aliter dicunt quidam, quod verum eſt, quod hiſtoriæ regum Iſrael etiam ſunt incompletæ, ſicut hiſtoriæ regum Iuda: & tamen non curauit hic Eſdras ponere aliquid de hiſtoriis, regum Iſrael, eo quod ille populus erat iam abiectus in æternum, & non pertinebat ad populum Dei. Nam quando ſcriptus fuit iſte liber per Eſdram, iam ducti fuerant Iſraelitæ in Aſſirios nunquam inde reuerſuri, vt conſtabat propheticis reuelationibus. Et ex hoc non pertinebat iam ille populus ad Deum: ideo non debebat in ſacra ſcriptura aliquid de illo deſcribi. De libro autem regum ſecus eſt, quia ſcriptus fuit ante tranſlationem Iſraelitarum in Aſſirios, & pertinebant tunc adhuc ad populum Dei: quia fuerant quondam pars populi Dei, & adhuc poterant conuerti ad eum, & eſſe rurſus populus Dei, ideo ibi debuit deſcribi regnum Iſrael, ſed non in libro iſto per Eſdram. Dicendum etiam, quod hoc non ſtat, quia ſicut iſte liber fuit ſcriptus per Eſdram poſt tranſlationem Iſraelitarum in Aſſirios. Ita etiam liber regũ poſt prædictam tranſlationem fuit ſcriptus: nam libri regum ſcripti fuerunt per Ieremiam, vt declaratum eſt in prologo Auctoris ſuper tertium regum, & tamen Ieremias fuit multo tempore poſt tranſlationem prædictam: quia ipſe cœpit ſub tempore Ioſiæ prophetare, vt patet Ierem. primo, & prophetauit vſque ad captiuitatem Babylonis, & fuit tempore captiuitatis ipſius. Nam ipſe captus eſt a Chaldæis, & quæſitũ eſt ab eo, an vellet ire in Babylonem, & noluit, ſed manſit in terra Iuda cum reliquiis Iuda, vt patet Ierem. quadrageſimo. Non ergo debuiſſet etiam Ieremias in libris regum deſcribere hiſtorias regum Iſrael, cum iam tranſlati eſſent in Aſſirios, & conſtaret eos nunquam redituros, nec eſſe iam populum Dei. Dicendum ergo eſt, quod fuit alia cauſa. Nã populus Iuda, & populus Iſrael fuerunt quondam vnus populus Dei, & vnum regnum ſub iudicib. & poſtea ſub omnibus regibus vſque ad tempora Roboam, quando facta eſt diuiſio regni. Poſtea tamen viri de regno Iuda pertinuerunt magis ad populum Dei, quã viri Iſrael, quia licet viri Iuda ſæpe inciderent in idolatriam, & derelinquerent Dominum, non tamen omnino derelinquebant: ſed rurſus redibant, cum haberent apud ſe ſacerdotes Domini, & templum, & fierent quotidie omnes cæremoniæ legis, viri autem Iſrael abiecerant Dominum, conſtituentes vitulos aureos in Deum, & expellentes ſacerdotes Domini de terra ſua, ſicut increpabat Abia rex, loquens contra Ieroboam, & Iſraelitas, vt patet infra in litera, ideo principalius pertinebat regnum Iuda ad populum Dei, quam regnum Iſrael. Et ob hoc debuit de vtroque hiſtoria deſcribi. Nam ſicut viri Iuda, inquantum manebant cum Domino, proſperabantur in rebus ſuis: ita viri Iſrael inquantum a Deo receſſerunt, in omnibus actibus ſuis infœlices erant, quouſque tranſlati ſunt de terra ſua in Aſſirios, nunquam redituri.

Et tamen ſicut pertinet ad iuſtitiam Dei, & gloriam ſuam benefacere cultoribus ſuis: ita pertinet ad iuſtitiam, & gloriam ſuam, punire delinquentes. Sicut dicitur Deuteron. vigeſimo octauo, ſcilicet. Et ſicut ante lætatus eſt Dominus ſuper vos bene vobis faciens, voſque multiplicans: ſic lætabitur Dominus ſuper vos, diſperdens vos, atque ſubuertens, ita vt auferamini de terra. Et tamen populus Iuda manſerat cum Deo, vel manebat aliquando, & ob hoc Deus benefaciebat ei. Sicut ergo ſcriptura ſacra debuit deſcribere bona, quæ Deus faciebat regno Iuda propter hoc: ita debuit deſcribere mala, quæ inflixit viris de regno Iſrael, quia eum dereliquerunt. Item viri regni Iſrael fuerunt quondam populus Dei, & data fuerat eis lex. Poſtea vero abiecerunt eam omnino a ſe, ideo rationabile valde erat, quod ſcriptura ſacra deſcriberet exitum huius populi: vt videatur quidquid mali eis intulerat pro tanto delicto, ne videantur talia delicta manere impunita. Dicendum tamen, quod principaliter agendum fuit de viris regni Iuda in ſcriptura, quam de viris regni Iſrael, quia principalius pertinent ad populum Dei. Sufficit ergo ſemel ſcribi hiſtorias regum Iſrael, quod factum eſt in libris regum. Sed non curauit Eſdras ſupplere, quod deerat de repetendo eas hic, repetiuit autem hiſtorias regum Iuda: quia de iſtis mentio principalior fieri debebat, quia pertinebant ad populum Dei, & in iis continuabatur populus Dei. Nam licet in Babylonem captiui ducti fuerint, inde reducti ſunt, & cœperunt eſſe populus Dei, ſicut prius, ideo diligentius de eis agendum erat. Et ſic ſolas hiſtorias regum Iuda ſuppleuit hic Eſdras.

Quare matres regum Iuda nominantur Iſrael autem non. Quæſtio III.

QVæritur vlterius, cum ponuntur hic hiſtoriæ regum Iuda, & in libris regum, quare matres ſingulorum regum Iuda nominantur, & tamen matres regum Iſrael nunquam nominantur. Nam licet in libris regum deſcribantur hiſtoriæ regum Iſrael nunquam ponuntur nomina matrum: immo (quod maius eſt) interdum non ponuntur nomina patrum. Reſpondendum, quod iſtud factum eſt propter differentiam dignitatis. Nam reges Iuda digniores fuerunt regibus Iſrael, tum quia iſti manſerunt in populo Dei: illi autem alienati ſunt, tum quia de regibus Iuda venturus erat Meſſias: de regibus autem Iſrael nequaquam. Ideo omnia, quæ pertinebant ad dignitatem aliquam, magis obſeruari debebant enarrando hiſtorias regum Iuda, quam regum Iſrael. Sed nominare patres, & matres regum, de quibus agitur, & extenſius eorum retexere geſta, pertinet ad quandam dignitatem, ideo debuerunt iſta potius obſeruari in regibus Iuda, quam in regibus Iſrael. Vnde enarrando hiſtorias regum Iuda, tam hic quam in libris regum, obſeruatum fuit in regibus Iuda, hoc, quod ſemper ponerentur nomina patris cuiuslibet regis, & matris ſuæ, licet matres non eſſent de progenie regia. Etiam de illis ponebantur hiſtoriæ diffuſiores, quam de regibus Iſrael, vt patet inquirendo continentiam tertii, & quarti regum. In regibus autem Iſrael nunquam deſcribuntur nomina matrum, vt patet inquirendo totum tertium, & quartum libros regum, niſi interdum ex aliquo myſterio fiat mentio de matre, eo quod mater fuit peſſima, & induxit filios ad peius, quam aliter ipſi facturi erant, & (quod magis eſt) interdum ſubticentur nomina patrum ipſorum regum Iſrael. Nam reges Iſrael omnes non fuerunt de eadem progenie deſcendentes, ſicut reges Iuda

omnes

omnes fuerunt deſcendentes à Dauid. Sed primi duo reges fuerunt Ieroboam, & filius eius Nadab tertio Regum 14. & 15. deinde fuerunt de alijs ſtirpibus, quia illi reges efficiebantur per violentiam, ſcilicet vnus rex inſidiabatur alteri, & occidebat eum, regnabatque pro eo, ſicut patet de multis tertio Regum 15. & quarto Regum nono, & decimo quinto. Et quando vnus rex occidebat alium, & regnabat pro eo, raro, vel nunquam ponitur nomen patris ipſius regis, qui ſic per violentiam regnabat. Factum eſt autem hoc, quia reges Iſrael non reputantur in ſacra ſcriptura magnæ dignitatis, nec enarratur de eis niſi ad malum. Reges autem Iuda reputantur digniores, & de illis enarrantur multa ad ipſorum laudes. Sicut de Dauid, Ezechia, & Ioſia, & in omnibus iis ponuntur nomina tam patrum quàm matrum.

Quare computatur tempus regum Iuda per tempus regum Iſrael. Quæſt. IV.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod anno decimo octauo Ieroboam regnauit Abia ſuper Iudam, quare computatur hic tempus regum Iuda per tempora regum Iſrael: quia ſic ponitur rex Iſrael tanquam menſura temporis regis, & tamen menſura eſt dignior, quàm res menſurata, & ſic ponentur reges Iſrael tanquam digniores regibus Iuda, quod eſt contra determinata præcedenti quæſtione. Reſpondendum, quod in hoc non attribuitur aliqua excellentia regibus iuda, vel regibus Iſrael. Sed iſte eſt modus ſcripturæ, ſcilicet, quod tempora regum Iuda computentur per tempora regum Iſrael, & tempora regum Iſrael computentur per tempora regum iuda. Sic etiam tertio Regum decimo quinto, dicitur, quod anno vigeſimo Ieroboam regnauit Aſa ſuper iuda: etiam Ioſaphat rex iuda regnauit ſuper iudã anno quarto Achab regis iſrael, vt patet tertio Regum vigeſimo ſecundo. Et ſic de omnibus alijs. Nam quandocunque de aliquo rege iuda dicendum eſt quod regnauerit, ponitur rex iſrael, qui erat tempore ſuo, vt patet ex toto proceſſu tertij, & quarti regum. Hoc autem durauit vſque ad regem Achaz, Ezechiam, qui cœpit regnare anno tertio Oſeæ regis Iſrael, vt patet quarto Regũ decimo octauo, & poſtea anno ſexto regni Ezechiæ, Oſeæ rex vltimus Iſraelitarum cum populo ſuo tranſlatus eſt in terram Medorum, & Perſarum per Salmanaſar regem Aſſyriorum quarto Regum 17. & 18. Reliqui autem reges Iuda, non potuerunt deſignari per reges iſrael, quantum ad exordia regnorum ſuorum, eo quod non erant iam aliqui reges iſrael. Sic etiam erat de regibus iſrael, quorum exordia regnorum computantur per tempora regum iuda, vt patet de Nadab ſecundo rege iſrael, de quo dicitur, quod regnauit anno ſecundo regis Aſa, tertio Regum quinto, de Baaſa dicitur, quod regnauit anno tertio Aſa regis iuda eodem capitulo. Et ſic de omnibus alijs regibus iſrael dicitur, quomodo cœperint regnare ſub tali, vel tali rege iuda, vt patet ex proceſſu tertij, & quarti regum vſque ad decimoſeptimum cap. vbi agitur de Oſeæ filio Ela, qui fuit vltimus rex iſrael. Ratio autem huius eſt vna, quia iſta duo regna, ſcilicet iuda, & iſrael ſunt correlatiua, quia fuerunt aliquando vnum regnum, & debet vnum cognoſci per alterum, ſicut in correlatiois neceſſe eſt in vtrorumq; diffinitionibus vtriſque vti, vt ait Ariſto. Secundum fuit ad certificandum magis tempora regum. Nam reges iuda, & iſrael habebant inter ſe, vt communiter quandam hoſtilitatem, & vt ſciretur quis rex, cum quo rege in inimicitias habuerit, & bellum fouerit, vel pacem egerit, ponuntur tempora regum iuda annotata per reges iſrael, & tempora regum iſrael annorata per reges iuda, & ſic ſciretur perfectè de quolibet rege iuda, vel iſrael ſub cuius regis tempore fuerit, & an habuerit duos, vel plures contemporaneos de regno contrario, ſicut fuit de Aſa rege iuda, qui habuit ſeptem reges iſrael ſibi contemporaneos, vt patet tertio Regum decimo quinto, & decimo ſexto, ſcilicet Ieroboam, Nadab, Baaſa, Ela, Zamri, Amri, Achab. Fuit ergo conueniens, quod computa-

A tentur tempora regum Iuda per reges iſrael, & tempora regum iſrael per reges iuda.

An mater Abiæ fuit Michaia. Quæſt. V.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod mater Abiæ fuit Michaia, quomodo poteſt ſtare, quia ſupra dicitur vndecimo, quod mater Abiæ fuit Maacha. Reſpondebit aliquis, quod iſte Abias, & ille non ſunt idem, ideo benè potuerunt habere diuerſas matres. Dicendum, quod non ſtat, quia ille fuit Abia filius Roboam, qui conſtitutus eſt rex iuda, vt ibi dicitur iſte autem fuit etiam Abia Roboam filius, qui regnauit in iuda: ideo neceſſe eſt, quod ſit idem Abia, & conſequẽter mater ſua, quæ ponitur hic, & ibi ſit eadem. Aliquis B dicet aliter, ſcilicet, quod verum eſt, quod Abia iſte & ille eſt idẽ, & tamen Michaia, quæ ponitur hic, & Maacha, quæ ponitur ſupra vndecimo, non eſt eadem, quod patet ex nomine patrum. Nam iſta Michaia dicitur filia Vriel de Gabaa, & illa dicitur filia Abſalom, quia tamen vnicus homo non poteſt habere niſi vnicam matrem, deberet dici vno de duobus modis. Vno modo, quod vna iſtarum erat mater Abiæ vera, & alia adoptiua. Alio modo, quod vna erat mater, & alia erat auia. Nam ſicut auus vocatur interdum pater, ita & auia vocabatur mater. Dicendum tamen, quod iſta non ſtant: de primo modo patet, quia in ſcriptura ſemper debemus vti termino, ſecundum ſuam ſignificationem primariam niſi cum neceſſitas cogat nos contraria ſentire. Et tamen iſte terminus mater eſt poſitus primariè ad ſi- C gnandum eam, quæ parit, & non eam, quæ adoptat. Ideo nunquam eſt accipiendus pro matre adoptiua niſi litera hoc exprimat, vel aliunde ad hoc cogamur, & tamen poteſt accipi pro matre vera, vt declarabitur, ideo non debet accipi pro matre adoptiua. Secundo patet, quia præſupponitur falſum. Nam in veteri teſtamento nulla erat mater adoptiua, licet nunc ſint multæ. Ratio huius eſt, quia adoptio fiebat ad tribuendum ius ſuccedendi, ſicut ſi eſſet filius legitimus, & tamen in veteri teſtamẽto nemo poterat ſuccedere matri, eo quod matres nihil habebant, ſed viri ſuccedebant vniuerſaliter, & licet in aliquo caſu mulier ſuccederet non ſtantibus liberis, tamen tunc ipſa non poterat conſtituere hæredem adoptiuum, ſed ille ſuccedebat, cui ſecundum legem competebat conſeruare nomen aui materni, vt declaratum D eſt Numeri vigeſimo ſeptimo capitulo. Secundum non ſtat, ſcilicet, quod vna iſtarum eſſet mater, & alia eſſet auia: nam non eſt recedendum à ſignificatione huius nominis mater, niſi propter neceſſitatem, & tamen iſte terminus ſignat eam, quæ immediatè genuit, ideo non eſt accipiendum pro auia, niſi non poſſet alio modo accipi, & tamen poteſt hic accipi pro matre vera, ideo non accipietur pro auia. Dicendum ergo, quod iſta Michaia, de qua habetur hic, fuit mater Abiæ, & illa Maacha, de qua ſupra vndecimo, fuit mater Abię, & ambæ ſunt eadem mulier, ſed eſt mutatio quædam in literis, nec eſt magna mutatio, quod dicatur Maacha, vel Michaia: ſic enim conſuetum eſt fieri mutationem in quibuſdam alijs locis in Hebræo. Nam aliquis vir aliquando vocatur Phalti, & aliquando Phaltiel, vt patet pri- E mo Regum 25. & ſecundo Regum tertio. Etiam idem locus vocatur Icramel, & Ieramel: primo Regum 27. & 30. Etiam eadem regio vocatur aliquando Geſſur, & aliquando Geſſuri, vt patet primo Regum 27. & ſecundo Regum tertio, & 14. Et ſic de plurimis, in quibus contingit variatio ex parte finis. Interdum etiam fit mutatio in principio dictionis detruncando aliquam particulã, vt ille, qui vocatur Aram Ruth quarto, & Matth. primo, vocatur Ram detracta prima litera, præcedenti libro capitulo ſecundo. Etiam aliquando fit alteratio in literis in medio dictionis, ſicut quod Caleb vocetur Calubi, ſicut patet præcedenti libro ſecundo capitulo, vbi vocatur aliquando Caleb, & aliquando Calubi. Vel poteſt eſſe, quod interdum idem homo, vel mulier habeat diuerſa nomina, & tamen in præſenti non dicimus, quod

Maacha,

Maacha, & Michaia ſunt duo nomina: ſed eſt idem F nomen alteratum mutatis quibuſdam literis: ſicut diximus in Caleb, & Calubi, & in Iſai, & Ieſſe. Nam pater Dauid vocatur aliquando Iſai, vt patet primo Regum decimoſexto, & decimoſeptimo. Et vocatur aliquando Ieſſe, vt patet Iſaiæ vndecimo, & Matth. primo, & ita dicendum eſt in iſto nomine Maacha, & Michaia, quod idem nomen eſt. Cum autem obiicitur, quod Michaia, & Maacha ſint filiæ duorum patrum declarabitur ſequenti quæſtione.

An Maacha eſſet filia Abſalom. Quæſt. VI.

QVæritur vlterius, cum dicatur ſupra vndecimo, quod Maacha mater Abiæ eſſet filia Abſalom, an G eſſet verum, quod eſſet filia Abſalom filii David.
1. ratio Aliquis dicet, quod ſic. Primo, quia vocatur ibi filia Abſalom abſolute, & ſic videtur intelligendum de illo Abſalom, qui erat famoſior, vel excellentior, &
2. ratio ille erat Abſalom filius Dauid. Secundo, quia iſti reges accipiebant fœminas de ſua progenie. Nam iſte Roboam pater Abiæ accepit in vxorem Mahalath filiam Ierimoth filii Dauid, & ſic erant patrueles ambo, ſcilicet filii duorum fratrum. Ita nunc acciperet Maacham filiam Abſalom, & eſſent patrueles ambo, quia Abſalom, & Salomon erant fratres, & Roboam, & Maacha eſ-
3. ratio ſent patrueles, & ſic conueniens erat, quod acciperet eam Roboam in vxorem. Tertio patet, quia conuenit nomen eius cum nomine matris Abſalom. Nam mater Abſalom vocabatur Maacha filia Tolmai regis Geſſur; H
4. ratio ſecundo Regum tertio, & præcedenti libro, capitulo tertio. Et ſic erat Maacha auia iſtius Maacha. Quarto videtur, quod iſta Maacha erat pulchra nimis, & ob hoc dilexit eam nimis Roboam, ſicut omnes vxores ſuas, & concubinas. ſupra vndecimo. Hoc autem conueniebat ſibi ex parte patris ſui Abſalom, qui erat pulcherrimus virorum. ſecundo Regum decimo quarto. Ideo conueniens eſt iſtam Maacha eſſe filiam Abſalom filii Dauid. Reſpondendum, quod non erat iſta Maacha filia Abſalom filii Dauid. Primo patet, quia iſte non vocatur Abſalom, ſed Abiſalom, vel Auiſalom: nam ſic habetur in Hebræo. ſupra vndecimo capitulo. Litera autem noſtra corrupta eſt, quia deficit ei vna litera, quod facile accidit imperitia librariorum: potiſſime, quia aliqui I inſipientes ſcriptores putantes literam corruptam eſſe, quæ haberet Abiſalom, cum nunquam talem dictionem vidiſſent, correxerunt: immo corruperunt Abſalom: quia iſtud nomen erat vſitatum pro filio Dauid. Ex ignorantia ergo procedit putari hunc eſſe Abſalom filium Dauid. Secundo patet, quia pater iſtius Maacha vocatur hic Vriel: ideo non poteſt dici, quod ſit Abſalom filius Dauid. Tertio, & efficacius patet, quia dicitur, quod erat filia Vriel de Gabaa, & tamen ſi eſſet filia Abſalom non poterat vocari de Gabaa. Nam Abſalom non erat de Gabaa: ſed potius erat de Ieruſalem, cum Dauid ſex haberet in Ieruſalem. Vel ſi conſideretur locus natiuitatis vocaretur de Hebron: quia Abſalom, & quinque alii primi filii Dauid nati ſunt ei in Hebron: vt patet ſecundo Regum tertio, & præcedenti libro tertio capitulo. Et tamen vocatur de Gabaa, ideo K non erat iſte Abſalom. Quarto patet, quia iſte pater Maacha erat de tribu Beniamin. Nam vocatur de Gabaa, & Gabaa in ſorte Beniamin erat, vt patet Ioſue decimooctauo capit. Abſalom tamen erat de tribu Iuda, cum eſſet filius Dauid. Ideo non erat Abſalom pater iſtius Maacha matris Abiæ. Sed dicendum, quod erat iſta Maacha filia cuiuſdam viri nomine Vriel de tribu Beniamin de vrbe Gabaa: eratque vir potens, & clarus in regno Iudæ: ideo Roboam accepit filiam eius in vxo-
Reſponſiones. rem inter cæteras vxores. Ad primam rationem in contrarium, quod licet vocaretur filia Abſalom abſolute non ſequebatur, quod eſſet filia Abſalom filii Dauid, quia licet cæteris paribus, quando ponitur aliquod nomen ſic ſine connotatione, debet intelligi de excellen-
F tiori, tamen interdum intelligitur non de excellentiori ſi ſcripturæ neceſſitas hoc exigat. Sic autem eſt in præſenti: vt patet de probationibus inductis, ideo non intelligitur de Abſalom filio Dauid. Tertio patet, & efficacius, quia iſta ratio fundatur ſuper falſo, ſcilicet, quod ille pater Maacha vocetur Abſalom, & tamen falſum eſt, quia non vocatur Abſalom, ſed Abiſalom, vt patet in litera Hebraica. Noſtra autem litera corrupta eſt per defectum vnius literæ, vt ſupra declaratum eſt. Ad ſecundum dicendum, quod iſta ratio non probat, quod *Ad 2.* factum fuerit, ſed quod fieri potuerit, vel quod conueniens fieri fuerit, quod Roboam acciperet in vxorem patruelem ſuam filiam Abſalom, & tamen cum conſtet, quod non fuerit illa, ſed alia, ratio iſta non agit. Ad tertium dicendum, quod debilis ratio eſt, *Ad 3.*
G ſcilicet conuenientia nominis ſui cum matre Abſalom: nam ex hoc non probatur efficaciter aliquid, licet ſit rationabile, quod vocentur poſteri nominibus prædeceſſorum. Ad quartam dicendum, quod iſtud non atteſtatur cognationem ſecundum certitudinem: nam interdum ex pulchris parentibus deformes filii oriuntur. *Ad 4.* Interdum autem ex deformibus pulchri: licet verum eſt, quod Abſalom filios habuit valde pulchros: vt patet ſecundo Regum decimo quarto. Non ergo militant iſtæ rationes ad probandum, quod Maacha fuerit filia Abſalom filii Dauid: immo præter ſupra poſitas, in contrarium eſt alia, ſcilicet, quod nullo modo fuerat iſta Maacha filia Abſalom: quia ſecundo Regum decimo quarto, dicitur, quod nati ſunt Abſalom filii tres, & filia vna eleganti forma nomine Thamar. Cum er-
H go diligenter ibi ſcribantur, tam filii, quam filiæ Abſalom, ſi Maacha fuiſſet filia Abſalom, non ſubticuiſſet illud ibi ſcriptura.

An Maacha ſit filia Abſalom, cum dicatur filia Vriel. Quæſt. VII.

QVæritur vlterius, dato quod iſta Maacha non eſſet filia Abſalom filii Dauid, ſed alicuius alterius, quomodo poteſt ſtare, quia ſupra vndecimo dicitur, quod erat filia Abſalom. Hic autem dicitur, quod erat filia Vriel. Reſponderi poteſt dupliciter, vno modo, quod Vriel, & Abſalom, ſiue Abiſalom ſunt nomina eiuſdem viri: interdum tamen idem vir nomina
I multa habet, ſicut Iacob vocatur Iacob, & Iſrael, & Eſau vocatur Seir, & Eſau, & Edom, & ſic de multis. Ita iſte poterat vocari Abſalom, & Vriel, & aliquando altero. Secundo modo poteſt dici, quod non ſunt nomina eiuſdem viri, ſed duorum, & vnus iſtorum erat pater Maacha, & alius auus eius, & tamen aui vocantur patres; ſicut patet Ruth quarto; cum dicitur; Natus eſt Noemi filius, id eſt nepos. Nam ille, de quo ibi dicitur, erat Obed filius Ruth, qui non erat filius Noemi, ſed nepos eius legalis. Nam reputabatur filius filii ſui Maalon, & natus eſt ex ſuſcitatione ſeminis, vt patet ibidem. Dicendum tamen, quod primus modus verior eſt, quia ille communior eſt in ſcriptura, ſcilicet, quod aliquis vir multis nominibus appelletur, & interdum vno modo, & interdum alio.

K *Cumque iniiſſet Abia certamen, & haberet belliciſſimos viros, & electorum quadraginta millia: Ieroboam instruxit è contra aciem octoginta millia virorum, qui, & ipſi electi erant, & ad bella fortiſſimi. Stetit ergo Abia ſuper montem Semeron, qui erat in Ephraim, & ait: Audi Ieroboam, & omnis Iſrael. Num ignoratis, quod Dominus Deus Iſrael dederit regnum Dauid ſuper Iſrael in ſempiternum, ipſi & filiis eius in pactum ſalis? Et ſurrexit Ieroboam filius Nabath ſeruus Salomonis filii Dauid, & rebellauit contra Dominum ſuum. Congregatique ſunt ad eum viri vaniſſimi, & filii Belial, & præualuerunt contra Roboam filium Salomonis; porro Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit reſiſtere eis.*

Cumque inijſſet. Hic ponitur ſecundum huius capit. ſcilicet inter Roboam & Ieroboam pugna habita, & dicitur, *Cumque iniſſet Abia certamen.* Scilicet, ipſe mouit bellum contra Ieroboam, & ex hoc patet, quod ipſe fuit prouocator. *Et haberet viros bellicoſiſſimos.* Viri Abiæ erant viri bellicoſi, quia habebat duas tribus in poteſtate ſua, ſcilicet Iudam, & Beniamin, & iſti erant bellicoſiores inter omnes tribus Iſrael: nam quælibet iſtarum pugnauit aliquando contra omnes alias vndecim tribus Iſrael, vt declaratum eſt ſuper vndecimo in quadam quæſtione. *Et electorum quadraginta millia.* Nō ponitur hic, &, copulatiue, ſed expoſitiue pro, idest, ſcilicet, quod iſti viri bellicoſiſſimi erant viri electi quadraginta millia. Nam nunc non exprimitur numerus virorum bellicoſiſſimorum, ſed ipſi viri electi ſunt bellicoſiſſimi, & ſatis conſonat, quia illi, qui erant electi erant bellicoſiſſimi. Nam ex hoc erant electi, quia excellentiores erant cæteris ad bellum. *Ieroboam instruxit contra aciem octoginta millium virorum*, erant in acie Ieroboam duplo plures quam in acie Abiæ, ſcilicet octoginta millia virorum, & multo plura habere poterat fortaſſis Ieroboam, quia Roboam habebat ſolū duas tribus, & Ieroboam habebat decem. *Qui & ipſi electi erant ad bella fortiſſimi.* Scilicet, etiam illi erant electi, quaſi dicat, ſicut viri, quos habebat Roboam erant electi ita & viri Ieroboam erant electi, Etiam erant ad bella fortiſſimi, quia forte erant iuuenes, & ad hoc mente, & corpore apti. Quamquam tamen iſti dicuntur excellentiſſimi, ſcilicet fortiſſimi, non eſt intelligendum, quod accipiatur hic ſuperlatiuus proprie. Nam tunc non conueniret omnibus iis, ſed raris, quia quod per excellentiam dicitur vni ſoli conuenit. Dato tamen, quod accipiatur fortiſſimus pro valde forti, adhuc non eſt verum, quod omnes iſti eſſent fortiſſimi, quia non eſt excellentia aliqua, quæ in omnibus reperitur. Sed dicendum, quod eſt modus loquendi ſcripturæ, quæ vocat fortiſſimum eum, qui aliqualiter fortis eſt, idest ex ætate diſpoſitus eſt ad robur corporale, dato quod non ſit realiter fortis: ſic patet in computatione exeuntium de Aegypto. Nam omnes Iſraelitæ quotquot erant à viginti annis, & ſupra computantur, & vocantur omnes viri fortiſſimi. Manifeſtum eſt tamen, quod non erant omnes fortiſſimi: imo nec omnes eſſent fortes, quia in tanta multitudine, ſicut accidere ſolet, plures eſſent debiles quam robuſti ad bella. Non ergo vocantur fortiſſimi quaſi realiter ſic eſſent, ſed quia ex ætate erant diſpoſiti ad hoc, quod eſſent fortes, eo quod nulla erat robuſtior ætas quam illa, in qua computabantur iſti, ſcilicet à viginti annis, & ſupra. *Stetit igitur.* Hic ponitur diſpoſitio belli quantum ad locum, in quo factum eſt, & dicitur *Stetit igitur* Abia *Super montem Semeron.* Iſte eſt mons Semeron, idest Samaria, & ſic vocatur in Hebræo Semeron, quem nos Latinè vocamus Samariam reducentes nomen Hebraicum in formam Latinam, & vocatus fuit mons iſte mons Semer à Domino montis, qui poſſidebat illū, & poſtea vendidit illum regi Iſrael nomine Amri, qui ædificauit ibi ciuitatem: vocauitque eam Semeron, ſiue Samariam a nomine Domini montis tertio Regum decimo ſexto. Aliqui putant, quod vocatur iſte mons Semeron a quadam ciuitate alia, quæ vocabatur Semeron, quæ habuit regem quondam Chananæum, vt patet Ioſue vndecimo. Et ponitur etiam in diuiſione ſortium iſta ciuitas: Ioſue decimo nono. Sed dicendum, quod non ſtat, quia illa ciuitas Semeron erat in ſorte Zabulon: Ioſue decimo nono. Et iſta de qua hic erat in ſorte Ephraim, quia dicitur hic, quod iſte mons erat in ſorte Ephraim. Sciendum tamen, quod ciuitas Semeron, ſiue Samaria a qua vocatur iſte mons, nondū erat condita, quia fuit poſtea condita per Amri regem Iſrael patrem Achab, & iſte fuit poſtea tempore Aſa regis Iuda filii huius Abiæ. Ponitur tamen hic per anticipationem, quia liber iſte ſcriptus eſt multo tempore poſtquam facta ſunt iſta, & ſic poterat ſcire de Samaria, quæ iam condita erat, & tamen quando Abia, & Ieroboam bellum habuerunt in monte Semeron, nondum erat cō-

A dita ciuitas Semeron, ſiue Samaria. *Qui erat in Ephraim.* Idest, iſte mons Semeron erat in tribu, vel terra Ephraim, & ſic patet, quod Abia aggreſſus fuerat ipſum Ieroboā, idest intrauerat in terram eius ad pugnandum, & ſatis conueniebat hoc, quia iſte mons non multum diſtat à terra regni Abiæ. Nam Abia dominabatur ſuper tribū Iuda, & Beniamin, quæ erant habentes ſortes Meridianas, & apud ſortem Beniamin ex parte Aquilonis erat ſors Ephraim, & ſic mox, vt Abia egrederetur de terra ſua, ingrederetur in terram Ephraim, & ſuper montem quendam illius conſtituit tunc aciem, & ait: *Audi Ieroboam, & omnis Iſrael.* ab iſto loco vſque ad locum illū, reſpicienſque Iudas, ponitur exhortatio Abiæ ad Iſraelitas, vt redirent ad vnitatem regni, & ſubiicerent ſe do-

B mui Dauid, ſicut prius fuerant. Et ad hoc inducit rationes aliquas, & quia nihil potuit verbis, poſtea bello actum eſt, & locutus eſt ad Ieroboam regem, & ad totum Iſrael volens omnes exhortari ad vnionem regni. *Non ignoratis, quod Dominus Deus dederit regnum Dauid ſuper Iſrael in ſempiternum?* Quaſi dicat, non poteſtis ignorare, quod iure diuino competat regnum Iſrael ad Dauid, & ad poſteritatem ſuam, quia iſtud notorium eſt. Et iſtud ponitur ad probandum, quod peccabant Iſraelitæ tenentes regnum diuiſum, & Ieroboam, qui dominabatur illi parti regni, quia erat contra ius diuinum, & omnia talia peccata ſunt, & dicitur in ſempiternum, ad tollendum reſponſionem alicuius, quia aliquis diceret, licet Deus dederit regnum Iſrael Dauid, & poſteris eius: tamen iam elapſum eſt tempus, quo poſ-

C ſidere debebat, adeo licet nunc alii poſſideant, non peccant. Et obiicitur contra eum, quod iſtud tempus non erat elapſum, eo quod datum eſt regnum in ſempiternum. *Ipſi & filiis eius.* Non ſoli Dauid, ſed etiam filiis eius ſibi ſuccedentibus. Nam licet ſoli Dauid facta eſt promiſſio, non fuit facta pro eo ſolo, ſed pro eo, & filiis eius. *In pactum ſalis.* Idest firmiter, & ſecure, & in perpetuum, quod vocatur pactum ſalis. Quare autem vocetur iſtud pactum ſalis infra dicetur in quadam quæſtione. *Et ſurrexit Ieroboam filius Nabath.* Præſens erat Ieroboam, quando loquebatur iſta Abia, & ad eum dirigebat ſermones ſuos, cum dicatur in litera, audi Ieroboam, & omnis Iſrael, ſed loquitur coram eo quaſi loqueretur de eo abſente propter dedignationem, quam Pactum ſalis.

D Abia fouebat contra ipſum: Et non vocauit eum regem, dicens ſurrexit rex Iſrael, quia noluit concedere eum eſſe regem, cum diceret ius regnandi ſolum pertinere ad domum Dauid, ſed potius aſſerebat eum tanquam iniuſtum, & violentum inuaſorem partis regni, & vocauit eum filium Nabath ad differentiam aliorum, qui vocabantur hoc nomine, & fere vbicunque ponitur nomen Ieroboam, ponitur quod erat filius Nabath. Erat autem de ſtirpe Ephraim, vt patet tertio Regum vndecimo, *Seruus Salomonis filii Dauid.* Vocauit eum ſeruum Salomonis, & non Roboam, quia tempore Roboam nunquā fuit ei ſubiectus Ieroboam, ſed habuit ſemper dominiū ſuper decem tribus Iſrael, & cœpit eſſe rex ſuper illas eo tempore, quo cœpit Roboam eſſe rex ſuper duas tribus, ſcilicet Iuda, & Beniamin: Fuit tamen ſeruus Salo-

E monis, quia Salomon videns Ieroboam iuuenem bonæ indolis conſtituit eum principem ſuper omnia tributa tribus Ephraim, & Manaſſe, vt patet tertio Regum vndecimo *Et rebellauit contra dominum ſuum.* Quod poteſt intelligi de Salomone, qui erat Dominus ſuus, & contra eum rebellauit Ieroboam, quando fugit in Aegyptum. Nam dicitur, quod Ieroboam leuauit manum ſuā contra regem, & hæc cauſa rebellionis aduerſus eum, quia Salomon ædificauit Mello, & coæquauit voraginē ciuitatis Dauid patris ſui, tertio Regum vndecimo. Vel vocatur Dominus ſuus Roboam, non quod aliquando de facto Dominus eius fuerit, quia toto tempore eius fuit rebellis, ſed quia de iure erat Dominus eius, & rebellauit contra eum concitans populum ad faciendum ruptionem belli. *Cōgregatique ſunt ad eum viri vaniſſimi.* Ex hoc etiam probatur iniuſtum factum, quia non habuit originē illud factū niſi a viris ſtultis, & nullius auctorita-

ctoritatis. Nam ſi illi, qui fauerunt Ieroboam in faciendo rebellionem illam, fuiſſent viri iuſti, & magnæ auctoritatis, eſſet præſumptio, quod iuſte moti fuiſſent, & diuiſio iſta eſſet iuſta: & tamen erant viri vaniſſimi, ſcilicet nullius rationis, & auctoritatis, ſed ſolam vanitatē, & ſtultitiam ſequentes. Apparet ergo, quod tale eſſet factum eorum, quia qualis vnuſquiſque eſt, talia dicit, & operatur. ſecundo Ethicor. *Et filij Belial.* id eſt filij ino-
Cap. 13. bedientiæ. Nam Belial interpretatur abſque iugo: ſicut patet Iud. vbi in litera exponitur filij Belial, id eſt abſque iugo. Et ex hoc innuit, quod iſti non moti fuerūt ex aliqua cauſa legitima ad faciendum diſceſſionem iſtā, ſcilicet, quia grauarentur, vel alias: ſed quia erant filij Belial, id eſt ex ſe ipſis inobedientes: & conditio inobedientium eſt, quod velint iugum exuere, ſiue accipiendo nouos dominos, ſiue dimittendo quem habebant, & nullum accipiendo, & ita iſti fuerunt: adeo diuiſio iſta regni fuit culpabilis. *Et præualuerunt contra Roboam filium Salomonis.* Scilicet, iſti cœperunt rebellare tempore Salomonis, & rex ſequens, ſcilicet Roboam debebat opprimere, ſed non potuit: quia potius illi contra eum præualuerunt facientes diuiſionem regni, & conſtituentes in regem ſuper ſe ipſum Ieroboam. *Porro Roboam erat rudis, & corde pauido nec potuit reſiſtere eis.* iſta litera poteſt intelligi dupliciter: vno modo ſic, quod contineretur caſus poſitus, & accuſetur nequitia diuiſorum regni, ſcilicet, ſic factum eſt, quod iſti filij Belial fecerunt diuiſionem regni, & non potuit eis reſiſtere Roboam: & tamen ex hoc non tollitur culpa eorum, & eſt ſenſus, ꝙ aliquis diceret contra Abiam: licet diuiſio regni facta fuerit, ſicut dicis, tamen voluntas Dei fuit, quod continuaretur: ideo licet Roboam voluerit illam tollere faciendo vnionem, non potuit: reſpondet Abias, quod nō
H factum fuit propter hoc, ſed quod Roboam erat vir rudis, & corde pauido, & non potuit reſiſtere. Nam dato, quod Deus non aduerſaretur domui Dauid: cum ipſe Roboam eſſet tam rudis, & pauidus, non poſſet defendere ſe contra moleſtantes eum, & ſic fieret neceſſariè diuiſio. Vnde non facta eſt voluntate Dei, ſed potius propter ineptitudinem Roboam, quia erat rudis, & corde pauido. Secundo modo poteſt deduci aliter, quod ſit reſponſio ad obiectionem Iſraelitarum. Nam diceret Iſraelitæ ipſi Abiæ, quod incaſſum laboraret. Nam dato, quod iſta diuiſio regni fuiſſet facta iniuſte, ipſe non poſſet eam tollere, quia pater ſuus Roboam non potuit eam tollere, ita ergo nec ipſe, ſed ſicut præualuerant viri vaniſſimi contra Roboam, ita præualerent contra eū.
I Reſpondet Abia, quod ipſe poterit bello reducere Iſraelitas ad vnionem regni; nam quod non potuerit Roboam hoc efficere, non fuit ex magna potentia Iſraelitarum, ſed ex ineptitudine Roboā, ſ. quia erat rudis, & corde pauido: ſed ipſe Abia non ſe innuebat talem, ſed potius virum prudentem, & animoſum, qui poſſet viros vanos opprimere. In Hebræo dicitur, Roboā erat puer, vbi litera noſtra dicit rudis erat Roboam, & iſta differentia poteſt eſſe propter duo. Primo propter aliquam ſimilitudinem nominum in Hebræo, Nahar, ſignat puerum, & Bahar, ſignat rudem, & faciliter potuit eſſe iſte error, quia tamen iſte nō eſſet error librariorum, ſed tranſlatoris, ſcilicet Hieronymi, dicendum eſt aliter, ꝙ Hieronymus ſecutus eſt hic ſententiam, & non literam: nam verum eſt, quod in Hebræo ponitur, quod Roboā
K erat puer, non tamen ponitur cuius ætatis, erat enim iſta pueritia non ſecundum ætatem, ſed potius ſecundū ſenſum: nam ſecundum ætatem vir perfectus erat, quia quadraginta vnius annorum erat, quando cœpit regnare: vt patet præcedenti capitulo, & tertio Regum decimoquarto. Sed erat puer iudicio, quia facta ſua non deliberabat cum ſenibus, ſed cum pueris. Vnde in illo facto tam arduo, quando reſpondere debebat toti regno volentium eum in regem vngere, non ſecutus eſt conſilium ſeniorum, ſed iuuenum, vt patet ſupra decimo. Et ſic recte vocatur puer. Etiam reſponſio ſua valde ſtulta fuit, ſcilicet: Minimus digitus meus groſſior eſt tergo patris mei. ſupra decimo. & ſic recte vocatur puer ſenſu. Hanc
F metaphoram voluit tenere Hieronymus ponens ſententiam claram, & ait: Porro Roboam erat rudis, id eſt inſipiens, ſcilicet neſciens, quomodo ſe haberet contra vos ad reducendum in vnitatem regni. Etiam vbi nos dicimus, & corde pauido, in Hebræo dicitur, & corde molli. Et idem eſt. quia cor molle vocatur, quod nihil tolerare poteſt, ſed ab omnibus faciliter patitur. Cor durum eſt, quod multa grauia tolerat. Cor autem Roboam erat molle, & ſic non erat ad tolerandum aliquid mali. Ideo licet Iſraelitæ abſtulerint ei maiorem partem regni, non habuit cor ad reſiſtendum: & recte poſuit Abia iſta duo. ſcilicet, quod erat Roboam rudis, & corde pauido, quia iſta duo ſunt, quæ faciunt hominem omnino ineptum ad bella, & duo contraria ſunt, quæ faciunt hominem aptiſſimum. Duo ergo requiruntur in humanis actionibus, ſcilicet deliberatio, & executio. Bellum autem eſt res humana, & de grauiſſimis quidem: ideo
G requiritur magnum conſilium, quod requirit prudentiam, & quia bellum eſt res terribilis, requiritur magna virtus executiua, & iſta eſt animoſitas; cum iſta duo concurrunt, fortiter pugnatur. Duo autem contraria ſunt imprudentia, & timor, ſiue puſillanimitas; & iſta erant in Roboam, inquantum dicitur, quod erat rudis, & corde pauido.

Quis faceret illud bellum. & propter quid.
Quæſtio VIII.

QVæritur circa prædicta, & primo de iſto bello, qđ nunc fiebat quis illud faciebat, an Abia contra Ieroboam, vel è contra, & propter quod fiebat. Ad primū
H dicendum, quod Abia iniuit iſtud bellum contra Ieroboam, quod patet, quia in principio dicitur. Cumque iniiſſet Abia. Secundo patet, quia ſi Ieroboam iniuiſſet bellum contra Abiam, intraſſet in regnum Iuda, ad pugnandum: ſed potius fuit è contrario, quia Abia intrauit in terram Ieroboam. Nam poſuit aciem ſuam ſuper mōtem Semeron, qui erat in terra Ephraim, vt patet ſupra in litera, & mons Ephraim erat de regno Ieroboā, quia tribus Ephraim erat vna de præcipuis tribubus regni Iſrael, eo quod Ieroboā rex erat de tribu Ephraim, vt patet 3. Regum 11. Abia ergo aggreſſus eſt Ieroboam, & intrauit terram eius ad pugnandum. Ad ſecundum dicendum, quod litera non dicit ad quid factum ſit bellū, & tamen ex verbis Abiæ colligitur, quod erat ad reducendum decem tribus Iſrael ad vnitatem regni domus
I Dauid ſicut erat prius. Nam enarrat hic quomodo iniuſte facta fuit iſta diuiſio, & poſtea refert opinionem Iſraelitarum circa hoc. ſ. quod ipſi poſſint reſiſtere viris Iuda, vt maneat ſemper iſta diuiſio, & in fine hortatur filius Iſrael, quod non pugnent dicens: filij Iſrael nolite pugnare contra Dominum Deum patrum veſtrorū: non enim vobis expedit: & tamen ipſe Abia ibat ad pugnandum contra Iſraelitas, & hortabatur eos, ꝙ non pugnarent, ideo apparet quod volebat, quod ſubiicerentur ei ſine bello redeuntes ad priſtinam vnitatem.

An peccauit Abia pugnando contra Ieroboam.
Quæſtio IX.

QVæritur vlterius, an peccauit Abia pugnando nunc
K contra Ieroboam. Aliquis dicet, quod ſic, quia Deus vetuerat Roboam pugnare contra Ieroboam pro vnione regni dicens, quod iſta diuiſio ſua voluntate facta fuerat. ſupra vndecimo. Ideo ſi pugnaret Abia ad iſtā vnionem, peccabat: quia volebat contra id, quod Deus iuſſerat. Reſpondebit aliquis, quod non obſtat illud interdictum, quia ſolum fuit datum Roboam. Nam ſolū Roboam admonuit tunc Deus, & ſic præcepta, vel prohibitiones perſonales non extenduntur ad poſteros. Poterat ergo illo non obſtante pugnare Abia contra Ieroboam. Sed dicetur, quod hoc non ſtat, quia licet præceptum, ſiue prohibitio fuerat ad certam perſonam, tamē cauſa prohibitionis eſt ſemper manēs, ſcilicet, quia dixit Deus, ꝙ ſua voluntate facta fuerat diuiſio illa regni,

Quicun-

Quicunque ergo ageret contra illam diuiſionem, volendo reducere vnionem, agebat cõtra voluntatem Dei expreſſam, & peccabat. Sed obijcietur, quod non peccauerit Abias, quia ipſe faciebat bellum iſtud in nomine Domini, & ipſum inuocat in adiutorem contra iſraelitas. Si tamen ſciret ſe peccare in hoc non inuocaret eũ, nec faceret in nomine Domini, quia ſciebat, quod non exaudiret eum, quia Deus peccatores non exaudit. Secundo patet, quia Deus adiuuit ſupernaturaliter Abiam in iſto certamine: nam cum viri iſrael inſidioſe circumdarent viros Iuda, clamantibus viris Iuda ad Dominũ, perterruit Dominus Ieroboam, & omnem iſrael, & tradidit eos in manus Abiæ. Si tamen peccarent facientes contra voluntatem Domini, non adiuuaret Deus Abiá, & viros ſuos, & tamen miraculoſe adiuuit, ergo nõ peccabat. Aliquis diceret, quod iſta ratio non ſtat, quia interdum aliqui fouent iniquam cauſam, & ſuperant illos, qui mouentur bono zelo, & fouent cauſam iuſtiſſimam; ſicut patet de vndecim tribubus iſrael pugnantibus cõtra tribum Beniamin propter ſcelus virorum Gabaa: & cum viri Beniamin fouerent cauſam iniquam, obtinuerunt bis, & occiderunt quadraginta millia virorum de iſraelitis, vt patet Iud. 20. Ita ergo nunc, licet Abia, & viri ſui ſuperaſſent, non arguitur, quod fouerent iuſtam cauſam. Dicendum, quod non bene arguitur, nec eſt ſimile. Nam verum eſt, quod interdum Deus permittit, quod fouentes iniquam litem ſuperent, & tamen non adiuuat ſupernaturaliter ad talem victoriam, quia multum differt inter iſta. Nam quando Deus permittit, quod aliqui iniquam fouentes litem ſuperent, nihil agit, ſed ſolum deſiuit obuiare malis. Cum verò ſupernaturaliter adiuuat, ipſe operatur. Quòd autem Deus permittat, quod malum eſt, non cõcludit contra ipſum aliquid mali, & tamen quod ipſe adiuuet ſupernaturaliter in lite iniuſta, concludit contra eum, quod ipſe iniuſtus eſt, vel quod diligit iniquitatem, & hoc eſt inconueniens. Ideo eſt iſtud verum, quod omne malum quod fit Deus permittit fieri, & tamen Deus non adiuuat vnquam ſupernaturaliter ad aliquod malum efficiẽdum; & tamen Deus adiuuit hic Abiam contra Ieroboam, imo ipſe fecit totum bellum, quia perterruit Ieroboam, & iſraelitas: ergo non peccauit Abia in iſto bello. Reſpondendum eſt, quod Abia non peccauit in iſto bello, licet pugnaret ad reducendum iſraelitas in vnitatem regni, & hoc poterat eſſe, quia fortè iſtud bellum Abiæ nunc magis erat per modum defenſionis, quam aggreſſionis. Nam licet ſecũdum veritatem nunc Abia aggreſſus fuerit Ieroboam, vt ſupra declaratum eſt, tamen faciebat hoc, quia forte Ieroboam iterum, vel plures aggreſſus fuerat ipſum Abiam, vel ſaltem occulte tentabat ei ſubtrahere regnum, vt regnaret Ieroboam ſuper totum iſrael, & tunc cum videret Abia neceſſarium eſſe ſibi, quod ſe defenderet, inuaſit Ieroboam, quia ſic melius ſe poterat defendere debilitando vires Ieroboam, quàm expectando eum contra ſe venire, & hoc, quia iſta eſt experientia belli ſcilicet quod, qui petitur alium aggredi cum vtrique ſit cauſa aggrediendi, dat alteri animoſitatem ad aggrediendum, quia videtur ex timore expectare, ſiue non aggredi, & iſtud maxime apud antiquos obſeruabatur quaſi in augurium, ſcilicet, quod quando aliquis intrepide contra alium procedebat putabatur ſuperaturus: ſic fuit de Timotheo duce pugnante cõtra Iudam Machabæum: primo Machab. 5. Nam cum eſſet Iudas apud torrentem ex vna parte, & Timotheus ex altera, dixit Timotheus exercitui ſuo, cum appropinquauerit Iudas ad torrentem aquæ, ſi tranſierit ad nos prior, non poterimus eum ſuſtinere, quia potens poterit aduerſum nos. Si verò timuerit tranſire, & poſuerit caſtra citra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus contra illum. Iſte etiam modus auguriorum nihilominus erat apud iudæos. Nam quando hoſtis dabat hoſti facultatem veniendi contra ſe, putabatur vincendus. Sic enim dixit Ionathas filius Saulis ad armigerum ſuum, quando tranſire voluit ad caſtra Philiſthinorum ſcilicet. Cumque apparuerimus eis, ſi taliter lo-
A cuti fuerint ad nos, manete, donec veniamus ad vos: ſtemus in loco noſtro, nec aſcendamus ad eos: ſi autem dixerint, aſcendite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos Dominus in manus noſtras 1. Regum 14. Cum ergo videret Abia neceſſario ſibi pugnandum eſſe, credidit ſecurius eſſe aggredi, quam quod expectaret aggreſſorẽ. Et ſic non peccauit. Secũdum eſt, quia poteſt dici, quod Abia aggreſſus eſt Ieroboam, etiam ſi ille non daret neceſſitatem pugnandi. Fecit tamen zelo bono, quia intendebat Abia deducere regnum Iſraelitarum principaliter forte, vt ſicut erat vnum regnum, ita eſſet vnitas cultus Diuini. Nam poſtquam decem tribus receſſerant à domo Dauid, inciderant in idolatriam, & ſi nunc reducerentur ad vnitatem regni, redirent ad vnitatem cultus diuini, & hoc colligitur aliqualiter ex verbis Abiæ.
B Nam vituperat iſraelitas, quod fecerint ſibi vitulos in Deos, & eiecerint ſacerdotes de terra ſua. Ipſos autem viros de regno Iuda laudat, quia ſemper tenuerunt cultum Domini, & ſic dicebat, quod pugnarent iſraelitæ contra Dominum ſi pugnarent contra Abiam volentem eos reducere ad vnitatem regni, & propter iſtum bonũ zelum non peccauit pugnando pro vnione regni diuiſi. Cum autem obiicitur in contrarium, quod Abia peccaret, quia faciebat contra mandatum Domini, & ſemper manebat cauſa prohibitionis. Dicendum, quod forte illa cauſa prohibitionis militabat contra Roboam, eo ꝙ ſolo deſiderio dominandi volebat pugnare contra decem tribus. Nunc autem Abia volebat pugnare magis deſiderio reducendi ad cultum diuinum populum er-
C rantem, ideo contra eum non erat prohibitio. Vel forte, quia pugnabat gratis Roboam: Abia autem pugnabat, quia videbat ſibi neceſſitatem pugnandi, vt dictum eſt.

Quare pugnare volebat Abia contra Iſraelitas, vt eos vniret. Quæſt. X.

QVæritur vlterius, quomodo Abia pugnare volebat contra iſraelitas ad reducendum eos in vnitatem regni, cum ſciret hoc eſſe impoſſibile. Nam Deus dixerat, quod fuerat facta diuiſio regni voluntate ſua, & quod nõ pugnaretur ad reintegrandam vnitatem: quod tamen eſt contra voluntatem Dei eſt impoſſibile fieri; ideo in vanum laboraret Abia. Reſpondendum, quod Abia putauit poſſibile eſſe, quod decem tribus redirẽt
D ad vnitatem regni, & credebat bonum eſſe laborari ad hoc. Cum autem obiicitur, quod Deus vetuerat pugnari, ideo erat impoſſibile fieri vnionem. Aliquis dicet, quòd Abia neſciebat illam Dei prohibitionem, & ob hoc putabat poſſibile eſſe fieri vnionem. Sed dicendũ, quod non eſt hoc ſatis veriſimile, quia iſta prohibitio facta fuerat publice ſcilicet cum Roboam, & totus populus iuda congregatus eſſet ad pugnandum contra Ieroboam, venit Semeias propheta, & prohibuit pugnari dicens, voluntate Dei factam fuiſſe diuiſionem ſupra vndecimo. Et ſic non poterat ignorare Abia rem tam notoriam. Dicendum ergo aliter ſcilicet, quòd licet Abia ſciret prohibitionem iſtam à Domino factam, putauit tamen eam factam per comminationem, & non ſecundum certitudinem ſuæ ſententiæ, ſicut multæ prophe-
E tiæ fiunt, vt patet Iere. 18. & Ezech. 33. & tales prophetiæ ſæpe mutantur. Ita nunc crederet Abia, quod propter peccatum Roboam patris ſui ſtulte reſpondentis populo de oppreſſione eorum, fuerit diuiſum regnum, & cum ipſe voluerit dare operam ad reducendum vnionem, Deus noluerit pugnare, dicens factam diuiſionem ſecundum voluntatem ſuam ſcilicet quod voluntas ſua fuerit punire eum, quia ſtulte ſe habuerat. Ideo quod tempore ſuo non fieret reductio vnionis, & tamen Abia non peccauerat in hoc, ſed bono zelo procurabat fieri vnionem: ideo non duraret fortaſſis tempore ſuo, & ſic conari volebat ad vnionem. Vel ſaltem dubitabat quomodo intelligebatur prophetia, quia erant dubiæ iſtæ prophetiæ quomodo intelligerentur ſcilicet an ſecundum comminationem, vel ſecundum certitudinẽ diuinæ ſententiæ. Et hoc etiam apud ipſos prophetas

ignotum

ignorum eſt. Nam quantumcunque Deus per aliquem prophetam prænunciet mala futura alicui, adhuc prophetæ dubitant, an ſit comminatio, vel certitudo. Ideo hortātur ſemper, vt homo ſe diſponat taliter, vt non cōpleatur in eo prophetia malum enuncians: ſic patet Ioelis primo vbi Ioel prænunciauit brucum, locuſtam, & ærugínem deſtructuros oia terræ naſcentia, & poſtea capitulo ſecundo hortatus eſt ipſos Iſraelitas ad agendū pœnitentiam, vt forte conuerteretur Deus a furore ſuo, dicens, quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat Dñs, & relinquat poſt ſe benedictionem? q. d. incertum eſt an iſtud malum, quod prædixit compleatur, vel forte det bona, quamquam promiſit mala. Sic et fuit de Niniuitis, qui audierunt ex ore Ionæ, adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur, putauerunt, ꝙ hoc poterat euitari, & prędicauerunt pœnitentiam dicentes: Quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat Dñs, & reuertatur a furore ſuo, & nō peribimus? Ionæ. 3. c. ita ergo nunc poterat Abia putare de prophetia iſta, & non putaret ſe laborare incaſſum cum conaretur reducere decem tribus ad vnionem regni.

Quomodo ſe habuit Abia loquens ad populum.
Quæſtio X I.

QVæritur vlterius, cū Abia loqueretur ad Ieroboā, & totum populum: quomodo ſe habebat ad illos. Reſpondendum, ꝙ modus fuit. ſ. ꝙ Abia volebat reducere decem tribus ad vnitatem regni domus Dauid, & ad hoc congregauit magnam multitudinem bellatorum, vt cogeret Iſraelitas ad iſtam vnionem, ſi ipſi eam ſponte non ſuſciperent. Cum autem Ieroboam rex Iſrael ſciret, quod Abia ſe diſponeret ad pugnandū contra ipſum, diſpoſuit quoque ſe Ieroboam cōtra Abia congregando magnum exercitum. ſ. octingentorum millium virorum. Abia tamen, qui erat inuaſor proceſſit in terram Ieroboam, & caſtrametatus eſt in monte Semeron, qui erat in ſorte Ephraim. Ieroboam autem erat ibi. Diſpoſitis autem aciebus vtrinque, voluit Abia tractare de pace proponēdo alta voce coram toto Iſraelita quod audiretur ab oibus, vel a multis, vt ipſi vellent redire ad vnitatem regni ſine bello. Si aūt nollent, ſic neceſſe eſt bellari, & dum Abia loqueretur verba iſta ad Iſraelitas, ipſe Ieroboam molliebatur inſidias Abiæ, & populo ſuo: quod videns Iudas commiſit pugnam, & fugatus cæſuſque eſt Iſrael.

Quomodo verba ab Abia fuerunt prolata.
Quæſtio X I I.

QVæritur vlterius, quomodo omnia iſta verba Abię, quæ habentur hic, fuerunt propoſita Iſraelitis. Aliquis dicet, ꝙ fuerunt propoſita in ſcriptis. ſ. quod direxerit Abia literas ad Ieroboam, & totum Iſrael continētes omnia verba, quæ habentur hic. Nam ſi verbaliter debuiſſet proponere omnia iſta Abia, non potuiſſet audire totus Iſrael. Primo, quia ad hoc, ꝙ audiret verba hæc, ſtare deberet Abia inter Iſraelitas, vel iuxta eos, & tamen non erat ſic, quia erant hoſtes. Secundo, quia dato, ꝙ eſſet Abia inter Iſraelitas, adhuc non videretur quomodo tanta multitudo Iſraelitarum poſſet audire vocē vnius hoīs: nam erant octingenta millia virorum ſimul, vt patet ſupra in litera. Dicendum tñ, ꝙ hoc non ſtat, ſed neceſſe erat, ꝙ iſta verbaliter locutus fuerit Abia ad totum Iſrael locatis caſtris vtrinque. Primō patet, quia dr ſupra in litera, quod ſtans Abia in monte Semeron, ait: Audi Ieroboā, & omnis Iſrael: ergo loquebatur ad eos. Secundo patet, quia infra in litera dr: Hæc illo loquente, Ieroboam retro molliebatur inſidias: ergo omnia, quæ habentur hic, in voce fuerunt propoſita, & non in ſcriptis. Sed tunc dicetur, quō poterat Abia loqui ad totum Iſrael, ita vt audiretur. Dicendum, quod nunc nō agitur principaliter, an oēs de Iſrael audire potuerint iſta vocem: ſatis. n. eſt, vt plurimi eorum audiuerint illam, & dicēdum, quod bene poterat audire maior pars exercitus. Nam erat Abia in monte, & caſtra Ieroboam in valle erant ſubiecta mōti, & cum Abia poneret ſe in aliquo loco alto poterat audiri vox eius ex magna diſtantia. Sic. n. fuit de Ioathan filio Gedeonis, qui venit ad loquendum contra Sichimitas. Nam Abimelech filius Gedeonis ex concubina occiderat ſexaginta fratres ſuos filios Gedeonis, & vngebatur in regem à Sichimitis. Die aūt, qua vngendus erat, venit Ioathan minimus filiorum Gedeonis, qui euaſerat gladium, & ſtetit ſuper montem Garizin, clamauitq; ad Sichimitas, & propoſuit eis parabolā de lignis vngentib. ſuper ſe regem, & increpatus fuit eis mala, quia praue egerant cum domo patris ſui: Iud. 9. Sic et quando Dauid introiuit in nocte in caſtra Saulis, tulitq; ſcyphum, & lanceam, quæ erant ad caput Saulis, & cū receſſiſſet de caſtris ſtans longe in cacumine montis, clamauit & intellexit verba eius Saul, & exercitus ſuus. 1. Reg. 26. ita ergo nunc poterat iſte Abia eſſe in ſcopulo aliquo montis, & iſraelitæ, qui erant in valle ſubiecta poterant prōpte audire, quæ ille proponebat. Cum aūt obiicitur, ꝙ non erat Abia inter iſraelitas, cū eſſent hoſtes ſui, ideo non audirent eū. Dicendū, quod verum eſt, quia caſtra Abiæ erant aliqualiter diſtantia a caſtris Ieroboam, & Abias loquebatur de caſtris ſuis: audiebatur tñ cōuenienter ab iſraelitis, quia ipſe erat in loco excelſo, & iſraelitæ erant in valle. Ad ſcdm dicendum, quod de hoc non contēdimus. ſ. an totus exercitus Ieroboam poſſet audire verba Abiæ, vel nō: nā ſatis erat, quod Abia taliter loqueretur, qd Ieroboā, & plurimi de exercitu audirēt eū, licet aliqui diſtātiſſimi eſſēt, ad quos nō puenit vox ei⁹.

Quæ eſſet intentio Abiæ loquentis. Quæſt. XIII.

QVæritur vlterius, quæ erat intentio Abiæ loquētis ad Ieroboā, & iſraelitas, & quid ex verbis ſuis volebat inducere. Rñdum, quod ſicut ſupra pen. quęſtione inductum eſt, Abia volebat reducere iſraelitas ad vnitatem regni domus Dauid: iſtud aūt poterat bello, vel pace. Diſpoſuit aūt ſe ab bellum, & quia melius erat, ſi poſſet fieri, quod in pace fieret iſta reintegratio regni, locutus fuit Abias ad totum iſrael proponens, quod non pugnarent, ſed redirent ad vnitatem regni ſine bello, & ſi nollent pugnaret contra eos. in verbis aūt ponit rationes aliquas perſuadentes ad reditum: & vna eſt, quod peccauerint iſraelitæ faciendo diuiſionem regni, & nūc, quod iniuſte, & violenter ſubtrahant obedientiam regibus de domo Dauid: & probat hoc, quia Deus dedit regnū ſuper iſrael Dauid, & poſteris eius in ſempiternum: ideo in æternum manere debebat in poſteris Dauid, & conſequenter quicunque conaretur auferre eis regnum iſrael, vel partem eius, eſſet iniuſtus, & violentus vſurpator, & detentor, auferens ius regni poſteris Dauid, quib. debitū erat: debebant ergo aliqñ redire ad dimittendū, quod iniuſte vſurpabāt. Secundo probat alio modo per modum timoris. ſ. quod ſi non concederent hoc iſraelitæ gratis, quod pugnaret contra eos, & cogerentur ad ſubiciendum ſe regno domus Dauid. Et quia aliqui dicebant, quod defenderent ſe de domo Dauid, probat Abia, quod non poſſent ſe defendere, quia Deus adiuuaret viros Iuda contra iſrael: & probat hoc per meritum virorum Iuda, & demerita iſraelitarum. Nam viri Iuda erant boni, eo quod non deſeruerant Dñm, ſed habebāt templum illius iuxta ſe, & obſeruabant omnes cæremonias legis exemplificando de ſacrificiis, & aliis quotidianis cæremoniis, & ob hoc Deus adiuuaret eos, quia erant cultores eius. Tales autem exaudit Deus, vt patet Io. 9. ſ. Si quis cultor Dei eſt hunc Deus exaudit. De iſraelitis autem probat, quod erant valde mali, ideo non ſolum non audiret eos Deus adiuuando ipſos, ſed potius affligeret eos, & impediret, & probat hoc, quia iſraelitæ dereliquerant Deum, & conſtituerant ſibi vitulos aureos in Deos, & fugauerunt a ſe ſacerdotes Domini ne miniſtrarent, omneſque cæremonias peruertebant. Aliæ rationes particulares multæ poſſunt colligi ex dictis Abiæ, ſed iſtæ duæ ſunt præcipuæ quas intendit, vt patet inducendo literam ad hoc.

Quare

Quare dixit Abia, quod regnum fuerat datum in pactum ſalis. Quæſt. XIII.

QVæritur vlterius, quare dixit Abia, quod regnum fuerat datum domui Dauid in pactum ſalis. Reſpondendum, quod iſte erat modus loquendi ad ſignandum ſecuritatem, & perpetuitatem. ſ. quod regnũ Iſrael maneret in æternum in poſteris Dauid: & ſignatur hoc per pactum ſalis, quia ſal facit perpetuitatẽ, ita pactum ſalis vocabatur pactum perpetuum, ſicut ſal. Eſt enim ſal perpetuum, ſiue in malum, ſiue in bonum. De malo patet, quod quando hoſtes deſtruentes aliquem locum volebant eum facere in æternum inhabitabilem, arabant illum, & ſpargebant ſal in eo, & ſic tollebatur terræ fertilitas per ſal, & reddebatur locus ſterilis in æternum. Nam ſalſugo terram reddit ſterilem, vt patet Pſalmo 106. Poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim, terram fructiferam in ſalſuginem propter malitiam habitantium in ea. & ſic ſalſugo, & feracitas terræ repugnant, & ſic factum eſt in vrbe Sichem. Nam vt deſolaretur in æternum, Abimelech arauit eam, & ſal ſparſit in ſulcis: Iud. 9. Erat etiam ſal æternum in bonũ: nã in cæremoniis legis nihil erat certius, & regularius, quam ſal. Nam in omni ſacrificio erat ſal apponendum, & in quacunque oblatione, ſic patet Leui. 2. ſ. quidquid obtuleris ſacrificij ſale condies, nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo; in oĩ oblatione offeres ſal. Et ſic quia ſemper hoc obſeruandum erat, ꝙ in omnibus oblationibus offeretur ſal, & ex hoc erat perpetuum: vocatur omne pactum duraturum in perpetuum pactum ſalis. Nam etiam ipſe Deus dixit fœdus ſalis eſſe, inquiens: Non auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo. Et iſte modus loquendi frequentatus eſt in Sacra Scriptura, & ſic Abia volens ſignare pactum eſſe perpetuum, dixit datum eſſe regnum domui Dauid in pactum ſalis.

An Abia recte arguebat Iſraelitas de diuiſione regni. Quæſtio XIIII.

QVæritur vlterius, an Abia recte arguebat, quod Iſraelitæ iniuſte feciſſent diuiſionem regni, & vera eſſent, quæ proponebat hic: nam dixit, quod datum fuerat regnum filiis Dauid in ſempiternum in pactum ſalis: & tamen videtur, quod non bene arguat ex hoc, quia iſta promiſſio Dei intelligebatur ſecundum D conditionem, quæ poſtea fuit limitata, ſcilicet, ſi filii Dauid cuſtodirent legem Domini, quam non cuſtodierunt.

Item non obſtante illa prophetia generali fuit poſtea data alia magis determinata, ſcilicet, quod propter peccatum Salomonis diuideretur regnum, & decem tribus prouenirent Ieroboam, & duæ tribus prouenirent Roboam. tertio Regum vndecimo capitulo. Ideo non erat iniuſtum, quod fieret prædicta diuiſio, nec probabat aliquid illa prophetia de pacto ſalis. Item & efficacius, quod poſtquam facta fuit diuiſio regni, Deus approbauit diuiſionem illam, dicens, quod non curarẽt reintegrare regnum, quia ſua voluntate facta fuerat diuiſio iſta 3. Regum duodecimo, & ſupra 11. Et ſic argumentum Abiæ ex illo pacto ſalis non tenet. Reſponden E dum, quod ſecundum veritatem non erat ſufficiens argumentum Abiæ. Nam diuiſio regni iuſta fuerat, nec poterant poſteri Dauid cõqueri de illa, vt declaratum fuit ſupra vndecimo in quibuſdam quæſtionibus. Habebat tamen Abia colorem dicẽdi iſta, & poterat putare, quod legitime probabat. Et ratio eſt, quia Deus promiſerat, quod poſteri Dauid ſederent in throno Iſrael in æternũ, & adiunxit, quod licet filii Dauid peccarent, non auferret Deus ab eis miſericordiam ſuam, ſicut a Saule, quem abſtulerat a facie ſua, ſed ſolum corriperet eos in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. ſecundo Regum ſeptimo, & præcedẽti libro, decimoſeptimo capit. Et ſic quidquid eueniret filiis Dauid, nunquam erat caſſandum pactum illud. Ad rationem primam harum poterat dicere Abia, ꝙ verũ eſt, ꝙ ſi cuſtodirent fi-

A lii Dauid teſtimonia, & legem Domini, non ſolum regnarent, ſed etiam proſperarentur in omnibus actibus ſuis, ſi autem peccarent, euenirent eis multæ calamitates, & tamen nunquam priuandi erant regno, & ſic conditio non erat referenda ad regni poſſeſſionem, ſed ad alias proſperitates temporales. Regnum autem ſine conditione manſurum erat, quia promiſerat Deus, quod etiam ſi peccarent, non auferret ab eis miſericordiã ſuam. ſcilicet, regnum. Ad ſecundum diceret Abia, ꝙ verũ eſt, quod Deus prædixerat iſtam diuiſionem futuram tempore Roboam propter peccata Salomonis. & tamen non debebat durare in æternum, ſed ad tempus aliquod in pœnam eius, qui peccauit, & quia Roboã per verba ſua ſtulta occaſionem dederat diuiſioni regni, ſatis erat, ꝙ ipſe tempore ſuo punitus eſſet carendo decem tribubus, B & tamen non eſſet manſura in æternum iſta diuiſio, vt completetur alia prophetia de pacto ſalis facto Dauid. Ad tertiam rationem, quando dicitur, ꝙ Deus confirmauit diuiſionem regni, dicens ſua voluntate factam fuiſſe dicere poterat Abia, ꝙ non fuit iſta confirmatio diuiſionis ad ſemper, ſed pro tempore Roboam, qui peccauerat & cuius tempore diuiſio facta fuerat, & ob hoc ipſi Roboam prohibitũ fuit pugnare contra Ieroboam. Nunc autem non extendebatur illa confirmatio diuiſionis, ideo iam iniuſte manebant Iſraelitæ recedentes a domo Dauid. Iſta poterat rationabiliter reſpondere Abia ad prædicta obiecta, licet ſi vellemus poſſent adhuc impugnari prædictę reſponſiones, ſed illud nõ eſt nobis neceſſariũ,

C *Quare dixit Abia, quod Ieroboam rebellaſſet contra Dominum. Quæſt. XV.*

QVæritur vlterius, ad quid dixit hic Abia, quod Ieroboam filius Nabath ſeruus Salomonis rebellauit cõtra Dominum ſuum, quia modus diuiſionis regni non fuit, niſi ex verbis ſtultis Roboam, quia dixit: ſi pater meus cecidit vos flagellis, ego cædam ſcorpionibus. Reſpondendũ, quod hoc fecit Abia propter duo. Primum erat, quia licet in reſponſione praua Roboam fuerit conſumata diuiſio regni, tamen in rebellione Ieroboam fuit inchoata. Nam cum Ieroboam audiſſet ab Ahia Silonite, quod futurus erat rex ſuper decem tribus Iſrael poſt mortem Salomonis, tanta regnandi cupidine motus eſt, quod viuẽte Salomone ſollicitabat exer D citum, vt a Salomone recederent, & eum regem conſtituerent: vt ait Ioſephus 8. Antiquit. Cum autem ſenſiſſet hoc Salomon, voluit tenere Ieroboam, & occidere eum. Ille autem fugiens receſſit in Aegyptum, manſitquę ibi vſque ad mortem Salomonis, qua audita illico venit in terram Iſrael, vel vt ait Ioſephus principes miſerunt eũ vocati. & venit. Ipſe autem præſtitit occaſionem aliquã ad diuiſionem illam, quæ facta eſt ſub Roboam. ſ. quod ipſe concitauit animos populi, vt rebellarent ei. Nam cum prius viuente Salomone conatus fuiſſet Ieroboam rebellare Salomoni ſubtrahendo populum ab obedientia eius, a fortiori nunc mortuo illo, & nullo conſtituto in regem conaretur impedire, ne Roboam eligeretur, & conſtitueretur in regem, & ſic vult retorquere cauſam diuiſionis iſtius Abia in Ieroboam: ideo incipit a re E bellione ſua contra Salomonem, quę fuit origo poſterioris diuiſionis. Secundum fuit, quia Abia volebat probare diuiſionem regni factam fuiſſe iniuſte, ideo eſſe regnum reintegrandum, & ſi ordiretur rationem ſuam a Roboam nihil probaret, ſed magis ſe cõfunderet, quia Roboam reſponderat ſtulte. Nam populus petebat iuſtum, ſcilicet, alleuiari iugum grauiſſimum quod impoſuerat Salomon. Roboam verò reſpondit inique, ſ. quod grauius eos affligeret, quam pater ſuus. Vnde iuſtã cauſam diſceſſionis habuerunt Iſraelitæ a Roboam. Noluit ergo ordiri Abia ab hoc loco, ſed voluit, quod rebellio Ieroboam cõtra Salomonem fuerit cauſa diuiſionis, & tunc bene probat, quia rebellio Ieroboam contra Salomonem fuit iniuſta, & tamen diuiſio regni ſecuta eſt inde, ideo iniuſta fuit. Dicebat autem hoc modo inde eam ſecutam fuiſſe, ſcilicet, quia Ieroboã ſolli-

citauit corda populi ad petendum aliquid nouum à Roboam,& quia dato, quod non reſponderet grauiter, ipſe inquirebat alios modos, quibus diuiſio regni fieret. Procurare tamen modos ſubtrahendi obedientiam ei, cui de iure debetur, peccatum eſt, & tamen debebatur Roboam de iure, & Ieroboam inquirebat modos iſtos, ideo peccabat, & conſequenter diuiſio ſecuta per modum iſtum iniuſta erat,

Quare dixit Abia congregati ſunt viri vaniſſimi, & an verum fuerit. Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius, quare dixit Abia nunc, ꝙ congregati ſunt ad Ieroboam viri vaniſſimi, & præualuerunt contra Roboam, & an verum dixit, ꝙ eſſent viri vaniſſimi. Reſpondendum, ꝙ dicebat hoc Abia ad iuſtificandum intentionem ſuam, ſ. ꝙ diuiſio regni fuiſſet facta iniuſte. Nam quando aliquid fit à viris prudentibus, & magnæ auctoritatis, licet nondum conſtet illud ritè factum præſumitur iuſte factum. Si autem ſint viri inutiles, & inſipientes, vel vani, præſumitur ſtulte factum. Dixit ergo eſſe viros vaniſſimos, vt ex hoc appareret, ꝙ diuiſio facta fuerat ſtulte. Cum autem quæritur, an verum eſſet, quod iſti eſſent viri vaniſſimi. Dicendum, quod non fuerunt vaniſſimi: nam iuſtum petierunt, & iuſtum fecerunt: petiuerunt enim, ꝙ alleuiaret Roboam iugum, quod impoſuerat eis Salomon, & iuſtum erat, quia premebantur velut iugo ſeruili, ſicut ipſi dixerunt 3. Reg. 12. & ſupra 10. Et quia noluit conſentire Roboam, ſed potius aggrauauit eos verbis, dicēs, grauiora ſe facturum, iuſte receſſerunt ab eo, quia non obligabantur manere in ſeruitute, cum nullus eos effeciſſet ſeruos. Vocabat tamen eos Abia vaniſſimos ad confirmandum intentionem ſuam, quia interdū allegantes pro ſe ipſis mentiuntur aliquid in fauorem ſuum. Vel vocat eos vaniſſimos referendo ad Salomonis rebellionem. Nam ꝙ rebellauerit Ieroboam contra Salomonem fuit malum, & fauentes ei in hoc dabant operam rei inhoneſtæ, & ex hoc vaniſſimi erant, quia cum non appareret aliqua cauſa, quare rebellarent iſraelitæ Salomoni, qui erat eorum rex a Deo datus, & erat bonus princeps, & acciperent nouiter in regem talem virum, a quo nihil vnquam beneficij ſuſceperant.

An Ieroboam peccauit rebellando contra Salomonem. Quæſtio XVII.

QVæritur vlterius, an Ieroboam peccauerit rebellando contra Salomonem. Aliquis dicet, quod non, quia Salomō colebat idola, & peccabat præuaricando totam legem, ideo erat indignus regno, & ſic poterat ſibi repugnari, ſicut ſi Papa efficiatur hæreticus, non eſt ſibi obediendum, ſed eſt potius deponendus, vt patet in Decre, diſtinct. 40. cap. ſi Papa. Sed dicēdum, quod iſtud non ſtat, quia dato, quod Salomon eſſet indignus regno, tamen non poterat puniri per Ieroboam, quia ipſe non erat iudex ad corrigendum. Secus autem erat de toto populo, de quo erat maius dubium, an poſſet eum pro talibus delictis priuare regno, de quo declaratum eſt 3. Reg. in quadam quæſtione Ieroboam tamen nullam habebat iuriſdictionem. Item Ieroboam dato, quod eſſet iudex, quod non conceditur, non procedebat contra Salomonem modo iudiciario, ſed hoſtili, ſcilicet, conſpirando contra ipſum cum alijs de tribu ſua. Ideo committebat crimen læſæ maieſtatis. Aliquis tamen dicet, quod non peccabat Ieroboam, quia non inuadebat regnum Salomonis, ſed id quod ſuum erat, quia Deus promiſerat decem tribus dare Ieroboam & quod manerent poſteritati Salomonis duæ tribus, ſed Ieroboam non poterat modo iudiciali habere illas decem tribus, quas Deus ei promiſerat. Ideo licebat ei quocunque modo habere tribus illas. Ob hoc autem inter hoſtes, qui non habent aliquem iudicem ſuperiorem communem licita ſunt bella ad repetendum ſatisfactionem damnorum, vel iniuriarum: eo quod aliter repeti non poſſunt, cum non ſit aliquis iudex ſuperior communis. Sic autem erat inter Salomonem, & Ieroboam, quia non habebat Ieroboam aliquem iudicem ſuperiorem ad ſe & Salomonem, qui faceret ei iuſtitiam de Salomone. Sed dicendum, quod adhuc iſtud nō ſtat, quia Ieroboam nullum ius habebat petendi regnum Salomonis, eo quod Deus nullum adhuc ei ius dederat, ſed promiſerat, quod daret ei decem tribus, cum dixit: Scindam regnum de manu Salomonis, tertio Regum vndecimo, eodem capitu. dixerat Deus, quod non faceret iſtud tempore Salomonis, ſed tempore filii ſui Roboam. Non ergo habebat Ieroboam aliquod ius ad petendum decem tribus, & a fortiori non habebat aliquod ius ad repetendum per arma, & ad conſpirandum contra Salomonem, vt recuperaret iſtas decem tribus. Peccauit ergo Ieroboam rebellando contra Salomonem,

Nunc ergo vos dicitis, quòd, reſiſtere poſſitis regno Domini, quod poſſidet per filios Dauid: habetiſque grandem populi multitudinem, atque vitulos aureos, quos fecit vobis Ieroboam in Deos: & eiecistis ſacerdotes Domini filios Aaron, atque leuitas, & feciſtis vobis ſacerdotes, ſicut omnes populi terrarum: quicunque venerit, & initiauerit manum ſuam in tauro de bobus, & in arietibus ſeptem, fit ſacerdos eorum, qui non ſunt dij.

Nunc ergo vos dicitis, quod reſiſtere poſſitis regno Domini. Hic ponitur ſecunda ratio, vel inductio quā intendit Abia contra iſraelitas, ſ. ꝙ iſraelitæ putabant, ꝙ poterant defendere diuiſionem iſtam regni, quam fecerāt, vt ſemper ſic maneret. Et Abia probat, ꝙ non poſſunt defendere ſe, quia Deus pro eis pugnabit contra iſraelitas, cuius cauſas aſſignat in litera, ſ. quia viri iuda erant cultores Dei, & viri iſrael erant idolatræ, & dicitur, nūc vos dicitis, ꝙ reſiſtere poſſitis regno Domini. *Quod poſſidet per filios Dauid.* Quaſi dicat, non putetis vos pugnare contra homines, ſed contra Deum, quia regnum iuda eſt regnū Dei, & filii Dauid, qui in eo ſuccedunt, non ſe habent tanquam ipſi ſint reges, ſed ſunt tanquam vicarii Dei poſſidentes regnum non nomine ſuo, ſed nomine Dei. Nam ſi pugnaretis contra homines, forſitan præualere poſſetis, ſed cum contra Deum pugnetis, impoſſibile eſt præualere. *Habetiſque grandem populi multitudinem.* Quia dixerat, quod putabant iſraelitæ ſe præualituros contra iudam ponitur hic, qua ſpe hoc agerēt, ſcilicet, quia habebant ſecum magnam multitudinem exercitus. Nam Roboam ſolum habebat duas tribus in regno ſuo: Ieroboam autem habebat decem. Etiam nunc in iſto bello dupla erat bellica congregatio Ieroboam, ſcilicet, octingentorum millium virorum, & Roboam habebat ſolum quadringenta millia, & in hac confidebant iſraelitæ, ſed innuebat Roboam, quod in hoc confidendum non eſſet, quia non eſt difficile in conſpectu Domini vincere in multis, vel in paucis, ſicut dixit Ionathas filius Saulis: primo Regum 14. *Atque vitulos aureos quos fecit vobis Ieroboam in Deos.* Id eſt, habetis ad veſtrum adiutorium vitulos aureos, quos fecit Ieroboam eſſe Deos veſtros, & iſta eſt irriſio, quaſi dicat, non poſſunt vos adiuuare dii veſtri, quia ſunt de auro, & facti manibus hominum, & vos meliores eſtis diis veſtris. Et dicitur quos fecit vobis Ieroboam in Deos ad ignominiam Ieroboam, quaſi dicat, iſti non erant dii, ſed Ieroboam fecit illos eſſe Deos. Iſti erant duo vituli aurei, quorum vnum poſuerat Ieroboam in Dan, & alterum in Bethel, vt populus coleret illos ibi, & non aſcenderent in ieruſalē 3. Reg. 12. *Et eiecistis ſacerdotes Domini filios Aaron.* Id eſt, eiecistis de terra veſtra ſacerdotes Dei, id eſt, quos Deus inſtituerat, qui erant filii Aarō. Nam Deus voluit, quod ſacerdotes de nulla alia ſtirpe eſſent, niſi de ſtirpe Aaron, & quicunque alius accedere vellet ad miniſtrandū in ſacerdotio occidebatur: Num. 3. & 16. & 18. Et ob hoc quando a principio ſacerdotes conſecrati ſunt, fecit Deus ſolum Aaron, & quatuor filios eius, quos ſolos habebat, vngi in ſacerdotes, vt pa-

tet Exod. 29. & Leuit. 8. Quomodo autem eiecerint eos iſtis dicetur. *Atque leuitas* Vocabantur Leuitæ omnes alii de tribu Leui præter filios Aaron, qui erant ſacerdotes, & iſti etiam erant miniſtri Dei in minoribus officiis, de quibus præcedenti lib. 25. & 26. c. in canendo, & cuſtodiendo theſauros, & obſeruando portas, & iudicando in diuerſis partibus Iſrael. Iſtos etiam eiecerunt eadē ratione, qua ſacerdotes. *Et feciſtis vobis ſacerdotes, ſicut omnes populi terrarū*. Intelligitur dupliciter. Vno modo, quia fecerunt Iſraelitæ ſibi ſacerdotes volūtate ſua, ſicut omnes populi terrarum. i. ſicut omnes gentes faciunt ſibi ſacerdotes quoſcunque volunt nihil aliud obſeruando: ita & Iſraelitæ nō tenuerunt illos, quos Deos inſtituerat eſſe ſacerdotes, & leuitas, ſed ipſi arbitrio ſuo fecerunt, quos voluerunt: & hoc erat culpabile, cū Deus poſuiſſet regulam, qui deberent eſſe ſacerdotes, & leuitæ, & quod nulli alii eſſent. Aliter poteſt intelligi, quod fecerunt ſacerdotes, ſicut omnes populi terrarum, ideſt, ſicut non attenditur aliqua conditio, vel genus perſonarum apud gentiles, de quibus ſacerdotes aſſumantur, ſed quicunque vult eſſe ſacerdos efficitur ſacerdos, ita apud vos quicunque vult eſſe ſacerdos fit, & iſte ſenſus literę concordat cum ſequenti, ſcilicet. *Quicunque venerit, & initiauerit manum ſuam in tauro*. Scilicet, quicunque venerit ad altare, & conſecrauerit manum ſuam offerendo taurum, efficitur ſacerdos: quaſi dicat, non eſt alius modus faciendi ſacerdotes, & hoc dicitur ad ignominiam Iſraelitarum, quia inter eos honorabiliores conſtituebantur ſacerdotes. Primo, quia eligebantur perſonæ certæ, ſcilicet, quod erant ſolum de ſtirpe Aaron, & ibi non debebant eſſe habentes maculas aliquas: nā habentes maculam, licet eſſent de genere ſacerdotali, non efficiebantur ſacerdotes, ſcilicet, non conſecrabantur, & dato quod conſecrarentur, nunquam miniſtrabāt, vt patet Leuit. 21. & ibi ponuntur maculæ, quas ſacerdotes non debebant habere. Secundum erat, quod in conſecratione ſacerdotum obſeruabantur ceremoniæ multæ, & ſolemnitates, quæ faciebant actum eſſe honorabiliorem. Iſtæ cæremoniæ patent Exod. 29. & Leuit. 8. In ſacerdotibus autem, quos nunc faciebant Iſraelitæ, nihil iſtorum obſeruabatur. De primo patet, quia non eligebantur apud eos perſonæ, nec quantum ad determinatum genus, nec quantum ad dignitatum aliquam, ſed quicunque volebat efficiebatur ſacerdos. Secundum erat, quia non obſeruabantur cæremoniæ aliquæ in conſecrando ſacerdotes iſtos, ſed immolabat quilibet eorū taurum, & quędam alia animalia, & ſic efficiebatur ſacerdos. Alia litera habet, quicunque venerit, & compleuerit manum ſuam, & intelligit Nicolaus de ingreſſu Simoniaco ad ſacerdotium, ſcilicet, quicunque veniebat ad Ieroboam, & implebat manum ſuam, ſcilicet, Ieroboam dando ei pecuniam in manu efficiebatur ſacerdos de mandato, & licentia Ieroboam, & huic conſonat litera, quæ habetur. 3. Regum 13. loquendo de hoc, ſcilicet, quicunque volebat implebat manum ſuam, & efficiebatur ſacerdos excelſorum. Dicendum tamen, quod non accipitur complere manum, ideſt, dare munus aliquod in manu, ſed complere, ideſt, conſecrare. ſ. quando fiunt omnes cæremoniæ, quæ requiruntur ad conſecrationem manus ſacerdotalis, dicitur manus compleri, ideſt, perfecte conſecrari, & non poteſt intelligi pro Simoniaco ingreſſu, quod patet manifeſte, quia dicitur: Quicunque venerit, & initiauerit manum ſuam in tauro: ergo iſta initiatio nihil aliud erat, quam quædā conſecratio manus offerendo taurum, & tamen litera noſtra aliquando ponit complere manus, & aliquando initiare, & idem eſt. Et patet hoc etiam ex litera Hebraica. Nā vbicūque nos habemus conſecrare manus ſacerdotum, vel initiare, in Hebræo ponitur complere, & inde Hieronymus traxit, quod interdum imitaretur illum modum loquendi, & diceret compleri manus. *In tauro, & bobus, & arietibus ſeptem.* Iſta cæremonia obſeruabatur in quolibet, qui volebat effici ſacerdos, ſcilicet, qui deberet ſacerdos effici, offerret vnum taurum, & boues aliquos, & arietes ſeptem: de bobus non dicitur, quot erāt,

A ſed non eſſent multi, quia plures arietes offerentur, quā boues, quia erant minora animalia. *In Hebræo dicitur in tauro filio vaccæ*. Vbi litera noſtra dicit, in tauro de bobus. Et hoc procedit ex æquiuocatione, quia ex illa litera Hebraica poteſt etiam trahi litera noſtra: videtur tamen ſenſus conuenientior, quem facit litera Hebraica, quia erit ſenſus, quod deberet offerre vnum taurum, & ſeptem arietes. Et ſecundum literam noſtram ſequuntur duo inconuenientia. Primum eſt, quia non ponuntur boues determinati ad cæremoniam iſtam conſecrationis ſacerdotalis, cum tamen ponantur arietes determinati: ita deberent poni determinati boues. Secundum eſt, quia fit differentia inter taurum, & boues, & tamen nulla eſt, quia nunc vocamus taurum bouem
B non caſtratum; vocamus autem boues abſolutè ipſos boues caſtratos, & tamen apud Hebræos non erat talis differentia, quia nunquam caſtrabantur boues. Deus enim hoc vetuerat omnino fieri in terra Iſrael. Leuitic. vigeſimoſecundo. Tenendo autem literam Hebraicam non ſequitur aliquod iſtorum inconuenientium. Non primum, quia non ponuntur boues aliqui, ſed ſolum taurum filium vaccæ, & ſic intelligitur de vnico tauro. Nec etiā ſecundum, quia non ponitur differentia inter boues, & tauros, quia ſolus taurus ponitur in Hebręo. Si tamen velimus tenere literā noſtram, dicemus, quod licet Deus vetuiſſet inter Hebræos caſtrari animalia: tamen poſtquam Ieroboam fecit vitulos aureos præuaricatus eſt totam legem, & non obſeruabatur aliqua ceremonia eius, & tunc caſtrabantur animalia, ſicut a-
C pud gentiles, & erat differentia taurorum, & boum: & ſic offeretur vnus taurus, & aliqui boues, quorum non ponitur ſumma. *Fit ſacerdos eorum, qui non ſunt dij*. Per hoc, quod quis occidat iſta animalia conſecrat manus ſuas, & efficitur ſacerdos idolorum, ſiue vitulorum, qui non ſunt dii, ſed ſimulachra ab hominibus facta: hoc dicit ad improperium Ieroboam, & Iſraelitarum, quia ſupra dixerat, quod Ieroboam fecerat vitulos aureos in Deos Iſraelitis. Hic aūt dicit, quod non erant dii, vt confutet errorem eorum, qui colebant in Deos eos, qui non erant dii. In Hebræo dicitur, fuit ſacerdos eius, quod non eſt Deus. Et eſt modus loquēdi improprius, quia deberet poni præſens, & ponitur præteritum. Nam manifeſtum eſt, quod quando quis offerebat iſta animalia, de quibus hic dicitur, non erat
D factus ſacerdos, ſed tunc fiebat. Ideo debet dici fit, & non fuit, & tamen in Hebræo mutantur tempora, & dicitur in ſingulari eius, quod non eſt Deus: ponitur tamen pro plurali, quia ille, qui fiebat ſacerdos ſimul efficiebatur ſacerdos duorum vitulorum, quos fecerat Ieroboam. Hucuſque probauit Abia, quod Deus non adiuuaret Iſraelitas ad ſe defendendum, quia erant mali, & in litera ſequenti probat, quod adiuuaret viros Iuda, qui boni erant.

An regnum Iuda eſſet regnum Dei.
Quæſt. XVIII.

QVæritur circa prædicta. Et primò, cur dicitur hic
E regnum Dei regnum Iudaicum dixit Abia, quod non poſſent reſiſtere Iſraelitæ regno Dei, quod poſſidebat per filios Dauid. Reſpondendum, quod multis rationibus poterat vocari illud regnum Dei. Prima eſt, quia illud regnum a Deo datum erat filiis Dauid. & non poſſidebant illud alio iure, vel viribus, ſed ſolū Deo eis tradente, quia ipſe dixerat, quod Dauid, & filii ſui, regnarent in æternum ſuper Iſrael. 2. Reg. 7. & præced. libr. 17. capitul. Regnum autem Ieroboam, ſecundum quod præſupponebat Abia, non erat regnum Dei, quia non fuerat introductum Dei diſpoſitione, ſed potius violenter, & per inſidias, cum rebellauerit Ieroboam contra Salomonem, & inde traxit ſecum aliquos ad poſtea rebellandum contra Roboam, & faciendum diuiſionem regni. Secundo vocabatur regnum Iuda regnum Dei, quia manebat in cultu Dei. Nam templum Domini erat in terra Iuda, & ſacerdotes Domini, atque leuitæ, qui

ſaciebant omnes cæremonias legis in ſanctuario quotidie, ſicut infra in litera innuitur. F Regnum autem Ieroboam non erat ſic regnum Dei, quia non manſerat cultus Dei in illo, ſed tota lex perierat, & vituli aurei colebantur loco Dei, & in hoc nullo modo illud regnum pertinebat ad Deum. Tertio modo vocatur regnum iuda regnum Dei, ſcilicet, quia Deus dominabatur ſpecialiter in terra iuda. Nam Deus in omnibus terris dominatur dominio quodam generali, cum ipſe ſit rex regum, & Dominus dominantium, & princeps omnium regum terræ Apoca. 1. capitulo. Et tamen inter viros iuda dominabatur Deus ſpecialiter, ſicut ſi ipſe ſolus eſſet rex iuda, & ſicut cum aliquis eſt rex terræ, per manum eius diſponitur de omnibus magnis negociis, & nullus abſq; eo audet quidquam facere: ita in omnibus rebus arduis viri iuda recurrebant ad Dominum, & G conſulebant eum per prophetas, & ſacerdotes, & reſpondebat: ſequebanturque iſraelitæ illam reſponſionem tanquam legem, & ſic Deus diſponebat de magnis rebus. Etiam ſicut rex terræ eſt, qui facit bella contra hoſtes pro ſubditis ſuis, ſicut dicitur primo Regum 8. Rex noſter egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis: ita quando aliqua gens aduerſabatur iudæis, Deus habebat ſpecialem curam de adiuuando eos, & deſtruebat aduerſarios eorum, quod non fiebat in aliis gentibus, & iſtum principatum voluit Deus ſibi retinere inter iudæos. Vnde a principio noluit Deus dare iſraelitis reges, quia reges habent pleniſſimam poteſtatem ſuper ſubditos, & ſi haberent reges, viderentur totaliter ſubditi illis, & eos recognoſcerent in Dominos, vt autem ſolum Deum recognoſcerent iſraelitæ H in Dominum, noluit eis dare reges. Et ob hoc quando aliqui viri boni erant inter iſraelitas, dato quod illis offerretur principatus dominatiuus, non acceptabant illum, ne in hoc præiudicarent diuino iuri. Sic patet de Gedeone, cui dixerunt iſraelitæ: dominare tu noſtri, & filius tuus, & filius filii tui, quia liberaſti nos de manu Madian. Et dixit Gedeon: non dominabor ego veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur Dominus Deus, vt patet Iudi. 8. Ex quo innuitur, quod ſi dominaretur Gedeon ſuper iſraelitas non dominaretur Deus ſuper eos: ideo noluit ipſe dominari, vt Deus dominaretur: quaſi iſta eſſent incompatibilia. Ex quo apparet, quod illud dominium Dei erat valde ſpecialiter acceptum, quia alias compateretur ſecum dominium hominum, cum Deus ſit Dominus omnium I regnorum terræ, licet illa regna ſint ſubdita hominibus: ſic etiam patet, quando iſraelitæ petierunt ſibi regem dari à Samuele. Nam diſplicuit valde Samueli, & Deus dixit ei, non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos, quaſi dicat, ſi regem volunt hominem, ego non poſſum regnare ſuper eos, ſed me abiiciunt. Non tamen abiiciebant eum quantum ad dominium generale quod Deus habet ſuper omnia regna, & reges, ſed quantum ad dominium ſpeciale, & immediatum; ſicut ſi vnus ſit rex alicuius regni, & regnicolæ petant alium in regem, abiiciunt eo ipſo priorem regem, quia non poſſunt duo eſſe in ſolidum reges eiuſdem regni, ſicut duo non poſſunt in ſolidum eſſe Domini rei eiuſdē. Iſtum autem principatum ſpecialem dicebat nunc Abia, quod tenebat Deus in regno iuda, ideo vocatur regnum Dei, & K non hominis. Et ſi obiiciatur, quod non poterat Deus ibi regnare ſpecialiter, cum ibi eſſent reges aliqui homines. Reſpondetur, quod illi non erant, vt reges, ſed, vt tenentes regnum illud loco Dei, & quia poſſidens loco alterius, non habet aliud ius, niſi illud, quod habet ille loco cuius poſſidet, dicebatur Deus rex regni iudæ, & nullus alius: filii tamen Dauid erant vicarii Dei, quia tenebant regnum nomine Dei, & hoc ſignauit hic Abia in litera, dicens: vos dicitis, quod reſiſtere poſſitis regno Domini, quód poſſidet per filios Dauid: quaſi dicat, non poſſident illud filii Dauid, ſed Deus poſſidet per eos.

Quod fuit motiuum Ieroboam ad faciendum vitulos aureos. Quæſt. XIX.

QVæritur vlterius circa vitulos aureos quos fecit Ieroboam, & primo quod fuit motiuum Ieroboam ad faciendum vitulos aureos. Reſpondendum, quod iſraelitis præceptum erat ſecundum legem, quod ter in anno, ſcilicet, in feſto Azymorū, & in Pentechoſte, & in feſto Tabernaculorum aſcenderent in locum ſanctuarii omnes maſculi iſraelitarum: Exod. 23. & 34. & Deuter. 16. Erat autem nunc locus ſanctuarii in ieruſalem, poſtquam Salomon ædificauit ibi templum. Ideo omnes iſraelitæ aſcendere tenebantur in ieruſalem. Erat autem ieruſalem in regno Roboam, ſcilicet, in confinio iudæ, & Beniamin. Si ergo decem tribus aſcenderent illuc ter in anno, timebat Ieroboam, quod reconciliarentur Roboam: in quo erat periculum Ieroboam propter multa. Primo, quia ſacerdotes, qui erant in ieruſalem, & erant magnæ auctoritatis in populo, perſuaderent decem tribubus, quod redirēt ad Roboam, quia ille erat verus Dominus, & rex, cum Deus promiſiſſet poſteritati Dauid regnum in ſempiternum ſecunda Regum ſeptimo, & præcedenti libro decimo ſeptimo capit. Populus autem faciliter aſſentiret ſacerdotibus, & rediret ad Roboam: potiſſime, quia populus aſſuetus erat toto tempore præterito obedire ſententiæ ſacerdotum quātum ad omnia, quia Deus dixerat, quod quādo aliquod dubium emergeret, conſulerentur ſacerdotes leuitici generis, & quod illi ſententiarent, hoc teneretur, nec declinaret quiſquam ad dextram, vel ſiniſtram: Deuter. 17. capit. Secundo, quia populus dereliquerat Roboam ex quadam perturbatione ſubitanea, ſcilicet, quia ſubito irati fuerunt contra ipſum propter eius verba dura. Cùm autem multotiens aſcendere deberent in terram Roboam, & ille loqueretur eis pacificè, & oſtenderet ſe velle eis complacere, reconciliarentur ei. Tertio, quia Roboam erat Dominus antiquus: nā ipſe, & pater ſuus Salomon, & auus ſuus Dauid fuerant reges iſrael, & Dominus promiſerat eis regnum in ſempiternum, Ieroboam autem nō erat Dominus naturalis: ideo faciliter redirent ad Dn̄m priorem, & dimitterent Ieroboā, & hoc tetigit Ieroboam 3. Reg. 12. c. dicens, cōuertetur cor populi huius ad Dominum ſuum Roboam regem iuda. Quartò, quia quādo iſraelitæ omnes de decem tribubus aſcenderent peregrinando in terram iuda in ieruſalem, poterat Roboam habere viros armatos de tribu Beniamin, & iuda, qui opprimerent, & occiderent eos, niſi reconciliarentur regi Roboam. Quinto, quia nō permitteret eos exire de regno ſuo, vel ſaltem non permitteret intrare in ieruſalem, ſi non reconciliarentur ei: ipſe tamen populus erat cupidus religionis, ſcilicet, ad obſeruandā legem de eundo ter in anno in ieruſalem: iō reconciliarentur regi Roboam, vt permitteret eis intrare pacifice in ſanctuarium, & non infligeret multa alia damna, quæ infligere poterat. Si autem decem tribus reconciliarentur Roboam, ad mandatum eius occiderēt Ieroboam. Ideo ipſe neſciebat aliquē modum, per quē conſeruaret regnum ſuum, niſi, vt iuberet decem tribubus non aſcendere in ieruſalem ad ſacrificia, & quia populus conſuetus erat ter in anno ſacrificare aſcendendo ad locum ſanctuarii, præter alia ſacrificia neceſſaria in lege, de quibus Num. 28. & 29. cap. & per totum Leuiticum, & in Deut. ideo ſtatuit eis duos vitulos aureos in duobus locis iſrael, in quibus facerent omnes cæremonias legis, quas facturi erant in ſanctuario Domini.

An Ieroboam peccauit faciendo illos vitulos, Quæſt. XX.

QVæritur vlterius, an Ieroboam peccauit faciēdo vitulos aureos, vt non aſcenderet populus in templo Domini. Aliquis dicet, ꝙ non, quia Dn̄s promiſerat ipſi Ieroboā facere domū fidelē. i. regnū ſemper durans, vt patet 3. Reg. 11. Ergo licebat ei facere omnia illa, ſine

quibus

quibus regnum non erat perpetuum; ſi tamē Ieroboan permitteret decem tribus aſcendere in Ieruſalem, nō poterat regnum eſſe perpetuum, quia conuerterentur ſubditi ſui ad Roboam: ergo permittebatur ei facere vitulos aureos, quos non faciendo perderet regnum. Sic.n.eſt in iure humano, q̃ ſi cui committitur cauſa examinanda, delegātur oia ſine quibus cauſa examinari non poteſt, ēt ſi iſta non exprimantur, vt patet ext.de offi.deleg.c.prætetea. Reſpondendum, q̃ valde peccauit Ieroboam, quia nimis increpatur a Deo per Haiam Solinitem prophetam. 3. Reg. 14. & per totum tertium, & quartum libros Regum. Nam dicitur, q̃ peccauit, & peccare fecit iſrael, & fortaſſis nullus hominum tantum peccauerat ante ieroboam, ſicut ipſe peccauit, vt declaratum eſt 3. Reg. 14. in quibuſdam quæſtionib. Fuit autem peccatū ieroboam in duobus. Primo, quia fabricauit vitulos aureos; nihil tamen erat magis prohibitum in lege, quam fabricare idola: Exod. 20. & Deu. 4. 13. & 17. nec aliquid, q̃ tantum Deus abhominaretur, aut tam grauiter puniret, ſicut peccatum idolatrię, ſicut patet ex oībus libris legis Moyſi. Secundo peccauit, quia prohibuit populo ire in ſanctuarii locum, Deus tamen iuſſerat, q̃ oēs maſculi de iſrael aſcenderent ter in anno in locum ſanctuarij: Exod. 23. & 34. & Deut. 16. Primum tñ erat grauius, quam ſecundum, quia primum erat contra præceptum morale. Secundum erat contra cæremoniale, ſed cæremonialia non tñ obligabant, ſicut moralia, cum moralia obligent ſecundum naturam, ēt ſi non imponantur à legislatore, vt patet ad Rom. 2. ſ. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt faciunt dictante eis conſcientia. Ad rōnem in contrarium. ſ. quod cum permitteretur Roboam regnum decē tribuum permittebantur ei oia illa, ſine quib. non poterat illud regnum conſeruare, & illud erat facere vitulos aureos, & habere illos. Dici pōt vno modo, quod non iubebatur Ieroboam, quod haberet regnum decem tribuum, ſed promittebatur ei quaſi in gratiam, ſed poterat viuere vita priuata licite, ſi vellet. Ideo a fortiori ſi ipſe videret aliquid, per quod non poterat regnum tenere quin offenderet Deū, vt ſibi videbatur, tenebatur dimittere illud. Aliter pōt dici, quod ieroboam non cogebatur perdere regnū, aut facere vitulos aureos, quos coleret populus, quia ēt ſi humano conſilio ageret ſolum nullā ſpem ponendo in Deo poterat facere melius. ſ. quod ædificaret vnum tēplum, ſicut erat in ieruſalem, licet non eſſet tam ſumptuoſum, & ibi faceret fieri per ſacerdotes oēs cæremonias, quæ fiebant in templo Salomonis, & cogeret populum, non aſcendere in ieruſalem: tunc tolleretur inconueniēs, quod ipſe volebat. ſ. quod reconciliaretur populus Roboam. Nam non reconciliaretur, & ipſe leuius peccaret. ſ. ſolū in præcepto cæremoniali faciendo, quod extra tēplum fierent ſacrificia, tñ non faceret vitulos aureos, ſed coleretur Deus, ſicut in ieruſalem, & tunc Deus faciliter remitteret iſtud peccatum, quia ante tempora Salomonis populus ſacrificabat in excelſis: tñ Deus non puniebat iſtud peccatum, licet dicatur, quod eſſet peccatum, vt patet 3. Reg. 3. c. Aliter ēt poteſt dici, quod ſi videret ieroboam, quod neceſſe erat ipſum perdere regnū, & mori, ſi non faceret contra legem, tenebatur non facere contra illam. ſ. non fabricando vitulos, nec vetando populum ire in ſanctuariū Domini, vnde licet eſſet praua præuaricatio non permittere populum ire in ſanctuariū Domini, faciendo aliud ſanctuarium, & colendo idolatrā potius debuiſſet mortem ſubire ieroboam, quā vetare populum ire in ſanctuariū. Aliter ēt poteſt dici, quod peccauit ieroboam faciens idola, quia non credidit Deo. Nā Deus dixit ei, quod ſi ipſe ambularet in mandatis eius, ſicut ambulauerat Dauid, faceret ei domum fidelē. Credere debebat ergo certiſſime ieroboā, quod permittendo populo ire in tēplum ad adorandum Dñm, nō perderet regnum, quia Deus promiſerat ei regnum in æternū ſi coleret ipſum. ideo non ſolum peccauit ieroboam in idolatria, & faciendo, quod populus non iret in ſanctuarium, ſed etiam tertio peccauit non confidendo Deo, qui promiſerat ei conſeruare regnum ſi coleret ipſum.

A *Quomodo poterat conſeruare regnum permittendo populum adorare in Ieruſalem. Quæſt. XXI.*

QVæritur vlterius circa hoc, quomodo poterat ieroboam conſeruare regnum permittendo, quod populus aſcenderet in ieruſalem ad adorandum, quia tūc ſequeretur inconueniens, quod formidabat ieroboam. ſ. quod conuerterentur iſraelitæ ad Roboam Dominum ſuum, eo quod manebant omnia motiua, quæ aſſignata ſunt quæſt. ſuperiori 19. Reſpondendum, quod ex hoc ieroboam deliberauit facere vitulos aureos, quia videbatur ei difficile, quod populus iret in ieruſalem, & nō cōuerteretur ad Roboam, fuit tamen conſilium ieroboam tanquam hominis diffidentis de promiſſione Dei, quia Deus promiſerat ei conſeruare regnum, ſi coleret eum,
B ſicut Dauid, vt patet 3. Reg. 11. ideo credere debebat, q̃ Deus daret modum, quo licet aſcenderet populus in ieruſalem non conuerteretur ad Roboam. item dato, quod Deus non promiſiſſet ei conſeruare regnum ſi coleret eum, credere debebat, quod Deus, qui dederat ei regnū cum non eſſet de progenie regum, conſeruaret ei illud, dum coleret ipſum. Modus autem erat ex parte Dei, quod ipſe incuteret tantum timorem Roboam, quod nō auderet reſiſtere iſraelitis venientibus in ſanctuarium nocēdo eis in aliquo, nec auderet perſuadere ipſis, quod redirent ad eum, vel potius moueret cor Roboam ad diligēdum ieroboam, ita vt nullo modo deſideraret ſubtrahere ei ſubditos ſuos, & contentus eſſet habere duas tribus, quas habebat. iſtud autem facile erat Deo, quia
C in manu eius ſunt corda noſtra, & poteſt mouere illa quocunque voluerit, Prouer. 21. ſcilicet. Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini, & quocunq; voluerit vertet. Vnde aliquando inclinat nos Deus in amorem, in timorem, & in alias paſſiones, ſicut ei placet, vt apparet Leuit. 26. & Deuteron. 28. iſtud autem maxime apparet, quia quolibet anno Deus faciebat maiora in iſrael. Nam quolibet anno aſcendebant ter omnes maſculi iſraelitarum in ieruſalem, & manebant vrbes vacuæ, vel ſaltem ſolæ fœminæ manebant ibi, & tamen hoſtes, qui erant in circuitu iſrael ſcientes vrbes vacuas nunquam aſcendebant ad capiendum illas, quia vel nō audebant Deo incutiente eis timorem, aut non deſiderabant pro tunc capere illas, quia Deus mouebat illos ad non deſiderandum, vt patet Exod. 34. ſ. Cum tulero
D gentes a facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus inſidiabitur terræ tuæ aſcendente te, & apparente in cōſpectu Domini Dei tui ter in anno multis autem modis Deus facere poterat: quod licet iſraelitæ aſcenderent in ieruſalem non perderet ieroboam regnum.

Quare fecit Ieroboam duos vitulos. Quæſt. XXII.

QVæritur vlterius, quare ieroboā voluit facere duos vitulos, quia ſufficiebat ei, quod faceret vnū quem colerēt iſraelitæ. item videtur, quod ipſe potius debuiſſet facere vnicum vitulum, & ponere illum in vnico tēplo, ad quod conuenirent omnes iſraelitæ, & patet hoc, quia ieroboam transferebat iſraelitas a cultu Dei ad cultum idolorum, & hoc ſolum, vt non haberent occaſionē
E reconciliandi ſe cum Roboam aſcendēdo in ieruſalem: debebat ergo ad hoc transferre eos quanto minus poſſet tenendo aliquam ſimilitudinem cum cultu Dei, ne iſraelitæ abhorrerent omnimodam mutationem ſubito fieri. Cum ergo inter iſraelitas eſſet vnicus locus, vbi fierent ſacrificia: Leuit. 16. & Deut. 12. & Ioſ. 22. ita debuiſſet ieroboam conſtituere vnicum locum, & ibi ponere vnicum vitulum. item ieroboam transferrebat iſraelitas a cultu Dei ad idola, & videbatur difficile a principio transferre ſine aliquo colore, ideo debebat eſſe color, q̃ ipſe non incitabat illos ad colendum imagines iſtas, ſed potius ad colendum Deum in iſtis imaginibus, & quia Deus iſrael vnicus erat, melius coleretur in vnica imagine, & repræſentaretur, quam in duabus. Nam cum viderent duas imagines putarent eas repræſentatiuas eſſe duorum deorum. Ex hoc enim iuſſit Deus vnicum templum

plum fieri in toto iſrael, vt non putarent iſraelitæ, quod multi dij erant, ſi multa altaria eſſent, vel multa templa. Cum ergo faceret Ieroboam vnicum vitulum, putarent iſraelitæ illum fieri ad repreſentationē vnius Dei, & facilius transferrentur ad hoc, cum tamen duos vitulos viderent, putarent pro duobus dijs illos poni, & abhorrerent magis iſtud: ideo magis conueniebat ipſi Ieroboam facere vnicum vitulum. Reſpondendum, ꝙ Ieroboam voluit facere multos vitulos propter duo motiua, quæ eum potius ad multos vitulos quam ad vnum incitabant, & propter quæ ſimulabat Ieroboam ſe hoc facere. Pro quo ſciendum, ꝙ Ieroboam ſecundum veritatem non mouebatur ad faciendum iſtos vitulos, niſi, vt populus non reconciliaretur Roboam aſcendendo in Ieruſalem, vt patet 3.Reg.12. Iſtud motiuum tamen non expreſſit rex populo, ſed intra ſe ſollicitus iſtud cogitauit. Finxit autem, ꝙ nolebat, quod populus aſcenderet in Ieruſalem propter duo: primū erat, quia videbatur ſuperuacuum illuc aſcendere, quia determinatio legis, ſcilicet, quod eſſet vnicus locus ſanctuarij, non erat neceſſaria, quia Deus vbique eſt, ideo non magis in vno loco, quam in alio coli poteſt. Ad hoc autem conueniebat potius, ꝙ ipſe faceret plura templa, quam vnicum, vt ſic innueret in multis locis, imo vbique poſſe Deum æqualiter coli. Si autem vnicum templum feciſſet, videretur concidere cum poſitione legis, ſcilicet, quod Deus ſolum colebatur in vno templo conuenienter. Fuit ergo conueniens intentioni ſuæ, quod ad minus faceret duo templa, & poneret duos vitulos in eis. Secundum motiuum erat, quod ſignabat Ieroboā ſe facere hoc ad tollendum laborem populi, ſ. quia difficile erat, & laborioſum, quod de toto Iſrael congregarentur in Ieruſalem H ad feſtiuitates: ideo poſuit duo loca, in quibus coleretur Deus in regno ſuo, vt quædam pars regni iret ad vnum locum, & alia iret ad alium, & ſic facile eſſet cuilibet ire in ſanctuarium. Fuit ergo conueniens ad minus poni duo loca, & fuerunt iſta Bethel, & Dan: eo quod vnum erat in extremitate meridiana decem tribuum, ſ. Bethel, & aliud erat in extremitate Aquilonari, ſcilicet, Dan, & conuenienter in vrbe Dan fuit nūc poſitum idolum a principio habitationis ſuæ per iudæos, ſcilicet, idolum Michæ. Nam ex eo die, quo filij Dan acceperūt ciuitatem illam de manu Laiſenorum poſuerunt ibi idolum Michæ: & manſit ibi vſque ad diem captiuitatis ciuitatis ipſius, Iudi.18. Et hoc fuit vſque ad tempora Samuelis, vt declaratum eſt eodem capit. in quadam quæſtione, & ſic nunc conuenienter ibi idolum poneretur, I quia non haberent illud moleſtum filij Dan. Ad rationes in contrarium dicendum, quod illæ probant, quod deberet Ieroboam vnicum vitulum, & vnicum locum cultus conſtituere ad concordandum legi, & verum eſt, quia ſi intenderet concordare legi, quod vnicum vitulum feciſſet, & tamen potius intendebat diſcordare, oſtendendo, quod non ſolum in vno loco Deus conuenienter colitur, ſicut lex præſupponebat, ſed etiā in multis, vel potius vbique: ideo potius debuit multos vitulos, & loca cultus conſtituere.

Cur potius deduxit populum ad colendum vitulos. Quæſt. XXIII.

QVæritur vlterius, cum Ieroboam vellet deducere K populum ad cultum imaginum, cur potius ad colendum vitulos quàm aliquam aliam imaginem, cum eſſent tunc apud Gentiles dij multarum figurarum. Reſpondendum, quód magis fuit hoc rationi propinquum quam facere Deos alterius figuræ. Voluit enim Ieroboam tales Deos iſraelitis fabricare, de quibus veriſimiliter poſſent cogitare, quod erant dij. Eſt autem Deus ſecundum omnem hominum conceptionem aliquid viuens & operans: ideo id quod magis accedit ad naturam viuentis facilius poteſt credi eſſe Deus. Iſraelitæ autem in Aegypto viderant Deum Apin, qui apud Aegyptios ſingulis annis apparet, & ante eos currit, & de manu eorum cibum ſumit, & ali-

F quam futurorum ſignificationem oſtendit, & cum vna die apparuerit in anno, nō apparet poſtea toto illo anno. Eſt aūt dies certus in quo apparet, & tunc Aegyptij preſto ſunt celebrare magnam feſtiuitatem, & occurrere ei cum omni genere muſicorum organorū. De quo late dictum eſt Exo. 2. & 32. Inter Aegyptios aūt nullus Deus in comparatione iſtius in veneratione aliqua habetur, ideo iſraelitæ, qui in Aegypto fuerunt multo tēpe, ſæpe viderunt iſtum Deū Apin in forma bouis præcedentem Aegyptios, & ipſi cū coluerunt cū cæteris Aegyptijs. Et iſta fuit cāquare in exitu de Aegypto nōdū completis quatuor menſibus ab exitu de Aegypto, manente Moyſes cum Dn̄o in monte accipiendo legē, iſraelitæ fabricauerunt ſibi Deum: qui tn̄ nullam aliā figurā fecerunt niſi vitulum Exo.32. Ita ergo nunc memoriā habentes illius Dei Aegyptiorum, quem veriſimilius Deum putabant G fabricauerunt mandato Ieroboam vitulum. Item iſtud factum eſt introducendo auctoritatem Aaron, qui erat ſummus ſacerdos, & Deo acceptabilis: ipſe tamen fabricauit vitulom aureum Exo.32. Item plurimi iſraelitarū putauerunt ꝙ cum iſte eſſet Deus viuens potens moueri ante eos, quod iſte erat Deus, qui eduxiſſet eos de Aegypto, & ob hoc fabricato vitulo per Aaron cantauerunt, ecce dij tui iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti: Exo.32. Nunc igitur tenentes eandem opinionē fabricauerūt vitulos, & dixerūt: ecce dij tui iſrael, qui eduxerunt te de terra Aegypti 3.Reg.12. vnde nulla alia imago conuenientior viſa eſt ad fabricandū nunc quam ꝙ fierent vituli, & illos excogitauit facere Ieroboam.

Quomodo perſuaſit, vt colerent Deum in duobus templis. Quæſt. XXIV.

QVæritur vlterius, quomodo potuit Ieroboam perſuadere iſraelitis, vt colerent Deum in duobus tēplis. Nam ſecundum legem Leui.17. & Deut.12. ſtatutum erat vnicum eſſe locum ſanctuarij. Reſpondendum eſt ſecundum Ioſephum 8. Antiq. quod perſuaſit hoc Ieroboam aliquali ratione quaſi naturali: dixit enim quod Deus vbique eſt: ideo non magis in vno loco quam in alio coli poteſt. Et ſi forte aliquis de populo diceret, cur Deus in vnico loco iuſſit ſibi fieri templum. Reſponderet Ieroboam iſtud factum fuiſſe ad maiorem ſolemnitatem, vt totus populus appareret ibi, & tamen nihil prohibet Deum vbiq; coli. Quia ſi Deus eſſet vt homo, qui vnicum locum habet, conueniēs erat I ei vnicum locum aſſignari ad colendum ipſum. Quia tamen Deus vbique eſt, vbique coli poteſt, & quia ſine labore grauiori erat eum in multis templis coli quam in vnico, voluit conſtituere multa templa ad releuandum laborem populi. Fortè etiam Ieroboam dixit iſraelitis, quod tribus Iuda, & Beniamin erant hoſtes ipſorū, & ſi aſcenderent in terram eorum ad ſanctuarium, poſſent eis nocere: ideo licitum erat ipſis colere Deum in terra ſua. Iſta ſunt aliqualiter colorata, & tamen potius videtur quod Ieroboam tranſtulerit clare iſraelitas ad idolatriam, quia non ſolum fecit eſſe multa templa, ſed ēt conſtituit ſacerdotes quoſcunque laicos de populo, qui non erāt de filijs Leui, vt patet ſupra in litera, & 3. Reg. 12. Et tamen, iſtud erat contra legē: Num.3. & 16. & 18. & generaliter in omnibus recedebat à lege.

Quomodo potuit perducere ad colendum vitulos, cum ſit abhominabile. Quæſt. XXV.

QVæritur vlterius, quomodo iſraelitæ potuerūt perduci ad hoc quod colerent vitulos, cum iſtud eſſet valde abhominabile eis. Reſpondet Ioſephus 8. Antiquit. quod inducti fuerunt ad hoc ſub nomine religionis, ſcilicet tanquam colerent Deum ſub effigie illorum vitulorum: ſicut nos ſanctorum habemus imagines, & dixit illas duas vitulas eſſe Deo æquiuocas, id eſt quod nō ſignabatur per quamlibet vitulam vnus Deus, nec erat quælibet vitula, vt Deus, ſed per quamlibet ſignabatur idem Deus, & vnicus.

Sed obiicietur, quia 3. Regum 12. vbi ponitur de fabricatione iſtorum vitulorum dicitur: ecce dii tui iſrael, qui eduxerunt te de terra Aegypti, & ſic vocauerūt plures Deos, & tamen contra legem eſt nominari plures Deos, vt patet Exod. 20. & Deuteron. 4. & 5. Sed dicunt quidam, quod accipitur plurale pro ſingulari ex conditione idiomatis Hebraici. Sicut patet Exod. 32. ſ. Ecce dii tui iſrael, & tamen ibi vnicus vitulus erat. Sed dicendum, quod illud non ſtat, quia ſi intendiſſet Ieroboam Deum colere in vitulo, vel innuere populo, quod colerent Deum in vitulo non deberet facere multos vitulos, ſed vnicum, vt ſignaretur vnitas Dei, fecit tamen duos vitulos, & dixit, ecce dii tui iſrael: ergo volebat innuere plures deos. item Ieroboam ſciebat, quod Deus punierat ualde iſraelitas, quia coluerant vitulum in deſerto: ideo ſi ipſe uellet Deum colere, non debuiſſet fabricare imaginem vituli. Sed uidetur quod rationabiliter debuiſſet Ieroboam facere vnum templum in terra ſua, & ibi nullam ponere imaginem, ſed facere omnes cæremonias legales, quæ fiebant in Ieruſalē; & tunc non erraret a lege, niſi in uno, ſcilicet, quod extra vnicū locum ſanctuarii faciebat ſacrificia. Ad iſtud autem ipſe poterat oſtendere cauſam rationabilem, uel ueriſimilem, ſcilicet quod propter hoſtilitatem, quam habebant decem tribus cum iuda, & Beniamin, non deberent ire in Ieruſalem, & ob hoc quod liceret eis facere in terra ſua templum ad colendum Dominum: Ieroboam tamē omnino deuiauit a lege, ſcilicet, quia cōſtituit duas imagines tāquam deos. Quod erat potiſſime contra legem: etiam fabricauit templa in diuerſis locis, item conſtituit ſacerdotes non de leuitis, ſed de quibuſdam de populo: vnde nihil de lege videbatur cuſtodire. Dicendum igitur, quod Ieroboam uoluit totaliter retrahere intentionem iſraelitarum a templo Ieruſalem, ne illuc euntes reconciliarentur Roboam regi iuda. iſtud autem uiſum eſt ſibi non poſſe facere niſi deducendo populum ad opinionem totaliter contrariam. Erat autem poſitio legis, quod Deus in unico loco coleretur, & ſine imagine. Si autem iſraelitæ habuiſſent unicum locum, & ſine imagine in terra Ieroboam, putarent aliquid ſibi deeſſe ad obſeruationem legis, ſcilicet, quod non colebant Deū in illo loco, in quo ipſe ſtatuerat, ſcilicet in Ieruſalem, ideo deſiderarent ire in Ieruſalem. voluit ergo totaliter Ieroboam agere contra legem, ſcilicet introducendo imagines, & multa templa, & tunc cum iſraelitæ viderent nihil ſe ſeruare de lege, quam olim ſeruabāt, ſed totaliter eſſe in opinione contraria, non inclinarētur ire in Ieruſalem tanquam illud ſibi deeſſet ad complementum legis. Sed uoluit Ieroboam, quod ſicut populus iſrael, & uiri de regno iuda erant nunc hoſtes, ita modi colendi Deum inter ipſos eſſent nimis diuerſi. ideo putandum eſt, quod Ieroboam uoluerit oſtendere illos uitulos eſſe Deos, qui eduxerunt iſraelitas de Aegypto: & quia in lege Moyſi non fuerat introductus talis modus deitatis conſequenter non oportebat fieri aliquem modum cæremoniarum iſtis diis de cæremoniis, quæ fiebant in lege Moyſi. Et ſi aliqui adhuc vellent proteruire quod iſti uituli non fuerint facti, ut dii, ſcilicet ad hoc, quod colerentur, ſed ut per illos intelligeretur Deus. Dicendum, quod non ſtat, quia ſupra in litera dicitur: habetis uitulos aureos, quos fecit uobis Ieroboam in Deos. Ergo non erant ut imagines Dei, ſed ut ipſi dii.

Quomodo potuit perſuadere populo, quod eſſent ſacerdotes de populo. Quæſt. XXVI.

QVæritur deinde, circa ſacerdotes iſtos quos conſtituit Ieroboam pro iſtis uitulis, ſcilicet, quomodo potuit Ieroboam perſuadere populo, quod eſſent ſacerdotes de populo, & non de leuitis ſicut erat in Ieruſalem. Reſpondendum, quod Ieroboam faciliter hoc perſuaſit, quia cultus idolorum, ſcilicet, uitulorum differebat nimis a cultu Dei, ſecundum legem Moyſi. ideo non ſolum in ritu colendi, ſed etiam in miniſtris poterat eſſe differentia. Nam uariato principali, ſcilicet Deo, qui colebatur, poterant reliqua uariari. item quia populo hoc placeret, qđ eſſent ſacerdotes de omnibus tribub. cum in hoc eſſet quidam honor. item, quia a principio fuerat iſte modus, & etiam inter omnes gentes erat, quod primogeniti haberent præcipuum honorem in ſacrificando, cæteris tamen licebat facere ſacrificium. item argueret ad hoc Ieroboam quadam ratione quaſi naturali. ſ. Deus non eſt acceptor perſonarum, ut patet Deute. 1. & 10. ideo quicunque uoluerit colere ipſum recto animo, acceptabitur ab ipſo, ſed ſacerdotes colebant Deū ſpecialiter; ideo ad quemcunque poterat pertinere fungi ſacerdotio, iſta ratione utebatur Chore, & ſocii ſui contra Moyſen, & Aaron pro ſummo ſacerdotio. Aaron: & pro minori ſacerdotio ſtirpis ſuæ. Nam uolebant iſti, quod ad totum populum pertineret ſacerdotiū, eo quod omnes erant uiri ſancti. Vnde dixerunt ad Moyſen, & Aaron, ſufficiat uobis, quod omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Deus, cur eleuamini ſuper populū Domini? ſ. uſurpando uobis ſolis ſacerdotium? Non ergo eſſet magna difficultas in perſuadendo hoc populo.

Cur Ieroboam ſacerdotes conſtituit de populo non de tribu Leui. Quæſt. XXVII.

QVæritur vlterius, quod fuit motiuum ad faciēdum ſacerdotes de populo, & nō de filiis Leui. Reſpondendum vno modo, quod poterat iſtud eſſe ad faciendum diuerſitatem inter cultum vitulorum, quē ipſe nunc introducebat, & cultum Dei, qui præexiſtebat. Nam prior cultus erat per ſacerdotes de ſtirpe Leui. Iſte autem cultus erat vt voluit Ieroboam per viros laicos quoſcunque. Secunda ratio poterat eſſe, quia Ieroboam voluit excludere ſacerdotes, & leuitas de terra ſua, quia forte ſenſerat eos ſibi repugnaturos in idolatria iſta, & vt ſacerdotibus diſſuadentibus, & deteſtātibus cultum iſtū populus non recederet ab idolatria rediens ad priorem cultum Dei, deliberauit excludere eos, & vt nō videretur egere miniſtris, ante illorum receſſum conſtituit ſibi ſacerdotes de quibuſcunque de populo. Tertia ratio potuit eſſe, quia dato quod non intenderet Ieroboam excludere de terra ſua ſacerdotes, qui erant de tribu Leui: & tamen interdum poterant abeſſe: & tunc populus, vt haberet miniſtros, iret in Ieruſalem, vbi maxime reſiderent ſacerdotes, & leuitæ, quod contra intentionē Ieroboam erat: ideo vt nunquam deeſſent ſacerdotes, conſtituit ſacerdotes de populo. Quarto, quia dato, quod nō expelleret Ieroboam ſacerdotes, & leuitas de terra ſua, ipſi recederent de ea propter vitulos aureos: & tamē in defectum miniſtrorum, oporteret populum iſrael ire in terra iuda ad ſacrificia, ideo conſtituit de populo ſacerdotes, vt nūquam deeſſent ſacerdotes, nec oporteret ire aliquando in Ieruſalem. Iſtę cauſæ omnes ſunt veriſimiles: & tamen non ſunt omnes ſolidæ. Nam non eſt verū, quod conſtituerit Ieroboam ſacerdotes, quia receſſerunt ſacerdotes de filiis Leui. Nam antequam recederent, cōſtituit ſacerdotes de populo. imo iſta fuit cauſa quare ſacerdotes, & leuitæ receſſerunt de terra decem tribuū. ſ. quia ipſi iam non miniſtrabant in officiis, & conſequenter non habebant redditus aliquos, ſed populares vſurpauerant iſtos. Sic. n. colligitur ſupra. 11. ſ. Sacerdotes, & Leuitæ, qui erant in vniuerſo iſrael venerunt in Ieruſalem, eo quod abieciſſet eos Ieroboam, & poſteri eius, ne ſacerdotio Domini fungerentur. Dicendum igitur, quod motiuum Ieroboam fuit, vt placeret populo. Erat. n. ſacerdotium magni honoris, & magnorum redituum inter iſraelitas, ideo iſraelitæ pugnauerunt contra Moyſen & Aaron, quod ipſi vſurparent ſibi ſacerdotiū, & per hoc dominarentur ſuper populum. Nume. 16. Deus autem abſtulit ibi iſtam contentionem: Num. 17. Erat igitur cupidus ſacerdotii, ſed non audebat vſurpare illud propter legem, & principes vetantes. Nunc Ieroboam, vt poſſet inducere populum ad eā, quæ ipſe volebat. ſ. ad totalem legis mutationem, voluit complacere populo in hoc conſtituendo ſacerdotes de popularibus.

Quare Deus non puniuit Iſraelitas. Quaeſt. XXVIII. F

QVæritur vlterius, quomodo Deus non puniuit Iſraelitas vſurpantes ſibi ſacerdotium. Nam Deus dixerat, ꝙ quicunq; accederet ad miniſtrandum, ſi non eſſet de ſtirpe Aaron, moreretur: Num. 3. & 18. Item patet hoc ex exemplo, quia Chore, & ducenti quinquaginta ſocii ſui voluerunt vſurpare ſacerdotiũ offerendo thus coram altari, & oẽs ſimul cæleſti igne exuſti ſunt, Num. 16. Rex quoque Ozias, qui alio nomine vocatur Azarias, voluit offerre thymiama in altari, & in fronte fuit percuſſus lepra quarto Regum 15. & infra 26. Reſponderi poteſt vno modo ſecundum quoſdam, quod iſtud factum eſt ex miſericordia Dei, qui expectabat cõuerſionem Iſraelitarum. Vnde miſit prophetam ad eos: vt patet tertio Regum 13. & ſi voluiſſent reuerti liben- G ter remiſiſſet eis præterita mala. Sicut etiam tolerauit eos multo tempore, quod idola coluerunt mittendo ad eos quotidie prophetas, quos non exaudierunt quouſq; facta eſt inſanabilis plaga eorum, & fecit eos duci captiuos in terram Medorum, & Perſarum, vt patet quarto Regum 17. Sed dicendum, quod iſta reſponſio poteſt eſſe conueniens, ſi quæratur quare Deus non puniuit Iſraelitas, cum colerent idola, cum ex ſola miſericordia tandiu expectauit, & tamen de ſacerdotibus non eſt eadem reſponſio. Nam dato quod Deus vellet agere ſecundum rigorem cum iſraelitis, non debebat eos occidere, quia peccauerũt ſacerdotes de popularibus. Quia lex data Num. 3. & 18. non ſe extendebat ad iſtos, ſed ſolum ad illos, qui vellent in templo Domini coram altari ſuo miniſtrare, ſi non eſſent de ſtirpe Aaron. Iſti au- H tem non miniſtrabant Deo, ſed idolis. Etiam non miniſtrabant in templo Domini, ſed in templis prophanis, & ſic non obligabat eos lex illa. Vnde non magis peccarent iſraelitæ, quod populares facerent ſacrificia illa, quamquam facerent ea ſacerdotes de ſtirpe Aaron, ſed peccabant ſolum in hoc, quod colebant idola.

Quomodo eiecerunt ſacerdotes, & leuitas, & quare. Quaeſtio XXIX.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, ꝙ eiecerũt Iſraelitæ ſacerdotes Domini, & leuitas de terra ſua quõ hoc ſit, & quare fecerunt. Reſpondendum, ꝙ iſta eiectio poteſt intelligi dupliciter: vno modo ꝙ eiecerunt eos non quidem iubentes, vel compellentes, ꝙ recede- I rent, ſed eiicientes eos de honore ſuo. Nam honor ſacerdotalis competebat ſolis viris de ſtirpe Aaron, quod aũt daretur iſte honor etiam aliis, erat diminuere ſtatum illorum, quibus ſolum competebat. Et quia Iſraelitæ dederant poteſtatem ſacerdotalem cuicunque de populo, quia quicunque volebat conſecrabat manum ſuam, & efficiebatur ſacerdos, vt patet in litera. Iõ eiiciebant ſacerdotes a ſe, ſ. deiicientes eos de honore ſuo. Secundo modo dicebantur eos eiicere non quidem de terra, ſed de miniſterio Domini: nam Ieroboam faciebat, quod in terra ſua colerentur vituli aurei. Sacerdotes aũt, & leuitę non erant miniſtri vitulorum, ſed Dei veri, & ſic non permittebat Ieroboam, quod permanerent in miniſterio priori iſti ſacerdotes, & leuitæ: ſed ꝙ colerent idola ſi vellent, & ſic eiiciebat eos de miniſterio ſuo. Hoc ſigna- K tur ſupra 11. ſcilicet ſacerdotes, qui erant in vniuerſo Iſrael venerunt in Ieruſalem, eo ꝙ abieciſſet eos Ieroboã, & poſteri ſui, ne ſacerdotio Dñi fungerentur. Tertio mõ poteſt dici, ꝙ eiecerunt eos de terra ſua non quidem directe iubendo eis, ꝙ inde recederent, ſed indirecte cogendo eos ad recedendum. Et hoc poterat eſſe dupliciter. Vno modo ꝙ ſubtraherent victum eis. Nam ſacerdotes, & leuitæ habebant victum de iis, quæ percipiebant de laicis, cum ipſi nullas poſſeſſiones haberent, vt patet Num. 18. & Deute. 18. & Ioſue 13. Iſraelitæ tamen iſta ſubtraxerant ſacerdotibus, & leuitis, ideo cogebant eos recedere de terra ſua. Et iſta ſubtractio fiebat dupliciter, quia dupliciter ſacerdotes, & leuitæ percipiebant victum ab iſraelitis. Primo modo per viam iuris, vel debiti, ſcilicet quia aliqua erant iura ſanctuarii, vt decimę, primitiæ, oblationes, & alii redditus, qui de iure competebant ſacerdotibus, & leuitis: ita quod eſſent ſibi debiti, de quibus Num. 18. Secundo modo per viam eleemoſynæ. Nam quandocunque Iſraelitę faciebant ſacrificia, & epulas magnas, commendabat Deus eis quod vocarent ad prandium leuitas, qui pauperes erant Deut. 12. & 14. Etiam colligebant quolibet anno tertio vnam decimam pro pauperibus Iſraelitæ, & illam iubebat Deus, ꝙ darent pupillis, aduenis, & leuitis, & omnibus pauperibus: Deut. 14. Etiam quandocunque coquebant panes Iſraelitæ iubebat Deus, ꝙ ſepararent de illis primitias quaſdam idest aliquas partes pro ſacerdotibus, & leuitis, vt colligitur, & declaratum eſt Nume. 15. Omnia autem iſta iura, & eleemoſynas ſubtraxerant Iſraelitæ leuitis, & ſacerdotibus, Vnde nihil habebant aliud vndę viuerent: & ſic neceſſe erat, vt recederent de terra Iſraelitarum, cum nihil haberent ibi, de quo ſuſtentarentur, Secundo modo indirecte eiiciebant eos de terra, ſcilicet quia cogebant eos non miniſtrare Domino. Nam Ieroboam iuſſerat, quod nemo de terra ſua aſcenderet in Ieruſalem, vt patet tertiu Regum 12. Et ſic ſacerdotes, & leuitæ, qui erant in terra iſrael non poſſent ire ad miniſtrandum in ieruſalem, oportebat tamen eos ire illuc: ideo indirecte cogebant eos exire de regno, vt manerent foris, & ſic poſſent miniſtrare in ieruſalem. Quod autem oporteret ſacerdotes, & leuitas aſcendere aliquando in ieruſalem erat propter duo. Primo propter conſcientiam: quia erat contra conſcientiam manere in terra iſrael colendo idola, vel dando fauorem cultoribus idolorum. Etiam erat contra conſcientiam non aſcendere ad miniſtrandum in ieruſalem: cum iſtud pertineret ad officium ſuum, & erant omnibus ſacerdotibus, & leuitis aſſignata tempora ad miniſtrandum ſecundum ordinationem Dauid: præcedenti lib. 24. & 25. c. Non miniſtrare autem temporibus illis contra legem erat. Secundo propter neceſſitatem ſuſtentationis. Nam ſacerdotes, & leuitæ non habebant iura niſi de ſanctuario, & eis quæ acceſſoria erant ad ſanctuarium. Si autem non miniſtrarent non manebant eis iura de quibus viuerent. Ideo neceſſe erat, quod ipſi irent ad miniſtrandum in ſãctuario. Non pmitteſ ergo eos illuc ire manẽdo in terra iſrael, erat cogere eos indirecte ad hoc, quod recederent totaliter de terra illa ad habitandum alibi. Et iſte modus eſt valde conueniens, quia ſecundum iſtum eiecerunt eos iſraelitæ de terra ſua, & etiam de miniſterio Domini. Quarto modo poteſt dici, quod eiecerunt eos de terra, ſcilicet directe iubendo eis, quod recederent, & hoc propter multa. Primo, quia forte timebat Ieroboam, quod ſacerdotes, & leuitæ obuiarent ſibi valde in fabricatione vitulorum. Nam ſacerdotes, & leuitæ erant magis zelantes legis quam alij. Ideo videntes tantam abuſionem, ſcilicet quod deſerto Deo, colerentur vituli aurei, valde increparent Ieroboam auctorem huius, & vt non ſuſtineret eorum increpationes eiecit eos de terra ſua in principio huius fabricationis vitulorum. Secundo poterat eſſe, quia forte ſacerdotes, & leuitæ manſerunt aliquanto tempore in terra iſrael poſt conflatos vitulos, & cum in hoc reclamarent, timeretq; Ieroboam quod eiſdem ſuadentibus populus crederet, & aſcenderet in ieruſalem ſicut prius ad faciendum ſacrificia, & conuerteretur ad Roboam: quod abhominabatur Ieroboam: ideo excluſit eos ne euenıret, quod timebat. Tertiò forte factum eſt ad placendum populo. Nam populus erat cupidus ſacerdotii, & non audebat illud vſurpare propter pœnam legis, & propter principes vetantes, & quia nunc erat data libertas à Ieroboam, non ſolum voluerunt populares priuare ſacerdotes iuribus ſuis, & honore, ſcilicet ne ipſi miniſtrarent, & miniſtrarẽt laici, ſed etiam ad vindictam voluerunt eos excludere de terra ſua, quia toto tempore prætérito fuerant ſacerdotes, & Leuitæ prælati populo inuitis popularibus, Deo tamen iubente. Modus tamen quartus, & tertius videntur eſſe conuenientiores quam omnes alij.

Noſter

Noſter autem Dominus Deus eſt, quem non relinquimus: ſacerdoteſque miniſtrant Domino de filijs Aaron: & Leuitæ ſunt in ordine ſuo. Holocauſta quoque offerunt Domino per ſingulos dies, mane & veſpere: & thymiama iuxta legis præcepta confectum, & proponuntur panes in menſa mundiſſima, eſtque apud nos candelabrum aureum, & lucernæ eius, vt accendantur ſemper ad veſperam: nos quippe cuſtodimus præcepta Domini Dei noſtri, quem vos reliquiſtis. Ergo in exercitu noſtro dux Deus eſt, & ſacerdotes eius, qui clangunt tubis & reſonant contra vos: Filij Iſrael nolite pugnare contra Dominum Deum patrum veſtrorum, quia non vobis expedit. Hæc illo loquente, Ieroboam retro moliebatur inſidias. Cumque ex aduerſo hoſtium ſtaret, ignorantem Iudam ſuo ambiebat exercitu.

Noſter autem Dominus Deus eſt. Poſuit ſupra Abia cauſam quare Deus nõ adiuuaret Iſraelitas, ſcilicet quia mali erant. Hic ponitur cauſa, quare Deus deberet adiuuare viros Iuda: & deſcribitur rectitudo religionis ſuæ, & dixit: Noſter autem Dominus Deus eſt, ſcilicet veſter Deus non eſt Deus: ſed vituli aurei, quos fecit Ieroboam vobis in Deos, & non ſunt Dij. Noſter autem Dominus eſt Deus verus qui in cœlis habitat. *Quem non relinquimus*, Dicit ad improperium Ieroboam & Iſraelitarum: quia Deus eorum erat Deus Iſrael, ſed reliquerunt eum, & fecerunt vitulos aureos. Viri autem Iuda non reliquerunt Deum ſuum. *Sacerdoteſque miniſtrant Domino de filijs Aaron.* Hoc etiam dicit contra Ieroboam, & Iſraelitas: quia ipſi conſtituerant ſibi in ſacerdotes quoſcunque laicos ſicut cæteri populi terrarum, & relicti erant, imo eiecerant à ſe ſacerdotes Dei. Viri autem Iuda non excluſerant ſacerdotes, vel Leuitas: ſed potius omnes Leuitas, & ſacerdotes eiectos de terra Iſrael ipſi gratis ſuſceperunt & prouiderunt eis. Nam omnes ſacerdotes, & Leuitæ, qui prius ſuſtentabantur de redditibus, & eleemoſynis tribuum duodecim, ſuſtentabantur nunc de duabus tribubus. *Et Leuitæ ſtant in ordine ſuo.* Ideſt etiã Leuitæ miniſtrant apud nos ſecundum ordinem ſuum; & poteſt dupliciter intelligi. Vno modo in ordine ſuo, ideſt in officijs ſuis, Quia officia Leuitarum erant diuerſa. Quidam enim erant cantores, & alij theſaurarij, & alij ianitores, alij iudices, & præpoſiti: vt patet præcedenti lib. 23. & 25. & 26. Alio modo in ordine ſuo, ideſt ſecundum vices ſuas: nam erant Leuitæ diſtincti in eodem officio per ſortes, & tempora, vel partes ſicut cantores erant diſtincti in vigintiquatuor ſortes, & miniſtrabant per ordinem, ſcilicet prima ſors vna hebdomada, & ſecunda ſors ſequenti hebdomada, & ſic de omnibus alijs vſque ad ſortem viceſimamquartam, & tunc redibat ſors prima ad miniſtrandum: vt patet præcedenti lib. 25. Ianitores autem erant diſtincti per portas, ſcilicet quod quidam ianitores erant vnius portæ & alij alterius portæ, & ſic de alijs. Idem de theſaurarijs: vt patet præcedenti lib. 26. c. *Holocauſta quoque offerunt Domino.* Hic poſitis miniſtris legitimis, ſcilicet ſacerdotibus de ſtirpe Aarõ, & Leuitis ſubminiſtrantibus eis, ponuntur miniſteria, quæ faciebant. Et ponitur primum, quod offerunt holo-

Quid holocauſtũ. cauſta. Eſt enim holocauſtum quoddam genus ſacrificij quando totum animal crematur, ſcilicet omnes carnes eius ſolis cornibus pelle, & fimo detractis. Leu. 1. cap. Et iſtud erat excellentius genus ſacrificiorum, quam alia. Erant tamen alia duo genera ſacrificiorum, ſcilicet hoſtia pacifica, & hoſtia pro peccato, de quibus declaratũ eſt ſupra ſecundo capit. in quibuſdam quæſtionibus. *Per ſingulos dies mane, & veſpere.* Hic tangitur ſacrificium quod vocatur iuge. Nam erant quædam ſacrificia, quæ

Quid iuge ſacrificiorum. fiebant certis diebus, & ſolennitatibus anni. Alia autem fiebant quotidie, & iſta quotidiana vocantur iuge ſacrificium, fiebat autem iuge ſacrificium bis quotidie, ſcilicet mane & veſpere. Nam in mane cremabatur vnus agnus anniculus in holocauſtũ: & in veſpere cremabatur alius: Exod. 29. & Num. 28. De ritu autem ſacrificij iugis matutini, & veſpertini patet Leu. 7. & declaratum eſt ſupra 2. cap. in quadam quæſtione. *Et thymiama iuxta legis præcepta confectum.* Scilicet etiam quotidie offertur

A thymiama cõfectum ſecundum præceptum legis. Confectio autem thymiamatis erat, quia thymiama non eſt aliqua vna ſpecies ſimplex ſed compoſitum eſt ex multis aromatibus conſiſtentibus in pondere certo, & proportione, & non poterat confici niſi ſumptis omnibus illis ſpeciebus, & etiã exiſtentibus in illa proportione ponderis. De tota iſta confectione patet Exo. 30. *Et proponuntur panes in menſa mundiſſima.* Scilicet ponuntur panes, & ſemper ſtant coram Domino in menſa mundiſſima. Iſti panes vocantur panes propoſitionis, & menſa mundiſſima, in qua erant: vocatur etiam menſa propoſitionis, & erat de auro puriſſimo, de quo infra dicetur in quadã quæſtione. *Et eſt apud nos candelabrum aureum.* Hic tangitur alia miniſtratio ſacerdotalis, quæ eſt quarta, ſcilicet ordinare, & locare lucernas candelabri, & di- *Quid thymiama.*

B citur, quod eſt candelabrum aureum apud nos, ſcilicet in templo quod erat de auro mundiſſimo, & ibi lucebant ſeptem lucernæ de oleo. Nam cremabatur ibi oleum in vaſis, & non cera, nec aliquid aliud. *Et lucernæ eius vt accendantur ſemper ad veſperam.* Ideſt lucerna candelabri materialiter veſpera accenditur vt luceat, quia per diem non eſt ardens. An verò ſit vna lucerna candelabri, vel plures, quæ accendantur per noctem, & an per diem luceant quædam lucernæ, dicetur infra in quadam quæſtione. In Hebræo dicitur, & lucernæ eius. Poteſt eſſe quod ponatur plurale pro ſingulari, & ſic accepit litera noſtra. Vel poteſt propriè accipi, quod multæ lucernæ accenderentur per noctem, ſed de hoc declarabitur infra in quadam quæſtione. *Nos quippe cuſtodimus præcepta Domini.* Poteſt intelligi dupliciter: vno modo, quod poſitis ſupra

C præceptis quibuſdam in ſpeciali: hic agitur in generali de omnibus, ſcilicet quod omnia præcepta legis cuſtodiebant viri Iuda. Aliter intelligitur, quod ponatur iſta clauſa generalis ſolum ad intelligendum illa, quæ non expreſſa fuerunt. Nam non poterant exprimi omnia, quæ continebantur in lege. Ideo ſub iſta generali clauſula fuerunt incluſa omnia, quæ non erant expreſſa. *Quem vos reliquiſtis.* Ad ignominiam Ieroboam, & Iſraelitarum dicitur qui tenebant prius Deum Iſrael in Deum, & deinde dereliquerunt eum colendo vitulos aureos, quos fecit Ieroboam. *Ergo in exercitu noſtro dux Deus eſt:* Scilicet, ex præcedentibus ſequitur, quòd Deus ſit dux exercitus noſtri contra vos. Hic ponitur concluſio inferta ex præcedentibus: nam volebat deducere, quod Iſraelitæ non poſſent defendere diuiſionem regni, quam fecerant,

D quia Deus pugnaret contra eos: & hoc dicit hic, ſcilicet Deus eſt dux in exercitu noſtro, & ponitur per modum concluſionis ex dictis. Patet conſequentia: primò, quia ad regem pertinet pugnare pro ſubditis ſuis, & facere omnia bella ipſorum, ſicut dixerũt Iſraelitæ primo Regum octauo, ſcilicet Rex noſter egredietur ante nos, & pugnabit pro nobis bella noſtra: Deus tamen erat rex virorum Iuda ſicut dixit Abia ſupra in litera, ſcilicet nunc vos dicitis, quod poſſitis reſiſtere regno Domini, quod poſſidet per filios Dauid. Ergo ipſe Deus pugnare debebat pro viris Iuda, & ſic dixit Abia, ergo in exercitu noſtro dux Deus eſt. Ipſe quoque ſic dixit per Moyſen Exo. 14. Dominus pugnabit pro vobis & vos tacebitis. Secundò, quia Iſraelitæ offenderant valde Deum, quia cum eſſent

E ſubditi eius, receſſerunt ab eo colentes vitulos aureos, & tamen quando aliqui ſubditi fugiunt ſine cauſa de Dominio alicuius regis, habent cauſam pugnandi contra illos. Ita ergo nunc Deus pugnaret contra Iſraelitas: & iſta ratio tangitur ſupra cum enarrantur mala Iſraelitarum. Tertiò patet, quia Deus adiuuat cultores ſuos, & tamen viri Iuda erant cultores Dei. Ideo adiuuaret eos Deus cõtra Iſraelitas, qui non erant cultores Dei: & iſtam rationẽ tangit Abia in litera inquantum enarrat quomodo viri Iuda non recedebant a lege Dei: ideo bene infert, quod Deus eſſet dux in exercitu eius contra Iſraelitas. *Et ſacerdotes eius qui clangunt tubis.* Poteſt intelligi dupliciter vno modo, quòd Deus eſt in exercitu noſtro, & etiam ſacerdotes ſunt in exercitu noſtro, qui clangunt tubis. Alio modo, quod Deus eſt dux in exercitu noſtro: & etiam ſacerdotes eius ſunt duces in exercitu noſtro, & vocantur

ſacerdotes duces, quia ipſi ſunt mediatores inter Deũ, F
& populum cum ſint miniſtri eius: & Deus committit
eis virtutem ſuam potiuſquam laicis. Etiam vocantur
duces, quia ipſi dant ſigna pugnandi. Nam ad duces pertinet mouere exercitum, & dare ſigna pugnãdi, vel ceſſandi: ſic erat de ſacerdotibus in bello: quia ipſi clangebant tubis argenteis, quibus dabatur ſignum ad pugnandum, & fecit mentionem ſpecialem Abia de ſacerdotibus, qui erant in exercitu, & clangebãt tubis: quia in eis conſiſtebat magna pars belli, eo quod forte portabant ſecum Arcam Domini, in qua erat magna victoriæ ſpes. Sicut portabatur olim, ſcilicet tempore Heli primi ſacerdotis: primo Regum quarto, & iterum tempore Saulis contra Philiſthæos. eod. lib. 14. cap. ſed hoc non eſt putandum, quia poſtquam fuit poſita Arca in Sancta Sãctorum in templo Salomonis, nunquam inde exijt, ſed G
dicitur, ꝙ manſit ibi ſemper: vt patet tertio Regum 8. & ſupra 5 cap. Sed dicendum, ꝙ erat magna ſpes victoriæ in ſacerdotibus propter tubas quibus clangebant. Nam Deus dixerat, quòd quando clangeretur iſtis tubis in bello ipſe recordaretur Iſraelitarum, & adiuuaret eos: Nume. 10. cap. Et huius ſignum eſt, quia dixit Abia, & ſacerdotes eius, qui clangunt tubis, quaſi dicat, quòd ex hoc, ꝙ clangunt tubis eſt ſpes victoriæ nobis cõtra vos. *Et reſonant contra vos.* Ideſt clangor, quem faciunt ſacerdotes contra vos eſt. Nam in hoc, quòd clangunt, cõcitant Deum contra vos. *Filij Iſrael nolite pugnare contra Dominum Deum.* Poſtquam probauit concluſionem, quam intendebat Abia, ſcilicet quod Iſraelitæ non poſſent reſiſtere Deo pugnando contra viros Iuda hic ponit exhortationem dicendo, ꝙ non pugnarent cõtra Deum, H
quia non poſſent vllo modo ſuſtinere. Nam ſi eſſet pugnandum contra hominem fortaſſis poterat eſſe ſpes de incerto belli euentu, cum tamen pugnetur contra Deũ, nulla poteſt eſſe ſpes niſi de certiſſima calamitate: & dicitur, nolite pugnare contra Dominum: quia probauerat ſupra, ꝙ Deus erat dux in exercitu virorum Iuda: pugnando ergo contra viros Iuda pugnarent contra Dominum, quia qui pugnat contra exercitũ, pugnat directius contra ducem exercitus, & tamen volebãt pugnare Iſraelitæ cõtra viros Iuda: ideo volebant pugnare cõtra Deũ: *Dominum Deum patrum veſtrorum.* Vocauit eum Deũ patrum ſuorum, ſcilicet quia iam non erat Deus Iſraelitarum cum receſſiſſent ab eo, & colerent vitulos aureos: ſicut Deus vocauit Iſraelitas populum Moyſi, & nõ populum ſuum, quia peccauerant fabricando, & colendo I
vitulum in monte Sinai: Exod. trigeſimo ſecundo, ſcilicet: Peccauit populus tuus: a fortiori ergo cum nũc Iſraelitæ duos vitulos colerent, efficiebãtur nõ populus Dei, erat tamen Deus patrum ſuorum: quia patres ſui coluerant eum, licèt ipſi non colerent eum. Vel vocatur Deus patrum ſuorum ad ſignandum maiorem ingratitudinẽ, & errorem, ſcilicet non eſt Deus veſter de nouo, quem nunc acceperitis: ſed eſt Deus patrum veſtrorum, ideſt ab antiquo eſt Deus veſter, ideo quòd nunc pugnetis contra eum peccatum eſt magnum, & ingratitudo. *Quia non vobis expedit.* Scilicet, dato quod non attenderetis hoc, quod offendebatis Deum pugnando cõtra Iudæos, ſaltem conſiderare debetis vtilitatem veſtram: & tamẽ non eſt vtile vobis, ſed potius nociuum, quòd vos pugnetis contra Deum veſtrum, quia faciet vos incidere K
in magnas calamitates. Ideo non expedit vobis pugnare contra Deum, nec contra viros Iuda. *Hæc illo loquente Ieroboam retro moliebatur inſidias.* Abia protraxit ſermonem ſuum in longum enarrando hæc, & alia ſimilia: & cum iſta diſplicerent Ieroboam fecit poni inſidias Abiæ poſt tergum: vt interim poſſent eum incautum tenere. Et hoc potiſſimum faciebat, quia volebat Ieroboam quanto facilius poſſet tenere, & occidere Abiam, & ſic efficeretur rex ſuper vtrunque regnum. Hoc autem putauit poſſe efficere dum Abia loqueretur: quia tunc non ſe obſeruarent putans omnia ſecura eſſe, quouſque finiretur ſermo. *Cumque ex aduerſo hoſtium ſtaret ignorantem Iuda ſuo ambiebat exercitu.* Ponitur modus inſidiarum, ſcilicet quia Ieroboam ſtabat ex aduerſo, ideſt à fronte hoſtium, ſcilicet virorum Iuda, qui erant hoſtes ſui: & ſic putabant viri Iuda nihil mali moliri Ieroboam, cum eum viderent coram ſe, & tamen occultè tranſmiterat partem exercitus, qui ambiret Iudam: & incluſo in medio percuterent, & viri Iuda ignorabant hoc: quia non attendebant: & tamen vidit Iudas, iſtas inſidias, & clamauit ad Dominum atque liberatus eſt.

Quare locutus eſt de ſacrificijs, & miniſterijs ſacerdotalibus. Quæſtiõ XXX.

QVæritur circa prædicta, quare Abia loquens contra Ieroboam, & Iſraelitas dixit de ſacrificiis & iſtis miniſteriis ſacerdotalibus potiuſquã de aliquibus alijs. Reſpondendum ꝙ Abia probauerat infidelitatẽ, & impietatem Iſraelitarũ recedentium à cultu diuino. Hic probat è cõuerſo ſuã fidelitatẽ, & obſeruantiã religionis, vt videantur omnino oppoſiti. Sciendum autem, ꝙ Iſraelitæ fabricantes vitulos aureos tranſgreſſi fuerant totam legem, nec obſeruabant aliquam cæremoniam eius, & tamen principalis error erat in ijs, quæ pertinebant ad Deũ directè: pertinebat ad Deũ tota lex indirectè, quia quodcunque mandatũ legis præuaricemur, facimus cõtra Deũ, eo quod ipſe eſt legiſlator, & offenditur legiſlator infringendo quamcunque legem eius. Directè autẽ contra Deum agitur quando non ſolum offenditur ex tranſgreſſione legis, tanquam legiſlator: ſed & tanquam totum damnũ; vel iniuria violatæ legis Deo proueniat, & nulli alteri. Nam aliquando Deus offenditur tãquam legiſlator, & tamen damnum præuaricatæ legis non incumbit Deo, ſed alteri: vtpote ſiquis occidat proximum ſuum, vel cognoſcat vxorẽ ſuam, vel furetur res illius: & generaliter in omnibus præceptis ſecundæ tabulæ quæ in proximum diriguntur. Nam ibi damnum, vel dedecus non obſeruatæ legis, prouenit proximo. In aliis autẽ prouenit damnum, vel dedecus nõ obſeruatæ legis Deo, licèt ei non poſſit verè aliquod dedecus, vel damnum prouenire, cum ſummum bonum ſit: & omne malum ſiue culpæ, ſiue pœnæ ab eo in infinitum diſtet. Sed largè loquendo, eo quod nulli alteri prouenit damnum, vel dedecus ex præuaricatione legis, ſicut in omnibus præceptis primæ tabulæ. Nam ex hoc, quod habemus Deos alienos, vel nomen Domini in vanum aſſumimus, Deo ſoli dedecus proueniu eo modo, quo homines poſſunt Deo ſuo inferre dedecus, vel affligere eum. Sicut dicitur Mala. 2. ſcilicet: Laborare feciſtis Deum in ſermonibus veſtris, & dixiſtis in quo fecimus eum laborare? Et Mala. 3. dicitur: Si affigit homo Deum ſuum, quia vos configitis me & dixiſtis in quo configimus te? In decimis, in primitiis, in penuria vos maledicti eſtis, & me vos configitis gens tota. Iſta autem ſunt præcepta primæ tabulæ, quæ directè pertinent ad Deum & ad eum ſolũ. Iſta redeunt ad duo, ſcilicet ad fidem de Deo, & ad cultum eius. Ad fidem autem, quod teneatur in Deum, & ipſe ſolus reputetur Deus, iſtud tangit præceptum primum. Secundum eſt, quod pertinet ad cultum, qui eſt impenditus tanquam ſibi debitus, & iſtud eſt in præceptis cæremonialibus. Præuaricatio autem circa iſta duo eſt grauiſſima: quia eſt directè contra Deum, & obſeruatio eorum eſt valde grata Deo: quia per hoc ad eum bene nos habemus In obſeruatione autem præceptorum, quæ tendunt directè ad proximum, non colitur Deus tam directè, nec offenditur tam directè. Ideo de iſtis duobus fit mentio. Et ponitur in vitiis Iuda, quòd iſta duo obſeruabant. Primum tangitur inquantum dicitur: Noſter autem Deus eſt, quem non reliquimus, ſcilicet tenemus fidem eius, & nullum alium credimus eſſe Deum, nec adhæremus alteri. Secundum tangitur inquantum ponuntur cæremoniæ ſacrificiorum, & alia, quæ fiebant in templo quotidiè, quia iſta ſunt cæremoniæ cultus diuini. Iſta duo per contrarium ponuntur in Iſraelitis, ſcilicet quod non tenuerunt fidem Domini. Nam reliquerunt eum recedentes ab ipſo: & fecerunt ſibi vitulos aureos. Secundum etiam non tenuerunt: quia præuaricati ſunt cæremonias cultus diuini: nã

eiece-

eiecerunt ſacerdotes Domini de terra ſua, & non tenuerunt aliquas cęremonias cultus diuini. De alijs autem transgreſſionibus legis, quia illæ non pertinebant ad idolatriam, cum non eſſent directe contra Deum, ſed contra proximum, non curauit Abia facere mentionem. A

Quare poſuit iſtas ſolas cæremonias. Quæſtio XXXI.

QVæritur vlterius, cùm Abia poneret hic præuaricationem legis diuinæ quantum ad obſeruationem cęremoniarum, & cuſtodiam earum ex parte virorum Iuda: cur poſuit iſtas ſolas, quæ habentur hic, cum ſint etiam aliquæ aliæ. Nam ſolum tangitur hic de holocauſtis, & ſunt multa alia genera ſacrificiorum, ſcilicet pro peccato, & pacificæ hoſtiæ. Etiam ſunt multa holo- B cauſta non quotidiana. Hic autem de ſolis quotidianis actum eſt. Reſpondendum quòd voluit tangere omnes cæremonias cultus diuini quomodo obſeruarentur à viris Iuda, & illæ ſunt duplices, ſcilicet ſacerdotales, & Leuiticæ. Cæremoniæ Leuiticæ ſunt minores, & de iſtis non facta fuit mentio ſpecialiter, ſed in confuſo dictum eſt, ſcilicet Leuitæ ſtant in ordine ſuo, ideſt exercent miniſteria ſua ſecundum ordinem eis impoſitum. Miniſtrationes autem ſacerdotales erant principaliores: & iſtas tangit hic ſpecialiter Abia. Vnde omnes tetigit; nam quædam cæremonia eſt in ſacrificijs, & iſtam tetigit dicens. Holocauſta offerunt Deo per ſingulos dies. Secunda cæremonia eſt in oblatione: & crematione thymiamatis quotidie in altari thymiamatum, & iſtud tetigit, dicens: & thymiama iuxta legis præcepta confe- C ctum. Tertia cæremonia erat poſitio panum propoſitionis in menſa aurea: & iſtam tetigit dicens: & proponuntur panes in menſa mundiſſima. Quarta cæremonia eſt in diſpoſitione lucernarum in candelabro: & iſtam tetigit, dicens. Eſt apud nos candelabrum aureum. Sed obijcitur, quòd reliquit aliquas cæremonias, ſcilicet introire in ſancta ſanctorum erat officium ſummi ſacerdotis, & non tangitur hic. Item offerre ſacrificia ſolemnitatum, & omnia extraordinaria pertinebant ad ſacerdotes, & non dicitur hic niſi de iugi ſacrificio. Reſpondendum, quòd Abia voluit tangere omnes cæremonias cultus diuini, quæ fiebant quotidie per ſacerdotes: iſtæ autem enarratæ fiebant quotidie: ideo illas tetigit. Iſtæ autem, de quibus obijcitur, non erant quotidianæ: patet quia intrare in ſancta ſanctorum non erat quotidianum officium: ſed D ſemel tantum in anno, ſcilicet die propitiationis fiebat. Leuit. 16. & ad Hebræos 9. Etiam offerre hoſtias pacificas, & pro peccato non erat quotidianum ſaltem de neceſſitate. Pro quo ſciendum, quod quædam ſacrificia erant neceſſitatis, & alia erant deuotionis; vel quædam erant determinata reſpectu temporis: & alia non habebant aliquod tempus determinatum. De non habentibus tempus determinatum nõ loquebatur aliquid Abia, de habentibus tempus determinatum dicendum, quòd quædam fiebant certis temporibus anni, & tamen non quotidie: alia fiebant quotidie. De his, quæ fiebant quotidie nullum genus ſacrificij erat niſi holocauſtum: ideo de ſolis holocauſtis dixit. Sacrificia autem pacifica, & pro peccato erant determinata pro quibuſdam diebus, E vt patet Num. 28. & 29. cap. Etiam cum dicitur de ſacrificijs ſolemnitatum, & de extraordinarijs idem patet. Nã iſta non fiebant quotidie, ſed ſolum determinatis diebus. Sed tunc obijcietur, quod quædam cæremoniæ iſtarum erant, quę non fiebant quotidie ſicut poſitio panum propoſitionis. Nam quolibet ſabbatho ponebantur panes propoſitionis coram Domino: Leuit. 24. Dicendum, quod poſitio panum reputabatur miniſtratio quotidiana: nam licet non ponerentur quotidie panes coram Domino, manebant ſemper poſiti: nam nunquam erat dies, qua non manerent iſti panes in conſpectu Domini. Vnde nulla miniſtratio erat magis quotidiana quam poſitio panum in menſa: ideo de iſta dictum eſt cum alijs.

A

Qualis eſſet illa cæremonia. Quæſt. XXXII.

QVæritur vlterius, circa primam cæremoniam iſtarum, quæ erat de ſacrificijs qualis erat. Reſpondendum, quod licet hic ſolum tangatur de holocauſtis: tamen tres ſpecies erant ſacrificiorum, ſcilicet holocauſta, hoſtiæ pacificæ, & hoſtiæ pro peccato: holocauſta erant ſacrificia quorum totæ carnes cremabantur, & inteſtina lota, & pedes, ſolis cornibus pelle, & fimo dempus, de quorum cęremonijs patet Leu. 1. cap. Hoſtia pacifica erat duplex, ſcilicet quædam ad gratiarum actiones, & alia votiua. Prima eſt quando quis à Deo impetrauerat aliquod beneficium, non poterat illud impetrare niſi Deo ſibi placato ſiue pacificato: offerrebat gratiarum actiones pro illa pacificatione diuina: & illa placa- B tiua hoſtia vocabatur pacifica, ideſt pro pace oblata, & ad gratiarum actiones. Alia erat votiua, ſcilicet quando quis deſiderabat impetrare a Deo aliquod beneficium: & ſciebat, quod non poterat illud impetrare, niſi Deo placato, offerebat hoſtiam, vt Deus ſibi pacificaretur: vocabatur hoſtia iſta pacifica a pace, ideſt pacificatione, quam homo deſiderabat habere cum Deo: de hoc Leu. 7. De iſta hoſtia dicendum, quod non cremabatur tota caro, ſed ſoli adipes. Carnes autem diuidebantur inter ſacerdotes, & offerentes. Nam ſacerdotes facientes cæremonias ſacrificij recipiebant pectuſculum, & armum dextrum: Leuit. 7. Cæteræ carnes proueniebant offerentibus. Interdum autem offerebatur Deo ad cremandum cauda animalis cum renibus in hoſtia pacifica: Leu. 3. De omnibus cæremonijs huius ſacrificij patet Leu. 3. & 7. Ho- C ſtia pro peccato erat, quæ offerebatur ex mandato legis pro aliqua transgreſſione: & iſta erat duplex, ſcilicet quædam pro commiſſione, & alia pro omiſſione. Pro cõmiſſione vocabatur hoſtia pro peccato, illa, quæ erat pro omiſſione vocabatur hoſtia pro delicto, & iſta differebãt ſecundum multas cæremonias: quia aliter offerebatur pro peccato ſummi ſacerdotis, aliter pro peccato totius populi, aliter pro peccato principis, aliter pro peccato priuatarum perſonarum: vt patet Leu. 4. De cęremonijs autem ſacrificij pro peccato, & pro delicto habetur Leu. 4. & 5. & 6.

De temporibus ſacrificiorum. Quæſt. XXXIII.

D QVæritur vlterius, de temporibus ſacrificiorum. Et reſpondendum, quod præter diuiſionem præcedentem ſacrificiorum, quæ erat diuiſio per ſpecies, erat adhuc alia diuiſio ſacrificiorum, ſcilicet quædam erat ſpontanea, & quædam neceſſaria. Spontanea erant illa, quæ mera liberalitate offerebantur non præcedente aliqua neceſſitate ſiue à lege ſiue à voluntate introducta. Et iſta erant aliquando holocauſta, aliquando hoſtiæ pacificæ, aliquando hoſtiæ pro peccato: quia quilibet poterat ſpontanee offerre quodcunque vellet, & acceptabatur: licet verum eſt quod oblata ſpontanee communiter erant holocauſta vel hoſtiæ pacificæ. Raro autem offerebantur hoſtiæ pro peccato ſpontaneè. Et ratio eſt, quia holocauſta erant ad laudem Dei. Hoſtiæ autem pacificæ erant ad gaudium offerentium, quia de hoſtijs pacificis proueniebat maxima pars offerentibus: vt dictum eſt E præcedenti quæſtione. Hoſtiæ autem pro peccato non proficiebant ad gaudium offerentium: quia potius erant ſacrificia luctus, cum eſſent pro peccato, quàm exultationis. Etiam quia de illis nulla pars proueniebat offerentibus, ſed totæ carnes proueniebant ſacerdotibus, ſed totæ cremari debebant: vt patet Leuit. 4. 5. & 10. Et ideo quandocunque dicitur de aliquo, quod offerret ſacrificia ſpontanea, raró ponitur quod oblata fuerint alia ſacrificia niſi hoſtiæ pacificæ, & pro peccato. Alia autem erant ſacrificia neceſſitatis: & iſta erant duplicia. Quædam erant ſacrificia neceſſaria abſolute, quorum neceſſitas non dependebat a voluntate humana. Alia erant neceſſaria, quorum neceſſitas dependebat ex voluntate, ſcilicet quòd aliquando fuerunt voluntaria, & per voluntatem facta ſunt neceſſaria ſicut ſacrificia ex voto.

Et

Et de iſtis votiuis dicendum ꝙ poterat quilibet voueret, offerre quodcunque genus ſacrificij vellet. Præſupponendum tamen, quod ſacrificia pacifica, & holocauſta habebant quædam libamenta determinata à lege: & eoipſo quòd quis vouebat offerre ſacrificium tale, vel ſponte illud offerre volebat: debebat offerre ſecum illa libamenta determinata à lege, & iſta ſunt quinque, ſcilicet ſimila, vinum, oleum, ſal, & thus, vt patet Num. 15. & Leui. 2. Si autem eſſent ſacrificia neceſſaria neceſſitate non dependente ex voluntate noſtra. Dicendum quòd illa erant duplicia. Quædam erant habentia tempus determinatum, quo fierent: alia non habebant tempus determinatum. Prima erant illa, quæ à lege iubebantur fieri pro certis rebus quandocunque illæ euenirent: ſicut quandocunque mulier pareret: expletis diebus purificationis offerre tenebatur ſacrificium, ſcilicet holocauſtũ, & pro peccato: Leui. 12. Item ſiquis fuiſſet leproſus, & poſtea purificaretur: debebat offerre ſacrificia, quæ habentur Leui. 14. Item ſiquis eſſet vir fluens ſemine, & mundaretur, offerrebat ſacrificia: & ſi mulier liberaretur à fluxu ſanguinis extra tempora mẽſtruorum offerrebat ſacrificium: Leui. 15. Et ſic in multis alijs purificationibus: ſimile etiam erat pro peccato: nam quando quis incideret in tale, vel tale peccatum offerrebat ſacrificium a lege determinatum: & iſta erant multa, vt colligitur Leu. 4. & 5. & iſta non limitabant tempus: ſed quandocunque accideret peccatum debebant offerri ipſa ſacrificia. Alia erant habentia tempus determinatum, & iſta offerebantur in diebus feſtis, & in alijs aſſignatis à lege. Pro quo ſciendum, quod lex iubebat quotidie offerri duos agnos anniculos in holocauſtum: vnum in aurora, & alterum in veſpere, & vocabatur iſtud ſacrificium iuge: Exod. 29. & Num. 28. Erant alia ſacrificia, quæ offerebantur in ſabbathis: & duplicabantur, ſcilicet duo agni anniculi in aurora, & duo in veſpere: Num. 28. Erãt aliæ feſtiuitates, quæ accidebant quolibet menſe, ſcilicet kalendæ: quia prima die cuiuslibet menſis erat dies kalendarũ: & offerebãtur in eo ſacrificia, quæ habentur Num. 28. Erat autem alia feſtiuitas Phaſe, & Azymorum die quartadecima menſis primi, ad veſperum incipiens, duranſque vſque ad vigeſimum primum diem mẽſis eiuſdem ad veſperũ. De ſacrificijs huius feſtiuitatis Num. 28. Erat aliud feſtum, quod vocatur feſtum Pentecoſtes, vel feſtum Hebdomadarum: & erat poſt feſtum Azymorum quinquaginta diebus ſiue ſeptem Hebdomadis cõpletis: vt patet Leuit. vigeſimo tertio. Et in iſto offerebãtur primitiæ panis tritici. eod. capit. & ſacrificia in eo fiebant, quæ habentur Num. vigeſimo octauo. Alia feſtiuitas erat, quæ vocatur clangoris: & erat die prima mẽſis ſeptimi, in qua offerebantur ſacrificia, quæ habentur Num. vigeſimo nono cap. Aliud feſtum erat quod vocatur propitiationis ſiue expiationis, & fiebat die decimo menſis ſeptimi: in quo ſacerdos magnus cõfitebatur peccata totius populi ſuper cornua hirci, mittebatque eum in deſertum: & tunc introibat in Sancta Sanctorũ aſpergens ſanguinem coram propitiatorio, & orans pro peccato totius populi: Leui. 16. fiebant tunc ſacrificia, de quibus patet Num. 29. Aliud erat feſtum tabernaculorũ die quintadecima menſis ſeptimi durans vſque ad diem vigeſimumſecundum menſis eiuſdem: & offerebantur ſacrificia multa quolibet annos ſeptem diebus, de quibus Nume. vigeſimo nono. Iſte eſt modus ſacrificiorum in generali, quæ fiebant in veteri teſtamento.

De caeremonia thymiamatis. Quæſtio XXXIV.

QVæritur vlterius, circa aliam cæremoniam ſacerdotalem, quæ erat oblatio thymiamatis. Pro quo ſciẽdum, quòd in ſanctuario erant duo altaria ſolum, ſ. altare holocauſtorũ, & altare thymiamatũ. Primum erat extra tẽplum in atrio eius, & ibi cremabantur omnia ſacrificia & fiebant. Aliud erat in tẽplo corã Sancta Sanctorum: & iſtud erat de cedro. 3. Reg. 6. eratq; opertũ auro: licet quando Moyſes fecit illud in deſerto erat de lignis ſetim. Erat aũt paruum longitudine, & latitudine: & in

F iſto cremabatur quotidie thymiama bis, mane & veſpere: Exod. 30. Et in iſto altari nihil aliud fiebat. Nam nunquam ibi offerebatur ſacrificium aliquod, nec cremabãtur illic carnes, nec fundebatur ſanguis ſuper cornua eius, ſicut ſupra cornua altaris holocauſtorum, niſi ſemel tantum in anno, ſ. die propitiationis, quando introibat ſacerdos magnus in Sancta Sanctorum. Nam tũc exiens inde fundebat ſanguinem ſuper cornua altaris thimiamatum: Leu. 16. & Exod. 30. ſuper iſtud altare nõ cremabatur incenſum ſimplex nec aliqua confectio odoramẽtorum niſi ſolum thymiama. Erat autem thymiama confectum ex multis aromatibus conſtitutis in pondere certo, & cum eſſent omnia iſta coniuncta comminuebantur in mortario vſque ad puluerem minutiſſimum. Et de illa confectione ſic facta, quę vocabatur iam thymiama,

G aſſumebat ſacerdos quotidie certam partem mane & veſpere, & cremabat illam. Et modus erat, quòd ſacerdos acciperet vnum vas æneum, quod vocatur thuribulum, vel ignis receptaculum: & implebat illud de prunis altaris holocauſtorum, quod erat in atrio templi foris, & ingrediebatur in templum, ponebatque thuribulum ſuper altare thymiamatum: & tunc fundebat ſuper prunas thymiama, & cremabatur ibi, manebatque ſacerdos ibi donec cremaretur illud thymiama: & tunc educebat thuribulum cum prunis vel cinere: & dum maneret ſacerdos interius, erat populus foris expectans quouſque exiret: ſic patet Lucæ 1. quando Zacharias pater Beati Ioannis Baptiſtæ introiuit ad ponendum incenſum coram Domino: & non licebat poni prunas ad cremandũ iſtud thymiama niſi de altari holocauſtorum: quod pa-

H tet: quia duo filij Aaron, ſcilicet Nadab, & Abiu ſumentes thuribula ad cremandum thymiama acceperunt in eis ignem alienum, & tunc ignis à Domino egreſſus deuorauit eos, & occidit: Leuit. 10. Etiam thymiama iſtud quod cremabatur coram Domino erat tantæ æſtimationis, quod Deus iuſſerat quod ſub pœna mortis nemo faceret talem compoſitionem ad hoc, quod frueretur odore eius: Exod. trigeſimo. De iſta oblatione thymiamatis ad quid fieret, ſcilicet an ad reprimendum fetorem ſurgẽtem de crematione carnium in altari holocauſtorum, vel ad aliquid aliud, declaratum eſt Exodi trigeſimo.

De caeremonia panum propoſitionis.
Quæſtio XXXV.

I QVæritur vlterius, de alia cæremonia panum propoſitionis. Et dicendum, quod iſti panes erant ſemper duodecim, qui manebant ſemper poſiti intra templum ſuper menſam propoſitionis coram Domino. Et ſciendum primo, quod iſti panes vocabantur ſecundum Hebræos panes facierum: vt dicit litera Hebraica. Et dicit Rabbi Salomon, quod hoc ideo erat, quia iſti panes ex vtraque parte habebant faciem: & ſic quilibet panis duas facies habebat vnde panes facierum appellabantur: & hoc vult, quia dicit, quod coquebantur iſti panes in vaſis ferreis ſicut panes parui, quos nos conficimus, & vocamus hoſtias, quos vt albos efficiamus ex vtraque parte atque delicatos, in vaſis ferreis coquimus. Iſtud autem non poteſt eſſe de panibus propoſitionis, quia erant valde groſſi, cum quilibet ha-

K beret duas decimas de ſimila: vt patet Leui. 24. & nullo modo coquerentur propter eorum groſſitiem: & ſi deberent coqui, prius cremarentur extremitates quam medulla coqueretur. Et tamen falſum eſt: quia coquebantur illi panes ſufficienter ſicut alij panes: ita vt eſſent conuenientes ad cibum ſacerdotum: ideo vocabantur panes facierum, ideſt panes faciei, ſcilicet quia coram Domino ſiue facie Domini proponebantur. Nam in Hebræo ponitur ſæpe plurale pro ſingulari, & è contra: & iſtum ſenſum ſecuta eſt litera noſtra dicens iſtos eſſe panes propoſitionis, qui proponebantur coram Domino: cum Deus ſpecialiter eſſe putaretur intra Sancta Sanctorum, coram qua domo erat iſta menſa cum panibus. Et vocatur etiam menſa propoſitionis ex hac ratione, ſcilicet quia in ea ponebantur panes propoſitionis. Sciendũ,

quòd

quód iſti panes erant duodecim ſemper: & ponebantur tot propter duodecim tribus Iſrael. Vt ſicut iſti duodecim panes manebant ſemper coram Domino: ita maneret memoria illarum tribuum coram Domino. Et ponebantur panes propter terræ naſcentia, ſcilicet quia panis eſt præcipuum pertinens ad terræ naſcentia, quia de illo homo potiſſime viuit. Et vt recordaretur ſemper Iſraelitarum ad benefaciendum illis in terræ naſcentibus, ponebantur iſti duodecim panes coram Domino. Et non eſt intelligendum, quód iſti panes reducerent Deo ſemper Iſraelitas in memoriam. Nam Deus nihil obliuiſcitur. Ideo nihil ei in memoriam poteſt reduci: etiam quia omnia nuda ſunt, & aperta oculis eius: Ad Hebræos quarto. Cum ergo ſemper Deus videret Iſraelitas, nõ oportebat, quód eſſet aliquod reductiuum ad memoriam. Etiam ſi vellemus intelligere, quod per panes poſitos in præſentia Dei in templo Deus recordaretur Iſraelitarum ſemper, non poteſt ſtare: quia Deus non poterat videre panes illos, cum Deus nihil videat: quia non eſt animal. Ideo per hoc, quód panes illi poſiti erant in præſentia eius, non recordaretur magis Iſraelitarum quàm ſi nihil ibi poſitum eſſet: ſed iſti panes erant ad hoc ꝙ Deus recordaretur magis Iſraelitarum dupliciter. Vno modo, quod erant ad memoriam Iſraelitarum promeritorie, ſ. ꝙ per hoc, ꝙ Iſraelitæ ponebant iſtos duodecim panes coram Domino pro ſe, merebantur quód Deus recordaretur eorum. Nam in hoc colebant eum: & per iſtum cultum merebantur apud ipſum: & in remunerationem iſtius cultus volebat Deus eis bona temporalia continue retribuere, quod erat recordari ipſorum quantum ad terræ naſcientia. Secundò modo poteſt intelligi iſtud, ſcilicet quod factum erat hoc propter Iſraelitas. Nam Iſraelitæ erant viri rudes, qui neſciebant conditionem Dei, & putabãt, quód Deus ſe habebat ad modum hominis. Homo autem eſt obliuioſus, & quando aliquid eſt in præſentia eius recordatur illius. Et ob hoc volebãt quando panes duodecim eſſent coram Domino nomine duodecim tribuum Iſrael, quód non poterat Deus obliuiſci eorum: & aliàs putarent quód Deus non recordabatur ipſorum. Conſiderandum vlterius circa panes iſtos, ꝙ erant ſanctitatis magnæ, & Deus non volebat quod aliquis eos conficeret niſi ſacerdotes, & ipſi accipiebant à filijs Iſrael ſimilam, & conficiebant eos, & non tangebãt farinam illam, nec paſtam fœminæ aliquæ, nec laici, nec etiam Leuitæ: ſed ſoli ſacerdotes conficiebant eos atque coquebant, & ponebant coram Domino: Leu. 24. & præcedenti lib. 9. & 23. capit. Ipſi quoque ſacerdotes per ſingula ſabbatha ponebant iſtos duodecim panes recentes coram Domino, & tollebant alios duodecim, qui manſerant iam ſeptem diebus coram Domino, & ſic fiebat per ſingula ſabbatha. Iſtos panes ſoli ſacerdotes comedebant, nec licebat cuilibet alteri hominum comedere de illis, niſi eſſet in neceſſitate famis: & eſſet mundus à mulieribus, vt patet 1. Reg. 21. & Matth. 12.

De cæremonia candelabri. Quæſt. XXXVI.

QVæritur vlterius circa aliam cæremoniam candelabri, ſcilicet quomodo fiebat. Reſpondendum, ꝙ tempore Moyſi quando fabricatum eſt tabernaculum in deſerto, Deus iuſſit fieri vnum candelabrum cum ſeptẽ calamis, & ſeptem lucernis. De cuius fabricatione patet Exo. 25. Et erat vnum candelabrum in toto tabernaculo in prima parte tabernaculi. Nam in atrio tabernaculi nullum erat candelabrum: quia non erat opertum tecto, ſed ſolis parietibus altitudine cubitorum quinque: vt patet Exo. 27. intra ſancta ſanctorum non erat aliquod candelabrum: quia Deus volebat partem illam eſſe nimis obſcuram, vt quando illuc intraret ſummus ſacerdos, non videret ſecretum corpus quod iacebat inter alas cherubim ſuper propitiatorium. Et quando illuc intrabat ſummus ſacerdos, adhuc fiebat locus magis obſcurus: quia coram ſe ferebat thuribulum plenum prunis quod erat aſperſum thymiamate: & exhalabat inde craſſus vapor, qui operiret oculos ſummi ſacerdotis, & non videret ali-

A quid de eo, quod erat in propitiatorio: Leu. 16. cap. Manebat prima pars tabernaculi in qua erat candelabrum, & non erat niſi vnum: quia illud ſufficiebat ad illuminandum totam illam partem, quia domus ſatis parua erat, ſcilicet viginti cubitorum longitudine, & decem latitudine. In templo autem Salomonis fuerunt plura candelabra, vt dicetur ſequenti quæſtione: in iſto candelabro miniſtrabat vnus ſacerdos quotidie bis, ſcilicet in aurora, & veſpere: diſponẽdo lucernas, & locando illas: Exo. 3. cap. Et ad hoc iubebat Deus accipi oleum puriſſimum, quod tenerent filij Aaron in vaſis intra templum: & quando intrabat ſacerdos ponebat oleum in lucernis ſiue lampadibus, & emungebat lichnum, ponebatque quod emunxerat in quibuſdam vaſis aquæ, vt non fumigaret lychnum, vt colligitur Exod. 25. Et accenſio candeB latum iſtarum erat de oleo: quia non cremabatur caro, nec ſepum, nec alius liquor niſi oleum in vaſculis candelabri: & illa vaſcula vocabantur lucernæ, quia lucebant, ſcilicet cremando in eis oleum. Erat autem accenſio candelarum tam ad neceſſitatem quàm ad honorem. De neceſſitate manifeſtum eſt, quia cum tabernaculum eſſet vndique clauſum, erat obſcurum, & egebat lumine. Etiam propter honorem, quia lumen ad magnum honorem pertinet. Et ob hoc in eccleſia dum celebrantur diuina officia, dato quod ſit magna lux diei, eſt ſemper lumen candelarum, & non licet alicui ſine lumine miſſam celebrare: vt patet extra de celebra. miſſa. cap. vltimo.

De candelabrorum numero. Quæſt. XXXVII.

C QVæritur vlterius circa iſtud quod dicitur hic de candelabro, quomodo dixit hic rex Abia: eſt apud nos candelabrum aureum. Nam videtur ꝙ non erat vnicum cãdelabrum, ſed multa, quia Salomon fabricauerat decem candelabra aurea 2. Reg. 7. Erant etiam candelabra multa argentea. Nam præcedenti lib. 28. cap. dicitur, quod dedit Dauid aurum ad candelabra aurea, & argentum ad argentea. Item ſupra 4. dicitur ꝙ Salomon poſuit in templo candelabra aurea decem, quinque ad dextram & quinque ad ſiniſtram. Reſpondet Nicolaus, quod Salomon fecerat iſta candelabra multa, & tamen non erat nunc in templo niſi vnum: quia quando rex Seſac aſcendit de Aegypto in Ieruſalem, abſtulitque theſauros domus regis, & domus Domini, abſtulit iſta candelabra, & non reliquit niſi vnum. Et ſic nunc tempore Abiæ non D erat niſi vnum: & de iſto locutus eſt Abia hic. Dicendum tamen, quod non ſtat, quia in hoc præſupponitur, quod Seſac abſtulerit de templo Domini aliqua vaſa aurea vel argentea, in quibus miniſtrabatur. Et tamen falſum eſt, quia omnia vaſa aurea, & argentea manſerunt in templo vſque ad tempus regis Ioacim, quando Nabuchodonoſor illa abſtulit de Ieruſalem 4. Reg. 24. capit. Sic etiam patet infra 36. & 2. Eſdræ vbi dicitur ꝙ omnia vaſa aurea, & argentea tam maiora quam minora tranſlata ſunt in Babylonem. Et tamen ſi aliqua abſtuliſſet rex Seſac, non manſiſſent omnia, vt illa aſportaret Nabuchodonoſor in Babylonem. Et ſic manebant tempore Abiæ multa candelabra in templo, ſcilicet omnia candelabra aurea, & argentea, quæ fecerat Salomon. Aliquis ergo dicet, ꝙ licet manerent omnia candelabra, quæ fecit Salomon in E templo: tamen facta eſt mentio de vnico, ſcilicet de illo, quód erat factum à Moyſe in deſerto. Sed dicendum, ꝙ iſtud non eſt ſatis veriſimile, quia non erat iſtud candelabrum præcipuum inter alia candelabra: ſed potius quodlibet candelabrum, quod fecerat Salomon, erat precioſius candelabro Moyſi, quia erant maiora cãdelabra, quæ fecit Salomon propter multitudinem auri. Nam tempore Moyſi parum de auro, & argento habebant Iſraelitæ ad faciendum multa, & magna vaſa ſanctuarii. Imò vt declaratum eſt. 3. Regũ. 6. & ſupra 5. plurima de vaſis tabernaculi Moyſi quantum ad vſum ceſſauerunt in templo Salomonis. Et cepit miniſtratio quantum ad vaſa, quæ Salomon nouiter fabricauerat. Ideo non erat veriſimile, ꝙ vnicum candelabrum quod fecerat Moyſes, quod erat minoris pretij quam quodlibet de candelabris

labris Salomonis, nominaretur hic ab Abia rege, & ſubticerentur alia omnia. Sed dicendum videtur, ꝙ hic ponitur ſingulare pro plurali, ideſt candelabrum pro candelabris: ſicut ſæpe fit in Hebræo. Et ſic videtur fieri in litera vbi ponitur lucerna pro lucernis pluraliter. Poſſet aliter dici, ꝙ licet eſſent omnia iſta candelabra in tēplo, non lucebant omnia hæc ſemper: ſed vnicum ſemper lucebat, & alia interdum in magnis ſolēnitatibus lucebāt. Et ſic nominauit Abia vnum candelabrum cuius lucernæ ſemper lucebant. Iſtud licet poſſet concedi, tamen non eſt valde vereſimile: ſed potius videtur, quod omnia quotidie arderent: ideo tenendum videtur, quod ponitur ſingulare pro plurali.

De numero lucernarum. Quæſtio XXXVIII.

QVæritur vlterius, cùm dicatur hic de lucerna candelabri, ꝙ in candelabro erat lucerna, quæ accendebatur ſemper ad veſperam, quomodo dicitur lucerna. Nam nō erat vnica lucerna, ſed multæ: eo ꝙ quodlibet cādelabrum habebat ſeptem lucernas, vt patet Exo. 25. Reſponderi poteſt vno modo, quòd accipitur lucerna hic per excellentiam: nam quodlibet candelabrū habebat ſeptem lucernas, & vna illarum, quæ erat in medio erat maior alijs: & iſta erat lucerna per excellentiā. Et iſtud poteſt colligi ex modo loquendi Dei: Zacha. 4. ſ. vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput eius, & ſeptē lucernæ eius ſuper illud. Et accendebantur omnes lucernæ: fit tamen mentio de illa vnica, quæ vocatur lampas per excellentiam. Aliter dicunt quidam, ꝙ quodlibet iſtorum cādelabrorum habebat vnicam lucernam, & illa accendebatur. Nam verum eſt, ꝙ candelabrum Moyſi habebat ſeptem lucernas: Exod. 25. Iſta tamen candelabra de quibus hic dicitur, non conſtat cuius figuræ eſſent. Ideo poſſet dici, q̄d haberet ſingulum candelabrum vnam lucernam, & illa ſolùm accenderetur. Sed dicendum, quòd iſtud non eſt ſatis veriſimile, quia cum eſſent candelabra Salomonis præcioſiora candelabro Moyſi, non erat veriſimile, quod cum candelabrum Moyſi haberet ſeptem lucernas, quod candelabrum quodlibet Salomonis haberet vnicam lucernam. Dicendum ergo videtur quibuſdam aliter, ſcilicet quod ponatur ſingulare pro plurali. Nam accēdebantur, omnes candelæ ipſius candelabri: & tamē vocantur omnes nomine vnius lucernæ: ſicut ponitur ſupra candelabrum in ſingulari, cum tamen eſſent multa cādelabra. Aliter poteſt dici, quod habebat candelabrū multas lucernas. Et tamen per noctem accendebatur vna candela illius. Et iſta eſt poſitio Rabbi Salomon, ſuper Exodum, ſcilicet ꝙ per noctem ardebant omnes lucernę candelabri, & per diem, cum non eſſet neceſſaria tanta lux, erant pauciores lucernæ accenſæ: & ſic poterat eſſe, ꝙ maneret vnica candela per diem, quæ non arderet reliquis ardentibus, & illa accenderetur per noctem. Et ſic dicitur hic, ꝙ erat candelabrum in templo, & lucerna eius, vt accendatur ſemper ad veſperam. Dicendum tamen, quòd ponitur hic ſingulare pro plurali: quod patet ex litera Hebraica. Nam vbi nos dicimus, & lucerna eius, vt accendatur ſemper ad veſperam, ponitur ibi in plurali, & iſta eſt veritas.

An ſemper accenderetur lucerna veſperi. Quæſtio XXXIX.

QVæritur vlterius circa hoc, quod dicitur hic, quomodo ſtat, quod lucerna candelabri ſemper accenderetur ad veſperam. Nam potius videtur, ꝙ candelæ arderent tam per noctem quam per diem: quia lumen erat neceſſarium tam per diem, quam per noctē. Reſponderi poteſt vno modo, quod lucernæ omnes cādelabrorum ardebant ſemper tam per diem quam per noctem. Nam erat lumen neceſſarium omni tempore: de nocte manifeſtum eſt, quia tunc propter tenebras erat opus lumine. De die autem patet, quia tabernaculum erat aliqualiter obſcurum, cum ex omni parte eſſet clau-

F ſum operimentis, & etiam porta claudebatur quodam tentorio, quod extendebatur ſiue trahebatur ante fores: Num. 3. & 4. Etiam erat lumen neceſſarium per diem ad honorem. Nam dato, quod ſit lux diei, eſt magnus honor, quod coram Domino ſit lumen candelabrorum: ſic namque fit in Eccleſiis: quia etiam per diem cum diuina celebrantur eſt lumen in Eccleſia, & non licet celebrari miſſam ſine lumine.

Item ſi attendatur magis neceſſaria videbatur candelarum accenſio per diem quam per noctem. Quia per diem miniſtrabatur in tabernaculo: quia erat aliqualiter obſcurum, & per noctem non miniſtrabatur. Ideo nō erat per noctem neceſſarium lumen niſi ad honorem. Et tamen ad honorem erat etiam neceſſarium per diem. Ideo debet eſſe lumen per diem in candelabris tabernaculi G ſiue templi. Et ſic dicetur, quòd omni tempore erant candelæ accenſæ omnium candelabrorum. Dicit tamen hic, quòd accēdebatur per noctem lucerna, ideſt erat accenſa: & talis modus loquendi ſæpe habetur in ſcriptura, & in locutione noſtra, & in legibus humanis, vt cum dicitur: nemo cogitur ſeruire pro debito, i. nullus homo liber cogitur eſſe ſeruus pro debito. Et tunc dicetur, ꝙ lucernæ candelabrorum ita accendebantur, i. erant accenſæ per diem ſicut per noctem: & tamen dixit Abia de nocte, quia tunc ex conditione temporis videtur lumen eſſe magis neceſſarium quam per diem. Alij dicunt aliter, ſcilicet quod lucerna accendebatur per noctem, ſcilicet quia erant in quolibet candelabro multæ lucernæ: & quædam illarum per diem lucebant, & non omnes. Per noctem autem omnes lucebant. Ideo illæ, q̄ H per diem non ardebant accendebantur ad veſperam. Et de hoc intelligitur, quod lucerna candelabri, ſcilicet aliquæ lucernæ accendebantur ſemper per noctem, quæ p diem non ardebant. Aliter poſſet dici, licèt ſit contra communem opinionem, ſcilicet quod candelæ candelabrorum non ardebant per diem, ſed ſolum per noctem. Et non erat per diem aliquod lumen in toto tabernaculo ſiue templo, & hoc ſatis colligitur: Exo. 27. cùm agitur de inſtitutione miniſterii in candelabro. ſ. præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſſimum, piloque contuſum, vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonii. Et collocabunt eam Aarō, & filii eius, vt vſque mane luceat coram Domino. Ecce ergo, quod lucernæ ſolum ardebant vſque mane. Et ſic intelligitur iſta litera, quod lucerna, ideſt lucernæ can- I delabri accendebantur ſemper ad veſperam, ſcilicet ꝙ per diém non erant candelæ aliquæ accenſæ: & per noctem accendebantur. Iſta videtur eſſe veritas ſcripturæ, licet communis opinio ſit, quòd lucernæ ardebant per diem, & noctem: & tamen plures per noctem quam per diem. Iſtud tenet Nicolaus & Hebræi. Et iſtam opinionem communiter nos ſequimur. Et tamen videtur mihi verior poſitio, quod ſolum accendebantur lucernę per noctem. Cum autem obijcitur, quod lumen ita erat neceſſarium in candelabro per diem, ſicut per noctem. Dicendum, quod verum eſt, quod ad honorem videbatur ſatis conueniens, quod per diem eſſet lumen in candelabro, ſicut per noctem. Et tamen, quia erat ſanctuariū ſatis illuminatum lumine diei, non iuſſerat Deus, quod lucernæ arderent per diem. De nocte autem ſecus eſt, K quia licet nō fieret aliqua miniſtratio per noctem in tabernaculo intra templum: tamen cum Deus iudicaretur ab Iſraelitis, vt ſtaris ſemper in tabernaculo, ſicut quidam rex in ſolio ſuo, videretur manere inhoneſte ſi maneret ſine lumine. Ideo lucernę corā eo ardebant. Per diē autem erat lumen, & non erat opus, ꝙ eſſent lucernæ coram Domino. Eccleſia aūt attendit maiorem honorem Dei, & ſemper habet lumen ſiue per diem ſiue per noctem, potiſſime quando diuina miniſteria celebrantur.

De numero menſarum. Quæſtio XL.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod erant panes propoſitionis in menſa mundiſſima: quomodo ſtat hoc, quia non erat vnica menſa, ſed multæ: cum

Salo-

Salomon feciſſet menſas decem, vt patet ſupra 4. Et po-
ſuiſſet quaſdam à dextris, & quaſdam à ſiniſtris. Re-
ſpondent quidam ſicut reſpondebat Nicolaus de can-
delabro, ſcilicet, quod licet eſſent multa candelabra in
templo: tamen Seſac rex Aegypti quando aſcendit in Ie-
ruſalem abſtulit omnia candelabra præter vnum. Et ab-
ſtulit etiam omnes menſas præter vnam; & de iſta loqui-
tur nunc Abia hic. Et hæc patet, quia dicitur de Seſac,
præcedenti cap. quod abſtulit theſauros domus Domi-
ni, & domus regis. Dicendum, quod hoc non ſtat: quia ſicut
oſtenſum fuit quæſtione eadem, nõ abſtulit Seſac aliqua
de vaſis miniſtrationis domus Domini, ſed ſolum aurũ,
& argentum, quod erat in maſſa. Nam omnia vaſa au-
rea, & argentea, quę fecit Salomon portata ſunt in Baby-
lonem per Nabuchodonoſor. 4. Reg. 24. & infra vlti. &
2. Eſdræ 2. cap. Ideo dicendum, quod manebant nunc in
templo Salomonis omnia vaſa miniſtrationis, quæ ipſe
fecerat, & manſerunt vſque ad tempus Nabuchodono-
ſor. Aliquis dicet aliter, ſcilicet quod manebant omnes
menſę, quas Salomon fecerat. & tamen fit hic mentio de
vnica, ſcilicet de illa quam fecerat Moyſes. Nam vult
Nicolaus, quòd fecerit Salomon decem menſas, & vna,
quam fecerat Moyſes, manebat in medio illarum: & de
illa agitur hic. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia men-
ſa, quam fecit Moyſes non erat excellentior menſis, quas
fecerat Salomon; ſed potius per contrarium: cum eſſet
menſa illa ſatis parua, vt patet Exod. 25. Salomon autem
habebat maiorem copiam auri, & argenti, & faciebat
omnia vaſa maiora. Et hæc patet ex altari. Nam altare
holocauſtorum, quod fecit Moyſes erat cubitorum quin
què longitudine, & totidem latitudine, & cubitorum
trium altitudine. Et altare quod fecit Salomon erat lon-
gitudine cubitorum viginti, & latitudine totidem: & al-
titudinę decem cubitorum. De altari Moyſi patet Exod.
27. De altari Salomonis patet ſupra 4. Ita ergo dę menſis
intelligendum eſt: & de omnibus vaſis templi: quod
maiora eſſent quam vaſa illa, quæ fuerunt in tabernacu-
lo Moyſi. Et ſic non erat præcioſior menſa, quam fecit
Moyſes menſis, quas fecit Salomon. Et conſequenter nõ
poneretur menſa Moyſi hic etiam per excellentiam. Ali-
ter dicet aliquis, ſcilicet quod erant hic multæ menſæ,
& tamen ponitur de vnica, quia ponitur ſingulare pro
plurali, ſicut ſæpe fit in Hebræo. Ita etiam ponitur, quan
do dicitur dę candelabro, & lùcerna: quia non erat vni-
cum candelabrum templi, ſed multa. Etiam candelabrũ
non habebat vnicam lucernam, ſed multas: quia quod-
libet habebat ſeptem lucernas, Et tamen dicitur de lu-
cerna, quòd accendebatur qualibet nocte, ſcilicet de lu-
cernis, Sed dicendum, quòd non ſtat. quia menſa propo-
ſitionis vnica erat: & non erat ſic de illa, ſicut de cande-
labris: quia multa candelabra lucebant in templo: Et ta-
men menſa propoſitionis vnica erat. Pro quo ſciendum,
quòd Salomon fecit decem menſas, quaſdam aureas, &
quaſdam argenteas: & poſuit eas in templo quinque à
dextris, & quinque à ſiniſtris ſupra 4. Et tamen inter om-
nes iſtas vnica erat menſa propoſitionis, ſcilicet menſa
quædam aurea, in qua ponebantur duodecim panes. Re-
liquæ autem nouem menſæ manebant coram Domino in
templo, & non ponebantur in eis panes. Nec vocabantur
menſæ propoſitionis, ſed erant repoſitoria vaſorum au-
reorum, & argenteorum. Ideo licet multæ menſæ eſſent
nunc coram Domino, non debuit fieri mentio niſi de
vnica, quia in vnica erant panes. Nicolaus autem voluit
ſupra 4, quod eſſent vndecim menſæ: & in qualibet ea-
rum eſſent duodecim panes, & tamẽ ibidem in quadam
quæſtione probatum eſt eſſe falſum. Et quod ſolum erat
vna menſa propoſitionis.

De dicto Abia de clangore ſacerdotum.
Quæſtio XL.

QVæritur vlterius, quare dixit Abia: in exercitu noſtro,
ſacerdotes ſunt, qui clangunt tubis, & reſonant con-
tra vos. Reſpondendum, quod hoc dictum eſt, quia ſoli
ſacerdotes clangebant tubis in bello. Et ex hoc erat quod

A dam adiutorium à Deo ipſis Iudæis. Pro quo ſciendum,
quòd Deus iuſſerat fieri per Moyſen duas tubas argen-
teas, quas ſacras eſſe voluit, & quod iſtæ proficerent ad
multos vſus. Ad conuocandum nobiles in concilium.
Et ad congregandum totum populum in cętum. Et ad
dandum ſignum mouendi caſtra. Et quod quando Iſ-
raelitæ haberent Kalendas, vel feſta aliqua aut ſacrificia
vel ſolẽnes epulas clangerent tubis ſuper ſacrificijs ſuis:
& venit eis in recordationem coram Domino. Num. de-
cimo. Etiam quandocunque Iſraelitæ irent ad bellum,
iubebat Deus quod clangerent tubis iſtis: & Deus libe-
raret eos ab hoſtibus. eod. capit. Et iuſſerat Deus, quod
nullus clangeret ijs tubis niſi ſacerdos. Ideo cum nunc
pugnarent viri Iuda contra Iſraelitas, habebant in exer-
citu ſuo ſacerdotes clangentes tubis ſactis. & reſonabant
B contra Iſraelitas. Ex quo non modicam ſpem de victoria
conceperant viri Iuda contra Iſraelitas. Nam ſæpe per
iſtum clangorem tubarum accidebant miracula, ſicut
quando Iſraelitæ luſtrauerunt vrbem Iericho ſeptem
diebus, vltima luſtratione clangentibus ſeptem ſacerdo
tibus in tubis ſactis, corruerunt muri vrbis: Ioſue 6. Ita &
nunc ſperabant futurum aliquod miraculum. Et quia
etiam Iſraelitæ nouerant miracula iſta, quæ fiebant per
clangorem tubarum illarum. & in fauorem eorum inter-
dum facta fuiſſent, quando ipſi, & viri Iuda erant ſimul
vnum regnum. Ideo obijciebant hæc Iſraelitis viris ipſi
viri Iuda, vt per hoc timerent clangentibus contra ſe ſa-
cerdotibus.

C *Reſpiciensque Iudas vidit inſtare bellum ex adverſo,
& poſt tergum, & clamauit ad Dominum: ac ſacerdotes
tubis canere cœperunt: Omneſque viri Iuda vociferati
ſunt: & ecce illis clamantibus perterruit Deus Ieroboam,
& omnem Iſrael, qui ſtabat ex aduerſo Abia. & Iudæ fu-
geruntque filij Iſrael Iudam, & tradidit eos Deus in ma-
nu eorum. Percuſſit ergo eos Abia, & populus eius plaga
magna: & corruerunt vulnerati ex Iſrael quinquaginta
millia virorum fortium. Humiliatique ſunt filij Iſrael
tempore illo, & vehementiſſimè confortati filij Iuda, eo
quòd ſperaſſent in Domino Deo patrum ſuorum. Perſecu-
tus eſt autem Abia fugientem Ieroboam, & cœpit ciuita-
tes eius Bethel, & filias eius: & Ieſana cum filiabus ſuis:
Ephron quoque, & filias eius. Nec valuit vltra reſiſtere
Ieroboam in diebus Abia: quem percuſſit Dominus, &
D mortuus eſt. Igitur Abia, confortato imperio ſuo, accepit
vxores quatuordecim: procreauitque vigintiduos filios,
& ſexdecim filias. Reliqua autem ſermonum Abia, via-
rumque & operum eius ſcripta ſunt diligentiſſime in libro
Addo propheta.*

Reſpiciensque Iudas. Hic ponitur tertiũ, ſcilicet Abiæ
victoria: nam præualuit Abia cõtra Iſraelitas: & dicitur.
*Reſpiciensque Iudas inſtare bellum ex aduerſo, & poſt
tergum.* Scilicet ante hæc dum Abia loqueretur contra
viros Iſrael, viri Iuda erant ſecuri non formidantes ali-
quid mali: quia dum ſermo trahebatur, credebant Iſrae-
litas ceſſaturos, & tamen illi interim moliebantur inſi-
dias vallando exercitum Iuda à tergo & ante: & tamen
viri Iuda reſpicientes viderũt ſibi vtrinque bellum im-
E minere: eratque difficilè: quia ex quacunque parte vel-
lent ſe defendere, ex alia ageretur contra eos, *Et clama-
uit ad Dominum.* Scilicet, quod exaudiret eos, & libera-
ret de illo bello periculoſo, qđ vndiq; ſibi imminebat.
Ac ſacerdotes tubis canere cœperunt. Sacerdotes canere
debebant in exordio belli: & quia nunc incohabatur cę-
perunt clangere, vt omnes Iſraelitæ acuerent animos.
Omneſque viri Iuda vociferati ſunt. Iſta vociferatio erat
inuocando Dominum in auxilium ſuum, vel potius erat
cohortando ſe ad bellum. Nam vox mutua pugnantium
apponit animos: & ſic eſt conſuetudo ſociorum compu-
gnantium, quòd clament ad ſe ipſos exhortando: ſic pa-
tet quando pugnabant viri Iſrael contra vrbem Hai Io-
ſue 8. Sic etiam quando pugnauerunt contra Madianitas
tẽpore Gedeonis, vt patet Iudi. 7. *Et ecce illis clamanti-
bus perterruit Dominus Ieroboam, & omnem Iſrael.* Po-
ſuerant

ſuerant viri Iuda omnem ſpem ſuam in Domino, & cla- F mauerunt ad eum, quando ſe in arcto poſitos viderunt: & tunc exaudiuit eos Deus, quia perterruit Ieroboam et Iſraelitas compellendo vt fugerent a facie virorum Iuda. Quis autem modus terrendi eos fuerit, declarabitur infra in quadã quæſtione. *Qui ſtabat ex aduerſo Abia, & Iuda.* Scilicet Ieroboam, & Iſrael ſtabant ex aduerſo Abiæ, & Iuda: quia conuenerant in bellum Iſraelitæ cõtra viros Iuda. Erant etiam quidam à tergo. Nam dum loqueretur Abia ad Iſraelitas omnia verba precedentia, Ieroboam fecit vt quidam ambirent poſteriora exercitus Abiæ, vt ſic eum incautum caperent, vt patet in litera. *Fugeruntque filij Iſrael Iudam.* Scilicet fugerunt a facie Iuda, quia non potuerunt ſuſtinere Iudęos cum Deus adiuuaret illos. *Et tradidit eos Deus in manus eorum.* Scilicet fecit vt fugerent a facie eorum, & vt non expe- G ditè fugerent, ſed tanquam pauidi, & ſic occiderentur a viris Iuda: & quia hoc fecit Deus, dicitur eos tradidiſſe in manus Iuda. *Percuſſitque eos Abia, & populus eius plaga magna.* Scilicet cum non poſſent fugere expedite Deo impediente, & perturbante percuſſerunt Iudæi multos de illis: & ſic exercuerunt plagam magnam, & verè magnam: vt patet ex numero interfectorum. *Et corruerunt vulnerati ex Iſrael quingenta millia virorum fortium.* Mirabilis occiſio fuit hæc vnquam legitur tanta fuiſſe facta in eodem bello vnico actu. Nam etiam in hiſtoriis gentium, quæ paruæ auctoritatis ſunt, & multa falſa permiſcent, nunquam legitur eodem actu continuo bellandi corruiſſe quingenta millia virorum. Habebat enim Ieroboam in bello iſto octingenta millia virorum, & corruerunt de illis quingenta H millia. De viris autem Iuda nulli leguntur corruiſſe: & ſatis veriſimile eſt, quod nullus eorum perierit: quia Deus miraculoſe perterruit viros Iſrael, & nihil in eis niſi fugere. Viri autem Iuda eos fugientes, & turbatos trucidabant. *Humiliatique ſunt filij Iſrael in tempore illo.* Poſtquam perierunt tot millia in iſto bello humiliati ſunt filij Iſrael de decem tribubus non habentes iam ſuperbiam contra viros Iuda ſicut prius: ſed potius timentes eos. *Et vehementiſſimè confortati filij Iuda.* Scilicet roboratum eſt regnum ipſorum, quia deletis vel diminutis viribus aduerſariorum ſuorum augebantur vires ipſorum, & etiam roborati vel confortati ſunt, ſcil. cordibus ſuis. Quia tamen nunc ſperantes in Domino ſuperaſſent faciliter filios Iſrael: ita putabant quòd ſupe I rarent eos quandocunque congregarentur: & iam non timebant eos ſicut prius propter nimiam ipſorum multitudinem. *Eo quòd ſperaſſent in Domino Deo patrum ſuorum.* Scilicet prouenit eis iſta victoria & confortatio, eo quod ſperauerant in Deo patrum ſuorum. Nam non pugnauerunt confidentes de viribus ſuis, ſed de Dei adiutorio: & cum eſſent in bello, clamauerunt ad Dominum. *Perſecutus eſt autem Abia fugientem Ieroboam.* Iſtud bellum factum eſt in terra Ieroboam. Nam caſtra Abiæ erant in monte Ephraim: & tamen ſors Ephraim pertinebat ad regnum Ieroboam, & hoc non obſtante p regnum Ieroboam perſecutus eſt eum Abia quouſque ſe incluſerit in aliquas vrbes munitas. *Et cepit ciuitates eius.* Scilicet quaſdam de ciuitatibus regni Ieroboam, q̃ hic nominantur. *Bethel, & filias eius.* Bethel nomen ciui K tatis eſt. filiæ eius vocantur villulæ ſiue vici non murati ſubiecti ciuitati Bethel. *Ieſana cum filiabus ſuis.* Iſta ciuitas videtur eſſe in tribu Ephraim, & tamen non habetur nomen eius in diuiſione ſortium. Quod ſit in ſorte Ephraim, patet, quia Abia cepit nunc ciuitates aliquas de illis, quæ erant propinquæ regno Iuda. Nã alias multum intraneas regno Ieroboam non poterat nunc capere Abia. Nulla autem tribus erat ita propinqua regno Iuda de tribubus Iſrael ſicut ſors Ephraim. Ideo videtur q̃d de ſorte Ephraim intelligatur, quod eſſent ibi ciuitates iſtæ. *Ephron quoque & filias eius.* Ephron (vt aliqui putant) eſt Hebron: ſed falſum eſt, quia Hebron eſt ciuitas in ſorte Iudæ: Ioſue 15. in qua regnauit Dauid ſeptem annis, & dimidio, quando erat ſolum rex ſuper Iudam 2. Reg. 2. & 5. Et tamen Ephron erat ciuitas de regno Ieroboam cum nunc iure bellico ceperit eam Abia. Et dicendum, q̃ iſta ciuitas erat in ſorte Ephraim, ſicut duæ prędictæ, licèt de ea non habeatur in diuiſione ſortium in libro Ioſue. Eſt autem Ephron etiam nomen viri: nam ille, qui vendidit Abrahæ campum ad ſepeliendũ vxorem ſuam vocabatur Ephron Hethæus: Gen. 23. c. *Nec valuit vltra reſiſtere Ieroboam in diebus Abia.* Poſtquã tantam iacturam paſſus eſt Ieroboam in bello cum Abia fuerunt aliqua bella inter eos, ſed nunquam potuit reſiſtere Abiæ; quia præualebat Abia in omnibus. *Quẽ percuſſit Dominus.* Secundum Nicolaum ponitur hic quartum huius cap. ſcilicet percuſſio occulta: & intelligitur de morte Abiæ ſecundum eum & tamen magis videtur intelligendum de morte Ieroboam: de quo etiam magis iuſta dicetur in quadam quæſtione. *Et mortuus eſt.* Scilicet inflicta ſibi plaga aliqua cælitus. *Igitur Abia confortato imperio ſuo accepit vxores tredecim.* Prius enim curauit de regni ſtatu, deinde de habitudine perſonæ ſuæ. Ideo prius per bellum confortauit regnum ſuum, & poſtea accepit vxores tredecim. De his autem an ſit rectus ordo infra dicetur in quadam quæſtione. *Procreauitque viginti duos filios, & ſedecim filias.* Iſti reges prolificabant nimis. Nam pater huius, ſcilicet Roboam habuit filios viginti octo: & filias ſexaginta ſupra vndecimo: & iſte etiam habuit filios & filias multas: vt patet hic, habebat enim vxores multas, & concubinas. Et tamen Salomon auus Abiæ cum habuiſſet plurimas vxores non legitur habuiſſe niſi vnum filium, & duas filias, ſcilicet Roboam, & duas filias quas tradidit in vxores duobus prępoſitis ſuis, vt patet 3. Regum 4. cap. *Reliqua autem ſermonum Abia viarumque.* Hic fit remiſſio pro reſiduis hiſtoriæ huius. Sacra enim ſcriptura expedit ſe hic de hiſtoria Abiæ. Et quia non fuerunt plene enarrata omnia, quæ fecit Abia, remittitur ad libros, in quibus plenius habetur: & dicitur reliqua ſermonum, & viarũ, id eſt verborum, & factorum: quia via hominis eſt modus eius viuendi: ponuntur tamen ſermones, viæ, & opera, quia opera ſunt aliqua geſta notabilia, quæ fecerit, ſicut bellum ſupra poſitum: ſermones ſunt dicta eius: vię ſunt modi, vel conditiones eius, ſcilicet an fuerit vir dei cola vel deditus idolis, & ſic de aliis conditionibus ipſius. *Scripta ſunt diligentiſſimè in libro propheta Addo.* Iſte Addo propheta fuit contemporaneus Abiæ: & ſcripſit geſta eius: fuit etiam tempore Salomonis, & Roboã. Vnde iſtorum trium legitur ſcripſiſſe geſta, vt patet ſupra 9. & præc. cap. & hic: Non fuit alius propheta famoſus tempore Abiæ: ideo nullus alius hiſtoriam eius ſcripſit, ſicut ſcripſerunt multi hiſtoriam Salomonis, & multi hiſtoriam Roboam, & multi hiſtoriam Dauid.

Quomodo Deus perterruit Ieroboam, & Iſrael.
Quæſtio XLI.

QVęritur circa prędicta, cum dictum ſit quod Deus perterruit Ieroboam & omnẽ Iſrael a facie Abiæ, quomodo perterruit. Reſpondendum, quod Deus poterat multis modis terrere Iſraelitas. Nam tot modis poteſt Deus aliquid efficere, quot modis voluerit, cum non ſit apud eum aliquid impoſſibile: iuxta illud Gen. 18. & Lucæ primo, ſcilicet, quia non erit impoſſibile K apud Deum omne verbum. Poterat autem vno modo fieri, quod Deus fragorem magnum faceret in nubibus, & terram moueri ſub pedibus Iſraelitarum: ita vt putarent Iſraelitæ totum vniuerſum ſuper eos volui, & terram aperiri a fundamentis, velleque eos deglutire: & cum ſentirent motum eius in vna parte fugerent ad aliã, & ſic non poterant cõſiſtere coram Iſraelitis. De hoc patet primo Regum 7. quando Philiſthini volebant irruere ſuper Iſraelitas ſtantes in Maſphat. Nam dicitur, q̃ intonuit Deus de cęlo fragore magno ſup Philiſthijm: & exterruit eos, cæſiq; ſunt a filijs Iſrael: & Ioſephus dicit 6. Antiq. q̃ nõ ſolũ fuit fragor de cęlo: ſed ẽt fuit terrę motus: quia ſub pedibus Philiſthinorũ cõcutiebatur terra. Secũdo mõ poterat eſſe, q̃ Deus faceret audiri magnũ ſonitũ curruũ, & equorũ venientiũ cõtra viros Ieroboam:

& ita

& ita non auderent conſiſtere. Sic .n. fuit quando pugnauit Dauid contra Philiſthinos in Baalpharaſim: & Angelus Domini ambulabat in cacumine pyrorum ex aduerſo exercitus Dauid: ita vt Philiſthini eſſent inter pyreta, & exercitum Dauid. Putauerunt autem Philiſthini maximum exercitum latere inter pyreta, qui ſubito fecit fragorem magnum, quo turbati Philiſthini fugerunt 2. Regum 5. & præcedenti lib. 14. cap. Sic etiam fuit tēpore Ioram regis Iſrael, cum Syri ſerui Benadab obſiderent Samariam: ita vt perirent fame, qui erant in vrbe: volens Deus tollere obſidionem illam fecit per noctem audiri in caſtris Syrorum ſonitum magnum curruum, et equorum venientium contra eos, putaueruntque quod Ioram rex Iſrael conduxiſſet reges multos contra Syros: & nunc ſubito irruerent ſuper eos: vt patet 4. Reg. 7. ſ. ſiquidem Dominus ſonitum fecerat audiri in caſtris Syriæ curruum, & equorum, & exercitus plurimi: dixeruntque ad inuicem: ecce mercede conduxit rex Iſrael reges Hethæorum, & Aegyptiorum: & venerunt ſuper nos, & non habentes conſilium nec animoſitatem ad pugnandum fugerunt relictis diuitiis multis in caſtris. Tertio modo fieri poterat, quod Deus oſtenderet Iſraelitis aliquam multitudinem Angelorum, vel dæmonum in ſpecie exercitus venientia contra eos, qui haberent vultum, & armaturam terribilem, & ſic non auderent conſiſtere contra Iudam: ſic fuit quando Syri circundabant vrbem Dothaim, in qua erat Eliſæus vt caperent eum: cunque puer eius timeret multitudinem exercitus venientis contra ſe, rogauit Eliſæus Dominum, vt aperiret oculos pueri, vt videret exercitum qui cōuenerat in adiutorium Eliſæi: & vidit montem plenum curribus igneis, & equis igneis, qui erat exercitus angelorum 4. Regum 6. Ita poterat Deus oſtendere exercitum talem viris Iſrael ad terrorem: & non poſſent conſiſtere cōtra Iuda. Quarto modo poterat hoc eſſe, quod Deus de cęlo mitteret aliquid pęnale ſuper Iſraelitas, ſ. lapides vel fulmina: ita vt percuſſi morerentur plurimi, & alii fugerent. Sic .n. factum eſt quādo pugnabat Ioſue cōtra quinque reges Amorræorum die, quo ſtetit ſol. Nam cum eſſent in deſcenſu vrbis Bethoron, & fugerent a facie Iſrael, miſit Deus de cęlo magnos lapides grandinis, qui occiderunt plures q̃ Iſraelitæ gladio occiderant: Ioſue 10. cap. Quinto poterat hoc eſſe per ſolam incuſſionem timoris. Nam tantum timorem Deus alicui incutere poteſt, vt fugiat nemine perſequente eum. Sic patet Leu. 26. Et qui de vobis remanſerint, dabo pauorem in cordibus eorum: in regionibus hoſtium, terrebit eos ſonitus folii volantis, cadent nullo ſequente, & corruent ſinguli ſuper fratres ſuos quaſi bella fugientes: nemo veſtrū audebit inimicis reſiſtere, peribitis inter gentes. Multi alii modi poterant eſſe, quot Deus vellet habere ad terrendum Iſraelitas: ſed ſatis videtur, quod aliquis iſtorum fuerit: quia iſti erant communiores.

An potuerint mori tot in bello: & cur Deus voluit tantam ſtragem. Quæſtio XLII.

QVæritur vlterius, quomodo in vno bello tot viri mori potuerint: & cur Deus voluit tam grauē ſtragem in Iſraelitas. Ad primum dicendum, q valde magna plaga fuit iſta cum perierint quingenta millia virorum in vno conflictu, ſ. fugiendo, & nunquam in tota ſacra ſcriptura nec in hiſtoriis gentium, quæ interdum ad laudem aliquorum tranſcendunt veritatem, leguntur tot millia virorum vno actu bellandi periiſſe. Modus autem quo potuit hoc fieri manifeſtus eſt. Nam miraculoſe actū eſt. Si .n. vterque exercitus viribus ſuis dimicaret etiam ſi vtrique eſſent fortiſſimi & pertinaces in bello, non poterant mori tot in vno bello: quia eſſet reſiſtentia ex vtraq; parte, & fieret valde minor ſtrages. Hic autem non erat proprie bellum, ſed occiſio: quia Iſraelitæ non reſiſtebant, ſed fugiebant a facie virorum Iuda: & conturbati non poterant reſiſtere, ſed potius cadebant: & tradebantur ſicut pecora. Ideo cum exercitus Iuda eſſet ſatis magnus, ſ. quadringentorum milliū viro-

A rum: vt patet ſupra in litera, poterant cito occidere quingenta millia virorū nihil ſibi reſiſtentium. Ad ſecundū dicendū, q Deus permiſit iſtam ſtragem fieri nunc in Iſraelitas propter eorū peccatū grauiſſimum. Nam totā legem præuaricati fuerant colēdo vitulos aureos, & dimittendo templum Dñi, conſtituendoq; ſacerdotes de populo. Ideo ſicut in Iſrael nunq̃ tantum peccatū factū eſt, ita Deus nunq̃ tantam punitionem exercuit contra Iſraelitas: aliis .n. temporibus peccabant Iſraelitæ, non tñ omnes: ſed in quibuſdam ciuitatibus: etiam non ſatis publice peccabant: etiam ſi peccabant, redibant poſtea ad cor. Nūc autem peccauerunt oēs Iſraelitę de decem tribubus, quia omnes conuerſi ſunt ad idola, & publice factum eſt hoc, atque ædificata ſunt templa idolis ac ſollicitum eſſet ea tolli. Etiam iſta peruerſio durauit

B magno tempore, quia non ceſſauerunt ab ea Iſraelitæ, quandiu manſerunt in terra ſua. Ideo nunquam fuit tā graue peccatum Iſraelitarum: & conſequenter nec debuit eſſe aliquando talis punitio eorum.

Quare ſicut puniuit Deus in principio Iſraelitas, ita perſeuerantes non occidit. Quæſtio XLIII.

QVæritur vlterius, cùm Deus Iſraelitas nunc incipientes peccare tam graui pęna punierit, quomodo poſtea, cum in eo delicto perſeuerarent, nō occidit omnes. Reſpondendum, quod Deus à principio peccati Iſraelitarum noluit eos punire, ſed procedente aliquāto tempore puniuit, & poſtea cum continuaretur vſque ad finem non deleuit eos. Patet hoc: nam punitio iſta

C Iſraelitarum non fuit in principio peccati eorum quia peccatum ſuum fuit in exordio regni Ieroboam. Nam illico vt factus eſt Ieroboam rex, fecit duos vitulos aureos ne populus aſcenderet in Ieruſalem ad adorandū: vt patet tertio Regum 12. Et Deus admonuit Ieroboam verbis ne hoc efficeret, mittens quendam prophetam qui prænuntiauit contra altare, quod cremarentur ibi ſacerdotes, & oſſa mortuorum: & contra ſacerdotes, quod ipſi ſacrificarent: vt ibi tertio Regum 12. Et non reuerſus eſt Ieroboam ab iniquitate ſua. Nunc autem potuerat Deus punire valde Iſraelitas, ſed etiam punitionem prohibuit. Nam Roboam, & viri regno ſuo congregati ſunt, vt pugnarent contra Ieroboam & viros ſuos, vt reducerent eos ad vnionem regni, & potuiſſent tunc viri Iuda, qui pauci erant grauem ſtragem exer-

D cere in viros Iſrael adiuti a Deo, ſicut nunc fecerunt Abia & viri eius, licet pauci eſſent: Deus tamen prohibuit eos pugnare, tertio Regum 12. & ſupra 11. cap. ſcilicet, quia cum valde noui eſſent, voluit clementius cum eis agere ſolis verbis eos admouendo. Deinde manſerunt in hoc crimine toto tempore, quo regnauit Roboā quod fuit decem & ſeptem annorum: & nunc in principio regni Abiæ accidit iſta pugna: & nunc iuſtum erat eos grauiter admoneri, cum permanſiſſent decem & ſeptem annis in peccato iſto. Et ſic fecit Deus, quod morerentur quingenta millia de illis. Non tamē fecit Deus hoc ad delendum, ſed ad emendandum: vt ſic timore pęnæ redirent ad cultum Dei, quem reliquerant: & conuenienter ſecuta fuit iſta punitio in eis tempore A-

E biæ: quia ipſe ante bellum increpauit eos de deſerto cultu Dei, orando vt redirent ad vnitatem cultus diuini & vnitatem regni. Ipſi autem non ſolum non conſenſerunt, ſed potius dum iſta loqueretur Abia, Ieroboam fecit quod multi de exercitu ſuo ambirent exercitū Iuda incautum, & tenerent Abiam. Deus autem iratus malitiæ eorum puniuit eos grauiter tunc occidens quingenta millia. Deinde non redierunt ad cor, licet grauiter caſtigati eſſent, ſed manſerunt ſemper in idolis ſuis. Ideo ſi Deus vellet eis retribuere iuſte, delere debuiſſet omnes: tum quia peccatum erat grauiſſimum: tum quia ipſi contumaces erant in eo. Nam nolebant conuerti caſtigati: noluit tamē Deus omnino delere expectans eorū conuerſionē: & inferebat eis ſępe pœnas graues: quia in multis bellis à viris Iuda & Aſſyriis, & ab aliis nationibus puniebatur, ſicut factum eſt tempore Ioachaz re-

gis Iſrael, cuius regnum tantum deſolauit Azael rex
Syriæ, quód non manſerunt in toto regno Ioachaz niſi
quingenti equites & decem currus, & decem millia pe
ditum 4.Reg.13. Et tamen tunc non recedebant à pecca
tis Ieroboam. Nam lucus permanebat tūc in Samaria 4.
cap. expectauit Deus nihilominus quouſque viſum eſt,
quod inutilis erat expectatio: & tunc expulit Deus Iſ-
raelitas in æternum de terra ſua faciens transferri in ter
ram Medorum, & Perſarum per Salmanaſar regem Aſ-
ſyriorum 4.Reg.17.cap. Nec tamen voluit tunc delere
Deus Iſraelitas dans eis ſpacium penitendi in terra ho-
ſtili. Nam ibi poſtea aliqui illorum boni eff. cti ſunt.
Patet hoc, quia beatus Iacobus ſcribit canonicam epi-
ſtolam ſuam ad iſtos exiſtentes in terra Medorum vo-
cans eos fratres ſuos, & ſcribit eis tanquā viris virtuoſis
de tentatione ſuperanda, de patientia, de refrenando lin
guam, & de multis alijs virtutibus: vt patet in ipſa ca-
nonica. Expectans ergo Deus viros bonos, qui aliquādo
prouenturi erant de ſtirpe hac, noluit delere Iſraelitas,
ſed punire caſtigando. Idē eſt de duabus tribubus, quæ
fuerunt de tribu Iuda, quæ trāslatæ ſunt in Babylonem,
& poſtea redierunt in terram ſuam: manſeruntque ibi
vſq; ad Chriſti mortem, & propter illud grauiſſimum
peccatum Romani deleuerunt vrbem Ieruſalem, & oc-
ciderunt multo plura millia de Iudæis quam nunc pe-
rierint: & tamen non deleti ſunt omnes: ſed diſperſit il-
los Deus per totum orbem; & vbicunque ſunt vbiq; ſer
uiunt: nec aliquando vult Deus quod omnes pereant, &
hoc vt maneāt teſtes mortis Domini, ſcilicet quod pro-
genitores eorum illam fecerunt. Etiam (quód maius eſt)
quia Deus expectat magnam conuerſionem de ipſis,
quotidie enim multi conuertuntur, & magis erit circa
finem ſæculi. Nam omnes Iſraelitæ conuertentur: ſicut
dixit Apoſtolus ad Rom.11. ſcilicet cęcitas ex parte con
tingit in Iſrael, donec intraret plenitudo gentium, & ſic
vniuerſus Iſrael ſaluus fieret.

Quare Ieroboam. & viri ſui fuerunt humiliati. Quæſtio XLIV.

QVæritur vlterius, quare Ieroboam, & viri ſui val-
de fuerunt humiliati coram Deo poſt iſtam per-
cuſſionem factam per Abiam, vt litera aſſerit. Dicendū
quod Iſraelitę humiliati fuerunt nunc valde, & viri Iu-
da valde confortati ſunt. Primó quia viderunt, quód vi-
ri Iuda, qui pauci erant leui impetu fuderunt totū exer-
citum eorum, & occiderunt plurimos: cum tamen viri
Iuda pauci eſſent. Ita ergo timebant quod quotidie poſ
ſent facere, donec delerent eos. Secundo quia iſta puni-
tio prouenerat à Deo. Nam ſi fuiſſet accidens belli non
erat tam dolendum: varius namque eſt euentus belli: &
nunc hunc, nunc illū gladius occidit: ſicut dixit Dauid
ad Ioab 2.Reg.11. Nec debet res iſta turbare virum for
tem: quód tamen Deus miraculosé velit contra aliquos
pugnare, eſt dolendum: quia ſignum eſt quód intendit
eos delere. Tertio quia dato quod ſequatur interdum
ſtrages magna modo bellico manet victis ſpes poſſe re-
parare vires, & reddere ſimilia hoſtibus ſuis victori-
bus: & tamen quando Deus eſt qui pugnat contra ali-
quos, nulla eſt ſpes de victoria, cum nullus poſſit præ-
ualere contra Deum: Ideo talibus omnino pereundum
eſt: ita nunc erat de Iſraelitis, ſcilicet quod Deus pugna
uerat contra ipſos, & hoc ipſi ſenſerant: quia quaſi ſe ſi-
ne bello victos atque trucidatos ſenſerunt: ideo non ha-
bebant ſpem de recuperando vires, & reſtaurando exer
citum. Quarto quia nunc Iſraelitæ valde diminuti erant
viribus ſuis. Nam dato quod de cætero modo humano
agendum foret bellum, & non adiuuaret Deus ſpeciali-
ter aliquam partem: tamen Iſraelitæ videbantur debere
ſuccunbere, eo quod Iſraelitæ erant minorum copiarum
bellicarum quam viri Iuda, quia viri Iuda fuerunt in
bello Abiæ quadringenta millia virorum electorum: &
nemo illorum legitur, nec creditur periſſe. Viri autem
Iſrael erant octingenta millia, & perierant de eis quin-
genta millia, vt patet in litera. Ideo manebant eis paruæ

F copiæ bellicę: ita vt iam viribus impares eſſent viris
Iuda. Quinto quia viri Iuda ex iſta victoria conciperent
animos contra Iſraelitas, pugnarentque fortius quàm
prius. Nam quædam fortitudo cauſatur ex confidentia,
ſcilicet quia aliquæ gentes reputantur contra vt ineptæ
ad bellum: tunc omnes aliæ audent contra illas pugna-
re, etiam habendo minores copias bellicas, et contingit
interdum quod aliqui pugnent cōtra viros fortiſſimos,
quos ſi cognoſcerent nullatenus auderent expectare, &
quia putant eos eſſe viros ineptos, de quibus habetur
opinio: quia inutiles ſunt, & præualent contra illos pu-
gnando confidenter ex ignorantia: & iſta vocatur forti-
tudo ex ignorantia, ſicut ponit Ariſto. exemplum 3.Eth.
cap. de fortitudine. Ita nunc conciperent confidentiam
viri Iuda contra viros Iſrael arbitrantes eos ineptos, &
G debiles ad bellum: & dato ꝙ iam pugnarent fortiter nō
prodeſſet, ꝙ viri Iuda concepta confidentia contra illos
pugnarent acerrime.

Quare Abia non deſtruxit Ieroboam cum præualuerit contra eum. Quæſtio XLV.

QVæritur vlterius, cum nunc Abia præualuerit con-
tra Ieroboam, & tātam multitudinem eius fuderit,
quomodo non conatus eſt ad accipiendum regnum il-
lius, & reducendum ad priſtinam vnionem, quia hoc
valde deſiderabat Abia: & propter hoc pugnauit ſupe-
riori bello. Aliquis dicet, ꝙ licet potuerit Abia fugare
Ieroboam: tamen non potuit contra eum omnino præ-
ualere, quia incluſit ſe in vrbibus regni ſui: & contra il-
H las non potuit præualere Abia; licèt aliquas cępit, ſ. tres
de quibus hic dicitur: & ſic non potuit capere regnum.
Dicendum ꝙ hoc non ſtat, quia nō ſolum nunc, ſed etiā
ſępe poſtea pugnauit Abia contra Ieroboam, & nunquā
potuit reſiſtere Ieroboam, ſed ſemper præualebat Abia,
vt patet in litera, ſcilicet nec valuit vltra reſiſtere Iero-
boam in diebus Abiæ. Ideo poterat nūc accipere regnū.
Reſpōdendum ꝙ potuiſſet Abia regnum Ieroboam ac-
cipere, & reunire regno Iuda: quia cum in omnibus bel-
lis pręualeret contra Ieroboam, ſi vellet continuare bel-
lum contra ipſum, omnino deleret eum, & acciperet re-
gnum: & tamen non factum eſt, quia forte Deus vetuit.
Nam ſatis credendū eſt, ꝙ Abia cupidus vnionis regni,
cum videret ſe prępualuiſſe contra Ieroboam in hoc ma-
gno bello, vellet continuare bella, quouſque acciperet
I regnum de manu Ieroboam: & tamen Deus vetuerit ea
pugnare ad hoc. Sic enim vetuerat regi Roboam. Nam
miſit Deus Semeiam, qui hoc impediret cum iam eſſet
exercitus ſuus diſpoſitus ad bellum: vt patet 3.Reg.12.
& ſupra 11.cap. Ita in iſto vetaretur bellum: & licèt pu-
gnauerit ſępe poſtea Abia cōtra Ieroboā, & præualuerit:
tñ non pugnabat ad vniēdum regnū, ſed ad alios fines,
quia aliæ occaſiones oriebantur ad pugnandum, ſ. ſuper
limitibus regnorum, vel ſuper damnis & iniurijs vtrin-
que illatis. Vel pōt eſſe ꝙ dato ꝙ non fieret noua pro-
hibitio de bello, putaret Abia ſe obligatum ad non pu-
gnandū cōtra Ieroboam ex prohibitione facta patri ſuo
Roboā ſupra 11. Nā dixit ei ꝙ non pugnaret cōtra Iſrael
ad reducēdū eos in vnitatē regni, quia illa diuiſio facta
K fuerat voluntate ſua: ex quo apparebat, ꝙ nunquā poſſet
fieri iſta vnio cum eſſet contra voluntatem Dei, & ſic
eſſet ſuperfluum pugnare ad talem vnionem faciendā:
Primus tamen modus conuenientior eſt, ſ. quod non ite-
Deus nunc prohiberet bellum inter Abiā, & Ieroboam.

An peccauit accipiendo ciuitates Ieroboam. Quæſtio XLVI.

QVæritur vlterius, cum nunc Abia cęperit ciuitates
quaſdam de regno Ieroboam, an peccauerit. Ali-
quis dicet quod ſic, quia Deus vetuerat pugnare contra
Ieroboam ad reducendum Iſraelitas in vnitatem regni.
Ideo peccatum erat quomodocunque conari ad iſtam
vnionem, & tamen accipere ciuitates de terra Iero-
boam erat reducere in partem Iſraelitas ad vnionem
regni,

regni, ideo illicitum erat. Aliquis diceret, quod non pec-
cauit Abia accipiendo ciuitates iſtas: quia iſtæ pertine-
bant ad eum cum eſſent de ſorte Beniamin, & Ieroboam
tenebat illas: quia forte tempore Roboam patris ſui il-
las ceperat: & nunc Abia habens opportunitatem, potuit
illas repetere. Patet hoc, quia Bethel ciuitas eſt in ſorte
Beniamin: Ioſue 18. Dicendum quod hoc non ſtat. Nam
ciuitates iſtæ quas nunc cæpit Abia non erant de regno
ſuo: ſed de regno Ieroboam: cum dicatur hic perſecutus
eſt Abia fugientem Ieroboam: cæpitque ciuitates eius
Bethel, & filias eius: ecce vocantur iſtæ ciuitates Iero-
boam. Reſpondendum, quod non apparet manifeſtè an
peccauerit Abia, vel non: & tamen dicendum videtur
quod non. Primo, quia manifeſtum eſt ex præcedenti-
bus quomodo Abia in iſto bello miraculoſe a Deo adiu-
tus præualuit contra Ieroboam, vt patet in litera, &
tamen in bello iſto cæpit ciuitates has. Ideo non pecca-
uit, quia aliàs non adiuuaret Deus eum ſpecialiter ad
hoc. Secundo patet, quia Abia pugnauit nunc contra Ie-
roboam ad reducendum Iſraelitas ad ſe, vt colligitur
ex litera: & tamen declaratum eſt ſupra in quadã quæ-
ſtione, quod non peccauerat in hoc, ergo a fortiori non
peccaret accipiendo iſtas ciuitates. Tertio patet, quia da-
to quod illicitum eſſet pugnare ad reuniendum terram
Iſrael regno Iuda. Tamen licitum eſſe poterat pugnare
ad accipiendum ciuitates iſtas, quia ſolum vetabatur
pugnare ad reducendum Iſrael in priſtinam vnionem,
& tamen poterat pugnari ad habendum iſtas ciuitates
propter aliquam ſpecialem vtilitatem, non intelligẽdo
tamen reunire totum regnum Iſrael regno Iuda. Quar-
to patet, quia poterat habere iuſtam cauſam pugnandi
contra iſtas ciuitates Abia. Nã dato quod vetaretur om-
nino bellum, & contentio inter Iuda & Iſrael, poterat
licitè pugnare Abia ad capiendum vrbes iſtas: quia for-
te cum iſtæ vrbes erant in extremitate regni Ieroboã, ex
illis inferebantur damna regno Abiæ. Et quia habitato-
res illatum nolebant ceſſare ab iſta illatione damnorũ,
poterat licitè Abia delere vrbes iſtas: ita vt nunquam in
eis eſſet habitatio: vel capere illas & vnire regno ſuo: &
iſtud eſt ſatis veriſimile. Cum autem dicitur, quod erat
illicitum pugnare ad reducendũ Iſraelitas in vnionem
regni, & conſequẽter accipere ciuitates eorũ, quia per hoc
reducebantur ad vnionẽ. Dicendũ quod non fuit illici-
tum Abiæ pugnare pro iſta re vnione, licèt fuerit illici-
tum Roboam: vt declaratum fuit ſupra. Aliter dici poſ-
ſet, quòd non pugnabat Abia ad capiendum iſtas vrbes:
vt ſic vniret regnum Iſrael regno ſuo: ſed quia ex iſtis
vrbibus inferebantur multa damna regno ſuo: poterat
illas licite delere, vel laborare ad capiendum eas, &
vnire regno ſuo.

Quomodo capit Abia Bethel. Quæſtio XLVII.

QVæritur vlterius, quomodo poterat eſſe, vt Abia
caperet Bethel de regno Ieroboam: nam Bethel e-
rat de terra Beniamin: vt patet Ioſue 18. Ciuitates aũt de
tribu Beniamin pertinebant ad regnum Iuda. Ideo non
poterat capere Abia vrbem Bethel. Quidam dicunt, quod
erat Bethel de terra Beniamin: & terra Ieroboã tenebat
occupatam vrbem illam ex tempore Roboam. Nã erat
potentior Ieroboam: & forte acciperet aliquas de ciuita-
tibus regni Iuda. Dicendum quod non ſtat. Primò quia iſtæ
ciuitates vocantur ciuitates Ieroboam, cũ dicatur Abia
perſecutus Ieroboam, cæpitque ciuitates eius. Si tamen
iſta ciuitas Bethel eſſet de regno Abiæ: dato quod teneretur
occupata à Ieroboam, quando caperet eam Abia, nõ
diceretur capere ciuitatem Ieroboam. Secundo patet,
quia nõ eſt ſatis veriſimile, quod Ieroboam ceperit aliquas
vrbes de regno Roboã, quia valde confortatus fuit Ro-
boam in regno ſuo in principio eius, ſcilicet in tribus an-
nis primis, vt patet ſupra 11. cap. Et tamẽ Bethel a prin-
cipio regni Roboam fuit de regno eius, quia ibi poſuit
vnum de vitulis, vt patet 3. Regum 12. & fuerunt fabri-
cati vituli antes in principio anni primi regni Ieroboã:
vt probatum eſt eod. cap. & præcedenti cap. Ideo dicẽ-

A dum, quod iſta ciuitas Bethel, de qua hic dicitur erat de re-
gno Ephraim, ſcilicet Ieroboam. Cum autem obijcitur,
quod erat Bethel in tribu Beniamin Ioſue 18. Reſpondent
quidam quod Bethel iſta ſecundum veritatem fuit ciuitas
ſortis Beniamin à principio: & tamen tribus Beniamin,
& Ephraim, quæ erant coniunctæ, permutauerunt ali-
quas vrbes inter ſe ita quod viri Beniamin darent viris E-
phraim vrbem Bethel: & viri Ephraim darent tribui
Beniamin aliam vrbem. Et iſtud erat ſatis veriſimile:
quia Bethel erat in confinio Beniamin, & Ephraim, ſ. in
latere ambarum ſortium: & tantum poterat pertinere
ad vnam tribum ſicut ad aliam. Nam ponitur Bethel in
limite & termino ſortis Beniamin: Ioſue 18. c. Sic. n. fa-
ctum eſt inter viros Iuda, & Beniamin. Nam vrbs Ieruſa-
lem eſt in confinio ſortis Iudæ, & Beniamin. Quod pa-
B tet, quia ponitur in termino ſortis Iuda: Ioſue 15. & in
termino ſortis Beniamin: Ioſue decimooctauo capit. Et
cum verè pertineret ad filios Beniamin ipſi tamen tra-
diderunt eam habitandam filiis Iudæ & ipſi pugnaue-
runt ad euertendam eam de manu hoſtium: Ioſue decimo
quinto, & Iudi. primo. Et hoc tenetur communiter: &
tunc pertinebat Bethel ad regnum Ieroboam: cum eſſet
iam de ſorte Ephraim: & cum nunc Abia caperet illam
tempore Ieroboam, dicebatur capere vrbem Ieroboam.
Aliter dicunt alii, quod Bethel erat duplex ciuitas, ſci-
licet vna, quæ erat in ſorte Beniamin: & alia, quæ erat in
terra Ephraim in regno Ieroboã, & illa in qua erat ido-
lum erat ciuitas terræ Ephraim, alia autem, de qua Ioſue
18. erat in ſorte Beniamin, & ſic fuit multoties: quia mul-
tæ ciuitates habent idem nomen: ſicut duplex, vel tri-
C plex ciuitas Aſor ponitur in ſorte Iudæ: Ioſuæ 15. Etiam
Bethlehem erat duplex. Nam vna vocabatur Bethlehẽ
Iudæ, quæ erat in tribu Iuda: Matt. 2. & Miche. 5. alia e-
rat in ſorte Zabulon: Ioſue 19. Sic etiam Saraa, & Eſtaol
erant duæ vrbes in ſorte Iudæ: Ioſue 15. & Saraa, & E-
ſtaol erant aliæ duæ ciuitates in terra tribus Dan: Ioſue
19. Et ſic de multis: & tunc diceretur quod cępit nunc Abia
illam vrbẽ Bethel, quæ erat de tribu Ephraim. Sed tũc
obiicietur, quomodo cæpit nunc Abia vrbem Bethel?
Nam in ea erat vnus vitulus aureus, quem fecerat Iero-
boam: & cum eſſet Abia nunc vir valde deicola, vt pa-
tet ex verbis eius, & geſtis ſupra in litera, deſtrueret al-
tare factum in Bethel: & vitulum aureum combureret,
vel contereret: & ſic non maneret poſtea Iſraelitis locus
adorandi niſi in Dan: & non haberent niſi vnicum vitu-
D lũ, ſed falſum eſt: quia ſemper manſerunt iſta duo loca
ad adorandum: vnde tempore Ioſiæ, cum capta eſſet
ciuitas Bethel, fecit cremari Ioſias oſſa mortuorum ſu-
per altare, & occidi ſacerdotes in eodem 4. Regum 23.
Si tamen capta fuiſſet ciuitas iſta tempore Abiæ nun
permanſiſſet tanto tempore altare Bethel, ſed diruere-
tur a regibus Iuda, ſcilicet ab ipſo Abia, qui erat nunc
vir deicola. Vel ſaltem a filio eius Aſa, qui fuit excellen-
tior circa Dei cultum, & deſtruxit omnia altaria idolo-
rum, vt patet ſequenti cap. & infra decimo quinto, &
tertio Regum decimoquinto. Et ſi Aſa non deſtrueret
iſtud altare, ſaltem illud deſtrueret Ezechias, qui fuit
vnus de tribus regibus bonis, qui laudatur nimis: quod
non fuerit ei ſimilis poſt Dauid quarto Regum decimo
octauo. Et tamen non deſtruxit: ſed Ioſias iſtud fecit,
E ideo videtur, quod ciuitas Bethel, quæ erat in terra
Ephraim, in qua erant idola non fuit capta per Abiam.
Reſpondet quidam quod non erat vitulus aureus in iſta
ciuitate Bethel quæ capta eſt per Abiam, ſed volunt quod
Bethel, vbi erat vnus vitulus aureus non erat nomen
proprium vrbis, ſed commune: & vocatur Bethel, id eſt
domus Dei: quod ſic interpretatur: & ſic quæcunque
ciuitas eſſet, in qua poneretur vitulus aureus, qui repu-
tabatur Deus, vocaretur Bethel, quia erat domus Dei,
id eſt idoli: Patet etiam hoc, quia iſta ciuitas interdum
vocatur Bethauem, vt patet ſæpe in minoribus prophe-
tis, vbi cum fiat mentio de vitulo aureo dicitur vaccas
Bethauem coluerunt. Oſee decimo. id eſt vaccas ſiue vi-
tulos domus idolatriæ: quia Bethauẽ interpretatur do-
mus idoli. Et ſic dicunt, quod nomen illius ciuitatis, in

qua erat vitulus aureus vnus non erat Bethel, nec Betha
niem, ſed quoddam aliud. Sed dicendum quod non ſtat,
ſed nomen proprium illius vrbis, in qua erat altare vbi
immolauit Ieroboam, & vbi erat vitulus aureus, erat
Bethel. Quòd patet, quia ſi Bethel eſſet nomen appella-
tiuum, non ſolum vocaretur vna ciuitas iſtarum Bethel,
ſed etiam ambæ: quia ambæ erant domus Dei, id eſt do-
mus vituli. Etiam quia tertio Regum duodecimo po-
nuntur tanquam duæ ciuitates inquãtum dicitur, quod
poſuit Ieroboam vnum vitulum in Dan, & alterum in
Bethel. Aliter ergo dicunt quidam, ſcilicet quod Bethel
eſt nomen ciuitatis: & tamen idolum, ſcilicet vitulus
aureus non erat in Bethel intra vrbem, ſed iuxta illam
in aliquo templo: & ſic eſſet idolum iſtud in fine terræ
Ephraim apud Bethel nõ intra vrbẽ, ſed iuxta illam, &
ſic aliquid dicitur eſſe intra alterum, quia eſt iuxta il-
lud. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia neceſſe eſt,
quod intelligatur, quòd erat idolum & altare intra vr-
bem, quia tertio Regum decimotertio, dicitur quòd
propheta Dei, qui iuit ad pronunciandum mala contra
altare Bethel, quòd non debebat comedere in loco illo.
Item dicitur ibi de propheta falſo, qui habitabat in Be-
thel: & ſic videtur, quod erat altare in vrbe Bethel: &
4. Regum cap. 23. cap. dicitur quòd altare quod erat in
Bethel deſtruxit Ozias. Dicendum ergo, quod erat alta-
re in Bethel, & vitulus aureus: & tamen videtur dicen-
dum, quòd non erat iſta Bethel, quam nunc cæpit Abia
tempore Ieroboam: ſed altera Bethel, quę nunquam ve-
nit in poteſtatem virorum Iuda vſque ad tempore Ioſiæ
regis Iuda, qui deſtruxit altare, & cremauit oſſa mortuo
rum ſuper altare. Nec eſt mirandum quod eſſent tres,
vel quatuor vrbes, quæ vocarentur Bethel in eadẽ tribu
ſicut ſupra declaratum eſt de Aſſur, quæ erat duplicata
vel triplicata in ſorte Iuda: Ioſue 15.

Quis eſt, qui percuſſus fuit, & quomodo.
Quæſtio XLVIII.

QVæritur vlterius circa hoc, quod dicitur hic, quẽ
percuſſit Deus, & mortuus eſt, quis eſt iſte, qui
percuſſus eſt, & quomodo. Nicolaus dicit, quod erat
Abia, & reijcit opinionem quorundam, qui dicebant
iſtum eſſe Ieroboam: dicit enim quòd erat Abia, quia de
eo fit hic hiſtoria, & non de Ieroboam: & tunc dicit, ꝙ
cauſa ſuæ mortis fuit, quia cępit ciuitatem Bethel, &
non abſtulit idola, quæ ibi erant, & hoc diſplicuit val-
de Deo. Sic enim fuit de Amaſia, qui præualuit contra
Idumæos, cępitq; Deos eorum, & coluit: propter quod
Deus iratus fuit ei, tradiditq; eũ in manus regis Iſrael,
vt patet infra 25. Sed dicendum, quod non intelligitur
de Abia, ſed de Ieroboam. Nam non poterat vllo modo
intelligi de Abia, quia poſtquam dicitur de iſto, quod
percuſſit eũ Deus, & mortuus eſt, ſubditur, quod Abia
conſortato imperio ſuo, accepit vxores tredecim, & pro
creauit filios vigintiduos. Non tamen conueniebat, ꝙ
dicto de morte alicuius, diceretur illico quomodo acce
perit vxores, & conſortatus fuerit in regno. Secundo
patet, quia dictis omnibus ijs, quę pertinent ad Abiam,
ſubditur in principio ſeq. capit. dormiuit Abia cum pa-
tribus ſuis, & ſepelierunt eum in ciuitate Dauid. Non
enim illico poneretur hic de eius morte, ſi ſupra dictũ
fuiſſet, quòd Deus percuſſiſſet eum. Sed dicendum eſt,
quòd intelligitur de Ieroboam, & concordat hoc valde
literæ, quia dicitur, quòd non valuit Ieroboam reſiſtere
Abiæ, quem percuſſit Dominus, & mortuus eſt, ſcilicet
propter peccata Ieroboam, Deus fecit Abiam potentio-
rem, quàm Ieroboam, quòd non poſſet reſiſtere Ieroboã
Abiæ, & ſicut perſecutus fuerat Deus eum viuẽtem, ita
etiam perſecutus eſt, vt moreretur, & occidit eum. Item
conſonat hoc ſententiæ Domini contra eum per Haiam
Silonitem. Nam prædixit Deus, quod propter peccata
ſua nullus de ſtirpe ſua ſepeliretur, ſed qui moreretur
in agro, laceraretur a volucribus: qui autem moreretur
in vrbe, comederetur à canibus. 3. Reg. 14. Veriſimile
ergo erat, ꝙ ipſe, qui omnia hæc meruerat, ſuſciperet

F partem huius pęnæ, ſcilicet, ꝙ Deus inferret ei aliquod
genus mortis acerrimę, & ſic dicendum eſt, ꝙ licèt ſcri-
ptura non exprimat hoc: tamen credendum eſt, ꝙ Deus
inflixerit aliquam plagam grauem Ieroboam, qua affe-
ctus moreretur: & quia non fuit mors illa naturalis, ſed
ira cęleſtis intulit eã, dicitur Deus percuſſiſſe Ieroboam.

An Abias habuit tot filios poſt bellum.
Quæſtio XLIX.

QVæritur vlterius, cùm dicatur hic, quòd accepit
Abia vxores tredecim conſortato imperio, & pro-
creauit inde filios, & filias: an iſtud ſit factum poſt bel-
lum præcedens. Aliquis dicet, ꝙ non, ſed eſt hic muta-
tus ordo, ſicut ſæpè fit in ſcriptura: & patet hoc, quia nõ
G potuit Abia habere tot filios, & filias poſt bellum iſtud
geſtum, cùm pauco tempore regnauerit, ſcilicet, ſolum
tribus annis, vt patet ſupra in litera, & 3. Reg. 15. capit.
Sed obijcietur, quòd omnia hæc fuerunt poſt bellum
prædictum, quia non ſolum eſſet mutatus hic ordo, ſed
etiam aſſereremus aliquid contra literam, ſi diceremus
fuiſſe hæc ante bellum. Nam dicitur hic: igitur Abia
conſortato imperio ſuo, accepit vxores tredecim. Ideo
neceſſe eſt, quod fuerit hoc poſt cõſortatum imperium,
& iſta conſortatio fuit poſt bellum. Reſpondendum, ꝙ
aliquid iſtorum, quæ ponuntur hic, fuit poſt bellum ſu-
pra poſitum, & alia fuerunt ante bellum: de vxoribus
iſtis tredecim dicendum, quod Abia accepit illas poſt
bellum factum, non tamen oportet, quòd dicamus om-
nes tredecim accepiſſe poſt bellum factum, ſed quòd
H aliquas eorum cęperit ante bellum, & poſtea facto bel-
lo, cęperit alias vſque ad complementum tredecim
vxorum. Vel fortè ante bellum habebat Abia vxores
aliquas, quarum non ponitur numerus, & poſt bellum
factum, accepit tredecim, & de iſtis ponitur hic ſolum.
E. patet, quòd haberet vxores aliquas Abia ante hoc,
imò antequam eſſet rex, quia filij regum in parua ætate
accipiebant vxores, vt prolificarent nimis. Ideo cum
Abia eſſet filius Roboam, quem cogitabat, & diſpoſue-
rat facere regem, non eſt veriſimile, quòd permitteret
eum ſine vxore, quamdiu ille vixit, potiſſimè cùm iam
eſſet vir aptus coniugio. Quod patet primò, quia ſupra
vndecimo dicitur, ꝙ Roboam cogitauit facere Abiam
regẽ, quia ſapientior, & potentior erat cęteris fratribus.
Non poterat tamen apparere in eo robur bellicum, &
I potentia, ſecundum quam mereretur eſſe dux, niſi iam
eſſet in ætate iuuenili, vel aliqualiter matura, & illa iã
erat apta coniugio. Secundò patet, quia dicitur ibi, ꝙ
conſtituit Roboã Abiam principem ſuper fratres ſuos,
& ducẽ: & tamen ad hoc, quod eſſet dux eo modo, quo
requirebatur tunc, ſcilicet, vt faceret bella, requireba-
tur, quòd eſſet ætatis maturæ, vel iuuenis iam fortis ro-
bore. Tertiò patet, quia eodem capitulo dicitur, quod
Roboam diſpoſuit filios ſuos per ciuitates Iuda, & Be-
niamin, & multas eis petiuit vxores, & plurimas iſtis
præbuit. Quarto patet, quia ſi accepiſſet vxores poſtquã
egit iſtud bellum, non potuiſſet habere filios tot quot
habuit. Nam dicitur hic, ꝙ accepit vxores tredecim, &
dicitur, ꝙ habuit inde filios vigintiduos, & filias ſexde
cim, & ſic neceſſe erat, ꝙ ſaltem quælibet vxor haberet
K tres filios ex illo, & tamen non poterat hoc eſſe, quia
ipſe regnauit ſolũ tribus annis, vt patet ſupra in litera.
Et quando bellum illud fuit finitum, aliquantum tem-
pus eſſet expletum, & ſic non maneret tempus ad hoc,
quòd quęlibet vxor poſſet ſuſcipere ex Abia filios tres:
ideo neceſſe erat, ꝙ habuiſſet vxores aliquas antequam
eſſet rex. Quintò, quia dato quòd eſſet poſſibile, quòd
quælibet iſtarum vxorum, quaſi in tribus annis poſſet
gignere tres filios: non erat tamẽ contingens, ꝙ quęlibet
tres gigneret, quia potius videtur hoc aliquid falſum.
Si autem velimus dare aliquibus eorum quatuor filios,
hoc eſſe non poterat, cum tempus eſſet paucũ, vix vltra
duos annos & dimidium. Sexto patet, & efficacius, quia
hoc cõceſſo, in morte Abię, nullius filiorũ ſuorum eſſet
ad plus anni & dimidij, vel quaſi duorũ annorũ, quia
ſolum

ſolum regnauit Abia ſex annis, ſupra in litera, & de iſtis ſubtrahatur tempus aliquantum, quod tranſiuit dũ geſſit bellum, & antequam acciperet vxores, deinde nouem menſes, quibus infans geſtaretur in vtero, vix poſſent manere duo anni, quos ageret maximus filiorum Abiæ, qui ſucceſſit, & erat iam ætatis completæ, quando ſucceſſit: ergo non accepit nouiter primum vxores Abia poſtquam cœpit regnare. Patet hoc, quia Aſa in principio regni ſui, ſubuertit aras, & lucos, & ſculptilia, & totam idolatriam abſtulit, & dixit viris Iuda, ædificemus ciuitates iſtas, & vallemus muris, donec à bellis quieta ſunt omnia, vt patet ſequenti capitulo. Et dicere talia, & facere, non pertinebat niſi ad virum perfectæ diſcretionis: & ſic erat Aſa tunc ad minus quindecim, vel ſexdecim annorum. Vnde neceſſe natus eſſet antequam pater ſuus Abia regnare inciperet. Septimo patet, quia erat Abia vir maturus, quando cępit regnare antequam faceret bellum. Ideo non erat veriſimile, quòd nondum haberet vxorem. Patet hoc, quia ipſe locutus eſt multa magnæ prudentiæ contra Ieroboam, & Iſraelitas, & oſtendit ſe virum magni cordis, exponendo ſe tanto in mori, ita vt pugnaret contra aciem duplam numero. Ideo dicendum, quòd iam habebat vxores. Veritas autem huius fuit, quòd quando Abia cępit regnare, erat vir maturæ ætatis, habebatque iam vxores, & filios, quos genuerat viuente patre ſuo Roboam. Vnde neceſſe eſt, quod ipſe haberet aliquem filium, qui eſſet duodecim, vel tredecim annorum, quando ipſe inciperet regnare. Nam Aſa, qui ſucceſſit ipſi Abiæ, tot annorum eſſet. Nam alias in principio regni ſui, non poterat eſſe tantæ prudentiæ, vt faceret, & diceret, quæ habẽtur ſeq. cap. in principio, quæ erant opera iuuenis iam prudentis. Dicendum tamen, quòd cum Abia accepiſſet regnum, pauco tempore poſt pugnauit contra Ieroboã, & cum ſuperaſſet eum, & ex hoc putaret iam regnum ſuum confirmatum, voluit vacare prolificationi, & accepit tunc vxores alias, præter præcedentes, genuitque filios, & filias. Non eſt tamen intelligendum, quod omnes iſtos filios genuerit poſt bellum ſupra poſitum, ſed multos eorum prius genuerat. Ponitur tamen hic de filijs eius, quia debebat ſcriptura enarrare hiſtoriã Abiæ quantum ad omnia geſta eius, & quia non poterat de ipſo aliquid enarrari quamdiu non erat rex, deſcribuntur omnia geſta ſua, poſtquam incepit hiſtoria de regno ſuo, licèt aliqua eius geſta fuerint ante coronationẽ ſuã in regem. Cum autem obijcitur, quod dicitur hic, quod confirmato imperio, accepit vxores tredecim. Dicendũ, quod accepit iſtas tredecim de nouo ſuper illas, quas prius habuerat. Vel quòd omnes vxores Abiæ, ſimul fuerunt tredecim, quarum aliquas accepit antequam eſſet rex, & aliquas poſt bellum iſtud: tamen dicitur, quòd confirmato imperio, accepit tredecim vxores, i. accepit aliquot vxores, vſque ad completionem tredecim vxorum. De filijs etiam dicendum, quòd procreauit viginti duos filios, & ſexdecim filias, computando omnes, qui fuerint geniti ante bellum, & ante regnum, & poſt fuerunt ſimul vigintiduo, & filiæ decem, & ſex.

CAPITVLVM XIV.

DOrmiuit autem Abia cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnauitque Aſa filius pro eo, in cuius diebus quieuit terra annis decem. Fecit autem Aſa quod bonũ, & placitum erat in conſpectu Dei ſui, & ſubuertit altaria peregrini cultus, & excelſa, & confregit ſtatuas, lucoſq; ſuccidit, & præcepit Iudæ, vt quæreret Dominum Deum patrum ſuorum, & faceret legem, & vniuerſa mandata. Et abſtulit de cunctis vrbibus Iuda, Aras & Fana, & regnauit in pace. Aedificauit quoque vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella ſurrexerant, pacem Domino largiente. Dixit autẽ Iudæ: Aedificemus ciuitates iſtas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & ſeris donec à bellis quieta ſunt omnia, eo quòd quæſierimus Dominum Deũ

A *patrum noſtrorum, & dederit nobis pacem per Gyrum. Aedificauerunt igitur, & nullum in extruendo impedimentum fuit. Habuit autem Aſa in exercitu ſuo portantium ſcuta, & haſtas de Iuda trecenta millia: de Beniamin verò ſcutariorum, & ſagittariorum, ducenta octoginta millia: omneſq; iſti viri fortiſſimi.*

Dormiuit. In præcedentibus deſcripto regno Abiæ. Hic agitur de regno Aſa filij eius. Et diuiditur in tria, quia primò ponitur Aſa bona conuerſatio. Secundò prophetica ei facta denuntiatio ſequenti capit. Tertiò Aſa præuaricatio. infra 16. cap. Prima in duas, quia primo ponitur conuerſatio Aſa virtuoſa: ſecundo eius victoria miraculoſa, ibi. *Egreſſus eſt autem.*

B
An iſta ſint continuata, & immediata. *Quæſtio I.*

QVæritur. Circa primum, an ea, quæ habentur hic, habeant ordinem continuatum ad præcedentia, & an ſint facta immediatè poſt illa, vel interpoſito aliquãto tempore. Ad primum dicendum, quod hic eſt ordo continuus: nam præcedenti cap. actum eſt de regno Abiæ: hic agitur de regno Aſa filij eius: manifeſtum eſt: n. quòd iſta neceſſariò erunt poſt illa. Ad ſecundum dicẽdum, quòd non fuit interpoſitum aliquid inter præcedentia & iſta. Nam inter mortem regis Abiæ, & coronationem Aſa, nihil intercidit, cum non fuerit alius rex, vel Dominus intermedius. Circa primum dicitur. *Dormiuit autem Abia cum patribus ſuis.* Scilicet, mortuus
C eſt, ſicut & patres ſui. Et mors eſt ſopor æternus, quo ſemel oppreſſus, nunquam euigilat, niſi in nouiſſimo die. Et verum eſt, quod dormire ſignat mortem quietam, ſcilicet, quando quis ſine vulnere moritur. Interdum tamen accipitur dormire pro morte, quæ accidit ex vulneribus. Sic patet ſecundo Machabæorum decimoſecundo, cum dixit Iudas, accepiſſe dormitionem cum pietate eos, qui ceciderant in bello. *Et ſepelierunt eum in ciuitate Dauid.* Ideſt, in caſtro montis Sion, quia illud caſtrũ vocabatur ciuitas Dauid, eo quod accepiſſet illud de manu Iebuſeorum pugnando, & ad gloriam nominis ſui vocauit illud ciuitatem Dauid, vt patet præcedenti libro, vndecimo capitulo, & ſecundo Regũ quinto. Fecerat autem Dauid in caſtro montis Sion loca ſepulchrorum regalium, & ibi ſepeliebantur omnes re-
D ges de genere ſuo. *Regnauitque Aſa filius eius pro eo.* Credendum eſt, quod iſte erat primogenitus: nam vigintiduos filios mares habuit Abia, vt patet præcedenti capitulo, & non fit hic mentio de iſto, niſi quòd erat filius Abiæ. Ideo credendum, quod erat primogenitus, quia alias fieret mentio de ætate ſua, & ordine ad alios fratres, quia erat quaſi extraordinarium, quòd aliquis non primogenitus regnaret, exiſtẽte primogenito, cum iſta eſſet cõſuetudo apud omnia regna terræ. Et ob hoc, cũ Abia pater Aſa, non eſſet primogenitus inter fratres ſuos, & tamen cõſtitutus fuerit in regẽ, fit mentio ſupra vndecimo, quomodo non erat Abia primogenitus, ſed Roboã pater ſuus conſtituit eum in regem, quia erat ſapientior, & potentior alijs fratribus ſuis. Quantæ ætatis eſſet Aſa, quando regnare cępit, non habetur hic, nec
E tertio Regum decimoquinto, vbi ponitur ſua hiſtoria. *In cuius diebus quieuit terra annis decem.* Scilicet, in principio regni eius, quieuit terra à bellis, annis decẽ. Et dicitur hoc, quia in tempore Roboam aui ſui, & tempore Abię patris ſui, ſemper fuerunt bella inter illos & Ieroboam regem Iſrael. Nam Roboam, & Ieroboam pugnauerunt omnibus diebus ſuis. ſupra decimoſecundo. Etiam omnibus diebus Abiæ & Ieroboam durauit bellum, ſed nunquam potuit Ieroboam reſiſtere Abiæ, vt patet præcedenti cap. Tempore autem Aſa, in principio regni, ceſſauit bellum per decem annos. Quomodo autem computentur iſti decem anni Aſa, & reliquum tempus eius, & cur non fuerunt bella in iſtis decem annis, declarabitur infra, in quadam quæſtione. Sciendũ, quòd Aſa cœpit regnare in Iuda, dum regnaret Iero-

boam ſuper Iſrael. Nam annus viceſimus regni Ieroboam, erat quando cœpit regnare Aſa. tertio Regum decimoquinto. Et patet hoc, quia regnauit Ieroboam viginti duobus annis, tertio Regum decimoquarto. Roboam autem, qui cœpit regnare eodem tempore, quo Ieroboam, regnauit annis decem, & ſeptem. ſupra decimoſecundo. Poſt quem, regnauit Abia tribus annis, & ſic regnauit vſque ad finem anni viceſimi Ieroboam, & in fine anni viceſimi, inciperet regnare Aſa, & regnante Aſa ſuper Iudam, adhuc regnauit Ieroboam ſuper Iſrael, duobus annis vltimis vitæ ſuæ. *Fecitq; Aſa quod bonum, & placitum erat in conſpectu Dei ſui.* Hic ponitur laus Aſa, & dicitur, quód fecit bonum, & placitum coram Domino, id eſt, placuerũt valde Deo opera Aſa, quia obſeruauit legem, & deſtruxit idolatriam. Nihil enim erat Deo magis acceptũ, quàm quod coleretur ipſe, & tolleretur idolatria de terra, & iſtud fecit Aſa. *Et ſubuertit altaria peregrini cultus* Duo erant bona, quæ faciebat Aſa, ſcilicet, Deum colere. & idolatriam deſtruere. Primum ſignatur, cum dicitur, fecit Aſa, quod bonum, & quod placitum erat coram Domino. Secundum ſignatur per omnia ſequentia, ſcilicet, quod ſubuertit altaria peregrini cultus, ideſt, ſubuertit idolatriam. Vocatur cultus peregrinus cultus idolorum, quia illa ſunt Dij alieni, ſiue peregrini, de quibus Deus dixerat: non habebis Deos alienos coram me. Erant autem in terra Iuda multa altaria idolorum, quando cœpit regnare Aſa, quæ relicta fuerant ex tempore, quo regnauit Abia, & Roboam, & omnia illa ſubuertit nunc Aſa. *Et excelſa.* Vocatur excelſum altare quodlibet vno modo, vel templum, ſiue domus, vbi eſt altare. Vnde etiam domus Domini, vel altare eius, vocabatur excelſum. Sicut dicitur tertio Regum tertio, quod Gabaon erat maximum excelſorum, & tamen ibi erat templum, ſiue Tabernaculum Moyſi, illo tempore, de quo ibi agitur, & tunc eſt ſenſus, quod Aſa ſubuertit omnia altaria idolorum, & confregit excelſa, ideſt, domus, in quibus erat iſta altaria. Vel vocantur excelſa ipſa altaria poſita in locis excelſis, ſcilicet, in collibus, & montibus. Nam in omni colle, & ſub omni ligno frondoſo adolebant idolis thura, viri Iuda, tempore Roboam. tertio Regum decimoquarto, & decimoquinto. *Confregit ſtatuas.* Interdum plus idolorum erant iſtæ ſtatuæ idolorum, & illas omnes confregit, vt non adorarentur. *Lucoſq; ſuccidit.* Vocatur lucus, mons denſus, & obſcurus, vbi ſunt multa fructeta, vel arbuſta, quæ lucem impediunt, & vocatur lucus a lucendo, per antiphraſim, ſcilicet, quia ibi lux nulla reperitur, vel pauca valde, & plantabatur iſti luci interdum manu hominum, vt eſſent valde denſi, & ibi ponebantur altaria idolorum. Illud autem fiebat a gentilibus ad vſum ſacrificiorum Dei Priapi, vt infra declarabitur in quadam quæſtione. Iſtos lucos iubebat Deus ſuccidi, vt nullus eſſet locus ibi iam idolatrandi in ſacrificijs Priapi, cum non poſſent ſacrificia illa fieri ſine luco, aut ſpecu ſubterranea. *Et præcepit Iuda, vt quæreret Dominum Deum patrum ſuorum.* Vocatur hic Iuda nõ ipſa tribus Iudæ, ſed totum regnum Iuda, quia ſuper totum illud imperauit Aſa: eſt quærere Dominũ, imitari eum per viam præceptorũ ſuorum. Nam Deus vbique eſt, & non oportet, vt quæratur, quia non quæritur, niſi quod a nobis abeſt, vel nobis occultum eſt. Manifeſtum tamen eſt Deum vbique eſſe, ideo quærendus non erit. Poſſet autem quæri Deus dupliciter; vno modo, vt ſciamus vbi eſt: alio modo, vt eum videamus, vel colloquamur. Primo modo, non oportet eũ inquiri, quia certum eſt Deum vbique eſſe, nec poſſumus ab eo elongari, ſicut dixit David Pſalmo centeſimo trigeſimo octauo. Quo ibo a ſpiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades: ſi ſumpſero pennas meas diluculo, & habitabo in extremis maris; etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Etiam Ieremiæ decimotertio, dicitur: Si poterit occultari a me vir, & ego non videbo eum: nunquid non cœlum. & terrã ego impleo, dicit Dominus. Non ergo quærendus eſt Deus, vt ſcia-

F tur vbi eſt. Secundo modo non eſt quærendus, quia nuſquam inueniri poteſt. Nam nemo Deum videre poteſt. Iuxta illud. Non videbit me homo, & viuet. Exodi trigeſimotertio. & Ioannis primo dicitur: Deum nemo vidit vnquam, & hoc, quia Deus habitat lucẽ inacceſſibilem, quem nullus hominũ vidit, nec videre poteſt. primæ Timo. 6. Non eſt ergo Deus his modis quærendus, ſed Deus a nobis quæritur, & inuenitur per imitationem, & beneplacitum, quia homo Deum inuenit, quãdo ei ſimilis efficitur. Eſt autem homo Deo ſimilis, ſiue deiformis, quando eſt in gratia: datur autem gratia per obſeruationem legis. Ideo via perueniendi in Deum eſt obſeruatio mandatorum, & iſto modo aliquando Deus à nobis elongatus eſt, & aliquando eum inuenimus. Tãtum enim a nobis elongatur, quanto nos longe ſumus à
G lege eius, & tũc oberramus. Alio modo Deus inuenitur per communicationem beatitudinis, & tũc aliquis Deũ inuenit, quando per communicationem eius homo beatus efficitur, & illa eſt gloria. Iſtud inuenire non contingit homini in vita, quia nõ videbit me homo, & viuet, ideſt, non poterit me aliquis videre per communicationem gloriæ, quamdiu viuit. Viuens tamen eſt in via inueniendi, & moriens inuenit, quia per mortem efficitur in termino, Via autem ad inueniendum ſic, eſt obſeruatio mandatorum, Sic dixit Matthæi decimonono, ſi vis ingredi ad vitam ſerua mandata, ſcilicet, ad vitam æternam. Hic autẽ agitur de inuentione illa, qua homo Deo ſimilis efficitur per gratiam. Aliter accipitur interdum quærere Dominum, vt inueniamus eum placatum ad benefaciendum nobis, & iſto modo iudæi eum quære-
H bant. ſ. vt eis benefaceret, & ſic etiam inueniebant eum, quando legem eius obſeruabant, quia Deus benefaciebat omnibus obſeruantibus legem. *Et faceret legem, & vniuerſa mandata.* Idem ſunt iſta, ſcilicet, quærere Dominum, & facere legem. Nam non quæritur Deus per aliud, niſi per obſeruationem legis. Ponitur hic lex, & vniuerſa mandata, ſcilicet, ꝙ lex intelligatur pro decalogo, qui eſt lex principaliter. Nam ſolus decalogus eſt lex data à Deo in voce. Cum enim Deus incepiſſet in voce dare præcepta legis, dedit totum decalogum, & cum perueniret in finem eius, tã grauis erat vox iudæis, ꝙ putauerunt ſe morituros, ſi vltra audirẽt vocem Domini. Ideo petierunt, vt non loqueretur eis Deus, nè morerentur, ſed loqueretur eis Moyſes. Exo. 20. & Deu. 5. Et ſic ſolus decalogus a Deo datus eſt, cætera aũt præ-
I cepta legis per Moyſen fuerunt iudæis propoſita. Ideo excellenter decalogus vocatur lex. Per vniuerſa mãdata, intelliguntur omnia alia præcepta legis data per Moyſem, ſiue ceremonialia, ſiue iudicialia, ſiue moralia. Quia multa moralia ſunt in lege præter decalogum, ſicut ſunt multa Leu. 19. & omnia hęc erant obſeruanda, quia hęc complent legem integraliter. Aliter poteſt intelligi, ꝙ lex vocetur hic tota lex Moyſi comprehenſa in pentatheuco, vniuerſa mandata vocentur multa alia mandata data a Deo, quæ continebantur in libris prophetarum. Quia illa etiam obligabant eos ad obſeruationem ſuam, ſicut lex Moyſi. Et quando quis omnia hæc cuſtodierit, nihil habet, in quo Deum offendat. *Et abſtulit è cunctis ciuitatibus Iuda Aras, & Fana.* Vocatur Iuda regnum, & non tribus. Nam in toto regno Iuda erat diſperſa ido-
K latria ex tempore Abiæ, & Roboam patrum Aſa, & cũ ipſe imperaret in his ciuitatibus omnibus, de omnibus abſtulit aras, & fana. Vocantur aræ altaria. Vnde in Latino dicitur altare, quaſi alta ara. Et erant aræ idolorum iſtæ, quas auferebat de ciuitatibus. Fana erant templa dæmonum, & vocantur fana omnia templa Gentilium a fane, quod eſt apparere: quia ibi fiebant dæmonum apparitiones. In Hebræo habetur, ſolaria, ubi nos dicimus fana, & vocantur ſolaria a ſole. Quia fortaſſis Deo ſoli, qui erat planeta excellentior omniũ, erant illa fana conſecrata; nec eſt admirandum, quia iudæi valde coluerunt ſolem, ſicut & Gentiles. Nam reges Iuda conſecrauerunt equos quatuor ſoli, & currum eius, & poſuerunt in templo Domini, ut patet. 4. Reg. 23. Nam inde abſtulit Ioſias equos Solis, & currum Lunę, & cremauit illos.

illos. Magis tamen debet hic accipi pro nomine cõmu- A ni templi, q̃ pro ſolo templo ſolis. Nam licet eſſent multa templa ſolis in terra Iuda: tamen aliquorum deorum aliorum templa etiam eſſent ibi, quia cũ eſſent Iudęi dediti ritui gentium, non colerent vnicũ Deũ de dijs gentium, ſed multos. Et ſic litera noſtra proprius accepit, dicens ſana, quod eſt nomen commune ad quęcunq; templa idolorum. *Et regnauit in pace*. Scilicet, quia coluit Dominum, Deus dedit ei pacem. Et non intelligitur, ꝙ toto tempore vitæ ſuæ manſerit in pace, ſed intelligitur de decem annis primis regni ſui, de quibus dicitur ſupra in litera. Nam poſtea ſuſcitata ſunt ei bella per Aethiopes, vt infra patet. *Aedificauit vrbes munitas in Iuda*. Non eſt ſenſus, ꝙ de nouo aliquas ciuitates ædificauerit Aſa, ſed antiquas non bene muratas munierit. Vel fortè aliquas, quæ non habebant muros, & tamen erant B magna loca, munierit. Quod patet, quia dicitur infra, ꝙ dixit Aſa viris Iuda: ædificemus ciuitates iſtas: & tamen non erant ciuitates de nouo conſtruendæ, cũ ipſe eas demonſtrauerit, dicens iſtas. *In Iuda*. Scilicet, in regno Iuda tam in ſorte Iudæ, quam Beniamin: imò magis neceſſarium erat ædificari vrbes in Beniamin, quam in Iuda, cum tribus Beniamin haberet ſortem magis cõiunctam regno Iſrael, quàm Iuda, quia ſors Iuda erat ad auſtrũ, & ſors Beniamin erat magis aquilonaris, & tangebat ſortem Ephraim in toto latere ſuo ab Oriente in Occidentem. *Quia quietus erat*. Scilicet, vacatio a bellis, & aliis perturbationibus faciebat intentum eſſe regem ędificationi vrbium. Nam cum non haberet nunc Aſa occupationem aliq̃ cui intenderet, intendebat ædificationi vrbium. Si aũt eſſet tempus bellorum non poſſet vacare C huic occupationi. *Et nulla temporibus eius bella ſurrexerant*. Scilicet, a principio regni ſui vſque ad tempus, quo nunc ædificabat iſtas vrbes nulla bella ſurrexerãt, & hoc durauit per decem annos, ſicut patet ſupra in litera. *Pacem Domino largiente*. Scilicet, Deus quem Aſa colebat toto corde ſuo, dabat ei pacem toto hoc tempore, vt muniret vrbes regni ſui, & ſic quando contra eum bella conſurgerent, eſſet confortatus contra hoſtes. *Dixit autem Iudæ*. Ideſt, principibus regni Iudę. Nam Aſa capiebat deliberationem cum principibus regni ſui, & quia videbatur ei ſummè neceſſarium, vel vtile, dixit principibus, quòd facerent illud. *Aedificemus ciuitates iſtas*. Per hoc apparet, quòd deſignauit nominatim ciuitates aliquas, quia alias non oſtenderet, dicens, ædificemus ciuitates iſtas. Erant autem iſtæ ciuitates aliquæ, D quarum muri corruerant, vel erant debiliter muratæ. *Et vallemus muris*. Quia in quibuſdam locis corruerãt muri. Vel fortè nunquam fuerant illæ vrbes muratæ, ſicut nunc multæ ſunt. *Et roboremus turribus, portis, & ſeris*. Iſta pertinent ad robur vrbium. Nam turres procul hoſtes pellunt, & inde ſunt fortia propugnacula contra illos. Portæ & ſeræ etiam ad robur faciunt, quia non proſunt muri, ſi portæ, & ſeræ non ſint. *Donec à bellis quieta ſunt omnia*. Ideſt, dum. Accipitur enim hic, donec, pro dum, quòd raro fit, ſcilicet, dum omnia ſecura ſunt, vrbes poterunt muniri. Et dicit, ſecura ſunt omnia, quia ex nulla parte bellum inſurgebat magnum, aut paruum. *Eo quòd quæſierimus Dominum Deum patrum noſtrorum*. Iſta eſt cauſa, quare data eſt pax, ſcilicet: temporibus prædeceſſorum noſtrorum non erat pax, quia non E colebant Dominum: nunc autem, quia nos quæſiuimus Dominum, colendo eum, dedit nobis pacem. Et vocatur Deus patrum noſtrorum, ſcilicet, quia non eſt Deus nouiter acceptus à nobis, ſed patres noſtri ab antiquo coluerunt illum, & ſic omnes alij dij, quos Iudæi colebãt, interdum vocabantur dij noui, & recẽtes. Sic patet Pſalmo octuageſimo, ſcilicet, Iſrael ſi me audieris, non erit in te Deus recens, nec adorabis Deum alienum. *Et dederit nobis pacem per Gyrum*. Ideſt, dederit nobis pacem, cum omnibus gentibus, quæ in circuitu noſtro ſunt. Nõ ſolum enim viri Iuda habebant in hoſtes Iſraelitas, cum quibus maior ſibi pugna erat, ſed etiam omnes aliæ gentes, quæ erant per gyrum habebant, ideſt, multas gentes per circuitum. Nam à meridie habebant Philiſthinos, & Amalecitas, & Aegyptios, & omnes gentes Arabum, qui habitabant in deſertis Arabiæ, quæ aliquo mõ ſunt meridiana reſpectu terræ Chanaan. Ab oriente eſt terra Idumæorum. Numeri trigeſimoquarto. ſed iſti non erant nunc Iudæorum hoſtes, ſed potius erant ſubditi tributarij & ſemper fuerunt vſque ad tempus regis Iorã. Nam tunc rebellauerunt, vt patet quarto Regum octauo, & infra 21. cap. Habebant etiam ab Oriente Ammonitas, & magis Moabitas, vt colligitur Num. 34. quia in Iordane, qui erat terminus orientalis ſortis Iudæ coniungebãtur terra Iuda, & terra Moab, quia campeſtria Moab pertingunt vſque Iordanem, vt patet Num. 33. A parte aquilonari habebant Iſraelitas, à parte Occidentali ex quadã parte habebant Philiſthinos, & ex quadam parte mare Mediterraneum, & ex quadam parte terram Iſraelitarũ: & ab his omnibus dederat Deus pacem viris Iuda nunc. *Aedificauerunt igitur*. Scilicet, ædificauerũt vrbes, quas propoſuerant ædificare, & non fuit aliquid obſtans. *Et nullum in extruendo impedimentum fuit*. Iſta fuit cauſa quare cito ædificauerunt, ſcilicet, quia non fuit aliquis, qui impediret in ædificando, & hoc, quia nulla tũc bella ſurrexerant. In Hebręo dicitur. Et proſperati ſunt, vel profecerunt, vbi nos dicimus, & nullum in extruendo impedimentum fuit. Et idem eſt, quia tunc opus creſcit, & proſperatur in manibus operantium, quando nullus impedit operantes. Cum autem impediuntur, opus differtur, & non fit commode. *Habuit autem Aſa in exercitu ſuo portantium ſcuta, & haſtas*. Hic ponitur ordinatio regni Aſa quantum ad exercitum, & non eſt intelligendum, ꝙ fuerit iſte exercitus aliquis ſpecialis, quem congregauerit Aſa in aliquo bello, ſed eſt ſenſus, quòd licet Aſa nunc non haberet bella, tamen ſuſpicabatur ſe illa habiturum, cum multos hoſtes haberet per circuitũ. Ideo congregauerat magnum exercitum, ſcilicet, aſcribendo multos militiæ ſuæ, vt quando bella inſurgerent haberet illos promptos in armis. Et ſciendum, quòd omnes iſti erant pedites cum portarent ſcuta, & lanceas, & eſſent ſagittarij. De equitibus autem quot haberet nõ ponitur. Manifeſtum eſt autem, quod haberet aliquos currus, & equites, quia prædeceſſores ſui illos habuerant. Nam Salomon habuerat quadraginta millia equorum currilium, & duodecim millia equitũ, vt patet. 3. Reg. 4. Et poſtea ſui ſucceſſerunt in equis, & curribus. Ideo haberet nunc Aſa currus aliquos, & equos, ſed ſcriptura non curauit ponere numerum illius exercitus. *De Iuda trecenta millia*. Omnes iſti erant ferentes lanceas, & ſcuta. *De Beniamin vero ſcutariorum, & ſagittariorum ducenta octoginta millia*. Maior tribus erat Iuda, q̃ Beniamin, & ideo erant plures bellatores, & tamen oẽs erant ſcutarii: de Beniamin erant quidam ſcutarii, & alii ſagittarii. *Omnes iſti viri fortiſſimi*. Vocantur fortiſſimi, non ꝙ eſſent excellenter fortes, ſicut ſignificat ſuperlatiuus, ſed omnes apti ad bellum, & ex conditione ætatis pugnare potentes, vocantur fortiſſimi. Sic enim eſt modus loquendi in veteri teſtamento.

Qualiter ſe habuerunt tempora regis Aſa.
Quæſtio II.

QVæritur. Circa tempora regis Aſa, qualiter ſe habuerunt circa pacem, & bella. Reſpondendum, quòd Aſa regnauit annis quadraginta vno, vt patet infra 16. & in his fuit talis ordo, quod in primis decẽ annis regni, habuit pacem cum omnibus hoſtibus, & de hoc dicitur ſupra in litera, ſcilicet, in cuius diebus quieuit terra annis decem. In iſtis decem annis expurgauit Aſa immunditiam idolorum de terra. Nam relicta fuerat plena idolatria. 3. Reg. 15. Et poſtea vacauit ædificationi vrbium, multaſq; vrbes muris, & turribus roborauit. Deinde anno vndecimo regni eius, venit Zara Aethiops contra Iudã, pugnauitq; cũ eo, & obtinuit mirabilem victoriam, vt patet infra in litera. Poſtea autem non habuit aliquod bellum cum regione aliqua, vſque ad annum triceſimũ regni ſui Aſa, & ſic in triginta annis non habuit, niſi vnum bellum, quod fuit cum Aethiopibus. Anno autẽ

quintodecimo Aſa, venit ad eum Azarias propheta, & prænunciauit ſibi ea, quæ habentur ſequenti cap. Et tūc conuocauit Aſa omnes viros de regno ſuo. Multi quoque de viris Iſrael venerunt cum eo, & firmauerunt pactum legis iurantes, quòd cuſtodirent illam, & tunc fecerunt ſacrificia multa, & ſolennitates ſequēti capitulo. Deinde ab ipſo anno quintodecimo, vſque ad triceſimum annum regni Aſa, non legitur aliquid quod feceꝛit, niſi quod ſolum vacabat cuſtodiæ legis. Conſtat tamen, quòd vſque ad triceſimum annum, non fuit aliquod bellum poſt quintumdecimum. Poſt triceſimum autem fuerunt aliqua bella, ſed non leguntur, quæ fuerint, vel qualia vſque ad annum triceſimumſextum. In ipſo autem anno aſcendit Baaſa rex Iſrael contra Iudā, & muro circundabat vrbem Rama, vt nullus poſſet intrare de regno Iudæ in terram Iſrael, nec egredi. Et Aſa putans ſe non poſſe reſiſtere regi Baaſa, miſit aurum, & argentum quod habuit in domo regis, & in theſauris Domini, & dedit illum regi Syriæ, vt cogeret regem Iſrael ceſſare ab ædificatione vrbis Rama, quod factum eſt. Miſit autem Deus prophetam ad increpandum Aſa, qui iratus, miſit prophetam in carcerem, ſuper quo indignatus Dominus contra eum concitauit bella contra Aſa, & percuſſit eum vehementiſſimo dolore pedum, anno triceſimonono regni ſui: durauitque vſq; ad mortem ſuam, anno quadrageſimoprimo regni eius, ſcilicet per tres annos. infra 16. Iſte eſt proceſſus regni Aſa.

Quare non fuerunt bella Aſa primis annis. Quæſtio III.

QVæritur vlterius, quomodo factum eſt in Aſa, ꝙ non fuerint bella decem annis primis regni ſui. Reſpondendum, quod hoc fuit propter duo. Primò ex parte Dei, quia Deus voluit dare pacem in diebus Aſa, & hoc fuit, quia Aſa afficiebatur ad cultū Dei, & in retributionem dabat ei pacem ab hoſtibus. Sic dicitur ſupra in litera, nulla temporibus eius bella ſurrexerant, Domino pacem largiente. Et ipſe Aſa dixit, ædificemus vrbes, donec à bellis quieta ſunt omnia: eo ꝙ quæſierimus Deum patrum noſtrorum. Erat etiam hoc ex parte Iſraelitarum. Nam non erat motiuum aliquod ex parte Iſraelitarum ad pugnandum contra Aſa, quod patet. Nam quando cœpit regnare Aſa in Iuda, regnabat in Iſrael Ieroboam, & complebatur tunc viceſimus annus regni eius, & poſtea regnauit duobus annis, erat autem fatigatus Ieroboam bellis, quia fortè erat ſenex, & erat iam in extremo vitæ ſuæ. Item (quod maius erat,) quia Ieroboam fuerat nimis afflictus tempore Abię patris Aſa, qui habuerat bellum vnum potentiſſimum cū Ieroboam, & occiderat de exercitu illius quingenta millia virorum, vt patet præcedenti capitulo. Et poſtea fuerant alia bella particularia, & minora inter Ieroboam, & Abiam, & nunquam potuit Ieroboam reſiſtere Abiæ. eodem capitulo. Nunc autem nolebat concitare contra ſe regnum Iuda, quia fortè putabat, quod ſicut Abia miraculoſe deleuerat eius exercitum, ita & nunc Aſa deleret. Vnde in illis duobus annis, quibus ſuperuixit Ieroboam, regnante Abia, non auſus eſt pugnare contra Aſa, nec pugnauit: poſt Ieroboam ſucceſſit in regno Iſrael Nadab filius eius, qui fuit vir ſatis inutilis non audens contra aliquem ſuſcitare bellum potenter. Ideo cum eſſet Nadab, & totus Iſrael obſidendo vrbem Gebethon, quę erat in terra Philiſthinorum, ſecūdo anno regni ſui, inſidiatus eſt ei Baſa ſeruus ſuus, & occidit eum, & ſic tranſierant iam quatuor anni de regno Aſa, dum hæc fierent. Cœpit autem anno quinto regni Aſa regnare Baaſa ſuper Iſrael, & ille etiam non mouit bellum aliquod contra Aſa. Nam cum non eſſet de genere regio, ſed per inſidias ſurrexiſſet, & occidiſſet regem Nadab, & occupaſſet regnum, tantum fuit ſollicitus circa pacificationem regni ſui, quod non auſus eſt extraneis inferre bella. Et ſic contigit, quod in decem annis primis regni Aſa, non ſurrexit bellum aliquod contra eum.

F *Quare Deus non dedit bella domui regis Aſa in principio regni. Quæſtio IV.*

QVæritur vlterius, cùm Deus ſpecialiter dederit in donum regi Aſa, quod non ſurgerent bella aliqua in principio regni ſui vſque ad annum decimum. Cur hoc faciebat, & propter quid. Reſpondendum, ꝙ Aſa fuit vir deicola, & poſt Dauid vſque nunc non fuerat aliquis tantum affectus ad cultum Dei, ſicut Aſa. Nam Salomon auerſus eſt a Deo, & fabricauit templa idolis, coluitq; illa. 4. Reg. 23. & 3. Reg. 11. Roboam etiam poſt tertium annum regni ſui, declinauit à lege Dei, quam cœperat cuſtodire, & coluit idola, repletaque eſt terra immūditijs idolorum, ita vt etiam effœminati eſſent in terra, vt patet. 3. Reg. 14. capit. Abia autem in principio
G regni ſui, coluit Dominum, vt patet ex verbis, quæ locutus eſt contra Ieroboam, & Iſraelitas præced. cap. Et tamen poſtea dereliquit eum, & fuerunt idola in terra, ſicut tēpore Roboam patris ſui, vt colligitur. 3. Reg. 15. tempore autem Aſa, nihil tale factum eſt. Nam ipſe fecit duo bona. Primum erat, ꝙ nunquam declinauit ad idola, tota vita ſua, ſed coluit affectuoſe Dominū, quod erat mirabile ſecundum conditionem aliorum regum Iuda, vt patet ſeq cap. ſ. attamen cor Aſa erat perfectum cum Domino, cūctis diebus eius. Idem patet. 3. Reg. 15. Secūdum erat, quia vniuerſam idolatriam, quam reges præcedentes introduxerant in terram, expurgauit ipſe diligenter, vt patet hic, & ſeq. c. & 3. Re. 15. Ideo Deus voluit ei benefacere dando pacem tempore eius, vt patet in litera. ſ. Omnia quieta ſunt a bellis, eo ꝙ quæſierimus
H Dominum. Finis autem ad quem Deus pacē dedit principio regni Aſa, fuit. Primò, ad reſtituēdum cultum Dei. Nam ſi bella inſurrexiſſent, non poterat Aſa vacare alteri occupationi, niſi bellis, & non poſſet emundari terra idolis. Et ſi dicatur, ꝙ potius erat per contrarium, quia tempore bellorum, et anguſtiarum conuertebantur Iudæi ad Dominum, & tempore proſperitatis deſerebant eum, iuxta illud Pſal. 77. Cum occideret eos, quærebant eum. Et patet de Roboam, quia tribus annis primis regni ſui, cum firmabatur regnum, coluit Dominū, deinde confirmato regno, reliquit Dominum ipſe, & omnes de regno ſuo, ſupra 12. Dicendum, quod verum eſt, quia quantum ad conuerſionem ad Dominum, ita vt delerent idolatriam, faciliores erant Iſraelitæ, quando erant in anguſtijs, quam cum eſſent in proſperitate,
I & tamen quantum ad expurgationem idolatriæ, & inſtitutionem cultus diuini, non erant prompti eo ꝙ occupatio bellica tollebat hæc. Cum autem eſſet tempus pacis, poterant delere totam idolatriam, ſ. ſubuertēdo altaria, & confringendo idola, diruendo templa, & ſuccidendo lucos: omniaque faciendo, quæ ad hoc pertinebant. Etiā erat occupatio in reducendo cultum Dei perditum, & iſtud erat opus multorum dierum, nec poterat fieri, niſi cum eſſet tempus vacationis. Voluit ergo Deus dare tempora vacationis regi Aſa, ad reſtituēdum cultum ſuum, excludendumque cultum idolorum, & in hoc Deus attendit bonum ſtatum legis, voluitque prouidere legi perituræ. Nam ſi Deus non ſuſcitaſſet nunc animum regis Aſa, ad cultum ſuum, & non dediſſet ei tempus vacationis, vt ſic poſſet de terra excludere idolatriam, vi-
K debatur lex peritura. Nam duo progenitores ſui, ſcilicet, Roboam, & Abia multum dediti fuerant idolis, & populus totus tempore eorum. Vnde ſi nunc non diſtraherentur ab iſta idolatria, fortaſſis tantum peruerterentur, ſicut Iſraelitæ, ita vt non poſſent poſtea retrahi inde. Nunc autem Aſa extirpauit omnia hæc, & cùm ipſe regnauerit longo tēpore, ſcilicet, annis quadraginta vno, firmatus fuit populus in cultu Dei tempore eius, cum ipſe nunquam declinauerit ad idolatriam. Secundò fuit hoc ad confirmandum regnum ipſius Aſa. Nam quando reges incipiunt regnare, nō ſunt confirmata regna eorum, & facilius eſt eos vinci in bello, quàm aliàs cum adhuc non ſint conciliati ſibi animi ſubditorum ſuorum. Ideo ſi in principio regni Aſa, bella cōtra eum ſurrexiſſent: fortaſſis ipſe non potuiſſet ſuſtinere illa, &

perijſſet

periſſet regnum eius, Deus aũt voluit firmare regnum eius: adeo non permiſit inſurgere bella contra ipſum, in principio regni ſui: quouſque ipſe eſſet confirmatus, & roboratus ſufficienter in regno, quia tunc licet venirent hoſtes, non nocerent ei faciliter. Tertio factum eſt hoc, ad fortificandum aliqua minus fortia in regno: nam erant aliquæ vrbes non munitæ, & aliquarum muri prô pe erant ad ruinam, & vt fortificarentur muniendo eas, data eſt pax Aſa, quia non poterat munire vrbes, niſi quando eſſet in pace.

Quomodo faciebat Deus auferendo bella ipſi Aſa. Quæſtio V.

QVæritur vlterius, cum Deus fecerit, quod in decem annis primis regni Aſa, non eſſent bella contra ipſum, quomodo faciebat hoc. Reſpondendum, quód hoc poterat facere multipliciter. Primo modo poterat facere iſtud, auferendo omnibus hoſtibus Aſa, deſiderium nocendi ei. Hoſtes namque deſiderant nocere adinuicem, quia iſta eſt conditio ſua, & tamen Deus poteſt mutare corda, auferendo iſtud deſiderium. Nam cor hominis eſt in manu Dei, & quocunque voluerit vertet illud, Prouerbiorum vigeſimo primo capitulo. Secundo modo poteſt hoc efficere, reconciliando corda hoſtium, ſcilicet, faciendo, vt non ſolum vnus hoſtis non deſideret alteri nocere, ſed etiam, quod diligat eum, & faueat ſibi, quia cum iſta accidant interdum ex cauſa humana, facilius euenient mouente Deo ad hoc, & ſic forte moueret Deus cor regum, qui erant in circuitu terræ Iuda ad diligendum regem Aſa, & ſic non mouerent bellum contra eum. Tertio modo poterat hoc fieri, quod Deus auerteret corda illorum, ne conſiderarent circa hoc. Nam licét aliquis habeat alterum exoſum, Deus poterit ſic immutare cor eius, vt nunquam conſideret quomodo nocebit illi, & manebit tamen inter eos inimicitia. Similia enim Deus ſæpe facit quando excæcat hominem, vt incidat in aliquod malum pœnale. Nam interdum eſt aliquod malum notiſſimum, in quo homo incidet, ſi fecerit tale, vel tale quid, & cum quilibet ſatis rudis concipiet illud quod euenire poſſit tale, Deus excæcat cor huius, vt non conſideret illud, & incidat in pœnam, quam Deus ei inferre parat. Quarto modo poterat hoc eſſe, ponendo impedimenta, ſcilicet, dato quod aliquis deſideret nocere alteri, & ſit potens ad hoc, quod Deus ponat ei impedimenta, ſcilicet, quod quando voluerit ei nocere, cogatur attendere ad alterum, quod ei magis neceſſarium ſit, & ſic non occurrat ei poſſe nocere illi. Sic fuit de Saule, quando obſedit Dauid in deſerto Maon. Nam cingebat eum in modum coronæ, & Dauid deſperabat ſe poſſe euadere: tunc ſubito venit nuncius ad Saulem, dicens; Ecce Philiſthijm infuderũt ſe ſuper terram tuam, & tunc ille coactus eſt recedere ab obſidione Dauid, vt occurreret Philiſthijmis, & ſic euaſit Dauid primo Regum vigeſimotertio. Sic fuit etiã quando tempore Ezechiæ regis, Senacherib rex Aſſyriorum veniens cum magno exercitu, comminabatur ſe deſtructurum Ieruſalem, & Deus dixit per Iſaiam. Ecce ego mittam ei ſpiritum, & audiet nuncium, & reuertetur in terram, ſuam, & deiciam eum gladio in terra ſua 4. Regum 19. Ecce, quia iam erat promptus Senacherib ad eundum, vt obſideret Ieruſalem, & tamen fecit Deus, quod audiret nuncios dicentes, ꝙ Tharaca rex Aethiopum, egreſſus eſſet, vt pugnaret contra eum, & relicto itinere quo intendebat ire ad obſidendum Ieruſalem, perrexit ad pugnandum contra regem Aethiopum, eodem cap. quia illud magis eum vrgebat, quam obſidio, quam intendebat facere contra Ieruſalem. Quinto modo poterat hoc fieri, per incuſſionem timoris, ſcilicet, quod licet aliquis deſideret pugnare contra alterum, & nocere ei, Deus non permittat hoc facere, incutiendo ipſi timorem magnum, ita ꝙ putet ſe ſuperandum, ſic erat de hoſtibus Iudæorum. Nam quolibet anno, Iudæi maſculi omnes aſcendebant ter in locum ſan-

A ctuarij, & manebant tunc vrbes vacuæ, vel ſaltem non manebant ibi, niſi fœminæ, quæ nullum præſtabant fulcimentum, & hoc ſciebant hoſtes Iudæorum, qui erant vicini eis, cum quolibet anno fieret ter, & tamen nunꝙ temporibus illis audebant aſcendere in terram Iudæorum ad pugnandum. Sic enim Iudæos ſecuros reddiderat Exo. 34. c. Cum tulero gentes a facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus inſidiabitur terræ tuæ, aſcendẽte te, & apparente in conſpectu Domini Dei tui, ter in anno. Sic etiam fuit de Sichimitis, & regibus Chananæorum contra Iacob, & filios ſuos. Nam cum Iacob cum filijs ſuis rediret de Meſopotamia, & in vrbe Sichem, ipſe filius regis Hemor deſloraſſet filiam Iacob, nomine Dinam, fratres eius armantes ſe, facto pacto de circuncíſione, occiderunt omnes Sichimitas, qui erant circuncisi, & iacebant in lectis die tertio, quando ſolet eſſe grauiſſimus dolor vulnerum, & tunc omnes reges B Chananæorum, qui erant in circuitu commoti ſunt, vt delerent Iacob, & domum ſuam, & tamen nõ fecerunt, quia terror Domini inuaſit eos, & nõ auſi ſunt perſequi recedentes Gen. 34. & 35. Sexto modo poterat hoc eſſe, quando Deus reſiſtit directè alicui inchoanti bella, ita vt non pugnet contra alterum, ſcilicet, quòd interdum aliquis cupiens facere bellum contra alium, diſponit ſe, & vadit contra eum, & antequam pugnare incipiat, Deus eum impedit, ita vt non poſſit pugnare. Sic enim fuit in Aegyptijs, qui ſe parauerunt cum rege ſuo Pharaone ad pugnandum contra Hebræos, & tamen Deus pugnauit contra ipſum per columnam nubis, & ignis, ſubuertitque rotas curruum, & ferebantur in profundũ maris Exod. 14. Et ſic non potuerunt pugnam incipere C contra Iudæos: ſic dixerat eis Moyſes: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis eodem capitulo. Sic etiam fuit quando Senacherib rediit in Ieruſalem, poſtquã pugnauerat contra regem Athiopum, & intendebat ſubuertere Ieruſalẽ. Cum nondũ cœpiſſet pugnã, nocte quadam venit Angelus Dñi, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octogintaquinq; millia virorum, quod videns Senacherib fugit in terram ſuam 4. Regum 19. & tunc impediuit Deus Senacherib, nè pugnam inchoaret contra Ieruſalem, vt patet eodem capitulo, cum dicitur: Non ingredietur vrbẽ hanc, nec mittet in eam ſagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circundabit eam munitio. Multis aũt modis poteſt Deus facere, ꝙ vnus homo non pugnet contra alterum; licet alias deſideret pugnare, & aliquis iſtorum modorum eſſet, quod Deus D faceret, quod reges vicini non pugnarent contra Aſa.

Quare permiſit Deus bellum contra Aſa. Quæſtio VI.

QVæritur vlterius, cum Deus fecerit, quod decem annis primis regni ſui non pugnaret contra Aſa aliquis rex. Quare fecit, vel permiſit, quod anno decimo regni, pugnaret contra eũ Zara Aethiops, vt dicitur infra in litera. Et videtur, ꝙ non debuiſſet Deus hoc permittere, quia hactenus non permiſerat, ꝙ quis pugnaret cõtra Aſa eo: quod tenuerat legẽ Dei, ſicut dicitur in litera, ſcilicet: A bellis quieta ſunt omnia, eo ꝙ quæſiuimus Dominum, & tamen nunc etiam quærebat Aſa Dominum. Ergo nunquam debebat contra eũ E bellum fieri. Aliquis dicet, quód forte Deus permiſit nunc bellum fieri contra Aſa, quia dereliquerat Dominum. Nam fortaſſis tanta decennali proſperitate elatus, dereliquerat Dominum, ſicut Roboam elatus proſperitate trium annorum, in quibus confortatum eſt regnum eius, dereliquit Dominum ſupra 12. capit. Dicendum, quod non ſtat, quia Aſa nunquam dereliquit Dñm, ita ꝙ declinaret ad idolatriam, ſed omnibus diebus ſuis, fuit cor ſuum perfectũ cũ Dño, & licét in fine vitæ ſuæ, ſ. anno triceſimoſexto regni ſui, non habuerit confidentiã in Deo, & recurrerit ad adiutoriũ regis Syriæ, & in hoc peccauerit: tñ non incurrit in idolatriam, vt colligitur infra decimoſexto, & ſic nunquam contra eum debuerant bella inſurgere. Verum eſt tamen, quod interdum

terdum bella inſurgunt contra reges pro aliis peccatis, quam pro idolatria. Sicut fuit contra iſtum regem Aſa. Nam qm̃ non habuit ſpem in Domino, ſed in rege Syriæ, miſit Deus contra eum prophetam, qui prædixit ei mala, & inter alia ait: ſtulte egiſti, & propter hoc etiam præſenti tempore aduerſus te bella conſurgẽt. infra 16. capit. & tamen adhuc non legitur aliquid ſimile feciſſe Aſa ante decennium, in quo Deum offendeſet propter quod bellum aduerſus eum conſurgeret. Reſpondendum, quod Deus permiſit iſtud bellum Aethiopum cõſurgere contra Aſa, propter tria. Primo propter demerita Aethiopum. Nam Aethiopes peccauerant contra Deum grauiter in aliquo, & cum Deus ſit iudex omnium hominum, voluit punire eos. & voluit vti rege Aſa tanquam miniſtro ſuo ad hoc, ſicut facit de omnibus aliis gentib. ſcilicet, vt Deus puniat quoſdam per alios, & illos mediantibus aliis, & ſic de omnibus aliis. Secundo fuit ad laudem Dei. Nam iſtud bellum fuit mirabile, ſcilicet, quod pauca multitudo Iſraelitarum, fuderit tantum exercitum Aethiopum, in quo erant decies centena millia virorum, & currus trecenti, vt patet in litera, & factum eſt hoc opere Dei. Nam Deus exterruit Aethiopes coram rege Aſa, vt patet in litera. Etiam, quia per inuocationem nominis Dei, factum eſt. Nam cum eſſet Aſa in bello, clamauit ad Dominum, dicens: adiuua nos Domine Deus noſter, & non præualeat homo contra te. Tertio fuit hoc ad honorem, & præconium regis Aſa, quia cum reges vicini viderent, quod Aſa fudiſſet exercitum, in quo erant decies centena millia virorum, nemo auderet congredi cum eo, niſi haberet maiorem exercitum, & erat in hoc magnus honor Aſa, & ſecuritas regni ſui, inquantum nullus auderet pugnare contra eum.

An Aſa ſubuerterit altaria, & excelſa.
Quæſtio VII.

QVæritur vlterius, quomodo poteſt ſtare iſta litera, cum dicitur, quod ſubuertit Aſa altaria peregrini cultus, & excelſa, & abſtulit fana, & aras de cunctis vrbibus Iuda, quia ſequenti capitulo dicitur: Excelſa autem derelicta ſunt in Iſrael, ergo non ſubuertit illa. Reſpondendum, quod duplicia erant excelſa, quædam erant, in quibus colebatur Deus verus, & alia, in quibus colebantur dæmones. Pro quo ſciendum, quod Deus iuſſerat, quod nemo auderet facere ſacrificium, in quocunque loco vellet, ſed ſolum in vrbe, quam mandaret Deus, & eligeret, vt patet Deuteron. duodecimo capit, & non ſolum in vrbe, ſed etiam non licebat facere ſacrificium, niſi in altari holocauſtorum, quod erat ad oſtium Tabernaculi. Leuit. 17. & Ioſue 22. capitu. qui autem colebat Dominum ſacrificando alibi peccabat: fecerat tamen populus altaria multa extra vrbes in montibus, & etiam in vrbibus, in quibus immolarentur Deo ſacrificia, & iſta vocantur excelſa, & ibi aliqui ſacerdotes ſecundum ritum legis faciebant ſacrificia, nec deuiabant in aliquo, niſi quod extra locum ſanctuarii ſacrificabant. Alia autem erant altaria idolorum, tam in montibus, quam in vrbibus, quia in omni colle, & ſub omni ligno frondoſo ponebantur altaria dæmonum. 3. Regum 14. Excelſa autem illa, quæ erant ad cultum dæmonum, ſubuertit Aſa, quia nihil voluit relinquere de idolatria in terra. Altaria autem ſiue excelſa, quæ erant ad cultum Dei, non ſubuertit Aſa, licet illa mererentur ſubuerti, quia erant contra legem: non tamen pertinebant ad idolatriam. De primis excelſis intelligitur litera ſequenti capitulo, & illa non ſunt deleta. De aliis intelligitur litera iſta, & iſta altaria, vel excelſa fuerunt deleta. Diſtinctio iſta excelſorum, colligitur. quarto Regum 23. cap. Nam ibi dicitur, quod Ioſias occidit ſacerdotes excelſorum, ſuper altaria, & dicitur de aliis ſacerdotibus excelſorum, quod non occidit illos, ſed comedebant azyma cum aliis ſacerdotibus fratribus ſuis. Verumtamen erat, ſcilicet, quod non permittebantur miniſtrare, ſi tamen omnes iſti eſſent ſacerdotes dæmo-

F num, occidiſſet omnes illos Ioſias. Etiam non permiſiſſet vllo modo ſacerdotes excelſorum dæmonum comedere de redditibus ſanctuarii, cum aliis ſacerdotib. Dei. Ideo licet eſſent omnes ſacerdotes excelſorum, quidam erant ſacerdotes Dei, & quidam dæmonum, & ſic quędam excelſa erant Dei, & alia dæmonum, & quædam deleta ſunt, alia autem manſerunt. Dicit autem Nicolaus, quod non fuit illicitum dimitti excelſa, in quibus colebatur Deus, ſed de hoc ſequenti capitulo declarabitur, in quadam quæſtione.

Egreſſus eſt autem contra eos Zara Aethiops cum exercitu ſuo, decies centena millia, & curribus trecentis, & venit vſque Mareſa. Porro Aſa perrexit obuiam ei, & inſtruxit aciem ad bellum in valle Sephata, quæ eſt
G *iuxta Mareſa, & inuocauit Dominum Deum, & ait: Domine, non eſt apud te vlla diſtantia, vtrum in paucis auxilieris, aut in pluribus: adiuua nos Domine Deus noſter: in te enim, & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem. Domine, Deus noſter tu es: non præualeat contra te homo. Exterruit itaque Dominus Aethiopes coram Aſa, & Iuda: fugeruntque Aethiopes, & perſecutus eſt eos Aſa, & populus, qui cum eo erat vſque Gerara: Et ruerunt Aethiopes vſque ad internetionem, quia Domino cædente contriti ſunt, & exercitu illius præliante. Tulerunt ergo ſpolia multa. Et percuſſerunt ciuitates omnes per circuitum Geraræ: grandis quippe cunctos terror inuaſerat: & diripuerunt vrbes, & multam prædam aſportauerunt: Sed & caulas ouium deſtruentes, tulerunt pecorum infinitam*
H *multitudinem, & camelorum, reuerſique ſunt in Ieruſalem.*

Egreſſus eſt autem. Hic ponitur ſecundum huius capituli, ſcilicet, Aſæ victoria miraculoſa: nam Deo agente ſuperauit regem Aethiopum, & dicitur: *Egreſſus eſt autem contra eos Zara Aethiops.* Iſta pugna fuit poſt decimum annum regni Aſa. Nam ſupra in litera dicitur, quod in diebus Aſa quieuit terra decem annis. Et iſte Zara Aethiops erat princeps magnus: vnde habuit ſecum valde magnum exercitum, & dicitur. *Egreſſus eſt contra eos.* Ideſt, contra Aſa, & viros ſuos. Nam dicebatur ibi, quod habebat Aſa in exercitu ſuo trecẽta millia virorum habentium ſcuta, & lanceas de tribu Iuda, & de tribu Beniamin ducenta, & octoginta millia ha-
I bentium ſcuta, & lanceas, & ſagittariorum, & contra omnes iſtos venit Zara Aethiops. *Cum exercitu ſuo decies centena millia.* Magnus exercitus valde erat iſte, & raro legitur tantus exercitus congregatus, qui cõpleat vnam milliadem. In Hebræo dicitur. *Aleph Alephim.* Vbi nos dicimus decies cẽtena millia. Et ſignat Aleph mille, & Alephim millia, quia eſt plurale ac ſi diceret cum exercitu ſuo mille, & millibus, & eſt numerus determinationem non habens. Litera autem noſtra poſuit decies centena millia, quia forte talem ſenſum dabant omnes antiqui Hebræi, quando facta eſt iſta tranſlatio, & potiſſime, quia forte ſic tranſcripſerant ſeptuaginta interpretes de Hebræo in Græcũ. Ioſephus tamen octauo Antiquitatum, dicit, quod habuit in exercitu ſuo nonaginta millia peditum, & ducenta millia equitum,
K & trecentos currus: vnde ille addidit centum millia virorum, cum hic ponantur ſolum decies centena millia, & currus trecenti, ſed de Ioſepho, vel quocunque alio hiſtoriographo, non eſt multum inſiſtendum, quando conſtat de veritate Sacræ Scripturæ, licet vbi dubia eſſent, circa talia, non eſt dubium, quin tranſlator noſter Hieronymus ad Ioſephum recurreret, qui fuit vir magnæ ſapientiæ inter Hebræos tempore ſuo, & potiſſime in hiſtoriis. *Et trecentis curribus.* Paruus numerus curruum erat ſecundum hanc multitudinem exercitus, ſed cur tam pauci currus fuerint infra declarabitur in quadam quæſtione. *Et venit vſque Mareſa.* Eſt Mareſa quædam ciuitas in ſorte Iudæ, vt patet Ioſue decimoquinto, & de hac dicitur Mich. primo, ſcilicet, adhuc hæredem adducam tibi, qui habitas in Mareſa vſq; ad

Ode-

Odolam veniet gloria iſrael. Eſt autem Mareſa ſatis Auſtralis ciuitas in terra iudæ, & ibi locauit pro tunc caſtra ſua Zareas rex Aethiopum intendens ſe extendere per totum regnum iudæ. *Porro Aſa exiuit obuiam.* Licet ſciuerit Aſa multitudinem valde maiorem eſſe Aethiopum, quam ſuam, non formidauit exire illis obuiam, quia neceſſitas eum impulit. Nam ſi non exiuiſſet obuiam deleuiſſet ſingulas vrbes per ſe rex Zareas. Sicut fecit Seſach rex Aegypti, quando aſcendit contra Roboam anno quinto regni eius. Nam non auſus eſt Roboam exire obuiam ei. Ideo ille diſcurrens per terram iuda cœpit ſingulas ciuitates ſupra 12. cap. *Et inſtruxit aciem ad bellum.* Poſuerat caſtra rex Aethiopum apud vrbem Mareſa. Aſa verò occurrit, & inſtruxit aciem non permittens eum inde recedere ſine bello, quia ſi permitteret vagari per terram ſuam, multa damna inferret. *In valle Sephata, quæ eſt iuxta Mareſa.* Satis propè exercitum Aethiopum poſuit aciem ſuam Aſa. Nam caſtra Aethiopum erant apud Mareſam, & ipſe poſuit acies in valle Sephata, q̃ eſt iuxta Mareſa. Poteſt aũt Sephata eſſe nomen vrbis, à qua vocetur vallis Sephata, & tunc dicetur, ꝙ illa ciuitas Sephata eſt iuxta Mareſam, & ſic ſignatur, ꝙ etiã vallis erat apud Mareſam. Vel poteſt intelligi, quod Sephata eſt nomen vallis, & vocatur vallis Sephata intranſitiue, ideſt vallis, quæ vocatur Sephata, & tunc dicetur, ꝙ eſt iuxta Mareſam, ſ. ꝙ vallis Sephata eſt iuxta Mareſam. *Et inuocauit Dominum Deum.* Videns Aſa, ꝙ viribus ſuis non ſufficeret ipſe ad reſiſtendum tanto exercitui, inuocauit Dominum: cuius viribus ſe liberandum confidebat. *Et ait Domine non eſt apud te vlla diſtantia.* Ideſt nulla differentia. *Verum in paucis auxilieris, vel in pluribus.* Scilicet, iſti multi ſunt, & tamen non eſt difficultas aliqua apud te, ꝙ auxilieris contra paucos, vel contra multos. Hic apparet magna ſpes, quam habebat Aſa in Deo. Nam etiam ſi veniret obuiam exercitus infinitus, putabat certiſſimè, ꝙ Deus poſſet illum faciliter delere. Et rectè dixit, quod non eſt maior difficultas Deo pugnare contra multos quam cõtra paucos, quia potentia Dei eſt infinita, & ad quodcunque ſe habet ſine aliqua reſiſtentia: de quo declarabitur infra in quadam quæſtione. Sic etiam dixit Ionathas filius Saulis, ſ. non eſt difficile Deo ſaluare in multis, vel in paucis 1. Reg. 14. cap. *Adiuua nos Domine Deus noſter.* Scilicet nullum alium habemus adiutorem niſi te. Iuxta illud, quia non eſt alius, qui pugnet pro nobis, niſi tu Deus noſter. Ideo tu nos adiuua. *Quia in te, & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem,* ſcilicet, non habemus fiduciam aliquã in viribus, & ẽt quando exiuimus ad pugnãdum nullam fiduciam habebamus de eis, ſed in te, & in tuo nomine ſperabamus ſaluari contra hanc multitudinem. Rectè enim nunc inuocauit Aſa Dominum, quia quando homines nihil habent, quod viribus ſuis agere poſſint; tunc ſe totaliter ſummittere debent diuino adiutorio orantes illum. Sic dixit rex Ioſaphat filius regis Aſa infra 20. ſcilicet, ſed tantum ignorantes quid agere debeamus. Hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Dixit autem Aſa, in te, & in tuo nomine ſperantes: non quod ſpes aliqua in nomine eſſet, quæ eſſet diſtincta a ſpe, quam habebant de Deo, ſed eadem ſpes erat: declarabitur tamen magis de hoc, infra in quadam quæſtione. *Domine Deus noſter tu es.* Ideſt, tu es ſolus verus Deus, quia alij, qui vocantur dij non ſunt, ſed dæmones, vt patet Pſal. 95. quoniam omnes dij gentium dæmonia. *Non præualeat contra te homo.* Scilicet, ſi præualet contra nos Zara rex Aethiopum, putabitur præualuiſſe contra te, quod eſt inconueniens: ideo fac, quod non præualeat. Non eſt tamen verum hoc, quia dato quod rex Aethiopum præualeret nunc contra regem Aſa, non præualeret homo contra Deum. Quare tamen hoc dictum eſt, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Exterruit itaque Dominus Aethiopes coram Aſa.* Cum inchoaretur bellum inter vtrumque exercitum, Dominus exterruit Aethiopes, ita vt non auderent conſiſtere coram rege Aſa, ſed

A quis modus exterrendi fuerit declarabitur infra in quadam quæſtione. *Fugeruntque Aethiopes.* Cum exterruiſſet eos Deus non auſi ſunt ſtare. Nam ſi Iſraelitæ non eſſent niſi duo viri, non auderent Aethiopes conſiſtere coram iudæis poſtquam exterruiſſet eos Deus, quia intolerabiliores viderentur in bello, quàm ducenties millies millia armatorum. *Et perſecutus eſt eos Aſa, & populus, qui cum eo erat vſque Gerara.* Cum Aethiopes fugere cœperunt direxerunt ſe contra terram ſuam: ideo proceſſerunt per viam Geraræ. Eſt enim Gerara quædam ciuitas terræ Chanaan, in qua habitabant Philiſthini. Nam in illa peregrinatus eſt Abraham, quando dixit Saram vxorem ſuam eſſe ſororem ſuam, & ducta eſt in domum regis, & poſtea li-
B berauit eam Deus reuelando regi veritatem Geneſ. 20. Et tunc dicitur fuiſſe Abraham incola terræ Philiſthinorum eodem capitulo, & 21. Etiam in eadem vrbe peregrinatus eſt Iſaac, & dixit vxorem ſuam Rebeccam eſſe ſororem Geneſ. vigeſimo ſexto capit. Iſte locus eſt in fine terræ Chanaan, & ponitur tanquam limes eius: vnde cum Gene. decimo ponuntur termini terræ Chanaan, ponitur Gerara, ſcilicet Sidon, Gaza, & Gerara. Et eſt Gerara terminus ex latere Meridiano. Et iſta fuit cauſa, quare Aſa non perſecutus eſt Aethiopes vltra Geraram, ſcilicet, quia vſque ad illum locum procedebat per regnum ſuum, quod erat in terra Chanaan, cum autem tranſcenderet, neceſſe erat, vt intraret in regna aliqua Arabum, vel Amalechitarum, vel Aegyptiorum, & noluit nouos hoſtes inuitè acquirere: Sed
C melius cauſa infra tangetur. *Et ruerunt Aethiopes vſque ad internetionem.* Ideſt conſumpti fuerunt, & ceciderunt Aethiopes vſque ad totalem deletionem, quæ vocatur internetio. *Quia Domino cædente contriti ſunt.* Scilicet, ſi modo humano facta fuiſſet iſta percuſſio, non potuiſſet tanta fieri: quia tamen facta eſt a Deo, fuit magna valde. *Et exercitu illius præliante.* Poteſt vocari exercitus Dei multitudo iſraelitarum, vel multitudo Angelorum, qui venerunt ad conflictum iſtum, vt declarabitur infra in quadam quæſtione. *Tulerunt ergo ſpolia multa.* Scilicet, Aethiopes fugientes reliquerunt tentoria plena ſpoliis, & etiam mortuis auferebantur veſtes, & arma, & omnia, quæ ferebant, & iſta fuerunt multa ſpolia, quia multa fuerunt agmina Aethiopum. *Et percuſſerunt omnes ciuitates per cir-*
D *cuitum Gerare.* Vſque Geraram peruenit cæſio fugientium, & poſtquam ceſſauit perſecutio conuerſi ſunt iudæi ad pugnandum contra ciuitates, quæ erant in circuitu Geraræ, & occiderunt habitatores earum, ceperuntque ſpolia. *Grandis quippe cunctos terror inuaſerat.* Scilicet, cum viderunt habitatores terræ, quod Aſa deleuiſſet exercitum Aethiopum, quantus non legebatur toto præcedenti tempore congregatus, exterriti ſunt, & non poterant reſiſtere, nec audebant ſe defendere contra iudæos. *Et diripuerunt vrbes.* Scilicet quæ erant iuxta Geraram. *Et multam prædam aſportauerunt,* ſcilicet de vrbibus illis. Nam præter prædam quam tulerunt de ſpoliis Aethiopum aſportauerunt etiam prædam magnam de ſpoliis vrbium, & tota ſimul erat valde magna præda. *Sed & caulas ouium de-*
E *ſtruentes.* Caulæ vocantur ouilia, ſcilicet clauſtra, in quibus tenentur oues in deſerto, ne poſſint diſpergi, & ne lupi, & aliæ feræ poſſint faciliter adire oues. Iſtas caulas deſtruxerunt nunc ſerui Aſa, vt auferrent inde omnia pecora. *Tulerunt pecorum infinitam multitudinem.* Ideſt valde magnam, quia non eſt aliquod infinitum in actu, potiſſime in quantitate diſcreta. *Et camelorum.* Cameli non intelligebantur nomine pecorum. Ideo de illis expreſſit per ſe. Nam pecora vocantur animalia parua, vel magna, quæ comeſtibilia ſunt. Cameli autem non ſunt animalia comeſtibilia, ſed ad onera ſolum proficiunt: ideo per ſe nominati ſunt.

Quomodo

Quomodo Aethiopes potuerunt pugnare contra Aſa regem Iuda. Quæſt. VIII.

QVæritur circa prædicta, & primo quomodo Aethiopes potuerunt pugnare contra Aſa regem Iuda. Nam Aethiopes habitant in terra diſtantiſſima in Aphrica, ita vt non ſit opinabile, quod ipſi veniant in terram Chanaan ad pugnandum. Reſpondendum, quod Aethiopes non ſolum habitant in Aphrica, ſed etiã in Aſia. Nã Aethiopes ſunt populi valde Auſtrales, quod demonſtrat eorum nigredo, quæ non eſt niſi ex caliditate nimia regionis, & extenditur regio Aethioporum in longum nimis verſus Oriẽtem. Sunt autem quidam de Æthiopibus circa Aegyptum citra tropicum cancri, quod demonſtrat Lucanus dicens.

Aethiopum ſolum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli, ni polite flexo
Vltima curuati procederet vngula tauri.

Ex quo apparet, quod Aethiopes ſunt citra tropicũ cancrinũ: ita vt nulla regio, ideſt nullum ſignũ Zodiaci tranſeat ſuper eos. Sic dicitur in tractatu de ſphæra. Iſti Aethiopes ſæpe pugnant contra Aegyptios, & interdũ auxiliantur eis, quia ſunt vicini: & ſic cum terra Chanaan ſit coniuncta Aegypto, & ſit magis Aquilonaris, quam Aegyptus aliquantum, ipſi Aethiopes poſſunt venire interdum ad pugnandum contra terram Chanaan. Sic patet de bello, quod Seſach rex Aegypti fecit contra Roboam regem Iuda. Nam in illo bello venerunt Aethiopes, & Libyes, & Troglodytæ: vt patet ſupra duodecimo capit. Ita & nunc poterat Zara venire ad pugnandum contra Aſa regem Iuda. Non eſt enim credendum, quod ſit valde magna diſtantia inter terram Chanaan & Aethiopes.

Cur rex Zara pugnauit contra Aſa regem. Quæſtio IX.

QVæritur vlterius, cur iſte Zara rex Aethiopum venit ad pugnandum contra Aſa regem Iuda: nam non videtur aliqua cauſa quare veniret. Bella enim fiũt communiter propter iniurias, & damna ſuſcepta ab inuicem: damna autem, & iniuriæ ſuſcipiuntur in communicatione, inter non communicantes autem non poteſt eſſe cauſa belli: & quia Aethiopes, & Chananæi non communicant cum ſint alia regna media inter eos: non videtur, quomodo haberent cauſam pugnandi Aethiopes contra Iudæos. Reſpondendum, quod potuit moueri iſte rex Aethiopum à Deo, & a ſe ipſo quantum ad Deum. Dicendum, quod iſte Aethiops fecerat multa mala, propter quæ Deus volebat perdere eum, & gentem ſuam: & quia ſolet Deus iſta facere per miniſtros, voluit efficere regem Iuda miniſtrum huius executionis, & poſuit in corde Aethiopum, vt venirent in terrã Iuda ad pugnandum, vt ibi caderent gladio Aſa. Sic enim concitat hominem ad id, quod ſibi malum pœnale eſt. Sicut Deus concitauit Sennacherib regem Aſſyriorum, vt rediret in terram ſuam, vt ibi caderet gladio filiorum ſuorum: ſicut dicitur quarto Regum 19. Ecce ego mittam ei ſpiritum, & audiet nuncium, & reuertetur in terram ſuam, & ibi eam deijciam gladio. Vel poterat eſſe ſecundo modo, ſcilicet, quod Deus concitauiſſet iſtum regem Aethiopum contra multas gentes ad puniẽdum eas, & cum in hoc indebitè ſe haberet, Deus voluit, quod ipſe puniretur ab aliqua iſtarum gentium, ſcilicet, a Iudæis. Sic fuit de Sennacherib rege Aſſyriorum. Nam Deus fecerat eum inſtrumentum indignationis ſuæ contra gentes multas, & cum ſe haberet inordinate vltra id, quod Deus ei commendauerat, crudeliter agens ex deſiderio ſuo, Deus voluit eum punire, ſicut & cæteros. Nam fecit, quod angelus vna nocte occideret in caſtris Sennacherib centum octoginta quinque millia virorum. De hoc patet Iſaiæ decimo, ſcilicet. Væ Aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe in manu eorum indi-

F gnatio mea: ad gentem fallacem mittam eum, ipſe autem non ſic arbitrabitur, ſed ad conterendũ erit cor eius, & ad internetionem gentium non paucarum. Et poſtea ibi dicitur: quomodo Deus puniret eum, & factum eſt, quando percuſſit angelus Domini in caſtris eius cẽtum octoginta quinque millia virorum. quarto Regum 19. cap. Alio modo mouebatur, & tertio a Deo, ſcilicet, vt ſolueret damna, quæ intulerant Aethiopes Iudæis. Nã tempore Roboam regis Iuda aſcendit Seſach rex Aegypti in terram Iuda, & cum eo Aethiopes, Libyes, & Troglodytæ ad prædandum, & acceperunt theſauros domus Domini, & domus regis ſupra duodecimo. Voluit ergo nunc Deus, quod illa damna, quæ intulerant tunc Aethiopes Iudæis iniuſtis, ſoluerent nunc quando Iudæi erant iuſti tempore Aſa. Nam nunc colebant Dominum, & ſoluerunt damna, quia acceperũt Iudæi ſpolia

G multa de eis, quæ attulerant Aethiopes. A ſe ipſo autem poterat moueri Zara Aethiops ad veniendũ contra Aſa regem Iuda. Primo non intendendo ſpecialiter pugnare contra Iudæos: ſed etiam contra omnes gentes terræ illius, ſcilicet, quia ipſe erat potens nimium cum haberet tantum exercitum, & vellet ſibi ſubiugare omnes nationes, & ad hoc procedebat per diuerſa regna, ad pugnandum, & ſubijciendum illa ſibi, & tunc contingit, vt veniret in terram Iuda, ſicut in quamcunque aliam regionem, & accidit ſibi hoc. Iſtud veriſimile eſt, quia iſte fuit modus multorum regum velle ſubijcere ſibi omnes nationes. Sic enim fuit de Salmanaſar rege Aſſyriorum, & de Sennacherib, qui procedebant per diuerſa regna, & ſubijciebant illi ſibi, vt tenerent monarchiã vniuerſæ Aſiæ, & ſic pugnabant iſti reges contra Iſraelitas, contra Iudæos, contra Aegyptios, & contra alias

H nationes. De quibus quarto Regum 17. 18. & 19. & Iſaia 36. & vſque ad trigeſimumnonum. Sic etiam fuit de Nabuchodonoſor rege Chaldæorum, qui vt teneret monarchiam orientis, pugnabat contra omnia regna, & multas gentes ſubijciebat, & volebat Deus, quod omnes gentes ei ſubderentur: Ierem. 25. Sic etiam fuit de quodam alio Nabuchodonoſor, ſub quo contigit hiſtoria Iudith, qui miſit principem militiæ ſuæ Holofernẽ, vt contra omnes gentes pugnaret, vt ſubijcerentur eius Imperio, & omnia templa idolorum deſtrueret: vt ſic ipſe ſolus putaretur Deus, vt patet Iudith tertio. Sic etiam voluit facere, & abundantius fecit Alexander Macedo, qui totam Aſiam pene occupauit, vt monarcha effici poſſet. Ita ergo de iſto rege Aethiopum putari poterat: ſcriptura tamen non curat enarrare de aliis regibus,

I quomodo ſe haberent ad illa pugnando, & ſubijciendo ſibi, quia non attinebat ad propoſitum agere niſi de rege Aſa, & Iudæis. Secundo poterat moueri a ſe ipſo cupiditate diuitiarum acquirendarum, ſciebat enim vel ſcire poterat, quod Seſac rex Aegypti, quando aſcẽdit in terram Iuda cum Aethiopibus, accepit inde theſauros infinitos de domo Domini, & domo regia, & in Iuda habebant omnia vaſa aurea, & argentea in domo Domini; quæ erant immenſi ponderis, quæ non tetigerat Seſac: omnia illa poterat concupiſcere iſte rex Aethiopum, quia fortaſſis in nullo loco credebat ſe maiorem theſaurum inuenturum: potiſſime, quia multas alias diuitias congregare poterat de vrbibus Iuda, ideo putauit ſibi vtilius eſſe pugnare contra regem Iuda, quam contra

K quemcunque alium regem.

Quare potius tradidit Deus Aethiopes in manus Aſa. Quæſtio X.

QVæritur vlterius, cum dictum ſit, quod rex Aethiopum, & populus ſuus peccauerãt nimis Deo, & volebat Deus tradere illos in manus alicuius, vt luerent pœnas pro peccatis ſuis. Cur potius tradidit eos in manus Aſa regis Iuda, quam alterius de regibus gentium. Quia potius ſolebat Deus facere iſtas vindictas per reges gentium, quam per reges Iudæorum. Sic patet de Salmanaſar, & Sennacherib regibus Aſſyriorum, quos Deus vocat virgam furoris ſui, & quod

ipſe

ipſe miſit eos ad gentem fallacem ad capiendum ſpolia. Iſa. 10. ca. Sic fuit etiam de Nabuchodonoſor, quem Deus poſuit tanquam iudicem, & punitorem peccatorum diuerſarum gentium, vt patet Abachuc. primo, ſ. Domine in iudicium poſuiſti eum, & fortem, vt corriperes fundaſti eum. Reſpondendum, quod Deus voluit potius tradere iſtos in manus Aſa regis, quam alicuius Gentilis. Primo propter laudem ipſius Dei: nam Deus intendebat miraculoſe adiuuare Aſa regem exterrendo Aethiopes, ſicut factum eſt, ex quo conſequeretur magna laus Dei. Si autem per manum alicuius Gentilis fieret iſta vindicta, etiam ſi miraculoſum aliquid contingeret ibi, non attribueretur Deo iſrael, ſed magis ipſe rex Gẽtilis attribueret ſibi ipſi, vel attribueret diis ſuis. Quod attribuerent diis ſuis: patet ſicut quando captus eſt Samſon a Philiſthinis, conuenerunt Philiſthini in templum Dagon, obtuleruntque ei magnificas hoſtias, dicentes: tradidit Deus noſter inimicum noſtrum Samſon in manus noſtras. Iudic. 16. capit. Sic etiam quando Philiſthini occiderunt Saulem, & filios eius, poſuerunt arma Saulis in templo Aſtaroth, & caput eius portari fecerunt per totam terram, & annunciari in tẽplis idolorum, & ad extremum poſitum eſt caput illius in templo Dagon, vt patet primo Regum 31. & præcedẽti libro cap. decimo. Quod autem attribuerent ſibi ipſis victoriam miraculoſam, patet de Sennacherib rege Aſſyriorum, qui a Deo miſſus eſt contra multas gentes ad puniendum eas, & Deus adiuuabat eum conculcando coram illo gentes, & tamen ipſe putabat ſe agere hoc in virtute ſua, & ſuperbiebat contra Deum iſrael, qui dabat ei hanc victoriam, vt patet Iſa. 10. ſcilicet. Væ Aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe: in manu eorum indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & de populo furoris mei mandabo illi, vt auferat prædam, & diuidat ſpolia. ipſe autem non ſic arbitrabitur, ſed ad conterendum erit cor eius. Et ſequitur: Dixit enim in fortitudine manus meæ feci, & in ſapientia mea intellexi, & abſtuli terminos populorum, & principes eorũ deprædatus ſum, & detraxi quaſi potens in ſublime reſidentes, & inuenit quaſi nidum manus mea fortitudinem populorum. Sic enim fuit de Nabuchodonoſor, cui Deus vires dedit, vt exequeretur iram ſuam contra gentes multas, ipſe tamen non ſic arbitratus eſt, ſed ſibi ipſi aſcribebat, & immolabat ſagenæ ſuæ, quia in ea incraſſata eſt pars eius. Abachuc primo. Nunc autem cum fieret vindicta per manum Aſa, attribueretur Deo laus: ideo melius fuit fieri per manũ eius. Secundo fuit hoc, vt Deus daret laudem Aſa, & faceret eum terribilem inter omnes vicinos ſuos, quia reges, qui erant in circuitu terræ Aſa, deſiderarent forte pugnare contra eũ, ſicut pugnauerant contra prædeceſſores eius, & cum viderent, quod ipſe ſuperauerat exercitum fortiſſimum, qui vnquam congregatus fuerat, nemo auderet contra eum pugnare, imo quando ipſe contra aliquem pugnaret, non auderet reſiſtere ei, quia maior fuit exercitus iſte, quam ille, quem pater ſuus Abia ſuperauerat. Nam Abia pugnauit contra Ieroboam regem iſrael habentẽ ſecum octingenta millia virorum. præcedenti capitulo. Aſa autem pugnauit contra Aethiopum regem habentem decies centena millia, & trecentos currus, vt patet ſupra in litera. Et ſic factum eſt, quia poſtea non audebant pugnare cõtra eũ aliqui reges terræ, & ob hoc manſit in pace fere tota vita ſua. Tertio fuit ad vtilitatẽ Aſa, quia Deus voluit eum ditare. Nam quando Seſac rex Aegypti venit in terram iuda, & abſtulit theſauros domus Domini, & domus regis manſit terra in paupertate, voluit autem nunc Deus ditare regem Aſa, & viros iuda: ideo obtulit ei Aethiopes vulnerandos, & ſpoliandos, vt eorum ſpoliis ditarentur: ſicut dicitur in litera, quod acceperunt ſpolia multa non ſolum de Aethiopibus, ſed etiam de ciuitatibus, quas obſederunt, & ceperunt apud Geraram, vt patet in litera. Quarto factum eſt, vt Aethiopes ſatisfacerent ei, contra quem peccauerant: nam quando venerunt Aethiopes cum Seſach rege Aegypti ſpoliauerunt terram iuda iniuſte. ideo

A cum deberent nunc puniri pro peccatis ſuis, non erat aliquis, cui tam digne ſatisfacere deberent, quam ipſis viris Iuda, quibus multa abſtulerãt. & potiſſime de theſauris regis, & ſic dignum fuit, quod traderentur in manus virorũ Iuda, & Aſa. Et iſta fuit vna de cauſis, quare Deus mouit regem Aethiopum, vt veniret ad pugnandum contra viros Iuda. Quinto factum eſt, quia vt præſuppoſitum fuit præcedenti cap. rex iſte Aethiopum voluit prædari theſauros, qui erant in terra Iuda, & dignũ erat, vt cum ipſe vellet Iudæos iniuſte ſpoliare: iudæi eum juſte expoliarent.

An ſit differentia in Deo pugnare contra multos, & paucos. Quaeſt. XI.

B Quæritur vlterius circa hoc, quod dixit hic rex Aſa, quod non eſt apud Deum diſtantia auxiliari in multis, vel in paucis. i. pugnare cõtra multos, vel paucos, vel auxiliari aliquem habentẽ multos, vel paucos. Quomodo poteſt hoc ſtare, quia videtur eſſe falsũ. Nam dato ꝙ Deus poſſit præualere contra paucos, & etiam contra multos: quia virtus ſua eſt maior omni virtute: tamen non tollitur quin aliquid maius agat ſuperando multos quam paucos. patet etiam hoc in virtutibus naturalibus. Nam ſi aliqua virtus actiua eſt in mille gradibus, poteſt agere in quodcunque habens minorem reſiſtentiam ad non patiendum mille gradibus, & tamen ſi agat in rem habentem reſiſtentiam centũ graduum faciliter agit. Si autem ageret in rem habentem reſiſtentiam gradum nongentorum, aget facilius:
C ita ergo Deus licet poſſit ſuperare multos, & paucos, tamen facilius ſuperabit paucos, quam multos. Item patet hoc, quia ſi Deus debeat pugnare contra decẽ millia virorum, aget in virtute ſufficiente ad pugnandum contra eos. Si autẽ velit pugnare contra decies centena millia: neceſſe eſt, quod agat in virtute centupla ad virtutem, qua pugnabat contra decem millia, & ſic aget centuplum quam prius, & videtur ꝙ cum centupla difficultate hoc aget. Reſpondendum, quod non eſt differentia virtutis apud Deum pugnandum contra multos, vel cõtra paucos: ſicut hic dr. i. quod non eſt maior difficultas pugnare ſic quam ſic: vt patet 1. Reg. 14. ſ. Non eſt difficile Deo ſaluare in multis, vel in paucis. i. non eſt difficilius ſaluare exercitum habentem paucos contra multitudinem, quã habentẽ multos, vel non eſt ei difficilius
D ſaluare vnum hominem, contra quem multi pugnant, quam illum, contra quem pauci pugnant. Pro quo ſciẽdum, quod Deus poteſt in generali duobus modis ſuperare aliquas gẽtes: vno modo ſubtrahendo virtutem, alio modo apponendo virtutem contrariam. Primo modo Deus faciliter deſtruet omnia quæcunque voluerit. Pro quo ſciendum, quod eſſe omnium rerum dependet à Deo in conſeruari, ſicut eſſe rerum, quæ fiunt depẽdet ab agente, vel artifice in fieri. Nam ſi in fieri ceſſet agẽs ab actione peribit res, vel non erit: ita ſi in cõſeruari poſt quam res facta eſt deſinit Deus conſeruare rem: neceſſe eſt quamlibet rem deficere, quia res quælibet præter Deum ex ſe nihilum eſt, & neceſſe eſt, quod in nihilũ efficiatur, ſi Deus ſubtrahat omnino ſuam conſeruationem, & influxum ſuper rem. Et iſto modo, ſicut poteſt Deus
E deſtruere vnum hominem ſubtrahendo virtutem ſuam conſeruatiuam: ita ſimul deſtrueret totum vniuerſum. Nam eadem virtus nunc eſt, qua conſeruatur vnus homo, & conſeruatur totum vniuerſum. Subtrahere autẽ virtutem conſeruatiuam, non eſt aliquod agere. Nam minus eſt ceſſare ab agendo quam agere. Ideo facilius eſt quantum eſt ex ipſa re, quod Deus deſtruat totũ vniuerſum ſubtrahendo virtutem conſeruatiuam; quam ꝙ producat vnam guttam aquæ: quia iſtud eſt agere, & illud non, & ſic non eſt comparatio aliqua quantum ad iſtum modum. Nam non eſt maior virtus, vel actio ſuperare viginti millia virorum quam vnicum. Iſte tamen modus delendi, vel ſuperãdi non eſt Deo vſitatus: quia cum ipſe ſit prima cauſa rerum in eſſe, & in conſeruari, nulli rei deeſt tanquã cauſa prima, & ſic nulli rei ſubtrahit virtutem ſuam ad hoc, ꝙ tali modo deſinat eſſe.

Nec

corruerant. Ioſue 10. cap. Ita poterat mittere ſuper quẽcunque exercitum hoſtilem lapides multos grandinis: ita vt occiderent omnes, vel mittere paucos, ita vt pauci morerentur. Poterat idem euenire per pluuias, & fluuiorum alluuiones. Poteſt etiam hoc effici per elementa. Nam aer poteſt tantum affici a Deo, vt omnes exiſtentes in aliquo loco quaſi ſubito occidat. Poteſt in terra fieri hoc. Nam nullum periculum facilius eſt, quã terræmotus, vel voragines terræ, & ſi aperiat terra os ſuum ſimul peribunt, qui affuerint. Sicut factum eſt tempore Datan, & Abiron, quos cum familiis ſuis, & vniuerſa ſubſtantia viuos terra abſorbuit. Numer. 16. c. Nihil enim eſt in toto vniuerſo, per quod non poſſit Deus omnes homines faciliter perire facere, & hoc modo pugnant quælibet naturæ pro Deo contra hoſtes eius. Iuxta illud Sapient. quinto, ſcilicet. Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos. Etiam corpora cæleſtia contra hominem pugnant iubente Deo: vt patet Iudicum quinto, ſcilicet. Stellæ manentes in ordine ſuo contra Siſaram dimicauerunt. Non oportet in hoc magis mirari. Ecce igitur, quod ſi Deus pugnet contra aliquos mediantib. creaturis, non eſt difficilius pugnare cum multis, quam cum paucis; ſi autem Deus per ſe ipſum pugnet contra creaturam, facilius adhuc valde apparet hoc, ſcilicet, ꝙ non ſit difficilius pugnare contra multos, quam contra paucos. Nam poteſtas Dei infinita eſt, & per illam Deus agit quidquid agit: vnde non erit aliquid Deo difficile facere: quia non eſt aliqua reſiſtentia ex parte creaturæ, quæ vllo modo comparetur poteſtati Dei in agendo, & conſequenter non eſt difficultas, quia difficultas eſt reſiſtentia patientis ad non patiendum. Et licet abſolute vna res in ſe ſit maioris difficultatis ad agendum quam alia: quia in ſe valde maior eſt, tamen reſpectu Dei non eſt difficilior vna quam alia, quia nulla earum habet aliquam difficultatem. Nã ſi aliqua difficultas eſſet in aliqua re ad fieri reſpectu Dei, neceſſe eſſet, quod reſiſtentia illius rei haberet certam portionem ad magnitudinem virtutis actiuæ Dei. Iſtud autem eſt impoſſibile, quia proportio eſt inter ſe quantitatum determinatarum. Infinitum autem eſt indeterminatum, ideo licet poſſit eſſe proportio finitorum ad finita, non poteſt eſſe proportio infiniti ad finita. Vnde dicendum, quod reſpectu infiniti numeri, ſi eſſet, non haberent maiorem proportionem decẽ millia, quam nouem vnitates. Nam ſi eſſet alia, & alia proportio iſtorum numerorum ad numerum infinitum: neceſſe erat, quod eſſet determinata quælibet iſtarũ proportionum, vtpote, quod ille numerus infinitus eſſet ad vnũ numerũ millecuplus, & ad alium eſſet maior. Sed hoc dato ille numerus infinitus eſſet finitus, quia quilibet numerus ſubmultiplex ad alterũ aliquotiens ſumptus ſolus, vel cum additione alterius partis ſuæ reddit illum cuius eſt ſubmultiplex, & tũc ſi redditur aliquis numerus ex numeris finitis, ille neceſſario eſt finitus, & tamen eſt infinitus: ergo nullam proportionem habet ad aliquem de aſſignatis numeris, & conſequenter non habet maiorem proportionem, id eſt, non eſt magis multiplex ad nouem vnitates, quam ad decem millia. Ita in quantitate continua, vel in quantitate virtutis, quæ aſſimilatur quantitati continuæ, licet non ſit quantitas, ſed qualitas, vel ſubſtantia, quod non poteſt comparari aliquid finitum rei infinitæ in aliqua ſpecie proportionis, & tamen difficultas maior, vel minor prouenit ex inæqualitate proportionis reſiſtentiæ ad agens, ergo non eſt aliqua actio Deo difficilior, quam alia. Itẽ probatur hoc planius, quia Deus excedit quamcunque rem in virtute, & non excedit magis vnam quam aliam, ergo non eſt ſibi difficilior vna res quam alia, nec vna facilior quam alia. Quod patet, quia Deus excedit quãlibet rem in infinitum. Nam ſi aliqua res ſit valde parua, Deus excedit illã in infinitũ, & non magis quã in infinitum, quia nihil eſt maius infinito, per quod Deus poſſit excedere aliquam rem, & ſi aliqua res ſit valde magna, ſicut perfectio omnium rerum vniuerſi ſimul: Deus excedit illam in infinitum. Nam nõ poteſt minus

Ptâs Dei infinita.

A excedere, quam in infinitum, quia ſi Deus excederet illam rem ſolum exceſſu finito, eſſet Deus finitus, quod patet, quia cum res illa excedatur a Deo exceſſu finito: illa aliquotiens ſumpta reddet tantam perfectionẽ quãta eſt perfectio Dei, & tamen illæ vices quibus Deus excedit ſunt finitæ, ideo Deus finitus eſſet. Et ſic cum Deus non poſſit excedere aliquam rem magis quam in infinitum; nec poſſit excedere minus, quam in infinitũ, non excedit Deus magis vnam rem quam aliam. Et tamen licet concedamus, quod Deus non magis excedit vnam rem quam aliam: non concedemus, quod Deus tantum excedit vnam quantum aliam, quia iſta falſa eſt. Nam prima eſt negatiua, & vera, quia negat proportionem determinatam exceſſus diuini ad res. Secunda B eſt affirmatiua, & ponit determinatum exceſſum, ſcilicet æqualitatem exceſſus, & ſimilitudinem proportionis, & tamen infinito non competit magis, nec minus, nec æquale: ſed iſtæ ſunt paſſiones finitorum. Secundũ hoc poteſt reſponderi ad duas rationes in contrarium. Prima erat, quod licet Deus poſſit ſuper quamlibet rẽ; tamen maius aliquid agat ſuperando vnã rẽ quam ſuperando alteram: ſicut in virtute naturali, quæ eſt in mille gradibus, quæ facilius agit reſiſtentiam in centum, quam in noningenta: licet in vtramque poſſit. Dicendum, quod non tenet ſimilitudo, quia res naturales quantumcunque ſint magnæ habent determinatam virtutem, & habent proportiones determinatas ad quamcumque reſiſtentiam, ſiue minorem, ſiue maiorem, & cum non ſit eadem proportio exceſſus, quem habet mil- C le ad noningenta, & quem habebat ad centum: non aget tam faciliter ad rem noningentorum graduum reſiſtentiæ, & ad rem graduum centum, & tamen de infinito ſecus eſt, quia non magis excedit infinitum vnam quantitatem paruam, quam magnam, cum non ſit proportio aliqua finiti ad infinitum, ideo non habet infinita virtus maiorem difficultatem faciendo rem magnæ virtutis, quam paruæ, quia nulla eſt ſibi difficilis. Ad ſecundum quando confirmatur, ſcilicet ſi Deus pugnet contra decem millia virorum, & rurſus pugnare habeat contra decies centena millia: neceſſe eſt, quod primo agat in virtute ſufficiente ad decem millia: deinde in virtute ſufficiente ad decies cẽtena millia, & illa eſt centupla ad primam, ideo aget cum maiori difficultate. Dicendum, quod non ſtat hoc propter duo. Primo, D quia licet Deus agat res inæquales in ſe non oportet, ꝙ agat in virtute inæquali, ſed omnia, quæ per ſe ipſum agit, aget ex virtute infinita. Et hoc colligitur: quia quidquid Deus agit per ſe ipſum ſolum, agit in inſtanti, & ſine aliqua ſucceſſione: tale autem agere eſt ex infinito vigore: ideo non eſt, quod virtus, qua Deus pugnat contra decies centena millia ſit cẽtupla ad virtute, qua pugnat contra decem millia, ſed eadem in ſubſtantia, & in vigore eſt. Secundo non ſtat hoc, quia dato, quod Deus pugnaret contra decies centum millia ex maiori vigore, quam contra decem millia: tamen nõ ſequeretur, quod cum maiori difficultate ageret contra vnum, quam contra alterum, quia cum Deus ſit agens rationale poteſt actionem ſuam intendere, & remittere, & quia virtus ſua ſit infinita, tam facile eſt ſibi agere ſecundum magnam E partem illius virtutis, ſicut agere ex parua parte. Et ſic patet, ꝙ non eſt differẽtia apud Deum, id eſt maior difficultas agere contra multos, quam contra paucos.

An ſit diſtinctum quid ſpes in Deo, & ſpes in nomine Dei. Quæſtio XII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod viri Iuda exierunt ad pugnam contra regem Aethiopum non habentes ſpem victoriæ in aliquo niſi in nomine ſuo, & in ipſo; quomodo ponitur hic ſpes in Deo, & in noĩe ſuo, & an ſit diſtincta ſpes. Ad hoc conſiderandum, quod ſpes eſt de aliquo bono arduo, & non ſperamus in aliqua re, niſi quæ bonum arduum nobis conferre poteſt. Si autem nomen Domini conferre aliquid poteſt, & in ſe virtutis alicuius eſt, poteſt eſſe ſpes in eo.

Si autem non eſt aliqua virtus in eo, non poteſt eſſe aliqua ſpes in ipſo. Dicendum autem, quòd in nomine Dei, vel in quocunque alio nomine non eſt aliquā virtus actiua, quia illa virtus, aut ineſſet naturaliter aut ſupernaturaliter. Non poteſt naturaliter ineſſe ei virtus, quia tunc haberet virtutem iſtam à cauſa ſua, ſed cauſa nominis eſt impoſitor eius, cum nomina ſint impoſita ad ſignandum ad placitum: non poteſt tamē homo dare virtutem aliquam voci à ſe formatæ: ideo non poteſt habere naturaliter virtutem aliquam nomen. Item patet, quia ſi nomen Dei haberet virtutem, aut haberet in omni lingua, aut non. Si haberet in omni lingua ſatis videtur irrationabile, quia ſubſtantia nominis eſt compoſitio ex elementis, & tamen non ſunt eadem elementa nominis noſtri ſignantis Deum, & nominis, quod ſignat Deum apud aliam gentem, ideo non habebit virtutem aliquam vnam omne illud nomen, quia non habent aliquid vnum in quo concordent naturaliter: ideo non poſſunt habere eandem virtutem naturaliter. Item patet, quia eadem dictio, quæ apud vnam gentem ſignat Deum, apud aliquam aliam gentem ſignat inhoneſtum, vel rem parui valoris, & tamen ſi naturaliter ineſſet iſta virtus, neceſſe erat, quòd cum elementa ambarum dictionum ſint eadem, quod virtus ſit eadē, quod tamen rei inhoneſtæ nomen habeat virtutem aliquam non eſt ſatis conueniens: ideo non habebit nomen illud Dei naturaliter virtutem aliquam. Si autem nomen Dei apud vnam gentem dicas naturaliter habere virtutem, & nomina Dei apud alias gentes non habeant virtutē: non videtur hoc niſi inquantum non habent eadem elementa, ſiue principia. Nam non differunt iſta nomina in modo ſignandi, nec in ratione ſignandi, nec in re ſignata, ſed ſolum differunt ex elementis, id eſt literis, & tamen ponis in vno virtutem eſſe, & non in altero, ergo euenit hoc ex eo quod differt in eis, ſcilicet ex elementis. Et tunc ſequitur inconueniens, quia frequēter in eadem lingua nomen Dei eſt æquiuocum ad Deum, & ad alias res, ſicut accidit in Latino, quia iſtud nomen Deus ſignat Deum, & etiam vinum, & ſignat iudicem, & ſic in Hebræo nomen Dei eſt æquiuocum, ergo ſequitur, quod nomen vini habeat virtutem, ſicut nomen Dei, cum eadem elementa ſint vtriuſque. Iſtud autem eſt inconueniens. Item patet ſi quomodocunque nomen Dei haberet naturaliter aliquam virtutem, eſſet in ea ſemper manens, quia quę naturalia ſunt ſemper inſunt. Etiam non eſſet maior virtus illius nominis quantum ad vnum hominem, quam ad alium, ſicut quod calidum eſt naturaliter, ita eſt calidum reſpectu boni viri, ſicut reſpectu iniqui. Et tunc ſequeretur, quod non eſſet differentia in efficatia, ſi quis indeuote aſſumeret nomen Domini, vel deuotiſſimè, quia æqualiter ambobus proficeret. Et ſi quis blaſphemando nominaret nomen Domini, vel orando cum lachrimis, & magna reuerentia. Vel ſi quis audiret illud volens, vel inuitus, & ſiue audiens eſſet Chriſticola Deo deuotus, vel eſſet iudæus hoſtis nominis Chriſti, in omnibus ęqualiter proficeret, quod abſurdiſſimè dictum eſt. Nam ſi quis deuote illum inuocat, poterit ei proficere. Si autem indeuote non ſolum non proficiet, imo reus eſt, eo quod taliter illud nominat. Nam contra ſecundum præceptum decalogi eſt, ſcilicet. Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum: Exod. 20. & Deutero. quinto. Et non eſt ſolum hoc circa nomen Domini, ſed etiam circa opera Dei ſcripta in lege. Quia ſi quis indigne illa enarrauerit peccat, iuxta illud Pſal. 49. ſcilicet. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Ideo non eſt verum, quod habeat nomen Domini aliquam virtutem naturaliter. Si autem dicatur, quod habeat virtutem ſupernaturaliter, etiam non ſtat, quia licet quod ſupernaturaliter ineſt non ſit ab aliqua cauſa naturali, & tamen poſtquam illud cauſatum eſt ſemper manet, velut ſi eſſet aliquid naturale. Sic patet de anima. Nam anima ſupernaturaliter creata eſt, & corpus naturaliter eſt creatum alias formatum in quolibet homine, & tamen ani-

F ma ſupernaturaliter creata ita manet, & habet operationes ſuas naturaliter, ſicut corpus habet accidentia ſua, & paſſiones naturaliter. Et ſic licèt Deus virtutē iſtam dediſſet nomini ſuo: licet iſtud dare eſſet ſupernaturaliter: tamen ſemper maneret virtus in nomine, ſi verè virtus in eo eſſet. Iſtud aūt eſt falſum: quia tunc ſequerentur inconuenientia ſupra aſſignata, ſ. ꝙ tantum proficeret nomen Dei deuotè prolatum, ſicut blaſphemando, & omni tpe æqualiter proficeret, & non magis Chriſtianis, quam infidelibus. Sicut dicas, ꝙ proficeret nomen proferentibus deuotè, & non alijs per virtutem ſuam, & chriſtianis, & non aliis: neceſſe erat, ꝙ nomen Domini cognoſceret, & vellet, ſ. ſciret, qui erāt, qui illud proferebant deuote, & qui non, ēt ꝙ vellet proficere iſtis, & illis non. Et tunc ſequeretur, ꝙ nomen Dei eſſet ſub-

G ſtantia rationalis, quia in nulla alia re inueniuntur illæ duę vires, ſ. intellectiua, & volitiua. Si autem nomē Dei non cognoſcat aliquid, nec velit, & tamen proficiat deuote proferentibus, aliis verò noceat, ſequetur, ꝙ nō eſt ipſum, ꝙ habet virtutem faciendi, ſed ꝙ aliquis eſt, qui facit iſta, quando inuocatur nomē, & ſic in nomine nulla virtus eſt. Et ſic dicendum eſt, ꝙ nullum nomen eſt, in quo verè ſit efficacia aliqua, vel virtus ad proficiēdum, vel nocendum. Sed obijcietur, ꝙ habeat nomen Dei virtutem, quia iſtud nomen Ieſus habet virtutem ſaluandi nos. Sic enim dicitur Act. 4. ſ. Nec eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri niſi in nomine Ieſu. Reſpondendum, ꝙ iſtud nomen, nec alia quæcunque nomina Dei in ſe quidem habent aliquam virtutem, & tamen quando iſta debite

H proferuntur, & deuotè, Deus exaudit inuocantes, & ſalutem tribuit, & tunc dicimur ſaluari per illud nomen Ieſus: non quidem, quod illud nomē in ſe habeat iſtam virtutem ſaluandi, ſed quia Deus vult inuocato illo ſalutem efficere, & ob hoc quando vocatur indigne: vtpote blaſphemando non ſolum non benefacit Deus, ſed punit inuocantem: Et tamen ſi nomen Dei in ſe haberet virtutem, non poſſet habere virtutem ad oppoſita: niſi fortè eſſet ſubſtantia ſpiritualis rationalis, & tunc ceſſant omnes probationes, & inconuenientia ſupra inducta, quia iſta procedunt ſi ponatur iſtud nomen Deus, vel Ieſus habere in ſeipſo virtutem, ſiue ſupernaturaliter habeat. Tamen ponendo, quod nō habet nomen aliquod in ſe virtutem, ſed efficacia boni, vel mali ſolum eſt à Deo inuocato nomine illo, nō ſequitur aliquod in-

I conueniens. Ex hoc reſultat ſolutio dubii: ſ. an in nomine Domini aliqua ſpes habenda ſit, quæ diſtinguatur à ſpe, quæ eſt in Deo. Et dicendum, quod poſſumus habere ſpem in nomine Domini, non quidem ꝙ ſperemus, ꝙ illud ſaluabit nos, ſed ꝙ ſi illud digne inuocauerimus, ꝙ ſaluabimur, & tamen ſalus non a nomine, ſed à Deo proueniet, & ſic non eſt vere ſpes in nomine Domini. Et ſi vellimus dicere ſpem eſſe in nomine Domini, dicemus, quod illa ſpes nō eſt diſtincta à ſpe, quam habemus in Deum, quia cùm ſpes ſit de arduo bono, & iſtud non poſſit procedere niſi à Deo, non erit ſpes niſi in Deum. In nomine autem Dei erit ſpes inſtrumentaliter, ſcilicet quod ſperamus per illud tāquam per inſtrumentum inuocationis ſaluari. Et quia virtus agentis, & inſtrumenti eadem numero eſt, & non eſt virtus inſtru-

K menti: niſi quia deriuatur ab agente per illud nō erit niſi virtus actus agentis, & inſtrumenti: ita non erit niſi vnica ſpes in Deum, & in nomen ſuum. Cum autem quæritur quomodo dixit hic Aſa: in te, & in nomine tuo fiduciam habentes venimus contra hanc multitudinem. Dicendum, quod non poſuit Aſa duas fiducias vnam in Deo, & aliam in nomine eius, ſed vnicam, & iſta erat in Deo. Expreſſit tamen de nomine eius, quia per inuocationem nominis Domini ipſe Deus exaudit. Et ſic magis pertinet confidentia ad nomen Domini, quam ad aliquid aliud, cum non ſit aliud, per quod nos virtutem Dei imploremus, & ſentiamus.

An Deus poſſit ſuperari ab homine.
Quæſtio XIII.

QVæritur vlterius, quomodo dixit Aſa: adiuua nos Deus noſter: non præualeat contra te homo, in quo apparet, quod ſi Aſa ſuperaretur nunc ab Aethiopibus, quod ſuperaretur Deus, & quod præualeret homo contra Deum. Reſpondendum, quod Deus non poteſt ſuperari ab homine, quia homo eſt virtutis paruæ nimis: Deus autem eſt virtutis magnæ, & infinitæ. Item dato, quod homo tantæ virtutis eſſet, ſicut Deus, non ſuperaretur Deus ab homine nunc, cũ rex Aethiopum præualeret contra Aſa regem Iuda. Nam non pugnabat rex Aethiopum contra Deum: ideo non poterat præualere contra Deum. Sed iſtud ponitur ſecundum opinionem hominum, qui putarent Deum Iſrael victum ſi ſuperaretur Aſa confidens in eo. Pro quo ſciẽdum, quod iſtud procedebat ex præſuppoſitione Gentilium, qui ponebant Deorum multitudinem, & iſtos quidem contrarios, & diſparatos in operibus ſuis, & dicebãt, quod dij erant familiares illis, a quibus colebantur, & afficiebantur ſingulariter ad illos, atque pugnabant pro eis contra hoſtes. Vnde interdum contingebat Deos pugnare cum Dijs: patet enim hoc ex bello Troiano. Nam ſecundum, quod introducunt poetæ Dea Græcorum Iuno erat, Dea autem Troianorum erat Venus, & Iuno ipſa habebat Troianos, vt hoſtes: ſic introducit Virgilius primo Æneidos Iunonem orantem apud Eolum Deum ventorum, quod mitteret ventos in mare, & concuteret atque ſubmergeret nauigia Troianorum venientium cum Aenea in Italiam. Vnde promiſit ei vnam pulcherrimam de ſeptem nimphis, cum ait.

Eole namq; tibi Diuum pater atque hominum rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor.
Ilium in Italiam portans, victoſque penates
Incute vim ventis, ſubmerſas obrue puppes,
Aut age diuerſos, aut diſſice corpora ponto.

Ecce Iuno potẽtiſſima Dearum vocauit Troianos hoſtes ſuos: cũque non poſſet per ſe illos delere, orauit Eolum Deum ventorum hoc agere. Apparent etiam partialitates Deorum Gentilium. Nam cum pugnaret Turnus rex Rutilorum contra Aeneam, & Troianos conſiſtentes in Italia, introducit Virgilius decimo Aeneidos concilium Deorum decertantium ſuper victoria. Et Venus quidem pro Aenea, & Troianis mœſta erat Iouem ſupplex orans, vt daretur locus in Italia, Iuno autem è contrario magno concitata dolore pro Turno contra Aeneam loquebatur. Tandem Iuppiter in conſiſtorio Deorum diffiniuit fauendum eſſe Troianis tunc contra Turnum, & dandum eſſe eis locum in Italia. Credebãt etiam Gentiles ſolos Deos inter ſe pugnare pro cultoribus ſuis. Vnde interdum multorum dæmonum conflictus auditus eſt, & viſus, quorum veſtigia in campo manſerunt, ſicut magnorum exercituum conflictantium, & illos putabant Gentiles eſſe Deos ſuos. De hoc August. 3. de Ciuitate Dei in fine. Ita etiam ab antiquo creditũ eſt inter Gentiles ante tempora Poetarum, quod dii gentium pugnarent pro cultoribus ſuis, & bella, quæ faciebant populi attribuebant diis ſuis. Sicut quando Philiſthini ceperunt Samſonem, fecerunt magnificas hoſtias Deos ſuo Dagon, & dixerunt: tradidit Deus noſter in manus noſtras inimicum noſtrum Samſon: Iudi. 16. Sic etiam quando Philiſthini occiderunt Saulem, & filios eius: aſcripſerunt victoriam diis ſuis: ideo caput Saulis dedicauerunt templo Dagon, & arma eius templo Aſtaroth 1. Reg. 31. & præcedenti lib. c. 10. Et ſic ſi vna gens præualeret contra aliam putabant, ꝙ hoc erat, quia dii illius gentis erant tunc potentes. Si autem contingeret alio tempore, vel in alio loco illos eſſe impotentes, vinceretur illa gens. Sic patet de Syris ſeruis Benadab, qui quando ſuperati fuerunt a rege Iſrael, dixerunt: Dii montium ſunt dii eorum, ideo ſuperauerũt nos, ſed melius eſt vt pugnemus contra eos in campeſtribus, & obtinebimus eos 3. Reg. 20. c. Et ſic quandocunque viderent aliquam gentem ſuperatam, putarent deos illius gentis ſuperatos a diis hoſtium ſuorum: ita ergo nunc putarent gentes, ꝙ ſi rex Aethiopum prævaleret contra Aſa, & Iudæos: cum iſti colerent nunc Deum ſuum, putarent non potuiſſe Deum Iudæorũ defendere eos, & conſequenter ꝙ præualuiſſet contra eum rex Aethiopum. Accedit etiam ad hoc alia præſuppoſitio gentilium, quia putabatur, ꝙ nunquã aliquis de diis gentium permittebat cultores ſuos ab aliis gentibus opprimi; niſi cum non poterat illos defendere: imo nunquam ſinebant eos pati aliquod malum, niſi cum non poterant illos defendere. Sic patet Exo. 32. quando Moy-

B ſes orabat Dominum ne diſperderet Iſraelitas, quos ſimul volebat delere propter vitulum fabricatum. Sic etiam, & melius quando voluit delere eos in Cadesbarne propter murmurationem. Nam orauit Moyſes dicẽs, vt audiant Aegyptii, de quorum medio eduxiſti populum iſtum, quod occideris tantam multitudinem, quaſi vnum hominem, & dicant non poterat introducere populum iſtum in terram, pro qua iurauerat eis: ideirco occidit eos in ſolitudine Nume. decimoquarto. Ita ergo nunc a fortiori cum pugnaret aliquis rex extraneus cõtra Iudæos, ſi Deus non defenderet eos, putarent gentiles, quod non potuiſſet Deus eorum eripere eos de manu regis Aethiopum. Et ſic quod rex Aethiopum præualuiſſet contra Deum Iudæorum. Et ſi aliquis vellet

C reſpondere excuſando Deum, ſcilicet quod poterat defendere Iudæos, ſed noluit, quia non diligebat eos: non ſtat, quia conſtabat, quod multa bona feciſſet eis: ideo ſi nunc non adiuuaret eos, videretur non quod faciebat ex eo quod non diligebat illos, ſed quia non poterat eos defendere. Sic enim arguebat Moyſes contra Dominum oſtendendo beneficia, quæ eis præſtiterat, dicens, vt audiant Aegyptii, de quorum medio eduxiſti populum iſtum, & habitatores terræ, quod tu Domine in populo iſto ſis: & facie ad faciẽ videaris, & nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem, quod occideris tãtam multitudinem, ſicut vnum virum, & dicant, non poterat introducere populum iſtum in terram, pro qua iurauit: ideirco occidit eos in ſolitudine, quaſi dicat, ſi be-

D neficia illa tam familiaria non præſtitiſſet non poterat argui efficaciter contra Deum, ſed pro tantis collatis apparebat, quod ſi occideret eos, vel ſi non defenderet eos, hoc eſſet, quia non poterat defendere illos. Accedit etiam ad hoc aliud, ſcilicet, quia interdum putabatur, quod homines poſſent præualere contra deos. Sic enim putauit Sennacherib rex Aſſiriorum, qui dixit, quod non haberet Ezechias fiduciam in Deo ſuo, quia non poſſet liberare eum de manu ſua quarto Regum decimooctauo. Et hoc confirmabat Sennacherib, quia patres ſui præualuerant contra deos gentium, & cremauerant eos, & gentes eorum ſubiecerant ſibi. Ideo quod non poſſet ſolus Deus Iſrael liberare eos de manu eius quarto Regum decimonono. Ita nunc ſi rex Aethiopum præualeret contra Iudæos putaret ſe ſuperaſſe regem

E eorum. Ideo rectè dixit Aſa, non præualeat aduerſus te homo, id eſt, fac quod non putetur quod homo præualeat contra te. Nam ſecundum veritatem bene ſciebat Aſa, quod non poterat præualere homo contra Deum, etiam ſi ipſe ſuperaretur a rege Aethiopum. Vſus eſt tamen Aſa tali modo orandi, quia in hoc tangebat id quod pertinebat ad gloriam Dei. Nam licet peteret liberationem ſuam videbatur eam petere magis ad honorem Dei, quam ad vtilitatem ſuam, ſcilicet, vt non minueretur gloria Dei: ſi putaretur ꝙ vnus homo præualebat contra Deum. Et iſte modus orandi eſt valde efficax apud Deum. Taliter .n. ſolebat orare Moyſes. Nam primo quando orauit, ne Deus deleret Iſraelitas pro vituli fabricatione dixit: Ne dicãt Aegyptii calide eduxit eos, vt interficeret in mõtib⁹, & deleret de terra, quaſi dicat, magna ignominia dei eſt, ſi talia de eo di-

canıur. Ideo non debebat occidere tantam multitudinem, licet peccarent. Exod. 32. Sic etiam quando murmurauerunt in Cadesbarne, & Deus vellet delere omnes: dixit Moyſes, quod populi audientes tantam familiaritatem, quantam Deus cum Iſraelitis habebat; cum ſcirent, quod occideret omnes illos quaſi vnum virum, putarent quod non poterat introducere illos in terram; pro qua illis iurauerat, Ideo occideret omnes, ne haberet de quo erubeſceret. Numer. 14. Et Deus mouebatur talibus perſuaſionibus ad ſuſcipiendum preces Moyſi, quaſi vellet eſſet Deo ſic facere. Ita nunc dicebat Aſa, ſcilicet: putabitur, quod tu non præuales nos defendere; ſed rex Aethiopum præualet contra te, ſi non defendis nos, ideo adiuua nos.

Quomodo exterruit Deus Aethiopes. Quæſtio XIIII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod exterruit Deus Aethiopes, & fugerunt a facie Aſa; quomodo exterruit eos. Reſpondendum, quod multipliciter poterat eos exterrere. Nam ſeptem modi aſſignati fuerunt præcedenti cap. in quadam quæſtione, qua agebatur quomodo Deus exterruit Ieroboam, & Iſraelitas a facie Abiæ: & quolibet illorum ſeptem modorum poterat fieri: & non ſolum illis, ſed etiam quotcunque modis Deo placitis. Quia quocunque modo Deus voluerit aliquid facere, poteſt illud facere. Sed ſatis videtur, quod iſtud exterrere fuerit incutiendo timorem cordibus Aethiopum. Nam tantum poteſt Deus homini incutere de timore, quod fugiat nemine ſequente: ſicut dicitur contra Iudæos. Leuitic. decimoſexto. Scilicet, Qui remanſerint de vobis, dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hoſtium: terrebit eos ſonitus folii volantis, & ita fugient quaſi gladium, cadent nullo ſequente: & corruent ſinguli ſuper fratres ſuos, quaſi bella fugientes: nemo veſtrum audebit inimicis reſiſtere. Sicut Deus incutiebat iſtum timorem Iudæis quando peccabant: ita incutiebat gentilibus contra quos pugnabant iudæi, quando iudæi merebantur adiuuari a Deo. Sic patet de Chananæis, quia Deus miſit pauorem in corda eorum, quando Iſrael pugnaturi erant contra eos; vt patet Exod. vigeſimotertio. Scilicet, terrorem meum mittam in præcurſum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam: ita ergo & nunc putandum eſt, quod incuſſerit timorem magnum Aethiopibus; ita vt non auderent conſiſtere coram Iudæis.

Quomodo Deus cedebat Aethiopes, & exercitus Dei. Quæſtio XV.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur in litera, quod Aethiopes contriti ſunt Domino cedente, & exercitu ſuo præliante, quomodo Deus cedebat eos, & quomodo exercitus eius pugnabat: Quantum ad exercitũ Domini, dicendum, quod poteſt accipi dupliciter, vno modo pro angelis, alio modo pro Iſraelitis. De primo modo patet, quia angeli poſſunt vocari exercitus Dñi, inquantũ ipſi ſunt milites eius. Sic patet Iob 25. ſ. Nunquid eſt numerus militũ eius, & intelligitur de angelis. Etiam angeli mittuntur interdum ad operationes bellicas. Sic patet de illo angelo, qui percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octogintaquinq; millia virorum vna nocte. 4. Reg. 19. & Iſa. 38. Sic et angeli venerunt armati ad oſtendẽdũ adiutores Eliſæi, ſ. qñ formidante puero Eliſæi exercitũ Syrorum circumdantium vrbem Dothain: petiuit Eliſæus, vt Deus aperiret oculos pueri, & aperuit, viditq; montem plenum curribus igneis, & equis igneis. 4 Reg. 6. Sicut ergo potuerunt apparere angeli illi ad oſtendẽdum effigies virorum pugnatorum, ita poterant realiter venire ad adiuuandum. Sic et Chriſtus angelos bellatores conſtituit: qñ.n. Petrus volens Chriſtum defendere percuſſit gladio ſeruum pontificis, abſciditq; auriculã;

F dixit Chriſtus: an putas, quod non poſſum rogare patrem meũ, & exhibebit mihi modo pluſquã duodecim legiones angelorum? Matt. 26. q.d. ſi vellẽ me defendere viribus, daret mihi pater meus pluſquã duodecim legiones angelorum, qui ſubito conſumerent oẽs hoſtes ſi opus eſſet, ſed nõ eſt opus, quia quõ implebuntur ſcripturæ? Etiam in ſacra ſcriptura vocatur multitudo angelorum exercitus Dei: ſic patet Gen. 32. qñ intrauit Iacob in terrã Chanaan veniens de Meſopotamia, ãñ fuerunt ei obuiam angeli Dei, & ait: caſtra Dei ſunt hæc: ſed caſtra vocantur exercitus vel loca, vbi ſedet exercitus: ibi aũt non accepit niſi pro exercitu angelorum. Item hoc conuenit officio eorũ, quia ipſi ſunt adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi pp eos, qui habent hæreditatẽ capere ſalutis: ad Heb. 1. & quia interdum viris bonis, qui habent capere hæreditatẽ ſalutis neceſſaria eſt defenſio ab hoſtib. ipſi angeli miniſtrant in hoc pugnando cõtra aduerſarios. Item ipſi angeli ſunt interdum principes exercituũ humanorũ contra hoſtes, & confortant, & adiuuant eos quorũ ſunt duces. Sic patet Ioſue 5, de ipſo Ioſue, qui vidit in agro Iericho Angelum dñi habentẽ gladium euaginatũ, quem putauit eſſe virum, & ait: Noſter es an aduerſariorum? & ille reſpondit nequaquam: ſed ſum princeps exercitus Dñi, & nunc venio. Illi angeli poterant eſſe nunc exercitus Dñi, & pugnarẽt contra Aethiopes, ſicut infra declarabitur ſeq. quæſtione. Secundo modo poteſt accipi exercitus Dñi pro Iſraelitis, & vocabuntur exercitus Dñi, quia a Deo dirigebantur, vel Deus fauebat eis contra hoſtes. Et ſic erat

H nunc, quia Deus exterruerat Aethiopes in fauorem iudæorum. Sic ẽt vocatur exercitus Dñi .i. exercitus congregatus de cultorib. Dei. Ita habetur 1. Reg. 17. cum dixit Dauid. Quis eſt iſte Philiſthæus incircumciſus, qui exprobrauit acies Dei viuentis? Sic ẽt accipitur præced. li. c. 21. vbi vocatur exercitus Dei ipſe exercitus Dauid. Licet ibi magis accipi poſſit pro exercitu angelorum, & illi aſſimilabant exercitus Dauid, quia erat magnus. Et ſic videtur accipiendum in præſenti. ſ. quod Deus conterebat Aethiopes pugnando contra eos, & etiam exercitus eius, ideſt populus Iuda, & Beniamin, qui pugnabat modo contra Aethiopes.

Quomodo pugnauit Deus, & Angeli. Quæſtio XVI.

I QVæritur vlterius, quõ pugnabat nunc contra Aethiopes, & quõ pugnarent angeli ſi ipſi vocarẽtur nunc exercitus Dei. Dicendum ad primum, quod Deus multis modis pugnare poterat. ſ. mittendo de cælo lapides ſuper Aethiopes, ſicut miſit ſup Chananæos quinque reges fugientes. nam lapides grandinis magni oppreſſerunt plures eorum quam occiderant Iſraelitæ a deſcenſu Bethoron vſque ad vrbem Azecha: Ioſue 10. c. vel poterat pugnare faciendo terræmotum ſub pedibus Aethiopum, vel fragorem cæli, quo exterriti fugerent: ſicut quando pugnabant Philiſthiim contra Iſraelitas tpe Samuelis. 1. Reg. 7. Multis aliis modis poterat pugnare, quia tamen nõ exprimitur aliquis modus, ſed

K ſolum dicitur, quod exterruit Aethiopes, credendũ eſt, quod ſolum incuſſerit timorem Aethiopibus, ita vt fugerent, & iſtud fuit magnum bellum potius quã illud quod faciebant Iudæi oẽs ſimul. Nã per timorem magnũ, quem Deus eis incuſſit, non audebant reſiſtere iſraelitis, ſed fugiebant, & cedebantur ab iſraelitis in nullo ſe defendentes. De angelis dicendum, quod ſi ipſi acciperentur pro exercitu Dei nunc, quod poterant pugnare contra Aethiopes multipliciter. Nam oĩa illa, quæ diximus Deum agere, oĩa illa angeli facerent, quia non facit Deus hæc niſi per miniſtros. Etiam angeli adiuuarẽt Iudæos impellendo Aethiopes, vt caderent in terram, & ſic Iudæi occiderent illos non potentes fugere. Etiam ipſi angeli poterant multos Aethiopum occidere, ſicut fuit de illo angelo, qui occidit in caſtris Aſſyriorũ centum octoginta quinque millia virorum. 4. Reg. 19. Multis modis angeli poterant pugnare contra Aethiopes.

Sed

Sed hic non eſt intelligendum, quod exercitus angeloſorum eſſet exercitus Dei, ſed exercitus ipſorum iudæorum vocaretur exercitus Dei ex cauſa ſuprapoſita. Et patet, quia alias non fieret hic mentio de pugna Iudæorum contra Aethiopes tanquam nihil ipſi feciſſent, & tamen aliquid faciebant, quia ipſi occidebant Aethiopes. Ideo dicendum videtur, quod hic non fuerit aliquid aliud niſi terror Dei incuſſus Aethiopibus, quo fugere cogerentur, & quod iſraelitæ eos fugientes occiderent, & incuſſio illa timoris vocatur bellum Domini. Occiſio autem quam faciebant iudæi vocabatur bellum exercitus Domini.

Quare perſecuti ſunt iudæi Aethiopes vſque Geraram. Quæſtio XVII.

QVæritur vlterius, quare perſecuti ſunt iudæi Aethiopes ſolum vſque Geraram. Reſponderi poteſt vno modo quod factum eſt, quia Gerara eſt terminus regni iuda ex parte meridiana, & quandiu erãt Aethiopes in terra Aſa perſequebatur eos vt effugaret ipſos de terra ſua, etiam vt recederet, & non poſſent cõtra eum iam pugnare. Et quia hoc licitè poterat facere in terra ſua, quia nullum offendebat in hoc: & quia nullus eum inquietaret in hoc. Cum autẽ fuit in Gerara: quia ibi erat limes terræ ſuæ, non auſus eſt perſequi vlterius Aethiopes, quia cum ingrederetur quomodocunq; terram alterius regis non petita licentia, haberet illic iuſtã cauſam pugnandi contra Aſa: ideo noluit vltra perſequi Aethiopes. Secundo poteſt dici ꝙ vſque ad illum locum perſecutus eſt eos, quia illic conſumpti ſunt omnes Aethiopes, ita ꝙ nullus eorum remanſerit, quem perſequeretur Aſa. Tertio põt dici, ꝙ perſecuti ſunt eos vſque illuc, quia ſemper cædebant eos vſque illuc, & qñ illuc peruenerunt erant iam tam elõgati Aethiopes, qui non percuſſi fuerant, quod non poterant conſequi eos iſraelitæ, & ceſſauerunt perſequi. Quarto poteſt dici, ꝙ illuc ſolum peruenerunt iudæi perſequendo, quia terra, quæ erat vltra Geraram pertinebat ad regem Aethiopum. ſ. quia ſubiecti erant ei, vel confederati ſibi, ita ꝙ non poſſet Aſa, & illi, qui erant cum eo introire illuc ſine damno. Quinto poteſt dici, ꝙ vſque Geraram fugerunt Aethiopes, quia non habuerunt aliquem locũ, in quo ſe colligerent, & tuerentur, eo ꝙ omnia alia loca pertinebant ad regionem iuda, & cum illuc peruenerũt, inuenerunt aliquas ciuitates apertas, in quas introierũt, & ibi ſe defenderunt a iudæis perſequentibus eos: vnde non poterat iam perſequi eos Aſa.

An Aſa peccauit percutiendo illas ciuitates. Q. XVIII.

QVæritur vlterius, cur Aſa percuſſit omnes ciuitates, quæ erant in circuitu Geraræ, & an peccauit in hoc. Reſpõderi poteſt, quód iſtæ ciuitates erãt extra terram iuda in parte meridiana. Nam ciuitas Gerara ponitur terminus meridianus totius terræ Chanaã, & cum terra iuda eſſet intra terram Chanaan, neceſſe erat, quod vltra Geraram ad meridiem non extenderetur terra iuda. Eſſent ergo ciuitates iſtæ magis meridianæ quàm terra iuda forte in terra Amalecitarum, vel in deſertis Arabicis verſus Aegyptum, & haberet cauſam iuſtam pugnandi Aſa contra illas ciuitates. Primo, quia fortè in ciuitatibus illis ſe recollegerant Aethyopes, & quia illi erant hoſtes Aſa, habebat Aſa iuſtam cauſam pugnandi contra omnes, qui receptarent eos, & qui fauerent ſibi quandiu manerent ibi Aethiopes. Hoc autem eſt veriſimile, quia dicitur, quod vſque Geraram perſecuti ſunt iudæi Aethiopes. Ex quo ſatis innuitur, quod circa Geraram in ciuitatibus propinquis ſe recollegerint, & ob hoc pugnauerint iudæi contra vrbes quouſque redderent Aethiopes, quos tenebant. Secundo eſſe poterat, ſcilicet quia aliqui de illis vrbibus venerant in adiutorium Aethiopum, quando introierunt illi in terra iuda, & hoc ſatis veriſimile eſt. Nam gentes, qui erant in circuitu terræ iuda ſatis erat, quod ha-

A berent iudæos exoſos, quia inter confinia regnorum ſolent eſſe materiæ bellorum, & ob hoc videntes nunc Aethiopes venientes in poteſtate magna contra Aſa, putarent delendos eſſe omnes iudæos, & iungerentur eis, vt participarent partem ſpoliorum, & adiuuarent Aethiopes contra regem Aſa, Et ob hoc habebat Aſa cauſam iuſtam pugnandi contra eos ſicut contra Aethiopes, Vnde cum fuit conſummatum bellum contra Aethiopes cæſis, & fugientibus vniuerſis, conuertit ſe Aſa ad pugnandum contra ciuitates illas, de quibus erant illi, qui venerant in auxilium Athiopum contra eũ, & cępit ciuitates eorum. Tertiò eſſe poſſet, quod illi, qui habitabant in ciuitatibus iſtis ante hoc haberent diſcordias cum rege Aſa, & inferrent damna regno ſuo, & non occurreret ipſi Aſa ante hoc pugnare contra eos.
B Nunc vero quia pugnauerat Aſa contra Aethiopes pugnauit contra illos, quia habebat opportunitatem magnam ad hoc. Primo, quia nunc habebat Aſa congregatum exercitum magnum, quem congregauerat contra Aethiopes, quem alias cum difficultate, & ſumptibus congregaret: nunc autem congregatus erat, & nõ oportebat eſſe in hoc difficultatem aliquam. Secundò, quia euitabantur in hoc magni ſumptus, quia nihil eſt, in quo magis principes expendant quam cum bella mouent, & congregant magnos exercitus. Nunc autem cum eſſet congregatus exercitus, non fierent aliqui ſumptus pro iſta pugna, quæ fieret contra ciuitates iſtas. Quarto, quia occurrerat regi Aſa ire ad terram illam, in quá erant hoſtes eius nunc. Nam perſecutus fuerat Aethiopes vſque Geraram, & ibi erant ciuitates illæ, in
C quibus erant hoſtes regis Aſa: ideo erat nunc magna opportunitas pugnandi contra eos. Quintò, quia non poterant aliquo tempore viri Aſa eſſe magis prompti ad bellum quam nunc. Nam cum Deus contulerat eis mirabilem victoriam, cum ipſi pauci fugauiſſent, & occidiſſent totum exercitum Aethiopum, qui erat valde magnus, ſcilicet decies centena millia virorum, & trecenti currus, & ſic audaciam magnam conciperent in cordibus ſuis, & facile eſſet eis pugnare nunc contra quoſcũque, & quotcunque. Sextò erat opportunitas magna ex parte hoſtium. Nam tantus terror inuaſerat habitantes circa terram iuda, qui viderant magnam, & ſubitaneam ſtragem Aethiopum cæſorum a iudæis, quod nullus haberet vires ad reſiſtendum eis: ideo faciliter poterant ſuperari. Iſta ratio tangitur in litera, cum dicitur,
D & percuſſerunt omnes ciuitates per circuitum Geraræ, & ſequitur: grandis quippe terror cunctos inuaſerat, quaſi dicat, quia magnus terror tenuerat omnes habitantes in terra, non auſi ſunt reſiſtere iudæis, ſed faciliter ſuperati ſunt.

An peccauerunt iudæi facientes prædam. Quæſt. XIX.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quód iudæi tulerunt prædam magnam de bello, an peccauerunt facientes prędam. Reſpondendum quód duplicem prædam tulerunt nunc iudæi: quãdam enim tulerunt de Aethiopibus cæſis, & fugatis. Aliam vero tulerunt de ciuitatibus quas diripuerunt. Quod patet,
E quia dicitur in litera: tulerunt ergo ſpolia multa ſcilicet de Aethiopibus. Et ſequitur: Et percuſſerunt omnes ciuitates per circuitum Geraræ, & diripuerunt vrbes, & magnam prædam aſportauerunt, ſed & caulas ouium deſtruentes tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & camelorum. Quantum ad primam prædam, quæ erat de Aethiopibus cæſis, & fugatis, dicendum, quod erat iuſta, quia cum fuerit bellum iuſtum contra Aethiopes, qui venerant ad inuadendum terrã, erat licitum occidere ipſos, & prædari, & quidquid aliud facere, quia nihil eſt, quod non liceat contra hoſtem. Si loquamur de ſecunda præda facta de vrbibus: Dicendum, quod ſi confiteamur iuſte pugnatum fuiſſe contra vrbes, confitebimur prædam iuſte factam: quia in bello iuſto licitum eſt facere quidquid occurrerit hoſti facere. Quod aũt fuerit bellum iuſtum, ſatis credendum

dum eſt, quia non eſt veriſimile, ꝙ Aſa, qui erat vir iuſtus, maxime, qui nunc a Deo ſupernaturaliter adiutus fuerat, committeret bellum iniuſtum. Nam non cócurreret Deus cum eo ad adiuuandum eum in ipſo, ſicut adiuuaret contra Aethiopes, potiſſime, quia præcedenti quæſtione aſſignatæ ſunt cauſæ huius belli, & omnes fuerunt iuſtæ, vt patet ibid. Ideo etiam credendum eſt fuiſſe prædam iuſtam, & omnia alia cómiſſa in bello.

CAPITVLVM XV.

AZARIAS autem filius Obed, facto in ſe ſpiritu Dei, egreſſus eſt in occurſum Aſa, & dixit ei: Audite me Aſa, & omnis Iuda & Beniamin. Dominus vobiſcú, quia fuiſtis cum eo. Si quæſieritis eum, inuenietis: ſi autem dereliqueritis eum derelinquet vos. Tranſibunt autem multi dies in Iſrael abſque Deo vero, & abſque ſacerdote, doctore, & abſque lege. Cumque reuerſi fuerint in anguſtia ſua, ad Dominum Deum Iſrael, & quæſierint eum, reperient eum. In tempore illo non erit pax ingredienti & egredienti: ſed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem: quia Dominus conturbabit eos in omni anguſtia. Vos ergo confortamini, & non diſſoluantur manus veſtræ, erit enim merces operi veſtro.

Azarias autem. Deſcripta in præcedentib. ipſius regis Aſa virtuoſa conuerſatione, hic agitur de prophetica ei facta reuelatione: & diuiditur in duas: quia primò ponitur prædicta prophetica reuelatio. Secundo Aſa, & Iudæorum conſolatio, ibi. *Quod cum audiſſet Aſa.* H

An hic ſit continuatio, & immediatio. Quæſtio I.

QVæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic fuerint facta ordine continuato poſt præcedentia. Et an fuerint facta immediatè poſt illa, vel interiecto aliquanto tempore. Reſpondendum, ꝙ hic eſt rectus ordo, quia iſta reuelatio prophetica, quæ habetur hic fuit facta poſt victoriam collatam ipſi Aſa contra Aethiopes, & de victoria illa habetur præced. cap. Ideo rectè ponitur hic poſt illam pugnam qũo facta fuerit iſta reuelatio phophetica. Ad ſecúdum dicendú, ꝙ fuerint facta iſta immediatè poſt illa, quæ habentur præced. cap. Nam dicitur præceden. cap. de bello facto I contra Aethiopes, & poſtea contra ciuitates, de quibus ibi: & hic dicitur, quod cum reuerteretur Aſa de bello occurrit ei Azarias propheta, & locutus eſt ea, quæ habentur hic, ergo fuerunt hæc immediatè poſt præcedentia. Circa primum dicitur. *Azarias autem filius Obed facto in ſe ſpiritu Domini.* Iſte Azarias erat ꝓpheta filius Obed, qui etiam putatur fuiſſe propheta, & venit ſuper eum ſpiritus Domini. ſ. ſpiritus propheticus, qui eſt a Domino mouens eum ad egrediendú in occurſum Aſa, & iudæorum venientium de bello. *Egreſſus eſt in occurſum Aſa.* ſ. cú veniret de bello, & præda Aethiopum, vt renunciaret ei bona iſta, quæ ſequuntur. per quæ conſolaretur. *Et dixit, audite me.* i. diligenter conſiderate verba mea. *Aſa, & omnis Iuda, & Beniamin.* Ad regem primo direxit ſermonem ſuum, quia erat præcipuus, deinde ad Iudam, & Beniamin, quia iſtæ erant duæ trib. ſuper quas ſolum dominabatur Aſa, & viri de iſtis duab. tribubus veniebant cũ eo de bello. *Dominus vobiſcum, quia fuiſtis cum eo* i. Dominus fuit vobiſcum adiuuando vos miraculoſe contra Aethiopes, & cótra ciuitates, quæ erant in circuitu Geraræ. Vel Dñs vobiſcum, ſ. eſt nunc ad adiuuandum, & qñcunque opus fuerit contra quoſcunq; hoſtes, quia fuiſtis cum eo. ſ. colendo ipſum. *Si quæſieritis eum, inuenietis.* ſ. ſi quæſieritis eum ſeruando legé eius. Ni non quæritur, nec inuenitur Deus alio modo, niſi vt lex eius cuſtodiatur, quia per hanc legis obſeruationem imitamur eum, ꝙ eſt eum inuenire,

F & in eum tendere. *Si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.* ſ. ſi dereliqueritis legem eius, quam nunc cuſtoditis, derelinquet vos tradendo in manus hoſtiú, & permittendo vos inauxiliatos. *Tranſibunt autem dies multi.* Hic autem incipit prophetia, quæ durat vſq; ad locum illum. *Quod cum audiſſet Aſa.* Et exponitur multipliciter, quidam. n. ſ. expoſitores noſtri communiter exponunt de tempore captiuitatis Babylonicæ. Et dicút. *Tranſibunt dies multi.* ſ. ſeptuaginta annis, quibus durabit Babylonica captiuitas, vt patet Ierem. 26. c. *In Iſrael.* idest in terra Iuda, quæ aliquando vocatur Iſrael: vt patet ſupra 12. ſ. Cumque roboratum eſſet regnum Roboã & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Iſrael cum eo. i. totus Iuda. Nam de Iſrael non poterat intelligi, quia non dereliquerat Iſrael, ſcilicet decem tribus legem cum rege Roboam, ſed multo prius cum
G Ieroboam rege ſuo, quando ille fabricauit vitulos aureos ſupr. 11. & tertia Regum duodecimo. *Abſque Deo vero.* Scilicet, quod nõ tenebitur Deus verus, quia multi conuertentur ad idolatriam manendo in Babylone, & efficientur ſicut Gentiles. Vel dicitur abſque Deo vero, idest ſine cultu Dei veri, quia non poterat coli Deus verus a iudæis, licet teneretur in Deum, & hoc quia nó obſeruabatur cultus Dei deſcriptus in lege. Nam cæremoniæ legales, quas Moyſes impoſuerat non poterant obſeruari tempore captiuitatis Babylonicæ, quia plurimæ cæremoniarum requirebant certum locum: ſicut erant cæremoniæ ſacrificiorum, quæ erant præcipuæ, & maxime frequentatę. Nam iſtę non poterant obſeruari in Babylone, dato quod ibi iudæi colerent Deũ verum, eo quod iſtæ fieri debebant ſolum in altari holocauſtorum, quod erat ante oſtium tabernaculi. Leuit. 17.
H & Ioſue 22. Et iſtud ſanctuarium non poterat eſſe niſi in vna de ciuitatibus tribuum Iſrael, quam Deus elegiſſet, & exiſtente ibi ſanctuario non poterant alibi offerri ſacrificia, vt patet Deuteron. duodecimo cap. Et quia in Babylone non poterat eſſe templum Domini, cum eſſet extra terram Chanaan, non poterant fieri ibi ſacrificia aliqua, licet iudæi tenerent ibi fidem veri Dei, & non conuerterentur ad idola. Sic etiam erat de omnibus aliis cæremoniis ſacerdotalibus, ſicut eſt ponere panes in menſa propoſitionis, & cremare thymiama quotidie coram Domino in altare thymiamatum mane, & veſpere; & diſponere lucernas in candelabro, & intrare in ſancta ſanctorum ſemel in anno. Nihil enim horum poterat obſeruari manentibus iudæis in captiuitate Babylonica, quia omnia hæc cócernebant locum determi-
I natum. ſ. ſanctuarium. Et iſtud eſſe non poterat niſi in terra Chanaan. Idẽ erat de miniſtrationib. Leuiticis: nã Leuitæ miniſtrabant in templo canentes coram ſacerdotibus, & cuſtodientes theſauros domus Domini, & obſeruantes portas, & alia ſimilia faciebant. Omnia tamen hæc faciebant in templo Domini, ideo conſequenter non poterant obſeruari, niſi manentibus iudæis in terra Chanaan. Iſta eſt cauſa quare nunc iudæi manẽtes inter nos, licet non colant idola non obſeruant oẽs cęremonias legis, quinimmo plurimas omittunt. Quia nihil de ſacrificiis, & cæremoniis ſacerdotalibus, & leuiticis obſeruant, cum illę concernant locum ſanctuarii & hic non poteſt eſſe locus ſanctuarii. *Et abſque ſacerdote doctore.* idest non habebunt iudæi ſacerdotes do-
K centes, ſcilicet, non habebunt eos quantum ad ſuum officium, & ad miniſtrationem. Nam officium ſacerdotale erat facere tales cæremonias in ſanctuario; & cú nunc non facerent aliquas tales cæremonias, non viderentur habere ſacerdotes cum non haberent miniſtrationẽ, per quã apparebat eos eſſe ſacerdotes, licet in Babylone multi ſacerdotes extiterunt, quia omnes ſacerdotes, & leuitæ erant in regno Iuda, quia fugerunt de regno Iſrael, & nunc quando tranſlati ſunt iudæi in Babylonem tranſlati ſunt cum eis leuitæ, & ſacerdotes, & redierunt cũ eis de Babylone, vt colligitur ex proceſſu primi lib. Eſdræ. Etiam ponitur abſq; doctore, quia non habebant docentes aliquos in Babylone: nam non exercebant ibi officium prædicationis ſacerdotes, & Leui-

tæ

tæ ſicut in terra iuda. Et dicitur abſq; ſacerdote docto-re,& abſque ſacerdote, qui erat doctor. In quo innuitur ꝙ ſacerdotes,& doctores idem fuit, eo ꝙ ad ſacerdotes pertinebat docere legem, vt patet Mala. 2. c. Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem exquirent ex ore eius, quia angelus Dñi exercituum eſt. Etiam Aggei 2. dicitur: Interroga ſacerdotes legem, ideſt ſiquis dubitat de lege à ſacerdotibus quærere debet. Ad leuitas etiam pertinebat prædicare. de quo declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et abſque lege.* Scilicet non obſeruabũt legem, quia non erit tempus obſeruandi legem quantum ad omnes cæremonias, vt declaratum eſt ſupra: cum plurimæ earum determinent ſibi certum locum, ſcilicet ſanctuarium, quod ſolum exiſtebat in terra Chanaan. *Cunque reuerſi fuerint in anguſtia ſua ad Dominũ Deum iſrael.* Scilicet, ꝙ poſtquam iſraelitæ de iuda, & Beniamin manſerunt in Babylone quaſi per ſeptuaginta annos erant iam in anguſtia, eo, quod non permittebantur redire in terram ſuam, & tunc conuerſi ſunt ad Dominum gementes pro peccatis ſuis,& Deus exaudiuit eos. Sic enim fiebat in aliis anguſtiis iudæorum, vt patet Leu. 26. cap. ſcilicet. Et propter peccata ſua affligentur donec confiteantur iniquitates ſuas,& malorum ſuorum recordentur, quibus præuaricati ſunt in me: tunc orabunt pro impietatibus ſuis, & recordabor fœderis mei. Etiam Deutero. 30. cap. dicitur, quod quando iſraelitæ conuerterentur ad Dominum dolentes de peccatis ſuis, licet diſperſi eſſent ad cardines cœli, inde reduceret eos Dominus. Et ita fuit in Babylone, quia doluerant iudæi de peccatis ſuis completo tempore captiuitatis,& tunc reduxit eos Dominus de Babylone. Fuerunt tamen ibi iudæi abſque lege (vt quidam volunt) ſcilicet quod non habebant aliquos libros legis, quia Nabuzardan, qui combuſſit templum, combuſſit etiam libros legis, qui erant in templo, nec habuerunt legem quouſque Eſdras ſcriptor legis Dei velociſſimus ſpiritu Dei in ſe facto ſcripſit legem diuinitus eam reparãs. *Et quæſierunt eum.* ſcilicet, obſeruando legem,& faciẽdo omnia, quæ Deus iuſſit. *Reperient eum.* ſcilicet reperient eum ſibi propinquum ad miſerendum eis,& liberandum de captiuitate illa, quod factum eſt in fine ſeptuageſimi anni, quando redierunt de Babylone. *In tempore illo.* Scilicet, dum durauerit captiuitas Babylonis, vel poſt regreſſum de captiuitate pauco tempore. *Non erit pax egredienti,& ingredienti.* Scilicet non erit terra ſecura ad intrandum,& exeundum. Per intrare,& exire ſignatur tota operatio humana, ſcilicet quod non erit aliqua ſecuritas manendi hominibus in terra, & multo minus ambulandi per eam. Et poteſt intelligi de tempore, quo fuit terra iuda derelicta translatis iudæis in Babylonem. Nam tunc non relicti fuit in terra niſi viri pauperes agricolæ, & vinitores, & ſuper eos Godolias princeps. Tunc enim non erat terra iuda ſecura, quia conuenerunt principes quidam de diuerſis regionibus ad Godoliam, qui fugerant de terra iuda, quando erant ibi Chaldæi. Et ſcito quod receſſiſſent Chaldæi, & reliquiſſent Godoliam principem terræ venerunt ad eum, & tunc venit etiam Iſmael filius Nathaniæ in dolo ad Godoliam & occidit eum Iere. 40. & 41. Et tunc occidit multos alios, & prædatus eſt regionem, contra quem congregati fuit principes bellatorũ iuda,& fugauerunt Iſmaelem de terra: ceperuntq; prędam, quam ferebat. Conſiderata autem morte Godoliæ timuerunt omnes iudæi, & maxime principes bellatorum manere in terra iuda, & petierunt conſilium à Ieremia, an deſcenderent in Aegyptum propter timorem Chaldæorum, & tandem eo punito, deſcenderunt in Aegyptum Iere. 41. & 42. Et ſic non erat pax tempore illo, ita vt propter bella coacti fuerint iudæi deſcendere in Aegyptum. Poteſt etiam intelligi de tempore, quod fuit poſt reditum de Babylone, & durauit aliquantum, ſcilicet dum iudæi ædificarent templum & muros vrbis Ieruſalem. Nam erant tunc Samaritani in terra qui nõ permittebant eos in pace, ſed prius quidem accuſauerunt iudæos apud reges Perſarum, quod

A non deberent ædificare templum, nec muros, & abſolutus fuit populus iudæorum ab impetitione eorum per reges Perſarum, vt patet primo Eſdiæ 4 & 6. Poſtea inſidiabantur eis, & dum eſſent vacantes ædificationi templi,& murorum ſubito veniebant Samaritani ſuper eos,& impediebant opus, atque nocebant eis: ita vt iudæi conſtituere cogerentur quoſdam viros in armis ſemper, qui parati eſſent ad reſiſtendum viris Samaritanis cum venirent ad nocendum ædificantibus, & non poſſent illi impediti in operibus ſuis, vel non poſſet eis noceri,& ſic media pars tenebat lanceas,& arma, & alia medietas faciebat opus, vt patet Neemiæ 4. cap. Et iſta fuit cauſa quare tanto tempore durauit templi ædificatio. Nam templum Salomonis, quod fuerat valde maioris gloriæ quam templum ſecundum, vt patet primo Eſdræ 3. cap. ædificatum eſt in ſeptem annis, vt patet 3. Reg. 6. Et templum iſtud ſecundum ædificatum eſt in

B quadraginta ſex annis, vt patet Io. 2. c. ſ. quia dum ædificaretur tẽplum Salomonis erat pax magna, & otium in iſrael,& illam pacem Deus dederat ſolum, vt ædificaretur templum in diebus illis nomini ſuo, vt patet præcedenti lib. 22. c. & Eccle. 47. Templum autem ſecũdum ædificatum eſt tempore magnorum bellorum: ita vt media pars faceret opus, & media pars teneret lanceas,& ſcuta: ideo neceſſe erat valde maiori tẽpe durare opus in fieri. *Sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarũ.* Hoc fuit quia accidit illo tempore eſſe multa bella per totum orbem, & omnes gentes patiebantur terrores formidantes hoſtes ſuos. Vel poteſt melius intelligi ſolum de terra iuda,& conuicinis, quarum bonũ, vel malum redundabat in pacem, vel bellum iſraelita-

C rum. Et vocantur omnes habitatores terrarum, ſcilicet vicinarum. Iſti terrores erant, qui dicti ſunt ſupra pugnantibus Samaritanis contra iudæos. *Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem.* Idem eſt quod ſupra poſitum fuit, & tamen hic declaratur quod fuit ſupra poſitum. Nam erant terrores habitantiũ in terra, eo quod pugnabat gens contra gentem,& ciuitas contra ciuitatem. *Quia Dominus conturbabit eos in omni anguſtia.* Ideſt Deus infliget omnia genera anguſtiarum ſuper iſraelitas, & ſuper alias gentes. Et ſic pugnabunt adinuicem Domino mouente eos ad bellũ. Sed quomodo Deus moueat homines ad bellum cum illud ſit malum, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Vos autem confortamini,& non diſſoluantur manus veſtræ.* Scilicet, quamquam aliis gentibus iſta mala prę-

D nunciata ſunt, quia non colunt Dominum: & tamen vos non diſſoluamini timentes hæc, ſed confortamini, & manus veſtræ non diſſoluantur: ita vt non audeatis reſiſtere volentibus impugnare vos: ſed viriliter agite, vel confortamini, ſcilicet ad colendum Dominum, & non deſiſtatis propter mala, quæ patientur aliæ gentes: nec diſſoluantur manus veſtræ ceſſando à cultu Dei, vel remiſſe agendo tanquam fugati ſitis. *Erit enim merces operi veſtro.* Scilicet, ſi colueritis Dominum inceſſanter, & infatigabiliter, erit merces operi veſtro, quia non tranſibit irremuneratum bonum opus hoc. Et ex hoc patet, quia litera præcedens magis debet intelligi de confortatione ad colendum Deum, quam de confortatione ad bellandum, quia ex bello quod facerent ad ſe defendendum non mererentur nec

E oporteret dari mercedem operi ſuo. Sed ſi confortarentur in colendo Deum, oporteret eis dari mercedem. *Impugnatur expoſitio prima literæ.*

Iſta expoſitio tenetur ſecundum expoſitores noſtros, & tamen Nicolaus non multum attendit ad illam, quia ipſe ponit quandam aliam ſecundum Hebræos quæ infra ponetur, ſed etiam illa non multum conſonat literæ, quia magis conſonat iſta. Et tamen adhuc dicendum, quod iſta non omnino ſtat. Primo quia dicitur, tranſibunt dies multi in iſrael abſque Deo vero, & tamen in captiuitate Babylonica non fuerunt iudæi abſque Deo vero: quia ibi tenebant Deum verum Deum, ſed ſolum ceſſabatur à cultu eius ſecundum cæremonias legis, quia illæ non poterant ibi obſeruari ex defectu loci. Et ſi aliqui conuerſi fuerunt ad idolatriã, pauci

ſorent, quia non legitur de hoc in ſacra ſcriptura. Si autem dicatur, quod tranſibunt dies abſque Deo vero, eo quod non colebatur Deus. Dicendum, quod non ſtat, quia tunc diceretur, tranſibunt multi dies abſque Deo, & non adiungeretur abſque Deo vero: quia apponendo hoc ſignatur, quod Iudæi illo tempore Deum habebāt, ſed non Deum verum, eo quod colebant idola. Secundo patet, quia dicitur, abſque ſacerdote doctore abſque lege. Ex quo innuitur quod tempore illo non obſeruaretur lex, nec ſacerdotes miniſtrarent ſicut debebant: & hoc reputatur in peccatum. Quod patet: quia dicitur hic, cumq; reuerſi fuerint in anguſtia ſua ad Dominum: & reuerti eſt de peccato commiſſo: & tamen eſſe abſque ſacerdote, & abſque lege, & abſque Deo, ſicut erant Iudæi in Babylone, non erat peccatum aliquod, ideo non videtur intelligēdum de hoc. Patet iſtud, quia non dicebātur Iudæi tunc eſſe abſque lege, quaſi nō obſeruarent illam, & obſeruarent cæremonias idolorum: ſicut aliquando erant; ſed quia non licebat eis obſeruare eam ibi totam. Nam cum eſſent extra terram ſuam, non licebat facere cæremonias ſacerdotales, & leuiticas, & non faciendo non peccabant; imò potius ſi facerent peccarent; quia non obſeruando cæremonias legis in Babylone obſeruabant legem, & obſeruando illas faciebant contra legem. Idem eſt eſſe abſque ſacerdote, ideſt quod non habebant ſacerdotes miniſtrantes ſecundum legem, quia non erat hoc peccatum; etiam non habere Deum ſic non erat peccatum, ſed potius obſeruatio legis, quæ non obſeruaretur habendo Deum. Tertio patet, quia dicitur hic, quod illis diebus eſſent Iſraelitæ ſine doctore. Et tamen iſtud non videtur, quod fuerit in Babylone, quia licet fieri cæremonias legis non liceat extra terram Chanaan: tamen eſſe docentes, & vacare doctrinæ legis, & prædicationi vbique licebat: nā docere & prædicare legem non erat aliqua cæremonia, quæ determinaret ſibi certum locum, nec certum miniſtrum: de quo magis declarabitur infra in quadam quæſtione. Et ob hoc nunc Iudæi: licet ſint extra terrā Chanaan, & non habeant templum, nec cæremonias ſacerdotales aut leuiticas, tamen docent, & prædicant per omne ſabbathum, & feſta ſua in ſynagogis exponendo legem, & exhortando, ideo nunquam inter Iudæos ceſſarent doctores legis niſi cum conuerterentur totaliter iudæi ad idolatriam, & nolent obſeruare legem, nec vellent, quod quis eam prædicaret aut exponeret. Et tamen nunc dicitur, quod eſſent abſque doctore: ergo tempore de quo hic agitur eſſent conuerſi iudæi ad idolatriam, & nolent audire aliquos prædicantes, aut exponentes legem, & tamen quando erant in Babylone non erant conuerſi ad idolatriam, ideo veriſimile eſt, quod haberent doctores, ſicut nunc habent manentes inter nos in captiuitate, cum non declinent ad idolatriam. Quarto patet, quia non bene coaptatur litera: quia ſignatur hic, quod in tempore illo, ſcilicet quo manſerint iudæi in peccato idolatriæ ſine Deo vero, & ſacerdote, & lege, non erit pax ingredienti nec egredienti; ſed gens pugnabit contra gentem, quia Dominus affliget eos in omni anguſtia. Et poſtea cum conuerſi fuerint ad Dominum, inuenient eum, ita quod faciat ceſſare hæc ab eis. Et tamen non accidit hoc exiſtentibus in Babylonios: nam tunc nō apparet quomodo non eſſet pax egredienti nec ingredienti de eis, & quod eſſent bella: tamen non erant bella iudæis exiſtentibus in Babylone, cum eſſent captiui Babyloniorum: & nemo poterat pugnare contra iudæos, quin pugnaret contra Babylonios, ſed ſignatur hic, quod manerent iudæi in terra ſua in idolatria, & propter hoc fierent bella contra eos manentes ibi quouſque conuerterentur ad Dominum. Secundi exponunt prophetiam iſtam de decem tribubus Iſrael: & ob hoc, quia valde conuenit litera iſta illis potius quam viris iuda, inquantum dicitur. Tranſibunt multi dies in Iſrael, & non dicitur in Iuda, & tamen iſrael ſignat decem tribus, quæ erant ſub Ieroboam, & non duas tribus, quæ vocantur regnum Iuda, & applicatur litera ſic, ſcilicet. *Tranſibunt dies*

Aliorū 2. expoſ.

F *multi in Iſrael abſq; Deo vero.* Et verum eſt, quod fuerūt multi dies, quia toto tempore, quo durauerunt reges Iſrael fuit hoc. Nam erant idola in terra, vſquequo totus Iſrael cum rege ſuo Oſee tranſlati ſunt in Aſſyrios quarto Regum decimoſeptimo, cap. Et iſti fuerunt multi anni, ſcilicet plures quam ducenti: vt patet inducendo tempora omnium regum intermediorum. Nam regnauerunt reges Iſrael ex eo tempore, quo cœpit regnare Roboam vſque ad annum ſextum regni Ezechiæ regis iuda, quia tunc tranſlati ſunt in Aſſyrios Iſraelitæ, vt patet 4 Regum 18. Et licet poſſent computari iſti anni per reges iſrael, tamen difficilior eſt computatio: ideo computandi ſunt iſti anni per reges iuda, & non per reges iſrael; & ſunt anni ducenti. Nam Roboam

Reges Iſrael tempus.

G regnauit annis decem & ſeptem 3. Regum 14. Abia annis tribus. ſupra 13. Aſa annis quadraginta vno 3. Regū 15. Ioſaphat annis viginti quinque 3 Regum 22. Ioram annis 8. quarto Regum 8. Ochozias ſiue Achazias anno vno eod. cap. & infra 22. cap. Ioas annis quadraginta 4. Regum 12. Amaſias anni viginti nouem. 4. Regum 14. Ozias annis quinquaginta duobus. 4. Regum 15. Ioathā annis decem, & ſex. eod. cap. Achaz annis decem & ſex 4. Reg. 16. Ezechias regnauit annis ſex antequam transferentur iſraelitæ in terram Aſſyriorum. 4. Reg. 18. Et ſunt ſimul anni ducenti quinquaginta quatuor, quibus regnauerunt reges iſrael in terra ſua, & tanto tempore fuerunt idola in terra, & recte dicitur abſque Deo vero: quia nunquam habuerunt viri de regno iſrael Deum verum, ſed a principio regni Ieroboam primi regis ipſo-

H. rum habuerūt vitulos aureos, & poſt alios Deos, ſ. Baal, & multos, ita quod nunquam fuerunt ablata idola de terra toto tempore, quo fuerunt reges iſrael in terra ſua, ſed omnes reges coluerunt idola, & ſecuti ſunt viam Ieroboam regis, qui peccare fecit iſrael. quarto Regū decimo ſeptimo capit. *Abſque ſacerdote doctore.* Scilicet toto iſto tempore nunquam habuerunt iſraelitæ ſacerdotes de tribu Leui. Nam cum toto tempore præcedenti eſſent ſacerdotes in terra iſrael, & iuda: cum iſraelitæ feciſſent ſibi vitulos aureos non habuerunt ſacerdotes de tribu Leui: ſed eiecerunt omnes de terra ſua, & illi fugerunt in terram iuda, vt patet ſupra vndecimo, & præcedenti cap. & tertio Regum duodecimo, & decimotertio. Et nunquam toto iſto tempore reduxerunt ad ſe ſacerdotes, quia cum toto iſto tempore colue-

I runt idola, & ob hoc receſſiſſent ſacerdotes ab eis, nunquam poſtea redire voluerunt, ſed manſerunt ſemper in regno iuda. Et dicitur abſque doctore, quia non ſolū non habebant iſraelitæ ſacerdotes, qui miniſtrarent eis ſecundum legem Moyſi toto tempore, quo habuerunt idola apud ſe, ſed etiam nunquam receperunt aliquos docentes aut exponentes legem, quod peccabant ex malitia, & nolebant cognoſcere veritatem, vt non redirent ad cultum Dei: & non fieret vnum regnum iuda, & iſrael, vt patet tertio Regum duodecimo. *Et abſque lege.* Scilicet, quia noluerunt obſeruare legem, ſed ſicut receſſerāt a Deo vero, & cultu eius, ita receſſerant à lege, vt non obſeruarent aliquas cæremonias eius, ſed alium modum cultus tenebant. *Cumque reuerſi fuerint in anguſtia ſua ad Dominum Deum Iſrael, reperient eū.*

K Scilicet, aliquando propter magnam anguſtiam reuerſi ſunt iſraelitæ ad cultum veri Dei iſrael, & inuenerūt Deum tunc ſibi propitium. Sic fuit tempore Achab regis iſrael: nam ſemel Deus propter peccata iſraelitarum, non dedit pluuiam ſuper terram tribus annis, & dimidio. tertio Regum decimo ſeptimo. & poſt illud tempus apparuit Elias coram rege Achab, & congregari fecit omnes prophetas Baal, & prophetas lucorū in monte Carmeli octingentos, & quinquaginta viros, & dixit Elias ad totum iſrael, quouſque claudicatis in duas partes? ſi Deus eſt Dominus, ſequimini eum, ſi autem Baal, ſequimini eum. Et poſtea conuenit cum prophetis Baal, quod ipſi facerent ſacrificium non ſupponentes ignem, & ipſe etiam faceret ſacrificium non ſuppoſito igne, & ille, qui exaudiret dando de cælo ignem ſuper ſacrificium cultorum ſuorum, habere-

tur

ius vt Deus verus, & præualuit Elias, & tunc populus tenuit oẽs prophetas locorum, & prophetas Baal, & occiſi ſunt octingenti quinquaginta viri 3. Regum 18. c. & ſic conuerſi ſunt tunc iſraelitæ ad Dñm derelinquentes idola. Sic enim fuit iterum tempore iſtius Achab, cũ Benadad rex Syriæ perſequebatur Achab regem iſrael: nam tradidit tunc Deus Benadad in manus Achab, ſ. quia exercitus eius delectus eſt, & ipſe fugit, & tunc Syri dixerunt de Deo iſrael, ꝙ dij iſrael erant dij montium, ideo præualuerant iſraelitæ contra Syros in montibus, ſed pugnarent contra eos in vallibus, & non præualerent, & tunc iratus Deus mandauit dici Achab regi per prophetam, quòd præualeret contra Benadad in vallibus tertio Regum 20. capit. Ecce tunc conuerſi erant iſraelitæ ad Dominum, cum Deus conuerſus eſſet ad eos: ſic fuit etiam iterum tempore iſtius Achab. Sed cum feciſſet lapidari Naboth virum iuſtum, vt tolleret vineam, & Deus prænunciaſſet per Eliam, quod canes linguerent ſanguinem Achab, ipſe propter anguſtiam iſtam conuerſus eſt ad Dominum, & fecit pœnitentiam in cilicio, & ambulauit humiliatus: & Deus dixit, quod non mitteret malum in diebus eius, ſed in diebus filii eius tertio Regum 21. Sic etiam fuit in diebus Ioram regis iſrael. Nam cum Benadad rex Syriæ obſideret Samariam, quæ erat metropolis terræ iſrael, quia eſſet ibi Ioram rex, tandiu obſeſſa eſt ciuitas, quod fuit fames grauiſſima ibi, ita vt venumdaretur caput aſini octoginta argenteis, & ſtercora columbarum caro pretio emerentur. Et (quod magis erat) mulieres iam comedebant filios ſuos quarto Regum ſexto, & tunc voluit rex occidere Eliſæum prophetam, quia non orabat Dominum pro famis, & obſidionis ceſſatione: & Eliſæus prænunciauit tunc ſequenti die famem deſituram, & fecit mirabile quod exterruit per noctem Syros exeuntes in caſtris, & fugerunt putantes veniſſe ſuper ſe magnos exercitus, & reliquerunt caſtra plena cibis, & diuitiis: de quibus ſaturati ſunt iſraelitæ quarto Regum ſeptimo. Et ſic tunc conuertebantur iſraelitæ ad Deum, & Deus ad eos in anguſtiis ipſorum. *In illo tempore non erit pax ingredienti, & egredienti.* Scilicet, dum iſraelitæ fuerunt in iſta idolatria non fuit pax in terra ipſorum, ſed ſicut ipſi non ſe habebant bene ad Deum nec Deus ad eos, ſed dabat bellum in terra ipſorum concitando gentes multas contra eos. Nam pugnabant Syri contra iſraelitas, & affligebant eos in tantum, vt aliquando pauciſſimi viri ad bellum relinquerentur in terra. Sic enim factum eſt tempore Ioachaz regis iſrael. Nam Hazael rex Syriæ perſecutus fuit iſraelitas, & crudeliter occidebat eos: ita vt non relicti fuerint cũ ipſo Ioachaz niſi quinquaginta equites, & decem curtus, & decem millia peditum quarto Regum decimotertio capit. Et Deus concitabat iſtos hoſtes contra Iſraelitas, quia ipſe miſit Eliam prophetam in Damaſcum ad vngendum Hazael in regem contra iſraelitas prænunciauit, quòd Eliſæus, quando vixit Hazael quanta mala Hazael inflicturus eſſet iſraelitis, ſcilicet quod ciuitates eorum munitas igne ſuccenderet: & iuuenes eorum interficeret gladio, & paruulos allideret, & prægnantes diuideret. De hoc tertio Regum decimonono, & quarto Regum octauo. Et fuerunt etiam poſtea multa bella in iſrael, non ſolum, quæ inſligebantur iſraelitis ab aliis gentibus, ſed etiam quæ inſligebantur eis à ſeipſis, vt patet quarto Regum decimoquinto, cum quidam de ſubditis occidebant reges, & regnabant pro eis, & alii rurſus occidebant illos, & regnabant pro illis, vt patet de multis tertio Regum decimoquinto, & quarto Regum decimoquinto, & ſic non erat pax ingredienti, nec egredienti, ideſt non erat ſecuritas aliqua volentibus diſcurrere per terram: ideo non audebant diſcurrere. *Sed terrores vndiq; in cunctis habitatoribus terrarum.* Scilicet, omnes habitatores terrarum erant in terrore, quia Deus inſligebat eis mala inducendo bella, & alias aduerſitates. Et propter illa erant ſemper in terrore peiorum euentuũ. Et vocantur habitatores terrarum non quidem multo-

A rum regnorum, ſed ſolius regni iſrael. Et tamen ſcriptura interdum loquitur de vno regno ſicut de toto orbe, vel de magna parte eius. *Pugnabit enim gens contra gentem.* ſcilicet, vna pars gentis contra alteram partem gentis, & iſtud erat in iſrael: nam cum declinaſſent ad idolatriam Deus inſligebat eis bella inteſtina, & quædam pars iſraelitarum pugnabat contra aliam, & quidã ſubditi inſurgebant & occidebant regem, & alii tenebant partem regis, & poſt alteri inſurgentes occidebant eum, qui nouiter rex effectus fuerat, & ſic erãt bella grauia inteſtina. Sic fecit Baaſa de genere Iſachar, qui ſurrexit contra Dominum ſuum Nadab regem iſrael filium Ieroboam cum eſſet in Gebeton, vt patet tertio Regum decimoquinto poſtea cum Ela filius Baaſa regnaret ſurrexit contra ipſum Zauri, & occidit eum. Erat autem ſer-
B uus eius, ſcilicet princeps partis militiæ tertio Regum decimoſexto: poſtea Amri ſciens, quod Zauri occidiſſet regem Ela, & regnaſſet pro eo: venit contra ciuitatem in qua erat Zauri, cum pugnaret contra eum combuſſit Zauri palatium regis, & ſe ignibus inuoluit eod. capit. Sic etiam fuit tempore Oziæ regis iuda. Nam regnabat tunc in iſrael Azarias quidam vltimus de genere Iheu, & coniurauit contra eum ſeruus ſuus Sellum filius Iabes, & occidit ipſum quarto Regum decimoquinto. Poſtea aſcendit Manahen de Samaria, & occidit Sellum regem iſrael, & regnauit pro eodem cap. Poſtea cum regnaret Phadaia filius Manahen coniurauit cõtra ipſum Phacee filius Romeliæ, & occidit ipſum eod. capit. Et ſic plurimi de regibus iſrael occiſi ſunt à ſeruis ſuis. Et
C cum inſurgerent quidam cõtra alios, neceſſe erat, quod fierent multa bella inteſtina, in quibus diuideretur ſæpe totus iſrael in duas partes, & pugnarent inter ſe gens contra gentem, ideſt pars gentis iſraeliticæ contra aliã partem gentis. *Et ciuitas contra ciuitatem.* Iſtud conſequens erat ex præcedentibus, ſ. ꝙ cum pugnaret gens contra gentem, ꝙ pugnaret ciuitas cõtra ciuitatem. Nã quædam pars regni tenebat cum vno rege, qui occiſus fuerat, & cum progenie eius, & alia pars cum rege nouo, qui inſurgebat, ideo neceſſe erat, ꝙ ciuitas contra ciuitatem pugnaret. *Quia Dominus conturbabit eos in omni anguſtia.* Scilicet, quia iſraelitæ erant peccatores colendo idola, Deus conturbabat eos, & ſic paterentur omnes genus anguſtiarum. Et iſtæ conturbationes bellorũ non veniebant quaſi voluntate humana, ſed Deus indu-
D cebat eas, vt non poſſent gaudere diu mali in malitia ſua, quia non eſt impiis gaudere dicit Dñs. *Vos autem confortamini.* ſ. licet videatis ꝙ iſraelitæ vicini veſtri tãta mala patiũtur ꝑ idola, quæ colunt, vos nõ cõcidatis animo, ſed confortamini ad obſeruandũ legẽ, & confortamini cõtra hoſtes, quia nemo poterit vos affligere quã diu manſeritis in obſeruatione legis. *Non diſſoluantur manus veſtræ.* Ideſt nõ laxentur ceſſando a bono opere, vel non diſſoluãtur perdẽdo vires, ſi aliqñ videritis hoſtes vobis inſtare: non. n. vos affligẽt ſicut iſraelitas quãdiu obſeruare volueritis legem. *Erit enim merces operi veſtro.* Ideſt non peribit incaſſum labor veſter, ſed præmium dabitur: ſcilicet ſi coleritis Deum, & non adiuuaret vos contra hoſtes, videretur eſſe ſuperuacuus labor veſter in obſeruatione legis, ſed non erit ſic, quia erit
E merces operi veſtro, ſcilicet dabitur remuneratio liberando vos ab hoſtibus, & alia bona dando, ideo confortamini, & non diſſoluantur manus veſtræ. Iſte modus exponendi adhuc magis videtur conuenire literæ quã præcedens de captiuitate Babylonica, quia in multis magis ſatisfacit iſti literæ quam aliæ, vt patet comparando vtrunque quantum ad ſingulas particulas inter ſe. Sed hoc non obſtante adhuc iſte modus non ſtat, quia non conuenit omnino literæ, & propoſito. Primò, quia ſi iſta prophetia intelligeretur de viris de regno iſrael, non faceret ad propoſitum, quia illa erat diſtincta gens a viris iuda, ita quod non pertinebant ad vnum regem, nec vnquam pertinere debebant, ideo quod aliquid mali vel boni eventurum eſſet iſraelitis, non attinebat aliquo modo ad iudæos, & ſic non prænunciaretur eis, vt ex hoc gauderent iudæi, quia non habebant,

Reijcitur ſecũda interpretatio ſuperior.

de quo gauderet. Secundo patet, quia præſupponitur F hic, quod iſti, de quibus hic agitur, aliquando reuerterentur ad Deum Iſrael, & tamen non competit Iſraelitis: quia illi non fuerunt vnquam conuerſi ad Dominū. Nam non poterat aliquis plene conuerti ad Dominum, niſi abiiceret omnia idola, ſicut dixit Samuel toti Iſrael: ſi in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte de medio veſtri Deos alienos Baalim, & Aſtaroth: & præparate corda veſtra, & ſeruite Deo ſoli primo Regum 7. cap. Nunquam tamen Iſraelitæ abſtulerunt idola de terra: quia licet auferrent quædam idola, permittebant alia manere. Sicut fuit tempore Iehu regis Iſrael qui fuit magnus perſecutor cultorum Baal. Nam ipſe occidit omnes illos in Samaria, & fecit in templo locū latrinarum 4. Regum 10. & tamen non ablata fuerunt tunc illa idola terræ Iſrael, nec aliqua templa, ſed oēs luci manebant. Nam ēt in Samaria manſit locus G conſecratus Baal, licet templum eius deſtructum fuerit, & tēpore maximarum aduerſitatum Iſrael adhuc manebant idola in terra: ſicut patet de terra Ionathan regis Iſrael filii Iehu, quia nunquam fuit tanta deſolatio terræ Iſrael per Aſſyrios, ita vt non remanerent regi, niſi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia peditū 4. Reg. 13. & tamen tunc manebant idola in terra, vt patet ibidem. ſ. & non receſſerunt a peccatis Ieroboam, qui peccare fecit Iſrael. Si quidem, & lucus permanſit in Samaria. Nunquam ergo reuerſi fuerunt ad Dominum in anguſtia aliqua, cum nunquam dereliquerint idola. Tertio patet, quia dicitur hic, reperient eum, in quo ſignatur, ꝙ aliquando gens iſta, quæ patiebatur mala propter peccata ſua, inueniret remedium clamando ad Dominum, & quærendo eum, & tū viri Iſrael nunquā H inuenerunt remedium: ſed poſtquam cœperunt eſſe alieni a Deo ſemper fuerunt, quouſq; fuerunt tranſlati in Aſſyrios: vnde nunquam ſunt redituri: vnde non repererunt Dominum in anguſtia ſua, nec vnquam eum reperient. Tertii exponunt literam iſtam de captiuatione facta per Romanos, & deſtructione Ieruſalem, & dicitur ꝙ multi dies tranſibunt in Iſrael abſque Deo vero. ſ. totum tempus, quod fuit poſt captiuitatem Iudæorum, & deſtructionem Ieruſalē, & durant adhuc nunc illi dies. Et dr̄, quod erunt abſque Deo vero, quia non colunt ipſum ſecundū cæremonias legis: nam cum nunc maneāt Iudæi extra terram Chanaan, non licet eis facere ſacrificia, & alias cæremonias legis, quia non habent templū, quod erat locus determinatus ad faciendum hæc, & extra ipſum fieri non poterant. Vnde ſciendū quod quędā I cæremoniæ legales erant, quæ determinabant locū certum, & aliæ non. Primæ non obſeruātur nunc à Iudęis, quia illicita eſſet obſeruatio. Sic eſt de ſacrificiis, quę fieri debebant ſuper altare holocauſtorum, quod erat ad oſtium tabernaculi, & de oblationibus omnibus, & de poſitione panum in menſa propoſitionis, & de crematione thymiamatis quotidie, & de omnibus aliis miniſtrationibus ſacerdotalibus, & leuiticis, quia omnes iſtæ in templo fieri debebant, & nunc nulla iſtarum apud Iudæos manentes inter nos obſeruatur. Secundæ cæremoniæ ſunt, quæ non concernunt locum: ſicut circumciſio, obſeruatio ſabbathi, comeſtio Azymorum, obſeruatio omnium ſolemnitatum, & ſic de aliis, quia iſtæ non determinabant tabernaculum ad hoc ꝙ ibi obſeruarentur, ſed vbicunq; eſſent Iudæi obſeruarētur, & K ſic non obſeruantur diſtincte apud eos. Vnde lex eſt apud eos truncata, quia maxima pars cæremoniarum omittitur: eo quod non eſt licitum illas ſeruari. Nam dato, quod maneret adhuc obligatio legis Moſaicæ, ita qđ nōdum veniſſet Chriſtus, ſicut Iudæi exiſtimant, & manerent Iudæi captiui inter nos, qui eſſemus gentiles, nō licebat eis obſeruare hic cæremonias oēs legis: Nunc autem cum Chriſtus venerit, & euacuata fuerit lex Moſaica, non licet obſeruari iſtas cæremonias, nec illas. *Et abſque ſacerdote*. ſ. quia non habent ſacerdotes nūc inter Iudæos miniſtrationes ſacerdotales. Nam licet ſint nunc inter Iudæos multi ſacerdotes, quia ita diſperſi fuerunt per orbem ſacerdotes, & leuitæ ſicut viri de tribu Iuda, & de tribu Beniamin: & tamen, quia nunquam miniſtrant in officiis ſuis, vix cognoſcuntur, qui ſunt ſacerdotes, & qui leuitę, & qui de tribu Iuda, & qui de tribu Beniamin. *Doctore*. ſ. quod nō ſunt nunc inter Iudęos ſacerdotes docentes ſicut erant ante deſtructionem Ieruſalem per Romanos. *Et abſque lege*. ſ. non obſeruant legem, quia vt ſupra dictum eſt, Iudæis non eſt licitū exercere hic omnes cæremonias legis, cum ſint extra terrā Chanaan, in qua erat templum, & in templo illo fiebāt cæremoniæ, & non obſeruantes legem dicūtur eſſe abſque lege. *Cumque reuerſi fuerint in anguſtia ſua ad Dominum Deum Iſrael*. Scilicet Iudæi, ſunt diſperſi inter omnes gentes, qui vbique opprimuntur, vbiq; ſeruiunt, & anguſtiam patiuntur. Si tamen patientes iſtas anguſtias conuertuntur ad Dominū, ſuſcipientes fidem euangelicam, liberantur ab anguſtia ſpirituali, & corpo- G rali, cum iam non teneantur vt captiui, ſed vadant in libertatem Chriſtianorum. *Reperient eum*. ſ. benefaciendo eis dando vt gaudeant priuilegiis Chriſtianorum: & ſunt vnus populus cum eis. *In tempore illo non erit pax egredienti, & ingredienti*. Exponunt quidam de bellis maximis, quæ acciderūt quando Iudæi capti ſunt a Romanis, quia tunc tam in Ieruſalem, quam per alia loca terræ Chanaan fuerunt bella grauiſſima, vt refert Ioſephus in li. bello Iudaico, & propter iſta bella grauiſſima non erat pax ingredienti, & egredienti. i. non erat ſecuritas incedendi per terram Chanaan, quæ erat terra Iudæorum. *Sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum*. Scilicet in tota terra Iudæorum erāt terrores: quia omnes timebant pati a Romanis, ſicut & factū eſt. Vel dicitur, quod erant terrores in cunctis habitatorib. terrarum, ſcilicet, quia non ſolum in terra Iudæorum e- H rant tunc perſecutiones bellicæ, ſed etiam inter omnes gentes in toto orbe fuerunt tunc multa bella. Nam ſicut Chriſto naſcente in toto orbe fuit pax, ita vt imperante Octauiano nullus eſſet hoſtis Romanorum, ſed omnes ſe ſubiiciſſent Romano imperio, & antequam naſceretur Chriſtus volēs Octauianus ſcire multitudinē hoīum totius orbis ſibi ſubiectorum fecit, quod omnes profiterentur fidem Romanis, & quod ſoluerent ſingulos denarios, & ſcriberentur quomodo profitebantur. Et cum iret Domina noſtra in Bethlehem cum Ioſeph viro ſuo, qui ibi profeſſurus erat, contigit eam parere in Bethlehem, & ibi natus eſt Dominus noſter benedictiſſimus Ieſus: Lucæ ſecundo. Ita poſt mortem Chriſti quaſi ſublata luce ab hoc ſæculo, & auctore pacis, I quoniam impia ſæcula non meruiſſent, omnia ſe bona impiorum manibus ſubtraxerunt, & multa bella toti ſuperuenerunt orbi. *Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem*. Hoc exponunt de diuiſione Iudæorum inter ſe, aduenientibus Romanis: Nam inter ſe acria bella gerebant, quibuſdam fouentibus partem vnam, & aliis aliam, & ſic vna pars gentis pugnabat contra aliam, & vna ciuitas contra aliam: immo eadem ciuitas in ſe diuiſa erat. Sic fuit in vrbe Ieruſalem pro tunc. Nam erant ibi contrarii duces, qui acriorem pugnam inter ſe, & cædes agebant quam cum Romanis, vt refert Ioſephus libro de bello Iudaico. *Quia Dominus conturbabit eos in omni anguſtia*. Ideo iſta mala & dura bella euenient Iudæis non tanquā K ipſis eligentibus ea omnino, ſed quia Deus conturbabit eos ad hoc, quod mala iſta ſequantur. Ipſe enim propter demerita Iudæorum induxit ſeditiones inter eos, & poſtea ſuperduxit Romanos. ita vt affligerēt Iudęos, & delerent de terra ſua. *vos autem confortamini*. Scilicet, licet talia mala euentura ſint poſteris veſtris, vos non timeatis, ſed confortamini in cordibus veſtris ad obſeruandam legem, vt non timeatis hoſtes aliquos, quia iſta mala non euenient in diebus veſtris. *Et nō diſſoluantur manus veſtræ*. Scilicet, a bono opere, quod cæpiſtis. *Erit enim merces operi veſtro*. Id eſt obſeruatio legis, quæ eſt opus laudabile a vobis factū, non tranſibit irremunerata, ſed pro illa liberabimini a malis. Sed dicēdū, ꝙ adhuc iſta expoſitio non ſtat, quia non ſatis conſonat literæ ſenſus in multis. Primo, quia dicitur hic, quod

Tertia Interpretatio aliorum

Superior explanatio tertia reprobatur.

quod tranſibunt multi dies in Iſrael abſque Deo vero: ſed hoc non ſtat quia nunquam dicebantur iſraelitæ eſſe abſque Deo vero niſi quando tenebant aliquem Deũ, qui non erat verus, ſcilicet idola: & tamen iudæi non tenent nunc idola. Nam antequam iudæi captiuarentur per Romanos, ſæpiſſimè declinabant ad idola: & vt cõmuniter propter hoc accidebant mala, quæ iudęi patiebantur. Nunc autem non colunt idola, nec leguntur coluiſſe illa poſt deſtructionem ieruſalem: ideo non poſſunt dici abſque Deo vero. Secundo patet, quia dicitur hic, ꝙ erunt iſraelitæ abſque ſacerdote & lege: & iſtud ponitur quaſi in vitium iſraelitarum, quod abſque Deo, ſacerdote, & lege eſſent: & tamen eſſe nunc abſq; Deo, & ſacerdote, & lege non eſt vitium, propter duo. Primò quia poſt aduẽtum & mortem Chriſti ceſſauit lex Moſaica, ita quod non ſolum ad ſeruandum eam non obligat: ſed etiam eſt mortifera volentibus ipſam obſeruare. Vnde melius eſt eſſe ſine lege, & ſacerdote, & Deo iſto modo, quàm habere Deum, & legem, & ſacerdotem. Secũdo, quia dato quòd duraret adhuc obligatio legis, vtpote quod Chriſtus non veniſſet: tamen exiſtentibus iudæis extra terram Chanaan: melius erat non obſeruare legem eo modo, quam obſeruare illam: & illud erat non habere legem nec ſacerdotem, nec Deum verum: ergo non erat peccatum non habere Deum verum, nec legem, nec ſacerdotem: & tamen ponitur hic vt peccatum: ergo non intelligitur de ſtatu iudæorum poſt mortem Chriſti. Tertio patet, quia cum dicatur hic, quod filij Iſrael erunt multis diebus abſque ſacerdote, & lege, & Deo vero: & poſtea dicit quod conuertentur: ſignatur quod redibunt tunc ad ſacerdotes, quos dimiſerant: & ad legem & ad Deum verum, ideſt ad cultũ Dei eo modo quo illum tenebant: & tamen iudęi nunquam redituri ſunt ad cultum illum legis: nec habebunt vnquam ſacerdotes illo modo: ideo nõ intelligitur de hoc tempore. Quarto patet, quia dicitur quod cum eſſent Iſraelitæ in anguſtia quærerent Dominum, & inuenirent ipſum: & tamen iam nunquam inuenient ipſum: quia quandiu voluerint manere in obſeruatione legis Moſaicæ, nũquam Deus miſerebitur eis. Quinto patet, quia cum exponitur iſta conuerſio iudæorum de conuerſione, quæ eſt ad legem Euangelicam, non conuenit litera: quia auerſio à Deo ſignatur hic fuiſſe recedendo a lege Moyſi, & ſacerdotibus, & omnibus cæremonijs, quas prius tenebant; ideo conuerſio debebat eſſe per hoc, ꝙ redirent ad ea, quæ omiſerant: & tamen nunquam tenuerant Iſraelitæ legẽ Euangelicam, nec ritus noſtros: ideo non eſt conuerſio, quæ hic ſignatur per hoc, ꝙ redeant ad legem Euangelicã, & ſic non poteſt intelligi de ſtatu iudæorum tempore iſto. Sextò patet, quia dicitur quod diebus iſtis eſſent iſraelitæ abſque doctore: & tamen non ſunt nunc abſque doctore, quia habent doctores multos: nam in Synagogis Hebręorum per omnia feſta, & ſabbatha legitur liber Moyſi. Sic patet ſecundo Corinth. 3. cap. & quidquid aliud velint doctores Hebræorum poſſunt prædicare: & tamen dicitur hic, quod iudæi eſſent ſine doctore tempore illo, de quo hic dicitur: ideo non intelligitur de ſtatu iudæorum nunc. Septimo patet, quia dicitur hic, quod in tempore illo eſſent bella genti contra gentem, & ciuitati contra ciuitatem, & expoſitum fuit de bellis, quæ fuerunt quando capta eſt ieruſalem per Romanos, ſed non conuenit: quia bella illa eſſe debebant, ſicut litera ſignat, dum eſſent iudæi in illa auerſione, & ſtatu, qui eſt poſt captiuitatem factã a Romanis, quę nunc durat: & tamen nunc nihil tale eſt contra iudæos: quia nulla bella ſunt: cum non ſint iudęi per ſe aliqua gens, contra quam pugnari poſſet: & tamẽ ſignatur hic, ꝙ contra iudæos erat bellum: & quod erat aliqua vna gens, quæ nõ poterat ſecurè ingredi, & egredi: ergo non intelligitur de ſtatu iſto, quem nunc habent iudæi, cum non ſint nunc vna gens: ſed de aliquo ſtatu, quem haberent ante hoc. Quarti exponunt de quodam tempore, quod fuit partim ante tempus regis Aſa, cui iſta dicebantur, & partim tunc. Et iſtam expoſitionem ſequuntur Hebræi, & Nicolaus. Et ad videndum expo-

Quarta Hebræorũ interpretatio, quã Lyranus amplectitur.

A ſitionem iſtam, & quomodo accedat ad veritatem vel recedat ab ea ponẽda eſt litera, ſicut habetur in Hebræo in cortice. [Et dies multi in iſrael ad nõ Deum verum, & ad non ſacerdotem docentem, & ad legem, & reuerſus eſt in anguſtia ad Dominum Deum iſrael, & requiſierunt eum, & inuentus eſt eis: & in tẽporibus illis non pax egredienti, & venienti, & conſumptiones multæ ſuper omnes habitantes terrarũ, diminutæ ſunt gens in gentem, & ciuitas in ciuitatem: quia Deus conſumpſit eas in omni anguſtia: vos autem confortamini &c.] Et dicitur: Et dies multi ad non Deum verum, vbi litera noſtra dicit: tranſibunt dies multi in Iſrael abſque Deo vero, & ſatis concordat: ſed litera noſtra ſupplet verbũ, Hebræi autem ſupplent aliud verbum præteriti .ſ. tranſierunt: & intelligunt de diebus regis Roboam, & regis
B Abia, quia tunc non erat Deus verus: quia non tenebant illum iudæi, vt verum Deum, ſed potius idola. Et hoc cœpit anno quarto regni Roboam: nam Roboam cum cœpit regnare, coluit Dominum in tribus annis primis, quibus confirmatur regnum, & confirmato regno receſſit à Domino, & dimiſit legem ipſe, & totus iſrael: vt patet ſupra 11. & 12. & ſic ex principio quarti anni regni ſui fuit idolatria, & non fuit Deus verus in iſrael vſque ad finem regni ſui: ſed manſerũt ſemper idola in terra, vt colligitur 3. Regum 14. cui ſucceſſit Abia filius eius: qui & ſi aliquo tempore ad Dominum valdè affectus fuerit, vt patet quando pugnauit contra Ieroboam regem iſrael, ſupra 13. tamẽ illico redijt ad idolatriam, vt colligitur 3. Reg. 15. Nam tempore Aſa, qui ſucceſſit Abię, erat tota terra plena idolis, & immunditijs, vt pa-
C tet eo. c. *Et ad non ſacerdotem.* Scilicet tempore illo non erant ſacerdotes miniſtrantes in officijs ſuis. Nam licèt in terra eſſent multi ſacerdotes: tamen non miniſtrabãt, cum eſſet cultus idolorum pręcipuus pro illo tempore, in quo nõ miniſtrabatur iuxta cæremonias legis Moyſi, quas exercebant ſacerdotes. *Et ad legem.* Ideſt non accedebant ad legem, ſiue erant abſq; lege, vt dicit litera noſtra, eo ꝙ obſeruabatur lex: nam idolorum cultus erat ſecundum alias cæremonias, & non ſecundum ceremonias legis Moyſi: ideo tunc de ea nihil obſeruabatur. *Docentem.* Scilicet nõ erant tempore illo doctores: quia cum colerent iudæi idola tunc, nolebant audire aliquos exponentes legem, qui auerterent eos ab intentione ſua. *Et reuerſus eſt in anguſtia.* Scilicet iſrael reuerſus eſt ad Dominũ in anguſtia, quando erat afflictus ab hoſtibus.
D Et hoc exponunt de tempore regis Aſa potiſſimè quando venerunt Aethiopes ad inuadendum terram. Nam tempore Aſa coluerunt iudæi Dominum reuerſi ad ipſum, cum tempore duorum regum præcedentium non colerent eum. Erat autem anguſtia iſta tempore aduentus regis Aethiopum, qui venit cum poteſtate magna contra Aſa. *Et requiſierunt eum.* Mutatur numerus, quia ſupra dicebatur, & reuerſus eſt in anguſtia. Hic autem dicitur, & requiſierunt eum, ſcilicet requiſierunt illum obſeruando legem. *Et inuentus eſt eis.* Quia adiuuit eos contra Aethiopes debellando illos, præcedenti cap. *Et in temporibus illis non erit pax egredienti & venienti.* Intelligunt de tempore Roboam, & Abiæ antequam conuerterentur iſraelitæ ad Dominum. Nam tunc non erat pax egredientibus, & ingredientibus, ſ. ambulantibus per regnum iuda, cum fuerint inter Ieroboam, &
E Roboam bella omnibus diebus vitæ ſuæ, ſupra 12. cap. Etiam tempore Abiæ, & Ieroboã fuerunt ſemper bella, vt patet ſupra 13. cap. *Et conſumptiones multæ ſuper omnes habitatores terrarum.* Intelligunt de bellis multis, quę erant tẽporibus Roboam, & Abiæ in alijs gentibus terrarum. ſ. quia in illis erant conſumptiones multæ .i. damna, quæ infligebantur opere bellico. *Et diminuta ſunt gens in gentem.* Scilicet, gẽs pugnabat contra gentẽ, & ſic diminuebant ſe inferendo viciſſim damna, & occiſiones, per quæ regiones minorabantur quantum ad habitatores. *Et ciuitas in ciuitatem.* Ideſt ciuitas pugnabat contra ciuitatẽ ſicut gens cõtra gentem. *Quia Deus cõſumpſit eos in omni anguſtia.* Ideſt iſtæ cõſumptiones, & bella ſequebãtur: quia Deus volebat infligere anguſtias,

ſtias,& conſumptiones gentibus propter peccata ſua,&
concitabat quaſdam contra alias,& oẽs patiebantur dã-
na. *Vos autem confortamini.* Scilicet,tempore præterito
fuerunt bella in terra propter peccata regum & popu-
lorum: vos autem confortamini nunc ad benè agendũ ſe-
cundum legem: & etiam in cordibus veſtris conforta-
mini non timentes hoſtes,quia non erunt,cum legẽ ſer-
uaueritis. Iſta eſt intentio gloſæ hebraicæ, quam gloſa
illa ponit breuiſſime:ſed Nicolaus aperit eam aliquan-
tulum magis:ego verò more meo magis explicui:ſi quò-
do tamẽ omnino intẽtionem gloſæ ipſius. Nicolaus di-
cit iſtam eſſe ſententiam tenendam, & non alias & hãc
tenet. Dicendum tamen, ꝙ iſta ſententia non ſtat,ſicut
nec præcedentes: imo minus quàm præcedentes: quia
quælibet præcedentium ponit literam,ſicut eſt in litera
noſtra,& iſta non. Et primò patet,quia litera noſtra di-
cit. Tranſibunt dies multi in iſrael abſque Deo vero, in
quo ſignatur futurum eſſe quod prænunciatur: cũ dici-
tur tranſibunt: & tamen iſti exponunt tranſierunt: cum
dicunt ꝙ fuerit completum tempore Roboam, & Abiæ
regum præcedentium. Et ſic dato,ꝙ iſta expoſitio poſſet
competere alicui Hebræo, qui non tenetur attendere li-
teram noſtram:tamen ad nos non attinet: quia litera no-
ſtra de futuro loquitur. Secundo patet,quia non conue-
nienter mouetur Nicolaus ad tenendum hanc poſitio-
nem,quia ſi in Hebræo poneretur verbum præteriti tem
poris, & in litera noſtra Latina eſſet verbum futuri: li-
cet ſæpè ponatur vnum tempus pro altero, & in hoc ſæ
pè litera noſtra declaret Hebræam: tamen ſaltem pote-
rat Nicolaus tenere cum litera hebraica,ꝙ eſſet verbum
præteriti temporis:ſed nunc nullum colorẽ habet: quia
in Hebræo non ponitur aliquod verbum,ſed dicitur: Et
dies multi in iſrael ad non Deũ verum: & poteſt ſubin-
telligi ibi verbũ præteriti, vel futuri ſicut voluerimus
exponere. Et quia rationabilius intelligebatur verbum
futuri quam præteriti,dixit litera noſtra,tranſibunt mul
ti dies in iſrael abſque ſacerdote, & abſque Deo vero.
Tertio patet, quia ſi intelligatur de præterito, iſta litera
erit quaſi hiſtoria prophetiæ:nam non erit verè prophe
tia, ſed magis narratio hiſtorica eorum, quæ ſciebant
iſraelitæ,& videbant,& iſta quaſi non remota a præſen-
tia,cum parum ante hoc cõtigiſſent. Ad quid enim pro-
derat enarrare,ꝙ tempore Roboam, & Abiæ non fuerat
Deus verus in iuda,nec ſacerdos, nec lex: & quod tem-
pore Aſa conuerſi fuerant ad Dominum? quia ipſi hoc
ſciebant, qui hoc fecerant: & tamen non eſt intelligen-
dum,quod fruſtra propheta veniret ad aliquid denun-
ciandum. Potiſſimè,quia egreſſus eſt obuiam Aſa,& Iſ-
raelitis venientibus de bello tanquam aliquid magnũ
nunciaturus: ergo non erat præteritum,ſed aliquid fu-
turum. Quarto patet, quia ex verbis prophetæ conſola-
tus eſt Aſa & totus populus, & fecerunt bona, quæ ha-
bentur in litera: & tamen non conſolaretur: quia nõ ha-
bebat aliquid, de quo conſolaretur. ſi iſta, quæ referre-
bantur eſſent præterita,ergo erant futura. Quintò patet,
etiam non poteſt iſta litera conuenire omnino tempori
Roboam,& Abiæ: quia licèt tunc eſſent idola in terra,
non tamen fuerat deſertus cultus diuinus, quia coleba-
tur adhuc Deus in templo Salomonis:nec ceſſauerat vn
quam iſte cultus tempore Roboam,licèt tũc ſuperindu-
cta fuerint a quibuſdam idola: ſic patet ex verbis Abiæ
contra ieroboam, ſcilicet habetis vitulos aureos, quos
fecit vobis ieroboam, in Deos: noſter autem Dominus
Deus eſt quem non dereliquimus.ſupra 13.ideo nõ fuit
terra ſine Deo vero. Etiam non conſonat quod dicitur:
Abſque ſacerdote.Nam non fuit verum, quod tempori-
bus illis non miniſtrarent ſacerdotes, quia miniſtrabãt
ſicut temporibus præteritis. Licet enim colerent tempo
re Roboam & Abiæ multi Iudæi idola: tamen non ceſ-
ſabant ex hoc miniſtrationes factæ in templo:ſed ita fie-
bant omnes cæremoniæ ſacerdotales,& leuiticæ plenè,
ſicut tempore, quo nulla idola erant in Iſrael. Et patet
hoc,quia quando Abia loquebatur contra Ieroboam te-
tigit de omnibus miniſtrationibus factis, quod quoti-
die fierent,dicens: ſacerdotes miniſtrant Domino de fi-

Hebræorum & Lyrani quarta opinio refutatur.

F liis Aarõ,& Leuitæ ſtant in ordine ſuo:holocauſta quo-
que offerunt Domino per ſingulos diés mane & veſpe-
re,& thimiama iuxta legis præcepta cõfectum:& pro-
ponuntur panes in menſa mundiſſima,eſtque apud nos
candelabrum aureum,& lucerna eius vt accẽdatur ſem
per ad veſperam. Ecce quòd tetigit omnes cæremonias
ſacras, quod quotidie fierent ſupra 13.cap.licèt coluiſ-
ſent aliquando iudæi idola. Non ergo erat verum de tẽ-
poribus illis, quod manerent iudæi abſque ſacerdote.
Etiam non conſonat: quia dicitur,quod abſque lege ma
nerent multis diebus: nam non manebant abſque lege,
cum omnes cæremoniæ legales tam ſacerdotum, quàm
leuitarum obſeruarentur in templo. Sexto patet, quia
non conſonat literæ noſtræ,in qua dicitur. Cumque re-
uerſi fuerint in anguſtia ſua, & tamen exponendo de p̃-
G terito ſecundum Nicolaum non ſtat, quia illud vult li-
tera noſtra eſſe futurum. Septimò patet, quia non ſtat,
quod dicitur,ſcilicet ꝙ reuerſi fuerint iſraelitæ ad Do-
minum tempore anguſtiæ:quia in hoc innuitur,ꝙ iudæi
de quibus hic dicitur,erant in peccato,& Deus affige-
bat eos: & magnitudo afflictionis coegit eos redire ad
Dominum.Et tamen hoc non poteſt ſtare reſpectu regis
Aſa, quia Aſa coluit Dominum ex principio regni ſui,
& ob hoc Deus proſperauit tempora ſua dando pacẽ,
ſicut ipſe dixit ſeruis ſuis: vt patet præcedenti,capit.&
bellum Ethiopum factum eſt anno decimo regni eius,
vt ibi colligitur, cum dicatur ibidem quod quieuit ter-
ra tempore Aſa decem annis. Non ergo propter angu-
ſtiam Ethiopum conuerſi ſunt viri iuda ad Dominum,
ſed potius: quia viri iuda fuerũt boni toto tempore Aſa,
H ſcilicet decem annis,Deus voluit dare eis victoriam cõ-
tra Ethiopes. Octauo patet ex concluſione prophetiæ:
quia in fine verborum prophetiæ dicitur. Vos autẽ con-
fortamini & non diſſoluantur manus veſtræ, quia erit
merces operi veſtro: in quo innuitur, ꝙ de propheta
iſta nihil attinebat ad iſtos, quibus dicebatur niſi parti
cula iſta vltima. Nam in ea conuertitur propheta ad lo-
quendum cum eis,dicens: vos autem confortamini: ergo
præcedentia non pertinebant ad eos,& tamen ſi intelli-
gatur ſecundum expoſitionem Nicolai,neceſſe eſt quòd
etiam præcedentia pertineant ad iſtos,quibus propheta
loquitur, ſcilicet ad Aſa,& ſeruos eius,ſcilicet ꝙ reuer-
ſi ſunt ad Dominum in anguſtia,& timuerũt eum: ergo
non poteſt intelligi ſic. Quintò modo,& verè exponẽda
eſt iſta prophetia de futuro, ſicut litera noſtra vult,ſcili-
I cet de viris iuda, qui fuerunt ante captiuitatem Babylo
nis dum adhuc manerent in terra ſua,& tunc coaptabã-
tur benè omnes particulæ literæ huius, cum dicitur.
Tranſibunt dies multi in Iſrael. Scilicet in terra iuda.
Nam interdum vocatur Iſrael ipſum regnum iuda ſolũ,
ſicut accipitur ſupra 12.ſcilicet. Cũque roboratum eſſet
regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legẽ Dei,
& omnis Iſrael cum eo,id eſt totum regnum Iuda.Nam
regnum Iſrael, id eſt decem tribus iam dereliquerãt le-
gem Dei cum Ieroboam, quando fabricati ſunt vituli
aurei & coluerunt illos deſerẽtes legem Dei 3.Reg.12.
& ſupra 11 & 13. *Abſque Deo vero* Id eſt multi dies fue
runt, in quibus in Iſrael non erat Deus verus, id eſt non
tenebatur vt Deus nec colebatur, & illud fuit tempore
Ioram filij Ioſophat regis Iuda: & tempore filii eius O-
K chozіæ,4.Regu.8. & infra 21.& 22.fuit etiam tempore
Achaz potiuſquam aliorum regum, qui omnino ſe ido-
latriæ tradidit,infra 28.& 4.Reg.26.fuit etiam tempore
Manaſſe, & Amon regum, qui enorm es fuerunt circa
idolatriam,infra 33.& 4.Reg.21. *Abſq; ſacerdote.* Iſtud
nunquam fuit completum verè, & plenè niſi tempore
Achaz regis,qui fuit peſſimus idolatra. Nam alij idola
træ licet vacarent idolatriæ, permittebant tamen ꝙ cole
retur Deus, & fierent cæremoniæ in templo, Achaz ta-
men ſubuertit vaſa templi auferendo ea de locis ſuis.
Nam fecit quod in altari æneo, in quo ſolebant omnia
ſacrificia fieri,iam nullum fieret:ſed in quodam alio al-
tari magno, quod fecerat ad ſimilitudinem altaris Da-
maſci.4.Reg. 16. & mutauit mare æneum de loco ſuo,
& luteres atque baſes. eo.c.clauſit etiam templum Dñi

vt nullus intraret in illud, nec fierent ibi cęremoniæ ali A
quæ cultus diuini, ſed repleuit illud idolorum immun
ditijs: & manſit ſic vſque ad primum annum regni Eze
chiæ, qui aperuit oſtia templi, & excluſit immunditias
idolorum de illo, fecitque vt inciperet cultus diuinus
in templo ſicut prius erat. infra viceſimo nono & ſic nō
erant tunc ſacerdotes aliqui miniſtrantes: & non ſolum
non miniſtrabant, ſed etiam non erant ferè iam aliqui
ſacerdotes. Vnde quando in primo anno regni Ezechiæ
iuſſit Ezechias, quòd excluſis immunditijs idolorum
miniſtraretur in tēplo, non reperti ſunt iuſi valde pauci
ſacerdotes, quia cum tempore Achaz non miniſtrarent,
non conſecrabantur in ſacerdotes: ita vt non ſufficerent
ad faciendum omnes miniſtrationes ſuas in die feſto.
Nam pelles animalium non valebant detrahere, & ob
hoc adiuuerunt eos Leuitæ ad talem miniſtrationem, B
donec conſecrarentur plures ſacerdotes. infra vigeſimo-
nono cap. *Abſque doctore.* Iſtud etiam contigit tempore
illo. Nam in tantum Achaz abiecerat cultum Dei, & le-
gem ſuam, quòd etiam omnes ſapientes eius contemne-
rent, nolens audire expoſitionem illius legis, quam nullo
modo ſeruare volebat. Iſtud etiam accidit tempore re-
gis Manaſſe, & Ammon, qui non ſolum noluerunt ha-
bere, & audire doctores legis, ſed etiam occidebant il-
los, quando loquebantur contra eos. Vnde Manaſſe, &
Ammon multos viros iuſtos, & prophetas occiderunt,
ita vt replerent Ieruſalem ſanguine vſque ad os. quarto
Regum 21. & infra 33. Et ſic Manaſſe aſſeritur occidiſſe
Iſaiam prophetam ſerra diuidens caput eius: de quo
declaratum eſt quarto Regum vigeſimoprimo capit. in
quadam quæſtione. Videntes autem hoc doctores legis C
nō audebant loqui aliquid de doctrina legis: & ſic erat
populus nunc ſine doctore. *Abſque lege.* De iſto eodem
tempore intelligitur: nā nō obſeruabatur tūc aliquid de
lege quantum ad cęremonias ſacerdotales, & leuiticas,
nec quantum ad aliquid aliud. Ita etiam vt neſciretur,
vbi erant libri Legis, ſic factum fuit tempore Manaſſe,
& Ammon: iam perierunt libri legis, nec inueniebātur,
ſed poſtea tempore regis Ioſiæ qui ſucceſſit regi Am-
mon cum reędificaretur templum Domini inuentus eſt
à caſu liber legis, & adductus eſt ad regem. quarto Re-
gum vigeſimoſecundo. & ſuper illo conſuluerunt Do-
minum eo. capit. *Cumque reuerſi fuerint in anguſtia ſua
reperient eum.* Scilicet in tempore anguſtiæ recedebant
à cultu idolorum, & conuertebantur ad Dominum. Sic
fuit tempore Ezechiæ regis, qui vidēs mala, quæ paſſus D
fuerat populus ab hoſtibus tempore patris ſui Achaz,
fecit reuerti populum ad Dominum colendo eum, &
iſtud fuit reuerti in anguſtia. infra 29. Sic etiam fuit in
principio regni Ioſiæ regis: nam tempore Manaſſe, &
Amon prædeceſſorum eius vacauerat populus omnino
idolatriæ, & in principio regni Ioſiæ inuento libro in
domo Domini expauit Ioſias auditis illis, quæ erant in
lib. 4. Reg. 22. Et ob hoc cępit emundare totam immun-
ditiam idolorum de templo, & de terra: & emundauit
eam plenius quam omnes reges pręcedentes: vt patet 4.
Reg. 23. cap. Et anguſtia, & timor eorum, quæ audierat
in libro legis Domini fecit eum reuerti ad cor: & licet
multis alijs regibus Iuda hoc competere poſſit: tamen
nulli ita plene competit ſicut regi Ezechiæ propter
Achaz prædeceſſorem ſuum: & regi Ioſiæ propter Ma- E
naſſe, & Amon præcedentes eum. Et dicitur, reperient
eum: quia iſti duo reges repererunt Deum, id eſt clemen
tiā eius. quia cum toto animo ad ipſum reuerſi fuerint,
reperiebant eum valde clementem ſibi. *In tempore illo
non erit pax ingredienti, nec egredienti.* Iſtud erat tēpore
regum malorū, qn̄ erat populus abſq; Deo vero, abſque
ſacerdote, & lege, & ſignatur in hoc bella, & nulla ſecu
ritas, ſcilicet ꝙ non audebant aliqui ſecure diſcurrere
per regnū, quia non erat pax ingredienti & egredienti,
id eſt nulli diſcurrenti, quod ſignatur per egredi, & in-
gredi. Sic etiam fuit enim tempore Achaz, qui fuit ma-
gnus idolatra, erant bella in terra: nam rex Syriæ, & rex
Iſrael voluerunt auferre regem Iuda, & ponere alium,
vt patet Iſai. 7. Iſraelitæ etiam contra Iudæos pugnaue-

A runt contra illum: & magnas ſtrages dederunt, & multę
aliæ gentes. Nam rex Syriæ pugnauit contra Achaz, &
occidit multos de Iuda, cępitque prædam magnam,
quam aſportauit in Damaſcum infra 28. & 4. Reg. 16.
cap. & ipſe Achaz coactus eſt ire ob hoc in Damaſcum
ad regem Syriæ 4. Reg. 16. Etiam Phacee filius Rome-
liæ rex Iſrael occidit centum viginti millia virorum de
Iuda die vno: & tunc occiſi ſunt quidam de filijs regis
& cognatis, & ducenta millia puerorum, & mulierum
de Iuda ducta ſunt in Samariam. infra 28. Omnes quo-
que gentes terrarum, quæ erant in circuitu inuadebant
viros Iuda, & inferebant eis mala tempore Achaz. eo. c.
Et ſic tantum erant tunc aſflicti Iudæi, quòd non aude-
bant ingredi, & egredi. id eſt diſcurrere per regnum, cū
ex omni parte inſurgerēt bella. Idem fuit tempore Ma-
B naſſe, & Amon. Nam multa bella ſurgebant vndique
in tantum quod ipſe rex Manaſſe ductus eſt in captiui-
tatem in Babylonem à principibus exercitus Aſſyrio-
rum. Sed tunc cum eſſet in anguſtia clamauit ad Domi-
num, & exaudiuit eum reducique fecit in Iudam, & re-
gnauit poſtea in cultu Dei. inf. 33. tempore etiam Amō
tanta mala fuerunt, ita vt etiam ipſe Amon occideretur
a ſeruis ſuis 4. Reg. 21. & inſ. 33. *Sed terrores vndique in
cūctis habitatoribus terrarum.* Intelligitur de omnibus
habitatoribus terræ Iuda, ſcilicet ꝙ non audebant Iudęi
ire de vna vrbe regni in aliá, quia in omnibus partibus
regni erant pericula, & ſic non erat tutum egredi, & in-
gredi. Vel dicitur, terrorum vndique in cunctis habita-
toribus terrarum, id eſt terrores vndique à cunctis habi-
C tatoribus terrarum, ſcilicet quia ex omni parte terrarum
vicinatum erat terror Iudæis, quia omnes gentes vicinę
aſſligebant eos. Nam Syri, & Iſraelitæ aſſligebant viros
Iuda partim ab oriente partim ab aquilone: Idumæi, &
Philiſthini partim a meridie, & partim ab occidente
aſſligebant Iudæos tempore Achaz: vt patet inf. 26. *Pu-
gnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuita-
tem.* Poteſt intelligi de alijs gentibus terrarum, quæ
erant tempore iſtorum regū idolatrarum: & tamen me-
lius intelligitur de Iudæis inter ſe: quia bella aliarum
gentium nihil attinebant ad Iudęos. Vel intelligitur de
bellis Iudæorum cum alijs gentibus, quia Deus conci-
tabat Iudæos, vt pugnarent contra alias gentes: & alias
gentes, vt pugnarent contra Iudæos, & ciuitates, vt ſic
ſequerentur mala pro vtriſque. *Quia Dominus conturbabit
eos in omni anguſtia.* Scilicet, iſta bella ſequentur
D non quaſi ex voluntate Iudæorum, ſed quia Deus volet
aſſligere eos, & alias gentes, & inducet motuo bella, vt
ſic turbentur & pereant. *Vos autem confortamini.* Scili-
cet iſta mala licet euentura ſint poſteris veſtris propter
peccata eorum, vos non timeatis quod vobis talia eue-
niant, ſed confortamini, ſcilicet in cordibus veſtris ad
bene faciendum obſeruando legem. Confortamini etiá,
& non paueatis corde, credentes quod talia mala vobis
euentura ſint, quia non euenient quamdiu cuſtodieritis
legem Dei. *Et non diſſoluantur manus veſtræ.* Scilicet,
nō agatis remiſſe circa legem, quaſi diſſolutis manibus.
Vel non diſſoluantur manus veſtræ per timorem, ita ꝙ
quando aliqua gens pugnauerit contra vos credatis ꝙ
nō poteritis reſiſtere contra eam: & quòd inſliget vobis
talia mala, qualia poſteris veſtris inſligenda ſunt: ſed
E confortentur manus veſtræ ad reſiſtendum cuicunque
pugnanti, quia certiſſime præualebitis contra eum ſi
manſeritis in cultu Dei. *Erit enim merces operi veſtro.*
Id eſt non ceſſetis a bona operatione: ſed confortamini
in ea, quia non perdetur merces veſtra: ſed remuneratio
erit pro opere veſtro bono. Iſta expoſitio ſola viſa eſt
conuenire literæ. Sed obijciet aliquis ꝙ conſonat iſta li-
teræ noſtræ, ſed non literæ Hebraicæ: quia in Hebræo
dicitur: dies multi in Iſrael ad non Deum verum, & ad
non ſacerdotem, docentem, & legem: vbi nos dicimus,
tranſibunt dies multi in Iſrael abſque Deo vero, & abſ-
que ſacerdote doctore, & abſque lege. Sed dicendum ꝙ
ad idem redit. Solum autem quod litera noſtra expli-
cat magis quam litera Hebraica, cum litera Hebraica
modo ſuo ſit barbarica in quibuſdam detruncando

ſa-

ſententias,& in aliis mutando: & ponitur hic oratio ſine verbo; ſcilicet dies multi in Iſrael, & non ponitur, quid determinet iſtos dies. Et litera noſtra dixit. *Tranſibunt dies multi.* Quia iſte erat ſenſus, qui magis videbatur, ſcilicet vt intelligeretur de futuro cum eſſet prophetia. Cum autem dicitur in Hebræo. *Ad non Deum verum, & ad nõ ſacerdotem.* Idem eſt ac ſi dicatur: Abſque Deo vero, & abſque ſacerdote. Cum autem dicitur in Hebræo. *Et reuerſus eſt in anguſtia ad Dominũ Deũ Iſrael.* Dicitur in litera noſtra. *Cumque reuerſi fuerint in anguſtia.* Et hic eſt duplex mutatio. Vna quia ponitur plurale in litera noſtra, cum in Hebræo ponatur ſingulare. Et alia, quia in Hebræo ponitur verbũ præteriti tẽporis indicatiui, in latino ponitur futurum ſubiunctiui. Prima mutatio fit rationabiliter, quia neceſſe eſt, quod intelligatur ibi pluralis numerus: eo ꝙ ex litera ſequenti apparet: Nam dicitur, reuerſus eſt in anguſtia ad Dominum Deum Iſrael, & requiſierunt eum. Si tamen eſſet ſententia in ſingulari non poneretur, & requiſierunt eum: ſed ijdem ſunt, de quibus dicitur, & requiſierunt eum, & de quibus dicitur, & reuerſus eſt: ideo ponitur ſingulare pro plurali, vnde recte poſuit litera noſtra numerum pluralem. Secunda mutatio rationabiliter fit, quia iſta eſt prophetia, & debet intelligi de futuro. Litera tamen Hebraica, quæ mutat numeros, tempora, & perſonas, mutauit numeros, & tempora hic ponens præteritum pro futuro: ideo litera noſtra non tolerauit, ꝙ poneretur in præterito, ſed redegit ad ſenſum ſuum ponens futurum, quia litera noſtra ex proprietate Latini idiomatis non tolerat improprietates, quæ ſunt in idiomate Hebræo, quod ex modo loquendi eſt barbariſſimum: licèt ex dignitate ſit de præcipuis: quia in illo lex ſcripta eſt, & digito Dei ſcripta fuerunt præcepta decalogi: Exod. trigeſimo ſecundo, reliquæ partes literæ in Hebræo, & Latino conſonant, quia vbi nos dicimus, ſed terrores, vndique, in Hebræo dicitur, ſed conſumptiones, & idem eſt, & vbi dicimus, pugnabit gens contra gentem, dicitur in Hebræo, diminutæ ſunt gens in gentem, & ciuitas in ciuitatem, & idem eſt: quia per pugnã diminuuntur gens, & ciuitates.

Quis prænunciauit iſtam prophetiam.
Quæſtio I.

QVæritur circa prædicta, primò circa iſtam prophetiam, qui prænunciauit hæc quis erat. Reſpondendum, quod ſicut dicitur in litera iſte vocabatur Azarias filius Oded, & non fuit iſte de prophetis, qui reliquerunt nobis libros ſcriptos, ſicut quatuor prophetæ maiores, & duodecim minores, ſed fuit de illis prophetis, qui temporibus ſuis multa prænunciauerunt, & nõ confecerunt librum aliquem ex dictis ſuis: ſic fuit Elias, & Eliſæus, & multi alii, de quibus fit mentio in ſacra ſcriptura: & multi de iſtis erant. Nam tempore Achab regis Iſrael cum impiiſſima Iezabel regina occidit prophetas Domini, abſcondit Abdias diſpenſator Achab centum prophetas Domini in duabus ſpeluncis paſcebatque eos pane, & aqua quouſque liberarẽtur ab illa perſecutione. 3. Regum 18. Ita tempore iſto regis Aſa erant multi prophetæ. Nã erat tunc iſte Azarias filius Oded, qui prænunciauit hæc. Erat etiam Anani propheta, qui prænũciauit poſtea mala contra Aſa, qui non ſperauit in Domino, ſed in rege Syriæ, quando voluit, ꝙ recederet ab eo rex Iſrael. ſequenti cap. fuit etiam tunc Iehu filius Anani, qui prænunciauit mala cõtra Baaſa regem Iſrael. 3. Regum 16. & ille ſcripſit hiſtoriam tempore regis Ioſaphat: vt patet infra 20. Iſte Oded pater Azariæ fuit etiam propheta ſicut Azarias, licet non reperiatur quid prophetauerit, & ob hoc ponitur nomen eius ſignando, quod fuerit Azariæ pater. Nam iſta regula eſt apud Hebræos, & Latinos, quod quando in titulo alicuius prophetæ ponitur nomen patris ſui, aut aui, vel aliorũ prædeceſſorum, omnes illi fuerunt prophetæ. Sic dicit Hieronymus in quodam prologo ſuper prophetas minores, qui incipit. Tradunt Hebræi, & quia ponitur nomen patris
F Azariæ, ſcilicet quòd vocaretur Oded, erit ille propheta etiam. Simile patet in alio propheta contemporaneo, ſcilicet Iehu, de quo dicitur infra 20. & 3. Reg. 16. c. ꝙ erat filius Anani, & etiam ille Anani erat propheta: quia ille fuit, qui prænunciauit mala contra Aſa, ſequenti c.

Ad quid profuit iſta prænunciatio prophetæ.
Quæſtio II.

QVæritur vlterius, ad quid profuit quod propheta iſte prænunciaret hoc Aſa, & viris eius, quia iſta nõ attinebant ad eos: non enim euentura erant eis, ſed poſteris eorum. Reſpondendum, quod iſta dicta ſunt ad conſolationem, & confortationem Aſa, & virorũ ſuorũ, quod patet, quia dicitur, quod cum audiſſet iſta Aſa
G confortatus eſt, & abſtulit idola de omni terra Iuda. Proficiebat ergo ad multa. Primò vt gratias Deo agerent, ſcilicet ꝙ licèt Deus multa mala inflicturus eſſet poſteris eorum, non inferret eis aliqua, & de hoc multũ referre debebant Deo laudes. Secundò vt gauderent Iſraelitæ & confortarentur in cordibus ſuis ſcientes, ꝙ non erant eis mala hęc euentura ſicut poſteris ſuis, & ſic dicitur, ꝙ confortati ſunt audientes hæc: vt patet in litera. Tertiò vt non timerent, quando inſurgerent contra eos aliqua bella. Nam ſi contingerent aliqua bella grauia contra Iudæos timerent, ꝙ in eis ſuperandi, & delendi eſſent, & ex hoc remiſſius ſe defenderent: vt ergo non diſſoluerentur manus eorum nec corda, ſed viriliter pugnarent confidentes de victoria, certificati ſunt, ꝙ eis non euenirent talia mala. Quartò vt Iſraelitæ magis
H Deum colerent. Nam hic ſignatur quod poſteri eorum propter iniquitates ſuas, ſcilicet, quia futuri erant ſine ſacerdote, & lege, & Deo vero affligendi erant ita quod non eſſet pax ingredienti & egredienti. Ideò cũ viderent hoc illi, conarentur non offendere Dominum, vt nõ traderentur in iſtas calamitates, in quas deuenturi erãt poſteri ſui, & hoc ſignatur in litera, cum dicitur: Vos autẽ confortamini, & non diſſoluantur manus veſtræ: erit enim merces operi veſtro. Quintò, quia iſtud erat motiuum ad augmentum cultus diuini, ad quem valde afficerentur Iudæi audita iſta bona prænunciatione futurorum, & ſic factum eſt, quia dicitur infra, quòd cum audiſſet Aſa verba Azariæ confortatus eſt, & abſtulit idola de terra Iuda, & Beniamin.

I *Quando Azarias prænunciauit, & quare.*
Quæſtio III.

QVæritur vlterius, quomodo Azarias prænunciauit iſta verba regi Aſa, & quare tunc. Ad primum dicendum, ꝙ facta eſt prænunciatio quando redibat Aſa de bello contra Ethiopes. Et patet, quia dicitur, ꝙ Azarias facto in ſe ſpiritu Domini egreſſus eſt in occurſum Aſa: & dixit ei, audite me Aſa & omnis Iuda, & Beniamin. Ad ſecundum dicendum, quòd fuit tunc facta potius iſta prænunciatio quam alio tempore, quia magis tunc conueniebat: quia volebat Deus confortare Iudęos, & volebat eis innuere, ꝙ ſicut nunc confidentes in nomine Domini ſuperauerant faciliter tantam multitudinem Aethiopum; ita poſtea quamcũque multitudinem
K hoſtium confidentes in Domino poterant ſuperare, & magis imprimeretur hoc menti eorum tunc, quãdo acciderat bellum grauiſſimum contra Aethiopes, & deuicti fuerant, quam alio tempore, eo ꝙ tunc victoria illius temporis videbatur ineſſe. Cum autem eſſet tradita obliuioni per aliquantum tempus, non tantum ingereretur mentibus eorum confidentia ex verbis prophetæ, ſicut quando noua, & recens erat iſta victoria. Erat autẽ præcipua intentio prophetæ confortare Aſa, & viros ſuos, vt non timerent, quando inſurgerent aliqua bella contra eos: ſed confidentes in nomine Domini procederẽt contra quoſcunque hoſtes. Et patet ex verbis poſitis in concluſione prophetiæ, ſcilicet. Vos autem confortamini, & non diſſoluantur manus veſtræ. Et hoc principaliter dictum eſt propter quoddam accidens quod euenturum

erat

erat tempore Aſa, in quo Aſa fuit valde timidus. Nam A anno triceſimo ſexto regni Aſa Baaſa rex Iſrael ædificabat Rama vrbem ita quod nullus de regno Iuda tranſire poſſet in terram Iſrael, & e contra: & tūc timuit Aſa pugnare contra Baaſa ad impediendum illam ædificationem, ſed miſit nuncios ad regem Syriæ, & dedit ei aurum, & argentum quantum repertum eſt in domo Domini, & in domo regis, vt cogeret regem Iſrael dimittere ędificationem, quam incohauerat ſequenti cap. Et de hoc fuit ibi valde increpatus quòd diſſolutæ fuiſſent manus eius, & timuiſſet. Nam multo plures erant Aethiopes, quos inuocato nomine Domini ſuperauerat. Ideo ſic confidere debuerat contra Iſraelitas, quòd inuocato nomine Domini, poſſet eos effugare, vel occidere. Fuit ergo valde conueniens quòd nunc quando nouiter ſuperati fuerant Aethiopes prænunciarentur iſta B cordibus eorum.

Ad quos pertineret magiſterium doctoratus.
Quæſtio IV.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic quod eſſent Iudæi multis diebus abſq; ſacerdote doctore, iſtud magiſterium vel dignitas doctoratus an pertineret ad ſacerdotes, vel ad Leuitas, vel ad quos. Aliquis diceret, quod iſta dignitas non pertinebat ad aliquos niſi ad ſacerdotes: nec audebat quiſquam hoc officium ſibi vindicare, niſi ſacerdotes. Patet primo, quia dicitur hic abſque ſacerdote doctore, & ponuntur ambo intranſitiue, in quo ſignatur, quod idem erat ſacerdos, qui erat doctor, alias poneretur coniunctio copulatiua inter eos, quę facit di- C uerſitatem. Secundo patet, quia Malach. 2. cap. dicitur: Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam: & legem exquirent de ore eius, quia angelus Domini exercituum eſt. Eſſe ergo ſcientificum, & docere, & ad inquiſita reſpondere officium ſacerdotis erat. Tertio patet: quia Aggæi 2. cap. iuſſit Deus ſacerdotibus reſpondere ad quæſtiones de lege dicens: Interroga ſacerdotes legem. ergo nō erat officium docendi, niſi ſacerdotum. Reſpondendum quòd officium docendi in veteri teſtamento non ſolum pertinebat ad ſacerdotes, ſed etiam ad ſacerdotes & Leuitas & laicos. De Leuitis patet: quia Ioſaphat rex Iuda conſtituit ſacerdotes, & Leuitas: vt docerent populum Iuda habentes librum legis, & circuibant omnes ciuitates Iuda inf. 17. Item patet, quia poſtquam propheta Iehu locutus eſt contra Ioſaphat, fuit adhuc magis ſolli- D citus circa cultum Dei: & inſtituit ſacerdotes & Leuitas, qui docerent populum: & reſpōderent de omnibus quæſtionibus. infra 19. Item patet hoc infra 35. cum dicitur: Leuitis quoque, ad quorum eruditionem omnis Iſrael ſanctificabatur Domino, locutus eſt. Ecce ergo quod Leuitæ docebant totum populum circa ſanctificationē: De laicis, quod pertineret ad eos docere populū patet, quia Chriſtus erat laicus, cum conſtaret eum eſſe de tribu Iuda, in qua nec erant ſacerdotes nec Leuitę: & tamen prædicabat apud Iudæos: & non repellebant eum ab illo officio: ſi tamen fuiſſet officium datum in lege ſacerdotis, vel Leuitis, nequaquam permiſiſſent Iudæi quod Chriſtus prædicaret: & tamen in ſynagogis prædicabat, ſicut illa die, qua legit in libro Iſaiæ, & dixit, hodie completa eſt ſcriptura hæc in oculis veſtris. Lucæ. 4. Etiam diſcipuli Chriſti prædicabant per diuerſa E loca, ad quæ Chriſtus mittebat eos: & non erant de ſacerdotibus & Leuitis, & permittebantur: de hoc patet Luc. 12. Patet etiam de prophetis: quia ad quemcunque prophetam pertinebat prædicare: & tamen non erant omnes prophetæ de ſacerdotibus, & Leuitis, ſed pauciſſimi: ideo ad laicos pertinebat prædicare, Patet hoc etiam de Paulo & Barnaba, qui introierunt in Synagogam quandam die ſabbathi: & Paulus prædicauit ibi, vt patet Actu. 13. Et rogauerunt Iudæi vt ſequenti ſabbatho prædicaret eis eadem verba, quæ prius. eo. cap. Et tamen Paulus erat laicus, quia erat de tribu Beniamin. ad Gala. primo cap. Item patet hoc: quia quando rex Ioſaphat dedit doctores ſuper populum, dedit ſacerdotes & Leuitas; & laicos quoſdam: vt patet infra 17. & 19. vbi ponuntur nomina eorum: ergo non competebat ſolis ſacerdotibus docere populum, ſed etiam Leuitis & laicis. Cum autem obijcitur quod ſolis ſacerdotibus docere competebat populum, Dicendum quod verum eſt, quod ſacerdotibus competebat directius docere populum quam laicis & Leuitis, eo quod ipſi erant principes magis ſacri ſuper populum: & erant principes extremi; nam principes omnium erant ſacerdotes: & tamen accipiendo generaliter, ſcilicet an competeret ſolis ſacerdotibus docere populum: Dicendum quod non competebat eis ſolis, ſed etiam competebat Leuitis & laicis. Aliter dicendum, quòd docere populum quantum ad quæſtiones, quæ erant pure dubia legis, ſolis ſacerdotibus competebat. Ipſi enim ſoli reſpondere debebant de dubijs, quæ oriebantur quantum ad legem: & non competebat alijs hominibus docere per modum diffinitionis in dubijs legis, niſi ſacerdotibus. Alijs autē poteſt competere docere, & tamen non quoad ad dubia legis: & ſecundum hoc poteſt intelligi, quod inducebatur ſupra ad probandum, quod ſolis ſacerdotibus competebat docere. Et primo quando dicitur, quod vocabantur hic ſacerdotes doctores, ſcilicet quia excellentius competit ſacerdotibus. Etiam quia ad eos ſolū competebat diffinire in dubijs legis, et ſententia ipſorū ſolummodo valebat. Sed etiā intelligitur, quod ſecūdo obijcitur, ſcilicet labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam; & ſubditur, & legem exquirent de ore eius: & ſic legis ſcientiam determinatè attribuit ſacerdotibus: licet quantum ad alia licitum eſt tam Leuitis quam popularibus docere. Sic etiam quando tertio obijcitur, ſcilicet: Interroga ſacerdotes legem, apparet, quod quantum ad legis dubia recurrendum eſt ad ſacerdotes. In ceteris autem ad Leuitas, & laicos recurri poteſt libere: & competit eis docere. Aliter poteſt dici, quod verum eſt, quod omnibus hominibus licitum erat prædicare legem, & docere: & tamen quantum ad obligationem dicendum quod ſoli ſacerdotes obligabantur: & hoc ſatis erat rationabiliter dictū: quia vt legis doctrina magis diuulgaretur, omnibus licebat prædicare illam: quia ſi daretur, quod ſolis ſacerdotibus liceret, arctaretur via ad fructificationem in prædicatione legis: quia tamē non habebant alii aliquem gradum excellentem, propter quem deberet competere eis obligatio ad prædicationem: quia quælibet obligatio ad certi officij adminiſtrationem debet committi certis hominibus, vel certo ſtatui hominum, ne ſequatur confuſio, & periculum ceſſantibus multis ab executione illius adminiſtrationis. Non eſt autem ſtatus hominum, cui magis imponi deberet neceſſitas ad docendum, & prædicandum quam ſacerdotibus, cū ipſi ſint miniſtri ſupremi cærimoniarum legis: ideo ſolis ſacerdotibus conuenire debuit, quod obligarētur ad doctrinam legis: & ob hoc ſcriptura loquitur de illis ſolis quaſi ipſi obligarentur: vt cum vocatur hic ſacerdos doctor, ſcilicet cui ex officio competit docere. Alijs autem non competit docere ſic ex officio, & obligatione. Sic etiam dicitur: Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, id eſt ipſi ſoli obligantur ad cuſtodiendam ſcientiam: & vt de ore ipſorum audiatur reſponſio circa dubitationes legales. Sic etiam intelligitur illud, ſcilicet interroga ſacerdotes legem, ſcilicet ad eos competit reſpondere, quia ipſi obligantur, & ab eis poterit quilibet ſecure quærere de lege: quia ipſi obligantur reſpondere: ideo non dixit Deus de alijs, quia videretur per hoc obligare eos ad reſpondendum, ſi dicerent quod quæreretur ab eis de lege. Aliter poteſt dici, quod ad ſacerdotes pertinet officium docendi, & prædicandi excellenter vel ſupreme, ſcilicet quod licet ad alios pertineat: tamen illi reducuntur in ſacerdotes vltimatè: & quando dubitatur de aliquo, & quæratur ab alio laico, vel Leuita, & reſpondeat: & poſtea dubitetur: quæri debet a ſacerdote & ille reſpondet, qui poſtquam diffinierit, non eſt vltra dubitandum, nec reducenda eſt quæſtio ad examen cuiuſquam. Sic colligitur Deut. 17. vbi quandocūque erat iudicium ambiguum ſuper aliqua

qua re, deuoluebatur ad ſacerdotes: & poſtea non licebat alicui dubitare de veritate illius.

Quomodo adminiſtrabatur officium docendi. Quæſtio V.

QVæritur vlterius circa officium docendi inter Hebræos quomodo adminiſtrabatur. Reſpondendum quód docere, & prædicare non erat aliqua miniſtratio ſacra: ideo non ſeruabatur idem modus ſicut in cæremonijs ſacris. Nam apud Hebræos erat vnicum templum, in quo fiebant omnes miniſtrationes ſacræ, & non licebat extra illud aliquid ſacrum fieri. Leu. 17. & Deu. 12. & Ioſue. 22. Prædicationem autem fieri licebat in quocunque loco. Nam ſicut non determinabat ſibi prædicatio certum miniſtrum, ita non determinabat certum locum. Patet quia quilibet ſapiens inter Hebræos poterat prædicare ſiue ſacerdos eſſet ſiue laicus, vt declaratum eſt præcedenti quæſtione. Miniſtratio ſacra determinabat ſibi certum miniſtrum, ſcilicet ſolū ſacerdotem in quibuſdam, & in alijs ſolos Leuitas. Ideo etiam determinabat certum locum. Ob hoc autem inter Iudæos licèt vnicum templum eſſet in toto regno, in quo fierent ſacrificia, & aliæ cæremoniæ: tamen erant in quibuslibet locis domus ſacræ, quæ vocabantur ſynagogæ, ad quas totus populus conueniebat ad orationem, & ad audiendam doctrinam legis, & quia in diebus vacantiis totus populus conuenire poterat, cōgregabantur omnes in ſynagogis, & ibi ſingulis ſabbathis & alijs feſtiuitatibus prædicabatur. Sic colligitur Luc. 4. cum dicitur: Et venit in Nazareth, vbi erat nutritus, & intrauit ſecundum conſuetudinem ſuam in die ſabbathi in ſynagogam, & ſurrexit legere, & traditus eſt ei liber Iſaiæ. Ecce ergo, quod conſuetudo erat Chriſto intrare in ſynagogam quolibet ſabbatho, & conſuetudo erat populo conuenire illuc. Item hoc patet magis Act. 13. cum Paulus eſſet in Antiochia. Nam dicitur, quód intrabat in ſynagogam diebus ſabbathorum, & tunc quæſitum eſt ab eo ſi ſciret prædicare, & prædicauit ea, quæ continentur ibi. Et cum expleuiſſet ſermonem, rogauerunt eum Iudæi, vt ſequenti ſabbatho repeteret eis verba illa prędicans in ſynagoga eo. cap. Modus autem erat, quod conueniebant diebus ſabbathorum, & alijs feſtiuitatibus omnes Iudæi ad ſynagogam, & ibi legebatur de libris Moyſi aliquid primò: & poſtea legebatur aliquid de lectione librorum prophetarum. Et deinde ſiquis ſapiens eſſet inter illos, qui haberet verba ſalubria ad admonendum populum in moribus ſurgebat, & proponebat quod volebat. Ceſſante illo recedebant Iudæi de ſynagoga in domos ſuas. Sic patet Actu. 13. cum ſtaret Paulus in Antiochia, & dicitur: & ingreſſi in ſynagogā diebus ſabbathorum ſederunt. Poſt lectionem autem legis, & prophetarum miſerunt principes ad eos, i. ad Paulum & Barnabam dicentes, ſiquis eſt in vobis ſermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autē Paulus, & manu ſilentium indicens ait: Viri Iſraelitæ & cętera. Confirmatur etiam iſtud, quia Act. 15. dicitur: Moyſes enim à temporibus antiquis habet in ſingulis ciuitatibus, qui eum prædicent in ſynagogis, vbi per omne ſabbathum legitur, & ſic lectio de lege Moyſi legebatur quolibet ſabbatho ante omnia alia. De prophetarū etiam lectione confirmatur, quia quando Ieſus intrauit in ſynagogam, traditus eſt ei liber Iſaiæ ad legendum; & ſic erat conſuetudo quod liber ille, & aliorum prophetarum legerentur per ſingula ſabbatha: & poſt eos prædicabat, qui volebat.

An Deus mouebat ad bellum. Quæſtio VI.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de bello, quod pugnabit ciuitas contra ciuitatem, & gens contra gentem, quia Deus conturbabit eos in omni angustia: Ex quo videtur, quod iſta bella faciebat Deus quod haberent Iſraelitæ, & aliæ gentes inter ſe. Et tunc eſt dubium quomodo Deus mouebat ad bellum, cum bellum

F ſit malum, & Deus nō eſt auctor malorum: ſed ad dæmonem pertinet hoc, qui ſollicitat ad malum. Deus autem incitat interdum bellum inter homines: nā ipſe eſt vltor malorum noſtrorum, & quia eſt quoddā genus puniendi mala infligendo bella, facit Deus, quod quędam gens pugnet contra aliam ad affligendam ipſam, & interdum facit hoc expreſſe iubendo. Sicut quando iuſſit Iſraelitis, quod pugnarent contra Chananæos, & nō parcerent eis: ſed omnes occiderent in ore gladii. Deut. 20. ſic etiam iuſſit quod pugnarēt contra Madianitas, quia deceperant eos, & concitauerant ad peccandum apponendo eis mulieres alienigenas. Num. 25. & 31. cap. Sic etiam mandauit pugnari contra Amalechitas quouſque delerentur. Deut. 25. & primo Reg. 15. Aliquando autē Deus non iubebat expreſſe quibuſdam gentibus, quod

G pugnarent contra alias. Dabat tamen eis occaſionem ad pugnandum ſollicitando corda earum, & exterius adhibendo cauſam ad faciendum hoc. Sic fuit de Senacherib rege Aſſyriorum, quem Deus mouit ad pugnādum contra Iudęos, & contra alias gentes: vt patet Iſa. 10. ſcilicet. Væ Aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe, in manu eorum indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & de populo furoris mei mandabo illi, vt auferat ſpolia, & tamen Senacherib neſciebat ſe miſſum à Deo, vt patet ibidem, ſcilicet ipſe autem nō ſic arbitrabitur, ſcilicet ſe miſſum: ſed ad conterendum erit cor eius, & dicet in fortitudine manus meæ feci, & in ſapiētia mea intellexi, & abſtuli terminos populorum, & principes eorum deprædatus ſum. Sic etiam fuit de Nabuchodonoſor rege Babylonis quem Deus concitauit cōtra mul

H tas gentes ad puniendum eas, & volebat eas ſubijci ei propter peccata earum: ſicut dixit Ieremias 25. cap. ſcilicet: Et ſeruient omnes gētes regi Babylonis ſeptuaginta annis: & Deus dedit robur magnum regi Nabuchodonoſor ad affligendum omnes gentes, ſicut dixit Abacuch primo, ſcilicet: Domine in iudicium poſuiſti eum, & fortem, vt corriperes, fundaſti eum, & tamen Nabuchudonoſor non putabat ſe a Deo adiuuari, ſed potius à ſeipſo habere omnia hæc, & ſe præualiturum contra Dominum, ſicut putabat Senacherib 4. Regum 19. Ita eſt de multis alijs: nam quandocunque aliquis pugnat contra alium, ille qui affligitur à Deo punitur, qui concitat alium, vt pugnet contra eum. Sic etiam eſt in omnibus malis, quæ homines caſualiter inferunt: quia Deus incitat eos ad faciendum illa, vt inde ſequatur aliqua

I pęna, quam ipſi non intendunt, & Deus intendit illam dare, & propter hanc mouit hominem agere aliquid præter intentionem: & ſic quando quis occidit aliū caſu. Deus mouit eum ad occidendum illum. Sic patet Exo. 21. ſcilicet: Qui autem non eſt inſidiatus, ſed Deus tradidit eum in manus eius, conſtituam tibi locum, quò fugere debeat. & ſic innuit, quod quando quis occidit alium & non per inſidias, vel ab intentione, tradidit eum Deus in manus eius: & ſic ipſe voluit quód occideretur. Ita ergo in propoſito dicendum de iſtis gentibus de quibus hic agitur, ꝙ Deus mouebat eas ad pugnandum viciſſim: quia vtræque peccauerant, & vtræque punirētur per hoc quod vna affligeret alteram. Ac ideò Deus dabat vtrique occaſionem pugnandi cōtra alteram: ita quod non poſſent effugere bellum. Cum autem obij

K citur, quod bellum malum eſt, & Deus non eſt cauſa malorum, ſed dæmon incitat ad illa.

Dicendum quód Deus non eſt actor, nec incitator ad mala culpæ: quia iſta ſunt mala abſoluté, & incitare ad ea competit Dæmoni. Deus tamen bené incitat ad mala pęnæ, & ordinat ea: quia ad diſtributorem iuſtitiæ pertinet moderari pęnas: & quia Deus habet prouidentiam omnium rerum pertinebit ad eum dare vnicuique pęnas, & quia illæ vocantur a nobis mala, Deus eſt actor, & ordinator malorum, & ſic intelligitur quod habetur Amos 3. ſcilicet: Non eſt malum in ciuitate, quod Deus non fecerit, ideſt nullum malum pęnæ eſt quod Deus non intulerit.

Quid

Quod cum audiſſet Aſa, verba ſcilicet, & prophetiam A *Azariæ filij Obed prophetæ, confortatus eſt, & abſtulit idola de omni terra Iuda, & de Beniamin, & ex vrbibus, quas ceperat montis Ephraim: & dedicauit altare Domini, quod erat ante porticum Domini: congregauitque vniuerſum Iudam, & Beniamin, & aduenas cum eis de Ephraim, & Manaſſe, & de Simeon: plures enim ad eum confugerant ex Iſrael, videntes, quod Dominus Deus illius eſſet cum eo.*

Quod cum audiſſet. Hic ponitur ſecundum huius capituli, ſcilicet Aſa, & virorum ſuorum conſolatio: nam audita prophetia iſta lætati ſunt. Et dicitur. *Quod cum audiſſet Aſa, verba ſcilicet & prophetiam Azariæ filij Obed.* Scilicet, audiuit prophetiam iſtam, quando veniebat de bello contra Aethiopes. In Hebræo dicitur. B *Quod cum audiſſet prophetiam Obed.* Sed litera noſtra magis exprelſit, quia manifeſtum erat, quod non fuit iſta prophetia Obed, ſed Azariæ filij Obed vt patet ſupra in litera. Et licet litera Hebraica ſubticuerit aliqd, exprimit hic litera noſtra. *Confortatus eſt.* Iſta confortatio fuit, quia intellexit per hoc, quod non ſuperaretur iã quandocunque in Deo ſperaret: licet poſteri ſui erant affligendi: & iſtud erat aliquid magnum, quia cum Aſa eſſet nunc nimis exaltatus per victoriam tam celebrem, quam contra Aethiopes habuerat, eſſet nimis ſollicitus, an poſtea ab hoſtibus ſuperaretur, quod cederet ſibi in magnum dedecus: & Deus certificauit eum, quod non ſuperaretur quandocunque confideret in eo: ideo confortaretur ex hoc. *Et abſtulit idola de omni terra Iuda, & Beniamin.* Scilicet. Iſtæ duæ tribus erant ſubiectæ C Domino Aſa, & de terra earum poterat auferre idola, & abſtulit. Nam viri Iuda declinauerant ad idolatriam temporibus Roboam, & Abiæ regum præcedentium: vt patet tertio Regum quarto, & decimoquinto, & idola, quæ iſti dimiſerunt in terra, abſtulit Aſa. Sed quomodo potuerit nũc auferre idola veniens de bello, cum prius illa abſtuliſſet, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et ex vrbibus, quas ceperat montis Ephraim.* Licet ſolum eſſet Aſa rex duarũ tribuum, ſcilicet Iuda, & Beniamin; tamen adhuc habebat quaſdam vrbes, quæ fuerant de monte Ephraim, id eſt de ſorte Ephraim, & de iſtis etiã cepit idola, & abſtulit. Vocatur mons Ephraim, ſors Ephraim, quia illa terra ſortis Ephraim eſt montuoſa, & vbique vocatur mons Ephraim. De illa cœperat Aſa vrbes, quia non erat alia ſors tribus alicuius, de qua D promptius accipere poſſet Aſa vrbes, quam ſors Ephraim, quia illa erat valde coniuncta, de quo infra dicetur. *Et dedicauit altare Domini quod erat ante porticum Domini.* Iſtud eſt altare Salomonis, de quo habetur ſupra quarto. Et dedicauit eſt faciendo nunc in eo ſacrificia. Sed quomodo hoc ſtet, declarabitur infra in quadam quæſtione. Et dicitur, quod erat ante porticum Domini, quia altare holocauſtorum erat in atrio ſacerdotum, vt patet ſupra quarto. Et iſtud altare, & atrium erant ad partem orientalem porticus. Nam porticus erat ſpatium quoddam apud portam templi opertum tecto pendenti ad portam. Et vocatur porticus a porta: erat autem cubitorum viginti longitudine, & decem latitudine iuxta magnitudinem tecti pendentis ſuper portam. 3. Regum 6. Et quia atrium ſacerdotum erat magis E orientale quam templum, neceſſe erat etiam, quod eſſet magis orientale quam porticus templi: & ſic dicebatur, quod erat ante portam Domini, id eſt ad orientem porticus Domini, id eſt porticus templi quod templum pertinebat ſpecialiter ad Deum. *Cõgregauitque vniuerſum Iuda, & Beniamin.* Poſtquam confortatus eſt & abſtulit idola, voluitque facere Domino ſolẽnitatem magnam, congregauit omnes de Iuda, & Beniamin. Et non eſt intelligendum, quod venerint vniuerſi, licet dicatur hic de vniuerſis: ſed intelligitur de multis, & præcipuis, quia iſte eſt modus loquendi ſcripturæ. *Et aduenas cum eis de Ephraim, Manaſſe, & Simeon.* Scilicet cõgregauit aduenas, qui venerant ad habitandum in regno Iuda. Erant tamen de regno Iſrael de ſorte Ephraim, & Ma- A naſſe, & Simeon. Et iſti conuenerunt ad ſolennitatem hanc, quia propter deſiderium cultus diuini fugerant de terra ſua in terram Aſa: & de iſtis tribubus venerant aduenæ: quia facilius erat de eis venire quam de alijs. *Plures enim ad eum confugerant ex Iſrael.* Hic redditur cauſa præcedentis dicti, ſcilicet quomodo potuerat Aſa congregare aduenas de Manaſſe, Ephraim, & Simeon, ſcilicet quia multi de Iſrael, id eſt de regno Iſrael, quod erat regnum decem tribuum confugerant ad Aſa. *Videntes, quòd Dominus Deus illius eſſet cum eo.* Iſta eſt cauſa, quare venerunt ad eum, ſcilicet quia viderunt, quod Deus erat cum eo: & volebant ſibi adhærere, quia non poterant melius eſſe cum aliquo quàm cum illo, in quo Deus habitabat, & acceptabat. Quomodo autem eſſet Deus cũ Aſa, declarabitur infra in quadam quæſtione.

B

Quomodo Aſa propter verba Azariæ abſtulit idola de terra ſua. Quæſtio VII.

QVæritur circa prædicta. Primò quomodo Aſa propter confortationem verborum Azariæ prophetæ abſtulit idola de terra. Reſpondendum quod Aſa auditis verbis prophetæ affectus fuit magis ad cultum Dei quàm prius, & voluit quantum potuit cultum Dei dilatare: & quia nihil erat, quo magis Deus coleretur, quam quod auferretur cultus contrarius cultui eius, abſtulit idola omnia, quæ inuenit in terra. Et hoc faciebat Aſa: quia perſpexerat ſibi vtile eſſe ex prophetia: & hoc propter duo. Primo propter præteritam victoriam. Nam dixit propheta, Dominus vobiſcum, quia fuiſtis cum C eo, id eſt Deus fuit vobiſcum adiuuando vos in bello contra hoſtes: quia fuiſtis cum eo, ſcilicet obſeruando cultum eius: & iſtud fuerat, quia antequam pugnaret Aſa contra Aethyopes, abſtulerat idolatriam de terra quantum potuerat præcedenti cap. vt ergo Deus placaretur regi Aſa, ſicut placatus fuerat præterito bello propter ablationem idolatriæ voluit quantũ potuit auferre totam idolatriam de terra. Secũdò propter futura Nam dixit propheta, quòd futurum erat in Iuda ſiue Iſrael, quòd dies multi tranſibunt abſque Deo vero, abſque ſacerdote, & abſque lege: & quia tunc eſſent anguſtiæ multæ in terra: ita quod non eſſet egredienti pax, nec ingredienti quouſque conuerterentur ad Dominum in anguſtia ſua. Vt ergo non accideret ſic ei, voluit diligenter facere quantum poterat, quod diebus ſuis eſſet in ter- D ra Deus verus, & lex & ſacerdos. Præcipuum autem horum erat, quod eſſet Deus verus: & iſtud non erat niſi auferrentur idola de terra, ideo confortatus eſt ad auferendum idola. Item fuit hoc propter exhortationem propheticam, quia dixit: vos autem confortamini, & nõ diſſoluantur manus veſtræ. Erit enim merces operi veſtro, id eſt ex hoc, quod bene operati fueritis non eritis ſine remuneratione. Et hoc erat, propter quod non ſubijcerentur hoſtibus. Voluit ergo Aſa confortari in bono opere, de quo poſſet reportare mercedem in futurũ, ſcilicet quòd nullus hoſtium præualeret contra eum. Et ſic audita prophetia commotus fuit valde ad auferendum idola de terra.

E

Quomodo potuit auferre idola cum ablata eſſent. Quæſtio VIII.

QVæritur vlterius, quomodo potuit nunc auferre idola de terra, quia iam ablata erant. Nam priori tempore antequam iret Aſa ad bellũ contra Aethiopes, abſtulit totam idolatriam de terra, vt patet præcedenti cap. Aliquis dicet, quòd iſta ponũtur hic per recapitulationem, ſcilicet quòd fuerunt facta prius, & ponuntur hic, ſic enim fit ſæpe in ſcriptura, quod mutetur ordo anticipando, vel recapitulando: & ſic iſta ablatio idolorũ erit illa, de qua habetur præcedenti cap. Dicendum quod non poteſt eſſe hic ordo mutatus, quia neceſſe eſt dici, quod iſta ablatio idolorum fuerit poſt bellum contra Aethiopes, quia propheta iſte Azarias iuit in occurſum Aſa venienti de bello, & locutus eſt iſta ei: & tamẽ dicitur hic,

quod

quód conſortatus verbis prophetæ abſtulit idola de ter- F ra. Ergo fuit iſta ablatio idolorum poſt bellum contra Aethiopes:& ſic non erit ordo mutatus. Secundò patet, quia ad iſtam ablationem idolorum, & ſolennitatem conuenerunt aduenæ de Ephraim, Manaſſe,& Simeon: & tamen iſti venerunt in regnum Iuda poſt bellum contra Aethiopes, ergo fuit iſta ablatio idolorum poſt illud bellum. Patet hoc, quia dicitur hic, ꝙ iſti aduenæ congregati ſunt ad Aſa, quia viderunt Deum eſſe cũ eo: & tamen iſtud fuit per hoc, ꝙ adiuuit eum mirabiliter in bello contra Aethiopes, ideo poſtea fuit ablatio idolorum. Aliquis dicet aliter, ſcilicet ꝙ verum eſt ꝙ fuerit iſta ablatio idolorum poſt bellum cõtra Aethiopes, & tamen ſit eadem cum illa, quæ habetur præcedenti cap.& tunc dicetur, quod illa fuit per anticipationem: quia fuit tota illa ablatio idolorum poſt bellum contra G Aethiopes, & ponitur pars eius ante,& quædam pars poſt. Dicendum eſt, quód non ſtat: quia neceſſe eſt, quod illa ablatio idolatriæ de qua præcedenti cap. fuerit ante bellum contra Aethiopes: & iſta, de qua hic, fuerit poſt bellum. Quod patet, quia Deus adiuuit miraculosè Aſa, vt patet præcedenti cap.& tamen non adiuuiſſet eum ſic ſi maneret adhuc tota idolatria in terra, quę manebat tempore primogenitorum ſuorum. Secundo patet, quia Aſa abſtulit idola de terra a principio regni ſui. Nam dicitur præcedenti cap. quód in diebus Aſa quieuit decem annis primis terra a bellis: & ipſe Aſa dixit, quod hoc fuerat, quia quæſierant Dominum: vt patet ibidem. Ergo in principio regni ſui abſtulit idola: & tamen bellum contra Aethiopes non fuit in principio regni, ſed anno decimo, vel quintodecimo, vt infra H declarabitur: quia decem annis primis fuit pax in terra. Ergo ablatio idolatriæ, de qua præcedenti capit. fuit in principio regni Aſa, & propter illam data eſt ei pax, & omnia bona,& quód præualeret cõtra Aethiopes. Ablatio autem idolatriæ, de qua hic, fuit poſt bellum contra Aethiopes, ideo non coincidit vna cum alia, & ſic manet ſemper dubium, quomodo potuerunt nunc auferri idola de terra, cum prius ablata fuiſſent. Aliquis ergo dicet aliter, ſcilicet quód Aſa abſtulerat quandam partem idolatriæ ante bellum contra Aethiopes,& reliquerat aliqua idola in terra, & iſta abſtulit poſt bellũ cõtra Aethiopes. Sed dicendum, quod hoc non ſtat, quia ſi Aſa dimiſiſſet ſponte aliqua idola in terra, tota eſſet idolatra, ſicut ſi tota terra eſſet plena idolis, & non conuerteretur ad Dominũ in corde perfecto: qui tamẽ ad Deũ I cõuertitur in corde ſuo, debet auferre de medio omnes Deos alienos: ſicut dixit Samuel ad totum Iſrael: Si in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte de medio veſtri Deos alienos Baalim, & præparate corda veſtra,& ſeruite illi ſoli,& eruet vos. 1. Reg. 7. Ecce ergo ad hoc, ꝙ quis in toto corde ſuo, & fructuosè conuertatur ad Dominum, debet illi ſoli ſeruire. Si ergo Aſa vellet, quod manerent aliqua idola in terra, nihil proderat ad cultum Dei, ꝙ auferret alia: & tamen Deus acceptabat cultum Aſa, quia propheta teſtatus eſt hoc, dicens: Dominus vobiſcum, quia fuiſtis cum eo: & tamen non eſt cum eo, niſi quis perfectè colat eum.

Item patet, quia ipſe Aſa putauit ante hoc cultum ſuũ Deo eſſe acceptum, cum ait: à bellis quieta ſunt omnia, K eo quod quæſierimus Deum patrum noſtrorum: præcedenti cap. non poterat tamẽ quærere Dominum, ſi vellet, ꝙ manerent idola in terra: ergo nõ dimiſerat aliqua idola Aſa prima vice, qua abſtulit alia, & ꝙ nunc illa abſtulerit. Aliqui dicunt aliter, quod iſta idola, quę nũc abſtulit Aſa, erant in ciuitatibus, quas cepit de monte Ephraim, & in vrbibus aliorum aduenarum. Nam ceperat Aſa vrbes de monte Ephraim, vt patet in litera. Etiam multi aduenæ ad eum conuenerant de tribu Manaſſe, Ephraim,& Simeon: & de ciuitatibus iſtorum poterant auferri idola. Prius autem ablata fuerant idola de regno Iuda: quia quando facta eſt prima ablatio, nondũ conuenerant aduenæ de terra Iſrael ad Aſa. Dicendum, quód hoc non ſtat, quia in litera dicitur, quod abſtulit idola de terra Iuda, & Beniamin, & de vrbibus, quas F ceperat de monte Ephraim. Reſponderi ergo poteſt dupliciter. Vno modo, quód Aſa prima vice, qua abſtulit idola de terra, abſtulit omnia, quæ inuenire potuit, & ſic putauit, quód plenè abſtulerat illa, & verè in corde perfecto egit,& Deus ita benefecit ei, ſicut ſi omnia abſtuliſſet de terra. Manſerunt tamen aliqua, quæ effugerant manus Aſa, quæ ille non potuit inuenire,& reſeruata ſunt. Quia tamen nullo modo euenerat hoc culpa Aſa, non imputauit ei Deus quidquam, ſed ita acceptabat eum, & adiuuit in bello contra Aethiopes, ſicut ſi omnia idola ablata fuiſſent, & ſic etiam Aſa putabat ſe colere Deum tanquam ablatis omnibus idolis: cùm ait; à bellis quieta ſunt omnia, eo quód quæſierimus Dominum. Poſtquam autem factum eſt bellum contra Aethiopes, voluit adhuc diligenter inquirere, an manſiſſent ali- G qua idola, quæ nunc poſſent auferri de terra,& inuenit aliqua in Iuda,& Beniamin & fortaſſis hoc factum eſt, quia in prima idolorum ablatione non accepit populus tam gratè, quod expellerentur, ideo occultauit aliqua. In ſecunda autem vice viderant mirabilia in bello contra Aethiopes, quæ Deus fecerat pro rege, quia eiecerat idola de terra: ideo gratiſſime acceperunt, quód omnia excluderentur de terra, & reuelauerunt regi ea, ꝙ prius occultauerant,& ſic poterat rex nunc expellere idola de terra Beniamin,& Iuda. Aliter poteſt dici, quód Aſa prima vice, qua eiecit idola de terra, nullum dimiſit in ea e quia diligenter inquiſiuit illa, & tamen nunc eiecit aliqua, quæ nouiter pullulauerant. Nam inter primam expulſionem, & iſtam magnum tempus intercidit. Quia prima facta eſt in principio regni ſui, vt declaratum fuit H ſupra. Bellum autem contra Aethiopes factum eſt anno decimo, vel quintodecimo regni ſui, vt infra dicetur,& ſic in iſto tempore intermedio potuit creſcere aliquantulum idolatria, & abſtulit illam nunc Aſa. Et ſi dicatur: quomodo poterant introduci idola cum Aſa illa eiecisset,& eſſet vir deicola? Dicendum, quod aliqui quaſi latenter poterant illa introducere: ita vt pauca eſſent, & ſic rex fortaſſis non attenderet ad ea, & tamen nunc conſortatus verbis prophetæ nouũ deſiderium habuit eijciendi omnia idola de terra ſiqua erant.

Quomodo Aſa accepit illas vrbes,& abſtulit idola. Quæſtio IX.

I QVæritur vlterius circa vrbes, de quibus dicitur hic, quód accepit Aſa vrbes de monte Ephraim, quomodo cępit illas, & quomodo abſtulit idola de illis. Reſpondendum, quod iſtæ vrbes erant de monte Ephraim, ideſt, de ſorte tribus Ephraim,& vocatur ſemper mons Ephraim, quia terra illa montuoſa eſt: ſicut colligitur Ioſue decimo ſeptimo. Et de illa terra acceperat,& tenebat Aſa aliquas ciuitates. Quomodo autem acceptæ fuerint de terra Ephraim poteſt dici, quod fuit dupliciter. Vno modo poterat eſſe, quod acceperit vrbes iſtas Abia pater Aſa. Nam pugnauit Abia contra Ieroboam bello grauiſſimo, qui occidit quingenta millia virorum de Iſraelitis,& tunc cępit de terra Ephraim ciuitates aliquas, ſcilicet, Bethel,& alias, quæ nominantur in litera, ſupra decimo tertio, & illas tenebat nunc K Aſa: quia non perdiderat aliquid de eo, quod dimiſerat ei pater ſuus Abia. Et dicebatur ipſe cępiſſe illas: quia tenebat eas, quæ captæ fuerant. Vel attribuuntur ei illa, quæ pater ſuus fecerat, cum cenſeatur eadem perſona cum patre ſuo, quia ſuccedit ei. Et de illis ciuitatibus conueniens erat poterant tolli idola, quia iſtæ erant ciuitates idolatrarum. Nam viri de regno Iſrael omnino ceſſauerunt à cultu Dei, & vocabantur idolatræ: quia Ieroboam fecerat eos recedere a Deo fabricando vitulos,& prohiberentur ire in templum Domini in Ieruſalem. Et quia terra Ephraim erat de poteſtate Ieroboã, cum ipſe Ieroboam eſſet de tribu Ephraim. tertio Regum vndecimo: eſſet iſta tribus vacans idolatriæ, & forte magis, quam aliæ tribus, vt in hoc faueret regi ſuo, qui introduxerat idolatriam, & cum captæ fuit vrbes illæ, potuit idolatria excludi de eis. Aliter poteſt dici, ꝙ

captæ

captæ fuerunt vrbes iſtæ tempore Abiæ, & quòd abſtulerit idola de illis, & hoc magis conſonat literæ: quia dicitur, quòd abſtulit idola de ciuitatibus quas ceperat de monte Ephraim. Sed tunc obijcietur: quia ſi dicatur, quòd Abia cœpit ciuitates iſtas Ephraim, & tenuit eas: poſt Aſa filius eius, quomodo potuit nunc auferre idola de illis: quia prima vice abſtuliſſet cum haberet illas ciuitates ex prima die, qua regnaret; quia pater ſuus acceperat illas, ideo non permiſiſſet in eis manere idola vſque ad tempus iſtud. Dicendum, quod poterat hoc eſſe, ſicut reſponſum eſt præcedenti quæſtione. Nam bis abſtulit idola Aſa de terra Iuda, & Beniamin, ſcilicet, ſemel in principio regni ſui. Et iterum poſt bellum finitum contra Aethiopes, & hoc, quia poterant omitti aliqua idola occulte prima vice, quæ non deleta fuiſſent, & illa expellerentur ſecunda vice. Vel quia omnia ablata ſunt prima vice, & inter illam & ſecundam vicem ſuccreuerunt aliqua idola, quæ poſtea ablata ſunt. Ita poterat eſſe in iſtis vrbibus, quæ acceptæ fuerant de terra Ephraim, ſcilicet quod ablata fuerunt idola tunc, quando ablata ſunt de terra Iuda, & Beniamin, & tamẽ manſerunt aliqua pauca occulte, quæ durauerunt vſque poſt bellum Aethiopum, & illa ablata fuerunt nunc. Vel, quòd in ciuitatibus illis introducta fuerunt poſtea aliqua idola latenter ab idolatris, & illa abſtulit nunc Aſa. Sed tunc obijcietur, ſi dicatur, quòd Aſa cœpit iſtas ciuitates montis Ephraim, quomodo cœpit eas. Nam non apparet, quod habuerit aliquod bellum Aſa contra reges Iſrael, in quo potuit accipere ciuitates has. Aliquis dicet, quòd Aſa cœpit ciuitates iſtas, in aliquo bello, & ſi non fiat hic mentio de eo non eſt inconueniens, quia multa facta ſunt, quæ non exprimuntur in ſcriptura ſacra. Dicendum, quòd non ſtat, quia non poteſt dici, quòd omiſſum fuerit aliquod tale bellum, quia nullum habuit Aſa. Nam in toto tempore Aſa vſque ad decimũ annum regni eius fuit pax, vt patet præcedẽti capitulo, & poſt hoc fuit bellum Aethiopum. Nullum ergo bellum habuit Aſa contra reges Iſrael in quo potuiſſet capere iſtas vrbes montis Ephraim. Reſpondẽdum, quod poteſt dici, quòd cœpit Aſa iſtas vrbes, quando fuit bellum contra Aethiopes. Nam ſummo illo, dicitur quod pugnauit contra omnes vrbes, quæ erant in circuitu Geraræ, & accepit ſpolia ipſarum. præcedenti capitulo: tunc ergo poterat capere vrbes de terra Ephraim, & vnire regno ſuo, & acciperet idola, quæ erant in eis. Si tamen velimus dicere, quod Abia pater Aſa cœpit iſtas vrbes, & ſint illæ, quę nominantur ſupra decimo tertio, ſatis eſt rationabiliter dictum. Quomodocunque autem euenerit ſatis erat facile, quod caperentur vrbes de terra Ephraim per reges Iuda: quia inter omnes ſortes tribuum Iſrael, non erat aliqua ſors tam propinqua regno Iuda, ſicut ſors tribus Ephraim. Nam regnũ Iſrael erat ad partem Aquilonarem regni Iuda, & nulla ſors erat magis Meridiana regno Iſrael, quã ſors Ephraim, quia illa coniungebatur ſorti Beniamin, quæ erat de regno Iuda, vt colligitur ex terminis ſortis Ephraim, & Beniamin: Ioſue 16. & decimooctauo. Ideo potius poterant capere viri Iuda vrbes de ſorte Ephraim, & adiungere eas terræ ſuæ, quàm de alijs ſortibus tribuum.

An peccauit Aſa capiendo vrbes.
Quæſtio X.

QVæritur vlterius, an peccauit Aſa capiendo vrbes de regno Iſrael. Aliquis dicet, ꝙ ſic, quia Deus vetuerat pugnam inter reges Iuda & Iſrael pro reparanda diuiſione regni, quia dixerat illam factam eſſe de voluntate ſua, ſupra vndecimo. Ideo non licebat regi Aſa pugnare pro hac re, nec capere aliquas vrbes de regno Iſrael. Reſpondendum quod non peccauit Aſa capiendo iſtas vrbes, quia aut iſtæ vrbes fuerunt illæ, quas cœpit Abia, & habentur ſupra decimotertio. Aut ſunt aliæ, quas nouiter cœpiſſet Aſa. Si primo modo dicendum, quod non peccauit Aſa: quia non cœpit eas, ſed recepit in ſucceſſione hæreditaria. Etiam non peccauit Abia,

A quia ſupra decimo tertio, in quadam quæſtione declaratum eſt, quomodo non peccaſſet, & cœpiſſet eas iuſte. Si autem dicatur, quod Aſa cœpit eas. Etiam dicendum eſt, quod non peccauit, quia pugnauit contra illas pro cauſa iuſta. Nam iſtæ vrbes erant in extremitate regni Iſrael in confinibus regni Iuda, & inde inferebantur ſæpe multa mala regno Iuda. Et quia habitatores locorum nolebant ſatisfacere, nec deſiſtere ab iſtis damnis, & iniurijs inferendis, potuit iuſte pugnare contra illas vrbes, & delere illas, vel ſubijcere illas regno ſuo, & vnire ſibi, & ſic factum eſt: ideo non peccauit. Cum autem obijcitur, quod Deus vetuerat pugnam inter reges Iuda & Iſrael ſuper reparanda diuiſione regni. Dicendum, quod verum eſt, quod non licebat regibus Iuda pugnare contra reges Iſrael hac intentione, vt totum re-

B gnum efficeretur vnum: quia Deus hoc nolebat, & tamen licebat regibus Iuda pugnare contra reges Iſrael pro alijs iniurijs, & damnis. Et quia Iſraelitæ habitãtes in vrbibus iſtis mala multa infligebant regno Iuda, poterat Aſa licite pugnare ad ſubijciẽdum ſibi vrbes iſtas, vt amplius non nocerent ei. Et poſtquam ſemel ſubijcerentur ei, non tenebatur eas dimittere regibus Iſrael, quia quod ſuum ſemel legitimè effectum fuerat, non tenebatur dimittere, niſi iterum illud iuſtè perderet.

Quomodo dedicauit Aſa altare.
Quæſtio. XI.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Aſa dedicauit altare, quod erat ante porticũ Domini.

C Reſpondendum, quod propriè dedicare eſt nouiter applicare aliquid ad aliquem vſum. Et tunc dicitur altare dedicari, quando aliquid nouiter in eo offertur, vel nouiter fit ſacrificium: quia per illud applicatur altare ad cultum Dei. Sic etiam Eccleſia dicitur dedicari, quando erat prius domus facta, & non erat applicata ad cultum Dei: ſed erat indifferens, vt poſſet applicari ad cultum Dei, vel ad vſus prophanos. Cum autem in Eccleſia fiũt miniſtrationes aliquæ ſacræ primo, & cęremoniæ benedictionis eius, applicatur per hoc cultui diuino: itaque non poteſt iam tranſire ad humanos vſus, & per hoc dedicatur. Cum ergo altare dedicaretur nũc, videtur quod non fuerant adhuc facta in eo aliqua ſacrificia, & tamen non competit hoc altari, quod erat in atrio templi, quia iſtud dedicatum eſt per Salomonem; quando prima die

D dedicationis templi obtulit ſacrificia multa ſuper altare: ita quod in eo capi non poſſent, & deſcendit ignis de cœlo ſuper altare; vt patet ſupra ſeptimo. Aliquis ergo dicet, quod intelligatur hoc de altari Moyſi, quod fuerat in tabernaculo, quod fecerat Beſeleel, de quo habetur Exod. vigeſimoſeptimo, & in iſto facta fuerant omnia ſacrificia vſque ad tempus, quo fabricatum eſt aliud: quo fabricato ceſſauit fieri ſacrificiorum oblatio, & crematio in altari Moyſi, & fortaſſis nunc Aſa obtulit ſacrificia in illo altari, & ſic dicitur dedicaſſe illud altare. Sed dicendum, quod hoc non ſtat, quia dedicatio, vt dictum eſt, eſt applicatio noua rei ad vſum, qui in ea exerceri debet: & quia iam altare illud dedicatum fuerat ſolenniter in deſerto, quando duodecim

E principes tribuũ obtulerunt munera ſua per duodecim dies: Numeri ſeptimo, & poſtea magno tempore fuerunt facta in eo ſacrificia, ſcilicet à principio legis datæ vſque ad principium dedicationis templi Salomonis, non videtur, quod nunc poſſet dedicari illud. Aliquis ergo dicet, quod eſſet aliquod aliud altare nouum, in quo nunquam oblata fuiſſent ſacrificia, & nunc oblata ſunt, & ſic dedicaretur. Dicendum, quod hoc non ſtat, quia illud erat contra legem. Nam lex iuſſerat effici vnum altare, quod poneretur ad oſtium tabernaculi: Leuit. decimoſeptimo, & in nullo alio poterant offerri ſacrificia, & ſiquis aliud fabricaret, aut in alio offerret, peccabat, & erat ſuſpectus de idolatria. Sic patet de duabus tribubus, & dimidia, quæ recedentes de terra Chanaan fecerunt altare nimiæ magnitudinis apud tumulos Iordanis, qđ audiẽtes nouẽ tribus, & dimidia in-

dignatæ ſunt putantes ex hoc feciſſe aliquid ſacrilegū, & incidiſſe in idololatriam, & parauerunt ſe ad pugnam contra duas tribus, & dimidiam, & pugnauiſſent contra illas niſi illæ ſe excuſaſſent: dicentes, quod non fecerant ad offerendum ſacrificia: ſed, vt eſſet in ſignum. Ioſue vigeſimoſecundo capitulo. & ibi dicitur, quod nefas erat offerre ſacrificium in alio altari niſi in illo, quod erat ad oſtium tabernaculi. Cum ergo Aſa eſſet vir deicola, & iſta die, qua dedicauit altare veniebat ad faciēdum fœdus cum Domino, vt obſeruaret legem ipſe. & totus populus ſuus. non erat vllo modo veriſimile, quòd volendo eam ſeruare infringeret ipſam, & ſic non offerret in aliquo nouo altari. Sed dicendum eſt, quod iſtud altare, de quo hic dicitur, erat altare æneum, quod fabricauit Salomon: de quo habetur ſupra quarto, & erat ante porticum templi. Et colligitur ex hoc, quia dicitur. quod ante porticum Domini, id eſt porticum templi erat, ſcilicet in atrio ſacerdotum. Nam in illo atrio non erat niſi vnicum altare, quod vocabatur altare holocauſtorum, & iſtud eſt quod fecerat Salomō. Cum autem obijcitur, quod non poterat nunc dedicari; quia iam multo ante hoc dedicatum fuerat. Dicendum, quod non accipitur propriè dedicari pro applicare ad diuinum cultum, quia iſtud erat per primum actū caeremoniarum, qui fieret in eo, & nunc non fiebat ſic. Sed vocatur dedicatio quędam feſtiua oblatio ſacrificiorū ad ſimilitudinem dedicationis. Nam dies dedicationis altaris fuit magnæ feſtiuitatis: quia multa ſacrificia ſuper altare cremata ſunt, vt patet ſupra 7. Et quia nunc, quando factum eſt fœdus cum Domino tempore regis Aſa, facta fuerant ſacrificia multa ſuper altare die vno, vocabatur ille dies dedicationis. Patet hoc, nam die iſto multa animalia obtulit Aſa, ſcilicet boues ſeptingentos, & arietes ſeptem millia, vt patet infra in litera.

Qui eſſent illi aduenæ, & cur de illa tribu.
Quæſtio XII.

QVæritur vlterius circa aduenas, de quibus hic dicitur, qui erant, vel quomodo erant in terra Iuda, & quare potius erant de tribu Ephraim, & Manaſſe, & Simeon, quam de alijs tribubus. Ad primum dicendū, quod iſti aduenæ erant de regno Iſrael de idolatris, & venerant in terram Iuda deſiderio cultus diuini. Nam regnum Iſrael erat totum ſubiectum idolatriæ. Quia Ieroboam fecerat vitulos aureos, & vetuerat Iſraelitis ire in Ieruſalem ad templum Domini. tertio Regum decimoſecundo. Et ob hoc omnes Iſraelitæ erant conuerſi ad idola. Et ſi qui deſiderabant Deum colere, non permittebantur ire in templum ſecundum legem. Aliqui autem nimis zelantes legem Dei potius ſe exponebant periculo, & perditioni omnium bonorum, & tranſibant in terram Iuda ad manendum. Iſti autem vocabantur aduenæ, quia de extraneo regno veniebant, vt habitarent in terra Iuda. Etiam quia de cultu Deorum alienorum veniebant ad cultū veri Dei. Nam in terra Iſrael erat cultus idolorum: quia acceperant vitulos in Deos: vt patet ſupra decimotertio. Terra autem Iuda erat, in qua Deus verus colebatur. Ideo iſti aduenæ veniebant ad nouum cultum deitatis, & alienum ab illo, qui erat in terra ſua. Sciendum, quod iſti non veniebant ſolum ad adorandum in Ieruſalem, ſed etiam ad manendum in terra Iuda. Nam ſi ſolum venirent ad adorandum, & illico redirent, non vocarentur aduenæ: quia aduenæ principaliter vocantur propter habitationem. Etiā non poterant iſti ſæpè in terram Iuda venire ad templum ſi irent, & redirent: quia reges Iſrael tenerent eos, & occiderent, vel affligerent, cum ipſi inhibuiſſent iſtam aſcēſionem. tertio Regum decimo ſecundo. Sciendum etiā, quod iſti aduenæ expoliuerant poſſeſſiones ſuas perditioni propter cultum Dei. Nam eo ipſo, ꝙ veniebant de terra Iſrael in terram Iuda ad habitandum, confiſcabantur poſſeſſiones eorum, vel tranſibant ad alios, quia iam nunquam redituri erant, vt mererent in terra cultus diuini: & tamen potius volebāt perdere temporalem ſub-

F ſtantiam, & viuere vtcunque quàm contra legem agere manendo ſemper in terra idolatrarum, & nunquam aſcendendo in templum Domini, ſicut lex iuſſerat.

Ad ſecundum dicendum, quòd iſti aduenæ potius erant de tribu Ephraim, & Manaſſe, & Simeon, quam de alijs tribubus, quia iſtæ erant propinquiores regno Iuda ad eundum illuc facilius. Patet de tribu Simeon. Nam tribus Simeon habebat ſortem ſuam intra terminos ſortis Iudæ. Fuit enim data tribui Iudæ quædam terra valde magna à principio non attenta proportione ad alias tribus. Et quia repertum eſt poſtea illam eſſe magnam, abſciſa eſt quædam pars eius, & data eſt tribui Simeon, quæ erat minor omnibus tribubus. Et ſic accepit tribus Simeon ſortem ſuam in medio ſortis Iuda: vt patet Ioſue 19. Et ſic de tribu Simeon manifeſtum G erat, quod erat prompta ad eundum in templum Domini, ſi vellet, eo quod erat intra ſortem Iuda. De ſorte Ephraim, & Manaſſe dicendum eſt, quòd erant coniunctiſſimæ regno Iuda. Nam tribus Iuda, & Beniamin erant de regno Iuda. Tribus autem Beniamin erat magis Aquilonaris, & erat coniuncta tribui Ephraim, & Manaſſe ex parte Aquilonari: nam ſors Ephraim, & Manaſſe erant coniunctæ, vt colligitur Ioſue decimo ſexto, & decimo ſeptimo cap. Ideo cum eſſent iſtæ tribus in confinibus regni Iuda, poterant facilius aſcendere in templum Domini in Ieruſalem, & effici aduenæ in terra Iuda, quam viri de alijs tribubus.

Quomodo iſti aduenæ viderant Deum eſſe cum Aſa.
H *Quæſtio XIII.*

QVæritur vlterius, quomodo iſti aduenæ viderant Deum eſſe cum Aſa. Reſpondendum, quòd aduenæ iſti allecti ſunt ad veniendum, vt habitarent in terra Iuda deſiderio cultus diuini, & ad hoc aliqualiter alliciebantur ex proſperitate temporali iudæorum, ſcilicet, quia videbant Deum eſſe cum Aſa, & quia ex hoc cognoſcebant manifeſte, quod Aſa tenebat rectam legem, & Deus benefaceret ei, & quod abiecerat viros de terra Iſrael, tranſierunt ad terram Iuda, vt morarentur in ea. Eſſe autem Deum cum Aſa poterat intelligi dupliciter: vno modo, quod Aſa coleret Deum rectè, & per hoc Deus eſſet cum eo, inhabitando cum eo per gratiam. Nam quando quis eſt in charitate, I tunc eſt Deus cum eo, & non aliter: vt patet prima Ioan. quarto capitulo, ſcilicet Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Secundo modo poteſt intelligi, quod Deus erat cum Aſa, ſcilicet, ſpecialem fauorem ei dando. Dicendum, quòd licet vterque modorum iſtorum poſſet hic accipi: tamen non debet accipi niſi ſecundus, eo quod iudæi erant rudes, & i.ō cognoſcebant iſtud modū eſſendi Dei cum aliquo, qui erat per gratiam. Sed tunc dicebant Deum eſſe cum aliquo, quando oſtendebat ei ſpecialem fauorem, & proſperabat actus eius. Iſte modus loquendi erat in veteri teſtamento. Sic patet de Iſaac, quem cū perſequerentur Philiſthiim ſubito Deus ditauit. Nam cum quodam anno ſeminaſſet in terra Philiſthinorum, inuenit centuplum, quod erat admi- K randum. Gene. 26. quod videntes Philiſthiim, & aliam eius ſubitam multiplicationem in pecoribus, & armentis admirati ſunt nimis, & putauerunt Deum eſſe cum eo, quia iſta non poterant euenire niſi ſpecialiter Deus eum adiuuaret, & ſic cum prius perſequerentur eum, venerunt poſtea ad ipſum, vt efficerentur amici eius, & dixit Iſaac, quid veniſtis ad me hominem, quē odiſtis, & expuliſtis à vobis, qui reſpōderunt? vidimus tecum eſſe Deum idcirco diximus, ſit iuramentum inter nos, & ineamus fœdus. Gen. vigeſimo ſexto capitulo. Ecce dixerunt, eſſe Deum cum illo, quia augmentauit ſubito ſubſtantiam eius. Sic etiam patet de Ioſeph, de quo dicitur, quod erat Deus cum eo, ſcilicet, quia omnia, quæ ille ageret proſperabantur: vt patet Geneſ. 39. ſcilicet, Ioſeph habitauit in domo Domini ſui: fuitque

Dominus cum eo,& fuit vir in cunctis proſpere agens: habitabatque in domo Domini ſui, qui optimè nouerat Dominum eſſe cum eo,& omnia, quæ gereret ab eo dirigi in manu illius. Ita nunc viderunt Iſraelitæ,quòd erat Deus cum Aſa. Et hoc poterant videre dupliciter. Vno modo per hoc, quòd Aſa habuerat pacem tam diuturnam,ſcilicet,decem annorum,& tempore illo regnũ ſuum fuerat valde roboratum, & tamen non contingebat hoc in alijs regnis,quia erant frequentia bella. Sic etiam fuerat tempore Abiæ patris Aſa, & Roboam aui ſui. Nam illi habuerant bellum contra Ieroboam omnibus diebus ſuis.ſupra 12. & 13. Aſa autem nullum bellum habuit in primis decem annis regni ſui: quod erat ſatis admirandum,& hoc non erat,niſi quod Deus eum adiuuaret ſpecialiter, ideo dicebant,quòd Deus erat cũ eo. Secundò, & melius poterat hoc dici, ſcilicet,quia viderant quomodo mirabiliter deuicerat Aethiopes. Nam fuit tantus exercitus Aethiopum, quantus nunquam legitur fuiſſe congregatus, ſcilicet decies centena millia.præcedenti cap.& tamen viri Iuda cum eſſent pauci latiſſimè totum illum exercitum diſperdiderunt cogentes eum in fugam, & occidentes plurimos. præc. capitulo, hoc autem non poterat eſſe, niſi ſpeciali Dei adiutorio: ideo putabant Deum eſſe cum eo,& deſiderantes ſeruire tali viro,vt ipſi quoque participarent aliquid de fęlicitate eius, veniebant ad habitandum in regno ſuo,& ibi colerent Deum.

Cumque veniſſent in Ieruſalem menſe tertio, anno decimo quinto regni Aſa, immolauerunt Domino in die illa de manubijs,& præda quam adduxerant boues ſeptingentos,& arietes ſeptem millia. Et intrauit ex more ad corroborandum fœdus,vt quærerent Dominum Deum patrũ ſuorum in toto corde & in tota anima ſua. Siquis autem inquit non quæſierit Dominum Deum Iſrael. moriatur à minimo vſque ad maximum,à viro vſque ad mulierem. Iurauerùntque Domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in ſonitu buccinarum omnes, qui erant in Iuda cum execratione. In omni enim corde ſuo iurauerunt.& in tota voluntate quæſierunt eum, & inuenerunt. Præſtititque ei Dominus requiem per circuitum. Sed & Maacham matrem Aſa regis ex auguſto depoſuit Imperio,eo quod feciſſet in luco ſimulachrum Priapi:quod omne contriuit, & in fruſta comminuens combuſſit in torrẽte Cedron. Excelſa autem derelicta ſunt in Iſrael. Attamen cor Aſa erat perfectum cunctis diebus eius. Eaque quæ vouerat pater ſuus, & ipſe,intulit in domum Domini, argentum & aurum, vaſorumque diuerſam ſuppellectilem. Bellum verò non fuit vſque ad trigeſimum quintum regni Aſa.

Cumque veniſſent in Ieruſalem. Scilicet Aſa, & omnis Iuda, & Beniamin, & aduenæ venerunt in Ieruſalem, quia ibi erat templum Domini, vt ibi facerent ſacrificia magna, & fœdus,quod cum Domino inierunt. *Menſe tertio.* In iſto menſe apud Iudæos eſt feſtum Pentecoſte ſemper (Vt quidam putant.) Sed falſum eſt: quia neceſſe eſt, quòd ſit ſemper in menſe quarto die ſexto,vel ſeptimo: vt patet computando ſeptem hebdomadas à die decimo ſexto menſis primi, quando mittebatur falx in meſſem: Leuit. vigeſimo tertio capitulo. Et ſciendum, quòd non eſt iſte menſis tertius Martius, ſicut apud nos: quia Hebræi incipiunt annum ſuum in Martio. Non quidem prima die Martij: ſed in lunatione Martij,ſcilicet.quòd illa lunatio,quæ eſt magis coniuncta medietati Martij eſt principium anni. Et deinde quamlibet lunationem dicunt vnum menſem, & menſis tertius eſt tertia luna incohando à lunatione Martij. *Anno quinto decimo regni Aſa.* Quomodo autem potuerit iſtud eſſe anno quintodecimo cum videatur, quòd deberet eſſe multo prius propter bellum Aethiopum, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Immolauerunt Domino in die illa.* Scilicet die,qua venerunt in Ieruſalem immolauerunt ſacrificia multa, quæ ponuntur in-

A fra in litera. *De manubijs,& præda quam adduxerant.* Scilicet, iſta magna oblatio, quæ habetur hic fuit, de præda, quam abſtulerant de bello Aethiopum. Nam præcedenti capitulo dicitur, quod Aſa,& viri ſui tulerunt ſpolia multa, & percuſſerunt omnes ciuitates per circuitum Geraræ, & diripuerunt vrbes, multamque prædam aſportauerunt, ſed & caulas ouium deſtruentes tulerunt ouium infinitam multitudinem,& camelorum. Reuerſique ſunt in Ieruſalem, & ſic de illis pecoribus, quæ habebant de præda,obtulerunt Domino. Et vocantur manubia ipſa, quæ capiuntur in præda, & propriè vocantur manubia res, quæ manu capiuntur, dictæ a manus,& bios, quod eſt menſura,quaſi menſura manus, quæ autem rapiuntur,& tamen manibus non tenentur,ſed per ſe mouentur,ſicut pecora,& iumenta,
B non vocentur propriè manubia,ſed præda,& tamen largè vocantur manubia, & ſic accipitur hic, ſcilicet, quod de manubijs obtulerunt Domino ſacrificia. *Boues ſeptingentos,& arietes ſeptem millia.* Fuit quippe magna multitudo animalium captorum præda: quia dicitur præcedenti capitulo: ſed & caulas ouium deſtruentes tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & ob hoc magnifica ſacrificia fecerunt,quia de his,quę gratis acceperant, & ſine labore, liberaliter erogabant. *Et intrauit ex more ad corroborandum fœdus, vt quærerent Dominum.* Scilicet, quando obtulerunt ſacrificia, hæc intrauerunt, ſcilicet in ſanctuarium ad corroborandum fœdus, ideſt ad componendum pactum cum Domino, vt quærerent eum, ſcilicet, cuſtodiendo legem ſuam. Et dicitur ex more,ſcilicet,quia conſuetudo erat
C Iſraelitis ſæpe facere talia fœdera cum Domino: de quo magis infra declarabitur in quadam quæſtione. *Deum patrum ſuorum.* Iſtud ponitur ad diſtinguendum ab alijs dijs,ſcilicet iſte, qui erat verus Deus patrum Iudæorum: quia ab antiquo Iudæi acceperant eum in Deum, & ob hoc iuſtum erat, quod eum colerent. *In toto corde,& in tota anima.* Scilicet,non ſolum vouerũt quærere Dominum obſeruando legem eius, ſed etiam vouerunt, quod in tota anima, & in toto corde quærerent. Iſtud autem ponitur ad excludendum quandam iniquitatem Iudæorum: quia volebant quidam Iudæi colere Deum Iſrael obſeruando legem eius, & inſuper obſeruando cæremonias idolorum: & Deus hoc vetuit, dicens, quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino Deo tuo, nec addas quidquam,nec minuas. Deuteron.
D decimoſecundo. Etiam quidam volebant colere Deum Iſrael obſeruando cæremonias legis, & inſuper colere idola, ſicut fecerunt Samaritani, qui Deum cœli timebant,& nihilominus Deos ſuos colebant: vt patet quarto Regum decimo ſeptimo. Et ſic quando aliquis ad Deum reuerti debebat non ſufficiebat, quod coleret Deum obſeruando cęremonias legis,ſi prius non obſeruabat illas:ſed etiam,quod recederet a cultu idolorum, ſi prius colebat illa, quia alias licet conuertatur ad Dominũ: tamen nõ in toto corde,ſed claudicat in duas partes. Et ob hoc dixit Samuel Iſraelitis. 1.Regum 7. Si in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth, & præparate corda veſtra, & ſeruite Deo ſoli,& liberabit vos. Et quia iſta ſola reuerſio eſt Deo acceptabilis, vo-
E uerunt iſti Iſraelitæ, quod quærerent Dominum in toto corde ſuo,ſcilicet,quod ſolum Deum quærerent, & nullo modo declinarent ad idola, & dicitur in toto corde, & tota anima,quod idem eſt. Nam cor non poteſt accipi hic pro illo membro, á quo eſt origo vitæ: quia ad illud non pertinet obſeruatio legis, cũ iſtud non pertineat niſi ad partem cognitiuã immaterialem. Cor autem eſt corporea pars non habens aliquẽ actũ cognoſcitiuũ, vel deliberatiuum, ſed accipitur cor pro anima, & tamen ex modo loquendi multiplicamus verba pro eadem re ſignata. Vel poteſt dici,quod iſta duo non accipiuntur pro eodẽ,ſed ſignant duas particulas animæ:nã ad complendum actum humanum requiruntur duæ potentiæ,ſcilicet intellectus,& voluntas. Iſtæ enim ſolæ

efficiunt actum humanum, vt patet 6. Eth. in principio. Et ſignatur intellectus per animam, quia anima dicit aliquid ſpirituale cognoſcitiuum, quemadmodum nos concipimus intellectum. Cor autem ſignat volūtatem, quia ad eam pertinet deſiderium, & nos putamus cor noſtrum deſiderare aliquid, & ſic vulgi appellatione accipitur cor pro voluntate. *Siquis autem inquit non quæſierit Dominum Deum Iſrael, moriatur.* Scilicet, rex Aſa inquit, ideſt, dixit, ſiquis non quæſierit Dominum Deum Iſrael, ſcilicet, obſeruando plenè legem ſuam, moriatur, ideſt occidatur, & ſic Iudæi obligauerunt ſe ſpontanee ad pœnam mortis præter pœnam, quæ in lege poſita erat, & Deus iſtas pœnas magis repetebat à facientibus fœdera, quam illæ, quæ veniebant inferendę peccantibus ipſo iure, eo quod turpius eſt alicui facere contra id, quod ipſe ſponte facere promittit, quàm contra id, quod ſibi iubetur: & ſic Deus repetebat pœnas iſtas: vt patet Ierem. trigeſimoquarto, de illis, qui fecerunt cum Domino fœdus de dimittendo ſeruos, & ancillas, & liberos, qui erant de genere Iudæorum. Nam dicit inferrenda mala illa, quæ ipſi ſuper ſe ſponte ſuſceperunt. *A minimo vſque ad maximum à viro vſque ad mulierem.* Ideſt, ab iſtius fœderis obſeruatione nemo excluditur, ſed omnes tam magni, quàm parui viri, & fœminæ tenentur ad obſeruationem eius. Non eſt autem intelligendum, quòd quando erant paruuli tenerentur obſeruare iſtud fœdus, quia non erat poſſibile cum non eſſent capaces rationis, ſed intelligitur, quod quando peruenirent ad ætatem adultam; in qua eſſent rationis capaces, quod obſeruarent fœdus: ſed quomodo poſſent obligari paruuli, qui neſciebant ſe obligari; nec quid erat obligatio, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Iurauerunt que Domino voce magna.* Scilicet, obſeruationem fœderis iurauerunt. Erat enim cęremonia fœderis, quod iuraretur ſuper obſeruantia eius, & dicitur; ꝙ voce magna iurabant ad hoc, vt audirētur ab omnibus: ita quòd omnes ſcirent quid eſt, quod iurabant, & quomodo ſe obligabant ad obſeruationem legis, & ſub qua pœna, ſcilicet, ſub pœna mortis, vt ſic audientes timerēt facere contra fœdus, & obſeruarent legem. *Et in iubilo.* Ponitur tota cæremonia iuramenti, ſcilicet, qualiter publicatum eſt. Nam ſcriptum fuit fortè, & lectum eſt nomine totius populi pertro conſenſu omnium, & quando publicatum eſt, totus populus præ gaudio voces altiſſimas lætitiæ reſonabat, quæ voces vocantur iubilus, & clangebatur tunc in tubis, & reſonabant multa genera muſicorum inſtrumentorum ad oſtendendam lætitiā ſolennem pro iſtius fœderis poſitione. *Et in clangore tubæ, & in ſonitu buccinarum.* Scilicet, clangebatur tubis, & buccinis: iſta duo non habent magnam differentiam, ſed interdum ponimus tubam pro buccina, & è conuerſo, & tamen hic ponuntur, vt diſtincta. Erant autem in figura, ſicut eſt in omnibus artificiatis. Poſſunt autem vocari tubæ illæ; quæ erant tubæ argenteæ ſacræ, quas iuſſit Deus Moyſi facere, de quibus habetur Numeri vndecimo, & in iſtis ſolis ſacerdotibus licebat clangere, eodem capitulo. Buccinæ autem vocantur, quæcunque aliæ: licet interdum ponitur tuba pro omnibus tubis, & buccinis, ſiue ſacris, ſiue non ſacris, etiam pro cornetis, vt patet Pſalmo 98. ſcilicet. Pſallite Domino in voce Pſalmi in tubis ductilibus, in voce tubæ corneæ. Et ſic quomodocunque ſe habeant, dicēdum quod tubæ, & buccinæ erant hic diuerſarum figurarū, vel materierum. *Omnes, qui erant in Iuda.* Scilicet omnes, qui erant in regno Iuda iurauerūt hoc, ſcilicet, tam viri de tribu Iuda, quam de Beniamin, & aduenæ; qui ad hanc ſolennitatem conuenerant. *Et cum execratione.* Scilicet, cum imprecatione maledictionis, quia Iſraelitæ imprecati ſunt mala ſuper ſe, ſi non cuſtodirent illud fœdus. *In omni enim corde ſuo iurauerunt.* Scilicet, cum toto deſiderio iurabant. Dicitur enim aliquis non iurare in toto corde, quando iurat aliquid facere, & non intendit illud facere. Nunc autem viri Iuda intendebant ex totis viribus ſuis complere id, quod vouebant:

F ideo dicebantur iurare in toto corde nullam duplicitatem gerentes. *Et in tota voluntate quæſierunt eum.* Scilicet, non ſolum iurauerunt, ſed etiam compleuerunt, quia cœperunt obſeruare legem, & omnino eam ſeruauerunt non declinantes ad idola, ſed tota voluntas ſua erat in cultu Domini. *Et inuenerunt.* Scilicet, inuenerunt eum propitium ſibi: quia ſicut ipſi colebant eum toto corde: ita ipſe tota opera dabat eis proſpera, non permittens eos vexari ab aliqua gente, & dedit eis bona temporalia ad abundantiam, & declarabitur in litera ſequenti, cum dicitur. *Præſtitit que eis Dominus requiem per circuitum.* Scilicet, fecit Dominus, quòd non inſurgerent aliqui hoſtes contra Iudæos de omnibus gentibus habitantibus in circuitu terræ Iuda. Nam non fuit bellum aliquod, nec commotio aliqua in re-
G gno Aſa vſque ad annum trigeſimum ſextum regni ſui, vt patet infra in litera. Quomodo autem Deus det pacem iſtam, & quomodo multi modi ſunt, quibus Deus mouet corda hominum ad hoc, vel cogit homines ad tenendum pacem, declaratum eſt latè præcedenti capitulo, in quadam quæſtione. *Sed & Maacham matrem Aſæ ex Auguſto depoſuit Imperio.* Scilicet, non ſolum Aſa fecit bona cuſtodiendo legem, ſed etiam inferendo pœnam violatoribus eius. Et oſtenditur maximus affectus ad legem, quia non ſolum puniuit homines populares nullius dignitatis, de quibus ad ſe nihil attinebat, ſed etiam matrem ſuam, quæ erat regina depoſuit de principatu, quia peccauerat grauiter circa idolatriā. *Eo, quod feciſſet in luco ſimulachrum Priapi.* Lucus erat congregatio arborum multarum denſarum reddētium
H magnam opacitatem propter denſitatem, & talia loca erant ad colēdum idola, & potiſſimè ad ſacrificia Priapi, & cæremonias eius. Nam erat concubitus poſt ſacrificia, & ad hoc, quòd fieret ſine verecundia, fiebat in loco opaco, ſcilicet in luco, vel in locis ſubterraneis: de quo magis dicetur infra in quadam quæſt. In Hebræo dicitur. *Eo, quod feciſſet ſculptile in luco.* Vbi litera noſtra dicit, eo quod feciſſet in luco ſimulachrum Priapi, & verum eſt, quòd ſimulachrum Priapi erat ſculptile, & tamen non expreſſit nomen idoli: ſed litera noſtra collegit hoc partim ex eis, quæ habetur 3. Reg. 15. cur autem hoc ſit dicetur infra. *Quod omne contriuit.* Erat de ligno factum ſculptile, vel de alia materia magis tamē dicendum, ꝙ erat de ligno, eo ꝙ combuſtum eſt, & contriuit illud Aſa ad ignominiam, vt ſaltem in igne cum
I cremaretur, non maneret; figura illius. *Et in fruſta comminuens combuſſit in torrente Cedron.* Scilicet, diminutū eſt in fruſta, & combuſta fuerunt illa fruſta in torrente Cedron, ideſt apud torrentem Cedron, quia fortaſſis locus ille erat immundus. Vel dicitur in torrente Cedron, ſcilicet, ꝙ combuſtum ſuit ſculptile, & cineres eius in torrente Cedron fuerunt proiecti, ſicut proijciebantur ibi cineres aliarum immunditiarum, quæ cremabantur. Sic patet, quarto Regum 23. Nam rex Ioſias proiecit ibi cineres omnium idolorum, quæ combuſſit. *Excelſa autem derelicta ſunt in Iſrael.* Licet tantam diligentiam fecerit Aſa circa expurgationē idolatriæ: tamen non fuit tota expulſa: quia excelſa derelicta ſunt in Iſrael. Poſſūt autem accipi excelſa, ita ꝙ pertineant ad idolatriam, vel
K ꝙ nō ſed ꝙ in eis Deus colatur, ſicut declarabitur infra in quadam quæſtione. *Attamen cor Aſa perfectum erat cunctis diebus.* Iſtud ponitur ad excuſandum præcedentia: quia dictum eſt, ꝙ excelſa derelicta ſunt. Et tūc diceret aliquis, quomodo poterat Aſa colere Deū in toto corde ſuo, ſicut iurauerunt viri Iuda: quia ad hoc neceſſe erat, ꝙ omnino conuerteret cor ſuum ad Dominum, & recederet ab idolatria. Reſpondet litera, ꝙ licet dimiſiſſet Aſa excelſa in terra, tamē cor ſuum perfectum erat cum Domino, ideſt totaliter inclinabatur ad colendum Dominum, & nullo modo ad idola, vel peregrinum cultum: ſed quomodo omnibus diebus fuerit cor Aſa perfectum cum Deo declarabitur infra in quadam quæſt. *Ea vero quæ vouerat pater ſuus, & ipſe, intulit in domum Domini.* Reges ſolebant vouere munera aliqua ad ditandum

dum domum Domini, & quia Abia pater Aſa vouerat aliqua, & non occurrerat ſibi ſoluere illa, ſoluit ea Aſa. Etiam ipſe Aſa aliquando vouit munera, & illa ſoluit. Et dicitur, intulit ea in domum Domini, ideſt, poſuit in theſauris Domini. *Argentum, & aurum, vaſorumque diuerſam ſuppellectilem.* Scilicet, dedit argentum, & aurum, & vaſa. Hic accipitur argẽtum, & aurum pro illo, quod erat in maſſa, nulla re inde ſabricata. Suppellex varia vaſorum erat, quando de auro, & argento erant ali qua ſabricata ad vſus, vel honorem templi. *Bellum verò non fuit niſi vſque ad trigeſimũ anni regni Aſa.* Iſtud ponitur ad ſignandum proſperitatem temporis Aſa, ſcilicet, quia non fuerunt bella tempore eius. Nam ea, quæ habentur ſupra, fuerunt facta anno quintodecimo regni Aſa, vt patet ſupra in litera, & dicitur hic, quod vſque ad annum trigeſimum regni, non ſurrexit bellum aliquod. In Hebræo dicitur. *Bellum verò non fuit vſque ad trigeſimum quintum annum regni Aſa.* Iſta litera verior eſt, & ſatis poteſt dici, quod translator noſter Hieron. verè tranſtulerit, & tamen poſtea imperitia librariorum perierit illa particula: ita vt deberet dici trigeſimũ quintum, & dicatur ſolum trigeſimum, & hoc magis videtur conuenire veritati, quia in principio ſequentis capituli dicitur, anno trigeſimo ſexto regni eius aſcendit Baaſa, & ſic vſque ad trigeſimum ſextum annum non legitur aliquod bellum, & tametſi diceretur in litera vſque ad trigeſimum annum regni Aſa, non legeretur qud medio tempore factum fuerit.

An anno quintodecimo regni Aſa facta ſit illa ſolemnitas. Quæſtio XIV.

QVæritur. Circa prædicta, primò quomodo poteſt ſtare, quòd anno quintodecimo regni Aſa facta fuerit iſta ſolennitas fœderis. Nam videtur, quòd potius facta fuerit anno decimo, vel vndecimo regni Aſa, quia facta eſt tempore belli Aethiopum, & iſtud bellum fuit anno decimo regni Aſa, cum dicatur præcedenti capitulo, quòd decem annis fuit pax in regno Aſa, & poſtea ſequitur de bello contra Aethiopes. Ex quo apparet, ꝙ fuerit factum anno decimo, vel vndecimo. Aliqui dicunt, quòd bellum contra Aethiopes factum eſt anno decimo regni Aſa finito, inchoato vndecimo, eo quod ſolis decem annis primis continuis durauit pax, & tũc ſuperuenerunt bella aliqua, & tamen non legitur bellũ aliquod niſi Aethiopum. Ideo credendum videtur, ꝙ fuerit factum bellum cõtra Aethiopes anno vndecimo in principio. De ſolennitate iſta fœderis dicunt, quod facta eſt quintodecimo anno, eo quòd litera hoc exprimit, ſcilicet anno quintodecimo menſe tertio. Et ſic volunt, quòd non fuerint ſimul facta iſta duo, ſcilicet bellum contra Aethiopes, & fœdus iſtud. Dicendum tamẽ eſt, quòd neceſſe eſt, quòd bellum Aethiopum fuerit, quando fuit iſtud fœdus. Quod patet, quia quando veniebat Aſa, & Iudæi de bello, exiuit eis in occurſum Azarias Propheta, & locutus fuit ea, quæ habentur hic, & illico venit Aſa in Ieruſalem, & fecit ſolennitatem fœderis, vt colligitur ex litera continuando eam, & tamẽ fœdus factum eſt anno quintodecimo regni Aſa: ergo & bellum tunc factum eſt. Secundo patet, quia dicitur in litera, quòd venerunt in Ieruſalem menſe tertio anno quintodecimo regni Aſa, & immolauerunt in die illa de manubijs, & præda, quam adduxerant, boues ſeptingentos, & arietes ſeptem millia. Apparet ergo, quod tũc venerunt de bello, quia aliàs non poterant offerre ſacrificia de præda. Neceſſe eſt igitur, quòd bellum contra Aethiopes factum fuerit anno quintodecimo, quando celebratum eſt iſtud fœdus. Cum autem obijcitur, quòd anno decimo, vel vndecimo regni Aſa fuerit factum illud bellum, quia pax durauit decem annis primis regni Aſa. Dicunt quidam, quod verum eſt, quod pax durauit annis decem, & tamen nõ factum eſt illico bellum poſt decimum annum, ſed poſt quartum decimum, & ſic vſque ad principium quintidecimi durauit pax. Et cùm dicitur, quòd durauit pax decem annis, ſiue quòd quie-

A uit terra in diebus eius decem annis, Dicunt, quòd verum eſt, & tamen non quieuit ſolis decem annis, ſed etiam pluribus. Sed dicendum, quòd iſtud eſt ridiculum, quia ſi pax duraſſet annis quatuordecim, non poneretur ſolum de decem annis, quia nihil proficiebat poni decem annis duraſſe, quia ita poterat poni, quòd duraſſet annis tribus, vel duobus, & iſtud ridiculum eſt. Et ſic dicendum, quòd quieuit terra annis decem, ſcilicet, ſolum decem annis. Alij ergo dicunt, quod ſolum decem annis durauit pax in terra Aſa, & bellum Aethiopum inchoatum fuit illico, & continuatum eſt vſque ad annum quintumdecimum in principio, quia ſatis poterat durare hoc tempore quatuor annorum. Sic enim eſt de multis alijs bellis, quæ magno tempore durant: ſicut bellum Troianum durauit decem annis, B vt ait Boetius de Conſolatio. libro quarto metro vltimo, ſcilicet.

Bella bis quinis operatus annis
Vltor Atrides.

Ideſt Atrides, qui eſt Agamennon, egit bella annis decem contra Phrygios, qui ſunt Troiani.

Sed dicendum, quod iſtud non ſtat. quia non durauit iſtud bellum aliquanto tempore: ſed illico, vt ingreſſus eſt rex Aethiopum in terram Iuda, egreſſus eſt ei in occurſum Aſa rex Iuda, & caſtrametatus eſt contra ipſum, & in prima congreſſione bellica fugati ſunt Aethiopes, & occiſi: quia Deus exterruit eos, vt colligitur præcedenti cap. non ergo durauit bellum illud niſi vna die, & ſic anno quintodecimo regni Aſa inchoatum eſt, & finitum. Reſpondendum ergo, quòd quidam vo- C lunt bellum Aethiopum fuiſſe anno decimo, vel vndecimo regni Aſa, & tunc debent dicere, quòd iſta ſpolia, quæ oblata ſunt in Ieruſalem, non fuerunt de bello contra Aethiopes, ſed de aliquo alio, quod ſubticeatur hic, quia multa ſubticẽtur in ſacra ſcriptura. Nam quocunque ponatur neceſſe eſt, ꝙ ſubticeatur hic aliquod bellum, vel præcedenti capitulo. Dicendum tamen, quòd magis conſonat literæ, quod fuerit bellum contra Aethiopes anno quintodecimo regni Aſa, licet contrarium communiter teneatur, & tunc conſonat tota litera, & dicetur, quod ſpolia iſta, de quibus oblata fuerunt ſacrificia in Ieruſalem fuerunt de bello contra Aethiopes. Sed tunc dicetur quomodo ergo poteſt ſtare, quòd in diebus Aſa quieuerit terra decem annis: quia videtur, quod D quieuerit quatuordecim, quia vſque ad annum quintũdecimum, in cuius principio fuit bellum Aethiopum, non legitur aliquod bellum. Dicendum, quod decem annis primis regni Aſa fuit terra in pace, ita quod nulla omnino ſurrexerunt bella. Poſt decimum autem annum ſurrexerunt aliquæ contentiones paruæ contra vicinos, per quas iam terra non erat omnino in pace, & tamen non fuerunt bella famoſa, de quibus oporteret fieri mentionem. Vnde ſcriptura dixit, quod ceſſaſſet terra annis decem a bellis ſcilicet, & non plus. Et tamẽ, quę bella fuerint in iſtis quatuor annis, vel in aliqua parte ipſorum non fuit expreſſum, quia non erant memoria digna, & iſtud magis tenendum eſt.

E *An obtulerint Domino de præda tot boues, & arietes. Quæſtio XV.*

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod obtulerunt Domino de præda boues ſeptingẽtos, & arietes ſeptem millia, quomodo poſſit hoc ſtare. Nam videtur, ꝙ hoc erat illicitũ, quia ſacrificium de furto illicitũ eſt, & Deus abhominatur talia. Dicendum, quod ſacrificia fecit Aſa de animalibus habitis in præda, & fuit oblatio iſta Deo accepta. Nam quando obtulerunt ea inierũt cũ Domino fœdus de obſeruando legem ſuam, & ſcriptura laudat iſtos facientes fœdus, quod in toto corde ſuo fecerunt, & ſic obſeruauerunt, & tamen ſi illicitum eſſet fieri ſacrificia de præda, nullatenus feciſſet illa Aſa: quia nunc erat nimis deuotus circa legem Dei, & non infringeret eam vouendo obſeruare ipſam. Cum autem obijcitur, quod de præda oblata erant iſta ſacrifi-

cia. Dicēdum, ꝙ fuit licitum, & etiam fuit meritorium, F
& laudabile potius offerri de præda, quam de illis, quæ
non erant de præda. Primum patet, quia offerre, eſt do-
nare aliquid Deo gratis in cultum ſuum: nemo autem
poteſt donare, niſi quod eſt ſui iuris: ideo oblatio, vel
eleemoſyna non eſt licita niſi de eo, quod proprium eſt:
& quia id, quod quis furatur, vel rapit non eſt ſuum, nō
poteſt oblationem facere, nec eleemoſynam gratam, ſed
potius peccat talia offerendo, cum potius teneatur hæc
dare ei cuius iſta ſunt. Contingit tamen interdum, quod
accepta in præda ſint eius, qui rapuit ea, & tunc ſicut li-
ceret de proprijs dare, quæ a nullo ablata ſunt: ita lice-
bit dare de eo, quod in præda captum eſt, & quia quan-
docūque bellum eſt iuſtum, licita eſt præda, & occiſio,
& quęcunque alia mala pęnalia inflicta hoſti vſque ad
ſatisfactionem iniuriarum, & damnorum illatorum, & G
iſtud bellum contra Aethiopes erat iuſtiſſimū, & Deus
in eo miraculoſe adiuuerat Iſraelitas, vt patet pręcedēti
cap. Videtur, ꝙ præda facta fuerat iuſta, & conſequēter
tranſierat in ius prædantium, & licebat prædantibus
facere quidquid vellent de illa: poterant igitur offerre
Domino de illa. Secundum eſt, ꝙ erat meritorium, &
laudabile Deo offerre de præda iſta, quod patet, quia
Deus dederat victoriam mirabilem cōtra Aethiopes, vt
patet præcedenti capitulo, & ſic iuſtum valde erat, ꝙ
ipſi tanto beneficio gratias agerent, & tamen non pote-
rant magis expreſse gratias agere, & attribuere Deo il-
lud bellum, quam offerēdo de præda capta in illo: ideo
meritorium, & laudabile erat offerre de præda capta in
bello iſto. Tertiū eſt, ꝙ magis erat laudabile offerre de
iſta præda, quam de aliquo alio, ſcilicet ſi vellent Iſrae- H
litæ offerre ſeptingentos boues, & ſeptem millia arietes
Domino, melius erat, quod offerrent eos de iſta præda,
quam de alia ſubſtantia ſua. Et patet, quia quantum ad
ipſos Iudęos æquale erat. Nam cum iſta præda tranſiiſſet
in ius eorum, nihil magis erat, ꝙ offerrent ſeptingentos
boues de præda, quam de illis, quos prius habebant:
quia vtrique erant ſui, erat Deo acceptabilis, quod of-
ferret de eis, quę in præda acceperant. Quia ſacrificia in
ſe non proficiunt Deo, ſicut dicitur Pſal. 49. Non acci-
piam de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos:
meę enim ſunt omnes feræ ſyluarum. Et poſtea dicitur:
Si eſuriero, non dicam tibi. meus eſt orbis terrarum, &
plenitudo eius. Et poſtea infertur: Immola Deo ſacrifi-
ciū laudis. Et ſic apparet, ꝙ ſacrificia abſolutè non pro-
ficiunt Deo, nec ſunt ad cultum eius, niſi inquātum per I
ea laudatur: ideo illa ſacrificia erunt Deo magis acce-
ptabilia, per quæ magis laudatur, & tamen magis lau-
dabatur Deus offerendo ſibi ſacrificia de præda, quam
aliqua alia: eo quod illa offerendo innuebatur, ꝙ Deus
dediſſet victoriam Iudæis in hoc bello, & aſcribere ei
hanc victoriam erat magna laus. Nec eſt dubitandum
in hoc, quin aliquādo munera facta de præda ſint Do-
mino acceptabilia: nam illa, quæ potiſſima fuerunt in
cultu Dei fuerunt de præda. Nam a principio datæ le-
gis locus colendi Deum vnicus fuit, tabernaculum
Moyſi: totum tamen factum eſt de præda, vel potius de
furto. Nam Deus dixit Iſraelitis, quod peterent vaſa au-
rea, & argentea, & veſtes ab Aegyptijs commodata, &
acceperunt multa: Exod. vigeſimo, & vndecimo, & de
auro illo, & argento, & diuitijs, quas de Aegypto tule- K
rant, fabricatum eſt ſanctuarium offerentibus Iſraelitis
munera: Exod. 25. & 36. Idem patet de templo Salomo-
nis. Nam ille fuit locus excellentiſſimus cultus diuini,
& tum factus eſt de præda: quia Dauid dedit omne au-
rum, & argentum, ferrum, & æs neceſſarium pro fabri-
catione templi: vt patet ſecundo Regum octauo, & prę-
cedēti libro vigeſimoſecundo, & vigeſimonono cap. Et
tamen omnia illa fuerunt de præda quam accepit, quan
do pugnauit Dauid contra diuerſas gentes, ſcilicet con-
tra Amalechitas, Idumæos, Moabitas, Amorrhæos, Siros,
& Philiſthinos, & omnes alias gentes contra quas pu-
gnauit. ſecundo Regum octauo, & pręcedenti lib. 18. c.
Nunc ergo a fortiori poterant accipi ſacrificia de præda
pro cultu Dei.

Quid fuit iſtud fœdus. & quæ cæremoniæ, & ad quid. Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius, quid fuit iſtud fædus, quod fe-
cit nunc Aſa, & totus Iuda cum Domino, & quæ
cæremoniæ eius erant, & ad quid fiebat. Reſpondendū
ad primum, ꝙ iſtud fædus erat quædam promiſſio de
obſeruanda lege, quam faciebant Iſraelitæ in honorem
Dei, quod patet: quia dicitur in litera, & intrauit ex
more ad corroborandum fędus, vt quærerent Dominū:
& erat iſtud fędus promiſſio quædam cum quibuſdam
cæremonijs, ex quibus cauſabatur obligatio, & poterat
fieri pro quacunque re quam vellet aliquis cadere ſub
obligatione, & fiebat cum multis cæremonijs ad hoc, ꝙ
obligatio inde cauſata eſſet indiſſolubilis, & formida-
rent homines facere contra eam. Sciēdum autem, quod
in fædere ſemper eſt obligatio, & promiſſio, & tamen
interdum eſt promiſſio ex vna parte, interdum ex vtra-
que. Sic enim ſæpe factum eſt fædus inter Deum & Iſ-
raelitas, & interdum in fædere Deus ſolus obligabat ſe
Iſraelitis ad aliquid faciendum, & interdum obligabāt
ſe ſoli Iſraelitæ Deo, & interdum ſe obligabat Deus Iſ-
raelitis, & Iſraelitæ Deo. De primo patet, ſicut quando
Deus fecit fædus cum Abraham de dando ſibi, & ſemi-
ni ſuo terram Chanaan. Nam tunc ſolum obligauit ſe
Deus ad dandum terram illam, & Abraham ad nihil ſe
obligauit: vt patet Gene. 15. De ſecundo patet, quando
Iſraelitæ tempore Ioſue fecerunt fædus cum Domino
de obſeruando legem ſuam, & poſuerunt lapidem in
teſtem. Ioſue vigeſimoquarto. De tertio patet exem-
plum, quando factum eſt fædus in datione legis, cum
Deus obligauit ſe ad accipiendum Iſraelitas in popu-
lum peculiarem, & benefaciendum eis plusquam alijs
gentibus, & Iſraelitæ obligauerunt ſe ad cuſtodiendum
legem Dei: Exod. decimonono, & vigeſimoquarto. Cæ-
remoniæ autem fæderis erant iſtæ, quod primo ille, qui
debebat facere fædus, promitteret alteri vocaliter, vel
ambo viciſſim id, quod vnus obſeruare debebat alteri,
& alter alteri, & iſta promiſſio, vt firmior eſſet fulcie-
batur iuramento. Sic patet hic, nam omnes viri de re-
gno promittebant Deo, quod obſeruarent legem eius,
& iurauerunt hoc facere, vt patet in litera: & non ſolum
iurabant homines, quando viciſſim promittebant, ſed
etiam Deus quando faciebat fædus cum hominibus in-
terdum iurabat, vt videretur firmior promiſſio ſua. Sic
factum eſt de fædere, quod fecit Deus cum Abraham
de dando ei, & ſemini ſuo terram Chanaan, Gene. 15.
Nam poſtea iuramento confirmatum eſt Gen. 22. & 26.
Iterum benè Deus locutus fuit Iſaac faciens mentio-
nem de iuramento, quod præſtiterat Abrahæ. Secunda
cæremonia erat, quod illi, qui faciebant fædus ſi eſſent
homines, imprecarentur mala ſuper ſe ſi non obſerua-
rent illam promiſſionem: vtpotè ſi dicerent, ſi non ob-
ſeruauero hoc, Deus infligat mihi mortem amariſſi-
mam, vel auferat mihi lumen oculorum meorum, vel
caream bono, & deſiderabili maximo. Sic obſeruatum
fuit hic: nam iſti Iudæi iurauerunt ſeruare imprecan-
tes mala ſuper ſe, ſicut dicitur in litera, ſcilicet, quod iu-
rauerunt omnes, qui erant in Iuda cum execratione. Vo-
catur execratio malorum imprecatio, quando quis ma-
la imprecatur ſibi venire, ſi non fecerit tale, vel tale.
Deus autem non iurat cum imprecatione, vel execra-
tione, quia iſta ſunt de malis, Deo autem non poteſt
malum aliquod euenire: ideo fruſtra eſſet, quod mala
imprecaretur: quia ipſe ſummum bonum eſt, & valde
videretur agere contra naturam ſuam ſi imprecaretur
ſibi mala, cum nullo modo ſibi euenire poſſint. Ter-
tia cæremonia eſt, quod occidantur aliqua animalia, &
ſecentur in partes, & ponantur altrinſecus partes di-
uiſæ: ita vt maneat via in medio. Sic patet, quando
Deus fecit fædus cum Abraham de dando ſibi terram
Chanaan. Nam iuſſit, quod Abraham acciperet arie-
tem trinum, capram trinam, & vaccam trinam, & tur-
tures, & diuideret pecora per medium, & poneret

partes

partes altrinſecus. Gene. decimoquinto. Quarta cæremonia erat, quód ille, qui promittebat aliquid alteri, tranſiret inter partes animalium diuiſorum. Sic patet, quando Deus fecit prędictum fędus cum Abraham: nam diuiſis animalibus, Deus qui promittebat hic aliquid, debebat tranſire inter diuiſiones, & quia Deus eſt incorporeus, & non poterat tranſire, nec moueri, nec etiam voluit apparere in aliqua effigie, vt non eſſet cauſa idolatrandi: miſit ignem, qui tranſiuit per medias diuiſiones. Nam cum occubuiſſet ſol, & occupaſſet ſopor ipſum Abraham, facta eſt caligo tenebroſa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis tranſiens inter diuiſiones: Gene. decimo quinto. Abraham autem nõ tranſiuit inter illas diuiſiones: quia nihil promittebat Abraham Deo: ſed Deus Abrahæ promittebat dare terram. Ratio huius cæremoniæ erat, quia facientes fędus volebant ſignare, ꝙ violans fędus deberet grauiter puniri, ſcilicet, ꝙ occideretur: & ad hoc tranſibat inter diuiſiones animalium, vt ſignaretur, quod ipſe diuideretur in partes, ſicut illa animalia ſi violaret fœdus. Quinta cæremonia erat, quæ interdum ſeruabatur in fędere, ſcilicet, ꝙ acciperetur ſanguis animalium occiſorum pro fędere, & de illo aſpergeretur ſuper facientes fędus, vel ſuper illum ſolum, qui aliquid promittebat alteri. Sic factũ eſt quando Deus, & Iſraelitæ pepigerunt fędus, & Deus promiſit Iſraelitis, quod acciperet eos in populum peculiarem, & populus promiſit Deo, quod obſeruaret totam legem eius, & ad hoc acceptus eſt ſanguis animalium in crateris, & aſperſus totus populus de ſanguine illo. Et quia Deus erat ſpiritus purus, & nõ poterat aſpergi ſanguine, aſperſus fuit liber legis ſanguine, & etiam altare: Exod. vigeſimo quarto & magis ad Hebr. nono. Et hoc fuit, ſicut in fędere inito cum Abraham, quia cũ non poſſet Deus tranſire inter diuiſiones animalium, tranſiuit ignis loco eius. Hic autem non poterat aliquid accipi, quod magis expreſsé repræſentaret Deum quã altare in quo fiebant ſibi ſacrificia, & liber legis, in quo ſcripta erant præcepta Dei, & ſic iſta potius, quam aliqua alia aſperſa fuit ſanguine. Iſta cæremonia fiebat ad ſignãdum, quod ſiquis fędus eius violaret, ſanguis eius aſpergeretur, & occideretur, ſicut aſpergebatur ſuper eos ille ſanguis animalium. Quod autem cum fœdere fierent aliæ cæremoniæ, ſicut factæ ſunt hic, ſcilicet, ꝙ omnes iubilarent voce magna, & quod reſonarent in clangore tubæ, & ſonitu buccinarum: non erat ex conditione fęderis, ſed ſolum quia in magna lætitia factum eſt iſtud fœdus.

Ad quid fuit factum fœdus. *Quæſtio XVII.*

QVæritur vlterius, ad quid fiebant fœdera, & potiſſimè de iſto fœdere ad quid factum eſt. Reſpondendum, quod fędera fiebant ad fortiſſimam cautelã, ſicut iuramenta, vt patet ex his, quæ ſupra declarata ſunt. Nam fœdus eſt promiſſio inducens obligationem certis cęremonijs limitata: obligatio autem naſcitur ex promiſſione: nam verbo ſimplici homines ligantur ad faciendum quod promiſerunt, & non erat neceſſe aliquid aliud apponi, ſed apponuntur multa alia propter malitiam humanam, cui non videtur ſufficere ſimplex promiſſio: & hoc fit, vel propter malitiam ſe obligantis, qui nõ credit ſe firmiter obligari verbo ſimplici, niſi aliqua alia apponantur, vel propter malitiam eius, cui fit promiſſio, qui non credit ſibi fidem ſeruandam, ſi ſimpliciter promittatur, ſed volunt addere multas alias firmitates: ſic patet Matth. 5. cùm Chriſtus diſſuaſit iurare, dicens, quod non iuraretur per cœlum, nec per terram, nec per aliquam creaturam, & ſubintulit, ſit ſermo veſter: eſt eſt, non non: quaſi iſtud ſufficeret inter homines ad rectè viuere. Et declarauit ſubiungens, quod amplius autem eſt à malo eſt, ideſt, petere aliquid ſuper ſimplicem promiſſionem à malo eſt, ideſt, à mala conditione hominum, quod eſt malum culpæ, vel malum pęnæ. Iſta autem malitia humana, quæ dicta eſt, introduxit multos alios modos cõfirmationis promiſſionis ſuper ſimplicem promiſſionem, & fuit vnus modus iuramentum, quo per Deum, cuius eſt auctoritas ſumma, promittimus aliquid nos facturos, vel dicturos. Et fuit rationabilis modus introducendi talem confirmationem, quia nihil eſt, quod magis homines timere debeant, vel honorare, quam Deum: eo quód eſt ſummum ens, & maximum bonum. Ideo veriſimile eſt, quod inuocato nomine Dei in teſtem non debeat homo falſum dicere tanquam timens, quod Deus, cuius reuerentiam lædit eum debita pœna affligat. Iſta eſt etiam cauſa quare interdum homines iurant per reges ſuos, vel per ſalutem ipſorum: ſicut iurauit Ioſeph fratribus ſuis per ſalutem Pharaonis dicens: per ſalutem Pharaonis, non egrediemini hinc, donec veniat frater veſter minimus: Geneſ. 42. capit. Et apud quaſdam gentes

B conſuetudo eſt, quod quando quis iurauerit per ſalutem regis, ſi mentitus fuerit, quód occidatur, quia lęſit regiam maieſtatem, & dicunt talem conſuetudinem eſſe in Aegypto, & ob hoc Ioſeph iurauit per ſalutem Pharaonis. Et quia homines tanto magis obſeruant aliquid, quanto magis timent contraire. Si ergo aliquid ſit quod homines magis timeant, quàm Deum, vel magis ament, per illud firmius iurant, quàm per Deum: & ſic iurant aliqui per vitam filiorum ſuorum, quia illos maximè diligunt, vel per vitam ſui ipſorum, & ſic de alijs rebus, quas maxime diligunt, vel venerantur. Et quia quando omnia iſta coniunguntur maius eſt, ſicut funiculus triplex difficile rumpitur, iurant interdum homines per id, quod maximè timent, & id quod maximè amãt, & ſic eſt firmiſſimum iuramentum. Sic patet de quodã

C modo iurandi, qui erat inter antiquos, ſcilicet viuit Deus, & viuit anima mea: vel viuit anima tua, quia nihil eſt quod homo magis timeat, & veneretur, quàm Deum, & nihil eſt quod magis amet, quam ſeipſum, ſiue vitam ſuam. Per hoc autem tanquam per firmiſſimam confirmationem promiſſionum, & probatiorem veritatum terminabantur apud antiquos omnes dubitationes & diſcordiæ. Sicut dixit Apoſtolus: homines per maiorem ſuum iurant, & omnis controuerſiæ eorum finis eſt iuramentum. Ad Hebr. 6. Poſtea tamen humana malitia, & infirmitas, non credens ſufficere iſtam iuratoriam confirmationem inuenit aliam, ſcilicet fœdus, in quo adhibentur iuramenta, & adiunguntur aliæ cęremoniæ ſignantes indiſſolubilitatem fœderis. Deus autem ſciebat ſufficere ſimplex verbum ad af-

D firmationem, vel negationem, ſicut dixit Chriſtus Matth. 5. Volens tamen condeſcendere humanæ infirmitati, cui communicat cum hominibus, vel olim communicauit in quibuſdam apparitionibus, vtitur iuramẽto ad confirmationem eorum, quæ promittit, & interdum ẽt fędere: non quidem, quod ex parte Dei maiorem confirmationem faciat iuramentum, quam ſimplex promiſſio, nec magis efficit fędus, quam iuramentum, ſed quia credunt homines maiorem certitudinem per quædam, quàm per alia deſignari: ideo Deus interdum promittebat quædam ſimplici verbo, ſicut quando primò promiſit benedicere Abrahæ, & multiplicare ſemen ſuum: Geneſ. 12. & quando prima vice promiſit Abrahę terram Chanaan. Gene. 13. aliquando cum

E iuramento promittebat aliquid, ſicut quando promiſit multiplicare ſemen Abrahæ, ſicut ſtellas cœli, & quod poſſideret ſemen ſuum portas inimicorũ ſuorum poſtquam Abraham voluerat immolare filium ſuum Iſaac ad mandatum Dei: Gene. 22. & quando iterum ſub eodem iuramento promiſit Iſaac terram Chanaan. Geneſ. 26. Interdum autem faciebat fędus, & hoc ad ſignandum maximam firmitatem. Sicut quando promiſit dare Abrahæ, & ſemini ſuo terram Chanaan: Gene. 15. & iterum quando promiſit, Iſraelitas accipere in peculiarem populum, quia tunc cõfirmata eſt promiſſio fędere: Exod. 19. & 24. cap.

Ad quod factum eſt fœdus iſtud. Quæſt. XVIII.

QVæritur vlterius, dato quòd fœdera, ad aliquid proficiant, iſtud tamen ad quid factum eſt. Nam non videtur, ꝙ ad aliquid proficeret: quod patet, quia fœdus interponitur ad confirmandum aliquam promiſſionem, quæ fit inter partes, & ſic cum fœdere cauſatur noua obligatio, & tamen in præſenti non poterat cauſari aliqua obligatio, quia promiſerunt hic Iſraelitæ, quod quærerent Dominum, ideſt ꝙ obſeruarent legem, quia iſtud erat quærere Dominum, & tamen Iſraelitæ erant obligati ad obſeruandum per hoc, ꝙ à principio receperant eam, & Deus volebat eos obligare: ad quid ergo proficeret iſtud fędus, quia non poterant nouiter obligari? Reſpondendum, quod iſtud fœdus, & ſimilia proficiebant valde inter Iſraelitas, vnde ſæpe illa faciebant. Primò proficiebant directè ex parte obligationis, quam intendebant cauſare Iſraelitæ. Nam verè obligabantur per talia fœdera. Et cum obijcitur, ꝙ erat cauſata iam obligatio. Dicēdum, quod verum eſt, quod neceſſe erat Iudæos obligatos eſſe ad iſtud quod in fœdere promittebant etiam ſi fœdus nullum facerent, & tamen per fœdus iſtud cauſabatur noua obligatio, ideſt nouus gradus ſuper obligationem veterem, ſcilicet ꝙ nūc erant magis obligati, quam prius, quia duo vincula fortius ligant, quàm vnicum, potiſſime quando quodlibet eorum ſufficiens eſt per ſe ligare. Erant autem Iudæi obligati ex Dei mandato, & ex antiquorum ſuorum fœdere, & iſta obligatio erat in eis neceſſaria. Alius modus obligationis adhuc erat, ſcilicet ſpontaneus, & iſte eſt per votum, vel fœdus: ideo ſupra primam obligationem, quæ erat ex neceſſitate, inducebant Iudæi obligationem ſecundam, quæ erat ſpontanea: ideo ad aliquid proficiebat. Sic enim fit interdum inter nos, quia aliqua ſunt neceſſaria ſecundum legem Euangelicam, & tamē nos interdum vouemus illa facere. Sicut ſiquis homo conſueuit incurrere in aliqua delicta, & poſtea vult cauere ab eis, & vt efficacius caueat, vouet ſe nūquam talia commiſſurum, qui ſi poſtea commiſerit, grauius peccat, quam ſi non vouiſſet, dato quod etiam ſine voto erat obligatus quilibet nō facere talia. Sic etiam eſt de voto, quod facimus in Baptiſmo, quia ibi vouemus abrenunciare Satanæ, & pompis eius, & tamen dato quod non voueremus, tenebamur ad obſeruandum. Secundo proficiebat iſtud fœdus ad mouendum magis Iſraelitas ad cuſtodiam legis, quia licèt tenerentur alias legem obſeruare, tamen quando viderent, quod ipſi fecerunt fœdus de obſeruando, & imprecati fuerant ſuper ſe pœnas grauiſſimas, ſi non obſeruarent mouebantur efficacius ad obſeruandum. Et illa eſt cauſa, quare aliqui noſtrum ſæpe vouent facere, quod alias lege obligati erant facere, vel cauere. Tertio proficit ad maiorem timorem, quia quando quis fecit fœdus de obſeruando legem, & non obſeruat incidit, in valde maiores pœnas, quam ſi non feciſſet fędus de obſeruando. Etiam, quia Deus valde magis repetit pœnas, in quas aliqui incurrunt violando fœdus, quam ſi violarent legem. Quod patet, quia Iudæi obligabantur dimittere ſeruos, & ancillas de genere Iudæorum liberos anno ſeptimo. Exod. vigeſimoprimo, & Deuteron. decimoquinto, & ſi non facerent, incurrebant in pœnam, quam Deus dignam arbitraretur. Aliquando autem Iudæi vouebant, & faciebāt fœdus de dimittendo huiuſmodi ſeruos liberos. Et factum eſt ſic tempore Sedeciæ regis, & quia non ſeruauerunt fœdus, Deus comminatus eſt Iudæis, quod diſpergeret eos, & traderet hoſtibus: Iere. 34. & ſic non allegauit ibi Deus contra Iudęos, quod peccaſſent contra legem, ſed ſolum, quod violaſſent fędus, licet etiam verum eſſet, quod violaſſent legem.

F

An illud fœdus eſſet ex more. Quæſt. XIX.

QVæritur vlterius circa iſtud fœdus, quia dicitur hic, quod iurauit Aſa ex more ad corroborandum fędus, vt quærerent Dominum: quomodo dicitur, quod hoc erat ex more. Reſpondendum, quod inter Iudæos erat conſuetudo ſæpe faciendi fœdus cum Domino ſuper diuerſis rebus obſeruandis, & interdum ſuper eadem, & ſic quando erat aliquid, quod volebant cum deſiderio obſeruare, vt magis mouerentur ad obſeruandum illud, faciebant fœdus cum Domino de obſeruando. Iſtud autem ſæpiſſime fiebat ſuper obſeruatione totius legis, & interdum ſuper obſeruatione partis eius de vno præcepto obſeruando. Patet, quia erat in lege cautum,
G tum, quod cum aliquis de genere Hebręorum venderet ſe in ſeruum propter inopiam, exiret liber ſeptimo anno remiſſionis. Exo. 21. & Deut. 15. & ad hoc erant obligati Iſraelitæ, etiam ſi non vouerent hoc obſeruare, nec facerent fœdus de obſeruando: & tamen ipſi leguntur feciſſe fœdus cum Deo ſuper hoc. Nam tempore regis Sedeciæ omnes Iudæi promiſerunt dimittere ſeruos ſuos Iudæos liberos, & occiderunt vitulum, diuiſeruntque illum in duas partes, & tranſierunt omnes Iudęi viri, & fœminæ, laici & ſacerdotes inter diuiſiones vituli: Iere. 34. Et poſtea non ſeruauerunt fœdus illud, & Deus cōminatus eſt eis mala multa, eodem capitulo. Aliquando autem Iudæi faciebant fœdus ſuper obſeruanda tota lege. Et primo factum fuit iſtud fœdus, quando lex recepta eſt, vt patet Exod. 24. Iterum autem tempore Ioſue
H congregati fuit omnes Iſraelitæ in Sichem, & ibi fecerunt fędus cum Domino de obſeruando legem, poſituſque eſt lapis in teſtimonium initi fœderis. Ioſue 24. ca. Iterum legitur fœdus factum ſuper iſta obſeruantia legis tempore iſtius regis Aſa, de quo hic. Iterum etiam factum eſt fœdus tempore Ioſiæ regis 4. Reg. 23. & ſic tempore multorum aliorum Regum, & forſitan idem rex ſæpe faciebat fędus ſuper obſeruatione legis. Et ſic innuitur hic, cum dicitur, quod iurauit ex more ad corroborandum fędus, vt quærerent Dominum. Conſuetudo erat ergo talem fieri corroborationem fęderis. Et rectè vocatur iſta magis corroboratio fęderis, quam fędus, quia non erat iſtud fędus nouum, cum ſæpe ſuper eadem re fędus factum extitiſſet, ſed confirmabatur fędus antiquum.

I

An omnes obſeruare debebant iſtud fœdus. Quæſtio XX.

QVæritur vlterius, cum dicitur hic, ꝙ omnes à viro vſque ad fęminam, a paruo vſq; ad magnum obſeruare debebant iſtud fœdus, quomodo poterat ſtare. Nā dicitur hic, ꝙ ſiquis non quæſierit Dominum Deum Iſrael, moriatur a minimo vſque ad maximum, a viro vſq; ad fœminam. Non videtur tamen quomodo parui poſſent obligari, quia non poteſt aliquis obligari, niſi ſciat ſe obligari, & cognoſcat quid ſit obligari. Paruuli tamē non ſunt capaces huius: ideo non poſſunt obligari. Item dato ꝙ poſſent obligari, tā non poſſunt exequi quod cōtinebatur in obligatione. Nam qui eſt infra annos diſcre-
K tionis, non poteſt quærere Dominum, quia non poteſt facere actum laudabilē, nec vituperabilem, nec eſt propterea actus humanus cū non ſint principia operandi perfecta. Reſpondendum, ꝙ ſecus eſt de obligatione, quæ cauſabatur per fœdus, quā de operatione, vel executione fœderis. De executione dicendū, ꝙ non tenebantur paruuli ad executionē, quia ipſos excuſabat naturæ defectus: & cum dicitur hic, ſiquis non quæſierit Dñm, moriatur a minimo vſq; ad maximum: intelligitur, ꝙ iſti, qui erāt nūc minimi, qñ fiebat iſtud fœdus, etiā ſi eſſent infantes vnius diei, obligabātur ad fœdus, quia licèt nō obligabantur pro nunc, obligabantur pro tempore illo exequi, quo eſſent potētes ad exequendū: & ſic illi, qui nunc erant paruuli, & poſtea non eſſent paruuli, quādo operarentur, obligabantur quærere Dñm cuſtodiendo legem.

legem. Et de hoc intelligitur litera. ſ. ſi quis inquit, non quæſierit Dominum, a minimo vſque ad magnum moriatur, quando. ſ. illi, qui ſunt numero minimi fuerint magni. De obligatione dicendum, quod cauſabatur nūc ſtatim tam in paruulis, quam in magnis, nec ad hoc faciebat aliquid differentia ætatis. Et quando obiicitur, quod non poteſt obligari, niſi qui ſcit ſe obligari, & videt quomodo cauſatur obligatio, dicendum, quod eſt quædam obligatio, quæ ſponte introducitur, & alia, quæ ex neceſſitate. De obligationibus ſponte introductis dicendum, quod non poſſunt cadere, niſi in habente ætatem perfectam, vt ſciat ſe obligari, & quomodo obligatur. In obligationibus autem neceſſariis obligantur etiam illi, qui non ſunt capaces rationis, ſicut omnes homines obligantur ad baptiſmum ſub pœna mortis æternæ. Si quis vero decedat non baptizatus, etiam ſi ſit infans vitius dicitur perit æternaliter. Hoc autem nō poterat eſſe, niſi etiam ille obligatus eſſet ad ſuſcipiendum baptiſmum. Ita eſt de quibuſdam aliis obligationibus, quæ inducuntur a patribus in filios ex neceſſitate, & iſtæ in quacunque ætate cauſantur. Sic fuit in præſenti, quia illa obligatio introducta per fœdus erat de obligationibus neceſſariis, ſcilicet, quia in fœdere obligantur Iſraelitæ ad obſeruandum legem, obſeruatio autem legis cadebat ſub neceſſitate quantum ad omnes: ideo paruuli illico obligabantur. Et iſta eſt cauſa, quare etiam non exiſtentes obligabantur: nam illi, qui nondum erant tempore huius fœderis, quando naſcerentur obligabantur obſeruare fœdus, quia obligatio erat neceſſaria, etiam ſi non fuiſſet poſitum fœdus. Et non ſolum obligabantur obſeruare legem ſub pœnis, quæ alias proueniebant non obſeruantibus legem, ſed etiam ſub pœnis, quæ veniebant non obſeruantibus fœdus, ad quod erant aliæ pœnæ ſpeciales.

An cor Aſa fuerit perfectum cum Domino.
Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod cunctis diebus Aſa fuit cor eius perfectum cum Domino, quomodo eſt verum hoc. Nam manifeſtum eſt, quomodo poſt hoc peccauit, vt patet ſequen. capit. Reſpondet Nicolaus, quod fuit cor Aſa perfectū cum Domino omnibus diebus. ſ. omnibus diebus quouſque peccauit, ſicut ſignatur ſequen. cap. Et poſſet hoc confirmari, quia in ſcriptura ſæpe multi vocantur omnes, & multi dies alicuius vocantur omnes dies eius. Sed dicendum, quod non ſtat. ſed ſecundum veritatem tenendum eſt, quod cor Aſa fuit perfectum cum Domino omnibus diebus ſuis: ita quod nunquam declinauit ab hac perfectione, vel integritate: differunt autem hæc, quia perfectio ſignat complementum bonitatis alicuius, & tunc vocatur aliquis perfectus, quando peruenit ad magnum gradum bonitatis, imò ad maximum proprie accipiendo. Integritas autem eſt quantum ad coexiſtentiam partium. Vnde quando alicuius rei omnes partes coexiſtunt, dr̄ illa res eſſe integra, deficiente vna particula, res integra non eſt: & ſic integritas dicit totalitatē, vel compoſitionem, & perfectio dicit complementum, & non compoſitionem. Hic autem non accipitur proprie perfectus, quia perfectio eſt in obſeruatione ſupererogationum. i. conſiliorū, & obſeruantia ſolius legis neminem efficit perfectum, ſicut patet Matthę. 18. cum quæſiuit iuuenis a Chriſto, quid boni faciam, vt habeā vitam æternam? & ille ait, ſerua mandata, qui reſpondit: omnia hæc cuſtodiui, quid adhuc mihi deeſt? & Chriſtus ait; ſi vis eſſe perfectus vade, & vende vniuerſa, quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo, & ſequere me. Ecce ergo, quod cuſtodienti legem multum deeſt adhuc ad perfectionem. ſ. quod vendat vniuerſa, quæ habet, & faciat alia opera conſilii. Et tamen in veteri teſtamento vocatur aliquis perfectus obſeruans ſolam legem, cum nondum eſſent ibi iſtæ ſupererrogationes, ideo non accipitur, ſicut nunc, ſed vocatur perfectus, ideſt integer. Et iſta integritas poteſt

A duplicitet aſſignari. Vno modo pro integritate cordis. Alio modo pro integritate legis. Accipiendo pro integritate legis, dicendum quod tota lex eſt tanquam vnum corpus, & ſimultas omnium partium facit integritatem, & ſic quando quis obſeruat totam legem, ita vt non deſit ei aliqua particula, dicitur perfectus. i. integer: & deficiente vna particula, non eſt perfectus cum Deo. Accipiendo integritatem cordis, dicēdum, quod eſt aliquis perfectus. i. integer corde, quando toto corde ſuo inclinatur ad colendum Deum, & nullo modo inclinatur ad colendum deos alienos, iſto modo ille vocatur perfectus. i. integer, qui ſolum Deum colit non declinans ad idola, etiam ſi non compleat totam legem, & iſte modus loquendi eſt frequentatus in Sacra Scriptura. Sic enim habetur Deuter. 18. vbi vocantur incantatores, & pythones, & omne genus diuinationis, quia homines ſubdunt ſe dæmonibus, vt ab eis rerum occul-
B tarum veritatem addiſcant. Et ſequitur ibi: Perfectus eris cum Domino Deo tuo. i. totus adhærebis Deo, & nō inclinaberis aliqualiter alicui harum ſuperſtitionum ſecundum quas itur ad deos alienos. Sic etiam dicitur aliquis in toto ſuo corde cōuerti ad Dn̄m, q̄n ita colit Deū, & cum colit ſimul cum eo aliquod idolum, non cōuertitur ad Deum in toto corde ſuo, & ſic non eſt integer, ſiue perfectus. Hic autem dicendum, quod accipitur perfectio pro integritate cordis, quod ſatis apparet, quia dicitur. Attamen cor Aſa perfectum erat cunctis diebus. i. integrum totaliter inclinatum ad colendū Dominum, & nullo modo inclinatum ad idolum. Et iſtud verum eſt, quod non legitur Aſa aliquo tempore vitæ ſuæ coluiſſe idola, ideo tenenda eſt litera, ſicut iacet. ſ.
C quod cor Aſa fuit perfectum omnibus diebus ſuis, ſcilicet vſque ad mortem: ita quod nunquam idola coluit. Et cum dicitur, quod Aſa peccauit contra Dominum, vt patet ſeq. c. Dicendum, qood verum eſt, quia peccauit in diffidentia quadam, tamen non in idolatria, & nō eſt aliud peccatum, quod tollat integritatem cordis ſecundum modum loquendi ſcripturæ, niſi idolatria: ideo licet peccaret in illo, & in aliis multis, ſemper erat cor eius perfectum cum Domino omnibus diebus.

An Maacha eſſet mater Aſa, & uxor Abia.
Quæſtio XXII.

QVæritur vlterius circa Maacham matrē Aſa, quomodo poterat eſſe Maacha mater Aſa, & vxor A-
D biæ, quia ſupra 11. dicitur, quod Maacha filia Abſalom erat mater Abiæ, & quam dilexit Roboam inter omnes vxores, & cōcubinas ſuas, & ſic ſequeretur, quod eadem eſſet vxor Abiæ, & mater Abiæ, quod eſt abſurdiſſimum. Aliqui reſpondent, quod iſte Abſalom, ſiue Abiſalom habuit duas filias, quarum vtraque vocabatur Maacha, & vnam earum habuit Roboam in vxorem, de qua genuit Abiam, & de iſta, habetur ſupra vndecimo: aliam ſuſcepit Abias in vxorem ex qua genuit Aſa, & iſta eſt de qua dicitur hic, & quæ erat princeps in ſacris Priapi, ſicut dicitur tertio Regum decimoquinto. Sed dicendum, quod iſtud non ſtat, quia nullus poterat accipere in vxorem ſororem patris, aut matris ſuæ. & tamen hoc modo haberent hic pater, & filius duas ſorores in vxorēs, qood erat vetitum. Leuit. decimooct-
E auo, & vigeſimo ca. Aliquis dicet, quod verum eſt, quod Abia ſuſcepit in vxorem ſororem matris ſuæ, & verum eſt, quod fecit contra legem, quia ſicut & multa alia peccata fecit, ita & iſtud faceret. Sed dicendum, ꝙ nō ſtat, quia nunquam aliquis debet concedere id, quod eſt inconueniens ſecundum quid, vel ſimpliciter, niſi cogatur ad illud, & tamen hic nemo cogit nos ad dicendū, ꝙ Abia fecit contra legem, quia poſſumus aliter, & bene reſpondere: adeo non eſt aſſerendum, ꝙ ſumpſerit vxorē contra legem. Aliter dicet aliquis, ꝙ habuit Roboā Maacham in vxorem, de qua genuit Abiā, & quod habuit Abia aliam Maacham in vxorem, de qua genuit Aſa. Et ſic erant diuerſæ mulieres, ſic vocatæ, ſicut multæ apud nos eodem nomine appellantur. Sed obiicietur,

quod ſit eadem Maacha, quia Maacha vxor Roboam, F
& mater Abiæ erat filia Abſalom, ſupra vndecimo, &
Maacha vxor Abiæ, & mater Aſa erat etiam filia Abſalom 3. Reg. 15. ergo neceſſe eſt, quod eadem Maacha eſſet. Reſponderi poteſt dupliciter: vno modo, quod fuerunt iſtæ duæ mulieres eiuſdem nominis, non attinentes ſibi in aliquo gradu conſanguinitatis prohibito ſecundum legem, & quod eſſent filiæ duorum virorum, quorum quilibet vocaretur Abſalom, & non erat hoc difficile, quia ſicut iſtæ duæ mulieres erant eiuſdem nominis, ita patres earum poterant eſſe eiuſdem nominis, quia ſic & nunc contingit, quod duo viri ſint eiuſdem nominis: ita ergo tunc eſſet, & vtraque Maacha iſtarum eſſet filia Abſalom, ſed non eiuſdem Abſalom, ſed duorum. Aliter poterat dici, quod iſtæ duæ mulieres erant deſcendentes ab eodem viro, ita quod idem ſit, qui vocetur hic Abſalom pater vnius, & pater alterius, & non G
erit pater vtriuſque ſecundum veritatem, ſed erit pater primæ ſcilicet illius, quam accepit Roboam in vxorem & ille Abſalom habuit quandam neptem nomine Maacham ex alia filia, & non ex Maacha, & iſtam neptẽ Abſalom potuit accipere Abia in vxorem, & ex illa gigneret Aſa; & non erat hoc contra legem, quia iſte gradus affinitatis non erat vetitus in veteri teſtamento, licet nũc eſſet vetitus ſecundum leges canonicas. Et vterque iſtorum modorum potuit eſſe conueniens.

Quis eſſet iſte Priapus, & quæ carœmoniæ ipſi fiebant. Quæſtio XXIII.

Quæritur vlterius, quis erat iſte Priapus, cuius ſimulachrum fecit Maacha in luco, & quæ cæremoniæ ſacrificiorum fiebant ei. Dicẽdum, quod H
Priapus, fuit quidam de diis gẽtilium, turpiſſimus quidem inter omnes, quos illa rudis ætas excogitauit. Fuit autem iſte Deus iuuenis quidam in inſula, quæ vocatur Helleſpontus, & eſt circa Troiam in confinibus Europæ, & Aſiæ, qui, magnitudine membri virilis omnes homines intantum excedit, vt admirandum foret, & monſtro ſimile putaretur. Propter quod de inſula Helleſponto exilio traditus eſt, & vt ferunt in Græciam venit, ibique poſt mortem inter cæteros deos inſaniæ gentilitatis propter hanc inſolitam magnitudinem honore nimio cultus eſt, & altaria ei, atque ſacerdotes, & tẽpla tradita ſunt, huic fiebat imago turpiſſima ſcilicet habens genitale virile inſulitę magnitudinis extenſum, & patens populo. Sacerdotes autem faciebant huic ſa- I
crificia turpiſſima. Nam immolabant ei aſinos, cuius cauſam reddit Ouidius primo libro Faſtorum, dicens, quod Priapus iuſſit ſibi immolari aſinos in vindictam offenſę, quam ab aſinis ſuſcepit, ſcilicet, quod cum Priapus in amorem nympharum exardeſceret, eaſque opportunitate capta ſemel ſopore grauatas inueniret, propinquiſque eſſet, vt iam ſuo poteretur amore, aſinus quidam magno clamore perſtrepuit, nymphaſque expergefaciens fugere compulit, & ſic ipſæ, quæ iam manibus Priapi tenebantur, euaſerunt. Nullam autem vnquam maiorem ſibi iniuriam Priapus factam credidit, eamque indelebilem animo tenens deſtinauit de aſinis continuam, & nunquam explendam capere vltionem, & ob hoc iuſſit aſinos ſibi in ſacrificiis immolari. Expletis autem iſtis infandis ſacrificiis turpiſſimus ſacerdos genitalia nuda, & extenta toti populo oſtendebat, & hoc quaſi quodam ſalubri præcepto admoniti ad vacandum libidini tendebant. Erat autem iſta lex ſacrorum Priapi, quod cum multi viri & fœminę aſtarẽt, nullus ſibi ad libidinem pro illa vice certam vindicaret, ſed ei, quam quiſque prius caperet, vel quam ſibi ſors in tenebris offerret miſceretur. Soluebatur autem hic omnis honeſtas, omnis legis ſeueritas, omnis coniugalis fides, tota certitudo prolis, quia efficiebantur homines degeneres, & aborigines ſcilicet quia non poterat de aliquo ſciri de quo genere, aut á quo patre deſcẽderet. Nulla ergo maior inter gentiles infamia fuit, quia tamen iſta ſacra Priapi libidini laxabant habenas, cui rude illud ſæculum omnino inhiabat tanquam veri boni ignarum, ſacra illa libentiſſimè ſuſceperunt, ita vt vix eſſet aliquis Deus inter gentiles, cui tantus honor, & tam vniuerſaliter præſtaretur. Et non ſolum iſta labes gentilium nationes infecit, ſed etiam turbauit populos Hebræorum, quia etiam ipſi ad omnem libidinẽ proni erant, & ſic colebatur inter Hebræos Priapus. Iſta fuit cauſa, quare Priapus vocabatur idolum turpiſſimum 3. Reg. 15. ſcilicet, quia ſacrificia ſua turpia erãt, & quia effigies ſua erat turpiſſima ſcilicet habens genitale rubrum nimiæ magnitudinis extentum.

De loco vbi colebatur Priapus. Quæſt. XXIV.

Quæritur vlterius, de locis, in quibus colebatur Priapus. Dicendum, quod colebatur in duobus G
locis ſcilicet in luco, vel ſpecu ſubterranea. De luco patet, quia hic dicitur, quod Maacha mater Aſa conſecrauerat ſimulachrum Priapi in luco. De ſpecu ſubterranea patet, quia 3. Reg. 15. dicitur, quod Aſa ſubuertit ſpecum Priapi. Lucus eſt mons manibus hominum conſitus, ſcilicet quando arbores plantantur multum denſæ, ita vt opacum locum reddant, non permittendo lucem ſubintrare locum. Ratio huius eſt, quia ſacra Priapi, & cæremoniæ eius erant turpes: nam expletis ſacrificiis de carnibus aſinorum, vacabant libidini, quolibet accipiente eam quam ſibi ſors obtuliſſet, ſicut declaratum eſt præcedenti quæſtione. Ad hoc autem erat conueniens locus tenebroſus propter duo. Primo, quia iſte actus erat turpis, & licet ſciri vellent Gentiles de ſeipſis, quod tali vacabant libidini, tamen nolebant videri, eo ꝙ in fieri turpitudo magna eſt, ꝙ nullus hominum, niſi amẽs, vult de ſe videri propter nimiam verecundiam. Cum aũt eſſent in tenebris tollebatur verecundia, & quilibet iuxta libitum libidini vacabat. Secundum erat ad tollendũ diſcordiã: nam ſi fieret in loco patenti videret quilibet eã cui miſcebatur, & quia aliquæ differentes præ cæteris pulchritudine occurrerent, quas quiſque ſibi rapere cuperet, contenderetur ſuper eis, & lites, atq; homicidia ſequerentur, quæ turbarent, & omnino auferrent ſacrificia Priapi tanquã ſcandaloſa, ideo ad tollendum hæc debuerunt iſta in loco tenebroſo fieri, vt nemo haberet facultatem eligendi, nec contendendi, ſed raperet eam, quam ſibi ſors offerret.

An Aſa amouit matrem ſuam propter conſecrationem ſimulachri Priapi. Quæſt. XXV.

Quæritur vlterius, quõ poſt ſtare. ꝙ dr̃ hic. ſ. ꝙ Aſa amouit matrem ſuã ex Auguſto Imperio, quia cõſecrauit ſimulachrum Priapi luco: Nã 3. Reg. 15. ponitur, ꝙ amouit Aſa matrem ſuam Maacham, ne eſſet princeps in ſacrificiis Priapi. Et iſta nõ concordant inter ſe, quia vnũ eſt amouere eam, ne peccet: alterũ eſt punire ei, quia peccauit. Dicendũ, ꝙ vtrumq; factũ eſt, quia vtrumque ſcriptura aſſerit, & dicẽdum, ꝙ Maacha erat princeps in ſacris Priapi. Poteſt autẽ intelligi hoc vno modo. ſ. ꝙ iſta Maacha erat princeps in ſacris Priapi. i. erat principalis inter illas fœminas, quæ turpiſſimæ libidini poſt ſacra Priapi vacabant, & ipſa quoque eandem
K patiebatur libidinem. Rex aũt Aſa erubeſcens illud de matre ſua amouit eam ab iſta turpitudine. Vel fortè, ꝙ honeſtius, aut minus turpe eſt, illa Maacha ſedebat tãq; princeps, & iudex ſacris Priapi, & hoc quaſi feruore religionis, quia putabant Gentiles iſtũ vitã eſſe diis placitã, & per hanc homines fieri Deo acceptos. Et ſic docebant ſacerdotes, & principes templorum eſſe veram religionẽ. Vt patet in legenda Afræ, & comitum eius, quæ ſe omnibus amatoribus expoſuerant, non tam libidinis deſiderio, quam religionis feruore, quia dicebant pontifices templorum, quod tanto aliqua mulier deæ Veneri magis accepta erat, ampliuſque eam colebat, quanto plures ſuſciperet amatores, & ſic Maacha feruore religionis, ne turbarentur ſacra Priapi, ſedebat tanquã princeps, & iudex ſcilicet ſi orirentur aliqua ſcandala pp

A incertam libidinem, quæ erat poſt ſacra Priapi, ipſa iudicabat componens inter partes iuxta ſceleratiſſimas leges ſacrorum Priapi. Vel forte ipſa præbebat, quæ neceſſaria erant ad ſacrificia ipſius Priapi, & ob hoc princeps dicebatur. Rex autem Aſa abſtulit omnem immũditiam idolorum de terra, & potiſſimè iſtam, quæ pertinebat ad Priapum. Et ſic confracto ſimulachro, & ſubuerſa ſpecu, ſucciſoque luco, & euerſis altaribus Priapi, non poterat Maacha manere princeps in ſacrificiis Priapi cum iam nulla eſſent. Vel dicitur amouiſſe eam ne eſſet princeps in ſacris Priapi forte comminando ſibi mortem, vel mala grauiſſima ſi malo huic communicaret. Iſtud autem totum pertinet ad culpam Maacha, ſcilicet, quomodo Aſa abſtulit occaſionem peccandi ipſi Maacha. Cum autem dicitur hic, quod amouit Aſa B matrem ſuam Maacha ab Auguſto imperio, eo quod conſecrauerat ſimulachrum Priapi in luco. Dicendũ, quod iſtud fuit pœna, quam Aſa inflixit matri ſuæ. Nã vacauerat idolatriæ turpiſſimæ in ſacris turpiſſimi Priapi, & cum propter hoc magna mala mereretur, inflixit hoc ei in pœnam, vt non eſſet in illa dignitate auguſtali, in qua prius erat. Pro quo ſciendum, quod Aſa erat rex, & cum Maacha mater ſua viueret, tenebat eam in ſtatu regio velut ſi ipſa eſſet regina; & iſte vocatur ſtatus auguſtalis, quia auguſtus eſt imperator, & auguſta vxor imperatoris, quæ gaudet priuilegio imperatoris, & tenebat Maacha imperium auguſtum, id eſt, ſtatum imperatricis, ſiue reginæ, & in pœnam depoſuit eam Aſa de illo ſtatu, & ſic vtrumque fecit Aſa, ſcilicet, matrem ſuam amouit, ne eſſet princeps in ſacris Priapi, & etiã propter ſacra Priapi depoſuit eam C de honore, quem tenebat.

An poterat, & obligaretur Aſa matrem occidere. Quæſtio XXVI.

QVæritur vlterius, an poterat, & an obligabatur Aſa occidere matrem ſuam Maacham, quia erat princeps in ſacris Priapi. Aliquis dicet, quod poterat imò obligabatur Aſa occidere illam, quia Deus dederat regulam generalem de omnibus idolatris, quod occiderentur, & pertinebat executio ad Aſam tẽpore ſuo, quia rex erat, ergo indifferenter tenebatur quoſcunque occidere. Item non debet dici, quod ex hoc, quod mater erat Aſa, non debebat occidi, quia quæcunque perſo D na eſſet quantumcunque coniuncta cognatione non debebat ei parci, vt ſupra Deuteron. 13. ſcilicet. Si tibi voluerit perſuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, vel vxor, quæ in ſinu tuo eſt, &c. Ibi ſequitur, quod quemlibet iſtorum occidere deberemus: ſi nos ad idolatriam ſollicitaret, ergo Aſa poterat, & debebat matrem ſuam occidere. Reſpondendum, quod non tenebatur Aſa occidere matrem ſuam, propter cultum idolorum, quia ſi teneretur non poſſet ipſe remittere pęnam, & remittendo peccaret. Et tamen non peccauit fauendo alicui idolatræ cum dicatur hic, quod cor eius erat perfectum cum Domino omnibus diebus vitę ſuæ: ergo non tenebatur occidere matrem, ſed egit Aſa ad quod tenebatur, ſcilicet, tollere omnem idolatriam de terra, & prohibere matrem ſuam eſſe principem in ſacris Priapi. Et ſi ipſa repugnaret, tenebatur eam vin E culare, vel alias ponere in cuſtodia, ita vt non poſſet vacare cultui idolorũ, ſcandalizando alios, occidere tamẽ ipſam non tenebatur, quia contra naturam eſt auctorem vitæ noſtræ occidere, ſcilicet, vt id ei nos ſubtrahamus, quod ipſe nobis præſtitit, ſcilicet vitam. Ideo pro nullo crimine quantumcunque graui licet filio occidere patrem, vel matrem: nam non licet filio deſiſtere a benefaciendo patri, & matri in neceſſariis, etiam ſi ſceleratiſſimi ſint, dum tñ communicatio eorũ non ſit filio ad mortem, vel ad malum grauiſſimum, et patet per Ariſtotel. octauo Ethicor cap. vlt. a fortiori ergo pro nullo crimine licebit filio occidere patrem, vel matrem. Et etiam iura non poſſunt eum obligare ad hoc rationabiliter, quia ius rationabile eſt, ideo nunquam obligabit contra

A naturalem pietatem. Et ſic dato quod filius ſit iudex, & pater deliquerit in legem capitaliter, non tenebitur eum occidere, nec tradere eum alicui occidendum, ſed per alium iudicem cauſa illius ventilari, & diffiniri deberet. Vel potius iſte renunciare deberet iudicaturæ, vt non offenderet legem publicam, & non occideret patrem. Ad rationem in contrarium dicendum, quod licet generaliter iubeatur, quod occiderentur omnes homines, intelligebatur, quod hoc fieret per iudices illos, qui legitime, & non agendo contra naturalem ordinem & debitum poterant iſtud exequi, ſed filius contra patrem ad cauſam capitalem non eſt conueniens iudex: ideo non teneretur occidere patrem, ſed prouidere aliter, ſicut prouidit Aſa, ſcilicet, quod abſtulit crimen idolatriæ matris ſuæ faciendo, ne vltra eſſet princeps in ſa B cris Priapi, & remittendo pęnam eum non poſſet licite inferre illam. Ad aliam rationem dici poteſt dupliciter, vno modo, quod illud non intelligitur de omnibus idolatris, ſed ſolum de illis, qui ſollicitant alios, vt perducant eos ad cultum idolatriæ. Nam ſic dicitur ibi, ꝙ ſi tibi voluerit perſuadere frater tuus, &c. Eſt autem lõgè maius peccatum, quod aliquis conetur ſubuertere alios ad idolatriam, quam quod ipſe idola colat neminem ſollicitando, ideo rationabilius fuit, quod daretur pęna grauior in primo, quam in ſecundo modo. Et iſtud eſt etiam, quod cognati in gradibus propinquiſſimis tenerentur agere capitaliter contra cognatos ſuos. In ſecũdo autem caſu non dicitur hoc, ſed ſolum iubetur, quod occidantur idolatræ, & non dicitur a quibus, mater autem Aſa, non ſollicitabat ipſum ad colendum idola, ſed C ſolum ipſa erat princeps in ſacris Priapi: ergo non tenebatur ipſe occidere eam. Aliter etiam dici poſſet, quod dato quod mater Aſa ſollicitaret ipſum ad colendum idola, non teneretur occidere eam. Nam Deuteron. decimotertio cap. vbi ponitur hoc, ſolum ponitur de filio, & filia, & fratre, & vxore, & amico. De patre autem, & matre non ponitur, ergo videtur, quod lex non ſe extendat ad illos: maxime, quia leges pœnales reſtringendæ ſunt. Sed obiciet aliquis, quia adhuc per legem poſſent pater, & mater occidi, quia ponuntur ibi gradus ad ſignandum, quia dato quod aliquis maximo amore teneatur ad alium debet ipſum occidere, vel accuſare ad mortem, ſi perſuaſerit ei tendere ad idolatriam, ſed maiori amore feruntur patres, & matres in filios naturaliter, quam filii in patres, & matres, vt probat Ariſtotel. 8. D Ethic. ergo ſi pater tenetur occidere filium, vel filiam in caſu iſto, a fortiori tenebitur, & filius occidere patrem, vel matrem. Item, quod aliquis occidat alium, videtur tanto magis contra naturalem inclinationem, quãto magis in gradu conſanguinitatis approximatur, ſed pr̃ eſt magis cognatus filii, quam filius patris, quia, vt dicit Ariſtot. octauo Ethicor. magis coapproximatur quo ad quodquam genitum facienti, id eſt magis coapproximatur pater filio, quam filius patri. Et ſatis apparet cauſa naturalis huiuſmodi, ergo quando pater occiderit filium magis agit contra iura conſanguinitatis, quã quando filius occiderit patrem, & tamen licet patri occidere filium in caſu dato, ergo licebit a fortiori filio occidere patrem. Rñdendum, quod non licet filio occidere patrem, vel matrem, quia magis tenetur in immenſum filius patri, & matri, quam pater filio. Nam filius tenetur E honorare patrem, nono Ethicorum, ſed pater non tenetur honorare filium. Idem de reuerentia, & obedientia, & omni ſubiectione. Item pater poteſt abnegare filium dicendo ſe ei nihil debere. Filius autem non poteſt abnegare patrem, quia qui ſemper debet, nunquam poteſt abnegare, qui autẽ nihil debet, ſed ei debetur poteſt abnegare, vt probat Ariſtot. octauo Ethicor. cap. vlt. Eſt autem iniuria tanto maior, quanto aliquis agit contra maius debitum, ſed nullus poteſt teneri alteri magis, quam filius patri, cum teneatur ei ad totum quidquid eſt: ergo non poterit eſſe maior iniuria, quam ſi filius patrem, vel matrem occiderit. Cum autem obiicitur de conſanguinitate maiori, & amore patris ad filiũ, quam e conuerſo. Dicendum, quod iſtud verum eſt, &

tamen

tamen iſta non cauſant obligationem aliquam, quia cō-
ditio naturæ conſtituit amorem, & coapproximationē.
Ratio autem conſtituit differentiam debiti ſecundum
id, quod datum, & acceptum eſt. Sed filius omnia, quæ
habet accepit a patre, & pater nihil ſuſcepit a filio: er-
go filius tenetur patri in immenſum. Pater autem non
tenetur filio ad aliquid. Intantum quod Ariſtotel. o-
ctauo Ethicorum conſtituit debitum hominis ad Deū,
& ad patrem ſuum quaſi æquale, dicens: Diis, & paren
tibus non poſſumus retribuere æqualia. quamquam er-
go liceat patri aliquando occidere filium, quia ei ad ni
hil tenetur, nunquam licebit filio occidere patrem,
quia tenetur ei ad immenſum, & propter peccata pa-
tris, non ceſſat debitum filii.

An Aſa teneretur occidere idolatras.
Quæſt. XXVII.

QVæritur vlterius, cum tempore Aſa, quando
purgauit idolorum immunditiam de terra eſ-
ſent multi idolatræ, an tenebatur occidere omnes.
Aliquis dicet, ꝙ tenebatur Aſa occidere omnes idola-
tras, qui erant in terra ſua, quia ſic iuſſit Deus Deut. 17.
Item non ſolum ſi eſſent pauci idolatræ, ſed ēt ſi eſſet
vna ciuitas, tenebantur eos occidere Iſraelitæ, vt patet
Deut. 13. Item (quod maius eſt) ſi eſſent duæ, vel tres tri
bus, vel plures idolatræ, tenebantur delere eas Iſraeli-
tæ, ſicut pugnare volebant nouem tribus, & dimidia
cōtra duas tribus, & dimidia pro altari ædificato apud
Iordanem ab eis. Ioſ. 22. Aliquis dicet, ꝙ nō tenebatur
occidere omnes, quia totus populus fere erat in idola-
tria, ideo omnes occidere teneretur, quod erat abſurdū.
Reſpondendum, quod hic poterāt cōſiderari duo. ſ. aut
peccatum eorum, qui permanere volebant in idolatria,
aut pœna illorum, qui peccauerant, & tamen iam ſpon-
te redibant ad cultum Dei. De primo dicendum, ꝙ ſiue
multi, ſiue pauci eſſent, tenebatur Aſa occidere illos, &
ſi non poſſet, vt iudex, quia multi erant, debebat cōmit-
tere bellum contra eos, ſicut contra hoſtes, & occidere
ipſos. Et in iſto caſu intelligitur, quod habetur Ioſ. 22. ſ.
quia duæ tribus, & dimidia videbantur permanere ad-
huc in idolatria, eo quod habebant magnū altare fabri-
catum apud Iordanem: ideo reliquæ nouem tribus, &
dimidia parauerunt ſe ad pugnam contra illas, & pu-
gnauiſſent, niſi duæ tribus, & dimidia ſe legitime excu-
ſaſſent. Sic facere deberet Aſa, niſi forte multitudo vo-
lentium manere in idolatria tanta eſſet, contra quā nul-
lo modo poſſet pugnare, quia tunc nō debebat aggredi
pugnam, ſed prius conſulere debebat Dominum, quid
agere deberet, cum Deus faciliter poſſet conſuli p pro-
phetas ſuper quocunque negocio, & tunc ſciret, an pu-
gnandum ſibi eſſet, vel quieſcendum. Sic enim quando
totus populus peccauit in fabricatione vituli præter tri
bum Leui, quamquam illa eſſet parua multitudo in cō
ſpectu totius populi, cum Moyſes ſciret, quod Deus vo
lebat punire Iſraelitas, aggreſſus eſt eos cum ſola tribu
Leui, & occidit viginti tria millia. Exo. 32. Si autē quæ-
ratur de peccato illorum, qui olim peccauerant in ido-
latriam, & tamen iam volebant ſponte conuerti ad Deū.
Dicendum, quod ſecundum leges humanas tam cano-
nicas, quam ciuiles parcendum eſſet eis propter mul-
titudinem, vt patet extra de clerico excommunicato,
vel depoſito miniſtrante cap. latores, & in Decret. diſt.
50. cap. vt conſtitueretur, & 54. diſtin. cap. commeſſatio-
nes. In lege autem Dei ſecus videtur, quia ipſe iuſſit oc-
cidi omnes peccantes in hoc crimine, quia etiam ſi eſ-
ſet vna ciuitas, vel multæ totaliter debebant dirui, & e-
xuri, vt nunquam habitaretur, & occidebatur omne vi-
uens repertum in ea vſque ad pecora: Deuter. 13. Dicen
dum tamen, quod Aſa non tenebatur nunc occidere om
nes idolatras ſponte redeuntes, quia ſi deberet ſeruare
tenorem legis oportebat, quod non relinquerentur in
toto regno Iuda aliqua loca, ſed omnia cremanda erāt,
& diruenda, ponendaq; in cumulos æternos, eo ꝙ in oi-
bus locis fuerant altaria in collibus, & lucis, & ſub

F arbores frondoſas. 3. Reg. 14. c. Et ſic perirent duæ trib.
Iſrael, quæ faciebant regnum Iuda. Et quod deterius vi
debatur, periret terra, quia locus, qui ſemel ſubiicieba-
tur anathemati propter idolatriam, fiebat cumulus æter
nus, & non licebat ibi alicui habitare: ideo non liceret
regi Aſa deſtruere ſic terram propter idolatras. Et dato
ꝙ vellet hoc Aſa, non poſſet, quia fere totus populus
peccauerat in idolatria. Sed adhuc dato, ꝙ poſſet deſtrue
re totum populum habendo auxiliatores aliunde, nō li-
ceret ei hoc facere inconſulto Deo, quia iſte erat caſus
grauiſſimus, qui videbatur eſſe contra voluntatem Dei
propter duo. Primo, quia Deus volebat, ꝙ manerent om
nes duodecim tribus Iſrael ſemper. Secūdum erāt, quia
dederat terram illam in poſſeſſionem Iſraelitis in æter
G num, quod ergo ipſe deſtrueret omnes ciuitates illas fa
ciendo, quod nullus iam in eis habitare poſſet propter
anathema poſitum, videbatur contra voluntatem Dei,
ideo non debebat iſta facere Aſa Deo inconſulto: potiſſi
me, cum eius reſponſum poſſet faciliter haberi per pro
phetas, vel ſacerdotes. Vnde dicendum, quod Aſa non
occidit aliquos de Iſraelitis, qui fuerant idolatræ tem-
pore regum priorum, ſed hortatus eſt eos, vt quærerent
Dominum in toto corde ſuo, & illi ſic fecerunt compo-
nentes fœdus cum Deo, & obſeruantes illud tempore
Aſa, vt patet ſupra in litera. Ideo neminem occidit, quia
nemo repugnauit, ſed omnes vnanimiter redierunt ad
Deum. Pro peccato autem præterito nullū occidit, quia
ſi vnum occideret omnes pariter occidere deberet, quia
eadem ratio erat. Credendum eſt autem, quod hoc fece-
H rit Aſa de conſilio prophetarum, qui tunc erant, quia
erat tunc Azarias filius Oded, vt patet ſupra in litera.
Erat etiam Iehu filius Anani, vt patet ſeq. c. & infra 20.
& tertio Reg. 16. Et hoc colligitur, quia Aſa in his om-
nibus recte feciſſe laudatur, vt patet in litera. Et tamen
ſi obligaretur facere contrarium, peccaret.

An excelſa derelicta fuerint ab Aſa confracta.
Quæſtio XXVIII.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod ex-
celſa derelicta ſunt in Iſrael, quia præcedenti cap.
dicitur, ꝙ ſubuertit Aſa altaria peregrini cultus, &
excelſa, & confregit ſtatuas. Dicendum, quod excelſa
vocantur altaria a celſitudine, ſicut nomen Latinum ſo
I nat, cum dicimus altare. Et iſta excelſa erant in collib.
& lucis frondoſis: dicunt ergo quidam, quod excelſa, ſi-
ue altaria facta extra templum Dei erant duplicia, quę-
dam erant facta ad cultum dæmonum, quia ibi offere-
bantur ſacrificia idolis, & ponebantur ſtatuæ. Alia erāt
excelſa, quæ fiebant ad honorem Dei, quib. fiebant ſa-
crificia Deo vero ſecundum cæremonias legis, & ibi of-
ferebant ſacrificia ſacerdotes de ſtirpe Aaron. Solū au-
tem erat contra legem in vnica cæremonia. ſ. quia facie-
bant ſacrificium extra locum determinatum a lege. De
primis excelſis, quæ erant ad honorem dæmonum di-
cendum, quod Aſa illa deſtruxit. De ſecundis excelſis,
quæ ad cultum Dei erant, dicitur hic, excelſa tamen de-
relicta ſunt in Iſrael, & iſtud videtur ſatis rationabile,
quia talis diſtinctio excelſorū ponitur 4. Reg. 23. ſ. quod
K quædam excelſa deſtructa ſunt, & ſacerdotes eorū cre-
mati ſuper altaria. Alia erant excelſa, quæ deſtructa
fuerunt, & tamen ſacerdotes eorum, nihil mali paſſi
ſunt, ſed comedebant Azyma cum aliis ſacerdotibus fi
liis Aaron, licet non permitterentur accedere ad altare,
& ad reliquas adminiſtrationes, & tamen non permit-
terentur comedere iſti ſacerdotes excelſorum de Azy-
mis, conſecratis, ſi fuiſſent ſacerdotes idolorum: immo
nec permitterentur viuere, cum occideret Ioſias alios ſa
cerdotes idolorum: ideo iſta excelſa erant, in quibus
Deus colebatur. Et ſic nunc Aſa deſtrueret omnia ex-
celſa, in quibus colebātur dæmones, & permitteret ex-
celſa, in quibus Deus colebatur. Nam etiam Ezechias,
qui fuit rex valde bonus, nō deleuit huiuſmodi excelſa.
Aliter dicendum eſt, & melius, quod excelſa erant du-
plicia, quædā erant, quæ fecerat rex Salomon. ſ. templa,

quæ fecit in monte Oliueti petentibus concubinis ſuis, A & vxoribus, in quibus poſuit deos, & deas ipſarum 3. Reg. 11. alia erant excelſa, quæ poſtea fecerunt populares tempore Roboam regis, & Abiæ, in quibus colerent idola in collibus, & ſub lignis frondoſis, & etiam ibi faciebant aliqua altaria, in quibus offerebant ſacrificia Deo vero. Fecerunt quoque reges aliqua altaria pro idolis in eiſdem locis. Prima excelſa, quæ fecerat Salomon non fuerunt deſtructa, ſed manſerunt vſque ad tempus Ioſię, qui illa deleuit 4. Reg. 23. ſcilicet excelſa quoque, quæ erant in Ieruſalem ad dextram partem montis offenſionis, quæ ædificauerat Salomon. Et iſta ſunt excelſa, de quibus loquitur ſcriptura, quandocunque dicitur de aliquo rege bono, quod abſtulit idolatriam de terra, & poſtea ſubditur, excelſa tamen non abſtulit, vt patet ex diſcurſu tertij, & quarti Regum, quando agitur de regibus iuda. Omnia autem excelſa, ſiue facta ad cultum Dei, ſiue dæmonum deleuit Aſa: ideo de illis templis factis per Salomonem videtur intelligenda iſta litera.

Quare Aſa non deſtruxit templa. Queſt. XXIX.

QVæritur vlterius, quare Aſa non deſtruxit templa, quæ fecerat Salomon pro idolis vxorum, & concubinarum ſuarum. Aliquis dicet, quod iſtud fuit propter honorem Salomonis regis, qui fuit magis honoratus in toto iſrael. Sed dicendum, quòd iſtud non ſtat, quia ſi Aſa attendiſſet ad honorem Salomonis, etiā attendiſſet ad honorem Abiæ, & Roboam regum prædeceſſorum ſuorum, quibus magis erat ſanguine iunctus, quàm Salomoni, & tamen non attendit ad illos, C quia 3. Reg. 15. dicitur, quòd Aſa purgauit vniuerſas ſordes idolorum, quæ fecerant patres ſui. Item ſi ad honorem alicuius attendiſſet Aſa, maxime attendiſſet ad honorem patris ſui Abiæ, quia magis ei tenebatur, quā auo, & proauo ſcilicet Roboam, & Salomoni, & tamen idola facta per Abiam patrem ſuum deſtruxit: ergo deſtrueret etiam idola facta per Salomonem. Item Aſa purgabat idolatriam de terra, vt placeret Deo: ideo non attenderet ad honorem alicuius, per quem præiudicaretur honori diuino, ſicut dixit Apoſtolus ad Galathas primo: Si hominibus inquit placerem, ſeruus Chriſti non eſſem, quia Deus diſſipat oſſa eorum, qui hominibus placere deſiderant. Dicendum ergo eſt, quod non deſtruxit Aſa iſta templa, quia videbatur quædam ratio diuerſitatis inter iſta, & alia. Nam cætera templa, D & altaria facta à regibus iuda, & à popularibus erant facta ad colendum idola, & ibi iſraelitæ colebant illa, vt ergo non colerent vltra ibi iudæi idola, debebant deſtrui iſta idola, & altaria. Templa autem Salomonis non fuerant facta, vt iſraelitæ colerent ibi idola, ſed pro vxoribus, & concubinis Salomonis, & erant pro diis gentium, de quibus originem traxerant iſtæ fœminæ ſcilicet pro Aſtarthe dea Sidoniorum, & pro Chamos deo Moabitarum, & pro Moloch, ſiue Melchon deo Ammonitarum, vt patet tertio Reg. 11. & quarto Reg. 23. Iſraelitæ autem non colebant iſta idola, ſed alia: ideo non introibant in illa templa ad idolatrādum: vnde illa modicam occaſionem præſtabant iſraelitis ad idolatrandum, niſi inquantum videntes illa templa ſciebant idola eſſe in terra ſua, & quantum ad hoc offende- E bantur. Et quia templa iſta erant in monte Oliueti, vocabatur mons ille mons offenſionis, vt patet quarto Regum 23. & ſic Aſa videns modicam offenſionem, vel quaſi nullam præſtari populo ex his excelſis, cum ſubuertiſſet omnia alia altaria, & templa idolorum, nō ſubuertit iſta. Eadem fuit cauſa in rege Ezechia, qui licet fuerit rex valde bonus, & diligenter deſtruxerit idolatriam, tamen non ſubuertit iſta templa, vt patet 4. Reg. 18. c. Et manſerunt ſic vſque ad Ioſiam regem, qui poſtea illa deleuit 4. Reg. 23. quia iſte omnino eradicauit idolatriam de terra ſua, quia ipſe fuit conſumatio omnium regum bonorum.

An Aſa peccauit non deſtruendo templa. Queſtio XXX.

QVæritur vlterius, an peccauit Aſa non deſtruendo illa templa, quæ fecerat Salomon. Aliquis dicet, quod ſic, quia Deus iuſſerat, quod quandocunq; notum eſſet in aliqua regione, vel ciuitate eſſe idolatras, ſiue multi eſſent, ſiue vnus, debebant occidi. Sed nunc notum erat eſſe in terra iuda altaria pertinentia ad idolatriam, cum eſſent ibi illa templa Salomonis: ideo tenebatur Aſa illa deſtruere ex officio ſuo, cum rex eſſet. Item patet, quia ſi non fuiſſet peccatum permitti illa templa idolorum in terra, non curaſſet Ioſias deſtruere templa iſta, & tamē deſtruxit illa, & Deus valde placatus eſt: ergo peccatum erat dimitti ipſa. Item quando- B cunque aliquis rex bonus erat in iuda, & narrantur eius bona opera dicitur in fine: veruntamen excelſa non abſtulit, & dicitur hoc quaſi improperium: ergo peccatū quoddam erat non auferre illa templa. In contrarium videtur, quod non peccauit Aſa, quia quando dicitur hic: Excelſa autem derelicta ſunt in iſrael, ſubditur, attamen cor Aſa perfectum erat cum Domino omnibus diebus vitæ ſuæ, & tamen non poterat eſſe perfectum, ſi peccaret non delendo idolatriam: ergo non peccauit. Item patet hoc de rege Ezechia, qui fuit optimus in tantum, quod 4. Reg. 18. dicitur de eo, ita quod in poſterū non fuit ei ſimilis de cunctis regibus iuda, nec in iis, qui ante eum fuerunt, & tamen Ezechias cum deſtruxiſſet reliquam idolatriam, non deſtruxit excelſa, quæ ædificauit Salomon: ergo non erat peccatum non deſtruere C illa. Reſpondendum, quod ſi præceptum erat in lege deſtrui idolatriam, & occidi omnes idolatras Deut. 13. & 17. & ſi præceptum erat, quod aræ idolorū, quas fecerant Chananæi, qui fuerant in terra ante introitum iſraelitarum deſtruebantur Deut. 7. & Ioſ. 23. & Iudic. 2. a fortiori ipſa altaria, & idola, quæ facerent iſraelitæ deſtruenda erant, quia magis abbominabilia erant, quā altaria, quę facerent Gentiles, quia magis illicitum erat iſraelitis facere idola, quàm Gentilibus. Hoc apparet, quia ſi in aliqua ciuitate iſrael colerentur idola a Gentilibus, poſtquam caperetur ciuitas ab iſraelitis, ſolum debebant deſtrui altaria, & occidi habitatores, & tamē non debebit deſtrui ciuitas. Si tamen iſraelitæ publicè colerent idola in aliqua ciuitate, non ſolum ipſi occidēdi erant, ſed etiam tota ciuitas cremanda, & pecora, & D iumenta, & paruuli, & quidquid in vrbe erat, & muri diruendi erant ad ſolum, vt non maneret iam ibi locus habitandi, ſed tumulus æternus Deut. 13. Idola ergo, & templa facta à quibuſcunque iſraelitis deſtruenda erāt, & peccabant quicunque habentes poteſtatem, ſi ea non deſtruerent. In idolis tamen, & templis factis à Salomone erat ſpecialis ratio, vt declaratum eſt præcedenti quæſtione, ſcilicet, quia nō videbantur cauſare aliquod ſcandalum: ideo Aſa, & Ezechias tanquam non habentes conſcientiam mali de templis iſtis reliquerunt ea intacta. Poſtea autem Ioſias videns, quòd aliquale ſcandalum ſequebatur iſraelitis ex templis illis, diruit ea, vt nihil omnino de idolatria maneret in terra, quod tamen iſti duo reges non peccauerint, non deſtruendo illa templa Salomonis patet, quia de Aſa dicitur hic, quod E excelſa derelicta ſunt in iſrael, & tamen ſubditur, attamen cor Aſa perfectum erat cum Domino cunctis diebus: quaſi dicat, licèt non deſtruxerit Aſa iſta excelſa, tamen cor ſuum perfectum erat cum Deo. Et tamen nō dicitur cor alicuius perfectum cum Deo, quando aliquo modo ſequitur idolatriam, vel fouet illam, aut fauet ei, ſed toto corde debet eam expugnare, quia vt ſupra declaratum fuit, licèt non requiratur innocentia totalis alicuius adhoc, vt dicatur cor eius perfectum cū Deo, requiritur tamen, quòd nullo modo peccet circa idolatriam directè, vel indirectè. De Ezechia, quod non peccauerit, non deſtruendo illa templa patet, quia 4. Regum 18. dicitur, quod in omnibus diebus ſuis non receſſit à Domino: ſi tamen teneretur deſtruere tem-

pla

pla illa Salomonis, & non deſtruxiſſet, receſſiſſet a Domino: ergo non tenebatur, & cõſequenter non peccabat non deſtruendo. Item patet hoc Eccl. 49. cum dicitur, præter Dauid, Ezechiam, & Ioſiam omnes reges peccatum commiſerunt: ergo vr̃ ſaltem, quod Ezechias nullo modo peccauit, & tamen ipſe non deſtruxit, ſed permiſit manere templa facta a Salomone pro idolis: ergo ẽt Aſa, qui dimiſit illa manere, ſicut Ezechias non peccauit. Ad primam rationem in contrarium dicendũ, quod præceptum illud traditum erat de omni, quod propriè pertinebat ad idolatriam, per quod cultus Dei turbabatur, templa aũt facta à Salomone non erant huiuſmodi; ideo non apparebat directè, an caderent ſub hoc præcepto, & propter hoc dubium non peccabant Aſa, & Ezechias. Ad ſecundum dici põt dupliciter: vno modo, ꝙ licet tempore Ezechiæ, & Aſa non apparerent templa Salomonis ſcandaloſa populo: tñ apparuerunt poſtea tẽpore Ioſiæ. ſ. quia forte populus colebat iam idola in illis: vnde mõs Oliueti in quo erant, vocabatur tunc mõs offenſionis tempore Ioſiæ. 4. Reg. 23. & non vocabatur mons offenſionis tempore aliorum regum. Aliter põt dici, quod Ioſias deſtruxit illa templa non ex neceſſitate, ſed ex ſupererrogatione, ſicut quædam opera, quę faciunt viri boni, qui ẽt ſi omitterent non peccarent, & tñ faciunt ea ad magis merendum: ſed primum verius eſt. Ad tertium dicendum, ꝙ excelſa erant duplicia, quædam quæ facta ſunt a Salomone; alia, quæ facta ſunt ab aliis regib. & popularib. De primis dicunt, quod non erat diminutio laudis, non auferri illa excelſa. De ſecundis autem erat diminutio. Et cum dicatur hic de Aſa, quod excelſa non abſtulit, non ponitur in vituperium eius, quia ſequitur: Attamen cor Aſa perfectum erat cũ Deo õibus diebus ſuis. Aliter poteſt dici, quod verum eſt, quod non peccauerunt Aſa, & Ezechias nõ deſtruendo templa Salomonis, & tñ minus fuerunt laudabiles, quam Ioſias, qui abſtulit illa, & ſic videtur, quod ponitur illud de regibus valde bonis, quod non abſtulerint iſta excelſa, non ad ſignandam aliquam culpam, ſed ad ſignandum, quod non peruenerunt ad ſummũ gradum laudis, ad quem peruenit Ioſias, qui deſtruxit hæc.

An Aſa polluerit aquas Cedron ponendo illos cineres in eis. Quæſt. XXXI.

QVæritur vlterius, quare poſuit Aſa cineres ſculptilis Priapi in torrente Cedron, & an per hoc polluit aquas. Reſpondendum, quod torrens Cedron poteſt hic accipi non pro ipſa aqua, vel alueo torrentis, ſed pro locis coniunctis, & illa vocatur conuallis Cedron. Erat aũt illa conuallis immunda, quia ibi ſpargebantur, vel fundebantur omnia immunda: nam apud Iudæos erant quædam ſecundum legem immunda, quæ tangi non licebat, ne homines contaminarent, & iſta fundenda erant in loco quodam determinato extra vrbes ſingulas, ne ſi indifferenter per ſingula loca ſpargerentur, contaminarentur ipſa tangentes ea. Et ſic in Ieruſalem locus ſpargendarum immunditiarum erat conuallis Cedron, ideo quidquid immundum eſſet, ſpargerentur ibi cineres, tñ idoli cõbuſti erant aliquid immundum, cum idolum reputaretur ſordes, & inquinamentum ſcdm legem. Deut. 7. ideo debuerunt ſpargi cineres iſti in conualle Cedron, & ſic oẽs immũditiæ idolorum, quas extraxit Ioſias de templo Domini cremauit, & ſparſit in conualle Cedron. 4. Reg. 23. Et iſta eſt veritas. ſ. quod apud torrentem Cedron in conualle fuit iſte cinis ſparſus, & non in aqua torrentis. Quidam autem dicũt, quod ſparſit cinerem iſtum Aſa in ipſa aqua torrentis Cedron. Et dicunt, quod hoc erat, quia ipſa aqua torrentis Cedron erat immunda. Sed hoc non ſtat, quia tunc diceremus, quod non liceret Iudæis accipere aquam de illo torrente ad aliquem vſum, & accipiendo illam polluerentur, cum eſſet aqua immunda. Et tamẽ iſtud eſt irrationabile, quia illa aqua poterat prodeſſe vrbi ad multas neceſſitates cum haberetur apud mœnia vrbis. Potiſſime, quia terra illa eſt aquarum nimis

F egena, & ob hoc tenetur aqua in ciſternis ad neceſſitates humanas. Alii dicunt aliter ſcilicet, quod puluis idoli proiectus eſt in torrentem Cedron ad polluendum illum, ſicut oſſa mortuorum ſparſi fuerunt ſuper loca templorum idolorum, & lucorum ſuorum, vt eſſent immunda, vt patet quarto Regum vigeſimotertio. Etiam ſuper altare, quod erat in Bethel combuſſit Ioſias oſſa mortuorum ex eadem cauſa. eodẽ capitulo. Sed dicendum, quod iſtud non ſtat, quia iſta poſitio minus rationabilis eſt, quam præcedens, ſcilicet, quod Aſa vellet aquas Cedron, quæ alias erant mũdæ, facere immundas, & tamen illæ erant nimis neceſſariæ vrbi propter cauſam dictam ſupra: ideo non intenderet polluere illas, ſed potius ſi eſſent pollutæ, intenderet illas mundare. Secundo non ſtat, quia præſupponitur falſum, ſcilicet, quod aquæ poterant eſſe im-
G mundæ: nam Leuitic. 11. dicitur de morticinis, & aliis immundis, quod ſi caderent ſuper quamcunque rem facerent eam immundam, & tamen ſi caderent ſuper fontes, aut ciſternas, aut quaſcunque aquarum congregationes, non polluerentur. Ideo etiam ſi nunc iſti cineres Priapi combuſti proiicerentur in torrentem Cedron, non eſſent aquæ immundæ. Dicendum ergo ſicut ſupra, ſcilicet, quod cineres iſti fuerunt proiecti in torrente Cedron, ideſt, iuxta illum in conualle Cedron. Aliter dicunt quidam, quod Aſa proiecit cineres iſtos in aquas torrentis Cedron: non quidem ad polluendum eas, ſed potius, vt nihil aliud pollueretur. Nã in quocunque loco ſpargerentur iſti cineres efficeretur locus immundus, cum ipſi eſſent immundi, aqua autem non poterat pollui, etiam ſi proiicerentur in ea omnia immunda. Leuit. vndecimo. Ideo proiecti fuerunt
H cineres in aquam, quia per hoc nihil polluebatur, ſcilicet, nec ipſa aqua, nec aliquid aliud, cum in nullo alio proiicerentur, præcedens tamen modus verior eſt. Aliquis tamen inſtabit dicens, quod Aſa proiecit cineres in aqua ad imitandum Moyſen. Nam Moyſes combuſſit vitulum, quem fabricauerant Iſraelitæ, & cineres ſparſit in aqua, vt patet Exod. 32. & Deuteron. nono. Sed dicendum, quod hoc non ſtat, quia Moyſes habuit iuſtam cauſam ſpargendi cineres in aquam, quam nõ habuit Aſa. quia Moyſes voluit ſcire, qui erant illi, qui peccauerant in fabricatione vituli, & ad hoc combuſſit illum, & redigens in puluerem ſparſit in aqua, & coegit Iſraelitas inde bibere. Exod. 32. & hoc fuit, vt cum biberent, appareret aliquod ſignum in quolibet peccan-
I te, vtpotè, quod aqua illa inflaret ventrem eius, vel faceret aliud ſignum apparens, & poſſet ipſe ſic occidere peccatores. Nunc autem nihil tale erat: ideo non ſpargeret Aſa iſtos cineres idoli in aquam, vt imitaretur Moyſen. Et ſic dicendum, quod proiecit Aſa, in torrentem Cedron, id eſt, in conualle torrentis cineres iſtos, & non in aqua torrentis.

CAPITVLVM XVI.

ANNO autem triceſimo ſexto regni eius, aſcendit Baaſa Rex Iſrael in Iudam, & muro circumdabat Rama, vt nullus tutò poſſet egredi, & ingredi de regno Aſa. Protulit autem Aſa argentũ, & aurũ de the-
K *ſauris domus Domini, & de theſauris regis, miſitque ad Benadad Regem Syriæ, qui habitabat in Damaſco, dicens: Fœdus inter me & te eſt. Pater quoque meus, & pater tuus habuere concordiam: quã obrem miſi tibi argentum & aurũ, vt rupto fœdere, quod habes cum Baaſa Rege Iſrael facias eum a me recedere. Quo comperto Benadad miſit principes exercituum ſuorum ad vrbes Iſrael, qui percuſſerunt Ahion, & Dan, & Abelmaim, & vniuerſas vrbes Nephtalim muratas. Quod cum audiſſet Baaſa deſiit ædificare Rama, & intermiſit opus ſuum. Porro Aſa Rex aſſumpſit vniuerſum Iudam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna, quæ ædificationi præparauerat Baaſa: ædificauitque ex eis Gabaa, & Maſpha.*

Anno

Anno triceſimo. In præcedentibus dicto de Aſa laudabili conuerſatione: hic agitur de eius præuaricatione. Nam circa finem vitæ ſuæ præuaricatus eſt, cum ſẽper à principio fuiſſet bonus, & diuiditur in duas partes. Et primo ponitur Aſa præuaricatio. Secundo præuaricationis obſtinatio, ibi. *In illo tempore venit.*

An iſta ſint continuatè, & immediatè facta. Quæſt. I.

QVæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic ſint continuata ad præcedentia, vel ſit ordo continuatus, & an fuerint iſta facta immediate poſt præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod eſt ordo continuus, quia præc. c. actum eſt de vita Aſa, hic agitur de eius morte, ideo neceſſe eſt, quod fuerint iſta poſt præcedentia. Ad ſecundum dicendum, quod inter iſta & præcedentia fuit interpoſitum aliquantum tempus ſcilicet annorum viginti, vel plus. Nam ea, quæ habentur præced. c. de fœdere facto cum Domino, & ablatione idolatriæ, fuerunt facta anno quindecimo regni Aſa, vt patet ibid. & tamen ea, quæ habentur in princ. c. huius cœperunt fieri anno triceſimoſexto regni eius, vt patet in litera. Fuerũt ergo anni quaſi viginti & vnus intermedij. Circa primum dicitur: Anno triceſimoſexto regni eius: regnauit Aſa annis quadraginta vno, vt patet infra in litera. Et geſta priorum temporum regni deſcribuntur in duobus cap. præced. Hic autem deſcribuntur illa, quæ geſta ſunt ab anno trigeſimoſexto, vſque ad quadrageſimum primum, qui fuit annus mortis ſuæ. *Aſcendit Baaſa Rex Iſrael in Iudam.* Id eſt aſcendit ad terram regni Iuda. Iſte Baaſa fuit contemporaneus Regi Aſa, & regnabat vnus in Iuda, & alius in Iſrael: regnauit enim Aſa magno tempore ſcilicet quadraginta & vno annis: ideo habuit multos contemporaneos ſucceſſiue de Regibus Iſrael, qui pauco tempore regnabant ſcilicet Ieroboam, Nadab, Baaſa, Hela, Zamri, Amri, & Achab. Nam anno viceſimo regni Ieroboam cœpit regnare 3. Reg. 15. capit. & regnauit vſque ad annum quartum Regis Achab. Nam Ioſaphat filius Aſa cœpit regnare anno quarto Achab Regis Iſrael 3 Reg. 22. c. *Et muro circumdabat Rama.* Eſt Rama ciuitas in ſorte Beniamin, Ioſ. 18. c. Et dicunt quidam, quod Baaſa circumdabat Rama muro ſcilicet illam vrbem muniendo, vt pro ſe teneret illam, licet pertineret ad regnum Iuda. Alii dicunt, quod apud illam faciebat quoddam fortalitium ad impediendum introitum, & egreſſum, ſed de hoc declarabitur infra in quadam quæſtione. *Vt nullus tutè poſſet ingredi, & egredi de regno Aſa.* Poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, quòd erat iſte murus ad impediendum ſingulos de regno Aſa intrare in vrbem Rama ſcilicet cum eſſet fortalitium iſtud apud vrbem Rama, non poterat intrare aliquis in vrbe Rama: quia exiſtentes in fortalitio prohiberent inuadendo portas vrbis, vt nulli de volentibus intrare daretur introitus, vel ſagittarent eos: ita vt non permitterent illos accedere ad portam vrbis, etiam non permitterent egredi de vrbe aliquos volentes egredi: quia impedirent eos exiſtentes in fortalitio, & ſic cogerentur fame perire; quia erat iſta obſidio æterna. Secũdo modo poteſt intelligi, quod vetabatur introitus, & egreſſus viris de regno Aſa in terram Iſrael. Et poteſt intelligi, quod tranſitus de terra Aſa in terram Iſrael erat per vrbem Rama, & erant omnia loca vicina inadibilia propter incommoda viarum. Vt pote, ſi in circuitu erant magni alpes, vel alia incommoda viarum: ita vt non poſſet eſſe tranſitus, niſi apud vrbem Rama, & ille eſſet valde ſtrictus. Et ſic manentes in fortalitio, quod faceret Baaſa, viderent omnes venientes de terra Aſa in terram Iſrael, & nullum permitterent tranſire, quia erãt ipſi apud viam, & neceſſe erat tranſeuntes venire iuxta caſtrum. Et ſi aliquando permitterent aliquos de regno Iuda intrare in terram Iſrael, non permitterent eos poſtea exire, & tenerent captiuos: erat etiam magnum dãnum regno Aſa, quòd illud caſtrum ædificaretur, quia poterat ibi Baaſa Rex Iſrael tenere multos viros para-

A tos ſemper ad bellum, qui repentinis incurſionibus vaſtarent loca propinqua regni Aſa, & etiam loca longinqua ſubito diſcurrentes, & venientes ex inſperato. Et ob hoc nimis doluit Aſa, quod fieret talis ædificatio. *Protulit autem Aſa argentum, & aurum de theſauris domus Domini, & theſauris Regis.* Hic ponitur peccatum Regis Aſa, ſcilicet, quia non habuit ſpem in Domino, ſed recurrit ad Regem Syriæ. Nam videbat Aſa pugnandum ſibi eſſe contra Baaſam Regem Iſrael, ne continuaret ædificium ſuum, & ſi non pugnaret, fieret ſibi magnum præiudicium, & quia putauit ſe non poſſe pugnare contra Regem Iſrael, voluit cõcitare contra eum Regem Syriæ, & ad hoc dedit ei munera, ſcilicet, aurum, & argentum, quod erat in theſauris templi, & illud quod erat in theſauris Regis. Sed quomodo potuit
B iſta dare, cum non viderentur aliqua eſſe tempore Aſa, & an peccaret dando declarabitur infra in quibuſdam quæſtionibus. *Miſitque ad Benadad Regem Syriæ.* Benadad erat Rex in Syria eo tempore, quo regnabat Aſa in Iuda, & Baaſa in Iſrael, & erat Rex potens: ideo petiuit ab eo auxilium Aſa, & obtulit ei munera, eſt enim regnum Syriæ coniunctum regno Iſrael ex parte Aquilonari: nam Euphrates diuidit inter Syriam & terram Iſrael, & ponitur terminus eius Aquilonaris Geneſ. 15. cap. De iſto Benadad quis ſit, & an ſit ille Benadad: de quo alias ſæpe fit mentio in Scriptura declarabitur infra in quadam quæſtione. *Qui habitabat in Damaſco.* Eſt Damaſcus ciuitas nobiliſſima totius Syriæ: eſt enim magna nimis, & opulenta habens flumina famoſa, ſcilicet, Pharphar, & Abana 4. Reg. 5. c. Et ob hoc Rex ma-
C gis ibi morabatur, quam in alio loco quocunque Syriæ. Eſt etiam Damaſcus ciuitas Metropolitana Syriæ ſicut dicitur Iſa. 7. c. ſcilicet. Caput Syriæ Damaſcus, & eſt duplex Syria, & quædam illarum vocatur ſpecialiter Syria Damaſci, vt patet 2. Reg. 8. c. ſcilicet: Venit Syria Damaſci, vt præſidium ferret Adarezer Regi Soba, & tamen ille Adarezer erat Rex Syriæ, vt patet ibidem, & eod. lib. ca. 10. Ex quo apparet, quod erat alia Syria præter Syriam Damaſci. *Fœdus inter me, & te eſt.* Id eſt, tu debes mihi ſuccurrere, quia fœdus eſt inter me & te: & ex conditione fœderis tenentur ſe mutuo adiuuare confœderati. *Pater quoque meus, & pater tuus habuere concordiam.* Iſtud ponitur ad magis perſuadendum ſcilicet, non putes, quòd iſtud fœdus nouum ſit inter me &
D te, & quod ob hoc ad pauca vicisſim teneamur, ſed eſt fœdus ab antiquo inter nos, quia non ſolum inter nos eſt fœdus, ſed etiam inter noſtros patres fuit fœdus, & concordia, & in tanto tempore veriſimile eſt, quod in multis ſibi mutuo proficerent: ideo non ſolum ex conditione fœderis nos vicisſim tenemur, ſed etiam ex bonorũ operum erogatione antiqua. Pater iſtius Benadad fuit Tabremon, vt patet 3. Reg. 15. c. & ille habuit fœdus cum Abia patre Aſa. Erant hic tres Reges confœderati, ſcilicet, Benadad Rex Syriæ, & Aſa Rex Iuda, & Baaſa Rex Iſrael, & non erant omnes tres confœderati mutuo, ſed Aſa Rex Iuda erat cõfœderatus cum Benadad Rege Syriæ, & Baaſa Rex Iſrael etiam confœderatus erat cum Benadad: ſed Rex Iſrael & Rex Iuda inter ſe non erant confœderati, ſed potius nunc erant hoſtes. Erant autem
E iſti tres Reges vicini, & poterant confœderari. Nam Rex Syriæ, & Iſrael erant coniuncti terra. Nam terra Syriæ tangebat terram Iſrael in latere Aquilonari Iſrael, vnde erat magis aquilonaris terra Syriæ, quam terra Iſrael: terra autem Iuda erat adhuc magis meridiana, quam iſtæ duæ, & tamen inter iſta tria regna non intercidebat aliud regnum medium alicuius alterius gentis. Poterãt ergo inter ſe conuenienter habere fœdera. Nam fœdera non proſunt, niſi illis regionibus, quæ aut terra, aut mari coniunguntur: ita vt quandocunque opus fuerit, poſſint mutuos ſibi præbere fauores, & ita erat de regionibus iſtis. *Quamobrem.* Scilicet, quia confœderatus mihi es, & teneris me adiuuare. *Miſi tibi argẽtum, & aurum.* Scilicet, omne aurum, & argentum quod inuentum eſt in theſauris domus Domini, & in theſauris Regis. *Vt rupto fœdere, quod habes cũ Rege Iſrael facias eum à me recedere.*

recedere. Ideſt, facias eum recedere à terra mea, vt non me concludat, nec coangustet faciendo nouas munitiones contra regnum meum. Et dicitur rupto fœdere, quia præſupponendum eſt, quod Benadad Rex Syriæ habebat fœdus cum Baaſa Rege Iſrael, & non poterat pugnare contra eum manente fœdere: ideo volebat Aſa, quod Benadad rumperet fœdus quod habebat cũ Rege Iſrael, & cogeret eum recedere de Rama, quam claudebat muris. *Quo comperto.* Scilicet, quod Aſa mittebat multum aurum, & argentum Benadad, vt adiuuaret eum contra Regem Iſrael, & etiam comperto, quod Rex Iſrael grauaret Regem Iuda faciendo nouas munitiones contra ipſum. *Miſit principes exercituum ſuorũ.* Erat Rex valde potens Benadad, & non oportuit, quod ipſe veniret perſonaliter, ſed miſit principes exercituũ ſuorum, qui cogerent Baaſa Regem Iſrael ceſſare ab ædificatione, quam inceperat. *Qui percuſſerunt Ahion, et Dan, & Abelmaim.* Iſtæ erant ciuitates de regno Baaſa in terra Iſrael, & erant coniunctæ terræ Syriæ in latere aquilonari terræ Iſrael. Pro quo ſciendum, ꝙ principes exercituum, quos miſit Benadad, non iuerunt cõtra Baaſa manentem in Rama ædificando, vt pugnarent contra eum, & cogerent eum ceſſare, ſed intrauerunt in regnũ Iſrael, & primas vrbes, quas in inuenerunt, inuaſerunt, & fuerunt iſtæ, quæ nominantur hic. Et vna ciuitas iſtarum habet hic mutatum nomen. ſ. Abelmain, de qua iſta dicetur in quadam quæſtione. Erant iſtæ tres ciuitates in tribu Dan. Et patet hoc, quia ponitur hic ciuitas Dan, & tamen iſta erat in tribu Dan. Item patet hoc, quia tribus Dan habebat ſortem extremam, quam habebat in extremitate regni Iſrael, vnde ponitur nouiſſima inter omnes ſortes terræ Chanaan, vt patet Ioſ. 19. c. Et ſic iſta ſors tangit terram Syriæ in latere meridiano eius, & mox, vt exirent Syri de terra ſua contra terrã Iſrael tangerent ſortem Dan, & peruenirent ad iſtas ciuitates. De iſta vrbe Ahion putant aliqui, quod ſit ciuitas Aialon, quæ etiam ponitur in ſorte Dan, vt patet Ioſ. 19. c. Sed non apparet hoc, & potius credendum eſt, ꝙ ſit alia ciuitas eiuſdem tribus. De ciuitate Dan conſiderandum eſt, ꝙ eſt quædam ciuitas in extremitate lateris aquilonaris terræ Chanaan: ita ꝙ nulla terra eſt tã aquilonaris, & ob hoc ſæpe, quando Scriptura vult notare duos terminos terræ Chanaan, ſ. meridianũ, & aquilonare, ponit iſta duo loca. ſ. Dan, & Berſabee, vt patet 1. Reg. 3. & 2. Reg. 17. c. & in multis alijs locis. Eſt etiam iſta ciuitas declinans verſus partem Occidentalem ad terram Sidoniorum in terra deſerta, ſed apud deſertum Syriæ. Et ob hoc Iſraelitæ potuerũt eam capere, quia inuenerunt eam cum nullis hominibus habentem cõuerſationem. Iud. 18. c. Iſta ciuitas vocabatur prius Lais, vel Leſen, dum teneretur a Gẽtibus. Poſtea vero filij Dan inquirentes loca ad habitandum, inuenerunt vrbem iſtam vacantem otio, & ceperunt eam, vocaueruntque illam de nomine patris ſui Dan, ſiue Leſendan, vt patet Iud. 18. & Ioſ. 19. c. Et ibi magis de vrbe iſta declaratũ eſt. *Et vniuerſas vrbes muratas Nephtali.* ſ. non ſolum vrbes ſuprapoſitas, quæ erant de tribu Dan nominauit Scriptura, dicens fuiſſe eas occupatas a viris Iuda, ſed etiam dixit, quod vrbes ſortis Nephtali fuerunt occupatæ, & inuaſæ a viris de terra Syriæ. Et iſtud erat ſatis rationabile, quia terra Nephtali erat ſatis coniuncta terræ Syrorum, ſcilicet, apud ſortem Dan, & mox, vt tranſiſſent ſortem Dan, in qua ciuitates quaſdam percuſſerãt, intrarent in terram Nephtali. Sciendum autem, quod 3. Reg. 15. ca. vbi ponitur iſta hiſtoria, ponuntur plures vrbes nominatim. ſcilicet domus Maacha, & vniuerſa regio Cenereth, & eſt domus Maacha aliqua regio in ſorte Nephtali, quæ erat ſatis coniuncta terræ Syrorum. Regio Cenereth, ſiue Cenereth erat quędam regio maritima apud mare Cenereth, quod vocatur alio modo mare Tyberiadis, vel mare Galileæ, ſiue ſtagnum Geneſareth. *Quod cum audiſſet Baaſa.* ſcilicet, quod exercitus Benadad Regis Syriæ vaſtabat terram ſuam. *Deſiit ædificare Rama.* Cognouit enim, quod venerat exercitus iſte ad incendum terræ ſuæ in fauorem Regis

F Aſa. Et quia ipſe non poterat reſiſtere Regi Syriæ, deſijt ædificare Rama. i. facere fortalitium apud vrbem Rama. *Et intermiſit opus ſuum.* Id eſt, ceſſauit ab opere quod inchoauerat. *Porro Aſa Rex aſſumpſit vniuerſum Iuda.* ſcilicet, videns Aſa, quod Baaſa ceſſaſſet ab opere ſuo quaſi fugiens de vrbe Rama: iuit ipſe illuc ad accipiendum lapides, & ligna, & omnem materiam, quam parauerat Baaſa ad ædificandum, & ad tollendum illam materiam, aſſumpſit ſecum vniuerſum Iuda, ideſt, omnes viros de regno Iuda, vt promptè fieret opus, vnde miſit nuncium per totam terram ſuam, dicens: nemo ſit excuſatus. ſ. nemo ſe excuſet nunc ab iſta portatione lapidum, & lignorum prætextu alicuius priuilegij, vt patet 3. Reg. 15. c. *Et tulerunt lapides de Rama, &*
G *ligna, quæ ædificationi parauerat.* Intendebat Baaſa ædificare fortalitium prædictum, & volebat illud promptè cõſtruere, ne dilatio longi temporis noceret, cum locus ille eſſet apud hoſtes. Et ob hoc parauerat prius omnia neceſſaria, comportans materias ad locum ædificationis, vt illis paratis velociter conſummaretur opus, & ſic materiæ erant multæ. Vnde Aſa congregauit omnes viros de regno ſuo ad tollendum inde congregatas materias. *Ædificauitque ex eis Gabaa, & Maſpha.* ſ. ædificauit muros iſtarum vrbium. Nam Gabaa non fuit de nouo ædificata, ſed muri eius, qui fortè corruerant, vel ad ruendum propinqui erant reædificati fuerunt. Eſt.n. Gabaa ciuitas in ſorte Beniamin: Ioſ. 18. c. Iſta eſt ciuitas, de qua fuit oriundus Saul primus Rex Hebræorũ, vt patet 1. Reg. 13. c. Eſt Maſpha alia ciuitas, quæ ẽt erat in ſorte
H Beniamin: Ioſ. 18. & nõ eſt iſta Maſphat, quæ erat locus orationis, vbi Iſraelitæ conuenerunt cum Samuel, & iudicabat ibi eos ſemel quolibet anno. 1. Reg. 7. quia illa videbatur eſſe vltra Iordanem in terra duarum tribuum, & dimidiæ. ſ. in ſorte tribus Gad, vt probatum eſt Iud. 11. c. Iſtæ duæ ciuitates, quas nunc reædificauit Aſa Rex, erant in confinibus regni ſui, & Iſrael, cum eſſent de ſorte Beniamin, & volebat eas munire muris.

Quo tempore fuerit factum iſtud bellum.
Quæſt. II.

QVæritur circa prædicta id, quod dicitur hic, & præced. capit. Nam dicitur hic, quod anno triceſimoſexto regni Aſa, aſcendit Baaſa ad ædificandum
I Rama, in quo inferebat bellum Regi Aſa, & tamen præced. capit. dicitur, quod bellum non fuit vſque ad annum triceſimum regni Aſa. Quomodo ergo poteſt ſtare, cùm non appareat aliquod bellum inter annum triceſimum, & triceſimumſextum, & videtur, quod vtrobique dici debeat de anno triceſimo, vel vtrobique de anno triceſimoſexto. Reſpondendum, quod bellum iſtud, quod factum eſt propter ædificationem Baaſa, non fuit vſq; ad annum triceſimumſextum regni Aſa, cum litera noſtra hoc dicat, & etiam litera Hebraica. Cum autem obijcitur de anno triceſimo, de quo dicitur præcedenti c. Dici poteſt vno modo, quod verum eſt, quod inter annum quintumdecimum, de quo agebatur præced. cap. in quo actum eſt bellum Aſa contra Aethiopes, nõ fuit bellum aliquod in regno Aſa vſq; ad annum triceſi-
K mum, & poſt annum triceſimum vſque ad triceſimum ſextum, fuerunt aliqua bella, quæ Scriptura non notat, eo quod fuerunt parua non digna relatu, quia illæ erãt, quædã paruæ cõmotiones, quæ parum diſturbabant pacem regni Aſa. Iſtud autem bellum propter ædificationẽ Baaſa fuit magis famoſum propter duo, quæ inde ſecuta ſunt. Primum erat, quia propter Aſa Regem Iudæ, miſit Rex Syriæ exercitum ſuum contra Regem Iſrael, qui vaſtauit magnam partem regni Iſrael, vt patet ſupra in litera. Secundum fuit, quia ex hoc facto ſecuta fuit increpatio prophetica contra Aſa, & ex increpatione indignatio Regis orta eſt, & incarceratio Prophetæ, ex qua ſecuta eſt diuina punitio ſuper Aſa, & populum, de qua infra in litera. Ideo, ſaltem propter iſtud ſecundũ, debuit ſcribi iſtud bellum Baaſa contra Aſa anno triceſimoſexto regni eius. Aliter poteſt dici, ꝙ dubitatio iſta

pro-

A procedit ex errore literæ noſtræ: nam præced. cap. dicitur, bellum non fuit vſque ad triceſimum annum regni Aſa. Et hoc patet, quia ſic habetur in Hebræo, & ſic credendum eſt, quod tranſtulerit Hieronymus, & tamen poſtea librariorum inaduertentia litera defalcata fuit, & corrupta, & hoc faciliter fieri poterat ex inaduertentia librariorum. Cum autem dicatur bellum non fuiſſe vſque ad annum triceſimum quintum. ſ. quia nec in ipſo triceſimoquinto anno factum eſt bellum, ſed ſequēti anno. ſ. triceſimoſexto bellum factum eſt, & ſic dicitur hic, quod anno triceſimoſexto aſcendit Baaſa.

An anno trigeſimoſexto Regni Aſa aſcenderit contra ipſum Baaſa Rex Iſrael. Quæſt. III.

B QVæritur vlterius quō poteſt ſtare, quod anno triceſimoſexto regni Aſa, aſcenderit contra ipſum Baaſa Rex Iſrael? Nam vr̃ hoc impoſſibile, cum non potuerit tanto tp̃e viuere Baaſa, ſed neceſſario antè annum triceſimumſextum regni Aſa mortuus ſit, quod patet: quia Baaſa cœpit regnare ſuper Iſrael anno tertio Regis Aſa. 3. Reg. 15. c. & regnauit Baaſa annis vigintiquatuor. eo. c. Ideo qñ moreretur Baaſa eſſet annus viceſimus ſeptimus regni Aſa, vnde nequaquam poſſet viuere anno triceſimo ſexto regni Aſa, ad hoc, quod tunc inferret ei bellum, & ædificaret Rama. Nicolaus reſpondet ſoluendo iſtam intricationem per diuerſitatem annorum alicuius regis, quia anni regum non computantur ſemper eodem modo, ſed aliqñ computantur à prima die, qua regnare cœperunt, & aliqñ ab aliquib. geſtis notabilibus ipſorum: vt ſi aliquis Rex ſeptimo, vel octauo regni ſui fecerit aliquid valde notabile, computabūtur anni eius ab illo tempore. Ita probat in rege Nabuchodonoſor, de quo dr̃ Danielis primo, c. quod anno ſecundo regni ſui vidit ſomnium, & tamen ſecundum expoſitores non fuit ille ſecundus annus regni inchoando a tempore, quo regnare cœpit, quia multo poſt fuit, ſed dicit, quod computatur ab illo tempore, quo Nabuchodonoſor habuit bellum notabile contra regem Aegypti. Sic dicit fuiſſe de rege Aſa, ſcilicet, quod anni ſui computantur vno modo inchoādo à prima die, qua regnauit, & alio modo inchoando à bello, quod geſſit contra Aethiopes: nam bellum contra Aethiopes fuit valde famoſum; quia in illo perierunt decies centena millia virorum, quaſi ſubito. ſupra 14. c. & ex tunc inciperet computari primus annus regni ſui. Et fuit bellū iſtud ſecundum Nicolaum anno decimo regni Aſa in fine, vel in principio vndecimi, & ſic annus tertius regni Aſa eſſet annus tertiuſdecimus eius, vel quartuſdecimus inchoando a prima die, qua regnauit, & nunc ſi ſuperaddantur vigintiquatuor anni, quibus regnauit Baaſa, peruenirent ad annum triceſimumſeptimum, vel octauum computando a prima die, qua regnauit Aſa, & ſic potuit Baaſa viuere anno triceſimo ſexto regni Aſa, ad hoc, vt aſcenderet contra ipſum ad ædificandum Rama. Et tunc dicit Nicolaus, quod cito poſt hoc mortuus eſt Baaſa, ſcilicet, anno ſequenti. Et hoc affectus tædio, primo, quia magnum damnum ei euenerat, ſcilicet, quia non potuit ædificare vrbem Rama. Secundò, quia perdidit omnes impenſas operis, & materias, quas congregauerat. Tertio, quia rex Syriæ ruperat fœdus quod cum eo habebat, vt faueret regi Iuda. Quarto, quia vaſtauerat multas vrbes regni ſui. Sed dicendum, quod iſta reſponſio non ſtat. Nam licet præſupponatur, quod anni regum computentur dupliciter: quia hoc verum eſt, & præſupponatur probatio, quæ fit de Nabuchodonoſor, non tamen poteſt ſtare id quod applicat de rege Aſa. Nam præſupponit, quod computentur anni ſui, vno modo a bello quod geſſit contra Aethiopes anno vndecimo regni ſui, vel in fine decimi, & iſtud non eſt verum: quia bellum illud geſtum eſt anno quintodecimo regni ſui, vt probatum eſt præced. c. in quadam queſt. Sed etiamſi ſtaret ſecundum Nicolaū,

A eſſet tñ falſum, qđ patet computando annos regū præcedentium, qui neceſſario diſcordabunt a litera tenendo hunc modum. Nam Roboam rex Iuda, & Ieroboam rex Iſrael ſimul regnare cœperunt, & Roboam regnauit annis decem, & ſeptem. Et ſucceſſit ei Abia, qui regnauit annis tribus. 3. Regum 14. & 15. cap. Poſt hunc regnauit Aſa, & quando cœpit regnare Aſa, transierunt anni viginti à principio regni Roboam, & totidē a principio regni Ieroboā regnauit Aſa. Computando autem lineam regum Iſrael procedit ſic, quia Ieroboam regnauit vigintiduobus annis 3. Regum 14. cap. Et poſt eum filius ſuus Nadab duobus annis. 3. Reg. 15. c. Et poſt eum Baaſa. eod. c. Et ſic a principio regni Ieroboam vſque ad principium regni Baaſa, tranſierunt quaſi vigintiquatuor anni, & a principio regni Ieroboam vſque ad B principium regni Aſa tranſierunt viginti anni. 3. Reg. decimoquinto: ergo inter principium regni Aſa, & Baaſa non fuerunt niſi tres, vel quatuor anni. Et ſic neceſſe eſt, quod quando dicitur, quod anno tertio regni Aſa cœpit regnare Baaſa, quod ille fuerit tertius annus computando ab exordio regni ſui, & non a bello Aethiopum. Nam ſi hoc ſtaret, eſſet annus tertius regni Aſa annus decimus octauus, computando a principio regni, eo ꝙ anno quintodecimo regni ſui fecit bellum contra Aethiopes, vt probatum eſt præcedenti capitulo. Et tunc cum Aſa cœperit regnare anno viceſimo regni Ieroboā. tertio Regum decimoquinto cap. additis decem & octo annis prędictis, erit annus triceſimus octauus a principio regni Aſa, & in illo inciperet regnare Baaſa. Et hoc eſt falſum, quia vigintiquatuor annis poſt princi- C pium regni Ieroboam cępit regnare Baaſa, ſcilicet, quia Ieroboam regnauit vigintiduobus annis. tertio Regum decimoquarto cap. Et poſt eum Nadab filius eius annis duobus. tertio Regum decimoquinto. Et poſt eum Baaſa, eod. ca. manerent ergo quatuordecim anni intermedii, in quibus nullus regnaret, cum inter Nadab, & Baaſa nullus rex Iſrael fuerit. Item patet hoc, quia Aſa regnauit annis quadraginta & vno ſolum, vt patet tertio Regum decimoquinto, & decimoſexto c. & infra in litera. Et tamen computando ſic, vt vult Nicolaus. ſ. ꝙ cœperit regnare Baaſa anno tertio Aſa, computando annos eius a bello cōtra Aethiopes, ſequitur, quod vixerit Baaſa vſque ad annum triceſimumſeptimum Aſa incluſiue, cum regnauerit Baaſa vigintiquatuor annis. 3. Regū decimoquinto c. & annus tertius Aſa ſecundum Nico- D laum eſt tertiuſdecimus annus eius. Et hoc non poteſt ſtare, vt probatur. Et adhuc ſecundum veritatē grauius eſt, quia bellum contra Aethiopes fuit anno quintodecimo regni Aſa, & annus decimus octauus regni eius erit annus tertius computando hoc modo, cum ſuperaddantur vigintiquatuor anni regni Baaſa, superuenient ad annum quadrageſimumſecundum Aſa, & tamen nō regnauit tot annis Aſa, ſed ſolum quadraginta vno, vt patet in litera, & tertio Regum decimoquinto ca. ergo prius mortuus eſt Aſa, quam Baaſa, quod falſum eſt, vt probabitur, & tamen dato, quod computemus ſecundū Nicolaum, & fuerit mors Baaſa anno triceſimoſeptimo Aſa, dabimus, quod vixerit Aſa ſuper Baaſa annis quatuor tantum. ſ. vſque ad annum quadrageſimumprimū. Et tamen falſum eſt: quia poſt Baaſa regnauit Hela duobus annis, & Zamri ſeptem diebus, & Amri duo- E decim annis, & poſt eum Achab, qui adhuc regnauit tribus annis vel quatuor, tempore Aſa. Nam cœpit regnare anno triceſimo octauo regni Aſa. Hæc omnia patent tertio Regum decimoſexto capitu. Etiam, quia poſt Aſa regnauit filius eius Ioſaphat, vt patet ſequenti capitulo, & tamen ille regnauit anno quarto Achab. tertio Regum vigeſimoſecundo capitulo, neceſſe eſt ergo, quod vixerit Aſa poſt mortem Baaſa annis quindecim ad minus, & ſic non poteſt vllo modo ſtare iſta poſitio Nicolai. Dicendum ergo eſt, quod Baaſa cœpit regnare anno tertio Aſa regis Iuda, inchoando a principio regni eius, & regnauit vigintiquatuor annis, & ſic durauit regnū ſuū vſq; ad finem vigeſimiſexti anni regni Aſa, vel quaſi, & iſtud conſonat literæ. 3. Reg. 15. c.

nam cum dicatur, quod Baaſa regnauerit anno tertio regni Aſa: poſtea 3. Reg. 16. dicitur, quod Hela filius Baaſa regnauit anno viceſimoſexto Aſa, & ita debet planè dici, niſi littera iſta obuiaret dicens, quod anno triceſimoſexto regni Aſa, aſcendit Baaſa contra Aſa. Quo ergo ſoluetur iſta difficultas, & ambiguitas, fateor eſſe difficile, & quaſi impoſſibile, cum non viueret Baaſa in anno triceſimoſexto regni Aſa. Aliquis autem forte volet ſoluere, dicens, quod fuit iſtud anno trigeſimoſexto Regis Aſa, ſed non anno trigeſimoſexto regni eius, quia multo tempore ante natus eſt, quam regnaret, & fortè annus trigeſimus ſextus eius, erat annus vigeſimus regni ſui. Sed iſtud non conſentit litteræ, cum dicatur anno trigeſimo ſexto regni Aſa aſcendit Baaſa. Oportet ergo, vt videtur, quod fateamur nos neſcire ſolutionem. Vel quod dicamus litterã hic eſſe corruptam, quia fortè deberet dici anno vigeſimoſexto, & dicitur anno trigeſimo ſexto. Vel forte diceretur anno decimo ſexto. Etſi obiiciatur, quod in Hebræo ſic etiam habetur: dici poſſet, quod in Hebræo interdum etiam eſt corruptio aliquando, vt probatum eſt, Ioſ. 22. cap. 11. ibi deficiunt duo verſus in Hebræo, qui habentur in littera Latina, & ſunt de neceſſitate litteræ, & confitentur Doctores Hebræorum illos deficere, vt patet per Rabbi Dauid Kimhi in eodem loco: ergo poterat eſſe hic. Sed iſta eſt periculoſa ſolutio, quia ſi in vno loco Scripturæ corruptionem eſſe fateamur: de omnibus aliis locis dubitabimus, an corruptio ibi ſit, ſicut dicit Auguſtinus. Et habetur in Decretis diſtinc. 9. cap. ſi ad Scripturas Sacras, ſcilicet, quod ſi aliquod mendacium in Sacra Scriptura confitemur, nullam auctoritatem inde relinquemus: ideo aliam ſolutionem cogita ſi occurrat.

De loco Rama, et quomodo circumdaretur à Baaſa. Quæſtio IV.

QVæritur vlterius, quæ nam ciuitas, vel locus erat Rama, quam Baaſa muro circumdabat, & quo circumdabat eam Baaſa. Reſpondendum, quod Rama erat quædam ciuitas in ſorte Beniamin: Ioſ. 18. cap. & pertinebat ad regnum Iuda. Erat autem illa in confinibus regni Iuda, & Iſrael: quod patet, quia dicitur in littera, quod Baaſa circumdabat Rama, vt non permitteret aliquem ingredi, & egredi de regno Aſa. Et tamen hoc non poſſet ſtare, niſi ciuitas hæc eſſet in regnorum confinio: diſtat autem ciuitas hæc modicum ab vrbe Ieruſalẽ ſuper quadraginta ſtadia, vt dicit hiſtoria ſcholaſt. & ſunt quaſi duæ leucæ, & parum plus. Et eſt illa Rama, de qua habetur Iud. 19. c. ſ. quod Leuita ille, cuius vxor occiſa eſt in Gabaa, tranſiuit apud Ieruſalẽ, quando occidebat ſol, & dixit, quod nolebat intrare in Ieruſalem, quia erat opidum Iebuſæorũ, ſed quod declinaret in Gabaa, vel in Rama: ergo erat Rama prope Ieruſalem, quia ſi procul eſſet, non poſſet illuc ire illa nocte ad manendum ibi, ſi ſol occideret ei apud Ieruſalem. Iſta Rama eſt, de qua dixit Iere. 31. ca. Vox in Rama audita eſt ploratus, & vlulatus. Et hoc ſatis conuenit: quia infantes occiſi ſunt in terra Beniamin, & Iuda circa Bethlehem. Et Rama non multum diſtabat à Bethlehem: ideo & illuc perueniret occiſio innocentium, & ſic audiretur vox plorantium in Rama pro filiis occiſis. Et non eſt iſta ciuitas Ramatha, de qua erat oriundus Samuel Propheta, vt patet 1. Reg. 1. 2. & 7. c. quia illa vocatur Ramatha, & iſta vocatur Rama. Etiã Rama diſtat à Ieruſalem quatuor milliariis, diſtat autẽ Ramatha decem & ſex milliariis, vt patet in libro de ſitu terræ Sanctæ. De modo circumdationis vrbis Rama, poterat intelligi dupliciter. Vno modo, quod Rama eſſet ciuitas in regno Iuda in extremitate eius, & eſſet deſerta, vel carens muris, & Baaſa Rex Iſrael occupaſſet eam, & ædificare vellet muros eius, & tenere ſibi, vt poneret ibi viros bellicos, qui non permitterẽt aliquos de regno Aſa ingredi, nec egredi. Et tunc ſatis conſonat litteræ. ſ. quod Baaſa muro circumdabat Rama, quaſi præſupponeretur, quod Rama non habebat muros, & tunc apponebat ei muros Baaſa. Aliter pôt intelligi, quod Ra-

F ma eſſet ciuitas regni Iuda, & poſſideretur a viris Iuda, & non acceperit illã vrbem Baaſa, nec muro circumdarit eam: ſed quod iuxta illã voluerit facere quoddã fortalitium, in quo eſſent viri bellatores, qui pugnarent contra viros Rama, & contra alios habitantes in extremitate regni Iuda. Et iſti nõ permitterent viros Iuda exire de terra ſua, & ingredi in regnũ Baaſa, & ſic dicebat muro circũdari Rama, quia cũ illud fortalitiũ eſſet apud vrbẽ Rama, nõ permitterent viri ibi exiſtentes ingredi aliquos de vrbe Rama, quaſi eſſẽt viri illi cõcluſi muro.

Quomodo protulit Aſa aurum, et argentum Regis. Quæſtio V.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod Aſa protulerit aurum, & argentum de theſauris do-
G mus Domini, & de theſauris regis. Nam videtur, quod nullum aurum, & argẽtum erat in theſauris domus Domini, nec in theſauris regis. Et patet: quia tempore Roboã regis aui iſtius, venit Seſac rex Aegypti, & abſtulit omne aurum, & argentum, quod fuit in theſauris domus Domini, & in theſauris regis. ſupra 12. & 3. Reg. 14. ca. Dicet aliquis, quod potuit nunc aurum, & argentũ tolli de theſauris domus Dñi, quia tempore Roboam fuit ablatum aurum, & argentum de theſauris domus Dñi, quod erat in maſſa, & non erant ablata vaſa aurea, nec argentea, vt probatum fuit ibidẽ, & iſta vaſa poterant nunc accipi de theſauris. Sed dicendũ, quod hoc non ſtat: primo, quia præſupponit falſum. ſ. quod nunc Aſa acceperit vaſa, quæ erant in theſauris templi, & dederit illa regi Benadad. Et tamen falſum eſt, quia vaſa oĩa aurea, & argentea, quæ fecit Salomon manſerunt ſemper
H in templo Dñi vſq; ad tẽpus Nabuchodonoſor regis, qui tranſtulit oĩa in Babylonem. 4. Reg. 24. & 25. & inf. 36. & Iere. 52. c. non ergo fuit acceptum de illis aliquod vas tempore præcedentium regum. Et ſic Aſa nullum illorum dedit. Secundo, quia iſta poſitio non reſpondet ſufficienter: nã cum non dicat aliquid de theſauris regis, quo potuerunt nunc dari regi Benadad. Dicendum ergo, quod tẽpore regis Roboam datum fuerat omne aurum, & argentum, quod erat in theſauris regis, & in theſauris Dñi regi Aegypti, & nunc etiam Aſa dedit aurum, & argentũ, quod erat in theſauris ſuis, & in theſauris Domini regi Benedad. Et patet hoc: quia ſicut hic dr. Aſa protulit aurum, & argentum quod erat in theſauris domus Domini, & in theſauris regis, & dedit Bena-
I dad: & ita dicitur 3. Reg. 15. c. Tollẽs itaque Aſa omne aurum, & argentum quod remanſerat in theſauris domus Dñi, & in theſauris domus regiæ. Sciendũ tamẽ, quod licet oĩa iſta data fuiſſent, poterant tamen nunc dari multa de theſauris domus Dñi, & domus regiæ. Patet de theſauris domus regis, quia licet tẽpore regis Roboã tuliſſet Seſac omne aurũ, & argentum, quod erat in theſauris domus regis, tamen ex ipſo tempore vſque nunc adhuc poterat multum aurum, & argentum congregari, & poni in theſauris regis. Nam illa præda facta fuit anno quinto regni Roboam, ſup. 12. c. & Roboã regnauit decem & ſeptem annis. 3. Reg. 14. cap. & manebant duodecim anni de regno eius, in quibus poterat congregare theſaurum aliquantum, & poſtea regnauit Abia fi-
K lius eius, qui etiam potuit congregare theſaurum multum, licet ſolum tribus annis regnauerit: quia ipſe pugnauit contra Ieroboam regẽ Iſrael habentem in exercitu ſuo octingenta millia virorum, occiditq; quingenta millia de illis, & reliquos fugauit ſup. 12. & in bello illo poterat capere multam prædã, de qua ditaretur, & quia poſtea ſemper fuit bellum inter eum, & Ieroboã, & nunquam potuit ei reſiſtere Ieroboã. eod. c. Ideo caperet ipſe prædam ſemper de regno Ieroboam, & ditaretur inde: poſtea Aſa regnauit magno tẽpore, qui potuit multo maiores congregare theſauros, quam reges præcedẽtes, quia ipſe pugnauit contra regem Aethiopum habẽtem in exercitu ſuo decies centena millia virorum, & occidit illos, atque fugauit ſubito, & manſit tota præda regi Aſa, quæ ſine dubio eſſet multa nimis. Patet

hæc

hæc autem pugnauit contra ciuitates, quæ erant in circuitu Geraræ, & accepit prædam multam. ſ. pecora infinita, vt patet ſupra 14. c. Haberet ergo nunc Aſa, vel habere poſſet theſauros ſatis magnos, de quibus hic dicitur, quod dederit Aſa aurum, & argentum de theſauris domus Regis. Circa theſauros domus Domini, dicendum, quod ẽt nunc erant ibi theſauri, de quibus dari poſſet aliquid. Pro quo conſiderandum, quod in domo Domini erat aurum, & argentum dupliciter. Quoddam aurum, & argentum erat in vaſis ad ſacram miniſtrationẽ, q̃ vaſa fecerat Salomon, aliud erat in maſſa, & ſeruabatur in domo Domini ad neceſſitates templi: illud. n. quod erat in vaſis, non dicebatur eſſe in theſauris, ſed illud quod erat in maſſa erat proprie in theſauris. De vaſis aureis, & argenteis domus Domini. Dicendũ, quod nec nunc, nec antea, nec poſtea accepta fuerunt aliqua vſque ad tempus Nabuchodonoſor, qui accepit omnia vaſa, quæ fecerat Salomon de templo Domini, & tranſtulit illa in Babylonem. 4. Reg. 24. c. de auro, & argẽto, quod erat in maſſa, dicendum, quod accepit Seſac Rex Aegypti, qñ introiuit in Ieruſalem, & tñ non accepit totum qđ inuenit, ſed aliquid reliquit, licet dicatur, quod acceperit oĩa, quæ erant in theſauris domus Dñi, & domus Regis. Et patet hoc, quia 3. Reg. 15. c. dr̃, tollens Aſa oẽ aurum, & argentum, quod remanſerat in theſauris domus Dñi, & domus regiæ: ergo apparet, quod nõ abſtulerit oĩa Seſac Rex Aegypti, ſed aliquid reliquerit reſidui de vtroq; theſauro, & illud dedit nunc Rex Aſa Regi Syriæ, potiſſime, quia dato, quod oẽ aurum, & argentum, quod erat in theſauris domus Dñi tp̃e Roboã fuiſſet ſublatum per Regẽ Aegypti, adhuc poterat nunc eſſe multum: quia Reges, & populus offerebant dona magna Dño ad neceſſitates templi, & illa ponebantur in theſauris templi. Patet hoc de ipſo Rege Aſa, de quo dicitur præced. c. & 3. Reg. 15. c. quod intulit in domũ Domini ea, quæ vouerat ipſe, & pater eius argentum, & aurum, & vaſa. Et ex iſtis donis creſcebat theſaurus domus Dñi, & de iſto poterat nunc dare Aſa Regi Syriæ.

An ſit Benadad ille, de quo ſæpè loquitur Scriptura. Quæſtio VI.

QVæritur vlterius de iſto Benadad, de quo hic dicitur, an fuerit ille, de quo fit ſæpe mentio in S. Scriptura. Nam de Benadad fit hic mentio, & poſtea tẽpore Achab Regis Iſtael: nam pugnauit bis contra illum, vel ter, vt patet 4. Reg. 20. & 22. c. Iſte ẽt pugnauit contra Ioram Regem Iſrael, & obſedit vrbem Samariæ, qñ fuit magna fames in vrbe, ita vt venundaretur caput aſini in vrbe octoginta ſiclis. 4. Reg. 7. ca. Aliquis autem dicet, quod non fuit idem Benadad, ſed fuerunt multi Reges Syriæ, qui vocarẽtur ſic, ſicut Reges Aegypti vocabantur oẽs Pharaones, & Imperatores Romanorum vocabantur Cæſares. Et patet hoc, quia non poterat aliquis Rex tanto tempore durare. Nam poſtquam fit mẽtio de iſto Benadad, vſquequo vltimo fit mentio de illo. 4. Reg. 8. c. tranſierunt in Iſrael Reges ſeptem. Nam nunc erat Rex in Iſrael Baaſa, contra quem miſit exercitum iſte Benadad in fauorem Aſa Regis Iuda. Poſtea regnauit Hela: deinde Zamri, poſtea Amri, deinde Achab, poſtea Ozias, deinde Ioram, & tempore Iorã mortuus eſt ille Benadad in Damaſco. 4. Reg. 8. c. de iſtis ſeptem Regibus patet 3. Regum 15. & 16. & quarto Reg. 1. & 28. c. & tñ tanto tẽpore non videtur, quod poſſet durare vnus Rex. Rñdendum, quod iſte Rex Benadad idẽ videtur eſſe de quo fit hic mentio, & in aliis locis allegatis, quia Scriptura non facit mentionem, quod fuerint plures: ideo concedendum eſt eſſe vnum: quia non eſt ponenda pluralitas ſine neceſſitate: hic autem non eſt neceſſitas ponendi aliquam pluralitatem: ideo non eſt ponenda. Et cum obiicitur, quod non poterat aliquis vnus Rex durare tanto tempore, ſcilicet tempore ſeptem Regum. Dicendum, quod non eſt aliqua difficultas in hoc: quia interdum aliqui Reges pauco tẽpore durant, ſicut dicitur Eccl. 10. c. omnis potentatus vi- A ta breuis, & poteſt vnus Rex viuere tempore omnium illorum. Et ſic dicendum eſt, quod fuerit hic eodẽ modo: quia iſti reges pauco tempore viuebant. Nam quidam illorum fuit, qui non regnauit, niſi ſeptem diebus, ſ. Zamri, vt patet 3. Reg. 16. & ſic poterat aliquis ſuperuiuere tempus mille regum. Vnde dicendum, quod ad hoc, vt regnaret Benadad tempore omnium iſtorum regum, non requirebatur, quod regnaret, niſi annis quadragintaquinque, vel ad plus quinquaginta, quia primus rex cuius tempore regnabat Benadad, erat Baaſa: in cuius regni fine facta ſunt hæc. Et ſic ſufficiebat, quod diceremus vno, uel duobus annis cœpiſſe regnare Benadad ante mortem Baaſa. Poſt illum regnauit Hela filius eius annis duobus. 3. Reg. 16. capit. Poſt ipſum regnauit Zamri ſeptem diebus ſolum. eodem cap. Et poſt illum B regnauit Amri annis duodecim. eod. cap. Et poſt ipſum Achab filius eius regnauit uiginti duobus annis. eodem cap. Poſt illum regnauit Ochozias duobus annis nondum completis. quarto Regum primo c. Et poſt ipſum regnauit Ioram frater eius, cuius tempore mortuus eſt Benadad. Et ſic poterant trãſiſſe ſolum duo, uel tres anni de regno Ioram, quando mortuus eſt Benadad. Et omnes iſti anni ſimul ſumpti ſunt quadraginta & unus annus. Nõ erat aũt difficile, quod aliquis rex regnaret annis quadraginta uno, & multo pluribus. Nam Ozias rex Iuda regnauit annis quinquaginta duobus. quarto Reg. 15. ca. Item patet hoc conformius per omnia: quia Aſa rex Iuda, qui erat contemporaneus iſtius regis Benadad, & Baaſa regis Iſrael, regnauit totidem annis, ſci C licet, quadraginta uno, & regnauit tempore ſeptem regum Iſrael, quod patet, quia infra in litera, & tertio Regum 15. c. dicitur, quod iſte Aſa regnauerit annis quadraginta & uno: etiam tempore ſeptem regum, quia Aſa cœpit regnare tempore Ieroboam, ſcilicet, anno uiceſimo regni eius. 3. Regum 15. c deinde fuit Nadab filius eius, poſtea Baaſa, deinde Hela. Deinde Zamri, poſtea Amri, deinde, Achab. Nam annus trigeſimusoctauus regni Aſa erat, quando cœpit regnare Achab ſuper Iſrael. 3. Regum 16. cap. Ideo non eſt aliquod inconueniens, vel difficultas, quin iſte Benadad fuerit, de quo fit mentio in omnibus iis locis. Iſta poſitio eſt multum rationabilis, & conſona modo loquendi S. Scripturæ. Et tamen dicendum, quod non eſt uera: quia ſaltem fuerunt duo reges ſuccedentes, qui uocarentur Benadad, quod D patet, quia ille, qui pugnauit contra Achab regem Iſrael erat Benadad. 3. Reg. 20. cap. & tamen non erat iſte, ſed filius eius. Quod patet, quia eodem cap. quando Achab cœpit Benadad, & leuauit eum ſecum in curru, dixit Benadad: ciuitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam, & plateas fac tibi in Damaſco, ſicut pater meus fecit in Samaria. Ergo ille Benadad, qui pugnauit cõtra Achab, non erat ille, qui regnabat tempore Amri patris Achab regis Iſrael, & tamen iſte Benadad, de quo hic dicitur regnauit tempore Amri patris Achab, & aliorum regum præcedentium, ſcilicet, Baaſa, & Hela, & Zamri: ergo non erat iſte Benadad ille cum illo, de quo fit mentio, quod pugnaret cum Achab. Sed dicendum, quod ad minus fuerunt duo reges Syriæ ſuccedentes ſibi, qui uocabãtur Benadad. Et primus illorum fuit E iſte, quia iſte fuit filius Tabremon. 3. Reg. 15. cap. & ſequens Benadad fuit filius iſtius.

Quare miſit munera Aſa Regi Syriæ, ut pugnaret contra Baaſa. Quæſt. VII.

QVæritur vlterius, ad quid mittebat Aſa munera magna regi Syriæ, ut ueniret ad pugnandum contra Baaſa? Reſpondendum, quod forte hoc fecit, quia non confiſus eſt ſe poſſe reſiſtere toti multitudini, quam habebat ſecum Baaſa ueniens in Rama. Et ob hoc voluit, quod rex Syriæ, qui erat potentiſſimus pugnaret contra eũ. Et hoc videtur ex verbis Hanani Prophetæ redarguentis, regem Aſa ex parte Dei infra in litera. ſ. Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant, quos, cum Domino credidiſſes, tradidit in manus tuas?

F Aliter poteſt dici, quod Aſa non formidabat ſolum Re-
gem Iſrael contra ſe venientem, ſed etiam Regem Sy-
riæ, quem ſciebat fæderatum eſſe cum Baaſa Rege Iſ-
rael, & ſi Aſa inciperet pugnare contra Baaſa, forte Be-
nadad Rex Syriæ adiuuaret Baaſa contra Aſa, & non
poſſet Aſa vtrumque ſuſtinere; ideo præoccupauit Aſa
attrahere ad ſe Regem Syriæ muneribus, ne eum attra-
heret Baaſa Rex Iſrael. Aliter poteſt dici, quod Bena-
dad habebat fœdus cum Rege Iuda, & cum Rege Iſ-
rael, & cum eſſet bellum inter vtrumque, videbatur,
quod non deberet aliquem eorum de iure adiuuare Be-
nadad, quia quemcunque adiuuando, videbatur facere
contra fœdus initum cum alio: ſed poterat concordare
eos amicabiliter, ne pugnarent. Aſa tamen timens, quod
G Benadad poterat corrumpi pecunia, & quicunque ei
prius pecuniam offerret, poſſet eum habere in partem
ſuam violato fœdere cum altero. Et putans, quod forte
Baaſa videns inſurgere bellum contra ſe, corrumperet
Benadad pecunia, vt eſſet pro parte ſua: præoccupauit
facere quod facturus erat Baaſa, & ſic ante tempus mi-
ſit pecuniam Benadad Regi Syriæ, vt haberet eum pro
parte ſua in adiutorem.

Quare volebat Aſa, vt Benadad violaret fœdus ipſi Baaſa. Quæſtio VIII.

QVæritur vlterius, quomodo volebat Aſa, quod Be-
nadad violaret fœdus quod habebat cum Baaſa,
vt recederet ab eo. Reſpondendum, quod Baaſa Rex
H Iſrael cœperat ædificare fortalitium apud vrbem Ra-
ma, quod erat in præiudicium magnum Aſa, ſcilicet;
quia nullus poſſet egredi, aut ingredi de regno Aſa, ut
patet ſupra in litera. Et uolebat, quod Benadad Rex Sy-
riæ cogeret Baaſa recedere de Rama dimiſſa ædifica-
tione, quam inceperat, & hoc fieret, ſi Benadad ueniret
ad pugnandum contra Baaſa, quia ille non potens ſuſti-
nere Benadad, recederet dimittens ædificium, quod cæ-
perat. Et ſic factum eſt, quia Aſa miſit aurum, & argen-
tum ad Benadad, & ille miſit principes exercitus con-
tra Baaſa, quod ille uidens, receſſit de Rama dimittens
ibi omnes materias, quas congregauerat ad ædificandũ,
& uenit in herſa: tunc Aſa, & omnes de regno Iuda iue-
runt in Rama, & accipientes inde lapides, & ligna con-
gregata per Baaſa, tulerunt ea ad ædificandũ inde duas
I vrbes. ſ. Maſpha, & Gabaa. Aliter poteſt dici, quod Baa-
ſa uoluit, quod Benadad iuberet Baaſa, ne ædificaret for-
talitium apud Rama, & ad hoc pugnaret contra eũ pri-
mo, & ille non potens ſuſtinere bellum, faceret quod iu-
bebat Benadad. Vel aliter. ſ. quod Baaſa uidens, quod e-
xercitus Benadad ueniebat contra eum, ſciret, quod ue-
niebat propter Regem Aſa: ideo illico deſiſteret infeſta-
re eum, ceſſando ab ædificatione fortalitii.

An peccauerit Aſa vocando in auxilium Regem Baaſa. Quæſtio IX.

QVæritur ulterius, an peccauerit Aſa uocando in au-
xilium Regem Benadad contra Baaſa Regem Iſ-
rael. Reſpondendum, quod Deus uolebat, quod
K cultores ſui peterent auxilia a Gentilibus, uel a quibuſ-
cunque idolatris, ſed ſperarent in ipſo, & ipſe daret
eis fortitudinem ſine adiutorio extraneorum. Sic patet
de Rege Amaſia, qui accepit de uiris Iſrael centum mil-
lia robuſtorum, ut adiuuarent eum contra Idumæos, &
quia erant iſti Iſraelitæ idolatræ, uenit homo Dei ad
Amaſiam dicens: O Rex non ingrediatur tecum exer-
citus Iſrael: non eſt enim Dominus cum Iſrael, & cun-
ctis filiis Ephraim; quod ſi putas in robore exercitus
bellum conſiſtere, ſuperari te faciet Dominus ab hoſti-
bus: & tunc Amaſias dimiſit centum millia uirorum
Iſraelitarum, quos conduxerat, ſed dixit ad Prophe-
tam, quid ergo fiet de centum talentis, quæ dedi mili-
tibus Iſrael? Reſpondit Propheta, habet Deus vnde
poſſit tibi dare multo plura iſtis: ut patet infra 25. c. pec-
cabat ergo a fortiori Aſa ducendo exercitũ de Gentilib.

F Item peccauit Aſa, quia fuit ualde ingratus Deo, & diſ-
fidens bonitati eius. Nam ipſe pugnauit ante hoc cõtra
Aethiopes, qui erant decies centena millia, & inuocato
Deo vertit illos in fugam. ſupra decimoquarto capitu-
lo; nunc autem multo pauciores erant viri Iſrael, qui
erant cum Baaſa: ideo debuerat cõfidere in auxilio Dei,
& pugnare contra Baaſa, non vocato Benadad Rege Sy-
riæ. Quod autem peccauerit in hoc, patet, quia Pro-
pheta Hanani ex parte Dei increpuit Aſa, dicens: Non-
ne Aethiopes, & Libyes multo plures erant multitudi-
ne nimia, & quadrigis, & equitibus, quos cum Domi-
no credidiſſes, tradidit in manus tuas? Oculi enim Do-
mini contemplantur vniuerſam terram, & præbent for-
titudinem iis, qui corde perfecto credunt in eum. Item
G patet, quod peccauerit: quia Deus inflixit ei pœnã pro-
pter hoc, & fuerunt duæ pœnæ, Prima erat, quia Deus
traditurus erat Aſſyrios in manus Aſa. Nunc autem,
quia ipſe inuocauit illos in auxilio, meruit, quod non
poſſet eos ſuperare. Secunda erat, quia Deus daturus
erat vitam quietam Regi Aſa. Et quia nunc confiden-
tiam habuit in auxilio humano, Deus fecit, vt inſurge-
rent bella contra ipſum. De prima pena patet infra in
litera. ſ. cum dixit Propheta Hanani ad Regẽ Aſa: quia
habuiſti fiduciam in Rege Syriæ, & nõ in Domino Deo
tuo: idcirco euaſit exercitus Regis Syriæ de manu tua.
De ſecunda pena patet etiam infra, cum dicitur: ſtulte
egiſti, & propter hoc etiam præſenti tempore aduer-
ſum te bella conſurgent.

H *An peccauerit Aſa habendo fœdus cum Benadad. Quæſtio X.*

QVæritur vlterius, an peccauerit Aſa habendo fœ-
dus, cum Benadad Rege Syriæ. Nam manifeſtu
eſt, quod fœdus habebat cum illo: quia quãdo ad
eum dixit, fœdus eſt inter me & te, & pater meus & pa-
ter tuus habuerunt concordiã. Aliquis diceret, quod pec-
cauerit: quia prohibitũ erat Iudæis habere fœdera cum
Gentilibus, & propter hoc Deus ſæpè inferebat eis ma-
la, vt patet Iud. 2. c. Secũdo patet, quia in hoc videbatur
diffidere miſericordiæ Dei. Nam, qui quærit auxilium
humanum in caſu, quo ſolum diuinum auxilium quæ-
ri iubetur, diffidit diuino auxilio. Et tamen ſic volebat
Deus, quod Iudæi confiderent ſoli ei, & non peterent
I auxilia a Gentilibus, & tamen faciendo fœdus, peteba-
tur auxilium a Iudæis: quia propter hoc fiebat fœdus,
vt confœderati ſe adiuuarent: ergo peccabat Aſa facien-
do fœdus. Confirmatur hoc, quia nunc probatum eſt, q
peccauerit Aſa mittendo nuncios ſuos ad petendũ au-
xilium a Rege Syriæ, & tamen faciendo fœdus, peteba-
tur auxilium, quia ad hoc fiebat, vt mutua fierent adiu-
toria: ergo peccabat Aſa faciendo fœdus cum Rege Sy-
riæ. Reſpondendum videtur, quod non peccauerit fa-
ciendo fœdus, quia fœdus iſtud nõ fuit nunc nouiter ini-
tum, ſed ante hoc erat inter eos: ideo ſi peccaret Aſa fa-
ciendo iſtud fœdus, peccaret quamdiu maneret in iſto
fœdere: & ſic ſemper eſſet in peccato mortali, & potiſſi-
me eſſet in diffidentia. Et propter hoc veriſimile eſt, qđ
Deus iratus fuiſſet ei ante hoc, & increparet eum, ſicut
K poſtea de facto iratus eſt, quando petiuit auxilium a Re-
ge Syriæ. Et tamen ante hoc non legitur, quod Deus ira-
tus fuerit Regi Aſa, ſed potius fauebat ei in omnibus
operibus ſuis: ideo non peccauerat faciẽdo fœdus. Item
dato, quod contrahere fœdus cum Gentilibus ad mu-
tuas compugnationes eſſet aliqualiter malum: tamen
non peccaret Aſa, quia non apparet, quod ipſe de no-
uo contraxerit, vel poſuerit fœdus cum Rege Syriæ, ſed
magis videtur, quod iſtud fœdus contractum fuerit in-
ter Abiam patrem Aſa, & Tabremon patrem Benadad.
Et quia nunquam ruptum fuerat diebus eorum, vide-
batur manere in poſteris. ſ. inter Aſa, & Benadad. Et
hoc videtur ſignari in litera, cum dicitur, fœdus eſt in-
ter me, & te: pater meus, & pater tuus habuerunt concor-
diam, id eſt, ex eo quod inter patres noſtros fuit con-
cordia nunquam rupta, deriuata fuit eadem ad nos.

Aliter adhuc poſſet dici, quod faciendo fœdera non eſſet hic aliquod peccatum. Nam ſi Aſa faceret fœdus ad hoc, vt Rex Benadad adiuuaret eum, qualis alias diſfidens ſe poſſe pugnare contra hoſtes, erat peccatum, cum diffideretur de Dei bonitate: & tamen poterat fieri fœdus non ad compugnationes, ſed ſolum ad pacem habendam, vt non nocerent ſibi inuicem, ſicut Rex Abimelech voluit facere fœdus cum Iſaac, dicens, ſit iuramentum inter te & nos, ne noceas nobis, ſicut nos nihil tuorum attigimus, Ecce qualiter iuramentum, vel fœdus ſolum erat ibi ad non nocendum: ita poſſet eſſe nunc, & in tali fœdere non videbatur eſſe diffidentia Dei, nec peccatum. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod non erant prohibita fœdera Iudæis cum oībus Gētibus, ſed erant eadem ſolū cum Chananæis vetita: quia Chananæi erant gentes, quas Iſraelitæ excluſuri erat de terra, vt habitarent in ea. & ob hoc pugnaturi erant cum eis. Si autem liceret eis facere fœdus cum eis, non pugnarent contra ipſos, & ſic poſſiderent Chananæi ſem per terram ſuam, & nunquam Iſraelitæ poſſiderent totam terram Chanaan, ſicut eis Deus promiſerat, quod erat inconueniens: ideo Deus iuſſerat, vt inter Iſraelitas & Chananæos nullum eſſet fœdus, nec permitterentur aliquo modo viuere, ſed occiderentur in ore gladij Deut. 20. cap. & quando vetantur fœdera inter Iſraelitas & Gentiles, non agitur de omnibus Gentilibus, ſed de ſolis Chananæis, vt colligitur 34. & Deutero. 7. c. Benadad autem, & ſerui ſui non erāt Chananæi, ſed Syri, & iſta eſt alia gens diſtincta a Chananæis. Et patet hoc: quia termini terræ Chanaan ſunt apud terminos terræ Syriæ ſcilicet quod eſt Syria magis Aquilonaris, quam terra Chanaan, vt colligitur Numer. 34. Ideo non erant Syri de populis Chananæorum, & conſequenter non erat vetitum fœdus fieri cum illis. Ad ſecundum cum dicitur, quod videbatur diffidere miſericordiæ Dei ipſe Aſa faciendo iſtud fœdus, dicendum, ꝙ non diffidebat: quia forte non factum fuit iſtud fœdus ad compugnandum, id eſt, vt mutuo ſe adiuuarent in pugna, ſed vt non nocerent ſibi inuicem, & velle non pugnare inuicem non erat diffidentia, & tamen quod realiter peteret adiutorium a Rege Syriæ, cum Deus promiſiſſet ei, quod non deberet timere, quia ipſe adiuuaret eum, quamdiu coleret ipſum, præcedenti capitulo, erat diffidentia, & peccatum: ideo de hoc increpatus eſt. Vel poteſt dici, quod non contraxerat Aſa aliquod fœdus cum Benadad. ſ. pater Aſa cum patre Benadad, & illud nunquam ruptum fuerat inter illos, nec ēt poſtea inter Aſa, & Benedad: ideo cum nunc Aſa putaret, quod illud fœdus antiquum poſſet ſibi proficere, voluit ſe adiuuare ex illo, petendo auxilium a Benadad allegando fœdus, quod erat inter eos.

An peccauerit Aſa accipiendo theſauros ſacros. Quæſtio XI.

QVæritur vlterius, an peccauerit Aſa accipiendo de theſauris domus Domini, vt mitteret Benadad Regi Syriæ. Aliquis dicet, quod ſic, quia illa, quæ erant in domo Domini erant ſacra, & quæ ſacra ſunt, non debent conuerti ad vſus prophanos, maximè dando illa viro gentili. Reſpondendum, ꝙ dando theſauros domus Dni Regi Benadad peccauit multipliciter Aſa. Primo peccauit, quia accepit rem alienā Domino non concedente, & non cum voluntate ſoluendi illam. Secundo peccauit, quia accepit ad malum finem. ſ. ad dandum Regi Syriæ: iſtud autem erat malum, vt ſupra probatum eſt. Tertio peccauit, quia forte illi theſauri erant conſecrati, & non licebat transferri vllo modo ad vſus humanos. Nam Balthaſar, qui erat Rex Chaldæorum, peccauit bibendo in vaſis, quæ tranſtulerat Nabuchodonoſor ex templo Domini in Ieruſalem, vt patet Dan. 5. cap. Et ob hoc vidit contra ſe tres digitos ſcribentes in pariete, & regnum ſuum ablatum eſt, vt ibi dixit Daniel: a fortiori ergo peccaret vir Iudæus, dans vaſa domus Domini alicui Gentili, vt poſſet in illis fa-

A cere quidquid vellet. Conſiderandum tamen, quod licet Aſa peccauerit, dando theſauros domus Domini, tamen poterat dare in aliquo caſu, in quo non peccaret. Pro quo ſciendum, quod aut illi theſauri erant aliqua vaſa conſecrata, quibus miniſtrabatur in altari holocauſtorum, vel thymiamatum, vel alia ſacra miniſtratione. Vel non erant aliqua vaſa ad miniſtrandum, ſed ſolum aurum, & argentum rude, vel pecuniæ magnæ. De primo patet, quod non licebat aliquatenus transferri in vſus humanos: quia omnia talia vaſa erant conſecrata, ſicut nunc ſunt conſecrati calices noſtri, eo quod illa vaſa ungebantur oleo Sancto vnctionis, quo vngebatur Summi Sacerdotes, & Reges, nec erat in toto Sanctuario aliquod vas ad quamcunque miniſtrationem pertinens, quod non vngeretur oleo Sancto. Exod. 31. & 40. & Num. ſeptimo cap. ſed nullo modo licet calices noſtros conſecratos alicui ſæculari dari, vel transferri ad alias miniſtrationes non ſacras: ergo etiam, nec vaſa domus Domini. Si autem intelligatur de ſecundo, ſcilicet, de auro, & argento, & aliis theſauris, qui non erāt vaſa. Dicendum, quod iſta poterant in aliquo caſu tráſferri ad vſus ſæcularium, eo quod iſta, licet eſſent ſacra, non erant conſecrata, ſcilicet, vncta oleo Sancto, erant autem ſacra, inquantum erant Dei. Ad hoc autem, quod poſſent licite accipi ad vſum ſæcularium, oportebat, ꝙ eſſet magna neceſſitas, quia non debebant ex cauſa facili ea, quæ ſemel data erant Deo, redire ad vſum ſæcularium. Etiam requirebatur, quod acciperentur de Sanctuario ad bonum finem, ſcilicet, ad aliquem actū honeſtum, quia alioquin peccatum eſſet vti re ſacra in negocio turpi, vel illicito. Etiam requirebatur, quod ille, qui accipiebat, haberet intentionem ſoluendi illa, C quæ accipiebat, quia alioquin quantumcunq; eſſet cauſa honeſta, pro qua acciperetur, non erat honeſta acceptio, eo quod illæ res ſacræ erant alienæ, ſcilicet, quia Dei erant: ideo ſicut ſi acciperetur ab alio homine, eſſet neceſſaria ſolutio, ita & voluntas ſoluendi: ita accipiendo a Deo, & a fortiori, quia grauius eſt tollere res Dei, quam res hominum. Quod autem cum iis conditionibus liceret rem ſacram transferri ad vſum ſæcularium, apparet, quia Dauid dederat gladium Goliath Philiſthei templo Domini, & conſeruabatur cum veſtibus ſacris, & tamen cum Dauid fuit in neceſſitate non habens alium gladium, & habens cauſam iuſtam, ſcilicet, quia ibat in via, accepit illum gladium, vt patet primo Reg. 21. capitulo. Sic etiam Aſa, ſi accepiſſet pecunias templi D Domini exiſtens in neceſſitate magna, & non ad dandum viro Gentili pro illicito adiutorio, & cum voluntate reſtituendi, non peccaſſet.

An peccauerint Aſa, & Benadad rumpendo fœdus. Quæſtio XII.

QVæritur vlterius, cum Aſa dederit hic pecuniam, vt Benadad rupto fœdere, quod habebat cum Baaſa Rege Iſrael, pugnaret contra ipſum, & Benadad recipiendo pecuniam ex hac cauſa, pugnauerit, an peccauerit. Aliquis dicet, quod ambo peccauerint: quia violare fœdus peccatum eſt, & reputabatur valde graue inter Gentiles. Et ob hoc in cærimoniis fœderis diuidebantur animalia in duas partes, & tranſibant E facientes fœdera inter diuiſiones, vt ſignaretur, quod qui violaret fœdus, diuideretur in fruſtra, ſicut illa animalia: & tamen hic ruptum fuit fœdus, quia habebat Benadad fœdus cum Baaſa Rege Iſrael, & pugnauit contra ipſum, ergo peccauit Benadad. Et confirmatur hoc, quia non fuit factum hoc ex cauſa honeſta, ſed ex turpi, ſcilicet, quia oblatæ fuit ei pecuniæ ab Aſa Rege Iuda. Et videtur, quod peccauerit Aſa, quia ille, qui incitat aliquem ad malum, peccat, & tamen Aſa incitauit Benadad ad malum: imo dedit ei pecuniam pro malo, ſcilicet, vt rumperet fœdus, quod habebat cum Baaſa Rege Iſrael, vt patet in litera, ergo peccauit.

Reſpondendum, ꝙ non eſt idem iudiciū penitus de Aſa, & de Benadad: quia in iſto negocio poterat vnus

peccare, & alius bene agere ſecundum differentiam cauſæ, quam haberet ad agendum, & finis, qui moueret ad hoc. Circa Aſa dicendum primo, quod aut Aſa habebat iuſtam cauſam vetandi Regi Iſrael ędificare Rama, aut non. Si poterat iuſte vetare. Dicendum, ꝙ poterat pugnare contra ipſum faciendo cędes, & prædas, quouſque conſequeretur id, quod intendebat: & poterat etiam licite conuocare quoſcunque in auxilium contra Baaſa. & ſi non poſſet gratis illos mouere, poſſet eis pecunias offerre. Et ſic dicendum, quod liceret Aſa conuocare Benedad Regem Syriæ, vel quemcunque alium ad bellũ contra Baaſa. Et ſi verum ſit, quod Aſa peccauerit, cõuocando aliquos in auxilium contra Baaſa, eo quod diffidebat de certo adiutorio, quod Deus ei promiſerat ſi coleret ipſum, vt ſupra probatum eſt: tamen non erat peccatum iſtud in ruptione fœderis, quia dato, quod non fuiſſet aliquod fœdus inter Benadad, & Baaſa Regem, G peccaſſet tamen Aſa, ſi conuocaſſet Benadad ad pugnandum contra Baaſa, & ipſe non auderet pugnare. Sic ẽt peccaret conuocando quẽcunque de Regibus gentiliũ contra Baaſa, qui non eſſent confœderati cum eo. Et ſi arguas, quod cum Aſa incitaret Benadad ad pugnandum contra Baaſa, incitabat eum ad malum. ſ. ad violandum fędus. Dicendum, quod in hoc Benadad reſpicere debebat, an bonum, vel malum faceret adiuuando cõtra Baaſa Regem Iſrael: quia Aſa iuſtam cauſam habebat petẽdi auxilium à quocunque hõie contra Baaſa, contra quẽ ipſe bellum iuſtum fouebat. Si aũt Aſa non habebat iuſtam cauſam vetandi ipſi Baaſa ædificationem Rama: non licebat ei pugnare contra illũ pro hoc & conſequenter nec conuocare quoſcunque ad iſtam pugnam, & ſic peccaret conuocando Benadad. De ipſo Benadad, dicẽdum, H quod aut confœderatus erat cum ſolo Baaſa Rege Iſrael: aut cum Baaſa, & Aſa. Si cum ſolo Baaſa, dicendum, quod peccaret adiuuando Aſa contra Baaſa, quia ſiue Baaſa foueret iuſtum bellum, ſiue iniuſtum: nõ poterat pugnare contra eum Benadad: cum eſſet confœderatus ei, & non eſſet fœderatus illi, pro quo pugnabat. Nã licet non teneretur adiuuare eum contra Aſa in bello iniuſto, tñ ſaltem tenebatur non pugnare contra ipſum, eo quod ſic erat conuentum, & nõ erat aliqua cauſa, q̃ eum impelleret ad pugnandum. Si aũt eſſet Benedad confœderatus vtriq; ſ. Aſa Regi Iuda, & Baaſa Regi Iſrael: diſtinguendum, quod aut fouebat Aſa iuſtã cauſam vetando ipſi Baaſa ædificationem vrbis Rama, aut non. Si non fouebat iuſtam cauſam, peccabat grauiter Benadad adiuuando Aſa contra Baaſa propter duo. Primò, I quia adiuuabat in bello iniuſto, quod ſemper eſt illicitum. Secundò, quia adiuuabat contra fœderatum ſibi. Si autẽ fouebat Aſa iuſtum bellum, vr̃ quod Benadad non peccabat adiuuando eum, & pugnando contra Baaſa: quia in fœdere de compugnando interueniret iſta conditio, quod vnus adiuuaret alium, quandocunque id neceſſitas requireret: quod intelligitur de bello iuſto. Et ſic cum nunc Aſa foueret bellum iuſtum, & requireret Benadad ſub virtute fœderis, vt adiuuaret eum contra Baaſa, videretur teneri illum ad hoc. Cum aũt obiicitur, quod erat Baaſa confœderatus ipſi Benadad, & non poterat pugnare contra eum. Dicendum, quod hoc erat verum in bello iuſto, & tñ in bello iniuſto poterat pugnare contra ipſum, ſi confœderatus eſſet alteri, qui gereret bellum iuſtum contra eum. Nam virtute fœderis, K obligabatur pugnare adiuuando illũ contra alterum confœderatum gerentem iuſta bella. Iſtud autem verũ eſt, niſi forte in conditionib. fœderis aliter interueniat. ſ. quod vnus de confœderantib. non poſſet pugnare contra alium pro quocunq; alio: niſi conſequendo cauſam ipſius: quia tunc, quantumcunque foueret cauſam iuſtam Aſa contra Baaſa, non poterat Benadad adiuuare Aſa contra Baaſa: ſed ſolum interponeret ſe, vt amicabilis compoſitor inter eos, ne pugnarent. Si autem obiicias, quod in omni caſu peccauerit Aſa, volendo concitare Benadad ex turpi cauſa, ſcilicet offerendo pecuniam, & ipſe etiam Benadad peccauerit, quia motus eſt pecunia ad pugnandum contra fœdera inita, & non ex F alia cauſa. Dicendum, quod hoc non ſtat, quia poterat eſſe, quod Aſa non daret illam pecuniam Benadad, vt per hanc moueret eum ad pugnandum contra Baaſa: ſed vt prouideret ei de expenſis pro bello. Nam dato, quod confœderatus eſſet Benadad cum Rege Aſa, & teneretur eum adiuuare, quandocunque requireretur tamen non tenebatur ſuis ſtipendiis militare: ſed expẽſis illius, cuius eſſet bellum, & ſic teneretur Aſa dare oẽs expenſas Regi Benadad pro exercitu ſuo. Et vt non moraretur Benedad ad venire, vel mittere exercitum ſuum, miſit illico Aſa pecuniam, de qua viueret exercitus Benadad, quamdiu pugnaret contra Baaſa Regem Iſrael. Et ſic datio iſta pecuniæ non probat ſufficienter, quod peccauerit Aſa, vel Benadad.

An vaſtauerit illas vrbes exercitus Benadad.
Quæſtio XIII.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod exercitus Benadad vaſtauerit ciuitates iſtas, quæ nominantur hic ſcilicet, Dan, Ahion, & Abelmain: quia 3. Reg. 15. c. vbi dicitur vel ponitur iſta hiſtoria, dr̃ Abel. Reſpondent quidam, quod iſtæ ſunt duæ ciuitates diſtinctæ, & non coinciduũt. ſ. Abel, & Abelmain Et hoc ſatis veriſimile eſt, quia multæ ciuitates fuerunt vaſtatæ per exercitum Benadad, quæ non nominantur hic. Et ob hoc, cum ponatur iſta hiſtoria hic, & 3. Reg. 15. c. quędam ciuitates nominantur hic. & aliæ ibi, quæ non exprimuntur hic, & ſic Abelmain fuit hic nominata, quæ non nominatur 3. Reg. 15. capit. Et Abel nominatur ibi, quæ non nominatur hic. Et hoc patet, quia etiam aliæ ciuitates nominantur ibi, quæ non ponuntur hic. ſ. domus Maacha, & tota regio Cenereth: ita poterat eſſe de iſtis. Dicendum, ergo quod verum eſt, quod aliquæ vrbes, vel regiones exprimuntur ibi, quæ nõ exprimuntur hic, & tamen non eſt hoc quantum ad Abel, & Abelmain, ſed eadem ciuitas eſt. Et vocatur diuerſimode: quia iſte modus eſt apud Hebręos, quod in nominib. proprijs fiunt multæ mutationes: nam interdũ additur aliquid, & interdum minuitur, & interdum alterantur nomina, mutando in eis aliquas literas, ita vt non aſſimilentur prioribus nominibus. De additione patet, quia vnus vocatur Phalti, & idẽ vocatur Phaltiel: vt patet 1. Reg. 25. & 2. Reg. 3. c. quia in vno loco vocatur Phalti filius Lais, ille cui datus eſt Michol in vxorem, quæ erat prius vxor Dauid, & in alio loco ipſe vocatur Phaltiel. Etiam idem homo, vel locus vocatur diuerſis nominibus mutatis, vt Geſſur vocatur interdum Geſſuri, & eſt nomen regionis, vt patet primo Regum 17. & ſecundo Regum 3. & 14. Sic etiam vocatur eadẽ regio Ierameel, & Ieſameeli: 1. Reg. 27. & 30. c. aliquando fit ſubtractio, vt in iſto nomine Aram: nam ille, qui vocatur Aram, & ponitur in Genealogia Chriſti Matt. primo, & in Genealogia Dauid Ruth 4. capitu. vocatur Ram, præcedenti libro ſecundo cap. computando eandem Genealogiam Dauid. Aliquando autem alterantur aliqui nomine: ita vt non videantur eſſe idem nomine, vt patet in iſto nomine Caleb, & Calibi: nam ille, qui vocatur Caleb vocatur interdum Calibi, præcedenti libro capitulo ſecundo. Ita poterat eſſe in iſto nomine Abel, & Abelmain, quod fieret aliqua additio in fine nominis: ita vt ille locus, qui vere, & proprie vocatur Abel, per quandam additionem vocaretur Abelmain, ſicut Phalti vocatur Phaltiel.

An Aſa rogauerit Regem Benadad pro receſſu Baaſa ab ædificatione. Quæſtio XIV.

QVæritur vlterius, an Aſa Rex Iuda rogauerit Regem Benadad, quod faceret, vt Baaſa recederet ab eo, ſcilicet, ab ædificatione Rama, pugnando contra ipſum, & quomodo exercitus Benadad, non in directe ad pugnandum contra Baaſa, ſed incepit vaſtare regiones eius iuxta Syriam. Reſpondendum, quod hoc poterat fieri propter multa.

Primo ad euitandum ſuperfluum laborem: nam id quod poterat facere exercitus Benadad eundo contra Baaſa in Rama, poterat facere vaſtando loca propinqua Syriæ. Nam cum Baaſa videret, quod exercitus Syrorum vaſtabat vrbes regni ſui, & hoc, vt deſiſteret ab obſidione, vel ædificatione Rama, deſiſteret illico, ſciens, quod non poſſe ipſe reſiſtere exercitui Syrorum, & Regi Iuda, & ſic non laboraret tranſeundo per totam latitudinem regni Baaſa. Nam tranſeundum erat à latere Aquilonari in Meridianum: quia terra Syrorum erat in latere Aquilonari Chanaan, ſiue regni Iſrael. Et Rama erat latere Meridiano terræ Iſrael, cum eſſet in latere regni Iuda, & de ipſo regno Iuda. Secundo fuit factum hoc propter periculum, quia cum exercitus Syrorum tranſiret per terram Iſrael totam in tranſuerſo, vſquequo veniret in Rama, vbi erat Rex Baaſa, forte totum regnum Iſrael congregaretur ſuper Syros, qui procul erant a regno ſuo, & eſſent in periculo. Cum autem vaſtarent loca propinqua terræ Syrorum, & poſtea procederent vaſtando verſus medium terræ Iſrael: non erat eis periculum, quia non relinquebant a tergo aliquos hoſtes, qui poſſent eis nocere. Tertio fuit factum: quia ſi irent illi Syri ad pugnandum contra Baaſa Regem Iſrael in Rama, forſitan committeretur bellum, & eſſet difficultas, quia tam exercitus, quem Baaſa habebat ſecum in pugna, quam omnes de regno congregarentur, & poſſent Syri exinde periclitari: ideo maluerunt vaſtare extremitates regni ſine periculo, quam ſine cauſa exponere ſe magno periculo.

An licuerit Aſa auferre ea, quæ parata erant pro ædificatione. Quæſt. XV.

Quæritur vlterius, cum Aſa Rex Iuda tulerit omnes lapides, & ligna, quæ parauerat Baaſa ad ædificandum Rama, an licuerit ſibi hoc. Dicẽdum, quod ad hoc præſupponendum eſt de iſtis lapidibus, & lignis, ꝙ nõ erant poſita in opere: ita quod non eſſet iam ædificatio facta, vel magna pars ædificationis: quia tũc eſſet magnus labor diruere ædificia, & tollere inde materias. Nam ſic conuenientius erat Regi Aſa, quod occuparet ipſe fortalitium ædificatum per Baaſa, & poneret ibi viros bellatores contra regnum Iſrael, quam cum magno labore dirueret ipſum ædificium, & auferret inde materias, quę iam non eſſent tam aptæ ædificio, ſicut prius. Sed intelligendum, quod Baaſa Rex Iſrael voluit ædificare feſtinanter aliquod fortalitium apud Rama Iudæis, & vt velociter fieret opus, voluit prius congregare omnes materias neceſſarias, & tunc ſubito volebat ędificare, & ſic congregauerat iam omnes materias ferè Baaſa, cum venit ad vaſtandum terram ſuam exercitus Syrorum, & nondum cœperat ædificare fortalitium: ideo dimiſit omnes materias congregatas ad opus non inchoato opere. Vnde venientes Iudæi tulerunt omnes illas, & quia erant multæ, & eſſet magna mora in tollendo illas, ſi non venirent omnes Iudæi, iuſſit, quod venirent omnes, & nemo eſſet excuſatus: vt patet 3. Regum 15. cap. ſcilicet, quod nemo prætextu alicuius priuilegii ſe excuſaret. Nam aliqui erat, qui ſecundum legem excuſabantur a bellis, & omnibus publicis laboribus: ſcilicet, illi, qui nouiter vxores acceperant quouſque manerent per annum in domo cum vxoribus: Deuter. 14. cap. Et alii ſimiles erant: nemo tamẽ eorum nunc excuſatus fuit propter magnam neceſſitatem, & velocitatem operis. Sed nunc dicetur, quare Aſa, non ædificauit in loco illo fortalitium, quod volebat ædificare Baaſa, quia ſicut erat illud fortalitium vtile Regi Baaſa contra Aſa, vt non permitteret aliquos de regno Aſa ingredi in regnum Iſrael, nec egredi. Ita Aſa vteretur illo caſtro ad non permittendum aliquos venire de terra Iſrael in terram Iuda. Dicendum, quod hoc factum eſt propter multa. Primo, quia forte non erat vtile illud fortalitium Regi Aſa, quia licet vtile eſſet Regi Baaſa contra Aſa, poterat eſſe, quod non eſſet vtile Regi Aſa contra Baaſa, & hoc poterat eſſe ex diſpoſitione A terræ, & vrbium vtriuſque regni. Et hoc ſatis apparet conſideranti diſpoſitiones multorum regnorum confinium, quia vnum fortalitium nocet vni contra alterum, & non alteri contra alterum. Secundo, quia forte timebat Aſa ædificare ibi fortalitium, quia timebat, quod cito bella conſurgerent, antequam finiretur ędificatio fortalitii, & fortaſſis caperet illud Baaſa de manibus Iudæorum. Tertio factum eſt, vt non relinqueretur locus querelæ Baaſa Regi Iſrael contra Aſa Regem Iuda: nam Aſa habuit iuſtam querelam contra Baaſa Regem Iſrael quia ædificabat fortalitium illud in tali loco in præiudicium regni ſui, ita etiã poterat conqueri Baaſa contra Aſa, quod ſi ipſe ędificaret fortalitium illud et eſſet in pręiudicium regni Iſrael, & ob hoc moueret bellũ contra eũ, & tunc Benadad Rex Syrię adiuuaret Regẽ Iſrael B cõtra Regẽ Iuda, ſicut prius adiuuaret Regẽ Iuda, contra Regẽ Iſrael: voluit ergo Aſa vitare iſtud inconueniẽs, & nõ ædificauit in loco ipſo fortalitiũ: ſed tulit lapides, & ligna inde, & ædificauit vrbẽ Gabaa, & Maſpha, vt patet in litera, & 3. Reg. 15. c. Cum autem quæritur, an licuerit ipſi Aſa tollere lapides, & ligna de illo loco, in quo poſuerat illa Baaſa, vt inde faceret alia ædificia: Reſpondendum, quod licuit, primò, quia ſi nunc relinqueret ibi lapides, & ligna Aſa, licet recederet nunc Baaſa timore exercitus Syrorum, rediret denuo, & ædificaret, cum haberet omnes materias in promptu, & iſtud erat incidere in incommodum, quod intendebat nunc euitare Aſa. Secundum erat, quia Baaſa iniuſtum fecerat volendo ædificare fortalitium in terra aliena in præiudicium Domini terræ: ideo merebatur perdere materias iſtas, quas ad hoc iniuſtum ædificium congregauerat: ideo poterat facere de illis Aſa Rex Iuda quidquid C vellet. Tertio, quia Aſa Rex Iuda, fouebat iuſtum bellũ contra Baaſa Regem Iſrael, cum ædificaret fortalitium in terra ſua: ita licita erat occiſio, & præda vſque ad cõdignam ſatisfactionem. Erat aũt ſatisfactio condigna, vt primo ſoluerentur omnes expenſæ, quas ſuper hoc fecerat Aſa. ſ. omnes pecuniæ, quas dederat Regi Benadad: vt mitteret exercitum ſuum contra Baaſa, & cogeret eum recedere de Rama. Et quia culpa Baaſa fuerant factæ omnes iſtæ expenſæ, tenebatur ad illas, & ſi quæ aliæ huiuſmodi erant: etiam intulerat iniuriã magnam Baaſa Rex Iſrael Regi Iuda ædificando aliquid in regno ſuo eo inuito, vel in præiudicium ſuum. Et pro D hac iniuria etiam ſatisfactio aliqua fieri debebat in pecunia. Vnde ſatis iuſte poterat Aſa accipere omnes materias quas congregauerat Baaſa, & adhuc non fieret ſibi condigna ſatisfactio accipiendo omnes has.

In tempore illo venit Hanani Propheta ad Aſam Regem Iuda, & dixit ei: Quia habuiſti fiduciam in Rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo: idcirco euaſit Syriæ Regis exercitus de manu tua. Nonne Aethiopes, & Lybies multo plures erant quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia, quos cum in Domino credidiſſes tradidit in manu tua? Oculi enim Domini contemplantur vniuerſam terram, & præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Stulte igitur egiſti; & propter hoc etiam præſenti tempore aduerſum te bella con- E *ſurgent.*

In tempore illo. Hic ponitur ſecundum huius cap. ſcilicet, præuaricationis obſtinatio: nam cum peccauiſſet Aſa diffidendo bonitati, & promiſſo Dei, debuerat increpante Propheta dolere, & conuerti ad Dominum, & tamen potius indignatus eſt, & poſuit Prophetam in carcerem. & dicitur in tempore illo, ſcilicet, poſtquam Aſa duxit lapides, & ligna de Rama, quæ dimiſerat Baaſa Rex Iſrael. *venit Hanani propheta ad Aſa* Regem Iuda. Deus miſit iſtum Prophetam, vt loqueretur iſta, quæ in litera habentur: de iſto Hanani, quis ſit, infra dicetur in quadam quæſtione. *Et dixit ei.* Scilicet increpando, quia quæ ſequuntur verba increpatoria ſunt, & comminatoria mali. *Quia habuiſti fiduciã in Rege Syriæ.* Habuit fiduciam, quod Benadad Rex Syriæ poſſet eum libera-

te de manu Baaſa Regis Iſrael, & cogere, vt ceſſaret ædificare, & dedit ei pecunias multas, vt faceret hoc: vt patet in litera. *Et non in Domino Deo tuo.* Scilicet, non habuit Aſa fiduciam in Domino, quod ipſe ſuperaret exercitum Baaſa: ideo recurrit ad Benadad, & dedit ei pecuniam. Nam ſi confideret certiſſimè, quòd Deus faceret eum ſuperare exercitum Baaſa, non offerret fruſtra tantum theſaurum Regi Benadad, & tamen obtulit: igitur non confidit, quod Deus virtute ſua liberaret eum, ſed confidit, quod poſſet eum liberare exercitus Syrorum, & ob hoc dedit Regi Benadad pecuniam multam, ſcilicet theſauros domus Domini, & theſauros Regis. *Idcirco euaſit exercitus Regis Syriæ de manu tua.* Scilicet, tradendus erat exercitus Syrorum in manu tua: quia tamen tu demeruiſti hoc ſubdendo te eis, noluit Deus tibi ſubdere illos, ſed euaſerunt de manu tua. Ecce qualiter Syri euaſerunt de periculo non meritis ſuis, ſed demeritis eorum, quibus ſubiiciendi erant: Ita ſæpè fit, vt aliqui digni ſint multa mala pati, & tamen propter demerita eorum à quibus puniendi erant, non puniuntur, ſed liberantur, de quo infra dicetur. Quomodo autē Syri liberati fuerint de manu Aſa propter demerita ſua declarabitur infra in quadam quæſtione. *Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant?* Probatur quomodo iuſte increpandus erat Aſa, ſcilicet quia maius bellum, quam iſtud ſuperauerat facillime nullo adiuuante, niſi nomine Domini inuocato, & nunc in paruo bello non habuit confidentiam in Deo, ſed recurrit ad auxilium Regis Syriæ. Iſtud autem fuit, quando venerunt contra Regem Aſa Aethiopes cum Rege ſuo Zara anno quintodecimo regni ſui, & cum illo veniebant Aethiopes, & Libyes. Sunt iam Aethiopes iſti, quam Libyes apud Aegyptum: vnde quando Seſach Rex Aegypti aſcendit contra Roboam filium Salomonis, duxit in exercitu ſuo Aegyptios, & Aethiopes, & Libyes, & Troglodytas, vt patet ſupra duodecimo capite. Et hoc non poterat eſſe, niſi iſtæ gentes eſſent ſatis coniunctæ Aegypto. Libyes dicuntur a Libya, & eſt duplex Libya: quædam enim eſt Libya Cyrenaica, quæ eſt circa Aegyptum, & de iſta dicitur Actuum 2. cap. Et partes Libyæ, quæ ſūt circa Cyrenem. *Quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia,* quaſi dicat. Maior valde erat exercitus Aethiopū, quam Iſrael, quia erant decies centena millia ſupra 14. c. & in exercitu Baaſa non poterant eſſe tot. Et dicitur quadrigis, id eſt curribus: quia in exercitibus antiquitus ſemper ſolebant eſſe currus, & tamen reſpectu tanti exercitus non fuerunt multi currus in exercitu Aethiopum: nam ſolum leguntur fuiſſe currus treceenti ſupra 14. c. & tamen adhuc in exercitu Baaſa non erant tot currus, de equitibus non legitur quot erant, ſed de omni exercitu Iſrael dicitur, quod erant decies centena millia. Et ponuntur iſta tria, quia nomine multitudinis nimiæ intelliguntur pedites, eo quod in exercitu ſolēt eſſe iſtæ tres partes, ſcilicet currus, equites, & pedites. Et quia pedites ſolent eſſe valde plures, quam omnes alii, vocātur ipſi hic multitudine nimia. *Quos cum Domino credidiſſes tradidit eos in manu tua.* Id eſt, cum habuiſſes confidentiam in Deo, quod prævaleres contra eos, tradidit eos in manus tuas. Nam nihil aliud fuit hic niſi cōfidentia. Patet hoc ex verbis Aſa ſupra 14. c. Scilicet, & inuocauit Dominum, & ait: Domine non eſt apud te vlla diſtantia, an in paucis auxilieris, vel pluribus: adiuua nos Domine Deus noſter, quia in te, & in tuo nomine fiduciam habentes venimus contra hanc multitudinē. Domine Deus noſter tu es, non prævaleat contra te homo. Et non accipitur hic propriè credere pro credere, ſed pro cōfidere: nam credere eſſet, ſi Deus aliquid dixiſſet, & aſſenſiſſet firmiter illi dicto Aſa, & tamen non habetur, quod Deus prædixiſſet aliquid ipſi Aſa de victoria contra Aethiopes, ſed ſolum cum venerunt Aethiopes, confortatus eſt Aſa in corde ſuo à Deo, & exiuit contra eos ſperans certiſſime, quod eos ſuperaret, vt colligitur ex verbis ſuis ſupra allegatis, ſcilicet in te, & in tuo nomine fiduciam habentes venimus contra hāc multitudinem. Ex hoc datur magnum documentum hominibus, ſcilicet quod nihil aſcribat virtuti ſuæ, ſed omnia aſcribat Deo, nec confidat ex parte ſua de aliquo bono: quia quantumcunque homo perfectus ſit, ſi permittatur à Deo errare, incidit in magnos errores. Sic fuit de iſto Rege Aſa, qui anno quintodecimo regni ſui, cum non eſſet adhuc probatus in omni bonitate, habuit tantam confidentiam de Deo, quod cum veniſſet contra eum Rex Aethiopum cum decies centenis millibus virorum, non dubitauit exire contra eum in bellum confiſus Dei ope, quod & factum eſt: Deus tamen nihil ei dixerat de victoria futura. Nunc autem, cum eſſet iam Aſa vir probatæ virtutis, qui fœdus ſeruandæ legis cum Deo fecerat, & ſeruaret illam præcedenti c. & expertus fuerat fructum diuinæ confidentiæ ſuperando faciliter Aethiopes ſupra 14. c. & inſuper dederat Deus ei ſpem certam, quod quamdiu legem obſeruarent, adiuuaret eos, & tamen his omnibus exiſtentibus, & veniente contra eum bello paruo, quod inferebat Baaſa Rex Iſrael, non cōfiſus eſt in Domino, quòd virtute Dei poſſet liberari, ſed recurrit ad adiutorium Benadad regis Syriæ. Iſtud autem fuit propter ſolam Dei immutationem: nam à principio Deus eleuauit cor Aſa, & confortauit illud, vt confidenter pugnaret contra Aethiopes: ideo licet tunc eſſet Aſa paruæ virtutis, & magna reſiſtentia Aethiopum, auſus eſt pugnare contra eos. Nunc autem cum eſſet iam probata virtus Aſa, & multa aſſiſterent adminicula, & parua eſſet copia exercitus Baaſa, non auſus eſt Aſa pugnare contra illum, ſed recurrit ad Regem Syriæ, offerens ei pecuniam multā, vt pugnaret contra Baaſa Regem Iſrael. Hoc autem ideo erat, quia prius eleuauerat Deus cor Aſa ad audendum hoc: nunc vero non eleuauit illud. Et ſic quando Deus eleuat hominem ad magna, efficitur magnus: ſi autem relinquat eum ſibi ipſi, cadit ab omni bono, quod prius tenebat: ita vt nihil aliud homo ſit, niſi quantum Deus ei concedere dignetur. Et quia interdum homines, quibus Deus magnam virtutem contulit, aliqualiter ſuperbiunt, aſcribentes ſibi ipſis aliquid de bono, permittit illos cadere Deus in magna peccata, & ignominioſa, & ſic confunduntur, & erubeſcunt de ſe ipſis. Et tunc verè experiuntur, quod in homine nulla ſit virtus, ſed omne bonum humanum à Deo ſit ſecundum actualem influxum. *Oculi enim Domini contemplantur vniuerſam terram.* Iuxta illud Prouer. 15. cap. ſcilicet, in omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos, & ad Hebræ. 4. c. omnia nuda ſunt, & aperta oculis eius. Non eſt tamen intelligendum, quod oculi Domini contemplentur vniuerſam terram, id eſt videant, quia nec vident vniuerſam terram, nec partem eius, cū Deus oculos non habeat, quia non eſt animatus, nec corporeus. Habere autem oculos ſoli animali competit, quia iſta ſunt organa virtutis viſiuæ, quæ eſt inſtrumentum animæ determinans ſibi certum organum per quod operetur. Deus autem cum ſit natura quædam, & eſſentia ſimplex, non eſt corporeus, quia quod corporeum eſt, compoſitum eſt. Sed dicitur, oculi Domini contemplantur vniuerſam terram ad ſatisfaciendum ſimplicibus. Nam aſſerimus Deum cuncta ſcientem, & cuncta regentem: vulgares autem putant nihil nos certe ſcire, niſi quod videmus: ideo vt attribuatur Deo cognitio certiſſima de rebus, & omnibus rebus, dicit Scriptura, quod Deus omnia videt, & ſic dicit, quod oculi Domini contemplantur vniuerſam terram. Eodem modo dicere debemus de auditu, quod Deus omnia audit, vt putetur ſcire omnia, quæ dicuntur, quia alias non putaretur ſcire ea, quæ nos loquimur. *Et præbent fortitudinem iis, qui corde perfecto credunt in eum.* Id eſt Deus dat fortitudinem ad vincendum, omnibus his, qui credunt in eum, id eſt ſperant ex toto corde, ſcilicet nihil hæſitantes. Nam qui dubitant, nihil conſequuntur de eo, quod deſiderant. Quomodo autem quis credat in Deum corde perfecto ad hoc, vt det ei fortitudinem, & quomodo Deus det fortitudinem, declarabitur infra in quibuſdam quæſtionibus. Dicitur autem hic de oculis Domini, quod contemplantur vniuerſam terram, ad tollendum

dum dubium, quia aliquis dicet: licet ego confidam in Domino & credam, quomodo præbebit mihi fortitudinem? quia forte non videbit hoc, vel non aſpiciet ad illud, & ſic non cognoſcet, quod ego confidam in eo. Reſpondetur, quod Deus omnia hæc cognoſcit, & ſcit quis confidat in eo, & quis non. Et hoc probat dicens, quod oculi Domini contemplantur vniuerſam terram, id eſt vident eam, & ſic vident omnia, quæ fiunt in terra, ideo videbunt ſi quis confidit in eo, vel non, & poterit dare fortitudinem eis, quos cognouerit in eo confidere. *Stultè egiſti*, Scilicet, confidendo in Rege Syriæ, quod poſſet te liberare de manu Regis Baaſa, & non Deus tuus, & mittendo ei pecuniam: quia vtilius tibi fuiſſet confidere in Deo tuo. Nam nihil dediſſes de theſauris tuis, & acquiſiuiſſes maiores theſauros, & non oſſendiſſes Deum. Nunc autem perdidiſti theſauros, & offendiſti Dominum, vnde non potuit eſſe maior illuſtia. *Et propter hoc etiam in præſenti tempore contra te bella conſurgent*. Scilicet in pœnam huius delicti, conſurgent bella contra te nunc: quaſi dicat, Deus intendebat tibi dare pacem ſubijciendo tibi hoſtes in circuitu. Nunc autem, quia tu demeruiſti hoc inuocando humana auxilia contra eos, conſurgent bella contra te, quia Deus faciet, quod contra te illico inſurgant. Qualiter autem Deus concitauerit bella contra Aſa, & qualiter illa fuerint in præſenti tempore, declarabitur infra in quadam quæſtione.

Quis eſſet iſte Anani. Quæſt. XVI.

QVæritur circa iſtum Prophetam Anani, qui venit ad nunciandum iſta, quæ habentur hic, Regi Aſa, quis erat. Reſpondendum, quod iſte Propheta, & multi alij erant ignoti: erant enim tunc, & tempore aliorum Regum Iuda multi Prophetæ. Nam fit hic mentio ſaltè de tribus in Scriptura, ſcilicet de Azaria filio Obed, qui venit ad Aſa nunciando ei mala futura in regno ſuo poſt vitam ſuam, & tamen quod ipſe confortaretur in Domino, præcedenti c. Secundus Propheta erat iſte Hanani, qui venit ad increpandum Regem Aſa, quia non confiſus fuerat in Domino, vt patet in litera. Tertius erat Iheu filius Hanani, qui etiam fuit Propheta tempore iſtius Regis Aſa, & ipſe miſſus eſt contra Baaſa Regem Iſrael, ad denunciandum vaſtationem generis ſui, & ſuſcitationem alterius Regis, vt patet 3. Reg. 16. c. Quartus poterat aſſignari ipſe Obed pater Azariæ. Nam licet de illo non legatur aliqua operatio prophetica, ſicut de præcedentibus: aſſerendum tamen eſt eum fuiſſe Prophetam, quia regula eſt apud Hebræos: quia quandocunque aliquis Propheta nominatur, cuius pater exprimitur, ille etiam fuit propheta, & iſtam regulam tenet Hieronymus in quodam prologo ſuper Sophoniam, qui incipit: Tradunt Hebræi, & ſatis patet hoc in Iheu Propheta, qui ibi ponitur & vocatur filius Hanani, vt patet infra 19. & 20. & 3. Reg. 15. c. & manifeſtum eſt, quod ipſe Hanani pater ſuus Propheta erat, cum ponatur hic propheta ſſe contra Regem Aſa. Ita dicendum de Obed. Nam quando nominatur Azarias Propheta, præcedenti c. nominatur pater eius Obed: ideo dicendum hunc eſſe Prophetam, & quod aliqua faceret, & diceret tempore ſuo prophetice: quia alias nunquam cognoſceretur eſſe Propheta, & tamen illa non habentur in Sacra Scriptura, quia non fuerunt neceſſaria, ſicut ea, quæ dixerunt alij Prophetæ, quæ faciebant ad propoſitum de hiſtorijs Regum, quæ deſcribuntur: omnes autem iſti prophetæ fere erant ignoti. Et ratio huius eſt, quia illi Prophetæ ſunt apud nos cogniti, quos ſcripta ſua nobis notos efficiunt, vel aliqua magnifica geſta valde vulgata, ſed adhuc prophetas magis notos efficiunt ſcripta, quæ reliquerũt, quam geſta alia. Et ſic apud nos ſunt quatuor Prophetæ maiores, qui magnos reſpectu aliorum confecerunt libros, ſcilicet Iſaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel, & duodecim minores, qui propter hoc, quod parua ſcripta reliquerunt, vnius voluminis anguſtia coarctantur, ſcilicet Oſeæ, Ioel,

A Amos, Abdias, Ionas, Michæas Sophonias, Abacuc, Naum, Aggeus, Zacharias, Malachias. Nulli alij Prophetæ fuerunt, qui aliqua ſcripta prophetica nobis reliquerunt: ideo cum Prophetas allegamus, ad iſtos reſtringimur. Alij autem quidam fuerunt prophetæ, qui licet non reliquerint aliqua ſcripta, ſatis tamẽ noti ſunt miraculorum operatione. Sicut Samuel, propter quem Deus multa fecit, & de quo multa refert Scriptura, & ponuntur ſpecialiter laudes eius inter patres Eccl. 45. cap. Fuerunt etiam Elias, & Eliſæus viri magni miraculorum operatione: nam ipſi mortuos ſuſcitauerunt, quod ante eos nemo vnquam fecerat. De laudibus iſtorum patet Eccl. 48. ca. Ponuntur hiſtoriæ iſtorum in proceſſu tertij, & quarti librorum Regum. Iſti autem, de quibus dictum eſt, & multi alij, de quibus fit mentio in libris Regum, & in iſto, ſunt quaſi incogniti, quia
B nulla reliquerunt ſcripta, per quæ allegentur, & in notitiam veniant. Etiam non fecerunt aliqua opera miraculoſa tam magnifica, per quæ valdè cogniti ſint.

An peccauerit Aſa habendo fiduciam in Rege Syriæ, & non in Deo. Quæſt. XVII.

QVæritur vlterius circa Aſa, an peccauit habendo fiduciam in Rege Syriæ, & non habendo fiduciam in Deo Iſrael. Et quomodo nã peccauit propter non habere fiduciam. Reſpondendum, quod certiſſime peccauit Aſa habẽdo fiduciã in Rege Benadad, & non in Domino. Quod patet primò, quia increpatur hic Rex Aſa, quod confiſus ſit in Rege Syriæ, & tamen non increparetur, niſi peccauiſſet confidendo. Secundo patet, quia prænunciatur vna pœna propter hoc, ſcili-
C cet idcirco euaſit exercitus Regis Syriæ de manu tua: non poneretur autem iſta pœna, nec aliqua alia, niſi peccauiſſet. Tertio patet, quia ponitur alia pœna, & alia increpatio, ſcilicet ſtulte egiſti, & propter hoc etiam præſenti tempore contra te bella conſurgent. Cum autem quæritur, quomodo confidere debebat in Domino Rex Aſa, eſt dubium. Et quidam dicunt, quod non videtur, quomodo peccauerit. Nam ſi propter hoc peccaret Aſa, quia non confiſus eſt in Domino, quod præualeret contra exercitum Iſraelitarum: etiam nos peccaremus, quandocunque pugnamus contra alios habentes bellum iuſtum, ſi non crederemus certiſſimè, quod Deus nobis daret victoriam. Etiam peccaremus ſi conuocaremus aliquos auxiliatores ad bellum, quia ſic videtur
D peccaſſe Aſa, qui cõuocauit Benadad in auxilium ſuum contra Baaſa, ſed iſtud eſt valdè durum, ſ. damnare oĩa bella noſtra, in quibus auxiliatores quærimus, & in quibus agimus per prudentiam humanam quantum poſſumus, & tamen prudentia humana eſt, quod occurrat quis hoſti ſuo cum maiori poteſtate, quam congregare poterit, ſiue de ſuis, ſiue de auxiliatoribus, & ſic deſtruerentur omnia, quæ communiter aſſerere conſueuimus. Reſpondendum, quod confidere in Domino poteſt dupliciter intelligi. Vno modo confidere, quod Deus poteſt facere id, de quo dubitatur. Alio modo, quod firmiter teneamus, quod illud efficiet. Primo modo dicitur aliquis credere, & non propriè confidere. Secundo modo dicitur vere confidere. De primo dicen-
E dum, quod omnes tenentur confidere de Deo illo modo, ſcilicet ſi quis pugnet contra alterum, debet credere, quod Deus poſſit eum liberare de manibus alterius, vel facere ſuperare etiamſi aduerſarius multo maiorem copiam exercitus habeat, quam ipſe. Sic enim dixit Aſa, quando pugnauit contra Aethiopes, ſcilicet Domine non eſt apud te vlla diſtantia, verum in paucis auxilietis, vel in pluribus ſupra 14. c. Sic etiam dixit Ionathas filius Saulis armigero, quando ipſe ſolus volebat pugnare contra totum exercitum Philiſthinorum, ſcilicet. Non eſt Deo difficile ſaluare in multitudine, vel in paucis. Iſtud confidere eſt de neceſſitate ſalutis in quolibet homine: quia iſtud eſt de integritate fidei, cum pertineat ad articulum de omnipotentia Dei: nam aliter Deus non eſſet omnipotens, niſi poſſet pugnare contra quoſcun-

quoſcunque, & quotcunque, ſaluare quos vellet, & delere quos vellet. Omnes tamen obligantur ad integrè tenendam fidem: quia fidem catholicam, niſi quiſque integram, inuiolatamque ſeruauerit, abſque dubio in æternum peribit, vt ait Athanaſius in Symbolo. Ideo omnes obligantur ad confidendum de Deo iſto modo: non confidere autem de Deo ſic, non eſt diffidentia ſolum, ſed magis hæreſis. Secundo modo accipitur confidere, id eſt tenere firmiter, quòd Deus efficiet illud, quod nos deſideramus. Et dicendum, quòd iſto modo non tenentur homines confidere in Deo ſemper: imò interdum confidere in Deo, quibuſdam eſſet ſtultum, quia manifeſtum eſt, quod licèt interdum ſperemus aliquid, non tamen euenit nobis. Etiam tenerentur homines ad oppoſita. Nam ſi duo inuicem contenderent, & quilibet putaret ſe fouere cauſam iuſtã pugnandi: teneretur quilibet confidere, quod ſuperaret alterum in pugna, & tamen iſtud eſt impoſſibile, quia vnus ſolus debet alterum ſuperare. Dicendum ergo, quod non obligamur confidere iſto modo in Deo, niſi circa illa, quæ Deus dixit ſe facturum, & de quibus nobis dedit ſpem certam: & quia cum talia ex parte Dei iam non ſint mutabilia niſi nos demereamur illa mutari: benè debemus confidere, quod non mutabitur, ſed certiſſime eueniẽt. Et ſic erat in Rege Aſa, cui Deus dederat certam ſpem de vincendo hoſtes, ſi coleret eum. Et dedit iſtam ſpẽ in duobus. Primo dedit illam in rei oſtenſione. Secundo in promiſſione. De primo patet, quia conuenerat exercitus nimius contra Aſa de Aethiopibus, ſcilicet decies centena millia, quos, cum Aſa confiſus fuiſſet in Domino, tradidit eos in manus ſuas Deus ſupra 14. capitulo. Certiſſimè ergo confidere debuiſſet in Domino Aſa, ꝙ quandocunque irruerent hoſtes, ſi confidenter aggrederetur eos, ſuperaret. De ſecundo patet, quia Azarias Propheta, qui egreſſus fuerat obuiam Regi Aſa venienti de bello, prænunciauit ei mala futura contra aliquos poſteros, dixit tamen ei, & ſubditis ſuis: vos autem confortamini, & non diſſoluantur manus veſtræ: erit enim merces operi veſtro. Ecce qualiter dixit eis, quod confortarentur, id eſt, quòd confiderent, & non ſoluerentur manus eorum, id eſt non timerent, id eſt tenebantur ad non timendum, & ad confidendum. Et quandocunque ſic Deus dat certam ſpem in aliqua re, non eſt locus prudentiæ humanæ, ſcilicet non debet homo per prudentiam humanam agere quantum poterat, vt euitet timorem, & eueniat proſperè, ſi Deus dedit ſecuritatem de euentu alicuius rei, & dedit modum de faciendo: quia tunc agere aliquid per prudentiam humanam, eſſet nõ habere confidentiam in Deo. Sic patet de Apoſtolis, quibus Deus dixerat: Cũ ſteteritis antè Reges, & præſides, nolite præmeditari qualiter, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: quia non eſtis vos, qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis Matth. 10. cap. Si autem Apoſtoli timentes, quod non rectè, vel nõ ornatè proponerent, ſi indeliberatè loquerentur, vellent præcogitare ſingula, quæ locuturi eſſent, peccarent mortaliter: quia non haberent ſpem in Deo, ſed confiderent cogitatione ſua melius poſſe formari orationes, & propoſitiones, quàm Spiritu Sancto mouente indeliberatè. Sic etiam erat de Iudæis, quibus Deus dixerat Exod. trigeſimo quarto c. Cum eiecero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus inſidiabitur terræ aſcendente te, & apparente ter in anno in conſpectu Domini Dei tui. Et ſic iubebat Deus, quod ter in anno aſcenderet omne maſculinũ de Iſraelitis in templum Domini. Et quia tunc timerẽt Iſraelitæ, quod, aſcendentibus eis omnibus in templũ Domini, & vrbibus manentibus vacuis, hoſtes venirent, & occuparent. Dixit Deus, quod non inſidiaretur quiſquam terræ eorum aſcendentibus ipſis in locum Sanctuarii. Si ergo Iudæi timentes ſemper, quod aliqui hoſtes inuaderent vrbes vacuas ipſis aſcendentibus in locum Sanctuarii, aſſignarent aliquos, qui manerent ad cuſtodiam vrbium, peccarent, quia iam non confideret in Deo. Ita ſi Deus dixerit alicui, quod præualebit contra nimiam multitudinem hoſtium cum ſolis decẽ viris, & ipſe timens velit ſecum habere maiorem multitudinem, peccat, quia diffidit de Deo. Ita fuit de Rege Aſa: cum Propheta prænunciauerat, quod confortarentur manus eius, & non timeret, quia eſſet merces operi ſuo, quod ergo nunc non confidens verbis Prophetę non auderet pugnare contra Regem Iſrael, ſed inuocaret Benadad Regem Syriæ in auxilium, diffidentia, & peccatum erat: potiſſimè, quia maiora horum fecerat Aſa cõfidendo in ſolo Deo, ſcilicet, quando pugnauit contra decies centena millia Aethiopum, & propter hoc quãdo Propheta eum increpuit ex parte Dei, dixit: Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erãt, quos, cum Domino credidiſſes, tradidit in manus tuas: quaſi dicat, à fortiori debuiſſes confidere contra Iſraelitas, qui pauciores erant. Cum autem obiicitur, quod ſi debeat poni iſta ſpes, & confidentia certa in Deo, auferretur omnis operatio per humanam prudentiam. Dicendum, ꝙ locum habet humana prudentia, & labor, vbi Deus nihil determinauit, quia etiam tunc non tenemur ſic confidere de Deo. Vbi tamen ipſe aliquid determinauit, ſtandum eſt ei firmiter, & non eſt curandum de alia humana cautela, vel prouidentia.

An euaſerit exercitus Syriæ de manu Aſa. Quæſtio XVIII.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod euaſerit exercitus Syriæ de manu Aſa, quia habuit ſpem in Rege Syriæ, quia non videtur, quomodo aliàs tradendus eſſet in manus Aſa exercitus Syriæ. Nã Aſa erat confœderatus cum Rege Syriæ, & non videtur, quomodo pugnaturus eſſet contra eum ad hoc, vt traderetur in manus eius. Reſpondendum, quod exercitus Syriæ, aliquando moturus erat bella contra regnum Aſa, & Deus volebat tradere Syros propter peccata ſua in manu Aſa, & quia nunc Iudæi habuerunt confidentiam in Syris, non dedit Deus occaſionem illam, per quam Syri traderentur in manus Aſa. Alio modo poterat hoc eſſe, ſcilicet, quod Aſa erat cõfœderatus cum Rege Syriæ, & Baaſa Rex Iſrael, erat etiam cum Rege Syriæ confœderatus: ideo ſi Aſa non petiuiſſet auxilium à Benadad Rege Syriæ, ſed pugnaſſet contra Baaſa: forſitan Baaſa petiiſſet auxilium à Benadad contra Aſa, quia vterque erat ei confœderatus, & ſicut offerente Aſa pecunias Benadad, pugnauit Benadad contra Baaſa ſibi confœderatum, ita ſi prius Baaſa obtuliſſet pecunias Benadad, pugnauiſſet contra Aſa confœderatum ſibi. Et tunc Aſa poterat pugnare licitè contra Syros, licet eſſent ſibi confœderati: quia ipſi pugnabant contra eum, & tunc traderet Deus in manus eius Iſraelitas, & etiam Syros, eſſetque mirabilis victoria.

Quare increpando propheta dixit Regi Aſa, quia fiduciam, &c. Quæſt. XIX.

QVæritur vlterius, quare Propheta increpando Regem Aſa dixit, quia fiduciam habuiſti in Rege Syriæ, idcirco exercitus Syrorum euaſit de manu tua, quia illud non videbatur pertinere ad increpationem. Et ſicut dicitur de exercitu Syriæ, quod euaſit manus Aſa: quare etiam non dicitur de exercitu Iſrael, cum etiam exercitus Baaſa tradendus eſſet in manus Aſa, ſicut exercitus Syrorum, quia contra illum erat directè pugna. Ad primum dicendum, quod iſtud ponitur in pœnam: nam ſi Aſa non habuiſſet confidentiam in Syris, traditi fuiſſent in manus eius, & quia habuit confidentiam nõ traditi ſunt, & non tradita fuit pœna. Aliquis dicet, ꝙ non fuit pœna aliqua ſi Syri pugnarent contra Iudæos, & tradendi eſſent in manus eorum, & propter peccata ipſorum fugerent, ita vt non poſſent obtinere victoriã, quam aliàs obtenturi erant, eſſet illud in pœnam, & tamen non pugnauerunt, nec intulerunt aliquid mali Iudæis, ſed potius bonum, quia loco eorum pugnauerunt contra Regem Iſrael ad cogendum eum ceſſare ab ædifica-

fication

ficatione, quam faciebat in terra Iuda, ergo non erat pœnam. Dicendum, quòd pœna fuit, quòd euaderent manus Aſæ: quia quandocunque priuatur aliquis eo, quod certiſſimè habiturus eſt, in pœnam eſt. Ita autem erat nunc: nam certiſſimè Aſa habiturus erat victoriam contra Syros, ſi non habuiſſet fiduciam in eis: quia Deus aſſerit iſtud hic: ideo pœna fuit ei carere tanto bono. Erat autem multiplex bonum Aſæ ex hoc. Primum erat, quia non expendiſſet pecunias ſuas fruſtra: nam multas pecunias expendit, quia accepit theſauros domus Domini, & domus Regis, & dedit illos Benadad, vt pugnaſſet contra Baaſa Regem Iſrael, vt patet in litera, & ſi confiſus fuiſſet in Domino, & non in Syris, nihil dediſſet Regi Benadad: ideo perdidit illud, quod dedit. Secundum erat, quia non offendiſſet Dominum. Nam Deus dixerat ei, quod confideret, & non diſſoluerentur B manus eius, & cum nunc non confiſus in Domino petiuit auxilium a Rege Syriæ, offendit Dominum. Si autem non petiuiſſet auxilium a Benadad, placuiſſet Deo, & fuiſſet hoc magnum bonum ipſi Aſa. Tertium erat, quia obtinuiſſet Aſa magnas diuitias de præda. Nam ſi pugnauiſſet Aſa contra Syros, prædaretur caſtra eorum poſtquam fugaret eos, & inde magnas diuitias haberet. Etiam prædaretur Iſraelitas, & nunc nihil ipſe obtinuit, ſed potius theſauros ſuos tradidit Regi Syriç. Quartum erat, quia obtineret magnam gloriam, ſcilicet, quod Rex Aſa ſuperaret Reges tam potentes: potiſſimè Regem Syriæ, qui ſubiiciebat tunc ſibi Regem Iuda, & regem Iſrael. Quintum erat, quia magna vtilitas, & ſecuritas ſequebatur ex hoc. Nam ante hoc Rex Sy- C riæ erat quaſi Dominus Regis Iuda, & ſi vellet ei inferre bellum, timeret Rex Iuda, & ſubiiceret ſe ei. Nunc vero, ſi Aſa ſuperaret Regem Syriæ, timeret de cetero Rex Syriæ Regem Aſa, & non auderet pugnare contra eum: erat ergo in pœnam datum Regi Aſa, quòd exercitus Regis Syriæ euaſiſſet manus eius, & de hoc doleret, quando illud cognoſceret, ideo nunciatum eſt ei.

Quare non dicitur de rege Iſrael, quod euaſit manus Aſa. Quæſtio XX.

QVæritur ſecundò, ſcilicet, ſicut dicitur de exercitu Regis Syriæ, quod euaſit manus Aſa, quare non dicitur idem de Rege Iſrael: quia etiam Rex Iſrael euaſit manus Aſa. Reſponderi poteſt vno modo, quod non D dicitur de exercitu Iſrael, ſed ſolum de exercitu Syriæ. Et hoc, quia ſolus exercitus Syriæ tradendus erat in manus Aſa. Nam ſi non confiſus fuiſſet Aſa in Rege Syriç, & non dediſſet ei pecunias, feciſſet hoc Baaſa Rex Iſrael, & concitaſſet eum ad pugnandum contra Aſa Regem, & tunc ſolus Rex Syriæ pugnaret contra Regem Aſa, ſicut nunc ipſe ſolus pugnauit contra Baaſa Regẽ Iſrael, pro Aſa Rege Iuda, & ſic eius exercitum ſolum caperet. Alio modo poteſt dici, quod Deus ſolum dixit hic per Prophetam de exercitu Regis Syriæ, non quidem, quod non caperetur exercitus Regis Iſrael, ſed quia capi exercitum Regis Syriæ erat magis clarum, quam capi Regem Iſrael, quod videbatur admirabile: ideo exprimit Scriptura de eo, quod minus notum erat. Et hoc patet per duo. Primo, quia pugna erat directè cõtra Regem Iſrael: & non contra Regem Syriæ, ideo quod caperetur exercitus Regis Iſrael per Aſa, non erat ad- E mirandum, quia tamen caperetur exercitus Regis Syriæ, qui non pugnabat nunc contra Regem Iuda, erat mirabile, vel inexcogitatum. Secundo patet, quia Rex Syriæ erat potentiſſimus Rex, cui nullo modo videbatur æquiparandus Rex Aſa, qui habebat valde minutẽ exercitum; quod ergo contra Regem Syriæ præualeret Aſa, & caperet eius exercitum, erat admirandum, quod tamen præualeret contra Regem Iſrael, non erat ſic admirandum: quia non erat Rex Iſrael tam potens. Aliter poteſt dici, & forte melius, quòd dicitur de ſolo Rege Syriç, quod exercitus eius euaſerat manum Aſa: quia licet ambo pugnare deberent contra Aſa Regem Iuda, de ſolo Rege Syriæ dici debebat hic. Nam verum eſt,

A quod ambo pugnare deberent, vel poſſent, & tamen Rex Iſrael traditus eſt nunc de facto in manus Aſa, quia ſicut opere Dei tradendus eſſet in manus Aſa, ita vt fugeret de Rama, & ceſſaret ędificare, atque cederent ſpolia eius Regi Aſa, ita & nunc factum eſt, quia per exercitum Regis Syriæ coactus eſt Rex Iſrael recedere de Rama, & dimiſit ibi omnes materias, quas parauerat pro ædificatione, quæ erant magni pretij, & illas habuit Rex Aſa loco ſpoliorum belli.

An propter peccata Aſæ euaſerit exercitus Syrorum. Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, quomodo eſt verum, quod propter peccata Regis Aſa euaſerit exercitus Syrorũ. B Reſpondendum, quod interdum Deus aliqua faceret in fauorem hominum, quæ tamen non facit interuenientibus aliquibus occaſionibus ex parte hominũ. Sicut interdum Deus cogitat benefacere alicui, & interuenientibus quibuſdam demeritis ſuis non benefacit. Sicut Deus cogitabat facere regnum manere in domo Saulis in æternum: quia tamen peccauit offerendo ſacrificia ante tempus aduentus Samuelis, non factum eſt, vt patet 1. Reg. 13. c. cum dixit Samuel ad Saulem: Stulte egiſti, nec cuſtodiſti præcepta Domini Dei tui, quod ſi non feciſſes, iam præparaſſet Dominus regnum tuum in ſempiternum: ſed nequaquam regnum tuum vltra conſurget; & non ſolum ceſſat Deus benefacere homini propter aliqua, quæ eueniunt ex parte eius, ſed etiam interdum Deus intendit alicui nocere, & tamen C propter aliquid, quod intercidit ex parte alterius, non nocet. Sic fuit de Syris, & Rege Ioas. Nam cum Eliſæus eſſet morti propinquus, & Ioas Rex Iſrael veniret ad eum, dixit: percute iaculo terram, & cum percuſſiſſet tribus vicibus, ſtetit, & iratus eſt contra eum Eliſæus, & ait, ſi percuſſiſſes quinquies, aut ſexies, aut ſepties: percuſſiſſes Syriam vſque ad conſummationem: nunc autem tribus vicibus percuties eam 4. Reg. 13. c. Ecce qualiter videbatur Deus velle percutere Syriam ſæpe vſque ad conſummationem. Nam ſi percuſſiſſet terram ſæpè Ioas, ſæpè Syriam percuſſiſſet: quia tamen ter ſolum percuſſit terram, ſolum ter tradidit Dominus Syros in manu eius. Ecce Syri merebantur ibi multa mala, ita vt delerentur, & tamen, quia non percuſſit Rex Ioas D terram, niſi ter, non percuſſit Syriam niſi ter. Sic etiam interdum gens aliqua apud Deum demeruit mori, & Deus vult eam tradere in manus alterius gentis, vt moriatur, vel vt lædatur, & tamen quia gens illa, cui Deus vult tradere aliam in manus, etiam peccauit contra Dominum, & demeruit habere illum honorem: ſubtrahit ei Deus hoc, ſcilicet, vt non tradatur alia gens in manus eius. Sic patet in caſu iſto. Nam Syri peccauerunt, & Deus volebat punire eos tradendo in manus Hebræorum: ſed quia peccauerant Hebræi, cum ipſi ſe ſubdidiſſent Syris, videbatur indignum, quod Deo auctore illi ſubiicerentur eis, quos ipſi ſponte, & iniuſtè in auxilium acceperant, & ſic Syri puniendi erant: euaſerunt tamen nũc, propter indignationem Iudæorum, quamuis puniendi erant. Sic etiam interdum erat de Iudæis: qui peccabant contra Dominum, & puniendi erant per gentiles, & tamen Deus ſæpe volebat tradere eos manibus E gentilium, ꝑp indignitatẽ tñ gentiliũ, quia erant magni peccatores nõ tradebat. Etiã, quia ſi ipſi ſubiicerent ſibi Iudęos, putarent quod hoc facerent viribus ſuis, & non voluntate Dei tradentis eos poteſtati ipſorum, in quo minuebatur gloria Dei. Sic patet de Nabuchodonoſor, cui Deus ſubiecit Hebræos, & ille putauit, quod in magnitudine virtutis ſuæ omnia fecerat: Abachuc 1. c. Sic etiam de Sennacherib, qui ſuperbiuit contra Dominum, qui ſubiecerat ei gentes multas Iſa. 10. c. & ob hoc Deus ſæpe non tradidit Hebræos manibus gentilium; cum alias ſæpe meruiſſent, & tradendi forent. Et ſi aliquando tradebantur, quia tamen ipſi gentiles iniuſtè ſe habebant, Deus rurſum opprimebat eos. Sicut patet in calamitatibus Sennacherib, & Nabuchodonoſor. Nam

Senna-

Sennacherib exercitus ab angelo in vna nocte deletus eſt, ſcilicet centum octoginta quinque millia; & ipſe tandem a duobus filijs ſuis in templo Dei ſui Neſroch occiſus eſt. 4. Regum 19. cap. Nabuchodonoſor in beſtiam per ſeptem annos mutatus eſt, & expulſus ab hominibus, cum beſtijs habuit communicationem, donec cognouit Deum cæli. Danielis 4. cap. Aliquis tamen obijciet tunc, ſi vna gens iuſto Dei iudicio punienda eſt, & tradenda in manus alterius: & poſtea propter demerita illius, in cuius manus tradenda eſt non traditur, & euadit impunita, quod hoc eſt contra rectiſſimum ordinem Dei. Dicendum, quod nihil euadit impunitum de eo, quod praue geſtum eſt: nec omnino hic ceſſat pœna, quæ alicui genti infligenda eſt, ſed mutatur, vel dilatatur, ſcilicet, vt ſi Deus inflicturus erat mala magna alicui genti, tradendo illam in manus alterius gentis, & illa demeretur ſibi alteram ſubijci: Deus infert illam pœnam per ſe dando peſtem, vel alia genera nocumenti. Sicut quando mittebat Deus leones contra Samaritanos, & occidebant eos. 4. Reg. 17. cap. quia illud nihil aliud erat, ac ſi mitteret hoſtes contra eos. Etiam, quando peccauit Dauid numerando populum, Deus inflicturus erat plagam populo, & erat vna de plagis, quæ ponebantur ſub electione, quod hoſtes tribus menſibus affligerent terram, & factum eſt, quod potius Deus per ſe poneret mittendo peſtem in terram, quam quod venirent hoſtes. ſecundo Regum 24 & præcedenti lib. 21. cap. Interdum autem differuntur pœnæ infligendæ propter indignitatem executorum, & gens, quæ nunc punienda erat, non punitur vſque ad aliquot annos, & tamen iſta dilatio non tollit debitam punitionem: Sic etiam fit interdum in iudicio humano: quia ſine ſcandalo non poteſt miniſtrari aliquo tempore iuſtitia de aliquo, & ſuperſedetur vſque ad aliquod tempus.

E F G

Quidnam eſt credere in Deum corde perfecto?
Quæſtio XXII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod Deus præbet fortitudinem illis, qui in corde perfecto credunt in eum, quidnam eſt credere in eum corde perfecto? Reſpondendum, quod credere accipitur dupliciter, vno modo prout credere dicit actum fidei, ſcilicet quo aſſentimus aliquibus veritatibus, quæ ſunt vltra capacitatem noſtram quantum ad dandum de ipſis rationem naturalem. Et ſic dicimus nos credere omnes articulos fidei, qui non ſunt demonſtrabiles. Alio modo accipitur credere pro confidere, ſcilicet quod confidamus in Deo, quod certiſſime aliquod tale, vel tale, pro quo rogamus efficiet, & tunc credere eſt magis actus ſpei, vel confidentiæ, quam fidei, & non vocatur propriè credere. Accipiendo primo modo credere corde perfecto, eſt quod quis credat de Deo omnia, quæ credenda ſunt, & non habeat aliquem errorem admixtum. Et tunc dicendum, quod non eſt verum, quod oculi Domini, qui contemplantur vniuerſam terram, præbeant fortitudinem omnibus, qui corde perfecto credunt in eum, quia cum plena fide poteſt ſtare diffidentia omnimoda, & diffidentibus Deus non benefacit. Etiam patet, quia Aſa perfecto corde credebat in Deum, & etiam toto corde adhærebat nullo modo declinans ad idola vt patet præcedenti capitulo, ſcilicet, attamen cor Aſa perfectum erat cum Domino omnibus diebus vitæ ſuæ, & tamen Deus non benefecit ei nunc: ideo non dicebatur credere corde perfecto, ſicut hic accipitur. Secundo modo accipiendo credere pro confidere, dicendum, quod ille credit perfecto corde, qui totaliter confidit de Deo quantum ad aliquid, ita quod nihil dubitet: ſicut ſi quis petit a Deo, quod liberet eum de aliqua anguſtia, & omnino credit, quod liberabit eum nihil dubitans. Si autem petens dubitauerit aliquid, nihil conſequetur, vt patet Iacob. primo capitulo, ſcilicet. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans: qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur: non ergo exiſtimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino, & quando quis cum tanta fide petierit, certiſſime accipiet. Nam ſi quis tantam fidem, id eſt confidentiam habuerit, ſicut granum ſynapis, & dixerit arbori, eradicare, & tranſplantare in mare, obediet ei. Lucæ 17. cap. Quando autem quis aliqualiter confidit, quod Deus concedet ei id, quod petit, & aliqualiter dubitat, non habet cor perfectum credendo, & tunc nihil accipiet a Deo de eo, quod petit, quia hæſitat, & ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento circumfertur: Iacob. 1. c. Sic erat de Aſa, qui non confidebat in Domino ſe nunc liberari poſſe de manu Regis Iſrael, ſed magis confidit in Rege Syriæ, & dedit ei pecuniam, vt liberaret ipſum: ideo Deus non liberauit eum. Si tamen confiſus fuiſſet in Domino, ipſe dediſſet ei fortitudinem contra Iſraelitas, & etiam contra Syros, & potuiſſet præualere contra omnes.

H I

Quonam modo præbent Dei oculi fortitudinem?
Quæſtio XXIII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod oculi Domini præbeant fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum, quonammodo præbent? Reſpondendum, quod iſta eſt locutio figurata. Nam Deus non habet oculos, ideo oculi eius non poſſunt præbere fortitudinem alicui; ſed cum Deus ſit ſubſtantia ſimplex, quidquid in ipſo eſſe dicitur, eſt ipſe Deus, & ſic oculi Domini ſunt Deus ipſe. & oculi Domini præbent homini fortitudinem, ſcilicet, quia ipſe Deus præbet homini fortitudinem: quomodo autem Deus præbeat homini fortitudinem. Dicendum, quod poteſt multipliciter hoc facere, vno modo, quod ipſe Deus faciat bellum, quod homo facere debet homine nihil faciente. Sicut dicitur: Exod. 14. cap. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, id eſt vos videbitis quomodo Deus pro vobis pugnat, & nihil facietis: & tunc dat Deus homini fortitudinem, non quod aliqua fortitudo ibi homini detur: ſed quod fortitudo Dei proficit homini ad id, quod intendit, ac ſi eſſet fortitudo hominis. Alio modo poteſt hoc fieri Deo adiuuante hominem in aliquibus mirabilibus oſtenſis de cælo. Sicut mittendo fulmina ſuper hoſtes, vel lapides grandinis: aut alia genera tempeſtatum. Sicut fuit, quando pugnante Ioſue contra quinque reges Amorrhæos, & fugientibus illis manus Iudæorum, deſcenderunt lapides grandinis de cælo, & occiderunt plures, quam periiſſent gladio Iudæorum. Ioſue 10. c. Alio modo poterat hoc fieri, quod Deus oſtenderet aliqua terribilia hoſtibus illorum, quos iuuare vult, ſimul titudinem armatorum in cælo, vel in terra diſcurrentium, & terrerentur hoſtes atque fugerent. Sic fuit, quando Syri volebant capere Eliſeum incluſum in vrbe Dothaim: quia cum timeret puer eius exercitum Syrorum, orauit Eliſeus Dominum, quod oſtenderet ei omnes adiutores eius, & oſtendit ei montem plenum curribus igneis, & equis igneis. 4 Reg. 6. c. Ita potuiſſet oſtendi iſte exercitus hoſtibus, & fugerent a facie eius. Alio modo poterat fieri, quod Deus oſtenderet aliquem ſtrepitum magnæ militiæ, licet non videretur, & conturbati hoſtes fugerent. Sic fuit quando Syri obſidebant Samariam, & per noctem Deus fecit audiri in caſtris Syrorum ſonitum equorum, & curruum, & exercitus plurimi, & putauerunt Syri, quod rex Iſrael conduxerat contra eos reges Hethæorum, & Aegyptiorum, & nunc veniebant contra eos: fugeruntque relinquentes omnia, quæ habebant in caſtris. quarto Regum ſeptimo, cap. Sic etiam fuit, quando Dauid pugnauit contra Philiſthæos, & proceſſit mandato Domini ex aduerſo pyrorum: audituſque eſt ſtrepitus gradientis in cacumine pyrorum, & putantes Philiſthæi, quod magnus exercitus lateret inter pyreta, qui cederet eos a tergo, fugerunt. ſecundo Regum quinto, & præcedenti lib. 14. cap. Alio modo poterat fieri per ſolam incuſſionem timoris in corde non apparente aliquo ſigno, vel facto exterius; & tantus poteſt interdum timor iſte eſſe, quod nullo perſequente aliqui fugiant. Sic patet Leuitici vigeſimoſexto, cap. ſcilicet, & qui de vobis remanſerint, dabo pauorem

in

in cordibus eorum in regionibus hoſtium : terrebit eos
ſonitus folij volantis, & ita fugient quaſi gladium : ca-
dent nullo ſequente , & corruent ſinguli ſuper fratres
ſuos quaſi bella fugientes : nemo veſtrum audebit ini-
micis reſiſtere, peribitis inter gentes,& hoſtilis vos ter
ra conſumet, & ſicut iſta faciebat Deus cõtra Hebræos,
quando contra ipſum peccabant,ita fortiori faceret ea cõ-
tra Gentiles. Alio modo poterat hoc fieri per hoc,quod
Deus augeret robur corporis eis , quibus vellet,& ani-
moſitatem , & tunc centum viri auderent pugnare con-
tra mille,immo contra decẽ millia. Sicut fuit de Samſo
ne,cui Deus dedit vires. ita quod ipſe ſolus inermis ſo-
la mandibula aſini armatus pugnaret contra multitudi-
nem nimiam Philiſthinorum; & occideret ſubitò de eis
mille:vt patet Iudicum 15.c. Sic etiam dicitur Leuitic.
16 c, Perſequentur quinque de veſtris centum alienos ,
& centum ex vobis decem millia,& Deuteronomij 32,
c.dicitur ; Vtinam ſaperent,& intelligerent,ac nouiſſi-
ma prouiderent : quomodo perſequebatur vnus mille ,
& decem fugarent decem millia. Illud autem erat:quia
Deus dabat fortitudinem Iudæis contra hoſtes , augen-
do animoſitatem eorũ , & robur corporis: vt patet Deu-
teronomij 8 c,Scilicet,ne forte diceres in corde tuo,for-
titudo mea,& robur manus meæ hæc mihi omnia præ-
ſtiterunt,ſed recorderis Domini Dei tui, quod ipſe tibi
vires præbuerit vt impleret pactum ſuum. Multis alijs
modis poteſt accipi , quod det Deus fortitudinem ijs ,
qui confidunt toto corde in eo,

Quænam ſunt bella, quæ Deus concitauit contra Aſa? Quæſtio XXIV.

QVæritur vlterius, quæ ſunt bella,quæ Deus conci-
tauit contra Aſa : Nam quando Propheta locutus
fuit increpando Aſa, dixit ei : ſtulte egiſti , & propter
hoc etiam præſenti tempore contra te bella conſurgẽt ,
quænam fuerunt iſta bella, quæ conſurrexerunt contra
Aſa tunc ? Reſpondendum, quòd Aſa regnauit magno
tempore,ſcilicet quadraginta & vno annis , & fuit Rex
valde pacificus in comparatione ad alios Reges , qui
præceſſerant eum,& qui conſecuti ſunt. Nam in princi-
pio regni ſui fuit pax per decem annos , & poſtea non
legitur habuiſſe bellum niſi anno quintodecimo regni
ſui , quando pugnauit contra Aethiopes ſupra quatto-
decimo cap. Et iſta pax erat Domino concedente eam ,
quia Aſa colebat eum, vt patet ibidem. Poſtea vero poſt
magnum tempus Baaſa Rex Iſrael voluit inſurgere cõ-
tra Aſa,& ædificare Rama, & tunc conuocauit Aſa Re-
gem Syriæ , ſicut habetur hic , & quia in hoc peccauit,
prænunciauit Propheta, quod inſurgerent bella contra
eum in præſenti tempore . Nam ferè toto tempore præ-
cedenti fuerat in pace , quamdiu confiderat in Domi-
no: nunc ergo iuſtum erat , cum confideret in homini-
bus, quod conſurgerent bella contra ipſum,& iſta bel-
la ſurrexerunt per Regem Baaſa . Nam poſt hoc ſem-
per habuit bellum cum Aſa Rege Iuda : verum eſt au-
tem ,quod poſt hoc pauco tempore vixit Baaſa, & tamẽ
ipſo tempore bella fuerunt inter Baaſa & Aſa, & quia
non fuerunt illa bella campalia magna,non exprimun-
tur ,ſed fuerunt bella in confinibus regni , ſicut eſſe ſo-
lent ſemper in regionibus hoſtilibus . Quod autem in-
telligatur de hoc,patet,quia 3. Reg.15.cap.vbi ponitur
iſta hiſtoria, poſtquam poſitum eſt de ædificatione Ra-
ma,dicitur, quod fuerit bellum inter Aſa & Baaſa cun-
ctis diebus eorum.De alijs autem regibus vicinis,quod
habuerint aliqua bella cum rege Aſa poſt hoc non legi-
tur,ideo intelligendum eſt,quod fuerunt iſta bella,quæ
fecit Baaſa contra Aſa Regem Iuda .

Quo nam modo concitauit Deus bella contra Aſa? Quæſtio XXV.

QVæritur vlterius circa iſta bella, quo nam modo
Deus concitauerit illa contra Aſa, cum alias non
concitaturus eſſet ea. In quo eſt duplex dubium.
A Primum,cum bellum ſit ex ſe malum , quomodo Deus
concitat illud, vel eſt auctor eius . Secundo, dato quod
Deus concitet bella, quisnam eſt modus, quo illa con-
citat. Quantum ad primum dicendum,quod iſtud non
obſtat . Nam malum eſt duplex,ſcilicet malum culpæ,
& malum pœnæ, malum culpæ eſt vere malum , quia
eſt ſolum defectus boni,& nullum bonum aſtruit: ideo
mali huius Deus non eſt cauſa;quia nec eſt aliqua cauſa
efficiens peccati,ſed deficiens . Nam culpa eſt non ens,
ideo non poteſt habere cauſam poſitiuam . Deus autem
eſt cauſa poſitiua non deficiens : ideo non poteſt eſſe
cauſa mali culpæ . Malum pœnæ non eſt ſimpliciter
malum, ſed ſolum eſt malum reſpectu illius, cui infli-
gitur: quia aufert ei quoddam bonum delectabile , vel
vtile. Huius autem mali Deus auctor eſt: quia iſtud eſt
B ens poſitiuum, & non poteſt aliquod poſitiuum ſubſiſte
re,cui Deus cauſalitatem non miniſtret,& conſeruatio-
nem ,vt patet Sapient.11, cap. Secundo, quia iſta mala
pertinẽt ad regimen vniuerſi: nam malum culpæ, quod
eſt ſimpliciter malum, nõ poteſt corrigi niſi per malum
pœnæ. Si tamen non corrigeretur malum culpæ, mane-
ret vniuerſum ſine ordine:adeo ſpectat ad Deum recto-
rem vniuerſi , quod inferat mala pœnæ , & non ſolum
Deus infert mala pęnæ,ſed etiam nullum malum pęnę
eſſe debet , quod Deo auctore non inferatur : quia alias
eſſet aliquid,quod non caderet ſub prouidentia Dei, &
illud eſſet ſine regula . Et ſic eſt in veritate, quod nulla
pœnalitas eſt in vniuerſo , quæ Deo auctore non infera-
tur , aut ab eo moueatur , quicunque ſit eam infligens.
Sic dicitur Amos tertio cap.Non eſt malum in ciuitate,
C quod Dominus non fecerit,ſcilicet nullum malum pę-
næ eſt in ciuitate aliqua . nec in toto orbe, quod Domi-
nus non fecerit per ſe , vel per alium ſibi obedientem:
bellum autem eſt malum pęnæ,& interdum malum cul
pæ:eſt enim malum pęnæ pro illo,contra quem ſuſcita-
tur , quia in eo aliquid patitur , vel perdit, quia ſaltem
cogitur habere ſolicitudinem.Eſt autem malum culpæ
pro illo, qui ſuſcitat bellum iniuſte : Deus ergo poteſt
eſſe, & eſt cauſa bellorum inquantum in eis eſt malum
pęnæ,& non inquantum eſt in eis malum culpæ, & ſic
non eſt aliquod inconueniens.

Quo nam modo Deus ſuſcitat bella. Quæſtio XXVI.

D QVæritur quantum ad ſecundum , de modo , quo
Deus ſuſcitat bella. Reſpondendum , quod cum
bellum, & pax opponantur, Deus ſuſcitat illa bella, &
pacem modis oppoſitis. Nam primus modus eſt dedu-
cendo materiam diſcordiæ : inſurgunt enim bella ſem-
per aliquibus occaſionibus , quæ incidunt inter homi-
nes,& quando aufertur materia iurgiorum,non eſt bel-
lum : eſt autem in poteſtate Dei introducere quamcun-
que materiam iurgiorum , vel auferre illam de medio :
ideo poteſt Deus pacem concedere vel bella ſuſcitare .
Secundo modo poteſt facere hoc ſuſcitando in aliquo
animoſitatem . Nam interdum cum aliqui ſunt læſi, li-
benter bella mouerent,ſed non audent,quia animoſitas
eis deficit. Si autem Deus apponat eis animoſitatem,au
debunt pugnare,& concitabunt bellum: nam ex oppo-
ſita cauſa Deus aufert bella, ſcilicet quando aliquis ha-
E bet animoſitatem ad pugnandum,& Deus incutit ei ti-
morem . Sicut erat de Iudæis , quibus propter peccata
ſua tantum timorem Deus incutiebat , quod fugerent
nullo ſequente , & caderent ſinguli ſuper fratres ſuos
quaſi bella fugientes,& terreret eos ſonitus folij volan-
tis,& ita fugerent quaſi gladium Leuit.26.c. Tertio mo
do poterat hoc effici , ſi Deus concitaret cor alicuius ad
perſequendum alterum , ita vt nihil videretur ei eſſe
melius , quam perſequi illum, & iſtud facile eſt : quia
Deus poteſt mouere cor noſtrum quocunque voluerit :
iuxta illud Prouerb. 21.c. ſicut diuiſiones aquarum, ita
cor regis in manu Domini, & quocunque voluerit, ver-
tet illud. Et ſic factum eſt, quando Deus ſuſcitauit duos
hoſtes Salomoni 3. Regum 11. c. nam Adad Idumæus

erat in terra Aegypti habẽs omnia bona, quæ deſiderabat, & tamen non poterat manere ibi, quia Deus concitabat cor eius, vt iret in terram ſuam, & ſic pugnaret cõtra Salomonem, vt patet ibidem. Quarto poteſt hoc fieri per hoc, quod offert Deus opportunitatem pugnandi ei, qui deſiderat pugnare contra alterum, quia tunc opportunitas ipſa cum leui cauſa bellum mouet. Per cõtrarium autem, quando Deus vult auferre bella, vel cauſare pacem, tollit opportunitatem bellorum, vt patet de Rege Sennacherib, qui comminatus fuerat ſe iturum in Ieruſalem ad deſtruendum eam, & Deus ſuſcitauit contra eum Regem Aethiopum, vt ſic impediretur pugnare contra Ieruſalem, & ſic factum eſt: quia audiuit Sennacherib, quod veniret contra eum Tharacha Rex Aethiopum, ſi vellet obſidere Ieruſalem, & infecto negocio receſſit ad bellum Aethiopum, quarto Regum 19. c. G Quinto modo poteſt hoc fieri per hoc, quod Deus perueniat cor hominis ad cogitandum ſemper de iniuriis ſibi illatis ab altero, & præſentet eas cordi eius ſub ratione magnæ grauitatis: quia tunc mouebitur tanquam offenſus ad bellum contra alterum. E conuerſo autem Deus cauſat pacem, vel aufert bellum inter aliquos, ſcilicet ſi aliquis læſus ſit, & Deus auferat cogitationem illam de corde eius, & ſic nunquam faciet bellum, dum non putauerit iniuriam ſibi inflictam. Sic enim ſignificatur aliqualiter quarto Regum decimonono c. de Sennacherib Rege Aſſyriorum, cum vellet faceſe bellum contra Ieroſalem. Nam dixit Deus: ego mittam ei ſpiritum, & audiet nuntium, & reuertetur in terram ſuam: ita poteſt cogitationem immittere cuicunq; de faciendo bellum, vel de ceſſando ab eo: etiamſi ſit propinquum. H Multis aliis modis Deus poteſt concitare bella: quia tot modis poteſt facere aliquam rem, quot modis voluerit ſe poſſe. Et ſic cum nunc Baaſa iam non auſurus eſſet pugnare contra Aſa regem Iuda, ſicut primis temporibus fecerat: nunc concitaret eum Deus aliquo iſtorum modorum, & pugnauit contra Aſa toto tẽpore, quo vixit, ſicut dicitur tertio Regum 15. capit. ſcilicet, cunctis diebus eorum fuit bellum inter eos. Mortuus eſt tamen Baaſa multo tempore antè Aſa, quia poſtea regnauit adhuc Aſa, dum regnauerunt multi alii Reges in Iſrael, ſcilicet tempore Hela, & Zamri, & Amri & Achab, vt patet tertio Regum 16. capitulo.

Iratuſque Aſa aduerſus videntem, iuſſit eum mitti in neruum: valde quippe ſuper hoc fuerat Dominus indignatus, & interfecit de populo in tempore illo plurimos. I *Opera autem Aſa prima & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Regum Iuda, & Iſrael. Aegrotauit etiam Aſa anno trigeſimonono regni ſui, dolore pedum vehementiſſimo, & nec in infirmitate ſua quæſiuit Dominum, ſed magis in medicorum arte confiſus eſt. Dormiuitque cum patribus ſuis, & mortuus eſt anno quadrageſimo primo regni ſui, & ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo, quod foderat ſibi in ciuitate Dauid. Poſueruntque eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmẽtariorum arte confecta, & combuſſerunt ſuper eum ambitione nimia.*

Iratuſque Aſa aduerſus videntem. Scilicet Videns, id eſt Propheta increpauerat Aſa, quod peccaſſet, & cõminatus eſt ei mala, propter quod iratus fuit contra ipK ſum. *Iuſſit eum mitti in neruum.* Id eſt in carcerem quaſi Propheta peccaſſet contra regem: quia prænunciauerat ei mala, quæ Deus iuſſerat: recte tamẽ agebat Propheta: quia faciebat id, quod Deus iuſſerat: ideo etiamſi multo peiora ei prænunciaſſet, non tamen peccaſſet. *Valde quippe ſuper hoc fuit Dominus indignatus.* Scilicet, ſuper incarceratione Prophetæ, quia illud fuit peſſimum opus, & valde iniuſtum, quod pro vera virtute ſupplicium reportaret. *Et interfecit de populo tempore illo plurimos.* Quamuis rex peccauerat, multi tamen de ſubditis occiſi ſunt. Cur autem hoc factum fuerit, & quomodo perierint, infra declarabitur in quadam quæſtione. Etiam quo genere mortis obierint, & de ſtatu F eorum poſt mortem. *Opera autem Aſa prima, & nouiſſima.* Hic eſt finis hiſtoriæ Aſa, & quia aliqua non fuerunt plenè ſcripta hic, remittit Scriptura ad locum, in quo plene habentur, quia iſte eſt modus in libro iſto, & in libris Regum in fine cuiuslibet hiſtoriæ remittere ad illum librum, in quo plenius habentur illa. *Scripta ſunt in libro Regum Iuda, & Iſrael.* Ille erat liber annalium, & ſcribebantur ibi hiſtoriæ Regum ſatis diligenter vſque ad partes minutas. Quis fuerit iſte liber, infra declarabitur in quadam quæſtione. *Aegrotauit etiam Aſa anno tricesimonono regni ſui.* Hic ponitur mors Aſa. Regnauit enim Aſa annis quadraginta, & vno, vt patet in litera, & duobus annis & plus & antè mortẽ fuit ſemper languens, & laborans paſſione pedũ. *Dolore pedum vehementiſſimo.* Scilicet podagra: iſta paſſio ſolet afficere viros potentes, & delicioſos circa ſeneG ctutem, propter indigeſtionem quarundam ſuperfluitatum. Rarò autem pauperes, & laborantes in exercitiis corporalibus hãc ſuſtinent paſſionem. Et dicitur quod vehementiſſimè doluerit pedibus ad ſignandum, quod in pœnam peccatorum ſuorum acerrime afflictus ſit: nam iſta ægritudo doloroſa valdè eſt. *Et neque in infirmitate quæſiuit Dominum.* Hic ponitur maior culpa Aſa, & obſtinatio eius: quia videbat ſe puniri à Deo pro peccatis ſuis, nihilominus tamen non requirebat eum implorans miſericordiam, ſciens quia benignus eſſet & præſtabilis ſuper iniquitate, ſed manſit obſtinatus in ægritudine ſua. *Sed magis medicorum arte confiſus eſt.* Id eſt magis putauit ſe ſanandum arte medicorum quàm Dei opere, & errabat. Ex quo habemus documentum, quod in ægritudinibus debeamus inuocare DomiH num, vt det nobis ſalutem corporalem. Et licèt opere medicorum ſalus naturaliter recuperari queat, ſicut naturaliter perditur: tamen magis debemus putare, quod ſalus voluntate Dei nobis eueniat quam medicorum opere, & potius confidendum eſt de bonitate illius quã de naturæ efficacia. *Dormiuitque cum patribus ſuis.* Iſta eſt dormitio mortis, qua quis incidit in ſoporem æternum, niſi voluntate Dei in fine fieret reſurrectio mortuorum, quod ſupra naturæ vires eſt. *Et mortuus eſt quadrageſimo primo anno regni ſui.* Tot annis regnauit, & ſic multo tempore regnauit iſte in comparatione ad alios reges præcedentes, & ſequentes. Nam pater ſuus Abia tribus annis ſolum regnauit ſupra 13. & auus ſuus Roboam regnauit annis decem & ſeptem ſupra 12. cap. *Et ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo quod foderat ſibi in ciuitate Dauid.* Loca ſepulchrorum regalium erant in ciuitate Dauid. Erat autem ciuitas Dauid fortalitium ſiue caſtrum montis Sion in Ieruſalem: illa enim erat pars altiſſima, & munitiſſima vrbis, & quando Dauid cœpit regnare, licet ciuitas Ieruſalem pertineret ad Hebræos, tamen fortalitium non pertinebat ad illos, ſed tenebant illud Iebuſæi, & cœpit pugnare Dauid contra illos ad capiẽdum caſtrum: cum autem cœpiſſet, ad gloriam nominis ſui propter victoriam primam poſtquam cœperat eſſe Rex ſuper totum Iſrael, vocauit caſtrum illud de nomine ſuo, ſcilicet ciuitatem Dauid: vt patet 2. Reg. 5. & præcedenti lib. 11. cap. In illo autem caſtro fabricatum eſt templum Domini, ibi etiam facta ſunt palatia Regis Dauid: & ibi conſtituit eſſe loca ſepulchrorum regalium. Nam ſepultus eſt ipſe ibi, & poſt eum Salomon & ceteri Reges Iuda de ſtirpe Dauid, vt patet in fine hiſtoriæ cuiuslibet Regis. Nam dicitur de eo, quod ſepultus fuerit in ciuitate Dauid, & hoc verũ eſt, niſi eſſet aliquis, qui non mereretur ſepeliri inter alios Reges, ſicut fuit de Rege Azaria ſiue Ozia, qui fuit leproſus, & ob hoc non eſt ſepultus in ſepulchris Regum, ſed in horto regalium ſepulchrorum, vt patet infra vigeſimo ſexto cap. Sic etiam fuit de rege Amon, qui fuit valdè indignus, & ſepultus eſt in domo ſua, quarto Regum 22. & infra 32. c. & dicitur in ſepulchro, quod ſibi foderat: quia in loco illo ſepulchrorum regalium poterat quilibet rex facere tumulum quãtum vellet honorabilem, & hoc erat fodere ſibi ſepulchrum. *Poſueruntque eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus.*

bus. Scilicet, poſtquam rex mortuus eſt, poſuerunt eum in lectulo ſuo, in quo mortui ferebantur ad ſepulchra, & vnxerunt corpus eius aromatibus multis. Nam ſic erat conſuetudo Iudæis corpora ſepeliri, potiſſimè corpora magnorum Regũ. *Et vnguentis meretricijs*. Iſtud ponitur ad notandam culpam, ſcilicet, quia non ſolum Aſa fuit aromatibus vnctus, quæ erant ad conſeruandũ corpus à corruptione vermium poſt mortem, ne omnino ſolueretur in cineres, ſed etiam vnguenta meretricia poſita ſunt, & vocantur iſta vnguenta, quæ ſunt boni odoris ad delectamentum, & ad prouocandum venerem odore ſuo, & etiam ad reddendum carnem pulchram, & iſta habent meretrices, vt amaſios ſuos ad libidinem moueant. Sic patet Prouer. 7. cap. vbi ponitur meretrix incitans iuuenem ad complexus, dicens: Intexui funibus lectum meum: ſtraui tapetibus pictis ex Aegypto, aſperſi cubile meum myrrha, & aloe, & cynamomo: veni inebriemur vberibus, fruamur cupitis amplexibus, donec illuſceſcat dies. Et poni iſta vnguenta meretricia in funere Regis Aſa, fuit magna culpa & inhoneſtas. *Quæ erat pigmentariorum arte confecta*. Scilicet iſta vnguenta, & aromata erant confecta arte pigmentariorum, ſcilicet curioſè, & exquiſitè: vocantur pigmentarij omnes, qui ex diuerſis ſpeciebus efficiunt confectiones, quia omnes ſpecies aromatum vocantur pigmenta. *Et combuſſerunt ſuper eum ambitionem nimiam*. Scilicet ſuper corpus Regis combuſſerunt nimiam ambitionem odoramentorum: nam non fuit combuſtum corpus Regis, ſed odoramenta multa atque vnguenta combuſta ſunt ad reddendum bonum odorem in funere Regis, & vocantur iſta vnguenta ambitio nimia, id eſt magnus apparatus honoris, quia ad excellentiam funeris regij fiebant hæc. Sic etiam apparatus honorabilis veſtium vocatur ambitio nimia: ſic patet Actu. 25. cap. ſcilicet, altera die cum veniſſet Agrippa, & Berenice cum magna ambitione, & introiſſent in auditorium cum tribunis, ſcilicet, venerunt cum magno apparatu veſtium, & gentis. Aliqui autem putant, quod corpus regis Aſa combuſtum eſt, & multa odoramenta cum illo, ſed non conſonat. Primo, quia non erat conſuetudo apud Iudæos corpora cremare, ſed integra ea ſepelire in quibuſdam magnis domibus, vbi multa ſimul ponebant. Secũdo, quia littera iſta non permittit, quod dicamus corpus regis combuſtum eſſe, cum dicat, quod ſuper eum combuſſerunt ambitionem nimiam, quod poteſt intelligi de lectulo regis, vel de corpore eius, ſcilicet quod ſuper illud magnus apparatus odoramentorum combuſtus ſit.

An peccauerit Rex Aſa iratus contra prophetam. Quæſt. XXVII.

QVæritur circa prędicta primò, an peccauerit rex Aſa in hoc, quod iratus fuerit contra Prophetam, & poſuerit eum in carcere. Reſpondendum, quod peccauerit, & grauiter quidem. Primo, quia debebat benignè audire arguentem ſuper facto legis Dei, & retribuere ei bonum pro bono opere, & tamen iratus eſt ei. Nam peccauerat Aſa confidendo in rege Syrorum, & ob hoc aliqua mala euentura erant ei, quæ prædixit ei Propheta, & iſta prænunciatio erat ſibi valde vtilis, quia ex hoc poterat dolere Aſa de præteritis peccatis, & Deus auerteretur ab ira ſua, & remitteret aliq d de malis, quę prænũciauerat, & in hoc benefaciebat ei Propheta, aduertendo eum ſuper hoc, pro quo debuiſſet gratias agere, & conuerti ad Dominum, & non iraſci contra prophetam. Nam Ionas Propheta prænunciauit contra Niniuitas, eſſe vrbem poſt quadraginta dies ſubuertendam, & cũ illi eſſent Gentiles, & tanta calamitas & extremum malum contra eos denunciaretur, non indignati ſunt contra Prophetam, ſed humiliauerunt ſe coram Domino, & obtinuerunt remiſſionem: Ionæ 3. & 4. c. Secundo peccauit: quia Prophetam in carcere poſuit, quod fuit deterius, quam ſolis verbis eum pungere, & aggrauatur peccatum ſuum ex duobus. Primo, quia mala intulit benefacienti, quod eſt contra ius naturæ. Secundò, quia iſte exercebat opus, ad quod Dominus eum miſerat. Nam erat Propheta Domini, & ſciebatur à Deo miſſus, & tamen hoc non obſtante, Rex poſuit eum in carcere, in quo Deus valdè contemnebatur: de quo Deus valdè iuſtam cauſam indignationis habuit. Et patet peccatum ſuum primo: quia dicitur, quod Deus valde indignatus eſt ſuper hoc, & tamen Deus non indignatur, niſi ſuper eo quod malum eſt, & cum eſſet magna indignatio Dei, neceſſe erat, quod eſſet peccatum magnum. Secundo patet ex pęna inflicta; quia Deus intulit pęnam pro hoc regi, & populo: regi quidem: quia paſſus eſt dolorem nimium in pedibus vſque ad mortem. Populo autem, quia multos de populo occidit Deus tempore illo.

Quare tenuit Aſa in carcere Prophetam. Quæſt. XXVIII.

QVæritur vlterius, quare Aſa voluit Prophetam tenere in carcere, cum ſibi prænunciaret, quæ Deus dixerat. Reſpondendum, quod hoc fuit ex duobus. Primo: quia erat Aſa ſuperbus. Nam Aſa à principio regni ſui vixerat ſecundum legem Dei cauens idola, eratque rex valdè laudabilis, & poſtea magnificatus eſt ex mirabili victoria, quam contra Aethiopes habuit, qui erāt decies centena millia, ſupra decimo quarto cap. Et ob hoc in ſuperbiam eleuatus erat, tanquam eſſet vir iuſtus, & dedignabatur ab aliquo redargui, quod eſſet impeccabilis, & cum confiſus eſſet in rege Syriæ, Deus fecit eum increpari per Prophetam Hanani, quod ille moleſtè tulit, & poſuit eum in carcere, quaſi intuliſſet ei iniuriam, increpando eum, vel dicendo quòd peccaſſet. Et iſtud potius eſt in viris, qui aliquo tempore iuſtè vixerunt, quam in illis, qui fuerunt valde impij. Nam iſti conſiderantes mala ſua, non ſic dedignantur corrigi, nec putant ſibi illatam iniuriam, ſi quis eos increpet, quia hoc meretur ſua conditio. Qui tamen aliquando iuſtè vixerunt, volunt teneri ſemper in hac opinione, & cum increpantur ab aliquo potiſſime a viro magnæ auctoritatis, erubeſcunt valde, & indignātur, quia iam apparet eos non eſſe bonos, ſicut plurimi opinabantur, & perit illa communis opinio de eis, in qua non modicum gloriabantur. Et ſic erat Aſa rex, qui fere tota vita ſua fuerat ſine crimine, nam non legitur de eo quod aliquod malum egerit niſi hoc, quod inuocauerit regē Syriæ in adiutorem, de quo nunc increpatur, & ſic antè hoc tenebatur Aſa tanquam valdè acceptus Deo. Et nunc cum Propheta eum publice arguit, & dixit quod ſtultè egiſſet, apparuit eum non eſſe iuſtum, nec Deo acceptum, de quo valdè doluit atque erubuit: ideo in eo retorquere vindictam voluit. Sic enim fuit de Amaſia rege, quem Dominus ſublimauerat victoria quadam mirabiliter habita, contra Idumæos, & illam prænunciauerat Propheta, ex quo acceptus Deo apparebat valdè, & iuſtus, quem Deus tantum diligebat, vt ei eam mirabiliter daret. Accepit autem in bello illo Deos Idumæorum, quos poſtea coluit, ſuper quo, cum eum increparet Propheta Domini, erubuit, & indignatus ait: Num conſiliarius regis es? quieſce ne interficiam te. Secundum eſt, quia promptus erat rex Aſa ad cadendum in quodlibet malum: nam, cum habuiſſet confidētiam in rege Syriæ relicto Deo, in quo valde peccauerat, dereliquit eum Deus, & qui a Deo derelinquitur, faciliter cadit in quodlibet malum, & quia cogitabat ei facere Deus alia maiora mala pro illo peccato diffidentiæ, permiſit eum cadere in iſtud peccatum, & ſic puniretur plenè. Sic etiam fuit de rege Amaſia, qui fuit valdè ingratus Deo, colendo illos Deos, quos bello ſubegerat, relicto Deo vero, in cuius virtute ſunt omnia bella, & Deus cogitauit ei facere malum, & ob hoc permiſit eum cadere in ſenſum reprobum, vt puniretur. Sic patet infra vigeſimoquinto cap. cum Propheta increparet eum ſuper cultu idolorum, & ille diceret: num conſiliarius regis es? quieſce ne interficiam

te. Di-

te. Dixit Propheta, ſcio, quòd cogitauerit Deus occidere te, eo quod feciſti malum hoc, & inſuper non acquieuiſti conſilio meo.

An Deus interfecerit plurimos. Quæſt. XXIX.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur, quod interfecerit Deus plurimos, quando Propheta poſitus fuit in neruo. Nam videtur, quod Aſa ſolus debuiſſet interfici, qui peccauerat in hoc, & non aliquis alius: cur ergo plurimi de populo interfecti ſunt? Aliquis dicet, quod iſti de populo interfecti ſunt propter aliam cauſam, & non propter incarcerationem Prophetæ: nam in hoc Rex punitus eſt dolore pedum vehementi, & alii non fuerunt puniti. Dicendum, quod hoc non ſtat, ſed neceſſe eſt dici, quòd illi de populo fuerunt interfecti propter iſtam cauſam: quia alias poneretur iſtud hic impertinenter, & tamen Scriptura non conſueuit ponere impertinẽtia, quia talis contextus eſſet omnino deordinatus, & ſtultus. Secundò patet, quia dicitur hic, quod in tempore illo occidit Deus plurimos de populo: ergo videtur, quod ad hoc refertur: quia alias non tantum explicaret Scriptura, declarans, quòd in illo tempore factum fuerat hoc. Tertiò patet, quia cum ponatur hic de occiſione plurimorum de populo, poneretur cauſa qua re facta fuerit iſta occiſio, ne videretur litera eſſe ſine ſenſu, & tamen non ponitur cauſa aliqua huius, ideo videtur, quòd cauſa huius fuerit id, quod habetur in litera immediatè, ſcilicet quod incarceratus fuerit Propheta à Rege. Dicendum ergo, quod propter peccatum incarcerationis Prophetæ facta fuit percuſſio in multis de populo, & licet fuerit peccatum Regis, fuit tamen pœna tam populi quàm Regis. Et ſi dicas, quod iniuſtum erat puniri populum pro peccato Regis. Dicendum, quod non erat iniuſtum: ſic enim conſueuit fieri aliàs, vt patet quando Dauid peccauit numerando populum. Nam peccatum erat Regis, & tamen pœna fuit populi: quia perierunt peſte ſeptuaginta millia virorum in Iſrael, vt patet ſecundo Regum vigeſimoquarto, & præcedenti lib. vigeſimoprimo capit. & omnes tres pœnæ, quarum Deus optionem dabat Dauid, erant ad populum, ſcilicet fames, & hoſtilitas, & gladius Domini. Modus autem poterat eſſe triplex ad hoc, primus, quod hic fuerunt occiſi multi de populo, ſcilicet illi, qui tenuerunt Prophetam, & incarcerauerunt eum. Nam dato quod Prophetam iuberet Rex teneri, nullus tamen illum tenere debebat, nec obedire in hoc: quia erat iniuſtum, & pro peccato iſto occiſi ſunt omnes, qui circa hoc peccauerunt, & iſti erant plurimi. Secundus modus erat, quod aliqui de populo dederunt conſilium Regi in hoc, vel fauerunt ſibi approbando factum, vel gaudebant de hoc, & ob hoc morte digni erant, & morte affecti ſunt à Domino. Tertius modus eſſe poterat, quod iſti, qui occiſi ſunt a Domino nunc, non peccaſſent circa hoc, & tamen occiderentur propter hoc, ſcilicet quod Rex peccaſſet in catenatione Prophetæ iſtius, & non populus, & vellet Deus punire Regem, & ad hoc occideret populum. Fieret autem ſic, ſcilicet quod populus peccaſſet circa alia, & eſſent rei mortis apud Deum: forte tamen Deus non eſſet nunc occiſurus eos pro peccatis illis, & quia Rex nunc peccauit, voluit Deus occidere iſtos populares, & ſic non fuit aliqua iniuria facta popularibus, cum ipſi mortem mererentur ex alijs cauſis, & Deus poterat repetere ab eis mortem illam quandocunque vellet: rurſus erat mors iſtorum in pęnam Regis. Nam in morte iſtorum fiebat duplex punitio, vna in ipſis, qui occidebantur: quia vita priuabantur, alia in Rege, quia priuabatur ſubditis. Prima erat propter peccata ipſorum popularium, & non Regis, & de culpa illa non fit hic mentio. Alia erat propter culpam Regis, qui catenauerat Prophetam, & erat verè pęna: nam gloria Regis eſt habere ſubditos multos, & bonos. Ignominia autem ſua eſt paucos habere; quod ergo ſubtrahantur, aliqua pęna eſt. Sic patet primo Politicorum, vbi dicitur, quod nobilitas principis eſt ex nobilitate F ſubiectorum, & Prouerb. 18. dicitur: In multitudine populi gloria Regis: in paucitate plebis ignominia eſt principis. Sicut ergo facere, quod princeps non ſit princeps eſt pęna magna: ita facere quod magnus princeps ſit paruus princeps, eſt pœna quædam, ſed ſubtracta parte ſubditorum princeps efficitur minor: ideo pęna eſt ſubtrahi ſubditos quoſdam. Et ſic, quod multi de populo perirent, erat pœna Regis vltra pęnam ipſorum, quod ipſi morerentur. Et iſta pęnalitas ſecunda, quæ erat inflicta Regi erat propter catenationem Prophetæ: ſic fuit de Dauid, qui peccauit numerando populum, & perierunt tunc de populo ſeptuaginta millia propter peccatum eius, ſcilicet, quia omnes illi merebantur ex aliis cauſis mori, & voluit Deus, quòd tunc morerentur, eo quòd G puniretur Dauid in morte eorum, ſcilicet quia diminuebatur principatus ſuus: ſic declaratum eſt ſecundò Regum 24. cap.

Quonam genere mortis perierunt illi. Quæſt. XXX.

QVæritur vlterius, quonam genere mortis perierunt omnes iſti de populo, qui nunc mortui ſunt. Reſpondendum, quod non apparet, quod genus fuerit. Dicendum tamen eſt, quod iſta mors non fuerit per longam ægritudinem, ſicut ſolet naturaliter euenire, ſed fuit mors violenta, & quaſi ſubitanea. Quod patet. Primo: quia in litera dicitur, quod occidit Deus in tempore illo de populo plurimos, & occiſio ſignat mortem illam fuiſſe violentam: ideo quidam modus violentæ H mortis fuit. Secundo patet, quia mors iſtorum potuit eſſe propter iſtam Prophetæ catenationem, & tamen ſi iſti morerentur modo naturali ex ægritudine, non appareret, quod fieret mors à Deo propter iſtam catenationem, ſed putaretur, quod alias naturaliter morerentur, ſicut ſtatutum eſt vnumquemque hominem ſemel mori ad Hebræos 8. capit. Ergo mortui ſunt ſubito, & aliqua morte violenta. De iſta tamen morte dicendum eſt, quod poterat eſſe multiplex: nam poterat eſſe vno modo per modum peſtis, ſicut fuit in Iudæis, quando Dauid numerauit populum: nam ſubito moriebantur quaſi peſte percuſſi, niſi quod hoc malum grauius erat, & breuius: quia illico, vt percutiebantur, moriebantur: ibant namque quidam ad ſepeliendum alios, & ſuper eos moriebantur, vt ait Ioſephus ſeptimo Antiquit. & iſta mors I vocabatur gladius Domini. Et manifeſtum fuit hoc, nã angelus Domini apparuit, occidens in vniuerſis finibus Iſrael, & vidit eum Dauid in Ieruſalem euaginato gladio ſuper vrbem, ſecundo Regum vigeſimoquarto, & præcedenti lib. vigeſimoprimo capit. Alio modo poterat hoc eſſe oſtendendo de cælo ſuper eos aliquod ſignum: vtpote quod aliquod fulmen caderet, & eos occideret, vel multa fulmina, aut venirent lapides grandinis, & percuterent eos. Sicut fuit, quando pugnabat Ioſue contra quinque Reges Amorrhæorum, & illi fugiebant a facie eius, miſit Deus lapides grandinis de cælo, qui occiderunt plures de Amorrhæis, quàm Iudæi gladiis occidiſſent: Ioſue decimo capit. multis aliis modis Deus poterat occidere iſtos populares, qui peccauerant, quia tot modi ſunt Deo efficiendi aliquid, quot K ſunt modi volendi efficere quod voluerit.

Quisnam fuit ille liber in quo ſcripta ſunt geſta Aſa Regis Iuda. Quæſt. XXXI.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, de geſtis Aſa, quod ſcripta ſunt in libris Regum Iuda, & Regum Iſrael: quis fuerit iſte liber, & an fuerit vnus, vel multi. Aliquis dicet, quòd erat vnicus liber Regum Iuda, & Iſrael: & in libro illo ſcripta ſunt geſta Regis Aſa. Dicendum tamen videtur, quod hoc non ſtat, quia ex proceſſu tertii, & quarti Regum patet, quod in fine hiſtoriæ cuiuslibet Regis fit remiſſio ad librum vnum, ſcilicet in fine hiſtoriarum Regum Iuda dicitur, reliqua ſermonũ talis Regis, nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborũ dierũ Regum Iuda? & in fine hiſtoria-

ſtoria-

ſtoriarum Regum Iſrael. & nunquam mutatur iſte modus loquēdi: ideo neceſſe eſt, ꝙ vnus eſſet liber, in quo ſcriberentur hiſtoriæ Regum Iuda, qui vocaretur liber verborum dierum Regum Iuda, & eſſet alius liber hiſtoriarum Regum Iſrael, & ſic fuit declaratum 3. Reg. 14.c. in quadam quæſtione. Aliquis ergo dicet aliter, ſ. quod erant iſti duo libri, & tamen fuerunt in ambobus ſcripta geſta Aſa, vel quædam pars eorum. Nam geſta Aſa ſcribi debebant directe in libro Regum Iuda, & tamen, inquantum habuit Aſa quædam bella cum Regibus Iſrael, ſcriberetur hiſtoria Regis Aſa, quod aliter non poterat ſcribi plenè hiſtoria Baaſa Regis Iſrael, cū quo Aſa plurima bella geſſit. Sic enim factum fuit in libro iſto, quia intendebat Eſdras ſolum agere de regibus Iuda, & tamen, quia Ioſaphat Rex Iuda fuit in quodam B bello cum Achab Rege Iſrael contra Regem Syriæ Benadad, enarratur hic bellum illud inf. 18.c. Sed dicendum, ꝙ hoc non ſtat, quia pauci fuerunt Reges Iuda vſque ad Ezechiam, qui non habuerint Reges Iſrael hoſtes, & pugnauerint ſæpè propter regnorum confinia: ſicut patet ex proceſſu iſtius libri, & magis ex proceſſu tertii, & quarti Regum, & tamen in libris Regum nunquam talis modus remiſſionis eſt. Etiam in iſto libro non frequentatur iſte modus allegandi. Dicendum ergo, ꝙ ſecundum veritatem fuit hoc, ꝙ volentes ſcribere hiſtorias temporum, regnantibus in Iſrael, & Iuda Regibus, fecerunt varios libros de hoc, & fuerunt duo præcipui libri: vnus fuit, in quo ſcripta fuerunt plenè omnia geſta Regum Iuda, & iſte vocatur liber verborū dierum Regum Iuda: alius fuit, in quo ſcripta fuerunt C omnia geſta Regum Iſrael, & vocatus eſt liber verborum dierum Regū Iſrael. Et iſti libri ſunt impermixti: quia in vno ſcribuntur ſolum geſta Regum Iſrael, & in alio ſcribuntur ſolum geſta Regum Iuda, & iſti libri allegantur ſolum in libris Regum, & ob hoc non mutatur ibi modus allegandi, ſed ſemper pro regibus Iuda allegatur liber verborum dierum Regum Iſrael. Præter iſtos tamen fuerunt quidam alij curioſiores ſcriptores, qui ſub eodem volumine ſcripſerunt de vtriſque regibus Iuda, & Iſrael, & vocatus eſt liber ille generaliter liber verborum Regum Iſrael. Accipiendo Iſrael non pro decem tribubus tantum, ſed pro omnibus duodecim: ſicut a principio ſolebat nominari, & tunc Iſrael comprehendet duo regna, & geſta illorum duorum regnorum ſcribebantur in illo volumine Regum Iſrael. D Sic patet infra vigeſimo cap. quando fit remiſſio pro hiſtoria Ioſaphat regis Iuda, ſcilicet reliqua geſtorum Ioſaphat ſcripta ſunt in libro Iehu filii Hanani, qui digeſſit illa in libro Regum Iſrael. Et vocatur iſte liber aliquando liber Regum Iſrael ſolum, & aliquando liber Regum Iſrael, & Iuda. Accipiendo primo modo, vocatur Iſrael large pro omnibus duodecim tribubus nō diſtinguendo regna. Accipiendo ſecundo modo, diſtinguuntur regna duo, & vtriuſque regni geſta conſcribūtur in hoc libro. Accipiendo primo modo: allegatur infra 20.c. vbi dicuntur ſcripta geſta Ioſaphat regis Iuda in libro Regum Iſrael. Accipiendo ſecundo modo allegatur hic, & dicitur, quod geſta Aſa erant in libro Regum Iuda, & Regum Iſrael, ſcilicet quod ille erat vnus liber. Sic ēt allegatur de geſtis Ioſiæ infra 35. cap. & reliqua ſermonum Ioſiæ ſcripta ſunt in libro Regum Iſrael, & Iuda. Iſte autem modus allegandi eſt ratus, nec inuenitur in libris Regum, ſed ſolum in libro iſto.

An Aſa ægrotauit ex cauſa naturali. Quæſt. XXXII.

Quæritur vlterius, quare Aſa ægrotauit dolore vehementiſſimo pedum, & an ægrotauit ex cauſa naturali, vel ei a Deo datum ſit in pœnam aliquorum facinorum. Reſpondendum, quod ſatis poſſet teneri, ꝙ iſta ægritudo euenerit ſibi naturaliter, & hoc, quia conueniebant duo in iſta ægritudine, quæ erant in rege Aſa. Primum erat, quia iſta ægritudo, vt communiter eſt in viris diuitibus, & potentibus, viuentibus volu A ptuosè. Eſt.n. vna cauſa indigeſtio quarundā materiarū, quæ fluunt ad partes extremas corporis, & cauſant dolores graues, & indigeſtio iſta prouenit partim ex varietate ciborū delicatorū, & abundātia eorū, & partim ex paucitate exercitii prouocātis digeſtionem. Et iſtud cōuenit viris potentibus diuitibus nimium, quia iſti paſcuntur cibis voluptuoſis ad abundantiā, & paucorum laborum ſunt. Iſtud conueniebat regi Aſa, qui erat potentiſſimus, & frueretur voluptuoſa vita & pauco exercitaretur labore. Secundum eſt in hac ægritudine, ꝙ in plurimum euenit circa ſenectutem, nam raro inuenies reges podagricos iuuenes. Cauſa huius eſt, quia cū proueniat iſta ægritudo vno mō ex indigeſtione ſuperfluitatum, non conuenit illa iuuentuti. Primo, quia non cōtingit illas ſuperfluitates indigeſtas congregari in pau-B co tpe: ſꝫ paulatim adueniente ſenectute congregatæ ſunt. Secundo, quia indigeſtio prouenit potiſſimum ex defectu virtutis, & tamen in iuuentute, & pueritia eſt fortis valde virtus illa, & non poſſunt relinqui ſuperfluitates illæ indigeſtæ. Tertio, quia digeſtio prouocatur nimis per exercitiū, cū per exercitium ſuſcitetur calor, & in ſenectute eſt paruitas exercitii: tum propter defectum virtutis motiuæ, tum propter corporis grauitatem, ideo tunc maximè contingit eſſe iſtam ægritudinem. In iuuentute aūt eſt multitudo exercitii propter virtutis fortitudinem, & corporis leuitatem, ideo non contingit tunc fieri iſtam ægritudinem. In Aſa erat iſtud: quia ipſe erat ſenex, quando accidit ei iſta paſſio: nam anno triceſimonono regni eius accidit illi iſta ægritudo, vt patet in littera. C Iā autem poterat eſſe Aſa ſenex, vel ſenectuti propinquus, quia qñ ipſe cœpit regnare, erat aliquantæ ætatis: nam non cępit regnare in pueritia ſua, quod patet ex geſtis ſuis in principio regni, vt habetur ſupra 14. c. Et ſic ſatis conueniebat, ꝙ iſta ægritudo euenıſſet ei naturaliter, cum in eo eſſent conditiones aliorum podagricorum. Dicendum tñ eſt, ꝙ iſta ægritudo euenit ſupernaturaliter Deo Aſæ infligente illam in pęnam peccati eius: quia tenuerat Prophetam in carcere. Et patet hoc primo, quia ponitur ſupra culpa magna Aſa, ſcilicet, quod Prophetam in vinculis tenuerit, & hic ſubditur ægritudo eius grauiſſima: ideo videtur, ꝙ ponatur tanquam in pęnam peccati ſupra poſiti: nam ad hoc videtur eſſe continuatio litterę. Secundo patet: quia alias videretur ſuperfluum eſſe, ꝙ poneretur hic de ægritudine, D qua mortuus eſt Aſa: quia non ſolet in aliis regibus hoc fieri: nam non reperietur de aliquo expreſsè, quæ fuerit ægritudo, qua mortuus eſt Aſa, niſi de illa appareat, quod a Deo in pęnam alicuius peccati data fuerit. Sicut apparet de Ioram rege Iuda, cuius ægritudo inſanabilis vteri ponitur infra vigeſimoprimo c. Et tamen ponitur de iſto, qua ægritudine mortuus fuerit: ergo videtur, quod iſta fuerit in pęnam data pro peccato ſupprapoſito. Tertio patet, quia dicitur hic, ꝙ ægrotauit dolore pedum vehementiſſimo, & tamen non poneretur tam diligenter iſta ægritudo, ſcilicet ꝙ fuerit iſta ægritudo magna, vel parua, niſi attineret ad propoſitum: quia non ſolet Scriptura ſe intromittere de non pertinentibus ad propoſitum ſuum, & tamen ſi iſta ægritudo naturaliter euenıſſet, non pertineret ad propoſitum Scripturæ: ergo fuit a Deo inflicta. Quarto patet, quia ponitur hic reprehenſio eius: cum dicitur, quod nec in E ægritudine ſua quæſiuit Dominum, ſed magis medicorum ope confiſus eſt. Si tamen iſta ægritudo fuiſſet naturaliter cauſata, & non ſupernaturaliter inflicta, nō fuiſſet valde magna reprehenſio, ꝙ confideret medicorum artibus. Si autem eſſet inflicta ægritudo ſupernaturaliter, eſſet magna reprehenſio, ſcilicet quod in ægritudine a Deo inflicta crederet ſe medicorum opere curandum. Ideo ad hoc, quod procedat iſta reprehenſio, dicendum eſt, quod ſupernaturaliter inflicta eſt iſta plaga. Quinto patet: quia quando ſcriptura deſcribit aliquorum peccata, ſolet deſcribere eorū pęnas, vt videatur executio diuinæ iuſtitiæ, & tamen fuit ſupra poſitū peccatum Aſa, ſcilicet quod Prophetam tenuerit in vinculis, & ſi non eſſet iſta ægritudo data à Deo in pęnam

pro peccato illo, nõ eſſet aliqua pęna hic poſita pro peccato eius. Ideo dicendum, quòd iſta ægritudo fuit ſupernaturaliter data à Deo in pęnã peccati. Et patet hoc; quia ſuprapoſitum fuit vnum peccatum Aſa, ſ. quod confidentiam habuit in Rege Syriæ, & non in Domino, & hic ponitur eius pœna, ſcilicet quod inſurgerent bella contra eum. Cum dicitur, ſtultè egiſti, & propter hoc etiam præſenti tempore aduerſus te bella conſurgent: ponitur poſtea aliud peccatum eius, ſcilicet quod catenauerit Prophetam, & non ponitur aliqua pœna pro illo peccato, ſed dicitur, quod iſta ægritudo pedum à Deo propter hoc inflicta eſt, ideo dicendum, quod venit iſta ægritudo ſupernaturaliter.

An inflicta ſit Aſa Regi ægritudo illa pro peccato ſuo. Quæſtio XXXIII.

QVæritur vlterius, circa iſtam ęgritudinem pedum, quæ Regi inflicta eſt, quomodo fuit conuenienter inflicta pro peccato ſuo. Nam non legimus aliàs fuiſſe talem ægritudinem inflictam pro pœna peccati alicuius. Reſpondendum, quod iſta pœna fuit conuenienter inflicta ad peccatum Regis, quia Rex peccauerat ponendo Prophetam in carcere, poſuit namque pedes eius in vinculis: ideo Deus percuſſit Regem in pedibus, dando ei podagram. Et iſtud eſt conueniens: quia Deus vult, quod per ea, per quæ quis peccat, per eadem etiam torqueatur Sapien. 11. c. Et quia iſte peccauerat iniuſtè ponendo pedes Prophetæ in vinculis, ideo Deus iuſte eum in pedibus affligeret. Et quia fecerat Rex, quod Propheta exiſtens in vinculis, non poſſet moueri huc, & illuc, nec ire quo vellet: fecit ſimiliter Deus, ꝙ Rex percuteretur in pedibus, ita ꝙ moueri non poſſet. Et quia Propheta ſuſtinuerat aliqualem dolorẽ, & pęnam in carcere manendo in vinculis, fecit viciſſim Deus, ꝙ dolor proueniens Regi ex hac paſſione eſſet vehementiſſimus, vt patet in littera, & ſicut Propheta in carcere manẽs priuabatur aliquibus delectabilibus, quæ non poterat videre. Ita & Rex in tota vita ſua poſt percuſſionem iſtam, caruit magna parte delectabilium: quia non poterat diſcurrere ad videndum illa, ſed manſiebat ipſe velut in carcere: nam erat carcer a Deo inflictus, qui erat deterior quam carcer datus ab homine.

An magis punitus fuerit populus quàm Rex. Quæſt. XXXIV.

QVæritur vlterius, dato ꝙ fuerit iſta ægritudo inflicta in pęnam vinculationis Prophetæ: quare magis punitus fuit populus, qui minus peccauerat, quàm Rex, qui multum peccauerat. Nam ſupra declaratum eſt, quòd populares multi pro hoc peccato occiſi fuerant. Manifeſtum eſt tamen, quod magis peccauerat rex, qui iuſſerat hoc fieri, quàm populares, qui hoc executi fuerant, & tamen populares occiſi ſunt, & Rex ſolũ percuſſus eſt podagra. Reſpondendum, ꝙ magis punitus fuit Rex quam populares, & hoc dupliciter. Primò, quia, vt declaratum fuit ſupra in quadam quæſtione, in occiſione popularium a Deo fuit duplex pęna, & pro duplici peccato. Vna pęna fuit, quod ipſi populares punirentur, & priuarentur bono maximo, quod eſt vita. Secunda pęna fuit, quod per mortem populariũ Rex priuaretur ſubditis, & minueretur eius poteſtas. Prima pęna erat popularibus inflicta pro quibuſdã aliis peccatis, quæ erant nõ pertinentia ad incarcerationem Prophetæ, & dato, ꝙ nunquam incarceraſſent Prophetam, paterentur aliquando hoc, & tamen nõ paterentur nũc, ſed differretur mors eorum ad aliud tẽpus, & propter præuaricationem ipſorum abbreuiatus eſt terminus vitæ. Nunc autem valdè maior erat pęna Regis quam popularium: quia nõ occiſi fuerunt populares pro hoc delicto, ſed pro aliis. Rex tamen pro hoc delicto, ægrotauit dolore vehementiſſimo pedum vſque ad mortẽ, iõ maior fuit pęna ſua. Item, ꝙ populares fuerint nunc occiſi, non ſolũ fuit pęna ipſorum, ſed potius Regis: nam

F ipſi aliàs occidendi erant, etſi non intercideret vinculatio Prophetæ, & ꝙ occiderentur, erat priuare Regem ſubditis, quod erat magna pęna: ideo Rex valdè punitus eſt, quia in ſe ipſo punitus eſt, & in popularibus. Ipſi populares, quantũ ad hoc, non fuerunt puniti, niſi inquantum mors eorum abbreuiata eſt, & tamen alias occidendi erant à Deo. Secundo dicendũ, ꝙ dato, ꝙ populares occiſi fuerint pro hac ſola cauſa, fuit tamen maior pęna Regis quàm ipſorum, & hoc extenſiuè, & intenſiue: extenſiue quidem, quia pęna Regis fuit in ſe, & in alio. Nam ipſe punitus fuit in ſeipſo, inquantum podagram paſſus eſt, fuit punitus in populo, inquantum per mortem popularium ipſe caruit ſubditis. Populares autem ſolum fuerunt puniti in ſeipſis, quia mortui ſunt. Fuit etiã intenſiuè maior pęna Regis quã popularium:

G quia populares occiſi ſunt ſubito, & morte ſimplici affecti ſunt, quę non fuit magni doloris: eo quod nõ diu durauit. Pęna autem Regis fuit valdè magna: quia ipſe etiam pro hoc peccato mortuus eſt, ob quod podagra ei inflicta eſt, de qua mortuus eſt. Et quantum ad hoc, æqualis erat popularibus, quia vterque mortui ſunt. Rurſus fuit pęna ſua valdè maior: quia populares ſemel tantũ mortui ſunt, quia pęna, & mors eorum fuit quaſi ſubitanea, vt ſupra probatum eſt in quadam quæſtione: Mors aũt Regis erat quotidiana, quia per duos annos, & plus ægrotauit, ſcilicet anno triceſimonono regni ſui vſque ad quadrageſimumprimum quando mortuus eſt, & cum eſſet dolor vehementiſſimus, vt dicitur in littera, erat mors quotidiana. Valde ergo melius fuerat Regi mori ſubito, quam reſeruari ad tantam, & tam diuturnam

H pęnalitatem, & ꝙ ad extremũ moreretur ex hac cauſa: nam mors diuturna etiamſi in ſe leuior ſit, propter diuturnitatem tamen pęnalitatis iudicatur grauior. Sic patet Thren. 4. c. ſcilicet. Melius fuit occiſis gladio quam interfectis fame, quoniam iſti extabuerunt conſumpti a ſterilitate terræ. Si ergo mors ex fame, quæ non durat magno tempore, & in ſe non eſt pungitiua ex acutis doloribus, erat deterior quam mors ex gladio, à fortiori ergo mors ex vehemẽtiſſimo dolore pedum, qui pluſquam duobus annis durauit eſſet grauior, & ſic grauior fuit pęna Regis quàm popularium.

An occiſus fuerit Hanani Propheta à Rege. Quæſt. XXXV.

I QVæritur vlterius circa iſtum Prophetam Hanani, quem Rex tenuit in catenis, quid de eo factum ſit, an occiſus fuerit à Rege, an ſolutus. Aliqui putant quod Rex occiderit illum Prophetam in vinculis. Et hoc primo: quia conditio erat maiorum Regum occidere Prophetas Domini. Sic patet de Rege Ioas, qui fecit lapidari Zachariam Prophetam infra vigeſimoquinto cap. Sic etiam impiiſſima regina Iezabel, quærebat omnes Prophetas Domini ad occidendũ eos: vnde tunc inter alios abſcondit Abdias diſpenſator Regis Achab centum Prophetas Domini in duabus ſpeluncis, & pauit eos pane & aqua, quouſque liberauit eos tertio Regum decimooctauo c. Secundo colligunt hoc; quia de iſto propheta nunquam poſtea fit mentio in libro iſto, nec in libris Regum, ideo putant, ꝙ nũc in carcere mor-

K tuus fuerit. Tertio colligunt iſtud: quia fuit grauis pęna inflicta pro peccato commiſſo contra eum, ſ. quod Rex mortuus fuerit, & occiſi multi de populo, & tamen, ſi ſolum poſitus fuiſſet in catenis iſte propheta, non videretur, quod tanta pœna pro illo peccato infligeretur: ideo videtur, quod occiſus fuerit. Reſpondendum, quod non apparet an iſte Propheta occiſus fuerit per Regem Aſa, vel non. Dicendum tamen videtur, quod non occiſus fuerit, ſed ſolum poſitus in carcere: nam ſi occiſus fuiſſet a Rege, cum ſcriptura tangat hic de pęna ei inflicta, non dixiſſet ſolum, quod poſuerit eum Rex in neruo, id eſt in carcere, ſed etiam expreſſiſſet mortẽ illius: quia ridiculum eſt, cum quis velit enarrare pęnas alicui inflictas, vel iniurias illatas, tangat minimam & non exprimat maximam, ſed ſubticeat illatam eſſet hic,

A ſi iſte Propheta fuiſſet poſitus in carcere à Rege, & poſtea occiſus,& ſolum diceret Scriptura, quod poſuiſſet eum Rex in neruo. Secundo patet,quia Scriptura tetigit iniuriam factam Prophetę, vt declararet peccatum Regis Aſa inferẽdo illas iniurias. Si aũt Rex ſolum poſuiſſet illum Prophetam in carcere, vel ſi poſuiſſet,& occidiſſet, eſſet valdè magna differentia in peccato: non ergo oſtenderet Scriptura peccatum ſuum minimũ, ſubticendo id quod maximum erat, quia iſtud eſſet recedere à veritate hiſtoriæ. Dicẽdum ergo eſt,ꝙ Rex Aſa iratus, iuſſit poni Prophetam in neruo,& manſit ibi aliquamdiu, & tamen poſtea ſoluit eum, & hoc forte fuit: quia illico vt Rex poſuit in carcere Prophetam, Deus indignatus occidit multos de populo, & hoc fuit notiſſimum,ſ.ꝙ Deus occidebat illos pro iſta iniuria Prophetæ, eo ꝙ mortis modus fuit talis, ꝙ ſatis apparebat illã B à Deo eſſe inflictam:ideo ne pęna,quæ a Deo infligebatur vltra procederet, & occiderentur oẽs de populo, & Rex cũ eis,quod Rex timeret, ſoluit Prophetam de vinculis,& iſtud eſt valdè rationabile, & ſic ſolũ fuit Propheta poſitus in vinculis & non occiſus. Ad rationes in contrarium dicendum,ꝙ non concludunt. Ad primã dicendum,ꝙ verum eſt,quòd aliqui Reges Iuda, & Iſrael occiderunt quoſdam Prophetas: tamen non ſequitur ex hoc neceſſario,nec veriſimiliter,ꝙ Aſa occiderit iſtum Prophetam Hanani, niſi aliquid aliud appareat. Ad ſecundum dicendum, quod non arguitur rationabiliter, quia verum eſt, quod non reperimus poſt hoc mentionem factam de iſto Propheta, & tamen non eſt colligendum ex hoc,quod hic occiſus fuerit, ſed dicen C dum,ꝙ ideo non fit mentio de eo: quia de iſtis Prophetis non fit mentio,niſi inquantum aliquid nunciauerũt, vel fecerunt ex parte Dei,& quia iſte Propheta Hanani, nunquam poſtea exercuit aliquid propheticum, quod eſſet dignum hiſtoria, non fecit mentionem poſtea Scriptura de eo. Si autem licitum eſſet ſic arguere incideremus in multa inconuenientia: vtpote dicendo: non fit mentio aliqua de Propheta Azaria, poſtquam locutus eſt ad Regem Aſa præcedenti cap. ergo tunc mortuus eſt,vel occiſus ab eo. Sed iſtud inconuenienter dictum eſt:quia tunc annunciabat Azarias bonũ, & non aliquid aduerſi,propter quod deberet occidi,vel minueretur Aſa ad eum occidendum. Ad tertium, qñ dicitur,ꝙ fuit magna pęna inflicta pro iniuria illata Prophetæ: ſi tñ fuiſſet ſolum incarceratus, non fuiſſet inflicta tam gra D uis pęna. Dicendum,ꝙ pro ſola incarceratione Prophetæ erat iuſtum infligi maiorẽ pęnam:quia non eſt putãdum,ꝙ tunc erat iuſta retributio pęnalis, qñ tantum de pęna daretur pro incarceratione Prophetę, quantum ipſe paſſus eſt, quia contra paſſum non eſt iuſtum ſimpliciter in omnibus, vt probat Ariſto.5.Ethic. Sed conſideranda eſt conditio perſonæ,& alia in littera. Erat ergo iſte Propheta vir valde venerandus, & excellens, cum eſſet Propheta,& conſcius diuinorum ſecretorum, particepſque diuini colloquij. Etiam,quia pro bono opere patiebatur Propheta, ſ. quia prænunciabat Regi mala ei euentura, ex qua prænunciatione poterant bona ſequi, ſ. quod ipſe conuerteretur ad Dominum, & remitteret Deus mala,quę comminatus fuerat:iuxta id,quod hr̃ Iere.18.& Ezechiæ 33.c.Itẽ ꝙ his maius eſt,quia iſte E Propheta erat nuncius Dei, & veniebat vt nũcius,& loquebatur vt nuncius Dei ex parte Dei, & cognoſcebatur eſſe nuncius: ideo iniuria ei illata, videbatur Deo inferri, cuius nuncius erat, & ſic quantumcunque parua pęna erat valdè magna iniuria, & digna grauiſſima punitione, & ſic pro ſola incarceratione Prophetæ, dignum erat,quod Rex moreretur, & multi alij de populo. Vnde non bene arguitur, quod cum tanta fuerit punitio Regis,& populi, quod maior fuerit pęna Prophetæ quam incarceratio, ſcilicet quod occiſus fuerit. Dicendum igitur, quod non occiſus fuit Propheta, ſed ſolum incarceratus, & ſatis cito liberatus de carcere,quia Deus incipiendo punire populares, Rex præ metu ſolueret Prophetam,ne punitio vltra procederet.

An peccauerit Aſa confidendo magis in arte medicorum. Quæſt. XXXVI.

QVæritur vlterius, an peccauerit Aſa confidendo in arte medicorum in infirmitate ſua,& non quærendo Dominum, & confidendo magis arti medicorum quàm Domino. Reſpondendum,quod peccauerit:quia ſcriptura increpat eum hic dicens,quod nec in infirmitate ſua quæſiuit Dominum, ſed magis in medicorum arte confiſus eſt, non tamen increparetur niſi peccaſſet. Sciẽdum tamen,quod hic poteſt dubitari de tribus. Primum eſt, an peccauerit Aſa non quærendo Dominum in ægritudine, & an omnes alij ægroti peccent, ſi non quærant Dominum in ægritudine. Secun B dum eſt, an peccauerit Aſa confidendo arti medicorum circa ægritudinem ſuam,& an peccent alij ægroti confidendo illi. Tertium eſt,an peccauerit Aſa confidendo magis arti medicorum, quam Domino, & an ægroti alij peccent in hoc. Ad primum reſpondendum, quod quęrere Dñm poteſt dupliciter accipi. Vno modo quærere Dominum,eſt quærere placere ei,& petere remiſſionem peccatorum. Alio modo quærere Dominũ, eſt quærere remedium ægritudinis corporalis ab eo, vt ipſe ſanitatem tribuat. Accipiendo primo modo dicendum,ꝙ peccatum eſt non quærere Dominum in ægritudine, & quod omnes obligantur quærere Dominum in illa. Nam omni tempore obligatur homo quærere Dominum. Potiſſime aũt tẽpore ægritudinis. Et patet hoc: C quia quærere Dñm, eſt placere ei obſeruando legem ſuam,& auferendo offendicula à facie eius,ſcilicet peccata,quibus ſuam maieſtatem offendimus. Non eſt aũt dubium, quin omni tempore in ſanitate ſiue ægritudine teneamur Dei legem obſeruare: ideo omni tempore tenemur quærere Dominum de ablatione peccatorum: à fortiori dicendum eſt, quod non eſt aliquod tempus, nec inſtans,quo nõ teneamur recedere de peccatis. Pro quo ſciendum,quod recedere à peccato ſtat dupliciter. Vno modo quantum ad hoc, ꝙ doleamus quod peccauerimus,quod eſt conteri. Alio modo quantum ad hoc, ꝙ confiteamur illud, & ſatisfaciamus iuxta menſuram nobis impoſitam. Accipiendo primo modo fugere à peccato,dico, ꝙ tenetur homo fugere, quocunque tempore fugere poteſt, & quandocũque poteſt recedere de D peccato, & non recedit,peccat: vtpote, ſi aliquis nunc peccauerit mortaliter, tenetur immediate dolere,ꝙ peccauerit,& quod potius vellet quodcunque malum paſſus fuiſſe quàm offendiſſe Deum: quia ita eſt vera contritio. Et ſi aliquanto tempore poſt commiſſionem peccati quis manet,& non dolet de peccato, peccat, & non ſolum ille eſt in peccato, quia peccauit, ſed ẽt omittendo dolere pro peccato, ſicut tenebatur, peccat. Et iſtud peccatum omiſſionis ſemper durat, vſquequo doleat de peccato. Non eſt tamen intelligẽdum,quod in quacunque particula temporis, in qua poteſt ille peccans conuerti, & non conuertitur, peccet nouiter: quia tunc peccaret aliquis infinities per omiſſionem circa idem peccatum: cum tempus ex natura continuitatis ſit diuiſibile in infinitum, ſed idem peccatum omiſſionis eſt E totum a principio vſque ad finem: vtpote ſi quis peccauerit, & manſerit per menſem non dolens de peccato vel manſerit per decem annos,non dolens, vtrobique eſt vnicum peccatum omiſſionis non dolendo: differt tñ in grauitate,quia quantum quis maius tempus habet ad dolendũ,tanto grauius peccat ſi non doluerit: Peccatum aũt vtrobique eſt vnicum: nã peccatum iſtud non conſiſtit in actu,ſed in omiſſione actus:ideo ſicut peccatum cõmiſſionis eſt vnicum per vnitatem actus, in quo tranſgredimur: ita peccatum omiſſionis eſt vnicum per vnitatem actus, quem agere omittimus, & tamen hic ſolum omittitur vnus actus, ſcilicet vna conuerſio ad Dominum, ideo vnicum peccatum omiſſionis eſt, licet multo tempore duret. Et ſic apparet circa peccatum, quo obligatur quilibet dolere de illo mox vt commiſerit, & ſi mox non doluerit, obligatur in quali-

ber parte temporis ſequentis dolere: nec ceſſat iſta obligatio, quouſque ſemel doluerit: ideo obligatur homo quærere Dominum iſto modo quolibet tempore. Hoc tamē potiſſime fit in ægritudine: quia tunc eſt homo in maximo periculo, ne decedat in odio diuino, & pereat æternaliter: ideo non quærere Dominum in ægritudine, peccatum eſt. Secundo modo fugitur à peccato, & quæritur Deus per confeſſionem peccati & ſatisfactionis iniunctæ expletionem. Et dicendum, quod homo exiſtens in ſanitate, non tenetur omni tempore quærere ſic Dominum: licet aliqui errent in hoc, putantes quod illico vt quis peccauerit, habita opportunitate teneatur confiteri de peccato. Et falſum eſt: quia confeſſio licèt ſit de iure diuino, dicente Iacobo, confitemini alterutrū peccata veſtra, & orate pro inuicem, vt ſaluemini: tamē modus, & tempora confeſſionis, & aliæ circumſtantiæ eius non fuerunt limitatæ de iure diuino, ſed de iure humano canonico. Ius autem determinat, quod ſaltem ſemel in anno quis confiteatur: ergo videtur, quod ſi quis cōfiteatur ſemel in anno, ſatisfaciat legi. Et apparet hoc manifeſtius, quia illa lex, omnis vtriuſque ſexus, quæ data eſt in concilio generali de confeſſione facienda, ſaltem ſemel in anno, fuit data pro omnibus hominibus, cum dicitur omnis vtriuſque ſexus fidelis, & ſic potiſſimè data eſt pro viris imperfectis, pro quibus lex laxior eſt, quam pro viris perfectis qui ſequuntur arctiores ſemitas conciliorum. Et tamen condens legem illā bene nouerat, quod viri imperfecti non peccant ſolum ſemel in anno mortaliter, ſed vix eſt, quod aliquis de viris imperfectis nō peccet quotidiè mortaliter, immo quotidie pluries: ideo ſi teneretur homo illico vt peccaret confiteri, non diceretur, quod confiteretur ſaltem ſemel in quadrageſima, ſed diceretur quotieſcunque peccaret, confiteretur. Secundo patet, quia canon ille dicit, quod confiteatur ſaltem ſemel: in quo innuit, quod confeſſio aliquando eſt vtilis, & non neceſſaria: quia confeſſio non poteſt fieri niſi de peccato, & non quidem de omni, ſed de mortali, quia peccata venialia non ſunt materia directè Sacramenti Pœnitentiæ, ſed mortalia ſola, niſi in defectum: ideo confeſſio Sacramentalis nunquam eſt vtilis, nec neceſſaria, niſi quando peccatum aliquod eſt mortale. Et tamen neceſſe eſt, poni, confeſſionem aliquando eſſe neceſſariam, & aliquando vtilem: quia dicitur, ſaltem ſemel in anno: in quo innuit quod vtilius eſſet plus quam ſemel confiteri, & tamen non eſt neceſſarium, niſi ſemel in anno confiteri: quia ſemel confitendo ſatisfacimus: ergo videtur, quod quotieſcunque eſt homo in peccato mortali, non eſt neceſſe, quod confiteatur, ſed eſt vtile: non ergo tenetur quilibet confiteri illico vt peccauerit habita opportunitate confitendi. Tertio patet, quia dato quod præſupponeretur, quod ſemel tantum in anno peccaret quis, non diceretur, quod confiteretur ſaltem ſemel in quadrageſima: quia poterat eſſe peccatum illud in tempore non quadrageſimali, & tunc non teneretur confiteri ſecundum præſuppoſitionem iſtorum, & ſic non oporteret, quod confiteretur in quadrageſima. Cum ergo ſtatuerit neceſſario, quod quilibet teneretur confiteri ſemel in anno in quadrageſima, videtur, quod præſuppoſuerit, quod peccaret homo in anno pluries, & tamē non teneretur confiteri qualibet vice, qua peccaret, habita opportunitate, ſed ſatis eſſet, quod confiteretur ſemel in anno, & quia nullum tempus eſſet honeſtius ad hoc quàm quadrageſima, cum homo ſit attentus diuinis propter ieiunia, & diuerſitatem cæremoniarum eccleſiaſticarum, ſtatuit, quod fieret ſaltem ſemel in anno in quadrageſima confeſſio. Iſtud verum eſt, niſi forte quis dicat, quod teneatur homo confiteri, quandocunque peccauerit habita opportunitate, & tamen dicitur ſaltem ſemel in anno in quadrageſima: quia illa vice tenetur quis confiteri ad hoc, vt ſit idoneus ſuſcipere Euchariſtiam in Paſchate. Aut eſt in peccato mortali ante hoc in quadrageſima, aut non, ſi non eſt in peccato mortali, vtpote, quia ante quadrageſimam confeſſus fuerat, & poſtea non peccauit, non tenetur confite-

F ri ad ſuſcipiendum Euchariſtiam, quia confeſſio non debet fieri niſi de peccato mortali. Non exiſtente autem peccato mortali, non eſt de quo fiat confeſſio: ideo non eſt neceſſe confiteri tunc in quadrageſima ad ſuſcipiendum Euchariſtiam in Paſchate. Si autem peccauit in quadrageſima poſtquam confeſſus eſt, tenebitur toties confiteri quoties peccauerit, & ſic ſuperuacuum eſſet exprimi de confeſſione ſaltem ſemel in anno facienda. Dicendum ergo, quod qui peccauit, etiamſi milleſies peccet in anno, non tenetur qualibet vice confiteri habita opportunitate, licet vtile ſit qualibet vice confiteri, ad neceſſitatem tamen ſatis eſt confiteri ſemel in anno. De contritione autem dicendum, quod neceſſaria eſt qualibet vice, qua quis peccat, ſcilicet illico vt quis peccauerit, quod conteratur, & quamdiu
G non conteritur peccat. Si tamen conteratur poſtquam peccauerit, & differat confeſſionem vſque ad quadrageſimam, eſt in ſtatu gratiæ, & omnia bona quæ facit, proficiunt ei ad vitam æternam, tanquam exiſtenti in ſtatu veræ pœnitentiæ. Iſtud verum eſt, niſi in quibuſdam caſibus in quibus tenetur quis de iure confiteri antè quadrageſimam, & vnus eſt, quando quis eſt in periculo mortis. Nullum autem maius periculum eſt, quam in ægritudine, de qua dubitatur quis moriturus: ideo tunc tenetur æger quærere Dominum confitendo peccata ſua. Secundo modo quærebatur Deus in ægritudine petendo ab eo remedium corporalis ſanitatis. Et de hoc dicendum eſt, quod non obligatur homo quærere Dominum in ægritudine. Et hoc propter duo: primo,
H quia poteſt aliquis eſſe in ægritudine, qui non deſideret ſanari, non quidem quod quis deſideret mori, quia deſiderare mortem peccatum eſt, niſi quis deſideret mortem, vt cum Chriſto gaudeat in vita æterna, ſicut dicebat Apoſtolus, cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto, ſed adhuc iſtud deſiderium nondum eſt abſolutum, ſed cum conditione, ſcilicet ſi Deus non diſponit quod hō maneat in carne ad magis ſeruiendum ei. Sic colligitur ex verbis Apoſtoli ad Philip. 1. ſcilicet Coarctor autem a duobus deſiderium habens diſſolui, & eſſe cū Chriſto, multo magis autem melius: permanere autem in carne magis neceſſarium eſt propter vos, & hoc confidens ſcio quod manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectum veſtrum, & gaudium fidei. Poteſt tamen eſſe aliquis in ægritudine, qui non deſideret mori,
I nec etiam deſideret vitam, ſed ſubiciat ſe omnino voluntati diuinæ, vt diſponat de eo prout voluerit, & talis non orabit Dominum pro vita, nec pro morte. Et manifeſtum eſt, quod iſtud non eſt malum, ſed potius eſt indicium magni boni, cum quis ſe ſubiicit omnino voluntati diuinæ: ideo non tenetur quis quærere Dominū iſto modo. Secundo patet, quia poteſt aliquis eſſe in ægritudine, qui deſideret ſanari, & tamen quia ægritudo naturalis eſt, ſanitas naturaliter poteſt induci ſine operatione Dei miraculoſa: ideo recurret aliquis ad medicum, qui eſt minister ſanitatis, & non petet a Deo ſanari, & non videtur quod peccet in hoc. Iſtud verum eſt, niſi ægritudo ſit inflicta a Deo non naturaliter, & cognoſcatur hoc, quia tunc nō eſt recurrendum ad medicum, ſed ad Deum, vt declarabitur ſequenti quæſtione. De Aſa dicendum eſt, quod peccauerit, quia non requiſiuit Dominum in ægritudine ſua, nō quidem, quia
K requiſiuit eum, ſed quia requiſiuit alium, qui non poterat curare, ſcilicet requiſiuit medicos, qui in caſu iſto non poterant curare eum.

An peccauerit Aſa confidendo arti medicorum.
Quæſt. XXXVII.

QVæritur vlterius, an peccatum ſit confidere arti medicorum, & an peccauerit Aſa confidendo ei. Reſpondendum, quod in hac quæſtione præſupponendum eſt de arte medicinæ, an ſit vere propria, & ſecundum hoc poterit reſponderi ad quæſtionem. Dicendum eſt, quod ſcientia medicinæ eſt habitus intellectus, & non cauſat ſanitatem nec ægritudinem,

dinem,ſed eſt ſecundum quem cognoſcimus quid cau
ſat ſanitatem,& quid ægritudinem,& ſicut habitus me
dicinæ ſecūdum ſe non eſt operatiuus ſanitatis, ita nec
medicus cauſat ſanitatem,ſed eſt miniſter ſanitatis, ap-
plicando patienti ea,quæ efficiunt ſanitatem. Sicut ille,
qui applicat ignem domui, non conburit domum, ſed
ignis conburit illam: eſt tamen miniſter combuſtionis.
Efficiens autem ſanitatem, eſt medicamentum appoſi-
tum,quod naturalem habet efficaciam ſicut ignis ad cō
burendum domum. Hoc tangit Hippocrates in quodā
Aphoriſmo dicens: Natura omnium operatrix,medi-
cus verò miniſter. Cum ergo medicina ſit ſcientia qua
cognoſcimus habitudines corporum humanorum ęgro
torum,& ſanorum,& neutrorum,& virtutes rerum na-
turalium ad applicandum: ſi ita eſt quod res naturales
habeant efficiam ad nocendum,& ad ſanandum: erit
ſcientia medicinæ proficua, quæ ſecundum hoc opera-
tur. Eſt ergo nunc tractandum,an res naturales habeant
virtutem ſanandi ægritudines,& procurandi eas. Et in
hoc non multum eſt probandum: quia experientia no-
tiſſima eſt: nam aliquid eſt,quod ſumptum in cibum
inducit manifeſtam ægritudinem, & interdum ſubita-
neam mortem. Aliquid autem eſt, quòd ſumptum in
cibum vel aliàs applicitum patienti,confeſtim eum ſa-
nat. Non ergo poteſt quis negare, nec dubitare, an res
naturales virtutem habeant ſanatiuam, niſi omnino in-
ſaniat,& ſic apparet artem medicinę quę de his eſt,pro-
ficuam eſſe atque commendabilem,& non ſolum natu
ra ipſa teſtis eſt,ſed Sacra Scriptura teſtimonium affert,
laudans artem medicandi,vt patet Eccl. 38. cap. cum de
medicina agitur,& dicitur: Honora medicum, propter
neceſſitatem etenim illum creauit altiſſimus: à Deo eſt
enim omnis medela, & a Rege accipiet donationem:
diſciplina medici exaltauit caput illius, & in cōſpectu
magnatorum collaudabitur: altiſſimus creauit de terra
medicinam,& vir ſapiens non abhorrebit illam. Ecce
præcedentia pertinebant ad laudem medici propter
peritiam artis ſuæ. Poſtea autem Scriptura medicinam
approbat quantum ad principium efficiens curationis,
quod eſt in rebus naturalibus dicens,naturam accepiſſe
vires a Deo faciēdi curationem: cum dicitur, altiſſimus
creauit de terra medicinam, & vir ſapiens non abhore-
bit illam,nō à ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agni
tionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus
ſcientiam altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis, in
his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet
pigmenta ſuauitatis,& vnctiones conficiet ſanitatis, &
non conſummabuntur opera eius: pax enim Dei ſuper
faciem terrę. Ecce apparet manifeſte,quod ars medican
di vtilis eſt, & quòd in rebus naturalibus, quas medi-
cus propinat,virtus eſt ad ſanandum. Nunc autem tan-
gendum eſt,an ſit confidendum arti medicinæ circa æ-
gritudinem,vel ſit peccatum. Et dicendum eſt,ꝙ ægri-
tudo, vel eſt accidens malæ habitudinis, aut euenit na-
turaliter, aut Deo infligente ſine aliqua cauſa naturæ.
Si primo modo,dicendum quod aut peruenit iſta mala
diſpoſitio ad omnimodam corruptionem ſubiecti per
formæ abſentiam, vel ad perditionem alicuius virtu-
tis inſtrumentalis animæ, quæ eſt organica,vel alias de
natura animalis non pertinens ad qualitates elementa-
les, aut eſt accidens vel indiſpoſitio, in quo nihil bonū
eſt. Primò modo medicus non curat,quia corruptio ſu-
biecti per abſentiam formæ eſt mors,quia ibi anima eſt
abſens, & iſtud eſſet ſuſcitare mortuum, quod non po-
teſt facere medicus: ſicut dixit Dauid Pſalmo 87. ſcili-
cet: Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici ſu-
ſcitabunt,& confitebuntur tibi? quaſi dicat,medici non
poterunt ſuſcitare mortuos ad hoc, quod confiteantur
tibi. Idem etiam eſt, ſi deſit aliqua virtus organica,vel
animalis,ſiue naturalis, quæ non ſit de qualitatibus ele
mentalibus, quia tunc non pōt medicus curare. Sicut ſi
alicui verè deſit virtus viſiua, vt quia eſt cæcus à natiui
tate,vel perdidit potentiam viſiuam poſtea caſu. Sic ēt
medicina de viſiua,& guſtatiua, odoratiua,& omnibus
alijs organicis exterioribus. Sic etiā de interioribus, vt

A ſi pereat virtus phantaſtica,vel memoratiua,aut aliqua
alia. Sic etiā de naturalibus virtibus, vt digeſtiua,expul-
ſiua attractiua,& ſic de ceteris, quæ ſunt virtutes natu-
rales animalium prouenietes eis ex conditione ſpeciei,
& non ex aliqua diſpoſitione accidentali: quia cum ali-
qua iſtarum perierit,non poſſunt medici eam reparare,
vnde non poſſunt ſanare ſurdos,& cæcos, & vere clau-
dos, & ſimiles, ſed ſimiles curationes ad ſolum Deum
ſpectant. Et hoc oſtendit Chriſtus,quando voluit decla
rare in ſe eſſe veram deitatem quærentibus diſcipulis
Ioannis Baptiſtæ ex nomine eius: tu es qui venturus es,
an alium expectamus? Reſpondit Chriſtus, euntes re-
nunciate Ioanni, quæ audiſtis,& vidiſtis: cæci vident,
claudi ambulant,leproſi mūdantur,ſurdi audiunt, mor
tui reſurgunt, pauperes euangelizantur, & beatus ho-
B mo qui non fuerit ſcandalizatus in me. Si tamē poſſent
iſta fieri ſapientia medicorum, vel aliqua virtute natu-
ræ,non probaret ſufficienter Chriſtus deitatem ſuam fa
ciendo hæc,& tamen ipſe putabat ſe probare ſufficien-
ter per hęc,ergo non poterant iſta opere medicorū fieri,
nec aliqua virtute naturæ. Ratio autē eſt: quia dare for-
mam ſubſtantialem, vbi non eſt, eſt gignere animal: &
cauſare virtutes conſequentes formam animalis, eſt gi-
gnere animal,ideo non poteſt hoc facere,niſi qui poteſt
gignere animal, ſed res naturales non poſſunt gignere
animal,potiſſime gignere formam animalis, vel virtu-
tes conſequentes illam in re præexiſtenti: ideo non po-
teſt opere medicorum fieri talis curatio. Deus autem po
teſt animal de nouo producere,vel producto dare virtu
C tem perditam: quia continet Deus omnem virtutē qua-
rumcunque rerum naturalium animatarum,& inanima
tarū: ideo poteſt de nouo producere animal, ſicut aliud
animal gignens illud facit: poteſt etiam animali exiſten
ti reſtituere aliquam virtutem animalem perditam, ꝙ
nulla res naturalis efficere poteſt. Si autem ægritudo
prouenit alio modo,non exiſtente defectu alicuius vir-
tutis conſequentis formam animalis, ſed eſt nocumen-
tum aliquod proueniens ex mala habitudine qualita-
tum elementalium, poteſt medicus curare aliquid ho-
rum: quia qualitates elementales primæ,& qualitates
ſecundæ, conſequentes primas naturaliter, cauſantur
opere elementorum,& elementarium rerum, & gigne-
re vel corrumpere iſtas non eſt gignere animal,ſed alte-
rare illud quod naturaliter fit virtute multarum rerum.
D Sed adhuc non ſunt curabiles omnes ægritudines hoc
modo prouenientes ex hoc: quia quædam earum tantū
inferunt nocumentum, quod nulla res naturalis illud
reparare valet, vel quod plurimum accidit, quod licèt
ſint multa naturalia, quæ ægro applicata ſanarent il-
lum, nondum tamen peritia medicorum ad hoc perue-
nit, vt ſciat virtutem illarum rerum naturalium: quia
experientia cognita fuerunt omnia hæc, & tamen non
potuit vnquam aliquis homo, nec omnes homines ſi-
mul experiri de omnibus rebus naturalibus, quantum
ad virtutes earum. Ecce ergo de ægritudinibus,quæ ac-
cidunt cauſa naturali,quod medicorū arte curari queāt,
& quod non. Si autem ægritudo non veniat naturaliter,
ſed à Deo infligēte in pęnam ſine aliqua cauſa naturali.
Dicendum,quod qualiſcunque ægritudo illa ſit, etiāſi
E ſit de illis,quæ ſecundum naturam paruæ forent, vt ali-
quod genus febris acutę,vel cuiuſcunque alterius ægri
tudinis leuis,non poterit curari opere medicorum. Pro
quo ſciendum, ꝙ Deus poſſet dare ægritudinem, quæ
haberet cauſam naturalem contrariam ad expellen-
dum eam, & poteſt infligere ægritudinem, cui non ſit
aliquid naturale,habens contrarietatem ad poſſe expel
lere illam. Si ſecundo modo,manifeſtum eſt,quod non
poterit curari naturaliter per medicos talis ægritudo,
cum nihil ſit eis tanquam inſtrumentum,quod applica-
re poſſint ad excluſionem morbi. Si primo modo,dicen
dum, ꝙ licèt morbus a Deo inflictus fuiſſet ſine aliqua
cauſa naturali,poſſet tamen curari per medicos. Ratio
huius eſt,quia talis morbus hēt cauſas,ex quibus proue
nire poſſit, licèt nunc ex illis non prouenerit, & habet
cauſas,ex quibus auferatur, ideo ex illis poſſet auferri.

Nec eſt hoc inconueniens; quia manifeſtum eſt, quod aliquæ res ſunt factæ ſolo opere Dei, & tamen poſſunt deſtrui naturaliter, ſicut ſolius Dei virtute anima vnitur corpori formaliter in generatione, & adhuc maximè in ſuſcitatione mortuorum, & tamen poteſt homo auferre animam alteri naturaliter, etiamſi ſit de illis, quæ à mortuis ſuſcitatæ ſunt. Quia manifeſtum eſt, quod aliqui à Chriſto ſuſcitati, ſunt denuo mortui, & mortui ſunt multi eorum gladio. Sic etiam fit in alijs rebus: nam ignis poteſt naturaliter gigni, & poteſt ſine cauſa naturali à Deo fieri, & vterque ignis habet eandem operationem, ſcilicet quia cremat, & ſicut ignis naturalis poteſt naturaliter extingui ex defectu materiæ, vel ex contrarietate, quam patitur: ita & ignis, qui à Deo creatur: quia ille cum ſit verus ignis neceſſe eſt, quod patiatur contrarietatem ſicut naturalis ignis, & ſic poterit extingui per contrarietatem qualitatum, quæ ſunt in aqua, ſicut ignis noſter. Dicendum tamen, quod licèt tales ægritudines poſſent curari per medicos, nunquam tamen per medicos curabuntur: quia cum à Deo in pœnam infligantur, non permittit ipſe, quod tollantur niſi per eum, & quando ipſe iudicauerit eſſe conueniens.

Et ſic dicendum, quod nulla ægritudo inflicta a Deo ſine cauſa aliqua naturali poteſt curari per medicos, vel virtute aliquarum rerum naturalium. His viſis ſciri poteſt, quando liceat confidere ægrotis arte medicorum. Nam ſi ægritudo ſit à Deo ſolo inflicta, ſiue habeat cauſas naturales contrarias, ſiue non: nequaquam eſt confidendum arti medicorum: quia curare non poſſunt. Si autem proueniat ægritudo à cauſis naturalibus, quia interdum non poteſt curari ægritudo, vt declaratum eſt ſupra: non eſt confidendum tunc arti medicorum. Si autem ſint ægritudines illæ, quæ curari poſſunt, tunc poſſimus confidere arti medicorum, ſcilicet, quod per ipſam poſſit curari morbus, & quod certiſſimè curabitur, & quod non poſſit vllo modo impediri curatio. Alio modo licèt confidere, quod arte medicorum poſſit fieri curatio, tanquam per viam quandam naturalem, & tamen quod nihilominus poſſit impediri voluntate Dei volentis claudere vitam, vel defectu naturæ non ſe adiuuantis, vel imperitia medicorum, & ſic in ægritudine nunquam eſt habenda confidentia de arte medicorum, ſcilicet, quod per eam indubitanter homo ſanetur. Nunc igitur de Rege Aſa dicendum, quod peccauit, quia in infirmitate ſua non quærens Dominũ & confiſus eſt in opere medicorũ quia ægritudo ſua non veneras via naturæ, ſed a Deo inflicta fuerat in pœnam incarcerationis Prophetæ, ideo nõ erat medicis facultas curandi talem ægritudinem, nec debebat Aſa confidere eis ſi vellet ſanari, ſed ad Dominum recurrere debebat, qui hanc inflixerat ægritudinem: vnde iuſte eum Scriptura redarguit.

An peccauerit Aſa confidendo in arte medicorum.
Quæſtio XXXVIII.

QVæritur de tertio, ſcilicet an liceat magis confidere in ægritudine arti medicorum quam Deo, & an peccauerit in hoc Aſa. Reſpondendum, quod confidere magis arti medicorum, quam Deo, poteſt ſtare dupliciter; vno modo, quod ſit impropria comparatio, & non præſupponatur poſitiuum: intelligendo ſic, quod confidatur magis arti medicorum quam Deo, id eſt confidatur magis arti medicorum, & non Deo. Alio modo poteſt accipi comparatiue, propriè, ſcilicet quod confidat ægrotus ex parte Dei, & ex parte medici, & tamen magis confidat in medico quam in Deo. Accipiendo primo modo, adhuc poteſt eſſe duplex ſenſus, vno modo, quod æger confidat medico, & non confidat Deo, ſcilicet non aduertendo, nec habendo refugium aliquod ad Deum, & iſtud poteſt fieri licitè, vtpote ſi quis inciderit in aliquam leuiſſimam ægritudinem, in qua nullo modo eſt periculum, ſed faciliter curari poteſt, & ibi non habeat homo aliquam conſi-

F derationem de Deo, ſciendo, quod poteſt ſolo naturæ opere curari talis morbus. Non enim præiudicat diuinæ maieſtati in aliquo, ſed ſolum nõ inuocat eam, quia non ſe videt in aliqua anguſtia, in qua ad eam ſolam recurri debeat. Alio modo poteſt intelligi, quod confidat medico, & non Deo, ſcilicet quia confidit, quod arte medicorum poſſint ægritudines curari, & à Deo ſine opere medicorum non poſſint curari, & iſtud peſſimum, & hæreticum eſt: quia in hoc non conceditur poteſtas Dei tanta, ſicut rerum naturalium, quod omnino eſt abſurdum. Alio modo poteſt intelligi, quod confidatur magis medico quàm Deo, ſcilicet putando, quod licèt Deus poſſit ſanare, tamen quod nunquam ſanabit, quia nunquam ſanare volet. Et iſtud eſt etiam inconueniens; quia eſt diffidere bonitati Dei:
G nam ipſe eſt ſummè bonus, & bonum eſt ſui pſius diffuſiuum, ideo confidendum eſt, quod quidquid nos ab eo petierimus bono animo, ſi nobis expediens eſt habere illud, abſque dubio illud conſequemur: potiſſimè cum ipſe dixerit: Quidquid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Et non ſolum dicit, quod dabitur nobis, quod petierimus, ſed etiam hortatur nos ad petendum, dicens: petite & accipietis, pulſate, & aperietur vobis, omni petenti dabitur, & pulſanti aperietur. Si autem accipitur comparatio iſta propriè, ſcilicet q̃ confidatur magis medico, quàm Deo, poteſt intelligi dupliciter. Vno modo quod confiditur, quod Deus poterit facere aliquid ad curationem ægritudinis, & poterit medicus aliquid efficere, ſed magis poterit efficere medicus opere naturali quam Deus, & iſte ſenſus eſt
H abſurdus & hæreticus. Alio modo, quod cõfiditur magis medico quam Deo, id eſt quod licèt Deus aliquid efficiat ad curationem ægritudinis, quod tamen plus efficiet medicus naturaliter, quàm Deus ſupernaturaliter. Primus ſenſus eſt falſus, quia licet Deus non appareat aliquid facere in curatione ægritudinum, ipſe nihilominus plus operatur quam natura, & medicamina, & medicus: quia Deus eſt cauſa prima in concatenatione cauſarum naturalium, & omnis cauſa primaria plus influit in ſuum effectum, quàm cauſa ſecundaria, vt patet prima propoſitione libri de cauſis. Si autem accipiatur ſecundo modo, ſcilicet quod medicus plus operetur naturaliter quàm Deus ſupernaturaliter, poteſt recipi catholicè, quia in pluribus ægritudinibus Deus
I nihil operatur ſupernaturaliter, ſed naturaliter illas curandas relinquit, & tunc eſt comparatio æquiuoca, & impropria: cum non ſit ibi poſitiuus, quia Deus nihil tali modo operatur. Quando Deus tamen ſupernaturaliter operatur, plus eſt, quod ipſe facit, quam quod facit medicus; immo medicus tunc nihil operatur: adeo periculoſum eſt concedere propoſitionem iſtam, ſcilicet, magis confidendum eſt in ægritudine aliquando medico quam Deo. Cum autem quæritur de Aſa an peccauerit confidendo magis medico quam Deo. Dicendum quod ſic, cum ſcriptura eum redarguat, fuit enim confidentia ſua maior in medico quam in Deo, non quidem quod putaret quod poſſet eum melius medicus curare quam Deus, ſed fuit obſtinatio quædam, & deſperatio: nam ſciuit quod peccauerat contra Deũ, & quod Deus inflixerat ei hanc ægritudinem, vt Propheta ſibi præ-
K nunciauerat, & putauit quod Deus nollet eum exaudire, vt curaretur, ideo recurrit ad medicos, ponens in eis ſolis totam ſpem ſanitatis ſuæ, & ſic peccauit, ſciens quod a Deo percuſſus fuerat, & putans quod quaſi Deo inuito opere medicorum curari poſſet.

De ſtatu animæ Aſa, & populorum.
Quæſtio XXXIX.

QVæritur vlterius, circa ſtatũ animæ Aſa, & illorũ quos occidit Deus de populo, quando poſitus fuit Propheta in neruo. Nam dicitur in litera, quod in tempore illo occidit de populo plurimos. Reſpondendum, quod ſecus eſt de morte Aſa, & ſecus de morte populariuni.

Ratio

Ratio huius eſt, quia populares occiſi ſunt à Deo, & ſic mortui ſubito vel quaſi ſubito, vt declaratum fuit ſupra in quadam quæſtione. Aſa autem non fuit mortuus ſubito: quia ægritudo fuit ſibi inflicta anno tricesimonono regni ſui, & durauit vſque ad annum quadrageſimum primum, quando mortuus eſt: ideo de Aſa non eſt aliqua cauſa cur dubitemus de ſtatu ſuo, quia dato, quod peccauerit catenando Prophetam, poterat tamen dolere de peccato illo, quia magno tempore poſtea vixit, & remitteretur ei, & tamen alia cauſa mouet quoſdam, ſcilicet, quia à Deo punitus fuit ægritudine iſta, ideo videtur ei fuiſſe exoſus, & quod perierit. Dicendum tamen quòd non ſtat, ſed potius eſt motiuum iſtud valdè irrationabile. Nam ſi propter hoc, quòd a Deo punitus eſt pro peccato, putaremus eum damnatum: B non eſſet homo, quem non putaremus damnatum, quia omnes homines patiuntur aliqua mala, dum viuunt, & moriuntur in ægritudinibus, vel mortibus violentis, & omnia hæc ſunt pœnalia, & omnis pœna à Deo eſt nobis inflicta pro peccato: quia alias eſſet aliquid deordinatum in vniuerſo, & ſic de omnibus hominibus putaremus, quod morerentur æternaliter, quòd eſt abſurdum. Item non eſt iſtud conueniens motiuum, ſed potius per oppoſitum: quia cum pro omni peccato debeatur pęna, & per illam emendetur deformitas peccati, cum alicui infligatur pęna pro peccatis in vita, melior præſumptio eſt, ſcilicet quod viuens ſoluat pęnam debitam pro peccato, & morienti nihil luendum maneat: adeo verum eſt, quod ex hac parte non eſt cauſa aliqua dubitandi de C ſtatu Aſa poſt mortem, niſi pariter de ſtatu omnium hominum dubitetur, ſed eſt aliud propter quod dubitetur, ſcilicet: quia Scriptura increpat eum, quod nec in infirmitate ſua quæſiuerit Dominum, ſed magis medicorum arte confiſus fuerit: & ſic peccauit in hoc: iſtud autem peccatum videtur ſemper manſiſſe in ægritudine ſua, quia nunquam in illa quæſiuit Dominum: ergo videtur periſſe æternaliter. Dicendum ergo eſt, quod in hoc peccauit, & tamen non cõſtat, an peccatum iſtud ſemper manſerit: quia licèt nunquam quæſierit Dominum ad hoc, quod ſanaretur: tamen forte in extremo vitæ ſuæ doluit, quod non quæſiuerit Dominum, & remitteretur ei hoc modo peccatum. Sed adhuc obiicietur, quia aliud peccatum fuit in morte eius, ſcilicet, quia poſitus fuit in lectulo ſuo Aſa plenus aromatibus, D & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & Scriptura increpat eum in hoc, & iſtud fuit in morte: ideo videtur, quod in peccato mortuus eſt. Reſpondendum quod de hoc dubium adhuc relinquitur, an in hoc peccatum ſit, & tamen dato quod peccaretur, non fuit peccatum regis Aſa, ſed eorum, qui eum ſepelierunt, & celebrauerunt funeralia eius: ideo in hoc non eſt redarguendus, niſi forte dicas, quod ipſe viuens diſpoſuerit, quod ſic ſepeliretur. Ideo dicendum, quod non apparet, an Aſa aliquid habuerit, propter quod perierit æternaliter.

De ſtatu animarum popularium.
Quæſtio XL.

QVæritur nunc circa ſtatum animarum illorum popularium, quos Deus occidit propter incar- E cerationem Prophetæ, quid de illis ſentiendum ſit de quibus non eſt idem dicendum quod de Aſa: quia Aſa magno tempore vixit, ſcilicet pluſquam duobus annis poſtquam a Deo percuſſus eſt, & tamen iſti ſubito mortui ſunt. Reſpondendum, quod iſti peccauerunt circa incarcerationem Prophetæ, & ſi morerentur in hoc ſtatu, manifeſtum eſt, quod perirent æternaliter, & tamen non conſtat hoc, ſed potius præſumendum eſt, quod non perierint, & hoc propter duo. Primo, quia ex hoc, quod eis à Deo inflicta eſt mors, non eſt præſumendum malum de ſtatu eorum poſt mortem. Nam potius iſtud profecit ad purgationẽ criminis. Sic enim patet de Paulo, qui quendam Corinthium peccantem A tradidit Satanæ ad interitum carnis, vt ſaluus eſſet ſpiritus eius in die Domini prima Corinth. quinto capit. Ita ergo iſti poterant tradi à Deo nunc morti corporali, vt ſaluarentur in die Domini: potiſſime quia iſta pœna videbatur ſufficiens eſſe peccato eorum, ſcilicet quod fauerent Regi in incarceratione Prophetæ. Secundo, quia iſti habuerunt tempus ad dolendum de peccato: quia licet iſta mors inflicta popularibus fuerit aliqualiter ſubita, ſcilicet quia non fuit ægritudo longa, qualis ſolet naturaliter euenire, tamen non apparet, quod fuerit tam ſubitanea, quod non habuerint tempus ad dolendum de peccato. Nam fortaſſis percuſſio non abſtulit eis vitam illico, ſed manſerunt per vnam diem aut aliquantum tempus, in quo ſufficienter poterant dolere. Tertio: quia dato, quod morerentur ſubito, non poterat eſſe tam ſubito, quin poſſent dolere de peccato: quia contritio non eſt aliquis actus durans tempore magno, ſed eſt quaſi in inſtanti, cum non ſit niſi quidam motus animæ noſtræ ad diſplicentiam de peccato, & iſta eſt quędam conuerſio ſubita: ideo quantumcunque eſſet mors ſubitanea, habebat nihilominus locum contritio, ſcilicet quod poſſent illam habere. Satis apparet hoc ex quodam exemplo, quod recitat Bernardus in libro ſpeculi virginalis de quodam clerico, qui ſpiritu libidinis ductus intrauit in dormitorium monialium, dum ipſæ eſſent in Choro cantando matutinum, & ſecretè iacuit in lecto illius, quam concupiſcebat expectans, vt veniente ipſa in lectum poſt matutinum frueretur optatis amplexibus. C Interim clericus prædictus obdormiuit, & dæmon permiſſione diuina ſuffocauit eum, ſed dum ſuffocaretur, in ipſo momentaneo ſpatio de iniquitate doluit, & mortem æternam non ſubiit, ſicut poſtea reuelatum eſt prędictis monialibus pro ipſo orantibus: ſi ergo ille, qui dormiens à dæmone ſuffocatus eſt, inter ipſas breuiſſimè tranſeuntes mortis anguſtias ad Dominum conuerti potuit: a fortiori poterit quilibet alius conteri quantumcunque eum ſubitanea mors occupet: ideo non eſt vlla mali præſumptio de ſtatu iſtorum, qui à Deo occiſi ſunt potius quam de aliis, qui ex ægritudine ſine tali percuſſione moriuntur.

D

An peccatum ſit vti aromatibus, & vnguentis meretriciis. Quæſt. XLI.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod Aſa poſitus fuit in lectulo ſuo plenus aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, an peccatum fuerit in hoc. Aliquis dicet, quod peccatum ſit talia fieri. Primò quia Scriptura ponit iſta hic per modum increpationis, ſicut omnia alia præcedentia, & tamen in aliis manifeſtum eſt, quod peccauerit Aſa. Secundo patet, quia ponitur hic quoddam verbum valde reprehenſorium, & inhoneſtum, ſcilicet quod poſitus eſt plenus vnguentis meretriciis ſuper lectulum ſuum, & tamen iſtud verbum inhoneſtum non poneretur, niſi ad increpandum nimis & ſignandum, quod actus erat inhoneſtus ſicut res meretriciæ. Reſpondendum quod apud Iudæos erat conſuetudo antiquitus fieri multas cærimonias in funeralibus Regum, & hoc in plangendo, & in vngendo corpora aromatibus, & in cremãdo multa odoramenta ſuper lectulum cadaueris, & ob hoc fieri iſta non erat peccatum, quia iam obtinuerat iſtud quaſi in legem. Et patet etiã hoc: quia ſi fieri iſta in funeribus Regum eſſet peccatum, non auferret Deus alicui in pęnam, & tamen Deus auferebat quibuſdam in pœnam iſtum honorem, ſcilicet quod non fierent cærimoniæ iſtæ in funeribus illorum: ergo non erat peccatum iſtud fieri: quia ſi peccatum eſſet iſta fieri, potius benefaceret Deus homini auferendo ei poteſtatem faciendi hæc. Sicut homo ſe debet reputare felicem, ſi Deus ei auferet occaſionem peccandi, & tamen in pœnam auferuntur quibuſdam Re-

gibus iſta à Deo, vt patet Ieremiæ vigeſimo ſecundo ca. de Ioachim filio Ioſiæ Rege Iuda, quod non plangeret eum: vę frater, & væ ſoror non concrepabunt ei: væ Domine, & væ inclyte; Sepultura aſini ſepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Ieruſalem. Item ſi eſſet peccatum fieri cærimonias iſtas combuſtionis odoramentorum in funeribus Regum, nõ reputaret Sacra Scriptura aliquem Regem infelicem, vel inhonoratum, eo quod non fierent ſibi iſtæ cærimoniæ: quia potius eſt felicem omni carere vitio, & tamen quoſdam reputat infelices & inhonoratos, quia non fuerunt factæ eis iſtę cærimoniæ: ideo non eſt peccatum eas fieri. Patet hoc de Ioram Rege Iuda filio Ioſaphat infra 21. capit. ſcilicet: Languore pariter, & vita caruit, mortuuſque eſt in infirmitate peſſima, & non fecit ei populus ſecundũ morem combuſtionis exequias, ſicut fecerat maiorib. ſuis: ecce quod inter alias calamitates Ioram enarrat Scriptura de eo, quod non fuerint ſibi factæ cærimoniæ cõbuſtionis: ergo erat pœna quædam non fieri illas. Item ſi fieri hæc peccatum eſſet, non prænunciaſſet Ieremias Regi Sedecię tanquam partem quandam felicitatis ſuę, quod fierent ei cærimoniæ exequiarum, ſicut aliis Regib. Nam ſicut nõ mori gladio prænunciauit ei, vt partem felicitatis, ita prænunciauit, quod fierent ei cærimoniæ combuſtionis, vt patet Ieremiæ trigeſimo tertio cap. Audi verbum Domini Sedecia Rex, non morieris in gladio, ſed in pace morieris, & ſecundum combuſtionem patrum tuorum Regum priorum, qui fuerunt ante te, ſic comburent te, & viduæ plangent te. Non ergo erat peccatum fieri combuſtiones iſtas odoramentorum, & vnguentorum, ſed honor. Item non ſolũ erat hoc in Regibus, ſed etiam in popularib. & in viris ſanctis. Patet enim de viris ſanctis, quia Iacob Patriarcha vir ſanctus erat, & tamen filii ſui vnxerũt eum, ſic, & planxerunt, facientes omnes iſtas cærimonias Geneſ. quinquageſimo cap. Item nullus potuit ſanctus eſſe, ſicut Chriſtus, qui fuit verus Deus: corpus tamen ſuum vnctum fuit aromatibus. Nam Ioſeph de Arimathia ciuitate expendit quaſi libras centum myrrhæ, & aloes in vnctione corporis eius, & inuoluit illud in ſyndone munda. Ioan. decimo octauo, & Matthæ. vigeſimo ſeptimo cap. Item ſanctus vir erat Ioſeph ab Arimathia, & ipſe vnxit corpus Domini: ſi tamen putaret eſſe indignum, non vnxiſſet illud: quia magis ſe ſciret offendere Deum quam colere. Item Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Maria Salomone religioſæ mulieres erãt, & tamen iſtæ emerunt aromata, vt venientes vngerent Ieſum. Matth. vigeſimo octauo, & Lucæ vigeſimo quarto, quod certe non feciſſent, ſi putarent eſſe illicitum. Item iſta conſuetudo erat apud omnes Iudæos, ſcilicet, quod ſepelirentur in linteis, & vngerentur corpora eorum aromatibus, vt patet Ioan. decimo nono cap. ſcilicet: Acceperunt ergo Ieſum & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, ſicut mos erat Iudæis ſepelire. Dicendum ergo, quod vngi corpus Aſa aromatibus, & cremari odoramenta ſuper lectulum eius, non erat peccatum: ſed in his exceſſus immoderatus peccatum eſt: quia dato quod aliquid ſit bonum, & pulchrum naturaliter, exceſſus tamen in illo erit peccatum, ſicut probat Ariſtotel. ſeptimo Ethicorum. Nam amor parentum ad filios eſt de bonis, & pulchris naturaliter: & tamen Niobe peccauit nimis in ſuperabundanti amore filiorum ſuorum, quia propter eos contempſit Deos, & blaſphemauit eos. Item amor filiorum ad parentes de bonis & pulchris eſt naturaliter, & tamen Saphyrus dictus Philophater ab Amore patris, tantum diligebat patrem ſuum, quod videretur deſipere, vt patet ibidem. Ita ergo in iſtis exequijs Regum erat peccatum fieri combuſtiones iſtas odoramentorum, & tamen poteſt peccatum eſſe in duobus: vno modo ſi fiant nimis accuratè, ſiue curioſe; quia nimia diligentia circa iſta reprobata eſt. Secundo poteſt peccari per exceſſum; ſi circa iſta multo maiora expendantur quam deceat, vel conſuetum ſit: iſta duo peccata vel errores fuerunt in exequiis Regis Aſa. Primum, ſcilicet curioſitas, patet in quantum dicitur, poſuerunt eum ſuper lectulum ſuum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis: quia id quod eſt honeſtum, non eſt curioſum. Quod autem meretricium eſt curioſum eſt: nam meretrices ſunt curioſę, qualiter prouocent viros ad laſciuiam, & luxuriam, vt patet Prouerbiorum ſeptimo capitulo, de illa, quæ dixit iuueni, intextui funibus lectum meum, & ſtraui tapetibus pictis ex Aegypto, aſperſi cubile meum myrrha, & aloe, & cinnamomo. Secundum, ſcilicet exceſſus tangitur, cum dicitur in litera, & combuſſerunt ſuper eum ambitionem nimiam, ſcilicet magnum apparatum odoramentorum. Ad argumenta in contrarium dicendum, quod illa non militant generaliter, ſed ſolum contra Aſa, quia ibi fuit curioſitas, & ſuperabundantia, ſi autem teneatur modus in his, non erit peccatum fieri tales cærimonias combuſtionum, ſed iam iſtæ abierunt in diſſuetudinem: potiſſime apud regiones noſtras, & conuicinos.

CAPITVLVM XVII.

REGNAVIT autem Ioſaphat filius eius pro eo, & inualuit contra Iſrael. Conſtituitque militum numeros in cunctis vrbibus Iuda, quæ erant vallata muris. Præſidiaque diſpoſuit in terra Iuda, & in ciuitatibus Ephraim, quas ceperat Aſa pater eius. Et fuit Dominus cum Ioſaphat, quia ambulauit in vijs Dauid patris ſui primis: & non ſperauit in Baalim, ſed in Deo patris ſui: & perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Iſrael. Confirmauitque Dominus regnum in manu eius: & dedit omnis Iuda munera Ioſaphat: factæque ſunt ei infinitæ diuitiæ: & multa gloria. Cumque ſumpſiſſet cor eius audaciam propter vias Domini, etiam excelſa, & lucos de Iuda abſtulit.

Regnauit. In præcedẽtibus dicto de regno regis Aſa, hic agitur de regno filii ſui Ioſaphat, qui fuit valde bonus Rex. Et diuiditur in quatuor, ſecundũ quod hiſtoria eius regni continetur in quarto cap. ſcilicet vſque ad vigeſimumprimum, Nam primo ponitur eius vita proſpera. Secundo eius ſocietas peruerſa, ſcilicet, quod ſocietatem habuit cum Achab Rege Iſrael peſſimo idolatra. Sequenti capit. Tertio correptio prompta infra decimo nono capitulo, Quarto victoria magna. infra vigeſimo capitulo. Prima diuiditur in quatuor, ſecundum quod Ioſaphat egit quatuor. Primo Deum coluit, ſecundo populum inſtruxit ibi. *Tertio autem anno.* Tertio hoſtes ſubiecit, ibi. *Itaque factus eſt timor.* Quarto ciues muniuit, ibi. *Creuit ergo Ioſaphat.*

An iſta habeant continuationem, & immediationem, Quæſtio XXX.

QVæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta poſt præcedentia ordine continuatio: & an fuerint facta poſt illa immediatè, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod hic eſt ordo continuus: quia præcedenti capitulo agebatur de regno Aſa, hic autem agitur de regno Ioſaphat, qui fuit Ioſaphat filius Aſa, vt patet hic: ideo neceſſe eſt, quod prius regnauerit Aſa, quam Ioſaphat, & conſequenter erit hic ordo continuus. Ad ſecundum dicendum, quod iſta, quæ habentur hic fuerunt facta immediate poſt præcedentia: nam poſtquam cœperunt regnare Reges in Iuda, & Iſrael, nunquam fuit populus ſine Rege, ſed mox, vt moriebatur vnus, ſubrogabatur alius: & ſic mox vt Aſa mortuus eſt, factus eſt Ioſaphat Rex, & quia præcedenti cap. agitur de regno Aſa, & hic de regno Ioſaphat: neceſſe eſt, quod fuerint iſta immediate poſt illa. Circa primum dicitur. *Regnauit autem Ioſaphat filius eius pro eo.* Scilicet, non habebat forte Aſa alium filium, niſi Ioſaphat, ideo regnauit pro patre ſuo Aſa: quia ei competebat iure hæreditario. Nam non legimus habuiſſe Aſa alios filios, vel dato, quod habe-

ret

ter alios filios Aſa, eſſet tamen Ioſaphat primogenitus: & ſic etiam competeret ei ius regnandi: quia in terra Iuda iã ſuccedebãt primogeniti in regno, ſicut inter alias gentes: & hoc colligitur, infra vigeſimo primo cap. cum dicitur, quod Ioſaphat habuit filios multos, & dedit eis multa munera, aurum, & argentum: regnum autem dedit Ioram, eo quod eſſet primogenitus. *Et inualuit contra Iſrael.* Scilicet non fuit ſubiectus regno Iſrael, nec potuerunt contra eum Iſraelitæ in aliquo: ſed ipſe præualuit contra illos. Hoc autem dicitur ad differentiam Aſa patris ſui. Nam ille non habuit confidentiam in Deo ſuo, ſed inuocauit Regem Syriæ in adiutorium: ideo fecit Deus, quod inſurgerent bella contra ipſum. Et fuit rationabile iſtud poni hic. Nam Aſa fuerat in principio regni ſui proſperatus valde in omnibus operibus ſuis: quia confiſus fuerat in Domino, & fugauit atque fudit exercitum Aethiopum, qui erat decies centena millia, ſupra decimoquarto cap. Poſtea verò cum ſurrexiſſet contra eum Baaſa Rex Iſrael, & muro circũdaret vrbem Rama, non auſus pugnare contra ipſum, dedit totum aurum, & argentum, quod erat in theſauris domus Domini, & in theſauris Regis, Regi Syriæ, vt pugnaret contra Baaſa Regem Iſrael, & cogeret eũ recedere de vrbe Rama. Et ſic factum eſt præcedenti capitul. propter hoc Deus indignatus denunciauit ei per Prophetam, quod bella conſurgerent in præſenti tempore contra ipſum, & illa fuerunt bella Iſraelitarum, qui aliqualiter oppreſſerunt viros Iuda, vt probatum eſt ibidem. Nunc autem cum Scriptura dictura ſit de Rege Ioſaphat, qui fuit valde inclytus inter Reges Iuda, declarat, quod tempore ſuo non fuerunt Iudæi in aliquo oppreſſi ab Iſraelitis, ſicut fuerant circa finem vitæ Aſa patris eius: ſed Ioſaphat inualuit contra Iſrael. Quis autem fuerit Rex in Iſrael, cuius tempore regnauit Ioſaphat in Iuda, & quæ bella habuerit Ioſaphat contra Iſraelitas, in quibus poſſet inualeſcere contra illos, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Conſtituitque militum numeros in cunctis vrbibus Iuda.* Timebat enim bella: quia tempore patris ſui fuerant inchoata bella inter Regem Iſrael, & ipſum: ideo nunc Ioſaphat muniuit regnum ſuum contra hoſtes, & potiſſime contra Iſraelitas, & poſuit numeros militum, ſcilicet in qualibet vrbe poſuit certum numerum militũ, qui continue manerent ibi, & eſſent parati in armis ad defenſionem regionis, vt ſi ſubito inſurgerent hoſtes, eſſent accincti armis, qui eis reſiſterent: & ſic alii, qui erant in vrbibus, ſecuri poſſent vacare agriculturæ, non timentes inſultum hoſtium: quia gens armorum, quæ in vrbe erat, defendebat totam regionem in circuitu. Iſtud etiam fecerat primo Roboam filius Salomonis proauus iſtius, qui mox vt diuiſum eſt regnum in duas partes, ſcilicet in regnum Iuda, & Iſrael, muniuit vrbes non bene munitas, & conſtituit numerum centum militum in qualibet vrbe: etiam armamentaria ſcutorum, & lancearum conſtituit in ſingulis, & horrea etiam ciborum dedit in eis, vt eſſet prouiſio pro viris bellatoribus: hoc totum patet ſupra vndecimo capite. ita nunc fecit Ioſaphat. *Quæ erant vallata muris.* Aliquæ vrbes erant muratæ, & aliæ non: in vrbibus non muratis non conſtituebantur milites, quia ſuperfluum erat, cum nõ poſſent tales vrbes ſuſtinere aliquos impetus hoſtiles, & ponere ibi milites erat conſtituere bellum campale, quod non conueniebat: nam tpe bellorum, fugiebant ad loca murata, & ibi tuebantur ſe & ſua. *Præſidiaque diſpoſuit in terra Iuda.* id eſt, poſuit defenſiones in tota terra Iuda. Accipitur hic terra Iuda pro regno Iuda, & non pro ſorte Iuda: quia non ſolum poſuit præſidia in terra ſortis Iudæ, ſed etiam in ſorte Beniamin, cum vtraque terra pertineret ad regnum ſuum: & patet, quia diſtinguitur hic terra Iuda contra vrbes terræ Ephraim, quas ceperat Aſa, & pertinebant nunc ad Dominiũ Regis Ioſaphat: & tamen, ſi non acciperetur hic terra Iuda pro terra Iuda, & Beniamin, non condiuideretur terra Iuda contra vrbes de terra Ephraim: ſed potius cõtra terram Beniamin, cum eſſent tam neceſſaria præſi-

A dia in terra Beniamin, ſicut in terra Iuda, immo magis: quia terra Beniamin erat coniuncta regno Iſrael ex latere Aquilonari, & terra Iuda non. Et ſic neceſſe eſt, quod accipiatur terra Iuda pro toto regno Iuda. *Et in ciuitatibus Ephraim, quas ceperat Aſa pater eius.* Etiam in ciuitatibus iſtis poſuit præſidia, id eſt, defenſionem contra Iſraelitas, ſcilicet viros armatos, & omnem alium apparatum bellicum. Erat autem magis neceſſarius ibi talis apparatus, quam in aliis vrbibus regni Iuda, propter quatuor. Primò, quia iſtæ vrbes erãt magis coniunctæ terræ Iſrael, quam aliæ vrbes, cum fuerint aliquando de regno ſuo: & ſic erat maior opportunitas pugnandi contra eas quam contra alias. Secundo, quia in ciuitatibus iſtis morabantur viri de regno Iſrael, qui fuerant prius ſub Regibus Iſrael, & fortaſſis vellent nunc
B reduce ad priſtinum Dominum, & traderent ſe ipſos, & vrbes Regibus Iſrael: & vt hoc non poſſent facere, qui erant in vrbe, oportebat poni ibi magna præſidia de viris Iuda, vt non haberent ciues facultatem ad hoc. Tertiò, quia maiora bella fierent contra illas vrbes, quã contra alias, quæ ſemper fuerant de regno Iuda, quia deſiderabilius eſt recuperare perdita, quam acquirere noua: & quia Reges Iſrael perdiderant vrbes prædictas pugnante contra eos Aſa Rege Iuda: potius deſiderarẽt Iſraelitæ recuperare res illas, quam acquirere de nouo alias vrbes, quæ ſemper fuerant de regno Iuda, & ob hoc maiora bella inſtruerent contra vrbes illas quam contra alias: ideo erant neceſſaria ibi maiora præſidia. Quarto, quia viri Iuda poterant timere ibi duplex bel-
C lum, ſcilicet bellum hoſtile, & bellum ciuile: tunc venientibus Iſraelitis contra iſtas vrbes, forte Iſraelitæ, qui morabantur in iſtis vrbibus pugnarent contra Iudæos, qui intus erant: vt traderent vrbes in manus Iſraelitarum, & eſſet etiam bellum hoſtile foris, & ad defenſionem ab vtroque bello, oportebat ibi eſſe magna præſidia, maiora quidem quam in vrbibus Iuda, & Beniamin. De iſtis vrbibus Ephraim, quæ nam vrbes erant, & quomodo acquiſierat eas Aſa pater Ioſaphat, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et fuit Dominus cum Ioſaphat.* Scilicet, adiuuando eum in omnibus, quæ incipiebat. Sicut manifeſte apparet in bello illo, de quo habetur infra vigeſimo capit. *Qui ambulauit in viis Dauid patris ſui.* Scilicet, ſecutus eſt viam eius. Ponitur Dauid tanquam exemplum bonorum operũ, quia
D non fuerat ante hoc aliquis Rex tam acceptus Deo, ita vt Dominus diceret de eo, inueni virum iuxta cor meũ, primo Regum decimotertio capit. quod de nullo alio vnquam legitur dixiſſe: vocatur Dauid pater ſuus, id eſt proauus, vel prædeceſſor, quia omnes maiores vocãtur patres, & cum eſſet Ioſaphat de progenie Dauid, vocatur filius eius: vel accipitur hic pater ſpiritualiter per imitationem, ſcilicet, quod ille, quem quis imitatur in operando, vocatur pater eius, & quia Ioſaphat ſecutus eſt vias Dauid, ut hic dicitur, uocatur filius eius, ſed magis accipiendum eſt primo modo, vt ſit pater ſecundum progeniem carnalem. Quod autem ambulauerit in viis eius, fuit, quia deuitauit idola ſicut Dauid, ſed de hoc magis infra declarabitur in quadam quæſtione. *Primis.* Non dicitur in viis Dauid abſolute: ſed in viis Dauid
E primis, quia uiæ Dauid primæ fuerunt bonæ, & uiæ ſecundæ fuerunt malæ: & Ioſaphat ſecutus eſt Dauid in bonis, & non in malis: ſed quæ fuit viæ primæ Dauid, & quæ ſecundæ, vel vltimæ, declarabitur in quadam quæſtione. *Et non ſperauit in Baalim.* Scilicet, in idolis; quia idola vocantur Baalim. Nam Baal accipitur vno modo pro nomine cuiuſdam idoli ſpecialiter, quod valde coluit Rex Achab Rex Iſrael, & maxime Iezabel vxor ſua, & conſtituit ei quadringentos, & quinquaginta Prophetas, qui comedebant panem de menſa Iezabel, tertio Regum decimooctauo cap. & inualuit tantum cultus iſtius idoli tempore Achab, quod ſere nullum aliud idolum coleretur in toto Iſrael, & ob hoc Iſrael diuiſus erat in duas partes, quaſi in duos Deos, ſcilicet, quibuſdam colentibus Deum Iſrael, & aliis colentibus Baal. Et ob hoc congregato toto Iſrael in monte

Cal-

Carmelo coram Rege, dixit Elias: Quouſque clau dicatis in duas partes? ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eum, ſi autem Baal ſequimini illum. 3. Regum decimo octauo capit. Etiam dubitatum eſt de uera deitate Baal, & facta eſt cóparatio inter Deum Iſrael, & Baal, ut inquireretur, quis eorum eſſet uerus Deus: quod nunquã factum eſt de aliquo alio idolo; ex quo apparet, quod maiorem fauorem habuit inter omnia idola Baal quam quælibet alia. Alio modo accipitur generaliter pro quocunque idolo, & tunc habet plurale, ſcilicet Baalim, & ita videtur eſſe hic cum dicatur, quod Ioſaphat non ſperauit in Baalim, id eſt in idolis: & hoc ponitur ad ſignandum, quod fuit vir ualde deicola, ut infra declarabitur in quadam quæſtione. *Sed in Deo patris sui.* Scilicet, confiſus eſt in Deo patris ſui, id eſt in Deo Iſrael, qui erat Deus patris ſui. Et accipitur pater ſuus pro Dauid, ſicut ſupra dixit, ſcilicet, qui ambulauit in viis Dauid patris ſui. Nam Deus Iſrael fuit Deus Dauid: quia ipſe illum ſpecialiter coluit. Nullus enim legitur inter patres Veteri Teſtamenti, qui pro cultu tanta fecerit, nec ad illũ tã affectus fuerit: ſicut declarabitur infra in quadam quæſtione: vel uocatur Deus patris ſui, id eſt Aſa. Nam etiam uerum eſt, quod Deus Iſrael fuit Deus Aſa, quia Aſa coluit Deum Iſrael ſemper, nec declinauit unquam ad idola, quod in raris Regibus Iuda repertum eſt. Nam licet Aſa peccauerit, quia non habuit plenam confidentiam in Domino, tamen circa cultum eius nunquam peccauit, introducendo, ſcilicet, alios Deos: quod patet ſupra decimoquinto capi. ſcilicet, attamen cor Aſa perfectum erat cum Domino cunctis diebus eius: & ſic de utroque patre intelligi poteſt: ſed melius intelligitur de Dauid, propter duo: Primo, quia de eo immediate ſupra in litera fuerat facta mentio, & uocatus fuerat pater Ioſaphat, ideo de eo rationabilius eſt, quod contineatur illud nomen quam de aliquo alio. Secundo, quia magis conuenit cultus Dei excellens Dauid, quam Regi Aſa, quia ſolet Dauid induci tanquam bonorum operum exemplar: quod non fit de aliquo alio Rege. *Et perrexit in præceptis illius.* Scilicet, in præceptis Dei patris ſui. Iſtud fuit cuſtodiendo legem Moyſis, in qua continebantur omnia præcepta a Deo data. *Et non iuxta præcepta Iſrael.* id eſt non ambulauit in præceptis regni Iſrael: quia illa erant mala, ſcilicet de colendo idola, de quo magis declarabitur infra in quadam quæſtione. *Confirmauitque Dominus regnum in manu eius.* Scilicet, fecit, qđ maneret firmum regnum Iuda in manu Ioſaphat, & quod nullus ei in hoc aduerſaretur. Regnum autem confirmatur, quando quis non habet regnum ſecuré, & poſtea incipit illud habere ſecuré. Sicut quando nouiter efficitur aliquis Rex, nondum confirmatum eſt regnum in manu eius, quouſque omnes de regno ei obediant, & dentur ei omnia fortalitia, & de manu eius recipiantur, & demum uoluntates omnium de regno concordent cum bonitate Regis. Iſtud eſt confirmari regnum in manu alicuius quantum ad ſuos regnicolas: confirmatur autem quantum ad hoſtes, quando Rex nouus ponit apparatus bellicos in omnibus locis ſuis, ita ut non ſit locus hoſtibus nocendi terræ ſuæ. Omnia hæc fecerat Ioſaphat. Nam omnes de regno ſuſceperant eum in Regem, & omnia fortalitia manui eius tradita ſunt, & de manu eius ſuſcepta, & data quibus ipſe uoluit. Quod patet, cum ipſe poſuerit numeros militum in omnibus vrbibus muratis tam in regno Iuda, quam in ciuitatibus Ephraim, quas pater ſuus Aſa acceperat, & tamen non poterat ponere milites in ſingulis vrbibus, niſi urbes eſſent ad mandatum eius. Etiam maior adhuc firmitatis pars erat, quia omnes uiri Iuda diligebant eum, & intantum diligebant eum, quod offerrent ei omnes munera magna, & factæ ſunt ei diuitiæ multæ. Confirmatum eſt etiam regnum contra hoſtes: quia in ſingulis vrbibus regni ſui poſuit Ioſaphat numeros militũ, vt defenderent regionem, & dicitur, quod Dominus confirmauit regnum in manu eius: quia ipſe fecit multum in hoc; quid autem fecerit declarabitur infra in

F quadam quæſtione. *Et dedit omnis Iuda munera Ioſaphat.* Scilicet, omnes viri potentes dederunt munera magna Ioſaphat, quem in Regem nouũ accipiebant: & omnes de regno collegerunt inter ſe velut quoddam tributum regni Ioſaphat. *Factæque ſunt ei infinitæ diuitiæ.* Scilicet, munera erant magna, quæ oblata ſunt Regi Ioſaphat à toto regno, & ex illis collectis in vnum, factæ ſunt diuitiæ eius infinitæ, id eſt valde multæ. Eſt enim modus iſte loquendi Scripturæ, loquens ſecundũ conſuetudinem vulgarem. Nam ſecundum veritatem nihil eſt infinitum in rebus creatis, ſed quod multum eſt in numero, vocatur infinitum: & quod magnum eſt mole, vocatur etiam infinitum: ſic etiam accipitur ſupra decim quarto cap. ſcilicet, quod tulerunt Iſraelitæ

G pecorum infinitam multitudinem, id eſt magnam multitudinem. Sic etiam Numer. trigeſimo ſecundo cap. dicitur, quod filii Gad, & Ruben habebant in iumentis infinitam ſubſtantiam. *Et multa gloria.* Id eſt, magna fama, id eſt, magnus honor, propriè gloria pertinet ad nominis dilatationem ſiue famam, & vocatur gloria alicuius clara cognitio, & extenſio nominis eius cum laude, ſcilicet, quando quis à multis cognoſcitur, & ab omnibus laudatur. Alio modo accipitur gloria pro honore conſurgente ex apparatu magno, ſcilicet ex magno apparatu veſtium, vel apparatu comitantium, vel apparatu domeſtico, aut quocunque alio apparatu regali oſtẽdente in eis maieſtatem: ſic accipitur Matth. ſexto cap. ex verbis Chriſti, cum ait: Conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt, & non laborãt: dico autem vobis quo-

H niam nec Salomon in omni gloria ſua indutus eſt ſicut vnum ex iſtis, id eſt Salomon cum toto ſuo apparatu veſtium, quæ vocatur gloria eius, non eſt ita bene indutus ſicut vnum lilium: poteſt accipi hic gloria vtroque modo. De primo modo manifeſtum eſt: nam gloria, id eſt dilatatio nominis Ioſaphat facta eſt: quia Ioſaphat ſubiecit ſibi omnes gentes, quæ erant per circuitum terræ Iuda, id eſt Philiſthinos, Arabes, & alios: & offerebant iſti ei munera, & generaliter gentes nullę audebant pugnare contra Ioſaphat, conſiderata poteſtate eius, vt patet infra in litera. Erat ergo nomen ſuum diuulgatum per omnes iſtas gentes, & ſic erat glorioſum. De ſecundo modo patet: quia cum omnis Iuda obtuliſſet munera magna Ioſaphat, & fierent ei diuitiæ infini-

I tæ, habebat magnum apparatum tam in veſtibus quam in omnibus ſuppellectilibus, & domeſticis rebus: potiſſimè, quia Reges terræ qui in circuitu erant, offerebant ei munera, & tributa præſtabant, vt patet in litera. *Cumque ſumpſiſſet cor eius audaciam propter vias Domini.* Scilicet, Ioſaphat ambulabat in viis Domini, quia nunquam coluit idola, & Deus confortabat eum. Dabatque ei audaciam ad aggrediendum magna, & ſic aggreſſus eſt iſtud magnum, quod ponitur hic. *Etiam excelſa, & lucos de Iuda abſtulit.* Scilicet, non ſolum coluit Dominum, ſed etiam abſtulit de terra omnia impedimenta cultus diuini. Erat autem impedimentum idolatria, quæ fiebat ſacrificando idolis, & offerendo eis tura, & fiebat iſta idolatria in altaribus multis, quæ erant ad hoc inſtituta, & in lucis. Eſt autem lucus con-

K gregatio arborum denſarum, reddens vmbroſitatem: & in talibus locis conſtruebant idolatræ aras, & hoc maxime propter ſacrificia Priapi: quia in ſacrificiis illis fiebant turpia, ſcilicet conſummatis ſacrificiis vacabant libidini. Et quia non poterat honeſtę coitus fieri in patenti, propter humanam verecundiam, eligebantur loca obſcura, ſcilicet ſubterranea, ſicut ſpecus, quæ erat tempore Regis Aſa, vbi mater eius Maacha conſecrauerat ſculptile. tertio Regum decimoquinto c. vel loca vmbroſa, & ſic erat lucus: vnde habebant Iſraelitæ lucos multos ad cultum idolorum: omnia hæc, ſcilicet, altaria, & lucos euertit Ioſaphat, vt non eſſet aliquod offendiculum, nec occaſio colendi idola. De iſtis excelſis, & lucis euerſis per Ioſaphat, quænam erant, declarabitur infra in quadam quæſtione.

Cum quo Rege inualuit Ioſaphat. Quæſtio II.

QVæritur, cum ſupra dicatur, quod Ioſaphat inualuit contra Iſrael: quis fuerit Rex contemporaneus eius in regno Iſrael, contra quem potuiſſet inualeſcere. Aliquis dicet, quod ille fuit Baaſa: nam Baaſa inſurrexit contra Aſa, patrem Ioſaphat, volendo circũdare muris vrbem Rama, & non auſus eſt exire ei obuiam Aſa, ſed inuocauit in auxilium ſuum Regem Syriæ dando ei munera magna, & quia confidebat tunc Aſa in Rege Syriæ, & non in Deo Iſrael, fecit Deus, q̃d exorirentur bella contra ipſum, & illa bella mouit Baaſa Rex Iſrael, vt probatum eſt præcedenti capitulo. In illis bellis paſſi ſunt mala multa Iudæi, inualeſcentibus contra eos Iſraelitis. Nunc autem tempore Ioſaphat, è contrario inualuerunt Iudæi contra Iſraelitas, & ſic videtur, quod Ioſaphat fuerit tempore Baaſa. & pugnauerit contra illum, ſubieceritque illum verſa vice, ſicut ille preſſerat Aſa patrem ſuum, & Iudæos. Dicendum tamen, quod hoc falſum eſt: quia Ioſaphat nõ potuit regnare viuente Baaſa Rege Iſrael, ſed multo tempore ante mortuus fuit ille. Et patet hoc: quia mortuus eſt Baaſa tempore Aſa regis Iuda, ſcilicet, anno vigeſimo ſexto regni eius, ut colligitur tertio Regum decimoquinto, & decimo ſexto capit. Poſt autem regnante Aſa in Iuda, regnauerunt ſucceſſiuè multi Reges in Iſrael, ſcilicet, Hela, filius Baaſa, & Zamri, & deinde Amri, poſtea Achab. Nam anno trigeſimo regni Aſa, cœpit regnare Achab ſuper Iſrael, vt patet tertio Regum 16. capit. ideo dicendum, quod Ioſaphat cœpit regnare in Iuda, dum regnaret in Iſrael Achab Rex, ſcilicet, anno quarto regni eius, vt patet tertio Regum vigeſimo- C ſecundo cap. regnauit autem Ioſaphat in Iuda tempore trium regum Iſrael, ſcilicet Achab, Ochoziæ, & Ioram: nam regnauit Achab viginti duobus annis in Iſrael, tertio Regum decimoſexto capit. ſed iam erat quartus annus regni eius, quando cœpit regnare Ioſaphat, tertio Regum vigeſimoſecundo capit. ideo eſſet annus decimus octauus, vel quaſi, regni Ioſaphat, quãdo mortuus fuit Achab; regnauit autem Ioſaphat viginti quinque annis, vt habetur eodem cap. ideo remanebant ſeptem anni adhuc de regno eius, quando mortuus eſt Achab; poſt Achab regnauit Ochozias filius eius, qui fuit malus, & mortuus eſt cadens per cancellos cenaculi ſui, & regnauit ſolum annis duobus, tertio Regum vigeſimoſecundo, & quarto Regum primo capit. Poſt hunc regnauit Ioram filius eius, & tempore huius regnauit Io- D ſaphat annis quinque, & mortuus eſt: quia totidem ſupererant de regno ſuo, quando cœpit regnare Ioram in Iſrael. Patet etiam aliter, quod fuerit Ioſaphat coætaneus omnibus Regibus iſtis tribus: patet de primo, ſcilicet, de Achab, quia fuit cum eo in bello contra Syros in Ramoth Galaad. ſequenti capit. & tertio Regum vigeſimoſecundo. De Ochozia patet, quia Ioſaphat, & Ochozias faciebant ſimul claſſem in Aſiongaber, vt mitterent in Ophir pro auro, & propter iniquam ſocietatem, quam habebat Ioſaphat, confractæ ſunt naues illius in Aſiongaber in portu: nec potuerunt tranſuehi, & nauigare in Ophir, infra vigeſimo, & 3. Regum vigeſimoſecundo cap. De Iorã patet: quia quando Rex Moab mortuo Achab præuaricatus eſt contra Iſrael, congregauit Ioram Rex Iſrael exercitum contra Moabitas, & tũc E iuit cum eo Ioſaphat Rex Iuda, & Rex Edom, quarto Regum tertio cap.

Quæ bella habuerit Ioſaphat contra Iſraelitas, & quomodo præualuerit. Quæſt. III.

QVæritur vlterius, quæ bella habuerit Ioſaphat contra Iſraelitas, & quomodo potuerit præualere contra Iſrael. Dicendum, quod non apparent aliqua bella, quæ fecerit contra Iſraelitas. Dicet tamen aliquis, & ſic communiter dr̃, quod cum inualuerit Ioſaphat contra Iſrael, quod neceſſe eſt, quod aliqua bella fecerit contra Iſrael, & non eſt ſufficiens argumentum,

A ſcilicet, quod non ponuntur aliqua bella in litera Sacræ Scripturæ, ideo, quod nulla fecerit: quia multa fuerunt facta, quæ non ponuntur in Sacra Scriptura, potiſſimè colligitur hic, quod aliqua bella fuerunt inter Ioſaphat, & Iſrael, in quibus Ioſaphat inualeſcere potuerit. Dicunt ergo aliqui, quod iſta bella fuerũt tempore Achab, & contra Achab: quia ille fuit Rex Iſrael, cuius tempore regnauit Ioſaphat Rex in Iuda, vt patet 3. Regum vigeſimoſecundo cap. ſcilicet, quia quarto anno regni eius cœpit regnare, ſed videtur, quod tempore huius non fuerint bella inter Ioſaphat, & Iſrael: quin potius cõiuncti fuerant amicitia Ioſaphat, & Achab: quia accepit Ioſaphat filiam Achab in vxorem filio ſuo Ioram: vnde dicitur ei affinitate coniunctus ſequenti capitulo, & non ſolum fuit affinitas inter eos, ſed etiam fuit exhibitio operum amicitiæ: quia quando Achab iuit in B bellum contra Syros in Ramoth Galaad, iuit cum eo Ioſaphat Rex Iuda, & fuit ibi in periculo ſequenti capit. Etiam erat communicatio magna inter iſtos duos Reges, ita quod interdum ibat vnus eorum in regnum alterius, & alius in regnum alterius, vt congauderent in communicatione. Sic patet de Ioſaphat, qui deſcendit ad viſitandum Achab, & erat cum eo in Samaria, amboque ſedebant in porta Samariæ in ſolijs ſuis regalibus induti cultu regio, vt patet ſequenti capit. & tertio Regum vigeſimoſecundo cap. item, tanta erat amicitia inter eos, quod ea, quæ erant vnius, erant totaliter alterius, Sicut patet ex verbis eorum ſubſecutis operibus: nam quando Achab vellet ire ad pugnandum in Ramoth Galaad, & rogauit Ioſaphat, vel potius quæſiuit ab eo, an vellet venire cum ipſo in Ramoth Galaad, & C dixit Ioſaphat: Sicut ego ſum, ita & tu: populus meus, & populus tuus vnum ſunt: equites mei, equites tui: ſequenti cap. & tertio Regum vigeſimoſecundo cap. Et ſic factum eſt: quia cum eo iuit in bellum. Non ergo erat veriſimile, quod inter Ioſaphat & Achab eſſent vlla bella, cum eſſent amicitiæ tam ſolidæ inter eos: dicet ergo aliquis, quod licet non fuerint bella inter Ioſaphat, & Achab, fuerunt tamen inter Ioſaphat, & poſteros Achab. Sed dicendum, quod hoc non ſtat. quia Ioſaphat non regnauit niſi tempore duorum Regum poſt Achab regem Iſrael: ſ. tempore Ochoziæ, & Ioram fratris eius, & ambo erant filij Achab. Non erat autem veriſimile, quod contra iſtos faceret bella: quia ſoror eorum Athalia erat vxor filij ſui Ioram. Iſta tamen non eſt ſolida ratio: quia interdum inter amicos ſunt bella; ideo vt pateat D aliter, & firmius, ſcilicet, quia cum vtroque iſtorum habuit concordiam magnam Ioſaphat, & amicitiam. De Ochozia patet: quia Ioſaphat, & Ochozias, fecerunt claſſem in Aſiongaber, vt nauigarent pro auro in Tharſis, & propter illam concordiam fractæ ſunt naues Ioſaphat, tantaque fuit amicitia, & concordia Ioſaphat cum iſtis tribus regibus Iſrael, vt reputaretur ei in peccatum. Et patet Primò, quando Ioſaphat auxiliatus eſt Achab in bello: nam venit ad eum Propheta, dicens: impio præbes auxilium, & his, qui oderunt Dominum amicitia iungeris; & idcirco iram quidem Domini merebaris, ſed bona opera inuenta ſunt in te, infra, decimonono cap. Sed poſt hoc, non obſtante iſto, habuit Ioſaphat amicitiam magnam cum Ochozia filio Achab Rege Iſrael, & particeps fuit cum eo ad mittendum na- E ues in Ophir, ſiue in Tharſis, & propter amicitiam illã Dominus confregit naues in Aſiongaber, nec potuerũt nauigare in Tharſis: infra vigeſimo, & tertio Regum vigeſimoſecundo cap. Non ergo eſt veriſimile, quod gereret bella aliqua Ioſaphat contra Ochoziam regem Iſrael. De Ioram fratre eius, qui fuit tertius Rex, etiam patet; quod habuerit cum eo amicitiam magnam; nam expoſuit ſe pro eo morti, ſicut pro patre ſuo Aſa. Nam in adiutorium eius iuit contra regem Moab ad bellũ, & fuit in periculo mortis ipſe, & exercitus eius propter defectum aquarum, quarto Regum tertio cap. quæ quidem mors accidiſſet, niſi conſuluiſſet Dominum per Eliſæum, qui dedit modum ad habendum aquam, vt patet ibidem. Non ergo videtur, quod bella aliquã

gesserit

geſſerit Ioſaphat cum Regibus iſtis. Nam non ſolum habuit aliquando amicitias cum eis, ſed etiam fuerunt amicitiæ ſemper manentes à patre in filios. Ideo dici poteſt vno de duobus modis: vno modo, quod Ioſaphat inualuit contra iſrael in aliquibus bellis, quæ habuit contra Regem Achab. Alio modo, quod inualuit contra iſrael: non quidem premendo iſraelitas, ſed faciendo, quod non poſſent iſraelitæ contra eum præualere. De primo patet: nam non eſt putandum, quod Ioſaphat geſſerit aliqua bella cum Achab, & poſteris eius, poſtquam ſemel affinitate iunctus eſt eis, & contraxit amicitias cum illis, quia amicitiæ manſerunt ſemper illæſæ; ſed potuerunt eſſe bella in principio regni Ioſaphat, antequam illæ contraherentur amicitiæ, & in illis bellis præualuerit Ioſaphat contra iſrael, & inde eſſet exordium ad componendum amicitias, & contrahendum affinitatem. De ſecundo modo patet: quia Ioſaphat confortatus eſt in regno, & fuit tam potens, quod inualuit iſrael, non quidem ſuperando eum in aliquibus bellis, ſed quia taliter ſe habebat, quod poſſet ſuperare iſraelitas ſi congrederentur. Et dicendum, quod ille modus ſecundus eſt veriſimilior, & tenendus eſt: quia non eſt veriſimile, quod bella aliqua fuerint inter Achab, & Ioſaphat: id namque ſi factum fuiſſet, aliquā Scriptura feciſſet mentionem de illis ſaltem in generali, & tamen nec in libro iſto, nec in tertio Regum, vbi ponitur iſta hiſtoria non fit mentio, quod aliqua bella fuerint inter Ioſaphat & Achab. Quod autem inualuerit ſecundo modo, eſt veriſimile: quia tempore Aſa patris Ioſaphat, Iudæi erant aliqualiter oppreſſi ab Iſraelitis: quia ex eo, quod peccauerat, non confidendo in Domino, ſed in rege Syriæ, prænunciauit ei Deus, quod inſurgerent bella contra ipſum, & in illis bellis erat inferior viribus, & affligebatur ipſe, & viri eius, eo quod in pœnam data erant, & tamen ſi ipſe præualuiſſet victoria conſecuta in eis, non fuiſſet pœna, ſed gloria. Durauit autem hoc toto tempore Aſa: quia ſemper ille manſit in hac diffidentia: nam etiam in ęgritudine, ex qua mortuus eſt, non quæſiuit Dominum, ſed medicorum arte confiſus eſt: vt patet præcedenti capit. Tempore autem Ioſaphat filii eius, non continuatum fuit ſic, ſcilicet, quod iſraelitæ premerent Iudæos, ſed adeo confortatus eſt Ioſaphat, vt timuerint iſraelitæ moleſtare Iudæos, in quo aliquo modo ſe minores viribus fatebantur, & ſic inualuit Ioſaphat contra iſrael. Et hoc etiam patet: quia dicitur, quod fuit Dominus cum Ioſaphat, quoniam quando Deus eſt cum aliquo, nullus præualet contra eū, ſed ipſe contra omnes: ideo præualebat Ioſaphat contra iſraelitas. Item patet: quia dicitur, quod confirmauit Dominus regnum eius. Si ergo Dominus confirmauit, non poterāt hoſtes infirmare vexando illum, & ſubditos eius. Item patet magis, quia Ioſaphat ſubiecerat ſibi gentes multas bello, & aliæ conuicinæ videntes vires Ioſaphat, non audebant pugnare contra eum, & ſic eū ſubiecit Ioſaphat eas ſibi in tributum, & etiam Arabes, videns hoc Achab Rex Iſrael, qui tunc erat, timuit pugnare contra eum: & ſic inualebat contra iſrael. Item, adhuc magis patet: quia Deus incuſſit ſpecialem timorē omnibus habitatoribus terræ, vt nullus auderet pugnare contra Ioſaphat, & ſic Iſraelitæ, qui ſolebant opprimere Iudæos, non auſi fuerunt deinceps pugnare cōtra eos. Sic patet infra, in littera, cum dicitur: itaque factus eſt timor Domini ſuper omnia regna terrarum, quę erant per gyrum Iuda, nec audebant bellare contra Ioſaphat: & iſto modo dicendum eſt, quod inualuit Ioſaphat contra iſrael.

Quæ vrbes eſſent illæ de terra Ephraim.
Quæſtio IV.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod poſuit Ioſaphat præſidia in vrbibus Ephraim, quas ceperat pater ſuus Aſa, quæ vrbes erant iſtæ de terra Ephraim? Dicendum, quod Ioſaphat habebat vrbes, quę fuerant de tribu Ephraim, quas ceperant ſui prædeceſſo-
F res: nam habuerunt contra iſraelitas aliquando bellū; & quia Deus confortabat eos, ceperunt aliquas vrbes de terra iſrael, & non fuit aliqua tribus, cuius ciuitates facilius capere poſſent, quàm Ciuitates Ephraim. Et ratio eſt: quia nulla tribus iſrael habebat ſortem ſuā magis coniunctam terræ Iuda, quam tribus Ephraim. Nā ſors eius, & ſors Ephraim coniunctæ erant in lateribus, nulla ſorte intermedia: vt patet Ioſue decimo octauo c. Quia ibi ponuntur in latere ſortis Beniamin aliquæ vrbes, quæ etiam erant in latere ſortis Ephraim, & Manaſſe, vt colligitur Ioſue 16. & 19. cap. Erat tamen trib. Beniamin de regno: ideo non erat aliqua tribus magis coniuncta regno Iudæ, quam terra Ephraim, & ſic iſraelitis pugnantibus contra viros regni Iuda, non poterant
G viri Iuda capere vrbes facilius de aliqua tribu, quā de tribu Ephraim. Sed nunc eſt dubium circa iſtas vrbes de tribu Ephraim, quis ceperit eas, an Aſa pater Ioſaphat, vel Abia pater Aſa. Litera autem dicit, quod cepit eas Aſa. Multi tamen tenent, quod cepit eas Abia. Et ratio eſt: quia de Aſa non reperitur aliquod bellum geſtum contra iſraelitas, in quo fiat mentio, quod ceperit aliquas vrbes de terra iſrael, & tamen de Abia reperitur, quod ceperit vrbes aliquas de terra iſrael. Nam ipſe pugnauit contra Ieroboam primum Regem iſrael, quando occidit quinquaginta millia virorum de exercitu Ieroboam, fugatuſque eſt Ieroboam a facie eius, & totus iſrael: tunc enim cepit vrbes quaſdam de terra iſrael, quæ nominantur ſupra decimotertio capit. & illæ videntur eſſe de terra Ephraim, quia illa erat magis vi
H cina terræ Iuda. Dicendum ergo, quod dubium eſt, quis ceperit Ciuitates, de quibus hic dicitur, an Abia, vel Aſa: nam dato, quod aliquas cepiſſet Aſa, neceſſe erat, quod intelligeretur etiam hic de Ciuitatibus, quas cepit Abia: quia aliquas cepit Abia, vt patet ſupra decimo tertio cap. & tamen litera loquitur hic de omnibus Ciuitatib. quę erant ſub poteſtate Ioſaphat, quia in omnibus poſuit præſidia contra hoſtes, quod ſatis colligitur: quia dicitur, quod poſuit numeros militum, & præſidia in omnibus vrbibus Iuda, & in omnibus vrbibus, quas Aſa pater eius ceperat de tribu Ephraim: non ergo reliquiſſet aliquas vrbes, in quibus non poſuiſſet præſidia: quia omnes egebant præſidiis contra hoſtes, & potiſſimè illæ, quę fuerant aliquando de terra iſrael:
I non ergo poſuiſſet præſidia Ioſaphat in vrbibus regni ſui, & in vrbibus, quas ceperat Aſa pater eius de terra Ephraim, & omiſiſſet ponere præſidia in vrbibus, quas auus eius Abia ceperat de terra Ephraim. Ideo quomodocumque ſe habeat res, neceſſe eſt dici, quod poſuerit Ioſaphat præſidia in vrbibus, quas ceperat Abia auus eius de terra Ephraim. Dicendum, quod licet vtrumque poſſet teneri aliquo modo, magis videtur tenendū, quod iſtæ vrbes, de quibus hic dicitur, fuerint captæ de terra Ephraim per Aſa patrem Ioſaphat. Ratio huius eſt: quia nunquam recedendum eſt a cortice litterę, ſine neceſſitate. Cum ergo dicatur hic, quod Aſa pater Ioſaphat ceperit vrbes aliquas de tribu Ephraim, neceſſe eſt concedi, quod ſic fuerit, niſi appareat aliqua cogens ratio, oſtendens quod debeat aliter intelligi, &
K tamen non apparet aliqua talis ratio: ideo non debemus aliter confiteri. Dicere autem, quod iſtas vrbes ceperit Abia auus Ioſaphat, eſt recedere a cortice litteræ: quia bene dicimus, quod pater, & filius computantur pro eadē perſona, ſed id non propriè dicitur, ſicut ſtando cortici litteræ. Secundo patet hoc; quia iſta eadē ſententia repetitur in alio loco; nam ſupra decimoquinto cap. dicitur, quod Aſa abſtulit idola de terra Iuda, & Beniamin, & de vrbibus, quas ceperat, montis Ephraim; & hic iterum dicitur, quod poſuit Ioſaphat præſidia in vrbibus, quas Aſa pater eius ceperat de terra Ephraim; ergo concedendum eſt, quod Aſa cepit aliquas vrbes de terra Ephraim. Et quando obiicitur, quod nō apparet aliquod bellum, in quo Aſa ceperit vrbes de terra iſrael, dicendum, quod Scriptura non omnia refert expreſſe, ſicut facta ſunt; quia omittit multa propter breuitatem, potiſſime, quia neceſſe eſt concedere, fuiſſe

aliqua

aliqua talia bella, cum hic dicitur, quod Aſa ceperit iſtas vrbes; nihilominus tamen dicendum eſt, quod illas etiam vrbes ceperit Abia auus Ioſaphat, de terra Iſrael; ſicut patet ſupra 14. capit, & in illis poſuit etiam nunc præſidia Ioſaphat, & illæ intelliguntur ſub nomine Ciuitatum quas cepit Aſa pater Ioſaphat.

Quomodo Deus fuerit cum Ioſaphat. Quæſt. V.

QVæritur vlterius, cum dicatur, quod Deus hic fuit cum Ioſaphat, quô fuerit hoc? Reſpondendum, quod dupliciter poteſt intelligi. Vno modo, quod Deus fuerit cum illo dirigendo eum in via morum, ne erraret in lege ſua, & ſic dicitur cum illo, qui eſt in charitate, iuxta illud primæ Corinth. quarto, ſcilicet, Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Alio modo poterat eſſe Deus cum eo, ſcilicet, dirigendo eum in omnibus actionibus ſuis, quantum ad bona temporalia, & euentus rerum. Et dicendum, quod vtroque modo dicitur Deus eſſe cũ aliquo, & fuit vtroque modo cum Ioſaphat. Scriptura tamen magis conſueuit dicere, eſſe Deum cum aliquo ſecundo modo, quam primo. Et ratio eſt, quia Scriptura ſequitur in multis modum loquendi vulgarem, & tamen modus vulgaris tenet ſecundum, & non primum. Et patet hoc Geneſ. 26. vbi dicitur, quomodo Philiſthiim, inter quos morabatur Iſaac in terra Geraræ, affligebant, & moleſtabant eum, & Deus proſperabat eum in omnibus actionibus ſuis, intantum, quod ſemel Iſaac ſeminauit in terra illa, & collegit in anno ipſo centuplum, de quo admirati ſunt valde Philiſthini, videntes manifeſte, quod iſtud a Deo erat, & cum receſſiſſet de terra illa Iſaac, iuit ad eum Abimelech Rex Philiſthinorum, cum magna turba, petendo fœdera cum Iſaac, quia timebat eum: eo quod viderat in eo manifeſte Diuinum adiutoriũ. Ad quos Iſaac ait: quid veniſtis ad me hominem, quem odiſtis, & expuliſtis a vobis? Et illi dixerunt: vidimus tecum eſſe Dominum, & diximus, ſit iuramẽtum inter nos, ne noceas nobis, ſicut nos nihil tuorum attigimus. Ecce, iſti confeſſi ſunt Deum eſſe cum Iſaac, quia proſperabatur actus eius ſupra modum communem illorum hominum. Sic etiam patet de Ioſeph, cum quo putauit Dominus eius Putiphar eſſe Deum: quia omnes actus eius optimè dirigebantur, & proſperabant valde: vt patet Geneſ. 39. ſcilicet, Ioſeph perductus eſt in Aegyptum: fuitque Dominus cum eo, eratq; vir in cunctis proſpere agẽs: habitabatque in domo Domini ſui, qui optime nouerat Dominum eſſe cum eo, & omnia, quæ gereret, ab eo dirigi in manu illius. Ecce ergo qualiter cognoſcebatur Deum eſſe cum aliquo, quando bene dirigebantur, & feliciter proſperabant actus eius. Nunc dicendum, quod in Ioſaphat erant ambo hæc. De primo patet: quia Deus dedit ei cor inclinatum in cultum ſuum: nam deſiderabat Ioſaphat colere Deum, & colebat: habere autem tale cor, non eſt ab homine, ſed a Deo pulſante nos, & mouente ad deſiderandum. Sic colligitur Deuteron. quinto, cum Iudæi dixerunt, quod obſeruarent omnia, quæ Deus locutus fuerat, ait Deus: bene omnia ſunt locuti, quis det eos talem habere mentem, vt timeant me, & cuſtodiant vniuerſa mandata mea? quaſi dicat, habere talem mentem non eſt in poteſtate eorum: ſed ab alio pendet. Sic etiam patet in oratione Salomonis, 2. Regum 8. cum dicitur. Sit Dominus Deus noſter nobiſcum, ſicut fuit cum patribus noſtris non relinquens nos, nec proiiciens, ſed inclinet corda noſtra ad ſe, vt ambulemus in vniuerſis viis ſuis. Habebat autem tale cor Ioſaphat: ideo Deus ei illud dederat: potiſſime, quia dicitur, quod ambulauit in viis Dauid patris ſui; in quo ſignatur magna perfectio eius. De ſecundo etiam patet, quod Deus fuit cũ eo, dirigendo actus ſuos, quia in omnibus, quæ cœpit Deus proſperauit eum. Nam cum regnare cœpit confirmauit Deus cor eius, ſicut dicitur hic in littera: Et tamen non dicitur hoc de aliis Regibus. Et hoc fuit, quia Deus conciliauit ſibi animos ſubditorum eius, vt ſpon-

A te ſubiicerentur ei, & ſic regnum ſuum eſſet firmum. Etiam proſperauit eum Dominus: quia tempore Aſa patris ſui, Iſraelitæ premebant aliquo modo viros Iuda, & erant ſuperiores eis: tempore autem Ioſaphat fuit cõtrarium, quia inualuit Ioſaphat contra Iſrael, ſicut dicitur in littera. Item proſperatus eſt, quia in bellis ſuis præualuit ſemper; nã pugnauit contra Philiſthinos, & ſubiecit eos ſibi in tributum. Pugnauit etiam cõtra Arabes, & ſubiecit eos, vt infra, in littera. Item, in aliis proſperatus eſt ſpecialiter: quia Deus miſit terrorem eius ſuper omnes gentes, quæ erant in circuitu, & non audebant pugnare contra eum: vt patet in littera, cum dicitur: Itaque factus eſt timor Domini ſuper omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Iuda, & non audebant bellare contra Iuda. Item proſperatus fuit adhuc magis, & fuit Deus cum eo, quando ipſo non pugnante
B Deus occidit inimicos eius, quia veniebant contra Ioſaphat Ammonitæ, Moabitæ, Idumæi, & Syri. & Deus turbauit eos, & pugnauerunt quidam cõtra ſe ipſos tanquam pugnarent contra hoſtes, & ſic mutuis ſe vulneribus occiderunt, infra, vigeſimo c. Nec vnquam legitur, qđ Ioſaphat in aliquo habuit aduerſum, vel improſperum ſucceſſum, niſi cum peccaſſet cõtra Dominum: nam adiuuando Regem Achab in bello contra Syros, peccauit Ioſaphat, & fuit in periculo mortis Syris circumdantibus eum, & putantibus eſſe regem Achab, quouſque clamauit; & tamen adhuc Deus eum liberauit, ſequenti cap. & tertio Regum vigeſimoſecundo, & ſic proſpere ſe habuit. Iterum autem peccauit, quia amicitias iniuit cum Ochozia rege Iſrael, & ob hoc naues eius confractæ ſunt in Aſiongaber, infra vigeſimo, &
C tertio Regum vigeſimo ſecundo capitulo. Et loquendo generaliter, non legitur aliquis de Regibus Iuda tantum proſperatus in omnibus negociis ſuis, & pauciora incommoda paſſus; ideo rectè de eo dicitur, quod erat Deus cum eo, ſcilicet proſperando illum in omnibus, ad quæ manum mitteret.

An ambulauerit Ioſaphat in viis Dauid. Quæſtio VI.

QVæritur vlterius, quare dicitur hic, quod ambulauit Ioſaphat in viis Dauid? Reſpondendum, quod Scriptura vult laudare hic Ioſaphat; & quia tunc aliquis laudatur, quando ſimilis optimo prædicatur, & Dauid erat optimus inter Reges, voluit Scriptura com-
D parare eum Dauid, dicens, quod ambulauit in viis Dauid, & iſtud eſt ſecundum modum naturæ. Nam ſecundum naturam teſte Ariſtot. in quolibet genere id, quod eſt primum eſt perfectiſſimum, eſt menſura omnium aliorum, & per acceſſum ad illud menſuratum perfectum omnium aliorum. Sic autem erat in genere iuſtitiæ legalis, quia inter Iudæos nullus fuit iuſtior legaliter quam Dauid, ſcilicet, quia ipſe plenius, & cum maiori feruore, & deuotione obſeruauerat legem Dei, præ omnibus aliis. Ideo magis debuit Ioſaphat comparari ei, quam alicui alteri. Sed tunc obiicietur, quod nõ fuit Dauid maior omnibus regibus Iuda, ad hoc, quod ponatur ipſe tanquã menſura, & exemplum bonitatis omnium: nam Dauid peccauit grauiſſime, ſcilicet, quia occidit iniuſte Vriam Hethæum, qui erat miles fideliſſi-
E mus ſibi, atque valde deuotus. Etiam cognouit Berſabeæ adulterio coitu. Etiam numerauit populum: fecit quoque quædam alia, in quibus culpabilis reperitur; non ergo videtur, quod fuerit optimus ille, qui patrauit iam grauia ſcelera. Secũdo patet; quia videtur, quod quidam Reges fuerunt meliores eo, ſcilicet Ioſias, & Ezechias, de quibus non narratur aliquod peccatum, potiſſime de Ioſia, qui zelantiſſimus extitit diuini cultus, ita vt totam idololatriam ſuſtulerit; adeo vt nihil omnino maneret in terra Iſrael, vt patet infra 34. & quarto Regum 24. cap. & ponuntur laudes eius valde magnæ Eccleſiaſtici 49. capit. Iſti ergo, qui tanta bona fecerunt, & nullum malum leguntur feciſſe, fuerunt meliores, quam Dauid: & ipſe, vel aliquis eorum debet poni

tan-

tanquam menſura bonitatis inter Reges, & non Dauid. Reſpondendum, quod Dauid fuit melior inter omnes Reges Iuda, & Iſrael, & ipſe poni debet tanquam exemplar totius bonitatis: & hoc fuit, Primò in recedendo à malo; Secundo in accedendo ad bonum. De primo patet: nam Dauid nunquā coluit idola, nec aliquid ſimile idolatriæ habuit: ſed omnino deteſtatus eſt eam, vt colligitur ex omnibus geſtis eius. Secundo patet, ſcilicet, in accedendo ad bonum: nam ipſe omnino acceſſit ad Deum, ſcilicet in toto corde ſuo nihil ſibi retinquens: nam habuit ſpem firmiſſimam in Deo, in omnibus anguſtiis ſuis, & expoſuit ſe magnis periculis ſolū confidens Diuino adiutorio. Sicut patet, quando pugnauit contra Goliath Gethęum: primo Regum 17.c. & non deſijt vnquam confidere in Domino: ſicut Aſa pater Ioſaphat, de quo patet pręcedenti cap. Etiam fuit vir patiens in anguſtiis, ſcilicet, quando filius eius Abſalon perſequebatur eum ad mortem, & ipſe fugeret de Ieruſalem nudis pedibus, exiuit Semei de Baurim, & cępit maledicere ei, & iacere lapides, & puluerem contra eum; & tunc Abiſai filius ſororis Dauid, voluit occidere illum; & dixit Dauid, vt non mitteret manum in eū, ſed permitteret, quod malediceret ei, quia Deus ſuſcitauerat illum contra ſe, ad maledicendum: nec erat iniuſtum, quod ille malediceret ei, cum filius eius, qui egreſſus fuerat de lumbis eius, quæreret animam eius. ſecundo Regum decimo ſexto. Iſta autem erat magna tolerantia. Habuit etiam Dauid ſuper ceteras vnam excellentiſſimam virtutem, in qua nullus Regum Iuda, & Iſrael fuit ei æqualis, ſcilicet, quia deſiderauit ardentiſſimę cultum Dei, & nihil erat, quod ipſe non faceret pro ampliatione cultus Diuini. Et patet hoc: quia ipſe fuit primus, qui voluit Domino facere templum, in quo quieſceret Arca eius, & in quo ipſe coleretur: nā ante ipſum nullus Regum nec Iudicum, aut quicunque principum Iſrael conatus fuit facere Domino domum, in qua maneret Arca: immo nec cogitauerat: ipſe verò cogitauit hoc, & poſtquam congregauit pecuniam magnam ſufficientem ad iſtam ædificationem, dixit Prophetæ Natham, quomodo vellet ædificare domū Domino, quia iniuſtum erat, quod ipſe habitaret in domo cedrina, & Arca Dei maneret ſub pellibus, præcedenti libro 17. cap. & ſecundo Regum ſeptimo cap. Item, patet bonitas eius in hoc, quia Deus ipſe laudauit valde Dauid de hoc, dicens, quod ipſe vellet facere, quod Deus nulli facere mandauerat, & quod propter hoc ipſe bene dilataret nomen eius, & gloriam eius in immenſum. Item patet: quia nullus Regum tanta vnquam obtulit in cultum Dei, ſicut Dauid: ipſe namque conſecrauit Domino totum aurum, & argentum, quod habuerat ex omnibus bellis, vt ex illo ædificaretur Domino templum: ſic patet præcedenti libro 18. ſcilicet: Sed & omnia vaſa ænea, aurea, & argentea conſecrauit Dauid Domino cum argento, & auro, quod tulerat de vniuerſis gentibus, tam de Idumæa, & Moab, & filiis Ammō, quam de Philiſthijm, & Amalech. Item, Dauid apparebat melior omnibus Regibus in hoc: quia præter hoc, quod omnia ſua dabat ad ædificationem templi Domini, & prohiberetur ædificare, ipſe congregauit cum magno labore omnes neceſſarias impenſas, ſcilicet lapides, & ligna, & ſimilia, & etiam artifices, ita, vt quando Salomon regnaret, nihil ei deeſſet, niſi velle ædificare, & iubere, vt patet præcedenti libro duodecimo cap. Item, fuit deſiderium ſuum valde magnum circa iſtam ædificationem: vnde congregato toto populo, admonuit Salomonem filium ſuum, vt poſt mortem ſuam faceret iſtud opus. Etiam omnes de populo hortatus eſt, vt eum fideliter adiuuarent, quatenus compleretur opus præcedenti libro vigeſimo ſecundo, & 28. cap. Item, tantus fuit feruor Dauid circa hoc, quod non ſolum ipſe obtulit omnia, quæ habebat pro ædificatione templi Domini, ſed etiam mouit populum ad offerendum perſuaſionibus deuotis, & obtulerunt Principes, & populus magna munera, præcedenti lib. c. vigeſimo nono. Item, ex magno ardore Dauid circa cultum Diuinum, non ſo-

F lum voluit prouidere circa locum, in quo Deus coleretur, ædificando templum, ſed etiam prouidit circa miniſtros diligenter, dando alium modum ordinationis Sacerdotum, & Leuitarum, ſecundum quem Deus abundantius coleretur, & miniſtri ordinatius ſe haberent: vt patet præcedenti libro 23. 24. 25. & 26. capitibus. Itē cum Dauid prohibitus eſſet à Deo ędificare ſibi templum, quia erat occupatus bellis, non ob hoc ceſſauit ab affectione magna colendi eum. Nam ipſe tulit pro Arca, quæ manebat in domo Aminadab in Chariathiarim, manſerat enim ibi arca ex tempore, quo recepta fuerat de terra Philiſthinorum, & non erat in loco ſatis honorabili: quia nullæ cærimoniæ honoris coram ea fiebant: ſed ſolum erat in domo Aminadab Sacerdotis, & filius

G eius Eleazarus habebat officium cuſtodiendi eam, ſcilicet, ne quis accederet ad eam uidebite, primò Regum ſeptimo capit. Dauid autem voluit eam ponere in loco honorabili, adduxitque illam cum magna ſollemnitate congregato toto Iſrael in Ieruſalem, & poſuit in domo Obededom Leuitæ. Cumque ibi manſiſſet tribus menſibus, tranſtulit iterum eam honorabiliſſime Dauid in domum ſuam, cum magnis ſumptibus, vt patet ſecundo Regum 6. & præcedenti libro 13. & 15. Parauit autem ei Dauid locum valde honorificum in domo ſua, in qua maneret arca, quouſque fieret ei templum, & coram ea ſtatuit manere Sacerdotes, & Leuitas, qui quotidie ſacrificia facerent, & laudes Diuinas cantarēt: præcedenti libro 16. capitulo, & iſte modus manſit quouſque templum per Salomonem factum eſt: Nam tunc

H tranſlata eſt Arca de domo Dauid, & non manſerunt ibi poſtea Sacerdotes offerentes ſacrificia, nec Leuitæ cantantes laudes Diuinas, ſed omnia hæc in templum tranſlata ſunt. Amplius etiam Dauid habebat maximum virtutis ſuæ, & humilitatis: quia tantum deſiderabat Deum colere, quod pro cultu eius non dubitabat ſe ipſum vilificare. Sicut patet, quando portata fuit Arca de domo Obededom Gethæi in domum Dauid: Nā tunc, vt oſtenderet cultum, quem Deo pręſtare volebat, & vt incitaret reliquum populum ad Deum laudandum, ipſe ſe nudauit veſtibus regalibus, & induit ſe ſtola biſſina, ſicut Leuita, & ſaltabat coram Arca totis viribus: intantum, quod vxor ſua eum contempſit, videns ipſum de feneſtra: vt patet ſecundo Regum ſexto capit. cum ait Michol vxor ſua. Quam glorioſus fuit hodie

I Rex Iſrael diſcooperiens ſe ante oculos ſeruorum ſuorum, & nudatus eſt quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris. Et Dauid valde humiliter reſpondit dicens: Viuit Dominus, quia ludam ante Dominum, qui elegit me potius, quam patrem tuum, & omnem domum eius, & præcepit mihi, vt eſſem dux ſuper populum ſuum Iſrael; ludam, & vilior fiam plus quam factus ſum, & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis, de quibus locuta es, glorioſior apparebo. Iſtam autem alacritatem mentis, & abiectionem ſui ipſius, propter cultum Dei, nullus regum Iuda habuiſſe legitur niſi Dauid: ideo ipſe multo melior, & a Deo magis dilectus ceteris fuit. vnde non immeritò de eo Deus dixit. Inueni virum iuxta cor meū. primo Regum 13. & Pſalm. 88. quod de nullo alio ho-

K minum in Sacra Scriptura legitur Deum dixiſſe. Item, Dauid fuit melior omnibus, quia propter ipſum donata ſunt Regibus omnia bona, quæ habuerunt, iterum propter peccatum Salomonis periturum erat regnum de manu poſteriorum ſuorum, & tamen propter Dauid Deus reliquit ei partem, tertio Regum vndecimo cap. Sic etiam tempore Roboam, & Abiæ, cum iterum Iudæi declinarent ad Idola, periturum erat regnum; ſed Deus voluit dare lucernam Dauid, tertio Regum decimo quinto cap. Iterum ſimile tempore Ioram, & filii eius Ioſaphat, de quo hic agitur, quarto Regum octauo. cap. Et non dicitur de aliquo alio Rege, quod propter eum aliqua talia facta fuerint; ideo fuit melior Dauid, quam omnes alii Reges Iuda, & cōſequenter ipſe poni debuit tanquam exemplar bonitatis poſterorum. Cum autem obiicitur, quod non poterat Dauid eſſe exemplar bonitatis inter Reges Iudęorum, qui in tantis peccaue-

erat malis. Dicendum, quod hoc non obſtat, quia peccauiſſe aliquando, nõ inducit nunc neceſſario malum eſſe: etiam non inducit deteriorem eſſe alijs, & ſic poteſt Dauid eſſe melior aliis Regibus Iuda, licet peccauerit in omnibus, quæ relata ſunt etiam in aliquibus aliis. Ad ſecundum cum dicitur, quod alij Reges fuerũt meliores, quam Dauid inter Iudæos, quia quidam eorum fuerunt, qui non leguntur in aliquo peccaſſe, & inſuper multa bona fecerunt, ſicut fuit Ioſias, & Ezechias, Reſponderi poteſt vno modo, quod nõ poſitus fuit aliquis eorum tãquam exemplar bonitatis, ſicut Dauid: quia dato quod melior eſſet iſtorum quilibet, quam Dauid: tamen non poterat poni aliquis iſtorum: quia nunc tempore Ioſaphat nondum præceſſerat quilibet iſtorũ, aut aliquis, quem imitari poſſet Ioſaphat, ſed poſtea fuerunt, & inter omnes, qui iam præceſſerant, non fuerat aliquis tam bonus, ſicut Dauid: immo omnes, qui præceſſerunt mali fuerunt niſi Dauid. De primo rege, ſcilicet Saule patet; quia propter malitiam eius, Deus tranſtulit regnum de progenie eius in domum Dauid. primo Regum decimo quinto, & decimo octauo capit. & illum omnino a facie ſua abſtulit, ſecundo Regum ſeptimo, & præcedenti libro decimo ſeptimo cap. Deinde fuit Dauid, poſtea Salomon, qui peſſimus fuit in ſenectute, fabricans templa idolis, ita, vt propter peccata eius Deus ablaturus eſſet regnum totaliter de domo eius, niſi abſtinuiſſet propter merita Dauid, vt relinqueret ei lucernam, vt patet tertio Regum vndecimo cap. Deinde fuit Roboam, qui etiam fuit malus, & contra eum aſcendit Seſach Rex Aegypti, & rapuit omnia vaſa templi Domini, & theſauros Regis, tertio Regũ decimo quarto cap. & ſupra 12. & tamen non ceſſauit ob hoc ab iniquitate ſua, ſed fuit tota terra plena Idolis; vt patet 3. Regum 14. & 15. poſt eum fuit Abia, qui pauco tempore, ſcilicet tribus annis tantum regnauit, & tamen malus fuit, quia & is coluit Idola. Nam etiam tempore ſuo erant multa Idola in terra, ſicut tempore Roboam patris ſui, tertio Regum decimo quinto cap. poſt hunc fuit Aſa pater huius Ioſaphat, qui quidem quantum ad idololatriam nunquam peccauerat, ſicut dicitur ſupra decimo quinto cap. ſcilicet, cor Aſa perfectum erat cum Domino cunctis diebus eius, & tamen peccauit nimis in diffidentia: quia habuit maiorem confidentiam in rege Syriæ, quam in Deo, quantum ad bella, & maiorem confidentiam quantum ad ægritudinem in medicis habuit, quam in Deo, præcedenti cap. ideo nullus priorũ erat, qui poſſet poni tanquam exemplar ſanctitatis, niſi Dauid. Ezechias autem, & Ioſias, qui fuerunt viri valde boni, nondum fuerant, ſed multo poſt extiterunt. Secundo modo, & melius reſponderi poteſt, quod dato quod Ioſias, & Ezechias fuiſſent ante Ioſaphat, nullus iſtorum poſitus fuiſſet tanquam probitatis exemplar cui aſſimilaretur Ioſaphat; ſed Dauid poneretur. Et ratio eſt: quia Dauid fuit melior, quam Ezechias, & Ioſias. Et patet hoc: quia cum Scriptura vult laudare iſtos, qui fuerunt valde boni, dicit de eis, quod ambulauerunt in viis Dauid patris eorum. De Ezechia patet quarto Regum decimo octauo cap. De Ioſia patet eodem libro vigeſimo tertio cap. Cum vero obiicitur, quod iſti non leguntur peccaſſe, & fuerunt boni valde: Dauid autẽ peccauit grauiſſime, videt quod fuerit quilibet iſtorũ melior, quam Dauid. Dicendum, quod non tenet conſequentia, quia maior perfectio eſt per maioritatem meritorum. Poteſt autem aliquis qui peccauit, peruenire ad maiora merita, quam aliquis qui non peccauit: ideo ſanctior erit: ſic patet de Magdalena, quæ fuit famoſa peccatrix, & tamen illa ſanctior eſt, quam illi, qui baptizati, mox moriuntur, & tamen illi nunquam peccauerunt, ita fuit in Dauid: quia licet ipſe peccauerit grauiter, & iſti, de quibus hic dicitur, ſcilicet Ioſias, & Ezechias non peccauerint: tamen fuit ſanctior Dauid, quã illi, quia fecit opera maioris perfectionis. Nã Ezechias, & Ioſias, non coluerunt Deum tam alacri animo, ſicut Dauid: nec tantum ſoliciti fuerunt in colendo eum, nec tantum ſe humiliabant, vt eum colerent, & multa alia ſigna probitatis fuerunt in Dauid, quæ non fuerunt in Ezechia, nec Ioſia, nec in aliquo alio de Regum Iuda, vt ſupra declaratum eſt. Ipſe ergo poni debuit vt exemplar probitatis, & imitationis Ioſaphat, & quibuſcunque aliis.

Quare dicitur, quod Ioſaphat ambulauit in vijs Dauid. Quæſtio VII.

QVæritur vlterius, cum dicatur in littera, quod ambulauit Ioſaphat in viis primis Dauid, cur hoc dicitur, vel quare fit iſta diſtinctio, & non dicitur abſolute, quod ambulauit in viis Dauid? Aliqui dicunt, quod hoc dicitur ad ſignandum gradum perfectionis nõ magnum in Ioſaphat. Pro quo ſciendum, quod homo, qui peruenit ad aliquam perfectionem ſanctitatis, prius eſt in via imperfectionis, vt communiter: Vel ſaltem prius eſt in gradu incipientium: aſſignantur enim iſti gradus in bonitate, ſcilicet, incipiens, proficiens, & conſummata. Incipientium gradus eſt in eis, qui nouiter boni incipiunt eſſe, nec adhuc aliquos bonitatis fructus habent, ſed illos tunc habere incipiunt. Et ſic ſignatur, quod Ioſaphat imitatus eſt vias Dauid, non quidem, vt proficientis, vel conſummati, ſed vt incipientis, vt ſignetur, quod ad paruum gradum bonitatis peruenerit; nec fuerit vllo modo æqualis ipſi Dauid. Ideo dicitur, quod ambulauit in viis eius primis, quæ ſunt viæ incipientium, & non in ſecundis, quæ ſunt viæ proficientium, nec in tertiis, quæ ſunt viæ conſummatorum. Sed dicendum, quod iſtud non ſtat, quia non conſonat intentioni Sacræ Scripturæ: quia intentio ſua erat hic laudare valde Ioſaphat. Et ſatis apparet, quia multa hic dicit de Ioſaphat, ſcilicet, quomodo Deus fuerit cum eo, & adiuuerit eum in ſingulis, & poſuerit terrorem eis ſuper omnes qui habitabant in circuitu regni ſui, & multa alia, quæ habentur in littera, & tamen ſi intelligeretur de primis viis Dauid, id eſt de viis incipientis, valde parua laus eſſet, quia facile eſt imitari quodlibet bonum incipiẽtis: quia tunc nulla virtutis merita habet adhuc, ſed habere incipit: imitari autem conſummatum, vel proficientem, eſt aliqua laus: ideo non intelligitur ſic. Alii dicunt, quod intelligitur hoc ad valde magnã laudem Ioſaphat, ſcilicet, quod imitatus fuit Dauid in bono, ſed non in malo, & dicunt, quod viæ Dauid primæ fuerunt bonæ. Et viæ eius extremæ fuerunt malæ, & nõ imitatus eſt Ioſaphat ipſum Dauid in malis, in quibus habuit extremos actus, ſed in bonis, quæ fuerũt in principio viarum ſuarum. Dicendum, quod iſte modus loquendi eſt valde ambiguus: nam dicere, quod viæ alicuius primæ fuerunt bonæ, & viæ eius extremæ fuerunt malæ, ſignat ipſum damnatum eſſe: & tamen non confitemur hoc de Dauid: cum ipſe ſit vir ſanctus: ideo intelligendum, quod Dauid in principio vitæ ſuæ, & regni ſui fuit bonus, & irreprehenſibilis, quia bonos actus impermixtos malis habuit. In fine autẽ regni fuit perfectior in bonitate, & tamen tunc errauit aliquando peccando, & nunquam peccauerat in principio vitæ, vel regni. Et ad ſignandum, quod vita Ioſaphat fuit bona impermixta malis, ponitur, quod ambulauit in viis primis Dauid, ſcilicet, imitando eum pro tempore illo, quo bene agebat, & nunquam peccabat. Patet autẽ hoc de Dauid: quia antequam regnare inciperet, non legitur in eo fuiſſe aliquid irreprehenſibile, ſed licet Saul eum iniuſte perſequeretur, in omnibus ſe iuſte habuit, & nihil mali committere voluit in Saulem: ſed ſemper ſe habuit ad eum, vt ad dominum, & Regem, licet ſe potuiſſet habere, vt ad hoſtem: poſtquam factus eſt etiam Rex ſuper Iudam, ſemper ſe iuſte habuit. Nec in toto illo tempore ſeptem annorum, & dimidii quibus regnauit ſuper Iudam in Hebron, legitur feciſſe aliquid mali, poſtquam vero regnauiſſet magno tempore ſuper totum Iſrael, peccauit aliquando. Et primum peccatum fuit, quod adulterium perpetrauit cum Bethſabee. Secundum, quod iuſſit occidi virum eius Vriam, ne patratum ſcelus agnoſcere poſſet, ſecundo Reg. vndecimo.

Tertium

Tertium peccatum fuit, quod populum numerauit, ſecundo Regum vigeſimo quarto cap. & tamen non conſummata fuit vita Dauid in hoc: ſed potius poſt hæc peccata habuit actus maioris perfectionis, & magis laudabiles quam prius, ſcilicet, quia poſtea parauit materiam ad ædificandum templum Domini, & obtulit ad hoc omnia, quæ habebat, & incitauit Salomonem filiũ ſuum ad hoc, & totum populum hortatus eſt. Etiã poſt hæc ordinauit totum cultum Diuinum in Sacerdotib. & Leuitis, & inter hæc ſanctiſſima opera celeſtem illũ ſpiritum Deo reddidit. Ideo conſummatio Dauid fuit excellentior, quam exordium vitæ eius, & tamen circa finem vitæ ſuæ acciderunt aliqua mala permixta bonis in eo, quæ non acciderunt circa principium vitæ. Et ſic Ioſaphat ambulauit in primis viis Dauid, & non in ſecundis: quia fuit vita eius tota bona, & non fuit cõmixta malis, ſicut fuit extremum vitæ Dauid. Sed obiicietur, quod non poſſit hoc ſtare: quia et vita Ioſaphat fuit ſicut vita Dauid. Nã in principio fuerunt actus eius boni, non permixti malis. Ante finem autem vitæ habuit aliquos actus prauos, permixtos bonis: nam peccauit, quando præbuit auxilium Achab regi Iſrael contra Syros, eundo cum eo ad bellum, & increpitus fuit a Domino per Prophetam dicentem: Impio præbes auxiliũ, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & iccirco iram quidem Domini merebaris, infra decimo nono cap. Peccauit & iterum, quando contraxit amicitias cũ Rege Ochozia filio Achab, & ob hoc naues eius confractæ ſunt in Aſiongaber, infra vigeſimo, & tertio Regũ vigeſimo ſecundo capit. Reſponderi poteſt vno modo, quod ambulauit Ioſaphat in viis primis Dauid, ſcilicet, fecit bonum, ſicut ille in principio regni, & vitę ſuę, & non ſecutus eſt peccata, quæ fecit Dauid in ſecundis viis ſuis, ſcilicet, non adulteratus eſt cum vxorib. ſubditorum ſuorum, ſicut Dauid cum Bethſabee, nec occidit aliquos ſubditos ſuos ad occultandum ſcelera ſua, ſicut Dauid occidit Vriam virum Bethſabeæ. Secundo modo poteſt reſponderi, quod ambulauit in viis primis Dauid, ſcilicet, quod habuit actus bonos impermixtos malis, ſicut Dauid in principio vitæ ſuæ. Et quando dicitur, quod etiam peccauit Ioſaphat. Dicendum, quod iſta peccata non reputantur alicuius æſtimationis in cõparatione peccatorum Dauid, & ſic videtur Ioſaphat nunquam peccaſſe in comparatione Dauid. Tertio modo poteſt dici, quod ambulauit in viis Dauid primis, ſcilicet, quod Ioſaphat in principio regni ſui ambulauit in primis viis Dauid, quia ſicut Dauid in principio vitæ ſuæ, & regni non peccauit: ita non peccauit Ioſaphat in principio regni ſui: ſed illud quod peccauit, fuit circa finem regni ſui: hic autem ſcriptura agit de primordiis regni Ioſaphat: ideo rectè dicitur, quod ambulauit in primis viis Dauid.

Quare Ioſaphat non ſperauerit in Baalim. Quæſtio VIII.

QVæritur vlterius, quare dicitur hic de Ioſaphat, quod non ſperauit in Baalim. Reſpondendum, quod hoc ponitur ad laudem Ioſaphat. Pro quo ſciendum, quod Baalim aliquando ponitur ſpecialiter pro quodam Idolo, quod vocabatur Baal, & aliquando generaliter pro quolibet idolo, & ad idem iſti ſenſus reddunt, quia vtrobique ſignatur idolum, & eſt ſenſus, quod non ſperauerit Ioſaphat in idolis: ſed ſperauit in Deo Iſrael. Et iſta eſt magna laus eius. Primo comparãdo eum ad alios Reges Iuda: quia ante hoc rari Reges erant, qui non peccarent in idololatria: nã poſt Dauid omnes aliquo modo peccabant: nam Salomon peccauit, & totius peccati occaſio fuit: quia ipſe conſtruxit templa idolis vxorum ſuarum in monte Oliueti: vt patet tertio Regum vndecimo, & quarto Regum vigeſimo tertio cap. poſt eum regnauit Roboam, cuius tempore magna idololatria fuit in terra, tertio Regum decimo quinto cap. poſt ipſum regnauit Abia, tempore quoque eius idololatria fuit, quã poſtea abſtulit Aſa eodem
F cap. Poſt Abia fuit Aſa, & iſte non peccauit in idololatria, quia cor eius fuit perfectum cum Domino omnibus diebus vitæ ſuæ. ſupra decimo quinto cap. erat tamen rarum, quod aliquis de Regibus Iuda abſtineret ab idololatria. & quia Ioſaphat abſtinuit ab ea plenè omnibus diebus vitæ ſuæ, ponitur ad magnam laudẽ eius, quod non ſperauit in Baalim, id eſt in idolis. Secundo fuit magna laus iſta, propter ſocietatem Ioſaphat cum regibus Iſrael: nam Ioſaphat ſocietatem magnam habuit cum Rege Achab, in cuius tempore inualuit cultus Baal plus quam alio tempore faciente hoc regina Iezabel: intantum, quod habebat quadringentos, & quinquaginta Prophetas Baal, qui comedebant panẽ de menſa Reginæ, tertio Regum decimo octauo capit. Etiam diuiſus
G erat Iſrael in duas partes, quibuſdam volentibus colere Deum Iſrael, & quibuſdam volentibus credere Baal eſſe Deum, & volentibus colere ipſum. Vnde dixit Propheta Elias toti populo congregato coram Rege in Carmelo: Quouſque claudicatis in duas partes? ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eum: ſi autem Baal eſt Deus, ſequimini eum. Etiam tanta erat auctoritas, & reuerentia Baal, quod reputatus eſt verus Deus, & facta eſt quæſtio magna de inueniendo veram Deitatem, ſcilicet, an Deus Iſrael eſſet verus Deus, vel eſſet Baal verus Deus, & hoc experiri voluerunt in miraculo ignis deſcendentis de cælo ſuper ſacrificia, & ſic factum eſt, 3. Regum decimo octauo cap. Et tamen cum Ioſaphat eſſet in tanta communicatione cum Rege Achab, & Regina Iezabel, ita vt moraretur aliquan du in Regno Iſrael, & iret
H ad bellũ cũ Achab: nunquam trahi, vel allici potuit, vt coleret Baalim, vel inclinaretur ad eum. Item patet: quia non ſperauerit in idolis: nam quando Achab, & Ioſaphat tractabant de eundo in bellum contra Syros in Ramoth Galaad, vocati ſunt Prophetæ, vt prænunciarent exitũm belli, & venerunt quadringenti prophetę idolorum, & omnia bona prænunciabant Regi; & cum ſciret Ioſaphat, quod omnes illi erant Prophetæ idolorũ non contentus eorum vaticinio, dixit: nunquid non eſt hic Propheta Domini, vt ab illo requiramus etiam veritatem? ſequenti capit. Ecce qualiter non confidebat in idolis, nec in prophetis eorum: ideo quærebat vnicũ prophetam Domini, cui fidem adhiberet, licet audiuiſſet quadringentos prophetas concorditer contrarium
I ſentientes. Item magnam ſocietatẽ habuit Ioſaphat cũ Ochozia filio Achab, qui fuit magnus idololatra, & cum Ioram fratre eius, qui fuit poſtea Rex Iſrael, & etiam fuit idololatra, tamen non inclinatus fuit vnquam ad idola, ſed tenuit fidem veri Dei inconcuſſam. Iſtud autem in eo fuit valde laudabile, quod communicando tot malis, non tractus fuerit ab eis in ſuam idola colendi peruerſitatem. Nam filius eius Ioram, cõiũgendo domui Achab, tractus eſt in idololatriã magnam: vt patet 4. Regum 8. & infra 21. Rectè ergo ad laudem Ioſaphat inter cetera poni debuit, quod non ſperauit in Baalim, id eſt in idolis, ſed ſperauit in Deo Iſrael.

Quæ fuerunt illa præcepta Iſrael, in quibus non ambulauit Ioſaphat. Quæſt. IX.

K QVæritur vlterius, quomodo dicitur, quod ambulauit Ioſaphat in præceptis Dei patris ſui, & non ambulauit in præceptis Iſrael, quæ fuerunt iſta præcepta Iſrael, in quibus non ambulauit? Nam non data fuerunt Iſraeli alia præcepta, quam viris Iuda, quia lex data eſt toti populo congregato ex duodecim tribubus, qui vocatur Iſrael. Nam tunc non erat facta diuiſio aliqua populi, ſed erat Iuda & Iſrael vnus populus: vnde non potuerunt dari, nec data ſunt alia præcepta iſtis, & alia illis.

Reſpondendum, quod Iſrael accipitur dupliciter: vno modo Iſrael pro toto populo collecto ex duodecim tribubus, eo quod pater omnium illarum duodecim tribuum vocabatur Iſrael, & Iacob. Geneſ. 32. & 35. cap. Alio modo accipitur Iſrael, pro quadam parte iſtius populi collecta ex decem tribubus, quæ conſtituebat

tenebat vnum regnum per ſe, & tunc erat diſtinctum regnum Iſrael a regno Iuda, ſed eadem lex data erat omnibus, quia omnes erant idem populus. Accipiendo ſecundo modo Iſrael; erant alia præcepta Iuda, & alia Iſrael & non accipiuntur hic præcepta pro præceptis legis, ſed pro quibuſdam aliis inſtitutionibus, & poſſunt accipi dupliciter: vno modo præcepta. i. quædam cærimoniæ traditæ de inſtitutionibus circa cultum Diuinũ. Nam cum regnum Iſrael ſeparaſſet ſe à cultu Dei veri, & cepiſſet colere Idola, ſcilicet vitulos aureos, quos fecerat Ieroboam primus Rex Iſrael, receſſit etiam à cærimoniis cultus Diuini: quia non colebant vitulos illos ſecundum cærimonias, quas ſibi iuſſerat fieri Deus in lege: ſed longè diſtantes ab his acceperunt. Nam ſecundum legem erat vnicus locus faciendi ſacrificia, & Ieroboam fecit duo principalia. ſ. vnum in Dan, & alterum in Bethel, in quibus poſuit duos vitulos aureos, & alios minus principales, in quibuſcumque locis terræ, quæ vocabantur excelſa Samariæ. 3. Reg. 13. c. Item, ſecundum legem Dei Sacerdotes erant de ſolis filiis Aaron, Num. 3. & 16. & 18. c. & tamen Ieroboam conſtituit Sacerdotes de quibuſcumque laicis. 3. Reg. 12. c. & ſupra 13. cap. Etiam in lege Dei erant ordinatæ feſtiuitates in menſibus certis: Sabbatum qualibet hebdomada, & Kalendæ in principio menſis cuiuslibet. ſ. prima die, & feſtum Phaſe, & Azymorum die quartadecima menſis primi, & feſtum Pentecoſtes, quinta, vel ſexta die menſis tertii, & feſtum clangoris, & propinationis, & Tabernaculorum, ſiue Scenophegiæ menſe ſeptimo. In aliis autem menſibus nullæ feſtiuitates erãt: Leuit. 23. & Numer. 28. & 29. c. Et tamen Ieroboam confinxit de corde ſuo feſtiuitatem pro menſe octauo. 3. Reg. 12. Iſta ergo, & ſimilia, erant mandata Iſrael, id eſt inſtitutiones, vel cærimoniæ regni Iſrael circa cultum Diuinum: & non tenuit Ioſaphat iſta præcepta Iſrael, quia iſtæ erant cærimoniæ idololatrarum, & tamen Ioſaphat erat vere colens Deum verum Iſrael. Alio modo accipiuntur præcepta regni Iſrael, id eſt præcepta, quæ dederat Rex Ieroboam prohibendo cultum Diuinum. Nam dixit, ꝙ nullus aſcenderet in Ieruſalem ad colendum Deum, ſed vbique poterat Deus coli, & fierent ibi competenter ſacrificia. Iſtud autem nõ tenuit Ioſaphat: quia iuxta præceptum legis offerebat ſacrificium ſolum in templo Domini in Ieruſalem. Melius tamen accipiuntur hic præcepta primo modo.

An Dominus confirmauerit regnum in manu eius.
Quæſtio X.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod confirmauit Dominus regnum in manu eius, & quid fuerit hoc. Reſpondendum, quod regnum confirmatur, quando Rex nouus, qui non habet adhuc securè. i. firmiter regnum, & iſta firmitas eſt reſpectu duorum. ſ. reſpectu ſubditorum, & reſpectu hoſtiũ. De ſubditis quidem, quod perfecte obediant, de hoſtib. autem, ꝙ nocere non poſſint. Vtrumque autem factum eſt à Deo in Ioſaphat. Primò, quantum ad ſubditos. ſ. quod ſubditi bene obedirent: hoc. n. fecit Dominus: nam mortuo Aſa patre Ioſaphat Deus reduxit ſubito oẽs de regno ad obediẽtiam Ioſaphat. ſ. oẽs ei ſe ſubiecerunt, & tradiderunt ei munitiones regni. Et vt appareret, quod a Deo hoc factum fuerit, non ſolum ſubiecerunt ſe omnes Regi Ioſaphat, ſed etiam tantum conciliauit Deus animos ſubditorum, vt in principio regni obtulerint ei tam magna munera, vt inde factus fuerit diues: vt patet ſupra in littera. Hæc autem magna dilectio nullis præcedentib. beneficiis ex parte Ioſaphat, non videtur fuiſſe, niſi quia Deus illam inceuſſit cordibus ſubditorum, & per iſtam dilectionem ſubditorum ad Ioſaphat, confirmauerat Deus regnum eius. Alia confirmatio erat quantum ad hoſtes, & iſta erat in hoc, quia Rex confortaretur taliter in apparatu bellico, & munitione locorum ſuorum, vt non poſſent hoſtes contra eum præualere, & iſtud etiã factum eſt: nam Ioſaphat poſuit præſidia in omnib. lo-

A cis terræ ſuæ, & in vrbibus, quas pater eius ceperat de terra Ephraim, ſupra in littera, & iſtud factum eſt fauẽte Deo: quia in omnibus proſperatus eſt Ioſaphat, & velocius iſta, & breuius conſummauit, quam quis alius cõſummare poſſet, & hoc non erat, niſi quia Deus iſta faciebat. Confirmatum eſt ẽt regnum Ioſaphat per hoc, quod gentes multas ditioni ſuæ ſubiecit: nam ſubiecit ſibi Philiſthinos in tributum, & ẽt Arabes, vt patet inf. in littera, & iſtud non fecit Ioſaphat ſine ſpeciali Dei adiutorio, & fauore. Item, magna confirmatio regni fuit ꝙ cum iudæi tempore Aſa patris Ioſaphat eſſent viribus inferiores iſraelitis, propter peccata Aſa: in principio regni Ioſaphat facti ſunt ſuperiores viribus: ſic dicitur ſupra in littera, ꝙ inualuit Ioſaphat contra iſrael. Maxima autem confirmatio regni fuit, quod omnes gẽ-

B tes, quæ erant in gyro terræ iuda, timerent Ioſaphat: nã per hoc, quod timebant eum, nullus audebat pugnare contra ipſum. Et iſta erat totalis confirmatio regni: quia tunc eſt regnum vere ſecurum, quando nullus illud audet moleſtare. Iſtud autem factum eſt a Deo, qui poſuit terrorem ſuper omnes gentes, vt patet ſupra in littera, ſcilicet: itaque factus eſt pauor Domini ſuper omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum iuda: nec audebant bellare contra Ioſaphat, Deus ergo fuit, qui confirmauit regnum Ioſaphat.

An pecunia data Ioſaphat fuerint ex tributo.
Quæſtio XI.

C QVæritur vlterius, quid eſt hoc, ꝙ totus iuda dederit munera Ioſaphat, & ꝙ inde obuenerint ei multæ diuitiæ: quomodo datæ fuerunt iſtæ pecuniæ, an ex tributo, vel alias? Reſpondendum, ꝙ non fuit hoc per aliquam impoſitionem tributi, quia tunc Ioſaphat coronabatur in Regem: non ergo in ſua coronatione exegiſſet tam immoderata tributa, vt inde fierent ei diuitię magnæ. Secundo patet: quia ſi Rex tale tributum populo impoſuiſſet, effectus odioſus toto populo fuiſſet: & ſic magnus tyrannus extitiſſet, & tamen Ioſaphat erat acceptus toti populo, quia diligebant eum omnes ſubditi eius valde, vt colligitur ex littera, ergo non impoſuit tunc tale tributum. Tertio patet: quia littera vr̃ ſignificare, ꝙ gratis data ſunt omnia hæc regi Ioſaphat, cum dr̃: Et dedit oĩs iuda munera regi Ioſaphat, factæq́;

D ſunt infinitæ diuitiæ. Dicendum ergo vr̃, quod non datæ fuerunt iſtæ pecuniæ regi Ioſaphat ex aliquo tributo, quod ipſe impoſuerit, nullum ergo tale tunc impoſuit in principio regni ſui, ſed fuerunt pecuniæ oblatæ gratis: vno modo, quod totum regnum conueniret in hanc ſententiam, vt Regi nouo facerent aliquam magnificam oblationem, quæ eſſet ad neceſſitates eius ſupplẽdas in principio regni ſui: & etiam eſſet ad conciliandum animum regis ſibi, & faciendum eum ſibi propitium, & huic conuenit littera: quia dicitur, quod dedit omnis iuda munera regi Ioſaphat; & dicitur omnis iuda: quia omnes de regno contribuerunt in hac oblatione, ſicut ſi imponeretur eis tributum. Alio modo poterat hoc fieri, quod non conueniret totum regnum in oblatione iſta, ita quod fieret de publico: ſed quia per-

E ſonæ priuatæ offerrent quod vellent, & quia tunc quilibet vellet præcellere alium, vt fieret magis acceptus regi fierent iſtæ oblationes magnæ. Et ſic fierent inde diuitiæ magnæ regi Ioſaphat, & tunc diceretur, quod omnis iuda obtulit munera, quia multi de iuda particulariter offerebant munera, ſcilicet omnes viri potentes, & etiam multi alii de minoribus.

An effectus fuerit Ioſaphat audax propter vias Domini.
Quæſtio XII.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod effectus fuerit Ioſaphat audax propter vias Domini, & abſtulerit lucos, & excelſa. Reſpondẽdũ, quod audacia accipitur hic large, pro confidentia, vel fortitudine: nã audacia eſt extremum ſuperabundans, & eſt vitium

oppoſitum fortitudini, ſed conſueuimus vocare audaciam ipſam confidentiam in periculis, quæ eſt fortitudo, & habet magnam ſimilitudinem cum audacia. Nam ſicut audax audet, ita & fortis audet: ſed differunt ſecũdum quantitatem; quia fortis audet ea, quæ audenda ſunt, & audax audet tam audenda, quam non audenda. Sciendum autem, quod iſtam audaciam. i. confidentiã, accepit Ioſaphat propter vias Domini. ſ. quia ſequebatur Ioſaphat legem Dei, & ex hoc proſperabat in omnibus operibus ſuis: nam Deus ſubiecerat ei gentes, cõtra quas pugnauerat; pugnauit autem contra Philiſthinos, & ſubiecit eos ſibi, & reddidit tributarios, pugnauit etiam contra Arabes, & illos quoque fecit tributarios: vt patet infra in littera. Et (quod maius eſt) Deus incuſſerat terrorem omnibus habitantibus in circuitu, vt nullus auderet pugnare contra Ioſaphat. Et iſta oĩa proſpere eueniebant ei, quia colebat Dñm: ideo cum euenirent ei oĩa iſta proſpera, aſſumebat magnam confidentiã ad faciendum quæcunque quantumcunq; grauia, & quia non erat confidentia ſua, niſi pp proſperitates, quæ ei eueniebant in oĩbus negocijs, & iſtæ proſperitates nõ erant, niſi quia colebat Deum, dicebatur habere confidentiam propter vias Dñi, & dř ſumpſiſſe cõfidentiam iſtam ad tollẽdum excelſa, quia tollere excelſa, erat aliquid difficile, & non poſſent tolli, niſi cum magna difficultate, & non auderet illa auferre, niſi qui eſſet magnæ audaciæ, & hoc, quia forte populus moleſtè ferebat, ꝙ illa auferrentur, & vt Rex non moleſtaret ſubditos, & vt non haberet ſibi illos graues, nõ auderet auferre: aſt tñ, quia magnam audaciam ſumpſerat ſequendo legem Domini, abſtulit excelſa, non formidans inimicitias populi. Alio modo põt intelligi, quod ſumpſiſſet Ioſaphat audaciam, quia propter vias Domini abſtulit excelſa. ſ. quod Ioſaphat coluerat Dñm ſequendo vias eius, & ex hoc euenerant ei multa proſpera, ex quibus audaciã ſumpſerat, & quia audebat, quod cultus Dei erat ei tam vtilis, quod inde proſperaretur in oĩbus operib. ſuis, voluit eũ amplius colere, auferendo de terra lucos, & ſtatuas idolorũ. Et ſic nõ ponitur audacia hic, tanquã ad tollendum de terra ſtatuas illas fuiſſet neceſſaria aliqua audacia, ſed quod audacia erat cõſequens ad proſperitates promanantes ex cultu Dei: adeo vt multo maiora proſpera ei euenirent, & inde ſequeretur maiora audacia, voluit amplius colere Dñm auferendo excelſa idolorũ.

Quomodo potuerit auferre excelſa, & lucos Ioſaphat. Quæſtio XIII.

QVæritur vlterius, quõ potuerit nunc Ioſaphat auferre excelſa, & lucos? nam vř, quod non poterat Ioſaphat auferre lucos, & ſtatuas, quia tẽpore Aſa patris ſui ablata fuerant excelſa, & luci, vt patet ſupra 14. & toto tempore ſuo manſit Iſrael colens Dñm, & ſic non faciebat lucos. Etiam tempore Ioſaphat non fiebãt luci, quia ipſe a principio regni ſui coluit Dñm, & fecit quod ẽt populus coleret Dñm: ideo non erat tunc tpś faciendi ſtatuas, nec lucos: non vř ergo quõ poſſet tunc Ioſaphat auferre ſtatuas, lucos, & excelſa. Aliquis dicet, quod bene potuit Ioſaphat auferre excelſa, quia relicta fuerant excelſa tempore Aſa patris ſui: nam dř ſupra c 5. Excelſa autem derelicta ſunt in Iſrael, & illa excelſa auferret tunc Ioſaphat. Sed dicetur, quod adhuc K non ſufficit iſtud: quia licet dicatur, quod aliqua excelſa relicta fuerint, tñ non manſerunt luci, quia ſupra c 4. ponitur, quõ Aſa deſtruxerit fana, aras, ſtatuas, & excelſa. Aliquis dicet, quod bene potuit Ioſaphat auferre excelſa, quia relicta fuerant excelſa tempore Aſa patris ſui. Nam dicitur ſupra c 5. Excelſa autem derelicta ſunt in Iſrael: & illa excelſa auferret nunc Ioſaphat. Sed dicetur, quod adhuc non ſufficit iſtud, quia licet dicatur, quod aliqua excelſa relicta fuerint, tamen non manſerunt luci, quia ſupra 14. ponitur quomodo Aſa deſtruxerit fana, aras, ſtatuas, & excelſa, in quibus intelligitur omne, quod pertinet ad idololatriam, & poſtea decimoquinto exprimitur ſpecialiter, quod relicta fuerunt

F excelſa in Iſrael; ideo videtur, quod nihil relictũ fuerit de idololatria tempore Aſa, niſi excelſa: & ſic non manſerunt luci, quos potuiſſet tunc auferre Ioſaphat. Aliquis dicet, quod Aſa pater Ioſaphat abſtulit omnia hęc de terra in principio regni ſui, & tamen poſtea creuerunt aliqua excelſa, & luci, & alia pertinentia ad idololatriam, quæ populus latenter introduxit, & hæc poterat tunc auferre Ioſaphat.

Dicendum, quod aliter intelligendum eſt de luci, & aliter de excelſis. De excelſis dici poteſt vno modo, ꝙ iſta excelſa fuerunt illa, quæ reliquit Aſa in terra, de quibus dicitur ſupra decimoquinto cap. Sed illa excelſa erant duplicia, quædam erant, in quibus colebatur Deus extra templum: alia erant, in quibus colebantur idola, & eorum, in quibus colebantur idola, omnia abſtulit Aſa, niſi illa templa, quæ fecit Salomon pro dijs vxorum ſuarum, & concubinarum, 3. Regum vndecimo, G & quarto Regum vigeſimotertio capit. De iſtis autem dicendum, quod etiam non abſtulit illa Ioſaphat: nam iſta nunquam fuerunt ablata vſque ad tempus Ioſiæ, quarto Regum vigeſimotertio capitul. Sed poterat nunc Ioſaphat auferre excelſa, id eſt altaria, in quibus colebatur Deus extra templum, quæ reliquerat Aſa: in hoc erat perfectior quam Aſa, quia licet non eſſet tanta abominatio, quod aliqua excelſa eſſent, in quibus coleretur Deus extra templum, ſicut quod eſſent excelſa, in quibus colerentur Dæmones, tamen contra legem erat, quod talia excelſa eſſent, cum iuberet Deus ſolum in templo offerri ſacrificia. Leuitici decimotertio cap. & alibi offerri nefas eſſet: Ioſue vigeſimoſecundo cap. Auferendo ergo iſta excelſa, augebatur cultus Diuinus, & tollebãtur offendicula. Alio modo poteſt intelligi, H quod licet Aſa in principio regni ſui abſtulerit omnia excelſa, in quibus colebantur Dæmones; tamen poſtea procedente tempore, populus introduxit aliqua quaſi latenter, ad quæ non attendit Aſa, & iſta poſtea abſtulit Ioſaphat, diligentius ſe habens circa cultum Dei. Alio modo poteſt intelligi, quod licet non manerent aliqua excelſa tempore Aſa, quod in principio regni Ioſaphat, non attendente Rege facta fuerint, & procedente tempore cum magis diligenter Ioſaphat attenderet ad extirpandum idololatriam, tunc inuenerit excelſa, quę populus fecerat & illa abſtulerit. De lucis dici poteſt, ꝙ omnes lucos deſtruxerit Aſa, & poſtea nulli plãtati fuerunt tempore Aſa, nec tempore Ioſaphat, ſed Ioſaphat abſtulerit nunc veteres lucos.

I Pro quo ſciendum, quod luci auferebantur ſuccidendo eos, quia ſic lex iuſſerat, quod luci ſucciderentur: Iudicum ſecundo cap. & quod ſucciſſum eſt, renaſcitur: adeo luci, qui ſucciſi fuerant tempore Aſa, paulatim renati fuerant, & tempore Ioſaphat erant magni: ita vt in eis fieri poſſent cærimoniæ idololatrarum: adeo vt non daretur occaſio ad iam idololatrandum, voluit ſuccidere tunc lucos Ioſaphat. Aliter poteſt dici, ſicut dicebatur de excelſis, ſcilicet, quod poſtquam Aſa abſtulit lucos, & omnem idololatriam in principio regni ſui, populus quaſi latenter fecit aliquos lucos, & excelſa, & illos lucos abſtulit poſtea Ioſaphat, eo qđ diligenter attendit ad hoc. Vel poteſt intelligi, quod non manſerunt aliqui luci de tẽpore Regis Aſa, ſed regnante Ioſaphat in principio regni eius facti fuerant, & tũc K fieri potuerunt, quia non attendebat valde ad hoc Ioſaphat, ſed magis ad aliqua alia; & poſtquam cœpit ſe conuertere ad hoc, abſtulit de terra quidquid pertinebat ad idololatriam. Et ſic abſtulit lucos, & hoc colligitur aliqualiter, quia vſque ad annum tertium regni Ioſaphat, dilatum fuit hoc negocium, vt patet in littera ſequenti, ſcilicet, quia tertio anno miſit Ioſaphat Principes ſuos ad docendum populum, & tunc credendum eſt, quod ablata fuerint de terra omnia, quæ pertinebant ad idola.

Tertio autem anno regni ſui, miſit de principibus ſuis Benhail, & Obdiam & Zachariam. & Nathanael, Michæam, vt docerent in Ciuitatibus Iuda, & cum eis

Leui-

Leuitas Semeiam,& Nathaniam,& Zabadiam. Aſael quoque, & Semiramoth, & Ionathan, Adoniamque, & Tobiam,& Thobadoniam Leuitas,& cum eis Eliſama, & Ioram Sacerdotes. Docebantque populum in Iuda,habentes librum legis Domini, & circuibant cunctas vrbes Iuda,atque erudiebant populum.

Tertio autem anno. Hic ponitur ſecundum membrũ huius cap.ſ. quod Ioſaphat populum inſtruxit, & hoc conuenit poſt præcedentia:nam poſtquã Ioſaphat regulabat ſe quantum ad cultum Dei,reſtabat, vt regularet populom ſibi ſubiectum, cuius cura ei impendebat, & tñ ſupra actum eſt,qũo Ioſaphat ſe habuit in cultu Dei quantum ad ſe: ideo recte agitur hic, qũo populum inſtruxerit, & dĩ: *Tertio autem anno regni ſui, miſit de principibus ſuis.* ſ.ante tertium annum ſuit ſorte occupatus circa alia,& non potuit vacare huic doctrinæ legis, ſed tertio anno oblata ſibi opportunitate miſit principes ad docendum populum. *Benhail,& Obdiam,& Zachariam.* Quinq; miſit de principib.ſuis Ioſaphat,& alios cũ eis de leuitis,& vnus de eis erat Zacharias. Sed non eſt iſte Zacharias vnus de prophetis minorib. quia ille multo poſt fuit.ſ.poſt reditum de captiuitate Babylonis, & Ioſaphat fuit multo tempore ante captiuitatẽ illam, quia illa captiuitas fuit tempore vltimi Regis Iudæorum 4.Reg.25. Etiam non fuit iſte Zacharias pater B.Io.Baptiſtæ, quia ille fuit tempore Chriſti valde multo tempore poſt hoc, nec fuit Zacharias filius Ioiadæ Summi Sacerdotis, qui occiſus fuit inter templum & altare, inf. 14.quia ille fuit tpe regis Ioas multo poſt hoc,ſed fuit quidam alius Zacharias,quia multi ſic vocabantur. *Et Nathanael.* Non eſt iſte Nathanael,de quo dĩ Io.1. quod vidit Ieſus venientem ad ſe Nathanael, & ait:Ecce verè Iſraelita, in quo malus, non eſt,& Nathanael dixit: Rabbi tu es filius Dei. Nam ille Nathanael fuit tempore Chriſti, & iſte fuit tpe Ioſaphat Regis, *Et Michæam.* Nõ eſt iſte Michæas Morathites vnus de duodecim prophetis minorib. quia ille fuit multo poſt. *Vt docerent in Ciuitatibus Iuda.* ſ.cultum Dei,& omnes cærimonias legis, atque iudicia,& vocantur Ciuitates Iuda,id eſt,regni Iuda,vt intelligantur etiam Ciuitates ſortis Beniamin,& illæ, quæ acceptæ fuerant de terra Iſrael de ſorte Ephraim: nam in omnibus iſtis Ciuitatibus erat neceſſaria doctrina legis. *Et cum eis Leuitas.* ſ.cum principib.populi ibant etiam leuitæ,quia ad iſtos propriè pertinebat docere legem. *Semeiam.* Nõ eſt iſte propheta Semeias,qui fuit tempore Roboã,& ſcripſit hiſtoriam Salomonis, & Roboam filii eius, ſup.9. & 12. quia ille fuit multo ante hunc. *Et Nathaniam.* Non fuit iſte Nathanias pater Iſmahelis, qui occidit Godoliam præpoſitum Iudæorum,quia ille fuit tempore captiuitatis Babylonicæ,4.Reg. 25. & iſte fuit multo ante. *Et Zabadiam.* Aliqui vocabantur ſic inter Leuitas cantores,qui tranſtulerunt Arcam de domo Obededom in domum Dauid.præced. lib. 15. & 16.c.Non tñ intelligendum eſt, quod licet multi de Leuitis,qui ponuntur hic,coincidant in oĩbus cũ Leuitis, qui ponuntur ibi, quod ſint ijdem viri, quia illi fuerunt multo tẽpore ante iſtos. *Aſael quoque.* Si vocabatur vnus de fratribus Ioab, filius Saruiæ, qui fuit curſor velociſſimus, ſicut capræ, quæ morantur in montib.Hunc autem occidit in bello Abner princeps exercitus Isboſeth, 2. Reg. 2. & differt ab iſto:tum, quia iſte erat Leuita,& ille nõ, quia erat de ſtirpe Iuda,quæ non pertinebat ad leuitas: tum,quia ille fuit multo tpe ante iſtum, & mortuus eſt in principio regni Dauid ſuper Iudã in Hebron,cũ eſſet mutua concertatio inter domum Iuda, & domũ Saulis. *Et Semiramoth.* Alii leuitæ ſunt huius nõis.præced. lib.15.c.& 16. *Ionathan.* Sic.n. multi vocabantur:nã ſic vocabatur filius Saulis, 1.Reg.13. & 14.qui fuit vir ſtrenuus valde: ſic ẽt vocabatur Ionathas Machabæus frater Iudæ Machabæi, 1.Mach.2. *Adoniam.* Non eſt iſte Adonias filius Dauid, de quo 3.Reg.1. & 2. namq; ille fuit multo tempore ante iſtũ,& occiſus eſt mandato Salomonis per Banaiam principẽ militiæ. 3. Reg. 2. c. *Et*

A *Tobiam.* Non eſt iſte Tobias, qui librum hẽt hiſtoriæ ſuæ:nam ille fuit de tribu Nephtali, vt patet Tobię primo:iſte autem fuit de tribu leui. Item, quia ille Tobias fuit multo poſt hunc. Nam fuit tẽpore Salmanaſar regis Aſſyriorum,qui tranſtulit decem tribus regni Iſrael in terram Aſſyriorũ, & cum illis tranſlatus eſt ipſe Tobias, vt colligitur ex proceſſu libri ſui, & tñ tranſlatio Iſraelitarum in Aſſyrios multo tempore poſt hoc fuit. *Thobadoniam.* Nomen rarò vſitatum eſt in Scriptura. *Leuitas.* ſ. oẽs nouem immediati ſupra poſiti ſunt leuitæ. *Et cum eis Eliſama,& Ioram Sacerdotes.* Iſti duo Sacerdotes erant cũ leuitis, & principib. laicis ad docendum populum, & ſunt quaſi principes eorum in hoc opere. *Doceban tq; populum in Iuda.* ſ. in toto regno Iuda,quia non accipitur hic ſpãliter Iuda pro tribu Iuda,quia om- B nes,qui erant ſub dominio regis Ioſaphat, participabãt hac doctrina,cum æqualis cura incumberet ei de omnibus. *Habentes librum legis Domini.* ſ. iſti Principes, & Sacerdotes,atque leuitæ,docentes populum ferebant ſecum librum legis. Quare autem ferebant iſtum librum, & qui liber erat iſte, declarabitur infra in quadã quæſtione. *Et circuibant cunctas vrbes Iuda.* ſ. regnũ Iuda.i. diſcurrebant per omnes vrbes regni Iuda, & in qualibet manebant aliquanto tempore quantum opus eſſet manere ad perfectè docendum populum quemlibet in lege Domini, & ſic faciebant in ſingulis vrbibus, ſicut faciunt nũc prædicatores noſtri. Sic.n.faciebat Chriſtus,& diſcipuli eius:nam diſcurrebant prædicantes de Ciuitate in Ciuitatem, & quando aliqua Ciuitas vole- C bat tenere longo tẽpore Chriſtum, vt audiret verbum eius, dicebat ipſe, aliis Ciuitatibus oportet me euangelizare: Luc.4.c. *Atque erudiebant populum.* Scilicet, circa legem diſcurrendo de vrbe in vrbem.

Quare miſerit Ioſaphat iſtos ad docendum. Quæſtio XIV.

QVæritur vlterius, quare Ioſaphat miſerit iſtos Principes, leuitas,& ſacerdotes ad docendum populum diſcurrendo per ſingulas vrbes? Reſpondẽdum, quod hoc poterat eſſe propter multa. Primo, ad auferendum idololatriam de terra. ſ. vt non maneret error aliquis in mentibus Iudæorum: nam ante hoc abſtulerat Ioſaphat lucos,& excelſa de toto Iſrael, & quia populus poterat D tenere adhuc intentionem circa idololatriam ablatam, ibant iſti Principes,& leuitæ, atque Sacerdotes diſcurrentes per Regnum, vt prædicarem legem populo, & auferrent de mentibus eorum intentionem idololatrię. Secundo poterat hoc eſſe ad inquirendum de hæretica prauitate: nam cum cõuerſus eſſet totus populus ad idololatriam,& poſtea relinqueret illam, poterant eſſe aliqui non bene firmati circa credulitatẽ legis,& ad ſciendum, qui erant iſti,& ad confirmandum in fide diſcurrebant iſti Sacerdotes,& leuitæ,& Principes. Sic etiam ſunt nunc apud nos Inquiſitores hæreticæ prauitatis, qui inquirunt circa eos, qui ſunt infamati de hæreſi. Tertio poterat eſſe ad propagnandum doctrinam legis per totum populum: nam cum populus per ſe non poſſit vacare ſtudio legis, quia rudis erat: oportebat vt ab E aliquo doceretur, & ad hoc ſunt prædicatores. Nam ſi nõ prædicarẽt aſſidue aliqui legẽ Dei, abiret in obliuionem tota lex Dei, & omnes cærimoniæ eius, ne ſciret quis ſub qua lege maneret: ideo tam in veteri Teſtamẽto, quam in Nouo ſemper fuerunt neceſſarii prædicatores. De Nouo Teſtamento patet: quia vbique frequentatur in prædicatio legis. De veteri etiam Teſtamento dicendum eſt, quod idem erit: quia licet eſſet vnicum tẽplum in loco, quem Dominus elegiſſet, erant tamen per ſingulas vrbes & loca Synagogę, ſicut ſunt Eccleſię noſtrę, in quibus conueniebat totus populus ad orandum, potiſſime diebus Sabbathorum, & in Kalendis, & ibi legebantur libri legis, & Prophetarum, & poſt lectionem eorum, ſi quis vir peritus erat, qui haberet ſermonem eruditionis,& exhortationis, ad populum prędicabat. Sic patet Act.13. Nam ſic fecit Paulus per duo ſab-

bata, vt patet ibidem, & per hunc modum propagabatur doctrina legis, ne periret in cordibus Iudæorũ per diſſuetudinē, & ſic ad iſtud erat tunc neceſſaria doctrina iſtorũ Principum, & Sacerdotum, atque Leuitarum.

Quare iſti miſſi fuerint tertio anno regni Ioſaphat.
Quæſtio X V.

QVæritur vlterius, quare miſſi fuerint iſti Principes, Sacerdotes, atque Leuitæ tertio anno regni Ioſaphat? Reſponderi poteſt vno modo, ꝙ iſta doctrina, & prædicatio, quæ tunc fiebat ab iſtis, erat ad confirmandum legem in cordib. Iudæorum, & ad hoc, quod non deleretur memoria eius in eis, & quia lex Dei contraria eſt idololatriæ, nõ prodeſt legem Dei alicui prædicare, quãdiu in idololatria manet. Et quia in terra Iuda erant excelſa, & luci in principio regni Ioſaphat, non proderat prædicari quouſque auferrentur excelſa, & luci. Iſta autem ablata fuerunt a principio regni Ioſaphat, vſque ad annum tertium, ideo vſq; ad tempus illud, non debebat prædicatio inchoari. Alio modo põt dici, ꝙ iſta prædicatio licet potuiſſet inchoari ante tertium annum regni Ioſaphat, tñ non inchoata eſt, quia forte ante hoc erat Ioſiphat occupatus aliis negociis regni, & non poterat tam diligenter vacare cultui Dei; & ſatis veriſimile eſt, quia in principio regni occupantur Reges circa confirmationem ſuam. Et ita fuit de Ioſaphat: nam dr̃, ꝙ confirmauit Dñs regnum in manu eius, & durabat iſta confirmatio aliquanto tempore, & dum hæc fierent, non poterat vacare Ioſaphat negociis pertinentibus ad cultum Dei. Tertio autem anno regni ſui, cum iam expleſſet negocia confirmationis regni, dedit operam cultui Dei, mittendo iſtos, qui prædicarent.

An pertineret ad iſtos, vt prædicarent.
Quæſtio X V I.

QVæritur vlterius, quomodo miſſi fuerint iſti, qui ponuntur hic ad prędicandum, quia vr̃, quòd nõ pertinebat ad eos: nam miſſi fuerunt Principes Ioſaphat, qui erant laici, & Leuitæ, & Sacerdotes, & tamẽ officium prædicandi non pertinet ad laicos. Aliquis diceret, quod Principes Ioſaphat, qui nominantur hic, non erant laici, ſed Sacerdotes, & Leuitæ: vocarentur tamen Principes Ioſaphat, quia ipſe eos Principes conſtituerat in domu ſua. Dicendum, quod non ſtat: ſed neceſſe eſt poni iſtos Principes eſſe laicos: nã hic ponuntur primo iſti principes, deinde nouem Leuitæ, & poſtea duo Sacerdotes, & tamen ſi iſti principes eſſent Sacerdotes, vel Leuitæ, non diſtinguerentur contra Sacerdotes, & Leuitas, & condiſtinguuntur, ergo erant laici. Dicendũ ergo, quòd poterant mitti iſti principes laici ad opus prædicationis dupliciter. Vno modo, quòd ipſi nõ prædicarent, ſed ſacerdotes, & leuitæ prædicarent: ipſi autem per potentiam ſęcularem cogerent reſiſtentes: nam poterat eſſe, quod aliqui inter Iſraelitas, qui eſſent dediti idololatrię, offendere vellent ſacerdotes, & leuitas p̄dicantes cõtra idololatriã, & deteſtantes eã, & legẽ Dei iubentes coli, & vt non paterentur aliquid ab impiis, conueniebant ſimul iſti principes, vt nemo poſſet moleſtare leuitas, & ſacerdotes prædicantes. Vel forte ipſi erant executores contra infideles, & hęreticos. ſ. quod ſacerdotes & leuitæ, erant tanquã Inquiſitores hæreticæ prauitatis, & ſi qui nollent corrigi redeundo ad veram fidem, quod per potentiam iſtorum principum punirẽtur, & iſtud erat ſatis rõnabile. Secundo modo põt dici, quod iſti principes mitterentur ad prædicandũ, licet eſſent laici. Pro quo ſciendum, quod licet officium prædicandi nunc non pertineat niſi ad promotos in ſacris, vel ad eos qui à prælatis deſignantur ad prædicandũ propter timorẽ hæreticorum, qui ſe ingerunt ad prædicandum, & errores dogmatizant, vt colligitur extra de hæreticis, c. cum ex iniuncto. In veteri tñ Teſtõ tam ſacerdotes, & leuitæ, quam laici prædicabant. Patet de Chriſto, qui erat de tribu Iuda, & tñ permittebatur à Iudæis

A prædicare, & rogabatur: & dato quod Phariſæi eſſent ęmuli eius, non prohibebant eum prædicare. Si tamẽ de iure potuiſſent eum excludere, excluſiſſent, ne increparet eos. Patet etiã de Paulo, qui erat de tribu Beniamin, & prædicabat, nec quiſquam eum prohibebat. Etiã patet indifferẽter: quia omnes laici, dum tamen periti eſſent, admittebantur ad prædicandum. Nam quãdo Paulus, & Barnabas introiſſent ſemel die ſabbati in quandam Synagogam, eſſentque viri incogniti, expleta lectione legis, & prophetarum, illi, qui erant in Synagoga, dixerunt ad eos: Viri ſi quis ſermo exhortationis in vobis eſt ad plebem, dicite: Ecce, quia non quæſierunt de qua progenie eſſent, ſed ſolum ſi erant periti ad prædicandum. Si tñ ſoli ſacerdotes, & leuitæ prædicarent, quæreretur ab eis primo, an eſſent ſacerdotes, vel leuitæ, & deinde an eſſent periti ad prædicandũ, & tñ non

B quæſierunt hoc, ergo tam laici, quã ſacerdotes, & leuitæ poterant prædicare. Dicendum tamen, quod ſacerdotibus cõpetebat prædicare, & ẽt incumbebat eis neceſſitas prædicandi. Laicis autem, & leuitis competebat prędicare, ſed non incumbebat eis neceſſitas prædicandi, aut docendi. Prima pars patet: quia in omnibus indiſſerenter competebat prædicare, vt probatum eſt: ergo etiam ſacerdotibus cõpetebat. Secunda pars patet: quia ſacerdotes habebant ſtatum, propter quem requirebatur peritia prædicandi & docendi, vnde ex neceſſitate tenebantur reſpondere quærentibus de dubiis legis. Sic patet Malach. 2. capit. ſ. Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem ex ore eius requirent, quia angelus Domini exercituum eſt. etiam Aggei 2. Dominus iubet, quod interrogemus ſacerdotes de lege. ſ. qñ inciderit

C dubium de lege, quod quæramus a ſacerdotibus ſolutionem: & intantum officium docendi, & prædicandi incumbebat ſacerdotib. quod qui contemneret, vel abiiceret ſcientiam abiiceretur de ſacerdotio, vt patet Oſee 4. Quia tu ſciã repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi. Etiam neceſſaria erat ſcientia in ſacerdotib. non ſolum propter ea, quæ Dei erant, ſed etiam propter cauſas forenſes, quia ſacerdotes erant iudices in cauſis magnis forenſibus directè, & in quibuſcumque erant iudices per appellationem, vt patet Deut. 17. c. cum dr̃, quod quando eſſet iudicium ambiguũ, & difficile inter Iſraelitas, & dicta iudicum variarentur, irent ad iudicẽ, qui erat ſacerdos leuitici generis, & ipſe iudicaret veritatem, & nõ declinaretur a iudicio eius ad dexterã, aut ad ſiniſtram: ſed talia iudicia ſine magna peritia non e-

D xercentur, ideo incumbebat ſacerdotibus habendi ſciẽtiam ad prædicandum, & docendum, & iudicandum, & ſic omnes ſacerdotes tenebantur habere ſcientiam propter prædicta; ita & ſummus ſacerdos tenebatur eſſe ſciens ſuper omnes ſacerdotes, quia ipſe præſidebat omnibus tam ſacerdotibus, quam non ſacerdotibus, in his quæ ad Deum pertinebant, vt patet infra, 19. c. De leuitis autem dicendum, quod non incumbebat eis ex officio tam determinate habere ſcientiam legis, ſicut ſacerdotibus, quia ſacerdotes erant quibus tota miniſtratio Sanctuarii a Deo commiſſa erat. Et quia ipſi erãt pauci, & non ſufficerent ad explendas omnes adminiſtrationes, traditi ſunt eis leuitæ in manus eorum eſt ſeruiẽtes adiuuarent eos, ſecundum quod iuberent ſacerdotes, vt patet Num. 3. Et ſic cum ad ſacerdotes pertine-

E ret cura directè totius ſanctuarii, & legis, & ad eos ſolos pertineret adminiſtratio in reb. maximè ſanctuarii, pertinebat ad eos habere maximã peritiam. Ad leuitas aũt ſolum pertinebat miniſtrare in quibuſdam officiis idq; ad mandatũ ſacerdotum, ideo in eis ſolum erat neceſſaria ſapientia ad explenda illa officia, ſed nõ erat in eis neceſſaria ſapientia ſuprema, & directiua, qualis eſt ſapientia Architectonica, ſed ſapientia manualium artificum, vel ſeruitorum obedientium pręcepto maioris regulantis, erant namq; quidam leuitæ ianitores, & in his non requirebatur, niſi vt cognoſcerent qui erãt mundi, & qui immundi, vt mundos reciperent in templũ, & immundos tenerent; prohibentes eos ingredi. Alii leuitæ erãt theſaurarii, & in iſtis non requirebatur, niſi

vt

vt ſolllicite cuſtodirent theſauros domus Domini,& co gnoſcerent vaſa, & veſtes requiſitas pro ſingulis miniſtrationibus,& diebus,vt illas in promptu haberent ad dãdum miniſtris, Alii Leuitæ erant Cantores,& in iſtis requirebatur maiora ſcientia, quia debebant eſſe periti in Lege, & in rebus naturalibus, & in hiſtoriis, vt inde componerent Cantica Diuinæ Laudis. Debebant ẽt eſſe periti circa artem Rhetoricam, vt pulchro ſermone poſitent contextum dictorum ſuorum:potiſſimè, quia interdum vtebantur varia lege metrorum,ſicut Ieremias in libro Threnorum,& in libro Iob,& in libro Pſalmorum, vt ait Hieronymus in Epiſtola ad Paulinum, & in prologo ſuper Iob,qui incipit: Cogor per ſingulos. Etiã periti eſſe debebant circa artem Muſicam, ad inueniendum variam melodiam pro illis canticis, & ob hoc inter iſtos cantores erant Doctores multi, & aliqui erant B valde ſapientes, vt patet præced. lib. 15. & 25.c. Et intantum erant quidam eorum ſapientes,quod comparabãtur Salomoni in ſapientia, vt patet 3. Reg.4. Et tamẽ quamquam iſti eſſent ſapientes valde in Lege,non tenebantur reſpondere de Lege, quia non erat hoc officium eorum,ſed Sacerdotum, ſed in officiis ſuis ſapientes eſſe debebant, ſic colligitur iuſta 35. c. ſ. Leuitis quoque ad quorum eruditionem Iſrael ſanctificabatur locutus eſt.ſ. quod Leuitæ erudiebant populum quomodo ſanctificarentur.i.mundarentur ab immunditiis ſuis, quia ipſi erant miniſtri, vel ſubminiſtrantes quantũ ad hoc, vt populus purificaretur, ſed non dr̃ abſolutè, ꝙ tota eruditio populi pendebat ab eis. Et ſic vr̃, quod non requirebatur, quod eſſent periti, niſi quantum ad officia C ſua. De laicis aũt dicendum,quod non requirebatur in eis aliqua peritia magna, aut ꝙ nulla miniſtratio Sanctuarii pertinebat ad eos principaliter, vel ſubminiſtratorie,ſed ipſi docendi erant à Sacerdotibus,& Leuitis. Si tamen contingeret laicos eſſe ſapientes,& vellẽt prædicare, licebat eis, non tamen licebat ſe immiſcere alicui miniſtrationi Sacerdotali, vel Leuiticæ, Et ſic dicendum eſt de iſtis Principibus Ioſaphat, quia laici erant, & tamen erant ſapientes valde in Lege,& ob hoc miſſi fuerunt cum Sacerdotibus,& Leuitis ad prædicãdum.

Quis eſſet ille liber Legis. Queſt. XVII.

QVæritur vlterius de iſto libro Legis, quem portabant ſecum,quis liber erat? Reſpondẽdum,quod D liber Legis erat ille,qui continebat legem,& quia lex accipitur varie, põt accipi liber iſte diuerſimodè. Vno modo accipitur lex pro toto contextu librorũ Veteris Teſtamẽti: nam liber Pſalmorum vocatur ſic lex. Sicut patet in allegatione Chriſti Io. 15. c. ſ. Vt impleatur ſermo,qui in lege veſtra ſcriptus eſt. Quia odio habuerunt me gratis.& tamen ſermo iſte hr̃ Pſal.108. Alio modo accipitur lex ſolum pro libris Moyſis, quia propriè lex eſt præceptum iubens,aut vetans, vel permittens,& quia libri quinque Moyſis ſunt de hoc,cum nihil aliud principaliter cõtineatur ibi,niſi præcepta,vocantur ibi lex. Et iſto modo diſtinguuntur libri Prophetarum, & alii libri veteri Teſtamenti a lege. Sic accipitur per Hebræos, & hr̃ per Hieronymum in prologo E Galeato,ſuper libros Regum,qui incipit. Viginiduas litteras. Tertio modo accipitur lex pro ſolo libro Deuteronomii,qui excellenter eſt lex eo ꝙ in ipſo ſub breuib. continetur repetitio,& declaratio legis,quæ declaratio facta eſt per Moyſen propinquum morti in campeſtrib. Moab, vel in planiorib. locis terræ Moab, & vocatur Deuteronomium.i. lex noua, vel lex ſecunda, vnde dr̃ iſta eſſe alia lex præter illam, quam Dñs dedit in Horeb,ſiue in monte Sinai: Deut. 29. Et iſta propriè vocatur lex Moyſis,quia iſtã dedit Moyſes,& declarauit i terra Moab. Aliam aũt Deus dederat in Horeb,partim per angelos,& partim per Moyſen. Nunc dicet aliquis, quod accipiatur hic liber legis primo modo pro tota continentia librorum veteris Teſtamenti. Sed dicendũ, quod hoc non ſtat;quia licet Chriſtus interdum tali mo A do loquendi vſus eſt, Iudei tñ non vtebantur hoc modo loquendi,ſed legẽ ſiue Thora vocant quinq; libros Moyſi, vt patet in prologo Galeato. Secundo patet: quia tpe,quo iſti Principes, & Sacerdotes, & Leuitæ prædicabant,non erãt iſti libri veteris Teſtamenti:nam non erãt tunc ſcripti, niſi libri Moyſi, & Ioſue, & Iudicum, & Ruth: libri aũt Regum, & Prophetarum, & alii poſteriores,nondum ſcripti erant, quia poſt hoc fuerunt oĩa illa,cum nunc eſſet tps Regum,& in temporib. Regum non erant ſcripti libri Regum, ſed poſt tempora ipſorũ ſcripti ſunt. Tertio patet: quia iſte erat vnus liber:tñ dr̃ hic,quod portabant librum legis,& tñ inter Iudæos nõ copulantur ſic libri multi in vnum volumen, ſed quia libri Moyſi ſunt maioris auctoritatis, quam ceteri libri veteris Teſtamenti,ponũtur illi ſoli. Nos autem,qui ad hoc non attendimus,totum Canonem Sacræ Scripturæ B cuiuſcumque ordinis ſub vno volumine coarctamus. Dicendum ergo eſt,quod accipitur liber legis,ſecundo vel tertio modo, ſcilicet, pro omnibus quinque libris Moyſi,qui proprie vocantur lex, vel pro ſolo Deuteronomio,& vtroque modo ſatis proprie accipitur. Dicendum tamen fortaſſis magis vr̃,quod accipiatur pro ſolo Deuteronomio, quia iſte eſt pure liber legis non implicans ſe hiſtoriis pro magna parte,ſicut alii quattuor libri Moyſi. Item,quia iubebat Deus, vt iſte liber Deuteronomii poneretur in latere Arcæ, & cuſtodiretur ibi ſpãliter, quod non iubebatur de aliis libris legis. Item, quia Deus iubebat,ꝙ Reges qñ ſederent in ſolio regni, acciperent librum legis a Leuitis, ut ſtuderent in eo, & tñ de ſolo Deuteronomio iubebatur, ꝙ illũ acciperẽt, vt C patet Deut. 17. Ex quo apparet, ꝙ ille erat ſpãliter liber legis, vel ille ſolus ſpãliter pertinebat ad eruditionem Regis,& laicorum. Item patet hoc magis,quia Deut. 31. iubetur,ꝙ de ſeptem in ſeptem annos.ſ. anno remiſſionis,qñ congregarentur oẽs Iſraelitæ ad locum Sanctuarii in feſto Tabernaculorum legeretur iſte libro Deuteronomium coram toto populo. Et ſic vr̃,quod ad inſtructionem popularium ſolus liber Deuteronomii erat neceſſarius. Ille erat, qui uocabatur hic liber legis. Si tamen aliquis contendat,quod uocatur hic liber legis tota lex Moyſi.ſ. quinque libri, nõn inſiſto:quia etiam illud teneri poſſet,licet iſtud rationabilius ſit.

Ad quid portabant ſecum illi librum Legis. Queſtio XVIII.

D QVæritur vlterius,ad quid portabant iſti Principes, Sacerdotes, & Leuitæ ſecum librum legis. Dicendum,quod hoc poterat eſſe ad multa: Primo,ad ſtudendum in eo quid dicerent: nam iſti prædicabant,& docebant populum per omnes vrbes, & loca,& quia prædicatio erat de lege, oportebat, vt haberent ſecum librum legis, vt ſcirent quid prædicarent. Secundo,quia iſti prædicatores debebant ſe habere caute valde, ſcilicet, vt in prædicando nihil ſuperadderent ad legem: nam Deus dixit Deut. 12. quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino Deo tuo,nec addas quidquam,nec minuas. Sicut ergo nihil vltra legem fieri debebat, nec aliquid ſubtrahi, ſed præciſe quod lex iubebat, ita nihil prædicari debebit vltra legem, nec ſubtrahi, vel ta E ceri aliquid de eo,quod in lege continebatur. Sic patet Deut. 4. ſ. non addetis ad verbum,quod vobis loquor, nec auferetis ab eo. Ad hoc ergo oportebat, quod haberent ſecum librum legis, vt ſcirent ſi prædicando aliquid addebant, uel ſubtrahebant. Tertiò,quia cũ iſti prædicarent legem populo, forte dubitarent aliqui an ea, quæ iſti prædicabant, continerẽtur in lege,& ad probationem huius, oportebat ſecum habere librum legis. Quarto poterat hoc eſſe ad hoc, quod exemplar libri legis maneret in quolibet loco ad memoriam: nam prædicabatur lex per ſingula loca, & quia nõ poterat tota memoriter retineri ab audientibus, expediens erãt, vt in ſingulis locis transcriberetur, & maneret copia eius, & ad hoc debebant iſti prædicatores portare ſecum librum legis, vt in omnibus locis darent copiam legis.

Itaque factus eſt pauor Domini ſuper omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Iuda, nec audebant bellare contra Ioſaphat. Sed & Philiſthæi Ioſaphat munera deferebant, & vectigal argenti; Arabes quoque adducebant pecora, arietum ſeptem millia ſeptingenta, & hircorum totidem. F

Itaque factus. Hic ponitur tertium membrum capitis in quo Ioſaphat hoſtes ſubiecit, & dr̃. *Itaque factus eſt timor Domini ſuper omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum.* Ponitur .n. quõ hoſtes Ioſaphat, ſubiecti fuerunt ei, & non auſi fuerint pugnare contra ipſum. ſ. quia Deus miſit terrorem ſuum ſuper oĩa regna terræ, quæ erant per gyrum, & non audebat quiſquam reſiſtere, nec pugnare contra Ioſaphat. Quõ autem fuerit iſte timor à Dño miſſus, & cur, declarabitur infra in quadam quæ- G ſtione. Et vocatur iſte timor Dñi, quia non fuit incuſſus opera Ioſaphat per aliquid quod ipſe faceret, ſed Deus illum immiſerat. *Quæ erant per gyrum Iuda.* ſ. qui erãt ad omnia quattuor latera regni Iuda, in quo regnabat Ioſaphat: erant .n. per gyrum regna hæc. ſ. ad Meridiem Philiſthæi, & Amalecitæ, & Arabes, & aliæ gentes habitantes inter Aegyptum, & Iudæam, ab Oriente Idumæi, Amalecitæ, Iſraelitæ, & Syri, à Septentrione Iſraelitæ, & Syri, ab occidente nulla gens erat, niſi quædam pars Sydoniorum, & Philiſthinorum, & mare mediterraneum. *Nec audebant bellare contra Ioſaphat.* ſ. tantus eos inuaſerat terror, quod omnino putabant ſe ſuperandos à Ioſaphat: ideo non audebant pugnare contra eũ, ita vt non ſolum pugnare non auderent, ſed ẽt reſiſtere non confiderent, ſi pugnaret contra eos Ioſaphat, ſed fu- H gerent præ timore magno. *Sed & Philiſthæi Ioſaphat munera deferebant.* Iſtud eſt conſequens ad præcedentia. ſ. quod gentes, quæ erant per circuitum regni Iuda, nõ audebant pugnare contra Ioſaphat, & aliqui ex magno timore ſubiciebant ſe ei, ſicut fuit de Philiſthinis, qui habitabant per gyrum regni Iuda. ſ. partim ad Meridiem, & partim ad Occidentem, qui ſe ſubmiſerunt regi Ioſaphat, dando ei munera. Quõ aũt Philiſthini poterant ſe nunc ſubmittere ad dando munera Ioſaphat cum ipſi eſſent quædam pars regni Iuda, & ſubditi Ioſaphat, declarabitur infr. in quadam quæſt. *Et vectigal argenti.* Eſt vectigal nomen impoſitionis, vel penſionis, quæ exigitur de his, quæ vehuntur, vel trãſferuntur per aliquẽ prãtem, vel portam, vel aliquem determinatum locũ. I Et dicitur vectigal à vehendo. ſ. portando, vel transferendo, quia datur pro rebus, quæ transferuntur. Et dicitur vectigal argẽti dupliciter: vno modo. ſ. quia illud vectigal ſoluebatur in argento, ita quod non dabatur alia moneta regi Ioſaphat à Philiſthinis pro iſto vectigal, niſi argentea, vel argentum in maſſa. Secundo modo vocatur vectigal argenti. ſ. dabatur vectigal, ſiue penſio de argento, quod transferebatur de loco ad locũ, & hoc eſt accipiendo vectigal proprie. Poteſt tñ accipi vectigal large, pro quacunq; penſione, vel tributo qđ Philiſthini offerrent Ioſaphat, & ſoluebatur illud tributũ in argento. *Arabes quoque adducebant pecora arietum ſeptem millia ſeptingenta, & hircorum totidem.* Etiam Arabes dabant tributa regi Ioſaphat quolibet anno, & dabant arietes ſeptem millia, & ſeptingentos, & hircos totidem, eo quod regio Arabum abundat pecorib. nec K erat aliquid, quod promptius poſſent dare Arabes, quã pecora. Pro quo ſciendum, quod Arabes ſunt gentes habitantes apud terram Iuda, partim in latere meridiano eius, & partim ad orientem in regione, quæ vocatur Arabia. Eſt aũt regio iſta in deſertis, quæ ſunt inter Aegyptum, & terram Chanaã, & per iſtã terram tranſierunt Iſraelitæ venientes de Aegypto: vbiq; quadraginta duas manſiones fecerunt, vt dr̃ in libro de ſitu terræ Sanctæ. Erat aũt illa terra modicũ, vel quaſi nihil habitata ante tranſitum Iſraelitarum per eam, eo quod erat terra carens aquis, vt dr̃ Deut. 8. In tranſitu aũt illo facti ſunt duo fontes miraculoſe, in terra illa tangente Moyſi petram. ſ. vnus in Raphidum, Exod. 17. & alius in Cadeſbarne, Num. 20. qui vſq; hodie manent, totamq; terram illã abundantiſſime irrigant, vt dr̃ in eod. lib. Terra iſta eſt paſcualis, ſiue habens multa pecora, non tñ propter conditionem terræ, quod ipſa paſcualis ſit, quantũ propter conditionem gentis: nã Arabes a principio iſtũ modum tenuerunt, quod namq; domos, neq; vrbes ædificant, ſed portatiles domos habent. ſ. tentoria in quib. manent ad vſum paſtorum, & cum aliqua regio alẽdis pecoribus apta non fuerit, ſubito portatiles domos mutant, & aliã incolunt regionẽ, & iſtam vitam vſq; hodie tenent gentes quædam Afrorum, apud occidentem in Africa poſitæ, quæ nullas vrbes, nec domos habent. Et ſic cum iſti Arabes totã ſuam occupationem circa pecora habeant, nihil erat de quo poſſent conuenientius ſoluere tributa, quam de pecorib. & ſic Arabes quoq; præ timore ſubiecti fuerant regi Ioſaphat ad tributum.

Duo fontes miraculoſe facti.

Nõ Arabum ædificandis domibus.

Quomodo factus fuerit timor Domini ſuper omnia regna terrarum. Quæſt. XIX.

QVæritur circa prædicta, quomodo factus fuerit eſt timor Domini ſuper omnia regna terrarum, quæ erant in circuitu Iudã. Dicendum, quod poterat hoc dupliciter fieri. Vno modo, quod Deus daret tales victorias regi Ioſaphat tam magnificas contra oẽs gentes, contra quas pugnaret, quod nulla gens auderet pugnare contra illum, imò nec reſiſtere ei pugnãti: & quia Deus dabat ei iſtas admirandas victorias, timor qui ſequebatur ex his victoriis, vocabatur timor Domini. ſ. à Deo incuſſus. Simile fuit qñ Ammonitæ, Moabitæ, & Idumæi voluerunt pugnare contra Ioſaphat, & Deo agente ipſi inter ſe pugnauerunt, & mutuis ſe vulnerib. conciderunt. Nam audito hoc, oẽs gentes timuerunt pugnare contra Ioſaphat: ſic patet infra 20. c. Irruit autẽ pauor Domini ſuper omnia regna terrarum, cum audiiſſent, quod pugnaſſet Dominus contra inimicos Iſrael. Alio modo poterat hoc effici non præmiſſo aliquo bello, vel ſigno exteriori terroris, ſed ſolum, quod Deus incuteret terrorem in cordib. gentium iſtarum, & timerent. Hoc autem facile eſt Deo facere, quia Deus habet cor hominis in poteſtate ſua, & poteſt in illo cauſare quamcumque paſſionem voluerit, vt patet Prouerb. 21. c. ſ. Sicut diuiſiones aquarum, ita cor Regi in manu Domini: & quocunque voluerit vertet illud. Ita eſt de cordibus aliorum hominum: ſed illud dicitur per excellentiam: nam ſi Deus habet corda Regum in manu ſua, à I fortiori tenebit corda aliorum hominum minus potentium; & ſicut mouet Deus ad timorẽ, ita mouet ad quaſcumq; alias paſſiones. ſ. gaudium, vel lætitiam, vel odium, & hoc ſiue in vigilia, ſiue in ſoporeitum in ſopore immittit Deus timorem cui vult, iuxta illud Job 7. c. Si dixero per noctem conſolabitur me lectulus meus, tunc terrore concuties me, & oſſa mea marceſcere facies. Et hoc, quia iſtæ paſſiones ſunt quædam impreſſiones factæ in parte aĩæ ſenſitiuæ, ſiue affectiuæ, cuius operatio eſt in partib. materialibus, quibus alteratis, fit impreſſio quædam in anima ipſa, quæ ſequitur conditionẽ partium materialium in quib. eſt, & quia liberũ eſt Deo alterare nos qualitercumque voluerit, cauſabit in nobis quamcunque paſſionem voluerit.

Deus habet cor hominis in poteſtate ſua.

K *Quare Deus incuſſerit iſtum timorem gentibus, quæ habitabant in circuitu regni Iuda. Quæſtio XX.*

QVæritur vlterius, quare Deus incuſſerit timorẽ iſtum gentib. quæ habebant in circuitu regni Iuda? Rñdendum, quod iſte timor pœna quędã eſt, & incutitur in pœnam pp aliqua demerita. Sic ẽt aliæ nociuæ paſſiones, ſicut turbatio mẽtis, quã incuſſit Deus Ammonitis, Moabitis, & Idumæis volentib. pugnare cõtra Ioſaphat, vt ſe mutuo nõ cognoſcerent, & pugnarent inter ſe mutuò, inf. 20. & inducitur aliqñ talis paſſio propter ſolum demeritum eorum, quib. infligitur, aliqñ propter ſolum meritum iſtorum, & demeritum illorum. De primo patet exemplum, vt quando Deus incutiebat terrorem

Iſraelitis pugnantibus contra eos gentibus: nam hoc in fauorem gentilium cędebat, ſed manifeſtum eſt, ꝙ non fiebat propter merita eorum, quia ipſi non poterãt mereri, cum eſſent extra charitatem. Sed quia peccauerant Iudæi contra Dominum, tradebat eos Dominus in manus hoſtium, & vt facilius conſumerentur, dabat pauorem in cordibus eorum, vt non auderent reſiſtere: ſic patet Leuit. vigeſimoſexto capit. ſcilicet, & qui de vobis remanſerint, dabo pauorem in cordibus eorum, in regionibus hoſtium: terrebit eos ſonitus folii volantis, & ita fugient quaſi gladium: cadent nullo ſequente, & corruent ſinguli ſuper fratres ſuos, quaſi bella fugientes: nemo veſtrum audebit inimicis reſiſtere, peribitis inter gentes, & hoſtilis vos terra conſumet. Sic etiam Deuteron. 28. cap. ponitur in maledictionem timor incuſſus cordibus Iudæorum quando peccarent. ſ. Dabit tibi Dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam mœrore conſumptam. Et erit vita tua, quaſi pendens ante oculos tuos, & timebis nocte, & die, & nõ credes vitæ tuæ. Mane dices, quis mihi det veſperem? & veſpere, quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem qua terreberis: & propter ea, quæ videbis tuis oculis. De ſecundo patet exemplum in Iacob, & Sichimitis aliis, qui à Chananæis habitãtibus in circuitu illius regni depopulati ſunt. Nam quãdo filii Iacob per fraudem occiderunt omnes Sichimitas, Chananæi, qui morabantur in terra, voluerunt inſurgere contra Iacob, & domum eius ad delendum eam, propter occiſionem illam, & tamen Deus incuſſit timorem eis, vt non auderent inſurgere contra Iacob, vt patet Geneſ. 35. ſcilicet. Cumque profecti eſſent, terror Domini inuaſit omnes per circuitum Ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes. Manifeſtum eſt autem, quod nõ incuſſus fuit ibi terror Chananæis, propter peccata eorum, quia ipſi non peccabant volendo inſurgere contra dumum Iacob: nam vicini tenentur quodam iure naturæ ſe mutuo adiuuare, ad bonam habitudinem ſollicitæ communicationis, & quia iſti Chananæi erant vicini Sichimitarum, vtebantur iure ſuo, adiuuando eos. Habebant autem iuſtam cauſam: quia Sichimitæ occiſi fuerant per dolum Iſraelitarum: ideo iuſtiſſimum bellum erat iſtorum Chananæorum contra domum Iacob: & tamen Deus incuſſit eis timorem, vt non auderent perſequi domũ Iacob: idque fuit propter ſola merita Iacob. ſ. quod quamquam non peccauiſſent Chananæi, ſed potius filii Iacob, & mererentur occidi: tamen propter merita Iacob immiſit Deus terrorem Chananæis, vt non auderent inſurgere contra Iacob, & domum eius. De tertio patet exemplum de Chananæis, quibus incuſſit Deus terrorem introeuntibus iſraelitis in terram Chanaan. Nam tunc fuit magnus timor Dei ſuper omnes Chananæos: ita quòd non auderent pugnare contra iſraelitas, nec reſiſtere eis. Exod. 23. ſcilicet. Terrorem meum mittam in præcurſum tuum, & occidam omnem populũ ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam. Ideo Deuteron. 7. cap. manifeſtum eſt, quod propter demerita Chananæorum fiebat hoc. quia iam completæ fuerant iniquitates eorum, & propter peccata eorum multiplicia, terra illos euomuit, Leuit. 18. & 20. mãdauitque Deus, vt nullus illorum viuere permitteretur, nec etiam paruuli, nec feminæ: Deut. 20. & 21. Merebãtur ergo quod incuteretur eis terror à Domino ad hoc, quod facilius perirent: ſic etiã fuit quando pugnauit Dauid contra Philiſtinos bis in principio regni ſui ſuper iſrael: nam Deus eis timorem incuſſit, vt colligitur 2. Reg. 5. & præced. lib. 14. c. nam ibi illi merebantur, quod incuteretur eis timor: eo quod erant peccatores, & mouebant bella iniuſta contra Dauid, fiebat etiam hoc propter merita Dauid, qui erat vir Deicola, & Deus promiſerat ei, quod ſtabiliret regnum eius in æternum, & daret ei nomen inter Reges terræ. 2. Regũ 7. ita nunc poterat eſſe de rege Ioſaphat. ſ. quod Deus incuſſerit timorem hoſtibus eius, tum propter malitiam ipſorum, qui merebantur Regem timere, vt ſubucerentur; tum propter merita Regis Ioſaphat, qui me-

Quia Iudæi peccauerãt cõtra Deũ, tradebãtur in manus hoſtium.

A rebatur, quod Deus eum adiuuaret, quia erat vir valde Deicola, vt dictum fuerat ſupra in littera.

Quomodo fieri poterat, quod Philiſthini tempore Ioſaphat Regis ſoluerint ei vectigalia.
Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, quomodo poterat eſſe, quod Philiſthini tunc tempore Ioſaphat Regis ſoluerint ei vectigalia: nam in hoc innuitur, quod Philiſthini ante tempora Ioſaphat non erant ſubiecti Iudæis, & quod tempore Ioſaphat fuerunt ei ſubiecti, & ſoluerunt tributa; & tamen hoc videtur falſum: quia Philiſthini erant Chananæi, ſcilicet, de ſeptem gentibus Chananæorum, quod patet: quia Deus ſolum promiſit Iſraelitis terras ſeptem populorum Chanaan, & data eſt tribui Iuda terra Philiſthinorum, vt patet Ioſ. 15. c. quia ibi ponuntur
B Ciuitates Philiſthinorum, vt patet ẽt Ioſue eod. 15. quæ habentur 1. Reg. 16. & Ioſue 13. ideo erant Philiſthini de aliquo ex ſeptem populis Chananæorum: potiſſimè, quia Gen. 10. ponuntur termini terræ Chanaan, & intra illos includuntur vrbes Philiſthinorum, & tamen omnes populi Chananæorum, qui non ſubiecti fuerant tẽpore præcedentium Regum, & Iudicum, ſubiecti fuerunt tempore Salomonis, vt patet 3. Regum 9. & ſupra 8. c. Ergo non poterant tunc tempore Ioſaphat ſubiici Chananæi, cum iam ſubiecti fuiſſent tempore Salomonis. Reſpondendum, quod Philiſthini, & omnes alij Chananæi ſubiecti fuerant tempore Salomonis, & tamẽ poſtea Philiſthini repugnauerũt alicui de Regibus Iſrael, & Iudæ; & Ioſaphat nunc per magnam potentiam
C redegit eos in priſtinã ſeruitutem. Et ſic dicitur, quod ſoluebant nunc vectigal argenti. Iſtud eſt ſatis veriſimile: nam philiſthini erant magni pugnatores, & geſſerũt ab antiquo ſemper bellum cum Iudæis, & aliquando ſubiiciebant ſibi Iudæos, & aliquando Iudæi eruebant ſe de poteſtate illorum: nam tempore Samſonis, & ante illam dominabãtur philiſthini in iſrael, Iud. 15. c. Et dominati ſunt etiam tempore Heli Summi Sacerdotis, qui fuit iudex poſt Samſonem, ſed poſtea tempore Samuelis, qui ſucceſſit in dignitate iudicatiua ipſi Heli, liberati fuerunt iudæi de manu philiſthinorum, cum perſequerentur iudæi philiſthinos, vt acciperent Ciuitates eorum, vt patet 1. Reg. 7. c. Sed nondum penitus liberati erant, quia tempore Saulis Regis, qui ſucceſſit Samueli iudici dominabantur philiſthini in iſrael, & accipie
D bant tributa, imponebantque leges viuendi: nam ſtatio philiſthinorum quædam erat in Gabaath terrę iſrael. ſ. ad exigendum tributa, vel ad cogendum obſeruare leges ab eis impoſitas, & iſtam ſtationem percuſſit Ionathas filius Saulis, quando voluit rebellare philiſthinis, 1. Reg. 13. Poſuerãt enim philiſthini grauiſſimas leges ſuper iudæos. ſ. quod in tota terra iſrael, non eſſet aliquis faber ferrarius, vt non fabricarent ſibi arma iudæi. Ideo oportebat eos deſcendere in terram philiſthinorum, qñcunque vellent vomeres facere, aut exacuere ligones, vel alia inſtra agriculturæ, 1. Reg. 13. Et ob hoc non habebant iudæi aliqua arma ad pugnandum cõtra philiſthinos, nec contra alias gentes: intãtum, quod qñ pugnare debuerant iudæi contra philiſthinos tempore Saulis, non fuit inuẽtus gladius, nec lancea in toto popu
E lo, niſi in manu Saulis, & Ionathæ eodem capit. Poſtea autem pugnauerunt iudæi contra philiſthinos, & habuerunt magnam victoriam, & ſuſtulerunt magnã partem ſeruitutis huius, 1. Reg. 14. & ſæpe poſtea tempore Saulis pugnatum eſt, & tamen nunquam tempore eius ablatum eſt iugum philiſthinorum quod impoſuerant iſraelitis. Nam poſtquam Dauid regnauit ſuper totum iſrael, & pugnauit ſæpe contra philiſthinos, abſtulit frenum tributi de manu philiſthinorum. 2. Regum 8. & ex tunc, non fuerunt ſubiecti iſraelitæ philiſthinis, & tamen nec philiſthini iſraelitis. Poſtea autem tempore Salomonis fuerunt ſubiecti philiſthini iſraelitis, & ſoluebant ei tributũ, quia tunc ſubiugatę fuerunt oẽs gẽtes reſiduæ de ſtirpe Chananæorum Salomoni, dantes ei

Solutio quæſtionis.

Leges quas Philiſthini poſuerãt ſuper Iudæos.

tributum, 3. Reg. 9. & ſupra 8. c. Erant autem Philiſthini de Chananæis, vt ſupra probatum eſt, ideo ipſi tunc ſubiecti fuerunt Salomoni. Poſtea autem eſſe poterat, quod Philiſthini tempore Roboam, vel Abiæ, vel Aſa, Regũ iuda, rebellauerint, & manſerint extra obedientiam Regum iuda, & tunc tempore Ioſaphat redacti fuerint in priſtinam ſubiectionem: quia fuit Ioſaphat Rex potẽs: nam cum cuſtodiret Legem Domini, fecit eum Dominus proſperare in omnibus actionibus ſuis, & incuſſit timorem omnib. gentibus, quæ habitabant in circuitu regni iuda, vt dicitur in littera, & tunc forte præ timore redierunt Philiſthini ad priſtinam obedientiam ſubijcientes ſe regno Ioſaphat. Vel forte pugnauit Ioſaphat contra illos, & bello ſubactos coegit ad tributorum præſtationem. Alio modo poſſet reſponderi, quod Philiſthini nunc nouiter ſubiecti fuerunt regibus iuda, & quod G ante hoc, nunquam fuerãt ſubiecti tempore Dauid, nec tempore Salomonis. De tempore Dauid ſatis poteſt ſtare, quod de eo legitur, quod abſtulit frenum tributi de manu Philiſthinorum. ſ. quod Philiſthini exigebant ante hoc tributum ab iſraelitis, & ipſe illud abſtulit, ne iam exigeretur ab iſraelitis. 2. Reg. 8. Etiam quaſdam vrbes tenebant Philiſthini, quas aliquando tenuerant iſraelitæ. ſ. Geth, & alias vicinas, & illas quoque abſtulit Dauid de manib. eorum, vt patet lib. præced. 18. cap. Et tamen non ſubiecit in tributum Philiſthinos, nec prorſus fecit eos pertinere ad regnum iſrael. De Salomone autẽ dicitur ſupra 8. c. & 3. Reg. 9. c. quod omnes gentes relictas de ſtirpe Chanaan, quas non ſubiecerant Reges priores, ſubiecit ipſe in tributum, ex quo ſequebatur, quod H etiam Philiſthinos ſubiecerit, qui erãt de Chananæis. Poteſt tamen dici, quod non fuerunt ſubiecti Philiſthini, quia iſti termini vniuerſales non faciunt ſemper diſtributionem in Sacra Scriptura, ſed ſæpe ponitur omnes, pro multis. Dicendum tamen, quod præcedens modus ſoluendi conuenientior eſt.

An peccauerit Ioſaphat ſubijciendo Arabes ad præſtandum ſibi tributa. Quæſt. XXII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic, quod Arabes deferebant Ioſaphat quolibet anno arietes ſeptẽ millia, & hircos totidem, an peccauerit Ioſaphat ſubijciendo Arabes ad præſtandũ ſibi tributa iſta. Rñdendum, quod non peccauit, quia propter bonitatem Ioſaphat, Deus faciebat oẽs actiones eius proſperos. Et ponitur I ſignanter quid pro eo Deus fecerit. ſ. quod irruit timor Dñi ſuper omnes gentes, quæ habitabant per gyrum regni iuda, & quod Philiſthini ſubiecti fuerint ei abſoluenda vectigalia argenti, & quod Arabes darent quolibet anno arietes, & hircos, & tñ id quod Deus alicui dat in domũ, non prouenit ei cum peccato, quia alias Dei munera nobis nociua eſſent, ideo tenendo Arabes iſtos ſubiectos ad has præſtationes pecorũ, non erat peccatum. Dicet aliquis, quod erat peccatum, quia ad ſubijciendum eos his tributis, oportebat pugnare contra eos, ſed non poterat licitè pugnare contra eos Ioſaphat, quia iſraelitæ nõ habebant cauſam pugnandi, niſi contra gentes illas, q̃ erãt intra terminos terræ Chanaan, cũ illarum terras ſolum accepturi eſſent, Numer. 34. c. Et tñ Arabes non erant in terrã Chanaan, ſed in ſolitudine magna, quæ eſt inter K Aegyptũ, & terrã Chanaan, per quã venerunt Iſraelitæ de Ægypto, & in qua morata ſunt fere quadraginta annis, vt patet in libro de ſitu terræ Sanctæ. Ideo non habebãt iuſtam cauſam pugnandi contra eos iudæi. Dicendum, quod iuſte fuerunt ſubiecti Arabes regi Ioſaphat, cum Diuinitus hoc factũ fuerit, & in manus cultus obſeruati, vt ſupra dictũ fuit. Nec obſtat ratio in contrarium de bello, quia iſta ſubiectio poterat fieri multipliciter. Vno modo, quod fieret non intercedẽte aliquo bello, nec timore, ſed ſua ſponte ſe ſubiecerint Arabes. ſ. quia fortè viderunt Arabes, quod Ioſaphat erat potentiſſimus, & proſperabat in oib. actionib. ſuis, & ipſi fortaſſis non habebant Dñm, qui poſſet defendere eos de alijs gentibus vicinis, & quia ille erat, q̃ poſſet defendere, voluerunt ſe ei ſponte ſubijcere ad ſoluendum quolibet anno certã penſionem arietũ, & hircorum, vt defenderet eos ab hoſtib. eorum, & tunc Ioſaphat non peccabat ſuſcipiendo hoc, qđ ſponte ſibi offerebatur: potiſſime, quia pro hoc laboraturus erat exponendo ſe contra hoſtes Arabum: nemo tñ cogitur proprijs ſtipendijs militare, iuxta Apoſtolorum 1. Corint. 9. & ſic de quacunq; gente poterat Ioſaphat recipere munera, niſi eſſent aliqui, circa quos eſſet hoc prohibitũ a lege, ſicut Chananæi, qui non erant permittendi viuere ſub aliquo pacto, vt patet Deut. 20. licet aliquis caſus erat, in quo permittebãtur viuere ſub tributo, vt declaratũ eſt, ſup. 8. in quadam quæſt. Secundo non poterat hoc fieri ſine bello, pet timorem tñ. ſ. quod Deus incuſſit terrorem ſuum oibus gentibus, quæ erant per gyrum regni iuda, & non audebant pugnare contra Ioſaphat. Erat autem terra Arabum vna de terris propinquis per gyrum regni iuda, & tantum timuerunt Regem Ioſaphat Arabes vt ſubiecerint ei totum regnum, & ſoluebant ei quolibet anno hanc pẽſionem, & tunc manifeſtum eſt, quod nõ erat peccatũ, quia nihil in hoc fecit Ioſaphat, ſed Deus, qui per timorem ſubiecit ei Arabes in tributũ. Recipiendo autem quod Deus volebat dare ei in domum, non peccabat. Tertio modo poterat hoc fieri per bellũ. ſ. quod Ioſaphat pugnaſſet contra Arabes, & ſubieciſſet eos ſibi ad iſta tributa, & cum dr, quod nõ poterant pugnare iudæi, niſi cõtra gentes habitantes intra terminos terræ Chanaan, falſum eſt; quia verũ eſt, quod contra illas poterant pugnare ſpecialius, q̃ contra alias. Nam et ſi nulla cauſa de nouo inſurgeret, poterant iudæi pugnare contra Chananæos, quia habebant adhunc mãdatum legis, per quod non ſolum licitum erat eis pugnare, ſed et cogebantur pugnare ita vt nullum de Chananæis permitterent viuere, & tñ contra alias gentes non licebat pugnare, niſi exiſtente cauſa rationabili: eo quod non dederat Deus terrã illarum iudæis in poſſeſſionẽ, & ob hoc diſtinxerat Deus modum pugnandi contra Chananæos, & contra alias gentes extra terram Chanaan. Nam contra Chananæos non oportebat inquirere aliquam cauſam belli, ſed quocunque tempore erat bellum licitum, & quando pugnarent, & vincerentur, Chananæi omnes erant occidendi in ore gladij viri, & feminæ, magni & paruuli. Si aũt pugnaretur contra alias gentes, quæ erant extra terram Chanaan, offerenda erat eis pax primo. Et ſi acceptarent pacẽ, atq; aperirent portas, nullum poterãt iudæi occidere, ſed omnes ſeruituri erant ſub tributo. Si autem non aperirent portas, & poſtea caperetur Ciuitas, occidendi erant oẽs viri bellatores. Feminæ autẽ, & paruuli vendi poterant, vel accipi in ſeruos, Deute. 20. Apparet ergo, quod licebat interdum iudæis pugnare contra aliquam gentem quæ non eſſet de terra Chanaan, & ſubijcere eam faciendo illam tributariã. Et ſic foret de Arabibus, quod fortaſſis ſuborta fuit aliqua cauſa pugnandi Ioſaphat contra Arabes, vtpote, ſi infeſtarant regnum eius, vel ſi fauorem dederant hoſtib. ſuis, & ſic de multis cauſis alijs vnde haberet Ioſaphat cauſam iuſtã pugnandi contra eos, & conſequenter poſſet eos ſubijcere tributis annuis, ſicut dicitur hic. Quis tamen modus iſtorum fuerit ſubijciendi eos, non apparet.

K *Creuit ergo Ioſaphat, & magnificatus eſt vſque in ſublime: atque ædificauit in Iuda domos ad inſtar turrium, vrbeſque muratas. Et multa opera parauit in vrbibus Iudæ: viri quoque bellatores, & robuſti erant in Ieruſalem, quorum iſte numerus per domos atque familias ſingulorum. In Iuda principes exercitus Ednas dux, & cum eo robuſtiſſimorum viri trecenta millia. Poſt hunc Iohanan princeps, & cum eo ducenta octoginta millia. Poſt iſtum quoq; Amaſias filius Zechri conſecratus Domino, & cũ eo ducenta millia virorum fortium. Hunc ſequebatur robuſtus ad prælia Eliada, & cum eo tenentium arcũ & clypeum ducenta millia. Poſt iſtum etiam Iozabad, & cũ eo centum octoginta millia expeditorũ militum. Hi omnes erant ad manum Regis, exceptis alijs quos poſuerat in vrbibus muratis, in vniuerſo Iuda.*

Creuit

Creuit ergo. Hic ponitur quartum huius c. in quo ciues Ioſaphat muniuit ſcilicet fortificando terram ſuam contra hoſtes. Et dicitur: *Creuit ergo Ioſaphat.* Scilicet creuit ad magnum ſtatum, & famam, & diuitias, per continuas proſperitates, quæ ei eueniebant in omnibus actionibus ſuis, & potiſſimè, quia Deus incuſſerat timorem eius omnibus gentibus habitantibus per gyrum regni ſui, vt non auderent pugnare contra eum, nec ei reſiſtere, & ex hoc multæ gentes ſubiiciebantur ei, & creſcebat ſtatus eius valde. *Et magnificatus eſt vſque in ſublime.* Ideſt, magnificatus eſt valde, ſiue eleuatus eſt in excelſum. Nam proſperitas Ioſaphat, non fuit qualiſcunque, ita vt diceretur aliqualiter eleuatus, ſed erat proſperitas eius valde magna, ita vt eleuaretur in ſublime quantum ad omnem proſperitatem. *Atque ædificauit in Iuda domos ad inſtar turrium.* Poſtquam vrbes B munierat reficiendo ea, quæ corruerant, quæ erant ad neceſſitatem regni. Adhuc de nouo ædificauit fortalitia alia ſcilicet domos ad inſtar turrium. Erant domus iſtæ caſtra quædam in locis natura munitis, quæ nos fortalitia vocamus Et fuit tales domus fortes, vt non poſſint facilè expugnari: ideo dicuntur factæ ad inſtar turrium, vel forte erant palatia, quæ Rex faciebat ſibi in vrbibus ad habitandum, & erant magna, atque munita valdè adeo erant ad inſtar turrium. In Hebræo habetur, Beiotamoth, quod ſignat altitudines, & eſt numeri pluralis, & ad idem redit littera noſtra. Nam vocauit domos ad inſtar turrium, propter altitudinem ipſarum, cum turres altæ ſint magis, quam ædificia, quæ domus appellantur. *Vrbeſque muratas.* Iſtud poteſt intelligi, C quod fecit vrbes de nouo, quas muris cinxit, vel intelligetur, quod erant aliquæ vrbes antiquæ, quæ non habebant muros, vtpote: quia nunquam illos habuerant, & nouiter illas muniebat. Vel forte habuerant muros, ſed corruerant, & nunc reædificabantur per Ioſaphat. *Et multa opera patrauit in vrbibus Iuda.* Scilicet, multa alia opera pertinentia ad decorem, & vtilitatem regni in ædificiis fecit, & vocantur vrbes Iuda vrbes totius regni Iuda, quia non ſolum in vrbibus ſortis Iuda, ſed etiam in vrbibus Beniamin, & in illis quas ceperat de terra Iſrael, faciebat munitiones, ad defenſionem vrbium. *Viri quoque bellatores.* Ponitur alius modus munitionis regni: nam dupliciter Ioſaphat ciues ſuos muniuit, Primo ædificia conſtruendo; ſecundo, apparatus bellicos in viris armatis componendo. Supra autem poD ſuit primum modum in conſtructione multorum ædificiorum in terra Iuda: hic ponit ſecundum modum in apparatu bellatorum, quos Ioſaphat diſponebat habendo ſecum in curia ſua continuè, & diſponendo per vrbes ad tempora neceſſitatis, & dicitur: *Viri bellatores, & robuſti erant in Ieruſalem.* Scilicet, habebat Ioſaphat ſecum in Ieruſalem viros robuſtos & bellatores, & dicitur, quod erant in Ieruſalem, quia Ioſaphat manebat ſemper in Ieruſalem: nam ibi erat ſedes regia, & conſuetum erat omnibus Regibus Iuda morari ſemper in Ieruſalem. Dicitur autem, quod erant viri bellatores, & robuſti, non quidem intelligendo, quod alij eſſent viri robuſti, & alij bellatores, ſed quod iſti viri, quos habebat ſecum Ioſaphat, erant viri electi, & erant robuſti ſ. habentes corpora valde fortia, & magna, & pulchra inter cæteros de regno quales ipſe poterat eligere. Sic enim faciebat Saul, qui fuit primus Rex Iſrael, qui quãdocunque videret virum fortem, aſſociabat eum ſibi, & faciebat virum belli primo Regum 14. cap. Erant autem iſti bellatores id eſt aſſueti bellis; quia ſæpè inter fuerant bellis, & in armis valde experti. Et ſic habebant duplicem fortitudinem ſcilicet vnam, quæ erat robur corporis, & aliam, quæ erat militaris, quæ cauſatur ex aſſuetudine bellica, de qua Ariſt. 3. Eth. c. de fortitudine. Vel vocantur iſti bellatores id eſt apti ad bellandũ, dato quod iſti nunquam exercitati fuiſſent in bellis, ſed corporis robur, & iuuenilis ætas ad bellum promptos oſtendebat. *Quorum iſte eſt numerus.* in littera ponitur numerus iſtorum bellatorum cum ordinantur ſub principibus ſuis. *Per domos, atque familias ſingulorum.* Scili-

A cet, omnes iſti fuerunt numerati per domos, & familias ſuas. Pro quo conſiderandum eſt, quid vocantur domus, & familiæ. Sunt autem iſta nomina cognationum. Pro quo ſciendum, quod totus Iſrael deſcendebat de progenie Iacob, & vocabatur tota illa gens Iſrael: quia Iacob pater eius vocatus fuerat Iſrael à Deo, & propter vnitatem illius patris, & principij, erat Iſrael vnus populus: deinde diuidebatur in multas progenies particulares, ſcilicet, in duodecim tribus, propter duodecim filios Iacob, à quibus deriuata eſt iſta multitudo: deinde quælibet tribus diuidebatur in familias, & quælibet familia diuidebatur in domos, & quælibet domus per viros, & ibi erat ſtatus. Sic enim fiebat diuiſio ad inueſtigandum aliquem virum in Iſrael; ſic iuſſit Deus fieri Ioſ. 7. ſcilicet quando Deus iratus fuerat quod Achor B rapuerat de anathemate Iericho, & Iſraelitæ neſciebant quis peccaſſet: iuſſit Deus, quod applicaretur coram Domino totus Iſrael per tribus ſuas, & forte ſciretur, quæ tribus peccauerat: deinde tribus applicaretur per familias, & familia quęlibet per domos, & domus quęlibet per viros, quod cum factum fuiſſet, fors comprehendit tribum Iuda, quæ cum fuiſſet applicata per familias, forte deprehenſa eſt familia Zare, quę cum fuiſſet præſentata per domos acceptata eſt domus Zabdi, & rurſus domus hæc cum per viros applicita foret, forte deprehenſus eſt Achor: iſte modus erat diuidendi cognationes inter Iſraelitas deſcendendo vſque ad indiuidua. Nam tribus erat maxima cognatio, & ſub qualibet tribu erant aliqua familiæ. Quod autem familiæ eſſent ſub qualibet tribu, & quomodo nominarentur, & C a quibus viris deſcenderent, patet Num. 26. in littera. Nam nulla tribus habebat vltra octo familias, & communiter quælibet tribus habebat quatuor, vel quinq; familias,: deinde familia quælibet per domos diuidebatur, ſed non habetur in Sacra Scriptura numerus, nec nomina domorum, quæ erant ſub qualibet familia. Rariſſime enim ponuntur nomina aliqua domorum in ſcriptura, ſicut nominatur domus Zabdi, Ioſ. 7. cap. Eſt autem ſenſus, quòd iſti fuerunt nominati per familias, & domos ſingulorum ſcilicet quilibet de Iſrael erat de aliqua domo, & familia, & tribu, & quando Rex accipiebat viros iſtos, computabat quot erant de tali familia, & quot de tali tribu, & tunc per numerum tribuum, & familiarum, & domorum, ſciebatur numerus virorũ D bellatorum regis, computando quot erant de qualibet progenie. *In Iuda Princeps exercitus.* Iſte erat maior omnium Principum Ioſaphat: nam habebat ſub ſe trecenta millia virorum, & nullus aliorum habebat tot viros, vt patet in littera: Quare autem vocetur iſte princeps in Iuda, declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et cum eo robuſtiſſimi viri, trecenta millia.* Id eſt, ſub eo erant trecenta millia, quia ipſe erat princeps omnium aliorum, & vocantur robuſtiſſimi id eſt robuſti ſolum: quia non poterat quilibet eorum eſſe robuſtiſſimus ſuperlatiue: nam quod per excellentiam dicitur, vni ſoli conuenit. Et iſte modus loquendi eſt Scripturæ: quia omnes, qui aliquam fortitudinem habent, etiamſi pauca ſit, vocat fortiſſimos, vt patet Num. 1. vbi numerantur omnes viri, qui egreſſi ſunt de Aegypto de Iudæis E ſcilicet ſexcenta millia, & plus, & de quolibet dicitur, quod erat vir robuſtiſſimus, ſiue fortiſſimus, & tamen non eſt veriſimile, quod omnes in tanto populo eſſent excellenter fortes, quia in tanta multitudine plures conſueuerunt eſſe infirmi viribus, quam fortes. *Poſt hunc Iohanan Princeps.* ille qui ſupra poſitus fuit erat primus princeps, & ſecundus erat iſte Iohanan, & vocatur ille primus in tempore, vel dignitate, ſicut declarabitur infra in quadam quæſtione. In Hebræo dicitur, ſuper manum eius: vbi littera noſtra dicit, poſt hunc, & idem ſignat, quia vtrobique ſignatur ordo, ſed eſt modus loquendi Hebraicus, ad ſignandum continuationem ſcilicet, vt dicatur ſuper manum eius, id eſt poſt ipſum. *Et cum eo ducenta octoginta millia.* iſte erat iam minor princeps, quam præcedens, vt patet ex numero ſubditorum. *Poſt iſtum quoque Amaſias filius Zechri.*

Maior omnium Principũ Ioſaphat

Iſte

Iſte erat tertius princeps iſtorum. Et non eſt iſte Amaſias, de quo dicitur infra 25. & 4. Reg. 14. quia ille fuit Rex & iſte non: etiam quia ille Amaſias fuit multo tempore poſt iſtum, cum ille fuerit filius Regis Ioas, & fuit quintus Rex Iuda poſt Ioſaphat. Item, quia ille Amaſias erat filius Regis Ioas. Iſte autem erat filius Zechri, vt patet in littera. *Conſecratus Domino*. Quomodo autem iſte erat cõſecratus Domino, declarabitur infra in quadam quæſtione: eſſet enim dedicatus alicui ſpeciali officio Diuino, vel operi, aut cultui propter Deum. *Et cum eo ducenta millia virorum fortium*. ſcilicet iſte erat minor princeps, quam quilibet de præcedentibus, quia pauciores habebat ſubditos, & omnes vocantur viri fortes, quia erant apti ad bellum. *Hunc ſequebatur robuſtus ad prælia Eliada*. Scilicet, poſt omnes principes præcedentes, erat alius princeps, ſcilicet Eliada, qui vocatur robuſtus ad bella: eo quod inter principes nullus erat æqualis huic in robore, & erat in bellis valde famoſus. In Hebræo dicitur: *Et de Beniamin*. Vbi littera noſtra dicit, hunc ſequebatur: Et eſt ſenſus, quod de Beniamin erat princeps Eliada, qui erat robuſtus ad prælia. Et hoc dicitur, quia omnes præcedentes principes erant de tribu Iuda, & iſte Eliada, & etiam alius princeps ſequens erat de Beniamin. *Et cum eo tenentium arcum, & clypeum ducenta millia*. in hoc apparet, quod erant iſti de Beniamin, quia viri Beniamin erant ſagittarii, & patet hoc ex exercitu, quem tenebat Rex Aſa pater huius Ioſaphat, ſupra 14. cap. Nam dicitur, quod habebat de Iuda in exercitu ſuo portantium ſcuta & haſtas trecenta millia, de Beniamin vero ſcutatiorum, & ſagittariorum ducenta ſeptuaginta millia. *Poſt iſtum etiam Iozabath*. iſte eſt alius princeps de tribu Beniamin. *Et cum eo centum octoginta millia expeditorum militum*. iſte erat minor, quam omnes præcedentes principes, vt patet ex numero ſubditorum, & habebat ſecum centum octoginta millia militum expeditorum id eſt promptorum ad bellum. *Hi omnes erant ad manum Regis*. id eſt omnes iſti principes, vel ſubditi eorum ſecundum quoſdam, erant ad manum Regis id eſt erant prompti ad mandatum regis in curia ſua. *Exceptis alys, quos poſuerant in vrbibus muratis, & in vniuerſo Iuda*. ſcilicet præter iſtos principes erant alii, & alii ſubditi eorum, qui non erant in Ieruſalem cum rege in curia eius, ſed erant diſpoſiti per alias vrbes regni ad tutelam vrbium, & vt inde ad Regis mandatum irent quandocunque iuberet.

Quãtus fuerit exercitus regis Aſa.

F G H (margin letters)

Quomodo Ednas erat princeps in Iuda. Quæſtio XXIII.

QVæritur circa prædicta primo, quomodo dicitur, quod erat Ednas princeps in Iuda? Aliquis dicet, quod vocabatur princeps in Iuda, eo quod erat princeps in regno Iuda, ſed hoc non ſtat: quia non ſolum erat ipſe princeps, ſed etiam multi alii ſcilicet quattuor, qui nominantur hic poſt ipſum, & multi alii, qui non numerantur, & erant poſiti in ſingulis vrbibus muratis, vt patet in littera. Alii dicunt, quod vocatur iſte princeps in Iuda, quia erat de tribu Iuda. Sed obiicitur, quod non ſtat: quia cum iſte ſolus nominetur de Iuda, videretur, quod iſte ſolus eſſet de tribu Iuda, & alii eſſent de tribu Beniamin, & ſic eſſent quattuor principes de tribu Beniamin, & vnus de tribu Iuda, quod eſt inconuenienter dictum. Primo, quia tribus Iuda erat maior multitudine, quam tribus Beniamin, & plures principes de ea deberent eſſe. Secundo, quia erat dignior tribus Iuda cũ eſſet tribus regia: ideo licèt eſſet minor multitudine, quam tribus Beniamin, deberẽt eſſe de ea plures principes. Dicendum autem, quod hic ponuntur principes, quos habebat ſecum Ioſaphat in curia ſua, & quia dominabatur Ioſaphat duabus tribubus, ſcilicèt Iudæ, & Beniamin, accepit principes de vtraque tribu, & ſubditi ſui erant de viris Iuda, & duo erant de tribu Beniamin. Cum autem dicitur hic de iſto primo, quod erat princeps in Iuda, intelligitur, quod erat de tribu

F Iuda, & non ſolum iſte erat de hac tribu, ſed etiam duo ſequentes. Duo autem vltimi, erant de tribu Beniamin. Quod patet: quia vbi littera noſtra dicit: Hunc ſequebatur robuſtus ad prælia Eliada: dicitur in Hebræo, & de Beniamin robuſtus ad prælia Eliada ſcilicet de tribu Beniamin erat princeps Eliada, qui erat robuſtus ad bella, & tunc intelligendum eſt, quod ipſe Eliada, & Iozabath ſequens eum, erant de tribu Beniamin, & hoc erat conuenienter ſe habens ſcilicet quod de Iuda eſſẽt plures principes, quam de Beniamin: etiam, quod quilibet principum Iuda eſſet maior potentia, quam quicunque de principibus Beniamin, vt patet ex littera.

G *Quomodo Ednas erat princeps primus, & qui ordo prioritatis erat iſte. Quæſt. XXIV.*

QVæritur vlterius, quomodo Ednas erat hic princeps primus, & de aliis dicebatur, quod erant poſt ipſum, quantum ad quid erat iſte ordo prioritatis, & poſterioritatis inter iſtos principes. Aliqui putant, quod erat iſte ordo quantum ad prioritatem temporis in miniſtrando, ſcilicet quod iſti principes miniſtrabant Regi in curia ſua diuerſis temporibus anni, & tempus miniſtrationis eorum erat ſecundum ordinem, quem habent hic principes in littera. Simile enim erat de illis principibus duodecim, quos habebat Dauid, & ſub quolibet eorum erant vigintiquattuor millia virorum præced. lib. 27. nam quilibet eorum miniſtrabat vno menſe anni, & miniſtrabant ſecundum ordinem, H quem ibi habent. Dicendum tamen, quod iſti non erant tales, vt declarabitur infra in quadam quæſtione licet forte miniſtratio illorum poterat competere iſtis. Sed dicendum, quod ordo prioritatis iſtorum erat quantum ad dignitatem, & potentiam ſcilicet quod ſecundum quod iſti principes ordinantur hic in littera: ita erat ordo in dignitate eorum. Etiam erat ordo in poteſtate, quia primus maiorem poteſtatem habebat, quam ſecundus, & ſecundus maiorem quam tertius, vt patet in littera, ſcilicet, primus habebat trecenta millia virorum. Secundus habebat ducenta octoginta millia. Tertius habebat ducenta millia virorum. Quartus, qui erat primus de Beniamin. æqualis erat tertio, qui erat vltimus de tribu Iuda. Quintus habebat centum octoginta millia virorum, & ſic ordo poteſtatis, & dignitatis inter I eos erat.

Quomodo Amaſias dicebatur conſecratus Domino. Quæſtio XXV.

QVæritur vlterius, quomodo iſte Amaſias filius Zechri, dicebatur conſecratus Domino. Reſpondendum, quod vno modo poteſt vocari conſecratus Domino id eſt deditus officio ſacro: vtpote, ſi erat Sacerdos, vel Leuita: nam in regno Iuda erat tribus Iuda & Beniamin, & ferè omnes Leuitæ, & Sacerdotes, quia fugerant de terra Iſrael, quando Ieroboam fecit vitulos aureos, & venerunt in Regnum Iuda, vt patet ſupra 11. ideo iuſtum etiam erat, vt de eis conſtitueretur aliquis K princeps coram Rege, & iſte forte eſſet Amaſias, & vocaretur conſecratus Domino ad differentiam aliorum principum, vt putaretur eſſe de tribu Leui, de qua omnes erant miniſtri Dei, & conſecrati ſibi. Sed obiicietur, quod non ſtat: quia iſti principes erant de tribu Iuda, & tamen in tribu illa nullus erat Sacerdos, vel Leuita, nec miniſtrauit quiſpiam de eis in altari, vt ait Apoſtolus ad Hebræo 7. Ideo non erat iſte ſic conſecratus Domino. Dicendum, quod verum eſt, quod de tribu Iuda nullus poterat eſſe ſic conſecratus Domino, & tamen iſte Amaſias non erat de tribu Iuda, ſed de tribu Leui: erat tamen princeps coram rege Ioſaphat. Et ſatis eſt hoc conueniens, quia alii etiam erant principes coram aliis regibus Iuda, qui erant Sacerdotes: ſic patet de Banaia, qui fuit Sacerdos, & tamen conſtituit eum Dauid principem vnius turmæ ſuæ, in qua erant viginti quattuor millia virorum, præcedenti lib. 27. capit.

Quod

Quod autem eſſet Sacerdos patet eod. cap. Iſte etiam poſt mortem Dauid fuit princeps totius militiæ Salomonis, ſicut conſueuerat Ioab eſſe princeps militiæ tẽpore Dauid, 3. Reg. 4. Ita ergo iſte Amaſias poterat eſſe Sacerdos de tribu Leui, & tamẽ quod ſeruiret Regi in officio militari, quia Sacerdotibus non erat illicitum in Veteri Teſtamento vacare militiæ, & effundere ſanguinem, ſicut nunc eſt illicitum propter irregularitatem, quæ inducta eſt in Nouo Teſtamento. Alio modo poteſt dici, quod iſte Amaſias erat Laicus de tribu Iuda, & tamen erat conſecratus Domino, ſcilicet, quia conſecrauerat ſe Domino in voto Nazaræorum. Pro quo conſiderandum, quod inter Iudæos erat vnus modus viuendi cæremonialis, cadens ſub conſilio, determinatus tamen in lege, per quem poterant ſe applicare etiam ſeculares ad cultum Dei, & erat ritus, qui vocatur Nazaræorum. Fiebant autem Nazaræi ex voto, & poterat dupliciter fieri: quia quidam erant Nazaræi perpetui, & alii temporales. Cæremoniæ autem eorum non erant eædem, quia plures erant cærimoniæ Nazaræorum temporalium, quam perpetuorum, de quibus patet Nume. 6. Et ibi ſatis declaratum eſt, & tamen ſiue iſti, ſiue illi erant ſatis ſeparati à communicatione aliorum hominum in multis, & hoc importat iſtud nomen Nazaræus, quod in Hebræo vocatur Nazir, ſcilicet, ſeparatus, & iſti vocantur conſecrati Domino, quia ſe conſecrabant, id eſt, offerebant Domino ad obſeruãdum aliquid ſpeciale propter eum, quod non obſeruabant alii homines. Dicendum autem, quod licet vterque iſtorum modorum videatur ſatis conueniens: ſatis videtur conuenire ſecundus, quia cum dixit littera, quod erat conſecratus Domino, voluit ſignare aliqui nouum, & ſpeciale; de Sacerdotibus tamen, & Leuitis nihil noui, & ſpeciale erat, quod eſſent conſecrati Domino, cum neceſſe eſſet, quod eſſent Sacerdotes, vel Leuitæ, & tamen de Nazaræis, non erat ſic: quia nemo cogebatur eſſe Nazaræus, cum eſſet votum ſpontaneum. Ideo magis videtur, quod accipiatur pro Nazaræo, quàm pro ſacerdote; potiſſimè, quia ſicut littera innuit, illi tres principes primi ſunt de tribu Iuda, & duo ſecundi ſunt de Beniamin. Et non fit mentio, quod aliquis eorum eſſet de tribu Leui: ideo videtur, quod iſte Amaſias eſſet conſecratus Domino, ſcilicet, Nazaræus, quia ſe in perpetuum vouerat ad ſeruandum ritus Nazaræorum, & quia nemo de aliis principibus tenebat, hanc obſeruantiam illo tempore, ad notificationem huius dictum eſt, quod erat conſecratus Domino.

Qui erant iſti principes, &c. Quæſt. XXVI.

QVæritur vlterius de iſtis principibus, qui nominantur hic, qui nam erant, vel in quo officio ſeruiebant Regi? Reſpõdent quidam, quod illi erãt illi principes, quos Dauid tenebat præcedenti libro, 27. cum ſcilicet, ſicut Dauid tenebat ſecum principes illos, de quibus hic agitur: ita Ioſaphat tenebat nunc alios ſimiles, qui et alii ſterent. Dicendum tamen, quod non erant iſti tales principes ſicut illi, quos habebat Dauid. Primo, quia illi erant duodecim principes. Iſti autem erant ſolum quinque. Secundo, illi miniſtrabant coram Rege quilibet menſe ſuo, & ſic omnes duodecim explebant totum annum, & tamen iſti erant quinque, & non poterant ſic miniſtrare per ſingulos menſes ad explendum annum. Tertio, quia quilibet eorum duodecim habebat ſub ſe viginti quattuor virorum, & non excedebat vnus alium in numero ſubditorum, & tamen iſti principes erant inæquales, quia nullus erat æqualis alteri, niſi tertius, & quartus, vt patet in littera. Quarto, quia illi principes duodecim erant diſtincti per tribus: ita quod ferè de qualibet tribu erat vnus princeps, & tamen iſti quinque, qui ponuntur hic, ſolum erant de duabus tribubus, ſcilicet, tres de tribu Iuda, & duo de tribu Beniamin, vt ſupra declaratum eſt. Quinto, quia illi duodecim, qui erant principes Dauid, miniſtrabant per menſes, ſcilicet, quod quilibet veniebat ad miniA ſtrandum vno menſe coram Rege, & illo finito, veniebat ſequens princeps & miniſtrabat, & ſic nunquam erat, niſi vnus princeps miniſtrans coram Rege in Ieruſalem, & tamen de iſti quinque principibus dicitur, ꝙ erant omnes in Ieruſalem, & erant ad manu Regis, id eſt, erant ſemper in promptum apud eum, & quod præter iſtos erant alii in vrbibus regni prompti ad veniendum, quando vocaret eos Rex. Dicendum ergo, quod iſti principes non erant ſicut illi, quos habebat Dauid, præcedenti libro, 27. cap. Sed poteſt dici, quod illi principes erant ſemper cum Rege Iſrael ad cuſtodiam corporis ſui, & erant vtiles ad duo. Primo, vt Regem cuſtodirent, qui incuſtoditus manere non debebat. Secundo, ad oſtentationem gloriæ regni, quia in multitudine famulorum oſtendebatur gloria Regis, iuxta illud Prouerb. 18. ſcilicet, in multitudine populi gloria Regis, in
B paucitate plebis ignominia principis. Tanta autem multitudo principum, & ſubditorum aſſiſtentium ſemper Regi, oſtendebat magnam gloriam eius.

Quare omnes iſti erant ad manum Regis, &c. Quæſtio XXVII.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic de iſtis, ꝙ omnes iſti erant ad manum Regi exceptis aliis quos poſuerat in vrbibus muratis, & in vniuerſo Iuda. Dicendum, quod iſti erant ad manum Regis, id eſt, ſemper cum eo in curia ſua prompti ad exequendũ mandatum eius. Et tunc dubitabit aliquis, quomodo
C tanta multitudo erat ſemper cum Rege in Ieruſalem, quia iſti principes habebant ſub ſe millies millia virorum, & centum ſexaginta millia virorum, quod patet aggregando omnes ſummas virorum quinque principum, qui nominantur. Reſpondent quidam, quod Ioſaphat diuiſerat totam multitudinẽ regni ſui per principes: ita quod nullus eſſet de toto regno Iuda, qui non eſſet ſub aliquo iſtorum quinque principum. Et hoc patet: quia tanta multitudo virorum erat iſta, quod vix tanta poterat reperiri in toto regno Iuda. Nam quando Dauid dominabatur ſuper totum Iſrael, fecit numerari omnes, qui poterant ad bella procedere, & inuenta eſt ſumma paulo maior, quã iſta, vt patet præced. lib. 21. c. Et tamen tunc Dauid dominabatur ſuper omnes duodecim tribus Iſrael Ioſaphat autem ſolum erat nũc rex
D ſuper Iudam, & Beniamin: ideo ſatis erat difficile, quod eſſent tot viri potentes procedere ad bella in toto regno Iuda. Sed obiicietur, quod non ſiet: quia præter iſtos principes, & ſubditos ſuos, adhuc erant alii principes, & ſubditi in regno Iuda. Quod patet: quia dicitur hic, quod omnes iſti erant ad manum Regis exceptis aliis, quos poſuerat in vrbibus muratis, & in vniuerſo Iuda. Dicendum eſt, quod iſti quinque principes de quibus hic dicitur, habebant tantam multitudinem ſubditorum, ſicut hic dicitur: Et cum dicitur, quod hæc erat valde magna multitudo, & quod non poterat eſſe tanta in toto regno Iuda: Reſpondendum vno modo, quod poterat eſſe tanta in regno Iuda, quia ibi erat tribus Iuda, & Beniamin, & tribus Leui ferè tota, cum omnes Leuitæ, & ſacerdotes confugiſſent de regno Iſrael in terram
E Iuda, quando Ieroboam fecit vitulos aureos, vt patet ſupra 11. capit. Erant etiam multi de regno Iſrael, quia Aſa pater Ioſaphat ceperat aliquas vrbes de terra Iſrael, vt patet ſupra 15. & ſupra in littera Ioſaphat fortè aliquas caperet, & ſic in omnibus his poſſet eſſe tanta multitudo virorum. Nam in ſola tribu Iuda inuenta ſunt quingenta millia virorum potentium egredi ad bellum, quãdo Dauid fecit numerari totum populum, ſecundo Regum 24. cap. Alio modo poterat dici, quod dato, quod non eſſet tanta multitudo in regno Iuda, poterant iſti quinque principes Ioſaphat, habere tot viros ſub ſe: nam ſubiecerat ſibi Ioſaphat multas gentes, quaſdam bello, alias verò ſolo timore, & de illis poterat habere tot ſubditos, immo valde plures, qui ſubiicerentur iſtis quinque principibus. Sed dicet aliquis quod dato, quod poſſet Rex Ioſaphat tot ſubditos habere, quomodo

modo ſtat, quod haberet illos omnes in Ieruſalem ſecum, quia non videtur quomodo tanta multitudo poſſet capi in vrbe Ieruſalem. Item dato, quod poſſent omnes iſti capi, non erat veriſimile, quod tantam multitudinem ſecum haberet Ioſaphat: nam videbatur omnes ſubditos ſuos ſecum habere in loco ſuæ habitationis, quod ſatis erat inordinatum. Dicendum ergo videtur, quod omnes iſti quinque principes, qui nominantur hic, erant ſemper cum Rege Ioſaphat in curia ſua, & tamen non erant cum eis omnes iſti ſubditi, ſed erant cum eis aliquot de eis, quot ſufficerent ad famulatum, & oſtentationem gloriæ regiæ. Cum autem dicitur de quolibet iſtorum, quod erant cum eo tot millia virorũ: dicendum, quod non ponitur hoc ad ſignandum, quod omnes iſti erant cum eo in curia ſemper, ſed ad ſignandum magnitudinem poteſtatis cuiuslibet eorum. Cum autem obijcitur, quod dicitur hic, quod omnes iſti erãt ad manum regis. Dicendum, quod hoc intelligitur de principibus, ſcilicet, quod omnes iſti quinque principes erant ſemper in curia iuxta Regem, quia erant viri honorati, ſicut dicitur præcedenti libro, 18. capit. quod filij Dauid erant primi ad manum Regis, ſcilicet, quia illi magis aſſiſtebant ei, cum eſſent magis honorabiles. Et ita iſti quinque principes Ioſaphat erant valde honorabiles in toto regno, & erant ad manum eius, ſcilicet, ſemper ſibi aſſiſtentes. De ſubditis autem ſuis non intelligitur, quia illi non erant ad manum regis. Cum verò obijcitur, quod præter iſtos erant alij poſiti in vrbibus muratis, & in vniuerſo Iuda, & ſic quod neceſſe erat omnes iſtos eſſe in Ieruſalem cum rege. Dicendum quod non intelligitur hoc de ſubditis, ſed de principibus, ſcilicet, quod præter iſtos quinque principes, qui erant ſemper in curia cum Rege, erant multi alij principes poſiti in vrbibus muratis, & iſti erant principes minores ſubordinati principibus quinque, qui erant cum Rege ſemper, & tamen forte non habebant iſti alios ſubditos diſtinctos à ſubditis iſtorum quinque principum, quorum ſumma iam poſita eſt.

CAPITVLVM XVIII.

FVit ergo Ioſaphat diues, & inclytus multum, & affinitate coniunctus eſt Achab. Deſcenditque poſt annos ad eum in Samariam: ad cuius aduentum mactauit Achab arietes, & boues plurimos ipſi, & populo qui venerat cum eo: perſuaſitque illi vt aſcenderet in Ramoth Galaad. Dixitque Achab Rex Iſrael ad Ioſaphat Regem Iuda: Veni mecum in Ramoth Galaad: Cui ille reſpondit: Vt ego, & tu, ſicut populus tuus, ſic & populus meus, tecumque erimus in bello.

Achab rex Iſrael peſſimus idololatria.

Fuit ergo. Dicto in præcedentibus de Ioſaphat vita proſpera, hic agitur de eius ſocietate peruerſa, ſcilicet, quia ſocietatem habuit cum Achab Rege Iſrael, qui fuit peſſimus idololatra, & diuiditur in duo, quia primò circa bellum contra Syros tractatus præmittitur: Secundo ipſum bellum committitur, ibi: *Igitur aſcenderunt.* Prima in duas, quia primo inter Ioſaphat, & Achab de eundo ad bellum concordia ponitur; Secundò, circa euentum belli Deus conſulitur, ibi: *Dixitque Ioſaphat.*

An ea, quæ hic habentur, ad præcedentia continuentur. Quæſtio I.

QVæritur circa primum, an ea quæ habentur hic, ſint continuata ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè poſt præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod inter hæc & præcedentia nõ poteſt eſſe proprie continuatio; quia continuatio proprie ponitur inter duas partes eiuſdem hiſtoriæ, quarum vna præcedit alteram propriè, & tamen licet in hoc capit. contineatur aliqua pars hiſtoriæ Ioſaphat condiſtincta contra omnes alias partes

F hiſtoriæ, ſed præcedenti capit. non continetur aliqua pars hiſtoriæ, ſed ordinatio totius vitæ Ioſaphat, quia ea, quæ habentur ibi, durauerunt per totam vitam eius; nam ibi ponitur de principibus, quos habebat, & de ædificiis quę faciebat, & quomodo ſe habebat ad Deum, & tamen iſta durauerunt tota vita Ioſaphat, ideo ea quæ habentur præcedenti cap. non ſunt aliqua pars hiſtorię eius condiſtincta contra alias partes hiſtoriæ, ſed coincidũt cum tota alia hiſtoria de eo. Ad ſecundum dicendum, quod iſtud excluſum eſt per primum: nam iſtud quod ſupra habetur, cum non ſit aliqua pars hiſtoriæ Ioſaphat, non poterat eſſe immediatè iſtud poſt præcedentia, nec interiecto aliquanto tempore poſt illa, cum non ſit aliquis ordo continuationis. Circa primum dicitur:

G *Fuit ergo Ioſaphat diues, & inclytus multum.* Iſta dictio, ergo, ponitur hic tanquam illatiua, vel continuatiua, nõ quidem temporis, ſed rationis, & infertur iſtud ex præcedentibus: quia dicitur hic, quod fuit Ioſaphat diues, ſcilicet, in pecuniis, & poſſeſſionibus. Et fuit inclytus id eſt famoſus & glorioſus, & hoc quantum ad excellentiam, & ſtatus, & famam ſuam, per omnia regna in gyro. Et ſequitur ſic, quia ſupra dicitur, quod omnis Iuda obtulit munera Regi Ioſaphat, & factæ fuerũt ei maximæ diuitiæ: etiam quia Philiſthijm offerebant ei vectigal argenti, & Arabes, per ſingulos annos afferebãt ei ſeptem millia arietum, & totidem hircorum; erat ergo diues propter hæc. Etiam erat inclytus, quia pugnauerat contra multas gentes, & ſubiecerat eas ſibi. Etiam (quod maius erat) Deus incuſſerat timorem eius omni-

H bus gentibus habitantibus in gyro regni eius, vt patet præcedenti capite, ita, vt nullus auderet pugnare contra ipſum. Etiam ipſe conſtituerat ſibi ſtatum magnum: nam habebat ſecum ſemper in curia ſua quinque principes maximos, quorum maximus habebat ſub ſe trecenta millia virorum, & minimus centum octoginta millia, vt patet ibidem. Ideo valde inclytus, id eſt famoſus, & magni ſtatus erat Ioſaphat. *Et affinitate coniunctus eſt Achab.* Iſtud poteſt poni ad demoſtrandum etiam quomodo erat inclytus: quia habendo affines potentes, & glorioſos oſtendebatur valde gloria eius. Vel ponitur iſtud tanquam concluſio præcedentium, ſcilicet quod ex eo, quod Ioſaphat erat tam inclytus, & tam diues potuit affinitate iungi regi Achab, qui erat Rex potens. Iſte videtur eſſe primus Rex Iuda, qui cœperat

I habere amicitiam, & affinitatem cum Regibus Iſrael, quia de præcedentibus non legitur, & iunctus eſt iſte affinitate Regi Achab, non quidem accipiendo filiam Achab in vxorem, nec aliquam aliam eius cognatam, nec etiam dando aliquam filiam ſuam in vxorem Regi Achab, quia Achab habuit in vxorem Iezabel filiam regis Sydonis 3. Reg. 16. ſed filius Ioſaphat accepit in vxorem filiam regis Achab. Iſte enim fuit Ioram primogenitus Ioſaphat; qui accepit in vxorem Athaliam filiam Regis Achab infra 21. 22 & 4. Reg. 8. Sed quomodo hic fit affinitas, declarabitur infra in quadam quæſtione. Sciendum autem, quod alia, quæ dicta ſunt ſolum fuerũt dicta propter iſtam affinitatem Ioſaphat, & Achab, quia hic agitur de bello quod Achab, & Io-

K ſaphat fecerunt contra Syros, & adiuuit in eo Ioſaphat ipſum Achab, quia erat affinis eius. *Deſcenditque poſt annos ad eum in Samariam.* Scilicet, cum eſſent affines Ioſaphat, & Achab, diligebant ſe mutuo, & viſitabant ſe: ita quod aliquando Achab ibat in terram Ioſaphat, & aliquando Ioſaphat in terram Achab. Accidit autem nunc, quod Ioſaphat deſcenderet ad viſitandũ Achab, & erat Achab tunc in Samaria, quæ erat Metropolis regni Iſrael, vt patet infra in littera. Et dicitur, quod deſcendit poſt annos ad eum, ſcilicet, poſt aliquot annos, ſcilicet, poſtquam contracta eſt affinitas inter eos. *Ad cuius aduentum mactauit Achab boues, & arietes plurimos.* Voluit facere Achab magnam ſollemnitatem Regi Ioſaphat venienti, tum, quia erat Rex potens, & inclytus: tum, quia erat affinis eius tum, quia veniebat ad honorandum eum deſcendendo ad viſitandum eum in terram ſuam, tum, & principaliter, quia volebat allicere

cere Achab ipſum Ioſaphat obſequiis, vt conſentiret A
precibus eius: nam volebat petere ab eo, vt adiuuaret eum in bello contra Syros in Ramoth Galaad, & ſic factum eſt: nam petiuit hoc Achab, & conceſſit illud Ioſaphat, deſcenditque cum eo in bellum, vt patet infra in littera. *Et populo, qui venerat cum eo perſuaſit, vt aſcenderet in Ramoth Galaad.* Iſta littera poteſt dupliciter legi: vno modo, quod non ſit iſte verſus per ſe, ſed pars eius ordinetur cum verſu præcedenti, & intelligetur ſic, ſcilicet, quod Achab mactauit boues, & arietes ad aduentum Ioſaphat, & etiam populo, qui venerat cum eo, ſcilicet, quod etiam ad honorem populi, qui venerat cum Rege mactauit iſtos arietes, & boues. Nam veniebant viri nobiles de regno cum ipſo Rege Ioſaphat, & ad honorem etiam ipſorum mactauit hæc animalia, & tunc ſequitur, & perſuaſit, vt aſcenderet in B
Ramoth Galaad. Aliter legitur ſecundum quod iacet in littera, non diuidendo verſum, ſcilicet, quod Achab perſuaſit populo, qui venerat cum Rege Ioſaphat, quod aſcenderet in Ramoth Galaad, ſcilicet, vt adiuuaret ipſum Achab in bello contra Syros, & tunc innuitur, quod prius perſuaſit Achab ſeruis Ioſaphat, quod irent cum eo in bellum, quã perſuaſerit ipſi Ioſaphat, quod videtur ſatis irrationabile, ſed de hoc infra declarabitur in quadam quæſtione. *Dixitque Achab Rex.* Scilicet Rex Iſrael. *Ad Ioſaphat regem Iuda,* qui venerat ad viſitandum eum: hic incipit rogare eum pro adiutorio bellico. *Veni mecum in Ramoth Galaad.* Scilicet, veni adiuua me in bello, quod facturus ſum contra regem Syriæ in Ramoth Gaalad, vel pro Ramoth Ga- C
laad. *Cui ille reſpondit.* Ioſaphat diligebat Regem Achab, & reſpondit ei grate, ſicut petebat. *Vt ego, & tu, ſicut populus tuus, & populus meus.* In hoc declarat Ioſaphat maximam amicitiam ſuam, quam gerebat verſus Achab, dicens, quod non oportebat, quod Achab peteret aliquid à Ioſaphat, quia omnia, quæ erant ipſius Ioſaphat, erant etiam ipſius Achab: ideo non oportebat, quod peteret ea, ſed quod vteretur eis iure ſuo. Et ſic eſt ſenſus, vt ego, & tu, id eſt, ego ſum, ſicut tu, vel ego ſum id, quod tu: quia iſta eſt conditio verorum amicorum, ſcilicet, quod incipiunt idem eſſe: ſic patet nono Ethicorum, ſcilicet, amicus eſt alter ipſe, & non ſolum eſt hoc in amicitia humana, ſed etiam in amicitia Dei ad hominem, quia per amorem identificantur, vt ait Apoſtolus ſecunda ad Corinthios ſexto, ſcilicet, qui di- D
ligit Deũ vnus ſpiritus eſt cum eo: ſicut populus tuus, & populus meus, id eſt, ſicut ego, & tu vnum ſumus, ita populus tuus, & populus meus vnum ſunt. Et non eſt intelligendum, quod illi ſunt vnum eodem modo, quo nos ſumus vnum, quia nos ſumus vnum per amorem, qui transformat amantem in amatum, & tamen non contingit ſic in populo ad populum, quia talis amor poteſt eſſe homini ad hominem, non tamen populi ad populum. Sed eſt ſenſus, quod ex quo ego, & tu vnum ſumus per amorem, populus tuus, & populus meus vnũ ſunt per communicationem vtilitatis, quia populus eſt tanquam res poſſeſſa, & amici communicant ſibi in omnibus bonis poſſeſſis. Alii exponunt ſic, vt ego, & tu, id eſt iuſtum eſt, q ego ſubueniam tibi nunc in bello, quia ego ſum ſicut tu, ſcilicet ſicut tu hodie es in anguſtia bellorum egens auxilio meo: ita ego potero eſſe aliquãdo egens tuo auxilio: ideo iuſtum eſt, vt tibi ſubueniã, vt à te quoque cum opportunum fuerit eadem recipiã: & ſicut populus tuus & populus meus. i. ſicut hodie populus tuus eget auxilio populi mei, ita aliquando populus meus egebit auxilio populi tui, ideo dignum eſt, vt ſibi inuicem ſubueniant. Sed non conuenit iſte ſenſus tantum litteræ, ſicut præcedens. Patet etiam hoc ex littera, 3. Reg. 22. vbi ponitur iſta hiſtoria, & dicitur, ſicut ego ſum, ita & populus meus, & popplus tuus vnum ſunt. Equites mei, equites tui. *Tecum erimus in bello.* Scilicet, quia tanta eſt vnitas inter me, & te, & populum meum, & populum tuum, quod erimus tecum in bello adiuuando te.

Conditio verorum amicorũ.

De affinitate Ioſaphat, & Achab Regis. Quæſtio II.

QVæritur circa prædicta, & primo circa affinitatem Ioſaphat, & Achab, quia dicitur, quod Ioſaphat affinitate iunctus erat Regi Achab. Reſpondendum, quod fuit affinitas, quia filius Ioſaphat, ſcilicet Ioram, accepit in vxorem filiam Achab, ſcilicet Athaliã, ſicut patet infra 21. 22. & 4. Reg. 8. Sed obiicietur, quod iſtud non ſtet: quia iſta non eſt affinitas: nam per hoc Ioram filius Ioſaphat eſſet affinis omnium cognatorum Achab, & tamen Ioſaphat, qui non accipiebat in coniugem aliquam de ſtirpe Achab, non contrahebat affinitatẽ cũ aliquo de ſtirpe illa. Aliquis ergo dicet ad ſatiſ- B
faciendum Scripturæ, quod Ioſaphat acceperit in vxorem aliquam filiam Achab, vel aliam cognatam eius. Dicendum tamen, quod hoc non videtur, quia non apparet, quod aliquam talem acceperit Ioſaphat in vxorem, ſed apparet de Ioram filio eius. Ideo dicendum eſt, ſicut prius, ſcilicet quod propter illum contracta eſt affinitas. Et cum obiicitur, quod ſic Ioſaphat non eſſet affinis Achab. Dicendum, quod triplex genus affinitatis eſt. Primum eſt inter illum, qui accipit aliquam in vxorem ad omnes cognatos illius: nam quantum extenditur linea cognationis, in qua non licet contrahi matrimoniũ, tantũ extẽditur linea affinitatis. Et iſta eſt vnius perſonæ ad vnam totam progeniem: ita quod non licet illi viro mortua quam tunc tenet, accipere aliam de tota cognatione vxoris mortuæ, velut ſi ipſe eſſet de co- C
gnatione, de qua erat vxor ſua: quia ſicut tunc non liceret ei accipere aliquã illarum iure cognationis, ita nunc non licet accipere aliquam iure affinitatis. Et ratio eſt: quia per copulam carnalem vir & vxor ſunt facti eadẽ caro. Et ſicut ſi eſſet vir idem cum vxore ſua eſſet in cognatione illius, & non poſſet aliquam de tota illa cognatione accipere in vxorem: ita fictione iuris Diuini, & humani conſtitutus videtur in eadem cognatione, & iure affinitatis non licet ſibi accipere in vxorem aliquã de tota illa cognatione, & ſicut ſe habet vir ad cognationem vxoris ſuæ, quia omnes de cognatione eius ſunt affines viri, ita ſe habet fœmina ad omnes de cognatione viri, quia omnes de cognatione viri ſunt affines fœminæ, & mortuo viro non liceret ei accipere in virum D
aliquem de tota cognatione viri, eo quod per copulam carnalem fuerunt effecti vna caro, & videtur fœmina eſſe in cognatione viri. Secundum genus affinitatis eſt inter cognatos viri, & cognatos fœminæ: nam per primum modum affinitatis attinebat vir omnibus cognatis vxoris, & vxor omnibus cognatis viri, & tamen cognati vtriuſque inter ſe nullo iure ſibi attinent, & nũc per iſtum ſecundum modum computantur affines. Tertius modus affinitatis eſt, quo affines iſtorum efficiuntur mutuo affines: vtpote, ſi ego habeam fratrem, qui accipiat vxorem, illa eſt affinis mihi, & omnibus de cognatione mea, & ego accipio vxorem de alia cognatione, omnes de illa cognatione ſunt affines mihi, quia non poſſunt aliquæ fœminæ contrahere mecum de illa cognatione. Ecce duæ cognationes diſtinctæ, quæ non attinent ſibi E
aliquo iure conſanguinitatis, & de nulla earum ego ſũ, quæ tangunt ſe iure affinitatis, non quidem qualiter ſe ſint affines, vel quaſi ſint cognatæ affinium, ſed quia ſunt affines affinium. Iſti duo gradus poſtremi affinitatis excluſi ſunt a iure, quia nec impediunt matrimoniũ contrahi, nec dirimunt contractum, ſed primus ſolus tenetur. Ioram autem filius Ioſaphat erat affinis Achab primo modo affinitatis, ſed non ipſe Ioſaphat, niſi ad filiam Achab, ſcilicet, Athaliam, quæ erat vxor filii ſui, & tamen inter Ioſaphat, & Achab erat ſecundum genus affinitatis ſcilicet, quia erant cognati eorum, per quos contrahebatur affinitas, ſcilicet vnus erat pater viri, & alius pater vxoris. Ideo dicendum, quod Scriptura accepit hic affinitatem large, pro ſecundo gradu affinitatis, licet ille gradus hodie non impediat tanquam vera affinitas. Vel poteſt dici, quod accipiatur pro primo

Triplex affinitatis genus

gradu affinitatis, qui hodie teneretur de iure, & impedit matrimonium contrahi, & dirimit contractum, & tamen tunc non eſt ſenſus, quod inter Achab & Ioſaphat eſſet affinitas talis, ſed erat inter Ioſaphat & Athaliam filiam Achab vxorem Ioram filii ſui: Scriptura tamen dicit affinitate coniunctos Ioſaphat & Achab propter affinitatem, qua coniungebantur Ioſaphat & Athalia filia Achab, & iſte ſecundus modus loquendi eſt verior, & magis conueniens Scripturæ Sacræ.

Quod bellum Achab ſuaſerit Regi Ioſaphat.
Quæſtio III.

QVæritur vlterius, cum Achab ſuadeat hic Regi Ioſaphat, & populo ſuo, ire in Ramoth Galaad in bellum, quod bellum eſt iſtud, & quid ſit Ramoth Galaad? Reſpondendum, quod Ramoth Galaad eſt quædam Ciuitas in terra Iſrael, quæ ſic vocabatur. Et ſciendum, quod Ramoth Galaad eſt dictio compoſita, vel (vt volunt alij) eſt Ramoth vna dictio, & Galaad alia, & eſt genitiuus illi adiunctus ad determinandum ſcilicet quod iſta Ciuitas, quæ vocatur Ramoth, eſt in terra Galaad. Eſt autem Galaad nomen cuiuſdam montis apud Iordanem, ad partem Orientalem eius, iuxta terram Moab, qui vocatus fuit ſic per Iacob: nam cum veniret de Meſopotamia, & perſequeretur eum fugientem Laban, conſecutus eſt eum in monte illo, qui poſtea vocatus eſt Galaad & nondum vocabatur ſic, ſed conuenerunt ibi Iacob & Laban in multis, & iurauerũt ſeruare id, in quo conuenerant. Et quia non erant ibi alii teſtes, inuocauerunt Deum in teſtem, & fecerunt cumulos de lapidibus, qui manerent in memoriam huius rei æternam, & à teſtificatione illa vocauerunt montem illum: Laban quidem vocauit illum ſecundum linguam Syram, & Iacob ſecundum linguam Hebraicam ſcilicet Galaad, quod interpretatur cumulus teſtis, vel aceruus teſtimonii: patet iſta hiſtoria Gen. 31. cap. Ab illo autem monte vocatur terra in circuitu adiacens terra Galaad. Eſt aũt illa terra duarum tribuum, & dimidiæ, & fuit iſta terra Galaad diuiſa, quia dimidietas eius data fuit tribui Ruben, & medietas tribui Gad: Deut. 3. & in medietate illa, quæ eſt in ſorte Gad, eſt Ciuitas, quæ vocatur Ramoth Deut. 4. & ad differentiam aliarum Ciuitatum ſi ſic nominarentur, vocata eſt Ramoth Galaad. Iſta eſt vna de Ciuitatibus refugii, ad quas fugiebant illi, qui homines occiderant caſu eod. c. Syri autem tenuerant iſtam ciuitatem, & multas alias de terra Iſrael tempore Achab, & prædeceſſorum eius, & tenebatur tunc à Syris tempore Achab, cuius tempore regnabat in Syria Rex potens Benadad, & ante hoc duo bella inierat Benadad contra Achab, & in ambobus ſuccubuerat, ita vt Achab caperet viuentem Benadad 3. Reg. 20. & tũc promiſit Benadad regi Achab, ꝙ reſtitueret ei omnes Ciuitates, quas tenuerat de terra Iſrael, & ẽt, ꝙ faceret ſibi plateas in Damaſco Metropoli Syriæ, ita vt dimitteret eũ. Quod conceſſit Achab, & ſoluit ipſum, eod. c. Sed Benadad nõ reſtituit Ciuitates, quas promiſerat reſtituere, de quibus erat Ramoth Galaad, ſuper qua locutus eſt Achab ad ſeruos ſuos accuſando ſe, & illos de negligentia, quod non curarent tollere Ramoth Galaad de manu Syrorum, 3. Reg. 22. cũ dicitur, dixit Rex ad ſeruos ſuos: ignoratis qđ noſtra ſit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syriæ. Accidit autem, quod iſta cogitatio incideſet regi Achab, quando deſcendit ad videndum eum Ioſaphat, ideo ſuaſit ei, & ſeruis eius, ire ad bellum cũ eo in Ramoth Galaad contra Benadad regem Syriæ.

Quomodo Achab perſuaſerit populo, qui venit cum Ioſaphat, vt iret cum eo ad bellum in Ramoth Galaad, & alia, in quibus videntur inconuenientia eſſe.
Quæſtio IV.

QVæritur vlterius, quomodo dicitur hic, quod Achab perſuaſit populo, qui venerat cum Ioſaphat,
F quod iret cum eo ad bellum in Ramoth Galaad, & ponitur, quod prius perſuaſerit populo, quàm locutus fuerit regi Ioſaphat, in quo videntur eſſe tria inconuenientia. Primum eſt, quia reuerentia Regis debebat obſeruari, vt prius peteretur hoc ab illo, quã à ſeruis ſuis. Secundum eſt: quia conceſſio illorum non erat firma, vel negatio. Nam dato, quod ſerui Ioſaphat cõcederẽt, quod irent in Ramoth Galaad cum Achab, ſi Ioſaphat non conſentiret, nihil hoc valebat: quia ipſe prohiberet eos ire; & dato quod negarent ire, ſi forſan concederet Ioſaphat, quod irent, compelleret eos ire ſecum. Tertiũ erat, quia petitio iſta fauoris, vel ſuaſio nihil proderat, cum ſciret Achab, quod illi, qui veniebant cum Ioſaphat non erant ſui iuris, & quod facerent nihil proficeret, ſed dependebat ex voluntate alterius. Aliquis dicet
G quod Ioſaphat erat Rex inclytus valde, & benignus, & & multi viri potentes, qui erant vicini terræ eius, conſiderata eius probitate, etiam ſi non eſſent ei ſubiecti, veniebant ad curiam eius, & honorabant eum. Et fortè nunc de iſtis veniebãt multi cũ eo, & quia iſti erant ſui iuris, poterant concedere fauorem ſuum Regi Achab, nec dependebat conſenſus eorum à conſenſu, vel diſſenſu Regis Ioſaphat. Sed dicendum, quod hoc non ſtat: Primo, quia dato, quod iſti poſſent dare cõſenſum ſuũ, vel diſſenſum ſine Rege: tamen non erant ipſi prius requirendi, quàm Rex propter excellentiam regalem. Secundò, quia iſtud præſuppoſitum non ſatis conſtat, ſcilicet qđ veniret cum Ioſaphat aliqui qui nõ eſſent ſubditi ei, à quibus per ſe poſſet peti conſenſus. Item dato, quod venirent aliqui, non videtur, quod ab iſtis ſolis peteretur conſenſus, ſed ab omnibus, qui veniebant
H cum Ioſaphat, quia dicitur in littera, & populo, qui venerat cum eo perſuaſit, vt aſcẽderet in Ramoth Galaad, & ſic etiam à ſeruis Ioſaphat petitus fuit iſte cõſenſus, & tamen ab iſtis non erat opus peti. Dicendum ergo aliter ſcilicet quod hic eſt mutatio ordinis litteræ, quod ſæpe fit in Sacra Scriptura, & in hiſtorijs gentium, vbi non tenetur ſemper ordo naturalis rei geſtæ. Sed ordo artificialis interdum. Et ſic tenendum, quod prius ſuaſit Achab regi Ioſaphat, quod aſcenderet cum eo in Ramoth Galaad, quam populo. Sed tunc dicetur, adhuc ſtante hoc, ad quid opus erat, quod Achab ſuaderet populo, qui erat cum Ioſaphat ire in Ramoth Galaad, cũ illi ſecuturi eſſent mandato Ioſaphat. Reſpondendum eſt, quod verum eſt, quod voluntas eorum dependebat ex voluntate Ioſaphat, nec erat neceſſe, qđ peteretur cõ-
I ſenſus eorum, & tamen ad magis animandum eos, petitus eſt conſenſus eorum: quia vt ait Seneca, animus hominis generoſus eſt, & facilius ducitur, quam trahitur, & quia honor exhibitus mouet naturaliter viros magni cordis, voluit Achab honorare viros Ioſaphat petendò ab eis id, quod alias ſine petitione conſequuturus erat, & forſitan iſtud eſſet de conſilio Ioſaphat, quia ſi bellum iſtud eſſet Ioſaphat, ipſi ſequerentur illum, non petito ab eis conſenſu: quia tamen erat bellum extraneorum, ne viderentur grauari, ſed magis agere ex ſua intentione, ſuaſit illis Achab, quod vellent ire cum eo in bellum in Ramoth Galaad.

Cur poſitum ſit hic bellum Regis Iſrael, cum tantum
K *ſcribi debeant hic geſta Regum Iuda.*
Quæſt. V.

QVæritur vlterius, ad quid poſitum fuit hic iſtud bellum, quod habuit Achab Rex Iſrael contra Benadad regem Syriæ, quia in iſto libro non ſolent deſcribi aliqua geſta Regum Iſrael, ſed geſta Regum Iuda? Et patet hoc: nam & ipſe Achab geſſit alia bella cum Rege Benadad, quæ tamen non ponuntur hic. De illis bellis patet 3 Reg. 20. Aliquis dicet, quod alia bella, & quæcumque res geſtæ pertinentes ad hiſtoriam Achab, erant res parui momenti, vel in quibus modicum apparebat operatio Dei: ideo Scriptura non curauit hic illa deſcribere, iſtud autem bellum, quia erat maius aliis, deſcriptum fuit hic. Sed dicendum, ꝙ

non

non ſtat: quia alia bella fuerunt maiora, & aliæ res geſtę Achab, quàm iſtud bellum, quod ponitur hic, quod patet: quia in iſto bello nihil Deus fecit in fauorē Achab, ſed potius permiſit eum occidi a Syris, & tamen in alijs bellis fecit multa pro eo. Nam in primo bello quod Benadad geſſit cum Achab, cum eſſet valde magnus apparatus belli Benadad, & quaſi nulla vis bellica ipſius Achab, Deus prænunciauit ipſi Achab, quod præualeret contra Benadad, & cum pauco exercitu fugauit totam militiam Benadad, & occidit plurimos, 3. Reg. 27. cap. Vnde admirati Syri, cur hoc eueniſſet, dixerunt ad Benadad, Dij montium ſunt Dij eorum, ideo præualuerunt contra nos: ſed melius eſt, vt pugnemus contra eos in vallibus, & ſic factum eſt. Nam congregauit rurſus Benadad exercitum valde magnum contra Iudæos ad pugnandum in vallibus, & cum poſuiſſet Achab duas acies ſuas contra exercitum Benadad, apparuerūt quaſi duo parui greges caprarum, & tamen facto concurſu belli, occiderunt Iſraelitæ de Syris in die vna centum millia peditum: reliqui autem confugerunt in vrbem Aphech, & vt magis bene faceret Deus Iudæis, fecit, ꝙ murus vrbis corrueret ſuper Syros, & occidit viginti ſeptem millia Syrorum, & ibi captus eſt Benadad viuens, & clementiam Achab exorans 3. Regum 20. iſta fuerunt mirabilia bella, in quibus valde manifeſtata eſt virtus Diuina, & nullum eorum deſcribitur. Idem patet de alijs rebus geſtis, quæ non erant bella: nam coram Achab, & toto Iſrael fuit contentio Eliæ prophetæ contra prophetas Baal, & prophetas lucorum ſuper vera Deitate, aſſerentibus illis Baal eſſe verum Deum, & Elia dicente Deum cęli, qui erat Deus Iſrael, eſſe ſolum Deum verum, quod ex communi pacto inquirendum erat in igne de cælo dando, & ſic repertum eſt Deum Iſrael eſſe verum Deum occiſique ſunt prophetæ Baal, & lucorum 3. Reg. 18. quod pertinuit ad magnam gloriam Dei, & tamen nihil horum hic deſcribitur. Dicendum ergo, ꝙ non fuit iſta cauſa deſcribendi iſtud bellū Achab, ſed quia intentio auctoris ſcilicet Eſdræ, in libro iſto, fuit deſcribere geſta Regum Iuda, de Regibus autem Iſrael nihil tangere propter cauſas ſignatas in quadam quæſtione. In prologo præced. libri: ideo ſiue eſſent geſta magnifica, ſiue qualitercunque ſubticentur. Quia tamen interdum quædam geſta Regum Iſrael erant communia Regibus Iuda, vtpote bella quædam, quæ Reges Iuda gerebant contra Reges Iſrael, vel è conuerſo, vel Reges Iuda adiuuabant Reges Iſrael, vel è conuerſo, ad deſcribendum plenè hiſtoriam Regum Iuda, neceſſe erat ſimul deſcribi Regum Iſrael, & ſic fit hic. Nam in bello iſto, quod fecit Achab contra Benadad Regem Syriæ, fuit cum eo Ioſaphat Rex Iuda, & populus eius, & liberatus fuit mirabiliter Ioſaphat, cum affligerent eum Syri putantes eſſe Regem Achab infra in littera. Ideo fuit poſitum hic iſtud bellum, non tanquam pertinens ad hiſtoriam Regis Achab, ſed ad hiſtoriam Regis Ioſaphat: ſic etiam fuit ſupra decimotertio, vbi ponitur quoddam bellum, quod fecit Ieroboam Rex Iſrael, eo quod fecit illud contra Abiam regem Iuda. Vnde ponitur ibi tanquam pertinens ad hiſtoriam Abiæ, & non tanquam pars hiſtoriæ Ieroboam. Et quia alia geſta Achab non pertinebant ad hiſtoriam aliquorum Regum Iuda, quantumcunque illa eſſent magnifica, non debuerunt ſcribi in hoc libro.

An Ioſaphat tradens filio ſuo in vxorem Athaliam filiam Achab peccauerit, & alia.
Quæſtio VI.

QVæritur vlterius, cum Ioſaphat acceperit filio ſuo Ioram in vxorem Athaliam filiam Achab, an peccauerit, & an communicando cum Achab deſcēdendo ad videndum eum, peccarit? Ad primum dicet aliquis, quòd peccauit valde Ioſaphat faciendo tale matrimonium, nam prohibitum erat Iudæis matrimonium contrahere, & fędera facere cum Gentilibus, quia idololatræ erant, vt patet Exod. 34. Et tamen omnes de A domo Achab erant idololatræ, & valde idololatræ, quia ipſi coluerunt Baal ſuper omnes homines: ideo peccatum erat tale matrimonium contrahi. Secundo patet: quia peccauit Ioſaphat communicando cum Ochozia rege Iſrael faciendo naues communes ad eundum in Tharſis, vt patet infra, 20. c. nam propter hoc confractæ fuerunt naues Ioſaphat, vt patet ibi, & 3. Reg. 22. & tamen iſta erat communicatio ſimplex: ideo magis peccauit dando filio ſuo in vxorem mulierem idololatram de ſtirpe idololatrarum, cum ibi ſit maxima communicatio, & periculoſa ſcilicet: quia poterat peruertere virum ad idololatriam. Tertio patet: quia magna mala ſecuta ſunt ex matrimonio iſto. Nam iſta Athalia peruertit virum ſuum Ioram ad idololatriam: nam cum pater ſuus Ioſaphat, & auus ſuus Aſa eſſent viri Deicolæ, ipB ſe ſuaſione vxoris ſuæ, non ſecutus eſt eos, ſed coluit Idola, & hoc improperauit ei Elias propheta in quibuſdam litteris, quas direxit ad eum, vt patet infra, 21. Itē quādocunque agitur de idololatria huius, ponitur eius vxor Athalia tanquam cauſa: nam dicitur: filia quippè Achab fuit vxor eius: quaſi dicat, non eſt mirandum, ꝙ ſecutus fuerit idola, quia filia Achab ſcilicet Athalia, erat vxor eius, qui eum ad hæc alliceret 4. Reg. 8. & infra, 21. Item ipſa impulit filium ſuum Ochoziam regē Iuda ad colendum Idola, quod fuit cauſa mortis eius, ſic patet infra, 22. Sed ipſe ingreſſus eſt per viam domus Achab: mater enim eius impulit eum, vt impiè ageret: fecit ergo malum in conſpectu Domini, ſicut domus Achab. Ipſi enim fuerunt conſiliarij eius poſt morC tem patris ſui, in interitum ſuum, ambulauitque in vijs eorum. Item ſecutum eſt magnum malum ex hoc, quia iſta impiiſſima Athalia occidit nepotes ſuos, & omne ſemen Regium de domo Iuda, vt nemo regnare poſſet, ſed ipſa regnaret, & ſic regnauit ſex annis, quibus fuit abſconditus Ioas nepos eius in domo Domini, & tunc ipſa occiſa eſt mandato Ioiadæ Summi Sacerdotis 4. Regum 11. & infra 23. 24. Reſpondendum, quod non apparet, an peccauerit Ioſaphat faciendo tale matrimonium, & quia faciliores eſſe debemus ad abſoluēdum, quam ad condemnandum, cum non appareat cauſa neceſſaria condemnationis, dicendum videtur, ꝙ non peccauerit in hoc Ioſaphat, & patet hoc: quia Ioſaphat fuit rex valde bonus, ſicut laudat eum Elias in litteris quas direxit ad filium ſuum Ioram Rex Iſrael, infra, 21. cap. D & non peccauit niſi in quibuſdam, de quibus Scriptura eum redarguit, & tamen non legitur redargutus de hoc alicubi, ſicut legitur redargutus de auxilio quod præſtitit regi Achab in bello, ſeq. cap. & de communicatione, quam habuit cum Ochozia rege Iſrael faciendo naues communes, vt irent in Tharſis, infra 20. c. ideo videtur, quod non peccauerit in faciendo tale matrimonium. Secundo patet hoc efficacius, quià omnia cenſentur homini conceſſa, quæ de iure naturæ, vel alio iure ſcripto non ſunt vetita, & tamen quod Ioſaphat daret filio ſuo in vxorem Athaliam filiā regis Achab, nullo iure vetitum erat: ideo non erat illicitum Ioſaphat facere tale matrimonium. Nam ſolum vetuerat Deus iudæis accipere in vxores feminas Gentiles, & dare filias ſuas Gentilibus, vt patet Exo. 34. & tamen AE chab non erat Gentilis, ſed iſraelita, ideo contrahebat hic iudæus cum iudæa, quod nulla lege vetitum erat. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod reſtringere metas matrimonij, eſſet odioſum, nec erat lex ad hoc extendenda, ſed manere deberet in ſuis terminis. Et quia lex non vetabat contractum inter iudęos, licet quidam eorum eſſent idololatræ, ſed ſolum inter iudæos & gentiles, non erat hoc ad iudæos idololatras extendendum. Item, patet hoc potiſſimè, quia licet omnes gentiles eſſent idololatræ: tamen non erat prohibitus contractus matrimonij cū omnibus gentilibus, ſed ſolum cum Chananæis, vt colligitur Exo. 34. & Deut. 7. capit. ſed iudæi non erant deterioris conditionis, quā gentiles, qui erant idololatræ, & non erant Chananæi, ergo non erat prohibitum matrimonium inter illos cōtrahi. Cum autem arguitur de ratione prohibitionis

Cã mortis Ochoziæ regis.

Rõ cur Ioſaphat nõ peccauerit.

Oĩa homini conceſſa ſunt, quæ nullo iure prohibita ſunt.

ſcilicet,

ſcilicet, quia ideo prohibebatur talis contractus, nè illi, qui erant catholici per communicationem mulierũ idololatratum peruerterentur ad idololatriam, & iſtud erat etiam cum iudæis idololatris. Dicendum, quod nõ eſt ſufficiens ratio hæc: quia etiam omnes gentiles erant idololatræ, & commiſcendo connubia cum quibuſcũque gentilibus, poterat ſequi iſta peruerſio, & tamen Deus non vetuit contrahi matrimonium cum alijs gentilibus, ſed cum ſolis Chananæis, vt dictum eſt. Quare autem potius cum Chananæis, quam cum alijs gentilibus, declaratum eſt Exod. 34. & Deut. 7. cap. Ad ſecundam rationem dicendum, ꝙ peccauit Ioſaphat communicando cum Ochozia, non quidem tantum ex grauitate facti, quantum erat ex reiteratione: nam peccauerat iterum Ioſaphat communicando cum Achab, & deſcendendo cum eo ad bellum, & Deus poſuerat eum in periculo inter Syros propter hoc. Et poſt hæc increpauit eum per prophetam ſeq. cap. quod ergo iterum rediret ad communicandum alijs idololatris de domo Achab, videbatur eſſe contemnere admonitionem Dei per prophetam. Ideo reputatum eſt ei in peccatum, & fortaſſis ſi fuiſſet iſta prima communicatio, quam haberet Ioſaphat cum viris de domo Achab, non reputaretur ei in peccatum. Alia etiam cauſa ad hoc eſſe poterat: quia cum acciperet Athaliam in vxorem Ioram, nullum periculum fuiſſet ſi voluiſſet Ioram, quia cum eſſet vxor ſua, erat iuris ſui, & poterat eam abſtrahere à cultu idolorum, & ſic filij inde nati fuiſſent cultores Dei, & vir non peruerteretur per eam ad idololatriam. Sic enim fiebat quando quis volebat accipere in vxorẽ aliquam de numero captiuarum gentilium Deut. 21. cap. & tamen cum communicaret Ioſaphat cum Ochozia rege Iſrael, videbatur aliquo modo approbare facta eius, & ipſe non conuerſurus erat Ochoziam ad Deum Iſrael, cum non eſſet iuris ſui, ſed potius expectabatur peruerſio populi Ioſaphat ex communicatione cum idololatris, qui erant in regno Ochoziæ, & potiſſimè quantum ad illos, qui longum iter facturi erant in nauigijs per mare de ſeruis Ioſaphat, & Ochoziæ, quia per frequentem communicationem poterant peruerti viri Iuda ad idololatriam. Vnde confractæ ſunt naues in Aſiongaber, nè poſſet aliquis tranſuehi in eis. Ad tertiã rationem quando oſtenditur, ꝙ magna mala ſecuta ſunt ex iſto matrimonio, concedendum eſt, & tamen non ſequitur inde, ꝙ illicitum fuerit contractum tale matrimonium, quia aliquando ex bono ſequuntur mala. Sed non eſt attendendum ad hoc, quia ex bono ſequuntur mala per accidens, & id quod per accidens ſequitur ex aliquo, non eſt ei imputandum: ita ex iſto matrimonio factum eſt, quia ſecuta ſunt mala per accidens. Nam non ſequebatur directè, vel neceſſario, quod propter matrimonium iſtud ſequi deberet idololatria, quæ ſecuta eſt, ſed potius e contrario ſi voluiſſet Ioram ſubijcere Athaliam vxorem ſuam legi Dei, & non ſequi cõſilium eius, ipſa coluiſſet Deum, & ipſe non fuiſſet conuerſus ad idola. Etiam ipſa non induxiſſet filium ſuum Ochoziam ad colendum idola: nam quando induxit eũ ad hoc, iam erat vir magnæ ætatis, qui poterat non ſequi conſilium matris ſuæ: nam dicitur infra 22. quod erat quadraginta duorum annorum, quando cœpit regnare, & tunc induxit eum mater ſua, vt coleret idola, eod. cap. quod autem ipſa occiderit poſtea omne ſemen Regium, valde fuit per accidens, & inexcogitatum, nec ad hoc præſtitit aliquam cauſam directam iſtud matrimonium, quia iſtud idẽ potuerat efficere quilibet alia mulier non idololatra deſiderio regnandi, vel alio furore mota, ſicut Medea filios ſuos occidit, vt virum ſuum Iaſonem tædio afficeret, vt patet in Tragedia 7. Senecæ cuius titulus eſt Medea. Et ſic dicendum videtur, quod non peccauerit Ioſaphat faciendo tale matrimonium.

F *Eſto quod Ioſaphat in parte quadam matrimonij non peccauerit, nunquid peccauerit ex hoc, quod non erat de tribu Iuda.*

Quæſtio VII.

QVæritur vlterius, dato quod non peccaſſet Ioſaphat faciendo tale matrimonium, ex eo, quod Athalia erat idololatra, an peccauerit ex eo, quod non erat de tribu Iuda, ſed de tribu Ephraim. Nã Deus dixerat Num. 36. quod omnes viri acciperent vxores de tribubus ſuis, & familijs, & omnes feminæ acciperent viros de ſuis tribubus. Et tñ Iorã filius Ioſaphat, & Athalia vxor eius filia Achab, non erant de eadem tribu, quia Ioram erat de tribu Iuda, & Athalia erat de tribu Ephraim, de qua erat pater eius Achab. Reſpõdendum, G ꝙ quantum ad hoc etiam non erat peccatum aliquod, quia cum Ioſaphat eſſet vir valde deicola ambulans in omnibus præceptis Domini, vt patet præcedenti cap. non feciſſet tale matrimonium ſi eſſet contra aliquam cæremoniam legis: ideo putauit, ꝙ non erat contra legẽ. Cum autem obijcitur, ꝙ accipiendæ erant vxores de eiſdem tribubus, in quibus erant viri. Reſpondent quidam, quod erat verum quando mulier ſucceſſura erat patri in hæreditate, & ſi ipſa acciperet virum de alia tribu, tranſiret poſſeſſio vnius tribus ad alteram, ſicut conqueſti ſunt filij Manaſſe propter filias Salphaad, propter quas data eſt lex illa, Nume. 36. Patet etiam hoc, quia quando data eſt lex iſta, fuit poſita tanquã cauſa eius, ſcilicet, ꝙ viri accipiant vxores de tribubus ſuis & mulieres accipiant viros de tribubus ſuis, ne tranſeat poſſeſſio de tribu in tribum, ſed maneant tribus H diſtinctæ, ſicut Deus eas diſtinxit, eodem cap. Et quia Athalia nihil erat habitura de ſucceſſione paterna, eo quod ſecundum iudæos extantibus filiis ſaltem vno, etiamſi multæ filiæ eſſent, nulla illarum ſuccedebat in aliqua parte hæreditatis: Num. 27. cum ipſa haberet fratres filios patris ſui Achab, poterat licitè contrahere cũ Ioram: nec ex hoc tranſiret poſſeſſio de tribu in tribum. Alio modo poteſt dici, quod dato quod iſta lex extenderetur ad omnes feminas, tam ad illas, quibus debebatur ſucceſſio, quam ad alias, quibus nihil debebatur: poterat fieri hoc matrimonium: quia inter Reges, vel filias Regum ad non Reges faciliter fiebat diſpenſatio. Vel lex non arctabat eas: patet hoc in Dauid, qui erat de tribu Iuda, & tamen accepit in vxorem filiam Regis Saulis, ſcilicet Michol, primo Reg. 18. & 19. & tamen non I peccauit ille, quia nõ cõputat illud Scriptura inter peccata eius, ita ergo non peccabat Ioſaphat accipiendo in vxorem filio ſuo Athaliam, Regis Achab Regis Iſrael.

An peccauerit Ioſaphat in illa magna communicatione, quam habebat cum Rege Achab.

Quæſtio VIII.

QVæritur de ſecundo, ſcilicet, an peccauerit Ioſaphat in iſta magna communicatione quam habebat cum Rege Achab, ſcilicet deſcendẽdo ad videndum eum in Samariam, & tantam familiaritatem oſtendendo, ita ꝙ diceret, ſicut ego, ita & tu, populus meus, populus tuus, equites mei, equites tui? Reſpondendum, quod non apparet manifeſtè, an peccauerit in K hoc Ioſaphat, cum Scriptura non arguat eum manifeſtè de hoc, & tamen magis apparet, ꝙ peccauerit, quam ꝙ non peccauerit. Primũ, quia ſequenti cap. propheta occurrens Ioſaphat increpauit eum, dicens: Impio præbes auxilium, & his, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris, & idcirco iram quidem Domini merebaris, & ſic videtur increpare eum de duobus: nam inquantum dicitur, impio præbes auxiliũ: increpatur Ioſaphat, quia iuit cum Achab in bellum contra Syros; inquantum vero dicitur, & his, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris; videtur increpari de maxima amicitia, & communicatione, quam habebat ad Achab, qui oderat Deum Iſrael. Et tamen non increparetur niſi peccaret in hoc, ideo videtur, quod peccauerat in iſta communicatione.

Secundo

Secundo patet: quia infra 20. cap. reprehenditur Ioſaphat: quia cõmunicabat cum Ochozia filio Achab rege Iſrael. Fecerant namque ambo naues, vt irent in Tharſis, ſiue in Ophir, pro auro, & confractæ ſunt naues in Aſiongaber. Venitque Eliezer propheta ad Ioſaphat dicens: quia fœdus habuiſti cum Ochozia, percuſſit Dominus opera tua, contritæq; ſunt naues, nec potuerũt ire in Tharſis, infra 20. & 3. Regum 22. cap. & tamen ita erat peccatum communicare regi Achab: quia ipſe peior fuit quam filius ſuus, cum dicatur de Achab, ꝙ nullus inter reges Iſrael, ita venundatus fuit, vt faceret malũ, ſicut Achab, 3. Reg. 21. & non dicitur hoc de Ochozia filio eius: peccauit ergo Ioſaphat communicando cum Achab.

An peccauerit Ioſaphat eundo ad pugnam cum Achab contra Syros. Quæſt. IX.

QVæritur vlterius, an peccauerit Ioſaphat eundo cum Achab ad pugnam contra Syros in Ramoth Galaad. Aliquis dicet, ꝙ non: quia Achab fouebat iuſtum bellum contra Syros: ideo quicunque adiuuaret eum, iuſtè poterat agere. Patet hoc: nã pugnabat Achab ad repetendum vrbem Ramoth Galaad de manibus Syrorum, quæ erat ſua, ſed ad repetẽdum ꝙ ſuum eſt, cuique eſt bellum iuſtum: patet hoc: quia dixit Achab ad viros ſuos: ignoratis, ꝙ noſtra ſit Ramoth Galaad, & negligamus tollere eam de manu regis Syriæ? Itẽ quia Benadad rex Syriæ promiſerat Achab, ꝙ reſtitueret ei oẽs vrbes, quas pater ſuus tulerat de terra Iſrael, & non C ſeruauit fidem iſtã: quia nõ reſtituit ei Ramoth Galaad ideo poterat iuſte pugnare cõtra eum Achab tanquam contra periurum, & in fide mentitum. Secundo patet: quia Ioſaphat erat affinitate coniunctus ipſi Achab, & ob hoc erat inuicem eis debitum ſe adiuuãdi in bellis, ſicut ſi eſſent cognati. Poterat ergo licite adiuuare eum Ioſaphat, potiſſimè, quia bellum erat iuſtũ. Reſpondendum, ꝙ peccauit Ioſaphat adiuuando Achab in bello. Primo patet: quia Deus non intuliſſet mala ipſi Ioſaphat propter hoc, niſi peccaſſet in hoc, & tamen intulit mala, ideo peccauit. Patet hoc: quia cũ iuiſſet Ioſaphat in bellum, fecit Deus, ꝙ eſſet in magno periculo, ſ. quia obſederunt Syri eum ſolum, & vexabant eum ad mortem quouſque clamauit ad Dominum, & Deus miſertus eius, propter eius antea bona opera, liberauit eum, D faciendo declinare Syros ab illo, vt patet infra in littera, & 3. Regum 22. c. Secundo patet hoc: quia valde fuit ſuper hoc increpatus Ioſaphat, & Deus contra ipſum iratus fuerat, & tñ non poſſet Deus contra ipſum iraſci niſi peccaſſet. Patet hoc ſequenti cap. cum dicitur, quod propheta occurrit, ipſi Ioſaphat, & ait: impio præbes auxilium, & his, qui oderunt Dominum amicitia iungeris: iccirco iram quidem Domini merebaris, ſed bona opera inuenta ſunt in te, ſcilicet, propter bona opera antea acta, quæ feciſti, non intulit Deus iram ſuam ſuper te pro hoc crimine, quam intuliſſet. Ad primam rationem in contrarium dicendum vno modo, ꝙ non conſtat, an Achab fouerer iuſtum bellum contra Syros, & ſic Ioſaphat poterat fauere ei in bello iniuſto, & peccaret, & cum probatur, quod erat bellum iuſtum, duabus E rationibus: dicendum, quod illæ duæ rationes erant ad faciendum bellum iuſtum, & tamen poterat aliquid aliud intercedere propter, quod bellum eſſet iniuſtum.

Alio modo poteſt dici, & melius, quod dato quod bellum iſtud eſſet iuſtum, peccabat Ioſaphat adiuuando Achab, eo quod Achab erat idololatra, & inimicus Domini, & nullus vir deicola debebat ei fauere: ſic dixit propheta ſequenti capit. ſcilicet: impio præbes auxilium, & his, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris. Non tamen eſt intelligendum, quod ex hoc ſolo, quod erat Achab malus, eſſet peccatum adiuuare eum in bello, ſed ex eo, quod ſe exponebat Ioſaphat periculo. Nam Achab erat peſſimus, quia effuderat multum ſanguinis prophetarum, & virorum iuſtorum, & Deus prædixerat ei per Eliam, quod canes lingerent

A ſanguinem eius, tertio Regum vigeſimimoprimo cap. Iſtud autem publicatum fuerat apud omnes. Item prophetæ quidam dixerat, ad Achab quando dimiſit Benadad regem Syriæ, quidem cœperat in bello: quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius, tertio Regum vigeſimo cap. Ex his debuerat putare Ioſaphat, quod periculum erat ire ad bellum cũ Achab: quia credendum erat, quod ipſe moreretur in bello, cũ irà Dei excreuiſſet contra eum. Item patet hoc maximè, quia cum eundum foret ad bellum, & Ioſaphat faceret, quod conſuleretur Dominus ſuper euentu belli, reſpondit Michæas propheta Domini, quod viderat vniuerſum Iſrael diſperſum in montibus, quaſi oues non habentes paſtorem, & dixit Deus, non habent iſti Domi B num: reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam. Supra in littera, & 3. Reg. 22. cap. In quo manifeſtè ſignabatur mors Achab futura in bello: ideo formidare debuiſſet Ioſaphat ire, quia ponebat ſe in periculo, & populum ſuum, & forte propter demerita Achab, quem ſcienter adiuuabat, moreretur, & ſic factũ fuiſſet, niſi Deus abſtinuiſſet propter anteacta bona opera Ioſaphat, vt patet ſequenti cap. Deus autem iubet ſeruis ſuis recedere de congregationibus malorum, ne ſint participes pœnarum ſuarum: ſicut iuſſit Loth, & vxori, & filiabus ſuis recedere de vrbe Sodomorum, ne perirent cum peccatoribus, Gen. 19. c. Patet hoc etiam de illa magna Babylone ſpirituali, quæ deſtruenda monſtratur, & quia in ea erant aliqui viri boni, admonentur fugere, vt patet Apoc. 18. f. Et audiui aliam vocem de cælo dicẽtem: exite de illa popule meus, & ne participes ſitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Sed Ioſaphat ſciebat congregationem Achab eſſe congregationem iniquorum dignam pœna, & cui Deus comminabatur in breui pœnam infligendam, ideo peccabat ſe immiſcendo ei, eundo ad bellum cum illo. Ad ſecundum dicendum, quod licet ipſi eſſet Ioſaphat affinitate coniunctus, non ideo erat obligatus ei ad adiuuandum ipſum in bello: potiſſime, quia dato quod aliàs eſſet obligatus, propter iniquitatem Achab tollebatur iſta obligatio, quia volendo eum adiuuare, erat ſe immiſcere magno periculo pereundi, ſicut ſupra dictum eſt.

Deus iubet bonis recedere a congregationibus malorum.

Dixitque Ioſaphat ad Regem Iſrael: Conſule obſecro in præſentiarum ſermonem Domini. Cõgregauit igitur rex D *Iſrael prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quieſcere? At illi, aſcende, inquiunt, & tradet Deus in manu Regis. Dixitque Ioſaphat: Nunquid non eſt hic propheta Domini, vt ab illo etiam requiramus? Et ait Rex Iſrael ad Ioſaphat: Eſt vir vnus, a quo poſſumus quærere Domini voluntatem ſed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, ſed malum omni tempore: eſt autem Michæas filius Iemla. Dixitque Ioſaphat: Ne loquaris Rex hoc modo. Vocauit ergo Rex Iſrael vnum de eunuchis, & dixit ei: Vocacito Michæam filium Iemla.*

Dixitque Ioſaphat. Hic ponitur ſcđm membrum huius partis, in quo circa euentum belli Deus conſulitur. Et E dicitur. *Dixitq́; Ioſaphat ad regem Iſrael.* Iã concordati erat de eundo ad bellum, ideo voluit Ioſaphat conſulere Dominũ de euentu belli. *Conſule ergo obſecro in præſentiarum ſermonem Domini.* Id eſt, rogo te, vt conſulas ſermonem Dominum, ſcilicet vt petas ab aliquo propheta reſponſionem Domini ſuper hoc facto. Quare autem voluit Ioſaphat, ꝙ conſuleretur Deus, & quo conſulendus erat, declarabitur infra in quadam quæſt. *Congregauit ergo rex Iſrael prophetarum quadringentos viros.* Nõ intendebat ante hoc Achab conſulere Dominũ de euentu belli, ſed vt ſatisfaceret regi Ioſaphat, qui petiuerat conſuli Dominum, congregauit quadringentos prophetas. Qui aũt erant iſti prophetæ: & quare tot cõgregauerit Achab, dicetur infra in quadam quæſtione. *Et dixit ad eos: in Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quieſcere?* Id eſt, nunquid eſt vtile ire in Ra-

moth Galaad ad pugnandum, vel erit vtilius ceſſare ab F hoc bello? & tamen 3. Regum, 22. dicitur, in Ramoth Galaad ire debeo ad pugnandum, vel quieſcere? Et hoc, quia hic quærebat Achab pro ſe, & rege Ioſaphat, ibi autem oſtenditur, ꝙ ſolum pro ſeipſo quæreret: quia tamen ſemel quæſiuit, & non pluries, neceſſe erat, quod quæſiuiſſet in ſingulari tantum, vel in plurali, & tamen hic ponitur in plurali, & ibi in ſingulari, & non erat poſſibile vtrumque: quia tamen eadem ſententia eſt, ſiue ponatur in ſingulari, ſiue in plurali, non curauit Scriptura circa hoc. *At illi, aſcendite, inquiunt, & tradet Deus in manus regis.* Id eſt, omnes illi quadringenti prophetæ reſponderunt, aſcendite in Ramoth, & tradet, ſ. eam Deus in manus Regis Achab, cuius eſt pugna. De iſta reſponſione prophetarum quomodo erat, & vnde declarabitur infra in quadam quæſtione. *Dixitque Ioſaphat: nunquid non eſt hic propheta Domini, vt ab illo etiam requiramus?* Cognouit Ioſaphat, ꝙ omnes illi quadrin- G genti erant prophetæ idolorum, & non aſſenſit verbis illorum, ideo voluit quærere à prophetis Dñi. Et quia cum tanta multitudine prophetarum idolorum nullũ prophetam Dñi venire vidit; dubitauit an eſſet aliquis propheta Dñi in terra illa: ideo ſub dubio quæſiuit dicens: nunquid non eſt hic propheta Domini? Melius tamen dixiſſet Ioſaphat, nunquid non eſt hic propheta Domini, vt ab eo requiramus, quam ꝙ diceret, vt ab illo etiam requiramus. Nam primo modo ſignaret, ꝙ nullam dabat credulitatem prophetis idolorum, ideo illis reiectis volebat conſulere prophetas Domini. Dicẽdo autem, vt ab illo etiam requiramus, ſignabat, ꝙ quãdam credulitatem dabat prophetis idolorum, ſed vt plenior haberetur, concordantibus omnibus prophetis in vnum, volebat ab aliquo propheta Domini quærere. *Et ait rex Iſrael ad Ioſaphat: eſt vir vnus, à quo poſſumus quærere Domini voluntatem.* Quaſi dicat, aliquis eſt, per quem poſſumus quærere: nam vnus vir relictus eſt, & iſte erat Michæas filius Iemla, vt infra dicitur, & dicitur, eſt vir vnus, ſ. quia non manebant plures illo tẽpore in præſentiarum, à quibus poſſent quærere voluntatem Domini. *Sed ego odi eum.* Scilicet, licet manſerit vnus vir, à quo poſſemus quærere Domini voluntatem, ego nollem, ꝙ quæreremus aliquid per eum, quia ego nimis odi eum. *Quia non prophetat mihi bonum, ſed malum omni tempore.* Iſta eſt cauſa quare eum exoſum habebat, ſ. ſæpe expertus ſum, ꝙ iſte prophetauerit in rebus ad me pertinentibus, & ſemper prænunciauit mihi mala, & nunquam aliquod bonum. Patet hoc: quia I quando pugnauit Achab contra Benadad Regem Syriæ, & cepit eum viuentem, dimiſitque eum recedere ſub fœdere poſito, venit Michæas iſte ad Achab præmiſſa quadam figuratione, & ait: quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius 3. Regum 20. c. Sæpe etiam prophetauerat ei alia mala, ſed ſcriptura non commemorauit illa, quia non pertinebant ad mortem Achab. *Eſt autem Michæas filius Iemla.* Scilicet iſte vir, per quem poſſumus quærere Domini voluntatem eſt Michæas filius Iemla. Eſt Iemla nomen viri. Et vocatur filius Iemla, ad differentiam alterius prophetæ, qui vocabatur Michæas Moraſthites. An vero potuit eſſe iſte Michæas Moraſthites, & quare ponitur hic nomen patris eius, ſ. Iemla, & quis fuerit iſte Iemla, decla K rabitur infra in quadam quæſtione. *Dixitque Ioſaphat, ne loquaris rex hoc modo.* Vidit Ioſaphat, ꝙ loquebatur irrationabiliter Achab, & ait, ne loquaris hoc modo, ſ. nõ bene dicis, ꝙ propter hoc, ꝙ prophetat tibi mala, non debeas audire eum: quia ſi vera loquitur audiendus eſt, cum non dicat à ſe, ſed à Deo. Etiam dixit hoc Ioſaphat ad tollendum malam intentionem Achab, ſ. non dicas ſic Rex: quia licet vſque huc contra te mala locutus fuerit, fortè nunc non loquetur mala: ideo non debes omittere loqui ei ſuper hoc. *Vocauit ergo rex Iſrael vnum de eunuchis.* Iſti eunuchi aſſiſtebant Regi: ſic enim erat conſuetudo apud antiquos, ꝙ eunuchi aſſiſterent Regibus: ſic etiam dicitur 4. Reg. 8. c. cum vidua interpella-

Conſuetudo veterũ quod eunuchi Regibus aſſiſterẽt.

uit apud Reges pro agris ſuis, & domibus, ꝙ rex dedit ei eunuchum vnum, qui fecit ei reſtitui omnia, quæ ſua fuerant. Iſti eunuchi erant caſtrati, quorum vſus erat apud antiquos, potiſſimè ad cuſtodiam Dominarum, & magnarum mulierum, quia cum eis ſecure manebãt: ſed nunc abolita eſt conſuetudo, quia erat quodam genus crudelitatis auferre membra humana, quæ erant de integritate naturæ, & potiſſimè neceſſaria ad conſeruationem eius: quomodo autem apud Iudæos poſſent eſſet eunuchi, dubium videtur, vt declarabitur infra in quadam quæſtione. *Et dixit, voca cito Michæam filium Iemla.* Scilicet, vt ipſe veniat cito cum aliis prophetis ad reſpondendum de euentu belli.

Cur abolita ſit eunuchorũ conſuetudo.

Quare Ioſaphat voluit Deum conſuli de euentu belli. Quæſtio X.

QVæritur circa prædicta, primo quare voluit Ioſaphat, ꝙ conſuleretur Deus ſuper euentu belli? Reſpondendum, ꝙ propter multa. Primo, quia Ioſaphat erat vir deicola credens bellum, & victoriam, & omnia alia pendere ex manu Dei: voluit ergo prius ſcire, quid Deus diffiniret ſuper hoc, quam iret ad bellũ. Secundo, quia nuſquam ſunt maiora pericula, quam in bello, cum ibi agatur ad inferendum mortem. Et poterat eſſe talis euentus futurus, ꝙ nullo modo vellet Ioſaphat ire ad bellum: ideo, vt ſciret, an expediret ſibi ire, volebat conſulere Dominum. Tertio, quia magna facultas erat inquirendi voluntatem Domini; nam per prophetas, & alios modos facile erat cuicumque volenti inquirere Dominum, ſcire volũtatem eius, niſi Deus vellet ſe ei occultare: ſicut fuit de Saule, qui non potuit in- H uenire reſponſum Domini per ſacerdotes, nec per prophetas, nec per ſomnia: primo Regum 28. c. Eſſet ergo magna negligentia, ſi circa rem tam magnam, quæ tam facilè haberi poterat, quis non attenderet. Quarto, quia conſuetudo erat ſic, ꝙ circa iſta conſuleretur Deus: nam apud antiquos Iudæos nullum bellum, vel magna res fiebat, quin ſuper ea Deus conſuleretur. Patet de bellis Saulis; nam quando pugnauit contra multitudinem Philiſthinorum, tulit Arcam in caſtra, & conſuluit Dominum coram ea per Summum ſacerdotem, 1. Regum 14. c. Item, quando pugnandum erat cõtra Philiſthinos, conſuluit Dominum, ſed noluit Deus ſibi reſpondere: primo Regum 28. c. Sic etiam patet de Dauid, qui conſulebat Dominum, quando iturus erat in bella: ſic bis conſuluit Dominum cum eſſet in Ceila: primo Regum 23. c. Iterum etiam, cum pugnare vellet contra latrunculos Amalechitas, qui ſuccẽderant vrbem Siceleg, quæſiuit à Domino, an traderet eos in manus eius: primo Regum 30. c. Item mortuo Saule, cum aſcendere vellet Dauid de terra Philiſthinorum in aliquam ciuitatem Iuda, quæſiuit à Domino, an aſcenderet, & in quam Ciuitatem aſcenderet, Et reſponſum eſt, quod in Hebron, 2. Regum 2. cap. Et iterum quando pugnauit, dum eſſet contra Philiſthinos conſuluit Dominum 2. Reg. 5. cap. cum ergo eſſet conſuetudo requirendi Dominum ſuper talibus, conſulere voluit eum Ioſaphat.

Cõſuetudo vetuſtiſſima prius quã ad bellũ ſpgãnt.

Quis modus erat, quo Ioſaphat voluit Deum conſulere. Quæſtio XI.

QVæritur vlterius, quis erat modus quo Ioſaphat volebat conſuli Dominum? Reſpondendum, quod erat apud Iudæos triplex modus conſulendi Dominum, qui innuitur 1. Regum 28. c. cum dicitur ꝙ Saul quæſiuit ſententiam Domini, & non reſpondit ei per Sacerdotes, nec per prophetas, nec per ſomnia. Et ſic videtur, quod illis tribus modis reſpondere conſueuerat. Primus modus erat per ſacerdotes: non quidẽ per quoslibet ſacerdotes, ſed ſolum per ſacerdotes magnos. Erat enim vnicus ſacerdos magnus, & ad illum pertinebat conſulere Dominum. Cauſa huius erat, quia ſacerdotes non habebant reſponſum à Domino, niſi cũ induerentur veſtibus ſacris, ſ. rationali, & Ephod, vt

colli-

A colligitur Exod. 28. f. Portabit Aaron iudicium filiorum Iſrael in pectore ſuo, i. portabit rationale in pectore, per quod iudicabatur de cauſis omnium filiorum Iſrael. Et tñ Rationale, & Ephod erant veſtes ſummi ſacerdotis ſolius, Exo. 28. Ideo non poterat conſulere Dñm aliquis, niſi ſummus ſacerdos. Modus aũt conſulendi ſacerdotum erat, φ indueretur ſacerdos Magnus Rationali, & Ephod, & proponeret quæſtionem, & tunc audiebatur vox reſpondentis. Sic patet de Dauid conſulente Dominum per Abiathar ſummũ ſacerdotem, qñ erat in Ceila, & dubitabat, an veniret Saul, & deſtrueret vrbem propter eum, & an traderent eum viri Ceilæ in manus Saulis: nam dicitur, φ applicuit Abiathar Ephod, id eſt, induit ſe veſte pontificali, & tunc quæſitum eſt, an deſcenderet Saul in Ceilam, & reſpõdit Deus, deſcendet, B & hoc ſcito. Quæſiuit cum deſcenderet Saul, an traderent eum viri Ceilæ in manus Saulis, & reſponſum eſt, quod traderent, vt patet primo Reg. 23. c. Item, quando iterum quæſiuit Dauid contra latrunculos Amalechitas, dixit ad Abiathar, applica Ephod, quo applicito, ait: perſequar hos, an non? & comprehendam eos? Et reſponſum eſt, perſequere, abſque dubio comprehendes eos, & excuties prædam, 1. Reg. 30. cap. Aliqui autem dicunt, quod quæſtio iſta non fiebat in verbo, ſed in ſcripto, i. φ ſcribebatur quæſtio in aliqua membrana, vel papyro, & ponebatur in papyro plicatura Rationalis inter lamnas, quas ibi aſſerunt eſſe, & poſt modicum cum educeretur membrana illa de Rationali, reperiebatur reſponſio ad quæſtionem illam ſcriptam. Alij autem, vt Ioſephus, dicunt, φ reſponſio fiebat per fulgorem duorum Onychinorum, qui erant ſuper humeros C ſacerdotis magni in Ephod, ſiue ſuperhumerali, vt patet tertio Antiquit. Sed de iſtis modis quis dicatur verior, declaratum eſt Exodi vigeſimo octauo, & primo Regum 23. & 30. Secundus modus conſulendi erat per prophetas: nam prophetæ erant conſcij ſecretorum Diuinorum, & per eos reuelabantur abſcondita. Modus autem conſulendi ipſorum erat, quod quando quis volebat certificari de aliquo dubio, proponebat illud prophetæ alicui, & ille orabat Dominum, vt oſtenderet ei ſolutionem illius dubij, & aliquando in breui, & aliquando poſt aliquos dies reſpondebat Deus. Sicut patet de Iudæis poſt captiuitatem Babylonis relictis in terra Iuda, vt colerent terram: nam occiſo Godolia principe eorum, per Iſmahelem filium Nathaniæ, timuerũt D φ Chaldæi occiderent illos propter principem Baſam, quem ipſi conſtituerant eis, & voluerunt præ timore deſcendere in Aegyptum, & quæſiuerunt a Ieremia, an deſcendere deberent, & Ieremias poſuit preces ſuas coram Domino, quotidie orãs pro ſolutione illius dubij, & poſt decem dies reſpondit ei Deus, vt patet Iere. 42. cap. Interdum autem morabatur Deus pluribus diebus ante reſponſionem: ſicut accidebat de Daniele, qui ſemel vidit quandam viſionem, quam non intellexit, & orauit Dominum, vt declararet ei, & tribus hebdomadis ieiunauit: abſtinuitque ab omni delectabili, & in fine hebdomadarum reſponſum eſt ei, vt patet Dan. 10. ſcilicet. In diebus illis, ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus: panem deſiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum, ſed E nec vnguento vnctus ſum: donec complerentur trium hebdomadarum dies. Et tunc ſequitur: Die autem vigeſimaquarta, &c. ſcilicet illa die fuit facta ei reſponſio dubij. Interdum autem fiebat reſpõſio illico, vt propheta precabatur pro reſponſione: ſicut patet de Eliſæo, a quo quæſiuerunt tres Reges ſuper aqua, quã deſiderabant, & coram eis canente pſalte reſpondit, 4. Regum 3. c. Tertius modus reſpondendi erat per ſomnia, & hoc erat, φ homines diſponerent ſe per orationes, & ieiunia aliquot diebus, & poſtea irent ad dormiendum, & per noctem Deus reuelabat eis dubium eorum, vt patet Iob 33. f. per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruit eos diſciplina, vt auertat hominem ab his, quæ fecit.

A Aliqui autem dicunt, φ euntes ſic ad dormiendum ſupponebant capitibus ſuis folia lauri, quam tripodem vocant, & ſomniabant ſuper illo, de quo dubitabant, ſicut dixit hiſtoria Scholaſtica. Sed dicendum, φ iſte modus apud gentiles erat ſolũ, qui obſeruabant ſuperſtitiones: nam Deus diuinationis apud eos erat Apollo, ſiue Phœbus, φ idem eſt, & huic erant lauri conſecratæ, eo φ iſtam arborẽ diligebat Apollo: quia Daphne prima philocapta eius ſeu amata, mutata eſt in laurũ: cũ ipſe eam inſequeretur ad tenendum; & ſiue ndũ amore eius: de qua Ouidius 1. Metam. in fabula, quę incipit: Primus amor Phœbi, Daphne Peneia. Et ſic euntes ad templum Apollinis in inſula Delphos, vbi excellentiſſima reſpõſa dabat Apollo, capitibus ſuis iſtas tripodes, ſiue lauri folia ſupponebant: Deus tñ cauebat valde ſuperſtitiones, & ceremonias, quæ conſueuerunt impendi Idolis: B Ideo, ſi ei talis ceremonia fieret, nunquam reſpondebat, ſed potius iraſcebatur. Et tñ Deus aliqñ reſpõdebat per ſomnia, cum dicatur de Saule, φ noluit ei Deus reſpondere per ſomnia, 1. Reg. 28. c. ergo non fiebat iſta ſuppoſitio foliorum lauri, ſed ſolum facta oratione, & præmiſſis ieiunijs, & alijs caſtis operibus, ibant dubitantes ad dormiendum, & ibi reſpondebatur eis. Per aliquẽ ergo iſtorum modorũ volebat ſibi nunc Ioſaphat reſpõderi. Et non fuit aliquis commodior, quam per prophetas: nam conſulere per ſomnia erat difficile, & minus certũ videbatur, & longinquius; quærere autem per Sacerdotes erat certum, & tamen quia ſummus ſacerdos erat vnicus, & non erat præſens, quia ſummus ſacerdos erat C de genere Aaron, eratque in templo Dñi in Ieruſalem: nunc verò Ioſaphat erat extra regnum ſuum, in Regno Regis Iſrael, ideo non poterat habere in promptu ſummum ſacerdotem, vt per eum Dñm conſuleret. Habere autem prophetas facilius erat: quia in omni terra Iſrael erant prophetæ ſancti, ſiue inter colentes Deum, ſiue inter idololatras. Sicut nunc erat hic Michæas filius Ieſla inter Iſraelitas idololatras in Samaria: quæſiuit ergo Ioſaphat: an eſſet ibi aliquis de prophetis Domini ad conſulendum per eum Dominum.

Positio quorundam de reuelatione nobis.

Modus dandi oracula ab ipſo Apolline.

Quare Achab non conſuluerit Dominum.
Quæſtio XII.

D QVæritur vlterius, quare Achab non curauerit conſulere Dominum de euentu belli, ſicut Ioſaphat: nam ſi Ioſaphat non inſtigaſſet eum, non curaſſet conſulere Dominum, vt colligitur ex littera.

Reſpondendum, quod vna cauſa erat: quia ſi conſulere voluiſſet Dominum, aut conſuluiſſet per prophetas Domini ipſum Deum Iſrael, aut Baal per prophetas ſuos. Noluiſſet autem conſulere Deum Iſrael per prophetas ſuos, quia non colebat Deum Iſrael, nec diligebat eum, ſed Baal, ideo non libenter faciebat aliquid apud Deum, vel in quo Deus deberet interuenire; Baal autem per ſuos prophetas non curabat quærere, quia conſueuerant ei ſæpe mentiri; & non erat alicuius firmitatis reſponſio eorum. Secunda cauſa erat: quia Achab erat vir irreligioſus, & ſiue coleret Deum E Iſrael, ſiue Deum Baal, non afficiebatur multum ad aliquem eorum, nec fortè credebat res humanas agi illorum diſpoſitione, nec cognoſci, ſed pendere à fortuna, vel fato: ſicut arbitrabantur antiqui, & ipſi fatali diſpoſitioni dicebant Deos ſubiectos, vt ait Seneca in Tragędia quinta: cuius titulus eſt Oedipus, in carmine, quod incipit: Fatis agimur, credite fatis. Et de hoc Ouidius 9. Metamorph. vbi introducitur Iupiter ad Venerem, quod ipſa, & alij dij ſubijciuntur diſpoſitioni fatorum, & quod non poſſunt mutari ſic fataliter diſpoſita: nõ ergo curabat Achab quærere de euentu belli. Tertia cauſa erat: quia cum eſſet Achab idololatra, nolebat Deo dare laudem. Nam petendo ab eo conſilium, vel reſponſum ſuper hac re, laudabat ipſum, & hanc laudem nolebat ei dare. Sic patet de rege Achaz, qui erat idololatra, & dixit ei Iſaias propheta: pete tibi ſignum à Domino

F Deo tuo, ſiue in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra. Et Achaz nolens Deo gratias, & laudes dare, ſub ſpecie religionis noluit ſignum petere, dicens: non petã, & non tentabo Dominum. Iſa. 7. Quia tamen iniqua intentione loquebatur, redarguit eum propheta dicens: Audite ergo domus Dauid, nunquid parum vobis eſt moleſtos eſſe hominibus, quia moleſti eſtis & Deo meo? ſcilicet, nolendo petere ſignum, vt non laudetis eum, moleſti eſtis ei. Quarta ratio erat, & præcipua: quia dato quod vellet quærere Achab à Deo reſponſum, nõ erat per quem quæreret: nam non habebat alium in promptu niſi Michæam filium Iemla, per quem nolebat quærere, eo quod oderat eum: quia mala ſemper ſibi prophetabat, vt patet in littera.

Ad quid inſtigauerit Achab Ioſaphat de conſulendo Dominum. Quæſt. XIII.

QVæritur vlterius, cum Achab, cuius bellum erat iſtud, non curaret conſulere Dominum de euentu belli, ad quid tantum inſtigauit Ioſaphat, quod conſuleretur Deus? Reſpondendum, quod præter cauſas ſupra poſitas in quadam quæſtione, fuit alia cauſa potiſſima, ſ. quia Deus inclinauit mentem Ioſaphat ad petendum hoc, & hoc, quia volebat oſtendere poteſtatem ſuam, & voluntatem ſuper Achab. Nam prædixerat Deus per Eliam, quod moreretur Achab, & lamberent canes ſanguinem eius, 3. Reg. 21. c. Et volebat Deus, quod in bello iſto moreretur, & quia ſi nõ prænunciaretur ipſi Achab, & viris ſuis, putaretur hoc euenisse caſu, vel ſaltem non ex diſpoſitione Dei Iſrael, ideo voluit Deus oſtendere, quod iſta mors Achab non eueniret ſine ſua H determinatione, & voluntate. Et ad hoc fecit, vt conſulerentur prius prophetæ Achab, qui erant prophetæ Baal, vt illi fallerent Baal, & darent ei incentiuum eundi ad bellum, & poſtea Michæas propheta Domini prænunciaret veritatem, ſcilicet, quod viderat totum Iſrael diſperſum in montibus, ſicut oues ſine paſtore. Et dixit Deus, non habent iſti Dominum, reuertatur vnuſquiſque in tabernacula ſua in pace 3. Regum 22. c. Et poſtea ſic factum eſt. Vnde cum viderunt Iſraelitæ, quod factum fuerat, & id, quod Deus prædixerat, cognouerunt factum eſſe ex Dei voluntate, & per hoc ſciuerunt magnitudinem eius. Sic etiam Chriſtus oſtendebat ſe ſcire ventura, & habere poteſtatem ſuper illa, cum diceret diſcipulis ſuis: hæc dixi vobis, antequam fiant, vt cum facta fuerint, credatis.

Quinam fuerint illi vocati ab Achab. Quæſtio XIV.

QVæritur vlterius, cum vocauerit Achab quadringentos viros, qui reſponderent ſuper dubio euentu belli, quinam erant iſti quadringenti. Reſpondent quidam, quod iſti erant illi quadringenti prophetæ Baal, qui comedebant panem de menſa Iezabel reginæ, de quibus habetur 3. Reg. 18. c. Sed dicendum, quod non ſtat, primo: quia iſti erant quadringẽti viri, illi autem erant quadringenti, & quinquaginta prophetæ Baal, vt patet ibidem: prophetæ aũt lucorũ erant quadringenti. Secundo patet, quia illi prophetæ iam mortui fuerant: nam K quando venit Elias ad Achab, vt probaretur vera deitas inter Deum Iſrael, & Baal, ſuccubuerunt in probatione omnes iſti prophetæ Baal, & prophetæ lucorum, qui erant octingenti quinquaginta viri, & omnes occiſi ſunt per Eliam 3. Regum 18. c. Aliquis dicet, quod forte ſit mutatio ordinis, & quod potuerunt illi eſſe iſti prophetæ, de quibus hic dicitur. Dicendum, quod non ſtat: quia poſt mortem illorum vixit Achab, & tamen iſti, de quibus hic dicitur fuerunt poſt mortem Achab. Quod patet, quia in die, qua fuit Elias in monte Carmelo cum populo Iſrael ad inueniẽdam veram deitatem, occiſi fuerunt omnes iſti gladio, vt patet tertio Reg. 18. cap. Et poſt hoc venit Achab in Iezabel, & ſecuta eſt pluuia grandis propter bonum, quod factum fuerat in occiſione illorum prophetarum Baal. Et cum narraſſet Achab vxori ſuæ Iezabel occiſionem omnium prophetarum, dixit illa, quod poneret animam Eliæ ſicut animam vnius illorum, eodem libro decimonono capit. Iſtud autem, quod habetur hic, fuit iuxta mortem Achab: nam poſtquam iſta prænunciata ſunt, iuit Achab in bellum, & mortuus eſt. Et vixerunt prophetæ illi, qui prænunciauerant proſperum euentum belli: immo Michæas filius Iemla, qui nunc prophetauit contra omnes iſtos prophetas Baal, dixit vni eorum, quod ipſe videret ſe mentitum fuiſſe in die, qua abſconderetur fugiens de cubiculo in cubiculum, vt patet infra in littera. Et ſic videtur, quod aliquanto poſt mortem Achab viuerent iſti prophetæ. Dicendum ergo, quod iſti erant de prophetis Baal: licet non eſſent illi, de quibus habetur tertio Regum decimooctauo cap. & poſt occiſionem illorum adhuc non ceſſauit cul- G tus Baal, ſed Iezabel, quæ erat nimis dedita cultui Baal, conſtituit ſibi multos alios Sacerdotes, & prophetas, de quibus erant nunc iſti quadringenti, quos nunc congregauit Rex Achab, ad reſpondendum de euentu belli. Habuerunt quoque filii Achab multos de his prophetis poſt mortem Achab. Nam cum Ioram Rex Iſrael filius Achab conſuleret Dominum pro defectu aquæ vadens contra Moabitas, & conſuleret per Eliſæum, ait Eliſæus, vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ, vt patet quarto Regum tertio capitulo, vade ad prophetas Baal, quos habebat pater tuus & mater tua, & nunc tu illos habes, & non conſulas Dominum per me.

Quare congregauit tot prophetas Achab. Quæſtio XV.

QVæritur vlterius, quare tot prophetas congregauit nunc Achab ad reſpondendum ſuper euentu belli, quia ſufficiens erat vnum venire, & tamen congregauit quadringentos.

Reſpondendum, quod vna cauſa fuit ad probandum certius veritatem rei prænunciandæ: nam ſi vnicus eſſet, qui conſuleretur, non appareret, an vera, vel falſa loqueretur: quia quidquid ille diceret appareret eſſe verum: cum autem multi conſulerentur, aut omnes concordarent, aut inter ſe quidam diſcordarent. Si diſcordarent, appareret eos falſa locutos. Nam neceſſe erat quoſdam eorum mentiri, alios verò, qui vera I dicerent dubios eſſe, & ſuſpectos de mendacio, cum non conſtaret, qui eorum mentirentur. Si autem omnes concordarent, eſſet magnum teſtimonium veritatis, quod quadringenti viri inter ſe concordarent ſuper eadem re ambigua. Secunda cauſa erat ad oſtentandam regalem magnificentiam, ſcilicet, quod quamquam ſufficerent pauci prophetæ, qui conuenirent, vel ſaltem vnus, quod conuocarentur quadringenti, qui ad ſolam gloriam regalem conuenirent. Tertia cauſa erat, quia omnes iſti quadringenti prophetæ Baal erant in domo Regis: nam ante hoc Iezabel regina habebat quadringentos, & quinquaginta prophetas, qui comedebant panem de menſa eius tertio Regum decimooctauo, quos omnes occidit Elias, eodem capitulo. Occiſis ergo illis conſtitueret ſibi rurſus alios prophetas, qui K etiam comederent de menſa eius, & iſti omnes eſſent in domo Regis, & quando vocaretur aliquis eorum ad prophetandum, licet non vocarentur omnes, ingererent ſe omnes, ne putaretur aliquis eorum aliis minor, & ſic omnes quadrigenti forte venerunt, licet non omnes vocarentur: ſed duo modi præcedentes veriores ſunt.

De reſponſione prophetarum Baal facta Achab. Quæſtio XVI.

QVæritur vlterius, circa reſponſum iſtorum prophetarum Baal, qui dixerunt: aſcendite, & tradet eos Deus in manus regis, quomodo ſic reſponderunt, & vnde

& vnde eam reſponſionem habuerunt: Nicolaus reſpondet, quod iſtud reſponſum fuit dubium, quia erat ad fallendum: quia poterat interpretari ad vnam partem, vel ad alteram, & ponit exemplum de oraculo Apollinis facto ad Phyrrum Regem Epyrotarum, ſcilicet. Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe. Et ſic poterat interpretari, quod Phyrrus Aeacides vinceret Romanos, vel quod Romani vincerent Phyrrum, Sic hic ſcilicet, tradet Dominus in manus regis, ſcilicet in manus Regis Syriæ, vel in manus Regis Iſrael, & ſic, quodcunque eueniret, vera eſſet prophetia. Sed dicendum, quod iſta poſitio Nicolai non ſtat. Primo, quia proferre reſponſa amphibologica pertinet ad illum, qui neſcit reſpondere, & vt videatur ſapiens, reſpondet tali modo, quod, in quemcunque caſum venerit, vera videatur reſponſio, & appareat, vel putetur intellexiſſe illud reſpondens. Sic enim dæmon reſpondebat, qui vocabatur Apollo in inſula Delphos: vel reſpondet ſic cognoſcens veritatem, volens tamen tenere ſub dubio eum, cui reſpondet. Sed in propoſito non erat ſic, quia diabolus locutus eſt per prophetas iſtos, & ipſe habuit intentionem fallēdi: ſicut dixit Micheas propheta, quod viderat Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & egreſſus ſpiritus ſtetit coram Domino, & ait, ego decipiam illum. Non curabat autem dæmon, quod appareret mendax, vel verus: ideo non dicebat hoc, vt eſſet ambiguum, ſed magis cum intentione ſignandi, quod erat Achab habiturus victoriam, vt confidens de illa iret in bellum, & moreretur. Secundo patet: quia ſi prophetæ protuliſſent iſta verba modo ambiguo, dubitaſſet Achab, & non moueretur ad eundum in Ramoth Galaad; Deus tamen volebat, quod iret, & moreretur ibi: ideo oportebat, vt prophetæ iſti loquerentur ſub certitudine de victoria, alioquin non eſſet diſpoſitio conueniens ad fallendum. Tertio patet, quia dixit dæmon: Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore prophetarum eius: ſi tamen eſſet iſta oratio amphibologica, non eſſet falſa, ſed ambigua: ideo non eſſet tunc dæmon ſpiritus mendax, ſed ſpiritus decipiens per ambiguitatem. Quarto patet, quia Michæas dixit in littera ad Achab: nunc igitur Deus dedit ſpiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum: ergo non erat ambiguitas intentionis, quia qui non habet certam intentionem ſignandi aliquid, nec mentitur, nec dicit verum. Quinto patet, quia prophetæ iſti locuti ſunt hoc, ſignantes ꝙ Achab habiturus eſſet victoriam: nam Achab petebat conſilium, an expediret, vt iret in bellum; ipſi vero dixerunt, aſcende, ideo videtur, quod ſignabant ei proſperum euentum. Sexto patet adhuc clarius, quia 3. Regum 22. c. dicitur, ꝙ omnes prophetæ Achab dicebant, aſcende in Ramoth Galaad, & vade proſpere: ergo ſignabant ꝙ habiturus eſſet victoriā, quia alias non proſperaret. Septimo patet, quia hic non poſſunt aſſignari amphibologica, ſicut reſpōſio Apollinis, quia ibi pro vtraque parte erat oratio æqualiter dubia, & in hic neceſſe eſt intelligi de ſolo Rege Iſrael: quia dicitur, aſcende in Ramoth, & tradet eam Dominus in manus Regis. Non poteſt hoc intelligi de Rege Syriæ: quia ipſe poſſidebat eam tunc, ideo non poterat tradi in manus eius, niſi perderet eā, & poſtea reacquireret: neceſſe ergo erat itelligi, ꝙ traderetur ciuitas in manus Achab, & ſic dicitur, tradet eā Dominus in manus Regis, id eſt, in manus Achab: ſed Nicolaus in hoc non attendit, volens ſequi poſitionem Hebræorum.

An iſti prophetæ putauerint verum eſſe, quod reſponderunt. Quæſt. XVII.

QVæritur vlterius de iſta poſitione prophetarum Baal ad Achab, ſcilicet, an ipſi putauerint verum eſſe hoc, quod reſpondebant, ſcilicet quod traderet Deus in manus Achab Ramoth Galaad, vel credebant eſſe falſum, & volebant fallere Regem Achab, vel erat eis ambiguum, quid euenturum foret, & vnde ipſi habuerint reuelationem iſtam ſi reuelatio fuit.

A Reſpondendum, ꝙ prophetæ iſti crediderunt ſe vera locutos, ſ. ꝙ certiſſime Deus traderet Ramoth Galaad in manus Achab, & credebant Michæam filium Iemla mentitum, qui aſſeuerat moriturum Achab in bello. Sed de hoc magis dicetur infra in quadam quæſtione. Cum autem quæritur, vnde fuerit iſta reuelatio ſi reuelatio fuit. Dicendum, quod iſta fuit reuelatio, & non fuit aliquid fictum de cordibus iſtorum prophetarum Baal: quia ſi ipſi confingerent hæc de cordibus ſuis, putarent ſe falſa dicere, vel ſaltem ambigua, & non auderent aſſerere illa pro veris in periculum capitum ſuorum: fuit ergo reuelatio, quam putauerunt eſſe veram. Dicēdum autem, ꝙ iſta reuelatio fuit eis facta, ſicut ſolet fieri prophetis veris, & putabant ipſi, ꝙ facta eſſet a Deo vero, fuit tamen facta à dæmone. Nam Satanas interdum ſe B traſfigurat in angelum lucis, vt patet ſecunda Corinth. 3. c. Et hoc fuit factum voluntate Dei: nam Deus voluit fallere Achab, vt iret in bellum confidentia ſuorum prophetarum, & moreretur, & ad hoc miſit ſpiritum, ſ. dæmonem, qui eſſet ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum ſuorum, & faceret eos falſa loqui in damnum Achab. Sic enim dixit Michæas filius Iemla, ꝙ viderat Dominum conſiliantem ſuper deceptione Achab dicentem, quis ibit, & quis decipiet Achab? Et ꝙ apparuit ſpiritus, qui dixit, ego ibo, & decipiam. Et Deus dixit: in quo decipies? Ille ait: ero ſpiritus mendax in ore prophetarum eius. Et Deus dixit, decipies, & præualebis. Vt patet inf. in littera, & 3. Reg. 22. c. Prophetæ aūt Achab credebant mentiri in hoc Michæam filium Iemla, & tam prophetiam ſuam de aduerſitate Achab in C bello, quam confirmationem iſtam de errore aliorum prophetarum confutatam eſſe, & ob hoc Sedecias filius Chanaana princeps prophetarum Baal, qui fecerat ſibi cornua ferrea, percuſſit Michæam in maxilla irridens eum, & dicens, per quam viam tranſiuit a te ſpiritus Domini, & receſſit a me, vt infra in littera.

Quomodo dixit Achab, eſt vir vnus, &c. Quæſt. XVIII.

QVæritur vlterius, cum dixit Ioſaphat, an eſſet aliquis de prophetis Domini, per quem quæreretur de voluntate Dei, quō dixit Achab, eſt vir vnus, in quo innuit, ꝙ erat vnicus propheta, & tamen de prophetis D Achab multi venerant, ſ. quadringenti viri. Aliquis dicet, ꝙ vnicus manſerat de prophetis Domini, ſ. iſte Micheas: nam omnes alii occiſi fuerant a gente impiiſſima Iezabel: quæ occidebat prophetas Domini, quādo Abdias diſpenſator Achab occultauit centum prophetas in duabus ſpeluncis quinquagenta, & pauit eos pane, & aqua 3. Reg. 18. c. Et tunc Elias dixit: relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam 3. Reg. 19. c. Dicendum, ꝙ non erat iſte Michæas ſolus de prophetis Domini, quia multi alij erant tunc. Nam Elias etiam erat tunc, cum non raptus fuerit vſque poſt mortem Achab tempore Ioram filii eius Regis Iſrael, vt colligitur 4. Reg. 2. cap. Manebant etiā multi alii prophetæ. Nam illi centum, quos occultauit Abdias, manebant tunc, cum euaſiſſent perſecutionem Iezabel, & tenuit eos Abdias tādiu abſconditos, quouſque liberarentur. Etiam multi alii maE nebant: quia quando Elias conqueſtus eſt, dicens; Relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. Reſpondit ei Deus: reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curauerunt genua ſua coram Baal 3. Reg. 19. cap. & iſtorum ſeptem millia multi erant prophetæ: ſicut illi centum, qui latebant in duabus ſpeluncis. Et ſic non eſt dicendum, quod iſte ſolus manſerat viuens de prophetis Domini. Aliquis dicet, ꝙ verum eſt, ꝙ alii prophetæ viuentes manſerant, & tamen fugerant omnes de terra Iſrael in Regnum Iuda, vel in alias regiones, ſolus autem Michæas manſerat in terra Iſrael, ideo non erat alius, per quem poſſet quæri de voluntate Domini. Sed dicendum, ꝙ non ſtat; quia alii ēt prophetæ Domini erant in terra Iſrael. Nam nunc manebat Elias in terra Iſrael, ſ. in monte Carmelo, qui eſt in terra Aſer, vel iuxta illam

in ſorte Zabulon. Et etiam poſt mortẽ Achab tempore Ochoziæ filii eius Regis Iſrael manebat ibi: quãdo mittebat Ochozias nuncios ad conſulendum Belzebub Deum Accaron, & egreſſus eſt eis obuiam Elias de mõte Carmelo 4.Reg.1. De aliis etiã prophetis patet, quia poſt illam perſecutionem prophetarum, & occiſionem factam per Iezabel, venerunt ſæpè prophetæ, & locuti ſunt ad Achab, vt patet 3.Reg.20. & tamen iam fuerat occiſio illa 3.Reg.18.cap. Dicendum ergo videtur, ꝙ in terra Iſrael erat nunc Elias, & multi alii prophetæ Dñi, & tamen in vrbe Samaria, in qua erat nunc Achab, non erat aliquis propheta Dñi, niſi Michæas filius Iemla, & quia in promptu volebat Ioſaphat rex habere reſponſum de euentu belli, & ad hoc non poterant haberi alii prophetæ, qui erant diſperſi per alia loca regni Iſrael: ideo quantum ad hoc erant alii prophetæ, quaſi non eſſent, & ſic dixit Achab: eſt vir vnus, à quo poſſumus quærere Dñi voluntatem, ſ. in præſenti non eſt niſi vnus, à quo poſſumus quærere Dñi voluntatem: quia occurrit iſtum eſſe nunc in Samaria: Sed fortè aliquis dicet, ꝙ alii prophetæ Domini erant in Samaria, per quos poſſet quæri voluntas Dñi, & tñ locutus eſt Achab de iſto Michæa: ſcilicet eſt vir vnus, ſ. ſaltem iſte eſt, per quem poſſumus quærere de voluntate Domini. Dicendum, ꝙ non ſtat, quia ſi aliquis alius de prophetis Domini eſſet in Samaria: non conſuluiſſet Achab Dominum per Michæam, eo ꝙ oderat eum, & ob hoc nullo modo cõſulere volebat quemquam, niſi prophetas Baal. Ideo videtur dicendum, ꝙ nullus alius erat ibi de prophetis Domini, & ille fortè nutu Dei ſeruabatur ibi.

Quare manebat propheta ille cum idololatris. Quæſtio XIX.

QVæritur vlterius, cum Iſraelitæ eſſent idololatræ, & potiſſimè ipſe Achab, quomodo volebat Michæas propheta Domini manere in Samaria, vbi erat Achab. Nam ibi multas iniurias, & damna pati poſſet, & nihil proſperè aſſequeretur. Hoc autem propter Iezabel reginam, quæ maxima affectione tenebatur ad prophetas Baal, & dabat eis cibos de menſa ſua 3. Reg. 18.c. & exercuerat magnã executionem contra prophetas Dñi, occidendo plurimos. Et ob hoc quicunq; prophetæ Dñi eſſent in terra Iſrael, potiſſimè in loco, in quo eſſet Iezabel, neceſſario eſſent oppreſſi. Et patet hoc de iſto Michæa propheta Domini. Nam quando locutus eſt id, quod Deus oſtenderat ei, Sedecias filius Chanaana princeps prophetarum Baal, percuſſit alapa Michæam in facie coram Rege, & cum illud eſſet ad iniuriam regis, permiſit tñ illud in deteſtationẽ prophetarum Dñi. vt patet in littera. Reſpondendum, ꝙ amara vita erat prophetis Domini in terra Iſrael tempore Achab. & potiſſimè in loco, in quo maneret Achab, & Iezabel, Michæas tamen manebat ibi, licet pateretur anguſtiam, & hoc poterat eſſe propter multa. Primo, quia fortè Deus inclinabat eum ad manendum ibi, & ſeruabatur in iſtud tempus. Nam ſi non maneret Michæas in Samaria, quando Ioſaphat fuit ibi, non potuiſſet haberi ſententia Dei de morte Regis Achab in bello, & tamẽ præcognoſci, & prænunciari mortem eius, valde pertinebat ad laudem Dei, vt declaratum fuit ſupra in quadam quæſtione: ideo debuit manere Michæas, vel aliquis alius de prophetis Domini in Samaria. Secũda cauſa fuit, quia fortè Deus monuerat eum, vt maneret, quia volebat, quod prædicaret idololatris, vel admoneret eos ad rectitudinem cultus diuini, & hoc faceret manẽdo inter eos. Tertia cauſa forte erat ex voluntate ipſius Michææ. Nam licet Deus non cogeret eum ad hoc, fortè ipſe zelo Dei vellet manere inter idololatras, vt eos conuerteret ad Dominum, quod non poſſet facere non communicando cum eis: ſicut dixit Apoſtolus de communicatione Gentilium, Omnibus omnia factus ſum, vt omnes Chriſto lucrifacerem. Et poterat habere multos modos Michæas ad conuertendum idololatras ad Dñm, ſ. prædicando eis legem, & admonendo eos ad

F obſeruationẽ eius, commemorando beneficia eis à Deo collata, quamdiu manſerunt in vero Dei cultu, & præſentando mala, quæ inflicta ſunt quamdiu fuerunt in idololatria: faciendo & miracula ad oſtenſionem veræ deitatis in Deo Iſrael. Sicut fecit Elias contra prophetas Baal, faciens deſcendere ignem de cælo ſuper ſacrificiũ ſuum 3. Reg. 18.c. Et prænunciando veritatem de futuris, quod non poſſent facere prophetæ Baal, ſicut nunc factum eſt: quia oẽs quadringenti prophetæ Baal, prænunciauerunt tradendã Ramoth Galaad in manus Achab, & ſolus Michæas prænunciauit Achab moriturũ in bello, & illud euenit. Ideo habebat populus cauſam adhærendi illi Deo, cuius propheta erat Michæas, & non Deo Baal, cuius erant prophetæ illi quadringenti viri. Multos alios modos poterat habere Michæas ad conuertendũ idololatras ad Dñm, manendo inter eos: quorum nullum poterat habere, manendo extra terrã
G Iſrael: iõ volebat manere ibi. Quarta cauſa eſſe poterat ex deſiderio natalis terræ: quia fortè Michæas erat oriũdus de Samaria, & dato ꝙ nulla alia cauſa eſſet, dulcedo tñ natalis patriæ teneret eum, & cogeret pati aliqua mala potius quam inde recedere: ideo non exiſtentibus ibi aliis prophetis, manebat Michæas in Samaria.

Quomodo Achab dabat fidem prophetis ſuis. Quæſtio XX.

QVæritur vlterius, quomodo Achab dabat fidem aliquam prophetis ſuis, quia ſciebat, vel credebat illos neſcire volũtatem Domini. Et patet hoc, quia quãdo omnes iſti quadringenti prophetæ Baal vno ore prænunciauerunt tradendam Ramoth Galaad in ma-
H nus Achab, dixit Ioſaphat, an eſſet ibi aliquis propheta Domini, vt interrogarent etiam per eum, & reſpõdit Achab: eſt vnus vir a quo poſſumus quærere Domini voluntatem, vel per quem poſſimus interrogare Dominum: ex quo innuit, ꝙ per alios non poterat ſciri voluntas Dei, nec poterat Deus interrogari: non ergo deberet habere certitudinem aliquam ex dictis illorum. Reſpõdendum, quod Achab aliquam firmitudinem credulitatis adhibebat dictis prophetarum. Quod patet, quia quando prophetauerunt omnes prophetæ Baal, quod traderetur Ramoth Galaad in manus Achab; & Michæas prophetauit, ꝙ moreretur Achab in bello, credidit prophetis Baal, & fecit teneri Michæam in carcere dicens, ꝙ maneret ibi quouſque ipſe rediret de bello,
I & Michæas ait: ſi reuerſus fueris in pace, non locutus eſt mihi Dominus, vt ſta in littera. Si autem non crediſſet prophetis Baal, non iuiſſet in bello confidenter, putans ſe reuerſurum in pace, ſed potius crederet ſe moriturum, ſicut dixerat Michæas, vel ſaltem dubitaret, & ad maiorem ſecuritatem non iret in bellum, & tamen iuit, & ſic credidit eis. Dicendum, verum eſſe, quod Achab non credebat, ꝙ prophetæ Baal ſcirent voluntatem Domini, cum non eſſent prophetæ eius, & tamen credebat eis. Pro quo ſciendum, quod Achab male ſentiebat de vera deitate tam ſecundum fidem, quam ſecundum naturam: nam ſecundum fidem vnicus Deus verus eſt: ſecũdum naturam etiam impoſſibile eſt pluralitas Deorum, vt probat Ariſt. 12. Metaph. quia mala eſt principum pluralitas, bonus eſt ergo vnus princeps.
K Et tamen Achab credidit eſſe multos Deos, quorum vnus erat Baal, alius erat Deus Iſrael. Et ille, qui erat Deus Iſrael, & putabatur dediſſe legẽ Moyſi, & Iſraelitis, vocabatur abſolutè Dominus. Si patet ex modo loquendi Eliæ 3.Reg.18.c.ſ: quouſq; claudicatis in duas partes? ſi Deus eſt Dominus, ſequimini eum: ſi aũt Baal, ſequimini illum. Patet etiam hic: quia Ioſaphat quæſiuit, an eſſet hic aliquis propheta Domini, poſtquam vidit quadringentos prophetas Baal. Et ſic vocabat Dominum, Deum Iſrael. Item ipſe Achab dixit, eſt vir vnus à quo poſſimus ſcire Dñi voluntatem, ſ. Dei: credebat autem Achab, ꝙ vterque iſtorum Deorum habebat virtutẽ diuinã, & ꝙ vterq; ſciebat futura, & poterat illa prænunciare, & ſic Michæas poſſet ſcire futura, reuelante

Deo

Deo Iſrael, & prophetæ Baal poſſent ſcire futura, Deo Baal reuelante illa, & nõ eſſet differentia, ꝙ Deus Iſrael reuelaret illa vel Baal, cum vterq; eſſet Deus. Si aũt aliquid maioris auctoritatis daret Deo Iſrael, q̃ Baal non apparet, ita vt ceteris paribus magis crederet prophetis Baal, & ſic credebat dictis prophetarum Baal, licet non eſſent prophetæ Dei Iſrael, quia putabat illos eſſe prophetas alicuius Dei, qui poterat reuelare futura, & facere alia mirabilia. Sed obijcietur, quõ Achab poterat credere prophetis Baal? quia ſciebat iã Baal nõ eſſe Deum verum, ſed Deum Iſrael eſſe Deũ verum, vt probatum fuerat in monte Carmelo conuenientibus oibus prophetis Baal contra Eliã, & exauditus eſt Elias à Deo ſuo, dãdo ignem de cælo ſuper ſacrificium eius, & oẽs alii diu clamantes non exauditi fuerunt, & ſm conditionem poſitam inter ſe, occiſi fuerunt oẽs prophetæ Baal gladio 3. Reg. 18. c. Et hæc oia vidit Achab, & conſenſit fieri, vt patet eod. cap. ergo non poterat credere, ꝙ Baal iam eſſet Deus. Dicendum, ꝙ qñ facta fuit illa probatio, credidit Achab Baal non eſſet verũ Deum, vel ſaltem eſſe valdè minorem Deo Iſrael; & tñ ipſe erat affectus valdè ad Deum Baal: quia fabricauerat ei tẽplum excellens in Samaria, & lucum, & impendebat ei quotidianos, & ſumptuoſos honores 3. Reg. 16. c. Et inſuper Iezabel vxor ſua, quę maxime zelabat cultum Baal, aduerſabatur Deo Iſrael, & cultoribus eius, & hæc perſuaſit ei redire ad cultũ Baal, & ex affectione peruerſum erat iudicium ſuum, ita vt iam crederet Baal eſſe verũ Deum, & vellet potius adhęrere prophetis eius, q̃ prophetis Dei Iſrael. Et ſic eſt de omnibus aliis vitiis, quia licet quodam tẽpore homo exiſtens in rectitudine rationis deteſtetur illa: poſtea tamen ex affectione approbat illa, & ſequitur ea. Quod maxime pertinet ad incontinentes, qui ſunt egreſſiui ab opinione, vt patet 7. Ethicorum.

Quare Achab oderat Michæam. Quæſtio XXI.

QVæritur vlterius, quare Achab oderat Michæam, quod prophetaret ei mala, & quare non vocabat eum, quando vocauit prophetas Baal. Nam dato ꝙ prænunciaret ei mala, ſi tamen verum loquebatur, non debebat odio haberi, ſed diligi potius, quam adulatores, qui, vt blandiantur auribus, falſa dicunt, & ponunt homines in periculis. Dicendum, ꝙ iſtud odium Achab erat valde irrationabile, ſicut quidam indignantur corrigentibus ſe, cum tñ illi deſiderent bonum eorũ & congratulantur illis, qui loquuntur eis vana atq; placentia, licet ſint in detrimentum eorum. Sic patet de illis, de quibus dicitur Iſa. 30. c. ſ. qui dicunt videntibus, nolite videre, & aſpicientibus, nolite aſpicere nobis ea, quæ recta ſunt, loquimini nobis placentia: videte nobis errores, auferte à me viam, declinate à me ſemitam, ceſſet à facie veſtra ſanctus Iſrael. Sic etiam dicit Apoſtolus de quibuſdam ſecunda Tim. 4. c. ſ. Erit tempus, cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros prurientes auribus, & a veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Erat igitur Achab valde reprehenſibilis, quia volebat audire prophetas adulantes, & nolebat audire prophetam vera loquentem, licet dura ſibique aduerſa, & hoc videns, Ioſaphat increpauit valde ipſum Achab, dicens: ne loquaris ita Rex, id eſt, non bene loqueris: quia non debes eum odiſſe, licet dura prophetet. Aliter poteſt dici, quod Achab oderat Michæam, & inclinabatur ad non audiendum, nec aſſentiendum verbis eius: quia Deus mouerat eum, vt crederet prophetis Baal, & moreretur in bello. Sic patet infra in littera in verbis Michææ, vbi ipſe dixit, ꝙ ſpiritus, i. dæmon egreſſus fuerat ad fallendum omnes prophetas Regis, eo ꝙ Dominus locutus fuerat malum contra Achab, i. diſpoſuerat facere ei malum, vt patet infrà in littera. Aliter etiã põt intelligi, quod Achab habebat exoſum Michæam: quia prænunciabat ei ſemper mala, & de iſtis malis nullum adhuc venerat, ſicut illud, ꝙ habetur 3. Reg. 20. c. quan-

A do dixit Michæas ad Achab, quia dimiſerat Regem Benadad, erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo ſuo. Sic etiam alia erant, quæ nondum euenerant, & ob hoc volebat potius Achab audire illos, qui proſpera loquebantur, quam eum, qui loquebatur aduerſa, cum veritas prophetiæ eius nondum pateret; ſi autem veritas prophetiæ eius patuiſſet iam, fortè, dato quod dura loqueretur, vellet tamen eum audire. Aliter etiam poteſt dici, quod dato quod Michæas vera diceret contra Achab: quia tamen dicebat dura contra ipſum habebat eum Achab tanquam inimicum, quaſi ipſe Michæas de corde ſuo iſta diceret, & non cogeret eum Deus ſic dicere. Sic patet de Elia, nam Elias prænunciauit ſterilitatem Achab, ſcilicet, quod non veniret pluuia ſuper terram tribus annis, & plus 3. Reg. B 17. & ſic fuit, & tamen quando poſtea Elias apparuit coram Achab ad nunciandum ſibi mala euentura pro morte Naboth, dixit ei Achab: num inueniſti me inimicum tuum? id eſt, nunquid habes me pro inimico, quia ſemper nuncias mihi mala? 3. Regum 21. c. Et ſic quomodocunque dicatur, Achab erat valde increpabilis, quia oderat vera loquentem.

Quæ differentia erat inter prophetas Domini, & Baal. Quæſtio XXII.

QVæritur vlterius, cum dicatur hic de quadringentis viris, ꝙ erant prophetę Baal, & ꝙ Michæas erat propheta Dñi, quænam differentia erat inter propheta Dñi, & prophetas Baal, & in quo cognoſcebantur C differre. Aliqui dicunt, ꝙ prophetæ Baal, & Dei differebant, & cognoſcebantur differre in hoc: quia prophetæ Dei erant viri boni, & non colebant idola: prophetæ Baal aũt colebant Baal: ſic patet 3. Reg. 18. quia Elias ſolus dixit, ſe manſiſſe de prophetis Dñi, & tñ erant de prophetis Baal, & lucorum octingenti & quinquaginta viri, & ſolus Elias, qui erat propheta Dñi fecit ſacrificium ei, & defendit partẽ illius, reliqui verò defenderunt partẽ idolorũ. Sed dicendum eſt, ꝙ verum eſt, ꝙ prophetæ Dei, & prophetæ Baal differebant in ritu colendi, ſicut dictũ eſt, & tñ non erat differentia eorũ, inquantũ erant prophetę per hoc. Quod patet de Balaam, quia ipſe erat Ariolus Deut. 12. & faciebat ſacrificia ſuperſtitioſa Num. 23. & tñ propheta Dei erat: Num. 24. c. D Nam Deus reuelauit ei, & per eum nobis multa futura, quæ eod. c. ſcripta ſunt, & ſępe dr̃. ꝙ apparebat ei Deus, & prohibebat eum ire ad maledicendũ Iudæis: Num. 23. & 24. Item patet hoc de propheta illo ſene, qui habitabat in Bethel, quia ille fauebat Regi Ieroboã in idololatria, & confortabat eum, vt colligitur 3. Reg. 13. c. Et ibi ſatis declaratum eſt, & tñ ille erat propheta Dñi, quia Deus prænunciauit per eum mortem contra prophetam inobedientem, qui comederat panem in Bethel, vt patet ibidem. Item ipſe prænũciauit deſtructionem altarium idolorum, & combuſtionem corporum idololatrarum, & ob hoc iuſſit filiis ſuis, vt ſepelirent eum in ſepulchro prophetæ boni, vt propter reuerentiam oſſium illius, non cremarentur oſſa eius eod. cap. Et ſic factum eſt, quia qñ Ioſias cremauit oſſa idololatra E rum in Bethel, & venit ad ſepulchrum hoĩs Dei, non cremauit oſſa eius, nec oſſa mali prophetæ, qui cum eo erant ſepulta, cum non poſſet illa diſcernere, vt patet 4. Reg. 23. c. Item non eſt conueniens differentia rerum per id, quod eſt eis extrinſecum: ſicut Geometra, & Dialecticus non conuenienter dicentur differre per eſſe album, & eſſe nigrum, quia ſunt iſta extrinſeca: ita prophetæ dicuntur eſſe prophetę, quantum ad intellectũ, inquantum illuminatur intellectus eorum aliter, quam intellectus aliorum hominum, ſ. ſupernaturaliter ad intelligendum ea, quæ naturaliter intelligi non poterant. Voluntas autem non pertinet ad differentiam prophetarum, ſed colere Deũ, vel colere idola eſt præuaricatio moralis pertinens ad voluntatem: ergo non differrent, vt communiter prophetæ per colere Deum, & colere idola. Alii dicunt aliter, ſcilicet quod prophetæ Baal

erant illi, qui dicebant reuelationes ſuas factas eſſe à Baal. Et prophetæ Dei erant illi, qui dicebant reuelationes ſuas factas eſſe à Deo. Sed iſtud non ſtat: quia etiam prophetæ Baal dicebant ſe ſuſcipere reuelationē à Deo, vt patet de Sedecia filio Chanaana principe prophetarum Baal, qui percuſſit Micheam prophetam Domini, dicens: me ne dimiſit ſpiritus Domini, & locutus eſt tibi? tertio Regum 22. c. & infra in littera dicitur, per quā viam tranſiuit ſpiritus Domini à me, & locutus eſt tibi? quaſi dicat, mihi etiam locutus eſt ſpiritus Domini, & tamen Sedecias erat de prophetis Baal, vt patet in littera. Dicendum igitur, quod prophetæ accipiuntur propriè vel large. Propriè vocantur prophetæ illi, quibus reuelatur aliqua veritas ſupernaturaliter eo modo, quo non cognoſcitur ab alijs hominibus, & quantum ad hoc non eſt aliqua differentia in prophetis, ſcilicet quod quidam ſint, vel vocentur prophetæ Dei, & alij prophetæ idolorum, quia ad neceſſitatem prophetiæ requiritur, quod ipſe cognoſcat aliquas veritates, & iſtud non fit, niſi cum quis illuminatur à Deo vero per ſe, vel per angelos, cum non ſit aliquis alius, qui reuelare poſſit ſupernaturaliter. Deinde quod iſti prophetæ colant Deum, vel idola, nihil facit ad rationem prophetæ: ſicut eſſe album, aut eſſe nigrum: ideo non eſt dicendum quoſdam eſſe prophetas Dei, & alios prophetas Baal: ſicut non conuenienter aſſignaretur differentia inter muſicos, dicendo quod quidam ſint albi, & alij ſint nigri. Aliquando accipitur propheta large pro eo, qui reuelat aliqua abſcondita, quæ ſciri non poſſunt modo naturali, quomodocunque ipſe illa cognoſcat, & tunc ſiue illi, qui à Deo illuminantur, ſiue qui a dæmonibus per artes nefarias inſtruuntur; aut ab eis ad loquendum mouentur: prophetæ vocantur: ſic patet primo Regum 18. cum dicitur de Saule, quod arripuit eum dæmon, & prophetabant in medio domus ſuæ, id eſt dæmon mouebat eum ad loquendum aliqua occulta: hoc modo poſſunt diſtingui prophetæ Dei, & prophetæ idolorum, quia vocabuntur prophetæ Dei illi, qui accipiunt reuelationes a Deo, prophetæ autem idolorum illi, qui per necromantiam & aruſpicinam, aliaſque ſuperſtitioſas artes veritates inquirunt. Nam idola habebant dæmones, qui loco illorum reſpondebant, & aliquando in ipſis idolis loquebantur: aliquando autem alias. Et ſecundum hoc apparebat diſtinctio prophetarum Dei, & prophetarum Baal: quia tamen neſciebatur, quis moueretur à Deo, vel quis moueretur à dæmone in cognitionem veritatum occultarum, vocabantur prophetæ Baal illi, qui idola colebant ſiue ipſum Baal, & reuelabant aliquā occulta, quia per hoc putabatur, quod non à Deo, ſed a dæmonibus mouerentur. Illi autem, qui aliqua occulta reuelabant, & colebant Deum, vocabantur prophetæ Dei, quia præſumebatur per hoc, quod a Deo illas reuelationes acciperent. Interdum tamen contingebat, vt aliqui prophetæ illuſtrarentur à Deo, & colerent idola: & ſic fortè fuit de aliquibus iſtorum prophetarum Baal. Nam etiam Balaam colebat idola, & erat propheta Dei, vt ſupra declaratum eſt. Sic etiam de propheta ſene, qui habitabat in Bethel, vt ſupra dictum eſt.

Quiſnam erat iſte Michæas. Quæſt. XXIII.

QVæritur vlterius, de iſto propheta Michæa, quis nam erat? Aliqui dicunt, quod iſte erat Michæas Moraſthites, vnus de duodecim prophetis minoribus, qui ponitur in ordine poſt Ionam, & antè Naum, vt patet in libro ipſorum. Nam vterque erat propheta Domini, & vterque vocatur Michæas. Aliquis dicet, ꝙ non ſtat hoc, quia iſte vocatur Michæas filius Iemla, & ille vocatur Michæas Moraſthites, vt patet Michææ 1. c. Sed dicendum, quod hoc non obſtat: qui benè ſtat, quod idem ſit Michæas filius Iemla, & Michæas Moraſthites. Nam vocatur filius Iemla, quia pater eius ſic vocabatur, & dicetur Moraſthites a lo-

F co, ſcilicet, quia erat de loco, vel vrbe Moraſthi. Sed dicendum, quod non ſtat, quod ſint idem: quia iſte Michæas filius Iemla de quo hic dicitur, fuit multo tempore ante alium Michæam Moraſthitem. Quod patet, quia iſte prophetauit in diebus Achab Regis Iſrael, & Ioſaphat Regis Iudæ, vt patet hic, & tertio Regum 22. cap. & tamen Michæas Moraſthites prophetauit multo poſt, ſcilicet annis centum quinquagintaquinque: nā prophetauit tempore Ioathā, & Achaz, & Ezechiæ Regum Iuda, vt patet Michææ 1. c. & à principio regni Ioſaphat vſque ad principiū regni Ioathan, ſub quo primo prophetauit Michæas Moraſthites, fuerunt cētum quinquagintaquinque anni, ſcilicet Ioſaphat regnauit viginti quinque annis 3. Reg. 22. Et filius ſuus Iorā octo annis 4. Reg. 8. & infra 21. c. Et poſt eum Ochozias vno anno inf. 22. c. & 4. Reg. 8. Et poſt illum Ioas filius eius quadraginta annis infra 24. & 4. Reg. 12. Et poſtea Ama-
G ſias filius eius viginti nouē annis inf. 25. & poſtea Ozias filius illius; annis quinquaginta duobus infra 26. & 4. Reg. 15. c. qui ſimul ſunt anni quinquagintaquinque. Impoſſibile ergo erat, ꝙ idē eſſet Michæas filius Iemla, & Micheas Moraſthites. Aliquis fortè dicet, ꝙ bn̄ poterat viuere tanto tpe aliquis hō, vt eſſet tpe Ioſaphat, & tpe Ioathan. Sed dicendum, ꝙ non ſtat; quia vita hoīum ad plus extenditur ad centum viginti, vel in rariſſimis quaſi ex miraculo vſq; ad centum, & triginta annos: ſicut fuit in Ioiada Sacerdote magno, qui vixit annis centum, & triginta, vt patet inf. 24. & dicit Ioſephus 8. Antiq. de illo, ꝙ poſt Moyſen ipſe ſolus reperitur vixiſſe centum, & triginta annis. Itē nō ſtat: quia non ſolum ſequeretur hēre annos centum, & quinquagintaquinque, ſed ēt centum octoginta & ſeptem: quod patet, quia iſti
H centum quinquaginta anni computantur a principio regni Ioſaphat vſque ad principium regni Ioathā, vt deductum eſt, & tn̄ prophetauit Michæas Moraſthites in diebus Ioathan, & Achaz, & Ezechię Regum Iuda, vt patet Michææ primo, & tn̄ Ioathan regnauit annis decem & ſex inf. 27. c. & 4. Reg. 16. & Achaz regnauit ēt decem & ſex annis inf. 28. & 4. Regum 16. qui additi præcedentibus faciunt annos centū octoginta & ſeptē. Et adhuc prophetauit aliquot annis tpe Ezechiæ: ideo viueret ad minus annis centū nonaginta, vel quaſi ducētis: ad q̄ ætatem nullus hominum peruenit ex tempore Abrahæ, & aliquantulum ante: ideo non poterat hoc ſtare. Item patet hoc, quia dato ꝙ Michæas potuiſſet viuere mille annis, adhuc impoſſibile erat, ꝙ idem eſſet Mi-
I chæas Moraſthites, & iſte Michæas filius Iemla: nam in libro duodecim prophetarū minorū eſt iſte ordo, ꝙ de quolibet eorum ponatur, ſub quibus Regibus prophetauerit, ſcilicet ſub quo inceperit prophetare, & ſub quo finiuerit prophetiam. Sed de Michæa Moraſthite dicitur, quod prophetauit in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechię Regum Iuda: Michææ primo cap. ergo non incepit prophetare ante tēpora Ioathan; ſed rex Achab, & Rex Ioſaphat, ſub quo prophetauit iſte Michæas filius Iemla, de quo hic dicitur, fuerunt valde multo tēpore, ſ. quaſi annis centū quinquaginta antè Regem Ioathan, vt ſupra habetur in quæſtione, ergo non eſt idem Michæas. Item inter duodecim prophetas minores eſt iſte ordo, quod ſicut ſe habent in ordine libri, ita ſe habent in tpe prophetæ. ſ. quod ille, qui præcedit alterū
K in libro, incepit prophetare ante ipſum, & tamen Amos propheta ponitur ante Michæam, ergo prius prophetauit. Amos tamen incepit prophetare ſub Ozia Rege Iuda, & ille fuit antè Ioathan Regem Iuda; Michæas tamen incepit poſt Amos: ergo nondum inceperat tempore Oziæ Regis. Et tamen iſte Michæas filius Iemla, fuit multo tempore ante Oziam: cum fuerit tempore Ioſaphat Regis Iuda, vt patet in littera: ergo nō eſt idem Michæas Moraſthites, qui eſt vnus de duodecim prophetis minoribus, & iſte Michæas filius Iēla, qui nunc prophetabat. Aliqui mouentur, putantes eſſe eundem Michæam, eo quod verba vltima Michææ, quæ habetur hic, ſunt prima verba Michææ Moraſthites in libro duodecim prophetarum minorum. Nam

hic

hic Michæas vltimo dixit, audite populi omnes, & nihil vltra expreſſit: & Michæas primo incipit lib. Audite populi omnes, & attendat terra: & ſic volunt, quod id, quod Michæas omiſit hic, poſuerit in libro ſuo duodecim Prophetarum, & dicunt, quod iſta fuit oratio imperfecta Michææ, ſcilicet, quod voluerit plurima dicere, & non permiſſus fuerit: & poſtea in libro ſuo ſcripſerit omnia, quæ hic dicere inceperat. Sed dicendum, quod hoc nõ ſtat propter ſupradicta: maximè, quia fundamentum iſtorum eſt ex illo verbo, audite populi omnes, putantium, quod ſit oratio imperfecta, & quod continuata fuerit in libro Michææ: ſed non eſt verum, quia Michæas totam ſuam prophetiam hic finiuerat ſignificando Regi Achab, quod moriturus eſſet in bello, & propter hoc Achab iuſſit eum teneri in vinculis, dicens: Donec reuertar in pace, & tunc Michæas dixit, B ſi reuerſus fueris in pace, non eſt locutus Dominus in me, & ſubiungit, audite populi omnes, id eſt, ſitis teſtes, quod Rex dicat ſe rediturum in pace, & ego prænuncio ei, quod nõ redibit: & ſic Michæas dixit ſolum iſtud verbum ad teſtificationem prophetiæ ſuæ, vt non poſſet poſtea negari, & non dixit, quaſi volens incipere aliquam aliam narrationem.

Porro Rex Iſrael. & Ioſaphat Rex Iuda vterque ſedebant in ſolio ſuo, veſtiti cultu regio: ſedebant autem in area iuxta portam Samariæ omneſque Prophetæ vaticinabantur coram eis. Sedecias vero filius Chanaana fecit ſibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec conteras eam. Omneſque Prophetæ C *ſimiliter prophetabant atque dicebant: Aſcende in Ramoth Galaad, & proſperaberis, & tradet eos Dominus in manus Regis. Nuncius autem, qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi: En verba omnium Prophetarum vno ore bona Regi annunciant: Quæſo ergo te, vt & ſermo tuus ab eis non diſſentiat, loquariſque proſpera. Cui reſpondit Michæas: viuit Dominus, quia quodcunque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar.*

Porro Rex Iſrael, & Ioſaphat Rex Iuda. Iſti duo Reges erant tunc ſimul deliberando de bello, cum iam cõuenissent, quod ambo irent in bellum cõtra Regem Syriæ. *Vterque ſedebat in ſolio ſuo.* Ambo erant Reges æquales honore, ideo ipſi ſedebant in ſedibus excelſis, quæ propriè vocantur ſolia. Cetera autem multitudo aſtabat eis circumfuſa vndique. D *Veſtiti cultu regio.* id eſt, ornati erant regali apparatu, vt oſtenderent ibi gloriam ſuam populo. Accipitur hic cultus pro veſtitu, ſic accipitur Exod. 33. capit. ſcilicet: Audiens populus ſermonem hunc peſſimum luxit: & nullus ex more indutus eſt cultu ſuo, id eſt, veſte ſua honorabili: & vocatur veſtitus, cultus, id eſt honor, eo quod viri ſimplices & vulgares, putant honorem eſſe in veſtibus: & iſto modo loquitur Apoſtolus primo ad Corinth. 12. cap. ſcilicet, & quæ putamus ignobiliora eſſe membra corporis, his honorem abundantiorem circumdamus, id eſt plures veſtes ponimus in circuitu illorum membrorũ, quæ ſunt ignobilia, & pudenda: quam in circuitu membrorum nobilium, & pulchrorum. *Sedebant autem in area iuxta portam Samariæ.* Erant tunc iſti duo Reges in vrbe Samariæ, quæ erat metropolis, & caput regni Achab, E & ſedebant in quadam area, quæ erat ſpacium planũ, & vacuum, vt tota multitudo populi, & virorum bellatorum poſſet ibi aſtare circumfuſa Regibus. Et iſta area erat iuxta portam Samariæ: quia forte erat extra vrbem, iuxta tamen portam, & muros vrbis. *Omneſque Prophetæ vaticinabantur coram eis.* id eſt prædicabant futura annunciando de bello: Iſti prophetæ erant quadringenti Prophetæ Baal, de quibus ſupra habetur. *Sedecias vero filius Chanaana.* iſte erat vnus de quadringentis Prophetis Baal, & ponitur hic nominatim potius quam alii, eo quod percuſſit Michæam in maxilla: vt ſupra in littera. Vocatur filius Chanaana: vt quidam volunt, ad differentiam Sedeciæ Regis Iuda, qui fuit vltimus Rex Iuda. Sed ridiculum eſt, quia inter iſtos erat tanta diuerA ſitas, ſiue in ſtatu ſiue in tempore, vt non poſſet eſſe aliqua coincidentia, nec dubium de eis, ideo Scriptura nõ poneret nomina patrum iſtorum ad differentiam ipſorum. Sed dicendum, quod Chanaana fuit pater Sedeciæ: & putant quidam, quod & ille fuerit Propheta, ſicut Sedecias iuxta ſententiam Hieronymi in quodam prologo ſuper Prophetas minores, ſcilicet, quod quando in titulo alicuius Prophetæ ponitur nomen patris, vel aui, vel aliorum anteceſſorum, credendum eſt omnes illos Prophetas fuiſſe. Sed dicendum, quòd non eſt hoc ad propoſitum, eo quod illa regula intelligitur de Prophetis Domini, qui fecerunt libros, in quorum titulis, ponuntur nomina patrum, vel auorum ſuorum. Iſte autem erat de prophetis Baal: & non fecit librum aliquem, ſed ponitur hic nomẽ patris eius, forte ad differentiam aliorum conciuium ſuorum, qui vocabantur Sedeciæ: vel quia forte pater iſtius fuit vir famoſus in aliquo, ſiue in bono, ſiue in malo: & vt per illum notificaretur filius, ponitur in titulo nominis eius, & vbicunque fit mentio de iſto Sedecia, vocatur filius Chanaana, vt patet 3. Regum 22. cap. *Fecit ſibi cornua ferrea.* iſta portabat in manibus inter alios Prophetas coram Rege Achab. Quare autem portabat, infra dicetur in quadam quæſtione. *Et ait: hæc dicit Dominus.* Licet eſſent iſti prophetæ Baal, prophetabant tamen in nomine Domini; quaſi Deus loqueretur per eos, quia illos dæmones, qui reuelabant eis iſta, vocabant Deum, licet aliquando Deus loqueretur per malos Prophetas: ſicut per Balaam, vt patet Num. 23. & 24. capit. *His ventilabis Syriam, donec conteras eam.* In hoc ſignificabat Sedecias, quod Achab præualeret contra Regem Syriæ, & diſſiparet regnum eius quouſq; reduceret in nihilum, quia dixit, ventilabis. Eſt autem ventilare diſpergere, ſicut fit in area, quando paleæ, & grana ſimul ventilantur, id eſt in area eleuantur: vt grana cadant in vnum, & paleæ diſpergantur: fecit autem Sedecias cornua ad ventilandum: quia tauri faciliter cornibus ſuis diſpergunt, & ventilant quæcunque obuiam habuerint. Fecit autẽ iſta cornua ferrea ad ſignandum magnam fortitudinẽ Regis Achab, cum qua diſſiparet Regem Syriæ, & regnum eius: quia ſicut ferrum domat omnia, & comminuit, vt patet Daniel. 2. ita, & Achab comminueret Regem Syriæ, nec haberet vllas vires ad reſiſtendum ſibi, & propter hoc ſubiunxit, donec conteras eam, id eſt, nõ ſolum ventilabis Syriam, diſpergendo vires eius, huc & illuc fugando Syros de bello: ſed toties hoc facies, quouſque conteras, id deſtruas totam Syriam: in quo forte Sedecias ſignificauit Regem Achab ſæpius pugnaturum contra Syros, & quod ſemper vinceret eos. *Omneſque Prophetæ vaticinabantur ſimiliter.* ſ. omnes alii quadringenti Prophetæ Baal, de quibus erat iſte Sedecias; omnes enim illi vaticinabantur in area coram duobus Regibus ſedentibus proſperum euentum in bello: ſicut dixerat Sedecias. *Atque dicebant, aſcende in Ramoth Galaad.* iſta erant verba illorum, & quamquã eſſent hic duo Reges: ſcilicet Achab, & Ioſaphat: tamẽ dirigebant verba ſua ſolum ad Achab, eo quod bellum pertinebat ad eum, & Rex Ioſaphat ſolum venerat ei in auxilium, vt patet ſupra in littera. Et dixerunt, aſcende E in Ramoth Galaad, quia ille erat locus belli. Eſt enim Ramoth quędam ciuitas in terra Iſrael vltra Iordanem ad orientem. Deuter. 3. cap. Et vocatur Ramoth Galaad, quia erat ad latus montis Galaad. Et propter iſtam ciuitatem erat bellum, quia cum eſſet ciuitas de regno Achab, Rex Syriæ occupauerat eam, & volebat nunc Achab eripere eam de manibus eius, vt patet ſupra in littera: & tertio Reg. 22. cap. *Et proſperaberis.* Scilicet habebis victoriam, & bellatores tui non peribunt; in hoc enim conſiſtit proſperitas belli, ſcilicet, vt quis hoſtes ſuos ſuperet, & cum paruo damno ſuorum. Sic enim fuit, quando Iſraelitæ tempore Moyſis iuerunt ad pugnandum contra Madianitas, & deleuerunt totam gentem. Et tamen nemo de Iſraelitis periit in bello, vt patet Num. 10. e. *Et tradet eos Dominus in manus Regis.* id eſt, tradet eos in manus tuas: & per hoc intelliges, quod

bellum

bellum ſit Domini, quia ipſe tradet hoſtes tuos in poteſtatem tuam. Eſt autem hic mutatio perſonę: quia prius loquebantur ad eũ in ſecunda perſona dicentes, aſcende & proſperaberis: & nunc loquuntur in tertia, dicentes, tradet eos Dominus in manus regis, cum deberent dicere in manus tuas: & iſta mutatio perſonæ ſæpe fit in Sacra Scriptura. Et ſic patet Pſalm. 3. vbi fit per contrarium, ſcilicet mutatio de tertia in ſecundam, cũ dicitur: Domini eſt ſalus, & ſuper populum tuum benedictio tua, cum deberet dici, & ſuper populum ſuum benedictio ſua: vt eſſet totum in tertia perſona. *Nuncius autem, qui ierat ad vocandum Michæam.* iſte fuit vnus de eunuchis Regis Achab, cui ipſe mandauerat vocare Michæam: vt patet ſupra in littera *Ait illi en verba omnium Prophetarum vno ore bona Regi annunciant.* id eſt, omnes iſti quadringenti Prophetæ Baal prænunciant Regi bonum, ſcilicet, quod ſit habiturus victoriam in bello: dixit autẽ vno ore, ſcilicet, quia licet eſſent quadringenti viri, tamen omnes concordabant in eadẽ ſententia, ſcilicet, quod Rex proſperaretur: & dicitur, bona Regi annunciãt. ſ. Regi Achab, quia licet eſſent duo Reges, tamen bellum ſolum pertinebat ad Achab, ſicut ſupra dictum eſt. Ideo ei ſoli videbatur prouenire proſperitas, eo quod ad eum pertinebat vtilitas belli. *Quæſo ergo te vt ſermo tuus ab eis non diſſentiat.* id eſt, rogo te, vt non diſcordes ab aliis Prophetis, ſed annuncia Regi bona, ſicut cęteri. *Loquaturque proſpera.* Scilicet dicas, quod Rex præualebit, & tradentur hoſtes in manus eius. *Cui reſpondit Michæas.* Erãt nunc ſoli Michæas, & iſte nuncius: ideo verba dirigebantur inter eos ſolũ. *Viuit Dominus: quia quodcunq; dixerit Dominus Deus meus, hoc loquar.* Michæas reſpondit ſe illud non poſſe facere: quia nuncius volebat, quod Michæas determinatè annunciaret bona Regi. Michæas autẽ dixit, quod non poſſet dicere, niſi id quod Deus ei reuelaret, ſiue proſperum ſiue aduerſum eſſet, & dixit viuit Dominus. Modus enim iurandi eſt valde conſuetus in Sacra Scriptura apud Iudæos: ideo quando Ieremias voluit ponere formam iurandi, & conditiones obſeruandas in iuramento ad hoc quod ſit licitum, dixit: & iurabis, viuit Dominus in veritate, & iudicio, & iuſtitia: Ierem. 4. c. quaſi nulla alia forma iurandi eſſet niſi iſta. Et dixit, Dominus Deus meus, quaſi ſpecialiter Deus pertineret ad eum, & hoc conueniebat ſibi, quia ipſe ſolus nunc erat Propheta Domini. Omnes autem quadringenti viri erant Prophetæ Baal.

Quidnam prophetabant, & quem ordinem habebant inter ſe iſti quadringenti Prophetæ.
Quæſt. XXIV.

QVæritur, quidnam prophetabant iſti quadringenti Prophetæ, & quem ordinem habebãt inter ſe? dicitur enim hic, quod omnes prophetarent. Reſpondent quidam, quod ſinguli iſtorum prophetabant de diuerſis rebus, ſicut varie mouebantur a ſpiritu. Dicendum tamen, quod iſtud eſt inconueniens, quia omnes iſti Prophetæ ſolum nunc fuerant vocati, vt reſpõderent, an eundum eſſet in bellum in Ramoth Galaad, vt patet in littera, ideo nihil aliud nunc prophetarent: & ſi aliquis eorum prophetaret alia, expelleretur nunc à conſortio aliorum, ne coram Rege prophetaret impertinentia. Item patet, quia ſupra in littera dicitur, quod omnes iſti Prophetæ dicebant Regi, aſcẽde in Ramoth Galaad, & proſperaberis: ergo omnes prophetabant de bello. Item quia nuncius dixit Michææ, verba omnium Prophetarum vno ore bona Regi annunciant: ergo nullus prophetabat niſi de ſtatu illius belli. Quantum ad ordinem iſtorum, dicendum, quod poteſt intelligi de ordine temporis in prophetando, vel de concordia, vel diſcordia de dictis ſuis. Quantum ad primum, dicendum, quod omnes iſti prophetabant eodem tempore, nam nunc ſedentibus Achab, & Ioſaphat in area Samariæ, conuenerunt omnes iſti quadringenti Prophetæ, & ibi quæſitum eſt ab eis de ſtatu belli, & ibi re-
F ſponderunt omnes; vt patet ſupra in littera. De ſecundo, ſcilicet de concordia, vel diſcordia in dictis eorum. Dicendum, quod omnes concordabant in generali in eadem ſententia: & tamen in particulari in modo dicendi, & in diuerſis repræſentationibus differebant. Primum patet; quia poſtquam poſita fuit prophetia Sedeciæ, ſubditur in littera, omneſque prophetæ vaticinabantur ſimiliter. Item quia dicitur: & dicebant, aſcende in Ramoth Galaad, & proſperaberis. Item, quia dicitur in littera, verba omnium prophetarum vno ore bona Regi annunciant.

Secundum patet: quia Sedecias nõ tenuit eadem verba, quæ alii: nam ipſe dixit, his ventilabis Syriam, donec conteras eam. Alii autem dicebant, aſcende in Ramoth Galaad, & proſperaberis. Item, quia Sedecias,
G quando dixit iſta, tenuit in manibus cornua ferrea: ideo dixit, his ventilabis Syriam. Alii autem non tenuerunt cornua. Item ſicut in verbis differebãt, credendum eſt, quod in modo repræſentandi differrent, ſcilicet, quod Sedecias fecerat ſibi cornua ferrea ad ſignificandum, quod in illis ventilaretur Syria: ita forte alii inuenirent alios modos, & alia inſtrumenta ad ſignificandum diuerſimode, Syriam eſſe delendam.

De dictis iſtorum Prophetarum an ficta, an reuelata eſſent, & quomodo. Quæſt. XXV.

QVæritur vlterius circa iſtos Prophetas, quonam modo prophetabant, an fingebant de corde ſuo iſta, quæ nunc dicebant: vel ſi habebant illa per reuelationem, & ſi fuit ſic, quando facta eſt eis illa reuelatio. Re-
H ſpondent quidam, quod iſti prophetæ Baal fingebant iſta, ſicut eis placuit, & non erat illa reuelatio. Primo patet: quia ſi fuiſſet per reuelationem, non mentiti fuiſſent, & tamen mentiti ſunt, quia prænunciauerunt proſpera, & venerunt aduerſa. Secundo patet, quia iſti non poterant habere reuelationem, cum eſſent prophetæ idolorum, & Deus nõ loqueretur eis. Tertio patet, quia non videbantur habere tempus ad hoc, quod fieret eis reuelatio: quia iſti vocati fuerunt a Rege Achab ſedente eo, & Ioſaphat in area Samariæ, & quæſiuit ab eis, an aſcendere deberet in Ramoth Galaad, vel non: & reſponderunt immediatè, quod aſcenderet, vt patet ſupra in littera. Dicendum tamen, quod iſti non finxerunt iſtud reſponſum de cordibus ſuis, ſed reuelatum eſt eis, & credebant firmiter ſe vera dicere. Primò patet, quia
I iſti confidenter loquebantur coram Regibus Ioſaphat, & Achab; ſi tamen confingerent iſta de cordibus ſuis, non auderent confidenter reſpondere, quia ſcirent poſſe euenire contrarium, & erubeſcerent. Secundo patet, quia timerent mortem, nam ſi eis prænunciantib. proſpera, Reges propter dicta eorum irent in bellum, & vincerentur, occiderent poſtea omnes iſtos prophetas. Non ergo auderent in periculum capitum ſuorum tam confidenter mentiri; potiſſime cum nihil acquirerent potius ex iſto reſponſo quam ex contrario. Tertiò patet, quia Michæam prophetam percuſſit Sedecias, eo quod prophetauerat in contrarium, dicens, per quam viam tranſiuit ſpiritus Domini à me, vt loqueretur tibi. In quo patet, quod Sedecias credebat ſibi locutum ſpiritum Domini. Quarto patet, quia ſi Sedecias confin-
K xiſſet de corde ſuo iſtud reſponſum, ſciret ſe falſum loqui; vel ſaltem quod poſſet falſum eſſe, quod dixerat; & tamen tunc non intelligebat, & Michæas dixit ei, tu ipſe videbis in die illo, quando ingreſſus fueris in cubiculum de cubiculo, vt aſcondaris; & ſic etiam Michæas, qui erat propheta Domini, innuebat, quod Sedecias non ſciret ſe nunc falſa dicere, ſed poſtea reuelata veritate ſciret. Non ergo confinxit aliquid Sedecias. Quinto patet, quia ſi iſti prophetę confinxiſſent iſta de cordibus ſuis, non potuiſſent omnes conuenire ſic ſubito in eandem ſententiam, potiſſime in re tam graui, in qua vertebatur periculum capitum ſuorum. Nam iſti vocati ſunt a Rege, & interrogati de bello, & ſtatim in præſentia ſua reſponderunt omnes idem, vt patet ex littera.

tera. Si tamen omnes debeterit confingere eandem ſententiam, oporteret vt prius inter ſe tractarent quid expediret eis reſpõdere. Sextò patet, & clarius; quia infra in littera dicitur in uiſione Michææ, quod quando Deus quæſiuit, quis deciperet Achab; & ſpiritus ait; ego egrediar, & ero ſpiritus mẽdax in ore omnium prophetarum eius. Hoc autem non poterat eſſe, niſi ille ſpiritus mendax reuelaret iſtis prophetis Baal aliquid; ideo non cõfinxerunt quidquam de corde ſuo, ſed ſpiritus ille reuelauit eis, Fuit autem modus, ſcilicet, quia Deus permiſit, vt ille ſpiritus deciperet prophetas Baal in damnum Achab, vt periret in bello, & ille apparuit eis reuelando hęc, vel per alium modum mutauit phãtaſiam eorum, ut putarent certiſſime iſtud a Deo dici, ſicut ſolet fieri in veris prophetis, & hoc ſignificatur infra in linea, cum dixit Deus ad ſpiritum: decipies, & præualebis, egredere, & fac ita. Sic etiam concluſit Michæas, dicens; nunc igitur etiam dedit Deus ſpiritum mendacii in ore prophetarum tuorum, & Dominus locutus eſt de te mala. De hoc autem magis declaratum eſt. 3. Regum 22. cap. Ad primum argumentum in contrarium, cum dicitur, quod ſi iſti habuiſſent reuelationem, fuiſſet verum dictum ſuum. Dicendum eſt, quod hoc eſt uerum de reuelatione, quæ fit a Deo, quæ nõ poteſt mentiri; ſecus hic, quia ſpiritus, qui reuelauit iſtis ea, quæ dixerunt, fuit ſpiritus mendacii, & uenit ad decipiendum eos, ideo reuelauit falſa. Ad ſecundum cum dicitur, quod non fieret iſtis reuelatio, quia erant prophetæ idolorum. Dicendum, quod non fieret reuelatio à Deo; fieret tamen à dæmonibus, de quibus ipſi putabant, quod eſſent dii, & quẽlibet eorum uocabant Deũ, potiſſime, quia cum iſti eſſent prophetæ Baal, putabant quod ille Deus Baal eſſet ſpiritus, qui loqueretur eis, vel ſolere apparere eis, aut reſpondere de dubiis, vel facere aliquod opus quaſi miraculoſum ad inuocationẽ ipſorum. Sic colligitur. tertio Regum 18. cap. cum Elias orauit Deum Iſrael, vt exaudiret eum, mittendo ignem de cælo ſuper ſacrificium, & prophetæ Baal orabãt circa idem exaudiri, & cum non reſponderet eis, Elias irridens eos dixit; clamare voce maiore: Deus enim eſt, & forſitan loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur; Aliter poteſt dici, quod etiam prophetis idolorum Deus poterat apparere, & reuelare quæ vera ſunt: ſicut patet de Balaam, qui erat ſacrilegus, & ariolus, & gentilis: Deus tamen apparebat ei, & loquebatur magnalia, vt patet Numer. 22. 23. & 24. cap. Ad tertium dicendum, quod iſti habuerunt tempus conueniens, vt poſſet eis fieri reuelatio, vt declarabitur immediate ſeq. quæſt.

Quando iſti prophetæ habuerunt reuelationem,
Quæſtio XXVI.

QVæritur vlterius, cum iſti prophetæ Baal habuerint reuelationem de dictis ſuis, quando habuerunt eam. Quidam dicunt, quod habuerunt eam coram Rege in area Samariæ, eo quod iſti prophetæ vocati fuerunt nunc à Rege, vt reſponderent ſuper ſtatu belli, & ante hoc neſciebant an vocandi eſſent, vel ad quid vocandi eſſent, ideo non haberent prius reuelationem. Sed tunc ſtat dubium, quomodo poterant iſti habere reuelationem a Deo coram Rege. Dicendum, quod hoc poteſt patere, cognitis modis, quibus ſoleant immutari prophetæ, & ſunt quinque. Primus, quando Deus mittit angelos in effigie humana, & loquitur aliquid, vel oſtendit eis, quibus Deus vult hoc reuelari. Sic patet de angelis, qui venerunt ad Abraham, & manducauerunt cum eo: Geneſ. 18. capit. Sic etiam fuit de duobus angelis, qui venerunt Sodomam, & ſteterunt in domo Loth: Geneſ. 19. cap. Idem de angelo, qui oſtendit Agar fontem in ſolitudine. Geneſ. 16. capit. Idem de angelo, qui apparuit Iudæis in loco flentium. Iudicum 2. c. Et de angelo, qui apparuit Ioſue in agro Iericho: Ioſue 5. capit. Secundo modo fit reuelatio, quando non apparet angelus in aliqua effigie, & tamen audit homo vocem, A quam angelus loquitur, ſicut erat de Moyſe, qui quandocunque intrabat in Sancta Sanctorum, audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio inter alas Cherubim, Num. 7. c. Et tamen nihil videbat cum eſſet locus obſcuriſſimus. Idem patet quando Moyſes audiebat Deum loquentem ad ſe de columna nubis, & audiebatur vox in columna, & nihil videbatur: Exod. 33. cap. ſic locutus fuit angelus ad Moyſen, Aaron, & Mariam de columna nubis ad oſtium Tabernaculi: Num. 12. capit. Sic etiam toti Iſrael locutus eſt angelus in datione legis de monte fumoſo, Exod. 2. cap. Nam tunc audiebant vocem, & non videbant aliquam effigiem loquentis: Deuter. 3. cap. Tertio modo fit reuelatio in ſomniis per immutationem phantaſiæ: & ſic ſæpe fiebat in veteri & nouo Teſtamento, vt patet Num. 12. capit. cum dixit B Deus. Si quis fuerit inter vos propheta, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. Patet in Nouo Teſtamento de Ioſeph, cui angelus apparuit in ſomnis, dicens, vt acciperet Mariam coniugem ſuam Matt. primo cap. & iterum apparuit ei iubens fugere in Aegyptum. Matth. ſecundo capit. & iterum apparuit ei in ſomnis iubens, vt rediret de Aegypto. eodem c. Quartò modo fit reuelatio per ſolam mutationẽ intellectus, quando in vigilia Deus reuelat aliquid prophetæ, & non fit tunc aliqua mutatio in corpore eius, nec aliqua apparitio exterius. Iſte modus erat communiter in Elia, & Eliſæo, vt patet 4. Regum 3. & 4. cap Et ibi declaratum eſt. Quinto modo fit reuelatio per extaſim, ſcilicet, quando immutatur intellectus prophetæ in vigilia ſiC ne aliqua immutatione phantaſiæ. Quia tamen reuelatur tunc res excellentiſſima, vt anima totaliter intendat illi rei, ceſſat ab omnibus operationibus circa corpus, & cadit homo, & videtur eſſe mortuus: & illud eſt extaſis, de quo magis declaratum eſt Num. 22. & 24. c. Nunc ergo dicẽdum, quod ille, qui reuelauit iſtis prophetis dicta ſua, non fuit Deus, ſed ſpiritus mendax, poterat tamen tenere aliquos de iſtis modis reuelationis. Dicendum tamen, quod primus modus non poterat eſſe, ſcilicet quod ille ſpiritus appareret nunc eis loquẽdo iſta, quia iſta interrogatio, & reſponſio fuerunt coram Rege. Si enim ibi fieret reuelatio, non ſolum iſti prophetæ viderent, & audirent illum ſpiritum apparentem, ſed etiam omnes, qui aſtarent: & tunc non magis eſſent prophetæ iſti quadringenti viri, quam alii, cũ D omnes audirent vocem eius. Potiſſimè, quia nunquam angeli boni, vel mali faciunt reuelationes ita publicas, niſi reuelatio directe tendat in totum populum, & nõ ſpecialiter ad aliquem virum, ſicut factum eſt, quando angelus apparuit Iudæis congregatis in loco flentium, & locutus fuit toti populo. Iudic. ſecundo capit. Secundus etiam modus non conuenit hic: quia ſi audiretur vox, & non appareret effigies, omnes de populo audirẽt illam ſicut omnes iſti prophetæ, & ſequeretur idẽ inconueniens quod prius. Tertius modus etiam conueniens non videtur, cum iſta immutatio phantaſiæ ſoleat fieri in ſomniis, nunc autem ipſi vigilabant. Verum eſt tamen, quod immutatio phantaſtica, quæ uocatur viſio imaginaria, poteſt fieri in vigilia interdum, licet raro fiat, vt probatum eſt, 3. Regum 22. capit. in quadam E quæſtione. Quartus modus non conueniebat, quia dæmon non poteſt directe immutare intellectum noſtrum, ſcilicet, non facta aliqua immutatione in corpore: per quam indirecte mutetur intellectus. Solus enim Deus poteſtatem iſtam habet directe. Quintus etiam modus non conuenit, quia ille non differt à quarto, niſi per hoc quod eſt ibi excellentius intelligibile, ad quod eleuatur intellectus. Et ob hoc oportet animam totaliter abſtrahi ab actibus corporeis. Sed dæmon non poteſt facere reuelationem quarto modo, ergo nec quinto, cum ipſe ſit difficilior. Dicendum igitur, quod velimus tenere quod reuelatio fuerit facta iſtis prophetis coram Rege poſtquam facta eſt interrogatio, quod fuerit facta, tertio modo, ſcilicet per uiſionem imaginariam factam in vigilia.

Dicendum tamen, quod non poteſt ſtare, quod iſta

reue-

reuelatio fuerit facta coram Rege, poſtquam vocati ſunt ab eo, quia Sedecias erat unus de iſtis prophetis, & ipſe fecerat ſibi cornua ferrea, & tenens ea coram Rege, dixit: his ventilabis Syriam. Non poterat tamen ibi ſubito facere cornua ferrea coram Rege, ergo portauerat illa ſecum, & conſequenter ipſe ſciebat quid eſſet illud, de quo interrogandus erat, & quia reſponſurus erat, ſicut autem dicitur de eo, ita de omnibus aliis intelligendũ eſt, quod antequam uocarentur à Rege, habuerint notitiam de iſta quæſtione, & ſciuerunt quid reſpondendum eſſet, & ſic non facta eſt eis reuelatio coram Rege, ſed antequam uocarentur ab eo. Cum autem obiicitur, quod non poterat fieri reuelatio eis, antequam uocarentur: quia neſciebant an uocandi eſſent, & ad quid vocandi eſſent. Dicendum, quod uerum eſt de illis reuelationibus, quæ fiunt ad inquiſitionem noſtram. Secus autem de illis, quas Deus facit nobis non petentibus. Nã interdum Deus ad petitionem noſtram reuelat nobis aliqua, & tunc neceſſe eſt petitionem præcedere ad reſponſionem, quæ aliquando præcedit ualde pauco tempore. Sicut fuit, quando Eliſæus coram tribus Regibus petiuit reſponſum à Domino ſuper ſtatu ipſorũ, & uocauit citharistam, ut pſalleret coram eo: & mox vt ille incepit cantare, ſpiritus Domini fuit ſuper Eliſæũ, & reſpondit. 4. Regum 3. cap. Interdum differebatur reſponſio, maiori tempore: ſicut fuit de Ieremia, quando petiuit a Domino, an reliquiæ Iudæorum deberent deſcendere in Aegyptum: & Dominus reſpondit ea poſt decem dies Ierem. 42. capit. Interdum maiori tempore differebantur reſponſa. Sicut in Daniel, qui per tres hebdomadas expectauit reſponſum a Domino. Daniel. 10. cap. Aliquando autem Deus loquitur nobis, non petentibus nobis quicquam, & reuelat nobis aliqua pertinentia ad nos, vel ad alios. Sic patet de Samuele, quando venturus erat Saul ad eum, vt conſuleret eum quantum ad aſinas perditas, & per vnum diem antè Dominus apparuit Samueli, & dixit ei: hac ipſa hora, quæ nunc eſt, cras mittam ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum ducem ſuper populum meum Iſrael. primo Reg. 9. cap. Sic etiam fuit de Ahia Silonitæ, ad quem ibat vxor Regis Ieroboam, vt conſuleret eum. Et Deus apparuit ei prius, dicens: Ecce vxor Ieroboam ingreditur, vt conſulat te ſuper filio ſuo. 3. Regum decimoquarto capit. Similiter poterat eſſe de dæmonibus, qui reſpondebant prophetis ſuis. Nam aliquando reſpondebant eis poſtquam interrogabant, & aliquando antequam interrogarentur: ita factum eſt nunc: quia cum iſte ſpiritus mendax vellet decipere prophetas Baal, vt dicitur infra in littera, apparuit eis antequam interrogarentur, & dixit ſuper quo interrogandi erant, & quid reſpondere deberent: & tunc Sedecias filius Chanaana fecit ſibi cornua ferrea, vt quando Achab vocaret eum, portaret illa ſecum, & ſic reſponderet.

Quare hic fiat ſolum mentio de Sedecia. Quæſt. XXVII.

QVæritur vlterius de iſto Sedecia, cum ille eſſet vnus de quadringentis prophetis, quare fiat ſpecialis mentio de eo, & non exprimuntur nomina aliorum. Dicendum, quod hoc factum eſt propter duo. Primò quia iſte habebat ſpecialiorem modum, quam ceteri in reſpondendo de fine belli: cum fecerit ſibi cornua ferrea dicens, his ventilabis Syriam. De ceteris autẽ non habetur, quod aliquid tale fecerint: & dato quod fecerint aliqua alia inſtrumenta ſimiliter repræſentatiua, forte nullum eorum eſſet tam accommodatum ad ſignandum certam victoriam, & totalem deſtructionem regni Syriæ, ideo de hoc ſolo expreſſum eſt. Secundo fuit hoc, quia nullus de prophetis Baal tantum teſtitit Michææ, qui erat propheta Domini, ſicut iſte: nam iſte percuſſit eum in maxilla, & dixit: per quam viam tranſiuit ſpiritus Domini a me, vt loqueretur tibi? Tertio fuit hoc: quia pp iſtum confirmata fuit magis prophetia Michææ, quia cum iſte non crederet, quod Deus

F locutus fuiſſet Michææ, ſed quod Rex Achab proſperaretur in bello, dixit ei Michæas: Tu ipſe videbis, id eſt cognoſces in die illo, quando ingreſſus fueris cubiculum de cubiculo, vt abſcondaris: & ſic poſtea factum eſt, in quo fuit declarata veritas Michææ, vt patet infra in quadam quæſtione.

Quare fecerit ſibi cornua ferrea Sedecias. Quæſt. XXVIII.

QVæritur quare Sedecias fecit ſibi cornua ferrea? Dicendum, quod in hoc tenuit modum prophetarum Domini: nam prophetæ Domini aliquando iudicabant ea, quæ ſibi reuelat erant ſolũ per verba: Interdum verò per verba, & ſigna quædam exterius accom-
G modata ad expreſſius repræſentandum ea, quæ dicebitur. Primus modus erat quaſi cõmuniter in omnibus prophetis tam de illis, qui non ſcripſerunt libros, vt de Elia, & Eliſæo, Samuele, & Abia, Gad, & Nathan, & ceteris, quorum hiſtoriæ habentur in lib. Regum, quam in aliis, qui libros fecerunt, ſcilicet maiores, & minores prophetæ: quia vt communiter in ſolis verbis reſpondebant ad ea, de quibus ab eis quærebatur: vel ſignificabant ea, quæ ſibi reuelata fuerant, etiam nemine interrogante, vt patet generaliter ex omnibus locis, & libris, vbi habentur dicta, & facta prophetarum. Secundus modus erat rarus, reperitur tamen in multis prophetis. Sic enim fuit de Iſaia, qui ad ſignificandum captiuitatem Aegyptiorum qualiter per tres annos nudi, & diſcalciati ambulare debebant, ambulauit nudus & diſcalciatus: & ſic prophetauit de captiuitate iſtorum.
H Iſaiæ 20. cap. Sic etiam ſæpe fiebat in Ezechiele. Nam Deus mandabat ei ſumere laterem, & deſcribere ibi vrbem Ieruſalem, & ponere obſidionem contra illam ad ſignificandum, quod caperetur Ieruſalem in bello. Ezechiel. 4. cap. iuſſit etiam Deus ei ſumere cibum in certa menſura, & facere panem de ſtercore boum, ad ſignificandum famem futuram in Ieruſalem. eodem c. Idem erat in capillis ſuis raſis, ponderatis, & combuſtis, ad ſignificandum diuerſitatem pereundi Ieruſalem. Ezech. 5. cap. Et ſic in multis locis eiuſdem. In Ieremia quoque ſæpe factum eſt, vt patet de lumbari poſito ad lumbos, & poſtea putrefacto in Iordane, Ierem. 13. Sic etiam de laguncula teſtea, quam confregit Ieremias coram Iudæis, ſignans eos delendos, Ierem. 19. Idem fuit de catenis lineis, quas miſit Ieremias ad regem Edom, & re-
I gem Moab, & regem Amon, & Regem Tyri, & regem Sydonis, ſignans, quod captiui ducerentur per Nabuchodonoſor. Ierem. 27. Fiebat autem iſte modus prophetandi propter viros ſimplices, & carnales, quos magis mouent res, quam verba: nam magis mouerentur cum viderent prophetam portantem catenas in collo ſuo ad ſignandum captiuitatem, quam ſi ſolum prænunciaret captiuitatem futuram. Deus autem volebat condeſcendere ſimplicibus prænunciando res eo modo, quo illos magis moueret, ideo dedit aliquando iſtum modum prophetandi propter homines ſimplices, & duros ad mouendum. Et non ſolum erat iſte modus in prophetis reſpectu populi, ſcilicet, quod annunciarent eis per ſigna, ſed etiam interdum erat inter Deum, & prophetã, ſcilicet quod Deus reuelaret prophetæ ea, quæ volebat
K per talia ſigna. Sic patet de Ieremia, cui Deus dixit: deſcende in domum figuli, & ibi audies verba mea, & deſcendit illuc. Et ecce ipſe faciebat opus ſuper rotam, & diſſipatum eſt vas, quod ipſe faciebat, conuerſuſque fecit vas alterum ſicut placuit ei. Et tunc dixit Dominus: nunquid ſicut figulus iſte, non potero vobis facere domus Iſrael? Ecce ſicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea domus Iſrael. Ieremiæ 18. cap. Sciendum etiam, quod ſi interdum eſſent duo prophetæ, ſcilicet vnus verus, & alius falſus, qui contradicerent ſibi in dictis ſuis, & vnus eorum vteretur talibus ſignis ad expreſſionem prophetiæ ſuæ, alius accipiebat ei illa, vel frangebat ea, ſignificans prophetiam illius eſſe falſam. Sic enim quando Ieremias ad ſignandum captiui-

tatem

tatem Iudæorum per Nabuchodonoſor portabat catenas ligneas in collo ſuo, venit Ananias propheta falſus, & coram toto populo accipiens catenam de collo Ieremię fregit eam, dicens: Hæc dicit Dñs: ſic cõfringam iugum Nabuchodonoſor de collo omnium gentium: Ieremiæ 28. cap. Quia tamen iſte Ananias erat propheta falſus, miſit Deus rurſum Ieremiam ad eum dicens: catenas ligneas contriuiſti, & facies pro eis catenas ferreas. Et ait, ecce ego mittam te a facie terræ, hoc anno morieris, aduerſus enim Dominum locutus es: & mortuus eſt Ananias propheta anno illo, menſe ſeptimo. eodem capit. Sicut ergo prophetæ Dei interdum prophetabant per ſigna, ita etiam prophetæ falſi idolorum, & ſic iſte Sedecias filius Chanaana nunc fecit cornua ferrea ad magis exprimendum deſtructionem Syriæ, maximè autem, quia illo tempore alii prophetæ valde vtebantur iſto modo prophetandi. B Nã iſte Michæas, qui nunc prophetauit contra Sedeciam: etiam per ſigna prophetabat, ſicut quando venit ad annunciandum malum regi Achab, quia dimiſerat liberum Benadad regem Syriæ, cum tenuiſſet eum, & exercitum ſuum. Nam tunc fecit, quod vulneraretur in capite, & propoſuit parabolam ſuam regi Achab 3. Regum ſecundo cap. ideo conueniebat iſti Sedeciæ ad propoſitum ſuum facere cornua ferrea. Aliter poteſt dici, quod qñ aliquis propheta recipit reuelationem a Deo, ſicut dicuntur ſibi ea, quæ debet annunciare: ita etiam reuelatur ei modus annunciandi, ſicut patet de Ierem. in exemplis poſitis Ierem. 13, 19. & 27. ſcilicet, quia non ſolum reuelabatur ei captiuitas Babylonica, quam debebat annunciare, ſed etiam, C quod annunciaret eam portando catenas ligneas in collo: & obligabatur ad vtrumque. Ita forte nunc ſpiritus ille mendax, qui apparuit Sedeciæ, reuelauit ei, quod Rex Achab proſperaret, &, quod ſignificaret hoc portando cornua ferrea.

Quomodo rogauit iſte nuncius Michæam, vt concordaret ſe. Quæſt. XXIX.

QVæritur vlterius, quomodo iſte nuncius, qui vocauit Michæam rogauit eum, quod concordaret cum aliis prophetis, cum ſciret ipſe, quod non erat in poteſtate eius dicere hoc, vel illud: ſed q Deus ei reuelaret, niſi vellet mentiri. Dicendum, quod hoc poterat fieri multipliciter. D Vno modo quod iſte nuncius loqueretur modo humano, quaſi cupiendo honorẽ Michææ, & rectè ei conſulendo: videbat enim ipſe, quod omnes quadringenti prophetæ Baal vno ore annunciabant proſperã, ideo licet Michæas verum diceret, ſi cõtrarium diceret, cum eſſet ſolus, non crederetur ei, nec conſequeretur inde honorem. Secũdo poteſt dici, quod ille nuncius putabat, quod determinatio Dei aliquo modo poſſet variari propter prophetam, ſcilicet, per orationes eius, & ſic poſſet inclinare Deum in ſententiam illam quam vellet, & illam annunciaret. Tertio modo poteſt dici, quod iſte nuncius deſiderabat, quod Rex iret ad bellum, ſiue proſpere euenturum eſſet ſiue non, quia forte inde intendebat conſequi aliquam magnam vtilitatem: & quia ſi Michæas contrarium aliis reſponderet, licet eſſet ſolus, poſſet impedire negocium, E rogauit eum vt concordaret cum aliis. Quarto modo poteſt dici, quod multi homines putabant, quod in poteſtate prophetarum erat, quod bonum, vel malum eueniret, & quod ſi ipſi vellent aliquem mala fortuna affligi illam paterentur ſibi aduerſam: & ſi vellent eum proſpera vti, quod proſpera eis ſuccederet, & ſic non dicebant quod prophetæ annunciabant hominibus futura, ſed quod maledicebant ſeu benedicebant eis, faciendo quod bona, vel mala, eis euenirent. Sic patet de Balaam propheta, nam cum veniſſent Iudæi per deſertum iuxta terram Moab, timuit Rex Moab, & non audens pugnare cum eis, vocauit Balaam prophetam, vt eis malediceret, Numer. 22. cap. ſcilicet. Veni igitur, & maledic populo huic, quia fortior me eſt, ſi quo modo poſſim percutere, & eiicere eum de terra mea. Et ſequitur: A Noui enim quod benedictus ſit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta congeſſeris. Sic iſte nuncius, qui vocauit Michæam, putabat quod in poteſtate prophetarum erat quod euenirent bona, vel mala, ideo rogauit eum, vt annunciaret bona. Et iſta eſt veritas, licet alii modi ſuperiores ſint veriſimiles. Cauſa autem, quare putabant homines illius temporis potiſſimè ſimplices, & infideles, quod in poteſtate prophetarum erat facere malum, vel bonum, erat; quia videbant, quod omnia, quæ ipſi prænunciabant ſiue bona, ſiue mala, eueniebant ſemper ſine aliquo errore. Et credebant, iſtam certitudinem euentus pendere a voluntate ipſorum. Sed id falſum erat: quia certitudo prophetiæ pendebat ex reuelatione Dei, quæ mentiri non poteſt: quod autem iſta eſſet antentio vulgarium, patet ex reſponſione Ba- B laam, Numer. 22. c. Nam cum dixiſſet Rex Moab ad Balaam, noui, quod benedictus ſit cui benedixeris, & maledictus, in quem maledicta congeſſeris: dixit Balaam: ſi dederit mihi Balac plenam domum ſuam argenti, & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, vt vel plus, vel minus loquar: quaſi dicat, non eſt in poteſtate mea facere bonum, vel malum ſecundum voluntatem meam, & ſi detur mihi argentum, & aurum multum: ſed ſolum dicam, quod Deus mihi reuelauerit, ſi volo verum dicere. Sic iterum cum conquereretur Rex Moab, quod Balaam non maledixiſſet Iudæis, ſed potius benedixiſſet, dixit Balaam. Nonne nunciis tuis, quos miſiſti ad me, dixi: Si dederit mihi Balac plenam domum ſuam argenti, & auri, non potero præterire ſermonẽ Domini Dei mei, vt vel bon, quid, vel C mali proferam ex corde meo. Numer. 24. cap. Et ſic innuebat, quod ipſe voluerat maledicere Iudæis, vt conſequeretur honorem, & diuitias a Rege Moab. Sed non poterat aliquid facere ſecundum deſiderium ſuum, ſed ſolum quod Deus vellet. Idem patet in præſenti, quia cum iſte nuncius rogaret Michæam, vt concordaret cũ aliis prophetis, dixit: viuit Dominus, quia quodcumque dixerit Dominus Deus meus, hęc loquar, id eſt, nõ potero aliquid facere de corde meo, aut annunciare, vt veniat bonum, vel malum, ſed ſolum quod Deus dixerit hoc annunciabo.

Venit ergo ad Regem. Cui rex ait: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quieſcere? Cui ille reſpondit: Aſcendite, cuncta enim proſpera euenient, & tradentur hoſtes in manus veſtras. D *Dixitque Rex: Iterum atque iterum te adiuro, vt mihi non loquaris, niſi quod verum eſt in nomine Domini. At ille ait: Vidi vniuerſum Iſrael diſperſum in montibus, ſicut oues abſq; paſtore: & dixit Dominus: Non habent iſti dominum: reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam in pace. Et ait Rex Iſrael ad Ioſaphat: Nõne dixi tibi, quod non prophetaret iſti mihi quicquã boni, ſed ea, quæ mala ſunt? At ille, idcirco, ait, audite verbum Domini. Vidi Dominum ſedentem in ſolio ſuo: & omnem exercitum cœli aſſiſtentem ei a dextris, & a ſiniſtris. Et dixit Dominus: Quis decipiet Achab Regem Iſrael, vt aſcendat & corruat in Ramoth Galaad? Cumque diceret vnus hoc modo, & alter alio: proceſſit ſpiritus, & ſtetit coram Domino, & ait:* E *Ego decipiam eum. Cui Dominus, in quo, inquit, decipies? At ille reſpondit, egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Dixitque Dominus: decipies, & præualebis: egredere, & fac ita: Nunc igitur ecce Dominus dedit ſpiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum: & Dominus locutus eſt de te mala.*

Venit ergo ad Regem. Scilicet, venit ad aream iuxta portam Samariæ, vbi ſedebant ambo Reges, vt patet ſupra in littera. *Cui Rex ait:* Scilicet Achab, ipſe enim ſolus loquebatur, cum cauſa eius eſſet, & ipſe miſiſſet ad vocandum eum. *Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quieſcere?* id eſt, nunquid bonum eſt, & expediens nobis, quod eamus ad pugnandũ, vel quieſcamus? *Cui ille reſpondit: Aſcendite:* id eſt, bonum

eſt,

eſt, vt aſcendaris. Non erat iſtud verum, quia poſtea contrarium Michæas reſpondit: quare tamen hoc dixerit infra declarabitur in quadam quæſtione. *Cuncta proſpera euenient.* Id eſt ſi aſcenderitis, totum bellũ erit proſperum ex parte veſtra. Duo enim requiruntur ad plenam proſperitatem belli, ſcilicet, victoria, & quod cum paruo damno victoria habeatur. Et iſta duo ſignificabat Michæas dicens, cuncta proſpera euenient. Interdum enim cum tanto damno, & effuſione ſanguinis victoria acquiritur, vt de illa modicum gaudendũ ſit, & tunc nõ eueniunt omnia proſpere. *Et tradentur hoſtes in manus veſtras.* Id eſt vinceris eos, & erit in poteſtate veſtra, quod occidatis illos. *Dixitq; Rex: Iterum, atque iterum te adiuro.* Credidit Achab, quod Michæas non loquebatur ei id, quod tenebat in corde, ſed dicebat hoc, vt lætificaret eum: ideo dixit, quod adiurabat eum, vt diceret ſibi veritatem. *Vt non mihi loquaris niſi quod verum eſt in nomine Domini.* Id eſt, non dicas id quod putas placere mihi, ſed dic id, quod verum eſt, in nomine Domini, id eſt: ſecundum quod ipſe tibi reuelauit: & loquere mihi ex parte ſua, & non confingas de corde tuo. *At ille ait:* Scilicet Michæas reſpondit nunc veritatem, quia adiuratus erat, vt reſponderet verũ, quod Deus ei declaraſſet. *Vidi vniuerſum Iſrael diſperſum in montibus.* Michæas ſignificauit, quod ſi Achab iret ad bellum, moreretur ibi, & manerent Iſraelitæ ſine domino, ideo dixit: vidi vniuerſum Iſrael diſperſum in mõtibus. Dixit, diſperſum, quia finito bello, cum iam non haberent ducem, quidã ibant huc, alii illuc diſperſi. Et dixit, in montibus, quia iſtud bellum factum eſt in mõtibus, ſcilicet, circa Ramoth Galaad, quæ eſt iuxta montem Galaad, ideo tota terra ibi erat montuoſa. *Sicut oues abſque paſtore.* Id eſt, ſicut oues non habentes paſtorem diſperguntur huc, & illuc, ita Iſraelitæ mortuo Rege ſuo, diſpergi debebant per diuerſa loca. Propter autem Reges vocantur paſtores, & ſubditi oues: ſic enim Dauid vocauit populum ſuum oues, uel gregem, dicẽs: iſti oues ſunt, quid fecerunt? 2. Regum 24. & præcedẽti libro 22. cap. Sic etiam Ariſt. Reges paſtores populorum vocat, allegans ad hoc Homerum in Iliade. *Et dixit Dominus, non habent iſti dominos.* Innuit Michæas, quod in viſione iſta, qua videbatur ſibi videre totum Iſrael diſperſum in montibus, videret Deum præſentem ibi, & Deus videns illam multitudinem Iſraelitarum ſine Rege, diceret ad Michæam. *Reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam in pace.* Scilicet, quia non habent dominũ, & bellum non poteſt fieri ſine duce, ideo non reſtat, niſi ut reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam. Et dicitur in pace, quia de Iſraelitis pauci uel nulli occiſi fuerunt: ſed quaſi ſolus ipſe Rex periit; quomodo autem hoc eſſe potuerit, dicetur infra in quadam quæſtione. *Et ait Rex Iſrael ad Ioſaphat.* Iratus nunc Achab propter aduerſam reſponſionem Michææ conuerſus eſt ad Ioſaphat *Nonne dixi tibi, quod non prophetaret mihi iſta quidquã boni, ſed ea quæ mala ſunt?* Scilicet bene ſciebam, quod malũ mihi prophetaret. Nam quando Ioſaphat, quæſiuit ſupra, an eſſet ibi aliquis de Prophetis Domini, per quem conſulerent: dixit Achab: Eſt vir vnus, à quo poſſumus quærere Domini voluntatem; ſed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, ſed malum omni tempore, & quia nunc etiam malum prophetabat, confirmabatur dictum Achab. *At ille: Idcirco ait, audite verbum Domini.* Hic ponitur alia viſio Michææ. Et ſciendum, quod viſio ſuperior ſufficienter expreſſerat euentum belli, quia tamen Michæas erat ſolus, & quadringenti prophetæ Baal contra ipſum, vt non putaretur inſipienter locutus, quia non erat ſatis veriſimile, quod quadringenti mentirentur, & ille ſolus diceret veritatem; declarauit modum quomodo illi errabant: licet multi eſſent, ſcilicet, quia Deus permiſerat, quod ſpiritus mendacii deciperet eos, & loqueretur p ora ipſorũ, & ipſi putarent qđ ipſi vera dicerent: & ad hoc inducitur tota iſta viſio. *Vidi dominum ſedentem in ſolio ſuo.* Viſio imaginaria eſt, quam repræſentauit Deus in phantaſia prophetæ, in qua videbatur ſibi

F videre Deum, velut quendam Regem excellentiſſimũ ſedentem in throno excelſo: ſic enim vidit Iſaias cum ait: Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum; & eleuatum. Iſa. 6. In veritate tamen iſte propheta nihil videbat, quia Deus non eſt aliquid viſibile, cum ſit incorporeus. Etiam Deus non poterat ſedere in aliquo ſolio, cum ſedere competebat corporibus: quare autem iſta dicantur, infra dicetur in quadam quæſtione. *Et omnem exercitum cœli aſſiſtentem ei.* Videbatur Michææ, quod erat Deus in quodam ſolio excelſo, & in circuitu illius erat totus exercitus cæli circumfuſus. Vocatur enim tota multitudo ſpirituum cæleſtium exercitus cæli: quia ſicut exercitus eſt multitudo pugnatorum ordinata ſub aliquo duce ad pugnãdum cõtra hoſtes, ita tota multitudo cæli eſt ad mandatũ Dei ad mini-
G ſtrandum ei in omne corpus, ſiue benefaciendo bonis, ſiue nocendo malis. Et ſic dicitur Pſalm. 102. quod angeli Domini ſunt potentes virtute ad audiendam vocem ſermonum eius, id eſt ad faciendũ quidquid mandauerit. Et ad Heb. primo cap. dicitur de angelis, quod ſunt adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi, propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis. Et ſicut exercitus noſter conſtat ex multis militibus, ita multitudo cæleſtis, quæ vocatur exercitus cæli, conſtat ex militibus, & quilibet angelus, vel ſpiritus vocatur miles Dei, ſic patet Iob 25. ſcilicet: Nunquid noſti numerum militum eius, id eſt numerum angelorum, qui ſunt milites eius. *A dextris, & a ſiniſtris.* Id eſt, quidam ſedebant a dextris Dei, & alii à ſiniſtris eius. Nicolaus dicit, quod angeli boni ſedebant à dextris, & angeli mali a ſiniſtris: quia hic dicitur de iſto ſpiritu, qui decepit pro-
H phetas Baal, & erat Dæmon, & ſic ipſe cum aliis ſederet a ſiniſtris Dei. Sed dicendum, quod hoc non ſtat: primo quia dicendo ſic, præſupponeretur, quod iſta viſio fuerit realis, & quod vere fuerit Deus in ſolio, & exercitus cæli in circuitu, ſed non fuit: quia nec Deus potuit ſedere, nec angeli in circuitu eius, cum omnes ſint ſpiritus incorporei: ſed ſolum fuit imaginaria viſio. Secundo, quia ſi dæmones ſediſſent à ſiniſtris, & angeli à dextris hoc fuiſſet propter honorem angelorum ſuper Dæmones. Si tamen hoc conſideretur, non ſic ſederent, ſed angeli boni ſederent in circuitu Dei à dextris, & à ſiniſtris, & angeli mali longe ab eo eſſent, ſicut erit in die iudicii, quando Chriſtus veniet ad iudicandum, & boni erunt cum eo in aere, mali autem omnes erunt in terra, vt colligitur prima ad Theſſal. capite 4. Ideo non
I eſt dicendum, quod magis iſte ſpiritus ſederit a dextris, quam à ſiniſtris: cum nulla ſeſſio fuerit, ſed ſolum imaginaria viſio. *Et dixit Dominus, quis decipiet Achab Regem Iſrael?* Michæas ſignificat, quod Deus erat in medio illius multitudinis, deliberando cum ea ſuper negotio Regis Achab, volens quod ille periret, & petens conſilium quis eum deciperet. *Vt aſcendat, & corruat in Ramoth Galaad.* Hoc Deus intendebat, quia hac morte volebat eum perire, & non poterat fieri niſi deciperetur, quia aliàs non aſcenderet illuc, cum ibi moriturus eſſet: ideo quærebat quis eum deciperet. *Cumq; diceret vnus hoc modo, & alius alio.* Modus eſt, qui tenetur in negociis deliberantis, quia poſito negocio quidã dicunt ſic, alii ſic debere fieri: & ita ſignificatur, quod non concordabant omnes hic, ſed quidam aſſignabant
K vnum modum decipiendi Achab, & alii alium. *Proceſſit ſpiritus, & ſtetit coram Domino.* Significatur, quod a quolibet petebatur votum ſuum, & cum multi dixiſſent, iſte ſpiritus longe erat a ſolio Dei, & ad hoc, quod audiretur, proceſſit de loco ſuo, & ſtetit coram Domino, ſcilicet coram ſolio eius. *Et ait: ego decipiam eum.* Quaſi dicat, iſti non dederunt conuenienter modum ad decipiendum Regem Achab: ideo ego dabo illum. *Cui Dominus, in quo, inquit, decipies?* Id eſt, Deus dixit ei, in quo, id eſt cum quo decipies? ſicut dicitur Gen. 32. cap. in baculo meo tranſiui Iordanem, id eſt cum baculo meo. Et innuitur, quaſi quod Deus admiraretur, ſcilicet, quia alii non dederant conuenientem modum decipiendi Achab. Et iſte dixit, ego decipiam eum, quæ-

fuit

ſuit Dominus, quomodo eum deciperet. *At ille reſpondit, egrediar & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum eius.* id eſt, ego loquar falſum per os omnium prophetarum eius, & illi decipient eum. Et dicitur egrediar, id eſt, egrediar de loco iſto; & ibo ad prophetas Achab, & decipiam eos. Et dicitur, in ore omnium prophetarum eius; eo quod omnes quadringenti prophetæ Achab mentiti fuerant, annunciantes proſpera vno ore, cum tamen aduerſa euenerint. *Dixitque Dominus: decipies, & præualebis.* Hic approbatur conſilium illius ſpiritus, quaſi conuenientius dixerit iſte, quam ceteri, & dixit decipies: id eſt, dico tibi, quod bene poteris decipere prophetas Achab, & præualebis, id eſt poteris concludere negocium, faciendo quod Achab deceptus moriatur in bello. *Egredere, & fac ita.* Id eſt, recede nunc de loco iſto, vades ad prophetas Achab, & fac ita, id eſt, decipe eos, ſicut dixiſti. Et in hoc ſignificatur quod diſſolutum eſt illud concilium, cum inuentum fuerit medium ad concludendum negocium de quo deliberabatur. *Nunc igitur ecce Dominus dedit ſpiritum mendacij in ore prophetarum tuorum.* Præcedentia verba pertinent ad viſionem, ex qua confirmabatur intentio Michææ: hic ſubditur concluſio quam ipſe inducit ex viſione illa. ſ. ecce Dominus dedit ſpiritum mendacii, id eſt, quia iſta viſio, quam tibi narraui, eſt vera: ſequitur quod prophetæ tui ſunt decepti, quia Deus miſit ſpiritum mendacii, vt loqueretur per ora ipſorum. *Et Dominus locutus eſt de te mala.* id eſt Dominus diffiniuit facere malum tibi: & ob hoc fecit quod deciperentur prophetæ tui, & tu per illo decipiaris.

An peccauerit Michæas dicendo mendacium.
Quæſtio XXX.

QVæritur quomodo Michæas dixerit hic: Aſcende in Ramoth Galaad, & cuncta euenient proſpera: an fuerit mentitus, & an peccauerit cum non ſic fuerit? Quidam dicunt, quod peccauit. Primo, quia falſum dixit, cum non ſic euenerit, potiſſime, quia ipſe ſciebat iſtud falſum eſſe, vt patet poſtea ex verbis eius: Secundò, quia quando nuncius rogauit Michæã, vt enunciaret proſpera ſicut alii Prophetæ, dixit: Viuit Dominus, quia quodcumque dixerit Dominus meus hoc loquar: Deus tamen non dixit quod Achab proſperaretur, ſed moraretur: ideo videtur, quod peccauerit. Alii dicunt, quod Michæas nec mentitus fuerit, nec peccauerit: ſed hic dixerit contraria; dicunt, enim quod vtrũque dixit ſibi Deus, ſcilicet quod prius dixit proſpera de Achab, & poſtea dixit, quod moreretur. Sic enim fit interdum, vt patet de Niniuitis contra quos prædicauit Ionas Niniuen ſubuertendam, & poſtea non ſubuerſa eſt; vt patet Ionæ 2. & 4. c. Sic etiam per Ioelem prænunciauit Deus de bruco, & locuſta, quod venirent contra duas tribus, & poſtea non venerunt. Ioel primo, & ſecundo cap. Dicendum, quod hoc non ſtat: Primo, quia quando Deus prænunciat aliquid, & poſtea contrarium illius fit, hoc eſt, quia gens, contra quam, vel pro qua prænunciat, mutat ſtatum ſuum in bonum, vel malum, & ſic Deus dicitur mutare ſententiam. Ierem. 18. cap. Hic autem nulla mutatio facta eſt in Achab, quia cum prius annunciaretur bonum, deinde malum, oportebat, quod poſt primam prænunciationem Achab peccaſſet grauiter contra Deum, & tunc Deus mutaret cõtra ipſum ſententiam in malum; ſed nihil tale fuit, vt patet ex littera. Item patet; quia ad hoc oportebat intercidere aliquantum temporis, ita ut Achab mutaretur de bono in malum, ſed nullum tempus intercidit inter iſtas duas prænunciationes; quia mox ut Michæas dixit; Aſcendite, cuncta euenient proſpera, dixit Achab; Adiuro te, vt non loquaris mihi niſi quod verum eſt; & tunc dixit Michæas. Vidi vniuerſum Iſrael diſperſum in montibus; ergo non poterat hic mutari ſtatus Achab ad hoc, vt Deus diuerſa annunciaret de eo. Tertio, quia cum prius dixiſſet Michæas; Aſcendite, cuncta euenĩẽt proſpera, putans Achab, quod non diceret ei verum, di-

A xit: Adiuro te, ut non loquaris mihi niſi id, quod verũ eſt: & tunc Michæas prænunciauit ei malum; ex quo apparet, quod Michæas non dixerat primam prænunciationem tanquam ueram, nec tanquam reuelatam a Deo, ſed illudens Achab, & quando requiſitus fuit de ueritate dicenda, reſpondit id quod Deus ei reuelauerat. Quartò patet: quia in uiſionibus iſtis Michææ ponitur quomodo ſpiritus mendacii ex mandato Dei uenit ad decipiendum prophetas Baal, qui prophetabant coram Achab, & ſic quando illi prophetabant, iam decepti erant, & ſic ſententiauerat contra Achab: & tamen prophetæ Achab prænunciauerant antequam veniret Michæas: vt patet in littera, ergo antequam nunc loqueretur Michæas, erat determinatio Dei facta contra Achab quaſi poſita in executione. Non ergo poterat nunc Mi-
B chæas facere duas prænunciationes ex parte Dei, vnam de bono, & aliam de malo: niſi forte prænunciatio de malo præceſſiſſet, ad quam iam Deus erat determinatus: & tamen Michæas prius locutus eſt hic bonum, quam malum: ergo non fuerunt iſtæ duæ prænunciationes ex parte Dei, ſed ſolum ſecunda, ſcilicet de malo. Alia autem non fuit prænunciatio, ſed Michæas dixit illud ludens. Cum autem quæritur, an Michæas in hoc mentitus fuerit? Dicendum quod non, licet falſum dixerit, niſi accipiatur mendacium largè: nam mendaciũ eſt falſa vocis ſignificatio cum intentione fallendi. Michæas autem falſum dixit hic, ſed nõ dicebat cum intentione fallendi, quia non intendebat conſiſtere in hac determinatione, ſed poſtea dicere veritatem, ſicut factum eſt.

C Poteſt igitur dici mendacium iocoſum, quia illudendo dixit: ſed non pernitioſum, quia non intendebat fallere, nec per hoc nocere, & forte hoc oſtendebat Michæas in vultu. Sicut non eſt idẽ vultus hominis, quando iocosè mentitur, & quando vera ſeriose loquitur, & quando falſa cum intentione nocendi dicit. Sed tunc quæretur, cum Michæas ſciret hoc non eſſe verum, & poſtea contrarium dicturus erat, ad quid voluit nunc dicere, quod Achab proſperaretur. Dicendum, quod primò eſſe potuit hoc ad complacendum ei, vt oſtenderet, quod non habebat animum dicendi mala contra eum, nec deſiderabat ei mala. Nam Achab oderat Michæam, & conquerebatur de eo, quod ſemper prænunciaret mala contra ipſum: ex quo innuebat, quod ex intentione, & deſiderio mala loqueretur: vt ergo oſten-
D deret, quod non deſiderabat ei mala, ſed bona: & tamen mala illa, quæ prænunciare ſolebat contra ipſum, non erant ex deſiderio ſuo, ſed quia Deus iubebat ſic annunciare, prænunciauit prius bonum, oſtendens, quod illud erat quod ipſe deſiderabat: & poſtea prænunciauit malum, oſtendens, quod illud Deus iubebat prænunciari, ſed illud ipſe non cuperet. Hoc autem conſonat valde litteræ, quia cum primo Achab abſolutè peteret a Michæa an aſcendere deberet in bellum, dixit ipſe: Aſcendite, & cuncta euenient proſpera. Et cum dixit Achab: Adiuro te, vt non loquaris mihi niſi verum in nomine Domini: quaſi dicat, non locutus es ex parte tua, ideo adiuro te, vt nõ loquaris niſi in nomine Domini, id eſt, id, quod Deus iubet tibi loqui: & tunc Michæas præ-
E nunciauit ei mala. Item patet iſta differentia, quia in prima reſponſione Michæas non dixit, quod Deus diceret hoc, vel illud, ſed ſolum dixit, aſcendite & cetera. In ſecunda dixit. Vidi vniuerſum Iſrael diſperſum in montibus, & Dominus dixit: non habent iſti dominos, & ſic oſtendit primam reſponſionem eſſe ſuam, ſecundam eſſe Dei. Tertiò dixit hoc fortè Michæas ex quadam cautela humana licita, timens mortem, quia cum Achab odiſſet eum, quia ſolebat ſibi ſemper mala prænunciare, timuit, quod ſi nunc prima fronte prænunciaret mala, quod Achab occideret eum, vel noceret ei. Voluit ergo eum aliqualiter placare, tollens impetum furoris, reſpondendo ſibi primo proſpere. Quarto poteſt dici, quod fecit ad magis increpandum Achab, vt ſi forte poſſet abſtrahere eum, vt non iret in bellum, ne periret. Si autem primo reſponderet ſibi veritatem, quam

inten-

intendebat: non habuiſſet locum increpandi eum ſicut nunc, quia ſi primo dixiſſet veritatem, non quæreret quicquã vltra Achab. Quia tñ prius dixit proſpera Achab, dixit, quod loqueretur ei verum in nomine Domini, & tunc annunciauit ei malum: & ſic Achab intelligebat, vel ſaltē innuebat, quod reſponſio prima proſpera nō erat ex parte Dei: & ſic ipſemet ſeipſum argueret, ſi poſtea non ſtaret rñſioni aduerſæ, quam putabat eſſe Dei. Cum autem arguitur primo quod peccauit, quia falſum dixit. Dicendum, quod non dixit cum intentione fallendi, & ſic non peccauit propter prædicta. Ad ſecundum quando dicitur, quod ipſe promiſit nuncio, quod non loqueretur niſi quod Deus ei diceret. Dicendum quod non intelligebat hoc de locutione determinata, quia non permanſit in ea, ſed ſecunda: & illa eſt quam Deus dixit.

Quare Achab voluit rurſum interrogare Michaam. Quæſt. XXXI.

QVæritur, cum Michæas reſpondiſſet proſpere ipſi Achab, ad quid voluit ſuper eadem re rurſus eum interrogare. Nam videtur, quod non debuiſſet eũ iterum interrogare. Primó, quia debuiſſet ei credere, cum Michæas prænunciaſſet proſpera Achab, & homines ſunt naturaliter prompti ad credendum ea, quæ ſunt in fauorem eorum. Secundo, quia Michæas concordauit nunc cum quadringentis prophetis, qui proſpera prænunciauerunt, & ſic propter concordiam tantæ multitudinis non debuiſſet amplius dubitare, ſed aſſentire ei. Tertio, quia Achab non interrogauit alios prophetas, ſed mox vt illi quadringenti prophetæ prophetauerunt aſſenſit eis, vel ſaltem nō interrogauit eos, vt patet in littera. Dicendũ, ꝙ Achab interrogauit Michæa, quia non fuit certus de prima reſponſione ſua. Primó quia Michæas ſolebat ſemper prænunciare ei mala, vt patet ſupra. Ideo mirabatur nunc quomodo prænũciaret ei bona, & ſic putauit quod non diceret verum. Secundo, quia Michæas erat propheta Domini, & ipſe nō colebat Deum, ſed magis Baal. Ideo dubitauit quómodo Deus ei bona prænũciaret. Tertió, quia forte, Achab vidit ex vultu Michææ, quod ipſe non loquebatur verum, ſed magis illudens: cũ alius ſoleat eſſe vultus hominis iocoſe mentientis, & alius hominis ſerioſe vera dicentis: ideo adhuc quæſiuit, quouſque ſerioſe verum ei reſponderet. Ad primum dicendum, quod licet eſſet in fauorem Achab iſta prima reſponſio, ipſe non habuit cauſam aſſentiendi ei propter prædicta. Ad ſecundum dicendum, quod licet Michæas concordaret cum omnibus prophetis Achab, non credidit ei Achab, quia nō putauit eum loqui ex intentione, vt dictum eſt. Ad tertium dicendum, quod licet non interrogauerit prophetas Baal de dictis ſuis, interrogauit Michæam, quia nō pertinebat ad eundem Deum, ſed quadringenti prophetæ erant ipſius Baal, & Michæas erat ſolus propheta Domini, & mirabatur Achab, an poſſit propheta Domini concordare cũ prophetis Baal. Ideo interrogauit eum, dubitans an verum ſibi dixiſſet.

An peccaret Michæas diſſuadendo Regi Achab, vt non iret ad bellum. Quæſt. XXXII.

QVæritur an Michæas peccaret, ſi conaretur per aliquos modos inducere Regem Achab, vt non iret ad bellum. Quidam dicunt quod ſic: quia Michæas cognoſcebat determinatè Dei certam ſententiam de Achab, ſcilicet, quod iret in bellum, & moreretur ibi, ideo ſi conaretur auertere eum à bello, conaretur contra Dei determinationem, & contra voluntatem eius, ne compleretur. Reſpondendum, quod non peccabat Michæas quantumcumque induceret Achab Regem. Primo, quia non fuerat prohibitus eum inducere. Secundo, quia potius videtur, quod mereretur agendo ex charitate, ne ille moreretur in bello. Tertio quia videbatur competere ipſi Michææ ex officio ſibi

F iniuncto auertere Regem Achab a bello. Nam quadringenti prophetæ Baal, qui prænunciabant Regi futura bona in bello, & quod aſcenderet, inducebant eum ad bellum: Michæas autem è contrario prænunciabat ei, quod moriturus eſſet in bello: ideo potius diſtrahebat eum à bello. Quarto, quia non conſtabat Michææ iſtam voluntatem eſſe firmã Dei, ſ. quod moreretur in bello, quia dato, quod nunc prænunciaſſet, quod in bello moriturus eſſet, ſi Achab doleret de peccatis ſuis, Deus mutaret ſententiam, & prænunciaret, quod vinceret in bello. Sic patet de Ezechia, cui mors prænunciata eſt per Iſaiam, & tamen cum fleuiſſet, illico denunciatum eſt ei, quod adhuc viueret quindecim annis, quarto Regũ 24. & Iſai. 27. cap. Non enim conſtabat adhuc firmiter iſti prophetæ de voluntate Dei, licet diceret ei, iſtud
G vel iſtud erit, eo quod ſciunt prophetæ, quod Deus cõſueuit mutare ſententiam. Sic patet Ionæ ſecundo, cum Ionas prædicaſſet certiſſime Niniuen poſt quadraginta dies ſubuertendam: Niniuitæ dixerunt: quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat Dominus, & relinquat poſt ſe benedictionem. Idem patet Ioel ſecundo, ideo quouſq; Deus dicat prophetæ, iſta eſt voluntas mea, & nullo modo mutabor ab ea, non erit certus propheta, an Deus mutabit ſententiam propter preces, vel peccata eorum, cõtra quos denunciatur. Sic patet de Balaam, quem induxit Rex Moab, vt malediceret Iudæis, & ille conatus eſt bis maledicere, & bis prohibuit eum Deus maledicere, certificans, quia non poſſet maledicere illi populo, eo quod benedictus erat, Num. 22. cap. Tunc Balaam dixit ad Regem Moab: non eſt Deus, vt homo, vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur: quaſi dicat, ſcias,
H quod iam non poteſt maledicere iſti populo: etiam ſi ſæpe hoc coner, quia Deus dixit mihi, quod nō poſſem maledicere: ipſe tamen non mutabitur a ſententia ſua, nec mentietur, eo quod non eſt ſicut homo. Idem patet de Samuele, & Saule. Nam Samuel prænunciauit Sauli, quod perderet regnum, eo quod non obedierat mandato Dei contra Amalecitas, & Deus denunciauit Samueli, quod iſta ſentẽtia erat firma, & nullo modo mutaretur. primo Regum 15. cap. ſcilicet: Scidit Deus regnum Iſrael a te hodie, & tradidit illud proximo tuo. Et ſequitur: Porro triumphator in Iſrael non parcet, & pœnitudine non flectetur: id eſt Deus qui eſt triumphator Iſrael, non flectetur pœnitudine, id eſt non pœnitebit de ſententia ſua, ita vt moueatur ab ea, & ſic fuit illa firma, quia per nullas preces aut lacrymas Samuelis a-
I gi potuit quod Saul maneret in regno. Sed adhuc dicendum, quod licet per tale medium certificetur immutabilitas Diuinæ ſententiæ: tamen adhuc manet interdum prophetis quoddam dubium, an Deus ab illa ſententia precibus moueri poſſit. Sic patet de Moyſe, quem Deus certificauerat, quod non intraret in terram Chanaan Numer. 27. & Deuter. 33. cap. Et tamen adhuc quotidie orabat Dominum, vt permitteret illuc eum intrare: quouſque Deus ſemel iratus dixit ei, ſufficit tibi, nequaquam loquaris vltra ad me de hac re. Deuter. 3. capit. Sic etiam fuit de Samuele, qui prænunciauerat regnum auferendum Sauli, & ipſe de hoc certificatus fuerat. Et tamen ſemper adhuc poſt hoc orabat, & lugebat pro eo, vt non auferretur ſibi regnum 1. Regum 15. cap. quouſque Deus dixit ei: Vſquequo tu luges Sau-
K lem? cum ego proiecerim eum, ne regnet ſuper Iſrael, primo Regum 16. Dicendum ergo, quod licet Deus certificet aliquem de aduentu alicuius rei aduerſæ contra eum, vel contra alios per modum illum quo ſolet certificare de firmitate ſententiæ, licet adhuc iſti homini orare Deum in contrarium, vt mutet ſententiam quouſque Deus prohibeat eum orare, & tunc tenetur ceſſare, quia iam peccatum eſſet orare, non quidem inquantum agimus contra voluntatem Dei cognitam, ſed inquantum agimus contra expreſſum præceptum eius, quia iſta eſt aperta rebellio, & inobedientia, non tamen tenemur nos ſemper velle id, quod Deus vult, quia ſi conſtet mihi, quod Deus velit cognatos meos, vel amicos perire, aut damna tolerare, non teneor [illegible]

imò tenetur contrarium velle, immo volendo id quod Deus, peccarem mortaliter. Et iſta eſt ſententia commu nis omnium theologorum, ſcilicet, quod non tenemur conformare voluntatem noſtram voluntati Diuinæ in velle, ſed in modo volendi, id eſt, ſicut Deus vult ſemper ex charitate, ita nos quidquid velimus ſemper ex charitate velimus: non tamen quod velimus ſemper id quod ſcimus Deum velle. De Michæa autem cum obiicitur, quod peccaret inducendo Regem Achab ne iret in bellum. Dicendum, quod non erat adhuc certificatus de illo euentu per omnes modos ſupra aſſignatos, & tamen dato quod eſſet certificatus, poſſet adhuc conari in contrarium, & orare pro eo, quouſque Deus prohiberet eum vtrumque agere.

B

Qualis fuerit prima viſio Michaæ.

Quæſt. XXXIII.

QVæritur de prima viſione Michææ, qualis fuerit? Dicendum, quod ſicut declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione, quinque modi ſunt, quibus Deus ſolet reuelare aliquid prophetis, ſed non poſſunt omnes conuenire in propoſito. Primus non conuenit, quia ille eſt, quando angelus apparet in effigie imaginaria, & loquitur, hic autem non eſt prophetia locutionis, ſed viſionis, quia Michæas nihil audiuit, ſed dicit, quod vidit Iſrael diſperſum in montibus. Secundus modus non conuenit: quia etiam ille eſt per vocem auditam, quādo formatur vox, & non videtur formans. C Hic tamen nihil auditum eſt. Quartus & vltimus modus etiam non conueniunt: quia illi ſunt per ſolam mutationem intellectus, quando Deus reuelat aliquid prophetæ, mouendo intellectum ſuum ad intelligendum illud, non facta aliqua mutatione exterius. Hic autem videtur eſſe tertius modus, ſcilicet per viſionē imaginariam, quia dicitur: vidi Iſrael, & eſt regula communis de prophetis, quod quando dicitur: Vidi tale, vel tale: vel oſtendit mihi Dominus tale, aut tale: intelligitur de viſione imaginaria. Si autem dicatur, Dominus dixit ad me, vel Dominus locutus eſt mihi, vel factus eſt ſpiritus Domini ſuper me, poteſt intelligi de quarto modo, ſcilicet de immutatione intellectus, vel de primo vel ſecundo. Hic autem quia dicitur, vidi Iſrael, fuit imaginaria viſio. & fuit hoc modo, ſcilicet, ꝙ D Deus immutauit phantaſiam Michææ, formando in ea nouas imaginationes, vel veteres, nouo modo coniungendo, & illuſtrando, ſecundum quam immutationem videbatur Michææ, quod apud Ramoth Galaad videbat totum Iſrael diſperſum per montes tanquam ſi non haberent Dominum, & quod Deus erat ibi præſens, & loquebatur mihi dicens: non habent iſti Dominum. Reuertatur ergo vnuſquiſque in domum ſuam in pace. Ad veritatem tamen Michæas nihil tale videbat, ſed faciebat Deus hoc ſibi videri in phantaſia. Sicut homo in ſomniis videtur ſibi aliquid videre, & facere, & nihil eſt. Erat tamen illud ad ſignificandum ipſi Michææ, quod totus Iſrael diſpergendus eſſet in montibus mortuo Rege ſuo in bello, ſicut poſtea factum fuit. Et licet illa eſſet viſio imaginaria, & quaſi E ſomnialis, tantum certificabatur per eam quantum ad veritatem, ſicut ſi realiter videret in campo, & quod Deus immittebat ei iſtam viſionem.

Quando habuerit iſtam viſionem Michæas.

Quæſt. XXXIV.

QVæritur, quando Michæas habuerit iſtam primā viſionem? Aliqui dicunt, ꝙ coram Rege: nam Michæas vocatus eſt à Rege Achab, & interrogatus, an ire deberet in bellum. Et tunc reſpondit ei Michæas, quod habetur hic: ergo videtur, quod coram ipſo habuit iſtam reuelationem, quia prius neſciebat, an interrogandus eſſet. Sed tunc obiici poſſet, ꝙ non ſtet, quia

A iſta fuit viſio imaginaria, & tales fiunt in ſomniis, ergo non potuit fieri tunc coram Rege, ſed aliqua nocte precedente Michæas habuiſſet illā. Aliqui propter hoc dicunt, ꝙ Michæas prius habuit reuelationem, quam veniret ad Regem, & interrogaretur. Dicendum tñ ꝙ in hoc non eſt difficultas: quia poterat fieri iſta viſio imaginaria Michææ coram Rege, poſtquam interrogaretur: vel ꝙ prius habuiſſet illam. Et ſciendum, ꝙ licet viſio imaginaria cōmuniter fiat in ſomniis, fieri tñ pōteſt, & fit aliquando in vigilia. Sic patet de B. Stephano Act. 7. cū dixit: Ecce video cælos apertos, & Ieſum ſtantem à dextris Dei: manifeſtum eſt autē, ꝙ illa non erat viſio realis: quia B. Stephanus non poterat videre vſq; ad cælū empyreum, vbi Chriſtus ſedet. Item non poterant cæli aperiri, quia non poſſunt rumpi, nec habent portas, aut B feneſtras, quæ aperiātur. Item, dato, quod oīa iſta eſſent, non poterat videre Stephanus Chriſtum ſedentē a dextris Dei, cum ipſemet ſit Deus, & ſic non ſedet à dextris ſui ipſius: ſi autē dicatur ibi Chriſtus pro filio, & Deus pro patre, qui ſunt duæ perſonæ diſtinctæ realiter, adhuc Chriſtus non pōt ſedere a dextris Dei patris, quia pater non habet dexteram, nec ſiniſtram, cum ſit incorporeus, & purus ſpiritus. Io. 4. c. Deus ſpiritus eſt. Imo magis dicendum eſt, quod Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus ſunt in Chriſto homine: quam quod Chriſtus homo ſedeat ad dexteram Patris, vel Spiritus Sancti, nec pōt vnus oſtendi ſeparatus ab alio, cum habeant eandem ſubſtantiam nunc, ſed vnus in alio, & alius in alio C eſt. Sic patet qū Philippus dixit Chriſto: Dñe, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis; Chriſtus autem dixit increpando Philippum, & alios tanquam ſimplices: Tanto tpe vobiſcum ſum, & non me cognouiſtis? Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum; an non credis, quod ego in Patre, & Pater in me eſt? Io. 14. Non ergo poterat eſſe realis iſta viſio B. Stephani: ſed neceſſe eſt, qđ eſſet imaginaria. ſ. qđ Deus in phantaſia B. Stephani fecit imagines, ſecundum quas videbatur ſibi, quod videbat cælum apertū, ac ſi realiter illud videret, & quia erat ibi Deus Pater in maieſtate ſua in excelſo throno, & ad dextrā eius Chriſtus ſedens. Aliquis tñ adhuc diceret, quod licet iſta non fuerit viſio realis, non fuerit tñ imaginaria, ſed intellectualis. ſ. quod vere B. Stephanus viderit, nec fuerit ibi aliqua imago phantaſtica, ſed ſolum quod intelligeret cælos apertos eſſe, & Ieſum ſtantem a dextris Dei. Dicendum, quod hoc nō ſtat: Primo, D quia tunc non eſſet illic aliquis ſpecialis actus pertinēs ad reuelationem, vel prophetiam: nam quilibet noſtrū pōt cogitare, vel intelligere, quod cæli aperti ſint, & Chriſtus ſedeat à dextris Dei: & tamen hic erat ſpecialis reuelatio facta B. Stephano ad confirmationē dictorum ſuorum. Et patet, quia Act. 7. dr̄, quod cū Stephanus eſſet plenus Spiritu ſancto intendes in cælum, vidit gloriam Dei, & Ieſum ſtantem a dextris Dei, & ait: Ecce video cælos apertos, &c. & ſic Spiritus ſanctus dabat illi ſpecialiter reuelationem, ideo non erat ſola intellectualis cogitatio. Secundo patet: quia licet intellectus dicatur quidam viſus, 6. Ethicor. & intelligere ſit quoddā videre, tñ qñ aliquis propheta dicit ſe vidiſſe talia, vel talia, non dr̄ hoc pertinere ad viſionē ſiue im- E mutationem intellectus: ſed ad viſionem imaginariam, vt dictum eſt ſupra. Tertio patet efficacius; quia dicitur: Ecce video cælos apertos: ſi tamen eſſet ſola intellectualis immutatio, illud eſſet inutile, nec deberet dici: video cælos apertos, potius quam video terram apertā, quia nihil faciebat hoc ad propoſitū, ſed ſolum, quod diceret, video Ieſum ſtantē a dextris Dei. Litera tamen inſtat in hoc cum dicat, quod Stephanus vidit cælos apertos, & ipſe iterum dicit; Ecce video cælos apertos: ergo aliquid prodeſt iſta clauſula. Et nihil prodeſſet, niſi ad hoc, quia cum ipſe diceret Iudæis, quod videret Chriſtum ſtantem a dextris Dei, poſſent dicere Iudæi, quomodo tu hoc vides, cum Deus ſit in cælo, & cæli clauſi ſint? vt ergo oſtenderet modum, quo iſta videbat, dixit: Ecce video cælos apertos, quaſi dicat, per illam aperturam video iſta, quaſi ſignificaret ſe realiter

Stephan. an realiter viderit cælos apertos.

An viſio B. Steph. fuerit imaginaria, an intellectualis.

videre, cum tamen non videret realiter, vt probatum eſt. videbatur tamen ſibi, quod videret cælos apertos, cum dixit: Ecce video cælos apertos: ergo fuit viſio imaginaria, ſcilicet, quod Deus oſtenderit B. Stephano quãdam imaginem cælorum, in qua appareret quædam apertura. Si autem ad intellectum pertineret hoc, non fieret ibi aliqua mentio ne apertura cælorum: quia ad hoc quod intelligatur id, quod in aliqua re clauſum eſt, nihil magis refert, quod illa res ſit clauſa, quam aperta: cum videamus, quod etiam in abſentia rei intelligamus illam. Apparet ergo, quod iſta viſio B. Stephani fuit imaginaria: ipſe tamen habuit eam vigilãs, præſentibus Iudæis: ideo viſio imaginaria prophetalis æque fit in vigilia, ſicut in nocte. Ita nunc dicendum de Michæa, quod iſtam viſionem imaginariam potuit habere coram Rege Achab, quando vocatus eſt, vel quod prius eam habuerit. Dicendum tamen, quod licet vtrũque poſſit ſtare, veritas eſt, quod Michæas habuit iſtam reuelationem antequã vocaretur a Rege, ſcilicet, quod Deus oſtenderit ei, quod Rex interrogaturus eſſet eum, & quid deberet ei reſpondere. Hoc patet: quia dixit Michæas: Vidi Iſrael diſperſum in montibus, & ſic nõ erat nunc iſta viſio coram rege, ſed iam fuerat facta antequam vocaretur: quia aliàs dixiſſet: Video Iſrael diſperſum in mõtibus, ſicut Beatus Stephanus dixit Act. 7. Ecce, video cælos apertos, id eſt, vobis præſentibus hoc video. Hoc autem ſæpe fiebat, ſcilicet, ꝙ Deus appareret prophetis interrogandis ſuper aliqua re, antequã interrogarentur, & diceret eis quid reſponderent, vt patet de Samuele, primo Regum 9. & de Ahia Silonite 3. Reg. 4. c. & declarabitur infra in quadam quæſtione. Secũdo patet: quia Michæas vidit hic, quomodo Deus tenuerit conſilium, & miſit ſpiritum ad decipiendum prophetas Baal, vt patet in littera. Prophetæ autem Achab quando prophetauerunt, erant iam decepti per illum ſpiritum, vt etiam patet in littera. Ergo antequam illi prophetarent, Michæas habuit iſtam viſionem: illi tamen prophetauerunt antequam veniret Michæas, vt patet in littera: ergo Michæas habuerat iſtam viſionem antequam vocaretur a Rege Achab.

An in iſta viſione apparuerit ſolum occiſio Regis Achab. Quæſtio XXXV.

QVæritur quomodo dicatur in viſione iſta, quod Deus dixit, quod vnuſquiſque Iſraelitarum reuerteretur de bello in domum ſuam in pace: in quo innuitur, quod ſolus rex moreretur in bello, quomodo autem eſſe poterat, quod Rex, qui erat dux belli, occideretur, & ceteri manerent illæſi? Reſpondent Rabbi Salomon, & Nicolaus poſt eum, quod populus Iſrael etiã in bello moriturus erat cum Rege ſuo: quia quando Achab tenuit Benadad regem Syrorum, & dimiſit eum in pace, iſte Michæas iuit ad Achab, & dixit ei mandato Dei: quia dimiſiſti virum dignum morte, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius 3. Reg. 20. c. nunc autẽ mortuus eſt Achab in bello, ideo ẽt populus eius debebat mori. Dicunt tamen ꝙ ſanguis Michææ effuſus, qui erat innocens, ſatisfecit pro populo, ne periret, quia populus erat iuſtus: pro Achab verò non ſatisfecit, quia ille erat iniquus: ideo ipſe periit, & non populus. Dicendum, quod non ſtat: primo, quia non poterat ſanguis Michææ ſatisfacere pro populo: nam poteſt vnus homo orando Deum pro altero, vel tolerando pro eo labores proficere ei apud Deum, vel ſatisfacere pro aliquo peccato eius: nullus tamen homo eſt, aut fuit, quantumcunque ſanctiſſimus, qui orationibus ſuis, aut laboribus etiam grauiſſimis vſque ad mortem, poſſet ſatisfacere pro peccatis vnius Regni, vel magni populi. Solus enim Chriſtus potuit ſatisfacere pro peccatis oĩum hominũ, eo ꝙ ipſe nõ erat purus homo, ſed Deus & homo: nam aliàs non fuiſſet neceſſarium, quod Dei filius carnem ſumeret, vt in ea pateretur, & nos redimeret: ſi aliquis homo ſanctiſſimus moriendo pro peccatis noſtris, potuiſſet nos redimere:

F Michæas ergo effuſo ſanguine ſuo, non poterat ſatisfacere pro peccatis populi. Secundo patet: quia ad hoc quod ille Sanguis prodeſſet in remiſſionem pro populo, neceſſe erat quod effunderetur pro populo, non fuit tamen ad hoc effuſus, ſed ſolum, vt appareret vulneratus in facie coram rege Achab, vt non cognoſceretur eſſe propheta, & vt conuenientius poſſet enarrare, quæ Deus ei iuſſerat, 3. Reg. 20. non ergo ſatisfaceret pro peccatis ipſius populi: nec pro peccatis alicuius de populo. Tertiò patet: quia hoc eſt inconuenienter dictum, ſ. ꝙ ſanguis Michææ ſatisfecerit pro peccatis populi, qui erat iuſtus, & nõ pro peccatis Achab, qui erat iniuſtus. Nam ſi populus iuſtus erat, non oportebat pro eo ſatiſfacere, ſed pro iniuſtis, qui indigebant ſatisfactione. Sic dixit Chriſtus Matth. 14. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores, & Apoſtolus dixit: Chriſtus mortuus eſt ꝓ nobis, iuſtus pro iniuſtis. Quartò non ſtat, quia dicunt G ꝙ de populo non erat prænunciatum, ꝙ moreretur in bello, ſed ſolum de Achab, quia dixerat Michæas: erit anima tua, pro anima eius, & populus tuus pro populo eius, 3. Reg. 20. Sed hoc non ſtat: quia anima non ponitur ibi pro anima, ſed pro homine, ſ. erit anima tua pro anima eius, id eſt tu eris pro eo, & populus tuus pro populo ſuo, & ſic æqualiter denunciabatur malum ipſi Achab, & populo ſuo. Sic patet ſæpè in Scriptura, in qua accipitur anima pro homine, ſcilicet quod ſeptuaginta animæ egreſſæ ſunt de femore Iacob, & quod ſeptuaginta animæ ingreſſæ ſunt in Aegyptũ Gen. 47. & Exod. 1. & tamen anima non poterat egredi de femore Iacob: nec ingredi in Aegyptum, ſed homo. Sic etiam Ezech. 18. c. anima, quæ peccauerit, ipſa morietur, id eſt homo, qui peccauerit; nam anima non poteſt mori. H Dicendum igitur, quod ſanguis Michææ non ſatisfecit pro populo, nec pro aliquo de populo: Deus tamen voluit, ꝙ populus non moreretur in bello, & quod moreretur Achab. Cum autem obiicitur, quomodo poterat mori ſolus Rex, & alii manerent illæſi? Dicendum, ꝙ fuit opus Dei, eo quod ipſe fecit quod in primo ingreſſu quidam iaceret ſagittam in incertum, & percuteret Regem, & moreretur, vt patet infra in littera. Alio modo poterat fieri, eo quod Rex Syriæ mandauerat omnibus ducibus belli, quod non pugnarent contra aliquem Iſraelitam, ſed ſolum contra Regem Iſrael, vt patet infra in littera. Cum enim ille occiſus eſſet, non curabant amplius Syri pugnare. Dicendum tamen, quod licet iſte eſſet modus, quem diſpoſuerat tenere Rex Syriæ contra Regem Iſrael: quia tamen ille mutauit habi I tum, & non potuit cognoſci, vt patet in littera, ceſſauit iſte modus, & Deus fecit vt quidam ſagittans in incertum, occideret Regem Iſrael, & cum ille ad mortẽ vulneratus eſſet, dedit Deus in mentem Syrorum, vt nihil vltra vellent pugnare, nec nocere populo, & ſic poterat Iſraelita vnuſquiſq; reuerti in pace in domum ſuã. Non tamen innuitur ex hoc, ꝙ nullus omnino Iſraelitarum occubuerit in bello, vel vulneratus ſit, ſed ꝙ rariſſimi, vel quaſi nulli percuſſi fuerunt, reſpectu quorum tanta multitudo diceretur tota redire in pace. Cũ autem obiicitur, quod populus Iſrael periturus erat, quia ſicut anima Achab erat pro anima regis Syriæ, ita populus Iſrael debebat eſſe loco populi Syrorum. Dicendum, ꝙ Iſraelitæ non perierunt, quia Deus noluit, K & hoc potuit eſſe dupliciter. Vno modo, ꝙ illud malũ prænunciatum a Deo iam mutatum eſſet. Nam illud prænunciatum fuit 3. Reg. 20. & poſt illud Achab doluit de peccatis ſuis, operiens carnem ſuam cilicio, & ieiunans, & tunc Deus dixit ad Eliam, nonne vidiſti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malũ in diebus eius 3. Reg. 21. Et ſic illa cõminatio iam reuocata erat, quia tamen Achab poſtea peccauit, nunc de nouo Deus diffiniuit cõtra eum, ꝙ moreretur in bello: populus autem forte poſtea non peccauit, & ſic non teneretur ad mortem ex priori ſententia, quæ iam reuocata erat: nec ex aliqua noua, quia nulla talis nunc ferretur, cum populus non peccaſſet. Aliter poteſt dici, quod illa ſententia prænuncia-

nunciata per Michæam, ſcilicet erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius, non fuit reuocata: ſed fuit tunc executioni tradita: & tamen cum dicitur; erit populus tuus pro populo eius, non erat ſenſus, quod totus populus Iſrael deberet mori in bello, ſed quod eſſet pro Syris: ſcilicet, quia ſi non peccaſſent, obtinuiſſent contra Syros, quia tamen peccauerunt, Syri præualuerunt contra eos, & fugauerunt eos de bello, & potuiſſent magis illis nocere, niſi Deus auertiſſet corda Syrorum ab hoc,

Qualiter fuerit ſecunda viſio Michææ & quando, an ſic realiter ea euenerit,

Quæſt. XXXVI.

QVæritur de ſecunda viſione Michææ, qualis illa fuerit, & quando, & an illa, quæ continentur in ea ſic fuerint realiter, Ad primum dicendum, quod iſta viſio fuit imaginaria ſicut præcedens: quia ſicut ibi dicitur: Vidi vniuerſum Iſrael diſperſum in montibus: ita dicitur in ſecunda: Vidi Dominum ſedentem in ſolio ſuo. Immo dicendum, quod tota fuit vna viſio continuata ſub eadem reuelatione: ſunt tamen in ſe diſtinctæ viſiones, eo quod iſta ſecunda non ponitur ad ſignificandum aliquid de nouo, ſed tanquam probatiua primæ viſionis, vt declaratum eſt ſupra in littera, Ad ſecundum dicendum, quod iſta viſio, licet ſit imaginaria, poterat tamen fieri ſiue coram Rege, ſiue antequam vocaretur Michæas à Rege. Dicendum tamen, quod fuit antequam vocaretur Michæas, ſicut dictum eſt de prima viſione propter eaſdem rationes, cum tota ſit vna viſio continuata, Ad tertium dicendum, quod ea, quæ habentur in hac viſione, non fuerunt ſic realiter, quia Michæas non poterat videre Deum ſedentem in ſolio ſuo, eo quod Deus nec ſolium habet, nec ſedere poteſt, cum ſit incorporeus. Sedere autem eſt quidam motus ſitus, & locationis: locatio autem ſolis corporibus conuenit. Item, non poterat Michæas videre exercitum cæli à dextris, & ſiniſtris Dei; quia Deus nec habet dexteram, nec ſiniſtram, ad quam poſſet eſſe exercitus cæli, nec etiam exercitus cæli poteſt videri; cum angeli ſint incorporei, nec oportet quod nunc ſumpſiſſent corpora de aere ad ſtandum coram Domino, cum ſolum illa ſumant ex neceſſitate, quando nobis loquuntur, vt poſſint videri à nobis. Item, quia Deus ponitur hic volens nocere Achab, & congregans concilium Angelorum ad inueniendum modum, quomodo deciperetur, & moreretur in bello, & tamen ſi Deus vellet occidere eum, non oportebat quæri modum, quia per hoc ſolum, quod vellet moreretur: imò non poſſet viuere niſi Deus ſpecialiter conſeruaret ei vitam, vt patet Sapientiæ duodecimo capit. Item, dato quod Deus vellet mortem Achab, non oportebat, quod congregaret cõcilium, vt videretur quomodo decipi poſſet; quia hoc pertinet ad illos, qui ex ſe ipſis non habent ſufficiens iudicium, & inquirunt conſilia aliorũ: ideo Deus non habet conſiliarios: vt patet ad Roman. vndecimo cap. ſcilicet. Quis enim cum cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Item dicitur hic, quomodo in illo concilio quidam dicebant ſic, & alii ſic: ſcilicet, quod diſcordabant in deliberatione, ſed hoc non conuenit angelis: quia circa tam paruam rem nemo eſſet, qui immediate neſciret dare modum. Item, quia dicitur hic, quod ſpiritus proceſſit coram Domino, ſcilicet quidam Dæmon, vt infra declarabitur: & Deus approbauit conſilium illius, & non conſilia Angelorum, quod erat ſatis inconueniens. Item, quia quando ille ſpiritus dixit, quod ipſe deciperet Achab, Deus quærit ab eo quomodo faceret, quaſi neſciens, quis modus erat quem intendebat ille ſpiritus, non ergo fuerunt iſta in veritate, nec aliquid tale vidit Michæas. Non tamen eſt dicendum, quod Michæas mentiatur dicendo, quod vidit hoc, quia verum eſt, quod vidit illud non quidem realiter, ſed viſione imaginaria, ſcilicet, quod Deus in phantaſia ſua poſuit imagines repræ-

A ſentantes Deum ſedentem in ſolio, & alia quæ hic habentur: & ſecundum iſtas videbatur Michææ, quod videbat Deum ſedentem in ſolio ſuo, & totum exercitum cæli aſſiſtentem ſibi, & omnia alia, quæ habentur in viſione.

Sciendum tamen, quod in hoc nõ decipiebatur propheta, quia ſicut ipſe non mentiebatur, dicens ſe vidiſſe iſta, cum viderit ea viſione imaginaria: ita nec decipiebatur in ſe ipſo, putans, quod videret realiter id, quod videbat imaginarie: quia bene ſciebat, quod viderat hoc imaginarie, & non realiter: & ſemper prophetæ cognoſcunt differentias viſionum ſuarum, id eſt, an videant imaginarie, vel realiter: & ſic de aliis modis reuelationis. Sic dicitur Danielis 7. Videbam in viſione noctis: adeſt in viſione imaginaria, quæ ſolet fieri per noctem, & iterum, viſio capitis mei conturbauit me: & iſtud eſt manifeſtius. Nam viſio capitis eſt viſio imaginaria, ſcilicet per imagines exiſtentes, vel cauſatas in phantaſia, quæ eſt in media cellula capitis.

Quare oſtendit Deus eam viſionem Michææ.

Quæſtio XXXVII.

QVæritur, cum iſta viſio non fuerit ſic realiter, ad quid oſtenderit eam Deus ſic Michææ, & quid per eam intendebat inducere. Dicendum, quod viſio principalis Michææ fuit vna, in qua Deus oſtendit ei, quod Achab moreretur in bello, & iſta eſt præcedens viſio. Iſta autem ſecunda, nihil nouum importat

C ſuper primam quantum ad euentum belli, ſed ponitur ad confirmationem primæ viſionis, & eſt quaſi redditiua rationis: quia cũ quadringenti prophetæ Baal pronunciauerint concorditer, quod Achab proſperaretur in bello, & ſolus Michæas diceret, quod ibi moreretur, & populus diſpergeretur, non erat dictum ſuum, ſatis veriſimile contra tantam multitudinem: ut ergo oſtenderet, quomodo illi errabant, voluit inducere vnam concluſionem, quod omnes illi prophetæ fuerant decepti per ſpiritum mendacii, quem Deus miſerat, ut deciperet eos: ideo omnes errabant, & ipſe ſolus annunciabat veritatem, Et ad hoc inducitur tota iſta viſio, ſcilicet, quomodo Deus ſedebat in ſolio, &cet. Sciendum ulterius, quod non ſolum oportebat, quod iſta viſio eſſet conueniens ad inducendum iſtam concluſio-

D nem: ſed etiam quod omnia in ea dicta eſſent veriſimilia, & credibilia eis, quibus annunciabantur, quia alias irrideretur propheta ab illis, vtpote, ſi illi nõ crederent, qđ Deus poterat ſedere in ſolio, vel exercitus cæli ſtare in circuitu eius. Ideo dicendum, quod licet iſta non eſſent poſſibilia, ut ſatis apparet viris intelligentibus: tamen Achab, & ceteri, qui tunc erant, poterant accipere iſta tanquam veriſſima, ex eo quod nullam repugnantiam poterant ipſi colligere in iſtis dictis, vel quod ex eis ſequeretur aliquod inconueniens. Et hoc erat propter duo. Primo, quia illi erant viri ſimplices, non intelligentes aliquid de conditione naturæ Diuinæ, nec Angelorum: ſed putabant Deum eſſe tanquam quendam Regem excellentiſſimum, & Angelos

E eſſe tanquam miniſtros eius aſtantes illi, & ſeruientes, & hoc intelligunt vſque hodie Saraceni, ut patet ex ſuo Alcorano, & putant, quod angeli poſſint carnaliter cognoſcere mulieres. Secundum erat, quia Achab erat infidelis, cum coleret idola, ideo tenebat modum Gentilium: ponunt autem Gentiles Deos ſuos eſſe corporeos, ſcilicet Iouem, Saturnum, & ceteros, & ipſos habere uxores, & filios in cælo. Ponunt etiam Deos congregari ad concilium, & ſtatuere aliquid inter ſe, quod fieri debeat in mundo. Sic enim ponit Ouidius primo Metamorph. dicens eſſe quandam domum Iouis, ad quam omnes dii congregantur ad concilium, & quod ad illam eſt via per quendam circulum album qui eſt in cælo, & vocatur in Græco galaxias. Et vulgariter vocatur iter Sancti Iacobi, & iuxta illam viam dicit eſſe domos Deorum, cum ait:

Eſt via ſublimis cælo manifeſta ſereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipſa.
Hic iter eſt ſuperis ad ſummi tecta tonantis.

Virgilius etiam ponit Deos gentilium congregari ad concilium, & repugnare ſibi, ſicut fuit circa bellum Troianum: dicens, quod quidam Dii fauebant Troianis, ſcilicet Venus, & alii fauebant Græcis, ſcilicet, Iuno, vt vt patet decimo Aeneidos: qui autem iſta credunt, facile credere poſſunt, quod Deus congregauerit exercitum cæli ad tenendum conſilium cum eis ſuper Achab, quomodo deciperetur: immo (quod plus eſt) ſi ſic non annunciaretur, non poſſent tales viri ſimplices intelligere, quis erat modus, quo Deus diffiniebat circa res humanas. Dicitur ergo, quod cum Michæas vidit Deum ſedentem in ſolio, voluit inuenire Deum eſſe quaſi quendam regem excellentiſſimum, & ſedentem in ſolio excelſo, & pulchro. Sicut Iſa. ſignificauit dicẽs: Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum. Dixit autem, quod exercitus cæli erat à dextris & à ſiniſtris, quia ſic ſolet eſſe in conſiliis magnorum dominorum, quando multi conueniunt: ſcilicet, quod Dominus ſedeat in medio, vt poſſit omnes audire: & illi à dextris, & a ſiniſtris eius ſedent. Nunc autem exercitus cæli, id eſt Angeli, qui erant miniſtri Dei, ſedebant in circuitu, quia ipſi vocati erant in conciliũ. Poſuit autem hic Michæas concilium Dei, quaſi vellet Deus deliberare cum angelis ſuis, quid fieri deberet de Achab. Nam cum poſitum fuerit Deum eſſe quaſi excellentiſſimum Regem, Reges autem quantumcumque ſint potentes, & excellentes, ſemper diffiniunt negocia cum conſilio ſuorum: potiſſimè, in rebus grauibus: oportebat ergo nunc Deum poni tenere conſiliũ cum angelis ſuis, ad hoc, quod diſponeret de iſta re ardua, ſcilicet an Achab periret in bello, & quomodo deciperetur, vt periret. Ponitur etiam, quod illi miniſtri Dei variè diffiniebant: quidam ſic, & alii ſic: eo quod iſtud ſolet eſſe in omnibus congregationibus deliberatiuis, ſcilicet quod quidam ſic dicant, & alii aliter. Dicitur etiam, quod ille ſpiritus inuenit conſilium bonum: licet ſignificetur, quod ille erat de minoribus, & ſatis procul a Deo ſtans: cum dicatur, proceſſit ſpiritus, & ſtetit coram Domino: ſcilicet, quia ſic ſolet interdum fieri in talibus congregationibus, quod aliqui viri non excellentes inueniant meliora conſilia, & media in negociis, quam alii excellentiores, qui prius locuti ſunt. Dicitur etiam quod illi ſpiritui, qui dedit iſtud conſilium, Deus iuſſit, vt exequeretur illud, dicens: Egredere, & fac ita. Sic ſolet fieri in conſiliis dominorum, ſcilicet, quod cum aliquis ex magno ingenio inuenit melius conſilium quam ceteri: Dominus ponit illum tanquam executorem illius, quia ſicut ille fuit prudẽtior ceteris in cogitando, illud, ita erit prudentior exequendo illud. Ita fuit de Ioſeph cum prænunciaſſet Pharaoni fertilitatem ſeptem annorum, & famem aliorum ſeptem annorum futurã: & dedit conſilium quod præponeretur toti Aegypto aliquis vir induſtrius, qui in ſeptem annis fertilitatis colligere: fructus pro ſeptẽ annis fami; Tunc dixit Pharao, num inuenire poterimus talem virum, qui ſpiritu Dei plenus ſit? vt dixit ad Ioſeph, nunquid ſapientiorem, & ſimilem tui inuenire potero? tu ergo eris ſuper domum meam. Geneſ. quadrageſimoprimo capi. Fuit ergo conueniens iſta viſio Michææ in omnibus partibus ſuis, & veriſimilis valde eis, quibus annunciabatur. Item dicendum, quod erat valde conueniens, & magis exprimendum id, quod Michæas intendebat quam aliter. Nam ſi Michæas ſolum dixiſſet, quod Deus dederat ſpiritum mendacii in ore prophetarum Achab, & non poſuiſſet modum ita particularem, non motus fuiſſet tantum Achab ad credendum, ſicut enarrando ſibi iſtud particulariter. Et iſta erat cauſa, quare Deus faciebat, quod prophetæ non ſolum verbis, ſed etiam per quædam exteriora ſigna prophetarent: vt declaratum fuit ſupra in quadam quæſtione. Et ſic iſte Michæas quando prophetauit co-

F ram Achab, primo faciens ſe vulnerari in capite, tertio Regum vigeſimo cap. & iſte Sedecias, de quo ſupra in littera, licet eſſet propheta malus, non ſolum verbis, ſed etiam ſignis exterioribus prophetauit, faciens ſibi cornua ferrea, & dicens; his ventilabis Syriam, vt patet in littera.

Qualis fuerit ille ſpiritus, qui decepit prophetas Baal.

Quæſtio XXXVIII.

QVæritur de iſto ſpiritu, de quo dicitur hic, quod decepit prophetas Baal, qui erat? Reſpondet Rabbi Salomon, quod erat anima Naboth occiſi, quẽ Achab occiderat, vt acciperet vineam eius, tertio Re-
G gum vigeſimoprimo capi. Et quia ibi agitur de morte eius, & ſequenti cap. ſcilicet vigeſimo ſecundo, ponitur eadem hiſtoria, quæ habetur hic, putauit quod ſpiritus ille Naboth nouiter egreſſus de corpore in vindictam mortis Naboth, venerit ad decipiendum prophetas Achab, vt moreretur Achab in bello. Sed dicẽdum, quod non ſtat: quod iſte ſpiritus eſſet anima Naboth, quia ille erat vir iuſtus, & anima eius erat in ſinu Abrahæ, & non egrediebatur inde ad decipiendum quemquam. Secundo, quia ea non veniret in vindictam mortis Naboth, quia Naboth erat vir iuſtus, & mortuus eſt in charitate: ideo non deſideraret vindictam nunc anima eius. Tertio, quia animæ iuſtorum non deſiderant nocere alicui ſiue bono, ſiue malo, ſed potius prodeſſe. Quarto non ſtat: quia iſta quæſtio procedit præſuppoſito, quod fuerit iſta congregato concilii realiter, & quod
H venerit ille ſpiritus coram Domino, dicens; ego decipiam Achab: & tamen non fuit hoc realiter, ſed ſolum niſi imaginaria, vt ſupra probatum eſt quadam quæſtione: ergo non eſt quærendum quis fuerit ille ſpiritus, qui ſtetit coram Domino, quia nullus fuit. Verum eſt tamen, quod aliquis ſpiritus fuit qui decepit prophetas Achab, & ille fuit Dæmon; quia angeli boni neminem decipiunt: eſſet autem ille dæmon, qui ſolebat eis reſpondere aliàs in negociis eorum; vel forte plures dæmones, qui illis multis prophetis apparerent, & in hoc non differt.

An Deus mittat Dæmones ad decipiendum homines?

I *Quæſtio XXXVIIII.*

QVæritur, an Deus mittat dæmones ad decipiendum homines. Et videtur quod ſic; quia cum iſte ſpiritus de quo hic, dixerit quod deciperet prophetas Achab, dixit ei Deus. Egredere, & fac ita. Alii qui dicunt quod non: Primo, quia non pertinet ad Deũ, quod ipſe faciat aliquem decipi, cum potius ipſe illuminet homines, ne errent. Ioan. primo cap. ſcilicet illuminat omnem hominem venientem in hunc mũdum. Secundo patet, quia illi, qui dicunt Deum mittere Dæmones ad decipiendum homines, mouẽtur ex eo quod habetur hic; & tamen iſtud non fuit realiter, ſed imaginarie; & ſic Deus non dixit iſti ſpiritui, quod iret ad decipiendum prophetas, nec aliquis ſpiritus ſuper hoc coram Deo apparuit. Dicendum quod Deum mittere
K Dæmones ad decipiendum hominem, poteſt dupliciter intelligi.

Primo modo, quod Deus velit, quod homines decipiantur, & ad hoc mittat Dæmones. Secundo, quod ipſe permittat Dæmonibus, quod homines decipiant, vel tentent eos ad decipiendum. Primo modo Deus non mittit Dæmonem ad decipiendum homines; quia ſic directè Deus vellet, quod homo deciperetur, & hoc falſum eſt; quia ſi hoc uellet, non oporteret, quod Deus vellet hominem decipi, nã eſſet deceptus, nihil intelligeret; immo (quod plus eſt) homo nihil poſſet intelligere, niſi Deus daret ei lumen per quod intelligeret, & conſeruaret ſibi illud, & concurreret cum eo in quolibet actu intelligendi. Item non pertinet ad Deũ velle

hominem decipere: quia decipere, pertinet ad impotentem, qui aliter nocere non poteſt niſi deceperit: qui autem potens eſt ad nocendum non decipit, ſed apertè nocet: Deus autem omnipotens eſt, ideo neminem decipit. Item, Deus eſt tota bonitas, cum ſit ipſa eſſentia bonitatis, ideo ab eo non poteſt deriuari niſi bonum & perfectum, decipere autem imperfectionem dicit, & diminutionem boni: ideo non procedit ab eo talis effectus. Item, ſi Deus vellet decipere hominem, directè vellet malum hominis, cum per deceptionem cauſetur in nobis omne malum culpæ: nam omnis malus ab ignorantia incipit eſſe malus, quia omnis malus eſt ignorans, vt patet tertio Ethicorum. Ita, ſi Deus vellet decipere nos, non eſſet in poteſtate noſtra facere bonum, aut malum, ſed ex neceſſitate operaremur, cum eſſemus decepti; & tunc nec pœnæ nec præmia iuſtè darentur, ſed omnia eſſent confuſa. Item, ſi Deus vellet hominem decipere, ipſe eſſet, qui tentaret nos; & non ſolum tentaret, ſed etiam ad malum neceſſitaret: Deus tamen non tentat hominem, vt patet Iacob primo cap. ſcilicet, Nemo cum tentatur dicat, quod à Deo tentetur: Deus enim tentator malorum non eſt, ipſe enim neminem tentat, & ſic neminem decipit. Et conſequenter dicendum eſt, quod etiam non mittit Dæmones, vt decipiant homines tanquam hoc deſiderans. Si dicatur ſecundum, ſcilicet, quod permittat dæmonibus tentare homines, & decipere, poteſt dupliciter intelligi.

Vno modo, quod ipſe imponat dæmonibus officium tentandi homines, & decipiendi: licet non deſideret, quod homines decipiantur, ſed faciat hoc, vt habeant locum merendi. Alio modo, quod non imponat eis officium iſtud, ſed permittat quod Dæmones agant, quid voluerint ſecundum malitiam ſuam. De primo dicendum, quod Deus non imponit Dæmonibus officium decipiendi, licet det eis officium puniendi animas damnatorum, quia decipere ordinatur ad culpam, & in hoc Deus nunquam directè agit, nec adiuuat. Quod autem Dæmones puniant damnatos, pœna eſt, non culpa: & ad hanc Deus directè agit, interdum per ſe, ſicut quantum ad illos, qui ſunt in purgatorio, qui non puniuntur per miniſtros, ſed Deus ſuccendit ignem illum, vt dicit Sanctus Thomas quarto Sententiarum, diſtinctione vigeſima prima. De ſecundo dicendum, quod Deus permittit Dæmonibus ſecundum malitiam ſuam interdum accedere contra homines, ad decipiendum eos. Interdum autem licet ipſi velint hominem tentare, non permittit.

Iſtud tamen eſt generale, quod etiam ſi Deus permittat Dæmonibus tentare hominem, nunquam tribuit eis aliquam virtutem, vel poteſtatem decipiendi, aut nocendi maiorem, quam ipſi naturaliter habeant, ſed potius reprimit illorum impetum: vel dat homini auxilium ad reſiſtendum, ſicut dicitur Lucæ vigeſimo ſecundo cap. cum Chriſtus dixit Petro: Satanas expetiuit vos, vt cribraret ſicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. & ſic in omnibus ſanctis: Deus enim adiuuat eos in tentationibus Dæmonum. Interdum tamen propter peccata hominum Deus deſtituit eos, & tunc facile decipiuntur à Dæmonibus, & quicunque homines deſtituti à Deo in quocunque negocio, etiamſi alias viri ſapientes ſint, aut prudentes errant grauiſſime. Et iſto modo Deus dicitur interdum infatuare homines, ſcilicet, quia deſtituit eos, & permittit errare: non tamen fuit talis infatuatio illa, quia Deus dicitur infatuaſſe conſilium Achitophel. ſecundo Regum decimo ſeptimo capit. quia ibi non infatuatus eſt Achitophel, cum rectiſſimum conſilium dederit, ſed potius Iſraelitæ infatuati ſunt, quia crediderunt conſilium Chuſai eſſe melius quam conſilium Achitophel: cum tamen eſſet puerile, & ridiculum: vt declaratum eſt eodem capite.

Acceſſit autem Sedecias filius Chanaana, & percuſſit Michæa maxillam, & ait: Per quam viam tranſiuit

A *ſpiritus Domini à me, vt loqueretur tibi? Dixitque Michaas: Tu ipſe videbis in die illo, quando ingreſſus fueris cubiculum de cubiculo vt abſcondaris. Præcepit autem Rex Iſrael, dicens: Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis. & ad Ioas filium Amelech, & dicetis: Hæc dicit Rex: Mittite hunc in carcerẽ, & date ei panis modicũ, & aquæ pauxillum, donec reuertar in pace. Dixitque Michæas: Si reuerſus fueris in pace, non eſt locutus Dominus in me: Et ait: Audite omnes populi.*

Acceſſit autem Sedecias filius Chanaana. Iſte eſt, qui fecerat ſibi cornua ferrea ad prophetandum, vt patet in littera. *Et percuſſit Michæa maxillam.* Quia dixerat Michæas, quod omnes prophetæ Achab mentiti fuerant, & quod ſpiritus mendacii loquebatur per ora ipſorum. *Et ait per quam viam tranſiuit ſpiritus Domini*
B *à me, vt loqueretur tibi?* Increpat Michæam quaſi irridendo, ſcilicet per quam viam tranſiuit ſpiritus Domini, ſcilicet, nunquid ego non ſum melior propheta quã tu: & magis cognoſcens voluntatem Domini? prius ergo veniret ſpiritus Domini ad loquendum mihi, quã tibi? & tamen tu dicis, quod ſpiritus Domini locutus eſt tibi, & mihi ſpiritus mendacii: per quam ergo viã tranſiuit ad te ille ſpiritus Domini, qui reuelauit tibi hoc? ita quod prius nõ loqueretur mihi, vt me non deciperet? quaſi dicat, tu fingis iſta, & ridiculũ eſt, quod ſpiritus Domini tranſiuerit ad te ſolum, & dimiſerit me, & ceteros: cum non videretur eſſe via, per quam
C tranſiret, ſcilicet cum prius deberet venire ad prophetas digniores, quam ad te minimum, & infimum omnium. *Tu ipſe videbis in die illo, quando ingreſſus fueris cubiculum de cubiculo, vt abſcondaris.* Scilicet tu non vides nunc, id eſt, non cognoſcis quomodo ſpiritus Domini non venerit ad te, & venerit ad me: & tamen cognoſces in die illo quando præ timore mortis tranſibis de cubilo in cubiculum, intrando in loca ſecretiſſima, vt non inueniaris. *Præcepit autem Rex Iſrael, dicens.* Conſenſerat Achab prophetis Baal, volens aſcendere in bellum, putans, quod mentiretur ſibi Michæas: & nunc iubebat eum poni in carcere. *Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem Ciuitatis.* Volebat, quod iſte Amon cuſtodiret eum, ne poſſet fugere. Et vocatur princeps ciuitatis, ſcilicet Samariæ: quia in Sa-
D maria erat tunc Rex, vt patet ſupra in littera. Non eſt intelligendum, quod ipſe eſſet princeps Ciuitatis, ſcilicet, quod eſſet ſua, quia iſta erat Ciuitas regalis, & caput totius regni, cum ab ea nominaretur regnum Samariæ, ſed dicitur princeps, id eſt, maior in tota Ciuitate, quia ipſe erat ditior & potentior inter omnes habitatores vrbis. Aliter, quod eſſet princeps, id eſt præfectus vrbis, quia forte Rex commiſerat ei iuriſdictionẽ vrbis, & ſic vocantur aliqui principes, vel præfecti vrbium, tertio Regum decimo ſexto, ſcilicet: Erat autem Ela in Terſa bibens, & temulentus in domo Arſa præfecti Therſa. *Et ad Ioas filium Amelech.* Iſte erat alius princeps, & his duobus commiſſus eſt Michæas cuſtodiendus. In Hebræo dicitur ad Ioas filium Regis. Ratio differentiæ eſt, quia in Hebræo dicitur Ioas filium
E Melech, & in Hebræo Melech ſignat Regem. In Latino vna littera addita eſt, & dicitur, Amelech, & accipitur vt nomen proprium: Hebræi autem accipiunt illud vt commune, & aliqui volunt, quod in Hebræo deberet dici Amelech, quod eſt nomen proprium ſicut in Latino: errore tamen librariorum illa littera defecit, de quo diximus. tertio Regum vigeſimo ſecundo. *Hæc dicit Rex, mittite hunc in carcerem.* Scilicet ne fugiat, vt poſſit puniri in aduentu Regis. Iura conſtituũt carcerem aliquando ad cuſtodiam, aliquando in pœnam, quando carcer ſolum eſt pœna ſtatuta ipſi qui detinetur; hic autem fuit carcer in cuſtodiam, & in pœnam, ſcilicet, vt non fugeret Michæas, & etiam vt ibi affligeretur propter loci incommoda, vt patet ex ſequentibus de cibo, & potu, quæ ei in pœnam poſita ſunt. *Et date ei panis modicum, & aquæ pauxillum.*

Scilicet, licet ſit propheta non detis ei cibum & potum ad ſufficientiam, ſed ſolum panem, & aquam, & iſta in magna penuria: vnde tertio Regum vigeſimo ſecundo cap. dicitur: ſuſtentate eum pane tribulationis, & aqua anguſtiæ.

Dicitur panis tribulationis, q͞n tam modicus eſt, ꝙ homo comedens tribulatur, & aqua anguſtiæ, id eſt, pauca, quantam bibunt illi, qui ſunt in obſidione, & habent penuriam aquarum: hoc faciebat Achab, quia ipſe oderat Michæam, & volebat quando veniret de bello occidere eum; & ob hoc voluit, quod poneretur in carcere, ne fugeret, & quod darentur ei cibus ne interim moreretur: eſſet tamen paucus, vt in hoc affligeretur. *Donec reuertar in pace.* Id eſt, quouſque reuertar in pace de bello. putabat enim, quod ſuperaret Syros, & omnia proſpere euentura eſſent: ſicut prædixerant prophetæ eius, & tunc volebat occidere Michæam morte grauiſſima. Noluit autem occidere eum antequam iret ad bellum, licet crederet eum mentitum, quouſque ex ipſo rei euentu conuinceret Michæam mentitum. *Dixitque Michæas. ſi reuerſus fueris in pace, non eſt locutus Dominus in me.* Scilicet, tu dicis, quod reuerteris in pace, & ego dico tibi, quod non venies: & ſi reuertus in pace, ego ſum propheta falſus, & non eſt locutus mihi Dominus. *Et ait audite populi omnes.* Aliqui putant, quod iſta ſit ſententia incompleta, ſcilicet, quod Michæas voluerit hic plura dicere contra Regem, ſed nõ permiſſus, & ſic volẽdo dicere plura manſerit ſermo inchoatus: ſed non eſt verum, quia ſenſus eſt, quod cum Rex diceret ſe reuerſurum in pace, & Michæas diceret, quod non: vt non poſſet poſtea hoc negari, induxit in teſtem totam multitudinem, dicens: Audite populi omnes. ſ. quod ego dixi, & quod Rex dixit, vt poſtea iudiceris, quis verum dixerit.

Quare Sedecias percuſſerit maxillam Michææ; & an hoc facto peccauerit. Quæſt. XL.

QVæritur vlterius, quare Sedecias percuſſerit maxillam Michææ, & an peccauerit in hoc? Ad primum dicendum, quod fecit hoc in vindictam propriæ iniuriæ: quia dixerat Michæas omnes prophetas Baal deceptos, & quod ſpiritus mendacij locutus fuerat per eos. Sedecias autem credebat ſe eſſe excellentiorem Michæa in prophetia, vt ſupra diximus. Et innuit ex illa littera, ſcilicet, per quam viam tranſiuit ſpiritus Domini ad me, vt loqueretur tibi, id eſt, ſpiritus Domini prius veniret ad me, quam ad te, quomodo ergo tu dicis, quod venit ad te, vt non veniret prius ad me; quaſi dicat: quia ego excellentior ſum in prophetia, & non poterat ad te venire quin prius ad me veniret. Credidit ergo Sedecias magnam iniuriam ſibi factam, cum diceret Michæas, quod mentiebatur, ideo percuſſit eum.

Secundò, fuit in vindictam publicæ iniuriæ: quia non ſolum dixerat hoc Michæas contra Sedeciam, ſed contra omnes quadringentos prophetas Baal, quos aſſeruit eſſe mentitos. Tertio fecit propter iniuriam Dei: quia Sedecias credebat ſe verum dicere, & quod Deus verus reuelauerat ei hoc, & aliis prophetis: Michæas autem dicendo eum mentiri, dicebat Deum mentitum; & Deum eſſe ſpiritum mendacij; & eius iniuriam voluit vindicare percutiendo Michæam. Ad ſecundum quidam dicunt, quod non peccauerit Sedecias, quia fecit propter cauſas iuſtas ſupra expreſſas. Dicendum, ꝙ peccauerit grauiter. Primo, quia percuſſit prophetam Domini: ipſe enim ſolus erat tunc propheta Dei inter illos, vt patet ſupra in littera. Secundo, quia percuſſit eum vera dicentem, cum ille veritatem defenderet, oſtendens iſtos mentitos, qui vere mentiti erant. Tertio, quia percuſſit eum exequentem id, quod Deus iuſſerat. nam Deus reuelauerat ei hæc, vt illa diceret regi Achab, & hæc facientem, percuſſit eum Sedecias. Dicendum ergo, quod non ſolum Sedecias peccauerit, ſed etiam Achab, quia coram eo percuſſit Sedecias

F Michæam, & debuiſſet punire illum tanquam iniuriantem, & potiſsimè præſente Rege, cum non ſolum eſſet iniuria Michææ, ſed etiam Regis: ita tamen vehementèr Achab oderat Michæã, quod non vindicauerit iniuriam illius, etiam coram ſe factam, ſed potius de hoc gaudebat: nam alias Sedecias non auſus fuiſſet præſente Rege eum percutere. Ad primum dicendum, quod non habebat iuſtam cauſam Sedecias percutiendi Michæam in vindictam iniuriæ. Primo, quia non erat iniuria, cum Michæas verum diceret: potiſsimè, quia illud Deus oſtenderat ſibi ad dicendum. Secundo, quia dato; quod fuiſſet iniuria, non potuiſſet Sedecias eam propria auctoritate vindicare: quia ad hoc, quod iuſtè puniret non ſolum requirebatur iuſta cauſa, ſed etiam iuriſdictio, quam non habebat Sedecias: nam etiam ſi G fuiſſet ipſe Iudex populi, in iſta tamen cauſa non eſſet Iudex, ſed actor, petens ſibi ſatisfieri de iniuria. Item, dato, quod in aliquo caſu quis poſſet eſſe iudex in cauſa ſua particulari, quod iura abhorrent: tñ ſaltẽ modo iudiciali procederet, & diffiniret contra eum. Item dato, quod deberet puniri Michæas, & eſſet iudex Sedecias, ſaltem non exequeretur per ſe ſententiam, ſed alteri executionem mandaret, & tamen ipſe executus eſt: ideo habuit totaliter locum partis, & hoc nunquam licet de iure, niſi in propulſando iniuriam, quando quis contra alterum non verbo, ſed opere procedit; & hic fuit ſic: quia Michæas ſolum locutus eſt? Secunda cauſa aſsignata pro Sedecia non iuuat; quia ſicut non licebat ei propriam iniuriam vindicare, ita nec iniuriam H ſociorum, potiſsime, quia nõ erat iniuria cum Michæas diceret verum, ſcilicet, illos mentitos eſſe: & hoc dicebat mandato Dei, cui tenebatur obedire, etiam videretur eſſe damnum, vel præiudicium cuiuſcumque. Tertia cauſa etiam non adiuuabat: quia non erat hic aliqua offenſa Dei quã Sedecias debebat vindicare: imò potius ipſe offendebat Deum, quia percutiebat loquentem ex parte eius: ſed dato, quod Michæas offendiſſet Deum: vtpotè, ſi Sedecias fuiſſet verus propheta, & Michæas diceret eum eſſe mentitum, adhuc non licebat Sedeciæ vindicare hanc offenſam Dei ex defectu iuriſdictionis. Nam licet ego videam quemquam blaſphemare Deũ, non licet mihi illum occidere, aut percutere: quia hoc dato, totus ſtatus politicus, & tota pax humana periret, & eſſent bella infinita, ſi quilibet ſibi ex hac cauſa I poſſet vſurpare iuriſdictionem, & nullum maius incõueniens poterat eſſe contra ſtatum politicum. Item erat aliud deterius, quia interdum quis putaret offenſam eſſe factam Deo, & vellet illam vlciſci: cum tamen nulla eſſet facta; quia non eſt omnium hominum hoc cognoſcere: & ſic tunc puniret aliquis, non ſolum non habens iuriſdictionem, ſed etiam ſine iuſta cauſa: ſicut fuit hic, quod Sedecias putabat, quod Michæas offenderet Deum, dicendo contra eum, & alios prophetas: & tamen non offenderat cum ipſe verum loqueretur. Erat etiã aliud inconueniens, quia non ſolum Sedecias vſurpauit ſibi iuriſdictionem, ſed etiam vſurpauit eam præſente ille, cuius erat iuriſdictio. Nam Rex erat ibi, qui erat Iudex quantum ad omnes cauſas: ideo præſente illo nemo quantumcumque læſus iniuſtè poterat ſibi K vindictam proprio iure expetere, ſed ab illo expectare.

Quando fuerit completum dictum Michææ. Quæſtio XLI.

QVæritur vlterius, quãdo fuerit completum illud, quod hic dixit Michæas Sedeciæ, ſcilicet, tu ipſe videbis in die illo, quando ingredieris cubiculum de cubiculo, vt abſcondaris. Reſpondent quidam, quod fuit tempore Iehu Regis Iſrael; quando conuocauit omnes cultores Baal, & occidit eos; tunc enim iſte Sedecias timens mortem, abſcondit ſe de cubiculo in cubiculum.

Dicendum, quod non ſtat. Primo, quia Michæas dixit videbis in die illo, quando ingreſſus fueris cubiculum de cubiculo; vt abſcondaris, quaſi dicat, tu non videbis

dcs

des modo, id eſt, non potes cognoſcere quomodo ſpiritus Domini receſsit à te, & locutus eſt mihi. Et tamen in illo die, quo abſconderis in cubiculo, cognoſces, quod mihi locutus eſt Deus, & non tibi. Et tamen manifeſtum eſt, quod antequam Iehu inquireret cultores Baal ad occidendum eos, quarto Regum decimo: cognouerat Sedecias ſe eſſe mentitum, ſcilicet illo die, quo mortuus eſt Achab in bello, quem ipſe prænunciauerat proſperandum; ergo non poteſt intelligi de tempore regis Iehu. Secundo patet, quia Sedecias latebat tunc pro aliquo pertinente ad iſtam prophetiam, cum diceret ei Micheas, quod die illo cognoſceret veritatem, & tamen congregatio cultorum Baal per Iehu, nihil pertinebat ad iſtam prophetiam. Nam ſiue Sedecias illuc iret, & occideretur, ſiue lateret timore mortis, non per hoc cognoſceret, quod Deus locutus fuerat Michææ, & non ſibi, cum hoc eſſet omnino impertinẽs ad iſtam prophetiam. Tertio patet: quia non videbatur, quod Sedecias ingrederetur de cubiculo in cubiculũ, quando congregarentur cultores Baal, quia Iehu volebat illos decipere deducendo in templum Baal offerendo eis munera, vt ipſi facerent magna obſequia Baal, & ſepararent ſe à cultoribus Domini, quarto Regum decimo cap. ad hoc, quod aliquis de cultoribus Baal euaderet mortem, non oportebat, quod lateret, ſed quod nõ intraret in templum illud, in quod nemo cogebatur ingredi: ſed ſolũ, qui volebat cupiditate munerum, & ſic non oportebat quod Sedecias lateret: immo ſi latuiſſet erat deterius, quia ex hoc magis præſumptio cõtra eum exorta fuiſſet, quod erat de cultoribus Baal. Dicendum ergo, quod iſta abſconſio Sedeciæ de cubiculo in cubiculum, fuit in die illa, quando veniebant Iſraelitæ de bello, mortuo Rege Achab, quia tunc ipſe timuit occidi, eo quod ſuaſione ſua Rex mortuus fuiſſet in bello, & latuit; & tunc vere cognoſcebat ſe mentitum fuiſſe, & Michæam vere dixiſse. Eſt enim veriſimile, quod cum populus rediret de bello, occideret omnes iſtos quadringentos prophetas Baal, vel ſaltem quotquot potuit de illis habere, quia propter illos Rex perierat, & populus traditus fuerat in manus hoſtium: nam alias Rex non iuiſset in bellum, niſi iſti certificaſſent eum, quod traderentur hoſtes in manus eius. Inter omnes autem erat culpabilior Sedecias, quia ipſe efficacius ſuaſerat Regi ire ad bellum, quam ceteri, cum ipſe non ſolum verbis, ſed etiam operibus prophetaret, faciens ſibi cornua ferrea, quibus dixit Syriam ventilandam.

Etiam, quia ipſe ſolus percuſſit Michæam prophetam Domini, qui vera prædixerat, timebat ergo Sedecias veriſimilius mortem, quam ceteri prophetæ, ideo ipſe latuit in ſecreto cubiculo. Eſt tamen veriſimile, quod fuerit tunc occiſus a populo, dato quod latuerit, quia iam ſciebat populus, quod ipſe deberet latere, cum Michæas prædixiſset antequam iret Achab in bellum, quod lateret Sedecias de cubiculo in cubiculum, ideo quæreretur ibi cum magna diligentia, quouſque inueniretur, & occideretur.

An licuerit Achab occidere Michaam prophetam.

Quæſtio XLII

QVæritur vlterius, quomodo dixit hic Achab, quod ſeruaretur Michæas quouſque ipſe de bello rediret, ſcilicet, ad occidendum eum, & an liceret ei occidere Michæam ſi rediiſſet de bello in pace. Quidam dicunt, quod non: quia licet Achab haberet iuſtam cauſam occidendi Michæam, quia mentitus erat ſibi: tamen ex defectu iuriſdictionis non poterat eum iuſtè occidere, cum Achab eſſet laicus, & Michæas eſſet propheta Domini: & ob hoc non eſſet de foro ſuo. Alii dicunt, quod poterat eum iuſte occidere: quia alii Reges occidebant prophetas iuſte pro delictis ſuis, vt patet de rege Babylonis, qui frixit duos prophetas in igne, ſcilicet Achab filium Coliæ, & Sedeciam filium Maaſiæ: Ierem. vigeſimo nono. Dicendum, quod ex defectu iuriſdictionis, non repugnabat quod Achab occideret Michæã. Nã nulla lege exemptus erat a foro ſuo; quod patet: quia prophetæ non habebant inter ceteros homines in Veteri Teſtamento aliquam excellentiam, niſi quod erant ſanctiores, & magis Deo proximi, cum reuelaret eis ſecreta ſua. Illud autem non eximit quemquam a iuriſdictione quantumcumque ſæculari: Nam dato, quod inter laicos ſit aliquis valde ſanctus, non eſt ex hoc exemptus a iuriſdictione ſæculari, cum non ſit conceſſum priuilegium exemptionis ſanctitati, ſed ordini clericali, ſiue ibi ſit ſanctitas, ſiue non. In veteri autem Teſtamento prophetæ non erant Sacerdotes, nec Leuitæ: ſed interdum de laicis, & interdum de
B Sacerdotibus, & Leuitis: ideo ratione prophetiæ non cõpetebat eis aliqua exemptio. Item, quia principi ſeculari in veteri Teſtamento ſubiiciebat Deus omnes Iſraelitas cuiuſcumque ſtatus eſſent, ſiue eſſent prophetæ, ſiue non. Vt patet de Ioſue Numer. vigeſimo ſeptimo cap. Hoc etiam apparet aliqualiter ex querela Core, & ſuorum ſociorum contra Moyſen, & Aaron, cum ipſi acciperent dominium ſuper totum populum dicentium: ſufficiat vobis, quod omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus: cur eleuamini ſuper populum Domini? Num. decimo ſexto cap. Ex quo volebat innuere Core, quod inter Iſraelitas erãt multi prophetæ, qui erant ſancti, id eſt ſpecialiter applicati ad Deum, & Deus erat in eis, id eſt loquebatur per eos, & propter hoc quod Moyſes non deberet habere iu-
C riſdictionem ſuper eos. Et tamen hoc non obſtante, voluit Deus, quod eſſet principatus in populo tam ſuper prophetas, quam ſuper ceteros, & ſic non erat exemptio prophetarum. Item ſi aliqua exemptio a iuriſdictione ſæculari eſſet in veteri Teſtamento, hoc maxime eſſet quantum ad ſacerdotes, ſicut nunc ſunt exempti a foro ſæculari, & tamen tunc non erant exempti. Quod patet: quia Ioſue erat Princeps laicus, & Deus ſubiecit ei omnes Iſraelitas tam laicos, quam Sacerdotes, & non ſolum Sacerdotes, ſed etiam ipſum Summum Sacerdotem Eleazar, qui tunc erat. Numer. vigeſimo ſeptimo cap. Item Abiathar erat Summus Sacerdos, & tamen Rex Salomon erat princeps laicus, & habuit iuriſdictionem ad deponendum eum de Summo Sacerdotio, & ad occidendum ipſum, licet noluerit, vt innui-
D tur tertio Regum ſecundo cap. & ibi late declaratũ eſt. Item patet, quia in omni politia ordinata neceſſe eſt q̃ detur iuriſdictio ſufficiens coactiua pro omni crimine, vt patet tertio Polit. vbi dicit Ariſt. quod diſtributiuũ iuſtitiæ, id eſt Iudex, qui diſtribuit iuſtitiam partibus, eſt magis neceſſarius in politia, quam panis. In politia ergo veteris Teſtamenti, quæ erat valde ordinata, cum eſſet à Deo inſtituta, neceſſe erat, quod daretur iuriſdictio punitiua pro omni crimine, & tamen inter ſacerdotes in veteri Teſtamento, non reperitur aliqua poteſtas iuriſdictionis collata eis: ſiue quantum ad ciuiles cauſas, ſiue ad criminales, ſed ſolum reperitur ſcriptum de viribus eorum, quæ recipere debebant a populo, & de miniſtrationibus ſuis. De Rege autem videtur, quod ſit ſibi tradita tota poteſtas iuriſdictionis, eo
E quod in conſecratione ſua Deus iubebat tradi illi librum legis, vt ſemper in eo ſtuderet. Deuter. vigeſimo ſeptimo cap. quaſi per hoc innueretur, ipſum eſſe executorem iudicem quantum ad omnia contenta in lege. Si tamen nos diceremus, quod Sacerdotes erant exempti à iuriſdictione laicali, cum ipſi non haberent aliquam iuriſdictionem ad puniendum crimina, manerent crimina impunita: ideo neceſſe eſt, quod illi fuerint ſubiecti iuriſdictioni Regali. Item cum Dominus ſtatuerit totum ordinem, & ſtatũ veteris Teſtamenti: ſi voluiſſet ſacerdotes, & Leuitas non eſſe ſubiectos foro ſæculari, etiam dediſſet pro illis alias leges, ſicut eſt nunc; quia cum non ſit eadem iuriſdictio eccleſiaſtica, & ſæcularis, non ſunt eædem leges pœnales pro Sacerdotibus homicidis, & adulteris, & criminoſis, quæ ſunt pro laicis homicidis, & adulteris; cũ iſtis infligantur mortes,

& illis non; & tamen in veteri Teſtamento omnes le-
ges datæ ſunt laicales, cum pro adulteris, homicidis, &
aliis criminoſis ponatur mors. Ergo eſt neceſſe, quod to
ta iuriſdictio erat laicalis, vel quod pro iuriſdictione
Sacerdotali nullæ erant leges poſitæ, & ſic maneret to-
tus ille ſtatus inordinatus, quod eſt inconueniens, & nõ
eſt vllatenus veriſimile: quia Deus omnia volebat e-
tiam particulariter per ſe ordinare in veteri Teſtamen-
to, vt Iudæi non haberent occaſionem errandi, conce-
dendo ſibi aliquas leges iniquas, in quibus concorda-
rent cum Gentilibus. Quod patet, quia dedit eis leges
forenſes pro contractibus. & criminibus Exodi vigeſi-
mo primo, vigeſimoſecundo, & vigeſimo tertio, cap. &
per totum Deuteronom. & ſæpè in libro Numerorum.
Quod tñ non fecit Chriſtus in Nouo Teſtamẽto: nã nul
lam legem forenſem dedit. Intantum autem Deus vo-
luit ordinare particulariter ſtatum Iudæorum, quod
nihil voluit, quod ipſi facerent, niſi quod ipſe iuberet,
vt patet Deuteron. duodecimo cap. quod præcipio tibi,
hoc tantum facito Domino Deo tuo: nec addas quid-
quam, nec minuas. Si igitur ſtatus laicalis eſset diſtin
ctus a Sacerdotali in iuriſdictione, pro vtroque Deus
dediſset leges completas, ſicut dedit pro laicali, nul-
las tamen dedit pro Sacerdotali, ergo non erat diſtin-
cta iuriſdictio laicalis, & Sacerdotalis. Dicendum igi-
tur, quod in veteri Teſtamento vnica erat iuriſdictio,
ſcilicet laicalis, ſiue præſidens illi iuriſdictioni eſset
laicus, ſiue Sacerdos. Hoc autem dicitur, quia aliquo
tempore laicali gubernauerunt populum, & aliquo
tempore Sacerdotes: cum etiam de Sacerdotibus fue-
runt aliqui Reges Iudæorum circa tempora Natiuitatis
Chriſti, ſcilicet Ariſtobolus, Alexander, & Hyrcanus,
& Ioannes Hyrcanus, & alii. Ipſi quoque Machabæi Sa
cerdotes erant, & præſidebant populo. Semper tamen
fuit iuriſdictio vnica, & eodem modo gubernata, ſcili-
cet laicaliter, ita quod pro criminibus eadem pœna e-
rat Sacerdotis, & laici, ſcilicet mors ſecundum determi
nationem legis. De hoc autem magis declarabitur in li
bro noſtro de origine, & diſtinctione iuriſdictionum.
Cum ergo nunc iuriſdictio eſset penes Reges laicos, il-
li præerant omnibus Iſraelitis tam laicis, quam Sacer-
dotibus, & Prophetis, & non Prophetis, & ſic non erat
defectus iuriſdictionis in Achab ad occidendum Mi-
chæam, ſi iuſtam cauſam habuiſset, cum tamen proba-
batur hoc ex eo, quod habetur Ierem. decimo nono ca-
pit. non tenet probatio, eo quod ex ille Babylonis, qui
occidit duos prophetas, non erat de populo Iſrael, ſed
Gentilis, & licebat illi eos occidere, etiam ſi non lice-
ret Regi Iſrael occidere prophetam pro crimine. Patet
hoc: quia ſi aliquis Sacerdos commiſerit homicidium,
vel adulterium, non licet Regi occidere eum. Si tamen
Sacerdos de noſtris in terra Saracenorum commiſe-
rit adulterium, vel homicidium, licet Regi Saraceno-
rum occidere illum ſecundum leges ſuas: immo, ſi non
occiderit illum, peccat. Nec obſtat, quod iſte non ſit de
foro laicali, quia iſtud habet locum in illis, vbi eſt di-
ſtincta iuriſdictio ſæcularis, & Sacerdotalis, & inter
quos iſti habent priuilegium immunitatis, ſicut eſt in-
ter Chriſtianos; inter Saracenos autem non eſt talis di-
ſtinctio iuriſdictionum: ideo totum pertinet ad iuriſdi-
ctionem laicalem, & illa punit omnia crimina. Sic au-
tem de Rege Babylonis, qui frixit illos duos prophe-
tas. Nam dato, quod inter Iudæos eſſet diſtincta iuriſ-
dictio laicalis à ſacerdotali, non erat hoc inter Chal-
dæos in Babylone, & ſic iuriſdictio puniendi omnes cri
minoſos pertinebat ad Regem, & non peccabat occi-
dendo iſtos: imò ſi non occideret, deſtrueretur ſtatus po
liticus, cum ſic manerent infinita crimina impunita,
quod erat grauiſſimum.

An iuſtam haberet cauſam occidendi. Quæſt. XLIII.

QVæritur dato, quod Achab habuiſſet iuriſdictio-
nem ad occidendum Michæam, an haberet iu-
ſtam cauſam poſtquam veniret de bello, ſcilicet, quia
F mentitus erat ſibi? Dicendum, quod ſic: quia ſi Mi-
chæas mentitus fuiſſet, non erat Propheta Domini,
ſed fingebat de corde ſuo, & ſic merebatur mortem. Ita
dicunt aliqui fuiſſe de illis duobus Prophetis, quos fri
xit Rex Babylonis, quia locuti fuerant mendacium ex
parte Dei, quod eis Deus non mandauerat. Ierem. vige-
ſimo nono capit. Dicendum tamen, quod licet verum
ſit, quod pro tali cauſa iuſte occidatur propheta, tamen
hoc non patet ex illo loco: quia ibi Rex Babylonis non
occidit illos, quia locuti fuerant falſum in nomine Dñi:
ſed quia commiſerant adulterium cum vxorib. fratrum
ſuorũ. Verum eſt aũt, quod iſti commiſerunt duo cri-
mina, ſ. quia prophetauerunt mendacium, & mœcha-
ti ſunt. Rex tamen Babylonis non occidit eos niſi pro
adulterio, eo ꝙ ad ipſum non pertinebat cognoſcere,
G an loquebantur mendacium ex parte Dei, vel non: cum
forte ipſe non curaret de Deo Hebræorum: ſed ſolum
curauit de adulterio, quod erat crimen turbatiuum,
& infamatiuum politiæ, & apud omnes gentes puni-
tur. Deus tamen tradidit eos puniendos, potius quia
prophetabant falſum in nomine ſuo, quam quia adul
terium commiſerant. Patet hoc Ierem. vigeſimo nono
cap. ſcilicet. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſ-
rael ad Achab filium Coliæ, & ad Sedeciam filium
Maaſiæ, qui prophetant vobis in nomine meo men-
daciter: Ecce ego tradam eos in Manus Nabuchodono-
noſor Regis Babylonis: & percutiet eos in oculis ve-
ſtris. Et ſic Deus dabat illos percutiendos, quia falsò
prophetabant. Quod autem Nabuchodonoſor occi-
derit eos propter adulterium, patet ibidem, ſcilicet,
H aſſumetur ex eis maledictio, & dicetur: Ponat te Do-
minus, ſicut Sedeciam, & ſicut Achab, quos frixit Rex
Babylonis in igne, pro eo quod fecerint ſtultitiam in
Iſrael, & mœchati ſunt in vxores amicorum ſuo-
rum, &cet. Dicendum tamen, quod prophetas falsò
phophetantes iuſſerat Deus occidi, vt patet Deutero-
nom. decimo octauo, verſic. 20. ſcilicet: Propheta autem
qui arrogantia deprauatus voluerit loqui in nomine
meo, quæ ego non præcepi illi diceret, aut ex nomine
alienorum Deorum, interficietur. Si autem Michæas
mentitus fuiſſet in propheria ſua, conſtabat, quod non
eſſet à Deo: ideo occidendus erat.

Ex hoc etiam loco apparet, quod quærebatur præce-
denti quæſtione, ſcilicet, quod ad Regem pertineret oc
I cidere Prophetas pro mendacio, vel alio crimine: quia
dicitur hic interficietur, & non dicitur a quo: ideo in-
telligitur, quod a iudice, qui præeſt iuriſdictioni. Rex
autem erat executor legis, vt ſupra declaratum eſt, ideo
ad eum pertinebat occidere Prophetas mentientes, vel
qualitercunque criminoſus.

An licuerit Achab occidere Michæam antequam iret ad bellum. Quæſt. XLIV.

QVæritur, an licuerit Regi Achab antequam iret
ad bellum occidere Michæam. Eſt autem diffi-
cultas in hoc: quia ſi Achab iuſte occideret Mi-
chæam, faceret hoc, quia mentiretur prophetando: i-
deo oportebat, quod prius conuinceretur de menda-
K cio, alioquin etiam ſi mentitus eſſet, peccaret etiam
vt Iudex occidendo eum. Hoc præſuppoſito dicunt
quidam, quod licebat ei occidere Michæam antequã
iret ad bellum. Primò, quia ipſe Achab in ſeipſo erat
certificatus, quod Michæas mentiebatur: Nam firmi-
ter ipſe credebat, quod mentitus erat, & hoc animo
faciebat eum cuſtodiri, vt occideret eum poſt bellum.
Secundo, quia Michæas videbatur ſufficienter conui-
ctus de mendacio. Nam ad conuincendum aliquem
etiam in cauſa capitali, ſufficiunt quotcumque teſtes,
dum tamen non ſit vnicus, quia vnius teſtimonio ne-
mo debet occidi, Numer. trigeſimo ſexto c. Hic autem
conuincebatur Michæas per quadringentos teſtes: nam
quadringenti prophetæ Baal teſtificati ſunt contra ip-
ſum, vt patet in littera: ideo ſatis poterat iudicari conui
ctus de mendacio, & ſic occidi.

Dicen-

Dicendum, quod non poterat Achab iuſtè occidere Michæam antequam rediret de bello in pace, eo quod aliter non corripiebat eum de mendacio, & propter hoc licet Achab valde cuperet occidere Michæam, non tamen occidit eum antequam iret ad bellum, ſed fecit eum cuſtodiri quouſque rediret in pace, ſicut ipſe dicebat, ſcilicet, vt tunc occideret eum. Si tamen putauiſſet ſibi licitum fuiſſe occidere illum, antequam iret ad bellum eum occidiſſet. Item patet hoc: quia in criminalibus, ad hoc, quod aliquis conuincatur, debent eſſe probationes clariſſimæ, ſicut iura dicunt, ſcilicet, luce clariores: nulla tamen probatio clara poterat induci ad conuincendum Michæam eſſe mentitum antequam rediret Achab de bello, ideo non licebat ei prius occidere illum. Ad primum dicendum, quod licet Achab in ſeipſo eſſet certificatus, quod mentiebatur Michæas, ſcilicet, quia ita firmiter credebat illud, ac ſi probatum eſſet per mille teſtes, tamen adhuc poterat eſſe iſta credulitas falſa, ſicut in veritate erat falſa, & cum credulitas quantumcumque vehemens non ſit modus iuridicus conuincendi aliquem, peccaſſet Achab puniendo eum tanquam conuictum per illum modum: Nam non ſolum non licet iudici condemnare quemquam pro credulitate vehementi, ſed etiam ſi conſtet ipſi ex viſu aliquem eſſe criminoſum, modo non conuincatur teſtibus, nec confeſſione propria non licebit ei condemnare illum, & peccaret grauiſſimè condemnando, quia faceret tunc tanquam perſona priuata, cum non haberet iuriſdictionem ad taliter faciendum per legem. Ad ſecundum dicendum, quod licet quadringenti prophetæ Baal loquerentur contra Michæam, non conuincebatur ex hoc fuiſſe mentitus, cum potius Michæas verum diceret, & omnes illi mentirentur: ideo ad dicta illorum non debuit eum occidere Achab. Sed tunc eſt difficultas, quia ſi aliquis conuincatur de crimine per multos teſtes idoneos, etiam ſi omnes illi mentiantur, tenetur iudex condemnare eum, & habere eum pro conuicto, niſi ille legitime obiecerit, & probauerit aliquid, propter quod non debeat fides teſtibus adhiberi, & non ſolum hoc, imò in quæſtione illa famoſa, qua quæritur cum quis accuſatur de aliquo certo crimine commiſſo in certo loco, & teſtes corrupti deponunt contra illum, iudex tamen ſcit, quod ille non commiſit tale crimen, ſed alius, an teneatur illum occidere? tenetur à Doctoribus famoſis, & eſt quaſi determinatio communis, quod ſi non poteſt habere alia remedia, ſcilicet, ad conuincendum cauſam, vel ad renunciandum, ſiue deponendum iuriſdictionem, quod tenetur condemnare illum, etiam ſi ſibi conſtet, quod eſt innocens: quanto magis quando teſtes ſunt falſi, & iudex non credit eos falſos: ita autem erat hic, quia licet omnes iſti quadringenti prophetæ Baal falſa dicerent contra Michæam, non tamen conſtabat eos falſa dicere: maximè quia Achab credebat eos vera dicere: ideo videtur, quod poterat ex dictis illorum reputare Michæam conuictum, & condemnare eum.

Dicendum, quod non poterat: quia ſi iſta, quæ dicebant iſti teſtes, fuiſſent talia, quæ directè inducerent probationem criminis: & ſi etiam eſſent falſi, dum tamen non conſtaret de falſitate, ad dictum illorum debebat reputari Michæas conuictus, vtpote ſi accuſatus fuiſſet Michæas de adulterio, vel furto, & omnes iſti deponerent ſe vidiſſe, condemnaretur: Nunc tamen dato, quod non conſtaret iſtos teſtes eſſe falſos, dicta tamen eorum non inducebant ſufficientem probationem contra Micheam: quia ipſi dicebant Deum dixiſſe hoc: Et Michæas dicebat Deum dixiſſe contrarium, & licet veriſimiliter ceteris paribus præſumendum eſſet potius, quod quadringenti concordantes dicerent veritatem, quam quod ſolus Michæas, tamen non erat ſufficiens probatio, qualis requiritur in criminalibus, ſcilicet, luce clarior, cum poſſet falli: ideo non erat reputandus conuictus ex hoc. Item patet hoc efficacius: quia lex poſuerat certum modum conuincendi aliquem prophetã eſſe falſum, ſcilicet ex euentu rei prænunciatæ,

A ideo oportebat Michæam per illum modum conuinci, & non per atteſtationes aliorum prophetarum contra ipſum. Patet hoc Deuter. 18. vbi cum dictum fuerit, ꝙ falſe prophetans interficeretur: ſubditur, quod ſi tacita cogitatione reſponderis, quomodo poſſum intelligere verbum, quod non eſt locutus Dominus. Hoc habebis ſignum, quod in nomine Domini propheta ille dixerit, & non euenerit hoc, Dominus non eſt locutus. Non poterat ergo Michæas occidi quouſque rediret Achab de bello in pace, quia tunc conſtare poterat euidenter Michæam mentitum, & hoc intendebat facere Achab.

Quomodo dixerit Michæas: ſi reuerſus fueris, &c.
Quæſtio XLV.

QVæritur, quomodo dixerit Michæas hic ad Achab, ſi reuerſus fueris in pace, non eſt Dominus
B locutus in me: quia poterat eſſe, quod licet Deus locutus eſſet Michææ iſta, quod adhuc Achab rediret in pace, quia poterat Achab dolere valde de peccatis ſuis, & tunc Deus mutaret ſentẽtiã: ſicut ponitur regula generalis de hoc Ierem. 18. Sic enim fuit in Ezechia, cui prænunciata eſt mors in breui, & quia fleuit, Deus mutauit prophetiam Iſaiæ, & addidit ei quindecim annos vitæ: vt patet 4. Reg. 20. & Iſai. 38. Sic etiam fuerat iterum in iſtomet Achab: nam quando occidit Naboth, & deſcendit ad poſſidendum vineam eius. Elias dixit ei, quod in loco illo, in quo occiderat Naboth, & canes linxerant ſanguinem eius, lamberent poſtea ſanguinem Achab, 3. Reg. 21. c. Poſtea tamen cum Achab humiliaſſet ſe coram Domino in cilicio, ieiunio, & cinere, Deus mutauit ſententiam, eodem cap. Ita ergo nunc,
C ſi iterum doluiſſet, mutare etiam iterum iſta ſententia potuiſſet, & ſic redire in pace, licet Deus locutus fuiſſet Michææ. Dicendum ſine dubio, quod ſententia mutari poterat, ſi Achab doluiſſet, nec tamen etiam mutari potuiſſet ſententia. Ideo confidẽter dicebat, ſi redieris in pace non eſt locutus Dominus in me. Pro quo ſciẽdum ꝙ cum Deus reuelat aliqua proſpera, aut aduerſa euentura quibuſdam, interdum reuelat eis, an ſententia illa mutabitur mutato ſtatu eorum, pro quibus vel contra quos prophetatur, vel non: interdum autem nihil reuelat. Si primo modo, ſunt prophetæ certi, ꝙ non mutabitur ſententia. Sic patet de Balaam, qui volebat maledicere Iudæis, & Deus dixit, ꝙ non malediceret: hoc tamen non obſtante conabatur Balaam illis male-
D dicere, & faciebat ſacrificia, vt poſſet eis maledicere: Deus autem certificauit eum tunc, ꝙ ille populus erat benedictus, & ꝙ non poſſet eum maledicere, & tunc non curauit conari amplius ad maledicendum. Sic patet Num. 22. & 23. ſ. Non eſt Deus quaſi homo, vt mentiatur: nec filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo, & non faciet? id eſt dixit, ꝙ nõ faceret, id eſt, ꝙ nõ permitteret maledicere. Idem patet Numer. 24. cap. Cumque vidiſſet Balaam, quod placeret Domino, vt benediceret Iſrael, nequaq̃ abiit, vt ante perrexerat, vt auguriũ quæreret, i. certificatus fuit Balaam, ꝙ non placebat Deo, quod malediceret Iſraeli, ſed potius, ꝙ benediceret: ideo non iuit amplius ad quærendum augurium, per quod conabatur maledicere Iudæis, ſciens, ꝙ impoſſibile erat iam quod malediceret illis, cum certificatus eſſet, quod nõ
E placeret Deo. Sic etiam patet de Samuele, cui reuelatum erat, quod regnum Iſrael tolleretur de manu Saulis, & etiam certificatus erat ꝙ iſta ſententia nunquam mutaretur, vt patet 1. Reg. 15. ſcilicet: Et ait ad eum Samuel: Scidit Dominus regnum Iſrael à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te: & ſequitur: Porro triumphator in Iſrael non parcet, & pęnitudine nõ flectetur, neque enim homo eſt, vt agat pęnitentiam id eſt, ſcias, ꝙ Deus non mutabit iſtam ſententiam, nec pęnitebit eum de eo, quod dixit, quia non eſt homo, vt agat pęnitentiam, i. non eſt, ſicut homo, vt poſſit dolere, vel pęnitere de eo, quod dixit, vel fecit, ideo manebit firmum, quod ſemel dixit. Cum autem prophetæ non certificantur, an mutabitur ſententia, vel non, manet du-

bia, an Deus mutabit illam. Sic patet de Iona prophe-
ta, quem Dominus miſit in Niniuen iubens prædicare
eam ſubuertendam poſt quadraginta dies, & nõ certifi-
cauit eum an fieret, vel mutaretur ſententia, per muta-
tionem Niniuitarũ, ideo timuit Ionas, quod cum Deus
eſſet clemens, mutaret ſententiam, & ipſe inueniretur
falſus propheta, ideo nolebat ire in Niniuen, ſed fugit
in Tharſis, Ionæ 4. ſcilicet: propter hoc præoccupaui vt
fugerem in Tharſis: ſcio enim quia tu Deus clemens, &
miſericors es, patiens, & multæ miſerationis, & igno-
ſcens ſuper malitia. Quod autem non eſſet certificatus
de euentu Niniuitarum patet eodem capite, ſcilicet: fe-
cit Ionas ſibimet vmbraculum extra ciuitatem, & ſede-
bat ſubter illud in vmbra, donec videret quid accide-
ret Ciuitati. Nunc autem poterat eſſe, ꝙ Michæas erat
certificatus de iſta prophetia, ꝙ non mutaretur: ideo ſcie-
bat, ꝙ erat impoſſibile redire Achab de bello in pace.
Sciendum tñ, ꝙ dato ꝙ non eſſet certificatus Michæas
de iſta prophetia, an mutaretur, poterat iſtud dicere, &
non falleretur, etiamſi Deus illam mutaret pœnitente
Achab, quia tunc antequam appareret illam eſſe muta-
tam Deus reuelaret hoc illi prophetæ, qui contrarium
prius annunciauerat, & ſic non poſſet redargui de men-
dacio, ſed ſolum indicaretur mutabilitas diuinę ſenten-
tiæ ex hoc. Patet hoc in Ezechia, cui reuelatum eſt per
Iſaiam, ꝙ moreretur, & illico per eundem reuelatum
eſt, ꝙ Deus conceſſerat quindecim annos vitæ eidem
Ezechiæ, 4. Regum 20. & Iſa. 38. c. Sic etiam fuit in iſto-
met Achab, cui reuelauit Elias mortem propter mor-
tem Naboth, quia tamen pœnituit Achab, eidem Eliæ
reuelauit Deus mutationem ſententiæ, 3. Reg. 22. Et ip-
ſe Elias ſicut poterat tunc reuelare regi Achab, & non
reperiebatur mendax: ita nunc licet dixiſſet Michæas
ad Achab, ſi reuerſus fueris in pace, non eſt locutus in
me Dominus, & poſtea pœnitente Achab ſi mutaretur
ſententia, hoc potuiſſet reuelare Deus Michææ, & ipſe
tunc reuelaret illud Regi Achab, & ſic appareret eum
ſemper vera dicere. Item patet hoc: quia ſi iſtud non
eſſet, non poſſet ſtare in veritate ſignum, quod Deus
dedit ad cognoſcendum falſum prophetam, dicens, ꝙ
ſi non eueniret illud, quod propheta dixerat, quod non
fuerat Deus ei locutus, ſed ille confinxerat de corde ſuo
Deuteron. 18. cap. Poterat tamen eſſe, quod propheta
ex parte Dei prophetaret mortem alicuius, & poſtea il-
lo dolente mutaretur ſententia, & non moreretur, appa-
reret illum prophetam falſa locutum, & non habuiſſe
à Deo. Oportebat igitur ad hoc, ꝙ ſignum iſtud eſſet
efficax, & certum, quod ſi Deus mutare vellet ſenten-
tiam, quod illud eidem prophetæ reuelaret, & ipſe
tunc annunciaret ſententiam eſſe mutatam: ſi autem
non eueniret quod propheta prædixit, nec ipſe reuela-
ret ſententiam eſſe mutatam, apparebat manifeſtè il-
lum non fuiſſe locutum per Deum, & ſic maneret ſem-
per certum illud ſignum.

*Igitur aſcenderunt Rex Iſrael, & Ioſaphat Rex Iuda
in Ramoth Galaad: dixitq; Rex Iſrael ad Ioſaphat: Mu-
tabo habitum, & ſic ad pugnam vadam. tu autem indue-
re veſtibus tuis. Mutatoque Rex Iſrael habitu, venit ad
bellum. Rex autem Syriæ præceperat ducibus equita-
tus ſui, dicens: Ne pugnetis contra minimum, aut contra
maximum, niſi contra ſolum Regem Iſrael. Itaque cum
vidiſſent principes equitatus Ioſaphat, dixerunt: Rex
Iſrael eſt iſte. Et circumdederunt eum dimicantes: at
ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus eſt ei, atque
auertit eos ab illo. Cum enim vidiſſent duces equitatus,
quod non eſſet Rex Iſrael, reliquerunt eum. Accidit au-
tem, vt vnus è populo ſagittam in incertum iaceret, &
percuteret Regem Iſrael in ceruicem, & ſcapulas, at il-
le aurigæ ſuo ait: Conuerte manum tuam, & educ me de
acie, quia vulneratus ſum. Et finita eſt pugna in die il-
lo. Porro Rex Iſrael ſtabat in curru ſuo contra Syros
vſque ad veſperam, & mortuus eſt occidente ſole.*

F *Igitur aſcenderunt Rex Iſrael. & Ioſaphat Rex Iuda
in Ramoth Galaad.* Scilicet, poſtquam prophetauerunt
omnes quadringenti viri, & Michæas, non crediderunt
Micheę, & aſcenderũt ambo Reges in Ramoth Galaad
ad bellum. *Dixitque per Iſrael ad Ioſaphat: mutabo ha-
bitum, & ſic ad pugnãdũ vadam.* Voluit mutare habitũ,
id eſt totum apparatum regalem tam quantum ad ve-
ſtes, quàm ad cetera inſignia, & honores, vt non putare-
tur eſſe Rex, ſed aliquis priuatus pugnator. *Tu autem
induere veſtibus tuis.* Scilicet, induere habitu regali, &
omnibus inſigniis, & honoribus vtere, vt appareat te eſ-
ſe Regem. *Mutatoque Rex Iſrael habitu, venit ad bellũ.*
Antequam intraret in bellum, mutauit habitum, quia
ſi mutaſſet poſtquam venit in locum belli, fortè vidiſ-
ſent aliqui Syri, & cognouiſſent eum, & eſſet tunc dete-
G rius, quam ſi maneret in habitu. *Rex autem Syriæ.* Iſte
erat Benadad contra quem bis Achab pugnauerat, &
præualuerat, & ſemel cepit eum, & cum potuiſſet occi-
dere dimiſit illum cũ honore, tertio Regum 20. & illa
fuit vna de cauſis, quare nunc ipſe traditus eſt in manus
Syrorum, ſicut dixit ei Michæas eodem capite, ſcilicet,
quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit
anima tua pro anima eius. *Præceperat ducibus equita-
tus ſui.* Id eſt, omnibus principibus belli equeſtria:
nam omnes bellatores ſunt diſtincti per capitaneos,
ſcilicet, decuriones, centuriones, & tribunos, vel ſe-
cundum alios modos. Sic dicitur ſecundo Regum de-
cimooctauo. Igitur Dauid conſiderato populo ſuo,
conſtituit ſuper eum tribunos, & centuriones. *Dicens:
ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, niſi
contra ſolum Regem Iſrael.* Mandauit Rex Syriæ, quod
H licet poſſent viri occidere aliquos Iudæos nõ curarent,
ſed ſolum pugnarent contra Regem, quia ſi omnes ſic
congregarentur contra eum, occiderent eum cito, & fa-
cile, & ceſſaret tota pugna, quod non fieret ſi pugnare-
tur contra ſingulos obuios de Iſraelitis in bello. *Itaque
cum vidiſſent principes equitatus Ioſaphat, dixerunt:
Rex Iſrael eſt iſte.* Viderunt iſtum in apparatu Rega-
li, & nullum alium in toto exercitu: ideo putauerunt
rationabiliter, quod iſte eſſet Rex Iſrael. *Et circumde-
derunt eum dimicantes.* Scilicet omnes principes belli
circumdederunt eum, & pugnabant contra ipſum: quia
iuſſerat Rex Syriæ, quod contra nullum alium pugna-
rent. *At ille clamauit ad Dominum.* Scilicet, Rex Ioſa-
phat videns ſe in tantam anguſtiam veniſſe, quia to-
tum bellum conuerſum erat ſuper ipſum, clamauit ad
I Dominum, vt liberaret eum, erat enim bonus Rex,
confidens in Domino Deo ſuo: ideo in periculo inuo-
cauit eum. *Et auxiliatus eſt ei.* Scilicet faciendo,
quod Syri non pugnarent contra eum, & ſic non nocue-
runt ei. *Atque auertit eos ab illo.* Id eſt, fecit Deus, quod
Syri recederent a Ioſaphat, ſcilicet, quia fecit, quod co-
gnoſcerent non eſſe illum, quem quærebant. *Cum enim
vidiſſent duces equitatus, quod non eſſet Rex Iſrael,
reliquerunt eum.* Cognouerunt quod non erat Rex Iſ-
rael: ideo dimiſerunt eum: quia ſolum intendebant ip-
ſi percutere regem Iſrael. Iſta littera habetur aliter ter-
tio Regum vigeſimoſecundo, & impetu facto pugna-
bant contra eum, & exclamauit Ioſaphat, intellexerũt-
que principes curruum, quod non eſſet Rex Iſrael, &
ceſſauerunt ab eo: in quo non innuitur, quod ipſe cla-
K mauerit ad Dominum, ſed ſolum, quod videns omnes
principes Syrorum veniſſe ſuper ſe, putauit, quod
hoc facerent credentes eum eſſe Regem Iſrael, ideo ip-
ſe clamauit, ſcilicet, ad illos, ſignificando ſe non eſſe
Regem Iſrael, & cum illi hoc cognoſcerent, dimiſe-
runt eum. Dicendum tamen, quod vtrumque fuit, ſci-
licet, Rex Ioſaphat videns omnes Syros veniſſe ſuper
ſe; inuocauit Dominum, vt eriperet ipſum, & Deus
exaudiuit eum, & poſuit ei in mente, vt clamaret
contra Syros, ſe non eſſe Regem Iſrael, & ipſi intelligen-
tes hoc, ceſſauerunt ab eo. *Accidit autem vt vnus de
populo ſagittam in incertum iaceret.* Hic ponitur mors
Regis Achab: Voluit enim Achab ſe defendere per cau-
telam humanam mutando habitum, vt non cognoſce-
retur

tur in bello: Deus autem, contra quem non eſt conſilium, voluit quod cum Syri non poſſent eum occidere per certitudinem, occiderēt illum per incertitudinem, & ſic dicitur, quod vnus iaciens ſagittam in incertum, percuſſit eum, & occidit. Talis autem mors dicitur à Deo, ſcilicet, quando homines neſcientes quid faciunt, vel non intendentes tale quid facere, occidunt alios. Sicut eſt in omnibus homicidiis caſualibus, ideo omnia talia homicidia dicitur Deus facere, & dicitur tradere occiſos in manus eorum, qui illos caſualiter occiderūt, vt patet Exodi 21. ſcilicet: Qui percuſſerit hominem volens occidere, morte moriatur. Qui autem non eſt inſidiatus, ſed Deus illum tradidit in manus eius; conſtituam ſibi locum in quem fugere debeat. Et ſic dicit, ꝙ homicidium, quod eſt ſine intentione, à Deo fit, & ille tradit occiſum in manus occiſoris, & ob hoc non debet ille puniri, ſed conſtituit locum, ad quem fugiat, vt ibi ſaluetur. *Et percuteret Regem Iſrael inter ceruicem, & ſcapulas.* Et ſic apparet, quod percuſſit eum per partem poſteriorem, fortè, quia ille in curru ſuo conuerterat ſe ad aliquid, & ſic ſagitta tetigit eum ex parte poſteriori inter ceruicem & ſcapulas: quia ibi fortè locus armaturæ erat patens, eo quod armatura capitis colligabatur ibi cum armatura reliqui corporis, & potuit ſagitta inuenire locum patentem. Vel fortè vtebantur ipſi aliis generibus armorum, quàm nos vtamur, cum iſta quotidie mutentur, ſicut etiam nos videmus diebus noſtris. Sed 3. Regum 22. dicitur, quod percuſſit regē inter pulmonem & ſtomachum, & ſic videtur, quod erat alius locus vulneris, & etiam, quod ſagitta venit ex parte anteriori, quod videtur veriſimilius, cum Achab iret contra Syros. Dicendum, quod an ſagitta venerit à parte anteriori, vel poſteriori, non poteſt patere, cum Scriptura non exprimat hoc, & tamen quantum ad diuerſitatem, quæ habetur hic, & 3. Regum 22. dicendum, quod nulla eſt, quia ſi ingrederetur ſagitta per partem poſteriorem, tranſiret inter ceruicem, & ſcapulas, & perueniret ad locum, qui eſt inter pulmonem & ſtomachum. Si autem ſagitta intraret partem anteriorem inciperet inter pulmonem, & ſtomachum, & perueniret vſque ad locum, qui eſt inter ceruicem, & ſcapulas, & ſic vtrobique tangitur idem vulnus: ſed in vna parte tangitur principium vulneris, & in alia finis eius. *At ille aurigæ ſuo ait.* Auriga eſt, qui currum dirigit. Iſti enim erant currus falcati habentes enſes curuos in modum falcis in rotis, de quo diximus Ioſue 11. & Iudic. 4. & iſti currus habebant quatuor equos, & ille, qui regebat equos, & vertebat currum vocabatur auriga, qui raro pugnabat, ſed erat in temone currus. Præter iſtum erat vnus, vel duo pugnatores in curru, qui habebant ibi ſagittas, & lanceas, & lapides, & de omni genere armorum offenſiuorum. *Conuerte manum tuam, & educ me de acie.* Scilicet, auriga dirigebat equos contra Syros, nunc iuſſit ei Achab conuertere manum, ſcilicet, vt conuerteret equos retrorſum, quia volebat exire de acie. *Quia vulneratus ſum.* Pugnabat enim Achab nunc contra Syros, & quia vidit ſe vulneratum, ita vt iam non poſſet pugnare amplius, fecit ſe educi de bello. *Et finita eſt pugna in die illo.* ſcilicet, illo die mortuus eſt Rex, & finita eſt pugna: quia cum populus ſciret mortuum Regem, redierunt ſinguli in domos ſuas. *Porro Rex Iſrael ſtabat in curru ſuo contra Syros.* Licet eſſet vulneratus Achab, non deſcendit de curru, ſed ibi permanſit, vt non turbaretur bellum, & ſtetit ſic vſque ad noctem, & tunc mortuus eſt. Non eſt autem intelligendum, quod ſtetit pugnando contra Syros, quia illico, vt percuſſus eſt, iuſſit aurigæ ſuo, vt educeret eum de acie. Sed dicitur ſtetiſſe tota die contra Syros, eo quod non receſſit de loco belli, licet ceſſauerit pugnare, & receſſit de loco, in quo erat impetus belli. *Et mortuus eſt occidente ſole.* Scilicet, ſtetit quaſi tota die vulneratus, & occidente ſole mortuus eſt, & tunc ceſſauit pugna: quia viderunt Iſraelitæ mortuum Regem.

Quare voluerit Achab ire in bellum. Quæſtio XLVI.

QVæritur, quare Achab voluerit ire in bellum, cum annunciaſſet ei Michæas, quòd ibi moreretur. Dicendum, quod Achab non credidit Micheæ, ſed potius quadringentis prophetis Baal, qui annunciauerant ei proſpera in bello, ideo iuit illuc quaſi ſecurus de victoria. Quod autem Achab crediderit potius prophetis Baal, quam Micheæ, fuit propter multa: Primò, propter multitudinem, quia iſti erant quadringenti prophetæ, & omnes concordabant in eadem ſententia. Michæas autem erat ſolus, ceteris enim paribus, veriſimilius eſt vnum hominem falli, quam qua- B dringentos. Secundò, ex naturali inclinatione, quia naturaliter inclinatur homo potius ad credendum ea, quæ ſunt in fauorem, quam ea, quæ ſunt contra eum: illi autem annunciabant Regi proſpera, Michæas vero aduerſa, ideo potius credidit illis. Tertiò, quia Achab oderat valde Micheā, vt patet ſup. in littera, & nō inclinatur homo ad credendum illi, quem odit, ſed potius alteri, etiamſi non ſit tantæ certitudinis. Quartò, quia Deus turbauerat cor Achab, ſcilicet, deſtituendo eum ſuo auxilio, vt deciperetur, & moreretur in bello, vt patet ſupra in littera, ideo inclinabatur potius ad illud, in quo recepturus erat pœnam peccatorum ſuorum, vt ſic locum haberet Dei ſententia. Quintò, quia putauit Achab Michæam mentitum, eo quod quando percuſſit eum Sedecias, nihil mali paſſus eſt. Putabat C enim Achab, quod ſi Michæas fuiſſet miſſus à Deo ad annunciandum aduerſa Achab, & contra prophetas Baal, & percuteret eum Sedecias, quod moreretur illico, vel pateretur aliquod malum, ſicut fuit de Rege Ieroboam, contra quem miſſus eſt propheta Domini, quē cum iuberet teneri, aruit manus eius, & non potuit eum ad ſe retrahere, 3. Reg. 13. Et tamen ille nihil mali ſibi fecit, ſed ſolum extendit manum contra eum. Sedecias autem percuſſit Michæam in maxillam, ideo debuiſſet areſcere manus eius: nihil tamen paſſus eſt, ideo Achab putauit Michæam non eſſe miſſum a Domino. Sextò, quia Michæas videbatur hic repugnare Eliæ, qui erat famoſiſſimus prophetarum ſui temporis, ipſe enim dixerat, quod canes lingerent ſanguinem Achab in agris D Iezrael, vbi linxerant ſanguinem Naboth 3. Reg. 21. Michæas innuebat, quod moreretur nunc Achab in bello in Ramoth Galaad, & tamen iſta duo loca diſtant ſatis longe inter ſe ſcilicet; pluſquā quindecim leucis, & ſic videbatur, quod alter eorum mentitus fuerat. Erat autem Elias famoſiſſimus inter omnes prophetas: ideo potius ei fides habita fuiſſet quam Micheę, & ſic credebat Achab, quod mentiebatur Micheas: ideo non aſſenſit ei. Iſta tamen motiua omnia licet eſſent aliqualia ad mouendum Regem Achab, tamen non erant efficacia ſimpliciter, nec probabant non debere credi Michææ.

Quare Rex Ioſaphat voluerit ire in bellum cum Achab &c. Quæſt. XLVII.

QVæritur vlterius, quare Rex Ioſaphat voluerit E nunc ire in bellum cum Achab contra Syros, cum denunciaſſet ei Michæas, quod Achab moreretur in bello, & ex hoc poſſit timere mortem & ipſe Rex Ioſaphat? Aliquis fortè dicet, quod Ioſaphat erat amicus, & affinis Achab, ideo licet ſciret mala prouentura ſibi in bello, vel ſaltē, quod erat periculum, exponeret ſe illi. Dicendum, ꝙ non ſtat: quia ſi Ioſaphat putaſſet eſſe periculum in bello, ex eo quod crederet verbis Michææ, crederet, quod Achab moreretur in bello, ſicut Micheas credebat & innuebat, dicens, quod Iſraelitæ manerent ſine Domino diſperſi, ſicut oues non habentes paſtorem, & tunc dato, quod Ioſaphat propter periculum ſuum non deſiſteret a bello, ſaltem ne moreretur ibi Achab, non iret illuc: nec permitteret, quod iret illuc Achab, & tamen non reſtitit, ideo non credidit hoc.

Alij

Alii dicunt, quod Ioſaphat licet crederet periculum eſſe in bello, ſicut dixit Michæas, tamen credidit iſtud periculum eſſe quantum ad Regem Achab, ſed de ceteris non erat periculum: quia Michæas dixerat, quod videtat totum Iſrael diſperſum in montibus, ſicut oues non habentes paſtorem, & dixit Deus: non habent iſti Dominum, reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam in pace: ideo Ioſaphat non timebat ire, quia non crederet ſibi imminere aliquod periculum. Dicendum, quod non ſtat, propter rationem præcedentem: quia etiamſi propter ſe non timeret, tamen ſi ipſe crederet Achab moriturum in bello, nec ipſe illuc aſcenderet, nec permitteret Achab illuc ire, quia diligebat eum: & ſic oportet dici, quod Ioſaphat iuerit in bellū, quia non credidit verbis Michææ, ſed potius verbis prophetarum Baal. Sed tunc eſt difficultas, quomodo Ioſaphat non credidit Michææ. Nam de Achab non erat mirandum cum ipſe eſſet cultor Baal, & potius crederet prophetis eius, quàm prophetis Domini Ioſaphat autem erat Rex bonus valde, & Deicola: ideo mirum eſt, quomodo ipſe crederet prophetis Baal, & non prophetæ Domini: potiſſimè, quia quando Achab congregauit quadringentos prophetas Baal, & omnes proſperè reſponderant, dixit Ioſaphat: nunquid non eſt hic propheta Domini, vt ab illo etiam requiramus? & tunc ad eius petitionem vocatus eſt Michæas, qui erat propheta Domini, ideo ipſe ei credere debuiſſet.

Dicendum, quod Ioſaphat non credidit nunc verbis Michææ. Primò, quia aliqualiter videbantur repugnare verbis Eliæ, cum ille ſignificaſſet moriturum Achab in Iezrahel, & iſte ſignificaret eum moriturum apud Ramoth Galaad. Erat tamen Elias propheta famoſior: ideo credidit ei. Secundò, quia cum vidit, quod Sedecias percuſſiſſet Michæam, & non paſſus eſſet malum, dubitauit an Michæas mitteretur nunc à Deo, ſicut diximus præcedenti quæſtione de Achab. Tertio, quia Deus aliqualiter deſtituit auxilio ſuo nunc Ioſaphat, permittendo, quod erraret, vt locum haberet punitio Achab: quia ſi Ioſaphat credidiſſet verbis Michææ, noluiſſet ire in bellum, & impediſſet ne iret Achab illuc, & ſic non habuiſſet locum ſententia Dei tunc prolata contra Achab. Sciendum igitur eſt, quod motiua iſta non erant ſatis ſufficientia, maximè illud, quod erat potiſſimum apud Ioſaphat, ſcilicet, propter verba Eliæ: nam illa nullo modo repugnabant verbis Michææ. Primò, quia illa denunciatio facta per Eliam reuocata fuerat, cum Achab doluit de peccato 3. Reg. 21. & ſic non obſtante illa poterat mori Achab vbicunque. Secundo, quia dato, quod illa ſententia non fuiſſet reuocata, non repugnabat verbis Michææ, quia vtraque poterat compleri. Nam Elias non dixerat moriturum Achab in agro Iezrahel, ſed, quod canes lingerent ibi ſanguinem eius, vbi linxerāt ſanguinem Naboth, & ſic poterat mori alibi, & quod ibi canes lingerent ſanguinem eius: immo ſic factum eſt. Et completa eſt vtraque prophetia, ſcilicet Eliæ, & Michææ: nam mortuus eſt Achab in bello in Ramoth Galaad iuxta verba Michææ & poſtea ductus eſt in Samariam, & ſepultus ibi. Currus autem in quo ipſe vulneratus fuerat, & extractus bello, erat totus ſanguine tinctus, & lauerunt eum in piſcina Samariæ, & habenas equorum etiam madētes ſanguine, & tunc canes linxerunt ſanguinem eius mixtum aqua, tertio Regum 22. & dicitur ibi. quod hoc fuit iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat, id eſt, completum eſt ibi verbum Domini, quod locutus fuerat per Eliam. Sed adhuc ſtat difficultas, quomodo potuit credere Ioſaphat prophetis Baal cum eſſent prophetæ idolorum, & ipſe eſſet cultor Domini? Dicendum, quod Ioſaphat credidit illis, nec in hoc viſus eſt facere cōtra cultum Dei. Pro quo ſciendum, quod propheta propriè dicitur ille, cui Deus reuelat aliqua ſupernaturaliter, illuſtrando intellectum ſuum lumine quodam ſupernaturali, vel per alios modos immutationis propheticæ, de quibus diximus ſuperius in quadā quæſtione. Iſtud autem facit Deus interdum tam in

F bonis, quam in malis, vt patet de Caipha, qui erat aut peſſimus, præcipuus tractator in morte Chriſti, & tamen ipſe prophetauit, vt patet Ioā. 11. Item patet: quia prophetia pōt eſſe ſine charitate, vt patet prima Corin. 13. ſcilicet, ſi habuero omnem prophetiam, & nouerim myſteria omnia, charitatem autem non habeam, nihil ſum. & tamen ſine charitate nemo eſt bonus, ideo prophetia eſt in malis. Item Chriſtus dixit, quod multi dicent ſibi in die iudicij: Domine nōne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus? & Chriſtus dicet eis: nunquam noui vos, diſcedite à me Matth. 7. ergo illi mali ſunt, & non ſolum mali interdum prophetant, ſed etiam ipſis idololatris Deus interdum dat ſpiritum propheticum. Sic patet de Balaam, qui erat ariolus, & faciebat ſacrificia dæmonibus, vt colligitur Num. 22. & tamen Deus reuelabat ei multa, & erat de maximis prophetis, etiā reſpectu prophetarum Iudæo-

G rum, vt colligitur Numer. 22. 23. & 24. Item Deus hoc innuit Deuteron. 13. capite, ſcilicet: Si ſurrexerit aliquis propheta, qui dicat ſe vidiſſe ſomnium, & prænunciet aliquod ſignum, & eueniat, & poſtea dicat, eamus, & ſequamur Deos alienos, non eſt ei aſſentiendum. Et ſic innuitur, quod iſte eſt propheta verus cum eueniant ea, quæ prænunciat, & tamen iſte colit idola, quia aliàs non excitaret populum ad colendum idola, & ſic Deus innuit, quod aliquis cultor idolorum poteſt eſſe verus propheta. Idem nunc erat de iſtis prophetis Baal, quia licet eſſent cultores Baal, poterant eſſe veri prophetæ, ſcilicet, quod Deus eis loqueretur, & ita poterat Ioſaphat eis credere ſine præiudicio Diuini cultus. Cum autem aliqui vocantur prophetæ idolorum, poteſt dupliciter intelligi: Vno modo, quod ſint prophetæ ido-

H lorum, id eſt, quod à Deo vero habeant reuelationes, & tamen colant idola, ſicut Balaam. Alio modo, quod ſint prophetæ idolorum, id eſt, quod non habeant reſponſa à Deo, ſed ab idolis, quæ colunt, id eſt à dæmonibus, qui loquuntur in idolis, & ibi coluntur. Primo modo eſt impropriè dictum propheta idolorum, quia non vocatur aliquis propheta, niſi quantum ad reuelationes, quas recipit. ſi ergo iſte à Deo recipit reuelationem, dicetur propheta Domini. Quod autem colat idola, vel Deum, extrinſecum eſt, & accidentale quantum ad eſſe prophetam, non vocabitur propheta idolorum, quia colit idola, quia tunc etiam vocaremus eū prophetam vini, ſi vendit vinum, vel prophetam diuitiarum, ſi diues eſt. Et tamen iſtæ ſunt denominatio-

I nes multum impertinentes quantum ad eſſe prophetam. Secundo modo accipiendo dicetur propriè propheta idolorum, quia ab illis ſolis reuelationē recipit, & tamen prophet. idolorum non eſt propheta, ſicut homo mortuus non eſt homo: quia iſta adiectio diſtat à ratione prophetæ, cum ſit de ratione prophetæ illuſtrari lumine ſupernaturali mediatè vel immediatè, & eleuari ad cognoſcendum ea, quæ ſolum ſupernaturaliter poſſunt cognoſci. Dixi autem mediatè, vel immediatè, quia interdum fiunt reuelationes prophetis per angelos hominibus iubente Deo illis aliquid dicere, & ſic vtroque modo Deus reuelat, ſiue per ſe, ſiue per angelum faciat. Cum autem Scriptura dicit aliquos prophetas idolorum, vel prophetas Baal, accipit iſto ſecundo modo, id eſt, quia ſunt cultores Baal: ideo adhuc ſtat, quod

K iſti, qui vocantur prophetæ Baal, vel prophetæ idolorum poſſint eſſe prophetæ Dei.

An peccauerit Ioſaphat eundo in bellum cum Achab. Quæſtio XLVII.

QVæritur vlterius, an peccauerit Ioſaphat eundo in bellum cum Achab? Quidam dicunt, quod non: quia Ioſaphat erat amicus, & affinitate coniunctus Regi Achab, vt patet ſupra in littera, & tenebatur ex lege amicitiæ adiuuare eū in bello. Sic patet ex verbis Ioſaphat ſup. in littera, cū dixit Achab, veni mecū in Ramoth Galaad. Reſpōdit Ioſaphat, vt ego ſic & tu, ſicut populus tuus, ſic & populus meus, tecū erimus in bello.

Dicen-

Dicendum, quod peccauit Ioſaphat eundo ad bel- A
lum cum Achab, vt patet ſequenti capite: nam cum re-
diſſet Ioſaphat in Ieruſalem occurrit Iehu propheta
filius Anani, & ait: Impio præbes auxilium, & his, qui
oderunt Dñm amicitia iungeris, & idcirco iram quidē
Domini merebaris. Erat tamen iſte Ioſaphat bonus rex,
& propter hoc ei Deus non intulit mala, oſtendit ta-
men ei, quod mala meruerit. Nam in bello fecit, quod
venirent contra eum omnes Syri, & fuit in magno pe-
riculo, ſed cum clamauit ad Dominum, auertit Syros
ab eo, vt patet ſupra in littera. Hoc autem fuit pro-
pter bona opera præcedentia Ioſaphat, quia erat cul
tor Dei, & abſtulerat idola de terra, ideo licet nunc pec
caſſet, noluit Deus eum perdere. Sic dixit ei propheta
ſequenti capite, ſcilicet: Iram Domini merebaris, ſed
bona opera inuenta ſunt in te, eo quod abſtuleris lucos
de terra Iuda, & præparaueris cor tuum, vt requireres
Deum patrum tuorum. Sciendum autem, quod non
ſolum eundo cum Achab ad bellum peccabat Ioſa-
phat, ſed etiam in alijs communicationibus in mori-
bus, quæ eſſent potius vtiles Ioſaphat, quàm Achab,
peccabat Ioſaphat communicando cum eo. Et patet:
quia Ioſaphat communicauit poſt mortem Achab cum
filio eius Ochozia, quia fecerunt ambo naues, vt tranſi-
rent in Tharſis pro auro, & Deus confregit omnes na-
ues Ioſaphat, quia participauit cum Ochozia, vt patet
infra vigeſimo, & tertio Regum vigeſimoſecundo,
cum dixit Eliezer propheta: ſ. quia habuiſti fœdus cum
Ochozia, percuſſit dominus opera tua, contritęque ſunt
naues, nec potuerunt ire in Tharſis. Cum autem obijci-
tur, quod Ioſaphat erat amicus Achab, ideo poterat:
Dicendum, quod non poterat, immò nec poterat cōtra-
here amicitiam, & ex ſolo contractu peccabat. Sic dici-
tur præcedenti capite: Impio præbes auxilium, & his,
qui oderunt Dominum, amicitia iungeris, & idcirco
iram quidem Domini merebaris &c.

Quare Achab mutauerit habitum in bello.
Quæſtio XLVIII.

QVæritur vlterius, quare Achab mutauerit habi-
tum in bello? Quidam dicunt, quòd timebat
mortem, ſicut prædixerat Michæas, ideo mutauit
habitum, vt non cognoſceretur, & ſic facilius euaderet
periculum. Dicendum, quod non ſtat: quia Achab non
credidit verbis Michææ, nec timuit ea, quia ſi timuiſ-
ſet, non veniſſet in bellum, ſed ipſe credebat certiſſime,
quod Michæas mentiebatur, & ob hoc fecerat eum po-
ni in carcere, vt occideret illum quando veniret de bel-
lo, vt ſupra in littera. Sed dicendum, quod Achab mutauit
habitum: Primò, propter cautelam humanā: Nam licet
non timeret mortem, ſicut dixerat Michæas, tamen vo-
luit agere cautius, quam potuit. Erat autem ſecurius mu
tare habitum, quam ire in habitu regali. Secundò, quia
timuit fortè Achab id, quod euenit, ſcilicet quod Rex
Syriæ faceret pugnari contra eum ſolum, ſicut fecit, &
ſic facile occideretur, & non mutatu habitu. Tertio,
quia fortè Deus inclinauit eum ad hoc, vt facilius bel-
lum ſine periculo Iſraelitarum finiretur. Prænunciaue-
rat namque Michæas, quod Iſraelitæ reuerterentur in
pace de bello, tamen ſine Domino. Si autem Achab fuiſ-
ſet in habitu regali, Syri omnes veniſſent ad pugnan-
dum contra eum, ſicut fecerunt contra Ioſaphat, putan-
tes eum eſſe Regem Iſrael, & Iſraelitæ conarentur eum
defendere, & ſic non poſſet occidi Achab, ſine magna
effuſione ſanguinis ſuorum, ſicut factum eſt. Quartò,
quia fortè Achab voluit oſtendere Syris, quod ipſe ſo-
lus pugnabat contra eos, & non erat ibi Rex Iuda, vt
ſic minus Syri ſibi cauerent, & ad hoc oportuit, quod
ipſe, vel Ioſaphat mutaret habitum, ſed non erat vrba-
num, quod ipſe diceret Ioſaphat, quod mutaret habitū,
ideo ipſe mutauit.

Quare Ioſaphat non mutauerit habitum.
Quæſtio XLIX.

QVæritur vlterius, quare Ioſaphat non mutauerit ha
bitum? Dicendum primo, quod non erat conue-
niens: quia cum Achab mutaret habitum ſi idem
feciſſet Ioſaphat, non apparuiſſet aliquis Rex in bello,
& videretur fuiſſe exercitus ſine duce. Secundo, quia
ratio iſta habitus erat propter timorē, vel cautelam ali-
quam, ſed Rex Ioſaphat nihil timebat, ideo putauit ſi-
bi non eſſe expediens mutare habitum. Tertio, non mu
tauit, quia eſſe in habitu regali erat quid honorificum:
erat etiam vtilitas quædam, ſcilicet, quia magis ſic co-
gnoſceretur a ſuis, & magis eum in bello obſeruarent,
quàm ſi mutaſſet habitum, & ſic non erat mutandus ſi-
B ne magna neceſſitate, vel vtilitate: & nulla earum cau-
ſarum apparebat hic in Ioſaphat. Quartò, quia Deus in-
clinauit Ioſaphat ad ſic faciendum, vt oſtenderet ei ad-
uerſitatem, & neceſſitatem clamandi ad ſe. Nam, vt ſu-
pra declaratum eſt, Ioſaphat peccauerat veniendo in au-
xilium Regi Achab. Hoc autem voluit ei Deus indica-
re, mittens oēs principes Syrorum cōtra ipſum, & tunc
fuit ipſe in magna anguſtia, & oportuit vt clamaret ad
Dñm, & exauditus eſt, & nō fuiſſet exauditus, quia me-
rebatur irâ Dñi, niſi quia inuenta fuerunt in eo bona o-
re, vt patet ſequenti capite. Si autem Ioſaphat mutaſſet
habitum, non congregati fuiſſent contra eum princi-
pes Syrorum, & conſequenter non fuiſſet in illa angu-
ſtia, nec oportuiſſet clamare ad Dominum, & non oſten
diſſet ei Deus, in quo peccauerat, & quomodo exaudie
C bat eum propter bona opera præcedentia, ideo inclina-
uit eum ad non mutandum habitum.

Quare rex Syriæ mandauerit ſeruis ſuis, vt non pugna-
rent, niſi contra Regem Iſrael. Quæſt. L.

QVæritur vlterius, quare Rex Syriæ mandauit ſer-
uis ſuis, vt non pugnarent contra aliquem magnū,
vel paruum, niſi contra ſolum Regem Iſrael? Dicendū
primo, quod fecit hoc ad facilius finiendum bellum,
nam ſi pugnaſſent Syri contra omnes Iſraelitas, non po-
terat ſic facile finiri bellum, ſed vtrinque oportebat
multum ſanguinem effundi, vt autem facilius fieret,
voluit quod pugnaretur contra ſolum Regem: nam il-
lo occiſo, finitum erat bellum, cum populus ſine duce
D non pugnaret, ſicut poſtea factum eſt, ſcilicet, quia mor
tuo Rege diſperſi ſunt in montibus, ſicut oues ſine pa-
ſtore, & redierunt ſinguli in domos ſuas. Secundo, quia
iſte modus pugnandi conſuetus erat apud multos prin
cipes, ſic enim Achylles præcipuus Græcorum pugna-
uit contra Troilum fratrem Hectoris iubens omnibus
viris ſuis, quod contra neminem pugnarent, niſi con-
tra Troilum, etiam ſi a multis alijs impeterentur, & ſic
præualuit contra eum. Tertio, quia forte Deus incli-
nauerat eum ad pugnandum iſto modo, vt Iſraelitæ
non perirent in bello, quia Deus volebat, quod ſolus
Achab periret, & ceteri redirent in pace, vt colligitur
ex verbis Michææ, ſupra in littera. Si autem Rex Sy-
riæ voluiſſet pugnare contra Iſraelitas, oportuiſſet ef-
fundi multum ſanguinem, ideo inclinauit eum ad pu-
gnandum ſolum contra Regem. Sed tunc eſt difficul-
E tas, cum principes Syrorum pugnaſſent contra Ioſa-
phat, putantes eum Regem Iſrael, quare ceſſauerunt ab
eo. Reſpondet, quod cognouerunt eum non eſſe Re-
gem Iſrael. Sed tunc dicetur, quod adhuc contra eum
debuiſſent pugnare, quia ſumpſerat illa regalia inſi-
gnia, quaſi loco Regis Iſrael? Poteſt dici, quod Syri
cognouerunt iſtum non eſſe Regem Iſrael, quia fortè
putauerunt, quod ex mandato regis Iſrael aliquis ſum-
pſerat inſignia eius, vt ipſe ſecurior eſſet in bello. Vel
quod iſti Syri cognouerunt iſtum non eſſe Regem Iſ-
rael, ſed Regem Iuda: quia diſtincta erant inſignia
vtriuſque, & Rex Iuda non ferebat tunc inſignia Regis
Achab, ſed propria.

Sic

Sic enim dixerat Achab; ſcilicet, tu autem induere F veſtibus tuis, id eſt, porta inſignia tua, & fortè Syri à longe videntes iſtum in inſignijs regalibus cum ſolus eſſet in tali habitu, putauerunt eum Regem Iſrael, quando tamen ipſe clamauit, & illi propius acceſſerunt, cognouerunt eſſe inſignia Regis Iudæ. Si tamen Syri putarent iſtum eſſe Regem Iuda, ſiue alium, qui ſumpſiſſet inſignia Achab, ceſſaſſent ab eo propter duo.

Primo, propter diſciplinam militarem, quæ debebat ſeruari ad vnguem, ad hoc, quod bella proſperè geruntur. Sic patet ex geſtis Romanorum. Rex tamen mandauerat, quòd contra ſolum Regem Iſrael pugnarent; licet ergo iſte eſſet in regali habitu, cum tamen non eſſet Rex Iſrael, ceſſaſſent ab eo.

G Secundò, quia intentio Regis Syri erat, quod occiſo Rege Iſrael totum bellum eſſet finitum. Nunc tamen licet iſte occideretur, cum Iſraelitæ ſcirent eum non eſſe Regem Iſrael, non ceſſaret bellum, licet occideretur, ideo non curauerunt ſuper hoc eum amplius perſequi, ſed receſſerunt ab illo. Et ſic terminatur ſententia iſtius dubij.

F I N I S.

VENETIIS,
Ex Typographia Euangeliſtæ Deuchini. 1614.